
EX LIBRIS
URBÁNEK

PŘEHLED

TÝDENNÍK

VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM.

ROČNÍK VII.

V PRAZE 1908—9.

NÁKLADEM LIDOVÉHO DRUŽSTVA TISKAŘSKÉHO A VYDAVATELSKÉHO.

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE.

OBSAH.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ.

(Viz i »Právo« a »Sociální hlídku«.)

OTÁZKY A NÁVRHY.

POLITIKA.

(Viz i »Menšiny«, »Dopisy«, »Samosprávu«, »Vídeň«, »Moravu«, »Slezsko«, »Slovanstvo«, »Studentstvo«.)

A. Vnitřní politika:

Články:

B. Zahraniční politika.

Poznámky a referáty.

PRÁVO.

(Viz i »Techniku«.)

SAMOSPRÁVA.

SLEZSKO. (Ref. A. z Ploskovic.)

SLOVANSTVO.

(Viz i jiné rubr., zvl. »Politiku« a »Literaturu«.)

SLOVENSKO. (Viz i »Politiku«.)

SOCIÁLNÍ HLÍDKA.

(Viz i »Hlídku sociální a úřednickou« a »Národní hospodářství«.)

STUDENTSTVO.

(Viz i »Otázky a návrhy«.)

ŠACHY.

TECHNIKA. (Viz i »Dopisy«.)

UMĚNÍ VÝTVARNÉ. (Viz i »Dopisy«.)

ÚŘEDNICKÁ A SOCIÁLNÍ HLÍDKA.

Z PATHOLOGIE NAŠÍ SPOLEČNOSTI.

(Viz i »Dokumenty«.)

ŽENSKÁ OTÁZKA.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 25. ZÁŘÍ 1908. ČÍSLO 1.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

POLITIKA

K naší národnostní politice.

Napsal Dr. E. Chalupný.

I.

Rok 1908 přinesl několik událostí, které se staly zkušebním kamenem politiky české v programu i taktice: případ Wahrmundův a studentskou stávku; hlasování o Wolfově resoluci pro zřízení německé akademie umění v Praze; aféru francouzské a zdejší kartelové oferty na dodávku rour pražského vodovodu.

I kdyby to vše nebylo provázeno neubývajícím stínem útisku českých menšin a jejich škol a rostoucím proudem německé agitace v soudnictví Českém, byl by nápadný ve všech těch událostech spor nacionalismu s jinými hesly: s heslem protiklerikálního boje v aféře prvé, s hlásanou potřebou kulturního ústavu v případě druhém, a posléze ve třetím s heslem hospodářským — požadavkem podpory domácího průmyslu, třeba nečeského a protičeského.

Ve všech těch událostech zaujali jsme v »Přehledu« stanovisko národní, přesněji řečeno národně politické, a v každém případě jsme na něm setrvali přes to, že vedlo k neshodám s částí pokrokové veřejnosti. Nechtěje obšírně opakovat průběh věcí a ukazovat, jak v každé z oněch afér výsledek potvrdil správnost našeho stanoviska, hodlám raději objasnit program a zásady, které nás vedly k němu, a které buď úmyslně nebo z neporozumění byly tu i tam pokládány za — bezprogramovost!

Každodenní skoro zkušenost poslední doby dotvrzuje známý fakt, že těžištěm vnitřní politiky rakouské je spor českoněmecký. Němci stojí v cestě našemu národnímu vývoji ve všech směrech, my pak rostoucí měrou získáváme neb ohrožujeme jejich državu, které nabyli za dvě století naší ochablosti. A česká politika od probuzení točila se kolem otázky: 1. jakou konečnou formu a dosah dát expansi této (program); 2. jakou taktikou postupovat za tímto cílem. Prvá otázka vedla k vytyčení programů státoprávního a národně autonomistického s četnými odstíny, druhá k rozlišení stran dle stupně oportunismu neb radikalismu taktického, rovněž s odstíny; ovšem často i u téže strany stanoviska v obou směrech se měnila, střídala i splývala.

Ve směru prvém (programovém) jsme žádali za úplnou rovnoprávnost s Němci a za jistou míru správní resp. státní samostatnosti vůči celé monarchii. Získali jsme průběhem století velmi mnoho, ale pro nás dnes to, čeho jsme dosáhli a co máme, je prostě východiskem dalšího úsilí o to, čeho se nám posud nedostává. Které chyby — vedle celkové opozdilosti naší — zavinily neúspěchy, jimiž přes celkový postup minulost i přítomnost politiky naší je poseta?

Obraťme se hned ku přítomnosti, na příklad k Wolfově resoluci pro zřízení samostatné německé akademie umění v Praze, přijaté poslaneckou sněmovnou v červnu 1908. Jest na ní názorně vidět německé cíle. Žádají za německý ústav v Praze vedle českého, tedy jaksi za rovnoprávnost s Čechy v rámci Českého království, za rovnoprávnost úplnou tam, kde dnes Čechové jsou držiteli jisté posice. Když chceme českou universitu na Moravě, Němci opět přicházejí s obdobným požadavkem svým; ale protože na Moravě v ohledu tom, stran university, je tabula rasa, Němci nechtějí nám povolit ani plnou rovnoprávnost a diktují si aspoň, že česká universita nesmí přijít do Brna. Tam pak, kde sami jsou držiteli — na př. ve Vídni — nemají pro české potřeby všichni od posledního klerikálního demagoga až po liberálního ministra nic než naprosté odmítnutí.

Politikové naši proti této urputnosti nedovedli se dostatečně vzepřít. Přispěním části českých poslanců byla přijata resoluce pro zřízení zbytečné německé akademie v Praze. Za účasti mnohem většího počtu českých politikův a interesentů stanoveno a veřejností českou tupě vzato na vědomí, že nezbytná druhá universita če-

ská bude zřízena jen za cenu současného zřízení zbytečné šesté university německé. Neboť — proti zřízení kulturního ústavu přece prý nesmíme hlasovat! Zdali za cenu české povolnosti v těchto případech Němci dali se třeba jen o vlas odvrátit od vyhrůžné pósy vůči umístění české university v Brně nebo vůči českým školám ve Vídni?

České hlasování pro dotyčné německé ústavy bylo by nám lze schválit nejvýše v případě, kdyby šlo o hotový kompromis mezi zástupci obou národů, kdyby tedy za svolení k určitému námi neuznávanému požadavku německému byla Čechům současně a junctim poskytnuta náhrada německým ústupkem na straně jiné. Ale bez takové kompensace jen z dobré vůle snést anebo dokonce podporovat jednostranné, všeobecné resoluce německé, není než odhazováním zbraně z ruky uprostřed boje.

Kdykoli se proti snahám našim ozývá německý požadavek rovnoprávnosti, pamatujme, že i kdyby deset let bylo vyhovováno jedině požadavkům našim, ještě potom bychom byli v nevýhodě. Německý živel je před námi o tolik napřed, že dá se dohonit sotva za několik desetiletí. I kdyby na př. Němci měli jedinou dnešní universitu vídeňskou, měli by již nadpráví vůči nám, protože tato jejich universita při své skvělé výpravě vydá tolik, co dvě české university. Ale oni mají vedle toho ještě nádavkem čtyři university jiné! A my máme a priori zdvihat ruku, aby z peněz státních (tedy částečně i českých!) bylo jim ještě přidáváno jedině k vůli tomu, že my již déle nechceme hladověti?

Podobně s uměleckou akademií. Mají-li Němci akademii umění ve Vídni a v Praze dokonce jistý podíl na jediné české akademii, mají — poměrně vůči nám — více, nežli jim patří. A tak bychom mohli projít obor za oborem, od německé záplavy ve vyšších a nejvyšších úřadech až po africký stav potřeb českých menšin, a shledali bychom totéž.

To vše jsou věci prostinké a známé. Ale nebývá dostatečně zdůrazňována chyba, která vedle vrozeného českého dobráctví a špatně pochopené humanity zavinila nedostatečné hájení českých zájmů našimi representanty. Chyba ta tkví v neoportunním rámci postupu jejich. Němci jsou centralisty a hledí stlačit slovanské země na pouhé provincie vídeňské; ale kde jim to vynáší, stávají se z nich ihned přehorliví autonomisté. Kdykoli se v Čechách nebo na Moravě zřizuje jakýkoliv ústav aneb obsazuje kterékoli místo úřednické, Němci vyžadují svůj podíl, ani nemukajíce o tom, že ve Vídni a jinde mají víc, než jim patří, a že jako centralisté jsou nedůsledni, když nemají i v takových případech na zřeteli celý stát. Naši politikové naopak bývali a bývají centralisty neb autonomisty, resp. státoprávníky, zrovna tehdy, když nám to škodí. Státní právo bývalo námi akcentováno nejvíce tehdy, když nám to škodilo (passivní oposice, poměr státoprávníků k volební opravě před r. 1906), centralism podobně (vyrovnání s Uhry, Kramářovo a realistické stanovisko v otázce kompetence říšské rady pro jazykový zákon pro Čechy). Zvlášť autonomie je takovou chimérou; Němci nás dovedou přiměti k největší hlouposti, obarví-li ji na autonomisticko. Je svrchovaný čas, abychom si připomenuli, že program, ať státoprávní či jakýkoli jiný, je tu k vůli národu a nikoli naopak, a že prospěch národa je požadavkem, kterému dlužno podřídit politický program i taktiku.

Z toho pak následuje v přítomné situaci, že ohled na Čechy a Moravu v rámci programu státoprávního, ani ohled na českou oblast v rámci programu národní autonomie nesmí nám brániti v důsledcích, které třeba vyvoditi z naší situace vůči celé říši. Nepodceňuji program státoprávní; vím dobře, že historické právo koruny české trvá i se svým vrcholným požadavkem — právem k volbě panovníka po vymření nynější dynastie. Rovněž uznávám dobré stránky národní autonomie. Ale z obou programů těch stala se u mnohých jejich stoupenců zkostnatělá dogmata, jejichž opakováním sebe slavnostnějším nedobudeme ani radnice českobudějovické, neřku-li státní samostatnosti, a jejichž uskutečnění, i kdyby dnes bylo možno, by nám jen uškodilo, protože pro svou nedostatečně ještě vyvinutou politickou organisaci a moc při každém rozhraničování národnostním i při vymezování kompetence naší oblasti vůči říši bychom dostali podíl nedostatečný (viz moravský pakt!). Nespouštějme pro tužby, obrácené k budoucnosti, s očí situaci přítomnou — fakt, že žijeme v státě centralistickém, volební opravou loňskou ještě upevněném. Ale nenaříkejme nad tím pořád a raději hleďme právě z tohoto centralismu vyzískat, co možno. České banky, český kapitál již tomu z části porozuměly, a jejich působení v Haliči a na slovanském jihu ukazuje — spolu se starou i novou slovanskou vzájemností — cestu naší politice. Hranice našich programův autonomistických jsou v nejednom směru úzky, a možná, že nám bude jednou vítáno, že jsme proti své vůli se stali občany podivného tohoto konglomerátu národnostního, který slove monarchií Rakousko-uherskou.

Resignace na požadavek státní samostatnosti není v tomto hesle ani dost málo, naopak žádá se v něm více, nežli žádá program státoprávní. Bylo by to možno doložiti historií starou i novou; stůj zde aspoň úsudek pozorovatele jistě objektivního, německého federalisty Ad. Fischofa.

»Čechové,« píše Fischof, »byli si (r. 1848) úplně vědomi, po čem touží. Ctižádostí jich jest, postaviti se v čelo rakouských Slovanů. Zástupce

16 milionů Slovanů shromážditi v jeden parlament, vyrovnati škodlivé účinky zeměpisného roztříštění parlamentním sjednocením a zabezpečiti Slovanstvu převahu v Rakousku ... s nadějí, že by jim při tom jako nejvzdělanějším z nich vedení připadlo samo sebou. Nelze-li však dosíci toho ideálu, dostanou-li Maďaři v zastupitelstvu říše a Němci v zastupitelstvu západní polovice převahu — nezbude Čechům, než přejíti k obraně a ucouvnouti do užší prostory opevněného postavení, kde s malou mocí mohou vzdorovati Němcům. Takové postavení poskytuje jim český a moravský sněm zemský, obdařený samosprávou co nejširší, a možno-li generální sněm zemí koruny české. *Tuto politiku, vytčenou jim přirozenou povahou věci, Čechové sledují s velikou důsledností.*«[1])

Poklona závěru o důslednosti české politiky byla sice upřílišena, ale nelze upřít, že Fischof postřehl, co je nám »vytčeno přirozenou povahou věci«. Když už jsme vtěleni do státu cizího, položme v něm na váhu svou existenci a populační expansi. Což nejsou dnes Čechů v Sarajevě tisíce a ve Vídni deset a statisíce? Tento širši program národnostní se všemi požadavky a právy, ze situace pro nás vyplývajícími, dosud byl výslovně akcentován zřídka a velmi skromně. Ozvěme se konečně sebevědomě jako Němci, kteří se rozešli po celé říši a všude se domohli respektu — ať můžeme, jako kdysi Římané, cítit se v celé říši doma a proti bagatelisování prohlásit: civis Romanus sum! — ne mlčky a tupě přijímat, když Němci všude nás odstrkují jako přistěhovalce, občany druhého řádu, heloty, objekty vídeňáckých vtipů a kupletů.

Nesmíme dopustit nadále, pokud možno, žádného sesílení národních odpůrců na náš vrub. Vypočtěme miliony, které Němci v každém oboru státní správy za dobu ústavní si osvojili pro své ústavy a lidi v celé říši, a dokud náš podíl na státní správě se této německé sumě poměrně nevyrovná, postavme se až po meze možnosti proti každému německému požadavku, byť sám o sobě se zdál přípustným.

»Positivní politikové« řeknou ovšem slovy dra Pacáka, abychom nezapomínali, že v Rakousku nejsme sami, a realisté budou namítat, že odpor proti německým požadavkům »kulturním« a podobným odporuje humanitě. Na první námitku je odpověď krátká: Němci po půl století a déle myslili a jednali tak, jako by v Rakousku byli sami, máme tedy právo, aby nám bylo nahraženo, oč éra německá nás oloupila. A co se dotýče námitky »humanity«,[2]) bylo by lze ji zkrátka odbýt poukazem na křiklavě opačnou životní *praxi* našich theoretických hlasatelů humanity; ale nechci argumentovat ad hominem a dotknu se zásady samé. Dle t. zv. humanity bylo by možno jednati s Němci, jako byl Herder, Schiller, Goethe, ba snad i Nietzsche, ale nikoli s Němci, jako je Taschek, Kestranek, Wolf, Gessmann, Lueger, Bachmann, Rauchberg a jako byl ministr Peschka — s lidmi, kteří skoro všichni výslovně doznali, že jim jde o vyhlazení Čechů, kamkoli vliv jejich dosáhne, kteří se tedy sami hlásí o titul národních úkladných vrahů nikoli v metafoře, nýbrž ve střízlivém výraze technickém.

Humanita nezáleží v tom, abychom raději sami trpěli křivdu skutečnou než abychom nepříteli způsobili křivdu domnělou, újmu, která je staletým nadprávím národnostním předem a s úroky vyvážena, přeplacena. Kdo nepostupuje, couvá. Humanita nežádá, abychom chabou taktikou prodlužovali nemravný a násilný status quo. Humanita neuzákoňuje nespravedlivou državu. Humanita nepřikazuje sebeokrádání.

*

Přehled zahraniční.

Parlamentní prázdniny chýlí se ke konci; vlády mají plné ruce práce s přípravou návrhů nových zákonů. Ministři se vracejí z lázní, kde přijímali návštěvy svých zahraničních kollegů; poslanci ze sjezdů, kde se řešily národní a mezinárodní otázky. Celková situace je ve znamení mezinárodních konferencí a schůzek ministrů. Tittoni sešel se s v. Schönem v Berchtesgadenu dne 25. srpna a s bar. Aehrenthalem 3. září; o dva dni později navštívili se v. Schön s Aehrenthalem a o deset dní potom rakouský zahraniční ministr s p. Izvolským; den po schůzce Berchtesgadenské přijal král Eduard ruského ministra spolu s jeho karlovarským kollegou p. Clemenceauem v Mariánských Lázních; ruský ministerský předseda již v červenci navštívil německého říšského kancléře v Norderneyi. Následek toho bude, že ze všech trůnních řečí, zahajujících říjnové parlamenty, zazní stereotypní fráse »o přátelských stycích velmocí a pevnosti evropského míru«. Celkem fráse ta nebude nepravdivá; ne proto, že by skutečně velmoci byly přesvědčeny o prospěšnosti míru a přátelství pro vývoj lidstva, nýbrž proto, že nemohou v tomto okamžiku očekávati prospěchu od porušení míru, na němž i hlavní dva sokové, Britannie a Německo, mají stejný zájem.

Fakticky je nahromaděno tolik látky, která bude projednávána v parlamentech i diplomaticky, že příští saisona bude patrně velmi zajímavá. Předně bude o parlament více — a jednání nové turecké sněmovny jistě očekávají se zájmem nejen státníci a politické kruhy mocí, na Balkáně, v Asii a Egyptě interessovaných — nýbrž i vle-

[1]) Rakousko a záruky jeho trvání. Str. 43 (1870).
[2]) Ethický a politicko-historický rozbor taktiky humanitní jsem podal v Havlíčku (str. 113—118, 393 a násl.), kamž odkazuji.

koucí se otázka marocká chýlí se k jakémusi konci uznáním souverenity nového sultána. V Anglii nad to otázka dohody s Německem jistě bude přetřásána; Německo má sociálně demokratickou affairu, jejíž dozvuky uslyšíme i v říšském sněmu; Francie sotva bude s to stráviti Maroko za jedno zasedání a Rakousko nebude moci se ubránit diskussi o zemích okkupovaných. Rusko, kde duma stále ještě je podkopávána reakcionáři, bude musit vynaložit všecku sílu a obratnost, by mladý parlament domohl se patřičné vážnosti a vlivu, Persie, z níž v poslední době docházejí jen zmatené zprávy o anarchii, bude nucena zabočiti přece jen v koleje ústavního života. To vše jsou věci, jež se přímo neb nepřímo týkají politiky mezinárodní.

V chvíli, kdy toto píši, je nejaktuálnější z mezinárodních otázek problém m a r o c k ý. Ježto souvisí nejúžeji s *Francií*, kterou jsem v posledních článcích poněkud zanedbal (poněvadž Přehled přinesl o ní zvláštní stať), předešlu rozhled po parlamentní situaci této republiky. Jak známo, skončila generální stávka v červenci, zosnovaná Confédération du Travail, fiaskem. Francouzské dělnictvo není tak organisováno, jako německé; francouzský proletář je příliš synem svobodné republiky, by si dal do detailů předpisovati cestu, po níž musí se bráti, by dosáhl svých požadavků. Nezdařená stávka podryla úplně vážnost zmíněné Konfederace práce, beztoho již valně otřesenou; p. Clemenceau použije asi všeobecné nelibosti, by súčtoval s touto organisací, jež začíná i dělnictvu být velmi málo sympatickou. Veřejný život Francie není nyní právě nejčistší; není sice affair, jako byla Panama a Dreyfus, ale je také pramálo důvěry k politickým činitelům. Před časem uveřejnila čelná revue francouzská enquêtu o francouzském parlamentarismu, o němž se celá řada předních politiků a spisovatelů vyslovila velmi skepticky. Velká chyba je v tom, že ve Francii snad více než jinde mají lokální veličiny vliv na volby, poněvadž od zvolení poslance závisí také jejich situace. Poslancům se vytýká hrubé prospěchářství, zejména od doby, kdy hlasovali o zvýšení svého platu z 9 na 15 tisíc franků; v poslední době p. Bérnard posvítil na praxi advokátů-poslanců, kteří ze své veřejné činnosti vytloukají kapitál pro advokátskou praxi a dovolují si nátlak na soudce, závislé na ministerstvu. Vedle místních veličin a advokátů jest i francouzská žurnalistika prosáklá živly korrupčními a výdělkářskými; vliv některých žurnálů, jimž jde jen o sensační výdělek, je i v politice suverénem. Již před 20 lety na to ukázal p. Alfred Capus ve svém románě Qui perd gagne a letošního července dokumentoval to opět proces časopisu M a t i n, jehož žaloval posl. Humbert z křivého obviňování. Matin byl odsouzen zaplatit 50.000 fr. odškodného, ale věc tím není odbyta; process bude veden dále, poněvadž i jeden bývalý ministr je žalobcem vlivného časopisu a jeho nositele, p. Bunau-Varilly. — Před třemi lety ministerstvo Clemenceauovo prohlásilo svůj program, jenž dá se v podstatě uvésti na tři hlavní úkoly: sestátnění západní dráhy, úprava daně z příjmů a zavedení starobních pensí. Z programu toho proveden teprve první bod, a ten ještě není příliš populární, poněvadž západní dráha vedoucí do Bretagne a Normandie, tedy krajů neprůmyslových, není výnosná. Úprava daně z příjmů se pak stále ještě ztroskotává o odpor proti zdanění státní renty a zejména o odpor proti t. zv. i n k v i s i c i, t. j. právu úřadů přistoupit ke zkoumání knih, bilancí a p. osob, jejichž příjem nezdá se býti správně udán. Veliká revoluce francouzská zavedla totiž proti dřívější osobní dani daň z objektů a na tom stanovisku dosud francouzská tradice trvá. Proto je vysvětlitelný odpor k osobnímu zdaňování a zejména k »inkvisici«, jež také špatně se dá sloučiti s francouzskou svobodomyslností. Již před koncem předešlého sněmu hlasovali radikální poslanci z kruhů obchodních a průmyslových proti návrhu finančního ministra týkajícího se »inkvisice« a potíže vlády s předlohou budou ještě veliké. Francie je země rentierů, odtud pochopitelná nesympatie k novému zákonu; ale s druhé strany finance státu vskutku potřebují nápravy, třeba ne tak pronikavé jako v Německu. Vláda, jež se zapletla do marocké affairy — neřekněme dobrodružství, poněvadž akce byla dobře připravena — je nyní nucena většinu svých sil věnovati rozuzlení této nemilé záležitosti, a proto zanedbává svůj původní program a nedovede ho hájiti s dostatečnou pevností.

Po porážkách Abdul Azizových a skoro všeobecném povolání Muleyově sultánem je ovšem postavení Francie těžké. Nemůže se vzdát všech nároků, pro něž se v Maroku engažovala, zejména své obchodní a vojenské superiority v říši hraničící s jejím územím. Nový sultán notou z 6. září prohlásil, že stojí na půdě smlouvy algeciraské; ale již dne 1. září předešla jej německá vláda návrhem, by velmoci nového sultána uznaly. Francouzské kruhy ovšem v německé iniciativě pocítily urážku, a oběžník, jímž odpověděla vláda spolu s vládou španělskou dne 14. t. m. signatárním mocnostem obsahuje podmínky takové, že hladce jistě všemi kabinety přijat nebude. Francie klade uznání Muleye Hafida tyto podmínky: 1. nový sultán potvrdí aktu algeciraskou a schválí exekutivní prostředky, jichž užily Francie a Španělsko na př. při dozoru na dovoz zbraní do Maroka, 2. stvrdí ostatní povinnosti sultánovy k velmocem, 3. převezme zodpovědnost za dluhy svého bratra a potvrdí odškodnění, jehož se má dostati Francii a Španělsku za revoluci v Casablance a okolí, 4. odvolá ve všech provinciích pro budoucnost svatou válku proti křesťanům, postará se o bezpečnost cest a

přístavů. Teprve, přijme-li nový maghzen tyto podmínky, vyjednají se s ním zvláštní otázky, na př. zaplacení válečných výloh Francii, přiřknutí slušné pense sesazenému sultánu a p. — Anglické listy radikálního zabarvení jako D a i l y N e w s přijímají tyto francouzské podmínky se vším, jen ne s nadšením; žádati prý od nového sultána zaplacení dluhů, jež nadělal jeho předchůdce u Francie k tomu, by mohl s ním bojovati, je frivolností od vlády, jež ho do boje toho štvala, a dáti si ozbrojenou intervenci, namířenou proti nynějšímu sultánu, nahradit od téhož sultána je skandálem. Daily News tedy navrhují, by finanční odstavce francouzsko-španělské noty byly předloženy Haagskému tribunálu, s čímž ovšem Francie nebude souhlasit. Ostatně Daily News nejsou orgánem anglické vlády, která, jak známo, s francouzským návrhem již vyslovila souhlas.

Má-li Francie s Afrikou potíže, nebude jich ušetřen nyní ani její malý severovýchodní soused. *Belgický* senát přijal dne 9. t. m. definitivně zákon, jímž se přivtěluje K o n g o jako kolonie belgické říši. Stát tím získává od krále Leopolda 2,300.000 □ km. země a 19 milionů obyvatel a zaručuje se odstranit otroctví, povznésti blahobyt domorodců, otevříti dvéře svobodnému obchodu a p. Lze říci, že převzetí Konga do správy státní a tím zabezpečení jeho budoucnosti je úspěch anglické politiky, jež ode vždy měla na Kongu veliký zájem (zemř. cestovatel Stanley je vlastně původcem konžského státu). Ovšem bude Belgii pro počátek nutno spokojiti se zmenšením příjmů z nové kolonie, poněvadž investice, nová administrace a opravy budou vyžadovat ohromného nákladu, ale u kolonie tak bohaté se to v budoucnosti brzy vynahradí, zejména, bude-li z ní rationelně těženo.

Při zmínce o jednom malém státě, jemuž novou kolonií vznikají nové povinnosti, vzpomenu jiného, o němž se v posledních dnech u nás mnoho mluví, a jenž nám bývá dáván za příklad.

Při všech projevech vzájemné úcty, jež právě i z českých úst zaznívají k nám od břehů Seelandu, nelze se ubránit pocitu, že

»jest cosi shnilého ve státě D á n s k é m«.

Ohromné defraudace bývalého finančního ministra A l b e r t i h o, jenž připravil Selskou banku asi o 9, státní pokladny, Národní banku a jiné ústavy asi o 4—5 milionů dáns. korun, datují se již od r. 1894 i ukazují, že kontrolla veřejných ústavů není zrovna v Dánsku nejlepší. Krásti ovšem lze všude, ve velkých i malých zemích, od jednotlivců i od společností, v aristokratických i v demokratických státech, ale krade-li vysoká osobnost všemi vážená v malém státečku, jehož rozpočet obnáší 123 milionů, po 14 let milionové obnosy, aniž se podaří podezřívatelům polnati ji k zodpovědnosti, je to sice vhodné thema pro Andersenovskou satiru, ale jistě velmi málo povznášející. (Dok.)

Dr. *V. J. Hauner.*

*

jl. **Z Vídně,** 22./IX. 1908.

Má-li průměrný vesničan před sebou člověka, který se zabývá politikou a má-li za to, že musí promluviti o obsahu novin, nezeptá se, jakkoli je agrární agitace velmi čilá, na žádnou záležitost zemědělskou, ale optá se — bude-li vojna, pustí-li se Turek a Bulhar do sebe, a co tomu bude říkat Rus. A naskytne-li se průměrnému měšťáku mluvit s politikem z povolání, zeptá se dozajista: »Udrží se Beckův kabinet? Kdy dojde k rekonstrukci? Kdo půjde? Kdo zůstane?« O nejnaléhavější aktuality, o nejvlastnější zájmy své vrstvy ani nezavadí. To je karakteristický detail; ukazujeť, že při vší veliké agitaci, při rozšířenosti vážných politických spisů a novin převaha obecenstva se nestará o politické aktuality jako o záležitosti své vlastní, že na politických událostech ho zajímá jenom to, co vyvolává sensaci. Každou chvíli slyšíte: »Rád bych jednou slyšel toho hr. Šternberga, to čertův chlapík, ten pere do všech a do všeho!« S pravou hrůzou shledáte, že se s takovým názorem vytasí — intelligent. Surovost, hrubost parlamentní vyvolává sensaci, obrací k sobě pozornost. A právě proto, že tomu je tak, proto, že nemáme vlastně politicky vzdělaného obecenstva — jakkoli si déle čtyřiceti let opak nalháváme, protože převaha obecenstva (— netoliko našeho českého —) k politickým záležitostem nepřihlíží jako ke svým vlastním, proto také v příštím zasedání, ve mnohých příštích zasedáních budou mít vrch frasisté nad myslícími hlavami, lidé, kteří si dělají z politiky řemeslo nad lidmi velkých poctivých tužeb a cílů, komedianti nad pracovníky a proto: věru nezáleží na tom mnoho, setrvá-li Beckův kabinet, nebo bude-li nahrazen jiným, dojde-li k rekonstrukci 3. listopadu nebo 2. prosince. Nynější mizerie neodklidí se proměnou na křeslech ministerských; bude po ní, až dojde k proměně v srdcích a v mozcích lidu, než do toho je daleko. Co nás čeká, je stará, otřepaná písnička — nová garnitura národnostních půtek staré façony: pilné návrhy, interpellace, debatty o ministerských projevech, zbytečně dlouhé řeči k rozpočtu a k ostatním předmětům denního pořádku, couloirní smlouvání o kompromisy a konečně překotné hlasování o důležitých »nezbytnostech státních nebo lidových«, vše obloženo všehochutí výstupů komických, brutálních, parlamentními naivnostmi a špatnostmi.

Mluví se o tom, že vláda najisto předloží osnovy zákonů o starobním a invalidním pojišťování a o užívání řečí v zemi obvyklých při úřa-

dech, že se bude starati o důkladnou podporu živností a řemesel vybudováním odborného školství, organisací živnostenského úvěru, zřizováním společných dílen opatřených nejmodernějšími technickými pomůckami, vláda slibuje mnoho jako student na počátku školního roku, a není pochybnosti o tom, že by bylo možná provésti opravdu veliký kus zákonodárné práce — než staré vlivy působiti budou dál a budou nás držet na starém místě. Ministr Prášek jel do Prahy působit na agrárníky české a německé v českém sněmu, aby se dohodli o řadě zemědělských otázek, a komentáře denních listů dodávají, že neběží toliko o věci hospodářského rázu, ale o kompromis, který podle vzoru česko-německé dohody na Moravě proveden býti má a že ministr Prášek připravuje cesty baronu Beckovi, který před ukončením výstavy do Prahy přijeti hodlá. Jako vždycky vyskytují se také nyní dobromyslní optimisté, kteří na základě informací ‚z pramenů dobře zpravených' »očekávají, že se pokus o česko-německou dohodu podaří a že ze společných konferencí českých a německých agrárníků, položených na den 22. září, vzejde zlepšení situace vůbec«.

My k těmto věřícím nenáležíme. Připouštíme, že agrární kruhy se přičiní o to, aby zemědělské předlohy byly na sněmu vyřízeny a že mají dosti síly, aby toho dosáhli, ale nevěříme ve výsledek konferencí o dohodu v záležitostech národnostních, ba původ zpráv o vládních úmyslech v tomto směru hledáme toliko v obrazotvornosti novinářských reportérů. — Kdyby byla v ministerské radě bývala nyní řeč o pokusu o česko-německý kompromis a kdyby měl český ministr krajan Prášek za úkol kompromis tento připravit a vlivem svým v Praze urychlovat, věděl by německý ministr krajan Prade o intencích vlády a nebyl by dojista v Štyrském Hradci na sjezdu poslanců »svobodomyslných« německých stran horoval pro »pevné semknutí Němců proti útokům národního protivníka, pro sjednocenost, která z německých stran činí nepřemožitelného faktora mocenského netoliko oproti národnímu odpůrci, ale také vůči vládě.«

Pravda, pan Prade je stále na odchodu, a je známo, že se pensistů často chytá veliký radikalismus, pravda, že pan dr. Pergelt, kandidát německého úřadu krajanského, ve svých projevech napíná struny smířlivosti, pravda, že pan dr. Schreiner, kandidát číslo druhé, se bude jako náčelník agrárníků při zmíněném jednání přičiňovat, aby ukázal způsobilost k vyšším činům státnickým — ale co platno všechno! V Čechách není odvahy k dohodě a ještě méně jí bude ve Vídni, až se říšská rada sejde.

Události lublaňské, mariborské, celjské rozvíří hned v prvních hodinách národnostní vášeň v parlamentu, zápalných látek je mnoho také všude ve všech ostatních krajinách Rakouska a proto projdou týdny a měsíce, než se sněmovna dostane ke skutečné zákonodárné práci a ta nebude moci býti ani později valná, dokud není změněn zastaralý, nynějším poměrům naprosto nevyhovující jednací řád. Vyhlídky jsou neveselé. Jediné, v co lze doufati, jest, že silný vliv sociální demokracie vynutí jednání o starobním a invalidním pojišťování na základě předlohy již hotové, připravené. Mnohé strany mají na tom zájem, aby věc tato nedoznala odkladů, a budou nuceny osvědčit »lidovost«, kterou mají v officielních titulech svých. Osnova zákona opřena je, pokud jde o starobní pojištění, o německý vzor, a lze míti za to, že také dojde v té způsobě uzákonění. Dělníci a zřízenci všech odvětví byli by pojištěním povinni, samostatní, pokud pracují sami nebo nejvýš s jedním pomocníkem, mohli by pojištění uzavříti dobrovolně.

Jazykový problem řešila by vláda, vše jedno, zdali Beckova nebo jiná jen tehdy, kdyby měla aspoň poněkud předem zajištěný úspěch; — otázku zaopatření ve stáří bude však řešiti najisto, protože každá strana chce přinésti nějaký úspěch svým voličům, a zbavení starostí o existenci na sklonku života si bude chtít každá strana napsat na účtu k dobru jako velikou zásluhu.

*

Z týdne.

Nedozněla ještě ozvěna událostí v Kašperských Horách a Sušici, a rakouská politika již je zasypána německými štvanicemi z Úsova a Novosadů na Moravě, na jihu pak ze Ptuje ve Štyrsku. Na provokace německé Slovinci dali odpověď demonstracemi v Lublani, a vládní orgány na to odpověděly — střelbou do bezbranného lidu. Mají v tom cvik a vzor z Prahy. A zatím co mrtvoly slovinských obětí byly pohřbívány v Lublani zahalené smutkem, německé noviny po celém světě hořekují nad »utrpením Němců« v Lublani a vůbec v Rakousku.

Výkladů k tomu všemu není třeba. Každý Čech rozumí z vlastní zkušenosti, oč jde a co se stalo. Slovinci vstupují do šlépějí českých a mají s hýčkanou menšinou německou v Lublani a Kraňsku vůbec podobné trápení jako my v Praze nebo Českých Budějovicích. Sluší jim přiznati, že proti zvůli státní moci dovedli se opříti protesty výmluvnými a důraznými. Povede-li krveprolití lublaňské nejen k dalším bouřím slovinsko-německým, nýbrž zejména k počátku snesitelnějšího poměru hlavních dvou stran slovinských, dnes rozeštvaných, bude to krokem k ozdravení poměrů jihoslovanských a k silnému zvýšení váhy Slovinců v říši.

Čechové v posledních dnech před něme-

ckým furorem couvají. Ačkoli Němci dosud se nevzdali hrozeb obstrukčních, přece agrárníci a mladočeši se spokojili ponižujícím poměrem zastoupení v komisích sněmu Českého: Čechové, Němci a velkostatkáři mají v nich zástupců po třetině. Oč takovouto povolností přišly, obě velké strany si vynahradily tím, že do komisí (kromě tří) nepřipustily poslance malých stran. Německá tahanice o místo aktuára sněmovního sice se úspěchu nedodělala, ale tento český úspěch neváží proti německému téměř nic. — Němci ovšem nejsou spokojeni ani tím a z nepatrné příčiny rozbili 24. září schůzi sněmu s ohromným povykem. Kořist z roztřískaného nábytku sněmovního šťastní nálezci nosili po pražských ulicích.

Dodávka rour pro pražskou plynárnu zadána byla kartelu. Že pohnutky zadání toho byly jen zásadové, neopováží se pochybovat dnes nikdo na světě . . . 25. září.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Zemská rada živnostenská.

Podává prof. dr. Jos. Gruber.

Od let 1880tých domáhá se živnostnictvo toho, aby zástupci svými účastno bylo správy živnostenských záležitostí s hlasem spolurozhodujícím v instancích nižších, s pořadným v instanci nejvyšší. Živnostenské úřady prvé a druhé stolice mají se proměniti v kolegiální se silným zastoupením živnostnictva naproti živlu právnickému, u ministerstva a u zemských výborů mají zřízeny býti alespoň poradní sbory živnostenské pro veškeré záležitosti, živnostenského zákonodárství a správy živnostenského školství a veškeré t. zv. akce na povznesení živností se týkající, čili říšská rada živnosten. pro celý stát a zemské rady živnostenské v jednotlivých zemích pro agendy zemským výborům a sněmům v živnostenských věcech příslušející. Zřízení říšské rady živnostenské, slíbené drem Fořtem již v červnu 1906, »k předběžnému jednání o zákonodárných, správních a organisačních záležitostech malých živností a malého obchodu,« neuskutečnilo se dosud následkem změn v rozdělení živnostenských agend, zřízením ministerstva pro veřejné práce nastalých, i následkem rozporů ohledně organisace této rady, a dřívější agitace živnostnická v tomto směru nyní úplně ochabla, zemská rada zřízena — nehledíme-li k zemské komisi pro průmyslové záležitosti v Haliči se zvláštními účely a působností v oboru školství a povznášení p r ů m y s l u — v březnu 1907 na Moravě s dvěma národnostními sekcemi a ústředním sborem a s úkolem býti poradným orgánem zemského výboru pro záležitosti živnostenské.

Na českém sněmu podal v jedné z prvních schůzí nového zasedání dr. Preiss a soudr. návrh na zřízení zemské rady živnostenské pro království České a na soustředění t. zv. zvelebovací akce živnostenské v zemi. Obnovují se tím návrhy, které v říjnu a listopadu 1905 učiněny byly v sněmu stran rozšíření působnosti dosavadní zemské komise živnostenské, roku 1896 zřízené a zhola neplodné, na veškeren průmysl i obchod v království Českém a stran přeměny jejího návrhu v živnostenskou radu zemskou, založenou na povinné společenstevní organisaci živnostnictva a obchodnictva.

Veřejná diskuse, která o návrhu živnostenské komise sněmovní na vymezení působnosti zemské rady živn. vznikla, jednání o její organisaci a působnosti v obchodních a živn. komorách a společenstevních svazech přispěly nepochybně k tomu, že návrh nyní podaný prospěšně se liší od návrhů dřívějšímu sněmu předkládaných jednak svou propracovaností, jednak střízlivostí. Nicméně i k němu přičinili bychom několik poznámek, odkazujíce pro obšírnější vylíčení svých názorů o zřízení a působnosti zemské rady živnostenské ke statím námi v Obzoru národohosp. (1. čtvrtletí 1908) uveřejněným.

Návrh dra Preissa a soudr. stanoví pro vypracování osnovy zemského zákona o zřízení zem. rady živnostenské řadu zásad co do jejího složení, kompetence a financování.

Význačně proložen princip, že má živnostenská rada zemská býti orgánem samosprávy živnostenského a maloobchodnického stavu, jemuž připadati má »péče o povznesení výroby živnostenské a malého obchodu po všech směrech«, že má složením svým nésti ráz samosprávné korporace stavovské. Je však pochybno, lze-li o takovém rázu mluviti při korporaci, do které přes třetinu (ze 48 plných 17) zástupců, resp. členů vysílá zemský výbor (8), vláda (2) a obchodní a živnostenské komory (7), nejsouce ani vázány vysílati příslušníky stavu maloživnostnického či maloobchodnického, ba zemský výbor má přímo dle návrhu vysílati do živn. rady 2 zástupce, resp. znalce školské, 1 zástupce ústavu pro povznesení živností a 1 znalce úvěrnictví. Návrh dále rozumně sic — naproti hlasům, které u nás chtěly v živnost. radě míti hotový 100členný živnostenský parlament, zpola živnostenskými svazy volený, zpola k návrhu komor sněmem jmenovaný — obmezuje počet členů na 48, z nichž 31 volí živnostenská společenstva a obchodní gremia ve volební obvody rozdělená, naprosto však vyhýbá se otázce, jak tyto volební obvody upraviti a po-

čet mandátů pro ně určiti (také po stránce národnostní), v kruzích živnostenských pak budí již podivení, že úplně se tu pomíjejí svazy (jednoty) společenstevní a gremiální.

Živn. rada »má právo« zvoliti ze svého středu »nejvýše 12členný« výbor, který jest pověřen vedením správní agendy a povinen připravovati veškeré elaboráty, rozpočty, návrhy, dobrozdání a pod. pro plenum rady — když se již tyto věci neponechávají výslovně presidiu s kanceláří, bylo by snad lépe učiniti tento užší správní výbor obligatorním a určiti přesněji jeho složení zejm. v tom směru, aby v něm došli zastoupení znalci shora jmenovaní.

Projevem názorů, námi již od let hlásaných, jest další odstavec, aby při zemském výboru zřízen byl zvláštní zemský úřad živnostenský, v němž by soustředěna byla veškerá (rozuměj samosprávná) akce na povznesení živností v zemi, jakož i veškeré dotyčné agendy, dosud zemským výborem, komorami, musei atd. obstarávané — avšak kdežto dle našich návrhů (sr. posléze Obzor národohosp., březen 1898, str. 139) měl by býti »zemský úřad živnostenský« výkonným orgánem živnostenské rady jako sboru poradního, resp. usnášejícího a ovšem jinak složeného, než jak jej projektují navrhovatelé, návrh dra Preissa a spol. otázku poměru tohoto úřadu k živnostenské radě naprosto neřeší, připouštěje toliko, že by kancelář rady mohla býti spojena nebo pojata v zemský úřad živnostenský, a požaduje kromě toho dále i pozemštění technologického musa komorního v Praze a zároveň spojení jeho »s obdobnými zařízeními u některých obchodních komor v král. Českém« (čímž se snad myslí na zvelebovací ústav komory liberecké — beze vší pochyby marně), aniž opět naznačuje, v jakém poměru by zase toto museum (jakožto orgán zvelebovací akce živn.) bylo k zemskému úřadu živn., v němž tato akce má býti naveskrz soustředěna.

Byly by zde tudíž: živnostenská rada s výkonným výborem, presidiem a (po případě zcela samostatnou) kanceláří a j. orgány, které by příslušely četné agendy akce maloživnostenské (některé i co do výkonu), dále zvláštní zemský úřad živnostenský se svým presidiem i aparátem konceptním, technickým a kancelářským, v němž by domněle soustředěna byla veškerá tato akce zvelebovací, a konečně zemské technologické museum jakožto výkonný orgán této akce, všechny bez vytčení vzájemného poměru a souvislosti, až na to, že by živn. rada byla zastoupena v technolog. museu!

Zevrubně detailuje návrh obor působnosti zemské živnostenské rady; zdá se, že navrhovatelé v něj pojati chtěli co možná všechny aktuelní otázky a přání maloživnostníků a maloobchodníků, nechť již věc ta která spadá v obor zákonodárství či správy státní, nechť je upravena a svěřena jiným orgánům a od nich řádně obstarávána a pod. Návrh namnoze nedost přesně naznačuje, jde-li o pouhou činnost poradní či o kompetenci správní, na př. rada má přihlédati k řádné úpravě školství pokračovacího, spolupůsobiti při pořádání živn. výstav, zejm. i učednických a při řádné úpravě úvěru živnost., pečovati o povznesení výroby domácké, o respektování živnostnictva při veřejných dodávkách a pod.

Živnostenská rada má tedy předem obecně všemi prostředky působiti k povznesení kulturní i odborné úrovně těchto stavů; pochybnost budí, sluší-li výrazem »odborná úroveň« rozuměti úroveň vzdělanostní či snad i hospodářskou — alespoň četné další podrobné body působnosti (péče o veřejné dodávky, odbyt, úvěr) sotva se dají vřaditi pod názvy »kulturní a odborný« ve smyslu obvyklém. V konkretním vypočítávání jednotlivých oborů působnosti na prvé místo dána dobrozdání vládě a zemskému výboru ve věcech živnostenského zákonodárství a správy — patrně dobrozdání povšechná a de lege ferenda, protože dobrozdání v jednotlivých případech správních de lege lata vindikuje další odstavec návrhu zemské radě živnostenské »ve všech otázkách, kde je zákonem předepsáno vyslechnouti dobrozdání obchodních komor«. Je-li ona činnost poradní dost zbytečná (jsou tu přece již obchodní komory, společenstvní svazy okresní, komorní a zemské a má býti i říšská rada živnostenská), je ustanovení druhé přímo nešťastné, protože by zahrnulo zemskou radu živnostenskou nebo aspoň kancelář její spoustou drobné málovýznamné agendy, pod kterou dnes již úpí obchodní komory a jež by tím více zaneprazdňovala živnostenskou radu, u které by se tato agenda soustřeďovala z obvodu celého království. A jak by se protáhlo celé řízení ve věcech živnostenských! Již dnes (dle živn. novely z r. 1907) má skoro ve všech případech spolu s komorami nebo před nimi a od nich býti vyslechnut společenstevní svaz a společenstvo; tvoří se zde tudíž živnostenskou radou instance čtvrtá, takže tři, čtyři korporace budou jednati o tom, má-li býti na př. opovídateli řemesla udělena dispens od předložení tovaryšského listu nebo pracovního vysvědčení, má-li mu býti vpočteno do povinných let zaměstnání v dílnách vojenských, železničních a pod., má-li se některá živnost nebo živnostník přiděliti tomu či onomu společenstvu, jak vymeziti territoriální obvod společenstva a pod. Navrhovatelé dokonce neobmezují tato dobrozdání na živnostenský řád, nýbrž požadují právo k dobrozdáním všude, kde »zákon« (kterýkoliv) předpisuje vyslechnutí komor, tedy snad i ve věcech maloživnostenských zájmů přímo se nedotýkajících? Dojde pak nutně k tomu, že jedna korporace bude opisovati nebo »podporovati« dobrozdání jiných.

Peníze vystěhovalců slovanských.

Uvažuje J. Pátek.

V poslední době ohlásily denní listy úpadky velkých bankovních domů v Americe a sice byly to v první řadě dvě chorvatské firmy: Frank Zotti v New-Yorku se 4 filiálkami a G. A. Skrivanić v New-Yorku, u nichž slovanští vystěhovalci, zejména Jihoslované, ztratili několik millionů korun, těžce nastřádaných peněz.

Úpadky tyto potvrdily jen ve finančních kruzích dříve již přetřásanou otázku hospodářské organisace zahraničního živlu slovanského, že totiž zde zapotřebí jest naléhavé nápravy, neboť hospodářsky zpravidla neuvědomělý lid vydáván jest na pospas dobrodruhům všeho druhu.

U nás v Čechách není otázka tato tak naléhavou, jako u ostatních Slovanů, — zvláště Poláků, Rusínů, Rusů, Slováků, Chorvátů a Slovinců, — tomu jest, naproti tomu však při poměrně nejvyspělejším finančnictví našem jest na snadě, že právě české peněžnictví má se věci této ve vůdčí roli ujmouti.

Ročně přichází vystěhovaleckých peněz do Evropy přes milliardu korun, z čehož připadá na Rakousko-Uhersko téměř polovina, tedy na pět set millionů ročně.

Až doposud přicházejí k nám peníze tyto z části cestou bankovního spojení, něco přes c. k. poštovní úřady v dohodě s americkou expressní společností, něco přes konsuláty a spolky, nejvíce však ještě jednoduchými nebo doporučenými dopisy, tedy způsobem nejprimitivnějším a zde také největší ztráty skutečně se dostavují, jelikož jednotlivé případy ukázaly, jak statisíce dolarů ročně z těchto zásilek se ztrácejí; nejlépe dotvrdily to poslední procesy v Haliči.

Jest přirozeno, že při většině vystěhovalců-analfabetů spojeno jest každé zasílání do Evropy s velkými obtížemi, jelikož tito lidé nemohou se zpravidla dohodovati s úředníky pošt a dopravních společností, vesměs tedy s Američany, neznajícími než angličtinu a nemohoucími přirozeně vystihnouti správnost názvu příslušníků různých národů slovanských.

Tím stává se, že pro nejasné adresy, jinak správně instradované zásilky musí býti vráceny a při fluktuujícím pak živlu vystěhovaleckém trvá to neobyčejně dlouho, nežli se takové rozdíly vyšetří, ač nestanou-li se zásilky takové — jak zhusta tomu jest, — nedoručitelnými vůbec.

Musí tudíž býti první úlohou slovanského finančnictví organisace těchto peněžních úhrad, tak aby doručení dělo se co nejbezpečněji, nejrychleji a s co největší úsporou úrokovou, zejména pak aby zisk sprostředkovatelský, který doposud plynul v tak hojné míře do rukou cizích, rovněž slovanskému národohospodářství zůstal zachován.

Ústřední banka českých spořitelen chystá přípravy již několik roků za účelem tímto a jak denními zprávami stručně oznámeno, má býti v nejbližší době záležitost tato posunuta v popředí přikročením k praktickému rozluštění.

Jak známo, zřídili roku loňského Maďaři k podobnému účelu Uhersko-americkou banku, kde zejména i kruhy vládě blízké činně prací přípravných se zúčastnily.

Význam podniku takového teprve v budoucnosti ukáže se v plné dalekosáhlosti své!

Řešení projektu není tak nesnadným, ovšem že bude třeba připraviti nejširší veřejnost na nutnou součinnost, kruhy pak bezprostředně na váhu padající, jako úřednictvo, funkcionáře, na naléhavost přípravy po stránce jazykové a všeobecně finančně odborné.

LITERATURA

Antal Stašek: Na rozhraní. Román. Dva díly. Str. 573 + 628. V Praze nákl. J. Otty 1908.

Uprostřed četby velkého časového románu pana Antala Staška, jedné z nejobsáhlejších knih posledních let, vzal jsem skoro náhodou do ruky první větší práci autorovu, která vyšla před 36 roky, veršovaný román »Václav«. Tam na prvé straně čte se věnování, jež velice jasně a přesně kreslí životní gesto básníka vzdorujícího s horalskou chrabrostí rozmarům času a tyčícího zároveň neoblomné čelo vstříc prudce vanoucím vichrům pokroku. Stojí tam slova »milému příteli svému Janu Nerudovi, spolubojovníku v českých Thermopylách«. A jako »bojovník v českých Thermopylách« jeví se autor národně tendenčního románu »Na rozhraní« také při četbě této vážné a zamyšlené knihy.

Široká skladba pana Antala Staška, v níž prvky ryze románové prostupovány jsou živlem kronikářským a v níž intimní osudy přečetných hrdinů marnotratně nahromaděných zapleteny jsou nerozlučně do lokálních dějů veřejných, vyrůstá z dosti složité inspirace, jejíž prudké a studené zdroje vyvěrají mimo oblast uměleckou. Na samém dně jejich křečovitě chvěje se raçová úzkost podnícená přísným svědomím: básník vidí právě v českých Thermopylách pozvolný ústup svého kmene, oddaného snění, marnému

citovému vzruchu, nepraktickému blouznění před chladnou a vypočítavou raçou přesného úsudku, kovové vůle, činorodé odvahy; leč vidí též ve sféře nižší, v ovzduší drobných praktických zájmů a každodenních úkonů malicherné snaživství, krátkozraké prospěchářství, planý nesvár národních součinitelů, jak ztravují všecku kmenovou sílu a raçovou krev, zatím co na druhé straně těžařské rozpětí kapitálu, sobecká dravost nelítostného industrialismu, soustřeďující víření velkovýroby podřizují se samy daemonické moci ústřední ideje jazykového a národního výboje. Jest znepokojen, jest starostliv; pokládá mlčení za znak lhostejnosti, bije na poplašný zvon. Jeho pronikavý a ostrý zrak, třeba patří idealistovi ze staré vlastenecké školy, neklouže však pouze po povrchu věcí a po kůře otázek; diagnostikovi, který jako lékař národní cti přetrval ve svém horském zákoutí několik veřejných epidemií, zjevuje se celý zadrhnutý komplex problémů. Zjišťuje vedle poruchy národní zodpovědnosti v Čechách celou mravní krisi našich živořících malých měst; upozorňuje ve chvíli, kdy odkrývá soustavnou a promyšlenou útočnost pruského kapitálu, na mrtvou nepodnikavost měšťáků na českém venkově, kteří jsou hrobníky peněžních sil, kde by měli býti jejich oživovateli; vyvozuje přesně, jak konflikt raçový jest zároveň strašnou srážkou třídní; mluví s porozuměním o proletarisování našeho dělného lidu; píše ostrou kritiku policejního systému, znepokojuje se zbahnělostí české samosprávy. Stojí, slovem, celou svou bytostí uprostřed denních bojů jako zápasník zúčastněný; klade neohroženě sondu do českých veřejných ran, aby hledal léky a dával rady. Z veřejné kroniky městečka Klenovky, kde celý román »Na rozhraní« se odehrává, vysvítá rada: S t ů j t e n a s t r á ž i! Z ústředního intimního příběhu románu, v němž nepraktický nadšenec a prudký snílek, omámený příliš rozbujnělým životem citovým, Ladislav Hronek hyne i se svou tragickou vzněcovatelkou Olgou, aby udělal místo rozmyslnému a studeně rozumovému muži činu inženýru Štěpánu Kojanovi, resultuje druhé napomenutí: V ě ř t e j e n p ř e s n é m u r o z u m u v ě d o m é m u c í l ů a n e d e j t e s e s v é s t i c i t o v o u e x a l t a c í!

Tuto železnou tendenční kostru zakryl pan Antal Stašek neobyčejně hojným, snad až upřílišeným fabulačním bohatstvím. V horlivosti kronikářské předvedl celé městečko Klenovku, hromadě a do děje zaplétaje vždy nové osoby, nové rodiny, nové společenské vrstvy, aniž pak vždy dovedl jejich děje rozplésti a jejich osudy domysliti. Někde, hlavně v oněch částech prvního dílu, kde neúnavně líčí, jak agenti Hauptmannovi postupně dobývají městské rady v Klenovce pro plán svého pána, rozbíhá se děj do tolika drobných genrových obrazů a roztřepuje se nit hlavního příběhu do tolika vláken, že autoru se pak nikterak nedaří vše shrnouti. Episody, často docela nahodilé, které nejsou než rozmarnými arabeskami, dusí vlastní rozvoj dějový; dlouhé všeobecné diskusse o všech věcech na nebi a na zemi, o nichž naše moudrost nemá zdání, zdržují na nejednom místě nemálo postup; konečně i jakási dvojakost, která v prvním díle staví do popředí zápas českého podnikatele Hronka s německým kapitalistou Hauptmannem, v druhém pak činí osou antagonismus citového sanguinika Hronka s rozumovým positivistou Kojanem, bortí nemálo celkovou stavbu knihy. Tak najdou se v románě zejména milostné příběhy, do nichž básník z počátku se vřele a účastně zahloubal, aby pak ještě před kulminačním bodem od nich prchl; tak hemží se v nejrůznějších krajinných seriích, často s romantickou malebností a s lyrickým vzletem až do heydukovských podrobností nakreslených i v podivných dobrodružných zákoutích promítaných s napínavým temnosvitem, plno zvláštních, záhadných postav, jejichž masku, někdy velmi dobrodružnou, autor jen nadzvedl. Román Staškův má nesmírně mnoho mašinerie; mnohem více než organického dějového růstu.

Neboť tato kniha, tak časová inspirací, námětem, tendencí, patří svým uměním o čtyřicet, o padesát let nazpět ve vývoji literárním, a měl-li bych historicky určiti její filiaci, musil bych jmenovati přímo mladoněmecký román, tuto absurdní směs tápajícího realismu a přežilé romantiky, toto přestrojení myšlenky ryze moderní do zvetšelého kostýmu starých literárních forem. Románová kronika města Klenovky, soustředěná kolem boje o nově projektovanou továrnu, nezabírá do svého líčení jedinou vrstvu společenskou, nýbrž, což bylo vždy velikou pýchou romanopisců mladoněmeckých, maluje v široké souvislosti všecky stavy vedle sebe, zprostředkujíc jejich vzájemné styky namnoze způsobem čistě romanesknim. Německý fabrikant se svým úřednictvem, maloměstská honorace, složená se zbohatlých rolníků a z maloobchodníků finančně ohrožených, úřednictvo i studentstvo, záletné paní se svými avanturami, mladí muži se svými nevěstami, dívky zaujaté milostnými affairami stojí na straně jedné, kdežto na druhé seskupeni jsou socialističtí dělníci, chudáci vyhnaní z práce, ze společnosti vyloučení bohêmové, věční tuláci, dobrodružní básníci, majitelé a hosté podezřelých hospod, komedianti, pobudové. Jestliže však pro první půlku společnosti pan Antal Stašek většinou volí methodu genrové kresby, podmalované namnoze groteskním humorem a klesající nejednou k povážlivé anekdotičnosti, předvádí druhou s romantismem velmi rozpoutaným a nedisciplinovaným, rozprostíraje kolem divokých postav společenských vyvrženců tajemné šero, vkládaje jim do úst nekonečné polobásni-

cké, polofilosofické úvahy, jimiž více než čímkoliv jiným v románě prozrazuje svou nejvlastnější osobitost. Ale, právě jako u všech romanopisců školy Gutzkowovy a Spielhagenovy, nerozvíjí se ani u pana Antala Staška dějové pásmo prostě a přirozeně z pravidelných životních zákonů, ovládajících bytí těchto vrstev společenských. Nehledíc ani k tomu, že do knihy zařadil autor celou řadu zvláštních, docela násilných a zřejmě úmyslných postav jenom proto, aby intrikovali, zaplétali osoby a společenské třídy — neboť jak agenti Hauptmannova závodu tak pokoutní advokát Křišťan nejsou než maskované postavy starých románových intrikánů — usnadnil si předem celou stavbu několika velmi dobrodružnými motivy romaneskními. Právě ve chvíli, kdy má propuknouti národně kapitalistický zápas o Klenovku, musí mezi její klidné obyvatele skoro s nebe spadnouti několik osob: ruská studentka, Olga Klučáková, kterou s velmi vřelou sympathií básník maluje docela tak, jak v mladoněmecké periodě byly kresleny první postavy emancipovaných žen, navštěvuje pouhou náhodou rodiště svého otce, aby tam zapálila požár vášně ve svém bezradném švakru Ladislavu a zároveň zadrhla jeho konflikt se svou sestřenicí; tulák snílek, člověk Boží, Bohumil Hronek, vrací se náhodou domů, aby zasáhl do osudů svého bratra a svého rodného města, jiný tulák Karel Fortin navštěvuje náhodou svou záletnou sestru, aby pomohl zfanatisovati dělnický lid; Ladislav Hronek setkává se náhodou několik okamžiků před jeho smrtí se strašidelným skoro paličem, aby vyzvěděl tajemství jeho pozemku, které má tak zamotati záležitost tovární stavby. Převaha takových podezřelých náhod nad prostým psychologickým výkladem ze složek charakterových, celá mašinerie intrik, zprostředkovatelských služeb, milostných affér, vyvolaných jen k urychlení děje, náhle se vynořujících a stejně náhle mizejících postav, podivných situací, vyhnaných až na ostří nože, zcela násilně motivovaných rodinných a důvěrných svazků mezi různými vrstvami společenskými — toť vesměs dědictví sensačního románu mladoněmeckého.

Kromě této zastaralé románové komposice hlásí se i celý stil románu k minulým fasím literárního umění. Pan Antal Stašek, ještě stále epigon a ctitel romantických vášnivců polského byronismu, nemiluje prostou a každodenní krásu reality, jak jeví se oddaným epikům zákonné skutečnosti, nehledá lid při práci, rolníka uprostřed obilí, dělníka v továrně; neanalysuje s důvěrnou podrobností všední pravidelný život svých hrdinů; nedbá o tichou, nevzrušenou, mlčelivou krásu horské přírody. Všude pátrá po effektu, dává se vzněcovati výjimečnými situacemi, sensačními zajímavostmi, výjevy i sceneriemi v osvětlení bengálském. A ani v této romantice stupňovaných momentů nezachovává jednoty: vznešené střídá s titěrným, dramatické s drobnou groteskností, pathos se sentimentalitou, řeč exstatickou se jargonem všedního dne. Jest hned suchým kronikářem, hned sladkým kreslířem jeanpaulovských arabesek. Uprostřed diskusse neobyčejně vzrušené zarecituje byronovskou báseň, boj o pozemky a o kapitál zpestří metafysickými rhapsodiemi, v epickém vypravování přeruší se sám sladkou idyllou ptačí, vážnost situace poruší bizarrním přirovnáním. Posléze násilnými, krajními prostředky rozetne celý román, aniž přesvědčil čtenáře o psychologické nutnosti.

A tak »Na rozhraní« celou uměleckou strukturou, celou psychologickou kresbou, svým románovým slohem jest kniha stará, tklivý pozdrav na rozloučenou pokolení, jež mizí, výraz názorů uměleckých, jež vymírají. Není však právě zvláště výmluvným dokladem vážnosti a hrozivé důtklivosti našich soudobých veřejných zápasů, když nutí i básníky staré generace, aby se vší intensitou svého cítění a se vší romantikou svého umění postavili se i literárně do jejich služeb a znovu jako v době svého mladistvého junáctví zas dnes stanuli v českých Thermopylách?

Arne Novák.

UMĚNÍ

Budoucnost české opery.

I.

Z chudých, nepatrných počátků, jako všechny naše kulturní podniky, vzešla i česká operní představení a vlastenci, kteří byli víc nadšenými diletanty než opravdovými umělci, byli jich prvními průkopníky. A jak rostl a mohutněl všechen náš národní život, tak souběžně s ním rostly a docházely splnění snahy o české operní představení. Dávno vytoužené samostatnosti dostalo se však české opeře a českému divadlu vůbec teprve otevřením t. zv. prozatímního divadla v r. 1862, kdy poprvé české slovo mluvené a zpívané ozvalo se se scény z područí němčiny vysvobozené a nespoutané ani utrakvismem, tenkrát ještě ve většině kulturních institucí pražských v rozkvětu stojícím. Dlouhá léta různých provisorií, šedesátá a sedmdesátá léta stejně bouřlivá a pohnutá v historii českého divadla a zvlášť české opery jako v českém životě politickém, byla více dobou přípravy a sbírání sil pro nový stánek dramatického umění, k němuž po mnoho desítiletí upínaly se tužby národa, než dobou zralosti reprodukčního umění hudebně-dramatického. A také ještě o prvních dvou desítiletích Národ-

ního divadla lze říci, že byla dobou kvasu a hledání. Nebylo v tomto dvacetiletí nouze o vynikající síly operní, jako již před tím mohla v letech provisoria pochlubiti se česká opera hotovými umělci, avšak otevřením Národního divadla postavena byla česká opera před dva velké úkoly, které měla současně plnit: budovat si pevný operní repertoir a míti co možná nejpestřejší pořad operních večerů. V prvním směru nedopracovala se česká opera za dvě desetiletí pevného repertoiru, který by obsahoval jen poněkud značnější počet oper, jež by bylo možno postavit na scénu dle potřeby bez značnější přípravy. Je jistě dosud v paměti, jak dříve nejběžnější hry v intervalech velmi krátkých vždy znovu se studovaly, aby po několika málo představeních upadly v zapomenutí účinkujících a musily znovu procházet celým stadiem zkoušek. Nebylo však možno, aby mladá česká opera pracovala o vybudování pevného repertoiru a současně pěstovala pestrý program, přinášející četné novinky. Že rozhodující činitelé v prvních letech Nár. divadla snahou o bohatý repertoir operní sledovali za tehdejších poměrů zcela správnou divadelní politiku, pochopíme, uvědomíme-li si, že pro nové, rozsáhlé divadlo bylo potřeba dobývat půdy v nejširších kruzích, v nichž následkem nízké úrovně umělecké erudice nebylo lze budit zájem o operní představení jinak, než četnými novinkami a co možná pestrým pořadem oper. K tomu přistupovala ještě ta okolnost, že brzy po otevření Národního divadla vzešel mu nebezpečný konkurent v německém divadle, jež k opětnému uměleckému významu vzkřísil nový jeho ředitel Angelo Neumann, a jež do nedávna čítalo i četné české kruhy mezi své návštěvníky. Čilost repertoiru německého divadla bylo proto třeba paralysovat stejnou čilostí i české opery. Převládající snaze o bohatý repertoir zůstala první správa Nár. divadla až do svého odchodu věrna. Změnou režimu divadelního nastává v tomto směru pozvolna reakce, a dnešní poměry české opery, tak jak se zvláště v posledních pěti letech ustálily, podávají nám zcela obrácený obraz jejího stavu. Prací posledních několika let domohlo se Národ. divadlo p e v n é h o o p e r n í h o r e p e r t o i r u potud, že nejpřednější opery české a vedle nich i některé nejběžnější opery světové tvorby jsou v stálé pohotovosti. V tom znamená dnešní stav pokrok a velmi značný pokrok pro divadlo samo.

Další pokrok vidím ve značném stoupnutí úrovně reprodukčního umění v naší opeře. Nemám tu na mysli jen celkovou úroveň některých jednotlivých, zvlášť zdařilých představení — tu mohl bych uvést z posledního roku nezapomenutelnou premiéru Lerouxovy »Fiametty«, která spolu se stým představením »Lohengrina« snad znamená dosud největší umělecký čin v historii naší opery, večery »Bludného Holanďana« a »Oberona« — nýbrž průměrnou uměleckou výši dnešních operních představení vůbec. Pamětník bývalých představení, na př. »Čarostřelce«, »Tannhäusra«, »Dalibora«, přisvědčí mi jistě, řeknu-li, že každé průměrné dnešní provedení kterékoli z těchto oper stojí jako jeden celek nesrovnatelně výše, než bývalo před 15—20 lety. I v této příčině, pokud nehrála tu roli způsobilost in capite et membris operního tělesa, dovedeme pro tehdejší stav české opery najíti vysvětlení ve vnějších poměrech jejích. Nebyloť možno, aby v divadle, o jehož jeviště musila se opera děliti nejen s činohrou a balletem, ale i s operettou a četnými výpravnými hrami a féeriemi, a jež nemělo ani dostatek potřebných zkušebných síní, mohlo se studovati do hloubky a detailu a vypracovati reprodukované dílo v harmonický celek.

Zvýšené niveau toho, co se obecenstvu podává, mělo v zápětí i patrné stoupnutí úrovně obecenstva v cítění a chápání díla a zjemnění jeho vkusu. V tomto umělecko-paedagogickém směru ovšem ještě velký úkol čeká naši operu. Ale kdo pozoruje naše divadelní obecenstvo 10—15 roků, musí doznat, že jsme k lepší jeho výchově kus cesty již přece urazili. Pravidelně vyprodaná představení Smetanových oper, oper klassických (Mozart, Beethovenův »Fidelio«) jsou tu bezpečným měřítkem. Ba obecenstvo naše dokonce začíná kritičtěji posuzovat výkony i těch zpěváků, v nichž vidělo dosud vrchol všeho umění. Vzpomínám tu jen, jak chladně přijalo v »Holanďanu« prvního jeho domácího představitele a jaké spontánní nadšení vyvolal u téhož publika v roli té Plaschke. —

V poměru zcela obráceném k minulosti je dnešní stav naší opery, pokud jde o bohatost a rozmanitost. I se stran seriosních dostává se dnešnímu řízení často výtek, že pořad jeho oper není dost čilý, že novinek a nově vypravovaných oper starších je málo. Komu je pestrost repertoiru suprema lex uměl. poslání divadla a kvalita představení teprv věcí druhořadou, kdo pouze srovnává průměrný roční počet premiér z dřívějška s počtem novinek v nejposlednějších letech, ten se svého stanoviska má ovšem pravdu, tvrdí-li, že dnešní stav naší opery stojí za minulostí. Cílem jistě i naší opeře musí být vedle dokonalé reprodukce i to, udržovat stálý kontakt s novými uměleckými zjevy domácími i vynikajícími cizími i ve lhůtách pokud možno krátkých předvádět celou významnou produkci dob minulých. Pokud za daných poměrů souběžné a úplné dosažení obou cílů zůstává nemožným, neváhám doznat, že já aspoň vždy bych se spíše rozhodnul na př. pro tak vzorné provedení »Lohengrina« než pro půl tuctu na rychlo a zpola jen nastudovaných novinek.

Položení základů k pevnému opernímu repertoiru a pozdvižení celkové úrovně české opery na jevišti i v hledišti, to jsou nepopíratelné resultáty posledních let práce operní správy. Zda a jak da-

lece v těchto směrech za dnešních poměrů opery v Národním divadle je možný další pokrok — a ten je životní otázkou i naší opery — a zda v těchto poměrech česká opera v budoucnosti mohla i všechny naše další požadavky splnit — toť otázky, na něž třeba nyní odpovědi.

Dr. A. Šilhan.

*

DIVADLO: Národní divadlo.

Felix Salten: Odjinud. (Vom andern Ufer.) Tři aktovky.

Tři hry, z nichž prvé dvě mají společné pouto: V obou aristokrati a povýšenci bojují spolu zápas modré a červené krve, rodové nenávisti, despektu šlechtice a nešlechtice.

V prvé, komedii (»Hrabě«), sklepník s fatálním českým jménem domůže se švindlem i odvahou zeťovství v hraběcí rodině. Jest prozrazen, a ve zbývající chvíli, než přijde policie, odehrává se v něm konflikt spočívající v jeho šlechtickém cítění a nízkém původu. Sklepník cítící aristokraticky hájí aristokracii svého cítění, zdůrazňuje svůj odpor proti bývalé své triviálnosti před vlastní hraběcí ženou a hraběcím strýcem, kteří neznají jiného šlechtictví, než šlechtictví tradic. Ve druhé hře (»O život«) máme analogický boj, ale mezi dvěma osobami: Mladý aristokrat, těžce nemocný, dozví se od švagra, svého bývalého nepatrného informátora, nyní lékařské autority, člověka titulů, že zbývá jeho mladému životu již jen šest měsíců. Slzy, nářky, zoufalství; domluvy lékařovy, který se honosí i v tomto okamžiku svou příkladnou mravní silou, a jehož povzbuzování i teď hraničí s výsměšným, nenávistným despektem proti šlechtickému slabochu. A nyní slaboch s revolverem v ruce tomuto silnému člověku ukáže hrozbou, že jej za šest minut zastřelí, jak chatrná, nicotná jest celá jeho nadmutá sebedůvěra povýšence v mravní sílu, jíž chce imponovati chlapeckému šlechtici.

Vše toto jest nám cizí. Snad, že šlechtic a nešlechtic není náš způsob rozlišování. Takové třídění chápe a snad i cení průměrný Berlíňák a Víděňák, kde běhá rodová šlechta po ulici. Ale u nás? Vidíme v celém tom rozdílu něco životného? Něco, na čem nám záleží? Celý rozpor stavový jest nám až příliš lhostejný, než abychom neprohlédli, že jest konstruován jedině pro zápletku. Na jevišti jsou figury a hra, ne lidé a děj. S pádem opony zmizí divákův zájem, protože ví vše, co se mohl dovědět, i hry nenechají za sebou žádných stop v náladě a myšlence. Technicky jest druhá aktovka dílem skutečně bravurním. Dialog obou mužů, stupňovaný od nepatrného rozechvění až k šílenému tempu hrůzy před smrtí, je stavěn s virtuosní, mathematickou jistotou.

Veselohra »Z mrtvých vstání« přenáší nás na místo zcela jiné, do říše středního měšťáckého stavu, kde nekončívá vše právě tragicky. Tentokráte jsme v kruhu pozůstalých, uvržených v nesmírný zmatek, protože ten, jehož smrt byla očekávána, nezemře. Groteskní nápad jest nanesen silnými barvami přehánějícími trochu, anebo aspoň povídajícími vše plnými ústy. Nic nezbývá napovězeného, intimního. Než svým dobráckým rázem a úsměvem jest tato poslední aktovka nejpříjemnější a nejvtipnější částí večera.

V komedii i hře spočívaly na hlavních šlechtických rolích (p. Schlaghamer a p. Hašler) tóny melancholií lásky a smrti, které interpretům neunikly.

Nejroztomilejší z celého večera byla paní Hübnerová ve své posici mimovolné manželky, v nejistých narážkách na oživnutí manželovo a v rozpacích, do kterých ji toto neštěstí uvrhlo.

F. Langer.

VĚDA

O vývoji universitního učitelstva v nové době.

Napsal prof. dr. E. Babák.

Při usilování o druhou českou universitu jakožto o doplněk české vzdělávací organisace, v té době nejnaléhavější, vyskytují se tu a tam příležitostné zmínky o struktuře učitelstva na dnešní jediné universitě; zvláště bývá srovnáván stav českého universitního učitelstva po stránce mnohostné s učitelstvem pražské německé university, s níž má míti podle zákona česká universita paritu, kdežto ve skutečnosti odjakživa za ní zůstává.

Zdálo se mi tu pokaždé žádoucím, aby bylo soustavněji přihlédnuto ke struktuře českého universitního učitelstva, jak se zřetelem k tomu, že je soustředěno na jediné universitě, majíc tu co možná dostačovati potřebám četného posluchačstva, tísnícího se v nepříznivých a už přespříliš dlouho provisorních podmínkách — tak se zřetelem k tomu, že se tato universita má v čase snad už zcela blízkém rozděliti ve dvě: neboť učitelstvo brněnské university bude zajisté převážně povoláno z university pražské.

Bylo ovšem těžko opatřiti si věcný podklad, na němž by se dalo učiniti srovnání českého universitního učitelstva s učitelstvem universitním vůbec nebo aspoň s německým (poměry české university jsou nejpodobnější poměrům universit německých a zvláště rakouskoněmeckých). Právě vyšlá kniha Eulenburgova »Der akademische

Nachwuchs«[1]) podává hlavně na podkladě zdařilé dotazníkové akce autorovy množství velice zajímavých dat i úvah, k datům těmto se pojících. Je to pokus o sociologické prozkoumání německého universitního učitelstva, zasluhující širší pozornosti; srovnání českých poměrů s německými vyžadovalo by obdobná data česká. Omezím se na tomto místě na stručný přehled poměrů německých; snad se mi časem udá applikovati výsledky ty na poměry české. —

Moderní universita spojuje se vlastně jen historickou tradicí a některými formálnostmi s universitou středověkou, ba i s universitou 18. století: vyvinula se velmi složitě, přiměřeně k potřebám společnosti a v souhlase s rozvojem badání vědeckého, zvláště přírodovědeckého a lékařského; množství ústavů, výzkumných pomůcek atd. na jedné straně, rozmanitost a početnost učitelských sil na druhé straně jsou zvlášť význačnými vlastnostmi moderní university. Dále dlužno vytknouti, že university staly se do značné míry ústavy vychovávajícími posluchače k jistým povoláním, proti kterémužto paedagogickému významu jejich význam vědecký leckde (tak zvláště ve Francii a j.) daleko ustoupil.

Ve vyučování universitním projevuje se v průběhu 19. století stále rostoucí účast mimořádných sil učitel. — mimořád. prof. (extraordináriů) a soukromých docentů — naproti ordináriům (řádným professorům). Kdežto v r. 1758 činili mimořádní professoři 15%, soukromí docenti dokonce jen 6% všeho učitelstva, celkem 21%, nastává v letech osmdesátých 19. století rovnováha mezi počtem řádných professorů a mimořádných sil, od té doby pak počíná ustavičně rostoucí převaha sil mimořádných, tak že r. 1906 činí mimořádní professoři 25%, soukromí docenti dokonce 34%, tedy celkem 59% veškerého učitelstva. Tento zjev, který i v naší době dále se vyvíjí, dá se vyložiti tím, že rozmnožování řádných professur dálo se mnohem pomaleji, než stoupal počet posluchačstva, a než rostl rozsah a differenciace oborů vědních, na universitě pěstovaných; dále jde tu o částečný projev všeobecného úkazu přeplnění učených povolání vůbec; konečně volnost a nezávislost akademická, zároveň pak rostoucí sociální vážnost universitního učitele vábí k tomuto povolání stále více duchů.

Z tohoto celkového obrazu vymykají se fakulty theologické a právnické, u nichž je počet mimořádných sil daleko za počtem ordináriů; zvláště u theologických fakult téměř nelze o »dorostu« učitelském mluvit; příčiny jsou na snadě; nedostatek právnického dorostu (hlavně na universitách v německé říši, kdežto na př. na universitě vídeňské je velmi silný) je překvapujícím zjevem, uvážíme-li, že u posluchačů práv vyskytuje se přece dosti vědeckého zájmu, že lze řádné professury dosáhnouti na právnických fakultách daleko dříve než v oborech ostatních a dokonce často bez průkazu obzvláštní zdatnosti, a že postavení advokátů, státních úředníků soudních atd. není zrovna skvělé — ovšem lze uvésti jako nepříznivé momenty nedostatečnou differenciaci oborů vědních a dogmatičnost jejich, dále upiatost professorských sborů právnických, nedostatek povzbuzení se strany ordináriů, nepatrnou individualisaci vyučování v seminářích a praktikách a j. (Počet posluchačů, připadajících na řádného professora práv v Německu je 66, na učitele právnické fakulty vůbec 42.)

Naproti tomu lékařské fakulty vynikají hojností mimořádných sil učitelských (takže připadá na učitele lékařské fakulty v Německu průměrem toliko 10 posluchačů); ve Vídni je kolem 190 mimořádných sil na fakultě lékařské. Ovšem značná část těchto mimořádných sil má s universitou jen zcela volný kontakt: mnoho lékařů usiluje o habilitaci hlavně pro titul docentský (a zvláště pro naději, že dostane se jim časem titulu professorského). Mnozí z docentů odbývají svoji povinnost učitelskou jednohodinovým kollegiem a po případě ani ne v každém semestru. Lékařské fakulty zvykly si klásti většinou nízké měřítko na kandidáty habilitace; někteří ordináriové »vyrábějí« docenty ve spoustách.

Také u přírodovědeckých oborů na filosofických fakultách je nadbytek dorostu (v Německu zvláště chemiků v naprostém nepoměru k potřebám); jde tu o následek přeplnění svobodných povolání vůbec, zvláště ve stavu lékařském a v učitelstvu středoškolském; dále pak ordinarius usnadňuje mnohdy habilitace svých assistentů, aby je upoutal k ústavu svému, aniž vynikají obzvláštní zdatností.

V oborech věd historických a filologických vyskytuje se dalekosáhlá specialisace práce, až tříštění, i je tu též značný počet řádných professur: tím dána je také možnost vzniku četného dorostu, aniž je ho ještě nadbytek; skutečně také vlastně jen německá literatura a někde vlastní historie jeví nadměrný počet mimořádných sil.

Kdežto u theologů a právníků připadají na tři řádné professory jen dva »čekatelé«, jest u historiků téměř rovnováha obou skupin, u přírodozpytců pak připadají na řádného professora dvě, u lékařů dokonce tři mladší síly. —

Jistá část mimořádných sil universitních vykonává ovšem svoji činnost na universitě jen jako vedlejší povolání (jsou na př. řediteli museí, vyššími úředníky, primáři, professory gymnasijními — zvláště v Rakousku —, knihovníky a p.). Účast těchto mužů ve vyučování universitním je velmi žádoucí, neboť jsouce ve styku s životem praktickým, vnášejí na universitu jiného ducha, jiné názory; na druhé straně bývají ovšem závislí na úřadech státních atd., takže by nebylo

[1]) Franz Eulenburg, Der »akademische Nachwuchs«. Eine Untersuchung über die Lage und die Aufgaben der Extraordinarien und Privatdozenten. B. G. Teubner. Leipzig u. Berlin 1908.

radno, aby se jejich počet na universitách příliš rozmnožil — v zájmu svobody učení. Z těchto vrstev obyčejně nebývají bráni řádní professoři, neboť zaměstnání mimo universitu strávilo většinu jejich sil, takže pěstovali vědu jen ve volných chvílích atd. Podobně, ale ze zcela jiných důvodů je tomu u další skupiny mimořádných sil, jež Eulenburg zove »svobodnými učiteli«: ti vzdali se na př. učitelského úřadu jinde, aby mohli volně působiti na velké universitě, habilitují se z lásky k vědě, majíce soukromé prostředky — dále jsou to lidé, nehodící se do vlastní organisace universit (se zkouškami atd.), avšak toužící po svobodné učitelské působnosti: i zastupují na officielní universitě na př. v theologii volnější směry myšlenkové, v medicině zvláštní methody léčebné, v přírodních vědách neovitalism, ve filosofii učení Hartmannovo a p. Na německých universitách bývaly odjakživa takovéto zjevy; dodávají vyučování zbarvení, individualitu, rozmanitost. Konečně je na velkých universitách vždy dosti sil, jež odmítají povolání za řádné professory na malé university, aby mohli zůstati ve velkých ohniskách kulturních, třeba jako mimořádné síly až do smrti.

Tyto mimořádné učitele bylo by tudíž odečísti od celkového počtu, abychom dostali počet vlastního dorostu akademického: a i z tohoto mnozí jsou vyloučeni předem z ordinariátů, zastupujíce obory, pro něž vůbec ještě řádné stolice se nezřizují nebo leda na největších universitách.

Řádných professur je v celku značně méně, než odpovídá rozvoji vědeckých oborů; v průběhu 19. století byly sice už velmi rozhojněny, leč podnes je celá řada disciplin — při nejmenším stejně důležitých, jako pro něž už ode dávna existují řádné stolice —, aniž jsou na universitách řádně representovány; a tu zřizují se v nové době extraordinariáty (na př. pro nemoci dětské, pro zubní lékařství, laryngologii, hudební vědu a j.); tyto extraordinariáty se mnohdy vlastně ničím neliší od řádných stolic, jsouce spojeny s ústavy zvláštními, majíce assistenty, sluhy atd. Vedle toho je však řada oborů méně důležitých, ale přece jen v organisaci vyučování žádoucích, pro něž se jmenují mimořádné síly »s příkazem učebným« ad personam.

Při větším počtu posluchačstva — zvláště na fakultách lékařských a přírodovědeckých — nabývají mimořádné síly obzvláštního významu tím, že doplňují svými přednáškami nedostatečnou vyučovací činnost ordinářů. — (Dokončení.)

ŽENSKÁ OTÁZKA

Obavy ze ženského studia.

Napsala Teréza Nováková.

Studium, vedoucí ženu buď k vědecké práci aneb k určitým povoláním, k nimž jest třeba absolvování university, zdálo se nejširším kruhům, i vzdělaným, od počátku čímsi neobyčejným, neobvyklým, ba nesmyslným, zdálo se nebezpečným vybočováním z vyjetých, osvědčených drah, ba zdálo se skorem revolucí společenskou, zcela zbytečnou.

Dlouho mělo ženské studium velmi malý kroužek příznivců, jemuž čelil nesčetný zástup velice rozhodných nepřátel. Vzpomeňme, že ještě r. 1897, když Arthur Kirchhof vydal svou záslužnou knihu »Die akademische Frau«, enquêtu to o vhodnosti, účelnosti a možnosti ženského studia, jen velmi málo úsudků bylo bezpodmínečně přisvědčujících, většina byla proti studiu aneb připouštěla je za jistých podmínek; a muži, jichž se enquêtová kniha dotazovala, byli vesměs vysokoškolští professoři, umělci, spisovatelé, lékaři, právníci, duchovní, tedy výkvět mužského světa! Nebyl konec úvahám o studiu ženy, které vlastně vyzněly z veliké části — jako námitky proti němu; i dnes, kdy množí se střední školy dívčí i ony školy chlapecké, kam dívkám volný vstup povolen, kdy university skoro ve všech státech ženám se otevřely, kdy ženský doktorát není již zvláštností, kdy místo promocí sčítává ženské hnutí zvolna habilitace, kdy tedy se ženské studium opravdu vžívá, neumlkly ony starostlivé úvahy a stále zdvižen prst hrozící, od bran studia varovně odhánějící. Ve jménu přírody, ve jménu těžkých úkolů ženského organismu, ve jménu zdatnosti pokolení nynějšího i příštích zráženy jsou ženy, aby nepodnikaly úkolů, s něž jejich tělesná a duševní konstrukce není.

Po dlouhé věky trvají gymnasia a jiné střední školy pro hochy a teprve v nejnovější, eminentně hygienické době počalo se uvažovati o přetěžování jejich žáků a navrhovati reformy, které umožňovaly by jim vydatnější odpočinek a tělesný výcvik. Nedlouhému však studiu dívek od počátku vytýkáno jest, že jest pro zdatnost lidstva vážnou škodou.

V Německu před nedávnem uspořádána ve veřejném tisku enquêta o ženském studiu, zvláště středoškolském, a tu ozval se požadavek, který dle všeho bude splněn a uzákoněn, aby příprava dívek pro universitu prodloužena byla o jeden rok. Mezi jinými odborníky ozval se i prof. Funk, ředitel dívčího gymnasia (čili, jak officielně jest nazýváno, ústavu pro ženské studium) v Berlíně. Tvrdil velmi vážně, že dívky v kritických létech vývoje pohlavního, tedy mezi 14. a 16. rokem, stávají se neschopnými duševní (alespoň intensivní duševní) práce; nabádal k opatrnosti

za přijímání žaček, aby studentky na poloviční cestě pak neklesly, a poukazoval konečně k tomu, že kritická situace ženských studentek již plně jest uznávána, — tak při gymnasiu v Charlottenburce ustanovena jest zvláštní lékařka, aby bděla nad přijímáním a zdravotním stavem studentek.

Tato dáma, dr. Helena Bedřiška Stelznerová, ostatně školní lékařka všech čtyř vyšších dívčích škol v Charlottenburce, odpovídá nyní v jistém berlínském denníku řediteli prof. Funkovi a její vývody i zkušenosti jsou tou měrou karakteristické a přiléhavé, že vzbudí zajisté zájem i v našich kruzích, kde o dívčích středních školách, o abiturientkách a jejich budoucnosti často bývá debattováno.

Nejdříve vypravuje lékařka, jako odpověď na varovné upozornění prof. Funka, o svých zkušenostech při přijímání žaček. Konstatujíc, že hlásí se velmi málo žaček se zdravím neporušeným, výborným, nýbrž že spíše pravidlem jest střední, ba špatná míra zdraví, ohrazuje se proti tomu, aby gymnasia přijímala jen dívky tělesně zdravé a silné; tu mohlo by se státi, jak praví doslovně, že by odmítnut byl budoucí ženský Schopenhauer, a přijato obrovské dítě, co do ducha méně cenné. Na váhu tu padá také, že velmi nadané dívce působí studium jen skrovné obtíže, tak že jí k jich přemáhání vynikající tělesné síly netřeba. Ostatně při skrovném dosud místě na škole charlottenburské i jiných velí již poměry, aby z četných hlásících se byly voleny dívky tělesně i duševně zdatné. První abiturientky charlottenburského gymnasia (r. 1908) dle tvrzení lékařčina dosáhly studijního cíle při dostatečné zdatnosti tělesné.

Lékařka odůvodňuje pak, proč dívčí materiál na gymnasiích studující není tělesně dosti silný, budě takto obavy prof. Funka, že klesne na poloviční cestě, ve veřejnosti pak vzbuzuje hrůzu, že celý blok studentek svým tělesným stavem zhorší zdraví lidstva. Střední školy dívčí, zvláště gymnasia, zřízena jsou (v Německu) jen ve velkoměstských centrech, i jsou žačky z naprosté většiny děti v metropolích zrozené neb alespoň vychované, a zdraví těchto dětí daleko zůstává za zdatností dětí venkovských, neb pocházejících z malých měst. U dívek velkoměstských nebezpečnou dobu vývoje, o níž prof. Funk tvrdí, že činí je neschopnými námahy duševní, dlužno klásti mezi 12. a 16. rok věku; vlivem prostředí jsou dívky brzy pohlavně vyvinuty, nikoli však ve stejné míře tělesně dospěly. Dr. Stelznerová považuje příliv z venkova a maloměsta za velmi žádoucí a ukazuje na Švýcarsko, zvláště na Curych, kde průměr tělesné zdatnosti studentek jest velmi vysoký a kde právě domorodky jsou vždy v prvních řadách silných a zdravých žaček.

Ve velikém městě (zde za příklad uveden třímillionový Berlín-Charlottenburk) jsou životní podmínky pro studentky, i slabší domorodé, i silnější odjinud přibylé, značně stěžovány. Vzduch jest horší venkova, strava dražší a zajisté méně vydatná a cenná; za největší zlo považuje však lékařka velkoměstské vzdálenosti, které jest studentkám přemáhati, než dostihnou svého ústavu. Kommunikací zřízeno sice dostatek, ale jsou přece jen sestrojeny tím způsobem, že jest studentce s jedné na druhou třeba tři-, čtyřikráte přestupovati, než do vrat gymnasia vstoupí. Dr. Stelznerová vypravuje o dívkách, jež z podzemní dráhy vystoupí na dráhu městskou, přestoupí pak na dráhu elektrickou, konečně na automobilní neb jiný omnibus; i dává na uváženou, jakého rozčilení děvče takové každodenně zažije a s jak otřesenými nervy k vyučování se dostaví. Že dojížďka a návrat ztráví hodiny času, že ztratí neb pohltí všecky chvíle, které by studentka mohla věnovati buď odpočinku, aneb tělesnému výcviku, hrám, veslování, plování, tělocviku, jest druhou stránkou zla, neméně neblahou pro zdraví studentek.

(Dokončení.)

VÍDEŇ

Vídeňské dojmy.

Dr. E. Lederer.

Je pro českého člověka mimopražského, tuším, málo co poučnějšího v politice, než návštěva Prahy a v zápětí Vídně.

Kontrast obou těchto středisek politického života v naší polovině říše vyniká při takové návštěvě daleko silněji, než Pražanu Čechu, jenž se octne ve Vídni, neboť český venkovský člověk vidí Prahu v době výstavní v plném lesku a v celé její kráse, jež na něho povždy znova svým kouzlem působí.

Vidí ruch a šum na ulicích i v zladěné krásné výstavě, poznává, jak očividně česká Praha vítězí nad německou, jak přes velkou posud sílu pražského němectví přece jeho sláva pozvolna oprchává. Uvědomuje si, jak to hýčkané, hmotně stále mocné němectví pražské přece jen ustupuje před stoupajícím příbojem českého živlu a těší se poznáním, že přirozená expanse česká, byť pozvolna, přece jen neustále vítězí nad protekcí všech t. zv. činitelů říše, věnovanou tonoucímu němectví. V této české Praze nyní jeden kongres všenárodní následuje za druhým, cizí hosté sjíždějí se z celého světa do málo povšimnutého dříve hlavního města českého národa, odnášejí si z ní poznání jejích krás i poznání o zdatnosti če-

ského lidu. I čínská zeď, kterou němectvo kolem nás postavilo, počíná se drobit, jedno okno za druhým si otevíráme do Evropy i Ameriky dokonce, nebýt české politiky a české samosprávy, člověku by se dmula prsa radostí!

A pojednou z té české slávy se octneš ve Vídni. Jako na jevišti kdyby se kulisa vyměnila. Ve Vídni jsi! Béřeš německé listy do ruky. V jednom za druhém spílání Čechům, snižování, podezřívání, jediný tisk sociálně-demokratický vyjímaje. Židovský sarkasmus německo-liberální žurnalistiky pojí se družně s nefalšovanou selskou klackovitostí německé žurnalistiky radikálně-nacionálně-klerikální ku snižování českého jména, defilují lži o Kašperských Horách, pravdy o pražských rourách v silně lživém zabarvení, smyšlené násilnosti tu a tam, stará macha o starých thematech v stále novém vydání, zkrátka trpko je českému člověku z této žurnalistiky, jež nepůsobí tak odporně v Praze a v českém prostředí jinde, jako v té Vídni. Neboť vykročíš na ulici, rozhlížíš se po firmách, po plakátech, jménech na štítcích bytů, všude se hemží jména česká neb židovská, tu teprve si uvědomuješ, co by byla ta dnešní německo-nacionální Vídeň bez českého a židovského příměsku, co všechno má těmto dvěma vrstvám děkovat a co všechno práce kulturní a hospodářské osvojuje jen a jen sterilnímu zde německému duchu svému.

Je to ta Vídeň hýčkaná dvorem, šlechtou, byrokracií a vojskem, jež zahrnuta jest od věků přízní vlád a tone v přepychu, kde země korunní, hlavně české, hladovějí, je to ta procovská Vídeň z Macharova Tristium, Vídeň operety a valčíků, Vídeň korupčního žurnalismu a oplzlosti, jež chce být nazvána duchaplností.

Ale i základy této pyšné Vídně již podemílají podzemní vody českého přílivu.

Připravuje se pozvolna, málo znatelně obrat, jenž jednou vyvrcholí v pomstu dějin. Ten přezíraný posud živel český na Dunaji přestává být stojatou vodou, sbírá se v pramínky, v potůčky, jen tyto spojit v jedno širší řečiště a komická figurka Čecha z vídeňských listů, jevišť a bretlů stane se dobyvatelm. Něco, jako temné tušení příštího zmocňuje se německé té Vídně, tušení nevolnosti, kterou pociťuje obmezený buržoa, zaslechne-li příležitostně kovový, dunivý chod dělnických batailonů. Opovržený Čech vídeňský stává se ze dne ku dni nenáviděnějším. Pokrok je to, z něhož se smíme jen radovat.

Neboť opovržení vylučuje úctu, nenávist má strach před nenáviděným, za předpoklad a strach ten je doprovázen úctou.

Špatní psychologové jsou při tom ti němečtí Vídeňáci, křesťanského i židovského religionu, jinak by neštvali proti Čechům, jako dnes, jako nikdy před tím.

Jinak by si vzali k srdci morálku z té slabikářové povídky o slunci a větru, jak vešly v sázku o plášť chodcův.

Seznali by, že štvaní přes jistou míru stupňované pozbývá účinnosti, jako vše, čeho je nad míru použito a jak je sice otřepanou a přece jen vždy osvědčenou pravdou, že tlak budí protitlak.

Sám mistr falše a úlisnosti, Dr. Lueger, jenž ještě před lety volal sladce: »Nechte mně moje Čecháčky na pokoji!« propadl slepé demagogii a dopustil se kulturní ostudy, že pomáhal překazit tři česká představení v divadle na Vídeňce. Dnes za nebývalé účasti českého občanstva vídeňského, dík součinnosti soc. demokracie české a německé, české umění dramatické slaví triumfy ve Vídni, ne za shovívavého strpění vídeňských vládců, nýbrž na vzdor jim. Dnes organisované dělnictvo německé českému umění otevřelo brány svého domu a z úst českého soc. demokratického poslance Tomáška zaznívá výzva k zaražení českého divadla ve Vídni. Co bez demonstrace německého nacionalismu vídeňského mohlo zůstavit jen pěknou vzpomínku, je počátkem, je přípravou ku zrození kulturního podniku českého nad jiné významného.

Brojili a štvali proti české škole Komenského; výsledek je zápis do školy té, při němž za pláče dětí i jejich rodičů musilo být odmítnuto přes 500 dětí pro nedostatek místa. Kolik dětí takových, kolik jejich rodičů, tolik nových bojovníků o uplatnění českého živlu! Takové křivdy bolí krutě, ale takové křivdy také ozdravují, jako pitevní nůž operatérův.

Úkaz nad jiné potěšitelný a tím potěšitelnější, že se k uplatnění zdravého českého národního cítění hlásí mocné vrstvy dělnictva českého. V něm především tkví budoucnost česká na Dunaji, aniž má být ubráno na zásluhách ostatním vrstvám českého obyvatelstva. Jako dříve v Praze a jak v celém národě u nás, jak na Slovensku dnes, tak i ve Vídni jde vzestup češství ze širokých mas. Demokratisace znamená víc než jindy v Rakousku sesílení češství a nejpřednějším jejím bojovníkem jest soc. demokracie. Možno programu jejímu theoreticky vytýkat cokoliv, vůdce její kritisovat, jako vůdce jiných stran a najít i na nich chyby, ale kdo nemá zkalený zrak, musí doznat, že pověstná u našich starovlastenců »protinárodní« strana soc. demokratická je fakticky dnes při postupu české věci pomocnicí nejúčinnější.

Dr. *E. Lederer.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Také jubileum.

Na příští rok připadá čtyřicetileté jubileum »nových« zákonů školských. Probíráme-li se dnes jejich paragrafy, bezmála půlstoletí starými, je nám, jako by nás ovíval svěží vánek vracející se vesny; zároveň však svírá duši naši stesk, změříme-li rozdíl mezi érou let šedesátých a sedmdesátých, kdy v Rakousku počaly slibně pučet květy svobody, a dneškem, kdy reakce hrozí spálit ovoce čtyřicetiletého úsilí.

Školské zákony Hasnerovy jsou výslednicí tužeb soudobého liberalismu, který klestil si cestu i do Rakouska, když jeho reakčnímu systému psala historie výstražné m e n e t e k e l na pláních u Solferina a Sadové. Ohlas těchto tužeb — byť i hodně tlumený — shledáváme také v zákonech zemských následujícího desetiletí. V praxi jevilo se působení jejich kvantitativním rozvojem škol národních, jimž dostávalo se i důstojnějších stánků důsledným prováděním osmileté docházky školní a zdvihem vědecké i společenské úrovně učitelstva. Slovem: školství naše vyvíjí se po r. 1869 po stránce v n ě j š í a d m i n i s t r a t i v y utěšeně.

Zatím však, co zákonodárci chvatně pořizují škole moderní nátěr, snažíce se ostudu konkordátní odčinit přepychem školních »paláců« a třpytným pozlátkem paragrafů, kuje b y r o k r a c i e pouta právě těm, kdož jsou nejpovolanějšími interprety ducha zákonů školních a kteří jediné mohli způsobit v mladých generacích želanou obrodu společnosti. Rakousko hledí zbavit se na poli kulturním nedůstojné kurately římské, avšak vlastním průkopníkům kultury vkládá na šíji jho kurately byrokratické, jež sterými výnosy a nařízeními, šablonářskými osnovami a methodami svírá učitele tak, že každé volnější hnutí jeho v práci školní stává se nemožným. Byrokratism školských kanceláří zvrátil ideál moderního učitele v karikaturu a potvrdil tak starou zkušenost, že v Rakousku s ničím nesmýšlí se neupřímněji, jako se školou a pokrokem.

Nedůvěra k samostatné a tvořivé práci učitelově vleče se jako červená nit školskou administrativou od vydání zákonů Hasnerových až po naše doby; nejkrásnější květy policejního špehounství a chlapeckého mentorování vypučely z ní zejména ve sférách okresního dozoru. Učitel stal se loutkou, jejíž každý pohyb určován je pokynem, připomenutím, upozorněním, vybídnutím, pochvalou, nelibostí nebo důtkou okresního inspektora, a běda loutkám, opováží-li se uchýlit jediným krůčkem s cesty, kterou jim vykazuje neomylnost principálova! Horlivost a »geniálnost« některých okresních inspektorů šla až tak daleko, že předpisovala učiteli nejen methodu a formu vyučovací, ale i postoj při vyučování a modlitbě, znamenání zameškaných půldnův, a že podrobná ustanovení o těchto paedagogických nezbytnostech byla vydána pro některé okresy ve formě starozákonního desatera, s příkazem, aby kaligrafický jejich opis chován byl ve třídních knihách jako essence samospasitelné moudrosti inspektorské, jíž nedbati bylo osudnou provokací. A doposud ještě jen málo inspektorů dovede a chce chápat svou dozorčí funkci s vyšších hledisek ethických a výchovných a uvědomit si, že paedagogicko-didaktická činnost učitelova není řemeslem, v němž možno pomocí receptův a šablony dospět k routině, n ý b r ž u m ě n í m, j e m u ž d a ř í s e t í m l é p e, č í m m é n ě z a s a h u j e v n ě r u k a c i z í.

Největších škod nadělal však byrokratism ve školství našem tím, že propůjčil se za ochotný nástroj největšímu škůdci školy moderní — klerikalismu. Reakce vzpamatovala se brzy z pohrom, jež jí byly způsobeny liberální érou, a chytře využívajíc polovičatých ustanovení zákona a zvláště povolnosti orgánů školních, ovládla nejen nehlučně administrativu, ale počala všemi póry vnikat i do vnitřního ústrojí školy, jež je dnes moderní pouze dle jména, sloužíc v prvé řadě zájmům církve a teprve v druhé řadě obecnému vzdělání a pokroku. Nechť nikdo neklame se tím, že v učebnou osnovu škol obecných pojaty jsou realie (přírodověda, zeměpis a dějepis) a že jimi snad je možno vlivy církevnické paralysovat. Jeť předmětům těmto vyměřen (zvláště na školách málotřídních) čas tak macešsky, a vyučující je vázán v některých partiích dějepisu a přírodovědy tolikerými ohledy na »nábožensko-mravní« stránku výchovy, že to, co se v nich žákům podává, je hotovým paskvilem na vědu přírodní a historickou. Učitel nesmí dětem svým říci plnou pravdu v dějepise a nesmí také vyučování přírodopisné opřít o nové výzkumy vědecké. Každé jeho slovo vázáno je textem pečlivě zredigovaných učebnic, na každém kroku jeho spočívá slídivé oko klerikálního udavače. Za to je donucován účastnit se s dětmi rozličných církevních ceremonií a konat funkce, které příčí se nejen elementárním požadavkům paedagogiky, ale novému názoru životnímu vůbec.

Přimysleme si k onomu úzkoprsému chápání funkce dozorčí a k těmto zhoubným vlivům klerikálně byrokratickým ještě učitelstvo nedostatečně vědecky vyzbrojené, stálou bázní se třesoucí, jež namnoze neumí nebo nechce využít a uhájit ani těch sporých výhod a práv, jichž mu poskytuje školní a vyučovací řád, učitelstvo, jehož mnozí členové obracejí se k inspektorovi i ve věcech nejpodřízenějších, dávajíce si tak sami vysvědčení nesamostatnosti a duševní nevyspě-

losti, učitelstvo, jehož valná část vězí sama dosud v předsudcích a překonaných názorech, učitelstvo, jež kromě bídy duševní strádá také bídou hmotnou, a máme tu obraz »moderní« školy, jenž by sváděl ku satiře, kdyby věc nebyla tuze vážná. A co nejsmutnějšího při tom, že vyhlídky na nějakou zdravou a pronikavou reformu jsou při současné politické situaci a při stále rostoucí moci reakce v Rakousku velmi chabé, a že konec konců musíme být zatím rádi, že nahoře s »reformami« tolik se nespěchá. Nebo jak tam začnou »reformovat«, ztratí škola naše i ten moderní kabát z r. 1869, jehož látku není beztak pro samé černé záplaty již ani vidět.

ZE DNE

Národní byrokratism. Doba, kdy bude v Čechách klid a mír mezi kmeny ode dávna soupeřícími, je nesmírně vzdálena. Chvilková příměří, intermezza, slibující uklidnění, jsou vždy za krátko briskně přerušována oběma tábory. Nelze skládati zbraní. Mají-li Němci pro národnostní otázky v českých zemích ústředí národnostní svépomoci (Volksrat), je takového orgánu dvojnásob třeba nám. Neboť oni mohou v každou chvíli čekati s hůry posilující teplo a vláhu — my leda ničivé sucho, kroupy a hrom. Denní zkušenosti to dokládají. Pro nás je tedy národní svépomoc a její silná oragnisace životní otázkou. Máme informované, čilé, mocné a obětavé středisko skutečné národní práce? Nikoli. My však máme poctivý vlastenecký úřad, který houževnatě vydává vyhlášky, nařízení, platební rozkazy a výnosy o poplatkových povinnostech a kolcích. Kde je třeba, aby naše »Národní rada« vstoupila doprostřed boje, sháněla důvěrníky, získávala přesné informace a dávala je k disposici těm, kdo jich potřebují, aby navazovala styky s vlivnými osobami, aby hleděla vykonávati vliv na naše lidi veřejně činné a zabezpečila proti újmám ty, kdo plní její příkazy útočné nebo obranné, aby hleděla poznat naše slabiny a léčit, kde je nutno a možno, — tam se vší vážnou koženosti »úřaduje« a vrhá svoje vroucí city na papír, sleduje boj odkudsi z oblačné výše (mimo dostřel), vydává fermany a odmítá kritiku. Nikdo nežádá, aby byly prozrazovány akce předčasně, ale každý touží po tom, aby spatřil sebe menší výsledky. K vybírání na Matici a na obranné jednoty je snad přece »Národní rady« škoda. K tomu by stačila řada obratných a spolehlivých výběrčích. A nastavovat papírové štíty kulím z opakovaček — to snad je trochu naivní? Zdá se čím dále naléhavější úplná reorganisace »Národní rady« a nahrazení planého byrokratismu životnou soustavou pracovní. Střed činnosti nutno přenésti s pole platonického vlastenčení do sféry hospodářského osamostatnění a zmohutnění, protesty a vyhlášky nutno nahraditi organisovanou odvetou na poli hospodářském, jež současně naši sílu znásobí a odpůrce těžce raní. Podporovat české firmy, bránit odcizování půdy, pomáhat těm, kdo trpí německým šovinismem, podporovat vše, co může posíliti hospodářsky a kulturně naše menšiny, pracovat o naší vlastní očistě, to je činnost drobná, neparádní, ale plodná.

Pražské zadávky. Při zadávce vodovodního potrubí schvalovali jsme čin správní rady spol. vodárny a s našimi názory srovnávala se bezmála celá česká veřejnost, a pokud víme, značná část veřejnosti německé (ne z »vlastenectví«, nýbrž právě z důvodů hospodářských) a polské. Tím nebylo řečeno, že nadále pro dalekou budoucnost bude ničemou každý, kdo nebude hlasovati pro dodávky do Francie. Stačilo prolomiti monopol a ukázati cestu k vynucení nižších cen. Je tedy směšno, činí-li ze sebe pan Červený národního hrdinu (aby snad pomohl leštit zrezavělý štít svojí radniční družiny) a zbytečno, vytáčí-li se pan Cízler (Staročech), že navrhl zadání menší dodávky plynového potrubí firmě J. V. Rott (jež dodává zboží zkartelovaných závodů), poněvadž byla nejlacinější. Stejně hloupé je, šmahem hanobit odpůrce Kestrankova kartelu jako »vlasteneckou ulici«, zvláště, patřil-li neomylný karatel k této »ulici« původně sám.

Očista pražské radnice a Národní rada. Právo Lidu přineslo zprávu, že pro letošni pražské volby obecní místo kompromisu mladočesko-staročeského chystá se nový kompromis staročesko-radikální. Den vyslovil se o této zprávě, že by jen bylo možno

vítati osamostatnění mladočeské strany na radnici, a výkonný výbor staročeský honem přichvátal s prohlášením, že obecní volby nepokládá za otázku politickou a ponechává při nich svým stranníkům úplnou volnost. Tím obě súčastněné strany zprávu Práva Lidu nepřímo potvrzují. Dle našich informací chystá se skutečně pro obecní volby kompromis staročesko-radikální, doslýcháme se však, že k němu přistoupí i frakce dra Podlipného. Kdo zná politický »vývoj« pana dra Podlipného, zprávě snadno uvěří. — Obáváme se však, že za těchto poměrů dojde snad ku změně osob, ale ne ku změně systému, k očistě pražské radnice, která nyní po aféře dra Černohorského ukázala se neodkladnou. Poněvadž s celou opravdovou veřejností českou pokládáme poměry na pražské radnici za hanbu pro celý náš národ, apelujeme přímo na Národní radu českou jakožto na nejvyšší naši národní instituci, aby otázky obecních voleb pražských sama se ujala a působila vlivem svým k tomu, aby podezřelé živly z radnice byly odstraněny a do zastupitelstva obce pražské povoláni byli lidé, kteří by mohli Prahu před národem i před cizinou důstojně repraesentovati. Chce-li Národní rada provésti něco opravdového, pro celý národ užitečného, ať učiní otázkou své cti očistu pražské radnice!

Do tohoto 1. čísla dovolujeme si přiložiti pp. odběratelům, kteří dosud dluhují za roč. VI., účty a šeky, žádajíce o brzké vyrovnání.

Zároveň prosíme ostatní pp. odběratele o včasné zaslání předplatného na roč. VII.

Do příštího čísla odkládáme pro nedostatek místa celou řadu rubrik, zejména »samosprávu«, »sociální otázku«, »úřednickou hlídku«, »Moravu«.

Redakce a administrace.

Listárna redakce.

A. Š. v P. Verše z korespondence Houdkovy jsou citátem z Nerudy, otiskli jsme je, jak již z textu patrno, proto, že citováním jich Houdek projevil předtuchu vlastního konce. — **F. S. v L.** »Národní povaha« jest rozebrána; lze ji obdržeti již jen v rozšířeném zpracování v knize »Havlíček« nebo v číslech Přehledu z r. 1907. — **»Sirius«.** Ano, ale nutno zaslati okamžitě. — **Frt. Ř.** O takové malichernosti se příti nebudeme. Habeat sibi!

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a zodp. redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 2. ŘÍJNA 1908. ČÍSLO 2.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

TECHNIKA

O současném stavu aeronautiky.

Sdílí ing. Emil Žižka.

Veliký, všeobecný zájem široké veřejnosti o práce, podnikané na poli aeronautiky, svědčí bezpečně, že jedná se o věc velikého významu, o realisování dávných tužeb člověka, a že i široká veřejnost, jež není přímo interesována na provedení tohoto problému, očekává více, než snad nějaké sportovní produkce, podnikané pro její zábavu.

Průmysl automobilový, jenž vznikl a vyvinul se v posledních asi 30 letech, připravil půdu pracím aeronautickým.

Hlavní velikou zásluhou automobilismu je, že zkonstruovány byly motory lehké, o veliké výkonnosti. Kdežto váhu parního stroje, jehož bylo také používáno při prvních řiditelných balonech, bylo nesnadno omeziti na 20—30 kg pro 1 HP, hotoví se dnes již motory benzinové, jež neváží více než 1½—2 kg na 1 HP.

I za ostatní konstrukce zcela nového rázu, při nichž hledí se co nejvíce zmenšiti dimense a váhu za použití materiálu co nejlepšího, děkuje rozvoj aeronautiky automobilismu.

Teprve v posledních letech započato bylo s experimenty vážnými s dynamickými létadly ve skutečné velikosti, minimální ovšem připustné, aby unesly aspoň jednoho člověka, řidiče a mechanika v jediné osobě, a dnes, po 3 až 4 letech, setkáváme se se stroji, jež znamenají přesvědčivě rozřešení letu dynamického. Stroje, jako Farmanův, Delagrangeův, Wrightův — jež mohou se odvážiti letu více než hodinu trvajícího, nejsou již jen sportovní hračkou a přes to, že vyžadují veliké zručnosti a chladnokrevnosti řidiče, mají význam daleko hlubší, než býti pouhým sportovním artiklem pro zábavu přihlížejícího publika. Zásluhou sportu a jeho stoupenců stalo se ovšem, že vynaloženo tolik energie a peněz na provedení prvních strojů a dosažení aspoň poněkud uspokojivých výsledků. Resultáty však, čerpané z těchto primitivních pokusů, nad nimiž seriosní pozorovatelé krčili rameny, jsou velikolepé již tím, že směřují ku vzniku nového dopravního prostředku, jenž v míře dalekosáhlé dovede změniti tvářnost našeho společenského života. Vzpomeňme, jaký ohromný vliv měly železnice na vývoj našeho kulturního života! Tentýž obraz, který s počátku se jevil při vývoji automobilismu, opakuje se nyní v aeronautice. Stroje nedokonalé nemohou hověti všem potřebám širšího publika. Požadavky jsou veliké, a stroje ojedinělé, nalézající se vlastně ještě ve stadiu experimentů, neuspokojují ani bezpečností a praktičností, ani formou.

Stačí však práce několika málo let, aby na trh uveden býti mohl stroj, schopný hověti úplně svému účelu.

Velmi rychlý byl rozvoj průmyslu automobilního, avšak vzhledem na obtíže, s jakými se potkává řešení problému letu, problému to zcela nového, postupuje průmysl aeronautický daleko rapidněji.

V letech 1903—4 konaly se ještě pokusy s aeroplany bez motoru v Merlimont a Berk-sur-Mer. Aeroplany snesly se, vypuštěny byvše s vyvýšeného místa, sotva 60—80 m daleko, a dnes již překvapována je veřejnost letem přes hodinu trvajícím.

Mnoho mladých závodů zabývá se specielně výrobou strojů dynamických, motorů lehkých, balonových látek, různých součástí pro balony, měřicích přístrojů a pod. Motory vyrábějí firmy

J. Ambroise Farcot,
Společnost Antoinette,
Automobilní továrna Renault frères,
Robert Esnault-Pelterie,
Bratři Dufaux v Ženevě,
Jihoněm. aut. tov. Gaggenau,
Anzani.

Balony, látky pro balony a řiditelné balony
H. Lachambre nyní E. Carton & veuve Lachambre (Successeurs),
Společnost Astra, dříve závod Surcoufův,
August Riedinger, Augsburg,

J.-B. Torrilhon,
Franz Clouth,
Louis Godard.

Aeroplany, vrtule, kostry pro balony řiditelné a p.
Voisin frères v Billancourtu,
Chauvière,
Meloin Vanimann v Genevilliers,
Maurice Mallet.

Dominujícím dnes systémem strojů dynamických jsou aeroplány, způsobující rychlost postupnou vrtulí hnací a vznosnou sílu velkými plochami nosnými, jež o malý úhel k horizontální rovině jsou nakloněny. Nevýhoda často vytýkaná aeroplanům je, že nosná síla a tedy i vzlet je podmíněn určitou minimální rychlostí horizontální. Musí se tedy tyto stroje při vzletu zprvu rozjeti po zemi. Naproti tomu stává se tato rychlost postupná pro dopravu velkou předností stroje. Průměrně docilují aeroplany rychlosti 13—20 m za vteřinu; rychlost závisí na odporu částí konstrukce, člověka, motoru, tření proudícího vzduchu o nosné plochy atd.

Zmenšením těchto odporů, jakož i zdokonalením vrtule, zvýšením její ekonomičnosti, možno zvýšiti rychlost stroje, s jejímž čtvercem, tedy velmi rapidně, roste nosná síla aeroplanu. Některé aeroplany, jako Blériotův, Esnault-Pelterie, vyznamenávají se překvapující nosnou silou; 1 m může být zatížen 18—20 kg. Při tak velké specifické nosnosti plochy možno již směle stavěti stroje značné pevnosti, jež mají nárok na konkurenci s ostatními prostředky dopravními. Že dosáhne se v brzku rychlostí daleko větších, je jisto, neboť je to v prospěchu stroje samého i jeho ekonomie. Rychlosti stroje, pohybujícího se ve volném prostoru, nepřekáží žádný terén, žádné okolní předměty, rychlost jeho není omezena zakřivením vytčené dráhy, jako u železnic. Dnešní aeroplány nemohou se ovšem odvážiti velikých rychlostí, ani výšek, pro nebezpečí pádu, jemuž je vystaven řidič v případě, že selže motor, pohánějící šroub, čímž rovnováha momentů sil je porušena zvláště u dosavadních strojů nestabilních, vyžadujících ku svému řízení zručnosti téměř akrobatické. Pro dosažení rychlostí velkých jsou však aeroplany nejschopnější.

Aeroplany byly dosud tvarů velmi různých, lišících se v kombinacích neb formě nosných ploch. Nejjednodušším typem jejich jsou aeroplany jednoploché o jedné příčné nosné ploše.

Škodlivý odpor jejich je velmi malý, proto pohyby jsou velmi rychlé a i nosná síla znamenitá. Stroje tohoto typu stavěli Blériot Gastambide-Mengin, Zens, Langley, Vuia, Esnault-Pelterie. Stroje typu profesora Langleye, mají dvoje nosné plochy, za sebou postavené. Konalo se s nimi mnoho pokusů, z nichž nejvýznačnější byly na louce Bagatelle prováděné Blériotem.

Aeroplany, získávající právě dnes největších úspěchů, náležejí typu létadel komorových dle vzoru Haargraveových draků s plochami nad sebou umístěnými.

První započal s nimi experimentovati Američan Chamite, pak následovali Ferber, Archdeacon, Voisin, Blériot, Wright, Farman, Delagrange, stroje americké zkušební společnosti Red-Wing, White-Wing, June-Bug a p.

Výsledky aeroplanů Farmanova, Delagrangeova, Wrightů jsou nejlepšími výsledky v aeronautice vůbec. O bratřích Wrightech z Dayton ve státu Ohio se asi před 3 roky mnoho psalo, zprávy však nebyly zaručené a mnoho si odporovaly, poslední experimenty však Wilburga Wrighta u Le Mansu u Paříže přesvědčily odborníky i pařížské publikum o virtuositě, s jakou tento muž ovládá svůj stroj. K výsledkům podobným, jaké byly ohlašovány z Ameriky, však ve Francii ještě nedospěl, velice však se již přiblížil rekordu Delagrangeovu letem 18 minut trvajícím, při kterém urazil dráhu asi 20 km.

Stroj Wrightův je velmi pěkně a vzhledně proveden, strojní zařízení jeho, celé sestavení aparátu je originelní. Vada, jež se mu nejvíce vytýká, je, že potřebuje zvláštního zařízení ku svému vzletu. Wrightův aeroplan nerozjíždí se jako stroje Farmanův a Delagrangův na kolech, opatřen jsa pouze jakýmisi sanicemi, nýbrž před vzletem postaví se aeroplan na kolejnici asi 20 m dlouhou a pádem těžkých závaží se zvláštního pilonu za kolejnicí umístěného udělí se mu počáteční rychlost.

Vzlet je velmi rychlý, není tu dlouhého rozjíždění, musí se však díti vždy s téhož místa, jsa vázán nutným zařízením vypouštěcím.

Není ovšem na závadu úspěchům stroje nějaké zařízení, jež je zajisté jen provisorní a dá se odstraniti, hlavní, co však dnes stěžuje rozvoj létadel dynamických, je nedostatek stability. Každý z těchto aparátů vyžaduje dlouhého cviku aeronauta, jenž nemůže se pro nestabilnost stroje a stálé nebezpečí, hrozící při každém zavanutí nepravidelného větru neb selhání motoru, odvážiti příliš vysoko.

Proto však přece zůstává aeroplan jediným strojem, jenž pro nejbližší budoucnost může řešiti problém lítání.

Helikoptery, stroje, jejichž vrtule působí přímo vzhůru, dodělaly se též pěkných výsledků. Na př. helikoptera Légerova, gyroplan Bréguet-Richet, jenž se přes 1 min. držel ve vzduchu, musejí však překonávati plnou gravitační sílu, kdežto tažná síla aeroplanu obnáší jen asi ⅓—¼ této.

Vznesou se sice přímo vzhůru, nemají však za to pohybu postupného, o nějž se v aeronautice bude vždy jednat na prvním místě.

Není již dávno kulminačním bodem aeronautické techniky, aby se stroj létací udržel na určitém místě v prostoru. Dosažení rychlosti horizontální, jež podmiňuje let aeroplanu, je zároveň účelem stroje létacího.

K vůli názoru, v jakém nepoměru stojí balony oproti létadlům dynamickým, sluší uvésti toto srovnání:

1 kubický metr vodíku unese		1·2 kg.
1 » » svítiplynu unese		0·74 kg.
Naproti tomu 1 m² nosné plochy aeroplanu unese		18 až 20 kg.

Zatížení, jehož již dnes bylo dosaženo, a jež s přibývající rychlostí aeroplanu čtverečně stoupá. —

Za jeden řiditelný balon v ceně asi 200.000 korun pro 4 lidi možno pořiditi aspoň 15 létacích strojů pro jednoho člověka. Rychlost řiditelného balonu, za zvlášť příznivého počasí dosažená, byla by asi 10 m., 36 km. za 1 hod. Minimální rychlost aeroplanu, jež vlastně let a ekonomičnost aeroplanu podmiňuje, je 13 až 15 m., t. j. 48 až 54 km. za hodinu.

Aeroplan Wrightův lítal s rychlostí asi 60 km za hod.

Uvážíme-li ještě veškery installace, jež vyžaduje balon ku svému udržování, nákladné zařízení pro výrobu plynu, ohromnou remisu a p., časté správy obalu balonu, nesnáze při plnění, velikou, nákladnou obsluhu dovedných dělníků atd., kterýchžto všech nedostatků stroj dynamický je prost, nahlédneme absurdnost řešení letu na principu »lehčí než vzduch«.

Vojenská ministerstva, vyjma německé, nadšené pro svého kompatriota Zeppelina, také již věnují svůj dřívější zájem pro řiditelné balony více strojům dynamickým.

Rozřešení dynamického letu očekává se dříve, než by se mohlo oněch prakticky použíti, ministerstva budou však pokračovati starým směrem, dokud dynamický létací stroj nedovede řiditelné balony plně nahraditi.

Je skutečně podivuhodno, že po tolika katastrofách, jimiž stíhány byly vždy řiditelné balony, stavějí se ještě teď nové a nové typy, jež vady předešlých nikterak neodstraňují a nevylučují stejnou možnost katastrofy.

Nehody strojů dynamických, při kterých se tyto třeba i rozbily, nemůžeme považovati za katastrofy z toho důvodu, že stroje tyto nečiní dosud nároku, aby považovány byly za stroje definitivní a neúspěchy jejich již přísluší k vývoji stroje samého. Teprve před několika lety začalo se vážně a bez úsměvů pohlížeti na dynamický let a v několika nejbližších letech uvidíme stroje stabilní, dokonalé. Vývoj řiditelného balonu trvá celkem již více než sto let a nebylo dosaženo vůbec ničeho. Docílení vzletu není zásluhou balonu řiditelného, tu schopnost má balon každý.

Jedna námitka klade se často aeroplanům, že unesou totiž pouze jednoho člověka, neb nejvýše dva lidi. Bylo by však zcela zbytečno stavěti první stroje, kde se jedná o experimentální poznání fakt, pro více osob, v rozměrech větších.

Konstruktivní řešení velkých strojů nepotká se již s obtížemi, s dimensemi stroje roste čtverečně plocha jejich a tudy i zatížení. Rozměry stroje budou relativně k zatížení menší.

Tentýž úsměv, který budí dynamický létací stroj ještě dnes u některých nedůvěřivých, budila i lokomotiva při svém vynalezení a budil jej i automobil. Nevěřilo se ani, že koefficient tření by byl tak značný, aby lokomotiva mohla táhnouti za sebou náklad, zvláště ne do kopce. Rovněž nikomu nenapadlo, že k vůli novému stroji budou kladeny koleje po celé zeměkouli, že podnikány budou nákladné stavby, mosty, tunely, rozsáhlá nádraží se vším zabezpečovacím zařízením, že všechny trati budou dnem i nocí hlídány a p.

Myšlenky podobné byly současníkům cizí, což vidno i z toho, že setkáváme se z té doby s mnoha projekty, vynálezy zvláštních zařízení na lokomotivě, aby mohla jezdit i po silnicích.

Potíže, jež překonati musí létací stroj, aby se stal dopravním prostředkem, jsou nepoměrně menší. Není třeba nákladných tratí, stačí jen, aby stroje měly u všech měst zvláštní stanice a remise. Provozování dopravy nebude omezeno určitou linií, bude možno dopravovati libovolným směrem do různých míst. Nebude možno mluviti o tratích nevýnosných, poněvadž odpadne náklad na udržování tratí a nebude se prostě dopravovat směrem, kde toho není třeba.

Trať železniční v délce 100 km má přibližně cenu 20 mil. K. Za tuto sumu bude možno pořiditi 200 strojů létacích o únosnosti nejm. 500 kg., každý s motor. silou 100 HP. Kdyby jen čtvrtina strojů byla v činnosti, mohou dopravit za 12 hod. 300 tun na vzdálenost 100 km. To je výkonnost znamenitá, jež i při velké spotřebě benzinu, při vysoké režii na dostatečný počet zaměstnaných osob a reparatury strojů slibuje zcela pěkné zúročení investovaného kapitálu. O konkurenci s železnicemi budeme již v nejbližších letech uvažovati.

I se stanoviska esthetického nebude doprava vzduchem bez významu.

Pohled s ptačí perspektivy je úchvatný, panorama krajin pozorovaných s výše velkolepé. Pocit zvláštní volnosti, dojem něčeho krásného, vznešeného bude mít jistě zušlechťující vliv na povahu člověka.

Na realisování problému letu pracuje se horečně.

Ve všech čelných státech vycházejí časopisy věnované výhradně aeronautice, jako: l' Aerophile, la revue de l' aviation, la revue de l' aeronautique, Illustrierte aeronautische Mitteilungen, Bollettino Della Società Aeronautica Italiana, Aeronautics, American aeronautics, Vosdouchoplavatel, mimo zvláštní rubriky, přinášené v mnohých sportovních časopisech.

Samotný Aéroclub francouzský, jenž stojí v čele celého hnutí aeronautického, čítá asi 700

členů. Roku 1896 byla též založena internacionální komisse pro vědeckou vzduchoplavbu.

V posledních dnech byl dán podnět k založení francouzské nationální ligy pro pěstování vzduchoplavby, La Ligue nationale aerienne.

Ceny vypisované různými aeronautickými kluby i bohatými jednotlivci, páčí se na miliony franků a za vydatné pomoci kapitálu i theoretických pracovníků bude snadno dokončiti dílo, jež tak rychle dovedlo zaplašiti veškerou nedůvěru a získati si interes celého kulturního světa.

*

Pokus o všeobecné dějiny těsnopisu. Napsal a autografoval Karel Bláha. Vyšlo jako příloha Benešova »Multa«. Praha-Vršovice 1908. 72 strany autografie. Cena 2 K.

Dávno cítěnému nedostatku všeobecných, česky psaných dějin stenografie konečně odpomoženo knihou touto. Vítána nám jest i z toho důvodu, že Pražákovo »Čtyřicetiletí« jest jednak zastaralé, jednak již dávno rozebráno (a podávalo jen dějiny těsnopisu slovanského s malou zmínkou o stenografii cizí). »Pokus« probírá historii těsnopisnou od starověku počínaje, až na naše doby, podává přehledně, věcně a stručně dokonalý obraz o historii umění těsnopisného všech národů. V české partii podán zde poprvé přehled českého umění těsnopisného od prvopočátků, až na naše dny. Doporučujeme »Pokus« všem, kdož se o těsnopis zajímají, jmenovitě kandidátům státní zkoušky z těsnopisu, jimž ostatně jest teď tato kniha jedinou snadno dostupnou pomůckou ke studiu dějin čes. těsnopisu. Těšíme se, že autor brzy vydá slíbené rozšířené vydání v úpravě typografické.

Prokop Novák.

ŽENSKÁ OTÁZKA

Obavy ze ženského studia.

Napsala Teréza Nováková. (Dokončení.)

Jiná příčina nepřiměřené námahy dívek kotvila a místy dosud kotví výhradně v nedlouhém trvání ženského studia a v jeho náhodnosti. Dívky odhodlávají se k němu často až po odbyté povinnosti školní, někdy ve věku značně pokročilém; tu jedná se jim o to, aby co nejrychleji léta studia středoškolského odbyly, několik tříd za jediný rok absolvovaly, — některá vykoná universitní přípravu ještě překotněji studiem soukromým. Ženské studium bylo a do jisté míry jest dosud zjevem neobyčejným, novým, věnují se mu tudíž bytosti, v nichž jest plná ctižádost průkopníků, nových lidí; kdežto mezi hochy téměř není příkladu, aby student snažil se přeskočiti jednu, dvě třídy, naopak zcela klidně snáší prodloužení studia svého o rok opakováním, často samovolně zaviněným, nejsou nikde řídkým zjevem dívky nadmíru ctižádostivé, odbyvší osmileté gymnasijní studium za šest, ba i za čtyři roky. Rozmnožením, stabilisováním a reformou ústavů ustoupí tyto, do jisté míry přece nebezpečné zjevy normálním poměrům; příkladem toho jest české gymnasium »Minervy«, kde nižší třídy absolvovány původně za rok, pak za dvě léta, a které nyní má plných osm tříd i právo veřejné maturity pro žačky, jež jindy maturovaly na cizím gymnasiu (c. k. akad. v Praze).[1]) Dr. Stelznerová, uvažujíc o všech těchto překážkách harmonického tělesného i duševního vývoje dívek studujících, vítá s radostí a zadostiučiněním additionelní rok dívčího studia. Avšak nemá na tom dosti: žádá rok další, a sice ne rok studia, nýbrž rok intermezza. Úvahy, jimiž jej odůvodňuje, jsou vlastně nejzajímavější částí jejího pojednání. Představuje si dobu tu tím způsobem, že by dívka, která bez porušení svého zdraví absolvovala gymnasium neb jinou střední školu, rok před vstupem na universitu věnovala buď oddechu a sesílení svému, buď uvedení v praktické úkoly životní, v úkoly hospodářství domácího i veřejného, ve vychovatelství, v práci sociální a lidumilnou. Dívky pak, které v době vývoje od 12.—16. roku věku skutečně trpí duševní prací, vyžadovanou studiem, a nemohou jí, dle vývodů prof. Funka, konati, nechať rozdělí si tento rok na dvě poloviny a položí je mezi jednotlivé třídy střední školy. (V Německu, tuším, lze vstoupiti v každém semestru, čímž by tato pausa byla usnadněna.) U těchto studentek additionelní rok připadl by ovšem více oddechu a ozdravění, než u dívek shora jmenovaných, ale i ony mohly by získávati zkušenosti v domácích pracích, ošetření dětí (malých sourozenců neb příbuzných), práci lidumilné; jednak není k tomu všemu třeba tak intensivní námahy duševní, jednak již sama rozmanitost a rozdílnost od úkolů na čas odstavených má cosi do sebe ozdravujícího.

Lékařka slibuje si velmi mnoho od tohoto roku a vskutku jest prospěch z něho vyplývající mnohostranný a samozřejmý, zdravotní, ethický

[1]) Pamatuji se, jak na jub. výstavě r. 1891, obdivujíc se exposici »Minervy«, přece jen jsem trnula nad jediným rokem nižšího gymnasia dívčího. Tehdejší editel, zesnulý prof. F. X. Prusík, vysvětloval mi, že stanoveno tak jen vzhledem k stáří žaček, z nichž mnohé byly dvacetileté a valně let na otevření ústavu čekaly. Vskutku hned druhým rokem bylo nižší gymnasium dvoutřídní.

a praktický. Všimněme si nejprve tohoto, jelikož na první pohled zdál by se anachronismem. Domácnost považována jest dosud za výhradní doménu ženy, ba za její intimní a interní povinnost; poměry neupravily ještě sesocialisovanou domácnost, a žádáme-li i pro ženu studovanou plná lidská práva, neukládáme-li jí celibát a bezdětskost, pak jest ovšem i při ženě studované, učené, smysl a znalost praktických stránek každodenního života žádoucna. Rok mezi gymnasiem a universitou dal by nastávající akademičce vše, čeho bude jí třeba pro další život v rodině a domácnosti, nechať utváří se jí jakkoli; neboť dá se předpokládati, že bystrá, vyškolená mysl pochopí a ztráví za měsíc, k čemu bytosti tupé neb lhostejné třeba jest roku.

Ba, dr. Stelznerová věří, že studované ženy domácnost se všemi jejími pracemi, výchovu i sociálně-lidumilnou práci povznesou na vyšší stupeň. Díky buďtež jí za toto moudré a včasné slovo. Dosud u nás (a snad i jinde) činěna přísná přehrada mezi domácími pracemi a studiem; staré a zkušené hospodyně věřily, že dívka z gymnasia, university může je nanejvýše zkaziti, že naprosto k nim se nehodí, nejsouc »výhradně pro domácnost vychována«, od dětských let v pracích domácích cvičena. A teď prorokuje se ženám-studentkám právě na základě jich logicky vyškoleného, stále bystřeného ducha i blahodárný vliv na domácí hospodářství, budou-li jen míti snahu se jím zabývati.

Přilnuly-li by dívky k těmto dosud »čistě ženským« úkolům rodiny a domácnosti, s láskou dostavila by se i vážnost k nim; a tu jsme již blízko u ethického prospěchu z additionelního roku. Nejen, že opovrhovaná práce domácí, i ty, kterým je souzeno v životě se jí věnovati, stouply by v mínění studentek a kruhů jimi inspirovaných; studentky samy v těsném styku s přirozenými poměry života odložily by svou výhradnost, často v arroganci degenerující, — v níž dle úsudku dr. Stelznerové jsou tak podobny typu »parvenu-a«. Ženy prakticky činné a studentky, které původně k sobě náležely, splynuly by opět harmonicky v jedinou společnost bez odcizujících propastí. Prospěch zdravotní, jehož získaly by studentky rokem intermezza, je příliš zřejmý, aby bylo třeba rozbírati ony možnosti tělesného výcviku a sílícího sportu, který podává; i zde výsledkem byla by harmonie, soulad zdravého, silného těla, způsobilého pro všecky těžké úkoly ženství, s duší k intensivní práci vědecké lépe jím uschopnělou.

Dr. Stelznerová, ač jest bojovnicí za studium dívek, zrazuje s ostatními odborníky od hromadného útoku na střední školy a universitu, a radí vůdkyním ženského hnutí, aby hleděly docíliti spíše kvality než kvantity. Má za to, že úkolem ženského hnutí jest docíliti co největší zdatnosti tělesné a duševní svých příslušnic; činy, zdárné a lidstvu prospěšné, dostaví se pak samy, neboť »silné rámě žádá si práce, zdatný mozek činnosti tvůrčí«.

I u nás bylo by na čase, aby se z pouhého usilování, často úzkoprsého, krátkozrakého a nepřátelského, obracel se zrak dále, tam, kde ženské hnutí stýká se s proudy všelidskými, všekulturními; vždyť doba uplatňování se, získávání holé půdy, již mizí, ženské hnutí také svými nejvyššími vrcholky, z nichž jest i ženské studium, se vžívá ve společnost. Nastává doba tříbení, zdokonalování, prohlubování ethických úvah; nechať i u nás často jest k tomu podáván popud a návod.

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

Před novou passivní resistencí?

Blíží se podzim a s ním každoroční zvýšení dopravy na drahách, které v tuto dobu, kdy cukrovary počínají svou kampaň, kdy průmyslové závody doplňují své zásoby uhlí, a kdy obchod připravuje se na trh předvánoční, jsou využitkovány až po krajní mez své schopnosti. Každoročně v tuto dobu objevují se i slabiny našeho železnictví: nedostatečný park vozový, stará, dnešním poměrům již nevyhovující nádraží a j. Ale od nějaké doby, letos čtvrtý rok, přistupuje k těmto věcným nedostatkům našich drah i příznak vnitřní nemoci železničního organismu, ohrožující jeho klidný chod a připravující našemu průmyslu a obchodu škody bezměrné: hrozba neb uskutečnění práce dle předpisů čili tak zvaná passivní resistence.

Co slovo to znamená, není bohužel dnes již třeba blíže vykládati: význam a dosah jeho zná každý z nedávné zkušenosti. Vždyť teprv loni, v říjnu, prodělali jsme tento trapný proces na hlavních tratích soukromých drah, a letos znova, zvolna, ale neodvratně blíží se pohroma, a je na všech povolaných činitelích, aby ji v poslední chvíli odvrátili. Letos těžiště situace spočívá u c. k. státních drah. Úřednictvo a zřízenci těchto nezasáhli činně do boje svých druhů u drah soukromých, omezujíce se na passivní podporu jejich hnutí.

Činilo tak jednak v zájmu personálu soukromých drah, aby nekomplikovalo a nezdržovalo jeho boj, jenž nesl se za dosažením rovnoprávnosti hmotné s postavením zřízenců c. k. státních drah, jednak jeden z hlavních čini-

telů, zřízenci, nacházející se v odborové organisaci soc. demokratické, byli vázáni ještě tříletým příměřím, uzavřeným s ministerstvem po prvé passivní resistenci. Příměří toto vázalo dva činitele: vládu, jež slíbila za toto tříletí provésti nezbytné reformy, jež hned po prvé resistenci nemohly být uskutečněny, a personál, jenž chtěl jí k tomu popřáti nezbytného klidu a času. Leč doba plynula a c. k. ministerstvo železnic nemohlo se odhodlati, slibu svému dostáti. Loni organisace musely vynaložiti všechnu svou moc, aby nespokojené své členstvo zdržely od porušení příměří. Horečně očekáváno uplynutí stanovené doby a toho, kdo v poměry byl jen trochu zasvěcen, nebylo tajno, že rozhodnutí nastane letos a že závisí pouze na sociálněpolitické prozíravosti ministerstva, jakým způsobem bude dosaženo. K tomu přistupovala i naděje, že železniční ministerstvo učiní z nouze cnost a použije jubilejního roku k tomu, aby vyhovělo zřízencům a zároveň si zjednalo bengál jubilejní oslavy panovnické.

Zavčas učinila i sociálně-demokratická strana pokus, zjednati ministerstvu k této akci potřebných prostředků. Posl. dr. Ellenbogen učinil návrh na zařazení 20 milionů korun do rozpočtu k úpravě poměrů personálu c. k. státních drah. Návrh padl, prý proto, že nebyl řádně odůvodněn a že nebylo lze hotový rozpočet mimořádným výdajem zvrátit. Přes to nalezeno později přec 18,000.000 K, leč tu přihlásily se též ostatní kategorie státních zřízenců, tak že na železniční personál zbylo 8·3 milionů kor. Zájem soustřeďoval se nyní na způsob, jakým použije ministerstvo této summy.

Musíme si připomenouti, že u státních, jakož i soukromých drah stávají tak zvané personální komise, které mají prostředkovati mezi zřízenci a správou. Tyto personální komise sestavily též řadu požadavků, z nichž přirozeně kladly na ty, které týkaly se veškerenstva a zlepšení hmotného postavení, důraz větší, na ostatní pak menší. Minist. ale věc právě obrátilo. Vybralo několik podřadných požadavků a ty hodlá povoliti, ač o ceně jich nemůže se klamati.

Tendence je na prvý pohled patrna. S 8·3 mil. kor. nemohlo ministerstvo vyhovět všeobecně, kalkulovalo tedy následovně: Nejnebezpečnější jsou mi zřízenci dopravy, těm poskytnu různé přídavky a budou-li ti uspokojeni, pak ostatní nemohou nic dělati. Proto zvýšeny noční přídavky úředníkům a zavedeny pro posunovače a ostatní výkonný personál, poskytnut úřednictvu při dopravě paušál na stejnokroj, přednostům stanic nad to funkční přídavek, zvýšena difference bytného a naturálních bytů zmenšením ceny těchto, zvýšeno mílové vlakového a strojového personálu atd. Aby se zdálo, že poskytnuto i něco všeobecného, rozmnožena systemisovaná místa v VIII. a VII. třídě služební a VI. a V. postavena na roveň se VII. a VI. c. k. úředníků civilních. (Dokončení.)

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Zemská rada živnostenská.

Podává prof. dr. Jos. Gruber. (Dokonč.)

Dále má zemská živnostenská rada dle návrhu podávati dobrá zdání o vedení t. zv. zemské zvelebovací akce živnostenské, jsouc zároveň zastoupena v zemském technolog. museu, jakožto orgánu této akce, dávati dobrozdání o odborném školství, výchově učňů, vzdělání dělnictva, pořádání kursů, míti péči o zařízení k prospěchu učedníků a pomocníků živnostenských zahrnujíc v to i sprostředkování práce, má konečně úpravu mistrovského učení, při čemž opět není jasno, jde-li tu o činnost pouze poradní či také výkonnou, správní — v tomto případě činila by živn. rada konkurenci jiným institucím zemským (sprostředkování práce) i samému navrhovanému živnostenskému úřadu a technologickému museu zemskému.

Přímou kompetenci živnostensko správní přisuzuje návrh živnostenské radě tím, že jí má příslušeti stanovení norem pro zkoušky mistrovské a učednické »v rámci zákonném«, dozor nad řádným vedením živnostenských organisací dle živn. řádu zřízených (tedy i nad zemskými jednotami společenstevními?) i spolupůsobení k prohlubování a rozšiřování této organisace pomocí vlastních instruktorů, kteří mají býti zřízeni. Měli bychom tedy i v živnostenské správě dvojí organismus dozorčí a správní, pokud se týče společenstev: státní úřady živnostenské a dozorčí orgány živn. rady zemské, její instruktory společenstevní a instruktory státní.

Podobně přísluší jí dle návrhu udíleti školská stipendia (patrně jen zemská, ve státních sotva by vláda přiznala živn. radě jakoukoliv ingerenci) — ale proč potom ne i stipendia pro kursisty mistrovských a odborných kursů? Dále právo vypisovati ceny za vynikající práce živnostnické, udíleti podpory zvláštním účelům organisačním, zařízením na povznesení odbytu živn. výrobků a pod.

Má-li konečně živn. rada vydávati (kromě výročních zpráv o své činnosti) ještě zvláštní zprávy, v nichž by »živnostnictvo seznamováno

bylo se všemi novými zařízeními výrobními a odbytovými« a »poučováno bylo jak po stránce technické, tak i obchodní, organisační a úvěrní«, spadá úkol ten daleko spíše v obor působnosti navrhovaného zemského úřadu živnostenského, resp. zemského musea technologického a ještě uznati dlužno, že i technologické museum pražské svým vlastním časopisem pro technické poučení maloživnostnictva dosud jen málo učinilo a učiniti mohlo, a že technické síly jeho právem daleko hojněji a úspěšněji jsou činny v časopisech jiných, odborných.

Opakujeme: navrhovatelé chtěli v kompetenci živnostenské rady zabrati co nejvíce, co možná všechno ze správy a zvelebovací akce živnostenské, i to, co by nutně připadnouti musilo jiným orgánům jimi samými navrhovaným, o jichž kompetenci zevrubněji z návrhu se nedovídáme.

Než o oboru působnosti lze diskutovati: hlavní, vážnou vadou návrhu jest, jak vytčeno, že tvoří tři orgány živnostenské, z veliké části touž a příbuznými činnostmi se zabývající, aniž upravuje vzájemný jejich poměr; zejm. navrhovaný zemský živnost. úřad visí svým složením a působností úplně ve vzduchu. Kromě toho bude se domáhati uvnitř živnostenské rady samostatného uplatnění obchodnictvo, jehož interesy se druhdy kříží se zájmy výrobců, a zastoupení požadovati bude i dělnictvo, jemuž je zaručuje i skoupý jinak živnostenský řád ve věcech zájmů jeho se dotýkajících (zkoušky tovaryšské a mistrovské, prostředkování práce, péče o domáckou výrobu a j.).

Nevím, není-li ona nejasnost návrhu po stránce organisační úmyslnou: je téměř obecně uznanou, ač nepopulární, pravdou, že jádrem reformy by mělo býti utvoření zemského úřadu, v němž by soustředěna byla veškerá, nyní na řadu departementů zemského výboru, fondů, museí atd. roztříštěná samosprávná akce na zvelebování živností v král. Českém — tedy pořádání kursů, konání učednických a mistrovských zkoušek, pořádání odborných a učednických výstav, propůjčování strojů, akce úvěrní, podněcování a revise družstevnictví, péče o veřejné dodávky, o domácký průmysl atd. — a jemuž by po ruce byla zemská rada živnostenská ze skutečných znalců agend, o něž při zemském živn. úřadě jde, složená a po případě snad i poradní kompetencí v jiných záležitostech (na př. v živnostenském školství, zejm. pokračovacím) obdařená. Předsednictvo úřadu bylo by předsednictvem rady, »zemské technologické museum« bylo by výkonným technickým orgánem zems. úřadu živnostenského. Ale živnostnictvo požaduje nový orgán stavovský vedle společenstev a společenstevních svazů i komor obchodních a živnostenských. Chce se mu vyhověti, a protože agendy svojí povahou vyžadují součinnosti odborníků školských, úvěrních a j. — (mělo by postaráno býti též o součinnost odborníků správních a technických, živn. inspektorů a společenstevních instruktorů i dělnictva) — přičlenila se prostě k voleným zástupcům stavovským třetina členů úřady jmenovaných.

Návrh nedojde uskutečnění, jistě ne s organisací, jakou pro zem. radu živnostenskou projektuje. Němci požadují oddělené dle národnosti sekce, jak je má zemědělská rada v Čechách i na Moravě a živnostenská rada moravská, se zvláštními sekretariáty a samostatnými finančními prostředky, obmezení kompetence na zvelebovací agendu a samostatné výkonné orgány pro českou oblast v technologickém museu pražském, pro německou v živnostenském ústavě komory liberecké.

Český návrh na známé snahy a projevy Němců naprosto nereaguje, ani povzdálí nenaznačuje, jak oněch 31 volených zástupců maloživnostnictva a maloobchodnictva rozdělit podle národnosti, dle jakého klíče má vysílat své zástupce zemský výbor a vláda, mluví vždy o jednom znalci školství a úvěrnictví, jednom zástupci ústavu pro povznesení živností (myslilo-li se na pražský ústav, proč se přímo s jistou oprávněností neřeklo »zemského technologického musea«, které by musilo být utrakvistickým), jakoby vůbec bylo myslitelno, že by Němci dopustili, aby jejich zájmy školské, úvěrní atd. byly zastoupeny znalci českými.

Snad je i tato jednostrannost návrhu dra. Preisse a soudr. vzhledem k požadavkům německým úmyslná; my však soudíme, že návrh, který by vážně reflektoval, aby vzat byl za podklad skutečného jednání o organisaci projektované rady živnostenské, neměl by otázku národnostního složení jejího obcházeti a pomíjeti, nýbrž řešiti ji tak, jak odpovídá národnostním a politickým i hospodářským poměrům země.

MORAVA

Moravský sněm pracuje. Spor vládnoucích stran (Žáček, Vaca, Koudela) s posl. oposičními, který po rozbití posledního zasedání sněmovního tak vášnivě byl veden na schůzích a v novinách, byl hladce vyřízen v české kurii. Dr. Žáček odvolal veškeré urážky. Spor ten byl však přece zavlečen do plena posl. Vacou, s nímž střetl se prudce dr. Stránský. Prvý týden věnován projednání některých pilných návrhů z jarního zasedání. Návrhy méně důležité byly vesměs odvolány. Projednán byl zejména pilný návrh dra Fischera o zavedení jazykové rovnoprávnosti na drahách státních. Dále byl přijat návrh posl. Vaci o včasném svolávání zemského sněmu. Pilnost přiznána též návrhu posl. dra Fischera a soudr. na změnu disciplinárního řádu učitelstva moravského. Pro návrh ten hlasovali také Němci, proti klerikálové a velkostatkáři. Hlasováním tím proveden důkaz, že sněm má většinu pokrokovou, která se zdá býti jistější, než »většina« česká, závislá na problematickém rozhodnutí velkostatkářů. Pokrokoví poslanci jsou na sněmu velice agilní. Z celé řady návrhů a interpelací zasluhuje obzvláště zmínky návrh dra Fischera a soudr. o pohřbívání ohněm. Sněmovna vyřizuje nyní své značné pensum připravených již předloh a povoluje subvence bez dlouhých řečí a s takovým tempem, že nynější sněmovna podobá se svou dělností bývalému mor. »Musterlandtagu«. V jedné z posledních schůzí přikázán byl návrh posl. dra Hessa na reformu kontribučenských fondů výboru kontribučenskému.

Nález disciplinární proti Konečnému byl co do viny ministerstvem potvrzen, co do trestu zmírněn pouze tak, že Konečný nebude degradován, nýbrž prostě přeložen. Věc Konečného jsme tedy prohráli a klerikálové zvítězili — jako obyčejně.

*

Jako v Čechách a jinde tak i na Moravě všeobecná pozornost je na dobu několika týdnů upoutána na sněm. Zájem vrstev politicky uvědomělejších je takořka absorbován zasedáním sněmovním, v něž skládají se mnohé naděje. Zatím nastal však podzim a blíží se zima. Třeba si nastíniti program práce. Nebude nový, nýbrž pouhou rekapitulací toho, co dosud nebylo řečeno dosti často, aby to opět a opět nemělo býti opakováno.

My, pokrokoví lidé, znamenáme dosud na Moravě pramálo. Pokrokové smýšlení a jednání zůstává téměř výsadou t. zv. intelligence. Na ostatní lid nemáme vlivu. Jest ovšem pravda, že při posledních volbách zemských a říšských mnohé okresy mor. volily pokrokově. Výsledky ty přivodila však většinou agitace a různé nahodilé okolnosti. Platí podnes pravidlo, že lid nemá žádného přesvědčení. Jest poddajnou hmotou, kterou si dovede přizpůsobiti každý. Ve skutečnosti také vidíme, jak lid je zmítán v boji politických stran, které si jej přivlastňují. Největší zisk mají z toho přirozeně strany agitačně nejsilnější: klerikálové a soc. demokraté. Též strana agrární na venkově nabyla půdy. Mimo prvé podněty k politickému myšlení nepřinesly volby žádné obrody. Lid není o nic méně klerikální než dříve, ano nebezpečí klerikalismu se zvětšuje při rostoucí stále moci klerikálů v zemi i v říši.

O činnost protiklerikální politické strany málo se starají. Lid nechá se tonout v klerikalismu, proti němuž vystupuje se příliš povrchně. Jedině soc. demokraté hledí si protiklerikální výchovy svých příslušníků. Na pokrokové intelligenci jest, aby s veškerou energií chopila se této práce protiklerikální mezi lidem. Jde tu o práci opravdovou, na širokém podkladě kulturně-politickém. Dosavadní nezdary ať nás nijak neodstrašují.

Práce, kterou se má působiti na vrstvy lidové, vyžaduje nutně organisace. Mor. strana pokroková přikročila již letos k organisaci, která by nám mohla úplně vyhovovat, kdyby nebylo zůstalo při pouhém pokusu. Doporučovalo by se tudíž, aby mor. strana pokroková obnovila ihned úsilí o zbudování své organisace, k níž by se pak vhodně připiala součinnost všech pokrokových lidí ve směru protiklerikálním. Dokud organisace skutečně nepracuje, zůstává prázdným schematem, jež rychle se rozpadne. V té přílišně abstraktnosti, s jakou organisace loni na Moravě se prováděla, spatřuji příčinu brzkého jejího zániku. Budujme organisaci co nejkonkretněji, teprve při samém počátku práce v jistém místě nebo okresu udělejme si současně organisaci, která pak jistě bude míti schopnost k životu. Postupně se potom vytvoří organisace všude, nepřestane-li chuť k práci.

Práce protiklerikální musí jít do hloubky. Nestačí jenom házeti do lidu hesla, působiti na něj demagogicky. Má-li býti práce spojena s úspěchem, musí tu býti soustavné uvědomování (výchova) lidu na poli kulturním a politickém (v theorii). Činnost ta je možna vlastně pouze v jediné formě, totiž ve formě přednášek. Nelze ani dosti zdůrazniti velký význam přednášek, jakožto nejlepšího prostředku výchovného u lidu. Jsem jist, že uvalím tím na sebe odium čtenářů, kteří s přednáškami zažili již mnohých zklamání.

Z přednášek nejrůznějších oborů (literatura, historie, přírodní vědy, právo soukromé a veřejné, politika...) sestaviti dlužno cykly a opakovati je ve větších obcích. Tento systém přednášek dle analogie universitních extensí dal by se snadno uskutečnit v městech, kde jsou střední školy. A těch je dnes už dost. Sem patří též knihovny, jichž je podnes nedostatek velmi citelný, nebo jsou ceny pochybné. Proto kulturně-politická práce nebudiž omezována na obce venkovské, i v městech je potřebná.

Opatříme-li lidu doplněním všeobecného vzdělání jakési průpravy k pokrokovému nazírání, lze pak bez obtíží přistoupiti k praktické výchově politické. Tu si představuji především ve způsobě hromadného pořádání veřejných schůzí o časových otázkách politických, nabádání lidu k účasti na politických schůzích vůbec (růz. pol. stran), k vykonávání práva volebního... Dále třeba pečovati o rozšiřování pokrokových časopisů mezi lid.

Povinností každého člověka pokrokového jest také spolupůsobiti při práci národní. Přistupujme do našich organisací národních (Národních Jednot) co nejhojněji, abychom vedení měli ve svých rukou. Do krajů klerikalismem prostoupených nezjedná se mnohdy věci pokrokové jinak přístupu, leč pod rouškou národní. Zvykajíce si lid jako pracovníci národní získáváme jej tím i pro pokrok. Právě z toho důvodu klerikálové tak horlí proti národní činnosti pokrokářů v Nár. Jednotách.

Na konec zmiňuji se ještě o práci hospodářské, které si musíme též bedlivě všímati. Je blízká práci národní, kterou podporuje. Lze tedy hospodářsky pracovati v organisacích národních nebo i čistě hospodářských. Politická příslušnost nebudiž zde závadou, pokud ovšem neběží o akce klerikální. —ra.

SAMOSPRÁVA

Druhý sjezd českých měst.

Vnější průběh sjezdu byl bez odporu velkolepý. Účast byla ohromná, až do konce neochabující, publikace sjezdové vzorně tištěné, pohoštění obcí pražskou splendidní. Díváme-li se však střízlivě na vše, nutno říci nepokrytě, že vnitřní, pracovní výsledky sjezdu nejsou v poměru k jeho vnější okázalosti a k nákladům, jichž vyžadoval.

Probereme-li themata sjezdová, shledáme, že většinou držela se v rámci širokých hesel, a také resoluce převážně sotva vynikají nad lepší úvodníky odborných listů; některé na př. o reorganisaci chudinství podávají zásady nejzákladnější a úplně samozřejmé; pouze malá část resolucí znamená pokrok směrem k podrobnému, všestrannému a věcnému probrání thematu projednávaného. Potvrdila se i zde zkušenost dávno nabytá, že positivní výsledek může míti jen projednání thematu pokud možno úzkého, ale všeobecný význam majícího.

Poukazuji zde na návrh řed. dra Fuksy o evidenci příslušníků dle novely z roku 1896 a srovnání jeho s návrhem p. mag. rady Waldsteina v téže věci; naproti tomu stačí přečísti úplně všeobecnou resoluci p. mag. rady Boháčka o reformě správního řízení, jež ve své neurčitosti vlastně nic nepovídá. Při tomto thematu třeba se ostatně také tázati, zda nemá samospráva co do správního řízení otázek bližších a snáze uskutečnitelných nežli navrhované zřízení zemského správního soudu pro království České nebo pro všecky země koruny České.

Mluvím-li již o p. mag. radovi Boháčkovi, jsem nucen pochváliti jeho úvodní přednášku o významu samosprávy. Co do základního tónu arci nelišila se ničím od panegyrických slavnostních proslovů; pravilť mimo jiné: »S plným přesvědčením můžeme říci, že samospráva úkolům svým dokonale vyhověla a vyhovuje« a pod. Ale přes to neopomenul zdůrazniti, že k sanaci obecních financí třeba především hospodárnosti a šetrnosti, která vůbec má býti vůdčí zásadou celé politiky komunální, a že samospráva jsouc podílem na výkonné moci veřejné má dbáti práva, spravedlnosti, slušnosti ke všem, má se vyvarovati nečinnosti a zneužívání moci v zájmu strannickém a v zájmu osobním činitelů samosprávných. Ovšem za neskončené aféry rourové bylo by si přáti, aby to bývalo proneseno s větším ještě důrazem. Zásluha p. mag. rady Boháčka je tím větší, že podobné tóny mravní opravdovosti nebylo slyšeti ani v sekcích pracovních. Ovšem zase jest otázka, je-li známkou opravdové dokonalosti naší samosprávy, když nutno v slavnostním manifestačním proslovu připomínat abecedu vší veřejné činnosti, asi tak jako by se připomínalo, že činitelé vystupující ve veřejnosti mají umět číst a psát.

O pracovním rázu sjezdu ještě několik slov. Velkou závadou bylo, že obsáhlé resoluce ze všech možných oborů rozdány až v den jednání, takže i pouhé pročtení jejich účastníkům stěží bylo možno. Také nepodána žádná zpráva o tom, jak stálý výbor provedl usnesení loňského sjezdu. Jak viděti, stálý výbor usnesení oněch vůbec neprovedl. O odpisu daně při ži-

velních pohromách měl stálý výbor již dle loňského usnesení sám s urychlením podat petici, on však resoluci loni již schválenou předložil letos podstatně beze změny znova k projednání v plenu! Co do sanace obecních financí uložen stálému výboru před rokem obsáhlý úkol, z kterého však nic nevykonáno. Bude-li letošní sjezd míti opět podobný čistě negativní výsledek?

Zajímavo, ačkoli vlastně jednáno bylo o všech možných otázkách souvisejících dosti z daleka se samosprávou, že ani v plenu ani v sekcích neučiněn projev pro všeobecné právo hlasovací do obecních zastupitelstev. —

To by byly všeobecné poznámky účastníka o posledním sjezdu.

Dr. F. X. Březina.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Kus moderního otroctví.

Počal jsem psáti tento článek v červnu, kdy silnými vedry vyprahlá půda chtěla píti a píti. Tehdy cítil jsem celou tíhu té moderní otročiny učitelské — obstarávání školních zahrad — a byl bych našel více účinných akcentů k charakteristice poměrů, než nyní po tolika deštích a dvouměsíčním oddechu. Přišel jsem o několik akcentů — ale o nic více. Nyní při skonávajícím létě cítím živou touhu promluviti o kuse moderního otroctví v životě učitele a zejména venkovského učitele.

Snad se mi podaří ukázati, že zcela právem nazývám povinnosti učitelského sboru ku školní zahradě kusem moderního otroctví. Nejsem řídícím učitelem ani správcem zahrady — na zahradě rád pracuji a nepíši tyto řádky z odporu ku tělesné práci — ale pozoruji z bezprostřední blízkosti ty výsledky školních zahrad, výsledky zaviněné i nezaviněné.

Poslední zemská porada učitelská dala podklad k nařízení zemské školní rady z r. 1905 o zřizování a správě školních zahrad. Pokládám za potřebné po letošní poradě připomenouti, aby se nic podobného již nevymýšlelo, nemá-li vůbec jakost našeho školství býti povážlivě porušena.

Musím nutně uvésti řadu skutečných okolností, v nichž vidím doklady otročiny. Poměry bývají různé, řídívají se zejména dle osobních vlastností říd. učitele, ale nesnáze jsou vždy značné. Okresní inspektoři považují instrukci o zahradách za evangelium a dle toho již dovedou vliv svůj uplatniti. Na některých okresích rozřešili potíže s odborným dozorem tím způsobem, že jednotlivým členům t. zv. zahrádkového výboru přidělil inspektor určitý počet školních zahrad a získal tak řadu přehorlivých inspektorů, ochotných vyplňovati řadu výkazů a dozírati na podřízené správy škol. Ve svém okolí pozoruji hlavně dva typy škol. Na některých školách řídící učitel týrá podřízené i sebe prací v zahradě. Na rozvrhu jest povinný počet hodin a učitel má nutiti děti k pilné práci. Zahrada — má-li vyhovovati instrukci — jest veliká a práce jest stále hojně. Na některých školách vše udělají děti s učiteli, ani na nejtěžší práce se dělník nezjedná. Pracují hodně i děti i učitelé a nejvíce správcové zahrad — obyčejně řídící učitelé. V neděli, ve svátcích pracuje řídící učitel sám s rodinou, a největší trýzeň mu nastává o prázdninách. Učitelé i děti odejdou a řídícímu učiteli zůstane na krku ohromná prostora právě v té době, kdy nejvíce žízní a zarůstá travou. Není to pro řídícího učitele a pro celou jeho rodinu hotovým očistcem? Není to pro něho zdrojem ustavičného rozčilování, vidí-li, že síly jeho na obstarání tak veliké plochy jsou slabé? Není to zejména pro lidi úzkostlivé, svědomité a bojácné nevyčerpatelným zdrojem nesnází? Zahradu opustiti nesmí a proto chodí do zahrady od rána do večera.

Na některých školách jest povinnost k zahradě volnější. Pracuje se, poněvadž to být musí, ale pracuje se — zejména v době inspekcí — také hodně. Hodiny zahradní práce nejsou sice na rozvrhu, ale chodí se za to do zahrady v hodinách tělocviku, zpěvu, přírodopisu — tak se zvrhlo vyučování v přírodě — a před inspekcí, kdy má býti zahrada v plném lesku, jde se do zahrady kdykoli. Nedovede-li se učitel nejvyšší třídy opříti, stává se z podobných prací v zahradě hotová anarchie ve vyučování. Dětem stává se zahrada protivným místem a rodičům příležitostí k nadávkám škole i učiteli. Nezřídka vzkazují rodiče učiteli, že mají sami práce dost a že nemají děti pro zahradu. Pozoruji stále děti v zahradě pracující a musím se přiznati, že výchovný vliv školních zahrad je nepatrný. Zejména se to týká těch zahrad, které vzdáleny jsouce školních budov přístupny jsou dětem jen v hodinách pracovních. (O zahradách u školy — zahrádkách řídících učitelů — promluvím později.) Zahrady takové jsou dětem místem odporným a pracují v nich z přinucení. Zřídka kdy jdou děti rády do zahrady a většina z nich práci odbývá a jen vše kazí.

Zahrad — nejsou-li blízko školy — se málo užívá jako podkladu k vyučování. U některých správců zahrad převládá názor, že je zbytečno voditi děti do zahrady učit — mohly by něco pokaziti — a ve většině škol vodívají se děti do

zahrad jen ku práci. To stává se zejména v tom případě, kde je u školy ještě jedna zahrada, jež učiteli k vysvětlení potřebnému obyčejně stačí. (Jsou ovšem také případy, že zahrada řídícího učitele jest dětem zcela zavřena a pro školu zbývá jen ta nesympatická opevněná ohrada.)

Tedy: užitek pro děti?

Pohleďme na poměry s jiné stránky. V nynější době, kdy dozorčí orgány chtějí míti zahrady přesně dle instrukce, kdy ledacos prominou, je-li zahrada v pořádku a naopak celou školní práci přehlédnou, nedostává-li se něco v zahradě, v té době vidím značný vliv zahrad na jakost učitelské práce. Některý řídící učitel soustředil všechnu svou péči jen a jen na zahradu. Od božího jara shání semena, obstarává pařeniště, hnojí, ryje, sází, rozsazuje. Sám obyčejně nejvíce: časně vstává, od rána v zahradě pracuje a mnohdy jej zvonek, ohlašující počátek vyučování, zastihne ještě v zahradě. Jest to člověk nezvyklý přílišné tělesné práci. Jaký může býti výsledek toho nezvyklého zaměstnání než celková znavenost tělesná i duševní, lhostejnost k duševní práci a k vyučovací práci vůbec? Jaký může míti ráz vyučovací hodina po takové pilné práci v zahradě? Kdo neprožil podobnou situaci, neví, jak taková práce zaujme člověka zcela, rozčilí jej, odvede od jiné práce. Řídící učitel — nejdůležitější člen sboru — bývá zahradou odcizen vlastní práci školské. Jest to rozhodně chyba — veliká chyba. Všechny otázky ostatní musí jíti stranou, na nic není kdy, na ničem není zájmu. Opravdu běda škole, která má velikou zahradu. Řídící učitel — je-li ještě ke všemu varhaníkem a včelařem — má jistě chvíle, kdy cítí, jak zbytečně mu přidělují vyučování.

Namítne někdo, že trocha té práce lidem duševně pracujícím neuškodí. (Dcera říd. učitele mi vypravovala: »Doma jsem nic neužila. Tatínek má velikou zahradu a já celé léto jen zalévala.« Říd. učitel píše ve psaní: »Odpusť, na nic nemám pomyšlení. Roznáším již 14 dní obsah záchodu v konvích po zahradě.«) Znám několik případů, že učitelé z nezvyklé práce v zahradě těžce onemocněli.

Ku školské práci je třeba klidu a hodně klidu, je k ní třeba času — a kde toho všeho se má nabrati správce zahrady? Jde mi v prvé řadě o jakost našich škol. Vidím v přílišné a zbytečné práci mimoškolní ničení dobré jakosti našich škol, vidím v tom honbu za novým — agrárním — rázem školy na útraty celkové schopnosti. Dnešní učitel tolikrát vyčerpáván novými a novými proudy ve vyučování — proudy dobrými, stokráte zúrodňujícími školskou práci — a mimoškolní tělesnou prací jest odváděn od kulturní stránky života, unavován tělesně i duševně. Nijak nepřeháním, naopak myslím, že situaci dosti nevystihuji. Sledujeme-li na př. novější denunciační aféry učitelské, vždy jste mohli pozorovati, že hlavní úlohy hráli řídící učitelé. Všechna ta konservativnost, zabedněnost, neinformovanost, bující v řadách těch, kteří by mohli býti na špici všeho boje za pokrok, jest mi až příliš dobře vysvětlitelna. Neboť mnohému zbude čas právě na trochu té Nár. Politiky, jež má v říd. učitelích mocný kádr odběratelstva.

Mnoho se mluví o účelu obecné školy, účel ten se stále rozšiřuje a prohlubuje, podobným moderním otroctvím se však celý ruší. Naše škola se nezbavila dosud starého otroctví — varhaničení — a nastalo moderní — jedno horší druhého a ke všemu jsou na některých školách ta otroctví obě. Nynější škola vyžaduje učitele celého. Tolik nových požadavků klade se na učitelstvo, tolik potřeb vyžaduje moderní učba i výchova a řídící učitelé mají potřeby ty nejspíše cítiti. A jsou to poměry učitelstvem nezaviněné.

Není-liž to strašné fiasko dnešní školy, že řídícího učitele zajímá na příklad daleko více vzrůst nové růže, nebo nasázených brambor, než pokrok ve vyučování v jednotlivých třídách? Pozorujte, jak se říd. učitelé víc a více odcizují školské práci, jak se vzpírají většímu počtu hodin, a vymlouvajíce se na práci v zahradě, dávají část hodin suplovati ostatním učitelům. Může to býti školství na prospěch?

Co chci svým článkem? Chci zbaviti naši školu tohoto zbytečného balastu, aby vývoj našeho školství netrpěl. (Ve zlých chvílích mi napadává: A což není v tom systém, v tom zaopatřování mimoškolní práce učitelstvu? Učitelé a zejména říd. učitelé mají býti stále zaměstnáni, aby jsouce nevrlí a přepracovaní, byli lépe obrněni ku snahám po osvobození školy a p.)

Učitelstvo i rozhodující kruhy musí dojíti ke zkušenosti, že veliká školní zahrada je zbytečným a zbytečně rušivým živlem v našem školství.

Nedovedu si ovšem představiti školu bez zahrádky. A taková zahrádka, byť malá, dá dosti práce a dala by se upraviti tak, aby vyhovovala účelům v instrukcích pro škol. zahrady vytčeným. Vydržovati nějakou zvláštní štěpnici a novou zahradu mimo školní budovu je bezúčelné. Závody školkářské mají zbytečnou konkurenci a vydržovati druhé květinové oddělení u školy jest nesmysl. Zahrada u školy, je-li jen trochu větší, měla by vždy postačiti a u té by se dalo již o nějakém užitku pro děti mluviti. Ze školních zahrad oddělených, ohrazených vysokým plotem, nepřístupných, stále zamčených, jest výchovný užitek pranepatrný a nedá se v žádném směru srovnati se škodou, která existencí zahrady takové vzniká. O hmotném užitku se nedá mluviti, vydržování je tuze

nákladné. Užitek — jednak předmět závisti a výčitek sousedů — je nepatrný a bývá zničen zahradními škůdci.

Vřele bych se přimlouval za zahrady u školy zřízené, dětem a každému do posledního koutku přístupné. Děti i lidé nemají rádi zahrady nepřístupné, vysokým plotem hrazené. Do takových pořádají výrostci výpravy a jsou stále poškozovány.

Máme — náhodou — u školy zahradu, jež je dětem stále otevřena. A mohu říci, že v ní děti rády pracují. Jsou v ní stále doma, vše si mohou z blízka prohlédnouti a všechny prázdné a milé chvilky v ní ztráviti. Jest vkusně květinami zdobená, plná ovocných keřů a nemůžeme říci, že by děti zahradu plenily. Hrozny vína, ryvíz, broskve bývají u země a děti chodí zcela klidně kolem. Stane-li se nějaká škoda, bývá to zaviněno jen nemotorností.

Vždy bych se přimlouval za takovou zahradu, aby mohla býti také rejdištěm a místem osvěžení pro oddechy při vyučování. Jak jsem již uvedl, není třeba děti ze zahrady vyhánět, není třeba míti z nich s trach. Zahrada taková, v níž by práce konána býti mohla všemi dětmi ve volných chvílích — část pracuje, ostatní — malí — pozorují a skotačí — by nebyla dětem místem odporným a co by v ní bylo vykonáno, těšilo by se jinaké pozornosti, než jak je to možno v zahradách vzdálených, uzavřených, jež jsou jen zdrojem nesnází, mrzutostí a útrap a v nichž opravdu škoda něco pěkného pěstovati.

J. P.

POLITIKA

Z týdne.

jl. Ve Vídni 30. IX. 1908.

Mínění naše, že zprávy o pokusu, provést nyní česko-německou dohodu, se zrodily toliko v bujné reportérské obrazotvornosti, a že je do jakés takés dohody velmi daleko, bylo přes příliš důkladně potvrzeno. Divoká německá obstrukce zařádila v české sněmovně, truhláři měli celý den co dělat o opravách rozbitých poslaneckých pultů; k uklizení nesvárů nedošlo, jen sluhové uklízeli knihy, spisy, prkénka, jež uražené němectví házelo na hlavy »českým znásilňovatelům«, nezněla slova sousedské dohody sněmovnou, ale dvě sloky bojovné písně: »Die Wacht am Rhein«. — Do Vídně letěla k Pradeovi telegrafická žádost sdružených německých stran, aby český sněm byl ihned uzavřen, a do všech končin, »kam sáhá německý jazyk«, telegrafovány byly výkřiky o těžce uraženém němectví. Konference stíhala konferenci, němečtí předáci a nejvyšší maršálek povoláni do Vídně, ministr Prášek jel k českým poslancům do Prahy. Týden píšou denní listy o »české krisi« — a v tu chvíli není rozhodnuto, nebude-li z této české krise všeobecná krise státní, mnohem těžší bývalých. Ministerská rada ze dne 29. září usnesla se na proposicích, jež 30. září tlumočili českým poslancům ministr Dr. Fiedler, německým Jindřich Prade v Praze. Němečtí poslanci pokračovali po čas vyjednávání s předáky stran ještě v technické, tiché obstrukci, a v nejbližších hodinách má se rozhodnouti, sestoupí-li se všeobecná konference předsedů klubovních, aby ustanovila denní pořádek pro nejbližší schůze, bude-li český sněm dělným, nebo bude-li hodně obtížně pořízený klidný proud činnosti parlamentární na nedozírnou dobu znova přerušen. Zevnějším znamením staré nemoci, která s velikou silou opět propukla, byl — aktuár! »Nemáme jediného německého aktuára ve sněmovně!« křičeli Němci, ale všemi, od prvního do posledního, lomcuje divoká zlost, že — nemají někdejší nadvlády, ani na sněmu zemském, ani na radě říšské, že jsou odsouzeni k životu minority, a že vývoj poměrů čím dál tím víc jim staví na oči fakt, že někdejší jejich supremace je nenávratně ztracena, že stojí na úrovni s ostatními národnostmi ve státu. V boji proti českým snahám po samostatnosti vzdali se nadpráví v zemích zalitavských roku 1867, v letech následujících se vzdali nadpráví v Haliči; když šlo o to, s Poláky udržeti centralistickou vládu, musili povoliti důkladné utvrzení národní samosprávy haličské; každou volební reformou a zvláště poslední reformou říšského volebního řádu pozbývali předností, jež druhdy měli jako nositelé státní autority . . . Rozvoj českého lidu nebylo možno zadržet — rosteme zvolna sice, ale nepopíratelně v každém ohledu, i v hospodářském, i na této půdě pozbývají Němci u nás poznenáhlu prvenství a nadvlády, a proto českému sněmu jakožto representantu češství platí jejich zášť. Zvýšena je ještě tím, že je nezbytno provést reformu zemského volebního řádu, který buď jak buď, jako každá reforma provedená aspoň trochu spravedlivě — musí opět seslabiti jejich posici.

»Nemáme jediného německého aktuára,« křičí všichni, do jednoho, ale celou jejich bytost naplňuje vášnivé snažení zachovat aspoň zbytky někdejší supremace: německý charakter státu, vládu němčiny ve všech úřadech, německou ústřední správu, a toho všeho zárukou má býti úřednická vláda. Jen od vlády, složené z německých byrokratů, čekají, že položeny budou hráze pokroku Slovanů, že nebudou Čechům a ostatním Slovanům rakouským poskytovány

žádné »koncesse«, slovem, že z někdejší státní autority německé bude konservováno co možná nejvíce . . .

Z jedné strany proti kabinetu barona Becka pracují německé strany, z druhé velkostatkáři. »Vaterland« stejně jako německo-nacionální noviny píše, že baron Beck pozbyl důvěry, které je třeba k vládnutí v Rakousku. Thunova skupina pracuje plnou parou proti baronu Beckovi zrovna jako při jednání o říšskou volební reformu, »Vaterland« s malými obměnami píše o premiéru totéž, co s velikým pathosem svého času deklamoval hrabě Fr. Thun v panské sněmovně. »Pryč s koalicí!« »Pryč s baronem Beckem!« zní z těchto táborů heslo dne. Ale selže oběma. Dost možná, že brzo odejde baron Beck, ale nepřijde po něm hrabě Thun, dost možná, že brzo odejde nynější kabinet, ale nebude nahrazen trvale kabinetem úřednickým. Špatně by znal povahu nynějšího říšského sněmu, kdo by měl za to, že strany nebudou chtít míti účastenství ve výkonné moci státní a že strpí vládu byrokratickou. Lidový parlament a byrokratická vláda je nemyslitelné spojení. Nechť pokračováním ve své obstrukci na sněmu zemském vyvolají obstrukci českou na radě říšské, nebo ať teď dojde k nějakému kompromisu a tudíž ku klidné práci ve Vídni — Němci i my nemůžeme pustit se zřetele, že je v našem státu jedině možný systém, opřený o zachovávání rovnováhy národních sil. Každá obstrukce, co jich bylo a bude, je toho důkazem.

*

Přehled zahraniční. (Dokonč.)

Úkolem svolaného právě parlamentu dánského bude tedy provésti řez na nezdravém finančním hospodářství; podobný úkol ovšem za jiných auspicií očekává parlament německý a ruský. — V Rusku všecky budgety posledních let končily deficitem, jenž se při faktické uzávěrce roku vždy ještě zvětšoval. Přes to, že ministr financí se v červenci vyslovil v říšské radě velmi opitimisticky a vyvracel skutečnou situací známé názory p. Martinovy o ruském bankrotu, nelze přece nepřiznati, že ve věci autor knihy Armes reiches Russland měl pravdu: netvrdil bankrot ruských financí, nýbrž jen insolvenci, a ta vskutku jest, poněvadž stát stále je nucen sáhat k výpůjčkám, aby kryl pravidelné deficity. Za těch okolností se nedivíme dumě, nechce-li na vojenské účely povolovati obnosy dostatečné, jak jsem se již zmínil; při posledním zasedání byl na př. povolen jen obnos ke stavbě dvou pancéřových lodí, jež se zadají hamburské firmě Blohm & Voss, budou však stavěny na loděnicích ruských. Ruská vláda má plné ruce práce s jinými vnitřními otázkami, na př. agrární, by mohla se věnovati plánům vojenským. Také cholera, jež v posledních dnech nabývá hrozivé tvářnosti, ukazuje, kde jsou palčivé problémy, jež dlužno co nejdřív řešiti. Co se tkne problému agrárního, má být nově utvořeno dle vládního plánu 69.568 malých hospodářství na 773.905 desjatinách půdy, a má se dále rozparcelovati 1,866.406 desjatin z fondů agrární banky (z nichž koupí získáno přes 1,536.000 desjatin od soukromníků a ostatní odkázáno z apanáží). Celkem s územím již dříve získaným budou (a jsou již částečně) zahájeny práce skorem na 4 millionech desjatinách půdy, jež bude rozdělena mužíkům. Car již v létě potvrdil ukaz ze 16. listopadu 1905, jímž má být montanním a j. dělníkům odpuštěn pacht od 1. ledna 1907; do počátku června t. r. prohlásilo v evropských guberniích přes 570 tisíc sedláků, že přejdou z mirového hospodaření k individuelnímu, a Selská banka prodala do půle tohoto roku téměř 5½ millionu desjatin zastavených statků za 596 millionů rublů. Postupuje tedy úprava mužického majetku pomalu, ale stále; nicméně agrární problém tím řešen není, poněvadž přidělení půdy mužíkům je prostředkem potud nedokonalým k zlepšení jeho hospodářské situace, pokud mužík se z ní nenaučí tolik těžit, by ho také vyživila, jak jsem ostatně šíře ukázal ve svém článku o Rusku na podzim loňského roku. — Ministerský předseda nastoupil v těchto dnech po dovolené opět svůj úřad a při té příležitosti opakuji o něm úsudek, pronesený loni, že je liberálnější, než za jakého bývá považován, a že je z velké části jeho zásluhou, jestliže se podařilo dosud vždy vyrovnati konflikty třetího parlamentu s vládou. Pan Stolypin od té doby, co připustil ve sněmu obvinění bývalého generalissima velkoknížete Nikoláje Nikolájeviče ústy okťabristy Gučkova, je ve stálém boji s dvorskou stranou velkoknížat, a postavení jeho není nikterak závidění hodno, tak že vedle něho jeho německý kollega i při blokových potížích má ustláno na růžích.

Věčně usměvavý kníže Bülow, jenž také nedávno se vrátil z dovolené, pronesl právě několik všeobecných frásí na XV. meziparlamentní konferenci v Berlíně a před tím několik pravdivých slov berlínskému dopisovateli »Standardu«, p. Sidneyi Whitmanovi. Říšský kancléř *německý* má pravdu, poněvadž je příliš obratným řečníkem, aby povídal něco jiného, než co se dá uhájit, ale je také tak velikým optimistou, že pravda jeho bývá vždy poněkud skepticky posuzována za kanálem i doma. Řeči císařovy, pronesené ve Štrassburce 30. m. m. a v Colmaru 11. září, přes notu smířlivou zdůraznily také pevnou vůli, nedati si předpisovat od nikoho ze sousedů v dalším budování branné moci na souši i na moři. Kníže Bülow sice dobře podotkl, že výrokům vysokých osobností se namnoze za hranicemi připisuje větší význam, než skutečně mají, ale v tomto přijadě je císařovo prohlášení také výrazem spolkové vlády. Snažení anglických radikálů rázu Lloyd Georgeova, s ni-

miž se stotožňují resoluce dělnické, o dohodě mezi Německem a Anglií v stavební politice válečného loďstva, sotva budou korunovány výsledkem, neboť v Německu se postaví proti nim vláda a v Britannii opposice. Napětí mezi oběma státy dosud nepovolilo, i jde jen o to, který z obou déle vydrží finanční námahu, již mu zvětšené požadavky námořního budgetu ukládají. Německo s radostí pohlíží na rostoucí námořní moc Unie a Japonska, dvou států, s nimiž se neobává konfliktů, a jejichž každá nová loď stěžuje »měřítko dvou velmocí«, podle něhož se řídí programy anglické admirality. Anglická vláda pak vidouc, že k diplomatické dohodě s Německem co do zmenšení zbrojení nedojde, chystá se vystoupit s novým programem lodním, rozpočteným na 4 léta, což by mohlo na tu dobu uklidniti hlučné kritiky imperialistické opposice, ale sotva dá se provésti bez půjčky aspoň 50 millionů liber. Poněvadž německý námořní program je fixován do r. 1912 (resp. s posledními dodatky do roku 1917), bude snad pro nejbližší budoucnost pokoj od protivného štvaní chauvinistů obou říší. — Horší potíže má Německo se svými financemi, jejichž reforma byla takřka jediným thematem prázdninové debaty vládě blízkých i vzdálenějších časopisů. Národní hospodář Schanz vypočetl, kdyby od r. 1877 bylo Německo ročně vybralo jen o 70 millionů více na daních, nemělo by dnes dluhů, na něž platí 160 millionů ročních úroků a amortisací. Zmíněného roku měla říše jen 16 millionů marek dluhů; r. 1900 bylo jich již 2300 mil. a letos již na 4¼ miliardy, což je vzrůst přímo závratný. »Norddeutsche Allgemeine Zeitung« právě v posledních dnech počala uveřejňovat *captationem benevolentiae* ke všem parlamentním kruhům, by podklad říšských financí byl jednou pro vždy upevněn dle programu, jejž hodlá vláda předložit podzimnímu parlamentu. Při ohromných obnosech, o něž se jedná, stěží bude lze vyhověti kterékoli z politických stran: socialisté a liberální levice, jak známo, hledají spásu jedině v nové progressivní dani z příjmů a dědictví a zavrhují všecky dávky nepřímé; národní liberálové, již byli dosud také hlavně pro direktní daně, počínají obraceti — pan Bassermann u příležitosti 10letého úmrtí Bismarckova pronesl v Neustadtě řeč, kde přesunul váhu finančních oprav na daně nepřímé — a konservativní budou se jistě vzpěčovati jakémukoli zavedení daní dědických a pod. Svobodomyslní chtí, by s matrikulačními příspěvky si poradily jednotlivé státy samy, ale to sotva se dá dociliti jinak, než daněmi nepřímými, poněvadž zemské dávky přímé jsou již velmi značné. Celkem finanční reforma bude zas kompromis a tvrdý oříšek pro svobodomyslno-liberálně-konservativní blok.

Zmínil jsem se předešle o rozkolu v sociální demokracii, týkajícím se povolování rozpočtů spolkových států. Na norimberském sjezdu byla dne 18. t. m. přijata resoluce (258 hlasy proti 119), kde povolení rozpočtu prohlášeno neslučitelným se zásadami strany. Tomu odpověděli jihoněmečtí soudruzi ohrazením, že zmíněné budgetní záležitosti budou nadále považovat za zemskou, ne říšskou věc, jež se má řešiti tedy podle dobrozdání zemských představenstev strany, ne centrálního výboru. Rozkol tím jen přistřen a protivy v soc. demokracii ukáží se v budoucnosti tím silněji. Orthodoxní marxisté, třeba formálně opanovali pole, budou asi čím dále tím více ustupovati stranám, jež nebudou se vymykati součinnosti s měšťáckými třídami; původní nauka, jež považovala co nejrychlejší zproletarisování společnosti a kapitalistickou ruinu za východisko, odkud dlužno budovati nový stát, bude nucena se smířiti s faktem, že k hospodářské ruině nedochází, a že místo sociální dekadence přece jen za součinnosti i druhých tříd obyvatelstva se dostavuje sociální progres, a že strana může jen získati, upustí-li od staré dogmatičnosti a podaří-li se jí dohodnouti se s oněmi pokrokovými živly nesocialistickými, na nichž konec konců přece jen také závisí politika světová. Socialisté nedovedou se na př. ani dnes při veškerém horování pro věčný mír ubrániti přesvědčení, že branná povinnost zůstane ještě v dohledné budoucnosti životní otázkou státu, třeba si ji přestavují více ve způsobu občanské milice, než nynější stálé armády, a zatím co angličtí dělníci posílají německým soudruhům adresu míru, chystá se parlamentní socialistická federace anglická podati vládě návrh zákona, jímž by se v Anglii zavedla všeobecná branná povinnost po způsobu švýcarském. Dr. *V. J. Hauner.*

*

Germania versus Slavia a naše odpověď.

To už je vrchol sportu, tahle německá kopaná všeho studu a vší důstojnosti! Udivené obecenstvo slovanské myslí, že němečtí footballisté dosáhli nejvyššího rekordu, ale tito mistři slibují ještě větší překvapení. Jsou lidská konání, která vzbuzují zprvu rozhořčení, pak hnus, pak lítost a na konec — lhostejnost. Tyto pocity jsme všechny prodělali, sledujíce vývoj něm. furoru až k zpěvu »Wacht am Rhein« a rozbíjení nábytku na českém sněmu. Volali byste po psychiatrovi, ale ta komedie německého rozčilení je tak mizerně hraná, že poznává v ní kde kdo komedii. Co vlastně naši bolestínové němečtí ještě chtějí? Jsou hejčkáni v říši té od staletí, jsou privilegovaní, mají vše, co volný národ mít může, ale chtějí, jako chtívali odjakživa, aby Slované neměli stý díl potřeb národů volných. Chtějí je mít otroky národně a sociálně. Pruský hakatism, maďarské násilnictví jsou jejich vzory.

Již ta jejich žurnalistika z poslední doby je

přímo řvoucím dokladem toho. Ve feuilletonech a ve sloupcích věnovaných vědě a umění horování pro krásu a pravdu, za to nad čarou v úvodnících a v telegramech a zprávách politických rybí měchýřky a gumové zboží rakousko-německé mravnosti dnešní, jaké v insertní části in natura doporučují p. t. konsumentům páni inserující specialisté.

Vláda přešlapuje v nejvyšších rozpacích, ráda by vyhověla Němcům ve všem, ale tak daleko to přece nejde, bojí se, aby se neoctla na pozorovací stanici. Konservativní velkostatek se přátelsky kasá na své německo-liberální bratry velkostatkáře, kteří tlukou na buben v kapele furoru německého jen což po vzoru Irů a Schreinerů. Pan dr. Eppinger zakrývá státnicky obličej svůj togou t. zv. umírněného a přece krajně rozhořčeného zástupce lidu, Wolf mává německou trikolorou a oba a jejich stoupenci jako staří auguři, div že nevypuknou ve smích, jenž by se musil ozvat od Rudohoří dolů do štyrských hor.

Naši poslancové pak se teprve nyní vzchopili k souručenství, k obraně dobré věci, když už koudel hoří, kdežto Němci své souručenství křivdy dávno mají zpečetěno. Vyjednávání mezi Vídní a Prahou, mezi kluby a jednotlivci, telegramy, protesty, tam i zde, a není východiska z celé tragikomedie!

A bylo by přec, kdyby z kuloárů a klubových místností a kanceláří a salonů byla hra přenesena na ulici. — Změňte volební řád a zřízení zemské ve smyslu svobody a spravedlnosti, zní požadavek český. Žádají to posud nejen soc. demokraté, ale i velká část mladočechů, pokrokáři, radikálové, vesměs jen lidé z české strany. A kdyby sněm český a s ním volební reforma byla zmařena, jděte a demonstrujte pro tyto požadavky na ulicích pražských všichni svorně, vedle kladenských dělníků celé zastupitelstvo Prahy, s drem Grošem v čele, vedle dra Baxy prof. Masaryk, vedle red. Anýže red. Herben, zkrátka všichni, kdo pro tyto požadavky v pravdě jste!

Stranou aspoň na čas programy a formulky! Stranou osobní nechut a nevraživost.

A nejen Praha ať sestoupí na ulici, zavolejte i venkov!

Přijdeme! Rozkažte! Chcete čtvrt milionu protestujících a demonstrujících? Přijdou. Chcete jich půl milionu? Přijdou! Chcete jich ještě víc? Přijdou! Velte! Ať všechny ty masy jdou pražskými ulicemi za hrobového ticha, rozkažte, neozve se ani hlásek v masách těch, půjdou ze seřadiště ohromným proudem celou Prahou až před sněmovnu, před sídlo místodržitele, a jak přišli, na povel se rozejdou. Za ticha hrobového půjdou všichni, oni representanti celého svorného národa, ale toto ticho bude dojmem hromu působit na všechny, kteří zahrávají s osudem našeho národa podle a lichvářsky! A pak, až se brány sněmovny otevrou k další práci, uvidíte, zdali Eppingrové a Wüstové budou mít odvahu hrát další komedii. To by byla v dnešní době těhotné velkými převraty jediná odpověď na německou kopanou!

Dr. E. Lederer.

UMĚNÍ

Krise či spíše úplná derouta Vinohradského divadla

překvapila toho, kdo do poměrů ústavu toho poněkud byl zasvěcen, jen tím, že k ní došlo ani ne po celém prvním roce činnosti a tím, co bylo její bezprostřední, vnější příčinou. Ústav, který spočíval na tak slabých základech finančních a — pokud jde o operu — na tak nezdravých základech uměleckých, a v němž od počátku vládla desorganisace a destruktivní činnost živlů, kteří viděli v novém tom divadle jedině půdu pro ukojení nejrozmanitějších svých osobních choutek a pro uplatnění svého vlivu — ústav takový, nemohl skončiti jinak. Obraz poměrů, který události posledních dnů odhalily českému světu, svědčí o tom, že to, čím stonalo Vinohradské divadlo, nebyla jen dětská nemoc, kterou musí prodělat každý nový ústav umělecký, nýbrž že to byla umělecká, hospodářská i společenská rakovina, která divadlo od samých jeho začátků užírala. Pro toho, kdo má trochu rozhledu v divadelních věcech a dovede střízlivě s poměry počítat, byl osud divadla zpečetěn již rozhodnutím, že má se v něm proti původnímu plánu pěstovat i opera. Opera, má-li vyhovovat požadavkům uměleckým, je v malém divadle, nemajícím ani statisícové subvence ani značně drahých cen — holou nemožností. Na finančním i uměleckém neúspěchu Vinohradské opery lze to nyní i těm nadšencům pro »malou« operu jasně viděti. Stanovisko »Přehledu« k opeře Vinohradské hned při jejím otevření bylo zásadně odmítavé a dnešní události správnost jeho z plna potvrzují. Bezprostřední příčina, pro niž k rozporu řed. Šuberta se správním výborem došlo, to jedno přidané benefiční představení pro »Komenského« a těch 200 K tomuto spolku věnovaných, jsou t r a p n o u n á r o d n í o s t u d o u a ukázkou noblessy některých osob ve správním výboru zasedajících, jichž zásluhou přiostřil se spor s řed. Šubertem a s členstvem divadla s ním solidárním tak, že smír stěží je možný. Nedojde-li skutečně k němu, nezbude

družstvu než likvidovat, personál divadla se rozpadne a jednotlivcům nastane starost o engagement jinde, nenajde-li se nový podnikatel, který by ensemble po likvidaci družstva přejal. Dnes na straně stávkujících je plno nadějí do budoucnosti a účinné sympatie veřejnosti je provázejí —; přejeme jim ze srdce, aby se nezklamali. Ale aby se všechen personál Vinohradského divadla udržel pohromadě bylo by možno jen, kdyby se uskutečnila myšlenka p. Karáska ze Lvovic, aby nová, zdravější společnost divadlo převzala a začala tam, kde předchůdce přestal. Samostatně neudržel se pohromadě ani stávkující orchestr Nár. divadla — a bylo to v době, kdy Praha neměla ještě koncertního orchestru, tím méně mohou se udržet svépomocně organisovaná tělesa tři. Dojde-li přes všechno ještě ke smíru nebo k převzetí celého divadla novou správou, nebude — ať už obětuje se ta či ona z kompromitovaných osob — budoucnost Vinohradského divadla o mnoho utěšenější, pokud v něm bude i opera a pokud nebude vráceno původnímu svému účelu: činohře, nebo dokud nebude postaveno na zdravý a pevný základ finanční. *R.*

*

»Udělali sobě tele slité a klaněli se mu a obětovali jemu řkouce: Tito jsou bohové tvoji...« Chcete-li porozuměti podstatě aféry Vinohradského divadla, poslyšte několik slov o prostředí, z něhož a pro něž vznikla. Před několika desítkami let byla tam, kde jsou dnes Vinohrady, pole, přerušovaná statky a zahradami. Když Praze nedostačovalo místo, aby pojala přírůstky obyvatelstva, začal za branami stavební ruch. Přišli různí zedníci, tesaři, kameníci, stavební polírové — lidé s holýma rukama, individua neznámá. Sdružovali se, soudili se, stavěli, spekulovali, tančili na okraji bankrotu bezstarostně, nemajíce ani hmotného ani mravního statku, jehož by mohli ztratiti. Ceny pozemků a domů vzrostly, bývalí hazardní hráči, kteří vsadili na jednu kartu svoji budoucnost, zbohatli. Zbohatli náhodou, ztloustli, opanovali výsluní čestných funkcí, zasedli na sedadla a do loží honoračních. Ale jedno zůstalo: nízkost, pramenící z hamižného mamonářství a kulturního analfabetismu. To je prostředí Vinohradského divadla, to vysvětluje mravní úroveň dnešní aféry na straně družstva, která se v nedávném prohlášení správního výboru o osobě řed. Šuberta projevila v celé svojí odporné nahotě — a ničeho na tom nemění okolnost, že se výbor družstva na venek opentlil několika jmény vážených lidí. Škoda, že se propůjčili za pozlátko a přejali zodpovědnost za to, co se děje. Z funkcionářů divadla pan Štech (známý z obchodní aféry spolku »der tschechischen Schriftsteller Mai«) dovedl se přizpůsobit okolí: napsal »Deskový statek« a vesluje po proudu jen což. Pan Čelanský si neuškodí. Kde se jedná o obstrukci, tam je ve svém živlu. Za to pan Šubert dopustil se tragické chyby. Zapomněl, že je to zločin, odváží-li se »placený zřízenec« vystupovat samostatně, disponovat sebe menším obnosem, který patří do peněženek ztučnělých měšťáků z Vinohrad, zapomněl, že sláva, ovace a vděčnost národa nepatří tomu, kdo myslí a pracuje, nýbrž tomu, kdo stádo zřízenců dobrotivě vydržuje. Světlou stránkou aféry jest solidární čin členstva divadla, jež ukázalo možnost, aby se stal duch vítězem nad cynismem bezduché hmoty. Chtělo-li si však slavné družstvo úmyslně aférou upraviti »čestnou« cestu k hrozící likvidaci, dosáhlo opaku. Provádí kapitulaci hanebnou a sklízí v lepší části české veřejnosti naprostou antipatii a odsouzení. *Pozorovatel.*

ZE DNE

Pány abonenty, kteří dostali výpisy z účtů, žádáme slušně o zaplacení nedoplatků a předplacení.

Pány předplatitele, kteří již zapravili předplatné prosíme za použití slož. lístků na příště.

Administrace.

Úřednictvo zemského výboru, jmenovitě účetní, manipulační a pivní dávky, chápe se v sněmovní kampani posledního prostředku — intervence poslanců. Poměry v bývalém úřednickém »Eldorádu« dospěly netečností zemského výboru tak daleko, že ze všeho úřednictva této naší nejvyšší samosprávné instituce jest 62% praktikantů a provisorních sil, jimž hrozí každou hodinu čtrnáctidenní výpověď. Personální referát, zděšen »opovážlivostí« úřednictva, již již byl přichystán pisatele petice určené pro poslance stíhat disciplinárkami. Jest to zcela pochopitelno, neboť personálním referentem zemského výboru jest kanovník Burian.

Ministerstvo vyučování vydalo nařízení, aby učebné pomůcky na všech školách ministerstvu podřízených odebírány byly z továren tuzemských a kdyby nebylo možno věc onu u domácích firem zaopatřiti, má se objednávka vykonati s povolením ministerstva. Známá písnička: několika továrnám na školní pomůcky hrozí zdravá konkurence z ciziny a ministerstvo konkurenci ztěžuje. Snad by bylo dobře promluviti

při té příležitosti rozumné slovo a našim vyrábitelům školních pomůcek připomenouti, že ceny jejich výrobků jsou nekřesťansky vysoké. Všechny dotace na školní potřeby spotřebují se nakupováním přístrojů, pravých to hraček, na něž nesmí nikdo důkladněji sáhnouti a jež jsou vzhledem ku své jakosti nesmírně drahé. Často žasnete, že si firma může kousek prkénka s nějakou trubičkou počítati za několik korun. Poměry jsou v některých oborech tak křiklavé, že na některých okresích dávno učitelstvo podobné přístroje neobjednává a raději si přístroj za laciný peníz pořídí jiným způsobem. Podivno: čtěte učitelské časopisy a nenajdete tam podobného stesku, ač se zakupováním podobných pomůcek utratí statisíce korun ročně a kdyby se občas ozval odborník, zabránil by mnohému. Školní úřady dávno tyto poměry znají a dávno pozorují, jak často se dotace vyčerpávají zakupováním neschopných přístrojů a přece nedovedou se zmoci než na uvedený výnos ministerský.

Praha buršáky chránící. V Liberci — jak známo — »policie nemá pohotovost«, aby chránila českou menšinu. V Praze však silná policejní posádka k ochraně buršáků v německém kasině utábořena v bezprostřední jeho blízkosti. A víte kde? V paláci, který zakoupila obec pražská od hraběte Sylva-Tarouccy, aby zachránila český vlastenecký ráz Příkopů! Kde jste, páni vlastenci, dre Podlipný, Březnovský a ostatní, že to nevidíte?

Reklamy je nyní dost. Řada časopisů začíná nový ročník a v prospektech uvádí jména svých spolupracovníků. To není nic divného. Ale některé prospekty dosáhly v této vymoženosti vrcholu. Páně Plačkův »Přehled Revuí« mimo jiné uvádí mezi spolupracovníky — Immanuela Kanta (zemřelého 1804!). To přesahuje všecky meze insertního humoru. Pana Plačka však ještě překonal pan B. Kočí. Kromě obrovských ohlášek »přeměny svého kvetoucího závodu v podnik společenstevní« rozesílá po časopisech šimla dlouhého jako mořský had, kde s odpornou osobní sebechválou velebí své »přímo znamenité myšlenky«, »originelní hlavu« a pochvaluje si, jak umí »uhodit na buben« (toto poslední rádi věříme) a hledí svést »i nejchudší« lidi české, aby »zadarmo« skoupili 35.000 podílů jeho závodu po 30 korunách, t. j. zaplatili milion korun! Kdo panu Kočímu tuto barnumovštinu otiskne, dostane v zájmu »české kultury« zadarmo Jansovu »Zlatou Prahu«. Divíme se, že se našly i listy pokrokové (na př. Jiskra), které mořskému hadu sedly na lep. Bude-li třeba, posvítíme na tento věru »originelní« obchod s penězi »i nejchudších« českých lidí důkladněji. Denní listy ovšem na to všecko mlčí jak zařezané. Vždyť inserty p. Kočího nejsou zadarmo, a jisté osobní konnexe nejsou také k zahození . . .

Z Union früher Politik 1. říjnem vystoupili čtyři hlavní její redaktoři a denník bude nadále veden jen p. Kummrem. Slibovat si z přeměny této nelze nic. Union je klerikální do krajnosti a bude-li své reakcionářství stupňovat, donutí veřejnost, aby se zabývala založením nového, slušného denníku světovým jazykem psaného v českém smyslu.

Slovanské číslo L'Assiette au Beurre. V zásadním boji proti útisku a bezpráví chopila se česká sociální demokracie zvláštního prostředku: způsobila vydání slovanského čísla světoznámého satirického časopisu francouzského. V krátkých zahořklých satirách (v jazyce českém a francouzském), illustrovaných A. Brunnerem, Strimplem, Delannoyem, Steinlenem, Z. Brunnerem, Markousem, Mikulášem Alšem, Plačkem, D'Ostoyem, Roubilleem, Pilawou, Grandjouanem, upozorňuje na bídu Slováků, úpících pode jhem Maďarů, na nelidské činy německého nacionálního fanatismu proti českým menšinám a prušáckého barbarství proti Polákům. Od satiry nelze arci žádat, aby informovala. Stačí, že se v tisících exemplářů rozletne po Evropě, že nejednoho čtenáře upozorní, že v mnohých vzbudí pochybnost o pravdivosti tendenčních zpráv zdejší německé žurnalistiky. A vzbudit trochu zájem pro trpící, otřást předsudky, šířenými nepřátelským tiskem — to je zajisté účel, který zaslouží, aby byl vší českou veřejností bez rozdílu politického přesvědčení podporován.

Na fakultě filosofické, což v tištěném seznamu opomenuto, bude vykládati docent dr. P. M. Haškovec o francouzském románě nové doby (část I. Renaissance) 2 hod. týdně dle úmluvy a k tomu s látkou související vybrané texty prosy stol. 16., k čemuž připojí úvod do studia jaz. francouzského, 1 hod. týdně.

Ženský klub český vydá svým nákladem sbírku básní nejlepší anglické básnířky předešlého století Elizabeth Barrett-Browningové »Portugalské sonety« v překladě Ant. Klášterského. Kniha vyjde v nejbližších dnech v krásné umělecké úpravě, kterou řídil akad. malíř Jaroslav Benda. Subskribční cena jest 1 K; po vydání krámská cena K 1·30. Přihlášky a peníze přijímá »Ženský klub český«, Praha-II., Jungmannova tř. č. 7.

Spolek bibliofilů zahájí po prázdninách intensivní činnost, které je zvláště třeba pro šíření českého umění grafického. Krásná úprava knižní stala se již samozřejmým požadavkem, ale jak zřídka bývá požadavek ten uskutečněn v praxi! Spolek bibliofilů chce uskutečňovati to, co je požadavkem umělecké kultury a odstraňovati překážky, které dosud umělecké výzdobě knižní a grafice vůbec stavěly se v cestu, a šířiti zájem a pochopení pro krásné tisky a výtvory umělecké grafiky. Při důležitosti grafického průmyslu v životě veřejném znamenají snahy spolku bibliofilů dobrý čin kulturní a rádi upozorňujeme na toto nejmladší kulturní sdružení. Roční příspěvek je 10 K, začež dostane se členům umělecké premie hodnoty daleko vyšší, která bude členům milým překvapením a skvělou ukázkou českého umění grafického. Týž spolek chystá také vydání veškerých básní Bezručových autorem samým uspořádané; vydání to bude grafickými pracemi Vojt. Preissiga zajisté prvním pokusem o knihu vytvořenou jako výlučně umělecké dílo. Subskripční cena 20 K. Přihlášky členské, jakož i příspěvky přijímá pokladník spolku bibliofilů dr. Jan Náhlovský, Král. Vinohrady č. 1074.

Knihy redakci zaslané:

Nákl. Hejdy a Tučka: L. N. Tolstoj: Kreutzerova sonata. Přel. F. Kraupner, 166 str. za 1 K 80 h. — **Nákl. F. Topiče:** Hrstka povídek P. M. Roseggra. Přel. K. Pospíšil. 73 str. za 50 h. — **Nákl. Ustředního spolku českých professorů:** Karel Berta, Dr. Josef Chlumský, Jan Šatranský: Kam po maturitě? 146 str. za 1 K 20 h. — **Nákl. král. akademie hospodářské v Táboře:** Dr. J. Kožaný: Knihovní zadlužování a exekuční prodeje nemovitostí. 46 str. Dr. K. Chlum: O výhodách poskytnutých výdělkovým a hospodářským společenstvům vzhledem k dani výdělkové. 31 str.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze: Stav vkladů ku dni 30. září 1908 K 84,437.024·25

Česká banka v Praze, Václavské nám. č. 32. Dle usnesení valné hromady akcionářů České banky ze dne 1. srpna t. r. vypsána byla nyní subskripce na nových 5000 kusů akcií České banky druhé emisse po K 400·— jmenovité hodnoty, čímž akciový kapitál České banky z 2 millionů korun na korun 4 milliony zvýšen bude. Rozhodnutí provésti zvýšení akciového kapitálu již v prvém roce činnosti České banky podává zajisté nejlepší důkaz o tom, jak za krátkou dobu působnosti banky, po několikaměsíční činnosti, obchody banky se rozvinuly. Čistá rozvaha za prvé pololetí činnosti vykazuje čistý zisk, který odpovídá více než $5^1/_4$ %nímu zúročení akciového kapitálu, což zajisté jest výsledek příznivý. Obraty dosáhly již po prvém pololetí činnosti následujících značných cifer:

Na účtě pokladničním	K	35,374.142·63
» » cenných papírů a valut	»	10,569.676·38
» » vkladů	»	19,144.572·70
» » směnek	»	37,721.663·77
» » dopisovatelů	»	122,170.317·42
» ostatních účtech osobních	»	48,590.441·84

Vzhledem k tomu jest zvýšení akciového kapitálu zajisté vhodné a přispěje také k uskutečnění dalších zamýšlených podniků a obchodů, jež Česká banka ve svém programu má, a které svým provedením také výnosy České banky zvětší. Akcie vyloženy jsou k subskripci při kursu K 405·— za jednu akcii a třeba zaslati s přihláškou první splátku na každou akcii po K 105·—. Potřebné tiskopisy a další vysvětlení zašle Česká banka každému interessentu na požádání obratem.

☛ *Upozorňujeme* čtenáře Přehledu na inserát firmy Svoboda a Hinais.

Josef Janovský,

knihař a ozdobník

v PRAZE-II., Hybernská ul. čís. 4 nové.

Doporučuje se k rychlému a vkusnému provedení veškerých prací v obor ten spadajících za ceny velmi mírné.

Wright

1 hod., 31 min., 25 vteřin

ve vzduchu!

čímž překonány všechny dosavadní rekordy řiditelných letadel a přiveden svět v nový úžas a nadšení. Letadlo to přesně popsáno s celou zajímavou historií svého vzniku a vzorně illustrováno jak v konstrukci, tak ve svých krásných vzletech, se **zdařilou podobiznou vítěze z 29. září,** v právě vyšlém **1. čísle roč. V.** populárně technického časopisu

VYNÁLEZY
A
POKROKY

které pošle se každému na požádání **na ukázku zdarma** z kteréhokoli knihkupectví nebo přímo z

Nakladatelství F. Šimáčka v Praze,

Jerusalemská ul. č. 11.

JOSEF MRHAL,

mužský krejčí

Kr. Vinohrady, Slovenská 5.

Elegantní střih. Velký výběr látek.

Kuchyňské výbavy od K 16·-

počínajíc, jakož i **kuchyňské zařízení pro restaurace a kavárny** doporučuje **K. Nápravník v Praze,** palác Městské spořitelny, proti Můstku. Vlastní továrna na smalt. nádobí, parovodní roury a kolena v Kralupech nad Vltavou. Též doporučuje spořitelnám a záložnám **patentní úsporné pokladničky,** tak zvané **střádanky,** vlastní výroby. Illustrované cenníky zdarma a franko.

MUDr. JOSEF ŽIŽKA

—— zubní lékař ——

Václavské nám. 23, vedle Politiky.

Ord. 9—4 hod.

FR. BEZUCHA

Husova třída 21. **ŽIŽKOV** Cimburkova ul. 34.

Lustry pro veškeré osvětlování a veškeré potřeby pro osvětlování, jakož i nejlevnějši žárovky. Punčošky. Gasolin. Úsporné žárovky Wolfram.

Rozhodně nejlepší

nátěry na podlahy

o jejichž jakosti se může každý přesvědčiti; tyto čelí v cenách každé konkurenci. 1 kg podkladové barvy K 1·—, 1 kg nátěru K 2·40, 1 kg II. nátěru K 1·80, štětce a jiné potřeby nejlevněji nabízí

E. Köwer, tovární výroba laků a barev, sklad v Praze, nová Mikulášská ul. čís. 935-I., proti ruskému kostelu.

UHLÍ

SVOBODA & HINAIS

Bredovská ulice číslo 12. Telefon 553.

Dopište

Františku Vopičkovi,

mužskému krejčímu na Kr. Vinohradech, Hálkova tř. č. 18,

a týž navštíví Vás ihned se vzorky moderních, trvanlivých látek, z nichž hotoví levně elegantní oděv. **Úřednictvu, učitelstvu a pod. 10% slevy nebo na výhodné splátky.**

Jan Sýkora, stálý přísežný znalec c. k. okr. soudu, Král. Vinohrady, Karlova třída čís. 27 nové, **zhotovuje veškeré kroje občanské i vojenské obleky z látek vlastních i přinesených vkusně a rychle.**

P. T. úřednictvu, učitelstvu a pod. 10% slevy neb i výhodné splátky.

Zásada obchodu jest, by zboží se samo doporučilo. —
Brusírna s elektr. pohonem. Založ. r. 1823.

Václav Šmíd, nožíř

dříve Em. Klikoš, Praha-I., Linhartské nám. č. 136.

Dovoluji si P. T. doporučiti svoji odbornou výrobu a hojně zásobený sklad všech druhů nožů kapesních, stolních i kuchyňských, dále břitev dobré jakosti, anglických i solingenských, všechny druhy nůžek pro veškeré odbory. **Veškeré správky** v obor spadající se rychle a správně vyřídí, též poštou.

Konfekce dámských, dívčích a dětských obleků

V. ŠIMEK A SPOL., PRAHA

jen Železná ulice 546-I.

Zvláštní výroba dámských a dívčích kostýmů a kostýmních sukní z vlastních aneb přinesených látek. Na venkov zasíláme na výběr. ═══ Vlastní dílny.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a zodp. redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 9. ŘÍJNA 1908. ČÍSLO 3.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

VĚDA

L. K. Hofman: Adam Mickiewicz. (Nákladem Družstva tisk. a vydavatelského, Praha, 1908. 130 stran.)

Dny ubíhají a drobné zájmy prchajících chvil zastírají vždy více ten tak příliš časně vykopaný hrob. Život se klade mezi něj a nás, a skoro zapomínáme, až malá knížka vzkřísí vzpomínku, která je dnes právě tak hořká a bolestná, jako bývala kdysi. Probíráte se stránkami neveliké publikace a z mlčící hloubky vynoří se známá, poněkud ku předu nachýlená hlava Hofmanova, s pohyblivými jiskrami pátravé, vždy čilé inteligence v očích pod blýskavým skřipcem, s jemně ironickým úsměvem kol rtů. Křehký květ, jenž záhy rozkvetl, ale který sotva zahrál barvami a vydechl nejbližšímu okolí svou diskretní vůni, a již byl zlomen! Malá obec těch, kdo měli příležitost jej poznati, cítí plně ztrátu toho předčasně zničeného mládí a talentu, kterou nesnadno lze zcela ozřejmiti těm, jimž byl neznámý. Bylo tu více nadějí než výsledků, ale i ta drobná hrst prací, jež vydal kruh jeho přátel ve dvou svazcích »Sebraných spisů«, přesvědčí čtenáře o výjimečnosti talentu mladého jejich autora, který by byl vzácným i jinde a který byl tím vzácnějším u nás. Zřídka se setkáme s nadáním, jež by slibovalo více. Známí jeho ho měli rádi pro půvab jeho osobnosti, pro jeho jemný takt a jiskřivou duchaplnost, jež jako motýl létala od předmětu k předmětu, ale ještě více v něm milovali jeho budoucnost. Ta stačila úkolům nejvyšším, ta byla slibem bohatě rozvité individuality, v níž šířka vědění, kritický instinkt, síla synthese i gracie podání se spojovaly s přísnou svědomitostí a poctivostí práce. O jeho budoucnost, jež opravňovala očekávání nejsmělejší, jsme se báli, když vídali jsme chorobný červánek na jeho sličné, skoro dívčí tváři, a když jsme si stranou povídali o fatu rodinném, jež i po něm sáhá. A neubáli jsme se! Počátek listopadu 1903 přinesl smutnou jistotu, že je po všem, jež vyznívala refrainem teskných veršů Hlaváčkových: »to den byl ospalý — kdos zádumčivě v dálce pěl: že marno vše, že nevzroste nic, že nic nevzplá.«

Z chudého jeho odkazu — chudého, protože bezděky srovnáváme jej s očekávaným bohatstvím budoucím, ale jinak, vzpomeneme-li na mládí autorovo, dost značného — vyšel právě nyní ve zvláštním otisku spis o Mickiewiczovi, psaný před 10 lety k stoletému výročí narozenin básníkových pro »Naši Dobu«. Spisek ten ani dnes, po desíti letech, nezastaral. Ani dnes *o Mickiewiczovi nemáme v české literatuře nic lepšího*. Hofman, jenž po jistém kolísání rozhodl se pro historii, nepřiklonil se k ní tou měrou, aby se jí úplně vzdal. Vedle historie vlastní paralelně postupují studie literárně historické. Leckdy sice ustupují v pozadí, ale z programu Hofmanova a — co hlavního — z jeho zálib nezmizely nikdy. Opouští je na čas, ale vždy se k nim vrací jako k staré lásce. Kromě Mickiewicze — již první jeho denník počíná poznámkami o »Konradu Wallenrodovi« — zajímali Hofmana Dostojevský, o němž právě před smrtí chystal studii, a zvláště Hebbel. Pokud mohu souditi, myslím, že na volbu látek i směr literárně historických studií působil mnoho styk s profesorem Masarykem. Hofman své »větrné zámky« nestavěl nízko. V jeho denníku najdeme k srpnu 1900 zajímavý passus: »Psát málo, ale (pokud to dovedu) se všestranným vzděláním a zejména s filosofického stanoviska — to by byl můj »ideál«, a byl bych šťasten, kdybych se mu dovedl aspoň jen přiblížit . . .« (Sebr. spisů II., 242).

To chtěl i v literární historii a tu šel ve stopách Masarykových. S ním se na universitě stýkal a vliv jeho osobní (v přednáškách i mimo ně), i jeho spisů, naň silně působil. Filosoficky působil na Hofmana Masaryk tak, jako vlivy profesora Golla uplatňovaly se v historii. Netřeba se diviti, že Hofmanova větší práce literární byla věnována právě Mickiewiczovi. Jím se již dříve zabýval a vliv Masarykův jej k tomu

ještě více vedl. Jako Masaryk v studii o Kirějevském analysoval ruské slavjanofilství, Hofman hleděl v článku o Mickiewiczovi vystihnouti hlavní rysy polského messianismu, o němž i v universitních přednáškách Masarykových častěji se stala zmínka. Hofmana vábí při polském básníku ne tak část esthetická, jako ideová. Při práci své klade si otázku: Jaké vlivy působily na Mickiewicze a na vznik a formování jeho ideí? A jeho odpověď podává nám jasnou a určitou linii duševního vývoje Mickiewiczova a výčet vlivů, jež v díle básníkově shledal. Proto, chtěje vysledovati duchovní historii poëtovu, všímá si pozorně kromě prací poetických zvláště zanedbávané jinak části činnosti jeho, jeho přednášek na Collège de France a jeho prací publicistických.

Práci svou si Hofman nijak neusnadnil. Prostudoval podrobně literaturu o Mickiewiczovi — ze studia svého přípravného dal nám účet ve zvláštním článku v Čes. Čas. Histor. V. — a seznámil se se všemi problémy jejími. Tu i ve vlastní práci ukázal bystrou svou kritičnost, která nedala se mýliti jmény nejskvělejšími a dovedla jíti svou cestou. Stručně — jak mu diktovaly rozměry článku — kreslí obraz vývoje Mickiewiczova od mládí v Nowogródku, jenž měl dáti později jeviště »Pan Tadeášovi«, sleduje léta na universitě vilenské, kde působí naň osvícenské vlivy 18. století, jeho podlehnutí romantismu, k němuž jej převedl jeho žhavý cit a síla nadšení — duchem skutečně vědeckým a filosofickým Mickiewicz nikdy nebyl — pobyt v Rusku, jenž dal polské literatuře »Wallenroda«, dále římský jeho obrat, vyznačený jeho návratem ku katolicismu. Za tohoto přerodu nastává katastrofa nezdařeným povstáním polským, polská intelligence emigruje do Francie a Mickiewicz stává se věštcem a evangelistou emigrace. Nás Čechy hluboce dojímá Mickiewiczovo mystické blouznění o poslání polského národa, jenž musil za hříšnou Evropu přinésti oběti nejtěžší a podstoupiti utrpení nejkrutější, aby se mohl státi jejím messiášem a mohl v duchu křesťanském založiti nový zlatý věk, vládu víry a svobody. Mickiewicz v tomto blouznění, z něhož během let vytvořuje celý systém, podobá se přese všecky rozdíly doby i osobností našemu Komenskému, který také, zrazen osudem a opuštěn — a v něm česká emigrace — všemi, v něž doufal, nalézá v XVII. století Kottera a Drabíka, jako Mickiewicz v 19. století Towiańského. Oba v tomto blouznění zoufalství umírají. (Srv. studii Kvačalovu »Prielomy vo viere Komenského a Mickiewicza« v petrohradském sborníku ku poctě Lamanského, 1907.) Hofman ve vší stručnosti pečlivě analysuje vznik i prvky Mickiewiczova messianismu a přesvědčivě vykládá, jak messianism byl přese všecky vlivy vnější založen osobními jeho disposicemi a vyrůstal z jeho bytosti. Víra v nadšení, v nadšený čin, odpor proti racionalismu, víra v duchy, theorie ctění hrdin, geniů, jež souvisí s dřívějším jeho individualismem a titanismem, jeho nacionalism a demokratism, jeho původně naivní, později obrozené katolictví: to vše u Mickiewicze bylo před jeho sblížením s »člověkem-prorokem, skladem divných tajemství Božích a velké moci«, Towiańským. Napoleonská idea i otázka židovská — Mickiewicz uznává vedle Slovanů a Francouzů i Židy za národ budoucnosti a snaží se o unii Polsky s Israelem — byla rozvinuta od Mickiewicze sice až později, ale náběhy k ideám těm najdeme též v předešlých letech. Mickiewicz podlehl Towiańismu, ale Towianismus zase se měnil vlivem Mickiewiczovým. Přirozeno, že Hofmanovo líčení poměru Mickiewiczova k Towianismu není a nemůže býti ve všem přesné a definitivní: povaha materiálu dosud kriticky neroztříděného a z části i nevydaného to vylučovala, ale i tak přinesl Hofman řadu poznámek, jež leccos opravují a osvětlují, co dříve bylo líčeno jinak. Ani dnes spis jeho neztratil ceny a zasluhuje pozornosti. Hofman sám byl si vědom jeho ceny. V jeho denníku najde se více míst, kde jeho důvěra v sebe stane a couvá zpět před nespokojenou skepsí, jež nevěří síle talentu a ztrácí víru v budoucnost. K 6. říjnu 1898 však čteme: »Práce má v Mickiewiczovi a nad Mickiewiczem vnukla mně mnoho důležité a užitečné důvěry ve vlastní síly, více si troufám a hledím jasněji na svou vědeckou budoucnost.« (Sebr. sp. II. 234.) Ale bohužel, čím dále denník čteme, tím méně je v něm světla, jež svítí ze zmíněného místa. Tmí se, »metus mortis«, tesknota a lítost nad sebou stávají se dominujícími tóny denníku, až na samém konci vyzní v zoufalém výkřiku: »je zle, nelze v před... V plném rozběhu byl jsem opět zaražen fysickou nemocí. Bože, Bože můj, opakuju, co jsem už jednou pln zoufalství sem napsal: proč, proč mě opouštíš?!...« (Sebr. sp. 259.)

V souvislosti s prací o Mickiewiczovi třeba tu poznamenati, že uveřejnění denníku Hofmanova nedošlo takového povšimnutí, jak hodnota jeho zasluhovala. Je to nejen nejrozsáhlejší, ale zároveň nejcennější část odkazu po Hofmanovi. K historii duševních i mravních proudů, jimž mládež v letech devadesátých podléhala, je to dokument prvního řádu. Nejsou to jen individuální krise a tragedie mladé duše, jež zmítá se bolestně v předtuše brzkého konce, co tu najdeme — analysy Hofmanovy jsou často bolestmi celé generace. Je zajímavo srovnati je s romány Dykovými: leccos je tu společného, ale v leccems poznáme korrektivu Dyka. Ať mluvíme kdykoli o Hofmanovi, vždy nutně dojdeme k jeho denníku. A vždy nás denník ten dojme. V něm nejlépe vidíme, co v Hofmanovi česká věda ztratila.

R. U.

O vývoji universitního učitelstva v nové době.

Napsal prof. dr. E. Babák. (Dokonč.)

Účast mimořádných professorů a soukromých docentů v přednáškové činnosti rovná se na německých universitách v dnešní době bezmála výkonnosti řádných professorů, ačkoli jsou mimořádné síly značně omezovány, nemají dostatek učebných pomůcek atd. Jde tu o nápadný projev potřeby, aby vyučování bylo zindividualisováno; zvláště ve vědách lékařských a přírodních přesunulo se těžiště vyučování z přednášek jednohodinových den za dnem konaných massám posluchačstva do praktického zaměstnání v ústavech, seminářích, kursech a p.; tento směr vyučování přechází v nové době dokonce i na fakulty právnické. A tu ovšem počet ordináriů naprosto nevyhovuje těmto časovým potřebám. Ale nelze ani požadovati, aby se starší professoři zatížili vyučováním elementárním, uváděním začátečníků do samých počátků; jejich činnost má se zachovati pro úkoly většího významu. Mladší síly učitelské, na něž přechází vývojem věcí elementární vyučování, namnoze plní tento úkol lépe a s větším úspěchem.

V souvislosti s tímto vývojem paedagogických potřeb roste v nové době stále více počet assistentů zastupujících řádné professory v elementárním vyučování; na lékařských fakultách a v přírodovědeckých ústavech mnohdy posluchač začátečník po celý semestr ordinária ani neuvidí, až teprve v přednáškách pro pokročilejší. A tu shledáváme, že v Německu 45%, v Rakousku 28% mimořádných professorů a soukromých docentů lékařských zastává zároveň místa assistentská, prosektorská, místa předností oddělení a poliklinik a p.; podobně tomu u přírodozpytců (asi 30%); u soukromých docentů dostupuje počet ten až 50%. A tak i v jiných oborech počínají se množit pomocné mladší síly (na právnických a historických fakultách německých působí už 22 assistentů).

Za dnešních poměrů vlastně však soukromý docent a mimořádný professor, nemající k disposici odborné knihovny, sbírek, přístrojů atd., nemá žádného významu — a to platí i pro národní hospodáře, historiky umění a j. Na druhé straně pak vypravené ústavy ordináriů jsou velmi málo plodny, jejich kapitál zůstal by nevyužitkován, kdyby mladší síly neměly možnosti pomůcek těchto upotřebovat.

Avšak význam mimořádných sil učitelských na dnešních universitách roste i po jiných ještě stránkách. Posluchačstvo hrnoucí se na university je stále různorodější, differencovanější, takže roste potřeba přípravného všeobecného uvedení do rozsáhlých oborů vědních, ve kterých odborné vyučování bezprostředně zahájené zůstává třeba po celý semestr nesrozumitelným; takováto úvodní kollegia, přehledy atd. mají důležitost i pro posluchače jiných fakult, pro jich všeobecné vzdělání. Netoliko různost středoškolského vzdělání mladých posluchačů universitních padá tu na váhu, nýbrž jde též o mimořádné posluchače, hospitanty a p. (učitelstvo nižších škol atd.), kteří v rostoucím počtu se obracejí k universitám, aniž jim jde mnohdy o to, aby byli »zkoušeni« (počet těchto dostoupil v letním semestru 1907 výše 8000 na německých universitách). Universitní extense, jež si vynutila touha širokých vrstev po vzdělání, jsou převážně působištěm mladších sil učitelských. Avšak i »praktikové«, absolventi universit vykonávající různá zaměstnání ve veřejném životě, touží po občasném osvěžení svých vědomostí, po informaci o nových pokrocích; nově dochází ke zřizování odborných kursů »opakovacích, pokračovacích, feriálních« atd. pro lékaře, chtějící se obeznámiti s novými vymoženostmi method léčebných (už k vůli soutěži mladých lékařů), pro úředníky, učitele středoškolské, inženýry, obchodníky atd. Bez mimořádných sil universitních by veškery tyto podniky byly nemožny.

Rozšíření a pošinutí potřeb vyučovacích na moderních universitách vede tedy neodvratně k vývoji a differenciaci mimořádných sil učitelských; jejich význam roste ustavičně vedle ordináriů, ba dochází zřejmě ke konkurrenci s nimi; i tato konkurrence je prospěšná: roste rozmanitost směrů zastoupených na universitách, vyučování se osvěžuje a omlazuje; to, že extraordinarius nebo soukromý docent vykládá úchylně od ordinária, má velmi dobrý výchovný význam pro posluchače jakožto příklad samostatnosti atd.; akademická svoboda projevuje se v tomto směru nejúčinněji. A tu dlužno upozorniti na nápadný zjev, že v posledních 15 letech zvýšilo se průměrné stáří ordináriů z 51½ roku na 53½ r. (v Rakousku dokonce o 2½ roku, ačkoli tu je zavedeno zařízení, že v 70. roce věku musí ordinárius jíti do pense). Kdežto v r. 1890 bylo 32% ordináriů mladších 45 let, 48% mezi 45 a 60 lety, 20% nad 60 let, jsou nynější čísla 23%, 52%, 25%; zvýšilo se totiž stáří, v němž nastává jmenování ordináriem, i došlo pošinutím maxima z konce let čtyřicátých do počátku let padesátých k silnějšímu obsazení středních a vysokých tříd věkových na úkor mladších, čili jinak řečeno: příčina leží v mizení mladších professorů, nikoli v množení starších. Hrozí tedy v budoucnosti »sestárnutí« fakult, s vadami, které odtud vyplývají pro zdar vyučování universitního i pro pokrok vědecký. Význam akademického dorostu jako spojovacího článku mezi studentstvem a professory vzrůstá; množení mladých sil učitelských jeví se býti protiváhou nebezpečí »sestárnutí«, ztrnutí universit.

Zajímavo jest uvésti nyní některá data

o mimořádných silách universitních, plynoucí z Eulenburgových statistických šetření.

Kdežto mezi doktorskou promocí a habilitací za soukromého docenta uplynula u dnešních ordinariů 4 léta, zvýšila se tato doba u mimořádných profesorů na 5½ roku, u soukromých docentů dokonce na 6 let. Zřejmě to svědčí o tom, že vědecká práce stává se stále těžší; lze dále míti za to, že počet těch, kteří od počátku studují a promovují k cíli docentury, je malý; skutečně se dá zjistiti, že před habilitací velmi často předchází praktická činnost, často mimouniversitní, která má zajisté velký význam pro pozdější dráhu akademickou.

K habilitaci dochází dnes průměrně v 31. roce. Průměrný věk soukromých docentů je 38½ roku (v Německu 37½, v Rakousku 41½). Věk jmenování extraordinariem byl u dnešních mimořádných profesorů 36—37 roků (a tu ovšem ještě část jich nemá platu ani učebného příkazu); strávili pak průměrně 6—7 let jako soukromí docenti. Naproti tomu dnešní ordinariové byli toliko 4—5 let soukromými docenty, i stali se mimořádnými profesory už ve věku 32½ roku: prodloužila se tedy doba dosažení extraordinariátu o 2½ roku. Poněvadž pak dnešní soukromí docenti jsou v Německu průměrem už 6 let, v Rakousku dokonce 8 let na tomto stupni akademické hierarchie, jest očividno, že prodlužování doby dosažení extraordinariátu ustavičně i dnes vzrůstá.

Pevné příjmy mají soukromí docenti hlavně jen, pokud zastávají místa asistentská: a tu ve věku 37 let činí příjem ten průměrně jen 1630 marek; naproti výhodám, plynoucím v těchto případech z účasti ve vyučování v ústavě nebo na klinice, třeba však uvážiti ztrátu času, stráveného při výkladu školáckých primitivností, závislost na představeném a nepevnost tohoto postavení asistentského, naprostou neúčast v samosprávě a j. (Kolejné činí — při značných kolísáních — průměrem v Prusku asi 800 marek.) Asi pětina soukromých docentů má titul mimořádného profesora, mající význam hlavně pro lékaře.

Mimořádné profesury — nehledě k titulárním — jsou rozmanité: některé jsou s příkazem učebným pro větší nebo menší obor vědní, jiné bez příkazu učebného; profesury s učebným příkazem pak jsou buď spojeny s oborem učebním, takže po odchodu mimořádného profesora se hned zase osazují, aneb jsou zřízeny jen pro osobu; konečně jsou extraordinariáty placené a bez platu. V celku asi dvě třetiny německých extraordinariátů je spojeno s příkazem učebním; v Prusku dokonce jen pětina je bez příkazu. Největší počet příkazů učebních mají ovšem fakulty lékařské v souhlase s dělbou práce a vývojem podoborů, pak fakulty přírodovědecké. Avšak zřejmě nejde vždy u extraordinariátů jen o mladší, novější disciplíny, nýbrž spoří se jimi, lacinými, tam, kde je vlastně nutný ordinariát. Pokud jsou mimořádní profesoři asistenty, mají asi v pětině případů hodnosti »přednostů oddělení, polikliniky« a pod.

Kdežto dnešní ordinariové byli jmenováni řádnými profesory průměrně ve věku 36½ roku (pobyvše toliko asi 4 léta na stupni mimořádného profesora), byli dnešní extraordinariové v témže asi věku jmenováni profesory mimořádnými. U dnešních ordináriů uplynulo mezi habilitací a ordinariátem průměrně 8½ r. (mezi věkem 28 až 36½ l.); u dnešních extraordinariů se zvýší doba ta při nejmenším na 10½ r. (od 30. roku věku do 41., neboť už dnes jsou mimořádnými průměrně 9—10 let); a u dnešních soukromých docentů stoupne tento časový rozdíl ještě více.

Asi čtvrtina mimořádných profesorů v Německu je bez platu. Ostatní mají z akademické činnosti průměrný roční příjem 2830 marek; k tomu přistupuje bytné asi 600 marek a kolejné, jež činí asi něco víc než u soukromých docentů (1000 marek). V Rakousku jsou $^{3}/_{10}$ mimořádných profesorů bez platu, u ostatních činil příjem (při platu celkem vyšším než v Německu, ano zase kolejné patří státu) v markách asi 4200 marek, tedy asi jako v Německu, jenže je pevný. Zřejmo, že mimořádní profesoři nejsou zdaleka honorováni v poměru ke své činnosti, ke kapitálu a práci vynaložené na vlastní vzdělání a ke svému postavení společenskému. Odtud dochází k mimoakademické činnosti výdělkové. Zvláště lékaři — vyjma anatomy a fysiology — zabývají se praxí téměř pravidelně, i nabývají tu, hlavně chirurgové a gynaekologové, mnohdy značných příjmů; ale velká část ani takto nezlepší příliš svoje hmotné postavení a je nucena při tom činiti veliké výdeje na opatření pomůcek vědeckých; ne nepatrná část věnuje se ovšem úplně praxi, i má k universitě vztah docela slabý. U ostatních oborů vede zaměstnání mimoakademické obyčejně k značnému omezení vědecké činnosti. —

Vývoj universit v posledních desítiletích je tedy nejvýznačněji charakterisován rostoucím významem mimořádných sil učitelských, i nelze pochybovati o tom, že i další vývoj ponese se tímto směrem. Jako je velmi těsná souvislost mezi vyučovací činností ordináriů a sil mimořádných, tak i mezi celkovým postavením jejich je úzký vztah: pozdní dosahování řádných profesur má ohlas v akademických a vůbec existenčních poměrech extraordináriů i soukromých docentů a asistentů. Zvýšení příjmů mimořádných sil učitelských je nejvýš naléhavé, neboť platy jejich zůstaly přespříliš za silně zvýšenými požadavky životními; dále je nutno rozmnožení řádných profesur, přiměřené k rozvoji vědeckých oborů, a zřizování nových placených extraordinariátů ad personam pro osvědčené pracovníky. Těmito hmotnými úpravami podmíní se částečně

i zlepšení poměrů mimořádných sil učitelských po stránce ideové. Leč je nezbytno, aby se mimořádným silám dostalo dále podílu při správě universitních záležitostí, při samosprávě university, odpovídajícího jejich významu vedle profesorů řádných. Jde hlavně o záležitosti, týkající se právě mimořádných sil universitních: o habilitace, úpravu vyučování, rozdělení přednášek, zkoušky, upotřebení pomůcek učebných, opatření oborů na universitě ještě nezastoupených atd. V těchto věcech rozhodují dnes v Německu jen řádní profesoři (v Rakousku sbory profesorské, v nichž zasedají vedle řádných profesorů též mimořádní v počtu nepřesahujícím polovici řádných). O způsobu, jakým by se tato naléhavá potřeba dala ukojiti, není zatím shody: některé university (Lipsko, Jena) zavedly organisaci mimořádných sil vně »fakult« (vlastně jen řádnými profesory dnes representovaných); zástupci těchto organisací jednají se senátem a s fakultami. V Rakousku a Švýcarsku zasedá aspoň část extraordinářů v profesorských sborech (v Rakousku též dvá zástupci soukromých docentů, ale s docela omezenou pravomocí). Je třeba hledati teprve cestu, po které by se došlo k důležité nápravě poměrů. Moderní universita musí se nezbytně přizpůsobovati změnám podmínek.

*

O Voltairovi jako filosofu vydal nedávno pečlivou studii známý literární kritik a historik francouzský Jiří Pellissier. (Paris, A. Colin, 1908. Str. III a 304. Za 3·50 fr.) Pohnutkou jeho práce bylo, vylíčiti methodicky a co nejvěrněji filosofii Voltairovu na základě všech jeho spisů, i jeho děl historických a dramatických, aby tak bylo možno opraviti a kontrolovati četné omyly a nesprávnosti, šířené v poslední době o Voltairovi v několika nově vydaných publikacích, jichž autorům Pellissier nejednou vytýká, že celého Voltaira ani nečetli. Úkol svůj rozdělil si Pellissier dle významu, jaký slovu »filosof« byl přikládán v 18. století, na čtyři velké oddíly, v nichž pečlivou, dokumentární methodou a vlastními slovy Voltaireovými líčí jeho metafysiku a fysiku, jeho názory o náboženství, mravnosti a politice, a snaží se všude z Voltaira samého vysvětliti a urovnati protivy jeho některých výroků, dávaje tak bezděky na jevo, že Voltaire často a snad příliš často mluvil duchaplně o mnoha věcech, pojmech a pomyslech, a nepronikal při všem svém kriticismu k jádru věcí. Je bezesporno, že století 18. je nemyslitelno bez Voltaira a že kritická hlediska, jež Voltaire uplatnil ve všech oborech filosofických, jsou z velké části jeho zásluhou, ale nelze tak podceňovat ostatní filosofy současníky Voltairovy, jak to činí Pellissier. Podrobnější studium by, myslím, ukázalo, že století 18. ve Francii není jen stoletím Voltaira a Rousseaua, a že ohromný sociální převrat, který zachvátil Francii na konci toho věku, měl jistě více připravovatelů, neméně hlubokých, než jsou Voltaire a Rousseau, ale snad méně vášnivých a výmluvných, jako byl jeden, a méně suchých, kritických a neschopných imaginace, jako byl druhý. Práce Pellissierova ukazuje ostatně sama, že současníci Voltairovi vynikali nad svého učitele v jednotlivých oborech, a to spíše proto, že čerpali přímo z anglických pramenů, než pro svou závislost na Voltairovi, a vynikali nad něho i svou mužností a nehroženostı, s jakou hlásali jasně a přímo pravdu celému světu, zatím co zžíravá, ale často zakrytá analysa Voltairova zůstávala bez vlivů a hraničila často až se scholastikou, právě v oborech nejnedotknutelnějších: v náboženství a dogmatice. *a.*

BESEDA

Kdys za říjnového večera vyšel jsem za město. Podzimní slunce toho dne jaksi těžce, nerado opouštělo nás, uléhajíc do svého, hebkými mlhami vystlaného lože; dlouho hladilo zemi mdlými, vodorovnými paprsky, jako loučící se matka hladí své dítě. Mělo nám patrně ještě mnoho říci, vnuknouti, mnoho důležitého a potěšujícího. Avšak nikdo — mimo jediné okno na vzdálené výšině, které vzplanulo ohněm jako poslední polibek země na rozloučenou — nedbal o výmluvné pohledy zapadajícího slunce. Zašlo konečně, ale i potom ještě dlouho posílalo nám po oblacích nad západem jako růžový vějíř rozestřených svoje poslední důvěrné pozdravy plné něhy a lásky. Avšak na ty už nikdo neodpovídal: i okno na vzdálené výšině pohaslo.

Bylo už úplné šero, když vyšed z města odbočil jsem z vozové cesty na pěšinu do polí vedoucí. V širém okolí nebylo člověka; v nerušeném tichu zdálo se, že pěšina, po níž jsem šel, aby zaplašila svoji tesknotu, počítá mé kroky, jediné to zvuky v této tišině. Pamatuji se, že přemýšlel jsem tehdy o úzkých možnostech bezprostřední činné lásky, které dnešní ustrojení společenské ještě nám poskytuje. Koho milovat? Pro koho a jak přímo, bezprostředně pracovat a sloužit? Vždyť život náš nemá jiné opory než vědomí, že jsme oporou jiných, nemá jiné naděje mimo naději, že žijeme jako naděje bližních...

Zabrán v myšlenkách došel jsem až k vysokým ve tmě ostře se rýsujícím budovám trestnice o samotě v polích stojící a dal jsem se cestou podél její hraniční zdi. Pojednou zaslechl

jsem slabé, roztříštěné zvuky jakési vzdálené hudby, které stávaly se vždy zřetelnějšími, až na konec jsem rozeznal, že na blízku někde hraje kolovrátkář. Překvapilo mne, kde se tu bere nyní, kdy nejde tudy živá duše. Zahnuv za roh zdi, spatřil jsem jej — byl to shrbený stařík, jednonohý mrzák; stál na polní mezi opodál trestnice a hrál na svůj ubohý nástroj. Odbočil jsem k němu a podal mu peníz. »Děkuju,« pravil, »ale teď vlastně nehraju pro výdělek, hraju tam těm —« a ukázal k oknům trestnice. »Na cestě z obchůzky domů vždycky se tu zastavím a chvíli jim hraju. Oni neplatí, ale mnohý rád poslechne, radši než všichni ti, kteří házejí mi krejcary... Dá hlavu do dlaní a zamyslí se — mají o čem přemýšlet. Jim je třeba trpět beze hněvu, ale aby takto trpěli — třeba jim jako nemocným podušky — proto jim hraju...« Počal zase točiti klikou svého starého, ubohého nástroje.

Vracel jsem se domů pokračuje v myšlenkách. Ale tento stařík ví, čeho je třeba člověku — našel si místo, kde možno sloužiti lidem ne za peníze a ne penězi. A my nedovedeme sloužit jinak než za peníze a penězi — za peníze bohatým a penězi chudým. Pořádáme koncerty, divadla, výstavy, přednášky »ve prospěch chudých«; ale přímo pro chudé a ubohé nejen nikdy ničeho takového nepořádáme, ale vůbec nikdy ničeho nečiníme. A snad právě oni byli by vděčnější než masa těch, kteří »házejí krejcary«, snad oni právě touží po této bezprostřední, činné neponižující je lásce naší více, než po našich penězích a touží po ní více, než my dovedeme si představiti. Nechápeme této jich touhy a nemůžeme jí pochopiti proto, že sami netoužíme po lásce. Žádáme druh od druha úctu, obdiv, poslušnost, vše možné, hlavně ovšem peníze a lhostejnost k nám — ale lásky jeho nežádáme, nestojíme o ni, nemá pro nás ceny, nemá hospodářské hodnoty. Nechceme být bližním milováni a dle zásady: co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň i jiným — nesmíme ovšem také bližního milovati...

Se vzpomínkou na zapadlé slunce a na zaniklé možnosti lásky vrátil jsem se do města ve tmách, do společnosti sobectví.

Kirilov.

UMĚNÍ

Budoucnost české opery.

II.

Rokem 1914 nastane konečně okamžik, kdy celá tvorba Wagnerova bude uvolněna z pout autorských práv a kdy konečně bude možno pomýšleti na to, provésti českým jazykem i ta díla, v nichž bayreuthský mistr činnost svoji vyvrcholil a v nichž prakticky nejvíce přiblížil se tomu, co ve svých spisech theoreticky hlásal.

Znalost Wagnera u širšího našeho obecenstva omezuje se na tři opery druhého období jeho tvorby (»Holanďan«, »Tannhäuser« a »Lohengrin«).[1])

Že »Mistři pěvci« nedovedli se u nás přes trojí pokus Národního divadla zakořenit, bylo stejně vinou ne zcela šťastného obsazení a dokonalého provedení i následkem naprosté nepřipravenosti divadelního obecenstva. Dnešní přijetí této opery bylo by, předpokládaje zdařilé její provedení, asi zcela jiné. Počítáme-li s tím, že i po roce 1912 bude nynější chef naší opery v jejím čele, můžeme tvrditi, že uvolněním dalších děl Wagnerových, v přední řadě »Tristana« a »Ringu«, byl by repertoir naší opery neocenitelně obohacen.

Tuto perspektivu do budoucnosti je s to důkladně nám zkalit článek, který v prvních dvou sešitech »Hudební Revue« o operním repertoiru Národního divadla uveřejnil kap. p. Picka a který asi kryje se s míněním ředitelství opery. Článek překvapuje méně informovanou veřejnost tvrzením, že uvolnění »Ringu« nebude nám nic platným, poněvadž nedostatečná prostora vykázaná v Nár. divadle orchestru nedovolí potřebné jeho sesílení, tak aby dílo přesně dle předpisu partitury mohlo být provedeno.

Kap. p. Pickou vytýkaná nedostatečnost prostoru orchestru je nepopíratelným faktem, stejně jako správnou je prohlášena v článku zásada, že umělecké stanovisko dnešního řízení české opery nepřipustí, aby kterékoli dílo bylo předvedeno v provedení dílo komolícím. O tuto nedostatečnost našeho orchestru budou se rozbíjet v budoucnosti snahy o uvedení i jiných moderních děl, ježto pro dohlednou dobu lze stále očekávat spíše rozmnožení než zredukování orchestrálních prostředků. Případ se Straussovou »Salome«[1]) ne-

[1]) Je proto zcela nerozváženým výrokem, řekl-li referent »Času« v referátě o vystoupení Destinnové v »Carmen«, že přízeň projevovaná obecenstvem opeře Bizetově je současně výrazem jeho »protiwagnerovství«. Pokud za měřítko přízně obecenstva by sloužila pouhá jeho účast při představení té které opery, tedy nestojí tři W. opery v Nár. divadle provozované nijak za »Carmen«. Ostatním pak dílům Wagnerovým, jmenovitě těm »nejwagnerovštějším«, nemělo dosud obecenstvo naše příležitost projeviti svoji přízeň či nepřízeň. Kde je tedy to jeho »protiwagnerovství«?

[1]) Partitura »Salome« předpisuje na př. obsazení v orchestru: tři flétny, piccola, dva hoboje, altový hoboj

bude jediným a čím více bude od repertoiru naší opery žádat, aby byl obrazem nejnovějších frakcí a směrů v dramatické tvorbě, tím budou případy ty častější.

Prostorná nedostatečnost místa pro orchestr je v jiném ještě směru na újmu dalšímu rozvoji opery v Nár. divadle. Orchestrální odbor našeho divadla, jehož mnohé výkony dnes jsou na vrcholu dokonalosti, potřebuje nutně k svému zdokonalení vydatné rozmnožení smyčců. O tom není pochybnosti, že by sesílení u houslí a druhých smyčců zvukově v každém směru orchestru našemu k dalšímu rozkvětu pomohlo. Ale každý pokus o rozmnožení členů orchestru je dnes a zůstane i dále za stávajících poměrů v Nár. divadle marným. Rozšíření prostoru orchestru vykázaného na újmu hledišti není ani — myslím — technicky proveditelné ani finančně možné. A tak bude delší umělecký vývoj onoho činitele naší opery, který dnes v ní nejvýše stojí, vždy se rozbíjet o těsné stěny jeho působiště.

Ruku v ruce s nedostatečnou prostorou orchestru jde i těsně a pro dnešní poměry naprosto nedostatečně vyměřená plocha jeviště. I tyto rozměry byly určovány pod zorným úhlem malých poměrů Prozatímního divadla, a netušili jistě budovatelé Nár. divadla, že neuplyne ještě ani celé čtvrtstoletí od otevření divadla a že bude již jeho jeviště, které jako celé divadlo samo mnohým zdálo se na tehdejší poměry příliš velkým, požadavkům české opery těsným. Dnes, kdy i od opery žádá se, aby podávala obraz děje životný, k vyvolání plné illuse u diváka směřující, dnes, kdy provádět dobře operu neznamená jen zazpívat dobře tolik a tolik arií, sborů, atd., nýbrž kdy na všech stranách jeví se snahy o realisování v meze proveditelnosti a účelnosti uvedených theorií Wagnerových o spolupůsobení všech umění v dramatickém díle — je první podmínkou splnění všech těchto požadavků v první řadě dostatečná rozlehlost scény, její šířka i hloubka. Nedá se popřít: jako hudební stránka operních představení, tak scénická výprava oper v Národ. divadle v posledních létech značně se zdokonalila. Tam, kde dříve výprava scény bývala zpravidla pouhou nejnutnější dekorací děje nebo kde t. zv. lesk výpravy byl zcela povrchním jen pozlátkem, oslňujícím nekritické diváky, vidíme dnes vždy šťastněji se uplatňující snahu o stylovost a náladovost scény.

Ale všechna nejlepší snaha o působivost scény vyjde na našem jevišti vždy na prázdno tam, kde třeba jeviště značněji zastaviti, nebo kde žádá rozlehlejší do dálky scenerie. Jestliže v prvním případě běží o výjev, jenž krom toho volá na jeviště větší massu osob, bije tu nedostatečnost našeho jeviště i prostému diváku do očí. Z té příčiny na př. dopadne druhé dějství »Mistrů pěvců« odehrávající se na ulici starého Norimberka, a jeho »Prüglscene« na našem jevišti zkresleně a při výpravě »Ringu« mnohý scénický obraz nebylo by možno řádně rozvinouti. A tak stojíme před další překážkou vývoje naší opery, kterou po stránce scénické je jeviště Národního divadla. (Dokončení.)

(t. zv. anglický roh), bassový hoboj (nový to nástroj zvaný »Heckelphon«), pět klarinetů a bassklarinet, tři fagoty a kontrafagot, šest lesních rohů, čtyři trumpety, čtyři pozouny, bastubu, co možná silné obsazení smyčců, dále 2 harfy, celestu, harmonium a varhany a k tomu dalších 12 nástrojů bicích. Kde to usadit všechno v nepatrném našem orchestru?

ŽENSKÁ OTÁZKA

Ústřední spolek a Ženský Klub.

Píše V. Opolecká-Babáková.

V referátu o druhém sjezdu žen československých (uveřejněném v loňském ročníku tohoto listu) podotkla jsem, že se zmíním šíře o poměru mezi dvěma největšími ženskými organisacemi, jež poslední dobou zřejmě proti sobě se staví, jak na sjezdu bylo patrno.

Je zajímavý již fakt, že v našem poměrně mladém a ne příliš rozvinutém ženském hnutí vyrostly dvě veliké korporace se širokým základem a téměř týmž pracovním programem. Snad jen vlastní členstvo obou spolků a interesenti je dovedou odlišovat; široká veřejnost je ustavičně zaměňuje, což bývá leckdy pro obě strany pramenem trpkostí.

Naskytá se otázka, zdali v našich poměrech jsou takové dva spolky na místě, zdali byly vyvolány skutečnou potřebou. Často slýchali jsme s jedné i s druhé strany stesk na přebírání práce.

Všimněme si původu obou spolků.

Ústřední spolek vyšel z prvního sjezdu českých žen konaného před deseti lety a měl za cíl soustředit a uspořádat činnost všech českých ženských spolků.

Tato snaha zůstala ovšem marnou, ani ne tak vinou vedoucích žen, jako spíše z dosavadní chabosti ženského hnutí u nás. Ženské spolky venkovské mají obyčejně speciální účely, jsou to buď spolky pěvecké neb odbory Sokola. Pro vážnou, společnou, feministickou práci mají dosud málo smyslu. Nedošly dosud stadia, ve

kterém spolky podobně jako jednotlivci v politických stranách pídí se po organisaci jakožto prostředku k sesílení. Pražské spolky, daleko vyvinutější, namnoze toto stadium už přeskočily, jejich differenciace dosáhla již takového stupně, že práce pod jedním praporem je nemožná. Této zkušenosti dožil se nejen Ústřední spolek, nýbrž i Ženský Klub, jemuž se též nepodařilo připoutat k sobě na př. organisované dělnice a jiné stavy, ač se přičiňoval.

Ústřední spolek se tedy centrem spolků nestal, za to však byl po sedm let jediným velkým střediskem feministických snah. Utvořil čtyři odbory: vzdělavací, národohospodářský, zdravotní a filanthropický, a veden byl vynikajícími a horlivými pracovnicemi. Mnoho zájmu a nedoceněné práce při své veliké činnosti literární věnovala mu Teréza Nováková, jež jakožto redaktorka spolkového orgánu Ženského Světa a referentka vzdělavacího odboru byla hybným duchem celého téměř spolkového organismu. Vedle ní pí. Klenková z Vlastimilů, Johanna Danešová, Kamila Hrušková, Pavla Maternová, pí. z Purkyňů, Zorka Hovorková a mnohé jiné, a mezi nimi většina žen, jež nyní stojí v popředí Ženského Klubu, tvořila legii obětavých členů výboru. Pracovalo se vytrvale a jestliže ne vždy s kritickou rozvahou a v jednotném směru, tož aspoň vždy s opravdovým zápalem. Bylo to v prvých letech jakési mladé období českého feminismu, plné idealismu a dobré vůle. Jako se vypravuje z dob národního probuzení, jak vzájemný osobní styk buditelů byl vřelý, tak také mezi členy výboru Ústředního spolku byly namnoze citové, přátelské vztahy. Tím, že předsedaly starší, společensky ušlechtilé dámy členům mladším, vytvořilo se jakési teplé, ženské, rodinné ovzduší, jež zůstalo až po dnes charakteristickou značkou spolku a šíří se také nyní v nových, pěkných místnostech spolkových.

Také Ženský Klub má vlastně svůj vznik v prvém ženském sjezdu. Již tam se mluvilo, že by měly ženské spolky mít společnou »střechu«. A ježto Ústřední spolek měl za úkol provésti návrhy na sjezdu podané, připadlo mu též tento projekt uskutečnit. Avšak pro jiné naléhavější povinnosti a také, že pro malou finanční schopnost spolku zdál se některým členům výboru podnik příliš odvážným, odloženo bylo zřízení Klubu na dobu pozdější. Myšlenka však zůstala v některých hlavách velmi působivou a po několika letech hlavně k naléhání sl. Schöntagové utvořilo se komité, jež si vzalo za úkol zříditi »Klub«, totiž zjednat trvalé místnosti, kde by měly ženské spolky, dosud bez přístřeší jsoucí, své domovské právo. Přípravný výbor pracoval pod protektorátem Ústř. spolku, jeho členové byli většinou členy jeho výboru. Dlužno přiznati, že nebyl spolkem podporován jednomyslně. Soudilo se, že potřeba Klubu není akutní, a naskytala se pochybnost o možnosti zdaru. Ale komité chopilo se práce energicky a v době poměrně krátké zřízen byl Klub jakožto pátý odbor Ústředního spolku.

Úkolem jeho bylo, jak už podotčeno, zjednat střechu spolku mateřskému i jiným ženským spolkům. Ale po otevření místnosti zahájil Klub činnost nejen zábavnou a společenskou, nýbrž i vzdělavací. Tím bral na sebe úlohu, jež vlastně připadala vzdělavacímu odboru Ústředního spolku. Spolek proto přál si vyjasnění situace a navrhoval Klubu, aby omezil svoji práci na vedení klubovního hospodářství a na společenskou stránku života Klubu. Činnost ostatní, aby zabráněno bylo tříštění sil, měla připadnouti příslušným odborům Ústředního spolku. Výbor Klubu však s tímto omezením nesouhlasil a tak došlo k úplnému odloučení Klubu od Ústředního spolku. Klub se stal naprosto neodvislým, měl své místnosti i vlastní činnost. Později došel Ústřední spolek také k názoru, že bez stálých místností je těžko velkému spolku rozvinouti činnost a proto letos též si zjednal vlastní příbytek.

Nyní máme tedy vlastně velké ženské Kluby dva. A každý z nich má velkou dávku spolkového sebevědomí, jež často hraničí na prudký egoismus. Tu jest hlavní podnět ku srážkám, jež se stále hustěji a zjevněji vyskytují. Někdy lze míti dojem, že jsou tu dva konkurenční podniky, jež stojí proti sobě.

Či jest též cosi ideového, co obě tyto organisace odlišuje?

Tak zněla otázka, kterou položily universitní studentky, když před prázdninami chtěly se sdružiti jakožto odbor některého z obou spolků. A snad i jiným tato otázka leckdy připadla.

A je vskutku těžko na ni odpovídat.

Ženský Klub rád by vyložil odloučení Klubu od mateřského spolku jakožto secessi mladších, pokrokovějších živlů od spolku konservativního.

Je však jisto, že oba tyto veliké celky obsahují různorodé živly, jak ve členstvu, tak ve výboru, pokrokové i konservativní. Ale směr zpátečnický v obou spolcích mizí a klerikalismus, bohudík, je vyloučen.

Je pravda, že v Ústředním spolku zasedají ve výboru také starší, osvědčené pracovnice, jež se právem respektují pro vykonanou poctivou práci. Výbor skládá se též většinou z vdaných žen středních vrstev. »Dámy«, »milostpaničky« se jim říká, hlavně dělnice je tak nazývají. Klub shromažďuje více ženy samostatně se živící, učitelky, úřednice atd., má ráz více emancipační. Ukazuje se též proto na jeho větší demokratičnost, kterou lze však spíše

z těchto vnějších okolností než ze srovnání činnosti obou spolků dovodit.

Ženský Klub zdá se vystupovati jednotněji, ježto má v čele několik silných individualit, které určují rozhodným způsobem směr Klubu. Členstvo, jako všude, i tam je většinou passivní, tvárlivou massou, jež se ráda dává řídit. A ženy en gros ještě méně než muži jsou zvykly projevovat zřejmě svoje mínění, zvláště je-li namířeno proti autoritám spolkovým. Ústřední spolek nemá vedení tak resolutního, proto dává větší volnost jednotlivcům a svobodnější pole k práci. Klub naproti tomu má ve sjednocení svých hlav zase lepší podmínky k intensivní práci a větší hybnost, kterou mu nelze upřít.

O směru Ústředního spolku nelze říci jiného, než že jde stále více cestou pokroku. Klub má již zabarvení podrobnější. Poslední dobou, ať již z důvodů vnitřních neb jen taktických, vystupuje radikálně nacionalisticky. Když se na př. jednalo o zřízení lycea vinohradského, prohlásil, že se k akci připojí toliko tehdy, když mu bude zaručeno, že na ústavě bude vyučováno němčině toliko jakožto předmětu nepovinnému. Přípravné komité, na němž tato záruka požadována, neměl kompetence takový slib učinit, leč Klub stál tak tvrdošíjně na svém požadavku, jehož prospěšnost i pedagogicky i v ohledu národním je sporná, že by byl zřízení lycea málem ohrozil. Vedle radikálního nacionalismu má i antisemitismus v Klubu dosti dobrou půdu.

V pracovním programu Klubu a Ústředního spolku, není valného rozdílu.

Toliko je možno říci, že se Klub soustřeďuje více na vlastní práci feministickou, pracuje v ženském hnutí úspěšně a ve všech směrech. Ústřední spolek má širší program všeobecně vzdělavací a filanthropický.

Tedy smýšlení i práce obou spolků se valně neliší a nelze jejich neshody na ideový základ převésti, jak se některé klubistky v dobré snaze pokoušejí. Bylo by zajisté krásné, kdyby naše ženské hnutí bylo již tak pokročilé, že bychom měli dva mohutné myšlenkové proudy. Bylo by to krásnější, než musí-li se mluvit o konkurenci a o spolkovém sebevědomí vedoucích osobností.

V ženském hnutí vůbec a u nás v Čechách zvláště zbývá tak mnoho práce, že i dvě veliké ženské organisace mohou vedle sebe obstát, aniž si musí překážet v činnosti. Ostatně, jde-li skutečně o prospěch věci poctivě a nezištně, tu v našem případě nelze mluvit o přebírání práce, nýbrž toliko o vítaném sesílení postupu. Však i závodění by mohlo přinésti užitek, jen kdyby vždy zůstalo v mezích ušlechtilosti a taktu, což je žádoucno všude a zvláště v organisacích vedených ženami.

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

Před novou passivní resistencí?

(Dokončení.)

Myšlenka nebyla špatná, před léty by se snad byla zdařila, ale dnes jsou poměry jiné. Především je úřednictvo a ostatní zřízenci solidární jak mezi sebou, tak i vespolek. Proto odmítá výhody jednostranné, jež by i pro dopravní personál měly význam jen potud, pokud by právě při dopravě byl, a pak odpadnuvše, daly by mu pocítit jeho bídu tím trapněji. Nezamítají přídavky nestálé, jež jsou jen náhradou za skutečně zvýšené výdaje a práci, ale trvají na zlepšení všeobecném. Pokud se týče rozmnožení míst v VIII. a VII. služební třídě, nemá toto při dnešním protekčním hospodářství pro velkou většinu úřednictva žádného smyslu. Právě toto protekcionářství, jež zabraňuje úředníku schopnému, aby dosáhl místa přiměřeného jeho vlohám a práci, dalo důrazu prvému požadavku úřednictva, žádosti za tak zvanou automatiku. Úřednictvo žádá, aby postup až do VIII., resp. VII., třídy hodnostní dál se automaticky, ve lhůtách dvouletých, až do 3200 K a pak tříletých. Tato automatika, již vymohlo si loni úřednictvo drah soukromých, a jež zavedena jest i v Německu, tvoří hlavní objekt boje. Ministerstvo odpírá ji z té příčiny, že by prý přišla k dobru jen lenochům. To je nesprávno, jak se ukázalo tam, kde automatika již jest. Poněvadž pak dráhy, jsoucí na řadě k sestátnění, automatiku již mají, bude asi těžko ministerstvu, setrvati na svém principu.

Mimo to žádá úřednictvo a zřízenci jeden mimořádný postup v letošním roce. Přání to je zdůvodněno nastavšími poměry drahotními a znamená pro súčastněné přímo otázku existenční. Byl by odpor ministerstva zde tedy frivolním hříchem.

Jako třetí hlavní požadavek postavil spolek českých železničních úředníků na své schůzi 20. t. m. konané zvýšení příbytečného v Praze i jinde, kde toho poměry vyžadují, a upravení pensijních požitků pro vdovy a sirotky dle vzoru sev.-záp. dráhy. Úřednictvo, sloučené v rakouském spolku železničních úředníků, pak žádá bezplatnost bytů naturálních pro ty, jimž přikázány jsou co byty úřední. Požadavky českého úředni-

ctva jsou tu bez odporu důležitější, ač zvýšení bytného předvídá již ministerstvo samo ve svých sociálně politických opatřeních. Zavedení norem pensijních pro vdovy a sirotky dle vzoru sev.-záp. dráhy je nejen naléhavé, ale letos i důležité pro to, že dráha tato bude postátněna a tím nastala by různost ve výměře pense u úředníků sloučených pak drah. Požadavek spolku rakouského pak dochází uznání i v ministerstvu, jež slíbilo se věcí tou zabývati co nejdříve.

To je tedy dnešní situace. Zřízenci jsou připraveni pro boj, a zvláště zřízenci sestátněné sever. dráhy cís. Ferdinanda naléhají na rozřešení. Zřízenci jsou si ale též vědomi své zodpovědnosti a proto přes odpor horkokrevnější části usnesli se ještě vyjednávat. Ovšem, s vyjednáváním dlouho otáleti nemohou, aby neztratili dobu pro boj výhodnou. Jedno je jisto, letos se věc rozhodnouti musí. Záleží nyní na ministerstvu, má-li rok jubilejní být rokem boje neb jubilejním i pro železnice. Situace drah soukromých souvisí nyní zcela úzce se stavem u drah státních. Jednak poměry jsou obdobny, jednak většina privátních drah je v stadiu sestátnění a úřednictvo jejich může být každé chvíle zařazeno do statutu drah státních. Mimo to ředitelství jejich na prvá zasedání personálních komisí a požadavky, v nich kladené, nedalo do dnes odpovědi, ba neslíbilo ani to, co úřednictvu drah státních poskytují sociálně-politická opatření, jak ministerstvo nazvalo upotřebení oněch 8·3 millionů. Kdyby tedy dojíti mělo k boji na drahách státních, stojíme před událostmi, jichž význam nelze ani dnes oceniti, a jichž nebezpečí lze jen vytušit. Doufáme pevně, že ministerstvo nedá k tomu dojíti, a vyzýváme i ty nečetné poslance, kteří by skutečně se o osud železničního personálu zajímali, aby starali se o odpomoc — v čas.

— *Ego.* —

ÚŘEDNICKÁ HLÍDKA

Dvanáctá hodnostní třída

Smluvní úředníci státní domáhají se již dlouhou řadu let, aby jejich služební postavení bylo stabilisováno a za tímto účelem se všechny jejich organisace zasazují o zařadění smluvního úřednictva do XII. hodnostní třídy. Největší odpor klade tomuto požadavku vojenská správa. Činí tak nejspíše proto, že se obává, aby vojenští certifikatisté, mající dnes nárok na přijetí do XI. hodn. třídy, nezačínali na příště svoji civilně-úřednickou kariéru třídou dvanáctou, jež jest daleko menším lákadlem ku dvanáctileté vojenské službě než dosavadní třída jedenáctá. Ostatnímu úřednictvu může býti zřízení XII. hodn. třídy celkem lhostejno, neníť vlastně praktikantství nic jiného než XII. třída, ano značná část úřednictva může snahy smluvních úředníků státních po zavedení XII. hodnostní třídy jen vítati. Čím více lidí bude nacpáno na zpuchřelý žebřík hodnostních tříd, tím spíše se tento žebřík sesuje, aby učinil místo spolehlivému pevnému schodišti — automatickému časovému postupu.

Vím, že mnoho státních úředníků, zvyklých na zastaralou privilej, že jen oni mají na žebříku hodnostních tříd šplhací právo, žehrá na smluvní úřednictvo pro jejich požadavek XII. hodn. třídy.

Právě však, že to vím, pokládám za svoji povinnost vysloviti se proti hájení starých privilejí. Ostatně myslím, že mnohým — ne-li všem — čekatelům privilegovaných žebříčkových příčlů by bylo milejší, začínati svoji úřednickou kariéru obstojně placenou XII. hodn. třídou, než bezplatným nebo třiaosmdesátikrejcarovým praktikantstvím, které po zavedení XII. hodn. třídy bude muset co nejdříve býti zrušeno. A zrušení praktikantství bude prvním náběhem k zavedení automatického časového postupu, jenž se již dnes zračí aspoň v mezích hodnostních tříd a jenž se později dojista rozšíří i dále bez ohledu na hodnostní třídy.

A ještě jiné momenty mám při svém plaidování pro XII. hodn. třídu na mysli: Přiznáním XII. hodn. třídy nynějším smluvním úředníkům bude jim přiznána též sociální rovnocennost s ostatním úřednictvem, čímž v dalších důsledcích bude při jejich přijímání do státní služby hleděno k tomu, aby se vykázali určitým stupněm intelligentnosti, přiměřeným školským vzděláním, což bude n a p r o s p ě c h s l u ž b ě. Dále bude zavedením XII. hodn. třídy aspoň poněkud čeleno neblahému zákonu o certifikatistech, což bude k u š k o d ě m i l i t a r i s m u. Dále se otevře turniket státní služby lidem, nemohším bez své viny dokončiti středoškolská studia, aby na druhé straně zatarasil přístup lidem s pranepatrným vzděláním, takřka analfabetům, což u l e v í h y p e r p r o d u k o v a n é m u p o l o s t u d o v a n é m u p r o l e t a r i á t u. Konečně pak bude úřednický stav rozmnožen o lidi sice malé, nicméně však školským vzděláním uvědomělé, což p ř i s p ě j e k u z d r a v é d e m o k r a t i s a c i p ř í s l u š n í k ů s t á t n í b y r o k r a c i e. Nastane sice nebezpečí konkurrence, avšak kdo se bojí konkurrence, kdo volá proti konkurrenci po privilegiích, kartelech, rayonech a trustech, prozrazuje, že více spoléhá na protekcionářství, kastovnictví, švakrovství

a sociální negramotnost než na kterýkoli jiný zdravější a v něm samém založený sociální moment.

*

Mužstvo, služebnictvo či úřednictvo?

Mezi finanční stráží panuje již delší dobu nervosní rozruch. Jednáť se o to, má-li finanční stráž při nutné úpravě jejích platů a jejího postavení býti pokládána za vojenské »mužstvo« (exercírka, cvičení ve střelbě, kasernování, komisní tabák, mundur, coelibát, subordinace atd.) či za »služebnictvo« (úklid v kancelářích, posilky pro domácnost pana šéfa, domovnictví, livrej atd.) či za úřednictvo (převážně duševní práce, kancelářské zaměstnání, znalost zákonů a předpisů, kontrola průmyslových a obchodních podniků atd.). Finanční stráž se brání zuby nehty, aby nebyla tříděna na »pohraniční« a »vnitrozemskou«. Dosavadní její složení a dosavadní příkrá různost v jejích úkonech by v theorii mluvila pro třídění, v praxi ovšem by mělo toto třídění pro nynější příslušníky finanční stráže různé stinné stránky. Jmenovitě padá na váhu, že by mnohý intelligent zahnaný osudem na pohraničí uvázl existenčně i sociálně daleko níže, než by jeho individuelním vlastnostem odpovídalo. Zdá se, že chystaná úprava chybuje hlavně v tom, že chce býti pro celou říši jednotnou. Tím nastává nebezpečí, že bude zbudována na poznatcích sebraných (patrně úmyslně) na hranicích Dalmacie, Haliče a Bukoviny, kde převládá mezi fin. stráží vskutku »mužstvo« a »služebnictvo« bez předběžného vzdělání a že přehlíží poměry a složení fin. stráže v Čechách, na Moravě, v Dol. Rakousích a pod., kde jest mezi finanční stráží jak na pohraničí, tak ve vnitrozemí slušné procento vzdělanců, majících plný nárok býti zařazenu mezi »úřednictvo«. Snad by se odporučovalo »třídit« nejen dle pohraničí a vnitrozemí, ale též dle korunních zemí. *A. Radl.*

*

Potravní spolek úřednický na Malé Straně přešel minulou sobotu do českých rukou. Zásluhu o to mají vlastně sami Němci, kteří měli tento největší a nejstarší úřednický konsumní spolek opanován již od jeho založení, hospodařili však v něm poslední dobou tak neobratně, neobchodnicky a hříšně ledabyle, že již již bylo na tom zavříti krám, v němž kupovalo dosud skorem půl celé Malé Strany. Bude vskutku když ne národní, tedy jistě stavovskou zásluhou českých úředníků, postavených v čelo spolku, když se jim podaří upevniti znovu důvěru v podnik, který dlouhá desítiletí byl úřednictvu levným pramenem nákupním.

SAMOSPRÁVA

Samospráva po stránce mravní.

(Volné kapitoly.)

I.

V theorii a při slavnostních příležitostech prohlašujeme svoji samosprávu obecní, okresní i zemskou zpravidla za nedotknutelný poklad, za to nejcennější, co máme. »Podetnouti naši samosprávu, znamenalo by podetnouti sám kořen našeho života« — pravil jeden z řečníků na loňském sjezdu českých měst. Ale v praxi všedního života soudíváme o ní docela opačně. Promluvte si důvěrně s kterýmkoli zkušeným úředníkem kterékoli naší samosprávné korporace a najdete sotva jednoho mezi stem, aby samosprávu chválil nebo dokonce jí byl nadšen; ohromná většina úřednictva samosprávného mluví o ní přímo s nezakrytým větším nebo menším despektem. Jako při posuzování skoro všech zjevů našeho veřejného života, máme i zde d v o j í s v ě d o m í, jak to nazval vhodně prof. Bráf. (Viz referát »Kacířský hlas o naší samosprávě« v loňském Přehledu čís. 10.)

Kdo má oči k vidění, shledá se s tímto dvojím svědomím na každém kroku. Měli jsme nedávno velkou affairu rourovou. Nadělalo se s ní v novinách ohromného hluku, mluvilo se opět jako vždy v superlativech o stkvoucí říze královské Prahy, jejíž lem nepodařilo se potřísniti, o Praze jako zářivém vzoru české samosprávy atd. Ale v zasvěcených kruzích říkalo se prostě: »To je přece zvykem, že se provise bere všude . . .«

Stává se však časem přece, že i slavnostní řečník se podřekne. Přizná, že samospráva naše v mnoha kusech nevyhovuje. Ale tu má vysvětlení hned pohotově. »Kdyby vývoji naší samosprávy nebylo bývalo od věků přímo násilně překáženo, byly by dnes Čechy první zemí v Evropě.« (Adámek na sjezdu čes. okresů r. 1895.) Vina svádí se tu prostě na špatné zákony, jež nedopřávají samosprávě plně se rozvinouti, a na nepřízeň správy státní, která maří její počin.

Proti tomu nutno důrazně vytknout, že naše řády ústavní ponechávají samosprávě tak široké pole činnosti, ohraničují činnost její mezemi tak volnými, jako nikde jinde v celé Evropě. To bylo konstatováno nejen německými profesory veřejného práva (Schmidem, Brockhausenem), ale i českými praktiky samosprávnými (Čížkem, Schwarzem). A co se týče nepříznivého vlivu

správy státní, jest nepochybno, že od doby, co opuštěna českou politikou dráha pasivního odporu, ochromující vliv státní správy, který by podlamoval činnost naší samosprávy, celkem úplně přestal. Dnes, jak denně vidíme, již řadu let za obecného rozvratu politického života správa státní do správy komunální sama o své ujmě vůbec se nemíchá a trpí často shovívavě i patrné nezákonnosti, pokud právě nemají vliv na chvilkovou »politickou situaci«. Zejména pak velké obce městské, mající vlastní statuty — jak vhodně se vyslovil prof. Schmid, hledě ovšem v prvé řadě k obcím německým, ale neplatí to pouze o nich — tvoří vlastně ve skutečnosti neodvislé republiky uvnitř státu.

Kdo chce být upřímný, musí doznat, že velký a největší kus viny je v nás samých. Nedovedeme si sami udělat pořádek ve své samosprávě, buď proto, že nechápeme její význam, nebo že jsme zhnuseni a úplně odvráceni od snah pokusit se o nápravu, pozorujeme-li samosprávu na povrch stkvělou, ale uvnitř prázdnou a často zpukřelou. Není pochyby, že je málo lidí, kteří by nejen význam samosprávy pro náš národní život plně chápali, ale také dle tohoto svého poznání vytrvale a důsledně jednali a snažili se správnému nazírání na samosprávu zjednat průchod všude, kde jim možno.

Netečnost k samosprávě v t. zv. širokých kruzích jest u nás prostě úžasná. Vidíme, jak chabě neúčastí interesovaných činitelů pokračují organisační snahy v naší samosprávě, o čemž také již loňský Přehled měl několik článků. A zvláště to vidíme na Samosprávném Obzoru, na repraesentačním orgánu naší samosprávy, který po 30letém životě stále trpí na nedostatek spolupracovníků a odběratelů a udržuje se vlastně pouze obětavostí nakladatelovou. V řadě hodnot, kterými t. zv. široké kruhy naše měří zjevy národního života, ve skutečnosti je samospráva hodně daleko za vysokou politikou, literaturou, uměním, sportem atd.

A přece nechybělo a nechybí závažných hlasů, které význam samosprávy důrazně širokým vrstvám našim vysvětlovaly.

Jako v mnohém jiném, i zde můžeme jít zpět až k Havlíčkovi. Ten již roku 1846 jako 25letý mladík článkem »Co jest obec« thema o významu samosprávy pro nás, zejména i po stránce ethické, takřka úplně vyčerpal. Článek spojuje zdravý realism s jasným idealismem. »I sebe menší o p r a v d i v á dobrá činnost jest prospěšnější, než veliké neuskutečněné a nemožné záměry.« Při tom zařaďuje obec ve službu nejvyšších statků lidstva. »Účel obce musí býti napomáhati, by každý její občan skrze obec účelu svého člověčenského snadněji a co možná nejdokonaleji dosáhnul.« Snaží se o smír egoismu s altruismem; každá obec dle něho musí všem svým členům přinášeti užitek, občané však mají se naučiti »hlavní občanské ctnosti, užilosti«. Zdůrazňuje, že »vlastně více záleží na dobrém zřízení jednotlivých obcí, než na zřízení celého státu ve vyšších stupních«. Prohlašuje za svatou povinnost obce, »státi vždy na vrcholu vzdělání svého času«. Za hlavní věc pokládá »ducha občanského«, občanskou uvědomělost. A teprve v druhé řadě (tenkráte před rokem 1848 za absolutismu a feudalismu!) projevuje přání, aby obce požívaly od státu větší volnosti ve své správě. (Vracívám se k článku častěji a pročítaje jej znova a znova, souhlasím s názorem anonymního pisatele článků o Praze v loňském Národním Obzoru, který doporučoval článek ten za katechismus pro každého, kdo chce se poučit o významu samosprávy.)

Volnější život politický po roce 1860 a zavedení samosprávy obecní a okresní u nás v letech 1864 a 1865 přineslo opět hojně článků a spisků o samosprávě. Též Samosprávný Obzor, r. 1879 Čížkem, Čelakovským, Schwarzem a jinými založený, obsahuje řadu cenných článků o samosprávě vůbec; poslední léta přibyl k němu Harmachův Věstník samosprávný, který uveřejnil zejména pěkné, obsažné a poučné články profesorů Bráfa a B. Riegra. Konečně i Česká politika Laichterova přinesla pozoruhodný, střízlivý a kritický článek Bráfův. O drobných článcích po časopisech a denních listech ani nemluvím. Také prof. Masaryk (v České otázce i jinde) samosprávou se obíral a na význam její poukazoval. —

Přes to vše v širokém publiku, jak již podotčeno, a zejména v denním tisku neproniklo dosud správné nazírání na naši samosprávu, zejména správné její hodnocení ethické, jinak by nebylo možno dvojí svědomí zpředu zmíněné. Pochopitelno, že při této netečnosti, při nedostatku stálé a pronikavé kontroly obecenstva nad činností, resp. nečinností, činitelů samosprávných i v naší samosprávě uhnízdil se »letargický duch«, který je příznakem veřejné správy a veřejného života v Rakousku vůbec. Není v tom také jakýsi nedostatek naší národní české povahy, neschopnost k drobné, vytrvalé práci? Není v tom důkaz, že staletá poroba naučila nás lépe poslouchati, nežli sami sobě poroučeti?

POLITIKA

K naší národnostní politice.

Napsal Dr. E. Chalupný.

II.

Namítne se: kterak je možno provésti tento program, když Němci v Rakousku jsou dosud o mnoho silnější nežli my a když opírají se i našim požadavkům daleko skromnějším? Nuže, právě proto, že příští vývoj situace nemůže být nežli výslednicí sporných snah našich a jejich, a právě proto, že jejich nacionalism je tak urputný, musíme být vůči nim houževnatí do krajnosti. Jakou mírností nebo humanitou dobudeme něčeho na lidech, kteří obstruovali na sněmu českém na ochranu volebních podvodů s čestnými měšťany tropených, kteří chtěli obstruovat regulaci Ohře jen proto, že omylem se domnívali, jako by šlo o regulaci českých krajů, kteří miliony, vynaložené na hotovou kanalisaci Vltavy z Prahy k Mělníku chtěli svévolně uvésti v niveč odporem proti hluboké kanalisaci Labe od Mělníka k Ústí? Kteří při výkladu punktací r. 1890 podvodně zaskočili Staročechy, a podobně při moravském paktu výkladem zákona Perkova české poslance? Co nám dali Němci za to, že někteří čeští poslanci dopomohli k přijetí resoluci Wolfově? Řež v Kašperských Horách a uličnickou obstrukci na sněmu v Praze. Každé naší skromnosti, ústupnosti a smířlivosti bylo a bude zneužito proti nám, a žádáme-li jen polovici svých práv, nedosáhneme ani čtvrtiny. Taktika Maďarů vůči Vídni je tu dobrým poučením, jak bylo řečeno již mnohokrát.

Smíme tedy ve jménu svého práva křivdit někomu z jiného národa, na příklad odpírat některé německé menšině potřebné školy? Odpovídám: situace není taková, aby naše právo již Němcům samo o sobě křivdilo; ale k d y b y někde opravdu věc byla vyhnána na ostří nože, pak spíše dalo by se omluvit bezpráví, učiněné národu privilegovanému, nežli bezpráví, spáchané na národě po věky utiskovaném. Neboť život národů se neměří na jednotlivce a léta, nýbrž na staletí a na miliony lidí, a v tomto celku mnohá dočasná křivda se ztrácí, ba stává se i krokem k trvalé spravedlnosti.

Podobná alternativa se vyskytla na příklad loni při otázce zvýšení kongruy kněžské. Že důchody kaplanů a některých farářů byly bídné, nepopíral nikdo. Ale dokud biskupové, preláti a řády mají v Rakousku ohromné statky a důchody milionové, neměl být povolen ani haléř ze státních peněz na zlepšení příjmů kněžstva nižšího. Kdyby kongruová předloha byla bývala zamítnuta, kdyby podobně byla nyní zmařena snaha po zvýšení štolových poplatků, hierarchie musila by sama učinit něco pro zlepšení stavu svých podřízených, neboť proletáři v kutně byli by nouzí donuceni, mocí vlastní organisace přiměti zpupné naboby, aby se postarali o svou armádu. Celá veřejnost jistě by jim v tom pomáhala. Zatím však místo aby takto i kasta kněžská byla donucena, stát se bojovníkem za sociální pokrok — odhlasovalo se bezpodmínečně zvýšení kongruy, kněžím se přidalo, a tak všecko občanstvo vlastně připlácí na přepych kanovníků a podobných trubců společnosti.

A podobně r e t o r s í n á r o d n o s t n í na poli školství, soudnictví, obchodu, samosprávy a tak dále vzbudila a vychovala by se v řadách Němců samých vrstva bojovníků za národnostní spravedlnost. V této neoblomnosti tkví i p o k r o k o v o s t bezohledného postupu za cílem vytčeným.

Jen tak dospějeme k národnostnímu smíru, po kterém naši positivní politikové a ještě více realisté volají při každé příležitosti. Nikoli slevováním z vlastních práv, nikoli neupřímnými pakty, kterých proti nám bude zneužito, dojdeme k »čestnému smíru«, nýbrž dobýváním a udržováním posice za posicí tak dlouho, až Němci ve vlastním zájmu budou nuceni s námi jednat a některé posice své vyměnit za naše. P a k dostane každý národ, čeho potřebuje, ale nikoli dříve. Dokud nejsme tak daleko, nemůže být o čestném smíru a smiřování řeči; každý, kdo není ohlušen a oslepen svými fikcemi, musí vidět, že předčasný smír nás jen poškodí, a že i příliš časté akcentování národního smíru s české strany je neopatrností a hazardováním. Cesta k čestnému smíru vede jedině bojem, který vyžaduje ovšem obětí na obou stranách. A obětujeme-li my Čechové tolik milionů na své kulturní a menšinové potřeby, nedosahují-li naši lidé vysoké úřední kariery jen proto, že jsou Čechy, jsou-li naši lidé pro svou národnost vyhazováni z bytův a ničeni existenčně — nebuďme příliš skrupulosní, uvidíme-li, že také na německé straně boj něco stojí. Nelze schvalovati snad čiré násilí, podvody neb jiné zlořády za účelem nacionálního boje. Ale nelze také popříti, že na př. pražské bouře r. 1897, které křiklavě vybočily z mezí přípustných demonstrací a které snížily se až k plenění cizího majetku, že bouře ty přinesly naší spravedlivé věci užitek a značně zbavily Prahu německého nátěru. Politik tedy nebude sice štváti luzu k rozbíjení oken a vytloukání krámů německých, ale také nebude křivdit historii a proklínat události o sobě prospěšné, třeba že při nich mimochodem prasklo několik tabulí okenních. Za bolestné výstřednosti, provázející každý převrat, odpovědni jsou nikoli, kdo bojují za své právo,

nýbrž ti, kteří zamezují klidný vývoj a tak utiskované vhánějí na cesty nezákonné.

Program tento není zběsilým šovinismem; nechce být uskutečňován povykující demagogií ani štvát, nýbrž radí: vztáhněme ruku k spravedlivému smíru, majíce ji ovšem stále připravenu k ráně, bude-li třeba rány. Ten program ovšem není také bezpáteřným oportunismem, který vede politický maloobchod bez vyšších a širších cílů. Nespouští s oka cíle naší státní samostatnosti, ale volí k němu cestu praktickou, ne doktrinářskou. Avšak ačkoli podklad jeho je širší nežli podklad programu státoprávního, přec počítá i se strachem, který pouhá zmínka o státním právu nahání šovénům německým; a dovede ocenit i tento psychologický tlak na zlé svědomí německé minulosti a obavy z budoucí možné odplaty. Jenže je si vědom, že činitel podobný sám o sobě nestačí na základ politické práce, i nepřeceňuje ho.

Nacionální základ programu toho nestojí v cestě ani hospodářskému boji tříd, ani boji s klerikalismem, aniž kterékoliv otázce všelidské. Nejsou v něm vymýšleny závory a čínské zdi národů proti sobě. Program ten nic nevymýšlí z doktrin, nýbrž vyvozuje důsledky z existujících již poměrův. A poměry v Rakousku stojí dnes tak, že útisk národnostní v obou polovicích říše nejvíce křičí po spravedlnosti, přehlušuje nářek nad křivdami jiného druhu, a že z každé téměř otázky veřejné stává se otázka národnostní. Boj protiklerikální za Wahrmundovy aféry nedovedl rozrazit nacionální souručenství německé; hospodářské ohledy při rourové aféře pražské musily ustoupit národnostním; technické otázky volebních reforem jsou posuzovány nacionálně. Politická uvědomělost širokých vrstev lidu českého je v základě národní, vlastenecká, a bylo by zhoubnou zpozdilostí podceňovat ji nebo stíhat výsměchem, jako se dosud děje tu a tam. Je krátkozrakostí nevidět, kolik protiklerikalismu a svobodomyslnosti zahrnuje v sobě pravé české vlastenectví, složené z prvků historických (husitství a reformace) i moderních. Český nacionalism, pokud se nezvrhá v jednostrannost a karikaturu, je směrem složitě kulturním a bude mít ještě veliký a dobrý vliv na osvětové poměry této říše. Patří-li jeho starší primitivní formy do minulosti, patří již minulosti také podceňování vlastenectví, které v některých kruzích českých zavládlo v letech devadesátých. Dnes teprve ukazuje se pravdivost a dosah výroku Palackého — v roce 1849 všem předčasného — že idea národnostní má vůdčí úlohu a nezmizí s jeviště světového, dokud nevykoná zplna svůj úkol.

Jsem jeden z těch, kteří před lety, hlavně r. 1899 a v letech následujících vystupovali proti příkrému nacionalismu. Vedli jsme boj úporný a své tehdejší přesvědčení jsme zaplatili těžce. Tím spíše máme dnes právo doznati, že naše tehdejší stanovisko bylo sice poctivé, ale ukvapené. Uplynou ještě léta a léta, než bude skutečností to, co se nám tehdy skutečností zdálo — bratrství národův — a lepším úkolem je klestit cestu této žádoucí budoucnosti, nežli překážet jí bláhovou domněnkou, že již nastala.

Nepíšu to ze snahy, dělat program pro nějakou novou stranu, také ne ze ctižádosti, abych dokazoval, že život a vzkříšení českého národa byly jen ouverturou, přípravou tohoto objevu — ačkoliv obojí by nebylo nesnadno podniknout a dokázat podle osvědčených vzorů. Chci spíše poukázat na snahy, které by měly býti našim stranám společny a které mohou býti spíš uskutečněny prací několika stran již ustavených nežli zakládáním strany nové vedle tolika nynějších. Chtěl jsem těmito řádky čelit jak líné spokojenosti, tak i nervosní netrpělivosti a depressi, která podlamuje naši politiku v nejširších rozměrech. A rád bych, aby naši lidé se vymkli ze začarovaného kruhu hesel a frází starších i novějších, odvykali víře v pouhé deklamace a nebáli se pohledět ve tvář skutečnosti — skutečnosti tvrdé, ale odhodlaným pracovníkům skýtající pevnou důvěru v budoucnost.

*

jl. Z Vídně, 7. října 1908.

Všechny záležitosti vnitropolitické náhle byly odstaveny daleko stranou, i otázka německé obstrukce na českém sněmu a jejích důsledků; jako velká vlna objevily se dvě významné události na půdě politiky balkánské a způsobily pravou záplavu úvah, výkladů, protestů a hrozeb. Dne 5. října prohlášeno bylo Bulharsko za neodvislé samostatné království, a dne 7. října vydán byl cís. Františkem Josefem I. manifest k lidu v Bosně a Hercegovině, kterýmž rozšířena jest suverenita císaře rakouského také na Bosnu a Hercegovinu, obě země stávají se dědičnými zeměmi rakouskými. 5. a 7. říjen 1908 zůstane bez odporu významným datem pro psané dějiny, ale ve skutečnosti nastává opravdová proměna toliko tím, že panovník zaručuje dnem 7. října zavedení ústavních řádů, odklizení dosavadní absolutistické správy, zavedení občanských svobod, hájení národní a náboženské rovnoprávnosti, zřízení sněmu na základě zastoupení zájmového. Jinak znamenají diplomatické akty bulharské i rakousko-uherské toliko také formální ustálení stavu, který ve skutečnosti již existoval. Rakousko-Uhersko bylo po celý čas od 29. července 1878 v okupovaných zemích suverenním, tak jako nyní po 7. říjnu 1908. Suverenita tureckého sultána byla v Bulharsku i v Bosně pouhým stínem, neužitečným, prázdným titulem, jak praví nejnovější král, Ferdinand I., nebyla ani — illusí. Omlazené Tu-

recko počítající s reálnými poměry s lehkým srdcem může oželeti prázdný, nic neznamenající stín suverenity v Bosně a Hercegovině vzhledem k tomu, že nabývá skutečné svrchovanosti v obvodu novopazarském, který se táhne mezi Srbskem a Černou Horou směrem jihovýchodním až k Mitrovici. Zde mohlo Rakousko-Uhersko míti své vojsko; odvolává-li odtud své posádky, je to projev důvěry k Turecku a zároveň ústupek mající skutečnou cenu pro ně. Proto také není slyšet ani ostřejších námitek, neřku-li příkrých protestů se strany turecké proti kroku císaře rakouského, připravenému již od srpna t. r. Zahraničný tisk byl sice po celý týden přeplněn zprávami o protestech a výstrahách signatárních velmocí, jejichž součinností vznikla berlínská smlouva, ale ukazuje se, že baron Aehrenthal prve dobře půdu připravil, aby krok ze dne 7. října pevně a jistě mohl býti učiněn.

V Srbsku vře opravdová nespokojenost. Na velkém táboře, konaném 6. října, protestováno bylo velmi hlučně proti osamostatnění Bulharska a proti anexi Bosny a Hercegoviny Rakousko-Uherskem. Přijatá resoluce vybízí přímo k vojně. Všeobecný je úsudek, že zůstane při demonstracích třeba prudkých, vášnivých a snad i krvavých — ale prostých dalších důsledků. Bursy podléhaly rozčilení toliko jeden den — jsou již uklidněny; ve finančních kruzích nikdo nevěří v porušení míru — a tykadla finančních kruhů zřídka se klamou.

Mínění se za třicet let velmi důkladně změnilo. Vrstvy, které se bránily tehdy anexi Bosny a Hercegoviny, které se stavěly proti okupaci, pokládají trvalé připojení obou zemí za krok naprosté nutnosti a za velké aktivum monarchie. Němečtí konservativci varovali před obtížením monarchie novými passivními provinciemi, »dokud starých, passivních provincií je mnoho, dokud je třeba milliard, aby staré passivní provincie byly uvedeny na náležitou kulturní výši«, a druhdy slavený polský řečník Hausner k těmto důvodům odporu přidal ještě další. Dne 5. listop. 1878 volal, že »Rakousko-Uhersko se obou zemí zmocnilo bez právního titulu, bez dobytí ve válce, bez provokace, a že je okupace těžkým bezprávím, loupeží (Länderraub), jíž by musil kárati jako člověk a jíž se štítí jako Polák.« »Podle mého názoru, — pravil — nesmí Polák podati ruku k takovému jednání, byť šlo i o národ asijského původu, mohamedánského náboženství a nízkého stupně kulturního.«

Po třiceti letech slyšíme z těchže kruhů zpívat chvalozpěvy na mocnou pásku, která pojí Bosnu a Hercegovinu ke starým zemím rakouským, slyšíme mnohoslibné projevy naděje, že nyní, kdy nastala jistota na místě provisorního stavu, s větší důvěrou rakousko-uherský kapitál do obou zemí prouditi bude a že rychlým tempem zvyšován bude jejich hospodářský rozkvět.

Konstatuje se z kruhů finančních, že byly zbytečny obavy před škodami, jež by anexe mohla způsobit.

Obchodní obrat je obmezen skoro výhradně na Rakousko-Uhersko a investovaný rakouský kapitál pracuje v obou zemích se značným prospěchem. Před okupací kolísal celý obrat mezi 20—30 mil. K (sečteme-li vývoz i dovoz). V roce 1906 činil již vývoz 117·7 mil. korun a dovoz 109 mil. K. Takový hospodářský rozvoj, s jakým se setkáváme v Bosně a Hercegovině, je dosud zbožným snem starých passivních zemí rakouských, a mezi Poláky není už slyšet sentimentální přirovnávání anekt. zemí k »roztržené a zničené Polsce«. Bosna a Hercegovina budou míti svou vlastní správu, sněm založený sice na systému kuriovém, ale na značně širokém právu volebním. Ve správních úřadech je nyní již přes 30% domorodců a dalším rozvojem školství bude procento toto přirozeně stále příznivější pro obyvatelstvo domácí. Sněm zemský bude tribunou mínění v zemi vládnoucích a vzdálenější pozorovatel bude konečně moci klidně bosenské poměry stopovati. Přišel-li nyní kdokoli do Bosny a do Hercegoviny konat politická, hospodářská a sociální studia, padl buď do rukou nástrojů druhdy pana Benjamina Kalaye, nyní pana barona Buriana, nebo do rukou agitátorů myšlenky velkosrbské; na jedné straně vše bylo do oblak vychvalováno, na druhé vše do pekel odsuzováno. Pravda, že na vojsko a žandarmerii bylo vydáno ročně sedmkrát víc než na školství, ale pravda také je, že bylo nezbytně nutno prostředky — bohužel někdy příliš ostrými — zapuzovat romantismus zbojnický a že bylo jenom pozvolna možno utvrzovat v obyvatelstvu touhu po všeobecném průměrném vzdělání školském, na kteréž jsme my uvyklí již po dlouhá desítiletí. Bylo nutno touhu po osobní pomstě a odvetě nahraditi snahou po udržení pevného právního stavu a bezpečí opřeného o zákon. Člověk může být krajním odpůrcem naší říše, ale, je-li spravedlivý, musí přiznati, že poměry společenské v Bosně a Hercegovině jsou příznivější než v sousedním Srbsku.

Všeobecný pokrok bude se bráti nyní mnohem čilejším tempem ku předu, kdy úřednický a vojenský absolutismus ustupuje řádným ústavním poměrům a kdy repraesentace lidu bude při všech záležitostech Bosny a Hercegoviny spolu rozhodovati a kdy také zřízením okresních zastupitelstev sesílen byl vliv domácího obyvatelstva na správu.

Bosna a Hercegovina jsou dědičnými zeměmi habsburskými, na obě země nemůže se nikdo více dívati jako na cosi z pola cizího, 1,737.000 obyvateli jejich rozmnožena byla slo-

vanská majorita říše. Císařský manifest slibuje obyvatelstvu anektovaných zemí »stejnou ochranu všech náboženských vyznání, řečí a národní svéráznosti — všech těchto vznešených statků má v plné míře užívati«. Vyslovena touha po harmonii mezi panovníkem a lidem jakožto nejdrahocennější záruce státního pokroku... Lid bosenský a hercegovský bude usuzovati podle skutků, z nichž prvým bude oktroyovaná ústava, která co nejdříve má nabýti platnosti.

*

V Praze, 8. října 1908.

Vládní předloha o reformě volebního práva do sněmu království českého je hotova a bude, jak denní listy oznámily, předložena již v zítřejší schůzi sněmovní. O jejím obsahu přinesla »Bohemie« podrobnou zprávu, jež byla oficielně potvrzena. Osnova bar. Becka zachovává dnešní kuriátní zřízení. To dalo se ovšem po opětovných a rozhodných projevech vládních proti zavedení rovného práva hlasovacího očekávati. Baron Beck zvýšil dále po vzoru vídeňském značně počet poslanců, daleko více nežli učinil r. 1905 baron Gautsch. Přidává nejen kurii všeobecné, nýbrž i všem ostatním — mimo kurii velkostatkářskou. Zde zachovává status quo — od této »državy« velkostatkářské vychází právě tak, jako na radě říšské vycházel od »državy« německé. Při tom zabezpečuje ve sboru velkostatků nesvěřenských Němcům p r á v n ě oněch 21 mandátů, jichž dosáhli tito až dotud vždy jen kompromisem. Obchodním komorám zvyšuje se počet poslanců z 15 na 17. Komory pražská a liberecká budou totiž vysílati na příště každá 5 poslanců místo dosavadních čtyř. Připadne tedy na Čechy 9, na Němce 8 poslanců. Tu vzájemný poměr je jistě nejkřiklavější. Taktéž má býti zvýšen počet poslanců za města. Máme zde míti 56, Němci 36 poslanců (dle jiných zpráv 55, Němci 37!). Kurii venkovské přibude 5 poslanců, bude čítati 84 místo dosavadních 79 poslanců. Z těch má býti 53 Čechů, 31 Němců. De facto však bude míti kurie venkovská 104 poslance, ježto předloha barona Becka uděluje z e m ě d ě l s k é r a d ě právo, voliti na sněm 20 poslanců, 13 Čechů a 7 Němců. To je ovšem novota, a stane-li se zastoupení zemědělské rady skutkem, můžeme v dohledné době očekávati nové zvýšení počtu poslanců zemských. Je totiž nepochybno, že bude-li míti zastoupení zemědělská rada, bude nutno přiřknouti též zastoupení ž i v n o s t e n s k é r a d ě, jež bude zřízena! Co se týče kurie všeobecné, znamená předloha Beckova oproti předloze Gautschově pokrok potud, že zvyšuje počet poslanců z 36 na 43 (25 českých a 18 německých) a že v ní udílí právo volební pouze těm, kdož nemají volebního práva jinde, kdežto dle Gautsche měli tam voliti i voličové všech jiných kurií. Konečně dává vládní předloha po virilním hlase oběma rektorům škol technických.

Vládní předloha s p o j u j e dále k u r i e z á j m o v é s k u r i e m i n á r o d n o s t n í m i. Na sněmu totiž nemá býti více kurie městské a venkovské, nýbrž kurie česká, německá a — velkostatkářská. Působil tu p a k t m o r a v s k ý! Kurie volí zemský výbor, jehož počet členů se zvýší na 10 (5 Čechů, 3 Němci a 2 velkostatkáři). Právo veta prý kurie mít nebudou — jako na Moravě — a Němci proto hrozí prudkou oposicí. Okresy volební budou národnostně rozhraničeny — jako na Moravě.

Bude zajímavo, jaké stanovisko zaujmou k vládní předloze strany české, především agrární a mladočeská. Předem je jisto, že benevolentější budou agrárníci. Nejen následkem svého zásadního stanoviska, nýbrž proto, že značně získají. Že by mladočeši, ač ústy dra Koernera podali návrh na všeobecné hlasovací právo s poměrným zastoupením, zmařili předlohu zachovávající kuriátní zřízení, je asi vyloučeno. Nutno tedy počítat s tím, že kurie zůstanou. V tom případě nutno však zdůrazniti požadavek z a s t o u p e n í p o m ě r n é h o. Když již nebudeme míti hlasovací právo rovné, ať alespoň z m e n š í s e z l o p o m ě r n ý m z a s t o u p e n í m n á r o d n o s t n í c h m e n š i n i j e d n o t l i v ý c h p o l i t i c k ý c h s t r a n!

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Zpráva zemského výboru o akci k povznesení živností.

Zemský výbor království Českého předložil sněmu obvyklou zprávu o zemské akci k povznesení malých živností za rok 1907. Zpráva jest v podstatě pouze ú č e t n í m, stručným výkladem doprovozeným výkazem o tom, kterak bylo v r. 1907 použito zemské dotace živnostenské, obnášející 50.000 K. Rozboru posavádní akce a výhledu v budoucnost ve zprávě není. Nejzajímavějším jest vlastně seznam nezúročených zápůjček, poskytnutých ze zemské dotace na zakoupení pomůcek pracovních v létech 1896 až 1907. Především vidíme, že řada družstev jest v likvidaci, ačkoliv neseznáváme, kde likvidace byla již provedena. V jednom případě shledáváme, že stroje byly odebrány, a to Krušno-

horskému družstvu pro výrobu svršků a smutečních potřeb v Suniperku. Stalo se tak jen v tomto případě? Míníme, že takových družstev jest více, jak důsledně z dat uvedených u družstev likvidujících vyplývá. Výše zápůjček, v 30 případech od r. 1896 do r. 1907 včetně poskytnutých, obnáší 68.902·97 K; na to splaceno v r. 1907 1136·11 K, v létech předchozích 10.848·17 K, zbývá tedy nezúročená zemská zápůjčka na stroje v obnosu 56.918·69 K.

Četné podpory byly poskytnuty na mistrovské a odborné kursy, leč i tu postrádáme bližšího vylíčení a jakékoliv soustavnosti. Mnohost podpor ještě není sama o sobě zásluhou. Přáli bychom si vybudování určitých mistrovských kursů, jich prodloužení, prohloubení, lepší zařízení, a o tom ve zprávě zemského výboru nenalézáme ničeho. Suché číslice, jež se sněmu předkládají, mluví nanejvýše o nesoustavnosti udělovaných subvencí. Uděluje-li se na př. na kurs pro stavební truhláře v Praze 200 K a na kurs pro ženské krejčí v Karlových Varech 400 K, na kurs pro mužské krejčí v Příbrami jen 80 K, pak je to nepochopitelno. Příspěvky na truhlářské kursy jsou vůbec směšně malé. Z kursovnictví nesmí se státi diletantství. Postrádáme jakékoliv vyšší položky pro déle trvající kursy, vyjímaje snad jedině kursy knihařské. Technologickému museu v Praze by mělo býti přímo uloženo, aby určité pravidelně opakované kursy, jako truhlářské, sklenářské, lakýrnické, pro malíře pokojů atd., vybudovalo, prodloužilo i opatřilo vším potřebným zařízením. Arci subvencí jednoho neb i tří set korun se to nespraví, tu třeba dotací vyšších, které ze zemské dotace snadno poskytnuty býti mohou. A nestačí-li dokonce 50.000 K, nechť se zvýší, nebo zůstane království České, jež jiným zemím svou zemskou akcí živnostenskou dalo krásný příklad, na konec po zadu za jinými korunními zeměmi, kteréž nyní mílovými kroky dohánějí, čeho zanedbaly. Na místo tříštění přáli bychom si soustavného postupného vybudování určitých institucí. Ve zprávě postrádáme ostatně souborných výkazů o tom, kterak v jednotlivých odvětvích akce ku povznesení živností bylo působeno a jakých obnosů úhrnem bylo na činnost v dotyčných odvětvích upotřebeno. —

O tom, jak se osvědčuje nová instituce podporování mistrovského učení, nenacházíme ve zprávě zmínky. Vyplaceny byly teprve 2 podpory. Neslibujeme si z »podporování mistrovského učení« mnoho. Přibude zas jeden titul k dosažení subvencí poslaneckým doporučencům. Neshledáváme ve zprávě nijaké záruky, že subvence řádně jest používáno ku zdokonalené výchově učně, že děje se řádná kontrola a pod. Podporování škol (školy krajkářské, knihařské atd.) z této dotace nezdá se býti správným; k tomu cíli je přece rozpočet na pokračovací a odborné školy živnostenské. (Také název dotace »maloživnostenská« a název zprávy »o zemské akci ku povznesení malých živností« nepřiléhá. Z dotace podporuje se řada akcí k povznesení domáckého průmyslu, krajkářství v obvodu průmysl. musea v Hradci Králové, perlařství, hračkařství a pípařství na Hořicku atd., anebo k povznesení průmyslu vůbec, jako jsou kursy typografické atd. To však jen mimochodem.)

Účetní zpráva zem. výboru o akci živnostenské neobsahuje ovšem ničeho, co pod 50.000 korunovou dotaci živnostenskou nespadá. Jistě tím není péče zemského výboru o živnosti vyčerpána a ani obraz t. zv. akce živnostenské není úplným. Podpora museí průmyslových, zvláště takových, kteréž vykonávají úkoly akce živnostenské, by musila býti přičtena zemskému výboru k dobru. Také úvěrní akce zemská nevyčerpává se výkazem nezúročených zápůjček na zakoupení pomůcek pracovních v létech 1896 až 1907 a seznamem 7 bezúročných zápůjček k úhradě družstevních nákladů zařizovacích, o němž nutno si domysliti, že vztahuje se jen na rok 1907. Leč tu přicházíme ke kořenu otázky. Zemskému výboru chybí ucelený živnostenský odbor, chcete-li živnostenský úřad, shrnující zemské veškeré záležitosti živnostenské, v čele s úředníkem řídícím a předběžně approbujícím, za řádné fungování kanceláře příslušnému přísedícímu zem. výboru zodpovědným. Na sněmu podán jest Preissův návrh na zřízení zem. živn. úřadu, kterážto myšlenka byla propracována prof. Grubrem v Obzoru Národohosp. Věc by bylo lze provésti k velikému prospěchu interesentů i zemské správy prostě administrativně, vnitřním opatřením, k němuž dojíti musí i v jiných oborech, nemá-li náš nejvyšší samosprávný úřad zemský pokulhávati za ústředními úřady státními, které se modernisují zvolna, ale přece.

—y—

ZE DNE

Za volební právo žen. V manifestační schůzi českých žen, konané dne 2. října 1908, jejíž nálada celková vyznívala v požadavek všeobecného rovného práva hlasovacího mužů i žen do zemského sněmu, vyslovila sl. F. Plamínková také eventuelní požadavek, aby v tom případě, kdyby nebylo docíleno žádoucí rovnosti a všeobecnosti volebního práva a kdyby setrváno bylo při systému kuriovém, dáno bylo ženám alespoň volební právo ve všech kuriích. Vyslovení této eventuality dává ovšem zastancům systému kuriového jakousi naději, že by se daly jisté organisace ženského hnutí uspokojiti i v případě zavedení volební opravy kusé a celkově škodlivé, kdyby se vyhovělo požadavku výlučně feministickému. Lépe by se byla zajisté vyjímala výzva českých žen, aby odhlasování každé volební osnovy, jež nevyhoví vedle požadavků národa jako celku zároveň i oprávněnému požadavku rovnosti pohlaví, bylo českými poslanci zmařeno. Návrh sl. Plamínkové mohl by se tedy považovati za poněkud přenáhlené zaujetí stanoviska výlučně feministického. Daleko nepříznivější dojem působí sdělení p. K. H. v »Čase«, že sl. Plamínková svěřila petici žen za volební reformu — agrárnímu klubu, a že klub výslovně dovolil poslanci Viškovskému, aby ji podal. Či snad máme věřit, že agrární klub se vůbec opravdu ujme věci, která hoví požadavku širokých vrstev lidových a která musí vzbuditi nelibost agrárních velmožů?

Rozumná a poctivá politika. Dne 16. srpna 1908 uveřejnil »Čas« posudek odborníka o rourové otázce, který vyzněl vřelým doporučením materiálu francouzského (Pont à Mousson). Dne 20. srpna končil článek »Času« o té otázce slovy: »Víme, že vodárenská komise ve své většině kloní se k přijetí nabídky rakouského kartelu a tu pravíme, že dnešní nabídku rakouského kartelu, která nevyhovuje podmínkám konkursu ani nedává naprosto žádných záruk sociální péče o dělnictvo, vodárenská komise schváliti *nesmí. V zájmu národa i obce!*« Dne 3. září cituje »Čas« článek »Frankfurter Zeitung«, který věcně souhlasí se zadáním dodávky firmě francouzské a praví: »Nechci mínění svého tajiti, že tentokráte jsou pražští Čechové na tom, aby z důvodů nejnerozumnějších (totiž národnostních) provedli věc o sobě velmi rozumnou...« Dne 8. září cituje článek téhož německého listu, schvalující věcně čin správní rady vodáren, končící slovy: »A jest třeba litovat, že v Praze správná myšlenka byla těžce zkompromitována národní pošetilostí — ne-li korupcí, která se oděla v šat národní střeštěnosti.« Dne 31. srpna mimo to mohli se dočísti pánové z »Času« citátu z článku německého listu »Alldeutsches Tagblatt«, který souhlasí plně s dodávkou Francie a dne 8. září podobného velmi ostrého článku z německého listu »Börsen- und Handelsberichte«. Mohl a měl tedy »Čas« věděti, že to nebyla jen »vlastenecká ulice«, nýbrž i seriosní část mínění veřejného, jež *věcně* souhlasila s rozhodnutím komise vodárenské, třeba se vyslovila způsobem odsuzujícím a plným opovržení k aféře korupční, kompromitující věc o sobě dobrou. Ale jak máme dokonce pochopiti onu... (nelze nalézti výrazu slušného a výstižného zároveň), se kterou pan J. H. ve feuilletonu posledního nedělního čísla »Času« praví: »Pont à Mousson vyhrál nad kartelem. Protože veřejnost naši posedla vlastenecká fráze proti Němcům a Židům«. Věřili byste, že do naší posedlé vlastenecké veřejnosti patří i »Frankfurter Zeitung«, »Alldeutsches Tagblatt«, »Börsen- und Handelsberichte«, ano i sám — »Čas«? — (Podobně jako »Čas« píše o věci právě — p. L. Bondy ve »Dnu« a »Právo Lidu«.)

O nehospodárnosti při městských elektrických podnicích pražských. Nejlepší svědectví této nehospodárnosti podává jimi vystavená statistika kilowatthodin za r. 1907 a jemu příslušná spotřeba uhlí. Statistika znázorněna jest graficky v pavilonu města Prahy. Nesrovnalosti její nejen že nutí k přemýšlení a nedůvěře, ale jest hned jasno i při zběžném výpočtu, že uhlím se velmi nehospodárně nakládá. Dle statistiky obnášel největší počet kilowatthodin v jednom dni vyrobený 62.000 a jemu odpovídá spotřeba uhlí 165.000 kg, nejméně vyrobeno 31.000 KWH a tomu odpovídá denní spotřeba 80.000 kg. Nejmenší však spotřeba uhlí jest menší, a to 70.000 kg, a tu vyrobilo se 35.000 KWH. Tedy nesrovnalost trochu příliš zřejmá, neboť tu differuje denní spotřeba mezi 2—2·6 kg uhlí na 1 kilowatthodinu, čili as o 30%. Při maximálním zatížení centrály, kdy jdou stroje vesměs 1000 HP i větší, spotřebuje se na *1 KWH* as 2·661 kg uhlí — tedy na 1 HP a hodinu *2 kg uhlí.* Uvážíme-li, že pro stroje 1000 HP garantuje každá strojírna na 1 HP a hodinu spotřebu *0·5 kg uhlí* o výhřevnosti 6000 kalorií, uvážíme-li, že v centrále topí se směsí uhlí černého a hnědého, jehož výhřevnost lze směle bráti 4500, tu dle garancií má se spotřebovati při normálním pohonu na 1 HP a hodinu *0·625 kg* uhlí. Spálí se tudíž v pražské centrále *třikrát* tolik, co pro normální pohon strojů jest garantováno — zcela jistě *dvakrát* tolik, kolik by se i při špatném pohonu spálilo!

O prof. Janu Gebauerovi přináší »Čas« článek, z jehož účelů neposledním jest, aby Přehled byl d e n u n c o v á n »vlastenecké ulici« (mluveno dikcí Času), že »snížil českého člověka«, aby vyvýšil vídeňského profesora Jagiće. Český člověk snížen a vídeňský pochválen! Hrůzo! Nechybí nežli slovo vlastizráda. Že článek o Jagićovi byl psán tónem odborným a ne snižujícím, že zaň ručí autor, že týž autor p. dr. Karásek psal o Gebaurovi stejně v j i n ý c h časopisech a že Přehled v redakční poznámce vyslovil nesouhlas s příkřejšími výroky dra Karáska o Gebauerovi, čehož j i n é č a s o p i s y n e u č i n i l y — Čas neudává. Nemohl by toho k své denunciaci potřebovat.

Čtvrtý milion návštěvníků pražské výstavy bude jistě dovršen tuto neděli; bude prý totiž ukazována největší atrakce výstavní. Pořadatel proslulého karnevalu a jiných zábav bude za zvuků smutečního pochodu ve stínu černých praporů na promenádě popraven.

Banka Slavia. Tento přední český ústav pojišťovací dosáhl za správní rok 1907 v odboru životním výsledků všechna minulá léta značně převyšujících a zejména jest pozoruhodno, že k Slavii obracejí se čím dále četněji osoby, uzavírající pojištění na veliké kapitály. V řečeném roce bylo Slavii podáno 7752 návrhů na pojištěný kapitál K 27,552.830·—, z nichž bylo vyhotoveno 6763 pojistek na kapitál K 23,330.950·—, celkem pak banka Slavia měla koncem roku 1907 v platnosti 52.900 pojistek na kapitál K 146,290.303·28, při čemž roční pojistné dosáhlo výše K 5,629.122·48. Pojištěných kapitálů po členech zemřelých a kapitálů na dožiti pojištěných jakož i důchodův a pensí vyplaceno v témže roce K 2,124.408·97, až dosud pak vůbec Slavia vyplatila K 97,214.430·97, vedle toho rozdělila členům odboru životního, plníc tím zároveň ušlechtilý příkaz vzájemnosti, čistého zisku K 2,092.765·53. Za jediný poslední rok 1907 tělo dividendy bylo vyplaceno K 256.345·96. Měrou znamenitou vzrostly zároveň též reservní fondy banky Slavie, které dosáhly imposantní výše K 41,778.165·—.

Učitelského Přehledu, vydávaného na Horách Kutných redakcí Jos. A. Černého, vyšlo čís. 1. ročníku V. s následujícím obsahem: Vojta Beneš: Umělecká kultura. — Josef Kožíšek: Jubilejní rok a láska k dětem. — Egos: Škola mateřská. — Fr. Schneider: Veřejnost školního vyučování. — Stan. Klíma: Volný sloh. — MUDr. Em. Semerád: II. mezinárodní sjezd pro školní zdravotnictví v Londýně. — Seznam článků uveřejněných v časopisech. — Různé zprávy. Zprávy literární. — Celoroční předplatné 4 K.

Knihy redakci zaslané:

Nakl. J. Otty: L. N. Tolstoj: Vojna a mír. Přeložil P. Papáček a j. Díl I. 403 str. H. d'Alméras: Manželství u různých národů. 108 str. za 40 h. — Kenneth Grahame: Zlatý věk. Přel. J. Bartoš. 160 str. za 1 K 50 h. — Z. Nejedlý: Zpěvohry Smetanovy. 313 str. za 5 K. **Nákl. Dědictví Komenského:** P. Lombrosová Život dítek. Přel. K. Křivý. 149 str. za 2 K 50 h. **Nákl. Volné Myšlenky:** V. M.: Socialism a sociální demokracie. 67 str. za 20 h. — Vojben: Osnova dětské čítanky. 35 str. za 12 h. **Nakl. Matice Srpske** (Nový Sad): W. Shakespeare: Othello. Do srbštiny přeložil Dr. Světislav Stefanović. – St. Sremac: Iz kniga starostavnich. **Nákl. F. Topiče:** F. J. Čečetka: Bývávalo. 72 str. za 60 h. **Nákl vlastním:** Dr. Jos. Gruber: Obchodní a živnostenská komora v Praze. 56 stran. — Katalog Jubilejní výstavy v Praze č. 1—5. **Nákl. J. Laichtera:** Jos. Laichter: Na přechodu. 533 str. Myšlenky Marka Aurelia. Přel. E. Peroutka. 235 str. za 2 K 80 h. A. Lalande: Rukověť praktické morálky. Přel. G. Tichý. 134 str. za 1 K 40 h. **Nákl. K. Neumannové:** Cam. Lemonnier: Mrtvý (další slova nadpisu nečitelna). 108 str. **Nákl. Spolku čes. akademiků-židů:** Kalendář česko-židovský. Red. Dr. V. Teytz. 171 str. za 1 K 20 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a zodp. redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 16. ŘÍJNA 1908. ČÍSLO 4.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

LITERATURA

Nové německé informace o české řeči a literatuře.

Veliká berlínská encyklopaedie »Die Kultur der Gegenwart«, redigovaná Pavlem Hinnebergem, o jejíž předchozích výborných svazcích také u nás bylo několikráte psáno, došla právě v objemném (396 str.) devátém oddílu I. řady k východoevropským jazykům a literaturám.

S uspořádáním a s rozměry jednotlivých statí nelze se docela usmířiti, za to nebude nikdo upírati, že spolupracovníci byli opravdu vyhledáni mezi nejpřednějšími odborníky a znalci. Složitá, ač naprosto nejednotná slovanská kultura, jmenovitě pokud vyslovena jest literaturou, jest jistě tak obsáhlá, že v encyklopaedickém díle, repraesentujícím velice čestně soudobou vědu německou, nemusila a neměla býti shrnována v celek s písemnictvím novořeckým, uherským, finským, estonským a litevským, když již ostatně redakce z téhož dílu vyloučila výklad o jazyku finsko-uherské skupiny i o jazykovém podkladě skrovné literatury litevské a lotyšské, takže z ryze filologických výkladů obsahuje tento díl pouze Jagićovu krásnou a obsažnou při veškeré stručnosti studii o řečech slovanských. Vezme-li se za východisko základní princip Hinnebergovy encyklopaedie, že »má podávati dějepisně opřené všeobecné vylíčení naší dnešní kultury, předvádějíc ve velikých rysech základní výsledky jednotlivých oborů kulturních dle jejich významu pro celou kulturu přítomnosti a pro její další vývoj«, nemůže se disposice díla shledati případnou. Jest jistě křiklavým nepoměrem, zaujímají-li literatury tento počet stran: ruská 112, polská 22, česká 17, jihoslovanské (pojaté v jednolitý celek) 51, novořecká 18, uherská 43, finská 23, estonská 20, litevská 17, lotyšská 6. Na první pohled je patrno, jak menší slovanské literatury vlastně jen jsou odstrčeny ve prospěch písemnictví málo významných neslovanských národů; jak literatura ruská dusí i přes světový svůj význam v tomto díle naše a polské písemnictvo; jak obratnou koncentrací prof. M. Murka bylo získáno vydatné místo pro výklad slovesného vývoje u Slovinců, Srbů, Chorvatů a Bulharů, a konečně, jak — zda vinou nedostatečně informované redakce či českého spolupracovníka prof. Máchala? — docela zmizela literatura slovenská se Sládkovičem, Hviezdoslavem, která jistě se může měřiti významem s literaturou estonskou neb lotyšskou.

Při disponování látky patrně spolupůsobila odiosní zásada německá »slavica sunt, non leguntur«, která však v poslední době i v Německu, jak ukazují krásné projevy profesorů K. Krumbachera a L. K. Goetze, bohudíky stává se překonaným stanoviskem; není sporu, že ústřední redakce přesně vymezila počet stran každého jednotlivého příspěvku, a že se bránila, aby rozměr nebyl překročen; i padá vina vzájemné nepoměrnosti velkou částí na její svědomí. Leč spolupracovníci sami mohli leccos napraviti, ať již výhodným využitkováním daných rozměrů, ať rozrůzněním základních věcí od podružných detailů, ať posléze uměním charakteristiky, pečlivým šraffováním výšek, schopností praegnantní zkratky, synthetickou methodou. V díle jest opravdu několik prací, které výborně vyhověly všem těmto požadavkům. Ježto se obmezuji přirozeně na část, jednající o Slovanech, nejsa pro posouzení ostatku naprosto kompetentní, jmenuji jen mistrovské dílo synthese, jímž jest úvodní stať Jagićova o slovanských jazycích, upozorňuji na hluboký rozbor ideí písemnictví ruského, který na místě štědře vyměřeném vypracoval Al. Veselovskij; klaním se novému dokladu umění literárně historické essence, jaký na 22 stranách s nejpřísnější oekonomií a přece bez vynechání jediného významného rysu polského slovesného rozvoje podal známý mistr Al. Brückner.

Pro nás Čechy jest na př. pojednání Jagićovo radostným darem. S výšin svého obsáhlého vědění a svého světového rozhledu sleduje vídeňský slavista vývoj slovanských řečí od prvopočátků, všímaje si se stejnou důkladností i původních prvků i vlivů cizích, všeobecné kmenové jednoty i postupného národnostního odlišování slovanských řečí a nářečí, součinitelů kulturních i živlů lidových, jazyka spisovného i dialektů. Když nakreslil všeobecný obraz řečí slovanských tímto nezapomenutelným synthetickým způsobem, postupuje k analyse jazyků jednotlivých a tu v několika odstavcích vyčerpává látku veškerou. Jako by mimochodem, zahrnuje ve svůj výklad také všecky památky písemné, které nemají spolu hodnoty literární, pocházejíce z nejrannějších období kulturních; opatrně a jistě odvažuje účast dialektů v řeči literární; s psychologickým bystrozrakem odhaluje vlivy duševních proudů na růst jazyka. Při tom všem naprosto nereferuje suše o výsledcích vědeckého badání, nýbrž delikátně dotýká se živých, nedořešených problémů, upozorňuje na otázky sotva nadhozené, podává mezi řádky kritiku nesprávných hypothes.

O češtině musil pojednati na necelých třech stranách: taktně se dotknul skrovného vlivu staroslovenštiny na češtinu, na několika řádcích přehlédl vývoj našeho starého písemnictví, na dvou, třech výmluvných dokladech illustroval tvaroslovné bohatství a hláskoslovnou přesnost češtiny XIII. a XIV. věku, vystihl jazykové reformy Husovy; až do samého dna náležitě přihlížeje k dialektologii, osvětlil rozdílnost západní a východní větve české řeči, bez nadsázky ocenil i jazykový formalismus t. zv. období zlatého i vyložil úpadek řeči a národnosti, krásně ukázal, proč a v čem znamená jazykové obrození návrat k starým tradicím, posléze objasnil dvojsečný vliv českého duševního kosmopolitismu na českou řeč a dotkl se i blahodárného působení studií ethnografických; výrazný, k odluce velmi přísný, ač dle mého názoru zcela spravedlivý odstavec o jazykové odluce Slováků, zavírá kapitolu. Velmi mile dotkla se mne i stručná, leč neobyčejně sympathická zmínka o Gebauerovi, důtklivá to výstraha oněm příliš horlivým žákům Jagićovým, kteří vycházejíce z některých nedosti zřetelně stilisovaných výroků vídeňského mistra, pokládají za svou povinnost obětovati Gebauera na oltáři Jagićově.

České literatuře nedostalo se, bohužel, z daleka tak šťastného zpracování; známý detailista prof. J a n M á c h a l nedovedl využíti případně místa mu vyměřeného a neuvědomil si, že při tak skrovném rozměru dlužno moudře hospodařiti každým řádkem.[1]) Základní chyba jeho literárně dějepisného přehledu, směstnaného na 17 stran, spočívá v tom, že namnoze, jmenovitě v nejstarších obdobích, zaměnil úkol synthetického dějepisce literárního, který měl hleděti do slovesného vývoje národního zorem filosofa, prostě úkolem historika hned politického, hned náboženského, hned kulturního, a hlavně v tom, že hlavní váhu položil do starších period a naopak XIX. věk, zejména moderní dobu, úplně a nesvědomitě odbyl.

Na soudného cizího čtenáře, jenž věc až do důsledků promyslí, působí způsob prof. Máchala asi takto: český národ nemá a neměl samorostlého, plynulého, organického vývoje literárního, má jen nahodilý, zlomkovitý, nesouvislý slovesný komentář tu k dějinám svého pokřestění, tu k stykům českých panovníků s německou kulturou, onde k reformaci, pak zas k protireformaci, ale dohromady celá česká literatura jako celek neznamená pranic; česká slovesnost vyžila se a vymřela kdysi v XVII. věku, pak nastal pokus o obnovu, ale přítomnost vykazuje několik škol, pár jmen, leč žádné větší osobnosti, žádných význačnějších děl. A tak při veškeré své domnělé objektivitě a klidné vědeckosti podal prof. Máchal obraz zkreslený, neodpovídající ani naší literární skutečnosti, ani programu díla, jež přece chce předváděti »výsledky jednotlivých oborů kulturních dle jejich významu p r o c e l o u k u l t u r u p ř í t o m n o s t i.«

Chápu dobře, třebaže bez nadšení, velký historicko-filologický zájem, jejž prof. Máchal chová pro prvopočátky českých dějin, pro příchod Čechů do země, pro poměr jejich k Bojům a Markomanům, pro boje s Avary, pro osudy říše velkomoravské, pro pokřtění Čechů atd.; ale musím protestovati, aby ze 17 stran, věnovaných celým dějinám české literatury, první tři byly vyplýtvány na věci, které s vývojem písemnictví, počínajícím někdy na rozhraní XIII. a XIV. věku, nemají pranic společného, o nichž případněji a stručněji bylo již promluveno při dějinách jazyka, a z nichž sám autor nedovedl ostatně vytěžiti nižádných výsledků pro život literární. Také při líčení staročeského období bylo by leccos, co náleží spíše v dějiny jazyka, mohlo odpadnouti, za to bychom si přáli ostřejší vypracování některých reliefních linií, na př. didakticko-gnomického rysu v staročeské literatuře.

Veliká většina, skoro polovina, celé úvahy věnována jest různým fasím české reformace, od Štítného až ku Komenskému; i tu jest leccos zbytečného (na př. výčet českých humanistů,

[1]) Prospekty díla prozrazují, že původně touto úlohou byl pověřen prof. Jaroslav Vlček. Přetížen různými pracemi nemohl ji převzíti, jako odmítl i jiné obdobné nabídky. Avšak literárně representační váha této publikace měla sama postaviti jej před otázku, zda neznamená více důstojná informace ciziny na místě tak čestném a závažném než na př. spoluredakce časopisu »Lumíra« neb mechanické korrigování novočeských textů, pro jichž úpravu stačilo prostě vytknouti jednotný princip, předem jistě správně vypracovaný.

cestopisců XV. a XVI. věku, různých kronikářů a historických kompilatorů); ale právě zde pochopitelna jest obšírnost, vždyť cizině jsou Čechové národ reformační, jejich literatura písemnictvím náboženských myšlenek. Bylo by nespravedlivo upírati, že v tomto oddílu dostál prof. Máchal celkem se ctí svému úkolu; ač není právě šťastný a originelní literárně historický portraitista (neboť v jakémsi citupInėm a stále dojatém idealismu místo ostrých podob kreslí jen konvenčně dokonalá schemata), přece opsal dosti správně význam Štítného, Husa, Chelčického, Komenského; ač málokdy se mu podaří vystihnouti celé hnutí, přece dovedl pověděti několik poučných a obsažných slov o husitství i bratrství. Méně šťastně vystihl osobnosti právě literární: Blahoslavovy jazykové a humanistické kultury nechápe, Veleslavína sice zcela v duchu staršího přeceňuje, leč naprosto neúplně vykládá; skutečně mohutné a ostře vyhraněné figury dějiné a literární, jimiž jsou nesporně Budovec z Budova neb Karel ze Žerotína, hází s klidnou myslí mezi lidi a literáty třetího a čtvrtého řádu, onoho kamsi vedle Dačického, tohoto do blízkosti právnického odborníka Kristiána z Koldína. Prof. Máchal nestojí naprosto nad svou literární látku, nedovede jí urovnati, roztříditi, z ní význačné zjevy vybrati, neb dokonce nově seskupiti, nýbrž pod ní klesá, dusí se její spoustou jmen, nevidí pro nahodilosti detailů hlubší smysl vývojový tok, organický zákon.

Nejnešťastnější však částí stati prof. Máchala jsou poslední 4 strany, které s nepochopitelnou nehospodárností vyhradil si pro XIX. století, dle nejvšednější logiky právě nejzávažnější v díle, nadepsaném přece »Die Kultur der Gegenwart«. Tak zvráceně nedisponoval si v celém svazku své látky nikdo, i autor dějin uherské literatury, kde poslední fáse jsou zřejmě odbyty, Fr. Riedl, vyhradil pro XIX. věk polovici celého rozměru. Naproti tomu dostává se Al. Veselovskij k ruské literatuře XIX. věku již na 12. straně ze svých 112; ba reservuje si pro XX. stol. plných 10 stran (tím se stává, že Gorkij i Andrejev jsou každý analysováni na větším počtu stran, než naše celá literatura od Dobrovského); Al. Brückner, který o polském středověku dovede přece na základě vlastního badání o tolik více říci, než prof. Máchal o starších dobách české literatury, již na 5. straně ze svých 22 počíná líčiti polské písemnictví minulého století; ano i M. Murko, jehož thema vykazuje před prahem XIX. věku tolik složitých vztahů a kulturně literárních problémů, neváhal polovici místa věnovati XIX. století.

Co však tyto závěrečné strany Máchalovy studie obsahují, jest přímo literárně historické diletantství, suchopárný výčet jmen bez náležitého skladu, školácké krasořečnictví a naprosto neinformační obraz literárně historický. Prof. Máchal, třebas drobnou detailní prací, přece byl také účasten na ideové rekonstrukci našeho národního obrození, již podnikli Masaryk, Murko, Vlček, Jakubec — a přes to nedovede nyní svým čtenářům říci nic o romantice v obrozenském hnutí našem, ani o panslavistické myšlence, ani o historicko náboženské ideologii Palackého a Kollára. Po Gollových, Pekařových a Masarykových studiích vystihuje takto hluboce význam Palackého: »Na to učinil si vlastenecký historik a uznaný politický vůdce Čechů Fr. Palacký úlohou svého života dáti svému národu podrobný a pragmatický obraz jeho historie. Jeho monumentální »Dějiny« náležejí k nejvýznačnějším a nejvlivuplnějším dílům novější literatury.« (Veleslavínovi, ba Bohuslavu z Lobkovic uznal prof. Máchal za dobré věnovati dvakráte tolik, Štítnému dokonce čtyřikráte tolik řádek než Palackému; Palackého následník a antipod Tomek vypadl v knize, kde uvedeni Kuthen ze Šprinsberku a Lupáč z Hlavačova.) Že vlivuplný a v literárním vývoji obrozenském tak významný Jan Nejedlý vůbec vypadl, že Erben postaven na roveň J. J. Markovi neb Chocholouškovi, při této hloubce nepřekvapuje.

V líčení moderních fasí české literatury měl prof. Máchal vždy nešťastnou ruku, jmenuji jen jeho až odstrašující studii o Sabinovi neb jeho kritický okus o pí. Vikové-Kunětické; leč v díle takové repraesentační váhy, jakým jest »Kultur der Gegenwart«, měl povinností alespoň trochu se informovati; takto působí všecka jeho seskupení přímo komicky. Že by bylo lze jedním dechem jmenovati Máchu a Havlíčka jako průkopníky směru kosmopolitického, jehož credo vyjadřuje prof. Máchal parafrasí programu Hálkova a Nerudova, lze popírati; že by jako zástupce spisovatelů přidruživších se k Hálkovi a Nerudovi bylo možno uvésti tento řetězec: Heyduk, Pfleger-Moravský, Němcová, Světlá, Třebízský, Vlček, Schulz, Šmilovský, Jeřábek a Bozděch, nedovede věru nikdo, kdo české písemnictví poněkud zná, pochopiti.

Pravá perla jak slohové, tak historické konstrukce i charakteristiky čte se dále na téže straně: »Kdežto Vrchlický oslnivou nádherou barev své poesie strhl k sobě celou mladší generaci, byl Zeyer, sensitivní a snivá duše básnická, spíše předchůdce moderny v české poesii. Ale nejvěrněji zachoval národní tradice Sv. Čech, nejpopulárnější český básník, jehož čistě národní poesie podává nejen vlastenecké motivy v mistrovském provedení, ale i vysokými sociálními a politickými ideami přítomnosti je proniknuta.«

Následují ještě na půl straně seznamy spisovatelů a doslov autorův; obé nikoliv bez zajímavosti. Kromě Al. Jiráska, »tvůrce nového uměleckého způsobu románu historického« a obou »vynikajících zástupců realistického a impresionistického směru v poesii« Machara a Sovy (Březina v knize se vůbec nejmenuje), pohřbívá celou soudobou literaturu prof. Máchal do společných šachet. Tak jsou mu Sládek, Mokrý, Quis, Pokorný, Stašek, Kvapil (Fr.), Klášterský, Kaminský, Herites významnými zástupci kruhu Vrchlického, Zeyerova a Čechova; Rais, Klostermann, Šlejhar, Sumín, Nováková, Al. Mrštík, Holeček autory realistických povídek a skizz z lidového života; pisateli sociálních a politických románů Arbes, Šimáček, V. Mrštík, Svoboda, Herrmann, Laichter, Viková-Kunětická, Svobodová, Hladík, Dyk; konečně Stroupežnický, Preissová, Mrštík, Šimáček, Svoboda, Šubrt, Štolba, Kvapil (Jar.), Hilbert, Dyk patří vedle Vrchlického a Zeyera k nejplodnějším dramatickým autorům. Tak zv. »modernismu« nepřičítá prof. Máchal, přes jeho zásluhy o rozšíření nového esthetického ideálu a povznesení kritiky, značnějšího vlivu na literaturu, ba naopak vidí v přítomném písemnictví návrat k starým tradicím.

V této poslední věci, kterou končí svůj výklad, aby zapěl ještě obvyklou jímavou vlasteneckou arii na rozloučenou, mluví jistě ze své zkušenosti. Na něho věru neměly valného vlivu moderní literární a vědecké proudy české, on skutečně vrací se k starým tradicím. Tak, jak dnes prof. Máchal píše, a to dokonce pro cizí forum, psali o novočeské literatuře před léty Tieftrunk, ostatně též jeho pramen, neb Bačkovský. Tehdy však strana, jež dnes mezi své vědecké stoupence čítá i prof. Máchala, zvedla proti nim úporný a nelítostný boj. Časy se mění.

Arne Novák.

UMĚNÍ

Plakát.

Naše nároží jsou živým dokladem znehodnocení tohoto umění u nás. Dosud málo dbáme, že tabule s afišemi jsou podstatnou složkou ulice, a že jejich umělecké řešení jest jedním z úkolů praktické esthetiky. Cizina má již za sebou kus vývoje tohoto umění: francouzský afišism jest snad již za kulminačním bodem, anglický a německý nachází se od několika let na pěkné úrovni, u nás nemůžeme mluvit ještě ani o jeho vzniku. Křiklavé, vkus urážející plachty našich plakátů nebudí naděje ani pro nejbližší budoucnost. Řídký dobrý příklad přejde nepovšimnut neb utone v záplavě nechutností; těch několik dobrých produktů, které objeví se do roka, nelze spojit vývojovou linií. Jsou to díla cílevědomých jednotlivců, slouží zájmům úzkého publika, širší veřejnost však nevěnuje jim pozornosti. Nemáme specielních umělců-afišistů, kteří propracovali by se v tomto métier k stylu, v němž byl by dán základ pro kladný, vzestupný vývoj. Ony krásné afiše tvořeny jsou jen mimochodem, umělci, jichž cíle jsou dále položeny, neznamenají zcelený vývojový útvar. Vyrůstají ojediněle, možno je klásti vedle sebe, přiřazovati, stěží však vývojově klassifikovat a hodnotit. Předsudek, že by toto pole nebylo důstojno umělecké práce, jest již sice i u nás překonán. S plakátem jako produktem uměleckého řemesla nutno již počítati a nelze pomíjet mlčením a upírat mu právo života. Ale nutno pomýšlet na to, aby jako nutné složce veřejného života dosazeny mu byly i umělecké hodnoty a kvality. Viniti jen objednatele z pokleslého vkusu, že nedovede soutěžit na poli reklamy jemnějším taktem a chce konkurenční převahu získati reklamou urážlivě nevkusnou, nebylo by správné. Objednatel svojí nedůvěrou v umělecké prostředky dává vysvědčení nízké úrovně veřejné kultury a vkusu. Objednatel sám jest jen jakýmsi exponentem obecné kultury, který zvyšuje nebo snižuje své prostředky dle růstu nebo zakrňování veřejného vkusu. Určitý stupeň veřejné kultury vynutí si sám respektování a nutí obchodníka k rafinování prostředků, jimiž uchází se o pozornost obecenstva. Otázka po vztazích členů trojčlenného poměru, objednatele, umělce a publika, je spíše psychologického a sociologického než esthetického rázu.[1])

Odtud punctum litis v kritice tohoto nejširšího umění. Zájem objednatelův je bezpodmínečně nejdůležitější složkou v tomto trojčlenném kollektivním produktu. Dochází výrazu textem objednatelem určeným, ke kterému umělec jako k danému thematu komponuje výtvarný doprovod, opírá jej a zdůrazňuje. Nutno zde sloučiti dva zájmy zcela opačné polarisace: ideu zisku vynesenou přímo z kalné vřavy dne a uměleckou formu, pokoušející se zkrášliti a posvětiti i nejvšednější potřeby a složky životní. V této formě nevypadala by tato otázka z rámce problémů uměleckého řemesla vůbec. Zde však přistupuje třetí člen, obecenstvo, dav neznámé in-

[1]) Zajímavé úvahy tohoto rázu podává P. Westheim v článku »Plakatkunst« v 1. sešitě III. sv. Dessoirova »Zeitschrift f. Ästhetik u. allgemeine Kunstwissenschaft«.

telligence, neznámých požadavků, člen pochybných hodnot, při tom však veliké váhy, neboť o jeho pozornost uchází se objednatel plakátu. Umělec stává se pouhým prostředníkem, nástrojem tendencí objednatelových, jich tlumočníkem pro pouliční obecenstvo. Je to čirá kontradikce: na jedné straně dav v nejširším rozsahu toho pojmu, na druhé umělec, individuum s jistou duševní aristokracií. Suverenní tvoření umělce jest zde nebezpečně ohroženo. Jest tištěn v dvojstranný kompromis a jen neobyčejná umělecká kázeň a síla může býti účinným protitlakem. Jsou sice i v tomto umění druhové rozdíly, podmíněné rozvrstvením publika dle duševní kultury, k němuž se plakát obrací, ale v celku platí tyto poznámky téměř všeobecně.

V naší plakátové produkci možno pozorovati tři vrstvy, ostře oddělené prostředky a účelem. Plakát prvního druhu hoví běžné potřebě obchodního zápasu a nemá skoro žádných aspirací uměleckých. Tvořen jest konvenčním způsobem v tiskárnách: na křiklavě tonovaný papír rozsadí se text bez ohledu na eurythmii celku, podmíněnou rozměry papírové plochy, rozsahem a osnovou řádek, velikostí a řezem písma. Tu a tam vsune se několik banálních dekoračních částic skládaných v amorfní obrazce. Účel hřmotné vtíravosti odstraní všechny možnosti vkusu a dekorační účinnosti. Neštítí se nejhorších prostředků v honbě za sensací a hrubými výstřednostmi. Tento výtvor nenese stopy individuálního tvoření. Dovede-li objednatel oceniti přednosti afiše navržené umělcem, nedovede obyčejně odolati svodům líbivého, průměrného a laciného umění. Svěří provedení afiše umělci kompromisně tvořícímu, jehož malé umění získá za malý peníz. Tomuto umělci unikají vlastní prostředky a cíle afišismu. Zapomíná, že k vyzdvižení daného textu jest nutna úspornost forem i koloritu, že plný esthetický účin je možný toliko v prosté, typické, organicky vytvářené dekoraci. Nepochopí, že již písmo samo dobrého řezu a jeho řádkové rozvrstvení na bílé ploše, dobrým vyvážením černých a bílých ploch, jest s to, aby upoutalo oko a vyhovělo svému určení. Jeho dekorace není důsledkem obsahu textu a není organicky na něm založená. Plakát řeší jako rámový obraz, uchyluje se k překonanému allegorickému aparátu, k otřelému symbolismu, k akademicky řešeným postavám a nuditám, s patheticky vzrušenými gesty. Bývá to do velkých rozměrů přenesená knižní illustrace, která jest popřením smyslu a významu afiše. Neukázněnost a nedostatek ekonomie v barvě pojí se s kreslířskou impotencí. Text nesrůstá s dekorací v celek, jejich styk jest náhodný, písmo diktované běžnou modností.

Třetí druh, umělecký plakát v plném slova významu, byl i u nás do nedávna řídkým zjevem. A lze tvrditi, že to bývaly jedině afiše oznamující výstavy »Manesa«. Práce jiných afišistů, ač činí nároky na atribut umělecký, nezasluhují ho. Tak Šimůnek a Olíva. Oba čerpají z francouzských pramenů. Zvláště Šimůnek v relativně lepších plakátech přimyká se k Chéretovi, ale jeho afiše nemají švih a křepkost linie Chéretovy, nemají pružnost formy a noblessu v barvě. Olíva svým výstavním plakátem potvrdil, že musíme s ním jako umělcem-afišistou býti zcela hotovi. Rozsah této stati nedovoluje mi hodnotit výstavní afiše »Manesa«, které tvořili členové jeho Hofbauer, Županský, Aleš, Benda a j. Jsou to díla hodnoty vesměs nadprůměrné, jednotlivá i příkladné. V dílech o afišismu bývá český plakát, pokud jest o něm zmínka, vsunut pod etiketu rakouského umění. V starším díle Sponselově »Der moderne Plakat« uvedena jest Hynajsova afiše pro národopisnou výstavu a v novější publikaci Waltera von Zur Westen jest zmínka o Županského afiši k Rodinově výstavě. Mucha, sympathický jen v nejmladších svých dílech, jest veden mezi francouzskými afišisty; nanejvýše zjišťují se v jeho díle prvky, jež si přinesl z vlasti, bohaté dekoračním lidovým uměním.

Mimo úmyslné podporování prostřednosti ve veřejných soutěžích jest to hlavně neúcta veřejnosti k produktům nerostoucím z čistého artismu a k užitým uměním vůbec, která zachovává tento neudržitelný stav. Plakát jako pomíjející produkt nedává obyčejně podnětu ke kritice; tím podporuje se růst a bujení povrchnosti a nesvědomitosti, která by pod tlakem veřejné kontroly dušena byla v zárodcích. Čas je pánem afiše; se spoustou bezcenných objektů pohltí i několik dobrých, které zachovány a vhodně umístěny mohly by býti dobrým příkladem. Cizina předchází tento chvilkový život plakátu prodlužujíc jeho život schraňováním dobrých produktů a zařazováním do sbírek veřejných i soukromých. U nás řídké dobré příklady nemohou nést ovoce. Zmizením s nároží zapadají i v paměti a nemohou mít pro svoji efemernost hlubšího výchovného vlivu, který mohl by být dosažen veřejně přístupnou, stálou sbírkou.

R. 1898 bylo otištěno v některých časopisech (Petrklíče, roč. I. č. 4., Volné Směry, roč. II. str. 338) prohlášení, v němž pp. K. Domorázek, J. Hendrych a V. Šamánek oznamovali veřejnosti, že »podjali se práce, uspořádati pro pražské umělecko-průmyslové museum určenou sbírku a výstavu umělecky pracovaných plakátů«. Oznamujíce, že získali již více než sto těchto uměleckých děl, vybízeli veřejnost k součinnosti. Sbírka tato, již dosud má v opatrování p. K. Domorázek-Mráz, vzrostla dle věrohodných zpráv na více než dvě stě objektů světové produkce plakátové, z nichž některé jsou jedinečné hodnoty; obsahujeť afiše Chéretovy, Orlikovy, všechny české a rakouské

plakáty od r. 1898 atd. Původně vytčený cíl, k němuž spolupracovala i česká veřejnost, byl zapomenut a tento umělecký kapitál leží plných deset let mrtvě a nezužitkován. Nemohl by být uskutečněn původní cíl a sbírka předána umělecko-průmyslovému museu, aby plnila své kulturní poslání? A. Matějček.

*

(Národní divadlo.)
L. Delibes: **Lakmé.**

Opera francouzská to byla, která přivedla na scénu dějovou a v partitury hudební exotiku. Sklon k exotice hudební souvisí v hudbě francouzské s jemně vyvinutým jejím smyslem pro přírodu a bylo by lze počátky jeho stopovati zpět i před Féliciena Davida, jehož Ode-Symphonie »Le désert«, líčící osudy karavany ubírající se pouští a používající arabských melodií, platí za první projev cizokrajné romantiky v hudbě francouzské. Sám David pokusil se exotický kolorit uplatniti i v opeře, ale dvouaktová komická opera »Lalla Rookh« zůstala jen slabým odleskem té, kterou orientálské impresse v symfonické jeho ódě působí. F. David našel následovníka v E. Reyerovi, jenž orientálním koloritem vyzdobil svoji symfonickou ódu »Le Selam« a jenž ve své tragické opeře »Salambô« aspoň dějem zůstal směru tomu věren. Bizet, tento po Berliozovi největší a nejoriginálnější tvůrčí duch francouzské hudby, v »Lovcích perel« a hlavně v okouzlující své »Djamileh« docílil orientálním koloritem nejoriginálnějšího výrazu a hudebně nejpůsobivějších míst. Tato záliba v exotice, která zatím i v čistě instrumentální hudbě dosáhla jisté tradice, dá se u Francouzů stopovat až do přítomné doby, která má v Saint-Saënsovi nejvýznačnějšího, třeba jen občasného pěstitele muzikální exotiky. Přes to, že tento dějový i hudební exotismus v hudbě francouzské a zvlášť v opeře tak zdomácněl, přece bylo to jistým překvapením pro hudební svět, když v r. 1883 přihlásil se k němu i L. Delibes, dosud známý jen ballety svými a operami komickými. Tento plnokrevný Francouz, vždy uhlazený, graciosní a duchaplný, který dal světu hudebnímu v »La soucce«, v »Coppélii« a v »Sylvii« nepřekonaná dosud díla balletní a který v opeře »Král to řekl« vytvořil muzikálním humorem a vtipem sršící dramatické opus — tvořené v starých formách, ale naplněné moderním duchem — překvapil svět hudební exotikou a k tomu v opeře s dějem tragickým. »Lakmé«, krásná dcera brahmínova, zůstala — nehledíme-li k tříaktové opeře »Jean de Nivelle«, která pro vnitřní rozpor v povaze textu a nesouhlas mezi vážným dějem a převážně lehkou hudbou nemá přesně vyhraněného celkového rázu a je v tvorbě Delibesově bez významu — jedinou tragickou operou Delibesovou. Vážná, opravdová snaha skladatelova i na její komposici je zřejma, ale nebylo v moci jeho děj opery, ne vždy dost šťastně vystavěný a často i málo přesvědčující, podepřít dramaticky vypiatým výrazem hudby. Na závěrečných scénách druhého a třetího dějství lze demonstrovat, jak skladateli »Lakmé« unikly přímo pod rukama dramatické momenty, které by jiný skladatel nenechal minout a jich hudbou nezdůraznil. Zvlášť přes závěrečnou scénu, kterou by opravdový dramatik v hudbě jak náleží vystupňoval, přenáší se Delibes s lehkostí causéra. Skladatel »Lakmé« chtěl zřejmě i v hudbě odlišiti od sebe oba světy, které se v ději opery stýkají: Evropany a vyznavače Brahmovy. Ale Delibes nezůstal zde veskrze konsekventním. Hudba s nádechem exotiky v melodice i harmonice neprovází všechny výstupy representantů živlu orientálního, nýbrž obmezuje se na některé jich zpěvy a tance. Převahou však v hudební karakteristice obou světů není přesně vymezených hranic. Za dramatické nedostatky »Lakmé« musí nás odškodniti melodický půvab mnohých míst v partituře, lehká, svižná rytmika, hudbě Delibesově vlastní, a hrst originálních nápadů instrumentačních.

Delibesova »Lakmé« byla dávána sice v Nár. divadle již za bývalé správy, ale z posledního jejího vypravení nezbylo nic než ponechání jedné z podřízenějších rolí panu Šírovi. Obsazení její je dnes veskrze nové, stejně jako novou je i exoticky bohatá její dnešní výprava scénická. Z účinkujících největší zájem k sobě poutaly tři nové síly našeho souboru operního, jimž připadly hlavní role opery. S pí. Boguckou zasvitlo na naší scéně zas trochu hlasového jasu a libozvuku, v ní získali jsme i pěvkyni, která přináší i umění pěvecké a vkus v přednesu, obě to vlastnosti u nás vždy vzácnější. Zda je pí. Bogucká i dramatickým talentem, nechci soudit z této role, která po této stránce málo dává příležitosti k vyniknutí. P. Lebedovi způsobila role Geralda již po herecké stránce mnohé rozpaky a jeho nehotovost pěvecká vedle pí. Bogucké tím více bila do očí. V panu Vuškovičovi získalo Nár. divadlo intelligentního a bohatým, jadrným fondem hlasovým nadaného pěvce. Jeho Nibakantha byl dramaticky i pěvecky nejlepším výkonem v dnešní »Lakmé«. Celkovým provedením lze představení Delibesovy opery přičísti k zdařilým operním večerům. Na dobro zkresleně dopadl však kvintett v prvním dějství, jehož lehký, konversační styl našim pěvcům dnes je zcela cizím a nezvyklým. —lh—

ÚŘEDNICKÁ HLÍDKA

Organisace na postupu.

Tento týden přinesl »Českému svazu úřednických spolků« značné posílení vnitřních jeho sil. Všech jedenáct všeresortních místních pražských spolků (»Úřednické Besedy« v Praze I. a V., — II. a VI. — III. a IV. — VII. — Břevnově — Bubenči — Karlíně — Král. Vinohradech — Smíchově — Žižkově a »Český Spolek úředníků« v Holešovicích) utvořilo při Č. S. Ú. S. territoriální skupinu. Této skupině, repraesentující hned na začátek jistě přes 3000 úředníků, sprostivších se dosavadního předsudku o méněcennosti či vícecennosti jednotlivých kategorií, otvírá se rozsáhlé pole činnosti. Odmyslíme-li si možný vliv úřednické organisace na složení obecních zastupitelstev Velké Prahy, jest zde ještě celá řada programových bodů, jichž řešením by se »Č. S Ú. S.« příliš sám v sobě rozptyloval, které však budou pevnými pojítky úřednictva celé Velké Prahy. Tisíce úředníků novoměstských, žižkovských, holešovických nemá na př. žádného konsumu. Konsumy na Vinohradech (poštovních a státních úředníků) a pak konsum úředníků obecních mají význam jen pro malou část úřednictva dotyčných kategorií. Mimo to jsou všechny pražské úřednické konsumy odkázány při nákupu jen na sebe. Oč větší rozmach může učiniti konsumní hnutí, bude-li usilovně podporováno pražskou territoriální úřednickou skupinou při Č. S. Ú. S.

Nebo otázka úřednických bytů v Praze a předměstích daleko rychleji bude postupovati, ujme-li se jí zmíněná skupina, než byla-li by přenechána jako dosud osamocenému družstvu neopírajícímu se o žádnou početně významnou stavovskou organisaci a pracujícímu trochu příliš zvolna.

Snad by stálo za pokus pořádati dle vzoru dělnictva pod záštitou pražské skupiny při Č. S. Ú. S. občasně »úřednická« představení v určitém pražském divadle. Dále by byla tato skupina nejzpůsobilejší zabývati se myšlenkou »úřednického domu« neb aspoň opatřením společných spolkových místností pro pražské úřednické spolky.

V komunálním hospodářství celé Velké Prahy nebudou zajisté zájmy a intence pražské skupiny při Č. S. Ú. S. bez významu, ježto úřednictvo jest svými existenčními ohledy nutkáno usilovati, aby v komunách Velké Prahy bylo pracováno více v otázkách sociálních a hospodářských, než v otázkách příbuzenských klik a politických čachrů. *A. Radl.*

*

Kam po maturitě. — S pomocí četných odborníků sestavili: Karel Berta, dr. Josef Chlumský, Jan Satranský. Nákladem »Ústř. spolku českých profesorů«. V komisi K. Mikoty na Král. Vinohradech. Cena 1 K 20 h.

Vydáním této příručky prokázala profesorská organisace středoškolskému žactvu mnohokráte větší službu, než kdyby byla vydala deset poznámkových vydání kteréhokoli antického klassika. Informace obsažené asi na 150 stránkách pramení z pokynů přečetných praktických odborníků — úředníků a nepřipouštějí celkem pochyb o své správnosti. Při úřadech berních, celních a poštovních výkonných mohlo snad býti poukázáno na právo certifikatistů ke každému čtvrtému místu a u hlavní zemské pokladny bylo přehlédnuto, že se doplňuje její úřednictvo nejen berními, ale též účetními úředníky. Dále bylo opomenuto upozorniti středoškolské žactvo, za jakých podmínek a s jakými vyhlídkami může hledati existenci v soukromé službě lesnické, hospodářské, v chemických továrnách, uměleckografických závodech a pod. a konečně by nebylo snad ke škodě, kdyby u každé úřednické skupiny bylo vyznačeno jméno a adresa jejího odborného spolku (asi jako se stalo na str. 133 a 139), jenž by byl s to podati jednotlivým aspirantům na dotyčné odvětví zevrubnější informace. To vše jsou jen podrobnější náměty, jimž při druhém ročníku lze snadno vyhověti a jež nikterak nejsou míněny jako vytýkání vad. Zásluha pořadatelů příručky »Kam po maturitě«, jest nepopíratelnou a práce jejich velice cenna; přece bychom však rádi některý z příštích ročníků viděli sestaven na širší heslo »kam ze střední školy«, jmenovitě v tom asi směru, k jakému praktickému povolání neb na které odborné učiliště měl by se obrátiti žák z jednotlivých tříd středoškolských. Dílko by se stalo sice pracnějším a obsáhlejším, bylo by však jmenovitě rodičům, pozorujícím na studujícím synovi nechuť k pokračování ve středoškolských studiích, nevědoucích však, kam s ním jinam, velice vítáno. A ještě něco. Nemohl by v každém výročním programu našich gymnasií a reálek býti uveřejněn obšírnější výtah z příručky »Kam po maturitě?« nebo ještě raději »Kam ze střední školy?« Nebyl by takovýto výtah žactvu prospěšnějším než obvyklá učená pojednání o pravosti několika antických veršů?

Tímto každoročním levným informováním žactva, že mimo reálky a gymnasia existují ještě jiné školy a že středoškolský žák může, i nepropadnuv v některé třídě, věnovati se jinému než úřednickému povolání, prospělo by se velice praktickému uskutečňování pravdivé zásady obsažené

v závěru příručky, který zasluhuje býti napsán na deskách každé středoškolské učebnice. Uvádíme jej doslovně:

»V první řadě měl by každý pomýšleti na postavení samostatné, jakožto nejvýnosnější a nejuspokojivější, kde možno neobmezeně rozvíjet své schopnosti a sám užít výsledků své práce. Bohužel drží se u nás ještě příliš mínění, že všeliká ta studijní vysvědčení jsou nejlepší poukázkou na budoucí blahobyt, a kde kdo se hrne do škol a studuje horlivě ke zkouškám, ale málo se učí pro život. Nejhorší pak stránkou dlouhého studování je, že se nadobro odvyká fysické práci, na níž se potom hledí jako na něco ponižujícího. A tento odporný předsudek brání namnoze mladým lidem, aby šli do hospodářství, závodů a dílen a stávali se třeba menšími, ale přece jen svými pány a svobodnými lidmi.«

Co by mnohý dnešní úředník za to dal, kdyby byl místo »pánem« pouze — svobodným člověkem! *A. Radl.*

BESEDA

Mnoho povyku pro nic za nic.

»A to vše pro sklenici vody,« končí Scribe rozřešení nebezpečných zápletek v známé veselohře. Když jsem přečetl obsáhlou úvahu páně Pelantovu v Národním Obzoru, výmluvně exponující v Čechách proti prohibici alkoholu kdesi v Americe »moderní světový názor« a humanitu sociální, řekl jsem si zase: A to vše pro sklenici piva!

Pan Pelant octnul se na své americké cestě také ve státě Oklahoma, který uzákonil na 21 let prohibici t. j. zákaz alkoholu v jakékoli formě. (Později dovídáme se, že zakázáno pouze vyráběti, prodávati a vůbec rozšiřovati alkohol — nikoli na př. jej míti nebo z ciziny pro sebe objednati.) Nuže, a o tomto státě podává p. Pelant ve své stati obraz hotové Sodomy. Podav napřed obšírný sociologický výklad o přeceňování alkoholismu při výkladu zločinnosti a psychologický o pojmu duše, líčí s důkladností lepší věci hodnou, jaké účinky zplodil onen zákaz ve státě Oklahoma: alkohol pije se tam přece, ale pokoutně a za drahé peníze, úřady jsou korumpovány, místo piva pijí se silné likéry a rozmanité opojné tinktury; nemohouce do hospod chovají lidé pivo doma a tu pijí též ženy i děti; začali pro sebe pěstovat víno! Potom přechází k úvahám národohospodářským: odstranění alkoholu značilo by těžké rány, přivedlo by statisíce lidí o práci, blahobyt by poklesl; a líčí, jak jedno městečko upadlo tím, že hospody přestaly lákat okolní farmáře. Je vůbec nestydatostí předpisovat, co kdo nesmí pít. Vede to k násilnostem, k inkvisici, ke středověku: usneseno dokonce, že se má zapálit dům, kde se prodávají lihoviny! Prohibice vlastně je klerikalism, stojí za ní kněží. A nyní podává se »filosofický« výklad o světovém názoru nové doby, který značí lásku k pozemskému životu a nedbání života záhrobního. Tu prý pastoři mají spadeno na to, zákazem pití zošklivit lidem neděli, den osvěžení, nahánět je do kostelů a tím je udržovat v obmezenosti. Na konec pak podává výklady »fysiologické«: že alkohol neškodí každému, jen relativně, jest jedem obveselujícím, působnost jeho se ničí přiměřeným poskytováním náhrady tělu. Mluvit o degeneraci národů alkoholismem je přeháněním; alkoholism se neodstraní ani poučováním, jen velkými opravami sociálními, zlepšením životních podmínek.

Pan Pelant umí psát, zvláště se umí temperamentně rozhorlovat a poněvadž na líčení účinků prohibice nelitoval černě a naopak zas na líčení požitku alkoholu nanesl světla, není pochyby, že většina čtenářů, pro něž N. Obzor jest určen, bude v jeho řádcích vidět apologii alkoholismu. A právě proti tomu způsobu, jak svůj článek napsal, nutno se ozvat.

Pan Pelant vykládá docela učeně, že v pivu je slad, tedy potravina, ač věda prohlašuje výživnou sílu alkoholu za nepatrnou (Babák, Tělověda, 426). Líčí jeho obveselující moc, ač věda prokázala, že je to pouhý klam, pouhé sebeobelhávání (Foustka, Slabí v lidské společnosti, 102). Objevil, učeně se tváře, že alkohol nebývá zpravidla jedinou příčino zločinu — to přece nikdo netvrdí (Foustka, 92). Popírá jeho vliv na degeneraci národů, ač sám před nedlouhou dobou jeho degenerační vliv na Indiány právě v N. O. líčil atd.

A co hlavního: bojuje v celém článku jen proti nepodařenému a přehnanému pokusu prohibice, jako by to byla jediná možná forma, jako by nebyly možny přerozmanité formy rozumnější: obmezení pití přes míru, obmezení pití kořalky (na př. silným zdaněním), zákaz prodeje lihovin po výplatě, nebo zákaz prodeje dětem a pod. Jest přece prokázáno, že rozumná prohibice, podporovaná hnutím mravním, může míti velký úspěch. (Foustka, 191 a násl.)

Dokonce zalétání do sfér náboženství, filosofie, sociologie, státního práva a národního hospodářství je nepovedené a nemístné. Což alkoholism jest jediným možným projevem radosti ze života pozemského? Což obmezovat svobodu

jednotlivce v jeho zájmu vlastním (na př. nucením k pojištění a tisíc jiných příkladů) jest obmezením jeho občanských práv? A dokonce jeho výklady národohospodářské a statistické, kde vypočítává, kolik lidí se obživí ve Spojených Státech výrobou piva, kolik dodavatelů pro pivovary a kolik odběratelů jejich, kolik kapitálu stálého i oběžného je tu umístěno, kolik platí daní — to vše prý chce »prohibičák« (temperamentní slovo, stvořené patrně dle slova opičák) zničit! Neuvážil s druhé strany, kolik by se kapitálu uvolnilo tím, kdyby se přestal alkohol kupovat, a co nových cennějších hodnot by se za něj dalo vyrobit? A neznamená každý pokrok celku zničení řady jednotlivých zájmů (zavedení železnic zničení formanů a zájezdních hospod a pod.)? Proč bojuje pan Pelant proti katolické církvi, když církev obživuje tisíce prelátů, farářů, kaplanů, kuchařek, kostelníků, svíčkových bab atd., proč nemá na ně podobný ohled, jako na sládky a šenkýře? Také to větření klerikalismu za vším možným nesvědčí o střízlivém — jak on říká »sociologickém« — uvažování každého zjevu v celé jeho složitosti; nebojují za ostřízlivění i lékaři, vychovatelé, mravovědci a kriminalisté? Také by žádný sociolog netvrdil tak neomylně, že prohibice způsobí zrovna třikrát tolik zla, jako alkoholism, a že právě devět desetin statistiky je bezcenným hadrem.

Tolik chtěl by panu Pelantovi pověděti jeden střízlivý jeho čtenář, který není ani abstinent, ani »prohibičák«, ani piják — zrovna jako pan Pelant sám. J.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Katalog Jubilejní výstavy.

Mnohému čtenáři bude se asi zdáti podivným, že píši posudek o katalogu výstavním teď, kdy se chýlí ku konci výstavní období. Nelze zajisté upříti, že katalog, který by byl úplně hotov při zahájení výstavy a vynikal tak bohatým obsahem jako pětidílná publikace výstavní, o níž referuji, byl by pro každého, kdo se chtěl zabývati výstavou nebo jejími částmi odborně, výbornou pomůckou. Ale patří to snad k nedokonalostem tohoto světa, že dobrá věc vyžaduje času. Příčina, proč se zabývám šíře katalogem jubilejní výstavy, spočívá v tom, že jej pokládám za soubor prací odborných, které zůstanou cenny i po skončení výstavy, podávajíce ve stručné a přehledné formě vzácný materiál k poznání mocného vývoje kulturního a hospodářského v Čechách za poslední epochy našeho života národního.

První díl katalogu (Obchodní a živnostenská komora v Praze, peněžnictví, průmysl textilní a oděvní, nástroje, keramika) uvádí velmi pěkná studie prof. dr. Josefa Grubera »Obch. a živn. komora v Praze, její vývoj, činnost a dnešní organisace«,[1]) líčící dějiny komory Pražské od prvých počátků do Jubilejní výstavy letošní. Po stránce národnostní a politické seznává tu čtenář, kterak se vývojové fase našeho národního života od let padesátých minulého století zrcadlily v historii pražské komory. Doba neutrality — kdy vládnoucí živel německý viděl v Čechách svoji přirozenou doménu, nevšímal si nebezpečí plynoucího ze sílení živlu slovanského a dbal pečlivě společných zájmů hospodářských Prahy a středních Čech — končí lety šedesátými. Prvá volba do zemského sněmu, kdy zvoleni komorou výhradně poslanci národnosti německé, dává české menšině povel k boji o práva většiny obyvatel komorního obvodu, a boj ten neustává, až volebním řádem komorním z roku 1884 dostává se k vládě v komoře většina česká, aby nadále podržela vedení největšího národohospodářského ústavu českých zemí.

Po stránce hospodářské líčí studie Gruberova vývoj agendy komorní od prvotní, jaksi akademické poradní činnosti v jednotlivých otázkách velkého stylu, až do dnešní národohospodářské práce obchodní a živnostenské komory, prolínající nepřehlednou řadou každodenní drobné práce i větších akcí iniciativních a poradních celým naším národním životem hospodářským. Rozmach obchodního, průmyslového a živnostenského mohutnění vede konečně k monumentálnímu dílu české většiny — k uspořádání jubilejní výstavy komorního obvodu pražského v roce 1908.

Z dalšího obsahu tohoto dílu katalogu výstavního uvedl bych na prvním místě historický přehled českého bankovnictví od počátků pražské peněžní organisace do dnešních dnů, podaný A. Růžičkou, který jest doplněn v celkový obraz studiemi o spořitelnictví, o vývoji českých záložen, společenstev zemědělských a pojišťovacích ústavů.

Vedlo by příliš daleko, kdybych uváděl byť i sebe stručněji obsah četných monografií úvodních k jednotlivým skupinám výstavním, i studií o vývoji jednotlivých ústavů a podniků, jež obeslaly samostatnými exposicemi letošní výstavu. Stačí uvésti jen na příklad studii o vývoji rakouských státních drah (v 2. díle katalogu: doprav-

[1]) Vyšla zároveň nákladem autorovým ve formě brožury jako separátní výtisk katalogu.

nictví, inženýrství, stavitelství, sociální politika), pošt, telefonů, historii kanalisačních prací na Labi a Vltavě, četné přehledné články z oboru politiky sociální (ochranná a blahočelná zařízení závodní, sprostředkování práce a stravovny, pojišťování dělnické a j.).

Katalog č. 3 (strojnictví) mimo úvodní stať historickou obsahuje odbornou studii inž. V. Lista o vývoji průmyslu elektrotechnického a F. A. Heringa o vzniku a vývoji výroby železničních vozů, katalog č. 4. (města, obchodní a živnostenské korporace) obšírnou monografii dra J. Řežábka o vzniku a vývoji obchodního školství v Rakousku a úvodní studii dra Mildschuha, dra Engliše a dra Auerhana o vzrůstu a působení větších obcí obvodu komorního; katalog č. 5 konečně celou řadu článků, podávajících obraz vývoje jednotlivých skupin průmyslu a živností, na výstavě zastoupených (papír a živnosti polygrafické, klenotnictví, zařízení a výzdoba bytů, chemie, hornictví, zpracování kovů, kožařství, dřevařství, potraviny a poživatiny).

Jak řečeno, nestačí místo k posouzení a ocenění jednotlivých prací, obsažených ve výstavním katalogu — ač by mnohá zasloužila zvláštního rozboru. To však zajisté jest patrno i z tohoto stručného náčrtku, že výstavní pořadatelstvo předložilo svým katalogem veřejnosti publikaci obsažnou, která jest nejen průvodcem po exposicích, upomínkou na jubilejní výstavu, nýbrž i snůškou cenných prací odborných. Bylo by litovati, kdyby zůstal nepovšimnut výsledek vzácné píle četných znalců a pracovníků našeho organismu hospodářského.

MORAVA

Sněm. — Nacionální hnutí. — Menšiny.

Sněm zabývá se v plenu téměř výhradně povolováním subvencí. Tím snižuje se nejvyšší instituce autonomní. Rádi uznáváme, že podpory zemské jsou dnes potřebné ve směru kulturním, hospodářském, sociálním. Činnost poslanců zemských posuzuje se také hlavně dle počtu subvencí, jichž vymohli pro své volební okresy. Souhlasíme však plně s výtkou, že systémem subvenčním velice ochromuje se, ano i znemožňuje se vlastní práce sněmu, jehož úkoly jsou přece vyšší, než pouhé mechanické odhlasování podpor.

Sněm zasedá již po čtyři neděle, a dosud není vyřízena ani jedna z důležitých předloh, jako je rozpočet, zákon o zrušení školního platu atd. Předlohy ty nejsou podnes ani ve výborech náležitě propracovány.

*

Stále větší zdůrazňování nacionalismu u Němců nemohlo přirozeně zůstati bez ohlasu ani u nás. V Čechách i na Moravě pozorujeme rostoucí zájem pro národní boj. Čím více veřejný zájem soustřeďuje se na otázky národnostní, tím slaběji projevuje se protiklerikalism jak na české, tak na německé straně. Příčinou je přetížení lidí pokrokových, na jichž bedrách spočívá téměř všecka práce národní. Klerikálové, kteří až na skrovné výjimky národně vůbec činni nejsou, participují na stupňující se nacionalisaci veřejného života jenom potud, že jsou trochu umírněnější, nenalézajíce tolik odporu se strany pokrokové. Lze tedy konstatovat u nás jakési uklidnění ve srážkách politických stran mezi sebou, jež se více koncentrují k společnému zápasu proti Němcům. Příklad Němců nás konečně k tomu donutil.

Byly to oba menšinové sjezdy, pražský a kroměřížský, které sice valně se nezdařily, ale přece staly se podnětem živější akce, směřující k systematickému podněcování příliš slabého dosud národního vědomí a cítění lidu. Jako v Čechách, tak i na Moravě následovaly po velkých manifestacích menšinových mnohé zdařilé tábory pro jednotlivé okresy. Pozvolna již vyšlehávají plameny utajené energie nacionální, aby vzplanuly v mohutný žár. Očistný oheň uchvacuje Moravu.

Je-li vzestup protiněmecké nálady na Moravě téměř všeobecný, propuká tím ostřeji v krajích národnostně smíšených, zvláště na s e v e r n í M o r a v ě. Náš boj na severní Moravě, vedený až dosud pouze obranně, vstoupil nyní částečně do stadia aggressivního, zřízením soukromých škol obecných v Ú s o v ě a v Š i l p e r k u. Jsou to prvé české školy menšinové na severní Moravě.

Město Úsov, které co do lidnatosti klesá, vykazovalo r. 1900 ze 1765 obyvatelů 1621 Němců a 132 Čechů. Dle sčítání z r. 1890 bylo z 1915 obyvatelů 1509 Němců a 403 Češi. Ze srovnání číslic těchto plyne, že v Úsově žije poměrně značná minorita česká, která školy pro sebe skutečně potřebuje. Provedení tohoto spravedlivého požadavku vytkla si již před lety »Matice Úsovská«, která nepokročila však dále, než k zakoupení domu pro budoucí školu. Teprve letos bylo zažádáno o školu, jež povolena, místnost provisorně schválena a zapsáno ke 30 dětem. Zápis a komise politického úřadu vykonány za silné assistence četnické. Německá luza školní budovu z části demolovala. Na škole úsovské již se vyučuje.

Město Šilperk, jež se rovněž vylidňuje, mělo r. 1890 z 1957 obyvatelů 1875 Němců a 74 Čechů,

roku 1900 pak z 1858 obyv. 1717 Němců a 129 Čechů. Okolí Šilperka z velké části je české. Okres šilperský má 9952 Němců a 7329 Čechů. Česká menšina v Šilperku je ve skutečnosti větší, což zjevno z toho, že do české školy bylo zapsáno přes 30 dětí. Školu založila »Ústřední Matice školská«. V Šilperku česká škola nevyvolala onoho fanatického odporu, jako v Úsově, ač Němci tam též protestovali a s české strany bylo nutno brániti se rekursy. Také na škole šilperské vyučování zahájeno.

Obě tyto události, a zejména násilnosti Němců úsovských, jež proběhly všemi novinami, přispěly značně k národnímu probuzení severní Moravy. Na Úsovsku uspořádány byly hromadné schůze, na nichž lid nabádán k národní statečnosti a zachovávání hesla »Svůj k svému!« Projektován je velký tábor v Úsově, na němž promluví poslanci. Stejně na Šilpersku konána celá řada veřejných schůzí čistě národního rázu. Tyto agitačně-národní přednášky organisovány jsou z Olomouce, za přispění národních pracovníků severomoravských.

Národní tábory pořádají se též na Olomoucku. V nejbližší době dojde ke schůzím na Lipnicku.

Nejvýznamnější událostí bude český dům v Olomouci, k němuž konají se již přípravy. V Olomouci manifestovati má celá Haná pro myšlenku národní. —ra.

POLITIKA

Slované říše habsburské a důsledky přivtělení Bosny a Hercegoviny.

Fakt již neodčinitelný. Vládní strany v obou polovinách říše schválily rozhodnutí panovníkovo, z Bosny a Hercegoviny docházejí dokonce zprávy o holdovacích deputacích, a o radosti tamního lidu z přivtělení k monarchii, oficiosové se aspoň z této sdělené radosti bosenského a hercegovského lidu silně radují, a musíme jim věřit, že radost lidu tam dole je vskutku puncovaně pravá. Něco neočekávaného, aspoň tak záhy nečekaného, říše rakouskouherská provedla, udělala konec nejasnosti poměrů definitivně anektovaných zemí vůči Turecku, tedy cizině, a vůči ostatním mocnostem.

Proti těm je tedy jasno! Jelikož ale v říši naší neřeší se nikdy nic na čisto, na místo nejasnosti vůči cizině nastala nejasnost vnitrozemní.

Jaký bude poměr obou zemí v poměru k zemím ostatním?

Budou mezi obě poloviny říše rozděleny, anebo budou přiděleny Chorvatsku a spojeny s Dalmácií, nastane-li tedy trialism na místě dualismu? Ani toho, ani onoho nebude. Bosna a Hercegovina staly se provisorně zvláštní říšskou zemí, ale i toto provisorium je posud neujasněné.

Mají slíbenou ústavu. Jak ústava ta vypadne? Jaký bude poměr takového ústavního celku k parlamentům obou posavadních polovicí říše, jaký bude poměr ten k delegacím? Samé dosud nezodpověděné otázky.

Maďaři jsou tentokrát nápadně skromni. Patrně, že by jejich žaludek ani sousto nové jihoslovanské pečeně nestrávil. Čekají tedy, až jestli stráví svoje domácí Slovany. Zatím se spokojují s mlhavou vzpomínkou na nárok uherských králů na Bosnu. Patrně také si dají svůj souhlas k anexi obou zemí těch zaplatiti jinakým způsobem, ať dosažením sankce Andrassovy famósní »reformy« volební, ať jinak, a na konec si myslí, že hospodářsky již využitkují obě země, pokud se to dá.

Němci naši počítají s touže nadějí a osvědčeným »Drang nach Osten« a Slované, zvláště Chorvaté, čekají sesílení slovanského živlu, a tím slovanské politiky. Co však hodlá as definitivním zabráním obou zemí provésti nejmocnější faktor v říši — koruna?

Pokret v čísle z 10. t. m. napovídá o tajných plánech dvorské Vídně, že tam patrně pokládají Bosnu a Hercegovinu za východisko ku opětnému zřízení státoprávní jednoty říše s budoucím společným centrálním parlamentem. Rozdělení obou zemí mezi posavadní obě polovice říše pokládá se ve Vídni za nemožné, již proto, že tomu nikdo není nakloněn, trialism měl by ještě více nepřátel, za to provisorium dnešní bude dle Pokretu prý přechodem k jednotě celé říše, které přejí mimo nejvyšší činitele v samotném Uhersku některé silné proudy i socialisté. Po zrušení státních hranic uvnitř říše má se tato organisovat jako kulturní ekonomická a sociálně moderní velmoc na základě lidového práva a národnostní autonomie.

Na tolik imenovaný list.

Ačkoli zpráva ta zní dost utopisticky, není bez významu vzhledem ku známým předpovědem pro případ změny na trůně.

Zásadně by taková úprava, předpokládajíc spravedlivé provedení plánu toho, Slovanům nebyla na újmu, jen kdyby nebylo obavy, že takové provedení bude vykoupeno s primátem němectva co »kultury v před kráčející« v celé říši a zachováním primátu maďarského v zemích koruny uherské.

Na konec je to ještě hudba budoucnosti. Ale jedno poučení by si měli Slované této říše z takové pověsti i jiných podobných proskakujících pověstí vzít, že by bylo na čase postarat se o to, aby z velké úrody těšínských jablek z nedávného slovanského sjezdu pražského dozrálo konečně aspoň jedno, t. j. prohloubení austroslavismu.

Koalice chorvatsko-srbská bohdá se osvědčí nadále, jako posud, to je předpokladem pro koalici Slovanů v říši naší. Nebylo by na čase do Vídně svolat sjezd všech slovanských národů habsburské říše, s programem úzkým, ale konkretním, a na sjezdu tom usilovat o uskutečnění programu toho? Poněvadž pak slovanská hospodářská organisace vnitrozemní nebude z posledních důležitých otázek, nebylo by na čase aspoň velkou Slovanskou banku habsburských Slovanů se sídlem ve Vídni uvésti v život?

Dr. Lederer.

*

Z týdne.

il. Ve Vídni, 14. října 1908.

Pan Bielohlawek, známý pokřikovač z vídeňského parlamentu, vítal v neděli, dne 12. října, účastníky třetího sjezdu pro ošetřování choromyslných v zemském blázinci na Steinhofu u Vídně jako kurátor ústavu a při té příležitosti neopomenul před representanty ciziny nanejvýš vychváliti péči křesťansko-sociální strany o obecenstvo, jemuž je pomoci třeba. Přijímal od znamenitě pohoštěných zástupců vědy poklony, jako by si byla strana jeho skutečně získala zásluhy o vědecký pokrok, a stálo ho zajisté nemalé přemáhání, aby nevypadl z nastudované pósy, aby se po obvyklém způsobu nedal do sociálních demokratů, třeba nepřítomných, a aby kolem sebe neházel vtipy, jež se rodí mezi drožkáři a fiakristy, typickými repraesentanty staré, »bodré« Vídně. Dle všeho fungoval jako kurátor při této příležitosti naposled. Křesťansko-sociální strana chystá se provésti několik změn v obsazení důležitých posic, a úmysl ten těsně souvisí se současnou politickou situací. Všeobecně se sice uznává, že měl rakouský předseda ministerstva, bar. Beck, nemalé účastenství v jednání o anexi Bosny, že se těší velké přízni následníka, arciknížete Františka Ferdinanda, který čím dále, tím více uplatňuje svůj vliv na zahraničné i vnitropolitické akce — a že je tudíž nejnovějšími událostmi postavení rakouského premiéra značně upevněno, uznává se také, že parlament, až se v listopadu sejde — bude váhou dějinných momentů nucen pracovati: — ale přes to přese všecko domnívají se křesťanští sociálové, že se nynější kabinet po 2. prosinci dlouho v sedle neudrží, a činí již přípravy, aby náhlou změnou nebyli překvapeni. Nejsou ani dost málo nadšeni snahami německých radikálů, směřujícími k tomu, aby bylo parlamentní ministerstvo odklizeno a nahrazeno úřednickým, »jehož účelem by bylo o to pečovati, aby srdce Rakouska zůstalo německým, a aby odražen byl útok Čechů a Slovinců na poslední zbytky německé supremace v Rakousku.« Křesťansko-sociální strana vyrostla ve Vídni v mínění, že každý jednotlivec musí býti za své příslušenství ke straně odměněn. Tak hned není strany na kontinentu, ve které by se byl ustálil protekční systém, jako ve straně Luegrově. Jediný starosta vídeňský může o sobě říci, že neměl žádných osobních dychtění, která by uspokojoval svým politickým vlivem, ale celé jeho straně je materielní prospěch věcí hlavní, ona je na ohledech ke hmotným zájmům vybudována, a proto jí platí za hlavní heslo: čím více vlivu, tím líp. — Dr. Lueger se dlouho vzpíral snahám, aby za dané situace křesťanští sociálové vstoupili do vlády, když však vliv dra. Gessmanna a jeho přátel převládl, a když již se křesťansko-sociální strana dostala ke dvěma velmi vlivným ministerským resortům, není ani pomyšlení, že by se těchto pák sílu a rozvoj strany podporujících chtěla zříci, ano její apetit na moc a ovládání den co den roste. Deklamacím německých radikálů o potřebě úřednického kabinetu nevěnují antisemité pozornost, ostatně také proto, že ani něm. radikál p. Pacher není prost touhy po ministerském klobouku, a že všechny tak zvané svobodomyslné strany německé trvají na zvláštních svých organisacích a odmítají návrhy na splynutí hlavně proto, že mají své ministerské kandidáty, a to velmi nedočkavé. Antisemité se tudíž připravují toliko na změnu osob, nikoli na změnu systému. Důvod pro odstoupení nynějšího ministerstva bude třeba teprve nalézti, ale již teď se pokládá za věc jistou, že se Vánoc nedožije, a proto strana křesťansko-sociální připravuje ve svém kruhu osobní změny. Bielohlawek má v dolnorakouském zemském výboru postoupiti místo kurátora zemských humanitních ústavů Leopoldu Steinerovi a starati se na dále toliko o silniční a dopravní záležitosti. P. Dr. Scheicher ustoupí prý vůbec do soukromí a prince Aloise Liechtensteina má v úřadu dolnorakouského zemského maršálka vystřídati nynější ministr veřejných prací, dr. Gessmann, až se s portefeuillem rozloučí. A princ Liechtenstein? Mýlil by se velice, kdo by měl za to, že »černý princ«, »Unser Loisl« chce už jít na pensi. Dlouho měli křesťanští sociálové v něm řečníka, který dovede naplňovat sály posluchačstvem, a spolu také při nynější úrovni vídeňského publika měšťáckého znamenitou dekoraci, a zdálo se, že na tom přestává jeho ctižádost. Ale to byl klam. Antisemité ovládli radnici vídeňskou, ovládli zemský výbor dolnorakouský, mají na křesle presidenta sněmovny svého muže, jaký div, že se jejich touha nese ještě výše, že si už představují v rysech

docela určitých okamžik, ve kterém jejich oblíbenec a předák stane u kormidla.

Dr. Lueger nic pro sebe nechtěl a nechce, než aby měl vědomí, že excellence, presidenti, kurátoři, ředitelé, vlivní činitelé kteréhokoliv jména, původu aristokratického i občanského jsou — jeho stvůrami. Co chtěl, dosud se mu dařilo, není tudíž divu, že se se svými přáteli oddává naději, že nadešla doba, kdy se bude moci usaditi princ Liechtenstein — v Modenském paláci ve vídeňské Herrengasse.

Prozatím ovšem třeba obrniti se trpělivostí. Dr. Lueger vyčkává. Užívá nádherného podzimu. Dny jsou vábivě vlahé — proto je vidět den co den starostu vídeňského projížděti se po boku jeptišky Okružní třídou. Křesťansko-sociální lid se zastavuje a klaní se pokorně a vděčně, jako by už požíval všechen blahobyt, který mu dr. Lueger odjakživa slibuje. Pravda, dosud nemá každý Vídeňan denně pečené kuře v troubě... ale Liechtenstein chce být premiérem! — Snad tedy potom...

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Knihovna pedagogických klassiků. Sv. IV. Vybrané spisy J. A. Komenského. Díl druhý. Informatorium školy mateřské. Rozprava k vratislavským. Didaktika analytická. Z latiny přeložil prof. Aug. Krejčí. Úvodem a poznámkami opatřil prof. dr. Jan V. Novák. V Praze, 1908. Nákladem »Dědictví Komenského«. Stran LI a 268.

Knihovna pedagogických klasiků pokračuje čtvrtým svým solidním svazkem na dráze počaté svazkem prvním, jejž tvořil znamenitý překlad Velké Didaktiky, a přináší v něm tři závažná díla Komenského, vzácné chuti a nevyrovnatelné jasnosti křesťanské duše, hluboce toužící po nápravě lidstva výchovou co nejlepší, nejrychlejší a nejsnadnější. Není třeba se tu ani šíře zmiňovati o píli, s jakou osvědčený náš komeniolog J. V. Novák vydal Informatorium školy mateřské a jak pečlivě všechna tři díla Komenského doprovodil vyčerpávajícími úvody a poznámkami, v nichž zašel snad ve své pečlivosti až příliš daleko a při nichž snad ani nezachoval s dostatek správný poměr k úvodům a k ukazateli jmen. Není třeba chváliti také výborné překlady profesora Aug. Krejčího, jež chutnají lahodou mateřské mluvy a tlumočí věrně a s vřelou oddaností hluboké úvahy Komenského, jenž celý svůj život v každém vzruchu jeho zasvětil nejvážnější záhadě lidského života, budoucnosti života a jeho určení, výchově. Ale je třeba zdůrazniti obsahovou cenu tohoto svazku, je třeba aspoň povšechně poukázati na věčně svěží a pravdivé nazírání Komenského na výchovné otázky, nazírání, jímž prakse pedagogická se stále musí říditi, a jímž stále se musí napájeti duše a mysli těch, kdož touží po nápravě výchovy, po vychování lidí zdravých tělesně i duševně, lidí rozumem, citem i vůlí. Komenský nezná při svých výchovných snahách jen cíle náboženské, nehledí na výchovné problémy výlučně pod tímto úhlem ústředního názoru na věčný běh světa a na účel člověka, nýbrž vychází ze skutečnosti, zkoumá ji v duši dítěte a v jeho životě, a přináší svým pozorováním v Informatoriu školy mateřské velecenné základy pro dětskou psychologii a pro theorii i praksi mateřských školek a výchovy dětí do šestého roku, jak se vyvinula zejména u německých pedagogů. Komenský také ze skutečnosti určuje cíle výchovy, chce vychovávati lidi k prospěchu jich vlastnímu a k užitku ostatních lidí, a tento humanitně-praktický cíl je nejvlastnější pohnutkou jeho pedagogického snažení, ba odráží se určitě i v leckteré jeho zásadě a formuli didaktické. V didaktické Rozpravě k Vratislavským o vyučování jazyka latinského význačně rýsuje základy pravé jazykové methody, jež zůstávají podnes platny, třebas ovšem leckteré podrobnosti a praktické pokyny pozbyly nyní už svého významu a oprávnění. A v analytické didaktice, kde chce podati návod, jak vyučovati rychle, příjemně a důkladně, podává i dnešnímu vychovateli neocenitelnou, organickou řadu didaktických pouček a pravidel, a to tak přirozeným a účinným způsobem, že získává každého svého čtenáře a vdechuje mu svoje posvátné nadšení a víru téměř mystickou v dobro a možnost nejvyššího dobra v člověku. Soustředěné a jemně vypracované práce Komenského jsou dnes zejména znamenitým a výživným pokrmem všem duším, jež zneklidňovány jsou ve svém vážném snažení o dobro své i sobě svěřené mládeže spoustou krátkých článků a heslovitých pojednání, v jichž spletitém přívalu nemohou uhoditi rychle na pravou cestu methody učebné a vychovávací. Jasně učleněné kapitoly Komenského, proniknuté živným duchem jeho křesťansky-bratrské lásky, přinášejí jistotu a uklidnění rukám, jež pracují na světovém díle, na vybudování říše čistého lidství. A s radostí velikou jest uvítati, že učitelstvo české podává sobě vydáváním vybraných spisů Komenského tak bohatý zdroj nadšené jistoty a víry ve svou práci, a jest si jen přáti, aby z toho zdroje se napájely často a každodenním čtením a uvažováním všichni nadšení a opravdoví spolupracovníci, jichž ruce se spojují k práci, budující nové říše světa. Učitelstvo moravské, tak pevně sor-

ganisované ve své práci a v svých snahách, ohlašuje také vydání všech spisů velkého krajana svého za vedení největšího současného komeniologa dra. J. Kvačaly. Doufám, že nezůstanou bez hlubokých účinků tyto podniky, a že oživení studia Komenského a bezprostřední styk s jeho krásnou, bohatou duší a s jeho mysticky zářícím zrakem přinese českému učitelstvu a výchově národa bohatý zisk a povznesení, jako je přineslo oživené studium Komenského u nás před několika desítkami let. *Frant. Šelepa.*

*

Dr. Octavian Wagner: **K reformě dívčího vzdělání.** Volné kapitoly přátelům dobré věci. Nákl. Dědictví Komenského. V Praze 1908. Stran 236 + IV. Za 4 K.

Otázka dívčího vzdělání, reforma výchovy žen, reforma našich žen a matek — to jsou základní pohnutky této svědomité a oddané práce, kterou se dostává nejen pedagogické literatuře naší znamenitého obohacení v oboru dosud málo zpracovaném, ale která je také dobrým příspěvkem k naší literatuře o ženské otázce. Nepřináší tato kniha mnoho nových hledisek zásadních, připínajíc vděčně na názory šířené u nás prof. Drtinou o významu dívčího vzdělání a jeho organisaci, ale přináší za to mnoho praktických zřetelů, jež mohou přispěti znamenitě k tomu, abychom konečně jednou věnovali více pozornosti výchově větší poloviny národa, našim ženám a matkám. Není třeba mnoho o potřebě té šíře hovořit, a je možno, myslím, každému souhlasiti se vším, co spisovatel uložil v sedmi kapitolách svého spisu, ve kterém svoje praktické návrhy a pokyny ku zvýšení vzdělání našich žen zakládá na skutečných poměrech a na půdě zákona a poukazuje také k vzorným výchovnám moravské »Vesny« zejména, jež ve svém široce rozvětveném školství a vzdělávacích kursech uskutečňuje ideál dívčího vzdělání. Nejzáslužnější částí spisu jsou partie statistické, z nichž jasně vysvítá zanedbanost a zklerikalisovanost českého dívčího školství v rámci dívčího školství rakouského. Škoda jen, že statistická data opožděným vydáním práce (a také opožděnou expedicí!) jsou nyní již málo přesná, ale v celku jsou stejně smutná pro nás, jako byla před dvěma lety. Vysvítá z nich, že stát i obce zanedbávají dívčí školství a ponechávají je spekulačním touhám soukromníků a řeholí, takže 67 proc. dívčího školství je ponecháno péči soukromé, a církev za 10 let (od 1890—1900) počet dívčích vyšších škol v Rakousku zdvojnásobila. Mimo to každoročně na 3000 českých dívek plní německé ústavy! Vnitřní i vnější organisaci lyceí, v nichž autor vidí právem nejlepší typ dívčí střední školy, věnována je největší část spisu. Spisovatel, jenž zná znamenitě organisaci dívčího školství domácího i cizího, navrhuje tu reformu lyceí a naznačuje podrobně osnovu jeho i při něm zřízených kursů. Kritika těchto návrhů náleží do odborného časopisu stejně jako kritika osnovy reformní dívčí střední školy ve Valašském Meziříčí (a nyní také v Brně). S principy lze souhlasiti všude, byť i při jednotlivostech se vyskytla snad lepší mínění a vhodnější prostředky. Ale vidím v knize především práci propagační velké účinnosti, dostane-li se brzy její hlas k povolaným kruhům. A proto ji vřele doporučuji všem, kdož se o výchovu zajímají, a kdož se o ni mají zajímati. Na podkladě jejím lze vykonati mnoho přednáškou, hovorem i články časopiseckými a působiti tak na rozhodující činitele jednotlivých měst a krajů, aby konali svou povinnost vůči našim dívkám. Posíliti obětavou práci několika těch jednotlivců za zvýšení dívčího vzdělání a za zmnožení jeho škol, to by mělo býti bezprostředním účinkem této práce.

*

Literatura o výchově estetické rozmnožena byla v poslední době malým článečkem a větší studií J. V. Klímy, ředitele dívčího lycea v Chrudimi. První článek nadepsaný »Několik kapitolek o estetické výchově« (v »Almanachu slavnosti Majales«, též ve zvl. otisku) uvažuje o příčinách úpadku estetického smyslu v širokých vrstvách lidových a oceňuje význam umění pro kulturu vřelými slovy. Druhá studie »Z praxe esteticko-výchovné« (zvl. otisk z výroční zprávy městského dívčího lycea v Chrudimi za r. 1907—8) ukazuje v úvodě na psychologickou podstatu chápání uměleckých děl, jehož podmínkou je kongeniálnost, sourodost duševní struktury umělce a toho, kdo jeho uměleckých děl požívá. Tak lze vysvětliti úspěchy lidových poetů i vznik lidové poesie, a má-li něco pohnouti duší lidu, musí to míti tedy určitou barvu a kořeny s bytostí lidu v půdě společné, a musí z téže půdy čerpati sílící a obrozující mízu. Na tom podkladě je nutno postupovati při výchově estetické, při níž se ovšem nejedná jen o rozumovou stránku, naopak více a především o citovou. V školní praxi jest, jak autor míní, příležitosti k výchově estetické více, než se myslívá, a podává dvě ukázky ze své praxe esteticko-výchovné. Jedna se týká výkladu básně. Autor radí z dobrých důvodů položiti výklad všeho, co v básni by mohlo být nesrozumitelným, před čtení básně a správně ukazuje, že tím se zvýší i zájem o čtenou báseň i estetický požitek. Druhá ukázka týká se popisu líčení, stanoví jich podstatný rozdíl a význam pro vědeckou práci na straně jedné a pro umělecké chápání i tvoření na straně druhé. Tyto ukázky z praxe esteticko-výchovné dávají nám naději, že další práce páně Klímovy obohatí podstatně tuto chudou část našich teoretických i praktických pokusů umělecké výchovy. a,

Pedagogické Rozhledy zahájily právě dvaadvacátý ročník, jsouce opět obsahově i rozsahově rozšířeny, a zaslouží plnou měrou, aby byla na ně upozorněna širší veřejnost. Jsouť P. R. jedním z nejlepších časopisů výchově věnovaných vůbec, a jsou jistě nejsprávnějším rozřešením vědecké revue pedagogické v poměrech českých, kde učitelé nemohou vynakládati velké obnosy na odborné časopisy specialisované dle různých otázek výchovy se týkajících, a nalézají takto v široce založeném obsahu Pedagogických Rozhledů souhrn všech aktuelních otázek výchovy. Vedle článků jsou v každém svazku měsíčním o 104 stranách posudky z literatury všeobecné pedagogiky, hlídky i národní výchova, školství slovanské, náboženská výchova, umělecká výchova, pedopsychologie, pedopatologie, péče o mládež, zdravotnictví školní, konečně rozhledy časopisecké a zprávy. Ve hlídkách vedle pojednání a článků jsou zase posudky příslušné literatury a zprávy. — Z Ped. Rozhledů může naše učitelstvo čerpati neustále podněty ku práci své theoretické i praktické a také z valné části čerpá. Poznámka tato má upozorniti také kruhy mimoučitelské, aby si více všímaly této revue, jež za vedení Dědictví Komenského a vynikajících odborných redaktorů dosahuje žádoucího stupně dokonalosti a má býti ceněna i širšími kruhy inteligence zvláště dnes, v době, kdy výchova naše prodělává velké převraty, a kdy jest třeba, aby nejširší kruhy měly vřelý zájem o výchovu a znaly její problémy. Pedagogickým Rozhledům zajistilo učitelstvo moravské a slezské pevnou basi, a při sedmitisícovém počtu výtisků není třeba snad vybízeti naši veřejnost, aby z důvodů finančních věnovala pozornost této revui. Toho nežádá také tato noticka, ale žádá, aby veřejnost naše uznala poctivou práci, aby si jí všímala, a aby se učila jejími výsledky.

NÁBOŽENSTVÍ

Náboženství, konfesse a církev.

Duše lidská nadána je mocnou touhou po poznání. Touha tato nedochází za živa člověka uspokojení, neboť prostředí, v němž trávíme dny života, chová tajemství nezbadatelná. Záhadou zůstává vznik všehomíra, jeho tvorstev a lidské duše, neznámou je příčina života, tajemným osud duše, odloučené od těla. V mysli, rozechvěné marným úsilím, proniknout ohromným mořem neznáma, jež obklopuje nepatrné ostrůvky poznání, vzniká a sílí tušení boha — tvůrce a prapříčiny všeho, co smysly chápeme, i čeho rozum lidský obsáhnouti nemůže. Kolem tohoto ideového bodu krystalisačního kupí se tříšť reflexí náboženských a vytváří v tvůrčích duších myslitelů útvary a soustavy myšlenkové, odpovídající mravní a intelektuelní úrovni jejich vlastní, jejich doby a prostředí, v němž žili a působili.

Zástupy těch pak, kdo nedovedou potlačiti každodenními starostmi, pracemi a vůbec činností čistě rozumovou náboženskou složku svého života duševního, kdo však nemají zároveň dostatek schopnosti uvažovati a uspokojiti se vlastním názorem náboženským, přijímají soustavy náboženské, vytvořené velikými mysliteli lidstva. Většina věřících arci nečerpá »poznání« přímo z řečí a spisů zakladatelů konfessí, nýbrž prostřednictvím učitelů a vykladačů, ve formě upravené ku propagačním, výchovným a mocenským účelům náboženských organisací-církví.

Je tedy náboženství údělem lidstva, plynoucím ze samé přirozenosti člověka a z povahy prostředí, v němž žije. Vyznání náboženské a organismy církví jsou díla lidská. Vznikají, degenerují a hynou.

Tolik jsem měl za nutno předeslati, abych mohl promluviti o dvou spisech: prof. Dr. Reinkeho »Přírodní věda a náboženství« (Comenium XVIII., 1908) a Dr. Th. Bartoška »Moderní společnost a církev« (Knihovna Volné myšlenky IV., 1907).

Prvý spisek namířen jest proti plochému názoru materialismu, že poznání vědecké (zejména přírodovědecké) vylučuje světový názor náboženský. Dokazuje ve formě stručné a poutavé, ale zároveň i přesvědčivě a jasně, že pravdou jest pravý opak. Čím hlouběji proniká skutečný myslitel do tajů přírody, tím bezpečněji dochází k poznání úzkých hranic vědy, tím bezpečněji veden jest k uznání existence odvěké tvůrčí vůle, k víře v boha nebo alespoň k agnosticismu, který sice nedopouští apodiktického tvrzení o existenci a vlastnostech boha na základě poznatků vědy, ale připouští názor, že jediným uspokojivým východiskem, doplňujícím kusé poznání vědecké, je hypothesa, že »Bůh vesmír stvořil a jej udržuje«. Dogmatický atheism a materialistický názor světový lze pokládati za neudržitelný a překonaný.

Zajímavo jest, že ani myslitel, jehož vážnost, logická přesnost a duchaplnost prosvítá takřka každou větou brožurky, neubránil se chyby, plynoucí z nesprávného pochopení vzájemného poměru pojmů »náboženství« a »křesťanství«. Celá řada vlastních myšlenek i citátů, do spisků pojatých, dokládá nekonfesijní, ne-li dokonce nekřesťanský názor autorův. Vždyť pokládá přímo za

dětinství, žádati vtělení boha za tím účelem, aby byl námi uznán; prohlašuje se za přívržence theorie vývojové, prohlašuje, že hypothesa, dle níž má člověk v dějinách svého vývoje předky zvířecí, nemůže buditi pohoršení v ohledu náboženském, pokládá za hádanku vznik lidského ducha atd. atd.

A přece svou brožurku uvádí otázkou: »Jest křesťanskému náboženství opravdu vzata půda pod nohama výsledkem přírodního badání?«, a omyl podtrhuje větou: »Neboť nikdo lidem nenamluví, že by bůh vědy a Bůh křesťanů byli bohové různí.« Nejde po stopě něšťastných pokusů o vytvoření ideového mostu mezi vědou a theologiemi, nechce ani dokázati, že by ono náboženství, které je konečným útočištěm hloubajících duchů, když přes hranice svojí vědy nahlédli do temna nevyzpytatelných záhad, bylo náboženství křesťanské. Bůh vědy a bůh křesťanství je ovšem táž tvůrčí síla rozumová, k níž dospěli myslitelé nejrůznějších kulturních období lidstva. Ale právě proto nutno uznati, že i bůh islamu, brahmanismu, buddhismu, Řeků, Římanův a amerických Indiánů jsou zosobnění téže neznámé bytosti. Křesťanství liší se od ostatních systémů náboženských jen tím, že se přizpůsobilo kulturnímu ovzduší a rozvoji národů evropských, kdežto jiná náboženská vyznání odpovídají — stejným právem — kulturním poměrům vyznavačů svých. Náboženství vědy — lze-li užiti tohoto terminu — však nezná anthropomorfních představ o bohu, nezná konfessí, obřadů, slovních modliteb, kostelů ani kněží — zná jen úžas nad vznešenou říší neznáma, jež nás obklopuje, zná jen bezmeznou úctu a obdiv nad dílem tvůrčího genia božství. Ať se náboženský názor, plynoucí z poznání vědeckého, vyvine a rozšíří jakkoli, nikdy nevytvoří organisací na způsob církví dnešních, nikdy nebude třeba, aby se mu lidstvo bránilo v zájmu svobody a volnosti myšlení.

Křesťanství není tedy posledním vrcholkem a ukončením vývoje idei náboženských. Myšlenkový proud jde dál přes náboženské soustavy a organisace, vyrostlé z učení Kristova a zaujavší jeho místo. To ukazuje velmi názorně na nejstarší z konfessí křesťanských — katolicismu — Dr. Bartošek ve spisku »Moderní společnost a církev«. Líčí, kterak církev katolická, došedši vrcholu slávy a moci, ztrnula v tuhý, vývoje dalšího neschopný organismus, zkameněla a stojí uprostřed rychlého vzestupného pohybu myšlenkového díla lidstva jako žalostný anachronismus, přežitek dávno minulých kulturních stupňů, jichž poznání Dr. Bartošek dávno věnuje záslužnou práci. Ukazuje dále, jak vlivem setrvačnosti, bohatství a státní moci chrání se budova katolické církve, vývojem podrytá, před pádem. Vzniká a udržuje se uměle náboženský mechanism, přetvářka, hromadí se neklamné znaky degenerace lidského díla. Záhady kosmu zůstávají nevysvětleny, čisté vědomí existence neznámého božství zůstává údělem myšlenkové aristokracie, kdežto ohromné skupiny lidstva konají odvěkou práci Sisyfovou. Valí vzhůru k metě poznání svůj balvan ideový, který se jim u sama domnělého vrcholu vysmeká z rukou; sledují s bolestí jeho pád a sestupují k počátku nového vývoje a utrpení. Náboženství trvá — víry a církve rostou, degenerují a hynou jako každé dílo lidské.

V. Z.

ZE DNE

Sněm království českého byl v noci s 15. na 16. říjen odročen. V krátké době svého života presentoval se jak učiněná hospoda. Zprvu rozbíjel se tam nábytek jako při posvícenské rvačce, ovšem s rozdílem, že posvícení nejsou slavena pod imunitou a rváči že přijdou do kriminálu, což se německým obstrukčníkům nestalo a v posledních schůzích masopustní povyk a na konec pěstní pranice českoněmecká jej dorazily. Čechové sedli Němcům na lep, vláda sněm odročila a přehlasovaní čeští ministři podali dle dnešního »Venkova« demisi.

Sbor obecních starších konal zase jednu z bezvýznamných, všedních schůzí, které mají za dnešního složení zcela zvláštní, charakteristický ráz. Začnou mnohomluvnými, namnoze zcela jalovými interpelacemi a dotazy, které úplně absorbují »píli« a pozornost členů sboru; pak následuje promrskávání stavebních stížností, které bývá oživeno jen tlustými a neomalenými projevy, jimiž se jednotlivý člen sboru zastává některého čtvrťového voliče proti nelítostné liteře zákona. V tomto oboru vynikl tentokráte úřednický zástupce (!!) Pešek, jehož strašlivá polemika proti zachovávání zákonů působila zdrcujícím dojmem na každého, kdo měl dosud špetku vážnosti ku pražskému obecnímu zastupitelstvu. Po stížnostech promrská se konečně ostatní program za naprosté nepozornosti, v hluku, v němž nadobro zaniká hlas referentů, horem pádem ku konci. Vše se podařilo napřed uvařit, a bylo by tedy zbytečno, dávat pozor a tiše sedět. Jedná se sice o statisíce, i o miliony obecního jmění — ale to nepůsobí na voliče ani tak, jako hloupá interpelace o stromořadí nebo veřejných hodinách. Kdyby nebylo těch několika jednotlivců, kteří čekají na ten či onen bod programu — ať z důvodů jakýchkoli — a kdyby nebylo mrzutých

formálních předpisů obecního řádu, mohla by tato část jednání (jako méně cenná) zcela odpadnout. A nejhorši při tom je, že to nejsou věci k smíchu, nýbrž k pláči!

Annexe Bosny a Hercegoviny není věru předmětem, pro který by bylo třeba rozněcovat odporné štvanice mezi českými stranami a jejich vůdci. Proto všecka slušná veřejnost odsuzuje výpad »Českého Slova« na dra. Kramáře pro jeho řeč v delegacích, jako na bídného a podlého zrádce Slovanstva atd., jak se to říká. Že urážlivé ty výroky byly vytištěny v obskurním telegramu ze Srbska, není pražádnou omluvou listu, který je vytiskl palcovými literami jako vítanou hůl na odpůrce.

Vinohradská divadelní krise zažehnána — na oko. Stávkující členstvo donuceno okolnostmi vrátiti se k další činnosti v dusném, nezdravém ovzduší; oběti finanční, napjetí nervů, mravní úsilí stávkujících a jejich přátel vymrhány marně. Nemoc nevyléčena, rozkladné prvky neustanou hrýzti na chorém organismu. Vítězní pretendenti trůnu se radují, a tím, co pro ně chová příští chvíle, se zatím netrudí. Snad příliš brzy ukáže budoucnost, jak málo je dnes opravdových příčin k jásotu . . .

Drobnosti úřednické. Úřednictvo v Břevnově prosadilo tento týden při obecních volbách svoji kandidátní listinu. — Praktikantská mizerie bude v celé své nahotě vylíčena veřejnosti na schůzi v Konviktě (v pondělí 19. t. m.) — Smluvní úředníci (kancelářští oficianti a »pomocníci«) chystají na začátek listopadu t. r. velikou manifestační schůzi pro požadavek XII. třídy hodnostní, — Jazyková otázka u železnic a státních úřadů bude probrána v říjnu nebo listopadu se stanoviska úřednictva na velké všeobecné schůzi v Lounech.

»*Ad notam.*« Můj článek o národnostní politice (1. a 3. č. Přehledu VII.) byl živě glosován soukromně i veřejně. Na soukromé projevy odpovím snad jindy; z veřejných zajímají hlavně Národní Listy (13. t. m.), které si některé mé výroky, hlavně vzpomínku z let 1899 a násl., prostě zapisují »ad notam«, jako by nic. Takovým způsobem se ty věci nevyřídí! Měl-li jsem já tolik sebepoznání a upřímnosti, abych uznal ukvapenost bojů naší pokrokové mládeže v oněch dobách, slušelo by mnohem více, aby Národní Listy aspoň dodatečně desavuovaly a odvolaly své ukvapené štvanice a drsná podezření, kterými nás tehdy pronásledovaly. — Čas přinesl (14. t. m.) zmínku, posmívající se, že prý se »kaju« ze svých názorův a že je rychle měním. To jest omyl; na odmítavém stanovisku k humanitní theorii p. Masarykově (jak co do filosofie dějin, tak co do politické taktiky) jsem zřejmě stál od jakživa, jak se anonymní pisatel lokálky Času, mně ostatně dobře známý, může přesvědčit v Studentských Směrech z r. 1902 i v projevech let následujících. Co jsem napsal v uvedeném článku, liší se od oněch projevů dřívějších jen výslovným zdůrazněním věci a provedením důsledků z toho, čemu mne naučily několikaleté zkušenosti v Praze i na venkově. Doznání Času, že mým názorům »nerozumí«, je pro veřejnost i pro mne velmi cenné; až zas někdy bude podezírat a snižovat to, čemu nerozumí, dovolím si mu jeho vlastní doznání připomenout. *Ch.*

Rourová aféra. Některé zprávy o průběhu žalob na Kestranka a Tagblatt nasvědčují tomu, jakoby se za kulisami cosi vyjednávalo za účelem udušení aféry. Připustí-li pánové z radnice, aby historka skončila jinak, než soudním projednáním, dobudou si opovržení každého slušného člověka. Nařčení a hanba nedají se smýt nějakým jalovým prohlášením nebo odprošením. Zde musí dojít k soudnímu vyšetření, k veřejnému odhalení všech nečestných skutků a osob a k odstranění všech účastníků národní ostudy z radnice a z veřejného života. Jiného východiska není a nesmí být.

Ženský vzdělávací a výrobní spolek Vesna v Brně vydal výroční zprávu spolkovou za uplynulý správní rok a program svých škol na r. 1908 až 1909. Činnost spolková v oboru dívčího školství je neocenitelnou, znamenajíc nejen to, že máme na Moravě praktické, všestranné a moderní učiliště pro naše dívky, učiliště nejpokročilejší z českých, ba rakouských vůbec, nýbrž zároveň jsou zárukou vyšší úrovně našeho ženského dorostu, jehož pokročilost a zdatnost jest jistě jedním z nejmocnějších činitelů, určujících povahu a schopnosti příštích generací a výše současného života. Spolek Vesna zřídil a vydržuje tyto školy: dívčí lyceum s právem veřejnosti, vyšší dívčí školu, školu měšťanskou s právem veřejnosti a kurs pokračovací s odbory, školu pro učednice a pomocnice krejčovské, dívčí průmyslovou školu dvouletou a roční, kurs industriálních učitelek, kurs pěstounek pro školy mateřské, školu učitelek pro vaření a hospodářství (vše s právem veřejnosti), tříměsíční kursy kuchařské, odbory a kursy doplňovací a večerní školu, jež obsahuje kurs pro šití prádla a kreslení střihů, kurs na šití šatstva a kreslení střihů, kurs na vaření a kurs pro chůvy. V roce uplynulém navštěvovalo školy Vesniny 1318 žákyň, večerní kursy 375 účastnic, celkem 1693 dívek a žen. — Blahodárné činnosti Vesny by bylo dobře následovati nejen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku po menších městech, ale také ve Vídni. — Ve vzorně vedeném pensionátě Vesny bylo ubytováno 125 chovanek. Úspěchy Vesniných škol šíří se i za hranice (a bylo by dobře, aby spolek za pomoci naší žurnalistiky upozornil na tuto školu

zejména veřejnost slovanskou) a také ovšem v odborných pedagogických kruzích. Doufejme, že Vesna bude ve svých úspěších pokračovat.

K článku »Za volební právo žen« v č. 3. Přehledu dovoluji si zaslati tyto poznámky: Z mé řeči nikdo nemohl odvoditi, že by se snad daly jisté organisace ženského hnutí uspokojiti i v případě zavedení volební opravy kusé a celkově škodlivé, kdyby se vyhovělo požadavku výlučně feministickému. Konstatovala jsem naopak na počátku své řeči — a tento citát uveden byl v mé odpovědi v témž čísle Času, z něhož pisatel Přehledu čerpal ostatní údaje — »že všeobecné a rovné volební právo pro muže i ženy je náš jasný cíl, za kterým půjdeme a neustaneme, dokud ho nedosáhneme,« a že reformu částečnou přijaly bychom jen jako krůček k posílení dalšího boje proti zastaralému systému.« Vy, v témže čísle Přehledu, pravíte na str. 60.: »Nutno tedy počítati s tím, že kurie zůstanou. V tom případě nutno však zdůrazniti požadavek zastoupení poměrného. Když již nebudeme míti hlasovací právo rovné, ať alespoň zmenší se zlo poměrným zastoupením národních menšin i jednotlivých politických stran.« Tím právem, kterým jste žádali toto, tím právem žádala jsem pro každý případ rovnost pohlaví. To byla má povinnost, jako pracovnice pro volební právo *žen*. Požadavek ten není *výlučně* feministický, ale požadavek prosté spravedlnosti, a také všickni skutečně spravedliví a pokrokoví muži jej přijímají. — Petici českých žen za všeobecné rovné přímé a tajné právo volební nesvěřila jsem já klubu agrárnímu — ale byla doručena z usnesení Výboru pro volební právo žen šestičlennou deputací dru Viškovskému z důvodů pečlivě uvážených. Jestliže podařilo se dru Viškovskému dosáhnouti schválení klubu k její podání, je to jen důkazem, že i v klubu agrárním požadavek všeobecného, rovného práva volebního má půdu.

F. Plamínková.

Souborná výstava obrazů Ant. Hudečka. V Mladé Boelslavi jest uspořádána ve dnech od 11. října do 1. listopadu výstava obrazů krajináře Antonína Hudečka. Výstava tato obsahuje 60 obrazů, z nichž většina jsou nová, dosud nevystavovaná díla. Katalog výstavní umělecky upravený, přináší kritickou studii Mil. Sísové o Ant. Hudečkovi a reprodukce obrazů.

Knihy redakci zaslané:

Nákl. J. Otty: A. Stašek: Na rozhraní. II. sv. za 6 K 40 hal. Shakespeare: Dram. díla sv. XXVI. Komedie plná omylů. Za 1 K 30 hal. — **Nákl. Hejdy a Tučka:** Cooper J. F.: Vyzvědač. Za 2 K 30 hal. Flammarion C.: Divy nebeské. (C. Flammarionových spisů díl VI.). Za 3 K 50 hal. — **Nákl. F. Šimáčka:** J. Vrchlického Dram. díla sv. XXXII. Kočičí král. Za 1 K 20 h. **Nákl. Moderní bibliotéky:** J. Barbey d'Aurevilly: Hostina atheistova. Přel. Fr. Šedivec. 110 str. za 1 K 20 h.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a zodp. redaktor **Dr. Emanuel Chalupný.** — **Tiskl Edvard Leschinger v Praze.**

Po konfiskaci opravené vydání.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 23. ŘÍJNA 1908. ČÍSLO 5.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

POLITIKA

České národní radě.

V den ukončení jubilejní výstavy byly v Praze saranžovány pomocí buršáckého bumlu pouliční výtržnosti. Bylo by zbytečno poučovat vídeňskou vládu, místodržitelství a pražskou policii o intelektuelních původcích neblahých událostí. Stačí jen uvést některé nápadnější okolnosti: policie i místodržitelství věděly již v sobotu o tom, že se chystá na neděli frivolní provokace českého obecenstva. Proto také byla ihned stráž bezpečnosti pohotově, aby pod její ochranou mohl býti proveden buml i se zpěvem prušácké písně »Wacht am Rhein«. Proto také bylo pohotově vojsko, ač události pražské byly jen nepatrnou hříčkou proti násilnostem, opakovaným každoročně v poněmčených krajích Čech, při nichž moc bezpečnostní nebývá — náhodou — nikdy pohotově v čas, a při nichž v čas vojsko neintervenuje, ani když se demolují české besedy a školy, ani když vnikají násilníci do soukromých bytů a kanceláří. Ostatně i nepokrytá radost německých listů nad výsledkem provokace německé v Praze dává zcela bezpečně tušiti, že se nejedná o nahodilé okolnosti, nýbrž **o zcela promyšlený a velmi nemravný tah »vyšší politiky«.**

Němci v Čechách se zkompromitovali hanebným zmařením zasedání zemského sněmu, uvedli do krise Beckův kabinet, otřásli vnitřním klidem státu před samým jubileem panovníkovým a ve vážné chvíli říše — a jednalo se o to zjednati most mezi nimi a vládou, zjednati jim mučednickou korunu a odpuštění hříchů, dokázati, že pramenem zla jsou Čechové a Praha. Hlouček mladíků a politických ignorantů sedl na chytře nastraženou vějičku a ocitl se ve službách německého vedení (Volksrat jistě neměl ruce v klíně) a jeho spojenců malých i velkých. Do světa se barnumsky vykřikuje, že čeští rabiáti čekali na konec výstavy, aby se dali do týrání ubohých Němců, ze lži usvědčení šmokové pražští a vídeňští dokazují těm, kdo si odnesli sympatické dojmy z Prahy, že se stali obětí přetvářky českého obecenstva, které zachovávalo klid, jen aby nepoškodilo výstavu; zbytečně rozčilující řeči a výkřiky některých demonstrujících ztřeštěnců dávají látku pro romantické klepy o mezinárodním významu pražských demonstrací. Dovedete si představit ničemnější mystifikaci, rafinovanější útok na pravdu a rozum?

Policie v permanenci, vojsko se stahuje do Prahy, hrozí se výminečným stavem a kdo ví, čím vším, a přece jednoduchý zákaz buršácké klukoviny, která se netrpí v žádném větším městě, stačil by k okamžitému zavedení pořádku a klidu. Ovšem zákazu takového se Praha nedočká brzy. Spíše se dopustí, aby nastaly události nejhorší, než by se zabránilo hrstce sotva škole odrostlých chlapců, aby rušili mír a činili život v hlavním městě slušnému člověku nesnesitelným.

Doufáme však pevně, že si naši lidé uvědomili, jak nedůstojně jich bylo zneužito k politickým intrikám, a že se nadále **nebudou propůjčovati nepřátelům národa za vítanou zbraň.** Odvetu nelze hledati v nesmyslných demonstracích, v rušení klidu a rozbíjení oken. Nechte klidně buršáky bumlovat, nechte je nosit velkoněmecké odznaky a zpívat písně, tíhnoucí za hranice říše. Hleďte, aby český živel v Praze sesílil **hospodářsky,** učte se od Poláků, Slovinců, Srbů a Turků zápasit na poli obchodu, živností a průmyslu!

Podáváme »Národní radě« positivní návrh práce národní a prosíme, aby náš hlas nenechala nepovšimnutý:

1. V denních listech buďtež hned teď — před vánočním trhem — ve zvláštních sloupcích

oznamovány české závody všech oborů obchodu, živností a průmyslu, jakož i české podniky bankovní, spořitelní a p.

2. Články v novinách i od osoby k osobě budiž české obecenstvo usilovně nabádáno, aby podporovalo výhradně tyto české firmy při nákupu a objednávkách, zejména **již hned v tomto vánočním období.**

3. Pro usnadnění orientace pro všechny poctivě česky smýšlející lidi buď zavedena Národní radou určitá, z daleka nápadná značka, která se vydá českým firmám za náhradu režijního nákladu.

4. Nákup u firem takto publikovaných a označených buď podporován agitací pomocí soustavy důvěrníků Nár. rady.

5. Aby se zabránilo škodlivým důsledkům špatně chápaného hesla »Svůj k svému!«, buď zároveň zařízen zvláštní odbor Národní rady, který bude zjišťovati nedostatky našeho organismu hospodářského a usilovati pomocí českého kapitálu o jejich odstranění, o doplnění toho, čeho se nedostává.

6. Zároveň buďtež přijímány stížnosti (seriosní a odůvodněné) na vady českých obchodů, živností a peněžních ústavů (neochotu, nedostatek agilnosti, nedostatek výběru, byrokratism ústavů bankovních a spořitelních a p.) a budiž usilováno o nenáhlé zlepšování, eventuelní pohrůžkou uveřejnění stížností nebo podporou konkurentů a organisováním konkurence české.

Za účelem vyřizování stížností a udílení informací ať se v Národní radě **permanentně úřaduje,** ať se vyžádá součinnost v práci této od českých odborníků v různých oborech hospodářské činnosti, českých bank a obcí.

Od uskutečnění tohoto návrhu nelze očekávati ihned všestranného, uspokojivého výsledku, ale jistě ukáže cestu k hospodářskému osamostatnění a sesílení českého živlu v Čechách a v Praze, a donutí se německá veřejnost k tomu, aby v nás viděla národ **vnitřně silný a sdisciplinovaný,** který dovede na patřičném místě odpovědět na provokace, urážky a ničemné kousky, které dosud byly beztrestně na nás páchány pomocí **našich peněz** a lidmi, kteří jsou **z naší práce** v našem středu živi.

*

Vládní volební předloha se stanoviska národnostního.

Je téměř nepochybným, že volební opravu Beckovu stihne tentýž osud, s jakým potkala se Gautschova předloha volebního řádu do sněmu království českého. Nebyla přijata na nižádné straně s nadšením, ba všude vzbudila odpor. Neboť naprosto nevyhověla přáním, která byla pronášena, neboť ponechává celý systém, proti němuž právě bylo horováno, v plné platnosti a podpírá jej ještě.

Předloha tato zasluhuje odmítnutí i tehdy, kdybychom připouštěli její systém kuriový. Tak jako Gautschova předloha, i tato snaží se rozděliti Čechy na území české a německé, a v tom musí tkvíti, abstrahujeme-li vůbec nepřipuštění zájmového zastoupení, její nepřijatelnost pro nás.

V ustanoveních v § 10. v předložené vládní osnově zákona o změně zřízení zemského, kterým zříditi se mají ze zvolených poslanců tři sbory poslanců: velkostatkářský, český a německý, a v dalších dvou paragrafech o volbách komisí sněmovních a zástupců při ústavech zemských, z nichž poslední (§ 12 a) mluví o tom, že do ústavů zemských má každý sbor vysílati stejný počet zástupců, podává vláda zřejmě ruku Němcům k zabezpečení vydatnějšího ještě jejich vlivu na záležitosti zemské a ku konečnému uskutečnění jejich ideálu: rozdělení Čech.

V doprovodu místodržitelově k předloženým vládním osnovám jsou i věty: »... při sdělávání osnovy vůbec bylo se zvláštní pečlivostí k tomu přihlíženo, aby vyloučeny byly pohnutky k národnostnímu boji. Získávání převahy v ohledu národnostním má býti vyloučeno.« Což pak ustanovení právě citovaných paragrafů a rozdělení volebních okresů tak, aby byly co možná národnostně jednolité, vyloučí pohnutky k národnostnímu boji? Druhé větě o vyloučení převahy v ohledu národnostním v jednom smyslu musíme dáti za pravdu, neboť osnova dle osvědčeného vzoru platného dosud zákona opravdu vylučuje oprávněnou převahu českého živlu. V jiném smyslu však, tam, kde nepřihlížíme k celku, nýbrž k jednotlivým volebním okresům, platnost oné věty musíme nadobro popřít. Je-li zabráněno tisícům českých občanů v severních Čechách a i jinde uplatniti své volební právo ve smyslu svého národního cítění, pak musí se mluviti o »získávání převahy v ohledu národnostním«. Co mínila vláda ochranou menšin? Ukáži to na několika případech. Ve volebních okresech německých měst jest celkem dle sčítání úředního 41.675 občanských obyvatel české národnosti. Jsou zde okresy, kde počet českého obyvatelstva jde do několika tisíců. Tak na př.: volební okres 63 (Duchcov, V. Osek, Bruch, Hroby, Ledvice) má 11.782 Čechů vedle 25.277 Němců; ve volebním okresu 67 (Most) jest 4223 Čechů a 17.081 Němců; ve volebním okresu 66 (H. Litvínov, Bílina, D. Jiřetín) 3228 Čechů, 21.337 Němců; ve volebním okresu 76 (Prachatice, Nýřany, Volary, Vimperk) 4675 Čechů, 12.738 Němců. Tedy na tisícové české menšiny, repre-

sentující místy i třetinu neb čtvrtinu všeho obyvatelstva, nebyl vzat zřetel. Připouštím, že při zájmovém zastoupení větší význam mají některé německé menšiny v českých volebních okresech, nežli uvedené české minority, ale celé rozdělení volebních okresů posuzuji jako dokument k národnostnímu dělení Čech, a tu musí se každý pozastaviti nad tím, že města i s polovinou obyvatelstva českého (Č. Dub) nebo dokonce města převahou česká (na př. Nýřany) připočítávají se k území německému, a každý musí seznati nemožnost rozdělení tam, kde sta míst mají obyvatelstvo národností obou.

Nejcharakterističtější doklady pro nespravedlivé a nemožné rozdělení Čech a pro t. zv. ochranu menšin jest seskupení volebních okresů venkovských. Zde vzata byla v úvahu každá smíšená obec a jako měřítko pro českost či německost její brány byly: převaha obyvatelstva a zastupitelstvo obce. Byla-li obec většinou, třeba že velice nepatrnou, německá, byla přiřaděna k území německému, a měla-li zastupitelstvo německé, ať již fakticky Němci v ní tvořili menšinu, rovněž tak. A tento moment poučuje nás též o významu, jaký má v očích byrokracie a vládních kruhů německých zastupitelstvo obecní pro celou obec v otázkách národnostních a politických, a musí býti též jedním z nepodřadných důvodů pro dobývání representací obecních a domáhání se uzákonění všeobecného rovného práva hlasovacího i do sborů samosprávných.

Vybírám namátkou několik křiklavých dokladů: z okresu rakovnického vyňata byla obec Svojetín, čítající 403 Čechů a 522 Němců, z lounského R a n n é (329 Čechů, 179 Němců), z klatovského Březí (142 Čechů, 159 Němců), z novokdyňského Prapořiště (294 Čechů, 285 Němců), z okresu českobudějovického obce t. zv. německého ostrůvku čes.-budějovického, obklopené úplně živlem českým.

Dojemnou péči projevuje vláda o Němce na Jindřichohradecku a Štocku. Štocko, které kromě národních zájmů má a musí míti všecky ostatní zájmy společné se svým českým okolím, Štocko, osamocený německý ostrůvek, vzdálený se všech stran od pohraničního jednotného tělesa německého — je přiřaděno ku vzdáleným a stejně osamoceným německým obcím na Jindřichohradecku.

Podrobné rozbírání volebních okresů a seznávání, jak a které obce přiřaděny jsou k okresům německým, vedlo by ke stejným důsledkům, ku kterým vedou uvedené příklady: k poznání snahy po roztržení král. českého s naprostým ignorováním českých menšin v území t. zv. německém. Okolnost, že tisíce našich lidí — i v tom případě, kdyby předloha byla sdělána na žádaném námi podkladě všeobecného, rovného, avšak okresy volební sestaveny stejným způsobem jako nyní — nemohly by uplatniti své volební právo ve smyslu národního svého cítění, musí nás přivésti k tomu poznání, že jediným pro nás přijatelným a spravedlivým také podkladem k vybudování nové opravy volební jest: všeobecné, rovné právo hlasovací s poměrným zastoupením menšin. *R. Havlíček.*

*

Slovanská vzájemnost a Poláci.

O thematu tomto uveřejňuje v říjnovém sešitě Świata Słowiańskiego redaktor dr. Feliks Koneczny obšírnou úvahu, na niž dlužno upozorniti i u nás, a to nejen pro důležitost otázky polské v novém slovanském hnutí, nýbrž i pro zajímavé vývody stati, týkající se konečných cílů neoslavismu.

Dru Konecznemu jest otázka slovanská především, ano výhradně otázkou politickou. Nebylo by otázky slovanské, kdyby nešlo o nic jiného, nežli o »kulturní vzájemnost« a »kulturní sblížení« národů slovanských. »Základem slovanské vzájemnosti jsou společné politické snahy, jichž konečným cílem jest státní úprava poměrů zemí mezi moři: Černým, Baltickým a Adriatickým.«

Snahy ty jsou tu již od desítiletí, nebylo však lze je uskutečnit, poněvadž n e b y l o p r o g r a m u, lépe řečeno programu reálného, správného. Nelze se tomu diviti. K programu takovému bylo třeba jednak politického smyslu, jednak důkladné, všestranné znalosti poměrů. Ani to ani ono nedá se improvisovat. Politický smysl dostavuje se jen v důsledcích delšího cviku v řízení politiky praktické a zřídka vyskytuje se dříve, nežli v druhém pokolení pracovníků. Program starý, očekávající spásu od Ruska a vydávající Poláky v šanc rusifikaci, byl v základě pochyben a musil politicky selhati. A když se tak stalo, nastal zmatek a vydáno heslo, že idea slovanská není politika, nýbrž pouze »kulturní«. Nebylo to nic jiného, nežli faktická abdikace, jež zastřena měla býti frází. K obrození ideje slovanské mohlo dojíti pouze uznáním polských práv národních.

Dr. Koneczny líčí pak změny, jež nastaly v nazírání na otázku slovanskou následkem převratu v Rusku, zvláště v kruzích polských, a přechází pak k novému slovanskému hnutí, neoslavismu. Poláci hnutím slovanským mohou jen získat. »Není vyloučeno, že neoslavism stane se faktorem, jenž vyvolá časem nové seskupení ruských politických stran, a je jisto, že v nejbližším zasedání dumy Koło polskie nebude již isolováno.« Neoslavism je a musí býti proti systému rusifikačnímu. To znamená v posledních důsledcích, že musí nabýti vlivu i na zahraniční politiku ruskou a zlomit dosavadní, stále ještě mocný vliv Berlína na ruské oficiální

kruhy. V tom případě musel by se setkati s doplňujícím jej proudem v Rakousku, by, působě současně v Petrohradě i ve Vídni, mohl vésti ke spojení Rakouska s Ruskem (Anglií, Francií) a k roztržení trojspolku. V tom je budoucnost neoslavismu, v tom je i budoucnost Ruska. Neboť Rusko může se obrodit jen bez Pruska a proti němu, právě tak, jako »Neudeutschland« může vzniknouti toliko rozpadnutím se Ruska.

Na to — praví doktor Koneczny — Prusko čeká a počítá při tom neklamně také na pomoc Rakouska. »Neudeutschland« — toť sen i cíl politiky berlínské. A jest v tom zájem polský, netoliko vyloučit Rakousko z těchto kombinací politiky pruské, nýbrž způsobiti, by se postavilo proti nim. Změna zahraniční politiky rakouské byla by radikální změnou všech poměrů v Evropě — a v této změně musejí se koncentrovat politické snahy polské a slovanské vůbec. Politické těžiště otázky slovanské přenese se následkem toho — proti všemu nadání — na delší čas z Ruska do Rakouska. V Petrohradě uvázla věc na mrtvém bodu (dynastický svazek s Pruskem), jenž se může přemoci jen via Vídeň. Zde, v Rakousku, jest pravá dílna této politické práce a tím mají též Slované rakouští zabezpečeno vůdcovství v otázce slovanské jako faktičtí ředitelé i vykonávatelé této politiky. Úspěch neoslavismu v Rusku záleží nutně na úspěchu slovanské politiky v Rakousku po čas, co se strany druhé nejeví se o hnutí zájem. Vídeň ovšem nutno přesvědčiti, že ruch slovanský netoliko Rakousko v ničem neohrožuje, nýbrž že naopak může dynastii prospěti. Tak na př., uvádí dr. Koneczny, může politika slovanská otřesením dualismu jistě přispěti velmi ku konsolidování říše, vyvolati nové síly v uvolněném trojjediném království (chorvatsko-slavonsko-dalmatském), učiniti Rakousko populárním netoliko v Bosně a Hercegovině, ale i v Serbii. »Možno tvrditi, že nové období rozkvětu Habsburgů může nastati toliko přijetím politiky slovanské.«

Pro spolek rakousko-ruský není ovšem připravena půda ani ve Vídni ani v Petrohradě. Zvláště oficielní ruské kruhy nejsou mu dnes naprosto nakloněny. Je úkolem neoslavismu a jeho stoupenců, působiti tu k radikální změně. A k tomu vyzývá dr. Koneczny zvláště Poláky, poněvadž jest to v prvé řadě v jejich nejvlastnějším zájmu. Poláci mohou v tom případě jen získati, a mnoho získati, nikdy si uškoditi.

Tolik dr. Koneczny. Můžeme mu býti jen povděčni za to, že tak otevřeně a s takovým důrazem poukázal na politickou stránku otázky vzájemnosti slovanské. Neoslavism není o nic méně politickým, nežli byl dřívější panslavism, s tím ovšem rozdílem, že počítá s reálními poměry a nechce měniti hranice stávajících států. Usiluje a musí usilovati nejen o spolek Rakouska s Ruskem, nýbrž i se státy jihoslovanskými, poněvadž by tím vedle jiných hospodářských a politických prospěchů pro jednotlivé národnosti slovanské byla postavena nejúčinnější hráz německému Drang nach Osten. To ovšem předpokládá předběžné politické dohodnutí jednotlivých slovanských skupin: Rusů s Poláky, Slovanů rakouských a konečně balkánských mezi sebou. Teprve pak, po tomto vnitřním konsolidování oněch tří slovanských skupin — a nutno říci, že to jest nejtvrdším oříškem otázky slovanské — bude zabezpečen onen konečný program neoslavismu. Že ovšem k němu nutno pracovat již dnes a zvláště u nás v Rakousku, jak se to již ve skutečnosti děje oposicí proti trojspolku, leží na bíledni.

Ref. *Jan Gallas.*

*

jl. **Ve Vídni 21./X. 1908.**

Tak hned nenapjala podařená sensační hra zvědavost publika, jako zauzlení, které nastalo v ministerské radě, konané v noci s 15. na 16. října. Český sněm byl odročen, čeští ministři podali demissi. »Co teď?« »Co dále?« ozývají se otázky z obou táborů, zatím co vídeňské listy se předstihují nejrůznějšími kombinacemi. Konečná odpověď na tyto otázky je ovšem jediná, ale mluvčí zápasících stran nemohou se odvážit vyslovit ji prostě a nelíčeně, jelikož by tuto smělost zaplatili svou popularitou. Opověď lze dáti slovem, jež nyní by se zajisté setkalo s posměchem, ano s briskním odmítnutím, ale k němuž dřív nebo později bude třeba dospěti: dohoda. Němci se mohou pochlubit, že vynašli prach a kromě toho pravdu, že proti jejich vůli nelze v české sněmovně pracovati, ale teď se budou moci event. dostati k »odhalení«, že na říšské radě nelze pracovat, nechce-li tomu několik lidí z tábora jejich odpůrců. Kolikrát ještě bude třeba demonstrovat nesmírně drahým a nebezpečným experimentem, že se nemůžeme přemoci, a že jsme tudíž odkázáni k společné práci na základě dohody? Německé potěšení z demisse českých ministrů mělo krátké trvání. Zcela krátká úvaha o tom, jaké budou důsledky tohoto kroku, stačila k ochladnutí. Čeští ministři vstoupili do ministerstva na základě jasného, určitého programu: provozovat politiku střední cesty, politiku rovnováhy. V té chvíli, ve které se ukázalo, že základní tato zásada je porušena, že německý proud, směřující k odstranění parlamentní koalice, nabývá i v ministerstvu vrchu — nebylo již v něm pro české jeho členy místa. Politická slušnost přikazovala ovšem německým parlamentárním ministrům opustit kabinet, v jehož systém přestali míti důvěru; když tohoto příkazu nedbali, nezbylo než hledat jinou cestou

odpověď na otázku, přežil-li se nynější systém, nebo je-li třeba na dále se ho přidržet.

Nejedná se o formální demissi, ale o zásadní rozhodnutí, budou-li dány Čechům podmínky, při kterých mohou setrvati ve vládě, nebo troufá-li si někdo státi v čele jiného systému, čelícího proti nim. Proto bylo od první chvíle patrno, že neběží toliko o křesla českých ministrů, ale o trvání celého kabinetu. Ukáže-li se, že nelze doporučit záporné vyřízení demisse dr. Fiedlera a Práška, požádá pravděpodobně baron Beck za propuštěnou jménem celého ministerstva.

Poslanecká sněmovna má vyříditi do konce roku — jinými slovy řečeno: v nejlepším případě za šest neděl — provisorium rozpočtové, sestátnění drah, několik důležitých předloh rázu obchodně-politického, tedy »státní nezbytnosti« a k těm se druží velevýznamné předlohy o dělnickém pojišťování, zejména o pojišťování starobním, o průplavech, o annexi Bosny a Hercegoviny. Práce parlamentární před poslanci navršená je neodkladná a vyžaduje výtečně fungující zákonodárný aparát, a proto je přirozeno, že nebude učiněn ani pokus svolati sněmovnu prve, dokud nebude jisto, že lze počítati na ustálení a uklidnění poměrů v parlamentě.

Křesťanští sociálové prohlašují při všech příležitostech, posledně pravil to ministr dr. Gessmann v Kremži, že »znají své povinnosti k Němcům z Čech, že je budou účinně podporovati, ale že předem musí slyšet a zkoumat důvody, pro které německá skupina z Čech právě v této chvíli chce vynutiti krisi, zdali hra stojí za sázku.« Z takových a podobných výroků je patrno, že křesťansko-sociální strana se brání všelikému přepřáhnutí v nynějším momentu. Nejbližší dny ukáží, podrobí-li se německý radikalism, jenž dosud měl hlavní slovo — vlivu početně nejsilnější strany v parlamentu, nebo bude-li na vládní vrub usilovati o podvrácení nynějšího systému. Němci chtějí vehnati do obstrukce české poslance a vrhnouti na ně odium, že maří uzákonění starobního pojišťování atd., ale je velmi snadno možno, že buď si přiznají, že tažení jejich bylo marné, nebo — že se octnou v obstrukci sami. Turci říkají: »Všecko má určitou cenu«. Kdyby tak ochuravělého Jindřicha Prade vystřídal pan Pacher, dost možná, že bychom slyšeli opět biblickou větu: »Pokoj s vámi, nebojte se, jáť jsem Rafael.« Než škoda času na kombinace. Jisto jest, že bude nutno sáhnout k § 14. zák. o zastupitelstvu říšském, jestliže vedené nyní vyjednávání positivního výsledku míti nebude, a potřebná tato opatření z nouze by provedl kabinet úřednický, který by se sněmovně třeba ani neukázal.

Bude-li nyní nalezen nějaký modus vivendi, nepřestane býti rekonstrukce kabinetu, pokud jde o osobnosti, nutnou. Udržuje se téměř všeobecně mínění, že křesťanští sociálové budou naléhati na přiznání větší míry vlivu na státní správu. Veliké množství sociálně-politických záležitostí naléhá nyní na vyřízení, a již proto nechce strana Luegrova nyní připustit parlamentní krise, aby nezbytně nutné reformy klidně prošly její rukou a aby si je mohla aspoň z části přičísti na svém foliu v rakouských dějinách k dobru.

SAMOSPRÁVA

K pražským volbám obecním.

Přes deset let vládne již kompromis, napřed staročesko-mladočeský, poslední léta mladočesko-staročeský, na pražské radnici a po celou dobu jeho vlády rok co rok tu hlučněji, tu méně hlučně volá se po jeho odstranění a po zlidovění pražského obecního zastupitelstva. Ale kompromis se stále drží, ba čím dál, tím více mu přibývá na troufalosti. Zdá se vždy, že míra již jest naplněna — ale přicházejí stále ještě věci horší. Poslední rok jest opět potvrzením této několikaleté zkušenosti. Člověk věru ptá se: Jsou ještě čestní lidé v Praze, že je to možno?

Co dříve odehrávalo se za kulisami, poslední rok se hrálo již na otevřené scéně. Případy protekce, korupce a zpátečnictví projednávaly se veřejně ve sboru obecních starších a v novinách, a přece úplně bez výsledku. 5. května interpeloval Dr. Funk případ, kde jmenováni konceptními praktikanty dva z nejslabších petentů, z nich jeden příbuzný a druhý nastávající zeť obecního staršího — a nikdo neprojevil účast na interpelaci. — 3. srpna pan Březnovský obořil se na městskou radu, že schválila usnesení dozorčí rady nad ústavem práce, dle kterého v případě všeobecné stávky v určitém odvětví má se dělník, jemuž ústavem práce zprostředkováno bylo místo, upozornit na stávku — tedy opatření všude jinde již zavedené — a nikdo ho řádně nezakřikl. — 18. srpna zmařeno schválení stanov jubilejní životní pojišťovny, o kterou se jedná již půldruhého roku, poněvadž si to nepřál pan Dr. Černohorský z konkurenčních důvodů. — 6. července schválena koupě továrny Wendlerovy, ač »Čas« den před tím přinesl článek, že se má přeplatit nejméně o 100.000 K, ač obecní starší Mattuš nazval koupi mrháním peněz a naznačil výslovně, že někteří páni na tom mají »zvláštní zájem«. To jen letmo uvedeny případy nejkřikla-

vější. — A vrchol všeho: affaira Dra. Černohorského s dodávkou rour pro vodovod.

Ač i samy »Národní Listy« uznaly, že i to, k čemu pan Dr. Černohorský sám se přiznal, stačí učinit jej nemožným, pan doktor zůstal dále členem sboru, zůstal dále členem ředitelstva Městské spořitelny, ústavu, spravujícího přes půl druhého sta milionů cizích peněz. — A z 90 členů sboru nenašel se ani jeden, aby řekl, že s ním dále pod jednou střechou sedět nebude. Jsou ještě čestní lidé na radnici?

Jen jedné věci ještě se dotknu: zlidovění obecního a volebního řádu. O reformu volebního řádu (ovšem jakou reformu!) jedná se p ř e s 8 l e t; letošní Almanach má článek o ní, ve kterém se tvrdí, že petice za reformu tu ročně u sněmu se obnovovaly, ale n e n í t o p r a v d a, alespoň o posledních letech — letos před sněmem a ve sněmu ani zmínka o ní neučiněna! P ř e d 3 l é t y navrhla sociálně-humanitní komise, aby se do ní povolal jeden zástupce dělnictva obecního — po dnes o tom rada městská nerozhodla! Ta městská rada, v níž má většinu reorganisovaná strana mladočeská, dle slov Dra. Kramáře nejopravdověji demokratická česká strana!

A nota bene: to vše děje se v době, kdy listy kompromisních stran, mladočeský vládní orgán »Den« a staročeská »Národní Politika« v hlučných úvodnících prohlašují, že nás nespasí parlamentární politika, nýbrž drobná práce, kdy »Den« volá po »p r o c i t n u t í n á r o d n í z o d p o v ě d n o s t i, k t e r á m a n i f e s t u j e s e p ř e d e v š í m v p r á c i, v k o n á n í s v é i n d i v i d u á l n í p o v i n n o s t i.« Na pražskou radnici se to nevztahuje? N e n í c e l ý t e n r o z v r a t n a p r a ž s k é r a d n i c i a h l a v n ě t é ž a f f a i r a D r a. Č e r n o h o r s k é h o j e n o j e d n o f i a s k o p o s i t i v n í p o l i t i k y v í c?

Mimo tento morální bankrot radničního kompromisu, letos již úplně zjevný a též slušnými živly, jak mladočeskými, tak staročeskými, přiznaný, ještě některé další momenty dodávají letošním obecním volbám zvláštní význam.

Skončena právě výstava obchodní komory. Vlastenecké noviny nám namlouvají, že učinila Prahu světovým městem. Opravdu? Stačí k tomu několik drahých banketů, které ostatně — jak napověděl feuilletonista »Národních Listů« 18. t. m. — pořádaly se vlastně víc pro domácí než pro hosty? Stačily bankety ony, aby umyly skvrnu, způsobenou na pražské radnici affairou rourovou? Nebylo by mnohem účinnějším doporučením pracovat poctivě a vytrvale o to, aby Praha měla vzornou správu, co nejlepší zastupitelstvo i úřednictvo, co nejlepší zařízení kulturní, sociální a hospodářská? Uvědomil si to někdo? Jsou ještě na radnici lidé, kteří mají nějakou ctižádost?

A další moment: utvořen svaz všeúřednických spolků. Způsobí tato organisace obrat? Zasadí se vahou svých hlasů o to, aby na radnici přišli jiní lidé? Neklamejmě se: je-li kdo způsobilý za dnešních poměrů dát počin, aby zaveden byl v obci pořádek, jest to jen úřednictvo, opírající se o mocnou organisaci. Každý jiný stav má tolik zvláštních zájmů, že tu od něho opravdovou nápravu čekat nelze.

Máme ovšem jednu korporaci, která prohlašuje, že jest nejvyšší národní instancí — míním Národní radu. Ale pro tu, jak se zdá, Praha neexistuje. Žije již léta, ale nezasáhla do věcí obecních ani jednou — ani při affaiře rourové, ač by toho čest celého národa a zájem všeho našeho veřejného života byly nutně vyžadovaly. Nevím, mají-li ve Francii také nějakou podobnou instituci — myslím, že nikoli. A přece, jak nám p. Hájek loni v »Přehledu« líčil, dohodli se před rokem v několika městech dobrovolně na zásadě poměrného zastoupení při volbách obecních. Nebylo by u nás také něco podobného nejlepším prostředkem k nápravě radničních poměrů? Nemohla by tu Národní rada zakročit a způsobit, že by se dostali na radnici nejlepší lidé všech stran? Zlidovění obecního zastupitelstva pražského změnou zákonodárství se v dohledné době nedočkáme, nemohli bychom si pomoci sami, ukázat, že jsme opravdu tak vyspělí, jak si pořád říkáme, osvědčit skutkem tu svornost, po níž stále voláme? — Ale ovšem — od »mátohy«, jak naši Národní radu nazval »Den«, něco podobného čekat bylo by bláhovým snem! — —

A tak nezbývá, než čekat a oddat se jakési naději katastrofální: Máme týden před volbami a dosud nic neukazuje k tomu, že by se letos pražské »uvědomělé voličstvo« vzchopilo a provedlo očistu radnice. Nutno čekat, že hospodářství dnešního kompromisu půjde stále hůře; affaira rourová se patrně ututlá a přijdou affairy nové. A teprve, až bankrot bude takový, že již opravdu horší být nemůže, teprve potom »uvědomělé voličstvo« se rozhoupá z líné netečnosti, ojedinělé protesty poctivé žurnalistiky zazní ve veškerém tisku, nespokojenci, kritisující pražskou radnici za humny, vystoupí veřejně, semknou se v šik, strhnou masy voličstva a smetou nedůstojné zástupce, hanobící čest Prahy . . .

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Nová reálná gymnasia.

Den 8. srpna t. r. je památným v dějinách rakouského školství. Toho dne padl monopol klassických studií, za něhož nemohl se státi slušnějším úředníkem státním a namnoze i soukromým, kdo za doby svých studií neztrávil 3120 hodin ve škole a nejméně ještě jednou 3120 hodin doma nad mrtvými jazyky, latinou a řečtinou. Toho dne totiž nařízením ministerským byl gymnasiím postaven konkurent v nových reálných gymnasiích, jež budou míti táž, ba větší práva než staré gymnasium, a na nichž přece bude nutno ztráviti nad mrtvou řečí jen 1800, resp. 1200 hodin: dost, pravda, ale proti dřívějšku jen polovina!

Nová reálná gymnasia byla dekretována zcela po absolutisticku, pouhým nařízením; náš lidový parlament dá si to líbit, on na takové malichernosti, jako je střední školství, nemá kdy! Jsou dvojí ta nová reálná gymnasia. Z obou vyloučena je řečtina a ponechána jen latina. Ale na typu A), zvaném »osmitřídní reálné gymnasium«, začíná se s latinou už od I. třídy, kdežto na typu B), »reformním reálném gymnasiu«,[1]) jest posunuta latina až do V. tř.; nižší jeho oddělení je čistá nižší reálka, bez jakéhokoliv klassického jazyka. Aby však dosáhlo se přece alespoň přibližně týchž výsledků v latině jako na gymnasiu, jest na tomto ref. gymnasiu v V. a VI. tř. po 7 hodinách latiny, v VII. a VIII. tř. dokonce po 8! Celkem věnuje se latině týdně ve všech třídách na typu A 45 hod., na typu B 30 hod. (na starých gymnasiích 50 hodin). Ušetřený čas věnuje se jazykům moderním.

Vládní osnova předpisuje jen liberálně, že se má učiti »druhému živému jazyku« (celkem 22 hodin týdně), ponechávajíc asi zemským školním úřadům na vůli, který živý jazyk to má býti. Na německých ústavech bude to najisto francouzština. A na českých? Němčina či francouzština, či oba jazyky? Veden jsa týmiž zásadami, jež vyložil jsem nedávno v tomto listě (ve čl. »Osnova jazykového vyučování na dívčích lyceích«), nejsem ani pro povinnou němčinu, ani pro nepovinnou (v nynějším způsobu). Proti povinné němčině jsem z důvodů politických, neboť nemá-li hegemonie němčiny jen býti u nás ještě posilována, nesmí nikdo býti nucen jí se učiti. Proti nepovinné němčině jsem z důvodů praktických, neboť nedává se tu možnost tak dokonale němčině se naučiti, jak toho vyžadují naše territoriální i sociální poměry. Správné jest jen stanovisko kombinující: nechme žáka zvoliti si podle libosti onen »druhý živý jazyk«, ale jakmile si jej jednou zvolil, pak budiž jazyk ten pro něho zcela povinným předmětem po celou dobu studia, jako kterýkoliv jiný řádný předmět; nedostatečná známka zavazuj tedy také k opakování třídy. Podle toho bylo by třeba na nových rg. učiti i němčině (od I. tř.), i francouzštině (od III. tř.). Kdo by se rozhodl pro němčinu, nemusil by míti od III. tř. francouzštinu, nebo jen nepovinně. Kdo by nechtěl od I. tř. učiti se němčině, musil by od III. tř. učiti se francouzštině. Takováto »disjunktivní závaznost« ponechává volbu žákovi, a přece dosahuje výsledků jako při předmětě řádném.

Vzhledem ke stále stoupajícímu významu angličtiny měla by na některých ústavech místo francouzštiny býti zavedena angličtina. Bylo by zajisté k velikému prospěchu celého našeho života, kdyby alespoň část inteligence naší zúrodňovala ducha českého plody praktického ducha anglického. Snad by i ruština mohla na jednom, dvou ústavech nastoupiti místo francouzštiny. K čemu ta dosavadní byrokratická uniformita! Aby žáci mohli volně přestupovat z ústavu na ústav? Předně takových stěhovavých ptáčků není mnoho, a netřeba jim stěhování ulehčovat, a pak mohly by takové »anglické« nebo »ruské« ústavy zřizovati se jen ve větších městech, kde vedle toho odlišného ústavu je také jeden normální.

Vedle moderních cizích jazyků má z obmezení studia staroklasického na nových rg. zisk také mateřština, jíž se věnuje na novém rg. 26 hodin, na ref. rg. 28 hod. týdně (na starém g. 24, na starém rg. 22 hod.). Nová osnova jazyka mateřského klade zcela správně hlavní důraz na ústní ovládání jazyka, obmezujíc spolu počet písemních prací, přikazuje pěstiti literaturu až do doby nejnovější, a nejkrásnější úkol vyučování literatuře vidí v »upravování cesty ku pravému, teplému, osobnímu poměru žákovu k dílům básnickým.«

Stejně moderním duchem nese se také osnova ostatních předmětů. Na obou typech přidáno hodin vědám přírodním, zeměpis oddělen od dějepisu, zavedena filosofická propaedeutika a povinný tělocvik.

Ale přece s leccíms nemůžeme souhlasiti. Jest to především osnova typu B, která nese na sobě jasně znak kvapné provisornosti. Už oněch 7 a 8 hodin latiny týdně! Nestačily by právě tak 3—4 hodiny, jako stačí na reálkách pro francouzštinu? A pak chemie zase jest jen přílepkem fysiky, na deskriptivu se dokonce vůbec za-

[1]) Budeme nadále užívati zkratek: g. = gymnasium, rg. = reálné gymnasium, nové rg. = typ A, ref. rg. = typ B, r. = reálka.

pomnělo! Tento typ B jest zaveden na štěstí jen na zkoušku, a jistě se tyto vady co nejdříve odstraní.

Co asi nejvíce získá oběma novým typům přízeň veřejnosti, bude jejich rozšířená oprávněnost. Není sice ještě úředně prohlášena, musí prý dříve býti dotázány professorské sbory jednotlivých fakult a technik. Jest však předem jisto, že z nových typů bude stejně otevřen vstup na universitu (kromě theologie a klass. filologie, snad i historie) jako na techniku. Žáci těchto ústavů nebudou tedy už od I. tř. předurčeni ke studiu buď universitnímu nebo technickému, jako byli dosud, podle toho, dali-li se zapsati do gymnasia nebo do reálky. Nebudou musiti všichni žáci z celého kraje studovati jen na technice proto, že v kraji tom byla náhodou jen reálka. Volba povolání bude posunuta do věku dospělého a nebude obmezena vnějšími okolnostmi. Také nebude třeba zřizovati v témž městě dva ústavy, gymnasium i reálku, aby mohla mládež podle chuti své se vzdělávati, stačí jediná střední škola nového typu.

Jsme přesvědčeni, že hlavně pro tuto svoji širší oprávněnost budou nová reálná gymnasia hledanými a že budou znenáhla vytlačovati stará gymnasia. V Čechách již dvě gymnasia se počátkem tohoto šk. r. přeměňují k žádosti městských rad na typ A, a to reálné gymnasium v Kolíně a gymnasium v Litomyšli (ovšem letos jen třídy I. a III.). Také obce, jež dosud marně se domáhaly buď gymnasia nebo reálky, snad by nyní snáze dosáhly nového reálného gymnasia. Informacemi rád jistě poslouží »Ústřední spolek českých profesorů« v Praze. *V. Hulík.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Desítileté jubileum zemědělské rady na Moravě.

Zemědělská rada markrabství moravského oslavila nedávno 10leté výročí svého trvání. Při takové příležitosti rádo se vzpomíná jejích nepatrných počátků a dnešního rozmachu, když domohla se velikého významu ve všech oborech hospodářského života zemědělské Moravy. Přirozeně, že máme na mysli český odbor zemědělské rady a že chceme vzpomenouti v tomto referátu jeho práce. Ale úkol tento při žádané stručnosti není malý, neboť činnost českého odb. z. r. moravské jest tak obsažná a rozvětvená, že zasluhovala by důkladnějšího posouzení a osvětlení se stanoviska čistě národohospodářského i odborně zemědělského a agrárního.

Každoročně vydávaná zpráva o činnosti č. odb. z. r. poskytuje nejlépe přehled toho pokroku za jediné desítiletí činnosti. Poslední zpráva devátá za rok 1907 jest objemná kniha (přes 850 str. textu a přehledných tabulek), v níž podrobně shrnuta činnost za celý rok, podána kritika jednotlivých návrhů, vylíčeny snahy a cíle v určitých otázkách s náležitým odůvodněním a podán výkaz pečlivě sestavený o příjmech a vydáních. Všechny zprávy moravské rady zemědělské lze považovati za anály, z nichž historik bude čerpat látku k dějinám českého zemědělství a jež by každý inteligentní politik agrární měl v důležitých bodech znáti. Zprávy výroční jsou sestavovány velmi prakticky a přehledně, podávajíce přehled o zemědělském zákonodárství a národním hospodářství, hosp. vyučování a literatuře, subvencích, pěstování rostlin a chovu hosp. zvířectva, výzkumnictví a ochraně proti škůdcům hospodář. rostlin, o výstavách a spolcích, průmyslu, tržbě a úvěrnictví, kromě jiných různých záležitostí správních, kancelářských i personálních.

Morava v otázkách zemědělských pracuje dle přesně určeného programu, na základě podrobného studia poměrů, a když pro postup určitý se rozhodla, pracuje vytrvale a energicky, ať už je to ve školství hospodářském nebo odborné literatuře, ať v zušlechťování rostlin nebo zvelebování dobytka anebo v plemenictví. A jedině tato vytrvalost, promyšlenost a energie přinesla nynější úspěchy, že Morava je zemědělsky nejpokročilejší zemí rakouskou, jak nasvědčuje tomu velký počet prováděných agrárních operací, mohutné a četné závody družstevní i větší podniky průmyslové, zušlechtěný a draze placený dobytek hanácký atd.

Dnes žije Morava intensivní život zemědělský, a kdyby i po stránce politické a sociální byla činnost a horlivost její takového tempa jakým se pracuje v zemědělství, byla by »musterlandem«.

V tomto jubilejním roce vydal č. o. r. z. na Moravě ještě zprávu o činnosti své za desítiletí 1898—1907. Četné přílohy, diagramy a mapky zprávu tu velmi vhodně doplňují. Odpůrci této instituce mají nejlepší příležitost přesvědčiti se, jak liché byly jejich námitky, že zemědělská rada nevyvine plodnou činnost pro různost zájmů různých krajů a že nebude proto ani náležitě respektována. Skutečnost poučila o jiném. Přes 180 bylo podáno různých návrhů, referátů a dobrozdání o reformách agrárně-politických, jako byly otázky smluv obchodních s různými státy, úprava tarifů, závazná společenstva, reforma pojišťování, rentové statky, konverse hypotečních dluhů,

úprava agrárních operací (zcelování pozemků, úprava hranic a p.), reorganisace kontribučenských fondů, odstranění termínových obilních obchodů bursovních, zavedení stálých znalců hospodářských při diplomatických sborech a j.

Počet hospodářských škol za posledních 10 let na Moravě se skoro zdvojnásobil (nyní jest 36 škol hosp. s 78 učitelskými silami) a doporučeno ještě zříditi v nejbližší době 10 škol nižších a jednu střední a všechny školy pozemštiti, jich budovy náležitě vypraviti pomůckami a příslušnými statky opatřiti. Kočující učitelé zeměd. rady za 10 let vykonali 1052 přednášek v různých krajích Moravy, pořádali 334 kursy, založili 98 různých družstev, intervenovali na 235 výstavách, provedli 106 inspekcí mlékáren, 38 insp. školek ovocných, 570 prohlídek plemenných býků a pořádali 129 různých pokusů — celkem v 2153 obcích. Vymoženo bylo 1,192.479·94 K subvencí státních a 1,088.526·72 K subvencí zemských, z čehož bylo věnováno na zvelebení chovu hovězího dobytka 847.000 K, na drobné zvířectvo 82.000 K, na podporu družstev mlékařských 77.000 K, na pořádání a odměny 137 výstav dobytka skoro 70.000 K, ostatek na hosp. školství, literaturu, pokusnictví, zakládání dočasných a trvalých luk, podporu zemědělských organisací, školek, družstev prodejních a nákupních, lnářských, lihovarských, ovocnářských.

Že činnost zemědělské rady ze všech odvětví hospodářských musí směřovati hlavně k chovu dobytka, ukazují nejlépe tato čísla:

Na Moravě bylo:

	r. 1880	1890	190
koní	122.858	126.131	134.026
skotu	677.870	645.199	789.552
vepřů	205.976	322.239	455.318
ovcí	158.852	80.706	37.683
koz	116.880	144.204	158.726

Patrno, že Morava stává se českým Dánskem, a poněvadž cifry tyto ukazují, že v dobytkářství Morava pokračuje, a že toto odvětví se velmi dobře vyplácí, také zemědělská rada nelituje nákladu na jeho zvelebení, a okolnost ta je už dnes patrna, neboť moravský rolník vychoval svůj určitý typ hanáckého skotu, který pro dobré užitkové vlastnosti dochází velké obliby a znamenitého odbytu. Za plemenného býčka ročního platí se 1100 až 1800 K, za jalovici 2½letou 2000, i více K — a toho dříve nebývalo. Uvádíme tento příklad jako malou ukázku, jak rozumná podpora a p o u č o v á n í rolnictva a jeho vzdělávání může býti p o m ě r n ě r y c h l e základem netušeného blahobytu.

Český odbor z. r. na Moravě má smysl i pro činnost literární, vydav přes 30 publikací o různých časových a důležitých otázkách zemědělských, hlavně učebnice chovu dobytka, účetnictví pro rolníka, učebnice pro školy hospodyňské a nádherné illustrované dílo »Moravské Ovoce«. Mimo to vydává hosp. časopis »M o r a v s k ý H o s p o d á ř«, jeden z nejlacinějších, a proto i nejrozšířenějších listů toho druhu.

Ed. Reich-Bystřický.

UMĚNÍ

Budoucnost české opery. (Dokončení.)

Jeviště Národního divadla a prostora orchestru vykázaná není však to jediné, co dnes v této budově požadavkům našim v opeře nevyhovuje, a co je už dnes a bude v budoucnosti vždy větší překážkou rozvoje a uměleckého zdokonalení operních představení. Chci vylíčit v následujícím, jak i h l e d i š t ě Národního divadla je, pokud jde o operu, nedostatečným. Nemám tu na mysli jednotlivé jeho umělecky-technické vady, které v poměru k jiným divadelním budovám staršího typu nejsou značné, ani nechci vypočítávat, jaké přednosti mělo by moderním požadavkům vyhovující hlediště operního domu — chci jen poukázat k tomu, jak nepříznivý vliv má nedostatečná rozlehlost hlediště v Národním divadle na uměleckou stránku naší opery.

Mluvil jsem v první části svého článku o výbornosti jednotlivých výkonů dnešní naší opery a o zvýšení průměrné její úrovně vůbec. Pokud jde o výkony na scéně samotné, není tento pokrok výsledkem větší umělecké zdatnosti jednotlivých sil v porovnání s minulostí, jako spíše resultátem umělecké intelligence, dirigentské způsobilosti a neúnavné činnosti chefa opery, jenž sám nepustí na scénu operu dříve, než podařilo se mu i výkony slabších povznésti k výši, kterou harmonicky zapadají v úroveň zdařilého celku. Co v tom směru i se začátečnickými a podprůměrnými silami dokáže, ukázal chef opery loni v některých scénách »Královny Fiametty«. Kdyby dnes Národní divadlo u všech oborů aspoň z části disponovalo pěvci svěžích ještě a neopotřebovaných hlasů dostatečného vyškolení pěveckého i opravdové umělecké intelligence, na jaký pak teprv stupeň výkonnosti musila by se opera naše za dnešního řízení vyšinout! Ale zatím máme dnes většinu oborů obsazenu silami, jichž hlas již silně pokročil v odkvětu, a jichž umění pěvecké záhy po prvních úspěších na scéně utkvělo na mrtvém bodu. Obyčejně v posledních létech mluvilo se u nás jen o tenorové krisi, ale de facto máme vleklou krisi téměř

u všech oborů operních. A nedostatky v našem operním ensemblu nejsou jen kvalitativní, nýbrž v jednotlivých oborech i kvantitativní.[1])

Na tomto dnešním stavu operního personálu naší opery hlavní vinu, dle mého soudu, má zcela zvláštní postavení, které má opera naše u srovnání s operami cizími. Do nedávna byla opera Národního divadla jediným českým uměleckým ústavem toho druhu, a také dnes ještě neustálené poměry dvou mladších českých oper (Plzeňské a Brněnské) nedovolily těmto ústavům vyšinouti se na takový stupeň, aby činnost na nich mohla býti jakousi pravidelnou obligátní průpravou pro přijetí k Národnímu divadlu. České síly opravdu vynikající z ciziny pro naši operu získat, bylo vždy a je dosud pro různé překážky velmi obtížno. Pěvec, který uchytil se v cizině, na př. v Německu, má, nehledě ani k výhodám čistě hmotným, i sociálně neodvislejší postavení než zpěvák, připoutaný pro celý život k jedinému českému ústavu. Tam nadobrá volnost smluvní, zde faktická vázanost a odvislost umělce od přízně režimu divadelního. Tyto všechny okolnosti vedle výhod materielních jsou to, které mnohé naše vynikající umělce zdržují v cizině. A tyto okolnosti mohou dojíti oslabení teprv pak, až jednou budeme míti více operních scén Nár. divadlu rovnocenných mimo Prahu. Zní to snad trochu paradoxně, ale je to faktum, že Národní divadlo potřebuje v opeře mimopražských konkurentů.

Za těchto okolností je stav v opeře Nár. divadla tedy ten, že nucena je všemožně udržovat operní síly jednou získané a mezery vyplňovat z pravidla pouhými, třeba talentovanějšími, začátečníky. Důsledkem tendence udržet angažované síly je u těchto záhy se vyvíjející mínění — třeba ničím neodůvodněné — o naprosté dokonalosti umělecké a o vlastní nenahraditelnosti, kteréžto mínění je hned pak koncem všeho dalšího pokroku. Poměry naší opery a znalost našich poměrů vůbec je příčinou toho, že správa divadelní je nucena mnohého pěvce nechat ve svazku divadla i pak, když dávno prostředky jeho jsou vyčerpány. Tím stává se, že máme vždy v operním souboru jistý počet jakýchsi invalidů, kteří jsou všemu vývoji a pokroku jen na překážku.

Co dělat ve všech těchto směrech, aby další rozkvět a pokrok naší opery v budoucnosti byl zajištěn, je nad míru jasné.

Třeba tu jen všechny síly, jichž nelze plně již upotřebit, nahradit novými, vynikajícími umělci, třeba tu s novými, svěžími silami vlít do naší opery rušný a nadějný život. Škoda, že provedení není tak snadné, jako odpověď sama.

[1]) O částečné vyplnění mezer v operním souboru staly se letos pokusy, které ukazují se býti šťastnými.

Finanční stav nedovoluje naší opeře získávati síly prvořadé a vedle nich i ostatní síly dobré. Dostačí srovnati subvenci, nyní asi 300.000 K, kterou země pro část potřeb budovy Nár. divadla a pro operu i činohru společně vyplácí, se subvencemi předních německých divadel dvorních a jich deficity, které panovnická pokladna ochotně kryje, abychom pochopili, proč v získávání sil naše opera s těmito cizími nemůže konkurovat. Na značnější a dostačující zvýšení zemské subvence nelze pomýšlet, pokud trvá neutěšený stav zemských financí, rok od roku hrůznější deficity vykazující, a pokud každé zvýšení subvence českému divadlu vyvolalo by i stejnou žádost na straně německé. Také zvýšení cen — dnes ještě v poměru k divadlům cizím nízkých — i když snad časem bude nutné, nebude na získání umělců vynikajících dostačovat. Jeť v Národním divadle počet míst v poměru k režii, se kterou by pak opera pracovala, malý a rozmnožení míst přirozeně technickou nemožností. Dnes lze říci, že převážná většina operních představení bývá vyprodána, a to nejen ve vlastní divadelní saisoně, ale — jak jsme letos byli svědky — i v měsících letních, divadelní návštěvě nejnepříznivějších. Ano začasté při operních představeních v Nár. div. bývá poptávka po místech značně větší než nabídka. Tím divadlo ve dvou směrech utrpí finanční ztrátu: jednak mnozí, na něž se lístků již nedostalo, po druhé již o ně se neucházejí, jednak dociluje tu divadlo menšího příjmu, než by při stejné režii docílilo, kdyby disponovalo větším počtem míst. Touto nedostatečností podmíněná obmezenost finančních prostředků bude projevovati všude svůj nepříznivý vliv a bude třeba s ní počítat nejen při získávání pěveckých sil, ale i při získávání cizích novinek operních, při výpravě scénické atd.

Nejčastější výtkou, která se dnešní správě české opery děje a k níž jsem už v první části jakési všeobecné stanovisko zaujal, je výtka nedostatečné hybnosti a pestrosti repertoiru. Stačí však srovnat repertoir náš s repertoirem některého výlučně operního divadla německého, abychom viděli, že to není s naší operou tak zlé, jak se obyčejně myslí. Nesmí se zapomínat, že opeře v Nár. divadle — má-li zůstati mezi ní a činohrou zachována rovnoprávnost — je k disposici jen polovina všech představení. A co tu v těch nějakých 220—230 představeních úkolů tuto operní scénu vždy čeká! Bráti zřetel v první řadě k českým novinkám, prováděti co možná často celou vynikající operní tvorbu domácí, nenechat si ujít žádnou význačnější novinku cizí a v malých intervallech předvésti vždy všechna vynikající nebo populární starší díla světové literatury operní. Ty všechny úkoly nemůže ovšem opera naše zúplna splnit v poměrně velmi malém počtu jí vykázaných jí představení. A nelze přece říci, že by se na ni kladly neprávem. Vždyť

vše to musíme od naší první operní scény žádati. —

Myslím, že ze všeho, co jsem dosud tu řekl, jasně vysvítá, čeho naše opera potřebuje k dalšímu svému rozkvětu a pokroku v budoucnosti: úplného osamostatnění a nové budovy.

Osamostatnění opery i činohry není myšlenka nová. Častěji se o ní u nás již uvažovalo a svého času, když jednalo se o zřízení druhého českého divadla v Praze, byla uskutečnění svému blízká. Nešťastným rozhodnutím, kterým v městském divadle vinohradském vedle činohry vyvolána v život druhá česká opera, byli jsme na cestě k odloučení opery i činohry vrženi zas o kolik honů zpět. Zkušenosti, které s operou na Vinohradech za první rok učiněny a hlavně v celku neuspokojující umělecký výsledek její ukázaly snad dostatečně, že pro druhou českou operu není v Praze životních podmínek. Myslím, že ani v budoucnosti nelze pro českou operu ničeho významného od této druhé scény čekat. A není dokonce snad ani vyloučeno, až bude se jednat o oddělení české činohry a opery, že bude i vinohradské divadlo bráno v počet.

Obtížnějším problémem než osamostatnění opery bude uskutečnění myšlenky nové budovy pro českou operu. V té uvidí dnes ještě přemnozí fantastický a neuskutečnitelný plán. Otázka finanční, otázka prosperity takovéto »velké opery«, otázka, co pak s Nár. divadlem, a jiné závažné přímo se hrnou z pouhého nadhození této myšlenky. Není mým úkolem dnes řešit tyto otázky. Chtěl jsem jen ukázat, co je životní podmínkou plného dalšího rozvoje naší opery v budoucnosti. Snad naskytne se příležitost, kdy se i k těmto otázkám povahy více praktické vrátím. Chci jen dnes ještě k tomu ukázati, že stejné — ne-li větší — překážky a pochybnosti, jaké u mnohých myšlenka stavby nové budovy pro českou operu vyvolá, stavěly se kdysi v cestu i zbudování Národního divadla. A je to jen radostným zjevem, vyrostly-li naše poměry tak, že může ozvati se odůvodněný hlas, dokazující nedostatečnost dnešní budovy pro naši operu.

Příští měsíc oslavujeme čtvrtstoleté trvání a působení Národního divadla. K tomuto, v našem životě tak významnému, jubileu pronášíme jako tužbu pro následující čtvrtstoletí: *samostatnou českou operu v nové, velké, moderní budově!*

*

Sjezd na ochranu památek.

Skoro bez povšimnutí širší veřejnosti, bez representačních obřadností zasedal ve svatováclavských dnech v Praze sjezd na ochranu památek, jehož účastnilo se více než 200 zástupců musei, okrašlovacích spolků i odborných pracovníků. Jeho program a podněty jednání přesahovaly často z hranic čistě odborných zájmů do sféry otázek a problémů všeobecně kulturních, nebo dotýkaly se některými thematy bolestí a nedostatků naší kommunální politiky. Poprvé bylo v Čechách soustavně jednáno o velikém komplexu otázek, jímž je ochrana památek, poprvé stal se u nás pokus, povolati k jejich řešení všechny naše kulturní korporace, blízké svými cíli programu sjezdu, a dáti tak naší konservační praxi základ jednotného nazírání a pomoc ve volbě prostředků. Novost věci byla příčinou neúčasti samosprávy (i současně trvající sjezd českých měst), poměrně malého zastoupení mladé organisace okrašlovacích spolků, i toho, že ani všechna česká musea nepovažovala nutným sjezd obeslati. Stejně též různorodost účastníků, různost jejich společenského postavení, podmiňující větší nebo menší znalost otázky, znemožnily zásadní dohodu ve sporných otázkách hned při prvním podniku.

Jednání sjezdové bylo rozděleno na tři sekce: praehistorickou, památkovou a musejní; ve valné schůzi byly předneseny výsledky práce odborů a pojednáno o otázkách společných.

Jednání sekce praehistorické, která měla programem referáty a rokování o některých speciálních otázkách vědeckých, nebyl referent přítomen.

V odboru památkovém zdůrazněna byla rovnocennost památek přírodních i historických, vzájemná souvislost otázek, řešících jejich hájení i nutnost zákonné ochrany. Neúctě ke krásným útvarům krajinným, nešetření jednotlivých charakteristických přírodních zjevů, mizení památek historických, ničení rázu vesnic i měst možno zabrániti jenom účastí všech činitelů: zákonem a zostřením ochranných opatření se strany státní správy (a ovšem dobrým příkladem), výchovou dětí, obecenstva i samosprávy, organisací a popularisací ochranných snah, jakož i jejich vědeckým prohloubením, pořízením dokonalých soupisů památek historických a přírodních a zřízením centrálního archivu. Nevyrovnanost názorů a různost v pojímání úkolů našich musei ukázalo odpoledne, věnované odboru musejnímu. Většina našich venkovských musei není dnes jiným než skladišti více nebo méně cenných objektů, celkem bez užitku pro vědu a bez významu pro místo jejich působení, protože chybí dnes jednota v nazírání na jejich výchovné cíle a základní ujasnění o jejich možnosti. Jedině řádná organisace, mající autoritu i peněžité prostředky, vládnoucí dobře vedeným časopisem, může dáti práci musei ráz a směr a sesíliti jejich vědecký význam, a bylo proto zajímavo sledovati protidůvody a vývody jednotlivých venkovských delegátů, které vysvětloval většinou jenom venkovský partikularis-

mus a animosita proti centrálním podnikům, v Praze řízeným.

Positivním výsledkem jednání bylo zásadní usnesení o založení Svazu českých musei.

Zásadní spor a střetnutí dvou názorů, starého a moderního, propukl teprve na valné schůzi při přednášce konservátora Zdeňka Wirtha (vlastního organisátora celého sjezdu) o theorii a praxi ochrany památek. Šlo o starou, stále akutní otázku restaurace a konservace, o to, je-li památka epochy jednou minulé organismem živým nebo mrtvým, smí-li býti dostavována a rekonstruována, nebo má-li se omeziti naše péče jenom na její hájení. Problém je ve svém jádru sporem dvou životních názorů, a nebude as rozřešen jinak, než povlovným vítězstvím moderního názoru konservačního, jemuž překáží v Čechách v proniknutí okolnost, že prvním jeho hlasatelem byla vídeňská Centrální komise.[1])

Kromě několika významných usnesení leží význam tohoto prvého sjezdu v jeho debatách, v možnosti, kterou poskytl jednotlivým pracovníkům, sblížiti se osobně a výměnou názorů dohodnouti o některých zásadních předpokladech ochranné činnosti. Autoritativním významem, jakému se těší německý Denkmalpflegetag, bude se moci honositi teprve při častějším opakování a po několikaleté prohloubené činnosti popularisační i vědecké. *V. V. Štech.*

*

Umění a řemesla.

Rok od roku se opatřujeme novými literárními podniky ve svých kulturních potřebách, a jak už u nás bývá, stává se to spíše svépomocnou prací čilých jednotlivců, než abychom se dočkali od našich velkých korporací kulturních iniciativy a blahodárného zasáhnutí v urychlení našeho osvětového rozvoje. Celá naše pokroková vědecká literatura jest vlastně živou obžalobou, jak český byrokratismus poutal a zdržoval náš novodobý rozvoj.

V oborech výtvarného umění jsme jistě opatřeni tak nedostatečně, jako málokterý národ evropský. Nemáme ani galerií, ba ani sbírky odlitků, v nichž by bylo možno poznávati a studovati umění minulých věků i umění současné, nemáme ani obrazových publikací ani literárních příruček v oborech výtvarných. Nic nemůže lépe charakterisovati náš dnešní stav, nežli že malá a nevalná knížka Branišova jest našimi nejlepšími dějinami umění. Mimo Soupisy Akademie a mimo sporadicky se objevující monografie a časopisecké články nemáme odborné výtvarné literatury, a to jest zajisté smutný stav v době, kdy cizí literatury mohou se dneska chlubiti nejskvělejšími a nejúčelnějšími publikacemi, zasahujícími všechny doby a všechny obory výtvarného tvoření.

Vedlo by příliš daleko, hledati příčiny tohoto smutného stavu, ale znamenalo by to zmíniti se i o české universitě, jež dneska nemá ještě systemisované řádné stolice umění výtvarných, i o poměrně malé činnosti literární v našich museích, i o netečnosti nakladatelů a redaktorů odborných knihoven, i o neuvědomělostech obecenstva. Výtvarný ruch posledního desítiletí vzbudil tolik zájmu pro výtvarná umění a výchovné snahy umělecké zdůraznily tak dalece potřebu dobré odborné literatury, že není překvapením, dočkáváme-li se obratu k lepšímu. V posledních letech počaly Volné Směry vydávati své dvě knihovny, Dráhy a cíle a Výtvarné zjevy, v nichž se nám jistě dostane znamenité literatury výtvarné, jen co budou vycházeti trochu čilejším tempem, a nedávno uvedlo Laichterovo nakladatelství na literární trh novou knihovnu, nesoucí název »Umění a řemesla«, jež bude v příjemně upravených a illustrovaných svazcích přinášeti původní i přeložená díla ze všech oborů výtvarného tvoření, uměleckého řemesla i praktické esthetiky. Program jistě dost široký, pole působnosti volné a cíl tak ušlechtilý, že není pochybnosti, že nová knihovna přichází nanejvýše vhod kdekomu, a že se jí dostane účastenství největšího, jak plným právem zaslouží, a to tím spíše, ježto i její pořadatel, Zdeněk Wirth, i nakladatel jsou svrchovaně hodni naší důvěry.

Začátek učiněn byl velmi vhodně a úmyslně Ruskinem, jeho Dvěma stezkami, a dílo to povídá již samo jistě více nežli sebe obsáhlejší program. Obrázky, přiložené na zvláštních listech, representují se daleko příznivěji nežli málo šťastné obrazové vypravení Mutherových Dějin malířství. R. K.

[1]) Přednášky sjezdové, obsahující mnoho cenného materiálu, budou vydány tiskem i s debatami ve zvláštní sjezdové zprávě.

ZE DNE

Žádáme všecky, kdo si ponechali čísla »Přehledu« na ukázku jim zaslaná, aby si neobtěžovali ☞ v čas ☜ zaslati předplatné.

Hrdinové. Vzpomínám na scénu ze svých chlapeckých let. Před školou se strhla bitva mezi žactvem téže třídy. Nevím už, byla-li to bitva

křižácká, nebo hráli-li jsme si právě na Husity. Jeden z nás se silně rozohnil, ale poněvadž v něm vznikla pochybnost, zda zmůže odpůrce pěstí, utek' z bitevní vřavy a vymstil se »nepříteli« tím, že mu roztrhl sešit a pomazal inkoustem knihu. »Veřejné mínění« naší třídy nazvalo jednomyslně tento čin zbabělostí a špatností. Dost možná, že jsme za to pachatele společně zbili. — A hle, tehdejší »zbabělec« má dnes satisfakci. Němci mstí se Čechům v »uzavřeném« území demolováním škol, Češi pak, ssajíce plnými doušky německou kulturu, mstí se řvoucím buršákům tím, že vytloukají okna v kulturních ústavech: divadle, školách, ústavech humanitních (sirotčinci) a p. Bude mít slušná česká veřejnost tolik energie, jako jsme měli tehda my chlapci, aby nazvala tento způsob boje pravým jménem a zabránila šíření podobného ošklivého nemravu mezi mladými lidmi? *Z.*

Zkonfiskováno.

Bez součinnosti »Spolku českých úředníků železničních« provedeno jednání ve Vídni o úpravě postavení personálu železničního. Spolek zklamal tak mnohé naděje a mnohá očekávání. Jeho representanti prohlašují solidárnost se »Zemskou Jednotou« a objímají se s posl. Buřívalem bez ohledu na to, že valná část, a to většina (počítaje v to venkovské členy spolku) nesouhlasí s tímto počínáním. Neboť, je-li spolek čistě odborový, pak nesmějí se účastniti jeho representanti, jako takoví, za spolek žádného politického projevu kterékoli strany, neboť s tím nemohou souhlasiti členové, hlásící se k protivným stranám. Je to zneužívání svěřené funkce. Proti spojenectví se »Zemskou Jednotou« a obdivování jejích veličin protestovali nejúčinněji během posledních dvou let někteří členové vystoupením ze spolku. Jiné (a těch jsou sta) zdržuje tam pouze právní ochrana (bezplatná) a přistoupiti k jinému spolku se dosud neodhodlali. Časopis je veden duchem v celku nepokrokovým, některé (a to horší nebo bezvýznamné) články se honorují, jiné (lepší) nikoli; redaktor (neodborník) škrtá... Tím se odradilo mnoho dobrých spolupracovníků. A je povážlivým zjevem faktum, že loni byl odměněn cenou jednoho odboru jako nejlepší článek — satirický feuilleton »Dva sloupové úřadu«. To, prosím, v listě odborném! Pronikavá náprava je nutnou, nemá-li se spolek rozpadnouti. *-í-*

Účinky nacionálního běsnění. Mostecký přednosta Ortmann, známý svou slepou nenávistí proti všemu českému (ač má českou rodinu!), obul se za pomoci některých jiných do práce k očištění německého území od Čechů. Český personál z Mostu se přesazuje do českých krajin (ku svému uspokojení) a německý, který dosud byl spokojen v českých krajinách, zase do Mostu — proti své vůli a po marných protestech. A tak si dělá p. Ortmann a jeho spolek nepřátele i mezi — Němci, kteří musí jako z trestu jíti — ač neradi — do »zdravého« a »německého« Mostu.

Pan K. Domorázek-Mráz zaslal nám k článku »Plakát« z minulého čísla toto vysvětlení: »Jest pravda, že sbíral jsem několik let pro Um.-prům. museum plakáty, že jsem sám a ze svých malých prostředků věnoval na ně více set zlatých a že jsem je pak chtěl darovati museu. Poněvadž ale shledal jsem, že by v museu — jakž přesvědčil jsem se z »ochoty«, s kterou se šlo odtamtud mé práci vstříc — octla se sbírka na půdě, uschoval jsem si ji pro léta pozdější, až by s větším pochopením pro věci tak vzácné jednalo se s dárcem . . . Nemám tedy sbírku v uschování, ale ve svém majetku, dal bych ji rád, ale jen tenkrát, kdyby z toho daru měla veřejnost svůj díl, t. j. kdyby byly afiše skutečně vystaveny a ne uloženy do magacínu . . . Přátelé Hendrych a Šamánek dovolili mi, abych je spolupodepisoval jako členy komitétu, protože jsem se domníval, že jednotlivec málo by zmohl — byloť to v době, kdy se plakáty sbíraly na mnoha stranách. Česká veřejnost nehnula pro nás *ani prstem!* Jediný malíř Šimůnek byl u mne několikrát a vymohl mi vydání několika svých afiší. V »Manesu« jsem tenkrát věc přednesl ve schůzi, slíbili mi, že vyzvou své členy, aby nám plakáty dodali — a nedostal jsem nic! Za to cizina (Němci, Francouzi, na příklad sám Cheret, Steinlen, pak Anglie) podporovala mne velmi účinně — ovšem že s velkými finačními obětmi z mé strany.« —

Zkonfiskováno.

Zkonfiskováno.

Březinova kniha »Ruce« v německém jazyce vyšla právě nákladem M. Frische ve Vídni. Překlad dra. Emila Saudka proveden byl z části za dohledu autorova a chová některé authentické interpretace obtížnějších míst. V úvodu ke knize překladatel podává též překlad básně »Moje matka« z Tajemných Dálek. Vydání toto má cenu i pro ty, kdo mají již česká vydání »Ruk«; obsahuje totiž mimo drobnou výzdobu šest velikých kartonů Bílkových, vesměs nových, v prvém vydání »Ruk« se nenalézajících. Některé z nich, zejména podobizna Březinova a karton poslední, jsou propracovány podivuhodně a působí dojmem monumentálním. Ke knize, vydané ve velikém formátě, se ještě vrátíme podrobněji. Cena 6 K jest poměrně velmi mírná.

V Documents du Progres, vycházejících v jazyce francouzském, anglickém a německém, podává pan Rodolphe Broda sympathickou, ač stručnou a zcela povšechnou zprávu o »mystickém umění« českém, z jehož představitelů jmenuje Jíchu, Březinu a Bílka. Pan R. B. tyto umělce osobně vyhledal na Moravě i v Čechách, líčí jejich pracovny a zejména si všímá díla Bílkova. Mystiky tyto uvádí v spojitost s celým rázem českého národa, který si ovšem představuje méně realistním a více mystickým, nežli je tomu skutečně. Svou zprávu končí projevem důvěry, že bezděčná síla národní, bytující v těchto »slovanských« umělcích, jest ještě povolána k velikým věcem.

Ve *Zvonu* otiskuje p. Jar. Hofman dopis Havlíčkův z Brixenu, poprvé vytištěný v Rodinné Kronice r. 1863/4 a obsahující popis Havlíčkova bytu. Vtipný popis vrcholí v úsudku, prozrazujícím pisatele humoristu a satirika: »Kdyby se mi na něm jen něco nelíbilo, mrzel by mne; poněvadž se mi dokonce nelíbí a poněvadž jest v každém ohledu dokonalá ohyzda, líbí se mi na něm ta originální ohyzdnost a jsem s ním docela spokojen.« Datován dopis není; p. Hofman jej klade asi v den 27. ledna 1852.

»Existuje způsob myšlení a psaní, jenž odporně sníží, čeho se dotkne,« praví p. Martin v říjnové Moderní Revui a zároveň podává ukázku toho způsobu v nové své polemice o mou »Antiku«. Skrucuje v ní, karikuje, zapírá a snižuje myšlenky a slova moje, ba dokonce i svoje vlastní, minule pronesené, tak zběsile, že nevím, činí-li to z přenáhlené ráže či z nepoctivosti či z vrozeného defektu ducha, každou nepohodlnou věc obrážejícího znetvořeně — či ze všech těch příčin dohromady. Tady přestává každá polemika. Kdo nechápe, že vynálezy technické a hospodářské jsou tvůrčími činy lidského genia a vítězstvím ducha nade hmotou stejně jako výtvory umělecké — dílo Archimédovo nebo Stephensonovo stejně jako Apellovo a Whistlerovo — kdo poukaz na tu samozřejmou věc odbývá výrazy »Lumpenjargon«, »kulturní obrazoborectví«, »grotesknost« atd., stojí ve všeobecném rozhledu i v společenském taktu pod každým slušným analfabetou. Na tom nic nemění jeho šermování jménem Aischylovým a podobnými; tento blaseovaný posér je tragikovi, moralistovi, divadelnímu technikovi a salaminskému bojovníku Aischylovi vnitřně i zevně blízek sotva víc, nežli pan Brouček v XV. století byl blízek Žižkovi. A mám-li jeho vystupování znázornit originálem současným: v synthese nadutého aristokratismu i nadávající demagogie, v povrchním diletantismu nenávidícím »lichou odbornickou píli« i v nezáživné češtině, o kterou div si nezláme jazyk, ukazuje se zdařilým epigonem hraběte Šternberga, který ve svých řečech také pěstuje okázalé exkurse do antiky. Diskusse s ním byla sterilní, jako jsou jeho essaye, a odpovídat na bezpříkladnou infamii, se kterou dle zvyku prohrávajících snaží se do sporu zatáhnout veličiny nesúčastněné — zde jméno p. Březinovo — pokládal bych za snižování sebe sama. *Ch.*

Knihy redakci zaslané:

Nákl. Bursíka a Kohouta: F. Mareš: Fysiologie. Díl II. Pohyby a jejich innervace. 772 str. za 24 K. **Nákladem a v komisi Josefa Rašína:** J. Janda: Stručná ornithologie všeobecná, sv. 1. 111 str., váz. A. Beneš: O reformě středních škol. 127 str. za 2 K 50 h. — **Nákl. E. Weinfurtra:** Kalendář české samosprávy na rok 1909. Red. E. Srb. 240 str. — **Nákl. Höflera a Kloučka:** Jos. Žalud: Obecní zřízení a řád volební v obcích království Českého s doplňujícími zákony. 738 stran za 9 K. — **Nákl. J. Laichtera:** A. G. Selmerová: Na norském fjordu. 24 stran za 16 h. — **Nákl. vlastním:** Alois Erhart: Praktická mluvnice ruského jazyka a čítanka. 156 str. za 3 K. — **Nákl. Volné Myšlenky:** P. A. Rüdt: Příroda učitelkou a vychovatelkou lidstva. 21 str. za 6 h. V. Hugo: Kristus ve Vatikáně. 12 str. za 6 h. — **Nákl. K. Ločáka:** G. R. Opo

čenský: Jan Neruda. Karel Hlaváček. Po 20 h. — **Nákl. Dra. Bačkovského:** Josef Svátek: Čeští křižáci. Za 2 K 20 h. V. Hálek: Na vejminku. Za 70 h. K. H. Mácha: Máj. Za 20 h. V. Hálek: Domácí učitel. Za 30 h. K. Wellner: Perspektivě snadno a rychle. Za 80 h. Bačkovského Kalendář všeobecný. 88 str., váz. za 60 h. **Nákl. „Meditací“:** J. Kratochvíl: Pojem a význam mystiky. 15 str.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a zodp. redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 30. ŘÍJNA 1908. ČÍSLO 6.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

K tomuto číslu přikládáme všem pp., kteří si ponechali ukázková čísla „Přehledu", složní listy ku předplacení. - Starší pány dlužníky žádáme důtklivě, aby doplatné jakož i předplatné zapravili a nenutili nás k stálým upomínkám.

UMĚNÍ

Národní divadlo.

Kníže. Drama o 3 dějstvích. Napsal Arno Dvořák. Scénickou hudbu složil František Picka. Režisér G. Schmoranz. Poprvé 22. října.

Řešení našich národnostních záhad, hlásá známá theorie, jest myslitelno pouze na podkladě náboženském. Páně Dvořákovo drama o Přemyslovi, jež má nejvyšším předmětem otázky po možnosti našeho trvání, po síle češství a po národní energii, rovněž vyrůstá z předpokladů metafysických a z hloubek přemýšlení o bohu. Třeba že stadia ať víry či pověry zdají se autoru něčím, co zdravý organismus musí překonati, třeba že hlásá resolutně odklon od uctívání nadsvětských mocností, jest přece příznačno, že jeho národnostní filosofie má tak těsný vztah k otázkám náboženským. Poměr k nadpřirozeným bytostem, jež ovládají osudy lidské, tvoří základní motiv a jeho řešení poskytuje spojující pásku tří dějství jeho dramatické básně. Hledání boha, boj s bohem, bázeň před ním a nenávist proti němu, klesání pod jeho tíhou či vítězné přemáhání neznáma: to jsou rysy, určující povahu a osud předních nositelů dramatického děje, Přemysla, Vlasty, Šárky a Ctirada, ale též některých podružnějších postav, jako Starce a Truta. Doba, v níž kus se odehrává, jest přízniva nejenom vybíjení barbarských pudů, nýbrž i vášnivému účtování smrtelníků s démony, v něž věří. Ti lidé žijí svou vírou; vidí přírodu ovládánu vílami a běsy; jejich bůh netrůní v nedostupné výši, nýbrž mísí se v jejich každodenní myšlení a v nejvšednější práci, straší je po tmě, mate jim sny a požaduje na nich otrockou poslušnost; mají-li úctu k Libuši, tedy proto, že ji pokládají za bohyni, třesou-li se před Ctiradem, tedy proto, že z jeho zraků na ně zírá běs; statečnost Šárky je vynucena zlým bohem, ctižádost Vlastina je, zdeptat poddané a býti uctíváni za bohyni. Takový jest při Libušině smrti stav zuboženého národa, jemuž malý strach před závistivým božstvem pije krev. Po zlatém věku a jeho nepřirozeném tichu, zavládnuvším za vlády veliké kněžny, hrozí se jednota národa rázem rozpadnouti, a zdá se, že není tu nikoho, kdo by dovedl zameziti rozkladu. Kdo bude po Libuši důstojným knížetem? O nápadníky není nouze. Krásná démonická Vlasta touží po vládě; krásný barbar Ctirad dá se strhnouti k vládychtivosti a vyvolat se knížetem. Ale tito oba jsou při vší síle zbabělí. Vlasta by v lidu živila strach před odvěkým božstvem, jehož by sama byla slepou otrokyní, a Ctirad, ač přímo k tomu vyzýván, nemá síly, by se zřekl boha, před nímž se třese. Ani Vlasta ani Ctirad tudíž nejsou vyhlédnuti za vládce. Knížetem smí se státi, kdo má knížecí odvahu a myšlenku, a kdo ze své hrudi vypudí bázlivou úctu a dovede v skutek proměniti odkaz umírající Libuše: »učiň silným boha této nešťastné země.« Dva pouze jsou v zemi, kdo odváží se odboje a nenávisti proti starému bohu, totiž Šárka a Přemysl. Ale žena pyká životem za svoje rouhání, ježto nemá síly, aby domyslila svoje nepřátelství proti krvežíznivému běsu, ježto sroste její náboženské běsnění s šílenstvím lásky. Zbývá tudíž z pretendentů Přemysl jako jediný odhodlaný nepřítel bohů, jediný, silný dost, by zřekl se vetchého myšlenkového odkazu předků, a místo rozmetaných sošek malicherných bůžků postavil nový idol mužné víry ve vlastní sílu. Až najdete svého boha, zní hrdé proroctví kusu, potom »každý z vás bude kníže. Budete národem knížat.« Titulní slovo »kníže« dostává širší obsah; neběží o toho či onoho, nýbrž o celý národ.

Pokusil jsem se, bez ohledu na postup děje, vytknouti, co pokládám za vůdčí ideu a v kom vidím hlavní osoby kusu. Připojuji dvě všeobecnější poznámky. Předně, myšlenka kusu basuje na velkém anachronismu, a podruhé, má obdoby ve světové literatuře. »Kníže« je pokus o zdramatisování básníkova mythu, zasazeného do rámce historického. Archeologický detail, menší historické konstrukce bylo by odhadnout odborníkovi, ale s čím se také laik stěží smíří, není nezvyklá interpretace toho či onoho faktu, nýbrž přesunutí primérních představ o vývoji našeho národa. Káže-li básník, věřím v Libuši, v Přemysla, v dívčí válku, v jeho geografii a mythologii; ale že by za Přemysla byl do Čech zavítal individualismus, nevěřím, nemoha zapomenouti, že ve skutečnosti po Přemyslovi dostalo se do Čech křesťanství, jež z historie při nejlepší vůli nedovedu vyloučiti; věříme-li v odvislost Přemyslových vrstevníků od pohanského božstva, jsme přesvědčeni ještě více o otrocké odvislosti pokřesťaněných Slovanů od božstev nových, a historie posledního tisíciletí nás poučuje, že bylo třeba více nežli skoku od víry v »stříbrného boha« — k Zarathustrovi. Skutečně, Přemyslova spásná filosofie celá jest obsažena v této větě: Gott ist tot! A Přemyslovo vítězství nad bohem zakládá se na poznatku moderního člověka, básnicky různě variovaném, že bojí-li se smrtelník božstva, bojí se svého vlastního výtvoru; poznatek ten jest formulován v odporu proti biblickému podání: nikoli bůh člověka, nýbrž člověk stvořil boha k vlastní své podobě (»A vy, kteří mu dáváte jeho tvář, třesete se před ním!... Byli jste šťastni a učinili jste šťastným svého boha, jste zbabělí — a stvořili jste zbabělého boha!«). — Nemíním autorovi upírati originálnost. Je přece tak přirozeno, že moderní básník se neobejde beze zřetelných reminiscencí na filosofii a poesii své doby. Bylo uváděno množství literárních vzorů pro p. Dvořákovo drama, a většina z nich, myslím, právem. Ale což je možno, aby sečtělý autor, líčí-li amazonku, zmítající se mezi láskou a nenávistí, vyvaroval se všech analogií, jež se vnucují účinkem mocně propracovaných a takřka ustálených typů Penthesiley a zvláště Judity, což lze, aby v dramatu o nápadnících trůnu nehlásily se ozvuky z Ibsena? Připomínám Hakonovu královskou myšlenku, jíž klaní se i odpůrce, starost o královské dítě, mocný moment k závěru kusu, kde Hakon (zde Přemysl) na znamení nově upevněné vlády musí překročiti přes mrtvolu, připomínám k 2. dějství českého dramatu touhu Ibsenových žen (zvl. Hildy Wangelové), zažiti zázrak, a symbolické skřítky z téhož Stavitele Solnessa, ne tak pro váhu těchto jednotlivostí, ale na důkaz, jak renaissance nár. vědomí v literatuře jest oplodňována myšlením germánským — skoro jako znovuzrození naše před sto lety. Že způsobil »Kníže« rozruch a nadšení mezi hlasateli nacionálního individualismu (nemluvím tu o úsudcích tištěných), není podmíněno novostí stanoviska, jako spíše šťastnou odvahou, naleznuvší přiléhavé slovo pro přání a názory těch, kdo marně hledali výraz shodných svých tužeb. Vždyť bývá krásným údělem básníků, že dovedou v pravý čas vyřknouti, co spí neprosloveno v mysli přemnohých.

Veliký cíl tanul básníkovi na mysli v každém z jeho »tří dějství«, jimž divadelní cedule méně skromně a méně správně říká »drama«. Prvý akt: v Přemyslovi zraje úmysl knížecí; druhý akt: ztroskotání knížecí aspirace Ctiradovy; třetí: realisace Přemyslova snu. Již tato schemata svědčí o nejednotné stavbě, jež vynikne silněji, dodám-li, že v 1. děj. Ctirad vůbec nevystupuje, ba sotva že je o něm řeč, v druhém že (dle knižního vydání[1]) schází Přemysl: představení snažilo se odpomoci, Přemysl — kde se vzal tu se vzal — přišel na okamžik rozmlouvat se Ctiradem, ale nepoměr dramatický a násilná kontaminace dvou dějů byly tím postaveny do světla ještě nepříznivějšího. Vykládám si druhé dějství tak, že má býti kresba Přemyslova doplněna jakousi negativní karakteristikou, že proti mužnému knížeti aktu prvého má býti postaven kníže ovládaný běsy a pověrou. Tím se dociluje sice, že titul kusu, že abstraktní pojem »kníže« jest osvětlen co nejdůkladněji, ale postava Přemyslova, která zdála se tolik slibovati, zatlačena je do pozadí a nastává děj z brusu nový: a byť démoničnost v poměru Ctirada a Šárky měla sama o sobě sebe více svůdnosti do sebe, po předpokladech a po slibech prvého aktu zdá se mi tato erotika velmi málo zajímavá. Jak v Přemyslovi se rodí kníže, vzmáhá se rouhač, vzpíná se minulost a postupuje síla: toho bychom rádi byli svědky, a vůči tomuto procesu připadá mi psychologie (dosti už opotřebovaná ostatně) ženy, jež miluje a bojuje, věří a nenávidí, sit venia verbo, jako hokus pokus. Idea kusu, základní motiv »boje o boha, vyniká v druhém dějství zřetelně: fabule kusu, to, co bych nazval jeho manifestním obsahem, láme se a ztrácí. Zatím, co dva lidé se líbají a proklínají, roste kdesi za jevištěm Přemysl v knížete. Či stal se jím už zúplna v prvém dějství, zatím co Libuše umírala? Či byl jím hned od prvopočátku? Tím hůře pro disposici dramatu! Neboť, odmyslete si celý druhý akt: nastane tím sebe menší mezera v psychologické kresbě Přemysla knížete? Kde vzal bledý oráč zázračnou svou sílu, jíž krotí lid, ba jíž podmaňuje Vlastu?

Ale jdu dále. Abstrahujte od třetího aktu, jehož nadšená rhetorika vyznívá bez přesvěd-

[1]) Vyšlo u Šimáčka s výzdobou Fr. Petra.

čivosti hlavně proto, že jsou to krásná a veliká slova, mluvená k lidu, k témuž lidu, který nedlouho před tím dal se okouzliti knížetem Ctiradem. Je to pro Přemysla laciná sláva, a v trvání všeobecného jásotu, v příští nového života nevěříme; tak rychle že by celý národ svoje bohy hodil k starému železu? Abstrahujte tedy od druhého i od třetího aktu: co zbývá, jest nádherné torso. Neboť scény prvého aktu mezi Libuší a Přemyslem, mezi Přemyslem a Vlastou jsou výtvory skutečného básníka. Thema, jímž se akt končí, napíná dychtivost, čekámeť zápas mezi červenou kněžnou a jasným knížetem, čekáme, jak člověk bude bojovati s démony a jak se vypořádá s božským nimbem, jímž polobohyně Libuše obetkala představu knížecího úkolu (vzpomínáme Grillparzerova symbolismu!). Postavě však této polobohyně a jejím nemnohým slovům přísluší umělecká hodnota nejryzejší. Co Libuše mluví, zní jako velebná píseň. Jak vznešené a smírné akcenty dovedl vložiti básník do její řeči! Odvolávaje se na pozorování, na tomto místě kdysi zachycené, vyzdvihuju výraznost jednoslabičných českých slov; praví-li Libuše: »dám jí mír... a všem dám vám mír,« slyším táhlé akkordy, plné něhy, sladká přislíbení ztělesněné dobroty a velkosti, jež umírá s očima přivřenýma. Vplétá-li do své znavené řeči proroctví tak dobře povědomé, o budoucí slávě Prahy, praví-li totiž »monotonním hlasem: Vidím velké město. Jeho sláva dotýká se hvězd,« je to, jako když ze záplavy cizích a těžkých zvuků symfonie z nenadání vynoří se prostá melodie národní písně; představoval jsem si při čtení, že to místo, recitováno, musilo by působiti mocně, že by mohlo evokovati sešeřený obraz Hradčan.

Při čtení — snad. Při provedení scénickém zanikla však tato poet. pasáž jako větší část lyrických míst. Tím více se uplatňovaly elementy operní. Druhé dějství trpělo, myslím, také tím, že interpretka Šárky pojala svou úlohu mile a sympaticky, ale příliš jednoduše, takže zlomená a bohem štvaná staročeská Amazonka změnila se v jakousi ménade imaginaire. Přede dvěma lety ještě jak Libuše tak Šárka byly by, tuším, měly představitelky kongeniálnější. Pečlivě připravené a dlouho a hlučně ohlašované představení nebylo bez rušících detailů: Feuerzauber ku konci druhého dějství a na jeho počátku scéna, v níž zprvu nebylo lze rozpoznat, máte-li před sebou Mladu z Knížete či Pucka ze Snu noci svatojanské...: zapomeňte na divadlo a vraťte se ke krásám prvého dějství.

Otokar Fischer.

*

V pondělí dne 26. října 1908 poprvé: **Komedie plná omylů.** Hra o pěti dějstvích. Anglicky napsal W i l l i a m S h a k e s p e a r e. Nově přeložil Jos. V. Sládek. Režisér Jaroslav Kvapil.

Panu Kvapilovi podařil se znamenitý kousek: na hodinu zbavil naši činohru tradiční ctihodnosti a solidní průměrnosti, přetvořil scenerii zvykem posvěcenou, zjinačil kostymy, ba málem i herce, a zahrál 1. čtvrtce abonentů kr. č. z. Národ. divadla komedii plnou omylů, plnou šprýmovných nápadů a smíchu renaissance. Znám příliš málo z předcházejících pokusů o moderní shakespearovské jeviště, o nichž se mluví v oficiálním a tentokrát vskutku vítaném doprovodu k divadelnímu programu, i nemohu než docela »impressionisticky« (chcete-li, tedy: povrchně) referovati, že kompromis moderního umění režisérského s primitivismem starého londýnského jeviště byl milým překvapením pro diváky, kterým lahodí souzvuk barev a harmonie mezi dramatickou akcí a scénováním: Pravidlem mohou býti spokojeni, není-li tou či onou nepromyšleností všechna illuse ubíjena, pravidlem totiž bývá buď přísný scénický realismus, v nějž z čista jasna zaševeli sentimentálnost, pářic se leckdy s tak zv. humorem (dokladem: nedávné provedení Vlády tmy), anebo fantastika násilně skládaná podle odporujících si předloh (dokladem: představení Knížete). Režie Shakespearovy veselohry naproti tomu vynikala maličkostí: měla stil. Právě u Komedie plné omylů znamená to zásluhu největší. Neboť stil této hry musí vytvořiti teprve jeviště. Jsouc čtena, působí dojmem veselosti skorem objednané a únavné, ale hrána byla jako kus kratochvilný v pravém slova smyslu. Literárně vzato, uplatňují se v ní živly a stily různorodé: zápletka a většina jmen pochází z řeckořímského starověku, některé motivy a osoby prozrazují původ z italské novelistiky, jedna osoba (v českém překladu: Štipec, dryáčník) je zkarikovaný Shakespearův současník a rodák, děj však se celý odehrává v Malé Asii; jest na režisérovi, zasaditi pestrý celek do rámce, jenž by protivy smiřoval. Pan Kvapil dal hráti orientální pohádku, v níž silně nanášené barvy přece nesetřely detailů intimnějších a jejíž hlučná a přece ukázněná deklamace, výrazné i přehnané posunky hodily se dobře pro vystižení básně, jež se neleká nepravděpodobností a nestará se o to, je-li »co podobného« možno čili nic. Vždyť celý děj se svými veselými záměnami zbudován na odvážném, ze dvou Plautových veseloher skombinovaném předpokladu, že ze dvou blíženců urozených a ze dvou dvojčat jim sloužících jsou bratr bratrovi k nerozeznání podobni. Odtud vyplývá řada dalších nepravděpodobností, jako že ani jeden ani druhý pár blíženců se nesetká dřív, než básníkovi se zráčí omyly vysvětlit, že bratří ku konci se shledají s oběma svými rodiči atd. Zdali a do jaké míry interpreti

obou bratrských párů dovedli skutečně pomásti, tu otázku by mohl zodpověděti leda divák nezasvěcený a nezkažený častým navštěvováním divadla. Máť náš Dromio Efesský při otvírání úst, náš Antifolus ze Syrakus v ramenech a rukou cosi tak jedinečného, že zaměnit je s kýmkoli druhým zdá se mi nemožno; tím větší proměnlivostí obdařen jest pan Hurt. — Scény šly po sobě většinou ráz na ráz (hrálo se bez vlastní přestávky) a bez ohledu na to, kam oficiální vydání a tudíž i český překlad kladou konec toho kterého dějství. Úspory časové získáno tím, že scény »před domem Antifola Efesského« a »na náměstí« byly hrány na témže prostranství, totiž před domem. Rovněž obě scény, jež jsou umístěny uvnitř domu, byly upraveny souhlasně: »záclona mezi portálem splývající stačí pověděti, že děj se koná v pokoji«, tak zní všeobecná theoretická poznámka režisérova; v konkretním však případě lze o její oprávněnosti pochybovati. Scény totiž, které se v Komedii plné omylů odehrávají uvnitř domu, nejsou stejného druhu. Běží o vstupní výjev, kde se napřed prozrazuje příčina zápletek, a o scénu v domě Antifolově, kde se předvádí nejveselejší z těchto předem jaksi ohlášených záměn. Tím, že obě jsou hrány ve stejné komnatě, pozbývá úvodní scéna výjimečného rázu, jenž jí přísluší, a stlačuje se, myslím neprávem, na úroveň ostatní komedie. Ve skutečnosti však vlastní komedie jest vložena mezi prvý obraz celého kusu a mezi poslední scénu »před klášterem«, v níž zase se navazuje na děj v exposici udaný. Tak jako na př. Boccacciovy novely se odrážejí od vážného pozadí, tak i v Shakespearově veselohře šprýmovná bajka tvoří výplň rámce; rámcová fabule je však vážná, předvádějíc osud nešťastného otce, jenž hledá ztracenou svou rodinu a v nepřátelské zemi hrdlem propadl. Již formou dlouhého vypravování, zděděnou z poloepického vstupu antické předlohy, liší se vážná introdukce od následujících partií. Úmyslnou obdobností, jíž byla přiblížena scéně prostřed komedie, stalo se, že nevynikl s dostatek prologový ráz vstupní scény, ani těžký kruh, který obepíná barvité scény dovádivého humoru. Mimo to orientální fantasie nesnáší se s demokratickou jednostejností ve výzdobě síně vévodské a příbytku kupcova. *O F.*

BESEDA

Myšlenky z dopisů Julia *Zeyera*.

Podává V. Z.

Je to zvláštní vzrušení citové, jehož jímavé kouzlo měkce ozařuje vše, co nese stopy vnitřního života uctívané bytosti, a které současně viní ze svatokrádeže toho, kdo s utajeným dechem vniká do intimního ovzduší minulých záchvěvů milované, krásné duše!

S tím dvojím pocitem pročítám znovu a znovu Zeyerovy listy, jež psal Karolině Světlé v letech 1892—98,[1]) úryvky bohatého vnitřního života snivého mystika, individualisty, duševního aristokrata — projevy duševního přátelství muže, zvenáhla resignujícího, prošlého životem, plným chvil vášnivě prožitého štěstí i nezměrného bolu, k ženě ducha neobyčejného, která na sklonku plodného života, uvržena do víru pochybností o ceně a smyslu života, zmítá se bolem nad ztrátou chotě — ztrátou, jakou dovede způsobit jen ledový dotyk smrti. — Touha, být pramenem útěchy, vrátit klid a smířit se životem bolestivou duši Světlé, toť zlatá nit hrstky listů, odevzdaných řadu let po smrti obou přátel české veřejnosti: »Chtěl bych jen, byste hájila důstojnost své duše proti ranám neštěstí. Chtěl bych, abyste byla silná, jak jste vždy bývala. Zoufati není Vás důstojné. V zoufalství je cos jako nenávist, a nenávist je slabost a jed plný trpkosti. Postavte se na stanovisko úplné negace. Ať není boha, ať není duše, ať není nic. Co to vše pro ducha silného? Hleďte té možnosti odhodlaně v tvář. Nedovedete se usmívat a říci: »A co dál?« Já to dovedu a Vy jste přece větší duch« ... »Kdo chce žalu svému uniknouti, je jako pták, který sebou tluče o mříže své klece. V neštěstí je lék jediný: resignace. Nemějte mne za kazatele, mluvím pouze dle své zkušenosti. Tím ovšem nechci říci, že jsem úplně resignován. To nikdo neví, jak někdy v paroxysmu o mříž své klece se až do krve ranívám.« — »Buďte zdráva, milostivá paní! Je mi to velkou radostí, že jste našla aspoň jednoho slova útěchy. Toť vedlejší, že to slovo bylo náhodou v mém dopisu. Nikdo na světě nemá právo a nemůže na Vás žádati, abyste netruchlila a netoužila. Není touha něco podobného, co je tíž? Tíž je záruka, že každé těleso dopadne. Touha intensivní je zárukou shledání. To slovo »shledání« je ovšem jen stín toho, pouhé naznačení toho, co míniti můžeme tím pojmem. Bez těla jsme jiné »já« než s tělem. Ale je to přece to pravé já. A dle toho je to shledání.«

Nálady, za kterých vznikaly dopisy Zeyerovy, tíhly k úvahám o životě a smrti, o Bohu, duši lidské a jejích osudech posmrtných. Na tomto poli střetly se dva názory světové: Zeyerův mysticism s racionalismem a positivismem,

[1]) Otištěny v číslech 12., 13., 14., 16. a 17. letošního ročníku »Ženského světa«.

v nichž hledala útěchu k zoufalství rozechvěná duše Karoliny Světlé.

Je zajímavo, jak neústupně tu Zeyer hájil svoje stanovisko, jak v těchto otázkách dovedl stupňovati sílu výrazu až na pokraj měkkosti, sobě vlastní. Píše doslovně: »Náhledy Vaše a moje se příliš od sebe odchylují a z toho povstávají vášnivé debaty. Nechápu naprosto, že někdo může nenáviděti smrt, já ji miluji. Stojím na stanovisku evoluce. Zemříti je pro mne zrát. Musil bych dle Vás nenávidět stáří virilné, poněvadž mne připravilo o sladký sen a klam dětství. Co se pak týče Vašich žalob, Vašeho vzdoru, Vaší nenávisti k přírodě — odpustíte mi to prosté a drsné slovo — ale není v tom smyslu vůbec. Myslíte-li si Přírodu co osobu, která má vůli, která podvádí, šálí atd., neb dle optimistů, která se mateřsky o nás stará atd. — to je mythologie! V tom smyslu milovat či nenávidět přírodu je totéž, co milovat nebo nenávidět suché faktum, že $2 \times 2 = 4$«. A duch Váš? Zápasí ještě tak bolestně s temnotou záhad? Toužíte ještě po nemožnosti, by »das Unerfassliche« se vtěsnalo do úzkých pojmů racionalismu a positivismu? Ten rozum lidský, jaké to závaží, dáme-li mu více důležitosti, než v pravdě má. Jak Vy jen mohla jste zabrodit v ten blud, Vy, již Genius v čelo políbil, a jež jste křídla jeho šumět slyšela!« Překvapilo mě, že sám v sobě jsem mnoho příbuzného nalezl s Nietzschem a ještě více toho příbuzného ve Vás. I Vy jako on jste hluboce nábožensky založená bytost a nemůžete věřit, a z toho je ve Vás ta disharmonie. Jako Nietzsche hledáte v positivismu, co v něm nalézti nemůžete, protože to v něm není!«

Na Zeyera příliš působila ohromná převaha neznáma nad tím, čeho je schopna postřehnouti věda, než aby byl mohl o positivní výsledky vědeckého badání opřít svůj názor světový. Hle, jak soudil o Zengrově spise »Système du monde électrique«: »Resultát toho pozorování je překvapující, ale pro duši, prahnoucí po velké pravdě, po podstatě světa, ducha, není to ani krůpěj. Všechen ten empirismus je úplně bezplodný. Mluví se pořád o příčině fenoménu, brzy je to síla, brzy mechanism hmoty, mluví se o gravitaci, o přitažlivosti, teď nejvíce o elektřině, ale nikdo neví, co je síla, co hmota, co gravitace, co elektřina. A tak je to vše jen: slova, slova, slova... Zajisté analysa vede také daleko, ale zajisté nevede k cíli. Pro mne jsou všechny ty výsledky vědy našeho století, tak přes všechnu zásluhu přechválené, úplně v druhé řadě jen zajímavé. Netoužím po tom, znát a vědět takové pravdy. Co je mi konečně po inventáři přírody?«

Zeyer vyznává v těchto listech, že věří v Boha, ale jeho Bůh je bytost neznámá, nepochopitelná, nevýslovná; k představám o Bohu, jak žijí v myslích lidu, jak vytvořeny jsou různými soustavami náboženskými, sklání se jako k záhonům mystických květů, plných poesie, vypučelých z hloubavého ducha člověka. »A Bůh? Myslit si ho co Jehovu, je totéž, co myslit si ho co Jupitera nebo Peruna. Tedy opět mythologie. Těch představ se zbavit je ovšem těžko, ale není to nemožné. Představovat si to velké To v podobě dojímavé lidového »Pána Boha«, je aspoň útěchy plný přechod k poměrné pravdě.« »Jak krásné je učení esoterického buddhismu o »Děvačanu«, o něčem jako náš ráj nebo naše nebe, ale je to něco mimo čas a prostor, řekl bych pouhý stav duší, kde všechny utopie člověčenstva existují co vtělená jaksi skutečnost. Něco jako sen duchů. Ale sen není nic klamného proti naší »skutečnosti«, která je vlastně klam nedostatečných našich smyslů. »Děvačan« není nic věčného, neboť ty »utopie« jako »karma« jednotlivce vrátí se, až převalí se vlna času, opět sem co zidealisovaná v našem smyslu doba. To je to, co se banálně nazývá pokrokem...«

Nelze považovati Zeyera alespoň v této době za orthodoxního křesťana nebo dokonce katolíka. »Myslím se Spinozou, že Bůh není ani zlý, ani dobrý. Kdyby jen bylo jiného slova pro ten pojem »Bůh«, při tomto obvyklém myslíme mimoděk na toho biblického, toho hebrejského Ludvíka XIV., jak ho tuším nazval Renan«. »Není ani trestu, ani odměny v běžném smyslu slova — trest a odměna je v tom, že každý je synem svých činů a myšlenek, utvoří sebe sama zde do budoucnosti, či lépe řečeno, že připravuje zde nejbližší existenci svou, nejbližší podmínky svého já, stav (zase dočasný) toho, co se jmenuje »duše« u nás.« Vzpomeňme Zeyerových slov: »Zemříti je pro mne zrát« — a poznáme, že věřil v posmrtnou evoluci, v další život a zdokonalování lidské duše.[1]) Přirozeně blíží se tato víra okultismu, a Zeyer se netají názorem, že i tato sféra filosofie zaslouží vážné úvahy. Sarkastickou poznámkou odbývá přezíravou pózu učenců: »...neboť ve své úplné ignoranci jsou naši vědátoři na »výši vědy« popuzeni jusque à noir rouge, zmíní-li se někdo seriosně o magii, kterou považují za nějaký cvik à la Bosco nebo za snahu chtít umět dělat divy. —« (Dokonč.)

[1]) Dle kontextu přejal Zeyer názor tento z esoterického buddhismu.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

K organisaci hospodářské svépomoci.

Chci navázati na úvodní článek minulého čísla »Přehledu«, s jehož vývody musí zajisté každý soudný Čech souhlasiti. Ano, nám schází v politickém zápase hlavně promyšlenost, pohotovost, jasné vědomí, čeho chceme docíliti v daném okamžiku — zkrátka vše to, čím právě Němci ovládají situaci a určují sami běh našich osudů. A rovněž je správný názor, že ono stereotypní chlapecké demonstrování, jaké si v každém okamžiku Němci dovedou v Praze vydupati, pomůže snad na nohy stavu sklenářskému, ale nikdy ne celému národu. Jako jsme se emancipovali jazykově a kulturně (vědecky i umělecky) od německého okolí, tak zbývá nám ještě emancipovati se hospodářsky. Třeba že toto hnutí záleží konec konců v aktech čistě individuelních (každý musí ono heslo uplatňovati zvlášť pro sebe!), je nezbytno, zvláště v počátcích, organisovati je, vychovati silnou, soběstačnou generaci mužů (většinou producentů) i žen (tábor konsumentský) a vykonávati mravní nátlak na celé korporace (soukr. úřady, samospráva atd.), aby každý na svém místě byl uvědomělým bojovníkem za všenárodní myšlenku hospodářské očisty a posily. Proto jest jen vítati ony konkretní návrhy za tímto účelem ve jmenovaném článku obsažené; mám však silné pochybnosti o tom, zdali byly správně adressovány. Naše Národní Rada, taková »mátoha«, jak ji nazval sám »Den«, a o jejíž mohoucnosti a nevšímavosti mluví se o několik stránek dále v témže čísle »Přehledu«, sotva uvede ve skutek navržený program činnosti, jež má začíti hned, ještě před Vánoci!

Z té příčiny mám za svou povinnost upozorniti, že všech šest uvedených bodů působnosti přijala do svých stanov Národohospodářská Jednota, v lednu t. r. v Praze založená. Stačí vzíti do rukou její albumovou publikaci »Praha-Výstava«, kde najdeme již také návrh vkusné ochranné známky, zaručující obecenstvu český původ i dobrou jakost zboží! Mám tedy za to, že by se tato naše mladá instituce, specielně věnovaná nutí »Přehledem« hlásanému, měla vyzvati k bezodkladnému zahájení činnosti, a že by se pak akce její všemožně měly podporovati. Neznám osobnosti, stojící v čele spolku, ale je celkem vedlejší, kdo věc provede.

Nutno si však všimnouti hned i druhé stránky akce: již teď jeví se v t. zv. uzavřeném území prudké útočení na české živnosti a obchody. Což teprve až my začneme doopravdy se svojí emancipací, kterou nemile ponese pražské němectví (jehož nositelem je tu po většině židovstvo[1]), ve kterémžto konstatování faktu nelze hledati nějaký rasový antisemitism a Hilsneriádu, jak někteří humanitní doktrináři hned vykřikují!). Je přirozeno, že by naše menšiny utrpěly pak velkou pohromu, poněvadž se skládají, vedle dělnictva a nižšího úřednictva, hlavně z malých řemeslníků a obchodníků. Proto musíme včas pomýšleti na jejich záchranu, aby jim byla získána jakási náhrada a podpora za to, oč v odvetném boji přijdou. A tu chtěl bych uplatniti myšlenku, která ve mně vznikla, když jsem letos cestoval po Moravě, Slovensku a Slezsku. Co dá turistovi námahy, nalézti v takovém neznámém, Němci ovládaném místě našeho člověka, u něhož by své potřeby opatřil — podaří-li se mu to vůbec! Vždyť adressy místních českých hostinců a obchodů nenajdete v průvodcích a jiných knižních pomůckách (platí zvláště o Moravě a Slezsku, zemích tak rozhodnou většinou slovanských, ale tak silně prosáklých němectvím!) — a pak poměry se každým rokem mění! Nezbývá vám tedy na př. v Brně, Opavě, N. Jičíně, Olomouci, Vídni a v Liberci atd. atd. než ptáti se o radu kolemjdoucích, ovšem ne Němců! Podle pouhých firem a nápisů souditi nelze, neboť jednak mají i dobří Češi tabulky jen německé, jednak jsou i němečtí majitelé českých jmen! Většina návštěvníků (a nejsou to jenom sta turistů, ale i různí interessenti) z pohodlnosti buďto vůbec dělá Němce, nebo zajde kurážně do prvního německého hotelu, kde vás ignorují a urážejí, nevyhodí-li vás rovnou pro váš český hovor — a zatím je v místě slušný český hostinec, ne-li Národní dům, o němž jste však nevěděli, kde jej hledati! Rovněž je tomu tak s nákupem všelikým (pohlednice, památky, doutníky a j.): opatříte si věc u nějakého Všeněmce — zatím co ubohý Čecháček o ulici dál dlouho čeká na kupce! Myslím, že mi každý přisvědčí ze zkušenosti, že tomu tak bohužel jest, ale že je čím dál větší povinností českých návštěvníků takových míst, vyhledati své soukmenovce a jim uděliti tu částku národního jmění! A k umožnění nápravy v tomto smyslu čelí následující návrh, který podávám jako doplněk ke zmíněným návrhům autora článku »České Národní radě«, ale adressuji rovněž Národohospodářské Jednotě (po případě Klubu Českých Turistů).

Je naléhavě potřebno vydávati každoročně abecední seznam českých živnostníků v území Němci ovládaném (čítaje v to i Vídeň), případně i slovenských živ-

[1]) To správně uznává i hnutí českožidovské (Rozvoj atd.) a hledí tomu čelit!

nostníků v Uhrách. Nesměl by to býti ovšem objemný svazek mnohomluvných reklam a inserátů, nýbrž jen praktická příručka s pouhými jmény a adressami (rozumí se authentickými, tedy německými, resp. maďarskými!). Později bychom snad mohli přispěti na pomoc i Jihoslovanům a dáti si od nich opatřiti adressář jejich závodů ve Štyrsku, Korutanech, Kraňsku, Přímoří a Dalmácii, abychom ho užívali při svých výletech do Slovanských Alp a ke slovanskému moři, a tak upevňovali tamější hráze proti germánskému (resp. italskému) přívalu.

Co se týče způsobu, jakým by se materiál pro takový adressář opatřil, myslím, že nejvhodnější by byla methoda přesných dotazníků, které by důvěryhodní naši lidé v místech oněch žijící (zvl. učitelé matiční, důvěrníci různých spolků atd.) správně vyplnili, vyzváni byvše k této službě důrazně třeba Národní Radou! To by byla ovšem práce nejnákladnější a nejnamáhavější; vydání samotného adressáře nestálo by již nijakých hmotných obětí, ježto by zajisté každý z uvedených tam našinců odebral jeden výtisk a každý turista český by si též exemplář opatřil.

Doufám, že tento návrh nezapadne bez ohlasu a že se povolaní činitelé uchopí tak vydatného prostředku národní *práce,* takže nanejvýš potřebný adressář (nehlásající zřejmě žádný bojkot!) mohl by se objeviti ve výkladech knihkupeckých již před prázdninami 1909. Dr. *A. F.*

MORAVA

Po více méně promarněných 4 týdnech pustil se konečně *sněm* do rokování o důležitých předlohách. Teprve nyní nabývají zasedání sněmovní toho významu, jaký měla míti už dříve. Nebylo by pak třeba onoho chvatu, který se stupňuje tím více, čím bližší je konec zasedání.

Z jednání sněmu po uplynulých 14 dní uvádíme:

Učitelské sbory lycea brněnské »Vesny« a prům. školy spolku »Brünner Frauenverein« přijaty byly do pensijního fondu zemského. Při minoritním návrhu posl. Mňuka se opět ukázalo, že většina sněmu je dosud pro celibát učitelek.

Na návrh dra Fischera usneseno vypracovati nový statut pro živnostenskou radu, přihlížejíc k zájmům jednotlivých společenstev.

Jednáno o sestátnění nebo sezemštění dolů. V tom směru přijat byl návrh dra Fajfrlíka na svolání ankety.

K pozoruhodnému usnesení došlo v otázce české university v Brně. O předmětu tom promluvil s české strany velmi dobrou řeč dr. Seifert. Přijata byla resoluce: »C. k. vláda se vyzývá, aby zřídila českou universitu v hlavním městě Moravy v Brně.« Kromě Čechů hlasoval pro resoluci též konservativní velkostatek, kdežto ústavověrní velkostatkáři hlasovali sice také pro zřízení české university na Moravě, ale bez dodatku »v Brně«. Baron D'Elvert podal zároveň návrh na založení německé university v Brně. Tato resoluce přijata byla jednomyslně, též hlasy českými!

Velice důležité je přijetí nového zákona o organisaci zdravotní služby (týkající se lékařů obecních a obvodních). Jednání o zákonu tom, veřejností již dlouho očekávaném, vleklo se do nekonečna.

Od 19. t. m. rokuje se o rozpočtu. Běží vlastně o rozpočty dva, pro r. 1908 a pro r. 1909. Jsou illustrací smutného stavu zemských financí, které vyžadují brzké sanace. Vydání řádná na r. 1908 činí 34·690 mil. K. Naproti tomu jsou příjmy 26·225 mil. K. Rok 1908 vykazuje tedy schodek 8·465 mil. K. Vydání řádná na r. 1909 činí 35·695 mil. K. Proti vydání tomu jeví se úhrada pouze 26·285 mil. K. Z toho vyplývá tudíž pro rok 1909 deficit 9·410 mil. K. Oba tyto schodky zvyšují se ještě mimořádnými vydáními neuhrazenými, jichž je letos 6·049 mil. K a pro příští rok 2·327 mil. K. Nutno tedy krýti celkem deficit 26·251 mil. K. Podávaje referát o tomto žalostném hospodářství zemském, vyslovuje se posl. Kulp proti dalšímu zvyšování přirážek zemských a navrhuje úhradu zemskou půjčkou. V generální debatě promluvili z našich poslanců dr. Seifert a dr. Šromota; z Němců, kteří přirozeně rozpočet neschválí, nejlepší řeč pronesl šl. Skene. Při speciální debatě hlasují o jednotlivých částech rozpočtu pro: všechny české strany (vyjma soc. demokraty) a velkostatkáři obou skupin, proti: všichni Němci a soc. demokraté bez rozdílu národnosti. Poměr ten se mění při hlasování o některých resolucích; klerikálové hlasují s Němci při všech pokrokových návrzích. Speciální debata trvá dále.

Po rozpočtu dojde asi k projednání zákona o snížení služební doby učitelů na 35 let, pak zákona o povinné revisi obcí, a snad jiných ještě (zákona o zrušení školního platu). Jak se zdá, nedostanou se zejména do plena proti odporu Němců zákon o tajném volebním právu do obcí a zákon o školách měšťanských. Němci spatřují v osnovách těch a j. ohrožení své državy.

Ač při nynějším zasedání sněmovním české strany vystupují sjednoceně, přece občas klerikálové vystrkují své růžky. Tak přijat byl na

př. v zemském výboru (také hlasem agr. přísedícího Vaci) návrh na zavedení vyučování náboženského na pokračovacích školách. Ve finančním výboru hlasovali klerikálové s Němci proti povolení subvence Dívčí Akademii v Brně na reformní gymnasia ve Val. Meziříčí a v Brně a byli pak pro udělení subvence na německé lyceum v Mor. Ostravě. Ve zdravotním výboru obstruuji klerikálové resoluční návrh dra. Fischera o fakul. spalování mrtvol.

*

Nacionální hnutí neutuchá. Obzvláště zdařilé byly tábory ve Vel. Bystřici a v Klopině (místo v Úsově, kde byl úřadem zakázán). Na obou táborech řečnil posl. dr. Fischer a j.

Dr. Bartošek pořádá na Moravě cyklus protiklerikálních přednášek, jež klerikály velmi znepokojují. Přednášel v Kroměříži (šestkrát), Brně, Olomouci, Zlíně, Frenštátě, Bystřici p. H., Malenovicích.

Na postátněné Severní dráze trvá passivní resistence. Odůvodněna je odmítáním spravedlivého požadavku úřednictva, aby odstraněna byla protekce a zaveden byl časový postup.

Klerikální denunciant, P. Kokta, octl se přece před soudem za ničemnosti, jichž se dopustil na hluchoněmých děvčatech jako jejich katecheta. Koná se proti němu líčení s vyloučením veřejnosti. P. Kokta svou denunciaci učitelů ospravedlňuje tím, že chtěl na ústav hluchoněmých dostat jeptišky. O záměru tom dopisoval si prý i s biskupem Huynem. Líčení bylo odročeno. *—ra.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Pátá zemská porada učitelská v království českém (26.—30. září 1908).

Situace učitelská byla v poslední době málo utěšená: Na jedné straně poklesnutí života organisačního, ubývání učitelského sebevědomí, škorpení se jednotlivých organisací, znehodnocování předních pracovníků, kteří za celek myslí, hmotně i duševně se vyčerpávají — na druhé straně z rozháranosti naší kořistící reakce, neuznání, ano i ubíjení osvětové práce učitelské. Což divu, že po četných nezdarech klesal optimismus mnohých nadšených pracovníků, ba měnil se i v apatii a nechuť k další činnosti. Mnohý trpce prohodil: »Organisace se přežila.«

Výborným lékem těmto malověrným bude snad výsledek páté zemské porady učitelské. Není účelem těchto řádků podati obraz jednání poradního, chci pouze tlumočiti několik dojmů.

Nejpřednější zásluhu o zdar porady přičítám organisaci učitelské, která po léta vychovává členstvo k hlubšímu pojímání své práce, objasňuje předem časopisecky i ve schůzích hlavní otázky právní a osvětové, snaží se utužiti naše sebevědomí. Učitelstvo nesjelo se k poradě nepřipraveno. Těžko však ocení širší kruhy učitelské, kolik práce vykonali jeho předáci, aby docíleno bylo dohody ve společném postupu. Zásluhou organisace jest, že rozšířen program »o dobré zdání o právních svazcích, povinnostech a poměrech učitelstva, jakož i o prostředcích ku zvelebení školství«. Nezvyklé thema ve vládní poradě! Důstojně a mužně manifestovalo české učitelstvo za svoje požadavky; řečníci dokumentovali svoji duševní vyspělost, osvědčili, jak vážně pojímají svůj úkol. Ponuré místnosti tělocvičny učitelského ústavu, kde plenární schůze odbývány, pozbývaly depressivních účinků, když J. Černý odůvodňoval nutnost vyššího vzdělání učitelského; když rozevíral před námi obraz pedagogicko-didaktické samosprávy; když V. Beneš za všeobecného souhlasu navrhoval, aby zakázáno bylo učitelstvu varhanictví a bouřlivým potleskem byl odměněn za své odůvodnění, s železnou logikou podané, aby úřady školní chránily interkonfesijní ráz školství. O pokrokovém smýšlení přítomných svědčil též neutuchající potlesk po návrhu Petrově, aby nebylo dovoleno rozšiřovati mezi mládeží školní klerikální časopisy Kříž, Maria a Sv. Vojtěch.

Nemalý dík náleží předsedajícímu, vládnímu radovi, zem. insp. Sobičkovi, jenž jednání řídil zcela liberálně, čímž umožněno, že porada, prosta útlaku byrokratického, pracovala zcela autonomně. Vděčno mu je učitelstvo za to, že se přičinil, aby zemský výbor vydal poradě k nahlédnutí opis návrhu disciplinárního řádu, jejž před závěrkem schůze podrobil ostré kritice B. Skála.

Těžiště práce spočívalo v sekcích, jejichž členové vyvinuli podivuhodnou činnost. Rokováno s živou účastí a plným zájmem od ½8. hodiny ranní až do pozdních hodin večerních. Byl jsem přítomen jednání v I. sekci, kdež referoval Jos. Müller o mluvnici, prvouce a o slohu, J. Petr o čtení a okr. insp. Pešek podal návrh osnov učebných. Všichni referenti snesli v obsáhlých elaborátech vlastně kostru budoucí volné české školy, respektující plně stanovisko psychologické, sociologické a národní a podali přehojnými náměty a novými hledisky tolik látky k plodným diskusím, že bychom byli ještě několik dní radostně účastnili se jednání. Referáty

zaslouží plnou měrou, aby co nejdříve byly publikovány a staly se tak plodným podnětem k úvahám a zpodrobňování v jednotách. Nepřihlédne-li se k některým separátním projevům virilistů a učitelek, dlužno uznati, že práce poradní vyzněla jednotně, a že mohutného jejího projevu nemůže býti nedbáno na místech kompetentních. *J. Z.*

*

O čítance české přinesla letošní »Volná Škola« zajímavé pojednání z péra známého pseudonyma Vojbena. Pojednání vydáno nyní separátně a obsahuje tři hlavní body, probírající úkol čítanky ve škole národní, otázku čítanky pro českou svobodomyslnou školu americkou a plán takové čítanky. Se snahami tu vyslovenými může souhlasiti snad každý učitel, ale nemůže ve všem souhlasiti s názory pisatelovými na úkol čítanky ve škole, ani s jejím plánem. Pan Vojben upadá v rozpory zásadní, praví-li na jedné straně, že »čítanka, a zvláště čítanka, jejíž úloha jest eminentně výchovná, má býti jednotným, harmonickým celkem veliké suggestivní síly, plným onoho fascinujícího posvěcení, jež je znakem všech hodnotných a jednotných uměleckých děl« (str. 9.), a soudí-li o něco dále: »Čítanka nesmí míti s čtením a četbou ničeho společného a naopak, neboť čísti a četbě pro život může se české dítě naučiti jedině na celých uměleckých dílech literatury, nikoli však na konglomerátech často pochybné ceny« (str. 17.). Pan V. není jednotný ve svém názoru na úkol čítanky na škole národní, brzy jí upírá právo býti učebnicí (16.), brzo jí přisuzuje úkol výchovný (17.), a chce, aby ve službách ideí výchovných snažila se o harmonický, ryzí rozvoj charakteru a světového názoru českého člověka (19.). Tato celková tendence, posíliti češství, činí cennými tyto úvahy Vojbenovy i navrženou osnovu české čítanky pro Čechy americké, kterou se podaří snad autorům J. Kožíškovi, P. Sulovi a Voj. Benešovi zdokonaliti a také provésti. Jen ještě malou poznámku: Pan V. stěžuje si na to, že úkolem českých čítanek je dnes také, aby byly i policejním orgánem vnitřní školské práce učitelovy. Je to, bohužel, pravda, ale vinu na tom neseme my sami, a nikdo jiný. Z Vídně se vydávají osnovy jen pro Němce a u nás se nikdo obyčejně nestará o to, abychom si vymohli (na všech stupních škol) osnovy svoje české, na něž máme nejen právo, ale k nimž máme velice vhodnou příležitost dánu právě tím, že ministerstvo ve svých nařízeních ignoruje vyučování české školy a české poměry. A je jen naší vinou, že té příležitosti nevyužíváme plnou měrou, a že pokusy o využití její plné a správné jsou tlumeny našimi lidmi v místech rozhodujících. Tím větší zásluhou jest tato iniciativa v otázce osnovy české čítanky, jak ji podávají jmenovaní tři učitelé. *a.*

LITERATURA

Ze slovenské literatury.

Je-li pravdivý stesk český, že Slovákům při separatistickém odtržení platily více zájmy osobní a škorpivý antagonismus než prospěch celku a tradice dějinná, je stejně pravdivý i stesk slovenský, že my Čechové ztratili jsme úmyslně a vědomě souvislost se svou podtatranskou větví, souvislost nejen praktickou, ale i tu theoreticky platonickou, která nikoho nic nestojí, ale má v sobě silnou pobídku mravní. Co víme na př. o nejširším a nejvíce procházeném poli — o literatuře slovenské? Kromě Hurbana-Vajanského, unylého idealisty rázu Tylova, ztrácejí se nám všechny stopy a ačkoliv do tmy fosforeskuje několik silných básnických osobností, je potřebí jistých speciálních vědomostí literárních, aby český čtenář měl představu, že se na Slovensku žije také kulturně a umělecky. Dostal-li průměrný český čtenář na př. do rukou první svazeček »Slovenské knižnice« s povídkou Jána Kalinčáka »Reštaurácia«,[1]) sotva nebyl by si vzpomněl, že slyšel kdy jmenovat tohoto autora slovenského: a přece je to z nejzajímavějších zjevů doby před Vajanským, má za sebou neméně než tucet románů a povídek,[2]) tyto práce stojí nepoměrně výš nežli dílo Vajanského, má za sebou celou sensační aféru konfiskační.

Větší ještě měrou je tomu tak s jinými dvěma povídkáři, které uvedla »Slovenská knižnice« nově do literárního trhu — Jánem Čajákem (»Tri rozprávky«) a Jozefem Gregorem-Tajovským (»Smutné nôty«). Aby nebylo omylů: netvrdím, že všichni tito slovenští belletristé jsou individualitami zvlášť pozoruhodnými, že jejich poznání přineslo by silnější klady českému umění, ne — jsou to prostí, upřímní povídkáři venkovského života, literární buditelé národa lepší dobré vůle než kvalifikace, asi obdoby našich Vlčků a Schulzů, při nichž je pouze jiné roucho dialektické, nová souprava lidopisná a národopisná, ale starý dřívější naivní duch, optimisticky rozjasněný idyllismus s přídavkem senti-

[1]) O Kalinčákově »Reštaurácii« viz »Přehled« 1906 č. 44.

[2]) Prodávají se za sníženou cenu 3 K 80 h u p. Fr. Votruby, Budapest VIII., Rákoci-tér 3.

mentality a harmonickým souzvukem náladovým, takoví učitelé lidu, v nichž cíl výchovný, buditelský, trčí zcela nepokrytě před úkolem uměleckým, v nichž propaganda národní, hospodářská, sociální a politická je vlastní fakturou, a živel umělecký pouze jako vedlejší dekorace.

V tomto ohledu jsou všichni tři autoři rovnocenni, ač jinak velmi se liší. Čaják je romantikem lepším nad Vajanského, ale celkem zůstává v kolejích rodinné četby kalendářového typu, Tajovský realistou dost bystrých prostředků smyslových, pohyblivým agitátorem ruchu národnostně-politického, sarkastickým posměváčkem nad temnějšími jevy slovenského života — oba však cítí se především buditeli svého lidu, a tomuto cíli obětují všechny možnosti literární. Čaják neslibuje arciť mnoho pro čtenáře vzdělanějšího; jeho primitivní zauzlování konfliktů, jeho typy osob a idejí, jeho tvůrčí novellistická pohotovost jsou příliš sevšeobecnělé vzorky písemnické velkofabrikace, než aby mohly budit pozornost, ač je pravdou na druhé straně, že jako četba lidová nestojí jistě níž než naši spisovatelé tohoto genru: Kosmák, Stránecká, Pittnerová, Brodský atd. Za to Tajovský je sympatický i vnitřní myšlenkovou stavbou svých prós a dramat (u zmíněného nakladatele je na skladě 7 knih povídek a 6 her) i slovesnou jejich výpravou, v níž hlavně jiskřivě padne do očí milá, barvitá řeč, příznačná svou panenskou slovanskostí, či perný, jadrný humor (»Bojko«), podávající si ruce s protínajícím sarkasmem (»Starý«) a zase čistým jako ranní rosa citem, jedním slovem »tajnými duchovnými bohatstvami drobných, opustených ľudí« (51. str.). *A. D.*

*

Camille Lemonnier: **Mrtvý a jiné povídky.** Přeložil Josef Marek. Knih dobrých autorů sv. 45. Str. 108. Nákl. Kamily Neumannové na Olšanech. 1908.

Veliký klassik soudobé prósy belgické Camille Lemonnier, jejž »Knihy dobrých autorů« uvádějí k nám čtyřmi rázovitými povídkami, měl našemu písemnictví býti představen již dávno, neboť opravdu v jeho početném díle románovém a novellistickém žije jedna z nejvyšších potencí současného francouzského umění prosaického. Kdo při prvním pročtení Lemonnierových, neúprosně pronikavých analys erotických vášní neb jeho nedostižně sytých obrazů ze života flámských sedláků prohlásí tohoto mohutného a chmurného básníka vitální síly za čirého stoupence naturalismu, jest daleko pravdy. Ovšem, u Lemonniera všude jest až marnotratně použito dokumentů lidských, ovládnutým však s nevšedním darem celistvého zření na soubor života; vždy Lemonnier vykládá a vyvozuje, někdy dokonce naprosto ukrývá člověka duševního člověkem fysickým; s hladovou zvědavostí vnořuje se do krisí churavé neb vydrážděné erotiky a do hnusů rozkládajícího se života, dějům lidským dává mizeti v odvěkém kolotání hmotné přírody. Mocnější však než naturalistické příslušenství ku škole jest u Camilla Lemonniera jeho ryzost a původnost kmenová, která nejen čistě jazykově, nýbrž i psychologicky hlásí se jako velmi originelní podřečí. Selský krevnatý lid flámský se svou animální smyslností a se svou pověrečnou hrůzou, belgická nížina se svými záludně světélkujícími močály i s půdou nevděčně vzdorující mozolné práci sedlákově, hospody, opředené pavučinami tradic starých malířů zamilovaných do kermessů a zbrocené krví při rvačkách podnapilých chlapů, strašidelné hřbitovy s mátohami mrtvých — to vše má v Lemonnierovi svého nejvlastnějšího epika, který rozumí nejen řeči věcí, ale i mlčení země, nejen argotu sedláků, ale i záchvěvům jejich fysické osobnosti. Po té stránce čtyři povídky, výborně a svrchovaně originelně přeložené, či spíše jakýmsi literárním, schválně hrubým dřevorytem převedené, šťastně nám Lemonniera presentují. Jmenovitě první a nejobsáhlejší z nich, »Mrtvý«, kde ve flámském sedláku probouzí se se zvířetem krvelačným a chamtivým i žijící, pustá bestie, a kde do odporných objetí zchátralých darebáků čpí přímo puch mrtvolný a prolitá krev, jest dílo neobyčejně charakteristické. Nutí též bezprostředně k srovnání s obdobnou prací Lemonnierova krajana a přítele G. Eekhouda, Kees Doorik«, rovněž do češtiny se stejným uměním přeloženou; Lemonnier je drsnější, temnější, nelítostnější. *A. N.*

*

K poznání Mickiewiczova života za let studentských a vůbec k poznání památného ruchu polské mládeže ve Vilně před persekucí let dvacátých stane se podstatný krok uveřejněním písemných památek tohoto hnutí, uchovaných v archivu Pietraszkiewiczově. O tomto »archivu filomanů« předn. nedávno na schůzi »Związku naukowo-literackiego« prof. Kallenbach, z jehož řeči uvádíme stručný obraz dle referátu Kurjera Lwowskiego. Prvá léta vilenského života Mickiewiczova byla dosud málo známa; nebyloť dokumentů jiných, kromě toho mála, které sebral syn básníkův Wlad. Mickiewicz. Naproti tomu památky z archivu Pietraszkiewiczova jsou obrovského objemu, obsahujíce: 1. protokoly a písemnosti, vztahující se k schůzím Towarzystwa r. 1817 a 1818, tedy k prvým dobám filomatským; 2. zprávy o schůzích představenstva obou sekcí Towarzystwa (historicko-literární, kde předsedou byl Mickiewicz, a mathematicko-přírodovědné); 3. a 4.

zprávy o činnosti obou sekcí; 5. zápisy o valných hromadách celé organisace z let 1818 až 1823; 6. památky »Związku przyjaciół; 7. památky Filaretů. Zprávy o zakladatelích hnutí (Zanovi, Mickiewiczovi, Czeczotovi atd.) jdou až do podrobností soukromého života, zejména pak nalezeno bylo ve sbírce 27 veršovaných a 49 prosaických prací Mickiewiczových, dosud neznámých, dále korespondence s Marylou. Materiály osvětlují důkladně přerod Mickiewiczův od pseudoklassicismu k romantismu, jeho činnost básnickou z té doby, organisátorskou i učitelskou v Kovně. *Ch.*

*

VĚDA

O skrčených kostrách. V celé Evropě i v zemích kol Středozemního moře možno nalézti hroby z doby palaeolithické a neolithické ažilaténské, v nichž pohřbena jsou těla v poloze skrčené, t. j. s koleny přitaženými a rukama složenýma. Zvláštní způsob tohoto pohřbívání velmi různě byl a bývá vykládán. Náhled, že pohřbívání ve skrčené poloze dělo se k vůli úspoře místa, stejně jako onen, že by mrtvý byl pochováván v poloze, jaká obyčejně zaujímá se při spánku, nezdá se nikterak býti správným ani přijatelným. Mnoho oblíbeným byl názor, že mrtvoly pohřbívány bývaly v postavení embrya v lůně mateřském. Názor ten je úplně mylným, již z té jednoduché příčiny, že člověku v době kamenné znalosti o poloze plodu v děloze matky asi úplně scházely. Se zajímavým náhledem o skrčených kostrách vystoupil prof. dr. R. Andree (Ethnologische Betrachtungen über Hockerbestattung. Archiv f. Anthropologie VI. 282—307). Badatel tento opíraje se o zkušenosti získané v tomto směru u přírodních národů jak starého tak nového světa, dovodil, že dle všeho pohřbívání ve skrčeném postavení děje se jedině z důvodu toho, aby mrtvola co možná byla spoutána a tak nebezpečný návrat zemřelého z hrobu úplně učiněn byl nemožným. Z důvodu tohoto také půda nad mrtvolou bývá pěchována i kameny objemnými zatížena. Andree hojnými důkazy (Korrespondenzblatt d. Deut. Anthropolog. Gesellschaft XXXVIII.) dokazuje, že dle výkladů národů přírodních jen proto mrtvola bývá spoutána, aby mrtvý jeho duch nemohl z hrobu vystoupiti a pozůstalé obtěžovati a pronásledovati. V jižní Americe dokonce z příčiny té mrtvoly bývají skrčeny pohřbívány v popelnicích, obrácených dnem vzhůru. Ještě více rozšířen je způsob svazování palců nohou i rukou k sobě, nebo dokonce ucpávání a zašívání veškerých otvorů těla mrtvého, aby duch z těla nikudy vůbec vystoupiti nemohl. Podnes hojně užívaný způsob pohřbívání ve skrčené poloze a i Andreem zaznamenané výroky jednotlivých členů různých přírodních národů zdají se správně ukazovati i na příčinu pohřbívání skrčených mrtvol v dobách předhistorických.

Výkladem prof. Andreea konečně by snad vyložení došel zvláštní a jak již připomenuto někdy i dosti fantasticky vykládaný tento způsob ukládání mrtvol do lůna matky země.

Ref. MUDr. F. Tichý.

*

Z nové literatury o Havlíčkovi.

Ve Zvonu z 23. t. m. p. Jar. Hofman otiskuje z Rodinné Kroniky, 1863—4, druhý (viz Přehled VII., str. 98) dopis, týkající se Havlíčka. Psal jej pronásledovaný kněz dr. M. J. Fesl (1788—1863) Havlíčkovi 6. listopadu 1849 a obšírně hovoří v něm o překladě přednášek Bolzanových, k němuž se dle znění tohoto dopisu Havlíček uvolil a k němuž Fesl si přeje úvod z péra Havlíčkova. Myšlenkou svou je přímo nadšen a líčí, jak to bude krásné, když »Němec Bolzano a Čech Havlíček, obě jména v zemi váhu mající, ejhle jak z jedněch úst tutéž pravdu hlásají. Musíme jich následovati, jakož oba slovem biblickým se vésti nechali.« Pro smýšlení Feslovo charakteristické jsou jeho opovržlivé poznámky o Heglovi, Feuerbachovi a o »nesmyslech frankfurtské a kroměřížské politiky.« Že by Havlíček souhlasil se vším, co Fesl píše, nelze myslit; ale značná část názorů Feslových jistě předpokládá Havlíčkův souhlas.

P. Hofman otiskl současně ve Filologických Listech (1908, seš. V.) z téhož ročníku Rodinné Kroniky Havlíčkův překlad Mickiewiczovy básně »Přehlídka vojska« (Smotr Petrohradský). Litovati jest, že tento, beztoho neúplně dochovaný překlad, není ve Filol. Listech otištěn celý, nýbrž jen úryvkovitě a naprosto nedostatečně. Je sice poměrně slabá a zběžná, ale přece jadrná a zajímavá, vítaný doplněk k vydáním spisů Havlíčkových.

V témže sešitě Filologických Listů pan dr. Jakubec podává zevrubnou kritiku Quisova vydání spisů Havlíčkových; čtenáři, kteří se zajímají o podrobnější studium Havlíčka, neopomenou ji srovnati s kritikou téže edice, kterou právě před rokem přinesl Přehled.

Besedy Času přinesly právě četné verše bratra někdejší Havlíčkovy nevěsty, F. Weidenhoffrové, týkající se poměrů obou snouben-

ců v a nespravedlivě tepající Havlíčka za to, že poměr před svatbou přetrhl. Hlavní z těchto veršů otiskl již Quis ve svém vydání Havlíčkovy korespondence, a jeho úsudek o události té je verši dalšími potvrzen.

Opačný osud má Quisovo mínění o příčinách Havlíčkova vyhnanství, mínění, které bylo v kruzích realistických opakováno a provázeno narážkami na neznámé dotud papíry z doby Bachovy. Papíry ty otiskuje nyní říjnová Naše Doba prostřednictvím Friedjungovým — a názor Quisův je těmito dokumenty vyvrácen. Příkaz Bachův z 8. prosince 1851, zaslaný Mecsérymu, uvádí deportaci Havlíčkovu (pro něhož určuje zatím Salzburg za místo pobytu), jako opatření nutné proto, že Havlíček »sich zur Aufgabe gestellt hat, die unteren Schichten der Bevölkerung gegen die Regierung aufzureizen und den Hass der Nationalitäten zu entflammen,« a že jeví úmysly pokračovati ve svých útocích »gegen die Gesellschaft, den Staat und die Kirche.« Dále Bach uvádí, že porotní soud Havlíčkův v Kutné Hoře ukazuje, jak zviklána prý je nepředpojatost soudu Havlíčkovou nebezpečnou agitací.

Naše Doba otiskuje i Bachův návrh ze 4. prosince 1851 k císaři na všeobecné svolení k deportaci osob politicky závadných, a připomíná dále: »Na konceptě svého návrhu Bach vlastní rukou napsal: Hiezu würden sich sogleich Hawliczek und Kutschera eignen.« (Kutschera byl kazatelem německokatolického sboru v Štyrském Hradci.)

Dle těchto dokumentů je patrno, že Havlíčkova deportace měla důvody repressivní i preventivní, dále že vedle »státních« důvodů byly proti němu i církevní, které však samy naprosto nerozhodovaly. Tím pak určitě potvrzuje se hypothesa, kterou jsem na str. 516—519 »Havlíčka« pronesl a odůvodnil v protivě k primitivismu, hledícímu sociologické jevy vykládat nikoli souborem příčin, nýbrž libovolnou příčinou jedinou.

*

Dodatečně budiž uvedeno, že »Krása našeho domova« v č. 8. přináší článek »Krajem Havlíčkovým« se vzornými reprodukcemi pohledů na krajinu a že u Hejdy a Tučka vyšel Křest sv. Vladimíra s 50 illustr. K. Stroffa. Illustrace obsahují mnohdy dobrý nápad, ale v celku nepřesahují kvalitu běžných obrázků v humoristických časopisech, ba místy přispívají k snížení a sesprosťačení textu. Je-li Havlíčkova myšlenka, že »lidé se nezmění, plivni si stokrát do moře, ono se nezpění«, illustrována obrazem, kde měšťák plivá do moře a nad ním je umístěn nápis »To nemaj' nic platný« (!!) — pak nutno se ostře ozvat proti takovému strhování Havlíčkovy ideje do bláta pepických úsloví.

Ch.

POLITIKA

Ještě Björnson a kongress r. 1907.

Když loni na mírovém kongressu v Mnichově zakročil Björnson ve prospěch Slováků a proti hr. Apponyimu, zdálo se, že kárající hlas světového spisovatele zachvěje těmi, kdož dotud neslyšeli anebo nechtěli slyšeti, že pohne svědomím ve shromáždění, jež přece chce na podkladě práva uspořádati »světovou anarchii«. Zajímalo mne tedy velice zvěděti, jak zachoval se kongress k dopisu výše zmíněnému, a čekal jsem již netrpělivě na Bulletin officiel du XVI. Congrès universel de la Paix.. Po roce konečně vyšel redakcí známého historika, prof. dra Ludv. Quidde-ho, jenž také kongressu předsedal.

Není divu, že presidium se velice mrzelo nad tím, že dopis Björnsonův se dostal do listiny projevů. Doznává tak přímo prof. Quidde v šestém sezení (14. září, v sobotu) při projednávání slavnosti mírové ve školách (Bulletin str. 91), prose delegáty uherské, »aby se nehoršili; nechtěje pak souditi o otázce samé, lituje, že řádky ty byly publikovány bez jeho vědomí a svolení mezi jinými projevy sympathie«. Jak se ta věc dotkla pacifického vedení, vidno z toho, že hned po Quiddovi děkuje horlivě p. Moneta (delegát italský a člen presidia) ministrům italskému a uherskému, a ještě v téže řeči dále vládám uherské a italské (pořádek obrácený, aby se nikdo neurazil!) za zavedení oslav 22. května jakožto slavnosti mírové. — A ještě na jednom místě dotýká se Bulletin Björnsona, totiž tam, kde jest dopis jeho otištěn v německém znění (str. 159). Nevytištěn celý; praví se pouze, že »ostré místo, zbaveno své prudkosti — vytečkováno — zní asi: učinil bych vše, aby ze sálu byl odstraněn«. V poznámce pak naznačeno, že dopis uvádí se jen proto, že dal podnět k žurnalistické diskussi.

Zní ty řádky snad příliš suše, jak se sluší na officielní zprávu, a proto již bylo by mě zajímalo, do jaké nálady zapadla tato zmínka o dopisu, jenž jistě vzrušil známé pacifické herce aspoň za kulisami. Na tomto kongressu byli přítomni také dva Češi za spolek »Mír« ve Vyzo-

vicích na Moravě. Bohužel, nebyli přítomni tehdy ... A p. dr. Barvič sděluje, že věc dle jeho mínění nikterak nerozčeřila v tomto ohledu klidnou hladinu jednání kongresového. Prohlášení předsedovo přijato bylo úplně lhostejně od členů kongressu, nebo slovanských delegátů tam nebylo, některým přítomným Polákům na tom nezáleželo, ba oni sami se považovali za utlačované a sympathisovali snad více s Maďary než se Slovany; účastníci z Rusi nebyli Slované. Jediný slovanský účastník, Pavel Ožegovič, Charvát, nemohl se snad ozvati z důvodů osobních ... A letos přinášejí noviny nové kousky p. Apponyiho na meziparlamentní konferenci v Berlíně (Čas nesprávně říká kongress).

Konečně mohlo by nám to být úplně lhostejno, co dělá neškodný jinak kongress i meziparlamentní konference pacifická, kdyby v tom nebylo také trochu poučení pro nás samy.

Stačí vzíti do ruky jen Bulletin. Hned ze začátku jest čestné komité — skvělá jinak společnost. Činní politikové, známí spisovatelé, zástupci vědy, ministři ... Rakousko (tedy také nás) zastupovali dr. Lammasch, bar. Berta Suttnerová, hr. Bedř. Schönborn a Alfred H. Fried. Jest zajímavé, že Uhry vedeny zvláště. A což jejich zastoupení: hr. Apponyi, byv. min. Albert de Berzeviczy, Fr. Kemény, generál Štěp. Türr a dr. K. Zipernowsky. Za Norsko: Björnson, pres. Horst, ministr. J. Löwland, místopres. Joh. Lund, pí. Dikka Möller. Rusko: C. L. Komarowsky a J. Novikov, zastoupení neofficielní tedy. A tak by to šlo dále ... A srovnejme nyní počet delegátů a členů přítomných. Celkem bylo 344 osob přítomno jenání, z nichž 222 delegátů. Naše polovice říše vyslala 34 — Uhry 6, a přece měli 5 mužů v čestném komité, my pouze 4! Z Čech zastoupeny mírové spolky z Marianských Lázní a z Vyzovic na Moravě (jediný český spolek). Přítomni však také Poláci z Rakouska, jako hr. Aug. Dzieduszycki, Vladimír v. Gniewosz, prof. dr. Gust. Roszkowski ze Lvova. Ze Slovanů ostatních ještě Pavel Ožegovič, pak dr. Fr. Barvič a Aug. Navrátil, nic více.

A všimněme si vlastního jednání! Kongress, jenž přešel docela klidně přes Slováky, hádá se, má-li se poslat telegram také carovi, či pouze presidentu Rooseveltovi (str. 39); disputuje o větě, že žádný národ (roz. politický!) nemá se pokládati za lepší (str. 43—48); vykládá o poddaných národech a právu k válce, a zase veliká debatta o slova »poddaný, domácí a nižší« (str. 59—65). Jakmile se vyskytne příliš hluboká různost v mínění, přechází se raději k dennímu pořádku (srov. 78). Tak vám to připadá, jako pacifistická přehlídka vojska, paráda. Resolucí jest plno; zabírají ve francouzském textu str. 112—126, tištěných drobounkým písmem. Ale praktický důsledek?

Než o ten právě běží. Srovnejte jen! Na str. 109 jedná se o místo, kam by se měl uchýliti kongress příští. Došla pozvání z Marianských Lázní, z Prahy a Londýna; pro r. 1909 pro Stockholm. Jest tu zástupce Marianských Lázní, p. Petzold, a zve osobně ještě jednou celý kongress; jest tu také p. Fischer-Unwin a zve kongressisty do Londýna. Avšak z Prahy — nikdo. Kdož tedy se diví, že zpráva našich žurnálů o spojení letošního kongressu s naší výstavou byla hodně předčasná a příliš optimistická?

Každý kongress usnáší se na konec o provolání k národům. Zdaž není již kongress sám takovým provoláním k nám do Čech? ... Jak máme ještě daleko k této vybrané společnosti! Kdož chtěl by dnes věřiti, že tito lidé vrátí nám naši svobodu politickou, že tito lidé nám pomohou? Taková bláhovost, jako daleký jest jejich protiválečný sen! Než tu běží právě o tuto mezinárodní společnost, o styky osobní, o pole, kdež možno vedle hlavní brázdy nepřímo pracovati. Hle, jak pochopili to Maďaři; a jejich »rytířský národ« má za to všude dvéře otevřeny. Jak ale dovolujeme si my zváti někoho, jenž nás vůbec nezná! Vzpomínám si na svůj případ, když před několika lety, zanícen stanoviskem pacifismu k »národnostem«, napsal jsem francouzsky malou stať o poměru pacifismu k národnosti a poslal to do Revue de la Paix. Že jsem se nikdy ani odpovědi, natož pak uveřejnění nedočkal, rozumí se samo sebou. A zrovna tak to jest se vším ostatním ... Kdož potom by mohl doufat, že dopis, třeba Björnsonův, dovede napraviti všem najednou hlavu! Není však dobře zůstávati proto stranou. Dr. *K. Polesný.*

*

Balkán.

Pražské události nedávných dní, demisse českých ministrů a rozpaky bar. Becka ochladily do té míry zájem o Východ, že je třeba poněkud si činiti násilí, máme-li stopovati balkánské události v posledních stadiích jejich vývoje. A přece od války rusko-japonské nebylo události, jež by byla tak důležita pro světovou konstellaci, jako letošní změny na Balkáně. Od 13. července 1878, kdy podepsána berlínská smlouva, uplynulo 30 let, třicet let bojů a práce Rakousku i Bulharsku. Rakousko, oslabené vnitřní nešťastnou politikou, nedovedlo se uplatnit za hranicemi; Bosna a Hercegovina dlouho považovány za nestravitelné sousto a politika společného ministerstva v Cislajtanii nedoznávala než odpor. A přece zatím co vybíjely se síly monarchie na boje národnostní, nespala společná správa v zemích okkupovaných. Dnes otevřeny jsou kommunikací turistice a brzy budou sandžackou drahou odevzdány i světovému obchodu; za 10 let budou jejich přírodní krásy vyhledávány globetrottery. Jak daleko bude v tu dobu Černá Hora, jak pokročilá bude Alba-

nie? Rakouské finance se rok co rok zlepšují, Terst, před několika lety stagnantní, stává se pomalu světovým přístavem, náš námořní obchod nemá dosud vytčených mezí. Tím vším získají i uzavřené státy balkánské a Bosna i Hercegovina stanou se produktivní součástí říše, k níž fakticky patřily od 30 let, a jež si jich za 30 let také zasloužila.

Situace na Balkáně mění se od Berlínského kongressu nepozorovaně sice, ale stále až do úmluvy mürzstežské a letošního překvapení. Rusko pozbylo válkou s Japonskem primátu ve východoevropských záležitostech. V Anglii počala nynější liberální vláda, oživujíc tradice gladstoneovské, rozvinovat novou akci pro »utlačované« národnosti v Macedonii. Zatím co Evropané se oháněli notami a reformními papíry, pracovali na Balkáně drobně, ale vydatně. Bulharsko sesílivši po válce se Srbskem svoji vítěznou armádu, stává se nejspořádanějším ze států na jihu Dunaje a očekává jen vhodné příležitosti, by se i formálně vyvleklo ze závislosti na Turecku. Rakousko, obrozené (sit venia verbo) demokratickým parlamentem, první píchne do vosího hnízda velmocí a mocí svým projektem sandžacké dráhy. Baron Aehrenthal, jenž v Petrohradě měl příležitost poznati slabiny Ruska, odhodlal se ke kroku, jenž pro obchod Rakouska byl samozřejmý. Bohužel, nic se na světě nepotkává s větším odporem, než věci samozřejmé.

Listy anglické i ruské vychrlily spoustu protestů proti nové obchodní politice Rakouska, již nazývaly hrubým egoismem, a Francie jim pomáhala. Rusko ihned nastrčilo Italii, sešvagřenou s nejnepatrnějším státečkem balkánským, aby se ujala zájmů národů slovanských (!) a podala svůj projekt příční dráhy. Car Mikuláš sešel se v Revalu s králem Eduardem, by definitivně domluvili ve prospěch Turecka macedonskou otázku, v níž Rakousko podezříváno div ne z touhy po celé Macedonii. V okamžiku tom, kdy západo- i východoevropští mastičkáři chtěli sanovat nemocného muže, přihlásil se domácí lékař s novým lékem, konstitucí. To rázem zhatilo plány velmocí. Macedonské návrhy poodloženy, Turecko ponecháno samo sobě. Na nějaký čas si Evropa oddychla, majíc s krku nepříjemnou balkánskou affairu. Macedonské čety se rozpouštěly, na několik neděl byl pokoj, a státy, jež úpravou balkánských záležitostí nemohly nic získati, se radovaly. V tom nastal bulharsko-turecký konflikt o bulharskou trať východní dráhy. Bulharsko, jehož vyslanec byl proti dosavadním zvykům Portou snížen na úředníka vasalského státu, obsadilo vojensky zmíněnou trať. To bylo ovšem přímé porušení Berlínské smlouvy, jež v § 21. výslovně praví, že práva Porty na dráhy ve Vých. Rumelii v plném rozsahu trvají. Turecko se považovalo vskutku také za pána trati a pronajalo jen právo vozby do r. 1958 rakouské společnosti. Bulharský akt měl ovšem antecedenci; Srbsko také před lety zabralo trať vedoucí svým územím a patřící Bance pro země rakouské, a teprve dodatečně a tiše se s ní vyrovnalo. Ale Bulharsko nechtělo o vyrovnání slyšeti a konflikt vyvrcholil dne 5. října vyhlášením bulharského samostatného carství v Trnově. Ještě se Evropa ani nevyspala z překvapení, a již uveřejněna annexe Bosny a Hercegoviny Rakousko-Uherskem, a den po tom (7. X.) prohlásili i Kréťané své spojení s Řeckem. To bylo trochu příliš mnoho pro evropské protektory Turecka. Kde kdo cítil se poškozen (ovšem pro budoucnost, neboť v přítomnosti na faktickém stavu se nic nezměnilo: i Bulharsko bylo ode dávna uznáváno za samostatné, i Bosna a Hercegovina klidně ponechávány Rakousko-Uhersku) a papír berlínské smlouvy najednou se stal důležitějším než s t a t u s q u o třiceti let. Právě Anglie, jež přes hlavy paragrafů berlínské smlouvy se posledně umlouvala s Ruskem i Francií o stavu na Balkáně, nalezla tajnou klausuli, kde prý Rakousko-Uhersko se zaručilo nepodržet trvale obou zemí.

Paragraf 25. berlínské smlouvy zní prostě: »Provincie Bosna a Hercegovina buďtež od Rakouska-Uherska obsazeny a spravovány.« K tomu pařížský dopisovatel T i m e s ů přiobjevil dodatečný paragraf, jejž prý turečtí plnomocníci r. 1878 vymohli (po delším zdráhání) na rakouských zástupcích, a jenž zní: »plnomocníci R.-U. prohlašují jménem J. V. císaře a krále apoštolského, že práva suverenity J. V. sultána nad provinciemi Bosnou a Hercegovinou nebudou nijak dotčena okkupací, o níž se jedná v příslušném paragrafu smlouvy; že okkupace bude považována za zatímní, a že předběžná shoda mezi oběma vládami o podrobnostech okkupace bude ihned uzavřena po skončení kongressu.« Hrabě Andrássy, přistupuje na tuto podmínku, prý se vyjádřil, že veřejné mínění rakousko-uherské by bylo publikací tohoto prohlášení velmi rozčileno, a vyžádal si od tureckých zástupců slibu, že nikdy nebude uveřejněno, což Porta také podnes splnila.

(Dokončení.)

Mars.

*

Ve V í d n i, 28. X. 1908.

Je ještě v příliš dobré paměti, že v Insbrucku byla úplně demolována budova italské právnické fakulty rozvášněným lidem německým, že rozbíjeny a drancovány byly krámy a byty pokojného obyvatelstva italské národnosti, na ulici stříleno, pouliční bouře vyžádaly si těžké oběti na zdraví a na životech — ale slova: výjimečný stav se tenkráte neozvala odnikud, vídeňský tisk věděl jen o »spravedlivém rozhořčení německého lidu«. V Liberci, v Ústí nad Labem, v České Lípě, v Podmoklech, v Karlových Varech, v Teplicích, v České Kamenici a v čet-

ných jiných městech opakují se protičeské demonstrace denně, rozeštvaný dav vybíjí okna v českých domech, v besedách za řevu »Die Wacht am Rhein«, němečtí radikálové na ulicích mluví k davu štvavé řeči proti českým menšinám a do vídeňských listů telegrafuje se zevšad opět o »spravedlivém rozhořčení německého lidu«. O mimořádném bezpečnostním opatření k ochraně českých menšin, rozumí se — není ani slechu, ale do Prahy komandováno bylo již četnictvo z Haliče a od několika dnů zdejší noviny od »Fremdenblattu« až po listy zcela podřízeného významu — vše hrozí Praze výjimečným stavem. Mohlo by se zdáti, že to je toliko důsledek prastaré nevraživosti a stejně staré touhy dusiti v Praze z příčin sebe nepatrnějších všelikou politickou volnost v hlavním městě království, ale teď je viděti, že tyto hrozby mají docela aktuální příčinu. Pražských protestů proti »bumlu« německých studentů používá zdejší tisk ku štvaní proti nynějšímu vládnímu systému, proti parlamentní koalici a snaží se dokázati, že je přímo nezbytným bezohledný vůči nám Čechům kabinet úřednický. Je známo z projevů, učiněných v těchto dnech, že předáci německých stran přímo vylučují možnost úřednické, zpola absolutní vlády, Dr. Chiari, Dr. Sylvester, Dr. Pergelt a jiní z tábora tak zvaných liberálních německých stran připomínají svému obecenstvu, že je neradno hýbat nynějším systémem, — ale jsou zde kruhy, které nemohou zapomenout na svou všemohoucnost za časů Dra Körbera, a »Neue Freie Presse« je jejich hlasatelem. Také dnes volá na německé poslance, nejsou-li jejich slova o spoluvládě v příkrém odporu se skutečnostmi. »Rakouská správa nemůže vystoupiti s důrazem, jelikož jí olověná tíha české krise visí na nohou. Z povahy koalice plyne, že úplně selhává, nastává-li nutnost odkázati Čechy do mezí zákona.« — Tak a podobně horlí »Neue Freie Presse« a po ní ostatní zdejší listy.

Neodolatelnou komikou působí sdělení, jimiž se teď plní tady noviny: »Do 10. hod. dopolední nebyl ještě vyhlášen v Praze výjimečný stav!« oznamoval »N. W. Tagblatt«. — »S velikou určitostí se ujišťovalo mezi delegáty v Budapešti, že zcela jistě ještě dnes v Praze výjimečný stav bude prohlášen«, oznamuje »N. F. P.« z — Budapešti! Tak to jde stále da capo. K veliké mrzutosti přátel úřednického regimu se nic nepřihodilo, co by za řeč stálo, neřku-li mimořádná opatření vyžadovalo, a proto čteme ve večerníku »N. F. P.« ze dne 28. X. starostlivý výkřik: »Dnes se do té chvíle výtržnosti neopakovaly. Ale co se má státi — budou-li se opakovati? Ministerstvo musilo by prve nechat české ministry odejíti, prve než by se na výjimečném stavu pro Prahu mohlo usnésti!« Hle, přítěž! A jako Cato každou řeč svou končil slovy: »Ceterum autem censeo, Carthaginem esse delendam«, končí »N. F. P.« každý svůj vnitropolitický výklad větou: »Ostatně je mým míněním, že koalice nynější zničena býti musí.« — »N. F. P.« bude zcela jistě šťastnější než Cato, koalice nynější nepřetrvá ji o tři dlouhá léta, naopak dost možná, že v nemnohých hodinách bude po koalici a po kabinetu, na ní založeném, ale — »N. F. P.« nebude moci mluvit proto o vítězství. Kruhy, v jejichž smyslu pracuje, octnou se před novým parlamentním útvarem a před rekonstruovaným nebo zcela novým kabinetem parlamentárním. Doba nynější naléhá, aby i poslední sledy bývalé úřadovlády, bývalého polovičního absolutismu vymizely. Úřednické kabinety jsou možny po zavedení všeobecného hlasovacího práva jen pro chvíle jako přechodná opatření. Posl. Dr. Chiari řekl dne 25. října svým voličům v Šumperku, že »Němci musí počítati s faktem, že v Rakousku nejsou sami, a že jedině možná parlamentní vláda vždy se musí octnouti u dané výslednice národních sil...« A na této skutečnosti nic nezmění horlení přátel zakrytého germanisujícího protislovanského absolutismu bureaukratického. Budou v »N. F. P.« a v jiných listech, jež mají k disposici, prorokovati Rakousku ovšem neštěstí dál z každé maličkosti, jako staří ptakopravci, ale vyvolávati budou čím dál, tím větší podivení, že si nejsou k smíchu, — když se na sebe podívají.

ÚŘEDNICKÁ HLÍDKA

Kronika.

Praktikantská otázka u pražské obce rozvířena minulý pondělek na veřejné schůzi. Bylo tam promluveno hezky od plic, že sami obecní starší, kteří byli přítomni, uznali za nutno tvrditi, že nebyli informováni, že by se praktikantům u pražské obce vedlo opravdu tak zle. Poněvadž byla schůze těsně před obecními volbami, slibovalo se, jen co děláš. Raději prý začnou od nynějška spořiti na banketech (když už přestala

výletní saisona), budou prý šetrněji si počínati při stavbě representačního domu (když už stojí), při kupování starých tramwayí (když už není žádná ke koupi) atd., jen aby mohli platit slušně svoje úředníky. Rádi uvidíme.

Akce pro vnitřní úřední češtinu posunuta do stadia deliberačního. Při nejvýznamnější národní korporaci zřízena pro ni komise, které přidělena celá řada návrhů. Jelikož věříme, že komise ta opravdu se zabývá studováním otázky jí svěřené, vysvětlujeme si, že zapomněla zakročiti, když byla před týdnem zakázána manifestační schůze pro úřední češtinu, svolaná lounskou městskou radou, a že na tento zákaz neodpověděla ohlášením aspoň dvaceti schůzí jiných.

Všeúřednický časopis dosud ještě nezačal vycházeti (stanovy tiskového družstva, jež jej bude vydávati, nejsou dosud vyřízeny), ale pražské místodržitelství již dává na policejních komisařstvích vyslýchati úředníky, kteří propagují tiskovou úřednickou akci, o úmyslech a tendencích tohoto tiskového podniku. Zvědavost vysokých pánů bude ukojena co nejdříve. Ještě letos budou si moci to, po čem dávají pátrati policií, přečísti v časopise samém, v němž se bude tisknouti vše černé na bílém.

Při pražských obecních volbách přiklonily se místní úřednické organisace ve dvou okresích ku kandidaturám protikompromisním. Doufejme, že při příštích volbách se tak stane v okresích všech.

Pasivní resistence u Severní dráhy jest jako nezmar sempervivus; sotva se zdá, že je potlačena, vypuká opět a opět novou silou. Methoda pronásledování předáků úřednického hnutí neosvědčuje se jako vůbec nikde jinde, tak také ne zde. Zdá se, že bude upuštěno i zde od persekucí a přikročeno, když ne k okamžité nápravě, tedy ku vleklému vyjednávání. *N.*

Už i v místodržitelství se ozývají — prozatím ovšem hodně tlumeně a za hradbou — hlasy dožadující se úpravy postupových i služebních poměrů. První zavzněly z účtárny (a ani zde se neosvědčilo disciplinování předáků), druhé se ozývají z řad manipulačního úřednictva, a do třetice všeho dobrého, i koncept je nespokojen, a to jak se špatným postupem, tak jmenovitě se šikanováním se strany přednostů odborů. Nedávná zprávička v denních listech o přednostovi patronátního referátu, u kterého se nejenom manipulační, ale i konceptní síly střídají jako služky u ostré paničky, poskytovala vysoce zajímavou ukázku, jak charmantními umějí býti k českým úředníkům právě čeští představení.

Moravským samosprávným úředníkům slíbili čeští a němečtí poslanci na zemském sněmu moravském zasaditi se o zákonnou úpravu jejich služebních poměrů dle návrhu upraveného v dohodě s vládou. Jak známo, nebyla původní osnova příslušného zákona, sněmem přijatá, doporučena k sankci. Tentokráte se tak asi již nestane, poněvadž to, co se po okleštění původní osnovy teď sněmu předkládá, zdá se býti vlastně návrhem samotné vlády. —*f*—

ZE DNE

Česká Národní rada dosud nereagovala na úvodní článek minulého čísla »Přehledu«, ačkoli jí byl přímo adresován, a ačkoli věc námi navržená nestrpí dlouhých odkladů. Upozorňujeme české obecenstvo a zejména české ženy, aby pamatovaly na české firmy a hleděly jim nahraditi škody, které trpí následkem německých provokací v Praze. Zejména uskuteční-li české obchodnictvo pohrůžku (velmi sympatickou), že zastaví inserci v listech, jitřících vášně pomocí lží, šířených o pražských bouřích, bude povinností českého obecenstva, aby vším úsilím hledělo český obchod odškodniti za vše, co posledními událostmi utrpí. Obzvláště podpory zasluhují české firmy na Příkopě a na jiných místech, uzavíráním ulic a pouličními výtržnostmi zvláště postižených, které shovívavostí státních orgánů vůči provokacím německých výrostků se octly v kleštích boykotu — policejními opatřeními vyvolaného.

»Vyšší politika«. Většina Beckova kabinetu ustoupila německému terorismu a usnesla se na odročení českého sněmu. Přehlasovaní čeští ministři podali demisi. Za tohoto stavu věcí nemohl předseda ministerstva, než býti připraven, že české poselstvo na říšské radě přejde do oposice, že dnové jeho vlády jsou sečteni. A přece jde za předním cílem, aby změna kabinetu nebyla způsobena před 2. prosincem. Bylo tedy nutno zjednat pro Čechy kompensaci, ale arci tak, aby to ani vládu, ani Němce pranic nestálo, a aby to Čechům zároveň pranic neprospělo. K tomu účelu staly se výborným prostředkem pražské výtržnosti. Bumlem rozčilováno úmyslně pražské obyvatelstvo tak, že konečně byly ko-

nány »procházky« německých studentů pod ochranou policie, četnictva a vojska, že byl ochromen obchodní život v hlavních ulicích města. Konečně přikročeno k činu: pohroženo výjimečným stavem, ač se věděl o, že to není prostředek nutný, ač se vědělo, že nebude dosaženo jednohlasného usnesení ministerské rady, ač se vědělo, že vyhlášení výjimečného stavu znamenalo by úplný bankrot Beckovy politiky, sebevraždu kabinetu. Proč tedy to vše? Inu, proto, aby v českých kruzích politických chápáno bylo neprohlášení nemožného výjimečného stavu za ústupek a kompensaci za zmaření sněmovního zasedání, aby Němcům zjednána byla gloriola mučednictví, protiváha odporu, s nímž se potkala jejich obstrukce na sněmu, a aby baron Beck 2. prosince přistál bezpečně v touženém přístavu. Je arci otázkou, dá-li se české poselstvo na říšské radě tak laciným úskokem uspokojiti a získati k další podpoře Beckovy vlády. Nebylo-li možno docíliti klidu při německých demonstracích, a bylo-li již českými protidemonstracemi umožněno částečné vítězství politické intriky, mělo by býti všemi prostředky usilováno o rychlé zastavení nepokojů, aby se ukázalo, jak předčasnou a zbytečnou byla hrozba výjimečným stavem.

Nedílnost českého království má být vládní předlohou v jednom oboru přece zachována — v kurii velkostatkářské. Proč? Patrně jen proto, aby velkostatek německý a feudální mohl majorisovat a udusit české (občanské) velkostatkáře. Vláda Beckova je tedy velmi vtipná.

Letošní volby do sboru obecních starších přinesly sice několik nemilých překvapení »majitelům radnice«, ale daleko ne tolik, aby je bylo možno považovati za protest občanstva proti radničnímu kramaření, které městu vyneslo právě letos garnituru pikantních skandálů. Úspěchy oposice spočívají ve zvolení Václava Štěpánka a Jana Krouského, dále v tom, že do užší volby přišel na Starém Městě kompromisní kandidát Matěj Kozel s úřednickým kandidátem Viktorem Rašínem, částečně i v tom, že na Novém Městě dosavadní obecní starší dr. Ed. Baštýř, Č. Gregor a cís. r. F. Voitl vstupují do užší volby proti kandidátům P. Kašpárkovi, arch. V. Müllerovi a inž. V. Havlovi (ač tu nechápeme, proč měl padnouti Č. Gregor!) a konečně, že v Holešovicích přichází do užší volby Mladočech Wildmann se sociálním demokratem Cífkou. V Libni vystřídal dosavadního ob. st. Šafránka J. Pavlas, mistr zednický. Bilance ubohá. Hlavní úlohy v dnešní smutné komedii radniční zůstanou v »osvědčených« rukou, úpadek, mizerie a kompromis pokvetou dál.

Konfiskační aparát v Praze pracoval tento týden hůře než za výjimečného stavu. Vedle celé řady jiných časopisů byl zabaven i Přehled, a to hned na dvou místech: 1. pro lokálku o policejní ochraně buršáků, zpívajících »Wacht am Rhein«, 2. pro vyzvání, aby čtenáři podporovali české výrobky. K tomu poznamenáváme, že v jiných časopisech, ba i v Přehledu v témž čísle jiné stati téhož obsahu prošly nezávadně!

O filosofický podklad svého »hnutí« žádají stranu agrární studenti pod jejím praporem organisovaní. Příklad realistický nese ovoce, jak vidět. Bude to blaho, až každá strana a klika česká si dá zhotovit »filosofický podklad«! Pak bude kolik stran, tolik »filosofií«, a kolik hlav, tolik — smyslů (?). Nejhůře při tom arci pochodí právě filosofie, snížená za děvečku a fíkový list strannických zájmů.

Opravy. V minulém čísle zůstaly tiskové chyby, které buďtež opraveny takto: na str. 95. v I. sloupci sluší doplniti podpis »*Dr. A. Šilhan*«; na str. 98. v 1. sloupci 2. ř. zdola má správně býti »*p. Marten*«, tamže v 2. sloupci ř. 32. shora doplň »byla *by* sterilní«.

☞ **Upozorňujeme** čtenáře na insert Ottova Slovníku naučného.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. J. Otty: F. Lašek: O pohřbívání mrtvých. 43 str. za 70 hal. J. Vrchlický: Skryté zdroje. 116 str. za 1 K 30 hal. Voltaire: Listy Amabedovy. 72 str. za 40 hal. — **Nákl. V. Brumovského (Brno, Veveří ul. č. 10.):** J. P. Hrubý a F. Vymazal: Tatar. 48 str. — **Nákl. F. Topiče:** D. V. Grigorovič: Anton ubožák. 166 str. za 1 K 20 hal. — **Nákl. K. Neumannové:** Judith Gautier: Princezny lásky. 101 str. — **Nákl. Hejdy a Tučka:** Křest sv. Vladimíra. Illustroval K. Stroff. Za 50 hal. — **Nákl. J. T. Veselého:** F. Taufer: Květy. 70 str. — **Nákl. c. k. statistické centrální komise:** Österr. statist. Handbuch 1907.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a zodp. redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 6. LISTOPADU 1908. ČÍSLO 7.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

PRÁVO

Reforma porot.

Podává Dr. Lev Winter.

Ačkoli různé nápadné výroky porot o vině či nevině obžalovaných bývají obecenstvu nesrozumitelny a proto předmětem všelikých úsudkův, přece pozornost širší veřejnosti upoutávají na sebe více výroky porot, týkající se otázek rázu veřejného. V rozhodování procesů politických bylo od počátku jádro soudnictví porotního; pro tyto procesy byla porotám přiznávána neobyčejně veliká důležitost. Poroty byly pokládány za záštitu těch, kteří dostali se do rozporu s názory vlády a kteří proto byli vládou pronásledováni. Poroty byly pokládány za ochranný štít těch, kteří odvážili se naproti vládě pronésti slovy či tiskem, co háralo myslemi spoluobčanů, co však neodvážil se každý vysloviti. »Beze zřízení porotního není vůbec konstituce«, tak znělo heslo.

Vše nasvědčuje tomu, že poroty měly býti ochranou oposice naproti vládě — i suspendování jich za určitých případů mimořádných, ve stavu výjimečném, při náhlém právě, kdy oposice má býti stůj co stůj potlačena.

Je ku podivu, jak poměrně dobře poroty tento svůj úkol plnily. Jest to ku podivu, uvědomíme-li si, jak lavice porotců je složena. Obecní starosta sestavuje seznam, z něhož okresní hejtman vybere ty, které pokládá za nejvhodnější k úřadu porotcův. Úředník má tedy největší vliv na složení lavice porotcův, a přece poroty naproti vládě a naproti úřadům dovedly si zachovati značnou samostatnost a neodvislost úsudku až po dnešní dny, kdy v jiném směru výroky porot daleko odchylují se od žádoucího ideálu.

Čím více pokračuje demokratisace ve státě, čím většího vlivu nabývá i na správní aparát státní, tím řidší stává se pronásledování občanů se strany vlády, proti němuž bylo by třeba sesílené ochrany soudní v porotách. Čím dále tím méně máme v Rakousku a zejména v Čechách velikých procesů politických, ve kterých by poroty mohly se opět zastkvíti jako neproniknutelný štít svobod občanských naproti vládám.

Znenáhla poroty nabyly významu jiného, mnohem všednějšího, mnohem nevděčnějšího. Zostřily se rozpory mezi jednotlivými třídami i jednotlivými stranami politickými; zanesly se do tisku, jenž neobyčejně zmohutněl, aniž se vzrůstem stoupal kvalitativně; porotám připadl nový úkol. Přestaly chrániti osobní svobodu oposičních živlů naproti vládě a měly chrániti čest osob v tisku nepřátelském napadených.

A v tom selhaly nadobro.

Není ani možno, příliš diviti se tomuto zjevu. Vždyť plným právem vyčítá se soudcům z povolání, že ani na stolici soudní nedovedou svléci se sebe svůj obyčejný háv, že nedovedou vyzouti se ze zděděných předsudkův, a že dávají třebas úplně nevědomky působiti na sebe svými názory třídními. Jak jinak pohlíží soudce na př. na přejetí člověka automobilem, když přejetý je ředitelem nějakého peněžního ústavu, nežli když je dělníkem!

Nedovede-li se zbaviti svých třídních názorů soudce z povolání, jak možno se diviti, nedovede-li toho laik, který jednou za čas povolán jest na lavici soudcovskou jako porotce. Ten si přináší zcela očividně do síně soudní všechny svoje návyky a svoje názory z venku a zřídka kdy snaží se aspoň je potlačit. Pravidelně nechává jim volný průchod, když ne v průběhu líčení, tedy aspoň při výroku.

Dokud obžalovaný jest v rozporu se státní mocí, pravidelně jsou názory poroty spíše ve shodě s názory jeho nežli s názory státní moci. Zcela jinak je tomu však, jakmile před soudem stojí naproti sobě dva jednotlivci. Jsou-li oba z vrstev, z nichž složena jest porota, jest ještě jakás takás naděje na objektivní posuzování věci se strany poroty. Jakmile však jedna ze stran

projevuje názory, jež v porotě nejsou zastoupeny, jest ztracena. Ta nemůže očekávati od poroty sebe menší špetku spravedlnosti; ta strana nejde k soudu, nýbrž přímo k odsouzení.

Jest v tom kus ironie osudu, že nejdříve stinnou stránku porotního zřízení zakusili němečtí liberálové, kteří se svým »liberalismem« dovedli srovnati dnešní složení porot. Když ve Vídni počalo se vzmáhati hnutí křesťansko-sociální, nešetřilo žádného prostředku, o kterém se domnívalo, že by liberální odpůrce jeho oslabilo. Rozumí se samo sebou, že se při tom v tisku velice často a velice těžce dotýkali cti svých politických odpůrcův. Tito žalovali — ale porota skládala se z politických stranníkův obžalovaného, jenž vyšel ze soudní síně jako vítěz.

Nejtíže však doléhá tato justice třídní a politická na organisované dělnictvo. Poněvadž porotcem státi se může jen ten, kdo (vedle jiných náležitostí) platí 20 K, resp. 40 K roční daně přímé, nemá dělnictvo do poroty vůbec přístupu. Následkem toho dělník nebo redaktor dělnického listu je před porotou už předem vždy v neprávu, octne-li se před ní ve sporu s příslušníkem třídy nebo politické strany měšťácké. Zejména zkušenosti posledních let podkopaly v dělnictvu poslední špetku důvěry ve spravedlnost porot.

Za dnešního stavu věci není sociálnímu demokratu vůbec možno, předstoupiti před porotu. Kdyby v tisku odpůrců byl sebe více napadán, jak se to co chvíli děje, nemůže žalovat, poněvadž předem ví, že před porotou nedostane se mu ochrany. Kdyby jako obžalovaný byl sebe nevinnější, musí býti připraven na odsouzení. Dnešní výroky porot jsou v tomto směru pravým paskvilem justičním. Stejně je tomu tenkrát, když obžalovaný dělník činem svým poškodil soukromou osobu, příslušníka třídy jiné.

To ovšem není v zájmu organisovaného dělnictva, jež vidí, kterak je vydáno svým odpůrcům úplně na pospas. Jest to však ještě méně v zájmu zřízení společenského, když poroty strhávají s něho lesklou masku absolutní spravedlnosti.

Stav vyvolaný výroky porot z poslední doby volá hlasitě po nápravě. Tím hlasitěji, čím více pokračuje demokratisace celého našeho veřejného života. Když všechen život veřejný spočíval na výsadách, nebylo zajisté nic divného, bylo-li o výsady opřeno i soudnictví. Ale ty doby minuly neodvolatelně. Stát spočívá nyní na pevných sloupích všeobecného a rovného práva hlasovacího. Všechen lid jest povolán, aby spolurozhodoval o zákonech. Jest možno odstrkovat lid od uvádění těchto zákonů v život? Jest možno odháněti jej od provádění zákonův?

Snad není už nikoho, kdo by se odvažoval přisvědčiti k těmto otázkám. Rozpor mezi rozsahem moci zákonodárné a moci soudní jest příliš příkrý, nežli aby byl na delší dobu snesitelný. Jakmile se otázka ta dostane na přední místo veřejné diskuse, bude naléhavě vyžadovati rozřešení ve směru pronikavé reformy zřízení porotního.

Přivésti zřízení porotní na denní pořádek, bylo účelem návrhu, jejž podal svaz poslanců sociálně-demokratických na radě říšské. Dle návrhu toho mají míti možnost státi se porotci všechny bezúhonné osoby, které dosáhly 30. roku a jsou rakouskými občany státními. Tím má býti vstup na lavici porotcův umožněn i ženám, jejichž přítomnosti tak často bylo by potřeba. Dle návrhu toho nemá míti na seznam porotců vliv ani starosta ani okresní hejtman: všechny osoby právě uvedené musí býti zapsány v seznamy, z nichž losem sestavována jest lavice porotcův.

Jest jisto, že způsob rozhodování porot se tím nezmění. I když dojde k uskutečnění tohoto návrhu, porotci zůstanou týmiž lidmi, jakými jsou dosud; budou i na dále ovládáni předsudky atd. Ale nebyly by v porotě zastoupeny pouze předsudky jednoho druhu, nýbrž předsudky všechny. Lavice porotců byla by jakýmsi mikrokosmem, ve kterém jednotlivé vlivy, jednotlivé předsudky by se paralysovaly, tak že by byla naděje na všestranné prozkoumání sporné věci a na spravedlivé její rozhodnutí.

V justičním výboru sněmovny poslanecké návrh sociálně-demokratický narazil sice hned na počátku na odpor, jenž projevil se tím, že referát nebyl přidělen sociálnímu demokratu. Nicméně nutnost reformy porot je tak veliká a naléhavá, potřeba zastoupení dělnictva v porotách je tak očividna, že sebe větší nevraživost odpůrců může reformu pouze zdržet, nikoli však znemožnit.

UMĚNÍ

R. Lauda v Topičově salonu. Lauda vystavil tu poprvé svoje souborné dílo veřejnému soudu. Jest v něm uzavřen umělecký vývoj osmi let od prvních samostatných pokusů po díla uvědomělejších cílů a prostředků. Neobsáhlá žeň této fáse, v čtyřiceti devíti pracích, opírá víru v organický růst Laudova díla a připouští možnost pokusu o stopování jeho vývoje a zjištění jeho kladných i záporných hodnot. Jest zajímavo vyčíst v souborných výstavách z datovaných děl postupné

zvyšování cílů a uměleckých prostředků a sledovat úměrnost mezi zraním úmyslů a jejich výtvarnou realisací. Laudovi nelze upřít, že jest z umělců, kteří vážně přemýšlejí o svém díle, u nichž každé dílo jest bojem o vyjádření vlastní individuality, kteří bojí se všech přejatých formulí a schemat. Tato exklusivnost podporuje však u Laudy hránění jiné formule: slepou víru v sílu vlastních výtvarných prostředků, jimiž chce se probojovati k úplnému vyjádření svého uměleckého charakteru. Nahrazuje-li však geniálnímu umělci úbytek sil tímto bojem ztrávených stále vyvěrající pramen tvůrčí energie, průměrný talent zaplatí tento úporný, neopřený boj ztrátou cenných sil a drahého času. Nutno vždy účtovati se s tím, co přináší výtvarná tradice i přítomný boj o umění, a teprve po vssání zúrodňujících vlivů a odvržení neplodných tlaků užiti vlastních, nevyplýtvaných sil k naplnění vlastní umělecké individuality. Vývoj našeho umění jest příliš spiat s vývojem světového umění vůbec a moderní umělec nemůže stavět jen na úzce založených domácích základech. Lauda pustil se od samých počátků vlastní cestou, vykoupil však draze tuto slepou sebedůvěru. Uzavíraje tuto první fási svého tvoření, končí tam, odkud bylo by možno teprve vycházet. V Laudově díle nezjistíte přímých vlivů; vyšel z úzké základny Pirnerovy a Hynaisovy školy a odtud pustil se přímo na širou hladinu uměleckého tvoření, spoléhaje jedině na své vlastní síly. Uměleckou kázeň musil si vykupovat a dobývat. Sám tvrdí, že vliv Segantiniho na své první práce si neuvědomoval a nemohl míti tedy hlubšího vlivu na jeho dílo. V akvarellách ke knihám pro děti možno vytušiti vliv Manesův. V listech knihy »Rodiče a děti« opírá se zřejmě o Manesa v stavbě skupin i stylisaci, ale tyto motivy jsou málo vznícené, nemají onoho vnitřního tepla, jímž prolnul Manes svoje kresby. Sklon k dekorační stylisaci vnáší v ně jakousi suchost a schematičnost. Ne snad, že by se omezoval na prostý postřeh zrakový, že by ho poutaly problémy výlučně malířské. Lauda chtěl by podložit pod linii a barvu cosi niternějšího, vtělit v celek vzruch a dech vnitřního života, vnést v postavy reflex duševnosti, ale toto úsilí míjí se cílem. Bezradnost těchto prací zaviňuje rozpor mezi dekorativní stylisací a námětem, hlásícím se o hlubší, vnitřnější řešení výtvarné. Jednodušení odpírá zde možnost rozvinutí psychologie výrazu. Manesovi dařilo se spojení těchto protichůdných problémů, nikdy neupadl v stereotypní zkratky a znaky ve výrazu. Knižní illustrace a díla, tvořena pro paedagogické účely, znamenala u Laudy jen odskok od vlastního tvoření. Všechna díla následujících let jdou za jinými cíli. Jsou to převážně olejomalby, kvalitativně nestejné úrovně. U mnohých zarážejí vady v kresbě, ztuhlost a nehybnost forem, naivnosti v komposici. Barevné problémy klade si často ve formě násilných světelných efektů, usnadňuje si kreslířské i malířské otázky stavěním temných silhouett, ostře se odstiňujících od jasných ploch oblohy. — Celkový výtěžek dosavadního vývoje, dokumentovaný touto výstavou, není bohatý, možno však věřiti v příští bohatší žeň, neboť v Laudově díle jsou prvky, které, vzklíčí-li, ponesou dobré ovoce. *A. M.*

*

František Šimon: Album barevných leptů z Prahy. Nakladatel F. Topič v Praze.

Je to neočekávaný zjev v našem výtvarném umění, že tak málo těžili umělci z Prahy, že po léta a desítiletí byl pomíjen jeden z největších u nás zdrojů umělecké inspirace, jakým jest bez odporu Praha, že jeden z nejvznešenějších darů krásy světa, jehož se nám dostalo, se stával tak zřídka obsahem uměleckých děl. Nelze si však vysvětliti případ ten jinak, nežli že naši výtvarníci ve své touze, učiti se od ciziny, přejímali od ní nejen formy, nýbrž i látky, že se příliš odvraceli ve svých zájmech od domova, tak že jsme mívali častěji příležitost, setkávati se v domácím výtvarném umění s pobřežími Seiny, s pařížskými boulevardy, s náladami Londýna, s pitoreskností italských měst, nežli s Prahou, jakkoliv možno ji bez nadsázky stavěti klidně a s dobrým svědomím vedle nejzajímavějších a výtvarně nejpůsobivějších měst ciziny.

Měli jsme před léty v Rudolfinu výstavu Krásné Prahy. Sešlo se množství děl, ale bylo příliš patrno, že ve veliké většině případů bylo lze mluviti jen o pokusech, chatrných i dobrých, jen o chvilkových nápadech, zabaviti se Prahou. Teprve v poslední době můžeme počítati s tím, že naši výtvarníci si začínají s Prahou rozuměti. Nejedná se v tomto případě ani o bombasticky nadsazená díla, jež nedovedla z Prahy postihnouti více, nežli okázale zdůrazňované formové zajímavosti, ani o falešný romantismus v jiných případech, ani o kreslíře a malíře, kteří si udělali ze staropražanství povolání, jichž nadšení bývá z pravidla nepoměrně větší než umělecká schopnost, a kteří nešli dále nežli kdysi Jansa, ale Praze dostalo se toho štěstí, že si v ní v posledních letech s velikým zájmem zamaloval největší náš krajinář současný, A. Slavíček. Nebylo nic krásnějšího ve výtvarném umění z Prahy vytvořeno, nežli jsou jeho pražská zákoutí, jeho Letná, jeho nábřeží a nedávno malované oba velké pohledy na Prahu, a jest zrovna radostné, míti to vědomí, že právě v těchto dílech dnes vyvrcholuje Slavíčkovo umění.

V poslední době přichází i grafika na řadu, a má-li která výtvarná technika možnost a schopnost zachycovati kouzlo pražských architektur, glossovati život ulic a zaznamenávati zajímavé formace pražských pohledů, jest to vedle kresby v první řadě lept, dřevoryt a lithografie. V gra-

fických mapách Strettiho jest již pěkný soubor pražských listů a zajisté se brzy dočkáme i loni slibovaného alba, A. Kašpar se zřídka odpoutává ve svých grafických pracích od Prahy a jeho Karlův most nebo Kampa jsou znamenité listy, máme velmi šťastný Hofbauerův pohled na zasněženou Prahu a v poslední době přichází nejčilejší a nejodvážnější z našich grafiků, F. Šimon, se svým Albem barevných leptů z Prahy.

Bylo samozřejmou nezbytností, že Šimon se musí vrátiti jednou k Praze, byť sebe více jej upoutávala cizina. Již ve svých pracích z prvních svých let zastavoval se nejednou nad výtvarnými problémy našeho nejkrásnějšího města, a dnes, kdy oči jeho tolikrát byly vzrušeny nádherami cizích měst, kdy zbohatnul ve svém vývoji přečetnými vzácnými požitky, jimiž jej pohostila cizina, vrací-li se domů, aby srovnával, čím pro něho může býti rodné město, dochází přirozeně k tomu, že bezpečněji odhaduje svá výtvarná poznání z Prahy a prožívá své dojmy s daleko větší opravdovostí a vážností a s větším sebevědomím.

Čím Praha ve své výtvarné kráse působí, jest z velké části její barvitost, její vznešená patina, její atmosférická schopnost harmonisovati barevné skupiny v klidné, příjemné celky. Rozhodoval-li se Šimon pro své album, nemohlo se státi jinak, nežli že volil, sám jsa tak vysloveně malířsky nadán a takové jemnocitnosti pro barevnou delikátnost, právě barevný lept a na pěti listech ukázal, jak možno těžiti z Prahy, jak možno všude hledati a nacházeti scény překvapující barevné náladovosti, ať už se jedná o klid hradčanské samoty nebo o pestrost tržiště. Jsou to náhodné pohledy z Prahy, s nimiž se setkáváme, nejsou to — vyjímajíc panorama Hradčan — ony tradicionelní charakteristiky Prahy, tolikrát opakované, ale je to Praha ve svém dobrém charakteru, že každý z listů vzbudí v plné síle dojem, který jsme kdysi ve skutečnosti prožívali, a není pochybnosti, že důvěrnost a upřímnost styků umělce s Prahou příliš bezpečně utkvěla v jeho díle, než aby nevzbouzelo i u diváka štěstí požitku.

Vedle této své vzácné vnitřní ceny jsou Šimonovy barevné lepty značným potěšením i po své technické stránce. Zdá se, že pro Šimona skoro už nebude technických tajemství, jež by si nebyl osvojil a jichž šťastná řešení by nepodepírala úspěch jeho prací, a nutno si uvědomiti, s jakou bezpečnou působivostí dovede využíti jednotlivých technik leptů a jak nevtíravě a nenásilně v jeho tiscích i v kresbě i v barevném založení působí veškery použité mechanické prostředky a cesty.

Vrátí-li se Šimon znovu ku Praze — a nechtějme o tom pochybovati —, jistě nám dovede připraviti neméně upřímné radosti i z naše krásného města i ze své dobré práce, jako v tomto případě. *Rudolf Kepl.*

*

Městské divadlo Vinohradské.

První dramatickou novinkou nového divadelního období byla tříaktová fraška Tři neděle v chládku od M. Hennequina a T. Vebera. Mohlo se zdáti, že kus, jehož spoluautorem je Veber, nepůjde vyježděnou kolejí obyčejných frašek. Naděje ta však, bohužel, zklamala. Nová hra neupadá sice ve sprostotu, obvyklou tomuto druhu divadelního zboží; ale její zápletky, její qui pro quo, její postavy, její obsah je laciným vzorkem stejné, bezpočtukráte zpracované látky: nezasluhuje podrobnějšího rozboru. Jistého významu dodává novince ta okolnost, že je první hrou, vypravenou za nového regimu, a, uvedeme-li si na paměť větu z prospektu, právě vydaného divadelní správou,[1]) je snad manifestací směru, jímž má být nyní divadlo vedeno... Souhra překvapila ucelenosti. Výkony sl. Štěpničkové a Klostermanové opravňují k nejlepším nadějím. Barvitě vystihl p. Hurt dobrosrdečného arestanta. Stejné lze říci o pp. Zakopalovi, Hlavatém, Havlovi, Švarcovi a Tesařovi. Toliko pí. Zelenkové, která vytvořila několik pozoruhodných typů prostých žen, neseděla naprosto úloha bohaté dámy. *O. Theer.*

HLÍDKA SOCIÁLNÍ A ÚŘEDNICKÁ

Významný čin v oboru rakouského zákonodárství sociálního. Mezi zákonodárnými akty, charakterisujícími evoluci moderních států ve směru k ideám státu sociálního, zaujímá — vedle rostoucího účastenství proletariátu v organismech veřejných — přední místo obligatorní pojišťování tříd dělných a oněch vrstev hospodářsky samostatných, jejichž příjem nestačí k tomu, aby se samy zaopatřily pro případ nemoci a stáří. Stát zabezpečuje tu z příspěvků všeho občanstva jistý minimální důchod těm, kdo onemocněli nebo sestárli v práci, a kdož byli dosud odkázáni na ponižující podporu ve formě almužny, připadajíce dočasně nebo na sklonku života trvale na obtíž šťastnějším spoluobčanům.

Je to fakt stejně potěšující jako překvapující, že v tomto oboru ocitá se osnovou, jež má

[1]) »Zvláště pak vynasnažíme se, aby získávány byly pro repertoir převahou hry rázu veselého.«

býti předložena říšské radě v nejbližším zasedání, Rakousko na předním místě mezi moderními státy.

Zákonná osnova, předložená právě oficielně předsednictvu říšské rady, buduje především jednotně a reformuje dosavadní instituce pojišťování nemocenského a úrazového, zachovávajíc samostatnost jednotlivých větví sociálního pojišťování (nemocenské, úrazové a invalidní), obsahuje však zároveň některé nadmíru důležité instituce nové, kterými ocitá se v popředí států evropských.

Sem náleží hlavně starobní pojišťování obligatorní osob samostatných, t. j. majitelů podniků živnostenských, nebo jiných podniků výdělečných nebo zemědělských a lesnických, pokud nemají ročního důchodu přesahujícího 2400 K a pokud nezaměstnávají pravidelně více než 2 cizí, k rodině nenáležející dělníky. Zároveň umožněn přechod jednotlivců z řad dělnictva do povolání samostatného tím, že do lhůty potřebné k nabytí starobní renty započítává se doba, jež byla takovými jedinci prožita v povolání nesamostatném.

Zvláštní zmínky zasluhuje, že byl při osnově vzat ve všech směrech zřetel i na pracovníky zemědělské i lesnické, čímž má býti čeleno odlivu dělných sil z venkova do velkých měst, podporovanému dosud měrou nemalou tím, že bylo jednostranně pečováno o dělnictvo průmyslové a živnostenské na úkor drobného lidu venkovského.

Nemohouce pro krátkost času podati čtenářstvu obšírnějšího rozboru detailních předpisů, osnovou navržených, přestáváme na tomto stručném upozornění, odkládajíce referát na dobu, až bude znám doslovný text osnovy. Uznáváme záslužnost i dalekosáhlý význam této akce zákonodárné a připojujeme se k výzvě, aby se naše kruhy politické všemožně přičinily o nerušený průběh prvého čtení předlohy, jež má pak býti předložena příslušné komisi sociální k podrobnému projednání. Snad se podaří nalézti cestu, aby se tak stalo bez újmy politické taktiky, a aniž by se zadalo cti národní.

*

Z činnosti profesorského spolku. Stanovy Ú. S. č. profesorů jsou povoleny. Jest oznámena celá řada krajinských odborů a některé se právě ještě tvoří. Jednou z nejdůležitějších akcí spolkových jest u s t a v e n í p r á v n í k o m i s e. V novém čísle Prof. Věstníku čteme toto připomenutí: Pp. členům se znova připomíná, že při spolku je zřízena k o m i s e p r o p r á v n í o c h r a n u, k níž se mohou kollegové v plné důvěře obraceti. — Výbor uvítá spolehlivé zprávy o různých způsobech úřední agendy na ústavech, o počtu a délce konferencí, o zařízení dozoru, o ev. přetížení zbytečnými písemnostmi, o poměru k představeným atd. a použije všech prostředků k nápravě. Rovněž tak budou vítány zprávy o tom, k d y b y l s u p p l e n t ů m a a s s i s t e n t ů m p o u k á z á n p l a t. — Co se týče posledně uvedeného bodu: v č a s d l e m i n i s t. n a ř í z e n í nebyl plat ve většině případů poukázán, patrně je to mnoho práce a dotčení mohou čekat, mají dost času ... — Zajímavá byla schůze o právní ochraně prof. dne 20. června t. r., kde promluvil JUDr. Př. Šámal, a kde se ustavila právní komise. Je mnoho úkolů, které čekají na vyřízení (podnes platí nařízení z let 1783, 1821, 1826, 1848 z doby předbřeznové atd. Srv. Přehled, 11. ledna 1907: Učitel a občanská práva), celá řada antikvit i věcí novějšího data. Na schůzi zdůrazněno, že nutno už počít s akcí p r o t i t a j n é k v a l i f i k a c i a z a s t a r a l é m u d i s c i p l i n á r n í m u ř á d u. — Ještě poznámečku: Od valné hromady květnové (dle Věstníku) nevidět, že by spolek měl nějakého t a j e m n í k a, leda, že je omluven (viz výbor. schůzi 27. června 1908). S. P.

*

Vládní dar a přízeň k Čechům chystá uděliti a projeviti vídeňská vláda při zřízení z e m s k ý c h ú ř a d o v e n p e n s i j n í h o ú s t a v u, dle zákona, daného dne 16. prosince 1906 o pensijním pojišťování zřízenců ve službách soukromých a některých zřízenců ve službách veřejných, odst. B. čl. 52—63.

1. Č e c h y mají býti rozděleny na č e s k é a n ě m e c k é n á r o d n o s t i a zřízeny dle toho dvě zemské úřadovny d l e n á r o d n o s t n í h o r o z d ě l e n í o k r s k ů z e m s k ý c h.

2. M o r a v a má míti též dvě zemské úřadovny, však dle k a t a s t r u n á r o d n o s t n í h o **zaměstnavatelů!!** — n e z a m ě s t n a n ý c h.

3. S l e z s k o dostane zemskou úřadovnu, jak jinak dle vládního usouzení ani býti nemůže — **německou.**

Zřízení »V š e o b e c n é h o ú s t a v u p e n s i j n í h o« ve Vídni je německé a nám nepřátelské, což dokázáno při nespravedlivém jmenování výboru a první volbě představenstva dne 2. března b. r., do něhož zvoleni vesměs samí Němci, až na 1 náhradníka, Rozkošného, který nikdy povoláván nebude, a dle toho hájení zájmů Čechů i jiných slovanských národností zuboženě dopadati bude.

SAMOSPRÁVA

Nové příručky a pomůcky.

(Obecní zřízení a řád volení v obcích království Českého s doplňujícími zákony atd. Vydal dr. Josef Žalud, advokát v Praze. 8. vydání. V Praze 1907. Nákladem firmy Höfer a Klouček. Stran XV a 738 za 9 K, váz. 10 K. — Kalendář české samosprávy pro rok 1909. Red. Edvard Srb, okr. tajemník v Rokycanech. Ročník I. V Praze 1908. Nakladatel E. Weinfurter. Stran 243 za 1 K 40 h. — Plán spisovny okresních výborů. Vypracoval JUDr. Jan Uchytil, okr. tajemník na Král. Vinohradech. Nákladem vlastním. Stran 30 za (?) h.)

Žaludovo vydání obecního zřízení je práce úcty hodná. Důkladná, svědomitá, pracná a zejména přehledná. Vše je řádně učlánkováno, očislováno; při článcích autorových (uveřejňovaných poslední léta v »Samosprávném Obzoru«) tato jeho jaksi puntíčkářská solidnost poněkud vadí, ale zde při vydání zákona jest úplně na místě a nutno s ní bezpodmínečně souhlasit. Stačí jeden večer knihou se probírat a jste v ní jako doma.

Přehlednosti napomáhá zřetelná úprava po způsobu známých vydání Manzových: text zákona písmem větším, vysvětlivky drobnějším, označení obsahu v záhlaví každé strany, nálezy správního soudu očíslovány a dle obsahu seskupeny pod čarou. Zvláště dlužno chváliti, že vysvětlivky většinou utvořeny z doslovných citátů z nálezů správního soudu, podrobných, ale přece pokud možno zkrácených, takže kniha nahradí zejména venkovským pracovníkům samosprávným sbírku Budwinského. Zmínky zasluhuje také obsáhlý a nadmíru podrobný rejstřík (na 640 stran textu 71 stran rejstříku); věru zdá se, jako by rejstříkem tím autor chtěl učinit užívání své knihy až přes dovolenou míru pohodlným.

A tak možno celkem úplně souhlasit s úsudkem p. okr. tajemníka Nováčka (ve stručné zprávě v Sam. Obzoru 1907, str. 95.), že je to naše nejlepší vydání obecního zřízení, a doporučit vřele českým praktickým právníkům a samosprávným činitelům, aby knihu si opatřili, emancipovali se od německých vydání Manzových a tak i na tomto poli uskutečňovali heslo »Svůj k svému«. —

V jednotlivostech ovšem, jak ani jinak býti nemůže při práci tak pracné a tak rozsáhlé, nestranná kritika nemůže nevytknout řadu nedopatření, nestejnoměrností i nesprávností; není divu, že leccos je nevhodně zařaděno, mnohé se opakuje, leccos uvedeno, co mohlo i mělo být vynecháno, naopak zas chybí tu a tam, co mohlo i mělo se uvést. Myslím tu zejména na nálezy správního soudu a na zákony a nařízení doplňující. V podrobnostech odkazuji do poznámky pod čarou.[1]) Rozumí se samo sebou, že vytýkám vše pouze v úmyslu přispět k zlepšení díla, jemuž přeji brzkého nového vydání; nepochybuji ostatně, že pan dr. Žalud již nyní sbírá další materiál pro nové vydání a že sám již leccos si opravil a doplnil. (Dokončení.)

---

[1]) Pan spis. zakládá si hned v úvodě na tom, že vydal zároveň t. zv. rámcový říšský zákon obecní z r. 1862; nesouhlasím s jeho, jak se mi zdá, přeceňováním tohoto zákona a sice proto, že zákon ten buď byl prostě přejat do českého zřízení obecního (a to je většina jeho článků) a pak je zvláštní vydání zbytečné; anebo hned původně neb později zemské zákony z jeho rámce vykročily — a pak je mrtvou literou. V této příčině poukazuji na čl. III., který zná jen příslušníky a přespolní = nepříslušníky a vypovídaci právo dává obci v příčině přespolních = nepříslušníků vůbec; značí tedy stanovení nové kategorie, společníků (§ 6. ob. zř.), změnu článku III. a § 11. je vlastně obmezením a nikoli rozšířením vypovídacího práva obce dle čl. III., jak Žalud (str. 2.) — ostatně v souhlase s nálezem správ. soudu B. 4583 — tvrdí. Dále poukazuji na čl. XV. odst. 4. — Také s výkladem o právní podstatě obce (str. 86) nesouhlasím; je příliš abstraktní, právníkovi nestačí a neprávníkovi pojem neosvětlí, a není ve všem správný: hospodářskou, společenskou a veřejnou funkci obce není často možno přesně lišiti atd. — Též výklad k § 28. (str. 92) není zcela správný: »volné sebeurčení« obce není obmezeno jejími hranicemi (hřbitovy, vodárny atd. v cizím katastru!) a o výkonu nestačí říci, že může proveden býti polit. úřadem. — Na str. 171 přehlédnuto neb aspoň nejasně řečeno že čelední řád z r. 1857 platí od r. 1866 jen pro Prahu. — O platech učitelských cituje se ještě zákon z r. 1894, ač platí nyní zákon z r. 1903 (str. 195). — Na str. 220 citují se staré předpisy o přípřeži, ač platí předpisy novější (nař. místodrž. ze 7. února 1895 č. 13 z. z. a jiné). — Na str. 314 dvakrát nesprávně se praví, že vyměřiti značí vysloviti (uložiti, uvaliti) trest — značí to stanoviti (normovati) jej — tedy činnost rázu zákonodárného a nikoli soudcovského! Vůbec partie o trestním právu policejním (§§ 62., 64., 65.) je velmi slabá. (Stačí srovnat ji s Pražákem.) Na str. 257 mluví se o trestních nálezích obecního výboru! — Na str. 373 cituje se bez poznámky nález B. 3135, že »předpláceti neúřední noviny není věcí obecní«, ač přece sám správní soud později ve známém nálezu o subvencích daných Prahou francouzským listům rozhodl zcela opačně. — Na str. 423 citován bez poznámky nál. B. 7295, který přímo odporuje § 91. ob. zřízení,

MENŠINY

Menšinová práce.

(K výroční zprávě Nár. Jednoty Pošumavské.)

»N. J. P. jest mohutnou *organisací celého národa*, která kulturní a hospodářskou pomocí českým menšinám, jako určitým celkům, pracuje k úplné samostatnosti a rovnoprávnosti celého národa.« Tak čteme v úvodu poslední výroční zprávy Jednoty Pošumavské. A prohlížíme-li bedlivě jednotlivé její stránky a všimneme-li si skutečné organisace Jednoty, vidíme, že má své odbory po celé ploše západních, jižních a jihovýchodních Čech, tak že vskutku dle toho jest velikou organisací národní. Než všimněme si, *do jaké míry* jest organisací *celého* národa.

Jednota čítá 531 odborů, z nichž některé budou teprve ustaveny. Z počtu ustavených již odborů připadá na politický okres něm.-brodský 43, česko-budějovický, domažlický a strakonický po 29, klatovský 36, sušický 29, prachatický 28, jindř.-hradecký 26, třeboňský a blatenský 24, horš.-týnský 19. Žádný jiný okres nemá odborů více než 20. Jména okresů ukazují, že nejvíce odborů jest v okresích smíšených a oněch, jež leží blízko národnostního rozhraní. Čtěme seznam míst, v nichž se nalézají odbory, a uvidíme jména i nepatrných vesnic z rozhraní národnostního a poměrně málo, velmi málo míst z území ryze českého. Marně hledáme na př. Kutnou Horu, Beroun, Uhl. Janovice, Světlou n. S. Celá řada okresních měst, jako Dobříš, Hořovice, Chrudim, Jílové, Ledeč, Rokycany, Vlašim, Zbraslav, objevila se teprve letos poprvé ve výroční zprávě, kde vedle jich jména skromně se krčí dvě slova: stanovy zadány. Tedy čtvrtstoletí téměř bylo potřebí k tomu, aby města jako Chrudim a Rokycany rozpomněla se na to, že mají též místo v obranných národních organisacích.

Z 513 odborů, uvedených ve zprávě výroční, připadá 334 na 37 okresů smíšených a blízko rozhraní národnostního ležících, kdežto asi na 50 okresů ryze českých připadá odborů pouze 180! Kdybychom pak přihlíželi k počtu obyvatelstva českého v dotyčných okresích, došli bychom k nepoměru pro české okresy velice nepříznivému a — zahanbujícímu.

Početnost odborů v krajinách národnostně smíšených dá se ovšem vysvětliti tím, že úkolem N. J. P. jest dbáti právě o ony krajiny a k plnění tohoto úkolu nejvhodnější jest organisování tamního obyvatelstva v odborech zmíněné jednoty. Ale k úkolům, které si N. J. P. vytkla, nestačí odbory ve smíšených krajinách samotné — zájmy jejich konečně nejsou přece jen čistě jejich, nýbrž jsou to zájmy celého národa — i jest zde třeba duševní i hmotné podpory celého národa. A tu mají především poskytovati české kraje — odbory v českých krajích mají poučovati o významu menšin a ohrožených krajů, buditi zájem — a starati se o zabezpečení hmotných příjmů Jednoty. Že ani v tomto směru neplní české kraje plně svoji úlohu, viděti z následujícího: Členské příspěvky tvoří zpravidla třetinu až polovinu veškerých příjmů Jednoty.

---

jehož znění správní soud dříve již (B. 3155) prohlásil v tom směru »úplně jasným«; proto ovšem i výklad B. na str. 424 je chybný. — Naprosto chybné je tvrzení na str. 431, že *přirážky* k potravní dani z piva atd. lze vybírat jen na základě zem. zákona; nač je potom § 87.? — Na str. 468 cituje se § 87., jako by se vztahoval na okr. *zastupitelstvo*, ač se vztahuje na okresní *výbor*.

Co se týče *judikatury*, myslím, že nálezy vztahující se k *českému* zřízení obecnímu vyčerpány jsou úplně; bylo by si přáti, aby totéž bylo možno říci též o nálezech k *shodným* ustanovením ostatních obecních zřízení. V tom směru jsem pohřešil řadu důležitých judikátů: Obec nesmí vyhoštěnému zapovědět přechodní pobyt v obci (B. 3269 A); členové výboru pro podjatost vyloučení nesmějí ani k informačním výkladům být připuštěni (B 24 — dle § 6.); sepsání inventáře je věcí starosty, schválení výboru není zákonem předepsáno (B. 244 A), občané mohou nahlížet i do příloh vyložených účtů (B. 13603); při dohledu na jmění obecní zem. výbor může zakročit přímo, přes hlavu okr. výboru (B. 10463) nebo z úřední moci změnit opatření okr. výboru (B. 2211 A); dále o podmínkách, za kterých přípustno rozloučení obcí spojených ku společné správě (B. 7260). — Za to mohlo odpadnouti citování nálezů k *odchylným* předpisům obecního řádu pražského, moravského a j., jež mohou spíše svésti k omylům (B. 4648 na str. 11, Hye 449 na str. 524 a j.). Též bylo možno vynechati obšírná pojednání o okr. zastupitelstvu (str. 25, 291, 559 a j.). — Taktéž nál. B. 9657 (str. 443) za dnešního stavu zákonodárství je obsoletní.

Též *rejstřík* obsahuje při vší obsáhlosti některé nestejnoměrnosti. Na př. pod heslem »občan« se uvádí: »o. každý má právo nahlédnouti do protokolu sezení obec. výboru«, ale nic o tom, že má právo nahlédnouti do inventáře, do rozpočtů a účtů ročních a do seznamů voličských. Zvláštní heslo má správní dvůr soudní, cituje se tam však pouze jeho právní názor o konkurenci na školy, ač přece kniha obsahuje jeho právní názory o tisícerých věcech.

Na konec mám za nutno pro domo mea připomenout, že jsem neprostudoval podrobně celou knihu, jen její text nad čarou a některé partie citovaných doplňujících předpisů a nálezů pod čarou.

V roce uplynulém obnášely 79.772·29 K a na tom (po odečtení odborů pražských a předměstských) mají české okresy podíl necelých 12.000, kdežto okresy smíšené více než 27.000.

V řadě odborů v českých krajích shledáváme se s malou neb téměř žádnou činností. Na př. ve výroční zprávě Ústř. výboru v oddílu: Zprávy odborů čteme: Čáslav. Odbor založen 1902. Chotěboř. Předseda: L. Zvěřina atd. (vyjmenováni jsou funkcionáři odboru). Odbor založen 1899. Příbram. Předseda: dp. P. J. Kralovec atd. (zase jen funkcionáři). A více zcela nic. Tedy činnost žádná. Každý odbor sice Ústř. výb. neodvedl 230 K, ale přece jen divně působí, čteme-li: »Odbor vzhledem k ostatním spolkům výlučně místního rázu omezil činnost svou na sbírání příspěvků, snaže se tak podepříti činnost Jednoty a zvýšiti finanční hotovost, která jest podmínkou úspěšné práce obranné. Pokladně Jednoty odvedl odbor 230 K a jest si jen přáti, by i v ostatních městech českého vnitrozemí bylo tolik pochopení pro úkoly a snahy Jednoty.« To totiž si napsal do zprávy odbor benešovský. Pravím, že sice každý odbor neodvedl 230 K (pro boha, vždyť to konečně není snad ani tak hrozná suma! — Drahenice u Březnice, Kouřim, Písek, Dobřany, Prachatice, Sušice odvedly přes 1000 K), ale nesmí se zase mysliti, že ty dvě stě ukazují již zvláštní pochopení pro práce Jednoty. A pak: právě že odbor není výlučně místního rázu, může projeviti svoji činnost i jinak než sbíráním příspěvků.

Z uvedeného seznáváme, že chybí dosti ještě k tomu, aby naše obranné spolky mohly plně nésti název »organisace celého národa«, neboť namnoze není ještě pravého pochopení a porozumění pro jich úkoly a vidíme, že právě ryze české okresy jsou to, jimž tohoto pochopení se nedostává.

R. Havlíček.

STUDENTSTVO

K situaci pokrokového studentstva.

Píše Ant. Pavel.

Kdybychom posuzovali pokrokovost našeho studentstva dle jeho oficielních projevů, dle pracovního programu a taktiky jeho ústřední organisace, byla by to radostná bilance. A vzdálenému pozorovateli se může takovou jevit. V pravdě ale není důvodu k illusím, protože většímu procentu studentstva, než si myslíme, je pokrokovost něčím modním, co opravňuje k možnosti zavířit na buben líbivého protiklerikalismu, naříkat na vládu, na vládní strany, vynadat otcům, eventuelně nosit macešku »Volné Myšlenky« — vesměs aktuelní výkony (dokonce schopné učinit pachatele nemožným v honoraci rodného města!), ale výkony, které u řady lidí nemají zpravidla niterního zdůvodnění a jsou jenom vědomým nebo nevědomým pláštěm osobní ješitnosti, povrchnosti nebo i — nepokrokovosti. Naše intelligence, naše studentstvo, má mnoho takových »taky pokrokářů«. Podívejte se kolem sebe a nemusíte se ani zamyslit nad životní praxí jejich, stačí jeden rozhovor. Jsou všude. V pokrokovém táboře je jich mnoho.

Ale o ty se vlastně nejedná. Jde o pracovní skupiny, o skupiny opravdovějších a opravdových pokrokových studentů, kteří cítí kletbu poměrů a mají za vážnou povinnost pracovati úsilovně, především o výchově sebe samých.

Pohlédněme na situaci pokrokového studentstva r. 1904. Slavie, která hrála tak významnou roli v historii pokrokového hnutí a českého studentstva zvlášť, representuje od r. 1900—1901 spolu se »Studentskými Směry« studentstvo blízké realismu. Roku 1904 přeměnila se Slavie ve společenský klub pokrokové inteligence a pokračováním jejího směru ve studentstvu stal se »Jungmann«, dotud krajinský spolek pražský. Činnost »Jungmanna«, který sdružoval i kolegy sociální demokraty a anarchisty, spočívala v debatních a přednáškových večerech a v práci vydavatelské: vedle přednášek Masarykových a Drtinových vydáván každoročně »Almanach Slavie«, do r. 1905 jediný studentský kalendář, který dříve byl vydáván péčí »Slavie«. Jako určitá jednotná skupina »Jungmann« nevystupoval, jednak pro své složení z několika ideových skupin, ač ovšem si hodně blízkých, jednak asi proto, že více akcentoval směr kulturně-literární, jako »Slavie« před ním. Rok 1905 a známé trapné události v české straně pokrokové se všemi svými důsledky jistě hluboce otřásly důvěrou pokrokového studentstva, a znechucení, jež bylo touto smutnou kampaní vneseno do řad nositelů »mladorealismu« kolem »Přehledu«, našlo svůj odraz ve studentstvu, ideím strany blízkém. Od té doby činnost »Jungmanna« ochabla. Krise. Je to v Čechách již snad směšné slovo. Ale my, kteří jsme tehdy po Herbenově aféře přišli do »Jungmanna«, přímo jsme mohli hmatat zmalátnělost, desillusi a hořkost. Pracovalo se od případu k případu. V ústřední organisaci studentské stal se »Jungmann« jakýmsi protistátoprávním blokem — jeho kandidátní listina při volbách do »Svazu« i tehdy prošla — ale cílevědomého postupu ve vnitřní práci nebylo. Pomalu opustili »Jungmann« zbylí v něm sociální demokraté a anarchisté. Zůstal skupině pokrokové. Několik jednotlivců bylo

účastno v české straně pokrokové, ostatní klonili se víc k »Přehledu«. Ale k srážkám nedocházelo. Snad to byla chyba. Znechucení většiny a neodůvodněný optimismus menšiny nedávaly uspokojivého ovoce. A upřímně řečeno: my sami neučinili větší pokus, v řadě debatních večerů odhalit si svoje stanoviska bezohledně, vytknout přesně svůj poměr k realismu, upravit cestu a dát se po ní —; snad jsme cítili zodpovědnost své situace a vyčkávali. Snad jsme byli vůbec slabí najít cestu. Ale je jisto, že jsme trpěli bez positivních výsledků.

To trvalo do podzimu 1907. Strana pokroková dobyla 2 mandátů do říšské rady, začala jevit zájem o dorost a sympathický její tajemník, pan Harmach, měl odvahu píchnout do rány. Byla založena »Studentská revue«, jejíž redakční sbor vytknul v úvodním slově 1. čísla, že je skupinou, stojící ideově nejblíže české straně pokrokové, a že »Stud. revue« bude neodvislý pokrokový list studentský. Tento redakční sbor skládal se hlavně z členů Jungmanna a z několika kolegů mimo něj, a organisovaní realisté byli v rozhodné menšině. Mnozí z nás připouštěli možnost splynutí se stranou, bylo více důvěry i práce. Jungmann, přesídlivší v lednu 1908 do místností sekretariátu strany přes odpor několika členů, zřídil středoškolský kroužek, který patřil k nejzdařilejším akcím toho roku. Ale po vydání několika čísel se staly v redakčním sboru poměry napiatými a před prázdninami došlo k rozchodu. »Stud. revue« bude dále vydávána skupinou stud. organisovaného v české straně pokrokové a secesse zahajuje svou hlídku v »Přehledu«, který vyhověl její žádosti. Doufáme, že »Jungmann« se stane nyní střediskem této skupiny, která má svoje poslání k sobě i ke studentstvu a chce je poctivě plnit.

*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

K našemu hospodářskému osvobození.

K tomuto předmětu dostáváme další projev od p. F. P. Vožického:

»Přehled« poukázal již v čísle 5. na potřebu hospodářské organisace v našem národě, a pan dr. A. F. v čísle 6. tohoto listu dotkl se s uznáním činnosti Národohospodářské Jednoty, kteráž, ač ještě mlada, pracuje čile, takže dva důležité podniky již uvádí v činnost, totiž označování českých výrobků svojí známkou a zařízení vzorkové síně české v Praze. Budiž mi proto dovoleno, abych o cílech Národohospodářské Jednoty podal čtenářstvu Přehledu stručné vysvětlení.

Ve složitém tělese národa jest nutno zavésti účelnou dělbu práce; ačkoli jiné odbory působnosti jsou u nás již po desetiletí dostatečně obstarávány, otázka svépomoci národohospodářské nedostala se dosud přes theoretické úvahy. Zde však jest třeba praktické a usilovné činnosti, práce a opět práce, a sice takové, aby navazovalo se na tytéž prostředky a pomůcky, jakých používají vyškolení naši obchodní odpůrci. Národní Rada po mém soudě nemůže obsáhnouti takové úkoly, ona sama v otázkách hospodářských obrací se na Národohospodářskou Jednotu, jež ráda každému zdravému podnětu vychází vstříc.

Také p. dr. A. F. předložil svůj návrh na vydání adresáře českých firem ve zněmčeném území Národohospodářské Jednotě, a tento návrh jest jí dobrým podnětem, neboť Jednota zamýšlí sebrati a vydati statistiku české výroby a obchodu, jíž těžce postrádáme a bez níž vlastně stále tápeme v nevědomostech. Statistiky potřebujeme nevyhnutelně, máme-li přikročiti k organisaci české výroby, obchodu, i konsumentů našich. A tu adresář zmíněný byl by dobrou pomůckou. Avšak nelze si ani představiti obtíže s prací touto spojené. Vyzvání, k tomu cíli učiněná veřejně již několikráte, setkala se s nepatrným výsledkem, ani české firmy samy nepřihlásily se, ačkoli to bylo v jejich zájmu a nebylo spojeno se žádnými výlohami; stačil by pouze korrespondenční lístek. Nutno tedy žádati každého uvědomělého jednotlivce, aby v kruhu svém pracoval a známé firmy české Jednotě oznamoval. Adresa: Národohospodářská Jednota, Praha, Spálená ul. 34. Vítán jest zde každý pracovník bez rozdílu. Členové konsumenti neplatí žádného příspěvku, jejich mravní povinností jest pouze, kupovati od Čechů a podporovati české výrobce.

Jednota, chtíc organisovati české výrobce, obchodníky a konsumenty, musila hledati k tomu účinný prostředek, a nalezla jej ve známkování českého výrobku. Při tom musila vyhnouti se každému obtížení zboží nějakými poplatky se strany obchodníků tak, aby známkování nepodobalo se zhoubnému rabatu, proti němuž obchodníci právem bojují. Tím byl směr dán sám sebou, a spočívá známka na zdravém, ideovém podkladu.

Známku obdrží pouze výrobce, jenž se o známkování k Jednotě přihlásí; výrobek ku známkování určený jest především odborníky prozkoumán, a vyhovuje-li jeho kvalita i cena,

obdrží známku. Již tím liší se známka Jednoty od rabatu, poněvadž známka tu zaručuje jakost zboží a jeho původ, nač se rabat neohlíží. Známka jest tedy doporučením a reklamou pro výrobce i pro obchodníka, jenž výrobek označený prodává. Její cena neobtěžuje obchodníka, ale přináší mu všecky výhody. Výrobci pak za nepatrné vydání obstarává se známkou drahá jinak reklama. Obecenstvu kupujícímu konečně jest známka vodítkem při nákupu. Na tomto základě bude možno sorganisovati český trh tak, že prospěje se všem stavům a posílí národohospodářská schopnost naše.

Ideovým nazval jsem způsob tento proto, že při něm nejedná se vydavateli o zisk, jako jest u podnikatelů rabatu, ale čistě o povznesení domácí výroby a obchodu. Přihlížíme-li k té okolnosti, že obchodnictvo všude (na př. v Německu) proti obtížným »divokým rabatům«, kteréž vyrůstají často v zlou metlu obchodu, chápe se odboje proti němu a zavádí samo mírné rabatní spolky, léčíc tak těžké zlo menším zlem. Zde však podává se obchodnictvu prostředek dokonalejší, poněvadž poskytuje všecky výhody, ale odmítá zásadně jakékoli kořistnictví a nevázanou konkurenci. Proto dnes již obchodníci čeští o známkování Národohospodářskou Jednotou zaváděné se zajímají.

Nemá-li se však osvobozující čin tento minouti svým účelem, bude potřebí, aby veškeré české výrobky nesly toto vysvědčení své jakosti a původu, tak aby obecenstvo, jež opravdu chce kupovati české zboží, nebylo nadále ponecháno v pochybnostech. Doba dnešní jest akci příznivа, a doufejme, že výrobci čeští chopí se příležitosti této, aby opanovali konečně český trh. Národohospodářská Jednota zajisté ochotně každému podá vysvětlení.

Dalším praktickým úkolem Jednoty jest zříditi českou vzorkovou síň v Praze. Potřeba vzorkové síně dána jest již tím poznáním, že každý výrobce instinktivně hledí své zboží obecenstvu na odiv stavěti ve výkladních skříních. Tím spíše prospívá soubor výkladních skříní, přístupný obecenstvu v ústředí trhovém. K tomu cíli spojují se vystavovatelé střední a menší, aby tak snáze velkým výkladcům čelili. Význam vzorkoven platí tedy kruhům hospodářsky slabším v první řadě, jakož i národům, jejichž vývoj nedospěl té výše, jako u sousedů šťastnějších. Takové poměry právě vidíme u nás, kde velkokapitál a velkovýroba jsou ponejvíce v rukou našich národních odpůrců, a kde má český průmyslník, obchodník a řemeslník těžkou situaci, neboť jeho zápas veden jest na dvě strany, jest jednak národní, jednak existenční.

Vzorková síň česká má dva účely: vychovávati a býti tržištěm. Správa vzorkovny přijímati bude objednávky ve velkém od obchodníků pro výrobce, jimž je k přesnému vyřízení postoupí. Vedle vzorkovny ústřední má dojíti postupně k zařízení filiálních vzorkoven v trhových městech českých i slovanských a při nich sorganisovati se má síť spolehlivých zástupců a důvěrníků. Účelům vzorkovny sloužiti má dále akce tisková, vedená vlastním měsíčníkem, a obstarávati se má i účelná reklama v jiných časopisech. Tak asi vypadá stručně nastíněná nejbližší působnost Jednoty. V kruzích výrobních jeví se pro úkoly tyto potěšitelné pochopení a také ze zemí slovanských hojná korrespondence svědčí o zájmu. Od korporací dochází sporá sice, avšak přece jakási podpora, tak stala se zakládajícími členy města: Praha, Smíchov, okresní výbor vinohradský, dále Králové Dvůr, Slané a mnohé finanční ústavy a obchodní podniky. Veškeré dotazy ochotně zodpovídá Národohospodářská Jednota v Praze-II., Spálená ul. č. 34.

*

POLITIKA

jl. Ve Vídni 4. listopadu 1908. Kdyby nebyly v sázce zájmy velice vážné, zájmy millionů lidí, bylo by k smíchu, přímo k popukání, co se nyní děje v kruzích výkonných politiků ve sněmovně, v redakcích zdejších listů a na všech místech, kde je politika vezdejším chlebem. Kde kdo chodí s papírem v ruce, na který si napsal nejnovější kandidátní listinu ministerskou. Jednotlivá jména se škrtají a jiná se připisují. Žádný nevěří ovšem ve své vlastní kombinace, ale kolportuje je dále. Proč by ne, když jsou ochotně přijímány od těch, jimž se na chvilku hodí do krámu? Dosud je třináct křesel ministerských. Bohatou fantasií nadaní politikové volají na jedné straně, že Rakousko lze spasiti toliko tím, obsadí-li se všech třináct míst ve správě dobře okovanými německými byrokraty, a pořizují už pomocí seznamu úřednictva III. a IV. třídy listinu nových ministrů. Opačný tábor odbývá s posměškem všecky tyto domysly a stojí na tom, že nadešla již doba, kdy i ministerstvo zeměbrany se bude musit octnout v rukou civilisty-poslance. »Proč by nemohl být pan Axmann ministrem zeměbrany?« zeptal se dnes jinak zcela vážný občan z Luegrovy společnosti posluchačů svých, kterým vykládal o nynější situaci. Tak daleko ovšem ještě nejsme. Nejsmělejší provedené plány, jež se nesou k třetí reorganisaci p. Beckova

kabinetu, pokládají za možné, že deset křesel bude rozděleno mezi kandidáty z kruhů poslaneckých. Praesidium ministerské, ministerstvo vnitra a ministerstvo zeměbrany má zůstati v rukou úřednických. Ale desíti křesel je pro tolik stran a tolik kandidátů — málo. Proto se ke kombinacím osob se týkajícím druží kombinace další. Před několika dny ozval se vtip, že rozděleno bude ministerstvo kultu a vyučování, nyní ale s nárokem, aby posluchači uvěřili, kolportuje se zpráva, že rozděleno bude ministerstvo obchodu. Jedni praví, že utvořeno bude zvláštní ministerstvo pro záležitosti pošty, telegrafu a telefonu, jiní, že přetvořena bude nedávno zřízená samostatná sekce sociálně politická v nové ministerstvo. Ve skutečnosti není řeči o jednom ani o druhém kroku. Prvá z jmenovaných sekcí příliš souvisí s ostatními obory působnosti ministerstva obchodu, než aby bylo v zájmu dobré správy rozdělení žádoucno a druhá sekce je ještě příliš nová, příliš málo vybudovaná, než aby mohla již nyní býti samostatným resortem. Ale při kombinacích, v jakých nyní plaveme, se přenese fantasie stejně lehce jako ve snu přese všeliké námitky. »Nic snadnějšího, než toto vybudování!« slyšíte odpovídat na své pochybnosti. »Pojišťování sociální, které bude nyní v popředí diskuse, přímo nutí k tomu, aby z pouhé sekce bylo zvláštní ministerstvo!« Zapomíná se při tom, že nelze záležitosti pojišťovací bez velkých poruch v tomto oboru správy děliti, že by s pojišťováním sociálním veškeré ostatní pojišťovací obory připadnouti musily do působnosti ministerstva sociálně politického, tedy velmi mnohé věci, jež vlastně se sociální politikou nemají co činiti, a že by nad to bylo potom ministerstvo vnitra vlastně jenom ministerstvem — policejním. Na ty a podobné okolnosti se nemyslí. Jsou dány toliko osoby čekající na úlohy, na kuse, který se má hrát, nebo teprve vytvořit — jak se zdá — záleží kombinatorům velmi málo. A zatím, co si jinak docela vážní lidé hrají sestavováním kandidátních listin, konány jsou v salonu předsedy ministerstva velice pilné porady, jež mají do neděle ukázati, zdali je možno provésti třetí rekonstrukci kabinetu barona Becka, nebo připadne-li jinému státníku úkol pokusit se o utvoření nového parlamentárního ministerstva. Prozatím nejde o jinou otázku, než o to, nabude-li vrchu mínění, které za část německo-svobodomyslné skupiny vyslovil německý ministr krajan, Jindřich Prade: »že je nynější koalice nemožná, neudržitelná«, nebo dojde-li sluchu připomenutí dra Chiariho, že »Němci nejsou v Rakousku sami a s tím se spřáteliti musí, že jiní spolu s nimi vlády se súčastní«. Křesťanští sociálové prohlašují každodenně, že jim na tom záleží, aby byly poměry na říšské radě stabilisovány, aby zabezpečena byla dělnost parlamentu, ale ukládají baronu Beckovi jako předpoklad jejich součinnosti, aby — prve udělal v Čechách pořádek, aby utišil českoněmecký boj! Vtipně byl tento požadavek přirovnán se zvoláním ze známé anekdoty: »Musím dnes rozřešit sociální otázku, kdybych celou noc proseděti měl!« Pánové byli by mnohem skromnějšími, kdyby se jim dostalo toho, po čem prahnou, kdyby jejich vyvolenec byl pověřen úkolem sestavit ministerstvo a převzíti otěže vlády. »Kdo bude v novém ministerstvu«, volá se na všech stranách. Strany a osobnosti především mají na mysli toliko vliv, kterého teď lze na dlouho nabýt nebo pozbýt, — ale deset millionů lidí v Rakousku má zájem jiný: bude-li uzákoněna předloha o sociálním pojišťování, kteráž obsahuje zabezpečení nemajetného, slepé náhodě vydaného lidu dělnického, maloživnostenského a maloobchodnického. Několik lidí je nyní v rozčilení, v obavě o to, bude-li ten, nebo nebude-li onen ministrem, ale deset millionů lidí je ve starosti o to, bude-li vybudován zákon, který má chránit upracovaného chuďasa před pokořující almužnou, který má vysloužilému pracovníku dát oporu na sklonku života, aniž by ho vydával hrůzám tak zvané soukromé a veřejné dobročinnosti. Na mysl tlačí se neodbytně otázka: Prohlédnou parlamentní strany, řeknou si, že jsou vyšší úkoly než zabíhat na komando frasí radikalismu do slepých uliček, z nichž je těžko se vyprostit, zasednou k práci, k řešení úkolu, který byl dne 3. t. m. dle dané připovědi bar. Beckem parlamentu předložen? Zvítězí prostý zdravý rozum? Zdá se, že o tom není pochybnosti, ale přes tu chvíli nabývá vrchu obava, aby se poznovu neosvědčila pravdivými slova starého I. G. Seume: »Die Geschichte scheint mir fast bürgen, dass die Menschen keine Vernunft haben.«

Balkán. (Dokončení.)

Je těžko říci, bylo-li či nebylo-li cos podobného ujednáno, ač se strany Rakouska se to popírá. Ale na tom konečně nezáleží, poněvadž nynější stav věcí na Balkáně nutil Rakousko-Uhersko ke kroku, jejž učinilo. Před několika nedělemi uveřejnila Wiener Reichspost rozmluvu s několika předáky bosensko-hercegovskými, dle níž stav věcí v obou provinciích po prohlášení turecké konstituce byl nadále neudržitelný. Dr. Mandič, vůdce Chorvatů bosenských, prohlásil přivtělení okkupačního území státu a svolání zemského sněmu za neodvratné; vůdce Srbů, dr. Dymović, touže do vlády byrokracie, volal rovněž po ústavě a hrozil, že po případě bude voliti Bosna poslance do tureckého parlamentu. A předák hercegovských Srbů, Vojislav Šola, dokonce vyjádřil se, že nevěří více v Rakousko, stejně jako nevěří v obrodu ze Srbska, ale že uznává rytířské vlastnosti císařovy. Nuže, odpovědí na tyto stesky byl císařův manifest ze dne 5. t. m., a manifest ten všude přijat s uspo-

kojením, ba nadšením. Země okkupované byly s annexí spokojeny, o tom nemůže být pochyby. A nejsou-li s ní spokojeny státy jiné, má to své zvláštní důvody. Jejich logika je tato: My jsme zde, bychom hájili celistvost a status quo Turecka. Poněvadž se na něm dva státy (Bulharsko a Rak.-Uhersko) prohřešily, nemohou druhé přijít zkrátka a musejí si také něco urvat. To je ovšem logika, s níž Turecko souhlasit nemůže. A proto vznikají stále nové obtíže o svolání konference, o niž Turecko zprvu žádalo, ač nic by nebylo přirozenější, než aby súčastněné, resp. poškozené státy se dohodly samy mezi sebou.

Konference a náhrada jsou dvě slova, jimiž má býti uzákoněn faktický stav věcí, při němž Turecko materielně neztratilo nic a morálně velmi málo. Turecko volalo po konferenci, by bylo odškodněno za Bosnu a Hercegovinu, ač mu byl vrácen Nový Pazar; Srbsko apelovalo na Evropu, když řinčení šavlí a slovy rozumná vláda zarazila, by bylo odškodněno za ztrátu slovanských bratří, s nimiž nikdy nebylo ve shodě. Černá Hora na rychlo smiřuje se a spojuje se Srbskem a požaduje konferenci, by nemusila uznávat § 29. Berlínské smlouvy, jenž ji odlučuje od moře; Rusko hledá v konferenci nové řešení otázky dardanellské. Turecko má plné ruce vnitřní práce (parlament se dosud nemůže sejít, poněvadž volební listiny musily být namnoze 2—3krát sestavovány a volby tedy nejsou dosud provedeny) a potřebuje peníze; Bulharsko, jež v posledním pětiletí zvětšilo svůj dluh ze 117 na 447 milionů franků, sotva bude ochotno zaplatit okkupaci dráhy — zbývá tedy Rakousko, jež může platit Turecku, Srbsku i Černé Hoře. To je asi také cíl všeho válečného nadšení v Bělehradě a Cetyni. Turecko se bojí reakce; Malá Asie není zcela jistá; proto rádo by uvítalo přímou dohodu s Rakouskem a Bulharskem a uznalo již také annexi; a shoduje se s Rakouskem, že na konferenci diskusse o Bosně a Hercegovině není možná; Rusko, jehož zahraniční ministr právě projel Londýnem, Paříží a Berlínem, obviňuje Rakousko-Uhersko z nejnekalejších úmyslů (jako by mu šlo o zabrání celého Srbska) a nemohouc direktně ničeho počíti, odkazuje korunního prince srbského na konferenci a přimlouvá se za rozdělení Novopazarska mezi Srbsko a Černou Horu, což novopazarští sami sotva chtějí. Anglie, jež původně vřele podporovala plán konference, ustupuje od té chvíle, kdy jiné státy se vytasily s territoriálními kompensacemi a Rusko přivedlo na přetřes otázku dardanellskou, v níž Anglie přes všechnu lásku k říši Mikulášově vidí omezení své námořní nadvlády středomořské. A současně maří přímé vyjednávání mezi Rakouskem a Tureckem. Ale což když ukáže se Anglii na její poměr k Turecku v Egyptě? Jistě Anglii nesluší rozčilovat se annexí Bosny a Hercegoviny, když od 25 let se nalézá v podobném postavení v Egyptě jako Rakousko v zemích okkupovaných, a když tamější obyvatelstvo, přes všecky nepopíratelné zásluhy anglické správy, šilhá po parlamentu cařihradském, jehož aequivalentu doma marně požaduje. A nepodporovala sama Anglie Bulharsko roku 1884, když prohlásilo annexi Východní Rumelie a porušilo tím také Berlínskou smlouvu?

Lze pochopit rozčilení Srbska, jež sní o velké říši a nedovede učinit pořádek doma, lze porozumět volání Turecka nad porušením paragrafů z r. 1878, i boykotu rakouského zboží (jenž se dotkne i českého průmyslu citelně), ale dlužno odsoudit válečný hluk malých států, pro něž Evropa se nepustí do konfliktu světového, leda diplomaticky, a jež válkou mohou ztratit vše a získat nemohou ničeho. *Mars.*

ZE DNE

Pověsti o změnách v kabinetu. Krise ministerstva dává jako obyčejně vzniknouti různým dohadům o budoucí konstelaci. Mezi jinými pověstmi v posledních dnech proběhla denními listy zpráva (N. Listy dementovaná), jako by vyhlédnuti byli za nástupce českých ministrů dvor. rada dr. Čelakovský a posl. Maštálka. Přese všechny špatné zkušenosti neceníme politickou vyspělost našich vůdčích kruhů tak nízko, abychom uvěřili, že jedinou odpovědí českých politiků na Beckovu činnost — nám krajně nepřátelskou — má býti jen hloupá komedie, spočívající ve vyměňování českých zástupců v Beckově ministerstvu, a dokonce v takovém měnění, které je pro českou věc hospodařením od 9 k 5. Při prvé změně vyváženo jisté zlepšení v ministerstvu obchodu naprostým znehodnocením ministerstva krajanského. Teď má znehodnocením — ne-li ztrátou — ministerstva obchodu býti docíleno zlepšení v ministerstvu krajanském, které však v praksi nebude zlepšením, ježto p. prof. dr. Čelakovský — jak asi sám uzná — hodí se spíše pro práce akademické a literární, než na místo politicky exponované, kam patří člověk, mající schopnost čeliti energicky a neústupně promyšlené, houževnaté a úskočné politice německého

ministra krajana. Spíše bychom věřili, že padne celý Beckův kabinet, než že čeští politikové budou pokračovati v ponižujícím sloužení vládě, od níž nemohou čekati úspěchů.

Složení zemské školní rady změnilo se vlivem agrárníků tak, že zemským výborem byli jmenováni členy zemské školní rady kanovník Burián, red. Anýž a dr. Pazderka, který tím vystřídává šk. radu Metelku. Nemáme dosti ostrých slov, jimiž bychom odsoudili tuto bezhlavou politiku agrární strany, která posílá do sboru rozhodujícího o otázkách školství člověka, jenž je znám svým sklonem ke klerikalismu a k službičkování šlechtě, který školství nerozumí a rozuměti nemůže, ačkoliv má mezi svými poslanci neméně než tři příslušníky stavu učitelského. Odchodem šk. rady Metelky dostává se zemské škol. radě více klerikálního zabarvení a ubývá jí na její odborné kvalifikaci, což padá tím více na váhu i v ohledu národnostním, neboť ze tří členů německých, jmenovaných zemským výborem, jsou dva učitelé! — Kněz, redaktor a advokát hájí zájmy českého školství — není to příznačné i pro celkové podceňování výchovy a školství v naší společnosti? A není to důkazem nerozumné politiky našich vedoucích stran a nedostatku zodpovědnosti vůči národu a jeho duševním statkům?

Ke článku o Národní Radě z č. 5. Přehledu dochází nás tento projev: Úvodník ten dává Národní Radě mnohou dobrou radu a v tom právě tkví vtip snad nechtěný, ale nikoliv zlý, že Národní Rada na místě, aby sama národu radila, má teprve zapotřebí rady ze strany jiné. Již dříve bylo v Přehledu mnou a i jinými osobami jindy vyloženo, proč Národní Rada nemůže úspěšnou činnost rozvíjet. Základní princip, na němž jest vybudována, jest chybný. Státoprávnictví jest základem tím, a i to jen čiře formální, tedy kriterion politické. Národní Rada měla být nejvyšší kulturní representací a autoritou národa, ale jest jen širším svazem státoprávních stran. Žádá se na ní nyní organisace hospodářská. To předpokládá, aby opětně požvala k účasti sociální demokracii, aby dále povolala do výboru svého pracovníky, mimo politické strany stojící, pak aby do středu svého povolala vedle zástupců církve katolické i zástupce církve evangelické a židovské, byť i v poměru počtu toho kterého vyznání, aby předešla zdání, že mimo národní cíle sleduje i cíle proti konfesijním minoritám, zvláště proti židům. Je též zapotřebí, aby dopřála místa v lůně svém zástupcům bezkonfesijních českých občanů, aby ulomila hrot podezření, že je církevnická. Na místě, aby byla složena ze zástupců politických stran, je zapotřebí, aby byla také repraesentací zájmových tříd, studované intelligence, včetně úřednictva, učitelstva a profesorstva, aby pozvala ve svůj střed zástupce průmyslu a obchodu, živnostnictva, rolnictva středního i malého, a jak shora uvedeno, i dělnictva obou táborů dnešních. Ale ani to nestačí. Národní Rada je příliš oficielní. Zasedá v ní příliš velký počet poslanců (kteří jinde jsou příliš zaměstnáni, anebo aspoň zaměstnáni býti mají). a příliš málo osob politicky neangažovaných, ale přece zdatných. Schází potřebná dělba práce a proto se pracuje příliš byrokraticky. To je její chyba od narození, kterouž třeba odčinit. Dr. *E. Lederer.*

Na vysvětlenou. Naše články o hospodářském osamostatnění potkávají se s velmi čilým zájmem, což je potěšitelným svědectvím o tom, že počíná se šířiti v naší veřejnosti nacionalismus reální, nespokojující se s projevy radikálními a šovinistickými, nýbrž hledající kořen naší politické slabosti a obracející se k zápasu na poli nejdůležitějším. Úvaze naší, která dala prvý podnět k této diskussi, se vytýká, že adresována byla právě Národní Radě — instituci, která dosud vyvíjela téměř výlučně činnost vlasteneckou staršího typu, politiku hesel a projevů vnějších a slovních. My známe velmi dobře vady naší Národní Rady a nikdy jsme se se svým míněním netajili. Vytýkali jsme a budeme vytýkati chyby její činnosti v každém případě, neboť v kritice (po případě i velmi ostré) vidíme cestu k reorganisaci a nápravě. Chtěli jsme však ujíti výčitce, že snad kritisujeme, ale nedáváme přímých, konkretních návrhů, že se spokojujeme laciným zaujímáním vznešené pósy karatelů, kteří nechtějí nebo nemohou dáti positivních podnětů k činnosti lepší. Dali jsme tedy »Národní Radě« příležitost k tomu, aby ukázala svou schopnost zasáhnouti přímo do proudu života. Nutno uznati, že naše návrhy dotýkají se nadmíru složitého pletiva dnešních poměrů v obchodě, živnostech a průmyslu, že vyžadují zralé úvahy a součinnosti sdružení odborných. Národní Rada má prokázati svou organisační dovednost, má navrženou akci uvésti v proud a ve spojení se všemi interesenty a odbornými korporacemi přivésti k výsledkům v době pokud možno nejbližší.

Nebezpečí řádění antisemitismu nutí nás k tomu, abychom upozornili, že celá řada firem s jmény německými nebo židovskými náleží do skupiny obchodů a živností českých a zcela neprávem trpěla by následkem rozhořčení české veřejnosti proti obchodům, podporujícím hmotně i mravně šovinistické akce protičeské. Na dobu, než se snad uskuteční zevní označení a odlišení závodů českých, doporučuje se, aby žádána byla informace od »Svazu českých pokrokových židů«, který zajisté i ve vlastním zájmu přijde tazatelům s ochotou vstříc. Ostatně i v těchto kruzích vzmáhá se důsledkem posledních událostí účinný odpor proti štvavému německému tisku pražskému.

Jubilejní výstavu letošní nedávno zavřeli a dnes už jako by ani nebyla bývala. Jen jednu zanechala opravdu citelnou upomínku, ve svém —

deficitu. »Prager Tagblatt« přinesl zprávu, že tento deficit činí asi půl milionu korun, což by ovšem byla suma velmi slušná. Officielně správnost této cifry popřena nebyla, nebude tedy asi pravdy příliš vzdálena; spíše se zdá, že skutečný deficit bude vyšší. Jmenovaný list hned také zabýval se otázkou, jak má se tento deficit výstavní krýt. Doporučoval, aby nesáhlo se k realisování garančního fondu, poněvadž prý by tím upisovatelé těžce byli postiženi, nýbrž aby deficit kryt byl zvýšenou komorní přirážkou. Tento návrh je zřejmě vějičkou v »Tagblattu« vystrčenou se strany upisovatelů garančního fondu, jimž se teď nechce na deficit platit, za účelem seznání veřejného mínění. Máme za to, že všeobecné zvýšení komorní přirážky — byť obnášelo třeba jen ½% — za účelem krytí výstavního deficitu bylo by nespravedlností, spáchanou na drobných poplatnících, kteří z výstavy neměli žádného prospěchu, a kteří na ní neměli ani přímého interessu. Garanční fond byl jistě upsán jen korporacemi a jednotlivci interessovanými, jichž hmotné prostředky takovou oběť dovolují, a měli upisovatelé předem počítati s možností, že nastane nutnost upsané obnosy skutečně také zaplatit. Upisovatelé měli asi — kromě nadějí upínajících se k 2. prosinci — na mysli i finanční skvělé výsledky obou předchozích velkých výstav a čekali stejný výsledek i u výstavy jubilejní. Tu ovšem zapomněli, že výstavy minulé byly — a zvláště Národopisná — podniky ryze české vším rázem svým, a proto také k srdci českému lidu více přirostly a přízni jeho se těšily. Kdežto letošní výstavu úzkoprsá snaha výboru, ukázat výstavu jako utěšený výsledek »svorného zápolení obou národností na poli kulturním a hospodářském«, jak zní obvyklá fráse z Pětikostelního náměstí, vedla k dušení všeho českého živlu na výstavě a nedala vzejít vřelejším sympatiím pro celý výstavní podnik na české straně. Že Němci pražští — venkovští výstavu bojkotovali — ji nevytrhnou, mohlo se vědět hned předem, a že úzkoprsý utrakvism zájem o ni českým lidem nevštípí, mohlo se věděti také. Teď pánové, kteří němectví na výstavě tak horlivě fedrovali, ať toho nesou důsledky a nenutí i drobné poplatníky hradit deficit, který sami svou dvojjazyčnou láskou zavinili.

Vážné kulturní nebezpečí. Celá řada okolností způsobila letos nebývalé vzplanutí nacionální vášně. Vyložili jsme na jiném místě, že rozmach nacionalismu pokládáme za sociologicky a psychologicky zcela odůvodněný a nutný. Naproti tomu však upozorňujeme, že naše veřejnost nesmí se dáti unésti vášní, šovinismem, musí podržeti jistou míru klidu a rozvahy, nesmí opomenouti, že zájem národa jako celku není nikterak dostatečně chráněn jednostranným fanatickým vlastenčením a nacionálním radikalismem. Každá vášeň je jednostranná a zaslepená. Toho je si vědomo vedení stran klerikálních a čile používá vhodné chvíle k vlastnímu sílení. Připravme se, že klerikální činovníci budou bít na vlastenecký buben, budou hledět užiti vznícených instinktů mas a jednostranného napjetí myslí k šíření svojí moci a k využití nestřežených chvil ku svým akcím. Poučno je v tom směru, že počíná zase silná persekuce pokrokového učitelstva, a že pražských demonstrací súčastňují se po boku studentů židovských a liberálních i klerikální kulérové spolky studentské. Varujeme politiky zabarvení nacionálního před spojenectvím s klerikalismem. Nepřítel kultury, vzdělání a duševní svobody je nepřítelem národa, byť i zevně vykřikoval fráze radikálně vlastenecké!

Informace ciziny o českých poměrech zůstává potřebou stále palčivou a nesplněnou. V těchto dnech roznesly se zprávy o některých potěšitelných, některých však méně potěšitelných zjevech oboru toho. Denní listy sdělují, že v Rusku dějí se přípravy k ruské a rusko-polské kanceláři informační. V Praze klerikální Union, koncem října blízká zániku, přešla 1. listopadem v majetek nakladatelů E. Beauforta a G. Dubského a bude vydávána dále — prozatím tištěna latinkou — jako orgán české oportunní politiky. Vyskytují se hlasy, že by svému úkolu lépe dostála, kdyby byla přenesena do Vídně. Ve vážném nebezpečí octla se Čechische Revue, jejíž první dva ročníky skončily značným schodkem. Co revue tato dosud vykonala, nepotřebujeme obšírně vykládati. Věrna programu prvního sešitu svého: »Vycházejíc od časových zjevů ve všech oborech podávati poučení o existenci, snahách a schopnostech českého národa, čeliti předsudkům a tak klestiti cestu shodě s ostatními kulturními národy« stopovala svědomitě český život a tlumočila jej cizině. Redaktoru prof. Krausovi bylo při vedení listu překonávati obtíže nad pomyšlení veliké a sluší doznati, že úsilí jeho dočkalo se zdaru. Čechische Revue se stala přímo nezbytnou nejen pro informaci ciziny, nýbrž i pro českou intelligenci samu, jsouc vedena svěžeji a majíc širší obzor než nejpříbuznější družka její Naše Doba. V celku této práce nepadají na váhu rozpory mezi stanoviskem jednotlivých spolupracovníkův, ani podružné slabší stránky. Vydavatelstvo podniká kroky k záchraně časopisu a doufáme, že ne nadarmo.

Figurka z literární trafiky. Znáte všichni figuru žebráka, ztrápeným hlasem zkomírajícího u cesty své prosby, ale ihned chápajícího se klacku a výhrůžných slov, jakmile ho minete nevyhověvše mu. Pan Přemysl Otakar Plaček rovněž s pohnutlivou podlízavostí obcházel do nedávna všecky známější spisovatele s prosbami za příspěvky do »Přehledu Revuí«, a bez jich svolení, ba někdy i proti jejich vůli si jejich jmény vyzdobil zevnějšek krámu, totiž desky časopisu, jako »spolupracovníky«. Ale časy se mění; z pana Přemysla Otakara Plačka stal se přes noc »vrchní redaktor« nad redakčním sborem, kde zasedají (dle jeho udání) prof. Drtina (!) a jiní literáti a literátky, do svých insertů po dobrém po zlém přitáhl celé bílé i mongolské plemeno s Immanuelem Kantem v čele, a když tu Přehled a p. Dyk v Lumíru se několika slovy ozvali proti této jarmareční reklamě, pokorný pan Přemysl Otakar Plaček se najednou vybarvil. Vyřítil se na oba nespokojence, které do nedávna častoval sladkými tituly, vyčetl jim konkureční zášť a málo abonentů (!), ba pokusil se v obou listech vnitřně rozeštvat redakci, patrně v naději na »divide et impera«, ježto si spletl své královské jméno s královskou mocí. Pan Plaček se hrozně mýlí, myslí-li, že jeho nedbalá a čtvrt léta pozadu pokulhávající snůška výpisků může konkurovat vůbec s jakýmkoli původním časopisem, anebo myslí-li, že kterýkoli redaktor v společenských mravech bude chtít konkurovat s ním ... Také se mýlí, myslí-li, že Přehled anebo Lumír mají tak naivní odběratele, aby sedli na lep jeho humbugu. Nám nešlo než o charakteristiku jedné z figurek, kterých nyní běhá žurnalistikou několik a které místo aby obchodovaly s leštidlem na boty, obchodují s literaturou. Příležitostně si posvítíme na jiné!

Pražské provokace a severočeské násilnosti začínají mít pro Němce nepříjemné následky. Na severu vypukla stávka znásilňovaných horníků, v českém území pak kavárny i soukromníci vypovídají pražské noviny německé, Čechy hanobící.

Laciná reforma. Na obecných školách pražských mají se zavésti ruční práce. Reformu by pražská obec ráda zavedla na př. následujícím způsobem: jednu hodinu týdně se bude vyučovati stolařství. Z učebny se udělá provisorní dílna na tu hodinu, vyučovati bude mistr truhlářský, jenž za každou hodinu dostane královský honorář v obnosu — jedné koruny. Kterýžto návrh pražské obce byl ovšem s nejpokornějšími díky odmítnut.

Zajímavá polemika odehrála se právě mezi prof. Zdeňkem Nejedlým a hudebním odborem Umělecké Besedy. Pan Nejedlý obvykle brysknë strhal vydání klavírního výtahu Smetanova Karnevalu, pořízené Uměleckou Besedou, jakožto nepietní a špatné. Napadení se hájili a tázali se p. N., *kdy* měl v ruce partituru Karnevalu, dle níž odhaduje chyby výtahu? Pan N. odpověděl velmi seriosně: »Po večeři«(!!). Na tuto noblesní odvetu následovalo zasláno v Národních Listech z 1. t. m., konstatující úžasné věci, mezi jiným, že p. N. partitury před vydáním Karnevalu neměl, že tedy neznal pramenův, o kterých psal s emfásí a sebevědomým tónem, a že odsuzuje vydání Karnevalu v úpravě, jejíž přednosti při jeho provozování sám uznával.

V Jednotě Filosofické bude přednášeti na valné hromadě dne 7. listopadu (v Klementinu č. III. o 7¼ h.) dr. O. Fischer o zajímavém thematu: Vývoj dramatického motivu »Život jesen«. — Upozorňujíce na tuto přednášku, upozorňujeme zároveň na Jednotu Filosofickou a její záslužnou činnost.

Pro nedostatek místa odkládáme rubriky Besedu, Literaturu, Vědu a četné drobnější příspěvky do příštího čísla.

Ústřední banka Českých spořitelen v Praze: Stav vkladů ku dni 31. října 1908 K 88,340.051·84.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor **Dr. Emanuel Chalupný.** — Tiskl **Edvard Leschinger v Praze.**

ROČNÍK VII. V PRAZE, 13. LISTOPADU 1908. ČÍSLO 8.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

POLITIKA

Pád Beckův a postup klerikalismu

Koaliční ministerstva neměla v Rakousku dlouhé trvání. Windischgrätzova koalice německých liberálů, konservativcův a Poláků, sehnaná proti volební reformě r. 1893, nežila ani dvě léta, a Beckova koalice, vzniklá pro dokonání volební reformy, nedožila se ani pomocí loňské rekonstrukce života delšího.

»Mou stranou je stát,« hlásal baron Beck, když se představoval parlamentu. Mínil, že koaliční vláda pro svou širokou a mnohostrannou základnu bude státi pevně. A počáteční úspěchy jeho dávaly mu zdánlivě za pravdu. Provedl volební opravu, která zlomila vaz Gautschovi a Hohenlohovi; prosadil parlamentárně rakousko-uherské vyrovnání, které bylo postrachem všech vídeňských vlád v posledním desetiletí; spojil k společné vládě a k positivní práci úhlavní odpůrce politické i národnostní. Proč tedy nyní přerostly mu poměry přes hlavu, takže odchází, byv poražen zároveň Čechy i Němci a od obou stran vyhlášen byv za jich nepřítele — on, který tak virtuosně vyřídil, uklidil a obeplul tolik úskalí a krisí?

Odchází proto, že jeho virtuosita octla se na mrtvém bodě. Přecenil se a byl přeceněn. Ovšem zůstane nominálním představitelem éry, která provedla podstatnou konsolidaci poměrů tohoto soustátí odvalivši s cesty dva hrozivé problémy; ale více než on zasloužili se o toto dílo jeho předchůdci. Když padl Gautsch a hned za ním Hohenlohe, když volební předloha bezohledně se drala ku předu, jsouc poháněna pevnou vůlí lidu i koruny, když bylo jasno, že každých čtrnácte dní přece nelze měnit ministerstvo, zkrátka, když kde kdo byl již syt houpačky a komedie tropené s rovným právem volebním a všecky strany zcela unaveny prahly po tom, aby nezbytná reforma byla konečně dodělána — v tu chvíli přišel baron Beck a sebral smetanu sám.

Ovšem zůstalo mu práce a obtíží dosti a při vyrovnání s Uhry tím více. Pan Beck si pomohl způsobem, který uvedl v novou fási způsob vlády Koerbrovy. Eufemisticky se tomu říká hospodářská politika, ve skutečnosti je to politika pštrosí a koruptní. Když dr. Koerber nemohl rozřešit národnostní spor českoněmecký, pokoušel se o spojení soků na poli hospodářském a inscénoval předlohu průplavní; mimo to vydatně zpracovával veřejné mínění pomocí disposičního fondu a jiných pramenů. Baron Beck v jeho stopách si vedl upřímněji; maje beztoho příznivou situaci zdola — sociální demokraté k vůli volební opravě a později k vůli upevnění lidového parlamentu nedělali mu obtíží — dovedl si vládní strany zakoupit přímo, rozděliv mezi jejich předáky dvakrát po sobě ministerská křesla, všecky poslance pak dovedl poděliti tak štědře a při tom korektně, že ani Aristides by to nemohl odmítnout: odročoval parlament a diety se vyplácely i o prázdninách. Nebudiž také zapomenuto, že při volební reformě bylo v celku přidáno 91 mandátů a že loni vzniklo dokonce nové ministerstvo pro nenasytný žaludek p. Gessmannův.

Takové obchodování, spekulující s nejnižšími pudy, pokládalo se za politiku! Ostatní práce vlády byla zhola nedostatečná. Líně vlekla se rozpočtová debata, drahý čas byl zbytečně ubíjen a vláda nechala vše »plavat«. Teprve když nadcházela poslední chvíle, promrskávaly se předlohy na rychlo. Vyrovnání s Uhry dopadlo pro nás nepříznivě, ačkoli Beck měl za sebou silnou lidovou sněmovnu a Weckerle nikoli. Volební reforma byla zkažena zvůlí křesťanských sociálův i Němců a vláda nechala dra. Kramáře, aby se s nimi namáhal sám. Konec nemohl být jiný, nežli jest: na nízkých pudech nelze zbudovat nic trvalejšího. Jakmile nejchoulostivější předlohy byly pod střechou a z německého tábora padla první rána proti úřední češtině, baron Beck se svým dohazovačstvím a s neschopností k vážné akci na ochranu zákona byl v koncích. A protože nestačí na rozřešení žádného většího problému, odchází za Koerbrem. Dráha i osud obou těchto mužův učí, že sebe větší důvtip, inteligence i třeba prohna-

nost jsou slábý, chybí-li jim opravdovost a odhodlanost k závažným krokům a řezům, kryjí-li se v rozpacích třpytivými frázemi a nahrazují-li činy tancem mezi vejci.

Rakouské poměry ovšem přirozeně vedou k projektům koaličním, a po té stránce jsme nechtěli nikdy upírat Beckovu kabinetu jistou oprávněnost. Rovněž nečekáme dnes od žádné vlády, že by dovedla definitivně uklidnit národnostní spory; rozpor mezi dnešní skutečnou národnostní državou jednotlivých národův a mezi nepochybnou državou budoucí je příliš veliký, aby dal vzejíti smíru, který by neměl sám v sobě zárodek sporů nových. Národy utiskované musejí napřed dohonit Němce a pak teprve mohou se smiřovat jako rovní s rovnými. Proto musíme ještě na dlouho počítat s provisoriem, s periodickými krisemi a zápletkami, které nestejný vývoj jednotlivých národů přivodí. Proto nebude ještě dlouho spolehlivé většiny v říšské radě a nebude lze na vládách žádat velké činy, k nimž čas ještě nenadešel. Proto jsme nesouhlasili nikdy se stanoviskem stran, odmítajících od prvopočátku české účastenství v Beckově kabinetě. Ale za poslední rok se opravdu ukázala neudržitelnost poměrů a Beckova bezradnost. A tak, ač předlohou starobního a invalidního pojištění kabinet Beckův si zapálil na rozloučenou rudý bengál, sotva kdo nad ním zapláče, nejméně my, Čechové, jejichž zájmy nad to byly ve vládě této v posledním roce p. Práškem obstarávány způsobem, o němž jde všude jeden hlas nespokojenosti.

Pád barona Becka však má ještě jednu příčinu, která vrhá pronikavé světlo na poměry nastávající: intriky křesťanských sociálů, kteří v osobě nového prémiera bar. Bienertha získávají příznivce a kteří hledí při tvorbě nového kabinetu urvat co nejvíc, netajíce se při tom ani dost málo dalšími zámysly. Ministerstvo Bienerthovo pokládají jen za přechod a připravují se k vládě, ve které by sami byli činitelem rozhodujícím. Plány tyto jsou známy, veřejnost ostatní je přijímá s nevolí a hledí do budoucnosti se strachem. Bylo by lépe, kdyby přestaly tyto obavy a trpká lhostejnost k agitaci klerikální a kdyby všecky neklerikální strany a vrstvy se na křesťanskosociální éru důkladně připravily. My se této éry nebojíme. Nechtěli bychom ji sice přímo přivolávat, ale myslíme, že jen ona sama dovede lhostejné vrstvy přinutit k boji protiklerikálnímu, čehož nedovedou žádné přednášky, brožury ani časopisy. Dosavadní polovičatost byla nám nacionálně i kulturně na škodu — drželi jsme při vesle člověka druhu Marchetova, který byl k českému školství o málo vlídnější nežli Wolf a Lueger. Proto ať jen klerikálové se těší, že jim pokvete pšenice! Pozdě uvidí, že dobyli vítězství, při kterém nezískají trvale ničeho, ale ztratí skoro všecko. Proto bděme a čiňme klidně přípravy k rozhodnému boji. Neboť, jak napsal generál Fadějev, »vyčkáváním neodvrátíme událostí, budeme-li však činni, přinese nám i porážka užitek.« *Ch.*

*

jl. Ve Vídni, 11. listopadu 1908.

Koalice nebo úřednická vláda? To je nyní otázka, která všecky ostatní zatlačila do pozadí. Na povrchu není vidět víc, než snahu po dosažení ministerského klobouku, a s tohoto hlediska se také řešení nynější krise posuzuje, ale nesprávně. Jde o rozhodnutí velikého významu: o to, má-li se parlamentní život bráti volným sice, ale nerušeným postupem k vybudování skutečné ústavnosti, nebo má-li býti poslanecká sněmovna pouhou řečnickou tribunou a vetchým, útrpnost vzbuzujícím apparátem, který svým rachotem upoutává zájem a odvrací pozornost od činnosti úřednického všemohoucího absolutismu. Před šedesáti lety, v době velikých politických otřesů světových, kdy procitlé národy setřásaly se sebe dusící jho samovlády a vynucovaly podíl na zákonodárné moci, byly parlament a vláda proti sobě postaveny jako dva světy. Samovládci a ovládaní vyměnili si úlohy; co za dobré uzná representace majority, pokládáno odtud za jedině dobré správné a lidu prospěšné, a v každé vládě, kterou si povolávali bývalí despotové, spatřováno bylo zlo, před nímž nutno míti se na pozoru, s nímž nutno stále zápasiti. Do ústav vložena ustanovení o zodpovědnosti ministerské, aby položena byla hráz proti všelikým recidivám samovlády, býti za jedno s vládou bylo v massách lidu příhanou, a zůstalo u nás do našich dnů. Míjela leta a desítiletí, dál se všude veliký převrat v názorech. Podíl na zákonodárné moci nelze lidu více upříti a odejmouti, naopak vliv lidu na funkce státu stále více se zveličuje, rozvrhuje se na vrstvy stále širší, a připadá nám, lidem dvacátého věku, zcela neuvěřitelným požadavek francouzského poslance Blina z roku 1789, aby žádný člen zákonodárného sněmu po dobu celého zasedání do ministerstva vstoupiti nesměl.

Ale podivno, jakkoli také u nás politický vývoj způsobil, že mužové náležející k našim nejlepším, ve vládách zasedali, přece slovo »vláda« vyvolává u velikého množství našinců představu temné, zlé moci, a »parlamentní opposice«, »obstrukce« se stotožňují s pojmy vlasteneckého rekovství. Tak také nyní jsme znova mohli pozorovati přímo radost z toho, že čeští ministři podali demissi, a že poslanci čeští budou opět v opposici, snad v obstrukci a — bez vlivu na státní správu.

Nešťastná passivní opposice, která nás v rozvoji politickém na dlouhá desetiletí zdržela a ochromila, jako dna vězí v kostech našeho lidu a občasně se objevuje s prudkostí chronických,

neodbytných chorob. Zastavit všelikou činnost! Stačí provolat toto heslo, aby se aplaus najisto dostavil. Ale zavedením všeobecného volebního práva zavanul jiný vzduch; působením jeho konečně také u nás nastane ozdravění a s dychtěním po nerušené úspěšné činnosti politické dostaví se jiný názor na výkonnou moc státní. Horlivá snaha, aby volební právo jak možná nejvíce bylo rozšířeno a rovnoměrně rozděleno, musí jíti ruku v ruce se snahou, abychom měli početné naší síle odpovídající vliv ve výkonné moci, a v usilování o to, aby Čechové zasedli na křeslech ministerských, musíme konečně přestat hledati toliko všední motivy ctižádostivých jednotlivců. Nutí-li lid své poslance, aby intervenovali a všemožným způsobem usilovali, aby jmenováno bylo více poštovních assistentů, officiálů, soudních auskultantů a adjunktů — bylo by nejen směšno, ale nerozumno viděti v tom pouhou sháňku po uspokojení lidské marnivosti, když se přičiňují strany o to, aby Čechům místo dvou křesel ministerských připadla tři.

Tím, že nadaný, bystrý intelligent český vlivem hesel doby se odvracel od státní služby, stalo se, že do nedávna nás měla v hrsti německá byrokracie, a tím, že Poláci ruky obrácením zanechali politického romantismu, od revolučních snů se odvrátili a mnozí k úředním aktům se posadili, stalo se, že lze na prstech spočítat Němce v úřadech haličských měst, a že také v centrálách mají Poláci zastoupení mnohem lepší než my. Slyšeli jsme od nich nyní, že nemají naléhavé příčiny obávati se regimu byrokratického. Jinak u nás. My musíme odporovati úřednickým kabinetům nejen proto, že se nikterak nesrovnávají s požadavky nynější doby, ale i proto, že v byrokracii dosud není rovnováhy mezi německou a českou její částí, a že libovláda byrokracie znamená rozhodování proti nám.

Není o tom sporu, že žádný parlamentární kabinet nemůže pracovati jinak než na základě kompromisů, a že tudíž na všech stranách přirozeně budou vždy massy nespokojenců, že je si jen přáti, aby bylo co možná nejvíce politické bystrosti a síly v této opposici. Ale, oč teď vždy hlavně půjde, jsou dvě základní nutnosti, aby ve vládě byl takový počet našich mužů, jaký odpovídá významu českého lidu ve státu — a opposici, aby vedli mužové způsobilí, aby v každé chvíli převzíti mohli vedení záležitosti národa, po případě aby mohli ku prospěchu české věci vystřídati české členy kabinetu. Oposici, která je již sama v sobě účelem a ne pouhým prostředkem, nutno konečně odzvoniti u nás nadobro, neboť tento druh oposice zatlačuje toliko do koutka, je zatínáním pěstí v kapse. Pryč od starého železa s politickou romantikou, ale také s malichernou, všední nepřízní a nevraživostí. Volá-li se: »Raději úřednický kabinet, než aby byl ministrem X. nebo Y.« je to bláhové. Na křesla parlamentních ministrů zasedají předáci stran. Čím silnější strana, tím větší chance. Výsledek voleb určuje rozdělení moci a vlivu. Bude-li mít kabinet parlamentární černější zabarvení, než pokrokovým lidem může býti vhod — je jenom jediná rada a pomoc: zdvojnásobit, zdesateronásobit své úsilí při osvětné práci. Na státních hodinách lze prováděti mutace jen sesílením per nebo závaží. Rafije, které ukazují, kolik právě uhodilo, jsou pevny, nelze jimi točit podle libosti.

MORAVA

Dne 30. října byl sněm odročen. Zmiňujeme se ještě stručně o posledním týdni zasedání sněmovního.

Speciální debata o rozpočtech nerušeně postupovala ku předu, hlasování o jednotlivých kapitolách nepřineslo nic překvapujícího.

Sněm jednal ještě jednou o reorganisaci kontribučenských fondů, jež na návrh odboru ponechána usnesení podílníků jednotlivých fondů.

Při rokování o převzetí mor.-slezského ústavu slepců do správy zemské podali Němci návrh, aby ústav byl rozdělen ve dva ústavy, německý a český. Návrh ten však padl. Zcela správně s české strany poukazováno na to, že už zásadně vůbec a za nynějších neblahých financí zemských zvláště může o zřizování nových ústavů zemských rozhodnouti jedině skutečná potřeba a nikoli všelijaké ohledy na t. zv. německou državu.

Na stavbu Národního divadla v Brně povoleno 200.000 K, na opravu německého divadla v Brně 100.000 K. Tím nelze ovšem otázku Národního divadla brněnského pokládati za odbytou, pokud se týče země, od níž požadujeme daleko více.

Rozpočty byly konečně vyřízeny tím, že sněm odhlasoval samostatnou slosovací půjčku 50 mil. korun. Původně bylo navrženo vypůjčiti 70 mil. K. Usnesené půjčky bude částečně užito též ke konversi starých dluhů (10 mil. K), asi 4 mil. K připadnou pokladní hotovosti.

Pozoruhodnou událostí poslední schůze bylo obsazení ředitelského místa u Hypoteční banky, dříve doživotního a nyní zase obmezeného na dobu 6 let. Ředitelem zvolen dr. Stránský, čímž splněno jeho dávné přání.

*

Jaká je bilance podzimního zasedání mor. sněmu?

Sněm zasedal od 15. září do 30. října, tedy po plných 6 neděl. Doba to dosti dlouhá, aby mohlo býti vykonáno mnoho. Mělo jí býti také náležitě využito, jak se dalo soudit z programu jednání sněmovního, o němž veřejnost byla informována.

Nelze upříti, že sněm skutečně pracoval. Nejvíce času věnováno povolování subvencí. Ať si již máme o zemském subvencování úsudek jakýkoliv, nemůžeme přece subvencím zemským upříti oprávněnosti, pokud jde o mnohé všeužitečné podniky (účely), které by se jinak nedaly ani provésti nebo udržeti (podniky hospodářské, kulturní). Byla-li tedy dělnost mor. sněmu nemálo ochromena vyřizováním subvencí (ne stejně potřebných), přece ani poslednímu zasedání nesmíme příliš vytýkati tento systém subvenční, který jako všeobecná choroba tíží všecky sněmy zemské. — Zákon přijat byl pouze jeden. Je to zákon o reorganisaci služby zdravotní (o lékařích obecních a obvodních), jímž konečně vyhověno bylo potřebě již dlouho pociťované. — Nejdůležitějším aktem sněmu bylo povolení rozpočtů pro rok 1908 a r. 1909. V jednání rozpočtovém spočívá vlastně těžiště činnosti sněmů, které co do zákonodárství stále více se omezují. Rozpočet zůstává proto podstatným měřítkem dělnosti sněmů. S toho stanoviska dlužno vysloviti plné uznání sněmu mor., který tentokráte vyřídil dokonce rozpočty dva. — Nemalý význam mají též resoluce o zřízení české a německé university v Brně. — Rovněž otázka vybudování Národního divadla v Brně poskytnutím značnější subvence zemské pokročila do nového stadia. — Mezi pilnými návrhy, které byly přijaty, zasluhují obzvláště pozornosti návrh na změnu disciplnárního řádu učitelstva mor. a návrh na zavedení rovnoprávnosti jazykové na státních drahách na Moravě. Nelze konečně podceňovati, že v debatách národnostních, vedených s živým zájmem na české i německé straně, vynikly opět v jasném světle všecky křivdy páchané nadvládou německou v zemi ze tří čtvrtin české.

Přes to bilanci minulého zasedání sněmovního nemůžeme pokládati za uspokojivou. Srovnáme-li program zasedání s tím, co bylo skutečně vykonáno, shledáváme, jak výsledek zůstal daleko za očekáváním. Zejména co do legislativní činnosti sněm nadobro zklamal. Z celé řady důležitých zákonů, připravených k projednání, byl přijat pouze jediný! Nápadné je obzvláště, že nedostaly se vůbec do plena osnovy: o tajném volení do obcí, o školách měšťanských, o zrušení školního platu, o zkrácení služební doby učitelů a j. Kde vězí příčina?

Byli tu Němci, kteří nepropustili předlohy o reformě volebního řádu obecního a o školách měšťanských. Vyhrožovali obstrukcí a skutečně také obě předlohy obstruovali ve výborech. V předlohách těch není obsaženo nejmenšího bezpráví proti Němcům, jimž jde jedině o zachování sebe nespravedlivějších výhod na základě dosavadního stavu právního. Stíny německé obstrukce v českém sněmu hrozivě dopadaly též na zemský sněm moravský. Na venek »Musterlandtag« jevil sice obvyklý klid, ale byl to tenkráte klid jenom zdánlivý. Bylo třeba všech prostředků opatrnosti, aby nevybuchla německá obstrukce. Dělnost sněmu moravského v těch skromných mezích byla tedy draze vykoupena naší ústupností Němcům. V tom vidíme neblahou předzvěst pro budoucnost.

A ještě zmínka o našich klerikálech. Ač celé podzimní zasedání neslo se jaksi směrem jednotného postupu proti Němcům, neopomenuli klerikálové přece zmařiti udělení subvencí »Dívčí Akademii« brněnské na reformní gymnasia ve Val. Meziříčí a v Brně. Hlasovali s Němci proti těmto subvencím a povolili za to Němcům podporu na lyceum v Mor. Ostravě. Klerikálové paktují se tedy i s Němci, aby dosáhli svého. I s tím bude nutno v budoucnosti počítati. *-ra.*

BESEDA

Myšlenky z dopisů Julia Zeyera.

Podává V. Z. (Dokončení.)

Víra v existenci neznámého božství a v posmrtný život lidské duše nebyla však Zeyerovi skalopevným, vyhraněným dogmatem — spíše milým snem, pramenem naděje a touhy. »Byl jsem frappován výrokem Renanovým: »Umějmež čekati, možná, že na konec není ničeho; neboť kdož ví, není-li pravda smutnou. Nespěchejme tak ji poznati.« Slečna Anežka mi psala, že se tážete: »K čemu ta komedie?« — Bože můj, snad k ničemu, ale dohrajme každý tu svou úlohu, kterou jsme v momentu krásné illuse na se vzali. Poznali-li jsme illusi svou a její prázdno, buďme třeba smutni, řekněme si: »Škoda, že to pouhý klam,« — ale více nemůžeme činiti, dobře zase řekl Renan: »On ne gagne rien à importuner la vérité, à la solliciter tous les jours. La vérité est sourde et froide; nos ardeurs ne la touchent pas« (Nezískáme ničeho, obtěžujeme-li pravdu, snažně ji vzývajíce každého dne. Pravda jest hluchá a studená, náš zápal jí nedojímá). — O jednu dobrou stránku

našeho bytí a žití musíte uznávat teď více než kdy: onu, že má vše konec. Čekejte tedy ten konec klidně jako hrdina na stráži. Vždyť přichází záhy!«...

Jsem dalek té míry optimismu, abych svůj vlastní sklon k úvahám filosofickým generalisoval na široké vrstvy naší inteligence. Ano obávám se, že i mnohý z našich čtenářů a přátel nerad uvidí na místě, jež mohlo býti věnováno užitečným článkům obsahu positivního, pouhou filosofující besídku. Přece však prosím ty, kdož by chtěli zasednout k soudu nade mnou a nad neprozřetelnou redakcí, jež těmto řádkům dopřála drahého místa, aby dříve si povšimli názoru o ceně a významu myšlení nepositivního, názoru, na němž se shodli lidé tak nadobyčejní, tak hluboce založení, jakými bez odporu byli Julius Zeyer a Karolina Světlá: »Právem věru naříkáte na to, jak malý interes pro filosofii je nyní všude, obzvláště ale v Čechách. Nedivím se tomu však, neboť u nás není vůbec seriosních lidí, aspoň nemnoho. Nechápal jsem dlouho sv. Vojtěcha, to jeho utíkání z Čech, jeho touhu nazpět a jeho vždy zase nové zklamání. Dnes ho chápu úplně... Češi nejsou sympatickým národem, ne Češi aspoň, kteří representují ten národ, myslím, že jen ta staletá nespravedlnost a křivda, která se nám děje, vedla nás »vlastence«, kteří jsme byli vychováni německy, zpět do lůna toho lidu, jenž o nás a naše snahy ani nestojí. Nelituji toho nikdy, že jsem se stal Čechem, nenávidím Němce, ale kdybych byl vše viděl a věděl, co vím a vidím dnes, byl bych se vystěhoval buď do Anglie nebo do Francie a nebyl bych zahodil tak zbůhdarma celý život svůj »dies elend, sklavisch hingebrachte Leben!« K tak příkrému úsudku dohnala nechápající, uzavřená a odmítavá většina české veřejnosti básníka, jenž v hloubi duše český lid opravdově miloval. Píšeť na jiném místě: »...a nestojím také naprosto o to, překládá-li kdo moje věci. Psal jsem pro obecenstvo české a jiné mě nezajímá. Nedělám si z toho také pranic, nezajímám-li já zase to cizí obecenstvo. Tu tak zvanou literární slávu odbývám s útrpným úsměvem. Kdo poznal, co to bolest velká, těžká, skličující, nemá smyslu pro malicherné ty projevy. Zajisté, že se mnou souhlasíte. Ozvu-li se někdy ve věcech veřejných, stává se to k vůli principu, v zájmech uměleckých a ne osobních. Vytýkalo se mi, že jsem ješitný. Záleží mi tak málo na světě a na náhledech lidí, že se ani nesnažím se ospravedlňovati.«

Ale neklamte se, že samotář, který se isoloval s úzkým kroužkem přátel ve Vodňanech, netoužil po lásce lidí, že upadl do šerého misantropství. »Není bolesti, kterou bych pochopiti nemohl. Ztráta milovaných je strast až nesnesitelná momenty. Ale ztráta jejich lásky je trpčí než ztráta jejich vlastní. Kdo tu bolest nezná, nezná lidského utrpení dno. — Mluvit o sobě Vám nebudu. Jsem nešťasten též a nejsem z těch, kteří hledají zapomenutí svého neštěstí. To je snad věc temperamentu. Ale ač lidem se vyhýbám nyní úplně, nemohu říci, že je nenávidím. Štěstí lidstva leží mi posud na srdci. Proto zajímá mě jeho evoluce, a tedy především nyní socialismus a anarchie. Jsem tak trochu přívrženec poslední, ač ne jejího terrorismu.«

Anarchism odpovídal Zeyerovu individualismu a duševnímu aristokratismu (které se zrcadlí i v jeho téměř nadšené sympatii pro Nietzscheho), imponoval mu i svým zbarvením utopistickým i citovým vzrušením, ve kterém páchali anarchističtí průkopníci vzdálených ideálů nerozumné, romantické zločiny. »Kniha Krapotkinova na mne dělala zvláštní dojem. Na začátku byla mi odporná, čím více jsem četl, tím stala se mi sympatičtější. Myslím, že to více než utopie. Nechci tím říci, že stavím utopii pohrdlivě nízko, jak to činí lidé »rozumní«. Člověk je velký pouze tím, že dovede utopii koncipovat. Smutné je jen, že utopie ztrácí na ceně, když se provádí. A to se stává proto, že ti, kteří ji provádějí, už nejsou schopni býti utopisty.« »Přikládám dva výstřižky z novin, referát o soudu »dynamitardů« v Belgii. Upozorňuji vás tím na anarchistu »Moineau«. Jak je možno v něm vidět »zločince«? A odsoudili jej na dvacet let! Tím odsoudila se ta nenáviděná měšťácká společnost sama k věčné hanbě. — A té společnosti mělo by být škoda? Moneau připomíná mi poněkud Željabova z processu nihilistů, kteří zabili Alexandra II. Byl jsem tenkráte v Rusku. Pamatuji se na dojem, který dělal Željabov nejen na mne, ale na celé obecenstvo. Měl kolem sebe zrovna zář.« »Pro mne bylo nejzajímavější »La Russie révolutionnaire«*) pro ty náhledy o Perovské a Željabovu, které byly též vždy náhledy moje. Žil jsem na Rusi, když ty dva soudili a odpravili, šel jsem v den, kdy Perovskaja věšena byla, kolem statku, náležejícího někdy její rodině, viděl jsem dům, ve kterém vyrostla, zahradu, kde snila, a mám na památku knihu, která jí někdy náležela. Je to překlad francouzský »Ztraceného ráje«. — Željabov obzvláště zdál se mi příliš ideální, některá jeho odpověď před soudem byla jako z evangelia a tvář jeho byla přímo Kristova. — Co zapadlých upomínek vzbudil ve mně ten článek! Co trpkých myšlenek! Proč nerodí se v Čechách takové povahy? Proč u nás ta chabost, nekarakternost, lokajská podlízavost jsou až karakteristickými? — Marné volání!«

Poslední list, datovaný 23. prosince 1898, připadá mi, jako by byl prodchnut vědomím loučení s milovanou, spřátelenou bytostí, jako by děkoval za vše, i za ty chvíle vnitřního štěstí, které

*) Článek Nikitinové.

mu darovalo přátelství a porozumění velké ženské duše. »Vy nevíte, milostivá paní, jak často na Vás myslím, jak je mi svátkem, čtu-li občas zase a zase některý z Vašich spisů. Vy nevíte, s jakou úctou tu ruku líbám, která náš ubohý, klesly v neštěstí lid tak královsky štědře obdařila nehynoucím bohatstvím. Věřte, že to není fráze, řeknu-li Vám, že mi slzy do očí vstupují, kdykoli se zamyslím hlouběji nad Vaším osudem.

Přál bych si míti ten dar, ukázat českému národu někdy, jaký jemu Bohem daný skvost ve svém lůně choval — a jak tupě málo o tom věděl!

Bůh — v nějž nevěříte, ale kterého vroucně vzývám — Bůh Vám žehnej!« —

V září r. 1899 zemřela Karolina Světlá, v lednu r. 1901 následoval ji Zeyer do říše věčných zahrad.[1])

VĚDA

Slavistika na universitě vídeňské.

Odchodem professora Vatroslava Jagiće posunula se stolice slovanské filologie na universitě vídeňské náhle v popředí veřejného zájmu. Obtížen lety, zásluhami i poctami opouští dlouholeté své působiště proslulý učenec a výborný professor, v jehož ruce sbíhaly se v několika generacích veškeré hlavní nitky jazykovědného i literárního snažení filologů slovanských téměř všech národů a vědecký svět zneklidněn jest otázkou, kdo bude nyní jeho nástupcem. Kathedra slovanské filologie, na níž professor V. Jagić, dříve působivší v Berlíně a v Petrohradě, zasedl po Miklosichovi a Kopitarovi, dvou rovněž tvůrčích jazykozpytcích slovanských, jest důležitá a památná posice nauková i veřejná. Ozařuje ji ještě trochu nimbu austroslavské ideje, kterou dnes politikové rakouští počítají již k zbytečnému haraburdí. Tři slovanští učenci, vesměs jihoslovanského původu, shromažďovali tu kolem sebe posluchačstvo rekrutující se ze všech v Rakousku zastoupených národností slovanských, vítali i zahraniční hosti slovanské, vykládali texty různých slovanských jazyků, pěstovali studium památné staroslovanštiny, onoho pradávného tmelu celého kmene. Takto Vídeň konala v jediném případě opravdu výjimečně svou povinnost k rakouským národům slovanským, tak poplatným, tak bohatě produkujícím intelligenci pro celou říši. Stálé tíhnutí jihoslovanských národů k Vídni, jehož neznají ani Čechové ani Poláci, vysvětluje, proč právě z jejich středu vyšli oni tři výborní držitelé kathedry slovanské ve Vídni. Tento stav, jenž byl dán celým národnostním útvarem Rakouska, kryl se i s vědeckým rozvojem a byl naukovému životu k prospěchu. Professor Jagić, jenž soustřeďoval celý život velmi šťastně veškeré slovanské filology v »Archiv für slavische Philologie« a jenž ještě teď jako kmet rediguje obsáhlou encyklopaedii slovanské filologie, jest toho nejskvělejším dokladem.

Proto každý člověk, politicky spravedlivý neb vědecky zasvěcený, musel si přáti, aby při obsazování kathedry, odchodem prof. Jagiće uprázdněné, byl, pokud možno, zachován status quo. Nebylo by to nesnadnou věcí: na rakouské universitě přednáší jazykem německým filologii slovanskou učenec, jenž vědecky i prakticky, obory studia i veřejnými styky ovládá veškerou slovanskou filologii. Jest to opětně Jihoslovan, jako jím byl Miklosich a Jagić: dějepisec jihoslovanských literatur a českého národního obrození, professor university štyrskohradecké M. Murko. V jeho bohaté osobnosti převládá jednotící rys: u něho se jazykověda snoubí v ústrojný celek s dějinami literatury, u něho zájem o jihoslovanský byt národní doplňován jest pochopením Slovanů západních, u něho, vyrostlého z prostředí vzniklého kulturním křížením, jest stejná míra pochopení pro vzdělanost západoevropskou i byzantsko-pravoslavnou. Nemohlo by býti Jagićova nástupce vhodnějšího. Na universitě vídeňské působí ovšem dva slovanští filologové, o nichž bylo zřejmo, že budou činiti nároky na kathedru Jagićovu. Jeden z nich, Srb prof. M. Rešetar, jest však čirý odborník, obmezený na úzký obor jazykovědy staroslovanské a srbskochorvatské i nemohl se pokládati za vážného konkurenta Murkova, byť měl osobní podporu Jagićovu na své straně. Druhý z nich, Čech V. Vondrák může se Murkovi dojista vyrovnati bystrostí vědeckého badání, smělostí hypothes, kombinačním důmyslem; leč jednak jest příliš odborným linguistou, než aby mohl ovládnouti celou říši filologie slovanské, jednak

[1]) »Meditace« přinášejí v zářijovém svazku Zeyerův dopis katolickému básníku, bohužel nejmenovanému. Dopis datovaný z 22. března 1897 obsahuje m. j. tyto zajímavé věty: »Co stavím výše než všechnu na světě poesii, to je ryzost srdce a láska k nejvyššímu ideálu — Kristu. Proto je mi Bílek též tak drahý. Nejlépe vím, jaký to poklad, neboť jsem poskvrněn světem a vášněmi a z toho plyne nesmírný smutek mého srdce . . . Zachovejte si obraz můj tak, jak jste si ho stvořil. Musil jsem Vám však o sobě pravdu říci, abyste mě nestavěl na piedestal, kam nepatřím . . . « »I moje studie byly kusé a ještě musil jsem přemáhat závažnou překážku — neuměl jsem téměř ani slova česky « — Současně vychází v Časopise Českého Musea část korespondence Zeyerovy z let sedmdesátých, méně zajímavá.

jeho pravé působiště bude asi v dohledné době na místě jiném, na druhé české universitě, kdež jako stoupenec jiného směru, než jaký zastával Gebauer, bude moci působiti způsobem vědeckého fermentu a silou naukové protiváhy. Bylo patrno, že zápas bude tuhý. Oba nejvážnější kandidáti vypravili se do něho, vyzbrojeni výbornými novými doklady své vědecké zdatnosti: professor M. Murko velikými Dějinami starších literatur jihoslovanských, professor V. Vondrák několikadílnou Srovnávací mluvnicí slovanskou (obě díla psána jsou německy).

Ale votum, které o záležitosti dal ministerstvu dvakráte činitel rozhodující, professorský sbor university vídeňské, překvapilo všeobecně. Sbor jest odhodlán kathedru, která byla vědeckou representantkou přirozeného austroslavismu, zcela proměniti a svěřiti ji odborníku německé národnosti, jenž by jednotícího poslání konati nemohl a nedovedl; jenž by čistě theoreticky, bez ohledu na prakticky vědecké zájmy svých posluchačů, rekrutovaných z různých slovanských národností, ex cathedra tradoval jazykozpyt slovanský jako mrtvou vědu, neovládaje ani živých řečí slovanských rakouského soustátí. Kandidátem, navrhovaným nyní s vehemencí professorským sborem university vídeňské, jest slavista německé university v Praze professor E. B e r n e k e r, jenž teprve v posledních letech přešel od srovnávacího jazykozpytu větve baltskoslovanské k specielnímu slovanskému mluvnictví, jemuž v nejposlednější době věnuje svůj Etymologický slovník slovanský. O vědecké kvalifikaci prof. Bernekera, učence posud mladého, pochybovati arciť nelze: ale místo jeho není ve Vídni na stolici Jagićově zbudované na předpokladech, prof. Bernekerovi, který do Prahy přišel z Berlína, přirozeně cizích, nýbrž na nějaké říšskoněmecké kathedře slavistiky. Tam ve svém domově vykoná prof. Berneker jistě služby výborné, omezuje se na jazykovědu a nejsa vázán jednotící methodou, jíž přímo ukládá přední slavistická stolice v Rakousku.

Sveden politickým strannictvím a protislovanským záštím, dal ve svém votu professorský sbor vídeňské university záležitosti zcela politický charakter. Věc není ministerstvem dosud vyřízena a nic není rozhodnuto. **Slovanští politikové a poslanci měli by přijmouti výzvu vídeňské university, a pojímajíce záležitost jako opravdu politickou, nepřipustiti, aby bez věcných důvodů sahalo se svévolně od Němců na slovanský kulturní statek, na majetek, stvrzený tradicí a posvěcený zájmy vědeckými! Dosud není pozdě!**

Z publikační činnosti České Akademie.

I. Dr. Č e n ě k Z í b r t, **Bibliografie české historie.** (Dílo IV. svazek 1.—2. Str. 1—480. Praha, Česká Akademie. 1907—8.)

V ohromném podniku prof. Zíbrta postupuje chronologie českých dějin pomalu, ale pevným krokem; právě stanula na smutném mezníku t ř i c e t i l e t é v á l k y, a poněvadž je to moment pro národní naše bytí důležitý, ukazuje se to i na zevnějšku. Jako v předešlých svazcích zejména Hus a husitství hrozilo přímo učiniti nepřehledným a nesouměrným celé dílo, nyní zase třicetiletá válka obsáhla již 10.205 (spolu s částí, věnovanou v III. dílu poměrům války a celku jejímu) čísel a utvořila vlastní ohromný svazek, ačkoliv jiné svazky zabírají periody několika set let. Tato nepoměrnost je vadou podniku od počátku i přes to, že plyne z chvályhodné snahy bibliografa po úplnosti; ale na konec přece vždy zůstává temná obava, postačí-li lidský věk na dokončení díla, založeného v té mohutnosti a šíři a jak bude vypadati rejstřík této publikace. Tyto obavy se v kritických hlasech množí co rok, ale pochopujeme, že autoru bylo by nyní trpko, couvnouti od zamýšleného plánu. Kojme se aspoň nadějí, že se dokončení dožijeme.

Nové dva svazky probírají postupně události let 1600—1621 a končí právě t r a g e d i í b ě l o h o r s k o u a jejími následky. Pokud se methody týče, nastoupilo tu ještě detailnější dělení chronologické podle jednotlivých roků, ba někde i po měsících, a do tohoto rámce vsunovány jsou exkurse o osobnostech, stavbách současných (Loreta na Hradčanech, kostel P. Marie na Bílé Hoře), slavnostech, pamětních mincích atd. Mnoho se při této methodě ovšem opakuje (na př. literatura, uvedená při celkovém zpracování války, vrací se znovu v revokacích na jednotlivé kapitoly dotčených knih nebo dokonce na jich illustrace), což přispívá sice k populárnosti a pohodlnosti knihy pro každého, i neodborníka, ale za to obsah neobyčejně rozšiřuje a pro odborníka činí těžkopádným.

Jedno však dokázala Bibliografie tímto svazkem: vyvrátila úplně názor, jako by studiu XVII. a XVIII. století vadila malá zásoba pomůcek, a ukázala naopak na ohromnou zásobu literatury, jež sama stačí dávati popudy k synthetickým pracím českým o této době Z.

II. K. C h y t i l: **Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490—1582.** (Rozpravy I. Čís. 36. — 1906.) Str. 354.

Historik českého umění století XV. a XVI zápasí s velikými obtížemi, jež mu klade fragmentárnost i roztříštěnost materiálu. Málo zemí utrpělo v oboru uměleckém tolik škod, jako Čechy. Památky staršího umění středověkého z větší části zničily bouře husitské. Ale i potom několikráte vraceji se doby nepřátelské umění staršímu. Zaváděním luterství a později kalvinismem nastává leckde soustavné odstraňování starších obrazů, soch i řezeb. Slyšíme na některých místech o pravých obrazoborských bou-

řich. Co se dálo pod jménem luteránství a kalvinismu v století XVI. a na počátku stol. XVII. proti umění, v tom po válce třicetileté, jež je zněkolikanásobněným opakováním spoust bouří husitských, pokračoval a předešlá hnutí ve směru tom ještě daleko předčil katolicismus za protireformace. Vše, co upomínalo na minulá kacířstva, mělo býti odstraněno. Jen málo památek z vichřic minulosti zachráněných ušlo vášni protireformační a ani toho mála nešetřila doba následující. Rušení kostelů a klášterů za Josefa II. a nové přeměny a úpravy budov církevních i světských řádily v zachovaných dosud památkách. Bestia triumfans se však ani dnes ještě nenasytila. Jsme nakloněni odsuzovat odpor generací předešlých z doby barokové i další proti zbytkům umění staršího jako proti nevkusným stopám minulosti, ale dnes výtku touž můžeme často opakovati. Ani dnes není pravé úcty k starým svědkům zapadlých epoch. Každou chvíli slyšíme o nových ztrátách staršího umění ve jménu špatně pochopené modernosti nebo pod heslem snah restauračních, které, chtějíce starým památkám vrátiti plný dojem minulosti, je ničí. Ale svědomí doby naší i v tomto ohledu stává se citlivějším. Neodůvodněná a zbytečná nešetrnost k starým památkám vyvolala zdravou reakci, která ve veřejnosti nalézá vždy živější ohlas. Tu mnoho též prospěje i velkolepý »Soupis« starých památek, podniknutý Čes. Akademií. Bude to znamenitý inventář všeho toho, co se skoro jako zázrakem z vandalství různých konfessí náboženských i směrů uměleckých u nás zachovalo, a bude to pravý podklad ku vědeckému prostudování celého vývoje českého umění. Prohlížíme-li jednotlivé, dosud vydané svazky »Soupisu«, neubráníme se lítosti, jak málo se nám dochovalo památek z pestrého a malebného vzhledu našich měst a zámků, jenž byl výsledkem české práce umělecké. I přísně věcné řádky knihy Chytilovy jsou prodchnuty steskem po Praze, »tak malebné a nádherné, odlišné od ostatních měst. Nikde nebylo neozdobené plochy, ulice pestřily se malbami a sgrafity, domovními znameními a vývěsními štíty různých živností. V slavných výchozech, v průvodech korunovačních a pohřebních, vlají praporce, kortyny a postavce, zbrojenci nesou obrovské pavezy se znaky a postavami, specialitu a pýchu malířů pražských, jezdci pyšní se skvělými postroji a praporci, »dřívím« malovaným, malým i velkým. Vnitřek chrámů a kaplí září skly malovanými, na zdech a pilířích opřeny jsou veliké Archy, stojí sochy řezané, visí epitafia a štíty pohřební krumplované« (str. 200/1). Bohužel, tento »jednotný a přec tak rozmanitý produkt malířstva pražského«, toto »veliké dílo jednotné kultury, tu pomalu, tu skokem se vyvíjející« již neexistuje a jen zlomky nepatrné jsou slabou zvěstí bývalého lesku a krásy.

Těmto stopám, z nichž lze si utvořiti obraz bohatého života dřívějšího, již řadu let láskyplnou a pečlivou pozornost věnuje Chytil a celou serii předešlých studií doplňuje nyní knihou, jež je předmětem dnešního referátu.

Z dřívějších prací jeho zvláště třeba tu vytknouti spis z r. 1896, který je s »Malířstvem pražským« v přímé souvislosti: »Vývoj miniaturního malířství za doby králů rodu jagelonského«. Methoda v obou spisech je však rozdílná, jak povaha látky žádala. Kdežto ve »Vývoji, který zpracovává látku poměrně značně zachovanou, vychází autor od díla uměleckého a z jeho rázu hledí vyšetřiti vztah k osobnosti umělcově, v »Malířstvu« je methoda obrácená. Tu třeba postupovati zcela jinak, protože většina prací uměleckých, o nichž se tu jedná, pochází od autorů na díle samém neoznačených. Proto východiskem tu je základ archivní a z něho především nejcennější dokument k vývoji českého malířství, cechovní kniha malířů staroměstských. Starší předchůdce knihy té, »Kniha bratrstva malířského«, byla již v letech 70. dvakráte vydána. Chytil připravil nyní vydání jejího pokračování, omezeného ovšem jen na cech staroměstský, z let 1490—1582, jež doplnil privilegiem Rudolfa II. ze dne 27. dubna 1595 a pořádkem umění malířského, sklenářského řemesla a krumplířského z 15. října 1598. R. U.

(Pokračování.)

*

Naprostý nedostatek českých pomůcek methodologických a hodetických jest již příslovečný; nikdo jím netrpí citelněji než nově příchozí posluchači vysokých škol. U nauk zvláště složitých vede pak tato počáteční bezradnost přímo ku zmatku, za nějž studenti platí často velmi povážlivou ztrátou času, ne-li znechucenou omrzelostí. Proto knížečka professora klassické filologie naší university F r a n t i š k a G r o h a »J a k s t u d o v a t i k l a s s i c k o u f i l o l o g i i ?« (Bursík & Kohout), kterou již loni vložil mladým svým posluchačům do rukou při vstupu na filosofickou fakultu, zasluhuje zvláštního uznání; nedostalo se jí však náležitého rozšíření. Jako na universitní kathedře dovede professor Groh sloučiti i v tomto spisku přísné stanovisko vážné vědy s ohledy životně praktickými. Má stále na mysli našeho studenta, jenž se chce státi středoškolským učitelem, který k tomu konci musí se podrobiti státní zkoušce; počítá rozumně s průměrnou průpravou gymnasijní a nezapomíná na naše potřeby kulturně národní. Jeho rady založeny jsou na zkušenostech gymnasijního učitele, vysokoškolského professora a examinátora, spoluředitele klassických seminárních ústavů, leč prodchnuty jsou také oddanou láskou k věci, vysokým pojetím cílů starověké filologie a zejména vřelými sympatie-

mi ke studentstvu. Nejsou to však všeobecné deklamace, nýbrž zcela detailní pokyny, citující místy pro první uvedení i nejdůležitější příslušnou literaturu. Leccos v knížečce neplatí jen o filologii klassické, nýbrž přijde vhod každému mladému posluchači fakulty filosofické. Bylo by si jen přáti, aby nyní objevily se podobné pomůcky i pro jiné odbory studijní.

LITERATURA

Jules Barbey d'Aurevilly.

K stému výročí jeho zrozenin.

Napsal Jan Reichmann.

V Normandii, zplodivší četné velikých mužů, a to nejen rozumově břitkých a vyjasněných, neschopných blouznivého enthusiasmu a romantické emfase, nýbrž i literárních konquistadorů (potomků rytířských »chercheurs d'aventures« středověku, bloudících světem), jichž sloh vyniká zvučností, jako by byl vytepán z kovu, a jiskří jako ostrý meč, narodil se 2. listopadu r. 1808 básník, plný žáru a ohně žhavé smyslnosti, egoistický vychutnávač života smysly a duší, reálně a imaginárně, neznající jiných zákonů, leč zákony svého vkusu, svého rozmaru a své intelligence, odvracející znuděné zraky od šedivého povrchu a vnějšku reálného, moderního života a nořící je v hádankovité hlubiny srdcí, ztravovaných pekelnými vášněmi, a duší, hořících touhami chimaerickými,[1] romanopisec a novelista z největších novodobé literatury francouzské, směle stojící vedle Honoré de Balzaca, Henri Beyle-Stendhala, Gustava Flauberta i Guy de Maupassanta — **Jules Barbey d'Aurevilly.**

Barbeyové byli stará normandská rodina. Zvali se a pravděpodobně byli šlechtici. Jejich erb sestával ze dvou stříbrných ryb, šupinatých a opírajících se o sebe, v modrém poli, se třemi zlatými pětilístky nahoře. Bylo několik větví: Taillepied, du Roucey, du Totel, d'Aureville, Aurevilly. Vzplanutím veliké revoluce ocitla se rodina v úpadku. Nejstarší syn — Jules Barbey d'Aurevilly — narodil se v Sain-Sauveur le Vicomte v den dušiček 1808. Již v ranním mládí jevil vroucí sklon k písemnictví. V sedmnácti letech napsal veršovanou báseň »Aux Héros des Thermopyles«, élegie dédiée a M. Casimir Delavigne, par M. Jules Barbey (Paris, A. J. Sanson, librairie, Palais Royal, galerie de bois 1825). Báseň, připomínající sujetem široce koncipovanou skladbu E. B. Browningové »The Battle of Marathon«, vznikla z autorova srdečného podivu Casimira Delavignea, který později naprosto zmizel.

Roku 1827 přichází 19letý snivec do Paříže, aby tu studoval na koleji Stanislavově. Seznamuje se tu s Mauricem de Guérin.[2]) Jeho mládí vyznačuje se ušlechtilostí illusí, varem idejí, nezadržitelným zájmem o všechny novinky umělecké, literární a sociální. Roku 1837 stává se B. d'A. romantikem a republikánem. Republikánem dlouho nebyl, ale romantikem zůstal celý svůj život.

Romantismus byl »zlatým věkem imaginace« a imaginací vyspěl B. d'A. ve velikého spisovatele. Jest zapsán posluchačem práv, ale příliš času tomuto únavnému a suchopárnému učení nevěnuje. Z Paříže odejde za nedlouho do Caenu, universitního města normandského, a naváže styky s Vilémem Stanislavem Trébutienem, s nímž počne vydávati revui (30. října 1832), jejíž první číslo bylo zároveň posledním. Došed licenciátu, vrátil se B. d'A. r. 1833 do Saint-Sauveur le Vicomte. Poněvadž pak v krátku starý strýc, chevalier de Montressol, mu odkázal rentu ročních 1200 franků, mohl uskutečniti své dávné pium desiderium, žíti trvale v Paříži. — Ještě stále měl touhu oslňovati tam více jako dandy, než jako literát. Jeho oděv vyznačoval se originelní, ba až výstřední elegancí. Byla to pro něho »nezbytnost temperamentu a aplikace jeho vlastních theorií.«

Imponoval svými redingoty, nákrčníky, krajkovými manchetami, stejně jako svými idejemi, »vymyšlenými příběhy a obávanými epigramy«. Podobá se v té věci velice Byronovi a Oskaru Wildeovi. Ale přes to byl dandysmus Barbey d'Aurevillův nízké jakosti. Jeho nedostatečné příjmy mu nedovolovaly takové elegance, jakou studoval na svém nedostižném vzoru G. Brummelovi. (Du dandysme et de G. Brummel 1845. Caen, v 30 výtiscích.) Roku 1838

[1]) Srv. Artur Breiský, Barbey d' Aurevilly, miniatura. Úvod k českému překladu »Hostiny atheistů«, Moderní Bibliotheka roč. VII., sv. 1., str. 6. Mimo to: Henri d'Alméras: Barbey d'Aurevilly, Souvenirs et Anecdotes (a l'occasion de son centenaire). La Revue XIX année, Vol. LXXVI, No. 18. 15. Septembre 1908, p. 206—220. L'esprit de Jules Barbey d'Aurevilly. Dictionnaire de pensées, traits, portraits et jugements tirés de son oeuvre critique. Préface par Octave Uzanne. 18°. 3 fr. 50. »Mercure de France«. — Ref. Jean de Gourmont: »Mercure de France« Nro 270, Tome LXXV, 16. Septembre 1908 (XIX année) p. 309—391.

[2]) Srv. o Maurici de Guérin výraznou studii Mathew Arnolda v jeho skvostných »Essays Lit. and Critical«, Everymans Library (L. M. Dent, London), sv. 115, str. 51—77.

přispíval do dvou časopisů: »Journal de l'Instruction publique« a »Le Novelliste«. Svými ostrými a útočnými názory v těchto listech odcizil si mnoho sympatií. Byl legitimista, byl katolík, byl ultramontán, ale byl jimi po svém způsobu. Jsa velikým podivovatelem Josepha de Maistra, příbuzného duchem německým romantikům Josefu Görresovi a Zachariáši Wernerovi, přijal většinu jeho mínění a theorií. Povaha lidská nevzbuzovala v něm přílišné důvěry, svoboda zdála se mu plnou nebezpečenství a málo věřil v pokrok. Jeho další díla, »L'amour impossible«, »Chronique parisienne« 1841, »Bague d'Annibal« 1843 nevznítila vůbec pozornosti obecenstva. V této době měl osamělý vladař snů, halící se v tajemství svých hrdě zamlčených intimit, grandseigneur,[3]) jediného a kongeniálního přívržence, konservatora knihovny caenské, o osm let staršího Trébutiena.

Trébutien byl knihomol, zabraný s vášnivou láskou do studia filologického. Byl to učenec velice trpělivý a minuciésní, jenž všechnu svou energii vtělil ve vydávání a kommentování středověkých básní a orientálních rukopisů. V životě reelním byl poněkud neobratný, směšný a jeho přesladká, skoro servilní duše měla vždy potřebu připojiti se k někomu. A tak Barbey d'Aurevilly našel v něm nejen podněcovatele v hodinách únavy a zoufalství, nýbrž i mecenáše, jenž mu usnadňoval publikaci jeho literárních prací. Od r. 1845 po pět, šest let psal Barbey d'Aurevilly jen články do žurnálu, vyčerpávaje touto nevýnosnou prací své síly. R. 1848 stal se křesťanským socialistou a předsedou katolického klubu »des Ouvriers de la Fraternité«. Ke konci r. 1849 vstoupil do legitimistického listu »L'Opinion publique« a r. 1850 do časopisu »La Mode«. Některé z těchto článků novinových spojil později v jednom svazečku, uveřejněném r. 1851, »Les Prophètes du Passé«. Téhož data jest jeho první román: »Une vieille maîtresse«. Roku 1854 dosavadní prosateur obrazné a harmonické fráse ukáže se i lyrikem křehkého rythmu a zvonivé hudby slovní, otiskuje dvanácte veršovaných piéc podivuhodné krásy. Roku 1857 následovaly jich dvě básně v próse (Laocoon a Les Jeux Caméléons) »Deux Rhythmes oubliés«, rovnocenné se skladbami Baudelairovými, Wildeovými a Turgeněvovými. Současně seznámil se s pravzláštním člověkem, Nicolardotem, o němž řekl: »Nicolardot jest má ctnost. Až mne Bůh bude souditi, vznesu k němu tuto prosbu: Pane, jsem pln hříchů, než považte, že jsem podporoval Nicolardota, a přijměte duši mou na milost!« Tento Nicolardot s hlavou kostelníka, s plochými vlasy, mrtvě ztrnulým pohledem a zkřivenýma i kulhavýma nohama, byla osoba velice protivná, v níž šerednost se vyrovnávala s nečistotou. Jeho oděv byl vždy znečištěn skvrnami, kartáče užíval jen v nejkrajnější nutnosti. Byl to vytrvalý a neobratný kompilator. Byl ve stycích se Sainte-Beuvem, ale ten ho jednoho dne v pravém slova smyslu vykopl z domu. Barbey d'Aurevilly trpěl jej u sebe »par esprit de mortification«. —

V posledních letech druhého císařství vážnost silného polemika, originelního romanciera a nádherného stylisty ještě ochabla. R. 1869 stal se Barbey d'Aurevilly jedním z redaktorů denníku »Le Parlement«, zastávaje úřad dramatického kritika. Pravidelně býval přítomen premiérám a nazítří ráno přehlížel na loži své poznámky, drže v levé ruce silný papír a dle řádek smáčeje své péro v inkoustu modrém (láska ideální), červeném (brutální vášeň) a žlutém (cizoložnictví). Černého užíval jen pro věty neurčitého charakteru. Ve dvě hodiny dostavil se do redakce, opravoval kartáčový otisk, aniž by si byl svlékl modré rukavičky. Nikdy jich však nepotřísnil. Rok 1871 přešel pro něho bez vzrušení. V jednom dopise Theophilu Silvestrovi nazývá své dojmy pařížské »smutečními«. Jsou mu do duše protivni kommunardi. Stěžuje si do nedostatku konversace. Jeho literární život plynul tiše, nehlučně, v ústraní, jeho knihy se málo kupovaly. Roku 1874 vyšlá sbírka novel »Les Diaboliques« byla prohlášena za nemorální a zkonfiskována. Starý dandy, pečlivý vždy úzkostlivě o svůj zevnějšek, zděď značnou sumu peněz, měl stáří bezstarostné. Často docházel do čtvrti Saint-Germain a projevoval vůči damám zdvořilost z dob »ancien régime«. Roku 1886 byla v jednom listě ohlášena jeho kandidatura o křeslo v Akademii. Jules Barbey d'Aurevilly velmi stručně a důstojně prohlásil, že nikdy nebyl ani nad ani pod těmito koteriemi literárními, nýbrž stranou jich. Spokojil se čtyřicátým prvním místem. — V domě pohostinného a srdečného François Coppéea nalezl takřka druhou rodinu. Seznámil se v tomto kruhu s Théodorem de Banville, Paulem Bourgetem, Léonem Bloyem,[4]) Élemirem Bourgesem, Haracourtem, Huysmansem, Péladanem a Uzannem. Bydlil v ulici Rousselet, jedinou ozdobou jeho pracovny byl krucifix. Jeho věrnou družkou, kapriciésní a hádankovitou, byla arcivévodkyně, Démonetta, kočka »zlatých očí v kuse sametu«, jak ji definoval její pán. Její portrét, ozdobený erbem Barbeyovým, visel nad pracovním stolkem. Ve své poustevničí samotě zemřel »geniální analytik psychosy a mysticismu lidského

[3]) Artur Breiský, o. c. str. 12.

[4]) Viz apologetickou studii Léona Bloye »Čilimník jednorožců v literatuře« v knize »Příležitostné slovo podnikatele bourání« (vyd. Josef Florian v Staré Říši na Moravě 1907) str. 69—82.

nitra«[5]) 23. dubna 1889, jako »marchand de gloire«.

V českém rouše mimo dvě povídky ze sbírky »L e s D i a b o l i q u e s«, »Rudou záclonu« (Le rideau cramoisi, přeložil p. F. V. Krejčí, Knihovna Rozhledů, sv. I.) a nově vydanou »H o s t i n u a t h e i s t ů« (ne atheistovu!) (A un dîner d'Athées, přeložil špatně p. F r a n t. Š e d i v e c) máme výtečný, správnou a jadrnou češtinou se vyznamenávající převod »Ž e n a t é h o k n ě z e« (»U n p r ê t r e m a r i é«) z péra p. A r n o š t a P r o c h á z k y (33. sv. Symposia p. Hugo Kosterky 1907).

Veškera tvorba Barbeye d'Aurevilly na pravdivém pozorování: »observation vraie«. Jeho poetikou jest, že »malíři mohou malovati všechno, a že jejich malba j e s t v ž d y d o s t i m o r á l n í, j e-l i t r a g i c k á a p ů s o b í-l i h r ů z u z v ě c í, o n i c h ž v y p r a v u j e. Abecedou romancierů jest život všech těch, kdož mají vášně a dobrodružství, a běží jen o to, s diskrétností hlubokého umění kombinovati písmena této abecedy.[6])

Podobný pojem, jako Goethe v apperçu, měl Barbey ve slově »l'anecdote«, čili »concentration même de l'histoire«. Proto také píše, že v malých medaillonech (jako jsou jeho »Diaboliques«) jest nahromaděno více pravé historie, skutečného děje, než v množství velikých stran, snažících se býti obrazem bytí. Veškerými jeho pracemi vane dusivá atmosféra neúprosné a neodvratné fatality, osudů děsivých svou tajemností a pekelností, vyúsťující namnoze až v šílenou perversi. Takový jest osud hrdiny románu »Ženatý kněz«, abbé Jana Sombrevala, jehož zjev už sám má do sebe cosi ďábelského. (Srv. str. 21—22 v překladu.) Podobáť se »spíše ohromnému orangutanu než člověku«. »Měl jeho široké uši, silně zvířecí šíji, vystupující lícní kosti, huňaté ruce, široká ústa, černý a cynický vzhled«... Tragika jeho postav není náhodná, povrchní, nevzniká z konfliktu s vnějším světem, jest výlučně niterná. Člověk nevědomě podléhá vedení svých nevysvětlitelných instinktů, nutících ho na cestu zločinu. B. d'Aurevilly dovedl ve svém díle, jak praví krásně p. Artur Breiský (str. 9. cit. čl.) »ztlumočiti š í l e n o u r o z k o š z l o č i n u a h ř í c h u, n á d h e r n ě p o n u r é m e l o d i e n o c í h a z a r d n í c h č i n ů, o p o j n o u r o z k o š o n o h o v y s m í v á n í s e v l a s t n í m u o s u d u, v l a s t n í m u s r d c i, o n o h o d o b r o v o l n é h o z a p r o d á v á n í s e ď á b l u.« Tak, podobá se, zahrává se svým životem abbé Sombreval, tak divoký a excentrický Néel (srv. jeho strašlivou jízdu, líčenou ve XIII. kap. »Ženatého kněze«; překl. str. 178 až 194), tak úchvatně krásná Rosalba, zvaná »Pudica« z »Hostiny atheistů«.

Barbey byl velice smyslný — takoví jsou všichni jeho rekové — Ryno du Marigny stejně jako abbé Sombreval, Mesnilgrand jako de Brassard. Jim žena není než »réverbération de quelque chose, l'écho et le reflet de quelqu'un ... le caméléon singulier qui prend tous nos couleurs et nous les renvoie«. Proto v nejvyšším okouzlení a omámení, jež pociťují ve vášnivé lásce k ženám, jest přimíšeno vždy něco brutální, přímo barbarské a surové nenávisti, jako když major Idor ve vojácky bezohledné a zvířecky běsnící žárlivosti, jakoby beze smyslů, pečetí nahé tělo překrásné Rosalby. Slova Oskara Wilda o Guy de Maupassantovi možno docela dobře applikovati na tvorbu Barbeyovu.

Svou ostrou, kousavou ironií a svým drsným živým slohem svléká život s těch několika nicotných cárů, jež jej ještě zahalují, a ukazuje nám nečistou, bolestnou, jitřící se ránu. Píše děsně mdlé tragoedie, v nichž jeden každý jest směšný, trpké komoedie, při nichž se nemůžeme smáti pro skutečné slzy.«

Jean de Gourmont pokládá Barbeye za »nejrytířštějšího representanta ducha francouzského v 19. věku«, žíravého, ironického a plného smyslnosti protichůdné oné zlořečené vulgární, davové sensibilitě.

*

R a i n e r M a r i a R i l k e: **Dvě pražské povídky.** Přel. Jan Löwenbach. Nákladem J. Otty. »Knihovna Zlaté Prahy«. 1908. Za 1 K 50 h.

O jakýsi druh národnostní filosofie pokusil se svým způsobem p. R. M. Rilke, a divná věc u českého Němce, o druh filosofie dokládané spravedlivě, objektivně, bez nacionální škorpivosti a znepřáteleného utváření politického života, které způsobily, že vždy více ubývá vnějších styčných bodů mezi oběma, v podstatě úzce spřátelenými kulturami, českou a německou v naší vlasti. Jako p. Hugo Salus pomíjí i p. R. M. Rilke pěnu denního rozvoje, jež obvykle potřisňuje i sféru kulturní, a na půdorysu územního souručenství a positivně dané situace (»Němci nerozumějí naší zemi a proto nám ji nemohou nikdy vzít. Na hranicích jsou přece veliké lesy a hory, tam sedí Němci docela pevně, není-li pravda? Ale ty tvoří vlastně přece jenom celé země rámec. To, co leží mezi tím, ono množství polí a luk a řek, jest naše vlast, to patří nám, jako my patříme k tomu se vším u nás« — str. 22) buduje názory docela sympatické.

Je to arciť dílo naprosto personální, dílo nenapravitelného romantika, jenž sice obložil se aktualitami, ale nedovede překonati vrozený sklon, už proto ne, že i knihu tak příznačnou, jako jsou »Dvě pražské povídky«, komponuje

[5]) Artur Breiský, čl. cit., str. 10.

[6]) Srv. úvod k »Les Diaboliques«. (E. A. Poe: »ultimate object of poetry is truth«. The Poetic Principle).

pod zorným úhlem »minulosti, otčiny a dětství«, jak praví v předmluvě, a že ji umisťuje do prostředí pražského, »bohatého, obrovského eposu umění stavitelského« (37), ku kterému pohlíží s netušenou láskou a pietou. Z těchto citových, romanticky podbarvených a až na mystiku dovršovaných složek musí ovšem dojíti se k filosofii osobité, víc estetické než myšlenkové, a udržel-li p. Rilke přes to harmonisaci, je to sympatickým činem i pro český nacionalism. A kdo specielně tuto notu by sledoval, najde další důsledky, na př. traktát proti francouzským vlivům na českou literaturu, horování pro čistotu jazyka (16—17), smysl pro vlastenecký historism (19), plaidoyer pro socialisaci umění (21) a jiné »zlomky velikého monologu« (str. 80), hovořícího pro užitek český. Je z toho mnoho jen napovězeno, zahaleno do temna pochyb a dohadů, skryto pod patinou staré romantiky, neboť panu R. M. Rilke toto thema nebylo uměleckým účelem, nýbrž pouhou vedlejší položkou, kterou bylo též třeba vyříditi, ale nikoli výhradně. Vlastním světem tohoto díla je čistá poesie světelných effektů, pro které našel p. R. M. Rilke řadu nových vyjádření a přirovnání, opožděná romantika, jevící se jako tvůrčí nutnost, stylisující vždy látku třeba nejčasovější, citový rýsek života osobního. A tu Praha se svou reflexivností dějinnou, se svou staffáží tajuplnou a napovídající, s ovzduším plným starých zkazek, pověr a zvyků je nejvhodnějším dějištěm a doba procesu s Omladinou nejlepší dobovou fází, aby posloužily k vytvoření silného dramatu. Pan R. M. Rilke má mimo to smysl pro barvu dne; jeho pražské typy a scény z kaváren, dvorů a atelierů jsou bystře chycenými snímky ulice, a kdyby v ději obou novell bylo tolik přesnosti a jasnosti, jako je v těchto detailech, byla by to cenná knížka.

Artuš Drtil.

*

»Dvě pražské povídky« náležejí k nejstarším pracím německého rodáka, sympatického básníka Rainera Marie Rilka. Od jejich otištění změnilo se mnoho: ani autor, ani literární stanovisko německé literatury ku Praze není zdaleka takové, jakým je ukazuje tento valně zpožděný překlad. R. M. Rilke dospěl k neobyčejně zralému lyrickému symbolismu a k bohatému umění básnického slova, dlouholeté a hluboké studium umění výtvarného naučilo jej plastice, která v soudobém německém verši sotva má rovnu. Mladí němečtí autoři pražští rádi líčí svoje rodné město, nejčastěji v politickém vzduchu a v národnostním boji, leč — až na nejnadanějšího a nejpůvodnějšího z nich, mladého M a x e B r o d a (»Experimente«) — pravidelně dávají svým knihám vyznívat protičeskou tendencí, ať ji vyjadřují bojovně, jako K. H. S t r o b l (»Die Václavbude« a »Der Schipkapasz«) nebo J u l i u s K r a u s »Prag«, ať ji proměňují v tichou resignaci, jako A u g u s t e H a u s c h n e r (»Die Familie Lowositz«). Rainer Maria Rilke sám v poslednějších pracích k Praze se již nevrací.

*

Sebrané spisy Maupassantovy počíná právě v sešitech vydávati nakladatelství J. R. Vilímkovo, zahajujíc je svazkem novell, přeložených Jar. Vrchlickým a nazvaným po první povídce »F i f i«. Klassik francouzské novelly, jímž mezi umělci naturalistickými byl Guy de Maupassant, jest v naší literatuře dobře znám, třeba že překlady jeho děl nejsou stejné ceny. Většinu jeho povídek máme vydánu v různých, libovolně seřazených souborech pod nejrozmanitějšími názvy, a i hlavní jeho romány, kde za lehkost tónu, gallskou vervu, zdravý mužný humor dává hluboké pohledy psychologické, jemnou analysu vniterných stavů, vážnou melancholii životní pravdy, jeho »Petr a Jan«, »Naše srdce«, »Silné jako smrt«, »Život«, přešly do našeho písemnictví. Přece však nechceme v souborném vydání Vilímkově viděti literární zbytečnost a třeba že bychom je raději viděli bez rušivého průvodu illustračního, slibujeme si od něho kromě důkladné přesnosti v překladech také úplnost, kterou umožňuje současné velké francouzské vydání Conardovo. Guy de Maupassant, tento nejfrancouzštější z novellistů současných, tento nejpravdivější z kronikářů mravů a lásky druhé polovice XIX. věku, plně zaslouží si takového representačního uvedení k nám.

STUDENTSTVO

Stávka posluchačů na zemské hospodářské akademii v Táboře.

(Dopis z kruhů studentských.)

Nedávná stávka posluchačů na táborské hospodářské akademii připamatovala naší veřejnosti zase jednou tento zapomínaný ústav. — Dřívější střední hospodářská odborná škola reorganisována byla r. 1900 v hospodářskou akademii, v t. zv. vyšší střední školu (v. nedávnou zprávu ministerstva orby o zemědělském školství). Vyžaduje se nyní vyšší předběžné vzdělání (absolvovaná střední škola), zrušena proto připravka a látka učební zhuštěna na dva roky řádného studia. Reorganisace učebního plánu nebyla však provedena šťastně, hlasy proti ní se ozývaly od počátku — na př. v ročnících Almanachu Slavie, ale i jinde, — a byla také příčinou vy-

puknutí stávky. Látky, která se podává a která se od posluchačů vyžaduje, jest prostě příliš mnoho na krátká dvě léta. Letos 60 posluchačů ze 140 (tedy téměř polovina!) nemohlo povinnostem svým dostáti v čas, žádali prodloužení zkušebního terminu, ale byli se svou žádostí odmrštěni.

Avšak asi více než odmrštění žádosti pohněval posluchače způsob, jakým jim bylo sděleno. Na škole táborské reorganisována byla totiž litera, duch zůstal týž. Statutem akademie jest na př. také určena volba rektora professorským sborem. Ve skutečnosti však professoři z úcty k svému bývalému chefu volí stále za rektora řed. Farského, a pan ředitel vládne nadále svým byrokratickým způsobem, jenž s n a d hodil se kdysi, kdy ústav navštěvován byl absolventy měšťanských a nižších středních škol, dnes však, kdy přicházejí na akademii lidé vyspělejší, mnozí s lety akademického studia, jest naprosto nemožný. Nynějším posluchačům nemůže býti nikterak volno na ústavě za regimu řed. Farského. Není zde místa vypočítávati všechny ty zvrácenosti disciplinv táborského ústavu, ten dvojí loket, jakým se měří, to utápění se v klerikalismu atd. Jen jednou ukázkou nutno demonstrovat poměry: Posluchači mají spolek místodržitelstvím povolený, jenž ročně pořádá několik tanečních zábav a výletů, když však na spolkové schůzi chtěl pojednati o násilnostech páchaných na slovanských posluchačích v Libverdě, nebo když chtěl uspořádati večer Čechův (!), byly mu schůze ředitelstvím zakázány. Pořádal letos manifestační slavnost ve prospěch ÚMŠ., věneček, akademie, promenádní koncert, výlet — vše povoleno, ale schůze, na níž měl posluchač promluviti o hospodářském školství, znemožněna, poněvadž řeč přišla dříve k censuře sboru a tam zmrzačena tak, že autor se k ní nechtěl již hlásiti atd. — Přirozeně docházelo stále ke konfliktům; časem objevila se nespokojená lokálka v tisku, ale hned nejkrutší tresty hledaly toho, kdo se mohl osmělit promluviti, a ředitelstvo neštítilo se ani slíditi po pisateli; nespokojenci pak trestáni, že nedána jim stipendia, odmítány jejich žádosti za osvobození od kollejného atd. A asi sotva lepší byl by obraz poměru assistentů k professorům. Ale to spadá zas do jiné kapitoly.

Vyvrcholením nespokojenosti byla letošní stávka. Posluchači, jimž odmítnuta byla žádost o prodloužení termínu, žádali o vysvětlení, ale ředitelstvo odmítlo jakékoli jednání se studujícími. To nalilo jen oleje do ohně nespokojenosti.

Týdenní stávka skončila studentům šťastně. Zástupci kuratoria a zem. výboru přistoupili na všechny požadavky posluchačů, čímž zahojeny jsou nejpalčivější rány aspoň na čas.

Dojde k reorganisaci ústavu. A tu pokládám za včasné upozorniti českou pokrokovou veřejnost, aby bděla nad chystanou reformou, nenechávala p. Schönborna bez dohledu. Českému národu nesmí býti lhostejno, jak bude vychováváno jeho hospodářské úřednictvo, jež má velký úkol na českém venkově, česká veřejnost musí míti zájem na tom, aby české úřednictvo zněmčilé šlechty a nájemců židů mělo pevnou páteř, nezlomený charakter. A ten táborská škola za dnešních poměrů dáti nemůže! *K. M.*

Poznámka redakce. Dopis tento nedotýká se sporného postavení táborské akademie v organisaci školské a jejího poměru k zemědělskému odboru pražské techniky, o kterémž bodě přineseme stať jindy. Ostatně necháváme dopis beze změny, aby veřejnost seznala názory a požadavky studentstva z původního pramene.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Naše studentstvo o reformě středního školství.

Opravný ruch, jejž letošní ministerská anketa středoškolská vzbudila v paedagogické literatuře německé, počíná se už také jeviti v literatuře naší. Je významno, že řadu spisů o reformě středoškolské u nás zahájily dvě publikace studentské. Jest to spisek: »V l á d n í a n k e t a o r e f o r m ě s t ř e d n í š k o l y«, jejž uspořádal za přispění českých účastníků ankety Jos. Šlegr a jejž vydal Časopis pokrokového studentstva jako VI. sv. své Knihovny (Praha, 1908, 70 str., cena 1·30 K); a práce F r a n t. Š e l e p y: Z á k l a d n í o t á z k y r e f o r m y s t ř e d o š k o l s k é, kterouž zahájila svoji Knihovnu »Studentská revue«. (V Praze, 1908, 44 str., cena 80 hal.) První publikace je pouhým referátem o vládní anketě, a měla až dosud proti ostatním referátům novinářským tu přednost, že podávala plněji obsah řečí českých členů ankety. Nyní, po vydání stenografických protokolů o anketě (Die Mittelschul-Enquete, Wien—Hölder, 1908, 760 str., cena 18 K) má spisek cenu leda pro rychlou informaci a pak obsažným článkem prof. dra Drtiny: »O významu středoškolské ankety«.

Významnější, poněvadž původnější, jest práce p. Šelepova. Po stručné předmluvě doc. dra Ot. Kádnera, jenž na třech stránkách nastínil přítomný stav otázky reformy středoškolské, podává p. Šelepa nejprve základní

otázky reformy středoškolské a pak, jako důsledek této hlavní části své práce, stručný návrh organisace středního školství. Především stanoví správně pojem výchovy jakožto úmyslné činnosti, kterou lidé udržují, podporují a určují vývoj nedospělého individua po všech jeho stránkách; stupňovati všestranně a plně tento vývoj živoucnosti je cílem výchovy. Činitelem výchovy není jen škola, ale také rodina a společnost, jimž připadá také značný díl zodpovědnosti, nač tak často se zapomíná. Potom probírají se úkoly těchto tří činitelů A) ve výchově tělesné, B) ve výchově rozumové, C) ve výchově citové, D) ve výchově mravní. Vyjmeme jen některé jednotlivosti.

Při výchově tělesné dává se zcela správně přednost sportu na zdravém vzduchu před tělocvikem v uzavřených místnostech a na nářadí. Sedění zdá se býti p. autorovi nutným zlem našich škol.

Na volné pocházení žáků po třídě nelze ovšem mysliti, ale zajisté dalo by se po našem soudu ono zlo zmírniti, kdyby v každé třídě místo zadních lavic byl jistý počet pultů, u nichž by mohli žáci střídavě podle své vůle hodinu postáti.

Zle prohřešuje se na tělesné výchově mládeže společnost, jejíž hospodský život otravuje zdraví naší mládeže třemi hroznými jedy: alkoholem, nikotinem a prostitucí.

Výchova rozumová je hlavní domainou školy, při níž však místo dosavadního verbalismu musí zaujmouti chápání věcí samých, místo passivní recepce aktivní hledání pravdy. Mrtvé jazyky jest ze stř. školy vyloučiti, jejich literární plody jest poznávati v jazyce mateřském.

Ve výchově citové jest podporovati slastnost života jednotlivcova, poměr učitele k žáku musí býti poměr lásky. Jest pěstiti cit pro pravdu a na jeho základě vzbudí se cit závislosti na neměnitelných zákonech dění přírodního a světového, tedy cítění náboženské. Zvláštní vyučování náboženské stává se tak zbytečným. City aesthetické mohou se dostaviti jen tehdy, jsme-li nitrem svým příbuzni umělci a máme-li dostatečnou průpravu smyslovou a životní, čili k umění jest vychovávati krásným životem a prací.

Vrcholem veškeré výchovy je výchova mravní, to jest pěstování dobrých návyků, k čemuž nejlepším prostředkem jsou ne mravokárná slova, ale dobrý příklad, bezúhonný život učitele, rodiny, společnosti. Chovanec má dojíti samostatnosti v myšlení a jednání, má dovésti sám sebe vychovávati. Učinila-li se škola takto sama zbytečnou, naučivši chovance kritické sebevýchově, pak teprve splnila svůj úkol.

Ve všech těchto čtyřech různých stránkách výchovy, jež přece jen zase musí býti jednotná, musí býti splněny podle p. autora tři požadavky: individualisace, naprosté svobody chovancovy a samočinnosti. Požadavek samočinnosti žákovy splňuje střední škola již téměř všeobecně, ač jí to p. spis. upírá; požadavku individualisace nebude moci dostáti tak dlouho, dokud bude úkolem jejím hromadné vyučování; individuální výchova je možna jen tam, kde má vychovatel na péči jen jediného žáka. Ani rodiče nedovedou více dětí současně vychovávati individuálně. Požadavek naprosté svobody chovancovy pak je zcela ideální. Činnost vychovatele má prý záležeti jen v podporování osobního života, nesmí nikde omezovati. To však předpokládá chovance, který si nepřinesl na svět nižádných zděděných špatných vlastností, který žije v andělském ústředí, prostém všech zlých vlivů, jenž dovede již hodnotiti slasti životní, dávati přednost stálejším před prchavými a snad i záhubnými. Poněvadž však tyto předpoklady nikdy se nesplní, bude musiti učitel vždycky obmezovati, zakazovati, a nejen nechati volně vyvíjeti.

Tím již naznačili jsme základní vadu celého spisu, že totiž předpokládá poměry ideální. Odtud také jeho naprosté odsuzování nynějšího systému školského, jež jest tím povážlivější, že spis je určen středoškolské mládeži samé. Postavíme-li se na vysokou horu ideálu školního, pak ovšem bude se nám celá budova školního zřízení zdáti nicotnou. Postavíme-li se však do toho ústředí, v němž budova stojí, najdeme snad leccos špatného, ale též leccos dobrého.

Avšak i přes tuto svou vadu, jíž tak rádo přináší první nadšení, souhlasíme plně s úsudkem p. doc. dra Kádnera, že všeobecné theoretické úvahy p. spisovatelovy jsou hluboké, pokrokové a zajímavé, jak snad i hrstka vytržených tuto myšlenek dokazuje, a jsme přesvědčeni, že spis se zájmem si přečte nejen student, jemuž je dílko předem určeno, ale i odborník.

V. Hulík.

ZE DNE

Klerikál českým ministrem krajanem? Skoro ve všech kombinacích nového kabinetu se vyskytoval dr. Hruban jako kandidát na české ministerstvo krajanské. K vůli komu by se stal ministrem, je jasno: z lásky k Čechům anebo k vůli 15 hlasům českých klerikálů jistě ne (kdyby na 15 hlasů připadal ministr, musili bychom my Čechové ve Vídni mít ministrů sedm!). Tedy beze vší pochyby k vůli křesťanským sociálům německým. Tímto bídným tahem černé armády by tedy český národ obdržel ministra krajana — ve prospěch Němců, neboť »čí chleba jíš, toho píseň zpívej«.

Strannický fetišismus. U příležitosti voleb do říšské rady přinesl »Přehled« článek, kde bylo poukázáno k tomu, že tvoření se politických stran dle zájmových skupin obyvatelstva není o sobě zlem, nýbrž přirozeným vývojovým stupněm života politického. Nesmí býti ovšem zapomínáno na to, že i zájmová sdružení politická vedle úkolů, daných hospodářskými potřebami jisté hospodářské vrstvy národa, mají povinnosti vůči národu jako celku, které nutno plniti na prvém místě. Jinak vzniká choroba života politického, spočívající v tom, že na místě jednotící idee národního prospěchu vyvine se strannický atomismus, sledující zaslepeně úzké zájmy skupin ku škodě celku. Pohříchu vidíme — až příliš brzo — že toto vyšší hledisko nedochází žádoucího porozumění. Strana agrární provedla první výstřelek zájmového politikaření, vnutivši koaličnímu ministerstvu Beckovu ministra krajana, ač věděla, že v tak těžkých dobách žádá zájem národa, aby na důležitém místě ve vládě působil člověk v životě politickém osvědčený a bezúhonný, a ač musila býti přesvědčena, že takovým člověkem není ministr Prášek. Zdálo se jí důležitějším, aby ve vládě seděl agrárník, než aby tam působil výborně kvalifikovaný český politik. Ustanovení zástupců pro zemskou školní radu je druhým chybným krokem chorobné politiky zájmové. Dle početné síly agrární strany náleží jí místo v nejvyšší zemské instanci školní, a tudíž musil ustoupiti zájem národa, aby se vyhovělo strannické ješitnosti agrárnické. Na místo škol. rady Metelky dosazen dr. Pazderka s podobným »úspěchem«, jako když dra Pacáka vystřídal Prášek. Následkem nevole, již způsobilo v české veřejnosti vyloučení šk. rady Metelky, rozhodla se obec pražská ustanoviti jej za svého zástupce v zem. školní radě a obětovati dlouholetého pracovníka ve věcech školských — dra Srba. Byla to ovšem se strany radnice, ovládané mladočechy, oběť nadmíru lehká. Zájem »všenárodní« žádal, aby redaktor Anýž za každou cenu byl národu zachován na místě tak důležitém a tak nezbylo, než hoditi dra Srba přes palubu a vzdáti mu díky — povstáním s míst. A přece musíme konstatovati, ač dr. Srb náleží straně, se kterou se v názorech rozcházíme diametrálně, že jest jedním z nejlepších znalců školního zákonodárství a pracovníkem, jehož svědomitost a poctivost jest uznána všeobecně. Mimo tyto vlastnosti hodil se pro místo v zem. školní radě i energií a seriosností, s níž dovedl vystupovati vůči místodržiteli v otázkách školství menšinového a které sluší děkovati za to, že nepřítel českého školství vicepresident Zabusch odešel na odpočinek. Na radnici spěje naše politika k bankrotu, protože se nemůže odhodlati obětovat několik podezřelých lidí zájmu obce, jinde zase proto, že ochotně obětuje lidi, kteří by měli býti v zájmu věci na svém místě zachováni... Jeden úspěch však přinesla aféra mandátů do zemské školní rady: Dr. Podlipný konstatoval neslučitelnost říšského mandátu s funkcí v zemské školní radě. Byl by si troufal protestovati proti hromadění veřejných funkcí za života dra Herolda? Či se snad náhle pohnulo svědomí ve straně, smutně proslulé svým mnohoobročnictvím?

Informovanost českých novin. Přinesli jsme v č. 4. z péra dra A. Nováka obšírnou kritiku stati o české literatuře, kterou do sborníku »Kultur der Gegenwart« napsal prof. Máchal. Obšírné a vyčerpávající recense nevšiml si až na výjimky (brněnská Snaha) u nás nikdo, naopak nyní, několik neděl po našem článku, časopis po časopise otiskuje nesmyslnou noticku, připisující autorství stati oné — dru Jakubcovi!! Pokud jsme mohli stopovati, vylíhla se tato kachna v Nár. L., odkud se přestěhovala do Práva Lidu a Osvěty Lidu. Potom si stěžujme, že o nás mají chybné informace Němci.

Svítá? Národní Obzor zmiňuje se 7. listopadu o německém vydání Březinových »Ruk«: »Můžeme býti zvědavi, jak přijme německá kritika největšího našeho básníka; snad to bude působit i na naše revue, které systematicky umlčují jeho význam, aby zachovaly državu svým oblíbencům, hlavně J. S. Macharovi.« Čas 8. listopadu pak přináší referát o Rukách, který sice je psán chaoticky, směšuje rysy k sobě nepatřící a ocítá se na scestí úzkou, pochybenou paralelou

Březina-Whitman, ale jeví dobrou vůli, vystihnout Březinovo dílo věcně a postavit jeho význam do důstojného světla.

Polemika mezi drem Zdeňkem Nejedlým a hudebním odborem Umělecké Besedy se vede dále. Na zasláno U. B. v Nár. Listech z 1. t. m. dr. N. odpověděl tamže 10. t. m. novým zasláním, ve kterém nedotýkaje se ostatních bodů sporu tvrdí, že kromě originálu partitury Pražského Karnevalu existuje ještě opis, který on měl v rukou a ze kterého nabyl přesvědčení o chybách, které výtahu U. B. vytkl. Kdo teď má pravdu?

Několik slov o inserci. V naší veřejnosti vyslovují se právě v nynější chvíli časté výtky, že konsument takřka nemá vodítka, jež by mu bylo zárukou, že kupuje u firmy české. Vytýká se denním listům, že přijímají inserty firem německých a přispívají tak k nejistotě v konsumentstvu. Nutno však uznati, že takováto výtka nebyla by spravedlivou. V inserci spočívá kus finanční základny listu, a bylo by saháním na jeho existenci, když by měl velkou část dobře placených inserátů odmítati. Chyba neleží v administracích našich listů, nýbrž v liknavosti a netečnosti našich kruhů obchodních a živnostenských. Veliká většina našich závodů vůbec neinseruje, spokojujíc se šířením svého jména od úst k ústům, jiní platí insert jako kus povinnosti k straně, časopisem representované, jiní jako nutné zlo, aby se zbavili některého sběratele insertů. A přece by ty tisíce českých firem mohly obsaditi insertní stránky našich listů, mohly by svépomocí takovouto přispěti k vyjasnění národnostní stránky života hospodářského. Firmy, které po perfidiích Tagblattu a Bohemie objevují se v jejich insertních sloupcích, dávají s dostatek na jevo svoje »české« smýšlení — a je tedy doba nadmíru příznivá k tomu, aby se českost a nečeskost jednotlivých firem projevila mimo jiné i v inserci.

Mezinárodní svaz učitelský (Internacia Asocio de Instruistoj) ustavil se definitivně v srpnu r. 1908 v Drážďanech po přijetí stanov, jež vypracoval přípravný výbor, zvolený v Cambridge r. 1907 (za Angličany F. Maréchal, za Čechy Th. Čejka, za Francouze F. Durieux, za Rusy R. Frenkel). Svaz sdružuje učitelstvo všech kategorií a stupňů a předním jeho cílem jest usnadňovati sblížení učitelstva i žactva různých zemí a národů, dále pak mezinárodními styky napomáhati rozvoji a řešení otázek, jak pedagogických, tak i stavovských. Mimo to bude Svaz sám vydávati nebo spolupůsobiti při vydávání důležitých děl pedagogických. Vedle uvedeného je též úkolem Svazu organisace vzájemné korrespondence jak učitelské, tak žákovské, organisace cestování učitelů i žáků do cizích zemí, zřizování mezinárodních kolonií v různých zemích, kde by učitelé a po případě i žáci mohli tráviti prázdniny. Nákladem Svazu začal počátkem listopadu 1908 vycházeti časopis »Internacia Pegagogia Revuo«, oficiala organo de la »Internacia Asocio de Instruistoj«, obsahující články pedagogické, zprávy o školství a učitelstvu všech civilisovaných národů, posudky vědecké literatury (pokud se vztahuje k práci školské) pedagogické, spisů pro mládež i pomůcek učebných rázu mezinárodního, přehledy pedagogické literatury časopisecké, různé zprávy a informace, korrespondence (zejména adresy a různá sdělení těch, kteří chtějí navázati korrespondenci s kollegy cizími za účelem informací neb prací vědeckých). Členové Svazu dostávají časopis »Internacia Pedagogia Revuo« ze členský příspěvek 2 K 50 h, nečlenové za roční předplatné 3 K 80 h. Zásilky pro redakci i administraci buďtež adresovány: Th. Čejka, učitel, Bystřice-Hostýn, Morava, kdež lze obdržeti i ukázková čísla »Internacia Pedagogia Revuo« (za 50 h, zaslaných v pošt. známkách).

Z časopisů.

Věstník českých profesorů v novém ročníku má na úvodním místě dobře informující, kritický článek redaktora prof. Vojt. Hulíka: Naše nová reálná gymnasia, kde mezi jiným poukázáno, že zemská škol. rada bude postavena před otázku: má-li být němčina na nových středních školách nepovinna. — (Ostatně viz předešlé číslo Přehledu.) — Poukazuje, jaká práce čeká spolkovou organisaci, jednotlivé sbory: poučovat veřejnost o nových typech a působit na příslušné činitele, hlásit se o nové střední školy. Bude potřebí postupovat soustavně při přeměně starých typů a regulovat přeměny ty; sekce pro reformu střed. školství při prof. spolku může dobře napomáhat radou. — Několik poznámek a myšlenek k úpravě žákovského disciplinárního řádu pronáší dr. V. Müller. Zmiňuje se také o drsné formě dnešního »kázeňského« řádu i o některých nedostatcích v jeho materiálním obsahu. — Poznámky k informační knížce »Kam po maturitě«, jež napsal

dr. Jos. Chlumský, opakují stesk, že dnešní škola raději počítá s veličinami imaginárními nežli s potřebami životními, a to nejen v mathematice, nýbrž i v jiných předmětech. Mají-li se vyhlídky čes. studentstva zlepšit, třeba dvojího: a) co nejlepšího a největšího vyzbrojení, a to jak po stránce duševní, tak i tělesné: dokonalá znalost jazyků, všímat si více života praktického, hospodářského a obchodního, obratnost ve veřejném vystupování, ráznost, pohotovost, samostatnost, dovednost řečnická, dobrý tělesný vývin a způsobilost; b) nutno hledat nové cesty a nová místa služebného zaopatření. »Ještě však důležitější dráha a jediné východisko z trudného postavení jest, aby se studentstvo ve větší míře věnovalo obchodu a průmyslu.« »Zvrácené vychování většinou, předsudky a skutečné obtíže odvracejí od obchodu a průmyslu.« Správně je vystiženo, že dnes dlouhé studium se nevyplácí. — Pak následuje článek, hledící k methodě výkladů literárních, další k reformě vyučování mathematiky, o praktických cvičeních přírodopisných, jak zlepšiti středoškolské figurální kreslení. Ant. Krištof podává zprávu o sjezdu čes. učitelů tělocviku. »Literatura« čítá 22 posudků, upozorňujeme zvláště na referát o debattách c. k. zoologicko-botanické společnosti vídeňské (soukromá anketa reformní) a na příslušné resoluce. — Nově zavedená rubrika: »Naše studentstvo« chce sledovati duševní proudy v oněch kruzích. — Skutečnost dokazuje a redakce je nám zárukou, že ušetřeni budeme všelijakých roztodivných statí... a že se redakce bude snažit při čilé a co největší součinnosti členstva vyhovět přísným výběrem i nutnému přísnému měřítku moderních požadavků při časopise učitelstva středoškolského, časopise, jenž má být jeho skutečným tiskovým orgánem.

Pokroková Revue zahájila V. ročník článkem p. Lva Borského »Pohádka o »malém« národu«, který živě a zajímavě protestuje proti realistické theorii o malém národě, a končí prohlášením, že »jediným problémem »malého« národa jest státi se národem velkým«. Budeme míti snad brzy příležitost vrátit se k téže věci obšírnější úvahou, jejíž uveřejnění dosud bylo zdrženo zevními okolnostmi.

Listárna redakce.

Všechny, kdo z redakce PŘEHLEDU mají déle vypůjčeny knihy i jakékoli jiné předměty, zejména čísla časopisů, žádáme zdvořile, ale důrazně, aby je bezodkladně navrátili, ježto jest jich potřebí k revisi knihovny. Red.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. B. Melichara v Hradci Králové: F. W. Foerster: Pohlavní mravouka a výchova. 134 str. za 1 K 80 h. — **Nákl. J. R. Vilímka:** K. Klostermann: Urvané listy. 344 str. za 3 K 50 h. — J. Klecanda: Mezi víry a skalisky. 340 str. — H. Uden: Diář (Znělky). 112 str. za 1 K. — E. Zola: Rozvrat. Přel. B. Frída. 664 str. za 4 K. — **Nákl. vlastním:** F. S. Frabša: Zamlklé parky. 47 str. za 1 K. — **Nákl. České Akademie:** Dr. Č. Zíbrt (a dr. J. Volf): Bibliografie české historie. IV. sv. 2. 290 str. — **Nákl. J. Laichtera:** Dr. E. Babák: Tělověda. 1000 str. za 13 K 50 h. — B. Němcová: Pohádky. 80 str. za 40 h. — **Nákl. Unie:** Sebrané spisy M. A. Šimáčka: I. Chci žít. 377 str. za 4 K 80 h. — IV. Poslední scéna. Hrobu a životu. Pomluva. 226 str. za 2 K 25 h. – VII., VIII. Ze zápisků Phil. stud. Filipa Kořínka. 356 str. za 3 K 50 h a 485 str. za 6 K 05 h. — IX. Dvojí láska. 512 str. za 5 K 10 h. — **Nákl. J. Otty:** R. Jefferies: Příhody mého srdce. Přel. M. Jesenská. 137 str. za 1 K 40 h. — F. Scholz: O lékařích a nemocných. II. 74 str. za 1 K 40 h. — M. Maeterlinck: Dvě loutková dramata. Přel. M. Kalašová. 70 str. za 20 h. — H. Ibsen: Brand. Přel. K. Kučera. 350 str. za 4 K 40 h. — Vídeňský Národní Kalendář. Za 1 K. — L. N. Tolstoj: Vojna a mír. II. díl za 2 K. — **Nákl. F. Topiče:** Z. Winter: Dva dni na staroměstském domě radním. Za 70 hal. — **Nákl. České Akademie:** Filosofické spisy V. Zahradníka. Vyd. F. Čáda. Díl II. 406 str. — Prokopa písaře: Praxis Cancellariae. Vyd. F. Mareš. 170 str. — Pozůstatky knih zemského práva knížectví Opavského. Vyd. J. Kapras. Díl II. část 1. 258 str. — **Nákl. Moderní Bibliotéky:** Grazia Deledda: Pokušení. 80 str. za 80 hal. — **Nákl. Dědictví Komenského:** F. Drtina: O reformě učitelského vzdělání. Za 60 hal. — **Nákl. vlastním:** F. Drtina: Aus der Mittelschulenquête. — Význam pansofických snah J. A. Komenského. — Der Staatsvoranschlag 1908 und das čechische Mittelschulwesen. – Školství a učitelské vzdělání v Americe. — Přírodní vědy a vzdělání humanitní.

Upozorňujeme na insert firmy Svoboda a Hinais.

HAVLÍČEK

Napsal dr. E. Chalupný.

Hlasy kritiky:

»Úctyhodná práce píle mravenčí a nakypělá vroucím zaujetím i uvědomělou láskou pro osobu Havlíčkovu. Neopomíjí ani jediné sporné stránky. Při všem čistě vědeckém rázu psána je živým a poutavým slohem, zajímavě a sytě. Není bez interesu pro české poměry že musila vyjíti na subskripci soukromým nákladem, zatím co vznikly u nás celé knihovny na vydání románů Mayových a Cooperových.« Zvon.

»Kdo chce přednášeti o Havlíčkovi, neobejde se bez knih založených tak podrobně jako je tato.« Učitelský Přehled.

»Dílo dra. Chalupného váží nejen rozsáhlým úhrnem vykonané práce, nýbrž také její jakostí. Výklad Havlíčkovy povahy je velmi pozoruhodný a nový, vývoj Havlíčkova názoru náboženského i národního je stopován a rozebrán se vzornou objektivností, kapitola o Havlíčkovi jako spisovateli mnohem zevrubněji, věcněji a přiléhavěji osvětluje předmět nežli životopisy posavadní a v důkladné stati o Havlíčkovi jako politikovi máme výklad veškeré české politiky z doby konstituční a revoluční.« Lumír.

»Toutéž methodou, které užil Masaryk, totiž methodou sociologa a psychologa, dr. Chalupný dokázal neudržitelnost závěrů knihy prof. Masaryka. Kniha zasluhuje pro svou důkladnost i pro svoji šlechetnou tendenci veškerého uznání.« Česká Revue.

»Kniha znamená opravdové obohacení literatury o Havlíčkovi.« Ratibor.

»Práce vystupuje s nárokem náležité důkladnosti a vědecké methodičnosti.« Akademie.

»Pieta, kterou chová autor k svému předmětu, není porušena ani jakoukoli tendencí polemickou ani vyrovnáváním osobních účtů — celé dílo prodchnuto je skutečnou láskou. Chalupný však neupadl do extrému nepravé lásky. V této tendenci spatřuji největší cenu spisu, cenu, kterou musí uznati i ten nepředpojatý čtenář, který snad nesouhlasí s tím nebo oním hlediskem jednotlivé stati.« Osvěta Lidu.

„Spisovatel úplně ovládá látku předmětu, jíž patrně věnoval léta trpělivého studia; knihu založil si na pevném názoru, který provádí důslednou methodou vědeckou; a posléze ku předmětu svému chová se velmi nestranně se snahou po naprosté objektivnosti, která osobnosti líčené nepodkládá tendencí dnešních, nýbrž kreslí ji přesně v duchu doby její a spisovatele vykládá z něho samého.“ Den.

»Kniha svědčí vedle promyšleného a věcného obsahu i o značné, houževnaté píli. A celkově stává se cenným a významným příspěvkem literatury o Havlíčkovi. Prací tou postoupilo se značně ku předu ve snaze vystihnouti ucelený, správný a střízlivý obraz významu Havlíčkova.« Národní Listy.

»Kniha je na ten čas v literatuře Havlíčkovské dílem nejvýznamnějším.« Zora.

O závěrečném oddíle knihy (»Národní povaha česká«) přinesla polská revue »Świat Słowiański« zevrubnou studii, obsahující tento úsudek:

„Nejzajímavější dosavadní filologická charakteristika. Je zároveň nejúplnější. Je nesmírně interesantní, neboť je zpracována v dokonalou formu důsledné rozpravy vědecké. Do záhady o povahách národů přináší beze vší pochyby nový živel.“

Cena knihy o **600 str.** nádherné úpravy je pouze **10 K**, poštou 10 K 80 h. Odběratelům Přehledu o 1 K 50 h levněji.

Kapitola **»Havlíček jako vychovatel«** zasílá se na ukázku za **10 h.**

Objednávky přijímá

Administrace PŘEHLEDU Praha-II., Ječná 5.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor **Dr. Emanuel Chalupný.** — Tiskl **Edvard Leschinger v Praze.**

ROČNÍK VII. V PRAZE, 20. LISTOPADU 1908. ČÍSLO 9.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

POLITIKA

Německo a Vilém II.

V okamžiku, kdy těžiště evropské situace leželo na Balkáně, kdy se připravovala mezinárodní konference o annexi Bosny a Hercegoviny a bulharském carství, uhodil na západě Evropy hrom císařského interviewu v Daily Telegraphu. Dne 28. října uveřejnil anglický list anonymní článek, jenž měl za účel reprodukovati různé rozmluvy německého císaře s anglickými státníky a jehož krátký obsah byl ten, že císař sám snaží se přes city veliké části středních a nižších tříd německého národa, jež nejsou přátelské Anglii, o mír mezi oběma národy. Pamatujme: císař neřekl přímo, že většina národa je protianglická a neřekl také, které to jsou třídy; řekl však, že sám se nalézá v minoritě, ovšem v minoritě nejlepších elementů říše. — K tomu pojilo se pak »odhalení« o tom, kterak německá vláda při všeobecném nadšení pro Bury nepřistoupila na chystanou intervenci Ruska a Francii ve prospěch jihoafrických republik, o válečném plánu, jejž císař vypracoval pro královnu Viktorii, a jenž »zvláštní shodou okolností pohyboval se ve velmi podobných liniích, jako plán adoptovaný skutečně Robertsem a jím též šťastně provedený.« To je v podstatě obsah interviewu, jenž skončil emfatickým prohlášením, že německé loďstvo bude jednou Anglií vítáno, až bude »ve velké debatě budoucnosti« mluviti po boku anglického v Tichém oceáně s Japonskem.

Tedy interview, nebo lépe řečeno reminiscence z hovorů s císařem, jakých bylo by lze najíti a sestaviti řadu, kdybychom chtěli se probírati výroky a klepy posledních několika let. Fakta zde uvedená byla celkem všude v diplomatických kruzích známa a chyba jediná bylo ohřívati je v nynější nevhodné situaci. Toho také dobře využily cizí časopisy a zejména Figaro, jenž právě se nalézal s Německem v ostrém sporu pro affairu casablanckou, v ironickém článku p. Lautiera sešlehal německou nešikovnost, jež prý myslí, že urážkami nejlépe zabezpečí přátelský poměr dvou národů, jež chce Anglii způsobit radost prohlášením, že největší část Němců Anglii nenávidí, a že by anglické armádě se bylo vedlo zle, kdyby jí císař nebyl poskytl almužnou válečného plánu. A socialistické listy německé užily příležitosti, by znovu ukázaly, v čem dle jejich mínění leží kořen nedorozumění mezi Anglií a Německem: nechť přistoupí německá vláda na omezení zbrojení námořního a Anglie pochopí lépe intence císařovy, než z jeho výroků sebe mírumilovnějších.

To byly první kritiky časopisů, jichž chopily se také listy anglické. Všechny byly přesvědčeny o dobrých úmyslech císařových, ale všechny odsoudily zmínku o válečném plánu, jehož prý v žádném archivu nelze nalézti, a všechny vyvodily důsledky z císařova výroku o nepřátelském smýšlení širokých vrstev proti Anglii, důsledky, jež se shodovaly v tom, že anglické námořní zbrojení tím méně nyní může ustati. A ovšem nescházelo ani hlasů, jež v uveřejnění císařských výroků viděly novou blamáž německé politiky, »zahraniční Köpenick«.

Německý císař byl tedy hrdinou dne, ale bohužel smutným hrdinou. Nejmírnější kritiky připouštěly, abych se vyjádřil volně dle Goetha, že jest císař

Theil von jener Kraft,
die stets das Gute will und stets das Böse schafft.

A přece nebylo vše pravda, co se v těch dnech napsalo o Vilémovi II. Přes všecky své chyby má nepopíratelné přednosti. Je upřímný, je temperamentní (až příliš), není ve mnohých věcech pouhý dilettant, jak se o něm soudí, jeho zájem o marinu je politicky správný a jeho slova o budoucnosti Německa na moři se skutečně vyplňují. Je poctivý, je rázný na pravém místě, jak ukázala affaira Eulenburgova, kde se zhostil na ráz neblahého vlivu několika nezdravých individuí. Ale není státníkem, nemá oné pravé

umírněnosti, jíž národ vyžaduje od svých mluvčích a proto se nehodí za tlumočníka svého národa. Když rozpustil v prosinci 1906 říšský sněm, tleskalo mu množství, shromážděné před palácem; když rozťal kouzelný kruh liebenberský, psaly o něm nadšeně časopisy všech frakcí. Ale když chtěl smířit Německo s Anglií, spustila se naň najednou studená sprcha. V čem to vězelo?

Císař dle německé konstituce není ovšem zodpověden za své jednání, jako není žádný panovník na světě. A také ho nenapadlo nésti následky své sdílnosti sám a proto poslal článek, nebo spíše materiál článku, Daily Telegraphu, než byl otištěn, kancléři do Norderneye, by jej pročetl. Nejednal tedy nekonstitučně. Ale osud dle všeho nepřál si ušetřiti Německo ostudy a kancléř dal článek, aniž jej četl, haagskému vyslanci k prohlédnutí, jenž jej zase poslal zahraničnímu ministerstvu do Berlína, jehož chef právě byl v Alpách. A tak článek přečetl podřízený rada, vrátil jej jako »naprosto ne světoborný« a kníže Bülow zaslal jej císaři se svým imprimatur. To je ona komedie omylů, jak ji vytiskly Norddeutsche Allgemeine Zeitung a Berliner Tageblatt. Bülow, ten obratný, věrný, vtipný služebník svého pána, tedy to byl, jenž zavinil celé to neštěstí, jemuž po 14 dní vysmívala se cizí žurnalistika.

Na knížete Bülowa se tudíž sesypal příval hněvu. Neschopný krasořečník, jenž ani nečte dopisů a zásilek císařových, jenž nepochopí důležitosti rozmluv svého vládce, musí odstoupit a zaplatit tím škodu, jíž způsobil národu před světem. A kancléř okamžitě vyhověl situaci a podal ještě dne 30. října demissi, vzav všecku zodpovědnost na sebe. Třetí den po tom pak obdržel zahraniční ministr v. Schön pro nemoc dovolenou a nahrazen bukureštským vyslancem p. Kiderlein-Wächterem. Veřejnému mínění bylo třeba něco učiniti zadost.

Ale Bülowova demisse nepřijata. Buď císař uznávaje chybu kancléřovu nenašel náhrady za obratného kováře liberálně-konservativního bloku, aneb nechtěl obětovati služebníka, jehož vina byla konečně jen formální — buď jak buď, p. Bülow zůstal. A s ním ovsem zůstala i další diskusse o interviewu.

Je nesporno, že interview byl velmi nepoliticky sestaven a že byl velmi nepoliticky uveřejněn v době, kdy měl zasednout říšský sněm, aby provedl ohromnou finanční reformu, či spíše regeneraci říše, jež vyžadovala od národa půlmiliardovou obětavost. Z velké části mají povolené miliony připadnout ovšem i obraně vlasti a tu se ukáže, že neobratná povídavost vrhá říši ne-li do konfliktů s Evropou a Japonskem, aspoň do velmi směšného postavení k celému světu. Berliner Tageblatt napsal tehdy: »Myšlenka, že za jistých okolností na zahraniční politiku vyspělého národa o více než 60 milionech obyvatelích může míti vliv rozmluva po hostině, je tak nehorázná, že lépe jí nedomyslit...«

A tu jsme u jádra otázky: Připusťme, že ony »rozmluvy po obědě« byly všecko jiné jen ne výrazem prozíravého, moudrého politika. Mohou mít skutečně vliv na zahraniční politiku? A může výrok jediné, ať zodpovědné, ať nezodpovědné osoby mít význam tak dalekosáhlý, že celý národ zařídí dle něho své chování k celému cizímu národu? To jsou otázky, jež vynasnažíme se probrati.

Ze všech projevů tisku německého i řečí proslovených v říšském sněmu dne 10. a 11. t. m. je patrno, že článku v Daily Telegraphu se přisuzuje onen vliv na zahraniční politiku. Fakticky ho nemá a nebude mít. Výroků císařových lze sebrati na tucty a mnohé si vzájemně odporují. Jednou spojoval Evropu proti žlutému nebezpečí, podruhé proti panamerické konkurenci; jednou dodal Burům odvahy, podruhé je odmítl, když byli pokořeni. To jsou protivy, jež ovšem jsou nelogické, ale pro světovou situaci nic neznamenají. Národ německý vzpěčuje se osobnímu régimu a nechce nésti zodpovědnost za něco, na čemž sám nemůže spolupracovati. Ale při tom dopouští se sám chyby, maje příliš málo sebedůvěry a demokratického ducha, by pochopil, že císař ve svých rozmluvách je přece jen soukromníkem a že výroky jeho nemají většího významu, než výroky kterékoli vysoké osobnosti aneb kteréhokoli politika, vyjadřujícího se o mezinárodní situaci. Nemají výroky p. Bebela, jenž káže anglickým dělníkům o mírumilovnosti německého obyvatelstva, při nejmenším právě takovou cenu a právě takový vliv na mezinárodní situaci, jako interviewy s císařem? Kdo cítí vskutku demokraticky, měl by to připustit. Nejde o to, zda se vyslovila osobnost zodpovědná neb nezodpovědná, jde o to, tlumočila-li mínění jisté části obyvatelstva a je-li mínění to ve shodě s officielní politikou, jak ji provádí ministerstvo zodpovědné parlamentu a jím kritisované. Zahraniční svět nebude posuzovat mínění německého lidu dle toho, co řekne Vilém II. nebo p. Bebel, pro to, že první je císařem a druhý vůdcem 3¼ milionů voličů, nýbrž dle toho, co uvidí, že se děje ve všech vrstvách obyvatelstva, jehož ústy jsou parlament, přečetná žurnalistika a veřejná shromáždění. Politické strany, které nyní svalují vinu s císaře na kancléře a s kancléře na císaře, daly by lepší výraz svým sympathiím k sousedům, kdyby nehlasovaly pro velké námořní kredity, jež vláda požaduje.

Řečník svobodomyslných stran p. Wiemer žádal dne 10. listopadu v říšském sněmu změnu ústavy v ten smysl, by ministerstvo bylo učiněno odvislým od sněmu a jemu také zcela

zodpovědno. A sociální demokrat p. Singer šel dokonce tak daleko, že chtěl sněmu dáti právo rozhodnutí o válce a míru a právo na volbu kancléře. To jsou požadavky celkem správné, třebas poslední formálně zatím neřešitelný. A všichni řečníci — i konservativní — shodli se též v tom, že císař neměl pravdu, mluvě o zášti širších vrstev Německa proti Anglii a že urazil tak mírumilovnost svého lidu, vždy osvědčenou, a to přiznal ve své odpovědi i kníže Bülow, jenž slíbil svatosvatě, že se nic podobného vícekrát nebude opakovat.

Ale ptejme se, ruku na srdce, plynou ta ujišťování poslanců vskutku z vnitřního přesvědčení, nebo jen z politické chytrosti? Kdo sleduje německé časopisectvo posledních několika let, kdo zná smýšlení obchodních a vojenských kruhů v říši, není tak docela přesvědčen o nepravdě Vilémova výroku. Komu je jasná bezmezná německá pýcha, s níž všude se prohlašuje, že Německo je dědicem Anglie, která jeho bezpříkladnému rozvoji obchodnímu i politickému dosud nejvíce stojí v cestě, kdo čte ony články a noticky různých Hamburger Nachrichten, Überallů a jiných nationalistických listů par excellence — ba i Zukunftu, kde se každý krok Eduardův stopuje s nedůvěrou, kde se jeví předrážděná nervosita z isolovanosti Německa, kde se přímo brojí proti nynější politice Anglie — ten bude velmi rozvažovat, dá-li za pravdu spíše německým poslancům než německému panovníku. Nejde o jednotlivé projevy internationální sociální demokracie, jež arciť representuje značné procento obyvatelstva, ale o to, zda vlna veřejného mínění, jež nutí oba velké evropské soky jednou spolu zúčtovati, nebude v jistém okamžiku silnější, než rozvážné projevy stran pp. Singerových a Wiemerových. A jako r. 1870 nedovedla sociální demokracie zabránit válce, ač nehleděla na Francii nepřátelsky, tak sotva se jí to podaří, kdyby jisté kruhy dnes nebo zítra za vhodné okolnosti národ do ní veštvaly. Evropa přec též čte a slyší jiné projevy, než interviewy císařovy a slavnostní jeho řeči. Čtla pojevy německého smýšlení za burské války a za akce Eduardovy po dvorech evropských r. 1906 a 1907. A tenor německých listů nebyl tehdy jistě přátelský Anglii. A co bylo včera s Anglií, může být dnes s Francií neb jiným státem, jak nás poučila loni marocká aféra. Když zasedá německý národ na soudnou stolici nad svým kancléřem a císařem, ať zasedne též sám nad sebou a vzpomene si, co kdy bylo napsáno a ohnivě promluveno proti sousedům, s nimiž panovník — třeba nevhodnou cestou — se snaží udržeti dobrou shodu. Císařský interview neúmyslně tu postavil německému národu zrcadlo, do něhož by se měly všecky jeho vrstvy dobře podívati, aby v něm neviděly stále jen nejvyšší hlavy říše.

Německý a hlavně severoněmecký absolutismus není dílem císařovým, není dílem nedostatečné ústavy, není vůbec dílem jednotlivých osob. Leží hloub. Leží v povaze Němcově, jenž je proniknut do morku vojenským duchem a disciplinou podřizovati se veliteli. Německo není pouze zemí prušáctví, armády a byrokracie, nýbrž i zemí sociální demokracie a autokratismus p. Bebelův není o nic horší Vilémova, jako pruskému vojáctví se vyrovná disciplinovanost dělnického proletariátu. Politické vzdělání německého lidu je velmi vzdáleno pravého demokratismu a osobní régime vane v Německu všemi vrstvami. Snad budu moci brzy o tom se zmíniti šířeji; dnes chci na konec říci jen toto:

Politika, pravá, cíle svého vědomá, pevná politika, ne dnešní, ne dvou neb třídenní, ale politika velkých perspektiv vyžaduje dvou činitelů: silné, nadšené, vzdělané, ale celkem přece jen nezodpovědné massy a klidného, chladně uvažujícího a prozíravého státníka. Massa, národ, nebude se nikdy cítit vinna, stane-li se jí nehoda; massa dá jen impuls, dobrý neb špatný, státník musí umět jí vyhovět, třeba ji zmírnit, ale musí také umět prohlédnout dříve než množství prospěch národa a získat proň vrstvy, jež by ho samy nepochopily. Poslední události ukázaly, že Německu se nedostávalo onoho státníka, jakým byl velikán, jehož oslava ve Walhalle právě dozněla. Ale objeví se Německu jako poučení z této aféry, též dosti brzy, že dnes nemá dosud ani toho druhého činitele, jenž je nutnou podmínkou každé pravé a poctivé parlamentní vlády? V. J. H.

*

jl. Ve Vídni, 18. listopadu 1908.

Máme od 15. listopadu provisorní vládu a proto, že v Rakousku ze všeho nejdéle trvají provisoria, má se zde skoro všude za to, že nynější úřednický kabinet bude trvati mnohem déle než do Vánoc letošního roku.

V neobyčejné dlouhé poradě zástupců koaličních stran, která trvala s malými přestávkami od 10. hod. dopolední dne 13. do 4. hod. ranní dne 14. listopadu, nebylo možno dosíci dohody, jelikož není státního problému, který by mohl býti přes noc rozřešen, a také čtyři nebo pět týdnů nestačí na tak ohromnou úlohu, jaká je dána representantům stran prostými slovy: »dohodněte se!« Jestliže vyjednavatelé nezmění methodu, budou-li rokovati o tom, jak má býti rozhodnuto o každé jednotlivé záležitosti, budou-li chtít dáti uspokojivou odpověď, všem vyhovující, potom bude chyba, že k provisornímu řízení resortů ministerských byli povoláni nejstarší sekční chefové; spíše měli nastoupiti nejmladší, a ani ti by neměli bezpečné vyhlídky, že se dohody dočkají.

Koaliční systém, kterýž baron Beck ovšem nevynalezl, ale jehož velmi úspěšně užil k provedení volební reformy a jiných velmi důležitých předloh (rakousko-uherské vyrovnání, sestátnění drah atd.), má být zachován dle panovníkova vlastnoručního listu, jímž byl baron Bienerth jmenován chefem prozatímné vlády, také veškeré súčastněné strany prohlásily ve zprávě o svém jednání vydané, že »pevně trvají na tom, že zřízení parlamentárního kabinetu je nutností« a k bar. Bienerthovi »se obrátili s naléhavou žádostí, aby za nejvzácnější úlohu svou pokládal, jak možná nejdříve utvořiti koaliční ministerstvo.« Nejde tudíž zcela patrně o nic jiného, než aby si súčastněné strany zcela otevřeně a bez záludů řekly, že mají opravdovou vůli hledati cestu ke kompromisu a k poctivé dohodě a aby utvořily k tomu účelu příslušné instituce, permanentní výbory, komisse — vše jedno, na jménu nezáleží. O otázkách, které již dospěly tak daleko, že projíti mohou zákonodárnými sbory, podány budou předlohy, ostatní byly by předmětem jednání institucí poradních, složených tak, aby vzbuzovaly důvěru súčastněných stran. Jednání ze dne 13. a 14. listopadu se nesetkalo s výsledkem, protože spuštěny byly celé splavy řečí, jejichž skončení bylo nedozírné, a proto, že se dostaly na přetřes i otázky takové, jako jsou nápisy na stanici krkonošského městečka. Tak také jednání nynější nepovede k positivním výsledkům, nebudou-li vyjednavatelé vidět pro malicherné ohledy na veliký cíl. Je třeba míti nyní tak bystrý zrak, aby nemizel obzor, aby neušlo, že běží o to, má-li být rakouský parlament na dále podoben dumě, vedle které si dělá činovnictvo, co chce, nebo má-li býti konečně silným ústavním činitelem, provozovati netoliko kontrolu správy, ale také určovati správu státu. Ale zázraky se už dávno nedějí, vkládáním rukou na hlavy nelze dáti dar vidění lidem, kteří viděti nechtějí, a proto nyní každou chvíli čteme jenom projevy osobních a stranických zájmů, nepřízně, závisti, ctižádosti a ostatních složek všední a nejvšednější politiky. Baron Bienerth je prozatím stále ještě v situaci muže, který má různorodé, navzájem se potírající síly spojiti k pohonu státního stroje. Jako vešlo v parlamentě do zvyku podávati návrhy: »vládě se ukládá, aby co nejdříve předložila sněmovně osnovu zákona o x y z,« — tak také nyní praví velké strany měšťácké: »Vláda, ministr baron Bienerth se vyzývá, aby nás co nejdříve smířil, koaliční vládu umožnil« — a důsledně měly by dodati »a tak pro příští časy vládu úřednickou znemožnil«. Ve stranách súčastněných není ani sledu po iniciativních krocích, pan ministr dr. Schreiner, jako ministr krajan, mluví zrovna tak, jako když mu šlo jen o udržení mandátu — nikde není vidět velké vůle ke společné existenci a k provádění velkých reformních úkolů, a proto — jak již řečeno — zdá se, že se ve »vídeňském prozatímném« bude také mnohem déle hrát, než se původně očekávalo.

O baronu Beckovi nebylo druhdy ve veřejnosti slyšet, protože mu byly přikazovány sice velmi důležité práce, ale takové, o které se neinteressuje veliká veřejnost. Baron Bienerth byl v ministerstvu kultu a vyučování i v ministerstvu vnitra osobností do popředí postavenou, ale vše, co se o něm ví a píše, shrnuto je ve větu: »dobrý úředník, přesný, korrektní.« — »Zpíval při hájení volební reformy vedle barona Becka druhý hlas, aniž by do popředí vystupoval, aniž by rušil ensemble. Kdyby měl deklarovati své smýšlení, dozajista by napsal: »c. k. rakouský úředník«. Klerikálové si říkají, že náleží k mužům, na něž lze spoléhati (princ Liechtenstein to řekl ve voličské schůzi), parlamentní vtip koloval, že v ministerstvu na Minoritním náměstí býval vždy blíž kultu než vyučování — než přes to přese všecko je jisto, že z jeho kabinetu nebudou vycházeti skutkové tak černí, jak by si křesťanští sociálové přáli; neboť — to je stará zkušenost: ministři, kteří s portefeuillem odloží vliv a moc, chodívají mezi radikály, a ti, kteří se k moci a vlivu dostali, neslouží jen straně, která tajně nebo zjevně je dámou jejich srdce, ale hledí si získat také přízně — ostatních.

*

TECHNIKA

Technická kultura.

Zajímavým příspěvkem k novým myšlenkovým směrům, které dnes v Německu si razí cestu a namnoze i mnoho pohoršení a polemik vyvolávají, jsou knihy hájící a vykládající vliv techniky na výchovu, práci člověka, myšlení, názory a kulturu jeho. Z posledních zajímavá jest v tom směru malá knížka Fr. Dessauera: Technische Kultur.?

Knížka sestává vlastně ze šesti essayí psaných pro revui, z nichž nejlepší jsou třetí a čtvrtá, totiž: »Hodnocení práce technické« a »Psychologie práce technické«.

Názory autorovy jsou zajímavy, zvláště pro nás, kteří topíme se v samé humanitě a filantropii a kde jest tak málo smyslu pro pravdu, reelní, svědomitou a poctivou práci, zvláště ve veřejném životě. Musíme jednou přestati cenit každého pisálka prostředních kvalit, průměrného

herce a ledabylého politika a učit se *cenit lidi* dle *práce vykonané,* neboť u pravého demokrata jen práce a jedině dobrá práce má nárok na úctu, zaslouží obdivu i odměny.

Autor podává mnoho definicí techniky — a ne právě jasných; z těch nejlépe přiléhá ona, v níž definuje techniku jako vědomou applikaci věd přírodních a rozlišuje vědy přírodní jako sumu všeho *poznaného* a techniku jako sumu všeho *vynalezeného.*

Z mechanického nazírání autorova plynou i některé další vývody; tak tvrdí, že práci lidskou nelze potencovati — toliko sčítati — popírá veškeren individualism a vliv osobnosti a ukazuje, že schopnosti v každém národě jsou skryty, že třeba jen uvolnit ducha a tyto že se projeví.

Autor vychází z fakta, že vývojem techniky množí se hodnoty hmotné, rozšiřuje se *život vnější.* Technika jest jedním z hlavních tvůrců hodnot hmotných, a tím stvořila zvláštní, zcela osobitou *kulturu vnější;* tato připravuje a podmiňuje kulturu *vnitřní,* jejíž obsah a cíl zůstává volný. Výše kultury jest u každého národa dána funkcí jeho techniky, neboť dva faktory podmiňují kulturu národa: duševní potence lidstva a ta jest stálá ve všech dobách a technika jeho, jež jest proměnlivá.

Technika dává lidstvu čas, volnost a prostředky k životu duševnímu — v tom jest její veliký význam kulturní!

Vývojový zákon techniky jest zcela prostý: ke známému přidává se nově poznané, nově vynalezené; technika napodobujíc *vědomě* přírodu, tvoří hodnoty stejné velikosti, neboť duch lidský není schopen tvořiti hodnoty vyššího řádu. Jedním z nejlepších odstavců jest stať o hodnocení technické práce. Každému průměrnému intelligentu znám jest každý pisálek a málo kdo zná tvůrce centrálního nádraží — denně vyslovuje se jméno i posledního činovníka veřejného, a nikdo nemá potuchy po konstruktérech moderních vehiklů neb strojů v centrálách — dnešní průměrný intelligent jeví mnohem více zájmu pro sensační věci, než pro s e r i o s n í p r á c i, dnes každý politický, literární, sportovní a podobný klep najde více zájmu v širších vrstvách než vážný projekt dosahu a hodnoty co největší. Při spravedlivém, *věcném* cenění, dle práce a dle zásluhy zhasla by mnohá »namalovaná hvězda« — mnohá veličina dneška.

Práce inženýrů a techniků vyniká nad prací ostatních oborů nejen svou *obecnou užitečností,* ale svou *vnitřní cenou,* která záleží v její *pravdivosti.* A praktický význam práce technické je tvoření *nových hodnot* a *statků hmotných;* autor krásně to ukazuje na Německu, jež žije z intelektu svých inženýrů, neboť vysoce vyvinutá technika německá dává národu německému moc, sílu, peníze a volnost ducha. Jest dnes přímo typické, že, ač *technika* jest prvním *kulturním faktorem,* nevžilo se vědomí tohoto faktu u evropských národů, práce inženýrů jest podceňována, stav jich označován jako méně cenný v lidské společnosti a pod.

A vše to prýští z n e p o r o z u m ě n í práci technické; jeť tak odlišná od ostatních směrů pracovních, že lze netechniku těžko vniknout v psychologii této práce.

Při každém konání, při každém díle zúčastněn jest s u b j e k t a dílo pak jest produktem ať směrů, či názorů individuálních — v celku není *vnitřně pravdivé,* byť i dle působících faktorů vnějších bylo *správné!* Technická díla mají tu přednost, že jsou *vnitřně pravdivá* a objektivní; osobnost tu mizí zcela do pozadí. Technik zná vždy *jediný cíl,* jediný výsledek, *v řešení má sice volnost,* ale ta *musí* se pohybovati v mezích zkušeností a znalostí. Tak káže mu příroda!

I směr myšlení techniků jest rozdílný — v ě c n o s t jest tu vždy na prvém místě — proto každý technik jest nepřítelem vší scholastiky.

Každé dílo techniky e x i s t u j e m i m o s v é h o t v ů r c e, l z e m u r o z u m ě t i i b e z j e h o o s o b y; to jest základní rozdíl práce technické a práce jiných oborů; výchova technická využívá základního pudu člověka — *snahy a touhy po pravdě.*

K závěru odstavce o psychologii práce technické praví autor: »Wenn die Systematik der Ingenieurarbeit mit ihrer Entäusserung von Selbstsucht in unsere Politik, in unsere Gelehrtheit, in unsere Kunst übergehen könnte, welcher Wahrheitsgehalt würde gewonnen, wieviel edler und reiner würden unsere Werke sein!«

Vědy technické vedou k poznání pravdy; proto pracovníci těchto oborů pracují vždy vedle sebe, vzájemně se doplňují — neexistují tu směry osobní a hypothesy. Technická práce vychovává *lidi jednoduché,* jimž pravda je vším; učí je svědomitosti a poctivosti, velikým dvěma ctnostem, jichž tolik jest zapotřebí našemu veřejnému životu.

Autor obrací se v dalším ostře proti dnešní škole; ta učí »správnému« místo p r a v d i v é m u — dogmatům místo poznatkům — hodnotám relativním místo kladnému přisvědčení přírodě.

V poslední essayi nadepsané »Technika, kultura a křesťanství« tvrdí autor, že v žádné době nebyla láska k bližnímu tak ve skutek uvedena, jako v době dnešní, a ukazuje tu na sociálně humanitní zařízení dneška. Ze snahy doby po pravdě a poznání a z předešlého vyvozuje, že dnešní doba jest bližší ideálu říše Kristovy než kterákoli doba jiná; a není to zásluhou nikoho jiného než techniky.

V dalším obrací se proti těm, kteří jsou proti kultuře technické — aniž by práci technickou znali, nebo ji chápali. Jest dnes bezesporné, že

technika jest mocným faktorem ve vývoji lidstva na dráze pokroku; ti, kteří chtějí být předbojníky lidstva, nutně musí znát vývoj její; popíráním významu jejího, passivitou k ní nedosáhnou ničeho.

Knížku lze vřele doporučiti každému, kdo zajímá se o práci technickou; o významu techniky pro nás — neveliký, nesamostatný národ — zmíním se příležitostně ve zvláštním článku.

Ing. *Albín Bašus.*

SAMOSPRÁVA

Nové příručky a pomůcky. (Dokončení.)

Kalendář české samosprávy uvádí se prvním ročníkem velmi dobře. Při značné láci (slušná knížka pěkné úpravy o 240 stranách textu za pouhou 1 K 40 h) má bohatý obsah. Otiskuje zákony obecní a okresní, zákony o služebních poměrech úředníků obecních i okresních a obvodních i obecních lékařů s příslušnými předpisy zemského výboru, články o styku starostů obecních s výbory okresními, s úřady politickými a berními a řadu drobnějších věcí. Zračí se v tom dobrá myšlenka: spojit věci trvale cenné s věcmi časovými. Odporučuji čilé redakci, aby na dráze nastoupené setrvala i budoucně a hleděla nejen pokud možno úplně, třebas stručně, udržet se »na výši situace« jak co do zákonodárství, tak co do judikatury, ale aby též do každého ročníku se vynasnažila zařadit pojednání trvale cenná; myslím na themata: domovské právo, volební řád do obcí (stručně uvést, které formality jsou podstatné, takže jich opomenutí působí zmatečnost) atd. Přeji záslužnému podniku jak letos tak budoucně plného zdaru!

Letošní ročník arci, jak patrno, byl připraven příliš na kvap a proto neobešel se bez přehlédnutí, která by zajisté p. redaktor při důkladnější revisi sám byl odstranil. Tak v obecním zřízení uvádí se dosud § 85., ač byl zrušen zákonem ze dne 2. července 1879 č. 40 z. z., což při § 97. správně vyznačeno: u celé řady §§ neuvedeno, že není to znění původní, nýbrž znění později upravené; v § 87. v odst. 4. má býti správně 40 místo 30 procent; u § 3. chybně uvedeno, že upraven zákonem ze dne 2. července 1897 č. 40 z. z., ač upraven zákonem ze dne 19. srpna 1893 č. 59 z. z. Zajímavo, že při zákoně o okresních zastupitelstvech uvedeno sice všude správně znění nynější, ale ani u jednoho z četných změněných článků není citován zákon změnu ustanovivší (autor jest okresním tajemníkem)! Pokusem o sebrání nálezů správního soudu započal letošní ročník dosti nevhodně: sbírka nálezů z obecní a okresní samosprávy je docela nesrovnaná a neúplná; poněkud úplnější jsou nálezy o věcech stavebních.[1] I v článku p. JUC. Proška o styku obec. starosty s úřady politickými je několik nesprávností: zákon o ochraně proti housenkám atd. nevykonává se v přenesené působnosti (dohled mají okresní výbory!) a též ne obecní volby (opačný názor správ. soudu vyvrací již Čížek v Sam. Obz. r. 1896, str. 5, a dokonce i v nedávno vyšlém doplňovacím svazku Mayrhoferova Handbuchu, str. 388, projevuje se s ním nesouhlas). Doba ochrany a lovu ryb (na str. 174) se uvádí dosud dle starých předpisů a nepřihlíží se k platné toho času vyhlášce místodržit. ze dne 4. března 1908 č. 22 z. z. —

Seznam literatury o samosprávě na konci knihy jest docela diletantský; knihy uvádějí se bez letopočtu, což při vydáních zákonů rok od roku se měnících je naprosto nepřípustno; paraduje tam řada obskurních spisovatelů, za to neuvedeno Pražákovo Právo ústavní, Uhlířovo dílo o okresních zastupitelstvech, Fiedlerovo vydání zákonů zemědělských atd.

*

Dra Uchytila spisek o spisovnách okresních výborů jest práce ryze odborná, ale zajímavá. Jen ten, kdo sám v praxi význam řádné spisovny pro celou úřední manipulaci seznal, kdo pochopil, k jakým nesnázím a často i škodám nedostatečná spisovna může vésti, dovede ocenit plně, kolik práce analytické i synthetické uloženo v tomto návrhu, na první pohled tak jednoduchém a samozřejmém. Spisek ostatně poskytne poučení každému myslícímu činiteli samosprávnému vůbec (i mimo úředníky okresních výborů); jedná všeobecně o úřední manipulaci, o tom, jak ji učinit jednoduchou a spolehlivou, a na konec vyznívá velmi sympaticky voláním po řádně kvalifikovaných manipulačních úřednících u okresních výborů. — Bylo by si přáti, aby pan spisovatel bohaté své zkušenosti a své organisační schopnosti i v jiných oborech ve prospěch české samosprávy uplatnil tiskem; i pro mnohé jiné úkony a zařízení je tu třeba vzorů. (Srovnej anonymní článek: »Co schází v praxi samosprávné« v Sam. Obz. z r. 1901, str. 226 násl.) — Pro toho, kdo dívá se na samosprávu naši hlouběji a opravdověji, knížka dra Uchytila jest jen novým dokladem staré zkušenosti, že domnělá výtečnost naší samosprávy je velice problematická, je-li nutno učit ji nejzákladnějším pojmům. Je to pravda

---

[1]) Na str. 129 v nálezu B. 3591 A. (recte 3531) jde o právo dozorčí (nikoli rozhodčí), v nálezu B. 3920 A. (na konci) má státi: moci práva nabylo (místo: nenabylo).

trpká, ale zdravá; kdo chce u nás samosprávu reformovat, musí začít od základů! Dr. V. Jirka.

*

Organisace českých měst a českých okresů. Poradní sbor českých okresů vypisuje konkurs na místo tajemníka, kterému nabízí honorář 5000 K, na naše poměry skutečně skvělý. Není pochyby, že za tento honorář podaří se získat sílu opravdu zdatnou a možno očekávat, že stane se tak organisace českých okresů skutečnou organisací pracovní a vážným činitelem ve vývoji naší samosprávy. Skutkem tím značně předhonila mladší organisace okresů starší organisaci měst. Poradní sbor českých okresů ustavil se letos v červnu, svaz českých měst již loni v říjnu; tento teprve letos v říjnu zvolil užší komisi, která má »uvažovati« o úpravě stálé kanceláře, zatím co onen vypisuje již konkurs na místo tajemníka! Také slíbený protokol o letošním sjezdu českých měst dosud po šesti nedělích tiskem nevyšel, což zajisté rovněž nesvědčí o zvláštní čilosti. Zdá se, že měli dobrého prorockého ducha ti, kdo si hned předem neslibovali žádné zázraky od organisace měst, v jejímž čele je dnešní vláda pražské radnice. Snad počin organisace okresů popožene nyní i organisaci měst a povzbudí ji k ušlechtilému závodění vzájemnému, jež nemůže býti nežli na prospěch našemu životu samosprávnému. J. K.

VĚDA

Z publikační činnosti České Akademie.

II. K. Chytil: **Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490—1582.** (Rozpravy I. Čís. 36. — 1906.) Str. 354. (Pokračování.)

Edice je upravena chronologicky a tak jsou přehledně srovnány zápisy, jež původně byly na různá pořadí rozděleny a jež později v knize zápisní psány tam, kde právě bylo místo. Ale kniha Chytilova je více než vydáním knihy cechovní. Před edici samou klade autor obšírné kapitoly o organisaci malířů pražských, o členstvu cechu staroměstského — a konečně důležitou kapitolu o uměleckých dílech a jejich autorech. Tím spis Chytilův se stává ne sice přímo soustavnými dějinami malířství českého v stol. XV. a XVI., ale přece nejdůležitějším k nim příspěvkem. Praha byla nejen politicky, ale také kulturně vůdcem a centrem českého života a psáti o Praze znamená i v tomto případě psáti o Čechách vůbec.

U práce, jako je Chytilova, rádi bychom předpokládali vyšší kvality literární, vyspělejší tvárnost formální, aby dílo o dějinách umění nezůstávalo za látkou svého líčení. Přáli bychom si více temperamentu, více barvy, více plastičnosti. Toho u Chytila nenalézáme. Chytil píše věcně, ale suše. To ovšem lze konstatovati, ne však vytýkati. Linii vývojovou rádi bychom u Chytila viděli vystupovati leckde určitěji a výrazněji, i stavba by mohla býti na více místech úměrnější. Co však u Chytila plnou měrou nacházíme, je poctivá práce, solidní přesnost, pečlivé ověřování pronášených mínění. Práce jeho není sama o sobě definitivním útvarem, jenž by smělou krásou svých linií vzbuzoval cizí obdiv, ale je bezpečným základem, jehož budou moci jiní s důvěrou použiti. Je důležitou prací přípravnou, jíž nikdo svého respektu neodepře.

Chytil jde dále do minulosti, než jak by žádalo časové určení druhé knihy cechovní. Jde k samým počátkům malířského cechu pražského, užívaje při tom kromě jiných pramenů archivních hlavně první knihy cechovní. — V zásadní otázce, kdy bratrstvo malířské, sdružené zvláště úctou k sv. Lukáši, patronu malířskému, jemuž zřízen byl oltář nejprve v kostele Panny Marie na Louži, později po válkách husitských v chrámě Týnském — se mění v cech, Chytil tvrdí, že již v privilejích Karla IV. je základ zřízení cechovního. Zakladateli cechu byli sice malíři a štítaři, kteří asi uprostřed stol. XV. splynuli v jedno, ale patřila k němu i jiná řemesla. Po válkách husitských byli do cechu malířského počítáni jen malíři, řezáci a sklenáři, k nimž v druhé polovině stol. XVI. se připojili krumpléři. Nejbližší analogie v složení cechu se nacházejí ne ve Francii, jak by ve XIV. stol. dle hojných styků českofrancouzských bylo lze očekávati, ale v Italii. Zvláštního, lokálního rázu dodávala malířskému cechu pražskému jeho větší jednotnost a odbornost, než jak bylo u malířských cechů cizích. Od r. 1455 cech, jenž původně obsahoval všecka města pražská, dělí se na staroměstský, významnější, a novoměstský. O organisaci cechu staroměstského Chytil podává podrobné zprávy, načež se obrací k členstvu cechu a jeho poměrům.

Knihy cechovní podávají nám dostatečný základ k utvoření si obrazu o poměrech národnostních mezi malíři pražskými. První statuta i první seznamy členské jsou německé, ale to nesmí mýliti. Mezi těmi, kdo cech zřizovali, byli Češi i Němci, obojí již dříve v Praze usedlí. Živel český, jenž ve všech oborech na konci stol. XIV. a na počátku stol. XV. byl na postupu, uplatňoval se i v cechu malířském stále víc. Po prvních desítiletích stol. XV. čeština i tu převládla na dobro. Jména německá stávají se

vzácnějšími. Působil tu jistě též požadavek přiznání se k utrakvismu, který byl kladen při přijímání nových členů. Do r. 1500 cech se skládá z Čechů a husitů. Teprve potom — ne bez vlivů dvorských — přijímáni byli zase do cechu katolíci a Němci. Také Poláci se tu vyskytují vlivem okolnosti, že na českém trůně sedí členové polského rodu panovnického. Za prvních Habsburků cizinců v cechu přibývá. Z umělců dvorských, kteří pracují na Hradě, jen ti hledají styk s cechem, po případě i vstup do něho, kteří se chtějí v Praze usaditi trvale; ti, kteří tu dlí jen na krátko, zůstávají mimo cech. Ale, ač cech není již národnostně tak jednolitý jako dříve, přece po celé století XVI. vedou se v něm zápisy česky až na několik německých slov v letech pozdějších, týkajících se rodiště nového přijatého mistra z ciziny. Spisem Chytilovým i Wintrovými »Dějinami řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století«, které jsou v leccems doplňkem Chytilova »Malířstva«, vrhá se ostré světlo na české husitství. Je z nich patrno, jak tendenčně přehnané jsou zprávy a líčení německých historiků o ochuzení a poklesnutí řemesel i umění českého bouřemi husitskými. Nejenom po válce, ale ani za války samé neustává žádná práce řemeslná. Válka nezpůsobila těch mezer a ztrát, jak by němečtí historikové většinou rádi viděli. »... vojnou některá ujma sdělána, toť úděl každé vojny, odchodem Němců ubyl zajisté také tu a tam člen některého řemesla, ale řemeslo zůstalo ve své celosti, není v něm mezer patrných ani v době nejkrutější války« (Winter, str. 404/5). Co se tu tvrdí, není proneseno na prázdno, ale je hned dokázáno dlouhou řadou dokladů, kterou by bylo lze jinými zprávami bez obtíží doplniti. O hojném počtu malířů svědčí seznamy jejich, biografickými daty opatřené, jež nacházíme u Chytila i Wintra. Winter od r. 1420—1526 zaznamenal přes 100 malířů a 27 illuminátorů, kteří pracovali jen v Praze a z nichž jen nepatrný zlomek byli cizinci. Většina z nich náleží době Jiříkově a době jagellonské, jejichž kulturní význam tím neobyčejně stoupá. A netřeba Wintrovi vytýkati ukvapenou horlivost lásky, provází-li seznam svůj tvrzením: »Celé století husitské až do nastoupení Habsburků jest tedy doba české práce, české produkce umělecké« (str. 510). Winter seznamy své končí rokem 1526. Chytil dochází v nich až k r. 1600. Od r. 1490—1600 uvádí zprávy, tu kratší, tu delší, jak dovoloval archivní materiál, o 59 mistrech, kteří byli členy cechu staroměstského. Soupisem tímto připravil si Chytil půdu k některým úsudkům třetí kapitoly své práce o uměleckých dílech a jejich autorech, v níž kromě zachovaných památek v Praze jedná i o památkách na venkově, jež lze s pražskými uvésti v souvislost. Památky ty samy o tvůrci svém, jak již bylo poznamenáno, zpravidla mlčí. Jen málo z nich má značku, monogram, který by byl badateli stopou v tmách. Třeba hledati v starých zápisech, smlouvách a účtech zmínky, jež by se k zachovaným památkám vztahovaly, třeba mnoho a trpělivě kombinovati, srovnávati a kriticky ověřovati, a i tak dospějeme k výsledkům skrovným. U mnohého díla uměleckého i pak zůstáváme v pochybách o okolnostech, za nichž vznikalo, i o tvůrci jeho. Tak děje se i Chytilovi, když se sneseným z různých stran materiálem archivním přistupuje k památkám a hledá souvislost mezi nimi a starými zápisy. Jen v málo případech prosvitne vzájemná spojitost a určí se přesně, kdy a od koho to nebo ono dílo bylo malováno. Většina otázek kladených zůstane nezodpověděna. Máme památky, jejichž tvůrci zůstávají neznámi, a naopak známe jména malířů, našly se v archivech i drobty z jejich životních osudů, ale neznáme prací jejich. Je tedy pochopitelno, jak těžce a zvolna postupuje třídění prací i autorů. Přece však pozornému oku, jež neúnavně shledává příbuzné rysy obrazů, třídí je ve skupiny a tyto hledí uvésti ve vztah k těm různým, neurčitým zprávám o nich — vystupují znenáhla obrysy celého vývoje uměleckého, tu určitější, tam mlhavější. Několik určitých dat, jež se získají a přesně ověří, jest pak klíčem ku starším záhadám, jest oporou k opravám starších domněnek a k novým klassifikacím. Práce tu nikdy nekončí, nový zjištěný fakt vede skoro vždy k novému určování a umísťování. Proto lze tu podávati nové příspěvky, ale těžko a zatím skoro nemožno je napsati celkové dějiny, jež by na delší čas znamenaly poslední slovo. (Pokračování.)

*

Jako zvláštní otisky byly v poslední době vydány nákladem »Přehledu« ze sebraných spisů Hofmanových také dvě samostatné zaokrouhlené essaye ze současných dějin německých »Bismarck« a »Max Lenz«. Přes skrovničký svůj objem — každá ze studií čítá jediný arch tiskový — charakterisují tyto práce jemnou a složitou bytost nešťastného Ladislava K. Hofmana neméně než rozsáhlejší jeho monografie o Adamu Mickiewiczovi, rovněž teď ve zvláštním otisku vydaná. Obě tyto stati, látkou i pojetím těsně souvislé, jsou ohlasem Hofmanových berlínských studií, oné dojmuplné doby, kdy organismus znamenaný neblahým stigmatem zrádné choroby naposled mocněji se vzepřel zlému osudu a kdy všecky individuelní, tak časté a tak složité tísně ustoupily velké bolesti národně kmenové. Obojí jev byl takměř různou formulací těžce tragické otázky životní: zda vítězství slepého temného zákona přírodního o právu silnějšího či hlubší, ethičtější, ale i mystičtější triumf ideje? Ladislav Hofman cítil, jak on sám jest přímo experimen-

tem ad demonstrandum: tomuto subtilnímu fthisitickému idealistovi s horoucíma očima a s úzkou hrudí bývalo chvílemi zoufale jasno, že jeho kříž stojí hned vedle kříže, na němž přibita jest Polska, vedle našeho národního patibula a že v davu katů není jen soudobé násilnické Německo Bismarckovo, Mommsenovo a Lenzovo, nýbrž i jeho vlastní vražedná nemoc. Odtud mají obě práce o Bismarckovi a o jeho kongeniálním životopisci, berlínském historiku Maxu Lenzovi, tolik osobně bolestného kouzla: za touto analysou stavby nové německé říše, za touto charakteristikou soudobého rozvoje politického dějepisectví německého, za těmito stranami ostré a přece jemné povahokresby, krvácí srdce obnažené. Otisky obou prací vyšly nedlouho před dušičkovými dny právě pět let po smrti Hofmanově: — a mlžný opar smutku, chvějící se nad jeho brněnským rovem, dává jim jakousi jedinečnou aureolu.

ŽENSKÁ OTÁZKA

Organisace akademických žen.

Na počátku letošního studijního roku zahájila svoji činnost nová organisace ženská: Sdružení akademicky vzdělaných žen. Jest dosud v prvních počátcích a nelze říci, splní-li ve svém dalším vývoji všechny naděje, jež jsou v ni kladeny. Jest však potěšitelným, že mezi studentkami, jež má v prvé řadě soustřeďovati, jeví se živý zájem o společnou práci, což jest zajisté dost řídký zjev v nynější netečnosti ku spolkovému životu a svědčí o skutečné potřebě organisace.

Potřeba tato se cítila již dávno, hned v počátcích ženského studia vysokoškolského. Ale nebyla přece tak veliká, aby dala vznik pevnějšímu spolkovému útvaru. Studentek bylo tehdy málo a v jejich stycích spíše vystupovaly rozdíly individualit a názorů než společné rysy a snahy.

Přes to vznikl a udržoval se celou řadu let Ženský Kroužek Slavie, jehož jádro tvořily prvé posluchačky universitní a k nim družily se i jiné pokrokové ženy. Jeho úkolem byla tichá, vnitřní vzdělávací práce a Kroužek plnil dobře svoje poslání a jistě mnohá z účastnic tehdejších schůzek chová je v příjemné vzpomínce. Kroužek zanikl přidružením se k studentskému Svazu, kdež neměl příznivé podmínky k dalšímu rozvoji, ježto absolvované akademické ženy, které byly vedoucím živlem, nemohly býti dle stanov řádnými členy Svazu a podobně ani ženy nestudentky. Studentky, pro něž hlavně se Kroužek k Svazu připojil, neměly tehdy dosti účinné snahy, aby samy odbor udržely a neshody mezi posluchačkami řádnými a mimořádnými zánik Kroužku urychlily.

Bylo zřejmo, že jest žádoucno, aby organisace akademických žen připouštěla řádnou součinnost absolventek i žen studujících. Pro ženské studium a feminismus vůbec je výhodno, aby hotové ženy akademické zůstaly ve styku s mladšími kollegyněmi, poskytovaly jim rady a byly jim oporou. Vzájemný styk jest konečně příjemný i společensky. Ženy absolvované, jež v životě prakticky usilují o svoje uplatnění se, vrátí se občas rády do ovzduší svých studentských let a mezi družky, s nimiž je spojuje společná výchova a obdobné nazírání.

Počet studentek i absolventek vzrůstá a tvoří se ponenáhlu typ akademické ženy u nás. Ženské studium se upevňuje a rozšiřuje, a je zapotřebí střediska, odkud by vycházely podněty k získávání nové půdy. Dosud mnoho různých činitelů povolaných i nepovolaných v našem veřejném životě pracovalo v těchto věcech a ne vždy ku prospěchu; akademickým ženám jistě přísluší v prvé řadě hájení vlastních zájmů.

Bylo kdysi vytýkáno studentkám a dost právem, že se málo súčastňují v ženském hnutí. Bylo dost příležitostí, kdy by bylo prospívalo, aby akademické ženy projevily svoje smýšlení. Ale nebylo střediska, odkud by byl projev mohl vyjít, nebyla možnost vnějšího zastoupení. Roztýlenost a nesoustředěnost práce žen akademických byla příčinou, že byla úplně přehlížena. A veřejnost se ptala leckdy s údivem: Kde jsou naše akademické ženy?

K veřejnému vystupování scházela také většině studentek příprava. Jsouce většinou ponořeny do studia svého odboru, cítily nechuť a ostýchavost, jestliže měly mluviti ve shromáždění. V menším kruhu a v známém prostředí

naučí se mnohá vyjadřovati svoje myšlenky hbitě a bez ostychu.

Organisace akademických žen uvítána byla, jak již bylo řečeno, absolventkami i studentkami velmi sympaticky. Toliko několik hlasů se ozvalo proti organisaci.

Jedněm se zdálo, že se zde projevuje stavovský separatismus. Tato výtka by měla stejně, dle mého soudu, stihnouti učitelky, dělnice i jiné ženské stavy, jež mají střediska k hájení svých zájmů. Vlastní organisace nebude studentkám vaditi ve společné práci s ostatními ženami, když půjde o ženské zájmy všeobecné, naopak učiní je k tomu způsobilejšími.

Podobně nebude nikdy sdružení odvraceti svoje členy od společného postupu s kollegy ve spolcích studentských i odborných. Vždyť součinnost ženy s mužem jest cílem moderního ženského hnutí a vše, co se dosud od ní uchyluje, jest jen přechodný, bohužel namnoze dosud nutný stav. Tvoří-li se ženské kroužky při spolcích studentských, není to v pravém smyslu spolupráce s mužskými soudruhy; bude zajisté lépe na místě specielní ženská organisace akademická, jež bude míti na zřeteli ženské studium a feminismus, vedle toho pak mohou a budou zajisté studentky vstupovat do studentských organisací jakožto jednotlivci. V. B.

HLÍDKA SOCIÁLNÍ A ÚŘEDNICKÁ

Česko-polsko-slovinská koalice železničních úředníků prosadila dle středečního telegramu ve večerních listech při volbách do pensijního fondu svou kandidátní listinu. Osvědčí-li se tato zpráva pravdivou, bude podán nejpádnější důkaz, že organisace železničních a státních úředníků mohou se docela dobře obejíti bez vídeňského centrálního vedení, na němž dosud mnohé české úřednické spolky lpí s houževnatostí lepší věci hodnou. Také snad otevře toto vítězství oči dosavadním česko-německým spolkům úřednickým, že stavovská práce jest možna když ne zrovna proti německým kolegům, tedy aspoň bez nich. Dnes hlásáme všude národní očistu — nemohlo by české státní úřednictvo upuštěním od utrakvismu ve svých spolcích naznačiti, že chce provésti též očistu ve svých řadách, a ukázati, že nepokládá spolkový utrakvismus za taktickou nezbytnost? Jsem přesvědčen, že odutrakvisováním úřednických spolků by tyto jen získaly, a to nejen na sympatiích české veřejnosti, ale též na respektu těch kruhů, které stále ještě pokládají výborně kvalifikovaného Čecha za méně cenného než toho nejchatrněji kvalifikovaného Němce.

Nebudu zde opakovati, co bylo již v úřednických spolcích nesčíslněkráte uváděno pro i proti odstranění utrakvismu česko-německého. Myslím, že těm několika spolkům, které dosud na utrakvismu trvají, postačí zamysliti se nad vítězstvím česko-polsko-slovinské organisace železniční, aby došly k přesvědčení, že lze se organisovati i bez odiosního nátěru dvojjazyčnosti. Nepropaguji roztržku nebo nepřátelství s německým úřednictvem, zpřežencctví však za každou cenu a dobrovolné minorisování sebe samých nemohu nikterak pokládati za vrcholný smysl »kolegiality a solidarity«.

*

Na pražské radnici rádi by odpomohli praktikantské bídě podle vzoru, jak jí bylo »odpomoženo« adjutovým zákonem pro státní praktikanty. Příštipkováním v podobě remunerací, výpomocí triennií a podobných náhodných a vleklých reforem nic se nepořídí. Jediná opravdová reforma v praktikantské otázce jest stanovení maximální doby, po které každý praktikant se stane skutečným úředníkem, bez ohledu na počet míst ve statusu uprázdněných. Magistrátní a obecní praktikanti pražští žádají takovouto maximální dobu šest roků — minimálnějšího požadavku nelze opravdu již naprosto klásti.

*

Pražské a předměstské Úřednické Besedy utvořily při »Českém svazu úř. spolků« zvláštní odbor pod názvem »Jednota Úř. Besed pro Prahu a okolí«. V takovémto útvaru jsem si představoval organisaci úřednictva místně si blízkého již dávno, a není pochyby, že není daleký čas, kdy nebudou se správci našich komun ptáti jen, čeho si žádá obchodnictvo, živnostnictvo, dělnictvo a hlavně příbuzenstvo, ale že budou nuceni vyslechnouti též, čeho si přeje úřednictvo.

*

Spolky státních úředníků maturantů se na nedělní schůzi v Merkuru zásadně usnesly seskupiti se v sourodé sdružení. Myšlenku tu sluší jen vítati, nežli však dojde k jejímu uskutečnění, bylo by dobře provésti ve spolcích těch (které až na jeden jsou utrakvistické) očistu, o níž jsem napsal několik slov nahoře. *A. Radl.*

UMĚNÍ

Národní divadlo.

Manželství z rozvodu. (Un divorce.) Hra o třech dějstvích. Francouzsky napsali Paul Bourget a André Cury. Přeložil Gustav Schmoranz. Režisér Jakub Seifert.

V řadě mučivě dlouhých dialogů předvádějí francouzští autoři několik závažných problémů, jež zaměstnávají mysle veřejnosti, zasahují v záležitosti církevního či civilního sňatku, výchovy na základě morálky bez boha a na základě katolictví, provádějí paralely mezi manželstvím a volnou láskou, mezi ženami padlými a rozvedenými. Thesovitý ráz kusu vyniká ještě zřetelněji tím, že scény jsou stavěny, jak vyžaduje pochod myšlenkový a nikoli běh událostí; přes hrubou kostru přehodila divadelní macha jakýs takýs kostym jevištní. Největší trumf schováván jest až k závěru: ku konci se odehrává efektní a tklivá scéna, kterak ideálně šlechetný kněz patheticky a velkolepě vrací mír manželce, jež se svému choti odcizila; a protože je to už v posledním aktu a nezbývá kdy k dalšímu vývoji karakterů, napomáhá náhoda a úctyhodně obstarožný prostředek scénický k tomu, aby manželé si padli do náručí: muž pokrokář totiž pootevřenými dveřmi naslouchal rozmluvě své ženy s páterem — výjev to, jenž k symbolismu má právě tak blízko jako ke komice. Titul hry volený překladatelem obsahuje zkrácený její obsah: manželství z rozvodu není pravým manželstvím, scházíť mu posvěcení. Konservativní tendence hlásá návrat v nejednom smyslu. V rozvedené ženě hlásí se po několikaletém životu po boku svobodomyslného manžela touha navrátit se do lůna církve, podporována jsouc steskem po prvém, pravém, ač nenáviděném choti. V synu, jenž pochází z prvého manželství, ozývá se rovněž hlas volající po návratu ke skutečnému otci, výchova se hroutí v prach před příkazy krve. Napětí mezi synem a nevlastním otcem zostřuje se problémem, jejž nazvati snad lze bourgetovským. Mladý aristokrat totiž stal se »žákem« svého otčíma a to žákem tak učelivým, že učiteli nahání hrůzu. Má naplněnu hlavu představami o rovnosti lidí, o stejnoprávnosti obou pohlaví, o mravnosti nevázané kodifikovanými řády: a tuto naučenou moudrost teď aplikuje in praxi, odváží se zrevolucionovati nikoli jen své názory, nýbrž i svůj život. Nabídne svou ruku dívce, o níž ví, že má »minulost« a dítě, a troufá si srovnávati se s mužem, jenž si béře ženu rozvedenou. Nutno přiznati, že Bourget volil pro důkaz své rovnice příklad náramně obratně. Nemanželská matka v kuse vystupující nestala se totiž obětí svých smyslů nebo ziskuchtivosti, nýbrž idealismu a theoretisování; tato oživená abstrakce (rozumí se samo sebou, že je studentkou mediciny) odhodlala se z rozumových, theoretických, polemických důvodů žíti se svým »svůdcem«, tak jako jiné dívky se odhodlávají z rozumových, praktických, finančních, tradičních důvodů žíti se svým manželem. Dobrá. Bourget tedy napsal apologii volné lásky?

Nikoli. Běží o kus ostře namířený proti jakémukoli svazku, jemuž nebyla církví udělena sankce. A tu jsem hotov se svou referentskou chápavostí. Nejde mi na rozum, jak z jedinečného a tak uměle sestaveného případu rodinné tragiky lze vyvozovati jakékoli reformační nebo bourgetovsky reakcionářské maximy. Srovnání lásky Lucienovy k »zbloudilé« dívce s láskou jeho otce k ženě rozevedené má alespoň kouzlo paradoxu a shody na prvý pohled překvapují. Jakmile však autor přichází s křížkem, stává se z duchaplnosti banálnost. Dle pobožnůstkářské logiky jest manželství z rozvodu zavržitelné proto, že není uznáváno církví; dle logiky vyšší mravnosti jest Lucienovo odhodlání, zapomenout na minulost dívky, již miluje, vznešené: ale vmísí-li se znovu stanovisko církevnické, jeví se toto odhodlání vznešenějším nad sňatek Lucienova otce již proto, že církev »hříšnici« své požehnání by dala ráda — ale nedává je ráda vícekrát než jednou. Že se v rozvedené a znovu provdané ženě probouzí dlouho potlačovaný cit náboženský, může dozajista vésti k tragickým konfliktům, k hlubším nežli u Bourgeta. Ale že by to bylo platným důvodem pro nerozlučitelnost manželství? Bourget slučuje otázku společenskou a otázku víry, a tímto eskamoterským kouskem nabývá argumentů pro svou jednostrannou thesi. Všimněte si však blíže okolností, za nichž Gabriela vrací se k bohu. Nestalo by se tak, nebýt dítěte, které jest vychováváno v katolickém duchu a má jíti k přijímání. Pokrokový, až doktrinářsky svobodomyslný manžel přistoupil totiž na podmínku, že bude své dítě vychovávat nábožensky: čímž uzavřel nejžalostnější ze všech kompromissů, čímž sám poskytl kněžím nejpádnější zbraně proti sobě. V poslední scéně autoři nám dávají nahlédnouti do karet. Na tom všem nezáleží, káže ideální páter; ať si žena zůstane v manželství, jehož my neuznáváme, ať si muž nakrásně hájí své svobodomyslné doktriny: my (církev) máme zájem především na tom, aby nebohé stvoření, třebaže je pokládáme za nemanželské dítě, nalezlo cestu spásy. Pax vobiscum; milujte se, ovečky a beránkové, nebo se požírejte, nebo si budujte třetí říše: co nám po tom, my nejsme krátkozrací jako vy, nám patří budoucnost, necháte-li ma-

lických přijíti k nám. Je skutečně cosi velkolepého v tomto výpočtu; maně jsem vzpomínal při páterových deklamacích na Ibsenova biskupa Mikuláše, který na oko se snáší se všemi stranami a potají zasévá spor, z něhož církev bude moci těžit po celá staletí...

Jsou různé možnosti boje protiklerikálního. Hraje se třeba ve Variété kus, ve kterém se co chvíli klopýtá přes nezáživný pojem a nevyslovitelné slovo o ne-roz-lu-či-tel-no-sti manželství; nebo se vyvrací dravým a rvavým způsobem jedno dogma katolické církve po druhém a uvádějí se zázraky a legendy v posměch. Jemněji organisovaný inteligent velmi snadno znuděn odvrací se od takovéto polemiky a nedbá vůbec náboženských sporů. Debaty s klerikálními odpůrci jsou illusorní, protože mívá obojí strana pocit, že vykládá slepému o barvách. Předvede-li se však na jevišti hra, jež odhaluje hladkou a nezávadnou filosofii a dalekosáhlé cíle klerikální propagandy, pak procitá také indiferentní divák, stranící se třenic dne, k vědomí, že je skutečně třeba boje a velké ostražitosti. Za posílení toho přesvědčení budiž vřelý dík vzdán autorům klerikální hry; a rovněž panu Schmoranzovi.

*

Na Vinohradech hráli triviální komedii pro vážné lidi »Na čem záleží«, pražskému obecenstvu známou již ze smíchovského cyklu Kruhu českých spisovatelů. Srovnávám vzpomínku s čerstvým dojmem, ale neshledávám, že by vinohradské představení, aspoň co se mužských představitelů týče, stálo nad smíchovským večerem, jenž, myslím, náležel k nejzdařilejším produkcím Kruhu. Ani se mi nezdá, že by se po Lady Windermereové městské jeviště bylo stalo přístupnějším gracii Wildeova vtipu. »Na čem záleží« vyniká nad ostatní veselohry svého druhu stupňovanou bezstarostností a pružností; nejdůležitějšími věcmi jsou tu záležitosti jídla a křestního jména. Pohříchu se v češtině dvojsmyslnost slov »Arnošt« a »vážný«, naznačená v originálním titulu a určující mnohou pointu kusu samotného, nedá nikterak vystihnout. O. F.

*

Ke sporu o vydání Smetanova »Pražského karnevalu« se nám z řad našeho čtenářstva píše: Zmínili jste se v »Přehledu« o sporu, který vznikl mezi prof. Nejedlým a Hudebním odborem Umělecké Besedy o vydaný poslednějším klavírní výtah »Pražského karnevalu«. Avšak ze stručné zmínky té nemohou se čtenáři Vaši, kteří polemiky vedené v Národních Listech nesledovali, o stavu a dosahu celého sporu informovati. Kromě toho z lokálky v posledním čísle »Přehledu« sama redakce je v pochybnostech, na čí straně je pravda. Aby čtenářům »Přehledu« podstata sporu byla jasna, uvádím jako pozorovatel celého sporu tato fakta, jak z polemik na jevo vycházejí. Prof. Nejedlý podrobil klavírní výtah »Karnevalu« »Uměleckou besedou« dle úpravy Kovařovicovy vydaný ve Dnu veskrze odmítavé kritice. Nazval ho »nekritickým«, »nepietním«, řekl o něm, že jsou v něm chyby, které svědčí o neporozumění ryze moderní hudbě Smetanově. Odsudek ten vyzněl zcela paušálně, bez uvedení konkretních vadných míst v klavírním výtahu. Jediné dvě konkretní výtky učinil prof. Nejedlý výtahu v tom, že jisté místo výtahu pracováno je dle chybné úpravy Angrovy a že vydavatelstvo neudavši u programového výkladu jména jeho původce, dra Theurera, dopustilo se literárního plagiatu. Vydavatelstvo »Karnevalu« vyzvalo prof. Nejedlého, aby výtky výtahu učiněné konkretními místy dokázal, jmenovitě aby dokázal, v čem je úprava Kovařovicova nepietní, aby dokázal, že onomu vytknutému místu položena za základ úprava Angrova. Kromě toho vybídnulo vydavatelstvo prof. N., aby sdělil, které původní prameny a kdy měl po ruce a na kterých místech z nich svůj posudek zakládá. Prof. Nejedlý konkretních důkazů o vadách klavírního výtahu vůbec nepodal. Otázce po pramenech snažil se nejprve uniknouti vtipem, a teprve v další odpovědi sdělil, že měl opis Smetanovy partitury. Vydavatelstvo prohlásilo pak všechna tvrzení, která o vadách výtahu — jmenovitě o úpravě Angrově jako základu jeho — dr. N. učinil, ale nedovedl dokázat, za nesprávná. Výtku »literárního plagiatu« pak odmítlo, poukazujíc, že neuvedení autora na programu stalo se na výslovné jeho přání. Ani toto přímé obvinění z nepravdy nepohnulo však prof. Nejedlého k provedení důkazu, který jediný mohl by těžce ohroženou jeho kritickou reputaci ještě zachránit. Faktem rozhodujícím zůstává, že z toho, co o klavírním výtahu ve své kritice napsal, dodnes ničeho nedokázal; ač důkaz tento, má-li ve svých výtkách pravdu, nedělal by mu vzhledem k tomu, že srovnával klavírní výtah s opisem původní partitury, žádné obtíže. Celý průběh sporu však zůstavuje dojem, že prof. Nejedlý důkazů pro svá tvrzení o hodnotě výtahu »Karnevalu« vůbec nemá, a že úsudek jeho je unáhlený a nepodepřený. To by pak byl stejný případ jako loni s pověstnou »Knittlovštinou«, se kterou si utržil prof. Nejedlý tak důkladnou porážku!

ZE DNE

Hospodářský boj. Boykot českých závodů, který byl za nečinného přihlížení veřejné správy zcela otevřeně vyhlášen v poněmčených krajích Čech, neustálé útoky a hanobení všeho českého se strany Němců v Čechách usedlých, které se rovněž děje za naprosté apatie ochránců veřejného klidu, vtiskly českému lidu do rukou zbraň hospodářské protiakce. Na obou stranách nabylo hnutí nebývalých rozměrů. Jsou to poměry nezdravé — ale zodpovědnost za ně spočívá na těch, kdo úmyslným straněním útočícímu Němectvu rozdmychují šovinistické vášně, kdo jitří schválně tam, kde mají za povinnost mírnit. Z boje nevyjde žádná z obou zápasících stran beze škod. Ale zápas je v proudu a běda tomu, kdo dříve ochabne! Nelze než vytknouti slovy nejdůtklivějšími nevhodnost a netaktičnost humanitních formulí ve chvíli tak vážného nebezpečí. Humanitu lze hlásat útočníku, ale nikoli napadenému. Obrana však nesmí býti zaměňována passivitou. I ten, kdo se chápe v jednotlivých momentech taktiky útočné, zůstává přece jen stranou defensivní, byl-li odpůrcem zápas vyvolán a zahájen. Chceme-li, aby český člověk — může-li voliti — raději podporoval český obchod, českou živnost, český ústav peněžní, neprovádíme boykotu, nýbrž snažíme se zabrániti, aby z peněz našich byly budovány a udržovány bašty německého výboje, abychom byli pomocí svých vlastních peněz hanobeni a drženi v bezpráví. Jak praveno: národohospodářsky jsou dnešní události neblahé; zavržitelny právě tak, jako fysické násilí je zavržitelno se stanoviska humanity. Lze však vyčítati napadenému, že se brání? Máme na systematické útoky odpovídat humanismem? Jsme přesvědčeni, že dnešní hospodářská schopnost našeho konsumujícího obecenstva a našeho obchodu jest neposlední zbraní, kterou naši odpůrcové mohou býti donuceni k přijatelnému smíru, bez něhož v Čechách klidu nebude.

Českožidovský týdenník »Rozvoj« vyslovuje se skepticky o způsobilosti českého obecenstva, lišiti mezi židovskými firmami české od německých. Taková skepse je nevčasna. Naopak, není-li dosud v tomto směru české obecenstvo vychováno, měli by se čeští židé snažiti o nápravu. Příležitost k tomu jest dána.

Velmi sympatickým zjevem jest energie, s jakou se věci české na poli hospodářském ujímají organisace ženské. Ženský klub svolal na minulou neděli do Národního domu na Král. Vinohradech manifestační schůzi, aby přispěl k uvědomění českého světa ženského. Ujme-li se porozumění pro národní povinnost v oboru hospodářském u poloviny posluchaček, stane-li se jich jen malá část energickými šiřitelkami hesla hospodářského osamostatnění, může býti ženský klub spokojen s výsledkem akce. Nutno však i tu varovati před radikálním romantismem, který by mohl vésti k znechucení a ochabnutí. Energická a soustavná práce drobná pomůže více než veliká slova a velkolepé resoluce.

»Svůj k svému.« Sídlo německé revoluce v Rakousku, jež ochromuje veškeru činnost všech zákonodárných sborů, je Cheb. Cheb je také nejdůslednějším v pronásledování všeho českého. Právě tento měsíc byli zde všichni čeští nájemníci vypovězeni. Pokládal by tudíž každý za samozřejmo, že u nás není místa pro chebské dodavatele. Chyba lávky! Píše se nám: »V době, kdy vlny nacionálních vášní dmuly se nejvýše, kdy na Čechy v Ústí, Mostě a Teplici byly podnikány pravé hony, kdy Cheb vyháněl české »vetřelce«, vstoupil jsem v Chodové Plané do vlaku, jedoucího do Chebu. V kupé seděli dva obchodní cestující, jedoucí na neděli domů, do Chebu. Mluvili o obchodech posledního týdne. Abych jim nerozuměl, spustili česky; mluvili, jako když bičem práská. Nechal jsem je ovšem povídat, a tu jsem se k svému úžasu dověděl, že nejlepší obchody udělali ve Strakonicích, Vodňanech, Písku, Benešově a v celé řadě českých měst středních a jihozápadních Čech. Voláme v Praze české lidi, aby své drobné potřeby obstarávali u Čechů, a naši obchodníci venkovští kupují ve velkém v Chebu.«

V zápase proti na cti utrhačům českého národa vyvinula záslužnou, energickou činnost sdružení českožidovská. Jejich postup dlužno tím vřeleji schvalovati, že přispěje k rozšíření názoru — jedině správného — který nevidí ve hnutí českožidovském jen jakousi vnitřní záležitost židovskou, nýbrž důležitý proud v našem vývoji národním. S tohoto stanoviska — s nímž pohříchu nevalně příznivě kontrastuje upjaté stanovisko Rozvoje vůči heslu hospodářského osamostatnění českého — je i plnou měrou oprávněn požadavek českožidovských sdružení, aby jejich práce národní byla podporována celou českou veřejností, bez rozdílu konfese.

Užší volby zástupců do sboru obecních starších skončily částečným úspěchem oposice. Zvoleni totiž na místě kandidátů kompromisních, čís.

r. Voitla a P. Kašpárka, mlynář Štěpánek a Dr. Přem. Šámal. Kandidát úřednický na Starém Městě, Viktor Rašín — propadl při volbě, ač tvoří většinu voličstva staroměstského ve II. sboru studovaná inteligence. Nezasloužený celkový úspěch radničního kompromisu opírá se nejen o zastaralý, hanebný řád volební, který vylučuje majoritu občanstva z přímého vlivu na složení zastupitelstva obce, nýbrž i o nechut voličstva, pocházející z žalostného výběru v kandidovaných osobách. Mohl-li na základě svých osobních vlastností zvítěziti Dr. Šámal, mohli by zajisté zvítěziti i jiní kandidáti, stejně dobře kvalifikovaní. Ale — nač ty věčné stesky opakovat. Toneme v apatii a prostřednosti, trpíme nedostatkem schopných a silných jednotlivců, kteří by měli dosti lásky k městu a národu, aby přemohli oprávněnou nechut a dali se do boje s demagogií a klikami, vedenými osobními zájmy, a kteří by neváhali obětovati čas a nervy, a překročili znesvěcený práh radnice. Umíme vášnivě odmítati výtky méněcennosti, umíme hrdě vyhlašovati svou kulturní výši, ale tam, kde bychom ji mohli a měli prokázati skutky, klesá náš zápal na bod mrazu. Nicméně nebylo by dobře ztráceti naději a důvěru v sebe. Pokládejme jednotlivé úspěchy za předzvěsti lepší doby, doufejme, že je úsvit na blízku, že je řada vleklých nočních hodin sečtena.

Na adresu obecní vlády v Kolíně. Je-li co schopno zprofanovati a zkompromitovati heslo »svůj k svému«, pak jest to v první řadě radikálně cechařská politika lokálního patriotismu, který se neostýchá vytýkati jednotlivcům, objednají-li něco u českých firem, sídlících mimo obvod obce — a který ku podivu nevidí hříchu v tom, objedná-li sama obec za drahé peníze zboží (na příklad kamna) od firmy ryze německé. Kdyby i bylo pravdou, že v přítomné době nelze obdržeti stejně cenného zboží určitého druhu od firem domácích: kdo má podporovati domácí výrobu tak, aby se mohla časem zdokonaliti, nechce-li toho činiti české obecenstvo, a zejména nechtějí-li této povinnosti uznávati česká obecní zastupitelstva? Ovšem, bít na radikální buben je pohodlnější než prováděti uvědomělou politiku hospodářskou.

Strašlivá důlní katastrofa ve Vestfálsku ukázala zase jednou, jak ohromné oběti přináší dělný lid kulturnímu pokroku lidstva. Oč větší zásluhu o blahobyt země má dělník, který za nepatrnou mzdu dává denně v sázku vlastní život a blaho své rodiny, aby z hlubiny země dobyl hmotu, nezbytnou pro existenci lidskou, než zámožný občan, který přispívá jistým procentem svého příjmu k úhradě veřejných potřeb! A přece přijdou při návrzích na sociální reformy a na rozšíření politických práv lidu moudří politikové s názory, že nutno hlavně pamatovati na zájmy »poplatnictva«. Ovšem, uvažuje-li o socialismu a demokratismu sytý měšťák po obědě, hově si na pohovce, pokuřuje znamenitý doutník a libuje si v dobře vytopeném pokoji, dojde k jiným názorům, než ten, kdo je schopen procítiti utrpení chudého člověka, a koho se dotknou zprávy z bojiště práce hlouběji než jako pouhá sensace, kořenící příjemně nezáživné sloupce denních zpráv. Otřásti tímto povrchním klidem, otevříti oči těm, kdo dosud v denním shonu nepozbyli poslední špetky citu — to je vznešený úkol děl uměleckých, literárních a dramatických, jež čerpají látku z ovzduší lidské bídy, ten úkol měli by si také vytknouti vychovatelé, kteří jsou povoláni vychovati budoucí, méně zaslepenou a méně tvrdou generaci vrstev nedělnických.

Poslední číslo Přehledu Revuí přineslo polemiku, plnou utrhačných tvrzení o redaktoru t. l. Nemíníme za ně zjednávat si satisfakci na redaktoru P. R., panu Plačkovi, který zavčas si pospíšil je odvolat (viz jiné místo tohoto čísla). Ale proč nesvědomití lháři, kteří důvěřivého p. Plačka tak krásně »informovali«, nevystoupí přímo a své »informace« o pohnutkách vystoupení dra Chalupného proti dru Herbenovi šíří jen po tmě, jako zloději? Veřejnost by měla jich jména znát — takto může jen tušit, do kterého tábora »poctivců« hrdinové ti patří.

Geniální sociální politikové pražské radnice konstatovali v minulé schůzi sboru prostou většinou hlasů, že nutno pamatovati na zámožné třídy obyvatelstva a zříditi pro ně v paláci hr. Sylvy Taroucy »lepší vinárnu«. Zdrcující majoritou pak dali budoucí své činnosti direktivu, že sociální politika obce má se omeziti na to, k čemu může býti obec donucena na základě platných zákonů. Upřímně řečeno, těší nás daleko více takováto upřímnost, než koketerie s politikou sociální.

Ottův Slovník naučný na splátky po 10 K může obdržeti každý, kdokoli si velikolepé dílo toto objedná. O významu encyklopedie této, kterou jsme již jindy ocenili, která co do rozsahu řadí se k největším a co do podrobnosti informací o věcech českých a slovanských vůbec nemá rovné, netřeba se šířiti. Každý vzdělanec a každá kulturní korporace nechť dle své možnosti přispějí k rozšíření díla, obsahujícího celkem 27 dílů o 27.789 stranách se 139.418 články, 4888 vyobrazeními a 479 zvláštními barevnými přílohami obrazů a map. Na díle pracovalo 1086 spolupracovníků po 25 let — tedy celou jednu lidskou generaci — a celá publikace zůstane na dlouho směrodatnou pokladnicí encyklopedických vědomostí českých.

Prohlášení.

Ve 4. čísle Přehledu Revuí, vydaném 13. t. m., uveřejnil jsem polemiku, obsahující tvrzení, která redaktora Přehledu dra E. Chalupného mohla osobně uraziti. Poněvadž jsem se přesvědčil, že tvrzení tato se zakládají na informacích naprosto nepravdivých, odvolávám

je a prohlášení stejného obsahu přinese také nejbližší číslo Přehledu Revuí.

V Praze 14. listopadu 1908.

Př. O. Plaček,

Tiskové chyby minulého čísla: Na str. 138 I. sloupec, 16. ř. zdola čti trpná; na str. 142 II. sl., 9. ř. shora čti záhad; str. 143, I. sl., 2. ř. zdola čti Dílu a tamže v II. sl. 7. ř. shora čti hrozily.

Listárna administrace.

Poslední dobou byli jsme nuceni častěji platit *pokuty za dodané dopisy, nedostatečně frankované;* proto žádáme pp. zasílatele za bedlivější pozor na porto.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNIK VII. V PRAZE, 27. LISTOPADU 1908. ČÍSLO 10.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Snahy o řešení otázky bytové.

Podává V. Z.

Charakteristickým zjevem vývoje kulturního a sociálního ve století devatenáctém a dvacátém je nebývalý vzrůst a rozkvět velkých měst. Čím více však září tato střediska kultury a bohatství dnešního lidstva, tím hrozivěji černají se stíny jejich proletářských zákoutí, ulic a čtvrtí, tím nevlídnějším dojmem působí šeré ulice a uličky, kde se v přeplněných, často i tmavých a nezdravých bytech tísní nemajetní příslušníci tak zvaných středních stavů a nižších vrstev úřednických.

Otázka, jak opatřiti chudému člověku, ve velkém městě žijícímu a pracujícímu, byt, kde by se mohl on i jeho rodina vyvíjeti bez tělesné i mravní zkázy, znepokojuje mysli a domáhá se neúprosně rozřešení. Je arci pravda, že nouze bytová je jenom částí celého velikého souboru otázek sociálních, které hledají odpomoci pro nedostatek a bídu většiny, kontrastující podivně s lenivou rozmařilostí nečetné třídy blažených majitelů moci — ale není přece možno čekati, až přijde doba uskutečnění ideálů sociálních a hleděti s klidem na to, jak tisíce lidí trpí a propadají degeneraci následkem nedostatku zdravého místa, kde by po práci sami nebo ve středu svých rodin odpočali, je-li i na poli dnešních řádů společenských alespoň částečná odpomoc možna.

Vlastním pramenem městské tísně bytové je r o s t o u c í p ř i t a ž l i v o s t v e l i k ý c h m ě s t. V uspokojování lidských potřeb uskutečňují se v nich nejdokonaleji výhody, které plynou z těsného soužití velikého počtu lidí, z nahromadění bohatství, důmyslu a umění, ale zároveň i přečetné stinné zjevy, vznikající přílišným zhuštěním populace. Společenský a obchodní ruch soustřeďuje se tu v jistém, poměrně dosti těsném, prostoru středního města, a tam dává vzniknouti činžovním a obchodním domům nákladně zařízeným, s draze placenými krámy a byty, činí pozemky svého obvodu hledanými a vyhání ceny realit do úžasné výše. Podniky komunikační rozšiřují území hledaných pozemků, domů a bytů, rychlý vzrůst obyvatelstva působí po bytech intensivní poptávku, které za krátko nabídka nestačí. Ceny míst rostou, poskytují majitelům městské půdy ohromné zisky a tvoří vítané prostředí pro silný rozmach stavebního podnikání se všemi dobrými i špatnými vlastnostmi soutěže a volné spekulace. Lichva pozemková a vzájemná konkurence uchazečů o stavební plochy utahují podnikatele, kteří pak hledají vlastní zisk v krajním využití stavebních ploch a ve stupňování nájemného do té výše, kterou daný stav bytové poptávky vůbec připouští. Je-li konečně napjetí přílišné, anebo přidruží-li se k tomu krise na trhu peněžním, rozmáhají se a nabývají konečně i převahy nad slušnějšími živly podnikatelé nekvalifikovaní, živořící většinou z odvážných machinací úvěrových a z nezdravých úspor nákladu stavebního. Není divu, že pak v postranních ulicích a v odlehlejších čtvrtích vznikají domy rychle chátrající, aby poskytly nevlídný útulek těm, kdo nemohou sdíleti skvělé nádhery slunných, prostranných bytů, zabraných vrchními vrstvami městského obyvatelstva.

Chudší rodiny úřednické, živnostnické a zejména rodiny lidí, kteří se živí průmyslem domáckým a službami osobními, vytlačují se ven na vzdálený obvod, nechtějí-li tráviti život v šerých koutech vnitřního města, nebo nemají-li ani tolik příjmu, aby byly trpěny alespoň v dusných atmosférách podzemí a v nebetyčných výších podkroví. Přemnozí brání se vystěhování do poslední chvíle tím, že dávají všechno »přebytečné místo« v podnájem, působíce — hnáni okolnostmi — přeplnění bytů a těžké zhoršení zdravotních i mravních poměrů sobě i svému okolí.

Dělnictvo a chudina, vypuzeny dávno z města, tvoří na obvodě spolu s potulnými živly velkoměstské spodiny čtvrti bídy, ze kterých bývá tak často úzko blaženým majitelům krás-

ných čtvrtí. Nebezpečí nouze bytové jsou známa: šíření tuberkulosy, vznik úrodné půdy pro epidemie, pro rozmáhání se nemocí dětských, pro bujení prostituce a chorob pohlavních, propadání alkoholismu a mravní zkáze již v raných letech mládí . . .

Tento stručně navržený obraz, který pokusil se vylíčiti hlavní stránky bytové nesnáze městské — jež se ovšem mohou uskutečniti různým postupem, v různé intensitě a za různých podružných okolností, situaci zhoršujících nebo zmírňujících — stačí zajisté, aby ukázal k pohnutkám diskussí, porad i akcí bytových, ať už vycházejí z čistě sobeckého strachu vládnoucích vrstev městských, nebo ze skutečné lásky a soucitu s trpícími.

I.

Uvažujeme-li o příčinách drahoty městských bytů, shledáme, že přímým zdrojem zla je zdražení půdy, které neplyne z přirozené povahy pozemků, nýbrž z toho, že jisté okolnosti sociální, na vůli jednotlivců nezávislé, vznikající součinností nejrůznějších dějů společenských, zejména působením celého systému těles veřejného práva (obcí, zemí, států), využívány jsou jednotlivci, kteří s úmyslem spekulačním nebo z pohnutek jiných získali výhradné a neomezené panství nad pozemky ve městě a jeho blízkém okolí. Následkem tohoto poznání obrací se přirozeně snaha reformátorů proti tomu, aby tato skupina majitelů pozemků nemohla ze svého vlastnictví kořistiti libovolně a na újmu všech — obrací se proti pozemkové lichvě.

Daň z přírůstku cen pozemkových uvádí se jako prostředek, jímž má býti na prospěch celku zabrána alespoň část ohromných bezzáslužných zisků, plynoucích do majetku úzkého kruhu držitelů pozemků a stavebních podnikatelů. Zdanění pozemků v okolí měst dle skutečné hodnoty stavební má zameziti úmyslné, spekulační odnímání půdy městské stavebnímu ruchu, které z důvodů ziskuchtivých stupňuje tíseň bytovou, aby jí využilo k lichvářskému zvyšování pozemkových cen a k vydírání ohromných rent pozemkových. Obě tyto instituce přinesly by zajisté mnoho výhod, ale, jak bude níže prokázáno, na bytové poměry by neúčinkovaly ani hned, ani bezprostředně, ani všeobecně.

Chceme-li si představiti účinky daně z renty pozemkové, musíme uvážiti, že ten, kdo kupuje dům činžovní, počítá s výtěžkem, který by mu plně vynahradil námahu, spojenou se správou objektu, a nebezpečí prázdně bytů. Z hrubého výnosu nájemného sráží břemena a kalkuluje, vynese-li mu investovaný kapitál více, než by vynesl, uložen v papírech ukládacích nebo knížkách bezpečných ústavů spořitelních a bankovních. Stavební podnikatel pak analogickým způsobem počítá, zdali a oč výnosová cena objektu převýší cenu stavební, ve které je zahrnuta cena za pozemek a náklad stavební. V obou případech bude počítána daň z přírůstku ceny pozemku jako další břemeno, a nemovitost bude koupena, jen bude-li možno, zvýšiti výnos tak, aby přes to vyhověl uvedeným požadavkům kupujícího. Bude-li tedy usilovná poptávka po domech a pozemcích, budou kupující nositeli nového břemene, ale budou se snažit, aby zaplacené plus amortisovali zvyšováním nájemného. I když nebudou majitelé pozemků a domů s to, aby břímě přenesli na kupující, bude přímým důsledkem daně z přírůstku ceny úsilí, zvýšiti výnos domů — t. j. úsilí, zvýšiti nájemné, jehož úspěch bude záviseti na panujících poměrech.

Z těchto důvodů mám za to, že zavedením této daně mohlo by se docíliti omezení spekulačních koupí, prodejů a směn městských nemovitostí, snad získal by se dosti vydatný a racionelní zdroj příjmů komunálních, ale trvalého zlevnění bytů by touto institucí zajisté dosaženo nebylo. Kdyby pak obce použily příjmu takto zjednaného ku snížení přirážek k dani činžovní, záviselo by zase na různých okolnostech — zejména na poměru mezi intensitou poptávky po bytech, průměrným množstvím prázdných bytů a počtem majitelů domů, nucených okolnostmi pronajímati za každou cenu — dojde-li ku snížení nájemného, či zmocní-li se majitelé domů úspory, docílené zmenšením veřejné dávky.

(Pokračování.)

POLITIKA

Osobní moment v politice.

Nemám na mysli osobní zájmy, které v politice jsou neřestí. Osobní moment, jenž má být předmětem těchto řádků, jest něčím docela jiným. Jest to otázka, kdo nás zastupuje, kdo politiku provozuje, kdo za nás na rozhodných místech jedná? Tedy jací jsou ti poslanci, po případě ministři čeští, ne snad hledě jen ke stanovisku zásad a stran, které jim dávají vnější a hromadné

poznačení, nýbrž čím jsou individuálně, hledě jen k tomu, že ten který jest poslancem nebo ministrem, a že zaujímá postavení, které vyžaduje jistě zvláštní výjimečné kvalifikace.

Zdá se, že u nás příliš výhradně mluvilo se o principech, jakoby jen ony byly zárukou zdaru a přehlížela se zásadní důležitost oné stránky politické pohotovosti. Zdá se, že zasloužili bychom si výtku, kterou učinil John Stuart Mill onomu politikaření, jež vyvinuje theorie politického hospodářství dle jakési methody geometrické, postavíc si několik málo vůdčích principů a podřizujíc jim despoticky a deduktivně všecky ostatní otázky politické činnosti, bez ohledů na živý život a na přerozmanitou spleť vlivů, které faktickou výslednici všelijak pozměňují. I u nás přílišnou úlohu hrálo slovo program, ačkoli každý na první pohled mohl se přesvědčit a pozastavit se nad tím, že každá strana měla ve svém programu aspoň dvě třetiny toho, co mohl podepsat každý příslušník stran jiných, — že ale při tom nebyla ani setina z toho ve skutek uvedena.

I když zůstaneme při důležitosti programu, tu přece jen nesmíme býti tak bláhoví, abychom oceňovali tu kterou stranu dle krásy slohového cvičení, které ona pravidelně za příležitosti voleb neb jiných »lákavých« momentů dává vytisknout v čele svého žurnálu. Myslím, že právě z těchto programů povstalo přísloví »sliby jsou chyby«. Skutečným programem strany není tato snůška mrtvé litery, nýbrž jen onen výsek z ní, jemuž čelné osobnosti strany zjednaly anebo jsou s to zjednati akutní význam. Jen to, nač se tito politikové opravdu odváží, nač stačí, co oni mohou přibližiti k řešení, anebo aspoň čemu dovedou zjednat nátlak skutečné živoucí, o denní pořádek se hlásící idey, jen to může se zváti programem strany.

A bude-li kdo pochybovati o tom, že to vše opět závisí na osobnostech, na jich temperamentu, výbojnosti, dovednosti, chytrosti atd.? — Hle zásadní, řekli bychom: programová důležitost osobního momentu v politice!

A dále: často lze čísti u nás, že ty a ty strany dělí pouze otázky taktické, což jako by znamenalo, že dělí je už jen otázky vedlejší. Jakže, nedělí je nic více? Pak je dělí celá propast, pak je dělí jedna z nejdůležitějších stránek politické činnosti, aspoň u nás v Rakousku, kde politika jest jakoby ustavičnou válkou, kde jest stále otázkou moci a nikoli práva, kde vítězil jen Maďar a Němec a to prostředky silnými a kde dle slov Havlíčkových z lásky nedostaneme nic. Taktika — to jest vlastně otázka účelnosti, dovednosti, a tudíž také úspěchu! A kdo bude pochybovat, že tu nejvíce bude rozhodovat osobní moment těch kterých politiků, nejen jejich inteligence, nýbrž i povaha?

V rámci téže strany, s týmže programem může být jednou vykonáno mnoho, podruhé nic, ba snad může být naděláno nesmírných škod. Tu mohli bychom srovnat mnohé konservativní Staročechy se svobodomyslnými Mladočechy, ba i radikály ke prospěchu prvních. Můžeme směle říci, že, aspoň u nás, více závisí od osob než od programu. Vždyť přes různost programu působí strany v jednom klubu. Nic nemůže být pro stranu škodlivějšího než úpadek osobních kvalit, a ovšem nic nemůže být pro národ hroznějšího, než když úpadek ten jest v politice ne-li všeobecný, tož aspoň rozšířený, když delegace jeho sestává z lidí pro občanský život sice dostatečných, avšak pro předáckou činnost v čele národa neschopných. A je-li to škodou pro národ každý, poněvadž zameškává tolik příležitosti ke svému postupu, zatím co druzí ho předstihují, jest to tím bědnější pro národ, který jest jakoby uprostřed stálé palby a jenž musí pracně dobývat si i těch nejnutnějších existenčních potřeb.

Hle, proč bychom měli více dbáti osobní stránky naší politické representace. V poslední době kde který poslanec v soukromí mezi známými projevoval své rozhořčení nad osobními změnami v zastoupení českého národa. Všeobecně naříká se na to, že český národ, který nahoře vždy měl co zápasit s předsudky a se špatnou informací, jest na tom čím dále tím hůře, že zejména za ministra Práška učinili jsme pořádný krok nazpět, že nehledě k nutné representaci, která byla ubohá, nebylo zde rovnováhy, když mělo se čelit dovedným protivníkům, nebylo zde schopnosti intervenovat u koruny, navazovat styky atd. atd. Nelze ani veřejně o všem pojednávati, co poslanci o tom všem říkají »za zády«. Nechceme nikterak býti malichernými, jakoby věc byla povážlivou jen proto, že zástupcem národa stal se český sedlák, jehož vzestupu nechceme upříti respekt. Ovšem na druhé straně nezaručuje ani učenost potřebnou zdatnost k politické činnosti, neboť politika není jen vědou, nýbrž praktickou činností.

Znám jest případ Napoleonův, jenž potíral jaksi proti všem pravidlům všecky generály, kteří s ním válčili dle bezvadných učebnic a principů. Aneb jak Bismarck smával se professorům.

I u nás máme lidi, kteří dovedou o každé veřejné záležitosti učeně pojednati, že jest to jedna radost; avšak tato dovednost jakoby byla v obráceném poměru s činorodou schopností naší. To mohlo by se docela dobře vytknout na př. i o činnosti p. prof. Masaryka.

Vzpomínám si na úvahy po posledním vítězství agrární strany v Čechách. Úvahy ty dávaly si hned s počátku vysvědčení hloubky a filosofické posy, začínajíce: »Vysvětlení leží hlouběji, než jak by se myslelo atd.«, zatím co v pravdě výklady ty vypadaly jako hledati šimla mikroskopem. A přece vysvětlení bylo prosté: třídní egoismus jest něco tak přirozeného, jako egoismus sám. To není méně pravdivé, že to zní snad

méně učeně. (Beutham.) Právě naopak, vyskytuje-li se občas zatlačení takového egoismu, ukazuje to na něco mimořádného, na zvláštní vypjetí otázek všenárodních, které na čas zaplavují vše ostatní. Úpadek politického interessu u nás, všeobecná, každým pociťovaná ochablost musila nutně vésti k vítězství zájmových skupin. To bylo vše.

Avšak, ačkoli tím odpadá všecko okrašlování oné dalekosáhlé změny v zastoupení českého národa, nebylo by samo o sobě, řekli bychom principielně, žádným neštěstím, kdyby nebylo zároveň oné otázky osobní. Ale ta je hrozná, aspoň dle přítomné situace. Naprosto nechceme žádnou politiku advokátů, jak se posměšně říkávalo, ale chceme politiku schopných lidí. To jedině jest politika reální. A řeknu upřímně hned, chceme politiku mužů z velké většiny intelligentních, poněvadž jest to naprostou a pořídkou výminkou, že se z prostého vojína vydaří generál, naproti tomu ale jest pravidlem, že ke zdatnosti vojska a ku převaze nad nepřítelem patří v první řadě náležité vzdělání důstojníků. Ovšem vedle vzdělání musí tu být ještě potřebné vlastnosti povahové, ale beze vzdělání to nejde. A v politice to platí tím více, oč politika jest činností rozsahovější, rozmanitější a spletitější. Zdá se, že jest nejvýš na čase toto co nejdůrazněji si opět a opět uvésti na paměť.

Nelze vše svalovat na národ, že ten má státi za poslancem atd., neboť pravý vůdce umí národ za sebou vésti; obyčejný pak politik má umět vzbuditi aspoň respekt ke své činnosti. Výmluvy hodí se snad k resignaci na mandát, nikoli ale k jeho trvání.

My doznali za Beckovy fáse fiaska. To říkají všichni, ba i poslanci sami. Avšak ať se v naší veřejnosti omílá věc jakkoli, nikde neřekneme si upřímné slovo, v čem jest jistě aspoň jedna důležitá příčina všeho toho. Poslanci pokrčují rameny nad Exc. Práškem, nad kandidátem drem Hrubanem, který jest ještě méně způsobilý (bez ohledu, je-li klerikálem nebo ne) a kterého mohl odporučovat právě jen p. Prášek, snad proto, aby ho nezastínil, avšak veřejně nikdo se neozve. Což opravdu žijeme jen pro ohledy osobní? Nejsou zde důležitější zájmy v sázce? Nedávno jsem se ptal jednoho poslance, proč že tedy aspoň v klubu, když jsou mezi sebou při zavřených dveřích, neřeknou si rozumné a upřímné slovo? Což není věc dosti důležitou, aby se nemělo říci: »Pánové, nesmíme si myslit, že každý z nás se hodí býti ministrem. Nejsme tu jen pro pěstování společenských ohledů. Není to žádnou necti, jestliže někdo není pro politiku stvořen. Když už jsme se stali poslanci, bez ohledu na výběr, máme státi aspoň na takové výši, abychom nenavrhovali ze zájmů ať osobních ať stranických osoby, které se nemohou osvědčit. Vždyť běží tu o osud celého národa, pro nějž se tak často tlučeme do prsou, a nemůže proto pro volbu rozhodovat moment, že ta frakce má o 2 hlasy více než ta druhá. Nejde tu o vyloučení stran, nýbrž o vyloučení osob a kdybychom se nemohli tak vysoko povznésti, tož si to raději řekněme hned předem, ne až naděláme spoustu škod.«

Není možno dosti energicky protrhnout u nás dosavadní skrývání upřímného mínění v tomto bodě a učinit přítrž zmáhající se nechutné dekadenci, která hrozí zvrhnouti se v hlavní pravidlo naší politiky: »Si hic et ille, cur tu non, Augustine.«

Dr. *J. Marek.*

*

Extra Hungariam non est vita . . .

Stalo se, co jen naivní lidé pokládali za vyloučeno. Andrassy-ově famosní volební reformě dostalo se předběžné sankce a stane se zákonem.

Víme už napřed, jak bude promrskána, víme už napřed, jaký výsledek přivodí, až bude »reforma« ta zákonem. Víme, že dnes vládnoucí klika udrží svou posici pomocí plurálního práva, jak ryze po maďarsku bude praktikována zkouška ze čtení a písma u nemaďarských voličů, aby i na místě jediného svého hlasu co analfabeti dostali jen desítinu hlasu toho. Víme, že ustanovení osnovy, že pozbude volitelnosti, kdo se dopustí trestního skutku proti »maďarskému národu a jednotnosti státu«, je namířeno proti Nemaďarům, tak že jednoho krásného dne nebudou mít Nemaďaři ani jednoho vhodného kandidáta. A k tomu všemu ještě nevíme, jen tušit můžeme vedle zmíněných a jiných již známých praktik, jak bude vypadat volební geometrie. Na místě reformy nastane v pravdě zhoršení stavu. A to vše se stalo dle svrchovaně étické zásady: »Do ut des«. Za schválení anexe okupovaných zemí — schválení Andrassyovy reformy.

Rádcové koruny a dynastických zájmů neprovedli nejlepší kousek svůj.

Jde ovšem i o zájmy nemaďarských národů, nejen také o ně, nýbrž nám především o ně. Je ještě možno zamezit tuto loupež maďarské koalice?

Nemaďarským národům a uherské soc. demokracii snad, a to jedině provedením všeobecné stávky. Ale i to je pochybno. Uherská soc. demokracie je příliš slabá, nemaďarští národové příliš utiskovaní, než aby jejich odpor mohl prorazit silou elementární.

Leč, že by nastala komplikace evropská. Lze ale počítat s takovou možností, a jestliže ano, s vlivem vnějším na vnitropolitické poměry uherské? To je více než pochybno. Také přispění veřejného mínění mimouherského více nepomůže. I kdyby vystoupilo sto Björnsonů, a na sta protestních schůzí bylo u nás pořádáno! — Každý takový protest je sice na místě již proto,

že dodává utlačeným důvěru a jest jim pobídkou k dalšímu odporu, ale konec konců, nestane-li se něco nepředvídaného — černý grof zvítězí.

Ale to budiž lidem dobré vůle útěchou, bude to poslední, bude to spolu Pyrrhovo vítězství oněch lidí v Uhrách při vládě jsoucích.

Důsledkem volební křivdy nastávajícího zákona bude další rozšíření propasti mezi vrstvami uherské společnosti.

Jestli dnes propast ta je velká mezi chudinou a zámožnými třídami pro sociální hospodářskou nerovnost, bude pak ještě větší, až se rozkol prohloubí mezi voliči s jedním hlasem neb dokonce jednou desítinou hlasu a mezi privilegovanými voliči k dvěma a k třem hlasům oprávněnými. Rozšíří se propast mezi masou prostého lidu a inteligencí a tím vyroste v Uhrách ještě silnější rozkladný živel.

Kdo však za několik let pocítí neblahé důsledky tohoto volebního hříchu, budou nejen vrstvy ve svém právu zkrácené, nýbrž i některé vrstvy, jež budou privilegované, v první řadě židé.

Ti vděk svému školnímu vzdělání a své průměrné zámožnosti nabudou osnovou Andrassyovou nadpráví nad ostatní konfese. Důsledkem toho bude vzplanutí antisemitismu v Uhrách, jehož předzvěstí jest již temné dunění, ozývající se třeba že tlumeně nejen ze širokých mas, ale i ze samé tak zvané vlastenecké společnosti maďarské.

Klerikalism všech křesťanských konfesí uherských, především katolický, vzrůstá vůčihledě. Tento klerikalism využitkuje — jak to všude činí — antisemitismu a najde v Uhrách půdu nad míru vděčnou.

Tím utrpí nejen židovstvo uherské, ale spolu s ním protiklerikální kruhy t. zv. svobodomyslné a i malý počet skutečně pokrokových lidí v Uhrách.

Pokrokovost bude další obětí volební defraudace maďarské koalice.

Dojde i na privilegované německé a maďarské vrstvy, neboť vlastní lid obou těchto národů se proti výsadám vrchních vrstev svých vzepře.

To vše věstí debacle všeho dnešního panujícího řádu v Uhrách. Rostoucí boj a odboj národností, konfessí, vrstev společenských bude důsledkem toho všeho.

Nemáme, proč se tím těšit, neboť jsme příliš spjati s druhou polovicí říše, než abychom otřesy tamější nepocítili také u nás neblaze. Ale nemáme také, proč se rmoutit.

Utlačeným občanům a národům v Uhrách a spolu s nimi všem lidem mimouherským s nimi sympatisujícím zůstává naděje, že přes zklamání, jehož jsme se nyní dožili, se dočkáme, třeba snad po dlouhých až letech, snad ale již brzo zhroucení křivdy v říši sv. Štěpána tak důkladného, že všechny zmařené dnes naděje na úsvitě nové doby pro utlačené budou pak mnohonásobně vyváženy. Dr. *E. Lederer.*

jl. Ve Vídni, 25. listopadu 1908.

Po přestávce poměrně velmi dlouhé sejde se zítra opět poslanecká sněmovna. Velmi mnoho se změnilo od poslední schůze. Koalice, o jejíž trvanlivosti byly jenom nesměle vyslovovány pochybnosti, je rozbita a s napětím všech sil má býti sestrojena znovu, a zahraničné poměry se utvářily tak, že otázky, bude-li možno ještě zachovati mír, nebo je-li vojna nezbytným východištěm ze situace, se ozývají ze všech stran. Jde o otázky dějinného významu a ve chvíli tak vysoce důležité předstupuje před lidovou sněmovnu kabinet úřednický s úzce vymezenou marcheroutou, jemuž předem byla určena doba trvání. Konsolidovat poměry vnitřní politiky a opatřit monarchii parlamentní oporu pro akce zahraniční — to je úkolem ministerstva Bienerthova, které se zítra poprvé objeví v parlamentě. Obecenstvo, které uvyklo dívati se na vídeňskou sněmovnu jako na nevysychající pramen sensačních a vzrušujících scén, táže se, jak bude uvítán kabinet Bienerthův, zdali s klidem politiky vyčkávací nebo s hlučnými protesty. Není ovšem vyloučena možnost, že se publikum, kteréž se dostaví jako k premieře nové komédie s nárokem na podráždění čivů, dobře pobaví, neboť víme ze zkušenosti, že slavné sněmovně často pouhé zvolání, brisknί výkřik zavdá příležitost k ohlušující vřavě, ale pravděpodobno jest, že bude prvá schůze podzimního zasedání klidná. Proměna na křeslech ministerských udála se netoliko s vědomím, ale i jaksi pod opatrovnictvím velkých parlamentních stran. Kabinet, ve kterém zasedají službou nejstarší sekční chefové a pro politickou kontrolu parlamentární ministři-krajani, neobjevil se z nenadání jako nástroj ku provedení politického převratu, nýbrž přichází toliko jako pomocný orgán, jemuž je uloženo sprostředkovati mezi stranami nezbytnou dohodu a zmizeti co nejdříve, ihned, jak úkol svůj provede. Předstupuje jako vyjednavatel, jemuž koruna i representanti velké majority poslanců ukládají totéž: umožnit další trvání koaličního systému; proto není příčiny k projevům odporu a nepřátelství.

Ve vstupní řeči své podá předseda ministerstva programatické prohlášení, jež přirozeně bude jenom parafrásí vlastoručního listu panovníkova. Bude to apel na strany, aby se sjednotily na základě státního programu v trvalou parlamentní majoritu, a aby zabezpečením dělnosti parlamentu poskytly státu a všem jeho částem hlavní předpoklad klidného všestranného rozvoje, aby zachovaly systém pro dobu nynější nejpřiměřenější. Strany radikální podají dle všeho návrh, aby o prohlášení předsedy ministerstva zavedena byla debatta, než dojde k ní sotva, jelikož předloha bosenská, budgetní provisorium a obchodně-politický zákon zmocňovací podány jsou ve formě návrhů pilných a v debattě o budgetním provisoriu budou moci strany vy-

ložiti svá stanoviska. Rozpočet na rok 1909 nebude předložen ve schůzi zítřejší, nýbrž teprve kolem 15. proince, a pokud možná nejdříve má býti předmětem parlamentního jednání. Při této příležitosti by uvedeny byly zajisté na přetřes všechny události a příhody, jež od léta do nynějška udržovaly všechny strany a frakce v rozčilení, parlamentem valil by se veliký proud řečí významných i zbytečných, nutných i malicherných, ale čas by nemíjel, nebyl by utrácen marně, neboť současně by pracoval výbor o předloze o starobním a invalidním pojišťování. Předloha tato má býti totiž bez prvního čtení přikázána výboru. Mnoho času bylo zmařeno, proto jaksi náhradou má sněmovna poslanecká zasedati hned záhy v lednu. Stane-li se, jak čekají optimisté, dojde-li k obnovení koalice, byl by svolán sněm království českého, aby se mohl ustaviti a vyříditi prozatímný rozpočet. Svolání českého sněmu a zabezpečení nerušené práce v něm je jedním z předpokladů, bez nichž si staro-novou koalici nelze mysliti. Předlohy uvedené v pracovním programu pro nejbližší dobu budou vyřízeny, to bylo velkými stranami bar. Bienerthovi přislíbeno, ale to je jen část, a to nepoměrně menší část premierova poslání.

Zatím co vedeny budou debaty ve sněmovní síni, rokováno bude mimo ni o upevnění platformy pro novou parlamentní vládu. Vláda má na spěch. Čím delší by byly odklady, tím menší byly by vyhlídky na dohodu. Nesporno jest, že již nyní je nálada pro veliký ten kompromis mnohem slabší než dne 14. listopadu o 2. hodině po půlnoci. Nastalo povážlivé napětí netoliko mezi protilehlými tábory, ale i také mezi jednotlivými frakcemi parlamentních stran.

Rozpory v Českém národním klubu vedly k resignaci dosavadního předsedy dra Kramáře, a prve než se počne slepovati parlamentní koalice, bude nemalá práce se sklížením důležité její části — Českého národního klubu. Byly rozšířeny zprávy, že vystoupí Mladočeši z Národního klubu, a hned zase, že z něho vystoupí katolická strana — ale pravdy je na těch a podobných zprávách jen tolik, že zase jednou osobní zájmy a nevraživosti nabyly vrchu nad klidnou rozvahou. Bylo třeba nějaké oběti na usmíření a uklidnění podrážděných mocností — a k oběti té se odhodlal — dr. Kramář. Pojede prý do Egypta, vyžaduje toho jeho otřesené zdraví. Předsedou Národního klubu bude prý prof. dr. Jaromír Čelakovský.

MORAVA

Noviny se konfiskují pro přečin ve smyslu § 302 tr. z. (popuzování k nepřátelství proti národnostem). Rakousko žije takřka bojem národností mezi sebou. Přivykli jsme již vzrůstající intensitě bojů těch. Proto časem co do § 302 praxe stala se tak liberální, že paragraf ten téměř upadl v zapomenutí. Náhle § 302 obživl. To je neklamné znamení, že mocný proud nacionální nevraživosti vystoupil vysoko nad normál.

Ve svém národním zápase opíráme se my o přirozený vývoj, který zvolna, ale nezadržitelně spěje ku předu. Spatřujeme v tom pevnou záruku konečného vítězství, k čemuž přistupuje ještě ethická stránka našeho úsilí, směřujícího k pouhé rovnoprávnosti. Naproti tomu Němci hájí své nadvlády proti silné většině slovanské, pociťujíce stále jistěji vratkost své hegemonie v tomto soustátí, hegemonie, založené jenom na větší vyspělosti kulturní a hospodářské, které se národové slovanští víc a více přibližují, až nastane úplná nivelisace a tím vítězství početně silnějších. Němci v Rakousku jsou si plně vědomi tohoto konce, k němuž vývoj poměrů nutně vede. Chápou se proto posledních prostředků, aby onen přirozený vývoj co nejdéle zadrželi, zneužívají svého politicky mocnějšího postavení ve státě a terorisují vládu, která je jim slepě oddána, aby jim na vždy bylo zabezpečeno nadpráví nad národy slovanskými.

Jsou-li Čechy jevištěm, kde svádějí hlavní bitvu Němci, je to pro nás zase Morava, na jejíž půdě vybojujeme svůj zápas my. Němci vrhli se vší silou na t. zv. uzavřené území v Čechách, v té části Čech sbíhají se dnes všecky nitky nacionálních snah netoliko Němců zemí sudetských, nýbrž celého německého Rakouska na základě německého souručenství. Proti tomuto útoku německému nestačí pouhá defensiva, byť sebe energičtější. Na organisovaný útok ten třeba odpověděti stejně usilovným, plánovitým postupem agresivním na Moravě, kde němectví stojí na tak slabých nohou, že pád jeho je neodvratný. Morava jest zemí našich příštích úspěchů národních, na úplném opanování Moravy musí nám především záležeti. Protiváhou útoku německého na t. zv. uzavřené území v Čechách budiž systematické dorážení na slabé posice německé na Moravě, kamž nutno soustřediti všechen náš boj.

S povděkem dlužno zaznamenati, že se dnes už všeobecně uznává velká důležitost Moravy pro řešení česko-německé otázky. Dnes proniklo již přesvědčení, že proti usilování Němců o t. zv. uzavřené území v Čechách lze úspěšně čeliti teprve váhou Moravy, čímž jedině dovedeme Němce udržeti v šachu. Od uvědomění si vynikající své úlohy v zápasu česko-německém přikročuje konečně Morava

k jejímu uskutečňování. Stále silněji a silněji provádí se na Moravě »národní očista«, tiskem a hromadným pořádáním schůzí zpracuje se okres po okrese a všude povzbuzuje se národní vědomí v nejširších massách lidu jak městského tak obzvláště venkovského. Těžiště systematické akce protiněmecké spočívá v boji hospodářském, ve snaze o naše hospodářské sesílení heslem »Svůj k svému«. Nemáme účinnější zbraně proti Němcům nad hospodářský bojkot, který Němce rozčiluje už v takovém stupni, že dovolávají se proti nám pomoci vlády. Tím třeba si vysvětliti novou konfiskační praxi politických úřadův a státních zastupitelstev; konfiskace jsou namířeny hlavně proti heslu »Svůj k svému«.

V této nové periodě národního probuzení Moravy, které nese na sobě ráz agresivní a karakter pomocného boje proti Němcům z Čech, nejedná se ovšem nijak o Moravu severní, východní a vůbec kraje národnostně ohrožené. V těch krajích přirozeně zůstáváme v obraně. Nic na tom nesejde, utrpíme-li zde nebo onde menší ztráty.

Máme na zřeteli boj útočný ve velkém stilu. Útočný postup protiněmecký na Moravě je koncentrován na dva body: Olomouc a Brno. Jde o dobytí těchto dvou měst, dosud německých. Nelze o tom pochybovati, že obou těchto měst dříve nebo později bude dobyto. Lze to předvídati s matematickou určitostí. Pádem obou měst nastane náhlý obrat na Moravě. Co nemohl způsobiti t. zv. moravský pakt, to přinesou nám počeštěná města Olomouc a Brno. Padnou pak snadno obě obchodní komory a na Moravě zavane jiný vzduch. Také v ohrožených krajích bude se nám pak pracovati jinak.

Olomouc bude dobyt českým venkovem. Je tu patrné, jak se úžeji a úžeji stahuje kruh. Národně-uvědomovací činnost četné inteligence české v Olomouci, podporovaná vzrůstající zdatností českého živnostnictva, nese všude ovoce. Český živel v Olomouci žije dnes již svým silným životem a budí respekt u Němců, kteří cítí dobře, jak postavení jejich čím dále tím více je otřesené. Olomouc tvoří podnes operační basi Němců pro germanisaci severní Moravy. »Bund der Deutschen Nordmährens« má své sídlo v Olomouci. Olomouc je však stejně operačním bodem pro náš obranný zápas na severní Moravě. V Olomouci sídlí ústředí »Národní Jednoty«. Boj o severní Moravu je tedy jaksi zhuštěn v Olomouci, jehož dobytí bude míti nepopíratelný vliv též na další vývoj poměrů severomoravských. Německý velkokapitál nebude pak již působiti tak zhoubně.

Předešlou neděli byl v Olomouci český den. Současně konal se tam »Volkstag«. V neděli té tajila se už perspektiva do budoucnosti. Účastenství na českém dni bylo tak imposantní, že chabá protimanifestace německá byla zcela zastíněna. Němci neodvážili se vůbec pouličních projevů, které si připravili.

Jiným způsobem pracuje se k převratu v Brně. Na rozdíl od Olomouce, kde česká strana obecních voleb se dosud nezúčastnila, české Brno již po dvakrát podstoupilo zápas volební. Brno má silný kontingent českých voličů ve třídách méně zámožných, hlavně v dělnictvu, neboť Brno je místem průmyslovým. Český majetek a inteligence česká relativně nejsou asi v Brně tak zastoupeny jako v Olomouci. Klíčem k postupnému opanování je tedy demokratisace volebního řádu do městského zastupitelstva. Mimo to přísluší vynikající úloha druhé české universitě, která se musí dostati do Brna. Znamená-li pro nás Olomouc mnoho, tím větší význam má Brno jakožto hlavní město země, sídlo sněmu zemského a nejvyšších úřadů autonomních a státních v zemi. Dobytí Brna je kulminačním bodem v nové fasi našeho agresivního postupu.

Ani letošní volby ve IV. sboru nepřinesly nám vítězství. Očekávalo se, že zvítězí aspoň sociální demokraté, Hybeš a Tusar. Zůstali však v menšině, Hybeš se 7024 hlasy, Tusar se 6942 hlasy proti německým kandidátům Pipalovi, Czechovi, Wokurkovi a Rziwaczkovi, kteří dostali hlasů 12.788, 12.761, 10.699, 10.667. Německá kandidátní listina prorazila hlavně celou řadou podvodů volebních. Ve sborech 3., 2. a 1. česká strana do voleb nepůjde. Volební porážkou Čechové brněnští nijak nezmalomyslní, přistoupí nyní k soustavnému prohloubení boje na poli hospodářském (»Svůj k svému«).

Zbývá ještě se zmíniti o jmenování dra Žáčka ministrem-krajanem. Po dlouhé době zasedá opět na křeslo ministra krajanství Moravan. Máme proti osobě dra Žáčka mnoho námitek, ale je jisto, že dr. Žáček náleží mezi nejlepší znatele poměrů moravských. Není také bez významu, že konečně přestane kumulace úřadů, pořád marně vytýkaná dru Žáčkovi. *—ra.*

BESEDA

Josef Jungmann.

I.

Tiše a němě jako jindy minul i letos čtrnáctý listopad. Tento den úmrtí Jungmannova jest nápadnou protivou k úmrtním dnům jiných buditelů, o kterých konány jsou přednášky a psány knihy, jejichž hroby co rok jsou věnčeny a poutmi navštěvovány. Jungmannovo jméno téměř mizí z paměti dnešních Čechův a vzpomene-li ho kdo, vzpomene spíše se zlořečením nežli s úctou.

Zažil jsem úkaz ten při šedesátém výročí smrti Jungmannovy r. 1907 v rodišti jeho. Zas jednou po letech zašel jsem si do Hudlic s několika přáteli studenty. Slunce dávno zapadlo za lesy křivoklátskými a Krušnou Horou, charakteristická skála za osadou matně se rýsovala ve tmě, do pozdního večera tu a tam zakmitlo světlo v okně a z daleka od hutí Králova Dvora chvílemi vyšlehoval ohnivý žár, když jsme vcházeli do Hudlic. Byl tichý nedělní večer a mládež se živě bavila na procházce uprostřed osady. Opodál hlučného šumu toho, zahalen v šero, v němém osamocení stál rodný domek Jungmannův. Našel jsem jej spíše po paměti nežli dle osvětlení, jehož postrádal, a ukazoval jsem jej kamarádům. Nejevili valný zájem o něj. Trochu jsem se nad tím pozastavil, a tu jeden z nich, starosta spolku pokrokových studentů »Jungmann«, přímo prohlásil, že v Jungmannovi nenaléza zvláštní velikosti, protože to byl člověk bezcharakterní.

Nebylo to přeřeknutí, nýbrž pevné přesvědčení. Na otázku po důvodech ortelu toho mne odkázal na důkazy, které prý podali o tom Král a Masaryk. Vysvětloval jsem podrobně, že Masaryk sice o Jungmannovi psal (v České Otázce) hanlivě, ale nic nedokázal; že v hlavní věci odkazoval na důkazy sebrané Králem; Král pak že sice (ve Filologických Listech 1893—4) psal o Jungmannovi také nepříznivě a nešetrně, ale když mu v Osvětě přímo vytkli, že Jungmanna viní z bezcharakternosti, výslovně to popřel.[1]) Přes to ani delším rozhovorem jsem odpůrce svého nepřesvědčil, že je na omylu.

Vzpomínám jiné příznačné události. Když roku 1903 studentský spolek »Slavia« počal se přetvořovati ve společenský klub, bylo potřebí ustavit nové středisko pro studentstvo realistické a příbuzné, dotud sdružené ve »Slavii«. Účelu tomu přizpůsobili jsme stanovy a jméno spolku »Jungmann, spolek akademiků kraje pražského«, nejstaršího z krajinských spolků. Změna provedena byla hladce, jen o jméno strhl se dlouhý spor. Tehdejší starosta za každou cenu chtěl vyloučit ze spolku název »Jungmann«. Pro spolek pokrokového studentstva — opakoval — název ten je přímo ironií, protože Jungmann byl právě representantem toho druhu vlastenectví, proti kterému my vystupujeme. Marně jsem odporoval a vysvětloval; ve všem jiném mladší kolegové mi dávali za pravdu, ale návrh můj, aby spolek se napříště jmenoval »Jungmann, spolek pokrokového studentstva«, byl valnou hromadou zamítnut.

České studentstvo se stydělo za jméno Jungmannovo! A zůstalo-li toto jméno spolku podnes, je to jen účinek zvláštních okolností. Valná hromada nemohla totiž najít žádné vhodné jméno jiné; navrhovány pak názvy »Masaryk« a pod., ale přijaty nebyly. Po úmorné debatě schylovalo se k rozhodnutí, že z nouze přece jen bude potřebí setrvat při jméně Jungmannově. Ale jak? Návrh dotyčný byl přece již zamítnut. Jako východ z rozpaků navrhl jsem posléze název nový, ale jen jediným slovem odlišný od zavrženého: »Jungmann, spolek pokrokové mládeže«. To přijato, a tak spolek slove do dneška »Jungmann«.

Nikdy jsem nepochyboval o inteligenci ani o dobré vůli mladých těch odpůrců Jungmannových. Znal jsem prameny odporu toho: úvahy Masarykovy. Královu studii nečetl nikdo, ale každému stačilo, že Masaryk se na ni odvolává jako na sbírku důkazů svého odsudku o Jungmannově povaze. A tak se vyvinulo v mladší generaci přesvědčení o Jungmannově bezcharakternosti, proti jehož prvému vyslovení se bránil sám jeho původce a za které snažil se odmítnout odpovědnost. Osení zaseté Masarykem a Králem vybujelo více, nežli se nadáli rozsévači.

A tak, kdykoli chodím v Praze mimo pomník Jungmannův, kdykoli jezdím drahou mezi Berounem a Zdicemi a pohlížím tamo na ušlechtilou tvář podivuhodného toho člověka, zde na údolí vedoucí k jeho rodišti, zakončené povědomým skalním hřebenem, ptám se: Kolik z mimojdoucích statisíců si vůbec s úctou a láskou vzpomene na zjev kdysi zbožňovaný? A zdá se mi, že nikdo.

Tak svět odplácí. Obětovat národu svůj klid, peníze, zdraví, život; soustředit životní úsilí k jedinému velkému cíli, žíti v něm »v slasti, v slzách, v přízni, v bezpráví« a hrdinskou vytrvalostí ho dosíci; plahočit se s tuberkulosou

[1]) »Jestliže si tedy někdo na základě mých výkladů činí závěry o nečestnosti povahy Jungmannovy, je to jeho věc. Já jsem jich nečinil, ba naopak Jungmanna ještě omlouval nedostatkem odvahy a jeho přílišnou opatrností . . . O nečestnosti jeho povahy nikde jsem nemluvil a nemohu za to (!?), jestliže někdo jiný soudí, ‚že to bylo nečestné« atd. (Prof. Jos. Král v Listech Filologických 1895, str. 46 a j.)

ve hrudi do kmetských let a takořka ukrádat chvíle ohrožené vlastní existence k dokončení obrovského díla; doufat, pracovat a pobízet a utěšovat jiné tam, kde skoro všichni zoufají nad budoucností, a za to vše si šedesát let po smrti vysloužit vyhazov památky i jména a výtku bezcharakternosti — to je kruté přespříliš.

Pokládám za povinnost dneška, křivdu tu napravit, a k dílu tomu chci přispěti několika črtami a dokumenty. *E. Chalupný.*

LITERATURA

Biograf životů tragických.

Ačkoliv pan Jakub Arbes oběma svým knihám o životě některých umělců českých i jinonárodních[1]) přiznává v podtitulech specielní druh novely a novelety, ačkoliv také do jejich výpravy pojal dosti živlu romaneskního a jím snažil se místy víc impressionisticky než holými, objektivními fakty vyjádřiti duševní portraity, nejsou přece v celku díla tato o mnoho víc než alba biografických podobizen, snímků skutečnosti vnějškové, nikoliv dramatu vnitřního. Vysloviti jinak tyto osoby a jejich jevy životní, přehodnotiti jejich osudy smělými liniemi nového pojetí, sjednotiti reliefy v zákonitější perspektivě, znamenalo by stvořiti velké uměl. dílo tragicky podložené. Vždyť látka sama je přesycena tragičností a probila i takto akcenty nikoliv slabého důrazu, ačkoliv jinak schopnost malířského vystižení dojmů a nálad uschla p. Arbesovi v střízlivém ovzduší literárního dějepisce a biografa: obrázky jsou věrné, podrobné, poctivě kopírované, ale chybí jim duše, stylisace, jako veškerému dílu Arbesovu. Tyto knihy patří jistě k nejtypičtějšímu, co napsal, jak svou látkou, náladou a duchem, tak zpracováním. Je v nich veškerá tajuplnost dramaticky arranžovaná a vypočítaná na napínání čtenářovy pozornosti, kterou známe z »R o m a n e t t«; je v ní effektivnost momentů vydražďujících, vyzývavých, vykloubených z normální stavby společenské a psychické, která mluví z »A d a m i t ů«; je v ní silný sociální smysl a materialistická filosofie, podbarvená deterministicky, jaké z přízvučňují »M o d e r n í u p í r y«; je v nich konečně i ona trpká grotesknost, tragikomický humor, které táhnou se ve spodních vrstvách celého díla. Ale všecky tyto složky nejsou kombinovány tak, aby zastínily pouhou kostru historickou, aby staly se z dekorativních výplní vlastními tkáněmi uměleckého růstu. Stěží najdeme odstavec, partii, větu, kde Arbes snaží se modulovati hlas do odstíněnějších tónin, kde blýskne jiskra jiné snahy než prostě historiografické, pak zas už přijde čiře mechanická studijní kompilace, mrtvý výčet fakt a citátů, mosaika trpělivě skládaná, ale nijak nekomponovaná; k tomu hodně mnoho suše a koženě poučujícího, otřelý žurnalistický slovník varirující řadu slov a frází, neschopný emoce, literárně, nikoliv životně konstruovaný — to jsou hlavní znaky literární tvorby Arbesovy.

Kdo by se domníval, že nedostatek dramatičnosti a hlubšího pojetí a precítění látky je u p. Arbesa mimořádný, že jeho umění má dosti energie, aby z nich jindy vybavilo zhuštěný extrakt a tento vpustilo do zdokonalenějších tvarů slovesných, mýlí se. Je to nedostatek přirozený, tkvící v samé mocnosti tvůrčí, a nedá se nijak nahradit. P. Arbes jako spřízněný Sabina založen je příliš vnějškově, než aby měl pronikavější schopnost niterné synthesy a tedy tvoření zvláštních, typických psychologií, výrazných dramaticky a velkých umělecky. Oblibuje si přímo chorobně zjevy sociálně pathologické, hádankovité a brutálně napínající (»P r v n í n o c u m r t v o l y«, »V y m í r a j í c í h ř b i t o v«, »Š í l e n ý J o b«), ztrácí při křiklavých barvách a hrubém štětci intuitivní schopnost niternou, esthopsychologickou jistotu sebe sama: jeho umělci jsou v největším dílu notoričtí pijáci, ubožáci spoutaní démonickou silou, tragičtí svým předurčením; nebo jsou romantiky debutujícími za hromu a blesku v prázdném kostele, kde blbý kalkant šlape jim měchy (»P r v n í d e b u t«), pološílenci v posledních záblescích zdravého rozumu (»P o s l e d n í k r e s b a«), mučedníci národní (»Č e s k ý v y h n a n e c«), hypochondři (»V p ř e d v e č e r n e s m r t e l n o s t i«) a podivíni (»K o č i č á ř«) — vždy však v nejživějších barvách a superlativním doložení, i tehdy, byli-li historicky pouhými statisty nebo líčí-li se prostá episoda mnohotvárného jejich vývoje (»T ě ž i š t ě«, »P a r a s o l« atd.).

Pan Arbes neuvykl si umělecké ekonomii a diskretnosti, hází plnými hrstmi svůj soucit a sympathii, tragika stala se mu jakýmsi morálním pathosem, kterýmž neúčelně plýtvá — a tak arciť po chvíli čtenáře otupuje, zvlášť když nemá ani kritické míry. Příklad: cikánská romantičnost Máchova stylu, kterouž učinil motivem největší novelly obou svazků »Č e s k é h o P a g a n i n i h o«. Není-liž to nejen anachronismus, strašlivě primitivní marotta, která dnes nikoho nenadchne, ale i praktická, životní absurdnost, falešná a nepromyšlená, která nemá nejmenšího

[1]) Jakub Arbes: „N e s m r t e l n í p i j á c i". Sebraných Spisů svazek XXI, cena 3·80 K, str. 384, „Z o v z d u š í u m ě n í". S. S. sv. XXIV, cena 4·20 K, str. 438. Nákladem J. Otty v Praze.

kladu? Anebo celá nit, která cyklicky spíná »Nesmrtelné pijáky« — alkoholism: je to tak démonická »tíha osudovosti«, jak ji vyfilosofoval p. Arbes, či spočívá vlastní hnací síla této tragičnosti jinde, prostě v nedisciplinovanosti, mravní zbabělosti a rozumové lhostejnosti, kteréž nimbus s hrdin značně strhují?

Takové otázky neexistují pro pana Arbesa, ani pro romanopisce, ani pro biografa. Utvořil si svou patronu malířskou a kreslí nám ty své reky a výjevy z jejich života stále se stejným pozadím v kompaktní černi, se zlatou mučednickou aureolou kolem hlavy a rudou, krvavou ranou v srdci. On ve své hudební invenci nemá než drsných disharmonií a i tehdy, je-li látkou přinucen k finale umírněnému, najde vždy příležitost, aby náladu infikoval pessimisticky, a i tehdy, nutí-li sklon jeho látky k humoristické motivaci, najde vždy příležitost, aby trpkou groteskou, tragikomickou ironií zakalil čistý vjem.

Jak vidno, najde se mnoho kritických námitek proti dílu Arbesovu, klademe-li na ně měřítko dnešních uměleckých požadavků. Útěchou může býti, že práce zastoupené jsou 30—40 let staré, sahajíce od r. 1870 (»Edgar Alan Poe«) a vyplňujíce převážně léta sedmdesátá a osmdesátá, tedy dobu, kdy o české kritice nebylo téměř řeči a kdy se hodnotilo z hledisek zcela jiných, než na jaké navykl náš zrak. Nad to mají tyto Arbesovy biografické lícně ještě nesporný význam historický a dokumentární, význam, který silně pronikne, uděláme-li si literární bilanci o osobách Arbesem stopovaných, na př. o Krumlovském, Levém, Schellerovi, Reinerovi, Svobodovi, Holarovi atd. Mnoho z těch informací dnes již zastaralo, mnoho je také pro umělecký jejich rozvoj zcela bezvýznamné (to platí zejména o posledních črtách »Z ovzduší umění«, které jsou čiře anekdotické), ale jsme v Čechách chudí: »Celou řadu umělců našich stihl týž anebo aspoň podobný osud: že po mnoholeté záslužné, mnohdy i nejzáslužnější práci opomenuto, nač má každý poctivý umělec právo nejpřirozenější: aby byla práce jeho aspoň po zásluze oceněna.« (Str. 286.)

P. Arbes sice nesledoval tohoto cíle kriticky ocenit a v souvislost s celým kulturním životem uvést, protože chybí mu k tomu všecky podmínky, ale jedno svými biografiemi k rehabilitaci zapomenutých umělců přece učinil: že už před čtvrtstoletím na ně upozorňoval, o nich horoval a jejich historii zaznamenal. Co to znamenalo v otázce Máchově, netřeba snad říkat a doufejme, že i k ostatním, hlavně »českému Keanovi« Frant. Krumlovskému, bude zítřek spravedlivějším; to bude částečnou zásluhou Arbesovou, jednoho z těch nemnohých biografů českých, který svým thematům věnoval mnoho práce a mnoho vřelosti, který plaidoval pro všechny nešťastné víc snad, než bylo rozumno, ale který tak činil poctivě a s čistým srdcem (jak je symbolisováno v »Biografovi«) a proto v literární a umělecké historii najde vždy čestné místo. *Artuš Drtil.*

*

»Sebrané spisy« **Jakuba Arbesa** dospěly právě XXVI. svazku, jímž jest opětně sbírka »biografií životů tragických« nadepsaná »Záhadné povahy«, otiskovaná tu podruhé (1884); v »Sebraných spisech« jest to již 5. díl podobných prací. Se sbírkami obdobného obsahu střídají se v Arbesových »Sebraných spisech« Knihy povídek a novell, jichž posud jest 6 svazků, a cykly romanett, jež dospěly k dílu 7. Zvolna chýlí se takto sebraná díla Arbesova ke konci.

*

Ernst Hardt, jehož dramatická báseň **»Tantris der Narr«** dosáhla právě královské ceny Schillerovy, neudělené již dvanáct let, postoupil náhle do první řady mladých dramatiků německých. Ernst Hardt, narozený r. 1876 v Graudenzu v záp. Prusku, znám byl jako výborný, ba klassický překladatel několika mistrů francouzské prósy: Vauvenarguesa, Rousseaua, Voltairea, Balzaca, Flauberta, Taina; původní jeho díla byla kladena, ne zcela právem, v bezprostřední sousedství symbolických formalistů seskupených kolem Stephana George a jeho sborníku »Blätter für die Kunst«. Jinak jeho díla, počínající r. 1898 a vykazující řadu novellistických svazků a několik dramat, pak sbírku veršů »Aus den Tagen des Knaben«, byla celkem podceňována. Jako dramatik vyšel i Ernst Hardt od Ibsena a z naturalismu, ale již v tragoedii »otců a dětí« nadepsané »Der Kampf um das Rosenrote« hlásí se snaha vypracovati se i v kuse realistickém k dramatu vyššího slohu, jako současné Hardtovy novelly prozrazovaly zralého objektivního epika plného vášně k životu a touhy po kráse, někoho, kdo přijal posvěcení od samého Flauberta. Když pak Hardt rozhodl se pro veršované drama tragického pathosu, našel útvar, vhodný pro jeho duši uzrálou pod hellenským nebem a s tahem velkých moderních mistrů. Pětiaktové drama »Tantris der Narr«, k němuž ještě podrobněji se vrátíme, přináší svrchovaně původní a psychologicky složité řešení pověsti o Tristanu a Isoldě dle málo známé verse starofrancouzské a vyhraňuje se v tragoedii nevěry, jejíž zlý jed otrávil i lásku bytostně osudnou. Látka Tristanovská po Immermannovi a Wagnerovi vábí vždy básníky, kteří rozpínají své peruti po vysokých cílích tragického pathosu; také naše nejnovější literatura vykazuje krásný pokus podobný. — O Ernstu Hardtovi přináší výbornou studii z péra jeho krajana Franze Deibela »Litterarisches Echo« (15. listopadu 1908).

ZE DNE

K dnešnímu číslu přikládáme zevrubný obsah VI. ročníku Přehledu sestavený učitelem p. R. Beranem. Vydavatelstvo.

Žádáme důtklivě pp. abonenty, kteří nemají dosud předplaceno, aby tak učinili co nejdříve. Starší pp. dlužníky žádáme, aby doplatné v brzku vyrovnali a nenutili nás k stálým upomínkám.

Vinohradská volba. Strana národně-sociální dosáhla rozhodného vítězství při poslední užší volbě v XI. okresu volebním na Král. Vinohradech nad kandidátem mladočeským. Tato událost působila na toho, kdo stopuje vývoj našeho politického života posledních let, a kdo tuší, kam nás proud událostí zanáší, v první chvíli dojmem skličujícím. Dalo by se totiž souditi, že je to novým dokladem žalostného sklonu našeho voličstva nedělnického (neboť dělnická vrstva strany národně-sociální nepadá ani kvantitou, ale tím méně kvalitou na váhu) k dutému radikalismu a k odporné demagogii, kterou pěstí měšťácká strana národních sociálů způsobem opravdu vynikajícím. Přítomná chvíle jest však dobou přechodního vření. O dědictví po straně mladočeské hlásí se řada frakcí politických, z nichž většina není schopna založiti svou stavbu na pevných základech a pojistiti si budoucnost. Mezi takovéto strany efemérní, ne nepodobné hořícímu papíru, náleží i strana, jež odpočívá na vinohradských vavřínech. Přes jejich hroby půjde historie dál, až po nejistotách období tříštění uzraje náš politický život k utvoření velkých, vnitřně cenných a na solidní myšlenkové základně spočívajících stran. Boj proti politické nepoctivosti, proti bezduché frázovitosti, proti politickému šaškovství i proti doktrinářské póze, odvádějící od skutečného proudu života, spojený s výchovou dorostu pro poslání politické, zkrátí zajisté tento bolestný vývoj a přiblíží lepší budoucnost. Jásot strany národně-sociální nad posledním vítězstvím jest však — i když nehledíme k efemérnosti jejích úspěchů — velmi pochybný. Bylť jistě dalším důležitým činitelem porážky mladočeské také naprostý nedostatek organisace této strany na Vinohradech. Mladočešství cítilo se v tomto okresu příliš zabezpečeno v době rozkvětu dra Herolda, než aby se byla strana namáhala vybudovat pevnou organisaci svých příslušníků. Mimo to má její kandidát dr. Koerner při vší své schopnosti přece jen minulost, která se přímo vnucovala divoké agitaci nár. sociální za prostředek »politického« zápasu, a bylo jí také daleko přes meze slušnosti využito. A konečně kandidát strany nár.-soc., Sláma, je celkem člověk sympatický, který vystoupil jako kandidát úřednický a strhl k sobě veliké množství hlasů úřednictva a vůbec studované inteligence, která jest jinak daleko vzdálena pestrobarevné, lomozící směsice tábora národně-dělnického. Vidíme tedy, že není třeba oddávati se deprimujícímu prvnímu dojmu. Radikalismus těží přirozeně z chvíle všeobecného kolísání, při posledním vítězství pak zvítězil i z důvodů, spočívajících v taktice zápasících stran.

V »*Samosprávném Obzoru*« (číslo 10) uveřejňuje Dr. Joachim časový článek, kterým dokazuje, že dle souhlasného přesvědčení theoretiků českých a německých i dle praxe českého sněmu zemského sněmy zemské nejsou již vázány tak zvaným rámcovým říšským zákonem obecním z roku 1862, a že tedy lze beze všeho zemským zákonodárstvím zavésti všeobecné právo hlasovací do obecních zastupitelstev. Nemýlíme-li se, bylo to na pražské radnici, kde pánové z vládnoucí mladočeské většiny slavnostně prohlašovali, že jsou sice pro všeobecné právo hlasovací i do pražského obecního zastupitelstva, že však nelze ho zavésti, poněvadž bylo by třeba napřed změnit říšský zákon obecní — doporučujeme proto pánům těmto, aby si onen článeček důkladně přečtli! Vůbec máme za to, že otázce zlidovění zastupitelstev obecních nevěnuje se u nás dost pozornosti, ač přece ve zlidovění jejich nutno hledat klíč k řešení otázky našich menšin. — V témže čísle »Sam. Obzoru« náš samosprávný referent dr. V. Jirka podává obsáhlejší referát o exposici samosprávy na letošní výstavě (rozšířené to zpracování referátu z čísla 45. loňského ročníku »Přehledu«), ve kterém doporučuje, aby pro rok 1915 — 50leté jubileum nynější samosprávy — připraven byl důkladný sborník o dějinách české samosprávy za těch 50 let. Nějaké dílo, stojící opravdu na výši vědy, podávající obsáhlý obraz samosprávy po všech jejích stránkách, ukazující, co jsme dokázali, v čem jsme snad předhonili své německé krajany a cizinu, a v čem za nimi zůstáváme pozadu. Dílo vystříhající se frásí a mluvící prostou řečí pravdy, třebas trpké, ale zdravé.« Doporučuje svou myšlenku organisacím českých měst i okresů, korporacím samosprávným v čele se zem. výborem, Národní radě, odbornému i dennímu tisku, poslancům, právnické fakultě a vůbec všem, kdo se o pokrok naší samosprávy opravdu zajímají. — Rozumí se, že osud tohoto návrhu »Přehled« nepustí s očí.

Cis a Trans. Jak státním rozpočtem na rok 1909 nespravedlivě zatíženo jest obyvatelstvo Předlitavska, ukazují nejlépe čísla poměrná, připadající na jednoho obyvatele obou polovin říše:

V Předlitavsku jest (dle statistiky z r. 1900) obyvatelů 25,632.805, a ti přispívají na rozpočet obnosem 162,498.998 K, tedy každý občan předlitavský obnosem *6 K 34 h*. V Uhrách jest dle téže statistiky 19,254.559 obyvatel, a ti přispívají obnosem 93,002.571 K, čili každý občan zalitavský toliko *4 K 83 h*.

K poměrům ve Spolku českých úředníků železničních dochází nás dopis: Vážená redakce! V poslední době byl zřetel rakouské společnosti soustředěn na železniční personál, stojící připraven k boji. Ve Vídni vedlo se důležité vyjednávání. My, čeští úředníci železniční, ač máme spolek, nebyli jsme při vyjednávání zastoupeni. Spolku jako by nebylo, a jedině vlastní vinou. To přimělo mne k tomu, že jsem 2. listopadu zaslal do časopisu spolkového protestní článek a zároveň sdělil redakci, odmítne-li jej, že jej uveřejním jinde. Na to mi zaslal p. dr. Pospíšil, místopředseda spolku, dlouhou odpověď, jejíž krátký smysl je shrnut v poslední větě: »Článku Vašeho neuveřejníme.« Nepřekvapilo mne to, přihodilo se mi, co se stává ostatním protestujícím, kteří bývají odbýváni v listárně redakce. Ve své odpovědi však p. dr. Pospíšil mi jasně dokázal, že m á m příčinu protestovat proti výboru, že j s o u v něm neutěšené poměry, ale že se bojí připustit operativní řez, neboť by prý mým článkem byl přivoděn rozvrat ve spolku. Ježto však mám za to, že p ř e v r a t v něm musí nastat, má-li míti nějaký význam a má-li být platným činitelem svazu úřednického, prosím za uveřejnění podstatné části onoho článku ve Vašem ctěném listě. — Spolek českých úředníků železničních při volbách do pensijního výboru poprvé vystoupil se samostatnou kandidátní listinou. »Železniční zřízenec« obvinil výbor spolku, že vydal kandidátku německou. Výbor mu poslal dopis s přiloženou kandidátní listinou, »ze které zřejmo, že námi byla vydána v jazyce českém«. K tomu připojil »Železniční zřízenec«, že na svém tvrzení trvá, ježto ústředí vydalo kandidátku německou, plzeňská oposice však vydala českou, a tuto kandidátku, oposicí vydanou, mu zaslalo. Zprávy této časopis náš nevyvrátil, ani o ní nepromluvil. Qui tacet, consentire videtur. Stupňoval tedy výbor jednání nešikovné nepěkným.[1]) Co učinil náš spolek při jednání o zlepšení hmotného postavení železničního personálu? Zatím co spolky soustředěné v koalici tiše, ale pilně pracovaly, náš spolek zároveň se Zemskou jednotou nedělal ničeho. Přece něco. Zúčastnil se sjezdu Zemské jednoty, na němž měl posl. Buříval řeč, kterou mu Žel. zř. slovo za slovem rozebral a dokázal nepravdu buď vlastním jednáním nebo vlastními slovy páně Buřívalovými. Tato poprava týkala se i našeho spolku, poněvadž byl oficielně zastoupen a pomáhal podpalovat kadidlo Zem. jed. Bylo tedy povinností časopisu i na to odpovědět, a časopis zase svým mlčením uznal pravdivost vývodů »Žel. zř.«. Zatím jednání koalice bylo skončeno, a úmluva koalice za veškerý personál podepsána, tedy i za nás, a tu si vzpomněla představenstva Zem. Jed. a našeho spolku, že by mezi členstvem způsobilo zlou krev, že se jednalo o nás bez nás, a post festum jeli také jednat. A výsledek toho jednání, jak napovídá, ale dopovědět se bojí časopis v 21. čísle, bylo veliké nic. Tož aspoň se koalici nadává, že nedokázala také ničeho, že se dopustila zrady na železničních zřízencích, zaručivši se za čtyřletý mír, a chybí jen ještě obvinění, že vůdcové dostali za tuto zradu tolik a tolik peněz, aby byl úplně vyčerpán slovník, jehož s oblibou užívají jisté listy, jenž však dosud byl pokládán za našeho spolku nedůstojný. Ale tento osvědčený způsob je příliš zastaralý, a používá-li ho výbor přec, nemá valného mínění o soudnosti svého členstva. Že pak nemá také ani pocitu zodpovědnosti, je vidět ze článku v 18. č., jenž dokazuje, že pasivní resistencí národní hospodářství nedozná ujmy, ježto zboží počká a osoby své cesty odloží.[1]) To jsou argumenty pro hnutí s následky jako pasivní resistence! Tím se má získat veřejnost ve chvíli, kdy jsme dostali 12½ milionu korun! Takovým jednáním se spolek náš připravuje o veškeru vážnost. Poukazuji na 5. č. »Přehledu«, listu, jenž si bedlivě všímá záležitostí úřednických, jak odsoudil náš spolek. Jako členu není mi lhostejno, jak se o spolku soudí, a proto sine ira et studio — jsem v Chebu! — přímo poukazuji na tyto zjevy.

Ing. Arnošt Winter.

V záplavě českých časopisů pro mládež objevilo se před rokem J a r o, vydávané Tiskovým družstvem československé sociálně demokratické strany. Již loni v č. 4. upozornili jsme na ně, a dnes můžeme z dokončeného ročníku abstrahovati tvrzení, že J a r o je nejlepším českým listem pro děti a neváháme je všem lidem dobré vůle upřímně doporučiti. Zemská školní rada zakázala J a r o zakupovati do školních knižnic pro jeho pokrokový obsah. Tím více musí se jednotlivci mezi učitelstvem a všemi pokrokovými lidmi postarati o jeho rozšíření v rodinách bohatých i chudých. *F. M.*

»*Sociální demokraté* provádějí sice politiku samostatnou, ale čeští sociální demokraté hájí přece jenom národní věc českou. (Výborně!) Věřme, že příště zachovají se stejně.« Zaznamenáváme tento úryvek z referátu »Nár. Listů«

---

[1]) Mlčení toto vysvětluje p. dr. Pospíšil usnesením výboru, že se »Ž. zř.« nebude odpovídat. V takovýchto případech sestupuje se s kothurnu povýšenosti. Ostatně odpověď, jež se dostala p. Hendrychovi na schůzi delegátů dne 31. října, »Č. č. ú. ž.« str. 424, zprávu »Ž. zř.« potvrzuje.

[1]) P. dr. P. mi sděluje, že to byl soukromý názor autorův. Článek však není ani šifrován, a redakce k tomu nepřičinila žádné poznámky.

o řeči poslance Dra Schauera, kterou měl ku svým voličům v Novém Bydžově dne 8. listopadu 1908, jako doklad o tom, že i v kruzích mladočeských počíná se měniti mínění o poměru mezi sociální demokracií a českými stranami »národními«. Nelze ovšem popříti, že k tomuto důsledku vedl i vývoj nazírání na národnost, jaký se uskutečnil u politických i literárních vůdců sociální demokracie, a který je směrodatným pro postup massy organisovaného dělnictva. Dřívější marxovský názor, že dělnictvo nemůže býti nacionálním, protože za panujících poměrů vlasti nemá, přemožen byl stanoviskem správným, že dělnictvo bojem o zvýšení existenční a kulturní úrovně dobývá si vlasti, již mu dřívější poroba odnímala, a nabývá tudíž zájmu na jejím sílení a rozkvětu. Dělnictvo uvědomuje si pravou podstatu svého internacionalismu, který spočívá ve společném cíli proletariátu všech národů: nahraditi stát kapitalistický společenským systémem, založeným na ideách socialismu a ve společné taktice dělnických šiků: třídním zápase. V rámci těchto hesel, spojujících sociálně-demokratické dělnictvo všech národů, jest však proletariát a zůstane národním, neboť žádná formule vědecká ani heslo strany není dosti silno, aby v širokých vrstvách lidu vykořenila složku duševního života, vyvinutou staletým vývojem kulturním. Poznání tohoto přirozeného fakta přispěje snad k definitivnímu zakončení vlády radikálních formulí, zrádcujících a vyhazujících uvědomělé dělnictvo z národa.

Spor o Davorina Trstenjaka a cenu jeho spisu »Dokonalý učitel«, přeloženého do češtiny, vznikl v časopisectvu učitelském. K referátu, jejž jsme přinesli o knize, dodáváme, že u Trstenjaka je mnoho čerpáno z E. Webra, zvláště celý jeho názor o esthetice jako podkladu výchovy. Zvláštní pozornosti zasluhuje osobnost Trstenjakova; informace o něm šířené naší officielní učitelskou veřejností jsou mystifikací (úmyslnou či neúmyslnou, to nechceme rozhodovat). Trstenjak, tento důsledný bojovník za práva učitelstva, který u nás o sjezdě slov. učitelstva byl pro akademické vzdělání učitelstva aspoň pro inspektory a skoro současně v Záhřebě o sjezdě učitelském mluvil vůbec proti němu, není dle Preporodu (1908, 142) ani suspendovaný učitel, neboť býti leta okr. školním inspektorem, jemuž nikdy se nestalo nejmenšího příkoří se strany vlády, jenž naopak měl prý i rok dovolenou, na pensi odešel docela po svém přání, a co zvláštního, při všem svém horování pro svobodu učitelstva byl několikrát přeložen právě pro spory s učitelstvem. Právem lze odtud vyvozovati s Preporodem, že nebylo vůbec taktní ani spravedlivé oslavovat Trstenjaka jako trpitele.

Na pražské konservatoři uchystána je pro příští školní rok reforma, která ústavu tomu dodá beze sporu nový, závažný umělecký význam. Jedná se totiž o nové, vyšší komposiční oddělení, které má být příštím rokem otevřeno. Jeho posluchači byli by, jak se dovídáme, jednak nejzpůsobilejší ze žáků varhanické školy, jednak externisté. Obojí mohli by do tohoto vyššího komposičního oddělení býti přijati jen na základě zvláštní přijímací zkoušky. Vyučovacími předměty tohoto oddělení byly by: komposice, studium partitur a instrumentace. Vedle faktu zřízení nového oddělení neméně potěšující je zpráva, že v čelo jeho má být postaven náš Vítězslav Novák, skladatel nejryzejších uměleckých cílů, výborný znalec veškeré hudební literatury, duch nad jiné kritický a mající smysl pro nové směry a opravdově umělecké snahy. Můžeme vším právem čekat, že z komposiční školy této za jeho vedení pro naše hudební umění vzejde velký prospěch.

Smetanovo »Tajemství« v klavírní úpravě se zpěvy dostalo se v těchto dnech v druhém vydání na knihkupecký trh. První vydání klavírního výtahu zpracovaného prof. Steckrem vyšlo v r. 1892, a bylo tedy třeba 16 let, aby bylo rozebráno. Kdežto výtahy některých oper Smetanových, nedlouho před »Tajemstvím« vyšlé, dočkaly se již několika vydání, těšil se výtah této opery stejně malé přízni jako opera sama v divadle. Teď, kdy každé představení »Tajemství« vyvolává vždy rostoucí zájem obecenstva, je i pro vydání jeho v klavírní úpravě doba příznivější. Druhé vydání výtahu, vydané opět »Uměleckou Besedou«, vychází po předchozím přehlédnutí kap. Pickou. Zcela novým je úvod ke klavírnímu výtahu. Mluví v něm Smetana sám o svém díle. Vydavatelstvo sestavilo totiž v delších citátech z listů mistrových jeho vlastní úsudek o povaze opery a jejím rázu i jeho přání hlavně mimického a scénického provedení opery se týkající. Celý ten úvod je četba nad míru zajímavá a poučná, pro Smetanu i poměry našeho divadla v létech 70tých velmi karakteristická. K seznamu osob připojena jsou i jména prvních jich představitelů dle původní divadelní cedule, čímž korrigovány jsou dva nesprávné údaje o původním obsazení rolí v »Tajemství« u Teigeho obsažené. Nové vydání »Tajemství« dojde jistě hojného rozšíření ve všech kruzích hudebních. Za pouhých 8 korun může si tu český hudebník opatřiti pěkně vypracovanou celou operu, jednu z našich nejcennějších.

Nesprávné informace ciziny o českém výtvarném umění nabývají znepokojivého rozsahu. »Volné Směry« přinášejí v 9. čísle překlad nesvědomitě psané kritiky jubilejní výstavy Krasoumné jednoty, otištěné v časopise »Kunst und Künstler«. K podařené mystifikaci tohoto jinak znamenitého uměleckého časopisu druží se svou nízkou hodnotou stať o téže výstavě v anglickém uměleckém měsíčníku »The studio«. Informace tohoto časopisu, sdělované M. Glaserovou, bývají vždy povrchní a nepřesné. Ani tato stať nepřekročuje obvyklé úrovně. Úsudek autorčin je nekritický, hodnocení ledabylé, diletantní. Vybírá náhodně jména a díla umělců, připojuje k nim několik běžných kritických frází bez hodnotícího soudu. Nerozlišujíc české a německé výtvarníky v Čechách, straní zřejmě svým krajanům. Řada jmen bezvýznamných německých umělců svědčí o její zaujatosti. Odbývá povrchně historickou periodu českého umění vyjmenováním několika jmen. neuvědomujíc si jeho vývojový smysl. Ani k výtvarným zjevům přítomnosti nedovede zaujati kritického stanoviska. Rozepisuje se diletantně o jednotlivých dílech, jichž výběr jest svědectvím nekritičnosti referentky. Představiteli přítomné umělecké generace jsou jí Jakesch, Ondrušek. O Váchovi dovídáme se, že jest oblíbencem české šlechty, zručným a rafinovaným koloristou. V Jansově obrazu »Podzim ve Stromovce«, že jest interpretována atmosférická vůně atd. Významnými umělci jsou jí J. Schusser, O. Schneiderová, E. Hauptmannová, A. Zeyer. — Připojené illustrace odpovídají kvalitám této kritické stati.

Kapesním Slovníkem Naučným, který prací nejmenované redakce právě vyšel nákladem J. Ottovým, dostává se čtenářstvu českému do rukou kniha, po níž jistě každý s dychtivostí sáhne. Nejde a nemůže tu jít ovšem o informace důkladné, nýbrž jen o rychlou nejvšeobecnější orientaci ve významu slov, jmen a pojmův i chronologie, a účelu tomu Slovník celkem vyhovuje. Není sice ve všech oborech pracován stejně pečlivě a výstižně, ale dat a poučení nesprávných v něm téměř nenalezneme, a také co do úplnosti skoro všude vyhovuje[1]) a překonává i starší slovníky naučné vydané týmž nakladatelstvím. Rozumí se, že největší péče je věnována věcem slovanským a zvláště českým. Redakce sama uvádí, že zvláštní pozornost obracela k nejnovějším vymoženostem lidského ducha a lidské práce, a sluší uznati, že prohlášení toto v mnohém směru činí právem. Na rozdíl od záslužného, bohužel starého a nedokončeného podniku Rittersbergova forma tohoto slovníku není konversační, nýbrž heslová a velmi stručná a následkem toho obsah je mnohem bohatší i mnohostrannější. Mistrovskou úpravou typografickou (drobným, ač pěkně čitelným písmem a tenkým papírem) umožněno, že ohromná spousta materiálu vešla se na 1600 dvousloupcových stran a mohla býti zahrnuta v jeden svazek nevelikého objemu. Názornosti definic a výkladů napomáhají přečetná vyobrazení (přes 3000) a barevné přílohy map. Vázaný výtisk v pouzdře stojí 16 K. Dílo lze doporučiti každému, kdo hledí si opatřiti snadné a krátké vysvětlení neznámých jmen a věcí.

Hegemonie německého šovinismu uzrává v plody nejotravnější právě v roce, kdy stařičký panovník slaví vzácné jubileum a ve chvíli, kdy se zároveň Rakousko ocitlo ve velice napiaté mezinárodní situaci. Bylo by žádoucí, aby byla říše vnitřně konsolidována, Němci však usilují o to, aby národnostní spory přiostřily se do posledních důsledků, aby klidné soužití národů a parlamentní spravování státu bylo naprosto znemožněno. Po bouřích lublaňských, kde měli býti s německými šovény smířeni Slovinci pomocí manlicherovek a bajonetů, následovala Praha, kde zlomyslně aranžovaná a trpěná provokace hrstky šovinistických »studentů« německých měla vésti k smíru národů pomocí četnictva, vojska a výminečného stavu, pak následovalo německohrdinské přepadení a znásilnění sionistických studentů ve Vídni, konečně donutili representanti německé kultury studenty vlašské k sebeobraně střelbou z revolverů a způsobili »klid a mír« pomocí zastavení přednášek universitních ve hlavním městě říše. Vrchol všeho pak a kulturní skandál, jemuž není rovno, představuje ohlášená generální stávka dětí v poněmčených krajích Čech, kde kanibalská německá kultura ukojuje touhu po zkáze slovanských menšin pomocí systematické loupeže českých dětí a nutí rodiče, aby nechali děti raději duševně hladovět, než by dopustili ničení jejich zdraví v přeplněných, nezdravých děrách, určených za školy pro »méněcenný« lid. A důsledek — vzplanutí nacionálních vášní, vzájemný boykot, protirakouské hnutí ve vlašském studentstvu, otrava politického života.

Oprava. V rubrice »Samospráva« v minulém čísle na str. 162 vytištěny nesprávně dva letopočty, jež nutno opraviti, a to v 1. sloupci řádek 17. zdola: 18*97* (místo 18*79*) a ve 2. sloupci řádek 7. shora: 18*86* (místo 18*96*).

☞ **K celému nákladu dnešního čísla** připojujeme přílohu »Valcův lihuprostý ovocný cidr«, jejž čtenářstvu vřele doporučujeme.

---

[1]) Namátkou shledáváme na př., že chybí v hudbě jméno J. S. Bachovo, u B. Smetany neuvedena »Má vlast«, ve filosofii zapomenuto na největší filosofický systém český, Kramářovu »Hypothese der Seele«, v poesii neuveden V. Dyk, v publicistice Aug. Žalud, z nár. hospodářství chybí Ricardo, v geografii tvrdí se, že F. Nansen pronikl nejdále k severní točně, ač dnes již to není správno, v historii uvádí se Rukopis Královédvorský jako pravý a t. p. Naproti tomu velmi přesně a bezvadně jsou zpracovány některé partie právnické. Ostatně jednotlivé uvedené mezery a nedostatky bude lze snadno napraviti bedlivou revisí při novém vydání, kterého se, jak doufáme, zajímavá tato příručka v brzku dočká.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. Wagnerovým v Inšpruku: Matěje z Janova Regulae veteris et novi testamenti. Vydal Vl. Kybal. Svaz. 1. 347 stran. — Nákl. J. Otty: J. Kořenský: Cesty po východní Australii. 85 str. za 2 K. – F. Lašek: Chřipka. 15 str. za 30 h. — Kapesní slovník naučný. 1600 str. a 3000 illustr. Váz za 16 K. — Nákl. dra Ant. Hajna a spol.: V. J. Klofáč: Armáda a český národ. 50 str. za 30 h. — J. Dřevostický: Sněmovní volby r. 1908. 39 str. a mapa za 1 K. — K. Kolman: L. N. Tolstoj. 96 str. za 1 K 50 h. — Nákl. Musejního spolku v Brně: Vlastivěda Moravská. Díl II. (Náměšťský okres.) 330 str. za 5 K. — Nákl. F. Topiče: F. Strejček: O Svatopluku Čechovi. 486 str. — Kritické spisy Jana Nerudy III. 400 str. za 4 K 10 h. – Nákl. J. R. Vilímka: Karel Červinka: Zahučaly lesy. 242 str. za 3 K. — Nákl. vlastním: Frant. Prachař: Kvadratura kruhu. 8 str. za 20 h. — Nákl. J. Laichtera: Wiese a Pèrcopo: Dějiny literatury italské. Přel. Dr. V. Tille. 380 str. za 5 K 60 h. — Spisy B. Němcové sv. VII. 323 str. za 2 K 50 h. (Příště ostatek.)

Ubrusy, ručníky, šátky, utírky atd.

Plátna, prostěradla, chiffony, batisty atd.

Tkalcovna
Matěj Netval
v Červeném Kostelci
pod Krkonošemi.
Žádejte vzorky!

Damašky, kanafasy, inlety, matrace atd.

ZEFÍRY, grizety, flanely, barchety atd.

Český úvěrní ústav v Praze

centrála na Příkopě č. 13 (nároží Havířské ulice),
filiálka na Král. Vinohradech, v Palackého tř. 23,
zúrokuje
vklady na knížky
4½%.
Vklady uložené na 60denní výpověď zúrokuje
4¾%
ode dne vložení do dne vybrání.
Stav vkladů koncem října 1908
K 4,231.638·22.

Česká společnost pro obchod a průmysl
v PRAZE, Ovocná ul. 18.
Největší sklad
HEDVÁBNÉHO ZBOŽÍ
Francouzské novotiny!
:: Vzorky na požádání zdarma a franko. ::

TRIKA, punčochy ponožky
nejlevněji vyrábí
HUGO SVOBODA, Král. Vinohrady, Palackého třída 12 n.

Prosím nepřehlédnout!
Kdo hodlá koupiti jakoukoliv lampu, lustr nebo kuchyňské zboží, sklo atd., nechť ve vlastním zájmu neopomene navštíviti **přebohatě zásobený sklad**
FR. SKRČENÝHO, PRAHA,
Vodičkova ulice č. 32 n.
Solidní zboží. **Báječná láce.**

Levné vzdělávací spisky à 20 hal.
L. N. Tolstoj. S podobiznou. — **J. S. Machar.** S výborem básní. – **Karel Hlaváček.** S výborem básní. — **Jan Neruda.** S výborem básní. — **T. G. Masaryk** — jeho snahy. – **Petr Bezruč.** S výborem básní. — **Sochař Bílek** — jeho dílo. **O malíři Kupkovi** a jeho umění.
Nakladatel Karel Ločák, Praha-II., 82.

SUKNA
Novotiny
na obleky
svrchníky
zimníky
angl. astrachany a plyše
dámské angl. kostumy
ve velkém výběru nabízí
C. M. ŠIMEK
PRAHA-I, MELANTRICH. 8

ŽELEZNÝ NÁBYTEK.
Dětské postýlky od K 13·—, skříňové postele K 25·—. Dětský nábytek a židličky, kočárky.
JOSEF SOKOL, Praha, Velký Bazar, Příkopy č. 27, dříve E. Jaroměřský.
Levné ceny! **Ceník zdarma!**

V. Vaněček Vlastní výroba dámské a dětské konfekce -- **Vinohrady, Havlíčkova tř. č. 8.**

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 4. PROSINCE 1908. ČÍSLO 11.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

POLITIKA

„Naše" Slovensko.

Byli jsme během letošního roku znovu citelně upozorněni na poměry v oněch krajích své vlasti, kde Čech se ocitá v situaci dokonalého otroka, jemuž se dopřeje nabýti tam prostředků nezbytných k zachování tělesného života a pracovní hodnoty, ale pro nějž neplatí sebe jasnější základní zákony státní, ba jejž smí každý příslušník »Herrenvolku« beztrestně ohrožovati na majetku i osobní bezpečnosti, o potlačování v ohledu jazykovém a tudíž i kulturním ani nemluvě . . . Ještě nedozněly z jihu, západu i severu království českého ty zoufalé výkřiky nad bezprávím a útiskem morálním i fysickým a proto národní úsilí naše musí nutně směřovati v první řadě k posile tamějších vedett. Ale pro tuto bitevní čáru nesmíme pouštěti s mysli situaci celkovou, poněvadž boj vedeme na několika frontách a bylo by jistě osudnou chybou dopustiti oslabení jiných posic nebo ponechati je jejich osudu. I v tomto oboru musí nastati jakási dělba práce, umožněná účelnou organisací a vedoucí k dokonalejší »souhře« a jistějšímu »matování« odpůrce.

Chci přehlédnouti v této stati situaci a vyhlídky našeho národního kmene ve východních částech území, námi obývaného. Předem připomínám, že úsudky mé se tu neopírají o nějaké vědecké studium a statistiku, nýbrž jsou spíše výsledkem dojmů cestovních z nedávné doby, kdy mohl jsem osobně seznati prostředí i lidi na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku.

»Nejčeštější« korunní země činí asi na neinformovaného cizince, jenž soudí jen podle poměrů na drahách[1]) a ve větších městech, dojem kraje, zpracovaného již důkladně německou kolonisací. Ale z tohto podivného stavu věcí můžeme se vlastně těšiti, neboť máme tu jakýsi reservoir národních sil, čili záruku budoucího plus v rozpočtu. Zde, na Moravě, máme stále naději získávati a posilovati se, ne ovšem ve smyslu pruských hakatistů, nýbrž prostě tak, že v naše ruce a v naše držení přejíti zde musí ještě tak mnoho statků, jež nám de facto patří, ale jsou dosud v cizí správě. (A v tom je, mimochodem řečeno, vysvětlení celé beznadějnosti českoněmeckého smíření: rakouským Němcům se musí zdáti, že od poč. XIX. stol. a zvláště od r. 1848 trpí stálé »ztráty«, ježto si nechtí přiznat, že to naše »stálé získávání« je vlastně jen vybavováním latentních sil, buzeným pokračující demokratisací, která přivádí i ku vnější platnosti vnitřní nefalšované poměry a ruší tak jejich illusi o faktickém dalším ovládání toho, co již definitivně za své považovali!) Přes uzákonění pověstného, ba s jistých stran za vzor kladeného moravského paktu, který měl právě zmíněný sociologický proces zadržovati a neztenčené trvání t. zv. Besitzstandu zajistiti, můžeme býti se svým postavením na Moravě celkem spokojeni. Začínající nyní ruch politický a hospodářský provětrá tam jistě důkladně naši domácnost a přispěje pomalu k potlačení té specifické »vůně Moravy«, t. j. klerikalismu a jeho následků.

Za to méně útěšně jeví se naše postavení, jakožto skutečné menšiny, ve Slezsku. Je svrchovaně zarážející, že centrální moc nedovede (či nechce?) k zabezpečení hranic vůči sousednímu státu, který právě v těchto místech dal několikráte pocítiti svou loupeživou lačnost, využíti té vzácné ethnografické okolnosti, že slovanský živel tu na více než polovině styčné plochy přesahuje do Pruska! A mimo hrozivou germanisaci jsme na Těšínsku stále zatlačováni polskou invasí od Olše na západ k Ostravici! Je to neodčinitelný důsledek úžasné industrialisace tohoto území a proto by bylo těžko něco proti němu namítati; se stanoviska pak obecně slovanského bylo a vždy bude Slezsko Těšínské průchodní a spojovací zemí ohromné důležitosti a proto by lokální přesunování převahy české nebo

[1]) Vzpomínám tu maně, jak mě v Hodslavicích, na c. k. sestátněné trati, ohromil úřadník u pokladny lámanou otázkou: »Rosumite nemsky?« a nevěděl, kde je Kroměříž!

polské nebylo tak povážlivé, kdyby při tom vyplněny byly dvě podmínky: jednak aby ony massy polské nestály kulturně pod úrovní našich Slezanů a pak aby vůči prušáctví osvědčoval polský živel stejnou neústupnost a energii, s jakou se rve s námi (často ve spojení se společným nepřítelem nebo vždy aspoň za radostného jeho souhlasu) o každou píď země. O Karvín, Orlovou atd. jsou stálé tahanice — a při tom Těšín zůstává baštou němectví. To jest pro mne nejbolestnější stránka chaotických poměrů na Ostravsku a pod Lysou horou!

Ale dosavadní poznámky jsou snad poněkud obšírným úvodem ke hlavní věci, na kterou spěchám již přejíti: chci pronésti několik myšlenek o našem největším »menšinovém« území — uherském Slovensku. To si musí již každý našinec jasně uvědomiti, že sídla jeho prý »malého« kmene nekončí za Luhačovicemi a Rožnovem, nýbrž že tam za Karpatami rozkládá se plocha o málo menší než Čechy, obydlená ohromnou absolutní většinou příslušníků jazykové skupiny československé — a přece pro nás území v každém slova smyslu uzavřené! Za dob dřívějších bylo nám skutečně Slovensko blíže než nyní: daloť nám Kollára a Šafaříka, vychovalo Palackého, abychom jen naznačili svou spojitost s ním za časů obrození, nechceme-li již poukazovati na vzdálenější časy, kdy tam nalézali útočiště čeští evangelíci. A dnes hlídají si t. zv. Horňácko (v maďaronské hantýrce) zpupní představitelé milleniového království, chtějíce vyhladovět a zdeptat jeho »odbojné« obyvatelstvo a hledíce proto zabránit, abychom my jim poskytovali duševní stravu a materielní podporu, ba těžce nesouce, že my vůbec, třeba jen čistě platonicky, se o »bratry Slováky« zajímáme a křivdy na nich páchané světu rozhlašujeme. Do vnitřních záležitostí své »poloviny« státní si Maďaři mluviti nedají a všetečného nahlížení do svého ráje netrpí — na to jsou již dosti silni, ale ostudy před evropským forem, na kterém se dosud dovedli s theatrálním úspěchem uplatniti, se bojí přece; toť pro ně nejsilnější argument, kterého my proto musíme častěji používati — to je naučení, které jsem si odnesl z návštěvy uherského Slovenska.[2])

Všimněme si tedy předně stinných stránek, t. j. momentů, které slovenskou větev oslabují, její mízu vyssávají a přirozený vývoj zadržují. Pokud se týče lidu prostého, jeho hlavní škůdcové jsou hmotná bída a námezdní odvislost, slabé uvědomění národní, alkoholism a negramotnost. Nesmíme ovšem usuzovati paušálně, ježto poměry se liší podle okolností: proti zuboženému obyvatelstvu na severu, ve stolici trenčanské, oravské i spišské jsou tu zámožnější sedláci a vinaři stolice prešpurské a nitranské a dosti silné živnostnictvo v některých městech; vedle národně zanedbaných stolic šaryšské, zemplínské, novohradské a hontské nalézáme s radostí probudilé stolice liptovskou, turčanskou, zvolenskou i gemerskou. Zbídačelostí a alkoholismem Slováků jsou z velké části vinni Židé, kteří zde musí býti počítáni za živel krajně nepřátelský: oni jsou tu výhradnými majiteli krčem[3]) (Slovák nedostane již koncessi hostinskou) a sprostředkují skoro všechen obchod, využitkujíce nesvědomitě slabosti a nevědomosti domácích lidí. Mimo to mají tu i významné politické poslání, jež projevují stálým špiónstvím a násilnictvím při volbách (ale přes tyto vděčné služby maďarstvu mluví doma se zálibou německy!).

Ale nejsmutnější kapitola jedná o intelligenci slovenského původu. Celá zdrcující řada renegátů, Košutem počínaje a třeba Chudovským konče (kéž opravdu »konče«), pomáhá tu ubíjeti svůj vlastní lid. Možno zkrátka říci, že celý ten apparát úřednický, kterým Budapešť »ovládá« Slovensko, složen je větším dílem ze zvrhlých nebo alespoň situací zlomených synů slovenských matek — bez nich by se nedalo docíliti dosavadních úspěchů (aspoň zevních), neboť Maďaři sami se jen výjimečně přiučují slovenštině. A ti, kteří zůstali věrni svému původu a snažili se pomoci národu svému, upadli často do osudných omylů taktických, takže lid o součinnosti a práci svých »vůdců« a někdy i mučedníků málo zvěděl a malý užitek z nich měl.[4]) Očitý názor potvrdil mi v té příčině úsudek, jejž jsem si učinil o činnosti »starých« podle jich tištěných projevů (Národnie Noviny, Slovenské Pohľady a j.). Nešťastným krokem byla jimi hlásaná passivita při volbách (zanedbána tak politická výchova voličů), pobloużením jejich »čechofobie« a carofilství. Obé má základ v jakémsi romantismu a krátkozraké samolibosti. Jest mi opravdu líto, že musím »čechofobem« nazvati i p. S. Hurbana-Vajanského, přes jeho řečnění o bratrství na nedávné výpravě v Praze. A k charakterisování onoho naivního »rusofilství« uvádím následující zjev, u nás tuším neznámý: na hřbitově svatomartinském vyskytá

---

[2]) O tom, kterak se nám Čechům cestování po Slovensku stěžuje (bez domovského listu se tam nikdo neodvažuj!), může vypravovati celá řada lidí, kteří se dostali do styku s t. zv. pohraniční policií, nově proti nám organisovanou, nebo i do vězení, jak se stalo i mně — viz feuilleton ve 4. č. »Hospodářského Pokroku«! S takovými překážkami potkává se tam náš turista, po příp. i vědecký badatel!

[3]) Skutečně trapným dojmem to působí, ubytujeme-li se ve svatomartinském Národním domě, jehož restauraci má v nájmu žid, sám slovensky neznající, a musíme-li se tam dohodovati pomocí služky-tlumočnice s pokojskou, která nezná ani německy. V místnostech nejsou vyloženy žádné slovenské časopisy, ani Národnie Noviny, v místě vycházející!

[4]) V té příčině stojí za zmínku doklad slabosti dosavadního slovenského vedení: ve středisku jeho, Sv. Martině, je méně nápisů slovenských (neb aspoň maďarsko-slov.) než na př. ve Sv. Mikuláši! Srovnej též, co výše pověděno o Nár. domě!

se na velké části pomníků i ruský nápis: »Věčnaja pamjať«! Pak je pochopitelno, že takovými zbytečnostmi dráždění Maďaři umínili si stíhati »panslavism« v každém hnutí, což obrací se nyní proti kulturním stykům s Čechy. Přesvědčiti »staré pány« o jich bludech je ovšem těžko, proto nezbývá než čekati, až pomalu vymrou. Nová generace Blahů, Hodžů, Štefánků, Hlinků a j. rozumí již docela jinak positivní práci a již nyní znamená její zasahování do života národního radostný obrat k lepšímu. I zde je princip mládí vítězným. (Dokončení.)

Dr. *A. Frinta.*

jl. Ve Vídni, 2. prosince.

Žijeme nyní v době nevypočítatelných příhod a událostí. Dne 1. prosince konána byla společná porada českých a německých zástupců stran u předsedy ministerstva bar. Bienerta, jejímž výsledkem byl telegram, který měl působiti na uklidnění myslí v Praze. Z toho bylo lze usuzovati, že bude ticho v Praze i ve sněmovně říšské rady, že nerušeně bude rokováno o pilném návrhu, aby bez předchozích porad ve všech třech čteních najednou bylo vyřízeno rozpočtové provisorium a že potom vyřízen bude program ostatní, jak byl stanoven ve schůzi klubovních předsedů. Než přes noc je stav úplně změněn. Vláda nevyčkala, jak bude působiti telegram, o jehož poslání je byla žádala, a bez ohledu na to, že k žádným dalším výtržnostem nedošlo, prohlášen byl v Praze náhlý soud a nedosti na tom: naléháno na to, aby na Prahu byl uvalen výjimečný stav. Němečtí poslanci Dr. Chiari, Dr. Pergelt a něm. min. krajan Dr. Schreiner prohlašovali dne 2. prosince, že jim ani na mysl nepřipadlo působiti na Němce v Praze, aby se mírnili, a líčí vyhlášení náhlého soudu v Praze jako splnění německého požadavku. Vytýkají vládě toliko, že ke kroku tomu se neodhodlala dříve, a žádají za užití ještě »říznějších« prostředků. Jak se zítra utváří stav v parlamentě vůči všechněm těmto náhlostem? Klid zdál se býti zaručen a v několika hodinách je přílišným optimismem domnívati se, že bude vůbec možno jednati ve sněmovně. Ministerská rada dnes ještě odročení resp. uzavření sněmovny neustanovila, ale je velmi pravděpodobno, že bude nucena učiniti tak zítra. Poslední stopy smírné nálady jsou ty tam; podle všeho nezbude než sněmovnu odročiti, a státní nezbytnosti poříditi famosním § 14. Baron Bienerth byl povolán, aby utvořil prostředí pro dohodu stran, pro obnovení koalice, ale figury se mu v ruce čím dále tím více rozpadají. Zavřít sněmovnu a klížit mimo ni. To se zdá být jediným východištěm ze situace.

Výjimečný stav na Prahu uvalen nebyl a také nebude, ale přes to jsou mysli příliš podrážděny, než aby s Němci, kteří nyní stojí v pose vítězů a pánů situace, bylo možno jednání o podkladech pravidelné nerušené práce parlamentní.

Čekalo se, že druhý prosinec bude působit konejšivě, mírnivě, že v náladě jubilejní se strany sblíží, a že obnovení koalice bude jedním ze slavnostních projevů a zatím končí ostrým, příkrým nesouzvukem.

Zabaveno.

BESEDA

O tom německém bumlu.

Pamětní spis, který bych vládě podal, kdybych byl poslancem.

Vysoká vládo!

Něco se s tím německostudentským bumlem na pražském Příkopě stát musí. V tom se shoduje redakce »Prager Tagblattu« a »Českého Slova«, jeho Excellence Dr. Schreiner a jeho posud Neexcellence p. posl. Klofáč. Ale Praha není severočeským územím, a chodník před německým kasinem žádnou českoškolskou stodolou v Bílině. Němci nejsou Čechy a dekretovat prostě, že buml ohrožuje klid nejen v Praze, nýbrž v celé zemi a říši a že musí tedy jednou už být zakázán, to prostě nejde.

To je každému nepředpojatému člověku jasno, nebo jak právě uvedeno, chodník před německým kasinem atd. (describe až .... Němci nejsou Čechy).

Proto i já si lámal hlavu tak dlouho, až jsem z ní vylámal následující moudrou radu, hned v trojí variaci, kterou vysoké vládě v hlubokoposlanecké úctě předkládám.

1. Je nesporno, že příběhy neděli co neděli na pražském Příkopě se opakující připomínají živě středověk. Komu by nepřipadl na mysl výpad ozbrojených vojů dobyvatelských, řítících se ze středověkého hradu na výboj, kdo viděl anebo třeba si jen představuje, jak němečtí studenti vykračují ze vrat kasina na chodník? Zajisté velmi efektní to tažení a neméně dojemné, uvažujeme-li, že se to děje jen na ochranu německé kultury. Já si aspoň ani ve snu nedovedu myslit, co by si německá kultura bez tohoto tažení počala. Tedy středověké divadlo je tu, ale schází

slohové okolí. Známo je vysoké vládě z dějin českých, že nynější Příkop byl kdysi za Karla IV., otce vlasti, skutečným příkopem, dělícím staré město od města nového. V tomto tehdejším příkopu byla patrně voda, nejspíš moc vody, která dnes všem zodpovědným činitelům teče do bot při vzpomínce na to, jak to s tím bumlem vlastně skončí. Navrhuji tedy, aby dnešní Příkop byl proměněn ve starodávný, skutečný příkop a aby byl naplněn onou vodou, která teče jmenovaným činitelům do bot. Bude jí tolik, že se tento staronový příkop až na pokraj naplní.

Na vodní této ploše navrhuji komunikaci obou břehů pomocí gondolí. Tím získá nejen Praha attrakci pro cizince, bude-li se honosit krásnou lagunou, ale na této laguně bude i možno provádět nedělní boje po způsobu bitev námořnických, což bude stejně poetická jako výnosná podívaná. Neboť chudí vlastníci domů na Příkopě budou moci okna za drahý peníz pronajímat a obchodníci na Příkopě, přicházející dnes pozvolna na mizinu, budou moci si vydělat hezké zpropitné, budou-li námořníkům pomáhat při nalodění do gondolí a při jejich vylodění — zrovna jako v Benátkách.

2. Kdyby se vysoké vládě nevidělo přistoupit na tento můj návrh, mám v záloze návrh druhý: Chodník od paláce Živnostenské banky až k Václavskému náměstí zvláštním zákonem se oddělí od veřejné ulice jako statku veřejného a převede se podél jednotlivých domů na této straně Příkopu do vlastnictví těch kterých domácích pánů, kteří budou oprávněni si svou část chodníku podle části sousedovy ohradit příčnými silnými mřížemi.

Na jednotlivých prostorách takto přehrazeného chodníku smějí se procházet jen takové osoby, které od příkopových domácích pánů dostanou k tomu povolení a stojí k nim v jakémsi vztahu obchodním neb osobním.

Před Živnostenskou bankou na př. budou se smět procházet pouze akcionáři banky této a její úředníci.

Před kasinem smějí se procházet pouze kuléroví studenti němečtí a representace pražské náboženské obce židovské, před hotelem u černého koně pouze členové spolku číšníků »Otakar«, před Zemskou bankou pouze členové zemského výboru a jejich příbuzenstvo, a jen pokud místo stačí, i úředníci zemského výboru atd. až k domu, v němž se nalézá Vídeňská kavárna.

3. Kdyby ale ani tento, jak za to mám, důmyslný návrh nenašel milosti, navrhuji všeho dobrého do třetice: aby sopečný zmíněný chodník byl po celé své délce ohrazen a zde byly provozovány veřejné nedělní turnaje mezi dětmi jeho Excellence ministra Dra Schreinera a dětmi muže z lidu, bratra Klofáče. O ambulanci by musilo být ovšem řádně postaráno.

Dobrý dětský svět obou těchto táborů byl by do ohrazení toho stejným počtem vpuštěn a pak by započalo klání. Na jízdní dráze Příkopu byly by zřízeny pohodlné tribuny, s nichž by za přiměřené vstupné diváci se kochali pohledem na novodobé turnaje, připomínající jim zašlou slávu středověkých klání. Výtěžek z těchto představení byl by věnován »pro dítě«, t. j. pro hodné, pilné, v ohradě té zápolící děti.

Které z nich by se nejvzorněji sepralo, dostalo by z mravů eminenc a pochvalný dekret, jenž by umožňoval rychlejší postup ve státní službě.

Leží na snadě, že by i toto zařízení přivábilo mnoho cizinců do staroslavného hlavního města království českého, jež by touto velkoměstskou attrakcí šťastně soupeřiti mohlo s býčími zápasy španělských měst.

Naději se, že provedením jednoho z těchto tří návrhů mých budou rozpaky vysoké vlády se světa sprovozeny, a že se tak studentský buml německý, dnes zdroj stálého a rostoucího rozvadění obou bratrských národů, tuto krásnou zemi obývajících, změní ve zdroj radostného zápolení kulturního. Quod felix, faustum atd.

V hluboké úctě

Leda.

Douškem. Dovídám se právě, že jeho Excellence ministr Dr. Schreiner navrhuje v ministerské radě zřízení zvláštního létacího sboru četnického s pobočními kanony, pod jehož záštitou má se studentský buml nadále konat, a to tím bezpečněji, že má být Příkop českému obecenstvu úplně zakázán.

Právo na studentský buml má prý dále být v deskách zemských vtěleno jako služebnost ve prospěch německého kasina co statku panujícího na Příkopě co pozemku služebném.

Upozorňuji vysokou vládu na to, že se vtělení takové služebnosti příčí knihovnímu zákonu, a že poboční kanony nejsou ještě vynalezeny.

Proto doporučuji velkou opatrnost vůči návrhu svého konkurenta, p. ministra dra Schreinera.

PRÁVO

K otázce organisace nejvyššího soudu.

U příležitosti XI. sjezdu rakouských advokátů, ve dnech 12.—14 října 1908 ve Vídni konaného, proběhla denními listy zpráva o konfliktu, k němuž při sjezdu došlo mezi presidentem nejvyššího soudu šl. Ruberem a mezi pořadatelstvem sjezdu advokátského. Konflikt tento došel zevního výrazu zejména v tom, že president nejv. soudu odepřel své účastenství k banketu, k němuž byl pozván, ačkoliv před tím své účastenství byl slíbil. Ještě trapněji působilo však, že i ministr spravedlnosti Klein, jenž před tím sjezd advokátský vřelou řečí byl uvítal, prohlásil se s nejvyšším soudem solidárním a své účastenství na zmíněném banketu rovněž odepřel.

Příčinu k tomuto konfliktu zavdal referát Dra Hönigsmanna, jejž podal na sjezdu o organisaci nejv. soudu, a jímž se členové nejvyššího soudu cítili uraženi. Nechceme se zde šířiti o obsahu tohoto referátu, ani o tom, bylo-li rozhořčeni nejvyššího soudu z referátu tohoto poslé odůvodněným či způsobeno toliko neúplnými zprávami novinářskými.

Jedná se jen o to, vyložiti stručně, oč vlastně při otázce o organisaci nejvyššího soudu jde. Otázka organisace, správněji reorganisace našeho nejvyššího soudu není právě novou a zaměstnává právnický svět náš už od delší doby. Byla to zejména stálá delegace advokátních komor rakouských, jež v r. 1906 otázkou tou se zabývala, a lze říci, že odtud otázka zmíněná s denního pořadu nezmizela. Příčinou toho jsou nedostatky judikatury nejvyššího soudu v nynějším jeho obsazení. Soudu nejvyššímu vytýká se totiž neuspokojivé rozhodování věcí mu předložených vůbec, zejména přečasté měnění názoru jednou projeveného, tím nastávající nejistota jak soudů nižších, tak i advokátů, vyhýbání se rozhodnutí otázek principielních materielního práva a vrhání se na otázky čistě formální; v neposlední řadě činí se našemu nejvyššímu soudu i výtka nedostatečného porozumění životním potřebám lidu a neznalosti skutečného života, jeho potřeb i snah.

Tato nespokojenost s nejvyšším tribunálem soudním, jež dotýká se vrstev nejširších, právo hledajících, jest zajisté zjevem nanejvýše vážným. Jest tedy pochopitelno, že ozývají se hlasy po nápravě. Poněvadž pak právě stav advokátský neuspokojivou judikaturou nejvyššího soudu nejvíce trpí, nemoha vzhledem ku kolisavosti a nestálosti názorů nejvyšším soudem v téže věci zastávaných stranám nikdy bezpečně svoje mínění o jisté právní záležitosti podati, je přirozeno, že právě tento stav opět a opět svého hlasu o nápravu zdvihá.

Prostředkem ku nápravě má býti pak obsazování míst u nejvyššího soudu nejenom muži vyšlými z řad stavu soudcovského, nýbrž i vynikajícími, k vykonávání úřadu soudcovského způsobilými muži jiných povolání právnických (professory universitními, advokáty, úředníky správními, notáři). Neboť od spolupůsobení mužů takových, kteří vyzbrojeni jsou bohatými zkušenistmi životními i prohloubenými vědomostmi právnickými, očekává se zajisté právem zvýšení úrovně judikatury nejvyššího soudu.

Věc má ovšem svůj háček; členové stavu soudcovského brání se totiž této konkurenci, jež by jim reformou, o niž se jedná, nutně nastala a jim tedy místa právě nejlépe placená ubírala. Odtud vysvětliti lze projevy vycházející ze »Sdružení rakouských soudců«, namířené proti takovéto reformě. Počínání toto vysvětliti lze psychologicky ovšem pochopitelnými zájmy stavovskými, zájmy egoistickými, nelze mu však přiznati proto oprávnění. Neboť, je-li pravda, že nynější judikatura nejvyššího soudu neuspokojuje, a je-li dále pravda, že navrhovaná reforma je s to způsobiti obrat k lepšímu, pak nelze zajisté námitkám vězícím v zájmu stavovském přiznati oprávnění. Vždyť na otázce správného a relativně co nejdokonalejšího konání spravedlnosti není zúčastněn jen ten který stav, nýbrž celý stát!

Že by však dnešní stav judikatury nejvyššího soudu byl uspokojivým, nedovolí si asi tvrditi nikdo, jako si nedovolí popírati, že navrhovanou organisací nejvyššího soudu by nastalo zlepšení. Svědčí proto o příliš úzkém pojímání významu a úkolu soudnictví ve státu, brání-li se soudcové reformě, o niž jde. Síly soudcovské opravdu způsobilé budou míti i nadále přístup k nejvyššímu soudu; konkurrence s jinými stavy právnickými bude míti pro stav soudcovský nezbytně i ten blahodárný účinek, že bude ony soudce, kteří v sobě cítí schopnosti zastávati místa vyšší, nutně pobádati ku stále většímu zdokonalování. Reforma ona nemá snad zkracovati soudce opravdu zasloužilé a vynikající, nýbrž má toliko zabrániti, aby se k soudu nejvyššímu dostávaly síly méně způsobilé, jako je to možným povždy tenkrát, je-li výběr sil, o něž se jedná, zpředu obmezen toliko na úzký kruh příslušníků jistého stavu.

Myšlenka, vězící v návrzích na reorganisaci nejvyššího soudu, je tedy zajisté zdravou. Pro ni mluví ještě dvě okolnosti, na něž posud nebyl vzat zřetel, snad proto, že jsou více rázu politického. Je známo stálé volání našich sousedů, aby místa soudcovská v t. zv. uzavřeném území byla obsazována výlučně soudci národnosti ně-

mecké, bez ohledu na jich způsobilost. Je také z posledních let smutně známou pravdou, že vlády rakouské snaží se co nejhorlivěji tomuto diktátu německému vyhověti. To znamená ovšem naprosté vyloučení jakékoliv konkurrence soudců německých se soudci českými. Účinky tohoto odstranění konkurrence se soudci českými musí se ovšem dostaviti. Proč by takový německý soudní adjunkt, tajemník či okresní soudce, rada, vrchní rada hleděl své vědomosti namáhavým snad studiem odborné literatury a i jinak stálým vzděláváním se zdokonalovati, když mu nehrozí pražádná konkurrence, když příslušnost jeho k národnosti německé — okolnost tedy čistě nahodilá — stačí úplně k tomu, aby jistého místa dosáhnul, v úřadě nejen postupoval, nýbrž své starší a i způsobilejší kollegy české přeskakoval? Musí tedy přirozeně ono hovění požadavkům politiků německých (— že by si lid německý přál jen soudců německých a k českým choval nedůvěru, je prostě politiky německými vymyšleno —) míti za následek povážlivé zhoršení a snížení úrovně judikatury, vycházející od německých, vší konkurrence s kollegy českými sproštěných soudců. Pokud by ovšem tento účinek byl a zůstal obmezen jen na území a obyvatelstvo německé, mohl by nás nechati celkem chladnými. Ale hrozí nebezpečí, že tito méně kvalifikovaní soudcové němečtí dojdou časem, nedojde-li k reorganisaci nejvyššího soudu — právě zase vlivem poměrů politických — i míst u soudu nejvyššího a zde budou rozhodovati ve věcech zásadní důležitosti pro veškerý život právní ve státě, po případě i ve věcech našinců. Toto nebezpečí bylo by, tuším, značně zmenšeno, kdyby justiční správa neobmezovala se při výběru soudců pro soud nejvyšší jen na úředníky soudcovské, nýbrž měla ruku volnou a obsazovala místa uprázdněná i vynikajícími příslušníky (třeba Němci) jiných stavů právnických.

Druhý moment, jejž dlužno míti při posuzování reorganisace nejvyššího soudu na mysli, je rázu sociálně-politického. Na moment tento upozornil v Německu, kdež se táž myšlenka propaguje, hlavně Adickes, známý v poslední době svými spisy (Grundlinien der durchgreifenden Justizreform, 1906, Zur Verständigung über die Justizreform, 1907), usilujícími o reformu soudnictví v říši německé. Tím více sluší na moment tento váhu klásti u nás, kde jsou poměry dotyčné daleko trudnější ještě než v Německu.

Jest všeobecně známo, s jakými obtížemi, s jakým strádáním, ba s jakou bídou musí za dnešních poměrů zápoliti dorost soudcovský, není-li náhodou požehnán statky pozemskými. Za dnešního stavu, kdy kandidát stavu soudcovského více než 2 roky musí sloužiti státu úplně bezplatně, po této době domůže se »stipendia« v obnosu 70 K měsíčně, jímž zase musí se spokojiti mnohdy déle než rok, nemůže mladý, sebe více talentovaný, ale chudý muž vůbec pomýšleti na nastoupení dráhy soudcovské. Potrvají-li tyto poměry — a zdá se, bohužel, že tomu tak bude — budou za nějakou dobu zasedati na lavicích soudcovských výlučně mužové, pocházející z vrstev zámožných. Že před takovými soudci široké vrstvy lidu nenajdou porozumění, nenajdou soucitu, že takovými soudci mnohé zůstane nepochopeno, netřeba zvlášť odůvodňovati. Je-li obsazování míst soudcovských příslušníky jen jedné společenské vrstvy, k němuž, jak se zdá, pomalu spějeme, už v nižších instancích zjevem nezdravým a politováníhodným, byl by týž způsob obsazování i vysokých míst soudcovských pro konání spravedlnosti ve státě přímo osudným. Před soudy nerozhoduje se jen o právo určitých vrstev, soudům podrobeno je veškero obyvatelstvo státní. Má tedy zajisté i veškerenstvo, jež stát tvoří, živý zájem na tom, aby nebylo znemožňováno zasednouti na stolici soudcovskou mužům snad k úřadu soudcovskému nejzpůsobilejším jen proto, že vyšli z vrstev nemajetných. Už proto dlužno navrhovanou reformu vítati. Neboť, dojde-li ku reformě, o níž tu řeč, je naděje, že alespoň pro nejvyšší soud nebezpečí naznačeného kastovnictví bylo by zmenšeno. Lze se totiž nadíti, že mladý, talentovaný, ale chudý právník, jenž nemohl si pro svou chudobu zvoliti povolání soudcovské, obrátí se k povolání jinému, zde jako advokát, notář a pod. domůže se svým nadáním postavení vynikajícího, a teprve jako právník už osvědčený povolán bude za soudce nejvyššího. Může tedy, dojde-li k častěji zmíněné reformě, touto býti účinně paralysováno kastovnické obsazení soudu nejvyššího, k němuž by časem, měl-li by zůstati výběr soudců nejvyšších obmezen jen na úředníky soudcovské, z důvodů shora uvedených nezbytně musilo dojíti.

—*a*.

HLÍDKA SOCIÁLNÍ A ÚŘEDNICKÁ

Slovanská koalice železniční.

Organisace železničního zřízenectva je bez odporu jedním z nejzajímavějších úkazů moderního spolčování. Vidíme v ní s počátku mlhavé a nejisté, ale čím dále, tím určitější a zřetelnější náběhy k příští formě organisační, k odborovému spolčení všech příslušníků jednoho stavu, bez rozdílu hodností a důstojenství, k spolupráci všech bez ohledů národnostních a politických.

Není sice podnes tak blízko cíli, jak by bylo žádoucno a nutno, ale dospěla na cestě k němu tak daleko, jako dosud žádná organisace příbuzná. Zde poprvé padly hradby mezi úředníkem, podúředníkem, sluhou, zde poprve spatřila užaslá veřejnost kráčeti ruku v ruce posunovače, strojvůdce, dopravního úředníka i — přednostu.

Jsou to zvláštní poměry železniční služby, jež umožnily podobnou společenskou a organisační revoluci, jakou bez odporu byla na př. loňská tak zvaná pasivní resistence u soukromých drah — a trpké zkušenosti minulých let, jež k ní vedly. Vznik organisací železničních dál se cestou přirozenou: vznikly spolky specielní, jednotlivých stavů, tak úřednický (Österr. Eisenbahn - Beamten - Verein), strojvůdcovský, průvodčích vlaků, traťmistrů atd. Vedle toho na základě sociálně-demokratickém organisován všeobecný odborový spolek pro právní ochranu, jenž záhy spojil příslušníky všech kategorií — úředníky jen v pranepatrném počtu — a strhl na se všeobecnou činnost sociální, omezuje ostatní spolky na více méně úzkou oblast činnosti podpůrné a specielní. Na stejných zásadách organisované zřízenectvo křesťansko-sociální poskytuje pouze smutný obraz nemohoucnosti. Stojí tedy vedle sebe vlastně dvě organisace: úřednická a zřízenecká.

U organisace úřednické přichází záhy trhlina národnostní. Čeští úředníci železniční, když ani skromné jejich požadavky po zastoupení v pražské odbočce Beamten-Vereinu nedocházejí povšimnutí, odhodlávají se k osamostatnění národnímu a zakládají r. 1901 »Spolek českých úředníků železničních«. Dle jeho vzoru vzniká později »związek« úředníků polských. »Právní ochrana« zřizuje sice jednotlivé zemské sekretariáty, které vydávají i odborné listy v jazyce českém, polském a slovinském, leč přílišným centralismem je s počátku dusí. Přichází hnutí národněsociální a buduje si organisaci svou, »Zemskou jednotu zřízenců drah«. Dle ní vzniká i polská »Samopomoc«. Rovněž nacionální Němci zakládají svůj »Reichsbund«. Dnes liší se tedy organisace nejen politicky odborně, ale i národně.

Když vypuká první t. zv. »passivní resistence« na státních drahách r. 1905, vzniká původně v řadách »Zemské jednoty«. Ač zvlášť vídeňské vedení právní ochrany se vzpírá, rozšíří se i v řady této a strhuje všecky organisace mimo konservativní tehdy »Beamten-Verein«. Za to »Český spolek železničních úředníků« prohlašuje se solidárním a dává tak prvý popud k pozdějšímu spojení úředníků se zřízenci. Passivní resistence z r. 1905 působí svou eruptivností, je na prvý pohled patrno, že schází jí systém, společná organisace. Proto i výsledky její jsou celkem nepatrné.

Mnohem důležitější jsou následky vnitřní, v řadách organisací. »Úřednický spolek« vstupuje odtud v bližší vztah se »Zemskou jednotou«, v řadách úřednictva šíří se nový duch demokratismu. Týž smete i v »Beamten-Vereinu« staré, zpátečnické vedení, a nové ohlíží se po spojencích. Vzniká jako nejbližší produkt tohoto snažení r. 1906 koalice úřednických spolků, pojící B. V. a Sp. č. ž. ú. s »Związkem«. Leč spojení pouze úřednických spolků nemá té síly, jíž je třeba k novému boji, k němuž se vše chystá. »B. V.« ohlíží se tedy po dalších spojencích a naleznuv je v »Právní ochraně«, utvořuje s ní tak zvanou »koalici«, v níž jsou zastoupeni mimo dva jmenované hlavně ještě spolek průvodčích vlaků, traťmistrů, strojvůdců. Spolek č. ž. ú. nevstupuje v koalici hlavně proto, že tato odmítá »Zemskou jednotu«. Vyhrazuje si neutrálnost. Obě národnostní organisace, jsouce koalicí osamoceny, »Zemská jednota« a »Reichsbund«, spojují se v »kartel«. Máme tedy koalici a kartel a mezi oběma nachází se neutrální »Sp. č. ž. ú.«. Za těchto okolností nadchází mzdové hnutí u soukromých drah, vedené hlavně koalicí, a přináší úředníkům i zřízencům těchto drah nepopíratelné výhody. C. k. státní dráhy se k němu nepřipojují, odkládajíce boj na rok 1908, do kteréhožto roku jsou soc. demokratické organisace ujednáním z r. 1905 vázány.

Rozmíšky mezi »koalicí« a »kartelem« trvají stále a »spolku č. ž. ú.« je stále obtížněji, zachovat neutralnost. K tomu přicházejí nedorozumění s »Beamten-Vereinem«, jenž nedbaje koalice úřednických spolků protahováním — ať zúmyslným, či neúmyslným — ve věcech voleb do pensijního fondu c. k. státních drah přivádí zjevnou rozluku. Mezitím vede koalice v ministerstvu jednání o ústupky u c. k. státních drah. C. k. ministerstvo železnic poskytuje v rámci 10 milionů »sociálněpolitická opatření«, jež organisace prohlašuje za nedostatečné. Koalice vyhrožuje pasivní resistencí na státních drahách. Kartel drží se zpátky, zvlášť »Reichsbund«, jenž s ohledem na zahraniční situaci nechce připustit passivní resistenci. Koalice dosahuje na to dalších ústupků pro zřízence, za to nechává úřednické požadavky úplně padnout. Úředničtí zástupci z »B.-V.«, kteří tato ujednání spolupodepsali, odvolali pak své podpisy na ujednání, vížící podepsané organisace na 4 leta. »Sp. č. ž. ú.«, »Z. J.« a »Reichsbund« prohlašují rovněž ministerstvu, že neuznávají ústupky za dostatečné a že nejsou vázani pro budoucnost.

Mezi koalicí a kartelem následkem těchto událostí se poměry přiostřují nesnesitelně. Ale zároveň je i patrno, že »Reichsbund« z nacionálně-německých ohledů není vhodným spojencem, »S. č. ž. ú.« pak odhodlává se rovněž přetrhnout neexistující již koalici s »B.-V.« Za těchto poměrů vyniká jasně potřebnost nové kon-

stelace organisační a dochází svého uskutečnění v »slovanské koalici železniční«, jež za přítomnosti delegátů českých vzniká 25. a 26. října na schůzi v Krakově. Slovanská koalice nevznikla tedy jen z příčin národnostních, z chvilkového nadšení slovanského, ale je plodem organisačního postupu odborového, jemuž v první řadě i sloužit má. Pojí »Sp. č. ž. ú.«, »Zemskou Jednotu«, »Związek« a »Samopomoc«, mimo to tvoří se již i organisace jiných slovanských národů, tak v prvé řadě slovinská.

Bude se »slovanské koalici« předhazovat, že dává na prvé místo otázky národnostní a odstavuje požadavky hmotné. Neprávem, nesmí znát žádné před, ani za, ale musí obojí stejně důrazně zastávat. To je tím spíše nutno, že právě i u nás mnohé požadavky hmotné jsou zároveň národními, zaviňuje to okolnost dosavadního zanedbávání a přezírání všeho slovanského v železniční službě ze strany našich železničních úřadů. Proto my slovanští zřízenci máme různé otázky, jež zdají se ostatním národními, a jsou přece tak dobře hmotnými jako jiné. Přirozeno, že řešení těchto může se dít za dnešních poměrů, kdy i spolkům, majícím poctivou vůli být národně neutrálními, není to možno, jen v »koalici slovanské«, a to jsou tedy ty národní ohledy, jež ji přivodily.

To ovšem neznamená, že by se uzavírala velkým otázkám slovanským, kulturním i politickým. Naopak, i ty spadají do jejího rámce, rovněž jako řešení životních otázek slovanských může se dít jen v rámci života všeslovanského. To je náš »panslavismus«, oprávněný a — spravedlivý, nežádající pro nás nic, nežli rovnoprávnost s příslušníky jiných národů.

Zbývá otázka, jaký bude poměr slovanské koalice ke »koalici« a ostatním organisacím. A tu je odpověď podmíněna taktikou těchto a konečně i taktikou »slovanské koalice« samé. Je zřejmo, že každý nový útvar má hrany a nerovnosti, jež ubrousí se teprve časem a zkušenostmi. Bude-li poctivá vůle, již »s. k.« byla založena, i nadále působiti, doufáme, že co nejdříve vyvine se z ní svaz důležitý nejen národnostně, ale v prvé řadě sociálně. Je přece známo, že v každém dosavadním boji byli to hlavně zřízenci slovanští, již svou odhodlaností a vytrvalostí, jakož i pevným rozmyslem kráčeli napřed. Tak bylo r. 1905 a tak bylo i r. 1907, kdy celá t. zv. passivní resistence odehrávala se hlavně v Čechách.

To musí respektovati i »koalice«, má-li poctivou vůli starati se o mohutný svaz organisační a vzdá-li se dnes neproveditelné myšlenky organisace jednotné. Zajisté dojde jednou v budoucnosti i k ní, ale cesta tam vede právě klidným rozvojem a nelze tu přenáhleně nic dosáhnouti. Až slovanské požadavky budou splněny, až Němci odnaučí se, žádati pro sebe nadpráví, pak splynou dosavadní rozlišné útvary samy sebou. Až do té doby musí se setkati aspoň tam, kde styčné body pro ně existují, a těch je při dobré vůli dost. Českému sekretariátu »právní ochrany« a českým odbočkám připadá tu důležitý úkol prostředkovati. Je to v zájmu všech železničních zřízenců, aby mu plně dostáli.

Dnes tedy máme vedle »koalice«, vybudované hlavně na zásadách soc. demokratických, »slovanskou koalici«, jež pojiti chce veškeré železniční organisace slovanské. Přejeme jí, aby tohoto cíle a velkých úkolů, jež si zvolila jak na poli sociálním, tak národním, dosáhla. *Caro.*

VĚDA

Z publikační činnosti České Akademie.

II. K. Chytil: **Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490—1582.** (Rozpravy I. Čís. 36. — 1906.) Str. 354. (Dokončení.)

Není nahodilé, že malíř z doby tehdejší jen zřídka práci označuje svým jménem, svou značkou. Malíř tehdy je členem cechu. Jeho práce není ještě pravým dílem uměleckým, jak my mu rozumíme, není jedinečným výtvorem, který by v dokonalé formě vyčerpal nejvyšší možnosti nadání tvůrcova a v sobě obsáhl ducha doby ve spojení s osobností umělcovou. Tehdejší umělec není ještě výhní, jež by žárem svým dala projíti celé době a vydala krásné, osobité dílo — není osobností, jež by se mohla jako soudce i síla postaviti proti své době a nad svou dobu a jí, přemožené, ve svém díle dáti ráz vlastního nitra. Malíř je ještě řemeslníkem, jenž opakuje, obměňuje a jen zřídka sám dále tvoří. Dílo, jež vyjde z jeho ruky, nepatří jen jemu, ale celé společnosti, jež ho naučila užívati technických prostředků a dala mu vzory k práci jeho — patří cechu. Cech svému členu mnoho dal, ale též mnoho od něho žádá. Cech mu ukládá, jak má práci svou konati; na vše má cech předpisy, jimž je člen podřízen. Cech se stará, aby každý jeho člen byl řádně technicky vycvičen, on stíhá špatnou práci: tím zajišťuje a zachovává technické vymoženosti. U členů cechu není prací špatných, ale není ani prací tak vynikajících, aby od ostatních zcela se odlišovaly a je překonávaly. Je tu solidní úroveň střední. Zřetel cechu obrací se především k solidnímu a trvanlivému ukojení potřeb života praktického, intencí skutečně uměleckých, čelících ku krystalisaci děl, jež by byla jedinými svého druhu a své doby, cech nemá. Vše výjimečné, vše zvlášt-

ní naráží na jeho odpor. On zabezpečením odbytu dává svému členu chléb, ale chce za to poslušnost. Nic z toho, co nejde vykázanými od delší doby drahami, co nepodřizuje se jeho detailním předpisům, nenachází v něm místa. Cech se svými pravidly a řády a umělecká, samostatná osobnost jsou protichůdci. Člen cechu řeší úkoly své více schematicky, známými již a osvědčenými methodami a formami, umělec snaží se svůj, třeba ne nový, ale již dřívějšku známý problem řešiti nově, způsobem dosud neznámým. Čím více jest uměleckého citu a individuality v nějakém členu cechu, tím hlubší jest rozpor jeho s cechem.

V Čechách při velkém počtu malířů bylo v XV. i v XVI. stol. jistě dosti talentů, ale žádný z nich — pokud ze zachovaných památek lze souditi — nerozvil se tou měrou, nevyužitkoval svých schopností tak, jak vidíme při velkých umělcích současné vlašské renaissance. Příčiny toho ležely v umělcích samých i v prostředí, v němž žili. Nelze říci, že by individualismu v Čechách stol. XV. nebylo, ale individualismus v Čechách projevoval se jinak než na příklad v Italii. V Čechách mysli zabrány byly náboženstvím, reformací a proto individualismus zde vedl k sektářstvím. Není pochyby, že tou měrou, jak kromě zásvětí i věci vezdejší nabývaly pro Čechy interessu, individualismus šíří se i v jiná pole. A můžeme sledovati jeho vývoj i v umění českém. Přibývalo i vnějších podmínek, jež jsou nutným podkladem rozvoje uměleckého. Dvůr jagellonský i habsburský podporoval umění, potřeby luxu vzmáhaly se v šlechtě i bohatém měšťanstvu. Bylo třeba jen času, aby umělecký vkus český dozrál a vydal vlastní ovoce. Osudné bylo, že právě, když již splnění všech nadějí bylo možno, nastala katastrofa. Půda již byla připravena. Dlouhá průprava cechovní se dokonávala, jí byla vytvořena vynikající technická obratnost: ale nepřišlo, co přijíti mohlo. —

Chytil s důrazem vytýká jako charakteristiku malířství českého jisté lpění na tradicích, jež sesilováno bylo i tím, že malířství v některých rodinách bylo pěstováno po několik generací i že dílny přecházely s mistra na učně. Tradicionalismus tento měl svůj vnější symbol v úctě malířstva pražského k starším památkám, čehož typickým příkladem byla péče o Rejskův kamenný baldachýn nad bratrským oltářem sv. Lukáše v Týně; ta mohla by býti i dnes vzorem mnohým, jimž ochrana starých památek je svěřena. Vliv tradice byl podporován i okolností, že v Praze hrad i chrám svatovítský, v blízkém okolí pak Karlštejn přese všecky spousty minulosti přece uchovávaly mnoho starších památek, které působily svou uměleckou hodnotou na mladší generace.

Umělecké tradice doby Karlovy až přes polovinu století XV. nalézají své ozvěny. Tak obrazy Kristovy i různé Madonny stol. XIV. opětují se v různých replikách hluboko do století následujícího. Ale právě z první poloviny století XV. zachovalo se velmi málo památek, čehož tím více jest litovati, že jest to doba přechodní, v níž umění Karolinské ustupuje novým formám. Z nedostatku památek jiných můžeme si obraz tehdejší tvorby umělecké utvořiti rozborem současných prací illuminátorských, zvláště když mezi nimi a skrovnými zbytky prací tabulových a nástěnných jsou zajímavé analogie: nedostatek jedněch je existencí druhých alespoň částečně nahrazen.

Kromě vytčeného již tradicionalismu charakteristickou již pro tehdejší umění české je zvláštní schopnost assimilační, jež cizí vzory dovede si přizpůsobiti, je zpracovati a při tom přece svéráznost si zachovává. V době Karlově působily na malířství české především vlivy francouzské, jejichž stopy nalézáme v něm ještě dlouho později. Umění české však, mocně se rozvinuvši, neomezilo se jen na Čechy, nýbrž působilo i na sousedy. Chytil řadu poznámek věnuje příbuznosti umění českého na přechodu stol. XIV. a XV. se skupinou prací norimberských, o něco pozdějších. Tvorba norimberská opírá se tehdy o umění české, později Norimberk se s Prahou rozchází, a teprve na konci XV. stol. zase se vyskytují podobnosti. Za války přirozeně i umělecký styk s cizinou ochabl a umění české zvolna postupuje na získaném podkladě. Do druhé poloviny století náleží jediný umělec, malíř Skřítek, o jehož umělecké schopnosti nám zachované památky dovolují jakýsi úsudek, byť i dosti mlhavý. Tradice a schematičnost převládá v obrazech tabulových i v pracích illuminátorských. V těchto v předposledním desítiletí stol. XV. nastává změna motivu ornamentálního; objevuje se široký, kadeřavý tvar, jenž potrvá i v stol. XVI. Ornamentika stává se bohatší. Strojivost a nádherymilovnost tehdejší má svůj reflex i v umění současném. Dekorativnosti ornamentiky illuminátorské užívá se též vhodně při malbě nástěnné. Vznikají »zelené pokoje« s širokým listovým ornamentem na způsob tapet dříve oblíbených. Ku konci XV. stol. ozývají se v umění českém nové tóny, ohlas umění nizozemského. Vlivy tyto postřehnou se na př. v nástěnných malbách kaple Smiškovské u sv. Barbory v Kutné Hoře, z tabulových obrazů na př. na obrazech musea rakovnického. Obrazy tyto, v nichž český mistr nezapřel Čecha, pokládá Chytil za výsledek vlivů intensivnější práce umělecké na Křivoklátě, který ku konci stol. XV. byl přestavován za řízení známého mistra Benedikta. Tam nás zajímá zvláště řezbářská i malířská výzdoba hradní kaple. Křivoklátské malby tabulové jsou dle Chytila nejdokonalejší své doby v celé zemi a mohou býti měřítkem k odhadnutí

ceny prací současně provedených pro sv. Víta a přední chrámy pražské. Mistra »mimořádné quality«, jenž je tvůrcem křivoklátských maleb a řezeb, Chytil domnívá se viděti v Hanuši, řezáku krále Vladislava. Současníkem tohoto umělce byl proslulý mistr Jakub, jehož působištěm byla Kutná Hora a o jehož dílech bohužel jenom slyšíme od starších spisovatelů až na sochu Kristovu z r. 1511, kterou Chytil mistru Jakubovi přičítá. Kromě malířství nizozemského, jež v řezbách českých méně mohlo svůj vliv uplatniti než v malbách podle povahy předmětu samého, působily na české malířství též rytiny, nizozemské i německé, zvláště Schongauerovy a tu se našel zase příbuzný vztah k tehdejšímu umění norimberskému. Co v řezbách českých upomíná na Norimberk, přičítá Chytil vlivu Víta Stoše, ač o přímých stycích jeho s Čechami nevíme.

Od počátku stol. XVI. konstatuje Chytil v české malbě tabulové jistý eklekticismus. To, čeho se dosáhlo, zase se často opouští. Podobně jako v miniaturách vyvíjí se i tu bohatá výzdoba ornamentální, jež s oblibou užívá vzorů přejatých z textilnictví.

Jsme již v době, kdy i u nás staré formy umělecké, jejichž základem byla gotika, odumírají, a nastává vláda renaissance. Prvním jejím dokumentem je litoměřický kancionál asi z r. 1510. Proud ten sílí z malby kutnohorské, v jejichž původcích lze hledati Hanuše Efeldara a mistra Michala, obrazy děkanského chrámu v Mostě, při nichž Chytil tuší jako malíře Gangolfa Herlingera, a obrazy v Horních Mokropsech a Roudnici jsou stopami jeho. Znamenitým již zástupcem renaissance, který dle slov Chytilových »samostatně spracoval různé elementy současné tvorby« (ale nikoliv sám, jak Chytil hned dodává), jest mistr se značkou J. W., jehož Chytil stotožňuje s Janem Vrtilkou z Loun. Zříme tu dříve nebývalou volnost koncepce i jistotu kresby. Postavy i v nadživotní velikosti pohybují se volně a přirozeně. Vymožeností těch využila stěnomalba. Jest litovati, že významná práce toho druhu, nástěnné malby na hradě v Praze z doby asi Vladislavovy, vzaly za své požárem r. 1541, a že známe je pouze z kopií v kodexu Hasenburském. V době Ludvíkově nepochybně vzniká výzdoba kaple sv. Václava v chrámě svatovítském. — K realističtějšímu podání těla lidského přispělo častější portretování (nejstarším portretem českým je podobizna Albrechta z Kolovrat z r. 1506 v Rychnově, ač již z doby dřívější k portretům lze přičísti četné obrazy donatorů na obrazech i v knihách), jež nachází obdobu svou ve výraznější charakteristice hlav v řezbách.

S počínající reformací sbližují se Čechy s Německem i umělecky. První prostředníci pocházeli asi ze severních Čech; ti navázali styky se Saskem a tak vzniká tak zvaná škola českosaská, příbuzná směru Kranachovu. Němci přicházejí již potom do Prahy, ne na krátký pobyt, ale aby se tam usadili. Nejdůležitějším z Němců v Praze se usadivších se stal Florian Abel z Kolína, který r. 1556 byl přijat za mistra. Jediné, ale mistrovské dílo Abelovo, jež nám je známo, jsou jeho návrhy na reliefy náhrobku Maxmilianova v Inšpruku. Abel měl na pražskou produkci uměleckou velký vliv. On »oplodňuje umění pražské« a vlivy jeho postřehneme později v pracích illuminátorských, sgrafittech a malbách nástěnných, ale i v rytinách.

Vedle vlivů německých v druhé polovině stol. XVI. vystupují velmi intensivně vlivy vlašské. Jimi zasaženi byli dva přední representanti umění českého té doby, Fabian Puléř a Matouš Ornys, jejichž hlavní práce náležejí odboru illuminátorskému. Illuminátorství, jež po r. 1520 na tři desítiletí se odmlčuje, v Puléři a Ornysovi dosahuje nejskvělejších výsledků. A tito umělci nejsou sami: z jiných illuminátorů současných třeba jmenovati anonymního tvůrce kancionálu malostranského, dále Matouše Radouše z Hradce Králové a posléze Matyáše Hutského, jehož posuzovati můžeme jedině dle malých kopií obrazů kaple svatováclavské, protože z jiných jeho prací nic se nezachovalo.

Doba rudolfinská uvolňuje výrobní poměry, přináší množství podnětů a příležitostí a její pestrý a rušný život je nejúrodnější půdou k vzrůstu umění. Širší kruhy mají stále více pochopení a vkusu a paláce, chrámy i domy soukromé plní se díly uměleckými, uvnitř bohatě zařízenými interieury, zevně široce vrženými scénami maleb façadních. Z nepatrných zbytků této nádhery dosti těžko lze si rekonstruovati harmonický dojem jemně zladěných celků, v nichž části byly skutečně jen detailem, který měl zvyšovati, ne rušiti výslední dojem celkový. V zřeteli k harmonii celkové vidí Chytil sílu umění českého. Dnes bohužel vidíme jen jednotlivé články a nikoliv celek a tato okolnost musí býti direktivou našeho úsudku. — Na dobu rudolfinskou hledí se obyčejně se stanoviska, s něhož vidí se již, co přišlo potom. Doba ta pokládá se za odsouzenou k záhubě, za západ umírajícího dne. Ale je v soudu tom mnoho jednostrannosti. Co přišlo, nemusilo přijíti, nebyla to jediná možnost dalšího neblahého vývoje. Byly tu i zárodky nového života politického, sociálního a též uměleckého, ale ty všecky nemilosrdnou nohou vítězů byly udupány. Vae victis! V málo případech slova ta měla hroznější smysl než u nás. Porážku zaplatili jsme přetržením kulturního svého vývoje, který právě v té době blížil se k slunným vrcholům. Stesk za tím, co bylo ztraceno a čeho tak těžce musilo a musí se znovu dobývati, je výslední dojem, s nímž zavíráme knihu Chytilovu. R. U.

LITERATURA

Nový román Kláry Viebigové. Před deseti lety upoutala Klára Viebigová poprvé čtenářstvo i kritiku vesnickými povídkami z Eifelského pohoří »Die Kinder der Eifel« pevné realistické kresby a silné kořenné vůně; počítána byla za to všeobecně za nejzdárnější pěstitelku tehdy právě populárního »umění domova«. Brzy však dokázala, že znamená mnohem více: vyšedši z naturalistické široké malby společenských stavů, dovedla s opravdu mužnou vehemencí vystihnouti kraj i lid v těsných vzájemných vztazích, až do temných bytostných kořenů vystopovati a vyjádřiti pudový život zejména primitivních bytostí, inscenovati s dramatickou silou davové výjevy plné vášnivého vzruchu a divokého pohybu, soustřediti pozornost na několik barbarsky hmotných symbolů. Větší měrou než knihy, které ji učinily široce populární (berlínský sociální obraz »Das tägliche Brot« a politicko-tendenční romány »Die Wacht am Rhein« i »Das schlafende Heer« ze dvou krajů básnířce rovněž důvěrně známých z Porýní a z Poznaňska), svědčily o jejím mistrovství ve všech těchto směrech díla malující podivně rázovitý svět na Eifelu: vášnivá epopeje rozvířených pudů »Das Weiberdorf«, tragoedie rozvratu typické povahy lidové »Vom Müllerhannes«, sbírka výborných novell naturalistických »Die Naturgewalten.«

Ke knihám těm přistupuje nyní dílo nové, spojující všecky přednosti Kláry Viebigové: veliký román současný »Das Kreuz im Venn« (Egon Fleischel, Berlín 1908, str. 491). V titulu, jenž spolu vyjadřuje ústřední symbol knihy, vysoký dřevěný kříž čnící do dálky nad nehostinou slatinou Eifelskou, naznačeny jsou spolu oba základní motivy knihy: úporný postup klerikalismu v katolickém lidu na Eifelu přes všecky namnoze nepromyšlené pokusy vlády i liberalismu o nápravu na jedné straně a nepřekonatelná moc divoké a polopusté slatiny (= das Venn) nad člověkem na straně druhé. Jako u Zoly jest tato pochmurná a tvrdošíjná slatina neobmezenou paní nad pudy prostého člověka, jehož vůle a moc před ní se docela tříští: das Venn není mnohem méně než osud. Lid, který mu podléhá, jest temný, ujařmený animálními pudy, tvrdohlavou pověrou, neobměkčitelnou tradicí; pokrok, civilisace, osvícenství marně rozbíjí se i o nejlepší a nejopravdovější jeho představitele. Zmítá se mezi dvěma příkrými kontrasty, mezi tvrdou lopotou beznadějného všedního dne a mezi náhlým zázrakem, jenž musí rozřešiti veškeré zapletené životní vztahy. Velkolepá básnířka davového dění vylíčila dvě hluboce symbolické scény: náhlé seslání deště po zoufalém suchu a pak pouť do Echternachu, jehož »skákavé processí« se všemi přímětky slavného poutnického dne vylíčeno jest s nemenším uměním než Lourdy v stejnojmenném románě Zolově neb poutnický den v d'Annunziově »Triumfu smrti«. Leč děj, který mosaikově a ne zcela organicky sestaven jest z celé řady barevně i náladově vystupňovaných obrazů charakterisujících hned tu, hned onu skupinu osob, zavírá mnohem větší okruh společenský: úřednictvo a posádku v Eifelském městečku Heckenbroichu s jejími milostnými zápletkami; trestaneckou kolonii, která má vysoušeti slatinu, továrnu Schmölderovu a jeho rodinu se »ztraceným životem« Josefa Schmöldera v popředí, život na samotě uprostřed slatiny atd. Klára Viebigová neklade důraz ani na bezvadně jednotnou komposici, ani na celistvý vývoj dějový, nýbrž kromě syté malby přírodní i společenské snaží se především vniknouti až na dno postavy jednoho každého světa, vykresliti ji s neohroženou pravdivostí, uvésti typické své postavy do typických situací, jež pak vyvrcholí velkolepými, s drsnou prudkostí způsobenými výjevy a zcela nenápadně, leč při tom z míry účinně nadhoditi řadu problémů společenského života na Eifelu, v nichž chvěje se puls přítomnosti. V dobré a uvědomělé ekonomičnosti nevybočuje nikde z rámce naturalistické techniky románové, ovládá ji však jako mistryně. Sotva lze v soudobé próse německé najíti umělce, jenž by vládl štětcem širším a energičtejším. *A. N.*

*

Jan Wroczyński: Hvězdné gavotty. (»Moderní bibliotéka« 1908, VI., svazek 7.)

»Jediným opravdovým polským buddhistou« nazývá v předmluvě »Hvězdných gavótt« Tadeusz Nalepiński jejich autora, a tato definice, byť i nebyla zcela přesná, označuje alespoň zdaleka a částečně spodní síly nerozsáhlého díla literárního, které Jan Wroczyński zanechal. V jádře je to jakási metafysika, hledající Boha jako »mrtvé legie velkých nostalgiků minulosti, toužících po neznámých, tušených visích« (25), metafysika vzněcovaná »čtením starých zapomenutých kronik, annalů, kabalistických knih« a pokračující v perpetuu mobile ctitelů ohně, křížových rytířů, fakirů, adamitů, gnostiků, spiritistů, »zapomínající na bytí těla jako v mediovém přechodu« (5) a vidoucí hledané »něco« tam »kdesi hlouběji, ve čtvrté dimensi« (28), ale vedle ní jsou ještě jiné články galvanické batterie, které podmiňují tuto »nervovou hyperesthesii« (53) a s pojmem buddhismu stojí v odporu.

Jsou to hlavně narkotika, hašiš, alkohol a opium, která jak ničí fysického člověka, tak

umocňují jeho duševní jasnozřivost a proto jsou milována Wroczyńským, u něhož morbidnost je prvním znakem vnějším a která pravděpodobně vytvořila i tuto divnou, poeticky křehkou, ale bizarní a často nepochopitelnou knížku veršů v próse — jedinou autorem nezničenou z celé tvorby. A narkotika, raffinované požitkářství nedají se ovšem uvésti v soulad s buddhistickým stoicismem, takže charakteristika Nalepińského nemůže býti brána doslovně. Wroczyński je spíš synthesa gotiky (spočítejte si, kolikrát vrací se toto slovo na stránkách »Hvězdných gavott« a jak blízký musil autorovi býti tento pojem), mystiky, orientalismu a moderního aristokratismu a upomíná mnohými rysy na našeho Jiřího Karáska ze Lvovic. Tak zejména štítivostí sexuelní a misogynstvím v širším slova smyslu. Jeho ideálem je »studené tělo mloka, které líže oheň, věčné, studené, neprobuzené, tiché« (19) a dává-li svému Kužmovi podlehnouti vášni, je to jen proto, aby tím hnusněji evokoval smyslnost a ženu jako jejího nositele: »Ženy, všude červené ženy . . . krvavý prapor otroctví . . . ženy, které pijí mozky mužů« (54), aby dovodil, že správně staví ženu do situace vraždící: »V rukou drží dlouhý, dvojsečný, katovský meč se širokým ostřím, na němž jsou vyryta nějaká slova« (41). František Flum, krajan Wroczyńského, Beardsley nebo Rops, mohli by illustrovati štětcem to, co slovem vypravuje autor »Hvězdných gavott« a nebylo by to příkřejší ani fanatičtější, ačkoli v nich misogynství se dovršilo a sexus dostal přímětek stálý necans.

Překlad p. Stradenův není bezvadný stylisticky (»úsměv kovaný z cihel« na př.) ani jazykově, ačkoliv třeba říci, že nebyl tak lehký: při neurčitosti, paradoxnosti a étherické mimosnosti slovníku spisovatelova, při šílených monolozích bláznů a kuřáků opia je to kus perné práce vyjít se ctí.

Artuš Drtil.

*

»*Věstnik Evropy*«, vůdčí ruská revue po půl století, oznamuje, že přestane novým rokem vůbec vycházeti. Po 60 let měl časopis takový význam, že jeho zastavení zasluhuje pozornosti též za hranicemi Ruska. R. 1866 založil »Věstnik« někdejší vychovatel předčasně zesnulého následníka trůnu Mikuláše Alexandroviče M. Staslujevič, který zůstal jeho vydavatelem a redaktorem až do posledka. Revue, vycházející v měsíčních objemných svazcích, řízena byla v duchu liberálním, nesena tónem akademickým, vynikala vždy vybraností obsahu i povzneseností formy. Hlavní její váha spočívala v tom, že, odmítajíc zcela programově směr slavjanofilský, sloužila soustavně udržování ideové, vědecké i literární souvislosti ruského světa s evropským západem; její jméno krylo se naprosto s jejím duchem. »Západnictví« »Věstniku Evropy«, od odpůrců často napadané, zrcadlilo se nejen ve velice hojných překladech cizojazyčné literatury románové, ale i ve výborných přehledech po literaturách západních, obstarávaných předními znalci; kromě toho neváhal »Věstnik Evropy« otevříti svých svazků vynikajícím cizincům k informaci i k diskussi, tak E. Zola pro »Věstnik Evropy« psal svoje stati o románu naturalistickém. Vedle Staslujeviče stál při »Věstniku Evropy« od samé kolébky Al. N. Pypin, jenž tu tiskl vedle objemných prací i nesčíslné kritické referáty o písemnictví ruském i jinoslovanském. Z ostatních předních vědeckých spolupracovníků buďtež jmenováni K. Arseněv, M. Kovalevskij, V. Solovjev, V. Spasowicz, A. Veselovskij, T. Zielinskij; z romanopisců zdomácněl ve »Věstniku« hlavně P. D. Boborykin. Zvláštní zmínky zasluhuje také Sinaida Vengerová, která v posledních ročnících podávala bohaté a bystré, moderní a objektivní obzory po západních literaturách. »Věstnik Evropy« dobyl si svou činností opravdu čestného místa nejen v Rusku, leč i v duchovní kultuře soudobé vůbec.

UMĚNÍ

Z koncertního života pražského.

(Letošní saisona koncertní. — Nový podnik koncertní. — První večer »Jednoty pro orkestrální hudbu«.)

Proti jiným letům nastoupilo tentokrát až počátkem listopadu v koncertních síních pražských čilejší a rušnější tempo. Nedělní pravidelné produkce »České filharmonie« v burse zahájeny byly sice již v říjnu, ale ostatní instituce koncertní tentokrát později než jindy přihlásily se k činnosti. Bursovní koncerty mají celkem stejnou tvářnost, jaká se v jich programech v posledních letech utvářila. I letos programům jich právem se vytýká nedostatek zřetele k českému a slovanskému umění hudebnímu a přímé favorisování i méně významných jmen německých. Z českých skladatelů aspoň Dvořákovi věnována je větší pozornost tím, že chystají se všechny jeho tištěné symfonie a instrumentální koncerty. Mimo to absolvován byl v prvních čtyřech programech cyklus symfonií Brahmsových a hned po té zahájen zcela zbytečný cyklus všech symfonií Čajkovského, již před čtyřmi roky v burse provedený. Konečně

i s programy nedělních koncertů bylo by lze se spřátelit. Vždyť při jich sestavování třeba brát v počet množství ohledů a přání často zcela protilehlých. Ale jedno, zdá se, že zůstane i letos nesplněným: povznesení reprodukční úrovně těchto koncertů dnes tak populárních. Zdá se, že shovívavost hudebních kruhů i kritiky, která v prvních letech nedostatky výkonů orkestru velmi blahovolně posuzovala, vyvolala u dirigenta jich, dra Zemánka, přesvědčení, že koncerty tyto vynikají zvláštní snad dokonalostí v provádění programu, tak že ani netřeba o zdokonalování další tu pracovat. Je proto právě nyní, kdy koncerty tyto v přízni publika se do té míry zakotvily, nutno, aby se počalo přihlížet nejen k tomu, co všechno programy dvaceti koncertů za saisonu podávají, ale hlavně k tomu, jak dokonale se provádějí. Jen pak, bude-li to, co se obecenstvu podává, dokonale mu předvedeno, budou populární koncerty tyto plnit svůj úkol. —

»Český spolek pro komorní hudbu« rozmnožil řadu našich komorních večerů čtyřmi mimořádnými koncerty, které znamenají nejen kvantitativně značné plus, ale i programy a jmény získaných pro ně umělců slibují býti cenným obohacením našeho koncertního života a přinesou nové rozšíření obzoru našeho obecenstva. Večer věnovaný hře varhanní, sonátě houslové, klavírní skladbě a triu — to všechno jsou obory, které v dosavadním rámci komorních koncertů našich jen zřídka nacházely místo. Nový tento podnik zaslouží nejhojnější účasti všeho pražského hudebnictva, tak aby i z těchto čtyř mimořádných večerů hned příštím rokem mohly se státi večery — řádné.

Letošní saisonou vstoupí v život u nás nová instituce koncertní ve »Spolku pro pěstování písně«. Píseň octla se zpravidla dosud v našich koncertech jen náhodně, beze všeho systému a obyčejně i beze všeho výběru. Odtud také širší znalost písňové tvorby není u nás téměř žádná. Kdo stopuje pozorněji náš hudební život, potvrdí mi, že téměř všichni naši pěvci po celé desítiletí zpívají stále týchž několik českých písní, k nimž občas přistoupí nějaká píseň cizí, ale i v těch je u našich pěvců velmi obmezený výběr. Takové večery písní, jako byl poslední pořádaný Uměleckou Besedou, jsou událostí, která se v našem hudebním životě za několik roků sotva jednou vrací. Čeká tedy nový spolek významný úkol vyplniti citelnou mezeru, která v naší organisaci umělecké práce dosud zela. K tomu, aby úkol ten mohl plnit a aby činnost jeho vyvolala živý ohlas v širších kruzích hudebních, bude třeba nejen stylovému, systematickému a cíle vědomému sestavování programů věnovat potřebnou péči, k tomu třeba je získávat pro programy projektované i plně umělecky kvalifikované interprety. A to bude za našich poměrů pro nový spolek nemálo obtížný úkol.

»Jednota pro orkestrální hudbu« vstoupila svým sedmým ročníkem v novou fasi svého vývoje a v nové stadium svých snah o pevné zakotvení v hudebním životě našem a získání pevné finanční base pro svoje úkoly. Z těch změn, které nám letošní první koncert v uspořádání celého podniku »Jednoty« presentoval, uvítal každý opravdový přítel našeho umění hudebního jistě nejradostněji rozhodnutí výboru, svěřiti letošní tři koncerty abonentní chefu naši opery, Karlu Kovařovicovi. Koncertní podium bylo to, na němž Kovařovic dobyl si první svoje pronikavé úspěchy jako dirigent. Koncerty orkestru »Národopisné výstavy« a první »České filharmonie« upozornily na jeho dirigentské schopnosti a byly mu mostem k pultu dirigenta české opery. A teď, kdy po činnosti několika let povznesl Kovařovic úroveň reprodukčního umění v Nár. divadle na výši dříve ani netušenou, tu právem vzpomíná se naň, aby pomohl svojí uměleckou intelligencí i svojí neúmornou pílí a svým obětovným nadšením tam, kde všechny dosavadní pokusy zklamaly. A skutečně první koncert Kovařovicem řízený povznesl se na výši, které před tím žádný z koncertů »Orkestrální jednoty« nebyl dostihnul. Tu práci, kterou zde Kovařovicovo dirigentské umění předvedlo, a jeho horlivost v studování dovede ocenit jen ten, kdo srovná s výkonem orkestru pod jeho taktovkou úroveň koncertů řízených drem Zemánkem ať již na letošní výstavě nebo v burse. Kdo na př. byl přítomen výstavnímu koncertu Emmy Destinnové, skoro by ani neuvěřil, že ten tenkrát v pravém slova smyslu šumařivší orkestr a orkestr řízený v koncertu »Jednoty« Kovařovicem je jedno a totéž těleso.

Program prvního koncertu odrážel se svojí seriosností i ryze uměleckým cílem příznivě od různých dobrodružných pokusů, které v předešlých letech byly podniknuty. Již ten fakt, že uznán za možný parádní koncert bez sólisty, je sám o sobě potěšitelným pokrokem. Ouvertura k Webrově »Euryanthě«, romantické opeře epochálního významu a přece tak nešťastné, byla jásavou fanfárou ohlašující lepší uměleckou budoucnost podniku, o který před několika desítiletími již Smetana bojoval. Z Kovařovicovy veskrze vzletné interpretace ouvertury zvlášť působilo podání krátkého »Larga«, z něhož dýchala všechna jeho mysteriosnost.

Myslím, že hudební Praha také Dvořákovu symfonii z D-moll sotva kdy slyšela v provedení, v němž by se zrcadlilo tak hluboké pojetí její jako tentokrát. Symfonie tato spolu s onou z E-moll zajišťuje Dvořákovi vedle Brahmse nejpřednější místo mezi symfonisty druhé polovice minulého věku. Ona sama je nejpádnějším vyvrácením tvrzení, že Beethovenem symfonie

formální se vyžila. Její myšlenkové bohatství je tak velké, že by mnohému i t. zv. pokrokovému skladateli bylo stačilo pro celý život. —

Závěr koncertu Kovařovicova tvořila symfonická báseň »Macbeth« od Richarda Strausse. Toto orkestrální dílo největšího dnes komponisty německého, označené jako opus 23., je první prací, kterou Strauss po kompromisní částečně ještě »italské symfonii« s celou rozhodností přihlásil k praporu ryzí programní hudby. Orkestrální báseň Straussova není snad hudebním vylíčením dramatického celého rozvíjení tragedie Shakespearovy. Ideový základ komposice Straussovy tvoří dvě hlavní povahy tragedie: Macbeth a lady Macbethovou. Na thematech, ráz obou povah těch plasticky vystihujících, zbudována je celá hudební báseň. »Macbeth« počítám k největším dílům Richarda Strausse. Je myšlen a cítěn veskrze musikálně, není v něm úmyslných a affektovaných příkrostí harmonických a instrumentačních. Jeho themata mluví vnitřně přesvědčivou silou, jeho thematická stavba vyvíjí se logicky ze základní idey. Dojem zůstavila báseň Straussova v provedení Kovařovicově, intence skladatelovy všade ku platnosti přivádějící, ve mně hlubší než kdy které z pozdějších jeho děl.

Že nebyla návštěva koncertu taková, jakou by umělecký význam jeho byl zasloužil, je zcela pochopitelné. Úroveň dosavadních koncertů nestávala vždy dost vysoko nad úrovní koncertů bursovních, tak že obecenstvo nenaučila znát dost rozdílu mezi oběma podniky. Jsem přesvědčen, že jedna saisona koncertů stejně dokonalých, jako byl první, naučí obecenstvo i tento rozdíl činit v kvalitě toho, co se mu podává. Pak dojdou koncerty »Jednoty« jistě zasloužené účasti a pak také naučí se obecenstvo v reprodukci od koncertů v burse více žádat. A to by byl nejdůležitější účinek koncertů »Orkestrální Jednoty«, jimž se letos hned v první jich večer s takým uměleckým zdarem Kovařovic v čelo postavil.

—lh—

*

Intimní divadlo.

Ve Švandově Intimním divadle zahájil divadelní odbor ruského spolku »Unitas« cyklus divadelních, v ruském jazyku hraných her. K prvnímu večeru 28. listopadu zvoleno čtyřaktové drama A. P. Čechova Ivanov*), jedna z prvých dramatických prací ruského autora. Ivanov je divadelní drobnokresbou ruské statkářské společnosti v kterési gubernii středního Ruska. Hrdina kusu vede na svém zadluženém statku trudný, bolestný život: věno ženino, které mělo přinést úlevu jeho finanční tísni, bylo nevalné a žena sama, souchotinářská Anna, stala se mu lhostejnou k nesnesení. Tísnivý stav, nešťastný poměr k ženě, podvratný vliv malicherného okolí podkopaly jeho energii, učinily z něho, jak sám praví, »psychopatha«, neschopného chtít, bytost otrávenou, rozkládající se. Ivanov není zlý člověk: má umělecké sklonnosti, nepřeje nikomu zlého, je si vědom, že žena nezasluhuje lhostejného odmítání, kterého se jí od něho dostává. Ale silnější než to vše je v tomto venkovském Hamletu zoufalá podrážděnost z obklopující jej bídy, nízkosti a nudy. Ale zatím co jde temnou nocí svého zoufalství, hle, tam, zdá se, zaplanulo spásné světlo. Saša Lebeděvá, dcera majitele sousedního statku, zamilovala se do Ivanova; její energická bytost je pravým jeho opakem: pro ni je potřebou uplatnit přebytek své vnitřní síly, obětovat se, obětovat se právě trpícímu člověku jako Ivanov. Ale i toto světlo je pouhou bludičkou. Anna zemře; a právě nyní, kdy naskytá se Ivanovu možnost budovati na nových základech, opouští jej naprostá sebedůvěra: je přesvědčen, že by Sáše přinesl neštěstí, a sám že by nemohl ozdravěti; v den svatby učiní kulkou do hlavy konec svému hamletovskému životu.

Čechovo drama stojí technikou níže než jeho jiné u nás známé hry: cítíte, že tu autor kráčí ještě dosti nejistě po divadelní půdě. Za to psychologická kresba jednotlivých postav dává tušit pozdějšího mistra povahozpytné analysy podobně jako řada humorných figurek prozrazuje autora drobných humoresek, českému čtenářstvu s dostatek známých. Přes to, že u všech účinkujících byl nadbytek dobré vůle, mělo provedení práce jen ráz dilettantský. Toliko dva výkony dlužno položiti výše: pp. Svárovského a Lacińského.

O. Theer.

*) Vyšlo také česky v překladě dra B. Prusíka.

*

Výbornou lekci výtvarné kritiky podává poslední (XII., 9.) sešit »Volných Směrů«, textově z nejlepších čísel posledních let. V čele sešitu se čte několik slov Miloše Jiránka o »malíři třetího řádu« Arendtu Van Gelderovi, jehož znamenitý obraz »Vertumnus a Pomona« visí v Rudolfině. Miloš Jiránek prožívá obrazy celým svým jiskrným temperamentem, netouží vůbec theoreticky hodnotiti, nýbrž tak dlouho stojí před vyvoleným malířským dílem, až vyloudí od něho docela důvěrnou, ale svrchovaně poučnou lekci technickou. Z jeho »Mánesa« i nového »Schwaigera« dobře jest znám jeho šťastný dar popisovati obraz s jakousi epickou výmluvností, jež má docela opravdové hodnoty literární.

Miloš Jiránek, dnes vlastní vůdce ve »Volných Směrech«, přiznává se docela otevřeně ke svým vskutku velkým vzorům v této jadrně osobité kritice výtvarné, která tvoří protipól k Šaldovu esthetickému synthetisování: v témže

čísle tiskne úryvek překladu Israelsových »Španěl« a přináší charakteristiku Fromentinových »Starých mistrů« psanou Němcem Bodenhausenem. Israels i Fromentin přes rozdíly národní i povahové náležejí jako autoři literární k témuž typu nadšených a vášnivých vyssavačů výtvarných děl a jejich výmluvných a docela původních chvalořečníků. »Španěly« velikého dědice Rembrandtova, mohutného kmeta malíře Josefa Israelse, jsou po svém způsobě klassický příklad výtvarné interpretace, věru překlad celé té knížky dobře by se hodil do »Drah a cílů«. To, co koná starý Israels k renaissančním a protireformačním mistrům španělským, jest doslova nábožně poutnická cesta, posvěcená nadšením dítěte a vroucností milence. Plně tryskající výlevy sladké něhy pro Murilla, pokorný a mužný obdiv Velasquezovi, náhlý oddaný pozdrav největšímu krajanu, čaroději »Noční hlídky«, uprostřed vší té jižní nádhery docela dojímají a přesvědčují i skeptická srdce, že enthusiasmus jest z nejlepších zdrojů uměleckého pochopení; a což, když se k němu ještě přidruží tolik odborných vědomostí, tolik výtvarných vztahů jako u Israelse neb Fromentina! Proto »Staří mistři« Fromentinovi, jichž II. sv. právě »Volné Směry« vydaly, zasluhují co největšího rozšíření.

Vůči tomuto strhujícímu způsobu geniální improvisace o věcech výtvarného umění zdá se i tak dokumentovaná a hluboce promyšlená stať, jakou jest Meier Graefova úvaha »O ceně francouzského umění« v témže čísle »Volných Směrů«, studenou a mrtvou, třeba že bystrý a samostatný historik německý do zcela nové souvislosti a příčinných kategorií staví přední francouzské umělce XIX. věku, jejichž soustavná propaganda patří k hlavním zásluhám »Volných Směrů« za redakce Šaldovy. Velmi poutavo jest však na článku, jak Meier Graefe dovede krok za krokem odstraňovati předsudky a přemisťovati hodnoty, věc to velice pozoruhodná pro naše poměry, kde většina kritiků výtvarných předsudky přímo petrifikuje a hodnoty zachraňuje jako pojišťovna.

Konečně i »Kronika« tohoto sešitu »Volných Směrů« nesmí býti přehlédnuta. Kromě ostrého a do posledního písmene pravdivého odsudku Jubilejní výstavy po výtvarné stránce a spravedlivého stesku do příliš širokého svědomí ve věcech výtvarných u nás (doklady vzaty docela případně z kritické rubriky »Času«) čte se tam redaktorova charakteristika Balzacovy povídky »Neznámé arcidílo«, která jest daleko spíše nejhlubším slovem románové literatury francouzské o malířství než Zolovo »Dílo«. Essay Jiránkův o této Balzacově práci u nás neznámé velmi krásně dokazuje co nejužší souvislost literatury s výtvarným uměním, dobré literatury s dobrým výtvarným uměním. K tomuto spojení chtějí »Volné Směry« pracovati se stejnou energií a rovnou neúchylností jako za redakce Šaldovy; změnivše methodu, nezměnily cíle. Ale nynější jejich methoda právě svou novostí u nás působí svěže a získává. A. N.

DOKUMENTY

Kvítí z pařeniště německé kultury.

Na památku nedávných bouří otiskujeme překlad článku, který do Berl. Tageblatu napsal německý spisovatel p. Karl Hans Strobl (viz o něm zmínku v č. 8. Přehledu). Dokládá se »noblessy« a »povýšenosti« německé a hned ji dokumentuje přiznáním, že němečtí studenti hledají v Praze ne vědu, ale hampejz, a že velice trpí nezdarem této kulturní snahy. Doporučujeme tuto sbírku hned pozornosti českých poslanců, aby ji podrželi Němcům před očima, až se budou zase chvástati svou vzdělaností a mírumilovností.

Pan Strobl píše:

»Zase jednou oživla zlatá Praha a staré husitské zbrojnice jsou opět otevřeny. V redakcích českých listů sedí generální štáb těchto nových husitských tažení a poslanci velikého národa dělají důstojníky — za frontou. České massy vynikají vždy ještě — jako za časů Žižkových — nad Němce prudkostí a brutální silou. Je dosud nespoutala rozvaha, nezviklala pochybnost. Jsou přístupny všem suggescím fanatismu. Zvláště je-li tento fanatism rozněcován od generálního štábu slibováním volných piv a uzenek. Čechové jsou obdivuhodni ve své síle, jsou, zcela vážně řečeno, příkladni. Němci jsou vůči nim vždy národem kulturním, jenž ani v nejmenším nesmí zadati své důstojnosti; nezapomínají ani na okamžik na své dobré vychování; cítí se duševně povzneseni nad lomozící bandu a vázáni svojí noblessou. A zatím, co u Čechů je vše do krajnosti napjato, snaží se u Němců vždy ještě proslulé rozvážné živly líti olej na vlny. Němci vždy chrání stát, poslouchají úřadů a milují pořádek, i když by měli do toho uhodit. Vzpomínám si na výjev, kde na velkém náměstí stály proti sobě asi stejně četné zástupy Čechů a Němců. Pojednou nalezli čeští hoši (liebliche Knaben drüber) ve svých kapsách známé »nahodilé« kameny a jako krupobití svištělo to vzduchem. To bylo německým ovečkám (den Lämmern hüben) přece jen příliš mnoho a počaly zvedati házené kameny a kusy

cihel a chtěly je hoditi nazpátek. Tu však vyrostly z půdy rozvážné živly, zadržely ukvapeným ruce a volaly zapřisahajícím hlasem: »Neházet! Neházet! Schovat kameny! Jsou to samá corpora delicti!«

Rakouští Němci nesbírají již asi od 25 let nic jiného, než corpora delicti.

Čechové vynikají nad Němce zdatností boje. Zdá se, jako by berserkovský fanatism u Germánů vymřel a objevil se opět u Čechů ve formě ještě brutálnější. Němcům v Praze jest přirozeně nemožno rozvinouti stejnou pohotovost jako Češi mobilisací mass. Pražské německtví nemá žádného jiného aktivního vojska než studenty. Vše ostatní náleží k nejzadnější reservě, domobraně aneb jest úplně boje neschopno. Český generální štáb může však ve 24 hodinách mobilisovati tisíce desperadosů. Důrazná výzva v časopisech stačí a Smíchov, Bubenč, Pankrác, Vršovice, Libeň a Podskalí jsou na nohou. Též na Žižkov nelze zapomenout, kde již v dobách míru není si nikdo jist svým životem. Lůza pražských předměstí požívá právem daleko rozšířené pověsti. Co do surovosti a sprostoty se jí sotva kdo vyrovná. První, kdož při velkých demonstracích pražských jdou do ohně, jsou individua bez práce neb práce se štítící, lidé bez přístřeší, stálí hosté pankrácké trestnice. Za nimi však stojí česká intelligence. Udržuje s lůzou dobré spojenecké styky a připojuje morální váhu. A ušlechtilý dámský svět rozohňuje bojovníky. Nejelegantnější dámy vrhají se doprostřed vřavy, vyhrožují svými hedbávnými slunečníky a skuhrají nadávky na Němce. Kontoaristky súčastní se na cestě z kanceláře domů byť i jen poněkud všeobecné národní slavnosti a křičí, uzří-li německého studenta, co jim síly stačí: »Bumm!« a »Salamander!«, což v terminologii demonstrací značí velmi silné slovní bomby. Ženy z lidu pak přinášejí ve svých zástěrách do bitevních řad kameny.

Něčeho postrádá německý student v Praze velmi bolestně. Schází mu totiž poesie studentské lásky. Německé rodiny mají vzorně vychované dcery, jež se stýkají s německým studentem na parketách společenských a oddávají se »v mezích« snad za maminčinými zády i nějaké romantické náklonnosti. Pak jsou zde kněžky Veneris vulgivagae — schází však střední stav lásky, »sladké holky«, »poměr«, na němž v stejné míře berou účast smysly i srdce. Nikdy nenapadne hezké prodavačce, kontoaristce neb modistce začíti něco s německým studentem. Získají je čeští akademikové, kteří vyhlížejí tak otrhaně, jako sv. Jan na poušti nebo pobíhají v různých bulharských, srbských neb ruských národních kostýmech. Buršácké jizvy jsou jinak ozdobou německého studenta a těší oko německé panny. V Praze však jsou při milostných aférách nanejvýše proradné a největší překážkou. A i když se německému hochu podaří, přitočiti se pod zapřením svého německtví a používáním české řeči v některé z tmavých pražských uliček k nějakému hezkému pražskému dítěti — u nejbližší lucerny pozná děvče zcela jistě buršackou jizvu, řekne snad ještě »Bumm« neb »Posluha« a uteče. Tato okolnost nebyla by tak těžkou, kdyby pražské holky nebyly tak zvláště, přímo raçově krásné.« A pan autor podává pak podrobný popis a tělesnou charakteristiku pražských žen a praví dále: »A tak mnohý německý hoch řekl si, když byl opět zažil nějaké zklamání: Pravý Němec Čechy vystát nemůže, ženy jejich však bral by rád — kdyby jen chtěly.«

»Jejich erotické vztahy k německému studentu jsou poněkud perversní. Jest v nich politická erotika, něco sadismu. Radují se, když dostane výprask. A německý student dostává velmi často výprask. Praha jest velikým elektroskopem české politiky. A ten vybuchne, hlásí-li se elektrické proudy. Vybuchne, nejde-li Čechům něco po chuti. Praha se vzbouřila, když r. 1897 Badeni zakopnul o vlastní své zadní nohy. Roku 1908 probudil se Žižkův duch, poněvadž byl uzavřen český sněm a odešli dva čeští ministři. Kolonny pražských předměstí vtrhly do města a na Příkop — dle taktického pravidla: odděleně postupovat a společně vytloukat okna! Jsou zde však ještě němečtí studenti, jejichžto pouhá existence v Praze je přece neslýchanou provokací. Každý pořádný Podskalák ví, že se proto Hus a Prokop neustále ve svých hrobech obracejí. Hrstka německých studentů je přirozeně obmezena na defensivu. Jest v tom ostatně též veliký rozdíl, má-li někdo řádnou kravatu a řádný svrchník, jemuž nejsou mastné skvrny ke cti, aneb našel-li svůj kabát někde na Žižkově za plotem. Přece však to trvá chvíli, nežli se kdo na Němce odváží. Zprvu dostavuje se pouze tlačenice, strkání, nadávky, pískot a řev. Tu jeví se nesmírné bohatství češtiny na nadávky. Veškeré ostatní řeči evropské dohromady jsou pravou pouští proti tomuto bujnému pralesu. Vše, co Grimmelshausenův Simplicissimus na siláckých výrocích vojáků 30leté války snese, vyhlíží vůči tomuto kvantu jako slabikář vedle konversačního lexikonu. Vlastním nadávkám může se v češtině rovnati pouze ještě skupina výrazů pro pojem »bíti«. Zde je táž nemírnost, táž kypící úroda, ona radost z vyčerpání celého okruhu představ. Možno

zde nalézti veškeré nuance výprasku — a když pražští hrdinové se navzájem voláním povzbuzují k boji, zní to jako vytí démonů.

Je k tomu třeba opravdu hodně srdnatého srdce, aby člověk mohl poměrně zůstati klidným. Zde malá hrstka mladých lidí, kteří si nechtějí dát vzít své právo. Je v tom úctyhodný vzdor: zde naše místo, odtud neustoupíme. A na druhé straně řvoucí massa tisíců. Mezi oběma stranami však — moc státní.« — Že tato státní moc je povždy na straně české, že Němce dosti nechrání, ano, že policie, stejně šovinistická jako luza, sama »německé studenty« v jich bezpečnosti ohrožuje, rozumí se samo sebou.

Ke konci podává pan autor bližší charakteristiku české povahy. »K podstatě české povahy, jak se tato jeví v kompaktní masse, kde lepší náhledy a ethické názory jednotlivce se ztrácejí, náleží otrocká potměšilost a ukrutnost. Maně si připomínáme bandy Spartakovy. A zbabělost v situaci ne úplně příznivé, jež se s berserkerovským fanatismem mass úplně snáší. Několik rozhodných buršů, na nichž je vidět, že si s nimi nelze hráti, je s to, by drželi celé zástupy v uctivé vzdálenosti.« A pan Strobl vypravuje pak, jak se s několika přáteli r. 1897 prodíral na Václavském náměstí českým zástupem. Byla prý to nebezpečná hra krotitele s bestií a dařila prý se dlouho až podivuhodně. Konečně však skočila bestie přece. — Avšak přes to p. Strobl se cítí šťastným, že tyto bouřlivé dny prožil, neboť daly mu raison d'être jeho života a on počal psát o Praze romány. Napsal již »Die Vaclavbude« a mírumilovnější »Schipkapass« a bude psáti dále feuilletony o kultuře Prahy a českého národa. A hlavní orgán svobodomyslných živlů německého kulturvolku bude mu je dále uveřejňovati a, což je asi hlavní, tučně honorovati. Neboť svobodomyslné říšské němectvo dospělo »po událostech těchto dnů« k názoru, jímž jeho orgán v témže čísle končí svou zprávu o událostech pražských: »Není vůbec žádných vzdělaných Čechů! A snad skutečně nejsou Rakušané v neprávu, prohlašují-li ode dávna, že všichni Češi nejsou nic jiného, nežli ‚a Bagasch'« (»pakáž«). (Berliner Tageblatt 1. prosince 1908, vydání večerní.)

Ať žije německá kultura!

ZE DNE

Žádáme pp. dlužníky za včasné vyrovnání nedoplatků.

Pro nával látky odkládáme: Výchovu, stať o hospodářském osamostatnění a pokračování dvou rubrik.

Pro české školy nuceny jsou tisíce českých dětí na českém severu stávkovati. Upozorňujeme své čtenáře, aby tento vnucený zápas dle možnosti podporovali. Příspěvky lze zasílati na adresu Přehledu složními listy našimi; budou veřejně kvitovány a řádně odvedeny na patřičné místo. Dosud odvedl p. jan Ventura ze sázky úředníků Zemské banky 18 K.

Jubilejní dny uplynuly ve Vídni jinak nežli v Praze.

Zabaveno.

Pražské bouře skončily stanným právem. První den, kdy se neobjevily na ulicích provokující řady německých kulérových sdružení studentských, přinesl Praze úplný klid. Nemohl býti vydán dočasný zákaz bumlů před sedmi týdny? Musilo být celé město rozrušeno demonstrativními průvody hrstky německých výrostků? Bilance pražských bouří jest ovšem nepřízniva nám. Přijdou-li bumly po zrušení stanného práva zase — bude je musit české obecenstvo mlčky snášet, nemá-li přijít nová doba nepokojů, rušící celý hospodářský i společenský život města, a všechny oběti na krvi a majetku byly marny. Odhodlá-li se však konečně vláda po nabytých zkušenostech k tomu, aby přes hlavy jednotlivých fanatických přátel studentských zahalečů zakázala demonstrativní studentské průvody s odznaky, bude toho jistě německými politiky využito do krajnosti jako bodu kompensačního. Jest litovati, že obecenstvo uposlechlo raději hlasu radikálních donkychotů, než vážných hlasů, jež přese všechen odpor proti zlomyslné provokaci německé vybízely k rozvaze a zachování klidu na ulicích. A ještě jedna otázka: Český lid jest uražen a deprimován způsobem, jakým byla Praha pokořena chlapecké zvůli německých demonstrantů. Vyváží to na místech rozhodujících — spokojený úsměv Berlína? Ani takováto míra zaslepenosti není u nás vyloučena.

Pražské demonstrace se omezovaly na dvě ulice pražské (Příkop a Václavské náměstí) a dvě ulice vinohradské. Stanné právo bylo vyhlášeno na celou Prahu a ještě šest soudních okresů okolních, tedy i na Zbuzany, Záběhlice, Štěrboholy, Ďáblice, Lisoleje, Podbabu, sv. Matěje v Šárce, S. Rosalii u Tuchoměřic a sv. Marketu u Liboce.

Česká Akademie prodělala letos značné změny osobní jak ve vedení tak i v členstvu. Mezi osobami, které až do výročního shromáždění 2. prosince byly jmenovány členy, je řada mužů tak vynikajících (zejména M. Aleš, prof. Král atd.), že volba jich uvítána bude všude se souhlasem. I některé ceny uděleny byly velice šťastně. Naproti tomu překvapuje řada podpor po 150 K, 200 K a pod. Co lze za podobné almužny pořídit a vykonat?

Za ministra železnic dra Derschatty, který odešel nedávno na dávno již zasloužený odpočinek a jehož želí vesměs Všeněmci u drah, zavládly u c. k. státních drah (i jinde) zvláštní, dosud nebývalé poměry. Nehledě k affěře s jednojazyčností trutnovské lokálky, můžeme říci, že za Derschattovy vlády se dařilo — německým úředníkům železničním. Mostecký přednosta Ortmann a bečovský Sedl mohli si dovoliti — účastniti se protičeských demonstrací v Mostě. Při vyšetřování ovšem O. vše popřel. A jiná věc, pro kterou mohl si pan Derschatta plným právem připsati velikou zásluhu, jest, že mohl na své inspekční služební cestě v Louce dáti provolati »jediným německým úředníkem« »heil« — je dosazení známého z ervěnického případu Kretschmera za přednostu v Louce. Zmíněný nebyl vůbec mezi navrženými úředníky a přece — na přímluvu asi »odborníka« posl. Kroye — obdržel přednost před staršími kollegy, kteří mají tu výhodu, že umějí i česky, což u něho není. Pan Kretschmer ihned se cítil v Louce tak doma, že žádá pro sebe i sousední byt přiděleného úředníka, Č e c h a, a sice zdarma. Pakli se mu nevyhoví, obrátí prý se přímo na ministerstvo, které mu jistě vyhoví. Tato neomalená hltavost je svého druhu, pokud vím, u železničního úředníka jediná a první. Aby pak pan Derschatta v ničem nezarmoutil své německé bratry, dal neopatrně i cítiti vratkost němectví nařízením, že ve Cmuntě (Gmünd), stanici to obce smíšené, ale již v Rakousích, se nesmí u vlaků vyvolávati česky. Pan Derschatta by měl býti jmenován čestným buršákem. — Doufám, že se s ním sejdeme v Praze na »bumlu« jako se »starším pánem«. Od jeho nástupce, Forstera, ovšem nelze očekávati mnoho lepšího, ale snad tento byrokrat alespoň nebude prováděti — husarské kousky k vůli dobytí pověsti »pravého německého ministra«. Je ostatně dosti smutné, že se musí považovati za vymoženost, že místo zástupce přednosty v Nuslích n e b y l o obsazeno Němcem, jak se i očekávalo.

Katalog českých a slovenských časopisů, jehož vydání podjal se Spolek českoslov. knihkupeckých účetních, vyjde již v lednu 1909. Jelikož má týž poskytnouti úplný obraz dnešního ohromného rozvoje našeho časopisectva, je žádoucna součinnost všech, kdož mají na vydání jeho zájem. Obrací se proto znovu vydavatelstvo na všechny povolané činitele, zejména pp. vydavatele i redaktory časopisův, aby, pokud možno obratem, laskavě oznámili: 1. titul listu (a příloh), ročník, místo, redaktora, majitele, vydavatele, tiskaře, kdy vychází list, formát a cenu (i jednotlivého čísla), aneb po nejnovějším čísle k red. účelům poslali. Veškeré zásilky přijímá p. Karel Nosovský, knihkupecký účetní v Praze-II., 1909.

Všechny, kdo z redakce PŘEHLEDU mají déle vypůjčené knihy i jakékoli jiné předměty, zejména čísla časopisů, žádáme zdvořile, ale důrazně, aby je bezodkladně navrátili, ježto jest jich potřebí k revisi knihovny. *Red.*

Ústřední banka českých spořitelen: Stav vkladů ku dni 30. listopadu 1908 K 95,264.967·25.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. Unie: M. A. Šimáček: Otec. 383 str. — **Nákl. Časop. Pokrokového Studentstva:** Snahy generace. 89 str. za 1 K 20 h. — **V komisi Jos. Springera:** E. z Lešehradu: Sny a bolesti. 115 str. za 2 K. — **Nákl. F. Topiče:** Spisy Svatopluka Čecha. Svaz. II. 290 str - **Nákl. J. Otty:** Vlad. Novák: Fotografie v theorii a praksi. 130 str. — D. Panýrek: Lékaři a traviči z říše rostlinné 265 str. — **Nákl. F. Šimáčka:** B. Viková-Kunětická: Věřím. 190 str. za 2 K 40 h. — Zmatlík-Důras: Šachy. 180 str. za 2 K 40 h. — Neera: Crevalcore. Přel. V. Jiřina. 173 str. za 1 K 80 h. — Abigail H. Horáková: Jarní vody. 144 str. za 1 K 60 h. — Jar. Rudloff: Mikulášův dárek. Pan okresní soudce. 70 str. za 90 h. — Ruda Mařík: Sny štědrého večera. 80 str. za 1 K 10 h. — **Nákl. vlastním:** Petr Dejmek: Baltazarův kvas. 40 str. za 80 h. — **Nákl. K. Neumannové:** Am. Skramová: Povídky o manželství. 93 str.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 11. PROSINCE 1908. ČÍSLO 12.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Učitelstvo, církev a varhanictví.

V úsilí za osvobození školy přichází neodvratnou silou v popředí otázka poměru učitele-varhaníka k faře a ke knězi. Lidem z města, kde poměry na školách regulují se přece jenom dle názorů veřejného mínění, nebude snad dosti možno přisvědčiti tvrzení, že učitelé-varhaníci jsou největším balvanem, jenž brání vstupu zdravých proudů do našeho školství, a že chceme-li počíti opravdovou očistu, musíme ten balvan odstraniti především. Spočítejme pokud možno výsledky kulturního boje, který tiše a soustavně se odehrává v naší škole: theoreticky jsme snad pokročili, první vlny, pěnivé kvašení pominulo a více méně matné plány o uvolňování školy nabývají určité podoby, ale prakticky — zejména pokud se týče zákonitého oprávnění — jsme na tom hůře. Poměry se neobyčejně přiostřily a mohu říci zhoršily, nehledě ovšem k přirozenému vývoji všeobecnému, který se i ve školství uplatňuje. Jednotlivci vyhránili poměry tak, že na některých místech se koná jen to, co je nařízeno nebo co se zdá býti zákonem odůvodněno. Toho je však tolik, že můžeme mnohé počítati za zhoršení, i to co se dělá z donucení, i to, co bázliví jednotlivci nekonají ze strachu před pronásledováním.

Kde pak nejsou vyhránění jednotlivci — kohouti — dělá se mnohé pro dobrou vůli nebo z toho důvodu, aby si nikdo nemyslel, že na škole sledují všelijaké rejdy. Vzpomínáme na konkordátní školu a nikdo nevidí, oč jsou teď poměry horší: či shromáždil kněz někdy tolik dětí k náboženskému výkonu jako nyní, měl dříve také tolik pomahačů a poháněčů? Toto plus musíme přičísti rozhodně ku stálému passivu očistného boje. Nehleďme snad na vrcholky snah vyvolané odvážnými jednotlivci — massa těch, kterým by mělo záležeti na uvolnění školy, t. j. naše učitelstvo, ta je indifferentní, čekajíc, až jak to dopadne.

Vidím ten boj v praxi, to pomalé plížení se pokroku do našich škol, vidím to ošunťování i nejvznešenějších myšlenek a přemýšlím-li o věci, musím si přiznat, že takhle ten boj dále jíti nemůže, že jest třeba soustředití pozornost na některá místa a zjednodušiti tak celý postup. Zjednodušením boje vidím snahu po rozvázání hmotných zájmů mezi farou a školou, zkrátka řečeno snahu po znemožnění varhanictví učitelům. Je to samozřejmé: dokud učitelé a zejména jejich úřední representanti, řídící učitelé, budou míti prospěch z počínání kněze a dokud mu budou v zájmu svého měšce veřejně přisluhovati, dotud nemůže být o upřímném boji proti klerikalismu mezi učitelstvem ani řeči. Tu jest třeba hledati překážku zdaru. Za nynějších poměrů přijde často ve škole k »buď anebo« a samozřejmo jest, že rozhoduje kapsa.

Učitelská veřejnost a zejména žurnalistika dávno řekla své mínění o varhaničení, theoreticky odsoudila varhaničení učitelstva jako nedůstojné, ale prakticky provádějí tyto názory jen osvícení jednotlivci. Poměry pak jsou takové, že ani učitelská organisace nemůže se odhodlati k opravdovému boji, vždyť jen theoretické úvahy vedou k rozdvojování učitelstva, ku vzdalování se učitelů-varhaníků všeho spolkového života.

Jest již na čase prohlašovati proti varhaničení stálé »ceterum autem censeo«. Organisace učitelská se tomuto boji nevyhne. Bude to kritická doba, ale není možno báti se jí, oddalovati ji a zůstávati tak na půl cesty. Loňského roku přijalo vedení organisace za svůj návrh jedné jednoty, dle něhož mělo býti varhaničení určeno k vymření; letošní valná hromada delegátů měla o věci promluviti, ale na škodu k tomu nedošlo. Zajímavo jest, že i letošní zemská konference učitelská — forum tedy úřední — prohlásila varhanictví za neslučitelné s učitelstvím.

Jest potřebí, aby se rázněji vykročilo a aby si celé věci všimla také naše veřejnost. Nemůže

jí přece býti lhostejno, jaký vliv má hmotné spojení fary se školou na veškeren vývoj školství a zejména jaký demoralisující vliv má varhaničení na povahu učitelovu.

Vezměte jakoukoli čistou myšlenku, ať je z oboru sociálního, uměleckého či školského, jděte s ní k učiteli-varhaníkovi a poznáte tu mizerii školských poměrů. Nesmíte se ovšem dáti překvapit několika frázemi, jeť u učitelů-varhaníků vypěstována kolikerá tvář, kolikeré přesvědčení, jež mluví dle toho, s kým mluví, ale chtějte skutek a hned poznáte pravé přesvědčení varhanické. Učitelé hrající kdysi ve veřejnosti vynikající úlohu, jednotlivci, kteří bývali sloupy všeho společenského snažení, vyhýbají se nyní veřejnosti, pro veřejné akce mají jen úšklebek a ohyzdné podezírání a podezřívání, a hledáte-li vysvětlení všeho toho, můžete je směle hledati v jejich varhaničení. Ti dávno vyměnili ideály mladosti za ten svůj vedlejší příjem a straní se veřejnosti, aby se vyhnuli výsměchu a ušetřili si stud při zmínkách o potřebě boje s klerikalismem. Najdete mezi nimi bývalé liberály, kteří nyní zbožně kroutí očima, okázale provozují obřady a dovedou úřední formou napomínati kolegy ku zbožnějšímu jednání v kostele. Vliv varhanictví na učitelské těleso jest zžírající. Varhaník zle působí v celém sboru. Nejen že sám jest všemu lepšímu snažení ztracen, ale i nutí — kolegy, aby jednali podobně, aby povolili faráři k vůli němu, aby tak tíha zodpovědnosti před veřejností rozšířena byla na širší okolí.

Kdyby veřejnost mohla viděti, jaké charaktery nadělalo varhaničení z učitelstva, dávno by řekla své veto. Často se hrozím poměrů. Představte si, že řídící učitel jako varhaník a s ním často celý sbor a celá škola jest vydán úplně libovůli farářově: nemůže se v ničem vzepřít, farář si dělá, co chce a jak chce. Ty křiklavé nemožnosti i ty, které jsou zákonem odstraněny, ty jsou možny a prvním obráncem a vysvětlovačem, prvním chlácholitelem a po případě pochopem je řídící učitel. Snese věci, které ničí jeho úřední autoritu, snese opovržení a výsměch sboru, jen když si zachová přízeň farářovu. A nejen sám je loutkou, ale i na ostatní působí — po dobrém i po zlém — aby se klidné bahno ničím nerušilo a poruší-li se — také se občas musí čertu — pokrokovým proudům — rozsvítiti svíčička — vynahradí se to faráři stonásob.

Mnohé z výtek uváděií jako hlavní důvod, že učitel-varhaník zamešká mnoho z vyučovacího času. Pravda — i to je pravda, jak někteří jednotlivci s nevysvětlitelnou drzostí derou se na místa varhaníků, ač neznají poctivě noty, a zabírají tak místa, která patří věci znalým lidem, ale to je mi věci vedlejší, poněvadž tyto věci se dají napraviti. Stále vidím jen tu ztrátu na charakteru učitelově. Hleďte jen, jak funkce pohřebního zpěváka vede k otupění cítivosti: s jakým zájmem sleduje zprávy o úmrtí, jak lhostejně a zištně přihlíží k nejhroznějším pohromám rodinným, jak hamižně smlouvá s pozůstalými o cenu výkonu, jak vymáhá poplatky a p. I rub tohoto odstavce není utěšený: pozůstalí platí jen z nutnosti, nenávidí pak učitele, školu. V některých krajinách kněz lid štolovými poplatky přímo dře a učitel bývá súčastněným na tomto vydřidušství. Takhle si přece nikdo nepředstavoval národního učitele! Kde je to ušlechtilé spolucítění s lidem, kde je ono sbližování? I pro to mám řadu případů, jak učitel ani ve školském působení nezapomněl, že je varhaníkem a jak se dětem mstil za to, že mu rodiče nezaplatili. Viděl jsem případy, které mi zhnusily varhanictví, byť mělo pro mne sebe lákavější nabídky, a přál bych přátelům nerušeného vývoje ve školství, aby podobnými případy se naučili varhanictví nenáviděti.

O letošní valné hromadě delegátů bylo v soukromém kroužku mluveno o suplikách jednoho z předáků organisačních (člena výboru Z. Ú. S.) k biskupské konsistoři.[1]) Četl jsem ony supliky plné servilnosti a kostelnického kroucení očima a zbyl ve mně dojem ošklivosti. Když jsem však o věci blíže uvažoval, přišel jsem k poznání, že je to typický a charakteristický případ mnou právě vylíčených poměrů. Takových dopisů, takového způsobu psaní byla by schopna většina učitelů varhaníků. I to je příznačné, že by se každý z nich — podobně jako autor těch dopisů — hrozně divil, že by ostatní veřejnost viděla v tom něco nedůstojného.

Varhaníků je mezi učitelstvem poměrně málo, zpravidla řídící učitelové. Počítejme, kolik učitelů může býti varhaníky a k vůli těmto několika jednotlivcům se všechno učitelstvo vychovává na varhaníky. Jaká to ztráta času pro beztak nedostatečné vzdělání učitelské! A to tendenční vychvalování varhanické funkce na úkor celému významu učitelské činnosti! V nejbližší době dojde k reformě učitelských ústavů. Nejsme takovými optimisty, abychom věřili, že za nynějších poměrů by byla možna reforma učitelského vzdělání dle návrhu »Jednoty Komenského«. Tolik ale věřím, že by se podařilo opraviti mnohé a tu by bylo potřebí potlačovati onu varhanicko-kostelnickou výchovu učitelstva, aby učitelský dorost nebyl vychováván na služebníky kruchty, ale na pravé vychovatele národa.

Toho jest potřebí, aby již jednou učitelstvo s funkcí varhanickou doúčtovalo a hledělo se jí zbýti jako přežitku z dob školské poroby.

S. S.

---

[1]) „Škol. Obzor“ ohlásil uveřejnění těch suplik.

Dr. F. W. Förster: **Pohlavní mravouka a výchova.** Přel. Ad. Urbánek. Hradec Králové, 1908. Stran 134, za 1·80 K.

Známý docent filosofie a morální pedagogiky v Curychu, o jehož spise »Schule und Charakter« a aspiracích bylo před nedávnem na těchto stránkách referováno, přednášel r. 1907 v Mannheimu na sjezdu německé společnosti pro potírání nemocí pohlavních o otázce, jež od několika let stala se pod heslem pohlavního poučování a pohlavní výchovy ještě populárnější než do nedávna tak nadšeně hlásané a propagované heslo umělecké výchovy. Z předmluvy čtyřstránkové lze celou práci Förstrovu posoudit i odsoudit. Čteme tu: »Spisovatel obhajoval na tomto sjezdu základní názor křesťanský o životě pohlavním, očištěný od obyčejných neporozumění, jakožto jediné všestranné a pravdivé poučení vychovatelské« (str. 6.). Není třeba se ovšem pranic rozčilovat nad tímto samospasitelným neomylnictvím, ani nad povýšeným upalováním vší nekatolické literatury na tomto poli (a ještě k tomu na tomto poli!) a přiznání autorovo, že jeho spisek je »pokusem hájiti staré vychovatelské a mravní zásady v řeči novodobé duševědy a pravdivého pozorování životního« charakterisuje s dostatek tendenci jeho snažení. Nic nového tudíž nenajdeme v tomto spisku a obrana křesťanské mravouky pohlavní není nikde precisována, dokonce čteme na str. 34., že rozdíl pohlavní mravouky staré a nové »nespočívá v různosti konečného cíle, nýbrž v naprosté různosti prostředků, jež shledány byly nutné k dosažení toho cíle«. Ani pojem náboženství tu není přesně vymezen a prostředky pohlavní výchovy, jež udává Förster, jsou opravdu řečí moderní vědy i v otázce tělesné výchovy i výchovy vůle, jež obě mají tvořiti bezpečný podklad pro výchovu a poučení pohlavní. Kniha nepřináší tedy nic nového, ale přináší mnoho skrytých léček a obratů, do nichž má býti chycen zdravý rozum člověka. — Překlad se čte plynně. F. Š.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Bankovní a peněžní technika na c. k. čes. vysoké škole technické v Praze.[1])

Jest přirozeno, že při tomto nově zavedeném oboru přednášek jest třeba vyčkati výsledků, jelikož rozhodnuto bylo tentokráte poněkud příliš pozdě o tom, že skutečně přednášky tyto konány býti mají, kromě toho složení posluchačstva jest tak rozmanité, že teprve zkouškami přesvědčiti se bude možno o úspěchu probírané methody, která, byť byla dle zkušenosti uzpůsobena, přece jen musí se teprve osvědčiti.

Jedno však podotýkám: že látka předkládaná upravena jest tak, aby byla co možná zhuštěním všeho toho, co v praktickém životě až doposud uplatniti se mohlo, i aby poskytovala všem těm, kdož náležitým způsobem ji stráví, dostatek spolehlivé opory pro budoucí dráhu životní.

Bylo třeba voliti úpravu tak, aby i budoucím učitelům dorostu obchodního stejně prospěla jako těm, kteří z nejrůznějších oborů a s nejrůznější přípravou předběžnou jinému povolání snad se věnují.

Ze zájmu posluchačů, jichž zapsáno jest v celku 88, souditi lze, že těm, kdož přednášky pilně navštěvují a těm, kteří posléze ještě přednesenou látku doplní z pomůcky, jež právě v tisku se nalézá, i když pro jiné účely z části určena jest, přec jen látkou svou poskytuje doplněk přednášek konaných, vyplynuvši jednak ze všeobecného hlediska na výchovu bankovně-peněžní, jednak ze specielní potřeby samotné vnitřní organisace bankovní.

Možno tudíž dnes charakterisovati situaci tím způsobem, že, osvědčí-li se s nejlepší vůlí položené základy techniky bankovní a peněžní, dá se do budoucna s určitostí předpokládati, že bude tu zjednáno úspěšné pole působnosti pro specialisty profesory, kteří pak oboru tomuto trvale se věnují, ovšem že bude třeba, aby vzdor látce z praxe jednou čerpané snažili se pravidelným stykem s denním životem odborným na výši doby se udržeti.

Ovšem že se nesmí pro nyní dané účely vyvinouti obor tento směrem různých, zvláště německých autorů, totiž nedostupně a nestravitelně vědeckým, nýbrž čistě praktickým a zbytečnostmi neobaleným, tak jak již první zásadou každé vyšší techniky býti to musí.

Teprve, až najde se po získání první látky silná individualita, která všechny obory ostatní, které zvláště v bankovnictví a peněžnictví nutně se musí doplňovati, jako účetnictví, nauka obchodní, zákonodárství obchodní, směnkářství, počtářství, finanční věda, korrespondence a podobně, bude možno mluviti o soustavném postupu, který dnes zajisté při nejlepší vůli všech činitelů přesně možným ještě není.

[1]) Vážený spolupracovník náš p. vrch. řed. Pátek podává na žádost redakce výklad o oboru, o němž právě počal přednášeti na české technice pražské. R.

Že však utvoří se zde instituce velmi užitečná, o tom nemůže býti pražádné pochyby, zvláště když bude pamatováno na náležité doplňování znalostmi jazykovými, tak aby i širší oblast, zvláště slovanského peněžnictví — které ustavičně dožaduje se českých, iniciativních samostatných pracovníků, tedy osob s vyšší průpravou na tomto poli — mohla býti již v počátcích přístupnou učiněna.

Ti činitelé, kteří s velkými obtížemi alespoň první slibné počátky předsevzali, vyvolavše instituci učebného běhu pro kandidáty učitelství na vyšších školách obchodních při vysoké škole technické v Praze, mohou již dnes s uspokojením říci, že předpoklady jejich byly správny.

J. Pátek.

*

Snahy o řešení otázky bytové.

II.

Zcela jiného rázu jest instituce na druhém místě uvedená. Návrhy na zdanění pozemků, ležících v přímém sousedství velkých měst, dle skutečné hodnoty stavební, vycházejí do boje proti specielnímu typu pozemkového lichvaření. Vyskytují se totiž spekulační podniky (také některé pozemkové banky), které kupují pole na obvodě města za účelem parcelace. Ale nerozvrhují koupené pozemky ve staveniště hned, nýbrž vyčkávají, až ceny pozemkové vzrostou do té výše, aby jistý, ovšem ne nepatrný zisk byl zabezpečen. Takovým způsobem bývá kolem města utvořen jakýsi železný kruh, stupňující bytovou nouzi dle libovůle pozemkových vládců. Přirozeně podporuje tuto spekulaci nízké zdanění pozemků, označených jako »pastviště«, »ohrada« nebo nízko kvalifikované pole. Odtud vycházejí tedy návrhy na zdanění oněch »polí« dle skutečné stavební hodnoty. Jaké účinky by mělo zavedení navrhované nové daně, to ovšem závisí na výši zdanění a na tempu, jakým by byla reforma provedena. Bylo-li by novou daní způsobeno rázem citelné zvýšení veřejného břemene, tížícího tyto pozemky, působilo by na jejich majitele nátlak, aby se rychle zhostili nevýnosných ploch, nebo aby je učinili výnosnými zastavěním. Touto činností a poklesnutím pozemkových cen byl by vznícen čilý ruch stavební, jehož intensita by se řídila arci nejen množstvím nabízených pozemků a silou podnětu působeného novou daní, nýbrž i panujícími poměry na trhu peněžním, poměry mzdovými, cenami materiálu stavebního atd. Kdyby všechny tyto poměry byly celkem příznivy, mohla by nastati nadprodukce bytů a klesnutí nájemného. Takováto vlna snad by byla mírna — a pak by za čas vedla přirozeným vzrůstem populace k ustálení, pozvolnému stoupání cen bytových a zisku podnikatelů, kteří dovedli a mohli situace využíti; mohl by však býti způsoben i prudký otřes, krise, exekuční prodeje novostaveb a záměna vlastníků objektů. Tito noví majitelé pak lacino koupivše, přestáli by krisi a počali by po čase dle rostoucí potřeby bytů znovu zvyšovati nájemné. Byla-li by »daň dle hodnoty stavební« zavedena nenáhlým stupňováním, zmírnily by se tyto účinky, a to po případě — když by tlak daně nepůsobil provádění parcelací a staveb v míře větší, než jakou snese rostoucí poptávka bytová — tak, že by otřes a snížení nájemného sotva byly pocítěny vrstvami obyvatelstva, jež postiženy jsou drahotou bytů. Postupné rozšiřování obvodu, pro který by tato daň nabývala platnosti, mělo by dle toho jen ten, ovšem o sobě velmi cenný úspěch, že by zabránilo umělému, vyděračnému stupňování bytové tísně a pozemkových cen.

O obou institucích, o nichž právě bylo pojednáno, možno tedy říci, že přese všechny úspěchy, jichž by snad docílily, trvale a všestranně by otázky bytové nerozřešily.

III.

Kruhy, ovládající dnes tělesa samosprávná, složeny jsou z největší části z majitelů domů, podnikatelů stavebních a pozemkových, tedy z vrstev, proti nimž v první řadě míří návrhy na rozřešení otázky bytové. Je tedy přirozeno, že z těchto sborů vycházejí časem návrhy, usilující o to, aby byla sociální příšera, která vystupuje v rouchu bytové otázky, zahnána nějak bez újmy majitelů půdy. Sem náležejí nadmíru populární návrhy a usnesení o »zřizování malých bytů«. My už jsme trochu zvykli tomuto podivnému heslu, které nevolá: »zřizujte prostranné levné byty«, nýbrž užívá skromného slůvka »malé« — v patrném nedorozumění jako synonyma slova »levné«. Kdyby nebylo tohoto zvláštního omylu, vyjasnila by se hned jalovost a zbytečnost demagogického hesla i nemožných nápadů, jež chtějí ukázati cestu k jeho uskutečnění. Různé sem spadající projekty lze shrnouti stručně takto: obce mají svoje pozemky prodávati podnikatelům staveb za zvláště výhodných podmínek (jevících se buď v nízké ceně pozemků nebo v příznivých modalitách úvěru), zaváže-li se stavebník, že na pozemku vystaví dům s »malými byty«. Promění-li tyto malé byty ve velké, má připlatiti na pozemek nebo pozbýti úvěrových výhod.

Kdybychom pojímali slovo »malé« v pravém slova smyslu, přiznali bychom těmto myšlenkám alespoň možnost uskutečnění. Při dobré vůli dala by se nalézti cesta i ku knihovnímu zabezpečení povinnosti zřizování bytů o jedné nebo dvou místnostech obytných s příslušenstvím. Ale je otázka, je-li nutno, aby obec na takovouto »so-

ciální reformu« připlácela, a je-li samo zřizování »malých bytů« rozřešením otázky bytové.

Na první otázku odpovídáme, že rozměry bytů v nově stavěných domech budou vždy (u rozumných podnikatelů) odpovídati panující potřebě. Bude-li dostatečný odbyt pro byty o třech a více pokojích, nedá se podnikatelství spoutati lacino a náklad na donucení stavitelů, aby proti proudu panující poptávky stavěli »malé byty«, vzroste brzo tak, že by zaň obec mohla vystavěti celé skupiny vlastních domů s opravdu levnými byty. Nastane-li však proud opačný, narostou domy s malými byty samočinně i bez obětí veřejnosti. Vždy se arci setkáme se zcela přirozeným zjevem, že malé byty budou poměrně drahé, mají-li míti vlastní slušné příslušenství. V tom je zároveň odpověď na otázku druhou. Drahé byty nebudou nikdy rozluštěním bytové otázky, ať již jsou jejich rozměry jakékoli. Drahota povede vždy k přeplňování, podnájmu a ostatním neblahým zjevům bytové tísně.

Jedná se tedy o levné byty. A tu se snad nenajde mudřec, který by věřil, že se dá knihovně pojistiti a sebe krásnějšími výhodami zabezpečiti láce bytů. Podnikatel, který by úmyslně opomíjel docíliti zisku, za daných poměrů dosažitelného, přestává býti podnikatelem. A domněnka, že by z prostředků obcí mohla býti vydupána nadprodukce malých bytů a poklesnutí jejich cen, byla by tak naivní, že je zbytečno o ní jednat. (Pokrač.)

*

K otázce zápasu na poli hospodářském přináší »Obzor Národohospodářský« (red. prof. Gruber), jednaje o výsledcích výstavy jubilejní, tento velmi pozoruhodný projev: »Arci v něčem výstava klamala i sebe; měla býti symbolem i základnou »smírného spolupůsobení obou národů alespoň na poli hospodářském« a bylo o této smírné součinnosti mluveno ještě při slavnostním zakončování výstavy. Jaká krutá ironie: právě v touž dobu byl již vzplanul hospodářský boj mezi oběma národnostmi, heslo »svůj k svému« za předpokladu reelnosti a solidnosti, dobrého výrobku za slušnou cenu, výrobku ne pouze od českého obchodníka, ale i od českého výrobce, došlo teď obecného uznání i u těch listů a stran, které dříve proti němu až vášnivě agitovaly, naproti zpupné svévoli našich krajanů druhého jazyka v Praze, v Čechách i v celém Rakousku prohlašuje se za nejúčinnější odvetu neživiti tento pych penězi českého spotřebitelstva a českého obchodnictva, emancipovati se hospodářsky, svoji potřebu národní co možná výhradně národní výrobou ukojovati. A jsme již tak vyspělí průmyslem i obchodem, že sobě dostačovati můžeme a tedy i máme. Bohužel, že bylo potřebí toho ohromného útisku i té až děsivé vypínavosti a bezohledné bojovnosti německé, aby u nás došlo — po dlouhé době, ale přece — k tomuto skvělému zadostučinění těm, kteří nedbajíce povýšeného úsměšku ryzích, přeliberálních ekonomistů první hlásali nezbytnost i odůvodněnost národní hospodářské solidarity a emancipace. Poměry vyvinuly se tak, že my jinak jednati ani nemůžeme: prof. Bráf nedávno upozornil, jak Němci a stát, vytlačuje nás z povolání úřednických, vhánějí nás přímo, abychom se uplatňovali více než dosud v povoláních hospodářských. Do německých monografií i učebnic přechází nový termín »národnostní hospodářská politika«, která prohlašuje za hospodářskonárodní povinnost, »aby žádný Němec neobohacoval se na úkor jiného Němce, nýbrž toliko na útraty cizinců«, aby německé národnostní hospodářství netrpělo kupováním u Neněmců. Na protestní schůzi proti počešťování Vídně a Dolních Rakous 18. září 1908 podán předsedou Svazu německých železničních zaměstnanců v Rakousku Ertelem a schválen návrh, aby všechny německé národní svazy a všechny obce na jazykovém rozhraní založily hospodářský výbor, který by k tomu působil, aby němečtí výrobci zavázali se pod trestem společenského a hospodářského boykotu písemně a čestně, že nebudou do práce přijímati žádných jinojazyčných dělníků a nebudou kupovati žádného zboží od jinojazyčných dodavatelů, a předsednictva německých obcí že nebudou ani ve veřejných podnicích, ani v obecních zaměstnávati české lidi, kdyby pak k tomu přece došlo, že bude užito prostředků fakticky nejvhodnějších, aby se všeliké zaměstnání Čechů stalo úplně nemožným; výbory tyto vejdou ve styky s Národními radami a budou pečovati o to, by se ihned oznámilo, kde jest třeba německých pracovníků; konečně aby založily se všude národní organisace odborové, svazy podnikatelské a společenstva, která spolu s hospodářským výborem umožní hospodářský boykot Čechů. — K tomu dodávají »Plzeňské obchodní zprávy«: »Neozývá se tu v českém kupci hlasitě jeho národní svědomí a netáže se ho důrazně, jak on plní svoji samozřejmou ná-

rodohospodářskou povinnost, zdali také se stará o to, aby v jeho obchodě bylo prodáváno a důrazně nabízeno zboží české práce, českých rukou, zdali uvažuje při koupi každého zboží o jeho původu a i od velkoobchodníka vždy požaduje výrobek domácí? Kde hrozí se našim pracovníkům takovýmto boykotem, je povinností nás všech, našich obchodníků, aby obecenstvo na domácí výrobky upozorňovali a je vždy na skladě měli, obecenstvo aby vždy a všude s plným uvědoměním české výrobky žádalo a při nákupu vždy naše závody vyhledávalo, tak abychom pro pilné ruce našich lidí, budou-li z práce pro svoji národnost propouštěni, doma měli dosti práce.« Že Němci nechtějí ani v oboru hospodářském smír a součinnost, že chtějí i zde nadvládu neb odloučení, jsou čerstvými doklady projekty technického musea v Praze a technologického v Brně. V Praze Němci odřekli spolupůsobení, k němuž původně právě nejznamenitější průmyslníci němečtí byli ochotni, v Prager Tagblattu vydán povel neúčastniti se červencové manifestační schůze a vhodné objekty i příspěvky věnovati raději do Vídně nežli museu pražskému.

VĚDA

Tělověda. Základy morfologie a fysiologie člověka. Napsal prof. Dr. Eduard Babák. Str. 992. Nákl. J. Laichtera.

Spisovatel předkládá tímto dílem intelligentní veřejnosti knihu, ve které má nalézti čtenář dobré, vědecké poučení o stavbě a činnosti lidského těla; knihu, která je stejně přísnou vědeckou prací, jako poučným dílem určeným pro intelligenta vůbec.

Celé dílo je rozděleno ve tři části: část všeobecnou (opatřenou všeobecným úvodem o postavení a hlediscích morfologie a fysiologie), pak ve stručnější část morfologickou, kde se rozbírá stavba lidského těla, a třetí část, jednající o vlastní fysiologii člověka.

V úvodě vymezuje spisovatel rozsah morfologie a fysiologie, určuje její poměr k biologii a rozebírá hlediska výzkumu fysiologického. Velmi přesvědčivě ukazuje v této poslední kapitole na zvláštní zákony, kterými se řídí fysiologické děje životní. Tyto totiž nedají se vysvětliti pouhými zákony fysickochemickými, nýbrž vyžadují ku svému určení ještě také jiných hledisek, a to především hlediska účelnosti (teleologického) a pak hlediska vitálního. — V dalším rozebrány jsou všeobecné znaky ústrojenců. Tyto všeobecné stati jsou velmi dobrým úvodem ku vlastní fysiologii člověka, podávajíce tak širší hledisko celému dílu.

Druhý oddíl knihy jedná o stavbě lidského těla. V tomto oddílu jakož i v dalším oceňujeme zvláště to, že autor obohacuje svou práci studiemi embryologickými a pak i případnými kapitolami ze srovnávací morfologie. Kniha tímto rozšířením nejen získává na hlubším pojetí vlastních dějů fysiologických, ale dává vzdělanci i jednotný výhled do oboru přírodních věd vůbec.

Ve třetí části fysiologie rozbírá pak spisovatel podrobně, přesnou vědeckou methodou jednotlivé obory životní činnosti lidské. Dělí tuto na výměnu látkovou, výměnu energii, fysiol. výkony čidel, výkony nervstva a mozku a výkony plození. Můžeme říci předem, že kapitoly tyto jsou psány s vzácnou odbornou znalostí, ale zároeň jasně, přehledně a zajímavě. Spisovatel snaží se ukázati na jednotlivých fysiologických činnostech, na př. zažívání, na dýchání a vyměšování a p., že jde zde o pochody v poslední řadě vitální, které se nedají pouze fysikálně nebo chemicky vyložiti. — Velmi zajímavými i pro laika jsou četné experimenty, kterými spisovatel doprovází své výklady; tak na př. pokusy o činnosti žlaz slinných, pokusy s vyměšováním šťávy žaludeční u psů a u člověka, měření tlaku krevního v cevách, pokusy týkající se činnosti srdeční a mnohé jiné.

V tělovědě přihlíží se však nejen ku theoretickým poznatkům vědeckým, ale kniha obsahuje též četná praktická pojednání, která na př. pro lékaře jsou neocenitelná. Jest to na př. kapitola o výživě ústrojnými látkami (422.); o výživě masem a rostlinami (436.); aneb velmi zajímavé kapitoly o výkonnosti labyrintu ušního vůbec a o závrati (588.), ve kterých je pojednáno o četných pokusech na zvířatech, jimž byly zničeny labyrinty.

Podobné kapitoly prakticky cenné nalézáme ve fysiologii zraku, jako jsou barvoslepost (673.), vady oční (715.), pohyby oční (722.) a p. — A neméně ve fysiologii nervstva ústředního na př. poruchy řeči při porušení velkého mozku (870.), výkony mozečku (825.), výkony středního a předního mozku (829.) a jiné. —

Ze všech oborů fysiologie věnuje spisovatel nejvíce pozornosti fysiologii nervstva a mozku. A probírá tyto těžké kapitoly způsobem velmi zajímavým. Právě zde poznáváme cenu různých pokusů na zvířatech, jimiž všude je obohacena fysiologie lidského mozku. Jsou zde ve skutečnosti podány nejnovější výzkumy vědecké a jasně vylíčeny veškeré naše zkušenosti o mozku.

Autor se ohrazuje v předmluvě svého díla, že neměl úmysl psáti populární dílo o těžkých problémech vědeckých. Chce napsati přesně vědecké dílo. Ve skutečnosti překonal dobře svým jasným, průhledným a stručným slohem obtíže

vědeckého spisu a učinil tak tuto vědu o lidském těle přístupnou a zajímavou i širší inteligenci. — Čeho si však na knize nejvíce vážíme, je ona přísně vědecká práce, s níž dílo je spracováno, a za druhé široké přírodovědecké hledisko autorovo. Spisovatel stojí ve svých pracích všude na výši nejnovějšího vědeckého badání; podává i různé názory a sporné theorie a kriticky tyto oceňuje. — A na druhé straně rozšiřuje hledisko fysiologie člověka na širší pojetí biologické. Jeho četné doklady ze srovnávací morfologie a embryologie a velmi četné pokusy na zvířatech stavějí dílo na širokou basi přírodovědeckou. Konečně zařadil v díle vedle nejnovějších prací současné literatury i své hojné práce fysiologické. — Pro tyto přednosti můžeme toto dílo směle zařaditi mezi *nejlepší práce naší vědecké literatury*. — Dílo celé svým rozvržením a rozsahem vyhovuje poučnému spisu o fysiologii člověka. Díl o stavbě lidského těla je právě stručnější, za to vlastní fysiologie je rozsáhlá a podrobná. Velmi přispívají ku pochopení a znázornění fysiologických pochodů četné obrazy a různá schemata, jimiž je kniha hojně illustrována (celkem 280 obrazů). *A.*

MORAVA

29. listopadu konala se v Olomouci jubilejní, vlastně protijubilejní schůze, pořádaná tamním pokrokovým spolkem politickým. Na schůzi četně navštívené mluvili dr. Hajn, dr. Budínský, dr. Fischer, dr. Petrus. Přijata byla velmi ostře proti vládě pointovaná resoluce, žádající zrušení centralistické ústavy a politické usamostatnění národa českého.

Na týž den (odpoledne) svolali si do Olomouce jubilejní schůzi klerikálové. Schůze ta měla býti korunou nesčetných jubilejních schůzí, jimiž letos klerikálové obtěžovali celou Moravu. Jak známo, zneužili klerikálové císařského jubilea k pustým štvanicím proti pokrokovým lidem. A pokud na schůzích zbylo trochu jubilejního nátěru, bylo to pouhé farisejství. Pro svůj nepopíratelně provokativní ráz proti lidem pokrokovým neměly schůze ty téměř nikdy klidného průběhu, a při některých došlo i k pouličním násilnostem. Klerikálové vytloukali z toho kapitál pro sebe, vyhlašujíce ony čistě protiklerikální demonstrace za protijubilejní. S toho stanoviska dlužno také si vysvětliti zmaření poslední kler. schůze jubilejní v Olomouci, z něhož klerikální tisk snažil se učiniti velký pokrokářský skandál. Zatím pokrokáři na rozbití kler. schůze olomoucké neměli větší účasti, než že přirozeně nelitovali jejího nezdaru. Schůzi ve skutečnosti rozbili soc. demokraté, kteří kromě důvodů již zmíněných měli ještě dosti jiných příčin, proč dra Hrubana jako nejpřednějšího representanta českých klerikálů nepřipustili k slovu. Stačí poukázati na neobyčejně prudké boje mezi klerikály a soc. demokraty za nedávných voleb říšských, na ustavičné třenice mezi oběma stranami při provádění organisace křesťansko-sociální a j.

V touž neděli byla v Brně velká manifestační schůze českého lidu, která byla přímým následkem české porážky při obecních volbách. Výzva po zorganisování nezdolného útoku proti německému Brnu na poli hospodářském nezůstala pouze na papíře, nýbrž začíná se již uváděti ve skutek. O všeobecném porozumění boji tomu na podkladě hesla »Svůj k svému« svědčí obrovské účastenství Čechů brněnských na nedělní manifestaci. V Brně mluvili dr. Pluhař, dr. Jarolím, dr. Znojil, dr. Votruba. Řečníci obraceli se hlavně proti brněnským a mor. židům vůbec, kteří dosud netoliko setrvávají při Němcích, nýbrž je i podporují co nejusilovněji v nacionálním zápase, zabíhajícím dnes až do extremů.

Česko-německé bouře v Čechách, které vyvrcholily v prohlášení stanného práva nad Prahou, vyvolaly též ohlas na Moravě. Největšího rozsahu nabyly výtržnosti v Brně dne 2. prosince při jubilejní iluminaci. Byly opakováním srážek, které staly se v Brně již v neděli před tím, ale ve stupni daleko horším než předešle. Německá luza, poštvaná studenty, vytloukla okna v Besedním domě. Policie, místo co by měla chrániti napadenou menšinu českou, zuřivě bušila šavlemi do českého lidu a způsobila nesčetná poranění, z nichž mnohá jsou rázu těžkého. K jubilejním demonstracím došlo také v Olomouci, a více méně demonstrovalo se v den jubilea téměř ve všech městech národnostně smíšených. Surovosti obecních strážníků spáchané v Brně a v Olomouci vyvolaly na české straně akci o sestátnění městské policie brněnské a olomoucké. V Novém Jičíně byla česká škola vytlučena a úplně zpustošena.

Povzbuzena stoupajícím napjetím nacionálním, Nár. Jednota olomoucká alarmuje dále celé territorium své činnosti k intensivnímu zápasu protiněmeckému. Každou neděli a svátek pořádají se hromadné schůze v různých krajích, kamž dirigovány jsou z Olomouce celé zástupy řečníků. Na schůzích nabádá se hlavně lid k důslednému zachovávání hesla »Svůj k svému«. Poslední neděli konala se řada schůzí takových na Šumpersku. Byly vesměs zdařilé. Lid se probouzí a jeví stále vzrůstající zájem pro národní boj. Vládu začínají schůze ty již znepokojovati. Některá okr. hejtmanství vysílají komisaře do

těchto schůzí. Poslední dobou bylo založeno několik nových odborů Nár. Jednoty.

Poměry národnostní na mnohých drahách, které nešetří jazykové rovnoprávnosti, vzbuzují přirozeně pozornost naší zostřené akce nacionální. V pořadí stojí nyní hlavně trať státní dráhy Zábřeh—Sobotín (a dále), kdež od Šumperka počínajíc vydávají se v německých stanicích výhradně německé lístky místo německo-českých, jak zákon nařizuje. Zejména v Šumperku, jehož nádraží je označeno jenom německými nápisy, a kde není vůbec úředníků znalých české řeči — ačkoliv v sousedním okrese šumperském je 14 obcí českých, mezi nimi několik velkých obcí — až dosud marně jsme se domáhali obou jazyčných nápisů a jízdních lístků přes četné stížnosti u ředitelství olomouckého a též u ministerstva. Věc dostala se nyní do akutního stadia tím, že jeden neohrožený cestující (stav. B. z Č. Tř.) konsekventně žádá u pokladny v Šumperku obou jazyčný lístek jízdní. Stalo se několikrát, že usedl do vlaku a jel bez lístku, když mu obou jazyčný lístek jízdní byl odepřen.

Konečně staniční přednosta, povoliv terroru šumperských Němců, dal stav. B. městskými strážníky vyvésti z vlaku, a jemu z důslednosti nezbývalo, leč zajet najatým povozem ze Šumperku do Zábřeha. Stav. B. bude vymáhati soudně náhrady. Poslední neděli opět větší společnost s posl. drem Rich. Fischerem v čele vstoupila v Šumperku bez lístku do vlaku přes výhrůžky násilným vyvedením. V následující stanici byly všem vystaveny obou jazyčné lístky. Příklad ten je křiklavým dokumentem, jaké obětavosti a energie je často třeba, abychom proti tolika překážkám si vybojovali sebe nepatrnějšího kousku svého práva. *—ra.*

UMĚNÍ

HUDBA.

Národní divadlo.

O. Ostrčil: **Kunálovy oči.** (Zpěvohra o 3 dějstvích na slova Karla Maška napsaná dle novelly Zeyerovy.)

Druhé operní dílo Ostrčilovo je prvým pokusem užíti jedné z novellistických prací Zeyerových jako libreta pro hudbu dramatickou. Pro toho, kdo má pro poesii Zeyerovu potřebnou praedisposici, má jistě svůj půvab i toto opus z »Obnovených obrazů«, líčící vášnivou a zhoubnou lásku královny Ryšje-Rakšity ke Kunálovi, synovi královského chotě z prvního jeho manželství, lásku vznícenou krásnýma očima tohoto nadšeného proroka všelidské lásky a humanity, neodpírající zlému, a lásku, ničící oči ty, když nenašla v nich ohlasu. Nelze popřít, že ty tři kapitoly Zeyerovy novelly v postavě vášnivě milující i zhrzenou lásku mstící královny ztělesňují element eminentně dramatický, a že i jich děj i podružnějších několik momentů dramatických obsahuje — ale zdramatisování její ve scénicky účinný text znamenalo by smělou rukou vsáhnouti v děj novelly, konstruovati ho ve scény od originálu zcela neodvisle a dle potřeb dramatické působivosti. K tomu přistupuje ještě i to, že postavy novellistických prací Zeyerových nejsou vždy dost životné a reelně a individuelně kresleny, tak že úlohou dramatisátora bylo by i vdechnouti jim více živoucí, vřelé krve a zostřit rysy jich povah. Tento úkol dvojnásob je důležitý tam, kde — jako v »Kunálových očích« — postavy jsou převahou schematické, kde jsou hlavně jen nositeli určitých všelidských citů a idejí. Autor textu Ostrčilovy opery, Karel Mašek, zaujal k svému úkolu právě zcela opačné stanovisko. Soudě dle poznámky jeho v textové knížce opery, myslím, že na žádost samého skladatele učinil si zásadou: zachovat co možno nejvíce ze Zeyerova originálu. Proto předsevzal libretista na své epické předloze tak málo změn, proto šel i tak daleko, že podržel namnoze i dikci básníkovu s jejími poetickými obrazy, a obrazy, které dramatický spád dialogů jen zdržují a specielně v hudebním dramatu srozumitelnosti děje nijak neprospívají a zpravidla i zcela bezúčinně zapadnou. Dle mého cítění a nazírání na dramatické dílo tato jinak chvály hodná pieta k dílu básníkovu, která netroufá si z jeho ideového základu a dějového staviva budovati dle potřeby i samostatně, dramatické účinnosti textu nijak neprospěla.

Že přes to opera je dílo dramaticky životné, že má svoji vnitřní dramatickou logiku, že má dramaticky vysoko vypiaté scény, že postavy opery vystupují ostře z mlžin textu — to vše je dílem eminentně dramatické hudby Ostrčilovy. Ostrčil dovedl nalézti pro kontrastující světy, které jednotlivé hlavní osoby zastupují, výrazné vyjádření ve své hudbě, dovedl rozezvučeti v ní celou stupnici vášnivých projevů lásky i zloby Rakšitiny, stejně jako svět lásky bratrské, odříkání a oddanosti do vůle vyšší, zastoupený Kunálem a jeho chotí, dovedl odíti ve velebné, povznášející melodie. Toto karakterisační umění, z jehož materiálu thematického zbudována je bohatá stavba orkestrálního partu, je u Ostrčila stejně veliké jako jeho smysl pro náladovost scény, která hned na počátku prvního dějství strhne posluchače neodolatelně ve svou moc.

Zdůrazňovat zvlášť technickou vyspělost a pohotovost Ostrčilovu v této opeře není ani třeba. Partitura »Kunálových očí« je po této stránce jen dalším pokrokem, po »Vlastině skonu« zcela přirozeným. Hlavní význam nové opery Ostrčilovy leží v něčem zcela jiném: v umělecké individualitě, která z hudby její vyzírá. Skladatel nachází tu po prvé svoji vlastní, osobitou mluvu hudební. Jeho operní prvotina stála jak po stránce myšlenkové tak v technice komposiční pod úplným vlivem Fibichovým. Z toho vlivu zůstaly v novém díle jen v prvním aktu ještě stopy, ale v dalším postupu hudby počíná vždy více prosvítat samostatný, osobitý způsob hudebně-dramatického vyjadřování, až v třetím aktu zazáří v úplné, překvapující intensitě. A se stoupající od aktu k aktu silou umělecké individuálnosti stoupá i myšlenková potence skladatelova, stoupá rapidně i vnitřní hudební hodnota díla. Předehra k třetímu dějství a dějství toto samo jde po cestách nejsmělejších pokusů moderní hudby a spolu je i nejcennějším, co z péra Ostrčilova vyšlo.

»Kunálovým očím« dostalo se hudební i scénické výpravy, o jaké se ještě před desítiletím domácím autorům ještě ani nesnilo. Z toho, jak celek díla byl proveden, bylo vidno, jak s nadšením pro dílo samo, ne pro chválu davu, pracuje dnešní chef opery. Ze solistů pojala pí. Horvátová i provedla — pokud hlasově vystačila — vášnivou Rakšitu v celku zcela úspěšně. Také Pradžapáty sl. Korešové byla zdařilým výkonem, zvlášť uváží-li se, že role tohoto rázu poprvé asi ocitla se v jejích rukou. Role Kunála byla pro p. Lebedu rozhodně jdoucí daleko nad jeho síly, zvlášť po stránce herecké. Zcela falešným pojetím krále Asoky překvapil p. Kliment. Z královského majestátu, imponujícího velebným klidem stáří, kterým má postava ta rozhodně působit, učinil jakéhosi slabomyslného starocha, pykajícího na duchu i na těle za excessy mládí.

—lh—

*

Vinohradské divadlo.

Jules Massenet: **Teréza.** (Hudební drama o 2 jed. Slova napsal Jules Claretie.)

Děj této poslední novinky vinohradské opery, odehrávající se v Paříži za Velké revoluce, je vlastně jen dost stručným doslovem dramatu dvou srdcí, která sběh vnějších událostí rozdvojil a která na chvíli se zas nacházejí, aby navždy pak se rozešla. On prchá do ciziny, ona vlečena je na popraviště. I na pouhé dva akty je děj ten až příliš chudý, a posluchači, který nečetl textu předem, ne dost jasný. Kromě toho celá řada scén v »Teréze« právě u Masseneta není novou. V jeho »Wertheru« nacházíme obdobné výjevy dějově i hudebně mnohem sympatičtější a působivější. Také o hudbě Massenetově nelze mnoho říci. A tím méně chvály. Tam, kde zůstává Massenet zcela svým, je hudba jeho pouhým matným odleskem Masseneta, jehož známe z »Manonu« a jmenovitě z »Werthera«. A jinde dominuje zcela fádní operní šablona. Menuettová reminiscence v I. aktu je stejně roztomilá jako starodávné tance v třetím dějství »Manony«. Jen opakování jeho jako v úloze entreaktní hudby ke druhému jednání se v moderní opeře velmi podivně vyjímá.

Provedení »Terézy« dokumentovalo zřejmě ten, ostatně zcela pochopitelný fakt, že styl moderní opery francouzské je druhé naší opeře dosud zcela cizím a nedostupným. Z účinkujících překvapil pěkným rozvinutím hlasových prostředků p. Pokorný, jemuž, zdá se však, že divadelní krev zcela chybí.

*

Smetanův »**Dalibor**« v klavírním výtahu objevuje se na letošním vánočním trhu v V. již vydání. Klavírní výtah ten se zpěvy upravil sám Smetana a vydán byl po prvé roku 1884 k šedesátým narozeninám mistrovým. V tomto nejnovějším vydání vymýtěny byly četné tiskové chyby, dosud z vydání do vydání přecházevší a text slovní i hudební, znaménka přednesu i dynamická podrobena byla na základě původní partitury podrobné revisi. Značné ceny dodává tomuto novému vydání to, že v něm na význačných v orkestru místech udána je instrumentace, což v klavírních výtazích u nás bylo dosud velmi řídkým zjevem. Toto nové vydání »Dalibora«, pořízené »Uměleckou besedou«, jakož i ostatní opery Smetanovy touto korporací vydané lze jako nejcennější hudební dary doporučiti. Pro svůj význam v našem umění a pro svoje v pravdě populární ceny (pouhých 8 K za celou operu) měly by najít cestu otevřenou všude tam, kde pěstuje a miluje se česká hudba a český zpěv.

*

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

J. Ullmann. Po slabých, posledních výstavách, u Topiče umístěných, má Ullmann velmi výhodnou posici. Jeho dílo, srovnáváno s vystavenými pracemi předchůdců v salonu, nezapře svých kvalitativních předností. Rozsah Ullmannových potencí je neširoký, založený na málo se odlišujících krajinářských postřezích, zladěných v šerou barevnou homofonii. Je malířem atmosféry, volného vzduchu, ale objektivní traktování atmosférických nálad není mu posledním cílem. Nespokojen zrakovým postřehem, zdůrazňuje citové složky malířského vidění; příliš zaujat od počátku melancholií soumraku, přítmí a zavlhlého vzduchu, nedovede se vyhnouti opakování a jisté jednotvárnosti.

Není luministou, opíjejícím se jasem světla a barev, jeho paleta je bohata temnými tóny, obrazy ztlumeny jsou hodně atelierovým šerem. Zaplňuje obraz ssedlým závojem vzduchu prosyceného parami, který dává prosvítati věcem v rozmytých obrysech, v lomených tónech, který propouští rozptýlené světlo v polosvitu a neurčitém lesku. Zátopa světla neobleje jeho krajin a pokouší-li se o světelný problém, nedospěje k prismatickému jasu barev. Volí poslední fasi západu, kdy slunce vrhá několik posledních, mdle svítících paprsků. Jen »Ozářená chalupa« s přízvukem žlutí a oranží je v plné světelné záři, ale tento obraz není prost nucenosti, hodnotně stojí za jinými pracemi Ullmannovými a srovnání s diskretními interpretacemi Slavíčkových západů stěží by snesl. Ryze malířské, jednotlivé problémy nesjednocuje vždy v útvarné, náladově vyrovnané celky. Sleduje-li některou podrobnost, příliš zaujat jejím řešením, neovládá vždy náladové synthese. Zaujetí pro stavbu nakupených oblaků stísní pozornost k stejnému dořešení půdy nebo jiného detailu a k celkovému spětí částí jednotícím vzduchovým obalem. Odtud nevyrovnanost mnohých děl. K docílení atmosférické vibrace užívá splývavých skvrn, spájených krátkými tahy štětce. Jest vzdálen »touche« neoimpressionistů, ostře nasazených skvrn, neužívá čistých, dělených barev. Vyvaruje se tím mechanicky tvořené zrnitosti a již při malém odstupu slévají se míšené barvy ve vlnitou, vibrující plochu. Tak dociluje ve »Vřesovišti« zneklidněnosti oblohy, ozářené perleťovým leskem slunce, prodírajícího se parami a mraky.

S jménem Ullmannovým spojena bývá představa krajin se zavlhlou, dešti a táním nabobtnalou zemí, s rozmytými horizonty ve vody plných kupách mraků, s oblohou těžkou, kovovou v temných tónech. Vzduch hutný, neprůhledný, málo průsvitných vrstev činí oblohu příliš kompaktní nad nepevnou půdou. Stupnice světlosti a temna barev v Ullmannových obrazech jsou hodně relativní, jen přiměřené umístění může je náležitě uplatniti. Blízko zavěšené plátno některého luministy může je nepříznivě zastíniti. (Tak v jarní výstavě »Manesa«.) Na této přitlumenosti koloritu má značný podíl i užitý materiál. Tón podbarvených lepenkových desk, prosvítající tenkou vrstvou nanesených barev a nepřikryt barvou v povrch prozírající, je dominantou celkové harmonie barevné. I samy barvy řídce roztírané, vsakujíce v porovitou lepenku, lomí se v neutrální odstíny. Typický obraz takový je »Ovesné pole«, v němž zlomená žluť klasů, profatá hustým, neprůsvitným stínem, s těžkou ocelovou oblohou, nevyvolá skvělosti slunečního svitu. Díla »Před vsí«, »Zimní podvečer« jsou velmi pěkných kvalit, za to nesympathicky se vtírá obraz »Z Kamenného přívozu«, líbivě konstruovaný, plný výtvarných ústupků a krajinářského sentimentalismu. Stromy se zakadeřenými korunkami, s tenkými, konvenčně pokroucenými pni, kolmo protínající vodorovné linie obzoru, chalup, dovedl Kalvoda tak dokonale znechutiti, že by k podobným prostředkům neměl se nikdo vraceti. I jinde není Ullmann zcela prost komposičních úskoků, dává se příliš svádět zajímavostí sujetu a realistickými drobnostmi díla. — Soubor jeho prací nezměnil celkem ustáleného soudu o jeho dosavadním díle a nenapovídá ani mnoho o příštích cestách a cílech.

A. Matějček.

*

ČINOHRA.

Městské divadlo vinohradské.

Pan Lothar Suchý patří mezi umíněné: třeba že jeho divadelní hry — tři či čtyři na počet — setkaly se s malým zájmem u obecenstva a s větším ještě odsouzením u kritiky, nedal se tím autor nikterak odstrašit. Dnes hraje se nový jeho kus, čtyřaktové drama Slaboch a tuším, že ani příliš patrné slabiny této novinky neodvrátí pana Suchého od chimérického plánu stát se dramatikem.

Dle svého obsahu dal by se Slaboch vyjádřiti krátkou formulkou: je to výchova starého pána — Renger se jmenuje — ku vášni a síle. Je to paedagogický experiment. Ale paedagogické experimenty vydaří se i s mladými dost zřídka. Je-li školákovi padesát či šedesát let, můžete vsadit hlavu, že to s ním špatně dopadne. Což je právě morálkou novinky.

Slabochem je tedy velkoobchodník Renger. Jeho choť, Dora, bývalá herečka, opustila jej před lety. Dora — jak nám sama poví — je ženou, hledající muže, který by měl odvahu šlápnout jí na šíji. Tehdy, před lety, nenalezla v Rengerovi, po čem toužila. Prchla tedy do světa, za jakýmsi knížetem; nemýlím-li se, je jeho milenkou deset let, až do jeho smrti. Jenom že kníže není o nic menším slabochem než Renger. Nyní se vrátila. Rentu odkázanou knížetem zastavila prý předem na pět let. Žádá peníze, je krásná, ale bez citu; chová se jako pouliční prostitutka; mladá, nedávno provdaná dcera je jí lhostejna; nudí se smrtelně, sotva že přijela. Proč ji tu tedy máme? Zeptejme se jí, neboť osoby p. Suchého povědí nám všechno o sobě. Vše totiž, co říkala, je komedie. Dora vlastně je bohatá, není jí potřebí peněz. Chce však učiniti z Rengera muže, který by měl výše podotčenou odvahu. Chudák Renger! Má hned od prvopočátku, jak se říká, srdce v kalhotech. Tato mužská punčocha zapomene hned, jakmile se Dora ukázala, na dlouholeté pokoření, na dceru, na obchod, na svou spořivost, na vše, a jen ji zasypávat tisícovkami... a automobily. Paní Dora zamiluje se tedy do

zetě, Rývy. Ten také zapomene na ženu, na počestnost, na obchod. Když však vztáhne po Doře ruku, ujede mu ona... v automobilu. U čerta proč? Paní Rengerová totiž hraje zase komedii. To vše jen proto, aby slaboch »sesílil«. Když tedy v posledním aktu najdeme v jejím bytě ukrytého Rývu, tu jen tento záviděníhodně naivní milenec může si ještě myslit, že má vážnou naději; my, obecenstvo, víme už, že to vše je jen komedie. A vskutku: přijde Renger, kterému Dora zase sehraje komedii, jako by Rýva byl jejím milencem. Starý pán se rozčílí, vezme dýku, zabije choť, která, než umře, má právě tolik času, aby řekla, že právě nyní Rengera miluje, že mu zachovala věrnost, že zahynula nevinně...

Naznačiti obsah kusu p. Suchého není snadnou věcí, neboť při hlavní jeho postavě, paní Doře, upadáte neustále v rozpaky odlišit to, co je v ní upřímné, od toho, co je pouhým komediantstvím. Ale právě při této bližší analysi objeví se vám, že dle toho, jak pan Suchý realisoval paní Rengerovou, není u ní skoro nic spontánního, za to skoro vše komediantským kostýmem, přivěšeným autorem zcela libovolně, jednou tak, po druhé onak. Co vlastně si o ní myslí autor kusu? V prvním aktu pokouší se vylíčiti ji jako ženu prudkých, demonických vášní. Ale postupem hry shledáváme, že kantor-puntičkář nedovedl by postupovati pedantičtěji než paní Dora, provádějící svůj paedagogický experiment. Kde tedy je prudkost jejích vášní, kde její demonismus? Je to studené schema, kterým autor posunuje z prava v levo, které běhá z rohu do rohu jako koule na billardu, hraná tágem neohrabaného začátečníka. Schema, něco, čemu schází obsah; to, co tvoří krásu člověka, způsob, jakým reaguje na život, jeho zápas s poměry, jeho porážka či vítězství, krok za krokem postupující, zkrátka celá ta náplň nadějí či zoufalství, radosti či žalu — to vše proběhlo našemu autoru pod rukama, jako Odysseovi druzi osleplému Polyfémovi. Stejného výsledku dojdeme, analysujeme-li postavy ostatní. Starý Renger zapomene, jak jsem výše naznačil, ihned na vše, jakmile se ho Dora dotkne. Mladý Rýva tolikéž. Nepopírám, že by nebylo podobných lidí. Ale spisovatel musí nám ukázati, proč se tak děje, musí se zadívati do života okem tak hlubokým, aby se v něm zrcadlila duše i lidí, zdánlivě tak výjimečných, jako jsou tito. Ať jde o nevím jakého slabocha, přece v duši i toho nejvíce slabošského vyšlehne aspoň jiskra protestu proti osobě, která, jako Dora Rengera, chce jej připraviti o dceru, o jmění, která vchází do jeho domu, připomínajíc mu svou přítomností desítileté pokoření. U p. Suchého neděje se však z toho nic. To už nejsou slaboši, to je guma, těsto, to je vata, kterou se vycpávají loutky. Vlastní podstata dramatu, to, jak bouří v jednotlivých postavách c r e s c e n d o v á š n í, odbývá se u p. Suchého za kulisami. Napadá mě ještě jeden drastický doklad: Olga Toufarová, která hraje dosti důležitou úlohu, je zamilována do účetního Zimy. Ukáže se však, že tento miluje jinou. Olga se o tom doví a způsob, jakým reaguje na tuto zprávu, je prostě ten, že si řekne: »Půjdu do kláštera.« V pozdějším aktu vidíme ji na jevišti bez řeholnického habitu. Proč? »Shledala jsem, že se k tomu nehodím,« odpoví. Proč, jak to vše vzniklo, tedy právě to nejzajímavější na celé postavě — pan Suchý nám neřekne.

Dovodil jsem nedramatičnost novinky. Platí to nejen o ní, nýbrž i o všech ostatních autorových hrách. Lze mi jen opakovat úsudek, jejž jsem formuloval před lety na jiném místě o p. Suchém: jeho práce veršem nejsou nezajímavé; avšak jejich autor, passivní, měkký lyrik, právě touto povahou individuality je na hony vzdálen podstatě dramatického. S l a b o c h je jen novým toho dokladem: bylo by nespravedlností upírati autorovi upřímnou snahu podati dílo co možno vypulérovaně; porovnáváme-li techniku prvních dvou aktů s jeho jinými divadelními pracemi, nutno přiznat, že tu učinil autor pokroky. Co však je platna technika, není-li materie?

Nevýhodou pro autora bylo, že úloha Dořina ocitla se v rukou pí. Hessové-Guthové, která, na štěstí jen dočasně, zastává místo pí. Beníškové. Jmenovaná dáma přinesla si z operetty způsob hry takový, že se zdá, jako by nehrála, nýbrž připravovala pósy pro živý obraz. Nad to ještě dala se svésti k tomu, že všechny banální metafory dikce p. Suchého zdůrazňovala, pathetisovala, místo aby se snažila přejíti je co možno letmo. Interpreti ostatních rolí nepodali nic charakteristického. Vyjímám pouze p. Dobrovolného; jeho výkon svědčí o tom, jak může býti herci na prospěch jeho intelligence. O. Theer.

*

V Essmannových »dvou scénách: Vdovci«, hraných pány Zakopalem a Dobrovolným na vinohradském jevišti, shledali jsme se opět s autorem náladového »Starého domova«. Skromné a milé umění dánského autora má u nás hodně ctitelů, tři jeho kusy náležejí k repertoiru obou našich divadel, ba z jara letošního roku se stalo, že v jednom a témže týdni byl Essmann hrán na třech velkých pražských scénách. Titul »Vdovci« volen epigramaticky jako titul únavné veselohry »Otec a syn«, a kus sám podává jemné vysvětlení závěrečné pointy, že zemřelá žena zanechává vdovce dva, manžela a milence, kteří mají stejné právo po ní truchliti. O dramatickém napětí v aktovkách obvyklém není řeči, ani o škádlivých duchaplnostech pařížského lever de rideau; jediná událost, jež se průběhem kusu přihodí, stane se bez účasti a v nepřítomnosti osob súčastněných na dialogu, a také hrůza, vyvolaná zprávou o náhlém úrazu,

neznázorňuje se detailně. Vlastní situace jest jasna hned s počátku; komu nenapoví název kusu, ten se dovtípí z prvých vět, že běží o manželskou nevěru: prvý dialog prozrazuje dovednou a známou divadelní machu. Ale — a tím se kus vyšinuje na úroveň uměleckého díla — Essmann v druhé polovině hry pojí k routině noblessu; vřelé vzpomínky obou přátel na společnou milenku, smutné poznání jejího tragického osudu, napověděná konfesse milencova a pozdní lítost manželova, smutný jejich stisk rukou a úsměv, který chápe, odpouští a nezapomíná — to jsou složky tiché tragedie, která se odehrává bez slzí a bez výčitek, před krbem útulně plápolajícím, za večera duseného těžkými mlhami severu. O. F.

POLITIKA

Vídeň a Berlín o Češích.

Předseda ministerstva bar. Bienerth promluvil 9. prosince řeč, která stojí za zapamatování. Věcně i formálně ubohá, bez rázovitosti, podává přece jedno významné poučení: názory vládních kruhův o české národnosti a jejích snahách. Nevíme, je-li v Rakousku kromě Slovinců loyálnější národ nad Čechy, kteří až do ochraptění se theoreticky i prakticky již po půlstoletí navykládali světu »ideu státu rakouského«. A přece náčelník vlády se neostýchá v parlamentě pronášet insinuaci o »krtčí práci« lidí, spekulujících na ochromení státní moci, proti kterým — ovšem jsou to Čechové — prý stanné právo bylo »kategorickým příkazem povinnosti«. To je tedy světový názor rakouského ministra za éry demokratického volebního práva! Žijeme snad ještě pořáde v době výjimečného stavu Thunova, v době persekuce Omladiny, v době Beustově či Bachově nebo dokonce v patrimoniálních předsudcích doby Františkovy a Metternichovy, kdy každý volný dech i pohyb i slovo byly pokládány za podvratné živly? »Ničemu se nenaučili a nic nezapomněli« — jak dlouho ještě budeme nuceni opakovat tato slova o vídeňských státnících?

Berlínským Němcům se však i tato vídeňská politika stanného práva v Praze a středních Čechách zdá nedostatečnou. Profesoři Liszt, Lenz, Wagner a jiní ukázali se důstojnými dědici Mommsenovými jak ve vědecké práci, tak i v protičeském štvaní. Co na nedávné schůzi vše napovídali na obranu německé »kultury«, v Praze prý ohrožované, volá do nebes o krůpěj zdravého citu a rozumu. Kdyby tito učenci psali svá díla tak nekriticky a z tak kalných pramenů, jako jsou jejich informace o Češích, stáli by kulturně pod každým školákem. Zvláště Adolf Wagner ulehčil svému srdci, vysloviv najednou všecky perly, které dosud jen porůznu sděloval se své kathedry posluchačům. Slované prý nevykonali v světové historii nic — míní největší národní hospodář německý; vavříny jeho kollegy Schmollera, který hájil vyvlastňovací předlohu protipolskou, nedaly asi spát jeho konkurentovi, i volal: Pryč se Srbskem! Pryč se Slovanstvem! Těšil se, že Rakousko bude brzy patřit k Německu, a při tom se všichni řečníci zaříkali, že jim jde jen o kulturní vzájemnost se zdejšími Němci! 75letý Wagner také se zmínil, že v mládí se učil, že Praha patří mezi největší německá města, a diví se, že Čechové tomu dnes nechtějí věřit. Aby tak p. Wagner v národním hospodářství dnes hlásal to, čemu ho učili před 60 lety! Byl by jistě označen za živou mumii, která zaspala půl století. Studentům německým doporučují tito profesoři, aby jezdili do Prahy studovat; lépe by udělali, kdyby sem na čas šli studovat sami, aby se vymanili ze svého zeměpisného a národopisného anachronického analfabetství, které pokládají za vrchol kulturnosti. *Ch.*

O hospodářství, právu a politice za panování Františka Josefa I. v Rakousku pronesl na slavnostní schůzi Právnické Jednoty prof. Bráf přednášku, jejíž obsah, otištěný v několika časopisech (Právníku, Pražských Novinách 29. listopadu, Union a j.), zaslouží pro všestranné vyčerpání thematu v největší stručnosti, aby došel všeobecné pozornosti. Stať tato vyniká vysoce nad obvyklé slavnostní a jubilejní proslovy a budí přání, aby se nám z rukou prof. Bráfa dostalo z e v r u b n é h o z p r a c o v á n í t é ž e l á t k y, k čemuž autor přednášky by byl jedním z mála povolaných odborníků. Vedle obsahu odborného sluší upozorniti zvláště na významné místo přednášky, týkající se n á r o d n o s t n í h o b o j e a otázky, zdali tento boj překáží všeobecné osvětě a blahobytu... Prof. Bráf nepopírá, že národnostní zápasy zabavují s obou stran síly, kterých by mohlo býti užito prospěšněji pro pokrok společný — a kdo by této ztráty nelitoval? — ale odvažuje se proti prázdným nářkům oficiosů pronésti mínění, »že by obecný vývoj v celém státě nebyl dospěl ke svým výsledkům zdárným i na poli hmotného blahobytu, ať nedíme nic o oblastech duchové kultury, kdyby nebylo došlo na obrození národní naše a jiných národů slovanských, kdyby nebylo došlo na to obrození, kterému politika dřívější doby bránila, a kdyby odnárodňovací proces nebyl ustal.« Kde bychom byli, kdyby starorakouské vládní předsudky konečně ustoupily tomuto poznání!

Ohrožování Slovanů ve Vídni, které kruhům poslaneckým bylo zakoušeti od r. 1848 až podnes,

zavdalo V e n k o v u podnět, aby přivedl na přetřes požadavek: sněmovna budiž z Vídně přeložena na místo méně závislé na rozmarech vídeňské ulice. Článek Venkova poukazuje na jiné případy podobné (Washington, v Rakousku Kroměříž 1848/9) a odůvodňuje svůj požadavek zvláště se stanoviska agrárního, velkoměstu Vídni nesympatického. Myšlenka tato by stála za to, aby nezůstala pouhým aforismem novinářským, ale aby česká strana agrární, míní-li to s věcí upřímně, dodala jí důrazu demonstrativním návrhem v tomto smyslu. Pak by Luegrovští hrdinové jistě zkrotli.

ZE DNE

Pro nával látky odkládáme celou řadu statí již vysázených do čísla příštího, které bude zvětšené.

Jménem Jeho Veličenstva Císaře! Cís. král. zemský co tiskový soud v Praze uznal k návrhům c. k. státního zastupitelství ze dne 5. prosince 1908 čís. Ss. 432/8 I. takto právem: Obsah následujících článků uveřejněných v čísle 11. v Praze tištěného a vydávaného periodického tiskopisu »Přehled« ze dne 4. prosince 1908, a to: I. článku »Politika« v místech »*Místo zvuků slavnostních*« . . . až . . . »*na všech 60 let*«, II. článku »Ze dne« v místech »*Vídeňský starosta byl vyznamenán* . . .« až . . . »*na cestu do Prahy*« zahrnuje v sobě skutkovou povahu **zločinu** rušení veřejného pokoje dle § 65. lit. a) tr. zák. Zabavení periodického tiskopisu »Přehled« čís. 11 ze dne 4. prosince 1908 se schvaluje. Důvody: Obsah míst shora uvedených popuzuje k zášti proti státní správě. V Praze, dne 6. prosince 1908. Dr. Wokaun.

Pasivní resistence právních praktikantů opět byla zahájena. Důvody její jsou veřejnosti dobře známy. Justiční správa nemá v Čechách dosti soudcovských kandidátů národnosti německé, a proto jmenování českých soudců i kandidátů soudcovství do nekonečna protahuje. To má za následek, že jest veliká řada míst neobsazených, a to po dlouhou dobu, po případě i p o n ě k o l i k l e t, a že český soudcovský dorost a s ním i celá justice v obvodu vrchního soudu zemského pro království české dospěl k nesnesitelným poměrům. 133 auskultantů čeká se služební dobou až 6 let a 7 měsíců na jmenování, 98 auskultantských míst jest neobsazeno, 29 zkoušených právních praktikantů s e s o u d c o v s k o u z k o u š k o u čeká až 4 roky a 3 měsíce s několikaměsíčním adjutem 840 K ročně na své jmenování auskultanty, z a t í m c o c e l á ř a d a n ě m e c k ý c h a u s k u l t a n t ů b e z e z k o u š k y j i ž l o ň s k é h o r o k u č e s k é k o l e g y p ř e s k o č i l a. Proti těmto nesnesitelným poměrům, jež zavládly toliko v obvodu pražského vrchního zemského soudu, demonstrují právní praktikanti jedině tím, že odpírají dopouštěti se nezákonitostí, k nimž nutně vedou dnešní justiční poměry. Soudcovských sil jest veliký nedostatek, proto úkony, jež dle výslovného ustanovení zákona smí předsevzíti toliko řádný soudce, a to pod následky neplatnosti celého úředního jednání, svalována jsou na bedra bezplatných právních praktikantů. Tito, aby upozornili veřejnost na svoje zoufalé poměry, odpírají konati to, co dle zákona konati nesmějí — stavějí se tedy na půdu zákona, a následek toho jest ten, že jest celá justice ochromena. Věru, jsou to čistě rakouské poměry! Po stávce českých školských dítek v Podrudohoří musí český právnický dorost stávkou vymáhati na vládě plnění zákonů. Tato fakta mluví více nežli celé knihy a dokazují, jak nekulturním, sociálně i národnostně nespravedlivým jest vládní režim v Rakousku. Vláda se takto sama stará o podkopávání důvěry v její spravedlivost a nestrannost a sama dohání český soudcovský dorost ku stávce, která ještě nedávno soudy byla stíhána jako trestní skutek. V odměnu za tyto krásné poměry byl minulého týdne hlavní vinník na nich, president vrchního soudu rytíř Wessely, povýšen do baronského stavu.

Sympatie francouzské, které byly v Paříži tak nadšeným způsobem zástupcům obce pražské a Sokolstva při poslední návštěvě tlumočeny, jsou nám do jisté míry (totiž pokud lze očekávati, že sympatie ty stanou se všeobecnými a pokud lze doslova věřiti zprávám N. L.) satisfakcí ve chvíli, kdy zvrhlý nacionalismus německý, representovaný i nejpřednějšími zástupci německé vědy, nenaléză dostatek sprostých a hnusných slov, aby náš národ před světem potupil. Těší nás ze srdce každý projev slušné a soudné ciziny, která dovedla prohlédnout ničemný podvod, jaký na Češích a Slovanstvu páše barbarská německá kultura — ale jedno nás při stycích s Paříží trápí: povážlivá okolnost, že v čele našich zástupců kráčí pořád pražská radnice, společnost, proti které se dá uvést tolik — tolik nehezkých věcí. Čteme-li nadšená slova Francouzů, mrazí nás lehce — tréma z budoucnosti. Nebudeme jednou i tu zahanbeni nějakým radničním příběhem? Nečeká nás i tu, kde hledáme přátelství a porozumění, blamáž následkem kvality samozvaných representantů »národa«?

»*Ochuzení české fakulty lékařské.*« Pod tímto názvem čteme ve V ě s t n í k u č e s k ý c h l é k a ř ů č. 44 (28. listopadu 1908) str. 547: »Ministerstvo bez souhlasu sboru professorského zrušilo ústav pro nauku o morech zvířecích na

fakultě a ústav s personálem, inventářem a dotací přeneslo na zemědělskou fakultu vysoké školy technické. Má teď tedy fakulta naše o dva ústavy (propaedeutickou kliniku a ústav pro mory) méně, nežli má fakulta německá — a to pro menší počet posluchačů, nežli má česká.« — *Vznášíme k lékařské fakultě tímto žádost, aby bylo české veřejnosti vysvětleno*: 1. *jak mohlo dojíti k tomuto ochuzení jediné, beztak bídně vypravené české fakulty lékařské o vysoce důležitý ústav pro nauku o morech zvířecích?* 2. *Jak může postrádati lékařská fakulta důležité kliniky propaedeutické?*

Literární příloha denníku *Le Figaro* ze dne 5. prosince přináší překlad Vrchlického básně »Giotto a duše« (Giotto, peintre de l'âme). Převod pořídil H. Verne a O. Theer.

Pan Plaček uveřejnil v »Přehledu Revuí« odvolání urážlivých tvrzení, o mně tam napsaných. Zdá se však, jako by mu nebylo vhod, že jsem se spokojil tak mírnou satisfakcí, a hledí účinek svého odvolání oslabit dodatkem uvádějícím veřejnost v omyl o původu prohlášení p. Plačkova. Konstatuju, že p. Plaček se dostavil do redakce Přehledu, odvolal tam svá tvrzení a prohlásil, že jich lituje, ještě dříve, než se mnou vůbec mluvil, ba dříve, než číslo »Př. R.« s jeho polemikou vyšlo, a že odvolal tvrzení ta beze vší výhrady a beze vší podmínky, protože jsem výslovně odmítl jakékoli podobné smlouvání. P. Plaček si měl být vědom, že o d v o l a t n e p r a v d u n e n í h a n b o u, a že jakékoli další rozvlékání této aféry by škodilo jen jemu. *Ch.*

Členská schůze Sdružení československého úřednictva ústavů peněžních odbývá se 12. prosince 1908 o 8. hod. večer ve dvoraně restaurace »u 14 pomocníků« v Praze-II., Ječná ulice 547. Program schůze je důležitý

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 18. PROSINCE 1908. ČÍSLO 13 a 14.

PŘEHLED
TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

ŽENSKÁ OTÁZKA

Proti volebnímu právu žen.

Referuje Teréza Nováková.

Není snad stránky ženského hnutí, která by v posledních čtyřech neb pěti letech vystupovala tak zřetelně v popředí veřejného života jako boj za volební právo žen; po otevření universit a škol středních žádná nezpůsobila tolik diskussí, agitace, ruchu jako tato. Pomalu všecky strany politické počaly se s požadavkem volebního práva žen smiřovati; jedny z přirozené a spravedlivé liberálnosti, jiné pod nátlakem poměrů, ještě jiné v tajné naději, že veliké massy žen budou vítanými pomocnicemi jich politických cílů.

Požadavek volebního práva žen aktivního i passivního hýbal všemi vrstvami; a to nejen u nás v českém království, v rakouském soustátí. Od nás rozcházely se po světě zprávy celkem střízlivé o horlivém boji a malých jeho výsledcích. Více vzrušující, zajímavější a pestřejší byly zvěsti z Anglie, země v Evropě politicky, kulturně i osvětově nejpokročilejší. Přirozeně měly uvědomělé ženské kruhy evropské za to, že Anglii, zemi veliké svobody, připadne primát v boji za volební právo žen, že Anglie podá příklad a vzor zemím ostatním.

Známo sice, že v Americe a v Australii ženy domohly se v určitých státech překvapujících výsledků politických; avšak ony státy ve zmíněných světodílech vymykají se naprosto srovnání se státy evropskými. Jsou obývány kolonisty a potomky kolonistů; ženské pohlaví bývá tu ve značné menšině a součástkou obyvatelstva velmi vzácnou a ceněnou. Není tudíž s podivením, že faktoru tak žádoucímu učiněny byly veliké sociální a pak i politické koncesse. (Zcela výjimečné postavení služek v Australii jest na příklad dobrou illustrací, proč žen domohly se tak velikých úspěchů v australských státech.)

Bojovnice za volební právo žen mohly sice poukazovati k dobrým výsledkům žen voliček a volených v Americe a v Australii, ale nedoufaly, že vlády svých zemí příkladem tím k povolnosti pohnou. Jakési příznivé teplo, ve kterém by i jinde mohlo uzráti ovoce neustávající jejich péče, očekávaly spíše z Anglie, vlasti Stuarta Milla, země obdivuhodné konstituce. V Anglii již r. 1830, kdy téměř na celé ostatní Evropě ležel těžký mrak absolutismu, a sněmoven lidových nebylo, přimlouvali se někteří vynikající mužové za rozšíření volebního práva na ženy; r. 1851 vystoupily ženy s tímto požadavkem samy; r. 1858 již zajímal se o ně prime-minister lord Russel; r. 1866 vyslovil Disraeli-Beaconsfield svoje podivení, že v zemi ovládané ženou nemají ženy volebního práva; v rok příští spadá slavná řeč Stuarta Milla ve prospěch žen, v níž navrhoval, aby slovo man (muž = člověk) bylo zaměněno za slovo person (osoba), a tím strženy všecky přehrady a překážky, které stavějí se v cestu politickému zrovnoprávnění žen. Zdálo se tehdy, že jsou ženy na postupu; od r. 1869 volily do obecních zastupitelstev, od r. 1870 do školních rad; v pravdě šly od porážky k porážce. Stuart Mill, nejupřímnější jich zastánce, ztratil místo poslanecké; státník vlivuplný Sir John Bright, a co více vážilo, veliký Gladstone postavili se proti nim; od r. 1887 samy jejich družky z nejvybranějších kruhů, mezi nimi proslulá spisovatelka národohospodářská Beatrice Sidney Webb počaly se vyslovovati proti »Women's Suffrage«; r. 1897 dosáhlo neúnavné snažení žen vrcholu a zároveň nastal zahanbující pád: přičiněním radikálních frakcí prodloužena debatta o nechutném zákonu, týkajícím se osob hmyzem stižených, tou měrou, že znemožněno třetí čtení předlohy o volebním právu žen. Angličanky neumdlévaly sice, ale bylo znáti, že minulý neúspěch velmi je sklíčil; zvolna pracovaly dále články, peticemi, deputacemi. Odvahy dodávala jim okolnost, že popudem Ameriky organisovalo se hnutí pro volební právo žen ve veliké světové spolky a svazy, které navzájem ideově a místy i hmotně se podporovaly.

Konečně alespoň levému křídlu feministek došla trpělivost: petice a jiné krotké prostředky nahradily repressaliemi a na kontinent docházely z Anglie zprávy o demonstrativních průvodech, dobrovolném vězení žen, o útocích na parlament, odpírání daní, v čemž nejvyššího rekordu dosáhla mrs. Montefiore, která zahradila se ve svém domě jako v pevnosti. Každou chvíli přinášely noviny příhody a episody z působení »suffragettek«, jak jsou nazývány radikální zastánkyně volebního práva žen, nejposledněji přibyla fantastická anekdota o létacích strojích, jimiž ženy hodlají operovati.

Avšak vítězství stále nepřicházelo; parlament oboji jako by zapomínal, že v zemi již po tolik desetiletí trvají ženské kolleje a university, že dlouhá řada žen-spisovatelek pomohla upevniti slávu Anglie, že v sociálněpolitickém a národohospodářském hnutí, v němž Velká Britannie předčí nad ostatní Evropu, vyskytují se jména ženská, že volby samy jsou takměř nemožny bez přispění ženských »leagues«, z nichž jest nejznámější »Primrose Leagues«, (liga petrklíčová). Místo úspěchu konečného, najisto očekávaného nejen Angličankami, ale i pokrokovými ženami ostatních zemí, dostavilo se cosi neočekávaného. Ojedinělé ženy, které dychtění a práci za volební právo žen neschvalovaly, srazily se v mocnou organisaci, v Národní Ženskou Ligu proti Volebnímu Právu Žen (Women' National Anti-Suffrage League) a provolání, v němž rozhovořují se o svých cílech a jejich důvodech, napsala jim spisovatelka té doby za nejpřednější označovaná, romancièrka mrs. Humphry Ward.

Provolání její uveřejněno nově konstitující se ligou již v červenci, brzy po Amsterodamském kongressu ženském a hned srpen přinesl opět v revue »Nineteenth Century« (Devatenácté století) břitkou essayi, týkající se téhož předmětu. A když vyšel její nejnovější román »Diana Mallory«, i v něm vyskytovaly se ostré šlehy proti volebnímu právu žen. Ač již přede dvěma roky podána parlamentu anglickému ženská petice proti volebnímu právu žen, k níž jistý čilý konservativní komitét sehnal 37.000 podpisů, překvapilo vystoupení mrs. Humphry Wardové v čele anti-ligy co nejtrapněji, právě vynikající osobností vůdkyně a připadlo všem ženám za své volební právo se snažícím, v Anglii i na kontinentě, v Americe i v Australii jako rána přímo ve tvář.

Vědělo se sice, že příliš vášnivé počínání si suffragettek nelíbí se ani všem svobodomyslným ženám, a že zajisté způsobí jakýsi protitlak; ale jednak nejzuřivější útoky, sesměšňující průvody, pouliční scény jsou za voleb v Angii na denním pořádku a bylo vysvětlitelno, že naučily se jim ženy od mužů, jednak nynější mluvčí hnutí za volební právo žen, doktorka Fawcetová, po Lydii Beckerové a Emily Daviesové jeho vůdkyně, na kongressu v Amsterodámě nepokrytě přiznala, že vášnivé počínání si suffragettek přece jen upozrnilo, a tím prospělo úsilí o volební právo žen, uznávajíc takto, že nejkrajnější, nejradikálnější křídlo pomohlo tlačiti dobrou věc strany umírněné. Suffragettky provedly tu starý parlamentní trick. Ve dnech 13. a 20. máje spatřil Londýn ony ohromné, statisícové, dobře uspořádané průvody přivrženkyň volebního práva žen — a teď tyto ženy stojí zahanbeny před tváří všeho pokrokového světa, stigmatisovány jako živel státu, společnosti, rodině škodlivý!

Manifest Wardové sepsán jest ovšem vzhledem k poměrům anglickým, ale vyplavuje na povrch diskusse tolik všeobecně platného i sám v sobě, i v rozhořčených odpovědech, které zazněly zvláště z Ameriky a z Německa, že neváháme i v našich malých poměrech o něm promluviti. A pak — jest tu zjev symptomatický, který v současnosti každého kulturního národa se vyskytuje: žena, jíž se dostalo vysokého nadání a všech možností je rozvinouti a ho užiti, která přiřkla si právo promlouvati ve svých spisech o všech otázkách společností současnou hýbajících, i politických, sociálních, národohospodářských, tlačí svoje družky do ústraní, upírá jim právo, jehož by sama se nevzdala, tiskne celému pohlaví v čelo znak méněcennosti, ač sama pro sebe žádá alespoň rovnocennost, ne-li partikulární povýšenost. I tento úkaz podivný, záhadný co do příčin stojí za úvahu a rozbor.

Důvody Wardové jsou mnohé a velmi rozhodné; ale přece je na nich znáti, že pronesla je občanka země, kde ženy vykonaly ve všech oborech dílo vynikající. Neoperuje nikde s onou »ztrátou něžnosti«, s rozumovou nedostatečností žen, vyplývající z malých mozků, zbraněmi to u nás velmi oblíbenými, aniž vylučuje ženu z národa. Naopak, manifest má pro věc volebního práva žen velmi nebezpečný konec: appeluje na vlastenectví a zdravý rozum žen, žádaje, aby hnutí potlačeno a vykořeněno bylo ženami.

Uvádíme z důvodů Wardové alespoň hlavní: Pole ženské působnosti již silou přirozenosti jest rozdílné od pole mužova a tak i podíl ženin na správě státu musí býti jiný. — Moderní stát jest organism velmi složitý; jeho bytí závisí na vojenství, námořnictví, diplomacii, finančnictví, dolování, dopravě, samých to faktorech, které jsou ženě naprosto neznámy, ba nepřístupny. A právě jimi se parlament, kam chce žena vniknouti, nejčastěji, skorem výhradně zabývá. — Volební právo udělené ženám by jejich vliv spíše zmenšilo než zvětšilo; nyní stojí žena mimo strany a jest všemi slyšána, neboť její vliv rovná se vždy jejímu vzdělání a rozumu. Poslední prostředek projevení moci nechať klidně ponechá muži, jehož fysická síla jest zodpovědna za správu státu. — Volební právo do obcí, aktivní a passivní, otevírá ženě veliké pole působnosti, právě takové, na jaké

stačí její síly po řádné úpravě života rodinného a osobního. — Reformy, které domněle závisí na volebním právu žen, mohou býti provedeny i bez něho, jak ukazuje minulé období, v němž tolik bylo učiněno ve prospěch a na ochranu žen a dětí. — Udělením volebního práva povstávaly by jen komplikace v rodinách, společnosti a ve státě; kdyby dáno bylo ženám za téchže podmínek jako mužům (tedy podmíněno jsouc majetkem, daněmi, důstojenstvím atd.), vyhlíželo by nespravedlivě a vzbudilo by závist a roztrpčení opomenutých žen; kdyby dostalo se ho manželkám, vzniklo by rozdvojení a svár mezi manžely; kdyby uzákoněno bylo všeobecné právo hlasovací bez rozdílu pohlaví, povstala by ohromná přesila žen voliček, která posunula by samy základy anglické monarchie. Stát tak veliký nemůže, na rozdíl od malých států, vrhati se v nebezpečné otřesy a seslabení ústředí moci tím, že přivodí si náhle ohromné massy voličů dříve vyloučených přírodou neb nedostatečností svou.

Zní to na první pohled velmi moudře, ač hodně konservativně a ještě více aristokraticky. Ale kdo ohledá důvody Wardové až po samé jádro, dodělá se jiného přesvědčení. A to feministky americké a německé i učinily. (Dokonč.)

VÍDEŇ

O životě vídeňských Čechů

psáno bylo už často a mnoho, ale po většině ze zorného úhlu pražského, nebo podle měřítka, které jsme zvykli přikládati na kteroukoliv naši menšinu v zemích koruny české; je přirozeno, že konečný úsudek se nemůže s pravdou srovnávati, nebyly-li náležitě uváženy zcela zvláštní vídeňské poměry, s nimiž se jinde nesetkáváme.

Podle vzoru německého statistika prof. Rauchberga žije ve Vídni přes 400.000 Čechů. Úředně napočteno ovšem nemnoho nad čtvrtinu toho čísla, ale ve skutečnosti žije zde lidí našich víc, než napočítal Rauchberg. Rozpor tento vyloží nám pohled na složení českého obyvatelstva vídeňského. Prof. Rauchberg dokázal, že z n a š i c h k r a j i n v zemích sudetských se v deceniu 1896—1906 přistěhovalo okrouhle 400.000 lidí. Počítal vystěhovalce českých okresů. Dejme tomu, že tu přece jisté procento tvoří také někdejší němečtí obyvatelé českých okresů, i potom převyšuje počet obyvatelů českých č t v r t i n u o b y v a t e l s t v a v í d e ň s k é h o, neboť naši lidé stěhují se do Vídně podle hospodářských poměrů více nebo méně hustě od té chvíle, kdy nastalo svobodné stěhování, a je známo, že byl již v letech padesátých ve Vídni čilý život český, že tu byla velmi agilní společnost živě se interesující o české umění, zejména o českou literaturu. Jisto jest, že nás tu žije přes 500.000 duší českých, jisto, že tvoříme víc než čtvrtinu veškeré vídeňské populace, ale velká převaha našinců žije tu v postavení služebném, odvislém od jednotlivců, původem Němců, nebo, což je horší, — českých odrodilců — a zde třeba především hledat příčinu nepoměru mezi počtem hlav a mezi silou a vlivem početně významné menšiny.

Německá služka, kuchařka, pradlena, roznášečka, kojná, ošetřovatelka, posluhovačka — jsou ve Vídni velikými zvláštnostmi. V každé poptavárně se lze přesvědčiti, že se Němky ucházejí nanejvýš o zaměstnání, o práci lehčí, nebo taková místa, kde vůbec netřeba pracovat: o místa kasírek »bufetních dam«, pokojských atd. Těžkou práci v domácnostech vídeňských vykonávají české dívky z českého jihu, jihovýchodu a jihozápadu, z Moravy a ze Slezska, a Slovačky. Těch všech se ovšem v statistice nedohledáme, jelikož je o nich zaznamenáno, že jejich obcovací řečí jest — němčina. Protestů není při velké osobní odvislosti zaměstnaných od zaměstnavatelů, ostatně záznamy činí se bez vědomí zaměstnaných »přednostou domácnosti«. Totéž platí o českých učních, jichž do Vídně ročně přichází na tisíce. Vídeňská obec zaměstnává velmi mnohého zřízence českého původu, ale heslo: »zachovat německý ráz města Vídně!« nedovoluje, aby směli tito zřízenci přiznati jinou obcovací řeč — než německou. A také dělnictvo, pokud je zaměstnáno u soukromých maloživnostnických podnikatelů, je uváděno až na velmi řídké výjimky v rubrice německého obcovacího jazyka. Ve velkém množství d í l e n maloživnostnických nacházíme nápisy, že je dovoleno mluviti jen německy. Učňům je namnoze přísně zakázáno mluviti mezi sebou nebo se staršími dělníky po česku, třeba že pan mistr sám je nepopíratelně českého původu. A tu se ocitáme u nejbolestivějšího místa v životě vídeňských Čechů: náš lid přichází do Vídně po většině z krajin našich národně málo uvědomělých, hlavně ze vsí hospodářsky málo pokročilých ne-li přímo zanedbaných, a proto nacházíme právě ve vrstvách dotčených velice nepatrné sebevědomí. Lidé této vrstvy germanisují se dobrovolně velmi rychle, a proto mohl se křesťansko-sociální poslanec Kunschak ve své parlamentní řeči ze dne 9. prosince chlubiti, že Vídeň pohlcuje statisíce Čechě pro němectví, že je hravě germanisuje a že se ostatní německé strany v žádné krajině takovým úspěchem pochlubiti nemohou. Dr. Lueger, min. m. s. Dr. Gessmann, princ Liechtenstein a jiní předáci křesťansko-

sociální strany se chlubí, že Vídeň potichu, ale důsledně a jistě germanisuje Čechy, kteří do Vídně se stěhují. A nelžou. Učeň nezná slova německého, když do Vídně přijde, ale po několika týdnech již němčinu láme, nemluví zpravidla česky, ani když je mistr jeho českého původu. Jako dělník procitne někdy, dostane-li se do té nebo oné dělnické organisace, ale není-li tomu tak, — jde starou vyšlapanou cestou: je z něho Böhm. To jest: nenaučí se nikdy pořádně německy, do smrti mluví s českým přízvukem a slovosledem, nevysloví nezkomoleného německého slova, ale do sčítacích archů píše: Umgangssprache deutsch«, na hlasovací lístky píše německé kandidáty, má-li volební právo. Žije na vlas tak, jako žil jeho mistr — směje se z plna hrdla, když zpěváčkové zpívají o Češích hanlivé, často hanebné popěvky, chodí na křesťansko-sociální procesí a diví se nesmírně, je-li někým česky osloven.

Přijďte do krámu v cylindru a v kožichu a náš Böhm vás uvítá poníženými poklonami: »Küss'die Hand Euer Gnaden, befehlen . . .«

Odpovíte p o č e s k u, že chcete boty, kabát, stůl atd., a pan mistr obuvník, krejčí, truhlář atd. — průměrný »Böhm« — se na vás podezřele podívá, spustí na vás hezky z hruba. Nemá respektu k svému češství, ono mu je přítěží, myslí si sám, že je pro své češství jaksi méně cenným, a tímto měřítkem měří vás, příchozího krajana.

Dívky české slouží ve Vídni několik roků a z velké části se vracejí do své domoviny. Ty, jež se provdají za organisované dělníky a s nimi se účastní dělnického hnutí, neodnárodní se, naopak národní vědomí často hodně otupělé se oživí, zbystří, sesílí. Ale ony, které se provdávají za Němce nebo Böhmy — maloživnostníky, neorganisované maloživnostenské dělníky, propadají »tiché, ale cílevědomé« germanisaci křesťansko-sociální Vídně. Děti těchto českých lidí naplňují německé školy obecné a pokračovací, a za krátko jim zbude z českého původu jenom domovský list. Po desítiletém pobytu ve Vídni je z Böhma »a' Weaner vom Grund«. Zmůže-li se nějakou šťastnou náhodou, s hrdostí přísahá jako měšťan v ruce Dra Luegra, že zachovávati chce a bude německý ráz města Vídně.

Národní uvědomělost českou lze hledati zde ve Vídni mezi intelligencí pracující v nejrůznějších oborech a mezi organisovaným dělnictvem, v ý j i m e č n ě mezi starousedlými živnostníky. Ve vrstvách maloživnostenských je »Böhm« tím, čím byl v Praze v dobách národního a politického uvědomění 1848 — »sedmašedesátník': odpůrce všelikého pokroku, reakcionář. Proto zvolal svého času Dr. Lueger: »Lasset mir meine Böhm' in Ruh!«

jl.

(Příště dále.)

STUDENTSTVO

K posledním událostem.[1])

Krátká doba několika týdnů od začátku vysokoškolského roku až do vánočních prázdnin zastihla život českého pražského studentstva neobyčejně čilým. Bylo by však omylem připisovati tuto čilost nějakému rychlému vzpružení vnitřního vývoje studentského, zejména pokud se týče politické činosti našeho studentstva Zběžný pohled na vnitřní život studentských spolků a studentských skupin ukazuje, že v nitru našeho studentstva se nedálo nic neobyčejného, a že všechno čilejší hnutí posledních dnů bylo ve studentstvu vyvoláno jistým tlakem z venku, tlakem politické situace, tlakem suggesce přímým i nepřímým, tlakem naivních demonstrací nerozumně nacionálních živlů naši politiky i tlakem smutně proslulé repressivnosti policejních orgánů (neuznávání legitimací českých studentů).

Je třeba býti spravedlivým a nutno uznati, že v poslední době vnitřní vývoj našeho studentstva zvolna, ale trvale stoupá. Jeví se to nejen průměrným lepším výsledkem prospěchovým, který svědčí o hlubší a opravdovější práci, ale také konsolidováním studentstva v určité differencované celky i klidnější prací v centrálním spolku, kde politické rozdíly studentských stran ustoupily proti dřívějším letům značně na prospěch studentského celku a jeho representace. Svaz Č. St., jenž dle změněných stanov bude moci zřizovat v jiných městech svoje sekretariáty, jest na postupu k dosažení cíle vytčeného letním sjezdem slovanského pokrokového studentstva, aby vzájemností slovanského studentstva připravoval pravou vzájemnost slovanských národů. Práce studentstva v tomto směru a smýšlení studentstva vůbec by se mělo státi předmětem větší pozornosti naší veřejnosti neofficiální i officiální. Je to starý stesk, že naše veřejnost málo si studentstva všímá a že ani žurnalistika nekoná svoje povinnosti k českému studentstvu. Opravdu si dosud málo veřejnost i žurnalistika všímají studentstva, nikdy samy k studentstvu nepřijdou, aby se poučily o jeho snahách, o jeho cílech, o jeho názorech, vždy čekají, až studentstvo samo

[1]) V rubrice studentské ponecháváme volné místo názorům studentských referentů svých, aby situace mládeže zřetelně byla zobrazena. *Redakce.*

přijde k nim s hotovými věcmi, jež nebývají vždy v daných situacích nejlepšími věcně ani takticky. A pak se ovšem veřejnost i žurnalistika pozastavuje nad studentstvem a vyčítá mu všechno možné, pak přijdou i profesoři a spínají ruce nad svými žáky, neb ostře odsuzují jejich podniky. A přece profesoři sami opravdu měli by se více starati o studentstvo a zejména úřady vysokoškolské měly by dbáti o to, aby si zachovávaly stálou souvislost se studentstvem, a to souvislost souhlasnou a dobré vůle.

Bylo třeba pověděti zase těchto několik všeobecných poznámek, aby se mohly správně oceniti události posledních týdnů, v nichž studentstvo jako celek vykonalo hlavně dvě věci: Předně uspořádalo 26. října důstojný manifestační průvod Prahou za druhou českou universitu v Brně, jenž svým klidným průběhem byl protiváhou štvavé nálady národně-sociální, které však studentstvo samo při pozdějších pouličních výtržnostech podléhalo a súčastnilo se, ovšem jednotlivě, demonstrací proticepičkových na Příkopech. Pomalu ovšem ostří pouličních demonstrací obracelo se zároveň proti bezpečnostním orgánům, jež byly často zbytečně drážděny posměchem i menšími výstupy, jež často neměly jiného účelu, než pobavení demonstrujících.

V takové náladě octlo se také české studentstvo při scénách u základního kamene nové universitní budovy dne 1. prosince a vinu na této náladě nese ovšem stejně policie, a zejména velitel onoho oddělení, jako studentstvo samo, jež po schůzi v technice, průvodu Prahou a po schůzi v Karolinu zůstalo bez pevného vedení a nedovedlo dbáti o to, aby vážnost jeho demonstrační abstinence od slavnosti universitní nebyla porušena malichernými výstřelky, jichž účel by podnes jich původcové nedovedli vyložiti.

Abstinence většiny českého studentstva od slavnosti položení základního kamene byla úplně oprávněna, ač některé důvody, jež byly na schůzích 1. prosince uváděny, byly bez podkladu (mylná zpráva o církevní pompě při slavnosti). Také styk rektora university se zástupci studentstva a zejména s centrálním spolkem studentským nese vinu na disharmonii studentstva a profesorstva universitního, ačkoliv je jisto, že také mnozí profesoři shodovali se se studentstvem v tom, že není pražádné příčiny k oslavě kladení základního kamene nové universitní budovy, když dosud není náklad na ni povolen, a že není také příčiny spojovati tuto slavnost, jež snad by měla oprávnění a reelní podklad až za rok, spojovati s jubilejní oslavou. A tu musíme oněm profesorům vytknouti nedostatek sebevědomí a odvahy, že ve sboru nedali průchod svému přesvědčení, a rozhořčení studentstva 1. prosince bylo obráceno nejen proti profesorskému sboru vůbec, ale také proti těm, kteří shodujíce se se studentstvem, neprojevili svoje přesvědčení. — Politické skupiny studentské všecky vyslovily se pro abstinenci. Staročeši, klerikálové a výbor plesu českých právníků byli pro účast. Za zaznamenání stojí, že pro účast byli také z části studenti, organisovaní při české straně pokrokové, a že rozdvojení jich v konečném usnesení bylo výsledkem několika dlouhých a bouřlivých debat.

Na vánoční prázdniny rozjíždí se studentstvo za poměrů neobvyklých, a ačkoliv by mělo právě v dnešní době politicky mezi lidem pracovat a zejména hlásat evangelium hospodářského osamostatnění, nebyl bohužel odnikud dán studentstvu program vánoční činnosti. Studentstvo by mohlo zde vykonat mnoho a naučilo by se praktickou tou prací pojímati vážněji význam svého veřejného působení a vystupování i zde v Praze. Neboť je nutno zachovat si rozvahu dnes stejně jako jindy, je třeba nepřeceňovati, ale také doceňovati nepřítele a velikost jeho nebezpečí. Je nutno se bránit, ale účinně. *F. Š.*

*

»*Studentská revue*«, nyní oficielní orgán studentské organisace při české straně pokrokové, vydala 1. číslo II. ročníku. Úvodní slovo praví mezi jiným: »V důsledcích toho, že Stud. revue z volné tribuny studentstva »stojícího nejblíže straně pokrokové« přeměnila se v orgán, který chce zachovávat zodpovědnost i disciplinu vůči straně, vystoupili někteří kollegové z redakčního sboru.« Konstatujeme prostě, že takový projev nynější redakce je neloyální. Náš článek o secessi byl krajně diskretní a ač je nám trapno polemisovat o takovýchto věcech, uvádíme k informaci tolik: Nevystoupili někteří kollegové z red. sboru, nýbrž vystoupli téměř všichni, takže jen někteří zůstali. Ostatně redakce Stud. revue byla povinna uvést jména, jak to bylo na poslední společné redakční schůzi před prázdninami secessi výslovně slíbeno. Rozchod nastal prý proto, že »Stud. revue« přeměnila se v orgán, který chce zachovávat zodpovědnost a disciplinu vůči straně. »Disciplinou rozumíme,« praví se dále v úvodním slově, »loyálnost, věcnost, odkrytost a upřímnost« atd.... neboli čtenáři učiň závěr: Proto že část redakčního sboru nebyla pro loyálnost, věcnost, odkrytost a upřímnost, vystoupila z red. sboru Stud. revue. Této výtce se bránit nemusíme, protože je směšná. Konstatujeme jen, že nová redakce znamenitě rozumí »loyálnosti, odkrytosti, věcnosti atd.«

*

»*České Slovo*« v bojovném zápalu posledních týdnů provedlo několik nízkých kousků: Patrně se mu nelibila imponující manifestace studentská za druhou českou universitu na počátku praž-

ských bouří a psalo o Svazu Českosl. Stud. a jeho předsedovi, kol. Tvrzickém, způsobem odporným. Také red. Stříbrný poctil asi před třemi týdny kol. Tvrzického na Příkopě velmi lichotivými výrazy. Nevíme, jaké satisfakce se dostalo předsedovi Svazu za tyto výpady od stud. národně sociálního. My zcela rozhodně ohrazujeme se proti tomu, aby demagogické štvaní národ. sociální obracelo se proti ústř. organisaci studentské a jejímu předsedovi, jehož práce a energie je uznávána všemi skupinami českého studentstva!

*

Slovanský sekretariát studentský, ustavivší se dle usnesení předprázdninového sjezdu studentského, ujal se horlivě práce. Připraveny kursy slovanských jazyků, z nichž zahájen již kurs jazyka ruského a polského, připraven cyklus přednášek o časových otázkách slovanských, je již také k tisku hotov protokol sjezdový, připravuje se přehled slovanských časopisů a almanach se stručnými, ale úplnými články o všech slovanských národech. — Ovšem velikou překážkou všech jeho podniků je nedostatek prostředků peněžitých. Kursy pravidelně budou passivní, ježto přirozeně jde zejména s počátku o to vzbudit zájem a proto musí být poplatky co nejmenší. Dále zápasí sekretariát pořád s nedostatkem místností. O financování sekretariátu dělí se jednotlivé sekce národnostní; je přirozeno, že české sekci, která se ustavila jako Slovanská komise Svazu československého studentstva, připadá podíl největší, protože z českého studentstva vyšel návrh organisace slovanských studentů. Proto obrací se slovanská komise Svazu k české veřejnosti s prosbou, aby jí v jejich podnicích přispěla zejména podporou finanční. Peněžité příspěvky slovanské komisi věnované buďte posílány na adressu: Ph. St. Růž. Pluhařová, Praha-II., Náplavní 3. Dopisy buďte posílány do Svazu česk. stud. (Spálená ul. 20), tamtéž ústní informace každý den od ½1—1.

PRÁVO

Státní zřízení království a zemí na říšské radě zastoupených. Napsal dr. F. Vavřínek. Praha 1908. Nákladem vlastním. 316 str.

Referuje docent dr. Jiří Hoetzel.

Autorovi se jedná o výklad ústavy státu předlitavského, a to o výklad po výtce informativní, jenž má přispěti »k širšímu a hlubšímu politickému vzdělání«. Kniha jest v podstatě přehlédnutým a místy přepracovaným vydáním dvou statí autorových, které vyšly v »České Politice«.

Vědeckého rozboru tak rozsáhlého komplexu otázek, jako jest výklad ústavy říšské, podjímají se spisovatelé veřejnoprávní zpravidla na vrcholu své činnosti akademické. V. činí tak v samých počátcích své akademické dráhy, nad to pouští se na pole, na kterém s výsledkem vskutku zdárným působili u nás Pražák a B. Rieger. Toho si autor nemůže býti nevědom a proto v předmluvě poukazuje na instruktivní ráz práce, jíž prý jde více o všeobecná, zásadní hlediska, než detaily positivního práva. Dílo vskutku také není z větší části ničím jiným, než pouhou reprodukcí toho, co v oboru rakouské říšské ústavy jinými bylo vybadáno. Reprodukce doplněna místy zcela stručnými poukazy na poměry cizí. I při informativní knize můžeme ovšem žádati poučení vesměs správné, věcné, zvláště, jde-li o učitele akademického. Naše požadavky mohou býti vyšší při vyšších ambicích autorových. A ty on vskutku má přes skromnou předmluvu.

Práce V. není celkem jednolitým, stejnoměrně propracovaným; kvalita kopie řídí se kvalitou originálu, na př. historická část vypadla poměrně nejlépe, odvislost autorova hlavně od prací Riegrových jest tu zcela patrná. Odvislost od cizích myšlenek jest zřejma i v části dogmatické, a je dosti ku podivu, jak málo spisovatel dbá toho, aby se povznesl k svým vlastním myšlenkám. Naproti tomu zbytečně dlouho prodlévá a se šíří při otázkách, jinými dobře řešených. Spisovatel je vůbec pracovník extensivní. Studium cizí literatury zavedlo ho do kruhu určitých myšlenek, v kterých se nedovede vždy důsledně pohybovati. Spisovatel osvojil si jakýsi druh stereotypní odborné dikce. Málo pokročil věcně z okruhu poznatků, čerpaných z cizí práce, málo žije ze sebe. Není svůj — toť stručná jeho charakteristika. O tom nás přesvědčuje jeho právnická argumentace, jež po výtce bývá slovná, zřídka přesvědčivá. Ani v otázkách, jež hýbou naší politickou veřejností — a pro tu je práce dle předmluvy v první řadě určena — neskýtá práce spolehlivých odborných pokynů, nýbrž skromně se skrývá pod lem dosavadních názorů.

Pro tento svůj úsudek uvádím tyto hlavní doklady:

Chabost spisovatele zaráží především ve srážce jeho se Spieglem o státoprávní postavení zemí. Hledím k tomuto boji jako k půtce dvou právníků — a tu z předu nemohu počítati

s tím, že za nás Čechy vyhraje boj V., jenž se Spieglem se pouští do boje skutečně právnicky nerovného. Naproti Spieglovi, zocelenému v theorii a praxi, stojí V., jenž ničím jiným vlastně nedovede operovati, než povšechnými poučkami odjinud převzatými. Boj vskutku vypadne — následkem chabé ochrany V. — v neprospěch V., vinou jeho neobratnosti juristické. V. se jedná o důkaz, že ústava únorová jest vlastní ústavou zemskou, zemi z vůle vlastní danou (103. pozn. i.), čili, jak jinak to autor vyjadřuje, »změny našich ústav zemských mohou se díti jen zákony zemskými, ústavy zemské nepodléhají kompetentní výsosti říše.« (103, pozn. 1.) Ústavy zemské nesmějí, nemohou býti měněny legislací říšskou. Absolutně tak tvrdí spisovatel ku př. na str. 112.: Ústavy zemské nepodléhají změnám zákony říšskými, protože u nás zákony říšské neruší zemských (viz 103, pozn.). S tím ovšem se nesrovnává autor sám na str. 239, kde přiznává, že pozdější zákon říšský mění starší zemský. Na str. 102 autor mluví sice o rovnocennosti zemských zákonů s říšskými; při té rovnocennosti musí tedy rozhodovati, který zákon je pozdější. Může se tedy jednati právně pouze o otázku, může-li zákon říšský měniti (ústavní) zákon zemský. Přes jinaká svá tvrzení spisovatel uvádí na str. 232: Zákon řádně vyhlášený, i kdyby vznikl způsobem protiústavním, platí »fakticky a věcně« (nerozumím rozdílu těchto dvou slov), a to proto, že nemáme instance, která by zkoumati mohla účinně takový rozpor ústavní. Spisovateli se také nedaří důkaz, že by únorovka byla pro nás zákonem, jejž by si dávala země sama (pro říšský původ únorovky také na př. Dobroslav Krejčí). Ostatně ani v té otázce to spisovatel nebéře přesně — srov. str. 170. Tím padají všecky jeho vývody, opírané o původní vznik zemských ústav únorových. Právnicky by otázku slušelo formulovati tak, že legislace říšská nemá zasahovati do ústavy zemské.

Spiegel může vskutku klidně přihlížeti k tomu, jak spisovatel hledí dokazovati, že prosincovka jen to, co zemi dala sua sponte, může jí zase vzíti (252), docházíť spisovatel k té divné konsekvenci, že to, co se dá dobrovolně, může se beze všeho vzíti (253). Punctum saliens jest však v tom, že co se zákonem dá, může se zákonem zase vzíti.

Dle spisovatele státoprávní postavení zemí konstituuje pouze vlastní původ ústav zemských. Proto jest nesrozumitelno, když autor tvrdí, že na ústavní postavení zemí může míti vliv to, že říšská legislativa zemi béře, co jí sama dala (253).

Dále má spisovatel vésti důkaz o tom, že císař, sankcionuje české zákony zemské, jedná jako český král, nikoli jako mocnář předlitavský. Spisovatel si důkaz ulehčuje tím, že apodikticky prohlašuje (238 a 239): »V zákonodárství zemském jde přece o zákonné rozkazy zemské,« panovník uděluje sankci zákonům zemským, jedná »pro zemi a za zemi«.

Spiegel by mohl spisovateli odpověděti, že císař, potvrzuje volbu okresního starosty, jedná zajisté i v zájmu okresu i říše (okresní výbor jedná v oboru samostatném i přeneseném). Důkazní síla vývodů spisovatelových je ve slůvku: »přece«. Nad to jest poukázati k tomu, že spisovatel sám jinde (105) přece jen klade důraz na to, že by bylo významno, kdyby mocnář výslovně i zevně vystupoval jako král český, jinak zase zcela všeobecně mluví o tom, že sankci i zemským zákonům udílí mocnář (161).

Pokud spisovatel tvrdí, že lid rakouský by dle Spiegla byl zastupován jednou zemským sněmem, po druhé říšskou radou, mohl by Spiegel poukázati jednoduše na to, že dle autora země vůbec nemají lidu státního (117), a protože zase dle spisovatele parlament jest zastoupením organisace státního lidu (176), nemohou země vůbec míti vlastního parlamentu, nemajíce vlastního lidu. A tak vidíme, kam by nás spisovatel zavedl. K tomu si přimysleme, že 1. dle něho země nemohou disponovati samostatně ani se svým územím (114), 2. nemohou samy prováděti svých zákonů. Jest dost divné, když autor tvrdí, že zemské zákony provádějí jen státní úřady. (105, 106, 239.) Jako by nebylo úřadů samosprávných (Cf. policie požární, stavební, český zákon licentní, kde jde o skutečnou moc donucovací (exekutivní). Ostatně měl by autor přece určitěji říci, co rozumí exekutivou, zvláště když jinde exekutivu a správu identifikuje. Je divno, jak autor může býti pro státní povahu zemí a současně plaidovati pro méně cenné a zcela různorodé postavení zemí jako útvarů pouhé zemské samosprávy (103, 316 a str. 324 násl. Sp. práce Státoprávní postavení atd.). Tím si spisovatel sám podrývá půdu. Spiegel ovšem, hledící k positivnímu právu, při svém názoru musí mluviti o samosprávném postavení zemí. Se stanoviska spisovatelova jest proto málo důsledné, jak může zase z jiné strany brojiti (proti Spiegelovi) proti tomu, jako by země byly svazky samosprávnými (110). Ostatně snad nechce spisovatel viděti podstatný znak samosprávy v tom, že její úkony mohou býti cizí mocí supplovány? Spiegel rozvážný jurista tu prostě vítězí nad málo obratným obhájcem našich snah státoprávních. Chce-li spisovatel nad Spieglem triumfovati na str. 110 ř. 1.—3., stačí proti tomu poukázati na to, že nepodal důkazu o tom, že sněm jest orgánem

země. Proto petitio principii znamená jeho věta (109 ř. 23. a 24.), že schopnost orgánu jest schopností celého svazku. Okresní výbor jedná jako orgán okresu zastupitelského, podruhé jako orgán státu. Ze zákona samého musí se zjistiti, kdy jak jedná. Pouhým obratem slovním jest, že státoprávní postavení zemí vrhá »reflexy i na organisaci politických úřadů« (114); ve skutečnosti reflex ten vrhá říšský zákon z r. 1868 o organisaci úřadů politických.

Ve vývodech výše naznačených může autor viděti summum svých právnických dedukcí. Následující oddíly jsou slabší.

Doklady toho:

V odst. III. str. 115 těžiště argumentace jest ve slově »tedy«; jest příznačno, že autor k změnám územním oproti cizině žádá pouze schválení říšské rady (115, VI.). Zcela plochá jest kapitola o personálním elementu státu předlitavského; ani slovem se zde spisovatel nezmiňuje o kontroversi i z novější doby, je-li možno současné státní občanství předlitavské a zalitavské.

Celá partie o základních právech pohybuje se v konvenčních mezích, ani z jediné věty neviděti, že by se autor povznesl k samostatnému úsudku; a jde přece o otázky, které dosud hýbou českou veřejností a kde by slovo povolaného odborníka padalo na váhu. Autor řešení všech pochybností svaluje na říšský soud, jenž prý má v konkretních případech rozhodovati. Proti tomu ovšem není námitek. Jen že tu theorie klidně přenechává vládu praxi, ač v jiných »vyjezděnějších« otázkách tomu bývá opačně. Autor jako theoretik státovědecký měl přece jen blíže čtenářstvu objasniti, jak rozuměti jeho tvrzení (140, 142), že říšský soud se uchopuje »úkolu zákonodárcova«. Myslil tím spisovatel na německou »volnou« školu právní? Při tvrzení o státní povaze čestných práv panovníkových jest poukázati k tomu, aby nebylo nepravých domněnek — že zásluha poukazu na rakouské poměry patří Frischovi.

Spisovatel jednou mluví o správě zeměpanské, podruhé i o samosprávě — nedopatření nejsou proto vyloučena, když tvrdí bez omezení věci, které platiti mohou pouze o jedné z nich. Tak upozorniti jest na to, že na str. 161 8. ř. má býti: »na poli správy zeměpanské«. Na str. 165 ř. 6. má se patrně čísti jen »zákon ve státu«, nikoli »stát a zákon ve státu«. Autorovi však na podobných pleonasmech a nepřesnostech nesejde. Jestiť kniha dosti psána kursoricky. Pohodlné řešení kontroversy (zákonem) volí autor na str. 166 pozn.

Nesprávná jest argumentace autorova na str. 170 a 171. Dle toho nebyla by vůbec možna také změna zákonů říšských zákony zemskými. R. 1886 pokusil se Bernatzik o řešení sporu o hranice mezi poslaneckou sněmovnou a říšským soudem ohledně ověřování voleb; spisovatel se prostě spokojuje odkazem na nedostatečnost judikatury říšského soudu.

I při otázce, která českou veřejnost tolik zajímala, otázce o jednací jazyk říšské rady, dal si spisovatel ujíti příležitost ukázati své názory (222); tak tomu jest i na str. 214 a 215.

Na str. 245 čteme větu: »Koncesse železniční udílejí se však zpravidla vždy cestou zákonodárnou, ve formě zákona«. Povážlivé už jest, že »zpravidla« a »vždy« se navzájem nesnesou — ale na takových nepatrnostech autorovi příliš nesejde, a počet výtek by byl v té příčině značný, avšak věc přece jen není tak jednoduchá a jaksi náhodná, jak by autor myslil. V zákonníku se dočítáme koncesí železničních ve formě zákona (skutečného) i ve formě vyhlášky ministerské na základě zmocnění mocnářova (dle koncesního zákona z r. 1854). Záleží ovšem na tom, jak stát sám jest angažován. O tom nás poučuje znění koncesí železničních, vydaných ve formě zákona.

V otázce kreace a organisace nových institucí státních byla rakouská veřejnost silně interesována. Odborný hlas povznášející se nad běžné soudy by tu byl na místě. Ani tu spisovatel nechápe se vhodné příležitosti, nýbrž opakuje to, co se praví o tom v theorii a praxi (246 sl.). Šlo tu o pole vskutku plodné pro osvědčení státovědecké. Jest zajímavo, že autor nedá tušiti, jakými argumenty bojovala theorie a praxe, když šlo o otázku, jak zříditi ministerstvo veřejných prací. Praxe (zákon ze dne 27. června 1908 č. 123 říš. zák.) přijala názor právní, ke kterému může — Bernatzik to učinil poukazem na vznik nové autorité — dospěti každý autor, který vskutku myslí státovědně. Ani otázka po povaze »nařízení« o poplatcích telefonních a telegrafních nebyla řešena, ač tu první slovo patří státovědcům. Autorovi jest připomenouti (247), že zřízení určitého soudu není organisací soudů.

Kapitola XVI. nic nového nepřinášející jest psána s unavující rozvleklostí; v tomto referátě nemožno pominouti to mlčením. Autor tu neskrblí juristicky silnými výrazy: parlament nesmí odepříti, jest povinen povoliti, avšak čtenáři se nepraví, jak této kategorické mluvě odpovídá síla donucovacích prostředků vůči renitentnímu parlamentu. Stačí zde říci: parlament nemá odepříti.

Slabé jsou kapitoly XVIII. a násl. o moci výkonné. Kapitoly ty svedly autora k některým tvrzením povážlivým. Zde jest patrno, jak spisovateli jest cizím skutečný život právní, jak není doma na poli zvaném obvykle právem

správním. Věci, které se tu čtenáři podávají, jsou mnohdy i nesprávné. Spisovateli se nepodařilo dokázati, že má jasný obraz rozdílu mezi justicí a správou, že si jest vědom důsledků rozdílu toho. Doklady:

Do oboru moci výkonné spadají ovšem také (274) správní akty parlamentní, na př. sněmovní rozhodnutí o vyloučení obcí; na to spisovatel zcela zapomíná. Zajisté i činnost soudů jest určována obsahově »vyššími příkazy zákonů«, netoliko správa (275). Autor nikde se nepokusil říci, zdali a v čem jest rozdíl mezi volným uvažováním úřadů správních a mezi případy, kdy soudy jednají dle § 272. c. ř. s., je-li rozdíl mezi tím, když soud rozhoduje o bona fides, a správní úřad o spolehlivosti žadatele za koncesi. Dost jasna není věta: »Justici takřka výhradně jedná se o aplikaci předpisů právních atd.« (275). Jaký smysl má toto omezení »takřka«?

Až kam sahá »exekutiva v justici«? Exekutiva ta však už nemůže býti dle spisovatele částí justice? Nejde tu však přec o aplikaci zákonů na konkretní případ. Viz i § 275. II. odst. zdola.

Nesprávné, protože příliš povšechné jest tvrzení, že (282) vyšší orgány mohou »také« svá práva nařizovací delegovati nižším orgánům. Reglementy nejen že nezavazují občanstvo, ony také ho neoprávňují (282).

Také správa — a nikoli pouze moc soudcovská — »konstatuje skutečnosti právně závažné atd.« (297). Myslí snad autor, že správní řízení neděje se ve formách zákonem předepsaných? V tom není rozdíl justice od správy.

Podivný jest protiklad, že při soudech nemohou vyšší instance samy (a to autor podškrtuje) »rozhodovati na místě nižších instancí« (300). To však nemohou — a opačné mínění se podává pro autora argum. a contr. soudů — ani úřady správní, třeba že mají možnost dávati nižším instancím pokyny služební. Myslí spisovatel, že rozhodnutí okresního hejtmana není právně možné proti zřejmé vyšší instrukci? Pro poměr strany k instanci rozhoduje jen zákon.

Takové věci měly by se přece jen podávati způsobem naprosto přesným, jinak se vnese do řad čtenářstva chaos. Povážlivý výrok čteme na straně 307, že prý jest možný kompetenční konflikt mezi orgány obecní! a okresní! samosprávy, jsou-li v různých zemích! To jest jistě samostatná myšlenka knihy. Pouhé nahlédnutí do zákona (zákl. zák. z 21. pros. 1867 č. 143 ř. z. čl. 2. lit. e) a zák. ze dne 18. dubna 1869 č. 44 ř. z. § 15. II.) — spisovatel se však zdá zde psáti o rakouském právu bez zákona — by bylo autora uchránilo před takovou nepříjemností. Kdyby měl správné ponětí o rakouském kompetenčním konfliktu jistivém, věděl by, že říšský soud jen tam rozhoduje, kde nad potýkajícími se úřady není vyššího společného orgánu. Kdyby na př. sousední obec česká a moravská si osobovaly rozhodnutí o stavební věci na pomezí — případ málo praktický —, rozhodnou po př. zemské výbory a teprve toto rozhodnutí by mohlo býti základem kompetenčního konfliktu. Autor správně praví, že dosud nenastal případ kompetenčního konfliktu mezi zemskými výbory. Proč nepoznamenal toho při okresních výborech? Byl by vskutku zajímavý kompetenční konflikt mezi okresním výborem haličským, štyrským resp. českým. Jsouté tyto země přece jen trochu od sebe daleko.[1])

[1]) Za obsah i formu tohoto referátu, spadajícího ryze na pole odborné, ručí pan pisatel svým úředním postavením a podpisem. Z důvodu toho jsme mu ponechali se zodpovědností i plnou volnost slova. P. autor díla posuzovaného má ovšem vyhrazenu stejnou volnost k případné obraně. Redakce.

MENŠINY

Život v českých menšinách podkrušnohorských za posledních několik let značně se změnil. První zvlášť důležitá změna v dosavadním neklidném a zakřiknutém životě, plném vzájemného utloukání a osočování pro malichernosti, jichž v životě menšinovém přirozeně naskytá se mnohem více než ve vnitrozemí, stala se zavedením všeobecného hlasovacího práva do říšské rady. To první dodalo našemu lidu, který téměř vesměs jest dělnický a tedy do té doby byl skoro bez veškerých práv, jistého sebevědomí, které vzrůstalo tím více, čím usilovněji různé strany německé ucházely se při volbách o české hlasy. Nepřichází-li v menšinách našich rovné hlasovací právo fakticky k plné platnosti, tož přece jeho význam morální pro lid jest nedocenitelný.

Získání jednoho práva vždy vede k získání práva jiného, dosud upíraného. Po demokratisaci říšské rady demokratisace sněmu zemského a obecních rad. U nás majiteli a obhájci všeho, co

lid chce si získati, jsou Němci. A jako konečně v celých Čechách, tak jasně je to viděti zejména v Podrudohoří, že boj za práva lidu jest bojem proti Němcům. Avšak v Podrudohoří tento postup jest mnohem jasněji vyznačen tím, že po boku zápasícího českého dělníka vidíme buď účinnou pomoc neb aspoň sympatie sociálně-demokratického dělníka německého. V tom právě tkví tragický bod německých vládců, že bojují o nadpráví a tím jsou všude nuceni stavěti se proti jakémukoli pokroku demokratisačnímu.

Tato snaha po demokratisaci jest dnes v pozadí veškerých zápasů národnostních, které se odehrávají před námi. V Podkrušnohoří, kraji průmyslovém, jednání německých soudruhů dává k tomu zvlášť jasný doklad. Nutno míti stále jedno na mysli (což ve vnitrozemí českém tak často, snad i úmyslně, se zapomíná), že velká část dělnictva českého jest pevně organisována ve straně sociálně-demokratické. A právě pevnost této strany dodává celému zápasu směr. Netřeba tu podceňovati významu stran ostatních, které větší vliv uplatňují spíše jen v některých místech; pro celé Podkrušnohoří na váhu v první řadě přichází organisace sociálně-demokratická právě pro svou vnitřní pevnou organisovanost a kázeň, která dnes tak znamenitě se osvědčuje v našem národním zápasu. Tato strana získala si největší zásluhu tím, že dovedla německé své soudruhy přesvědčiti, že snahy české nemohou ohroziti Němce v jich právech národních. To pro život v menšinách jest vždy věc předůležitá.

Přesvědčení, že boj o zdemokratisování vlády jest zároveň bojem o práva potlačeného národa českého, stále se šířilo, a dnes Podkrušnohoří nám jasně dokumentuje, že vzrůstající demokratisace nutně vede k přiostření národnostního zápasu. Avšak toto přiostření zápasu netýká se poměru mezi svorně potlačovanými dělníky českými a německými (tam, kde němečtí dělníci jsou dosti samostatní a nepodléhají příliš vlivům měšťáckým, jak tomu jest do jisté míry v Podkrušnohoří, kde moc práce stojí proti moci kapitálu celkem v rovnováze, a jak tomu naopak již není na př. ve Vídni).

Z toho všeho, tuším, jest dosti patrno, že zápas, jehož dnes jsme svědky, není vyvrcholením zápasu národnostního, nýbrž spíše počátkem.

Toto uvědomění dělného lidu u Čechů přirozeně vedlo v Podkrušnohoří nejprve k řešení otázek školských. Menšinové školství v Podkrušnohoří jest v takovém stavu, že zde nejprve pocítil český dělník, jak jest odstrkován od svých práv a pokořován výslovně provokativně.

Stesky na toto školství jsou dostatečně známy z různých resolucí, jimiž zdejší lid dovolával se pomoci. Když hlasy jeho nebyly slyšány, lid právě ve dnech jubilejních byl donucen sáhnouti ke krajnímu prostředku, ke školské stávce. A tu jest charakteristické jak pro celé Rakousko, tak zvláště pro podkrušnohorské Němce, že ona stávka neměla účelem vynutiti celé řešení otázek menšinového školství, nýbrž spokojila se zatím, když odstraněna byla z části ona provokativnost, ono úmyslné pokořování českého dělníka, jež Němci vyjadřovali oněmi prohnívajícími, zapáchajícími budovami školními a školními stodolami, kamž namačkány byly české děti, dusící se nedostatkem vzduchu a churavějící vzduchem zkaženým.

Patrno, že boj o školství v Podrudohoří tím není ukončen. Zamítnutím německých odvolání k ministerstvu není k řešení otázky menšinového školství de facto ani přikročeno, a není ani záruky, že se tak stane v blízké budoucnosti. Jedinou záruku má sám český lid ve svých rukou, a tou jest jeho nynější svornost v postupu. Všechny zájmy stranické musí ustoupiti, vše jiné musí zvláště v menšinách dáno býti do pozadí.

Ke školství menšinovému v Podrudohoří vrátíme se ještě. Zde buďiž jen ukázáno na některé okolnosti, které podporovaly nebo stěžovaly poslední českou akci školskou.

Jak již řečeno, až dosud svornost mezi různými stranami byla dokonalá. Dissonance, které se tu a tam ukázaly (neoznačíme je blíže, aby z nelibosti nevznikly rozepře), byly jen místní a celkem byly záhy potlačeny. Lze doufati, že bude na příště dostatek vědomí zodpovědnosti u lidí vlivných ve svých stranách, aby čemu podobnému u sebe i u jiných předešli. Již dnešní výsledek, třebas neuspokojivý, přece dosti ukazuje význam svornosti dosavadní. Jedině tato svornost imponovala odpůrcům.

Nejvíce všem snahám českým v cestu se staví nedostatek bytů pro český lid. Němci proti Čechům tohoto prostředku nejvydatněji též užívají, a každá akce školská o to se vždy rozbije. Dnes veškeren zápas národnostní vždy na konec se sveze na toto pole. Výpověď z práce pro českého dělníka není takovým neštěstím, neboť práci konečně vždy ještě najde, avšak výpověď z bytu jest mu něčím nepřekonatelným. Buď se musí vystěhovati z obce, a pak jest pro školskou akci v místě ztracen, anebo se musí poddati, a pak jest ještě hůře. Žádná akce školská na severu nebude moci vystupovati dosti silně, nebude-li zde odpomoženo, jak se dosud ukázalo všude, kde se jednalo o zřízení české školy. Svornost podkrušnohorská musí býti sledována svorností ve vnitrozemí. A to by mělo býti prvním úkolem menšinového podpůrného odboru stávkového v Praze i Severočeské Jednoty. Věc není tak obtížná, neboť domů na prodej najde se všude a všude lze stavěti domy nové. Též není třeba skupovati velké množství domů; stačí jen tolik, aby němečtí páni domácí viděli, že Češi

mají se kam utéci, a tím již předejde se vypovídání z bytů, neboť i pro Němce platí pravidlo: jen až do těch kapes! Také to nevyžaduje žádné finanční oběti, nebylo by k tomu třeba žádného vlastenckého daru; bylo by to prostě výhodné ukládání kapitálu v místech, kde vůbec jest nedostatek bytů, a to je na severu všude. Snad v mnohých místech našla by se i vhodná půda pro zřizování českých stavebních družstev dělnických domků.

I jiných podniků, zvláště průmyslových, našlo by se dosti, které by mohly výhodně přejíti v český majetek. A taková politika více než jakékoli sbírky a než jakékoli resoluce a zakročování poslanců u vlády by posílila národní stráž naši na severu. Heslem českého kapitálu budiž: na sever! Kapitálu by se po Čechách našlo jistě dosti, jen jest třeba akci náležitě organisovati. Teprve až toto heslo bude cele pochopeno a trvale prováděno, bude možno mluviti o skutečném zlepšení národnostních poměrů v Podkrušnohoří. Dnes lze mluviti jenom o pronikavějším hnutí národnostním na severu, ne o zlepšení poměrů!

BESEDA

Josef Jungmann.

II.

Názory o Jungmannovi prodělaly během doby naprostý převrat od horoucího zbožňování až k zatracování do horoucího pekla. Povšimněme si nejdůležitějších.[1])

Nejdůvěrnější přítel a vrstevník jeho, *Antonín Marek* (1785—1877), seznámiv se s Jungmannem v Litoměřicích, vyslovil se o něm: »Kouzelná spanilost a prostosrdečnost toho muže, jehož jméno po stech letech ve Slovanstvu bude slynouti, okouzlila také mne, že jsem jeho citem cítiti, v jeho vědách žíti, jeho okem v šíř i hloub slovanské národnosti hleděti započal.«[2])

O něco mladší *Kollár* napsal o Jungmannovi pravé apotheosy. Uvádím výňatek ze Slávy Dcery (vyd. 1832, sonet 236):

Znám sic mnohou ušlechtilou hlavu,
jakých v cizině je nemnoho . . .
Aniž haňme chválou někoho,
ačť bych já znal předce jednoho,
jenž jest — ale srdce všechněch Slávů.

Byť i vyschlo lože Vltavino,
tvoje, dokud stane Slávie,
jméno, Mladon, vděčně bude jmíno.

Pomíjeje další Kollárovy zmínky, uvedu ještě výroky jeho, učiněné po smrti Jungmannově. Předně z dopisu v Havlíčkově České Včele (21. prosince 1847), kde jej zve »Otcem a přítelem«:

»Jungmann byl netoliko první křisitel českého života, ale což já za největší jeho zásluhu pokládám, i první jednotitel a sbratřovatel roztrhaného, rozkmeníčkovaného a roznářečíčkovaného, a právě proto i slabého a nešťastného národu našeho československého.«

Za druhé ve známém sonetu:

Ó ty duchu! jehož ctnostmi všude
sídla nebes tak se zlidnila,
že již jiným sotva místa zbude.

Mnohem více ještě zmínek podobných najdeme u *Čelakovského.* Již v prvních mladických dopisech ke Kamarýtovi se vyjadřuje o Jungmannovi s úctou a láskou stejnou jako o Komenském a Goetheovi, ba větší — a to u básníka, který »nade vše vynáší« Goethea, znamená mnoho. Vynechávaje dithyramby jeho na Slovník, uvedu ještě (z dopisu dru Staňkovi, Česká Včela 1847 tamže) slova jeho o smrti Jungmannově: ». . . jejž jsem co druhého otce svého po třicet let ctil a miloval . . . Byltě vskutku nás všech duševním otcem! Kterýž věk nám zas takového ducha a takové srdce sešle!... Ontě vykonal úkol svého žití, jak málo komu se dostalo a dostane. Jméno jeho a co více příklad jeho žije napořád.«

V Pražských Novinách měl brzy potom příležitost rozvinouti vlastní názory o Jungmannovi *Havlíček* (30. ledna 1848). Zmiňuje se o údivu pražského dopisovatele Augšpurských Všeobecných Novin nad tím, že »snad ještě žádný spisovatel nebyl tak brzy po smrti tolik ctěn jako Jungmann od Čechů,« připomenul: »I v Praze a v Čechách slyšeli jsme se také již leckoho diviti, ‚že Čechové Jungmanna, spisovatele Slovníka, tak příliš vyznamenali‘, a mnohý snad v duchu politoval nás, kterak výhradní ctnosti své od cizozemců nám dobrotivě přiřknuté, totiž filologičnosti, věrni zůstáváme.

Ubezpečeni však jsme, že nikdo z těchto pánů hlavní zásluhu nebožtíkovu na zřeteli neměl, že Čechové v Jungmannovi ctí zároveň svou vlastní národnost, totiž muže, který o zachování její mezi nyní žijícími první a největší zásluhu měl, a tu pak již přestane všeliké malicherné puntičkování, jak dalece v úctě své k němu jíti máme. Komu je lhostejno, jsou-li jací Čechové na světě nebo ne, tenť ovšem není

[1]) O Dobrovském zmíním se níže.
[2]) Viz Jakubcův spis: Antonín Marek, str. 25 a j.

povolán vážiti si Jungmanna, a třeba by byl slovník stodílový sepsal a slávou svou spisovatelskou všechny světy naplnil; kdo ale, přístupen jsa citům šlechetnějším, vedle své výživy...« »miluje i celý národ..., tenť také dovede uvážiti cenu Jungmannovu.«

Dále Havlíček podotýká, »že ne 40 neb 80, nýbrž mnohem více přineseno jest obětí za duši tohoto skromného muže, jenž za živobytí svého žádné poctění nepřijímal.«

Jako poslední a snad nejzávažnější z úsudků Jungmannových vrstevníků budiž uveden ještě proslov *Palackého* při oslavě stoletých narozenin Jungmannových:[3])

»Já nebyl nejstarší z jeho přátel... po čtvrt století stál jsem však oslavenci po boku blíže než kdokoliv, jsa svědkem netoliko jeho zásluh, ale také obětí, které přinášel, a proto dovoleno mi budiž, abych svědectví dal pravdě, co je skutek skutečný, co vy, pánové, jen od slyšení přijímati můžete.

Víte, že Jungmann byl první mezi buditeli. A proč slavíme dnes památku jeho více než památku mužů o vlast zasloužilých, jako Dobrovského, Puchmajera, Pressla, Nejedlého a j.? O tom povím vám mínění své. Protože ve věkovitém zápasu o naše bytí neb nebytí byl Jungmann první, který proklestil dráhu, která vedla národ k spasení, a to záleželo v tom, že naučil nás mysliti a mluviti po staročesku a novoevropsku zároveň. Byl on vyvolenec z těch první, kteří nezoufali o budoucnosti národa, ale nakládali vše co mohli na ušlechtění jeho... Jungmann byl první, který přinášel oběti veliké, nebylo podniku národního, nebylo myšlenky, nebylo práce sebe usilovnější, které by byl nepodnikl. Jakkoliv byla při tom obětavost jeho veliká, byla skromnost jeho ještě větší, on nebyl bohatý, ale bohatě se propůjčoval na vše strany; proto neřeknu mnoho, když pravím, že Jungmann jest a zůstane národu vzorem obětavosti národní, vzorem vlastence.«

Tak soudilo se o Jungmannovi za jeho života a ještě několik desetiletí po jeho smrti. Proti citovaným výrokům arci lze mnoho namítati: že nejsou to chladné odhady kritické, nýbrž projevy subjektivně a příležitostně zbarvené; že slova Markova jsou přátelskou poklonou, verše Kollárovy básnickou hyperbolou, pochvaly Čelakovského zaujatou oddaností, stať Havlíčkova nacionální polemikou a úsudek Palackého slavnostním přípitkem; že přepiaté pochvaly osobních zásluh známy jsou doma i v cizině jako nerozlučná vlastnost českého vlastenectví — jedna z těch málo, kterým i novější »nevlastenci« zůstali věrni, ba vypěstili je v odporný byzantinism — a že tedy ani uvedené hymny na Jungmanna nelze pokládat za bernou minci.

A přece nelze je odbyti tak snadno. Nejsouť to chvály obvyklé, nýbrž mimořádné, ojedinělé a výslovně přiznávají Jungmannovi *první* místo v novočeském Slavíně. Nejsou to chvalozpěvy průměrných mluvkův a veršovců, nýbrž výroky největších mužů národa o člověku, kterého znali všichni osobně[4]) (a to kromě Havlíčka po dlouhá desetiletí), znali i ty jeho činy a vlastnosti, které dnes kladou se mu za vinu a hanu. Palacký to také zdůrazňuje, že zná Jungmanna z vlastního názoru, a jakkoli mluví o slavnosti, chce »svědectví dáti pravdě, co je skutek skutečný.« Jsou to dále úsudky lidí, kteří nešli za Jungmannem slepě, nýbrž mívali s ním i drobné spory (Kollár, Palacký), kteří již za jeho života o něm soudili kriticky (Palacký, Havlíček), kteří vynikali kritičností (Čelakovský[5]) docenil Goethea již za jeho života, kdy G. ani v Německu nebyl úplně uznán) a namnoze i přepiatým morálním rigorismem (Palacký).

Uvážíme-li toto všecko, zda nevyplývá jeden určitý závěr: že by tyto úsudky naprosto nemohly zníti, jak znějí, kdyby Jungmannovo vlastenectví bylo věcí bez trvalé ceny, a kdyby jeho charakter nebyl bezúhonný?

(Pokrač.) *Ch.*

---

[3]) 13. července 1873. Viz Fr. Palackého Drobné spisy I. str. 383.

[4]) Upozorňuji, kterak některé z uvedených úsudků předpovídají Jungmannovi nesmrtelnost již v době před dokončením a vydáním Slovníku; Jungmann byl jim tedy vůdcem a vzorem i nehledě k jeho hlavnímu, monumentálnímu dílu, a uznání jejich platilo také jeho povaze.

[5]) Velmi příznačný jest výrok Čelakovského o Jungmannovi v dopise Kamarýtovi 11. září 1824: »Muž takovýchto zvláštních povah se mi ještě v žití nenaskytl.« Patrno tedy, že Čelakovský pozoroval Jungmanna bedlivě, srovnával jeho povahu s jinými, a že úsudek jeho byl jistě zcela odůvodněn.

ZDRAVOTNICTVÍ

Lidové rozpravy lékařské. Vydává J. Otto. Poř. prof. Haškovec. Č. 82. O pohřbívání mrtvých v zemi a ohněm od pravěku až na naše dny. Napsal Dr. Fr. Lašek (Litomyšl). 43 str. za 70 hal.

Přehledně napsaný spisek Laškův poučuje nás v krátkosti o pohřbívání v různých dobách a u různých národů, vypočítává nestranně závady pohřbívání do země a výhody spalování ohněm; hledí rozptýliti předpojatost proti spalo-

vání mrtvých a přispěti k tomu, aby i u nás konečně dovoleno bylo, jako už v celém světě, zříditi krematorium. Český spolek pro spalování mrtvol působí od r. 1899, má od pražské obce povolený pozemek poblíže Olšan ku stavbě krematoria, vypsal r. 1903 konkurs na návrhy, z nichž mnohé vynikají krásou i účelností, má od r. 1901 u ministerstva žádost za povolení ke stavbě, opírá se od r. 1905 o příznivé dobrozdání zemské zdravotní rady. Rakousko s Tureckem jsou poslední státy, kde dosud není dovoleno spalovati mrtvoly. Spolek pro spalování mrtvol nepřeje si, aby bylo spalování mrtvol zavedeno všeobecně a snad někomu vnucováno, nýbrž aby prostě bylo dovoleno těm, kteří si toho žádají.

Č. 83. O lékařích a nemocných. Povídání veselé a neveselé od Dr. Fr. Scholze v Brémách. Přeložil Dr. J. Stock (Skalsko). Část II. 74 str. za 1 K 40 h.

Jest to dokončení »povídání« Dra. Scholze, jehož první díl vyšel v č. 53. téže sbírky. Lékař najde v této rozvláčné causerii mnohou zajímavost, laik však četbou její nezíská.

Č. 84. Chřipka, její historie, příčina, rozšiřování, příznaky, komplikace, úmrtnost, léčení a profylaxe. Naps. Dr. Fr. Lašek (Litomyšl). 15 str. za 30 h.

Název jest obsahem letáku, o jehož potřebě se budou náhledy různiti. Lidové rozpravy přinášejí s oblibou popisy nemocí, ale každý není toho mínění, že jest prospěšno vydávati v populárním slohu čistě lékařské věci, kterým laik nerozumí a jimiž se zbytečně straší. To, co je potřebno popularisovati, jest souborná profylaxe nemocí nakažlivých, a ta by se dala shrnouti v jeden spisek, a nikoliv lékařský rozbor chřipky, neurasthenie, rýmy, kornatění cév a pod.

Jř.

NÁBOŽENSTVÍ

Stoik a křesťan.

Myšlenky císaře Marka Aurelia. Přel. M. Peroutka. L. N. Tolstého Učení Kristovo. Výklad pro děti. Přel. J. Rozvoda. Obojí nákladem J. Laichtera.

Zájem o zápisky Marka Aurelia byl u nás poslední dobou podnícen s dvou stran, na oko sobě protivných. Na jedné Tolstoj všímá si výroků M. Aureliových stejně jako jiných svých zamilovaných autorů, pojatých do Kruhu četby, a posiluje jimi svůj vlastní směr křesťanský; na druhé Machar — ač sám veskrze je syn křesťanství a speciálně katolicismu — Marka vyvyšuje jako protivu křesťanství. V takové době nový překlad p. Peroutkův přišel v čas, bude se dobře doplňovati s překladem Epikteta, vyšlým v téže knihovně, a ovšem vzbudí nové diskusse o starém thematě: o poměru stoicismu ke křesťanství.

Kdo by prostě pročetl denník M. Aureliův a srovnal jej s evangeliem, byl by rozřešení dost blízko. Kdo by si povšiml okolností historických a objektivního rozboru kritického, mohl by pokládat věc za objasněnou. Bohužel v úvodě překladatelově (jinak velmi pilném a dosti obsažném) právě o tomto nejchoulostivějším problému obsaženy jsou názory svádějící čtenáře na scestí — názory, které vyvrací sám překlad p. Peroutkův.

Pan Peroutka se zastavuje nad »velkým a bolestným problémem«, proč »M. Aurel hlásá odpuštění, shovívavost, lásku, sám skutečně odpouští nepřátelům, žije jako nejlepší křesťan, a při tom křesťany pronásleduje!« O výkladě p. Šustově p. P. prostě praví, že »nevysvětluje nic«, a hledí příčinu konfliktu antiky s křesťanstvím vystihnout ideologicky. »Nejpyšnější titul pohanství jest, že po tisíciletém boji dospělo k morálce, stejně vznešené jako má křesťanství, bez pomoci náboženství, bez pomoci nadpřirozené, bez zázraků, bez zjevení, poctivou logickou methodou«. Nebudu se zdržovat líčením, jak právě »poctivá« methoda logická snadno vykvetla v nejnepoctivější sofistiku, ani poukazovat na mysterie, které samy vyvracejí domněnku o pouhé logice jako vůdkyni pohanstva; uvedu slova samého M. Aurelia.

Čteme u něho: »Bůh vidí mysl každého člověka obnaženu, bez tělesné nádoby jeho, bez kůže a veškery nečistoty. Neboť on pouhým rozumem svým dotýká se pouhého rozumu lidského, jenž z něho v lidská těla vplynul a se vyronil.« (XII, 2.) V umění přírody vidí »zázračnost« (VIII, 112), a veškero jednání lidské bez božstva pokládá za marné, »neboť ani žádného lidského díla nevykonáš bez současného zření k věcem božským, ani naopak« (III, 13). Kdo takové a podobné výroky sám překládal a při tom mluví o morálce pohanské »bez pomoci náboženství, bez zázrakův« atd., je patrně veden zvláštními předsudky, zabraňujícími mu v jasném pohledu na věc jednoduchou.

Pronásledování křesťanů M. Aureliem nevyplynulo z ideologie a noetiky, nýbrž z příčin velmi praktických a prosaických. Jako později církev křesťanská osvědčovala lásku k bližnímu upalováním kacířů, zrovna tak i jemnocitný císař osvědčoval svou humanitu a snášelivost deportacemi a popravami křesťanů, on, jehož denník je klasickým zrcadlem Havlíčkova

cara, který »by nemohl chudinka zabít ani kuře«. Ušlechtilost filosofujícího císaře i ušlechtilost nástupců syna člověka vykonala mnoho krásného a příkladného, ale v mnohém ohledu zůstala u obojích v ústech a na papíře. Takový už je svět (říkal to mimo jiné i Epiktet), že se snáze o ctnostech mluví a píše nežli bezúhonně žije. Ani Marek Aurel, mající ústa plná sebepoznání, ani církev plná zpovědí a pokání neunikli výroku Ježíšovu o lidech, kteří nevidí trámu ve vlastním oku.

Zbývá vysvětlit, proč z těchto dvou směrů ve sporu jeden padl a druhý zvítězil. Také zde výklad je mnohem prostší, než míní překladatel. Prosté srovnání obdobných projevů to dosvědčí.

Na příklad nauka n e o d p í r a t i z l u. M. Aurel si ji formuluje takto: »Zarazíš-li se nad nestoudným chováním některého člověka, taž se sebe sám: Je-li možno, aby v světě nebylo nestoudných lidí? Není to možno! Nežádej tedy nemožných věcí. Neboť i tento jest jedním z oněch nestoudných, kteří jsou ve světě nutni. Užitečno jest také si připomenouti, kterou dobrou vlastnost dala příroda člověku proti těmto chybám. Vůči neomalenému člověku dala zajisté, jako protilék, vlídnost, proti jinému jinou některou schopnost. Vůbec pak můžeš poučiti zbloudilého« (IX, 42): »Bohové, ač jsou nesmrtelni, nehorší se nad tím, že po celou věčnost bude jim snášeti takové množství lidí špatných, naopak oni starají se o ně vším způsobem. A ty, jenž jsi téměř již na konci života svého a sám jsi jeden ze špatných, zoufáš?« (VII, 70). Analogické místo v evangeliu (Mat. V) zní: »Milujte nepřátely své, dobrořečte těm, kteří vás proklínají, dobře čiňte nenávidícím vás a modlete se za ty, kteří vás utiskují a vám se protiví, abyste byli synové otce svého, který jest v nebesích, slunci velí vycházet nad dobré i zlé, a déšť dává na spravedlivé a nespravedlivé… Buďte tedy dokonalí, jako i otec váš v nebesích dokonalý jest.«

Božstvo a jeho péči o lidstvo tedy předpokládají oba; ale liší se s m ě r e m a d u c h e m morálky. Morálka M. Aureliova jest egoistická, on se zabývá stále jen sebou a pro sebe, a je to morálka ustrnulosti (»všechno pořád je totéž«, IX, 14) a lhostejnosti; morálka Ježíšova je altruistická, úsilovně pokroková na podkladě individualistickém (podobenství o hřivnách a j.), o němž se M. Aureliovi ani nezdálo, a je plna horoucího zájmu, uskutečnit »království boží«. Přes individualism svůj pak má i dosah sociální: nevyslovuje týmž dechem opovržení slova »ničema, nevěstka a lupič« jako M. Aurel, nestotožňuje opovržené z a m ě s t n á n í se špatným c h a r a k t e r e m jako stoický císař, podrobený kastovním i pohlavním předsudkům staré doby, ale věští: »Publikáni a nevěstky předejdou vás do království božího.« Marek Aurel je velice blízek onomu farizeovi z evangelia, který pozdvihuje oči k nebi a děkuje bohu za to, že koná dobrodiní a že není jako evangelický publikán — i on si libuje v tom, že není jako ti urputní křesťané (XI, 3), kteří prý umírají z n e r o z u m u, kdežto stoik umře z p ř e s v ě d č e n í… On, pessimista, pyšný je na svou »filosofii« (II, 17), podobně jako optimista Panglos u Voltaira, který dle hlubokých slov Mickiewiczových v duchu 18. století (a, dodejme, i v duchu antické rhetoriky), dovede si všecko vynamyslit, lépe řečeno vymluvit a rozmluvit. A když o tom napsal několik nápadů, syllogismů nebo citátů, je zas na chvíli spokojen. Je to zkrátka moudrost hovorného starce, unaveného, s nepevným zdravím, vyprahlým citem, ale ovšem s formou slov a vystupování, v dlouhé práci generací vybroušenou, s náladou shovívavou a citlivostí otupenou;[1]) kdežto v mladém křesťanství, neuhlazeném, naivním a vznětlivém, bouří dech vzpoury proti utkvělým ideám a předsudkům, úsilí po obrození a lásce, obětavost a sebevědomí tvůrčí. A tak, když Marek Aurel i Ježíš vedou nás někdy v stejný kraj duše, je v tom přece veliký rozdíl: obloha M. Aureliova je zatažena listopadovým šerem, Ježíšova svítí májovým blankytem. Je třeba ještě obšírněji vykládat, že pohanství padlo a křesťanství zvítězilo prostě b i o l o g i c k y — proto, že mladý svět vždy přežije a odklidí starý? Ale ovšem vždy budou, kdo jednoduchý fakt budou vykládat zdánlivě učenými, v pravdě však nejkrkolomnějšími domysly, místo aby se chopili příčin samozřejmých.

Tak, dejme tomu, dobrovolná smrt u stoika je ú s t u p e m někoho, kdo zde již nemá čeho dělat (V, 29, VIII, 47), kdežto křesťan, sebevraždu vůbec zavrhující, jde na smrt, dávaje život svůj v obět za život jiných, obrácen k budoucnosti a dávaje p ř í k l a d v y t r v a l o s t i.

Proto ze zápisků Marka Aurelia nevzešlo nic, než ojedinělá útěcha umdlených, ochablých duchů, kdežto ze slov Ježíšových, třeba že se nám dostala kuse a zkresleně, ještě za naší paměti vybujely kypící silou světy tak svérázné a životodárné, jako nauka Nietzscheova a Tolstého. Ovšem, že tento se drží víc Krista, neodpírajícího zlu, onen zase Krista, beroucího karabáč na dryáčníky; tento se pokládá za autentického tlumočníka křesťanství, onen za jeho úhlavního odpůrce, a mínění ta vsuggerovali i svým stoupencům. Ale přijde doba, kdy psychologové budou na rozpacích, který z nich obou byl robustnější, vášnivější a nesnášelivější — zda hlasatel oddané pokory, sám vzdorující še-

[1]) Případně nazval tyto zápisky p. Karásek knihou prostřednosti: ovšem zas dílo Petroniovo bych tak vysoko nad ně nestavěl.

dinám, či hlasatel bezohledné tvrdosti, kleslý pod tíhou fysické slabosti — kdy literární historikové budou postaveni před otázku, kde je víc evangelického ducha, zdali ve Zpovědi, či v Zarathustrovi, a kdy nebude nejmenší pochyby o tom, že oba vyrostli ze Schopenhauera i z bible. Ani závěry, k nimž po mnohém bloudění dospěli, nejsou od sebe tak daleko, jak by se zdálo. Nietzscheovy »tři proměny« končí dítětem, a Tolstoj na konec místo Vojny a míru píše knihy pro děti.

Jedna z nich právě vyšla v českém překladě: »Učení Kristovo«, zpracované pro děti. Knížka ta svědčí, že Tolstoj ve své pedagogické horlivosti pomalu přestává si býti vědom hranic přípustných. Podává Nový Zákon v úpravě školácké, jako katechism, rozdílný od církevního jen tu a tam smyslem výkladu, přesně se držícího vlastních názorů autorových. Do látky zahrnuje i pojmy dětem nevhodné a nesrozumitelné (na př. kap. 22: »V čem tkví pokušení ženské? Proč se nesluší měnit žen? V čem záleží zlé, rozvede-li se člověk (!) se ženou?« atd.). A tak se beze vší pochyby ocitl na scestí.

*

Ještě slovo o p. Peroutkově překladě M. Aurelia. Kritiky se mu dosud nedostalo, ač by jí zasluhoval. Hlavní předností jeho je snaha o samostatný výraz v duchu originálu. Ačkoli tím překlad jeho se stává méně doslovným, nežli starý Šírův, a někdy také nedosti přiléhavým v myšlence, je to práce velmi zajímavá. Dikce kolísá někdy mezi archaismy a modernismy, ale v celku dobře vyhovuje.[2]) Menší měrou to platí o úvodě k překladu. Zde až zaráží chabost a nejistota koncepce a stilová krátkodechost, přiklánějící se k současným vzorům, a to ne právě k nejlepším. Vlivu předností slohu antického není vůbec viděti, ač u tak nadšeného zastánce antiky bychom to čekali.[3])

E. Chalupný.

LITERATURA

Z nové české prósy.

I. **Josef Laichter,** Na přechodu. Román. Nákl. Jana Laichtera na Král. Vinohradech 1908. Str. 533.

Když před šestnácti roky předstoupil pan Jindřich Vodák poprvé před málo svůdnou úlohu do široka analysovati románovou prósu tehdejšího debutanta Josefa Laichtera, počal svůj referát o »Sychrově éře« slovy skoro klassickými ve své věštebné jistotě a správnosti odhadů: »Nejdelší romány psal u nás dosud p. Vácsl. Vlček; od »Sychrovy éry« má společníka, snad i nástupce svých literárních snah: pana Dra. Laichtera.« Zřídka podařila se kritikovi, slídícímu po blízkých i vzdálených obdobách, analogie případnější: Knihám »Sychrova éra«, »Za pravdou«, »Na přechodu« patří v literatuře místo hned vedle »Věnce vavřínového« a »Zlata v ohni«. Již první překvapující znak, který upoutal před léty pozornost kritikovu a jenž i mužné dílo páně Laichterovo, »Na přechodu« činí v letošní produkci románové zjevem naprosto ojedinělým, nepoměrný rozsah románu, objímajícího praskrovnou látku epickou, již tento znak neupomíná marně na mnohoslovného idealistu blahé paměti. Stručnost románového díla, jež jest nutností vždy tam, kde nejedná se o širokou skladbu, zavírající širou oblast společenského dění, schází naprosto autorům podceňujícím komposiční logiku a konstruktivní zákonnost slovesného umění: p. V. Vlček, pan J. Laichter budou ji jistě podceňovati; zdá se jim čímsi podružným; zanedbají ji rádi pro své domněle vyšší cíle; obětují ji s dojemným idealismem své tendenci.

Román »Na přechodu«, který ve dvou, nezcela jasně oddělených knihách líčí duševní seznámení, nadsmyslnou a hloubavou lásku a těžké rozhodnutí pro manželský stav dvou prkenných theoretiků mravní obrody, jest složen, ba slátán hůře, než i před dvaceti, třiceti léty bylo běžno. Místo plynulého epického děje, vyvíjejícího se organicky ze srážky dvou individuelních charakterů s vyšším světovým zákonem, podává korrespondenci, denníkové útržky, vložky autobiografické, všecky ty dávno proskribované oslí můstky špatných romanopisců a novellistických začátečníků. Jsou to prostředky tak pohodlné: nasyceny jsouce přímou charakteristikou jednajících osob, jejich intencí, jejich mravních názorů, zbavují autora fatální úlohy charakterisovati je nepřímo v toku dějovém, v projevech vůle, ve hře vášní a citů. Ušetřují spisovateli roli psychologa, aby ji mohl zaměniti úlohou tendenčního exhortátora. Pan Laichter nedává dvěma postavám, na něž shrnul celou dějovou tíhu svého románu — ostatek jsou jen drobné postavičky genrové neb arabeskové —

2) Nejslaběji přeložen je titul: »Myšlenky císaře M. A.« Není věrný ani případný. Měl znít zápisky nebo samomluvy. »Myšlenkami M. A.« nelze jich zvát už proto, že obsahují i myšlenky cizí, citované. Také slovo »císař« v nadpise je zbytečné. Za knihu mluví obsah, ať pisatel byl císařem či nádeníkem.

3) Co do úpravy: křiklavá červená barva desek na knihu tak ponurou je protismyslna.

vůbec se rozvíjeti; od počátku jsou hotovy a jemu nezbývá než přivěšovati na ně exkurse ethické, národně filosofické, sociálně reformní. Kniha takto založená není arciť románem, neboť nezobrazuje epickým způsobem ani konfliktu dvojí vůle individuelní navzájem, ani srážky osobního chtění s obecným mravním řádem. Jest to nekonečná disputace; scholastické hádání pravdy a lži o realistické zboží; nekonečné řečnické cvičení dvou humanitních krasořečníků.

Ale ani samy látky, takto nedovedně a vadně disponované a využitkované, nezmocnil se autor cestou uměleckou. Realismus literární znamená mu prosté okreslování skutečnosti, suchou a statickou práci dle modelů, bez zhušťující stilisace, bez umění zkratky a bez perspektivy. Nic neprošlo mediem přetvářející a dokreslující osobnosti, nic neobrodilo se ve varu tvůrčího chtění. Všude je zřejmo, že autor podává vybledlé a vysušené kopie; předlohy samy prosvítají místy, zvláštnosti modelů upoutávají leckde pozornost více než samostatná logika výtvorů autorových. Trochu svěžejší partie o Slávině pobytu v Brasilii prozrazují původ ze zápisníků; opravdu zdařilá, třebaže docela chybně do celku vkomponovaná vložka o mládí Bohušově, která jest spíše psychologickou studií než partií románovou, jeví svůj vznik z autobiografických poznámek; nudnou svou povznešeností naprosto protivná novella Bohušova »Rozešel se se světem«, která má obsahovati vlastní klíč k pochopení zázračné obrody mravní, není povídka komponovaná pro reka románu a podle něho, nýbrž prostě povídka autorova. Jen u nejprůměrnějších diletantů literárních setkáváme se s tak naivním způsobem tvoření; psát znamená jim vypovědět a vyzradit na sebe od začátku až do konce ve všech podrobnostech a se všemi osobními nicotnostmi všecko, co zažili, co vytrpěli, co vědí. Tato povídavá upřímnost není opravdu literární ctností. V životě občanském, pokud jest řízen ideálem jakési delikatessy a gracie, kompromituje prostě. Pan Josef Laichter, ačkoliv napsal několik tisíc románových stran, nepřesvědčil nás posud o vnitřní nutnosti tvůrčí; neznáme podnes od něho řádky, která by svědčila o jeho fabulaci. Víme za to, že prožil maloměstskou veřejnou pohoršlivou affairu (»Sychrova éra«); máme doklady, že sledoval s účastí pokrokové hnutí a process »Omladiny« (»Za pravdou«); dozvídáme se konečně dlouhý příběh jeho lásky a manželství (»Na přechodu«). Nevím, kdo dal panu Laichterovi právo, prozrazovat takto nezahaleně vlastní intimity. Literární umění rozhodně nikoliv; pan Laichter není umělcem, nechce být umělcem.

Pan Václav Vlček, předchůdce páně Laichterův, nebyl jím též, nechtěl jím rovněž býti. Jeho posledním cílem bylo probouzení národního vědomí, vlastenecké burcování chladných srdcí, propaganda českého nadšení. Lidé se u něho setkávali, aby důkladně a všestranně pohovořili o všech těch důležitých otázkách; milovali a ženili se, aby cílům těm účinněji mohli sloužiti; umírali v jejich službě. Pan Josef Laichter zaměnil pouze jméno a heslo. Jeho nesnášelivý idealism, původu spíše vyčteného — román »Na přechodu« podává po svém naivním způsobě výběr nejlepších knih moderních české realistické observance — než životního, jeho racionalistický vztah ku všem otázkám, jeho lehce maskovaná tartufferie, jeho bezpohlavní erotika bezkrevná a studeně sentimentální jsou z rodu Vlčkova. Heslo zní dnes ovšem: p r o b u z e n í m r a v n í h o s m y s l u, e t h i c k á o b r o d a, s t v o ř e n í n o v é h o č l o v ě k a.

V původním svém bolestně vážném a krvavě přísném smyslu měla ta hesla — ne, nebyla to hesla, nýbrž spíše nejopravdovější skutečnost — také umělecky výrazný a plný zvuk. Pro psychology, jakými byli Dostojevskij i Ibsen, pro ethiky rodu Björnsonova a Tolstého byl problém ethického vytvoření nového člověka podnětem bytostného přemítání o těžkých rozporech v duši rozlomeného jednotlivce i ve svědomí přechodné a rozpoltěné doby. Nesl s sebou úzkostlivě pečlivý rozbor složitého komplexu veškerých mravních vztahů. Byl neúprosnou kritikou všech latentních sil sociálních, příčících se živelně porušení rovnováhy mravním tím převratem. Dul jím do románového děje silný a prudký horský vichr, jenž uváděl v pohyb všecku dynamiku románovou. Ale pak stalo se i s tímto problémem to, co v nejvíce jasnovidném díle ethického vyznavače Ibsena stalo se dle slov Rellingových s malou Hedvikou Ekdalovou: p o t ř e c h č t v r t í c h r o k u n e b y l a n i č í m v í c e n e ž d e k l a m a č n í m t h e m a t e m.

Právě k tomu konci dospěla otázka pro probuzení mravního smyslu u nás knihou páně Laichterovou. Zdaž jest ethická obroda něčím více než deklamačním thematem tam, kde převedena na vzájemný vztah mladého muže a mladé ženy, znamená bezpohlavní popření smyslového, citového a vášnivého prvku v lásce ve prospěch pouhé pedantické výměny názorů, diskussního boje o zásady a myšlenky. Tam, kde z erotické oblasti úplně se vyškrtává vše nevypočítatelné, podvědomé, instinktivní, k vůli jakési professorské přehlednosti, úzkoprsé systematičnosti? Tam, kde konečná chvíle vytouženého spojení dvou bytostí, které dlouho se hledaly za mořem, znesvěcena jest jalovým žvastem o víře v pokrok a o důvěře ve vyšší řízení? Tam, kde místo oné posvátné pokory, kterou před divadlem vesmíru s utajeným dechem procifují milenci zázračně šťastní, tlačí se na povrch jakás pokrytecká a domýšlivá po-

vznešenost samolibých umravněnců nad lidstvem posud kolotajícím v neuvědomělé, mravní lhostejnosti? Tam, kde vydává se za ctnost naprostá hluchota pro důvěrnou řeč malých věcí, drobných přírodních jevů, které tak živě hovořívají právě k srdcím milujících?

V pojetí páně Laichterově jest mravní obroda principem nikoliv tvůrčím a znásobujícím život, nýbrž prvkem ochuzujícím a umrtvujícím. Není ani realitou; jest prostou frásí, jakou byly fráse vlastenecké u p. Vácslava Vlčka. Pan Josef Laichter domnívá se omylem, že vystavuje positivní ideál. V tom se však mýlí. Jeho román »Na přechodu« jest bezděčnou karikaturou opravdové obrody mravní.

Arne Novák.

*

Josef Uher, mladistvý literát moravský, zemřel minulý týden: život plný marných nadějí, hmotného trudu a postupného zdravotního rozvratu udolal jej dříve, než mohl zužitkovati svůj rázovitý a zajímavý talent. Josef Uher byl z rodu bosáků, jejichž Musa jest potulná a hladovějící, a kteří nenalézají uměleckých popudů v pravidelném chodu běžného života; byl bratr Šolcův, Hilleův, Gorkého. Kreslil většinou lidi svého druhu, bytosti rozlomené a štvané osudem s místa na místo, filosofující a trpící tuláky, jejichž bratry jsou oblaky a sestrami plynoucí vlny řek. Hleděl hluboko do jejich rozvrácených srdcí a zachycoval správně a bezprostředně příčiny jejich rozporu se skutečností a se společností. Náladově vystihoval jejich nostalgii a s naivní výmluvností reprodukoval jejich reflexe o životě. V jeho díle, vykazujícím dva svazečky drobných prós, »K a p i t o l y o l i d e c h k o č o v n ý c h« a »M á c e s t a«, bylo více psychologického materiálu, než opravdového hotového umění. Byly to spíše skizzy než povídky a pouhou skizzou uhlem, drsnou a jímavou, byl i lidský a literární zjev Uhrův sám.

UMĚNÍ

HUDBA.

Z koncertního ruchu pražského.

(Naše komorní hudba. — Večer písní. — Česká sborová hudba ze XVI. a XVII. stol.)

Pravidelný pořad koncertů »Českého spolku pro komorní hudbu« byl letos rozmnožen jen o čtyři večery mimořádné, a jakého již jimi dostalo se programu rozšíření a obohacení! Kdežto v pravidelných večerech převládá smyčcové kvarteto s občasnou komposicí instrumentální jiného obsazení, věnovány jsou programy mimořádných koncertů specielnějším, málo u nás pěstovaným oborům. Hned první večer poskytnul nám řídkou a vzácnou produkci na varhany, v jejímž programu vedle lvího podílu, který připadl nedostižnému umělci tohoto královského nástroje, našli místo i Liszt. Francouzi: César Franck a Saint-Saëns — z nich hloubkou myšlenkovou rozhodně výše stojí Franck, duševní otec moderní francouzské hudby — a Američan Middelschulte, v jehož »Passavaglii« komposiční technika vynucuje si neobyčejný obdiv. Stejně vítaný jako tento koncert varhanový, v němž Alfred Sittard ve všech skladbách mistrovsky ovládl svůj nástroj, byl nám i následující večer sonaty pro housle a klavír. I zde setkali jsme se v programu s Tomášským kantorem, praotcem veškeré moderní hudby, v sonatě z E-dur, stavěné obdivuhodně uměle z themat křišťálového jasu a citové hloubky, a s Césarem Franckem, v jehož sonatě z A-dur kříží se originální, ryze francouzské cítění a vyjadřování s vlivy hudby německé, z nichž zvlášť tu vystupuje Robert Schumann.

Vedle obou těchto komposic zazářila Beethovenova sonata z G-dur (op. 96) slunnou svojí náladou, vším půvabem svojí plynné melodiky i rytmiky. Oba umělci výkonní — E. Sauret (housle) a A. de Greef (klavír) — dovedli vystihnout plně styl každého z provedených skladatelů a vytěžiti z jich sonat všechny jich intimní krásy hudební. — V pátém řádném koncertě komorního spolku představilo se po prvé v těchto koncertech »Ondříčkovo kvarteto« zvolivši si Beethovena, Dvořáka a Brahmse pro svůj program. Postavení každého nového kvartetního sdružení u nás, kde jsme zvyklí měřiti výkony dokonalostí výkonů »Českého kvarteta«, je velmi nesnadné. Není pochyby, že kvality jednotlivých sil Ondříčkova sdružení jsou dobré, ale v souladu a souhře celku mnoho ještě se mu nedostává, až příliš často nápadně a na újmu celku jednotlivé nástroje tu vystupují. Mnoho proto ještě pilování a hlazení v souhře tu třeba! »České kvarteto« provedlo v posledních večerech v nedostižně dokonalé reprodukci Sgambattiho kvartett z Cis-mol, dílo jižního temperamentu v melodice a rytmice a severní seriosnosti v komposici, a jako novinky klavírní trio (op. 22), smyčcový kvartett (op. 19), klavírní kvartett od S. J. Tanějeva. Musikální hodnotou svou zcela právem kvalifikují tato díla Tanějeva jako vyvrcholitele komorní tvorby ruské. Jen tam, kde v nich klavír vystupuje do popředí, upadají jeho díla do jakéhosi salonního tónu, který právě ru-

ským komponistům je tak nebezpečný. Skladatel sám ukázal svojí hrou klavírní, že je i výkonným umělcem vynikajícím. Program předposledního koncertu komorního doplněn byl řadou písní zpívaných panem B. Plaškem, barytonistou drážďanské opery. Hlas vynikajícího tohoto pěvce, jehož Holanďan žije v nejlepší naší upomínce, je pro písňovou lyriku příliš massivní a dramaticky lapidární a ne dost modulovatelný. Přes to i na koncertním podiu jeho umělecká intelligence a jeho smysl pro plastický přednes hudební frase i zpívaného slova plně vynikl. —

Dříve ještě než vystoupil s činností »Spolek pro pěstování písně«, ukázala »Umělecká Beseda« předposledním svým koncertním večerem, jak má program písňového koncertu vypadat. Sestavit program stylový a umělecky vkusný jest také uměním, a to uměním tím vzácnějším, čím řídčeji se s ním i u pěvců, jinak vynikajících, setkáváme. Víme ze zkušenosti, že i tací pěvci jako Destinnová — viz na př. její program v letošním koncertě na výstavě — Burian a nebožtík Bertram, s programem vyhovujícím těmto požadavkům nedovedli vystoupit. Pí. Musilová, kterou »Uměl. Beseda« pro svůj večer písní získala, ukázala nejen sestavením programu, nýbrž i přednesem, v němž citový obsah i měnící se nálady písní se zrcadlily, že je jednou z nepatrného počtu našich vyvolených. Program její obsahoval vždy po čtyřech písních od Petra Cornelia, Rob. Franze, Borodina a čtyři čísla z nedávno publikovaných Novákových »Nočních nálad«, o nichž bude v této rubrice ještě promluveno.

V jistém směru novinkovým večerem byl i historický koncert pořádaný »Uměleckou Besedou« za účinkování pěveckého spol. »Škroup«. Řada starých skladeb vypsaných z kancionálů a převedených do moderní notace Richardem Veselým, jenž studiem staré vokální hudby v Čechách od let se zabývá, po dlouhých letech, ano snad mnohá z nich po staletích našla teprv zas zpěváky a posluchače. Spolek »Škroup« již před 4 a 3 roky s plným zdarem učinil pokus s historickými koncerty. Tenkrát předvedl chronologicky celý vývoj sborového skládání od prvních počátků, které se dají stopovati ve století XIII. až do stol. XVII., pak v druhém koncertě podal nejvýznačnější ukázky z doby největšího rozkvětu vokální polyfonie. Letošní program věnován byl cele domácí tvorbě české. Skladby zpívané ukazují rozkvět vokální komposice české i sborového zpěvu bratrstev literáckých v XVI. a XVII. stol. Mnohé ze sborů, »Škroupem« tentokrát zpívaných, ukazují obratnou ruku ve vedení hlasů a ve využívání jich zvukového rázu, jakož i vlivy lidové písně v melodice. Platí to zvláště o sborech Trojana-Turnovského. »Škroup« řízený sbormistrem p. Klierem zpíval celý obsáhlý program s úplným zdarem a dal koncertem svým i větším spolkům dobrý příklad, jak měly by pracovat i pro seznání naší hudební minulosti, která nebyla méně slavná naší minulosti politické. Skladby vesměs nábožného rázu našly proti všemu očekávání porozumění u obecenstva, přes to, že nejen textem svým, ale i konečně i jeho zhudebněním cítění širších vrstev a hudebnímu vyjadřování dneška přec jen ohromně jsou vzdáleny. Zvlášť hlučného ohlasu došel šestihlasý smíšený sbor z Táborského kancionálu ze XVII. stol., hudbou svojí velmi působivý a česky — časový závěrečnými verši, v nichž předkové naši v těžkých dobách volali:

»Zbav nás...
moru, hladu, různic, boje,
hromobití, bouře, lsti a rozbroje.«

— lh —

*

»**Eva**«, opera o 3 dějstvích od J. B. Foerstra, vyšla právě v klavírním výtahu se zpěvy nákladem »Umělecké Besedy«. Od vydání Smetanovy »Čertovy stěny« je to po několika letech poprvé zas obsáhlejší hudební publikace, kterou »Umělecká beseda« českému světu předkládá. Vydání toto je skutek tím záslužnější, že »Eva« je jedním z našich nejcennějších děl dramatických a že našimi hudebními nakladateli byla by jistě i příště zůstala nepovšimnuta, jak v novější dramatické produkci české skoro všechna. K ocenění »Evy« samotné u příležitosti vydání klavírního výtahu se »Přehled« ještě vrátí. Dnes, v době vánoční, kdy se jako dary hledají i hudební publikace, chceme na vkusně vypravený klavírní výtah této umělecky velmi cenné opery naší českou hudební inteligenci zatím jen upozornit. —

*

»**Hudební revue**«, vydávaná »Uměleckou Besedou« ukončila právě svůj první ročník. Obsah těchto prvních desíti sešitův, které před námi leží, dokazuje, že má české hudební umění a český hudební život v listě tomto konečně orgán, po němž po desítiletí se u nás toužilo: orgán, sloužící výhradně jen zájmům hudby a hudebníků českých, orgán všestranně neodvislý, v němž rozhodují přesvědčení a pravda, ne zájmy osob a koterií. Máme dnes konečně v »Hud. revui« orgán, v němž věcná hlediska neodvislé redakce a nikoli obchodní zájmy nakladatele udávají tón. Je tedy již samou existencí »Hud. revue« splněna jedna z podmínek ozdravění hudebních poměrů našich. Z volby článků, v nichž spočívá hlavní váha listu, jest vidno, jak »Hud. revue« s úspěchem snaží se jíti ruku v ruce s naším hudebním životem, který celý se v jejích stránkách odráží. Pochopení a ocenění větších a významnějších če-

ských děl slouží hudební a estetické jich rozbory, které »Hud. revue« v článcích svých podává. V tom ohledu přinesl první ročník rozbor Sukova »Asraela«, Novákovy básně »Toman a lesní panna« a nejnověji Ostrčilovy opery »Kunálovy oči«. Stejně hledí »H. r.« býti prostředníkem i mezi cizími novinkami a českými hudebními kruhy. Obsah prvního ročníku svědčí o tom, že všechny časové události ve světě hudebním domácím i cizím nacházejí na stránkách »Hud. revue« ohlasu. Tak vzpomenuto v prvním ročníku zvláštními články mnohých jubileí českých i umělecky závažných událostí cizích, jakými byla letošní představení v Bayreuthě, Brahmsova výstava ve Vídni a jiné. Umělecké proudy a události v cizině vyplňují rubriky kritik a zahraničních obzorů. Souběžně s obsahem sešitů jsou i obrazové přílohy, které přinášejí v I. roč. cenné a často vzácné snímky rukopisů, mnohé portréty a jiné dokumenty hudební přítomnosti i minulosti. Tyto obrazové přílohy jsou v hudebním listě u nás novinkou. »Hud. revue«, která již prvním ročníkem rázem postavila se v řadu důležitých našich uměleckých publikací, měla by dojíti pozornosti veškeré inteligence české.

*

ČINOHRA.

Urania.

Žáci dramatické školy paní L. Danzerové sehráli dne 9. t. m. ve prospěch pomníku Hany Kvapilové dvojici aktovek: drama Práva duše od Giuseppe Giacosy a Rozmar Alfreda de Musset. Představení dilettantů — ale tak slibných, že celkový dojem jejich hry stoupá již dnes nad obvyklý normál professionelních herců našich velkých divadel. Od provozování Shakespearovy Komedie plné omylu na Národním divadle neměl jsem tak radostného, osvěžujícího pocitu ze hry, neprožil jsem tak mocného okouzlení hereckou interpretací, jako onoho večera na malém jevišti předměstské scény. Jen několik slov o kusech samých. První z nich, dílo předloni zemřelého Giacosy, je psychologickou drobnokresbou mravního konfliktu mezi mužem a ženou: jemná ženská duše, jíž Ibsenova Nora Helmerová a Ellida Wangelová jsou sestrami, je vypuzena z domova drsnou, nechápavou láskou svého manžela. Tento vnitřní process vložil italský dramatik velmi dovedně do několika málo výstupů a vytvořil situace vskutku jímavé. Rozmar napsala táž ruka, jíž děkujeme za Rollu, ale ještě více za Noci. Ten fakt dostačí již, abychom od divadla Mussetova se nadáli mocného poetického čaru. Nezklamete se. Jeho rozmar je stkán z vláken tak jemných, jako by Shakespearovi elfové měli na nich prováděti své reje. Je to ztělesněný úsměv a pravé slze dvou mladých srdcí; on je sice ve fraku a ona v krajkové toaletě, než věřte, že pod jeho tuhou náprsenkou a jejím fichu vře stejná poesie lásky jako v duších Romea a Julie, lásky snad trochu schlazené starší, raffinovanou kulturou, ale podobně všemocné a půvabné. Jak je nám tato komedie napsaná před 60 lety blízka! Dutý pathos tragedií V. Huga a romaneskní aparát dramat staršího Dumasa připadají vám, srovnány s Mussetem, tak vzdálené, tak zastaralé, jako by byly o pár staletí starší. Kdy splatí naše divadla Mussetovi dluh?

Zřídka kdy naskytne se referentovi příležitost, aby rozdával superlativy tak radostně jako lze mi tentokrát učiniti. Jde tu předem o dvě dámy: sl. Dočkalovou a Krylovou (pseudonym). První z nich viděl jsem hrát před několika měsíci v dilettantském ensemblu hosťujícím ve »Variété«: pokrok, který slečna učinila od té doby, je překvapující. Pokrok vnější i vnitřní. Technicky mělo snad leccos trochu neboráznosti, ale podotýkám s důrazem, že proto při začátečníku neshledávám přílišné chyby. Hlavní věcí je, kterak interpretka dovedla individualisovat své role, kterak členila věty, kterak se snažila vniknout vskutku v jádro své role. To vše provedla sl. Dočkalová tak, že nelze si pro dnes přáti více. Sl. Krylová, jež hrála Matyldu de Chavigny v Rozmaru, přináší na jeviště zvláštní hotovost a distinkci, jemně propracovaný způsob hry a velmi pronikavé pochopení pro vnitřní rhytmus lidského srdce. Pan Laciński je rodem Polák či Rus a naše mateřština činí mu podnes značné potíže; chce-li se objeviti na našem velkém jevišti, nezbude mu než věnovati mnoho píle a času technice řeči. Ale přes tyto nedostatky lze již dnes rozpoznati v něm nadějnou hereckou sílu. Líbil se mi předem v úloze pana de Chavigny: tolik opravdového gentlemanství, tolik mužného žáru utajeného korrektními způsoby aristokrata, tolik vrozeného mužského svůdnictví vidíme zřídka na našich scénách. Posléze i pan Kuráž jako Murio v první aktovce hrál zcela slušně. Nesmí se zapomenouti na mladého režiséra tohoto roztomilého večera, p. V. V. Štecha, jenž řídil obě hry disciplinující rukou a uspořádáním projevil pěkný umělecký smysl . . . Představení dilettantů. Byly by správy našich velkých divadel tak liknavými, aby zanechaly v dilettantismu obě výše jmenované dámy? O. Theer.

*

Národní divadlo.

Nově nastudovaný **Othello.** (V překladu Sládkově, za režie Kvapilovy. Poprvé v neděli dne 13. prosince 1908).

Úspěch a účin tragedie o benátském Maurovi záleží na způsobu, jak se sehraje třetí akt a v něm prvý dialog mezi Othellem a Jagem.

To jest krystalisační bod a jeho osvětlení vrhá zář či temnotu na scény předchozí a následující. V nově nastudovaném a vypraveném »Othellovi« onen výjev, hraný pány Vojanem a Hurtem, značil vskutku vrchol, takže byl nám k porozumění básníka podán jediný správný klíč. Moment, kdy ve vojevůdci propuká žárlivost, či lépe: kdy si uvědomuje svou bázeň, zachycen byl prostě a jaksi mimochodem, a přece zdál se vyplývati z vnitřní nutnosti. Tragika výjevu toho, jenž stěží má sobě rovna, vyrůstá z všedního základu. Obyčejná floskule — »to je hezké« —, lehce nadhozená, roznítí vnitřní požár; další bezvýznamná konversace o tom, co si kdo myslí, co si smí myslit a co musí povědět, rozdmychuje plameny, a oba rozmlouvající úmyslně stlačují svá slova na úroveň zdvořilých frásí; mravní rozhořčení se strany jedné a známé intrikánské manýry se strany druhé působily by rušivě: bylo vůbec sympathické, že jsme v jambech zaslechli tak málo pathosu. Co se v oné scéně odehrává, je sice rozmluva dvou lidí: ale rozmluva, která rozvádí skryté myšlení jediného z nich. Co Jago mluví, je hlasitým ozvukem tlumeného hlasu, jímž mluví Othellovo nitro: Jagova slova jsou ztělesněním a oživením Othellova podvědomí. Jago nalézá označení pro to, co v Othellovi temně dřímalo; je skutečně, jak v kuse se praví, pouhou ozvěnou Othellových slov — a zmnohonásobenou resonancí Othellovy změtené a bezradné duše. S bezpříkladným bystrozrakem vmýšlí se Jago do myšlení svého jenerála a označuje hlasitě, pro co tento nemá označení: Jago to je, jenž prvý upozorní na Cassia, Jago, jenž pronese soud o letoře Benátčanek a osudné slovo »střezte se žárlivosti«. Až dotud Othello neměl jasnoty, věděl jen: přestanu-li milovati, počne pro mne znovu chaos — teď slyší diagnosu svého temného, neuvědoměného stavu: žárlivost! S železnou nutností, ale, opakuji, v lehké rozmluvě, rozvíjí se před námi Othellovo myšlení se svými neblahými dohady a associacemi. O Othella běží. Jago jest pouhým nástrojem: myslete si Jaga s vypoulenýma očima a s ďábelskou grimassou — a je veta po Shakespeareově nejmistrnějším pokusu, scénicky znázorniti proces, jenž se odehrává v člověku.

Tvrdívá se ovšem, že Othello je člověk příliš vznešený a silný a že u něho není dána disposice k žárlivosti, už proto ne, že je lehkověrný a že spoléhá v dobrotu svých bližních. Kdyby toto mínění bylo správné, měli bychom sice znamenité drama intrikánské, ale karakter vůdčí postavy rozpadal by se ve dvé. Není zde příležitost pouštěti se do podrobného výkladu textu a do rozboru Othellovy povahy, konstatuji jenom s radostí, že představení na Národním divadle poskytuje oporu pro výklad Othella jakožto člověka v sobě samotném nezakotveného, rozvráceného a vydaného zlým proudům spodním; důmyslným způsobem totiž podbarvil pan Vojan svého hrdinu těžkými tóny osudovými, nikoli ovšem v prvém jednání, kde hrál vojevůdce odrážejícího útoky a musícího ještě bojovati o své štěstí, za to však ve scéně druhého aktu, kde po bouřlivé plavbě vítá svoji krásnou bojovnici. Tak šťastna je má duše, že temná budoucnost jí nebude moci poskytnouti stejného blaha — tak asi stojí v textu: pan Vojan však vložil do svých pozdravných slov akcenty bolestné rozkoše, jako by Othello chtěl naznačiti, že po vysokém vypětí touhy a po jejím vyplnění číhá někde v skrytu závistná zloba, jako by chtěl zároveň se odškodniti jásavým výkřikem za strasti nastávající — i za muka přestálá. To nebylo všední shledání mocného pána s mladou milovanou ženou, to nebyl triumf nad konečně uloupeným štěstím: byl to křečovitý výbuch radosti, jež nemá daleko k slzám, a vnucovaly se otázky po věcech, přes něž básník přechází mlčením: Kolik černých myšlenek as zahnízdilo se v duši tmavého jenerála, zatím co byl vzdálen své manželky! jakými obrazy strašila ho nejistá budoucnost při jeho plavbě na Kypros!

Proto nepřichází v p. Vojanově hře tragika třetího aktu zvenčí a na objednanou, ačkoli se dostavují její vnější znaky přesně a v určitém okamžiku za velké rozmluvy s Jagem. Tu je náhle tělo nehybné; jenom ustrašené oči hrají a dolní pysk. Nákaza, jež vyšla z řečí Jagových, zdá se, že pomalu zachvacuje Othellův organismus: střídavě odumírá tu ta, tu ona část těla, buď slova stěží se derou z úst či paže leží těžce na lenochu kamenného sedátka, a jenom občas vzmuží se otrávený člověk k jakýmsi nepřirozeně hlasitým skřekům, zmítá sebou, vrhá se na osočovatele s pružností dravce, což vše jest logickou a fysiologickou introdukcí k nejprudšímu výbuchu vzteku a k bezvládnému klesnutí v mdlobu. Následovala ještě bravurní scéna, kde tupí Desdemonu před vyslanci Benátek, celkem však, počínaje od procitání z mrákot, bylo pozorovati jakousi únavu, projevující se opakováním a sesilováním nuancí již před tím použitých.

Vedle tak vznešeného partnera neměl představitel Jaga úlohu snadnou. Pan Hurt hrál před časem typického Shakespeareova pletichaře v »Mnoho povyku« a je vůbec doma v roli intrikánů. Že nezaložil svého Jaga stejně jako svého Juana, pro to měl jistě důvody; že vědomě se uchýlil od běžného nazírání, tím projevil se umělcem, jenž nesklání se slepě před tradicí. Má, pokud pozoruju, většinu posuzovatelů proti sobě.

Jago — ztělesněné zlo; Jago a Franz Moor: Jago z opery: Pan Hurt z něho udělal průměrného hejska s nadprůměrně vyvinutým sklonem k šibalství a lotrovství, s pohrdlivými úsměšky,

s ubohou škodolibostí, ale z význačných rysů jeho postavy bylo cynické šprýmařství; ba, smím-li užiti silného výrazu, pan Hurt svého Jaga přiblížil typu Shakespearcovských clownů.

Text hry takové pojetí na mnohém místě připouští: uvádím šprýmy, jimiž Jago v druhém aktu týrá Desdemonu, nebo jeho eskamotérství, prováděné s pojmem »dobré jméno«: sezazenému Cassiovi dokazuje, že dobré jméno je majetkem bezcenným, aby po té před Othellem zablýskl se tirádou Cassiovi odposlouchanou, jíž autoři anglických anthologií neostýchají se uváděti za vážné a poetické místo o významu dobré pověsti. Na naší scéně bylo p. Hurtovo pojetí podporováno dvěma škrty režijními: scházely sceny Othellova skutečného šaška, a v poslední scéně, jež vůbec vykazovala odchylky od běžných vydání knižních (překladu p. Sládkova nemám po ruce), vynecháno bylo, nemýlím-li se, jediné místo, nepřipouštějící výkladu jiného než toho, že základem Jagovy povahy jest nesmiřitelný, destruktivní, demonický živel: totiž verš, jímž poraněný (a, dle originálu, spoutaný) zlosyn vyjadřuje svoje odhodlání, že už zůstane něm. Nejzvláštnějším však na podání p. Hurtově bylo, že hrál jakéhosi prostředníka mezi básníkem a publikem. Jagovy monology udávají pravidelně, co se teď bude dít a jak pravděpodobně ten či onen chytne se v nastrojené léčce. P. Hurt tyto plány říkal hlasem šibala, jenž spolu obrací se ad auditores. Do téže kategorie snad náleží také nápad, opříti se jednou o okřídleného lva, jenž tvoří rekvisit režie, ale k scenerii vlastní nenáleží: je to cos podobného, jako když Puck si sedá na souffleurovu budku.

Okřídlení dva lvové tvořili z leva i prava nehybné strážce benátské tragedie, nahrazujíce květinovou výzdobu, jíž jediný umělec-režisér Národního divadla zarámoval »Komedii plnou omylů«; vyjímali se velmi stilově, jen v Desdemonině ložnici působili nezvykle a trochu těžkopádně. Ale že nová výprava je spojena s jistými nebezpečenstvími nepřirozenosti se strany jedné, nejednotnosti se strany druhé, je při jejím rázu odvážlivého novotářství přirozeno. Nebezpečenstvím nejednotnosti míním okolnost, že jednotlivé obrazy byly koloristicky i skulpturálně sladěny vkusně a namnoze mistrovsky, ale že od jednoho k druhému byl přechod násilný. Mezi druhým a třetím aktem je ohlášena pausa a ta odděluje od sebe dva způsoby výpravy a režie. Prvé dva akty hrají se spěšným tempem, v pestrých kostymech, v měnící se scenerii, s rozkošnými kvapilovskými efekty. Třetím aktem nastupuje nový stil: psychologický; před jeho vážností couvají vzpomínky na pěkné špásy (hrůzno si představit: kdyby tak nad rozmlouvajícím Othellem a Jagem třepetala se rozpustilá korouhev! Beztoho i v předcházející rušné scéně příliš pozornosti na se obracela!). Ale vzpomínky jsou přece tu; a nelze si neuvědomit, že jsme se octli v jiných sférách: před chvílí vše bylo v pohybu, teď po dva dlouhé akty nejen že se nemění scéna a stil (totiž v naší úpravě: u Shakespearea je rozmanitost lokalit; a pestrost vnesena do děje již scénami s clownem), ale po dva dlouhé akty větříček se nepohne a na prospektu jsou malována massivní bílá oblaka: což by nás dozajista nerušilo, kdyby předcházející scény s vlajícím praporem nám nebyly rozproudily krev. Naturalistické stupňování iluse je velice na pováženou; přestupuje možnosti toho, co lze na scéně napodobiti; dráždí posluchače, jenž na chvíli měl dojem, že se nalézá v přírodě, k nevyplnitelným požadavkům: Myslete si, že by scéna chtěla působiti též na jiné smysly, než na zrak a na sluch — experimenty skutečně se dály —, že by na př. v poslední scéně »Afričanky« nebylo jen viděti strom, nýbrž také cítiti jeho omamnou vůni! — V detailech podávala p. Kvapilova režie svůdné pohledy na velkou dobu italské renaissance. A sama o sobě byla též scenerie třetího a čtvrtého jednání rozkošně volena a vhodně k tomu, aby se tam odehrávalo drama žárlivosti.

Pardon: ví přec každý žák, že »Othello« není dramatem žárlivosti! Jsem do té míry staromodní, že Othella za žárlivce pokládám. Záleží na tom, co se vlastností tou rozumí. Hrdina kusu nehádá se s Desdemonou, není advokátem ani inkvisitorem, a je přece stižen onou slabošskou a nejsobečtější či nejmužštější chorobou, k níž sám se přiznává, pravě: třebas ať se Desdemona s celým táborem proviní, jen když já se o tom nedovím! »Othello«, rostoucí z předpokladů erotických, je tragedií duše mužské, třeba že katastrofa zastihne ženu: je zvláštní, jak malý význam v erotickém tomto problému přisouzen jest elementu ženskému, srovnáme-li »Othella« s dramatem dobývatele, s »Macbethem«. Nejkrásnější scéna Desdemonina, kdy její zrak se upírá na rty dobrodruha, vypravujícího o svých osudech, se nepředvádí na jevišti. V dramatě samém ustupují rozkošné a líbezné scény Desdemoniny úplně v pozadí před mohutnou psychologickou kresbou titulního hrdiny, ženské úlohy se stávají podružnými, ba zcela bezvýznamnými; také v tomto ohledu představení na naší scéně snažilo se básníka vystihnouti.

Otokar Fischer.

SAMOSPRÁVA

Samospráva po stránce mravní.

Volné kapitoly.[1])

II.

Theoretikové i praktikové z cechu právníků, samosprávou se obírající, a funkcionáři v samosprávě činní zpravidla vidí v samosprávě, tak jak jest, po případě v tom kterém samosprávném sboru a jeho členech účel sám pro sebe. Každou změnu, zřízení samosprávnému hrozící, pokládají za útok na svou državu. Dokladů dalo by se nasbírat do nekonečna. V tom strachu před ohrožením državy vidím na př. hlavní příčinu, proč známé Körberovy návrhy na reformu vnitřní správy setkaly se u nás s tak nesmiřitelným odporem, ač obsahovaly mnohé cenné jádro.

Přehlíží se, že samospráva je pouhou formou, pouze jedním z prostředků, jimiž se uskutečňuje konečný cíl společnosti: umožnit a podporovat »vzdělání povahy« jednotlivců ji tvořících (Spencer), spolupůsobit k tomu, aby pokud možno každý její člen »vypracoval nejsilnější vlastní svou individualitu« (Masaryk). Tento konečný mravní cíl společnosti nesmíme nikdy pustit s očí, chceme-li se na samosprávu dívat s hlediska širšího. Ovšem ani společnost zase není účelem sama sobě; účelem jsou pouze individua ji tvořící. Společnost je pouhé abstraktum, jistou měrou pouhá konstrukce — konkretní skutečností je pouze individuum. Jde o to, umožnit, aby co možno největší počet individuí nejmenším úsilím a nejhojněji dosáhl naznačeného cíle: rozvinout vlastní individualitu při pokud možno nerušeném rozvoji všech ostatních. To pokládáme za účel dnes. Vyhovuje naše samospráva tomuto účelu?

Kdo dívá se na věc nepředpojatě, vidí, že dnes těžiště společnosti u nás posunulo se značně od buržoasie, jejíž doménou samospráva naše dosud jest, směrem k dělnictvu a drobnému živnostnictvu i úřednictvu, vůbec k t. zv. malým lidem. I konservativní politikové Bráf a B. Rieger již rozpoznali, že je zastaralým hlediskem posuzovat samosprávu jen dle zájmů t. zv. poplatníků. Čím dále, tím více stává se patrno, že samosprávné sbory naše v dnešním složení naprosto neodpovídají sociálním, kulturním a hospodářským poměrům mocenským naší společnosti. Že tu schází nezbytný správný poměr, v jakém dle známého výroku Mirabeauova zastupitelský sbor má být k skupině, již zastupuje, totiž poměr mapy k zobrazené krajině.

[1]) Prosím za omluvu, že po I. kapitole otištěné v čísle 3 teprv nyní uveřejňuji stať další; každá tvoří pro sebe celek. Dokončení vyjde co nejdříve.

Proto také poměrný význam samosprávy v celku národního života ve skutečnosti přes všecky fráse opačné u nás klesá. Co znamenaly na př. naše okresy zastupitelské ve svých počátcích! Jakou událostí bývaly v letech šedesátých minulého stol. obecní volby v Praze, ač proti dnešní Praze byla Praha tehdejší zcela malým městečkem, a sféra vlivu zastupitelstvu náležející proti dnešku také nepatrná.

Byly-li naše samosprávné sbory ve svých počátcích před čtyřiceti lety baštami a středisky národního odporu proti nepřátelské vládě a správě státní, dnes je fronta úplně změněna: **dnes široké massy lidu, kterým náleží budoucnost, vidí v samosprávných sborech nepřítele stejného, ba nebezpečnějšího nežli ve vládě a správě státní.** Neboť že naše vlády na radnicích využitkují zpravidla své moci co nejbezohledněji v zájmu vrstev, jež fakticky zastupují, a v zájmu svém vlastním, o tom také není nejmenší pochybnosti. A poněvadž stát zavedením všeobecného práva hlasovacího do říšského parlamentu širokým massám značně se přiblížil, zatím co sbory samosprávné svému zlidovění a sblížení s lidem všemožně se vzpírají, bude se zmíněný poměr v neprospěch sborů samosprávných stále zhoršovati.

Kdyby naše sbory samosprávné viděly poněkud dále, tedy by ve vlastním zájmu se vynasnažily, aby se omladily vrstvami dosud z volebního práva vyloučenými, zejména z dělnictva, aby se propast mezi nimi a lidem pokud možno mírně překlenula. Deklamuje se u nás stále o nepřerušeném vývoji Anglie, která se bez násilných revolucí ze státu středověkého vyvinula ve stát moderní. Staví se stále heslo evoluce proti revoluci. Ale v praxi žene se u nás věc přímo do úplného, radikálního převratu. Dnes není snad ještě odcizení mezi našimi sbory samosprávnými a širokými massami lidu takové, aby zástupci těchto mass s dosavadními držiteli oněch sborů nemohli pracovat vedle sebe. Snad ještě není pozdě! Ale kdo může říci, jak rychle odcizení bude postupovat, kdy se dojde k bodu, kde noví lidé budou moci pracovat jen proti starým lidem?

Shodných výsledků dojdeme, když k naší nynější samosprávě přiložíme jako měřítko vůdčí formální zásadu novodobé mravovědy: zásadu mravní autonomie. Hledě k této zásadě, samospráva nynější v čas svého zavedení byla zásadním pokrokem proti dřívější formě správy vrchnostenské: na středověkém theologickém názoru o životě pozemském jako pouhé přípravě života záhrobního

založený rozdíl mezi většinou poslouchající a menšinou vládnoucí a vedoucí většinu k plnění přikázání božích. se stírá a ovládaní stávají se zároveň vládnoucími. Ale dnes dospěly věci tam, že vládnoucí nejsou zástupci ovládaných, zastupují jen menšinu jejich, zatím co většina je z vlády vyloučena. To znamená, že samospráva v dosavadní formě se přežila, pozbyla důvodu vnitřní pravdivosti, zvrhla se v opak.

Nezbývá, než hledat nové formy, aby nezbytná rovnováha byla opět zjednána, a na ten čas neznáme formy lepší, nežli **všeobecné právo hlasovací s poměrným zastoupením** — jen jím se stanou opět ovládaní zároveň vládnoucími. Zavedení jeho má pro nás ještě proto zvláštní význam, že by bylo nejbezpečnějším prostředkem k rozřešení otázky našich menšin, tohoto nejtěžšího problému v celém souboru tak zvané české otázky.

*

O reformě volebního řádu pražského mluvilo se tento týden ve sboru obecních starších, ale způsobem naprosto nevyhovujícím. Nově zvolení oposičníci, mezi nimi člen výkonného výboru lidové strany dr. Šámal, podali prohlášení, jímž se vyslovují pouze pro rozšíření volebního práva, a jménem oposičníků prohlásil p. Štěpánek výslovně, že z důvodů oportunity nejsou pro všeobecné právo hlasovací; když prý pro Vídeň, Brno atd. byla schválena pouze IV. kurie, nedosáhne prý se ani pro Prahu více. Myslím, že srovnání to je nepřípustno; jmenovaná města sama žádala jen IV. kurii, a nelze proto a priori tvrdit, že by Praze vláda nepovolila všeobecné právo hlasovací, kdyby za ně žádala — tím spíše, že zavedením poměrného zastoupení by se umožnilo zastoupení pražských Němců. Každým způsobem je přílišným oportunismem vzdávat se všeobecného práva hlasovacího dříve, nežli se učinil opravdový pokus jeho dobýt. Jménem většiny mladočeské prohlásil dr. Scharf opětně, že nelze všeobecné právo hlasovací bez předchozí změny zákona obecního zavést — a projevil tím naprosté politické analfabetství. Vždyť před měsícem právě uveřejnil dr. Joachim v »Sam. Obzoru« článek, kde dokázal naprosto nezvratně, že námitka tato je nesprávná; na článek upozornil proloženým tiskem vládní orgán mladočeský »Den« a potom náš list s výslovným poukazem na pány z pražské radnice! Jestli nyní pan doktor ještě tvrdí opak a nikdo ho ve sboru neopraví, je to prostě nesmrtelná ostuda!

Rozpočet obce pražské na rok 1909, tento týden sborem obecních starších projednávaný, vykazuje v řádném rozpočtu potřebu 13,831.859 korun, úhradu 8,624.255 korun, tedy schodek 5,207.604 K. Na úhradu navrhují se přirážky v dosavadní výši, a tak jeví se rovnováha (nepatrný přebytek 4.510 K nepadá na váhu). Schodek mimořádný činí 706.501 K a má se hradit z t. zv. reservního fondu, to jest z náhrad za výdaje, učiněné roku 1908 na koupi realit, jež se nyní dodatečně budou krýti výpůjčkou. Rozpočet investiční vykazuje schodek 6,171.183 K, jež bude nutno krýti novou výpůjčkou, tak že obecní dluhy, jež činí 121,123.999 K, vzrostou skoro na 130 mil. K. Prohlédneme-li tento rozpočet investiční, na první pohled uvidíme slabiny celého rozpočtu. Vidíme, že z výpůjčky platí se splátky na dlužné kapitály a dokonce i značné náklady na úřednictvo, z výpůjčky »refunduje« se »reservní fond«, který slouží k úhradě tak zvané mimořádné potřeby. Poněvadž pak mezi touto mimořádnou potřebou vlastně většina nákladů tvoří řádné pravidelné výdeje na udržování budov, dlažeb atd., tedy se vlastně touto cestou řádné výdaje hradí výpůjčkou! Patrno, že rovnováha je pouze zdánlivá a pouze tímto způsobem zachráněna! Pěkné hospodářství! —

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Industrialisace Uher.

Není tomu tak dávno, co uherský ministr obchodu Košut se vyjádřil, že koalice vykonala pro průmysl uherský za tříleté své vlády více než liberální systém za 40 let. Tvrzení to jest nejen smělé — uvážíme-li, že subvence státní činí za vlády koaliční 40,000.000 K, a že privátního majetku investováno v závodech průmyslových na 140,000.000 K —, ale jest silně přehnané, posuzují-li se výsledky dosažené zcela objektivně.

Košutův program, jímž Uhry, které ročně za 900,000.000 K průmyslových výrobků importují, mají obstarávati své potřeby samy, rozvržen jest na 10 let a ztělesněn ve III. článku zákona z r. 1907 o podporování průmyslu. Dle téhož má se v době deseti let podporou státní 125,000.000 K postaviti 438 továren, které budou zaměstnávati 144.000 dělníků. Podpory sestávají hlavně ze subvencí státních a levného úvěru, z odpisů a ulehčení daňových, z poskytování levných pozemků od obcí, a poskytují se tyto podpory pravidelně na dobu 15 let.

Dle statistiky vývozní a dovozní stanoven pak přesný plán, jakým se má vybudování industrie v Uhrách státi. — Zařízením subvencovaných továren udržuje sice vláda stálý poměr mezi vývozem a dovozem — ba i ukazuje se tu zlepšení ve prospěch Uher — nesmí se však přezírati, že ke konkurenci starých podniků přibyla konkurence nových, subvencovaných, a ta že jest velmi nebezpečná — jak nasvědčují tomu četné redukce výroby v podnicích starých — ne-li úplné její zastavení. Tak za poslední tři léta **200** podniků průmyslových likvidovalo a vláda sama byla nucena vydati za 100,000.000 K prioritních obligací ku podpoře domácího stávajícího průmyslu! To jsou ovšem stinné stránky industrialisace Uher, s nimiž se koalice nepochlubí!

Ale ani číselně nejeví se veliký prospěch — jak ukazují čísla dovozu a vývozu našeho do Uher.

Zlepšení pro průmysl uherský nastalo hlavně v odvětví pro výrobky z kůže a papíru a textilnictví.

Tak činil náš import zboží železného a železa do Uher:

roku	1905	1,404.740 q,
»	1906	1,692.295 q,
»	1907	2,187.712 q,

a export z Uher k nám

roku	1905	1,404.572 q,
»	1906	1,312.409 q,
»	1907	1,064.970 q,

v oboru strojů a součástí strojních

		import	export
roku	1905	529.881 q	163.300 q,
»	1906	571.684 q	152.310 q,
»	1907	593.400 q	118.070 q,

kůže a zboží kožené:

		import	export
roku	1905	131.014 q	58.377 q,
»	1906	141.788 q	60.878 q,
»	1907	150.012 q	61.438 q.

Z uvedených čísel vysvítá, že v některých odvětvích nastalo dokonce zmenšení vývozu uherského k nám — jako v průmyslu železářském a strojním, což jest i neklamným svědectvím toho, že násilně se industrie vydupati nedá — scházejí-li jí k tomu četné podmínky. —

Ing. Albín Bašus.

POLITIKA

Z hlasů o budoucnosti českého života politického.

Poslední dobou došlo redakce našeho listu několik projevů z řad české inteligence, ochotné k účastenství na životě politickém, ale naprosto nespokojené s dnešním rozvrstvením českých stran politických. Jsou mezi nimi projevy, zoufající takřka nad úpadkem politickým dnešní doby, jsou to však začasté i projevy, dávající naději, že z dnešního období destrukce politické vznikne časem útvar politický, jenž by soustředil schopné pracovníky a uvedl český život veřejný mocným proudem do období nové konstelace, kde by po boku sociální demokracie na prospěch celku pracovala silná strana nedělnická. Zde podáváme doslovně zajímavý projev tohoto druhu z pera politicky činného inteligenta venkovského:

»Nepíšu za sebe jen, mluvil jsem s mnoha organisovanými přívrženci mladočeské strany, pokrokové i radikální, a všichni cítí bankrot české politiky jak ve výsledcích její činnosti tak v osobách, které ji representují.

Programy jsou kompromitovány. A osoby také, buď mravně, neb alespoň ze svých politických činů. Máme dnes málo českých aktivních politiků, kterým by se nedalo vyčísti něco velmi podstatného, co podlamuje jejich důvěru v lidu.

Dr. Kramář je nenapravitelný oportunista, jehož oportunismus a víra »ve vítězství dobré české věci« hraničí na fatalistickou tvrdohlavost. Masaryk je theoretik, který dělá politiku dle vědeckého systému, či lépe dle naučného slovníku (odst. politika, parlament). Klofáč a soudruzi, nemajíce vědomí zodpovědnosti, jen štvou a štvou, agrárníci úmrtím Kubrovým a pozlaceným odzbrojením Práškovým ztratili vůdce, a jako strana stavovská nikdy nemohou representovati vůli národa, radikální pokrokáři jsou jenerálové bez vojska, klerikálové pastýři dobytka, staročeši troglodyti, a teď mi laskavě poraďte, co člověk plný temperamentu, který vidí v politické práci kus svého životního povolání a má ve své povaze nešťastnou potřebu o politiku národa se starat, má dělat?

Může s dobrým svědomím, aniž by se před sebou samým kompromitoval, činně působit v některé straně? Může dnes, aniž by se zlostí zalkl, vystupovat veřejně bez obavy, že mu bude vytčeno, že je vzdělaný inteligent, a že dnes platí jen stavovsky nabarvený demagog, agrárník, selský klerikál, úředník neb živnostník, a že pro »doktory« není místa ve veřejné práci?

Každá nová volba do parlamentu, každá volba do zastupitelstev obcí ukazuje zaujetí širokých vrstev lidu (pokud arci tyto širší vrstvy

nejsou z volebního práva vůbec vyloučeny) proti inteligenci studované. Výběr nejschopnějších jest překonaným stanoviskem.

A pustá demagogie, která této nálady dovede využíti, slaví triumfy.

Vystoupil jsem z mladočeské strany ne proto, že je v úpadku své politické moci, ale proto, že i mezi jejími přívrženci nabývají nadvlády vrstvy, které sice mají a mohou býti vedeny, kterých je nutně potřebí k udržení každé veliké strany, ale které nesmějí stranu vésti ani ovládati, nemá-li její intelektuální úroveň upadati. Uvědomělých stranníků nemá a nemůže míti většinu žádná strana, která chce míti politický vliv, ale každá má je míti v čele.

Uvědomělost všech příslušníků strany politické je hudba daleké budoucnosti; dnes většinu takových stranníků nemá strana, která nechce zůstat jen směrem theoretickým.

Pravda, je chybou, že se massy lidu nevzdělávaly, ale my musíme počítati s faktem, že massy lidu zůstanou neuvědomělé, naivní politicky, a musíme u nich získávat jen respekt pro inteligenci, která má býti přirozeným vůdcem lidu.

Že je frásí, vyčítati kterékoliv politické straně, že se nestarala o politické uvědomění lidu, potvrdí vám každý, kdo zejména na venkově pracuje na poli osvětovém.

Dnes přece zajisté všechny seriosní strany snaží se provozovati tak zvanou drobnou práci politickou. Přijedete do vsi, vykládáte, lidé si kouří, pijou, vyslechnou vás, potleskají, poděkují a pomyslí si: »Jo, pánům se lehko mluví.« Přijedete tam podruhé, po třetí, tu vám pomáhá učitel, tam jiný inteligent venku žijící — a o volbách? Volí kandidáta ne nejlepšího, ale toho, který je jejich zakořeněnému názoru nejbližší, nebo, který se alespoň dovede panujícímu směru nejlépe přizpůsobit. — A řeknou jako o říšských volbách na Chotěbořsku: »Teď tam byli samí doktoři, ať si pomůže taky chudák. Jsme prosťáci a chceme volit prosťáka.« A »inteligentnější« ve městech? Ti řeknou: »My víme, že tam Klofáč také ničeho nezmůže, ale alespoň těm pánům hodně vynadá...«

To, co zde píšu, je projevem člověka, který má sklonnost k politisování a dělal vše, co může učiniti mladý muž, aby se v politice uplatnil. Jako já i jiní nedělali to za účelem chlebařským, dělal jsem to z vrozeného, řekl bych, pudu. A konec? Smutek nad dnešní situací politickou, nad bitím, které nám uštědřuje jedna vláda za druhou za asistence našich ministrů neb bez nich, nad bitím, které si zasazujeme sami ve stranickém boji a ve své vlastní rozháranosti a neuvědomělé stranickosti.

A politiky zanechati nedovedu. Co zbývá, než pozvolna pracovat k utvoření veliké české pokrokové středostavovské strany, která by soustředila massy voličstva a která by byla vedena inteligenty, nejen snad t. zv. školskými, t. j. s akademickými grady, ale inteligenty v pravém slova smyslu. Tutéž touhu jeví i »Přehled«. Práce by nebyla velikou, uvážíme-li nespokojenost na všech stranách a stejné obavy příslušníků všech seriosních politických stran z nenáhlého, ale intensivního vítězení demagogické hrubé síly mass, ovládaných čím dál tím více radikalismem nezdravým, zaslepeným a povrchním.

Jaký je to zápas s Němci v našich zákonodárných sborech s tou naší falangou, utvořenou z lidí, z nichž každý má za hlavní cíl boje jen ministerský frak, a když toho ne (poněvadž si netroufá nebo nemá budoucí ministerské pense potřebí), tož jistě jen vášnivou touhu, za každou cenu být v čele národa. — Národ sám při tom je často vedlejší.

Jsem si toho vědom, že nová nějaká strana nebude míti dotud úspěchu, dokud všechny nynější politické strany neutonou ve vlastních neúspěších. A to je otázka času, zdá se, že nedalekého.

U nás v Čechách musí se opakovat zjev vítězných mladočeských voleb z let devadesátých. Jeden, dva dobří lidé ničeho v parlamentě nezmohou.

Nově se tvořící strana mohla by se kupiti kolem objektivního listu, jakým by měl zůstati nadále »Přehled«. Nechť tento list svědomitě kontroluje běh politických událostí a rozšíří svoji politickou rubriku tak, aby byla věrným a úplným obrazem našeho života politického.

Ale čekat se musí a pozvolna kráčet.

Upadají-li znenáhla staré a starší strany politické, padnou i radikálové, kteří dnes jásají nad svým nenadálým rozmachem, a to hned, jakmile dobudou na chvíli většiny v české delegaci a projde jediná volební perioda, v níž se ukáže prázdnota jejich snah.

Pak přijde doba pro novou velikou českou národní a pokrokovou stranu, která může míti úspěch, »nezachrání-li« se do ní ani jediný z těch, kteří stáli na čele kterékoliv z dosavadních politických stran a tam se buď skompromitovali neb opotřebovali.

Není to anarchismus ani nihilismus. Věc našeho národa je tak dobrá, že ji nezkazí ani vylíčený a mnou očekávaný úpadek všech dnešních velkých politických stran. G.«

*

jl. Ve Vídni, 16. prosince 1908.

Hlasování o návrhu posl. prince Liechtensteina a soudr., aby rozpočtové provisorium bylo pilně vyřízeno, mělo nečekané následky.

Neshody osobní trvající v »Národním klubu« nabyly náhle rázu věcného, jinými slovy řečeno, nalezena ve provedeném hlasování dávno hle-

daná příčina k nezbytnému rozchodu sdružených frakcí. Od 27. listopadu bylo známo, že »katol. strana národní« bude hlasovati pro pilnost, vždyť místopředseda Nár. klubu, Dr. Hruban, byl spolupodavatelem pilného návrhu; ale provedení všeobecně známého stanoviska způsobilo roztržku a rozchod tím, že agrárníci se rozhodli pro rozhodnou opposici a pro odmítnutí pilného návrhu. Neodejdeme od pravdy, pokládáme-li tudíž hlasování proti pilnosti ze dne 15. prosince za domácí revolučku, jejíž tendencí bylo způsobit, aby odtud každá z frakcí pracovala na svůj vrub. Strana agrární pokládá se za dosti silnou a pevně opřenou, aby se mohla vyprostiti ze vlivu z prava i z leva i aby mohla cesty své sama určovati a za své činění sama nésti zodpovědnost.

Dne 16. pros. oznámil Dr. Hruban místopředsedovi »Nár. klubu« posl. Udržalovi, že se »katol. strana národní« nepokládá více za člena »Nár. klubu«. Sděluje se, že Dr. Kramář a posl. Udržal byli svými kluby pověřeni úkolem, aby jednali s frakcemi českými, jež stály dosud mimo, by s »Českým klubem« a se »Sdružením agrárním« utvořily nový »Nár. klub« na podkladu přiměřeně změněném, ale vyhlídka, že by se toto nové sdružení podařilo, je pramalá.

Radikální frakce — jedna jako druhá — byly by snad pro utvoření společného klubu, kdyby byl zřízen jako sdružení zcela rozhodně oppoziční, kteréž by se chtělo připravit na »tvrdé kurky opposice« na dlouhou dobu, a kdyby mohli radikálové převzíti vedení v něm. Ale jak strana agrární, tak »Český klub« jsou strany opportunistické, to jest dle potřeby dnes opposiční a zítra ke vstoupení do vlády ochotné, podle toho, jaké budou vyhlídky na politický úspěch. A protože je otázka parlamentní koalice stále na denním pořádku, mělo by nové sdružení velmi různorodých částí eventuelně velmi krátké trvání. Proto lze mysliti nanejvýš na společný postup »Českého klubu« a agrární strany s morav. lidovci a realisty... Hlasování ze dne 15. prosince, při kterémž bylo 51 českých poslanců v opposici proti veliké převaze 362 hlasů polských, jihoslovanských, německých, italských, socialistických a česko-klerikálních, přikládá se zbytečně příliš veliký význam. Vyvozovány byly z něho nejdobrodružnější domněnky, hned třeba ta, že sociální demokraté již vedou sněmovnu a co nevidět ve vládě zasednou. Ne, té ambice sociální demokracie v Rakousku nemá. Šlo jí jen o to, aby proveden byl celý denní pořádek, na němž hned za státními nezbytnostmi se nachází nezbytnost lidu: sociální pojišťování. Nechtěla připustiti vládu § 14., ale od toho do vstoupení do vlády je velmi — velmi daleko. Ukázalo se toliko, že organisovaný proletariát se nijak nemůže sejít — s excellencemi. Když se vzchopil ku obraně proti hrozícímu § 14., dělali bývalé excellence s těmi, co se jimi státi chtějí — opposici.

Hlasování českých poslanců proti pilnosti sluší vyložiti si příčinou již naznačenou a potom tím, že zejména poslancům za Prahu bylo velmi nesnadno hlasovati pro státní nezbytnost, když bar. Bienerth neučinil docela ničeho k odklizení poměrů, které v Praze i nejklidnější, nejpokojnější kruhy obyvatelstva českého nanejvýš dráždí a popuzují. Orgány vládní zcela zřejmě nadržují německé menšině, která do světa křičí o útisku Němců v Praze, ale ustavičně znova české kruhy dráždí. Policie měří dvojím loktem, jiným českému obyvatelstvu — jiným Němcům, je k našemu lidu do krajnosti bezohlednou a chrání německé provokatéry. Lid vida, že pokojným našim rodákům v českých menšinách se nedostává ochrany žádné a že v Praze prohlášeno bylo stanné právo bez vážné, nutkavé příčiny — těžko pochopuje nuanci mezi potřebou parlamentu a potřebou bar. Bienertha, a neprominul by svým poslancům, kdyby odpor svůj neprojevili. Hlasováním ze dne 15. prosince demonstrováno bylo roztrpčení českého obyvatelstva nad tím, že nebyl splněn ani jediný z předpokladů, na jejichž základě byla velká majorita českých poslanců ochotna pracovati s ostatními skupinami v parlamentní koalici. Nejen to; v otázce chebské nastalo dokonce zhoršení a německé strany počaly se tvářiti, jakoby utvořením parlamentní koalice měla poskytnuta býti nám koncesse. Ani v maličkostech poslancům českým nebylo vyhověno, a proto došlo k demonstrativnímu úternímu hlasování. Že si politické stranictví uvařilo při jednom ohni už zároveň také svou kaši — je věcí vedlejší. Časem, třeba brzo, se ukáže, že nevraživost v »Nár. klubu« byla k něčemu dobrá.

Tak, jak se poměry v říšské sněmovně utvářily, musí vláda užívati nástroje obstrukce, pilného návrhu, k opatření státních nezbytností a jednací řád může býti změněn také toliko kvalifikovanou většinou; nu a vždycky, při každé příležitosti není snadno opatřiti 344 hlasů. Zdá se na prvý pohled, že Čechům svobodomyslnějšího, pokrokovějšího rázu ujel vlak, že zůstanou v bezvýznamné osamocenosti.

Než to jsou přízraky upřílišněné úzkostlivosti, přízraky očí, které odvykly dívati se pražskýma očima. Padla slova: »Pro čepičku červenou nebo strakatou se nechodí do opposice!« »Maličkosti nesmějí rozhodovat v politice.« Autoři těchto dozajista moudrých vět by však měli uvážiti, že široké vrstvy lidu dráždí právě nejvíc nedba o český požadavek, který je sám o sobě maličkostí. »Jakou to máme delegaci, když nemá tolik síly, aby vynutila tuto maličkost!« volají i nejklidnější z klidných, prostých občanů a vrhají se do náručí radikalismu slibujícího hory doly od zápovědi buršáckého bumlu po restituci státního práva.

VĚDA

»*Český ústřední spolek učitelů vysokoškolských*« zadal k potvrzení stanovy, vypracované 26člennym výborem za předsednictví prof. dra Golla; výbor tento byl zvolen na nedávné důvěrné schůzi učitelstva vysokoškolského, navštívené málem půl druhým stem českých učitelů vysokých škol. Spolek bude soustřeďovati veškeré professory, docenty, adjunkty a lektory české university, obou českých technik, jakož i české učitele jiných vysokých škol rakouských (universit, technik, báňské akademie a j.). Bude rozdělen v odbory prozatím tyto: právnický, lékařský, filosofický, pražský a brněnský technický. Účelem spolku je, hájiti veškeré zájmy vysokých škol a jejich učitelstva. Takové instituce bylo u nás svrchovaně třeba. Professorské sbory neposkytují vhodnou půdu k hájení širokých zájmů učitelstva vysokoškolského. Zvláště stavovské záležitosti, záležitosti soukromých docentů a mimořádných professorů naproti řádným professorům a celá řada otázek, o nichž jednal článek v 1. a 3. čísle tohoto ročníku Přehledu, souvisících s ustavičným vývojem vysokých učení v nové době, mohou býti s úspěchem projednány v organisaci veškerých učitelských sil založené m i m o p ů d u a k a d e m i c k o u. Organisace taková je zbavena těžkopádného postupu formálního, obvyklého ve sborech professorských, může rychle zakročovati prostřednictvím kruhů poslaneckých; tyto dávno potřebovaly autentických a hbitých informací, jmenovitě u nás — neboť udávaly se velmi zhusta případy, že v nejrozhodnějších okamžicích nikdo z českých poslanců nedovedl věcně čeliti úředním nesprávným líčením a formulovati požadavky českých vysokých škol, třeba že byli na př. u mladočechů t. zv. »vysokoškolští referenti«. — Je pozoruhodno, kterak i zástupcové nejvyšší inteligence cítí potřebu se organisovat k hájení svých zájmů, podobně jak s prospěchem učinilo už dávno dělnictvo atd. Podobnou organisaci zařídili si už také němečtí učitelé vysokoškolští v Rakousku a Německu a zařídí zajisté i Poláci. — Pomocné síly učitelské — assistenti — mají už delší dobu volnou organisaci, která se velice zasloužila o hájení jejich požadavků; bylo by žádoucí, aby assistentská organisace navázala těsné styky s novým spolkem.

Odpověď prof. dru Sauerovi, loňskému rektoru německé university, jenž v »Deutsche Arbeit in Böhmen« psal o »zhýčkané české universitě«, uveřejnil prof. Srdínko v 340. a 346. čísle Národních Listů. Především ukázal, že řádné dotace české university od počátku až do rozpočtu na r. 1909 jsou vesměs daleko za dotacemi pražské university německé, a nikoli, jak se Sauer osmělil tvrdit, »téměř stejné«; právě tak nepravdivé je jeho tvrzení o »značné výši« mimořádných nákladů na českou universitu: i tu byla česká universita za 25 let svého trvání nikoli o statisíce, nýbrž o milliony zkrácena — odtud také stálá její nynější bída. Sauer uznává, že počet posluchačů české university byl vždycky »mnohem větší«, ale že je víc než dvojnásobný, neuvede. Uznává po jistou míru větší vědeckou výkonnost české university, ale vykládá to tím, že je vlastně »dvojitá«, t. j., že je tu už obsaženo učitelstvo pro druhou universitu; leč náklad na učitelstvo české university je nižší než u německé, takže ona »dvojitost« je zcela problematická; tak na právnické fakultě je jen 10 řádných professorů, na německé 12 — jestliže Sauer se opírá o číslici 15, uvedenou v rozpočtu české fakulty, dlužno uvésti, že je fiktivní — existuje jen napíře! (Jak to vysvětlí professorský sbor české fakulty právnické?) Tak ani u ostatních fakult není žádné přednosti u české university: »d v o j i t o s t« je toliko v p o č t u č e s k é h o p o s l u c h a č s t v a, ale u č i t e l s t v a n e n í v í c p l a c e n o n e ž u N ě m c ů, n a o p a k. Č e š t í m i m o ř á d n í p r o f e s s o ř i p ř e d n á š e j í d o v e l k é m í r y z a d a r m o. — Prof. Srdínko odmítá i další výtky: o tom, že němečtí badatelé pracují »pod vědeckou kontrolou velké německé veřejnosti« (čeští tak činí stejně, publikujíce německy, francouzsky, anglicky), že poplatnost daňová českého národa není taková, aby mohl požadovat zřizování nových universit, a že my chceme novou universitou moravskou počešťovat. — Ve druhém článku kritisován je rozpočet na r. 1909.

O slavistice na vídeňské universitě uvažuje prosincová Česká Revue a dospívá k názoru, že se o tuto stolici nemáme proč starat, nýbrž spíše hledět učinit Prahu opětně střediskem slavistiky, jakým byla za dob Šafaříkových. — Proti tomuto úsilí jistě nelze nic namítati — jenom: 1. kde vzíti druhého Šafaříka, a 2. proč by i při tom nebylo lze starat se o slovanskou posici ve Vídni? Č. Revue také poukazuje v této věci na universitní autonomii a nepřípustnost vládního zasahování; my myslíme, že autonomie ta je na obranu vědy proti vlivům nevědeckým, ale ne na obranu šovinistické zlovůle, kterou se vídeňská universita dala unésti.

Z české university. Kdežto jiné vysoké školy vydávají rozměrné almanachy universitní, spokojovalo se naše učení dosud suchým seznamem osob a ústavů. Letos však k seznamu tomu poprvé přibyla publikace nová, vynahrazující podobný almanach. Jest to »Z p r á v a o s t u d i

ním roku 1907—8«, zakládající se v jádře na výroční zprávě odstupujícího rektora professora Golla, podané při inauguraci dne 7. listopadu 1908. Zpráva rektorská, jak dosvědčuje ostatně jméno autora, není suchý přehled úřední, nýbrž i pojednání o některých důležitých otázkách universitních, hlavně o novostavbách a činnosti extensní. Velice vhod přicházejí i dosud nepřístupné přehledy různých fondů a nadací universitních; aktem piety jsou nekrology zemřelých professorů, psané příslušnými odborníky. Podobná zpráva bude nyní vycházeti každoročně a bude naší veřejnosti vítaným a spolehlivým obrazem našeho předního ústavu kulturního.

Česká vysokoškolská extense vydala seznam kursů a přednášek lidových. Mezi hlášenými cykly šestipřednáškovými nacházíme některá themata, která se jistě sotva hodí, aby jim bylo věnováno tolik v činnosti extensní; na př.: Posmrtné zjevy v těle lidském a balsamování těl, Výroba látek očkovacích, Mikroskopická stavba orgánu zraku u různých zvířat, Přehled mikroskopické skladby ústředního nervstva, O pohřebnictví vůbec a ve velkých městech zvlášť a j.; pro venkov třípřednáškový kurs O teplotě vzduchu, šestipřednáškový kurs Pletiva lidského těla, čtyřpřednáškový kurs Drobnosti z vývoje obratlovců a o jich péči o mláďata, Vodovody a stoky pařížské a j. — Počátkem škol. roku 1908—9 je v zásobě 96 kursů šestipřednáškových pro Prahu, 83 různě dlouhých kursů pro venkov, dále pro venkov jednotlivých přednášek 109. Toliko 13 řádných professorů účastní se extensí, dále 27 mimořádných, 31 docentů a 7 assistentů (ev. adjunktů). Zřejmě jen malá menšina všech učitelských sil je činna v extensích. Technika ohlásila jen 9 kursů pro Prahu, 6 kursů a 10 přednášek pro venkov. Lékařští praktikové, jimž extense jsou zároveň reklamou, ohlašují 18 kursů pro Prahu, 19 kursů a 23 přednášek pro venkov.

ZE DNE

Toto číslo má objem dvojnásobný, poněvadž příští týden Přehled vyjíti nemůže pro svátky. Číslo následující vyjde ve čtvrtek 31. prosince.

Stanné právo i zákaz barev v Praze a okolí byly 14. t. m. zrušeny. Hned z rána 15. t. m. vyrukovali na Příkop očepičkovaní studenti z kasina, aby obecenstvo české dráždili. Schvalujeme úplně, že Čechové tyto výrostky klidně ignorovali a doufáme, že se tak stane i na dále. Boj s německými utiskovateli si vybojujeme na jiných polích a pak pražský buml zmizí sám sebou.

Stíny samosprávy. Nedávno ukončená stávka školních dětí v Podrudohoří ukázala, že německá samospráva ničí české školy soustavně; že však i česká samospráva poškozuje školy vlastního národa, dokázala právě radikální správa Kolína. Kolínský školní inspektor Kremla nechce se ohýbati dle osobních přání radikálně-agrárnicko-klerikální většiny v okresní školní radě a její stoupenci strojí mu pod heslem »uražené samosprávy« jednu vrtohlavost za druhou. Vrcholem této akce bylo uzavření zem. šk. radou povolené pobočky při měšť. škole dívčí. Radikální místní školní rada — dle Lab. Proudů na popud prof. Zikmunda — položila si podmínku, aby při obsazení zatímního místa bylo šetřeno volné konkurence. Většina okresní školní rady měla totiž usaditi na nové místo chráněnce radikálních kruhů. Když okresní inspektor položil proti usnesení většiny svoje veto, zavřela místní školní rada pobočku a sehnala 83 třináctileté dívky do místnosti, která stačí pro 50 dětí, kde žákyně puchem omdlévají, ba ani nedovolila, aby se užilo jiných prázdných místností na úlevu přeplněných tříd! Nelidské jednání městské správy pobouřilo rodiče dětí do té míry, že učinili kroky u zem. školní rady na ochranu zdraví svých dětí!

»*Tak zvané stanné právo* prohlášeno bylo v Praze bez zákonného podkladu. Dle § 429 lze stanné řízení zavésti »jen v případech vzpoury, když ostatní zákonné prostředky k potlačení její nepostačují.« Podmínkou pro vyhlášení stanného řízení je tedy, aby zjištěna byla konkretní, každému patrná fakta: vzpoura, které nebylo lze zmoci policií, četnictvem, po případě vojskem a uvězněním pachatelů. Aby každá libovůle byla nemožna, nebyly pojaty mezi příčiny k stannému řízení vlastizrádné rejdy a hrozící vzpoura, nebo je-li určité konání způsobilé roznítiti občanskou válku, směřuje-li k násilné změně formy vládní nebo hrozí-li vzpoura — proto dohadům dvéře otevřeny jsou dokořán. Nastává otázka: vypukla v Praze vzpoura a nebylo možno ji jinak potlačiti nežli rychlým popravováním vzbouřenců? Konstatuji, že pro zločin vzpoury nebyla zatčena ani jediná osoba, a že ani v jediném případě státní zastupitelstvo neučinilo návrhu na zavedení vyšetřování pro tento zločin. Nebylo k tomu příčiny, neboť nebyla dána skutková povaha. Plyne to z povahy zločinu jmenovaného: není vzpourou odpor náhodou se sešedších, třeba tisíců ozbrojených osob, kladený policii neb četnictvu, aby jim ve výkonu úředním bylo zabráněno. Je-li několik tisíc lidí na táboře a přijdou-li četníci, aby je rozehnali a lidé holemi, židlemi, kameny se brání a třeba s revolvery v ruce je ohrožují, jde o pouhý zločin veřej. násilí dle § 81.

tr. z., který není důvodem pro zavedení stanného řízení. Srotí-li se lidé, aby úřadu kladli odpor, t. j. smluví-li se napřed, že společně úřednímu výkonu se vzeprou, jde o zločin povstání dle § 68. tr. z., pro který rovněž stanné řízení zavedeno býti nesmí. Teprve když povstání takové výše dostoupilo, že k potlačení jeho zapotřebí je mimořádné moci, povstání přechází ve zločin vzpoury a dopouští se ho každý, kdo takového srocení se zúčastní. — Co v Praze se dálo, byly, jak podané žaloby a rozsudky dosvědčují, přestupky stráže, míšení se do úředního výkonu, přečiny shluknutí, v některém případě i zločin dle § 81. tr. z., ale o povstání nebo dokonce vzbouření mluviti může toliko ignorant. Z vylíčeného stavu věcí jde, že podmínek pro zavedení stanného řízení nebylo. Bylo zavedeno proti zákonu, protože zodpovědní funkcionáři nekonali své povinnosti.« (Dr. V. Bouček v Právnických Rozhledech v immunisovaném článku.)

O stanovisku německých sociálních demokratů k české otázce jasně mluví korrespondence dra Emila Meissnera v Německém Brodě s vídeňským Arbeiterzeitungem, nám k uveřejnění sdělená. Pan dr. Emil Meissner psal dne 6. prosince t. r. Arbeiterzeitungu: »Stanovisko, které Jste zaujali k české otázce a k posledním událostem, nebylo toho druhu, jak jsem jemu druhdy při Arbeiterzeitungu uvykl. Vaše zprávy nebyly tak nestranné, jak by se dalo u takového listu očekávati. Nejsem přívržencem dra Kramáře, naopak jsem jeho politickým odpůrcem, ale zarazila mne Vaše výtka, že dr. Kramář nazývá vyděračskou politikou, vznášejí-li Němci nějaký národní požadavek. Co však nazval dr. Kramář vyděračskou politikou? Obstrukci v českém sněmu! Byla tedy obstrukce ve sněmu oprávněna? Jedno Jste však opomněli: první, kdo tuto obstrukci nazvali pravým jménem »vyděračská politika«, byli němečtí sociální demokraté v Čechách. Bylo každému jasno, že v době posledního zasedání zemského sněmu byla situace tak příznivou, že království české mohlo obdržeti z nejlepších volebních řádů. Všechny české strany byly pro to, i velkostatek byl by býval ochoten poskytnouti širokým vrstvám lidu více práv, než německé měšťácké strany. Avšak tyto nepovrhly nijakým prostředkem, jen aby změnu volebního řádu zmařily. Jen k tomu cíli byla vyvolána německá obstrukce. Otázka aktuárů měla být pouze pláštikem, neboť i němečtí členové zemského výboru hlasovali pro aktuáry navržené.« Na tento dopis odpověděla Arbeiterzeitung dru Meissnerovi dne 12. prosince 1908: »Byli bychom s to výtky, které nám činíte, slovo za slovem vyvrátiti a dokázati, že nejsou oprávněny. Ale vzhledem k nazírání, Vaším dopisem tlumočenému, které bohužel nikterak neprojevuje porozumění pro to, že jsme německým sociálně-demokratickým orgánem, nepovažujeme podrobnou debattu za vhodnou. Jen jednu poznámku dovolte nám učiniti: stěžujete si, že jsme upozornili dra Kramáře na odpor, poněvadž nazývá německou obstrukci pro národní požadavky vyděračskou politikou, kdežto obstrukci za české požadavky považuje nejen za dovolenou, nýbrž ji také sám po mnoho let provozoval. A nyní odvoláváte se na to, jak němečtí sociální demokraté v Čechách tuto německou obstrukci posuzovali. Nejde však vůbec o to, jaké pohnutky tato obstrukce měla, nýbrž o to, které pohnutky posl. Kramář pokládá za nedovoleny, a tu se má věc následovně: Češi dělali po pět roků obstrukci za dobytí české úřední řeči a zřízení české university. Tuto obstrukci považuje nacionální Čech za dovolenou, ale na Němce volá: »Chtěli Jste rozdělení vynutiti a myslíte, že jsme tak naivními, abychom pro Vaši obstrukci lezli ku kříži. To Jste se však zmýlili. V tom ležela neslýchaná frivolita obstrukce v českém sněmu.« — Bylo tedy zcela případno a nutno pana Kramáře upozorniti na to, že co je pro Čechy dobré, musí býti dobré i pro Němce, a co se má zapovídati Němcům, že ani Čechům nesmí být dovoleno. Kdo to nenahlédne, tomu vůbec schází smysl oceňovati národní věci nepředpojatě na obě strany. Za redakci Fritz, Austerlitz.« Uveřejňujeme odpověď Arbeiterzeitungu nejen proto, že se vyhýbá odpověděti na podstatné výtky p. dra Meissnera, ale hlavně z toho důvodu, že se prohlašuje za orgán *německé* sociální demokracie, ačkoli záhlaví jeho časopisu má titul »Zentralorgan der *oesterreichischen* Sozialdemokratie«.

Čechové a Poláci v Pruském Slezsku. V okrese Ratibořském v Pruském Slezsku bylo dle zprávy tamních »Katolických Novin« (28. listopadu 1908) napočítáno 1. prosince 1905:

Čechů (»Moravců«) .	51.900	(33·3%)
Poláků	67.000	(44%)
Němců pouze	34.000	(21·6%)

mimo to »dvojjazyčných« (!) německomoravských 380 a německopolských 1670.

V neděli dne 20. prosince 1908 přednáší v městském Klicperově divadle v Hradci Králové dr. Zdeněk Wirth: Moderní dům a město. (Malý domek a malá zahrada.) Přednáška doplněna bude řadou světelných obrazů. Začátek o půl 8. hod. večer. Vstup volný.

Pojištění soukromých úředníků, jež 1. lednem vejde v platnost, a chystané starobní a invalidní pojištění dělnické jsou jasným dokladem toho, jaký význam správa státní a široké kruhy interesentů kladou na zaopatření v případě stáří, invalidity neb předčasného úmrtí živitele rodiny.

Význam takovéhoto bezpečného zaopatření dávno byl oceněn, a zřizovány byly soukromé, vzájemné i akciové pojišťovny životní, v nichž poskytla se možnost každému pojistiti si kapitál neb důchod dle majetkových jeho poměrů. Zaváděné povinné pojištění

zabezpečuje však tak malý důchod, že zejména úřednictvo, chce-li získati řádné zabezpečení sebe i rodin, musí stále pomýšleti na pojištění u pojišťoven životních. Při tom ovšem je jeho, jakož i všech stavů, povinnost vyhledati ústav český, ať již některý ze vzájemných nebo jediný český a vůbec i jediný slovanský akciový ústav, První českou všeobecnou akciovou společnost pro pojišťování na život v Praze.

Učitelstvo všech kategorií uvítá jistě s potěšením zprávu o vycházení časopisu »Mezinárodní Pedagogická Revue«, officielního orgánu »Mezinárodního Svazu Učitelského«. Časopis je psán esperantem a redigován mezinárodním sborem učitelským. — Redakce i administrace nalézá se v Bystřici p. H. na Moravě. Právě vyšlo 1. číslo s obsahem velmi zajimavým a lze je obdržeti za 50 h, zaslaných předem v pošt. známkách.

KNIHY: Nákl. Josefa Rašína (Z. Ú. S.): J. Sucharda: Škola počtů II. Za 2 K 10 h. Jar. Vágner: Úvod do vyučování realiím. Za 2 K. — Kniha pohádek »Povídám, povídám pohádku . . .« 94 str. Váz. — **Nákl. Král. české společnosti nauk:** J. Volf: Soupis nekatolíků panství z r. 1742 72 str. — **Nákl. Hejdy a Tučka:** J. Chalupecký: Oční lékařství. 395 str. za 9 K. Týž: J. Heine 60 str. za 80 h. — V. Hladík: Vlnobití. 456 str. za 6 K 80 h. — **Nákl. J. Tomana ve Žďáře na Moravě:** V. Soukup: Kalendář právníků roč. IX. — **Nákl. J. T. Veselého:** F. Taufer: Květy. 70 str. M. Rutte-Havelský: Maria z Magdaly. 32 str. — **Nákl. J. Laichtera:** L. N. Tolstoj: Učení Kristovo (výklad pro děti). Přel. J. Rozvoda. 96 str. za 40 h. — L. N. Tolstoj: Kavkazský zajatec. Kozáci. 96 str. za 60 h. — **Nákl. B. Melichara v Král. Hradci:** V. Hans: Osud a vůle (světový názor H. Ibsena). 144 str. za 2 K. — **Nákl. vlastním:** Průvodce po sbírkách městského musea v N. Bydžově. — **Nákl. Ženského Klubu:** E. B. Browning: Sonety portugalské. Přel. A. Klášterský 64 str. — **Nákl. Fr. Frýdy:** Q. M. Vyškočil: Hry s panenkami. 120 str. — **Nákl. F. Šimáčka:** Ignota: Má lásko! 61 str. za 1 K 60 h. — **Nákl. Moderní Bibliotéky:** Alfred Jarry: Messalina. Přel. K. Fiala. 104 str. za 1 K 20 h. — **Nákl. zemského statist. úřadu:** Statistika sklizně a hosp. průmyslu 1906/7 133 str. — **Nákl. c. k. čes. university:** J. Goll: Zpráva o studijním roku 1907/8. — **Nákl. okres. nemoc. pokladny v Praze:** Zpráva za rok 1907 — **Nákl. Matice Srpske** (Nový Sad): N. T. Burić: Padiša Pavlović. 92 str.

Upozorňujeme své čtenáře na insert české firmy Frant. Kynčl v Libni, která vyrábí výtečné suchary. —

ADMINISTRACE PŘEHLEDU

zasílá za hotové neb na splátky (možno zaslati i ve známkách):

Spisy vědecké, politické a sociální.

L. N. Tolstoj: Vzpamatujte se! List proti válce rusko-japonské a válkám vůbec. Třetí vydání. Místo 60 hal. pouze 30 hal.

Dr. B. Gebauer: Východočeské otrokářství. 120 str. Za K 1·20.

Dr. Jiří v. Gižycki: Sociální ethika. Stran 96. Za K 1·20

L. K. Hofmana Sebrané spisy. Díl I.: Spisy vědecké s úvodem prof. J. Golla. Cena 6 K. Díl II.: Spisy smíšené a denník s úvodem Viktora Dyka. Cena 5 K.

L. K. Hofman: Adam Mickiewicz. 130 str. za 1 K 20 h.

Dr. Em. Chalupný: Havlíček. Obraz psychologický a sociologický. 600 str. Za 10 K.

Dr. Em. Chalupný: Antika a moderní život. Časová úvaha. 66 str. Za 50 hal.

J. Jellinek: Právo menšin. Za 40 hal.

Dr. B. Klineberger: Náboženský cit. Rozbor hodnoty náboženství. 440 str. Za K 6·–

Antonín Menger: Stát budoucnosti. 340 str. Za K 6·—

Ch. Seignobos: Církev a katolické strany ve století XIX. Za 70 hal.

Belletrie, básně, dramata.

Leda: Obecní volby. Veselohra o 3 jednáních. 90 str. Za K 1·40.

Ant. Sova: Dobrodružství odvahy. Básně. 100 str. Za K 2·—

Ant. Sova: Tři zpěvy dnešků a zítřků. Politické básně. Za 80 hal.

Brožury.

Dr. Z. V. Tobolka: Fr. Palacký jako politik a historik. Za 40 h.

A. L. Krejčík: Frant. Palackého život, působení a význam. Za 20 h.

K. Valeška: Josef Dobrovský, národní buditel. Za 20 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 31. PROSINCE 1908. ČÍSLO 15.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Státní rozpočet na rok 1909.

Dne 10. prosince 1908 předložil správce ministerstva financí poslanecké sněmovně rozpočet, jehož hlavní číslice v korunách tuto podáváme (položky praeliminované na rok 1908 uvedeny v závorce):

	vydání:		příjem:	
nejvyšší dvůr	11,300.000	(11,300.000)	—	—
kabinetní kancelář	184.416	(176 531)	—	—
říšská rada	3,944.520	(3,735.280)	—	—
říšský soud	68.364	(67.464)	—	—
minist. rada a správní soud	4,602.110	(4,351.794)	2,770.140	(2,637.590)
společné záležitosti	300,636.890	(284,718.822)	—	—
ministerstvo vnitra	46,215.424	(44,566 699)	2,115.554	(2,083.188)
» zeměbrany	87,304.574	(78,713.752)	1,972.352	(1,351.696)
» vyučování	104,618.185	(97,420.133)	17,200.241	(16,172.511)
» financí	753,284.149	(712,931.645)	1.459,268,857	(1.378,943.018)
» obchodu	201,154.090	(194,854.482)	192,610.370	(186,100.520)
» železnic	465,384.570	(422,723.310)	566,443.100	(504,804.480)
» orby	50,598.840	(42,479.882)	20,140.923	(18,505 371)
» spravedlnosti	92,548.190	(86,048.911)	4,212.377	(3,937.111)
» veřejných prací	89,460.754	(79,166.331)	28,920.750	(27,380.092)
nejvyšší účetní dvůr	663.400	(630.200)	—	—
pense	91,627.627	(85,028.018)	8,002.630	(7,106 656)
Úhrnem	2.303,596.103	(2.148,913.234)	2.303,657.294	(2.149,022.233)

Nový rozpočet vykazuje stoupnutí potřeby o 154·7 milionů K a dosáhl tím skoro rekordu mezi všemi dosavadními rozpočty; toliko v roce 1907 stoupla potřeba najednou o 262 milionů K, avšak stoupnutí bylo z veliké části jen účetní následkem pojmutí finančních výsledků sestátněné dráhy císaře Ferdinanda do rozpočtu a skutečné stoupnutí obnášelo pouze 145 milionů. Také rozpočet na rok 1909 poprvé uvádí finanční výsledky České severní dráhy a poprvé provádí hrubé budgetování dráhy císaře Ferdinanda, takže po odečtení příslušných položek, zbývá skutečné stoupnutí o 132 milionů.

Tento obnos je saldem z větších či menších přibytků a úbytků u všech položek výdajových se vyskytujících, z největší části však má původ

1. ve zvýšené potřebě státních drah. Dle rozpočtu činí zvýšení 42·7 milionů čili po odečtení nahoře zmíněných průběžných položek při české severní dráze a při dráze cís. Ferd. 22 milionů; k tomu nutno přičísti položky v jiných kapitolách roztroušené: 8·3 mil. z úhrnného úvěru 23 milionů praeliminovaného u ministerstva financí na zlepšení poměrů podúředníků a sluhů, 4·7 milionů na zúrokování nových investičních dluhů, konečně 31 milionů, které v roce 1908 byly vynaloženy na investice severní dráhy cís. Ferd. a z jejího fondu uhrazeny, takže mělo v roce 1909 nastati snížení výdajů o stejný obnos. Řádná potřeba státních drah zvýšena tedy celkem o 66 milionů. Kromě toho dostati se má drahám mimo rozpočet 85 milionů (v roce 1908 — 57·7 milionů) na investice z přebytků roku 1907.

Zvýšení řádné potřeby způsobeno hlavně osobním nákladem následkem úpravy platových a postupových poměrů téměř všech kategorií zřízenců částečně již provedené, částečně pro rok 1909 vyhrazené; dále reorganisací železniční rady,

přípravou reformy tarifové, přípravou k zavedení elektrického pohonu na jižních a západních tratích, přípravou reorganisace státních drah, topení surovým olejem a konečně studiem cizích poměrů železničních;

2. ve zvýšeném osobním nákladu, jehož přírůstek kromě 10 milionů zahrnutých již ve zvýšeném nákladu na železnice lze odhadovati na 20 milionů, tedy celkem na 30 milionů K!

Z toho část 23 milionů má býti věnována na zlepšení materielního postavení podúředníků a sluhů a je rozpočtena u ministerstva financí, poněvadž zákon ze dne 5. října 1908 čís. 204 ř. z. ještě nebyl proveden a tedy rozdělení na jednotlivé resorty nebylo možné;

3. v 63·6% příspěvku k nákladům na společné záležitosti. Delegace povolily mimořádné kredity na vojsko a námořnictvo, zlepšily mužstvu stravu a zvýšily důstojníkům plat, takže příslušná položka našeho rozpočtu stoupla o 16 mil.;

4. v rychlém vzrůstu agendy nového ministerstva veřejných prací, jímž zvýšena potřeba o 10 milionů, a to zejména na politiku bytovou, pokusnictví, živnostenský úvěr, povznesení návštěvy cizinců, vodní a silniční stavby a zásobování uhlím.

Zvýšena potřeba má býti, dle rozpočtu, hrazena hlavně

a) zvýšenými příjmy z dopravy státních drah 67 milionů,

b) ziskem z ražení drobných mincí korunové měny 29 milionů,

c) vyšším výnosem přímých daní (11 mil.), cla (14 mil.), nepřímých daní (11 mil.), kolků, tax a poplatků (7 mil.), tabáku 7 milionů, celkem 50 milionů.

Zvýšený příjem státních drah 67 milionů zjištěn obdobně jako nahoře zvýšený výdej připočtením průběžné položky 31 mil. na investice dráhy cís. Ferdinanda z roku 1908 ku rozpočtenému zvýšení 61·6 mil. a odečtením průběžných položek příjmových 16·2 mil. u české severní dráhy a 10 mil. u dráhy cís. Ferdinanda. Zisk 29 mil. z ražení drobných mincí leží již delší dobu ve státní pokladně a teprve nyní byl rozpočtově upotřeben. Vznikl tím, že stát mohl raziti určitý kontingent (140 milionů) korunek a (89·6 milionů K) pětikorunek ze stříbra, které platil levněji. Tak na př. razil stát z kilogramu ryzího stříbra skoro 240 korunek a platil týž kilogram přibližně (dle dnešní ceny) za 79 K, a pokud byl nucen k ražení užíti zlatníků rak měny, za 180 K. Podobně je tomu u pětikorunek a u ostatních drobných mincí. Po srážce nákladů ražebních činil čistý zisk mincovní až dosud 42 mil. K, z nichž část 13 milionů zařaděna do příjmů rozpočtu na rok 1903, takže upotřebením zbytku 29 mil. v rozpočtu 1909 je celý zisk vyčerpán. Příště může stát počítati s obdobným ziskem jen potud, pokud může ještě do kontingentu raziti pětikorunky a bude celkový zisk obnášeti ještě 5·74 mil K.

Již neobvykle vysoký odhad státních příjmů z drah a veřejných dávek naznačuje, že udržení rovnováhy v rozpočtu bylo spojeno s námahou.

Skutečné výsledky mohou dosáhnouti číslic rozpočtových jen za předpokladu, že hospodářská konjunktura v příštím roce proti letošku aspoň zůstane nezhoršena. Než i v tom případě nebudou všechny nesnáze rozpočtu odstraněny, poněvadž bude úplně vyčerpána reserva záležející v nižších odhadech číslic příjmových, jichž bylo v rozpočtech dosud jako pojištění používáno.

(Dokončení.)

LITERATURA

Z nové české prósy.

II. Jiří Sumín: **Spása.** Román. Nákl. R. Prombergra v Olomouci 1908. Str. 278. Karel Červinka: **Zahučaly lesy.** Povídky. Nákl. J. R. Vilímka v Praze 1908. Str. 242.

Oba svazky novellistické prósy, jejichž jména nadepsána jsou tomuto referátu, ukazují velice případně a přesně vlastní reprodukční i tvůrčí oblast českého realismu povídkového. Inspirovány podrobným a důvěrným studiem lidového bytu i duše lidové, proniknuty vřelou a důraznou láskou k jednotlivým krajovým celkům, zrozeny zpravidla ze silné a bezprostřední inspirace krajinářské, tíhnou knihy českých povídkářů takřka vesměs k široké a rozlehlé malbě prostředí, pod níž zaniká vlastní epický děj. Nebývají to knihy studeného a nezúčastněného objektivismu ani nestranné pokusy sociálního neb mravního přírodopisu ve formě slovesné: autoři jejich dávají se vzněcovati dojatou a vlídnou humanitou; podléhají nárazům ojedinělých a ze souvislosti vytržených problémů tu užšího, tu širšího dosahu, berou uvědoměle podíl na aktualitách veřejného života i živoření. Knihám těm skoro vždy schází distance od látky a tím zároveň i perspektiva; materiál bývá zřídka plně a svrchovaně ovládnut a proto sám nejen ovládá, nýbrž znásilňuje autora; modelly nejsou v dílech synteticky absorbovány, ale často jen případ od případu okreslovány, ba kopírovány. Je-li cílem realisty velkého slohu a opravdu

uměleckého posvěcení, býti tragicky založeným historikem skutečnosti, spokojují se naši realisté ve svých povídkách a románech posláním skromnějším a méně nedostupným: jsou živými kronikáři reality. Milují ji, ctí ji s radostnou opravdovostí, vzdávají se jí často za cenu personality, vystihují ji všestranně a chápají časem i její kořeny — pouze tragický zorný úhel schází skoro vždycky.

Jak Jiří Sumín, tak Karel Červinka patří k nejlepším představitelům typu vytčeného. Které individuelní rysy, odlišné od průměru, vynikají v jejich nových knihách?

Jiří Sumín postoupil svou širokou románovou komposicí »Spása« vysoko nad svou dosavadní tvorbu. Tento solidní a šedivý realista bystře postřehující a vadně komponující unavoval své čtenáře často zevrubnou a neúnavnou analysou společenských vztahů a duševních stavů, jež jsouce blízky mezi tragična, zůstávaly přece jen v trudné oblasti trapného. Připomínaje chvílemi lepšího, staršího Šlejhara — nechci naprosto ztotožňovati tohoto sice jednostranného a těžkopádného, ale přece opravdového a smělého umělce s povídavým a banálním, štítivým a vulgárním protiumělcem, jímž jest Šlejhar dnešní — zabýval se Jiří Sumín rád výjimečnými, osudem přišlápnutými a v bludišti života ztracenými postavami, především ženskými, aniž dovedl odhrnouti šedivý, z mlhy a kouře setkaný závoj, který se kladl mezi ně a mezi čtenáře.

V trojdílné »Spáse«, jejíž životní předloha, příhody ze Suchodola s Kristinou Ringlovou ve středu, přímo dají se hmatati, položil Jiří Sumín dvojí těžký a vysoce zajímavý úkol svému tvrdě mužnému a drsně přísnému umění. Podává psychologii složité a bolavé ženské duše, výjimečné již od přírody, prudce vymrštěné z rovnováhy klášterní výchovou a lstivým znásilněním, která v bezděčném hallucinovaném stavu vyvolává hnutí náboženské, aby pak, ač nerada, ba vzpírajíc se, stala se zoufalou obětí duchů a kouzel, které vyčarovala. Jiří Sumín, jenž v celé knize zůstal pozorovatelem a kronikářem čistě objektivním, dovedl kolem této pronásledované mstitelky vlastního znectění a vlastního vědomí rouhavé hříšnosti Marcely Bělařové rozestříti zvláštní ovzduší přímo tragické příšernosti a dovedl na celé její křížové cestě, vedoucí od zázraku až k zločinu, demonstrovati hrůzu these, kterou Goethe položil slovy »am Ende hängen wir doch alle ab von Kreaturen, die wir machten«. V přesvědčivém podání Jiřího Sumína jest Marcela Bělařová, žena hříšnice a kajícnice, zprostředkovatelka vůle Bohorodičky a zároveň vražedkyně, žena touhy po nadpřirozeném ocitající se v stálé kollisi se skutečností, obětí něčeho, co jest silnější než její bystrá intelligence a než její energická vůle: je to žena pronásledovaná démony, moderní člen rodu, který nazýval středověk čarodějnicemi. Jiří Sumín vystačí na vylíčení a vysvětlení této složité postavy, která vidí nebesa otevřena a propadá se do zejícího pekla, realistickými prostředky, aniž prohrává cokoliv z její neobyčejné výstřednosti. V tom jest bez odporu velká síla sebekázně: postava, jakou jest figura Marcelina, svádí přímo k lehčímu a přístupnějšímu zpracování romantickému, ale Jiří Sumín dovedl odolati. Srovnati s Marcelou psychologicky příbuznou postavu Johanky z práce K. Světlé »Ještě několik archů z rodinné kroniky«, která rovněž byla vykreslena mužným pérem ruky ženské, znamená uvědomiti si onen obrovský převrat české prósy, jenž leží mezi tendenční romantikou šedesátých a sedmdesátých let a mezi psychologickým realismem dneška.

Druhý základní problém románu »Spása« jest psychologie zázračného místa poutnického, něco, co v poslední době po stopách Zolových »Lurd« sledovala Kl. Viebigová. Jiří Sumín nepodává v prvých dvou částech své »Spásy« — v části třetí rozrůstá se Marcelin osud na úkor kollektivného děje skalického — nižádnou psychologii jevu vlastně náboženského, nýbrž daleko spíše psychologii suggesce. Opravdu mistrovsky sleduje na nesčíslných případech, osobách, zápletkách, jak suggesce využitkovaná prospěcháři, filanthropy, náboženskými vášnivci, nuzáky i boháči roste podobna lavině; jak jeden každý ji dovede vpravovati do svého individuelního života a snažení; jak konečně mravně i hmotně přepodstatní celou osadu. V tomto kollektivním pojetí zázračné suggesce podařilo se důkladnému a těžkému umění zmužilého a neohroženého naturalisty Jiřího Sumína opravdu vynikající dílo realistické malby prostředí, jako vůbec »Spása«, kde i krajinářská část, jež posud patřila k nejslabším stránkám Sumínova talentu, má místa zhuštěné, charakteristické, třeba že málo líbivé krásy, posunula svého autora do přední řady českých realistických prosaiků. —

Tři povídky, které Karel Červinka shrnul pod společný náladový titul »Zahučaly lesy«, lyričtější než kniha sama, nečiní opravdu nároku na výlučné místo v novellistické produkci svého předem lyrického spisovatele. Karel Červinka má v naší poesii pevné a čestné místo náladového krajináře ostrých a původních postřehů, jenž rozumí vzduchu a šumu lesa a reprodukuje je s jakousi hutnou a mužnou intensitou výrazu spíše solidního, než skvělého. Také jeho novelly — ba i humoresky »Zelená krev« — inspirovány jsou zažitky a dojmy z hájů, lesů a pasek. V nich vniká K. Červinka, jenž jako prosaik nepohrdá ani nepatrným anekdotickým příběhem (na př. v »Koroptvi«

přítomné knihy), do duší hajných, lesníků, pytláků a honců; prochází tajnostmi hájoven; sleduje konflikty sedláků s myslivci. Nezůstává však při tomto stanovisku milovníka lesů, jemuž vyznačený lid není než figurální štaffáží lesní zeleně; nýbrž autor přenáší do těchto novell leccos ze svých humanitně zabarvených povídek načerpaných v ovzduší soudní síně: jakousi slídivost kriminalisty, vypočítavost vyšetřujícího soudce. Všecky tyto znaky najdou se i v povídkách přítomného svazku, cenou tak různorodých. »Koroptev«, s několika dobrými postřehy ze vsi, jest, jak řečeno, novellisticky rozpředena anekdota. »Návštěva«, kde v mladistvé rose lesního kouta dostává nové krajinné orámování motiv z K. V. Raise a nejnověji z T. Novákové známý, jak na návštěvu domů vrací se z města padlá žena rozkoše, má hodnotu náladovou, ale epicky jest docela chudičká. Tíha knihy spočívá na povídce »Podzim«, kde dovedl autor shrnouti v dějovou jednotu příběhy dvou rodin z hájovny, připojuje jako vložku rozvrat rodiny lesnické. Teskný podzimní vzduch vane nad touto prací, kde i figury stavěny jsou nejpevněji a promyšleny nejdůsledněji: cosi neodvratného ve své každodennosti a marnosti mají tyto všednoučké příhody. Ale ani v nich není to epik, ani psycholog, kdož nás poutají; i tu jest ovzduší, milieu vším. Jest jím les viděný dosti vroucně, abychom se mu nevzdali rádi. Avšak přece jest to jen rámec.

Arne Novák.

*

Nová knihovna pro mládež. Opětovné horlení, také u nás od let se ozývající, po zvýšení úrovně dětské četby přináší postupně již ovoce. K Laichterově velmi dobré »Žni z literatur«, jež učinila si úkolem seznamovati malé čtenáře s ukázkami literatury světové, přistoupily letos dva nové podniky: v Laichterově nákladu »Pěkné knihy pro mládež« a u Topiče »Osení. Knihy mladých čtenářů.« Topičovo »Osení« v redakci Adolfa Weniga postoupilo posud na 9 svazečků velmi vkusné úpravy, z nichž plán sbírky dobře vysvítá. Ač knihovna nezavírá se překladům (přinesla posud tři z C. Ewalda, P. Rosegg ra a D. V. Grigoroviče), přece klade hlavní váhu na tvorbu původní. A tu chce přinášeti ukázky z prací předních spisovatelů (dosud vyšel dvojí výbor z Sv. Čecha, ukázka ze Z. Wintra, připravuje se anthologie z Nerudy a jako historická zvláštnost chrestomathie z V. M. Krameria), nové práce aktuelní, jejichž dobrým příkladem jest povídka K. Pospíšila »Rok v německé škole«, spisy popularisující, na př. studie Baušovy. Zvláštní ceny dodávají knihovně její úvody, literárně dějepisné výklady a případné poznámky: tak na př. ke knížce Z. Wintra »Dva dni na staroměstském domě radním« připojen jest názorný výklad o kulturním dějepise, v úvodě Grigorovičova »Antona ubožáka« dovídá se mladný čtenář o ruském nevolnictví. Obě sbírky zasluhují podpory a rozšíření. (O Ewaldově »Tichém jezeru«, jež vyšlo v »Osení«, bylo loni v »Přehledě« referováno.)

*

K poslednímu referátu »Přehledu« o novém románovém díle Kláry Viebigové dlužno dodati, že právě vyšel v nákladu Vilímkově překlad jednoho z nejmohutnějších románů jejích »Das Weiberdorf« pod názvem »Když muži odejdou ze vsi.« Vedle několika stran Zolových není v celé literatuře moderní dílo, v němž by naturalismus, líčící život pudový, tryskal silou tak eruptivní; rovněž vzácné jsou knihy, kde by tak důsledně a účinně provedeny byly kollektivismus a massovost umělcem tak neohroženým a výbojným.

BESEDA

Německé hlasy o Březinových básních.

Přinášíme úryvky z dopisů, psaných překladateli Březinových »Ruk« panu Dru Emilu Saudkovi od význačných spisovatelů německých. Otiskujeme tyto projevy laskavě nám zapůjčené jejich majitelem, doufajíce, že budou dobře působit na české čtenářstvo, ačkoli jsme si dobře vědomi, že úsudky o českých básnících a zvláště o duchu tak uvědoměle slovanském, jako je Otakar Březina, neměli bychom si dát diktovat teprve z ciziny. Bohužel valná část veřejnosti české takového upozornění z ciziny dosud potřebuje, a to právě přimělo nás k tomu, že jsme si vyžádali svolení k otištění těchto hlasů.

Stefan Zweig píše: »Od let vím, neznaje bohužel česky, od svých přátel C. Hoffmanna a Maxe Broda o tomto básníku, ale přece prvý bezprostřední dojem knihy si mne dnes podmanil. Opravdu, jaký grandiosní básník! A jak blízek — prostorově i duševně! — našemu životu. Vykonal jste (překladem knihy) krásný čin, jehož mravní zásluha snad ještě převyšuje uměleckou zásluhu převodu. Na každém místě cítil jsem sopečný žár básníkův, žasl nad plností jeho obrazů a vděčím Vám vroucně, že jste mi ukázal cestu k jednomu z nejpodivuhod-

nějších duchů naší doby, tak příbuznému geniálnímu básníkovi Emilu Verhaerenovi. Až básníka opět navštívíte, sdělte mu prosím můj obdiv, který mu bohužel nemohu pověděti v jeho jazyce.«

Hugo von Hofmannsthal soudí: »Zvláštnost a hloubka těchto básní zaujme již na první pohled velmi silně. Budu tuto knihu častěji čísti a jsem skoro jist, že mi poskytne, po čem má mysl dychtila často, ale marně: emanaci z hloubi nitra české bytosti — produševnění toho, co mi tak často vstříc přicházelo a v zamyšlení mne přivádělo v české krajině tak srdce jímající, jakož i v útvaru a výraze tváří. Zdá se mi, že ozývá se v nich tón prapůvodní zděděné nábožnosti — stejné signum je vtisknuto boluplné, ale silné a při tom dobrotivé tváři básníkově.«

Z dopisu H. Bahra vyjímáme: »Hned při prvém prohlédnutí kniha učinila na mne dojem zcela neobyčejně silný a pozoruhodný« (einen ganz ungemein starken und merkwürdigen Eindruck). V dalším obsahu dopisu Bahr projevuje zájem o mystickou tradici jihočeskou, o které zvěděl z předmluvy překladatelovy.

A Richard Dehmel se vyslovuje o »hymnách« Březinových takto: »Tyto žalmy jsou veskrze rovnorodé Whitmanovým a dokonce je převyšují kosmickými perspektivami. Ve mně samém sice se něco brání proti té toužebné výmluvnosti citu, která div se v póry světa nerozline, místo aby jej rukou umělce strhla k sobě a přetvořovala; ale uctívám a obdivuji sílu, se kterou shrnut je zde v oddanosti citu k věčnosti veškeren rozumový život naší doby, tuto velkou věřící lásku, která triumfuje nad každou pochybností, přivtělujíc ji k úderům tepen světa. I řadím se také já ochotně v jeho »Kolozpěv srdcí« (nejmilejší mně z hymnů těch) a prosím, abyste skromnému básníku vyřídil můj dojatý dík. Překlad jest silnější v řeči, než slibuje Vaše skromná předmluva, a dobyl jste si jím zásluhy u všech lidí věřících v duchovní svazek lidstva mezi národy.«

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Kantonální škola v Šafhúzech.

Letošního roku octnul jsem se náhodou v památných Šafhúzech, kde s přátelské strany upozorněn jsem byl mezi jiným také na tamější školu kantonální, v níž konaly se právě veřejné zkoušky výroční, a na konec pak odbývati se měla slavnost promoční. Upozornění to bylo mi tím vítanějším, že naskytovala se mi tak vhodná příležitost obeznámiti se aspoň poněkud se školstvím švýcarským, o němž slýchal jsem častokráte již tolik věcí pochvalných. Lituji jen, že přišel jsem již na konec zkoušek, a že nebylo mi tudíž dopřáno přítomnu býti celé řadě zkoušek před tím odbývaných, z kterých byl bych si zajisté přinesl obraz úplnější a ucelenější. Avšak i tak přesvědčil jsem se nemálo o vyspělosti a modernosti školství švýcarského, tak že odcházel jsem opravdu dojat a potěšen.

Kantonální škola šafhúzská imponuje takto již i svým zevnějškem, ne sice tak architektonickou úpravou, jako značnou rozsáhlostí, hlavně však vhodnou polohou svou, že zdá se, jako by vévodila městu, jež u světoznámých vodopádů rýnských malebně pod ní se rozkládá. Také její vnitřek překvapuje, a to milou prostotou, k níž ovšem mnohé za to druží se praktické zařízení, které žactvu je ku pohodlí, vyučování pak k nemalému prospěchu.

Jako ústav středoškolský liší se škola kantonální útvarem svým podstatně od podobných ústavů našich, záležejíc ze tří odborů, t. j. humanistického, realistického a seminárního. První dva obory jsou průpravnými pro universitu nebo polytechniku; odbor seminární určen je ku vzdělávání učitelů pro školy obecné. Takto navazuje odbor tento na druhou třídu reální a záleží ze 4, realistický $5\frac{1}{2}$, humanistický pak ze 6 ročních kursů. První čtyři třídy humanistické a realistické, jakož i prvá a druhá třída seminární jsou nižšími, ostatní třídy pak vyššími odděleními školy kantonální. Do všech tří odborů přijímají se také dívky. Školní rok počíná se každým jarem, obyčejně po velikonocích. Ku přijetí žáků do prvé humanistické neb realistické třídy potřebí jest, aby dokončili 13. rok věku svého, a pak, aby měli tolik vědomostí, kolik jich lze nabýti v prvých dvou třídách reálních. Do vyšších tříd přijímají se žáci jen tehdy, dosáhli-li určitého stáří a vědomostí pro dotyčnou třídu potřebných. Váznou-li v některém předmětě, žádá se na nich, aby nutné vědomosti osvojili si dodatečně privátním studiem. Předběžné vědomosti z francouzštiny vyžaduje se toliko u těch žáků, kteří do oddělení realistického, známost pak latiny na oněch, kteří do odboru humanistického hodlají vstoupiti. Postup žactva do vyšších tříd závislý jest na schopnostech jeho, jež prokázalo nejen během roku, ale také při zkoušce na konci roku školního.

Záměna odborů jest přípustna, vyžaduje však splnění těchto podmínek; 1. že chovanec

potřebné vědomosti doplní privátním studiem; 2. že přechod do jiného odboru stane se po pravidle vždy na začátku školního roku a 3. že učitelská konference dá k tomu své svolení.

Hospitanti přijímají se s povolením t. zv. vychovatelské rady od čtvrté třídy počínajíc; musejí se však podříditi řádu školnímu stejně jako žáci řádní.

Ku konci posledního ročníku nutno jest abiturientům podrobiti se zkoušce maturitní; žáci, kteří posledních dvou kursů neabsolvovali, k maturitní zkoušce se nepřipouštějí. Humanistická maturita oprávňuje ke studiu jakéhokoli odboru universitního, realistická ku přijetí na polytechniku v Curychu, a to bez jakékoli zkoušky přijímací. Na základě zvláštního usnesení oprávňuje však humanistická zkouška maturitní také ke studiu na polytechnice, podvolí-li se totiž posluchač dodatečné zkoušce z analytické geometrie a fysiky anebo, může-li se vykázati, že má z předmětů těchto známky uspokojivé.

Školní řád školy kantonální jest liberální; jeť blahodárný vliv t. zv. selfgovernementu nad jiné zde patrným.

V oboru humanistickém vyučuje se náboženství, mateřskému jazyku, latině, řečtině, francouzštině, angličině (nepovinně anebo povinně jako náhrada za řečtinu), italštině (nepovinně), hebrejštině, realiím, počátkům filosofie, psaní (I. tř.), těsnopisu (nepovinně), volnému kreslení, zpěvu s počátky theorie hudební a tělocviku. Rozvrh učiva v odboru realistickém i seminárním, kromě některých změn, pokud týče se jazyků, mathematiky a reálií, zůstává skoro tentýž jako v odboru humanistickém. Hebrejština a latina v odborech těchto ovšem odpadají. V odboru realistickém za to prohloubeněji probírají se reálie a vědy přírodní; seminaristé pak po 4 léta obeznamují se zevrubně s dějinami vychovatelství. Ve 3. a 4. ročníku vykládá se jim didaktika, ve 4. paedagogika a národní hospodářství. Kromě zpěvu, jak rozumí se již samo sebou, cvičí se seminaristé také ve hře na varhany a skladbě hudební. — Vyučování v odboru humanistickém a seminárním jest u mnoha předmětů společno s odborem realistickým.

Mimo jiné povinné předměty může žák sproštěn býti i vyučování náboženství; vyžaduje se však, aby vymohl si dispens k tomu vždy před započetím některého čtvrtletí. Ve druhé třídě humanistické počíná vyučovati se řečtině, žák může si však zvoliti za předmět ten angličinu, které vyučuje se povinně v odboru realistickém, a z které musí pak skládati také maturitu. Jinak je angličina v odboru tomto předmětem nepovinným, stejně jako italština, přímočarné kreslení pro humanisty bez řečtiny, kreslení ve 4. humanistické vůbec a konečně angličina a stenografie, částečně pak i chemické laborování pro seminaristy. Z náboženství obeznamují se žáci mimo jiné také s výzkumy písma klínového, pokud odnášejí se totiž k písmům Starého zákona. Ve druhé třídě probírá se život Kristův a učení jeho podle evangelií a ukazuje se žákům, jak jeví se Ježíš ve světle doby přítomné. Ve III. a IV. třídě učí se dějinám křesťanství, v V. a VI. pak dějinám různých náboženství vůbec a křesťanské věrouce a mravouce zvláště.

I když výklady tyto dějí se v duchu ortodoxním, jest nicméně švýcarský student oproti našemu přece jen v patrné výhodě, a to tím, že obeznámiv se vážně a předem již s možnými odpory a nesrovnalostmi náboženskými, může pak ušetřen býti mnohých bolestných zápasů a zklamání, jimž kolikráte tak osudně na pospas bývá vydán náš student český. (Dokončení.)

VĚDA

Zdeněk Wirth: **Barokní gotika v Čechách v XVIII. a 1. polovici XIX. století.** (Zvl. otisk z Památek archeol. a místopisných. Praha 1908. Nákl. vl.)

Barokní gotika je málo známý zjev naší umělecké historie: vědomé nápodobení gotického slohu v architektuře a uměl. průmyslu, s nímž potkáváme se v prvých desítiletích osmnáctého století, tedy v době plného květu baroka. Monografie Wirthova zabývá se jí první soustavně (ani cizí literatury nemají o ní větší práce) historicky, orientuje o jeho místním rozsahu, hodnotí individuality jednotlivých umělců a řadí je do současného výtvarného tvoření doby, pokud to vůbec připouští naše chatrná znalost celé barokní periody. Příčiny zjevu nejsou jasny; Wirth vysvětluje je dokázanou přímou účastí laiků, jich vnějšně historickými reminiscencemi, výlučně dekorativním chápáním tektonických forem příznačným pro vrchol baroka, a konečně snad i kontinuitou gotiky, sotva na sedmdesát let v Čechách v 17. stol. přervanou. Methoda práce i mluva ukazují autora několika výborných svazků Soupisu, v přesné, úsečné (a dobře české) terminologii, v ovládání topografické literatury, způsobu probírati památky spíše popisně, než analyticky, který dává vznikati přání po hlubší analyse formové mluvy barokní gotiky a těsnějším srovnání s gotickými vzory, ostřejším vytčení imitace struktivních tendencí gotických, jak je ukazuje příkladem Bayerovo vertikální věžení Sedleckého štítu. Nevyšlapanost cesty, kterou jde autor, vysvět-

luje i tato desiderata práce. Dodatkem připojena genese romantické novogotiky u nás na počátku století devatenáctého, podmíněná jinými příčinami uměleckými a ideovými, končící v neplodné, vědecké periodě slohového purismu.

V knize celkem hojně a dobře ilustrované postrádáme větší počet schematických výkresů jednotlivých forem a hojnější grafické porovnání s gotickými vzory.

Pro naši chudou literaturu umělecko-historickou znamená práce Wirthova, jdoucí dále než k pouhé parafrasi pramenů, skutečné plus, záslužný pokus o osvětlení a vysvětlení neznámé umělecké epochy, který jistě dlouho zůstane definitivním. V. V. Štech.

*

Při diskussi o obsazení slavistické professury na vídeňské universitě ozývalo se častěji jméno professora pražské university německé Ericha Bernekera. Právě dochází zpráva, že professor E. Berneker byl povolán na universitu vratislavskou, jíž opouští, odcházeje do pense, stařičký slavista W. Nehring, známý jako spoluzakladatel »Archivu für slavische Philologie« a jako vynikající odborník v staré polštině. Na místo Nehringovo mohl býti ovšem povolán učenec souvisící těsně s vědeckými zájmy polskými, k nimž má zeměpisně Vratislav blízko, leč na druhé straně upříti nelze, že v professoru Bernekerovi přibývá vratislavské universitě výborná síla, a že prof. Berneker bude ve Vratislavi spíše na místě, než by býval na stolici po Jagićovi. Od prof. E. Bernekera vychází právě sešitově Slavisches Etymologisches Wörterbuch ve výborném podniku heidelber. vědeckého naklad. C. Wintera »Indogermanische Bibliothek«, kde vedle grammatik vycházejí i malé slovníky (před Bernekerovou knihou vydán tu byl výtečný etymologický slovník latinský od A. Waldeho). Bernekerovo dílo, jehož doposud vydané dva sešity sáhají až k heslu čub, bylo dlouholetým desideriem slovanských filologů. Bernekerovo dílo, které obsáhá veškeré živé i mrtvé jazyky a dialekty, vyniká hlavně tím, že zpracováno jest od výborného znalce jazykozpytu srovnávacího, jest přirozeně hlavní úlohou podobného díla sledovati poměr t. zv. praslovanského pokladu slovního s ostatními jazyky indoevropskými; menší váha již spočívá na slovech, jež mají jednotlivé jazyky slovanské samostatně. Hojnost údajů literárních, pečlivé šetření všech dialektů, praktická a přístupná transkripce latinkou doporučují toto systematické dílo.

*

Vzácný dokument historický vyšel právě v Paříži. Z pozůstalosti proslulého zeměpisce a sympathického utopisty El. Recluse vydány byly denníkové záznamy z r. 1871 pod názvem »La Commune au jour le 18 mars—28 mai 1871«. Jimi dostává se k hojné vzpomínkové literatuře o pařížské kommuně, psané velkou většinu odpůrci kommunardů, bezprostřední svědectví osvíceného ducha, jenž zamítá rozhodně politiku Thiersovu, a třebaže neschvaluje veškerých revolučních výstředností, přece sympathisuje s vlastní myšlenkou kommunistickou, která arciť uskutečňována byla namnoze od lidí prostředních a činitelů málo povolaných. Ve svém utopickém přeludu o vybudování nového společenského řádu pozdravuje Reclus i bortivou činnost kommuny, stoje na stanovisku, že často třeba zbořiti staré, aby učinilo místo novému. Ryzí pravdymilovnost a svobodný názor poctivého idealisty posvěcují památné ty vzpomínky.

HLÍDKA SOCIÁLNÍ A ÚŘEDNICKÁ

Všeúřednický časopis.

O čem bylo v »Přehledu« před několika měsíci psáno, stane se za týden skutkem. Úřednictvu všech kategorií dostane se 9. t. m. do rukou první číslo všeúřednického časopisu »Český Úředník«. List bude vycházeti s počátku jako čtrnáctidenník, nakladatel (»Úřednické vydavatelské družstvo« založené »Českým svazem úřednických spolků«) však doufá, že bude možno změniti jej v dohledné době na týdenník a nebude se nikterak mrzeti, bude-li třeba a možno vydávati jej ve lhůtách ještě kratších. Pokud lze souditi dle programu, jejž si redakce stanovila a dle osob, které jsou kolem redakce soustředěny, bude »Č. Úř.« vskutku tím, čím si jej »Přehled« vždy přál míti: listem čistě stavovským, bez politické stranickosti a listem vysloveně pokrokovým. Jiná otázka ovšem jest, dojde-li »Č. Úř.« mezi úřednictvem toho pochopení a té kolegiální důvěry, jaké je mu nezbytně zapotřebí, aby se udržel hmotně.

A tu — ačkoli není dobře býti ve věcech finančních optimistou — přece jen nemyslím, že by úřednická intelligence byla tak smutně na tom, aby nedovedla udržeti svůj vlastní list, list, který jest pro ni nezbytným, nemá-li dosavadní její utěšený rozběh k opravdové organisaci skončiti fiaskem. Každému českému organisovanému úředníku musí se státi jasno, že bez tisku není organisace a že jest již dávno uznanou pravdou, že každá organisace děkuje svůj

rozmach a svůj úspěch v první řadě svému tisku, obzvláště je-li tisk ten dobrý a skutečně jen organisaci a stavovským zájmům sloužící.

Ačkoliv finanční obět, jíž se vydavatelstvo »Č. Úř.« na jednotlivcích dožaduje, je směšně nepatrná (předplatné činí ročně 4 K — při hromadném odebírání prostřednictvím spolků, jinak 5 K —), přece by se dala jednotlivcům ještě více ulehčiti, kdyby se aspoň některé spolky odhodlaly list samy ze svých prostředků zabezpečiti jakousi subvencí.

Nejjednodušší formou této subvence by bylo, jestliže by se spolky zavázaly nésti jistou část předplatného za svoje členy ze spolkové pokladny.

Stačilo by na př., kdyby každý spolek, který chápe svoji povinnost vůči vlastnímu tisku, nabídl vydavatelstvu, že bude za každého svého člena odebírajícího časopis platiti 25 nebo 50% předplatného, tak že by členové těchto uvědomělejších spolků dostávali list za pouhé 2 až 3 K ročně.

Spolku by se tato neznačná subvence mnohonásobně vynahradila. Jednak by měl záruku, že sloupce listu jím podporovaného budou jak jeho oficielním zprávám, tak zprávám z řad jeho členstva vždy a za každých okolností k disposici, jednak by byla jeho funkcionářům usnadněna spolková práce a spolku uspořen značný náklad, jež jsou spojeny s vydáváním a kolportováním různých oběžníků, provolání a pod. spolkových tiskopisů, jež by se úplně bez výloh a námahy daly nahraditi zprávami v »Č. Úředníku«.

To vše jsou věci, jež se u jiných organisací už dávno rozumějí samy sebou. U organisací úřednických však se pohříchu zdá, že bude ještě delší doby třeba, než pochopí věci i tak samozřejmé. Zakořeněný zvyk — ba řekl bych raději zlozvyk — jejž přenášejí úředníci ze svých kanceláří i do svých spolků, že totiž požadují, aby jim bylo všechno nezvratně a dokumentárně doloženo dříve, než se odhodlají jakoukoli věc definitivně vyříditi, objeví se i v otázce, má-li ten či onen spolek obmysliti nový všeúřednický list svou podporou čili nic. Vím předem, že veliké procento úřednických spolků, dožádaných o podporu Č. Úř., postaví se na pohodlné stanovisko: vyčkati, až jestli si list sám pomůže na nohy a to jak finančně, tak literárně.

Jest to již smutný úkaz v úřednických organisacích: místo aby spolky samy přicházely s iniciativou na jednotlivce, nechávají se od jednotlivců do každé opravdové práce přímo nutiti, místo aby spolky samy přinášely dobrým myšlenkám v obět nějaké risiko, jejich finance nikterak neohrožující, požadují, aby jednotlivci brali na sebe finanční závazky jdoucí nad jejich síly.

Vím, že mnoho spolků, majících k disposici roční příjem několika tisíc korun, bude se zdráhati věnovat za každého člena korunu nebo dvě, aby mu usnadnil odebírání a nakladateli vydávání listu a že pak, až snad list začne finančně laborovati a následkem toho i obsahově upadati, bude se slavný spolek svému členstvu holedbati, že dobře věděl, že to špatně dopadne, ano bude mnohdy míti i radost, že to špatně dopadlo. To ovšem slavný spolek neuváží, že, kdyby byl h n e d s p o č á t k u, kdy toho má mladý podnik nejvíce zapotřebí, přispěl dle svých sil a to nejenom morální, ale také finanční podporou, tu že by podnik nikdy nedopadl špatně, nýbrž že by byl aspoň do počátku zabezpečen a že by se právě díky pevné posici počáteční vyvinul během času tak, že by se stal organisaci daleko větší oporou, než jakou byla organisace s počátku jemu samotnému.

Budoucnost — a sice blízká budoucnost — ukáže, ukřivdil-li jsem tímto článkem úřednickým spolkům a kterým. Ty, kterým jsem snad ukřivdil, milerád odprosím. Kéž bych tak musil odprošovati všecky! A. Radl.

POLITIKA

Přehled zahraniční. I.

V popředí zájmu středoevropského jsou nyní už od delší doby události balkánské, jež také naši říše se nejvíce dotýkají; poněvadž však důležitý projev Izvolského stal se teprve před několika dny a dosud není znám ohlas jeho v celém evropském tisku, ponechám si o Balkánu mluvit až naposled a předešlu několik poznámek o jiných státech.

N ě m e c k o konečně zakončilo diskussi o interviewu císařově a jeho postavení v říši s tím výsledkem, že kancléř, jenž přejal zodpovědnost za vše, co se stalo, zůstal, a císař dal jakousi záruku, že nebude na dále vystupovat příliš v popředí se svými osobními názory. Veřejné mínění Německa má nyní druhé thema, jež pro pokojný rozvoj říše není méně důležito. F i n a n č n í reforma stále jest ve stadiu bojů vzájemně se potírajících názorů stranických. Když koncem září finanční sekretář v. S y d o w v řadě článků v Norddeutsche Allg. Ztg. rozvinul hlavní ideje své opravy, bylo patrno, že říše nehodlá zavésti jednotné daně ani z příjmů, ani

z majetku, nýbrž že bude hledět pomoci si daněmi nepřímými. Na počátku zasedání parlamentu (v prvních dnech listopadu) předložen pak celý projekt Sydowův, obsahující m. j. daň z plynu, elektřiny, inserátů a reklamních ohlášení, lihu a pozůstalostí. Konservativci a národní liberálové se vyslovili z pochopitelných důvodů proti dani poslední, poněvadž je prý to dávka, jež se předpisuje rodině ve chvíli nejméně vhodné. Národní liberálové by nebyli proti tomu, nahradit poměrně vysoký obnos daně pozůstalostní mírným poplatkem ročním z majetku. Proti tomu ovšem se ohražují spolkové vlády, jež dosud měly neomezené právo daň z jmění ukládat, a také některé z nich, kde daň ta existuje a kde ji chtí zvýšit (na př. Prusko) k sanaci vlastních financí, byly by po sestátnění této daně v úzkých. Konservativní strana vyslovila se však též pro říšskou daň z majetku, a tak tato kapitola daňového programu dosud není odbyta. Hledě k tomu, že pozůstalostní daň je zavedena s prospěchem i jinde (u nás, v Anglii, kde obnáší v jistých případech až 20% ceny pozůstalostní!), zdá se však, že přece jen si odpůrci dají říci. K ö l n i s c h e Z t g. se vytasila nedávno s návrhem zprostředkujícím, by jmění do 75.000 Mk vůbec nebylo daní tou stiženo, čímž by odpadly hlavní starosti vrstev, kde daň ta populární nikdy nebude. Týž list navrhuje v náhradu zbývajícího obnosu, jenž touto úlevou zůstane nekryt, kolkovní poplatek účtů a kvitancí (dosud v Německu daně prostých). Kancléř ve své skvělé řeči, jíž zdůvodňoval předlohu finanční reformy, pronesl též passus o spořivosti, za nějž se mu dostalo správného upozornění, že by spořivost měla začíti nahoře. Také, zdá se, výtka tato nezůstane bez ozvěny na patřičných místech a hospodářství pruského dvora se poněkud omezí. Daň z inserátů a reklamy nesetkává se též se sympatiemi, aspoň ne ve formě, jak navržena; dle říšské předlohy má stihnout jen inseráty publikací periodických, a ne na př. prospektů, cenníků a pod., jež firmy samy rozesílají. Tím se může stát, že se jednoduše omezí reklama v časopisech a zvýší v nezdanitelných tiskopisech, čímž říšský návrh se stane illusorním. —

Kommisse finanční reformy, když se odebírala na vánoce, vyloučila 144 milionů matrikulárních příspěvků z předlohy, čímž ovšem obnos ½ miliardy, jehož je k reformě potřebí, povážlivě se scvrkl. Kommisse doporučila ministerstvu, by o vánocích přemýšlelo, kterak návrh svůj modifikovat, ale sama ani slovem nenaznačila, kde by se změny měly provésti tak, aby byly přijatelny stranám vládního bloku. Strany ty jsou totiž shodny jen v jednom bodě: že reforma se provésti musí; jak, dosud žádná z nich konkretně nepověděla, ač kritiky bylo dost a dost.

Zmínil jsem se ve svém posledním článku, týkajícím se Viléma II., o tom, že strany, které nyní nejvíce se horšily na osobní régime, tleskaly císaři při událostech, jež jejich politickému credu hověly, třebas projevy jeho byly stejně nekonstituční a neobezřelé, na př. známá depeše Krügerovi a p. Vůbec se zdá, že velká část levice by nic nenamítala proti osobnímu panství císařovu, kdyby jen hovělo jejich požadavkům. To ovšem není dobré vysvědčení o německé politické školenosti. Výtka, již vyslovil jsem národu německému, že nemá dost konstitučního smyslu, ozvala se v poslední době také v různých německých časopisech. N e u e Z ü r i c h e r Z e i t g. na př. uveřejňuje článek Němce z říše, kde se vyčítá německému lidu, že si nevšímá tolik politiky, jako jeho sousedé, že právě v nejvzdělanějších kruzích německých je nedostatek politiků e x p r o f e s s o, jimiž vyniká na př. Anglie. Široké vrstvy necítí dosud konstitučně, jinak by nevyjadřovaly své city při každé příležitosti, kdy císař se o něčem vyslovil příznivě neb odmítavě, co je samy zajímalo.— Jak rozumí německá intelligence politice, ukázaly pak nedávné řeči berlínských professorů v otázce pražských bumlů — řeči, jež H a m b u r g e r N a c h r i c h t e n výborně odbyly Bismarckovým výrokem o německém professoru.

V otázce b a l k á n s k é Německo dosud osvědčilo se věrným svému spojenci z trojspolku, ač jeho sympathie k bar. Aehrenthalovi ochladly od té doby, co se ukázalo, že anglická morální podpora, jíž se dostalo malým státům balkánským a Turecku, má pro Anglii význačný národohospodářský rub — tureckým boykotem rakouského zboží získá právě Spojené království, kdežto Německo svým pevným spojenectvím s Rakouskem dosud neutržilo prospěchu žádného.

(Pokračování.)

*

Český sněm a koncese Němcům?

Už se zase něco za kulisami kutí.

Němci mají být usmířeni a laskavě připustit zasedání sněmu v Praze.

Vždyť se už ani v zeměpisném slova smyslu, nadtož v národním, o tom sněmu říci nedá, že je to sněm český.

Dnes patří Wolfům a Schreinerům, kteří si s ním zahrávají jako s hračkou, velkostatkářská kurie hru tuto stopuje unuděně, zazívne občas a odvracuje se na konec jako rozmazlené dítě, jež má jiných hraček dost. Jen české dítě stojí na pokraji hřiště sněmovního a žadoní lítostivě: »Půjčte mně také trochu tu hračku, jen na malou chvilinku, a hrejte se mnou, budu hodné!« A německé panstvo s hračkou v ruce se staví do postřehu: »Smíš hrát, ale jen, jak my budeme chtít!«

Tak v pravdě věc s tím sněmem stojí.

Průměrný český člověk, jen s průměrným mozkem, si říká: Nač je celý takový sněm? Kdyby to byl generální sněm tří zemí české ko-

runy, třeba tak famózně zvolený, jako ten dnešní sněm v Praze, mělo by to snad trochu smyslu pro takový sněm se exponovat. Ale ten sněm dnešní není ničím jiným, než zastupitelstvem jediné korunní země, náhodou »české království« nazvané, jako je jiná korunní země nazvána knížectvím, vévodstvím atd. Je právě proto zastupitelstvem pouhé provincie, je v pravém slova smyslu sdělaný dle receptu Schmerlingova, tedy proti samosprávě země této, o státním právu ani nemluvíc, jeho volební řád je parodií na systém volební, maršálek má jej v rukou jednacím řádem, jak se mu zlíbí, nevládne ve shromáždění tom většina, nýbrž, kdy ji to napadne, německá menšina, a i ta t. zv. česká většina žije z milosti velkostatkářů feudálních.

Co je tedy na tomto sněmu pro nás tak významného? Jeho státoprávní minulost! Budiž! Ale přítomnost jeho? A budoucnost jeho?

Jak věci dnes stojí, je spíše vyhlídka, že bude vzkříšen záhadný historický sněm Chebska, než tento sněm v Praze.

Ale hospodářství zemské vyžaduje klidné sněmování, aspoň ustavení se výboru zemského, komisí a pod.

Dluhy zemské rostou, je zapotřebí reforem na všechny strany! — namítají úzkostlivci.

I to je pravda! Týká se to ale jen nás? Není to také bolestí Němců? Je to i velkostatkářům lhostejno?

Nač tedy vyjednávání s Němci, nač platit jim výpalné. To, jako by spoluvlastník domu druhému spoluvlastníku dělal koncese, jen aby tento společný dům nezapálil!

»Obstrukce se nesmí honorovat,« hřměli svého času Němci, když začali Češi na radě říšské svou nešťastnou obstrukci, pro niž bylo dost důvodů, ne-li rozumových, aspoň důvodů pro spravedlivé rozhořčení.

Ale zde Němci přišli na sněm již s úmyslem obstruovat a nejen to, i provokovat, když se jim to podařilo, provokovali svými burši na Příkopě, zostudili svou žurnalistikou české jméno po širém světě, povalili parlamentární vládu, aby úřednická dle osvědčených vzorů tím více germanisovala. Došlo k proskripci češtiny na severu, k pronásledování menšin našich.

Terror německý řízen jest německým ministrem krajanem z Vídně a my máme Němce usmiřovat, jen aby svolili k několikadennímu sněmování k vyřízení běžných věcí.

Co si dají pak zaplatit, dojde-li na částečnou aspoň reformu volebního řádu, co, bude-li žádána reforma obecního řádu volebního? Budou pak žádat, co my ani splnit nebudeme s to!

Tedy jménem Páně, ať to jde, jak to jde! Porostou-li dluhy zemské, porostou i Němcům, vždyť dle Wiesra a Rauchbergra platí Němci bez tak prý 60 procent veřejných dávek! Ostatně je tu ještě zemský výbor. Ten ať hospodaří, jako hospodařilo ministerstvo ve Vídni, když sněmovna říšská neposlouchala, s § 14. Však se i v jednacím řádu sněmovním najde nějaký paragrafek, jehož se dá použíti jako toho § 14. ve Vídni, totiž stejně násilnou interpretací. Předposlední tehdáž čistě německé zastupitelstvo v Budějovicích vládlo přes 6 let zcela klidně, aniž se staralo o nové volby, a šlo to také. Zemský výbor dovede tedy také hospodářství zemské dále vést, a kde je zapotřebí zákonů zemských, zavésti provisoria, která budou později většinou schválena.

Je-li reformy sněmovního řádu volebního zapotřebí a nejde-li to v před na sněmě, pak se již organisované dělnictvo obou národů postará o to z venči, aby to s tou reformou šlo v před, a české strany nedělnické mohou tomu rovněž z venčí napomáhat.

A ještě zbývá ultima ratio — složení mandátů českých. Nechť dojde k nové volbě! Čeští poslanci sněmovní se o své mandáty mnoho strachovat nemusejí. Za to hrozí Němcům leckterá ztráta, jestli při nových volbách voličové českých minorit půjdou společně se soc. demokracií německou. Agrární poslanci němečtí bez tak jen proti vůli mnohých svých voličů snášejí komando městských šovinistů německých. Nedopadnou-li pak nové volby úplně dle přání českého, mohou následovat volby třetí. Když má být sněm český degradován na komedii, ať je to už komedie klasická a c. k. vláda vídeňská, ať se bude jmenovat Bienerthovou či jinak, ať má při té komedii režii. Ale platit Němcům výpalné, byť jen cenou jediného aktuára — toho věru zapotřebí není!

Češi mají výhodné postavení v této hře, že naprosto nic ztratit nemohou, jelikož už nemají co! Dr. *E. Lederer.*

*

Z týdne.

jl. Ve Vídni, 28./XII. 1908.

Předvánoční zasedání říšské rady, jež skončilo dnem plným ruchu a hluku, ale zároveň také dnem významné parlamentní práce, náleží zajisté k sessím nejzvláštnějším. Poslanci setkali se s novým předsedou ministerstva, který jim neměl jiného co říci, než že na svém místě sedí provisorně, že mu bylo uloženo sestrojiti novou koaliční majoritu a koaliční vládu a opatřiti nutná provisoria rozpočtové a obchodně-politické.

O nutnosti dohody stran promluveny a napsány celé splavy frásí, ale k utvoření koalice nové nedošlo, jelikož nepřestaly trvati příčiny, pro které koalice předešlá se rozpadla, ano den ze dne byly patrnější příčiny tohoto rozkladu, ukázaly se i podrobnosti v první chvíli netušené. Bar. Bienerthovi stály v cestě nemalé kameny úrazu. Hrozilo mu nebezpečí, že bude nucen k pořízení rozpočtového provisoria užít § 14., ale dostavila se spása ve způsobě hesla: »Rozpočet není projevem důvěry vládě, třeba hlaso-

vati pro provisorium v zájmu zachování parlamentu.« Nebezpečí hrozilo hned zas při jednání o zmocňovacím zákoně politickém. Všichni agrárníci všech národností opřeli se proti vládě, která potřebovala dvoutřetinovou většinu — a to mnoho znamená, neboť agrární sdružení čítá 272 členů. Ale spása přišla opět ve způsobě hesla o ohrožených zájmech lidu a parlamentu. Velká část agrárníků zůstala sice věrna svému stanovisku, ale mimo sněmovní síň, polští zemědělci vyšli před hlasováním všichni (z českých pp. Prášek a Švejk), a při velmi značných absencích podařilo se vládě dosíci dvoutřetinové většiny. Třetí velký kámen úrazu: bosenská otázka! Ale také tu pomohla kouzelná hesla a to především, že »třeba opříti se choutkám maďarským«. Baron Bienerth dostal pod střechu, co potřeboval, ano hlasování bylo provázeno velikými applausy.

Sněmovna povolovala ochotně, i sociální demokraté účastnili se záchranné akce. Bar. Bienerth »nemá sice důvěru stran«, ale všechno ostatní, co k živobytí potřebuje; tato důvěra je, jak patrno, rekvisitou nepotřebnou. »Vše pro parlament!« znělo heslo. A předseda ministerstva, o kterém se v couloirech šuškalo, že je dětina, že ničeho nesvede, sklízel úspěch za úspěchem. Poslanci říkali se zvláštním úsměvem: »Alles für das Kind,« ale hlasovali...

A po Novém roce? Říkalo se, že se poslanci kolem 20. ledna sejdou již s novým ministerstvem, ale nevypadá to tu ještě tak, jakoby se proroctví to mělo splniti. Strany stojí v očekávání jako panstvo čekající v dešti na vlak; jsou přirozeně mrzuty a dlouhou chvíli si krátí sesilováním starých a nových sporů. Ale marné čekání na signál, nevypraví-li společnost vlak sama.

Ve výborech jsou důležité věci, přede všemi zákon o sociálním pojišťování. Ve výborech se bude pracovat. Poslanci pracující pro zájmy nejširších vrstev lidu budou chtít donést domů po zákazu noční práce žen a zákazu užívání bílého fosforu další reálné úspěchy a heslo: »Parlament — sobě« bude zázračným prutem pro ministerstvo správců i v zasedání lednovém.

Jsou ve sněmovně osobnosti, které by mohly a chtěly tohoto hesla užíti k utvoření řádné parlamentní majority, kteráž by si bez pobízení a svou vlastní váhou vynutila skutečně parlamentární kabinet?

Osobností těchto je po řídku; dost, ba víc než dost je osob, jimž se jen líbí uniforma tajného rady a kteréž se zapřísahají, že učiní raději všechno na světě, jen aby se do té pěkné uniformy nedostal — soupeř.

»Parlament sobě!« se bude volat, ale hlasovat se bude pro kabinet Bienerthův. »Alles für das Kind!«

*

„Naše“ Slovensko. (Dokončení.)

A tím jsme již dospěli k poslednímu bodu své úvahy, k přehlédnutí všeho toho, co je světlého na Slovensku a co nedává proniknouti zoufalství nad přítomnou situací, nýbrž vzbouzí naděje do budoucnosti. Přes dlouholetá úsilí nepodařilo se maďarisovati Slovensko:[1]) města dostala ovšem maďarský ráz (vlivem úřadů a závislosti hmotné), jehož problematickou cenu dovedeme však sami posoudit podle svých případů (Praha, Plzeň, Budějovice, Hranice atp.). Ale venkov zůstal ryze slovenský: znalosti »státního jazyka«, kterou jim škola do hlavy vtluče, pozbude velmi záhy mládež, jež se dalším studiím nevěnuje. A jiného přístupu maďarisace do lidu nemá, ježto na celém tom území není maďarských kolonistů, čímž liší se postavení Slovenska velmi příznivě od situace Poznaňska. A proto chopili se vládnoucí kasty jiného prostředku: když nemohou přinutiti Slováky, aby maďarsky mluvili, snaží se je zpracovati, aby aspoň maďarsky cítili a své individualitě se odcizili. Provádějí to pomocí žurnalistiky, slovensky psané v maďaronském duchu — ale i tento prostředek jim selhává, ba obrací se proti nim. Malý obrázek na doklad: jeden z těchto orgánů jmenuje se »Krajan« a vydává jej »Vlastenecké spisy rozširujúci spolok v Besztercebánya«. V otravné hantýrce listu ukazuje se stále na protivu mezi tím, co je »vlastenecké« (= maďarské, renegátské) a co je »národnostné« (= národní, slovenské), varuje se před společenstvím s Čechy, vyvracejí a zmirňují se zprávy o maďarském řádění, vychvaluje se Párvy a do bláta snižuje Hlinka atp. — zkrátka lže se beze studu. Při tom, jak vidno, užívá se důsledně jen pomaďarštěných názvů zeměpisných, které ve spojení s předložkami jsou opravdovým monstrem (»Krajan« vychází totiž v Báňské Bystrici!). V čísle, které se mi náhodou do ruky dostalo (31. z 30. júla t. r.), padl mi do oka překlad článku Dr. G. Szöcse, uveřejněného původně v listě »Független Magyarország«, pod názvem »Hornouherské Maďarstvo«. Tam si ve významném passu autor pochvaluje: »Panslávské námahy proti pangermanizmu a dakoromanizmu sú maličkosti... (Vida! Od kdy?) aj Slováci držia to za prirodzené, že je na priestore Uhorska maďarská reč prvá, panujúca a pri nej reč národností len z prehľadu a opportunity môže byť do povahy bratá... Medzi Slovákmi aj vlastenecká tlač pekne[2]) šíri sa...« Abychom tomu »šíření« rozuměli: takovéto jidášské listy rozdávají se buď zcela zdarma, nebo se jich pošle

[1]) O změnách národnostní hranice můžeme pomlčeti, neboť získávají i ztrácejí tu každoročně oba živly. Zajímavo je však připomenouti, že slovenská vlna zachvacuje území rusínské.

[2]) Zároveň skvostná ukázka maďarské povahy, jež si ráda fakta nepříjemná zakryje illusí, falšuje skutečnost a křivému zrcadlu s pýchou důvěřuje!

určitý počet výtisků na obecní úřady a jiné korporace, s vyzváním, aby je rozšířily nebo samy předplatily. A můžeme si představiti, co by nevyhovění mělo za následek... Ale i když se tedy taková tiskovina do rukou lidu dostane, naučí jej aspoň slovensky číst, kdežto náplň »myšlenková« se jich valně netkne, neboť dovedou sami posoudit ty nebetyčné lži a nesmysly a utvrditi se naopak na svém. Vůbec možno říci, že slabost a neúčinnost maďarisačního systému (kdyby užíval sebe brutálnějších prostředků) vězí jednak v korrupci a neideovosti jeho výkonných orgánů (srv., co výše pověděno o slovenském renegátství), jednak v tom, že necítí se nikde převaha nějaké vyšší kultury, doléhající na úhorovitá pole slovenská. Domnívám se, že by Slováci za své nynější zanedbanosti a opozdilosti (nezaviněné ovšem) neodolali tak snadno, kdyby měli za sousedy a protivníky Němce. Proto také záleží tak mnoho Maďarům na tom, aby Slováky isolovali a všechno jejich kulturní spojení s námi přerušili...

Bylo by to však smutné, kdyby naše naděje v budoucnost Slováků byly založeny jen negativně, na kalkulaci s chabostí utiskovatelovou a brzkým krachem zalitavského systému vládního. Můžeme přece poukázati také na pozoruhodné činitele, kteří vědomě a plánovitě »slovenčinu« posilují a zaručují trvalost možných úspěchů.

Především nutno si s radostí konstatovati některé zdárné a vynikající vlastnosti slovenské povahy a způsobu života. Je skutečně překvapující, že při tak krušném vývoji historickém a za tak nepříznivé situace přítomné nejeví Slovák celkem žádné otupělosti a duševní zabedněnosti: naopak, bystrost a nadanost hledí na vás z těch dobráckých očí. O jemné jejich struktuře psychické a velké schopnosti abstrakční i kombinační svědčí vedle známých projevů uměleckých (výšivky, národní písně atp.) i sám posmívaný a odstrkovaný jejich jazyk. Po stránce lexikální jeví slovenská nářečí takovou bohatost a differencovanost, jaká uvádí odborníka v nadšení a spisovnou češtinu jistě převyšuje (nehledíme-li k termínům moderní kultury). Jak by teprve se rozpučela a rozkvetla slovenská individualita na výsluní a za náležité pohody, kdyby totiž jejím příslušníkům poskytnuta byla ona theoreticky v Uhrách hlásaná svoboda a nebylo jim barbarsky v kulturním růstu bráněno... Poznal jsem sám několik prostých lidí země, na které blahodárně působil buď vzácný učitel nebo duchovní s pomocí tištěného slova — a to byly postavy nezapomenutelné! A dále chrání slovenský krb nepřemožitelný genius — žena a matka, na níž záleží větším dílem národní spása generací nynějších a budoucích. Slovenské dítě vrátí se z pomaďarštělé školy do náručí matky, a tak nezapomene být věrno sobě. Opravdu vyniká tu ženský typ v lecčems nad mužský: je stejně obdařen zdatností fysickou (vždyť jí zde tolik potřebuje v boji životním), ale vyznamenává se nad to energií, silou představ (třeba tradičních) a ukázněností, která ženu celkem ochraňuje před alkoholismem a zaprodáváním svědomí a přesvědčení. (Mohl bych o věci uvésti celou řadu dokladů i ze života politického, při volbách pozorovaných!) Všeobecně pak vyznamenává se slovenský kmen zdravým kořenem a pohlavní mravností: sexuelní excessy a perversity, oslabující právě rassu maďarskou (nejen třídy městské!), jsou mu celkem cizí. Proto i plodnost jeví se tu normální a příznivou.

Konečně vzpomeňme některých potěšitelných zjevů života veřejného, společenského. Čilý ruch lidsky i národně uvědomovací způsoben tu byl v poslední době vzornou slovenskou žurnalistikou, jež hledí vědomě udržovati a zmnožovati spojení s českým světem kulturním. Takový »Slovenský Týždenník« nebo »L'udové Noviny« jsou jakoby kouzelný proutek, jehož oživující moc marně se nepřítel snaží ochromiti persekucemi redaktorů-buditelů. A rovněž tak uznánihodnou činnost vyvinují z mladé generace vyšlí slovenští poslanci, kteří rozumně a reálně chápajíce situaci, spojili se v politickém zápase s ostatními »národnostními« stranami a postupují solidárně i s maďarskou sociální demokracií. Ovšem, že i tyto hrdinné vůdce stíhá žalařování a pokutování se strany vládnoucích, ale to vše vzbudí v lidu teprve náležitou reakci.

Zbývá mi zmíniti se ještě o jedné choulostivější stránce slovenského života, totiž o otázce konfessionální. Kdo cestuje po Slovensku, všimne si zajisté, že skoro v každé větší obci jsou dva kostely: katolický a evangelický (místy bývá i synagoga). Ačkoli jsou v menšině, prostupují protestanté skoro celé území slovenské a při této smíšenosti obyvatelstva naskýtá se otázka, zdali se to neprojevuje na venek nepříznivě. Možno však s uspokojením říci, že se tu celkem vyvinula opravdová snášenlivost: pracovníci obou vyznání zasedají bez hádek v různých národních institucích (na př. Museálna spoločnosť), ano jsou mi známy případy velice důvěrných a upřímných styků duchovních obojího tábora. (Zdá se mi však, že maďarónských farářů je mezi evangelíky nesrovnatelně menší procento než mezi katolíky. Významné je také, že poslední školy, jež udržely ráz národní, jsou právě jen církevní školy evangelické, opatřené namnoze českými nápisy nade vchodem. Vůbec vědomí souvislosti s Čechy je u evangelíků slovenských přirozeně silnější a stálejší: vždyť užívají, až na skrovné výjimky nejnovějšího data, vesměs bible kralické a starých českých písní. Proto jsou též přístupnější české knize nežli emancipovanější v této příčině a českou minulost neobdivující poddaní římské církve.)

To jsou asi, opakuji úmyslně, mé osobní dojmy z okružní cesty Slovenskem, shrnuté v jeden celek za účelem informačním. Návštěvu uherského Slovenska třeba u nás vždy horlivěji propagovati (ovšem s upozorněním na její riskantnost za nynějších poměrů!) a to také z té příčiny, abychom nebyli pomalu předstiženi Poláky, kteří sem stále houfněji přicházejí jak přes Tatry z Haliče, tak z Těšínska. Byli letos též zastoupeni na martinských slavnostech (a to větším počtem než Češi!), kde ostentativně slibovali, že si také oni budou slovenských bratří všímati. V polské žurnalistice vyskytly se dokonce projevy v tom smyslu, že »slovenština« je vlastně polské nářečí, a že mají k Slovákům blíže než my. Myslím, že by bylo směšno žárliti snad na tyto námluvy, které se opírají jedině o příbuznost nejsevernějších slovenských nářečí, jež tvoří jakýsi přirozený přechod do území polského. Žádných však tradicí a tudíž ani reálních vyhlídek styky polsko-slovenské nemají; neškodí konečně, budou-li i Poláci slovenskou věc míti v evidenci a pomohou-li nám »tlačiti«.

Ale na Slovensko nesmějí nás lákati pouze krásy přírodní, které tu každého sebe zcestovalejšího turistu překvapí. Pro nynější českou generaci má studium slovenského prostředí a života veliký význam výchovný, a to již tím, že nás zbavuje oné »kletby malosti«, když se cítíme pojednou doma od Prešpurku až do Užhorodu; mimo to nám poskytuje vzácnou a mnohostrannou retrospektivu dějinnou. Jako vědecký pracovník zastihne tam ještě na živu různá jazyková a národopisná stadia, která my v pokročilejším historickém vývoji máme již za sebou, tak si tam každý našinec může získati aspoň analogicky přibližnou představu o národnostních a sociálních poměrech, v jakých žily generace našich dědů a pradědů. Kdo by si při slavnostech v martinském Národním domě[3]) nevzpomněl na idyllické časy našich Thámů, Tylů a Rubešů, kdo by při otvírání nové budovy museální nezalétl myslí do doby Preslů, Šternberků a mládí Palackého, kdo by si při četbě Slovenského Týždenníku nepřipomněl žurnalistické působení Havlíčkovo atp? Nikde nedovedeme se hlouběji vžíti do své vlastní minulosti obrozenské, plněji pochopiti a oceniti životní práci národních buditelů při malosti a zdánlivé beznadějnosti poměrů, nikde nepocítíme však také osvěžujícího ovzduší duchovního jara, bázeň primitivismu, rašení nadějí a víru v budoucno jako zde, na půdě živých tradic husitských, kde vlastně naše národní bytí zachovalo si jedině svou kontinuitu! A to zajisté již samo stačí k ocenění významu Slovenska pro nás.

Dr. *A. Frinta.*

---

3) Zdálo se mi, že tyto slavnosti nemají už toho všenárodního charakteru, který se jim přikládá všeobecně, a dostávají ráz více místní. To by byl zjev jistě potěšitelný, svědčící o mohutnění a růstu životním. Slovenské divadlo a zábavy pěstují se již hojně i mimo Martin (v Brezové, Tisovci, Skalici, Mikuláši, Budapešti a j.).

ŽENSKÁ OTÁZKA

Proti volebnímu právu žen.

Referuje Teréza Nováková. (Dokončení.)

O Americe, kam podnikla mrs. Humphry Ward před časem studijní cestu, vyjádřila se, že tam po zlých zkušenostech jest volební právo žen nadobro mrtvo; jest přesvědčena, že kdyby dnes v Coloradu podruhé se jednalo o volební právo žen, že by bylo zamítnuto; poukazuje také ke zjevu, zajisté závažnému, že ve školních radách v Bostoně a New Yorku není členem nižádná žena.

Američanky však prohlašují, že paní Wardová jest o poměrech amerických naprosto neinformována, a že pravý opak jejích tvrzení srovnává se s pravdou.

Jejich mluvčí jest tu kazatelka Reverend (ctihodná) Anna Shaw, důvěrná přítelkyně a nyní nástupkyně zesnulé nejpřednější bojovnice za ženské právo volební Susany B. Anthony. Aby ukázala, že není v Americe věc volebního práva mrtva, podává trochu statistických dat. Právě v posledním roce, jako vůbec v celém posledním desetiletí vzrostla přízeň pro volební hnutí žen. Kromě jednot, které sloučeny jsou ve Svazu pro volební právo žen a u nichž petování za ně jest samozřejmo, zadalo r. 1904 334 národních spolků za volební právo žen, r. 1906 počet ten vzrostl na 500. Tyto spolky ze značné části byly jen mužské (tak na př. obrovský dělnický svaz Federation of Labor, čítající mnoho set tisíců členů), některé, jako spolky střídmosti a výchovné, skládaly se z mužů i žen, opět jiné byly čistě ženské. Všecky pak doplňovaly se z mass nejrůznějšího stavu a přesvědčení, byli tu dělníci a intelligence, lidé přísně nábožensti, kruhy průmyslové a obchodní. R. 1907 složila představená přední »college« na paměť Susany B. Anthony 60.000 dollarů jako základ ve prospěch volebního práva žen, s jiné strany složeno 25.000 d. jako zřejmý důkaz zájmu o agitaci prováděnou bojovnicí zemřelou.

V Coloradu jednalo se vskutku již podruhé o volební právo žen a toto přijato: neúčast ve zmíněných školních radách vysvětluje kazatelka

Shawová tím, že v New Yorku radu tu navrhuje osobně sám purkmistr, v Bostoně pak že zredukována na pět členů a stala se sborem čistě politickým. V rozsáhlé školní radě Filadelfské pak zasedá 39 žen, jako jich vůbec ve školních radách značně přibylo. Američanky nelekají se anti-ligy, spíše očekávají, že počínání žen paní Wardovou vedených a inspirovaných věc volebního práva posílí.

To je řečeno, pokud se Anglie týče, poněkud bezstarostně; zajisté že proslulé jméno romancierky vykoná svoje poslání; zajisté že fama zástupy žen, které půjdou za ní, zvětší a zvšeobecní; zajisté, že ke stům neb, dejme tomu, tisícům žen, které z plného přesvědčení své konservativní mysli jsou proti volebnímu právu žen a které odsuzují výstřednosti suffragettek, přidají se ohromné zástupy žen nemyslících, aneb pohodlných, aneb plujících s velikým proudem, aneb těch, které zalíbiti se chtějí mužům Anglie, v převážné většině volebnímu právu žen dosud nepřejícím. A tento dav, jak správně praví německá feministka, jest pro slavnou spisovatelku takových duševních hodnot, jakými slyne Wardová, více zahanbujícím průvodem než několik poblázněných suffragettek. Německé vůdkyně Helena Lange-ová, Ika Freudenbergová (z jejíž stati v měsíčníku »Frau« vyjímáme mnoho zajímavých dat) nepodceňují soupeřství Wardové nijak; hledí její důvody vyvrátiti protidůvody, čerpanými z kolotání moderního života a napiatě očekávají, jak se věci v Anglii dále budou vyvíjeti.

Tak upírají, že by se dvě různá pole činnosti nemohla dotýkati, protínati, ba spojovati. Muž a žena, byť pracovali zvláště a různým způsobem, mohou se spojiti v úloze třetí.

Apodiktické tvrzení Wardové o podstatě moderního státu, které žena naprosto nerozumí, rozškubávají takměř na atomy. Táží se, i když jedná se o případ passivního volebního práva, tedy o poslance, zdali všichni poslanci ovládají všecky obory paní Wardovou jako nejdůležitější státní faktory vyjmenované, či zdali spíše není každý z nich odborníkem v některém? Ve státě moderním, kde otevřeny jsou university a jiné vysoké školy všem, kde jest hojně pomůcek vzdělávacích, nedosáhne čilý a nadaný duch určitého stáří, aby nedostalo se mu jistého rozhledu v disciplinách státní správy, zvláště je-li v něm sklon pro život politický. A ženy, jež chtěly by se uplatniti jako poslanci, nejen že měly by příležitost získati si vědomostí v oborech dosud jim cizích, ale přičinily by se i o to, pudila-li by je neodolatelná touha do sněmovny. Právě v Anglii, a ponenáhlu také ve Francii, ve Švýcarsku, v Německu, povstává dlouhá řada pracovnic sociálně-politických a národohospodářských. Tolik o právu passivním, na které by zajisté jak muži tak ženy jen výjimečně aspirovali. Jinak má se věc s právem aktivním. Kolik voličů ovládá diplomacii, vojenství, námořnictví, finančnictví, dolování atd. atd.? Ovšem jest žádoucno, aby voličové i voličky byli politicky vzděláni a ženy samy, všude, kde zápolí o volební právo, uznaly, že třeba navštěvovati politické schůze, studovati programy kandidátů a hlavně činiti si samostatný úsudek, neboť jest stejným svědectvím neuvědomělosti občanské, běží-li kdo slepě s davem, neb zůstává-li nečinně doma. Při vynikajícím účastenství, které mají ženy za posledních desetiletí v zápase hospodářském, v obchodu a i v průmyslu, nelze ostatně tak naprosto tvrditi, že by žena i nestudovaná neznala všeobecného stavu hospodářského, jeho změn a rozvratů.

R. 1907 pravil anglický ministrpresident Campbell-Bannerman, že vláda v poslední době projednala mnohé záležitosti a zákony, které nejblíže týkaly se žen (omezení úmrtnosti dětí, stravování školáků, boj proti alkoholismu, potírání práce žen a dětí v závodech továrních, zvláště hrnčířských). Paní Wardová klade všecky tyto sociální důležitosti patrně v obor působností obecních, hrabských a školních rad — dle výroku ministra zabýval se jimi však parlament. Reformy ony sice pronikly i bez žen-voliček a poslankyň, ale za jak dlouhou dobu, a kolik žen a dětí zahynulo, než k nim došlo! A nebyly by se uskutečnily, kdyby sama vláda nebyla se zarazila nad nedostatečností — rekrutů!

Německé feministky nevěří, že by volební právo žen mělo vliv neblahý; poukazují k tomu, že ve všech zemích, kde bylo zavedeno, působilo způsobem usmiřujícím, vyrovnalo vášně stran, na místo politických rozdílů nastoupila praktická potřeba hospodářská. Převážná většina ženského voličstva přispěla by dle nich k tomu, že by vášně strannické se ubrousily — co jde do šíře, ztrácí svoje ostré hroty. Že by se politický život zkomplikoval, že by vládě snad úkol její byl znesnadněn, lze předvídati; leč nebyly by to zajisté překážky nepřemožitelné. Jaká hrůza šla ve všech téměř zemích ze vstupu sociální demokracie do politického života, aneb ze všeobecného práva hlasovacího, — a hle, účinky nebyly tak revoluční, jak prorokováno. A dostaví-li se nějaký stín, bude jen laciným výkupem za čin pokrokový, spravedlivý a lidský.

Rovněž tak sobeckým, aristokratickým a reakčním důvodem proti volebnímu právu žen jest hrozba, že otřesena bude síla a moc ústředí; toho důvodu užíváno bylo a bývá proti ženě všude, když jde o to, aby byla odstrčena aneb aspoň do pozadí odsunuta. V rodině ustupovala manželu, aby pevněji a výše stála moc »hlavy rodiny«, podobně tomu bylo ve školství, v úřadech, v občanské společnosti vůbec. Ženskému hnutí však jedná se právě o zrovnoprávnění ženy, a jako nezastavuje se před prahem manželské jizby, uznávajíc jen ono manželství za pravé, kde míru a shody

docíleno jest respektováním vzájemných práv, nemůže se zastaviti ani před parlamentem a voličským osudím, třeba pro počátek politickým zrovnoprávněním ženy povstaly nezvyklosti, ba i menší komplikace.

V Německu zvláště ženy zarazil aristokratismus Wardové, odkazující stále několik repraesentativních žen do rozličných komissí a odborných rad a vzdalující celek za vratkých záminek i od volebního osudí. Vskutku lze v tomto aristokratismu hledati pramen podivného jejího počínání, v něm a v individualismu jejím, individualismu zde zcela falešném.

A nejen počínání Wardové: Od samého vzmachu ženské otázky ukázalo se, že první ženy národa jen výjimkou věnují se službám hnutí, aneb jsou s ním srozuměny. Veřejný život, alespoň politický, jest jim odporný, zajímají se jen o srdce ženino, o její boj za štěstí lásky, o její mateřství; jako vyslovené individualistky halí se ve svoje sny, stoupají po oblacích poesie, hamižný zápas existenční, ať jde v něm o kus chleba aneb o vyšší statky, jest jim potřísňujícím prachem všednosti. V Italii dvě veliké romancierky Neera a Matilda Serao jsou naprostými odpůrkyněmi ženského hnutí; slavná, universitou korunovaná Švédka, Selma Lagerlöf, nestará se o ně ani v nejmenším, a její krajanka, filosofka Ellen Key, o jejímž credu lze těžko říci, zda jest to odstín nejkrajnějšího individualismu budoucnosti či úžasné reakce — jde přímo proti němu; není tomu mnoho měsíců, co ve Francii cenou vyznamenaný román »Princesses de science« frondoval proti lékařkám a vyššímu studiu; v Německu o nejpopulárnějších romanciérkách doby přítomné (Viebigové, Ebner-Eschenbachové, Riccardě Huch atd.) nebylo slyšeti, že by podporovaly snažení feministek. Ovšem jsou také příklady kladné: geniální George Sand šla v zápas nejen za právo ženy, ale i za theoretický socialismus a byla vynikajícím způsobem politicky činna; Jihoafričanka Olive Schreinerová v čelo všech utlačených, za něž ve svých spisech zápasila, postavila ženu utlačenou jako individuum i člena společnosti; u nás největší zesnulé spisovatelky Němcová a Světlá vedly si opačně, než jak činí Angličanka Wardová: Němcová v ruchu roku 1848 pracovala ruku v ruce s Havlíčkem na uvědomění českého lidu, a jakou rozhodnou feministkou v životě i ve svých spisech byla Světlá, jest dosud v živé paměti.

Snad jest to věcí temperamentu, záliby, výchovy, disposice a nelze zazlívati snílkům a samotářům mezi ženami umělkyněmi a vědkyněmi, oddalují-li se věcí veřejných, ba snad jimi opovrhují. Jsou alespoň upřímny a přejí si zůstati nerušeny na jediném, vyvoleném poli své činnosti. Všecky vůdkyně feminismu více je milují než ony z řady tvůrkyň, které, předstírajíce, že tendencí mají dobro ženy, vpadají bojovnicím v zad.

Paní Humphry Wardová nenáleží ani k jedněm ani k druhým, nýbrž ku zjevům podivným, neupřímným, které to, co schvalují pro sebe, za škodlivé vyhlašují jiným; její methoda jest obdobna s vystupováním některých spisovatelek u jiných národů, odkazujících přísně každou ženu k nejvlastnějšímu jejímu úkolu, kolébce, vařečce, jehle, a zapomínajících při tom, že samy matkami nikdy nebyly, jehlou a vařečkou nevládly a jen péra užívaly za nástroj svého působení a — svého vlivu. Wardová, pravda, nežene své družky pouze k domácímu krbu; ale kdo přečetl jen jediný z jejích objemných románů, ví, že politika, činnost ženy na řečnické platformě, agitace a působení v massách lidových jest jí patrně obsahem života, naplňuje její myšlení jako v důsledku její knihy.

Mrs. Humphry Ward jest té doby považována za největší spisovatelku Anglie; u nás by jí nebyla: ona především není poetkou. Její knihy jsou doktrinářské, mnohdy celé dlouhé stránky čtou se jako národohospodářský nebo politický traktát, jednají o dolování, ochraně dělnictva, striku, zdravotních opatřeních, ba i o diplomacii, tedy o všech těch záležitostech, o nichž ve svém manifestě anti-ligy s takovou určitostí tvrdila, že jim žena porozuměti nemůže . . . Neznám všech románů Wardové, znám jen významnou trojsvazkovou »Marcellu«, pak »Sir George Tressady« a obsah nejnovějšího díla »Diana Mallory«. Zarazilo mne v nich jedno: ve všech týž boj proti liberalismu — radikalismu, který à tout prix představován jest nesympatický, jalový, vratký, kdežto konservativismus i se svými slabostmi jest oslavován; ve všech zklamání ušlechtilé, myslící ženy z poslance-radikála, prý typického představitele strany. Jest skoro nemožno podívati se ze vzdálených a málo informovaných Čech do zákulisí anglického života politického i literárního a nalézti předlohy oněch hrdin a hrdinek mrs. Wardové, vytušiti, jakou cestou a jakými zkušenostmi nabyla romanciérka doktrin v nich ztělesněných. Kdybychom však chtěli býti zlomyslnými, opáčili bychom francouzské pořekadlo, řekli si při její Marcelle, Dianě Mallory a jiných »Chercher l'homme« a dohádali se velikého zklamání přesvědčení a srdce, které utrpěla představitelem radikalismu, a které naučilo ji nenáviděti všecky liberální a radikální snahy u mužů — i u žen.

Aristokratismus a konservativismus není u Wardové ostatně zcela pevný; v »Marcelle« na příklad ve světle přímo ideálním líčí představitele socialismu a theoretického anarchismu, kteří se duchovně i společensky co nejúžeji stýkají s představiteli vyslovených toryů.

Nesejde konečně na tom, co vedlo paní Wardové péro při sepisování manifestu anti-ligy i vzpomenutého ostrého článku v »Nineteenth Century« a co román »Diana Mallory« zbarvilo opětně tak protisuffragisticky; jisto jest, že věci

volebního práva žen v Anglii i jinde ťala viditelnou ránu. Třeba nyní vyčkávati, jak se v Anglii boj žen proti ženám rozvine a kdo konečně politicky zvítězí; ani odpůrcové a odpůrkyně volebního práva žen nemohou býti tak zcela jisti, že se doktrina mrs. Humphry Ward ukáže učením zdravým, stát posilujícím a zachovávajícím, a že nebude na konec odmítána jako zastaralý konservativismus a zakrytá — osobní rancuna.

V P r o s e č i, dne 30. listopadu 1908.

ZE DNE

Žádáme slušně všechny abonenty »Přehledu«, kteří obdrželi výpisy účtu, všecky, jimž došlo předplatné, jakož i pp. odběratele, kteří dosud se nepředplatili, o brzké zaslání předplatného a dlužných částek. — Kdo předplatil, nechť laskavě uschová složní lístek na příště.

Důtklivé upozornění. Jsme přímo zasypáváni, zvláště od spolků, žádostmi za bezplatné zasílání Přehledu. V poslední době dochází nás taková žádost každý druhý den. Poněvadž administrátor ani redaktor nemají po čtyřech rukách a porto není zadarmo, není nám již možno na každou žádost podobnou, jako jsme dosud činili, odpovídat zvláštním dopisem a zevrubně vyličovat, že tisk, papír, honoráře a režie stojí ročně mnoho tisíc, že časopis, nedostávající žádných subvencí, potřebuje odběratelů p l a t í c í c h, že na př. za pivo nebo za divadlo platí ochotně každý a ostýchal by se žádat je na výrobci zdarma, že tiskárna potřebuje peníze stejně jako pivovar a pod. Oznamujeme tedy jednou pro vždy, že volné výtisky Přehledu dosáhly již takového počtu, že nebudou a nemohou být povolovány nové.

Dva šlechtici. Jeden zemřel, a druhý, politicky už odstavený, nechce umřít za žádnou cenu. S knížetem J i ř í m L o b k o w i c z e m odešel z českého politického života jeden z nejvýznačnějších představitelů staré konservativní šlechty, pod jejímž vlivem vedl se nezdařený státoprávní boj let šedesátých a sedmdesátých; tvrdý, nepřístupný aristokrat, který za čtyřicet let veřejné činnosti se vnitřně přežil, zevně ovšem zvykem a tradicí vůdčí své místo v samosprávě českého království utvrzoval až k nedotknutelnosti; při tom duch čilý a usilovně pracovitý až do let kmetských, a jeden z těch mála šlechticů, kteří byli zřejmě Čechy a česky dokonale uměli. Náhlá smrt jeho překvapila všecky, kdo ještě nedávno pozorovali jeho vystoupení na sněmu českém. — Jiného druhu překvapení uchystal světu hrabě F r a n t i š e k T h u n, který neslavně skončil svou karieru místodržitelskou i ministerskou, ale pořád ještě čeká, že zasedne na stolec chefa vlády. Promluvil v panské sněmovně 29. prosince vysoce politickou řeč. Apel na jednotu armády v ní bylo lze čekati, ale více pozornosti vzbudily vývody o sporu česko-německém. »Bohemie« se nad nimi tváří kysele a dodává, že Thun se ničemu nepřiučil a nic nezapomněl. Tato fráze však tentokrát nepřiléhá: Thun ukázal, že se naučil mnoho, a jeho kritika německého násilnictví, ba i pochybnosti o stanném právu v Praze, zněly podivně z úst bývalého »výjimečného místodržitele«. Ale osobní ambice tlačí se při tom všem do popředí tak nápadně, že sotva kdo z Čechův uvěří v Thunovo spasitelské povolání.

Lev Tolstoj vydal list o anexi Bosny. Očekávání zklamalo. Projev tento stojí mnohem níže než některdejší jeho protest proti válce rusko-japonské. Anexi pokládá správně za důsledek dnešního útvaru státního, ale Srbům a Černohorcům jen povšechně vykládá, že válka je nepřípustna, aniž se pouští do podrobnějšího rozboru otázky.

O neúčasti intelligence na politické práci uvažoval ve vánočním čísle N e u e F r e i e P r e s s e prof. Fr. von Liszt. Pro zajímavost věci podáváme zde stručně jeho vývody: Neúčast na politické práci považuje za c h a r a k t e r i s t i c k ý z n a k vzdělanců, mezi něž počítá hlavně učitele akademické, velké obchodníky a továrníky, umělce a učence, spisovatele a dvorní rady! Tito všichni, ač tvoří slušné procento voličstva, zůstávají při volbách doma; mluví rádi duchaplně, o zániku parlamentarismu, o tříštění stran a ošklivých svárech vůdců; ale tato účast politická přestává při přáních a myšlenkách. A k t i v n í p o l i t i k u l z e p ě s t o v a t i j e n v p o l i t i c k é s t r a n ě; kdo chce míti vliv v politickém životě, musí se státi členem organisované politické strany. Politika stran neomezuje se však na skvělé řeči; ty brzy zapadnou a ztratí na významu. Působnost ve straně záleží spíše v tom, že tam každý koná d r o b n o u d e n n í práci; záleží v neustálé agitaci od muže k muži, dům od domu; v opětovném suggerování základních myšlenek, které tím spíše působí, jsou-li vyhraněny v hesla, jež jsou bernou mincí. Psychologický účinek mass vzniká právě sčítáním m n o h ý c h, č a s t o o p ě t o v a n ý c h d ě j ů j e d n o t l i v ý c h. Politická drobná práce příčí se aesthetikům; ti nenávidí hřmot veřejných schůzí, začazené lokály spolků, jim jest m a s s a m a l ý c h l i d í protivná. Kdo však zná drobnou práci politickou, soudí jinak a má úctu před p o c t i v ý m n a d š e n í m a o b ě t a v o s t í těch tisíců, jež stojí za svými vůdci. Intelligentu vadí i jeho s e b e v ě d o m í; ve svém oboru jest svým pánem, nikdo mu nemá co do toho mluvit. Ale v poli-

tických spolcích musí snésti odpor, různost náhledů, zde všichni jsou si rovni. V Německu specielně při onom obromném převratu celého hospodářského života většina vzdělanců zabavena byla organisací a prací velkých průmyslových závodů, tak že se jim na politickou práci nedostávalo času. Politická neúčast příčí se vzdělání, neboť vzdělání jest harmonickou jednotou plně vyvinutých lidských sil. Kdo nemá smyslu pro umění, jest podceňován; ale jeho méněcennost pro život duševní není větší, než umělce neb učence, kteří nemají smyslu pro život národa. Politická neúčast jest nedostatek úplného vzdělání, jest sociální méněcennost. Tovární dělník, jenž po celodenní krušné práci jde na vědeckou přednášku nebo politickou schůzi, stojí na vyšším sociálním stupni vzdělání, než akademik, který zásadně nečte parlamentních zpráv. Jest samozřejmé, že politickou neúčastí vzdělanců politika trpí; proto musíme v zájmu veřejného života žádati, aby intelligenti vstupovali do řad politických bojovníků, třeba jako prostí vojáci. A poněvadž nelze se nadíti dostatečné účasti intelligence na politickém životě, musí se k němu vychovávat mládež. Liszt dospívá k přesvědčení, že politická účast jest nejsvětější povinností každého intelligenta.

Po čtyřech létech. R. 1904 vydal »Kruh českých spisovatelů« s p. Jaroslavem Kamprem v čele známou brožurku »Národní divadlo a české drama«, která kromě jiných více méně správných výtek tehdejší správě »Národního divadla« vyčítala i případně, jaké odklady, průtahy a obtíže očekávají v »Národním divadle« české autory, když zadají kus a pošlou rukopis do kanceláře »Národního divadla«. Čtyři léta uplynula od té doby a jedním z nečetných výsledků hlaholné brožurky »Kruhu« jest, že její původcové dostali do svých rukou činohru Městského divadla na Král. Vinohradech; p. Jar. Kamper stal se dokonce dramaturgem a mohl tedy ukázati, že pojímá svůj úkol vážně v duchu tehdejší programní brožury. Ale to se nestalo. P. Petr Dejmek vydal právě biblickou hru o jednom dějství »Baltazarův kvas« (nákl. vlastním), v jejímž úvodě velmi temperamentně vypráví o osudu svých rukopisů v kanceláři divadla vinohradského. Ležely tam skoro dvě léta, autor dle pokynů dramaturgových je přepracoval, upravil, aniž se domohl slíbeného provozování; když opětovně žádal za vrácení svých rukopisů potřeboval 4 měsíce, aby svůj literární majetek zase dostal do svých rukou. A za celé toto jednání, jež před 4 roky na případech pp. Dykově, Rožkově a Suchého brožurka Kruhu tak ostře odsoudila »Národní divadlo« jest zodpověden hlavní strůjce brožurky pan dramaturg Jar. Kamper. Věc, o níž jde, není tak záležitostí literární spravedlivosti — ač hra páně Dejmkova by byla zasloužila provedení — jako spíše proti společenské slušnosti. Ale u nás zná se slušnost pouze tehdy, kdy její nedostatek vytýká se odpůrci, jindy však velice rychle se na ni zapomíná.

K celé řadě pokrokových zařízení, jimiž p. místodržitelský rada Karel Vojáček obohatil hejtmanství žamberecké, přistoupila roku 1904 umělecká galerie v Kyšperku, založená na jeho podnět a z jeho munificence. V roce svého otevření čítala tato sbírka již 641 kus; většinou byly to reprodukce obrazů starých mistrů, mezi nimi však některé originály umělecké. Nedlouho po otevření uspořádána výstavka asi 150 uměleckých děl; byla navštívena více jak 2000 osobami a finanční zisk její byl tak potěšitelný, že z něho zakoupena řada dalších originálů, na př. od Holárka, Novopackého, Alše, Panušky atd. Zakladatel horlivě se staral o podporu materielní a mravní v té míře, že kuratorium, chtějíc zřejmě manifestovati tyto zásluhy, nazvalo sbírku roku 1907 »Galerií Vojáčkovou«. Upozorňujeme na tento podnik v naději, že i jiná naše venkovská města v brzku se vykáží podobnými institucemi.

T.

Čest stavu? V čís. 11. letošního ročníku »Školského obzoru« čteme nabídnutí k sňatku, a v něm opravdu zajímavé sdělení o nevěstě: »*který jejím prostřednictvím měl by velikou protekci*«. Ne, to tu snad ještě nebylo, na to musil přijít teprvé Školský Obzor, jenž má plné sloupce článků o umravnění učitelstva, o stavovské cti, o pokrokovosti a demokratismu — a najednou: znemravňuje sám inseráty o protekci učitelské »prostřednictvím« obchodního sňatku. Nepsal nikdy Školský obzor o zhoubném vlivu protekce při obsazování míst? Jsme přece jen směšni — pro jiného máme rad nůše — ale ve vlastní domácnosti trpíme neřest.

Francouzské dílo o Praze. V době, kdy do ciziny šíří se tolik zlolajných zpráv o naší Praze, zasluhuje zvláštní zmínky, že vyšla ve II. vydání výborně informující kniha H. Hantichova Prague, která ve svých 10 kapitolách živým slohem podává názorný a úplný obraz Prahy zevní i vnitřní. Zvláštní hlubokou perspektivu propůjčuje Hantichově knize mistrovská předmluva Denisova, odvažující způsobem přímo klassickým historicko-kulturní hodnoty naší královské metropole. Dílo Hantichovo má skvělou výpravu obrazovou, zejména 12 ve světlotisku provedených pražských pohledů vyniká zvláštními vybraným půvabem, jsou to opravdu obrazy, které cizince zvou k návštěvě Prahy. Knihu vydalo nakladatelství Fr. Topičovo, v cizině má ji v kommissi knihkupectví Nilssonovo v Paříži.

Vlčkova »Osvěta« přešla nyní v majetek firmy Ottovy a vychází pod redakcí F. A. Šubertovou dále. Dle prvého čísla lze doufati, že

zastaralé rysy posledních ročníků této nejstarší revue české pomalu budou ustupovat tónům a pracím novějším a svěžejším.

Zajímavou statistikou, která by špatně svědčila o naší uvědomělosti, bylo by sestavení obrovských sum, jež z našich kapes plynou do cizích rukou za mýdla. Obnosy, které za ně cizincům zaplatíme, jdou do milionů a jsou pro naše potřeby ztraceny, neboť plynou do kapes zuřivých nepřátel a bývá jich použito proti nám samým. Vzpomeňme na nedávné protičeské štvanice v Ústí n. L., jichž se také horlivě súčastnili úředníci velice známé firmy, která stále svůj výrobek — mýdlo s jelenem — českému obecenstvu doporučuje. Fakt tento jest tím smutnější, že lid náš podporuje kupováním cizích mýdel své nepřátele bezmyšlenkovitě, neboť kdybyste se tázali žen českých, proč kupují takové mýdlo s jelenem a různá ta Lilienmilchseife, Speickseife, Familienseife a pod., nedovedou vám uvésti žádného důvodu, nemyslí, neuvažují a dají se svésti barnumskou reklamou, kterou různá ta mýdla často anonymně bývají doporučována; cpou peníze svoje do kapes cizincům a zabíjejí domácí mydlářský průmysl. Jak zaslepeným jeviti se musí takové jednání, uvážíme-li, že máme výtečná Pilnáčkova mýdla s ovečkou k praní a výborná Pilnáčkova Matiční mýdla toiletní, která jakostí předčí výrobky cizí a vyráběna jsouce ve třech druzích a v různých cenách, jsou přístupna všem vrstvám lidovým. Kupováním mýdla matičního nejen že se podporuje domácí, ryze český podnik, ale — a to je hlavní — zjednává se i přímý zisk Ústřední Matici Školské, tomuto nejdůležitějšímu ústavu národnímu.

Opět a opět dostáváme dopisy nedostatečně frankované. Kdy konečně pp. zasilatelé si povšimnou, že těžší dopisy stojí 20 h?

Klamná zpráva Národního Obzoru, že »pořádám přednášky« o p. Březinovi, přiměla rozličná literární sdružení k žádostem, abych jim o p. B. přednášel. Prosím veškery ctěné spolky, aby se neobtěžovaly psaním, poněvadž nyní o p. B. nepřednáším a přednášeti nemohu. *Ch.*

Že na pražské radnici moc kráčí před právem, dokázalo se již bezpočtukráte, posledně ve schůzi zastupitelstva 14. prosince 1908. V této schůzi, ve které předáci vládnoucích stran pp. dr. Pinkas, dr. Groš a Mattuš promluvili plamenné řeči o právech národa i královské Prahy, zároveň — ó té ironie! — zřejmým křiklavým bezprávím zachránili mandát jiného předáka dra Ed. Baštýře dle návrhu právě p. Mattuše! Tím, že neuznán jeden lístek, podaný v užší volbě pro protikandidáta p. Havla, ač bylo úplně nepochybno, že vztahoval se právě na tohoto p. Havla, ježto jiný Václav Havel v užší volbě nebyl, bylo zabráněno, že nedošlo k volbě losem mezi p. Havlem a p. drem Baštýřem, a tím p. dr. Baštýř sboru zachován. Pan dr. Baštýř zůstane dále dokonalým gentlemanem a vzorným vlastencem, bude dále dávati světu příklad, jak spojit vznešený idealism s nejpraktičtějším realismem, mluvit ve sboru skvělé řeči o ideálních statcích národa a matičky Prahy — a při tom dodávati obci pražské za tisíce korun tiskařských prací a brát pravidelné týdenní zálohy na výplatu personálu ve své tiskárně z hlavní městské pokladny! Na zdar! Mnogaja leta!

Opravy některých tiskových nedopatření z minulého čísla: Na str. 231 I. sloupec, ř. 11 má býti 103 pozn. 1. místo 103 pozn. i; na str. 233, I. sloupec, ř. 24, má býti za slovem »případ« otazník; na téže str. II. sloupec, ř. 6, má býti citována str. *304* místo 307 (zmínka o kompetenčním konfliktu); na téže str., II. sloupec, ř. 11 má býti »čl. 2. lit. *c*« místo čl. 2. lit. *e*.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. J. Otty: V. Hladík: O současné Francii. 300 str. za 3 K 80 h. – L. Apulejus: Amor a Psyche. 50 str. za 20 hal. — D. S. Meřežkovskij: Florencké novely 193 str. za 60 hal. — Jos. Šír: Krkonošské povídky. 384 str. za 1 K 80 h. — J. Arbes: Romanetta VIII. 299. str. za 2 K 90 hal. — J. K. Šlejhar: Lípa. 285 str. za 3 K 60 h. — V. Dyk: Píseň o sobě. 357 str. za 3 K. — T. Otway: Zachránění Benátek. Přel. V. A. Jung. 173 str. za 2 K. — **Nákl. Volné Myšlenky:** Vojta Beneš: Črty a povídky. 71 str. za 50 h. — **Nákl. F. Šimáčka:** Jeník a Andulka. Sestavila M. Šimáčková, harmonisoval J. Malát. Za 3 K 60 h. — **Nákl. vlastním:** O. Srdínko: Reprodukční schopnost obyvatelstva v král. českém. — A. Jarolímek: Společenský vývoj národa českého za vlády F. J. I. 26 str. -- **Nákl. Bursíka a Kohouta:** K ryt. Lhoták: Farmakognosie. Za 6 K 60 h. — **Nákl. K. Neumannové:** Moje láska (jméno autora nečitelno). Za 1 K 50 h. — **Nákl. O. Janáčka:** R. Illový: Kročeje. 62 str. za 1 K.

K nákupu vína, lihovin a octa doporučujeme největší domácí velkozávod toho druhu »První sklad vína českých hostinských« na Král. Vinohr., Manesova 917.

„Kniha mladých" jest malajskou ornamentikou vypravený almanach, do něhož uložili příspěvky veršem i prósou na př. Berdych, Bláha, Böhnel, Cemper, Havelský, Chocholoušek, Chřada, Kepka, Klika, Mach, Mrazík, Nový, Pasovský, Sula, Šelepa, Šerý, Šimánek, Taufer, Teichmann, Vedral, Svato Zelenka, Žípek atd. »Kniha mladých« ve formátu 32×23 *cm* má celostránkové přílohy mladých malířů, též původní lept. Cena 3 K. Zašle »Knihovna mladých autorů« (J. Veselý), Praha-III., 240.

Majitel Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 8. LEDNA 1909. ČÍSLO 16.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

VĚDA

Moravská archaeologie.

Ref. Fr. Černý.

V Čechách dokonává právě přední zástupce jednoho praehistorického směru, J. L. Píč, souborné dílo o starožitnostech českých, které přes všecky a to veliké nedostatky přispělo nejvíce k vyjasnění názorů mezi českými archaeology a které vliv jakýsi má též na Moravě. Tu, abstrahujeme-li od posledního třiletí, zavládl klid, který vzdáleným pozorovatelům jevil se úplným úpadkem po rušných letech osmdesátých a prvních devadesátých, bližším však byl jenom dobou odpočinku, kdy sbírají se síly, shromažďují zkušenosti, aby novou taktikou a lepší nadějí budovala se nová stavba moravské archaeologie. Co před tím bylo vykonáno, bylo vrtání na zkoušku, které ukázalo veliké bohatství.

Kdežto v Čechách archaeologický ruch rozvíjel se utěšeně již v první polovici devatenáctého století, na Moravě počíná se intensivněji pracovati teprve od let šedesátých, když evropské snahy v tomto oboru nemohly se již zastaviti u hranic zemských. Hlavní pozornost v té době v souvislosti s tehdejšími velikými objevy v Evropě věnuje se bohatství diluviálních pozůstatků v jeskyních, kteréžto badání vrcholí v činnosti dra J. Wankla, dra M. Kříže, K. J. Mašky a J. B. Kniese. Wankel měl v letech sedmdesátých a osmdesátých rozhodující slovo již pro své práce a bohaté nálezy v jeskyních téměř ještě netknutých, a dále pro své bohaté vědomosti a styky s evropským hnutím. Jak jeho činnost, tak také ostatních badatelů musíme ovšem posuzovati se stanoviska tehdejší vědy archaeologické, která vlastně k vědě se teprve propracovávala. Uznávala se nutnost, pracovati na geologickém podkladě, ovšem zase se stanoviska tehdejší doby; požadavek ten nyní jest jenom stupňován. V té příčině musí býti archaeolog zároveň geologem, nesmí uzavírati oči před novými názory a musí výzkum provésti ve srovnání s jinými zeměmi evropskými a nikoli bráti za rozhodující základ poměry Moravy. Podle tohoto požadavku bude nutno zrevidovati dosavadní badání na Moravě, ne pouze knižné, ale také to, které se jeví prací hmotnou v jeskyních a pokud jest to ještě možné, i v cihelnách. Tím způsobem mnohé názory se pozmění, zejména uplatní se moderní nazírání na dobu či doby ledové. Vždyť dosud na základě přesného geologického výzkumu nebylo vlastně ani náležitě skonstatováno, do které doby ledové patří ta a ta vrstva, která se prohlašuje za ledovou. Obyčejně mluví se jen o době ledové, a tedy do téže doby kladou se nálezy, které zřejmě, když srovnáme je a všecky okolnosti s evropskými, jsou různého stáří.

Z toho vysvítá, že archaeolog hraje tu úlohu podřízenou, neboť přední a nejdůležitější práce náleží geologovi.

Jestliže badání v diluviu dodělalo se výsledků skvělých, omezila se pravá činnost archaeologická na sbírání. Bohužel, materiál sebraný do let devadesátých má malou cenu vědeckou. Jsou to většinou nálezy nahodilé, nebo získané kusým či nesystematickým kopáním, tak že nemůžeme bráti jich za východisko nějakého vědeckého zkoumání.

Tím způsobem došlo nás také mnoho nepřesných a nesprávných zpráv, které ztěžují vědecký postup a které, bohužel, nedají se z velké části ani korrigovati, poněvadž naleziště, jichž se týkají, již neexistují. Jak jest nutno revidovati starší práce, ukazuje tento příklad: Na Holešovsku objeveny byly skupiny mohyl a na základě kopání v některých bylo tvrzeno, že jsou to hroby žárové z doby neolithické, a přece novějším pátráním ve zbytcích dokázáno, že obsahují pohřby kostrové. V téže krajině jsou však také žárové mohyly s kulturou lužickou a jak vážná okolnost by to byla při pátrání po vlasti kultury lužické, kdyby opravdu to byly

neolithické mohyly žárové, zvláště když někteří, jako Červinka, rozšiřují vlast kultury lužické na Moravu! Velkou vinu nejasnosti přičítati jest okolnostem, které pěstování praehistorie vložily do rukou soukromníků a dilettantů.

Pohrdání praehistorií se strany některých vědců, nedostatek pracovníků vědecky vyzbrojených, chování mnohých dilettantů nezjednaly praehistorii vážnosti a rozšířily o ní křivé názory. Ani oba musejní spolky, založené v letech osmdesátých v Olomouci a v Brně, nevykonaly tolik, jak se od nich očekávalo, poněvadž činnost jejich ochabla, jak z jejich středu zmizeli nadšení pracovníci, jako byl Wankel a Hladík.

Na omluvu těchto neblahých poměrů jest uvésti okolnost, že se praehistorii dařilo tak všude, že nebyla tehdy ještě tak propracovanou vědou jako jiné a že za praehistorii bylo na základě toho stavu pokládáno popisování nalezišť a sbírání předmětů. U nás také do konce let devadesátých jiné archaeologické činnosti nebylo. Teprve když v posledním desetiletí minulého století praehistorie byla postavena na pevné základy, kdy praehistorikové vymaňovali se z chaosu názorů, počínají se následky toho jeviti také na Moravě. R. 1897 notář Jar. Palliardi vydává vzácnou monografii, v níž roztřídil moravský neolith a v té době počíná se již častěji objevovati jméno J. L. Červinky, který dnes jest předním repraesentantem moravské praehistorie.

Hlavním dílem jeho jest »Morava za pravěku« (Brno 1902), příručka potřebná. V ní sestavil veškeren moravský materiál a doprovodil jej výklady v duchu novějších názorů praehistorických. Osnova díla má vadu, že při sestavování jednotlivých nálezů nebyl brán patřičný zřetel k chronologii, neboť na př. všecky nálezy kamenných nástrojů nepatří do doby neolithické a věcí bronzových do doby bronzové, nýbrž také už do kultur pozdějších. V tom vládne u dilettantů veliký zmatek a kniha Č. jej, ovšem nechtíc, zvýšila.[1]) Z výkladů nejzajímavější jest partie o původu a národnosti lidu popelnicových polí, kde Červinka zaujímaje své zvláštní stanovisko s Undstetem i Píčem klade vlast lužické kultury do Uher; v poslední době rozšiřuje ji i na Moravu. Nehledě ani k typologickému rozdílu keramiky uherské a naší, nelze odvozovati lužickou kulturu z Uher už z toho důvodu, že bychom měli míti ji nejhojněji zastoupenou právě na jihu Moravy, kde styky s Uhry byly vždycky nejčilejší a nejsnazší. A právě tam jest jí nejméně a jak v poslední době bylo konstatováno, má ráz mladší, kdežto na severu u Olomouce jest nejvíce rozšířena. Geografický moment jest tu velmi důležitý. Rozloha lužického typu na Moravě dokazuje, že tam přišel od severu, zrovna tak jako do Čech. Kdyby byl tam do Slezska a Lužice zanesen nějakým národem z Uher, pak musíme ještě osvětliti typologické difference. Za takových okolností jest rozhodně přijatelnější názor Niederlův, že kolébku lužické kultury sluší hledati za Karpaty, zvláště když nálezy se tam množí. S tím souvisí otázka ethnologické příslušnosti popelnicových polí, která také Červinka připisuje Slovanům, vykládaje, že slovanská kultura hradištní vyvinula se z římské provinciální, jenom že přechod tento není naprosto přesně doložen. Spletitější jest však otázka markomanská (kvádská) a gallská na Moravě, neboť jsme na velikých rozpacích, kterou kulturu máme jim připisovati. Červinka vyslovuje domněnku, že t. zv. gallská patří z části Gallům (o kmeni se nechce rozhodnouti), z části Svévům (Markomanům či Kvádům). Pro Gally by svědčily sponky t. zv. duchcovské a pro Germány také ta okolnost, že historicky jsou zde po Kr. doloženi a neměli bychom kultury, která by se jim přičtla. Ale v posledních svých pracích jest v té věci zdrželivější, poněvadž prý materiál ještě nedostačuje. Úzkostlivost ta však jest zbytečná, poněvadž i při menším materiálu můžeme nyní vážně o té věci debatovati, ježto nám na druhé straně poskytují jakousi podporu data historická, ovšem že nesmíme pak kultuře gallské přičítati, jako se děje skoro všeobecně, vysoké stáří. Tu zajisté po nejnovějších výkladech Buchtelových a Niederlových nastane lepší a přesnější nazírání na kulturu gallskou.

V poslední době počal Červinka vydávati souborné dílo o moravských starožitnostech. Všecka ostatní literární činnost praehistorická spočívá téměř jen ve zprávách o nálezech. Píší A. Procházka, Ant. Gottwald, K. Fišara, K. Kučera a j. Jediné K. J. Maška sepsal pro Moravskou čítanku dobré populární pojednání o moravské praehistorii, věnuje při tom hlavní pozornost diluviu. Populární jest také dílko referentovo »Pravěké doby Moravy« (1908).

Nebyl by to zajisté vábný obraz moravské praehistorie, kdybychom přestali na těchto faktech. Všecku naději v lepší budoucnost vzala by každému také úvaha, jak jest postaráno o podporu praehistorie v kruzích officielních. Musejní spolek v Olomouci přestává na svých sbírkách, ba fantastickými články ve svém časopise škodí praehistorii; brněnský se dokonce vzdal sbírek, přenechav je zemskému museu. Tu jest leccos pěkného, ale celkem sbírka není bez vad urovnána a obsahuje většinou nálezy neúplné, nahodilé, ba i pomíchané, což zvláště platí o starších. Teprve nyní zakoupeny byly dvě největší sbírky soukromé: Maškova a Červinkova (kdy budou však vystaveny, ví Bůh), ale řada jiných marně čeká na zakoupení, neboť

[1]) Do nedávna se u nás znala jen doba neolithická, bronzová a hallštattská a názor ten se drží částečně ještě.

není pro ně náležitého porozumění. Museum jako vědecký ústav přece nemá obsahovati jen kusy pro podívanou, ale především hojný materiál studijní. Jak vysoko stojí nezámožný vesnický učitel J. Knies, který celý věk a valnou část nevelikých příjmů obětoval namáhavému badání, aby na konec vystavěti si mohl svým nákladem, bez podpory státní a zemské museum v Sloupu a naplniti je přebohatými sbírkami!

Za těch okolností utvořil se r. 1906 Archaeologický Klub, aby oživil a zorganisoval praehistorickou činnost; sloučil všecky moravské archaeology, podniká soustavné badání a s Červinkou vydává jediný archaeologický list moravský »Pravěk«. Za dvě léta mnoho se vykonalo: zjištěna a prozkoumána řada nových nalezišť, zejména kultury gallské a popelnicových polí, zrevidovány nálezy a zprávy starší, zachráněno množství památek před jistou zkázou, šířeno porozumění pro ně mezi lidem výstavami a přednáškami a činnost vyvrcholena dvěma sjezdy (v Litovli 1907, v Kroměříži 1908) a výstavou v Kroměříži 1908. To vše děje se bez účasti officielních kruhů! Jsou to červánky krásnější budoucnosti.

*

Dr. L. Reinhardt: Die ältesten bisher nachgewiesenen menschlichen Ueberreste. (D. Freie Wort. 1908, č. 18.)

Švýcarský archeolog Otto Hauser nalezl na známém nalezišti u Le Monstier 7. března m. r. zbytky lidské kostry spolu s množstvím kamenných nástrojů typických pro t. zv. kulturu acheuléenskou. (St. Acheul, předměstí Amiensu v sev. Francii.) Celý nález vyzdvižen 9. srpna m. r. u přítomnosti 9 předních praehistoriků a anthropologů. Jednalo se o kostru člověka doby ledové — kteréhož prof. Klaatsch nazval Homo Monsteriensis Hauseri. Dle kostry byl to mladík 18—20letý, výšky as 148 cm, s krátkými končetinami dolními i hořeními. Nápadným je stočení kosti vřetenné — radia, které u žádné rasy dnes žijící nalézti nelze. Člověk, jehož kostra byla v Le Monstieru nalezena, nechodil zpříma, nýbrž ku předu skloněn s koleny podklesnutými; žebra i kosti klíční jsou velmi jemné a tenké. Výraznou je lebka; čela téměř není u přirovnání s partiemi čelistními; vidno, že funkce animální velice převládaly nad psychickými. Dutiny očnicové jsou od sebe vzdáleny, stejně i nosní otvory jsou nadobyčejných rozměrů, nos byl dle toho široký a plochý. Zuby jsou mohutné a zdravé. Dle plochého patra a i jiných známek lze souditi, že člověk tento jen v obmezené míře se vyslovovati mohl a že řeč jeho příliš vyvinutou nebyla, pozůstávajíc sice z několika výkřiků, ku srozumění posunky podporovaných. Člověk tento byl na celém těle chlupy porostlý. Za zbraň sloužil mu hrubý dřevěný kyj; tím ozbrojen táhl v hladových zástupech krajinou (toť prý i význam slova familia, pocházejícího z fames = hlad), živě se zvěří a snad i lidským masem. Zajímavým dokladem, že kult pohřbívání do Evropy nevznikl až s dobou neolithickou, jest nález této právě kostry u Le Monstieru. Mladý muž tento byl v jeskyni pohřben, t. j. vlastně zemí posypán; tělo jeho uloženo na pravém boku, s hlavou na lokti pozdvižené pravé ruky. Na místě rozpadlé ruky levé nalezen pěkný mlat typu acheuléenského. Zajímavou věcí jest, že místo, kde hlava byla uložena, pečlivě bylo vydlážděno kameny, na kteréžto podložce forma širokého, plochého nosu velmi dobře otištěna zůstala. Nález tento jest unikum, povšimnutí hodné.

Dr. Tichý, Lysá n. L.

*

Doc. Dr. Kamil ryt. Lhoták: **Farmakognosie.** Bursík a Kohout 1908. 6 K 60 h. Stran 193. Obr. 249.

Stručná učebnice tato určena je pro kandidáty farmacie a fysikátu. Autor ji napsal na podkladě přednášek, které koná pro tyto kandidáty již po řadu let. Po stručném návodu ke zhotovování praeparátů podává všeobecný anatomický úvod botanický (str. 14), načež následují speciální oddíly popisující stavbu kořenů, dřev, kor, listů, stonků, květů, semen a plodů v lékárnictví užívaných a přehled hmot původu rostlinného a živočišného sloužících k účelům lékařským. Mimo popis, hodící se k diagnostice objektů, obsahují kapitoly o nich jednající zároveň udání o nejdůležitějších chemických látkách těchto drog, jakož i naznačení farmakologického jich účinku.

Kniha vyniká přehledností a zhuštěností, nesouc zřejmou stopu svého původu přednáškového, kde je třeba v poměrně krátkém čase vyčerpati veškeré hlavní znaky četných drog. Hojné obrazy účelně volené z dobrých spisů jinojazyčných usnadňují názor.

B.

*

Janda Jiří: **Stručná ornithologie všeobecná.** Nákl. Zemského ústř. spolku jednot učitelských v království českém (v komissi knihkup. J. Rašína). Praha 1908. S 19 obrázky. Stran 108.

Knížka je prvým svazečkem nové knihovny příruční zvané »Průvodce vědou a uměním«. Obsahuje úvod do morfologie, fysiologie a oekologie ptactva od známého ornithologa našeho, jenž je zároveň spoluredaktorem této nové sbírky vzdělavacích spisků. Autoru šlo o to, aby podal nejširším kruhům věcný podklad pro snahy chránící ptactvo; snahy ty motivuje velmi sympaticky nikoli pohnutkami prospěchovými, nýbrž esthetickými a zájmem o udržení »ušlechtilého obrysu přírody«, ohrožovaného stále více honbou lidstva za materielními prospěchy.

Předem vytýká tvarovou a ovšem spolu vývojovou příbuznost ptactva s plazy, i naznačuje na základě novodobých výzkumů srovnávací anatomie obrysy moderního třídění ptactva, jež se podstatně liší od starých klassifikací, založených na znacích zcela podružných. Líčí celkovou stavbu ptačího těla a pak po řadě stavbu kostry, svalstva, nervstva, ústrojů dýchacích, cévstva, ústrojů zažívacích, vyměšovacích, pohlavních, stavbu kůže a peří. Dále vykládá let ptačí a lokomoci zadníma končetinama (»nohama«), přijímání potravy, rozmnožování, zpěv a stěhování ptáků, kde veskrz má příležitost ukázati na specifické vlastnosti ptačí. Konečně stručně se zmiňuje o zeměpisném rozšíření ptactva.

Spisovatel opravuje na mnohých místech falešné představy, které se vžily a opisují z knihy do knihy, i se vyskytují v běžných učebnicích; snaží se vycházeti všude z vědeckého poznání co nejširšího; zvláštní předností spisku pak je, že autor může uvésti z vlastní odborné zkušenosti hojnost cenných pozorování. Píše velmi zhuštěně, takže se mu podařilo ve stručné knížce shrnouti opravdu nejdůležitější poznatky k účelu, který si vytkl.

Při nedostatku odborných českých terminů byl prof. Janda nucen vytvořiti řadu nových označení; lze říci, že se mu názvy ty podařily. Vzhledem k ustálené celkem už terminologii anatomické vytkli bychom však na př., že je lépe mluviti o obratlech »krčních« nežli »šíjových«, »hrudních« nežli »hřbetních«; »arterie« a »veny« lišíme jako »tepny« a »žíly«, kdežto autor užívá většinou slova »žíla« pro obojí, a j.

Z některých nesprávností, které se do spisu vloudily, uvádím na př. (str. 52.): »ježto průběh arterií jest mohutnější než ven a ježto okysličování mocněji se děje než u ssavců, mají ptáci krev též teplejší«: »teplokrevnost« nelze odvozovati z anatomie cév, vysoká stálá teplota ptačí — homoiothermie, stálotepelnost — je podmíněna jednak prudkými teplotvornými ději (autor mluví na druhém místě o »mocnějším okysličování«), jednak řízením ztrát tepelných. Nelze prostě tvrditi, že »červená tělíska krevní vyrábějí se ve slezině« (str. 51.). Scházejí-li u ptáků »ústroje chuti« (autor míní t. zv. pohárky chuťové), nelze ještě proto ptákům upírati »chuť« (»že pták té či oné potravě dává přednost, nutno svésti na hmat, čich a zrak« str. 42.).

Autor slibuje, bude-li knížka vlídně přijata, že »povede čtenáře co nejdříve dále hlouběji do duše ptačí«; těšíme se na další jeho spis o ptactvu. B.

LITERATURA

Vilém Hans: **Osud a vůle.** Pokus o světový názor Henrika Ibsena. Přel. Hanuš Hackenschmied. Nákl. B. Melichara v Hradci Králové. 1908.

Osobnost Henrika Ibsena nestala se u nás pohříchu tím, čím zasloužila a měla býti: spolupracovnicí na naší mravní a kulturní obrodě. Tvůrčí kritik soudobé společnosti a přísný soudce ethických hodnot přijat byl bohužel jen jako zajímavý, ba módní zjev literární a odložen zas po čase, dříve než se postoupilo k důkladnějšímu poznání jeho děl.[1]) Nemohlo se mu dostati údělu nespravedlivějšího. Jinde, kde se opravdu usiluje o myšlenkovou a kulturní absorbci Ibsenovy tvorby a osobnosti, v Německu, na severu, ano i ve Francii, není Ibsen jen předmětem čistě literární a dramatické analysy a kritiky. Ethičtí myslitelé, filosofové, sociologové, ano i právníci vykládají a rozebírají jej; jeho dramatické básně bývají rekonstruovány dle základních svých principů s hledisek nejrůznějších. Zvláště oblíbeny jsou soustavné pokusy o jednotné vylíčení evolucionistické a positivistické ethiky Ibsenovy, která tvoří vlastní problém jeho života a tvoření; po té stránce mezi moderními básníky jediný Hebbel může se vyrovnati Ibsenovi, ač Hebbel jest spíše metafysik, Ibsen ethik.

Z prací tohoto druhu, jež mají mimoděk i hodnotu mravně výchovnou, uvádí k nám »Melicharova bibliotéka« v překladě H. Hackenschmieda velmi instruktivní a vřele psanou studii Viléma Hanse, krajana básníkova. Vilém Hans svého Ibsena nadšeně vyznává a jemu oddaně slouží, chtěje mu získati vyznavače a touže proměniti jeho mravní zásady v obecné jmění mravní. Opíraje se nejen o Ibsenovy výtvory básnické, ale i o jeho přímé projevy v dopisech a řečech veřejných, stanově se zvláštním štěstím, kde a kdy osoby dramat básníkových, tak absolutně realistické a objektivní, přece jen projadřují názor svého tvůrce, přihlédaje stále k vývojovému vzestupu a zrání Ibsenových děl, Vilém Hans předvádí Ibsenovo ethické nazírání

[1]) Právě vycházejí i překlady dvou hlavních dramatických děl Ibsenových. „Sborník světové poesie" přináší K. Kučerovo přebásnění „Branda", ovoce to dlouholetého zabývání se vrcholnou touto básní první seveřanské a idealistické periody Ibsenovy. V „Světové knihovně" otiskuje Jaroslav Kvapil svůj překlad „Příšer", klassického výtvoru Ibsena-naturalisty; tento překlad „Příšer" jest podkladem nového scenického provedení dramatu na „Národním divadle".

v celé křišťálné kráse, přísné pýše a neobyčejném evolučním dosahu. Má ve vysokém stupni onu myšlenkovou sourodost s interpretovaným básníkem, bez níž i při nejlepší znalosti předmětu nelze umělce neb myslitele opravdu geniálního vykládati. Ze všech těch příčin zasluhuje překlad Hansovy studie hojného rozšíření u nás; připomene našim čtenářům, že Ibsen jest z duchů, s nimiž nelze býti tak snadno hotovu, leda za cenu vlastní mravní obrody a osvobození.

*

Upozornil bych při této příležitosti rád na »Melicharovu bibliotéku«, v níž V. Hansův essay vyšel. Pokud vím, jest královéhradecký knihkupec Bohdan Melichar první z venkovských nakladatelů, jenž vydává celou knihovnu nebelletristických essayistických spisů; při tom sleduje, jak se zdá, určitý promyšlený programm. Mezi sedmi svazky jeho »Bibliotéky« posvěceny jsou čtyři ethické kultuře: vedle emersonovce Trinea, z něhož tu přeložena rozprava »Vliv myšlenky na pěstování charakteru«, uvedl k nám zajímavý příspěvek k mravní disciplině ženské od K. Sturmfelsové, pak příbuznou úvahu paedagogickou »Pohlavní mravouka a výchova« od F. W. Foerstera a konečně studii Hansovu o Ibsenovi. Spisy ty nejsou sice vzorná díla svého směru a snadno by se dala zaměniti překlady děl vskutku klassických tohoto druhu, leč čtenáři najdou rozhodně i v nich plodné podněty. Ani tři ostatní čísla »Melicharovy bibliotéky«: Jiříčkův kosmopolitický spisek »Vznik a konec světa«, Brtnického cestopisné feuilletony »Dvanáct dní na moři Egejském« a Panýrkovy »Lékařské epištoly« nejsou bez zajímavosti.

A. N.

POLITIKA

Z týdne.

Nová politická organisace? Žalostné zakončení poslední kampaně politické, které ukázalo postupující rozklad českých politických stran nedělnických, vede k úvahám a pokusům o zjednodušení obrazce našeho politického seskupení. V minulých číslech »Přehledu« byly uveřejněny hlasy z kruhů inteligence, ochotné k práci politické, volající po utvoření skupiny politických pracovníků, která by svým složením a svou tendencí byla schopna připravovati půdu pro vznik velké nedělnické strany, která by s úsilím o zachování a rozšíření práv národních spojovala energický zápas o nerušený vývoj ve směru k ideálům kulturním a sociálním.

Dříve, nežli tyto — zajisté nadmíru sympatické — snahy mohly nabýti forem konkretnějších, přichvátali v »Národní Politice« pánové Dr. Karel Mattuš, Otakar Zachar, Jan Weiss, Dr. Luboš Jeřábek, Dr. Vladimír Srb, Čeněk Hadrbolec a Rudolf Červ, skoro vesměs předsedové organisací strany staročeské, s vyzváním k organisaci všech příslušníků středních stavů, kteří nespokojeni činností dnešních stran politických, ochotni jsou pracovati pod společným praporem zájmů všenárodních.

Jak se to děje ve všech podobných případech, sdělili i tito organisátoři veřejnosti jakýsi program budoucího sdružení. A zase jako obyčejně, tak i tentokráte, vynasnažili se tvůrcové seč byli, aby nově zrozený soupis principů byl krásný, ideální, vlastenecký i spravedlivý, aby byl všem lidem dobré vůle sympatický a přijatelný: Budou usilovati o svornost všečeskou, o spravedlnost sociální, o snášenlivost náboženskou, o pokrok kulturní a hospodářské zvelebení národa, jdou pracovati, aby utvořen byl mohutný svaz, který povede národ k lepšímu bytí a k šťastnější budoucnosti.

Program tento má však i jistou přednost před podobnými obvyklými projevy rodících se politických táborů: je to — nehledě k stručnosti a stylistické jasnosti — velmi nepokryté stanovisko vůči dělnictvu. Střední stavy prý, a tedy také nová organisace, ač se dožadují ochrany slabších proti síle kapitálu (»což platí o celém oboru otázky tak řeč. maloživnostenské«), nechtějí — přirozeně — hospodářské revoluce, ale chtějí za to »ochranu poctivě nabytého majetku proti programovým požadavkům stran, hlásajících známým způsobem úplný sociální převrat«.

Autor programu si tu dal záležeti, aby akcentoval, že se má sorganisovati strana nedělnická — a v nadšení se poněkud zaběhl. Ztotožňuje patrně stranu nedělnickou s táborem protidělnickým, a v momentu, kdy horuje pro ochranu »poctivě nabytého majetku«, zapomíná na ubohé maloživnostníky, které přece hodlá nová organisace chrániti proti lidem »kapitálově silným«, zapomíná, že maloživnostnictvo má daleko méně příčin báti se hospodářského a sociálního převratu než oni »kapitálově silní«, kteří jsou si vědomi, že ve státě sociálním — kdyby se arci uskutečnil — musili by buď více pracovati nebo méně požívati. Strach před sociálním převratem charakterisuje třídu »vrchních desíti tisíc«.

V tomto směru je tedy program silně upřímný. Bohužel toho nelze tvrditi o prožluklém odstavečku, věnovaném »náboženství«. Jaký smysl

mají dnes slova, hlásající úžaslým čtenářům, že nová strana hodlá ponechati každému jedinci úplnou volnost přesvědčení? Že tuto snášenlivost hodlá vypěstovati v úctu ku každému přesvědčení odchylnému? Myslite snad, že se dle těchto zásad strana postaví proti persekuci učitelů, kteří se ocitli v konfliktu s klerikalismem, že bude bojovati za očistu všeobecného zákona občanského od prvků jednostranně církevních, za volnost myšlení v plném rozsahu, že naučí církev bojující mluviti s úctou i o stranách upřímně protiklerikálních? Místo odpovědi ukazujeme na jména pp. organisátorů a připomínáme tradicionelní bratrství staročešství s klerikalismem: vše to je namířeno **proti** pokroku, **proti** kulturnímu boji, vše to **otevírá objetí bojovníkům Říma**.

A ještě jeden bod programu je zajímavý: »ochrana osvědčených řádů společenských a hospodářských stává se novým pojítkem středních stavů...« Dělnictvo pojí v jeden šik zápas třídní, organisaci agrární hospodářský zájem statkářstva a velkostatku, strany klerikální pojí společná služba Římu a jeho zřízencům. Kde honem najít tmel pro různorodý tábor »středních stavů«? — — »Ochrana osvědčených řádů«, t. j. reakce proti sociální evoluci, kterou nelze zadržet, a která ku změně »osvědčených řádů« povede, ať tím či oním způsobem — přes hlavy chvalořečníků dob zašlých. A to jest program, který chce obroditi český život politický.

Přicházíme k bolavému bodu celé organisace. Střední stav, který obsahuje vedle největší části intelligence studované i živnostnictvo, hraničící s velkokapitalismem na jedné a s proletariátem na straně druhé, není jednotnou vrstvou společenskou, která by mohla býti sorganisována v jedinou stranu politickou, neboť nemá pražádného sobě vlastního a jednotného zájmu třídního nebo ideového. Bude se — nehledě ku skupinám dle povolání — vždy rozpadati v proudy ideové. Budou tu státi proti sobě, v různých odstínech seskupeny: konservativism protidemokratický a klerikalismu blízký a proti němu demokratism protiklerikální a pokrokový. Dle stavu národnostního boje přistoupí na obou stranách jako mocný součinitel nacionalismus povrchnější nebo věcnější, více nebo méně radikální. Nuže, strana staročeská chce pod svými osvědčenými perutěmi sorganisovati konservativismus snášelivý a reakční, a stydí se, nahlas a přímo to říci. Vyslovujeme to za ni a přejeme jí mnoho zdaru. Účelem »koncentrace« bylo dle slov programu »posíliti vůdčí tehdy stranu«, účelem »národních jednot« jest vzkřísiti stranu dávno v boji padlou. Ale budiž. Podaří-li se sorganisovati reakci, bude to mocným apelem k usilovné práci pro soustředění a sesílení její protiváhy.

Bylo by arci chybně rozuměno našim slovům, kdyby v nich byl spatřován úmysl »dělati stranu« dnes nebo zítra. Tento způsob činnosti politické je dávno zkušeností odsouzen. Nepomůže zajisté našemu životu politickému tvoření politických táborů a táborečků ve chvíli, kdy celá téměř politická veřejnost tone v bezradnosti, nemajíc opory, nemajíc základu pro klidné posuzování fakt a jsouc ochotna změniti přesvědčeni při každém ať domnělém či skutečném neúspěchu a vrhati se bez rozmyslu do náručí těm, kdo právě nejvíce — slibují.

Je potřeba výchovy politické — ne ve smyslu školáckého mentorování — nýbrž v podávání klidných a promyšlených úsudků o událostech veřejného života, úsudků, jež budou míti neustále na paměti cíl, aby našemu národu byla zabezpečena volnost nutná k vývoji kulturnímu, aby kráčel na cestě k demokratismu a k duševnímu osvobození. Bude-li takto usilováno o soustředění politicky myslících lidí v proud, odpovídající moderním (ne modním) formám života národního a společenského, upraví se půda pro spontanní, nenásilný přerod politických frakcí.

*

Rozvrat tábora mladočeského dospěl koncem roku k otevřenému účtování mezi »Národními Listy« a Drem Kramářem jako representantem positivní politiky. Jde tu o rostoucí rozpor mezi státoprávním radikalismem, který bez ohledu na nejbližší dosažitelné úspěchy trvá na programových ideálech české politiky, aniž si připouští starost o to, je-li právě možno přes odpor Němců rázem těchto cílů dosíci, který si libuje v sebevědomých slovech, v hlásání oposice a obstrukce, aniž si připouští starost o to, máme-li skutečně sílu, abychom těmito radikálními prostředky »proti všem« svoje postuláty uskutečnili — a mezi Kramářovým positivismem, který chce účastenstvím ve vládách, postupně pracovati o sesílení české posice, třeba i nenáhlým a nenápadným vývojem.

Nelze upříti, že Národní Listy daleko lépe vystihují náladu českého obecenstva, které — když už se nemůže dočkati úplné porážky Němectva, vítězství českého státního práva atd. — přečte si alespoň ve svém listě rádo hrstku pádných slov, radikálních slibů, hrozeb odvěkým nepřátelům a zdrcující kritiku o českých ministrech a vládních lidech »sloužících nepřátelské Vídni«. Že jsou dosud takové věci populární, že strhují široké vrstvy měšťáckého obecenstva k potlesku přes rozvážné hlasy těch, kdo znají proporci parlamentních sil a dutost radikálních frází — to dokazuje, že je naše politická veřejnost dosud příliš málo vyspělá pro positivní práci politickou, že je příliš zaslepena radikalismem, po desítiletí šířeným žurnalistikou, zejména Národními Listy a jejich radikálními odnožemi.

Český národ zajisté nedobude úspěchů politických jinak než cestou positivní politiky, která arci neznamená totéž, co servilní oddanost vládám a lovení ministerských fraků, nýbrž úsilí, domoci se silného a rostoucího vlivu ve vládě a tohoto vlivu využitkovati ku prospěchu naší věci. Taktiku nelze určiti předem, nýbrž nutno ji přizpůsobiti okolnostem. Ani oposice nejostřejší netřeba se lekat, ale musí býti způsobena opatrně a v čas, musí býti rozumná a konsekventní, nesmí býti hlásána principielně a za každou cenu.

Positivní politika Kramářova nedosáhla úspěchů, jakých za jiných okolností dosáhnouti mohla, ale příčina není tam, kde by ji rády viděly Národní Listy. Co zmůže generál bez spolehlivého vojska? Co mohl zmoci politik v čele strany, volbami zdecimované, rozervané, s nepřítelem ve vlastním táboře, nebo politik, opřený koncentrací českých stran, která spojovala živly vzájemně se přímo vylučující? Koncentrace mohla poměrně spolehlivě fungovati ve chvíli obrany proti jednotlivému prudkému útoku na práva národní — ale nemohla poskytnouti spolehlivé base pro klidnou práci politickou.

Příčina, proč nemohla positivní politika dosíci úspěchů očekávaných, spočívá, nehledě k věrolomnosti vlád, právě v tom, že neměla potřebné opory ani v parlamentě, ani ve veřejnosti. A za veřejné mínění, které vídeňským politikům vpadalo neustále v zad, zodpovědny jsou v prvé řadě Národní Listy, a to nejen svou kritikou Kramářovy politiky, nýbrž svým škodlivým vlivem na úroveň české politické veřejnosti, vlivem, který kazil tam, kde měl vychovávat, který zakořeňoval nemravy, předsudky a povrchní úsudky, bez jejichž vyplenění se český politický život k lepšímu neobrátí. Národní Listy obracejí úsudek, tvrdí-li, že positivní politika způsobila rozklad českých stran. Naopak tento rozklad, k němuž samy přispěly, zmařil chance positivní politiky, v zásadě správné. V tom směru souhlasíme s Drem Kramářem a vítáme energii, se kterou na bombastické jeremiády Nár. Listů odpověděl, ač se nám v celku zdá, že jeho názor na situaci politickou, jako obyčejně, i tu jest příliš optimistický.

Rozhodně chybil Dr. Kramář tím, že dával Nár. Listům za příklad orgány jiných stran, které jsou straně věrny a hájí činy její, i když jsou nesprávny. List, který jest skutečným orgánem strany, nemůže stranu kárati, poněvadž by káral sám sebe. Píše-li na př. článek politický ve Dni Dr. Kramář, nebo člen jeho skupiny, není v tom pranic divného nebo nepoctivého, schvaluje-li nebo hájí-li skutky strany. Vždyť žádná strana snad nejedná vědomě špatně, má důvody pro svůj postup a má právo i povinnost důvody ty uvésti. Jinak má se však věc u Nár. Listů. Rozešly se s vedením strany, přestaly býti jejím orgánem, jejich politické zprávy píší jiní lidé s jinými názory, a nelze jim tedy vytýkati, řeknou-li veřejnosti svoje mínění. Námitky mohou býti jen proti způsobu a době, kdy se tak děje, proti tomu, aby list, pokládaný dosud za mladočeský, pracoval o zmaření posice mladočeského poselstva ve Vídni a podrytí důvěry veřejnosti v jeho schopnost. Snad leží hlavní chyba v tom, že tu dva zcela kontrární tábory pracují pod přežilou, dnes již nesprávnou vinětou strany mladočeské. *V. Z.*

*

Přehled zahraniční. I. (Pokračov.)

Politika Anglie jde vůbec jako vždy jen za vlastními zájmy, třeba je dovedla obratně spojit s udržením statu quo v té které oblasti. Je-li pravda, že místopředseda balkánského komitétu p. Buxton pracoval ve Srědci nedávno o bulharsko-srbsko-tureckou dohodu proti Rakousku, je patrno, že Anglie, jež Rakousku nepřestává vyčítat porušení berlínské smlouvy z r. 1878, se dovede zcela dobře smířit se státem, jenž ji porušil současně s Rakouskem, jen hoví-li jejím zájmům. Aliance zmíněných tří států (s nimiž by ovšem šla i Černá Hora) tvořila by protiváhu případné další expansi Rakouska na Balkáně, zcela ve smyslu tradicionelní anglické politiky a přišla by Anglii i hospodářsky vhod. Anglie beztoho hledí celé mladoturecké hnutí podříditi svému vlivu, což se jí dosud daří; jiná otázka jest, je-li v budoucím konstitučním životě osmanské říše přípustno, by vedle vlády a parlamentu byl ještě třetí, nota bene tajný, faktor, ze všech nejmocnější, jímž je nynější mladoturecký výbor.

Je-li úspěch anglické politiky v Evropě stále neseslaben, nedá se tak říci o úspěchu nynější vlády doma a záležitostech říše. V Indii stále to vře způsobem nejvýš povážlivým; útok na viceguvernéra bengálského, Sira A. Frasera, objevené spiknutí v Bengálsku, jež mělo propuknout v dubnu 1909, kdy většina angl. důstojníků bývá na dovolené, ustavičné buřičské články v domorodých časopisech atd., není právě sladkou pilulkou nynějšímu ministru Indie, Lordu Morleyovi. Vynikající ten liberál vidí se nucena zcela proti svým tradicím užívati ostřejších opatření, než se shodují s jeho někdejšími názory. Když se nedávno slavilo 50. jubileum Indického císařství (do r. 1858 byla Indie formálně ovládána Východoindickou společností), sliboval císařský manifest mimo jiné reformy též jistý druh indické konstituce. Poslední události však sotva myšlenku o sobě rozumnou popohnaly. Indové intelligentní, zejména bývalí studenti Oxfordu a Cambridge, žádají mnohem více, než jim nová konstituce bude moci poskytnout, široké obyvatelstvo je pod tlakem reakcionářských kněží, kteří hoví jen svým zájmům. Indická »polointelligence« je pak dnes revoluční a nechce od Anglie vůbec reforem. Jak udržeti za těchto poměrů na

pokoji říši o 294 milionech obyvatelů nepatrnou armádou 149.000 domorodců a 76.000 Angličanů, je ovšem problémem, jenž liberální vládě může zlomit vaz, i kdyby nebylo jiných příkoří, jichž stále doznává.

Liberální vláda prožívá nyní krisi, která může být osudná. Všecky poslední volby dopadaly ve prospěch ministrů, neb aspoň jejich hlasy nesmírně sesílily. Dvě důležité předlohy, výčepní a školská, padly odporem horní sněmovny; druhou vláda vůbec se neodvážila lordům postoupit. Horní sněmovna široce debatuje o možnosti invase německé armády za budoucí evropské váky; Lord Roberts strašáky invase vykořisťuje ve prospěch své staré ideje o zavedení všeobecné branné povinnosti. Liberálové ovšem potírají možnost invase (a právem) a staví se dále proti všeobecnému odvodu, ale široké vrstvy obyvatelstva nepřestávají nadále vidět v Německu jakéhos mystického nepřítele, jenž třeba armádou Zeppelinových balonů vpadne jednoho krásného dne do srdce Anglie. Unionisté užívají Robertsových řečí ke kritice territoriální armády Haldaneovy a vyčítají liberální vládě, že zanedbává obranu země. Kabinet, jenž se souhlasem národa prosadil zákon o starobních pensích, bude postaven v brzku před otázku ne-li deficitu, aspoň budgetní akrobacie, aby sehnal peníze, o které bude pensijní obnos skutečný převyšovat rozpočtený odhad. Radikální křídlo ministerstva (pp. Lloyd George, Winston Churchill) chce rozpuštění parlamentu a boj na nůž proti lordům, mírnější strana, k níž se hlásí premier, radí vyčkávat. Vskutku, bude-li sněmovna rozpuštěna (nehledě k tomu, že nikterak liberální většina při nových volbách není zajištěna), bude to vykládáno jako ústup před sněmovnou horní a tedy povážlivé praecedens; bude-li sněmovna lordů reformována, stoupne její vážnost, což ovšem není též v intencích liberálních radikálů. Na úplné odstranění lordů není pomyšlení, a tak krise ministerstva je skoro neřešitelna. Premier chce napřed zkusiti s lordy vyrovnat se na půdě zákona; chce podati řadu zákonů finančních (o nichž rozhodování lordům nepřísluší), kterými srdce a ledví horní sněmovny resp. jejich representantů chce prozkoumat. Teprve pak mohlo by dojíti k nějakému kompromisu mezi nynějším kabinetem a panskou sněmovnou — bude-li ovšem kabinet ten ještě existovat. Průmyslová krise, již Anglie dle všech příznaků začíná prodělávat, úpadek obchodu (první dvě bilance lib. vlády byly ještě skvělé), ohromná nezaměstnanost (Trade-Unions vypočetly, že 10% všech vyučených dělníků je nyní částečně neb úplně bez práce, t. j. asi půl milionu mužů a ovšem i jejich rodiny. Připočteme-li k tomu aspoň čtyřnásobný počet nevyučených nezaměstnaných a jich rodiny, obdržíme závratné číslo aspoň 6 milionů nezaměstnaných!) jsou křičící otázky, jež nynějšímu ministerstvu zbývá řešit uprostřed všeobecné nespokojenosti. A k tomu není dost peněz. Daní vypsati nelze, neboť široké vrstvy jsou už dost zatíženy, reforma tarifu je proti tradicím liberálním — co tedy dělat? Náklady na loďstvo rostou; třebas Australie se nedávno nabídla zařídit si malé loďstvo vlastní (jež ovšem bylo by podřízeno v případě války britickému admirálu) a jiné kolonie snad budou následovati, nebude to pro Anglii znamenati než minimální úlevu. Myšlenka unionistů, by kolonie více a systematičtěji přispívaly na říšskou brannou moc, nabývá půdy v širších vrstvách anglického obyvatelstva a bude jistě jedním z problémů, jimž říše Eduardova se v budoucnosti nevyhne. *Mars.*

*

jl. Ve Vídni, 6. ledna 1909.

Napětí mezi naší monarchií a Srbskem i kritický stav v Uhrách upoutaly k sobě pozornost politického publika, na chvíli se přestalo mluviti o našich vniterních záležitostech, ale za čtrnáct dnů má se sejít poslanecká sněmovna k novému zasedání, a proto otázka, jaký bude stav v parlamentě, jaký bude poměr sněmovny k vládě, octne se hned opět v popředí politické diskuse. Němečtí poslanci z Čech setrvali na tak zvaném Eppingerově stanovisku, prohlásili, že nemohou upustiti od obstrukce na českém sněmu, dokud nebudou dány záruky, že budou splněny jich požadavky. Důsledkem toho jest, že nebude svolán zemský sněm český, že nebude moci ani se ustaviti, ani vyříditi naléhavé své záležitosti. Samozřejmo, že za takových okolností není možno mysliti na společnou činnost Čechů a Němců ve vládní majoritě a ve vládě. Myslí se tudíž na jiná východiště. Čekalo se, že majorita bude složena z konservativně zabarvených skupin poslanecké sněmovny a projekty v tomto smyslu pronesené se chvílemi ještě vyskytují; ale jelikož němečtí nacionálové velice naléhají na křesťanské sociály, aby neporušovali německou solidaritu, zůstane asi prozatím konservativní majorita nedosněným snem českých klerikálů. Některé zdejší listy otiskly si kombinace, dle kterých by nebylo daleko do vládní majority bez Čechů. Pánové ve zdejších redakcích opět jednou zapomněli počítat. Bez Čechů a bez Jihoslovanů, kteří prohlásili dne 3. a 6. t. m., že setrvají v oposici, dokud nebude dosazena koaliční vláda, zabezpečující Slovanům náležitý vliv — lze s tíží opatřiti majoritu, která by jen o několik hlasů byla silnější než oposice. Do vládní většiny musili by býti vpočteni i všeněmečtí radikálové! S majoritou tak početně slabou a vratkou nelze vystačiti ani v době zcela všední, neřku-li v časech tak nebezpečných, jako jsou nynější. Slabá majorita parlamentní byla by stejně nevhodná jako provisorní kabinet úřednický, neznamenala by stabilisaci parlamentních poměrů. A proto je pravděpodobno, že se změní

toliko prozatímná úřednická vláda v definitivní s bar. Bienerthem v čele nebo bez něho, a že ministerstvo nebude se opírati o žádnou permanentní většinu. Podle všeho bude asi trvati dál stav v Evropě zajisté ojedinělý, že se parlament nezmůže na zkonstruování stálé nadpoloviční většiny, ale že si vláda na dále bude musit od případu k případu opatřovat většinu — dvoutřetinovou. Pravda, je to velmi nejistá a tudíž neveselá existence, ale co dělat, když jiné není. Definitivní úřednická vláda bude spoléhat v pud sebezachování, parlamentem několikrát osvědčený. Příšera obstrukce stále bude státi v zákulisí a čekati na svou narážku připravena objevit se na pokyn, a toto tísnivé vědomí ležeti bude na parlamentu teď, kdy má pracovati o sociálním pojištění, o sestátnění drah, o záležitosti bosenské, o otázce bankovní a kdy ruky obrácením může nastati Rakousku povinnost učiniti na hranicích těžký, osudný krok . . .

Mstí se nyní staré hříchy ustavičných odkladů při řešení národnostní otázky a ustavičného udržování ohně starých sporů. Mluví se mnoho o chystaném jazykovém zákonu. Parlamentní strany po dlouhých debatách a vyjednáváních přijaly — ať rády nebo nerady — zákon o všeobecném právu hlasovacím, vešly v kompromis, který nikoho úplně neuspokojil, ale přece jen všeobecně prospěl. Uvidíme teď obdobný zjev? Ve sněmovně poslanecké není iniciativy. »Vláda se vyzývá, aby v době nejbližší předložila osnovu zákona o . . .« to je pravidelný, velice karakteristický způsob parlamentních usnesení. Strany nechtějí se vzchopiti k osvobozujícímu kroku a při vší své oposiční náladě chovají ve skrytosti zbožné přání, aby vláda provedla dohodu, aby odklidila příčiny dlouholetých sporů, aby uskutečnila veliký nutný kompromis. Člověk by neřekl, jak řídká je odvaha, potřebná k povědění pravdy voličům a proto i nad sněmovnou lidovou, jež vyšla ze všeobecného hlasovacího práva, je prodlužována opatrovnická moc c. k. byrokracie. Pozdější klidný pozorovatel nynějšího stavu ubrání se stěží úsměvu nad našimi stranami parlamentními.

*

Émile Faguet, L e p a c i f i s m e. Paris 1908. Société française d'imprimerie et de librairie. 3 fr. 50 cent.

Autor jest rozhodným odpůrcem snah pacifistických, jejichž dějiny především sleduje tu od dob Starého zákona (opravuje při tom některá ukvapená tvrzení L a g o r g e t t e o v a díla Le Rôle de la guerre 1906), načež krátce vylíčiv postavení pacifismu ve Francii, probírá důkladně theorie pacifistické, čelící proti válce v jakékoli formě a s jakýmkoli účelem, ovšem také proti válkám náboženským, k nimž dle autora patřila — aspoň se strany Němců — ještě i válka roku 1870: zhoubné účinky válek politické, národohospodářské, morální atd. probrány tu dle pacifistů podrobně i jasně, aby se ukázalo, že každá válka jest absurdnost, a že jediná válka jest oprávněna — v á l k a p r o t i v á l c e. Proti tomu postaveno stanovisko bellicistů, kteří líčí válku jako stav přirozený, potřebný, ba užitečný: válka udržuje prý národy silnými, válka vytváří, šíří a hájí civilisaci (»prvním zakladatelem civilisace byl divoch, který se stal banditou«), válka »verifikuje« národy, zdali jsou schopny dalšího života či zdali odsouzeny jsou k zahynutí, válka jest tak prostředkem přirozeného výběru, je to zkrátka nejvyšší magistrát, který čas od času jako soudce v processu proklamuje veliký, tvrdý, ale zdravý zákon moci.

Faguet velmi přístupně vykládá, proč obě stanoviska — pacifism i bellicism — jsou krajnostmi, stavíce proti sobě právo slabých a právo mocných, ukazuje, že slabí nemají práva dovolávati se ochrany jen pouze proto, že jsou slabí, nýbrž že civilisace realisuje se právě pomocí energických a nikoli změkčelých a sesláblých národů. Speciálně pacifismus obsahuje v sobě aspoň stejně nespravedlivosti jako bellicismus, ba proklamuje za každou cenu právo slabých, utvrzuje tak vlastně a posvěcuje hrozná bezpráví; bellicismus zase neprávem identifikuje p r á v o s i l n é h o s p r á v e m l e p š í h o a c e n n ě j š í h o, neboť co vítěz dokázal svým vítězstvím, jest pouze to, že je lepším v á l e č n í k e m; bylo by proto naivností souhlasit s odpůrci míru v tvrzení, že se síla nikdy nemýlí a že silnější je i mravnější a civilisovanější.

Protože by t a k t o nebylo lze vlastně dojíti k positivnímu resultátu a řešení sporu mezi pacifisty a bellicisty, kteří se obojí jeví excentristy, třeba dle autora hleděti na otázku jinak, a to se stanoviska p a t r i o t i s m u. A tak v druhé části spisu líčí se především úkol vlastenectví, jehož podporami jsou společný jazyk, společná církev (nikoli náboženství, které jest kosmopolitické a internacionální), společné mravy, dějiny, zvl. dějiny literární i umělecké, konečně jistý odpor (aversion) k cizině. Poněvadž však právě válka osvěžuje a sílí patriotismus — jsou národové moderní, z nichž teprve válka vytvořila národy — odpůrci patriotismu (antipatrioti) a spolu pacifisté ukazují, že patriotismus jest osudným bludem humanity, protože jest tvůrcem války, a tak odpůrcem civilisace i negací individua, jež se cele obětuje státu: právě vlastenectví prý jest hlavní překážkou pravé humanity a rovnosti mezi lidmi. Zrušme vlasti a socialisace lidstva nastane sama sebou!

Tato doktrina antipatriotická, vyjádřená poprvé, ač ještě nepřesně, v marsellaise, jest ideou docela moderní a v poslední době úžasně se šíří právě ve Francii, kde jejím propagátorem jest G. H e r v é se svými stoupenci, a v Rusku, kde

ji zase hlásá škola Tolstého: i Hervé i Tolstoj jsou protipatrioti, jen že první jde cestou socialismu, druhý evangelismu. Faguet ukazuje, jak ideje antipatriotické, to jest spolu antimilitaristické, vnikají do lidu, šíří se (letáky a pod.) mezi vojskem, v němž vypuklo po sobě několik vzpour, ale hlavně do školství, kde zásady ty hlásá i Revue de l'enseignement primaire, řízená kdysi samým Hervéem, i řada jednotlivců i spolků (proti 1 pacifistovi v Americe a Belgii stojí jich 108 v Portugalsku, 118 ve Španělsku, 128 v Rakousku, 163 v Německu a 462 ve Francii). Kongres učitelský v Nîmes 1904 vyslovuje obdiv těm, kteří odpírají nositi zbraň, jiný sjezd v pravém slova smyslu ukřičel návrh, aby se vyslovily sympatie hrdinům, padlým u Casablancy, učitelé šíří své ideje i mezi mládeží a rodiči atd.... Kdežto v Německu i socialisté (Bebel, Vollmar aj.) mají silné vědomí národní a vysmáli se přímo snahám Hervéovců, kdežto vůbec národové vzrůstající a sílící jsou uvědomělými vlastenci, ve Francii šíří se snahy, které přímo olupují národ o jeho individualitu, jazyk, náboženství, zvyky i umění. Faguet docela svým místem odsuzuje i boj francouzské vlády s katolickým klerikalismem, ježto prý tak vehnal Elsasany, uvědoměle katolické, navždy do náručí Německa.

Uchovati si tedy patriotismus a to přímo slepý patriotismus jest dle autora povinností Francouzů, jako každého národa, jenž chce zůstat čelným a vůbec národem; Faguet dokonce nevěří, že by bylo lze spojovati patriotismus s humanitní ideou, jak chtěl Jaurès, Lavisse, Aulard i Naquet: podřizovati patriotismus humanitě jest dle Fagueta obětovati jej a patriotismus podřízený, provisorní, podmínečný jest vlastně zakukleným antipatriotismem ilusí a konfusí. »Patriotismus buď bude a zůstane slepým nebo ho nebude vůbec.« Nepřekvapuje proto, že Faguet nevěří ani v možnost myšlenky všeobecného odzbrojení ani v ideu rozhodčího soudu (arbitrage), jenž sám sebou nebude míti přece tolik síly, aby vynutil souhlas svého rozhodnutí, a dáti mu k rukám vojsko — značí přece zase jen a jen nové oživení militaristického státu.

A tak resultuje, že pacifismus jakožto antipatriotický a antimilitaristický jest chimérou, a že nemohl by býti uskutečněn bez zničení patriotismu: »pacifismus jest ilusí duchů málo schopných chápati skutečnost nebo srdcí příliš něžných, která se nedovedou podříditi skutečnosti«.

Rekapituloval jsem pro důležitost věci poněkud podrobněji hlavní ideje spisu, psaného formou velmi přístupnou i živou, časem docela dialogickou, abych ukázal, kde je hlavní opora a spolu slabina vší té argumentace zdánlivě nevývratné. Faguet, jak je patrno, docela identifikuje ovšem neprávem pacifismus nejen s antimilitarismem, nýbrž přímo s antipatriotismem, předpokládá jako jisté, že pacifisté spolu i nemilují vlasti, protože, kdyby ji milovali, nezavrhovali by války, jakožto obrany vlasti i prostředky její moci. Faguet konečně nevěří vůbec v smír mezi pacifismem a humanismem, jsa pro národnost slepou, výlučnou a výbojnou. Nepochybuji proto, že i jeho dedukce nejsou správné i že zvláště pacifické hnutí mezi francouzským učitelstvem schválně či bezděčně stigmatisuje jako čiré vlastenectví; nepochybuji však také, že jeho názory jakožto názory tříd mocných a bez odporu konservativních a církvi věrných illustrují věrně stanovisko, s něhož — jak se obávám — bude se i u nás jednou hledět na hnutí mírové, které jest ovšem v Čechách zatím ještě příliš slábo, aby budilo zájem vládních orgánů.

MORAVA

V popředí politických událostí na Moravě stojí dnes *fuse strany lidové a mor. strany pokrokové.* Iniciativa vyšla od strany lidové. Pro fusi rozhodla se pak mor. strana pokroková na schůzi výkonného výboru v Přerově (20. pros.) 7 proti 4 hlasům. Všichni pokrokoví poslanci byli pro fusi. Proto souhlas důvěrníků strany nemohl se již týkati věci samé, nýbrž omezoval se pouze na stanovení podmínek fuse. V důsledcích fuse brněnská »Snaha«, dosavadní orgán mor. strany pokrokové, přestala vycházeti jako noviny a změní se v revuální týdenník. Prohlášení o přeměně té přinesla již »Snaha« ze dne 30. prosince, jímž list ten v nynější formě přestal vycházeti. Jak se dalo očekávati, přijala usnesení o fusi též lidová strana na svém sjezdě v Brně dne 6. ledna. Tím stala se fuse lidové a pokrokové strany na Moravě hotovou událostí. O fusi pojednáme obšírněji příště.

Nařízení Bienerthovo proti národnostnímu boykotu praktikuje se jako v Čechách stejně i na Moravě docela jednostranně proti českému tisku. Konfiskuje se vše, co jen trochu souvisí s naším hospodářským bojem proti Němcům. Celé stránky propadávají konfiskaci (na př. v »Pozoru«). Touto krutou persekucí tisku je ovšem silně ochromeno mnohoslibné hnutí za národní očistou na Moravě, jež nutně vyžaduje vydatné podpory české žurnalistiky. Vláda zakročila již také proti oběma Nár. Jednotám, jichž zostřenou činnost se snaží zastaviti. Politické úřady zakázaly hromadné schůze na Novojicku, svolané Nár. Jednotou olomouckou, rovněž zakázány byly některé schůze Nár. Jednoty brněn-

ské. Ovšem schůze ty přece většinou se konaly jako důvěrné. Praxe ta by se však trvale neosvědčila. Nár. Jednoty přirozeně musely se dáti na ústup. Tak na př. schůze na Mohelnicku, ohlášené Nár. Jednotou olomouckou na 10. t. m., nebudou se již konati tak hromadně, jak se původně zamýšlelo. Doporučovalo by se, aby Nár. Jednoty po dobu trvání nařízení Bienerthova i nadále demonstrovaly pořádáním hromadných schůzí s thematy kulturními. Poslanci měli by nám opatřiti náhradu za omezenou svobodu shromažďovací co nejhojnějším konáním schůzí politických, pro něž byl by všude zájem, čehož důkazem jsou nedávné schůze politické na Ostravsku a Olomoucku.

Zemský výbor mor. má nyní šlechtickou většinu: hr. Serenyi, hr. Belcredi, ryt. Manner, baron Pražák (po dru Žáčkovi) a šl. dr. Koudela! Českou většinu v zemském výboru mohli bychom pokládati za největší vymoženost t. zv. moravského paktu. Svým počeštěním stal se však zemský výbor baštou klerikálů, jak se již ukázalo na celé řadě případů. Avšak ani ve směru čistě národním není tím, čím by měl býti, totiž ochráncem našich národních zájmů v postupu instancí autonomních. Důkazem toho je rozhodnutí zemského výboru proti Čes. Bohdíkovu ve příčině stavby tamní školy německé. Čes. Bohdíkov, obec to naprosto česká (na Šumpersku), v níž »Bund der Deutschen Nordmährens« pokouší se zřídit německou školu — jako též v jiných obcích českých, hlavně na Zábřežsku — zamítl totiž stavební žádost s tím, aby napřed bylo žádáno za ustanovení stavební čáry a svahu. Vyřízení to úplně odpovídá § 18. mor. st. ř., neboť budova má státi při silnici. Zemský výbor na stížnost Němců příslušný výměr představenstva obce potvrzený výborem obecním nejen zrušil, nýbrž rozhodl přímo i ve věci samé a stavbu německé školy povolil. Toto rozhodnutí zemského výboru odporuje zákonu, poněvadž se jím obchází postup instancí stavebních, které stavby povolují. Věc měla býti odkázána zpět představenstvu obce k dalšímu řízení. Česká obec je nyní nucena dovolávati se k ochraně proti germanisaci c. k. správního soudu ve Vídni proti přehmatu — českého zemského výboru!

Zemská školní rada (plenum) schválila nový jednací řád pro okresní školní rady. Je v něm hodně byrokratismu.

Z *Kounicových studentských kolejí vysokých* škol českých v Brně udělena byla první stipendia. Poskytnuto bylo 12 stipendií po 400 K ročně posluchačům české techniky.

Spolek »*Radhošť*« vydal loni na podporu moravských studentů v Praze 25.000 K. Letošekem vstupuje »Radhošť« do jubilejního roku své 40leté záslužné činnosti.

Vítkovice povýšeny byly na město. Vzrostly úžasnou rychlostí. R. 1835 byly Vítkovice ještě malou vesnicí se 199 obyvateli a 36 domy. Roku 1880 měly Vítkovice 2591 obyvatelů. A dle sčítání lidu z r. 1900 stoupl počet obyvatelstva již na 19.132.

Na Moravě bude zřízena *měšťanská škola polská* v Mor. Ostravě. Byla už povolena zemskou školní radou.

Všude je potřeba peněz na školy, zahrádky a na účely národní vůbec. Nedostatek peněz je příčinou, proč germanisace stále nebezpečněji na nás doléhá. Všichni to u nás vědí, a proto sbírá se jenom na školy, mateřské školky a takové podniky, které mají národní význam. Discipliny té však nešetří *klerikálové*. V dnešní době zostřeného národnostního boje nemají klerikálové důležitějších starostí, než shánět peníze na docela zbytečný katolický dům v Olomouci. Dr. Hruban natiskl si právě nová provolání, v nichž poukazuje na sebe, jak pohořel při své jubilejní schůzi v Národním domě. Proto je především třeba vystavět v Olomouci za drahé peníze — katolický dům!

Olomoucký »*Našinec*« bude vycházet čtyřikrát týdně — patrně proto, poněvadž se brněnskému »Hlasu« vede až příliš dobře. —*ra.*

UMĚNÍ

Městské divadlo vinohradské.

Prvního ledna — v den premiery p. Štolbovy tříaktové lidové hry Za šlechtickým erbem — mluvil s vinohradské scény typický představitel literární generace, jíž jsme si navykli říkat »staří páni«. Volbou látky, scénickým zpracováním, snadným, nejednou až příliš snadným vtipem, zorným svým úhlem na otázky a postavy našeho života ukazuje spisovatel přímo s překvapující určitostí, jaké byly divadelní cíle této generace.

Těm, jež zajímá vzájemný poměr obou blízkých, a přece tak sobě vzdálených vrstev našeho uměleckého vývoje, naskytá se tu vděčná příležitost, nahlédnouti na dno prvé z nich.

Autor komedií Mořská panna a Její systém — v nichž, ne bez humoru, jsou zdramatisována dobrodružství obstárlých Romeů našeho domácího chovu, kteří si vyjeli z dosahu vlasti a svých manželek — vrací se ve své novince na půdu svých otců: jako před lety ve Vodním družstvu tak i nyní vybírá si určitý rys naší společenské aktuality — tentokrát

je to známá aféra podvodně získaných šlechtictví — a s větším či menším zdarem vyvíjí z tohoto fakta, do slova soudně ověřeného, jednotlivé výjevy hry. Sláva a úpadek pražského uzenáře Záruby, rozletěvšího se, na popud ženy a synátora, za šlechtickým erbem, sláva, jejímiž peripetiemi jsou automobil, velkostatek, naděje na bohatou nevěstu a úpadek, kterému autor dá vyznít smířlivě, odhodláním, vrátit se k uzenářskému pultu — takový je děj.

Ponecháme však fabuli stranou. Nemíním napodobit některé referenty, kteří z pohodlí (či z opatrnosti?) nedovedli říci o hře než její obsah. Povšimneme si, jaký je duch hry a jak jsou podány jednotlivé postavy.

Nejlépe vysvitne to z dějství prvého, obsahujícího celou povahokresbu hlavních figur. Bodrý Záruba, jenž uznává jen poesii vuřtů a taliánů, ubíjí pádnými důvody, za potlesku celého parterru, plány svého mužského potomka, který chce dostoupiti výš, než kam vyvírá pára uzenářského kotlíku: chce z jatek rovnou nohou vkročit na Parnas. Poslyšte si jen toho starého Zárubu: nic, zhola nic pro něho nemá ani ceny ani zájmu, než spořitelní knížky a zase spořitelní knížky. Má-li k něčemu upiati pozornost, je třeba, abyste mu dokázali, že z toho kouká profit tolika stovek. Jaká brutalita je za touto bodrostí, jaký cynický materialismus! Ovšem, nezapomínám, že to je postava z veselohry. Ale nezapomínám také, že stotožňování se autora se Zárubou je až příliš zřetelno. A postava z veselohry mění se mi pomalu v postavu z dramatu, dramatu naší české měšťácké společnosti. Kdo zná jen trochu pražské poměry, ustrne, neboť poznává v uzenáři Zárubovi jejich mluvčího. Týž cynický materialismus, hledící pouze k hmotnému zisku, tentýž brutální posměch pro jakýkoli kulturnější cit, tatáž neúcta, totéž pohrdání k jakékoli myšlenkové odvaze, totéž ubohé »odbornictví«, lhostejné ke všemu ostatnímu, podobně jako náš uzenář nemá na mysli než uzenky a bůček. Jestliže tento uzenářský hrdina tropí si netaktní žerty z názvu básnické sbírky, která je jednou z nejdražších, jíž se může vykázati naše mladá literatura (jde o p. Sovovu Z l o m e n o u d u š i), pomyslíte si: bůh s tebou, člověče, vždyť nevíš, co mluvíš. Než, ku podivu, o premiéře ozvalo se při tomto místě hlasité hallo vybraného publika v přízemí i v ložích. Tím však bude jen nezasvěcenec překvapen: neboť s tímto posměchem někdy špatně zakrývaným, jindy ostentativně na odiv stavěným, přijímá pražská společnost všechny snahy naší neofficielní literatury. Jak by také bylo jinak možno při povaze této společnosti, kde často na místech nejpovolanějších a nejzodpovědnějších najdete naprostou ignoranci našich kulturních snah, kde několik jemnějších myslí je doslova »rari in gurgite nantes?«

Známe-li tedy potud autorovy názory, nedá nám mnoho práce, abychom se dovtípili, jak bude vylíčen protipól bodrého Záruby: jeho synek. Pan Štolba nevěděl nic lepšího než učinit z něho básníka. Proč právě básníka? Vždyť mladí páni naší jeunesse dorée přáli by si všechno spíše než psát verše. Mít motor, jezdit automobilem, lyžařit a kopat — to jediné je pro ně. Proč tedy anachronismus, proč básník? Poněvadž autor proti bodrosti jedné chtěl postavit komičnost druhé generace, a, jde-li o to, tu našim »starým pánům« vytane na mysli s jakousi magnetickou přitažlivostí postava mladého básníka. Co na tom, že karrikatura mladého poety, jak oni ji kreslí, neexistuje dnes snad ani v Nejzlámanější Lhotě? Co na tom, že na této postavě bývá z pravidla vidět, s jak úžasným nepochopením dívají se na snahy mladých? Jen když publikum uvěří, že takoví hastroši žijí. A tak lze hned uvést několik podobných figurek z naší divadelní literatury: pan Jirásek obdařil nás v S a m o t ě postavou Jara Labuťky, pan Štech ve T ř e t í m z v o n ě n í Hvězdinským, a nejnověji pan Štolba Františkem Zárubou.

Kolem obou těchto postav, starého a mladého Záruby, otáčí se děj p. Štolbovy lidové hry. Autor vyhýbá se novému na všech stranách: právě tak jako neváhá chvílemi užít anekdot i tisíciletých (jako na př. té o »brnění«), stejně i řada scenických situací je jen nápodobením sta jiných, jež jsme viděli přejít naším jevištěm. Naproti tomu však nutno p. Štolbovi přiznat divadelní zručnost, obratnou ruku dramatika, který soudnímu případu dovedl dodat scénické živosti a zajímavosti. V smutných poměrech dnešní naší dramat. tvorby je to vlastnost, která autorovi získá vždy hojně obecenstva.

Bylo-li obecenstvo ve svém živlu, byli v něm také herci. Zmiňuji se o dvou: pp. Charvátovi a Zakopalovi. První odvyká si, díky bohu, fraškářské návyky předměstského komika a stupňuje případnost charakteristiky. (Toliko v prvním aktu vadil nedostatek paměti.) Pan Zakopal, jejž mám v šaržích raději než ve vážných rolích, zahrál svého Jehličku zdařile jak gestem tak i maskou.

O. Theer.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Státní rozpočet na rok 1909. (Dokonč.)

Daleko horším zjevem však je skutečnost, že ku krytí běžných potřeb musel přispěti mimořádný zisk mincovní. Je patrno, že tu v příštím rozpočtu nastane citelná mezera 29 mil. K, pro niž bude nutno hledati jinou úhradu. Máme-li ostatně na zřeteli, že aspoň pojmově má stát povinnost drobné mince v budoucnosti (na př. při změně měny) vzíti z oběhu na vlastní útraty, docházíme k závěru, že řádná vydání opět poprvé po roce 1888 hrazena býti musejí dluhem. Ještě v citelnějších nesnázích ocitlo se hospodářství úvěrní. Přebytky roku 1907 daleko zůstaly za rokem 1906 a naléhavé potřeby investiční naleznou pokladny vyprázdněny následkem výdajů, spojených s annexí Bosny. To vše v době, kdy hospodářská konjunktura u nás je nepopíratelně ve vleku německé krise, kdy každé hospodářské podnikání ohroženo válečným nebezpečím, kdy trh rentový je v takovém rozvratu, že stát za své renty by dostal ne mnoho přes 90 proc., kdy naše tovary na Balkáně jsou pronásledovány boykotem, a kdy konečně i hodnota naší valuty je ohrožena nevyřízenou otázkou bankovní. K oživení trhu rentového navrhováno vydání titrů na nejmenší obnosy, aby vnikly až k nejnepatrnějším střádalům a zavedení spekulačního obchodu v rentách na burse. Obé předpokládá klid v zahraniční politice, a až ten nastane, dostaví se zlepšení kursu rent samo sebou, bez umělého podněcování.

Ostatně z vývojové tendence našeho rozpočtu vychází, že finanční ministr, i když eliminujeme nebezpečí války, nebude moci založiti ruce v klín. Stát se stává stále větším podnikatelem, zaměstnává stále více osob a na jeho vrub stále intensivněji jde volání zaměstnaných po zlepšení materielních poměrů. Otázka postátnění drah je následkem poměrů zahraniční obchodní politiky neodvratná, otázka sanace zemských financí již dávno přezrálá a na obzoru vystupuje větší náklad spojený se zavedením dvouleté povinnosti branné a vybudováním sociálního pojištění, které dle odhadů ve svém plném rozvoji bude zatěžovati finance ročně 100 mil. korun. Správce ministerstva financí naznačil také prostředky, jimiž se bude bráti příští finanční plán předlitavský. Je to v první řadě odstranění subvencí pro dopravovatele, které apparuje v rozpočtu ve způsobě deficitu státních drah. Bylo v theorii zejména Kaizlem jasně dokázáno, že je hospodářský deficit státních drah jakožto celku neodůvodněn a že stejným právem by se mohl subvencionovati i jiný odbor hospodářského podnikání, vzdor tomu však dosud doplácíme ročně 64 mil. K. na zúrokování kapitálu investovaného v železnicích, které vynášejí jen 3·1%. Dle rozpočtu nenastane v tomto poměru žádná změna, protože přírůstek příjmů (67 mil.) je vyčerpán vzrůstem výdajů (66 mil.). Avšak ministr železnic zároveň se změnou dopravního reglementu připravuje reformu místního tarifu státních drah, která se má jednak přizpůsobiti poměrům, které nastanou po sestátnění státní a severozápadní dráhy, jednak má zvýšiti výnos státních železnic o 50 mil. K ročně. Dle sdělení učiněného v železniční radě vejde reforma v působnost dnem 1. října 1909. Kromě zvýšení tarifu a kolku z nákladního listu na drahách, které má pro finančního ministra i tu výhodu, že je lze provésti bez spolupůsobení zákonodárných sborů, studuje se otázka zvýšení výnosu z tabákového monopolu a zavedení monopolu zápalkového, k němuž přechodem má býti zdanění spotřeby zápalek. Potěšitelným zjevem ve výkladu správce ministerstva financí je určitá přípověď, že bude nejdéle ve dvou až třech letech provedena reforma služby pokladní a účetní. Dnešní úprava spočívá hlavně na nařízeních z let šedesátých, reforma má pak záležeti v zásadním používání poštovní spořitelny ku platům a výplatám. Myšlenku tu poprvé uskutečnil v roce 1903 Dr. Pilař u zemské dávky ze spotřeby piva a po něm inspektoráty pro pivní dávku v ostatních zemích. Zemská dávka z piva platí se složními lístky, které jsou ke každému platebnímu rozkazu přiloženy a jeho číslem označeny. Stát podle toho vzoru opouští zvláštní daňové složní lístky a přechází pozvolna k témuž systému, jaký zaveden u zemské dávky. — V prvních deseti měsících letošního roku zaplaceno bylo státu poštovní spořitelnou v 1·6 mil. případech 234 mil. K a v rozpočtu odhadnut je z toho čistý zisk na úrocích na 1·6 mil. K.

Z politického detailu rozpočtu nutno vzhledem k pochybnostem v denních listech se vyskytnuvším konstatovati, že byla skutečně do rozpočtu na rok 1909 nově vložena položka 70.000 K specielně na zřízení krajského soudu v Trutnově a ještě jednoho krajského soudu v Čechách; kromě této položky, které v rozpočtu na rok 1908 nebylo, je v novém rozpočtu obvyklá položka 80.000 K všeobecně na zřízení nových soudů. Jak vážně bere státní správa sanaci zemských financí, patrno z toho, že do rozpočtu vloženo k tomu cíli — 25.000 K. —*r*—.

BESEDA

Josef Jungmann.

III.

Že úcta k Jungmannovi vztahovala se zvláště na jeho povahu, lze ostatně dokázat ještě přímějšími doklady, nežli jsem dosud uvedl. Čelakovský píše 28. března 1825 Kamarýtovi: »Právě takováto epocha dá nejlépe poznati charaktery a šlechetné úmysly. A z toho hlediště náš Jungmann platí čtvrt, ne-li více, celé Čechie.« Váha úsudku tohoto vynikne, uvážíme-li, že byl psán jednak ještě za života Dobrovského, k němuž Čelakovský přese všecku různost mínění vzhlížel s hlubokou úctou, jednak rok po vydání Slávy Dcery, pro niž Kollára Čelakovský uznával vůbec za prvního básníka českého.

Úžasná tato oddanost k Jungmannovi měla neutěšený rub. Jakmile počalo se měřit a odhadovat Jungmannův poměr k ostatním buditelům, zdáli se všichni ostatní příliš malými proti tomu, který platil za víc nežli čtvrtinu Čechie — vyvýšení charakteru Jungmannova přivodilo snižování charakteru jeho někdejších odpůrců, hlavně Dobrovského a Jana Nejedlého.

Typem a vrcholem této jednostrannosti jest Jungmannův jubilejní životopis od Ferdinanda Schulze (1873). Temperamentní autor vykládá všecky prameny jen a jen ve prospěch Jungmannův, Nejedlý jest mu skoro darebákem, Dobrovský Němcem a nevlastencem. Dále již literárně historická nespravedlivost jít nemohla. V zápětí nastala reakce.

Hned r. 1874 Václav Zelený v »Životě Josefa Jungmanna« — předním až podnes díle Jungmannovské literatury, byť dnešním vědeckým požadavkům již plně nevyhovoval — ozval se proti nekritickému velebení Jungmanna a na obranu Dobrovského, hlavně pak Nejedlého. Dotýkaje se v předmluvě zvláště porážky Nejedlého dí: »Vae victis! jest pohříchu heslem netoliko války železné, i v bojích literárních rozléhá se zpupné toto pokřikování ... Zdálo se mi urážkou, velikému muži chtíti dodávati velikosti zmenšováním jeho protivníků.« A opravdu na rozdíl od Schulze Zelený líčí dobu Jungmannovu s úzkostlivou objektivností.

Za prvním nárazem šly směleji další. Roku 1875 Šmilovský v románě »Za ranních červánků« vytvořil romantickou apotheosu Dobrovského, a to nemohlo zůstat bez účinku na slavozář rozestřenou kolem hlavy Jungmannovy. Náběhy let sedmdesátých k boji proti rukopisům doceluji obraz období. Zkrátka revise poměru Jungmannova k Dobrovskému a vůbec jeho charakteristiky byla započata dvacet let před studiemi Královými a Masarykovými.

Rukopisný spor let osmdesátých ji urychlil. Odpůrci pravosti rukopisů viděli v kritickém Dobrovském a v jeho odporu proti Libušinu Soudu osobu i věc svou vlastní; na druhé straně oživovalo jim v paměti staré podezírání Dobrovského, vinící Jungmanna z účasti na sepsání Libušina Soudu. Tím již Jungmannova povaha byla vzata v pochybnost, a když Masaryk r. 1889 vydal první »Slovanskou studii«, bylo jen otázkou doby, kdy dojde řada na český slavism a s tím i na Jungmanna. Jak úsudek o Jungmannovi vyzní v ústech odpůrce rukopisů, mohlo být předvídáno již před faktem samým.

K výslovnému útoku na Jungmanna pak došlo brzy rychle za sebou ze dvou stran: v Králově studii O prosodii české (r. 1893 a násl.) a v Masarykově České otázce (1895).

Obě tyto práce bývají nazývány epochálními. Souhlasím, ale ovšem pokládám za potřebno vytknout přesně význam tohoto epitheta. »Epochální« neznamená (jak mnozí se domnívají) tolik co geniální nebo dokonalý nebo naprosto správný; výraz ten nevystihuje absolutní hodnotu díla, nýbrž poměr jeho k době a její práci, tedy vliv a časovost díla. Dílo kterékoli stává se epochálním nejen svou hodnotou, ale spíše zevním osudem svým. Shelley byl duch nemenší než Byron, a přece v protivě k nesmírnému vlivu Byronovu díla jeho se nestala epochálními. Epochálními často jsou výtvory druhého a třetího řádu (Hálkův Alfred, Čechovy Písně otroka, Macharovy Tristie a Magdalena), zatím co současná díla prvého řádu přejdou poměrně nepovšimnuta. Ba někdy epochálním se stane projev pranepatrný, nevynikající ani originalitou ani hloubkou (Macharův článek o Hálkovi r. 1894, anticipovaný již v letech sedmdesátých Durdíkem a Kosinou), ale objevivší se náhodou v napjaté době. Epochálnost naprosto se netýče ani správnosti díla. Palackého a Šafaříkovy »Počátky«, propagující časomíru, staly se neméně epochálními nežli práce Králova, hlásající pravý opak. Kaizlovy »České myšlenky« se nestaly epochálními, ačkoli jejich výtvody o českém obrození jsou správnější nežli Masarykovy. Epochální stane se někdy i událost, hodná odsouzení (upálení Husa a Jeronýma). Zkrátka díla epochální jsou právě tak různá, jako epochy čili období, jichž mezníky nebo význačnými zjevy jsou tato díla; jsou epochy velké a malé, všelidské i místní, dobré i špatné.

Z těchto příkladů patrno, v jakém smyslu přiznávám naduvedeným studiím epochálnost. Podrobněji to vysvitne z rozboru následujícího.

Ch.

TECHNIKA

Zákon o vedeních elektrických.

Zákon o elektrickém vedení nedávno podaný v poslanecké sněmovně jest jen částí — a lze říci hned nejakutnější — celého souboru otázek souvisících s industrií elektrotechnickou. Zásadou zákona jest umožniti a zajistiti vedením elektrickým volnost jak vzhledem k majetku veřejnému — tak i privátnímu. Toho hledí zákon dosáhnouti právem služebním, jemuž cesty veřejné, silnice, pozemky a podobné podrobuje.

Proč nepoužívá zákon zásadně expropriace, vysvětluje se v zdůvodnění nejen poukazem na zákonodárství ostatních států, ale i tím, že při změně vedení nic podnikatel nebo stát netratí a při zařizování nemá výloh s vedením spojených — neboť služební povinnost nemá nároků na odškodnění.

Zákon skládá se z pěti oddílů a čítá 74 paragrafy.

Prvá část upravuje použití veřejných cest a cizího majetku pro vedení telegrafní a telefonní; zajímavo z toho jest, že vyslovena zásada o respektování budov historických a uměleckých.

Rozumí se samo sebou, že erár povinen jest zúčastněným stranám předložiti plány vedení, že musí bráti zřetel na stávající již vedení privátní, obecní neb drah železných a že připouštějí se námitky stran.

Státu vždy při kolisích s privátními podniky vyhrazena jest priorita, ba i některé předpisy zřejmě mu nadržují, ač zásada hlavní jest: táž práva při vedení, jež má stát, má i privátní podnikatel.

Druhý oddíl upravuje nařízení o vedeních na silné proudy, jež naše industrie tak dávno již si žádala; celkem znamená tento oddíl pokroky proti dřívějšímu stavu a jest přijatelný.

Každé vedení na silné proudy musí být povoleno od politického úřadu zemského (tedy místodržitelství neb zemské vlády). Děje se to z toho důvodu, že se tím jednání předně urychlí, za druhé proto, poněvadž hejtmanství nedisponují odbornými experty.

Úřad vyhrazuje si tu proti podnikateli soukromému právo dohledu a revise, jmenovitě co se týče tarifů. Jak tu nadržuje zákon eráru, zřejmo jest z toho, že zakazuje na domech vedení na silné proudy z důvodu bezpečnostních — toliko však privátní.

Mimo jiné zasahuje také do práv obcí, jež povinny jsou trpěti vedení cizí ve svých ulicích; právo veta mají tu obce jen tenkráte, jestliže v době uvedení zákona v platnost již nějaká vedení tu stávala, nebo třetí podnikatel má koncessi k vedení propůjčenu; toto veto však nemá platnosti více než na 60 roků! Byla by zcela dobře stačila doba 30 let, jak byla původně navrhována ve starém parlamentě ve výboru právnickém.

Třetí oddíl zákona upravuje odškodnění vzniklá vedením. Při poranění neb usmrcení člověka jest a priori povinen podnikatel dáti odškodné jen tehdy, neprovede-li důkaz, že škoda vznikla vinou poškozeného, neb že to byl případ neodvratný.

Některé předpisy zabíhají tu příliš daleko — jako předpisy vzniklé následkem zjevů elementárních, bouří, vichrů a podobně — a jsou pro podnikatele příliš příkré.

Ručení podnikatele a odškodnění jest tu přísnější než stávající nařízení při železných drahách!

Čtvrtý oddíl řídí poměr vedení elektrických a vedení drah a i tu platí hlavní zásada zákona o služebnosti cest pro vedení elektrická.

Poslední pak oddíl (pátý) obsahuje všeobecné předpisy a nařízení; zajímavé z toho jest, že právo získané na základě zákona o vedení elektrickém na cizí věci nedá se zapsati do knih.

Pro centrály — tedy místa většího obsahu prostorového — zákon o služebnosti neplatí — a nevyslovuje se ani zásada o expropriaci pozemků. V tom jest tedy cosi nehotového; jinak celý zákon značí krok v před a bylo by si přáti, aby i ostatní otázky, které byly řešeny na anketě v ministerstvu pro veřejné práce, brzkého realisování došly v zákonech, na prospěch nové, stále rostoucí industrie elektrotechnické.

Ing. Albín Bašus.

ZE DNE

Arnošt Denis tyto dny slavil šedesáté narozeniny za srdečné účasti předních korporací českých i veškerého našeho časopisectva. S úctou a nelíčenou vděčností národ český pohlíží k muži, jenž česko-francouzskou vzájemnost přivedl k nejvyššímu stupni dosavadního úsilí. On jest jedním z těch, kteří český národ a českou otázku uvedli před forum evropské, zejména

francouzské, kteří dovedli procítit a odhadnout náš odvěký zápas za svérázhou osvětu i za holou existenci národní. Ale Denis nezůstal při sympatiích a při oposici protiněmecké, nýbrž podal ve svých třech spisech o českých dějinách díla vysoké ceny vědecké i zejména portretistické, reflexivní a výchovné, díla, ze kterých zejména »Čechy po Bílé hoře« jsou i pro naši vlastní literaturu prvním soustavným zpracováním období dříve zanedbávaného. Na každé stránce vzácných těchto spisů český čtenář jest utvrzován v nezdolné víře ve vítězství spravedlivé věci národa utlačovaného, slyší znova a znova o významu svého národa ve veškeré civilisaci, a rád se vrací k těmto dílům opět a opět. Co vykonal geolog Barrande pro popsání české země, to jeho krajan historik Denis učinil pro nás obyvatele země této; ale učinil ještě více, zažehnuv v chrámě přísné vědy zářivou pochodeň nejušlechtilejší humanity.

Hrůzyplná katastrofa, postihnuvší úžinu Messinskou a zahubivší na 150.000 osob, otřásá nitrem všeho lidstva dovídajícím se o ní, budí účinné sympatie mezinárodní a zároveň probouzí v nitru jednotlivců vědomí o nicotě tohoto života před vulkanickým postupem massy zemské. Co jsme a čím budeme zítra? Nevíme. Vše, co můžeme podniknout, je nepatrné proti jedinému nárazu přírodních sil. Bylo by aspoň utěšeným ovocem takové rány, kdyby dala probudit se v myslích citům šlechetnějším, nežli o jakých svědčí hnusné a sprosté obrázky všelijakých Kurýrů a Extrablattů, které, otrocky hovíce vkusu svých čtenářů, na smrtící katastrofu hledí jako na cirkusovou komedii.

Redakční. Pro nával látky nuceni jsme odložiti: Ženskou otázku, Výchovu a jiné rubriky.

Ústřední banka Českých spořitelen: Stav vkladů ku dni 31. prosince 1908 K 98,725.516 45.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 15. LEDNA 1909. ČÍSLO 17.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

SAMOSPRÁVA

K zániku „Samosprávného Obzoru".

Je tomu několik neděl, co jsem v tomto listě (v prvé kapitole svých úvah o samosprávě po stránce mravní — str. 56) citoval netečnost naší tak zvané veřejnosti k »Sam. Obzoru« jako nejvýmluvnější doklad, že není u nás pro samosprávu pravého porozumění. Netušil jsem, že list tak brzy na neúčast tu zahyne.

Poslední číslo XXX. ročníku, minulý týden vydané, obsahuje stručné prohlášení vydavatele p. J. Otty a red. p. V. Ježka, že vydávání listu úplně zastavují. Prohlášení trpce konstatuje, že list »nemohl získati v době, kdy se nám každý den téměř deklamuje o povznesu samosprávy, alespoň tolik odběratelů, aby mohl býti vydáván bez stálého deficitu... Nový doklad, jak daleko v naší veřejnosti od frází ke skutečné práci!«

Říká se, že fakta mluví, ale toto faktum volá do nebes.

Abychom je náležitě ocenili, musíme jíti o čtyři léta zpět. Tehda přestal býti »Sam. Obz.« orgánem Jednoty sam. úředníků, jež si založila vlastní list, a tím odpadla mu většina odběratelů a vydavatel prohlásil, že jej zastavuje. Zajímavo, že zastavení to padlo právě v dobu, kdy vláda Körbrova podala parlamentu své známé studie o reformě vnitřní správy, které vyvolaly u nás bouřlivé protesty a nezměrné velebení naší samosprávy, jejíž država reformními návrhy vládními byla ohrožena.

Po několikaměsíční přestávce list však počal znovu vycházeti; posl. Schwarz poukazoval v úvodním slově obnoveného listu, že jest ho, hledě k zámyslům vlády Körbrovy, právě nyní více potřebí než kdykoli jindy; projevil naději, že v časopise soustředí se práce odborníků, kteří náležitě osvětlí všechny stránky nutných reforem jak ve správě státní, tak v samosprávě a vypracují vhodné návrhy, že z časopisu rozšíří se do lidových vrstev správné pochopení otázky, a tak vyvolá se veřejným míněním nátlak na vládu a sbory zákonodárné (r. XXVII., str. 1. sl.).

Naděje ty se nesplnily. Časopis přinesl sice několik dobře míněných článků o Körbrových vládních studiích, ale ani jedné práce, která by se mohla postaviti po bok německým pojednáním o nich, na př. diskusi ve vídeňské právnické společnosti. Celkem utkvěl tu i »Sam. Obzor« na povrchním a pohodlném stanovisku, jež vládní návrhy »šmahem zatracovalo jako černý záměr byrokratický a centralistický« (Bráf v Laichterově České Politice). Přes to je v minulých ročnících jeho dobře patrna snaha redakce, získat nové spolupracovníky a zdokonalit list co nejvíce.

Avšak ani tato snaha redakce, ani vědomí nebezpečí hrozícího samosprávě z vládních projektů a vyšroubovaného denními listy na samo ohrožení její existence, nevyrušilo naši vlasteneckou veřejnost z netečnosti. Zatím co na sjezdech poslední léta u nás konaných slavnostní řečníci za bouřlivého potlesku samosprávu prohlašovali za palladium naší národní existence, za zdroj naší národní síly a svébytnosti, za nejbezpečnější základ svobody i pokroku atd., list věnovaný jejímu povznesení zkomíral, až nyní — právě v čas, kdy utvořením organisací měst a okresů zdánlivě nastalo vzpružení naší samosprávy — nadobro zesnul v mužném věku 30 let...

To faktum jistě volá do nebes. A každý z nás, kdo opravdu má na zřeteli rozvoj a prohloubení našeho života samosprávného, musí cítit na svém čele kus hanby z tohoto zániku, třeba sám naopak také přispěl a chtěl ještě přispívat k tomu, aby zaniklý časopis plnil svůj úkol.

Komu však jde opravdu o rozvoj naší samosprávy, ten musí nezbytně hned také pomýšlet na to, aby list co nejdřív opět vstal z mrtvých a zdokonalený a rozšířený znovu se zvýšeným úsilím burcoval naši samosprávu z tupé netečnosti. Je-li nám samospráva jen částí toho, zač ji v nehorázných hyperbolách prohlašujeme, bylo by nesmazatelnou hanbou, kdyby-

chom nechali nejstaršímu a největšímu listu jí sloužícímu zaniknout.

Apeluji přímo na Svaz českých měst i na Svaz českých okresů, na samosprávný odbor Národní Rady, na naši denní žurnalistiku a na všecky listy vůbec, které mají opravdovou snahu sloužit potřebám našeho národního života, aby se přičinily, by hanba, zánikem Sam. Obzoru způsobená, co nejdřív byla odčiněna.

Nepochybuji, že se jim to podaří, když spojenými silami se o to zasadí. Dr. V. Jirka.

Reforma volebního řádu obce pražské.

Přičiněním ženských kruhů našich otázka zlidovění obecního zastupitelstva pražského přišla do živějšího proudu a doufáme, že již neusne, jako dosud dřímala. My sami jsme opětně veřejnost marně burcovali, a je nám vítáno, že přibyl nám spolupracovník tak temperamentní, jako naše ženy. Neoddáváme se ovšem ilusím, že všeobecné právo hlasovací do sboru obecních starších a zejména zastoupení žen uskuteční se za rok nebo za dvě léta. Jsme přesvědčeni, že nedosáhne se ho dříve, dokud volání po něm v kruzích dosud z něho vyloučených nedosáhne toho rozsahu i důrazu, aby si je silou veřejného míněni vynutily. To platí zejména o požadavku zastoupení žen. K tomu bude třeba ještě dlouholeté práce. Další značnou nesnází je nedělnost českého sněmu, na němž reforma se musí projednati a jehož dělnost také sotva tak brzy se zjedná.

Přes to však slibujeme si velice mnoho již pro nynějšek od hnutí našimi ženami právě vzbuzeného a také proto je upřímně vítáme. — Nejprve značné osvěžení zájmů širokých vrstev o věci obecní vůbec. Dosud je zájem ten celkem tak nepatrný, že stydno o tom psáti. Odkazujeme tu na článek, jejž jsme přinesli před posledními volbami obecními, a na své občasné články o pražské radnici vůbec.

Za druhé očekáváme stoupnutí zájmu o reformu volebního a obecního řádu pražského zvláště. Dosud i této otázce věnovalo se pramálo pozornosti. Jen touto neúčastí širokých vrstev lze vysvětliti, že za devět let neuskutečněna dosud ani nepatrná »reforma«, schválená sborem obecních starších dne 2. dubna 1900, kterou k dosavadním třem sborům volebním, majícím po 30 zástupcích, přilepena IV. kurie o 15 zástupcích, v níž uděluje se volební právo poplatníkům platícím méně než 10 K daní a nepoplatníkům bydlícím v Praze tři léta. Jen za té neúčasti je pochopitelno, že za tři a čtvrt roku neschválen ani návrh sociálně-humanitní komise z 18. října 1905, aby do ní byl povolán jeden zástupce dělnictva obecního, ač by to bylo zajisté nejminimálnějším důkazem mladočeské většiny na pražské radnici o opravdovosti jejího demokratismu; o tom psal ostatně Přehled také již před více než dvěma lety (28. září 1906).

S tím souvisí třetí úspěch, jejž od hnutí našich žen očekáváme: jakési třídění duchů, poznání o neupřímnosti radničního mladočešství a tím i celé mladočeské strany vůbec. Jsou-li pánové na radnici pražské opravdu takovými demokraty, jak stále hlásají, proč dosud nenahradili hanebnou osnovu z r. 1900 návrhem opravdu lidovým, proč se dosud nezasadili o schválení návrhu sociálně-humanitní komise právě dotčeného? Proč neakceptovali a neuskutečnili náš širší návrh (podaný v článku z 28. září 1906), aby důvěrníci z vrstev, jež dosud nepožívají volebního práva, povoláni byli s hlasem poradním do všech komisí, do rady městské i do sboru obecních starších? Návrh ten, chtějí-li jen, mohou provésti sami hned; jeho uskutečnění nevadí ani nepřízeň vlády, ani německá obstrukce.

Nepochybujeme, že podobné, byť obmezené zastoupení vrstev dosud z volebního práva vyloučených, hlavně též žen, přípustné již v rámci nynějšího obecního řádu z 27. dubna 1850, mělo by účinky velmi prospěšné. Zjednalo by již nyní kontrolu veřejnosti nad správou obecní, způsobilo by značné zvýšení zájmu na životě obecním a uspíšilo i usnadnilo by nutnou reformu volebního i obecního řádu pražského. Umožnilo by zejména, že návrhy zákonů nutných k provedení reformy projednaly by se za přímé účasti vrstev, na něž volební právo se má rozšířiti.

Ze všech těchto důvodů vítáme hnutí našich žen a předkládajíce konkretní své návrhy a podněty k další diskusi přejeme našim ženám dokonalého zdaru jejich práce! V. R.

PRÁVO

Přivtělení Bosny s hlediska právnického.

I.

Nemíním zde obšírněji uvažovati o tom, byl-li to zrovna šťastný nápad bar. Aehrenthala, navrhovati v nynější době, v době anglicko-německého rozporu, kdy lze očekávati, že Anglie spojenci Německa bude dle možnosti překážky činiti a jej poškozovati, prohlášení souverenity nad Bosnou a Hercegovinou. Chci jen promluviti o poměrech, jaké prohlášením tím povstaly.

Někteří, jako dr. Trakal a i dr. Randa (Právník, str. 826 a násl. 1908), tvrdí, že se prohlášením annexe Bosny a Hercegoviny nic nového, co by tu již před tím nebylo bývalo, nestalo, než nejsem téhož názoru. K souverenitě nedostačuje vykonávání jednotlivých činů vladařských, aniž činů všeho druhu vladaření na kterémkoli territoriu, k tomu třeba také příslušného titulu k takovému vykonávání vladaření, jako takového, uznání ostatními mocnostmi. Proto celkem správně pravil ministr Bienerth ve své řeči 17. prosince 1908 v říšské radě, »že Rakousko-Uhersko dosud, pokud jde o věc a dobu, vykonávalo úplnou, neomezenou vládu nad Bosnou a Hercegovinou, a to takovou, že rozmnožena více býti nemohla,« (!) že tudíž »rozšíření práv souverenity Jeho Veličenstva na Bosnu a Hercegovinu neznamená rozmnožení práv panovníkových, nýbrž jen právní uznání toho, co tu již stávalo.« Nepřihlížeje k tomu, že ministr sám si odporuje v tom, když tvrdí, že faktická vladařská práva nad Bosnou a Hercegovinou byla již tak obsáhlá, že v žádném směru rozmnožena býti nemohla, a hned na to, že císař bez prohlášení souverenity nad těmito zeměmi nemohl jim dáti konstitučního zřízení, tož jeví se tvrzení ministrovo, že prohlášením souverenity císaře nad Bosnou a Hercegovinou měl stav faktický doplněn býti stavem právním, cele správným.

Tvrdí se dále, že ve smlouvě berlínské výslovně souverenita císaře nad Bosnou a Hercegovinou uvedena není, ale že implicite byla uznávána. Než ani to nemohu nazvat správným. Již dikce berlínské smlouvy tomu odporuje. Ve čl. XXV. praví se pouze, že Bosna a Hercegovina budou Rakousko-Uherskem okkupovány a spravovány (occupées et administrées), což ve spojitosti s konvencí, uzavřenou 21. dubna 1879 mezi Rakousko-Uherskem a Tureckem, kde výslovně se souverenita sultána nad oběma provinciemi uznává (et le fait de l'occupation de la Bosnie et l'Hercegovina ne portant pas atteinte aux droits de Souverenité de Sa Majesté Imperiale le Sultan sur ces provinces) a vzhledem k odporu obyvatelstva zemí těch proti správě Rakousko-Uherska třeba vykládati jen tak, že Rakousko-Uhersko přejalo na se správu zemi těch bez újmy souverenních práv sultánových, a že za příčinou zavedení a provedení příslušné správy bylo zmocněno i země ty okkupovati. Než i další úvaha tomu nasvědčuje. Kdekoliv se dle oné smlouvy přivtělovala část území tureckého jiné říši, uvádělo se to výslovně; tak zejména ve příčině Černé Hory, Srbska a Rumunska, jakož i u Rakouska, kde obec Spiš byla přivtělena k Dalmácii. Z toho jasně je viděti, že naprosto nebylo úmyslem stran smlouvu uzavírajících již tehdy implicite souverenitu k Bosně a Hercegovině přenésti na Rakousko. To ostatně i nyní vláda rakousko-uherská loyálně doznává a teprve v listech z 5. října se prohlašuje, že císař souverenitu svou na Bosnu a Hercegovinu rozšiřuje. Konečně na váhu padá i zákon z 22. února 1880 č. 18 ř. z. a jemu odpovídající zákon uherský čl. VI. z r. 1880, kde se výslovně praví, že tu jde o prozatímní správu Bosny a Hercegoviny. Prozatímnost pak jest pravým opakem definitivnosti, a ježto souverenita předpokládá definitivnost, je i z toho patrno, že ani implicite smlouvou berlínskou souverenita našeho císaře nad oněmi provinciemi prohlášena nebyla.

V kabinetním listu z 5. října 1908, znějícím sv. p. Aehrenthalovi, uvádí se také za důvod, proč nutno souverenitu císařovu na Bosnu a Hercegovinu rozšířiti, že ukázala se toho potřeba příslušné ústavní zřízení v Bosně a Hercegovině zavésti, a toto že nutně předpokládalo utvoření jasného a nesporného právního postavení obou provincií. Tedy výslovně se tu doznává: pokud císař nebyl prohlášen za souverena nad oběma provinciemi, nebylo zcela jasno a nesporno, je-li on oprávněn dáti jim ústavní zřízení. Tudíž až do prohlášení souverenity z 5. října 1908 nebylo souverenity mocnáře rakousko-uherského, a dokud jí nebylo, náležela Rakousko-Uhersku jen správa obou provincií a nic více, zejména ne udělení ústavy zemím těm, ano toto ku správě nenáleží a tudíž z okruhu práv berlínskou smlouvou Rakousko-Uhersku daných se vymyká. Tak aspoň doznává onen kabinetní list.

Jakkoli přiznávám, že udělení ústavy nenáleží ku správě země, a že jen ten, kdo je souverenem země, může jí dáti ústavní zřízení, tož přece dovoluji si tu vysloviti pochybnost, zdali právě in concreto, vzhledem k okolnostem, jež v Turecku předcházely, nebylo Rak.-Uhersko i bez prohlášení souverenity císařovy nad Bosnou a Hercegovinou oprávněno ústavní zřízení v oněch zemích zavésti. Jakmile totiž sultán prohlásil ústavní zřízení pro celou svou říši, dal tím zároveň i ústavní zřízení Bosně a Hercegovině. I bylo pak jen zapotřebí příslušné ustanovení tou osobností, které byla správa země ponechána, vydati. Prohlášením ústavy vzdal se sultán části svých výsostných práv na prospěch lidu v říši jeho obývajícího, a mohl tedy lid ve všech částech jeho říše v práva sobě postoupená nastoupiti; jednalo se tudíž jen o formu zavedení ústavy, a to jest již věcí správy. (Pokrač.)

Dr. Vladimír Slavík.

STUDENTSTVO

Studentské demonstrace, vyvrcholivší prvního prosince roku minulého, mají míti dle přání vládních orgánů dohru v persekuci studentstva se strany akademických úřadů. Oznámily tak už denní listy a neuvěřitelná zpráva ta je v plném dosahu také potvrzována naším profesorstvem, při čemž patrně pomýšlí se i na persekuci studentských spolků a na stíhání jednotlivých pracovníků studentských. Zejména Svaz Č. St. a jeho práce jest trnem ve bdělém oku policie a snad se zase čeká jako před dvaceti lety na nějaký projev ve styku se studenty francouzskými, aby mohutnící středisko studentské práce bylo zase rozpuštěno. Že by tento krok nepřispěl k uklidnění studentstva a také rozjitřené nálady nejširších vrstev, jest na jevě. A snad právě proto se zase sáhá po repressaliích, aby vyhověno bylo přáním Němců, kteří chtějí mít v Čechách a zejména v Praze nepokoje z a k a ž d o u c e n u. A z důvodů, jež dnešní situace české věci ukládá všem myslícím lidem, vyzýváme studentstvo k největší zdrželivosti a sebezapření k jakémukoli provokativnímu chování německých studentů i policejních orgánů. K l i d z a k a ž d o u c e n u musí být heslem dnešních dnů, pro něž Němci chystají zase řadu provokací, vypočítaných na překypění české trpělivosti. A v tom úsilí by měl býti postup studentstva veden pokud možno v největší dohodě s profesorstvem. Jsme přesvědčeni, že profesoři naši dovedou aspoň pochopiti vznícenou náladu studentstva, jež se 1. prosince vybouřila projevy, které (tak aspoň znějí nyní souhlasně zprávy) byly bezprostředním důvodem k prohlášení stanného práva. Profesoři dovedou pochopit, jako dovedou pochopit roztrpčenou náladu nejširších vrstev, a dovedou také najít cestu k dohodě se studentstvem, která by zajistila klidnější postup událostí ve studentstvu. Rektor české techniky dovedl mužně dáti za pravdu studentstvu ve věci, ve které rektor university postupoval docela opačným směrem. Rektor české techniky dovedl vždy shromažďovati kolem sebe studentstvo a míti vliv na ně v otázkách ne nedůležitých, zatím co na rektorátu universitním nastala roztržka mezi studentstvem a rektorem. Rektor techniky dovedl a limine odmítnouti vyzvání vládní, aby stíhal studentstvo pro jeho projevy. O chování rektora university nemáme zpráv v tom směru, ač doufáme, že se přičiní, aby výsledky vládního vyzvání nejevily se na české universitě o nic jinak než na české technice.

Jest upřímně litovati, že universita sama neoslavuje 500leté jubileum dekretu kutnohorského a že ponecháno téměř vše studentstvu samému, které uvítá radostně v tyto dny deputaci francouzského studentstva, jež přinese nám sílící, bratrský pozdrav k boji za svobodu, rovnost a bratrství. Při universitní slavnosti by mohlo zajisté dojít k naprosté dohodě profesorstva i studentstva; mravní zisk z toho pro věc české university, pro českou vědu a její druhý chrám na Moravě by jistě nebyl malý!

Uznání zaslouží česká technika, studentstvo i professorský sbor. V historii této vysoké školy, zejména pokud se týče poměru studentstva ke sboru, budou patřit poslední události k radostným zjevům. Po delší bohužel době zase navázány a upevněny přátelské styky rektora se studentstvem. Již slavnostní proslov nynějšího rektora, prof. Bertla, vzbudil všeobecnou pozornost mužnou otevřeností a srdečným tónem. Živý zájem pak, který rektor projevil k odborným spolkům technickým, energický způsob, jakým hájil studenstvo techniky v bouřlivých dnech prosincových a konečně otevřený souhlas s postupem studentstva v aféře t. zv. plesu českých techniků, získal mu nadšené sympatie nejen v řadách techniků, ale i v celé české veřejnosti, jíž nemůže býti lhostejno vedení našich vysokých škol. Jak se dovídáme, všecky odborné spolky technické chystají se jmenovati rektora Bertla svým čestným členem. Tento spontánní projev úcty a sympathie bude zároveň důkazem, že studentstvo, o němž tak mnozí členové našich akademických senátů se domnívají, že si libuje v oposici vůči professorům za každou cenu, naopak těžce nese časté konflikty a radostně vyjde vstříc každému pokusu loyální dohody, vidí-li jen u druhé strany otevřenost, pochopení a respekt svých požadavků a názorů.

Na studentstvu techniky nyní je, aby dalším postupem a prací přesvědčilo professorský sbor, že dorozumění je možné i v jiných případech, a že tedy projevy rektorovy nebyly ani ukvapené ani neloyální.

Především bude úkolem studentstva upraviti svůj poměr k t. zv. výboru plesu českých techniků, aby se neopakoval trapný zjev letošní, kdy přes výslovné upozornění celého plena posluchačů ze dne 2. prosince pozvány byly i ony osoby, které nikdy přáteli studentstva ani technické práce v Čechách nebyly. Loni provedenou změnou stanov plesového výboru ještě více byl obmezen vliv studentstva a majorita dána »starým pánům« z Klubu architektů a inženýrů, kteří letos hrozili jménem svým i svých paní složiti čestné funkce, nebude-li pozván místodržitel Excel. hrabě Coudenhove a dvorní rada Křikava, a při bezradnosti a povolnosti některých delegátů studentstva též toho dosáhli. Nepochybujeme, že Klub architektů a inženýrů nestotožňuje se s postupem svých zástupců, zejména p. posl. Neumanna, a že učiní čeho třeba, aby technikové poznali, že jejich starší kolegové ve své většině jsou s nimi za jedno.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Kantonální škola v Šafhúzech. (Dokonč.)

Při vyučovacím jazyku přihlíží se hlavně k hojným cvikům mluvní a písemné pohotovosti, jíž hledí dosíci přednesem básní i krásných článků prosaických, výkladem a oceněním znamenitých děl literárních, jakož i zevrubným pojednáním o životě a dílech nejpřednějších spisovatelů domácích. Z Lessingových děl na př. oceňuje se i »Moudrý Nathan« a k přednesu užívá se mimo jiné také veršů Herwegových.

Mluvnici a větosloví učí se jen v prvých třídách. Také při jiných jazycích přihlíží se hlavně k tomu, že mluvnice jest především jen prostředkem, a klade se tudíž větší váha na mluvní pohotovost nežli nezáživné překlady a suchopárné slovíčkářství. — Hebrejštině vyučuje se jen z ohledu na studenty, kteří hodlají věnovati se theologii; na chemickém laborování berou pak podíl jen ti, kdo studovati míní vědy přírodní nebo lékařství. Mathematice a přírodovědě věnuje se mnoho píle, jak totiž vyžadují toho dotyčné obory vzhledem k četným poznatkům, objevům a vynálezům z doby nejnovější. V dějepise kromě dějin všeobecných značný zřetel bere se k dějinám Švýcarska, zvláště pokud týče se ústavy jeho a vzdělanosti. Z úvodu filosofie probírá se podstata a význam filosofie, mohutnost poznávací, problém ontologický a kosmologický a logika. Seminaristé kromě ustálených již poznatků v psychologii obeznamují se též s nejnovějšími problémy psychologickými. — Zpěv jest předmětem povinným, a vyučuje se mu zde opravdu jen k vůli zpěvu a nikoli snad jako u nás, jen se zřetelem ku potřebám bohoslužby. V tělocviku probírají se na vyšších stupních také cvičení branecká a šerm. Osnova tělocvičná řídí se podle t. zv. spolkové školy tělocvičné (eidgenossische Turnschule).

Poučen jsa takto o zřízení školy kantonální, nemálo byl jsem zajisté zvědav poslechnouti zmíněné již zkoušky výroční, jichž ostatně popřáno mi bylo zastihnouti už jen ostatek. Před započetím naskytla se mi ještě příležitost prohlédnouti si také výstavu prací žákovských. které takto na první pohled zdály se mi valně nelišiti se od prací žáků našich. Teprve, když podrobněji počal jsem si všímati prací jednotlivých, postřehl jsem, že výkresy žáků našich přece jen hodně jsou vyspělejší a propracovanější, kdežto výkresy žáků švýcarských vyznamenávaly se za to větší zase samostatností a, abych tak řekl, opravdovostí. Některé výkresy z paměti ukazovaly opravdu umělecký talent a zdály se, jako by komponovány byly mistry již vyškolenými. Přednost tuto děkují švýcarské školy značné samostatnosti, které dopřává se tam mnohem více nežli žactvu našemu.

Ze zkoušek přítomen jsem byl zkoušce z angličiny (V. hum.) a mathematiky (IV. real.), při čemž nemálo bylo se mi diviti, s jakou volností přítomné obecenstvo si tu vedlo: kdy kdo chtěl, si přišel a zase odešel, aniž to koho při zkoušení i dost málo jen vyrušovalo. Zvláště mile dojímala přítomnost studentek a studentů z jiných tříd, kteří s vřelou účastí a bez jakékoli škodolibosti sledovali výklady i nahodilé pochybení svých kommilitonův.

Při zkoušce z angličiny probírán byl Shakespearův Julius Caesar po stránce obsahové a umělecké, a jest opravdu s podivením, s jakou pohotovostí zkoušející i zkoušení při tom si vedli, ač zkouška od počátku až do konce jen anglicky se konala. Nad jiné bylo z toho patrno, že při zkouškách těch potřebí jest značné duchapřítomnosti a přípravy zkoušejícímu stejně jako zkoušeným, a že tudíž učitel jako žák prokázati tu musí svou zdatnost, aniž užíti lze při tom jakýchkoli úlev neb polehčení. Stejným způsobem provedla se i zkouška z matematiky, při níž i slabším poskytla se vhodná příležitost, aby své vědění prokázali. Jest ze všeho toho vůbec patrno, že zkoušky tyto, — kterých nelze ovšem zaměňovati s někdejšími parádními zkouškami u nás, — školství takto velice jsou na prospěch; jednak, že budí porozumění a lásku ke škole; jednak, že poctivé a ušlechtilé zápolení přivádí se zde veřejně k platnosti.

Za účelem tímtéž nesla se zajisté i slavnost promoční, která po odbytých zkouškách v rozsáhlé síni promoční se konala, a k níž kromě veškerého žactva a učitelstva opět četné obecenstvo se shromáždilo.

Když zaujalo vše svá místa, zapělo studentstvo mohutným sborem velebný hymnus »Aj, velkýť Pán«, načež jeden z eforů školy povstal, aby jménem vládv poděkoval obvyklým již způsobem učitelstvu. Promlouvaje pak ke studujícím, nabádal jich, aby jako vzdělaní Švýcaři snažili se co nejvíce prospěti kultuře lidstva. Na to četl — jeť takto lékařem — přednášku o různých zvrácenostech, jimž v nynější době mládež nad jiné bývá vydána na pospas, udíleje zároveň přátelské rady a pokyny, jak v případech takových mladý člověk měl by hrozícímu nebezpečí se vyhnouti. Ačkoli mluvil dosti nesrozumitelně a o věcech mládeži méně sympathických, dovedlo žactvo nicméně kromě několika neposedů udržeti vážný klid až do konce, tak že svědčilo to o značném sebeukáznění mládeže, kterému ostatně i jinde měl jsem příležitost se podivovati. Když zapěny potom ještě s nevšední přesností

a lahodou některé sbory dívčí, mužské a smíšené, promluvil na konec ředitel školy, aby nastínil celkový obraz školy a prospěchu žactva. Jmenovav pak veřejně žáky a žákyně s vyznamenáním, odevzdal jim ve zvláštních couvertech připravená pro ně vysvědčení. Řeč, již promluvil potom k žákům méně prospívajícím, prosta byla sice byrokratické řiznosti, za to však vážná a rozhodná, že neminula se jistě se žádoucím účinkem. Abiturientům seminárním, kteří náhodou všickni byli bez vyznamenání, pravil, že netřeba jim proto malomyslněti, poněvadž mohou dobýti si ještě vyznamenání jako praktičtí učitelé a vychovatelé, a to že bude pro ně zajisté významnějším a drahocennějším, nežli ono, jehož nabyli někteří spolužáci jejich již ve škole.

Věnovav pak ještě přátelské vzpomínky odešlým a zemřelým žákům i učitelům a poděkovav všem činitelům, kteří o rozkvět školy zvláště se zasloužili, prohlásil školní rok 1907—8 za skončený, načež po zapění krásných sborů »Pozdrav vlasti« a »Má otčina« významná a účelná slavnost tato zakončena. Bylo opravdu dojemné, jak vše, t. j. studující, učitelstvo i obecenstvo, jako jedna rodina v radostné a povznášející náladě se rozcházeli.

Ideální školou, po jaké nyní všeobecně se touží, kantonální škola šafhúzská slouti zajisté ještě nemůže, nelze však popříti, že dosti vážný krok ve mnohém byl zde již učiněn. Tak patrným jest pokrok v zařízení školy kantonální již v tom, že zavedena je na ní koedukace; dále že pečlivě a ve všech směrech hledí se zde výchovy k sebekázni; pak, že záměna odborů, již škola stává se jaksi jednotnou, jest připustna, a konečně, že může sproštěn býti žák i některých předmětů povinných (na př. náboženství), anebo vyvoliti si za přežilou již a nepopulární řečtinu moderní angličinu. Naproti tomu vidíme nedostatky školy této hlavně v tom, že trvání odborů není vždy stejně dlouhé, čímž na př. žáci odboru seminárního oproti humanistům o 2, oproti realistům o 1½ roku zkráceni jsou na studiích, a tudíž také i na vzdělání. Vědění, jež si seminaristé po čtyřech letech z odboru seminárního odnášejí, odpovídá skoro úplně tomu, jehož nabývají chovanci učitelských ústavů u nás, a nevystačuje ovšem k tomu, aby mohli se na universitě nebo polytechnice dále vzdělávati. V ohledu tom jest učitel obecnoškolský ve Švýcařích stejně pariou intelligence, jako učitel český; ano zdá se, že nevděk tento k němu ve svobodné republice více ještě dojímá a bolí nežli u nás. Také nevím, proč nemohli by žáci odboru realistického a seminárního poslouchati též základy filosofie, která ostatně prohloubiti a doplniti by se mohla také ještě morální paedagogikou a sociologií, ježto předměty tyto za nynější doby stávají se na školách středních téměř nezbytnými. Že vyučuje se v odboru humanistickém také hebrejštině, zdá se mi při nynější důkladné znalosti biblických textů nejméně potřebným.

K vůli úplnosti referátu podotýkám ještě, že mezi četnými studujícími školy kantonální byli také 3 Češi (mezi nimi 2 studentky) a jeden Srb z Bělehradu. *Jos. Chalupník.*

ŽENSKÁ OTÁZKA

Dr. Margaretha Heine: **Studierende Frauen.**[1]) Leipzig 1906.

Tato kniha je zajímavý pokus, podati jakousi karakteristiku studující ženy, určiti její postavení společenské a vytknouti její specielní úkoly. Je však psána, přes dosti jasnou disposici, poněkud příliš úryvkovitě, poznámkovitě, což ztěžuje referát o ní. Nepodává přesných historických dat o vývoji ženského studia, dotýká se jich jen zběžně a předpokládá vlastně jejich znalost. Má na zřeteli hlavně university německé, ale většinou se dají její vývody applikovati i na poměry u nás a v jiných státech, protože na vývoj ženského studia a studentek působily názory nejen té které země, nýbrž názor na ženu a na dívčí vzdělání vůbec. A ten jest, přes úchylky v jednotlivostech, v kulturních zemích přibližně stejný, vybudován na společném základě.

Praktickou odpovědí na část ženské otázky zve autorka ženské studium. Načrtává nejdříve zběžnou, ale výstižnou karakteristiku různých typů studujících žen, jež se na německých universitách vystřídaly a ještě nyní vedle sebe existují. Nejprve přicházely učitelky, které přístup na fakultu vybojovaly, a pro něž stát zřizoval tak zv. Oberlehrerinnenkurse se závěrečnou zkouškou. Kursy tyto nebyly zřizovány pro absolventky gymnasií, nýbrž výslovně pro učitelky. Strávily na vysokém učení několik semestrů, spěchajíce, aby po odbytých zkouškách se zase vrátily k povolání, neboť bývaly jen na dovolené. Měly mnoho nadšení, ale ne vždy dostatečnou přípravu pro těžké předměty, jež si volily, a přes nevšední píli svedly přece jen málo. Scházelo jim, co bývá pokládáno za karakteristikon akademické mládeže — bezstarostnost a radost mládí, jež má ještě všecky možnosti před sebou.

Německé státy, zvláště Prusko, stále tvrdošíjně, přes všecky petice a deputace, odpíraly

[1]) Referát tento podán na schůzi Sdružení akademicky vzdělaných žen 31. října 1908.

německým dívkám rovnocenné vzdělání s hochy a přístup k universitě, ale cizinky, jichž předběžné vzdělání bývalo často chatrné, připouštěly. A tak sedají vedle německých učitelek v přednáškách vždy enthusiasmované, vždy pro nějakou politickou ideu nadšené Rusky, jichž namnoze chudobný zanedbaný zevnějšek kontrastuje s elegantním, někdy trochu výstředním úborem bohatých Američanek. Teprve když byla v Německu povolena dívkám gymasijní maturita, přicházely na universitu studentky, rovné svým kollegům věkem a předběžným vzděláním.

U nich už mnohem méně vystupuje v popředí feminism, který karakterisoval tak význačně ony průkopnice ženského studia, neboť nešly již cestou tak obtížnou jako ony. Pokud u nich je jakýs společný typický rys, leží snad v pocitu, že celé studium universitní je pro ně cos nového, co neznají z tradice, a co tedy na ně působí plným, neoslabeným dojmem a je mocným činitelem jich vnitřního života. Nejvíce takových nových, celou přejatou povahu měnících, k svým účelům teprve vychovávajících prvků má medicina a vedle ní, sociálně téměř stejně významné, studium práv. Ať už v povolání lékařky nebo tovární inspektorky (na niž autorka hlavně myslí při studiu práv), je žena nucena hleděti ve tvář vší fysické, mravní i sociální bídě, a je jí potřebí zocelené vůle, aby snesla styk s bolestí života. Protože tato energie je údělem ještě poměrně malého počtu žen, studuje jich největší procento na fakultě filosofické. Stať, kde autorka mluví o vlivech různého studia a o kouzlu různých oborů, ukazuje její schopnost, vžíti se v různé sféry duševní práce, pochopiti možnosti vzrůstu, jež každá z nich skýtá, a daleké perspektivy, jež otvírá.

Po této více popisné části následuje, jak ve spisku o ženské otázce a ženském studiu téměř ani není jinak možno, trochu diskusse o rovnocennosti ženského intellektu s mužským. Dr. Heineová připouští, že dosavadní výsledky ženského studia nejsou skvělé, jsou jen průměrné, ale nevidí v tomto faktu argument proti oprávněnosti studia žen — a toto samo má za jev příliš mladý, než aby byly sumární soudy o něm oprávněny. Uznává, že dnešní studenti mají před kollegyněmi mnoho předností, především již v tom, že mají smysl pro solidaritu a disciplinu. Tyto vlastnosti musejí studentky teprve u sebe vychovati, uvést je v soulad se svou individualitou, jejíž pocit v nich je příliš živý, než aby přijímaly na sebe nějaký řád. A přece je nezbytno přijati jej, i studium i život je k tomu vede. S nedostatkem citu solidarity souvisí též, že studentky se tak vyhýbají spolkovému životu, ba odsuzují jej vůbec a nevidí význam, který by pro ně mohla míti taková střediska, kde by se vycvičily ve veřejném vystupování, v řečnictví a pod.[2]) Mají své vlastní organisace zakládati, a ty snad budou jen přechodním útvarem, než nastane harmonická součinnost s kollegy ve spolkovém životě. Studenti sice často zaujímají nepřátelské nebo aspoň velmi skeptické stanovisko k práci ženských mozků, ale jinde jsou zase náběhy k poměru přátelštějšímu, ke skutečné výměně názorů, ku společné práci, k pobádání a závodění v ní. Takový styk si tvoří prostší a přirozenější formy, než staletá šablona sankcionuje, není v něm galanterie s jedné, koketerie s druhé strany, je v něm více opravdovosti, ale také více skutečné radosti přes to a snad někdy právě proto, že tradice, platná v dívčí výchově, odsuzuje takovou nenucenou, mládeží samou určovanou a řízenou společnou práci a zábavu.

A právě v této přeměně starých etiketních formulí vidí autorka také důležitý výsledek ženského studia.

A jak stanoví jeho vlastní úkol?

Studentka se má vžíti ve svůj obor, poznati jeho methody a problemy a styk s ostatními vědami, tříbiti své schopnosti prací, k níž se jí dostane návodu od učitelů, a pak prací o vědeckých problémech, jež ji samu zaměstnávají. Poznává při celém tomto postupu velikost mužského intellektu, který vytvořil všechny ty vědy, ty methody, přijímá od něho stále a bere na sebe řád jím stanovený, aby zaujala místo v řadě duševně pracujících. Ale to neznameá, že má utonout v detailní práci a zapomínat na kulturu své osobnosti. Běží právě o spojení dvou prvků, intellektuální kázně a ženské individuality. Vědecká disciplina nesmí z ní činiti davové neosobní bytosti. Neboť takové bytosti jsou právě negací vnitřního osvobození, ochuzují život svůj i celku, místo aby si tvořily z nových prvků nový, bohatší život.

Spis Dr. Heineové svého problému nevyčerpává, nepodává synthese, je ve svých soudech někde příliš sumární, jindy si všímá příliš jednotlivostí. Ale vždyť také nehodnotí a nemůže ani hodnotiti ženské studium jako cos hotového, uzavřeného, jako historický fakt. Je výrazem pozorování a osobních zkušeností, v nichž je však mnoho typického a působí sympaticky svým pochopením velikosti duchové práce i kultury vlastního já.

Dr. A. F.

[2]) V posledních letech se organisovaly studentky četných německých universit ve spolky, tak že o nynějších poměrech neplatí již výtky dr. Heineové.

K otázce prostituce.

Zdá se, že všechny národní i mezin. kongresy v zájmu potírání obchodu s děvčaty konané, jichž officielně zúčastňují se vlády, země obce, vyznívají na prázdno. Obchod s děvčaty kvete a bují dále. Nezapomenu, jakým hrozným dojmem na mě působila statistická zpráva »Rakouské ligy ku potírání obchodu s děvčaty«, dle které obrovská většina dívek, s nimiž v Rakousku a z Rakouska se obchod vede — jsou Slovanky. Zprávy německých kongresů význívají v témž smyslu. Jakýmisi »zásobárnami« jsou Bavory a Sasko — kde české dívky se hromadí, aby odtud postupně transportovány byly po celé říši i dále. Sorganisovaná banda kuplířů, vládnoucí obrovskými sumami — jichž centrálu tvoří Lvov, Krakov a Pešť — vzdor zostřeným zákonům řádí úžasnou měrou. Jak vyplácí se obchod s děvčaty, vidno z úředních zpráv, jež uvádí »Deutsches Nationalkomitee« ve svých výkazech. Za jedno děvče platí se až 1000 dolarů (z Argentiny), jež se kupujícímu desateronásobně vrátí. Při zatčených kuplířích nalezeno v hotovosti: 30.000 marek, cheky na 800 liber sterlingů, 300 rublů atd. — Dům v ceně 20.000 marek, na němž je koncesse veřejného domu, obtížen hypothekami přes 100.000 marek. — Ze zjištěných případů kuplířství v jednom roce činil počet nezletilých 40 procent! —

Data z říše bázně boží a dobrých mravů nejsou nikterakž horší, nežli by dala se zjistiti u nás. Je obdivuhodno, že k ochraně nevědomých dívek českých, jež v tisících zásobují veřejné domy ciziny, často proti své vůli, neustavil se dosud ochranný sbor. Necháváme je klidně hynouti a poskvrňovati jimi čest českého jména — tak jako trpíme sobě skvrnu bílého otroctví nechanického. (Ani výborná práce dra Boh. Gebauera — který z vlastního názoru líčí úžasné poměry nechanického prodeje dětí — ojedinělého snad na světě, nenašla žádoucího porozumění!)

Nemíním podati úvahu o prostituci samé v celém rozsahu pojmu, jen vzhledem k obchodu s děvčaty zjištěnými fakty dokázati, že jedinou odpomocí k potření jeho je **zrušení úředně povolovaných domů veřejných**, čili tak zvané reglementace.

Nejsilnější oporou ochrany domů veřejných jsou důvody zdravotní. Avšak důvody tyto stávají se ilusorní, jakmile dostaneme jasný obraz o stávajících, faktických poměrech prostitučních. Dle zpráv shora uvedeného »Nationalkomitee« jest na př. v Berlíně zapsáno 3000 dívek, které však tvoří jen 10 procent skutečného počtu prostitutek. Kdyby — z ohledů zdravotních — i těchto 30.000 mělo býti zreglementováno, bylo by k tomu zapotřebí **1000 domů**, čili 4 ulic v délce berlínské Friedrichstrasse (jedné z nejdelších ulic velkoměstských).

Shrňme důvody pro a proti reglementaci, pokud táž na veřejné domy jest vázána. **Pro** mluví ohledy zdravotní. Při reglementaci možný jest náležitý dozor zdravotní. Avšak zde se naskytá otázka, zda je nutnou reglementace, která váže se na veřejné domy? Právě tyto domy jsou příčinou obchodu s děvčaty, neboť tam směřují dodávky, odtamtud vycházejí poptávky. A logicky: nebude-li poptávek, nebude i dodávek.

Zdravotní opatření dají se rozřešiti i cestami jinými, na př. zdravotním zákonem, zřízením bezplatných nemocnic pro nemoci pohlavní (jako zřízeny jsou již v Hollandsku) a j.

Jestliže uvedeme si na mysl, že podporování prostituce úřady veřejnými — ať jakýmkoliv způsobem prováděné (udílením koncessí, zdravotním a policejním dohledem) — jest svrchovaně nemravné, pak musí se hledati jiné cesty k řešení otázky zdravotní (která vlastně ani reglementováním rozřešena není při ohromné většině prostituce tajné), nežli zřizování domů veřejných.

Proti těmto mluví dále i nesvědomité vykořisťování, kterému vesměs obyvatelky domů podléhají. Majitelé bohatnou (i pražští zaměstnavatelé kupují si velkostatky), a ubohé oběti nevychovanosti, omezenosti, bídy nebo vášně — zůstávají nemajetné a hynou v bídě.

K těmto důvodům pro zrušení veřejných domů pojí se i důvod mravní. Není zajisté pochyby, že veřejné domy jsou sídlem výstředností a slouží značně k pohodlí mužů. Proto musí každá korporace, i jednotlivec, kteří pracují na řešení otázek sociálních, přičiňovati se o **zrušení domů veřejných.** P.

*

Zajímavý příklad rozpoltěné ženské bytosti podává Isabella Kaiserová, kterou i francouzská i německá literatura čítá mezi své spisovatelky. Vlastí a pobytem je Švýcarka — a naprostá volnost a autonomie poskytovaná všem třem národnostem Helvetie jako by na Kaiserovou měla vliv neblahý, odnímajíc jí vědomí vlastní národní bytosti. Nedosti na tom: v nejnovější své práci tentokráte zase francouzsky psané (Ascension d'Ame) přiznává se dosavadní protestantka k své přeměně k vroucímu katolictví. Svoji zpověď maskuje denníkem potomkyně Mikuláše von der Flüe, švýcarského poustevníka, světce a občanského reformátora z XV. věku. N.

HLÍDKA SOCIÁLNÍ A ÚŘEDNICKÁ

Stipendia pro právní praktikanty.

Jednou z hlavních příčin passivní resistence — která počátkem prosince 1907 vypukla a která hrozí každou chvíli vypuknouti znovu, protože mimo přijetí 50 nových praktikantů do přípravné služby soudcovské, nic se nestalo skutkem, co resistujícím bylo slibováno — jest otázka stipendií.

Ministerským nařízením z 19. února 1907 zavedena byla k zmírnění neblahých finančních poměrů soudcovského dorostu stipendia ve výši 840 K pro ty právní praktikanty, kteří v soudní službě nejméně celý rok byli, aniž by jim adjutované místo auskultantské propůjčeno bylo a počet každému vrchnímu zemskému soudu přikázaných stipendií byl od ministerstva justice ve srozumění s ministerstvem financí stanoven.

Tak zní ministerské nařízení. Ve skutečnosti však v obvodu král. českého stipendií po roce právním praktikantům se nedostává, nýbrž pravidlem teprve po 2 letech!

Děje se to tak: president Wessely, jenž disponuje stipendiemi (jichž počet stanoven jest pro král. české na 105), nepřijímá do praxe soudní jednotlivě a postupně během roku jako dříve, nýbrž jednou za rok, řídě se dle klíče pro české právní praktikanty přímo vražedného 62 : 38, takže ti, kdož chtějí se dostati do soudní služby, musí často rok, ba i déle čekati, než jsou přijati do soudní služby a zatím slouží u soudu jako praktikanti advokátní.

Tato doba však, kterou ztrávili u soudu jako právní praktikanti advokátní či-li jako kandidáti advokacie, se jim do doby 1roční k nabytí stipendia potřebné přípravné praxe soudcovské nezapočítává, a nikdo dnes nedostane stipendium po roce, leč ovšem ten, kdo na základě protekce přijat byl bez předchozí praxe dle § 2. adv. ř. ihned k soudu. Tím způsobem výhody minist. nařízení z 19. února 1907 stávají se ilusorní. Je spravedlivo, aby nejdéle v ½ roce každý právní praktikant stal se auskultantem a dostával adjutum auskultantské, když však se tak neděje, tu je příkazem spravedlnosti a lidskosti, aby stipendia byla vyplácena skutečně po roce a ne teprve po 2 letech, jako dosud se to děje, což ovšem jenom tehdy bude možno, když předchozí praxe dle § 2. adv. ř. při převzetí do soudcovské služby do doby 1roční potřebné k nabytí stipendia započítávána bude. Nemá to zcela žádný smysl činiti při vpočítávání této doby rozdíl mezi adv. praxí dle § 2. adv. ř. a přípravnou službou soudcovskou, neboť praxe vlastně jest jedna a táž a je to pouhé, nedůstojné slovíčkářství, odpírá-li se praktikantům stipendií pro to, že nebyli rok v »soudní« službě. Při udílení takové almužny, jakým jest stipendium 840 K, doporoučelo by se p. presidentovi Wesselymu více rytířskosti, než jakou prokazuje dosud. Mimo to dlužno uvážiti, že poměry v Čechách jsou zcela jiné než v jiných zemích. V Čechách nepřijímá se během roku a jednotlivě — tak od listopadu 1907 až do prosince 1908 trvala neúprosně výluka v přijímání právních praktikantů — nýbrž jednou za rok hromadně, takže ti, kdož jsou hotovi s theoretickými zkouškami před dobou, kdy se přijímají právní praktikanti, chtějí-li býti u soudu, mohou býti zaměstnáni jenom jako praktikanti dle § 2. adv. ř.

Tedy beze své viny n e m o h o u býti jinak u soudu zaměstnáni a přece se jim doba, po kterou byli u soudu zaměstnáni jako praktikanti advokátní, při převzetí do přípravné praxe soudcovské nezapočítává do doby 1 roku, potřebné k nabytí stipendia 840 K a nejenom to, nezapočítává se jim dnes doba ta ani do tříleté doby přípravné služby soudcovské, jíž třeba absolvovati před zkouškou soudcovskou.

Tím ovšem beztak smutné materielní poměry soudcovského dorostu stávají se nesnesitelnými a nelze se diviti, že tento sahá a bude sahati k passivní resistenci, kteráž sama o sobě v podstatě jest sice prostředkem legálním, ale vždy obsahuje hrot demonstrační, ukazujíc na intelligentní proletariát v řadách soudcovských, jakým bez odporu jsou čeští právní praktikanti.

— a

POLITIKA

Z týdne.

Období parlamentní prázdně charakterisováno jest vehementním úsilím Němců, aby poměr česko-německý vehnán byl do poslední krajnosti. Německá schůze v Praze, která se usnesla na pokračování v obstrukci na zemském sněmu a na konání příprav pro teritoriální rozdělení českého království dle národnosti (potíže jim působí spor, má-li zůstati Praha hlavním městem pro celou zemi, či mají-li »Německé Čechy« míti za hlavní město Liberec), agitace německých radikálů pro rázné potírání Čechů, která pořádá štvavé schůze po Čechách (Karlovy Vary, Chabařovice, Hostinné), misijní cesty Wolfovy po Sasku, které agitují pro solidaritu říšských Němců s bratry, vedoucími v Rakousku »boj o život« se slovanskou »rozpínavostí« a při nichž mluví se o nás způsobem pokud možno nejhnusnějším, a konečně útok dolnorakouského sněmu, který jednohlasně přijal osnovu zákona, stanovícího za jedinou vyučovací řeč ve školách dolnorakouských němčinu, čímž má státní moc, na posměch základním článkům ústavním, sprovoditi se světa několik set tisíc Čechů, trvale žijících a pracujících v Dolních Rakousích. Doufáme, že tento zákon Axmann-Koliskův zůstane jen pouhou demonstrací, projevem národnostní zášti, který nikdy sankce panovníkovy nedojde — a litujeme, že dolnorakouská sociální demokracie neblahým ústupem před šovinismem měšťáků přispěla k jeho jednohlasnému přijetí.

Jinak objevuje se i na německých nacionálech dolnorakouských stará pravda, že vášeň kalí rozum. Při klidné úvaze prohlédli by jistě, že násilí je nejlepším prostředkem k probuzení národního uvědomění i těch vrstev českého lidu dolnorakouského, které by jinak postupně padaly do osidel křesťanskosociálních a v nejbližší generaci úplně se germanisovaly.

Ale ani jinak nemáme příčiny lekati se uměle vyráběných výstřelků německého šovinismu. Ty jsou zajisté nejlepší zárukou, že se ve Vídni ne-

podaří »smířit národnostní protivy v Čechách«, t. j. uzavříti nám Čechům dráhu k dalšímu postupu a fixovati stav, nám rozhodně nepříznivý. Českému národu je třeba ještě dlouhého vývoje, než bude tak silným hospodářsky a tak vyspělým politicky, aby se mohl s Němectvem měřiti jako rovný s rovným, aby se nemusil báti, že každý smír bude znamenati ve skutečnosti jeho porážku. Nestranný rozhodčí by dovedl donutiti německé politiky, aby sklonili hlavu před právem odpůrcovým, ale takového rozhodčího v našem státě není a nebude. Teprve tehdy, až některá vláda bude vývojem poměrů mezi národnostmi v Čechách donucena uznati a respektovati naši sílu, pak dojdeme — spravedlnosti.

Němci snaží se, aby nás pomocí obstrukce na zemském sněmu donutili k ústupu za každou cenu, a nalézají v této ušlechtilé snaze dobrovolné spojence v oněch stranách českých (zejména tu vyniká strana agrární), jež volají hřmotně: bez zemského sněmu nebude rady říšské. Co tím naši vlastenci chtějí dokázati? Snad to, že v zájmu státu nutno Čechy k smíru donutit? Či snad doufají, že vláda vídeňská přistoupí kdy k názoru (byť mu i uvnitř věřila na slovo), že kořenem zla jsou Němci z Čech? V Přehledu bylo již poukázáno delším článkem k tomu, že zasedání zemského sněmu nesmí býti považováno za kompensaci pro Čechy, poněvadž sněm král. Českého není sněmem českého národa; škodí-li neplodnost sněmu, škodí Němcům stejně — ne-li více — než nám, a zasedání sněmovní s programem »ryze hospodářským«, k němuž by asi nejspíše mohlo dojíti, nemá pro nás takové důležitosti, abychom ze zasedání nebo nezasedání mohli vyvoditi důsledky jako z povolení nebo zamítnutí požadavku ryze českého. Dokud setrvá sněm v dnešním česko-německo-feudálním složení, není českému národu tím, čím by mu měl být. Jeho vnitřní kvalitu nenahradí ani lahodný zvuk jeho jména, plný sebevědomých reminiscencí státoprávních.

A druhý důsledek sporu českoněmeckého — ustálení dosud provisorního kabinetu úřednického — ten dokonce neznamená nic tak hrozného, co by mohlo nutit k ústupu. Záleží věru daleko méně na tom, vládne-li právě ministerstvo parlamentní, nebo úřednické, než na tom, je-li schopno i ochotno poctivě a důmyslně záležitosti státní řídit. Poslední zkušenosti s kabinety parlamentními daleko nejsou tak skvělé, abychom ztráceli hlavu pro očekávání periody vlády úřednické.

V Předlitavsku se tedy zápasí a bude zápasit dál. Kdo je tertius gaudens? Jako vždy i nyní, Uhry. Situace mezinárodní i vnitřní jsou jim příznivy, a proto nastala zas chvíle maďarského výboje. Tentokráte mobilisují se politické strany uherské k zápasům o národnostní ústupky v armádě a o příznivé rozluštění otázky bankovní. Proti vojenským požadavkům Uher ozvaly se v panské sněmovně ostré tóny — snad bude dosti těžko docíliti shody. A kdyby se stalo a došlo k zápasu mezi Vídní a Peští: dovedli by z toho těžit Slované? Dovedli by na chvíli jednati jako — tertius gaudens? *V. Z.*

*

Před novým zasedáním poslanecké sněmovny.

Ve Vídni, 13. ledna 1909.

Tak, jak bylo původně ustanoveno, sejde se poslanecká sněmovna říšské rady dne 20. ledna k novému zasedání. Jaké to bude rokování, nelze nyní ani přibližně odhadnouti. Mnoho práce nikdo od schůzí lednových a únorových nečeká, parlamentní mlýn bude klapat na prázdno. Týdně budou konány jenom dvě schůze plenární a v těch jednáno bude o pilných návrzích, jichž je nyní prozatím 24, ale jejichž počet ještě vzroste. Ve výborech připravována bude zatím vážná práce zákonodárná pro plenum, sociálně politický, železniční výbor, výbory pro sociální pojištění a pro reformu jednacího řádu, výbor bosenský a rozpočtový budou v plné činnosti, zatím co ve schůzích plenárních udržovány budou při patřičném žáru záležitosti lublaňské, kašpersko-horské, lvovské atd. — »Resty«, které zbyly z minulého roku, musí býti vyřízeny debatami, mohly by býti změněny v návrhy prosté a tím by se jim dostalo odpočinutí věčného ve sněmovní registratuře; ale podavatelé se domnívají, že by si takovým krokem zadali, a ostatně poměry zatím nejsou ani podle toho, aby se sněmovně chtělo do normální, skutečné činnosti. Nejen, že se situace nezlepšila, ona se zhoršila, o koaličním, koncentračním, kooperačním ministerstvě se slušný člověk už pomalu stydí mluvit, fráse, že »baron Bienerth se ještě jednou pokusí, aby vykonal panovníkem mu uložený úkol: sestavit parlamentní ministerstvo... atd.«, působí už tak, jako velmi ojetá deska gramofonu, deska reprodukující časovou písničku, kterouž jiná z ulic vytlačila. Aktuální je otázka, dostane-li se na přetřes reforma jednacího řádu. Lidová sněmovna, čítající 516 poslanců, je povinna uložiti si jednací řád, který by zabezpečil pravidelné její fungování, který by nemožným učinil zneužívání svobody slova, utloukání drahocenného času, libovůli jednotlivce, slovem, který by zabraňoval demoralisaci parlamentu. Ale jen se octl projekt reformy na veřejnosti, a již se ozývají velmi hlučné protesty a to nejen se stran radikálních, ale i tak »umírněných«, jako je klub polský.

Poměry jsou velice nevyjasněny, nikdo neví, jak se utváří stav ve sněmovně, jak se konečně seskupí stabilní majorita, a proto nechce nikdo hýbat právem na obstrukci. Reformu jednacího řádu v celku nelze provésti pomocí návrhu pilného, musila by se dostati zcela normálním způso-

bem na přetřes a proto nebylo by ani pomyšlení na tak rychlé tempo ve vyřízení, jaké očekává velká část výboru. Proto vyskytl se v posledních dnech projekt nový. Prozatím nemá býti naléháno na rychlé vyřízení zprávy z výboru pro volební reformu, kterou sestavil Dr. Steinwender a která ve dnech 18. a 19. ledna výborem závěrečně bude revidována a eventuelně schválena; jenom jedno ustanovení z nového textu má být vneseno do sněmovny a sice jako pilný návrh, analogicky s návrhem na počet křesel místopředsednických. Vzhledem k tomu, že sněmovna čítá přes půl tisíce poslanců, má býti příště za pilný pokládán jen takový návrh, který je podepsán stem poslanců. Debata nemá býti o pilném návrhu vedena žádná, jediný z navrhovatelů má pronésti odůvodnění, a na to má býti ihned o pilnosti hlasováno. Eventuelní debata byla by provedena při meritu, kdyby pilnost návrhu byla přiznána.

Tím by obstrukční taktika byla připravena o jeden z nejvydatnějších svých prostředků a proto lze čekati, že snaha po obmezení obstrukce vyvolá všeliké odrůdy obstrukční od technické, studené, po píšťalkovou, hlučnou, bouřlivou i divokou.

Právě v momentu ve kterém půjde o to, aby se dostalo ochrany základnímu principu parlamentarismu, ústavnosti, ukáže se znova, jak velice se zmenšil mezi parlamentárníky smysl pro zodpovědnost a pro význam parlamentu.

Netřeba ani zvláště uvádět, je to všeobecně uznáno, že obstrukci úplně zamezit nelze, a že by to nebylo ani radno, jelikož musí býti nějaká ochrana proti železné krutosti majoritního principu. Ale jde o to, aby veliká převaha sněmovny nebyla terrorisována libovolně nepatrnou skupinkou, nebo dokonce jen jednotlivci. Bývaly časy, že velice volný dosavadní jednací řád byl vhodný, že při něm sněmovna fungovala bezvadně. Zhrubly parlamentní zvyky, jednání strženo bylo na mnohem hlubší úroveň a proto ten, komu na zachování a zlepšení parlamentarismu záleží, bude se přimlouvat za reformu, která znamená obmezení ve mnohem směru.

Bude-li pilný návrh proti obstrukčním pilným návrhům podán — ukáže se snad v hrubých obrysech nová většina, nazveme ji operační. Na jedné straně ti, kdož chtějí rozumné zákonodárné činnosti, na druhé oni, kterýmž jde o to, aby si na výhni stranických pokřiků pekli svůj chléb vezdejší.

*

Přehled zahraniční. II.

Zájmy jednotlivých států *balkánských* jsou v poslední době tak skříženy, že lze se o balkánských otázkách zmiňovati vždy jen v souvislosti s politikou všech států i státečků na Balkáně súčastněných. Tak Turecko, jehož nový parlament zahájen 17. prosince, nepřestalo dosud vésti hospodářskou válku s Rakouskem, jež během listopadu připravila náš vývoz o 35 mil. korun. Ovšem trvale lodní skladači nebudou moci řiditi zahraniční obchod Turecka a zejména po posledním slovu bar. Aehrenthala, jímž se má Turecku dostati 55 milionů korun za státní statky v zemích okkupovaných, vymizí boykot asi automaticky. O úkolech tureckého parlamentu stačí říci pár slov: jeho program je prakticky programem mladotureckého výboru, jehož předseda p. Achmed Riza zvolen presidentem sněmovny. Hlavní jeho body jsou: udržení konstituce s dodatečnou její revisí, politická jednota všech Osmanů, nedílnost říše a p. Politická jednota všech Osmanů (t. j. všech obyvatelů turecké říše) bude tvrdým oříškem pro parlament, jenž dnes se skládá asi ze 107 Turků, 26 Arabů, 24 Řeků, 22 Albánců, 9 Arménů, 4 Bulharů, 3 Srbů, 3 Židů, 2 Kurdů, 1 Vlacha, 1 Maronita, atd. a nerepresentuje ani přibližně skutečného poměru národností v turecké říši. Již nyní ukazují Arabové (t. j. obyvatelé říše asi jižně od Tauru a Araratu) na to, že jejich 25 milionům obyvatelů přísluší více poslanců, než 13 milionům tureckých moslimů, a protestují proti názvu říše, jejž chtějí změniti v »císařství Východu«. Boykot rakouskouherského zboží, jehož dováženo v posledních letech do Turecka za 100—120 mil. K ročně, přichází ovšem nevhod nejen našim výrobcům, nýbrž i tureckým obchodníkům, již na naše zboží od let byli odkázáni; proto lze doufati, že po definitivní dohodě brzy bude zastaven, neboť nebyl beztoho ničím jiným, než tichým nátlakem, aby bylo dosaženo náhrady.

Nelze ovšem tvrditi, že rakouská diplomacie se v těchto těžkých dobách osvědčila; chyba neleží v jejím chefovi, nýbrž v nedostatečném zastoupení říše naší na všech skoro dvorech evropských. Bahrův článek o nutnosti demokratisace zahraničního ministerstva je velmi včasný; Rakousko mělo by si vzít příklad z Anglie kde na diplomatická místa v posicích hospodářsky důležitých se neposílají synové vysoké šlechty, nýbrž praktikové s obchodním vzděláním stejně dobrým jako diplomatickým, kteří zejména neztrácejí nikdy styku s širokými vrstvami obyvatelstva. Markýz Pallavicini na př. věděl snad ještě méně o smýšlení tureckého obyvatelstva, než svého času ruský hr. Rosen o situaci v Japonsku, a náš bělehradský vyslanec trávil právě v nejkritičtějších chvílích svoje líbánky daleko od svého působiště. A tak se stalo, že vídeňské kruhy byly špatně zpraveny o tom, jaký rozruch ve světě vyvolá publikace annexe, ač bar. Aehrenthal již po své řeči počátkem r. 1908, kde vyslovil projekt Sandžacké dráhy, mohl počítati s přívalem evropské nelibosti. Přehlédneme-li

nyní stručně vývoj událostí od annexe, vidíme, že otázka konference nadhozená ve Francii Pichonem, na popud z Ruska (ve své řeči před dumou p. Izvolskij ji obratně imputoval Turecku) byla z počátku Rakouskem přijata pod podmínkou, že annexe bude na ní považována za fait accompli, na němž nelze hýbat. V notě zaslané Rusku dne 14. listopadu navrhlo Rakousko, že bude vyjednávat o schválení annexe od kabinetu ke kabinetu, aby věc před konferencí byla urovnána; tomu však Rusko se postavilo na odpor v aide mémoire, zaslaném do Vídně 22. listopadu. Teprve, když Rakousko v aide mémoire ze dne 8. prosince připomnělo Rusku svoje dřívější tajné úmluvy a dotklo se jich také v cirkuláři k velmocem 23. prosince, koncentrovalo se Rusko nazad; nota Izvolského ze 17. prosince, jejíž tón je dosud dosti příkrý (mluví se tam na př. o závazcích Rakouska, dáti annektovaným zemím jisté konferencí předepsané zřízení), byla velmi zmírněna historickou řečí ruského zahraničního ministra v dumě (25. prosince). Řeč ta, mnohonásobně diskutovaná v celém světovém tisku, vyzněla v ten konec, že Rusko by rádo více učinilo pro balkánské Slovany, nemůže však, majíc svázány ruce tajnými úmluvami, jež náhodou právě byly prozrazeny. Které to jsou tajné úmluvy, nelze dopodrobna říci, rozumí se však, že jde o rok 1877, kdy si Rusko koupilo neutralitu Rakouska tím, že mu předem z balkánského vítězství zabezpečilo Bosnu a Hercegovinu. Pan Izvolskij byl nucen v dumě prohlásiti, že porušení oněch úmluv vedlo by nutně ke konfliktu s naší říší, jemuž dlužno se stůj co stůj vyvarovati, neboť »nemůže vzíti na se zodpovědnost něčeho, co by v případě potřeby nemohlo býti uhájeno zbraní.« Tato nepokrytě doznaná vojenská slabost Ruska je tedy fons et origo povolnosti ruské diplomacie proti naší říši, povolnosti, kterou p. Izvolskij ještě zevrubněji odůvodnil předákům ruských stran na soirée den před svou řečí, a která byla ruskými politiky také pochopena a v dumě schválena. Jestliže v dalším se p. Izvolskij postavil po bok slovanských států na Balkáně a přimlouval se za jich allianci s Tureckem (což mu získalo titul novoslavisty!), jsou všecky ty ideály více méně platonické. Za to velmi reální a včasné bylo jeho upozornění Srbska a Černé Hory, by zachovaly chladnokrevnost a vyčkaly konference. Passus o Italii, s níž vedle Francie a Anglie Rusko je v plné shodě co do balkánských otázek, nemohl překvapiti nikoho, kdo zná italskou zahraniční politiku posledních let — ale Italie nyní po hrůzné katastrofě v úžině Messinské, v níž utrpěla více než v krvavé válce, sotva bude mít smysl pro akutní řešení mezinárodních otázek. Rusko samo je pak tak zabráno reformami vnitřními, že sotva lze p. Izvolskému vyčítati slabost pro umírněný tón jeho řeči v dumě.[1]) — Nedivíme se tudíž, že Turecko po řeči Izvolského začalo se kloniti více a více k smíru; vyjednávání zase obnoveno a Rešad paša (nový vyslanec ve Vídni) dne 27. prosince přímo prohlásil bar. Aehrenthalovi, že Turecko žádá náhradu peněžitou. Zahraniční ministr sice odpověděl nejprv vyhýbavě (slíbil toliko zvýšení cel ad valorem z 11 na 15%, což odpovídá plus asi 4 milionů K ročně pro turecký fiskus) a ještě 29. neb 30. prosince markrabí Pallavicini v rozmluvě s žurnalistou Budap. Hirlápu nechtěl o kompensaci nic slyšet.

Tu jako puma do evropského tisku zapadla řeč srbského zahraničního ministra p. Milovanoviče dne 2. ledna. Nebylo u nás nikoho tajno, že Srbové kojí se nemožnými nadějemi, ale, co vše dr. Milovanovič, jenž pokládán za prozíravého politika, ve své řeči snesl, bylo přec už příliš. Nechávám stranou grammatický spor o zarobit — zotročit, který konečně ústupkem Milovanovičovým před rakouským ultimátem byl vyřízen (p. Milovanovič dal totiž text své řeči upraviti před officielní publikací), ale jiná místa řeči srbského ministra zasluhují pozornosti. Rakousko-Uhersko, jež se s Balkánem stýká na hranicích mnoha set kilometrů a jež má mezi svými poddanými několik milionů balkánských Slovanů, jež exportuje sta milionů na Balkán, slyšelo z úst Milovanovičových, že nemá žádných zájmů na Balkáně, a že mu musí být zavřena cesta k Aegejskému moři. My, kteří si dovolujeme myslit, že náš hospodářský zájem na Balkáně je větší, než na př. u Francie, Anglie neb Italie, nemůžeme se dát odbýti poznámkou

---

[1]) Poměry v říši jsou vskutku ohavné. Nedávno objevena ohromná policejní panama v Moskvě. Rjazaňský obchodník byl totiž v Moskvě okraden a rjazaňský detektiv, kterému věc svěřena, objevil původce krádeže, jehož byt (ne však jméno) zjistil. Žádaje od komisaře Lipova, by s ním provedl prohlídku zmíněného bytu, byl odmítnut; s pomocí policejmejstěra Štefanova prohlídka pak provedena a ejhle — Lipov sám byl původcem krádeže a nabízel Štefanovu 5000 rublů za mlčení. Ten stěžoval si chefovi policie Mojšejenkovi, který však ukázal se býti také v »organisaci« a Štefanova propustil. Na jeho osobní intervenci v senátě vyslán do Moskvy senátor Garin, jenž objevil, že sám městský hejtman gen. Reinbot je hlavou bandy, která páchala přečetné krádeže v Moskvě a okolí. Reinbot na př. stápěl služné pro 1538 strážníků, jež měl jen na papíře, v obn. 700.000 rublů ročně, vybíral daň ze zakázaných schůzí (po 500 až 600 rublech za schůzi), bral peníze z 90 tajných klubů, kde se hazardně hrálo, sub voce »dobročinných příspěvků«, udílel legitimace ke krádežím (na obyčejnou krádež byla taxa 25 rublů, na kapesní 10 rublů — při tom policie hlídala, by nekradl nikdo, kdo neplatil taxy) atd. Také úředníci dráhy byli ve spolku a tím se vysvětluje množství krádeží ve vlacích za posledních let. Civilní hlavou lupičů byl jakýs Šestakov. Podobná revise provedena nyní v Petrohradě senátorem Zajončikovským, a chef kanceláře městského hejtmana státní rada Nikiforov a 15 úředníků ihned propuštěno a budou postaveni před soud.

o germanisaci Balkánu. Pan Anatol Leroy, Beaulieu nedávno správně napsal, že annexe není posílením Němectva v zemích okkupovaných a dal z vlastního názoru Srbům několik lekcí, jež dlužno s povděkem přijmouti i u nás.

Řeč Milovanovičova a zakročení hr. Forgáche působilo mocně i na státy, jež dříve Srbsku nepokrytě a snad i nepřiměřeně stranily. Z Anglie i Francie došlo do Bělehradu upozornění, že Srbsko se musí omluvit — nový anglický vyslanec ve Vídni Sir F. L. Cartwright pak doznal bar. Aehrenthalovi, že Anglie Turecko podporovat musí, aby při nynější situaci v Indii si u mohamedánských národů chránila záda — a Turecko vidouc, že Rakousko se konfliktu nebojí, ukázalo též lepší náladu k dohodě. A tak 10. ledna markýz Pallavicini nabídl Turecku náhradu 2½ mil. liber (tur. = 55 mil. K), kteráž nabídka také o dva dny později přijata. Tím postaveno vyjednávání s Tureckem na pevný, lze říci definitivní, podklad a ostatní státy prohlásily se úplně srozuměny s krokem Rakouska. Vyjma ovšem Srbsko, které ihned vykřiklo o perfidnosti svých západních přátel a začíná se obracet nyní proti — Turecku, jemuž závidí bakšiš.[2]) (Dokončení.)

Mars.

[2]) V předešlém článku přihodilo se několik chyb tiskových, z nichž tu opravujeme: str. 284, ř. 8. shora v levo: místo ministrů čti unionistů.

UMĚNÍ

HUDBA.

Národní divadlo. G. Puccini: Bohèma.

Když se ku konci devatesátých let Pucciniho opera, zhudebňující řadu scén z Murgerova proslulého obrazu života z »quartier latin«, po prvé objevila na středoevropských jevištích — u nás hrána, tušim, po prvé v r. 1899 — nevzbudila většího zájmu a ohlasu než řada jiných oper, které se tehda po zářivých úspěších operních prvotin Mascagniho a Leoncavalla houfně vyrojily přes Alpy. Svět mimovlašský počínal se probouzet z enthusiasmu pro »Sedláka kavalíra« a »Komedianty« a čekal nové větší umělecké činy od stoupenců operního realismu vlašského. Zatím však skoro vše, co pod touto vlajkou se jmény Tascy, Spinelliho, Giordana a j. a často s doporučením dobytého úspěchu po vlašské premiéře na sever přicházelo, bylo nedokrevným produktem pouhé imitace a nekonečného přemílání toho, co v hudební mluvě »Sedláka kavalíra« bylo nového a co se scény dovedlo všude chytit. Zatím co svět očekával operní dílo, v němž by veristický směr podepřen byl i bohatší a hlubší hudební mluvou — milovali, klamali a vraždili se hrdinové a hrdinky veristických oper v exaltovaných kantilénách Santuzze Turriduové odposlouchaných. S touto záplavou oper veristických, která byla stejně velká jako zklamání, které na mimoitalských scénách zanechala, přišel i Giacomo Puccini se svými významnějšími díly. Jeho »Manon Lescaut« měla nebezpečného soupeře v starší a hudebně bohatěji a dramaticky styloveji vypravené opeře Massenetově. A nepronikla ani další jeho opera: »La Bohèma«. Právě proto, že čekalo se od mladých vlašských skladatelů operní dílo imposantní dramatické potence, zklamala i »Bohèma«.

Ve svém zhudebnění řady drobných scén Murgerova románu ukázal se Puccini jako opravdový talent scénické drobnomalby, ale nikdy ne jako budoucí dědic dramatické síly Verdiovy, na něhož se čekalo. Opera Pucciniova sama zmizela všude dost záhy z repertoiru, stejně jako již dříve stalo se i stejnojmennému, konkurrenčnímu dílu Leoncavallovu. Teprve vítězné ovládnutí všech jevišť Pucciniho »Madame Butterfly« obrátilo pozornost divadel na toto starší dílo a »Bohèma« nastoupila znovu pout po světě a to tentokrát mnohem úspěšnější. Je v tom ironie osudu, že tomuto dílu, které znamená vrchol vší tvorby Pucciniho, musila razit cestu »Madame Butterfly«, dílo rozhodně slabší a děkující své úspěchy jedině novosti a časovosti sujetu a jeho dekorační štafáže.

Na to ovšem, že dnes dovedeme spravedlivěji oceňovat »Bohèmu«, i doba, která od její premiéry uplynula, měla hodně vlivu. Měříme dnes Pucciniho, který ostatní dramatiky Italie dávno zúplna zastínil, jím samým a ne již posledním velkým dramatikem, Italie, G. Verdim. Vidíme v něm dramatika, jehož sféru vymezuje život drobných lidí, nemajících tragické výše všelidských typů, ale jdoucích za cíli a touhami všedního života. V tom směru lze říci, že vstoupením do bohemské mansardy ocitnul se Puccini ve svém živlu. Tím nemá být ovšem řečeno, že Murgerovy scény ze života bohemského vůbec, a jich zdramatisování spolupracovníky Pucciniho, Giaccosou a Illicou, zvláště je šťastným podkladem operní komposice. To, co je jednou z nejskvělejších stránek Murgerovy knihy, ty duchaplné dialogy bohemů s jich ironií vše persiflující, s jich vtipem nevyhýbajícím se nejdivočejším paradoxům — to vše musí v dramatě zpívaném padnout pod stůl libretistův. A co z toho snad přece dobrá vůle jeho

zachrání, to zpíváno se scény vyzní zcela na prázdno. Kapitoly Murgerovy knihy potřebovaly mimo to při své episodické roztříštěnosti jistého soustředění v osobách i ději. V tomto směru byl úkol libretistů velmi nesnadný a skutečné jeho řešení nedovedlo z tříště episod učinit pevnější dramatický celek. Hlavní změna, kterou na své románové předloze provedli, je spojení dvou postav Murgerových: povrchní a nestálá koketta Mimi a oddaně a obětovně milující Francine praesentují se nám v libretu v jediné postavě Mimi. Toto spojení dvou tak různých povah nemohlo zůstat bez nepříznivého vlivu na vnitřní rozvoj děje. Jeho vinou stává se celé třetí dějství naprostou psychologickou záhadou a dějství závěrečné v mnohém při nejmenším velmi nedostatečně motivovaným.

Je i v poměru textu a hudby v »Bohèmě« kus ironie osudu. Jako v pozdějších operách volil Puccini jistě i v »Bohèmě« sujet k vůli jeho novosti a sensačnosti. Toto pro operu nové ovzduší bohemské mansardy mělo být oporou jeho hudby. Dnes poměr se jistě obrátil. Dnes jistě Pucciniho hudba i přes své četné slabé stránky drží vrch nad textem, jehož četné trhliny svojí životností a dramatickou rušností přikrývá nebo aspoň seslabuje.

Hudba Pucciniho jako nikde, ani v »Bohèmě« neuchvacuje originalitou ani hloubkou a vzletem invence. Po té stránce dá se partitura její zredukovat na tucet motivů, které analysovány o sobě překvapují svojí krátkodechostí. Ale v tom je Puccini opravdovým mistrem, jak dovede i ty drobné svoje nápady na pravém místě, s pravým důrazem udat, jak dovede několika tóny situaci vždy vystihnout, jak vší svojí hudbě dovede dodat života, ruchu, světla i stínu. V tom rušném proudu, kterým se hudba jeho žene jak život na scéně sám, není ovšem čas na filosofování o dramatických problémech, není ani čas býti mnohdy vybíravějším v prostředcích.

V lyrických passážích »Bohèmy« — ty přicházejí ve výjevech Rudolfa a Mimi k slovu — je hodně sentimentality, upomínající na Francouze Gounoda a hlavně na Masseneta; ale ta se v 1. dějství jako kontrast proti předchozím scénám dobře snese. Méně snesitelnou už je pro svoji převahu v dějství třetím a čtvrtém. — Jediné vlastnosti, po které text přímo volá, hudba Pucciniho ovšem nemá. Je to humor, který Puccinimu zcela schází. Tam, kde hudba jeho chce být humoristickou, je drsnou a hřmotnou, kde třeba bylo by i v hudbě trochu graciósní lehkosti vtipu, tam nastupuje zvuková massivnost a těžkopádnost. Pro to, čím by právě v »Bohèmě« triumfoval francouzský skladatel, v paletě Pucciniho není přiléhavé barvy.

Provedení »Bohèmy« v Národním divadle bylo by zvláště v prvním dějství sneslo více lehkosti a švihu, ve druhém dějství více souladu a temperamentu. Ale v celku bylo představením dobrým. Roztomile něžnou celým svým exterieurem i uhlazeným zpěvem byla Mimi pí. Bogucké. Pan Lebeda prokázal zvláště v 1. dějství značný pěvecký pokrok, který jen tím, že v dalších dějstvích neudržel se na stejné výši, dosti nevynikl. Part koketní rozmařilé Mussety žádá v druhém jednání virtuosnější výcvik jasnějšího hlasu, než jakým disponuje sl. Ungrová.

—lh—

*

ČINOHRA.

Národní divadlo.

Ibsenova »Strašidla« (přeložil a vypravil Jaroslav Kvapil; poprvé dne 7. ledna 1909.)

Ibsenova »Strašidla«, těžká to obžaloba společenského řádu, není jen chmurný obraz, načrtnutý nesmiřitelným mravokárcem, nýbrž kousavá satira útočící zlými, urážlivými vtipy na prohnilost pohodlných svědomí. Nedorozumění a různá nedopověděná úsloví zvlášť ve scénách s pastorem Mandersem a truhlářem Engstrandem náležejí k nejbřitčím invektivám norského myslitele. Nevím, bylo-li vinou režie či herců, že některé dvojsmyslné pointy (»a to v neděli«, »mnozí moji kolegové mají podobný rys kolem úst«) vyzněly na prázdno; třebaže sarkasmus nejbolestnější, tkvící v tom, že prohnaný zlosyn se stává pomocníkem, ba zachráncem tupého dobráčka faráře, dosáhl výraznou interpretací pánů Vávry a Hurta dobrého účinku, bylo naše představení o drobet krotčí a smírnější, než by si bylo přáti vzhledem k Ibsenovu pessimismu, jenž sype soli do otevřených ran. Dusná atmosféra nade hrou ovšem ležela, a nebyla-li s dostatek naznačena jízlivost kusu — jeho nálada fatalistická, jeho divadelní účinnost a jeho mučivá napínavost provedením na Národním divadle valně neutrpěly. Efektní drama osudové: osudové nejenom proto, že obnovuje odvěkou představu o trestající spravedlnosti, nýbrž též ve smyslu méně váženého německého Schicksalsdrama (v téže jídelně před touže paní Alvingovou odehrává se týž výjev jako před dvaceti lety), efektní pak především pro hrůzy vypočítaně stupňované od jednoho aktového závěru k druhému. První jednání jest zakončeno vzrušeným výkřikem: strašidla!, druhé: požár!, třetí: slunce! Při tom pak tři tyto výkřiky vedle své platnosti pro vývoj děje mají vesměs vztah hlubší k tajemné mluvě symbolů. Na konci druhého jednání dá se nejlíp studovati rafinovaná Ibsenova technika. Požár asylu páně Alvingova vnáší pohyb v děj, omezující se jinak na konversaci dvou až tří osob, naznačuje vedle toho symbolickým způsobem, že »všechno vyhoří, co upomíná na tatínka«, připravuje současně katastrofu, podávaje jedno z vnějších vysvětlení

Osvaldova záchvatu. Kolečka dějová a myšlenková vpadají v sebe s přesností stroje, bez zastávky a bez mrtvého bodu, nepopřávajíce divákům oddechu: jen škoda, že kus nebyl u nás hrán oním spádem a onou vervou, jako se jinak hrává za režie páně Kvapilovy.

Nastudování »Strašidel« dálo se ve znamení polemiky proti běžnému a u nás Zacconim prý uvedenému předsudku, jako by Osvald byl vůdčí úlohou kusu: představení Národního divadla chtělo dle výkladu režisérova přesunouti zájem na postavu Osvaldovy matky, obrátiti pozornost k dlouhému jejímu utrpení, jež vlastnímu ději předchází, naznačiti tudíž, že »Strašidla« jsou parafrásí a domyšlením Ibsenovy »Nory«. Paní Danzerová však nevytvořila postavy, jež by úmyslu režie odpovídala, hrála rozplakanou a rozladěnou matku, nebylo v ní však ani aristokratického klidu, ani síly a svéráznosti, jimiž Ibsenovy výraznější ženy mohou se státi světlými příklady, ani povznesené a povznášející oduševnělosti, jíž matky na způsob pí. Alvingové nabývají čehosi posvátně podmaňujícího. Výkřik ke konci prvého aktu (»strašidla!«) působil — ačkoli je možno doprovázeti jej výraznými, hrůzu naznačujícími gesty — právě tím, že byl prost theatrálnosti, nehledaně a přirozeně, ale v druhém aktu při dlouhém výkladu o pojmu strašidel přál bych si slyšeti přízvuky, z nichž mluví palčivá bolest — — a slyšel jsem hlas odříkávající z knihy přísné vychovatelky. Slečna Rydlová dobře napodobila koketnost malé bestie Reginy. O pánech Vávrovi, Deylovi a Hurtovi povšechně lze říci, že jim nesvědčila nálada premierová. Při prvé reprise již vymizely některé nevyrovnanosti a výstřelky z jich hry, pan Hurt nesnažil se už tak nápadně kulhat, kdežto napoprvé vzbuzoval podezření, že Engstrandova chůze je stejně pokrytecká, jako jeho pobožnost, pan Vávra měl spolehlivější pamět a zachovával jednotněji stil své nesnadné a místy pozoruhodně hrané role, pan Deyl upustil v leccems od pojetí přehnaně medicinského, jež zprvu zdálo se ubíjeti zájem psychologický. Skutečně, při premiéře měl jsem dojem, že představitel Osvalda podává náramně pilnou studii podle pracně sestavených vzorů, ale že mu schází jediné: duše. Skromnější, ale celistvější dle mého názoru interpretace druhého večera ukázala nám snaživého herce v příznivém světle. Jenom dá-li se pan Deyl strhnout vášní ke křiku, ať už jako naturalisticky opilý Cassio v Othellu anebo jako naturalisticky pojatý paralytik v »Strašidlech«, jsem na pochybách, děje-li se tak přebytkem temperamentu či z nedostatku umělecké kázně. Pro poslední slova (slunce — slunce) vymyslil si pan Deyl jakési šišlání, nespokojuje se hrou svalů a očí, předpisovanou v scenické poznámce; i jinak překvapoval p. Deylův výkon, patřící k jeho nejpropracovanějším úlohám, nejedním rysem novosti. O. Fischer.

*

Hugo von Hoffmannsthalova »Elektra« byla v posledních dnech prosincových roku minulého uvedena na scénu pařížského divadla »L'Oeuvre« překladem Pavla Strozzi a Štěp. Epsteina.

Druhé prosincové číslo revue »Le Théatre« (č. 240.) přináší na str. 10. bystrý posudek premiéry z péra Jacquesa Copeaua, dle jehož mínění jest vídeňský básník z nejvýznačnějších mladých autorů dnešní produkce německé. Od prvých pokusů byl oživovatel antického a křisitel staroanglického dramatu raffinovaný stylista, jehož vzorů a učitelů spíše hledati sluší v písemnictví francouzském nežli německém. Všechny poznatky, jež od dvacíti let obohatily naši sensibilitu a zjemnily naši kulturu, zneklidnily sloh a rozechvěly myšlenky Hoffmannsthalovy. Jakkolivěk »Elektra« především vyvolává vzpomínku na »Salome« Oscara Wildea, přece bližší jest její příbuznost, a to hlavně jazyková, se Stéphanem Mallarmém. Proto také jest velmi obtížno, vystihnouti »její nejskrytější, nejtajemnější krásu« (»sa plus secrète, sa plus mystérieuse beauté«), ač oba překladatelé se vynasnažili podati převod co nejvybroušenější.

Elektru interpretovala Mad. Suzanne Desprès, vynikši uchvacující čistotou tragické krásy a působivši ne tak naturalistickou prudkostí a výbušností, jako více lyričností a vznešeností, s níž dávala posluchačům chutnati rozkoše některých slov a subtilit některých pocitů. Rn.

*

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

Vídeňský »Hagenbund« 1908. Z vánočních výstav uměleckých sdružení, která, nemajíce representačního významu, připouštějí spíše měřítko umělecké tržnice, nelze činiti bez určité křivdy sumárních závěrů o výtvarné potenci členů. Nechci proto umělecké možnosti vídeňského »Hagenbundu« měřiti průměrem prosincové jeho výstavy, jejíž celková úroveň je nevysoká, rázu příznačně »vánočního«, stíraného jen poněkud souborným dílem Haiderovým a skupinou »Simplicissima«. Značný podíl na této výstavě mají čeští umělci, zastoupení dobrou čtvrtinou vystavených prací. Žel, že početnost není vyvážena kvalitativními hodnotami! Nad průměr vysoko vyniká Štursa dvěma olejovými skizzami a plastikou »Děvčete, myjícího si vlasy«, známou z jarní výstavy »Manesa«. Řada Šimonových leptů postrádá grafického akcentu násilným koloritem, porušujícím logiku a charakter leptové techniky. V. Malý, u nás málo vystavující, horlivě obesílá cizí výstavy, kde jest s nezaslouženou ochotou přijímán. Prošel chvatně starou Prahou,

spokojil se několika povrchními dojmy, jimž nedostalo se hlubší výtvarné realisace, a kořistí nyní z barevného bohatství zapadajícího Chodska. Celá žeň omezuje se na řadu skizz velmi laciné barevnosti. Krajinářská plátna Kubova nevybavují z navyklé manýry, jen jeho »Jablka« nutí se do arrangementu cézanneovských zátiší. Ani Böttingerova portrétní studie není z nejsilnějších jeho prací, a za průměrem svého umění zůstává i Ullmann a Lauda. Pro úplnost zaznamenávám Kalvodu, Strettiho-Zamponiho a oba Jaroňky, kteří přinášejí velmi málo hodnotného. Práce Němců jsou stejně málo sympatické, stižené vadami, jimiž trpí dnes většina výtvarného umění jihoněmeckého, otvírajícího se po dlouhé isolaci vlivům cizím. Osobitější jsou kreslíři ze »Simplicissimu«, a zvláště nedávno zemřelý Wilke, který v karrikatuře i illustraci je především malířem, vítězícím nad literárním obsahem i sujetem. — Hlavním kladem této výstavy je exposice K. Haidera. Haider je typickým zjevem Leiblova kruhu let osmdesátých. Je z řady umělců, jimž přísné studium přírody a staré tradiční umění bylo posledním ideálem, a jejichž vývoj byl těsně spiat s vývojem Leiblovým. Později vzrůstem Böcklinova vlivu řídl Leiblův kruh a cesty jeho přívrženců různily se více a více. Haider byl z nejvěrnějších: do pedantismu důsledný realista, ctitel starého malířského umění, které zavádělo ho k formovému archaismu. Jeho dílo, téměř nebarevné, zladěné do asfaltově hnědého tónu, budí dnes dojem čehosi historického, z něhož časovou distancí vyprchala síla bezprostředního výtvarného kouzla.

A. Matějček.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Přehled.

V popředí hospodářského zájmu kromě otázky bankovní stojí dohoda s Tureckem. Rakousko nabídlo 54¼ mil. K jako kupní cenu za suverenitu a protože prodávání suverenity by bylo proti dobrým mravům, na oko učiněny předmětem trhové smlouvy státní statky v Bosně a Hercegovině, jichž výnos sám sebou plyne do passivní pokladny anektovaných zemí. Státní statky sestávají z největší části z lesů ve výměře 1,952.874 hektarů, kdežto veškeré lesy zabírají 2,572.664 hektarů, tedy 50·4% veškeré půdy. Cena 54¼ mil. K. zaplatí se z opatrnosti v částkách, aby byl zaručen konec boykotu rakousko-uherského zboží, a aby byla odložena nutnost opatřiti valutu zápůjčkou až do doby, kdy budou poměry na rentovém trhu příznivější. Zápůjčku samu uzavrou zabrané země a zaručí se za ni dle smluveného klíče oba státy mocnářství.

Dohoda působila na trhy jako záruka, že mír porušen nebude a že také boykot přestane. Boykotem nejvíce utrpěly moravské cukrovary, továrny na fezy a exportéři oděvů, dále Lloyd, Dunajská paroplavební společnost a jižní dráha. Škody však dosud nejsou přílišné, protože celý vývoz na Balkán, čítajíc v to i Rumunsko, obnáší asi 200 mil. K, poněvadž dále všude boykot zahájen nebyl a padl právě do mrtvé saisony.

Ve státním hospodářství přicházejí právě ke cti zatímní prostředky kreditní, poněvadž na vydání rent nelze pomysliti. Může se tu jednati o eskont směnek daňových (při uvěření daně vzniklých), o prodej finančních směnek státních, vydání pokladních poukázek neb o zápůjčku kontokorentní. V Uhrách zvolili pokladní poukázky, u nás úvěr kontokorentní u bank. V obou případech bude museti dojíti nejdéle do dvou let ku přeměně v dluh rentový, právě tak jako Rusko nyní konvertuje svůj zatímní dluh z japonské války v dluh stálý.

Správa železniční se modernisuje aspoň potud, že na příště bude pro všechny státní dráhy vyjma Halič poštovní spořitelna přijímati, spravovati a vypláceti všecky kauce a vadia zájemníky skládané. V tomto oboru se ostatně vyvinula nová činnost bank, záležející v tom, že za malou provisi půjčují interessentům cenné papíry, jichž je třeba jako kauci u dráhy v různých případech složiti. Dráhy vyšly také této snaze vstříc a spokojí se na příště s nekolkovaným záručným listem banky, takže i skládání effektů odpadne. Předběžné práce k reorganisaci státních drah dospěly již tak daleko, že budou vydány tiskem. Reorganisace prý nebude radikální, nýbrž obmezí se na částečnou decentralisaci ve prospěch ředitelství a na uvolnění služby komerční jak v centrále tak u ředitelství, aby se pohybovala více ve formách kupeckých. Organismus drah, které mají býti právě sestátněny, zůstane nedotčen až do provedení reorganisace.

Škod, které utrpělo národní hospodářství italské katastrofou messinskou, vůbec nelze odhadnouti. Jen v Messině pod rumem a rozvalinami na ploše 2 km dlouhé a 1 km široké je v rozkladu na 70.000 mrtvol a cena hotových peněz a šperků v ssutinách pochovaných se odhaduje na 15 mil. lir. Celková škoda jde do miliard a rovná se svými účinky pro Italii následkům válečným. Nejvíce jsou poškozeny cedulové banky, a to banka italská, neapolská a sicilská.

poněvadž jednak je část jejich hotovostí pod rozvalinami, jednak zahynuli jejich dlužníci. Naproti tomu zmenšuje se škoda o zničené bankovky, jichž nikdo nebude moci presentovati k výplatě. Kdo ví, zda tato rána kultuře zasazená nepřispěla k zachránění kultury před hrozící válkou, oslabivši akční způsobilost Italie v záležitostech balkánských.

Z ministerstva obchodu odešel do ministerstva věcí zahraničních sekční chef tajný rada Rössler. Pracoval na všech nových obchodních smlouvách a na rakousko-uherském vyrovnání, takže můžeme říci, že dnešní obchodně-politická situace je jeho dílem. V ministerstvu obchodu měl postavení výjimečné, které bylo svého času dru Fořtovi velice nepříjemné. S tím větším podivením je jeho odchod do bezvýznamné obchodně-politické sekce ministerstva zahraničních záležitostí a zdá se potvrzovati domněnku, že má umožniti vstup některého koalovaného křesťanského sociála do ministerstva obchodu, jemuž by liberál Rössler nebyl dosti pohodlným.

—r—

*

O živnostenských společenstvech se zřetelem k živnostenské novelle z 5. února 1907 čís. 26 ř. ž., v »Obzoru národohospodářském« systematicky vykládá dr. Emil Meissner.

Z původního textu živnostenského řádu, vydaného před půl stoletím, jen malá část se udržela dosud v platnosti; průběhem doby připojovány k němu různé změny, opravy a doplňky. Živnostenské právo jako část práva veřejného podléhá přirozeně vývojovým změnám, neboť může nejlépe vyhovovati praxi tenkráte, odpovídá-li požadavkům a potřebám, k nimž poměry hospodářské v oboru průmyslu a obchodu v té které době dospěly. Avšak způsob, jakým tyto změny u nás byly prováděny, není vhodným. Měněny jednotlivé paragrafy a připojovány dodatky bez přesného propracování celku — následkem čehož se nejednou opomnělo změniti současně jiná ustanovení korespondující — ano v mnohých směrech zmocněno bylo i ministerstvo doplňovati zákon cestou nařizovací. Rozpory a nejasnosti i značná komplikace tím vznikající působí v praxi mnohou nesnáz, která se stupňovanou měrou pociťuje při použití předpisů o společenstvech, ježto i v literatuře postrádáme bedlivějšího zpracování tohoto právního odvětví.

Byla tedy šťastnou myšlenka, poříditi systematický výklad o právu společenstevním. Autor opírá se tu v prvé řadě o různé ministerské výnosy a nařízení a o rozhodnutí správního soudního dvora, jež jsou dle stávající praxe politickým úřadům při výkladu zákona směrodatnými, a subsidiárně podává výklad právnický. V první části své studie pojednává o pojmu společenstev jako závazných a povinných stavovských organisací, dále o podmínkách právního ustanovení a zásadách zřízení společenstev, o změnách v rozsahu stávajících společenstev spojením neb vyloučením jednotlivých odborů aneb změnou jejich obvodů, o účincích takovýchto změn, o přidělení živností a o členech společenstva.

Ve všech statích věnuje autor pečlivou pozornost přesnému vymezení pojmů, osvětluje dosah pravomoci úřadů živnostenských a autonomie vlastních orgánů společenstevních v jednotlivých otázkách, důmyslným způsobem řeší rozpory, kde nejasné znění zákona zavdalo příčinu k výkladům vzájemně si odporujícím, a četné předpisy společenstev se týkající uvádí v přehledný, soustavný celek.

V novém ročníku »Národohospodářského obzoru« bude v této vědecké práci pokračováno. Pro svou zajímavost, praktickou i vědeckou cenu zasluhuje nejširší pozornosti. —il.

ZE DNE

Dovolujeme si slušně žádati pp. dlužníky, kteří posud nevyrovnali předplatné, aby tak pokud možno nejdříve učinili.

Starší pp. dlužníky žádáme důtklivě o vyrovnání nedoplatků, neboť stálým upomínáním zvyšují se naše výdaje na neprospěch listu.

500leté výročí dekretu kutnohorského, které bude oslaveno v Praze i v Kutné Hoře v jubilejní den 18. ledna, je vzácno svou časovostí. Žádné ještě stoleté jubileum jeho nebylo tak živě aktuální jako dnešní. Rovnoprávnost na vysokých školách i v zemi a odchod Němců z Prahy po onom dekretu dotýkají se hluboce našich rozjitřených národních bolestí přítomných. Pro zajímavost citujeme z dějin Palackého, původce hesla »Svůj k svému«, závěrečnou větu z vypravování o německém exodu z Prahy: »Nevole oněch, kteří počítali ztrátu ovšem citelnou v obchodu vezdejším, nenacházela soucitu ve spoustě lidu obecného, a škoda, kterouž utrpěli hospodáři Pražští ubytím činže a výdělku, sotva hlasitého reptání příčinou se stala.«

Sjezd mladočeských organisací 10. ledna, dosti četně sice obeslaný, byl dalším článkem úpadku strany mladočeské, čehož ani bystré řeči dra Škardy a dra Kramáře nemohly zakrýt. Národní Listy sjezdu se vyhnuly a tím i formálně se oddalují od strany; ale také Kramářův Den není orgánem strany, nýbrž bude od nynějška asi podobným klínem v těle mladočeském,

jako Čas v realistickém, ne-li dokonce jako bývalý Nár. Listy v dřívější straně. Skutečným orgánem strany mladočeské jest od nynějška týdenník Národ, řízený dr. Rašínem, red. Sísovou, dr. Schustrem, dr. Tobolkou a red. Žaludem. Tak čím víc ubývá mladočechům stoupenců a poslanců, tím více jim přibývá vůdců, časopisů a frakcí. Rozklad je neodvratný. Národu českému arci netřeba dívat se na to tragicky. Organisace stará se vyžívá a nezbývá leč starat se o náhradu. Zájmy frakcí dosavadních budou nové práci překážkou největší.

Referát pro české školství v ministerstvu krajanském zamýšlí zříditi dle zprávy Lidových Novin ministr Žáček. Myšlenka zajisté včasná, aby v ministerstvu krajanském, v němž dosti často si vyměňují naši politikové zlaté límce, mělo po ruce vždy v čas řádné informace o českém školství, jemuž žádný ministr krajan nerozuměl dosud ani za mák (jako ostatně většina našich politiků se o školství samo ani v národnostním ohledu nestará!). Nemůžeme tu však nevysloviti jisté obavy: jednu sdílíme s L. Novinami, dle nichž pomýšlí pan Žáček referátem tím pověřiti svého chráněnce insp. Ouředníčka, jehož reputace v posledních letech byla tak zle pošramocena, a jenž dávno už chtěl se zachránit ve svém postupu »útěkem« do Vídně. Insp. Ouředníček jest jistě člověkem pro takové místo nekvalifikovaným, jako není kvalifikován také pro jakékoli místo v ministerstvu vyučování. A lze snad doufati, že naši politikové obsadí toto místo silou povolanější. A druhou obavu máme, aby v onom referentovi se na konec nevidělo vše, čím je vyučovací správa povinna českosti našich škol. Musíme se domáhati naprosté samosprávnosti ve vnitřním životě našich škol středních i vysokých, musíme míti svoje české osnovy učebné a nesmíme stále a ve všem si zvykati na uniformujícího šimla rakouského centralismu. Ministerstvo vyučování bylo dosud německé. Musíme žádati, aby záležitosti českého školství byly spravovány samostatně a to českými odborníky a dle potřeb našeho češství, jež chce a musí jíti jinými cestami než rakouské němectví.

Čeští stenografové! Ústřední jednota českých těsnopisců žádá za příčinou sestavování adressáře, aby udali hned svoje úplné adressy: 1. Všichni, kdož těsnopis ovládají, nemají z něho žádné zkoušky a nejsou sdruženi v žádném těsnopisném spolku. 2. Všichni učitelé těsnopisu se státní zkouškou, kteří nejsou zahrnuti ve schematismu českých professorů. 3. Všichni komorní stenografové, bydlící mimo Prahu. Adressy přijímá jednatel ÚJČT pan Prokop Novák, Praha-III., Újezd 22.

Upozornění. Jak známo, zakládají se ve školních okresích žamberéckém a lanškrounském umělecké galerie a sbírky uměleckých plakátů. Sbírky tyto mají sloužiti jak umělecké výchově, tak i co doklady národní vyspělosti ve všech oborech, čemuž hlavně plakáty pomáhají. Podobná sbírka uměl. plakátů zakládá se při II. obecné škole v Čermné. Správa školy obrací se na sběratele plakátů se snažnou prosbou za darování uměleckých plakátů.

Proti starobnímu a invalidnímu pojištění rázně se ohrazuje časopis »Labužník«.

Menšinový týdenník »*Pařík*« vstupuje právě do nového ročníku svého. »Pařík« vydáván jest redakcí třebenického městského tajemníka Ferd. Böhma a péčí a obětmi družstva, sestávajícího z horlivých a osvědčených menšinových pracovníků. Předplatné jeho činí pouze 4 koruny pololetně.

Noví advokáti. J. U. Dr. K. P. Dražďák otevřel advokátní kancelář v Opočně, Dr. P. Stehno v Litomyšli.

Redakci Rozvoje prosíme, aby si neobtěžovala udati pramen, když z Přehledu cituje celý sloupec.

KNIHY: Nákl. J. Otty: J. Vrchlický: Zaváté stezky. 148 str. – H. Ibsen: Strašidla. 170 str. za 60. h. – A. Carnegie: Panství obchodu. 208 str. za 60 h. – Výbor feuilletonů Jos. Merhauta. 308 str. — Zpěvy moravských Kopaničárů. Sebral Joža Černík. 210 str. za 5 K. — K. M. Čapek: Kašpar Lén. 144 str. za 3 K 20 h. — L. Čech: Spála. 12 str. za 30 h. — J. J. Hanel: Všeobecná právo- i státověda. 440 str. za 10 K. — V. Hladík: O současné Francii. 300. str. — **Nákl. Klíčení:** P. Sula: Dolánka. 46 str. — **Nákl. Pešťského nakladatelského spolku:** Slovenský kalendár. Red. M. Hodža 150 str. — **Nákl. Meditací:** Ant. Hrůza: Ze svahů příkrých. 140 str. za 1 K 50 h. — **Nákl. Ženského Obzoru:** Výběr z pozůstalých prací Fandy Šimkové-Uzlové. 64 str. — M. Lefèvre: Po stopě ženy v dějinách. 208 str. — **Nákl. J. R. Vilímka:** F. S. Procházka: Písničky kovářova syna. 96 str. — **Nákl. Ed. Leschingra:** R. Jesenská: Mimo svět. 190 str. — **Nákl. J. Laichtera:** R. Svobodová: Černí myslivci. 400 str. za 4 K.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 22. LEDNA 1909. ČÍSLO 18.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

LITERATURA

Z nové české prósy.

III. Viktor Dyk, **Píseň o vrbě.** Prósy. Nákl. J. Otty v Praze, 1908. Str. 357. — Rudolf Těsnohlídek, **Květy v jíní.** Moderní bibliothéky roč. VII., sv. 4. Na Kr. Vinohradech, 1908. Str. 95.

Povídky, napsané perem autorů, jež známe především jako lyrické básníky, jsou v nevýhodě proti ostatní novellistice. Čítáme je jako podružná extempore básníků, kteří hlavní themata svého osudu i svojí tvorby zpracují přece lyricky. Díváme se na ně, nikoliv bez podezření, jako na hybridní výtvory, které byly myšleny původně jako básně a pak rozrazily či přerostly svou určenou formu a staly se povídkami. Pochybujeme o jejich objektivnosti, jsouce nakloněni tak jako v lyrice pátrati v nich po osobním, důvěrném zažitku, jen zcela lehce a nahodile maskovaném. Vkládáme do nich mnohem více autobiografického a vyznavačského, než chtějí, než mohou obsahovati. Nesnažíme se odmysliti od nich autora: stojí v naší mysli nad nimi jako principál loutek, neb alespoň jako vytrvalý raisonneur. Tyto výhrady mají povahu předsudků a každý předsudek jest nespravedlností. Nespravedlností a pohodlím zároveň. Předesílám předem, že sbírka prós Viktora Dyka nezasluhuje býti čtena s touto předpojatostí; právě tak jako toho nezasloužily novellistické práce J. Vrchlického neb A. Sovy.

V úvodním slově, jež přes opatrnou výstrahu autorovu neváhám nazvati málo vkusnou a příliš sentimentální zbytečností, řadí V. Dyk novou svou knihu k nepatrné drobnůstce »Smrt panenky« ze sbírky »Hučí jez«. Nalézám však mezi jeho staršími pracemi novellu, jež intonací i slohově zavírá v sobě většinu a to právě nejcharakterističtějších čísel cyklu »Píseň o vrbě«. Jest nadepsána »Stud« a měla už r. 1901 cenu klíče odemykajícího bezpečné poznání nejvnitřnějšího charakteru autorova. V Dykovi lyriku hledali jsme tehdy ducha temné a těžké vášnivosti, který bojuje až do ran a do krve s démony. Jeho úsečné verše, často rozsekané až do fragmentárnosti, zdály se nám nápovědmi velice bohatého a složitého života citového, jenž jest jen tlumen a ironisován. Brali jsme jeho studený mefistofelský posměch pochybovačného rozumu za zjev druhořadý; pokládali jsme jeho kritické glossy přezkušujícího a odměřeného intellektualismu za pouhou masku. Ale v »Studu« promluvil pravý, plnokrevný, nejvlastnější Dyk nepokrytě: střízlivý a přesný psycholog, nakloněný k chladné analyse; logický a neúprosný processualista, vedoucí s reky svých povídek subtilní pře; intellektuelně zvědavý a málo graciesní obnažovatel různých sentimentálních a vášnivých parád, jenž nejraději pevnou a ledovou rukou přijde až na holou a suchou kostru; nedůvěřivý odpůrce bohatého a kyprého slova, trpělivý malíř v šedi, svědomitý a suchý exeget každodennosti. Viděli jsme nový, naší literatuře dosud neznámý a tím zajímavější typ, jenž byl přímo protinožcem toho, co zavíráme do pojmu básník lyrický. A když pak rok od roku Dykův lyrický zdroj vysýchal, když poslední jeho veršová kniha byla skorem jen dekorativní — přes to, že její koncepční jádro sahající i časově několik let před uveřejněním celku, bylo lyrického původu — když obě románové skladby, založivší v čtenářstvu Dykovo jméno, vracely se v širších kruzích a s většími ideovými nároky ku charakteru »Studu«, když jeho scénické práce vždy znovu dramatisovaly tento jediný typ duševní, počali jsme věřiti, že přes silnější suggesci, kterou působila mladá Dykova lyrika, ozval se teprve ve »Studu« pravý tón jeho.

Práce shrnuté do svazku, nadepsaného dle první povídky »Píseň o vrbě«, nejsou vesměs objektivními psychologickými studiemi onoho druhu, jejž právě jsem charakterisoval. Jest mezi nimi několik důvěrně osobních projevů, zalitých září vzpomínky, vykoupaných v ranní mlze

nostalgie, posvěcených obětí vlastního utrpení. Pozornější čtenář zařadí sem kromě »Smrže« i »Píseň o vrbě« a »Píseň o domově«, dvě, tři to práce, kde lidské srdce jest ještě teplým, bijícím, zachvívajícím se organismem a ne pouze předmětem psychologické anatomie. Leč i na těchto stránkách zdá se autoru lyrika srdce býti od zlého; tlumí její rozlet, dusí její širokou vlnu, nevzdává se jí nikde. Píše i tu v krátkých, brachylogických větách vyhýbajících se dekorativnosti period; vylučuje i tu ze své prósy živel malebný, hru arabesek, svůdná freska líčení; argumentuje a analysuje. Jeho dějová invence jest úmyslně skrovná a chudá; právě v nejvyhraněnějších číslech knihy, kde epický objektivismus plně jest uskutečněn, v »Klíči« neb v »Neštěstí Františka Štěpána«, lze dějový substrát směstnati do maličkého referátu soudního; i zdá se, že autor vidí svou výhradní úlohu jen ve výkladu a rozboru faktů dle jejich psychologických kořenů. Jindy udělá povídku z anekdoty nejlhostejnější, »Šprým Cyrilla kuchaře«, »Medaillonek«, »Událost pozorovaná z okna«, »Jan Bílek« jdou v tom až do krajností. V. Dyk nikde neskrývá, nikde nemaskuje všední každodennost, průměrnou chudobu svých námětů; stačí mu, naskytne-li se v detailu argumentace nový psychologický odstín, neznámá zápletka vnitřních motivů, jež nutno rozuzliti, vyšetřiti, analyticky prodiskutovati. Slovem: Dykovu knihu psal bystrý psycholog, přesný vyšetřující soudce lidských duší, pronikavý kasuista, vyhledávající problémy, studený anatom vůle a vášně, úctyhodný monoman svého typu. Leč tento typ může se povznésti k velkému a radostnému uměleckému činu pouze tehdy, je-li spiat nerozlučně s poetou, t. j. duchem tvůrčí bezprostřednosti, naivního vzdání se životu, synthetického opojení hrou skutečnosti. Neprohrál Viktor Dyk v posledních letech zcela tohoto poetu?

Prósy Rudolfa Těsnohlídka, shrnuté pod velice příznačný titul »Květy v jíní«, jsou přímo protikladem novell Dykových. Jejich nejsilnější uměleckou hodnotou jest svérázně stilisovaná dekorativní arabeska. Jejich pravé kouzlo spočívá ve velice jemňoučké interpretaci květeny, listoví, zahrad. Jejich originalitu lze spatřovati v toužebné a tklivé snaze zachytiti pel kalichů květních nově stínovaným epithetem, vystihnouti hru slunce v průsvitných lístcích poupat lyrickým slovem, nalézti ve zvukových možnostech řeči obdobu pro šumot listí a šeptání květů. (Před pěti léty přešla obdobná snaha v křehoučkých »Povídkách o ničem« Edvarda Klase skoro bez povšimnutí.) Ale jako v mořském akvariu, kde věčně jen rozplývají se v toku barev a světel medusy, aby hned zas slily se v nové malebné tvary, kde stále kvetou báchorkovitě jen trpné sasanky v sladké mdlobě vodního zrcadlení, tak schází v tomto dekorativním světě povídek R. Těsnohlídkových veškerý rušnější život. Jsme tu v jakési novoromantické oblasti, kde poslední moudrostí umění jest pohádka hned hluboce symbolická, hned čiře imaginační. Ženské postavy samy sestilisovány jsou do květů. Jejich duše, skládající se z touhy po neznámé lásce, z nostalgie po neznámých zemích, z vděku za snivé milování, nejsou mnohem více než pára a dech. Hůře jest s mužskými postavami, jež bylo nesnadno tak sestilisovat: autor buď zcela je zženštil neb posunul do jakési hrůzostrašné atmosféry vášně a krutosti.

R. Těsnohlídek trpíval vždy matností kontur, rozplývavostí dějovou, mlhavostí motivů; polopohádkové ovzduší této knihy arciť nedovedlo zoceliti jeho charakterisační dílo. Jako dříve i dnes ostýchá se precisovati děj a vyprávěti jej zřetelně; nápovědem, narážkám, zámlkám stále přisuzuje upřílišenou roli. Věřím však, že jeho talentu, tak poctivě cizímu veškeré banalitě, prospělo by vyjasnění, zhutnění, nasycení skutečností. Mezi pracemi, zahrnutými do svazku »Květy v jíní«, nestojí jistě zvlášť vysoko důsledně romantická a v mlhovinách kolotající nejdelší povídka »Zvěstování andělské« se sceneriemi záhadnými až k matnosti. Naopak severské reální podrobnosti povídky »Bílá loď«, roztoužené až k písňovému vzletu, zejména pak skutečným smutkem našeho životního prostředí nasycená »Píseň lampy« suggestivně zmocňují se zájmu a soucítění čtenářova.

Nejpodstatnější rozdíl mezi starou romantikou a moderním novoromantismem spočívá v tom, že dřívější romantičtí snílkové živili svou obraznost jen z báchorek, mythů, legend, daleko od skutečnosti a od života. Imaginace novoromantiků soudobých, pokud to nejsou bezkrevní a bezmocní epigoni, pije z zdrojů tak složité a tak bohaté moderní reality. Naslouchá hovoru velkoměstských zahrad. Opájí se zázračnými zjevy nádraží, tunelů a přístavišť. Bloudí v mlze elektrické a v kolozpěvu drátu po širých třídách a náměstích — a všude nalézá zjevy ještě daleko báchorkovitější. R. Těsnohlídek jest básník dost sensitivní, aby dovedl svým jemně stínovaným a delikátně cisellovaným slohem vyjádřiti i báchorkovitost, melancholický opar, prchavou něhu těchto světů.

Arne Novák.

*

O **Otokaru Březinovi** a jeho »Rukách« v překladu dra E. Saudka psal v berlínském »Tagu« Joh. Schlaf. Zmiňuje se o polských básnících Przybyszewském a Kasprowiczovi, praví, že Březina, který se k nim druží, zasloužil už dřív převodu do němčiny. »Snad příčinou opozdění jest jeho národnost. Ale je to básník příliš znamenitý, než aby neměl nás zajímati přese všecko dnešní napětí mezi Němectvem a Čechy. Jsme

dru. Saudkovi povinni díkem za to, že nás s ním konečně seznámil. Proud doby, jenž nám vytvořil vysokou kosmickou mystiku Alfreda Momberta, vzbudil i mysticko-náboženského genia Březinova. Básně »Ruk« jsou dithyramby silného dechu, širokého proudu, vysoké síly vzletu kosmicko-náboženského.« Schlaf pokládá Březinu za katolického pessimistu slovanského, který však nad základní tón pessimistický se povznáší »velkým, vykupitelským vzletem«. »Širá úchvatnost pathosu a vise, její mocná souhra nejintuitivnějších odstínů strhuje nás a cítíme se poutáni Velkým a Svým. Zároveň je to jakási moderní prostota a věcnost výrazu a pojmu, vkládající se do rozpoutaných vln duchovosti, osvícení a přeplněnosti visionářské, často temné, takže tento druh básnictví bezpochyby v okruhu literatury české znamená výtvor zcela zvláštní, kterýmž tato literatura snad právě se hotoví promluvit k ostatní Evropě.« O překladu praví Schlaf, že »svědčí o láskyplné oddanosti k úkolu a na nejednom místě dává představu, jak asi strhující je moc jazyka originálu.« Posléze chválí úpravu knihy a nádhernou výzdobu výtvarnou od Františka Bílka, zvláště »vysoce výbornou podobiznu« Březinovu, a podotýká: »Jsme zvyklí této intimní a velice differencované a produševnělé náboženské mystice od slovanských a českých grafiků — pravým triumfem jejich duchovosti je podobizna! — ale zde povznáší se k docela svéráznému zjevení, hodnému, aby stálo vedle těchto básní.«

*

Tragedie spisovatelčina. Počátkem prosince přinesly noviny stručnou zprávu brutálně sensačního rázu: V Grand Lancy u Ženevy zastřelila ruskožidovská malířka Emma Mandelbaumová svou přítelkyni německou spisovatelku Ilsu Frapanovou a hned na to vzala si život sama. Články německých listů vykreslily brzy po tragické události podobiznu hrdinky a spolu oběti ženevského dramatu a hustý stín, jímž po úsečné drsné depeši obestřeli si čtenáři zajímavou tvář velice svérázné spisovatelky, proměnila se v bolestnou a krásnou glorii statečné moderní ženy. Ilsa Frapanová, jejíž vlastní jméno bylo Elisa Therese Levien, pocházela z někdejší hugenottské rodiny francouzské usedlé později v Hamburku, kdež se Ilsa Frapanová r. 1852 narodila. Rodinný svět hamburských úředníků a menších měšťanů vylíčila později s neobyčejným smyslem pro místní svéráz a kulturní kolorit v několika novellistických svazcích, jež ji postavily do přední řady německých realistek sloužících »umění domova«, na př. »Hamburger Novellen«, »Zwischen Elbe und Alster«, »Enge Welt«, »Bekannte Gesichter«, »Zu Wasser und zu Lande« atd. Ale realismus neznamenal pro ni poklidné a spokojené ztotožnění se se skutečností plně a hluboce chápanou. Chtěla vždy výše; jeden stupeň samostatnosti byl jí vždy pouhou průpravou dalšího vývoje; ženské hnutí otevírající nové dráhy ženskému intellektu a ženské vůli bylo jí souznačno s bojem o vyšší rozvití vnitřní, morální bytosti. Po čtrnáctileté činnosti učitelské, která v její tvorbě literární dodatečně odráží se výbornou knihou pro děti »Hamburger Bilder für Kinder«, opustila Hamburk. Jako spisovatelka seděla ve škole u F. Th. Vischera ve Švábsku a u Th. Storma v Šlesvicku; jako nadšená studentka, která přímo s vášní vrhla se do universitního ruchu, zaměnila aesthetické přednášky ve Štuttgartě za medicinské a chemické laboratoře v Curychu. Volný Curych ji očaroval: mezinárodní, revolucionářská společnost; mladí bojovní literáti; hory a volná příroda; možnost vyžíti plně svou osobnost; vhodné podmínky k osvobození náboženskému! Zde našla nerozlučnou přítelkyni, která jí zůstala věrna i v smrti, malířku Emmu Mandelbaumovou; zde našla nevšedního muže, armenského učitele a spisovatele Akuniana, jenž ji podaroval báchorkovými krajinami svého domova; zde založila svou literární slávu. Knihy »Flügel auf!« »Schreie«, »Wir Frauen haben kein Vaterland«, »Arbeit« jsou zrcadlem všech těchto nových vznětů a tužeb, dobrodružství odvahy a vůle a zároveň velmi cennými kronikami moderní ženy toužící stále výše. Vedle těchto novell a románů zůstaly její verše a dramata pouhými dobře míněnými pokusy spisovatelky, která nikdy nestála a nepřetržitě pracovala a zápasila. Veliký poslední román její »Erich Helebrink« stoupal však k novým výšinám: hluboké morální a myšlenkové konflikty odehrávaly se v prostředí hamburském, líčeném se starou sytostí a živostí. Leč jará mysl spisovatelčina náhle narazila na několik úskalí: následkem nesnází v armenské vlasti odtrhl se její choť od ní a pak začla hlodati hrozná žaludeční choroba na jejím organismu. Konec byl neodvratný. Ilsa Frapanová snášela muka, dokud nebránila jí v práci. Pak prokázala jí přítelkyně poslední službu a nedovedouc sama žíti, šla s ní společně k Hadu. Domácí lékař Ilsy Frapanové píše o společné jich smrti: »Kdo znal obě ženy, věděl, že není jiného řešení tragické té hry. Velká smrt pro básnířku, krásná smrt pro její nejdražší přítelkyni!«

*

Ibsenova pozůstalost, která vyjde z jara, přinese řadu překvapení. Vedle mladických náčrtků k pozdějším historickým a společenským hrám budou tu otištěny i některé zcela neznámé nebo naprosto zapadlé práce samostatné. Mezi

nimi tři hry »St. Hans Natten« (»Noc svatojanská«) a zlomkovité »Rypen i Justedal« (»Sněžní kur v Justedalu«) a »Fjeldfuglen« (»Sněhule«) právě teď budou míti takřka kouzlo aktuality. V Norsku opětně propukl ostrý veřejný spor o oprávněnost samostatného norského nářečí lidového »landmaal«, mezi jehož přívržence náleží velký psycholog norské duše národní, Arne Garborg, kdežto starý Björnson s vášnivostí rozhněvaného vikinga útočí na tento projev národního partikularismu, který nyní ovšem má oporu v politickém utváření Skandinavie. Boj o »landmaal« zuřil již v době, kdy mladý Ibsen působil při divadle v Bergen, a Ibsen, stojící tehdy nejen v táboře Všeskandinavců, nýbrž přímo pod vlajkou světoobčanského pangermánství, ostře ironisoval ve třech satirických komediích nadšenou úzkoprsost průkopníků selského nářečí. Zlomky »Rypen i Justedal« a »Fjeldfuglen« přimykají se ke dvěma starším Ibsenovým dramatům, tento k »Olofu Liljekransovi«, onen k »Peer Gyntovi«. »Fjeldfuglen« mají ráz libretta k opeře. Úplná veselohra »St. Hans Natten« dostala se v době svého vytvoření opravdu na prkna bergenského městského divadla, leč Ibsen po několika představeních ji zase vzal zpět a nedal ani tisknouti.

*

Nové dílo o renaissanci. Lothar Schmidt, známý překladatel dopisů Ninony de Lenclos a listů žen renaissančních, počíná právě nákladem Klinckhardta a Biermanna v Lipsku vydávati obsáhlé dílo »Die Renaissance in Briefen von Dichtern, Künstlern, Staatsmännern, Gelehrten und Frauen«, hodlaje vylíčiti celé údobí renaissance živými slovy lidí, kteří v něm žili a je vyznačili, a proto dává duchu oné pohnuté, uměním prozářené epochy, duchu začasté hádankovitému a plnému rozporů, zrcadliti se ve vybraných dopisech básníků, umělců, státníků, učenců, klerikův a paní.

Ona perioda velikých osobností, bezmezného uctívání já, může nám býti přiblížena jen nejindividuelnějšími doklady, dopisy. Renaissance znovu odkryla umění dopisní, pěstila je upřímnou láskou a pozdvihla je na pravou uměleckou výši. Lidem tehdejší doby byl dopis prostředkem, dohodnouti se co nejdůkladněji se světem a jeho zjevy. V něm otvírali své duše a výhled do nejniternějších myšlenek a citů. Jsou to v určitém smyslu konfese, »Bekenntnisschriften«, z nichž znějí všechny veliké otázky, jež hýbaly tehdy vzdělaným světem, pomníky životního názoru.

Dílo Schmidtovo jest určeno najmě pro vzdělané laiky, kteří nemají času na studium kulturně a literárně dějinných prací Voigtovy, Burckhardtovy a Gasparyovy, chtějíce se bez vysilující námahy seznámiti se zrozením, bytím a zánikem ducha renaissance. Lothar Schmidt přeložil tyto korrespondence, původně latinské a italské, věrnou a dobrou němčinou. Poznámky nejsou petitové pod čarou, nýbrž jsou organicky a spojitě vřazeny do textu. První svazek, obsáhající 14. a 15. století, otiskuje listy zakladatelů ranní renaissance, Petrarky a Boccaccia, druhý přinese nejdůležitější listy prominentních osob pozdní renaissance. Svazek I. brožovaný 5 M, vázaný 6 M, luxusní vydání v padesáti číslovaných výtiscích na ručním papíře v ohebné, celokožené vazbě 15 M. Rn.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Ku zřízení referátu školského v ministerstvu krajanském.

Myšlenka vznikla za ministrování Práškova pod vlivem pokrokových poslanců. Hlásí se opět k životu, a snad pod dojmem stálých a stálých neúspěchů ve školské naší politice ku zřízení opravdu dojde. Jest opravdu potřebí hodně zdůrazňovati poznámky Vaše z předešlého čísla, že ministerstvo školství bylo dosud německé, a že jest třeba žádati, aby záležitosti českého školství spravovány byly samostatně, a to českými odborníky, a dle potřeb našeho školství, jež chce a musí jíti jinými cestami než rakouské němectví.

Celá věc hrozí fiaskem, splní-li se předpovědi o plánech p. ministra Žáčka. — Kdo pozoruje vývoj českého školství z blízka, ví, jak máme ku hořejšímu požadavku daleko. Prázdninový sjezd slovanského učitelstva mluvil o věci jasně a jest jen litovati, že se celého jednání účastnilo jen učitelstvo národních škol; věc byla všenárodní důležitosti. Kdyby přesvědčení o důležitosti zvláštního rázu našeho školství bylo proniklo do širších vrstev, mohli jsme se již nyní dožadovati změny určitých, nám nepřátelských institucí. Ministerstvo je hluché k hlasům českého učitelstva a zejména učitelstva obecnoškolského.

Nemusím jíti daleko, abych ukázal, jakými roztomilostmi nás soustavně obdařuje ministerstvo vyučování. Nedávno vyšly normální osnovy pro měšťanské školy a české osnovy jsou pouhým překladem osnov německých. Tak rozumíme u nás praktickému provádění národní výchovy. Že jsou tím také trochu vinny naše školské organisace, jest zřejmo. To jest však bolest jiná a o té prozatím pomlčím. — Ministerstvo dusí vývoj českého školského nakladatelství. V českých podnicích objevil se v posledních létech slibný

rozmach k opatření českých původních pomůcek pro školskou potřebu. Nakladatel Kočí počal svojí sbírkou Laudových obrazů k prvopočátečnému vyučování a »Dědictví Komenského« opatřilo celou řadu náčrtů od vynikajících českých umělců, a obě sbírky nebudou vycházeti. Ministerstvo dosud vydané obrazy neschválilo a projektované obrazy rovněž nemají naděje na schválení ministerstva. Obě sbírky posouzeny tak byrokraticky a zpátečnicky, že v posudku nejlépe vidět praxi německých kulturních frásistů, kteří o umění dovedou nadšeně horovati, ale v praxi jsou jen a jen omezenými šovény. Že tu rozhodovala jen starost o přeplněné sklady německých nakladatelů, je na bíledni.

Nutno si také všimnouti následujícího zjevu. Ušlo snad širší veřejnosti, jak ohromný by mohla míti význam v reformě školství poslední zemská porada českého učitelstva, kdyby to totiž nebyla porada právě učitelstva českého. Jako taková nebude míti, ba ani nesmí míti vlivu na školské reformy. Veřejnosti rovněž také asi ušlo, jak naopak se representovalo učitelstvo německé na své poslední zemské konferenci. Úroveň německé konference nevybočovala z mezí obyčejné okresní porady a nedá se přirovnati s representativním rázem, neobyčejně sebevědomým duchem, pracovním nadšením, organisační pohotovostí, celým výběrem themat, snesenými důvody a jakostí referátů na zemské poradě českého učitelstva. A všecka tato práce našeho učitelstva zůstane marnou, o to se již postarají — německé úřady školské. Německé školy nejsou na takové výši, aby bylo možno reformy na nich zavésti, a proto nesmějí býti zavedeny ani na školách českých. Ani ty reformy, jež jsou specielně české, na př. reforma jazykového vyučování, ani těch nemožno zavésti, natož potom reformy v jiných předmětech. Němečtí členové zemských úřadů uplatňují v tomto ohledu dusivý vliv na české školství a nedovolí doporučiti ministerstvu ku schválení ničeho, co by mělo význam pro rozvoj českého školství.

Čeští zemští inspektoři užívají náhodné nepřítomnosti německých kolegů, aby propašovali některé návrhy. Jest ku podivu, že se o německé censuře českých škol málo píše. Máme přece ve školských úřadech tolik českých lidí, jichž povinností jest aspoň nemlčeti. Český člověk se vlastně musí divit, jak je to vše možné, vždyť za těchto poměrů je celý školský aparát český zbytečným, musíme-li s pokrokem ve školství čekat, až ráčí-li se Němcům k náležitému vývoji přijíti.

Měl by tedy školský referent v krajanském ministerstvu dosti práce i v tomto ohledu. Nesměl by to však býti nějaký kožený byrokrat rázu Ouředníčkova, kterému rozvoj národního školství jest věcí náramně lhostejnou. Jmenovati jeho i jemu podobného znamená přece krok zpět, znamená připraviti se předem o vše, co dobrého by podobný referent mohl uskutečniti. K takovému úřadu se hodí člověk pokroku ve školství vřele nakloněný a s reformními snahami srostlý a o takové věru nemáme nouzi. Výběr osob v plánu Práškově byl rozhodně šťastnější. Všechna místa zmíněné instituce jest potřebí obsaditi školskými odborníky. Při té příležitosti musím upozorniti na naše odborníky z národních škol. Máme takové, že se můžeme jimi honositi, a bylo by zajisté dobře, aby tito lidé, kteří nedostatky našeho školství sami prožili a o možnosti reforem jsou přesvědčeni z vlastní zkušenosti, aby dáni byli na místa, kde mohou se uplatniti. V referátu ministra krajana nebude zajisté jen jeden znalec a bude jen v zájmu věci samé, aby jedno místo obsazeno bylo odborníkem obecnoškolským. Nebývá sice zvykem bráti z řad našeho učitelstva členy vlivných školských korporací — u Němců je pravý opak —, ale snad příslušné kruhy přijdou k poznání, že v tomto případě jest nutno učiniti výjimku. *P.*

BESEDA

Josef Jungmann.

IV.

K r á l o v a studie O prosodii české vycházela ve »Filologických Listech« šest let a dokazovala, jak známo, že jediným přípustným základem české prosodie může být přízvuk, ne časomíra. Vlastní věcný důkaz tohoto názoru autor podal až na konci práce poměrně velmi stručně, za to však do obrovských rozměrů rozpředl část historickou, probíraje všecku prosodickou theorii a praxi českou od nejstarší až do nejnovější doby.

Způsob, kterým si v této historické úvaze vedl, obrátil v opak známou tradici bible. Kdežto biblický Šavel horlivě vyhledával a hubil křesťany, až u Damašku poražen byl slepotou a změnil se v horlivého apoštola křesťanství: náš prosodický Pavel, který až do svého čtyřicátého roku »byl horlivcem pro časomíru, nejen slovem, nýbrž i skutkem« (»Filolog. L.«, 1896, str. 161), pojednou prohlédl a jal se vyhledávat a nemilosrdně potírat všecky mrtvé,[1]) kteří kdy v českém národě hnuli prstem pro časomíru. Malí,

[1]) Král sice polemisoval tam i se žijícími obhájci časomíry, ale s těmito, zvláště byli-li to jeho kollegové — jako Durdík — zdvořile a s mnohonásobnými omluvami (L. F. 1896, str. 161, 403 a j.); k Jungmannovi, který se již nemohl bránit, té šetrnosti neměl.

velcí, významní, bezvýznamní dostali svůj díl, a při té inkvisici samozřejmě nejvíce ran utržil Jungmann, pokládaný za hlavního apoštola bludů časoměrných. —

Jungmannova účast ve sporu o prosodii byla tato: Zprvu psal verše přízvučné dle prosodických pravidel Dobrovského, podobně jako jiní veršovci tehdejší. Ale překládaje Miltonův »Ztracený ráj«, došel k pochybnostem o vhodnosti prosodie přízvučné pro jazyk český (»čím postupuje dále nynější prosodii nedokonalou býti živě jsem buďto přesvědčoval, buďto přemlouval se«, jak sám dí). Proto roku 1804, jakmile dokončil »Ztracený ráj«, sepsal pojednání »Nepředsudné mínění o prosodii české«, které v rukopise poslal vlastencům, prose je, aby své názory o této věci s důvody připsali k jeho úvaze, »abychom společné hlasů snešení za základ sobě ustaviti mohli.« V pojednání tom hájí prosodii časoměrnou proti přízvučné.

Po deseti letech Jungmannovi rukopis byl vrácen »bez jediné přidané literky«. Tehdy — r. 1814 — Jungmann vyzval české básníky také tiskem (v Hromádkových »Prvotinách«), aby si všímali časomíry a sám během let psal i tiskl verše časoměrné dle rozměrů řeckých a indických. I přítele Marka žádal v dopisech, aby se pokoušel psát časoměrně. Jinak se prosodií mnoho neobíral, a veřejnost rovněž ne.

Najednou z otázky prosodické, dotud nevšímané, vzplanul požár: anonymní spis Šafaříkův a Palackého »Počátkové českého básnictví«, vyšlý z jara r. 1818 v Prešpurku, příkře zatratil prosodii přízvučnou i verše současníků na ní založené a vyslovil se pro časomíru. Jungmann, který od Šafaříka zvěděl o chystaném spise již před vydáním, postavil se v boji vzniklém o prosodii ovšem na stranu časomíry a byl od vrstevníkův i pozdějších spisovatelů namnoze pokládán i označován za spolupůvodce »Počátků«.

Toto mínění přejal i Král a velmi zevrubně i svérázně je rozvinul a odůvodnil. Všimněme si jak jeho konečného úsudku, tak odůvodnění.

Novost a svéráznost úsudku Králova (na rozdíl od předchůdců, kteří v domnělé účasti Jungmannově při vzniku »Počátků« neshledávali nic ošklivého, ba z části ji i chválili) záleží v rozhodném tvrzení, že »do věnce zásluh Jungmannových jeho činnost ve sporu prosodickém vplétati se nemá« (»F. L.«, 1894, str. 192). Král zavrhuje, že o některých věcech z prosodického sporu »vykládají se pravé mythy« (»Fil. Listy«, 1893, str. 53), a zejména Jungmannova povaha že jest líčena nesprávně. Místo těch mythů sestrojil tento, prý vědecký a kritický závěr:

Prosodie časoměrná v češtině byla »podivné a nepochopitelné poblouzení« (»F. L.«, 1898, str. 73). Hlavní její obhájce Jungmann byl v prosodii nedostatečně vzdělán (»F. L.«, 1894, str. 182) a mimo to se ve sporu nechoval charakterně: sám veřejně na obranu časomíry nevystoupil, ale »poslal za sebe do boje« (»F. L.«, 1893, str. 430) nezkušené mladíky Šafaříka a Palackého. Šafaříka přímo k tomu »navedl«, a zejména vštípil oběma jinochům příkrý, nedůstojný tón, kterým se v »Počátcích« mluví o zasloužilém kmetu Dobrovském. Jungmann tak »uvalil na bedra Šafaříkova to, co vlastně vykonati měl sám«, neboť šlo o »jeho věc«. »Zkrátka Jungmann náležel také v řadu těch četných lidí, kteří sice rádi proti někomu něco provedou, ale pomocí jiných« (»F. L.«, 1894, str. 6 a 7). Čili Jungmann byl jedním z tuctových intrikánů, kazil mládež a poštval ji pokoutně k urážkám proti velikému kmetu Dobrovskému; navedl ji k boji za potřeštěné poblouzení, které sám ve své omezenosti hlásal, ale které sám se bál veřejně hájit. Hájil špatnou věc způsobem zavržení hodným. Měl dost malou inteligenci, aby rozuměl prosodii, ale dost velkou drzost, aby lepší mínění Dobrovského zavrhoval; dost velkou nevraživost vůči Dobrovskému, ale pramalou statečnost, aby se mu postavil přímo. Tak asi zněl by úsudek, který Král ve svém spise opět a opět důrazně napovídá a rozvádí, třeba neužil právě těchto slov; leč jak jsem ukázal v I. kapitole, čtenáři a další veřejnost se jich už dovtípili sami a vystihli je sumárním výrazem: bezcharakternost. Moudrému napověz . . .

Při tom ovšem jde o jednu otázku: je na těchto obviněních něco pravdy? *Ch.*

(Pokračování.)

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Kartelové banky.

S národního hlediska nemáme příčiny se zvláštní láskou vzpomínati rakousko-uherské banky. Ona dlouho podporovala snahy vídeňských bank, které s netajenou závistí pozorovaly, jak se v Praze tvoří středisko slovanského peněžnictví, a dlouho dusila naše oprávněné potřeby úvěrní. Kromě toho v živé paměti jsou křižácká tažení, podnikaná našimi peněžními ústavy na valné hromady do Vídně za spravedlivý požadavek zastoupení českého živlu v generální radě, a v živé paměti je také odpor, který banka našim požadavkům s úspěchem kladla.

Nicméně musíme uznati, že banka zejména po zákonné úpravě měny stala se tím, čím má cedulová banka býti, veřejným ústavem, v němž

zájmy akcionářů ustoupiti musí zájmům národohospodářským. Jen bance a její devisové politice nutno přičísti za zásluhu, že cena rakouské koruny i v dobách americké krise proti cizím měnám zůstala uhájena vzdor tomu, že není u nás zavedeno zákonné placení hotovými. Devisová politika bankou se vzácným porozuměním a na mnoze s vlastními ztrátami provozovaná došla uznání v cizině v praxi i theorii. (Knapp »Staatliche Theorie des Geldes«.) Druhý význačný rys v dějinách banky po zavedení dualismu je snaha Uher, aby v organisaci cedulového bankovnictví plnou měrou došla výrazu státní samostatnost uherská. Snahy ty tak dalece došly uskutečnění, že rakousko-uherská banka po změnách provedených na jejím statutu roku 1878 a 1899 již není ústavem celého mocnářství, nýbrž dočasně smluveným společným ústavem Předlitavska a Uher, na nějž oba státy vznesly až do konce roku 1910 výhradné právo k vydávání bankovek, vztahující se i na Bosnu a Hercegovinu. Při tom firma i pečeť banky a znění bankovek upraveny ve smyslu parity obou států a ustanoveno, že polovice členů generální rady musí býti uherskými státními příslušníky a že tato polovice tvoří ředitelství v Budapešti, které jako obdobné ředitelství ve Vídni výlučně a beze všeho vlivu generální rady stanoví výši úvěru jednotlivým firmám v Uhrách. Guvernéra jmenuje císař k společnému návrhu obou finančních ministrů, jednoho viceguvernéra a jeho náměstka k návrhu rakouského a jednoho viceguvernéra s náměstkem k návrhu uherského finančního ministra.

Je známo, že se při příležitosti vyrovnání z roku 1907 nepodařilo sjednati záruky, že bude osvědčená organisace banky zachována i po roce 1910. Od té doby v Uhrách většina vládní strany neodvislosti zahájila silnou agitaci pro svůj politický program samostatné cedulové banky uherské, která by beze vší souvislosti s cedulovou bankou naší zcela samostatně poskytovala úvěr a vydávala bankovky v Uhrách. Během agitace sněmovnou zvolený bankovní výbor vyžádal si dobrá zdání znalců, jež vyzněla vesměs v ten smysl, že zřízení samostatné cedulové banky pro Uhry jest možné bez značnějších hospodářských ztrát. Avšak menšina strany neodvislosti a obě zbývající koalované strany postavily se dosti rozhodně proti projektu samostatné banky a tak hrozila bankovní otázka v Uhrách vládní krisí, když tu pojednou došly zprávy, že všechny strany koalice by přistoupily na návrh bank kartelových a že návrh ten příznivě posuzuje i vláda, slibujíc si jeho přijetí v Předlitavsku. Myšlenka bank kartelových objevila se již při prvním jednání o bankovním privileji v roce 1878 a byla tehdy Předlitavskem rozhodně zamítnuta. Podle ní zřídila by se pro každé státní území samostatná banka se zcela samostatnou působností a vlastním kovovým pokladem, avšak bankovky obou bank by byly na základě oboustranné dohody zákonnými platidly v celém mocnářství.

Banka sama již podala u obou vlád žádost za prodloužení privilegia a odmítá tedy se své strany myšlenku dvou bank ať samostatných ať kartelových. Prodloužení privileje bude se domáhati pro období aspoň dvacetileté, tedy ještě daleko za rok 1917, kdy vyprší nynější vyrovnání, sahající. Zároveň žádati bude změnu stanov rozšířením práva k emissi zástavních listů, zvýšením kontingentu daně prostých bankovek a čítáním zvýšeného obnosu zlatých devis do kovové úhrady bankovek. Dle dnešního stavu je banka oprávněna k vydávání zástavních listů nejvýše za 300 milionů K a tato číslice byla již před delší dobou dosažena (dle posledního výkazu 299,043.280 K), takže banka odůvodňuje žádost za zvýšení maximálního obnosu zvýšenou potřebou. Právo banky k vydávání bankovek upraveno tak, že vydané bankovky musí býti v každém případě kryty do dvou pětin kovovými penězi korunové měny neb zlatem, čítajíc jeden kilogram zlata za 3276 K. Výjimkou dovoleno bance, aby cenné papíry na cizí státy se zlatou měnou (devisy) až do nejvyššího obnosu 60 milionů K čítala do kovového pokladu. Pokud výše bankovek kovovým pokladem nehražených převyšuje 400 milionů K, je banka povinna z přebytku platiti 5% daň. Během posledních let se často stalo, že se banka ocitla v daňové povinnosti (dle posledního výkazu 51½ mil. K) a přece diskontu nezvýšila jedině z toho důvodu, že by bylo obmezení úvěru pro národní hospodářství se škodou. Aby se zamezilo takovým neodůvodněným, jen v zastaralosti zákona spočívajícím stížením úvěrní činnosti, má býti zvýšen kontingent daně prostých bankovek. Provozujíc častěji zmíněnou devisovou politiku, vždy za přibližně stejnou cenu banka kupuje a nabízí devisy na cizí místa a tím udržuje kurs naší valuty. K tomu cíli musí značnou část kapitálu v devisách ukládati a umožněno jí to má býti tím, že k nákupu devis užije větší části kovového pokladu než dosud (60 mil. K).

Za rozšíření výsady nabízí banka oběma státům větší podíl na čistém zisku. Stanovisko banky při jednání o obnovu privileje bude také stanoviskem rakouské vlády, která dle zpráv časopiseckých nejvýše by byla ochotna povoliti takové změny stanov, jimiž by samostatnost Uher ještě více vynikla, jako na př. jmenování dvou guvernérů pod společným generálním guvernérem a tisknutí určitého obnosu bankovek s výhradně maďarským textem.

Jednání musí býti co nejdříve zahájeno a skončeno, protože příprava samostatných bank

vyžadovala by aspoň půl druhého roku. Formální postup byl již také oběma ministerskými předsedy smluven a záleží v tom, že po vzájemné výměně písemných not mezi oběma vládami sejdou se oboustranní zástupci banky k společné poradě, která se bude po prvé odbývati v únoru, až to zdravotní stav Košutův dovolí. Rakouská nota byla již v Budapešti dne 12. t. m. odevzdána.

O pravděpodobném obsahu vyjednávání proneseny byly názory v ten smysl, že země kapitálově tak slabá, jako jsou Uhry, nemůže bez velikých hospodářských škod přikročiti ku zřízení samostatné banky a že by tato nezbytně měla za následek zhoršení uherské valuty. Avšak právě příklad rakousko-uherské banky ukázal, jak lze opatrnou diskontní a devisovou politikou udržeti hodnotu valuty i v hospodářském území kapitálově slabším. Toto udržování ovšem vyžaduje náklady, ať je nese stát, neb banka nebo celé národní hospodářství ve formě zvýšeného diskonta a náklady ty jsou tím vyšší, čím je v zemi méně vlastního kapitálu. A v tom je původ kompromisního návrhu na zřízení kartelových bank. Rakouská samostatná banka resp. naše národní hospodářství má nésti část nákladu na udržení ceny uherské valuty. Jakmile by pro značnou zadluženost Uher v cizině převyšovala nabídka uherské valuty poptávku, nastalo by zhoršení uherské a tím i naší valuty při organisaci kartelových bank jí rovnocenné, a aby se zhoršení valuty předešlo, bylo by nutno u nás přitáhnouti diskont a stížiti tím naše národní hospodářství z příčin, které nastaly v Uhrách. Kartelové banky mají tedy přinésti Uhrám všecky výhody hospodářské samostatnosti a mají část nákladů této samostatnosti uvaliti na naše bedra. Návrh na zřízení kartelových bank je tedy sice kompromisem mezi názory jednotlivých uherských stran, ale není kompromisem oproti našemu stanovisku, naopak je pro nás nepříznivější než samostatné banky. Udržovati cenu valuty je nejvlastnějším zájmem každého státu, a za normálních poměrů k tomu síly Maďarů postačí. Z této strany tedy zatím nám jako uherským věřitelům a importérům nebezpečí nehrozí. Avšak zájem na tom, aby byly Uhrám na naše útraty při tom ušetřeny náklady a jejich producentům zajištěna nízká míra úroková, na tom zájem mohou míti nejvýše vídeňské banky, v Uhrách interessované. Pro českou delegaci se podává z toho alternativa: buď další prodloužení privilegia bez jakékoli náhrady Uhrům, neb zamítnutí kartelových bank a zřízení banky samostatné, v každém případě však záruka, že bude v novém statutu výslovným ustanovením neb zásadou poměrného zastoupení pamatováno na zastoupení českého hospodářského živlu ve správě banky. Budeme-li důsledni, nebude bez takové záruky vstup do koalice a nebude prodloužení bankovní výsady.

Zvláštní obtíže může působiti ve spletité otázce bankovní Bosna a Hercegovina. Na zřízení třetí samostatné banky pro toto území nelze pomysliti, a budou-li zřízeny dvě zcela samostatné banky, bude prvním kamenem úrazu, která z obou bank má vydávati bankovky v novém říšském území. Tyto obtíže a nesjednocenost uherských stran, která musí nastati v tom okamžiku, kdy bude myšlenka bank kartelových Předlitavskem rozhodně odmítnuta, zdají se nasvědčovati tomu, že myšlenka jednotné banky přece není pohřbena. Jestliže Uhři budou nuceni k ní přistoupiti, kompromis bral by se asi tou cestou, že by bylo privilegium prodlouženo jen do konce roku 1917, a že by se Uhrům dostalo koncessí v otázkách vojenských. —r—

*

Národohospodářské publikace redakci zaslané.

»Živnostenský věstník«, úřední list technolog. průmyslového musea v Praze, přináší ve svém posledním čísle V. ročníku zajímavé články, z nichž uvádíme: Oslava 60letého jubilea J. V. císaře a krále obchodní a živnostenskou komorou pražskou; Jubilejní výstava v r. 1908 v Praze (JUDr. V. Schuster); Čtvrtý sjezd rakouských ústavů pro zvelebování živností v Praze (P.); Působení zemského úvěrního fondu živnostenského v r. 1907 (S.); Stav pokračovacího školství živnostenského v království českém (R.); Z jednání sněmu král. českého v oboru zvelebovací akce živnostenské; Zvelebovací akce živnostenská a různé zprávy; Zprávy ze živnostenských korporací; Úřední zprávy; Spisy redakci zaslané atd. Předplatné ročně 3 K.

*

Österreichisches wirtschaftspolitisches Archiv (vorm. Austria) vychází redakcí obchodního ministerstva měsíčně a seznamuje se všemi událostmi zahraniční obchodní politiky tu- i cizozemské. Jako zvláštní vydání jeho vyšlo »Die Handelsverträge Österreich-Ungarns«, obsahující text všech dosud platných smluv obchodních; sbírka bude stále dodatky vedena v evidenci.

*

Statistika sklizně a hlavních větví hospodářského průmyslu v království českém za období 1906—1907. Část prvá: Text, vyšla ve »Zprávách zemského statistického úřadu král. českého« jako svazek XI., seš. 1.

*

»Finanční listy«, týdenník, věnovaný otázkám hospodářským, v 1. a 2. čísle VI. ročníku přináší srbskou statistiku a obvyklé hospodářské a bursovní týdenní zprávy.

VÍDEŇ

O životě vídeňských Čechů.

II.

Máme tu mnoho českých spolků, ve kterých se soustředí buržoasie, ale stačí pohlédnouti jenom na seznamy členů, abychom poznali, že tyto jednoty nemají pro život Čechů vídeňských velikého významu. Nemají valné přítažlivosti. Nepodceňujeme dobrou vůli činovníků jejich, mnozí z nich pracují velmi horlivě, ale přes to nevyšinula se žádná z organisací tohoto druhu nad buržoasní spolky okresních měst v Čechách a na Moravě. Mnohou okolnost bylo by možno uvésti na vysvětlení a na omluvu. Hlavně sluší míti na paměti, že česká vídeňská společnost buržoasní, zrovna tak rozvrstvená, jako naše společnost v království a markrabství, nepociťuje potřebu organisace, soustředění tak silně, aby ustupovaly stranou a do pozadí obtíže a nesnáze, jež se častému stýkání staví do cesty.

Představme si, že by »Slovanská beseda«, spolek ze všech buržoasních nejvýznačnější, nepřestávala na pořádání plesů, věnečků, mikulášských zábav, dvou nebo třech výletech, dvou nebo třech koncertech a přednáškách, dejme tomu, že by poskytovala nepoměrně více, než průměrný zábavní klub, je možno počítati s tím, že by se k častým a pravidelným schůzkám scházelo obyvatelstvo z 21 okresů zdejších? Co by musil spolek poskytovati, aby vyvážil nesnáze, které takové pravidelné schůzky působí? Představme si pražskou jednotu, která by chtěla shromažďovati své členstvo bydlící na prostoře od Nových Strašnic k Bílé Hoře a od Bráníka k Roztokům! Poněkud nákladnější činnost spolková je vyloučena už tím, že nelze počítati na velké, hromadné účastenství. Buržoasní spolky zůstávají obmezeny na poměrně malý počet členstva, jež především hledá zábavu, společenský styk a při nejlepší vůli nadšených jednotlivců nelze dosíci větších výsledků, než o jakém mluví jednatelské zprávy spolkové z prostředních a malých našich měst. XVI. okres (Ottakring) má dle úředního počítání 11.039 českých obyvatelů, tedy tolik asi, jako Dvůr Králové n. L., Klatovy, Tábor, Louny — a vedle sokolské jednoty nacházíme v okresu tomto toliko čtenářsko-ochotnickou jednotu, Úsporný spolek a — »Hnízdo kosů« . . .

V X. okresu, v němž napočteno 23.487 obyv. českých, je 10 českých spolků, nesocialistických, béřeme-li v počet »Českou lidovou záložnu, spolek těsnopisců, odbor jednoty sv. Metoděje, spolky cyklistů a dobročinný spolek »Vánoční stromek« a přece je tu populace česká rovnající se nebo převyšující města jako Karlín, Nusle. Takový, ne-li chudší, je život spolků buržoasních ve všech jiných okresech vídeňských. Zájmy stavovské, názory politické jsou rovněž tak značně rozdílny jako poměry majetkové — schází na všech stranách pojítko účelné, dobré organisace. »Pracuje se« jen čas od času hlavně před volbami, neboť i zde na Dunaji »čestné funkce« nepozbývají kouzla a vábnosti. Tu a tam zahájena byla činnost intensivní, velmi vážná, ale i pilné ruce klesají vůči ohromnosti úkolu na jedné a vůči nedostatečnému porozumění a mizivě malé podpoře na druhé straně. Slovem: není tu podmínek pro dobrou organisaci, a důsledky musí se jevit. Zcela jiné poměry nacházíme mezi českým dělnictvem. Ono tvoří velikou číselnou převahu mezi českými obyvateli vídeňskými, dělí se v početně menší část neorganisovanou nebo sdruženou ve straně národně-sociální; většina našeho českého dělnictva ve Vídni je sociálně demokratická.

Otázka hospodářská je tu velice silnou, účinnou hybnou silou. Politické organisace soc. demokratické jsou v každém okresu velmi četné a odborové hnutí také utěšeně zkvétá; němečtí sociální demokraté, kteří nechtěli svým českým soudruhům povolit české odborové skupiny, musili ustoupit před oprávněnými potřebami dělnictva českého. Tak čeští slévači usilovali 2½ roku o zřízení české skupiny slévačské, než vůli svou konečně provedli. V II. volebním okresu vídeňském je 15 odborových skupin českých, jež mají 4139 členů. Také ve všech ostatních vídeňských okresech volebních zvětšena byla agitace u veliké míře. Do roka uspořádáno bylo celkem v Dolních Rakousích 1899 shromáždění a přese všechny protesty německých nacionálů obhájeno bylo právo českého dělnictva konati v německých místech dolnorakouských české veřejné schůze a tábory.

Pracuje se s velikým úsilím u vědomí, že politicky i kulturně musí státi české obyvatelstvo ne-li výš, tedy aspoň na stejné výši se svým okolím. Šířit vzdělání všeobecné vůbec a politické zvlášť, toť nejlepší prostředek k řešení české otázky vídeňské.

Národně-sociální organisace mají příležitost působiti hlavně mezi maloživnostnickým dělnictvem do Vídně přicházejícím. Mladý lid, zvláště v prvé době po příchodu do velkého světového města, je velice přístupen působení ohnivého, krajního nacionalismu. Společenství snah a práce pomáhá organisátorům dělnictva obou táborů pracovat. Kdo chce poznati, jak žijí Čechové vídenští, nesmí přestati na několika známých místnostech, ale musí se podívati do rodin a do shromaždišť dělnictva, mluviti s jeho činovníky, pozorovati jako posluchač rokování ve schů-

zích a soukromé hovory po nich — podívati se na statisíce očí planoucích důvěrou v pevné ruce a v pevnou vůli.

Vídeň není »horká půda«, naopak je půdou velmi zdravou, je tu ovzduší očisťující. Ve vnuceném úsilí o zachování existence a národnosti svlékají se tu jedni z našich lidí práce ze šovinismu a pociťují mnohem intensivněji, mohutněji své češství a jiní, kteří sem přicházejí lhostejní a nevšímaví, procitnou teprve k plnému národnímu uvědomění. Pravda, sta a tisíce lidí pro nás zde národnostně zdánlivě mizí; ale nikoli ve skutečnosti. Vídeň je podminována češstvím, z Vídně se šíří nákaza česká (!) za Vídeňský les, Hermersdorf má už 51%, Leopoldsdorf 38·5% Čechů. Stavte hráze české záplavě! tak volá »Německá národní rada«, a našinec tu bezděčně pochopuje takové výkřiky strachu o »němectví« Vídně. Věru už dnes existuje jenom na papíře.

Vídeň má dávno už jenom etiketu na sobě německou, etiketu falešnou, neboť obsah je mezinárodní, německy zabarvený, z pětiny vysloveně český.

UMĚNÍ

Městské divadlo vinohradské.

Octave Mirbeau napsal kdysi povídku o dvojici lidí zbloudivších mezi milliony, neschopných vyznat se v tom ohromném labyrintu zlata.[1]) Hrdina povídky, Théodule Lechat, je jednou z nejoriginálnějších postav, vytvořených francouzskou literaturou poslední doby: je to člověk, který bůh ví jakými podvody nabyl tuctu millionů a oslepen jejich leskem neví, kterak jich využit. Kletba jmění ocitnuvšího se v rukou člověka bez intelligence a bez ušlechtilosti je na těchto stránkách oživena se vzácným mistrovstvím. Pan Lechat koupil si zámek Vauperdu a jeho jedinou touhou je stát se slavným, slavnějším než kdokoli jiný, předem než ti okolní šlechtici, »kobylkáři«, jak je jmenuje, nemající ani desetiny jeho příjmů. Myšlenka pokroku zvrhla se v jeho tupém mozku v divnou nestvůrnost: Lechat chce vypěstovat na svých polích kávu, čaj a jiné podobné exotické rostliny, neboť v tom jedině vidí pokrokovou agronomii, překonavší staré konservativní hospodářské systémy. Poněvadž pak, jak přirozeno, káva ne a ne vyrůst, připadne na myšlenku, že jsou tím vinni ptáci, kteří, prý, všechno zrní vyzobali. Aby jim to překazil, platí několik sous za každou mrtvolu ptáka, tak že nyní na celém jeho panství nelze spatřit jediného opeřence. Vybírám pouze tento jediný rys z povahy Mirbeauem tak barvitě namalované. Ostatní jeho vlastnosti jsou podobného rázu: jeho chlubilství, jeho krutý způsob, jakým dává almužnu, jeho antiklerikalismus, jeho vlastenectví — to vše není než zvráceným konáním velkohubého ničemy, kterého pobláznily jeho milliony. Proti němu postavil autor neméně živou postavu jeho ženy, která přes to, že je majitelkou nádherného panství, zachovala si celou prostodušnost, celou šílenou lakomost bývalé selky, kompromitujíc hrubými způsoby svého muže a přece jen jej — loutku poskakující hned v pravo hned v levo — ovládá vášnivou uceleností svého selského charakteru.

Dosud mluvili jsme o povídce. Bohužel autor podlehl nebezpečnému svodu rozložit oněch několik stránek ve tři akty »O b c h o d j e o b c h o d«. Lechat Théodule stal se tu Isidorem, majitelem velkého žurnálu, podnikatelem nepřetržitých finančních spekulací. Jeho ženě ponechána asi úloha, kterou má v povídce, za to přikomponovány děti, syn Xavier, floutek, jemuž otec dovoluje rozhazovat statisíce, poněvadž je to jakási živoucí reklama jeho millionů, a dcera Germaine, jediná z rodiny Lechatů, jíž je úzko v tom bohatství, páchnoucím krví, vězením a banditskými záskoky. Tím nabylo prvotní pojetí značně změněného vzhledu: originální ráz postavy Lechatovy do jisté míry vymizel: Isidor Lechat upomíná tu spíše na nezapomenutelnou figuru Balzacovu, na Mercadeta, než na Théodula Lechata. To platí o celkovém rázu charakteru finančníkova. Naproti tomu všechny jemné psychologické postřehy Théodulovy osobnosti přenesl Mirbeau na Isidora, a to do té míry, že každý z těch zvláštních rysů postavy prvního najdeš na postavě druhého — jistě nevalný to důkaz autorovy vynalézavosti. Jenom že věc má ještě háček: tam šlo o krátkou povídku, zde o tříaktovou hru, a jemné krystalky povahokresebné, které tam svítily v jediném hranolu, jsou zde rozmeteny v prachu dramatické výplně, nezřídka značně banální. Germaine, jakési živé svědomí hry, figura, která právě má oživit tuto dramatickou výplň, trpí nedostatkem živosti a životnosti; nesplní to, co od ní autor očekával: toliko chvílemi nabudou její protesty síly vskutku strhující; větším však dílem je to stvoření dosti šablonovité, doprovázené milencem ještě šablonovitějším. Úhrnem nutno říci, že Mirbeauovo drama stojí na nevalně pevných nohou. Lze tak souditi snad o celé dramatické tvorbě autorově: ukazuji jen na jeho Š p a t n é p a s t ý ř e, hrané před lety na předměstské scéně; komu by to nestačilo,

[1]) Povídka vyšla v L u m í r u 1905 v českém překladu pod názvem »Agronomie«.

nechť si přečte jeho nejnovější, spolu s Natansonem napsanou práci (mimochodem řečeno: nejlepší dramatickou práci Mirbeauovu) Le Foyer: shledáš se tu vždy s mohutným povahotvorným talentem, který kreslí jednotlivé rysy lapidárními tahy; avšak dramatických prvků bývá z pravidla poskrovnu; Mirbeau vytvoří postavu v překvapující úplnosti a novosti; ale rozvíjeti ji dále, sledovati ji v jejích konfliktech — k tomu, zdá se, mívá chuti jen zřídka: statikovi schází dynamika. —

Ve hře připadly hlavní role manželům Jiřikovským. Opravdová manželská kompensace: v téže míře, v jaké p. Jiřikovský značil pro souhru plus, byla pí. Jiřikovská minus. Isidor Lechat byl sehrán tahy široce a brutálně nanesenými, tak aby vystoupil vulgární a při tom až ku kšeftářské monomanii stupňovaný základ jeho charakteru. Toliko chorobné výbuchy na konci třetího aktu zdály se mi překreslené a trochu šablonovité: divák poznal v nich markýze Priolu. Naproti tomu neměla pí. Jiřikovská ani za mák charakteristiky; myslím, že byla touto rolí nad své síly exponována. Také druhé dámě nepřálo štěstí: Germaine sl. Veverkové nedostávalo se jak života tak i barvy. O. Theer.

*

Eugen d'Albert: **Nížina.** (Opera o třech dějstvích. Text od Rudolfa Lothara dle Guimerova dramatu.)

Eugen d'Albert, jeden z nejpřednějších klavíristů dneška, je současně i nejplodnějším hudebním dramatikem. Za půl druhého desítiletí, které od premiéry jeho operní prvotiny uplynulo, vyšlo do dnes 9 operních prací z jeho péra. O hudbě jeho říká se všeobecně, že je eklektickou, ale lze to říci i o celém způsobu jeho dramatického tvoření. Kdo zná jeho první operní opus, pohádkovou operu »Der Rubin«, s její přirozenou, zdravou melodikou, s její snahou o samostatný způsob hudebního vyjadřování, klamal by se, měl-li by za to, že d'Albert po této cestě vývojové, jmenovitě ve snaze o vyhranění umělecké individuality svojí šel dále. Stejně byl by na omylu, kdo by dle »Nížiny« měřiti chtěl d'Albertův umělecký vývoj. U něho právě o vývoji ve smyslu stoupání a vyjasňování se individuality nemůže být řeči. Zdá se, jako by po své prvotině d'Albert ztratil víru v intensitu své umělecké individuality. Aspoň jeho všechno další tvoření dramatické není než přímé přemety od směru jednoho ke druhému, diametrálně vzdálenému. Z dalších jeho oper, pokud jsou známější, »Gernot« znamená úplné přiklonění se k Wagnerovi, bez jehož »Tristana« partitura d'Albertova nebyla by možna. V další, jednoaktové opeře »Die Abreise« učinil skladatel velmi zdárný pokus o konversační styl operní, v němž je oproti starší konversační opeře patrný silnější náběh k realismu a více psychologické pravdivosti. Nejblíže příští opera, tragická aktovka »Kain«, stojí opět pod vlivem Wagnerovým, třeba vzdálenějším, a patrnou snahou o něco nového, osobitého, modifikovaného. Největší překvapení světu hudebnímu ovšem uchystal d'Albert svou »Nížinou«, a to jak volbou tak naturalistického sujetu, jakým je Guimerovo katalanské drama, i snahou přiblížiti se mu v hudbě prostřednictvím moderní vlašské hudby. Ti, kdo obávali se, že skladatel upadne i dále v náruč operního realismu vlašského, uvítali rádi, když následující svou operou »Flauto solo« praesentoval německému světu dílko roztomilého, graciosního humoru, jež v hudbě na mnoha místech šťastně zachycuje dějové prostředí, a jež přes občasný chvilkový sklon k operetnímu stylu, přes výši ušlechtilé komické hudby se udržuje. O poslední opeře d'Albertově »Tragaldabas«, neznaje ji z autopsie, nemohu nic určitého říci. Ale stručná karakteristika předchozích jeho děl dostačí, trvám, aby jasno bylo, že v d'Albertovi nelze viděti dramatika, jdoucího za určitým, vlastním ideálem dramatické hudby, ale skladatele neúnavně hledajícího cizí cesty, v nichž talent svůj nejúspěšněji uplatnil.

Od dramatické hudby žádáme dnes vnitřní pravdivost. Vnitřní souhlas mezi slovním podkladem a hudbou je dnes conditio sine qua non. Té pravdivosti v »Nížině« není. Její text ukazuje lidi nezjemněné kulturou duše a srdce, předvádí konflikty surových vášní, neznajících jiného prostředku než plného a bezohledného svého ukojení. Jak možno, aby pro tuto přírodu nedostupných hor a pro tyto nížiny a strže ničím nemoderovaných vášní našla výraz hudba d'Albertova, mající všude jistý salonní ráz a naprostý nedostatek dramaticky ostrého, třeba i drsného slova? Na dotvrzení této diagnosy ukazuji na moment posluchači se naskytující hned v prvním dějství. Je to vysoce vážný, ano vzrušující okamžik, když tu Sebastiano nabízí Pedrovi ruku Martinu. A v tento okamžik, z něhož vyrůstá celá tragika děje, vypadne orkestr docela z role a spustí ve švihácky elegantním tónu. Stejně celá závěrečná scéna druhého dějství mezi Martou a Pedrem je po stránce hudebního výrazu zcela nepravdiva.

Tuto propast, která zeje mezi textem a rázem vlastní hudby, snažil se překlenout d'Albert občasným extempore, zabíhajícím do vlašské opery dnešní. Ale ty imitace Pucciniho — melodické i dramatické — jsou až příliš nápadné a stylovou nejednotnost opery jen zvyšují. Na doklad této stylové pestrosti »Nížiny« vzpomínám jen ještě tercettu služebných dívek v druhém dějství a sboru ze stejného motivu stavěného. Jaký to vyložený Offenbach!

Kdo zná starší díla d'Albertova, neočekával ani v »Nížině« hudbu vynikající zvláštní origi-

nálností myšlenkovou. V tom tedy nepřináší partitura »Nížiny« žádného překvapujícího zklamání. D'Albert zůstává tu týmž eklektikem, jakým je v dřívějších operách. Ale rozhodně více nového byl bych čekal v instrumentaci, jíž, pokud jde o malbu nálady, dáno tu velmi široké pole. Ale ani tu nepřekvapuje skladatel nějakou novostí a silnou náladovou suggestivností. Instrumentace jeho pohybuje se v kolejích před ním už vyježděných.

D'Albertova »Nížina« měla svoji premieru před 5 roky ve zdejším německém divadle. Ale nepronikla tenkrát ani zde, ani na několika málo jiných scénách, kde se objevila. Teprve pronikavý její úspěch v komické opeře berlínské pomohl jí raziti rychlejší cestu do světa. Kdo zažil vynikající provedení »Nížiny« ensemblem tohoto divadla s M. Labií v roli Marty, ten pochopí, jak je možno, aby tato opera v komické opeře berlínské dočkala se za rok více než 100 představení. Tento úspěch berlínský upozornil asi také správu vinohradského divadla na »Nížinu«. V naší druhé opeře úspěch d'Albertova díla nebude asi ani relativně stejný. Třeba že provedením ukázal dirigent p. Zuna, že soubor solových sil dovede povznést k výkonům, které stojí vysoko nad předchozími operními představeními, přece nejsou ve vinohradské opeře podmínky pro tak dokonalou reprodukci díla v celku i v částech, které by slabiny komposice samé zastíraly a působily v první řadě na diváka sama. —lh—

*

Národní divadlo.

Zas jeden premierový večer jsme ztratili posloucháním francouzské comedie »Sokyně« od Kistemaeckersa a Delarda (v sobotu 16. ledna): Kus může sloužit za odstrašující příklad francouzského rutinérství v nejlepším a nejhorším smyslu. Běží v něm o problem umělecký, ovšem že ve spojení s erotickým. Dýcháme vzduch ateli̇eru, ale i ta atmosféra je jakoby vzata z druhé ruky, a celé drama nešťastného, příliš šťastně milujícího sochaře presentuje se jako odstálý odvar z jiných dramat sochařských a atelierových. Jsme zasvěcováni do umělcova poměru ku dvěma ženám, který vyhlíží jak pendant k ději »Giocondy«, zamilovaný sochař pak v prvém jednání pronáší sochařskou filosofii, která poslouchá se navlas jako Rubekův výsměšný poznatek o tom, že každý člověk má tvář podobnu nějaké divoké šelmě. Výsledek, k němuž francouzští autoři směřují, zní, nemýlím-li se, že láska smyslná jest sokyní zápalu uměleckého; proto umělec, jenž opustil svou věrně milující ženu a šel za hlasem silnější vášně, nejenom že zničí svůj blahobyt a své štěstí, nýbrž stává se i ve svém umění chatrným břídilem. Ale jak trapné jest sledovati násilné peripetie francouzského kusu a luštiti z jeho falešných duchaplností hluboký a velmi nabubřelý smysl! O. F.

*

Max Horb. Zur bleibenden Erinnerung gewidmet von seinen Freunden. (Reprodukce v černi i v barvách na 23 listech.) Prag, 1908. 4°.

Upozorňuji stručně na toto dílo, přinášející reprodukce některých prací předloni zesnulého mladého zdejšího malíře, o jehož posmrtné výstavě přinesl »Přehled« referát v 24. čísle minulého ročníku. Horb narodil se roku 1882 v Mladé Boleslavi, v Praze studoval práva, stal se žákem malíře Rudolfa Béma, později na akademii prof. Thielea. V letech 1906 a 1907 žil v Mnichově. To jsou asi všechna fakta, jež uvádí krátká životopisná noticka v čele publikace. Dílo samo naplňuje všechny ty, již zesnulému byli blízcí, radostí i žalem zároveň: žalem ze ztráty této mladé tvůrčí síly, radostí pak nad tím, že jeho život nebyl marným, že nejedna z prací, které po něm zůstávají, svědčí o jemné, k svéráznosti se propracovávající kultivované umělecké snaze. Horb patří k těm, kteří neztrácejí samotou. Když jsme viděli v Rudolfině jeho obrazy v živém sousedství tolika jiných, nepostihli jsme plně leckteré z jejich charakteristických vlastností. Abychom jim plně porozuměli, je nutno míti je v tichu své pracovny, hovořit s nimi nevtíravou a nehlomoznou řečí, tak jak to měl rád jejich tvůrce, ten korrektní causeur s milým modrým zrakem a ironickou vráskou kolem rtů. Viděny v tomto ovzduší práce jeho jen získávají, prvotní dojem se stupňuje; vlastní cíl Horbova snažení vyvstává ještě určitěji a hoří ještě čistším plamenem. Jak zřídka lze to říci o dílech, k nimž nás osud po letech znovu přivedl! O. T.

MORAVA

Splynutí strany lidové a mor. strany pokrokové.

Zmínili jsme se předešle o fusi obou těchto stran jako o hotové události. Ve skutečnosti jest tomu tak, že formálně fuse dosud provedena není. Ani mor. strana pokroková nespokojila se písemním souhlasem svých důvěrníků co do podmínek fuse, nýbrž svolala ještě schůzi důvěrníků do Brna na 17. t. m. Schůze ta přijala navržené podmínky. Jde tu o fusi v pravém slova smyslu. Obě strany formálně se rozejdou a utvoří na podkladě rovnocennosti stranu novou, která bude

míti asi název: lidová strana pokroková. Dle zrevidovaných programů obou stran sdělán bude společný program nový. Organisace bude rovněž společná. Dalším důsledkem bude jednotný klub na sněmu. Účelem fuse jest vzpružiti politickou práci na Moravě, zejména proti-klerikálně. Fuse posuzuje se v české veřejnosti různě. »M. Orl.« pokládá fusi za bezúčelnou, poněvadž dle jejího mínění je protiklerikální boj na Moravě zbytečností. Ostatně prý lidová strana fusí se nepředělá, zůstane i po fusi, čím byla. A pokrokové hnutí bude se vyvíjet dál. Posudek listů klerikálních vyznívá ještě ostřeji proti straně lidové, která prý dovršila již míru svých hříchů, tak že ani fusí se nezachrání. Hlasy konservativně-klerikální o fusi jsou ovšem více méně samozřejmé. U lidí pokrokových převládá o fusi úsudek příznivý. Naprostých odpůrců jest málo. Z moravských listů pokrokových jediný »Pozor« jest proti fusi.

Zásadně fusi odporovati nelze. Kdežto odštěpování nových stran politických mívá původ namnoze ve ctižádosti jednotlivců, zakládá se spojování stran častěji na důvodech věcných. Pravidelně spojují se příbuzné politické strany ve stranu jednotnou, aby tím nabyly větší moci. Strana lidová a mor. strana pokroková jsou si velmi blízké. Jsou obě pokrokové s programy v podstatě skoro stejnými. Takové strany takořka přirozeně tíhnou ke splynutí.

Odpor proti fusi nemůže býti proto rázu zásadního, nýbrž má příčinu jinou. A tu dlužno si především povšimnouti té okolnosti, že podnět k fusi vyšel ze strany lidové. Vypadá to jako pokus o reorganisaci. A které strany se reorganisují? Strany upadající, strany v rozkladu.

Nedá se popříti, že strana lidová jeví skutečně jisté známky strany stárnoucí. Pozbývá docela patrně vlivu na venkově, kde ztratila již několik okresů, ne bez vlastní viny. Vyšla pošramocena z různých afér, mnohé účty její nejsou vyřízeny, nebo špatně vyřízeny. Nejpovážlivější jest to, že pokrokovost mnohých předáků je dosti pochybná. Selhala častěji i u samých poslanců. Z poslední doby nejznámější je případ Parmův, který dovedl srovnati se svým protiklerikalismem, že arcibiskupovi políbil ruku. Nejpádnějším dokumentem je Prostějov s drem Perkem. Také o pokrokovosti dra Přikryla a ještě jiných poslanců se jaksi pochybuje. Na př. posl. Votruba nezachoval se korektně ve známé záležitosti klášterní školy. A dr. Stránský? Stačí jenom připomenouti jeho kompromis při volbách zemských, jeho provolání ve prospěch klerikála proti soc. demokratovi. Příznačným je též, že posl. dr. Vrtal (z Prostějova), který o prázdninách seděl v předsednictvu klerikálního sjezdu, zamýšlel původně vstoupiti do strany lidové. Podobných dokladů dalo by se uvésti ještě více.

Tato minulost strany lidové a některé osoby v ní jsou to, co mnohým vadí. Snad bývá to osudem každé starší politické strany, že se necení tak zásady, jako všelijaká chytrost a že se osobnímu prospěchu dává přednost před ryzostí karakteru.

Oprávněná nedůvěra v pokrokovost lidové strany skutečně působí při fusi rušivě. Zdá se, jako by ono odium lidové strany mělo padnouti na čistý štít mor. strany pokrokové.

Chápu proto nechuť mnohých proti fusi, ale nevidím v tom dostatečných důvodů, abych se přece jenom nerozhodl pro fusi. Mně na př. mimo to překáží ještě trochu poměr strany lidové k soc. demokracii. Ale zdiskreditované pokrokovosti její nepřikládám tolik váhy. Mám za to, že ryzí protiklerikalism u četnějších, sebe pokrokovějších stran delšího trvání bývá velkou vzácností. Dá se ostatně předvídati, že nepokroková (nepolepšitelně nepokroková) menšina lidové strany se fusi vůbec nepodrobí, nýbrž přejde tam, kam patří. Nebojím se také, že by mor. strana pokroková jako strana mladší při fusi mohla podlehnouti starší straně lidové. Neboť, má-li fuse pro lidovou stranu význam jakési reorganisace, pak ona lepší část lidové strany fusí bude zpokrokověna, byla-li reorganisace vůbec schopna, a pakli ne, zanikne prostě lidová strana celá a bývalá strana pokroková pod jakoukoli firmou bude se rozvíjet dál. Nemyslím proto, že by pokroková věc na Moravě mohla utrpěti vážnou škodu fusí, ať dopadne jakkoliv.

Mimo to nesmí se přehlížeti, že lidová strana disponuje opravdu dobrými silami. Zvláště dr. Stránský je politikem zkušeným a nepopíratelně bystrým. Přes občasné nedůslednosti musí se mu přiznati politický talent. Jeho oposiční politika je dnes úplně správná.

Poukazuji dále na to, že pro fusi rozhodli se již všichni poslanci mor. strany pokrokové. Důvěra v poslance jako vůdce politické strany vylučuje zamítnutí fuse v zájmu disciplíny.

Hlavní důvod pro fusi je však účel její. Fusí má býti vzpružena politická práce na Moravě, zejména protiklerikálně. Fuse jako taková je při tom věcí zcela vedlejší. Spor netočí se tedy kolem otázky, zda fuse čili nikoli, nýbrž jde o to, že máme konečně na Moravě začíts důslednou a energickou politikou protiklerikální.

V tom vězí jádro věci. Fuse je pouhým prostředkem k tomu. Pro úspěšný boj proti klerikalismu je nutnou podmínkou jistá forma sdružení všech pokrokových lidí. Jsou možné dvě takové formy: buď kooperace nebo fuse pokrokových stran. Kooperace (pouhá součinnost) vyžaduje dvou nebo více paralelních organisací dle počtu sdružených stran. Jednak pro tuto složitost — při níž se naráží ještě na další ob-

týž, totiž na dosud velmi nedostatečně provedenou organisaci politických stran pokrokových — jednak pro přílišnou volnost této formy sdružení nesetkaly se dosavadní pokusy o zorganisování protiklerikální práce na podkladě kooperace (strany realistické) s úspěchem. Naproti tomu fuse předčí nad kooperací jednoduchostí, stačí tu pouze organisace jedna. Těsnější spojení je tedy nepopíratelnou výhodou fuse. Strany si tím nijak nezadají, shodnou-li se na jednotném programu. Neboť pozorujeme, že při postupném slučování stran, nehledě k rozlišování národnostnímu, směřuje vývoj ke konečnému zcelení všech politických stran ve dvě mohutné skupiny: konservativně-klerikální a pokrokově-protiklerikální. Již při posledních volbách říšských voličstvo více méně rozstoupilo se v tyto dvě skupiny.

Proto jsem pro fusi. Neschvaluji dalšího brojení proti fusi, když je nálada pro ni téměř všeobecná na obou stranách. Svědčilo by o politování hodném nepochopení věci, kdyby pro celkem bezvýznamnou hádku o kooperaci nebo fusi měla býti v zárodku ubita dobrá myšlenka, sraziti všecky pokrokové lidi k intensivní práci protiklerikální. Jest ovšem jiná otázka, dojde-li k ní vůbec. Přáli bychom si toho zajisté všichni.

-ra.

POLITIKA

Z týdne.

Hladinu politického života v Čechách rozvířila nová akutní srážka česko-německá, tentokráte v oboru správy poštovní. Když se jednalo o nové obsazení místa poštovního ředitele v Praze, podařilo se ministerskému předsedovi Beckovi uspokojiti jakž takž německé i české politiky tím, že ustanovil předsedou Čecha a zřídil pro kandidáta německého nový úřad místoředitele. Těžko říci, dal-li sám ministerský předseda Němcům ubezpečení, že bude nový německý úředník strážcem »německých zájmů« v poštovním ředitelství pražském — němečtí politikové s ministrem krajanem v čele dali však místořediteli K. Swobodovi takovouto instrukci, která ostatně se mohla opírati o skutečný stav při jiném pražském úřadě státním, kde vládne na venek Čech, ve skutečnosti však lidé němečtí, českému lidu krajně nepřátelští. Buď, jak buď, »ochránce německých zájmů při poštovním ředitelství« pochopil takto svoje poslání a podporován německými organisacemi, dohnal věci až ku veřejnému propuknutí sporu osobního v předsednictvu poštovního ředitelství, který byl německým tiskem tendenčně nafouknut na »krisi poštovnictví v Čechách«, a který vyvrcholil formální demissí Swobodovou a hrozbou politickými důsledky i výhrůžkou, že německé úřednictvo poštovní sáhne k passivní resistenci na obhájení výhradného panství vnitřní němčiny v úřadování poštovním.

Je to druhý případ, kde němečtí politikové — nelekajíce se porušení úředních povinností — užívají úřednictva jako prostředku zápasu politického. A není to nahodilý útok, není to prostá štvanice nacionální, nýbrž zcela organický doplněk revolty německých soudců v Čechách. Při soudech jednalo se o prolomení rovnoprávnosti jazykové ve vnějším úřadování u soudů v krajích českých s majoritou německou, zde útočí se na rovnoprávnost češtiny ve vnitřním úřadování, zaváděnou nenáhle českým úřednictvem via facti.

Všimneme-li si, že tento dvojí tah protičeský uskutečňuje se ve chvíli, kdy se ve Vídni chystají porady o zákonné úpravě jazykových poměrů v Čechách, nemůžeme upříti německým politikům taktický bystrozrak, který našim zástupcům naprosto chybí. Poštovní aférou opatřili si Němci bod kompensační proti Čechům, který jim bude velice přispívati k vymáhání ústupků v jazykové otázce při soudech. Marně bychom hledali v oboru jazykového zápasu výboj český, který by mohl sloužiti jako bod kompensační nám. Ani na to jsme se nezmohli, aby naše tělesa samosprávná — specielně obecní správa a magistrát pražský — odpověděly ofensivou, na příklad systematickým vracením německých podání jako sepsaných »v idiomu nesrozumitelném«, aby pak mohli naši zástupcové prohlásiti: upustíme od vracení německých podání českými úřady samosprávnými, upustíte-li od pronásledování češtiny ve vnitřním úřadování. Tedy zase týž případ, na jaký si stěžoval dr. Kramář ve své poslední řeči v pracovním sjezdu mladočeském (10. ledna v měšťan. besedě v Praze), ten totiž, že v kritické chvíli Beckova kabinetu bylo opomenuto proti 10 německým pilným návrhům podali příslušný počet pilných návrhů českých za účelem zachování rovnováhy mezi posicí německou a českou. Neměli jsme, co sleviti, čím vymáhati ústupky od vlády, a nemáme předmětu kompensace ani nyní. Stojíme »neochvějně« na půdě zákona, hájíme cti úřednické — a spějeme k nové porážce. My máme čisté svědomí a ideální cíle — Němci mají hybnost a sílu. Němci mají Volksrat a jeho místní odbory — my máme vlastenecký úřad, hájící platonicky nezadatelná práva národa, Němci vědí, co jest a co nutno činiti — naše ná-

rodní rada uvažuje a deklamuje o slavné minulosti a historických právech trojjediné vlasti a zapomíná, že hájení ryzích práv bez ofensivy musí vésti k porážkám. Alespoň toho však by si měli býti vědomi naši politikové, že, dokud si výbojem neopatříme posici výhodnější, nemůže žádné vyjednávání o smír skončiti úspěchem české věci.

Německý útok, připravující situaci pro jednání o smír jazykový, neomezil se ovšem na improvisaci anarchie v úřadech. S touto akcí paralelně postupuje německá provokace kulérová v Praze a Axmannův zákon proti českým menšinám v Dolních Rakousích. Jsou tedy opatřeni četnými body kompensačními vůči nerozhodným, chabým pracovníkům politickým na straně české. Nemůžeme než opětně s důrazem prohlásiti, že za této situace k jazykovému smíru dojíti naprosto nesmí, nemáme-li utrpěti naprostou porážku.

Dle vládních proposic mají se rozřešiti cestou zákonnou tyto otázky: na radě říšské jazyková otázka při státních úřadech a zřízení krajských vlád v Čechách, na zemském sněmu jazyková otázka při úřadech samosprávných, zřízení krajských zastupitelstev a úprava poměrů škol menšinových. V »Neue freie Presse« vypuštěn byl právě zkušební drak za účelem zjištění, jaký vítr v Čechách vane. Domnělá osnova jazykového zákona je však až příliš c. k. rakousky rovnoprávná, než aby mohla u nás vzbuditi naději na uspokojivý výsledek smiřovaček.

Naše posice v otázkách, svěřených zemskému sněmu, není však o nic méně bezútěšna, než v bodech, které má rozřešiti rada říšská. Dokladem toho je poslední velkolepý a takřka šalamounský čin zemského výboru král. Českého v oboru národnostního sporu v otázce obsazování míst úřednických.

Známo je dostatečně české stanovisko v otázce jmenování soudcovských úředníků, kde bylo žádáno, aby rozhodovala kvalifikace a status, nikoli národnost žadatelů. Zemský výbor s českou majoritou soudí jinak. Při posledním jmenování koncipistů zemského výboru přistoupil na požadavek Němců, aby místa byla udělována nikoli dle kvalifikace, nýbrž tak, aby příslušníci národnosti německé nabyli tolik míst, kolik odpovídá německé državě v Čechách. Via facti vyhověno německému postulátu o poměrném zastoupení v zemských úřadech. To je ten český výboj, to je příprava na vyjednávání a kompensace. Konservativní velkostatek ukázal svou naprostou nespolehlivost ve věcech národnostních, svůj sklon k přisluhování německým politikům. Čeho lze očekávati od sněmu, kde tato skupina obojetná, ochotná kdykoli k opuštění české věci, jest jazýčkem na váze, rozhodujícím o tom, kam se skloní vítězství?

Nezbývá než doporučiti našim zástupcům, aby neústupně trvali na celém komplexu našich požadavků národnostních, aby nepřipustili žádného smlouvání a kompensování. Kdyby však byli donuceni tlakem okolností, aby přistoupili nejvýše na provisorní příměří, rozhodně se však postavili proti definitivnímu zákonnému rozřešení české otázky. *V. Z.*

*

Nouzový paragraf na obzoru.

jl. Ve Vídni, 20. ledna 1909.

Po dlouhé pause sešla se poslanecká sněmovna dnes opět k rokování, prozatím k rokování n e p l o d n é m u. Velké množství schůzí pohltí pilné návrhy, jimiž je cesta k předlohám zatarasena. Za to tím intensivnější práci lze čekati od výborů. Plenárních schůzí bude konáno málo, praví se, že toliko dvě týdně; o to, co se děje v plenu sněmovny, je zájem nepatrný; všeobecný interes platí otázce: sejde se národnostní anketa, baronem Bienerthem ohlášená, dojde ke shodě na základě předloh, vládou chystaných? Smýšlení je vzhledem k těmto otázkám velmi pessimistické. Nejen že málo kdo věří, že by nyní mohlo dojíti k dohodě, ale ani v to se nevěří, že dojde k pouhé anketě, na které by vyslovena byla toliko stanoviska stran, na kterých nemá býti o ničem usnášeno a rozhodováno. Němci zaujali stanovisko radikálního křídla; nehodlají vůbec anketu obeslati, j e s t l i ž e p r v e n e b u d e z a v e d e n p ř i p o š t á c h v k r á l o v s t v í č e s k é m v o h l e d u j a z y k o v é m t a k o v ý s t a v, j a k ý t r v a l d o v y d á n í B a d e n i o v ý c h n a ř í z e n í j a z y k o v ý c h, stav, který nastal nařízeními ministerstva Claryova z roku 1899. K anketě tedy nedojde, jestliže vláda tomuto požadavku nevyhoví, ale přirozeně by k ní nedošlo také, kdyby vláda podle německého komanda výnos vydala. Poukaz, jímž nebyla uspokojena ani jedna, ani druhá strana, byl již správcem ministerstva obchodu Matajou vydán; nestačí-li německým stranám tento odkaz na platné zákony, setrvají-li na svém krajním, šovinistickém požadavku, sejde s ankety. Co potom? Pokrčení rameny je jedinou odpovědí na otázky toho druhu. O zřízení parlamentárního ministerstva přestalo se mluviti, definitivní ministerstvo úřednické zdá se býti za nynější situace jedině možným. Vláda pomocí § 14. nepokládá se za vyloučenou, ano má se namnoze za to, že vykřičeného tohoto paragrafu použije definitivní byrokratický kabinet k uzákonění předloh jazykových, o nichž zákonodárné sbory nyní rozhodnouti nechtějí nebo nemohou. Vyskytá se ovšem námitka, že by vláda s těmito opatřeními opět musila přijíti před parlament, a že by se eventuálně mohla setkati s neukrotitelným odporem, ale kdo pozoroval jednání o volební re-

formu, nedá příliš mnoho na tuto námitku. Jako při volební reformě, tak také teď při zákonech jazykových je možný toliko — kompromis. Súčastněné strany ke kompromisu pohnouti se nedají. My proto, že nemáme co slevovati, proto, že nehájíme žádného nadpráví, proto, že se jen domáháme rovného práva, a Němci proto, že za hesly radikálů svých zašli příliš daleko, a teď svůj justament pokládají za národní povinnost. Ale nezbytnost dělného parlamentu, nezbytnost klidu k zákonodárné činnosti uznává se všeobecně a dosti hlasitě, aby posíleny byly domněnky, že by se proti oktroyi, který by znamenal úplnou rovnoprávnost a rovnocennost obou kmenů, nezvedl žádný odpor. A tak stojíme těsně před úplnou likvidací staré nacionální politiky; strany nemají dosti síly, aby utvořily pracovní majoritu v parlamentu, aby utvořily tak, jak to vymáhá správný názor na ústavní život: — silnou parlamentární vládu, ony necítí v sobě ani dosti síly, aby klidně a bez vášně vyřídily nejživotnější své otázky, když dlouholetou nacionální agitací se stal již stav ve státě neudržitelným — a přímo vynucují vládu byrokratickou. Místo dohody, která vymáhá zodpovědnost, trochu odvahy proti massám, zvyklým na hesla — ale při které by bylo možno státi s páteří pevnou, vztyčenou, přijmou konečně oktroy jako jediné východiště, dají si vnutiti kompromisní rozřešení, jež mohly provésti bez vrchnoporučenského zakročení. — Vláda podala dnes předlohu o zřízení právnické a státovědecké fakulty italské se sídlem ve Vídni. Italové nejsou spokojeni, vláda dotkla se příkře jejich národního citu ustanovením, že každý zkoušený kandidát na tomto ústavu musí prokázati dokonalou znalost německého jazyka. Poslanec Dr. Conci pravil dnes: »V tomto ustanovení je símě utrakvismu, o němž z Innsbrucku máme trpké zkušenosti. Ostatně je to ustanovení, jež nelze uvésti v soulad se zněním § 19. státních základních zákonů.« Italové budou se přičiňovati o změny na předloze, až k jednání o ní dojde — ale cítí už předem, že pro ten čas také nedojdou plně svého požadavku. Od roku 1904 jsou zbaveni své právnické fakulty, není divu, že jsou odhodláni sáhnouti i po tomto rozřešení — které pokládají za provisorium. Volají po rychlém parlamentárním vyřízení, aby příštím školním rokem mohl ústav zahájit činnost... Ale kdož ví, zdali také na tuto záležitost nebude třeba vzíti — nouzový paragraf.

ZE DNE

Jubileum dekretu kutnohorského oslaveno bylo v Praze hlavně přednáškou prof. Šusty a několika schůzemi, kromě toho menší oslavou v Hoře Kutné. K oslavě přijelo šest »zástupců francouzského studentstva«, čímž jí přibylo zevního lesku, ale vnitřní význam její tím spíš utrpěl. Francouzi byli všude hostěni, vítáni a oslavováni tak, že se pro ně na dekret kutnohorský skoro zapomnělo. Jsme přáteli styků česko-francouzských, ale všecko má mít meze a — opatrnost. A té naši lidé měli tentokráte asi poskrovnu. Koho representovalo těch šest oslavenců, z nichž někteří (dle našich informací) vůbec na universitě nejsou zapsáni, a kteří kromě vůdce deputace jsou pouhými statisty výpravy?

Německomaďarské bratrství. Berlínská revue Morgen, ideál a vzor některých časopisů českých, zahajuje právě nový ročník velmi slibně. V 1. čísle tam jakýsi »Pannonius« (= Uher) polemisuje s výrokem známé štvavé řeči Ad. Wagnera o »vysoko vzduté vlně slovanské a maďarské«. Dokazuje Wagnerovi statisticky, že nesluší tyto dvě vlny stotožňovat. Neboť maďarská vládní volební oprava plurální rozšiřuje počet poslanců maďarských z 61 procent pouze na 62, kdežto počet německých z 11 na 17 procent. Proto prý nesluší alarmovat Němce proti Maďarům, nýbrž spojit se s Maďary proti Slovanům. Jinými slovy, maďarská loupežná předloha má v očích říšskoněmecké kultury dojít přízně proto, že ještě okrádá beztak již ubídněné Slovany uherské. Při tom pisatel neopomíjí ovšem poukázat, že Maďaři jsou vtělená humanita a Slované rota vrahů. Neboť — prý — Němci v Praze byli zachováni na živu jen pomocí stanného práva, kdežto Němcům v Uhrách Maďaři sami z lásky přidávají! Vtipný Pannonius také se odvolává na tradice maďarské politiky z dob Deákových. Chválabohu! ta poznámka je velice potřebná a místná, neboť pouhá vzpomínka na německo-maďarskou alianci z r. 1867

proti Slovanům v celé Habsburské říši dostačí k úsudku, že obojí tato kultura patří k sobě. Naši pp. Němci a Maďaři se dlouho hledali, než se r. 1867 našli, a proto, co bůh spojil, člověk nerozlučuj. Však Slované v Cis i Trans oběma hegemonům vpraví už jiné náhledy o kultuře.

Kulturní rada na Moravě. Sděluje se nám: Na počátku ledna konala se v Brně druhá schůze interesentů. Zastoupeny byly následující korporace: Sbor české techniky, Kuratorium musejní, Jednota matematiků, Přírodovědecký klub, Sdružení moravských výtvarníků, Klub přátel umění, jeho Literární a Hudební odbor. Rovněž zástupci publicistiky se dostavili. Po delší diskussi, které zúčastnili se skoro všichni přítomní, bylo usneseno v zásadě, že Moravská kulturní rada ustaví se v nejbližší době na základě spolkového zákona, neboť bylo uznáno, že jest nejvyšší čas, aby závažný hlas sdružených vynikajících pracovníků v umění, vědě a publicistice byl slyšán ve všech kulturních moravských otázkách, jimž jak činitelé vládnoucí, tak i širší obecenstvo věnovali dosud jen pozornost povrchní. Jakmile přípravné komité se dohodne se zbývajícími korporacemi, zejména vědeckými, po Moravě roztroušenými, budou definitivně projednány stanovy a bude přikročeno ke svolání schůze ustavující.

Oba naše zdravotnické časopisy, totiž »Časopis pro veřejné zdravotnictví« a »Zdraví lidu«, splynuly v těchto dnech v jeden list, měsíčník o 2—3 arších, jenž ponese se stejnoměrně oběma dosavadními hlavními směry, totiž péčí jak o veřejné, tak i o tělesné zdravotnictví. Jmenovati se bude: »Zdraví lidu. Časopis pro zdravotnictví«. Redaktory zůstávají: prof. dr. G. Kabrhel, dr. Vrat. Kučera, dr. D. Panýrek, dr. J. Šimsa, prof. dr. A. Velich. Za redakci zodpovídá dr. D. Panýrek, Praha-II., Jeruzalémská ul. č. 11, vydavatelství a administraci vede dr. Vrat. Kučera, Praha-II., Řeznická ul. č. 14. Předplatné 8 K ročně.

V *Národním Obzoru* vyšla p. Drtilova obšírná recense spisu dra Chalupného »Havlíček«. Recense je celkem příznivá; činí však autorovi výtku, že »vyloučil bezprostřední a výbojnou kritiku« dosavadních spisův o Havlíčkovi, ačkoli ta dřívější literatura je »často tak bludnou a nesprávnou«. Kritika taková byla by dle p. D. »účinnou zbraní proti útokům na autora, z nichž na př. Masarykův v »Čase« nebyl dosti noblesný«. Informace obsažená v poslední větě je tím zajímavější, že »Nár. Obzor« je blízek realistům, ba, dr. Herben jest jeho hlavním spolupracovníkem a dopisovatelem — z Vídně.

Ve *Zvonu* p. dr. Quis uveřejnil sedm listů, psaných V. Gablerem Havlíčkovi do Brixenu r. 1852. Původ dopisů není uveden; poznámky vydavatelovy jsou však věcné a spolehlivé. Jen Ant. Springrovi dr. Q. křivdí, nazývaje ho (na str. 181) »hanobitelem památky mrtvého již Havlíčka«. Springer Havlíčka nehanobil a jeho Dějiny Rakouska jsou i přes německé hledisko vzácným, ba nezbytným pramenem k poznání Havlíčkovy doby.

V Pražské Lidové Revui podává prof. Bráf zajímavý článek o tom, jak naše hospodářské hnutí na jedné straně je Němci vysmíváno jako nepatrnost, na druhé doma zakřikováno jako nebezpečný kult »zlatého telete«: »Trousí se takové myšlenky ustavičně. Se svého povýšeného hlediště, s něhož patřívají na malé obzory našeho všedního hamižného pachtění, řekli nám to už také někteří z našich prvních esthetů. — Jen žádné strachy z t o h o t o zlatého telete. Celkem lze říci, že tímto národohospodářským vlastenectvím počíná se nové období českého idealismu.«

JATKY.

NAPSAL **UPTON SINCLAIR.** PŘELOŽIL **ZDENĚK FRANTA.**

Román „Jatky" líčí příběhy litevské rodiny, která opustila vlast, aby za mořem hledala pro sebe lepší obživu. Přijdou do Chicaga, většina z nich dostane práci v jatkách — a další jejich život jest jediným řetězem útisků, strádání, bídy duševní i hmotné, vysilující práce s přestávkou krátkého spánku, den za dnem, měsíc za měsícem, rok za rokem. Spisovatel zavádí čtenáře do chicagských jatek a do čtvrtmilionové městské čtvrti kolem nich, líčí dělnický život v jatkách i doma, úpornou, přímo smrtící práci dělníků, odhaluje úžasné podvody, které se dějí v obrovských chicagských továrnách na konservy a uzeniny, kde stejně nesvědomitě se hřeší proti zdraví dělníků jako konsumentů, předvádí nám denní i noční život dělnické čtvrti se všemi jeho stíny, kterých je tak mnoho, i světlými stránkami, jichž je v té bídě tak málo, ukazuje zkaženost a úplatnost amerických orgánů života veřejného, autonomie, soudnictví, policie. V tomto rámci odehrává se drama litevské přistěhovalecké rodiny a zvláště hrdiny románu, mladého dělníka, který jediný měl ze všech dosti síly, že vzdoruje dravému tomu boji o život. Když už také on zapadává fysicky i mravně v té chicagské džungli, přijde do shromáždění socialistů, vyslechne jednoho z vůdců chicagského socialismu a plamenná řeč ta – jedno z nejkrásnějších a nejmohutnějších míst románu – dokončí obrat, který se v něm pomalu připravoval, je počátkem jeho „vzkříšení". Spící duše se probudí, život nabude znovu významu – nabude významu velikou myšlenkou sociální spravedlnosti a sbratření lidstva. Román, který je od samého počátku tragedií, temnou malbou lidské bídy, vyznívá smírně, končí přesvědčením o možnosti nápravy, vírou v lepší budoucnost. Kniha takového rázu, takového názoru životního je kulturním činem. Ale i jako dílo umělecké stojí román Sinclairův značně vysoko. Román tento vyjde úplný asi v 16 sešitech po 30 hal. Potom vyjde román **Frenssenův Jörn Uhl,** líčící vývoj člověka od útlého mládí až k mužným letům, člověka prostého, který vlastní silou a zdatností vypracoval se zcela k vyššímu, účelnému životu. Oba tyto romány vyjdou v **Laichterově Sbírce krásného písemnictví.** Ročně vyjde 26 až 30 sešitů a předpláceti lze na 13 sešitů K 3·90. **Žádejte na ukázku I. sešit.** Na skladě je u všech knihkupců, zvláště v

Nakladatelství JANA LAICHTERA na Král. Vinohradech,
Žižkova ul. 10.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 29. LEDNA 1909. ČÍSLO 19.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63 397.

UMĚNÍ

Z koncertního života pražského.

(Jos. Suk: »**Pohádka léta**«. — Provedena v II. koncertě »Jednoty pro orkestrální hudbu«.) Až budoucí historik dnešní naší hudby stane u jména Sukova, nalezne tu kus nejvýmluvnější autobiografie umělcovy ve třech dílech umělcových, kterými jsou symfonie »Asrael«, cyklus klavírních skladeb »O matince« a hudební báseň »Pohádka léta«. Symfonií »Asrael« reagoval Suk na těžké rány, které osud zasadil mu odnětím milovaného mistra a zbožňované choti. Tato pětivětá symfonie, v níž tvůrčí potence umělcova dostoupila nikdy před tím netušené výše, je obrazem duše ustrašené tísnivými předtuchami, zdrcené jich splněním a vžívající se v závěru zvolna v tichou, smírnou resignaci, chtějící žíti jen vzpomínkám. Těmto vzpomínkám na chvíle minulého štěstí, jehož velikost teprv ztráta jeho objeví, dedikován je také sešit drobných skladeb klavírních »O matince«, které jsou nejintimnějším doslovem posledních tří vět »Asraela«. Všichni, kdož v těchto dvou jménech: Novák a Suk, vidí největší umělce přítomnosti a kdož k nim připínají i všechny naděje do budoucnosti, s jistou úzkostlivou nedočkavostí hleděli vstříc nejbližšímu dílu Sukovu. Byly to obavy, zda tytéž duševní stavy, kterých reflexem je »Asrael« a cyklus »O matince«, nestanou se pro cítění a tvoření Sukovo »začarovaným kruhem«, zda »bude moci v těch podsvětních oblastech mrtvé lásky zkvést kdy co jiného než bledé asfodely a omamné tuberosy, smutné květy smrti«, jak praví velmi případně prof. Hoffmeister ve svém znamenitém uvedení do »Pohádky léta«.[1]) Ty obavy nejnovější dílo Sukovo zúplna zaplašuje a skladatel sám ve své vlastní ideové interpretaci »Pohádky léta«, která sloužila jakožto authentický pramen za základ rozboru Hoffmeistrovu, označuje přírodu jakožto hojitelku ran a bolestí svojí duše, jakožto paprsek nového života a zdroj lásky k němu. A léto se svými obrazy náladovými vystupuje v básni Sukově jako zosobněná příroda usmívající se, úsměvem usmiřující a novou sílu a naději v duši vlévající.

V první větu, nazvanou »Hlasy života a útěchy«, zaléhají ještě reflexy »Asraela«, a to náladou i význačnými jeho motivy osudu a smrti. S těmito stíny bolestné minulosti, jejíž rány dosud zcela nezhojeny, v těžkém a chvílemi zdá se jakoby v beznadějném boji, je hlavní motiv celého díla, který skladatel označuje jako motiv svého Já. Motiv přírody, který svými prvky z hlavního thematu vyrůstá, přispěchá na pomoc; před jeho hřející a vlídnou písní padají chmury a stíny z duše a v jásavém, hymnickém hlaholu obou těch motivů hlásí se nová láska k životu. Na nesměle hlásící se pochybnosti o ceně všeho lidského bytí a snažení odpovídá příroda tichým kouzlem letního večera, jenž v duši vlévá útěchu, usmíření a splynutí s nekonečnem... Tato první věta, která je prologem a jakýmsi klíčem k celému dalšímu dílu, je po stránce komposiční, thematické jeho vrcholem. Motivy uchvacují tu svojí ostře se rýsující výrazností a svou náladově neodolatelnou silou. Zde v této větě promluvil v lidské srdce ryze lidskou řečí, srozumitelnou každé duši otevřené dobru a kráse.

Ideově i komposičně jsou další věty — a zvlášť tři věty prostřední — jednodušší a průhlednější. Jsou to náladové obrazy, tak jak je styk umělcův s přírodou v duši jeho maluje. Hned první z nich »Poledne« je obraz úchvatné náladové síly. Ve chvílích, kdy nad zvolna se vlekoucím exotickým thematem, přednášeným ve dvojoktávové distanci pikolou a bassovým klarinettem, ve vysokých, svištivých tremolech chví se žhavý vzduch, zdá se vám, že nad vším tím usínajícím životem, v jehož tempu každá vteřina je nekonečnem a jehož mrtvý klid jen chvílemi slabý šelest listí jemným vánkem po-

[1]) Viz »Hudební revui« roč. II. čís. 1.

hnutého nebo píseň cikády ruší, — klene se žhavá modř orientálního firmamentu. — Věta třetí ve hře »slepých hudců«, v níž střídají se dva altové hoboje provázené harfami, housle s violami a pak všechny tyto nástroje společně, obrazem nitra umělcova, jenž jak tito slepci jde často tmou života, ztrativ v milované bytosti i zřítelnici svého oka. Hlubokému dojmu, bezútěšnosti, kterou tato věta vyznívá, nelze se ubránit. —

Věta čtvrtá, kterou rozbor Hoffmeistrův zcela případně nazývá »fantastickým Scherzem«, líčí duši skladatelovu jako prospekt, na němž podrážděné nervy skladatelovy vykouzlují obrazy hrůzně strašidelné i groteskní. Instrumentační umění Sukovo, které je na vrcholu dneška, slaví v této větě pravé triumfy. — Závěrečná věta »Noc« je zpěvem duše jedincovy, ve chvíli, kdy život vnější tichne a usíná a kdy sny a touhy, ve víru všedních starostí utlumené, hlásí se o svá práva. V této větě, kterou Suk končí pohádku svého nitra, hned prvé takty unesou vás mimo všechen reální svět, s utajeným dechem vyslechnete tu nejintimnější píseň lidské duše a těžko probouzíte se ze sna, v nějž vás skolébala.

Zdá se to snad paradoxním, řeknu-li, že u nás dnešní vysoký stupeň reprodukčního umění orkestrálního — representovaný jediným ovšem Kovařovicem —, má za následek i ohromné stoupnutí prostředků hudebního tvoření. Opačný poměr mezi uměním tvořícím a reprodukčním zdál by se sice přirozenějším, ale fakt je, že za dnešních poměrů by »Asrael«, obě poslední hudební básně Novákovy a nejnověji »Pohádka léta« nemohly býti tak komponovány, jak jsou, kdyby zde nebylo Kovařovice. Kde by autoři jich našli dirigenta, který by je tak vynikajícím způsobem a v intencích jejich předvedl? Ovšem, tak je »Pohádka« Sukova dílem nejčistšího uměleckého idealismu, který nepočítá na lacinou popularitu, ale píše tak, jak umělecké cítění velí.

Oceňovat podrobně umělecký čin Kovařovicův, spočívající v provedení »Pohádky léta«, nemám ani odvahy. U nás, kde zvlášť v hudbě »geniálnost« a jiné neméně zvučné epitheton lze si získat stejně lacino jako čestné členství v nějakém veteránském spolku, i ty chvály kritiky ošuměly a nepovídají nic tam, kde jde o pravý, velký umělecký čin, pro nějž běžné události hudebního života našeho neposkytují žádného měřítka. A také, myslím, nejnadšenějšími slovy nemohl bych vystihnout ani přibližně, co Kovařovic provedením Sukova díla pro naše umění vykonal. Celou uměleckou závažnost jeho činu dovede ocenit jen ten, kdo jednak měl příležitost nahlédnout do partitury a poznat ten ohromný úkol nástrojům tu vytčený a jednak zná blíže kvality některých jich zástupců ve filharmonickém našem orkestru. Mám místo všech chval k prvnímu dirigentu »Pohádky léta« jedinou prosbu: aby ten svůj obětavý, nezištný idealismus pro naše hudební umění i v budoucnosti si zachoval. —lh—

BESEDA

Dvojí typus moderního židovstva

představil před pražskou veřejnost 20. ledna na slavnostní schůzi pořádané akademickým spolkem Bar Kochba. Mluvil tam vídeňský literát Felix Salten o židovských odpadlících, berlínský sociolog Martin Buber o smyslu židovstva, a to způsobem, jenž ostře vystihl jich odlišný temperament a některé různící se rysy společné jich racy. Salten přednesl lehkou, na oko improvisovanou besídku s ostrým závěrem, mířícím na přeběhlíky a na protivníky. Buber proslovil těžkou, mysticky podbarvenou řeč o hlasu krve, s pádnými výzvami, aby příslušníci židovství nejdříve sami šli v sebe a sami záležitosti svého nitra urovnali, nežli se odhodlají zaujmouti pevné stanovisko k světu okolnímu. Oběma přednášejícím byly společny dvě věci: že skončili příhodou ze svého vlastního života a že hledí budoucnosti svého kmene hrdě a bez bázně vstříc. Salten nepověděl přímo, co očekává, jenom, že doufá v dlouhý život nevykořeněného dosud a snad na věky věků nevykořenitelného národa, jemuž právo na volný život v Evropě stále ještě se odpírá; Buber naznačil nastávající úkol určitěji, jest přesvědčen, že z lidu, jenž dal člověčenstvu bibli a prvotní křesťanství, zrodí se ještě jednou, snad prý v nedaleké době, náboženský spasitel.

Salten vpletl do své causerie několik časových poznámek, na př. o politických bojích v Rakousku a o loňské aféře Feilbogenově ve Vatikánu, již odsuzuje co nejpříkřeji, a jeho slova byla vůbec vypočtena především na dojem okamžikový, majíce překvapovati krotkostí a nenuceností, spolu též radostným hájením oněch vlastností, jež jsou vykřičeny za význačně židovské. Dovozoval, jak velká síla jest údělem společenského útvaru, který po patnáct staletí byl zavírán v ghetto a přece nedal se zdeptati; vysvětloval krátkou dobou, jež uplynula od emancipace židovstva, některé zvláštnosti v chování se jich v nezvyklém prostředí, vyvracel trojí obžalobu vždy znovu a znovu jim ve tvář metanou: že prý jsou cizinci, že mají býti vděčni

za získané privileje a zvlášť za kulturu, jíž smějí dnes býti účastni. Při tom neustále se vracel k všednímu srovnání s podomkem, který najednou dostane dovolení používati salonu a v něm ovšem se nedovede pohybovati jako rozený pán. Houževnaté opakování tohoto obrazu ze života společenského parvenua přivádí mě na domněnku, pro niž jsem dosud neměl opory: totiž že Saltenovy aktovky »Odjinud«, hrané také u nás na Národním divadle, mají v sobě trpkou, výsměšnou filosofii selfmademanství, jakou dovede prožít a napsat především žid naší svobodomyslné doby: doktor v druhé aktovce, zvláště pak sklepník v prvé, dostali se »s druhého břehu« do lepších společenských vrstev a jsou na svoje povýšení právem hrdi; o židovské otázce sice v obou kusech není zmínky, ale nicméně bych si je troufal postaviti po bok některým povídkovým a divadelním črtám třeba Nordaua nebo Herzla, kde se líčí, kterak vzdělaný člověk jest vyhozen z dobré společnosti, ne proto, že se jmenuje Veselý, ale proto, že se jmenuje Kohn. Bojovné Saltenovo nadšení pro židovstvo má, soudě dle jeho řeči, základy mělké. Když zuří na všech stranách národnostní boj až na nůž, proč prý by si také židovstvo nemělo vzpomenout na svoji národnost a hájit jí srdnatě; když prý Čechovi nenapadá státi se Němcem ani Angličanu hrát si na Hellena, proč prý žid by se měl drát do společnosti, ve které je nerad trpěn? První z těchto řečnických otázek jest moudrostí zoufalce: třeští-li celý svět, nač já se mám modlit! Druhá přehlíží, že kdekoli společenský celek jest odkázán na mohutnějšího souseda, přestup se strany na stranu bývá na denním pořádku a že tedy »renegátství« není znakem výlučně židovským, přehlíží pak kromě toho okolnost, že lidé skutečně »pokrokoví a osvícení« neodpadávají jenom z touhy po snadném postupu úřednickém a po arijské společnosti, nýbrž prostě proto, že se jim v prostředí, ve kterém se zrodili, těžce dýše. Bylo by nespravedlivo, žádati na zábavném causeurovi metafysiku: ale dívá-li se p. Salten s útrpným opovržením na židy, kteří se dali pokřtít bez závažného důvodu, nechápu, jak může zavírati oči před skutečností, že nejeden vzdělaný člověk přestává být židem, aniž vstupuje pod nové jho; přestává jím býti z poctivosti, poněvadž pozbyl kontinuity s velkou minulostí svého plemene, poněvadž »smysl židovstva« jemu osobně znamená buď kletbu anebo velké nic.

Martin Buber pokusil se opsat »smysl židovstva«. A to ne ve významu, pro nějž u nás v Čechách zdomácnělo slovo »raison d'être«, nýbrž běželo mu o to, vystihnouti jednotící znak, podstatu oné pestré směsice vlastností a zvláštností, v niž rozpadá se pojem židovstva. Neuznává, že by židé byli k sobě poutáni společnou vírou, stoje docela na půdě mimonáboženské — a to bylo nejzajímavější pozorování zionistického večera: osvícený žurnalista Salten mluvil o vyznání s úctou, ba pietou, kdežto zanícený, na způsob starozákonných proroků k svědomím mluvící učenec Buber odmítá všechny přežitky a předsudky židovského učení a obřadu a přiznává se otevřeně k neznabožství. Rovněž v národnosti nevidí společného pojítka, nepřijímá ani Herzlovy formulky, že prý židovstvo tvoří celek majíc společného nepřítele. Smysl židovstva tkví dle Bubera ve společném původu; v temném hlasu krve; v nepřehlušitelných pudech, společných všem jeho příslušníkům. Pohříchu společné raçovní znaky byly řečníkem jen povšechně naznačeny; čítá k nim převahu citu rhytmického nad schopnostmi k umění výtvarnému; vyšší stupeň myšlení abstraktního, zabíhání ve všeobecnosti, sklon k matematice a malou vroucnost k ryzí přírodě; dále, na co třeba položiti zvláštní důraz, zálibu v přetvořování společenských řádů, ale nechuť k jich pracnému a podrobnému vybudování — jinými slovy asi: vrozené revolucionářství a chatrné nadání organisační. Buberovy závěry, že skutečný žid má nejenom spolu cítiti s bezprávím svých rodáků, zvlášť východoevropských, nýbrž pokládati jejich utrpení za své vlastní, že každý jedinec má v sobě zosobňovati celý kmen a sebe sama cítiti v celém kmeni, lze posuzovati více citem, nežli logikou. Schází mi správné měřítko. Komu zní slova o společném utrpení a o společných velikých úkolech cize, nedovede ani rozeznat, na kolik bylo v Buberově posvátném přednesu nejvniternějšího přesvědčení a na kolik známých už floskulí.

Židovské vědomí ožívá, ať už jsou na jeho straně číkoli sympatie, a třeba že se rovněž vzmáhá hnutí assimilační. Nechtít vidět židovského obrození, znamenalo by uzavírati se před mnohým popudem skutečně cenného, třebaže namnoze přecitlivělého umění, a znamenalo by ve veřejném životě dělat pštrosí politiku. A, čehož nelze podceňovati, zionisté mají už nejenom theoretiky, ale i velikou část dorostu na své straně; na rakouských universitách už je slyšet jejich hlas... a vidět jejich barvy. Neboť lidé, kteří jsou tak velkolepě hrdi na svérázност své kultury, svých zvyků, svého národa, přijímají — řekněme: — ceremonie německých kolegů; kteréžto podívané vyrovná se leda ta, až budeme pohlížeti na mensury buršů československých.

Otokar Fischer.

MENŠINY

Čechové a Němci.

Severočeské menšinové nakladatelství O. J. Bukáče v Mostě vydává publikaci: »Vývoj a život českých menšich«. Ve svazcích vyšlých obsažen jest popis těchto okresů severočeských: Lovosicko, Mostecko, Chomutovsko, Bílinsko a Litoměřicko z pera J. Šubrta, Duchcovsko od Fr. Veselého a Teplicko od Fr. Skřivana. Jako doplněk vydána od J. Šubrta a V. Hoška kolorovaná »Národnostní mapa severozápadních Čech« v měřítku 1 : 90.909.

Veškery popisy vedeny jsou patrně jednotnou redakcí p. J. Šubrta, a tím celá práce, zachovávajíc jednotné rozdělení, jednotný postup a sledujíc stejné cíle, stává se přehlednější a jasně vyjadřuje to, oč spisovatelům šlo. Připojené nárysy okresů pak ohrazně ukazují výsledky, které v díle byly vyšetřeny.

Na základě této publikace učiníme zde přehled oněch okresů.

Poněmčení severu dálo se vždy za dob, kdy utlačen byl národ český a zemská vláda podporovala živnostníky německé. Bylo by možno jasně dokumentovati, že ve zněmčení severu nevítězila vyšší kultura německá nad nižší kulturou českou, nýbrž vítězilo tu násilí, podporované vládami země, které po větší část historické doby měly módního ducha německého. Snaha, které podlehly okresy pohraniční, byla snaha, která ohrožovala v minulosti vždy celý český národ; a český národ ubránil se jedině tím, že náraz německého živlu dopadl na okresy pohraniční, které dosti houževnatě se bránily, historie pak nedopřála Němcům dost času, aby svou snahu mohli zcela provést i při sebe účinnější podpoře vlád. Teprve za dob posledních, kdy stálý a dlouho trvající útlak českého národa zdolával i českého ducha, nedlouho před novým hnutím českého živlu, bylo poněmčování severních okresů dovršeno, takže při »vzkříšení« českém severní okresy nejeví již ohlasu patrného, jsou pro náš národ mrtvy.

Nová doba pro český sever počíná dobou rozvoje světového průmyslu. Je to uhlí, které průmyslu otevřelo tyto kraje první v Čechách, a průmysl znovu přivedl sem český živel. Český dělník přichází sem se svou prací, aby sever získal původnímu majiteli a postavil novou hráz jazyku německému. Správně praví J. Šubrt, že německý dělník zněmčoval tyto kraje a český dělník znovu jich dobývá. Avšak jaký rozdíl! Německý dělník přicházel volán vládou, maje v kapse plno privilegií, a dnes přichází český dělník jen se svou prací, maje odpírána veškerá práva, která jinak jsou zaručena každému. A tato okolnost nejvíce charakterisuje celý dnešní zápas národnostní v Podkrušnohoří.

Tento poměr mezi Čechem a Němcem na severu objeví se nám hned při stanovení početní síly české. Autoři jmenované knihy získali si velkou zásluhu tím, že podjali se nového soukromého sčítání lidu českého na severu, práce to nejvýš obtížné. V menšinách jsme na rozpacích, koho máme za Čecha počítati; zvláště obtížno jest rozhodnouti tuto otázku při sňatcích smíšených. (Skutečně zde mají mnohé rodiny národnostní rozepře nejen v zemi, ale i ve vlastní rodině!) F. J. Šubrt postavil se na stanovisko nejpřísnější, čítaje za Čechy jen ty, kdož se sami za Čechy hlásí a ve svých stycích pravidelně češtiny užívají. Odtud vysvětlíme si častou poznámku v publikaci, že mnozí udávají v místě počet Čechů daleko větší. Nejprv ovšem nutno se vypořádati s úředním sčítáním na základě obcovacího jazyka.

Ve jmenovaných okresích napočteno Čechů:

Lovosicko . .	úředně	5.364	(26%),	soukromě	7.618	(36%),	rozdíl 2354
Mostecko . .	»	15.900	(31·25%)	»	20.194	(39·7%),	» 4294
Chomutovsko	»	607	(1·7%)	»	3.026	(8·7%)	» 2419
Bílinsko . .	»	3.474	(11·6%)	»	8.351	(26·7%)	» 4877
Duchcovsko .	»	9 269	(21·16%)	»	17.584	(40·14%)	» 8315
Teplicko . .	»	9.018	(10·3%)	»	17.555	(20·1%)	» 8537
Litoměřicko .	»	8.852	(19·95%)	»	10.827	(24·1%)	» 1975

Tedy ve jmenovaných 7 okresích za Němce čítáno bylo 30.471 Čechů! Tohoto úspěchu docílili Němci tím, že za assistence úřadů při sčítání lidu provedli zásadu: Právo na národnost má jen zaměstnavatel; dělník ve svém obcovacím jazyku (tedy i v národnosti) musí následovati svého pána. Zásada zcela středověká, jako za středověku byla zásada o vyznání náboženském. Aby pak středověk byl úplný, Němci dali pánovi do ruky veškery prostředky donucovací, jichž užíval středověk (hlad, vyhnání na mráz atd.). Toho nadepsaná kniha přináší četné doklady, ukazující kulturu českých Němců ve vší její kráse.

Procházíme-li jednotlivé obce, vesnice i města, všude najdeme, že hlavně dělnictvo je nosite-

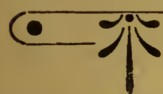
lem národnosti české. Majetku není v rukou českých! Proto skoro ve všech obcích jsou Češi vydáni na milost a nemilost Němců. Tu a tam se dovíme, kterak za výhodných podmínek na prodej byla některá realita, jiż snadno mohli získati Češi, avšak příležitost se zanedbala, realitu od neutrálního člověka získal obyčejně zuřivý Němec a germanisuje a utiskuje naši menšinu tím mocněji. Existence českých menšin není zajištěna. Jedinou oporou jest jim práce, která jen potud jest dostatečnou oporou, pokud není německých dělníků, kteří by nahradili dělníka českého. A zdá se, že v tom směru se poměry pro Čechy horší, zvláště při dělnictvu továrním. Již dnes lépe placená místa dělnická, místa dohlížitelská, jsou osazena Němci. Několik domů, které mají Čechové, a to většinou ve městech, jistě nezaručuje dostatečně český živel. Průmyslových podniků českých jest směšně málo; máme tu dojem, jako by český národ byl velice chudý, tak že se nemůže zmoci na expansi ani v hranicích své vlastní země. Že máme ústavy peněžní s milionovými kapitály, zde vidět není a není!

Poněkud čilejší spojení se zemí vnitřní udržují menšiny ve městech; venkov je celkem osamocen. Jakési spojení udržuje hlavně Severočeská Jednota, o níž bude ještě řeč. Tento nedostatek spojení je velice nebezpečný. Menšina, nemající ani mravní opory z vnitrozemí, upadá morálně v každém směru. Německá i česká společnost jest jí nepřípustná, sama též není schopna utvořiti si slušnou společnost svou a lid propadá zejména alkoholu. Nelze na tuto okolnost dost upozorniti. Toho mělo by se stále pamatovati nejen pro zachování menšin, ale i pro zachování těchto lidí lidstvu. Toho měl by dbáti i stát, jenž si vzal na starost z lidí činiti řádné a hodné občany! O mravním upadání menšin v některých krajích bylo u nás již psáno (E. Štorch v »Naší Době«). Nutno zvláště upozorniti, že menšiny proti vnitrozemí mravně stojí vždy pozadu. Zde mohly by si české spolky ve vnitrozemí získati velkých zásluh, kdyby dle vzoru Obce sokolské mezi sebe rozdělily všechny obce menšinové, a svou obec kdyby spolek podporoval kulturně, společensky a snad i hmotně.

Jsou sice ve mnohých obcích knihovny Severočeské Jednoty, ale knihovna nebude nikdy valně prospívati, nepřistoupí-li i slušný společenský život. Ani pořádání přednášek tomu neodpomůže. K tomu je třeba lidí, kteří dovedou lid kol sebe seskupiti, řádně s ním jednati. A těch je na severu nedostatek. Inteligence je tu málo, a která je, buď nemá chuti jíti mezi lid a uzavírá se v »Besedách«, které pro menšiny české mají dnes velmi malý význam, nebo sama nemá dost intelektu, aby dovedla utvořiti třebas i jen svou vlastní společnost, a konečně dosti často se jí to přímo i zakazuje.

Styky menšin s vnitrozemím velice jsou podřízeny politickému smýšlení lidu. V Podkrušnohoří jsou to zejména tři strany politické, které ne sice přesně, ale dosti celkem se shodují se zaměstnáním dělnictva. Ke straně sociálně demokratické hlásí se většinou dělnictvo tovární a sice polovice hornictva. Ostatní horníci přiznávají se ke straně neodvislých socialistů. Živnostnictvo a malá část továrního dělnictva jest národně-sociální. Je tedy strana národně sociální mocnější jen ve městech, strana sociálně-demokratická pronikla města, kdež často sráží se s národními dělníky, a skoro celý venkov. Neodvislí socialisté mají své sídlo v okolí Duchcova a Lomu.

(Dokončení.)

POLITIKA

Kdo s koho.

Prozatím vyhráli na celé čáře Němci. O druhé naší universitě není dávno více ani dechu ani slechu. Ztratili jsme via facti u soudů v severních Čechách češtinu, ztratili jsme via nařízení trošku vnitřní češtiny u pošty, prohráli jsme bumlovou válku, lex Axmannův posud nám hrozí katastrofou, všude positivní politika jeví účinek negativní, nezachránily nás radikální píšťalky ani agrárnický boj proti srbskému dobytku, naši klerikálové se spojili s Luegrovci, uvnitř jsme politicky rozdrobeni, v samosprávě posud pod komandem radničních klik, věru utěšený na první pohled náš život český není.

Němci naproti tomu jsou v jednu mohutnou organisaci proti nám sraženi. Jejich klerikálové odhodili škrabošku křesťanství, jež bylo jim vždy škraboškou, jejich liberálové škrabošku svobodomyslnosti, jež byla jim jen škraboškou, a podporováni svou byrokracií a svými Kleiny a Schreinery, kteří nejsou než agents provocateurs v ministerských fracích, postupují na další výboj.

Při tom dovedli mocnou svou žurnalistikou před širým německým světem nás jako barbary a kazimíry zostudit, pracujíce si do rukou ti jedni za svým »velecílem« jediného velkého Německa od Baltu k Adrii, ti druzí za vzkříšením starého Bachovského germanisujícího Rakouska.

I do velebené shody všeslovanské vrazili účinně klín za klínem. Poláky stančíky mají povždy na provázku, Rusíni šli s nimi při Kindermannově návrhu, Chorvaty hledí si získat licoměrným horováním pro rakouskou jihoslovanskou říši, jako článek v blížícím se prý útvaru trialismu.

Samá aktiva na straně jejich, samá passiva na naší straně.

A přece připravují se poměry, že nemusíme s bojácností hleděti budoucnosti vstříc. Kdybychom stáli proti odpůrci vskutku kulturně povýšenému, byl by strach náš odůvodněn. Ale naši Němci dávno již nejsou tím, zač se vydávají, za representanty v před zářící kultury. Poklesli pod komandem svých nacionalistických vůdců až žalostně. Jejich všechna snaha směřuje k tomu, překážet Slovanům, především nám v kulturním a hospodářském rozmachu. Druhá naše universita, školství našich menšin, i několik českých představení ve Vídni jsou jim ohrožením jejich državy.

Jsou důstojnými bratry pruských hakatistů a maďarských oligarchů.

Jsou na malé výjimky i literárně i umělecky sterilní a život jejich osvětový v jejich městech a městečkách je vyčerpán štvaním protičeským.

Jejich žurnalistika, vyjímajíc tisk soc.-demokratický, jest velevýroba lží a nadávek. Žijí z ostouzení Čechů a jako podráždění krocani nevidí než červenobílý prapor český. Připravuje se maďarská armáda. Stane-li se ta skutkem, nejprvé bude veta po německých minoritách v Uhrách. Ale než by chránili své německými otci dualismu Maďarům na pospas dané tři miliony Němců, kteří se jako ostatní národnosti nemaďarské počínají hlásit k novému životu, raději svolávají všechen německý svět v boj proti české korrespondenci u pražské pošty a proti češtině u soudů v severních Čechách.

Naproti tomu u nás ne-li v politickém boji parlamentárním, aspoň v národně-politickém zápasu naše minority se octly na denním pořádku našich starostí. Minority ve zněmčeném území, ve Slezsku, na Ostravsku a ve Vídni.

Poznává se konečně u nás, co tyto menšiny by pro nás znamenaly, kdyby byly řádně organisovány. Poznává se dále u nás, že jedna ze slabin našich jest nedostatečná hospodářská organisace. Došlo konečně k tomu, že počíná se u nás bez bázně před planým radikalismem zavrhovati štvavé heslo »Svůj k svému«, nedoprovázené dodatkem »vždy dle pravdy«.

Můžeme také býti spokojeni s prohloubením osvětové práce své. Literatura naše, naše umění rostou, roste i zájem o ně. A konečně zájem ciziny mimoněmecké o nás roste utěšeně.

Cizina tato poznává důležitost naší národnosti pro evropský mír. Čínská zeď, kolem nás Němci vybudovaná, se hroutí, naše okna do Evropy se otevírají dokořán, a vane k nám silný, svěží vzduch evropský.

To všechno je posud u nás v zárodcích. Ale jsou to zárodky slibné.

Němci naši jsou výborní strategové političtí, dovedou nás účinně ranit a naše přední stráže jednu po druhé zajmout. Ale jsou špatní psychologové, jelikož si nikdy nevzali a neberou práci, českou duši studovat. Jako před půlstoletím, jdou i dnes na nás svým zabijákem domnělé své kulturní povýšenosti. Před Maďary se plazí, nás chtějí porážet blbou karikaturou a nejapným snižováním, a zapomínají, že nejen svět pokročil, ale i my! Zapomínají, že ten svět se demokratisuje a že i my spějeme zvolna sice, ale přece jistě k demokratisaci, jež slabého osvobozuje a panujícímu vyráží zbraň nadvlády z rukou.

Jestli dnes možno mluviti o superioritě jednoho národa v říši této nad druhým, Němci dnešních dnů věru tímto superiorním národem již nejsou.

Došlo tak daleko, že jsme již otupěli vůči jejich posměchu a lžem, že nenávist k nim se u nás mění v opovržení.

Je toliko zapotřebí, abychom na cestě nastoupené vytrvali a svou politiku, posud positivní nazvanou, důkladně pozměnili v politiku konkretní, nikoliv, abychom jedno heslo vystřídali druhým, ale budovali své národní obranné pevnosti soustavně a reálně, nespoléhajíce ani na vládu, ani na pomoc odjinud. Česká Vídeň potřebuje podpory naší pro své školství a pro české divadlo, naše minority na severu českém aspoň několik českých podniků průmyslových, hlavně dolů, naše pražská universita měla by se dle návrhu prof. Golla stát slovanskou, prozatím aspoň zřízením několika docentur slovinských; to jsou namátkou příklady, jak by především naše měšťanstvo a naše studovaná inteligence mohla pracovat k získání pevných posic. Uherské Slovensko má býti stálou starostí naší, Ostravsko neméně, a to vše je dosažitelno naším vlastním úsilím za osvědčené již pomoci organisovaného dělnictva našeho. S Němci se dnes chtít smiřovat je počínáním planým, smír s nimi bude možný teprve, až poznají, že nás politické knify jejich nezdolají. Dříve musejí se naučit nás respektovat, a tomu se naučí teprve, až poznají, že jsme na postupu vzdor Schreinerům, Bienerthům a Wolfům.

Dr. *E. Lederer.*

*

Z týdne.

Poslední dělnická besídka »Práva lidu« přinesla výstižnou satiru na poslední vládní pokus o dohodu česko-německou. Zobrazila ministerského předsedu, jak udiveným poslancům oznamuje, že v této nadmíru obtížné otázce dosáhl úplné dohody všech zúčastněných — aby totiž od smiřovací ankety bylo vůbec upuštěno. To také asi byla jediná shoda, které za dané situace mohlo býti dosaženo. My pak nejméně litujeme, že smiřovací akce ztroskotala. Jakých úspěchů bychom asi byli mohli získati, o tom nás poučuje názorně episoda politická, která se současně s organisováním ankety odehrála, a která vlastně zmar jednání způsobila.

Anketu rozbili Němci z Čech prohlášením, že se nezúčastní jednání o smír, dokud nebude zaveden »pořádek v poštovní službě v Čechách« na podkladě jednostranného požadavku, aby vnitřní řečí úřední pro poštovní úřady v Čechách ustanovena byla němčina. V některých českých listech četli jsme zprávu, že ministerský předseda tentokráte německému teroru neustoupil a raději dohodovací anketu na neurčitou dobu odložil. Zdálo se, že je na chvíli situace pro nás příznivá. Ministerský výnos však, který v zápětí po zmaru ankety následoval, vyléčil nás ihned z optimismu. Rušitelé míru odměněni vítězstvím. Vnitřní němčina ve službě poštovní potvrzena s výjimkou ve prospěch češtiny při styku s poštovními úřady III. třídy a poštovnami. Výjimka tato ovšem neznamená naprosto žádného úspěchu pro nás, poněvadž stanoví věc úplně samozřejmou, proti níž by nemohli ničeho namítati ani Němci z Čech, kdyby nebyli příliš navykli simulaci, vykřikující mučednické vzdechy do světa za účelem docílení zisku, simulaci, která živě připomíná vtíravé úpění známého žebravého příslušenství poutnických cest a míst. Výnos, kterým jsme byli potrestáni za ochotu a důvěřivost, a který vydán byl bez souhlasu českého ministra krajana, jest konfiskací oné špetky úspěchu, které jsme za tichého souhlasu Beckovy vlády nabyli via facti ... Korunou všeho je právě vydané prováděcí nařízení k tomuto výnosu ministerskému, jež přikazuje všechny záležitosti jazykově sporné k aprobaci — německému poštovnímu místořiditeli nebo jeho zástupci. Swoboda nebo jeho následník stal se tedy skutečným ochráncem německé državy na poštovním řiditelství v Praze a obdržel ve formě přidělení věcí pochybných po stránce jazykové účinné veto proti vzmáhání se češtiny ve vnitřním úřadování. Tak odolal ministerský předseda »německému hartusení«. —

V Praze pokračují němečtí studenti v nedělních kulérových provokacích. Podařilo se jim upoutati pozornost rytířských komilitonů za hranicemi a snaží se ze všech sil, aby soucitu šťastnějších bratří dodávali nový a nový materiál k rozechvívání nervů. Už i policejní raporty o bumlových demonstracích podávají doklad o této ničemné tendenci. Daří-li se buml bez překážky na chodníku novoměstském, táhnou strakaté čety na druhou stranu ulice a vnikají do zástupu promenujícího obecenstva českého. Jsou-li dlouho Češi trpěliví, protahuje se buml tak dlouho, až dojde k policejní a četnické intervenci. Nedalo by se naše obecenstvo pohnouti alespoň na čas k ignorování provokace? Nedal by se klidem zmařiti nekalý záměr německý?

Sledujeme-li vůbec jednotlivé akty vnitřní politiky rakouské poslední doby, nemůžeme se ubrániti dojmu, jako by naše říše byla podrobena kuratele svých dvou spojenců trojspolkových. Nemalý rozruch v tomto směru způsobil poslední čin drobečkové politiky rakouské v otázce university italské. Vláda předložila sněmovně poslanecké návrh zákona, jímž má býti zřízena ve Vídni samostatná fakulta právnická s vyučovacím jazykem italským a s obligátním požadavkem prokázání se úplnou znalostí jazyka německého, obdobným předpisu, platícímu na právnické fakultě university české. Dolnorakouští nacionálové podali ovšem proti »povlašťování« Vídně a Dolních Rakous obvyklý obrněný protest, Slovinci volají při této příležitosti po spravedlnosti, žádajíce z týchž důvodů, jimiž vláda odůvodňuje fakultu vlašskou, zřízení university s vyučovacím jazykem slovinským.

Ovšem protest německých šovénů je pouhou komedií, jaké jsme dávno u nás uvykli, a volání Slovanů po spravedlnosti je »pakatel«, přes který se rakouští vládcové političtí přenášejí s lehkostí varietních »králů vzduchu«. Horším oříškem je však nepříznivé přijetí tohoto »vyhovění kulturním požadavkům rakouských Italů« v Římě. Nejen že toto rozluštění dlouholetých žádostí a urgencí italských poslanců neodpovídá jejich hlavnímu požadavku o umístění vlašské university, ono prý dokonce odporuje slibu bar. Aehrenthala, danému Tittonimu v době akutní krise balkánské, dle něhož měla býti universita zřízena v Terstu nebo Tridentu. To vzbudilo bouři odporu v zahraničním tisku italském, jehož nejradikálnější hlasy žádají dokonce vypovězení trojspolku. Sám Tittoni dal se pohnouti jen obavami před vážným zostřením poměru rakousko-italského od demisse, která měla býti odpovědí na předlohu o italské fakultě právnické ve Vídni.

Přáli bychom Italům — jako přejeme sobě a každému jinému z neněmeckých národů Rakouska — aby jejich tužbám v otázce universitní bylo vyhověno, a nemůžeme souhlasiti s důvody odmítavého rozhodnutí vlády, která — prý — umístěním vlašské fakulty ve Vídni chce chrániti novou universitu od národnostních nepokojů italsko-slovinských (podobný »důvod« bude asi sloužiti proti české universitě v Brně). Ale považujeme rozhodně za prejudic pro nás velmi povážlivý, má-li býti nátlaku zahraničního použito k řešení vnitřní záležitosti rakouské. Uvažme, že třetím členem trojspolku je Berlín, a že Němci z Čech nestačí volati tohoto spojence do boje proti sebe spravedlivějším požadavkům českým. Ohlédneme-li se (bez fantasií à la »Rus je s námi, kdo proti nám« atd.) po »spojencích« našich, seznáme, že jest nám trvati na stanovisku, aby byly vnitřní věci říše rozhodovány uvnitř hranic a bez ohledů a pošilhávání po mínění sousedů.

Ostatně pokládáme vládní předlohu o zřízení italské fakulty ve Vídni za významné vládní doznání, že neexistuje německý charakter Vídně. V době boje o návrh

Axmannův je toto doznání neocenitelným, a čeští poslanci by měli z něho vyvodit krajní důsledky, třeba jen demonstrační. Měli by získat podpory ostatních poslanců slovanských i vlašských pro pilný návrh na zřízení české právnické fakulty ve Vídni. To by byl jeden bod, za jehož kompensaci by již Němci mohli si rozmyslit, zdali je v jejich prospěchu oddalovat českou universitu v Brně!

Že aféra italské university nepřispěje k urovnání vleklé krise předlitavské, jest na snadě. Úplného rozvratu politického života v této polovině říše nutno tím více litovati, že kdežto zde spěje situace k ochromení parlamentarismu a k užití ochranného ventilu § 14., dospívá politický život v Uhrách ku konsolidaci a k úspěchům v otázkách vojenských i v záležitosti bankovní. Na věci asi málo změní, že k plačtivému apelu hr. Thuna pro jednotu armády přibyl protest Mórseyův proti osamostatňovacím snahám vojenským v Uhrách. V otázce bankovní nalezne asi majoritu v uherské sněmovně zásada banky zcela samostatné nebo kartelové. Ubrání-li zájem Předlitavska vláda bez parlamentu, či objeví-li se v poslední chvíli deus ex machina, jenž by obnovil parlamentní život ve Vídni, či konečně podaří-li se Uhrům vytěžiti ze situace úspěchu celého — těžko předvídati. *V. Z.*

*

jl. Ve Vídni, 27. ledna 1909.

V úterý 26. ledna rokovala parlamentní komise českého svazu o nynějším politickém stavu a zejména o tom, jak se poslanci čeští mají zachovati k vládním předlohám po vydání poštovního výnosu, kterým se ruší stav zavedený via facti v době úřadování ministrů dra Fořta a dra Fiedlera. Radikální směr ve svazu trval na tom, aby podány byly hromadně pilné návrhy, jinými slovy řečeno, aby opět byla zahájena obstrukce. Rozhodnutí se dosud nestalo, v jednání bude pokračováno dne 28. t. m., ale převládá mínění, že nemá být volena taktika obstrukční, že má být ale provádění opposice zostřeno a roztrpčení českých politických kruhů že má být projeveno ve zvláštní resoluci. Politika česká už po mnoho let jako kyvadlo se pohybuje od opportunismu k obstrukci, a teď tedy jsme se zase octli na levém vrcholu výkyvu: u obstrukce. »Všichni do opposice!« se zvolá, ale není tu činitele, který by pro všechny frakce určil a přesně stanovil, co se tím to heslem má rozuměti; jedni myslí na hlasování proti vládním předlohám, ale jiní už na rozbíjení pultů, na píšťaly a trubky, a tak je u nás od opposice do obstrukce vždy jen malý krůček. Mezi věcmi, které mají býti v nejbližší době vyřízeny, je nejedna, na které máme jako národ nemalý zájem, ale na to se málo myslí. Obstrukce je v některých našich kruzích populární, mínime kruhy, které se nestarají o to, že je parlament sborem zákonodárným, které se domnívají, že je toliko veřejným řečništěm, na kterémž lze každého beztrestně důkladně pocuchat, a ty už těžce nesly, že ve sněmovně už dávno nebyla žádná pořádná legrace. Najít pro obstrukci hlučný souhlas není tudíž nic nesnadného; hůř a mnohem nesnadněji bylo by najít argument vážný a platný pro nezbytnost obstrukční taktiky. Dr. Kramář praví ve »Dnu«: »Nutno ukázat, že nám nelze beztrestně vyrvat to, co dostali jsme za velké služby prokázané říši a veškerému mocnářství a co nám náleží po právu a po platném zákonu«. Dozajista v nynější situaci nemůže být jiné direktivy. Ale obstrukcí bychom to neukázali. Jsou jiné prostředky a působivější než dvojsečná obstrukce. Majorita českých poslanců uvážila, že je obstrukce toliko pochopitelna, kdy je provozována malou skupinou, která byla přímo uvedena v zoufalství a která nemá už než tento prostředek poslední, — a je pro opposici, pro opponování ostré a účinné při určitých vládních předlohách, slovem pro taktiku, při které počet 108 poslanců velmi důkladně může dopadati na váhu. Na obstrukci má rakouská vláda odpověď v pověstném § 14. a ve vydávání ministeriálních nařízení, odročení parlamentu, pronásledování tisku a celý dobře povědomý ostatní apparat. Německým stranám se o nic jiného nejednalo, než aby z posice nás dostaly do opposice a pomocí různých českých slabostí se jim to podařilo. Dostati nás do obstrukce a tudíž do úplné bezvýznamnosti je ještě jejich toužebným přáním, ale doufáme pevně, že se kývadlo české politiky na levém vrcholu výkyvu nezachytí, že se budou musit Němci spokojiti s mírou dosavadních českých chyb, jež jim u veliké míře prospěly. »Bylo třeba dokázat, že nám nelze beztrestně vyrvat to, co jsme dostali« již několikrát. Beust o nás řekl, že nám »nejvíc uškodilo, že si dal vzít český lev kus masa, který už měl v zubech« a mínil českou politiku z doby Hohenwartovy; podruhé bylo sáhnuto českému lvu mezi zuby po soustu, které již držel, a to na dvakrát, jednou Gautschem a hned na to Clarym. Marnému bránění se českého lva říkalo se jednou passivní odpor, po druhé obstrukce — různá jména pro týž pojem politické nečinnosti, politického bahnění. Potom bylo slovo: »via facti«. Měli jsme zkušenost s královským reskriptem, s nařízeními celých ministerstev a »za velké služby prokázané veškerému mocnářství« jsme si dali slíbit, že via facti, t. j. mlčky bez zápisu »telefonickým nebo ústním nařízením« dostaneme »co nám náleží po právu a platném zákonu«. Každý si mohl spočítati na prstech, že toto provedení našich jazykových požadavků »via facti« je možno toliko tak, budou-li v ministerstvu lidé odhodlaní proměny potřebné zaváděti, a budou-li při tom míti pevnou oporu v parlamentní posici českého sboru poslaneckého;

nemohl býti nikdo v pochybnosti vzhledem k trpkým zkušenostem, že via facti se bude rušit ihned, co bylo via facti postaveno, jakmile přestanou působiti dotčené české vlivy. Situace je tedy taková, že by se česká roztrpčenost měla hlavně a především obrátiti proti těm, kdož zbytečně uváděli »kyvadlo české politiky« v pohyb, kdož v době, kdy se opportunistická politika počala osvědčovati, přímo vynutili odstoupení ministra Dr. Fiedlera a tím dali v sázku vše, čeho v jazykovém právu bylo v oboru ministerstva obchodu via facti dosaženo.

Není to nic těžkého uhodit na stůl, ano laciným prostředkem tímto lze někdy ještě zvýšit popularitu; jsou ale takové úhozy na stůl, při kterých se octne rázem pod stolem, co po dlouhou dobu s napětím vynikajících sil bylo vytvořeno. Takový úder na stůl je příčinou a původem páně Matajova poštovního výnosu, o kterém se nyní mnoho mluví a píše a ještě více bude mluvit a psát — a to celkem dost zbytečně. Co znamená tento výnos? Němci praví: »utvrzení úřední češtiny, která u pošt byla Drem Fiedlerem via facti zavedena«. Z české strany se odpovídá: »Výnos Matajův je zmařením národnostního úspěchu, opětným vnucením německé vnitřní úřední řeči« atd.; když se na věc klidně díváme, vidíme, že neběží o nic, než o provisorní opatření učiněné provisorním správcem ministerstva obchodu. Nynější ministerstvo je prozatímné, přechodné a je přirozeno, že může se snažit toliko, aby pro nedlouhou dobu zavedla jakýs takýs pořádek; buďsi náš politický směr radikální nebo opportunistický, uznati musíme, že správa veřejná nemůže býti zápasištěm národnostních stran, v úřadu musí rozhodovati úřední autorita, nikoli politické strany. Věcí výkonné politiky jest dostati do rukou politickou moc a určovati ducha a směr správy a k tomu nelze dostati se obstrukcí.

*

Přehled zahraniční. II. (Dokončení.)

Povolností naší říše k Turecku pominulo z největší části napětí, jež věštilo ne právě příjemný Nový rok. Nepominulo však docela, ba v jistém smyslu se i přiostřilo. Turecko sice dosud neodvolalo boykotu [1]) a nechce ho zrušit, dokud peníze nedostane na ruku, ale s této strany zdá se, aspoň podle anglického barometru, že bouře nepropukne. Za to Srbsko nepřestává volati po spravedlnosti, pod níž si ovšem představuje aspoň stejně výhodnou náhradu, jakou sklidily turecké finance. Ovšem i Srbsko, neztratí-li rozum docela, bude nuceno se mírniti ve svých projevech, poněvadž i Anglie i Rusko uvítaly rakousko-tureckou dohodu s radostí. Anglie svým vyslancem právě dala králi Petru na srozuměnou, že nebude nikdy podporovat politiky, jež by štvala Srbsko do války, a jak v Rusku smýšlejí vlivné kruhy o annexi, je patrno z projevu generála Kuropatkina ke korrespondentu Golosu Moskvy (v pol. prosince m. r.). Ruský generál pravil v podstatě toto: »Rakousko mělo na Balkáně těsné spojení s tamními národnostmi o 200 let dříve, než my se jich ujali. Zájmy Srbska a Bulharska nejsou zájmy Ruska. Srbsko v posledních 30 letech nedocílilo politicky ani hospodářsky vážnějších výsledků a v minulosti bývalo mnohem úže spojeno s Rakouskem než s Ruskem. Před 100 lety bojovali jsme pro zřízení samostatných knížectví na Balkáně — neměli jsme z toho ničeho a znepřátelili si Anglii i Rakousko. Rakousku jsme se odplatili r. 1866 nechavše je poraziti Německem; Francii za Krymskou válku jsme stejně potrestali r. 1870. Výsledek toho byl, že vzniklo všemocné Německo, s nímž Rakousko — náš přirozený spojenec — se spolčilo, takže za všech posledních válek, jež jsme vedli, byli jsme nuceni hlavní svoje síly obracet na západní hranici. Zájmy Slovanů balkánských nemohou nám býti tak blízké, jako zájmy našich Slovanů v říši; celé obyvatelstvo Bosny a Hercogoviny neobnáší počtem ani tolik, co roční přírůstek obyvatelstva v Rusku. Před 32 lety také celá Evropa se rozohňovala pro ujařmené Slovany, ale když došlo k činům, byli jsme sami nuceni bíti se s Tureckem. A tak i dnes: přes všechny vzájemné sympathie Francie, Anglie a Ruska, došlo-li by k válce s Rakouskem, padla by opět na Rusko veškera tíha boje. Shrnuji: annexi Bosny a Hercegoviny stejně jako uznání bulharské suverénity dlužno schváliti. Pod aegidou Rakouska dosáhli slovanští národové tak značné zámožnosti a kultury, o jakých se nám v Rusku prozatím jen zdá; každé posílení slovanského živlu v Rakousku jest uvítati s povděkem a s Rakouskem bylo by nejlépe se dohodnouti, abychom při eventuelním konfliktu s některou mocí nebyli nuceni vázati nesčetné zástupy vojska na rakouských hranicích.«

Jestliže Rusko ani Anglie podle všeho nemají pražádné chuti lámat kopí za balkánské Slovany, dojde-li jejich vinou k válce, bude sotva válečněji naladěna Francie, jež sklízí již druhý rok v Marokku ovoce své obrněné politiky. Francie bude sice podporovat konferenci, sejde-li se vůbec, bude snad v souhlase s Anglií a Ruskem vyžadovat nějaké kompensace pro Srbsko, ale to vše je více méně jen platonické a hudbou budoucnosti; zatím přestává na všeobecných frásích. Má dosti práce se svou vnitřní i zahraniční

---

[1]) V předešlém článku mohlo být nejasnou stilisací vzbuzeno mínění, že náš vývoz do Turecka klesl za listopad o 35 mil. korun, což by ovšem bylo nesmyslno; celkový úbytek exportu ovšem tolik obnáší, ale jak ředitel obchodního musea ve Vídni pan Karminski vypočetl, ztratili jsme za poslední čtvrtletí 1908 ve vývozu do Turecka jen asi 12 mil. (vůbec za poslední čtvrtletí r. 1907 obnášel celý náš vývoz do Turecka jen 22 mil.).

politikou, aby se angažovala v zahraniční politice cizího, dost indifferentního státu. Radikálně-socialisticko-republikánský blok dostává trhliny; část radikálů (s Pelletanem) se odchyluje od socialistů a také Combisté jsou v rozpacích. Zdá se, že radikální socialisté se rozdělí na stranu radikálně socialisující (jak to nazval p. Jaurès) a radikálně protikollektivistickou. Středostavovští radikálové v městských sborech ovšem připojí se ke druhé a poněvadž Francie v hospodářských otázkách je značně konservativní, budou t. zv. demokratické reformy (na př. daň z příjmů, sestátnění drah, dělnické pojištění) sotva urychleny. Volby do senátu sice daly počátkem ledna vládě asi 15 nových hlasů, ale poněvadž vláda má pomocí mairů a pod. činitelů obecních velký vliv na volby, jež se nekonají podle všeobecného hlasovacího práva, dopadají volby do senátu vždy ve prospěch vlády, není tedy ve výsledku voleb nic zvláštního. Naproti tomu návrh vlády o dělnických pensích byl v senátě m. r. zamítnut, takže sotva bude brzy tato reforma provedena, tím méně, že bude třeba mnoho peněz na loďstvo.

Otázka francouzské mariny je v posledních letech jedna z palčivých, tím palčivějších, že se o ní celkem méně píše než o jiných. Bývalý ministr p. Thomson, muž velice svědomitý a plný nejlepších snah, byl nucen na podzim odstoupit pro nepořádky, jež nebyly jím zaviněny, a jeho nástupce p. Picard, někdejší generální administrátor světové výstavy z r. 1900, hodlá ohlásit ohromný projekt na reorganisaci loďstva, jenž je rozpočten na 800 milionů franků. Francie, jež před 10 lety byla po Anglii první námořní velmocí, je dnes nucena spokojiti se místem čtvrtým, ne-li pátým (Anglie, Unie, Německo, Japonsko), ne tak pro nedostatek plovoucího materiálu, jako pro bídnou organisaci a rozklad jevící se v námořnictvu ve všech odborech. Francouzské loďstvo jest, jak řekl bývalý ministr p. Lanessan, sbírkou modelů; disciplina mužstva a důstojnictva se za vlády Pelletanovy (jednoho z nejškodlivějších ministrů, které kdy francouzské loďstvo mělo) tak uvolnila, že četné explose a ztráty lodí dlužno z velké části jí na vrub přičísti.[1]) Přístavní (doková i arsenální) zřízení jsou velmi zastaralá; kdežto Německo již přes deset let systematicky zvětšuje počet všech kategorií válečných lodí, potácela se Francie z jedné »školy« do druhé, stavějíc hned jen bitevní lodi, hned jen křižáky a hned jen podmořské čluny. Soukromé loděnice přímo vykořisťují stát; nutí jej sice všemi způsoby, by je zásobil dodávkami, ale pracují strašně pomalu (v Anglii trvá stavba obrněnce 2—3 roky, ve Francii 5—6 až 10 let!) a draho (pancíř na př. stojí o 33% více než v Anglii; celkem lze říci, že Francie pracuje o 40% dráž než Anglie). Státní arsenály jsou vzorem anarchie, plýtvání silami a materiálem. Z tohoto chaosu, z něhož Francii nevytrhne pouhá změna osoby, je nutno najíti cestu, to je mínění všeobecné, ale nikdo neví jak. V posledních dnech množí se v časopisech články ukazující bídný stav loďstva republiky a chyby administrace, ale bez pronikavé změny v celém systému nelze očekávati nápravy. Nedávno adm. Germinet pověděl dvěma venkovským žurnalistům, že francouzské aktivní loďstvo má střeliva právě jen na tříhodinovou bitvu, ale v arsenálech že od 15 let už není dostatečné reservy — věci dávno známé z parlamentních a kommissních debat (které ovšem nikdo nečte), a byl za to od p. Clemenceaua sesazen — od téhož p. Clemenceaua, jenž býval svého času prvním bojovníkem proti vší autoritě. Bývalý předseda ligy pro odstranění senátu — dnešní senátor a premier — je dnes nucen užívat vojska a všech prostředků k potlačení nepokojů protistátních, a to jest — ať to zní sebe podivněji — jedním z důvodů, proč nenáviděný ministrpresident se stále udržuje. Není dnes muže, jenž by stejně jako on oddaloval nebezpečí hrozící Francii z vnitřku; jeho vláda dosud pramálo splnila z programu, jejž si vytknul, uvázav se v ni, ale za to učinil mnoho pro obranu země, sesílil pevnosti na německé hranici, rozmnožuje artillerii, jež zůstala pozadu za německou, povznesl francouzské sebevědomí od marocké affairy z r. 1905, vystupuje s energií pro udržení individuelního majetku a proti antimilitaristům, a úhrnem nevzdaluje se dnes tolik od progressistů, by v něm viděli ještě dále nepřítele a zároveň svou buržoasticky střízlivou politikou zaručuje francouzskému rentieru bezpečný zisk z kapitálu, jenž činí dnes hlavní sílu Francie před cizinou, zisk, jenž není spojen se sociálně revolučními experimenty, jaké by jistě snažili se provádět mnozí extremisté, čekající na jeho pád.

Mars.

[1]) Ztráty ty obnášely za posledních osm let 300 důstojníků a mužů a 85 millionů franků.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Sociální pojišťování.

Osnova zákona o sociálním pojišťování, kterou předložila vláda — plníc daný slib — v listopadu minulého roku presidiu poslanecké sněmovny, přistupuje Rakousko k řešení nejdůležitějšího problému na poli sociální politiky. Šest a půl millionu dělnictva má pojištěním dojíti ochrany pro všechny případy nezpůsobilosti k výdělku a tři milliony menších podnikatelů ochrany ve stáří. Jak dalekosáhlou jest idea chystané reformy, tak obtížné jest její detailní provádění, a nutno ji podrobiti všestranné úvaze, nemá-li přinésti zklamání aneb dokonce hospodářskou škodu.

Vládní předloha obsahuje novou úpravu pojištění nemocenského a úrazového, zavádí invalidní pojištění dělnické a konečně starobní pojištění dělníků, malorolníků, maloživnostníků a maloobchodníků. Z veškerého pojištění jsou vyloučeny osoby s požitky měsíčními přes 200 K aneb ročními přes 2400 K, a samostatní živnostníci též, zaměstnávají-li pravidelně více než dva cizí dělníky.

Základ, jímž se má uvésti v sociální pojišťování jednotnost, tvoří zavedení m z d o v ý c h t ř í d, organisace o k r e s n í c h ú ř a d o v e n a zřízení c. k. p o j i š ť o v a c í c h s o u d ů k rozhodování všech sporů proti nemocenským pokladnám, invalidním a starobním pojišťovnám a úrazovnám. Pro zdar celého pojišťování bude míti konečné rozřešení těchto základních otázek význam rozhodující.

Mzdové třídy jsou měřítkem i pro předpis premií i pro výši důchodů, a musí tedy býti sestaveny tak, aby skutečné mzdě dělníkově co nejvíce odpovídaly. Tomuto požadavku vládní návrh plně nevyhovuje.

Okresní úřadovny znamenají decentralisaci správy veškerého pojištění. Spravovány budou představenstvem nejméně dvanáctičlenným, voleným třetinou ze zástupců zaměstnavatelů, třetinou ze zástupců nesamostatných a třetinou ze zástupců samostatných pojištěnců. V každém pol. okresu zřídí se pravidelně jeden takový ústav a přikazuje se mu pro veškeré druhy pojištění hlavně přijímání ohlášek a odhlášek, zařazování do mzdových tříd, evidence pojištěnců a vybírání příspěvků. Agendu administrativní obstarávati má potřebný počet úředníků volených představenstvem; toliko předsedu úřadu jmenuje šéf zemské vlády. Osnova nezmiňuje se o kvalifikaci těchto osob a ponechává tu volnost představenstvům, jež se mohou dohodnouti o zřízení společného seznamu úřednictva. Při zřejmé nesnázi docíliti takové dohody bude tu panovati značná různost, která jednotnosti nové instituce sotva bude na prospěch.

Čtvrtý sjezd nemocenských pokladen rakouských, konaný v prvé polovici ledna ve Vídni, odmítá důrazně zřízení okresních úřadoven a požaduje pro okresní pokladny, jež se již vžily a uspokojivě vyvíjely, naprostou samosprávu.

Dle stejných zásad poměrného zastoupení jako tyto úřady okresní mají se zříditi zemské úřadovny starobní a invalidní pokladny, i nejvyšší složka celé organisace — starobní a invalidní pokladna ve Vídni.

N e m o c e n s k é pojištění rozšiřuje se skoro na všecky kategorie zaměstnaných, zejména i na zemědělské dělnictvo a čeleď. Pojištění dělnictva domáckého může býti zavedeno cestou nařizovací. Nároku na lékařské ošetřování a léčení nabývá se již prvním dnem onemocnění, rovněž i nároku na podporu, jež se vyměřuje dle 10 mzdových tříd obnosem 40 h až 4 K a trvá — oproti dosavadní době 20 neděl — po celý rok. Také povinnost pokladen hraditi léčebné za členy v nemocnicích rozšiřuje osnova ze 4 neděl na celý rok. Nově se upravuje podpora žen v mateřství před i po slehnutí. Organisace nemocenského pojištění ponechává se v platnosti; zrušují se toliko pokladny stavební — beztak málo významné — a dále pokladny drobné, a to okresní, nemají-li aspoň 1000 členů, a závodové, společenstevní a spolkové, nemají-li aspoň 200 členů — na sjezdu nemocenských pokladen žádalo se zrušení veškerých pokladen s méně než 500 členy, jak zněl původní návrh Körbrův. Pro pojištěnce zemědělské a lesní může ministerstvo zříditi pokladny zvláštní.

Ú r a z o v é pojištění doznalo v osnově nemnohých změn. Pojem úrazu podnikového se rozšiřuje na každý případ zranění, jež se událo při jakékoli práci zaměstnavatelem nařízené — tedy nejen při práci podnikové; opětnou nejistotu však způsobí nové a zcela zbytečně do zákona pojaté obmezení, že úraz musí býti přivoděn v době, kdy podnik je v činnosti. Pevnějšího finančního podkladu má se dosíci zavedením pojištění jednotlivých osob na místě dosavadního pojištění kollektivního a pak nařízením, že každý podnikatel je povinen vésti mzdové záznamy. Příspěvky — jež platiti bude nyní výhradně zaměstnavatel — i důchody vyměřují se dle mzdových tříd; práva pojištěnců a jejich pozůstalých při vyměřování důchodů se osnovou rozšiřují. Sanace deficitů pojišťoven úrazových má se dosíci zdokonalením správy a snížením vydání — totiž částečným přesunutím jeho na pokladny invalidní a nemocenské — a pak nahrazením ma-

lých rent odbytným. Složení úrazových pojišťoven zůstává nezměněno a k dosavadní působnosti jejich přistupuje ještě obstarávání kancelářské práce pro zemské úřadovny invalidní pokladny.

Nejcennější částí osnovy jsou ustanovení o pojištění invalidním a starobním. Invalidní pojištění platí pro veškeré dělníky průmyslové, živnostenské i zemědělské, čítajíc k nim i nádenníky, domácké dělníky, pracující členy rodiny, čeleď, posluhovačky atd., starobní pak zahrnuje mimo uvedené kategorie dělnictva též menší samostatné výrobce a obchodníky, kteří nejsou lépe situováni než třídy dělnické. Invalidní i obojí pojištění starobní slučuje osnova v organický celek z toho důvodu, aby prý umožněn byl dělníku přechod k povolání samostatnému, neboť nárok získaný v době nesamostatnosti mu zůstane. Naproti tomu pojišťovací výbor pracovní rady zaujal stanovisko opačné a doporučuje, aby pojištění samostatných nebylo do této osnovy pojato. Nelze tedy dnes říci, jakým způsobem bude tato otázka v plenu sněmovny rozřešena. Obojí pojištění dělnické založeno jest na příspěvkové povinnosti zaměstnavatelově i dělníkově. Každý platí polovici premie, jež se vyměřuje dle šesti mzdových tříd od 12 do 72 hal. týdně. Samostatní platí při ročním příjmu do 480 korun měsíčně 50 hal., při důchodech větších korunu. Nároku na rentu invalidní dosáhne dělník po uplynutí 200 příspěvkových týdnů, na rentu starobní pak uplynutím 30leté doby čekací a stářím 65 let. Pro dobu přechodní je snížena doba čekání na 200 příspěvkových týdnů. Samostatní nabývají nároku na rentu v stáří 65 let a po zapravení aspoň 200 příspěvků. Výši renty vyměřují zvláštní rentové komise dle mzdové třídy a dle počtu placených příspěvků, a to nejvýše obnosem 558 K ročně. Pozůstalým pojištěnců vyplácí se toliko odbytné; nárok na ně mají descendenti, rodiče, pozůstalý manžel i sourozenci do 16 let. Stát připlácí dle osnovy ke každé rentě 90 K, a kromě toho přispívá na správu obnosem 2 mil. korun ročně. Tím vzroste výdaj státní asi ve 40 letech, kdy dospěje veškeré pojištění k určité pravidelnosti, na 100 mil. korun. Celkový náklad pojištění dosáhne v té době výše asi 400 mil. korun. Tyto výpočty vládní nelze ovšem pokládati za úplně spolehlivé, ježto se jim nedostává bezpečných podkladů statistických.

Nové břímě, jež stihne veškeré vrstvy občanstva — v prvé řadě ovšem účastníky výroby a obchodu — je daleko vyváženo prospěchem, kterého se má dosáhnouti. Sloužiti bude ku povznesení blahobytu nejpotřebnějších vrstev obyvatelstva, k zmírnění protiv společenských a tím i k zabezpečení sociálního míru, jehož máme tolik potřebí. —il.

LITERATURA

Dvě knihy pražských Němců.

Paul Leppin: **Der Berg der Erlösung.** Die sieben Kapitel eines Wunders. Berlín, nákl. Osterfeld & Co. 1908. — Oskar Wiener: **Verstiegene Novellen.** Berlín, nákl. »Harmonie«, 1908.

Autor sbírky Glocken, die im Dunkeln rufen, sbírky jemného lyrického kouzla a vzácné formové distinkce, vydal po tomto svém debutu dvě knihy pros, z nichž druhou je výše uvedených »sedm kapitol zázraku«. Než jako ve verších zůstává pan Leppin stejným i ve svých prosách: lyrický moment má tu převahu a prosy samy nejsou než lehce nadechnutými, řečí plnou krásných obrazů vypravovanými básněmi měkkých, sensitivních duší. Der Berg der Erlösung je podivnou historií mladého dívčího stvoření, v němž altruismus a sexualita spojují se v bizarní celek, doplňujíce jedna druhou a slučujíce se v jediném souzvuku plném míru a líbezné prostoty mysli. Berta Wielandová, tak se jmenuje tato dívčí bytost, uprchne z domova, poněvadž touží nalézt zvláštní, barvitý, báchorkově krásný svět. V noci svého útěku potká na silnici povoz, vedený kočím se zlatým cylindrem; uvnitř sedí mladý, krásný muž. Bertě se zdá být princem, princem z její vysněné země; a klesajíc v jeho náruč nazve jej »princem Janem«. Jan, bohatý obchodnický synek, obklopí ji přepychem, jímž se Berta omamuje s rozkoší mladé kočky. Kteréhosi však dne pohasne její zanícení: zpozorovala, že jakýsi mladík prochází se pod jejími okny, a upírá k ní svůj chlapecky vroucí zrak. Nedovede působit utrpení: a zatím co chce své mladé, hebké tělo dát zamilovanému hochu, ozve se dole na ulici výstřel: tichý zbožňovatel se zastřelil. Od té chvíle netouží po jiném, než aby zmenšovala lidskou bídu, aby budila úsměv tam, kde slyší štkání. Zvolí si k tomu cestu dosti sice neobvyklou, kdo ví však ne-li úspěšnější než mnohé jiné: nepořádá lidumilných sbírek, nekoná přednášek pro blaho lidstva, nepíše filanthropických článků. Činí propagandu svým tělem. Má neurčité sice, ale hluboké tušení té podivuhodné úlohy, která v životě mužově bývá často vyhrazena ženě tím, že se mu dá bez okolků a se sladkým úsměvem na rtech. Myslí si: oč snesitelněji by někdy muž žil, kdyby po

jeho boku stála líbezná bytost, ne prostitutka v běžném slova smyslu a ne také milenka, bytost, která by mu bez závazků dala dar svého těla a opět zmizela tak lehce jako vůně růže, kterou jsme přenesli do jiného pokoje! A Berta plní své poslání. Cesta, kterou kráčí, podobá se cestě Jakobsenovy Marie Grubbeové: sestupuje se stupně ke stupni, od prince Jana až ku hrubému řezníku Zachariášovi a odtud do pokojíku prostitutky. Ale všude tam rozlévá její tělo blahou vlnu míru a klidu. »V jejím náručí,« praví autor, »stal se skrytý, mrzký chtíč líbezným.« Ukájela stižené sadismem; dávala opojení chlapcům i starcům. A když opilci ji zahrnovali nedávkami, tu »Sie nahm den Berauschten wie eine Schwester bei der Hand und lächelte: Du mein Geliebter!«... Paní Leppinu podařilo se dáti do této historie antické kurtisány s romantickou duší mnoho poetického půvabu, zároveň však také nemálo skryté ironie, tím účinnější, čím více, na prvý pohled aspoň, je celkový ráz díla jí vzdálen.

Pan O. Wiener není nováčkem v pražském německém literárním světě. Autor sbírky antikvisujících básní, uveřejněné pod názvem Balladen und Schwänke (1903) a lyrické zpovědi Das hat die liebe Liebe getan (1905), vynutil si jemným a při tom dosti osobitým rázem své poesie zájem i mimo pražské literární kruhy. Z obou uvedených sbírek dávám přednost první, v níž balladické náměty byly podány formou zajímavě přizpůsobenou časově odlehlé své látce, působíce tak dojmem starých, na pohled drsných dřevorytů; přihlédnete-li však blíže, shledáte, kolik umělecké raffinovanosti skrývá se pod těmito markantními liniemi, kolik odstíněné hudby zaznívá ze strun zdánlivě tak jednotvárných. Pan Wiener zdá se mi býti umělcem, jejž předem na uměleckém díle zajímá a rozněcuje jeho forma, jejž zvědavost pudí od jedné ke druhé, jenž je jimi všemi lákán, jenž, abych tak řekl, všemi se promilovává a — což je přirozeno při každé upřímné lásce — se všemi se rozchází. Jakmile některá z nich nedává mu již dostatečného vznětu, jakmile vyžil její tajná překvapení a její překvapující tajnosti, jakmile by mu hrozilo nebezpečí, že půjde bezpečným krokem tam, kam dosud kladl nohu se zneklidňující předtuchou nebezpečenství — řekne bez lítosti »adie« a jde si vyhledat novou. Jen tak dovedu si vysvětlit, že, aspoň dle vnějšího vzhledu, vyskytují se v díle p. Wienerově stále nové motivy, vždy začaté a nikdy nedopředené. Jeho debut v prose — a tím je kniha Verstiegene Novellen — potvrzuje jen to, co bylo právě řečeno o zvláštním rázu jeho básnické tvorby. Formově nestojí tyto tři novelky v žádném vztahu s ostatním dílem autorovým. Než nejen to: také samy pro sebe netvoří vlastního stilu, nejsou neseny podobným ovzduším citového zabarvení. První z nich je příběhem modelky, příběhem pojatým dosti romaneskně; druhá satirickým, skoro karikujícím obrazem kancelářského života, s ostrými pointami a patrnou nervósností v celém způsobu podání; posléze třetí je fantastickou historií učence zapadlého pro svět, který se zamiluje do egyptské mumie, uschované v museu, a se slepou odvahou šílence unese do svého příbytku tuto tisíciletou milenku. Tři povídky, z nichž každá je provedena pod jiným zorným úhlem umělecké optiky. A přece jen nelze viniti autora z nedostatku individuality. Individualita jeho je pouze skryta hlouběji než bývá obyčejně, je nutno hledati ji pozorným zrakem pod klamným vnějškem. A tato všem třem povídkám společná vlastnost jest jejich v německé literatuře dosti řídký vypravovatelský švih, jejich snaha vyhýbati se dlouhým citovým analysám a vyjadřovati citové dění spíše gestem než obšírným popisem — hodnoty to, jež právě pro novellu jsou přímo stvořeny.

O. Theer.

ZE DNE

☛ Dovolujeme si žádati pp., kteří dosud nevyrovnali předplatné, aby tak v brzku učinili. Pánům, kteří mají větší nedoplatky, připomínáme důtklivěji, aby je v brzku vyrovnali a nenutili nás k stálým upomínkám. ☚

Vrána vedle vrány sedá... V posledních dnech uskutečnilo se »slovanské centrum«: část Slovinců, Chorvatů, Čechů, Starorusínů utvořila svaz, ale vyšší idea, která je spojuje, jest — klerikalismus.

Ve schůzi obecního zastupitelstva v Pardubicích byla přijata resoluce, požadující příspěvek státu na školství, zvětšení práv autonomie, zautonomisování školství a upravení poměrů obcí a okresů ve příčině stavby a vydržování měšťanských škol. Z důvodů k přijetí resoluce jest zajímavým tento případ (Z referátu v »Osv. Lidu«): »Musili jsme po 2 léta platiti na 1 pobočku ročně 1200 zl., ježto se třída musila rozděliti pro nedostatek místa. Ale na Smíchově, kde měli ve třídě 53 dětí německých a kde též neměli místa, nechtěla zemská školní rada pobočku zrušiti a platí podnes třídu z učitelského fondu.« V témže městském zastupitelstvu přijato podati protest

proti jmenování učitelů I. třídy bez konkursu. Zemská školní rada šetří tím na učitelstvu, že na uprázdněná místa I. tř. dosazuje učitele osobní bez konkursu a vypíše lacinější místo II. třídy, šetří tím na učitelstvu a připravuje autonomii o právo jmenování učitele. Autonomie byla dosud spokojena a rekurs učitelstva nepomohl, správní soud rozhodl, že učitelstvo není zkracováno, poněvadž zákonitý počet míst I. tř. je dodržován. — Jinak je s právem jmenování, o něž jsou obce zkráceny, a snad tímto směrem by tato nesprávná praxe byla odstraněna. Obce by měly vlastně nesprávné vypsání místa II. tř. místo I. tř. prostě ignorovati a příslušným protestem všeho spolupůsobení při konkursu na takové místo se zříci.

Denunciace. Jako zvěst z dávné doby zní zpráva o denunciaci faráře Nováka z Dobřenic u Hradce Králové. Udal řídícího učitele k zem. školní radě, že má na chodbě obraz Husa — Husa, o němž učitel dle schválených osnov učiti musí, a o němž je v čítankách krásný článek. Obraz je rovněž ze schválené sbírky. Zemská školní rada nařídila disciplinární vyšetřování. Z jara nařídila vyšetřiti udání na kteréhosi učitele, který učil dějinám dle Horákovy příručky. Nový případ je podivnější, můžeme čekati disciplinární vyšetřování, proč učitelé čtou zmíněný článek v čítance. Za zkoušku by to některému faráři stálo.

Také »vědecká« kritika. Český Časopis Historický je obecně vážená vědecká revue. Postavení toho si dobyl odbornými příspěvky. První podmínkou odbornosti jest, aby o věcech odborných psal jen ten, kdo ovládá příslušnou látku a mimo to se vyzná aspoň v základních pojmech a terminech všeobecných. Ale referát p. Jana Heidlera o mém spise »Havlíček« v posledním čísle Č. Č. H. je spíše vším možným než odbornou kritikou. Sancta simplicitas! opakuje si čtenář věci znalý při četbě tohoto podařeného plodu od první jeho klasické věty »O Havlíčkovi máme již větší literaturu než o Palackém, a přece snad každý z nás (!) cítí převahu Palackého« (!) až po závěrečné otcovské ujištění: »Jest mi sympatické úsilí autorovo o novou methodu« atd. Jako by se p. H. někdo prosil o »sympatie«! Žádáme vědecký rozbor a dost! Kdo svým vzděláním nedosáhl ještě ani na úroveň požadavků staré methody, mohl by si »sympatie« k methodě nové ponechat pro sebe. Nemám místa na zevrubné vyvracení všech nesmyslův a na konstatování všech plagiátův, obsažených v této recensi. Ale upozorním aspoň na jeden královský objev p. H., že totiž »ve výkladu Havlíčkova nacionalismu jest Chalupný přímo za jedno s Masarykem. Přiznává, (!!) že obrození bylo způsobeno v neposlední řadě náboženským nadšením.« Nechtěl by p. Heidler také vysvětlit, proč tedy p. Masaryk se na tento můj názor vrhl s takovým despektem a proč se ho naprosto zřekl ve své pověstné kritice (Čas 16. května 1908 sq.)? Či míní snad p. H., že také papež Pius X. a Tolstoj jsou »přímo za jedno«, když oba mluví o »náboženství«? Nečetl p. H. nikdy ve školní logice nebo gramatice, že stejné nebo podobné slovo neznamená vždy stejnou věc, nýbrž že je veliký rozdíl na př. mezi konservativcem, konservatorem, konservou a konservatoří, mezi ručníkem a ručnicí, slepcem a slepicí, jaterníkem a jaternicí? Nevím, zdali aspoň tyto drasticky názorné příklady objasní p. Heidlerovi, co provedl. Nikdy bych nepochopil, jak jeho slátanina mohla dojít otištění v orgánu tak seriosním, kdyby redaktor Č. Č. H., prof. Pekař, nebyl už loni ukázal budoucím poutníkům a poutnicím cestu k vědecké kritice svým odsudkem »protivného lepenkového papíru«, na kterém kniha má je vytištěna . . .

Ch.

Nový menšinový časopis počal nedávno vycházeti v Chebsku (ve Zvodavě). Slove »Stráž na Ohři« a je veden se zvláštním ohledem na hornické zájmy.

Esperanto na gymnasiích. Dne 17. ledna 1909 ukončen první esperantský kurs na českém státním gymnasiu v Kroměříži, kdež s povolením zemské školní rady moravské učilo se 60 studujících vyššího gymnasia Esperantu za účasti p. prof. R. Sichy. Kurs vedl p. učitel Jos. Krumpholc z Bystřice p. Host., delegovaný k tomu Jazykovým odborem »Svazu českých esperantistů«.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. J. Otty: H. d'Alméras: Manželství u různých národů. Přel. Jos. Helm. II. 69 str. za 20 h. — **Nákl. J. R. Vilímka:** K. Viebigová: Když muži ze vsi odejdou. Přel J. V. Sterzinger. 209 str. — **Nákl. Grosmana a Svobody:** Ant. Sova: O milkování, lásce a zradě. 160 str. **Nákl. „Hlasů" Kladno:** A. H. Fried: Mírové hnutí. Přel. H. Štěpánek. 22 str. za 20 h. — **Nákl. zemského výboru království českého:** V. J. Nováček: Zprávy zemského archivu svaz. II. 160 str. — **Nákl. Boh. Minaříkové:** E. Čirikov: Pod dozorem. Přel. St. Minařík. 60 str. za 40 h. — **Nákl. Hejdy a Tučka:** D. Panýrek: Spála. 84. str. za 1 K. — **Nákl. Dr. Ant. Hajna a spol.:** E. z Čenkova: Paříž a Praha. 77 str. za 2 K. — **Nákl. Musejního spolku v Brně:** Vlastivěda Moravská. Klobucký okres. — **Nákl. F. Topiče:** B. Bauše: V jařmu a ve volnosti. 80 str. za 70 h. — **Nákl. K. Neumannové:** T. de Quincey: Zpověď anglického požívače opia. 130 str. — **Nákl. vlastním:** Sila Samsonyč: Slovanské úvahy. 32 str. za 50 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 5. ÚNORA 1909. ČÍSLO 20.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

MORAVA

Splynutí strany lidové a mor. strany pokrokové v lidovou stranu pokrokovou je nyní též formálně provedeno usnesením výkonných výborů obou stran na společné schůzi v Brně dne 30. ledna. Oba výkonné výbory spojily se v jeden. Předsedy jsou posl. dr. Stránský a prof. Koloušek, místopředsedy posl. dr. Fischer, Pokorný a dr. Šílený. Ustavení se platí do příštího sjezdu důvěrníků. Utvoření sjednocené lidové strany pokrokové ohlašuje nový výkonný výbor veřejnosti prohlášením, v němž zdůvodňuje splynutí obou stran a vyzývá všecky pokrokové lidi, »aby po celé naší Moravě sloučili se pod tímto jedním praporem národně pokrokovým a demokratickým k nadšenému a vytrvalému boji proti každé nadvládě němectví, proti všemu klerikalismu a všelikému autoritářství a byrokratismu ve státě, v zemích, v obcích i církvi a jmenovitě proti každé reakci, která spoutává školu.«

Dr. Žáček, který jako ministr se konečně vzdal svého členství v zemském výboru, byl zároveň též náměstkem zemského hejtmana. Nástupcem jeho v této funkci stal se — klerikál dr. Koudela. Klerikálové pokládají jmenování jeho za samozřejmé, poněvadž je prý nejstarším a nejzapracovanějším členem zem. výboru a mimo to předákem »nejsilnější české strany (?) na Moravě. Pravý důvod je ovšem ten, že dra Koudelu jmenoval svým zástupcem zemský hejtman hr. Serényi, prononcovaný klerikál, který je členem vydavatelského družstva »Hlasu« a horlivým navštěvovatelem klerikálních sjezdů. Rovný rovného si hledá. »Český« zemský hejtman a český náměstek jeho jsou tedy klerikálové. Jednoho nebylo dosti!

Po soc. demokratech jsou klerikálové nejčinnější stranou politickou. Co do počtu schůzí (konaných každou neděli a svátek) žádná strana se jim nevyrovná. Je zajímavo čísti v klerikálních listech ty jásavé referáty o schůzích. Tyto hřmotné rejdy jsou provázeny též prací tichou: prováděním organisace křesťansko-sociální po venkově i v městech. Klerikálové dělají teď politiku o překot, na Moravě, v Čechách a kde se dá. Můžeme snad míti pochybnosti o výsledcích všelijakého řečnění, na něž se nachytají jenom nejhloupější, ale nesmíme přece zcela přehlížeti ono horečné přímo oddávání se činnosti veřejné na straně klerikálů. Právě tyto dny byl ukončen v Brně zvláštní řečnický kurs křesťansko-sociální. Mezi kursisty byli ovšem též jednotlivci neschopní, snad bylo jich i více než schopných. Ale odbýt prostě posměchem tyto kursy bylo by chybou. Nutno si konečně práce klerikální všímati bedlivěji, nepodceňovati ji. Čím déle necháme klerikály na Moravě řáditi, tím větších nám nadělají škod. Jest už na čase, abychom konečně hleděli paralysovat šílenou agitaci klerikální, abychom z chabé a zpohodlnělé defensivy přešli konečně k energickému útoku, k činnému protiklerikalismu. To měla by si vytknouti za nejpřednější úkol nově se utvořivší lidová strana pokroková.

Poukazuji-li na tuto stupňující se agilnost moravských klerikálů, musím se ještě zvláště zmíniti o Olomouci. Předešlý týden přinesl »Našinec« úvodník o katolickém paedagogiu, jež má býti zřízeno v Olomouci »Maticí Cyrilometodějskou«. Z článku toho se dovídáme, že poslední dobou stala se »důležitá usnesení« o klerikálním pedagogiu, v jehož uskutečnění přestalo se již věřiti. Mimo to zakoupila Matice pro zbudování katolického domu, t. j. dr. Hruban od milosrdných sester dům v Olomouci, který bude prý v brzku adaptován.

Dne 24. a 25. ledna dlel v Olomouci min. dr. Schreiner. Byl od Němců nadšeně uvítán a zúčastnil se též schůze spolku »Bund der Deutschen Nordmährens«, jehož předsedou je H. Brass, germanisator severní Moravy. Dr. Schreiner vyslechl všecky stížnosti a odpovídal frásemi, jak to při podobných příležitostech obyčejně bývá.

Ředitelství státních drah v Olomouci (ryt. Amberg), jenž podporuje germani-

saci na trati Zábřeh—Sobotín, podrobilo se opět ochotně diktátu německému. Do Frývaldova byli totiž jmenováni dva čeští úředníci. Němci frývaldovští si proti tomu trochu zaprotestovali a oba čeští úředníci byli ihned přeloženi jinam.

Minoritní školy české v nejbližším okolí olomouckém zřizují odbočky Nár. Jednoty. Tak vznikly zásluhou odborů české školy ve zněmčených obcích: Úřední Čtvrti, Pavlovicích a Novosadech. Nyní zakoupil odbor Nár. Jednoty na Novém Světě dům pro školu. To je poslední obec v okolí Olomouce, jež neměla ještě české školy.

»Moravský osvětový svaz« měl v lednu svou prvou řádnou valnou hromadu. Jednatelská zpráva stěžuje si na nedostatek hmotných prostředků. Rozesláno bylo 1500 žádostí za podpory, ale bez výsledku. Z 52 českých měst přistoupila pouze dvě za členy (Mariánské Hory, Bojkovice). Největší přízeň věnuje Svazu učitelstvo. Činnost byla hlavně přednášková. Pro akci tiskovou nebylo peněz. —*ra.*

SAMOSPRÁVA

Samospráva po stránce mravní.

(Volné kapitoly.)

III.

V minulé kapitole[1]) pokusil jsem se jaksi sub specie aeternitatis s nejvyšších hledisek mravních dokázati, že naše samosprávná organisace nynější neodpovídá více mocenským poměrům naší společnosti, že pozbyla důvodu vnitřní pravdivosti, a že je nutno nahradit ji formou vhodnější: všeobecným právem hlasovacím s poměrným zastoupením. I to ovšem bude pouhá forma, jež sama sebou spásy nepřinese a jež má význam předem pouze proto, že umožní, aby vláda v korporacích samosprávných dostala se do rukou lidí, kteří by pro potřeby nejdůležitějších vrstev dnešní naší společnosti dosud ze zastoupení vyloučených měli lepší pochopení a opravdovou vůli pracovati. Zdali a jakou měrou možnost ta opravdu také vždy a všude stane se skutkem, to ovšem a priori bezpečně říci nelze. Lze zatím říci jen tolik, že od nové této formy lze za daných poměrů očekávati celkem značné podstatné zlepšení dnešního stavu.

Není pochybností, že již za dnešní organisace bylo by samosprávným korporacím při dobré vůli možno v zájmu širokých vrstev dělnictva a t. zv. drobného lidu vůbec mnoho podniknouti a také tu a tam opravdu bylo leccos již podniknuto. Zejména platí to o obcích v říši Německé, které mají zákonnou organisaci podobnou jako u nás (trojtřídní soustavu s censem) a přes to v oboru t. zv. sociální politiky v poměru k obcím našim velmi mnoho již vykonaly; zmiňuji se jen na př. o jejich pokusech na řešení otázky bytové, zásobování potravinami atd.

Záleží tu konec konců — je již skoro nechutné po Palackém, Havlíčkovi a jejich následovnících až k Masarykovi stále to opakovat — na celkové rozumové a mravní pokročilosti společnosti, na smyslu pro společné potřeby, na duchu pospolitosti a vědomí povinnosti, jež se v ní projevují. Konkretně jde o to: postavit každého tam, kde by mohl nejlépe uplatniti své náklonnosti a zkušenosti, umožnit každému, aby pracoval tam, kde nejlépe dovede a takovým způsobem, jak nejlépe dovede, žádat také jen na něm zodpovědnost za jeho práci a přičítat jen jemu úspěch jeho práce. Že by to i při dnešních formách naší samosprávy bylo možno, ale že zpravidla se to neděje, není jistě zapotřebí ze široka vykládati.

Vidíme skoro vždy a všude, že volby do samosprávných korporací nekonají se dle osobní způsobilosti kandidátů, ale dle politických, stavovských a jiných stran, mnohdy docela jen dle hospodských známostí. Není potom divu, že takovým zástupcům nejde o nic jiného, nežli o zájmy jejich vlastních osob, příbuzných a známých. Vědomí zodpovědnosti a zvláště smysl pro potřeby širokých vrstev lidu bývá u nich buď nepatrný, chvilkový anebo zcela žádný. Pokládají si již to za velikou zásluhu, když přijdou do schůze, podepíší se na praesenční listinu, zvednou několikrát ruku pro návrh, který jedním uchem vyslechli a potom nevyčkavše mnohdy ani konce v bázni boží jdou opět domů. Když však takový zástupce z korporace vystoupí nebo zemře, nechybí nikdy nadšené vzpomínky a nekrology předsedajícího, velebící jeho nezištnost, práci na prospěch drahé obce atd. atd. — jak to všickni již dobře známe.

Tuším, že od Ruskina pochází slovo o »vědění, které nadýmá«. U nás nebývá to zpravidla vědění, jež mnohého nadýmá, ale právě tak zvané veřejné působení hlavně v samosprávě. Kdo si věcí a lidí všímá, zná jistě řadu lidí, kteří nevědouce ani sami dobře, jak byli zvoleni do nějaké více méně vynikající korporace samosprávné, a sotva se tam trochu porozhlédli, jsou již výtečníky v národě, chodí na pohřby, aby byli v novinách jmenováni mezi honoracemi, dávají se fotografovat u Langhanse a rozvěšet po Praze, po případě přijdou dokonce

[1]) Viz »Přehled« čís. 13 a 14.

i do Kurýru — a umrou-li, posypou se ulice pískem, rozsvítí se plynová světla a mrtvola jejich se veze na zlatém voze... Je zde opravdu nesnadno nepsat satiru! Mnohý takový výtečník neumí se ani čitelně podepsat, promluvit umí jen, sedí-li u Fleků a pije několikátou sklenici a hlavním pramenem vzdělání je mu jen Národní Politika. Je to nejsnadnější a nejrychlejší cesta stát se velkým mužem v našem demokratickém národě!

Ale žert stranou: jak jsme ještě daleko od opravdové demokratie, od opravdového uznání rovnosti všech, měříme-li význam jednotlivců v národě dle vnějšího postavení a nikoli dle skutečné práce! Pokládáme-li na př. v organisaci samosprávné, o kterou nám zde běží, nejmladšího a nejméně významného voleného zástupce za vyššího činitele nežli starého, zkušeného a v práci osvědčeného úředníka!

Souvisí to s tím, že forma parlamentární, forma sborů, výborů a komisí stále ještě u nás má vrch i ve věcech, kde se naprosto nehodí. Sbor je zajisté cenný — předpokládaje, že skládá se z lidí, kteří věci rozumějí, což vždy nebývá — jde-li o to, uvážit nějakou složitou věc s rozličných stránek, sdělit si zkušenosti z rozličných míst a vrstev, objasnit si pravděpodobné účinky nějakého zařízení, jež se připravuje a pod. Ale dávat sborům věci běžné denní správy, předkládat jim k rozhodnutí otázky, kterým většina jejich členů nerozumí, nebo věci, na kterých mají členové jejich zvláštní osobní zájmy, je vždy nebezpečno, vede snadno k strannickým a nevěcným rozhodnutím. Nutno, aby i v organisaci samosprávné podobně jako v organisaci státu celkového došla uznání zásada, že vlastní těžiště tkví v úřednictvu odborně vzdělaném, které slouží samosprávě z povolání, jemuž služba jeho je hlavním životním úkolem, a nikoli ve volených zástupcích, kteří, hledíc k jejich vzdělání a způsobilosti a k času, který samosprávě věnují, mohou účinně konat pouze povšechný dohled a kontrolu, schvalovat jen základní zásady správy, při čemž nejde v podstatě o vlastní rozhodování, nýbrž jen o činnost rázu poradního.

Význam úřednictva v samosprávě zasluhuje však kapitoly zvláštní.

*

Měsíčník „Správní Obzor“.

Zánik »Samosprávného Obzoru« vynutil dru V. Jirkovi v 17. čísle t. l. důraznou výzvu, aby zaniklý časopis byl vzkříšen. Jako na zavolanou přichází usnesení »Klubu konceptních úředníků zemského výboru«, aby byl vydáván Klubem »Správní Obzor«, časopis věnovaný veřejné správě a zvláště samosprávě.

Takový časopis, o jehož nezbytnosti v zásadě není pochybnosti, může a má u nás plniti tyto úkoly.

Ani zdaleka není ještě spracován právní materiál, s nímž jest se praxi správní obírati. Myslím tu na přesné spracování, nechávaje (dle zásluhy) stranou mnohé ty diletantské publikace, jimiž trh knižní i u nás bývá dosud zaplavován. Nedostatek ten jest zvláště citelný u samosprávy, jejíž funkcionáři ještě ve velikém procentu neujímají se svých funkcí s přiměřenou průpravou odbornou. Jde tedy o systematické, cíle vědomé doplňování mezer, a to především pracemi, které mají na mysli potřeby praxe, a to v první řadě praxe samosprávné. Jistě povolanými činiteli jsou tu ti, kdož se života právního sami účastní, do něho hlouběji nahlížejí — všichni, bez rozdílu, jsou-li činni u obce, okresu nebo země. Úředníkům obecním a okresním dlužno přiznati výhodu bezprostředního styku se životem a širšího oboru působnosti; úřednictvu zemskému zase specialisaci práce, detailní vniknutí do určitých oborů správních. V řadách úřednictva samosprávného jest utajeno mnoho potence duševní; mnohý schopný pracovník dosud — ať z důvodů jakéhokoli — nevystoupil s výsledky svých zkušeností na veřejnost. Je třeba nového popudu, a tím zajisté bude po zániku »Samosprávného Obzoru« založení nového měsíčníku »Správního Obzoru«.

Má pro sebe mnoho závažných důvodů, že právě konceptní úřednictvo zemského výboru hodlá vzíti věc do rukou. Stačí už poukaz na jeho početní sílu a rozsáhlou agendu správní, na jeho bedra složenou. V zájmu dobrého jména samosprávného úřednictva vůbec jistě by se snažilo udržeti časopis na výši, přiměřené významu samosprávy u nás v Čechách a na Moravě. O záruky seriosnosti netřeba se tedy obávati. »Správní Obzor« by počítal přirozeně s účinnou podporou všech zdatných, schopných pracovníků správních. Bylo by jen na těch pracovnících, aby se hlásili ku práci.

Proto jest mi nepochopitelna poznámka »Času«, jíž 1. t. m. přičinil k oznámení »Klubu« o tom, že hodlá vydávati »Správní Obzor«. Každému seriosnímu příspěvku by byl časopis ten otevřen, ale jen takovému. Musil by se bedlivě vyhýbati pracím povrchním. Jen tak si může zajistiti trvalý úspěch, jen tak může něco pro správu vykonati. Na místo náhodného kupení příspěvků musilo by nastoupiti záměrné sbírání látky. Chtěl-li by získati přízeň Moravy — a na tu by počítal — musil by také obraceti zřetel k poměrům moravským a odtud také získávati pracovníky. Pokud vím, pochopení pro správní časopis, jakým chce býti »Správní Obzor«, na Moravě jest s dostatek, jistě ne méně než v Čechách.

Vedle článků rozpravných kladl bych váhu na přehledná kritická zpracování dosavadní judikatury, publikování podstatného obsahu zásadnějších rozhodnutí zemského výboru a úřadů správních vůbec a na přehledy literární a zákonodárné.

Ohled na obory správy zeměpanské dán už jest těsným vztahem správy té k samosprávě, ani kdyby ohledu toho nevyžadovala vůbec každá vážná práce z oboru správního práva. Jistě může každého zajímati, pozná-li, jak mnohé otázky správěprávní se řešívají různě u samosprávy a zeměpanské správy, po případě různě v jednotlivých oborech správy zeměpanské samé. Časopis by takto umožňoval prohlubování názorů. K tomu konci by se jednak neobešel bez prací ryze theoretických, jednak bez příspěvků znalců správy zeměpanské.

Když k těmto dobrým úmyslům »Klubu« přidruží se chut k práci u všech povolaných činitelů a odběratelská ochota u všech, jimž zdar naší samosprávy leží vskutku na srdci, mohl by »Správní Obzor« za nejlepších auspicií zahájiti činnost. Doc. dr. *Hoetzel.*

*

Osvobození obcí a jiných korporací samosprávných od kolků a poplatků. Napsal dr. Václav Joachim. (Otisk ze »Samosprávného Obzoru« ročníku XXX.) V Praze 1909, v komisi Fr. Řivnáče. Stran 33 lex. 8°. Za 80 h, poštou 85 hal.

Monografická práce tato, otištěná původně v posledním sešitě zaniklého »Sam. Obzoru« a odbornou kritikou velmi vřele přijatá, je prvním pokusem probrati otázku, o níž jedná, úplně, soustavně a přehledně. Obsahujíc zpracování veškeré dosud publikované judikatury k věci se připínající, může pro svůj obor nahraditi Budwinského sbírku nálezů správního soudu, po případě posloužiti za úvod do studia této judikatury. Není to arci čtení zábavné, je psána stručně, obsažně a vyžaduje studia. V konkretních případech stačí však pročísti si jen oddíl, o který právě běží, což velice usnadní podrobný obsah na konci připojený. — I pro širší publikum, všímající si veřejného života, zajímavá je kapitola o osvobození výpůjček obecních od kolků a poplatků, ve které možno se dočísti, jak nedbale robil se nejnovější zákon ze dne 25. března 1902 č. 70 ř. z., otázku tuto upravující. *—rský.*

*

Organisace obcí a okresů. Poradní sbor českých okresů obsadil konečně místo konceptního úředníka pro vedení své agendy. Zůstal věren samosprávné tradici: jmenovati dle osobní známosti, nikoli dle výsledku konkursu. Nač se potom konkurs vypisoval? Ani bychom se nad tím nepozastavovali, kdyby to nebylo právě v čas, kdy se svolávaly naší žurnalistikou blesky s nebe na »násilníky« v úrazové pojišťovně, kteří také volili dle osobního zdání, nikoli dle kvalifikace. O novém tajemníkovi poradního sboru panu dr. Zd. Machovi nebylo zatím známo nic víc, nežli že je výborný šachista; pokud víme, literárně nepokusil se dosud ani o uveřejnění nějakého praktického případu. Nepochybujeme však, že se do práce brzy vpraví, a přejeme si v zájmu věci, aby na místě, jež mu bylo svěřeno, zcela se osvědčil. Práce, opravdové, nehlučné práce má samospráva naše nade všecko potřebí.

Svaz českých měst nedává známky života. Ku zřízení kanceláře dosud nepřikročil, ba nevydal dosud — za 4 měsíce — ani protokol sjezdu českých měst z 26.—28. září 1908! *k.*

ŽENSKÁ OTÁZKA

»Nová ethika«.

Věci německé, i kulturní a sociální, jsou v přítomné chvíli u nás velice nepopulární; i bude se zdáti podivným, přinese-li kdo referát ze středu bojů konaných za hranicemi nám nejbližšími. Jedná se však o složku ženské otázky, která ze všech nejpozději přišla na řadu, a není znáti, že by v ostatních státech kulturních, kde ženské hnutí činí součástku společenského vření, ve Francii, v Anglii, v Italii, v Rusku, vzbudila pozornost tak intensivní a způsobila tolikaleté potyčky jako u našich blízkých sousedů.

V Americe, zemi ženského hnutí quandmême, jest žena jako individualita snad již příliš osvobozena, než aby dbala o vybojování práva na lásku, na vyžití všech složek své bytosti, na mateřství atd.

Není však pochybnosti, že tato stránka ženského hnutí dostane se přes severní a západní hranice co nejdříve k nám; dosud o ní ve spolcích ženských, na veřejných schůzích diskussí ovšem není, ale v poesii, v belletrii ozvala se již častokráte, a co tam zablesklo se jako umělecký obraz, vyznělo jako estheticky formulovaný výkřik srdce, zajisté za nedlouho ve formě hmotnější, v podobě žalob určitých individuí a stavů, v podobě návrhů reformních vyskytne se v klíně sdružení představujících officiálně ženské hnutí u nás.

V Německu stalo se tak již před třemi, čtyřmi roky a dlouhá desetiletí před tím signalo-

vala literatura, zvláště ženská, toto nové pojetí mravnosti, — často, ba skoro vždy bez vedlejších tendenčních úmyslů, čistě jako projev mimořádně založených individualit. Jak staré jsou na př. »Písně ztracené« od Ady Christenové, o kolik let předcházely všecky ty Marie-Madeleiny, Monbartové, Heleny Böhlauové, Dolorosy, Very!

Když v prvních rocích tohoto věku roztrhlo se ženské hnutí německé otevřeně na dvě strany, na křídlo pravé a levé, obě vyznačující se zjevným, někdy až schválným antagonismem, ukázalo se brzy, že nejde jen o stanovisko radikální proti konservativním (v dobrém smyslu slova), ale že rozdíl týká se samých kořenů ženina života. Nejdříve vystupoval jen jako by individualismus proti kollektivismu; kdežto pravé křídlo respektovalo zájmy pohlavního celku a vůbec prospěch celistvého hnutí ženského, levé napsalo si na štít uvolnění ženských bytostí. Jelikož však i »stará« strana neustávala se zasazovati za vzdělanostní rovnoprávnost ženy, za její občanskou svobodu, za ochranu živlů (žen a dětí) utlačených, zbylo jako odlišný moment ve straně »mladé« osvobození ženy v ohledu pohlavním, plné její vyžití erotické, jiný názor na manželství, na volnou lásku a prostituci, na theorie neomalthusianské prakticky z ní vyvěrající, a jako nejsympathičtější these krajní ochrana mateřství matky, zvláště nemanželské, a jejího dítěte, což ostatně mají ve svém programu i strany staré, rozšiřujíce ochranu na chudou matku manželskou. Levé křídlo, zastoupené zprvu jen ve »Svazu pokrokových spolků ženských«, zřídilo během posledních let zvláštní spolek »Ochrana matek« (Mutterschutz), vydává i svůj zvláštní stejnojmenný orgán vedle dosavadní »Frauenbewegung« a kromě toho hojné brožury, v nichž ve všech hlásána je neohroženě »Nová ethika«.

Duší hnutí »Nové ethiky« jest dr. Helena Stöckerová,*) z jejích úst vycházejí na sjezdech a schůzích nejrozhodnější řeči na uhájení nového nezvyklého nazírání mravního, ona píše, aneb alespoň formuluje brožury a these v nich obsažené; k ní řadí se jako nejvýznačnější spolupracovnice radikální učitelka Marie Lischnewská, doktorka práv Marie Raschke, dr. Käthe Schirmacherová*) a několik mužů, z nichž právě prof. Flesch z Frankfurtu n. M. v popředí vstoupil jako spoluautor jedné z brožur o ochraně mateřství.

*) Jméno této málem anarchistky a atheistky dojímá dráždivě, vzpomeneme-li, že v Prusku největším a nejzkostnatělejším konservativcem byl dvorní kazatel — dr. Stöcker.

Přesvědčení, že matka rodící v bolestech a vychovávající za značných obtíží novou generaci jest dobroditelkou lidstva, a že tudíž náleží jí nejen všechny ohledy a všechen vděk, ale i nejmožnější ochrana a opora, nemá-li lidstvo ve svém celku poklesnouti, není ničím novým; dávno zakořeněno jest v duši všech dobrých a moudrých lidí a samy vlády velmi mnohých států vykonaly značný kus práce na prospěch pracujících a nemajetných roditelek-trpitelek i jejich dětí; nemohla by tedy pouhá ochrana mateřství býti náplní, ba ani dostatečnou devisou nějaké »nové ethiky«, a jsouc jí, nemohla by vyvolati tak značný odpor, jak jej pozorujeme.

Než vyjmenujeme její poněkud zarážející zásady a požadavky z nich vyplývající, uznáme hned předem, že »nová ethika« zbudována jest na velmi vysokých ideálech mravních, a že by společnost povznesla, vytříbila a učinila šťastnější, kdyby se právě společnost skládala vesměs z bytostí těchto ideálů schopných. To uznávají i spravedliví odpůrci »nové ethiky«, upozorňujíce ovšem ihned, že nové crédo založeno jest na nejvyšším optimismu, kdežto zákony, jimiž jest přítomně společnost ovládána, a které »nová ethika« chce proměniti neb naprosto odstraniti, má za základ pessimism a i tu ještě taxuje lidstvo příliš vysoko, jak ukazují provinění proti těmto zákonům. Že tito chladní pozorovatelé nemýlí se tak docela, vysvitne ze základních pojmů »nové ethiky«.

(Dokonč.) *T. Nováková.*

*) Tato duchaplná essayistka a sympathická feministka, která po dlouhá léta žila ve Švýcarsku a v Paříži, v poslední době způsobem překvapujícím osvědčila svou svobodomyslnost a své světoobčanství. Na třetím „Ženském sjezdě pro východní Německo", konaném v Olštýně před nedávnem, řečnila „o důsledné germanisaci východních krajin" (silně slovanských). Mimoděk se tážeme, existuje-li ještě kde pravá svobodomyslnost?

UMĚNÍ

Národní divadlo.

X a v i e r L e r o u x: **Tulák.** (Lyrické drama o 4 dějstvích na slova J. Richepina.)

Text »Tuláka«, jejž Richepin dle svého slovního dramatu pro přítele svého Lerouxa spracoval, má jistou, pro moderní francouzskou operu snad už typickou vlastnost. Není totiž pevně a jednotně stavěným dramatem, ale spíš řadou obrazů vykrojených ze života lidí, jež zpravidla náhoda svádí. Vnitřní dramatické pouto uvolněno je v »Tuláku« nejen časovou distancí, která jednotlivá dějství od sebe dělí, ale i tím, že dramatický konflikt, o nějž v ději běží, není dost ostře vyhrocen. Konflikt obou světů, jež se tu utkávají, a jichž představiteli jsou tulák milující volný život ve volné přírodě a Toinetta, toužící po životě a štěstí rodinném, není do té míry posunut do popředí, aby z něho celé drama vy-

růstalo a v jeho řešení vrcholilo. Celý děj dramatu je řada převážně vnějších příběhů a episod, jimž vnitřní dramaticky-ideové pozadí téměř neznatelně prosvítá. Libretto »Tuláka« dělá vůbec dojem, jako by bylo zdramatisovanou povídkou a nikoli zoperisovaným dramatem. Mohla by vzniknout otázka, zda Richepin v hlavní postavě opery, tulákovi, nechtěl stvořiti symbol, zda ten veselý, jarý a nestálý druh není jistým zosobněním nespoutané touhy po volnosti a svobodě, jakou může člověku poskytnouti jen život v přírodě. Mně samotnému v tomto pojetí ideového podkladu dramatické básně Richepinovy vadí až příliš makavá konkretnost osoby tulákovy a celého jeho okolí a vysloveně epický ráz libretta, vedle nichž nějaké dramaticky-symbolické poslání osoby tulákovy nikterak neproniká. Richepinova historie o tuláku, jenž opouští lásku svoji puzen touhou po svobodě a hroze se připoutání k hroudě a ke krbu rodinnému, jenž po 20 letech vrací se, aby jako deus ex machina vrátil klid a štěstí těm, k nimž minulost jej poutá, a jenž vykonav dílo smíru odchází vyrovnán sám s minulostí i přítomností za fantomem svobody a volnosti — tato historie, v níž realismus líčící scény ze života venkovanů v celé jejich drsnosti a brutalitě s jistou sentimentalitou podává si ruku, má ve scénách mezi tulákem a Toinettou a pak v reminiscencích tulákových na minulost a ve vnitřním boji, který v něm bojuje otec a tulák — svoje momenty eminentně muzikální. V ostatním je náladovost, ku kteréž skýtá každé skoro dějství hojně příležitosti, po stránce hudební hlavní předností Richepinova textu.

Kdo oživil si v paměti vzpomínku na hudebně bohatou partituru Lerouxovy »Královny Fiametty« a očekával stejně bohatý a pestrý hudební obraz i v »Tuláku«, byl asi zklamán. Tam ve »Fiamettě« nádherný sad nejkvětnatější melodiky, stejně bohatý jako to ovzduší, v jehož náručí vykvetla rozkošná královna jasu, života a lásky. Zde v hudbě »Tuláka« vše střízlivější, prostší a jednotvárnější jako ten život venkovanů a jako ty jich lány polí. Tam ve »Fiamettě« kvetou a voní nejdrahocennější květy, vypěstěné zjemnělou kulturou, zde hrst prostých polních květů. A právě v tom, jak Leroux dovede hudbu svoji přizpůsobit povaze a milieu textu svého, viděti je rozeného dramatika. Ve »Fiamettě« vše žije, kvete a zvoní hudbou. V »Tuláku« je úkol hudby mnohem obmezenější. Zde položil Leroux hudbě zúmyslně značnou reservu. Zde hudba illustruje jen víc jako z povzdálí osoby a situace, ale nikde nepovznáší se k výši tak aktivního činitele jako ve »Fiamettě«. Souvisí to jistě s povahou celého textu, který přes všechnu svoji nepopíratelnou dramatickou účinnost v jednotlivých scénách není dramaticky jednotným celkem a který tak málo hudebních impulsů přináší. Ale přes to myslím, že Leroux, který tak štědře partituru svojí Fiametty nejšťastnějšími hudebními motivy obdařil, přece snad trochu střízlivě a chudě vypravil svého »Tuláka«.

Když v předloňské divadelní saisoně u nás provedena byla »Fiametta«, ozvaly se v české kritice hlasy, které po Lerouxovi hodily Meyerbeerem. V čem je mezi žijícím dramatikem francouzským a Meyerbeerem, vyvrcholitelem velké opery a učitelem mnohých, ani Wagnera samého nevyjímaje, tertium comparationis, se tenkrát české čtenářstvo nedovědělo. Bylo-li by možno ve »Fiamettě« sem tam v hudební komposici snad najít zbytky vlivu starší opery, je to při »Tuláku« zcela vyloučeno. »Tulákem« vytvořil Leroux veskrze moderní drama hudební, jež z textu vyrůstá, s ním žije a v němž hudba zcela úkolu textu je podřízena. »Tulák« je vedle Charpentierovy »Louisy« nejmodernější hudebně dramatické dílo francouzské, k nám uvedené.

Celá hudební komposice jednotlivých dějství spočívá na řadě hlavních motivů pro osoby i situace příznačných. V prvním dějství jásavý popěvek tulákův, prostým svým výrazem lidové písni blízký, charakterisuje postavu tulákovu i šíří úsměvnou náladu nad celou scenerií. Není pochyby o tom, že motiv ten až příliš často se vrací, ale jistá jednotnost nálady je právě jím v celém dějství zachována. Dramaticky účinná je i hudební charakteristika otce Pierra a celá jeho scéna s tulákem je při vší své jednoduchosti velmi zdařilým hudebním humorem. Ve výjevu mezi Toinettou a tulákem rozezvučí se v hudbě působivé erotické struny, jichž ohlas ještě v duši tulákově ve třetím dějství jako vzpomínka na krásnou, ale vzdálenou minulost zaznívá. Zachmuřenou náladu druhého dějství připravuje kratší předehra, vypracovaná z hlavního thematu následujícího dějství, je to thema vážného, lapidárního rázu, v němž odráží se obraz dobrého, vážného a trpícího chotě Toinettina. Arioso Toinettovo i zpěv jeho a Aliny je pro můj vkus příliš plačtivý a citově mělký. Příchod otce Pierra zdvihá se hudbou až k závěru druhého dějství k stále stoupající dramatické účinnosti, třeba že prostředky její jsou dost jednoduché. Třetí jednání má delší předehru, která v podstatě z jediného kratičkého motivku rozmarného rázu rozvlečena je zcela zbytečně do přílišné délky. V dějství samém značí závěrečný výjev Toinetty a tuláka, v nichž i muzikální reminiscence z minulosti hrají důležitou roli, pak konečná scéna obou s Poinetem dramatický i hudební vrchol. V dějství posledním je úkol hudby skoro veskrze jen obmezen na malbu nálady štědrovečerní, k níž už předehra hlasem zvonů i pastorálním motivem připravuje. Zpěv koledníků, opětující se hlasy zvonů, jež v závěrečný monolog tulákův zaznívají, tento náladový obraz dále rozpřádají. Závěrečný monolog tulákův ne-

zdá se mi v hudbě dost účinný a vnitřně přesvědčivý. Myslím, že toto místo, v němž vítězí rozumová reflexe, je stvořeno jen a jen pro drama slovní, v němž jedině také může dojít u diváka plného pochopení.

Lerouxův »Tulák« měl při své premiéře v Nár. divadle přímo sensační vnější úspěch, jako žádná jiná operní novinka posledního desítiletí. Lví podíl z tohoto úspěchu vnitřního, čistě uměleckého patří bez odporu i provedení opery. Na tuto premiéru budeme vždy rádi vzpomínat jako na triumf reprodukčního umění naší opery. Kdo chce si představit, k jaké účinnosti dovede vyzdvihnout ruka Kovařovicova i zcela podřízené a na první pohled bezvýznamné momenty, ja kdovede celé dějství hudebně zcelit a dramaticky vystupňovat, tomu doporučuji, aby s klavírním výtahem v ruce stopoval představení »Tuláka«. Kdo tak dovede se vžít v činnost dirigenta, dovede také ocenit umělecký čin Kovařovicův, pro který právě v »Tuláku« mám neobmezený obdiv. Co dirigent Kovařovicovy umělecké intelligence dovede učinit i z chudé myšlenkové komposice, ukázal v předehře k III. dějství, kterou dovedl učinit zajímavou i hudebníku jemnějšího vkusu, a kterou přímo uchvátil širší vrstvy divadelního publika. Úspěch »Tuláka« opíral se o zdařilé výkony sólistů, které byly pěvecky i herecky sladěny v souladný celek, z něhož nikdo rušivě nevystupoval. V titulní roli podal ve všech směrech p. Benoni více, než jsem čekal a může vším právem počítat svého tuláka za svůj nejopravdovější a nejzaslouženější umělecký úspěch. To byl skoro všude ten bezstarostný, jarý, lehkovážný, ale ze srdce dobrý a hluboce citově založený hoch, jehož představu si odnášíme z textu Richepinova a z hudby Lerouxovy. S hudební výpravou vesměs vzornou harmonovala i výprava scénická. Zvlášť pro dějství první a třetí připravena byla rozkošně malebná a při tom realisticky věrná scenerie.

Ch.

*

Vinohradské divadlo.

Tříaktovou komedií Roberta de Flers a G. A. Caillaveta »Strážný anděl domácnosti« neposloužilo divadlo ani autorům, ani sobě, jak se mi aspoň zdá. Soudil bych, že novinka náleží v dobu tápání a nejistých pokusů obou spisovatelů, jichž hru »Láska bdí« jsme si plným právem zamilovali a jichž aristofanovsky přibroušená satira dnešní francouzské společnosti, komedie »Král«, nezmizí tak brzo s repertoiru vinohradského divadla, které prý ji již studuje. »V strážném andělu« najdete některé prvky »Lásky bdí«; baron Zikmund des Oublies prvního kusu je stejně dobrosrdečným a neobratným milencem jako Arnošt Vernet v kusu druhém; Jacques Chardén je svým lehkomyslným záletnictvím blížencem Ondřeje de Invigny; a posléze Jacquesova choť Marie není než náběhem k té Jacqueline Carteretové z druhé hry, Jacqueline, která mermomocí chce klamat svého manžela, s malým však zdarem, neboť v podstatě nemiluje než jeho. Avšak baron a manželé Chardinovi jsou pouhými rozběhy, pouhými náčrtky ve srovnání s Arnoštem Invignym i Jacquelinou. Verva i humor, jimiž autoři oživili tak rozkošně tyto postavy, prokmitá jen zřídka při oněch. Celkem vzato, je »Strážný anděl« dost nudná hra, jedna z těch, které nikterak nevystupují nad běžnou úroveň francouzského vývozního dramatického zboží.

V provedení uplatnila se předem sl. Štěpničková, jejíž každý nový výkon svědčí o umělecké snaze, kladoucí si cíle stále vyšší. Jako Marie Chardinová byla všecka roztomilým půvabem, graciosní prostodušností. *O. Theer.*

*

Josef Jakší. Jakšího výtvarná pozůstalost zaplnila ve dvou kollekcích Topičův salon. Celkem potvrdila, co z jednotlivých prací se dávno vytušilo, že jeho dílo, vyrostlé ze studené akademické půdy, nedovedlo se vývojem osvobodit od přítěže akademických formulí, nekritického eklekticismu k vřelejšímu osobnímu výrazu a stilu. Všechny Jakšího pokusy o zúrodnění svého díla končily bezradným přilnutím k náhodně voleným vzorům a bezkrevným napodobením. Svou věrou ve větší a menší posvěcenost sujetu patřil zplna staré generaci malířské, která mezi drobným realistickým genrem a velikými historiemi rozlišovala celou stupnici hodnot. Sklon k historii a allegorii odvracel Jakšího od drobného genru, v němž vytvořil věci poměrně nejhodnotnější, k realisacím velkého, pathetického stilu. Nedovedl se zbaviti akademické neupřímnosti, která nežádala osobního poměru malíře k malovanému, která necenila bezprostředního názoru a výrazu. Maloval moře, jehož neviděl než na Böcklinově »Spiel der Wellen«, sahal k látkám, k nimž lákala jej sensace, kterých však nikdy neprocítil. Neměl citlivého postřehu malířského, zachycujícího okamžitou impressí rythmus, pohyb; Jakšího obrazy jsou pracně skomponovány, násilné, nehybné posice aktů prozrazují tuhé kreslení podle modelu.

Jakší reagoval na množství vlivů; o tom, jak jim lehce a nekriticky podléhal, svědčí plátna, tvořená za jeho pobytu v Mnichově. S Böcklinem súčtoval se otrockou kopií, s Rembrandtem žalostně směšnými variantami »Snětí s kříže«. Stejně ochotně přejímal mnoho impulsů od Hynaise tvoře s důkladností epigona ve svém díle otisky jeho komposice i techniky. Ani kolorit, o němž se mluvívá s respektem, není než přejatou, poněkud zjasněnou a barvitější »sauce« mnichovské školy, jíž stejně zvykově poléval

plochy svých obrazů. Ztápěl vše do oranží a červení nápadných západů a tím odňal si možnost realisovat přirozené rozdíly atmosférické a světelné. Jednotvárným, totožným osvětlením zaplňoval taneční síň, šero lesa i volné pole. — Ve většině Jakšího děl bije do očí nepoměr chtění a výtvarné potence, jehož vyrovnání znemožnila smrt. *A. M.*

VĚDA

Z publikační činnosti České Akademie. III.

Dr. J. V. Šimák: **Bohemica v Lipsku.** (Histor. archiv č. 29. — 1907.) Str. 117.

Stesky, jež byly proneseny v úvodě k poslednímu referátu o Chytilově »Malířství pražském«, bylo by lze opakovati stejnou měrou i při té příležitosti, jestliže jednáme o osudu českých rukopisů a knih. Také tu nalézáme nenahraditelné ztráty, roztříštění a roznesení materiálu. Spojily se zloba a netečnost, aby i tu způsobily spousty, jichž možno želeti nejen v zájmu českém, ale v zájmu kultury všeobecné. Písemné i tištěné památky české minulosti ničil hrubý voják, jehož vášeň ničení před ničím se nezastavovala, a po válce dílo zhouby od něho převzal kněz, jenž ve jménu ideí nejvznešenějších pálil pozůstatky české kultury, aby zcela přerval svazek mezi minulostí a přítomností a aby v duších obrácených kacířů vyhladil pamět na předcházející dobu neposlušnosti k církvi, na dobu hříšného vzdoru. Ale ani voják ani kněz v tomto boji proti české knize nezničili všecko. Oba zvláštní ironií náhody přispěli bezděky k tomu, že leccos z toho, co oba zničiti usilovali, se zachovalo budoucnosti. Voják kromě toho, co svévolně zničil, mnoho odnesl jako kořist, a tak se stalo, že v cizině dost zbytků z bohaté literární produkce české se zachránilo. Zajímavá v tom ohledu je historie slavné knihovny Rožmberské. — Ani kněz všech knih českých, jež našel, nespálil: jednotlivé exempláře našly skrytý útulek v klášterních knihovnách v odděleních librorum prohibitorum.

Kritický okamžik pro knihy takto v klášter. knihovnách zachráněné nastal až v době josefinské rušením klášterů, kdy »osvícenství« svou bezohlednou nešetrností k minulosti a jejím památkám spousty dříve způsobené vyvrcholilo.

S B. Riegrem můžeme opakovati smutnou otázku, bude-li kdy možno vypsati ztráty, jež literatura česká za Josefa II. utrpěla. Ale je nutno býti spravedlivým i k sobě. Nebylo to jen řádění soldatesky, fanatismus záští národnostního a konfessijního a neméně zhoubný fanatismus »osvícenský«, jež ochuzovaly nás o literární památky dob starších a o možnost lépe a snáze se poučiti o minulém životě českém, byla to též nesvědomitost, nedbalost a nevědomost vlivných činitelů z dob nedávno minulých, často lidí našich, která pomáhala kaziti, co šťastnou náhodou dřívějším nebezpečím uniklo. Hlavně to platí o městských a vrchnostenských archivech, z nichž jedny se prodaly na stoupu nebo hokynářům na balení — je špatným vysvědčením pro některé činitele, kteří dali podnět k prodeji takovému, že leckdy s archivem zmizely i nepohodlné jim dokumenty — jiné nedbalostí majitelů nebo opatrovníků povalovaly se ve vlhkých sklepích nebo na půdách a tam hnily a tlely. Ani dnes ještě není všude u nás postaráno uspokojivým způsobem o zachování starých písemných památek. I dnes ještě leckde bychom našli poměry, jež by byly jen křiklavým dokladem k právě řečenému.

Pro naši dobu je příkazem nutnosti všemožně se postarati o to, aby archivy naše byly řádně opatřeny, aby se již nic více nemohlo ztratiti a aby to, co se zachovalo, úzkostlivě bylo udržováno v pořádku a bezpečí. Ovšem na mnoha místech pořádek se musí teprve zaváděti. Je nutno, aby archivy byly pořádně srovnány, aby se přesně vědělo, co v archivu je; je třeba řádných, suchých místností pro archiv. Postarati se o to je povinností příslušných činitelů, zvláště městských zastupitelstev, a otázka finanční nesmí tu býti překážkou. Dosud naše archivy a musea byly po většině doménou diletantů, kteří měli pro úkoly své více dobré vůle než schopností. Ale na dobré vůli by se již u nás nemělo přestávati. Diletanty by měli vystřídati odborníci: tyto bude však nutno za práci jejich platiti. Příslušný honorář za práci požadovanou je všude jinde samozřejmým předpokladem, sluší se tedy jeho samozřejmost uznati i v tomto případě. Jen odborníci řádně připravení mohou zastati všecky úkoly, jež nyní s reorganisací archivů a museí spojujeme. Přesným spořádáním, katalogisací a jejím vydáním tiskem není jejich práce ještě ukončena: očekává je dále publikace městských materialií, sbírání látky k dějinám městským i jinde a po případě i spracování její v soustavné dějiny. O věci té nelze tu zatím šíře jednati. Je povinností našich městských zastupitelstev o systemisování archivářských míst uvažovati a hledati vhodný způsob řešení. Připomínám jen ještě návrh professora V. Novotného (v »Pražské lidové revui« 1906, str. 45—47), neprávem zapadlý, který chce zřízením archivářských míst v bohatších městech řešiti též sociální otázku dorostu historického, z university vycházejícího bez naděje, že najde

místo na střední škole. Stálo by za to návrh ten uvésti zase v diskussi.

Nejprve jde o soupis archivního materiálu. Jeho důležitosti byl si dobře vědom zvláště Palacký, a chápeme dobře, proč právě Palacký to byl, k jehož návrhu výbor Musea království českého r. 1875 usnesl se na tom, aby systematicky byly prozkoumány všecky archivy české, zvláště městské. Palacký jako v jiných věcech i tu vytýká další práci historické u nás program pro budoucnost. Výbor musejní zcela v souhlase s úmysly Palackého rozšířil badání i na důležitější archivy cizozemské, v čemž parallelně s ním postupoval a postupuje též archiv zemský. Obě instituce přirozeně však nemohly všecku látku archivní spracovati tak, jak by si bylo přáti. Tisíce opisů se nahromadilo jak v museu, tak v archivu zemském, ale úplný, spolehlivý přehled veškeré české látky archivní může podati teprve detailní, speciální práce v jednotlivých archivech. V mnohých archivech čeká materiál ještě na srovnání, a to je práce, kterou badatelé, oběma zmíněnými institucemi vysílaní, vykonati nemohli a nemohou. Tu je třeba pracovníků lokálních, aby tuto přípravnou, ale důležitou práci obstarali.

Lze ukázati u nás na více archivů, jež byly již srovnány a o nichž nám tištěné katalogy dobrý přehled podávají. Po velikých a vzorných soupisech rukopisného bohatství pražské bibliotheky universitní od J. Truhláře a pražského archivu městského od Jar. Čelakovského přicházejí na řadu i menší archivy a musea. V době poslední na př. vydán byl Deckrův katalog archivu městského musea v Jindřichově Hradci.

Jak by měly býti pořízeny soupisy českých rukopisů i knih, chovaných v archivech cizích, záslužným svým dílem »Bohemica v Lipsku« ukázal J. V. Šimák. Práce jeho je tím záslužnější, čím pracnější. V městské knihovně v Lipsku, která počtem bohemik padá méně na váhu — Šimák tam našel a popsal 21 bohemik — mohl český badatel užíti spolehlivého, tištěného seznamu z r. 1838. Ale v knihovně universitní žádného novějšího, ku vědecké potřebě zařízeného seznamu také ještě není, tak že Šimák musil ze 200 svazků, jež si jen dle příručních seznamů vybral, jeden po druhém probírati, hledaje bohemik. Kořist byla vydatná: 78 českých rukopisů. Hojně je tu zastoupeno stol. XIV. a XV., počátky husitství i doba krále Jiřího. Je pochopitelno: při universitní secessi r. 1409 mnoho professorů i studentů německých odešlo z Prahy do Lipska.

Kromě toho existenci mnohých bohemik v Lipsku vysvětlí blízké styky s Čechami, hospodářské i politické. Kláštery saské, z nichž po některých se v universitní knihovně lipské zachovaly zbytky knihoven i archivů, mívaly z Čech členy řádové a v Čechách mívaly též své statky. Příčin bylo jistě dosti k nahromadění bohemik v knihovnách lipských. — Publikace Šimákova, jež za vzor — ač ne ve všem — má zmíněné soupisy Truhlářovy, je vypravena, jak si jen možno u spisu podobného přáti (pečlivá udání o tom, kde již byly rukopisy otištěny nebo alespoň kde jich bylo použito, řádný rejstřík atd.). V příloze se otiskuje 11 listů z listáře Jana Mylnera z Mylhauzu, jenž byl sekretářem Rudolfa II. a ve sbírce své, na 600 kusů čítající, podává živý obraz agendy kanceláře dvorské.

Spis Šimákův nevyčerpává všecku látku universitní knihovny lipské, a bude třeba, aby někdo jiný pokračoval, kde Šimák přestal, a aby si vedl při práci tak pečlivě a svědomitě jako on. Kniha Šimákova má však větší význam než jeho soupis části bohemik lipských. Ona vyzývá a nutí k soustavnému následování nejen v Lipsku, ale i jinde v cizině, kde bohemika jsou, ale též kde by mohla býti podle souvislosti a styků míst i osob, po nichž archivy se zachovaly, s Čechami. Snad všude kořist nebude tak hojná, ale skepse o výsledku výzkumů archivních nesmí býti překážkou věci tak nutné a důležité. Doma i v cizině je nezbytno zjistiti archivní zásoby bohemik. Pak teprve bude možno přistoupiti k historické synthesi, po níž se nyní leckdy ve veřejnosti volá — ne vždy právem a ne vždy bez osobních i stranických antipatií.

Uváděti Bachmanna, Lipperta, Denise a z jejich velkých prací činiti obžalobu proti mladší generaci historické, není ani zcela správné, ani spravedlivé. Ani u mladší generace historické nechybí větších děl synthetických, ale ani v těch partiích vědy historické, kde zatím u nás větších pokusů synthetických není, nelze paušálně viniti a odsuzovati. Nutno uvážiti příčiny, pro než k synthesi tu a tam nedošlo, a pak výtky mnoho na své oprávněnosti pozbudou. Nejde jen o doplnění, jde též o revisi toho, co dosud bylo vykonáno. A k tomu především nutným předpokladem je řádný soupis, shledání vědeckého materiálu a jeho vydání. Uvádím jen otázku, která s referátem tímto úzce souvisí a která i veřejnost zajímá: dějiny husitství. Kdo dnes, kdy tak mnoho materiálu je ještě nezjištěno a neprobadáno, jak svědčí soupis Šimákův, přinášející řadu nových, dosud neznámých archivalií o husitství, — mohl by se pokusiti o výstižný, plný obraz pohnuté té doby? A tak mohlo by se i více themat uvésti, která stále ještě pro soustavné spracování nejsou zralá. Je dobře klásti požadavky a jimi vytýkati vysoké cíle práci vědecké, je na místě žádati soustředění práce, aby se energie nevyplýtvala na maličkosti, ale z přání, tužby, nesmí se hned dělati obžaloba, musí se uvážiti, zda jsou tu již potřebné předpoklady, jež umožňují dílo souhrnné. A na jeden z takových předpokladů důrazně upozorňuje kniha Šimákova. *R. U.*

*

Dr. B. N ě m e c: **Dějiny nejdůležitějších rostlin kulturních.** Část I. Encyklop. knihovna »Dědictví Komenského«. Rediguje Josef Úlehla. Stran 138, cena 2 K 20 h.

Tato kniha je skutečným obohacením naší chudé vědecké literatury botanické. Autor podává v ní doplněný obsah přednášek, které měl na turnovských kursech učitelských r. 1906. Ve všeobecné části seznamuje nás s prameny studia původu rostlin kulturních, které kriticky oceňuje a dochází k závěru, že nálezy rostlinných částí v kulturních památkách mají nejvyšší cenu, po nich tedy třeba pátrati a k nim v prvé řadě přihlížeti. Botanické důvody, čerpané z geografického rozšíření rostlin a z fysiologických a ekologických vlastností rostlin, stojí ve druhé řadě svojí cenou. S velkou reservou nutno bráti v úvahu údaje historiků a přírodozpytců starších dob, nejmenší pak cenu má studium jazykozpytné, neboť výsledky studií těchto, jak ukazuje autor na Victoru Hehnovi. zněly nezřídka povážlivě fantasticky. V další stati načrtnuty jsou stručně a poutavě dějiny zemědělství a vztah jich k dějinám kulturních rostlin, načež následuje jasný výklad o odrůdách kulturních rostlin, o způsobech variability — sledován je zejména charakter variability fluktuační a mutační — a o význačných vlastnostech kulturních rostlin.

Speciální část, rozsahem asi třetina knihy, podává přehled všech důležitých rostlin, pěstovaných k vůli užitku, s udáním jich původního domova, pokud jej lze stanovit, jakož i přibližného stáří jich kultury. Velká část positivních údajů spisu je založena, jak autor sám v předmluvě uvádí, na výzkumech cizích, zejména na díle A. D. Candollea (Origine des plantes cultivées, 1883), nicméně výběr a zpracování látky, zejména v partiích o počátcích pěstování rostlin a o původu rostlin kulturních svědčí o vědecké samostatnosti autorově. Jazyk knihy je čistý, sloh jasný a stručný.

Spis Němcův je prvním českým dílem o dějinách rostlin kulturních a bude tedy hojně čten zejména také v kruzích učitelstva našich hospodářských škol; považoval bych za vhodné, věnovati větší pozornost rostlinám specielně zemědělským. *Ant. Pavel.*

*

Gebauerova Historická mluvnice. Od let jsou některé svazky »Historické mluvnice jazyka českého« rozebrány a odtud plyne potřeba, vydati je znovu. Ještě za života Gebauerova přichystáno bylo k nové edici autorem samým »Č a s o v á n í«, k němuž prof. Gebauer vykonal ještě korrektury a dodal některé v celku nepatrné doplňky. Nyní půldruhého roku po Gebauerově smrti vydala tento svazek »Unie«, slibujíc pokračovati v novotiscích díla klassického, které pohříchu navždy zůstane torsem. Materialie ke »S k l a d b ě« jsou takové povahy, že jich bude lze užíti za podklad edice kryjící se s plány autorovými velice značně; za to »K m e n o s l o v í«, jímž původně »Historická mluvnice« měla začíti, nebylo ani zdaleka k tisku připraveno.

BESEDA

Josef Jungmann. (Pokračov.)

Podkladem pro kaceřování Jungmanna je Královi předně domnělá ú č a s t J u n g m a n n o v a v s e p s á n í »P o č á t k ů«. Domněnku tu opodstatňuje těmito důvody:

1. »Počátky« vyšly koncem března 1818, Jungmann však o n i c h v ě d ě l u ž d ř í v e (L. F., 1894, str. 3). Píše nejdůvěrnějšímu příteli Markovi 29. prosince 1817: »Právě těchto dnů psal jsem našemu Šafaříkovi nápis k Vám, pročež očekávejte listu od něho a nepochybně i rokování o prosodii české. On všecek jest časův, nic o přízvuku a rýmích . . .«

Souditi z těchto slov, že Jungmann Šafaříka k sepsání Počátků »navedl«, k tomu věru je třeba nemalé fantasie. Jungmann netají se tu sympatií k Šafaříkovi, líbí se mu jeho zápal pro časomíru, a sděluje, že mu psal Markovu adresu. Ale počátky byly, jak věděl i prof. Král, hotovy a censuře předloženy již v listopadu 1817, tedy nejméně měsíc před tímto dopisem. Jungmann pak v něm o Šafaříkově »rokování« mluví tak neurčitě (nezná ani jeho spolupisatele Palackého. ani názvu, ba snad ani neví ještě, že jde o spis, daný do tisku), že domněnka o inspirátorství Jungmannově jest dopisem spíše vyvrácena, než dokázána.

Pro svou domněnku Král ovšem uvádí ještě pozdější dopis Jungmannův Markovi z doby právě před vydáním Počátků. Dopis ten (ze 24. února 1818) začíná: »Nejmilejší příteli! Že se t o l i k e r ý m u š í m míra časová lepší býti zdá, již to samé jest jakýmsi důkazem její dobroty. Jen kterak ji zvelebiti a zaraziti? To j a k p í š e t e, jedině básníkům zůstaveno; 5000 veršů dle navržení Šafaříkova více zpraví než všechna pravidla, toliko báti se, aby nějaké d ř e v ě n é u c h o také nám nechtělo pravidla kouti . . . hudba vždy musí býti zkušujícím kamenem« atd. a o něco dále píše jako mimochodem: »Šafařík s Palackým (ač se jmenovati nechtí) vydají prý co nejdříve n ě c o o č e s k é m b á s n i c t v í.«

Tedy teprve čtvrt roku po dokončení Počátků Jungmann o nich ví něco určitějšího, ač i toho ještě je málo, a ví to jen z druhé ruky (»prý«). Sluší dodat, že mezitím Jungmann se zmiňoval o prosodii Markovi i v listě z 19. led. 1818, a při tom neříká ani slova o chystaných Počátcích. Také citovaný dopis z 24. února 1818 ukazuje, že Jungmann čeká od Šafaříka jako rozhodný čin ne pravidla prosodická, nýbrž verše, tedy prosodickou praxi, ne theorii; o Počátcích samých ví toliko, že budou jednat »o českém básnictví«. Dopis ostatně je pouhou odpovědí na popud Markův (»jak píšete«). Bylo by toto všecko možno, kdyby Počátky byly vznikly návodem Jungmannovým a zejména, kdyby Jungmann byl jimi chtěl intrikovat proti Dobrovskému, proti němuž (dle Krále) marně se pokoušel podnítit vlastence po celých třináct let!? Nebyl by v tom případě zájem Jungmannův mnohem živější a jeho informace přesnější, nežli jak byly ve skutečnosti — než ty pouhé dvě neurčité zmínky za celých devět měsíců, které uplynuly od osobního setkání Šafaříkova s Jungmannem, kdy prý Jungmann Šafaříka navedl?

2. Šafařík ještě 3. října 1816 veršoval přízvučně. V červnu 1817 však dle líčení Palackého (Vlastní životopis jeho v Osvětě, 1885) již přízvuk zamítal. Tak rychlý převrat názorů dle Krále »nestal se v Šafaříkovi postupem samostatným, nýbrž působením cizím, zajisté Jungmannovým«. (L. F., 1894, str. 5.)

V těchto místech Král užívá samých výhrad (»jak mně se zdá«, »domněnka«, »pochybuji však«) a opravdu nepodal nežli zdání a domněnky. Převrat názorů v Šafaříkovi během sedmi měsíců, po 3. říjnu 1816, se zdá prof. Královi příliš náhlým — a současně K. argumentuje, jako by přízvučná báseň z toho dne byla důkazem pro skalopevnou tehdejší víru Šafaříkovu v přízvuk. Pochybnosti Šafaříkovy o prosodii přízvučné ovšem nevznikly přes noc, ale je možno, že jej zaměstnávaly už dávno před 3. říjnem 1816. Přízvučná báseň z toho dne svědčí jen, že tehdy zápal pro časomíru ještě u něho nepřevládnul, podobně jako Jungmann už při přízvučném překládání Ztraceného ráje zápasil s prosodickými pochybnostmi, a přece započaté dílo dokončil veršem, původně zvoleným.

Na druhé straně Král soudí, že Šafařík už v červnu 1817 při setkání s Palackým smýšlel o přízvučné prosodii stejně příkře zamítavě, jako v Počátcích. Z líčení Palackého víme pouze, že v červnu 1817 Šafařík měl napsáno pojednání, zavrhující přízvučnou prosodii. Ale to přece ještě nedokazuje, že pojednání toto bylo úplně stejně ostře zaujaté jako jsou Počátky; pravděpodobno, že názory projevené v Počátcích nabyly nesmířitelné podoby konečné teprve při druhém setkání Šafaříka a Palackého na podzim r. 1817. Neboť původně (z jara 1817) každý z nich psal pojednání o prosodii, nevěda o druhém; pak se (v červnu) setkali a vzájemně se utvrdili v oposici proti přízvuku; a posléze (na podzim) své koncepty přepracovaly v spis, který pak vytiskli. Pravděpodobno tedy, že společnému dílu od počátku přibývalo určitosti a ostrosti; nadšení mladíci se asi při společných debatách předháněli horlivostí, a tím vznikla příkrost Počátků, jak je známe z tištěné knihy.

Ostatně i kdyby prosodický obrat se byl dál v Šafaříkovi jen sedm měsíců, byla by to dosti dlouhá doba pro změnu názorů vášnivého mladíka; nikdo nemá práva libovolně předpisovat, za kolik měsíců či let Šafařík směl své názory samostatně změnit.

Tím bylo by objasněno, že Šafaříkův sklon k časomíře mohl vzniknouti docela samostatně, bez návodu Jungmannova. Ale máme i přímé doklady, že tomu tak bylo skutečně.

Palacký vypravuje (Osvěta, 1885, str. 587), že Šafařík již »z Jeny (tedy před setkáním s Jungmannem) přinesl byl velmi důkladné pojednání o prosodii české,« které pak přeměnil v 3. a 4. list Počátků. Poněvadž tento určitý údaj, psaný od spoluautora Počátků brzy po události, vyvrací domněnku Královu — K. myslí, že údaj ten je »vůbec omyl«. Proč by to byl omyl, dovtip se, kdo můžeš. Palacký tu okolnost od Šafaříka znal; lháři nebyli; a autobiografie Palackého psána je tak střízlivě, že nepřipouští domněnky o nějaké předpojatosti.

Druhý, nejzávažnější doklad pro spor podala M. Červinková-Riegrová v polemice s Králem (Osvěta, 1895, str. 110. a násl.). Je to dopis Šafaříkův, psaný Palackému 22. dubna 1817 z Jeny. Šafařík v něm již horuje pro časomíru, ale ani nepíše, že by byl o prosodii jednal s Jungmannem, ba ani nezamýšlí tak učinit budoucně, ačkoli jest odhodlán proti přízvučné prosodii ostře vystoupit »padni, co padni«; jenom hodlá se ještě poradit o věci s lipským profesorem Hermannem (což později opravdu učinil a Hermannovo dobrozdání, které doporučovalo časomíru, otiskl v Počátcích). O Jungmannovi v celém listě není zmínky, kromě věty »Mněť se zdá, že Jungmann cítí« (t. j. přednost časoměrné prosodie). To Šafaříkovi se zdá patrně z časoměrných básní Jungmannových v Hromádkových Prvotinách, z nichž jednu Šafařík v čele listu cituje.

Svůj úsudek v tomto bodě Král po polemice »Osvěty« precisoval slovy: »Šafařík ještě v květnu (1817), kdy odjel z Jeny a kdy byl ještě v Lipsku, byl v otázce prosodické nerozhodný. Naproti tomu již počátkem června, kdy byl v Prešpurku, měl dle zprávy Pala-

ckého velmi důkladné pojednání o prosodii české (nynější list třetí a čtvrtý »Počátků«). Není-li tedy v autobiografii Palackého nějaký hlubší omyl, musilo toto pojednání povstati na nějaké zastávce cesty...« a to ovšem prý za osobního vlivu Jungmannova (»F. L.« 1895, str. 58 sq.), neboť — a to je třetí důvod Králův o účasti Jungmannově v sporu o prosodii —

3. Šafařík navraceje se z Jeny, navštívil bezpochyby Jungmanna v Praze, jako činívali i jiní slovenští studenti. Při té příležitosti prý asi Jungmann podnítil Šafaříka k vystoupení v prosodické otázce, neboť nyní konečně — »vyskytl se Jungmannovi člověk, jenž mohl věci jeho dopomoci k vítězství«. (L. F., 1894, str. 6.)

Král operuje i zde dvojí zjevnou nesprávností: předně tvrdí, že Šafařík v květnu 1817 byl v otázce prosodické ještě nerozhodnut. Kterak si to může dovolit, když těsně před tímto místem cituje rozhodnutý již dopis Šafaříkův z 22. dubna 1817? Již tam Šafařík praví: »My nemáme v řeči naší žádné prosodie, žádné metriky. Stará Rosova byla pravá; ale chtíce jí s tváři komára sehnat, zabili ji. Nechať se třebas světy světa puknou, já na tom jsem, že naše nynější veršování jediné nerůda nebásnířského ducha jest. Koho přirození k básnířství nepomazalo, nemíchejž se v ně.«

Zde tedy Šafařík naprosto zavrhuje vládnoucí přízvučnou prosodii českou; odsuzuje, že někdo, kdo není básníkem, míchá se do veršování. To míří zřejmě proti Dobrovskému, který jediný byl původcem, zákonodárcem přízvučné prosodie, a jakožto učenci nebásníku Šafařík mu upírá kompetenci k tomu. Jeho prosodie je »žádná«, t. j. dle Šafaříka nicotná. Naproti tomu chválí si starou Rosovu prosodii časoměrnou, byť měla nedostatky.

Šafařík tudíž pro svou osobu (»*já* na tom stojím«) naprosto zavrhuje přízvučnou prosodii v češtině; ale chce, aby byla zavržena vůbec, i objektivně, a k tomu chce si opatřit důvody a další oporu v Palackém a v Hermannovi v Lipsku — ne v Jungmannovi. Dovedl-li Král přes to všecko tvrdit Šafaříkovu nerozhodnost ještě po tomto dopise, tedy překrucovat tak bezohledně výrok, jejž sám citoval: suď každý, jak spolehlivy jsou jeho úsudky v bodech, kde kontrola je méně na snadě!

Druhá nesprávnost uvedeného výroku Králova je v předpokladu, jako by původní Šafaříkovo pojednání musilo býti věcně i formou totožno s 3. a 4. listem »Počátků«. To bylo vyvráceno již svrchu; opak plyne i z údaje Palackého, že 3. a 4. list »Počátků« vznikly přeměnou původního pojednání Šafaříkova. Je vůbec nepřípustno osočovat Jungmanna na základě domněnek o pojednání, o kterém nikdo nevíme určitě, jak vypadalo.

Úhrnem plyne z dosavadního:

Nelze vážně tvrdit, že by Šafařík byl osobním vlivem Jungmannovým naveden k sepsání »Počátků«: jejich definitivní podoba je výsledkem vzájemné práce a revise Šafaříkovy a Palackého. Obrat Šafaříkův od přízvuku k časomíře nestal se nijak náhle, tak abychom v něm spatřovat mohli cizí návod; pravděpodobně nejméně již od října 1816 o přízvučné prosodii pochyboval a odpor jeho k ní rostl stále až do října a listopadu 1817, do sepsání »Počátků«, kde je kaceřována nejvášnivěji. Buďsi tomu však jakkoli, faktem určitým jest, že již 22. dubna 1817 rozhodně a určitě vyslovil 1. své osobní přesvědčení proti přízvučné prosodii Dobrovského, 2. odhodlán byl vystoupit proti ní veřejně, a to 3., aniž se dříve o tom radil s Jungmannem a aniž praví něco o tom, že by v této věci jeho rady nebo přispění potřeboval anebo hodlal užiti v budoucnosti.

Palacký a Jungmann dospěli k přesvědčení časoměrnému každý samostatně; dle všech zpráv bylo tomu tak i se Šafaříkem, a jenom nešťastná fixní idea Králova dovedla v jasnou mluvu pramenů vnutit cizorodý živel — intelektuelního svůdce Jungmanna. Nejde tu o žádný svod ani návod; jde pouze o dvě připustné možnosti: o shodu mínění zcela nahodilou — jako je tomu u Palackého — aneb o vliv.

Dle mého mínění lze při poměru Jungmannově a Šafaříkově r. 1817 mluvit o vlivu; ale z dokumentů čerpám o tomto vlivu názor docela jiný nežli V. Nejedlý a jiní, v »Počátcích« hanou postižení veršovci, i nežli Zelený a Král, kteří všichni prosodický vliv Jungmannův stupňovali v popud a výzvu. Všichni šli v kombinacích dále, než opravňovaly je objektivní důvody, všichni vyráběli »fakta« — v říši fantasie.

Prosodický vliv Jungmannův na Šafaříka záležel prostě v tom, že Šafařík znal Jungmannovy dřívější časoměrné verše i jeho pobídku z r. 1814, aby čeští básníci se o ně pokoušeli. V tom, doufám, není nic nečestného, a více o věci neví nikdo. Jest možno, že Jungmann se Šafaříkem v květnu 1817 mluvil o prosodii, že se mu netajil svými náhledy — ani v tom by nebylo nic nemravného —, ale je také možno, že o prosodii nepromluvili ani slova, neboť nemáme pražádného důkazu, že Jungmann o Šafaříkově zájmu o prosodii vůbec věděl před 29. prosincem 1817, kdy »Počátky« byly už dávno napsány.

Za to však máme jakýsi důvod pro vliv právě opačný — vliv Šafaříkův na Jungmanna. V dopise Markovi z 24. února 1818, svrchu ci-

tovaném, Jungmann se vyslovil o prosodii způsobem, který dost připomíná názory citovaného dopisu Šafaříkova, psaného o deset měsíců dřív. Nedalo by se z toho soudit, že Jungmann byl k těmto názorům přiveden rozmluvou se Šafaříkem v květnu, anebo (v případě, že o prosodii nemluvili) jeho pozdějšími dopisy?

(Pokračování.) *Ch.*

PRÁVO

Přivtělení Bosny s hlediska právnického.

II.

Další otázkou jest, kdy císař nabude právem souverenity nad oběma zeměmi.

Prohlášení souverenity našeho císaře a krále nad Bosnou a Hercegovinou obsahuje v sobě změnu berlínské smlouvy z 13. července 1878. Jest tudíž ku provedení změny zapotřebí, aby všichni ti, kdož na právoplatném stanovení úmluvy té měli podíl, i ku změně její dali přivolení. To týká se pak jak mocností signatárních, tak i říšské rady a uherského sněmu, kteréžto sbory svůj souhlas k této státní smlouvě daly. Obraťme zřetel svůj hlavně k oběma' posléze jmenovaným činitelům:

V listu baronu Beckovi z 5. října t. r. prohlašuje se, že císař se ustanovil na tom, svou souverenitu na Bosnu a Hercegovinu rozšířiti a ve své rodině platný dědičný řád posloupnosti také v těchto zemích ve skutek uvésti. Znění tohoto listu připouštělo ten výklad, že listem tím nebyla ještě proklamována anexe obou zemí, nýbrž toliko rozhodnutí císařovo, že anexe ta má býti provedena. Než v listech z téhož dne, znějících ministru Aehrenthalovi a baronu Burianovi, bylo již úplné zabrání Bosny a Hercegoviny prohlášeno (erstrecke ich die Rechte meiner Souverenität auf Bosnien und Herzegovina). Současně bylo také toto zabrání všem velmocem, jež braly účast na berlínské smlouvě, notifikováno, a to hlavám oněch států vlastnoručními listy císařovými.

Několik dní na to byly pak dodány předlohy jak říšské radě ve Vídni, tak i říšskému sněmu v Pešti, kde se o této anexi jedná. Obě předlohy vykazují jisté rozdíly. Nechci tu poukazovati k tomu, že se nárok na Bosnu a Hercegovinu v předloze uherskému sněmu odvozuje z historie, a tím také již jaksi poukazuje k tomu, že obě země náleží k Uhrám, chci se tu dotknouti jiných odchylek:

V předloze uherskému sněmu podané žádá se v § 1., aby bylo pouze *vzato na vědomí,* že císař svá souverenní práva rozšířil i na Bosnu a Hercegovinu, kdežto v předloze podané říšské radě se žádá, by bylo toto rozšíření práv *schváleno.* Toto posléze uvedené ustanovení plyne z nařízení § 5. zák. z 22. února 1880, č. 18. ř. z. V tomto zákoně jedná se totiž výslovně o provisorní správu Bosny a Hercegoviny a cit. § 5. dokládá, že každá změna stávajících poměrů těchto zemí k monarchii vyžaduje souhlasného schválení legislativ obou částí monarchie. Jde tudíž především o to, sluší-li ustanovení návrhu uherského »vzetí na vědomí« považovati za rovnocenné se »schválením« návrhu cislajtanského. Připustíme-li to, — a sluší také tak uznati vzhledem k tomu, že dle zákonodárství uherského veškeré mezinárodní smlouvy sněmu uherskému se pouze sdělují (§ 8., čl. XII. z. z r. 1865—7), kdežto dle § 1. ad a) zák. z 21. prosince 1867 č. 146. ř. z. vídeňská vláda ku schválení říšské radě předkládá, — pak následuje druhá otázka, jaký význam má slovo »schválení« v zákonodárství. Dle zákl. stát. zák. (§ 13. z. z 1. pros. 1867 č. 141. ř. z.) jest ku každému zákonu zapotřebí souhlasu říšské rady a sankce císaře. Prohlášení zákonů děje se pak v té formě, že buď se užívá slov: »v souhlasu obou sněmoven říšské rady« neb »na návrh obou sněmoven říšské rady« »vidí se mi nařiditi« atd. V případech pak § 14. cit. zák., jakož i při smlouvách mezinárodních vyhledává se pouze svolení či souhlas říšské rady. V prvém případě má nedostatek souhlasu za následek zrušení nařízení, v druhém pak případu bez schválení smlouva vůbec nenastane.

Když pak v § 5. zák. z 22. února 1880 výslovně řečeno, že ku každé změně ve stávajících poměrech Bosny a Hercegoviny zapotřebí jest ouhlasného svolení legislativ obou částí monarchie, tož je zřejmo, že dříve, nežli dotyčná změna může se státi skutkem, musí dříve zákonodárné sbory obou polovic říše dáti ku změně té své schválení, a ježto výslovně žádá se tu svolení legislativ, nelze nijak nahraditi schválení to ministerským nařízením dle § 14. cit. zák. Může tudíž anexe obou provincií s právními následky nastati teprve tehdy, až by říšská rada anexi tu schválila a říšský sněm uherský vzal ji na vědomí. To platí ovšem pouze v poměru uvnitř říše.

III.

Konečně sluší se též zmíniti o tom, v jakém státoprávním poměru bude Bosna a Hercegovina k říši Rakousko-Uherské. Jest tu především dvojí případ možný: buď zůstane Bosna a Hercegovina jako samostatný stát vedle Rakousko Uherska, s nímž by byla jen osobou panovníkovou spojena, či bude připojena k říši. V posléze uvedeném případu pak mohou nastati rozličné po-

měry, takže buď přistoupí Bosna a Hercegovina jako třetí část k říši Rak.-Uherské, a tak místo dosavadního dualismu vznikne trialismus, nebo budou připojeny buď k Uhrám nebo ku královstvím a zemím na říšské radě zastoupeným. V kabinetním listu z 5. října 1908 se pouze praví, že se rozšiřuje císařova souverenita i na Bosnu a Hercegovinu, a že se tamtéž zavádí řád posloupnosti, který v Rakousko-Uhersku platí. Vedle návrhu zákona v té příčině jak v říšské radě tak v uherském sněmu říšském podaného mají dosavadní ustanovení zákona ze dne 22. února 1880 č. 18. ř. z. a tomu odpovídajícího zákona uherského zůstati i na dále v platnosti. Z toho lze souditi, že na místo dualismu prozatím nastoupí trialismus, neboť Bosna a Hercegovina mají i na dále zůstati ve správě společného ministerstva. Tu však zůstávají nevyjasněny dvě okolnosti, a sice, proč se praví v předloze uherskému říšskému sněmu podané:

1. »Vzhledem na staré svazky, které pojí Jeho slavné předky k těmto zemím,«

2. že se v § 2. má učiniti usnesení, že disposice čl. zák. I. a II. z r. 1723, pokud jde o trůnní posloupnost, platí v těchto zemích,«

což obé v předloze, podané říšské radě ve Vídni, uvedeno není. (Dokončení)

Dr. *V. Slavík.*

POLITIKA

Z týdne.

Není tomu dávno, co byly z realistického tábora ostře odmítány projevy, navrhující spolupráci strany pokrokové s mladočeskou — a, aj, mění se časové a v táboře do nedávna hrdě odmítaném diskutuje se živě otázka, »lze-li, či nelze« spolupracovati s mladočechy. »Nelze« upříti, že mezi Kramářovým křídlem strany této a mezi realisty jest jakási příbuznost v názorech na některé otázky a nebylo by vyloučeno spojenectví v jednotlivých problémech politických. Ale všeobecná součinnost těchto dvou skupin zdá se býti na dlouho nemyslitelna.

Jsou tu především poměry osobní: Dr. Kramář — prof. Masaryk. Kdo z nich povede alianci, kdo se podrobí? Dle kvalifikace politické musil by se podrobit prof. Masaryk — o tom nebude pochyby u žádného střízlivého pozorovatele. Uvnitř by asi také nejeden z příslušníků realistických souhlasil s takovýmto poměrem, neboť politické skutky zástupců strany pokrokové na radě říšské neodpovídají nadějím, jež se pojily k volebnímu vítězství zvolených kandidátů, ano volají přímo po pevném vedení skutečného politika. Na venek znamená však již sama diskuse o spojenectví ústup strany pokrokové, který se nápadně objeví, srovnáme-li dnešní úvahy s ostrou polemikou, vedenou loni mezi Dnem a Časem. Byl to vášnivý spor, plný řevnivosti, který nikterak neodpovídal věcnému poměru mezi oběma listy. Času byl vždy stanoviskem politickým bližší »Den« než »Nár. L.«, a přece zápolili budoucí spojenci na život a na smrt — proč? Snad následkem vědomí, že přívrženci Kramářovi hledají částečně oporu v týchže kruzích městské inteligence, na něž počítá strana pokroková. Mladočeši učinili nabídku a realisté stojí na rozcestí: přijmou-li, ustupují, dávajíce na jevo potřebu opříti se o soupeřovu organisaci, odmítnou-li, jdou vstříc budoucnosti samostatné, ale arci co do výsledků nejisté.

Se strany mladočeské je však tento krok neméně povážlivý. Vstoupí-li Dr. Kramář v užší spojenectví se stranou pokrokovou, vzdává se veliké části mladočeského voličstva, které — odchováno »Nár. Listy« — kloní se příliš k nacionálnímu a státoprávnímu radikalismu, než aby se mohlo spojovati se stranou, jež byla dána ve znamení těchto idei do národní klatby. Fuse znamenala by vlastně utvoření nové strany, částečně nové budování politické stavby. Před rozhodným krokem nutno uvážiti, zda by si nová formace nepřinášela do vínku rozkladné prvky, které by za nedlouho mohly vésti k novým těžkým krisím — a zda by nevehnala do náruče radikalismu i řadu takých lidí, kteří by se nenáhlým postupem dali zachrániti pro tábor modernější a pro českou věc nadějnější, než jsou dnešní skupiny radikální. Nelze schvalovati vyjednávání vůdců stran, které ignoruje známé názory velké většiny voličstva. —

Politický život v Čechách stojí ve znamení potupného zakončení aféry poštovní v Praze a diskusí o jazykových a administrativních osnovách pro král. české, které jsou v dnešní podobě pro nás nepřijatelny. Naděje na uspokojení českých požadavků nebo na přijatelný kompromis jsou praskrovny. Proti pokusu o majorisování, ať by vycházel z té, či oné velké strany parlamentní, musili by čeští poslanci sáhnouti k prostředkům nejkrajnějším. Podrobněji pojednáme o vládních osnovách příště. Avšak můžeme říci již na základě povšechných zpráv o vládních osnovách, že osnovy zjevně straní Němcům.

Veliké nebezpečí, které se kryje v nynější době národnostního rozvášnění, spatřujeme v rozmachu klerikalismu. Jedním z četných symptomů jeho jest případ učitelky Zdeňky Kadeřábkové, která byla nýřanskými fanatiky německými pronásledována tak, že se na konec musila uchýliti do komůrky ve spolkovém domě sociální

demokracie, aby měla kde přespat, a byla za svůj zápas proti německému násilí odměněna českou zemskou školní radou — suspensí, protože jest bez konfesse... Klerikálové všech národností spojují se k dobytí Předlitavska, k udušení kulturního rozvoje jeho národů. *V. Z.*

*

Valná hromada Rakouskouherské banky, konaná dne 3. února, byla novou ukázkou staré německé přízně k Čechům. Čeští kandidáti zůstali opět v menšině a mezi českou řečí dra. Škardy bylo pokřikováno: »Vyhoďte ho!« a jiné líbeznosti. Sám dr. Pergelt uznal za nutné jménem Němců z Čech odprosit po schůzi dra. Škardu za toto uličnictví. Ubozí Němci! Kam to chtějí s takovou kulturou přivést?

*

Z říšskoněmeckých hlasův o jazykové otázce v Čechách. Dresdner Nachrichten zabývaly se 3. února v úvodním článku českou otázkou jazykovou, ovšem ve smyslu německé »objektivity«. Hlavní starost mají o to, zdali bar. Bienerth je očekávaným spasitelem se železnou pěstí, který dovede české kazimíry pokrotit náležitým nátlakem (Hochdruck). V opačném případě prý Bienerth — půjde. Že by z Drážďan a Berlína šli pražskému kasinu s armádou na pomoc, Dresdner Nachrichten neslibují.

ZE DNE

Dovolujeme si žádati pp., kteří dosud nevyrovnali předplatné, aby tak v brzku učinili. Pánům, kteří mají větší nedoplatky, připomínáme důtklivěji, aby je v brzku vyrovnali a nenutili nás k stálým upomínkám.

Ředitel městské účtárny obce pražské pan Fleissig byl dán tyto dny do pense s bengálem, jaký u obce pražské nebývá obyčejný. Jako by on finance obecní držel a po jeho odchodu obec byla na hromadě, tak to vypadalo. A dokonce někteří pánové povýšili jej hned za živa na stolec mučednický: odchází prý, byv vyštván nesvědomitou organisací úřednickou, aby nedočkavci měli postup. Není pochyby, že p. Fleissig byl úředníkem neobyčejně způsobilým a, což ještě více platí, energickým: málokdo, snad nikdo z ostatních čelných úředníků obce pražské nedovolil by si vůči obecnímu staršímu vystoupiti tak sebevědomě jako on posledně proti p. docentu Funkovi. Při této své schopnosti a energii mohl pan Fleissig pro obec vykonat velice mnoho, zavést v obecním hospodářství pořádek, kdyby — ano, to je to: kdyby! Kdyby nebyl vše obětoval své popularitě a vůbec svým zájmům. Lichotilo mu, když jej členové sboru vynášeli jako geniálního »finančního ministra« obce pražské, který vyjde s nezvýšenými přirážkami, třeba výdaje obecní stále stoupaly, třeba se ročně statisíce vydávaly na bankety a výlety členů sboru po vlasti i po cizině. Z praesidia posílali cedulky do pokladny a ta jim beze všeho vyplácela sta a tisíce korun na bankety a výlety, neptajíc se, byl-li náklad povolen radou městskou anebo sborem, jak obecní řád předpisuje. I pro pana Fleissiga tu a tam zbyla nějaká stokorunová neb i tisícikorunová odměna, která měla být schválena sborem a nebyla. Ovšem umění jeho bylo jednoduché: kupovat nemovitosti na dluh a to, co utrženo z prodejů, vydat na běžné příjmy; stavět na dluh nové trati elektrických drah a přebytky spotřebovat na běžná vydání a pod. Že potom obec zůstávala dlužna i annuity z dluhů, to také shledáváno v pořádku, jen když nezvýšeny přirážky a poplatníci byli spokojeni. Nyní však přišla oposice, která začíná do hospodářství obecního vidět, a pan ředitel honem odchází, dokud je v plné slávě. Cítí, že jeho systém jest u konce, že to již dále tak nepůjde, že to brzy »praskne« a že by za rok odešel bez bengálu!

Repraesentační dům obce pražské dostal se opět na program novinových úvah a kavárenských hovorů. Bude se o něm patrně mluvit zas jen tak dlouho, dokud nebude naše tak zvaná veřejnost mít něco ještě sensačnějšího, na příklad nadcházející porotní soud v affaiře rourového potrubí. A přece by tento pomník, repraesentující správu pražské veleobce v posledních letech lépe než kterýkoli jiný podnik, již dávno byl mohl »uvědomělému voličstvu« naší metropole otevřít oči, aby vidělo, jaký duch ovládá naši obecní správu. Čteme-li, že náklad stavební, rozpočtený původně na 2·7 milionu, má činit 5·4 milionu, tedy dvakrát tolik, nemůžeme věřit, že toto úžasné stoupnutí mohlo by býti způsobeno jen stoupnutím cen materiálu a sil pracovních: buďto hned původně rozpočet byl pracován úžasně lehkomyslně — anebo vědomě falešně. V obojím případě svědčí o neomluvitelné nedbalosti většiny sboru obecních starších, že schválila milionový podnik jen k vůli panu starostovi, nejsouc si vědoma ani, jaké břemeno tím na obec uvaluje. (Že by na repraesentační dům patřil nápis »K VŮLI«, vyslovil se před dvěma lety ve sboru obecních starších dr. Černohorský.) Dále je repraesentační dům důkazem našeho furiantství. Kdyby již Praha měla zařízeno všecko, co potřebuje: pitnou vodu, kanalisaci atd., snad by si mohla ten luxus dovolit a postavit si palác za 8 milionů. Ale dokud to vše nemá a přes to již takřka klesá pod tíží dluhů, rostoucích jako lavina, je to přímé

vyhazování národního jmění. Co by se za 8 milionů dalo zřídit, kdyby se věnovaly na nějaký podnik kulturní nebo sociální!

Uměleckou galerií může se z venkovských našich měst vedle Kyšperka vykázat s chloubou Mladá Boleslav. I zde byl k ní základ položen intelligentním jednotlivcem: loňského roku věnoval totiž pan B. Kočí na oslavu své 25leté nakladatelské činnosti svému rodišti cennou sbírku 80 originálů (celý cyklus Holárkových perokreseb »Reflexe z katechismu«, dále věci od Alše, Schwaigra, Kalvody, Nowopackého, Panušky, Laudy, Muchy, Jeneweina a j.). Tento velkodušný dar zůstane na vždy majetkem města, ale jeho spravováním a rozmnožováním pověřen právě před vánoci založený »Klub přátel umění« (jehož předsedou jest MUDr. Walter — spisovatel Tréval). Ten chce pracovati k brzkému otevření opravdové »Umělecké síně českého Pojizeří«, jež by obsahovala nejen vybraná díla umělců z tohoto kraje rodilých (Kupecký, Březina, Knüpfer, Prousek atd.), ale i jiných, kteří jej štětcem nebo pérem zachycovali. Mimo to budou se získávati i díla výtvarná a dokonalé reprodukce. Tím je dán směr jedné z činností nového spolku, jenž hodlá zavésti mimo jiné i každoroční uměleckou prémii pro členy. Ovšem hlavní starostí zůstává stále účelné umístění galerie, čítající již teď na 100 obrazů (jeť tu chvalným zvykem zakupovati z každé výstavy aspoň jeden originál do sbírky!). Musejním účelům věnovaný starý sbor bratrský ukázal se pro stálou uměleckou výstavu děl malířských nevhodným, a tak nezbývá než čekati pomoc se strany samosprávných korporací: města, okresu, resp. i země a hledati pro nejbližší dobu útulku aspoň provisorně slušného v některých veřejných novostavbách. *A. F.*

Na základě konsistoriálního nařízení píší kněží oněm dětem, které nechodí do kostela, místo známky z náboženství nulu. Věc jest protizákonná a také již mají kněží na některých místech (Děčín) s úřady spory. Kněží poslechnou církve a začnou toto nařízení praktikovati hned ve velkém. Celá záležitost jest zbytkem nedávných klerikálních snah pro trestání nedbalé docházky do kostela. Malomocné vylévání zlosti. Vliv na postup žactva podobné klassifikování míti nemůže a nesmí, poněvadž v zákonem předepsané stupnici nula není a učitel ji ani nemá na zprávu opisovati. (Řád školní a vyučovací v § 98. odst. 2. počítá s možností, že může býti dítěti bez známky z náboženství vydáno i vysvědčení propouštěcí.) Mnoho záležeti bude na učitelských sborech, budou-li kněze v jeho protizákonném jednání podporovati. Učitelé mohou jen tuto akci kněží vítati. Lid aspoň zase uvidí trochu kněžské malichernosti, nekřesťanské mstivosti a hašteřivosti, zbytečného týrání, zvykne si vídati školní zprávy bez známky z náboženství, což také není bez významu.

Bývalý ministr prof. dr. Rezek zemřel dne 3. t. m. Oceníme jeho význam v nejbližší době odbornou studií.

Národní Jednota Severočeská dala 10.000 K na zřízení měšťanské školy v Mostě a koná za tím účelem další sbírky, na což tímto upozorňujeme.

Slovenská kniha. Je jisto, že hlavní potřebou československé vzájemnosti jest, aby Slováci neodvykli české knize, českému časopisu. Ve zmaďařených, odnárodňujících školách ovšem nikdo lásku k české knize nevštěpuje. A jestliže přes to česká kniha se i nyní vždy více na Slovensku šíří, je to úkaz jistě radostný. Ale ovšem žádoucno je, aby naopak šířila se slovenská kniha u nás. Leží před námi »Seznam slovenských knih« (z knižního skladu nakladatelství: F. Votruba, Budapešť VIII., Rákoczi tér). Pořadatel připomíná: »Soznam náš obsahuje asi všetko, čo slov. literatura má cenného, a môže byť každému, kto o osudy Slovenska sa interesuje, vhodnou rukoväťou pri výbere kníh.« —Napsati si o seznam, vybrati dle něho několik slovenských knih, doporučit při příležitosti slov. knihy do knihovny veřejné, městské, spolkové, studentstvu — není úloha nesnadná; pro opravdové poznání Slovenska je to prostředek nejdůležitější.

Zachmuřený obzor politický a ukládací trh. V nynější pohnutější době obecenstvo, ukládajíc své nastřádané jmění na úrok, vyhýbá se cenným papírům z obavy, že v jejich pohyblivém kursu jest obsaženo nebezpečí ztrát. Při dočasném oceňování ukládacích hodnot, jak se kursem vyjadřuje, jest bursa neobyčejně citlivá, předbíhá událostem a bere k nim ohled dříve, než se dostavily. Proto jsou tou dobou kursy všech důchodových papírů stlačeny, jako by nebezpečí nějakých válečných zápletek již se bylo ve skutečnost proměnilo. Prozíravý kapitalista použije takové příležitosti ku včasnému nákupu, jelikož při jasnějších vyhlídkách do budoucna nebude lze nynější nízké kursy udržeti. Ovšem vybere si hodnoty nejlepších záruk poskytující a především sáhne po domácích papírech, které slouží našim vlastním potřebám. V tom směru jest poučným dnešní insert Zemské banky království českého, jímž jest vysvětlena podstata bankou vydávaných dlužních úpisů, které se těší zasloužené důvěře našeho publika.

Národní podnik v Praze. K došlým dotazům sděluje správa Národního podniku, že kupon *č. 14* splatným bude teprve po valné hromadě, která se bude konati v měsíci březnu t. r. Současně upozorňuje, že dne 18. března 1909 propadne kupon č. 11 ve smyslu § 14. stanov ve prospěch reservního fondu. Kdo dosud nevyměnil *staré listy podílové* s kuponem č. 10 za nové, nechť tak učiní co nejdříve, neboť ztratil by postupné právo na dividendu od kuponu č. 11. počínaje.

Český svaz úřednických spolků koná 7. února 1909 o půl 10. h. dopol. v sále žofínském schůzi na obranu jazyka českého ve stát. úřadech a k ochraně úředníků českých v území zněmčeném.

Ústřední banka Českých spořitelen v Praze: Stav vkladů ku dni 31. ledna 1909 K 104,596.923 66.

LISTÁRNA. J. K. z L. Han. Vys. Přerov. Stačí. — **P. J. O.** Jaterník (Anemone hepatica) jest jarní květina pryskyřníkovitá, modře kvetoucí.

KNIHY: **Nákl. J. R. Vilímka:** Kaizl-Tobolka: Z mého života. 408 str. — **Nákl. Hejdy & Tučka:** V. Soukup: Postní kuchyně. 206 str. za 2 K 20 h. - **Nákl. vlastním:** Poděbradsko (Místopis). Díl III. 312 str. Vyd. K. Kožíšek, J. Čečetka a F. Brzák. — **Nákl. J. Otty:** L. N. Tolstoj: Vojna a mír III. 462 str. — Jos. Kořenský: V Malajsku. 119 str. za 2 K 50 h.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor **Dr. Emanuel Chalupný.** — Tiskl **Edvard Leschinger v Praze.**

ROČNÍK VII V PRAZE, 12. ÚNORA 1909. ČÍSLO 21.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

LITERATURA

Z nové české prósy.

IV. Josef K. Šlejhar: **Lípa.** Salonní bibliothèky sv. 97. Nákladem Jana Otty v Praze 1908. Str. 285.

Rozměrná epická rhapsodie J. K. Šlejhara, jež jest právě tak málo románem jako ještě rozsáhlejší skladba »Peklo«, zaujímá v poslední tvorbě autorově velice význačné a neobyčejně poutavé místo přechodní. Zdá se mi, že tímto dílem, prosyceným touže primitivní, ano barbarskou mystikou, které jsme se obdivovali v jeho literárních počátcích, vykupuje a očišťuje se J. K. Šlejhar s vášnivým úsilím z oněch zlých a těžkých bludů, jakými odpuzovaly a urážely jeho knihy z právě minulých let.

V nich proměnil se vesměrný pessimista a pudový mystik v surového a rozvášněného pomluvače veškeré soudobé civilisace hmotné a mravní. V nich místo básníka živelného utrpení a místo prorockého obhájce všeho slabého, utiskovaného, bolestného vystupoval nenávistný improvisátor malodušných a úzkoprsých žalob na vše, co přesahovalo jeho selský a nekultivovaný obzor. V nich valily se místo někdejších psalmodických výkřiků soustrázně a slitování kalné záplavy posměšných výčitek, zuřivých urážek, proklínajících výbuchů. V nich nešeřily se z mlh a par jímavého temnosvitu somnambulní a duchové postavy, nýbrž v divoké změti groteskních čar civěly nenávistné karikatury zavrženého lidství. V nich nebyl děj, u tohoto autora vůbec vždy matně jen nahozený a chudě vynalezený, jako dříve nahodilou kulissou metafysického dění vesměrného, nýbrž malichernou záminkou k vychrlení nově nabytých zkušeností o společenském úpadku a o špatnosti jednotlivých typů spisovatelova životního okolí.

Ze všeho toho zůstalo v »Lípě« velmi mnoho; ano možno říci, že rub celé knihy nasycen jest ještě těmito neblahými a rozkladnými živly; ale podstata díla tkví zcela jinde, ukazujíc, jak autorovy zraky obracejí se k novým cílům a vyšším hodnotám. J. K. Šlejhar nikdy netajil své krevní a kmenové příslušnosti k selskému rodu a nejednou opěvoval svou vášnivou výmluvností sedlákovy živelní vztahy k orné půdě, k statku zděděnému, k tradicím poutajícím se na rodné stavení. Líčil častokráte temnou a tajemnou sounáležitost a příbuznost veškerých součástek venkova, člověka a stromu, dobytčete a hlíny, drůbeže a včel, vlaštovic pod římsou statku a psů hlídajících majetek hospodářův. Proslul právě svými svrchovaně lyrickými líčeními utrpení odumírajícího stromu, odkopnutého starého psa, dohasínajícího koně. Nyní shrnuje vše v jednotný, opravdu velkolepý symbol, v němž takřka oživuje kmenová slovanská báje o jednotě člověka a stromu, balladisovaná Erbenem ve »Vrbě«. Obrovská lípa, klenoucí svou zelenou a zlatou nádheru na rozhraní dvou spřízněných statků, sloučena jest se samou bytností obou hospodářů, kteří vzdávají jí nadšenou, téměř pantheistickou úctu. Lípa padá, když na místo jednoho ze sedláků nastupuje jeho necitelný, moderní těžařskou lžikulturou naskrze zkažený a zprahlý syn ... a hospodář Kučera hyne s sebou, neboť byl podťat kořen i jeho života.

Skrovničký tento děj dovedl autor rozpřísti skorem na 300 stran, na nichž mnohé opakování, mnohá rozvleklost, mnohý marnotratný verbalism nemálo unavují. Boj mladého Stuchlíka proti lípě, tento do nejzavilejší a nezkřivenější karikatury vyhnaný vztek planého hmotařství, materialistické pověry, nezažitého pokrokářství proti věkovité tradici, posvěcené prací a láskou, proti kráse prostoty a nesobecké solidaritě, podán jest způsobem posledních knih: bez psychologie a bez odstínů, nedomyšleně a pamfletisticky, s jízlivou strannickostí a plebejským posměchem. Tyto, počtem velmi hojné, stránky knihy psány jsou pro hrubý zevní effekt, pro naivního čtenáře, hledajícího jen tendenci. Umělecky nemají zase říci ničeho.

Ale jako nad touto sobeckou vřavou šumí až na samý okraj knihy velebná a slavná koruna královského stromu, zvonícího písní včel a hudbou ptáků, tak nad dějem hmotným a zevním dovedl tentokráte J. K. Šlejhar sklenouti děj vyšší, lidštější, věčnější. Jest to epopeje jednoty rolníka a jeho statku, epopeje vzájemného srozumění přírody a člověka, epopeje smíření mezi půdou a vzdělávatelem. V rhapsodických, často abstrakty a symboly přeplněných passážích, v rhytmované próse přetížené obrazy, v refrainovitých periodách zpívá tu básník hymnus, vyvěrající ze samého dna kmenové duše. (Tohoto thematu dotkli se několikráte ve svých knihách jiní psychologové české duše lidové, J. Holeček a K. V. Rais, nikdy nedosahujíce tragického pathosu J. K. Šlejharova.) Vycházeje z hlubokého pojetí, že práce jest tragickým vykoupením z původního nepřátelství člověka a půdy, z níž dobývá si chleba, neustává velebiti práci, a to zejména hmotnou práci rolnickou, ony základní úkony orání a vláčení, setí a žatvy, v nichž Millet našel prvky nejryzejší heroičnosti a které Březina učinil překrásnými symboly lidské činnosti vůbec. Než těmito dramatisovanými výjevy z okruhu práce nevyčerpává J. K. Šlejhar život rolníkův, který se mu jeví nejvyšším a nejvznešenějším typem člověkovy existence. Velmi mocně vystupuje v »Lípě« živel pantheistické mystiky, onoho vroucího zbožnění přírody a jejích velkých životních processů: květu a zrání, rašení a oplodňování, odkvětu a vadnutí. Opravdová zbožnost, ryzí náboženské nadšení, sladká a úrodná pokora proniká na těchto místech Šlejharovu »Lípu«. A třeba že zevní děj knihy vyznívá pessimistickou dissonancí, přece z těchto krásných stran vane evangelium zasvěceného odevzdání, mlčelivého přitakání mysteriím života.

Půjde J. K. Šlejhar za tímto hlasem? Poslechne svého daimonia, které naň volá, by se stal hymnickým básníkem oněch dvou základních, spolu ethických a aesthetických hodnot, v nichž obsažen jest smysl života rolníkova: hrdinné práce a pokorného splynutí se zbožněnou půdou? *Arne Novák.*

*

Několik francouzských anthologií. Francouzi dovedou sestavovati anthologie s daleko větším uměním než Němci. Neptají se předpojatě, »co jest vhodné a co nevhodné«, nýbrž prostě řídí svoje výbory podle stupně charakterističnosti. Na pravém břehu Rýna pokládá se anthologie za nástroj mravně výchovný a namnoze za praeventivní prostředek, aby čtenář se nepohoršil četbou celého autora, neboť i t. zv. klassikové němečtí »brali pohříchu příliš malý ohled na rodiny a čtenářské kroužky«. Za Rýnem však chce chrestomathie veršů neb prósy jednoduše orientovati; jde-li o jediného autora, netouží podávati »výběr«, nýbrž tresť. Proto anthologie nesestavují v Paříži pedagogové a učitelé, nýbrž kritikové a psychologové literatury, pracujíce velmi podobně tomu, kdo kreslí literární podobiznu neb maluje ducha doby. V poslední době vyšlo několik takových dobrých anthologií. O novém rozmnoženém vydání knihy »Poètes d'aujourd 'hui, Morceaux choisis«, již v nákladu »Mercure de France« vydali Ad. van Bever a P. Léautaud, zmiňujeme se jen; jest to kniha akkreditovaná. — Alphonse Séché — nebudiž ztotožňován s dokumentárním dějepiscem romantismu Léonem Séché — uspořádal velkou anthologii francouzských básnířek od XIII. věku až do naší doby pod názvem »Les Muses Françaises« (nakl. L. Michaud); Séché věnuje své látce velkou lásku a úctyhodnou píli, ale kromě L. Ackermannové a M. Desbordes-Valmore schází mezi jeho klientkami opravdu básnických geniů. Druhý svazek výboru Séchéova předvede poetky našich dnů. Více než slibuje titul podává Henri Potezova »Petite Anthologie du Nord et du Pas-Calais« (nakl. J. Groux); neboť při volbě básníkův, jejichž verše malují Flandry, krajinu artézskou a boulognskou, dává H. Potez přednost poetům moderním, doufaje, že je tak uvede v sympathie mládeže a širokých vrstev. Velice jsou teď ve Francii oblíbeny zhuštěné výběry velkých prosaiků, jejich díla jsou nepřehledná a pro naukovou neb dokumentární přítěž velkému čtenářstvu poněkud vzdálená. Tak předvádí Tainův svědomitý životopisec a knihopisec Victor Giraud svého mistra dílem »H. Taine. Pages choisies« (nákl. Hachette) s apparátem pěkného úvodu, poznámek a výkladů. Všecka prosaická díla velkého filosofa umění, literatury a dějin, četné menší essaye, ale i dopisy byly Giraudem k representačnímu tomu úkolu probrány. Ještě originelnější práci toho druhu podal Edmond Barthèlemy v knize »Le plus belle pages de Saint Simon« (nákl. »Mercure de France«). Z nekonečných »mémoirů« nečasového současníka Ludvíka XIV., hlásícího se názory k feudálnímu středověku a citovým životem k romantice, vybral 500 stran zcela jedinečného umění slohového, které představují celou tu postavu tak úplně francouzskou a originální, těšící se oblibě Tainově i Faguetově. Pro studium francouzské národní tradice i umění invektivy jest Barthèlemyho knížka neocenitelná.

*

Souborné vydání spisů J. M. R. Lenze. S mládím Goetheovým a s literární revolucí v Německu v 70. letech XVIII. věku těsně souvisí tragický zjev bohatého, leč zrůdného genia Reinholda Lenze, jejž posléze osud ranil kletbou šílenství. Vášnivá a překypující doba »Sturm und Drang«, která v Goetheovi vykvasila v olym-

pický nektar, šumí a vzpíná se v zlomkovitém díle vysoce nadaného Lenze jako mladý divoký mošt. Nehledíc ani k této dějinné památnosti, má Reinhold Lenz kouzlo svérázné individuality daemonického osvětlení; jest z prvních moderních básníků, již nosili »znamení Kainovo« na čele. Úplné vydání děl Lenzových pochází z doby romantické, L. Tieck, vydavatel neškolený, podal v něm svědectví spíše o své lásce k Lenzovi než o průpravě vydavatelské. Nyní oznamuje G. Müllerovo nakladatelství v Mnichově, že během r. 1909 za povolané redakce Fr. Bleie uspořádá kritické a zároveň umělecky vkusné souborné vydání Lenzových děl o 4 svazcích; i listy, zlomky a náčrtky budou do vydání pojaty.

UMĚNÍ

Národní divadlo.

Ve čtvrtek dne 28. ledna 1909 poprvé: **Česká komedie.** Válečná episoda z roku 1866 o jednom dějství. Napsal Jaroslav Hilbert. Režisér Gustav Schmoranz. — **Florencká tragedie.** Dramatický fragment. Anglicky napsal Oscar Wilde. Přeložila Jarmila Dušková. Režisér Jar. Kvapil.

Stil páně Hilbertův vyznačuje se dravostí dramatika, jež se leckde stává manýrou a jinde pro svůj nedočkavý kvap a brachylogické nápovědi zavádí k nesrozumitelnostem. Nejenom mluva jeho kusů, ale též scénické poznámky v nich a v neposlední řadě p. Hilbertovy články (ovšem že v Moderní Revui) a milostné básně libují si v silných, pádných výrazech, milují údery a boj, mívají živý, snad slovanský spád ve svých kusých větách a v užívání výrazných sloves, jsou venkoncem dobyvatelské. Také v nové jeho aktovce jak slova tak postavy se »smršťují«, »srážejí«, »krčí« a »hroutí«. Řeč i děj se vybíjí z nejprudšího napětí. Nesouvislé zvuky, násilné pohyby. Skoro neustále mluví ta či ona osoba, ne aby sdělila něco s jinými, nýbrž že by se mlčením zadusila, mluví v horečce, křičí ze spánku; nejsou to ovšem samomluvy v obvyklém dramatickém smyslu, nýbrž skřeky, prodírající se z poděšeného nitra. Obnažují se duše; brutální pudy propukají, též něco jako všelidské city, a ku podivu: nejhloub a nemocněji tkví v duši p. Hilbertových postav — vlastenectví. A to vlastenectví v plném dosahu a rozsahu: s opomíjením praktických zájmů, s plamenným nadšením, s hotovostí žít a umřít za rodnou zemi, s dávkou fanfaronství. Je to psychologie dosti libovolná, zvlášť uvážíme-li, že tu běží o prosté lidi z doby 40 let před námi. Češství vsáklo se hrstce těchto vojínů tak dokonale v krev, že o něm s počátku ani mluvit nemusí, mají-li se dorozumět, ba v prvých scénách jeví se společné pojítko čímsi naprosto tajemným; teprve s postupem děje vysvítá: co svedlo uprchlíky na opuštěném hřbitově, je společná touha chránit rodné země na vlastní pěst a společná zášť k »celku armády«. Potom, když se počíná mluviti méně tajuplně, dostavuje se rhetorika v přísežných formulkách à la Rüttli a láskyplná vzdychavost, jejíž účinek byl na scéně mírněn tím, že recitace písně »Kde domov můj« vynechána. Symbolika, i politická, ochuzuje dramatickou životnost; nemohu než litovati, že tak plnokrevnému a horkrevnému dramatikovi, jakým pan Hilbert jest, schemata a ideje jdou nad lidi. Je příliš mnoho zhuštěno v těch několika výjevech; a při tom jest básníkovo umění nejen spořivé, nýbrž bohaté, přebohaté skorem: jediný problém Vonkovy samozřejmé převahy a vrozeného velitelství dal by se rozvodnit ve tři akty. —

Tvrdí se o idylách, že jejich klidný děj a sloh dospívá pravého určení teprve tehdy, rýsuje-li se na pozadí velké dějinné události, odehrávající se v době přechodné a rozvášněné. O Wildeových krvavých erotických tragediích platí totéž: jejich úzký dějový zájem prohlubuje se tím, že v intimnější příběh zaléhají zvuky ohlašující příchod světodějného obratu. V Salome běží o zvrácené choutky vyžilého rodu, ale spolu o mohutný přelom náboženský a historický; ve fragmentu dávaném na našem jevišti zdůrazňuje se výslovně, že v osud tří osob v komnatě rozmlouvajících má se soustřediti osud lidský vůbec, ale jaksi mimochodem a přece s živou názorností načrtnut jest ráz pohnuté doby, v níž třese a hroutí se panství renaissančních condottierů. Vedle politiky též silné sociální zabarvení určuje ráz kusu, jehož aristokratický básník dovedl tak výmluvně líčiti nespravedlivé rozvrstvení lidské společnosti. Kníže a kupčík bojují o ženu a kupčík před závěrným zápasem ani jednou nevybočí z chování, jež přísluší jeho stavu, mísí výrazy svého povolání ve všechny otázky, jež se týkají jeho života. Ba i mstu, jíž vykonává na vetřelci, zdůvodňuje pojmy, jež jemu jako kupci k srdci přirostly: nesnese, aby se mu cokoli ukradlo, hájí svého majetku. Hrbí záda před tím, koho nenávidí, ponižuje se, kupčí, má slova uhlazená — teprve docela ke konci padají roušky, je zapomenut kníže a poddaný, a škrtí prostě člověk člověka. To je však ve Wildeově aktu provedeno s uměním nejpodivuhodnějším: jak po dobu celé dlouhé lstné rozmluvy krčí se v Simonovi lidství, jak

zalézá pocit pokoření a urážky do nejskrytějších koutků, aby potom s mrštností dravce se vrhl na protivníka. Simone má — a i v tom zůstává kupcem — své vášně v hrsti, ovládá situaci jasnou rozvahou, hraje si nemilosrdně s odpůrcem jako kočka s myší, krouží kolem své oběti, jež mu propadla hned od počátku, v kruzích stále těsnějších a těsnějších. Wildeův kus chce se, jak nasvědčují některé Simonovy řeči, povznésti k naprostému řešení pohlavních vztahů; a krásnými epigramy, jimiž hra se končí, je přímo uzákoněna odvěká pravda: že mužové chtějí se spíjeti a ženy chtějí být uchvacovány.

V obou novinkách hlavní úloha připadla panu Vojanovi. Jednolitý výkon podal však pouze ve Wildeově kuse. Byl to každým coulem kupec, s hrabivě hmatajícími prsty, s pohledy dychtivě hladícími drahocennou látku, s dechem zatajovaným při slově sto tisíc; napiatá ostražitost vynikala dvojnásob, že, kdežto změkčilý princ zapadal co chvíli do měkké lenošky, Simone po celou dobu neusedl; a po celou dobu skoro ani jednou zúplna se nevzpřímil: pokorný postoj se zády mírně nakloněnými a s hlavou skrčenou mezi ramena byl znakem utiskovaného, ale chytrého a k odplatě přichystaného muže, a když skloněn nad svými skvosty a napolo skryt za pokladnicí, vynořil se a položil mezi křečovitě sevřené ruce úskočně číhající hlavu, poskytoval obraz zle trestajícího mstitele. *O. Fischer.*

ŽENSKÁ OTÁZKA

»Nová ethika«. (Dokončení.)

Žádá předem pro ženu svobodné a úplné vyžití jejích pohlavních pudů, její erotické bytosti, v omezování, potlačování této stránky ženské spatřuje nemravnost a násilí. Má za to, že lidské tělo a pohlavní pud jest něčím přirozeným, mravným, nikoli nečistým. Považuje mateřství za rovnocenné, vzniklo-li ze svazku zákonem neb církví uznávaného, a konsekventně má za zcela rovnoprávné děti nemanželské s manželskými. V důsledcích svých zásad přeje si změniti stávající zákony a společenský řád takto: Odstraňuje manželství občanské i církevní (nová ethika zavrhuje křesťanství vůbec) a nahrazuje je novým volným svazkem, z něhož by každému z milenců bylo možno odejíti, jakmile by se mu druhý znechutil. Jako přechodný stav žádá alespoň největší snadnost rozvodu. Předpokládajíc, že z těchto volných erotických svazků vzejde potomstvo, a přejíc si, aby dětem (které, jak všeobecně známo při rozchodu rodičů mravně i hmotně nejvíce trpí!) dostalo se náležité ochrany, žádá si »nová ethika« jednak, aby žádnému otci po případě matce nebylo dovoleno vejíti v nový svazek, ať volný, ať zákonný, dokud náležitě nepostarali se o děti ze svazku předešlého, jednak staví se na stanovisko neomalthusianů a doporučuje omeziti neb zabrániti potomstvu, tak aby tyto volné svazky mohly se státi skutečným erotickým vyžitím ženských bytostí, nikoli jejich hospodářským a zdravotním závažím a trýzní. Také děti nemanželské buďtež považovány za nejbližší příbuzné svého otce a zrušena nesmyslná norma zákona, který nevidí v mimomanželském potomku člena otcovy rodiny, což se pak zračí v právu dědickém, poručnickém a jiných ustanoveních. Otec starej se o matku svého dítěte určitou dobu před jeho narozením a první týdny po něm, hradě škodu z nezaměstnanosti, bolestné a ošetření v šestinedělí; pro další dobu odkazuje »nová ethika« matky ochraně státu; alimenty na dítě a děti buďtež stanoveny dle stavu otce, nikoli, jak dosud se děje, dle stavu matky. Nynějšího komplikovaného manželství lze dosíci jen těžko, a na druhé straně není lidstvo založeno monogamicky, což až podnes ukazují četné mimomanželské poměry a hlavně prostituce; volnými svazky »novou ethikou« navrženými dostane se nesčíslným ženám šťastného vyžití, větší radosti ze vztahů pohlavních, a prostituce bude omezena. Leč ani tato není toho opovržení hodna, jakého se jí dostává teď a jakého nebylo na příklad v Řecku, kde hetéry zaujímaly vynikající postavení ve společnosti a hlavně v kultuře. Dlužno se vrátiti k tomuto lepšímu a ideálnějšímu stavu.

To jsou asi hlavní zásady »nové ethiky«, k nimž nejnověji přidala ještě bezpodmínečnou zodpovědnost každého individua za následky jeho erotických svazků, což — mimochodem řečeno — lze poněkud těžko srovnati se žádaným právem každé bytosti na vyžití, na zkrásnění a zvýšení života.

Jak vidno, znamená to úplnou společenskou revoluci, nepodobnou oné občanské, kde padají hlavy i existence vinných a nevinných, dobrých i zlých v ohromném rozmachu dravého proudu přeměny.

I ten neb ta, kdož nejsou srozuměni s podstatou nynějšího manželství; kdož odsuzují neodstraněný dosud »trh na otrokyně«, prodávání to dívek rodiči za hmotné zaopatření neb jinou výhodu; kdož přáli by si, aby manželství bylo nejen svazkem těl, nýbrž i duší, krásným obrazem harmonie myšlenek, práce, cílů, povinností; kdož přimlouvají se za možnost, aby rozvázán byl úplně svazek, který jednoho neb oba zúčastněné tíží a udolává jako železný řetěz; kdož ne-

předpojatě dívají se na matku nemanželskou, ctí její mateřství, chtěli by jí prospěti, neučinila-li z něho předmět spekulace; kdož rovněž nepředpojatě, ba s láskou dívají se na její nevinné dítě a z celé duše zajistiti by mu chtěli spravedlivé a důstojné postavení ve společnosti; kdož odsuzují dvojitou morálku a žádají tím spíše stejnou zodpovědnost ženy a muže, když již příroda dala ženě strast a muži rozkoš lásky; kdož plně přejí ženě rozvití a vyžití její bytosti, byť nepovažovali erotické uspokojení za souhrn štěstí, uznávajíce jiné, snad vyšší hodnoty: I ti zarazí se nad brysknosti »nové ethiky« a zamyslí se nad propastí, která zeje mezi jejími skvělými, čnějícími ideály, a mezi šedou prostředností, v čerň mravní nízkostí často přecházející, průměrného lidstva.

Zeptá se, zda na místě přípravy k této společenské revoluci nebylo by lépe pomáhati při evoluci lidstva, vychovávati je ponenáhlu, aby víc a více bylo schopno vysněných mravních ideálů? Dosud se vždy osvědčilo, že po násilných převratech následovala bědná reakce, v níž často byly ztraceny velmi drahocenné statky. Tak by mohlo býti i zde: mezi tím, co by vyžívala určitá část žen svou erotickou bytost, jiná, snad větší, zklamána a opuštěna, cítila by se nekonečně nešťastnou, nemajíc ještě pod nohama onu pevnou půdu, kterou předpokládá nová ethika, právě jako by svou bědnost pociťovaly zástupy dětí, přes všecky neomalthusianské theorie do proudů života uvržené bez opory, bez vesla.

Při ideální této theorii, k jejímuž provedení jest nutně třeba samých jen lidí-šlechticů, t. j. duší a srdcí co nejvytříbenějších, stále nám připadá básník Ibsen, který vždy zkonstruoval nejprve líc otázky, a v některém příštím dramatickém poemu její rub. Jak by asi byl zobrazil rub a líc »nové ethiky«?

Pro úplnost dodáváme, že v táboře protivném, s dr. H. Stöckerovou neustále polemisujícím, stojí doktorky Gertruda Bäumerová, Alice Salomonová, K. Windscheidová, pak Marianna Weberová, A. Papritzová a jako přední činitel učitelka Helene Lange a její měsíčník Die Frau; z mužů dr. Viktor Leo. Potyčka odehrává se hlavně v Berlíně a přenášena je dočasně na sjezdy ženské, po všem Německu konané.

Bude zajímavo sledovati další rozvoj »nové ethiky« i zásad jejích protivníků, vítězství či pád těch neb oněch.

Teréza Nováková.

V Proseči, dne 7. ledna 1909.

POLITIKA

Krajské vlády.[1])

Osnovou říšského zákona o zřízení krajských vlád v království Českém, nedávno říšské radě předloženou, mohla by býti u nás zahájena nová významná éra ve správní organisaci. Nejedná se o instituci v Čechách úplně novou, naopak navázáno by tím bylo na vzory právě v české historii právně hluboce zakotvené.

Pokud jde o formy krajských vlád v době po r. 1848, tedy v období správního obrozování Rakouska, padá ta skutečnost do očí, že problém krajského zřízení byl vždy výrazem mocenských poměrů mezi centralisty a federalisty (autonomisty). Šlo tu v podstatě o posici zemí proti říši. Význam zemí vůči státu ústřednímu mohl se tu měřiti jednak dle síly správy autonomní, vrcholící vždy v zemi jednak dle poměru, v jakém byla zeměpanská správa v zemi k exekutivě říšské t. j. ministerské. Příznačno jest přímo, že v podstatných fásích boje šlo vedle krajských vlád (úřadů) jako orgánů správy zeměpanské také o doplnění samosprávného organismu vsunutím nového článku, majícího tvořiti protiváhu proti sesílenému aparátu správy říšské.

Toho svědectvím jest nejen minulý positivní stav právní, nýbrž i četné návrhy, nepřekročivší stadium pouhých projektů ať vládních (hlavně Koerber), ať soukromých (Plener, Ulbrich). Ohledy správně politické mísily se tu s tužbami nacionálními; druhdy snahy národnostní zatlačovaly (ke škodě věci) úvahy správní techniky. A musíme říci, že o nejnovější vládní předloze stran krajských vlád nelze beze všeho tvrditi, že by v ní první místo bylo vyhrazeno snahám po zdokonalení správy. Tento úsudek nepodával by se nám přímo jen z řečené předlohy vládní; jest však neodvratný, posuzujeme-li osnovu tu s návrhem zákona o užívání jazyků při úřadech státních v král. Českém, jenž byl současně poslanecké sněmovně předložen. Nad to osnova prvá nemůže býti oceňována sama o sobě, nýbrž jen s ohledem na to, jaký vliv by zřízení krajských vlád mělo na naši samosprávu místní. V této příčině nutno uvážiti, že nynější dualismus správy u nás znamená závodění živlů laických se státním byrokratismem, zjev politicky vysoce významný. Vítězství v boji přikloní se tu na stranu lépe pracující, výkonnější. Po případě by mohlo stačiti, kdyby byla rovnost úspěchů na

[1]) Návrhy obsažené v Bienerthově předloze nepozbyly ani uzavřením říšské rady informativní ceny, pročež uveřejňujeme jich rozbor, minule ohlášený. *Red.*

obou stranách. Rovnost ta znamenala by pro samosprávu fakticky převahu, hledíme-li k tomu, že posice státu, vykonávajícího nad samosprávou nižších instancí jakýsi úřad poručenský, jest a priori právně silnější. Nebezpečím pro samosprávu však jest každé zdokonalování, sílení zeměpanské správy bez současného mohutnění samosprávy. I bez posunů v organisaci obou kategorií správy musí se samosprávě jednati o to, aby udržovala aspoň stejný krok s postupujícím modernisováním správy zeměpanské. Bylo by klamem si namlouvati, že se administrace zeměpanská nemodernisuje, hlavně v nejvyšších svých stupních. Závisí to při monokratickém zřízení správy zeměpanské od několika otevřených hlav; samosprávě bývá tu přítěží její kollegiální zřízení. Tu a tam nedopatření v záležitostech někdy malicherných sběhlá dovedou samosprávu v očích veřejnosti pro takové zjevy u samosprávy zvlášť citlivé diskreditovati vůči správě zeměpanské, jež však také není vždy ani Šalamounem ani Aristidem.

Osnova o krajských vládách zřizujíc n o v ý c h 15 okresních hejtmanství, znamená jistě posílení správy zeměpanské vůči samosprávě. Rovnováhu by tu mohlo zjednati posílení okresních zastupitelstev tím, že by jejich obvody byly uvedeny v soulad s územím okresních hejtmanství. Souběžnost správy zeměpanské a autonomní došla by takto také zevního výrazu, i kdyby se nehledělo k vnitřnímu posílení okresu samosprávného o širší území se opírajícího. V důsledcích dosavadních vývodů trváme na tom, že s vybudováním správy zeměpanské krajskými vládami by musilo jíti ruku v ruce sesílení autonomního apparátu vsunutím krajských zastupitelstev. Jejich organisace a vypravení osobní, kompetenční a finanční by musilo vypadnouti tak, aby byl paralysován vliv nové instance zeměpanské. Obsah vládních předloh o krajských zastupitelstvech dosud není znám, ač mezi oběma předlohami (krajské vlády a krajská zastupitelstva) jest pro Čechy věcné junctim, odmítneme-li krajská zastupitelstva vzhledem k event. seslabení posice zemského odboru, nejsou pro nás přijatelny ani krajské vlády. Navrhované krajské vlády mají sdíleti v jazykovém směru osud osnovy o užívání jazyků u zeměpanských úřadů v kr. Českém. Sdílejí však s nimi také pochybnosti kompetenční. Otázka podrobnější zákonné úpravy práva jazykového u úřadů státních — pokud ji vůbec pokládáme za nutnou — spadá do příslušnosti zemského sněmu, jako vůbec podrobnější organisace státní správy v mezích zásadních linií říšské radě dle § 11. lit. l) říšského zákl. zák o říš. zast. vyhrazených. Říšské radě jsou ohledně organisace správy vyhrazena zásadní hlediska; tedy i co do jazykové stránky, kdybychom vůbec připustili, že k zásadám organisačním náleží také stránka jazyková. Zásada jazyková však vyslovena v § 19. zákl. zák. o právech obč. Podrobnější provedení této zásady patří vzhledem k § 11. lit. m) cit. zák. před sněmy, uvážíme-li, že se jedná o vztahy individua k státní moci, jež nemožno přenechati moci výkonné.

Po těchto předběžných úvahách přistupujeme k charakteristice obsahu osnovy samé.

Nejsou neznámy stesky do přetížení ministerstev a zemských vlád (místodržitelství). Voláno bylo po decentralisaci správy zeměpanské. Decentralisace ta jest možna buď od říše do zemí (dekoncentrace zemská) neb od místodržitelstev do krajských vlád, při čemž by místodržitelství zůstala průchodní stanicí styku krajských vlád s ministerstvy. Tento způsob řešení byl příjemný mnohým Němcům; někteří z nich netajili a netají se při tom nikterak se záměry národnostními.

Osnova hledí jíti jakousi střední cestou. Pravý význam stylisace osnovy byl by patrný jen tehda, kdyby se naznačil zřetelněji dosah volených slov. Důvodová zpráva v t o m směru nebyla vůbec — je to charakteristické — podána. Mohlo by v zásadě jíti o utužení centralismu (seslabením posice místodržitelstev) anebo o posílení snah federalistických obmezením právní ingerence ústřední správy na případy výjimečné. Osnova, majíc voliti mezi oběma těmito exteremy a nemohouc se tajiti s intencemi národnostními, nechce se uzavírati úvahám ryze správněpolitickým. Z toho se podává nutnost kompromisu. Zkoumejme podstatu jeho. Národnostní ráz předlohy charakterisován jest nestejnoměrným rozsahem a složením území krajských vlád, jenž není diktován vždy ohledy na poměry sociální, komunikační a vůbec správně technické. Ohledy nesnesou petrifikace. O takovou však usiluje § 2. osn., dle něhož změny v obvodu krajských vlád jsou možny jen zákonem. Požadavek ten zasluhuje pozornosti vůči nynějšímu méně vázanému stavu právnímu.

Decentralisace z říše do zemí, po př. ze země do krajských vlád, dá se odůvodniti zcela úvahami věcnými: přetížením ministerstev, pokud se tkne místodržitelství, nemožností řádného dozoru nad okresními hejtmany, nemožností vyhověti odlišným zájmům různých obvodů správních, nemožností chtíti činiti místodržitele, tedy jedinou osobu, zodpovědným za rozsáhlou agendu místodržitelskou. K tomu by přistupoval požadavek pouhých dvou instancí správních nejdůrazněji hájený v Koerbrových Studiích.

Osnova řeší otázku takto:

§ 4.—8. znamenají posun kompetencí místodržitelských ve prospěch krajských vlád. Vlády ty nastupují p r a v i d l e m (viz však § 12.) jako I. instance na místo původní příslušnosti místodržitelské. Místodržitelství jako dosavadní II. stolice jest vládou krajskou zpravidla vystřídáno také co do instančního přezkoumávání výroků

okresních hejtmanství. Absorpce kompetence místodržitelství jde tak daleko, že proti dvěma totožným nálezům okresního hejtmanství a krajské vlády (ohledně trestních nálezů stačí totožnost v otázce viny) není dalšího odvolání v správním postupu. Konečné jsou také nálezy krajských vlád, když dosud místodržitelství je vydávalo v poslední instanci (tedy výjimka). Ukončení správního postupu instančního u dvou souhlasných nálezů může býti při národnostně ohraničených krajích nebezpečnou skutečností. Zvláště v otázkách volného uvážení vyňatých z přezkoumávání správním soudem. Tedy postulát o sobě věcnými důvody diktovaný může se státi při nacionálním výkladu zákona nebezpečím.

Místodržitelství zůstaveny ve vlastním oboru jeho působnosti určité záležitosti povahy politické nebo sáhající přes území jediného kraje — § 12. Nad to vyhrazeno nyní místodržitelství snižovati resp. promíjeti tresty § 13., tedy agenda, které mohou ministerstva dobře postrádati. Pro autonomisty těžiště osnovy jest v § 15., dle něhož konečné jsou nálezy místodržitelství v 3. instanci vynesené anebo nálezy jeho v druhé instanci, když v první stolici rozhodovala krajská vláda sama nebo v dohodě s jinými. Tím by se místodržitelství stalo pravidelnou konečnou správní instancí v zemi, a bylo by tím vyhověno z velké části stylisaci § 9., dle něhož místodržitelství jest nejvyšším politickým úřadem v království Českém. Nečiní se tu rozdíl, jde-li o výkon zákona zemského nebo říšského.

Kompetence ministerstev podává se sama sebou z předchozích vývodů. Ministerstva by byla výjimečnou instancí odvolací. Dosah této výjimky byl by patrný jen při detailním vylíčení bezprostředního pouvoiru místodržitelství a ministerstev. Přes obmezenou instanční působnost zůstává ministerstvům následkem jejich služební a dozorčí nadřízenosti možnost, míti vliv na jednotu judikatury správní a vůbec na vyřizování nižších instancí politické správy.

§ 12. jest umožněno pouhým nařízením agendu místodržitelství jako I. stolici zvlášť vyhrazenou přenésti do krajů. Podobně § 19. dopouští státní správě určovati, která instance se má záležitostí obírati v případech, kde tato instance v zákonech není výslovně určena.

Tím jest vyčerpán podstatný obsah předlohy. Kladu znovu důraz na to, že předloha ta musí býti posuzována jen v souvislosti s osnovou jazykovou. Toto srovnávání ukáže, pokud z uzákonění krajských vlád by pro nás plynulo nebezpečí administrativního rozdělení Čech dle národností, po př. pokud by v dohledné době musilo dojíti k národnostnímu rozdělení místodržitelství.

J. Hoetzel.

*

Z týdne. K situaci.

Když rozesíláno bylo poslední číslo Přehledu, slibující pro dnešek zevrubný rozbor vládních předloh jazykových, byla říšská rada již uzavřena a tím rozbor předloh učiněn byl méně aktuálním. Události šly ty dny skokem: ve středu podány předlohy o úředním jazyku a krajském zřízení v Čechách, hned začala obstrukce a 270 řečníků dalo se zapsat k debatě o jazykovém výkladě Bienerthově. Z nich dostali se k slovu jen první, a vláda jich měla dost. Z Čechů Masaryk, Bukvaj i Kramář odmítli vládu tak ostře, že u těchto osobně mírnějších poslanců znamenalo to úplné opuštění někdejšího stanoviska: Masaryk prohlásil Bienertha za rušitele ústavy, Kramář tajný výnos ministerstva obchodu označil za šejdířství a končil: Nežli to, co se nám nyní dává, raději žádný mír! Nešťastné slovo Matajovo o »přípustnosti« češtiny v Čechách spoustu dovršilo. K trumpetové obstrukci radikálů přibylo rozhorlení všech Čechů, žádajících za satisfakci; vláda byla k tomu ochotna, ale Němci položili veto. I rozťala vláda spletenou situaci uzavřením říšské rady, po čemž ihned na druhý den byl uzavřen i český sněm. Politika odkázána je na nějaký čas do novin a zákulisních pokusů.

První otázka každého byla: odváží se vláda jazykové předlohy oktrojovat? Každý střízlivý pozorovatel tvrdí, že ne. Jazykový zákon Bienerthův by otrávil celý politický život v říši: pokus o národnostní rozhraničení Čech proti vůli většiny obyvatelů, násilná konstrukce »jednojazyčných« okresů v zemi tak smíšené, okresy i kraje utvořené zjevně na úkor Čechů; pokus o zničení českých menšin rozhraničením »národnostním« provedeným na podkladě pověstného sčítání dle »obcovací« řeči; zavádění tlumočníků do soudní síně; ohrožení správnosti protokolů, která beztoho ani dnes není dokonalá; anomalie v německém dopisování českých soudů v Čechách německým soudům na Moravě; přijetí německého justamentu o percentuálním poměru v přijímání úřednictva dle národnosti, tedy umělého chovu Němců v úřadech; úplná němčina u četnictva a nadvláda němčiny ve všech úřadech ostatních; vicepresidentská místa u nejvyšších úřadů, zjevně navrhovaná za účelem německé agitace à la Swoboda na pražské poště; dvojjazyčnost Prahy k vůli 8 procentům Němců a vedle toho jednojazyčnost Trutnova a jiných měst s mocnými českými menšinami, dosahujícími až čtvrtiny obyvatelstva — to všecko úplně zvrací hodnotu několika dobrých myšlenek v předloze jazykové uložených a činí ji prakticky nemožnou. A po třídenních událostech v poslanecké sněmovně vláda nemůže být na omylu o tom, že oktrojírkou by roznítila u nás boj na život a na smrt. Náhlé uzavření říšské rady, které naděje Němců tak rázem zklamalo, má asi příčinu v správném pozorování vlády, že o parlamentním přijetí předloh

jazykových nemůže být řeči a proto Bienerth se patrně k vůli úspoře času rozhodl opustit situaci ztracenou a pokusit se o štěstí jinou cestou.

Chtějí snad ve Vídni Čechy »potrestat« za to, že si nedají dobrovolně břitvu na hrdlo? Němci ovšem se horlivě za to přimlouvají, ale pochybujeme, že by se dnes Vídeň odvážila na persekuci. V uzavření říšské rady nevidíme takové pohromy jako sociální demokraté. Nelze tvrdit, že by parlamentární obstrukce byla bývala provozována vlastně proti předloze o starobním a invalidním pojištění; kritický stav otázky národnostní se vyvinul dávno před touto předlohou, a ovšem ani touto předlohou nedal se zažehnat. Vina za dočasný zmar pojišťovacího zákona spadá na vládu, která hodila do sněmovny jazykovou předlohu před rozřešením otázky pojišťovací. Jakmile však vládní osnova jazyková, s podezřelým úsilím popoháněná Němci, objevila se na denním pořádku, pak čeští nacionálové byli dohnáni k sebeobraně tím spíše, že při známém stanovisku sociální demokracie (o nutnosti, aby jazykový spor byl rozřešen zvláštním zákonem) nemohli od poslanců této strany čekati přispění při úsilí o zmar předlohy nebezpečné, nepřijatelné — a také nenapravitelné, neboť při nepoměrně velikém počtu poslanců německých a vlažnosti Polského Kola jest jasno, že stejně jako při volební reformě z r. 1906 parlamentní projednávání by bylo předlohu vládní v neprospěch český ještě zhoršilo. Zdali bylo potřebí k odporu proti vládě užiti turecké muziky, jest otázka vkusu, ale politicky to vyjde docela stejně.

Česká politika stojí před otázkou nové taktiky. Čím nesnadnější bude toto rozhodnutí pro jednotlivé strany a pro konkretní akce, tím jasnější je celková situace těchto chvil a jejich poměr k národnímu vývoji našemu. Přestali jsme již být národem pouze trpícím, minuly doby, kdy mohlo býti rozhodováno »o nás, bez nás«; ale přece ještě jsme nedorostli k úkolu, abychom cizí nadvládu a cizí vlivy na naše národní potřeby úplně mohli vyloučit a setřást. Nejsme už věčnými oposičníky — proto padl Koerber, muž německého veta; ale nejsme také dosud rovnoprávnými účastníky vlády — proto zas padl Beck, muž českoněmecké koalice. Po dočasném nezdaru politiky positivní oživá oposiční radikalism; ale v těch širokých vrstvách, které se mu dnes oddávají, není to program, jako u p. dra Ant. Hajna, nýbrž je to jen nálada, která vykoná svůj úkol a pomine, aby po nedlouhé době ustoupila nové etapě politiky positivní. Naši politikové s tím mají a budou mít veliký kříž, ale nelze se mu vyhnout. Největší nesnáz je v tom, že massy nerozeznávají program, taktiku a náladu; ale přese vše není pochyby o tom, že jsme na postupu, a že nastalá éra oposiční je právě vhodnějším bičem, pobízejícím netečné a zpohodlnělé k větší činnosti. Žádná katastrofa národu nehrozí; vládní a německý útok jazykový jest pro tu chvíli odražen a nastává opět období neorganisovaného sporu o soudy, pošty a jiné úřady. Všichni povolaní ať zasáhnou v akci, v dosahu své působnosti provedou čl. 19. o rovnoprávnosti jazykové a tím získávají nové kompensační body pro budoucí smír. Náš vývoj potřebuje provisoria, které by trvalo až do chvíle, kdy jako všestranně vyvinutá a směrodatná většina v Čechách i na Moravě budeme moci diktovat Němcům podmínky jazykového smíru v celé říši. Budeme ještě dlouho snášet svízele tohoto provisoria; ale jen vytrvalostí v každé situaci dobudeme sobě i ostatním Slovanům rakouským rovnosti a svobody a Němcům — trochu rozumné umírněnosti. Trpíme za to, že jsme hlavní pákou národnostního pokroku v této monarchii. *E. Chalupný.*

*

jl. Ve Vídni, 10. února 1909.

Nové ministerstvo bude zítra, 11. února, oficielně prohlášeno, ale již dnes dostalo několik přídomků: »ministerstvo byrokratických a politických odborníků«, »ministerstvo pořádku«, »kabinet energické správy«, »kabinet uklidňovací«, tak znějí titulatury v listech poloúředních. Listy, které nejsou zařízeny na chvalořeči, jmenují II. Bienerthův kabinet »ministerstvem z rozpaků«, a jelikož zde zlé jazyky nevymřely, říká se mu také »masopustní ministerstvo«. Jak se nová vláda osvědčí, říci nelze, jelikož se u nás zpravidla děje to, co je nejméně pravděpodobné, ale jisto je, že s novým ministerstvem není spokojen nikdo. Němci by mohli býti velmi spokojeni; mají z třinácti portefeuillů — devět ve svých rukou, a nad to důležitý resort obchodní přešel z české državy v držení německé. Než to vše tak zvaným svobodomyslným Němcům nestačí. Horlí proti tomu, že dr. Hochenburger, vyslovený příslušník německonacionální strany lidové, bez vědomí klubovního představenstva přijal portefeuille justiční; prohlásili, že vůči nové vládě zachovají chladné, vyčkávací stanovisko. Patrno, že je mrzí veliké sesilení křesťansko-sociálního vlivu.

Také Poláci nejsou spokojeni. Vytýkají ryt. Bilinskému, že jednal bez dohody s vedením polského klubu. Bilinski nemá za sebou nikoho; orgán místopředsedy »Polského Kola«, Stapińského, odsuzuje krok jeho jako spekulaci osobní ctižádosti a vybízí »Koło«, aby proti vstoupení dra Bilinského do kabinetu se vší rozhodností protestovalo. A čeští poslanci? Dr. Bráf požívá veliké váženosti, ale pro tu chvíli nejsou známy podmínky, na jejichž základě dr. Bráf portefeuille přijal, naprosto je neznámo, budou-li parlamentní

strany ochotny podmínky ty splniti, a proto se také náš nejčelnější národohospodářský učitel setkává toliko s reservou více nebo méně chladnou. Octli jsme se zase u známé zastávky. Vše zaujímá »vyčkávací stanovisko«. Se stranami — vyjímaje křesťanské sociály — nebylo jednáno, a ony také na se neberou žádnou zodpovědnost. Konstruování ministerstva Bienerth II. připomíná pokus alchymistický, nikoli chemický. Recept zněl: Smícháme A B C D atd. — postavíme k teplu — a podíváme se, co z toho bude. Na celém světě všude, kde mají opravdovou konstituci, utvoří se na základě precisního programu parlamentní majorita, a z té se sestaví vláda, ale my tu máme světovou specialitu. »Wiener Zeitung« otiskne dne 11. února jmenování nového kabinetu, který — dle oficiosních zpráv — brzo zahájí jednání se stranami, aby zjistil, může-li počítati na jejich podporu. To znamená, může-li spoléhati, že dostane pro všechny státní nezbytnosti většinu dvoutřetinovou. Sociální demokraté mají za to, že ani neběží o to zjistit, je-li nový kabinet způsobilý k zavedení pořádku ve sněmovně, ale že jde jen o to, aby bylo o argument víc pro — rozpuštění poslanecké sněmovny říšské rady, a proto již přikročili k předvolební mobilisaci.

Ale je to snad klamné mínění. Do nové sněmovny přišly by radikální živly posíleny na úkor měšťáckých stran konservativnějšího rázu, a kromě toho není času nazbyt, nelze si dopřát luxus volebního rozčilení, kdy na jižní hranici státu není ještě vše vyřízeno.

Pravdě nepodobné věci jsou v Rakousku skoro již na denním pořádku. Možná tudíž, že bude fungovat tento nový vládní i dosavadní parlamentní apparát.

PRÁVO

Přivtělení Bosny s hlediska právnického.

(Dokončení.)

Nehledě k tomu, že bývalé spojení Bosny a Hercegoviny s Uherskem jest dosti nejasné a při nejmenším takové, že z toho na žádný nárok souditi nelze, zdá se býti uvádění tohoto důvodu velmi nebezpečným pro řády evropské. Připomíná to chambres de reunion Ludvíka XIV., a nevím, kam bychom s řádem evropským došli, kdyby každý stát táhl se k tomu, co k němu kdysi patřívalo. A tento důvod anexe, který legislativu tak značně poškozuje, uvádí se jen z té příčiny, aby sněm uherský cestou zákona prohlásil, že Bosna a Hercegovina náležejí k Uhersku a tudíž k témuž mají býti přivtěleny a nikoli ku královstvím a zemím na říšské radě zastoupeným, a snaží se tu vláda uherská dosíci nejen příslušného usnesení sněmu uherského, ale i potvrzení tohoto usnesení panovníkem a tak získati zákonný nárok pro budoucí časy. Podobně jest asi s ustanovením cit. § 2.

Jde tu o to, zda jest třeba k prohlášení panovníka, že zavádí v Bosně a Hercegovině posloupnost trůnní dle pragmatické sankce, ještě také schválení tohoto prohlášení příslušnými sněmy či nikoliv.

Nelze ovšem popříti, že zavedení trůnní posloupnosti jest v úzkém spojení s anexí, i dalo by se souditi: je-li k anexi zapotřebí souhlasu zastupitelstva říšského, že by tohotéž bylo třeba i k zavedení posloupnosti zákonné v zemích k říši přivtělených. Nicméně zůstává tato otázka spornou, neboť nehledě k tomu, že při rozšíření území říše jest implicite již též posloupnost trůnní v říši platná i na nově přivtělené částky rozšířena, — čemuž svědčí též, že při zabrání Spiše dle berlínské smlouvy o trůnní posloupnosti řeči nebylo —, jest tu i zákonné ustanovení, dle něhož trůnní posloupnost u nás nevztahuje se jen na ony země, jež tehdy tvořily říši Rakouskou, ale i na všecky země, které během doby k nim přibudou. Praví se, pokud jde o Uhry, v § 5. čl. zk. II. z r. 1722/23, že dědičná trůnní posloupnost vztahuje se nejen k těm zemím, jež náležejí ke koruně uherské a zemím k ní přivtěleným, nýbrž i k oněm, jež v budoucnosti získány budou. A podobně usnesení sněmu království českého vykládá, že má trůnní posloupnost se vztahovati nejen k oněm královstvím, knížectvím a zemím, jež nyní cís. a král. majestát v Německu a mimo Německo drží, ale které i budoucně k nim budou přibrány.

Uznala-li však vláda uherská za dobré tuto spornou otázku rozřešiti tím způsobem, že se zákonně ustanoví, že trůnní posloupnost v zabraných zemích se má řiditi dle pragmatické sankce, pak třeba týž postup zachovati též v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených; nestalo-li by se to, tož dalo by se z toho usuzovati, že jen Uhersko ustanovuje rozšíření pragmatické sankce na zabrané území, a že království a země na říšské radě zastoupené nejsou oprávněny hlasu svého v této věci povznésti. Nastala by tu jakási státoprávní regradace jich vůči Uhersku. I vyžaduje tudíž stejnoměrné oprávnění obou polovin říše Rakousko-Uherské ve příčině Bosny a Hercegoviny, aby i postup ve příčině rozšíření pragmatické sankce na obě ta území byl stejné váhy a důležitosti.

Bezděky namane se nám otázka, proč asi podobného ustanovení ve vládním návrhu říšské radě předloženém není. Každé jednání o trůnní

posloupnosti, respektive změna či rozšíření pragmatické sankce nenáleží na říšskou radu, nýbrž před zemské sněmy. Jako v Uhrách, tak i v Předlitavsku byla pragmatická sankce předložena zemským sněmům ku přijetí. Sněmu království českého předložena byla 12. října 1720; týž byl za tou příčinou zvláště svolán a též trůnní posloupnost schválil a sebe i své nástupce zavázal krví a statkem posloupnost tu hájiti, při čemž ovšem si vyhradil, aby při svých právech byl zachován: »... auf das kräftigste dahin Verbinden, dasz Wir mit Unseren Nachkömlingen öfters berührte von Ihro Kaysser- und Königlichen Mayestätt gerechtest stabilirte Erbsuccession in allen und Jeden Vollkommentlich zu beobachten, und zu erhalten, ja auch mit Unsseren Guth und Bluth, alsso wie Unss hierzu Unsere Treu und schwere Pflicht ermahnet, zu allen Zeiten zu vertättigen befliessen seyn wollen und sollen. Und sintemahlen Wir dargegen in Ihro Kaysser und Königliche Mayestätt allerhöchste Clemenz Unsser allerunterthänigstes Vertrauen setzen, dass Dieselbe Uns treügehorsambste Stände, und Landes Innwohnere so wohl bey obigen für Fundamental Gesätze haltenden goldenen Bull und Mayestätt Briefen als auch bei — — confirmierten Landes Privilegien, dann Statuten und Gewohnheiten, — — fernerhin Lands-Väterlich zu conservieren, und dabey umb so mehrers allermildest zu schützen geruhen werden, weilen solche durch alle von Jahr zu Jahr — — Reversales ohnedeme Ihre allergnädigste Bestättigung jedesmahlen überkommen.«

Ježto pak jednání a usnesení o trůnní posloupnosti říšské radě dle § 11. zákl. z. z 21. prosince 1867, č. 141 ř. z. vyhrazeno není, náleží dle § 12. cit. zák. záležitost ta před sněm zemský. Říšská rada vídeňská nemůže tu ovšem jako říšský sněm uherský příslušné usnesení ve příčině rozšíření pragmatické sankce na Bosnu a Hercegovinu učiniti: to může se státi jen sněmy zemskými.

I doporučovalo by se, aby říšská rada ve Vídni za příčinou zachování stejného práva ve příčině trůnní posloupnosti v Bosně a Hercegovině přijala v dotyčném zákonném prohlášení odstavec: »že, co se týká trůnní posloupnosti v Bosně a Hercegovině, náleží učiniti příslušné usnesení sněmům zemským«.

Dr. Vladimír Slavík.

BESEDA

Z diskussi o humanitě.

(Dopis příteli.)

Tvůj dopis o humanitě nasvědčuje, že spory o humanitu neustávají bouřit krev české mládeže. V tom jste podnes důkladnými realisty. Nestačí vám diskusse veřejné, ženete věc i do korrespondence.

Je mi to všecko dávno cizí. Vystonal jsem se z moralisujících debat. Neodmítám morálky, ale hrozně pochybuju, že by morální neb amorální konversace byla k něčemu. Konversujte o počasí, módě a sensaci dne a nechte humanitu na pokoji. Raději dbejte, aby se j e d n a l o; protiví se mi prázdné, bezúčelné povídání, strhující vznešená hesla v prach kavárenského žargonu. Napravily kdy koho theoretické debaty o humanitě?

Přece však cítím se nucen k několika slovům o věci. Neboť mi vytýkáš domnělý rozpor mezi příchylností k heslu Tolstého a mezi odporem k heslu t. zv. humanity ve sporu českoněmeckém, a vyzýváš mne k úsudku o místě nejnovější knihy Sovovy:

— »Slabý, chycený v pytli hlásá mroucíma očima evangelium. Marně tak prosí Polák v pytli Němce. Marně Slovák v pytli Maďara. Marně všichni štvaní pronárodové v pytlích těch, kdož je zaskočili...

Kráčím sám v prázdné pasece, kde kromě mých myšlenek loupí jistě každý tvor, vrána, kavka, kukačka. Kde loupí had, krtek, lasička. Kde loupí červ, brouk, můra.

Velcí, evropští lupiči, na něž se celý svět dívá, si myslí: Je nečestno, uloupíme-li něco jiným lupičům, kteří by přišli po nás?

Kdo silný, nemoralisuje, loupí.

Priapos se tomu směje... Zná lidskou přirozenost.

Ale jak ji vyléčiti?

Evangeliem?« [1])

Tedy k a ž d ý loupí? Dobrá, připusťme to. Ale lze proto loupež dělat obecným zákonem a prohlásit ji za jedinou možnost?

Mám Ti připomínat tisíce zjevů na důkaz, že k a ž d ý kromě loupeže dělá také spoustu činů jiných, namnoze opačných? Víš o hmyzu, který za potravu rostlinám odsluhuje se životodárnou službou. Víš o mravencích, kteří si chovají a živí jiné tvory. O hrobařících, kteří odstraňují mrtvoly a jejich jed obracejí v mrvu. O dravcích, kteří odstraňujíce škůdce, pomáhají celku. O lidech, kteří sázejí a vychovávají. O dešti, který všecko zavlažuje, o slunci, které svítí a hřeje, o spánku a oddechu, o lásce, plo-

[1]) Antonín Sova: O milkování, lásce a zradě. Str. 102.

zení a sebeobětování... Nebylo by snadno zase z těchto případův odvodit opačnou zásadu? V přírodě i společnosti najdeš všecko a doklad pro všecko, podle toho, jakou máš právě náladu a co si chceš vybrat.

Ale ne každá nálada se hodí pro všecko. Chvílemi domněle vidíš něco, co neexistuje. Tady čteš, že Polák v pytli prosí Němce a Slovák Maďara. Přečti si »Slovenský Týždenník«, který na každé stránce vášnivě proklíná maďarské »mameluky«, »kuruky«, »darmožrouty« a »huncúty!« Čti polské časopisy a jejich rázné výzvy k boji proti Prusku! A pak mi napiš, zdali ještě věříš, že tito utlačovaní »hlásají mroucíma očima evangelium«.

Evangelium nehlásal nikdo slabý, mroucí, chycený v pytli, nýbrž člověk, kterého se ti »silní« nejvíce báli a hleděli zbavit za každou cenu. Za to »buďte tvrdi!« a úporný individualism hlásal člověk slabý, jemný, nemocný, odkázaný na milosrdenství svého okolí, a heslo lásky, sebeobětování a neodpírání zlu jal se hlásat statný, náruživý, bohatý, slavný, ve válce osvědčený velmož. A nejsou to snad pouhé náhody. Nedomnívej se, že u hlasatele nových pravd rozhodují jeho osobní zájmy a potřeby jako u průměrného kandidáta na radnici. Veliký člověk má h r d o s t; hrdost, která jej nutí, aby svou naukou hleděl popříti zlý osud, je-li v něj zaklet; a naopak hrdost mu brání, aby jako zbohatlý parvenu užíval moci zevní, spadlé mu do klína, a aby ji zkoušel na zádech svých podřízených. Člověk velký a čistý neškemrá o almužnu »humanity« ani když je chud, nezvrhá se v nadutého boržou, ani když je bohatý, nestává se otrocky podlízavým ani kaprálsky sprostým, ať stojí na kterémkoli stupni společenského žebříku. Je-li »chycen v pytli«, neprosí, ale hledí hrdě a s opovržením, a je-li silný, neloupí.

Největší athleti, jsou-li l i d m i, opovrhují fysickým násilím; největší myslitelé opovrhují honosivou sofistikou; největší umělci zříkají se efektů rafinované virtuosity. A v slabých a něžných povahách klíčí zase touha po tvrdosti, v utlačených hoří pocity nejvyšší moci a slávy. Vůdcové a proroci nepovyšují na ideál to, čeho mají sami dost, nýbrž to, po čem sami touží a čeho se jim nedostává: změřili a odhadli sebe — a vydali heslo, které platí více pro ně, nežli pro jejich stoupence. A proto uskutečňují sami svá hesla lépe, nežli jejich epigoni, kterým hlubiny neuvědomělých pohnutek mistrů zůstávají utajeny.

Neštěstí a rozpory vznikají teprve, když tyto nauky se rozejdou v massy. Massy — třídy a národy — mají k svým velikánům nesmírně daleko. A proto, kdykoliv ochlastaný buršák počne citovat Nietzscheho nebo Darwina, je to ubohá komedie, jako když asijský despota hrozil moři metlou.

Neblábolme o míru tam, kde je třeba boje, neštveme tam, kde nutný je klid. Nepokoušejme se strhávat oblaka na zemi a nedivme se, že růže nekvetou pod sněhem. Nenosme svítilnu ve dne a nespouštějme záclon v noci. Nešijme jeden kabát formule pro všecky a všecko. Suum cuique! Humanitu ušlechtilým — na karabáčníky bič! Vše má své místo — a své meze.

Tvůj *Ch.*

MENŠINY

Čechové a Němci. (Dokončení.)

Ze spolků pro český sever důležitých jest Severočeská Jednota. Avšak pomyslíme-li, že soc.-demokraté do tohoto spolku nevstupují, a kromě ve věcech školských společně s ním nepracují, dovedeme si představit, že odbory Severočeské Jednoty nemohou se tak rozvinouti a tak prospívati, jak by bylo záhodno. Severočeská má tu svou oporu jen v národních dělnících a v oné části lidí, kteří nemohou nebo nechtějí vstupovati do spolků dělnických. Toho nutno litovati, neboť jinak Severočeská mohla by se pro život menšin státi tak důležitou institucí, jako jest Ústřední Matice Školská pro české školství menšinové. Vedení Severočeské Jednoty mělo by se všemožně přičiniti, aby získalo i soc. demokraty a úzkostlivě dbáti toho, aby žádná politická strana nemohla jí vytýkati stranickost. I organisace soc. demokratická měla by vůči Severočeské vytknouti své požadavky, které nestranně měly by býti projednány, aby se získala shoda. Či jsou rozdíly skutečně tak zásadní, že shoda není možná? Dnes většina odborů Severočeské Jednoty jen smutně živoří, jak dostatečně ukázala schůze delegátů odborů v Teplicích dne 16. května m. r.

V nadepsané publikaci je o těchto poměrech velice málo psáno, a nevím, z jakých důvodů. Prostyky s vnitrozemím právě toto jest nejdůležitější. Dnes politické smýšlení určuje život společenský a zde na severu zvláště. Dle politického smýšlení lid se tu dělí ve společenské skupiny, které nejlépe ukazují, jak která strana vnitřně jest pokročilá a jak která strana na své příslušníky blahodárně působí. Bylo již v tomto listě psáno a nutno to opakovati, že strana soc. demokratická na severu je stranou nejsilnější, nejdůležitější a její vliv na členstvo nejvíce blahodárný. Nelze tuto stranu přehlížeti, naopak jí patří místo přední již proto, že ona zejména udržuje souvislost mezi životem nejširších vrstev menšin a životem ve vnitrozemí.

Dnes v popředí však vystupuje otázka menšinového školství, a řečená publikace vedle sčítání lidu touto otázkou nejvíce se zabývá; zde spočívá její význam, pro který by dojíti měla náležité pozornosti všech, kdož pochopili, že menšiny na severu jsou životní otázkou českou, neboť mohutné menšiny ruší plány Němců o uzavřeném území a tím i o roztržení Čech.

Kniha nás poučuje, že v jmenovaných 7 okresích pro více než 85 tisíc Čechů je celkem 19 škol o 114 třídách, do nichž zapsáno jest přes 7 tisíc žáků (r. 1907—8 7050 žáků). Tomuto nedostatku škol odpomáhá z části Ústřední Matice Školská, vydržujíc tu 11 škol o 39 třídách, v nichž zapsáno bylo r. 1907—8 žáků 2653. Co bojů, co útrap stálo, než se Češi domohli toho žebráckého groše, 19 škol pro 85 tisíc Čechů! Pomyslíme-li, že to jest v samotných Čechách, nutno uznati, že to zní dost po vídeňsku! Šubrtova práce skoro o každé škole podává nám přehled těchto zápasů. A což školy matiční! Každá má svou minulost, pro kulturu Němců tak dokumentární, a historie utrpení těchto škol dávno ještě není skončena. Matiční škola v Litoměřicích zápasí už plných 28 let o své zveřejnění, ač již po 10 let má průměrně zapsáno přes 200 žáků! Zde teprve nás čeká celá řada bojů, ve kterých Němci ještě dlouho budou překvapovati svět svým hrdinstvím, jak to učinili v Ervěnicích a jinde.

Zde teprve poznáváme ohromný význam Ústřední Matice Školské, která tak obětavě stará se o záchranu tisíců dětí, aby je uchovala nejen národu, ale i řádné společnosti, berouc tak na sebe úkol plniti to, co dle zákonů činiti si vyhradil stát! Pro české menšiny zákon spí. Pravomoc zemské školní rady v rozhodování o školách následkem německých odvolání byla ve skutečnosti suspendována a přenesena přímo na ministerstvo. Jeden zákon také předpisuje, co musí dítě uměti, aby mohlo býti propuštěno ve 14 letech ze školy; avšak tento zákon »via facti« pro české menšiny též neplatí.

Že tento počet škol, i přičteme-li školy matiční, nestačí, je samozřejmo. Při stávce školních dětí na severu menšinový výbor stávkový vyřkl samozřejmý požadavek na vládu, aby menšinové školy zřízeny byly všude, kde pro ně jsou zákonité podmínky. Nuže, zákonitým podmínkám vyhovují všechny školy matiční, i měly by býti bez odkladu zveřejněny. Jisto, že na zveřejnění jich nedojde tak brzy při způsobu dnešního úředního řízení, které tam, kde v matiční škole jest zapsáno 219 živých dětí skutečných, jež možno každý den viděti ve škole, nedovede při usilovném pátrání a zkoumání nalézti ani zákonitý počet 40 dětí, jak se stalo v Litoměřicích.

Kromě škol matičních zákonité podmínky vykazuje ještě neméně než 30 obcí, kde dosud škol českých vůbec není. Většina těchto obcí vykazuje sama dostatečný počet dětí, aby v ní zřízena byla škola. Jen někde měla by býti zřízena nová česká školní obec, spojující několik obcí. Připojíme-li některé osady k těm, jež uvádí práce Šubrtova, měli bychom tyto obce, kde dle zákona by měla býti škola:

V okresu lovosickém: Dlažkovice mají míti školu místní, Čížkovice školu pro spojené obce okolní. Celkem 2 školy.

V okresu mosteckém: Místní škola v Doln. Jiřetíně, Obrnicích, Havranech, škola pro spojené obce v Čepirohách a v Bečově. Celkem 5 škol.

V okresu duchcovském: Místní škola ve Verneřicích, Jeníkově, Nové vsi a Libkovicích, škola pro obce spojené v Želenkách. Celkem 5 škol.

V okresu teplickém: Místní škola v Dubí, Sobědruhách, Cukmantlu, Novosedlicích, Malém Újezdě, Hudcově, Rtyni. Sem patří i nutná škola v chabařovickém okrese v Šejnově pro obce spojené a podobná škola v Roudníkách. Celkem 9 škol.

V litoměřickém okresu není dosud menšinových škol, vyjmouc matiční v Litoměřicích. A přece je třeba místní školy v Ploškovicích a Polepech, pro spojené obce školy v Žalhosticích a Encovanech. Celkem 4 školy.

V okresu chomutovském pro 3 tisíce Čechů není vůbec českých škol. Nutně potřebna jest škola v Horní Vsi.

V okresu bílinském: Místní škola ve Vodolicích a Hnojnici. Pro obce spojené škola v Jeníšově Újezdě a Ohníči. Celkem 4 školy.

Jest však jisto, že všechny tyto školy měly by býti zřízeny jako školy skutečně menšinové. aby i z okolí děti mohly se do nich dáti zapsat beze svolování místní obce; neboť i všechny jiné obce vykazují jistou menšinu českou, o kterou má býti též dbáno. Obce vždy se zpěčují připustiti do školy, na niž nesou náklad, dítě z jiné obce školní. Je proto nutnou podmínkou českých menšin, aby aspoň menšinové školství bylo buď sezemštěno nebo sestátněno. Žádné jiné řešení

nebylo by tak vyhovující jako toto. Nelze očekávati, že by německé obce blahovolně chovaly se k českým školám, pokud musí na ně nésti náklad; vedle důvodu národnostního mají proti nim snad i dost oprávněný důvod finanční. Ubude-li Němcům důvod finanční, širší lid německý nebude klásti takové překážky školám českým, ano zmenší se i největší obtíže, které Čechům se činí, totiž vypovídání z bytů. Říci, že o školství menšinové dbáti mají vlastní krajané, značí neznalost poměrů; jednak těžko je to proveditelno, a pokud jde o menšiny na severu, bylo by to vůbec nespravedlivo, neboť zdejší Češi jsou dělníci, a jest jistě povinností toho, kdo těží z cizí práce, aby vzal na se péči i o kulturní potřeby svého dělníka. Proto snaha o menšinové školství v první řadě musí býti k tomu obrácena, aby péče o školy byla obcím vzata.[1])

[1]) V čísle 19. na str. 336. v 1. slouci 7. řádek zdola má správný součet být 32.671 Čechů jako minimální počet Čechů v sedmi jmenovaných okresech.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Statistika výrobní.

Dobré a cíle vědomé politice obchodní a průmyslové jest základem a spolehlivým měřítkem statistika výrobní; u většiny však států jest dnes tato statistika, možno říci, v počátcích, většina států evropských není si jasna o produktivních odvětvích svého hospodářského organismu. Dnešní statistika státní udává výsledky sklizní (ovšem dle odhadů), těžbu různých dolů a pak jmenovitě spotřebu předmětů, podléhajících dani, jako cukru a lihu, nebo monopolu, jako soli a tabáku. Živnostenská statistika pak hledí si více stránky osobní místo věcné, a politika tarifní a obchodně politická může operovati jen s množstvím, po případě i jakostí vyrobených předmětů. Tak již dnes americký census při sčítání závodů vyžaduje udání výše závodního kapitálu, mzdy vyplacené a nákladů na materiál zpracovaný.

Statistika vývozní udává jen výši obchodu zahraničního, případně vyjádřenou v hodnotě peněžní — nikoli však příčiny tohoto vývozu. A tu jest nutno, má-li se správně posuzovat ochrana celní, znáti množství a jakost vyrobeného předmětu.

Neboť import nastává:

1. Poněvadž v zemi nevyrábějí se předměty dovážené, neb vyrábí se jich málo;

2. poněvadž předměty vyrobené nejsou schopny konkurence, zůstávajíce kvalitou za předměty importovanými.

A v tomto druhém případě jest zcela na místě celní ochrana a jest zárukou existenční celé řadě závodů.

O statistiku výrobní pokusil se v roce 1905 v Německu Verein deutscher Maschinenbauanstalten, ovšem že jen u svých členů; pro účely státní, jmenovitě pro politiku obchodní a pro získání pevného podkladu k dobré politice tarifní, zavádí se nyní výrobní statistika v Anglii. Tam zákonem z 21. prosince 1906, známým »Census of Production Act«, pověřen jest Board of Trade (ministerstvo obchodu) vésti statistiku výrobní, a jsou mu za tím účelem přičleněny zvláštní sbory poradní, z řad průmyslníků, živnostníků a výrobních kruhů volené.

Ministerstvo vydalo po úradě s těmito sbory zvláštní formuláře, jež žádají množství zboží vyrobeného, jeho cenu, počet pracovních dnů do roka, počet dělníků a spotřebu síly k výrobě vynaložené, jakož i četné detaily, týkající se jakosti zboží.

Žádaná data musí se vztahovati na kalendářní rok, neb na souvislou dobu dvanáctiměsiční. Osoby, které povinny jsou tuto statistiku výrobní udávati, vypočítává zákon takto:

1. Majitelé továren a dílen;
2. majitelé, zástupci neb ředitelé závodů horních a dolů;
3. podnikatelé stavební;
4. osoby, jež provozují stavbu cest, železnic, přístavů, kanálů, studní, vodovodů, plynových neb elektrických vedení;
5. osoby, které pracují mimo dílnu (míní se tu průmysl skladní);
6. osoby, provozující jakoukoli živnost neb obchod.

V tomto výpočtu nemusily býti snad pojaty závody stavební a instalační, neboť pro průmyslovou politiku takového významu nemají, a daly by se zcela dobře vésti od úřadů lokálních. Kromě toho při závodech smíšených neubrání se statistika sčítání dvojitému, jak na př. při množství uhlí, vyrobené jím síly elektrické a podobně při jednom a témže závodě. V tom ohledu musejí býti formuláře důkladněji zpracovány.

Skutečnou nevýhodou této anglické statistiky je, že operuje mnoho **s cenami** zboží místo s **množstvím zboží;** posouzení kvality výrobků hledí dosíci udáváním cen průměrných, což jest značně na újmu její přesnosti, poněvadž ceny kolísají ročně zhusta dle mezd, ceny materiálu, konjunktury a podobně.

Mnohem lépe dá se posoudit kvalita výrobku dle ceny zpracovaného materiálu a dle mzdy k zpracování vynaložené, a to i z důvodů technických, poněvadž množství zpracovaného materiálu dá se přesně udati a jest to jednodušší než udávání cen.

Jest přirozené, že při této nově zaváděné statistice si průmyslníci naříkali — ač byli rok předem zpraveni o jejím zavedení a ač zavedena jest vlastně v zájmu kruhů obchodně-průmyslových a jest i přirozeno, že formuláře nebyly právě dokonalé.

Ale to dá se všechno v následujících létech napravit, neboť vláda anglická zavádí tuto statistiku na dobu 5 let, od r. 1908 do r. 1913, hodlajíc tak získati pevný základ pro své obchodně-politické cíle a pro svou reformu celních tarifů.

Tresty, které za špatné vyplnění formulářů jsou vyměřeny, obnášejí až 2 roky žaláře, kromě značných pokut peněžitých, pro ty pak, kteří by v prvých třech měsících roku neodevzdali formuláře vyplněné, denní pokutu v obnosu 5 £.

Dá se očekávati, že po uveřejnění prvých výsledků této statistiky začnou kontinentální státy evropské napodobiti vzor anglický, čerpajíce z chyb jeho poučení pro sebe.

A tu bude jim nejen zavčas třeba upozorniti závody na zavedení této statistiky, by dle ní přiměřeně zařídily své účetnictví — ale i vystříhati se chyb formulářů anglických, jmenovitě pokud se týče závodů smíšených.

Jest jasné, že pro cíle průmyslové politiky, pro dobrou politiku celní má výrobní statistika cenu nemalou; musí býti ovšem pokud lze věrná a ne spokojovati se s approximativními dohady, jako statistika anglická. Ale tato statistika, je-li úplná a tak široce založená jako statistika anglická, jest základem i pro statistiku konsumní, a tu má pro organismus státní i svou sociálně-politickou cenu.

Ing. *Albín Bašus.*

ZE DNE

Aféra Kestrankova a Černohorského před porotou pražskou skončila zaslouženým potrestáním obou hrdinů, třítisícovou pokutou mstivého karteláře germanisátora a mravní popravou zištného advokáta-politika. Zřídka kdy veřejnost hleděla na výrok poroty s takovým uspokojením, jako tentokráte. Nezmýlily ji ani »krásné oči« Kestrankovy, ani nezištný pathos advokátů. Kestranek bude míti ještě jednou příležitost rozjímat, jak sobě i kartelu posloužil odhaleními svými, a dr. Černohorský je pro veřejnost mrtvolou. Před 11 lety psaly o něm Rozhledy: »Kdyby měl více vzdělání, vystěhoval by se z Čech studem«; nyní dle zpráv o jeho odjezdu do Vídně k tomu konečně dochází. Však byla to práce, než se ho Praha i národ sprostily! Za ním zůstává jednak zející rána v mladočeské straně, která ho tak dlouho stavěla ve své čelo a která jeho resignací pozbývá opět jednoho mandátu — jednak stín na pražské radnici, jejíž dnešní držitelé nechť hodně brzy a opravdově pomýšlejí na obrat ve svém hospodářství, dříve nežli je k tomu doženou činitelé jiní! Vždycky to nedopadne tak dobře, jako v případě Němce Kestranka!

Kterak se zakládá Velká Praha. Dne 5. února měl dr. Fr. Nušl v Král. české společnosti nauk přednášku: »Kritický přehled dosavadních triangulačních měření v okolí Prahy«. Akademický ráz celé přednášky nepřipouští jednoduchého stručného výtahu pro účely Přehledu, avšak závěrek přednášky je nejen pro náš odborný svět technický, ale pro celou českou veřejnost tak pronikavého dosahu, že co nejdůrazněji na celou záležitost upozorňujeme. Dr. Nušl poukázal na to, že je-li pravda, že celé velké triangulační měření okolí Prahy založeno bylo na triangulačních bodech katastrálního měření III. řádu, pak že celé to velké, s velkým nákladem podniknuté měření postrádá spolehlivého vědeckého základu. Professor Fr. Novotný, jemuž svěřen byl vědecký dohled na celé měření, k velikému úžasu všech přednášce přítomných tvrzení dra Nušla v celém rozsahu potvrdil, ale svaloval vinu na svého předchůdce; ten prý připojil triangulační síť Libně na nespolehlivý základ — a když se pak jednalo o triangulační síť Velké Prahy, že již se na věci nic nedalo měniti, a proto že professor Novotný jen pokračoval v tom, co před ním bylo započato. Triangulační měření Velké Prahy má býti monumentální práce pro celé příští věky — tážeme se, zda uvědomělý, vyspělý náš technický svět se s tímto chorobným stavem věci spokojí a nebude se dožadovati dalšího podrobného vysvětlení celé této záležitosti. O podnicích tak dalekosáhlých, jako je trigonometrické měření Velké Prahy, bývá zvykem pořádati řadu veřejných úvah neb přednášek, aby se též jiní odborníci mohli svou radou účastniti — ale v tomto případě, jak jsme dodatečně zjistili, nic podobného se nestalo. Když se jednalo o triangulační síť Libně, professor Novotný sám poukázal na to, že nikterak nelze doporučiti připojení na body katastrálního měření III. řádu a napsal ve Věstníku Král. společnosti nauk z r. 1902: »Avšak i při tom bude nutno dbáti té okolnosti, že body trigonometrické řádu III. měření katastrálního

byly dodatečně stabilisovány a většinou způsobem nedostatečným.« A když se jednalo pak o Velkou Prahu — nedalo se nic jiného dělati, než navázati na nedostatečnou síť Libně! Fakta, která přímo křičí.

Sjezd svazu českého úřednictva, konaný dne 7. února, byl velkolepým obrazem vývoje úřednické organisace, která učinila v posledních letech netušené pokroky. Že »přízeň« jistých kruhů provázela sjezd i jeho referenty, netřeba podotýkat. To se už rozumí u nás samo sebou.

Z pražských kaváren. Člen naší redakce nám sděluje: »Náhodou vešel jsem tyto dny do kavárny »U Karla IV.« na Karlově náměstí, navštěvované pokrokovými žurnalisty i professory. Požádal jsem vrchního číšníka o denní listy, i podal mi — Čecha. Řekl jsem, že Čecha nechci, i podával mi jako na posměch druhý exemplář Čecha. Kavárna byla právě velmi slabě navštívena, z nouze o jiné denníky to tedy nedělal! Odstrčil jsem rozhodně klerikální orgán a žádal jsem o jiné denníky. Na to mi p. vrchní nabídl štvavý týdenníček Cep a teprve, když jsem se ostře ohradil proti této komedii, ráčil mi podat — odpolední Nár. Politiku. Ptám se: z jakých důvodů kavárny, živené pokrokovými lidmi, odbírají a bez rozmýšlení každému novému hostu vnucují přebytečný, skoro nikým nečtený klerikální orgán? Mají pokrokoví lidé za své peníze dát si od milostpánů vrchních číšníků dělat ze sebe blázny? Co by udělal katolický kněz, kdyby mu v kavárně opětovně vnucovali Volnou myšlenku nebo Právo Lidu?« Otiskujíce tento dopis, připomínáme, že mnozí pokrokoví lidé z části sami jsou vinni takovými poměry. Známe patentované pokrokáře, kteří sice sami nevědí, proč Čecha čtou (jeť to denník v každém ohledu mizerný a bezcenný), ale přece se ho nemohou odříci a hltají jej jako denní chléb! Promluvíme ostatně časem o některých českých kavárnách něco vice.

Pan Karel Horký žádá za uveřejnění tohoto oznámení: »Spisovatel Karel Horký, jenž vzdal se redakce »Národ. Obzoru«, počne vydávati začátkem března velký týdenní list, jenž ponese název »Horkého Týdenník«. List ten bude míti množství obvyklých i nových rubrik, a zejména chce přihlížeti k aktuelním otázkám dne. Krom aktuelnosti politických, samosprávných, divadelních, literárních, hudebních, výtvarných a všeobecně kulturních bude pěstovati i belletrii a satiru, a chce si všímati i nejmladšího dorostu literárního, chystaje pro ukázky mladé generace i novou belletristickou rubriku »Literatura nejmladších«. Kdož o »Horkého Týdenník« se zajímají a měli by nějaká zvláštní přání nebo chtěli by poslati příspěvky, ať dopíší na adresu redaktorovu (Vinohrady, Slovenská ul. 1484). Dotazy ohledně předplatného, jež bude velice levné, předběžné přihlášky a všecky jiné dotazy přijímá Theodor Mareš, Praha-VII., Ovenecká 871.«

»Akciové továrny látek kobercových a nábytkových dříve Ant. Klazar. V místnostech filiálky Živnostenské banky pro Čechy a Moravu ve Vídni konána byla v posledních dnech ustavující valná hromada akciové společnosti »Akciové továrny látek kobercových a nábytkových dříve Ant. Klazar« v Brně, na níž zvoleni do správní rady pánové: Frant. Klazar, továrník v Brně, kom. rada Jindřich Klazar, továrník ve Dvoře Králové, Dr. Jaroslav Preiss, ředitel Živnostenské banky pro Čechy a Moravu v Praze, Dr. Frant. Jeřábek, advokát, Dvůr Králové a Josef Munzar, tovární úředník, Dvůr Králové. Akciový kapitál společnosti této činí K 2,500.000·— a převzala akciová společnost veškeré podniky firmy Ant. Klazar v Brně, v Hlinsku, ve Vojnově Městci, v Budišově a v Náměšti. Za předsedu nové společnosti zvolen v prvé schůzi správní rady p. Frant. Klazar, továrník v Brně. Prokura udělena panu Albínu Kotíkovi, úředníku společnosti v Brně. Závody zabývají se výrobou látek kobercových, nábytkových, plyšů a pod. Tovary firmy těší se výbornému odbytu a jsou všeobecně hledány.

Oznámení o vzniku Pozemkové banky otiskli jsme v minulém čísle. Skutečnost, že mohlo se střetnouti více takměř totožných projektů bankovních, dokazuje tedy, že by byla každým způsobem povstala. Není nevýznamno, že povstává právě nyní, když vzedmuté vlny národnostního zápasu nám připomínají, že máme všecku příčinu národohospodářsky zbrojit, na všech stranách a pro všecky obory se vyškolit a připravit abychom byli pohotově, kdyby přišla chvíle pro národ náš ještě těžší, ještě vážnější, ještě nebezpečnější, nežli jest přítomná. S nevlídným gestem provází finančnický tisk vídeňský mohutnící existenci samostatného kruhu českých bank, které se nepodrobují centralisačním tendencím vídeňského bankovního světa, sloužíce zvláštním potřebám českého národního ruchu hospodářského. S akciovými bankami dividendovými dá se sloužiti nejryzejším ideálům národním.

VINOHRADSKÁ ARENA.

Námluvy.

komedie o jednom aktu.

A., realista. C., mladočech.
B., realista. Někdo za scénou.

Děj:

A. Lze!
C. Lze?
B. Nelze!
C. Nelze?
A. A přece lze.
C. A přece nelze?
A. Spojení není splynutí.
B. Fuse není kooperace.
C. Součinnost není reorganisace.
Někdo za scénou:
Ryba není pták.
(Zpívá si:)
Bral si chudý chudou,
kterak živi budou?
(Opona spadne.)

KNIHY. Nákl. O. J. Bukače v Mostě: J. Šubert a V. Hošek: Podrobná národnostní mapa severozápad. Čech. Za 2 K. — **Nákl. J. R. Vilímka:** Tolstoj: Vojna a mír. I. díl. 487 str. za 3 K. — **Nákl. vlastním:** Fr. Taufer: U lesní studánky. 61. str. za 1 K. — **Nákl. Hejdy a Tučka:** O. Kallauner: Hypnotism. 116 str. za 1 K. — **Nákl. Armanda Colina (Paříž):** Tibulle et les auteurs du Corpus Tibullianum. Par A. Cartault. 260 str.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 19. ÚNORA 1909. ČÍSLO 22.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

VĚDA

Charles Darwin.

Napsal E. Babák.

12. února uplynulo sto let od narození proslaveného biologa anglického; letošní rok je zároveň padesátiletým jubileem vydání hlavního jeho spisu o přirozeném vzniku druhů.

Nesčíslněkrát ozývalo se jméno Darwinovo v těchto padesáti letech po celém světě, v přírodovědeckých spisech, filosofických a theologických pojednáních, ba též v právnických, národohospodářských, státovědeckých, i v dílech psychologických atd.; bylo vyslovováno s nadšením a bezmeznou úctou a naprostou nekritičností, a s druhé strany s naprostým odmítáním, pohrdáním a posměchem.

Názory Darwinovy o přirozeném vzniku rozmanitosti ústrojenstva nenáhlým vývojem měly sice už dávnou tradici, ale nikdy nebyla myšlenka evoluční (až na Spencera) tak všeobecně pojata a takovým mohutným základem pozorování opřena. Darwin uveřejnil svoje názory v pokročilém věku, po přeobsáhlých studiích, jako zralý plod životní svojí činnosti, jsa si vědom dosahu jich pro myšlenkový život tehdejší doby: a ještě by byl dále pracoval potichu o jich zdokonalení, kdyby byl Wallace nezávisle nedošel ke shodným představám a spolu s jinými přírodozpytci nenaléhal na uveřejnění.

Po chladné a nepříznivé kritice mnohých vedoucích přírodozpytců, jež však stále více byla přehlušována bezpodmínečným nadšením literatury laické, v osmdesátých letech »darwinism« vydobyl si nadvlády v myslích přírodozpytců, aby zase v letech devadesátých byl podroben pronikavé kritice, která vedla u řady vynikajících badatelů k ostrému a úplnému zamítnutí. V posledních letech se zdá, že příkrost tohoto odmítnutí se zmirňuje tou měrou, jak se množí snahy o získání nového materiálu empirického, jenž Darwinovi scházel, jsa nahrazován spíše tušením, a o podložení předpokladů Darwinových faktickými výzkumy.

Toto kolísání smýšlení »darwinistického« a »protidarwinistického« u přírodozpytců je do značné míry založeno na zmatení dvou činů Darwinových, jež oba mají veliký význam, ale nestejnou hodnotu. Darwin totiž jednak zdůvodnil znamenitým způsobem všeobecnou myšlenku vývojovou — jednak zbudoval speciální theorii o »technice« nebo »mechanismu« vývoje.

Všeobecná theorie vývojová od vystoupení Darwinova je v ustavičném vzestupu; veškeré obory biologie byly oplodněny myšlenkou evoluční, která má neobyčejnou cenu heuristickou, nabádajíc k novým výzkumům, jež by se byly bez ní sotva provedly; živost a mnohostrannost badání o ústrojenstvu v těchto padesáti letech je v prvé řadě podmíněna touto krásnou myšlenkou. A Darwin přinesl hned od počátku veškery podstatné třídy dokladů pro theorii evoluční, takže po něm bylo jen podrobně a do hloubky pracováno v brázdách, jichž učinil počátek. Dnes je toliko pořídku možno ukázati na přírodozpytce, jenž by nestál na půdě evoluční: a tu jde obyčejně o badatele, jehož duševní konstrukci se protiví zabývati se všeobecnými úvahami, anebo jenž nechce mysleti o minulosti tvorstva, nepřístupné dnešnímu zkoumateli; leč tu třeba připomenouti, že hlavní základy theorie vývojové nikterak »nevisí ve vzduchu« — v ustrojení dávnověkého tvorstva, z ohromné většiny beze stop vyhynuvšího; nýbrž zásluhou Darwinovou právě byly odhaleny v povaze dnešního světa živých bytostí. Darwin s podivuhodnou jasností ukázal, že v dnešním ústrojenstvu, v jeho měnlivosti, přímému přesnému badání vědeckému přístupné, třeba zjišťovati opory pro myšlení o vývoji tvorstva v dávnověku. —

Speciální vývojová theorie, kterou se pokusil Darwin o vystižení způsobu, jakým byl a jest sprostředkován vývoj živého světa, má zcela jinou povahu myšlenkovou, a její osudy v kritice přírodovědecké jsou zcela

jiného rázu než u všeobecné theorie vývojové. Darwinova speciální theorie o mechanismu evoluce označuje se jako »selekcionism« neboli nauka o »přírodním výběru (selekci)«: dle ní z četných potomků živé bytosti, mezi nimiž se rozvine konkurenční boj o život, zachovají se na živu a tudíž zůstavují potomstvo toliko jedinci, nadaní od přirozenosti obzvláštně vhodnými, prospěšnými vlastnostmi, kdežto jedinci méně vhodní záhy jsou potlačeni, nezanechávajíce potomstva; takto postupem nesčetných generací vypěstují se nové útvary, racy, variety, any prospěšné vlastnosti po rodičích se dědí a ustavičným zápasem — výběrem nejzdatnějších — stále se sesilují. Tato myšlenka o »boji o život« a »přírodním výběru« do té míry charakterisuje úsilí Darwinovo o vypracování speciální theorie vývojové, že bývá zvána »vlastním darwinismem«: skutečně tu je Darwin (spolu s Wallacem) myslitelem nejpůvodnějším, kdežto všeobecná myšlenka o evoluci světa ústrojenců byla už od starověku rozmanitě vyslovována, Darwinem pak jen zvláště důkladně promyšlena a opřena.

Avšak tato theorie selekční, která vykládá celý veliký postupný rozvoj tvorstva vybíráním nahodile vrozených užitečných variací, či lépe: nahodile vrozených individuálních, nepatrných differencí v užitečných vlastnostech, má mnohé slabé stránky: tyto byly postiženy už záhy slavným botanikem německým Naegelim a j., v devadesátých letech 19. století pak tak ostře vytčeny, že hypotetičnost »selekcionismu« = »darwinismu«, byla na bíle dni. Pokud se ve vědeckých kruzích mluví o »bankrotu darwinismu«, míní se právě toto ohledání hypothetických podkladů nauky o selekci.

Darwin budoval svoji theorii o mechanismu vývojovém především na proměnlivosti (variabilitě) ústrojenců, avšak povaha a rozsah těchto variací byly tou dobou přes příliš málo známy, než aby na nich mohla býti sestrojena pravděpodobná domněnka; ba teprve v posledních letech dějí se významnější výzkumy o variabilitě v nejrůznějších směrech.

Předpoklad boje o život mezi jedinci téhož druhu i příbuzných druhů atd. zdál se velmi přijatelným; leč kritika ukázala, jak je tento předpoklad mlhavým, jak nemáme ani nejprimitivnějších zkušeností o rozsahu a dosahu soutěže a zápasení ve volné přírodě, o výběrové hodnotě užitečných vlastností atd. A vlastně ještě ani podnes vědecky nebylo přistoupeno k prozkoumání boje o život ve volné přírodě, tak že po této stránce Darwinovo myšlení není nikterak pevněji opřeno, než jak shledali první bystří jeho kritikové.

Podobně je nedostatečně vyšetřena celá řada jiných problémů, velmi úzce s naukou o selekci souvisících, jako na př. otázka isolace vyvíjející se přírodní variety (kterážto isolace je snad nutna, aby křížením nebyla vlastnost se vyvíjející zase setřena) a j. —

Přes to má Darwin i po této stránce nedoceněné zásluhy: i kdyby z budovy jeho vlastní speciální theorie vývojové nezbyl kámen na kameni, způsobil, že řada důležitých otázek stala se předmětem kritické pozornosti a že bylo podniknuto množství výzkumů cenných pro myšlenku vývojovou vůbec; vzbuzeny byly živé zájmy o problémy, o nichž se před Darwinem nemluvilo — a konečně dnešní doba přistupuje se zmnoženými a zdokonalenými prostředky výzkumnými k věcnému vyšetření poměrů, které jsou důležity pro budoucí představy o činitelích, řídivších vývoj ústrojenstva.

Pravý význam Darwinův se tedy dnes ještě stanoviti nedá. Je třeba příliš mnoho práce provésti, aby mnohé z jeho myšlenek byly správně posouzeny. Ale tolik lze říci s bezpečností, že životní jeho dílo vývoji biologie prospělo nadmíru. »Anglická nemoc«, jak označen byl vliv Darwinův na myšlení přírodovědecké jedním z jeho kritiků, nevedla v biologii ke škodám, neboť stálá kritika tu vždycky včasně zakročovala proti přehnání. Za to »popularisující« literatura, od slavného Haeckela až k popularisátorům nejnižšího řádu, byla opravdu stižena těžkou nemocí, ale ta je spíše původu německého: Darwinovo učení bylo tu zcela falešně vylíčeno a přehnáno. Odtud také pochází do velké míry posměch odpůrců Darwinova myšlenkového směru, snažícího se rozumovou cestou, přirozeně vysvětliti původ ústrojenstva a člověka; Darwin dobyl si tu zásluh velikých; úzkostlivá jeho obezřetnost a poctivá pilnost při podivuhodné intuici kontrastují tu s ledabylostí a povrchností mnohých jeho propagátorů. Darwin je mohutný proud novodobého života myšlenkového, a jeho vliv bude sahati do příštích tisíciletí; po haeckelovských dobrodružných »osvětových« snahách za málo desítiletí nezbude ničeho, zkalily toliko na čas na některých místech jasný proud.

MORAVA

Je tomu 23 let, co Kroměříž vyprostil se z německé nadvlády. Města zmocnili se tehdy naši klerikálové. Za jejich panství zahnízdily se nepořádky v obecním hospodářství. Teprve v posledních 3 letech, kdy zasedalo v obecním výboru též několik lidí pokrokových, nastal

obrat k pozvolnému rozvoji ve směru hospodářském i národním. Nyní došlo v Kroměříži zase k obecním volbám. Strana pokroková postavila své vlastní kandidáty ve sboru II. a III., spoléhajíc zejména ve sboru II. v jisté vítězství vzhledem na značnou převahu české inteligence pokrokové. Avšak stalo se, co nikdo neočekával. Strana klerikální spojila se s Němci a Židy a jich pomocí zvítězila na celé čáře. Pouze ve sb. II. prošel jediný pokrokový kandidát. Ve sboru III. propadla kandidátní listina pokroková s velkou diferencí hlasů (491—746 proti 169). Tuto ohromující porážku ve sboru III. způsobili dle »Pozora« sociální demokraté. Němci a Židé byli od klerikálů získáni poukazováním (v dopisech) na národní snášelivost, t. j. vlažnost jejich kandidátů, a na německé školy, jichž neztenčené trvání se jim zaručuje. V Kroměříži vydržují se totiž pro 132 německých dětí 2 školy o 13 třídách! Kdo dosud pochyboval o národní nespolehlivosti našich klerikálů, toho rázem o ní přesvědčí kroměřížské volby, jichž ostudnosti klerikálové nikdy se sebe nesmažou.

Tím více dlužno se diviti troufalosti »Mor. Orlice«, která si stále ještě přisvojuje výhradný patent na provádění nejryzejší politiky národní. Mimo staročesko-klerikální stranu není dle »M. O.« žádné politické strany české, která by byla národní. Ovšem prohlašuje »M. O.« též novou lidovou stranu pokrokovou za protinárodní.

Dne 12. t. m. konala se v Brně protestní schůze protivládní, svolaná lidovou stranou pokrokovou (form. Politickým klubem jako veřejná schůze spolková, poněvadž veřejná schůze lidová byla úředně zakázána). Na schůzi té, které se súčastnilo na 3000 osob, promluvili posl. Dr. Sláma, Dr. Hodáč ml. a posl. Votruba. Přijata byla resoluce, zavrhující osnovu jazykového zákona, odsuzující uzavření říšské rady jako ústup německému vetu a vyslovující nedůvěru novému kabinetu Bienerthovu.

Výkonný výbor lidové strany pokrokové pojednal na schůzi dne 13. t. m. o politické situaci (referovali poslanci Dr. Sláma a prof. Smrček) a usnesl se na projevu, jímž vyzývají se všichni čeští poslanci říšští, aby zahájili rozhodnou oposici proti vládě Bienerthově a všemi prostředky zmařili uzákonění jazykových předloh; dále se v něm odmítá obava, že by nám rozpuštění říšské rady mohlo uškoditi, a žádá se svolání zemského sněmu.

Sdružení výtvarných umělců moravských zaujalo proti úmyslu Družstva Národního divadla v Brně — vystavěti nové divadlo na místě dosavadního dle připravených už plánů — stanovisko v prohlášení, přijatém dne 7. t. m. ve Hroznové Lhotě. Sdružení žádá, aby umělci moravští ku sdělání stavebního programu byli přizváni, aby napřed vypsána byla ideová soutěž bez ohledu na stavební místo, aby do jury byli povoláni též 2 členové Sdružení, načež teprve aby nalezeno bylo stavební místo pro nové divadlo, jež má býti výkvětem domácího umění. Na 27. t. m. svolána je mimořádná valná hromada Družstva Národního divadla v Brně, na níž bude asi zvolen zcela nový výbor.

Józi Úprkovi uspořádána byla 7. t. m. v Hroznové Lhotě velká oslava při zavěšování řádu cís. Františka Josefa. Pochybujeme, že ta příležitost byla vhodná pro tuto jinak zaslouženou poctu.

V Brně zemřel 3. t. m. býv. zemský inspektor Josef Lošťák. Ač smýšlení jinak konservativního, byl přece rozhodným odpůrcem snah o zklerikalisování školy. Dlouholeté jeho působení je úzce spiato s vývojem obecného školství na Moravě, v jehož historii bude mu náležeti čestné místo.

Vracím se ještě jednou k známé aféře Konečného, která ve veřejnosti nadělala tolik hluku. Jak se při dnešním stoupajícím kursu klerikálním dalo předpokládat, skončila úplnou naší porážkou. Naduč. Konečný nebyl sice degradován, ale byl zem. šk. radou ze sev. Moravy odstraněn, jak si toho klerikálové přáli. Trest zněl prostě na přeložení na jinou školu. Mohla tudíž zemská školní rada Konečného ponechati na sev. Moravě. Ale z nařízení klerikálů musil býti přeložen hodně daleko, až do Rybí na Jičínsku. Důležité zájmy národní vyžadovaly toho, aby Konečný zůstal v Čes. Bohdíkově aspoň do konce tohoto školního roku. Příslušné žádosti »Škol. spolku severomor.« (podporované žádostí vážně churavé pí. Konečné) nebylo však vyhověno. Klerikálové nestrpěli žádného odkladu. A tak rozloučiv se tyto dni s učitelstvem celé severní Moravy, odchází neohrožený hlasatel pokroku a vynikající pracovník národní — jakoby do vyhnanství.

—ra.

UMĚNÍ

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

Emil Bernard (27. výstava »Manesa).

Problém, který řeší Bernard svým malířstvím i literárním dílem, není naprostou novotou. Pokusy o obnovení malířského úkolu, zredukovaného nedávno minulou fasí na hodnoty výlučně barevné, v jeho prvotní plnost, opakovaly se od počátku rozštěpení formy a barvy, jehož směr i obsah udávají Ingres a Delacroix.

Přes zdánlivě definitivní vítězství barvy vnucovala se stále otázka formy, obrazové prostornosti, plastiky, problém komposice a k jednostrannému ideálu barvy hledán doplněk tvarové krásy. Malířský realismus spokojen nahodilými výseky přírody, potlačil smysl pro vědomě tvořenou komposici, pro krásu tvarových konstelací, pro složitou tektoniku forem. Zapřel účast tvůrcova nitra a vyhradil malířský proces oku a odpíraje součinnost citu, zvědečtil a zobjektivoval tvůrčí akt. Proto všechny obrodné snahy byly reakční, nesly se za problémem komposičním, řešily otázku předmětné konfigurace, zvaly k účasti rozum i cit. Odtud snaha vymýtit z díla vše nahodilé, pro celek bezvýznamné, vše ukáznit, svládnout, všem prostředkům vtisknout znak nutnosti a nepostrádatelnosti. Tito reakcionáři nespokojili se prostým dojmem přírodním a jeho malířskou realisací, ale zmocňovali se ho jako prostředků k tvoření nových, primárních, jedinečně osobních výtvorů.

Ve znamení tohoto odporu rostla a vyvíjela se i škola pontavenská, z níž vyšli duchové krajně útoční: van Gogh, Gauguin a Bernard. Jejich vývoj byl zprvu dosti souběžný, až na počátku let devadesátých odpadá Bernard, odcházeje na východ, aby se vrátil, jat starým malířským ideálem renaissance. Naše výstava předvádí Brnarda již skoro hotového, uzralého, cele oddaného starému italskému umění. Léta pontavenského soužití, krajního primitivismu a konečného uměleckého přerodu zůstala výtvarně nedoložena. Vystavená plátna, grandiosní komposice, vyrostlé z těsného styku se starými Italy, jsou jen dokumentárním zlomkem celého jeho vývoje, fasí přímého, neúchylného vývoje k vytčenému ideálu posledních šesti let. V tato léta vchází již B. s úžasnou technickou hotovostí, s rozsáhlými vědomostmi, se značnou vlastní zkušeností, jíž nabyl experimentováním a studiem starých, s přesně položeným cílem před očima. Vylákal na starých mistrech jejich nejdůvěrnější tajemství: podmalování reliefu, měkkost lasur, ohebnou plastičnost nudit, hebkou harmonii koloritu i tlumenost světel. Harmonická vyrovnanost barevných ploch starých pláten, v níž srovnal je čas — žlutošedě zlomená běl, zahnědlost žlutých a červených pigmentů, vyprcháním žluti zamodralé zelené tóny — zaujaly jej takovou silou, že popřel všechny výtěžky moderního kolorismu a luminismu. Napodobí perleťovou, stříbřitou běl starých pláten, většině kopistů nedostižitelnou, přejímá jednoduchou, poněkud konvenční vzduchovou perspektivu starých mistrů, mechanické odstiňování sinomodrých dálek, tuhost, nesvítivost oblohy, tradiční stylisaci vegetace i krajinný arrangement. Od starých učí se plné, bohatě rozvité komposici: účinnému rozvržení plochy, plnosti reliefu, určitosti linie. Zapírá vědecké principy malířské, víru v objektivnost malířského vidu, vrací se k přesvědeční Leonarda da Vinci, že malování jest »věcí duchovou«, připouští, ba žádá součinnost obraznosti, myšlení a citu. Jako Leonardovi je mu relief »základem a duší malby«, konstruktivnost forem nad krásu barevného povrchu, lokální pigment nad zabarvení atmosférického obalu. Renaissanční ideál, jak jej formuloval Leonardo, mohl by býti nadepsán jeho dílu: »Postoj je první a nejušlechtilejší část malby: figura může se dělat napodobením postavy živé, ale pohyb musí se zroditi z veliké duševní jemnosti; druhou částí co do ušlechtilosti jest umění dáti relief; třetí, krásná kresba; čtvrtá, krásný kolorit.«

Byla vyjmenována k Bernardovu dílu řada historických analogií. Ale tyto nápadně se vtírající staré vzory ať italských mistrů (Tizian, Giorgione, Tintoretto), ať Španělů (Velasquez, Murillo), neztají mladších vlivů, které se snad mimovolně vloudily v Bernardovo dílo. Leckterá komposice nebo drobný detail připomíná Cézannea, v mnohé tváři obráží se mladá tradice manetovská a carrierovská (»Mé děti v Tonnerře«). Není však rozhodujícím znakem odsouzení umělce výčet řady vzorů a položení analogií k jeho dílu. Nutno se ptáti, jak přepsal staré hodnoty v nový výraz, jak naplnil dané formy novým obsahem. Umění Bernardovo jistě není prosto jisté zatíženosti vědeckostí, historismem, prostředečného tvoření vsunutím vzpomínky, studia galerií v malířský proces. Je nekonečně těžké chtít naplnit odumřelý výraz žitým obsahem a ubránit se při tom nesrovnalostí a rozpaků, zarovnat měkce styčný bod, aby nebylo znatelného navazování. Neuvaroval se toho zhusta ani Bernard; tak v obrazech »Děvče při toilettě« a »Salome« rozpadá se komposice nevyrovnaností užité komposiční formy s aktem, pod nímž tušíte moderní pařížský model. Vystavená díla Bernardova nevykazují velkých rozdílů vývojových. Technicky jsou stejně dokonalá, méně stejnorodá svými malířskými kvalitami. Možno však v nich zjistiti přímočarou cestu k stále plnější a ucelenější komposici. Od benátských a neapolských prací roste komposiční soustředění, pevnost a složitost skupení. Spokojil-li se Bernard ještě v »Prodavačce kaštanů« realistním výsekem, v benátských plátnech jednoduchými konfiguracemi, ztěžuje si později víc a více problémy komposiční, odvažuje se jich s neobyčejnou smělostí, bez bázně před upřílišenostmi a nezdarem (tak v obraze »Smutek Tannhäuserův v hoře Venušině« komposiční složitost stupňuje se v roztříštěnost a přeplněnost). Vysoce vypěstěné umění tělesného reliefu je znakem jeho lepších nudit: měkkost zvlněného povrchu těla, vláčné, čisté linie údů, jamky a vyvýšeniny svalstva pojí se v dokonalou modelaci, s jakou se setkáváme jen u starých mistrů. »Od-

počinek v Tonnerre«, inspirovaný Giorgionem, a obraz »Po lázni« čisté, feuerbachovské krásy, komposičně dokonale vyvážený, jest krásným příkladem.

Bernardovy portréty jsou ovládány stejně vyvozeným důsledkem jeho uměleckého názoru a ještě zmocněněji slučují psychické problémy s jich tvarovým výrazem. Podobizna E. Bourgesa, v níž tvář, promítající meditativní hloubku ducha, vsazena je v rámec okna, s výhledem na Versailles s vzácnou distinguovaností a komposiční prozíravostí. Podobně v podobizně slečny de S. vyvodil z postoje a gesta starých portrétních komposicí dílo nepopíratelné síly. Dřevoryty k Baudelairovým »Květům zla« podávají spíše důkaz neobyčejné technické zručnosti, než velikosti a originálnosti umělecké inspirace.

Bernardovo dílo není jistě definitivním rozluštěním rozpaků současného malířství; Bernardův vývoj a dílo samo není ukončeno, jest možno, že přinese ještě nová, překvapující řešení téhož problému.

Ale i tak Bernard, malíř velmi citlivý, neobyčejně poučený a do tajemství uměleckého tvoření hluboce zasvěcený, přispěl k očistě výtvarného umění. Zvedl důrazný hlas v krajním nebezpečí, upozorňuje na tradiční, zapomenuté ideály. Rozplýtval snad tak mnoho vlastních sil, a zadívanost v svět starých ideálů zbavila ho snad důvěry v sama sebe a svedla ho k stálému opírání se o staromistrovské vzory. Oč sebevědomější, výbojnější byl Hans von Marées! Řešil týž problém s větší věrou ve vlastní tvůrčí sílu, bez příliš zdržujícího ohlížení se zpět, bez tolikeré bezradnosti, nejistoty, bez opěry příliš daleké tradice. Smysl jeho boje shrnul krásně A. v. Hildebrand v slova: »Nejde mu o malířství jako o jednostranné vypěstění smyslu pro barvy, nýbrž jako o obraz našeho vnitřního celkového přírodního nazírání — a v tom leží zcela samostatný krok v před, nový problém.«

Nerozřešil ho zcela, nepronesl posledního osvobozujícího slova, osud zlomil ho na cestě k vysokému cíli, ale jeho dílo zůstane vzácným ukazatelem cesty, kterou budou se bráti výbojní k příštímu uměleckému vykoupení.

A. Matějček.

*

ČINOHRA.

Národní divadlo.

Páně Svobodův **Podvrácený dub** (poprvé 10. února, za režie p. Kvapilovy) má námět důležitější než většina našich původních her a krásné, pozměněné prý zakončení, ale neuspokojuje svým přímočarým postupem. Autorův štětec maluje široce, vystihne linii a zanedbává odstín, nanáší také na místa, jež bychom si přáli mít nadechnuta, plnou barvu. Pan F. X. Svoboda jeví se dle novinky Nár. Divadla, která ostatně novinkou není, více malířem duševního stavu nežli dramatikem duševního kvasu, více živě zaujatým vypravovatelem nežli tvůrcem postav, nekarakterisuje sám, nýbrž dává jedné osobě o druhé velmi primitivním způsobem povídati, jaká že vlastně je; nepředvádí živelný náraz dvou individualit jenom dějem svého kusu, nýbrž především ústy, plnými ústy o něm vykládá. Co by nám drama mělo ukázati, to řekne hrdinův přítel, a to ne snad na vrcholném bodu napětí, anebo někde k závěru, nýbrž v prvém výstupu prvého aktu; řekne: ty jsi vlastně člověk, který potřebuje mnoho lásky; a hned po té: v přítomnosti své dcery zdáš se mi nesvůj a nevolný. Tyto dva výroky naznačují osud děje; my ovšem neměli jsme příležitost přesvědčiti se o jich pravdě, ale co nám zbývá jiného, nežli volky nevolky jim věřiti? Pan Žákovec zná pana Kučeru od svých studijních let, kdežto pro nás se nad ním právě teď opona vyhrnula. I nadále jest zachována jednoduchost znázorňovacích prostředků; o složitosti vůdčí postavy se mluví více, nežli ji sami uznáváme: k předpokladům prvého dějství nepřistupuje nových ústrojně spiatých článků, neboť karikatura na lázeňské obecenstvo je odbočka, jíž bychom sotva pohřešovali, a milostný románek dvou něžných duší vyvíjí se zcela, jak se dalo předvídati. »Socialismus« obou lidumilných milenců není, doufám, míněn vážně: tak uzoučké dušičky nemůže přec autor představovat si nakloněny opravdovému socialismu, ať už o něm smýšlí příznivě či odmítavě. Z p. Svobodova dramatu by byla znamenitá novela; a přece by se tu dalo těžiti pro veliké drama, jež by znázorňovalo boj praktického otce s přepiatou dcerou, peripetie v hledání lásky a v instinktivním vzájemném odpuzování... Neboť smutná pravda, jež tu a tam probleskuje, že mezi nejbližšími příbuznými, kteří bydlí pod stejnou střechou, jest tak naprostá odlišnost zájmů a citů, jako by nebyli spojeni krví, že duše rodičů a dětí berou se drahami ne různoběžnými, ale mimoběžnými, zasluhuje plným právem uměleckého zpracování; a, ne-li provedení, thema p. Svobodova kusu dotýká se bolestně a životně rozporu všelidského. Z interpretů vedle p. Hurta jmenuji sl. Suchánkovou, jejímuž umění mám teprve dnes příležitost se pokloniti; kdyby to — z důvodů chronologických — nebylo absurdností, sázel bych se, že slečna již v Desdemoně nebo Titanii hrála něco ze své dnešní Aničky. Ale co tam rušilo chtěností a druhdy afektací snažení po tajuplných hloubkách a přepínání citů, bylo tentokráte na svém místě, a nemyslím, že přeháním tvrzením, že slečna Suchánková svou úlohu povznesla a oduševnila.

O. Fischer.

*

Vinohradské divadlo.

Strindbergovi **Kamarádi** nedožili se od prvého provedení (11. února; v překladu p. Kosterkově, za režie p. Kamprovy) dosud reprisy, a kdo slyší trávu růst, už vidí úmysl, je to prý kus příliš urážlivý. Neslyším růst trávu — a nepostřehuju ani hrozné oné urážky: Zapřisáhlý nepřítel žen — zastance mravní povinnosti dáti se rozvést — infámní hlasatel mužské povýšenosti — atd. — atd. S dovolením: Kdo žádá rozvod, předpokládá sňatek a volí potom buďto oproštění nebo nový svazek; kdo se tolik stará o pohlaví, jako Strindberg, je nepřítelem žen jenom z lásky k nim; skutečným jich nepřítelem bych nazval jediné toho, kdo přikazuje celibát. Ale Strindbergovi lidé jsou náramně zamilováni a proto též náramně rozmilováni; znáte přísloví o lidech, kteří se škádlí, že se milují. V Strindbergovi, podle Weiningera, je jistě značné procento živlu »ž«, jinak by se nevyčerpával tolik svým křikem proti ženám. Jaký pak život kyne malíři Axelovi, až jeho protivná žena-kamarádka ho opustí? Za dveřmi už čeká nová milenka. Až se on jí nebo ona jeho nabaží, až nahlédne až »na dno její duše«, nebo až se vrátí ze svatební cesty, anebo až bude od ní za denního světla podváděn, vzpomene si zase na chvilku na své misogynství, dokud milenka nepodá kliku další milence. Ale pošlete malíře a jeho básníka na pustý ostrov, kde není »snižujícího«, »špinícího« elementu ženského: budou prví, kteří přilezou ke kříži a vytvoří si idól anděla, na nějž se skládají lyrické básničky. Výtka naprostého nepřátelství k ženám vznáší se neprávem proti Strindbergovým »Kamarádům«. Že brojí proti kavárenské kamaraderii mezi lidmi nestejného pohlaví, proti mužatkám se zakrnělým srdcem netalentovaných umělkyň a se štěkavostí fen, proti zrůdám hnutí emancipačního — kdož by mu to zazlíval! K mužům jest až příliš shovívavý, řekl bych, skoro galantní. Ale vadou kusu jest, že zvláště v prvých dvou aktech připomíná tváře, o nichž nelze na prvý pohled říci, nežli že jsou »podobné«: komu, na tom nezáleží, anebo si hned neuvědomujem; ale ovzduší ateliérů, zájmy umělců, filosofie pohlavní, typy bezpohlavní, úvahy o mužích jako takových, ženách jako takových a o mužích a ženách současně — bože, jak jsou tyhle všechny věci dnes už »podobny«! *O. F.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Snahy o řešení otázky bytové.[1])

IV.

Hlavní vadou každého zasažení obcí do vývoje poměrů stavebních a bytových, jež by se dálo prodáváním pozemků, jest úbytek obecního majetku pozemkového a vzdávání se pro budoucnost přímého vlivu na využívání stavebních ploch, získaných kdysi obcí k účelům sociálně politickým. Vydává-li obec svoji půdu pozemkové spekulaci, vsunuje se pouze jako článek do řetězu nabyvatelů, účastní se obchodu pozemkového, angažuje finanční přítomnou i příští generaci svého občanstva, aniž by celku trvale prospěla. Aby bylo tomuto ztenčování obecního majetku pozemkového alespoň trochu čeleno, navrhovalo se omezování prodejů obecních pozemků předkupním právem pro prodávající obec. Uvažme však, že na prodaném pozemku vznikne více nebo méně nákladný dům, že stavitel se bude snažiti, aby se ziskem objekt prodal, a že naše zákony nepřipouštějí prodej domu bez pozemku, na němž je zbudován. Obec, bude-li chtíti skutečně užíti svého práva předkupního, bude kupovati za vysoké ceny činžovní domy nebo pozemky stavební, bude podnikatelům v ceně trhové platiti rentu pozemkovou a zisk podnikatelský, snad i uměle vystupňovaný pomocí fingovaných uchazečů o nabízený objekt. Hrozivá tíha takovéhoto břemene přivedla by brzy akci samu ad absurdum.

Je však jiná instituce, která trvale zabezpečuje celkům veřejného práva — zvláště obcím — vliv na rozvoj stavebního ruchu a na vytváření příznivějších podmínek bytových v městech. Je to tak zvané d ě d i č n é p r á v o s t a v e b n í, t. j. d ě d i č n é a z c i z i t e l n é o p r á v n ě n í, z ř í d i t i s t a v b u n a c i z í m p o z e m k u. Tento útvar právní, který se v Německu potkal s nespornými úspěchy, a který si počíná raziti cestu i do našeho zákonodárství, zasluhuje bližšího povšimnutí. Nutno především upozorniti na to, že proti duchu dnešních zákonů má býti znovu zavedeno dělené vlastnictví k předmětu fysicky nedílnému. Vlastnictví půdy odděluje se od předmětu užitkového, s půdou nedílně spojeného — vzniká superficies, typický zjev středověku. Aby však nevznikalo touto cestou nové nevolnictví, třeba se vší energií hájiti podmínku, že, bude-li dána vůbec možnost, zřizovati takováto oprávnění, nesmí býti dána všeobecně každému, nýbrž výhradně jen státu, zemím, okresům, obcím nebo jiným organismům, nesoucím ideu státní. Od tohoto omezení neměla by býti připuštěna pod žádnou výminkou odchylka, zejména ne taková, jež by poskytovala oprávnění

[1]) Viz č. 10 a 12.

ku zřizování dědičného práva stavebního kterýmkoli jiným právnickým osobám, i prokáže-li se jejich ráz a účel všeužitečný. Bude-li vyloučena možnost, aby nový útvar práva věcného se octnul v rukou nepravých a stal se prostředkem k podmaňování finančně slabších lidí nebo k vykořisťování půdy sice poněkud jiným, ale snad stejně účinným a škodlivým způsobem, odpadne hlavní pramen námitek pro jeho zavedení.

Kdežto však pokládám za nezbytnou podmínku přijatelnosti instituce dědičného práva stavebního, aby oprávnění k jeho zřizování bylo omezeno na tělesa práva veřejného, mám za zbytečno, ano za škodlivo omezení kruhu osob, pro něž má býti stavební právo zřizováno. Neboť účelem reformy jest, aby pozemky stavební, náležející obcím a jiným tělesům veřejným, byly věnovány ruchu stavebnímu, aby na nich rychle vznikaly solidní a zdravé obytné budovy s hledanými a poměrně levnými byty, aby však zůstávaly pozemky ve vlastnictví veřejném a aby se nevymykaly disposici a přímému vlivu původního vlastníka, přes to, že budovy na nich vzniklé staly se předmětem obchodu realitního.

Poměr právní mezi majitelem pozemku a tím, kdo nabyl práva ku stavbě domu, má býti zakládán smlouvou, která bude obsahovati vedle určení ročního platu za použití pozemku i ustanovení jiná, zejména délku doby, na niž se pozemek stavebníku propůjčuje, právo dozoru se strany majitele pozemku, podmínky výkupu a převzetí pozemku s budovou po zániku práva stavebního a j. V těchto různých detailních věcech vyskytuje se mnoho sporných otázek. Sem náleží hned otázka, má-li zákon připustiti, aby byl zvyšován stavebníkův plat za užívání pozemku. Spor o to byl by zajisté nadmíru závažný, kdyby se připouštělo, aby soukromí jednotlivci stavební právo zřizovali. Bude-li však uzákoněno omezení, které jsem svrchu uvedl, pozbývá tato otázka ostří, ano, může býti přímo zákonem uznána možnost zvyšování platu. Obce, okresy, země ani stát nebudou využívati této možnosti k vydírání stavebníků nebo jejich právních nástupců, naopak mohou svého práva ku zvýšení dávky velmi dobře použíti k boji proti přílišnému stupňování nájemného a vůbec k akcím sociálně politickým.

Otázka tato souvisí těsně s dalším sporným bodem: má-li býti zákonem ustanovena maximální nebo minimální doba trvání smluvního poměru. Tuto stránku objasní nejlépe úvaha, že na cizím pozemku vzniknouti a trvati má zdravá, solidní budova obytná. Minimální doba smluvní měla by za účel zamezení případů, kde by byl stavebník nejistotou pro budoucnost, přesahující moment vypršení krátké doby smluvní, veden ku stavbě vratké, provisorní budovy, jíž by bylo možno za onu krátkou dobu finančně i fysicky amortisovati, a dále těch případů, kde by byla úmyslně určena krátká doba trvání poměru smluvního, aby pak užito bylo stavu mimosmluvního a následků, pojících se k zakončení práva stavebního (na př. nuceného výkupu stavby), k vydírání vyššího platu nebo příznivějších podmínek pro majitele pozemku. Obojí případ pozbývá praktického rázu, uvědomíme-li si, že majitelem pozemku je svazek veřejný, který má zájem na stavbě solidních budov, a který si mohl dáti do smlouvy zcela jiné, věcné podmínky, za nichž nastává právo zvýšení platu. Maximální lhůta dána jest technickým vývojem stavebním, délkou trvání stability a obytnosti domů. Škodlivé účinky by tím mělo, kdyby byla stanovena lhůta krátká, jako kdyby naopak stanovena byla lhůta příliš dlouhá. Dlouhodobé smlouvy mohly by vésti k obývání budov sešlých, k udržování staveb, jež dávno měly postoupiti místa budovám novým, tedy k umělému prodlužování existence budov zdravotně i stavebně závadných. Maximální lhůty příliš krátké vedly by k nesnázím v otázce výkupu nebo odškodného, o níž se zmíním níže. Je tedy nutno, aby lhůty trvání práva stavebního byly v souladu se současným stavem techniky stavební a doporučuje se, aby — nemá-li tu býti ponechána volnost smluvní — svěřena byla regulace jejich nejvyšší zemské instanci stavební, jež by maximální termíny podrobovala revisím po případě i dle místního průměrného rázu staveb.

Také v oboru práva stavebního bude míti ovšem důležitý úkol finanční kalkulace stavebníkova. Vedle veřejných břemen — pokud budou stíhati majitele stavby — vedle ročního platu ze staveniště a obvyklé kvoty udržovací bude nutno čítati důležitou položku na amortisaci stavebního nákladu. Při správném rozpočtu má býti ve chvíli, kdy končí poměr mezi majitelem pozemku a stavebníkem (nebo jejich právními nástupci), stavební náklad úplně umořen. Majitel pozemku měl by plochu převzíti v tom stavu, jak ji ku zřízení domu odevzdal. Nebylo by však zajisté hospodárným, nutiti posledního majitele stavby, aby dům, nehledě k jeho kvalitě, vypověděl a zbořil. Neboť i kdyby lhůta stavebního práva sebe lépe vystihovala skutečnou trvanlivost domu, nemůže poskytovati jistoty, že dům i při řádném udržování skutečně tak sejde, aby byl zralým pro zboření. Pokládám tedy za správno, aby zákonem vysloven byl pro majitele stavby nárok na jistou náhradu, určenou nejlépe kvotou stavební hodnoty domu, bude-li v čas projití lhůty budova ještě způsobilou k obývání. Takovýto nárok bude zároveň pobídkou i odměnou za solidnost stavby a za náležité udržování domu. Výkupné nebude pro majitele pozemku obzvláštním břemenem, neboť se zúročí i umoří těženým z objektu, pronajímaného po projití lhůty

práva stavebního vlastníkem parcely až do fysické amortisace budovy.

Nárok na výkupné přispěje však nemálo i ku zlepšení poměrů úvěrových, které působí při domech, právně oddělených od pozemků, značné obtíže. Právo stavební samo i budovu, která na základě tohoto práva vznikla, nutno považovati za věci nemovité a uznati za předmět zápisů knihovních. Pozemek při tom zůstane samostatným objektem, na kterém bude knihovně vyznačováno omezení vzniklé zřízením práva stavebního. Úvěr stavební bude pak poskytován nikoli se zřetelem k ceně pozemku, nýbrž jen k možnosti jeho využití zastavěním, která jest stavebníkovi poskytnuta zřízením práva stavebního; tedy se zřetelem k hospodářské hodnotě sama stavebního oprávnění — jež může býti samo o sobě prodáno, zastaveno atd. Rozhodujícími momenty tu budou poloha a tvar pozemku, doba, omezující trvání práva stavebního a podmínky další, zavazující stavebníka (zejména i výše ročního platu z pozemku, možnost jeho zvýšení a p.).

Úvěr hypotekární záležel by asi výhradně v pohledávkách umořovaných splátkami annuitními, při nichž by velmi důležitým momentem byla délka trvání práva stavebního a technická povaha (stabilita) budovy. Čím se bude více blížiti doba skončení právního poměru mezi majitelem pozemku a majitelem budovy, tím tíže bude tomuto nalézti věřitele a tím větším annuitám bude nucen se podrobiti. Tento rapidní úbytek úvěrové schopnosti domu ku konci lhůty práva stavebního bylo by možno z části paralysovati věcným nárokem majitele budovy proti majiteli pozemku na výkupné, které by ručilo majitelům pohledávek, zjištěných knihovně na budově.

Co se týče majitele pozemku, nutno dodati, že by k jeho bezpečí bylo nutno opatřiti jej právem kontroly stavby domu i jeho udržování, a že by mu za nedoplatky platu pozemkového ručil nejen majitel osobně, nýbrž i budova jako zástava s privilegiem přednosti před ostatními věřiteli.

Jak patrno, pojil by se k zavedení dědičného práva stavebního celý veliký soubor různých právních a hospodářských otázek, jež by bylo nutno uspokojivým způsobem rozřešiti. Výsledek by snad neodpovídal v první době této veliké práci zákonodárné, ale nicméně mám za to, že by se časem instituce vžila, a že by mohla míti význam dalekosáhlý. Máme-li zejména za to, že z důvodů sociálně politických jest žádoucno, aby obce měly a podržely značný majetek pozemkový, aby ho užily k úlevě bytové tísně, aniž by samy podnikaly stavby (dovedeme si představiti, kam by takové stavební podnikání obcí vedlo!) a aniž by se svého majetku pozemkového zbavovaly ve prospěch soukromých podnikatelů, shledáme, že dědičné právo stavební vede k tomuto cíli.

STUDENTSTVO

Středisko studentské práce osvětové.

Na loňském červnovém sjezdu lidovýchovném, pořádaném Svazem Osvětovým, vyslovena byla v sekci organisační myšlenka, aby založeno bylo ústřední sdružení studentské, jež by organisovalo a prohloubilo osvětovou práci studentských krajinských spolků. Návrh byl vlastně míněn jako výtka — studentstvo prý nepracuje lidovýchovně tak, jak by mělo. Výtka rozhodně nespravedlivá, neboť kdo sleduje dnešní život studentský, může směle tvrditi, že právě studentstvo — aspoň ve většině krajů — snad nejvíce ze všech stavů intelligentních pracuje o povznesení kulturní úrovně venkova, a že zvláště na př. v oboru knihovnickém dlouho ještě nebude předstiženo nově vznikajícími ohnisky — Vzdělávacími sbory Osvětového Svazu. A to nepočítáme sem ani ty četné doklady, že studenti jsou hybnými silami a pilnými pracovníky ve vzdělávacích jednotách nestavovských. — Vzdělávací činnost studentskou stihl tu jen osud všestudentské práce — neocenění se strany veřejnosti, jež přece každou chvíli dovolává se součinnosti naší mladé intelligence. —

Ale ať už motivy návrhu byly jakkoli mylné, návrh na středisko studentské práce osvětové byl jistě velmi dobrý. — Naše lidovýchovná činnost — nejen studentská — trpí diletantstvím, a proto nemá a nemůže míti valného výsledku. Smutně dojímá často slýchané doznání některého veterána osvětové činnosti: »Dvě stě, tři sta přednášek jsem měl, — a kde jsou toho výsledky?« — Náš diletantism se jeví v nesoustavnosti, v neúčelnosti, v nepromyšlenosti vlastního úkolu, nedostatku umění být učitelem atd. skoro všude, všude. — Zde by byl velký význam studentské organisace: učila by lidovýchovně pracovat, vychovávala by budoucí pracovníky, byla by lidovýchovným seminářem Byly konány již pokusy o tento úkol hlavně mezi knihovníky student. spolků, byly však nesoustavné, náhodné a zase diletantské. Nestačí sejít se, pohovořit hodinu, dvě, ale nutna vytrvalá práce. Ne vydati seznam lidových knih (časem hodně nelidový.

jako na př. vydal p. dr. Tobolka ve Svazu Osvětovém), ale pohovořit o knihách, ta a ta kniha pro to a to hodí se nebo nehodí do knihovny venkovského čtenáře, často s bídou slabikujícího. Nutno dále přihlížeti k praxi: zavésti knihovníky do větší knihovny, vyložit jim manipulaci, »hospodářství knižní« a dovolit jim pracovat tam; potřebné byly by pro venkovské knihovníky výklady bibliografické a bibliofilské. Co starých, vzácných knih bylo by možno ještě dnes vyškolenými knihovníky zachovati! — A nejen u knihovnictví tak, ale i lidové přednášky, umělecká výchova, vedení besídek pro mládež škole odrostlou, lidových besed a pod. vyžaduje odborného vychování a praktické přípravy. Na příklad vedení besídek pro mládež zde v Praze mohli by převzíti studenti za dozoru staršího zkušeného pracovníka, lidového paedagoga — zcela obdobné »výstupy« oněm při zkouškách učitelských. — Vedle toho důkladné prostudování lidovýchovných snah cizozemských (hlavně německých, anglických, amerických, dánských, finských) umožnilo by sdružení studentské knihovnou, čítárnou, speciál. přednáškami.

Přirozeně sdruženi v tomto semináři budou všichni ti ze studentů, kdož o lidovýchovnou práci se zajímají, a to jsou — přec jen zase ti, kdo ji v krajinských spolcích studentských opravdu vykonávají; a tak eo ipso provedena tu bude jakási organisace veškeré studentské činnosti osvětové.

Tyto všechny úkoly, které jsem naznačil, a jiné, které z nich vyplývají, možny jsou ovšem jen za nejužšího styku s pracovníky staršími, kteří dnes jsou soustředěni v Osvětovém Svazu. Na druhé straně je třeba co nejužšího styku se studentstvem, jehož přirozeně nejlépe bude dosaženo, ustaví-li se odbor ten při Svazu Českoslov. Studentstva nebo lépe řečeno splyne-li prozatímní studentský odbor Osv. Sv., právě bolestně postrádající styku se studentstvem, isolovaný na velmi úzký kruh známých, tak že vyvolal proti sobě i výtky, že jest jen klikou prof. Pastrnka, předsedy O. Sv. — s chystanou vzdělávací komisí Svazu.[1]) Zde organisace všeho pokrokového a svobodomyslného studentstva jest provedena, bude tak ušetřena jedna nutná přípravná práce, tak že ihned bude možno přikročit k reální činnosti, k níž několik návrhů jsem svrchu učinil. V organisaci, jak se zde jeví, není žádného rozporu: Osvětový Svaz, resp. dobří pracovníci z Osvětového Svazu povedou kursy, zřízené odborem Svazu československého studentstva. *KM.*

*

---

[1]) Toto rozřešení hrozící ne konkurence, ale tříštění sil, jež by vzniklo konstituováním chystaného odboru při Svazu Studentském a dalším trváním prozatímního odboru při Osv. Sv. (práce byla by přec u obou sdružení stejná, a namnoze i pracovníci), uznala také veliká ($^{6}/_{7}$) většina schůze, svolané stud. odborem Osvětového Svazu, za nejsprávnější.

LITERATURA

Z nové české prósy.

V. Karel Matěj Čapek: **Kašpar Lén, mstitel.** Román. Salonní bibliotéky sv. 120. Nákl. J. Otty v Praze 1908. Stran 244.

Řada povídkových knih K. M. Čapka, které v patnácti letech následovaly po zajímavém jeho debutě novellistickém, postupně umořovaly veškerý zájem, dobře zasloužený suchým a solidním realismem jeho začátků na samém prahu devadesátých let. Tehdy v době, kdy i k nám konečně zalehl experimentální naturalismus z Francie, nesa vášnivější vztah ku každodenní realitě a rozhodnější opravdovost ve studiu různých společenských ústředí, byl homo novus K. M. Čapek vítaným a sympathickým dělníkem. Pravím výslovně d ě l n í k e m, neboť to, co charakterisovalo jeho povídky (1892), byla mnohem méně tvůrčí fantasie, koncepční odvaha, samorostlé pojetí života, než důkladná pracovní energie, trpělivá a podrobná methoda sběratele dokumentů, soustavná a klidná empirie společenského detailisty, slídivé a neúmorné úsilí psychologického pozorovatele. Dělník tento nebyl naprosto básníkem a pohřešoval i veškeré dramatické síly, která oživuje a oduševňuje realitu: maloval si šedivě v šedi, zachycoval na základě přeplněného skizzáře genristova všecku trudnou pravdivost každodenního dění, zůstával zevrubným, občas únavným kronikářem dolních vrstev životního proudu. Věru, byl to naturalismus velice úzký, bez perspektiv a bez typického dosahu; nepovznášel se nikdy nad jednotlivý vypozorovaný případ a netušil nikde synthetického řešení. Leč tehdy, kdy u nás přežilá romantika a vagní idealismus zcela pronedbaly literární empirii a pozorování detailu, bylo potřebí t a k o v ý c h k u l i c h ů.

Zdá se však, že K. M. Čapek nasadil veškeré síly, aby přestal vůbec kritiku zajímati. Opustil svůj trpělivý, studený, solidní objektivism a se svou groteskně a burleskně neklidnou osobností vmísil se do dějů. Přestal studovati methodicky a dokumentárně skutečnost a počal se s ní v divokém jakémsi feuilletonismu baviti; kreslil místo figur arabesky, pohrával si s vyzývavou nenuceností dějem, chtěl za každou, ba za k a ž d o u cenu ukázati, jak jest duchaplný. On, jenž uměl dobře a spolehlivě

vystopovati normální duševní pochody průměrných lidí z davu, odvažoval se na složitější případy psychologické pathologie, s níž nebyl a tak oživoval všední realitu, v níž jediné jest doma, bizarrními ději duševními, jichž nedovedl slovesně promítnouti, natož vyložiti. Kromě toho oddal se nezřízenému a výstřednímu kultu barokního slova; místo povídek podával ekvilibristické produkce groteskních obrazů, frasových burlesek, větných nakupenin a házel pestrými výrazy i přepiatými metaforami jako koulemi žonglérovými. Tento mnohomluvný improvisator feuilletonů na novellistická themata, vystřídavší úzkého, leč důkladného a věcného naturalistu, přestal literárně vůbec zajímati a docílil toho nejhoršího, co novellistovi může býti údělem: čtenář se smyslem pro slovesné umění přistupuje k jeho knihám s rozhodným a oprávněným předsudkem.

Nový román K. M. Čapkův, »Kašpar Lén, mstitel«, značí v mnohé příčině promyšlený návrat k literárním počátkům autorovým. Jest to, v pravém smyslu slova, naturalistická monografie, hmotně a látkově uzavřený výsek ze života, schválně jednostranná studie životního milieu, úzce ohraničeného. Autor nevidí a n e c h c e viděti přes okraj zednického lešení, na němž těžký a násilný mstivec Kašpar Lén, zedník a noční hlídač stavby, vyrůstá v divokého a krvavého hrdinu toho řádu, jak právě si jej představují zedníci a podavači s póry zanesenými vápenným prachem, s vlasy prorudlými červenou tříští cihel. Celý svět, tak malý a všední svět svodu a pomsty, hříchu a odplaty, vidí K. M. Čapek se svým »dobrým chlapcem« Kašparem Lénem právě jen v této perspektivě. Tato objektivnost se vší svou obmezeností a monomanií imponuje: autor tak dlouho stýká se se svými lidmi, tak dlouho zavrtává se do jejich nitra, tak dlouho obklopuje se předměty jejich životního okolí, až s nimi splyne. Dochází touto methodou, která úmyslně uzavírá jeho obzor a činí jeho oči krátkozrakými, nutně k naturalistickému fatalismu: voják a zedník Kašpar Lén nemohl jednati jinak, než jednal, žil-li na lešení, mezi hromadami kamení a cihel, stavě dům svůdci svého děvčete, holohlavému ničemovi, kupci Konopíkovi, jehož lysina tak vyzývavě každodenně lákala jej k pomstě. Pojav svou práci takto vědomě jako naturalistický experiment, přijal K. M. Čapek i základní blud naturalismu, jenž činí člověka jediné produktem prostředí, za své. Postavil se docela úporně na překonané a dnes už vysmívané stanovisko literární; ale přece jen úpornost, s níž se stal reakcionářem, mně imponuje. (Nehledíc ani k tomu, že takový naturalistický blud a materialistická tvrdohlavost vyžadují m n o h e m v í c e p r á c e a s e b e z a p ř e n í, než leckterá pseudomoderní symbolická pohádka.)

Při své naturalistické methodě neodpustil si K. M. Čapek opravdu ničeho, aby přesvědčil o neodvratné nutnosti této zavilé zednické krviny, která nevraždí otevřeně mečem, ale záskočně cihlou. Dal uzráti v hrubé a čistě pudové povaze Lénově, porušené milostným jedem cikánčiným a otrávené alkoholem, úmyslu s onou černou zamlklostí a zavilou hrůzou; ukázal trpělivě a podrobně, jak Kašpar Lén vyloučil se ze života a z lidské společnosti, takže mu nezůstala než jeho krevní msta; opatrně naznačil, jak znovu a znovu jeho ztracená milenka, nešťastná prostitutka, která stala se z Mařky Kryštofové v brlohu »u stokilové blondýny« Ellinkou, zapalovala doutnák msty v podkopech jeho rozvrácené duše. Pravím znovu: imponuje mně tato důslednost a trpělivost naturalistického experimentu. Kniha jest opravdu dobrá zednická práce: cihla na cihle, kámen na kameni, dobře vyplněné spáry vápnem, vše ztmeleno, byť hrubou maltou, byť nahazováno pouze lžicí zednickou.

Mluvím tu stále o prvním díle knihy, napsaném naturalistickým povídkářem. Druhý díl, přinášející docela zevní soudní při o vinu, prozrazuje všude novináře: jest to referát psaný s protivnou vtipností a přeplněný vtíravými nápady, kde se děj nerozvíjí, ale vykládá, kde postavy nerostou, nýbrž gestikulují. V této půlce knihy, kde autor libovolně a násilně proplétá děj nevěstčin dějem cikánčiným, hrdina románu Kašpar Lén stojí a mlčí. Nemá co říci, právě jako autor. A proto zase plno arabesek, plno genrových jednotlivostí, plno žertů, plno burlesknosti. Odřízl bych z knihy tento díl, jenž končí smrtí Lénovou před tribunálem: co by zůstalo, nebyla by nejhorší ukázka českého experimentálního naturalismu povídkového.

Arne Novák.

*

Dvě nové knihy Paula Adama. Paul Adam, jenž u nás jest znám spíše jako svérázný a robustní romanopisec a erotický psycholog, rád se zabývá různými problémy současné kultury a překvapuje při tom pravidelně pojetím naprosto osobitým a závěry příkře jednostrannými. V novém spisku »L e s D i s c i p l i n e s d e l a F r a n c e« (náklad. Vuiberta a Nonyho) přehlíží moderní francouzské aristokratické theorie, stojící v příkrém odporu k hnutí mírovému, k socialismu, k optimistické víře v pokrok a sleduje tento směr jak u biologů Bourdeaua, Le Danteca, Bergsona, Dastrea, tak v mathematickém skepticismu Poincareově,[1]) konečně i v zákoně setrvačnosti intellektuelní,

[1]) Z mathematické filosofie Poincaréovy, o níž se ve Francii zajímají všichni intellektualisté a jíž i literáti vděčí za nejeden podnět, přináší ukázky poslední sešit »Časopisu českých mathematiků« v překladě a s poznámkami B. Bydžovského.

formulovaném Rémy de Gourmontem. Paul Adam zcela duchaplně srovnal různé více méně vzdálené jevy, které ostatně by se daly uvésti ve filiaci s intellektuelním aristokratismem Renanovým, v jednu řadu, aby vyvodil z ní ukvapeně a nesprávně návrat myšlenkové Francie dnešní nejen ku konservatismu, ale i k monarchismu a royalismu. Proti této logice Adamově, která z faktů bystře seřazených činí upřílišené závěry stranické, cituje Jean de Gourmont v »Mercure de France« případně výrok fysika Quintona: »Na konec udělají ještě, že jsem řekl, že můj zákon stálosti tepelní schvaluje, aby chodili na mši«. K podivnějším ještě výsledkům dochází Paul Adam v knížečce »Le Taureau de Mithra« (v nákl. Sansotově). Není to snad kniha nějakého okkultismu modního v Paříži, nýbrž studie o vlivu Mithrova náboženství na kulturu od dob římských až po Napoleona. Paul Adam snaží se dokázati, že kult Mithrův byl mocně rozšířen v římském vojsku a že zvolna stal se symbolem ryzího ducha latinského; proto i Napoleon obětoval v duchu Mithrovi býka a za to byl chráněn tímto božstvem potěšeným snahami o znovuzrození říše latinské. Jakmile však Napoleon opustil ryzí latinství a vstoupil do jha barbarského, opustil jej Mithra jako zrádce svého kultu. Vliv Mithrův ve Francii však nezanikl. Spisek Adamův jest pěkný doklad raçové mystiky francouzské.

POLITIKA

Otázka jazyková a naši politikové.

(Z kruhů soudcovských.)

Praxe soudů německých, zahájená za účelem vypuzení jazyka českého z území zvaného »uzavřeným«, trvá už přes rok. Možno-li kde užiti důvodně slov, že »právo je na naší straně«, lze tak učiniti zajisté v otázce jazykové. Vše mluví pro naše právo, nejvyšší instance soudní stojí na stanovisku nám příznivém, důvody věcné a čistě vědecké, jak vyloženy na schůzi Právnické Jednoty dne 23. ledna 1908 konané, dokazují nejenom správnost stanoviska českého, nýbrž vyvracejí zároveň i argumentaci soudů německých, pokud se utíká k t. zv. západohaličskému soudnímu řádu a jím chce vykládati soudní řád josefinský. Než to vše vyznělo na prázdno.

A ptáme-li se, jak je to možné, uslyšíme od jedněch, — a to od ohromné většiny české intelligence i širších kruhů, pokud se o věc zajímají — že je tím vinna malomoc českých politiků; ptáme-li se pak těchto, uslyšíme, pokud nepřiznají sami upřímně nedostatek dobré vůle na místech rozhodujících, různé odpovědi. Jedna část politiků odpoví, že vláda nemůže v té věci ničeho činit, že nemůže zejména proti německým soudcům nijak zakročiti, aby je přiměla ku zachování zákona, jejž prý i vláda v náš prospěch vykládá, poněvadž soudcové němečtí, vylučujíce řeč českou z jednání soudního, předseberou úkon soudnictví (judikatury), na nějž vládě vliv vykonávati nelze.

Druhá část politiků odpoví, že je sice dosti pochybno, je-li toto právě vytčené stanovisko vlády o úkonech judikatury v otázce jazykové zcela správným, připomene však, že je to s tím zakročením vlády proti soudcům německým, jehož by si česká veřejnost přála, dosti ošemetné, že je zbraň, jíž tu chceme užiti, vlastně dvojsečná a nebezpečná, poněvadž by se jí mohlo v jiném případě použiti i proti soudcům českým.

Třetí část politiků konečně poukáže zkrátka na české soudce, prohlásí, že čeští soudcové sami mají v rukou moc a prostředek, aby praxi německých soudců byla učiněna rázem přítrž. Řekne se: ať čeští soudcové vezmou si vzor ze soudců německých, ať využijí nynějšího passivního stanoviska vlády a kryti jsouce jejím názorem, že jedná se o úkon judikatury, do něhož vláda zasahovati nesmí, vylučují řeč německou z jednání soudního; tím bude názor tento nutně přiveden ad absurdum, vláda ze své nečinnosti vyburcována a pořádek v celém království českém jistě pojednou zjednán.

Toť asi celkem stanoviska našich politiků. Důležitost otázky, o niž běží, ospravedlní pokus, jejž chceme podniknouti, totiž kriticky různá tu vytčená stanoviska našich politiků osvětliti, abychom dospěli k úsudku, zdali a pokud tato hlediska politiků českých jsou odůvodněna či jsou-li snad jenom pláštíkem, sloužícím ku přikrytí malomoci české delegace.

I. Otázka, je-li rozhodování soudců německých, týkající se nepřipouštění jazyka českého u soudů německých, úkonem judikatury, a je-li tedy zasažení justiční správy v ně přípustno neb vyloučeno, je otázkou theoretickou, avšak provázenou, jak právě zkušenost učí, dalekosáhlými důsledky praktickými. Právnictvo české zabývalo se už ve schůzi Právnické Jednoty, dne 23. ledna 1908 v Praze konané, prozkoumáním otázky této a dospělo po vývodech referenta docenta dra Hory k jednomyslnému náhledu, že zde zakročení justiční správy přípustným je. Stanovisko toto odůvodněno jednak rozborem o úkolech soudnictví ve státu, jednak dovoze-

ním důsledků, k nimž vede názor opačný, a vrcholilo v poznání, že vylučování jazyka v zemi obvyklého u soudu v téže zemi úřadujícího je totožným s odepíráním právní ochrany a že tu tudíž dle výslovného ustanovení § 78. zákona o soudní organisaci je zakročení orgánů dozorčích přípustno.

Pouštěti se zde do opětného rozboru otázky této, není naším úmyslem. Jenom na dvě okolnosti sluší tu upozorniti: jednak, že s německé strany proti důvodům, jimiž opřeno stanovisko právnictva českého, se nikdo neozval, ačkoliv právníkům německým projev ten ujíti nemohl a tíž jinak v hájení soudců německých projevili horlivost nemalou, jednak, že celý vývoj, jakým se praxe soudů německých bere, začíná i justiční správě přerůstat přes hlavu a usvědčuje ve svých praktických důsledcích sám sebou zásadu o nepřípustnosti zakročení justiční správy z nesprávnosti.

Neboť tolik je jisto: právo, jež je určeno k tomu, aby sloužilo životu skutečnému, jeho potřebám a cílům, nesnese theoretických poznatků, jež by se tomuto účelu práva stavěly v cestu a místo aby podporovaly a přispívaly k dosažení zmíněného úkolu práva, tento úkol jen znesnadňují neb dokonce znemožňují. Okolnost ta, že jistý theoretický poznatek ukáže se vzhledem k životu skutečnému a dle něho posuzován nepotřebným, neb — jak je tomu v otázce jazykové — dokonce i škodlivým, je neklamným znamením toho, že poznatek tento — byť byl v theorii dosud jednomyslně a autoritami sebe většími hájen — nemůže býti správným; v takových případech nastává i vědě právní, jako jakékoliv jiné vědě, povinnost, aby z nepříznivých zkušeností s poznatkem dosavadním nabytých čerpala, správnost tohoto kriticky prozkoumala a nový poznatek, jenž potřebám života skutečného lépe vyhovuje, vybudovala. Co poznatků theoretických, ať vezmeme jakýkoliv obor vědy, se postupem času vystřídalo, co theorií bylo vybudováno a zase nahrazeno novými, jakých změn dočkaly se zásady theoretické, o nichž kdysi communis opinio měla za to, že jsou nedotknutelny! Jinak ani býti nemůže, nemá-li nastati ve vědě naprostá stagnace, veškerý pokrok vylučující.

Kdyby příslušní činitelé dle těchto hledisek věc posuzovali, kdyby zásadu, že se jedná v otázce jazykové o úkon judikatury, měřili dle účinků, k nimž týž v životě praktickém vede, byli by musili zásadu tuto už dávno opustiti. A kdyby soudcové čeští sáhli k retorsi a řeč německou z jednání soudního právě tak vylučovali, jako to činí soudcové němečtí s jazykem českým, ukázalo by se rázem, jak daleko lze se zásadou o nemožnosti zasahování dozorčích orgánů v otázku jazykovou v životě praktickém vystačiti. —

Proč to vše uvádím? Abych ukázal, že otázka, je-li zasažení dozorčích orgánů v otázku jazykovou přípustno neb ne, je otázkou v theorii spornou, že dají se zejména pro přisvědčení k otázce té uvésti závažné důvody vědecké a že o konečném vítězství dvou sporných theoretických názorů rozhodnou v poslední řadě účinky, k nimž zásady tyto v životě praktickém povedou. Tím je ale zároveň už naznačeno, že přechod od jedné theoretické these ke druhé je povždy možný, tedy v našem případě přechod od zásady, že zakročení orgánů dozorčích je vyloučeno, k zásadě hlásající přípustnost zakročení takového.

A tím ocitáme se opět u shora naznačeného stanoviska našich politiků. Ptáme-li se totiž, z jakého důvodu naši politikové kloní se k názoru vládnímu, proč názor tento nepotírají, přes to, že jeví se věci české za daných poměrů méně prospěšným, než názor opačný, uslyšíme, že politikové naši mají při tom na mysli vývoj resp. obrat, jejž by otázka jazyková v dobách příštích snad vzíti mohla, že tu pamatují na případy opačné, kdyby stanovisku českému zásada o nepřípustnosti zakročení orgánů dozorčích lépe hověla. Míněna je tu asi česká t. zv. vnitřní řeč úřední. Pokusím se v odstavci následujícím ukázati, je-li otázka užívání české vnitřní úřední řeči vůbec analogickou počínání soudců německých, je-li tedy v tomto směru dán podklad ku ztotožňování obou zjevů.

Zde chci posouditi zmíněnou kalkulaci politiků českých s hlediska povšechného. Bylo-li totiž nahoře ukázáno, že otázka, jedná-li se o úkon judikatury neb ne, závisí na různém theoretickém pojímání věci, že není v zákoně rozřešena, tedy také ne nezměnitelna a že tudíž přechod od názoru dnes hájeného k názoru včera odmítanému je zcela dobře možný, je tím zároveň už podán podklad k úsudku o ceně naznačené tu »prozíravosti« našich politiků. Neboť jaké tu mají politikové naši záruky, že vláda bude stejně houževnatě odpírati zakročení své, až jednati se bude o soudce české? Politikové naši budou tu ovšem moci vládě v případě, že by svůj nynější názor změnila, vytknouti nedůslednost, ale kolik takových nedůsledností už jsme zažili?

V pouhém očekávání, že vláda dnešní své stanovisko bude i v dobách příštích zastávati, tedy za pouhou naději upustili naši politikové od energického a opětného potírání zásady vládou dnes v náš neprospěch hájené. Není-liž naděje tato příliš draze vykoupena? (Dokonč.)

*

Z týdne.

První týden obnovené vlády Bienerthovy celkem potvrzuje první dojem, který učinila na celou politickou veřejnost. Je to kabinet proti-

český, v němž němečtí nacionálové si od první chvíle počínají výbojně a v němž čeští ministři jsou činiteli posledními. Nikdo je nerespektuje a jejich skromné počínání Němcům respekt nevštípí.

Větší váhu by mohla mít právě utvořená Slovanská Jednota poslanecká, bude-li z ní jen opravdu jednota. Vznikla sdružením nesocialistických poslanců českých, jihoslovanských a starorusínských ve svaz, který má společný výbor a obsahuje 125 členů, tak že je nejsilnějším svazem poslanecké sněmovny. O jeho vznik hlavní zásluhu má německá panovačnost, která na konec vhání do společného svazu slovanské klerikály i pokrokovce. Vliv křesťanských sociálů německých ovšem bude působit na české klerikály i nadále přitažlivě a nakažlivě, pročež v nich vidíme nejnespolehlivější živel slovanského svazu.

Hrdiny dne jsou předáci národně sociální. Policie u nich pořádá prohlídky, zabavuje jim rozličné papíry a německé noviny jsou plny radosti nad vládou, která konečně ukazuje »silnou ruku« — rozuměj proti Čechům. Bezprostřední příčina této persekuce není známa; hádá se na boykot německých výrobků, na popuzování k demonstracím proti bumlu, a nejupřímnější orgány německé vyslovují jméno nová Omladina. Ano, to se povedlo! Vlastizráda a velezráda. Ušlechtilým duším se opět stýská po tom, aby spousta ubožáků přišla na 97 let do žaláře. »Ach, ty vládo, převrácená vládo!« zvolali bychom s Havlíčkem. Nejsme nadšeni pro stranu posl. Klofáče, ale za to ručíme, že na politickém jevišti Klofáč zůstane déle než baron Bienerth se svým kabinetem. Policejní akce udělají národním sociálům reklamu zadarmo, a radikalism jen poroste. Ostatně vládě a policii se nedivíme; kdo zná psychologii těch, co nad námi vládnou, ani nic jiného neočekával, leda že je pokládal za prozíravější. Ale komu se divíme, je sociální demokracie. I ona věnuje už několik neděl národním sociálům tolik pozornosti, že od strany, vedené dalekozrakým Adlerem, bychom něco podobného nikdy byli nečekali. Positivní politika, provozovaná touto stranou od r. 1906, od prosince 1908 jako by pozbyla hlavy. Trapně působilo na každého, kdo zná na př. poslance Modráčka, když takový intelligentní muž chopí se šlágru o Bílé Hoře (!), který přece mohl klidně přenechat demagogům nacionálním. Co vlastně doufají sociální demokraté nynějším pokřikem získat? Své vlastní stoupence má přece každá strana (vyjma realisty a mladočechy) pohotově, ale indiferentní massy, které při event. nových volbách jako vždy i tentokráte by rozhodovaly, dnešní taktika sociálně demokratická naprosto nezíská, naopak spíše je vžene mezi radikály. Ti pak, když se jim se všech stran říká, že parlament rozbili, na konec tomu sami uvěří, jako blecha v litevské bájce, která, když převozník loď převezl na druhý břeh, povídala: »To jsme notně veslovali.« *Ch.*

ZE DNE

Dům »u Vejvodů« a »Umělecká Beseda«. V poslední době trousily se českými listy zprávy tu výslovně, tu jen nepřímo a zastřeně vytýkající »Umělecké Besedě«, že vzdaluje se akce o zachování a restaurování starobylého měšťanského domu »u Vejvodů« a že nechce splniti závazků, které v té příčině na se vzala. Jednání mimořádné valné hromady »U. B.« ze dne 17. t. m. postavilo celou záležitost v náležité světlo. Z něho se veřejnost dověděla, že »U. B.« exponovala se pro myšlenku zachování staré pražské památky až do vyčerpání svých finančních sil — bezúročnou půjčkou, tím, že zahájila akci za subvence státní, zemskou a obecní a že podnikla ve veřejnosti i sbírku ve prospěch restaurace domu »u Vejvodů«. »U. B.« uzavřela mimo to s majitelem domu p. Klusáčkem i nájemní smlouvu, dle které část nájemného měla míti ráz podpory restaurované památky. Z jednání valné hromady vysvitlo, že tím, kdo uzavřenou smlouvu zrušil a další jednání znemožnil, nebyla »U. B.«, nýbrž majitel domu a současně čelný funkcionář spolku p. Klusáček, který uzavřenou již smlouvu zrušil a vždy nové a nové podmínky a nepřijatelné závazky »U. B.« kladl. »U. B.«, která obětovně a důvěřivě zachování staropražské památky chtěla věnovat všechny svoje prostředky, je bohatší o jednu trpkou zkušenost a také o naučení, že nesmí svoje síly vyčerpávat v akci jednostranné, která není jejím specielním oborem. Teď, kdy »U. B.« v Salmovském paláci našla po desítiletích konečně zas místnost účelům jejím plně vyhovující, bude tu moci rozvinout všestrannou činnost, k níž je povinna své minulosti.

Kterak se zakládá Velká Praha. K článku uveřejněnému pod tímto názvem v čís. 21. ze dne 12. února 1909 podává profesor Fr. Novotný následující vysvětlení: »Nové plány polohopisné osad a měst hotoví se dnešního dne methodou trigonometrickou a polygonometrickou. Mají-li tyto nové plány státi se úředními mapami katastrálnými a úředními mapami pozemkových knih, nutno postupovati při sdělávání nových plánů polohopisných přesně dle »Instrukce o měření trigonometrickém a poly-

gonometrickém za příčinou zhotovení nových plánů k účelům katastru daně pozemkové«, která vydána byla r. 1887. Jelikož obec král. hlav. města Prahy podala žádost k ministerstvu financí, aby nové plány byly k uvedeným účelům upotřebeny, a aby následkem toho přispělo ministerstvo financí na nové měření Velké Prahy, jest přirozeno, že řídí se postup nového měření Prahy přesně dle úřední instrukce, kterou vydalo ministerstvo financí. Zakládání nových čtvrtí a úprava starých čtvrtí a ulic děje se dle úředně schválených plánů regulačních a nemají nové plány polohopisné prozatím žádného přímého vlivu na to, kterak se zakládá Velká Praha. V polohopisném plánu zobrazen býti má skutečný stav, kdežto v plánu regulačním navržena jest budoucí úprava města a v té příčině nutno dbáti podrobných předpisů stavebního řádu ze dne 10. dubna 1886.« — K tomuto zajímavému vysvětlení podotýkáme zatím tolik: litujeme, že p. prof. Novotný se nezmiňuje také o tom, co bylo hlavním obsahem zprávy naší a co by veřejnost zajímalo více! K věci se ostatně vrátíme.

O příčině nynější krise dosti případně vyslovuje se Osvěta Lidu. Jde jí o to, aby »za intellektuelního původce dnešní parlamentní krise označen byl jedině německý nacionalism a nikoliv jednání národních dělníků, kteří konečně nemají tolik síly a moci, aby i přes hlavy ostatních českých poslanců prováděli svou taktiku do všech důsledků. Na straně soc.-demokratické vůbec se nepřihlíží k nejpodstatnější příčině, která způsobila 5. únor, totiž k německému vetu, které dnes neztenčeně trvá, a jak poslední projevy z tábora německo-nacionálního ukazují, nikoho nenapadá z přemrštěných požadavků slevit. Nedělní »Právo Lidu« přineslo velmi pěkný článek: »Kde jest klíč k rozřešení krise?«, v němž správně uvádí, že jest na českém sněmu, a žádá, aby tomuto předložena byla demokratická volební reforma — nikoliv Beckovo monstrum — a oddává se naději, že pak rázem by situace byla vyjasněna. Zde jsme opět u věci, která znovu ukazuje, že soc. demokracie nazírá na skutečný stav věcí správně. Němci vůči zemskému sněmu trvají neústupně na svém usnesení ze dne 4. ledna t. r., že nepřipustí žádného jednání, kdyby dostali třeba deset sněmovních aktuárů a nových členů zemského výboru, pokud dle jejich programu nebudou Čechy národnostně rozhraničeny. Dříve se sněm sejíti nesmí, a my nemáme dle dosavadních zkušeností příčiny jim nevěřiti. Z toho tedy vyplývá, že klíč k rozřešení parlamentární a politické krise leží ve zlomení německého veta a německé nadvlády, a všecky pokusy selžou, pokud nebude dnešní stav jen s tohoto stanoviska posuzován. Kdo chce parlament práce a rozvoje schopný, musí se vším úsilím potírat německé veto, kdo tak nečiní nebo nevidí v něm nejhlavnější příčinu dnešní krise, poškozuje parlament. Házet vinu jen nebo hlavně na české radikály nezdá se býti ani správným ani spravedlivým.«

Námluvy (Komedie číslo 2.). Strana »rozumné a poctivé politiky« stará se též o spojení s jinými skupinami nežli mladočechy. Tyto dny na příklad pod vlivem usnesení jejího výkonného výboru z redakce jednoho jejího krajinského orgánu došla nabídka o žádoucí spojení do redakce jistého pražského časopisu, který prozatím nejmenujeme. Současně pak v témž krajinském orgáně tiskl se článek, ve kterém onen žádoucí časopis a jeho stoupenci byli označováni jako vyvrhelové a nespolehlivé živly, kterým se v »rozumné a poctivé« straně ukazují dvéře. Ó smířlivosti farizeů! Ó politická velestrano, která jednoho a téhož člověka svým portýrem dáváš zvát a současně svým podomkem vyhazovat!

Z časopisů.

Świat Słowiański upozorňuje na dva zajímavé doklady českého kulturního pokroku. Dle úředních dat o školní docházce připadalo r. 1908 na školách průmyslových na Němce 44·4% žactva, na Čechy 44·3%, na Poláky 5·6%. Protože Čechové nejsou ani plnou čtvrtinou obyvatelstva v Cislajtanii, je »vidět, že dbají o vzdělání svých řemeslníků nejvíce« ze všech národů. Podobně statistika časopisův ukazuje, že jeden politický list připadá na 16.157 Vlachů, 18.610 Čechů, 18.882 Němců, 38.494 Rumunů, 44.177 Slovinců, 44.461 Chorvatů, 44.762 Polákův a 153.706 Rusínů. I zde Čechové tedy předstihli již Němce. Taková upozornění z Krakova jsou velmi prospěšná u nás, kde skoro každý skuhrá a běduje, jako by národ český měl na kahánku. — Týž polský orgán přeložil mimo jiné věci z Přehledu skoro celý článek dra Frinty o poměrech slezských a slovenských a slibuje o Slovácích větší studii. Oproti dru F. tvrdí, že kolem Tater je mnoho obyvatelstva polského, a dodává: »Slováci jsou v našich očích Slováky, a do jakého stupně budou se chtít spojit s Čechy, o tom ať rozhodnou sami.«

Jaro se blíží a svátky tu budou co nevidět a mnohé srdéčko se zaraduje nad krásnými šaty, jež možno si levně pořiditi od české firmy Fr. Mejdr, strojní tkalcovna a zasílatelství v Ústí n. Orl., Hutvald č. 10, která má na skladě moderní jarní látky a zefíry na šaty a bluzy. Výbavy pro nevěsty. Pište si o vzorky! Podporujte český průmysl!

Knihy redakci zaslané.

Nákl. F. Topiče: I. Herrmann: U snědeného krámu. III. IV. 346 str. Za 3 K 60 h. — V. M. Krameria Vybrané práce. Vydal A. Wenig. S úvodem Arne Nováka. 102 str. za 80 h. — **Nákl. Hejdy a Tučka:** Jar. Sutnar: Svatopluk Čech zrcadlem češství. 21 str. — **Nákl. obch. spolku „Merkur" v Praze:** Jan Koloušek: Cenné papíry. 281 str. — **Nákl. Moderní Biblioteky:** O. Wilde: Kritik umělcem. Přel. Jaroslav Novák 96 str. Za 1 K 20 — **Nákl. vlastním:** F. Prachař: Třetění úhlu. 8 str. Za 18 h. — **Nákl. Grosmana a Svobody:** K. Engelmüller: Hana Kvapilová. 72 str. Za 1 K. — **Nákl. Volné Myšlenky:** K. J. Volney: Zříceniny. Přel. E. Beneš. 282 str. Za 1 K.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor **Dr. Emanuel Chalupný.** — Tiskl **Edvard Leschinger v Praze.**

ÍK VII. V PRAZE, 26. ÚNORA 1909. ČÍSLO 23.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

LITERATURA

Několikerý typ anglického románu.

Napsal Artuš Drtil.

I.

Ti, kdož odmítajíce jemně vyostřený, často až přebroušený estetism francouzské kultury, přikloňují se k umění hodnot etických, plnému krisí myšlenkových a hutnému svým obsahem ideovým a tudíž přihlížejí spíše k epickému dění románovému a zásadovému hledisku mravnímu než k umění slova a stylu, mají v Ottově »*Anglické knihovně*« vedle »Ruské knihovny«, »Vzdělávací bibliotéky« a »Laichterovy sbírky krásného písemnictví« nejsystematičtější a nejvíce methodické výsledky své propagandy; neboť román anglický stojí ve službách specialisovaného programu, ztělesňuje určité zásady spiaté v kruhu světového názoru, je doplňkem a znásobením denního života ve všech jeho akutních i aktuelních složkách, vyzařuje fluidum své doby, upravuje cestu budoucím rozumovým a mravním formacím a je tudíž románem ethickým par excellence stejně jako jedna velká perioda románu ruského a písemnictví skandinavské; jeho pak symbiotické zakotvení u nás nezůstane asi bez pronikavých vlivů na kulturu i život český, neboť tyto jsou obdivuhodnými deskami resonančními a ačkoliv zřídka kdy rozechvějí se vlastním tónem, za to tím snadněji reprodukují vlny vnějškové, byť sebe kratší.

»Anglická knihovna«, vedená dobrým znalcem literatury i jazyka anglického Josefem Bartošem, blíží se znenáhla padesáti svazkům a sympathie veřejnosti, jež stály emfaticky u její kolébky, jdou s ní pořád na její dráze, jak pojily se jen k několika málo podnikům: bude to po chvíli celá náplň četby čerstvé a jasné, srozumitelné širším vrstvám a lákavé svou obsahovou mnohostí, barvitostí a typičností, plná příhrada pečlivé lidové knihovny, blízké reagování myšlenek a zásad a forem na náš omezený svět, reagování, jehož je nezbytně potřebí k duševnímu oplodnění každého moderního národa. — Bude to i vzorek a předloha tvořivé činnosti našich literárních dílen, neboť možno zde najíti několikeré přímo representativní typy romanopisectví, jež se u nás buď vůbec neurodily, buď zůstaly při zemi a vlastně persiflují svůj původní rod. Několik posledních čísel této ctihodné knihovny přímo se nabízí k demonstrování mnohotvárnosti a kaleidoskopické pestrosti anglického románu.

Literatura dobrodružná, tento poslední zbytek bývalého skvělého a mocně vystouplého území romantického, jež vulkanické otřesy dobové zničily přezíráním a podceňováním, vykvetla sice nejžhavěji a s nejomamnější vůní pod nebem orientálním, avšak ani jiná písemnictví nepostrádají jejího hašiše a ducha opojujícího napínání. Většina této tvorby mizí nadobro pro kulturní bilanci v propadlišti obskurnosti a sensačnosti, druhá část zachraňuje svou reputaci aspoň částečně sléváním s naukovými živly, vědeckou popularisací a výchovnou tendencí, při níž fantastické roucho je skoro jen dekorací — a teprve třetí, nejmenší procento, započítává se jako básnická, umělecká hodnota, inspirovaná jasnozřivým instinktem duše směle letící a rozumu nadměrně vyvinutého. Dílo odtud vzešlé nelze ovšem řaditi do kategorie dobrodružné literatury obvyklé marky, kořeněné divokými aventurami, krví a pikanterií dílny Cooperovy či Dumasovy, není to lázeň připravená pro hrubé pudy duševní, pro otupělé nervy zahálčivých budoirů, ale nutno v něm viděti jinak vyvinutou formu básnické vise, hýřící, překypělé fantasie, jež geniálně konstruuje celé nové světy ze svého snu a své fikce.

Takovým velikým kapitánem, fascinujícím zrovna čtenářstvo, aby vsedlo na jeho loď a plulo do tajemných, exotických a pohádkových dálek, je z anglických romanopisců především Henry Rider Haggard, známý u nás dosud jen románem »Kleopatra« (1899 u Vilímka) a doplněný v »Anglické knihovně« (řada II. sv. 23)

typickým, velmi vysoce stojícím dílem »O n a«. Stačí snad říci, že anglického originálu tohoto románu prodalo se přes dva miliony výtisků, abychom nabyli přibližného pojmu o líbivosti a populárnosti, která provází po prvních neúspěších Haggarda od publikování »Dolů krále Šalomouna« pro jeho neobyčejnou napínavost, dobrodružnost a sensačnost látky, traktovanou však logicky, pevným pochodem myšlenkovým a podmínkami poetickými. »Ona« je úchvatnou epopejí moderní romantiky, odpoutané od pompesních forem vnějších a vyrostlé z mystiky, z nejtajnějších závitů psychických, které vymykají se dosahu lidského rozumu: je to skoro jako spiritistická seance, a kdyby nebylo naprosto zřejmo, že takový apparát je pouhou pomůckou Haggardovy obrazotvornosti, že v románu není nějakých intencí apokalyptických, mohlo by se souditi na plaidoyer pro učení Allana Kardeka; takto však nemá Haggard jiných pretensí než čistě r o m a n c i e r s k ý c h a jim podřizuje naukové bohatství svých prostředků literárních, nemá jiného úkolu než vydekorovati, zmnožiti a zpestřiti d ě j o v o u o s n o v u, a tomu obětuje vyvolané zvlnění plodné, nábožensko-filosofické nálady.

Tohoto cíle dosáhl však za to plnou měrou a epické složení jeho díla je tak mnohotvárné, oslnivé a nápadné, frappuje tolika sensacemi, dobrodružstvími a záhadnostmi, že dá se postaviti po bok nejlepším věcem Poeovým, z anglické pak školy Stevensonovy (známé v Čechách detektivními romány A. Conana Doyle) zaujímá primát: neboť nejsou to pouze brutální jevy života fysického, které líčí (ztroskotání lodi, zápas lva s krokodilem, hanibalská hostina, propadání v bahnisku, pyramidu kostí atd.), nýbrž i jemné, vysoce kulturní záhady duševní (princip převtělování a znovuzrození, tajemná síla sestředěné životní energie), vznešené allegorie a symboly, ryze poetické, lyrické passáže, kterýmiž dobývá si Haggard rytířských ostruh proti jiným pracovníkům v tomto oboru. Je cosi biblicky velebného v některých výjevech toho románu, položeného do neznámých končin afrických na trosky mohutné civilisace kôrské, o pět tisíc let starší než egyptské (Haggard má o tom tolik a tak přesných podrobností, že byste někdy věřili v existenci podobného města), proniklého úctou k tajemství a neobsáhlosti přírodní (»vím, že jsou zvláštní věci a moci v přírodě, s nimiž se zřídka setkáváme, a když se s nimi setkáme, nemůžeme jim rozuměti« 71) a určeného samým spisovatelem za »patrně největší tajemství na světě« (47) a v hlavní osobě románu, polobožské Aješi (»Ona, které se musí poslechnout«) z pokolení Járaba, praotce Abrahamova, sledován je p r o b l é m t i t a n i s m u tak šťastně, že románová literatura nemá lepších námětů, geniálnější motivace a dokonalejšího formulování.

*

»Nepravý« Shakespeare.

Napsal F. Chudoba.

Baconskému mythu zrodil se soupeř. Zástupy poutníků, přicházejících rok co rok a den co den na břeh líné Avony, aby před oltářem sv. Trojice na vlastní oči spatřili kamenné poprsí Shakespearovo a za peníze vždy ochotným kostelníkem dali si otisknouti nápisy vryté do náhrobních desk jeho ženy a dcery, mají býti odvedeny k hrobům docela jiným; neboť v presbyteři stratfordského kostela neleží básník »Hamleta« a »Zimní pohádky«, nýbrž jen tělo potulného herce a hamižného nájemce desátků — leží-li tam vůbec.

Bacon již nestačí. Jak by teprve stačil syn venkovského řezníka a rukavičkáře s tou trochou vzdělání, jíž se mu dostalo ve známé »grammatické škole« rodného městečka, a s během životním nanejvýš pochybným? Šlechtický erb, jenž mu byl udělen, opravňoval jej sice k titulu »gentleman«; ale opravňoval ho také k nápadné znalosti kruhů vyšších a nejvyšších, jakou ukazují nám dramata známá pod jeho jménem? Ani baronství Francise Bacona neodůvodňuje tolikerých vědomostí o životě anglického dvora; neboť když dáván poprvé »Hamlet«, nebyl-li pozdější autor »Nové Atlantidy« ještě chudým šlechticem, jenž na dvoře královny Alžběty měl více nepřátel než přátel? Třeba vystoupiti výše, mnohem výše. Největší aristokrat duchem, jenž se kdy narodil v národě anglickém, nemohl spatřiti světlo světa v té nízké světničce, již ukazují nám dnes, ať právem či neprávem, jako místo, kde stála kdysi kolébka Shakespearova. Urozenost v řeči a jednání, aristokratická povýšenost nad »nízký dav« měšťaků nebyla by vnikla v maso a krev tolika dramatických postav, kdyby jí nebyl vssál jejich tvůrce již s mlékem mateřským. Skutečného Shakespeara třeba tedy hledati v nejbližším okolí »vestálky západu«, mezi předními lordy tehdejší Anglie.

Tak usoudil mnichovský pseudonym P e t e r A l v o r; usoudil a hledal. Jeho námaha nebyla marna. Netrvalo dlouho a podařilo se mu najíti pravého původce dramat Shakespearových. Nález tím zajímavější, že tento veliký básník žil vlastně ve dvou osobách. I posadil se Alvor a napsal »nové evangelium«.*)

Jaké jest jeho učení? »William Shakespeare« je pouze literární pseudonym, což tvrdili ostatně již baconovci. Pseudonym, jehož po vzájemné dohodě společně užívali H e n r y W r i o t h e s l e y h r a b ě z e S o u t h a m p t o n u, známý příznivec herce »Shakspera«, a jeho nejdůvěrnější přítel R o g e r M a n n e r s h r a b ě z R u t l a n d u. Oba studovali na universitě v Cambridgei. O tři léta starší Southampton (nar.

¹) Peter Alvor: Das neue Shakespeare-Evangelium. I. vyd. 1906, II. vyd. 1907. (Hannover, Ad. Sponholtz.)

6. října 1573) po pětiletém pobytu v kolleji sv. Jana odebral se do Londýna, aby se v Gray's Inn praktickým studiem práv připravoval na dráhu státnickou. R. 1597 zúčastnil se s hrabětem Essexem výpravy na ostrovy Azorské, pak pobyl nějaký čas v Paříži, bojoval po boku Essexově v Irsku, byl odvolán, znova poslán do Irska, až konečně pro účastenství ve známém spiknutí Essexově odsouzen ke ztrátě statků a doživotnímu žaláři v Toweru. Týž osud stihl i jeho přítele Rutlanda, jenž dosáhnuv v Královč kolleji cambridgeské hodnosti magistra umění, procestoval západní Evropu, pobyl nějaký čas na universitě v Padově, zúčastnil se výpravy na Azory, bojoval v Hollandsku, oženil se s Alžbětou, dcerou básníka a na bojišti padlého hrdiny Filipa Sidney a nevlastní dcerou hraběte Essexe, aby z jara r. 1601 po nešťastném odboji svého tchána putoval rovněž do londýnského Toweru. Smrt královnina uvolnila pouta obou přátel a nový panovník vrátil jim r. 1603 svobodu i statky. Od té doby těšili se Jakubově přízni. Southampton stal se mocným činitelem v koloniální politice anglické, později tajným radou prvního Stuartovce na trůně anglickém a vůdcem oposice proti ministerstvu a jeho zahraniční politice. Zemřel náhle r. 1624 v Hollandsku, podlehnuv asi téže nemoci, jíž vyrvati chtěl svého jediného syna, velitele anglického pluku. Rutland předešel ho na onen svět o řadu let, zemřev již r. 1612. Poslední léta svého krátkého života strávil většinou na venkovských statcích, zastávaje některé úřady provinciální.

O těchto dvou šlechticích tvrdí tedy Alvor, že jsou původci děl, připisovaných herci Shakespearovi, čili, jak on jej nazývá, Shaksperovi. Ideální obraz, jejž si utvoří o básníku znělek a dramat Shakespearových každý soudný čtenář, je prý v takové neshodě se vším, co víme o životě a povaze stratfordského herce, že se dlužno diviti, kterak vůbec někdo mohl jej pokládati za velikého tvůrčího ducha. Stratfordský pytlák, londýnský opatrovník koní před divadlem a veselý kumpán z krčmy »U mořské panny«, později zazobaný domácí pán, jenž se o schůzkách s bratry z mokré čtvrti předčasně upije (ta znamenitá tradice!) — není-li to hotový Falstaff?! Vskutku, nikdo jiný! Herce Shakspera měl na mysli autor »Jindřicha IV.«, když tvořil postavu směšného a zbabělého milovníka vína a žen. Přímo to naznačuje, když vkládá princi Jindřichu do úst významná slova: Ty nejsi, čím se zdáš . . ., a když jeho podnapilý Falstaff připomíná princi, že je mu dlužen 1000 liber. Třeba se dovtípiti, že princ Jindřich není nikdo jiný než básník sám, totiž hrabě Southampton, jenž prý podle tradice (ovšem naprosto bezpečné!) daroval kdysi chudému herci a bývalému hlídači koní 1000 £. Zač by mu je byl dával, než za laskavé svolení, aby směl psáti dramata pod jeho jménem, symbolicky poněkud upraveným? A také ovšem za mlčelivost. Neboť Shakspere-Falstaff byl největší mlčelivec na ostrovech britských, a šlo-li o věc velikého dosahu, jako že skutečně šlo, nebyl nikdo nad něho spolehlivější. V nebezpečenství byla osobní svoboda Southamptonova, ne-li dokonce jeho krásný krk. Kdyby se byla podezřívavá Alžběta dověděla, že její dvořenín píše historická dramata, v nichž hoví různým neloyálním choutkám, byl by jistě z vlastní zkušenosti poznal, co je Tower nebo snad i Tyburn. Ale Shakespeare? Kdož by dbal herce, jemuž vydatná pitka u »mořské panny« byla nade všechny rebellie? (Pokračov.)

*

V málo známé sbírce knížek pro mládež »Klíčení« vydal právě Pavel Sula malý svazeček, nazvaný *»Dolánka«*. Pokládám tuto rozměrem skrovňoučkou sbírku čtyř originelních skizz z dětského života, jimž V. H. Brunner dal průvod milých vignet, ale ve své násilné chtěnosti docela nepříjemnou obálku, za jednu z nemnohých českých rázovitých a uměleckých prací, psaných pro děti a o dětech. S rozkošnou naivitou a se svěží bezprostředností zachycuje tu autor nájadové scény z přírody, oživené rozkošnými postavičkami dětí. Daří se mu výborně vystihnouti pudovou a odvěčnou souvislost života dětského se životem květin, stromů, ptáků a domácích zvířat; sleduje se šťastnou vnímavostí a věrnou láskou každý odraz organických dějů přírodních v duši dětské. Jeho obrázky, zrozené v požehnaných okamžicích a zalité jarním sluncem, připomínají mně kresby Laudovy a Kašparovy, se vší jejich kmenově českou typičností. Kniha »Dolánka«, jejíž čísla jsou nadepsána »Jaro«, »Láska«, »Matka«, »Škola«, má také význam jiný: velice přesvědčivě ukazuje, jakým jest omylem podřizovati knihy pro děti pruderii; Pavel Sula dovede nejen čistě, ale i radostně a sladce vypráveti o pohlavní lásce, o rození a vznikání. Učitel, jenž s dětmi čte Turgeněva a vypráví o milování a zásnubách, jest nový typ. Jistě typ, jejž dlužno vítati! *A. N.*

*

Po více než 30 letech objevilo se druhé vydání A. N. Pypinovy knihy o Bělinském, jež již značnou řadu let byla bibliografickou zvláštností. (A. N. Pypin: Bělinskij, jego žizň i perepiska. — Str. XVI + 662. Cena 3 r. 50 k.) Známý i u nás literární historik není tu ani tak biografem, jako spíše podává krásný a bohatý materiál autografický, jenž ukazuje Bělinského jako člověka a budí tak mimoděk touhu po ještě větším doplnění ať již v úplném vydání korrespondence nebo vševyčerpávající a obsáhající biografii.

—s.—

*

SAMOSPRÁVA

K hospodářství pražské obce.

Nepatrná naše noticka o býv. řediteli městské účtárny pražské p. Fleissigovi, kterou jsme uveřejnili v čísle 20. a v níž jsme podrobili povšechné kritice hospodářství obce pražské za režimu páně Fleissigova, stala se sensačností prvého řádu.

Rada městská usnesla se k návrhu p. univ. doc. dra Funka dosaditi komisi k vyšetření nepořádků námi vytýkaných. Jest to pro nás zvláštní pozorností a neváháme za ni slavné městské radě co nejuctivěji poděkovati. Bojíme se jen, že by to mohlo zůstat při pouhém dosazení komise, za čas by se na všecko zapomnělo a na radnici by starý osvědčený pořádek vesele šel dál.

Aby k těmto koncům nedošlo a abychom komisi podali příležitost důkladně vše objasniti, prosíme, aby si neobtěžovala odpověděti na následující zcela přesné a určité otázky, kterými doplňujeme svou původní noticku.

Podstatným obviněním, jež jsme proti obecnímu hospodářství za režimu p. řed. Fleissiga vznesli, bylo, že se při pořádání banketů a výletů a při udílení diet obecním starším a odměn úředníkům n e d b a l o p ř e d p i s ů o b e c n í h o ř á d u. Dokážeme to na základě přesného znění obecního řádu, který budeme citovati dle posledního oficielního vydání z roku 1908 a naproti tomu uvedeme řadu fakt uveřejněných v novinách a přednesených různými pp. obecními staršími ve veřejných schůzích sboru, hlavně p. obecním starším Štěpánkem při poslední debatě rozpočtové.

Napřed o b a n k e t e c h a v ý l e t e c h. Uplynulého roku pořádaly se mimo jiné veliké bankety o pohřbu dra Herolda, potom o slovanském sjezdu (zejména tento s orientálně pohádkovým luxem), konečně o sjezdu českých měst. Z výletů připomínáme jen studijní cestu po Německu ku shlédnutí sociálně-humanitních zařízení a do Terstu ku křtu lodi Praga. Byly to vesměs n e p ř e d v í d a n é v ý d a j e p ř e v y š u j í c í o b n o s 1000 K — některé, zejména bankety, 10- i víceronásobně. A pro podobné nepředvídané výdeje předpisuje obecní řád na straně 47, že mají se předložiti ku schválení předem sboru obecních starších, i když jsou rozpočtem uhrazeny. Jen v případech n a n e j v ý š e p i l n ý c h může vydání dle str. 54 učiniti městská rada sama, a není-li to možno, sám starosta, ale má to potom b e z m e š k á n í předložiti sboru k dodatečnému schválení. Z uvedených případů, mimo pohřeb dra Herolda, ani jeden nebyl tak náhlý, aby se nemohl dáti předem schváliti sborem. Výmluva, že snad nebylo možno náklad předem určiti, vůči jasnému znění zákona obecního místa nemá. Ostatně páni z kanceláře presidiální umějí v tom již tak choditi, že dovedou na nějaký ten tisíc náklad napřed přesně odhadnouti! Co by se vydalo snad více, mohlo se dáti dodatečně schváliti. Avšak ani v jednom z uvedených případů náklad sboru ke schválení nepředložen, ač již se od té doby konalo několik schůzí.

Žádáme protož komisi, aby vyšetřila a veřejnosti sdělila: Kolik vydáno za uplynulý rok úhrnem na bankety a výlety? Proč se nedal tento náklad schváliti sborem? A konečně, zda se účty dodavatelů při banketech a obecních starších při výletech také revidují a likvidují tak dlouho a tak důkladně, jako účty drobných živnostníků a malých obecních úředníků?

Nyní o d i e t á c h obecních starších. Četli jsme asi před rokem, že kterýsi obecní starší věnoval na nějaký národní účel značný obnos, který obdržel jako dietu za účast na sjezdu měst v Kolíně. Informovali jsme se, že dle obecního řádu str. 34 obecní starší mají nárok na diety jako radové krajského nebo zemského soudu a že dle str. 44 cestovní útraty uchylující se od pravidla může povoliti jen sbor obecních starších. Pátrali jsme dále a zjistili, že se obecním starším vyplácívají diety obnos obecním řádem stanovený značně převyšující, aniž se sborem dají schváliti. Vznášíme protož na komisi dotaz: kolik vyplaceno za uplynulá léta — čím dále zpět se půjde, tím lépe — jednotlivým obecním starším a kterým na dietách — nejen na rubrice II., ale i na jiných rubrikách rozpočtu — a kolik všem úhrnem?

Konečně o o d m ě n á c h úřednictva obecního. Dle strany 44 obecního řádu musí pomoci a odměny p ř e v y š u j í c í 50 zl. k o n v. m ě n y č i l i 105 K povoliti sbor obecních starších. Dříve se také dle toho pokračovalo. Nyní však vyplácejí se úřednictvu odměny přes 105 K ba i 1000 K jen na základě schválení rady městské. Zejména úředníci kanceláře presidiální dostávají odměny každou chvíli skoro: za volby, za bankety, za slavnosti, za pohřby atd. Skoro každou druhou schůzi rady městské podobná »praesidiální sdělení« prý se přednášejí. Obyčejně bývá to na konci schůze, kdy již páni radové pospíchají domů a je přítomno již jen 8, 6, nebo ještě méně členů, ač jich dle obecního řádu str. 54 k platnému usnesení má býti přítomno 12. Bohužel dle naší informace dle platného výnosu správního soudu stačí podpis 12 členů na praesenční listině. Při tom však dovolujeme si upozorniti, že platí dosud usnesení městské rady učiněné k návrhu dra Černohorského blahé pa-

měti dne 20. dubna 1894, aby se uveřejňovalo, v kolik hodin schůze rady skončena a za přítomnosti kterých členů. Kdyby se usnesení toho dbalo, zabránilo by se snad podobnému brzkému odcházení ze schůzí.

Činíme proto slušný dotaz: kolik vyplaceno bylo jednotlivým úředníkům a kterým odměn a výpomocí přes 105 K bez usnesení sboru?

Konečně o těch cedulkách posílaných z praesidia do pokladny, které, jak se zdá, rozvířily po naší noticce nejvíc prachu. Vysvětlujeme, že to jsou půlarchové blankety, kterými pokladna praesidiální vybírá zálohy z hlavní pokladny. Poněvadž se nezakládají na řádném usnesení sboru neb rady, jež jedině jsou kompetentní příslušné náklady povolovati, jsou se stanoviska účetní vědy, se stanoviska řádné revise a kontroly pouhým papírem, pouhými cedulkami, třeba byly opatřeny podpisem a pečetí.

Každým způsobem podobný modus je nekorektní, třeba se zakládal na praesidiálním dekretu neb instrukci, poněvadž odporuje obecnímu řádu. Za minulá léta arci již se to dodatečně napravilo, poněvadž sbor účty schválil a udělil radě indemnitu, ale opakujeme: se stanoviska účetního je modus ten nekorektní.

Chceme doufati v navrhovatele docenta dra Funka, že jako finanční vědec a zástupce úřednictva se přičiní, aby vyšetření všech otázek námi shora daných se provedlo důkladně a porušení obecního řádu jasně se konstatovalo. Apelujeme také na oposičníky, pp. dra Šámala, Krouského a Štěpánka. Konečně dovoláváme se i p. Březnovského. Známo, že nejsme jeho ctiteli, ale musíme mu přiznati, že se nebojí říci pravdu, na př. se postavil proti zvýšení platů náměstků. R. 1907 na sněmu se honosil, že zachránil interpelací o dietách agrárníků od tisícové škody zemskou pokladnu — nechť nyní zastává i zájmy pokladny obecní!

Konečně máme za nutno upozorniti, že článek náš má býti mementem sboru obecních starších, aby obsazení místa ředitele účtárny, jež má v příští schůzi vykonati, věnoval plnou pozornost. Jdeť tu o nejdůležitější místo úřednické u obce pražské vůbec!

MENŠINY

Školská akce.

V Teplicích, 23. února.

Dne 21. února konala se v Duchcově konference delegátů místních školských komisí menšinových, aby se získal přehled o tom, jak si stojí naše menšinové školství po stávce prosincové. Celkem pokrok v jednotlivostech není valný, neboť obce z ministerských nařízení podaly odvolání k říšskému soudu, a kromě toho nařízení ministerská již sama zněla tak neurčitě, že připouštějí různý výklad, a tento výklad ovšem vždy se učiní ve prospěch toho, kdo právě má v ruce moc, a to tím spíše, že moc mající jsou Němci. Přece však lze všude pozorovati velikou čilost na straně naší, která působí, že otázka školská stále se udržuje v popředí národnostních snah našich, a jistě že právem, neboť v uspokojivém rozřešení této otázky bude obsaženo přiznání velké části našich práv, o něž se ucházíme ve svém boji za občanskou rovnocennost s Němci.

Výsledek prosincové stávky, tuším, je příznivý pro nás ze dvou důvodů: Předně, že stávka svou manifestační silou upoutala k menšinovému školství pozornost celého českého národa a vedla ku zřízení uspokojivé organisace v té věci na naší straně, že trvale upoutala pozornost vlády, která je teď nucena stále zabývati se menšinovým školstvím, a za druhé, což je snad ještě důležitější, ukázala severočeskému lidu, tomu, jenž je v prvních řadách boje, a na jehož uvědomělosti v první řadě záleží náš úspěch v této otázce, důležitost národního školství, umožnila pochopení této důležitosti a naučila lid lépe chápati důležitost národnostního boje. Za tento druhý výsledek máme děkovati Němcům: Oni první dokázali českému dělníku, že není maličkostí to, čemu Němci věnují tolik píle, pozornosti a námahy. Stávka tedy boj oživila a lid k boji více nadchla. Na všech stranách, kde jen poměry dovolují, sbírají se podpisy rodičů a podávají se žádosti za zřízení nových škol; kde žádosti jsou již podány a zase někde ve stolku sladce spí, podávají se urgence. (Několik žádostí za zřízení nových škol a též jeden plán na stavbu školy se u úřadů úplně ztratily a neví se, kde to jest, takže nutno to znovu pořizovati a činiti tak nový finanční náklad!) Menšinový výbor stávkový i Ústřední Matice Školská pracuje velice čile, takže naše věc je přece jen stále na postupu, ač Němci užívají prostředků, jaké jen se jim naskytnou, z nichž v popředí ovšem je vypovídání z bytů a práce. Pomalu však i Němci počínají chápati, že dosavadní způsob jejich boje nemá již valných výsledků, a proto uchýlili se k prostředku jinému, tentokrát jezovitskému, v čemž jim bylo napomoženo s jedné české strany vypracováním návrhu zákona o zřizování menšinových škol, který vláda přijala za svůj a chtěla patrně při jednání o otázce jazykové podati ke schválení říšské radě. Na nebezpečí tohoto návrhu, jenž by vydal české menšiny úplně na milost a nemilost Němců, správně ukázal JUC. J. Dvořák; konference duchcovská též jednohlasně se vyslovila proti návrhu.

Poznamenejme, že poměry v menšinách uvedly v život i novou kategorii školství, jemuž se říká »soukromé vyučování«. Ústřední Matice Školská do míst, kde není vůbec českých škol, vysílá své učitele, kteří děti soukromě vyučují, aby se jim dostalo aspoň vyučování nějakého. Je to týž druh vyučování, jaký ve středověku si zřizovali kupci, aby si připravili dorost, jenž by znal nejnutnější základní umělosti, v obchodě nezbytné, a týž druh vyučování, k jakému v nové době vzali útočiště Poláci v Prusku, když bylo na školách jim zakázáno vůbec učiti polštině. Tento druh vyučování jistě znamenitě charakterisuje postavení Čechů na českém severu a v Čechách vůbec!

Při jednání na konferenci vyšly na jevo i mnohé znamenité zajímavosti, které lze uvésti bez poznámek. Na př. že české školství v Mostě nejvíce poškozuje známý inserent v »Nár. Politice« Konrád, jenž sice přijímá české peníze, ale jde ve všem s Němci proti Čechům, a o němž »Nár. Politika« nechce žádného vysvětlení o jeho národnosti, jež redakci bylo zasláno, uveřejniti; že správce české veřejné školy v Oseku své dítky posílá vesměs do německé školy a na svém místě stále jest ponecháván, ač svým jednáním vzbuzuje roztrpčení u všech Čechů na severu, a ačkoli jest hluchý (tvrzeno též, že má padoucí nemoc, což asi není zaručeno), a za něj vyučovati musí dcera; že v Kopistech, kde též několik Čechů jest v obecním zastupitelstvu, jednání u obce jest vůbec německé, ač někteří členové zastupitelstva neumějí slova německého; že skoro ani jedna obecní školní rada česká neskládá se z členů, jak toho žádá zákon (v Teplicích je členem starosta obce Husák, a takoví členové jsou vesměs), takže místní školní rady »české« jednají vždy proti škole, jejíchž zájmů povinny jsou hájiti!

Nutno tu ještě uvésti jednu věc, kterou každý jistě rád uslyší, že totiž zápas hrdinských Čechů ervěnických, který trvá již půl třetího roku s největší přísností, blíží se svému konci, neboť místodržitelství schválilo místnosti připravené pro školu, takže 1. března počne tam vyučování v české škole veřejné — trpce zasloužená odměna.

BESEDA

Josef Jungmann.

(Pokračov.)

4. Až dosud uvažovali jsme o prosodickém sporu výhradně po stránce speciální (přesvědčení o časomíře), která sama o sobě širší veřejnost zajímá nevalně. Ale Král uhodil i na strunu, která vzbudila široký ohlas a při dnešním hypertrofickém kultu Dobrovského na charakter Jungmannův sáhla nejcitelněji. Zní (L. F. 1894, str. 8 a 10):

»Že Jungmann byl vlastním původcem útoku na theorii Dobrovského, v tom mínění utvrzuje mne i tato úvaha. V »Počátcích« jeví se veliká předpojatost proti Dobrovskému a polemisuje se s ním způsobem nepříslušným. *K takovému způsobu polemiky* proti muži tak zasloužilému *neměl příčiny ani mladičký Šafařík, ani Palacký.* Ten vysvětliti lze jen tím, že byl oběma vštípen někým jiným, a tím tehdy mohl býti *pouze Jungmann;* nebo on jediný z vlastenců pražských byl o naprosté nepřípustnosti přízvučné prosodie přesvědčen. *Do r. 1817,*« doznává sice Král sám, »*nevíme ovšem o žádné značnější roztržce mezi Dobrovským a Jungmannem,*« kromě neshody o prosodii, která »není dostatečným vysvětlením oné podivuhodné příkrosti... Proto *zdá se mi, že měl J. ještě jiné příčiny, nám neznámé, pro které dal doráželi na D. tak prudce.*« Mohla to býti střízlivost D. vůči novým vlasteneckým snahám, »ale mohly to býti i příčiny jiné, kterých neznáme, jakož vůbec nedostává se nám dosti materiálu, abychom činnost té *vlastenecké čarodějné dílny r. 1817—1818 náležitě mohli posouditi. Mně je nepochybno,* že příčiny tak příkrého vystoupení proti Dobrovskému v »Počátcích« nejsou nám známy všecky.«

Patrno, že Král sám pociťuje nedostatek důkazů pro svou domněnku, která z pouhého »zdá se mi« v jedné větě nápadně rychle se utvrdila v dekret »mně je nepochybno« ve větě druhé, ale pomáhá si touto logikou:

I. Do r. 1817 Šafařík neměl příčiny hanět Dobrovského; tedy za přímý tón Počátků není zodpověděn.

II. Také Palacký do r. 1817 neměl příčiny hanět Dobrovského; tedy za příkrý tón Počátků není zodpověděn.

III. Ani Jungmann do r. 1817 neměl příčiny hanět Dobrovského: tedy za příkrý tón Počátků — jest zodpověděn! Proč? Nevíme. Ale důmyslný autor si pomohl: vynalezl »neznámé příčiny« a pomocí jich usvědčil Jungmanna jako vůdce spiknutí proti majestátu Dobrovského.

Je toto počínání vědecká náhrada starých »mythův« o prosodickém sporu či fantastický román, podobný objevu tajného spolku Omladiny (učiněnému současně s vydáváním K. studie), který rovněž se opíral o neznámé příčiny a veličiny? Odkud ví K. o těch neznámých příčinách, které přec i jemu jsou neznámy?

Pouhé opakování výroků »m n ě se zdá«, »m n ě je nepochybno«, které se táhne celou K. statí o Jungmannovi, svědčí sice o vědomí veliké důležitosti vlastní osoby a všeho, co j í se zdá, ale nestrannému pozorovateli zdání nedokázané nenahradí objektivní důkaz. A zmínka o »čarodějné vlastenecké dílně z r. 1817—1818«, t. j. obvinění Jungmanna z účasti na tehdejších padělcích rukopisných — insinuace, od které upustil sám její první původce Dobrovský, a která dnes obecně je zavržena — váhu tvrzení K. ještě více seslabuje, neboť jedna usvědčená nesprávnost vrhá nepříznivé světlo i na druhou.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Polemikou Červinkové-Riegrové v Osvětě Král byl nucen k jistému ústupu; ale snažil se podstatu svých náhledův o Jungmannově spiknutí udržet v této podobě (L. F. 1895, str. 60):

»Osvěta vysvětluje neobvyklou příkrost Počátků jednak mládím skladatelů, jednak tím, že u tehdejších spisovatelů německých příkrost taková byla obvyklá.« Obojí Král připouští, zejména vzhledem k tomu, že v samém listě G. Hermannově, v Počátcích otištěném, přízvučná prosodie prohlašována je za »neřád a nerozum«. — »Ale tím vším,« pokračuje Král, »by se příkrost Počátků jen p o n ě k u d v y s v ě t l i l a, ne však o m l u v i l a. Jestliže zavinili ji Šafařík a Palacký sami, m o ž n o s e o b á v a t i, ž e j i m b u d e j e d n o u v y t ý k á n o, kterak mohe tak zasloužilého, jakým byl Dobrovský... napadli způsobem, který již u současníků ... vzbudil spravedlivý hněv a odpor. *Přiznávám se, že mi bylo milejší sprostiti možnosti«* (i možnosti!) »*takové výčitky Šafaříka a Palackého,* ježto jsem si takovou prudkost s jejich povahou nikterak srovnati nemohl. P r o t o h l e d a l j s e m a h l e d á m d o s u d n ě k o h o, k d o j i m t u t o p r u d k o s t v š t í p i l t í m, že líčil Dobrovského jako osobu k řešení otázek prosodických zcela nezpůsobilou. H e r m a n n t í m j i s t ě n e b y l; t o m u š l o o v ě c, n e o o s o b y. A l e m o h l t o b ý t i J u n g m a n n, jenž již r. 1804 upřel... Dobrovskému všecku schopnost, řešiti otázky metrické. On také, jak později sám se přiznal, Dobrovského v ž d y více pokládal za Němce než za Čecha, a podobné skryté podezřívání Dobrovského nalézáme i v Počátcích. Konečně shodují se dva příkré výrazy, kterých Jungmann užil před vydáním Počátků o Dobrovském (studený gramatik, dřevěné ucho), s podobnými výrazy Počátků. Kdo chce Jungmanna ospravedlniti a uvaliti všecky ty příkrosti Počátků docela na bedra Šafaříkova a Palackého, musí tyto nápadné shody náležitě vysvětliti.« A s obvyklým sebevědomím o veliké důležitosti s v é h o mínění Král dodává: »D o k u d s e t o n e s t a n e, n e m o h u o d m í n ě n í s v é h o u p u s t i t i.«

Prohlédněme toto resumé podrobně.

A) Král uznává, že mládím pisatelů Počátkův a příkladem polemik německých »by se příkrost Počátkův poněkud v y s v ě t l i l a«. Nuže, vědě (zde historii) nejde a nemůže jít o nic jiného, než o vysvětlení čili výklad. Ale — Královi vysvětlení nestačí, on klade větší důraz na »o m l u v i t e l n o s t« formy Počátků! To jest ovšem stanovisko advokáta obhájce, ale ovšem eo ipso s t a n o v i s k o n e v ě d e c k é, vplétající do objektivné úvahy vlastní libost i nelibost a vnější tendenci.

Překvapujícím způsobem doznává Král tuto základní vadu své práce ve větách následujících. Má o b a v u, aby se jednou nemohlo vytknout Palackému a Šafaříkovi, že v mladické nakvašenosti ublížili Dobrovskému a přiznává se, že mu b y l o m i l e j š í sprostit je té výtky — — a proto z intrik proti Dobrovskému obvinil Jungmanna. Aby Palackého a Šafaříka obhájil a priori proti výtce mladické přenáhlenosti — výtce nepatrné, která při nepochybné čistotě pohnutek nikoho nesnižuje, protože přenáhlenosti se v mládí »dopustí« každý živější duch — bylo mu m i l e j š í vylíčit Jungmanna jako zbabělého zákeřníka!

To tedy jest Králova klasifikace buditelů: 1. Dobrovský je nedotknutelný polobůh; 2. Šafařík a Palacký jsou menší a napsali proti Dobrovskému dílo »nezralé«, ale přece stojí aspoň za obranu proti výtkám nešetrnosti; 3. Jungmann však je člověk posledního druhu, jeho čest je bezcenná; on stojí leda za to, aby odnášel za jiné; je tak hluboko pod Palackým a Šafaříkem, že Král, aby sehnal pavouka s jejich tváře, raději mu rozbije hlavu v zájmu domnělé svaté pravdy! »Přijde čas,« předpovídal jistým lidem Ježíš, »že každý, kdo vás bude zabíjet, domnívati se bude, že tím slouží bohu...«

To je m r a v n í resultát výpravy protijungmannovského moralisty! Nerozvážné osobní stranictví, bezohlednost k cizí cti, p r o t e k č n í s y s t é m p o d m a s k o u h i s t o r i c k é k r i t i k y.

B) Král ovšem vedle své sympatie a antipatie udává také jakési důvody objektivnější, ale ty právě dovršují neudržitelnost jeho domněnek. Předně nemohl prý si prudkost Počátků srovnat s povahou Šafaříkovou a Palackého. Nic nedokazuje předpojatost a zvrácenou psychologii jeho lépe než tento důvod. Neboť právě Šafaříkova povaha byla vášnivá, »impetuosní«,[1]) a útočná dikce Počátků naprosto se shoduje s jeho masivní slohovou formou mladších let, kdežto naopak sloh Jungmannův má ráz úplně jiný, jemnější a klidnější: Palacký pak před vydáním Počátků nebyl s Jungmannem v pražádném styku, takže o jeho svedení nelze ani mluvit.

C) Král hledal pravého původce nepřízně k Dobrovskému takto:

---

[1]) Pekař v Ottově Slovníku Naučném, XIX., str. 42.

Hermann to nebyl; »tomu šlo o věc, ne o osoby. Ale Jungmann...« atd. Jak nevinná postranní poznámka!... a nenapovídá nic menšího, nežli že Jungmannovi šlo naopak o osoby, ne o věc. A přece je tolikráte zjištěno, že Jungmann po celý život, i v případech, kde se mýlil, stavěl věc nad osoby a byl v zájmu věci ochoten každou chvíli osobně ustoupit, smířit se s nepřítelem, ba i prokázat odpůrci službu! — Ale slyšme dále: Poněvadž příčinou oposice proti prosodii Dobrovského nebyl Hermann, Král se ustanovil na tom, že jím jest Jungmann, ježto už před vydáním Počátkův upřel Dobrovskému kompetenci v prosodii. To Král neváhal vykládat i po otištění Šafaříkova dopisu z 22. dubna 1817, kde Šafařík již před stykem s Jungmannem Dobrovskému tuto kompetenci upírá.

Ostatně když už máme hledat cizí vlivy, vizme: Upřel-li před r. 1817 (r. 1804) Jungmann Dobrovskému schopnost v otázce prosodické v spise netištěném, Šafaříkovi před 22. dubnem 1817 nesporně neznámém, upřel mu ji rovněž před r. 1817 V. Stach v spise tištěném (Starý veršovec 1805), který pisatelům Počátků byl známý, a jejž rozebíral také — sám prof. Král (L. F. 1893, str. 421—428). Proč pak naň úplně zapomněl, když hledal onoho odpůrce Dobrovského, který měl vliv na Počátky? Vždyť Počátky se »opovrženého Stacha« výslovně ujímají a žádají pro něj satisfakci, kdežto Jungmann vytýká Stachovi (v Kroku 1821) právě to, že »neměl tupit« Dobrovského, a že tím ublížil »věci samé«![2])

V »Nepředsudném mínění o prosodii« r. 1804 Jungmann píše:[3]) »... přesvědčen jsa v nejhlubší mysli své, že p. Dobrovský, třeba té cti neměl býti nálezcem prosodie české, dosti již nesmrtelným se učinil náramnými o jazyk náš zásluhami«, a kdo by mu »v srdci vděčným nebyl za náramné o jazyk náš zásluhy, takový i vlasti i všeho dobra nenávistníkem býti musel by.« O »němectví« Dobrovského Jungmann před r. 1817 nikde neučinil zmínky. A Král ho viní, že zavinil příkrost Počátků proti Dobrovskému, kdežto naprosto opomíjí zřejmý vliv Stachův, jenž před r. 1817 Dobrovského veřejně nazval cizozemcem a Němcem, ševcem, který špiní smolou, mrzákem, prázdným měchem, jalovou mudrlinkou, tlučhubou, kterému schází mozek a cit, a tak dále, a jenž Dobrovskému jako »gramatikovi« nebásníku velmi hrubě upíral kompetenci v prosodii. Podnítil-li kdo Šafaříka a Palackého proti Dobrovskému, nebyl to nikdo jiný, nežli Stach.[4])

Domněnka o Jungmannově intrikování proti Dobrovskému odporuje všemu chování jeho. Král jej líčí, jako by pro prosodii a hlavně z »neznámých příčin« byl se snažil proti Dobrovskému »podnítit pp. vlastence vůbec«, jako by jeho oposice proti Dobrovskému byla trvalá a všeobecná. To je holý, bezdůvodný výmysl. Vždyť Jungmann, když vystoupil s pochybnostmi proti prosodii Dobrovského, zároveň vystoupil pro pravopis jeho a podstoupil proň i tuhý boj. Posuzoval tedy názory Dobrovského ryze věcně: s něčím souhlasil a bránil to, s něčím nesouhlasil a odporoval tomu. Jest možný čestnější poměr mezi dvěma svéráznými osobnostmi?[5])

I osobně Jungmann s Dobrovským před r. 1817 byl úplně za dobré. Víme z jeho dopisů Markovi (24. září 1813), že Dobrovského navštěvoval; vážil si jeho pokynů při spisování slovníka, předložil mu počátek svého díla k schválení atd. Nechuť mezi nimi vznikla teprve po vydání Počátků a hlavně po sporech o pravost Libušina Soudu.

Ale ani v samém sporu o prosodii Jungmann nestál před r. 1817 proti Dobrovskému nijak ostře. To patrno již z okolnosti, že porážku Dobrovského v této věci nechtěl inscenovat a svůj spis o prosodii »předkládal vlastencům k nestrannému rozsudku«. Ale ještě více to vysvítá z jeho dopisu Markovi 18. dubna 1810. Sděluje, že o prosodii mluvil s Dobrovským, který doporučoval českým veršovcům, aby po vzoru polském veršovali volněji a nedávali se přízvukem »příliš teskně« poutat. Tedy i po roce 1804 Jungmann, ač o prosodii měl odlišný náhled, pokládal Dobrovského aspoň potud za kompetentního v prosodii, že s ním o ní diskutoval a jeho úsudek s jistým souhlasem citoval. To činil ostatně i později.[6])

---

[2]) Toť zároveň nejpádnějším důkazem, že i ve sporu o prosodii Jungmannovi šlo o věc, ne o osoby.

[3]) Spis ten nebyl tištěn a není známo z něho nic než citáty, které uvádí V. Zelený (Život J. Jungmanna, str. 53. sq. a 393. sq.). Odtud také čerpal Král, tedy výroky ty znal. Ale jest charakteristické, že dotyčné výroky Jungmannovy, chválící Dobrovského, zamlčel. Nehodily se do tendence, snížit Jungmanna!

[4]) I zevnější faktura Počátků, zvláště citáty přízvučných veršů v I. a II. listě a glossy k nim jsou pod vlivem Stachova »Starého veršovce« (str. 99 a j.). Ba i pověstný výrok proti »Arystarchům« je přímo převzat ze Stachova pamfletu (str. 94.), rovněž mínění, že odpor proti přízvučné prosodii je obranou cti a slávy pohaněných praotců. Počátky jsou zkrátka na Stachovi závislé až otrocky.

[5]) Svým spisem o prosodii z r. 1804 Jungmann se stavěl proti názoru básnické školy Puchmírovy (Hněvkovskému atd.), a přece se s nimi proto nijak neznepřátelil, ba jednoho z nich, Jana Nejedlého, požádal za sprostředkování akce. Je vidět, že i tito naivní veršovci z r. 1804 otázku posuzovali klidněji a věcněji, nežli Král po 90 letech!

[6]) V Kroku 1821, II. (str. 3.), dokonce se oddává jakési naději, že Dobrovský a jeho stoupenci mohou »omyl svůj poznati«, a dodává, že to není hanba. A v předmluvě k svým spisům 1840 poukazuje právem, že i v prosodii zachoval »všestrannou snášelivost«.

D) Konečně Král uvádí jediné, co zbylo konkretního jako doklad pro jeho thesi: »Jungmannovy« výrazy »studený gramatik« a »dřevěné ucho«. Jak prý je vysvětlit jinak než míněním o inspiraci Jungmannově?

Nuže: »dřevěné ucho« vyskytuje se v Jungmannově dopise z 24. února 1818, tedy ovšem sice před vydáním Počátků, ale dávno po napsání jich. Dopis ten, byv napsán později, nemohl mít na Počátky vliv; ale za to právě tento výrok patrně byl učiněn pod vlivem Šafaříkovým. Jungmann podobných výrazů neužíval, kdežto u Šafaříka zvláště výraz »ucho« v smysle výsměšném a káravém shledáváme nejen v Počátcích (boeotské ucho a j.), nýbrž i jindy, dokonce i v Geschichte der slavischen Sprache und Literatur[7]) z r. 1826 právě v polemice proti »nejasným pojmům« Dobrovského o prosodii.

Druhý výraz (»studený gramatik« ve spise z r. 1804) předně snad opět není vlastní Jungmannův — dle sdělení Zeleného (str. 54 a 394) je to volný nebo snad doslovný citát z Meisnera — za druhé neobsahuje nic tak individuálního, aby nezněl všeobecně, ne osobně, a aby naň nemohl připadnout kdokoli. Že Dobrovský byl »gramatik«, věděl každý; a zdál-li se Jungmannovi »studeným«, je to zcela přirozeno, když Jungmann Dobrovskému se naopak zdál[8]) »erhitzter Kopf«. Poměr jejich nacionálního temperamentu (skeptického a enthusiastického) vedl přirozeně k této vzájemné charakteristice. Je-li ve výrazech těch něco příkrého, jsou si oba rovny. Ale tu se objektivnost Králova ukazuje nejzjevněji: výrok Dobrovského schvaluje a diví se (L. F. 1895, str. 46), že v něm někdo vidí urážku (»i nejčestnější člověk,« praví, »může býti zhorka nakvašený«), ale analogický výrok Jungmannův má za urážlivý a činí jej podkladem insinuací svých! Touto »nestranností« je proniknuta celá studie Králova; rozhorluje se nad každým ostřejším výrazem vyřčeným o Dobrovském, ale bez protestu cituje Puchmajerovy perly »tolle Barberei« (o Počátcích) a »časomírnobásňomatlaniny« (o časom. básních Jungmannových), ba druhou z nich výslovně schvaluje jako případnou! (L. F. 1894 str. 30 a str. 262.) Kdyby podobného pošklebku byl užil Jungmann o Dobrovském, nestačily by prof. Královi dva ročníky Filologických Listů na jeho kaceřování.

Při této neslýchané nespravedlnosti nelze se divit, že Královi úplně ušel opačný důsledek jeho názoru. V Počátcích se mluví o Dobrovském nejen jako o jednom ze »studených gramatiků«, nýbrž i jako o muži »nesmrtelném«. Oba tyto výrazy, příznivý[9]) i nepříznivý, vyskytly se dříve u Jungmanna. Kdo dovozuje, že mezi Jungmannem a Počátky je příčinné spojení, musí samozřejmě Jungmanna uznávat i za původce mínění Počátkův o nesmrtelnosti Dobrovského. Kdyby Královi bylo šlo jen o vědecké stanovení této kausality, byl by to nutně uznal a konstatoval; ale tím by se v niveč rozplynula insinuace o Jungmannově nevěcném a osobním popouzení vůči Dobrovskému, a proto Král tento nutný důsledek své hypothesy úplně potlačil.[10]) Tento detail ukazuje, oč vlastně a hlavně mu šlo — zdali o stanovení fakt a příčin či o snížení Jungmanna za každou cenu — ale zároveň jím řítí se v prach ta budova klamu, jsouc vlastním důsledkem uvedena ad absurdum.

(Pokračování.) *Ch.*

[7]) »... so steht es schlecht um unsere slav. Verse — und Ohren«. S výrazem »ucho« v témže smysle často manipuluje také Stach (uv. spis, str. 89, 90, 93, 99, 100), z něhož Počátky čerpaly.

[8]) V dopise Lindemu z 24. března 1823.

[9]) V Počátcích se — což Král opět zamlčuje — o Dobrovského osobě mluví několikráte s úctou (jako o »ctěném muži«, »vážném starci«). Počátky nejsou osobním útokem. Král se mýlí i zde.

[10]) Pokládat výraz »nesmrtelný« v Počátcích za ironii! Ale kdyby to byla ironie, ironisovali by tak »Jungmannem svedení« pisatelé — úsudek Jungmannův! To by byla ještě zajímavější dedukce ad absurdum! (Že ovšem domněnka o ironičnosti tohoto výrazu je naprosto nepravdivá, může se každý z kontextu vzletného onoho místa v Počátcích přesvědčit — v Palackého Drobných spisech, díl III.).

UMĚNÍ

Josef Navrátil v Rudolfinu.

Výstavou touto byl Navrátil v plném slova smyslu objeven. Vyrván zapomnění půlstoletí, které uplynulo od jeho smrti, dochází jí rehabilitace, která přesahuje všechno očekávání. Širší veřejnosti byl téměř neznám, jednostranně posuzován a ceněn i odborníky a ani obě retrospektivní výstavy nedovedly oživiti intensivněji jeho paměť. Teprve touto výstavou vystoupil ostře jeho výrazný umělecký profil, k němuž — mimo Manesa — ve vývoji českého umění 19. stol. není analogií.

Navrátilova osobnost, jak jeví se v jeho rozsáhlém díle, je neobyčejnou záhadou a složitým problémem historickým. Dílo jeho je velmi nestejné, plné nápadných rozdílů, takže po prvním dojmu vtírá se pochybnost o totožnosti autora všech těchto prací. Nelze skoro najíti společného pojítka mezi řadou znamenitých dau-

mierovských, asfaltem přitemnělých obrázků, mezi kolekcí křídovatých, pro Navrátilovo umění dosud za typické pokládaných krajinářských guaší a mezi bezvýraznými komposicemi, diktovanými běžným akademickým ideálem. Pochybnosti, vzbuzené nestejností díla vývojově stěží zdůvodnitelnou, podporuje i neoznačenost nejlepších věcí i nemožnost vývojového sledování nedatovaných děl. A přijmete-li bez výhrady Navrátilovo autorství pro celé dílo, nedovedete překlenout kvalitativní rozdíly jeho díla než psychologicky oprávněnou domněnkou tvůrčí rozpolteností umělce-dvojníka, který lepší složkou své tvůrčí síly předstihoval dobu a její vkus, který neobyčejně přerůstal úroveň prostředí, v němž žil, který předbíhal vývoj a řadu let, druhou však hověl slabostem doby a jejím nízkým a lživým ideálům.

Navrátil (1798—1865) vyrostl z první akademické generace pražské. Narozen v Slaném a odchován měšťáckým ovzduším pražským, přežil řadu malířských generací, snah, programů, hesel. Ploský, střízlivý život skutečný nebyl nově založené akademii dosti bohat uměleckými popudy, v jeho únavné jednotvárnosti nebylo pro ni dosti sytých dojmů; ideály umělecké byly vynášeny z daleké minulosti, a jako vždy v době plachého, neobsažného života hovělo se planému historismu, umělecky těžícímu z daleké minulosti. Z akademického historismu vyrostl i Navrátil a zůstal mu částí svého díla věren. Že nepředstihl zde průměrnosti a nevytvořil děl hodnotnějších, vysvětluje povaha tohoto umění. Tuto část jeho neplodného díla vyvažuje však druhá, řada to drobných náčrtů v stopách daumierovské tradice, hlubokých, složitých akkordů barevných, rembrandtovsky soustředěných světelných reflexů. Tyto drobnosti malované v převládajícím asfaltu jsou nemyslitelné bez francouzského vlivu první poloviny 19. století. Bylo pochybováno o rozsáhlosti Navrátilových cest a imputována mu neprávem jakási necharakternost romantiků, malujících motivy nikdy nezřené, dojmy necítěné. Výstava přinesla řadu dokladů Navrátilových cest a přímého studia krajinářského. Jistě byl ve švýcarských Alpách a Italii a jeho soukromé dílo přesvědčivě mluví pro vyslovenou již domněnku, že byl i v Paříži. Smělý, široký tah štětce, formová stručnost, úspornost barev, které učil Daumier, nemohla vyrůsti v Navrátilovi s bezprostřední suverenností. K tomuto nadlidskému vypětí ducha scházely oné době všechny podmínky. Tak prudce vzestupný vývoj malíře, jemuž dostalo se prvního školení pod Berglerem, který vyrostl s generací zcela nemalířskou, Rubeny, Führichy, Trenkwaldy atd., a který sám částečně snahy jejich sdílel, byl by v době úplného otrávení výtvarného života bez pronikavého zasažení cizího vlivu nevysvětlitelný. Bude povinností příštího historika Navrátilova zjistiti rozsah a cestu tohoto vlivu, vyšetřiti, možno-li tato díla přiřknout určité fasi jeho vývoje, nebo vznikala-li, tvořena umělcem z vnitřní nutnosti, bez veřejných aspirací, parallelně s jeho dílem veřejným. Tyto náčrtky nebyly jistě veřejnosti určeny, nejsou — mimo jediný — podepsány ani jinak označeny a je pochopitelno, že kromě hrstky soukromých ctitelů starého umění zůstaly nepovšimnuty a neznámy. Ještě dnes budou nevybíravými, průměrnými diváky pokládána za nehotová; nevytříbené oko neobjeví v nich hluboké, ryze malířské krásy. Navrátil neměl hrdinné odvahy zříci se kompromisů, odvahy k odporu proti běžným malířským ideálům, k úpornému boji za vnitřní přesvědčení, odvahy k vzdoru. Jen v soukromí šel za hlasem svého genia, a tvoře úžasná díla malířská, veřejnosti dával výrobky, po nichž byla poptávka, malované levou rukou, lehkou snadno záživnou stravu hovící chuti dne. V oněch soukromých pracích není pro něho ani technických ani výrazových tajemství. Z temných pozadí vystupují postavy v úžasné plnosti plastické, prostředek a cíl, technika a vnitřní duchový výraz srůstají v jedno. V několika skvrnách a tazích štětce vězí celý malíř, je shrnut celý jeho výtvarný smysl, plastický i barevný.

Bez určitých dat nelze rozhodovati o vzniku těchto obrázků. Je dosud nezjistitelno, nutno-li posunouti genesi této části Navrátilova díla do doby živějších styků našich malířů s Paříží, či předchází-li je Navrátil a je takto průkopníkem tohoto kontaktu. O řadu let se opožďující vlny uměleckého proudění ciziny k nám mluvily by asi pro polovinu století. Že tato díla nejsou vrcholným uzavřením Navrátilova vývoje, svědčí dosti pozdní cyklické komponování obrazů k Ebertově »Vlastě« (1843) a jeho dekorační činnost posledních let života, setrvávající ve stopách běžné domácí tradice.

Z Navrátilových prací nejvýše kladu obrázek nazvaný »Dáma se závojem«, lehce malovaný, jehož základní akord stavěn jest z bílé, šedé, pleťové a asfaltu. Zahnědlé pozadí, svítivost šatu a závojů, pelová svěžest pleti, vyvolávající vzpomínky na pastel Manetův, pojí se v harmonii jedinečné krásy. Podobně v olejem malovaném »Dostaveníčku«, ztopeném v intimní, šedomodrý stín, je na čtverečné plošce papíru skrovnými barevnými prostředky vykouzlen pravý malířský zázrak. Drsně, daumierovsky vidění »Venkované u krámu« s ostrou typickou kresbou, ukázněnou barevností, v nichž genrový obsah přeložen je v hodnoty tvaru a barvy, jsou přímou revoltou proti akademickým regulím a formulkám. Stejně hodnotných věcí je celá řada: rembrandtovsky pojatá skizza »Stařec a stařena«, rokoková

»Podobizna dítěte«. »Dáma čtoucí knihu« a řada drobných studií. V některých obrázcích přímo překvapí, jak pod objektivností realistického výkroje kmitnou se odstíny duševních procesů, jako na př. v »Duettu slepců«, v »Dvojité podobizně«. V snaze zachytit svoji visi v plné síle neleká se Navrátil žádné úsečnosti forem, zběžnosti barevných poloh. V »Nestejném párku« spokojí se řadou skvrn a odstíněním pozadí dosadí obnažené lepence funkci barvy. Neleká se neurčitosti linie, zploštění reliefu, zběžné nápovědi skvrn; rozhazuje je s jistotou citlivého oka a hbité ruky.

Mezi těmito zralými dílky a komposicemi běžné akademické ráže, tvořenými řemeslným naplňováním daných formulek, zeje přímo nepřeklenutelná propast. Srovnáte-li svěží dílko »Dáma se závojem« s tuhým obrazem »U kolovratu«, pracně slátaným, pedanticky propracovaným, jste ochotni popřít totožnost autora obou prací. Navrátil, malíř krásných na světové výši doby stojících obrazů, je v druhé polovině svého díla úplně ve vleku akademických ideálů. Komponuje úzce pojaté historické výjevy divadeního arrangementu v stopách Cornelia, Genelliho, Carstense, ale tvůrčí neduživostí pražských epigonů ještě zploštělejších. Tvoří na objednání líbivé návrhy k historiím, podvoluje se pokynům objednatelů. Scény z dějin křižovnického řádu, »Sv. Alžběta«, »Madonna«, »Únos« a řada ostatních komposicí jest z nich. Vyniká z nich jen několik portrétků sňatých s nástěnné malby a několik allegorických postavíček, v nichž jako by tušen byl příští Manes.

Vracím se ke krajinám Navrátilovým, jimiž dosud byl representován, a z nichž vycházely všechny hodnotící soudy o umělci. Ač ani krajiny nedosahují výše oněch figurálních skiz, přece převyšují značně průměr současného krajinářství. Volbou sujetu, scenerií souvisí zcela s krajinářským vkusem současným, ale opírajíce se o studium přírody, vnikají hlouběji do kouzla přírodního. Jsou malovány většinou guaší, a nutno dobře odvážit, kolik ze svítivosti a barevnosti jejich spadá na vrub materiálu, a kolik je podílem uvědomělého principu malířského. V těchto nerozměrných obrázcích je již vycítěno, že malování světla a stínu není slučováním dvou krajně nepřátelských prvků, nýbrž že mez světla a stínu je čímsi relativním, že stín jest jen tlumeným, přebarveným světlem. Zastírala-li tradice jeho předchůdcům oko, malovali-li dle naučených receptů neviděné, Navrátil vystihuje již bystrým postřehem změny atmosférické a vyvozuje z nich jisté barevné stupnice. Romanticky střiženy jsou jeho motivy: skalnaté hory, holé skály, malá jezírka, ledovce, divoce zarostlé úžlabiny, s divokými potoky a vodopády. Ale pozoruje je v proměnlivosti denních nálad, za různého osvětlení, v obalu par, i plnosti poledního světla. Nevystihuje ještě subtilních rozdílů barevných, některé krajiny jsou jednotvárné, zvykově kolorované, ale značí již velký krok od neplodné tradice, svědčí o větší kultuře malířského oka. K jejich svítivosti přispívá značně křídový charakter guaše; již plátna malovaná olejem jsou daleko temnější, méně se odchylující od vládnoucí machy.

Objevením Navrátilova díla byla obohacena dobrými malířskými zjevy chudá tradice českého umění 19. století; k řadě osamělých zjevů přičleněn nový, u něhož není nutno ceniti relativní hodnoty a možnosti, zjev, k jehož dílu možno přiložiti značně vysoko měřítko současné ciziny. Navrátilem zostřeny obrysy tušené dobré tradice malířské, která udržovala se proti umrtvujícím ideálům akademie, podrývajícím v kořenech výtvarný život český oné doby. Výstava Navrátilova může býti směrodatným podnětem k podrobné retrospektivě, které neovládla svojí šířkou jubilejní výstava, a jíž by bylo umožněno definitivní ohodnocení nedoceněných zjevů výtvarných. V tomto směru může hledati »Krasoumná jednota« smysl svého bytí. *A. Matějček.*

*

Volné Směry zahajují právě svůj třináctý ročník, když byly XII. svazek uzavřely překrásným trojčíslem japonským. První sešit nového ročníku chce býti více, než konglomerát nahodile sebraných statí, proložených reprodukcemi obrazů, jak právě byly pohotově v atelierech malířů přátelsky seskupených kolem redakce, a nemíní ovšem dělati ani abonnentskou politiku, nýbrž chce leccos říci o směru listu, za jehož redakci nyní i de nomine odpovídá Miloš Jiránek. Obrazová část pochází výlučně od našich umělců a jest charakterisována dvěma znaky: promyšleným tradicionalismem a převahou grafických ukázek. Tradicionalismus jest arciť dvojí. Jeden se zvláštní zálibou hlásí se k mrtvým mistrům, kteří v žádném směru nemají vztahů k životu, ale za to jsou vlajkou úspěšné officielnosti. Druhý tradicionalism, jemuž bohudíky holdují Volné Směry, béře ze starých mistrů pouze to, co také může podporovati živý vývoj, co soudobému umění může býti podnětem, pobídkou neb alespoň útěchou. Toto místo opravdu mají ukázky z Mánesa, Mařáka a Alše v nových Volných Směrech; jsou to ukázky, jež nezahálejí. Z mladých výtvarníků přinášejí Volné Směry tentokráte vesměs kresby a skizzy, co nejtěsněji souvisící s českým životem, ať náměty či lineární typičností. Čtu z těchto grafických prací A. Slavíčka, K. Špillara, J. Preiss-

léra, M. Švabinského, M. Jiránka, K. Myslbeka a A. Kašpara také několik theoretických, čistě principielních přiznání. První jest docela technického rázu: v první řadě zasluhují reprodukce v časopisech intimní, bezprostřední, z varu inspirace přímo vytržené studie, které učí obecenstvo dívati se na tvůrčí proces sám a varují před bláhovým ztotožňováním vnější uhlazenosti a umělecké opravdovosti. Druhé memento bych stručně vyjádřil triviální moudrostí školskou »nulla dies sine linea«, při čemž linea podtrhuji; t. j. není výtvarného umění bez kresby, ani krajinář nesmí jí pohrdati a opravdový vývoj malířského charakteru kryje se namnoze se sesilováním svéráznosti kresebného rukopisu. (Těchto několik suchých abstrakcí může býti pokládáno implicite za chválu Slavíčkovu, Švabinského i Preisslerovu.)

Neméně plná podnětů jest i textová část »Volných Směrů«, věrná v jádře tradici založené F. X. Šaldou. Jsou tu zastoupeny všecky tři literatury, jež dnes mají skutečnou výtvarnou kritiku: francouzská denníkem Delacroixovým, anglická temperamentním protestem G. Moorovým proti akademisaci a organisaci výtvarného umění, německá bystrou Schefflerovou improvisací o kulturní psychologii drážďanského Zwingeru. V čelo nového ročníku napsal redaktor M. Jiránek prudkých několik slov pod titulem »Odvaha upřímnosti«, kde důrazně doporoučí našim mladým výtvarníkům větší míru věrnosti sobě samým i za cenu ztráty kosmopolitické elegance, uhlazené líbivosti; tato rozhodná parafrase hesla »Wage zu irren« zdá se nám v našich výtvarných poměrech velmi včasnou. Z hojné kroniky, obsahující rozhled po výstavách, výtahy z časopisů atd., zaznamenáváme případný protest proti páně W. Ritterovu informování o českých kulturních poměrech; taková odezva byla dávno na čase.

POLITIKA

Otázka jazyková a naši politikové.

(Z kruhů soudcovských.) (Dokonč.)

II. Je-li tedy zmíněná kalkulace našich politiků již proto málo cennou, že počítá s veličinami naprosto nejistými a nespolehlivými, ukáže úvaha o tom, může-li u soudců českých nastati vůbec situace, v níž se dnes nalézají soudcové němečtí, nesprávnost této kalkulace i co do jejích skutkových předpokladů. Tím obracíme se ku prozkoumání názoru, jenž spatřuje v zakročení justiční správy proti soudcům německým, jehož se česká veřejnost domáhá, zbraň dvojsečnou, a to proto, že by se téže zbraně mohlo v jiném případě použiti i proti soudcům českým. Tím míněno je, jak z poslední řeči bývalého ministra-krajana Práška, v Nových Benátkách dne 20. prosince 1908 konané, na jevo jde, zakročení justiční správy proti soudcům českým pro užívání české t. zv. vnitřní řeči úřední. Chceme-li se dopracovati správného posouzení tohoto názoru, musíme si uvědomiti především, proč domáháme se zakročení orgánů dozorčích proti soudcům německým, abychom na základě toho mohli přikročiti ku zjištění okolností totožných, resp. odchylných, jež vyskytují se při českém úřadování vnitřním.

Důvody, které pro přípustnost zakročení justiční správy proti soudcům německým uvádíme, jsou stručně tyto: a) přípustnost řeči v zemi obvyklé u všech soudů v téže zemi úřadujících zákonem uznaná (čl. 13 josef. soud. řádu, čl. 19 st. zákl. zák. z 21. prosince 1867 č. 142 ř. z., kabinetní list z 8. dubna 1848 a cirkul. nař. appel. soudu čes. ze dne 30. května 1848 sv. 30 sb. zák. provinc.);

b) povinnost soudců k zachovávání zákonů (čl. 7 st. zákl. z. č. 144 o moci soudcovské), zejména povinnost ku nezdolnému zachovávání státních základních zákonů, úřední přísahou zvlášť stvrzená (čl. 8 téhož st. zákl. zák.);

c) zájem rázu eminentně veřejného, celku státního se dotýkající, na tom, aby všem jazykům v zemi obvyklým byly v této zemi všechny úřady státní stejně otevřeny;

d) totožnost vylučování jazyka českého z jednání před některými soudy v království Českém úřadujícími s odpíráním ochrany právní vůbec, při němž dle výslovného ustanovení zákona (§ 78 zák. o org. soudní) je dozorčí stížnost připuštěna;

e) prohlášení všelikého jednání soudcova, jímž porušují se povinnosti úřadem a služební přísahou uložené, za disciplinárně trestné (§ 2 zák. z 21. května 1868 č. 46 říš. z.).

Vytknuvše hlavní body, jež proti soudcům německým mluví, posuďme dle nich i užívání české řeči úřední a ptejme se:

ad a) Který zákon stanoví, že má se užívati v t. zv. vnitřním úřadování jen řeči německé a že nesmí se užívati řeči české? Zákona takového dosud není, — a odpověď na tuto otázku zůstali, jak známo, i politikové němečtí podnes dlužni. Naopak pro českou vnitřní řeč úřední mluví, mimo jiné, právě státní základní zákon, na nějž soudcové přisahají.

ad b) a c) Může-li tu tedy u soudců českých býti mluveno o nějakém porušování zákona neb povinností úřadem a služební přísahou převzatých?

ad c) Jaký rozumný zájem může míti s t á t na tom, aby soud soudu dopisoval jen německy i ve věcech českých, aby do restříků konaly se zápisy jen německy, aby lhůty a stání vyznačovány byly jen německy, aby porady konaly a protokolovaly se jen německy, a jak se všechny ty úkony t. zv. vnitřního úřadování jmenují, jedná-li se o věc ryze českou?

ad d) Je-li možno tvrditi, že vnitřním úřadováním českým jsou vůbec ohroženy zájmy stran, nadtož způsobem tak křiklavým, že by bylo lze o odpírání právní ochrany mluvit? Naopak, vnitřní úřadování konané jazykem, jehož užívají i strany ve styku s úřadem, vyhovuje plnou měrou i zájmům stran a prakse opačná zájmům těmto přímo o d p o r u j e.

Kde jsou tedy ty společné znaky obou srovnávaných zjevů, jež by justiční správu nutily neb opravňovaly, aby, zakročí-li proti soudcům německým, musila tak učiniti i proti soudcům českým? P. ministr m. sl. Prášek prohlásil na shora zmíněné schůzi takto: »Když já trval na tom, aby se proti německým úředníkům zakročilo, řeklo se mi: ano, my německé soudce zavoláme k zodpovědnosti, ale hned také povoláme české, kteří zavádějí úřední českou řeč vnitřní. A tu se mi řeklo s českých míst: Och, to nelze! Němečtí soudcové se mohou chytit, ale ti čeští ne!! Tak již to je v české veřejnosti, že se myslí, jako by se mohlo střílet vždy jen s jedné strany.« (Cituji dle »V e n k o v a« z 22. prosince 1908.)

Na to lze dle hořejších vývodů odpověděti jen takto: P. ministr c h y b i l, že se dal pouhou pohrůžkou o zakročení proti soudcům českým odbýt, p. ministr c h y b i l i v tom, že považoval odpověď, jíž se mu prý s české strany dostalo a jež byla dle shora řečeného úplně správnou, za výron pouhé neústupnosti a jednostranného posuzování věci veřejností českou. P. ministr měl především onu pohrůžku kriticky prozkoumati, resp., když se mu nedostávalo odborných vědomostí, dáti prozkoumati; za druhé měl p. ministr i onu odpověď s české strany co do d ů v o d n o s t i její přezkoumati a poučiv se takto o celé otázce, jak náleží, a ozbrojiv se důvody zákonnými, měl v ministerské radě poukázati na zásadní r o z d í l y obou zjevů a na n e z á k o n n o s t zamýšleného zakročení proti soudcům českým. Tak byl by on, neprávník, mohl vehnati právníka K l e i n a do úzkých.

P. ministr opominul ještě jedné opatrnosti, jednoho kroku, jejž měl podniknouti ihned, jakmile pohrůžku o zakročení proti soudcům českým zaslechl. Měl se obrátiti přímo na české soudce samy (majíť svůj odbor v »Klubu českých státních úředníků«), jichž se přece věc v první řadě týkala, měl jim sděliti, co se chystá, a ptáti se jich, zdali se zamýšleného zakročení bojí. Jsem přesvědčen, že by byl slyšel, že čeští soudcové se zakročení justiční správy n e l e k a j í, poněvadž se jim nezákonnost jich jednání nemůže vytknout. A o t o přece i při vykonávání d o z o r u nad soudy jde! Nemůže přece dozorčí orgán u výkonu svého práva dozorčího vydávati úřadům podřízeným nařízení l i b o v o l n á, nýbrž toliko taková, jež slouží k tomu, aby veškeré úřadování dělo se v d u c h u z á k o n a; nařízeními takovými má býti úřednictvo na platné předpisy upozorňováno, po případě k zachovávání jich přidržováno, nemůže však nařízeními těmi býti snad vytvořeno právo nové, stavu z á k o n n é m u odporující!

Vědeckého zpracování t. zv. p r á v a d o z o r č í h o v literatuře ovšem nenajdeme; ale tolik lze zajisté říci, že i toto právo je ve službách z á k o n a a nesmí vésti k jeho p o t l a č e n í. Máme-li to na mysli, pochopíme, jaký význam sluší přikládati zákonu, když praví, že obsahem práva dozorčího je jednak bdění nad tím, aby se úřadovalo ř á d n ě (ordnungsmässig), jednak přidržování soudů k tomu, aby zachovávaly své p o v i n n o s t i, jednak odstranění nedostatků pozorovaných (§ 76 zák. o org. s.). A jenom tak pochopíme, jaký smysl má ustanovení zákona, jež ukládá orgánům podřízeným uposlechnutí nařízení, orgány dozorčími vydaných, za povinnost (§ 76 posl. odst. z. org. s.).

Zákon nemůže tu míti na mysli poslušnost slepou vůči nařízení jakémukoliv, nýbrž jen poslušnost vůči nařízením z á k o n e m odůvodněným, resp. zákonu neodporujícím. Nechce přece zákon míti v úřadech soudních slepé otroky vůle, lépe řečeno l i b o v ů l e orgánů nadřízených, nýbrž s l u h y a z á r o v e ň s t r á ž c e z á k o n a. A proto stvořil i i n s t a n c i, jež rozhoduje ve případech, kdy soudce nařízení v cestě dozorčí (dle § 76 posl. odst. z. o org. s.) vydaných n e u p o s l e c h l, o tom, dopustil-li se tím porušení povinností mu úřadem a služební přísahou uložených. Instancí touto jsou soudy d i s c i p l i n á r n í, v nichž zasedají a rozhodují zase s o u d c o v é, tedy zase mužové u vykonávání tohoto svého úřadu neodvislí a samostatní.

Před touto instancí musí býti tedy rozhodováno o tom, bylo-li dotyčné nařízení orgánu dozorčího z á k o n e m odůvodněno a dopustil-li se tedy soudce neposlušný porušení svých p o v i n n o s t í. Již z těchto zcela hrubě načrtnutých rysů o podstatě t. zv. práva dozorčího a úkolech jeho v životě právním jde, tuším, na jevo, že není zcela správným náhled rozšířený a i našimi politiky (viz shora zmíněnou řeč ministra P r á š k a) sdílený, jako by justiční správa mohla prostě soudcům nařiditi, »co by chtěla«, a jako by už pouhé neuposlechnutí nařízení jejího činilo soudce trestným.

Správný náhled jest tento: vláda i u výkonu svého dozoru má říditi se jenom zákonem, resp. nesmí se octnouti v odporu se zákonem; nařídí-li přes to orgánům soudním, co zákonu odporuje, nemůže neuposlechnutí takovéhoto nařízení míti pro soudce za následek trest. Soudce takový musí býti dříve pohnán před soud disciplinární, jenž čin jeho posoudí, maje na zřeteli předpisy zákonné a jenom jimi se řídě. Neníť tedy ani tu pohnání ku zodpovědnosti ještě totožným s odsouzením.

Vracím-li se tedy po tom, co dosud uvedeno, k posouzení shora vytčeného stanoviska našich politiků, nemohu ani tomuto stanovisku přiznati správnost.

*

Z týdne.

Německé nacionální kluby učinily pokus, zorganisovati proti Slovanské Jednotě a hlavně ovšem proti Čechům blok německo-polský, v němž by byli z ohledu na dělnost sněmovny zastoupeni i sociální demokraté a křesťanští sociálové. 24. t. m. sešli se předsedové klubů — a podnik se rozbil. Je významno pro dnešní postavení, že ani jediný z pozvaných předáků nepokládal blok protičeský za možný resp. účelný. A tak vláda i Němci budou nuceni hledat nové cesty po dobrém, když to nešlo po zlém.

Přes veškerou nejistotu a rozpačitost situace pociťuje se všeobecné napětí. Ačkoli v politickém životě zavládlo jakési mezidobí, přece není klidu, naopak nastává opravdový válečný stav. Nepřikládáme sice ani nepopíratelným faktům zbrojení, ani sensačním a sensace chtivým zprávám novin o hrozící válce zdaleka tolik váhy jako ustrašená většina veřejnosti, která má zase jednou vítaný podnět k debatám a konversacím o vojně — a jsme ve svém stanovisku utvrzováni jak poměrným klidem bursy vídeňské, tak i mírumilovnými hlasy listů zahraničných, zvlášť italských — ale jeden nepříjemný důsledek má tato nálada skutečně. Je vhodnou záminkou pro některá výjimečná opatření proti nepohodlným osobám, hlavně národním sociálům, a zostřená konfiskační praxe i jiné persekuční zjevy jako by zaváděly výjimečný stav bez formálního prohlášení.

Nejvlivnější orgány německé využívají napiaté doby k nejdobrodružnějším denunciacím Čechů a Slovanů vůbec. Od ustavení Slovanské Jednoty v říšské radě neuplynul den, aby hroznými barvami nelíčily hrůzy panslavské agitace, a dokonce objevily i agitaci ve vojsku. Ovšem celá ta protiarmádní agitace, prvý den obsahující »třicet zatčených« poddůstojníků, scvrkla se druhý den na tři a třetí den na nulu, ale úkol svůj vykonala: Udatně špinit, však něco vždycky uvázne! Kdyby ani v těchto chvílích objevy podobné nelibovaly dojem a zisk, zmizela by výnosnost denunciací vůbec.

Nic nelze proto dnes doporučovati české veřejnosti důtklivěji nežli klid a rozvahu. V politice je u nás pořád půda sopečná; pro nejmenší drobnost, která se zdá neuspokojivou, mnozí jsou ochotni pobouřit všecko a zbořit i závažné prospěchy vlastní. Konstatovali jsme to při pádu Beckově a opakujeme to dnes.

Vznášíme tento důtklivý apel výslovně i na naše vlastní čtenáře. Nic není lepším důkazem o nervosnosti a ukvapenosti, s jakou se u nás veřejné zjevy posuzují, než okolnost, že jsme po minulém čísle obdrželi dva dopisy navzájem se vyvracející: jeden pisatel tvrdil, že posuzujeme objektivně všechny strany a jen jeho straně že křivdíme, druhý, člen jiné, tvrdil totéž o straně své! Zjevný doklad, jak subjektivní náhledy a strannické předsudky zakalují zrak a zbytečně rozčilují pozorovatele předpojaté. My nepracujeme dnes pro žádnou stranu a také ne speciálně proti žádné (vyjma klerikály). Ten, komu jde o úsudek nezaujatý pro a proti, vždy mohl by s radostí vítat projev, který se neváže na jednotlivé frakce a neváhá tu i tam pronášet výtky, ale který hledí v prvé řadě na prospěch národního celku. Místo toho každý stranník volá, že nestranný posudek jeho stranu nedoceňuje. Tak málo pochopení je i mezi inteligencí pro neodvislý tisk! A přece setrváme a doufáme směle, že právě v těchto neklidných dobách takový hlas prokáže věci společného pokroku služby nejplatnější. *Ch.*

ZE DNE

Dovolujeme si žádati pp. abonenty, kteří dosud nevyrovnali předplatné, aby tak pokud možno nejdříve učinili.

Starší pp. dlužníky žádáme opětně a důtklivěji, aby nedoplatky v brzku vyrovnali a nenutili nás ku stálým upomínkám, které zvyšují naše výdaje i práce.

Stolice mathematiky na české technice v Praze, uprázdněná úmrtím prof. Pánka, známé ozdoby české vědy a »dobrodince studentstva«, je posud uprázdněna. To je tolika měsíců potřebí, aby navržen byl na ni za kandidáta jediný možný uchazeč — či dosud se nepodařilo mikroskopem vyhledat protikandidáta hodně bezvýznamného, který není hoden rozvázat prof. Lerchovi řeménky obuvi? Z nápadného mlčení o věci se zdá, jako by duch Pánkův dosud se vznášel nad naší vysokou školou, a jako by míra ústrkův a šikan,

kterých zakusil prof. Lerch, dosud nebyla dovršena. Každá vysoká škola v cizině by si pokládala za čest, kdyby jí náležel muž významu Lerchova, jenom č e s k ý ústav, na němž kdysi tento muž působil, o něm neví a vystřídá raději nejprostřednější veličiny, jen aby na kathedru, která za působení Pánkova se změnila ve výrobnu špatných vtipů, nedostal se konečně skutečný odborník, před jehož jménem smeká každý dnešní mathematik v Evropě. Bude potřebí, aby se historie professury p. Waldovy opakovala? Či rozhodují na technice jiné pohnutky než odborná kvalifikace? Intelligentní veřejnost na odpověď čeká.

Německá logika. Náš poslední článek o menšinách zavdal Prager Tagblattu podnět k názornému dokazování, jak se ubohým Němcům křivdí. Pražská městská rada zavedla prý disciplinární vyšetřování proti německým správcům škol v Praze, ježto přijali do svých ústavů děti z cizích okresů. »A co žádají Čechové pro své menšiny v německém území?« ptá se P. T. z 20. února a cituje z Přehledu: aby i děti z okolí mohly být přijímány beze svolení místních obcí. V tom dle Tagblattu je rozpor. Ano, slyšte! Rozpor je v tom, když d n e s nikde není dovoleno přijímat děti nepříslušné do škol a když p r o b u d o u c n o s t někdo žádá, aby toto ustanovení bylo změněno. Dle Tagblattu je tedy rozpor také v tom, když někdo žádá za nový volební řád, ba i když jeho majitel má hlad a potom se nají.

Táborská »*Jiskra*« 24. t. m. se přihlašuje jakožto orgán, kterého se týkala naše noticka »Námluvy« v minulém čísle. Potvrzujeme. Dále častuje nás Jiskra novými zdvořilostmi, které pomijíme. Jedno však bude zajímat každého: realisté prý jsou na venkově »n e z b y t n o u protiváhou proti nehybnému, zpátečnickému konglomerátu staro-mladočeskému«, kdežto »Přehledovci« »neplodně filosofují«. Kolik let bylo to »neplodné filosofování« vytýkáno právě realistům od onoho »zpátečnického konglomerátu«! Tedy už pokročili tak daleko, že se chápou stejných zbraní jako ti zpátečníci, kterým dělají »nezbytnou protiváhu«?

Pro nedostatek místa odkládáme rubriku Slezskou a j. na příště.

Ottův Malý zeměpisný atlas, pomůcka nad jiné každému čtenáři vítaná, počal právě vycházeti nákladem J. Otty v Praze v sešitech po 60 hal. redakcí prof. dra. St. Nikolaua, redaktora zeměpisného oboru Ottova slovníku naučného. Obsahovati bude na 100 map přehledných a podrobných, a ježto mapy většinou jsou připraveny, bude vycházeti velmi rychle. Obsahově a bohatstvím materiálu vyrovná se ostatním velkým atlasům. Slouží-li v prvé řadě účelům praktickým, nebude vědecká stránka atlasu zatlačena do pozadí. V něm budou zaneseny poslední zeměpisné výzkumy, politické změny hranic, nové dráhy, nově založené osady až do doby moderní. Předplatiti lze s poštovní zásilkou na 5 sešitů K 4·30. Upozorňujíce na nový tento podnik veškero čtenářstvo, doporučujeme jej jako dobrý zeměpisný podnik domácí všem co nejvřeleji.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 5. BŘEZNA 1909. ČÍSLO 24.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Přehled.

Nic nemůže vzbuditi větší a širší zájem o politiku, než nebezpečí války. Proto politika dnes vtiskuje zvláštní ráz veškerému životu v hlavním městě i poslední horské chatrči zanášejíc pocit nejistoty všude tam, kde budoucnost závisí od mladého manžela, otce neb dospívajícího syna. V národním hospodářství politika je za každých poměrů předůležitým faktorem vývojovým a v dobách válečného nebezpečí znemožňuje dobrou polovici samostatné hospodářské práce, protože málo je těch, kteří s risikem podnikatelským dovedou podstoupiti ještě risiko válečné. Po této stránce nebezpečí válečné a krise obchodní a odbytová působí současně v stejném směru a zdá se, až válečné nebezpečí pomine, že teprv bude lze přehlédnouti důsledky krise, na níž při větším nebezpečí zapomínáme. Důsledkem starostí a nemoci hospodářského organismu je nebývalá nabídka kapitálu, ale na rozdíl od normálních poměrů nemá z toho prospěch ani veřejná, ani soukromá investiční činnost, ani obchodní úvěr, protože peníze hledají jen krátkodobé umístění odmítajíce renty, zástavní listy a bankovní dlužní úpisy a protože cedulová banka, vzdor tomu, že vykazuje nejvyšší dosud dosaženou hotovost (1602 milionů K) a že disponuje 184 mil. K daně prostých bankovek, nemůže snížiti diskonto, snažíc se z ohledu na státní zájmy dosáhnouti co největších hotovostí.

Kapitály hromadí se v depositních bankách a působí jim nesnáze se súročením, takže ku podnětu gen. sekretáře cedulové banky bude se ve Vídni odbývati porada bank o snížení úrokové míry ze vkladů. Potrvá-li dnešní stav ještě několik měsíců, nebude se asi moci náš průmysl obejíti bez snížení mzdy, která z velké části trvá na výši dosažené v konjunktuře roku 1907. Přičteme-li škody způsobené boykotem na Balkáně a v Levantu, musíme nadhoditi otázku, zda naše diplomacie měla dostatečný rozhled po hospodářských důsledcích svého počínání a zda nebylo lze vyhnouti se hospodářským škodám lepší přípravou annexe. Bezprostředně po annexi působil nesnáze hlavně protest Turecka a srbské požadavky získaly na váze jen tím, že ihned z počátku nebyly osamoceny. Dohody, jaká byla právě s Tureckem uzavřena, jistě bylo lze docíliti i před annexí a situace by se tím byla podstatně změnila, kdyby byl první interessent ihned annexi uznal.

Na státní hospodářství doléhá tíseň dvojnásobně. V rozpočtu na rok 1909 dosaženo rovnováhy jen tím, že příjmy z veřejných dávek odhadnuty tak vysoko, že v době nejlepší konjunktury sotva se mohly v odhadnuté výši sejíti. Je víc než pravděpodobné, že hned v prvních měsících roku skutečný výsledek zůstal za odhadem, takže již rozpočtové položky činí značné nároky na pokladniční hotovosti. Kromě toho nelze déle otáleti s některými investicemi, na něž byly již kredity povoleny; jako úhrada na všechny dosud votované investice povolena byla v různých zákonech státní půjčka celkem 225,099.427 korun (na místní dráhy, železniční investice, vodní dráhy, regulaci řek, terstský přístav, vojenskou výzbroj a umořování státních losů), ovšak nepříznivý kurs rent činil již od roku 1907 vypsání založené půjčky státní obtížným. Finanční správy odkládaly krytí úvěrové potřeby na dobu příznivějších kursů a vyhýbajíce se ztrátě na kursu stále se přibližovaly okamžiku, kdy odhad investic není již možným a kdy vydání renty je pro stát ještě nepříznivějším. I tyto nejnutnější investice šly na řád pokladních hotovostí, z nichž byly také dle rozpočtových provisorií na rok 1908 a 1909 vzaty přebytky za léta 1906 a 1907 na další železniční investice. Avšak ani nedostatky rozpočtové, ani investice nedosáhly takové výše, aby úplně pohltily značné pokladní hotovosti v účetní závěrce za rok 1907 vykázané. Rovněž neschválené dosud značné výdaje na zbrojení, nutné následkem annexe, nevyčerpaly nadobro státní pokladny vydáním salinek a uzavřením kontokorrentní zálohy u bank přibližně o 100

mil. K sesílené. Posléze zmíněná finanční operace byla provedena teprve nedávno, a to v době, kdy v Uhrách již vydali pokladních poukázek za 215 mil. K. Musí proto překvapiti skutečnost, že náš finanční ministr zrušil kontokorrentní úvěr u bank a právě vydal 4% pokladních poukázek za 220 mil. K konsorciu poštovní spořitelny, Rothschilda a vídeňských bank, samozřejmě opět s pominutím bank českých. Konsorcium přejalo poukázky v kursu 97·30 a vyložilo je právě tyto dny k upisování za 98·80. Podaří-li se subskripce, zůstane bankám zisku kromě 1½% kursovní diference ještě bezúročné užívání části valuty zápůjčkové, již bude vláda vybírati ve smluvených lhůtách. Nejedná se ovšem o veliký obnos, avšak chvat, s jakým se pokladní poukázky vydávají, a to s obejitím říšské rady již na 10. t. m. svolané, zdá se nasvědčovati tomu, že mír na ten čas není úplně zabezpečen.

Pro právníka nemůže dle znění zákonů kredity povolujících býti pochyby o tom, že k vydání nepovolených poukázek na místě povolených rent třeba schválení říšské rady a také vláda dala ohledně státoprávní otázky na jevo jisté pochybnosti, vyžádavši si podpisy komise při kontrole státního dluhu, jichž tato neodepřela.

Úhrn veškerých výdajů, které jsme vynaložili na nové země od okupace, se odhaduje na 2000 mil. K.

Zahraniční obchodní politika nese rovněž stopy válečného nebezpečí a smlouvy obchodní se uzavírají více k tomu cíli, aby napravily zkalený náš poměr k sousedům, než aby vědomě upravovaly konkurenci domácí a cizí výroby. Tak při obchodní smlouvě se Srbskem důvody výlučně politické byly příčinou, že vzdor nechuti vlivných agrárníků byla vláda zmocněna k prozatímnímu provedení smlouvy, a také větší ochota Rakouska při sjednávání obchodní smlouvy s Rumunskem má býti do jisté míry captatio benevolentiae. Rumunské zemědělství učinilo v krátké době značné pokroky a další jeho vývoj, zejména chovu dobytka, je podmíněn získáváním vhodného odbytiště. Proto zástupci rakouští povolili již kontingentovaný dovoz masa a zabitého dobytka, a zdá se, že i neshoda ohledně výše kontingentu brzy bude odstraněna. Konečně úplata za suverenitu, kterou dostane sultán, nezáleží pouze ve 2½ mil. tureckých liber ve zlatě, nýbrž v protokolu o dohodě dáno svolení Turecku, aby stížilo náš import zvýšeným hodnotným clem (z 11 na 15%) a petrolej, alkohol, cigaretový tabák a karty nad to spotřební daní popřípadě ve formě monopolu vybíranou. Je ovšem pravda, že stejné dávky musí stihnouti i cizí konkurenci, a že dle protokolu při stejných cenách nelze pominouti našich oferentů předmětů monopolových, avšak stížení našeho vývozu přece nastane následkem zdražení vyvážených předmětů a zvýšení celní ochrany tureckých producentů, která může býti ještě stupňována ve smlouvě obchodní, již jsme se zavázali uzavříti. Turecko ostatně suverenitu neprodalo, nýbrž toliko směnilo tím, že — aspoň pokud jde o Rakousko — stává se na své vlastní půdě suverenním a zbavuje se cizích pošt a jiných břemen kapitulacemi převzatých.

Otázka bankovní, která za jiných poměrů by stála v popředí politického zájmu, se projednává nápadně tiše. S velikou námahou docíleno v lůně uherské vlády shody na základě bank kartelových a dne 1. března se sešli zástupci obou vlád k první předběžné poradě. Skutečnost, že guvernér rakousko-uherské banky se stal rakouským finančním ministrem, a že státní sekretář uherský je designován za guvernéra na zbytek privilegia bankovního, zdá se nasvědčovati tomu, že dojde k dohodě na základě skutečného bankovního společenství do konce roku 1917 třeba formálně pod jménem dvou bank kartelových. Nedá se ovšem přehlédnouti, že agitace pro samostatnou, ať zkartelovanou neb kartelovou banku, je ohromná, a že referent bankovního výboru dne 2. března radil, aby výbor navrhl poslanecké sněmovně včasné zřízení samostatné banky, avšak nehledě k tomu, že usnesení o návrhu referentově bylo odročeno, právě válečné nebezpečí a značné úvěrní potřeby obou států (pokladních poukázek vydáno dohromady za 435 mil. K) stěžují pro budoucnost udržení hodnoty valuty, působíce nepříznivě na platební bilanci, a odvrátí tím mnohého nadšence pro samostatnou banku. Skoro by bylo lze spatřovati v tom zákonnou pravidelnost, kdykoli Rakousko mělo přiložiti poslední kámen na hotové dílo nápravy měny, že vždy mu v tom bylo zabráněno válečnými zápletkami (v roce 1848, 1854, 1859, 1866). Doufám, že se tak v roce 1909 nestane, avšak zavedení výplaty hotovými bez zaručené jednoty bankovní mám na ten čas za vyloučeno.

Čím více se blíží 31. březen, tím je pochybnějším, zdali budou postátňovací smlouvy uzákoněny. Dráhy jsou vázány jen do právě zmíněné lhůty a prodloužení lhůty jsou v cestě obtíže, vzcházející zejména z toho, že pak již budou známy finanční výsledky drah za rok 1908, což bude důležité pro rozhodnutí obou smluvních stran, poněvadž v případě uzákonění smluv jde provozování již od 1. ledna 1908 na účet státu. Nemožným včasné projednání parlamentní není, protože práce ve výboru byla skoro hotova. Bude teď vše záležeti na tom, podaří-li se docíliti dělnosti parlamentu aspoň pro státní nezbytnosti. Zatím pracuje se v ministerstvu na reformě tarifu a docíleno bylo také již dohody s uherskou vládou o provozovacím reglementu. Vzhledem k horšímu technickému vypravení uherských drah k naléhání uherské vlády pojata do reglementu mnohá ustanovení dopravovatele tížící (na př. ohledně doplnění reglementu, přirážek

k dopravnému, ručení za výtratu), která ohledy na naše dráhy podmíněna nebyla.

Dle vzoru německého předložila vláda poslanecké sněmovně osnovu zákona reformujícího částečně horní zákon. Reforma jednak všeobecně zaručuje horním úřadům větší pravomoc a účinnější řízení k tomu cíli, aby mohly přidržeti liknavé těžaře ku dolování, jednak a to hlavně týká se toliko dolování na uhlí. Uhlí černé i hnědé stává se pro příště z vyhrazeného nerostu skutečným státním regálem, podobně jako sůl, v ten smysl, že toliko stát má právo uhlí hledati a dobývati. Toto právo může stát jednotlivcům postoupiti toliko za úplatu a jen na čas. Dle motivů dolovalo se v době zavedení platného horního zákona z roku 1854 celkem 15 mil. metrických centů uhlí a výroba stoupla do dneška na 400 milionů centů. Úplně souhlasiti dlužno s dalšími vývody motivů, že uhelná výroba i obchod směřuji k monopolu, a že tím vzniká nebezpečí zdražení nejdůležitější pomocné látky pro veškeru výrobu i paliva pro konsum. Zákon ovšem přichází v nevčas, protože i uhelná konjunktura je na sestupu a přílišných výsledků si od něho nelze slibovati, poněvadž nabytá práva zachovává. V každém případu však zabrání tomu, aby jednou stát draze nevykupoval, co spekulanti zdarma dostali a lze se proto nadíti, že bude osnova říšské radě i v novém zasedání po slyšení odborníku znova předložena.

Konečně také německé zákonodárství napodobí naše zařízení a zavedlo podle rakouského vzoru od 1. ledna 1909 poštovní šekové řízení. Na rozdíl od naší poštovní spořitelny, která prý z věcných důvodů nemůže se k decentralisaci odhodlati, rozdělena je celá říše na devět okresů s poštovními šekovými úřady. Jinak je organisace i manipulace upravena dle rakouského vzoru; úsporných vkladů nový ústav přijímati nebude. Dnes mohou již majitelé konta u naší poštovní spořitelny konati výplaty resp. přijímati platy bez hotového zasílání peněz způsobem bankovním ve všech místech německých, kde je filiálka Německé banky (Deutsche Bank) neb aspoň ústav, jenž je se jmenovanou bankou ve spojení. Zavedením poštovního šeku se rozšíří možnost takového placení na celé Německo.

—r—.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

K rozvoji vyššího českého školství dívčího. (1907—1909.)

Dr. O. Wagner.

V recensi mé knihy v Přehledu bylo správně na to poukázáno, že statistická data nejsou z doby nejnovější. Kniha moje psána r. 1907 a čerpáno na základě toho z dat pocházejících z r. 1906—7. Tehdy byl stav našeho školství dívčího, obzvláště středního, ubohý. Ukázal jsem, že se v tomto tak důležitém oboru školském nalézáme na místě předposledním mezi rakouskými národy, že jsme ještě za kulturně utiskovanými Slovinci, a jediní Rusíni že mají poměry ještě méně příznivé. To bylo r. 1906. Dnešní statistika vypadá poněkud příznivěji. Jak velice jsme od těch dob pokročili, mají ukázati následující data:

I.

Dívčí školy střední od r. 1907 pěkně se nám rozvily. Máme stejný počet vyšších dívčích škol, z nichž jediná v Plzni přeměnila se na lyceum; počet lyceí vzrostl na 7; gymnasií s českou řečí vyučovací na 4.

Dnešní poměry znázorňuje tento přehled:[1])

Země	Město	Gymnasia			Lycea			Vyšší dívčí školy		
		stav školy	vydržovatel	frekvence	stav školy	vydržovatel	frekvence	stav školy	vydržovatel	frekvence
Čechy	Čes. Budějovice	—	—	—	úplné	s.	174	—	—	—
	Chrudim	—	—	—	úplné	s.	251	—	—	—
	Jičín	—	—	—	3tř.	s.	66	—	—	—
	Královéé Hradec	—	—	—	4tř.	m.	150	—	—	—
	Král. Vinohrady	4tř.	s.	170	2tř.	s.	161	—	—	—
	Plzeň	—	—	—	4tř.	m.	209	—	—	—
	Praha	6tř.	s.	327	—	—	—	úplné	m.	442
Morava	Brno	1tř.	s.	21	úplné	s.	298	úplné	s.	250
	Val. Meziříčí . .	1tř.	s	29	—	—	—	—	—	—
	Celkem	12 tř.	—	547	31	—	1309	10	—	692

[1]) Dle »Stavu osob« na rok 1908—9.

Dle toho těší se dívčí střední školy, jichž jest celkem *13* o 53 aktivovaných třídách, úhrnné frekvenci 2548, připadá tedy průměrně na ústav téměř *200* žákyň, na třídu pak *48* žákyň. Stav to dojista dnes již velmi uspokojivý a návštěva zajisté velice slušná. Z ústavů těch není však ani jediný státní, obecní ve skutečnosti pouze *3*,[2]) soukromých 10, z nichž 1 řeholní (Král. Vinohrady — gymnasium).

Z ústavů uvedených vzniklo 7 po roce 1906. Průměrná návštěva gymnasijní pro ústav 136, pro třídu činí 45, lycejní 187 a 42, vyšší dívčí školy 346 a 69.

Značnou frekvenci vyšších dívčích škol lze vysvětlit tím, že na Vesně nejsou při lyceu pobočky, a žákyně odmítnuté zařazují se do vyšší dívčí školy, dále pak tím, že v Praze není dosud lycea.

Oproti statistice mé knihy poklesla průměrná návštěva gymnasijní o 39, lycejní o 8.

Klesnutí toto jest jen zdánlivé, vyložiti je možno vznikem četných nových ústavů, založených zatím o 1 třídě toliko.

Zajímavo jest sledovati statistiku tu se stanoviska lokálního. Střední školy Velké Prahy mají frekvenci při 18 třídách na 4 ústavech — většinou neúplných — *1100* žákyň, připadá tedy na ústav průměrně *275* žákyň, na třídu pak *61! Tato čísla přímo křičí po další akci na poli dívčího školství středního v Praze!*

Právě tak interessantní jsou čísla brněnská: 3 ústavy mají tam 569 žákyň: dosahuje tedy průměrná frekvence ústavu téměř *200* žákyň, třídy pak *51*!

To nad slunce jasněji dokazuje, jak bylo nutno zříditi v Brně nový dívčí ústav, a to gymnasium, které založila se vzácnou obětavostí »Dívčí akademie«. (Dokonč.)

*

A. Lalande: *Rukověť praktické morálky na rozumovém základě.* Přeložil a doslovem opatřil Gustav Tichý. V Praze 1908, nákl. J. Laichtera, stran 134, za K 1·40.

Otázka mravní výchovy a jejího uskutečňování řešena byla ode dávna v theorii i v praxi způsobem přerozmanitým a s výsledky přerůznými. Avšak dosud nebylo řečeno ani v theorii, jak třeba vychovávati mládež k mravnosti jistě, bezpečně, lehce a co nejkratčeji. Dosud nebylo také výchovnou praxí prokázáno, které z četných navrhovaných cest výchovy mravní jest nejbezpečnější, nebylo to prokázáno všeobecně, abstraktně, třeba nescházela hojnost konkretních dokladů, v nichž úspěchu dosáhla některá z method. A přece vztah jedince k jeho životu vlastnímu i k ostatním lidem a životnímu celku vůbec zasluhoval by usilovného řešení a vyřešení do posledních možných detailů, jež by daly oporu každému mravnímu snažení budujícímu přímo i nepřímo na nejvyšším mravním cíli, na stupňování života a živoucnosti radostné, dobré a krásné. Principy takového mravního hodnocení jsou podkladem této příručky praktické morálky, jak vykládá překladatel v úžasně dlouhém a stylisticky nemožném doslovu, jenž je dokladem, jak mnoho námahy lze spotřebovati k tomu, aby se prosté věci pověděly nepřístupně, zahaleny v neproniknutelnou mlhu učené mluvy, nečeské a neupřímné — týká se to zejména prvních stránek doslovu. Lalandovu rukověť samu není třeba zvlášť kritisovati. Její principy vyložil a šťastně hájil s odkazem na nejnovější směry ethické vědy překladatel sám, její didaktickou, popřípadě pedagogickou hodnotu lze oceniti všeobecně. Rukověť ta má formu katechismu, jehož se pedagogové francouzští již v 18. století dovolávali ku podpoře mravní a zejména sociální výchovy, a který jest také zaváděn na školách francouzských, s úspěchy nikterak znatelnými dle svědectví francouzských pedagogů samých. A je to jenom přirozeným důsledkem nesprávného výchovného postupu, který chce mravnosti naučit pomocí souborného katechismu mravních příkazů, které jsou vytrženy z celku života, třeba jich zdůvodnění se snažilo zachovat souvislost s teplým a živným proudem skutečného života. Didakticky jest cena takového morálního katechismu cele rovna ceně katechismu náboženského, který chce vpraviti do duše dítěte pojmy naprosto nesourodé se stupněm jejího vývoje. A také morální katechismus je nesourodý skutečnému vývoji dětské duše. I soustava mravních příkazů a jich uvědomování musí se dáti souvisle s životem dítěte, s jeho vnitřní stavbou i s okolními poměry, poněvadž nelze jinak chápat a v sobě zpracovat mravní příkaz jinak než z vlastního zážitku na konkretním případě našeho života. Každý může docela nehlubokou analysou svého mravního vývoje rozpoznati, jak každé nové jeho mravní poznání vyplynulo teprve z jeho života ať čistě intelektuelního, či citového neb volního. A každý potvrdí, že jen k tomu příkazu mravnímu máme opravdový, vážný, úzce přilínající vztah, jehož správnost jsme poznali žárem vlastního srdce. A pak může nám soustava takových mravních příkazů, které si tak rádi vypisujeme z knih své nejvybranější četby, býti opravdu výtečnou pomůckou k další práci mravního zdokonalení; ba můžeme takovou pomůcku nalézti při této vědomé sebevýchovné snaze v takovýchto morálních katechismech a snad ještě lépe v různých těch myšlenkách a pravidlech filosofů a ethiků, jež vydávány jsou ve zvláštních výborech neb přímo jsou zpracovány k těmto ušlechtile umravňujícím účelům. Do kategorie takovýchto pomůcek počítám na

[2]) Za obecní počítám pouze ty ústavy, kde sbor učitelský má od obce nárok na výslužné.

příklad i Tolstého »Kruh četby«, jenž zdaleka není a nemůže býti psychicky sourodý tolika lidem, již po něm s radostí sáhli a nemůže vykonávati takových vlivů, jakých si přál jejich autor. — V Lalandově příručce ovšem některé partie nemohou uspokojiti naše snažení mravní a výchovné (tak v oddíle o kázni, rodině a j.). Překlad sdílí mnohé vady, jimiž trpí doslov p. překladatele. *F. Š.*

*

Jednota Komenského, spolek pro reformu školství, konala valnou hromadu dne 28. února, přehlížejíc na ní svou utěšenou činnost v druhém roce svého trvání. Dle jednatelské zprávy prohloubila se a rozšířila činnost jednoty, přibyly nové sekce a počet členů dosáhl počtu 1362. Na valné hromadě samé byl dán podnět k založení dvou nových sekcí, a to sekce pro otázky methodické a pro uměleckou výchovu, při čemž živě debatováno o poměru tohoto příštího odboru pro studium otázky umělecké výchovy ke dvěma institucím, které mají již nyní prakticky řešiti cíle její, totiž ke komitétu pro uměl. výchovu a k sekci pro uměl. výchovu při Ústř. spolku čes. profesorů. Činnost odborů J. K., jak vysvítá z podrobných sdělení zprávy jednatelské, byla bohatá a účinná a rozvíjí se k stále větší plnosti. Zmiňujeme se pro nedostatek místa dnes jenom stručně o činnosti Jednoty Komenského, jejíž činnost jsme sledovali, pokud nám bylo možno, a upozorňujeme znovu na tento spolek, ve kterém by nejen učitelé, ale pokud možno nejširší vrstvy měly býti zastoupeny v práci na opravu školství. Roční příspěvek činného člena stanovený na 1 K umožňuje každému, aby se platně zúčastnil reformní práce. Sídlo spolku je v Praze-I., Veleslavínova ulice č. 96.

ŽENSKÁ OTÁZKA

Ze Sdružení akademicky vzděl. žen.

Vznik nového ženského spolku »Sdružení akademicky vzdělaných žen« byl objasněn již v listopadovém čísle t. l. pí. Dr. V. Babákovou. Zbývá tedy pověděti něco o úkolech spolku. Tyto úkoly jsou trojího druhu. 1. Povznésti a účelně rozmnožiti středoškolské studium žen, 2. podporovati v každém směru ženy studující na vysokých školách, 3. hájiti zájmy absolventek vysokých škol.

V zájmu rozmnožení středoškolského studia žen vůbec stará se Sdružení zejména o zavedení koedukace na středních školách. V četných venkovských městech v Čechách i na Moravě, kde není dívčích škol středních, jest na mužských ústavech tolik hospitantek, že musely býti zřízeny parallelky. Jedná se o to, získati těmto dívkám možnost navštěvovati chlapecké ústavy jako řádné žačky.

Kommissi, jíž svěřeno jednání o tom, obeslal Ústř. spolek čes. professorů k žádosti Sdružení dvěma delegáty a slíbil účinnou pomoc.

Ve dnech 13. a 14. února pořádány členské schůze, jichž nejdůležitějším bodem programu byla otázka reformy osnovy lycejní. Rokováno o návrzích jednak písemně zaslaných, jednak ústně přednesených odbornými silami téměř ze všech českých lyceí. Debatty velmi živě účastnili se i ředitelé lycea plzeňského a vinohradského pp. Vaňura a J. Kollmann. Návrhy, k jichž úpravě již debatta sama mnoho přispěla, budou dále zpracovány odbornou kommissí a jednotný návrh bude pak předložen ředitelstvím lyceí ku schválení. Spisy, týkající se této otázky, byly zakoupeny pro spolkovou knihovnu, která bude obsahovati též spisy týkající se studia ženského u nás i v cizině a nejdůležitější díla o ženské otázce vůbec.

Kromě s Ústředním spolkem čes. professorů navázalo Sdružení styky též s Jednotou Komenského, dále snaží se dle svých sil podporovati též spolky, jež zakládají a vydržují střední školy dívčí a konečně má v evidenci místa, kde by výhodně mohla býti zřízena některá nová dívčí střední škola.

S nemenším zájmem stopuje potřeby studentek vysokých škol, a to jak řádných, tak mimořádných posluchaček.

Sdružení připojilo v první řadě svůj hlas k žádostem ostatních ženských spolků za připuštění žen k řádnému studiu práv.

Pro mimořádné posluchačky, kterým samostatná práce vědecká je znesnadněna nedostatkem latiny na lyceích, zařízen latinský kroužek. Toutéž otázkou — nedostatečnou přípravou lyceí pro universitu — zabývala se členská schůze 14. února.

Přechod z lycea na universitu měl by býti usnadněn aspoň 2letými kursy, z nichž by absolventka mohla zvoliti ten, který by nejlépe doplnil její vědomosti vzhledem k oboru, který míní na universitě studovati.

Důležitým bodem činnosti nového sdružení byla by dále i finanční podpora studujících žen, která je posud pranepatrná. Spolek sám, jsa v začátcích, nemůže ničeho podnikati, a jest jeho úkolem učiniti aspoň přístupnými studentkám, pokud je to možno, některá stipendia městská a universitní. Zejména cestovních stipendií by bylo třeba studujícím moderní filologie.

K snažší informaci při vstupu na universitu zařídí Sdružení počátkem každého semestru zvláštní informační oddělení pro nové studentky, které často z neznalosti vlastního stavu věcí ztrácejí celý semestr i více nesprávnou kombinací přednášek.

Jako spolek, jehož většina členů náleží studentstvu, účastní se sdružení podniků pořádaných studentstvem; rovněž vyzývá studentky, aby přistupovaly za členy studentských spolků a odborových klubů. Odmítá proto rozhodně výtku separatismu, činěnou mu s počátku studentstvem. Sdružení akadem. vzdělaných žen nelze činiti ani výtku vylučování se z kruhu ostatních žen, ježto mnozí jeho členové jsou činní v ženských vzdělávacích jednotách. Zvláštní úkoly, jichž provedení vyžaduje mnoho času i sil, jistě dokonale zdůvodňují jeho vznik.

Rovněž druhé kategorii svých členů — absolventkám universitním — snaží se Sdružení pokud možno přispěti. Vlastními žádostmi podpírá žádosti lékařek za místa školních lékařek, čímž zároveň přispívá k lepšímu řešení otázky hygieny středních škol dívčích. Snaží se dále zasáhnouti účinně i v otázku obsazování míst na lyceích pouze dostatečně kvalifikovanými silami (proti posavadnímu zvyku na některých lyceích zavedenému obsazovati definitivní místa pro moderní filologii silou zkoušenou pouze pro měšťanské školy). Rovněž otázka povinného počtu učebných hodin, který i pro síly filologické je na některých lyceích zvýšen na 20 hodin týdenních, a otázka pensijního pojišťování je důležitým a nutným bodem programu.

Členskými schůzemi, pořádanými každých čtrnácte dní, udržuje Sdružení čilý zájem členstva o podniky spolkové a pěstuje zároveň kollegialitu mezi studentkami i absolventkami, které posud neměly příležitosti kdekoliv se pravidelně stýkati a vzájemně si pomáhati.

Nemám v úmyslu vyčerpati dnes snad i budoucí program Sdružení, který jistě čím dále více bude nabývati širokého rozsahu. Chtěla jsem pouze podati stručnou zprávu o pracích již podniknutých, a tím aspoň poněkud osvědčiti, že akademické ženy podjaly se svého úkolu s vážností a plným vědomím své zodpovědnosti.

M. S.

UMĚNÍ

Národní divadlo.

V neděli dne 28. února 1909 poprvé: **Travička** (L'Affaire des Poisons). Historické drama o šesti obrazech. Napsal Victorien Sardou. Přeložila Viléma Nováková. Režisér Gustav Schmoranz.

Nedělní představení mimo předplacení, pod titulem v závorce slovo affaire, francouzská novinka, autor Sardou, seznamem osob ve dvou sloupcích potištěno půl divadelní cedule, konec ohlášen na jedenáctou, děj se koná u Nizzy, v Paříži, ve Versailles, mezi osobami kusu Ludvík XIV., slavný to král slunce a stát jsem já, vévodové, abbés, ministři a černoch, kněžny, věštkyně a slečny »d'«, mezi účinkujícími protagonisté našeho jeviště: páni Seifert, Matějovský, paní Laudová... Však také byl to clou letošní saisony! Pan Schmoranz postaral se, že jsme zas jednou v divadle byli v normální, ale jak vznešené společnosti. Měli jsme už po krk severské chorobnosti, která nám kazila večeři, Shakespearova clownství a paradoxních výstředností, jež nám mátly drahou naši spokojenost. U Sardoua, bohudíky, byli jsme jako doma, s těmi vysokými pány ze sedmnáctého století cítíme se za jedno, třeba že jsme o stupínek níž a o několik věků mladší. Sardou dovede však vůbec každou svou postavu předvésti tak, že se v ní ihned vyznáme, a netýrá nás modernistickými hádankami ani lecjakými »prostředími« nebo náladami. U Sardoua, také u Nieritze nebo u Karla Maye, mluví každý tak, jak mluviti má, ministr jako ministr, bandita jako bandita, tak jak si každý slušný člověk banditu představuje a jak my bychom také mluvili, kdybychom byli bandity. Kromě toho, nemáme tu před sebou fantastický výmysl, nýbrž historickou skutečnost: Louvois, Colbert, markýza de Montespan nejsou jen v Sardouově kuse, nýbrž vyskytují se také v našich učebnicích. Shoda básně s realitou jest nejvyšším cílem pravého umění, a co je na Sardouově znázornění pověstného procesu s Voisinovou nejkrásnější, není t. zv. »psychologická« kresba té či oné postavy — kterážto zbytečná snaha projevuje se v německých zpracováních jiného procesu z dob téhož krále, procesu Cardillacova totiž —, nýbrž především okolnost, že o celkovém průběhu poučují zhruba také konversační lexika. Ciceronovi právem se podivujeme, že píše latinou tak správnou, jakoby byl udělal maturitu s vyznamenáním; Sardouovy postavy nám imponují, že jejich záměry a skutky shodují se zhruba s tím, co stojí v knihách dějepisných. Než dosti chvály povšechné.

Zločinec Carloni (pan Sedláček) a abbé Griffard (p. Seifert) utekli z galejí a jsou pronásledováni strážci, z nichž žádný nepromluví a není tudíž na programu blíže označen, z nichž jeden však střelí a usmrtí uprchlíka Carloniho; ten, umíraje, svěřuje abbému, že jeho milenka, slavná věštkyně Voisinová, zosnovala celou řadu

vražedných úkladů proti urozeným pánům dvorských kruhů. Po této trefné exposici následuje vlastní děj, uměle zauzlený, uměleji zamotávaný a rozvazovaný. Abbé Griffard zvěstuje v druhém obrazu řediteli policejnímu (p. Želenskému), že odkryl tajné spiknutí, o němž strážcové bezpečnosti dostávali už po delší dobu neurčité zprávy. I obdrží abbé ujištění, že smí se v Paříži i u dvora volně pohybovati, a nespravedlivý rozsudek, na základě jehož před lety byl deportován do bagna, prohlásí se za neplatný. Třetí obraz uvádí nás ve středisko nekalých rejdů, do domu věštkyně a travičky Voisinové (paní Hübnerové), k níž docházejí přední členové a členkyně dvorské společnosti s prosbou o tajnou radu v diskretních záležitostech. Dle této scény, jediné to, kde travička vystupuje, byl český překlad kusu pojmenován. Co se v ní odehrává, značí vrchol dramatického napětí, litujeme leda, že nám autor pověstnou černou mši, již dovede tak pikantně opisovati, nepředvádí na jevišti, v tom ohledu Monna Vanna, Godiva a varietní představení vyhovují líp. Důmyslným způsobem odhaluje abbé Griffard pravý stav věcí a přesvědčuje diváky, že Voisinová není věštkyní, nýbrž travičkou. Ovšem, o vlastním odhalování nemůže být řeči, neboť jsme již zasvěceni exposicí, jak uvedeno, nadmíru trefnou. Tím se právě liší Sardouův kus od zajímavých Sherlock-Holmesiád, s kterými má mnoho společného. V detektivních dramatech je skutečně spletená historie, že často nebývá jasno, kde vlastně vězí pachatel zločinu: u Sardoua takového strachu není. Ba vlastně by jeho Voisinová měla mít na dveřích štít s nápisem: »Voisinová, věštkyně a travička«, tak málo se tají svým vlastním povoláním. Nejenom že abbé dovede s ní tak obratně zatočiti, že se mu bez okolků přizná také k tomu, že chce otráviti sama krále: i nebohé dívence, která k ní přichází o radu, poradí hned po několika slovech, aby své sokyni namíchala prášků. Bezpochyby šlo Sardouovi o to, vylíčiti svou hrdinku jako velmi hloupou ženštinu, a je povznášející pozorovati, že básník i publikum chytřeji prokouknou intriku nežli vznešené dámy a pánové, docházející k pobožnůstkářské podvodnici. Dozajista těmto kejklům by Sardou nebyl sedl na lep!

Čtvrtým obrazem jsme uváděni ve skvělou společnost versailleskou, k samotnému králi, a zasvěcováni v další postup intrik, jenž vlastně jest zase novým dějem. V každém ze šesti obrazů stojí v popředí jiná postava: Carloni, ředitel policejní, Voisinka, Montespanová, slečna Solange, král — ale každé z nich sekunduje abbé Griffard, jehož plán se vine celým kusem, a jenž jediný nám dává nahlédnouti do své duše; zcela dobře by po šestém obraze mohl následovati sedmý, osmý, předváděјící třeba osudy Griffarda bibliotekáře, vedle něho bylo by dosti místa pro světodějné události, a tak by v nějakých pětadvaceti výjevech mohlo býti znázorněno celé slavné saeculum, nezbytnou podmínkou by ovšem bylo, aby z obrazu do obrazu přecházel člověk tak sympatický jako abbé Griffard. To je totiž div divoucí šlechetnosti, nezištnosti a chytrosti. Pro sebe nežádá nic, běží mu jen o vítězství spravedlnosti, není mu vlastně nic do celé aféry, a tímto volným spětím vůdčí postavy s ústředním dějem dociluje autor mistrného osvobozujícího účinku, podobného asi katharsi staré tragedie a opsaného slavným citátem: »co je mu Hekuba!« zde: »co je nám do Voisinky, co je nám do Griffarda, my chodíme do divadla příjemně se pobavit a nadchnout se pro ideály lidstva!« Pro ideály lidstva horuje totiž v pátém obrazu abbé Griffard plamennou rozmluvou se státníky, kteří chtějí dopustit se zločinu, aby ušetřili svému panovníkovi ostudu. Tento pátý obraz odehrává se sice už v době, kdy méně poctivé divadelní kusy bývají dávno u konce, ale k tomu, aby se říkala krásná slova o rovnosti, volnosti, bratrství, není ani jedenáctá hodina příliš pozdní, u abbého Griffarda pak je to tím chvály hodnější, že žil sto let před francouzskou revolucí (jeho tvůrce ovšem sto let po ní). Zkrátka, tam, kde obyčejně už se blíží katastrofa, nastupuje v nevyčerpatelném programu Sardouově nejenom nový děj, nýbrž tentokráte z brusu nový dramatický prvek: místo řeči fakt nastupuje výměna názorů, a drama historické se vyklubává v drama, které má též myšlenku; řeší rozpor mezi t. zv. státnickými nezbytnostmi a lidskou spravedlivostí, a ovšem že posvátné nadšení markýze Posy sedmnáctého století skvěle vyhrává. V šestém obraze, jenž uvádí v ložnici královu, vítězí pravda; markýzu de Montespan, usvědčenou ze styků s Voisinovou, stíhá spravedlivě nemilost králova: ovšem, běh událostí byl tak laskav, že markýza hned od počátku kusu upadla v nemilost, i jsme ušetřeni také této poslední obavy, že by snad na krále Ludvíka měl travičský proces rozvratné účinky. Nikoli; ani pro králův karakter ani pro historii jeho lásek nebyla »Affaire des Poisons« osudna a směrodatna. Všechno se urovnává, spravedlnost abbéova slaví skromný triumf, šlechetný policejní ředitel raduje se s ním, král zabočuje docela ve směr paní de Maintenon, vzdychavá slečna Solange si vyplakala sňatek s galantním svým milencem, blíží se půl dvanácté, a pan Seifert výrazným svým posunem stírá si pot s čela, lehounce přešlapuje s nohy na nohu a pronáší závěrečná slova kusu, v nichž se tají symbolika: Pane La Reynie, to byla dřina!

Otokar Fischer.

*

Vinohradské divadlo.

Není umění choulostivějšího nad to, jež vzbuzuje smích. Pokusí-li se kdo o to, aby pro celý večer odhnal nás našim starostem, našim

chmurám, aby nás takořka jim ukradl a převedl na druhý břeh, kde lze se smát nejen našim bližním (což bývá nejsnadnější), ale i nám samým, je k tomu třeba vtipu i verve přímo čarodějnické. Neboť nikde nemstí se prostřednost a polovičatost tak krutě jako na těch, kteří by se chtěli státi takovými čarodějníky smíchu, nejsouce k tomu vyvoleni. Každý chybný krok, každý nepodařený pokus obrací se tu proti nim samým. Běda, vyklouzla-li jim na chvilku kouzelnická hůlka! Máme-li se smát, chceme být uneseni na ráz do jiného kraje, v němž se lehčeji dýchá a z něhož probouzíme se k obyčejnému svému životu teprve tehdy, když dozněla poslední rolnička.

Francouzským spisovatelům R. de Flers, G. A. Caillavetovi a E. Arèneovi, autorům čtyřaktové veselohry Král, podařil se tento černokněžnický kousek. Přenesli nás do světa plného masek, veselých a vtipných, do maškarního víru, při němž však, otevřete-li pozorněji zrak, shledáte tolik nepokryté životní pravdivosti. Od prvního výstupu prvého dějství až do té chvíle, kdy naposled spadne opona — jaký to karneval vtipu! Autoři s úsměvem na rtech sáhli do francouzské dnešní společnosti, a kde koho vylovili, musí běžet ulicí, v níž se všech stran dopadá naň rákoska satiry. Jako všichni satirikové od stvoření světa, jsou i autoři naší veselohry oposičníky, útočí na politické strany právě vládnoucí. Avšak i ti, kdož náležejí protivnému táboru, nevyšli zdrávi. Ušetřilo-li jejich péro někoho, je to ten mladý král kteréhosi exotického státu, jenž mluví však roztomilým úsměvem o tom, jak bezvýznamné je jeho vladaření; ve směsici postav, z nichž každá žene se s velikými frasemi za malou svou karierou, pouze on jde za svým rozmarem se suverénní lhostejností ku karieře . . monarchy.

Je nutno říci, oč jde: Jan IV., král verlagneský, chystá se přijeti do Paříže officielně za tím účelem, aby tu pojednal o obchodní smlouvě. Celá Paříž je na nohou, neboť, jak nám autoři napovídají, nikdy tam králové nebyli tak milováni, jako od té doby, kdy jich už Francie nemá. Továrník a poslanec Bourdier, jemuž jeho milliony nepřekážejí, aby nebyl ve sněmovně členem krajní, kollektivistické strany, chtěl by se dostati v blízkost královu právě tak, jako by si přál mít distinguovanou maitressu, jednu z toho druhu, jemuž za časů Perikleových i hlavy státu rády projevovaly svou přízeň. Neboť oba, král i ty moderní Aspasie, mají to, čeho se p. Bourdierovi při jeho millionech nedostává, po čem však touží od rána do večera: distinkce a gracie. Kolik by dal za to, kdyby se mu splnilo jeho přání! A vskutku: poněvadž, jak autoři v jednom z markantních výstupů ukazují, lze dnes na světě koupit všechno, podaří se panu Bourdierovi, dík jeho měšci, dostati se ve vlastnictví aspoň jednoho: má maitressu, herečku Terézu Marnixovou, jejíž ložnice je prý poslední, v níž se ještě konversuje. Jaké je však jeho překvapení, když kteréhosi odpoledne zastihne na cestě k této ložnici krále Jana IV.! První jeho nápad je, aby dal pocítit hosti, kterého nepozval, práva svého vlastnictví. Jakmile se však z Tereziných úst dozví, že král je ochoten dát se pozvat k honu na jeho zámek, promění se zlost v úctu, samčí nenávist v pokornou vděčnost. Má ho tedy na svém zámku, toho vytouženého krále. Jak tím dopálí své aristokratické sousedy! Jak tím stoupne v celém okresu! Avšak toho rána, kdy se chystá honba, zastihne krále v ložnici — své ženy. To je už, i na poslance, příliš mnoho. Tentokrát nemíní brát ohledy. Ukáže, co zmůže podvedený manžel. Na štěstí je tu ministerský předseda, který Bourdierovi nabídne právě se uprázdnivší portefeuille ministra obchodu. Snad se novému ministru, ocitnuvšímu se v tak blízkých stycích s králem, podaří uzavřít obchodní smlouvu, jejíž podpis Jan IV. dosud odpíral. A předem: Bourdierovi je jasno, že jeho vztah k Francii je nyní jiný než před hodinou: ministr má vyšší povinnosti k vlasti než poslanec; obětuje manžela vlastenci. A král, nevěda, jak se odměnit paní Bourdierové za její vlídnou příchylnost, dává aspoň podpis na smlouvu . . .

Takové asi je dějové pásmo nové hry. Děj však sám poví vám velmi málo o Králi. Jeho kouzlo je v podrobnostech, v těch nespočetných narážkách, v těch bujných šlezích, v té vervní satirické kresbě, tak řízné, jak dovedou kreslit jen mistři karikatury. Je nutno vidět to na vlastní oči. — Z účinkujících splnil nejlépe to, čeho hra vyžaduje, pan Zakopal, jenž hrál krále Jana. Nelze si přáti více. Přemohl technické obtíže své role a vytvořil postavu plnou nejpřirozenějšího humoru. Většina ostatních výkonů zapadala dobře do rámce hry. Toliko pí. Hessová-Guthová byla exponována na nepravém místě.

O. Theer.

MORAVA

Na Moravě konají se právě *volby do obou obchodních a živnostenských komor* (olomoucké a brněnské). Rozesílání voleb. legitimací s hlas. lístky začalo 22. února, skrutinium bude 13. března. Jde o volby doplňovací, které se opakují vždy po třech letech; volí se polovice členů.

Obchodní komory jsou důležitými institucemi stavovskými a mimo to mají též význam politický tím, že vysílají poslance do zemského sněmu. Proto je přirozeno, že s naší strany od let vede se tuhý boj o dobytí obou obchodních komor, které jsou dosud v rukou Němců, vyjímaje IV.

sbor živnostenský v komoře brněnské a IV. sbor živnostenský a obchodní v komoře olomoucké (10 členů skutečných z 48). Tento poměrně skrovný úspěch je výsledkem úmorné a nákladné práce, která po více let prováděla se systematicky z Prostějova za řízení posl. dra Přikryla, jehož příkladu následovalo později Brno.

Volby do obchodních komor dokumentují naši hospodářskou slabost proti Němcům v zemi ze $^3/_4$ české, kde máme většinu v zemském výboru a na sněmu. Jenom vzorné organisaci a discipline při volbách do obchodních komor děkujeme své vítězství — v nejnižším sboru! Ano v brněnské komoře není dosud náš IV. sbor obchodní. V obchodě a průmyslu mají tedy podnes na Moravě Němci značnou převahu, která se jeví také ve výsledcích voleb do odhadních komisí berních (pro daň výdělkovou a osobní daň z příjmu). Abych uvedl aspoň jeden příklad, poukazuji na politický okres zábřežský s německou minoritou, kdež přes to nepodařilo se nám podnes zvítěziti ani v jediné třídě. Podobné poměry jsou též jinde.

Za takových poměrů nelze nynějšími volbami docíliti více, než udržeti IV. sbor v komoře olomoucké a dobýti IV. sboru obchodního a tím celého sboru IV. též v komoře brněnské. Ovšem zúčastní se česká strana volby ve všech sborech. Avšak mimo IV. sbor podniká se skutečný útok na německou posici toliko ve III. sboru živnostenském komory olomoucké. Sbor ten snaží se Němci uhájiti přemístěním dostatečného počtu svých voličů, pokud mají závody hlavní a filiální, ze sborů I. a II. (kamž byli zařazeni sčítáním daní) do sboru III. Poněvadž v reklamační komisi zasedá jediný Čech a předseda komise, bar. Gastheimb, rovněž nadržuje Němcům, projde jim asi ona nezákonná manipulace, jako též četné ústrky jiné. Při volbách do obchodních komor záleží velice na tom, jak se zachovají Židé. Dokud Židé zůstanou při Němcích, nenastane obrat. České živnostnictvo tvoří sice absolutní většinu, která by se mohla tím více uplatnit, čím lépe bude zreformován dosavadní řád volební v duchu demokratickém. Oprava volebního řádu komorního je proto kardinálním požadavkem české strany.

Po známém paktu moravském, jímž zavedeny byly pro zemské volby národnostní kurie, nemůže česká strana německé vyrvat žádného mandátu zemského (ač relativně vzrůstá na újmu strany německé), leč postupným zmocněním se obou obchodních komor, z nichž každé přísluší po 3 zemských poslancích. Je nám tedy možno získati časem 6 dalších mandátů zemských a takto zabezpečiti si trvalou většinu na sněmu. Hlavně proto mají volby do obchodních komor na Moravě tak význačně národní význam, že se v nich vlastně soustřeďuje nacionální boj, který činnosti obchodních komor nemůže býti na prospěch.

Obě strany otiskly v novinách provolání volební. Zajímavo je, že provolání českého volebního výboru brněnského bylo zkonfiskováno v části, která se týká Židů, a to pro domnělý delikt proti svobodě voleb. Volby do komory olomoucké nejsou tentokráte řízeny z Prostějova, nýbrž z Olomouce (drem Fischerem).

*

Jak se dalo předvídati, agitovalo se k *valné hromadě Družstva Národního divadla v Brně*, svolané na 27. února, s obou stran proti sobě tím usilovněji, čím více se blížil den valné hromady. Obě strany (Pražák, Ursiny, Mašek contra Budínský, Koželuha a j.) hleděli postavení své co nejvíce sesíliti přihlašováním nových přívrženců za členy a získáváním co největšího počtu plných mocí. »Mor. Orlice« několikrát hrubě napadla stranu oposiční. V témž listě uveřejněno bylo dobrozdání arch. Fanty a Kotěry, kteří vyslovili se vzhledem k »nedosažitelnosti« místa v Lužánkách pro návrh starého výboru, aby divadlo vystavěno bylo na místě nynějšího divadla. Valná hromada byla ovšem bouřlivá. Po velmi obšírné jednatelské zprávě podal dr. Budínský za oposici odůvodněný návrh, aby výboru vráceno bylo usnesení, že nové divadlo má býti zřízeno na místě starého. Po dru Koželuhovi promluvil z oposice též arch. dr. Jurkovič, který podal dobrozdání, že divadlo zřízené na místě dosavadního divadla nemělo by žádné umělecké ceny. Všeobecně vytýkáno vedení Družstva, že nebylo vůbec vážně usilováno o stavební místo v Lužánkách. Poněvadž Pražák, Ursiny a jejich strana nechtěli připustit hlasování lístky (o návrhu dra Budínského), vznikla bouře odporu, načež předseda valnou hromadu odročil.

Spolek »Manes« usnesl se na prohlášení, v němž vytýká Sdružení moravských umělců, že omezuje soutěž k stavbě národ. divadla v Brně na Moravany. Právem spatřuje v tom separatism, zavržitelný se stanoviska národnostního i uměleckého.

Lidová strana pokroková má již svou aféru. Členové výkonného výboru dr. Hodáč ml. a dr Znojil se mezi sebou po schůzi pohádali a navzájem se urazili. Dr. Znojil vyzval pak dra Hodáče na souboj, ale bez výsledku, načež z výkonného výboru vystoupil. Pokládáme tuto záležitost za čistě osobní a malichernou srážku, nemající rozhodného vlivu na existenci nové strany.

Volby v Zábřeze nad Odrou dopadly pro českou stranu příznivě. Ve III. sboru, který od posledních voleb byl v rukou vítkovických závodů, prorazili 4 dělničtí kandidáti spojených stran českých. Vítkovičtí udrželi ve sboru tom pouze 6 svých lidí, kteří ostatně prošli nepatrnou většinou hlasů. Ve sboru II. a I. zvítězila česká

strana na celé čáře. Vítkovičtí se ve sborech těch volby vůbec nezúčastnili. Uhájení Zábřeha n. O. dlužno pokládati za událost velkého významu národního.

Též německý útok na *Malé Kunčice* (u Mor. Ostravy) byl po tuhém boji odražen. Ve všech třech sborech byli zvoleni čeští kandidáti.

—*ra.*

SLEZSKO

Poměrně nejmenší pozornost věnuje se v českých kruzích Čechům slezským. Časopisy odepírají uveřejniti informační články o Slezsku, »Ústřední Matice Školská« zdráhá se zříditi ve Slezsku nutné české školy, dokud prý platí nařízení Zeynkova, kterážto nařizují, že vyučování v prvých školních letech musí naučiti žáky v takové míře jazyku německému, aby v posledním ročníku vyučovati se mohlo výhradně v jazyku německém.

A přece Slezsko nesmí býti soustavnou nevšímavostí traktováno, nemáme-li je ztratiti. Jeť vydáno Slezsko nebezpečí dvojímu. Do východního, vysoce průmyslového Slezska stěhují se houfně Poláci, kteří zde nalézají existenci a nový domov. Tím se stalo, že severní část východního Slezska byla popolštěna, a že i v takových obcích, které bývaly ode dávna české, domáhají se Poláci škol polských, tak že i na Moravě vznikla již první veřejná škola polská v Mor. Ostravě.

Lid slezský, který sobě říká »Moravci«, probouzí se teprve v poslední době k národnímu uvědomění, a záleží v mnohých obcích na tom, kdo přijde dřív, zda intelligent český neb polský, který uvědomovací akce se uchopí. Bylo to jmenovitě polské kněžstvo, které nám popolštilo tak mnohou slezskou obec, a dnes, kdy starostové českých obcí ve Slezsku, sdruženi byvše ve starostenské sbory, jmenovitě záslužnou činností starosty obce Svinova, p. Ad. Grácy, a starosty obce Lukavce, p. Jos. Pátera, počínají prohlašovati jazyk český za jazyk úřední, jest to polský kněz, který jako člen obecního výboru se proti tomu staví, jak se stalo na př. v ryze české obci Pražmě, okres Frýdek, kde tamní kaplan P. Maraskiewicz hlasoval proti zavedení úřední češtiny v obecním úřadě.

Jak Těšínsku českému, tak Opavsku hrozí však jiné, větší nebezpečí — zgermanisování. V celé řadě obcí, druhdy úplně českých, uchvátili Němci vládu a snaží se obce zcela poněmčiti. Tak na př. na Těšínsku: Frýdek, Leskovec a j., na Opavsku Lubojaty, Děrná, Vávrovice, Kateřinky atd. atd. Jiné, v nichž vláda dosud je v českých rukou, jsou silně ohroženy, na př. Pustějov, Studénka, Slatina, Baška atd. atd.

Jinou specialitou, snad čistě slezskou, jsou tak zvaní »dajčfraindliši«. Jsou to lidé, kteří, i když neznají němčiny, přece rádi sedávají v kruhu Němců a tyto v jich germanisační činnosti všemožně podporují. Oni posílají dítky své do německých škol a tak zaviňují zgermanisování obcí, jako na př. Leskovec, St. Město, Baška atd. atd.

Jest zřejmo, že tento stav intelligentním Čechům slezským nemohl zůstati lhostejným, a tak jmenovitě spolek »Slezan« v Praze vzal si za úlohu zříditi ve Slezsku »Slezský sekretariát«, který má za účel starati se o povznesení české samosprávy ve Slezsku a o národní uvědomění lidu slezského. Sekretariát ten jest pod názvem »Sekretariát české samosprávy ve Slezsku« přičleněn »Ústředí starostenských sborů slezských« a spojuje v sobě jednak, abych tak řekl, funkci »Národní Jednoty«, jednak funkci asi takovou, jakou mají okresní výbory v Čechách. Sekretariát zahájil činnost svou v polovici listopadu m. r. a vykazuje již velmi čestné úspěchy.

Jinou institucí, která taktéž vznikla v listopadu m. r., jest zřízení odboru »Národní Rady České pro Slezsko«, která sestává ze dvou sekcí, sekce Opavské a sekce Těšínské. Jest však charakteristickým, že sám »Slezský Věstník«, jehož redaktor jest členem výboru »Národní Rady«, stěžuje si do nedostatečné činnosti »Nár. Rady«, o čemž svědčí také to, že »N. R.« nepodniká ničeho proti tomu, aby zachránila silně ohrožené české obce, tak na př. na Opavsku Hlavnici, Komárov, Větřkovice a j., a že právě nyní stěhuje se z Opavy důležitý ústav český, totiž hospodářská škola, do českého města Klimkovic, a že referent »Národní Rady« v dopise uveřejněném v »Hlase« vytýká »Sekretariátu české samosprávy«, že koná to, co by konati měla »Národní Rada«, totiž, že podává petice, žádosti a memoranda centrálním úřadům vídeňským, aby se domohl spravedlnosti a rovnoprávnosti pro slezský lid. Je také zajímavo, že důležitý podnik národní, který vznikl v Opavě, totiž »Slezská Obchodní Zádruha«, vznikl bez jakékoliv účasti »Národní Rady«. — Je ovšem těžko pracovati, když není peněz, a těch se jak »Národní Radě«, tak »Sekretariátu české samosprávy« nedostává. Celá řada podniků maří se jedině tím, že sekretariát nevládne žádnými prostředky finančními, jichž k jakékoliv činnosti, ať kulturní, ať hospodářské, ať národní, je nezbytně třeba. Ač ani tajemník nejzapadlejší obce nemůže se obejíti bez některých pomůcek knižních, musí se ústřední úřad české samosprávy ve Slezsku, totiž »Sekretariát« této obejíti bez jakýchkoli pomůcek. Tajemník musí všechny práce i písařské vykonávati sám,

poněvadž není zde prostředků, z nichž by bylo lze písaře vydržovati, a tak ubíjí se sekretář písařením a nemůže rozvinouti činnosti takové, jaké by bylo ve Slezsku v největší míře zapotřebí.

O záchranu českých dětí ve Slezsku národu českému stará se na Opavsku »Matice Opavská«, na Těšínsku »Matice Osvěty Lidové«. I tyto nanejvýš důležité instituce nemohou rozvinouti činnosti také, jaké by bylo v zájmu záchrany českého Slezska nutně třeba, a opět jsou to špatné finance.

Na tisíce českých dětí poněmčuje se nám v Těšíně, Něm. Lutyni, Třinci, Bohumíně atd.

Politické uvědomění lidu mají na starosti tři politické spolky: jeden na Opavsku se sídlem v Opavě, jeden na slezském Ostravsku se sídlem v Pol. Ostravě a jeden na Frýdecku se sídlem ve Frýdku. I činnost těchto zůstavuje mnoho přání nesplněných. Není však také divu: ve všech spolcích těchto jsou to vždy jedni a tíž jednotlivci-intelligenti, kteří veškeru práci musí obstarati, a tudíž na vše nestačí. Jsou to jmenovitě pánové red. Hans, učitel Nohel, Dr. Pelc, starosta Křístek, Dr. Říha, učitel Kamrádek, učitel Slíva a j.

A. z Ploskovic.

POLITIKA

Z týdne.

V očekávání příštích věcí, hlavně rozpuštění říšské rady a nových voleb, mladočeská strana probudila se ze své nečinnosti a uspořádala několik krajinských sjezdů. Na jednom z nich (v Chrudimi) dr. Pacák ohlásil, že budoucně již nehodlá kandidovat. Jinak nepřinesly tyto sjezdy nic překvapujícího. Poměrně nejnápadnější byla perfidní pozornost, věnovaná německým tiskem řeči dra Kramáře v Č. Budějovicích. Je z ní vidět opětovně zuřivou zášť vídeňské žurnalistiky k osobnímu vlivu tohoto politika — okolnost, kterou by čeští odpůrci jeho měli vždy mít na paměti.

I ostatní strany vedou si čileji nežli v poslední době. Jistou pozornost, daleko přesahující místní ruch volební, budí mandát Vyšehradské čtvrti Pražské, uprázdněný resignací dra Černohorského. Návrhů na »všenárodní« obsazení jeho se vystřídalo víc, nežli můžeme registrovat. Nejvíce zajímá konkurence Prahy a Vídně. Vyskytl se totiž návrh, aby v zájmu Prahy byl zde kandidován některý magistrátní úředník, a hned protestoval proti tomu »Den«. Pak agrárníci, kteří v Praze ovšem nemají co získat, ani ztratit, v návalu štědrosti navrhli, aby tento mandát byl věnován Čechům vídeňským, a proti tomu prudce protestoval (»za blázny se držet nenecháme!«) »Vídeňský Denník« vzhledem na osobu navrhovanou (A. Neumanna), úplně prý bezvýznamnou. Strany, které při poslední volbě ovládly v okrese tomto bojiště, mladočeši a sociální demokraté, tentokráte nejeví valné naděje.

Zápas o menšinové školy české vykazuje nový krok v před. Plenární schůze zemské školní rady pro království české dne 2. března v sedmihodinné schůzi zlomila německou snahu o stálé odklady a schválila návrhy na zřízení české školy v Podmoklech a v Pohledu u Německého Brodu.

Ve Vídni poslední únor byl tak horečně činný a napjatý, že se neděli ani nepodobal. Vedle situace rakousko-srbské, stále zaplétané pánovitým postupem Aehrenthalovým a bramarbasováním vídeňských žurnálů, buší na dvéře vládní a sněmovní krise cislajtánská i uherská, pak obchodní smlouva s Rumunskem, ústava pro Bosnu a Hercegovinu, dojednání dohody s Tureckem atd. a tak audience a porady se stíhaly a míhaly. V poslanecké sněmovně, svolané na 10. březen, bude již volba předsedy bouřlivá, setrvá-li Slovanská jednota při úmyslu, zvolit předsedou Slovana, jak by slušelo při početní převaze Slovanů. Další předlohy vládní, zvláště pokladniční poukázky a nováčkové, budou mít osud velmi nejistý už proto, že sociální demokracie jim ohlašuje předem oposici, nechtějíc se v nejisté době exponovat pro předlohy nepopulární.

*

Značného úspěchu, byť zatím jen mravního, dosáhli polští poslanci v německém sněmu říšském. Byltʼ přijat jejich návrh, stanovící, že nepřípustno jest jakékoliv omezování při nabytí nebo prodeji půdy a stavbě obydlí z důvodů národnostních, politických anebo konfesijních. Tato demonstrace proti pruské násilné politice protipolské budí oprávněnou pozornost v celém kulturním světě. *Ch.*

*

jl. Ve Vídni, 3. března 1909.

Kdo půjde? Druhý kabinet Bienerthův? Nebo parlament? To je teď otázka, která parlamentní kruhy nejvíce zajímá. »Slovanská jednota« stojí na stanovisku, že nemá být žádná z předloh, kteréž vláda nyní předloží, obstruována. Definitivní rozhodnutí tohoto parlamentního sdružení bude učiněno sice teprve v pátek, 5. března, ale z dosavadních projevů, jež se na veřejnost dostaly, je zřejmo, že žádná z frakcí ve »Slovanské jednotě« sdružených na obstrukci nepomýšlí, ani radikálové, a to proto, že by vláda měla opětnou příležitost k odročení

nebo k uzavření sněmovny, k nastolení vlády § 14., jež by za nynějších poměrů byla německým měšťáckým stranám velmi vhod. Nespouštějíť se naděje, že by pověstným nouzovým paragrafem byly vyřízeny veškeré záležitosti, při nichž by eventuelně sdružené české a jihoslovanské strany mohly působiti obtíže, ano, že by v době bezparlamentní mohly býti oktroyovanými zákony vyřízeny otázky národnostní v duchu, který by byl Němcům vhod. Právě byla sice učiněna sdělení, že císař trvá na stanovisku ústavním, a že by na žádnou oktrojírku nepřistoupil, ale — jak známo — víra hory přenáší — a proto čteme každou chvíli německé úsudky, že bez »malého státního převratu«, bez »malého porušení zákona« není možno ve vnitřní politice rakouské provésti změny, zaručující trvalý pořádek. Velké strany parlamentu přiostřily staré konflikty do té míry, jako nezkušený divadelní autor, který zapomene, že konečně musí dojít k závěrečnému aktu, k rozuzlení. Vyvolaly veliké napětí a teď vzývají »pomoc s hůry«, aby jim dopomohla k závěrečnému efektu, jímž by publikum jejich bylo uspokojeno. Baron Bienerth zatím konferuje se stranami, aby zabezpečil »rychlé a hladké« vyřízení poměrně velmi obmezeného parlamentního programu. »Neue Freie Presse« sdělila ve večerním vydání ze dne 2. března, že jsou čeští agrárníci a klerikálové ochotni hlasovati pro rekrutový kontingent a pro ostatní státní nezbytnosti — odstoupí-li baron Bienerth. Na tuto notici bylo ihned navázáno mnoho kombinací, jedni ohlašovali, že bar. Bienertha vystřídá dr. Körber, jiní viděli nástupce v hraběti Františku Thunovi a opět jiní v hraběti Coudenhovovi.

Tato poslední domněnka byla sesilována tím, že byl místodržitel český po několik dnů zde a že konferoval s ministrem drem Žáčkem a s jinými vynikajícími politickými osobnostmi. Je známo, že svého času baron Gautsch odstoupil, když viděl, že je překážkou uzákonění volební reformy, i kombinuje se, že nyní nastane analogický případ, že baron Bienerth patrně nehodlá Gautschova příkladu následovati. Po neobyčejně dlouhé audienci premierově u císaře pospíšil si »Fremdenblatt« (dne 3. března) se sdělením, že »na směrodatných místech se nezabývají postavením nynějšího chefa kabinetu; mnohem více je zajímá velice aktuelní otázka, jak se jednotlivé strany, zejména Čechové, zachovají k branecké předloze, jejíž rychlé a hladké vyřízení vzhledem k zahraniční situaci je neodbytným příkazem patriotické státní raisony.« Stalo se sice již příslovím ve Vídni, že kabinet je už na odchodu, když »Fremdenblatt« o něm napíše, že je jeho postavení pevné, ale tentokrát se zdá, že jde o výjimku — která potvrzuje pravidlo.

Všem příslušníkům »Slovanské Jednoty« nyní zajisté půjde o to, aby se nerozpadla prve, než provedla jediný čin, a proto si uloží reservu i ony strany, které jsou vždy na skoku do obstrukce. Bude-li ale toto velké slovanské sdružení provozovati toliko legální opposici, potom nebude žádná z vládních předloh, jež jsou teď v popředí, ohrožena, jelikož má vláda pro sebe 181 hlasů německo-měšťáckých a 71 polských a do většiny potřebuje již jen malou skupinu. To je zcela patrno, a proto již nebylo pravděpodobno sdělení, že čeští agrárníci a klerikálové jsou ochotni odhlasovat státní nezbytnosti každé jiné vládě, jen ne Bienerthově. V jednání o rekrutovém kontingentu není pro nynějšího chefa vlády kámen úrazu. Tato předloha zajisté nebude obstruována — a kdyby byla — pomůže Samiel — § 14. — Zasedání bude velmi krátké, i kdyby nenastaly žádné kromobyčejné poruchy, může trvati jen tři týdny vzhledem k svátkům velikonočním. Dva dny vyžádá ustavení se sněmovny, volba praesidia a výborů, týden vládní prohlášení, o němž ihned bude provedena debatta, aspoň týden pilné návrhy, jež opovídají Slovinci a čeští radikálové spolu s pilnými návrhy, stran živelních pohrom podanými. Na branecký kontingent a na předlohy o sestátnění dráhy »Severozápadní« a »Společnosti státních drah«, jež jsou vázány na termín do 31. března, zbývá 7, nejvýš 10 dnů. Nikdo v nynější chvíli nebude chtít na se vzíti zodpovědnost za opětné uzavření sněmovny, a proto z povědomých a pověstných »mraků, které vystupují na politický obzor« — do barona Bienertha neuhodí. Ale potom, v jarním zasedání . . . Kdož ví? Již dnes hrozí Němci svobodomyslní eventuelní opposicí pro vydání rakouských pokladních poukázek.

*

Přehled zahraniční.

Psáti v tomto okamžiku v Rakousku o zahraniční situaci je úkol dosti nevděčný. Naše zraky se přirozeně upírají na **Balkán,** kde atmosféra dosud nechce se vyjasniti, a tak leželo by na snadě probrati nejobšírněji tuto domácí část zahraniční politiky, před níž události v Paříži, Londýně a Berlíně přirozeně ustupují v pozadí. Avšak s druhé strany přiostřená situace nedovoluje — při naší tiskové praxi — rozebrati jen poněkud podrobněji postavení Rakousko-Uherska na Balkáně, kterýžto rozbor nemohl by se obejíti bez diskusse vojenských opatření. Ať naše mínění o censuře je jakékoli, jednoho nelze jí upříti: chová se velice, snad až příliš, reservovaně ve všem, co by mohlo lít oleje do ohně protivného tábora. Kdežto v Srbsku, Bulharsku i Turecku se uveřejňují podrobné zprávy o mobilisaci, proviántování vojska, dislokaci atd., potlačuje naše censura všecky podobné údaje na naší straně napořád a tak nelze v této chvíli než v nejhrubších rysech vyložiti čtenářům situaci — nechce-

me-li se utéci k sensačním zprávám, které ovšem nejsou sice neškodny, ale též nikoho nepoučí.

Fakt je, že celková evropská situace po návštěvě anglického krále v Berlíně a německo-francouzské dohodě o Maroku by byla příznivá, kdyby nebylo Balkánu. Rakousko-Uhersko, velmoc, o níž v posledních desetiletích se v zahraničních přehledech nejméně mluvilo, stojí najednou v ohnisku zájmů Evropy. S Tureckem docíleno dohody, jež podepsána dne 26. m. m. na základě podmínek uvedených v posledním mém přehledu, s této strany lze tedy věc považovat za vyřízenu. Také mezi **Tureckem** a **Bulharskem** je prakticky spor rozřešen a ruský návrh, dle něhož Turecku za kompensaci bulharské suverenity se promine zbytek válečné náhrady splatné Rusku, je v podstatě přijat. Rusko zabilo tím dvě mouchy jednou ranou: naklonilo si veřejné mínění evropské a učinilo Bulharsko finančně, t. j. i politicky, na sobě značně závislým, rozhodně tolik, že dosavadní sklon nového carství k Rakousko-Uhersku bude nyní obrácen k Rusku. A při tom ani finančně neučinilo nejhorší obchod, poněvadž platy z Turecka byly by jako dosud přicházely jen náramně pomalu a nepořádně. Naproti tomu Turecko, jehož prázdné pokladny volaly živě po peněžité náhradě, nedostane se strany Bulharska hotových peněz, na něž s nedočkavostí čekalo, a hotové peníze mají pro novou vládu, která nyní povoláním Hilmi paši za velkovezíra dostává se úplně do vleku mladoturků, větší cenu než prominuté dluhy, s jejichž placením se nikdy příliš nespěchalo. Nový velkovezír, jenž v polovici února po tiché demonstraci mladoturecké sestavil liberálnější kabinet, je muž 52letý, tedy proti posledním dvěma starcům Saidovi a Kjamilovi mladý; je dobrý pracovník, diplomat a bureaukrat, dosti dobře evropsky vzdělaný, v mladých letech smýšlení býval liberálního. Někdejší administrátor několika tureckých provincií zná dobře osmánskou říši; posledně byl guvernérem v Makedonii, i jest schopnější než kdo jiný řešiti tuto bolestnou otázku turecké správy. Proti Rakousku bude, jak patrno, pokračovat na dráze Kjamilově, také k Anglii bude se chovati nejméně s touž sympatií jako jeho dva předchůdci.

Jest-li tudíž mezi naší říší, Tureckem a Bulharskem od tohoto okamžiku vše jasno, nelze tvrditi tak o poměru **Srbska** k těmto zemím. Jsou-li zprávy vídeňského tisku — ale i zprávy ze Srbska — ve všem pravdivy, chová se Srbsko, o tom nemůže být pochybnosti, rozhodně provokativně. Plamenné řeči korunního prince o povinnosti hájiti vlast, o legii dobrovolníků, ruské pomoci atd.; hovory ministrů a tisku srbského o situaci, požadavky územního odškodného, zprávy o dopravě zbraní, mobilisování dobrovolníků, reaktivování kralovrahů, fotografie žen cvičících se ve zbrani otištěné v ill. listech evropských, referáty o ministerských radách jednajících o rozestavení vojska, vpádu do Bosny a p.: to vše nemůže přispěti, by si nepředpojatý pozorovatel utvořil mínění, že Srbsko se chová mírumilovně a pouze se chystá odrazit v nejkrajnějším případě rakouský vpád. A při tom více než komicky znějí tirády, jaké denně uveřejňují časopisy srbské, z nichž na př. Politika píše: »My Srbové zachovali slovo dané Evropě a neporušili jsme míru, ač by nám bylo bývalo lehko hned po annexi vyhnati z Bosny vojsko rakouské, jež tehdy čítalo sotva 20.000 mužů. Ale Srbsko bylo podvedeno, neboť Evropa chystá se zrušit své slovo« atd. Patrně si tedy Srbsko počítá za zásluhu, že po annexi cizího území cizím státem, jemuž před 30 lety bylo svěřeno a jenž je bez námitek celou tu dobu spravoval, neosvojilo si násilím území toho pro sebe, území, na něž ani historicky ani politicky nemělo nejmenšího práva!

Je pravda, že Rakousko nemusilo by si příliš bráti k srdci rozčilenosti srbských vlastenců, jejichž všecky strany se nyní (23. února) spojily v nový »silný« kabinet Novakovičův, neboť celá hra srbských agitátorů s národem jest, jak nedávno bylo vhodně napsáno, »hra se zakrytými kartami a jistě též s falešnými«. Ale — a to je punctum saliens našeho stanoviska k Srbsku — ta hra zdánlivě méně nebezpečná, než se zdá, stojí nesmírné sumy peněz! Píše se již o 500 milionech korun, jež pohltila vojenská a jiná opatření Rakousko-Uherska vzhledem k napiaté situaci. Kdyby aspoň bylo zaručeno, že vskutku dle zásady si vis pacem, para bellum bude mír zachován, dalo by se ještě déle trpělivě čekati, až Srbsko samo přijde k rozumu, což se dříve neb později stane, ale tak, jak věci jsou, nelze zajistiti, že náš klid přece jen nebude s protivné strany porušen a že k ohromným nákladům předválečným se nepřidruží ještě ohromnější výlohy válečné. Srbsko, jež jako všecko i svou armádu po léta zanedbávalo, snaží se nyní dohonit zameškané; nelze říci, s jakým výsledkem, poněvadž vnitřní stav armády cizímu pozorovateli uniká, ale fakt je, že od minulého října povoláváno reservní mužstvo první výzvy po částech k 20dennímu cvičení a od prosince se tak děje s druhou výzvou a že válečný materiál horečně se kupuje. Celkový výsledek je nyní, že koncem února obnáší mírový stav srbské armády 45.000 m. (jindy obnášívá v tuto dobu 11—12.000 m.). Veltzéův »Armeealmanach 1908/9« charakterisuje srbské vojsko slovy: »Národní vojsko po způsobu milicním organisované, stojící pod vlivem měnivé strannické politiky a finančních pohrom.« To je celkem pravda, jako zase naopak dá se říci, že materiál lidový je dobrý a nadšení vojenského

nadbytek. Na 2½ milionu obyvatel obnášel by roční kontingent 1% asi 25.000 povolaných a dle všeobecné zkušenosti asi polovinu, tedy 12—13 tisíc schopných. Srbsko však odvádí více (až 17.000 m.), takže válečný stav při 2leté presenční službě a 25leté reservě obnáší maximálně asi 230.000 m., s třetí výzvou (pro službu etapní a p., jež však nemá organisovaných kádrů) dokonce asi 300.000 m. To je ovšem jen na papíře. De facto je většina z toho velmi málo vycvičena, poněvadž z finančních důvodů trvá výcvik jen 1—1½ roku, a manévrů téměř není. Také vyššího odborného vzdělání důstojníků téměř není. V míru je postaveno 5 divisí, jež mají ve válce se rozvinouti v 10 divisí; tím by, nehledě k nedostatečnému počtu důstojnictva a mužstva, byli však skoro všichni aktivní důstojníci nuceni postoupit o dva-, tři stupně, takže reservní poručíci a nadporučíci stali by se najednou setníky, t. j. chefy těles, k jejichž vedení je třeba důkladného výcviku, jehož se jim s počátku jistě bude nedostávat. Také výzbroj je nedokonalá; první výzva (21—31 let) má 7 mm mauserovky modell 1899, druhá (32—37 let) staré mauserovky modell 1880, třetí (38—45) a domobrana dokonce ruské berdanky z r. 1871. Dělostřelectvo má býti ozbrojeno novými rychlostřelnými děly s odraznou hlavní francouzského vzoru Schneiderova, ale dosavadní materiál je z největší části ještě staré dělo de Bangeovo z r. 1885. Také zákopnictvo je špatně vypraveno. Celkem by obnášely první 2 výzvy, na něž jedině lze spoléhati, pro počátek války 160.000 bodáků, 8500 jezdců, 495 děl a neznámý dosud počet strojních pušek.

Přes to přese vše s černohorskou pomocí, jíž by se Srbsku bez pochyby dostalo, byla by srbská armáda rozmnožená zástupy dobrovolníků a franc-tireurů nepřítelem velmi nepohodlným a třeba není ani polovice pravda, čím chvástají se srbští řečníci, byla by válka naše se Srbskem jistě krvavější, než srážka srbsko-bulharská r. 1885. Čím dále bude Srbsko zbrojit, tím krvavější a delší bude eventuální boj a tím více také vzrostou naše předválečné a válečné výdaje. Proto je v zájmu našem i srbském, by nesnesitelné situaci byl učiněn konec, a proto na všech stranách s povděkem uvítána rada Francie, jejíž kapitál je v Srbsku hodně angažován, by velmoci zakročily v Bělehradě pro větší klid v Srbsku. Rusko, k němuž se dnes zraky Srbska upírají nejdůvěřivěji, v podstatě návrh zakročení přijímá, ale neukázalo do poslední chvíle dosti pevnosti, by odkázalo territoriální úhradu, od níž Srbsko nechce upustit, do hranic nemožnosti. Vskutku Rakousko nemá, z čeho by poskytovalo Srbsku území, jehož se mu před annexí stejně nedostávalo, a tak daleko, by si dalo předpisovat od evropské konference (neb dokonce od mezinárodního rozhodčího soudu, jak někteří příliš ohniví pacifisté si přejí) územní ústupky, přece jen nepůjde. Dokud Srbsko nedá si říci, že slibované h o s p o d á ř s k é kompensace jsou pro ně dostatečnou náhradou za imaginární ztrátu, dotud nebude příprava k mezinárodní konferenci na lepší cestě než dosud — a jakmile Srbsko uzná oprávněnost rakouských návrhů, bude žádaná evropská konference pouhou zbytečnou formalitou.[1])

(Dokonč.) *Mars.*

[1]) Právě při korrektuře článku přichází zpráva, že Srbsko se zříká územních i jiných kompensací a hodlá vyčkati konference.

LITERATURA

Několikerý typ anglického románu.

Napsal Artuš Drtil. (Pokračov.)

H. G. W e l l s jest učelivým žákem Julia Vernea z prvé polovice jeho romanopisecké tvorby, již vyznačují díla mocné fantasie, nadobyčejně vyvinuté mozkové hmoty, silného chvění citového a kouzelnické intuice, pro kterou žádné tajemství vesmírové nebylo dosti temné a žádný let do pustého neznáma dosti odvážný. Dokud tato náplň nebyla částečně vysušena upřílišenou vědeckostí, zmechanisováním experimentů na půdě omezeně positivní, které vyloučilo všechny poetické prvky a z fantasií původně hýřících duchaplností, životností a mnohostranností učinilo mrtvě narozené, suché a šablonovité provádění hypothes, čerpal Wells inspiraci k dílu, ji přetvořil po své individualitě, zmnožil umělecké bohatství vzoru — proto těší se veliké oblibě, jejíž ohlas doléhá až k nám častými překlady, z nichž »P r v n í l i d é n a m ě s í c i« (»Anglická knihovna« řada II., sv. 25.) je knihou nejposlednější. Ale srovnáváme-li přetlumočené ukázky jeho díla s jinými romanopisci této třídy, ať už je to Poe nebo Haggard, Flammarion nebo Andre Laurié, nechápeme dobře této tradiční vyvyšovanosti: fantasie, dobrodružnost a výstřednost kvetou zřídka v ovzduší studenokrevné objektivity, extrémní logičnosti a mikroskopické precisnosti: kdo přečetl ukázku z pověstných, českým čtenářstvem právě horečně hltaných kriminalistických novell Conana-Doyle, přisvědčí zajisté, že mechanická, v zákonech neúprosné logiky sevřená psychologie jeho Sherlocka Holmse je fotograficky věrným představitelem vlastního mathematicky počítaného ducha anglického, na nějž sice je možno navěšet množství záhadnosti a dobrodružství, jenž ale přes to nebude nikdy vlastním

hnacím motorem fantastičnosti a exotické uvolněnosti, jaká v této literatuře je nezbytná. A tudíž Wells při vší své odvaze básnické a při silném vlivu Verneově není takovým, jak by byl na jeho místě Francouz nebo Vlach.

Pokus, vykonstruovati na podkladu vědeckých fakt a předpokladů život kosmický, kterému je věnován román »První lidé na měsíci«, značí vlastně jen pouhé navázání na obdobné sujety Verneovy »Okolo měsíce« (práce tato citována je přímo na str. 44) a »Na kometě«. Poeovo »Bezpříkladné dobrodružství Hanse Pfalla« a snad i Flammarionovy četné astronomické fantasie a nejoriginelnější vynález knihy, látka »cavoritová«, kterou se odstraňuje zákon tíže a umožňuje spojení s planetami, nemá daleko do »diabarie« Kurta Lasswitze (»Na zemi a na Marsu«) — avšak přes tyto odvislosti a nepůvodnosti je to »nejromantičtější, nejpustější podívaná« (73), neboť vylučuje jak pitvornou sentimentalitu tohoto německého spisovatele, tak rozvleklou vědeckost Verneovu a nazírá na látku s jistou jednoduchostí. Základním živlem jeho je humor, živý, až groteskní, stylisující nejen osobnosti (Cavor), ale i líčně a popisy měsíčního světa (komické výjevy z pouti vzduchem, zmrzlý vzduch měsíční, ubytí váhy, příhody s opojnou houbovinou, rozmluvy s měsíčany atd.) a jdoucí až do drastické karrikatury (bezindividuelní fabrikování talentů ve velkém na př.).

Tato vlastnost je můstkem k jiné složce tvořivosti Wellsovy — k t e n d e n c i: v jeho díle nevyčerpává se odstavec sám sebou, ale má obvykle určitý vedlejší pohled, jenž mluví pro domněnku, že autor nechtěl jen přestati na rozvedení vědecké hypothesy a na objektivním předvedení výjevu, nýbrž že zde zároveň definoval nepřímo svůj sociální a politický sen lidské společnosti — zrovna tak jako Paul Adam v »Listech z Malajska« a j. V dialozích Cavorových s obyvateli měsíce je aspoň tolik nezakryté snahy podržeti lidstvu zrcadlo neřestí, že nemůžeme být na pochybách o autorově úmyslnosti, třebas jen druhořadé. Je to práce především populární, nejen vědeckou stránkou, ale i belletristickým formulováním a její dramaticky vypočtený účin, bizarní výjevy a drsný humor takový program dobře naplňují, ačkoliv literárně a umělecky jsou právě oním ballastem, jímž Wells by se teprve musil propracovat.

Kdo by chtěl stopovati hlouběji tento nedostatek, ať čte po knize Wellsově hned P o e o v u povídku »B e z p ř í k l a d n é d o b r o d r u ž s t v í H a n s e P f a l l a« (»Knihy dobrých autorů« sv. XLIV.). Poe je umělec, nečiní kompromissů se čtenářstvem a produševňuje tedy své dílo oním jasem genia, jehož nedovede napodobiti nikdo, kdo nemá jeho zdroj v sobě, i licencí v pravdě poetickou, jež není nikdy pouhou dekorativní výplní, ale přebírá zhusta vlastní těžisko slovesné. Také humor je vytříbenější, nespoléhá na drastické effekty a kontrastující seskupení křiklavých barev, ale je diskretní a přepodstatňuje se na esprit — jedno z nejvzácnějších koření kulturního vývoje. Mimo to nejde mu jako všem ostatním o literární sensačnost a křiklavost imponující lidem primitivním, nechce docíliti nadlidských effektů, nýbrž učinil si zásadou »dosíci pravděpodobnosti za použití vědeckých principů (pokud tomu dovoluje podivínská povaha věci) cesty od země k měsíci« (69), čímž přinutil se k střízlivosti a věcnosti sestřihující značně možnosti fantasie: a přes tyto podmínky je první novella této knihy silným a skvělým básnickým snem, silnou a skvělou visí, jakou mohla zroditi jen horečná touha lidská po kosmu.

Také druhá povídka »Balonem přes oceán« dá se slovy spisovatelovými klassifikovati jako »podnik beze vší pochyby nejúžasnější, nejzajímavější a nejdůležitější, jejž kdy člověk dokonal, aneb o nějž se pokusil« (88), neboť řeší problém řiditelné vzducholodi velmi jednoduše a theoreticky pravděpodobně (»nevykonala-li »Viktoria« cesty této, bylo by nesnadno udati nějaký důvod, proč by jí nemohla vykonati«, 73) — literární její cena však je nepatrná pro zúžení pracovního pole na zájem pouze vědecký. Pravým jejím protinožcem je »R P. nalezený v láhvi«, strašidelná, tajuplná povídka, hořící jako vulkán neobmezovanou fantasií, děsivým tajemstvím přírodní organisace, polárními divy a zázraky: zde je, myslím, pravý Poe, autor »Arthura Gordona Pyma«, strašlivý mag neprobadané přírody, démonický sluha temných mocností, smrti, zániku a rozkladu . . . (Pokrač.)

*

K. Č u k o v s k i j: *Ot Čechova do našich dněj.* Literaturnyje portrety. Charakteristiky. Vyd. 2. doplněné. Petrohrad, 1908.

Literárně historické kapitoly dokázaly nejednou, jak nejistý má základ školské škatulkování a za to tím ostřeji daly vystoupiti jedincům, udavatelům proudů a průkopníkům. Ale ukázaly také, jak literárně historické hodnocení, třeba vycházející z týchž celkem předpokladů, dochází přec k různým závěrům. To ukazuje také uvedená kniha Čukovského, feuilletonisticky stručně charakterisující silnější jména nové ruské literatury. Čukovskij sám jmenuje v předmluvě Veselovského a Brunetiera jako svoje vzory, ale vymezuje zároveň svoje postavení vůči řadě jiných kritiků, vycházejících z týchž maxim.

Předem akcentuje vždycky to, co má nejužší vztah k vnější formální stránce tvořivého processu. Právem obrací se proti kritice, jež vypoví fabuli, vyposlechne několik hovorů a tvoří pak »estheticko-ethické« závěry. Jedině sociálně-genetická analysa jest jako v jiných vědách i v kritice methodou správnou, protože cíle vědomou.

Čukovskému jest celá nová tvorba ruská tvorbou města, vyrostlou pod vlivem afiche, novin a chodníků. A nejsilnější její složkou jest mu — měšťáckost. Nevadí tu vyhraněnost individualismu, poněvadž měšťáctvo přebírá právě ony formy doby, jež mu nejlépe odpovídají. Proto právě jest v literatuře ruské více než jinde nutno cenění na otázku »jak« a ne »co«. A tak mají charakteristiky Čukovského trojí myšlenkové zahrocení, jež možno shrnouti v hesla: 1. Vliv města. 2. Měšťácký individualism. 3. Krise individualismu.

Kniha počíná Čechovem, protože jeho jméno znamená přelom v ruské literatuře. V létech šedesátých prožila ruská společnost svoje nejpalčivější chvíle a počátkem let osmdesátých mění se již centrum ruské historie. Staré parky byly změněny v zelinářské zahrady a dvorce v zájezdní hostince, otevřené všem — kdož mají peníze: znak vítězství měšťáctví. Proto Čechov, poeta »lišnjago« člověka, popírá pravdu a sílu, proto neodpouští hříchu jasnosti, popíraje tak zároveň měšťáctví a podstatu kultury — utilitarism. Tento přechod od starší »Gogolovštiny« k nové »Čechovštině« nadhazuje ostatně také Volžskij (Iz mira literaturnych iskanij. — 1906). Městský charakter má už v osmdesátých letech loni zemřelý poeta-graždanin Aleksěj Michajlovič Žemčužnikov. Čukovskij však uvádí přímo Balmonta jako průkopníka nové literatury »městské« naproti staré »vesnické«, proto as, že Balmont jest nejvýraznějším představitelem nových esthetických zanícení, duše, vibrující od emoce k emoci. Od něho celá ta městská poesie zůstává žensky passivní, protože vytvořena příliš silnou touhou, ale příliš slabou mohoucností. City a myšlenky jsou tu jako ptáci, kteří nezpívají, a mystika nemá tu fanatické tvrdosti a nezlomnosti starých severských sag. I dosah slova a reálnost jeho obsahu stává se věcí neznámou, protože slovo a s ním i duchovní nazírání zlacinělo. Již Saltykov-Ščedrin předvídal onu literaturu Bloků, Dymovů a j. Slovník novinářských statí, sestavený v duchaplné fráse boulevardů a bezobsažná paradoxa, nedovede zodpověděti ani jednu z otázek, jež předkládá mystika denního života. Lidé žijí aforismy a k vůli aforismům, protože jen jimi dokazují a osmyslují kladnou hodnotu života. Tak Blok, Dymov, Censkij a konečně i Gorkij, jenž neupřímně podřazuje lidskou duši mathematickému quod erat demonstrandum. Silný individualism Balmontův rozměněn byl epigony Gorkého (na př. A. Kamenským a M. Arcybaševem) na drobnou minci, bohatá úroda nadčlověctví, anarchismu a revolucionářství podává zábavu těm, proti nimž byly namířeny, a ze všeho toho vyplývá trapná synthesa: Nadčlověk-individualista mění se v lokaje-Smerďakova. Jenom tam, kde zachována byla podmínka všech podmínek: blízký vnitřní vztah k vypravovanému čili zkrátka upřímnost, dovedli někteří uniknouti z plenu intelligentismu a našli sebe a život. Tak na př. časem Kuprin, jediný počechovský znatel ruského venkova Fedor Sologub nebo B. Zajcev, třeba že pantheism posledního značí ve svém rozsahu jenom odmítání individuálního a reálného.

Zjevem naprosto výjimečným jest v ruské literatuře »tajnoviděc věšči« D. S. Merežkovskij. Jeho tvorba jest přeplněna kulturou, nikdo jiný nerozumí životu věcí a knih jako právě Merežkovskij, ale v tom jest i jeho slabost: Vyrván z kulturního svého prostředí a ovzduší, zahyne. Vyvrcholení typu současnosti znamená Čukovskému jméno L. Andrejeva. V něm jeví se ruská touha negování (definovaná již Dostojevským), negování všeho: i svatyně srdce, ideálu, všeho, před čím se člověk skláněl a co se mu najednou stalo nesnesitelným břemenem. Proto jest mu lidské štěstí skutečné jen tam, kde člověk uniká od své zvláštní osobnosti, když se jeho lidské »já« rozsýpá. Andrejev se snaží, aby si ujasnil tajemství úděsu v prostotě života a záhadnosti v obyčejném, váží všeho, co se mu zdá, a ne toho, co jest, a tak jest prvním impressionistou ruské literatury.

Knihu uzavírá zdrcující kritika překladů Balmontových ze Shelleye, jež propagační činnost Balmontovu staví daleko níže než jeho produkci vlastní.

Vyrostlá z příležitostných referátů a feuilletonů, trpí práce Čukovského novinářskou nejednotností, ale jsou v galerii těch portrétů skizzy, po nichž sáhne se stejnou chutí literární historik jako literární gourmand. *F. Husák.*

*

Prof. Máchal odpovídá v 1. sešitě nového (XXXVI.) ročníku »Listů Filologických« kritikům svého příspěvku do Hinnebergerovy »Kultur der Gegenwart«. Celý tenor jeho apologie míří proti E. Denisovi, jenž práci jeho odsoudil v »Revue critique«, a proti mému posudku v »Přehledu«. Pohříchu nedopadla páně profesorova obrana lépe než jeho práce. Prof. Máchal vykládá, že jeho příspěvek obsahoval původně 14 stran, k nimž dodatečně přidán byl redakcí výslovně vyžádaný úvod ethnograficko-historický; že na oněch 14 stranách nemohl ubrati starší době ani řádku, aby jej přidal době nejnovější; že opravdu v duchu celého podniku snažil se vytknouti hlavní ideje kulturně důležité v rozvoji naší literatury. Ale tím nevyvrací ani slova z kritiky Denisovy a mojí. Jeho úvod národopisně historický jest dokladem velice přesvědčivým, že prof. Máchal nemá nejmenšího pochopení pro to, co jest důležité, a proto mrhá místem, tak skoupě vyměřeným, na věci bezvýznamné. Dalekosáhlý výklad o praobyvatelích země české, o říši velkomoravské, o pokřestění Čech a Moravy nemá nejmenší ceny pro infor-

maci o duchu a osudu národa, o jeho kulturním prostředí, má-li tato informace býti průpravou k porozumění literatuře. Co pak se týče páně professorova názoru o obrovské kulturní důsažnosti naší starší literatury, jest na velkém omylu. Štítný není mnohem více než významný činitel kultury lokální, jenž ani v rozvoji evropské scholastiky ani v dějinách západoevropské reformace samostatného místa nemá; Otakar Březina dovede Evropě říci tisíckráte více o metafysickém hloubání národního ducha českého — a pan profesor Máchal nenašel ani pro jeho jméno místa ve stati, kde měl je pro Smila Flašku. Reformační myšlenka česká v moderní době dochází výrazu opravdu velkolepého v Palackém — a pan profesor Máchal věnuje mu méně pozornosti než myšlenkově bezbarvému Adamu z Veleslavína. Jiného typického mluvčího filosofického úsilí českého, Máchu, odbyl týž učenec zmínkou sotva takovou jako nějakého Chocholouška. Nepůvodní napodobitel a epigon ciziny, Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, doznává u něho většího ocenění než Vrchlický: Kde v něm jest ta hlavní idea kulturně důležitá? Jinde opravdu jest a pan professor ji nevidí: Budovec nedá se tuctově hodit mezi jakéhosi Sixta z Ottersdorfu a Dačického; rovněž Karel ze Žerotína znamená něco více než autora právnických a sociálně politických spisů, jak jej pan professor předvádí — vedle Kristiana z Koldína. Ať pan professor obrací věc jak chce, nenamluví soudnému čtenáři, že kritika neporozuměla velké methodické tendenci celého díla, jíž byl vázán. Pan professor sám jí neporozuměl: neboť kdo má v písemnictví vytknouti hlavní ideje kulturně důležité, musí míti daleký kulturně psychologický zor — a odvahu odhazovati vše, co je podružného a malicherného, stranou. Této schopnosti ani nejnadšenější straník mikrologickému professoru Máchalovi nemůže přiznati. Sebevědomé přesvědčení páně professorovo na konci stati, že by se nikdo nenašel, jenž by dovedl vytknouti ideový obsah literatury starší a zároveň zevrubněji než on pojednati o literatuře nejnovější, nutí prostě k soucitnému úsměvu, jako celá tato naivní antikritika, která by se vyjímala všude jinde lépe než v »Listech Filologických«, posvěcených kritice vědecké.

Arne Novák.

ZE DNE

Úřednická statistika národnostní. K účelům rozdělení úřednických statusů, které je společným snem Němců a vlády, pracuje se již u některých odvětví státní správy na zjištění národnosti úředníků. Jak se z kruhů úřednických dovídáme, děje se toto zjištění národnosti zcela bez vědomí a beze vší kontroly dotyčných úředníků. Na tento svrchovaně nebezpečný postup třeba upozorniti české politické kruhy. Svrchovaně nebezpečným je proto, že se jím přednostům úřadů dává možnost zcela stranicky národnost úředníků podřízených centrálním úřadům udati. Němcům bude se jednati vždy o to, aby se ukázalo, že je jich všude málo. Proto bude vždy jich tendencí, kde kterého úředníka uvádět jako Čecha a o rozmnožení německých úředníků všude žádat. O to jim jde nejen u úřadů v tak zv. uzavřeném území, nýbrž dokonce i v Praze a předměstích. U úřadů pražských a předměstských je hojně úředníků, kteří jsou vyslovenými Němci aneb aspoň silně »smíšení«, kteří však toto své němectví maskují jen proto, aby se udrželi v Praze. A není vyloučeno, že tito němečtí a beznárodní byrokraté budou vykazováni jako Češi a že bude se vidět nutnost dosaditi k úřadům »z praktické potřeby« dostatečný počet Němců, kteří sice theoreticky horují o zásadě »Němcům německé úředníky«, z nichž však žádnému ještě z Prahy se nechtělo. Že nebezpečí takovéhoto fixlování v národnostní statistice úřednické je, netřeba zvlášť dokazovat. Postačí uvésti, že jsou v Praze a na 2 předměstích úřady i první instance, jichž přednostové jsou němečtí stranníci, udržující důvěrné styky s německými kruhy poslaneckými. Proto je zájmem celé české veřejnosti, aby sestavování národnostní statistiky úřednické dálo se za kontroly úřednictva samého. Českým poslancům přísluší zde ovšem první slovo!

Poslední hrdinský výkon dra Groše v úřadě starostenském týkal se naší zprávy o nepořádcích a zlořádech v účtárně pražské obce. Na interpelaci dra Šámala podanou v této věci konstatoval pan starosta velkopanský, že městská rada zavedla šetření a shledala, že zpráva Přehledu je nesprávna. Tak jsme to přivedli daleko! K d o b y l o b v i n ě n ý m? M ě s t s k á r a d a. A k d o j í v y d a l v y s v ě d č e n í n e v i n y? — M ě s t s k á r a d a!! Z toho je vidět, že u pánů radnice není nejmenší dobré vůle k nápravě a starý šlendrián bude utěšeně zkvétat nadále, až tomu udělají konec nějaké volby.

Účinek jubileí na mozek lidský. Uprostřed nás, v samém srdci Evropy, žije básník, naprosto nedoceněný, jenž však se rovná předním geniům světové poesie. Šťastnou náhodou pohnuly jeho abrahamoviny kteréhosi čiperného žurnalistu »Národních Listů«, aby dne 23. února odkryl zázračného genia užaslému světu. Toho dne píší »Národní Listy« doslova: »Při tom jest forma jeho vždy ušlechtilá a umělecky vyciselovaná. Tato stránka jeví se zvlášť v jeho epických nebo poloepických skladbách, kde nezřídka dospívá

i k virtuosnosti, jakou vládli jeho velcí mistři Byron, Puškin a Lermontov. Je-li kdo povolán stvořiti nám epos románové à la »Eugen Oněgin« — když se již takové analogie vyžadují — je to jedině on, neb má k tomu vše: uzrálý názor životní, hloubku citu, dokonalost formy, jemnost ironie, břitkost satiry i smysl pro vše, co jest v časovém hluboké i efemerní.« Tímto českým Puškinem není nikdo jiný než — Bohdan Kaminský.

Ceny a stipendia. Ceny z Turkovy nadace byly ve sboru obecních starších dne 1. t. m. uděleny sochařům Jos. Drahoňovskému, Jos. Šejnostovi a Václavu Novákovi, malířům Fr. Šimonovi a Karlu Špillarovi, spisovatelům Jar. Vrchlickému, Jak. Arbesovi, Adolfu Černému a prof. Edv. Babákovi (za spis Tělověda). — Ceny a stipendia z Riegrova odkazu byly uděleny: v oboru umění J. Vrchlickému, J. Arbesovi, M. Alšovi, B. Vikové-Kunětické, F. X. Šaldovi, K. Javůrkovi a J. Schermaulové, v oboru vědy dru J. Uzlovi, dru K. ryt. Lhotákovi, V. J. Procházkovi, dru V. J. Flajšhansovi a JUC. Aloisu Stanglerovi. Sumy kolísají mezi 200 a 1000 K. Celkem lze toto rozdělení uznat za uspokojivé, jen v oboru umění překvapuje současné dvojí obdaření Vrchlického a Arbesa, které zejména u Vrchlického se jeví skoro jako mnohoobročnictví. Některé mezery zůstaly ovšem nevyplněny; že existuje na př. nějaký Březina, o tom dnes vědí lépe již němečtí literáti nežli dlouhá řada českých spisovatelů, jejichž rukama prošly návrhy na udělení odkazu Riegrova! — Posléze uvádíme stipendia navržená I. třídou České Akademie pro dra E. Franka, dra J. Glücklicha, dra Emila Beneše, dra V. Kybala a dra J. Volfa. Jsou vesměs udělena pro studia historická.

Jmenování na české universitě. Řádnými professory fakulty právnické byli jmenováni dr. Vančura a dr. Kadlec, mimořádnými dr. Vavřínek, dr. Funk a dr. Drachovský.

Via facti. Právě vydaný sešit Naší Doby přináší úvodník »Via facti«, jenž je založen na dvou myšlenkách: předně, že »via facti jde pouze a jedině vládním táborem«, a tedy předpokládá politiku positivní; za druhé, že »tábory beze strachu nutno rozděliti na vládní a oposiční, a že obě tyto strany si vzájemně bez podezřívání musejí pracovat do rukou«. Konečně jednou správné stanovisko! Jak dlouho to trvalo, nežli se dostalo tam, kde ho dříve nebylo? Čtenáři Přehledu se upamatují, že prvou z uvedených myšlenek pronesl náš vídeňský korrespondent 29. ledna t. r., druhá pak že byla hájena v redakčních článcích našich za minulý rok několikrát.

Jednota magistrátních a obecních úředníků král. hlav. města Prahy přestala čís. 2. t. r. vydávati spolkový »Věstník« jakožto list samostatný, a týž bude vycházeti nyní jako příloha časopisu »Český Úředník«, vydávaného »Úřednickým vydavatelským družstvem« v Praze, čp. 320-I. (od 14. května v čp. 353-I.), kdež také má své místnosti »Jednota«.

Čeští a slovanští stenografové opouštějí nynější převod z německé soustavy Gabelsbergerovy a učí se původní slovanské soustavě Dürichově. J. Dürich po 35letém úsilí jako nejlepší slovanský znalec všech světových soustav stenografických v důkladném díle vědecky zdůvodnil svou původní všeslovanskou soustavu těsnopisnou. Prof. K. Bláha, autor dějin těsnopisu, a odborný učitel Václ. Beneš ve Vršovicích, autor »Těsnopisu pro samouky« a redaktor těsnopisných novin »Multum«, právě začali vydávati po sešitech »Učebnici českého těsnopisu dle slovanské soustavy Dürichovy«, a to postupem tak snadným, že z rukopisu učí se soustavě dříve žák školy obecné, než je sešit dán do tisku. Kniha vyjde ve 4 seš. po 44 haléřích i s poštou. Po objednávce korespondenčním lístkem u V. Beneše posílá se složní lístek předem.

Vídeňský Denník píše ke zprávě o schůzi ve Švarcenavě a k nářkům tam proneseným na počešťování Dolních Rakous: Posl. Kernetter oznámil: Na zem. sjezdu hasičů dolnorakouských bylo konstatováno, že v Dolních Rakousích jest už šestnáct českých sborů hasičských. To jest ovšem strašná rána pro Dolní Rakousy. Jak jí odpomoci? To neví ani p. Kernetter ani pan dr. Gessmann, ani pan dr. Lueger. To neví vůbec nikdo, a proto by bylo nejlépe, kdyby se s tímto faktem páni Němci klidně smířili.

Esperanto na mezinárodních sjezdech. Mezinárodní federace dentistů přijala (na sjezdu v Bruselu) esperanto za oficielní jazyk letošního kongresu v Berlíně. VIII. mezinárodní kongres hydrologie, klimatologie, geologie a fysikální therapie (4.—10. dubna 1909) v Alžíru přijal také užívání esp.; sekretariát kongresový (Dr. L. Raynaud, place de la République 7, Alger) vydal již esp. program a esp. také koresponduje.

Vzrůst esperantského časopisectva v posledním šestiletí ukazuje tento přehled vyňatý z »Čes. Esp.« (Praha-III., 495, 4 K, roč.):

koncem roku . . .	1903	1904	1905	1906	1907	1908
vycházelo esp čas.	19	22	27	29	44	76

Našim čtenářům zašle úplnou mluvnici Esperanta se slovníkem (obsahuje na 2000 slov) Th. Čejka, Bystřice-Hostýn, Morava. – Objednejte dvojitým koresp. lístkem (na úhradu poštovného).

Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetetické therapii, kterou rediguje a vydává prof. Dr. Lad. Haškovec, vyšlo právě číslo 2. s bohatým obsahem. Články původní od Dra Skály, prof. Dra Pešiny a Dra Šimerky. V rozhledech čteme mezi jiným: »Pokroky v diagnostice nádorů mozkových« — »O tvarech křečí u kojenců a dětí« — »Ošetřování při apoplektickém záchvatu« — »Použití chirurgie při duševních chorobách« — a j. Dále nacházejí se četné pokyny léčebné. Feuilleton přináší pokračování stati »Vývoj lékařských

doktrin« a dále zajímavou a časovou studii o »Edgaru Poe«. Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetetické therapii vychází 20. každého měsíce a předplácí se celoročně K 12·30.

Zajímavá úvaha hospodářská. S jak pronikavým porozuměním dovedou Angličané přizpůsobiti moderní vymoženosti ke svým potřebám, vystihuje následující úvaha jejich tisku: S pokrokem lidstva zostřuje se zápas existenční a nová doba klade novým lidem těžší a těžší požadavky. Vůdčí úlohou mého životního poslání musí tedy býti, abych přivedl dítky aspoň na takový sociální a hmotný stav, s jakého jsem já sám do života vkročil: poskytnouti jim náležité výchovy, atd. Úhrnný náklad na veškeré potřeby rodiny (výživu, vychování, studia, střádání věna a pod.) vyžaduje ročně (na př.) nejméně K 2.000·—, kterýžto obnos, pokud ovšem budu živ, mohu rodině dávati a tím ji vésti k cíli vytčenému. Mám-li však budoucnosti její dáti základ naprosto pevný, musím ji učiniti tak neodvislou od své vlastní osoby, aby stejně mohla prospívati, i když by mne nebylo, t. j. musím jí zabezpečiti již nyní kapitál, který uložen, ročně by nesl K 2.000·— úroků, k čemuž při 4%ním zúrokování bylo by potřebí kapitálu K 50.000·—. Vzíti tento kapitál svému podniku, uložiti jej do spořitelny a disponovati jen úroky, znamenalo by úpadek závodu; obnos nastřádati po částech bylo by totéž, jako nepodnikati ničeho, protože nevím, jak dlouho budu střádati. Z těchto příčin jest nutno zjednati si pevnou záruku výplaty celého potřebného obnosu ihned po úmrtí, a jenom moderní instituce reelního pojišťování životního podává prostředek k jistému a levnému zabezpečení jak rodiny, tak také vlastního stáří. Vždycky však je nutno uvážiti, jsem-l d o s t a t e č n ě pojištěn. – (Upozorňujeme na inser banky »Slavie«.)

Ústřední banka českých spořitelen v Praze: Stav vkladů ku dni 28. února 1909 K 109,430.634·14.

Knihy. Nákl. J. Otty: L. Haškovec: Ochrana mládeže 40 str. za 75 h. – **Nákl. B. Kočího:** J. Verne: Podivná dobrodružství mistra Antiphera. I. Za 50 h. — **Nákl. Hejdy a Tučka:** Lev Denis: V neviditelnu. 444 str. Za 4 K 20 h. — **Nákl. Th. Čejky** (Bystřice p. Hostýnem): Učebnice esperanta. 32 str. — **Nákl. K. Neumannové:** O. Wilde: Básně v prose a jiné práce. 115 str. za 1 K 50 h. — **Nákl. zem. statistického úřadu:** Chudinství v král. Českém na počátku 19. stol. 302 str. – **Nákl. F. Šimáčka:** M. Prévost: Silné ženy. 277 str. za 3 K.— Jos. Kafka: Zemětřesení. 48 str. za 48 h. – **Nákl. vlastním:** Fr. Krček: Teorya Peiskera o niewoli prasłowiańskiej ve świetle krytyki. 20 str. — Zpráva Jednoty Komenského.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor **Dr. Emanuel Chalupný.** — Tiskl **Edvard Leschinger v Praze.**

ROČNÍK VII. V PRAZE, 12. BŘEZNA 1909. ČÍSLO 25.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

POLITIKA

Záhřebský proces.

Referovat o srbských »velezrádcích« právě v Záhřebě před soudem stojících už je věcí nudnou. To, co se před tím záhřebským soudem odehrává, to není procesem, to je operetou, jež pravděpodobně tragicky skončí. Jsou lidé obžalováni z velezrády, že zakládali »Sokol«, že zpívali srbské písně, že užívali kyrilice (!), že tři z nich při jisté příležitosti kladli vedle sebe někam na lavici své pláště, z nichž jeden měl podšívku bílou, druhý modrou, třetí červenou, a to v takovém pořadí, že z těch podšívek byla sestavena srbská trikolora. Jeden z obžalovaných Adam Pribičevič udán byl od korunního svědka Nastiče, že byl v určitý den v Bělehradě. Obžalovaný udal proti tomu, že to bylo jiného jím tvrzeného dne. Nastič se »opravil«, ano, že to bylo v den, jaký obžalovaný přiznal. Nyní vyšlo na jevo, že obžalovaný úmyslně udal přítomnost svou v den, v který v Bělehradě ani být nemohl. Nyní aby Nastič opravil se po druhé.

Obhájcové, pokud nebyli odmítnuti, žádali, aby korunní svědek Nastič byl již nyní s obžalovanými konfrontován, aby svoje udání nemohl naposled všechna znova opravit, soud tento návrh nepřipustil. Bojí se patrně o obětavého vlastence Nastiče. Státní návladní kočkuje se s obhájci, jež uráží, a s obžalovanými, jež terorisuje. Zprávy telegrafní do ciziny jsou censurovány, jen do Pešti a do Vídně na spolehlivé žurnály nikoliv.

Státní návladní dovozuje velezrádu i z brožur, v nichž obžalovaní propagovali Palackého heslo »svůj k svému«, a vykládá, že obžalovaní velezrádcové tím heslem chtěli celé Chorvatsko posrbštiti.

Ze přečtené jedné brožury takové vychází však na jevo, že propagátoři heslo »svůj k svému« vztahují na Srby a »Slaveny« vůči cizotě, tedy nechtějí Chorvaty pozřít.

To jsou tak momentky z procesu toho. — Účel jeho? Mimo to, že měl bar. Aehrenthalovi usnadnit annekční politiku jeho, měla srbská velezráda rozdvojit spojené v koalici Srby a Chorvaty, tak nepohodlné panstvu v Budapešti a famosnímu bánu Rauchovi.

Z interpelace poslance Surmina nedávno v parlamentě uherském podané vychází dokonce na jevo, že si bar. Rauch tento proces připravoval placenými provokatéry.

Zkrátka, záhřebský proces jest jihoslovanskou slováckou Černovou v právnickém obalu, poněvadž přece tak snadno před zraky Evropy nelze v Záhřebě věšet 53 »velezrádců«, jak v slováckém městečku na dva tucty lidí odstřeleno bylo.

Konečně takovou maďarskou justici za vlády maďarské koalice a jejího exponenta lze pochopit, ale pochopit nelze, že se najdou ještě Srbové, kteří si říkají radikálové a schvalují maďarskou politiku, tak jako ona trojice srbských poslanců v národnostním klubu uherské sněmovny, za kterouž »radikál« Manojlovič se ohradil proti řeči rumunského poslance Mania, protestující proti pomaďarštění vojska.

Víc však, než taková bezpáteřnost všech Srbů-Maďaronů zajímat nás může chování se žurnalistiky rakouskoněmecké v procesu tom. Především dává se tato žurnalistika úmyslně falešně informovat a tváří se, jako by srbské velezrádě věřila. Hodí se ji to prostě tak do krámu k očernění Jihoslovanů »nahoru« do vídeňského hradu, jako s pochoutkou šířila zprávu o hrůzostrašném zatčení třiceti protimilitaristických poddůstojníků českých ve Slaném.

V dobách, kdy Wolf a Iro obchodují po Německu s propagandou pro Hohenzollery a jsou ve Vídni od ministra-presidenta Bienertha přijímáni v audienci, Schreinerům a Pattaiům se hodí velezráda záhřebská stejně, jako ad hoc vynalezená velezráda národních sociálů.

Naši političtí, dnes v rakouském vlastenectví tón udávající Němci nemohou již pracovati bez denunciace.

Nezadají v tom směru maďarským svým společníkům, kteří pro velezrádu proti jednotě národní za Litavou vraždí, vězní a při nejmenším pokutují.

V jednom bodě se ale Maďaři výhodně od svých německých dualistických přátel liší. Oni ani vůči nim neznají mnoho ohledu. Ještě tak trochu se s poslanci sedmihradských Sasíků mazlí, poněvadž ti jsou beztak povždy maďarsky věrní, ale jinak i svým Němcům ostatním ukazují zuby i ostruhy, bodají jim v bok, jako národnostem ostatním.

Naproti tomu naši němečtí liberální politikové z Cis se vůči Maďarům chovají jako zbití psi. Germánstvo může být zachráněno jen tím, že poštovní úřad v Čáslavi musí na pošt. úřad do Pardubic psát německy, ale v Uhrách mohou Maďaři také Němce své rdousit, ani péro nezaskřípne proto ve vlasteneckých liberálních redakcích vídeňských.

Tak na př. Maďaři nepovolili ani Němcům z říše, aby si zřídili výhradně pro děti své soukromou školu v Budapešti; tento políček, mezinárodní ochotě spojenecké daný, sotva vídeňští šmokové registrovali.

Krátce na to rumuský poslanec Maniu se ozval proti maďarisaci vojska v Uhrách a pro zachování němčiny jako jazyka armádního, ostatní národnostní poslanci, až na ony tři shora vzpomenuté Srby, se přidali k řečníku tomu, ve vídeňských liberálních listech ani poznámky nebylo k takovému významnému projevu.

V Budapešti ústy poslance Mania protestovali proti maďarštění ve vojsku, a tím nepřímo pro německý jazyk armádní milionové Nemaďarů, jaký to skvělý doklad o potřebě nejen armádního jazyka, ale dle známé logiky rak. Němců i pro státní jazyk německý.

Ale tito dali si příležitost tu ujít, aby si maďarské své spojence nerozhněvali! Co z této episody a chování se našich Němců vůči Slovanům na jevo vychází?

Že rakouské politicky pracující t. zv. liberální Němectvo, má-li být donuceno k uznání práv třetího, chce, ano musí být traktováno, jak je s ním nakládáno Maďary, dále, že tam, kde se naděje ještě svého národního odpůrce zdolat, jeho mluvčí žurnalistika se nestydí za žádné zapření svých zásad, nestydí se za žádnou denunciaci a žádnou sebe horší pomluvu.

Svorné stanovisko, které zaujímá maďarská i německorakouská žurnalistika vůči »velezrádcům« srbským a skandalosnímu procesu v Záhřebě, dokazuje jen smutné konce dualistického ústrojí této říše.

S násilněním Nemaďarů a Neněmců začalo a v denunciacích se utápí. Dr. *E. Lederer.*

*

Přehled zahraniční. (Dokončení.)

Jak naznačeno již v poznámce, prohlásila srbská vláda dne 4. března, že vzdává se samostatné akce o požadavky územní a přenechává velmocem otázku tu k rozhodnutí. Tento jistě obezřelý čin kabinetu, jinak radikálního, dlužno vykládat jako odpověď na ruskou notu, došlou z Petrohradu právě den před tím, v níž Rusko se zavazuje požadavky Srbska před velmocemi samo zastávati. V zápětí po tom rakouský vyslanec v Bělehradě, hr. Forgách, vrátivší se právě z Vídně, nabídl vládě bezprostřední jednání s Rakouskem o obchodní smlouvě, jež vyprší 31. t. m. Vláda srbská nestaví se nepříznivě k tomuto kroku, ač veřejné mínění jí způsobí ještě asi dost obtíží — již tak horkokrevní poddaní Petrovi snažili se přinutit kabinet k odstupu. Naproti tomu anglické (a francouzské) listy, jež celkem sympathicky uvítaly obrat v srbsko-rakouském sporu, nadhodily myšlenku, že by očekávaných hospodářských kompensací dostalo se nejlépe Srbsku souhlasem Rakouska a Turecka, by zřízeno bylo z Bělehradu (ovšem francouzsko-anglickými penězi) přímé spojení se Soluní, čímž by strašidlo rakouské expanse k Egejskému moři bylo zažehnáno. Naši politikové sotva však půjdou tak daleko, by dosavadní svůj těžce dobytý vliv na Balkáně přenechali Francii a Anglii, a také Turecko, jemuž beztoho denně se hrozí srbskou okkupací sandžaku novopazarského, bude mít pramálo chuti postoupit třeba prodejem soluňskou dráhu Srbsku nebo komukoli jinému. A tak akutní nebezpečí válečné, jež uprostřed minulého téhodne vznášelo se Damoklovým mečem nad Balkánem, je sice pro chvíli zažehnáno, hlavní rozpory však daleko dosud nejsou odstraněny.

Ostatně nejenom nám záleží na urovnání sporu srbsko-rakouského, jenž je nyní jediný možný casus belli v klidné jinak (aspoň na pohled) Evropě, nýbrž také velmocem západním a Rusku. A snad více jim na tom záleží než nám, poněvadž nejde o jejich zájmy tak jako o naše, kdežto s druhé strany válka balkánská mohla by probudit spící furii války evropské. Z loyálního chování Německa k naší říši (nechci diskutovati, jakými úvahami je diktováno) lze čekati, že by se v našem konfliktu s některou mocí balkánskou postavilo na naši stranu, což by mohlo Rusku, jinak na válku absolutně nepřipravenému (srovnej Gučkovovu řeč v dumě 8. t. m.), přivoditi nutnost zasáhnouti také zbraněmi do sporu balkánského a strhnouti tím Francii do války s Německem, s nímž skoncovala právě marocký spor úmluvou podepsanou 9. února. Anglie, jejíž loďstvo v tom okamžiku by se musilo objevit před Puljí jako před Kielem, byla by uvedena do situace velmi nepříznivé (poněvadž jí jde sice o zúčtování s Německem, ale ne v době, kdy říše Vilémova by bojovala po boku Rakouska) a Italie, jejíž trojspolková věrnost ustavičným ko-

ketováním se dvěma — třemi cizími nápadníky se značně viklá, by v době velmi málo vhodné byla nucena dokazovat svou námořní převahu v Jaderském moři.

Italie, jejíž politická školenost širokých vrstev je nepatrná, je v tomto okamžiku v parlamentním interregnu. Sněmovna byla rozpuštěna pro odpor se zahraniční politikou, představovanou Tittonim. Obyvatelstvo soudilo, že vláda jde od neúspěchu k neúspěchu; v lednu 1908 projekt rakouské dráhy k Adrii, pak universitní nepokoje ve Vídni a Innsbrucku, annexe Bosny a Hercegoviny a konečně zřízení italské právnické fakulty, ohlášené rakouskou vládou do Vídně místo do Terstu — to vše učinilo nemožnou sněmovnu, jež jednala dosud v souhlase se zahraničním ministrem. Nechť naše mínění o rakouském projektu italské fakulty ve Vídni je jakékoliv, nemůžeme souhlasit s tím, by nám obyvatelstvo cizího státu předpisovalo, kterak řešiti vnitřní politické otázky. Také bylo možno již předem prorokovati, že volby do nového parlamentu dopadnou jako vždy v románských zemích, zase ve smyslu vlády; vskutku byla zvolena většina starých poslanců. Vedle toho sluší považiti, že je země na několik let zaměstnána messinskou katastrofou. Při zemětřesení byly zničeny mnohé papíry, matriky, pozemkové knihy a pod., takže je přetěžko vykazovat půdu a majetek několika stům tisícům poškozeného obyvatelstva, mezi něž se přimísilo veliké množství dobrodruhů, kteří zemětřesením nic neztratili, ale všeho chtějí nabýti. Poctivost není nejsilnější vlastností těchto Jihoitalů, to dokázala přede dvěma lety affaira Nasiho, a dokáží to zase letošní volby, kde se jistě v neztenčené míře kupovaly hlasy (při posledních volbách platilo se za některé okresy až 50.000 lir).

Je-li Italie nyní aspoň na čas zabrána situací vnitřní, odpočívá *Francie* na vavřínech zmíněné již smlouvy s Německem o Maroko, kde se jí dostalo skoro všech politických práv, jichž si přála. Konec čtyřleté krise, jež nejméně dvakrát mohla propuknout ve válku, je novým posílením ministerstva Clemenceauova. Nedá se upříti nynějšímu premieru, že energickým postupem vymohl na Německu více než poslední dva jeho předchůdci. Diplomatická porážka Německa v otázce marocké (a již před tím v podřízené otázce sporu s německými úřady v Maroku o německé uprchlíky z cizinecké legie francouzské) je přes všecka zakrývání německého tisku dokonalá — ovšem pro Německo zdravá. Celkové mínění Francie po úspěchu jejím je nyní mnohem příznivější Německu, než před tím; i o Vilémovi II. se píše sympathičtěji i city po revanchi stále více utuchají. Zdá se, že blíží se okamžik d é t e n t e, jehož si přál kníže Bülow v rozmluvě s p. Huretem v létě r. 1907.

Z úspěchu svého spojence, ostatně zaslouženého, raduje se i *Rusko,* kterému na sesílení Francie přirozeně záleží. Rusko je všecko zabráno vnitřními nepořádky, aby mohlo prováděti tak silnou zahraniční politiku, jak by se na jeho mohutnost slušelo. Okťábrista p. Gučkov zdůraznil ve své řeči, již zmíněné, že Rusko potřebuje ozdravění armády, na niž právě duma v tajné schůzi povolila 40 milionů rublů. Ale zajisté potřebuje Rusko ozdravění nejenom v armádě. Vyšetřování senátora G a r i n a, o nichž jsem se zmínil v posledním přehledu, rozšířena i na vojenskou intendanturu v Moskvě, a nalezeny hrozné věci, do nichž podle všeho zapleten i zabitý velkokníže Sergěj. Také affaira L o p u c h i n o v a a spojená s ní A z e v o v a zvířily mnoho prachu ve všech vrstvách ruské společnosti. Poněvadž jsem dosud nečetl u nás objektivnějšího úsudku o celé věci, chci ji uvésti podrobněji. — Alexěj Alexandrovič Lopuchin, zatčený počátkem února pro styk s revolucionáři, byl kdysi prvním návladním petrohradského trestního soudu; žaloval svého času generála Kleigela (městského hejtmana) pro úplatnost. Dle tehdejšího zákona mohl být Kleigel souzen jen I. departementem senátu, kam také p. Lopuchin obžalobu podal. Ale tehdejší ministr vnitra Sipjagin způsobil (obešed říšskou radu) rozhodnutí ministerské rady, podepsané carem, jímž přijat zákon se zpětným působením, dle něhož guvernéři a městští hejtmané smějí být souzeni jen výborem, utvořeným z ministerstva, a tak se stalo, že Kleigel osvobozen a Lopuchin přesazen do Charkova. Po zabití Sipjaginově r. 1902 seznámil se Lopuchin v Charkově s novým min. Plehvem, jemuž při všech chybách nescházelo osobní poctivosti, a jenž ho povolal do ministerstva vnitra a později ani ne 40letého učinil ředitelem policie v Petrohradě. Lopuchin, jenž sice politicky nikdy nevystupoval, platil však za liberála (je manželem sestry knížete Urusova, známého kaděta), snažil se o reformy, které však Kleigel, postouplý na generáladjutanta, všecky zmařil. Attentáty se množily, 15. července 1904 zabit i Plehve a Svjatopolk-Mirskij se stal ministrem vnitra. Za něho byla pro reformy příznivá půda a p. Lopuchin byl by mohl leccos dokázati, kdyby mu Durnovo a strana velkoknížete Sergěje, jak se zdá, nebyli překáželi. Dne 4. února 1905 zabit i Sergěj a vůbec za úřadování Lopuchinova spácháno 81 attentátů na vyšší úředníky, z nichž 45 bylo úspěšných. V té době však — zasedala právě I. duma — interpellována kaděty vláda stran Bialostockých pogromů a p. Lopuchin prý onen materiál kadětům dodal. Stolypin tehdy nevystoupil proti němu, naopak prosil ho o nový materiál, ale klika Durnovo-Ignatěv se ovšem s ním znepřátelila a odtud pocházejí vraždy na Jollosovi a Herzenstejnovi, zosnované prý reakcí. Kaděti, kteří s počátku počítali na politickou spolupráci se sociálními demokraty a soc. revolucionáři, neměli dosti síly postavit se proti politickým

vraždám (to je také jedna z příčin, pro něž padli, jak jsem ukázal ve svém článku o ruských parlamentech), jež sociální revolucionáři schvalovali. Když pak jim to bylo vytýkáno, hleděli se omluviti tím, že připisovali všecky politické vraždy na vrub policii, jež prý chce ulekat cara a přesvědčit ho o škodlivosti parlamentarismu. Tím ovšem si zjednali špatné praejudicium pro budoucnost, a když revoluce byla zlomena, kaděti nahlédli, že s revolucionáři není možno pracovat, a odvrátili se od nich. Za to byli ovšem prohlášeni za zrádce a p. Lopuchin, jenž počátkem r. 1907 odešel do výslužby a věnoval se advokátství, je opožděnou obětí pomsty revolucionářů, neboť on platil (a asi právem) za blízkého kadětům. Rozumí se, že reakce, jíž kaděti jsou solí v očích, chytla se udání revolucionářů a chce znemožnit kaděty denunciací jich se styků s »vrahy« — revolucionáři pak chtí namluvit světu, že všecky politické vraždy v poslední době byly inscenovány policií (a přímo Lopuchinem), na př. i vražda Sergějova. Pro tvrzení první svědčilo by to, že p. Lopuchin prý udal revolucionářům jejich člena Azeva, jako policejního zřízence — a druhé tvrzení podpírají tím, že Azev, jako policejní konfident, měl ruce v mnohých attentátech, i Sergějově. — O tom byla svedena 24. února debata v dumě; kaděti interpellovali vládu ze styků s revolucionáři, p. Stolypin pak hájil vládu, pravě, že Azev byl zcela obyčejný »špicl«, jenž do r. 1906 nezaujímal vlivnějšího postavení mezi revolucionáři, nemohl tedy vědět o žádných hlavnějších attentátech a nemohl tedy policii umožnit překažení attentátu na guvernéra ujského, Plehva, a Sergěje, nejsa mimo to v tu dobu ani v Rusku. Teprve od r. 1906, kdy se Azev stal členem ústředního výboru revoluční organisace, byly mařeny napořád všecky vraždy, jež byly zosnovány ústředním výborem, z čehož premier dovozuje, že policie nikdy se nesnažila vraždy inscenovat. Proti jednání vlády vyslovil se v serii článků v »Matinu« Michajl Bakaj, policejní agent, propuštěný pro vydírání, jenž přešel k revolucionářům. Duma však schválila vývody Stolypinovy a styk vlády s revolucionáři, nehledě k Azevovi, jenž podle Stolypina provokatérem nebyl, není dosud jasně prokázán, a Lopuchin prozrazením úředního tajemství revolucionářům porušil zákon. Ostatně vrátím se k věci za nedlouho. *Mars.*

*

jl. Ve Vídni, 10 března.

Nové ministerstvo se představilo sněmovně, ve které trvá stará rozháranost, a řekněme, i starý nevkus. Když vláda přicházela, uvítali ji někteří naši radikálové týmže křikem a spíláním, kterýmž vládu předešlou vyprovázeli. Mimovolně vnucovala se otázka, proč sněmovna na třiatřicet dnů byla zavřena? Ve sněmovně je tentýž starý kvas a vláda, která předstupuje před repraesentanty lidu, prozatím nepřináší nic nového. Předseda ministerstva kladl na to váhu, že ústava a zákony jsou štítem a zbraní nové vlády. Četní poslanci odměnili tato slova potleskem. Takové prohlášení je hezká věc, mnohého čtenáře vídeňských pondělníků, kteréž hrozily »malým státním převratem«, »malým porušením zákona«, projev ten snad upokojí; ale opravdoví přátelé zdravé ústavnosti zatleskají s opravdovým potěšením teprve potom, až jednání poslanecké sněmovny poskytovati bude záruky, že žádný protiústavní krok není možný, že platné zákony beztrestně porušovati nelze. Ale stav nynější ve sněmovně je tak smutný, že musí být člověk rád, když neparlamentární ministerstvo prohlásí, že aspoň ono se k držení ústavy a zákonů hlásí.

Rozháranost ve sněmovně je tak veliká, že se žádné sdružení nemůže pochlubiti jednotností. V každé parlamentní skupině je několik odstínů a aspoň dva zcela odlišné — ne-li přímo protichůdné proudy. Vše tu zase bude žít v ustavičném podráždění, podezřívání, ve vzájemné nedůvěře jako v předešlém zasedání. Naši radikálové dostavili se opět s povědomým křikem a hlukem — a to jmenujeme nevkusem.

Pochopitelny jsou i nejpříkřejší výstupy se strany radikálních stran, když sledují určitý cíl, když odpovídají promyšlenému plánu. Jestliže však krajnosti v jednání nemohou vésti k ničemu, než ke škodě, po případě i k pohromě, — jsou nepochopitelny — a jsou-li jenom vypočítány na dojem okamžitý, jsou-li prováděny u vědomí, že nebude v nich pokračováno, že nebudou stupňovány: klesají na pouhou zálibu v nehoráznostech — jsou nevkusny, nechutny. Vážný, cíle vědomý radikalism měl by se konečně rázně ohradit proti duchaprázdnému radikálničení, ze kterého není nic než ostuda. Seriosní radikálové soustřeďují svůj odpor proti jazykovým předlohám v nynější jejich formě a proti tomu, aby o nich bylo jednáno na říšské radě. Tím je řečeno, že nemají úmyslů obstrukčních proti ostatním předlohám. Uznávají zajisté, že je obstrukce v nynější době nevhodným prostředkem parlamentního zápasu, prostředkem, kterým za nynějších poměrů nelze dosíci naprosto ničeho, ale kterým by mohly býti vyvolány důsledky, jež by pro nás znamenaly nenapravitelné, těžké škody.

Repraesentanti radikalismu mají právo nyní volati své přívržence k rozvaze, jsou tím dokonce sobě, svým cílům povinni. — Právo, volat Čechy k umírněnosti, však nemají lidé z táborů, kteréž jsou příčinou desolátního stavu v parlamentě, práva toho nemají Němci, kteří svou obstrukcí maří normální práci českého sněmu, a proto Čechové rázně okřikli pana Dr. Funke, který jako nejstarší poslanec zahájil dnes rokování kázáním o svorné práci a součinnosti.

Pravda je, že pouze obracením veškeré pozornosti k zákonodárné činnosti lze pozvolna vyvésti lidovou sněmovnu z pokořujícího jejího postavení, pravda je také, že česká snaha po této práci bude Němce málo těšit, — protože jejím důsledkem je dosažení náležitého vlivu a moci českého živlu. Těšily by je produkce českých obstrukčních muzikantů, jelikož by nám vynesly naprostou osamocenost.

LITERATURA

»Nepravý« Shakespeare. (Pokračov.)

Napsal F. Chudoba.

Hrabě Rutland neskládal historických dramat, nýbrž jen veselohry, pak Hamleta, Troila a Kressidu, Timona Athenského, Venuši a Adonise, Lukrecii a Znělky. Proč tedy užíval na svých básních jména hercova? Proč docela dříve než jeho druh Southampton napsal na svou první práci (Venuše a Adonis) jméno Williama Shakespeara? A když si už vypůjčil jeho jméno, proč si z něho ve »Veselých ženách windsorských« ztropil tak nekavalírsky posměch? Proč vůbec vydávali oba básníci své práce pod pseudonymem ještě po smrti Alžbětině? Stále ještě ze zbabělosti? Hrdinové! Královnu chtěli svrhnout s trůnu, ale podepsat se na divadelní kus vlastním jménem — za nic na světě! A proč nepřihlásil se Southampton ke svému duševnímu majetku aspoň po smrti ubohého herce, jsa tehdy na vrcholu dvorské přízně? Petr Alvor mlčí; nikoli však z nedostatku důvodů. Jeho zbrojnice je hojně zásobena kritickými střelami, vlastními i vypůjčenými ze skladišť baconovců, střelami, které pronikají každé záhadě až na kloub a srážejí hřeben sebevědomí všem přívržencům nesmyslných theorií dřívějších. Několik ukázek:

Z »Kupce benátského« a »Dvou šlechticů veronských« (napsaných podle Petra Alvora roku *1595*) je patrno, že »Shakespeare« byl v Italii. Kdo jiný byl by složil tyto kusy než hrabě Rutland, jenž podle téhož Alvora r. *1596* studoval v Padově?

Básník »Macbetha«, který podle datování Alvorova vznikl r. *1606*, byl zajisté ve Skotsku. Zda není tato okolnost důkazem, že autorem jeho je Southampton, jenž přece r. *1617* doprovázel Jakuba I. na cestě Skotskem?

Proč mlčel »Shakespeare« při smrti královny Alžběty? Poněvadž praví Shakespearové, Southampton a Rutland, seděli v Toweru, nemohouce psáti. Ale přes to podle výpočtů Alvorových složil Rutland r. 1602, tedy v roce, kdy zcela jistě pykal v žaláři, *veselohru* »Co chcete?«.

Jak vysvětlíme si melancholickou a misanthropickou náladu »Shakespearovu«? Tížila jej temnota vězení a veřejná hanba. Ale přes to psal veselohry.

Je divno, že báseň »Venuše a Adonis« byla věnována Southamptonovi, když její pravý autor, hrabě Rutland, byl jeho nejdůvěrnějším přítelem?

První foliové vydání dramat Shakespearových vyšlo r. 1623. Je pouhá náhoda, že Southampton slavil téhož roku abrahamoviny? A jak vysvětliti, že první folio věnováno bylo hrabatům z Pembroku a Montgomery? Oba byli příbuzní hraběte Rutlanda.

Uvážíme-li, že Southampton a Rutland psali »Shakespeara«, může nám býti ještě divno, že r. 1599 chodili denně do divadla?

Byla matka Romeova i Southamptonova jenom náhodou z rodiny Montague?

Herec Shakspere zemřel r. 1616. Mohly po tomto roce vznikati »Shakespearovy« tragedie? Zajisté, neboť žil ještě Southampton. A vznikaly? Petr Alvor praví pouze, že po r. 1624 již nevznikaly.

Shakespeare rád uvádí na scénu levobočky, vynikající vlastnostmi ducha nad syny manželské. Tak v »Králi Janu« a »Králi Learu«. To mohl činiti jen hrabě Southampton, jenž sám p r ý byl levoboček.

Téhož rázu jsou také ostatní důvody, na nichž buduje Alvor svou thesi o dvou Shakespearech. Sám nemaje důvěry v jejich sílu průkaznou, připouští sice, že jednotlivě nedostačují, je však přesvědčen, že jako celek jsou nevývratny.

Jeho diletantská práce byla by asi úplně zapadla, kdyby na ni nebyl upozornil v berlínském »Tagu« Julius Hart, prohlásiv ji dokonce za směrodatnou v řešení otázky shakespearovské, a kdyby z ní nebyl učinil východisko své theorie K a r l B l e i b t r e u, kdysi domnělý revolucionář mladé literatury německé, nyní již jen psavý berlínský polyhistor a ustrnulý obdivovatel svého genia. Alvor viděl v něm s počátku svého stoupence a odvážného šiřitele své objevitelské slávy. Ale brzy se přesvědčil, že se ve své naivní důvěře zklamal. Bleibtreuovi byla jeho knížka jenom nízkým podstavcem, na nějž se postavil, aby vyřkl předem anathema nad všemi, kdo by neuvěřili ihned v j e h o rozřešení problemu Alvorem naznačeného.

Kdežto mnichovský pseudonym položil důraz hlavně na Southamptona, zabývaje se hrabětem Rutlandem a jeho účastí na díle Shakespearově pouze jakoby mimochodem, prohlásil Bleibtreu hypothesu tuto za nesmysl, z něhož teprve on vytvořil něco kloudného. Aby svou theorii »dů-

kladně znázornil«, napsal »tragikomedii o pěti jednáních«, jíž předeslal úvod s hlavními zásadami svého »nového evangelia«.[2]) Tragikomedii naprosto nedramatickou, bez děje a bez tragiky, chudou duchem a bohatou naduřelým bombastem, vlastně jen dialogisovaný traktát, v němž opravdový vtip nahrazuje bezděčná komika. Namířena je stejně proti »stratfordským« jako proti zastáncům mythu baconského a neštítí se sebe větší pošetilosti ani hrubosti, aby zesměšnila a snížila jak herce »Shaxpera« tak Francise Bacona. Je-li Bleibtreuovi původce »Nového Organum« polovyhladovělým šlechticem, omezeným tlachalem a zbabělým politikem, jenž v parlamentě mluví opposičně a při tom je nanejvýš blažen, může-li se přitříti ke dvoru, pak nemá jeho zakouřená musa dosti kalu a špíny, jimiž by potřísnila postavu hercovu. Ve veselé společnosti »U mořské panny« nechává jej zpíti se jako zvíře, aby ho při nejbližší příležitosti ukázala v situaci ještě hnusnější: po nešťastném spiknutí Essexově přivádí jej do síní královského zámku a nechává jej v pravém slova smyslu lézti po břiše a žadoniti královnu o smilování. Takovými argumenty chce Bleibtreu dokázati, že »stratfordský pobuda« a bezpáteřný alkoholik nepsal dramat Shakespearových. Což je ostatně pravda.

Kdo je tedy jejich tvůrcem? Jedině hrabě Rutland, stále zamyšlený somnambul a zatrpklý společník, jehož řeč má čtenáři nebo diváku zníti jakoby z jiného světa, de facto však neozývá-li se bleibtreuovskou neomaleností, tedy jistě vypůjčenými citáty ze Shakespeara. Dovídáme se, že jenom z lítosti nad ubohým Falstaffem, do jehož stratfordského domu přichází umřít, béře draze vykupované tajemství s sebou do hrobu, nechávaje teprve v poslední chvíli svou zoufalou choť nahlédnouti za neproniknutelnou clonu, kterou po léta marně snažila se odestříti. Veliký básník umírá, jeho žena odchází v zápětí za ním a podnapilý Shaxper přísahá, že na Rutlandově hrobě, v němž »dříme tělo i jméno v zapomenutí«, bude obětovati svou musu. Nikdy již ničeho nezbásní.

Bleibtreu sotva asi cítil, že svou tragikomedií zesměšnil spíše vlastní theorii než stratfordského »tuláka« a »lichváře«. Aby svět nezapomněl na jeho objev, sám se postaral v německých i anglických listech o reklamu, skládaje zatím v rychlosti novou knihu o pravém Shakespearovi.[3]) V podstatě tvrdí v ní totéž, co řekl již v úvodní části své dřívější práce, jen že s větším důrazem, hojnějšími a zdánlivě pevnějšími důkazy a na oko vědečtěji. Ve skutečnosti však jeho methoda není o nic přesnější a vědečtější než dříve. Shledá-li někde, že jiní opírají svůj názor o zprávu nezcela zaručenou, nenalézá dosti hanlivých výrazů pro jejich lehkověrnost a nepoctivost. Hodí-li se však nějaký klep z třetí ruky jemu, nic není nad něj bezpečnějšího.

Vůči baconovcům na př. praví: »Jaký motiv mohl přiměti Bacona po jeho pádu, aby zachovával pseudonymitu, kdy přece stal se zase soukromníkem bez povinností úředních?... Bajka o nadlidské nezištnosti a skromnosti může vzniknouti pouze v rozpáleném mozku nějakého baconovce, neboť tážeme se opět, jaký je podstatný rozdíl mezi veřejným doznáním nebo soukromým sdělením se všemi přáteli a drabanty...?« (Str. 68.) Sám však tvrdí o Rutlandovi úplně totéž. Také o jeho tajemství věděli prý jiní, také on byl »nadlidsky nezištný«, ani on neměl po smrti královny Alžběty příčiny skrývati se za pseudonym draze placený. (Měl-li ji za života královnina, je ovšem více než pochybno.) (Pokrač.)

*

Jaroslav Sutnar: *Svatopluk Čech — zrcadlem češství.* V Praze 1909. Nákl. Hejdy & Tučka, 1909.

První jubileum skonu našeho nejpopulárnějšího básníka vyvolalo tento zcela zbytečný otisk vídeňské přednášky páně Sutnarovy z r. 1906 a jubilejní ten podnět snad získá jí hojné čtenáře. Pokládáme však za svou povinnost zcela důtklivě varovati před touto bezcennou slátaninou nabubřelých frasí a květnatých nesmyslů. Pro vážně přemýšlejícího ducha, který rád dívá se na fakta a nikoliv na prázdná hesla, není hned tak obtížného úkolu, jako shrnouti řadu evidentních a typických rysů povahy národní; ba myslím, že dnes pojem češství, tak málo analysovaný a sociologicky vyložený, přímo se vymyká tomu, aby se stal východiskem jakéhokoliv psychologického výkladu literárního. Povrchní frasovitý diletant jest však hned hotov: znaky češství jsou slovanská měkkost, nadobyčejná snivost, vzácná hloubavost, hluboký smutek, příslovečná trpnost, chvilková tvrdost, občasná čilost, jakási zchytralost. Vlastnosti ty, docela naivně seřazené, shledává pan J. Sutnar v povaze básníkově, při čemž zcela ležerně ztotožňuje Čechovu osobní povahu s jeho slovesným dílem. Hromadí bombast na bombast, frasi na frasi, otřelý lžibásnický obraz na obraz, aniž kdy uvedl jediné nové pozorování, jediný samostatně zjištěný fakt. U autora, jenž před lety napsal celkem slušnou německou informační studii o Sv. Čechovi, to až překvapuje. Pro nechutně nabubřelý způsob psaní, v němž si pan J. Sutnar libuje, charakteristický jest passus líčící básníkovu samotu a jeho touhu po ženě. »Básník uchýlil se po dlouhých zápasech s otravnou níži-

[2]) Der wahre Shakespeare. Von Karl Bleibtreu. (»Das neue Shakespeare-Evangelium«. — »Shakespeare«. Tragikomödie in 5 Akten.) München und Leipzig 1907. (Georg Müller.)

[3]) Die Lösung der Shakespeare-Frage. Eine neue Theorie von Carl Bleibtreu. Leipzig (Theod. Thomas), 1907.

nou všední vřavy v nebetyčné pohoří svých dum, zahalen královským purpurem své velikosti, který zbrotil vlastní krví — na rozdíl od nachu mnoha jiných majestátů — a s neskonalým požárem lásky v horečných zracích dívá se s hor dolů do dalekých údolí lidských, v jejich trpasliči bázlivost a bídu, která v mlhách bahenních u nohou jeho se krčí, tak připravuje se nedočkavě na největší svátek své duše; vždyť očekává ženu s duchem stejně velikým, které již dávno v ústrety poslal pozdravem plesající hejno skřivánčí — své nejluznější chvalozpěvy« atd. Proti takovému způsobu oslavy básníkovy nutno se rozhodně ohraditi. *A. N.*

*

Nová vydání německých romantiků. Zmínili jsme se nedávno o krásném vydání děl Lenzových, které chystá moderní nakladatelství G. Müllera v Mnichově. Tatáž firma současně zahajuje dva jiné obdobné podniky: velká kritická vydání děl E. T. A. Hoffmannových a Kl. Brentanových. Spisy nejrázovitějšího a nejvýstřednějšího psychologa romantického E. T. A. Hoffmanna vydá s úvody, poznámkami a variantami v XIV. sv. K. G. v. Maassen i s Hoffmannovými kresbami, notami: bude to opravdu první kritická a historická edice smělého fantasty, jímž německá romantika přestoupila i Rýn. Mnohé z jeho menších prací docela zapadly, jiné známy jsou pouze v neúplné, znetvořené podobě; teprve nyní předstoupí celý, nefalšovaný Hoffmann před čtenáře. Daleko méně než E. T. A. Hoffmann ve veřejnosti jest znám Klemens Brentano, bez odporu nejvášnivější a nejbásničtější duch mladší romantické školy v Německu. Teprve nedávno nastalý obrat literární ve prospěch romantiky uvědomil si, že Brentano nebyl jen učitelem a předchůdcem Heineovým, nýbrž i odvážným analytikem romantické ironie, romantické lásky, romantického sebemučení. Stojí věru za to, aby zraky chápající zahleděly se do propasti zející mezi mladistvými jeho výtvory, genialnickým románem »Godur« i opravdu geniální lyrikou na jedné a mezi náboženskou exaltací sestárlého ctitele stigmatisované Kateřiny Emmerichové na druhé straně. Úkolu vydati tato tak hojná a rozmanitá díla poprvé kriticky a úplně podjímá se nyní za spolupracovnictví předních literárně historických badatelů osvědčený vydavatel Heineův Karl Schüddekopf. Lze doufati, že jeho podnik, rozpočtený na XVIII svazků, dopadne důstojně.

VĚDA

Studnička F. K.: *Nauka o buňce a plasmatu.* (Dějiny a dnešní stav.) S 67 vyobrazeními. Knihovna Příroda a školy (vydává a pořádá prof. J. Kranich) č. 9. Olomouc 1908. Nákl. Přírody (knihkup. R. Prombergra). 1908. Str. 308.

Kniha Studničkova uvádí velmi jasně a správně do základních poznatků o drobnohledné stavbě ústrojenců, do nauky o buňce, protoplasmě, o rozmnožování a rozplozování, a do jiných všeobecných problémů biologických.

Autor učinil základem svojí knihy historii theorie buněčné, a sleduje postupný její vývoj, dovedl podati též čtenářům postrádajícím odborného vzdělání přírodovědeckého názor i o nejnovějším stavu otázek o buňce a protoplasmě. Spis ukazuje zcela nápadně, že spisovatel vykládá o otázkách, ve kterých sám odbornou prací výzkumnou o pokrok názorů se zasloužil. Stejně pak ukazuje spis, že autor opětovaně o těchto všeobecných otázkách populárně vykládal, neboť je psán zcela srozumitelně a jasně i tam, kde problémy projednávané jsou velmi složité.

Referenta jakožto fysiologa zaujaly zvláště ony partie knihy, kde spisovatel — morfolog — narazil na problémy rovnou měrou do morfologie i fysiologie spadající; a tu lze říci, že autor stojí na stanovisku odlišném od toho, jež obyčejně morfologové zaujmou: má velmi dobrý smysl pro poměry fysiologické. Tak na př. zamítá názor o buňkách, skládajících mnohobuněčné tělo, jako by byly »elementárními organismy« (a jako by výkony životní takového těla daly se vyložiti součtem životních činností jednotlivých buněk, tento »stát buněčný« skládajících).

Jednoduché schematické obrazy, do valné míry autorem samým pořízené, podporují znamenitě vniknutí do otázek i velmi nesnadných. Učitelstvo středoškolské nalezne v knížce této dobrou pomůcku při vyučování; pořizování velikých diagramů nástěnných na podkladě nákresů Studničkových bude velmi snadné a vděčné.

Postup látky je takovýto: 1. Dějiny nauky buněčné (objev buněčné skladby rostlin, počátky drobnohledného výzkumu těla živočišného, starší názory o vzniku buněk, nález protoplasmy a reforma theorie buněčné, dělení buněk, syncytia, základní a kutikulární hmoty ve světle nových výzkumů). 2. O protoplasmě, tvaru a velikosti buněk, o ústrojích buněčných (jádro, centriol atd.), o blanách buněčných a hmotách základních i kutikulárních, o zániku buněk. 3. O množení buněk; o množení ústrojenců (prostém i pohlavním). 4. O vývoji mnohobuněčných ústrojenců. 5. O tkáních vyvinutého těla živočišného. *E. Babák.*

*

Nové dva časopisy filologické. Heidelberské nakladatelství Winterovo počíná právě vydávati dva nové revuální časopisy filologické, jimž hned předem náleží čest, že nechtějí jíti vyšlapanými stezkami; proto nejsou zbytečny v současné záplavě příbuzných sborníků a listů. První z nich, »Germanisch-romanische Monatsschrift«, klade si za cíl, v stručných a obsažných přehledech, psaných předními odborníky, probírati souborně jednotlivé otázky filologie germánské a románské a informovati tak odborníky i studenty o novém stavu badání. Že se to časopisu může podařiti, toho jsou zárukou jména spoluredaktorů Streitberga za srovnávací jazykozpytce, Meyera Lübke za romanisty a V. Michelse za germanisty. První, právě vydaný, sešit přináší obzorné stati o runách, o Hebbelovi a francouzském divadle současném. Druhý časopis, nesoucí význačné jméno »Wörter und Sachen«, chce z výsledků filologických těžiti pro elementární kulturní dějepis, z etymologie souditi na duši národů, z běžných užitkových předmětů vykládati charakter lidu atd. Nejlepším programem jsou jména vydavatelů: R. Meringer, W. Meyer, Lübke, R. Much, k nimž druží se dva slavisté J. J. Mikkola a M. Murko. Oba poslední jsou vřelí přátelé českých snah kulturních, a že nebudou v redakci jen statisty, o tom svědčí, že první číslo, velmi rozmanité a obsažné, přináší také stať našeho výborného badatele, profesora J. Janka, o stycích starých Slovanů s Turkotatary s hlediska jazykovědného, jehož obsah českému čtenářstvu dobře jest znám. Vědecká revue »Wörter und Sachen« bude vycházeti v různě velikých sešitech ve volných lhůtách. Při této příležitosti zaznamenáváme ještě jinou zprávu z vědeckého nakladatelství Wintrova: zmíněný slavista helsingforský, profesor J. J. Mikkola, vydá ve výtečné sbírce, vydávané Hirtem a Streitbergem, »Indogermanische Bibliothek«, dílo »Urslavische Grammatik«. Již titul díla ukazuje, že grammatika Mikkolova bude rázovitou parallelou k staroslovenským mluvnicím Leskienově a Vondrákově.

*

Únorové číslo tak zvané Nové Kultury přináší takovouto povedenou větu s aplombem duchaplné povýšenosti odbornické (podepsanou »Dr. B.«): »Vivisekce (pitva zvířat za živa) je právě tak strašlivým omylem v lékařské vědě, jako jím byla středověká inkvisice v církvi — v obou případech se myslilo, že je to pro blaho lidstva.« Kdyby byl p. »Dr. B.« opravdu lékařem, který navštěvoval kollegia kterékoli university, věděl by, že »vivisekce« — není pitva za živa, neboť pitva je právě docela něco jiného než vivisekce. — »Nová Kultura« vůbec nepřináší »kulturu«, zvláště pak ne »novou«, nýbrž je spíše kuchařským tiskopisem (ovšem že bychom nikomu neradili stravovat se podle receptů panem drem B. a pí. B. tištěných), anebo periodickým rádcem »přírodolékařským« (ovšem že bychom nikomu neradili této redakce »lékařské« se dotazovat, tím méně podle »rad« jejich se léčit). Dr. *B.*

BESEDA

Josef Jungmann. (Pokračov.)

5. I ostatní důkazy Královy, uvedené pro sesílení hlavních, jsou stejně nepodařené. Předně jde o Jungmannovu recensi »Zlomků« Hněvkovského v Kroku. Protože v recensi té Jungmann hájí Počátky proti Hněvkovskému, proto Král ji pokládá za »samopostačitelný důkaz *domněnky*, že Jungmann měl v sepsání Počátků účastenství.« (L. F. 1894, str. 188.) Důstojný doplněk ostatních »důkazů«... Dle toho každý, kdo pochválí nějaké dílo, jest jeho spolupůvodcem!

6. Dále: Palkovič ve svém Týdenníku (1818, str. 302) napsal, že »mnozí mají« J. (Jungmanna) za původce Počátků; Jungmann se proti té zprávě nebránil, a tudíž dle Krále (L. F. 1894, str. 7) je pravdiva. — Ovšem, ale co z toho? Že Jungmanna mnozí pokládali za původce Počátků, je pravda. Ale nemýlili se ti »mnozí«? Dobrovského pokládali mnozí za Němce, Jungmanna za padělatele rukopisů, Havlíčka a Riegra za vládní zaprodance. Může však seriosní badatel to mít za důkaz?[1])

7. Čelakovský v dopise Kamarýtovi v únoru 1825 — tedy sedm let po vydání Počátků — píše o svých pokusech, získat Poláky pro časomíru: Brodziński mi píše: ...»zaledwo nie placzę na was Czechów, że scie mi zburzyli moje nie dość gruntowne zasady o prozodyi«. V čas jeho bytí

---

[1]) Kterak Král nakládá s dokumenty, osvětlí tyto ukázky:

1. Cituje (L. F. 1894 str. 6) výrok Vojtěcha Nejedlého o mnohém sem tam dopisování před vydáním Počátků, a hned k této kombinaci (kterou sám označuje za pouhou kombinaci!) dodává, že se to dopisovalo »patrně s Jungmannem«.

2. V témž listě Palkovičově za spolupůvodce Počátkův vedle Jungmanna byl označen M. (Marek), a to ještě určitěji nežli Jungmann; a ku podivu! — v účast Markovu Král sám nevěří, je prý to jen »lichá pověst«. — Tak se dělají závěry vědecké: co v dokumentech není, to se tam přidá, a z toho, co tam je, vybere se libovolně, co se hodí.

v Praze . . . »an míra slabik (v polštině) ztracena a vyhaslá . . . zoufal nad vší možností časoměrných polských veršů, blahoslaviv nás. Tak daleko by to snad i s námi bylo přišlo, kdyby se zcela Dobrovského cestou bylo šlapalo. Kdo nás uchoval? Báťuška. To nevíš, že dva listy v »Začátcích« jsou Palackého a 4 Šafaříkova práce. Původem ale všeho Jungmann.«

Ale ani tento poslední důvod, kterému již před Králem věřili Zelený a jiní, neuvádí žádné faktum, nýbrž pouze domněnku. Faktický údaj jeho (4 a 2 listy) je nesprávný. Čelakovský při vzniku Počátků nebyl účasten, ví tedy o nich jen z druhé, ne-li třetí ruky. Význam by mělo, kdyby uváděl, že Jungmann sám musdělil něco o své účasti při sepsání Počátků; ale takového nic z jeho zmínky — ostatně velmi paušální a mimochodem prohozené — neplyne. Je sice možno, že slyšel něco takového od Jungmanna, k němuž docházíval; ale stejně je možno, že v dopise opakuje pouze mínění těch »mnohých«, kteří beze všeho důkazu v účast Jungmannovu věřili; a posléze je také možno (a při jeho temperamentu a subjektivním rázu citovaného dopisu více než pravděpodobno), že sám Kamarýtovi povídá více nežli slyšel, neboť jeho zmínka o Jungmannovi má zřejmou tendenci, Jungmannův podíl na akci časoměrníků zvětšit. Že Jungmann svými časoměrnými básněmi a výzvou v Prvotinách vliv na Počátky měl, uvedl jsem již shora; ale rozdíl mezi ideovým vlivem a prioritou a mezi nastrčením cizí osoby je veliký, třeba že v sporu o Počátky ho nešetřil až podnes nikdo. Čelakovský usuzoval tu podobně ukvapeně jako Král: oba jsou zaujati — jeden pro časomíru a Jungmanna, druhý proti obojímu — a tak, ač jeden chválí a druhý haní, oba domněle vidí více, nežli je zjištěno objektivně. Kdo hledá, najde! Jungmann ovšem si mohl přičítat a také si přičítal prioritu názoru i vliv na Počátky, protože časoměrné básně jeho, pak Markovy, jím vyvolané, a posléz i předzpěv Polákovy »Vznešenosti přírody«, při němž spolupůsobil, Palackého a Šafaříka utvrdily v jejich názorech prosodických. Ale z tohoto literárního a ideového vlivu je veliký skok k Čelakovského »původu« a odtud zase ke Královë domněnce o osobním nastrčení a zneužití naivních jinochů! Ovšem to už ani nepřekvapuje — v studii Královë jsou větší logické skoky nežli tento . . .

Ostatně co může nejasný, nepřesný, pozdní a neinformovaný list osoby nesúčastněné při Počátcích měnit na určitém a nezvratném dokumentu z úst vlastního původce Počátků, Šafaříka? List Šafaříkův z 22. dubna 1817, psaný před stykem s Jungmannem, obsahuje v jádře všecko, co je v Počátcích. Protože Šafařík v něm již ohlašuje, že proti přízvučné prosodii vystoupí, *nemohl vůbec Jungmann být »původem všeho«*, jak míní Čelakovský,[2]) ani kdyby byly správny všecky ostatní domněnky Královy — prostě proto, že není možno býti »původem« něčeho, co existovalo již před původstvím.

8. Když tedy vše ztroskotalo, Král má ještě jeden důvod pro nařčení Jungmanna. »Jsem úplně jist,« praví (L. F. 1894, str. 25), »že i Palacký i Šafařík v pokročilejším věku toho mladistvého poblouzení« (Počátků) »litovali.« Výrok »jsem úplně jist« ovšem není důkazem, a kdyby tu byl důkaz, je to pro spor o Jungmanna naprosto bezpředmětno, protože »lítost« P. a Š. se mohla týkat vlastního poklesku spíše nežli domnělého svedení. Ale přihlédněme přece k věci. Král svou methodu nezapřel ani zde. Tvrzení své dokazuje takto: »Palacký ve »Vlastním životopise« arci o spolupůsobení Jungmannově se nezmiňuje. *Jistě o něm věděl.*« (**Důkaz!?**) »Ježto však z Radhoště vyloučil tři listy, psané pro Počátky, nemýlíme se asi, soudíme-li, že později poznal svoje mladistvé poblouzení, a že mu asi samému později nebylo milé, že se dal užíti k příkrému hájení mínění nesprávného. *Proto*« (podškrtává Král) »asi o Jungmannovi mlčí.« (L. F. 1894, str. 10). — »V české literatuře nebylo dávno napsáno slovo tak frivolní, jako toto *proto*, napsal o této logice Hlas Národa 8. února 1895. »Palacký tedy *věděl*, že se dal Jungmannem naštvati, ve svém životopise to *zamlčel*, pak *litoval*, že se dal svésti a *proto* raději zase neřekl pravdu!« —

A přece Král ví tak dobře, jako kdokoli jiný, že *Palacký ani Šafařík nikdy neprojevili pražádného politování nad Počátky ani s ohledem na prosodii, ani s ohledem na Dobrovského.* Palacký se Dobrovského, ač ho ctil, výslovně zříkal,[3]) Šafařík projevoval k němu zřejmý odpor i později, na př. upřílišeným zavrhováním jeho etymologie slova Čech v Slovanských Starožitnostech, a oba se výslovně proti němu postavili ještě 23 let po sepsání Počátků v spise Die

[2]) Také sluší uvážit vliv tehdejšího latinismu uherského a a časoměrné prosodie maďarské na autory Počátků. Vlivy ty nepopírá ani Král.

[3]) Kollárovi Palacký píše 24. listopadu 1830: »Pokládaje mne za chovance a dědice Dobrovského, jste na omylu velikém; kdyby ještě byl na živě, první by on Vám v tom odepřel. Nikdy mne on za svého nepokládal, ježto jsem já k filologii slovanské za živobytí jeho chuti neměl, v historii české již od r. 1824 svůj vlastní soud měl jemu často odporný, a posléze že jsem v prosodii a kritice Libušina soudu od něho se uchyloval. Proto měltě se on sice často přátelsky ke mně, ale častěji nepřátelsky, ač to ne vždy zjevně. Já ho věru vždy upřímně jsem ctil, na křehkosti starcovy se neohlédaje — nebo kdo jich prázden? — a památka jeho jak živ u mne ve cti se zachová: ale jaká as pokrevnost?« a t. d. A ještě na konci života svého kladl Jungmanna nad Dobrovského (r. 1873, viz II. kap.)

ältesten Denkmäler! A také prosodii časoměrné zůstali v podstatě oba věrni i později.

* * *

Výsledek rozboru tedy jest: Králova hypothesa nemá prażádného důkazu, který by byl hoden jména důkaz. Za to existují dva nepopiratelné důkazy o opaku — list Šafaříkův a autobiografie Palackého. Vedle těchto dokumentů positivních jest i dokument negativní: v celé zachované korespondenci Jungmannově není nejmenší stopy, že Jungmann o úmyslu Šafaříkově a Palackého i o jejich prosodických názorech věděl před sepsáním Počátků. Poprvé se o věci zmiňuje až měsíc po tom, co byly odevzdány censuře, a tu jeví takové radostné *překvapení* nad Šafaříkovým nadšením pro časomíru, že lze důvodně soudit, že dříve mu to bylo neznámo.

Domněnka o Jungmannově autorství Počátků je tedy vyvrácena, dílem jako nedokázaná, dílem jako vůbec nemožná. Zejména není nejmenšího důkazu o nějakém nečestném anebo nekorektním jednání Jungmannově v tomto případě. Je z ní vidět, jak opatrně třeba kontrolovat nejen vývody tak nelogické a strannické jako jsou Královy, nýbrž i úsudky pozorovatele tak objektivního, jako byl Zelený.[4])

Bylo základní chybou Královou, že mínění Zeleného o vzniku Počátků převzal a horlivě zdůrazňoval, jsa slep pro opačnou mluvu dokumentů. Kdyby byl převzal i úsudek Zeleného o domnělém jednání Jungmannově,[5]) mohl se aspoň největším absurdnostem vyhnout. On však převzal všecky omyly — a vynechal, co u starších bylo líčeno správněji.

(Dokonč.) *Ch.*

[4]) Ačkoli Zelený s podivuhodnou pílí a nestranností vyčerpal prameny a jeho dílo zůstává základním kamenem literatury o Jungmannovi, nelze mu ve všem věřit. Neodlišuje vždy svou domněnku od fakt dokázaných a jeho úsudky i hypothesy jsou časem příliš zběžny, dělány od oka. Ba pochybil nejen ve výkladě, nýbrž někdy i v pouhé reprodukci pramenů. Udává na př. (na str. 363): »V době litoměřické (1799—1815) bývalo zdraví Jungmannovo stálé, aniž nalézáme stopy, že by té doby byl býval opravdu nemocen.« A přece Jungmann psal 10. dubna 1810 Markovi: »Ležel jsem již více v hrobě nežli v posteli« maje úplavici a horečku. Podobně 5. července 1810. Takovým nedopatřením arci neujde ani dílo svědomité; nezmiňuju se o nich snad proto, abych dílo Zeleného snižoval, nýbrž abych podal pádný doklad o potřebě přísné kontroly a revise tvrzení, ze kterých časem se stanou dogmata, pohodlnými duchy nedůtklivě hájená proti zjevným výtěžkům nového badání.

[5]) Zelený totiž líčí věc tak, že Jungmann do prvého boje poslal mladé zápasníky Š. a P., v rozhodnou chvíli pak zápas rozhodl vlastním zasažením. I kdyby tomu tak bylo, pak tato strategie (podobná římskému válčení) byla by důkazem velikého taktického důvtipu Jungmannova, ale rozhodně ne důkazem bázlivosti ani nečestnosti.

STUDENTSTVO

Snahy generace?

Chápu-li se slova v rubrice vyhrazené jindy studentům, činím to jen proto, že o předmětě nadepsaném mohu podat vysvětlení z vlastní paměti a opravit omyly šířené o této otázce knihou »Snahy generace«.

Kniha tato obsahuje šest článků od pp. Em. Čapka, Ant. Hartla, Jos. Kopala, G. Šmejce, R. Brože a G. Čadka a zprávu o »prvém sjezdu studentstva a mladé intelligence radikálně-pokrokové v Písku 13. a 14. srpna 1907.«

Ne bez příčiny je v čelo publikace postaven článek p. Čapkův »Kus retrospektivy«. Udává ráz knihy i směru knihou charakterisovaného: utkvívání v minulosti. Jako směr Masarykův, když dost se naodporoval t. zv. historismu, na konec v něm sám uvázl a všecek je potopen v obdivu nad protirukopisným bojem let osmdesátých a jinými zjevy dávno minulými, stejně mládež radikálně-pokroková (nyní vhodněji zvaná státoprávně pokrokovou) po vzoru svých vůdců klaní se odvanutým duchům pokrokového hnutí let 1887—1893. Retrospektiva tu i tam!

Zdali podobné utápění se ve stínech doby uplynulé je pokrokové mládeži zdrávo, netřeba vykládat. Samo sebou vede k mythickému bájení a mučednické glorifikaci na úkor historické skutečnosti; ale ještě hůře se vede historii, když se stane míčem zájmů strannických, protože potom každá strana si ji předělává po svém a vyjdou z toho karikatury, matoucí lidi neinformované. A tak nejnovější českou historii »zpracovali« na jedné straně pp. Masaryk, Herben a Machar po realisticku, na druhé p. Čapek a jeho vychovanci po státoprávnicku, tak důkladně, že z toho vzniklo samé Wahrheit und Dichtung — bohužel i bez pravdivosti i bez ceny básnické.

Kniha, o které píšu, shrnuje náhledy o studentské historii, které během posledních let vytrvale a neodbytně hlásal Časopis pokrokového studentstva i jiné orgány státoprávně-pokrokové. První vadou, plynoucí z pochybeného stanoviska historisujícího, je mikrologie. Pan Čapek neustále se probírá a obírá bibliografií studentského tisku posledního desetiletí, která přes některé trvaleji cenné úvahy přece jen obsahovala většinou věci efemérní, dnes bezvýznamné (beze

vší domýšlivostí zahrnuju mezi tyto projevy i některé práce své vlastní, p. Čapkem uváděné) ale p. Čapek i nejmalichernějším zbytečnostem prokazuje čest důležitých dokumentů. Nepomýšlí, že bibliografie ta pozbývá praktického významu již nepřístupností mnohých citovaných publikací, ale je neústupně pohroužen v citování relikvií. Stejného druhu jest i proslov jeho, zcela průměrnému sjezdu přičítající »do jisté míry historický význam« (str. 68) a nadpis díla, pozdvihující fikce skupinky několika osob na trůn »snah generace«.

A tu hlásí se již druhá vada směru i knihy: konstrukce neexistujících zjevů. Většina pisatelů »Snah generace« i předáků studentstva státoprávně-pokrokového jsou jičínští odchovanci p. E. Čapka. Nuže, jaká je to generace, závislá na tom, že se několik studentů octlo v jediném malém městě náhodou pod vlivem jedné osoby? Stále čteme a slyšíme z knihy o jakémsi hnutí, o generaci a o tom, jak se šíří a vítězí nad odpůrci, a při tom v celé oblasti českého národa mimo Jičín sotva kdo o tom ví. Celé to »hnutí« je sebeklam, podávaný čtenářstvu jako faktum.

Je pravda, že Časopis Pokrokového Studentstva vychází od r. 1901 nepřetržitě, kdežto Studentské Směry a jiné orgány zanikly. Ale z toho neplyne, že by v »hnutí« studentstva státoprávně pokrokového byla zvláštní životnost nebo síla. Neboť předně Studentské Směry zanikly hlavně proto, že jsem, ač se mi to nabízelo, k udržení jich nechtěl užiti prostředků, jakých užil Č. P. S., aby zůstal na živu. Jsou to věci soukromé a »generace« nemá s tím co dělat. Stál jsem v ohledu tom od počátku na stanovisku pravdy, nechtěje jako p. Čapek fingovat »hnutí«, kterého není. — Za druhé: právě v době, kdy studentstvo, representované dříve Slavií a Studentskými Směry, pozbylo svého orgánu, totéž studentstvo převzalo a podnes drží vedení Svazu, kdežto Unie, řízená státoprávními pokrokáři, právě před tím zanikla. Vliv studentstva, representovaného Č. P. S., tedy při zániku Studentských Směrů spíše poklesl — nejlepší důkaz o umělosti »hnutí« i jeho orgánu.

Autoři »Snah generace« opakují také starou fikci, že jejich směr proti realistům ze Studentských Směrů vybojoval zásadu: »potřeba politické sebevýchovy i politické práce« (str. 88). Opakují toto tvrzení tak dlouho, že mu bezpochyby sami věří. Je tedy třeba jim připomenout, že právě již v první a hlavní polemice proti jejich názoru o politice studentské (článek »Tedy o politice!« ve Studentských Směrech 1901) jsem hájil já toto stanovisko, které oni přičítají pouze *sobě*. Kterak jen to historik hnutí, p. Čapek, mohl zapomenout? Nebylo přece mezi námi nikdy sporu o potřebě politické práce a sebevýchovy; spor byl o to, zdali je potřebí studentu, předčasně zapřahovat se do vozu určité politické strany, dělat jí stafáž a zanedbávat proto vlastní volný vývoj, který jediný je schopen udělat z dítěte řádnou vyspělou osobnost a tím také řádného politického pracovníka. My jsme politickou práci neopomíjeli ani v praxi nikdy; právě nejpověstnější vystoupení skupiny Slavie, vystoupení, která dávala směr celému studentskému životu (na př. prohlášení Slavie r. 1899 v aféře Biberlově) byla eminentně aktivně politická, a přece byla samostatná, podnikána mimo rámec stran. Podobně »účast studentstva v politickém hnutí za všeobecné rovné právo hlasovací 1905«, které se p. Č. dovolává (na str. 13) jako dokladu pro to, že »zobecněly názory, za které bylo dříve pokrokářům úsilně zápasiti« — svědčí právě proti těmto názorům; neboť právě zde něco zmohla jedině solidarita celku, která překonala strannické škatulkování. Naše stanovisko bylo ne proti politické výchově studentstva, nýbrž proti zneužívání studentstva agitátory, kteří neinformovaným hochům nasazují klapky, zúžují obzor jejich a uměle jim vštěpují předpojatost proti stoupencům stran konkurenčních, a pak ještě jako na posměch tvrdí (str. 13), že tato oklamaná ubožátka se přidávají k té které straně »dobrovolně«! Ukázal jsem již před pěti lety v Akad. Čítárně na autoru brožurky »Čtyři kapitoly«, že se do směru p. Čapkova, povaze jeho cizího, dostal cestou umělou.

Ovšem, politické stranictví studentů lze hájit důvodem, že ve straně student nabude praktických zkušeností. Ale člověk nevinně uvězněný také získá zkušeností a přece nikomu nedoporučujeme, aby se dal nevinně uvěznit! Já sám bych tisíckrát prodal všecky zkušenosti, které jsem udělal ve straně (realistické), kdyby mi někdo vrátil zdraví a vůbec to, oč mne tyto zkušenosti oloupily.

Další vadou »Snah generace« je nesprávné oceňování dosahu událostí pro poměr stran, zejména pro poměr t. zv. pokrokářství a t. zv. realismu. Pan Čapek líčí věci tak, jako by studenti-realisté byli před r. 1904 odpůrci politického stranictví, ale konečně podlehli opačnému názoru hlásanému pokrokáři. Toť líčení nesprávné a paušální, přehlížející velikou rozmanitost názorů, které měli odpůrci pokrokářů. Aspoň ukázku: Již r. 1901, brzy po polemice Studentských Směrů« proti politickému stranictví, dva kollegové z téhož tábora jali se zakládat organisaci studentstva realistického; v duchu názorů Stud. Směrů jsme se (a to C. Dušek, redaktor Času, a já) tomu opřeli a pokus zvrátili. Jeden z oněch dvou kollegů později přešel k sociální demokracii, druhý se činnosti politické úplně vzdal, což se stalo i s jinými studenty stranníky. Patrno tedy, že politické stranictví nebrání politické apatii, a že realisté se snažili o své studentstvo dávno dříve, než myslí p. Čapek, jenž zejména nevystihl působení

skupiny Heinrichovy ve Slavii a její poměr k realistům. —

Ještě slovo. Pan Hartl dokazuje (str. 19 až 26 knihy), že poslední léta děje se v české moderní literatuře obrat k nacionalismu. Ačkoliv i tento nástin stůně mikrologií, hlavní myšlenka jeho je zúplna správna. Ale strana státoprávně-pokroková nemá na tom obratu žádné zásluhy, protože její programová a taktická úzkoprsost literáty od jejich zásad spíš odpuzovaly, než aby k nim vábily. Srovnejme na př. V. Dyka, autora jí nejbližšího! »Konec Hackenschmiedův« je protirealistický, ale tím ještě není knihou státoprávní. Tím více to platí o Holém, Bezručovi, Sovovi a Hilbertovi, kterých se p. H. také dovolává.

Obrat k českému nacionalismu, nastalý u moderní mládeže v posledních letech, ukazuje něco jiného, než aby mohl být podkladem agitace pro stranu státoprávněpokrokovou. Její mladí stoupenci, ač jej vítají, přece mu neporozuměli. Cítí-li na př. v mých novějších projektech jistou satisfakci pro sebe, nelze jim v tom p o c i t u bránit; ale vyvozují-li z toho, že jejich s t a n o v i s k o je potvrzeno tímto zjevem, klamou se. Z mého článku »K naší národnostní politice« utkvívají na odstavci, který se tam dostal až ex-post, ale nechtějí vidět hlavní, p o s i t i v n í obsah článku. Líbí-li se jim, že jsem v realismu neustrnul, ale vyvíjel se dále, lituju, že jim tuto pochvalu nemohu oplatit. Kdyby se podobně, jako já, byli vyvíjeli, t. j. zbavili zúženého obzoru[1]) staršími stranníky jim vštípeného, byli bychom si dnes velice blízko. Ale oni uvázli na své cestě a nemohou nebo nechtějí dále. Nepozorují, že politický vývoj posledních let oslabil vespolné napětí stran a že hranice jejich tají jako sníh na jaře; setrvávají na vyprahlých skanách mezi svou klečí a pro svou frakci, stejně zakrslou jako je realistická, překážejí vzniku plodné organisace, která by nebyla již frakcí nebo klikou několika osob, omezující se na zdůrazňování jedné jediné ze mnoha složek národní tradice české, nýbrž která by harmonicky obsahovala všecky tyto složky — hlavně národnostní princip, státní právo, reformační dědictví husitské, i demokratism — která by nedělala taktiku dogmatem, řinčení zbraně si nepletla s bojem a doktrinářství s politikou, a která by zejména byla o p r a v d o v o u s t r a n o u s e š i r š í m p o d k l a d e m s o c i á l n í m místo mikroskopických plodův osobního partikularismu mladých stran, který úlohu v dohledné době dohraje.

E. Chalupný.

---

[1]) Proti stotožňování mých starších názorů s realismem mluví celá moje činnost. Byl jsem sice v letech 1903—1907 realistou, ale nikdy jsem netajil své mínění v mnoha otázkách odchylné od oficielního »časismu«. Z mnoha projevů, vyvracejících historické konstrukce p. Čapkovy, uvádím článek o Sokolech už z r. 1901, který dle doznání známého předáka sokolského vzbudil pozornost a souhlas právě v kruzích tak n a c i o n á l n í c h, jako jsou sokolské.

SLEZSKO

II.

České živnostnictvo slezské dosud sorganisováno není. Jedině v Pol. Ostravě nalézají se tři živnostenské spolky a v Opavě vedle »Řemeslnické Jednoty« »Ústřední spolek českých živnostníků a řemeslníků pro vévodství slezské«, který si vzal za účel sorganisovati slezské živnostníky; činnost jeho však dosud nevykazuje valných úspěchů.

Těžko také poměrně též neuvědomělé živnostnictvo slezské organisovat. V prvé řadě bude nutno buditi v nich stavovské sebevědomí. Nezbytným je také poskytování vyššího vzdělání živnostnictvu. Činí se i v tom směru kroky zařizováním pokračovacích škol, jako na př. v Pol. Ostravě, v Lazech, Svinově, Orlové atd. I zde však nutno mnoho ještě vykonati. Též smutným zjevem je, že dosud mnoho živnostníků slezských je členem různých »Gewerbevereinů«. Důvod hledati dlužno v tom, že dosud ve Slezsku o živnostníky z české strany se nikdo nestaral.

Potěšitelnější jest organisace hospodářská. Po celém Slezsku rozprostírá se celá řada hospodářských besídek, spolků a společenstev, které vesměs jsou dosti agilní a vykazují mnohou úpěšnou činnost. Značných zásluh zjednal si o organisace tyto p. řed. Zíka z Opavy. Týž dal i popud k založení čelných hospodářských podniků na Opavsku.

Důležitým činitelem jsou ve Slezsku také hasičské spolky, jež taktéž jsou rozšířeny po celém Slezsku dík záslužné činnosti p. redaktora »Slezského Věstníku« R. Gudricha. Do konce r. 1908 bylo ve Slezsku 80 spolků hasičských.

Učitelstvo slezské organisováno je v sedmi okres. jednotách učitelských, které spojeny jsou v »Ústřední spolek českého učitelstva ve Slezsku«. Nejmladší z jednot učitelských je jednota Orlovská, zal. r. 1907, nejstarší »Spolek učitelů východního Slezska«, založený r. 1876.

Dělnictvo slezské, jež tvoří v našem průmyslovém kraji značnou část obyvatelstva, jest z největší části smýšlení sociálně demokratického a jsou soc. dem. listy »Hlas Lidu Slezského« a »Duch Času« nejrozšířenějšími časopisy ve Slezsku.

Ostatní listy české jsou: »Opavský Týdeník«, »Těšínské Noviny«, »Slezský Věstník« a »Ostravský Kraj«. Do Slezska jest však zasí-

lána velká řada časopisů hospodářských a některé časopisy ostravské (»Ostravský Denník«, »Ostravské Listy«, »Ostravan«), a moravské »Lidové Noviny«, »Pozor« a j. — Z Čech zasílá se do Slezska poměrně málo.

Úroveň vzdělání ve Slezsku je poměrně nízká. Je zde na tisíce analfabetů, z nichž značná část jsou Poláci přistěhovalí z Haliče, část také lidé naši, jimž vzdělání poskytla jedno- až dvoutřídka jich rodné obce. Škol 3třídních a vícetřídních je ve Slezsku poskrovnu. Nad to ještě vyučovali na školách českých až do nedávna různí krejčí a vysloužilí vojáci, jak tomu doposud na př. ve Vávrovicích, kde vyučuje nezkoušený učitel již po 40 let na 90 českých dětí.

Učitelstvo to bývalo »dajčfraindlišské« i nelze se diviti, že téhož smýšlení jest i obyvatelstvo slezské.

Teprve v poslední době počíná se buditi uvědomění národní, což zavdává však příležitost k četným sporům, jmenovitě mezi Čechy a Poláky.

Poláci v letech 1850—1900 rozšířili své posice po celém východním Slezsku namnoze za protektorátu slavné vlády, která viděla v nich spojence ve snaze své germanisátorské.

A byli Poláci dobrými spojenci! Polské své děti nechávají germanisovat ve školách německých, jako na př. ve Fryštátě, Jablunkově, Bohumíně, Špluchově a v j. ryze polských obcích — tam všude škol polských nemají. Založili však řadu škol polských v osadách druhdy úplně českých a verbují do nich dítky neuvědomělého obyvatelstva, které, užívajíc dialektu přechodného, neví, čím je. Přijde-li polský agitátor, jakých nyní je jmenovitě v řadách soc. dem. celá řada (Dr. Seidl, Michalík atd.), dají se snadno přemluviti a pošlou dítky své do polské školy.

Přes to však nebylo by Slezsko východní ještě ztraceno, kdyby království a markrabství věnovaly Slezsku větší pozornost a podporovaly jmenovitě hmotně různé korporace, jako na př. výše uvedenou »Matici Osvěty Lidové«, by tato hojným zakládáním nezbytných minoritních škol mohla zachrániti, co dosud zachrániti se dá. Také knihovny, čítárny a p., jmenovitě knihovny žákovské vykonaly by ve Slezsku své poslání.

Proti germanisátorské činnosti vlády postavily se do boje — jak už bylo řečeno — české obce, které domáhají se jazykové rovnoprávnosti u c. k. úřadů ve Slezsku. U úřadů těchto opanovala němčina tak, že na př. berní úřad v Klimkovicích prohlásil, že nesmí česky úřadovati, a taktéž c. k. okresní soud v Opavě prohlásil, že sice česká podání přijímati bude, vyřizování však díti se bude jako dosud, totiž v jazyce německém.

A jen tím, že české obce německé přípisy nevyřízené vracejí zpět, podařilo se prolomiti baštu německou u c. k. úřadů aspoň potud, že v případech, kde vláda potřebuje součinnosti obcí, zasílá jim české přípisy, respective české překlady německých výměrů.

A také těžko vládě vyhověti, když všechny úřady ve Slezsku jsou obsazeny kovanými Němci a Čech u úřadů státních ve Slezsku je bílou vranou. Jmenovitě finanční úřady staly se výhradnou doménou Němců. A přece ve Slezsku téměř $^2/_3$ obyvatelstva hlásí se ke kmeni slovanskému a jistě dobrá polovina všeho obyvatelstva není jazyka německého vůbec znalá.

A tu opět byl by boj snazší, kdyby Poláci boj Čechů proti Němcům podporovali.

Slezsku hrozí však jiné větší nebezpečí, totiž, že se stane obyvatelstvo slezské bezzemkem. Půda slezská přechází šmahem do rukou velkokapitalistů židovskoněmeckých à la Guttmann, Wilczek etc., a to tak, že na příklad v Suché zbylo pouze 18 menších statků v rukou domácího obyvatelstva, všechno ostatní (téměř celá Suchá) náleží Guttmannovi.

Průmysl veškeren téměř je v rukou německých, české banky nevykonaly pro Slezsko ničeho a přece byla zde nejvhodnější půda k zakládání závodů železářských, dolů atd., které vynášejí miliony. Ty všechny plynou do rukou nám nepřátelských.

Stane se náprava? *A. z Ploskovic.*

ZE DNE

K opětné volbě dra Groše starostou Prahy. Sensací při této volbě byl náhlý obrat dra Podlipného, který rozhodl vítězství dra Groše. Napřed se pan dr. Podlipný tři dni se svou družinou radil a ze zpráv o poradách těch bylo vidět, že n e n í pro dra Groše. Při prvé volbě odevzdali jeho věrní prázdné lístky . . . Čekalo se, že podle obecního řádu bude se volit třikrát, den na to opět a potom zase . . . A najednou dr. Podlipný se přihlásil ke slovu a promluvil řeč proti svému obyčeji nezvykle stručnou. Napřed vytkl důrazně, že za vlády dra Groše došlo ke zjevům, »kterými trpěla a trpí dobrá pověst naší veleobce«, vytkl mu přílišnou důvěřivost a nedostatek energie proti těm, kdož takové zjevy vyvolávali. A po té — prohlásil, že sdružení jeho doufá v nápravu a bude volit dra Groše . . . Ve všeobecném napětí řeč ta neminula se s efektem. Co následovalo, bylo již jen pouhou formalitou. Ale — o d k u d č e r p a l dr. P o d l i p n ý d ů v ě r u, že opravdu

poměry se změní, že dr. Groš změní svou důvěřivost v energii? Dr. Černohorský sice odešel, ale všichni ostatní z jeho družiny zůstali. A ostatně, jak právě čteme — i dr. Černohorský opět se chce dát volit, a kdo zná jej a jeho voliče, uvěří, že je to možno. Také prohlášení dra Podlipného, že v odevzdání prázdných lístků při první volbě nebylo nic osobního, neobstojí při opravdovější kritice. Faktum je přece, že dr. Groš byl za prvé své vlády v důležitých věcech jen pouhým vykonavatelem disposic, vyšlých od náčelníka generálního štábu dra Černohorského a ostatních vlivných členů jeho koterie. Pan dr. Podlipný přece po několikaletém veřejném působení není tak naivní, aby nevěděl, že nezáleží na heslech a programech, ale předem a hlavně na lidech, kteří je provádějí. Staly-li se ony neblahé zjevy, vinny jsou přec určité osoby, vinno je praesidium, jež vůči oněm osobám nejevilo dost energie. Jak možno tvrdit, že výtka oněch zjevů není ničím osobním? Jak možno čekat změnu systému, když osoby zůstanou? Volba dra Groše dála se ve znamení rozbití kompromisu po trvání víc než desetiletém. Jest rozbití to opravdové a trvalé? Když rozluka, tedy úplná! Pak by nemohli býti po boku mladočeského starosty dva staročeští náměstkové, museli by se hned odvolati. A nebylo by možno dát některým členům strany volnost hlasovat pro dra Groše, jako se stalo. To je polovičatost a slabost, která se musí straně staročeské vymstít! Kdyby se nyní strana staročeská postavila na radnici do opravdové posice, jen by získala na svém prestiži. Je to beztoho snad jediné pole, kde může účinně pracovati. Ve vysoké politice, na sněmu a na říšské radě, významu většího sotva nabude. Takovým illusím ať se neoddává. Avšak alespoň na radnici pražské je zastoupena lépe než strana mladočeská. O neupřímnosti mladočeského demokratismu na radnici právě »Přehled« měl již celou řadu dokumentů. Tolik demokratismu má strana staročeská také! A ostatně na radnici — třeba nebylo pravda, že volby do sboru obecních starších nemají býti docela nic otázkou strannickou a politickou — přední a hlavní je práce hospodářská, sociální a kulturní. A ani v té nejsou Mladočeši o nic lepší. Na příklad proti klerikalismu neprovedla mladočeská většina na radnici docela nic podstatného. Shrneme-li vše, tu z a d a n ý c h p o m ě r ů s t r a n a o s o b na radnici lze volbu dra Groše jen vítat, povede-li opravdu k definitivnímu rozbití kompromisu a k přechodu staročeské strany do oposice. V oposici té možno také spatřovati záruku, že »nezdravé zjevy« posledního roku nebudou již dobře možny. Podstatnou a nezbytnou podmínkou všeho tu musí býti: Provést rozbití kompromisu do všech důsledků, pohřbít jej úplně a na vždycky.

Na radnici svítá . . . Před třemi lety vytknuli jsme v »Přehledu« jako velevýznamnou maličkost, že p. dr. Groš při své prvé installaci ani slovem se nezmínil o všeobecném právu hlasovacím. Letos po opětné své volbě již se ho dotknul . . . Ovšem způsobem při nejmenším prapodivným: že jako pokrokový člověk n e b u d e s e b r á n i t i, aby se zavedlo i na radnici, až se poměry upraví. Pokrokový člověk snad má povinnost p r a c o v a t i p r o n ě z e v š e c h s i l, ne pouze se mu nebrániti? Co vlastně p. dr. Groš chtěl říci? Jasné to rozhodně není! Snad při nové installaci nám to poví? — Mluvím-li již o tomto thematě, připomínám také, že za celá tři léta vlády pokrokového dra Groše neproveden návrh sociálně-humanitní komise ze dne 18. října 1905, aby do ní byl povolán jeden zástupce obecního dělnictva. To přece by bylo tak směšně nepatrnou splátkou na veliký ideál všeobecného práva hlasovacího! Snad v nastávajícím tříletí vlády dra Groše se provedení onoho návrhu přece dočkáme?

Znalost jazyka většiny obyvatelstva za nezbytnou pro nejvyšší úředníky země uznal císař František Josef v dopise zbavujícím generála šl. Winzora úřadu správce Bosny a Hercegoviny pro neznalost jazyka srbohrvatského. Ubozí Němci jsou nad událostí touto ve velkých rozpacích, protože analogie pro Čechy a ostatní země se vnucuje sama sebou.

Také strážci zákona. Dr. Štemberka v Rychnově n. K. byl na šest neděl uvržen ve vazbu proto, že odepřel z důvodu redakčního tajemství svědčiti ve věci již promlčené. Případ neskončí krvavě, ale vrhá špatné světlo na horlivost některých úřadů.

Z našich vysokých škol. Nemáme ještě druhé university, ale za to doznáváme osobní ztráty za ztrátou. O jmenování prof. Ševčíka professorem konservatoře vídeňské prošla již zpráva všemi listy. Nyní pak dochází ku ztrátě druhého odborníka jména světového. Prof. Alois Musil, známý badatel v orientální archaeologii, bude pro české vysoké školy ztracen — opět ve prospěch Vídně, a rozumí se, že nadále bude si německá věda a vědecká literatura osobovat právo na jeho práci. Ví o tom česká Národní rada?

Nevinnou zábavu nošení baretů, která však může za dnešních napiatých poměrů pražských přivoditi vážné pohromy, počínají zase pěstovat někteří čeští akademici v Praze. Kdy se už najde někdo kompetentní, kdo by toto dětinství zakřikl a odkázal na dobu méně nevhodnou? Což opravdu nikdy nevyspějeme nade sport v »trucování« buršákům?

Železniční citáty. »Odbor náš jako léta předešlá i letos účastnil se činně voleb do potravního skladiště a uzavřel kompromis s odbočkou »Eisenbahn-Beamten-Vereinu«, »Reichsbundu«, Zemskou jednotou, Klubem strojvůdců, »Pokrokem« a kancelisty, následkem čehož společná kandidátka zvítězila . . .« » . . . A bude-li v e š k e r o české úřednictvo železniční soustředěno pod čer-

venobílým praporem spolku našeho...« (z jednatelské zprávy za rok 1908 plzeňského místního odboru »Spolku českých úředníků železničních«). — Co je to »Reichsbund«? Německonacionální spolek železniční... A proti komu utvořena tato všeněmecko-národní-dělnicko-bezbarvá koalice? Proti českým sociálně demokratickým železničním zřízencům. — Pod červenobílým praporem. — Na zdar!

Slovo v čas. Na Smíchově a v Nuslích budou co nejdříve uprázdněna místa přednostů (v Nuslích za Všeněmce Fruhwürtha). Doufejme, že budou obsazena Němci. Či přece se zastupitelstva obecní a okresní přičiní, aby se tak nestalo? Pochybujeme. Praha snesla léta pouze německé nápisy v budově ředitelství české severní dráhy; Nusle snesly Fruhwürtha, Louny Philippiho. Budou nyní povolaní činitelé energičtější? Dosud je čas; aby pak nebylo pozdě!

Mluva číslic. Při volbě zemské na Kutnohorsku a Čáslavsku dne 10. t. m. dostal agrárník Blažek 2680 hlasů (při předešlé volbě 2941), klerikál **1591** (dříve pouze **444**!) a sociální demokrat 202 (dříve 235).

Spalování mrtvých. »Krematorium«, nový spolek pro spalování mrtvých, založený na idei zajistiti levným způsobem širokým vrstvám lidovým posmrtné spálení, vejde v nejbližších dnech v život. Ustavující valná hromada bude se konati dne 16. března o 8. hod. večerní v »Nár. domě« na Král. Vinohradech v zimní zahradě, vchod z Korunní třídy. Nechť přihlásí se všichni, kdož mají zájem na této idei a členy nového tohoto spolku státi se chtějí. — Kdož dosud se prozatímně přihlásili, neb ještě do dne 14. března t. r. písemně se přihlásí u p. Vr. Kieswettera, Král. Vinohrady, U tržnice 2, jsou do valné hromady zváni.

Z časopisů.

Krakovský *Świat Słowiański* přinesl právě obšírnou úvahu Dra F. Koneczného o dnešní politické rozháranosti české. Úvaha ta, která proti zvyku vešla velmi rychle v širší známost veřejnosti naší, posuzuje politickou situaci s nevšední znalostí časopisectva českého (ač pochopitelně zůstaly v ní některé faktické omyly). Úsudky autorovy jsou ovšem, jak čtenářům časopisu toho známo, velmi nelichotivé pro strany české, zvláště pro národní sociály a realisty. Ačkoliv autor je konservativec, přece neváhá vyvracet i katolický tisk, když uzná to za dobré. Základní myšlenkou jest, že Čechové musí se organisovat v společnou repraesentativní skupinu, obdobnou Polskému kolu; dosavadní t. zv. nepřízeň polských poslanců k Čechům vysvětluje okolností, že za dnešní rozháranosti české Poláci nevědí, s kým jednat a oč, a nemají záruky, že případná úmluva bude na české straně dodržena.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. J. Otty: H. Longfellow: Píseň o Hiawatě. Přel. J. V. Sládek. 241 str. za 3 K 20 h. — M. Baškircevová: Denník. Díl II. 745 stran. Za 2 K. — **Nákl. Grosmana a Svobody:** J. Uher: Dětství a jiné povídky. 160 str. — **Nákl. přípravného komitétu:** J. Gruber: Technické museum pro království České. 30 str. – **Nákl. J. Laichtera:** Aucassin a Nicoletta. Přel Adolf Holk. 52 str. za 40 h. — **Nákl. F. Topiče:** H. Nyblomová: Pohádky. Přel. J. F. Khun. 112 str. za 80 h.

*

Cyklus přednášek »o české kultuře« pořádá společ. klub »Slavia«. Přednášejí pp.: J. S. Machar (Antika a křesťanství), Dr. Ot. Hostinský (česká hudba), Dr. V. Tille (scénické umění), F. X. Šalda (česká literatura), Dr. Zd. Wirth (architektura), M. Jiránek (výtvarné umění), Dr. Fr. Drtina (kulturní snahy českého národa). Vstupenky na celý cyklus stojí: křeslo K 10·—, I. místo K 7·—, II. místo K 5·—.

Evangelický akademický spolek Jeronym v Praze pořádá dne 15. března o 1/2 8 hod. več. ve dvoraně »Merkuru« v Praze v Mikulášské třídě II. večer náboženské hudby. Spoluúčinkují: Sl. Aug. Fleischerová, sl. Ola Hinkeová, pan Arch. C. Jan Rytíř a pan Jára Novotný.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

SAMOSPRÁVA

K defraudaci u okresního výboru benešovského.

O defraudaci psalo se již s rozličných hledisek dosti, nevím však, že by se o ní bylo již důkladně pojednalo se stanoviska, s kterého sluší ji především posuzovati, totiž se stanoviska samosprávného života. Kdo poměry zná, bude souhlasiti úplně s poznámkou kteréhosi listu, že asi v mnohém samosprávném činiteli hrklo, když o defraudaci benešovské četl v novinách. Nepořádky — třebas ne vždy z nepoctivosti a většinou jen z nedbalosti pocházející — jsou u nás v samosprávných korporacích něčím tak obyčejným, že snad jsou pravidlem a pořádek výjimkou. Rozumí se, že to neplatí jen o české, ale i o německé samosprávě — možno odvolati se na př. na výtečného znalce samosprávného hospodářství, prof. Mischlera (v posledním IV. svazku 2. vyd. Staatswörterbuchu str. 243 sl.). Do německé samosprávy nám ovšem ničeho není, pro její vady nemusí nás hlava bolet, s národně-egoistického hlediska snad bychom dokonce mohli být rádi, že je špatná. Jde nám o n a š i samosprávu. Ta má pro nás mnohem větší význam, než pro Němce, a proto jsme povinni snažit se, aby plnila své úkoly co nejlépe, byla v našem národním životě činitelem co nejsilnějším a nejspolehlivějším.

Proto mohl a měl by býti případ benešovský mementem nad jiné důrazným a naléhavým, abychom nejen uvážili, co dělat, by podobné zjevy pokud možno se zamezily, ale abychom také ihned vše zařídili, co k tomu účelu možno podniknout.

Především mělo by se již jednou upustit od nesmyslného dogmatu o nedotknutelnosti autonomie, o tom, že dohled, revise a pod. je něčím s pojmem samosprávy neslučitelným a že zejména v oboru hospodářské činnosti samosprávné korporace mají mít co možná volné ruce. Naopak nutno požadovati, aby právě v oboru samosprávy, která čím dál, tím víc činnost svou rozšiřuje a čím dál tím víc finančních břemen na občanstvo uvaluje, zaručeno bylo všemožně, že s jměním poplatnictva hospodaří co nejsvědomitěji. Je-li uznávána za připustnou nucená revise záložen a jiných hospodářských společenstev, tedy podniků soukromohospodářských, jest tím spíš oprávněna při korporacích veřejnosprávních, zasahujících rozsahem tak značným a způsobem tak pronikavým do života každého jednotlivce, zvláště dělného lidu.

O p r i n c i p by tedy spor nebyl, jde jen o f o r m u, jak dohled nad hospodářstvím obecním a okresním zařídit. Státní dohled možno tu pokládati ze zásadních důvodů za vyloučený a zbývá tedy jen dozor vyšších autonomních korporací. Tyto mají již nyní v obmezeném rozsahu právo dozoru nad hospodářstvím nižších těles samosprávných, bohužel však ani v tomto užším oboru zpravidla opravdového dozoru nevykonávají. Jedná se tedy o to rozšířit toto právo dozoru a zaručit jeho skutečné stálé a pronikavé vykonávání zřízením zvláštních odborně vzdělaných, co možná neodvislých orgánů. Při tom nutno však zároveň znemožnit zbytečné vexace oproti těm, kdož hospodářství opravdu řádně vedou. Podrobnosti úpravy budou dle toho dosti nesnadné, ale obtíž nebyla by nepřekonatelná, kdyby všichni, kdož v oboru tom praktických zkušeností již nabyli, na podkladě tom podrobné návrhy připravili. Mám na zřeteli zkušenosti nabyté při zemském výboru a při několika okresních výborech, které již dozor nad hospodářstvím obcí zavedly. Také informace o zkušenostech nabytých v jiných zemích říše, kde od let již mají dozor podobný zákonem zavedený, nebylo by nesnadno si opatřiti.

Za nynějších poměrů zemského našeho zákonodárství ovšem nelze počítati s brzkou z á k o n n o u ú p r a v o u tohoto dozoru. Za těchto poměrů tím důrazněji nutno apelovati na d o b r o v o l n é organisace českých měst i okresů, aby chopily se energicky počinu v této palčivé otázce. Zde naskytá se jim vhodná příležitost, aby ukázaly, co dovedou a zmohou. Mají k dis-

posici ovšem jen nátlak morální, ale vykonává-li se nátlak tento s náležitým důrazem, nezadá co do účinku zákonnému nátlaku, zejména chabě vykonávanému. Caveant consules! —

Dr. *V. Jirka.*

*

Nová revue pro správu veřejnou.

První číslo »Správního Obzoru«, opovězeného jeho redaktorem doc. dr. Hoetzelem již v č. 20. letošního »Přehledu«, vyšlo minulý týden a praesentuje se velice příznivě. Již zevnějškem, vkusnou, hnědošedou obálkou z dílny Artělu, symbolisuje jaksi, že nechce býti pouhou suchou, koženou knižní učeností, k jaké pěstování práva tak snadno svádí. Úvodní slovo redakce je krátké, vykládá prostě, bez frásí a superlativů, úkol listu celkem v témže smyslu, jak učinil redaktor již ve zmíněném článku v tomto listě. Správně klade důraz na to, že list bude mít předem úkol výchovný a praktický. Slibuje, že bude se snažiti o důkladnost, stručnost a přehlednost. Obsah 1. čísla skutečně odpovídá tomuto programu.

Upozorniti dlužno předem na článek dra Havrdy, rady zem. výboru, o boji jazykovém v úřadování samosprávném, který thematem svým přesahuje rámec listu a zasahá přímo do celkového našeho života politického. Nejdůležitější a nejtěžší problém naší nynější politiky, otázku jazykovou, zejména otázku retorse, osvětluje tu zajímavými poznámkami se stanoviska správní účelnosti. V jednotlivostech, zejména tam, kde p. autor hledí své praktické argumenty proti retorsi sesíliti úvahami zásadnějšími, bylo by možno s názory jeho polemisovati. Na př. táže se, zda vznešené ideální statky národnosti a jazyka mateřského nevydávají se znehodnocení a zevšednění tím, že dávají se opět a opět v diskusi, a to i při příležitostech někdy až malicherně bezvýznamných? Proti tomu možno retorsione argumenti poukázat na Iheringovo heslo boje za právo: právě proto, že jde o statky nejideálnější, nutno brániti jich do krajnosti i v případech nejmalichernějších! Přes to úvaha dra Havrdy je projevem pozoru hodným.

Z článků odbornějších první místo náleží stati K. Luky (patrně pseudonym) o zemské dávce z piva. Je vidět, že autor jest osobou se vznikem zákona i s jeho prováděním v praxi dopodrobna obeznámenou, má vlastní přesný program, mluví jasně, určitě a konkretně, všímá si souvislosti s otázkami národohospodářskými i sociálními, poměry průmyslu pivovarského a živnosti hostinské, tu a tam vtrousí několik vybraných číslic. Myslím, že článek může býti vzorem pro podobná pojednání, která chtějí opravdu informovat, málo slovy mnoho říci. I sloh stati, průhledný a svižný, možno dáti za příklad.

Vedle toho obsahuje 1. číslo začátky článků delších, vesměs o otázkách pro samosprávnou praxi zajímavých: dra Uhlíře o podjatosti jako důvodu vylučujícím z úřadování obecního, dra Joachima o listinách vydávaných samosprávnými korporacemi a dra Lašťovky o silničním paušálu — pokud možno z těchto začátků souditi, i tato pojednání půjdou cestou programem redakce naznačenou.

Hlídka nálezů a hlídka literární uzavírá číslo. Právě tyto rubriky na poprvé jsou poměrně poněkud chudší; redakci patrně šlo o to, v 1. čísle mít co nejvíc jmen spolupracovníků, kterážto snaha ostatně je zcela pochopitelná. Bylo by si přáti, aby budoucně zejména hlídka nálezů byla co nejbohatší a nejčasovější.

Celkem možno 1. číslo »Správního Obzoru« opravdově uvítati a přáti nové revui, aby na cestě nastoupené statně dále kráčela. Postavila se hned napoprvé na výši velice slušnou. Stojí bohatstvím i cenou příspěvků znatelně výše, nežli dosáhl zaniklý »Samosprávný Obzor« v nejlepších dobách svého života. Zejména také s hlediska negativního: v »Spr. Obzoru« není rozvláčných parafrasí z nálezů správního soudu, které v Sam. Obzoru zaujímaly tolik místa.

Z úvodního slova redakce se dovídáme, že list hned jako nasciturus dovedl získati sympatie a hmotnou podporu zemského výboru, Právnické jednoty a obce Pražské. Jest tedy již jaksi příkazem hrdosti a mužného sebevědomí nového měsíčníku, aby naděje v něj kladené pokud možno uspokojil. Možno snad i proto čekati, že první číslo bude značit mezník ve vývoji našeho správního písemnictví a naší správy veřejné, zvláště samosprávy?

Ze všeho vidět, že redakci i vydavatelstvu nechybí dobré vůle činit se co nejvíce — jest jen věcí odběratelstva i čtenářstva podporovati je účastí co nejširší a nejintensivnější. Bylo by smutné, kdyby volení representanti českých obcí a okresů i úřednictvo jejich, úřednictvo politické správy, advokáti, poslanci — všichni ti, kdož opravdu o pokrok naší správy veřejné, zvláště samosprávy se zajímají, nevěnovali novému podniku tolik pozornosti, kolik si zasluhuje. Svaz českých měst a Poradní sbor českých okresů i Ústředí moravských sborů starostovských především jsou povolány podporovat nového spolupracovníka na poli, jež pěstovat je jejich úkolem.

Zejména praktičtí právníci, kteří nestali se dosud pouhými stroji na zpracování aktů a zachovali si alespoň trochu ideálního nazírání na význam a úkol práva, jistě uvítají nový list radostně a budou mu pomáhati nejen jako odběratelé, ale i jako přispívatelé. V proslovu redakce i v obsahu 1. čísla prosvítá — třebas nikde přímo nevyslovená — snaha, praktické i theoretické pěstování práva svésti v jeden proud vody živé.

V hlavách nevykvašených a povrchních lišívá se vlastně trojí právo: právo positivní, zákonné, nad ním theorie jako něco mlhavého, fantastického, od života odvráceného, co vyrůstá v ústraní a tichu studoven, a pod ním praxe, jako něco, čím se právo více méně zevšedňuje, jakýsi suchopár vyrůstající v šedivém prosaickém ovzduší kanceláří.

Jen málo kdo z praktických právníků, a jen takřka v jasných okamžicích chápe, že právo je nebo aspoň má býti vlastně vždy jen jedno: úkolem theorie nejvlastnějším jest, právě jako úkolem praxe, síly zakleté v mrtvých literách zákona probouzet k životu. Theorie jde tu ovšem jinou cestou: hledá hlubší smysl a vzdálenější souvislosti práva, stopuje je v jeho rozvoji, pátrá po jeho východisku i po cíli, k němuž směřuje — zatím co praxe zlatou minci práva mění v drobnou minci denního života, abstraktní formule právní převádí na konkrétní poměry. Obojí, jak theorie, tak praxe, nemá-li zahynouti a stráviti se sama v sobě, musí udržovati stálý a co možno těsný styk se skutečným životem a přimykati se co nejtěsněji k právu positivnímu, musí však také působiti neustále i na sebe navzájem.

Zvláště v oboru práva správního, jako práva poměrně méně vyvinutého, které nedosáhlo dosud rozvoje úměrného k složitosti a rozmanitosti životních poměrů, jež upravuje, nebezpečí mlhavé theorie a kostnaté praxe je větší nežli na př. v oboru práva soukromého nebo trestního. Též proto nutno nový list, snažící se o harmonické spolupůsobení theorie i praxe na podkladě positivního práva a se stálým ohledem na potřeby skutečného života uvítat co nejupřímněji.

JUDr. *Jaroslav Hrdlička.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Cenné papíry, jich národohospodářský, veřejný a obchodní význam. Druhé, úplně přepracované a rozhojněné vydání. Napsal Jan Koloušek, v. ř. professor na českých vys. školách technických v Brně. Nákladem obchodnického spolku »Merkur« v Praze, v komisi Fr. Řivnáče. Stran VIII a 283. První, rozebrané vydání knihy vyšlo v roce 1897 pod názvem »O obchodech s cennými papíry a jich národohospodářském významu«, druhé vydání rozšířeno o statistická a historická data o domácích a cizích státních dluzích a jich konversích. To vyznačuje již změna názvu, jíž chtěl autor asi poukázati na státně finanční zpracování předmětu, k němuž měl dojista vzácnou příležitost během svého působení ve finančním ministerstvu. Autor chtěl podati obecenstvu takové vědomosti o cenných papírech, kterých je praxi obchodní nezbytně zapotřebí. Kořeny této velice šťastné myšlenky tkví jistě v učitelské činnosti autorově na obchodních akademiích. Bez cenných papírů neobejde se dnes ani největší stát ani nejmenší střádal, a v nejlikvidnější formě bankovek vnikají ke každému kulturnímu člověku. Naproti tomu nauky o cenných papírech v domácí i cizí literatuře byly roztroušeny v nejrůznějších odborných spisech právnických, národohospodářských, finančních, bankovně-technických a početních, takže jen několika odborníkům bylo možno veškeré vědění o cenných papírech si osvojiti. Ani výborná jinak soubornější díla, jako »Salings Börsepapiere«, rakousko-uherský (německý) »Compass« a »Český kompas«, nečinily v té příčině výjimky, protože kladly hlavní váhu na orientaci o konkrétních c. p., a jsouce určeny pro finančníky, znalost instituce cenných papírů předpokládaly.

Obzvláště zdařilý způsob provedení plánu autorova byl jistě podmíněn spojením učitelské jeho činnosti se zmíněným již praktickým působením ve finančním ministerstvu. V knize jsou v přehlednou soustavu sebrány veškery poznatky o cenných papírech v odborných spisech a slovnících roztroušené v takovém rozsahu, že jednak je látka úplně vyčerpána, jednak veškery podrobnosti, praktické použití knihy ztěžující, vynechány. Nestrojeným slohem vykládá se podstata cenných papírů, jejich funkce národohospodářská, úprava právní, poměr k burse, bankám a státním financím, technika obchodu a počítání cenných papírů. Při populárním výkladu autor nepouští se zřetele hlavně cíl praktický, a proto v popisné části knihy podává správné informace o všech důležitějších effektech tuzemských a zejména podrobná a také historická data o všech dluzích evropských států. Nejobtížnějším problémem populárního výkladu cenných papírů jsou bez odporu bursovní terminové a prolongační obchody. Při prvních snad by bylo posloužilo lepšímu porozumění zdůraznění toho, že i ty obchody, které uzavřeny čistě se spekulačním úmyslem získání differencí, pohybují se ve formě effektivních obchodů lhůtních, a že na vídeňské burse pravých obchodů differenčních není. I při spekulačních obchodech se zboží dodává a odebírá, jen že je počet uzavřených obchodů daleko větší než počet dodávek effektů, protože při arrangementu se protikladné obchody téhož spekulanta vyrovnají odpočtem a jen zbytek nekompensovaný se dodává. Pro reportní obchody má vídeňská bursa své vlastní pojmenování »obchody stravné« (Kostgeschäfte) a uzavírají se často tyto obchody bez ohledu ku stávajícímu engagementu, jsouce bursovní formou zástavního práva

na cenných papírech. Obchody kassovní bych raději nenazýval effektivními, poněvadž je to méně obvyklé a může sváděti k omylům, jako by jiné obchody nemohly býti effektivními. Při výkladu sazby diskontní by snad bylo dobře vytknouti, že obyčejné směnky obchodní podmiňují vyšší diskont než je úřední sazba, a že za »soukromý diskont« lze na burse umístiti jen akcepty prvních bank. Než to vše je pouze věcí určitější stylisace. S tvrzením, že při parciálních dluhopisech je ihned celý kapitál splatný, když dlužník neplatí řádně úroky, v té všeobecnosti nelze souhlasiti. Rovněž myslím, že stoupání kursu státních dluhopisů po vydání finančního patentu roku 1811 lépe lze vysvětliti tím, že byla renta státních věřitelů zvýšena, než doznáním faktické insolvence státu. Vždyť věřitelé dostávali před patentem 5 zl. v bankocetlích a pak 2½ zl. v šajnech, čili — dokud šajny v ceně neklesly — 12½ zl. v bankocetlích. Patrným přehlédnutím je registrování kuponu alpinky za rok 1906 a 1907 (24 K a 32 K místo správného 30 K a 38 K), opominutí sdělení o odstranění bursovního rejstříku v Německu, kdež se neosvědčil, konečně tvrzení, že výrazy »Geld« a »Brief« ve Vídni a v Berlíně rozumějí se opačné pojmy. Talony aspoň u nás dle nejnovější judikatury nejvyššího soudu nejsou cennými, nýbrž toliko legitimačními papíry. Stejnoměrnost výkladu by byla vyžadovala, aby se autor déle zdržel při ujednání z roku 1908 o »uherském bloku« renty, a aby kromě nevýhod emissí s nízkým zúročením a nízkým kursem rozebral také výhody takových emissí, které byly patrny zejména při investiční půjčce rakouské spisovatelem právem za nejvýhodnější prohlášené.[1]) Dr. *Bürger*.

[1]) Kniha bude výborným podkladem vyučování odborného a doporučuje se pro svou naprosto spolehlivou informaci i studentům vysokoškolským jako nezbytný doplněk výkladů národohospodářských a právních po stránce technické a početní. Ostatně přikládám knize i velikou praktickou cenu pro české národní hospodářství. Bylo by si přáti, aby čeští lidé spořící a čeští kapitalisté poznali kromě vkládání peněz do spořitelen také ukládání kapitálu v cenných papírech, zejména domácí provenience, a aby vzbuzen byl i u nás zájem pro papíry dividendové. Prvním krokem k tomu je objektivní a úplná informace a tou může býti jist každý, kdo knihu přečte.

HLÍDKA SOCIÁLNÍ A ÚŘEDNICKÁ

Prof. Layer o otázce úřednické.[1])

»Nelze neuznati, že právní úprava rakouské služby státní v mnoha bodech jest pozadu. Postrádajíc vůbec jednotné kodifikace jest upravena v důležitých směrech nařízeními z doby absolutní, jež držíce se v duchu své doby, nevyhovují již moderním právním názorům konstitučního života a potřebám nové doby. Neuspokojivé právní postavení rak. státních úředníků způsobilo hnutí, jež zvláště v posledních několika desetiletích nabylo významu a získalo si tím více pozornosti, že počet státního úřednictva právě v Rakousku poměrně jest velice značný a hnutí úřednické tvoří tudíž ne bezvýznamný zjev sociální. Poněvadž pak ze státních úředníků v užším smyslu náleží 70 procent úřednictvu účetnímu a kancelářskému a z úřednictva konceptního asi tolikéž procent nižším třídám hodnostním (X.—VIII.), tedy již z tohoto početného poměru plyne, že hnutí jest převážně hnutím středních a nižších úředníků, což dodává mu demokratický ráz.«

Na to pojednává o rozvoji úřednické organisace, konstatuje, že docílila již mnoha úspěchů, a shrnuje požadavky úřednictva v tyto hlavní body: 1. žádá se »zásadní změna dosavadního poměru mocenského, vrchnostenského, jenž hodí se jen pro ony poměrně nečetné úředníky, kteří jsou nositeli moci výkonné, v poměr pracovní upravený zákonnou služební pragmatikou, kolektivní smlouvou pracovní stanovící práva a povinnosti obou stran«. Požadavek ten směřuje k rozlišování mezi vyšší službou konceptní a ostatními úřednickými kategoriemi. Jinak je požadavek zákonné úpravy služební pragmatiky úplně oprávněn. »Že dnes právní poměry státních úředníků v nesčetných zastaralých dvorních výnosech, dekretech dvorních, dvorské komory a dvorské kanceláře nutno shledávati, že nejdůležitější životní poměry celé třídy státních občanů zakládají se na nařízeních dílem ani v říš. zákonníku nevyhlášených, jest sám o sobě stav nedůstojný moderního státu.«

[1]) V nedávno vydaném IV. sv. zvané Mischler-Ulbrichovy encyklopedie rakouského práva veřejného obsaženo jest na str. 314—363 důkladné pojednání prof. dr. Maxe Layera o rakouské službě státní. Sborník onen jak mezi theoretiky tak mezi praktiky, obírajícími se veřejným právem, požívá výtečného jména; mezi spolupracovníky jest několik ministrů, značný počet vysokých státních úředníků všech oborů a skoro všichni učitelé disciplin práva státního i národního hospodářství na rakouských vysokých školách, zejména i bezmála celá naše právnická fakulta. Prof. Layer sám jest jedním z předních akademických učitelů rakouského práva státního i správního. Hlas takového vědce ve vynikajícím sborníku, váženém i za hranicemi — jmenuji příkladem E. Denise — jistě má značnou váhu. Uveřejňuji proto pro čtenáře »Přehledu«, jimž zmíněný sborník valnou většinou nebude přístupen, podstatný obsah, pokud možno doslovný překlad kapitol, týkajících se reforem ve státní službě.

Vláda slíbila zákonnou úpravu ve známých Körbrových studiích z r. 1904, ale varovala před přílišnými ilusemi co do jejího obsahu. »Avšak právě na obsahu bude záležeti a jest pochopitelno, že úřednictvu nejde jen o uzákonění dnešního práva služebního, ale o jeho zlepšení, o rozmnožení souhrnu práv a jasnější i určitější vymezení míry povinností.«

V tomto směru žádá se dále:

2. stanovení podmínek přijetí, přesné určení doby praktikantské a platu praktikantského, odstranění sustentačních reversů, započítávání služební doby volontérů (u berních úřadů) a diurnistů v soudních kancelářích, dále pak hlavně zavedení časového postupu. »V zásadě uskutečnění dosud se nedosáhlo, avšak úprava platů znamená přiblížení k tomuto stanovisku, o čemž ještě bude řeč. Nelze také hledíc k příkladům jiných států popříti, že zavedení časového postupu alespoň v některých stupních jest nejen možno, ale také zcela správným systémem... Úplně důsledně jsa proveden vedl by systém tento arci k odstranění celé stupnice hodnostních tříd, kterýžto důsledek ostatně vláda sama (Studie str. 36.) absolutně neodmítla.«

3. Přesnější vymezení služební povinnosti, hlavně stanovením maximální doby pracovní, úplného klidu nedělního a obmezení práce sváteční; nárok na dovolenou dle délky služby. I tyto požadavky lze splniti dle vzoru úpravy při zřízencích státních drah.

4. Ochrana proti libovůli, zejména ve věcech personálních: zavedení veřejné kvalifikace s právem námitek, disciplinární řízení dle moderního řízení soudního (vedle toho stanovení maximální délky řízení, utvoření disciplinárního soudu, vyloučení trestů časově neobmezených a zmenšení platu jako trestu disciplinárního) a jako prostředek k dosažení těchto cílů uznání jakési samosprávy úřednictva v otázkách stavovských a osobních, hlavně zřízení úřednických komor a přibírání zástupců úřednictva při rozhodování a úpravě otázek stavovských. Požadavky veřejné kvalifikace a řádného řízení disciplinárního »jsou tak samozřejmy, že netřeba o nich plýtvati slovy. Ale i přibírání zástupců v otázkách osobních a stavovských, což neznačí nic jiného nežli oficielně uznati trvající organisaci a uděliti jí veřejné funkce, bude míti jen prospěch pro ethické pozvednutí úřednictva a nelze je též na delší dobu odmítati.« Ostatně nehledě k důstojníkům jest již částečně zavedeno u úřednictva železničního.

»Mimo to žádají se určité předpisy o zániku poměru služebního s právem námitek proti jednostrannému rozvázání a taxativní vypočtení případů soukromoprávní povinnosti k ručení a k náhradě, jakož i přikázání řízení v těchto věcech řádným soudům. První bod poněkud neurčitě formulovaný počítá již se změnou veřejného poměru služebního v soukromoprávní poměr námezdní, na kteroužto změnu však na ten čas sotva lze mysliti. Ale i se stanoviska dnešního veřejnoprávního pojetí byla by ochrana práva úřednictva nejen spravedlivá, ale odpovídala by i důstojnosti stavu úřednického. Právo státu zbaviti kdykoli úřadu neb dáti do výslužby i úředníky zastávající úplně správně svůj úřad — »ze služebních ohledů« a bez jakékoli právní kontroly — není nezbytné v zájmu státním a také skutečně v tomto rozsahu ve většině německých států neexistuje. Že ručení úředníků vůbec potřebuje zákonné úpravy na moderním základě a že vymáhání náhradních nároků státních cestou čistě administrativní v úpravě oné místa míti nemůže, bylo již řečeno.«

O úpravě zkoušek služebních vyslovuje se prof. Layer v ten smysl, že zásadně pokládá požadavek zkoušek za oprávněný; v podrobnostech ovšem třeba odstraniti mnohé dosavadní podstatné vady. Novější předpisy kladou právem důraz na úpravu přípravné služby před zkouškou, jež má zaručiti všestranné vzdělání kandidátovo. Zejména zkouška pro politickou službu státní vyžaduje nápravy. Vládní studie navrhují v tom směru zejména zavedení druhé zkoušky po 10leté službě jako podmínku pro nabytí kvalifikovaných vedoucích míst. Kdyby se zkouška ta řádně organisovala, byla by jen na prospěch. Předně byla by cenným nátlakem, aby političtí úředníci s ohledem na rozmanitost úkolů a nutné všeobecné i odborné vzdělání své prohlubovali a rozšiřovali své vědomosti a též odborně dále se vzdělávali; za druhé by zkouška tato tvořila nesnadno překonatelnou překážku nevykořenitelnému protekcionářství při obsazování právě vyšších a důležitějších míst a podporovala by tedy zdatné jednotlivce. — Další vadou jest, že i výborná zkouška nemá přímého praktického výsledku pro úředníka. Dle studií by výborná zkouška byla »doporučením« pro mimořádné povýšení, čímž by se však sotva mnoho dosáhlo. Bude asi nutno učiniti krok dále a dáti úředníkovi nárok na to, aby po zkoušce ihned byl ustanoven definitivním úředníkem. —

Co do úpravy požitků služebních hlavním požadavkem jest časový postup, jak již shora zmíněno, tedy záruka poměrného stoupání příjmů dle doby služební. Očekává se od něho nikoli neprávem možnost slušného živobytí a odstranění nahodilostí za dnešních poměrů postupových, ve kterých spatřuje se hlavní příčina častých nepořádků ve financích úřednických domácností. Silné zadlužení rak. úřednictva je skutečností nepopíratelnou a dosavadní system platový nelze zprostiti viny na této skutečnosti. Proto jest na programu snah úřednictva též vybavení z dluhů. Ovšem věc je dosud ve

stadiu přípravném. Vláda sama připustila, že uchopiti se příslušné akce jest jejím úkolem (min. Korytowski při předložení rozpočtu na rok 1907). Způsob celé akce, zejména otázka finanční podpory se strany státu, není ovšem pouhou otázkou úřednickou, nýbrž problemem sociálně-politickým, odůvodněným tím, že stát má přímý zájem na tom, aby úřednictvo jeho bylo dobře situováno a spokojeno.

Pokud se týče služebních paušálů, má systém paušálu nepopíratelně mnohé výhody, zvláště jednodušší a po případě i lacinější opatření věcných potřeb úředních, nežli by se dosáhlo, kdyby se zařídily zvláštní ústřední sklady a zvláštní hospodářská správa. Hlavní nesnáz jest obtížné a částečně nemožné preliminování potřebných položek, poněvadž potřeba závisí nejen na poměrech místních, klimatických a cenových, které vyžadují individualisace, nýbrž i na jiných vnějších okolnostech, jež způsobují značné kolísání nutných výdajů. Proto jest neudržitelno žádati, aby úředník za všech okolností s paušálem vyšel, zatím co úspory k dobru mu nepřicházejí. Fakticky ukázala se již neudržitelnost tohoto pojetí a bylo nutno paušály zvýšiti. Právnicky jest toto pojetí vůbec chybné. Odporuje celému duchu moderního práva úřednického. Úředník jest správcem úřadu, žádným držitelem jeho na vlastní účet. Proto nutno dáti úředníkovi právní nárok na náhradu výloh na opatření úředních potřeb při nedostatečnosti paušálu a zbaviti ho ručení za nedostatečné opatření úředních potřeb při nesplnění tohoto nároku. *S.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

K rozvoji vyššího českého školství dívčího. (1907—1909.) (Dokončení.)

Dr. O. Wagner.

Též úžasná frekvence lycea v Plzni (209 žákyň ve 4 třídách) vyžaduje řádného rozvoje ústavu a doplnění jeho kursy gymnasijními, aby se vyhovělo potřebám obyvatelstva v každém směru.

Roku 1906 bylo celkem 18 českých ústavů vyšších, dnes jich máme *27*. Tehdy jsme měli 6 středních škol oproti 13 pedagogiím, dnes máme *13* středních škol oproti *14* pedagogiím. Přicházíme do rovnováhy. Ale daleko, daleko ještě jsme za příznivým poměrem rakouských Němců z roku 1907, kteří tehdy měli 39 středních škol oproti 32 pedagogiím. Tu bychom měli zaříditi nejméně 4 až 5 nových ústavů — skromně a mírně počítáno —, kde by měly ústavy ty vzniknouti, ukázal jsem výše: Předem by bylo zakládati školy národně důležité (Louny a Ostrava) a pak nové školy v Praze, kde jich nezbytně potřebí.

Dále bychom se měli domáhati větší účasti obcí na poli dívčího vzdělání. Řehole nám vydržují 8 škol, čili 29%. Obce však toliko 6 ústavů, čili 22%. Nechť pokrok za poslední 3 léta na poli dívčího školství učiněný není nám podnětem ku předčasné pohově na vavřínech, jak to v Čechách rádo se děje, *ale k nové, obětavé a horlivé práci!*

Tato frekvence ukazuje však také, že směle může vedle Plzně existovati ještě jiný ústav na českém západě. Obec rokycanská velmi pochybila, že se neuchopila návrhu prof. Dra. Horáka a neaktivovala svého ústavu, když profesorstvo místního gymnasia projevovalo uznání hodnou ochotu, prvý rok zadarmo učiti.

Z uvedené statistiky jasně vidíme, kde nutno soustřediti práci o rozvoj dívčího školství. Je to nezbytno učiniti v Praze a pak na českém západě, po případě severozápadě, na př. v Lounech, kde ústav bude míti značný význam národní.

Důležito dále podporovati ústavy Dívčí akademie na Moravě.

Konečně třeba zakročiti u státu a u obcí. Postátňování dívčích škol středních jest nezbytností. Větší účast komun jest také žádoucí.[1]) Vždyť je to hanba, že v zemi Komenského máme toliko *3 dívčí ústavy v pravdě* komunální.

II.

Zajímavá jsou data u pedagogií, jak tento přehled ukazuje:

Země	Město (vydržovatel)	Počet tříd	Frekvence	Rok založ.
Čechy:	Budějovice (*řehole*)	2	108	1903
»	Budějovice (*řehole*)	2	95	1904
»	Chrudim (řehole)	4	186	1894
»	Kladno (soukr.)	4	150	1904
»	Kutná Hora (*řehole*)	2	80	?
»	Litomyšl (město)	4	160	1905
»	Plzeň (město)	4	177	1900
»	Praha (stát)	4	268	1870
»	Praha (*řehole*)	2	121	1877
Morava:	Brno (stát)	4	176	1872
»	Olomouc[2]) (*řehole*)	2	80	1871
»	Přerov (soukr.)	1	44	1907
»	Řepčín (*řehole*)	3	111	1898
»	Valaš. Meziříčí (město)	2	85	1903

Celkem 14 ústavů o 40 třídách a 1841 žákyních.

---

[1]) Tu by se doporučovalo, aby profesorská organisace, ženské spolky a Národní Jednota Severočeská znovu podnikly akci u městské rady v Jičíně za poměštění tamějšího ústavu.

[2]) Ústav utrakvistický, založený a vydržovaný arcibiskupem olomouckým.

Má tedy 14 českých pedagogií o 40 třídách celkem *1841* žákyň, dle toho připadá na ústav průměrně *131*, na třídu *46* žákyň. Slušná to dojista frekvence. Z ústavů jsou toliko 2 státní, 3 městské, 9 soukromých, z nichž 7 řeholních.

To znamená, že 50% všech českých ústavů ke vzdělání učitelek mají v rukách řehole, čili že téměř polovina českých učitelek vzdělává se v klášteřích!

Poučno jest sledovati historii rozvoje pedagogií dívčích. Nejprve vznikly ústavy státní (r. 1870 v Praze, r. 1872 v Brně), pak zakládány církevní a školy řeholní: 1. r. 1871 v Olomouci, 2. r. 1877 v Praze (u sv. Anny), 3. r. 1894 v Chrudimi a Kutné Hoře, r. 1898 v Řepčíně, r. 1903 a 1904 v Budějovicích.

Nejstarší komunální ústav jest plzeňský (*teprve* r. 1900), po něm vznikl r. 1903 ve Valašském Meziříčí a r. 1904 v Litomyšli.

Vidíme tu opět jasně neblahou lhostejnost našich komun na poli dívčího vzdělání.

Řehole pracovaly již skoro 20 let o výchově učitelky, když teprve zřizuje se prvý ústav obecní. Dnes ovšem řehole jsou již dále. Hledí si spíše středních škol. A nyní teprve zakládají obce pedagogia. Ale ani tu nemají místy náležitého porozumění pro věc. Tak na př. Přerov by vším právem měl poměštiti jediný světský ústav na severní Moravě, který tam založen spolkem »Pokrokové pedagogium«!

III.

Srovnáme-li rozvoj vyšších ústavů vzdělávacích po r. 1906, vidíme, že na 27 školách o 93 třídách studuje 4389 žákyň, a že připadá na učiliště průměrně *162*, na třídu *47* žákyň.

Z toho připadá na Čechy 18 ústavů o 69 třídách se 3295 žákyněmi, na Moravu 9 ústavů o 24 třídách s 1094 žákyněmi.

Dle toho má průměrně ústav český návštěvu 182 a třída 35 žákyň, moravský pak 121 a třída *45* žákyň.

Zdánlivý nepoměr vysvětluje ta okolnost, že moravské ústavy jsou mladé, 3 z nich mají teprve po třídě.

Za to však průměrná frekvence třídy vyniká nad poměry české, ukazujíc, jak mnohoslibná jest půda pro dívčí školství na Moravě. Proto by se měla pozornost naše obrátiti k Moravě, a především k Moravě ohrožené. V Moravské Ostravě by mělo vzniknouti *za součinnosti okolních měst českých* dívčí lyceum s příslušnými kursy praktickými! To je národní povinnost. Na Moravě by měla zakročiti »Ústřední Matice školská«, buď převzetím 1 z ústavů Dívčí akademie, anebo založením svého ústavu v Moravské Ostravě. Celková dnešní bilance dívčího školství jest uspokojivá. Učinili jsme značný pokrok od r. 1906.

*

Dr. Lad. Haškovec: *Ochrana mládeže.* Lidových rozprav lékařských čís. 86. Nákl. J. Otty, v Praze 1909. Stran 40, za 75 hal.

Známý pracovník v pedopathologii, prof. L. Haškovec, o jehož mnohostranné záslužné činnosti na poli péče o mládež bylo by zbytečno šíře se tu zmiňovati, otiskuje v této publikaci, věnované »České zemské komissi pro ochranu dítek a péči o mládež v král. českém«, své výklady o potřebě péče o mládež duševně vadnou a ohroženou, které měl v soc.-humanitní komissi obce pražské minulého roku v červnu-červenci, a připojuje k ní dvě informativní kapitoly o zmíněné zemské komissi pro ochranu dítek a péči o mládež a o jejím odboru pro positivní péči. Hlavní část publikace, výklady v sociálně-humanitní komissi pražské, vyčerpávají velmi podrobně všechny důvody, jež lze uvésti pro to, aby se věnovala v rodině, ve škole i společnosti větší péče mládeži a její výchově, a zejména ovšem mládeži duševně vadné, nezdravé, pro kterou se nedělá pranic ve skutečnosti. Nebudeme se tu podrobněji zmiňovati o obsahu této publikace, kterou vřele doporučujeme pozornosti našich čtenářů, kteří se zamýšlejí vážněji nad otázkami, dotýkajícími se hluboce společnosti lidské, jen naznačíme výslední požadavky, jež stanovil prof. Haškovec na konci svých výkladů, žádaje, aby »1. školní výchova dála se za účinného přispění zvláštních odborných lékařů školních, najmě psychiatrů; 2. aby školství disponovalo větším počtem pomocných a kárných škol; 3. aby organisovány byly ústavy pro duševně ohroženou, vadnou a nezdravou mládež jak opuštěnou a chudou, tak i zámožnou.« Doufáme, že důležitost předmětu vynikne, dodáme-li, že sociálně-humanitní komisse přijala po výkladech páně professorových velice pěknou resoluci, v níž žádá se všechno možné. Autor k resoluci té připojuje na str. 23. skromnou poznámku: »Resoluce tato byla jednomyslně přijata. O dalším osudu jejím mi není ničeho známo.« *fš.*

UMĚNÍ

HUDBA.

Národní divadlo.

Dvořák: **Šelma sedlák.** (V novém nastudování poprvé provedeno 13. března t. r.)

Autor libretta této komické opery Dvořákovy, J. O. Veselý, měl před očima dva vzory. Nemůže o tom být pochybnosti, že prvním z nich byl Sabinův text k »Prodané nevěstě«, jehož světlé stránky měly svůj zasloužený podíl na úspěchu Smetanova mistrovského díla. Textu »Prodané« děkují svůj původ všechny postavy českých sedláků a erotický živel, zastoupený Bětuškou — Jeníkem, má svůj originál v Mařence a Jeníkovi. Slovem: všechen lidový živel a celé jeho prostředí přeneseno je sem z první české komické opery, u níž právě tito činitelé jsou součástí její nevadnoucí originálnosti a jednou z podmínek jejího neutuchajícího úspěchu. Historie české komické opery je z valné části historií nezdařených pokusů o imitaci Smetanova nejpopulárnějšího díla. A nelze snad ani pochybovati, že po úspěších »Prodané nevěsty« byla to v první řadě poptávka skladatelů, která dala život četným librettům, kopírujícím tu více, tu méně — ale vždy bezúspěšně — text Sabinův, jemuž ve spojení s hudbou Smetanovou údělem bude nesmrtelnost. Mezi operními texty, jež z tohoto osudného klamu vznikly, má »Šelma sedlák« při vší své úplné literární i divadelní bezcennosti určitou přednost. Přivádí totiž do české opery komické nový živel, a to živel šlechtický, kontrastující celým svým postavením, svými názory i svým životem ostře s prostředím a životem sedláků. Ale ani v tomto směru není libretto »Šelmy sedláka« dílem původním. Na první pohled je tu zřejmo, že i zde měl librettista vzor, a to v díle neméně velkém: v Da Ponteho zpracování Beaumarchaisova »Figara« pro Mozarta. Je-li text Dvořákovy opery v jedné své části hrubou a neotesanou kopií »Prodané nevěsty«, nesnese jeho druhá část ani nejvzdálenější srovnání s »Figarovou svatbou«. Ten šlechtický svět v »Šelmě sedlákovi« vypadá, možno-li, ještě hlouběji než jeho lidové sousedství. Pan kníže a paní kněžna, které i s jejich družinou šafářka, tento vesnický detektiv v záležitostech srdce a mstitel manželské nevěry, vodí jako na provázku, to důmyslné rozřešení všech milostných zápletek — to jsou neodpustitelné hříchy proti nejprimitivnějším požadavkům vší pravděpodobnosti a psychologické možnosti.

K tomuto textu, v němž naprostý nedostatek uměleckého vkusu a nejprostší divadelní zručnosti si podávají ruku, napsal Dvořák hudbu, která, oceňována ve svých čistě hudebních kvalitách, náleží k nejbohatšímu a nejcennějšímu, co v opeře vytvořil. Bývá u nás často slyšet tvrzení, že Dvořák dramatikem vůbec nebyl. Tento úsudek bych v této jeho bezvýhradnosti nepodepsal. Řekl bych spíše, že Dvořák byl příliš hudebníkem, než aby mnohdy svoje hudební myšlení podřídil požadavkům dramatické pravdy a účinnosti. Právě v »Šelmě sedlákovi« dá se sledovat, jak Dvořák znamenitou jinak myšlenku hudební uplatní a rozvine zúplna na místě, kde třeba i hudbě souběžně s dějem spádu a rychlejší změny. Dvořák-muzikant musí z plné duše se vypovídat, a pak teprv dostane se k slovu Dvořák-dramatik. Takovéto u Dvořáka obligátní, mimo scénu jdoucí utápění se v záplavě nejskvělejších muzikálních nápadů, zvláště v komické opeře, kde nutný jest švižný proud v ději, ochromuje scénickou účinnost zpravidla nejživějších scén. Dvořák složil v partituru »Šelmy sedláka« hotový poklad myšlenek nejryzejší hudební krásy, ale poklad ten z valné části je opravdovou přítěží, jíž mnohá scéna ztrácí na živosti a stává se těžkopádnou. Při tomto celkovém oceňování »Šelmy sedláka« nesmíme zapomínati, že byl jednou z prvních dramatických prací mistrových a že vývojová linie Dvořáka-dramatika v dalších operách, tu více, tu méně, ale všude značně stoupá nad úroveň prvních jeho pokusů. Přes to však, myslím, že i pro další operní tvorbu Dvořákovu je karakteristickou známkou, že v něm převládal hudebník nad dramatikem. Bylť Dvořák příliš poctivě muzikantskou duší, než aby si uvědomil, že v opeře často nezáleží na tom, co, nýbrž jak.

Hudba »Šelmy sedláka« má nejskvělejší partie ve scénách lyrických a pak ve sborech a číslech ensemblových. Svěží vůni kvetoucího luhu šíří melodikou svojí dvojzpěvy Jeníka a Bětušky, zvláště duet jejich ve druhém dějství, nesoucí se vroucím a srdečným tónem, jaký snad jen našim dvěma mistrům byl údělem. Zpěvy lidu svojí bohatou invencí i rythmickou živostí a rozmanitostí a mnohým harmonickým půvabem upomínají na smíšené sbory Dvořákovy. K nejcennějším číslům partitury počítám i půvabný kvartet na počátku prvního dějství, jenž vedle všech předností ostatních partií »Šelmy sedláka« vyniká i šťastným individualisováním jednotlivých hlasů.

Komické partie v opeře Dvořákově volají přímo po srovnání s korespondujícími místy v operách Smetanových. Z této parallely vysvítá i určitý rys umělecké fysiognomie dvou největších mistrů naší hudby. U Smetany i tam, kde komický živel ovládá scénu, hudební výraz sebe přiléhavější pro tuto komiku, je vždy volen

s určitou zušlechťující distinguovaností. U Dvořáka naproti tomu uplatněna je tu určitá nehledanost ve výrazu, která maluje komické postavy i s jejich přirozenou obhroublostí. Komičnost hudby Smetanovy je idealisovanější, Dvořákovy drastičtější. Smetana je dítě zjemnělé městské kultury, jež jako hotový umělec vrací se k dojmům, zažitým v mládí mezi prostým lidem, v Dvořákovi i v umělci žije dítě venkova, spiaté nerozlučně se selskou hroudou.

Vypočetl jsem svrchu několik nejskvělejších stran partitury »Šelmy sedláka«. Ale není v ní téměř stránky, jež nepřinášela skvělých hudebních nápadů, zářících tu jasem vřelé melodiky, tu překvapujících novým harmonickým obratem. O to ovšem není sporu, že tam, kde život selský dominuje, rozezpívá se hudba Dvořákova s plnou vehemencí živého svého temperamentu, a že tam je nejpůsobivější a nejsilnější. Méně volnou cítí se hudba Dvořákova tam, kde aristokratický živel má slovo. Tu výraz hudební je střízlivější a mnohdy pomáhá si z jisté rozpačitosti tím, že nezachovává mezi oběma živly příliš přísnou hranici.

Slabší stránkou opery Dvořákovy jsou recitativy, které na komickou operu jsou trochu těžkopádné. Myslím, že německá kritika měla pravdu, když po vídeňském představení »Šelmy sedláka« v r. 1885 doporučovala mluvenou prósu, která by spádu děje u srovnání s recitativy byla prospěla. Také ouvertura opery není její nejsilnější částí. V této ouvertuře, která je vlastně jakýmsi potpouri z několika motivů opery, v níž Dvořákovo umění kontrapunktické i instrumentální odnáší si plné vítězství, je jistá rozvleklost a nesoustředěnost hlavní závadou účinnosti. To vše jsou však jen slabé stíny, které partitura Dvořákovo chová. Přes ně patří hudba »Šelmy sedláka« k nejlepšímu, co u nás v opeře komické bylo vytvořeno.

Novým nastudováním »Šelmy sedláka«, který v prvních letech po otevření Nár. divadla patřil k nejoblíbenějším českým operám, učinila dnešní správa české opery nový záslužný krok v rehabilitaci české operní tvorby. Práce chefa opery platila v první řadě hudební stránce díla a té dostalo se vesměs výborného provedení. Vše, co v partituře Dvořákově je nejcennějšího, zazářilo tu pečlivě vyciselováno a v plném lesku. Z představitelů rolí »Šelmy sedláka« stáli v popředí pp. Šindler, do jehož prostředků hlasových i intelligence možno klásti pro budoucnost nejlepší naděje, Štorch a Pollert. Posledňější neměl by jen zapomínat, že v komice jeho m é n ě bylo by v í c e. Partie knížete volala rozhodně po ušlechtilejším zpěvu a živějším temperamentu, než je páně Šírův. Scénická výprava a arrangement ensemblových scén nebyly vždy právě nejšťastnější. V celku však představení »Šelmy sedláka« zanechalo radostný dojem a vyvolalo u mne všechnu touhu, aby v brzku došlo i na »Jakobína« a »Armidu« a pak i na »Vandu« a »Krále a uhlíře«, které dnešní generace zná jen dle jména. *—lh—*

*

ČINOHRA.

Ve smíchovském Intimním divadle (proč právě Intimním, nechápete jasně, leda snad proto, poněvadž jeho dekorace jsou jako dříve v nedbalkách) byl zahájen 3. cyklus spolku »Máj«. Hrála se tříaktová veselohra p. J. Vrchlického »K o č i č í k r á l«. Jejím předmětem je příběh krále-estheta, jenž, dokud byl na trůně, neměl smyslu než pro umění. Aby se mu tím výlučněji mohl oddati, zřekne se vlády ve prospěch svého bratra, v tu však chvíli zamiluje se do krásné modelky. Než byl-li špatným králem, je ještě špatnějším milencem: také v modelčině přízni vítězí jeho bratr a královskému esthetickému pensistovi nezbude, než aby se znovu uchýlil ku svému umění. Dramaticky nevytěžil básník mnoho z tohoto thematu; je tu vše jen napověděno, načrtnuto. Bylo by snad bývalo lépe neexponovati autorova jména touto hrou, tím spíše ne, poněvadž v provedení, jakého se jí dostalo, byly její nedostatky ještě stupňovány dilettantismem účinkujících. *O. T.*

*

ŠACHY.

Šachy. Rukověť praktické hry. Napsal K. Zmatlík. Přehlížel O. Dűras. 180 str. Za 2 K 40 h. Nákl. F. Šimáčka.

Hra v šachy jest umění — řekl nedávno Tarrasch — které bylo dlouho podceňováno, zatím co umění jiná jsou skoro až přeceněna. V posledních letech zájem o hru šachovou nebývale se rozšířil a prohloubil, což bylo znát nejvíce u nás, když první český mistr Dűras konečně postoupil do řady předních praktických hráčů professionálů. Mezinárodním turnajem pražským r. 1908 praktická hra doznala popudu tak mocného, že zájem o úlohy, dříve v českých kruzích šachových převládající, byl téměř zatlačen do pozadí. Poměry tyto vyvolaly potřebu moderní příručky a učebnice šachové.

Potřebě této kniha Zmatlíkova vyhovuje dokonale. Dílo, revidované samým Dűrasem, po stránce věcné ovšem předem odzbrojuje kritiku. Avšak i uspořádání je bezvadné, vyjímaje nepraktické zařazení některých končících her hned do úvodu a následkem toho roztržení nauky o hře končící na dvě části.

Proti dřívějším českým učebnicím šachovým Zmatlíkova kniha vyniká hlavně propracováním hry střední a přináší výběr vzorných partií skutečně hraných, většinou mistrovských, účelně zvolených a instruktivně poznámkova-

ných. Tyto partie činí knihu cennou i pro hráče pokročilé, ačkoli předem jest určena začátečníkům.

Oceniti sluší také historické poznámky, kladoucí důraz na souvislost šachu s myšlenkovým vývojem ostatním (sr. zvl. zmínku o Evansově gambitu na str. 76) a podávající přehled význačnějších šachových dat z posledních padesáti let.

Úprava díla je velice vkusná a cena poměrně levná. Tři obrazové přílohy vyhovují časovosti obsahujíce podobizny Důrasa, Laskera a Tarrasche a skupinu účastníků mistrovského turnaje pražského.

*

Mezinárodní šachový turnaj v Petrohradě, pořádaný na počest památky zesnulého ruského velmistra Čigorina, uváděl po několik neděl v napětí celý šachový svět. Skvělá konkurence, účast dnešního championa Laskera a překvapující obraty každého utkání byly jeho nejzajímavějšími stránkami. Vítězství turnajová nejsou ovšem spolehlivým měřítkem síly účastníkův a mnoho závisí na nahodilostech, jak právě potvrdil petrohradský turnaj, kde oba první vítěze Laskera i Rubinsteina porazil Dus-Chotimirskij, vykazující jinak málo úspěchu. Přece však možno z výsledku i průběhu turnaje vidět značný pokrok mladší generace (Důras a Spielmann dobyli 3. a 4. ceny a Rubinstein dokonce se udržel na rovni s Laskerem), takže pochopitelně rostou naděje některých mladých kandidátů na mistrovství světa. Že by dnešní mistr světa Lasker dal se porazit ve svém vlastním realistickém oboru, v posiční hře, je velmi pochybno; ale zdá se, že počínají se i v šachu objevovat známky směru nového — impressionismu. »Královská hra« tím bude ovšem obohacena a není as pochybena předpověď, že v tomto období Slované zaujmou v šachu místo svrchovaně čestné, hodné průkopnictví Čigorinova.

Ch.

LITERATURA

Gustav af Gejerstam.

Ve Stockholmě zemřel 5. března, nedlouho po 50. svých zrozeninách, velký romanopisec a básník duševního života, Gustav af Gejerstam, vedle Selmy Lagerlöfové největší z těch, kdož přišli za Strindbergem. Ve svých literárních začátcích byl Gejerstam přímo žákem Strindbergovým a s nemenším vědeckým zájmem rozeného analytika než jeho mistr vyšetřoval ve svých románech chmurných až k příšernosti pathologické stavy duší rozvrácených temnými vášněmi a raněných osudnými chimaerami; kniha »I v a r L y t h« charakterisuje nejlépe toto období Gejerstamovo, prožité v Infernu. Leč básník vystoupil z temného podsvětí: zřekl se Strindberga, přestal dívati se na román jako na experiment psychopathologie, hledal svoji vlastní osobnost mimo nervosní ovzduší literárního světa, samotařil v severském úkrytu s volným pohledem na šíré moře a s temným pozadím přísných lesů, studoval venkovany a jejich typicky lidské vztahy k životu a k smrti, včetl se hluboko do Ibsena a vyrostl duševně v jeho hrdinském individualismu a v jeho tragickém požadavku naprosté pravdivosti a věrnosti k sobě samému. Ale v knihách, kde líčil objektivně kraj a lid, les a moře, nezněl ještě vnitřní hlas Gejerstamův, teprve veliké mravní krise intimního rodinného života udeřily mocně na potopený zvon, až zazněl, slyšán daleko za hranicemi Švédska.

Na rozhraní století píše Gejerstam tři své romány, jimž mohl předeslati jako německý básník slova: »kladu toto drama do rukou těch, kdož je prožili«: r. 1899 »A k t e n s k a p e t s k o m e d i« (»Komedie manželství«), r. 1900 »L i l l e B r o r« (»Bratříček«) a 1901 »K v i n n o m a h t« (»Moc ženina«). Tato tři díla patří k nejpamátnějším a nejkrásnějším výtvorům Severu vůbec; zříkají se naprosto zevních příběhů, aby oddala se vnitřnímu, ryze duchovnímu dění; tichým, diskretním způsobem odhrnují roušku s tragoedií moderního manželství, otcovství a dětství; všecku psychologickou analysu proměňují v lyrickou hudbu; všecek děj promítají dialogem ibsenovské čistoty a hloubky; a zcela ve smyslu Maeterlinckovy filosofie mlčení zahrnují do své oblasti i t u t o tajemnou říši, obydlenou Eumenidami. Gejerstam dospěl tu k jednoduchosti docela typické a povznesl každodenní tichá dějstva k tragické výši: odcizení milujících se manželů, skrytý boj muže a ženy o duši dítěte, hrdé úsilí ženino o mravní svobodu v manželství, smrt dítěte a sledující za ním rozvrat rodiny, tiché smíření se dvou osamělců, toť themata těch románů, které byly by jistě prosluly jako kulturní dokumenty novodobého hnutí ethického, kdyby se jim předem nebylo dostalo uměleckého vítězství.

Vyzpívav se v nich Gejersam z vlastních bolestných temnot vnitřních, hledal v dalších knihách epickou objektivitu, nepřestávaje býti tím nevyrovnatelným vypravovatelem, jenž každý děj zahaluje do zvláštní měkké atmosféry, tím vybraným epikem švédské střední buržoasie, tím mistrem praegnantního dialogu. Z poslednějších těch knih jmenujeme děsivý selský

román krvesmilné lásky synovy s matkou »Nils Tuffvesson« (1902), historickou malbu ze švédského baroku »Karin Brandts dröm« (1905, »Sen Kariny Brandtové«), psychologický román bratrské lásky a nenávisti »Bröderna Mörk« (1905), kde se snoubí analytický zor pathologického experimentátora prvních knih s intimismem nejslavnějších tří románů Gejerstamových. Jako líčil v románech svých, prožil Gustav af Gejerstam i ve skutečnosti mnohonásobně »at leve er krig med trolde«, o němž mluví Ibsen. Jeden z posledních hořkých jeho zápasův se zlými skřítky bylo literární pohoršení, které vyvolal znepřátelený Strindberg r. 1904 svým románovým pamfletem, i tehdy básník Gejerstam ukázal noblessu svého srdce. *A. N.*

*

Několikerý typ anglického románu.

Napsal Artuš Drtil. (Pokračov.)

III. Literární fysiognomie Marka Twaina je až příliš známa, a není tedy potřebí znovu ji rýsovati — také nepatří nijak do rámce této kapitoly, jež titulována byla jako dobrodružná: a přece jeden jeho sešitek: »Tom Sawyer detektivem« (»Naše knihy« XXVII., u Hejdy a Tučka) má tolik bezprostředních vztahů ku thematu zde projednávanému, víže se tak úzce na motivy sensačnosti a dobrodružnosti, že nutno o něm mluvit v souvislosti s těmito zjevy. Toto nejnověji k nám přinesené číslo spisovatelova cyklu příhod malých darebů Toma Sawyera a Frantíka Finna (tři dřívější svazky vyšly jako 4.—6. díl I. řady »Anglické knihovny«) je totiž travestií kriminalistické literatury, která se v současné literatuře rozmohla jako mor, nastoupivši místo krvavých románů a indiánských povídek stilu Mayova a t. zv. plukovníka Coddyho (Buffalo Bill), Tom Sawyer znamená zde výtečnou parodii detektivních hrdin à la Sherlock Holmes, Leon Clifton, Nicolas Carter, John Smith a jak se ještě jmenuje celý tucet módních nálepek na šmejd nejhoršího druhu.

Twain uvedl svého nepřekonatelného uličníka do problému nanejvýš spletitého, spočívajícího na vraždě, krádeži drahokamů, fixní idei, křivých přísahách, do celé obsáhlé zbrojnice, jíž kriminalisté a detektivní novelly brakují v každém svém odstavci, aby vydráždily nejnižší pudy lidské; dává mu do rukou život nebo smrt nevinného člověka, ale skoro žádné důkazy o této nevině; katastrofa se neodvratně blíží — už už otvírají se dvéře, aby vkročil kat... a hle, Tom Sawyer »nach berühmten Mustern« svých opravdických kollegů-detektivů jediným fouknutím rozptýlí mračna, nad slunce jasněji dokáže nevinnost obžalovaného, protrhá lepkavou pavoučí síť zločinu a zadrhne v ní vlastní původce. »A viděl jsi, milý hochu« — ptá se ho na str. 74 soudce — »všechny podrobnosti tohoto zvláštního spiknutí a tragedie, jež jsi nám tu vylíčil?« — »Ne, vašnosti, neviděl jsem ničeho.« — »Neviděl! Aj, vždyť jsi nám vyprávěl celý příběh, jako bys vše byl viděl na vlastní oči. Jak jsi to dokázal?« — »Všímal jsem si různých dokladů a spojoval jsem si je. Byl to jen kousek detektivní práce, vašnosti; každý by to byl dokázal.« Je to parodie, veselá a štiplavá, otřásající se tlumeným smíchem a rozšlehávající necudnou literární módu, je to blasfemie romantiky nezralé a nezažité, zvrhlé na nejnižší stupně pudovosti — ale mimo to je to také ukázka bohatého, rozkošatělého humoru, vegetujícího v literatuře anglické zvlášť bujně a květnatě mnohými jmény, z nichž v době nové vedle Twaina znám jest především F. Anstey.

Humor anglický je blízký příbuzný humoru ruského typu Gogolova: oba kotví specificky v látce, neoslňují raketami vtipu a brillantního akrobatství francouzského, oba nemají elegance a jemnosti, ale více a drsněji žíhají, více a pronikavěji leptají na svých předmětech, pronikajíce je chtěnou tendenčností, aby satirou a karrikaturou oprostily jejich přežilé formy a přetvořily v nové, dokonalejší; v nich nekončívá humoristický proces dobromyslně, zábavně, s pouhou lehkovážnou povrchností, ale zůstavuje vždy na dně cosi jako vážnou, trpkou usazeninu k nové krystalisaci, zůstavuje slabou, avšak patrnou disharmonii stavu faktického a představového, revoltující nespokojenost a frondeurství. Ansteyův román »Vice versa čili naučení otcům« (»Anglická knihovna«, sv. 24) je takovou burleskou negující a positivně tvořící zároveň, tragikomickou historií s bujným, rozpustilým nátěrem, ale vážně mysleným jádrem, fantasií, letící divoce a nespoutaně vzduchem očividné fikce, ale vrhající stín zcela přesně na zemi, jež zdá se z této ptačí perspektivy zvlášť komickou. Anglická paedagogika, pochmurná puritánská loupež na mládí, kráse a radosti, je ten objekt, kterému F. Anstey podržel vypuklé zrcadlo, a byť obraz takto vyvolaný byl až příliš bizarrní, úmyslně zkreslený a přehnaný, nelze říci, že jeho charakteristické rysy odchýlily se od linií skutečných — proto také satirický bičík spisovatelův nešvihá jen hrozivě prázdnem, nýbrž přiléhá velmi účinně ku svému cíli, a je chtěj nechtěj (předmluva konstatuje, že »skromným a frivolním účelem tohoto díla jest jediné, aby pobavilo«, str. 3) zároveň též taktovkou reformátora a nového dirigenta situace.

Autor měl šťastný a originelní nápad vysmát se falešné sentimentalitě nad ztraceným mládím tím, že učinil svého reka, solidního obchodníka a typického představitele generace otců, fysickým dítětem, postavil ho do normálních, šablonou a nepochopením dětské duše sešněrovaných poměrů paedagogických, dal mu prožívati při dospělém mozku krise a kollise dvou

naprosto rozrůzněných psychologických světů, jež řešeny jsou tvrdými tradicemi výchovného systému proti právu a zákonu přírodnímu: a při těch scénách, jiskřících humorem a komikou, napínajících interess daleko víc, než zvykl si moderní čtenář nacházeti v klasických humoristických románech, bavících a rozjařujících svou obzvláštní fantastičností, při těch scénách zdánlivě úplně libovolných táhne přece červenou nitku tendence, viditelnou také v podtitulu a dedikaci (»britským otcům rodin«).

Z burlesky stává se tak problémový námět, ze satirické komedie doložená programní iniciativa, za kypícími bizarrnostmi vystupují útvary nové organisace, disharmonie je přechodním můstkem k sladění čistému, klidnému a ideálnímu — látka původně sesměšňovaná a vším právem pranýřovaná obrozuje se k lepší existenci a dokonalejšímu stupni vývoje. Spor otců a dětí ztrácí pichlavý hrot a rozplývá se vlivem vzájemného, vylepšeného vztahu, výchova přestává býti torturou, násilnictvím silného nad slabým, společnost překonává ohradu lží, konvenčních předsudků a jalové morálky — věru, málokterý humoristický román může se vykázati takovými mravními výsledky, ale který může, má světové jméno, a to zasluhuje »Vice versa« také, třeba je hodně strojené, násilně přidržované k jednotícímu pásmu a protahované k vůli effektům. Nebýt toho (ale je opravdu těžko u humoristických prací vyhnouti se jisté dělanosti, v životě nemožné a neexistující, jak vidíme na nejlepších dílech od Cervantesa až po Dickense a Twaina) měl by tento román Ansteyův značné podmínky pro pozoruhodné kvality; jeho sytá a odstíněná schopnost charakterisační, jeho sesilovaná dramatičnost, rostoucí se čtvercem vzdálenosti scénické, jeho obratnost aranžerská, jsou nevšedními pomůckami umění slovesného a nedají dílu padnouti pod hladinu. (Pokrač.)

*

Karel Engelmüller: **Hana Kvapilová.** Životopisná studie. V Praze, nákl. Grosmana a Svobody 1908. Str. 72.

Brzo po skonu drahé naší tragédky vynořil se pietní plán, uctíti její památku velkou soubornou publikací, v níž by osobnost její byla osvětlena s různých hledisek od autorů, stýkajících se nikoli v názorech uměleckých a literárních, nýbrž jen v kultu umění a osobnosti paní Hany Kvapilové. Leč s publikace sešlo, a nyní občas se vynořují příspěvky, určené pro tento elegický sborník. Studie páně K. Engelmüllerova jest z nich a autor sám žádá právem, aby nebylo na to při posuzování jeho spisku zapomínáno. Byl-li by v cyklické řadě jiných studií tento životopisný náčrtek docela na místě, nelze ho přece jako knižní publikaci přijati bez námitek. Autor nedovede opravdu o zbožňované umělkyni pověděti než data životopisná, jejichž authentické shledání pro mládí paní Kvapilové není bez zásluhy. Nikde se však nepokusil vystopovati vývojovou linii, která se vine mezi jednotlivými jejími výkony hereckými; nikde nerozlišil úlohy (namnoze vnucené!), v nichž paní Kvapilová byla pouze silou reprodukční, od rolí, kde tvořila a zároveň promítala svou osobnost; nikde nevyšetřil u domácích dramat, do které míry byl spisovatelům její divadelní zjev inspirací. Toto vše však jest úkolem životopisce, který pojal svou práci jen poněkud hlouběji; pro psychologa a charakterisujícího historika zůstává vedle toho ještě mnoho, nekonečně mnoho problémů, přes něž se u nás zpravidla mlčky přechází. Takto zůstala práce páně K. Engelmüllerova nejen za Šubertovými »Maskami Národního divadla«, ale i za Borovou studií o E. Vojanovi, — a to srovnávám jen s chudičkou českou literaturou divadelní! Nemile působí také bombastická frasovitost a květnatá mnohoslovnost, k níž zavedla autora přemíra jeho upřímného nadšení a snad i pověrčivý strach zachvátivší české autory, kteří se bojí prostého, nekrášleného slova, vyjadřujícího jednoduše a přesně myšlenku jako čert kříže. Za cennou pomůcku lze vítati připojený chronologický přehled činnosti paní Kvapilové na Národním divadle, seřazený dle úloh a dramat.

A. N.

MORAVA

Volby do obchodních komor nepřinesly žádných překvapujících výsledků.

V obchodní komoře olomoucké uhájili jsme prostě IV. sbor obchodní a průmyslový. Ve IV. sb. obchodním odevzdáno bylo s naší strany 3293 hlasů, s německé 1800 hlasů; ve IV. sb. průmyslovém s naší strany 5709 hlasů, s německé 3534 hlasy. V ostatních sborech vyhráli opět Němci v následujícím poměru hlasů: v III. průmyslovém 972: 572, obchodním 775: 468; v II. průmyslovém 289: 119, obchodním 95: 27; v I. průmyslovém 134: 36, obchodním 37: 12. Srovnáme-li výsledky voleb nynějších a předešlých (z r. 1906), pozorujeme, že vyjímaje obchodní sbor IV. (kde jsme percentuálně vzrostli z 65 na 65·8) a III. (v němž jsme stoupli percent. z 36 na 37·5) všude Němci jsou buď na vzestupu, nebo se udržují téměř na stejné percent. výši: v obch. sb. I. ze 74 proc. na 76 proc., II. ze 76 proc. na 78 proc., v prům. sb. I. z 80·5 proc. na 79 proc., II. 71 proc. (nezměněně), ve III. z 59 proc. na 63 proc., ve IV. z 38 proc. na 39 proc. Nápadný

je obzvláště přibytek německých hlasů ve III. sboru průmyslovém. To se vysvětluje tím, že ve sboru tom Němci nejvíce soustředili svou obranu proti našemu útoku. Špatným svědectvím pro nás je poklesnutí českých hlasů ve IV. sboru průmyslovém z 62 procent na 61 proc., jemuž odpovídá stoupnutí německých hlasů z 38 proc. na 39 procent.

Třeba si tedy doznati, že letošní volby do obchodní komory olomoucké skončily pro nás neúspěchem více než očekávaným. Plyne z toho poučení, že přes vzornou přímo organisaci naši bude nutno při volbách příštích ještě více pracovati a stupňovati agitaci. Pokus podporovaný organisací pokrok. židů z Čech, aby získáni byli voliči židovští, i tentokráte opět selhal. Židé volili téměř výhradně s Němci, na př. v Kroměříži, Uh. Brodě, Lipníku, Místku, Hodoníně, Břeclavě, Mor. Ostravě a j. Pokud se týká Kroměříže a Uh. Brodu, je zahanbujícím vysvědčením pro naše klerikály, že neměli žádného vlivu na Židy, s nimiž se jinak (při obec. volbách) spojují. Co jsme již řekli předešle, opakujeme: Dokud Židé budou voliti s Němci, nedobudeme obchodních komor. Mezi Čechami a Moravou je v tom směru ohromný rozdíl. Dle posledního sčítání lidu přiznala se v Čechách většina Židů k obc. řeči české. Na Moravě však z 71 procent české přiznalo 34.261 Židů národnost německou, kdežto pouze 6792 Židů přihlásilo se k národnosti české. Je to snad důkazem, že na Moravě vládnou dosud Němci? Obrat u Židů nastal by ovšem jistě v té chvíli, jakmile bychom se zmocnili obou hlavních měst: Olomouce a Brna.

Po bouřlivé valné hromadě Družstva nár. divadla v Brně trvala přirozeně ještě po nějakou dobu prudká palba obou stran v novinách. Ve věci samé dlužno zaznamenati ještě projev Boh. Jaroňka, který v souhlase se Sdružením výtv. umělců mor. vyslovuje se zcela rozhodně pro vypsání předběžné soutěže ideové a odůvodňuje obšírně stilisaci nového divadla na podkladě umělecké idey moravské, což vyžadovati bude důkladného studia; nadhodil také některé vůdčí myšlenky co do slohu. — Na stranu »Manesa«, který Sdružení umělců mor. vytkl separatism, postavil se též »Klub přátel umění« v Brně. Zdůrazňuje i pro Brno stanovisko »umění českého bez vyměřování nějakých hranic«. Prohlášení »Manesa« vyvolalo rozsáhlou polemiku vzhledem na velké sympatie, jichž požívá na Moravě Sdružení umělců moravských. »Sdružení výtvar. umělců mor.« odpovědělo též »Manesu« officiálním ohražením, že bylo vedeno nejlepšími úmysly a že české umělce vůbec ze soutěže nevylučuje; jinak odmítá »výpad Manesa jako nekolegiální, diktatorský, nevěcný a neumělecký«. — Ještě dříve než došlo k pokračování ve valné hromadě, odročené na 13. t. m., podařilo se na podnět »Klubu přátel umění« v Brně smluviti kompromis mezi proucími se stranami. Valná hromada druhá měla tudíž vyjma hlučnější poněkud začátek celkem klidný průběh. Do výboru byli zvoleni aklamací kandidáti obou stran rovným počtem (po 8 členech a 4 náhradnících). Z oposice jsou ve výboru: dr. Budínský, red. Heinrich, řed. L. Janáček, dr. Koželuha, arch. prof. Syřiště a j. Z bývalé správy: posl. bar. Pražák, prof. inžen. Ursíny, insp. Mašek, stav. r. dr. Samohrd a j.

*

V Místku zakázal okresní hejtman veřejnou schůzi, na níž mělo se jednati o nastávajících volbách obecních, a to na základě zákona o čistotě voleb, poněvadž se prý na schůzi měl vykonati nemravný nátlak na voliče. Zákaz ten je charakteristický pro posouzení »nestrannosti«, s jakou vláda zasahuje do národnostních bojů, na př. stíháním hosp. boykotu, konfiskacemi atd.

3. března zemřel v Olomouci advokát dr. Ant. Geisler. Byl veřejně činný, zvláště v Sokole. Při posledních volbách do zemského sněmu kandidoval proti dru Rich. Fischerovi.

Z redakce »Selských Listů« vystoupil K. Sonntag, na jehož místo nastoupil red. Obrtel, který redigoval zaniklou nyní »Snahu« a dříve též »Sel. Listy«. K. Sonntag bude vydávati od dubna dva listy: neodvislý list agrární »Moravský Venkov«, který vycházeti bude dvakrát týdně, a čtrnáctidenník »Mladou Moravu«, orgán to agrárního dorostu.

Zuřivou přímo agitací vymohli si klerikálové, že v novém vyučovacím řádu dáno bylo katechetům právo podepisovati vysvědčení na školách obecných. Nyní množí se už případy, že kněží vysvědčení zase nepodepisují. Nač se tedy tak štvalo proti učitelstvu? *—ra.*

SLEZSKO

Spor česko-polský.

Veřejnost českou i polskou a zvláště slezskou rozvířil v právě minulých dnech spor tak zvaný česko-polský, jenž vznikl tím, že obec Polská Ostrava zdráhá se převzíti polskou školu, do níž je zapsáno 271 dětí polských, do správy obecní, dokud nebudou převzaty starší české školy v Rychvaldě, které vydržuje »Ústřední Matice Školská«, a jež jsou navštěvovány 600 českých dětí, taktéž polským obecním výborem do správy obecní.

Dne 14. t. m. konána v Rychvaldě důvěrná schůze českých rodičů, jíž zúčastnilo se na 500

osob, a kde promluvili red. Svozil, JUC. Špaček a tajemník české samosprávy ve Slezsku JUC. A. Břeský. Na schůzi přijata jednohlasně resoluce, jíž čeští rodičové prohlašují, že zahájí stávku dětí školních, nebudou-li české školy v nejbližší době přijaty do správy obecní.

Ale ještě jiná událost rozdráždila Čechy rychvaldské. Tamní kaplan, P. Grimm, snažil se v českých školách právě zmíněných uplatniti jazyk polský ve vyučování náboženství. Děti z náboženské hodiny utekly a »Ústřední Matice Školská« viděla se nucena ustanoviti jako učitele náboženství místo P. Grimma správce školy pana Skramlíka, který má předepsanou zkoušku z náboženství a měl i tak zvanou missio canonica. Polský farář rychvaldský však prosadil u vikariátu v Těšíně, že tato missio byla p. správci školy odňata.

Schůze »Ústředí starostenských sborů slezských« konala se ve čtvrtek dne 11. t. m., na níž složena zpráva pokladniční a referát o činnosti sekretariátu české samosprávy ve Slezsku, při čemž dle zásluhy oceněna úspěšná činnost tajemníkova. Po té přijaty ještě některé jiné návrhy sekretariátu, jakož i zprávy ohledně samosprávného kursu, jejž »Ústředí« začátkem dubna pořádati bude.

Týž čtvrtek konala valnou hromadu »Jednota hospodářských společenstev v Opavě«. S potěšením lze konstatovati, že »Jednota« rozvíjí se velmi utěšeně a že jakožto »Ústředí českých Raiffeisenek« utěšeně přispívá k hospodářskému povznesení Slezska. Také velmi příznivá výroční zpráva »Jednoty« přijata s pochvalou na vědomí.

S rozvojem průmyslu a obchodu ve Slezsku jde také ruku v ruce rozvoj drah. Tak vystavěná nová trať mezi Karvinnou, přes Orlovou, Petřvald, Radvanice do Mor. Ostravy, která v těchto dnech bude předána veřejné dopravě. Trať ta měří 21 km a zařízena je na pohon elektrický. Důležitost v ohledu obchodním připadne jí jmenovitě tím, že otevřením dopravy na trati té přesune se těžiště obchodní z Těšína do Mor. Ostravy. — Druhou tratí, jež má býti tohoto roku uskutečněna, jest trať Těšín—Svinov. Jest zde však spor, kterým směrem trať ta vésti se má. Uhlobaroni zasazují se o to, aby trať šla přes Suchou, kdežto občané, aby šla přes Bludovice a Šenov. Je otázkou, jak spor a v čí prospěch bude rozhodnut. — Třetí trať stavěti se má na Opavsku, a má vésti ryze německým územím počínaje Opavou do Vojnic, s připojením na Benešov a Bruntál. K provedení přípravných prací zvolen 6členný výbor, jenž má kooptovati do svého středu interesenty a poslance slezské. Konečně projektováno je elektrické automobilové spojení s vrchním vedením mezi Opavou a Mor. Ostravou, čímž má býti umožněno zámožným Ostravanům-Němcům, aby sídlo své přeložili z Ostravy do Opavy. Ovšem, od myšlenky k uskutečnění daleko, i když spolek inženýrů a techniků o provedení myšlenky té úsilovně pracuje.

Pro nás Čechy jest však důležitější akce Čechů těšínských, kde jmenovitě Češi z Frýdecka usilují o to, vystaviti ve Frýdku »Národní Dům«. Zřízení »N. D.« je pro Frýdek nesmírně důležitým, poněvadž tamní Češi postrádají dosud střediska, a poněvadž nutno ve Frýdku podniknouti vše, aby obec ta byla dobyta Čechům zpět. Ještě r. 1880 bylo ve Frýdku 80 proc. Čechů, dnes je jich tam jen 60 proc. Čechové z Frýdecka jsou ovšem slabí na tak těžký úkol, i lze očekávati, že celá česká veřejnost akci Čechů frýdeckých hmotně všemožně podporovati bude. Do přípravného výboru zvoleni byli: Dr. Pešek za předsedu, slezský sekretář JUC. Břeský, nadučitel Slíva a starostové J. Adámek a F. Pavlok, a správce »Hospodářského skladiště« p. Valíček, jakožto členové. Dne 25. t. m. koná se ustavující valná hromada spolku, jenž úkol postavení »Národního Domu« na se převezme.

V oboru hospodářském pro Čechy na Slezsku Těšínském bude krajinská výstava, jež konati se má v r. 1910. Výbory pro jednotlivé obory výstavní jakož i výbor finanční a agitační jsou již ustaveny a rozvinují slibnou činnost. Ráz výstavy bude ovšem převážně zemědělsko-hospodářský, ježto na poli průmyslovém a živnostenském jsme ve Slezsku hodně pozadu. Na výstavě podán bude také obrázek kulturního vývoje Slezska.

A. z Ploskovic.

POLITIKA

Jazyková otázka v českém peněžnictví.

Od jisté doby vystaveno jest peněžnictví české nejen útočnosti nejrůznějších orgánů, zvláště vídeňských, které s průhlednou snahou naháněti vodu na mlýn německého peněžnictví, snaží se slučovati i jiné záměry. Zdá se, že jisté vládní kruhy v každém ohledu počínání takové podporují, jelikož zvláště české banky, ve Vídni usazené, jsou tu trnem v oku.

Nelze obšírně pojednati o všech snůškách hrubosti a prohnanosti, s jakou zvláště některé časopisy vídeňské kampaň vedou, zajímavě však druží se k tomu podpora s jistých míst, těmto snahám skýtaná.

Jeden český ústav vedl od založení své filiálky ve Vídni rejstříky, prostřednictvím kterých odvádí se daň z obratu cenných papírů, v jazyku českém; tyto byly revidovány orgány dozorčími, shledávány v pořádku po více let, až teprve krátce před koncem minulého roku žádal jistý vysoký funkcionář ve Vídni soukromou cestou, aby banka vedla rejstříky v jazyce německém dobrovolně, ježto jinak musilo by se tak státi cestou úředního nařízení, což prý by vedlo k rozvláčnostem.

Banka resolutně požadavek tento odmítla, načež skutečně po krátké době dostalo se jí nařízení, aby rejstříky a související s tím první zápisy, jako denník a knihu spojenců, vedla v jazyku německém, jelikož prý dozorčí orgány nejsou s to vykonávati náležitou kontrolu, když čeština není jim srozumitelnou a v Dolních Rakousích od staletí němčina jest jedinou úřední řečí v zemi obvyklou.

Zdravý rozum dá neoprávněnost tohoto požadavku, který mohl by býti dohlédacími orgány rozšířen konečně takovým způsobem, že by snad celá administrativa bankovní musila býti přizpůsobována jazykové nezpůsobilosti různých kontrolujících orgánů.

Za rozkazem následovala ovšem i pokuta a konec konců stane se záležitost tato předmětem řízení u nejvyššího správního dvoru.

Lze očekávati, že v této zásadní otázce všechny české banky, které ve Vídni filiálky mají, budou za jedno, a že zejména české úřednictvo c. k. státní správy, o které zajisté ve značné míře se tu jedná, věnuje této věci náležitou pozornost.

Znalci poměrů tvrdí, že již při vstupu takového kontrolního orgánu lze učiniti radikální opatření zásadním jednáním s ním v jazyce českém, jelikož s Němcem češtiny naprosto neznalým, a tudíž ku kontrole českých zápisů nezpůsobilým nelze pak se vůbec dorozuměti, a byla by státní správa takto přinucena, vyslati úředníka jazyka českého znalého, u kterého pak námitka jazyková ve věci samé byla by bezpředmětnou.

Výsledek celé záležitosti bude posléze zajisté i širší veřejnost zajímati. *J. Pátek.*

*

Z týdne.

Veškery vnitřní otázky politické na chvíli zatlačeny jsou do druhé řady napětím zahraničním. Pololetní vzájemné štvaní oficiosů vídeňských i bělehradských nese konečně ovoce, a přes trvalé pochybnosti rozvážných živlů se zdá, jako by docházelo k srážce válečné. Otcové rodin se chvějí, očekávajíce mobilisaci, rodiny se třesou strachem o své živitele, vkladatelé v nesmyslné panice vyzdvihují úspory z bank a nesvědomití štváči neustávají pro bídný výdělek vymýšlet a trousit do světa možné i nemožné klepy a »hlasy« o katastrofální situaci. Každý šmok, který by si netroufal ani na německou myš, sedě v teple za pecí posílá armádu na nepřítele, a při tom všeobecná stísněnost dusí každý volnější dech a miliony se ztrácejí za miliony. Svoboda slova i tisku jest omezena jako za výjimečného stavu, ani stoupenci míru nesmějí povědět, co si myslí, a jen pochopové křesťansko-sociální chvástají se hrdinstvím a »loyalitou«, kterou si chtějí dát dobře zaplatit.

Po odpovědi, kterou srbská vláda minulý týden dala vídeňské na radu ruskou, zdálo se, jakoby ke konečnému smíru nechybělo nic — než svolání evropské konference. Ale to ovšem bar. Aehrenthalovi ještě bylo mnoho, a diplomatické hrdlení a smlouvání i hrozby pokračovaly. Srbská vláda však, podporována jsouc veřejným míněním v zemi, setrvala na svém stanovisku a jednání uvízlo na mrtvém bodě. Teprve nové zakročení vlády ruské věc popohnalo. Chování Ruska bylo od počátku rozhodujícím pro úpravu poměrů balkánských. Nyní po sprostředkování dohody bulharsko-turecké Rusko se obrací výslovněji k otázce srbské a bosenské.

Proč nová nota ruské vlády, trvající na konferenci velmocí, rozhlašuje se v novinách jako sensační, výhrůžný a bůh ví jaký obrat Ruska, je dost divno. Na témže stanovisku Rusko přece stálo i dříve, a nelze jen tak snadno namítat, že pro anexi Bosny a Hercegoviny směrodatna je pouze dohoda rakouskoturecká, podobně jako pro uznání nezávislosti Bulharska Rusko samo uznalo za dostatečnou úmluvu dvou súčastněných stran.

Soudíme, že ani po válce — kdyby k ní došlo — bez mezinárodní dohody situace se neurovná. Z téže příčiny také pokládali bychom válku (nehledě k mravnímu stanovisku, pro které diplomati ovšem nemají citu) za podnik neprospěšný a zbytečný, protože z ní nebude mít užitek nikdo ze stran súčastněných, nýbrž n ě k d o t ř e t í.

Proto opakujeme: mír za každou cenu!

Ch.

*

jl. V e V í d n i, 17. března 1909.

Karakteristickým znakem těchto dnů je veliký spěch, aby vyřízena byla předloha o kontingentu rekrutů. Předseda ministerstva, předseda sněmovny, ministr zeměbrany při každé příležitosti naléhali na zrychlení tempa. V branném výboru usilováno bylo již 16. března o to, aby ustanoven byl referent, jakkoli sněmovna ještě neskončila první čtení, a k návrhu předsedy sněmovny se usnesla většina přítomných poslanců dnes 17. března, aby rekrutový kontingent byl dán na denní pořádek schůze, jež konána bude dne 19. března odpoledne, jakkoli předloha byla teprve dnes večer výboru přikázána, a nikdo nemůže říci, bude-li výbor se svou prací do té lhůty hotov.

Dle platného jednacího řádu nesmí počíti druhé čtení dříve, dokud neminulo 24 hodin od rozdání zprávy výboru mezi poslance — ale sněmovna láme jednací řád jen což — a ojedinělé protesty okřikuje, jako by byly pouhou nezpůsobností. Převážná část sněmovny nedbá svého významu, své důstojnosti. Do smíchu se dali němečtí poslanci, když dne 17. března se tázal poslanec Kalina předsedy, je-li ochoten sděliti s císařem, že celý parlament a všechny vrstvy všech národností parlamentem zastoupených si nepřejí vojny, a že v ní spatřují největší nebezpečí, ba vyloženou pohromu. Do smíchu se dali němečtí poslanci — při pouhém připomenutí, že by president měl s císařem sděliti smýšlení parlamentu! President Pattai sklidil aplaus za projev, že se neopováží u dvora netázán promluvit.

Co by byl za to dal kníže Metternich, kdyby byl měl v březnu 1848 takovou Vídeň!

ZE DNE

Kachny novinářské byly právě rozmnoženy o novou, vylíhlou v redakci »Českého Slova«. Dr. Kramář dle této sensační zprávy sliboval bar. Bienerthovi, že jej zlíbá, bude-li oktrojovat jazykové zákony pro království České; při tom prý dr. Pacák zatahal dra Kramáře za šosy, dali se do hádky a třetí přítomný, posl. Udržal, odešel zoufale pryč. Takto se tedy provádí radikální politika; proti odpůrci je každý prostředek dobrý! A přece se našly časopisy, které povídačku »Českého Slova« otiskly, i když byla dementována. Ve věci samé, ačkoli se poukazuje na analogii nařízení Badeniových a Gautschových, arci nemůžeme souhlasit s myšlenkou oktrojírky hlavně proto, že za dnešních poměrů by pravděpodobně vypadla nám nepříznivě.

Zvláštní poměry. U c. k. státních drah je předepsaným pravidlem, že nutno jíti do výslužby při dosažení 35. roku definitivní služby nebo 65. roku stáří. Ale toto nařízení se praktikuje jen někdy, a to u — nižších. Ostatně lidé, kteří skutečně p r a c o v a l i, rádi jdou na odpočinek. — Ale nejen, že někteří pánové zdají se míti výsadu na přesluhování, nýbrž ještě, když již jsou ve výslužbě, reflektují n a m í s t a d i u r n i s t ů (!) a obdrží denní plat 4—6 korun! Tedy jakýsi druh »lepších« diurnistů, kteří ovšem nic nedělají, než berou peníze. Tak je tomu alespoň u pražského ředitelství; pak se naříká, že se »překročí kredit«. Tak šlape samo ředitelství předpisy; jak má pro ně žádati jinde respekt? Pod svícnem tma! —*i*—.

Z kruhů učitelských se nám píše: »Jeden fakt z poslední doby mě zarazil. Nedávno byla pensionována učitelka Z. Kadeřábková za své vystoupení z církve a v »Čas. Učitelek« nenašel jsem o věci ani stručnou lokálku. Když nemluvil týž časopis o persekucích učitelů, nedivil jsem se, ale nemluviti o persekuci vlastní kolegyně, zdá se mi přespříliš opatrné. Tak četná redakce, tolik jmen ve veřejnosti známých a žádné z nich nezmůže se na lokálku, ve které by organisace učitelek projevila aspoň svůj názor. Proč ty ohledy, proč ta opatrnost? Či snad strach před odpadnutím odběratelek z kruhů klerikálních? Jednou mezi učitelkami musí dojíti ku třídění duchů, musí dojíti ku přesvědčení, že jest i při špatných poměrech nutno ukazovati aspoň dobrou vůli.«

V Kroměříži vychází od ledna nový krajinský časopis »H a n á«, vedený pokrokovým směrem a počínající si velmi čile a takticky v prostředí tak ohroženém klerikalismem a zpátečnickým duchem. Kruh, který se přičinil v prvé řadě o založení tohoto listu, o jehož dobrých vlivech a úspěchu nepochybujeme, jest známý kruh pokrokových pracovníků, jichž valná část působí na kroměřížských školách. Kroměřížská reálka byla proto ovšem klerikály už nesčíslněkrát ostouzena, ba vyhlašován na ni dokonce bojkot. V posledním čísle »Hané« však se dočítáme dvou maličkostí, výmluvně ukazujících v pravém světle výsledek činnosti těchto dobrých učitelů. Stalo se totiž v Kroměříži, že studentstvo v y p í s k a l o L e h á r o v u »V e s e l o u v d o v i č k u« a že pomohlo tak otevříti oči širšímu obecenstvu. Společnost Trnkova snad vícekrát tento škvár na program nedá. A stalo se dále, že pátá třída čes. reálky darovala k vánocům dosti značné obnosy na národní účely, mezi nimi 200 K »Komenskému« ve Vídni. Takové maličkosti vzbuzují opravdovou úctu k těm, kteří tuto mládež vedou a kteří mohou s klidem kráčeti dále vstříc novým bojům.

Monstrum. U vinohradské zastávky vede veřejná silnice přes trať státních drah. Všude jinde, kde je velká frekvence, dávno již by byl postaven m o s t. Leč u samé Prahy je jinak. Zde mohou spěchající chodci čekati, až přejede vlak — a nic se nehne. Obyčejně se svaluje vina na dráhu. Ale ještě více jsou vinni soukromí interesenti a zejména s a m o s p r á v n é k o r-

porace (Vinohrady, Nusle atd.). Je zde třeba jen důrazně zakročiti a bude pojednou pomoženo — ale ono se to tak klidně spí...

Veškeré spisy J. A. Komenského, které vydávati bude Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě za vrchní redakce Ph. a Th. dra. J. Kvačaly, professora university jurjevské, zahájeny budou svazkem obsahujícím dosud vůbec netištěné nebo dříve neúplně a nekriticky vydané tyto spisy: I. Listové do nebe. (Zajímavý příspěvek k sociálnímu problému doby Komenského) dle jediného tisku v Museu král. Českého. II. Retuňk proti Antikristovi (posud netištěn). III. Přemyšlování o dokonalosti křesťanské (s různočteními rukopisu nově nalezeného). IV. Nedobytný hrad jméno Hospodinovo. V. Truchlivý (nově kollationováno s rukopisem a přidána předloha Komenského). VI. Labyrint světa a ráj srdce (základem první vydání s přídavky vydání druhého a úplnou kollací původního rukopisu, Komenským samým opravovaného). VII. O sirobě (spisek nově posud nevydaný). VIII. Centrum securitatis (dle I. vydání s přídavky II. vydání a kollací rukopisu současného s dobou Komenského, posud neznámého). IX. Výhost světu (dle I. vydání s kollací vydání II.). Všecky spisy opatřeny budou nejen úplným apparátem kritickým, pro vědecké studium nezbytným, nýbrž i poznámkami, úvod obsahovati bude mimo původ, obsah a historii spisu též úplnou bibliografii s označením, ve které sbírce ten onen vzácný rukopis nebo tisk se chová. Svazek tento jest již z větší části k tisku připraven a vyjde ještě letos. Cena jeho dle počtu subskribentů bude 3—5 K. Subskripci přijímá Frant. Merta, učitel a redaktor »Komenského« na Skaličce nad Zábřehem II., severní Morava.

Jarní stromové slavnosti, které loňským jubilejním rokem v tak hojném počtu v Čechách i na Moravě byly konány, mohou se pochlubiti pěkným výsledkem: zasazeno bylo totiž při té příležitosti na čtvrt milionu stromů. Tento slibný výsledek loňských slavností stromových nesmí však zůstati ojedinělým, chceme-li důsledně pracovati ve prospěch přírodních krás naší vlasti. Proto nelze v započaté činnosti ochabnouti. Pořádejte proto i letos stromové slavnosti ve všech obcích, kde chcete vzbuditi zájem a lásku ke stromu a přírodě vůbec. Všechny pokyny k tomu, programy a vhodná proslovení naleznete v knížce od Bř. Jedličky-Brodského: Stromové a květinové slavnosti, kterou vydal Svaz českých spolků okrašlovacích v Praze 269-I. (»u Halánků«). Cena K 1·30 poštou.

Doporučenky pro cestující. Národohospodářská jednota na mnohé žádosti se strany českých výrobců vydává svým členům výrobcům doporučenky pro jejich cestující po K 5·—. Zároveň provádí se záznam českých cestujících za účelem doporučování zastupitelství pro firmy, jež se přihlašují. Jest potřebí uvésti místo působnosti, zda k cestování či na místě, schopnost vedení filiálky, výše kauce a odbor, v němž pracuje. Záznam K 2·—. Přihlášky obojího druhu přijímá Národohospodářská jednota v Praze-II., Jungmannova tř. číslo 37, telefon 108/VI.

Krátkodobé výstavy průmyslové a živnostenské. První výstava toho druhu pořádána bude Národohospodářskou jednotou letos ve dnech 26. června až 4. po případě 7. července, a doba tato kromě významu, jaký může míti pro českou výrobu, stane se jistě pro nás národním svátkem. K výstavě připojila také Česká Obec Sokolská své dny závodů a Národní jednota severočeská svoji slavnost menšinovou dne 4. července. Výstava otevřena bude v sobotu dne 26. června o 11. hod. dop., večer pořádati budou sokolové ohňostroj a světelné hry s kuželi, a již tento rej světel přivábí tisíce Pražanů. Neděle, pondělí a úterý věnovány budou sokolským závodům přebornickým, při nichž budou vybíráni závodníci pro světová zápasiště v Luxemburku a v Americe. Také další dny bude o návštěvu obecenstva domácího i z ciziny postaráno různými přitažlivými podniky. Den a hry české mládeže, den práce, den sportu, den českých žen jako konsumentek, den živnostenský a t. d. kromě různých atrakcí oživí výstaviště v král. Oboře a přivábí zástupy, aby ocenily dovednost českého výrobce a hojnými zakázkami jej zahrnuly. Obchodní význam těchto trhů, kteréž se budou každoročně opakovati, byl také již plně pochopen se strany našich živnostníků i průmyslníků, tak že na první oznámení došlo četných přihlášek, které každým dnem se množí. Poplatek z místa jest z 1 m² v paláci průmyslovém K 5·—, v ostatních budovách K 4·—, venku K 2·—, nástěnná plocha k plakátování K 1·20.

Přihlášky přijímá Národohospodářská jednota v Praze-II., Jungmannova tř. čís. 37, telefon 108/VI.

V příštích dnech vyjde nová sbírka veršů Růženy Jesenské »V pozdní chvíli« pouze v 70 výtiscích na ručním papíře Zaudersově, číslovaných strojem a opatřených autografem spisovatelky. Cena K 7·—. Objednávky přijímá z ochoty knihtiskárna Edvarda Leschingra v Praze.

KNIHY. Nákl. **vlastním**: K. Nosovský: Soupis českých a slovenských časopisů. 150 str. za 2 K. — Nákl. **Manesa**: Miloš Jiránek: Dojmy a potulky. 138 str. — Nákl. **F. Šimáčka**: J. L. Hrdina: Nedělní feuilletony Národní Politiky. III. 160 str. za 1 K. — **Nákl Höfera a Kloučka**: Adolf Mach: Nebe a země. 402 str. za 3 K 60 h. — Nákl. **E. Leschingra**: F. J. Čečetka: Král Jiří z Poděbrad. 102 str. za 1 K. — **Nákl. J. Otty**: M. Baškircevová: Denník. 508 str. za 1 K 20 h. — **Nákl. Unie**: K. Rais: Kalibův zločin. 243 str. za 2 K 80 h. — **Nákl. Grosmana a Svobody**: Aleš-lyžec: Obrazy horské zimní krásy. 180 str. za 5 K 60 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 26. BŘEZNA 1909. ČÍSLO 27.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

MENŠINY

K řešení otázky menšinového školství.

(Návrh k diskussi.)

Podává A. Šourek (Ervěnice).

Ač dnes u nás je dosti různých příčin politických i jiných, které na sebe obracejí všeobecnou pozornost, přece otázka školství menšinového stále udržuje se v popředí, a jak se zdá, co nevidět vypukne novou silou, která opět upoutá pozornost nejen u nás, nýbrž i v celé Evropě.

Výsledek poslední stávky školské nemůže uspokojiti přání ani sebe skrovnějšího. Když pak dnes víc a více se ukazuje, že není dobré vůle ani toto málo vyplniti, co bylo přislíbeno, ozývají se na severu Čech znovu hlasy, volající, aby se sáhlo opět k prostředku již jednou použitému, a tentokráte aby proveden byl až do krajnosti. Nutnost, aby se přikročilo k důkladnému řešení této otázky, naléhá silou neodolatelnou, a měli by si toho všimnouti všichni, jichž se týče. O stavu a poměrech menšinového školství bylo již dosti mluveno i psáno ve všech téměř časopisech, materiál, na jehož základě by se mělo řešení provésti, byl snesen a sestaven, avšak dosud nedošlo se k nějaké vyslovené zásadě o školství menšinovém, která by obecně uspokojovala.

Školské zákony, které jsou v platnosti, i při dosti dobré vůli povolaných orgánů nestačí, aby se všem oprávněným požadavkům mohlo vyhověti bez újmy straně druhé. I tam, kde snad již jsou zřízeny veřejné školy menšinové, vyžadují na obci oběti celkem nespravedlivé.

Aby se tomuto výroku rozumělo, třeba znáti poměry průmyslových krajů severních: Zařídí se na př. nějaký průmyslový závod neb otevrou se nové doly; zaměstnané tam dělnictvo usídlí se v okolních obcích, často i v těch, kam podnikatel závodu neplatí obecních přirážek. A přece na obec přichází nutnost buď školu již zřízenou rozšířiti nebo i zříditi školu novou, je-li dělnictvo národnosti druhé. Obce přirozeně se proti tomu ohrazují, a často mají právo proti tomu se ohraditi. Přistoupí-li k tomuto sporu ještě otázka národnostní, nastává urputný boj, v němž obě strany jsou v právu nepopíratelném.

Dle dnešních zákonů v takovémto postavení, v Podkrušnohoří pravidelném, je těžko zakročiti tak, aby oběma stranám práva se přiznala a potřebě se vyhovělo. Dovolují-li poměry, zakročuje tu z pravidla Ústřední Matice školská, která své národnosti zařídí školu. Tím vyhověno jest potřebě, ne však spravedlnosti; tím dosud žádné ze zápasících stran nebyla přiznána práva a boj veden jest dále s urputností ještě větší. Práva přiznána jsou teprve zveřejněním matiční školy, dojde-li k němu vůbec, a to tak, že obec pravidelně se cítí poškozenou ve svých zájmech finančních. Poněvadž otázka národnostní stále tomuto boji dodává urputnosti, nabude tato urputnost přiznáním práv jedné straně stupně ještě vyššího, která dále neprojevuje se jen v boji místním, nýbrž i zvýšenou měrou v mínění veřejném té národnosti, která se při tom cítí zkrácenou. Národnostní třenice, místo aby se tak pracovalo k jejich odstranění a uklidnění, místo aby se hledala cesta svorného soužití obou národností, jen se přiostřují. A přiostřují tím více, čím méně která národnost může od svých práv ustoupiti.

Při tom jako všude je »tertius gaudens«, a tím je zde podnikatel. On, na něhož v první řadě spadá povinnost, aby pečoval o potřeby lidu, jehož pracovitost mu dopomáhá k blahobytu, je této péče zbaven. Avšak nelze také jen tak říci, že jistých povinností nemá též obec, k jejímuž rozkvětu přistěhovalé dělnictvo svými vydělanými penězi značnou měrou přispívá (o čemž svědčí na př. vzrůst vesnice Trnovan u Teplic, která má dnes na 15 tisíc obyvatel).

O povinnosti národa, aby školu zcela sám si vydržoval, nemůže býti řeči, neboť národ není povinen bráti na se dobrovolně povinnosti, které patří podnikateli a obci; a pokud příslušný národ má na věci zájem, je to zájem, jejž musí míti stát společně s národem, zájem, aby vzdělanost co nejintensivněji šířila se do všech vrstev stát-

ních příslušníků. Že ovšem příslušný národ v první řadě musí přihlížeti a bdíti nad tím, aby jeho příslušníkům dostalo se náležité péče kulturní, jest přirozeneo. —

Na těchto obecných sociálních základech, které zde naznačeny, musí býti otázka menšinového školství řešena. Povinnost péče o školy menšinové musí býti spravedlivě rozdělena mezi všechny, jimž tato povinnost přísluší, a to jest podnikatel, obec a národ, respektive stát.

Chci naznačit způsob, jak těmto požadavkům vyhověti úplně bez újmy národnosti. Poněvadž příslušný národ v první řadě jest interessován na kulturním rozvoji svých příslušníků, budiž mu i na dále ponechána povinnost péče o školství menšinové, o zřizování nových škol národních. Za tím účelem ať Ústřední Matice školská a Schulverein uznány jsou za officielní vykonavatele tohoto zájmu národního. U těchto dvou institucí je to tím spíše možno, poněvadž obě u svých národů požívají důvěry neomezené. Kdykoli v některé z těchto institucí bude uznáno, že je v zájmu národním, aby zde neb onde zřízena byla škola, nechť se tato instituce postará o její zřízení na svůj náklad. Když by obec, v níž ustanoveno školu zříditi, činila obtíže, budiž zakročeno státem, aby vůle národa mohla býti vykonána; stát ať zakročí též všude proti těm jednotlivcům (pokutami) neb korporacím (výhrůžkou rozpuštění), kteří by pronásledovali rodiče pro zápis dětí do nové školy. (Určené pokuty buďtež přiznány té z institucí, které obtíže se činí.) Nově zřízená škola ať je majetkem instituce, která ji zřídila.

Všude tam, kde by v nově zřízené škole byl zapsán zákonitý počet 40 dětí, ať jsou příslušníky obce kterékoli, budiž zřizovateli jejímu přisouzena zemská subvence v té výši, které jest potřebí, aby škola po celý rok mohla býti vydržována. Za tím účelem nechť ihned po dokončení zápisu příslušná okresní školní rada učiní o zápisu oznámení zemské školní radě, které současně též zřizovatel školy předloží roční rozpočet na školu, aby zřizovateli mohla býti subvence přiznána. Škola, která dle zákona po 5 let byla vydržována ze zemských subvencí, dostatečně prokázala svou existenci jakožto škola se zákonitými podmínkami, budiž přejata jakožto škola menšinová úplně ve správu zemskou, při čemž země jest povinna zřizovateli školy nahraditi výlohy, které spojeny byly se zařízením školy (pokud jde o novou budovu školní), jestli dosud výlohy ty nebyly hrazeny ze zemských subvencí (jde-li o nájem ze školních místností). (Dokončení.)

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Demonetisace stříbrných zlatníků.

Píše Dr. J. Bürger.

Na začátku února minulého roku učinila finanční správa opatření, aby stříbrné zlatníky nebyly vydávány ani u státních pokladen ani u pokladen cedulové banky, a aby všecky zlatníky, které uvedené pokladny přijmou, byly odvedeny rakouskouherské bance. Zlatníky měly býti uloženy v kovovém pokladu banky a banka měla dáti za ně hodnotu ve stříbrných mincích korunkových a pětikorunkových, jimiž měly býti zlatníky v obchodu vystřídány. Za důvod tohoto správního opatření uvedena potřeba docíliti počítání v korunové měně u nejširšího obecenstva, které stále počítá na zlaté a cíle toho mělo býti dosaženo tím, že se z oběhu vezmou platidla na zlatkovou měnu, a to právě na jednotku této měny znějící.

Všech zlatníků zbylo v oběhu po vyražení korunkových mincí přibližně za 400 mil. K. Z toho bylo 64 mil. K upotřebeno k ražení první emisse pětikorunek v roce 1899 a ze zbytku 336 mil. K byla koncem roku 1907 část 248 mil. K v pokladnách banky a část 88 mil. K v oběhu; kromě toho bylo u banky asi za 33 mil. K dílčích mincí korunové měny, celkem tedy 281 mil. K stříbrných, niklových a bronzových mincí. Opatření finančního ministra směřovalo k tomu, aby 88 mil. K zlatníků přešlo do sklepa banky, tak aby celá zásoba zlatníků 336 mil. K tam byla uložena. Podle zákona o druhé emissi pětikorunek má býti použito opět zlatníků za 64 mil. K k ražení pětikorunek a v bance po úplném stažení zlatníků a vydání pětikorunek zůstane zlatníků za 272 mil. K.

Avšak dle poznámek, připojených k vládním předlohám zákonů o ražení mincí dvoukorunkových a dalším vydání desetikorunových bankovek, které vláda právě poslanecké sněmovně předložila, nebylo lze provésti bez zákonodárného opatření zamýšlené stažení zlatníků. Kromě 64 mil. K, které byly dány do oběhu v nových pětikorunkách, bylo třeba ještě za 24 mil. K mincí korunkových a pětikorunkových, aby byly zlatníky v oběhu úplně nahrazeny. Poněvadž pokladny bankovní a státní takové zásoby neměly, byly nuceny zlatníky z oběhu vzaté opět vydávati, aby byla potřeba cirkulace ukojena. Nutnosti dávati opět do oběhu stažené zlatníky má býti dle zmíněných předloh odpomoženo vyražením nových stříbrných dílčích mincí korunové měny za 150 mil. K. O kontingent rozdělí se oba státy jako při ostatních dílčích mincích v poměru 70 : 30, a potřebné

stříbro opatří se tak, že převezmou od banky za 150 mil. K stříbrných zlatníků a bance dají hodnotu v jiných zákonných platidlech.

Při řešení otázky, v jakých druzích má býti nový kontingent dílčích mincí vyražen, dospěla státní správa správně k názoru, že mezi mincí jednokorunovou a mezi pětikorunku nutno v zájmu cirkulace vsunouti střední minci, jiţ z toho důvodu, že zlatníky funkci této střední mince plnily a jejich stažení by tedy způsobilo mezeru. Je patrno, že cíle finanční správy nejlépe by bylo lze dosáhnouti ražením mincí tříkorunkových, poněvadž pak by nebyla v našem drobném oběhu žádná mince, kterou by bylo lze vyjádřiti celým číslem ve zlatých. Dle osnovy má se raziti 50 mil. K v dvoukorunkách a 200 mil. K v korunkách. Pro dvoukorunky rozhodla se vládní osnova proto, poněvadž kusy tříkorunkové těžko prý by se počítaly v desítkové soustavě naší měny, a poněvadž prý dvoukorunky svým objemem jsou pohodlnější než mince tříkorunové. Uzákoněním osnovy dostane se našim stříbrným dílčím mincím skoro stejné úpravy jako v měně markové, která má stříbrné mince půl-, jedno-, dvou- a pětimarkové; rozdíl jest jen v tom, že nám scházejí mince půlkorunkové a že žádnou německou drobnou minci nelze vyjádřiti celým číslem ve starých tolarech. Mám za to, že celá řada těch lidí, kteří ještě dnes počítají ve zlatých, při placení zlatníky si neuvědomují, že tato mince má nápis 1 zl., a tito lidé si také neuvědomí při placení dvoukorunkami, že je na jejich zadní straně vedle císařského orla a roku vyraženo také označení hodnoty latinsky 2 Cor. Pouhá změna nápisu jistě nepřispěje k rozšíření počítání v měně korunové, a po této stránce úmyslu finanční správy dosaženo nebude.

Nápadna je dále skutečnost, že obě vlády převezmou od banky více zlatníků, než je třeba k opatření stříbra nutného ku zhotovení nových mincí. Aby vyrazily mincovny 150 mil. K v dvoukorunkách a korunkách, třeba jim přikázati (z 0·835 kg ryzího stříbra razí se 200 korunek, resp. 100 dvoukorunek) 626.250 kg ryzího stříbra. Naproti tomu získají státy roztavením 75 mil. zlatníků, které od banky převezmou, nepřihlížíme-li k opotřebení zlatníků, celkem 833.333⅓ kg ryzího stříbra (90 zl. = 1 kg ryzího stříbra). Zbude tedy oběma státům 207.083⅓ kilogramů ryzího stříbra. Toto stříbro repraesentuje mincovní zisk obou států, a jeho výše v korunách bude záviseti od cen, za které se státním správám podaří stříbro prodati. Dne 4. února t. r. stál na př. v Londýně kilogram ryzího stříbra 83·36 K, a předpokládáme-li, že státní stříbro bude za tuto cenu prodáno, zbude oběma státním správám po srážce nákladů ražebních (okrouhle 1,342.000 K) čistý mincovní zisk asi 16 mil. K, z čehož na náš stát připadne (70%) 11·2 mil. K.

(Dokončení.)

BESEDA

Josef Jungmann.

(Dokončení.)

Tolik o vzniku Počátků. Je však třeba ještě zmínky o »Nepředsudném mínění« Jungmannově, které v letech 1804—1813 kolovalo mezi vlastenci. Jungmann ho nevydal tiskem a i po jeho napsání časem veršoval přízvučně, což zavdalo Královi (v L. F. 1893, str. 417 sq.) podnět k úsudku, že také v tomto směru Jungmannovo chování bylo »vadné a chvály nezasluhuje«.

Neboť Jungmann prý o časomíře buď pevně přesvědčen nebyl, anebo neměl odvahy své přesvědčení hájiti. Byl tedy nerozhodný nebo poddajný, což obojí »ve vědeckých otázkách, jako jest otázka o prosodii«, je chybou.

O věci Jungmann v předmluvě k svým Sebraným spisům řekl jasně: »Co se dotýče způsobu veršování zde se nalézajícího, to rozdílné jest podle doba změn, které ono vůbec u nás bralo, i podle osobní a takořka okamžité sklonnosti spisovatelovy k jinému a jinému systému, pokud na časovém se konečně neustavil. Buď i to důkazem jeho všestranné snášelivosti.« Tento výrok dostatečně osvětluje chování Jungmannovo. Veršoval podle vlastní náklonnosti tu přízvučně, tu časoměrně; mimo to byl pod vlivem doby, a tudíž na počátku převládal u něho přízvuk, na konec (a to, jak nepřímo doznává, pod vlivem Počátkův) ustálil se na časomíře.

Byla tato »snášelivost« nedostatkem přesvědčení neb odvahy? Král myslí, že byla. Jde prý tu o otázku vědeckou. Nuže, kolik největších učenců kolísalo v některých názorech po celý život, nejen po několik let! Ale otázka prosodie (t. j. stavby veršů dle časomíry nebo přízvuku) otázkou vědeckou *nebyla a není*. Že přízvučnou prosodii sestavil vědec Dobrovský, nerozhoduje. Rozhodla šťastná náhoda, že tato prosodie došla hned praktického provádění. O prosodii nerozhoduje věda, nýbrž umění; v tom Jungmann i ostatní přívrženci časomíry měli správnější stanovisko nežli Král. I kdyby bylo správno všecko, co Král napsal proti časomíře, přece na př. časoměrný předzpěv k Slávy Dceři zůstane stejně cenným jako přízvučné sonety díla toho. *Básnická cena rozhoduje, nikoli jednostranná formulka o nepřipustnosti časomíry* v češtině.

Že Jungmann přes deset let určitě s míněním pro časomíru nevystoupil, v tom hledat bo-

jácnost a nechvalné jednání je osobní předsudek. Dobrovský vystoupil se svou prosodií teprve po 17letém zkoumání; svůj analogický pravopis sám si netroufal uvésti do užívání a musili přijít Hanka a »bázlivý« Jungmann, aby mu vybojovali uznání. A vytýkal Král proto Dobrovskému nechvalnou nerozhodnost či bázlivost? I po vydání Počátků Dobrovský skoro deset let mlčel k útokům na svou prosodii; ani to arci dle Krále, ač toho v zájmu přízvučnosti lituje, nebylo než »olympickým klidem« (L. F. 1894, str. 245). Ale pro Jungmanna platí měřítko jiné než pro olympického Dobrovského: Quod licet Jovi...

Jungmann sic opětně vyzýval spisovatele, aby vyslovili *důvody* (»Jeden důvod lepší jest nežli sto ano, ano,« Krok 1821, II.) a dle nich se rozhodli pro přízvuk nebo časomíru. Ale je-li tohle bázlivostí nebo necharakterností,[1]) pak stejně se provinil Hus, když neustále byl ochoten odvolat své mínění, bude-li poučen důvody z písma! Obojí »nerozhodnost« skončila stejně, na konec oba setrvali na svém.[2]) Nepochybuju ovšem, že i zde odpůrci Jungmannovi řeknou: Quod licet Jovi... Neboť pro Jungmanna neplatí u nich žádná spravedlnost, ani logika.

Vývoj *Jungmannových* názorův o prosodii byl velmi prostý: při čtyřletém přízvučném překládání »Ztraceného ráje« nahromadily se mu pochybnosti proti přízvuku. Jejich výrazem bylo pojednání pro časomíru r. 1804 — dvě krajnosti, které se, jako vždy, stýkaly a vzájemně podmiňovaly. V letech následujících věc Jungmannovi neležela tolik na srdci (psal tehdy více prósou než veršem a začínal sestavovat Slovník) i choval se v prosodii dost vlažně a ani příliš se nestaral o osud své obrany časomíry.

Po desíti letech *Šafařík* prožil úplně obdobný převrat: r. 1814 vydal knihu přízvučných básní, ale brzy potom upadl do pochybností o správnosti prosodie přízvučné a napsal proti ní pojednání s *Palackým,* který byl třetím příkladem téhož vývoje. A zase pochopitelno, že první nárazy byly největší, nejostřejší. V letech pozdějších Jungmann, Šafařík i Palacký, ačkoli zůstali stoupenci časomíry, přec odpor proti přízvuku zmírnili.

A že Jungmann své pojednání z r. 1804 nevydal tiskem, pro to bylo důvodů více než dosti, Předně nebylo tehdy orgánu, kde by je mohl otisknout, do Hlasatele 1806—1808 se podle programu listu Nejedlého také nehodilo. Aby je vydal na svůj náklad knižně, bylo by bývalo zbytečně nákladno a bezúčelno, protože zájem a pochopení pro otázku prosodickou měl málokdo; ohromná většina se starala jen o literaturu populární. Pro ni Jungmann mohl vydat r. 1805 povídku Atalu, ale již epos Miltonův ležel mu v stolku sedm let, než soukromou podporou a na vlastní náklad jej vydal. S p e c i á l n í d i s k u s s e o prosodii byla by zůstala na skladě. R. 1804 Jungmann ostatně neměl ještě literárního jména a proto si vedl velmi skromně. Král vytýká, že do r. 1813 nevystupoval tiskem pro časomíru; ovšem, neboť čekal deset let na souhlas vlastenců. Když čekal marně a když konečně dostal úvahu zpět, pak ihned vyslovil své mínění tiskem v Prvotinách. Hlavní příčinou, že Jungmann o prosodii mlčel skoro deset let, byla tedy liknavost ostatních vlastenců, kteří k přečtení nevelikého spisu potřebovali léta. A z toho Král usoudil na nechvalné jednání — Jungmannovo! Jungmann, jak vidět, odnáší všude za jiné.

Po roce 1813 bylo by bývalo již docela zbytečno, aby Jungmann »Nepředsudné mínění« vydával tiskem, protože interessenti obsah jeho znali a pro moly tisknout nechtěl. Proto i když r. 1821 napsal obšírnější práci o prosodii v Kroku, zpracoval věc znovu a staré pojednání nevyšlo nikdy.

Chování Jungmannovo v sporu jeví se tedy veskrze korektním a při zralé úvaze a nepředpojatosti jasným a pochopitelným. Zejména to vynikne, srovnáme-li chování jeho v letech 1804 až 1817 (před Počátky) s pozdějším: stále stejná mírnost a snášelivost a formální noblesa i k odpůrcům[3]) přes to, že trvá na svém mínění, částečně mylném. Král ovšem i zde shledává špatné stránky. Ale jak! Vytýká na př. Jungmannovi, že v Kroku zbraň přízvučníků nazval »palicí«. Ale tato »palice« není výmysl Jungmannův, nýbrž citát ze surového článku přízvučníka Štěpničky (v Čechoslavu 1821), jejž Král bere v ochranu aspoň tím, že nejhrubší útoky jeho vynechává, ačkoli ve svém nad pomyšlení rozvláčném pojednání nešetřil místa na registrování každého ostřejšího slova, které padlo se strany časoměrníkův, aby ukázal jejich nešetrnost.[4])

---

[1]) Vnucuje se ve všech těchto případech přirovnání ke Gebauerovi. Kolik let Gebauer kolísal v mínění o rukopisech a jak dlouho s ním nevystupoval! A přece na konec vybojoval veliký spor o ně.

[2]) Jungmann ovšem své přesvědčení prosodické nezaplatil životem — v 19. století se už neupalovali kacíři. Teprve na jeho sklonku ožil duch inkvisice a postavena pro J. hranice aspoň in efigie.

[3]) Zelený i Paroubek správně usuzují, že mírnosti Jungmannově přísluší hlavní zásluha o uklidnění sporu.

[4]) Ukázka: V Počátcích praví pisatelé, že se nemohli zdržet »usmívání«, čtouce výklady Dobrovského o prosodii. To Král cituje jako urážlivé. Ale necituje, co napsal Štěpnička (Čechoslav, 1820, str. 83.) o Šafaříkovi a Palackém: »Měli bychom ovšem právo o s l ů m huby zacpat, ale povolme jim to vyražení, aby se v o l o v é a v e l b l o u d i (t. j. ostatní stoupenci časomíry) také čemu zasmát měli.« Tamže Štěpnička (na str. 98.) a jakýsi anonym (na str. 317.) vytýkali autorům Počátků, že jsou »z j e d n a n í kritikáři z a m z d u« a časoměrníci že hrozí »n a j a t ý m i j e k o h l u k y«. Pro toto denuncování Jungmanna a jiných čelných osob z úplatnosti (!) Král náležitého odsouzení n e m á. S jeho míněním o Jungmannovi se to dobře shoduje.

Jako hrdelní soudce vynesl nad nimi ortel dříve, než je vyslechl, a proto všecko jim apriori vykládá ve zlé: Když uvádí, že Jungmannova indická metrika se neujala, posmívá se jejímu neúspěchu (L. F. 1894, str. 412); když naopak vidí, že některé metrické pokusy Jungmannovy přece našly následovníky, není mu to vhod zase: »U nás i sebe větší podivnůstka najde dost zastánců« (L. F. 1904, str. 179). Když přívrženci časomíry píšou ostře, kaceřuje je pro hrubost; když píšou mírně, směje se jim, že couvají. Co tedy ubožáci měli vlastně dělat, aby byli vzati na milost? Patrně se měli všichni oběsit, neboť pouhá existence kacířů rozčiluje neomylného, jenž v celé ohromné studii vystačil s jedinou samospasitelnou myšlenkou: časomíra v češtině je blud — a z toho vyvodil novou esthetiku, psychologii, logiku, sociologii i morálku.

Proto nepochopil předně, že při jednotvárnosti českého přízvuku a rozmanitosti české kvantity k oposici proti přízvuku dojít musilo, a také došlo i před Jungmannem a bez Jungmanna; stále má za to, že Jungmannovi šlo o věc »jeho«, jakoby bylo šlo ne o rozvoj jazyka a poesie, nýbrž o privátní vrtoch.

Proto za druhé nepochopil, že povaha jazyka mohla skoro současně přivést rozličné jednotlivce k názorům o nutnosti časomíry, a hledal v přirozeném tom jevu spiknutí a intriky — kterýžto sociologický primitivism ovšem nejen u policie, nýbrž u všech diletantů se těší ohromné oblibě při řešení otázek historických (srv. nedávné diskuse o příčině pádu antiky), neboť bez dlouhého lámání hlavy rozhodne a vyloží všecko na světě. Ale což kdybychom nad Královou studií dle vlastní logiky jeho se ptali nejdříve: *kdo ho navedl* k vystoupení proti Jungmannovi!? Ta dedukce ad absurdum by snad jediná byla s to vštípit mu trochu zdravého náhledu o věci.

Král za třetí naprosto nepochopil významu boje o časomíru. Je pravda, že časoměrníci zašli namnoze do krajností nepřijatelných, avšak i nejodiosnější jejich imitace (indické) měly zdravé jádro. Jungmann, jako muž »se vzděláním eminentně klassickým, kterému staré rozměry veršované přešly v krev«,[5]) a podobně ostatní přední stoupenci časomíry (Šafařík, Palacký, Čelakovský, Vinařický) byli sice z části zachváceni cizími vlivy — podobně jako jejich odpůrci — ale vedle toho a více působila u nich úžasná znalost češtiny, získaná jak jemným citem jazykovým, tak obrovskou prací, o níž většina dnešních spisovatelů českých, tyjících právě z výtěžků této práce, nemá ponětí. Zejména Jungmann, který první vytkl české literatuře nejvyšší mety, ve svém všestranném úsilí o dokonalost jazyka nemohl se vyhnout otázce, jak využiti bohaté české kvantity. Uvedl k nám nejen formy románské, přízvučné (sonet), nýbrž i staroindické časoměrné. Že něco z toho se ujalo, něco ne — toť úplně přirozeno. Ale i pokus nezdařený zaslouží úcty, je-li veliký a vážný. Nejeden Jungmannův dotyčný pokus je ne sice dokonalou básní, ale duchaplnou studií literárního virtuosa, která má stejné raison d'être jako virtuosní etudy v jiných oborech umění, jakými se zvěčnili Paganini a j. Podobnými etudami jsou Vinařického Varyto a lyra a některé básně Čelakovského (v Růži stolisté). Pro jemnost a virtuositu těchto pokusů nemá dnešní generace, zaměstnaná jinými problémy, ani theoretické ani praktické chápavosti; zejména netuší, že bez úsilí tohoto, dnes zapomínaného, přezíraného a sesměšňovaného, nebyl by se český jazyk mohl vyvinout tak rychle a lahodně, jak jej shledáváme již u Máchy a Erbena. Jakmile po r. 1848 časomíra byla opět zanedbána, technika verše českého znatelně poklesla; srovnejme jen verše Hálkovy školy z let padesátých a šedesátých s předchozími!

Král za čtvrté naprosto nevystihl význam Počátků. Kdyby bylo šlo jen o prosodii, nebyla by tato kniha vzbudila sensaci a bouři, jako jí nevzbudily předešlé diskusse prosodické. Ale jádro Počátků tkví jinde. »Jest to první literární revoluce v obnovené literatuře české... Palacký i Šafařík těžce nesli myšlenkovou chudost a prázdnotu dosavadní produkce básnické a hleděli postaviti literatuře cíl vážnější a vznešenější. Na mysli tanul jim klassicismus, k němuž byli vedeni Klopstockem... Ale dávají výraz i tužbám po české literatuře vědecké... To jsou *zcela nové snahy,*[6]) *usilující se povznésti nad pěstování pouhé literatury prostonárodní i nad pěstování vědy jen jazykem německým. Toť v literárním i národním snažení myšlenka pokroková!«*[7])

To vše Král nepochopil. On si jen opakuje pořád, že časomíra je poblouzení. Kdyby se byl omezil na pouhou prosodii, budiž; ale jakmile na základě tohoto uzounkého východiska jal se vynášet ortely nad charaktery a celými epochami národního vývoje, dopustil se neomluvitelného přehmatu nehledě ani k tomu, že, jak jsme viděli, tyto jeho úsudky jsou vzory zvrácené logiky a nevědeckého postupu.

Jak toto dílo jen mohlo dojít uznání přímo nekritického? Hlavně ze tří příčin. Prof. Král předně dovede přednášet nejnicotnější věci s nejučenější tváří. Partie díla, kde vynáší celkové úsudky nad epochami, vypadají takto:

»Buď úplně bez chyby nebo s poměrně nepatrným počtem úchylek od správného přízvuku

[5]) Vepřek: Beiträge zur Geschichte des Kampfes um das Prinzip der böhmischen Prosodie (str. 29).

[6]) Zcela nové ovšem nikoli; Jungmann je propagoval již dříve.

[7]) Leandr Čech v úvodě k drobným spisům Palackého (svaz. II., str. 2.).

veršovali tito básníci: Aklubic (= Cibulka), Amerling, Bačovský, Bambas, Bareš, Barvíř, Batka, Bělský, Beránek, Bořetínský, Branžovský, Breišl, Burgerstein, Bystřický, Cato Hloupětínský (!), Čech, Čermák, Černohouz, Černý, Divišovský, Dlabač« atd. atd. atd. (několik set jmen!)

Neznalec, vida takovou spoustu jmen, o nichž jakživ ani neslyšel, chvěje se hrůzou před touto — učeností a nečte dále, jsa přesvědčen, že je to vrchol vědy a definitivní rozřešení otázky; čtenář kritický však ví, že taková abeceda patří někam do adresáře, vědec že podobné seznamy zbytečnosti si zpravidla ponechá v makulatuře. *Do vědeckého spisu to prostě nepatří.*

Ovšem, řekne se, to není pouhá abeceda, nýbrž jsou to seznamy roztříděné do kategorií dle toho, zdali jmenovaní veršovci vykazují více nebo méně prosodických odchylek. Ale zač stojí tyto kategorie, když na konec se dovíme, že právě nejpřednější básníci patřili by do několika kategorií najednou? Je to tedy roztřídění zbytečné a nesmyslné, a má jen účel, aby nekritické čtenáře oslepovalo. Král spoustou balastu ubíjí zjevy nejdůležitější, které vlastně jediné by zasluhovaly rozboru;[8]) že se mu potom na př. některé z nejnádhernějších a nejhudebnějších básní Erbenových (Kytice, Zlatý kolovrat, Záhořovo lože) zdají »prašpatnými« co do prosodie, není divu. Dle toho by se musila na př. geniální poesie polská (Mickiewicz atd.) úplně zavrhnout, podobně francouzská.

Druhá příčina přecenění studie Královy je v tom, že pro její nechutnost a rozvláčnost ji skoro nikdo důkladně nepřečetl (Král sám si na tuto »neznalost« nejednou stěžoval), a každý raději v její důkladnost — věřil. Pravda, vyžadovala ohromné píle; ale co je práce platna, když apriori je řízena předsudkem, a když tedy jak praemissy, tak i závěry jsou chybny?

Třetí a snad hlavní příčinou přecenění Královy studie bylo to, co Král sám v ní pěkně vyslovil: »*Z pohodlnosti rádi papouškujeme po jiných, třeba pronášeli makavé nesprávnosti, jen když dobyli si u nás glorioly nevývratné auktority.*« (L. F. 1894, str. 259.)

[8]) U Jungmanna ovšem úmyslně cituje všecko, co pokládá za špatné a nezdařilé, a nedbá veršů nejlepších. Abychom tak na př. Shakespeara posuzovali dle nejslabších jeho prací!

Králova studie pokládána je za definitivní stanovisko české prosodie. Neprávem. Přízvučná prosodie zvítězila dávno před ní, a časomíra nezanikla ani po ní. Stačí jediná zdařilá časoměrná báseň a všecky formulky o »nepřípustnosti časomíry« zmizí. Rozvoj poesie nezávisí na prosodii. Ironie osudu chtěla tomu, že právě mezi otiskováním této ustrnulé studie básníci moderní vybojovali právo volnému verši, a tím ji nejpádněji anullovali.

Časoměrné překlady antických hexametrů, distich a lyrických částí dramat nebyly pouhou umíněností; kde bylo lze rozměr originálu vystihnout přízvučně, jako v jambech dramat, překládáno přízvučně. Ale verše se spondeji a podobnými stopami jsou přízvučně vůbec nemožny, protože dvě stejně přízvučné slabiky nemohou za sebou následovat. Musí se tedy na př. v hexametru spondej nahradit trochejem. Je-li s tím někdo spokojen, buďsi — ale ať nenamlouvá světu, že takovou z á m ě n o u rozměr originálu je v ě r n ě v y s t i ž e n.[9])

Král vytýká zejména Jungmannovým rozměrům indickým, že jejich rozměr nepozná, kdo si ho napřed pracně nesestaví. Pak by dle spravedlnosti měl totéž vytknout Sofoklovi a svým vlastním zbytečně přeceňovaným překladům z něho, neboť žádný složitější rozměr nelze poznat bez předchozí analysy. Tak daleko ovšem jeho autokritika nejde...

Králova studie je tedy opravdu epochální v jediném směru: způsobila převrat mínění o Jungmannovi. Ale autor by si mohl přát, aby právě tato stránka jeho činnosti milosrdně byla zapomenuta a nevadila ostatním jeho zásluhám. Neboť je to *žalostný úkaz, kam až může zbloudit věda, když se dá řídit předpojatostí,* sociologická obdoba smutně pověstných Haeckelovských konstrukcí biologických.

»Pochopuji Dobrovského, ale nepochopuji Jungmanna,« tak končil Král s hrdým gestem svou stať. D r u h o u část věty oné lze schválit bez výhrady — ale ovšem bez toho pyšného přízvuku. Nepochopení není hanbou pro nepochopeného, nýbrž pro nechápavého. *Ch.*

(Příště V. kap.)

[9]) Jako ukázku dokonalého vystižení antických veršů *přízvučných* veršem uvádí Král v L. F., 1894, na str. 139. ukázky překladu Štolovského. Při tom *úplně mu ušlo, že »dokonalost« těchto převodů vězí právě v dbalosti o časomíru slabik,* a ujišťuje, že tyto verše »se čtou lépe než sebe věrnější časoměrné«!! Nesnadno nepsat satiru.

SLEZSKO

V posledním čísle mluvili jsme o sporu česko-polském — či lépe o tom, co zavdalo bezprostřední podnět ke konferenci konané dne 17. března ve Vídni mezi českými a polskými poslanci a zástupci súčastněných činitelů obou kmenů slovanských. Spor ten však je už hodně starého data. Už r. 1901 vyšla knížečka: »Spor czesko-polski na Śląsku cieszynskiem«.

Aby sporu česko-polskému dobře bylo lze porozuměti, nutno si všimnouti v prvé řadě, jak se věci ve Slezsku vyvíjely a jaké úmysly mají s Těšínskem Poláci. My nesmíme zapomenouti, že Slezsko Těšínské bylo zemí českou, kde platila zemská zřízení, jimiž se jazyk český prohlašuje za jazyk úřední, a že úřední jazyk tento udržel se zde déle než v samém království. Nelze však upříti, že nářečí lidu na Těšínsku podobá se čím blíže k Haliči, tím více jazyku polskému. Stůjž zde ukázka dialektu z Dětmarovic, tedy z osady, kterou Poláci pokládají za ryze polskou:

Pan učytel staně rano, obleče galaty, přišyje jeglom knofel u kabota, opucuje kabot kartočem. Na polu je zima, tymu obleče laciny vinterok, vydvigně lyměc, vezmě klobuk a idě do školy. Vedle cesty stojom rozmańte stromy. Nejvššy z nich je topůl. Po cestě věžě pacholek obili a jine věcy. U cesty meško chudobny a nimocny kolař. Učytel je hned ve škole, idě po gońku, vejdě do klasy. Na ścianě višom obrazy opice, liški, ščuki a gada. Učytel pořyko s dětami a začně učyť: »Děti, dejtě pozůr! Věla jest jedna kulička a jedna kulička, jedno vajco a jedno vajco? Křístkova, puď ku tabuli a napiš: 1 + 1 = 2.«

Ač žádný rozumný Polák neuzná nářečí to za polské, a ač zdejší lid skutečnému Poláku nerozumí, přes to pokládají Poláci Slezsko Těšínské za polské a tvrdí, že zde Čechů vůbec není.

Proto prý musí se v programu všech stran politických v Haliči mezi nejvážnějšími požadavky nalézati bod domáhající se přičlenění Slezska Těšínského k Haliči a zatím úplného odervání téhož v záležitostech kostelních od Vratislavi a v záležitostech politicko-správních od Opavy, v záležitostech soudních, trestních i poštovních od Brna, v záležitostech železničních od Vídně.

Chtějí tedy úplné sloučení Těšínska s Haličí.

Jak by se nám Čechům slezským pod panstvím Haliče vedlo, leží na bíledni.

Řekli jsme již, že čeština na Těšínsku byla jazykem panujícím. Teprve pronikajícími snahami centralistickými počátkem let 1850 počala se na Těšínsku objevovati také polština, hlavně zásluhou evangelických duchovních, kteří snažili se v kostele uplatniti jazyk polský. Přes to však nepodařilo se jim češtinu z kostela úplně vymýtiti, i udržely se české zpěvníky podnes mezi lidem v Jablunkově, Skočově a j., tedy v obcích, které dnes pokládáme za polské. V mnohých obcích ještě podnes nedovedou staří lidé zpívat z jiných zpěvníků, než ze starých českých kancionálů. Polské kancionály zaváděny po r. 1880.

Příkladu svých evangelických bratří následovalo také duchovenstvo katolické a jsou z těchto ještě dnes namnoze větší polonisátoři než duchovní evangeličtí. Uvádím na př. faráře Skulinu v Dětmarovicích, P. Grimma v Rychvaldě a j., kteří na českých školách vtloukají do dětí náboženství v jazyku polském, čemuž se děti brání tím, že před náboženskou hodinou z třídy odcházejí.

Ale nejenom děti, i lid sám bránil se polonisaci, zvláště polonisaci kostela, jak tomu bylo v Něm. Lutyni, kde musilo býti povoláno vojsko na ochranu duchovního, proti němuž pro jeho polonisační choutky povstávalo pravé vzbouření.

Když v Dombrové před 10 lety stavěli kostel, slíbeno, že v něm se budou konati české bohoslužby — leč když začali pak někteří lidé zpívati česky, byli trestáni. České Dětmarovice postavily si nový kostel, když kostel v Něm. Lutyni, kam byli dříve přifařeni, byl popolštěn — dnes i sem zavádí farář — Polák Skulina jazyk polský a marně brání se Dětmarovští. A tak to jde dál.

V české obci Lazech zřízena expositura-kaplanka, unikum to, jakého není nikde jinde v Rakousku a dosazen na kaplanku Polák, jenž v Lazech snaží se prováděti své politické rejdy popolšťovací.

Školy slezské, aspoň po levém břehu řeky Olše, byly české školy a dokonce v Jablunkově, tedy na pravém břehu řeky Olše, učili ve škole po našem a užívali českých čítanek a mluvnic. V letech 1880—1890 nastaly změny a české školy změněny ve školy polské, ač i zde obyvatelstvo proti takové činnosti se bránilo. Uvádím na př. školu v Dombrové, která byla od nepamětných dob česká. Na školu dosazen učitel, který slíbil, že složí zkoušku z češtiny, neučinil však tak, nýbrž školu popolštil. Čeští rodičové podali rekurs, škola změněna ve školu českou, netrvalo však tak dlouho a polský učitel provedl zase svou, změniv školu českou opět v polskou. Po velkých bojích zřízeny na nátlak českých rodičů při škole té české paralelky a v r. 1904—05 utvořena škola česká se 293 dětmi. Sám vůdce Poláků slezských JUDr. Michejda uznal, že Dombrové patří česká škola.

V Lazech byla ode dávna škola česká. V r. 1883 změněna v polskou, a ač místní české obyvatelstvo protestovalo, polskou zůstala. Zřízena proto v r. 1889 soukromá škola česká, která zveřejněna v r. 1899. V Horní Suché česká škola popolštěna, v Šumbarku česká škola popolštěna, v Petrovicích česká škola popolštěna, v Něm. Lutyni česká škola popolštěna atd. atd. Škola v Karvíně měla ještě před 4 léty český nápis!

V Rychvaldě nacházela se ode dávna česká škola, která změněna v polsko-německou, i byli rodičové čeští nuceni poprositi »Ústřední Matici Školskou«, aby tam otevřela soukromou školu, což stalo se v r. 1903 a zapsáno do ní

hned na poprvé 292 dětí. Dnes jsou v Rychvaldě české školy dvě a navštěvuje je přes 600 dětí.

Poměry v Těšínsku staly se spletitějšími tím, že do uhelného revíru ostravsko-karvínského počalo se stěhovati dělnictvo z Haliče; posíláni agitátoři, kteří sbírali pro uhelné závody dělnictvo a tak dali podklad k založení polských kolonií, na př. v Mor. Ostravě, Hrušově, Michálkovicích, Pol. Ostravě atd.

(Pokračování příště.) *A. z Ploskovic.*

LITERATURA

Z nové české prósy.

VI. *Růžena Svobodová*: Černí myslivci. Horské romány. V Praze, nákl. J. Laichtera, 1908. Str. 397.

Horské romány, které Růžena Svobodová seřadila v knihu »Černí myslivci«, stojí celou řadou uměleckých znaků úplně ojediněle v české tvorbě novellistické a tak i kritik, jenž bral knihu do ruky se zvědavou otázkou, jaké vývojové místo zaujímá bohaté toto dílo v řetězci prací básnířčiných, pokusí se nejprve o stanovení jeho osamocenosti vůči ostatnímu našemu umění povídkovému.

Prvním z význačných těch rysů jest důsledně provedená cyklická forma knihy, v níž každý románový příběh souvisí s epickým dějem dalším, každá postava osvětluje a vykládá psychické tajemství osoby druhé, takže pozorný čtenář nebude tu naprosto shledávati jen nahodilé seskupení románových avantur, vyrůstajících z téže krajinné půdy a v témže společenském ovzduší, nýbrž spíše jedno veliké a široce rozvětvené drama lásky a osudu, v němž tu mimoděk, onde uvědoměle hrají černí myslivci se svými milenkami určité úlohy. Cyklická taková forma, která se s pravidelnou nutností zjevuje vždy, kdykoliv básník novellista rozepne svá křídla k výšinám velkého stilu, poskytuje štědré množství vděčných možností pro umělce, jenž ovládá zákony rozvité, symfonické komposice: jaké se tu nabízejí paralelismy, jaká variace vůdčích motivů, vracejících se vždy v novém zpracování, jak mohutné posléze shrnutí všech prvků a motivů v závěrečném finale! A přece v celé naší novellistice, až na několik náběhů Zeyerových, nezatoužil nikdo po využití všech těchto eventualit cyklické komposice, tak vábných a bohatých — i jsou v tom »Černí myslivci« naprostou novinkou. Růžena Svobodová, kterou exstatický lyrismus závratně zpívající na vrcholcích jejích prací naprosto nezbavil smyslu pro reálné podmínky všeho organického života, dala cyklické stavbě své knihy docela positivní podklad. V tom, jak lokálně a časově, společensky a kulturně ohraničila a vyřešila si svět své knihy, připomíná mně přímo Gottfrieda Kellera v »Seldwylanech« a »Curyšských novelách«, s nimiž bych i jinak »Černé myslivce« paralelisoval, kdyby nebylo přece absurdností, srovnávati oblast tragického pathosu vášně se světem svrchovaného humoru, klásti vedle děl, klassicky ztělesňujících sladce vyzrálou měšťanskou morálku, knihu zrozenou z romantické mystiky lásky.

Hmotně vzato, »Černí myslivci« jsou kronikou valašského lesního panství za vlády arcibiskupa-filosofa, knížete Rudolfa; jeho osobní myslivci, ať ve svobodě mládeneckého svého života, ať připoutáni k některé pohorské myslivně, jsou protagonisty knihy; a protože u Růženy Svobodové rozvíjí se vlastní smysl života teprve v dramatě lásky, jsou tyto horské romány zároveň zkrácenými tragoediemi ženských duší v lesním tom kraji, popleněných černými myslivci. Růžena Svobodová zná tento svět hor, hvozdů, mysliven a mýtin až na dno a docela dokumentárně: a za to nesporně vděčí svojí realistické průpravě. Kdo ví, že poctivá, podrobná a důvěrná věcnost jest znakem pravého epika, pochopí, že nemůže býti větší chvály pro básnířku, jež v posledních pracích byla aesthetkou až antikvářské a museální observance, než řekne-li se, že rozumí lesním ptákům jako zkušený čihař, psím račám jako starý hajný, pravidlům myslivosti jako polesný z vymírajícího již pokolení. Její znalost lesa jednoduše překvapuje, zejména vzpomeneme-li si, jak shodli jsme se na formuli, že jest v podstatě básnířkou přírody umělé, parků a zahrad a vůbec jen té části zevního světa, která těsně souvisí s civilisací, se stilisační rukou lidskou. A tu podává nám s neumdlévající rozmanitostí obrazy hvozdů, úžlabin, lesních palouků, pasek a houštin spolu věrohodně lesnicky i oduševněle malířsky od drobného květenství přepodstatněného ranní rosou až po měkkou modrou mlhu, třepící se ve chvění nad růžovou mýtí.

S nemenší intensitou než tento blaženě krásný a hýřivě barevný svět zevní proniká a zachycuje Růžena Svobodová také duševní děje svých lidí. Nechtěje v této souvislosti parafrasovati hlavních erotických dějstev »Černých myslivců«, vybírám trojí psychický obsah z knihy, abych na něm dovodil pronikavou sílu pojetí a podání Růženy Svobodové. V oblasti naivního, primitivního života jest to sladké, přímo Boženu Němcovou připomínající líčení tří mysliveckých dětí na Lutovince z povídky »Dětský ráj«, celé to důvěrně detailní vypozorování vztahů dítěte k přírodě, ke

zvířeti, k cizí bolesti, tu zvláštní sféru, kde pud vyhraňuje se pozvolna v cit, kde hlas neuvědomělé přírody v člověku vyspívá v usuzování mravní, ten nepopsatelný svět rajské nevinnosti a přírodní něhy. A nejinak jest, když Růžena Svobodová zabývá se prostými dospělými lidmi, kteří jsou jen a jen instinkt, pro něž ethický řád jest nerozřešitelnou hádankou, a k nimž o věcech svědomí a vůle mluví jen jakési temné hlasy: míním pytlácký příběh »Rána«, zdánlivě vychýlený z rámce knihy a postupem analysy duševní připomínající ruské učitele autorčiny: jak ostře vbodává se tu Růžena Svobodová do duše slovanského kajícníka mysliveckého mládence Martina, jak plasticky modeluje všecky jeho děsivé představy a chimaery! Úsečněji a všeobecněji, ale s jakousi praegnantností diplomatického bulletinu vypráví autorka v úvodní povídce »O knížeti« rodinné příběhy, které nutily duši mladého knížete Rudolfa vyrůstati v krásný typ vladaře mudrce, tak že čtenář pro okamžik prožívá celou tu nicotu šlechtické existence a prociťuje současně, že pro vznešený charakter není to vše nic více než bolestná lázeň, v níž ocel se kalí.

Spokojil-li by se realista s takto získaným materiálem životní a psychické zkušenosti a pokládal-li by svůj literární úkol za skončený, kdyby homogenním způsobem slohovým látku svou tradoval, klade si Růžena Svobodová dnes cíle daleko vyšší. Její synthetická methoda neokresluje již skutečnosti, nýbrž ji domýšlí; nehromadí reálních jednotlivostí cestou vyčerpávajícího popisu a statické úplnosti, nýbrž hospodárně vybírá, pořádá, seskupuje znaky dle jejich typičnosti; nevypráví ab ovo neb v dalekosáhlém rozvoji historie svých postav, nýbrž ponořujíc často největší kus jejich osudu do husté tmy, zachycuje s jistotou portraitisty jejich světlem zalitou tvář ve chvíli, kdy hraje se o vlastní její sudbu životní. Stilisační tato methoda jde leckdy u Růženy Svobodové tak daleko, že z celé postavy vyjímá a umělecky zpracovává jedinou vlastnost, arciť vždy tu, která z charakteru činí typ: Maryška z Bílé Studánky jest jen vášnivá tanečnice, propadlá kroužícím daemonům; millionář Frank jest pouze svůdný milenec, dávající každou hodinu nové dary lásky; Hanička na Pohořance jest jediné vadnoucí netykavka lásky; pro Stanislava Šebka neexistuje svět, kde nelze sváděti a dobývati, a Líza z Jelení není a nechce býti než svéřepou Meluzinou, zrádným a zločinným duchem vražedné vody. V tomto výhradním vypracování jediného charakterního rysu vidím jakési nebezpečné úskalí pro další umělecký vývoj básnířčin: obeplula-li jej dnes svými vesly, pozlacenými sluncem báchorky, a přece hluboce ponořenými do vod skutečnosti, kdo ví, zda zítra, pozítří, nenarazí do něho její loď, plující z černých vln psychického realismu k břehům legendy, mythu, pohádky?

S tímto stilisováním lidských osobností na jedinou ústřední a typickou vlastnost souvisí i jiné dogma mystiky básnířčiny, dogma mnohonásobně přenesené i do její aesthetiky: každý lidský osud rozvíjí a dovršuje se v jednom velkém a tragickém dění, má svůj slavný a zázračný slunovrat, pro nějž člověk vlastně žije, trpí, umírá. Běda tomu z nás, kdo dali jsme lhostejně a prázdně minouti tomuto okamžení, ať vítěznému ať tragickému; kdož nevstoupili jsme za svatojanské noci do Krakonošovy zahrádky; kdož nevešli jsme o Velký Pátek k otevřeným pokladům: marně jsme žili!

A běda umělci, který nedovede svých osob, svých dějů, svých skutečností zachytiti a zobraziti právě v takovém období osudového rozhodování! Růžena Svobodová vyjímá z románové látky, přijaté a odvozené z reality, vždy tento výsek; ostatek napoví stručně a summárně několika slovy, nebo i docela vypustí, vyškrtne, zamlčí. Někdy se vrátí ještě jednou v jakémsi epilogu k životu, když stíny jdou se podívat do své minulosti, prohrané a zmařené, kdy dle slov severského věštce procitneme my mrtví, abychom viděli, že jsme nikdy nežili. Tak přichází se v povídce »O velké vášni« sestárlý a vykoupený svůdce, černý myslivec Jiří, podívat před skonem do Plavých hůrek na svou starodávnou milou, krásnou Žofku, jíž zpustošil život; tak v konečné povídce knihy »Poslední stopy« jde na sklonku dní bývalý myslivec a boháč Petr poplakat v osvobozených a oslavujících slzách nad báchorkovým krajem svého mládí, nejinak než dobré božství knihy, kníže-kněz Rudolf ubírá se pod zlatá oblaka harmonického západu, aby řekl slova výsostné moudrosti: »Všechno to jsou pouhé proměny, ale nikoliv v nebytí, leč dosud v nebytí!«

Růžena Svobodová sama našla svůj kraj, »Vysoké hory«, dík šťastné inspiraci právě v takové slavné a rozhodné době zářivého slunovratu. Slastná perioda vladaření knížete Rudolfa, jasného spinozovce, kterou líčí a která dává cyklickou jednotu »Černým myslivcům« — toť zlatý věk, v němž právě ona nejraději a nejplněji zpodobuje lidi a jich osudy. Horské lesy, pěstěné a ošetřované láskyplně a zbožně, se všemi svými stromy a ptáky, zvěří a vodami, šumí v pantheistické jednotě nad hlavami lidí. Ti, neobmezováni ve své volnosti a neodcizení svým instinktům, mohou a chtějí prožívat plné letnice svého života, mohou a chtějí dobýti na osudu kus štěstí, mohou a chtějí za ně a za lásku dle přísné a krásné oekonomie Věčné Vůle zaplatit svou krví a utrpením. Ti z nich, kdož přijali od osudu stigma veliké a tragické vášnivosti, vzdávají se plně dionysským hlasům vesmíru: divokému tanci, spalující lásce, ničivému svůdnictví, a zahravše, nejinak než vichřice a bouřky ve hvozdech, svou divou větu, nevyškrtnutelnou ze symfonie bytí,

poplenivše osudy cizí a ztrávivše se sami v opojném reji, náhle zanikají. Na nich spočinul zrak básnířky, která netají se se svým kultem dravé živelné síly, se zvláštní zálibou: na vášnivém myslivci Jiřím, na Maryšce tanečnici, na Meluzíně-Líze, na temném, záhadnými běsy ovládaném myslivci Brunovi, na Anče, ztrávené štědrou láskou Frankovou, na neukojeném marnotratníku Petrovi. Na jedné straně oni, na druhé přítel Marca Aurelia kníže Rudolf, jenž také prošel vášněmi k oblačnému hradu dokonalosti, — dávají nejosobnější charakter knize, posvěcené tanci, lásce a vesměrnému jich vyrovnání. Tato zvláštní metafysická atmosféra klene se nad »Černými myslivci«, jako se klene hebký ultramarinový opar nad jejich lesy. A hledali-li jsme na počátku svého rozboru positivní a reální rámec cyklické skladby Růženy Svobodové, zde jest její jednotící rámec metafysický. Neboť v této knize živel ideový a živel básnický jsou v rovnováze a pod barevnou báchorkou života šumí opojivá báchorka myšlenky. *Arne Novák.*

POLITIKA

Česká oposice.[1])

Při přechodu od hlásaného boje státoprávního k formuli »tolerali posse«, platné nyní u většiny českých stran ohledně státoprávního programu, vytvořen nový termín k označení českých politických nadějí. Jako dnes jest předmětem denních sporů, má-li či nemá-li býti česká politika »positivní«, tak tehdy točily se politické hádky o to, lze-li či nelze-li provozovati českou politiku »katastrofální«. Oficiální představitelé státoprávních hesel, věnčených skutky naprosto nestátoprávními, uznali potřebu zameziti jednou pro vždy stálé výtky, že taktika jest v rozporu s programem. Vysloveno tudíž, že se na programu neoblomně trvá, avšak že program nedá se toho času prováděti. Aby radikální nespokojenci nemohli denně podávati doklady nepravdy, doznán fakt, aniž by se připustila jeho neoprávněnost. Asi tak jako v procesu zbavují se strany nepohodlných důkazů odpůrcových! Avšak jako tuto nestačí postup takový k odzbrojení protivníka, tak i onde bylo třeba zjistiti, že doznáním pře neprohrána. Neboť rozpor zůstával stále rozporem a stále hrozila otázka, proč tedy se program nemění? Tuto otázku bylo třeba za každou cenu zodpověděti. Tak nalezen výklad, že doba státoprávního zápasu nadejde v případě zahraničních zápletek. Úcty hodný kompromis s míněním těch, již prostředky nikdy neodhadují, se strany těch, kdož pro samé odvažování prostředků nejsou s to, aby jasně odpověděli na otázku po jejich cíli!

Politika katastrofální. Z ní obviňováni potomní ministři a kaceřováni pro ni stejně — ba snad více — nežli dnes původce jména politiky positivní. Neboť pohodlí, které obě hesla skýtají — a heslo jest v našem politickém životě věcí hlavní — jest u tohoto neobmezené, kdežto u onoho jímá předem hrůza z možnosti budoucí energie. Proti radikálním útokům dovede proto český typ dneška vzíti dra Kramáře spíše v ochranu, nežli dovedl učiniti tak s drem Pacákem neb jinými, kdož pokusili se radikální theorii »velikých krisí vnitřních nebo vnějších« před Kramářovými Poznámkami ve vedoucí tehdy české politice legitimovati. Na druhé straně netřeba ovšem vyznavačům politických hesel uvažovati, jak dalece jde z katastrofální obrazotvornosti opravdu strach, jako jim netřeba starati se, připouští-li positivní vypočítavost chvíli »vhodnou pro přeměnu vnitřního ústrojí říše.« Jedno však obě ty formule, připomínající svým vlivem na české poměry legendu o pekelném původu bubnu, mají společné. Jako »positivní politika« spatřila světlo světa v době, kdy přestává býti hra va banque mimořádnou odvahou, kdy by se dle psychologických zákonitostí mohlo zdáti, že duše česká jest poměry přímo štvána k výbuchům co nejelementárnějším, tak k »politice katastrofální« upiaty naděje, kdy o katastrofálních krisích politických bylo slyšeti jen vypravování vymírající generace.

Jest věru zoufale k smíchu vzpomínati na toto vše dnes, po 19. březnu 1909. Chvíle zápletek a krisí! Byla-li kdy, než právě nyní? Připravoval-li se kdy její příchod s přesností mathematičtější, nežli od ustavení nového parlamentu? Zřekli-li se kdy důvěry v ni činitelé za českou politiku zodpovědní? Mnoho se pravda změnilo v zodpovědnosti za české osudy, mnoho se však též změnilo v českých požadavcích. Na místě mladočeského klubu — při své desorganisaci u porovnání s dnešními poměry obrovsky konsolidovaného — existuje ovšem dnes stádo, jemuž se říká česká delegace. Naproti tomu však do dusné chvíle přítomnosti nevpluli jsme s rozvinutou korouhví státního práva, nýbrž přišli s požadavky mnohem, mnohem skromnějšími. Na místě výboje defensiva, ba již ani defensiva, nýbrž namáhavý boj o posice krok za krokem pozbývané! Již nikoli vnitřní čeština, nýbrž odstranění suspense češtiny vnější, již nikoli rozšíření češtiny, nýbrž navrácení její tam, odkud

[1]) Otiskujeme tento článek pro jeho zajímavost, ačkoli, jak z politického přehledu čtenáři seznají, v odsuzování českého hlasování pro rekruty sami nejdeme tak daleko jako pisatel. *Redakce.*

brutálně vykopnuta, již nikoli druhá universita, nýbrž školy národní, již nikoli národnostní rovnoprávnost, nýbrž zanechání protektorátu nad šovinistickými surovostmi, toť poslední vývojová linie denního českého programu, opačně vzato linie rakouské vnitřní politiky. Od sandžacké dráhy přes annexi k papírové stěně mezi mírem a válkou současná vývojová linie politiky vnější! Styčný bod všech tří povolení branců českými hlasy!

Těžko uhodnouti, co asi dálo se v mysli barona Bienertha, když viděl toto hlasování. Avšak bylo by velmi zvláštní, kdyby v tom momentě neozvala se plně jeho příbuzenská krev se staroústavními politiky, kdyby nepocítil jejich opovržení k české bezmocnosti, kdyby pojal nejmenší úmysl svoji dosavadní politiku vůči nám změniti. Necelý týden před tím tropen ještě hluk, že jistě ministerskému předsedovi uši zaléhaly, necelý týden před tím ještě ozývaly se u českých měšťanských politiků neradikálních unisono parafrase na proslulou melodii zesnulého mladočeského rhetora »Před branami.« A týden na to dostane baron Bienerth svůj kontingent tak hladce, jako málo vlád před ním. Aby pak jeho volnost byla ještě větší, nepovolen kontingent jemu, nýbrž říši, kontrahentu to, kterého žádným způsobem nelze zavázati k protiplnění, který však vždycky i v nejklidnějších dobách má a bude míti své nezbytnosti, za jejichž štítem zůstane každá vláda immunní, dovede-li jej obratně proti útokům nastaviti.

Byly české hlasy opravdu pro říši tak nezbytné? Jest ovšem povážlivým příznakem vnitřních poměrů ve státě, odepře-li parlament vládě vojáky ve chvíli hrozící války, jest jisto též, že příznak takový nezůstal by bez ohlasu za hranicemi a že by byl s to, aby alespoň na chvíli stát poškodil. Není však pro stát stejným nebezpečím vláda, jejíž existence takovouto náladu v něm vyvolává současně, co na druhé straně jest tu odhodlání podstoupiti válečné risiko? Mohl-li by tu býti jiný důsledek, nežli pád takovéto vlády, pád, který by ostatně nutně přinesl s sebou i žádoucí změnu politiky zahraniční? Kde jest tedy třeba lekati se o prestiž státu, věříme-li upřímně, že dnešní rakouský vládní systém jest pro stát zhoubný? A nevěří-li se tomu, proč tvrdí se to lidu na schůzích, proč haranguje se občanstvo proti vládě, proč mluví se o oposici a skládají přísahy vytrvalého protivládního odporu?

Avšak tyto otázky nutno kromě toho doplniti jinou nejzávažnější. Bylo vůbec možno, aby české hlasy v dané situaci povolení kontingentu zmařily? Odpovědí na tuto otázku se ti, kdož pro brannou předlohu hlasovali, utěšují zcela neprávem, i když připustíme, že záporné vyznění odpovědi té jest nehrubě pochybným. Neboť právě proto, že dle počtu pravděpodobnosti dalo se očekávati přijetí předlohy přes české hlasy, bylo tím méně nutno pro předlohu tu hlasovati. Zájem říše, který prý hlasující jedině k jejich votu pohnul, zůstával za těchto okolností i při českém oposičním hlasování netknutým, kdežto naopak hlasování pro předlohu musí nezbytně za okolností těch znamenati buďto projev důvěry k vládě, nebo doznání, že vláda se poraziti nedá. Co pak doznání takové může znamenati pro budoucnost, jaký poměr na základě doznání takového může zavládnouti mezi vládou a českou delegací, jest na bíledni! To však, zdá se, bylo a jest nejmenší starostí těch, jejichž prsa chvěla se úzkostí o říši.

O říši! Bude baron Bienerth opravdu tak naivní, aby alespoň tomu věřil? Bude důvěra i jinde, kam žádost o ni adressována? Baron Bienerth zná sice české poměry velice špatně a jeho názory na českou otázku, kdekoli opírají se o cizí informace, neoplývají správností. Avšak ty české lidi, které má kolem sebe ve Vídni, zajisté zná a zdá se, že je cení, jak zasluhují. Zná zajisté české agrárníky, zná i ty, kdož slova o říši pronášejí s pathosem daleko slyšitelným a mluvíce o státních nezbytnostech kojí se nadějí, že dojdou sluchu, jemuž jsou věnována. Ví zajisté dobře, že říší agrárníků jsou jejich dvorce, jejich role, jejich dobytek, že říše tato byla v obrazotvornosti jejich hlasy proti branné předloze ohrožena, že tuto říši bylo třeba proti Srbům zachrániti. Ví dále, že u ostatních stačí k odměně za jejich patriotismus několik řádů, nějaká koncesse pro voliče jejich volebního okresu a v nejhorším případě nějaké slovo, jež nic neznamená a přece vzbuzuje naděje. Ví též, že čeští exministři uznávají před voličstvem za nutné »zabrániti, by čeští ministři byli španělskou stěnou, za kterou Němci loupí náš národně-politický majetek«, že však hlasy jejich jako poslanců jsou vždycky k disposici, kdykoli věc se prohlásí za státní nezbytnost, ba že pro hlasování připraví ještě půdu hlubokomyslnými výklady o nemožnosti »revoluce«. Jeho přirozenou snahou musí tudíž býti, aby v krajním případě — když by bylo nutno něco k umlčení Čechů učiniti — nadělal co nejvíce ministerských a quasiministerských pensistů, českou otázku samu může však nadále řešiti díly, jako rozhraničovací předloha. —*mn*—

*

Z týdne.

Kontingent nováčků byl vládě Bienerthově povolen celkem hladce, jak se dalo čekati, ale hlasování samo mělo polemické dozvuky. Dr. Kramář se svým návrhem na důslednou oposici zůstal v menšině a tak většina českých poslanců (kromě radikálů, kteří jako vždy oponovali, a kromě realistů, kteří jako obyčejně se nemohli rozhodnout pro ani proti), sdružených v Slovanské Jednotě, hlasovala pro předlohu. Že radi-

kálně naladěná část veřejnosti české to nelibě nese jako opuštění slibované rozhodné oposice proti nepřátelské vládě, je pochopitelno. Za jiných okolností by také bylo nutno tento krok odsoudit; ale pokud zahraniční situace je napiata, důsledného a všeobecného hlasování Čechů proti branecké předloze bylo by známými činiteli zneužito k novým denunciacím, a proto nepokládáme českou roztříštěnost a rozpačitost v tomto případě za neštěstí.

Předlohy o postátnění t. zv. dráhy státní a severozápadní byly konečně sněmovnou vyřízeny. České požadavky po decentralisaci správy a jazykové reformě zůstanou asi dlouho jen požadavky. Ale na konec ani státní byrokratism se jim neubrání a tak z postátnění podniknutého v prvé řadě z důvodů vedlejších (regulace tarifů a nátlak na Uhry pomocí železniční politiky) přece jednou také český národ bude mít užitek. Jásat ovšem nad postátněním zatím netřeba.

Velkou starost vládě způsobil dr. Kramář pilným návrhem demonstrativním proti vydání pokladničních poukázek. Přes intriky vlády i sněmovního předsednictva návrh se dostal v úterý na denní pořádek a ve středu byl vyřízen, ovšem negativně, za trvalé a odsouzení hodné nepřítomnosti veliké části českých i jinoslovanských poslanců. V debatě vynikly znamenité řeči dra Kramáře a dra Lechera, kterými čin vlády byl morálně přímo popraven.

Z krajinských sjezdů stran zaslouží zmínky mladočeský sjezd 21. t. m. v Nové Pace pro řeč dr Kramáře, v níž tento vůdčí, bohužel však také často prostořeký politik trvá — nemaje k tomu kompetence — na pochybeném dnes a nebezpečném stanovisku vyřízení jazykového sporu oktrojírkou. Věcně jsme tento názor odmítli již v čísle předešlém.

Ministr orby dr. Bráf došel významného úspěchu v panské sněmovně řečí o vyvazení usedlostí z dluhů.

Zahraniční zápletka podobá se nekonečnému handlování a vybízela by k nejkrvavějším vtipům, kdyby otázka nebyla tak vážná. Nebylo odpornějšího dne v této věci, než 24. březen. Italský král, uherský i srbský předseda ministerstva ten den vyslovili v sněmovnách důvěru v udržení míru, a žurnalistika současně křičela do světa, že nazejtří dojde k válce. Národní Listy přibily toto jednání na pranýř v úvodníku 25. t. m., ale adresovaly své výtky jen šmokům maďarským a německým. Samy však pobuřujícím plakátem 24. břez. odpoledne a svým večerníkem z téhož dne dopustily se téhož, co pranýřovaly v článku současně psaném. Stejně jednají denníky jiné, na př. Právo Lidu píše stále pro mír, ale jako ostatní žurnály nejtlustšími literami hází do světa směs pověstí znepokujících. Bude věru poloviční div, jestli tato »harmonická součinnost« přátel míru (!) nepomůže dohnat situaci ke katostrofě.

Ch.

UMĚNÍ

Třetí cyklus »Máje«.

Byl to pěkný večer v sobotu 20. t. m. ve Smíchovském divadle! Ačkoli ti z herců, kteří uměli úlohu, byli bez charakterisačních schopností, a ti, kteří tuto schopnost měli, neuměli úlohy, ačkoli výprava i dekorace, celý rámec hry byly více než primitivní, ačkoli v přednesu docházelo k pokleskům, které by na českém jevišti neměly se opakovat — přece jen hra sama zazářila takovou silou, takovou svěžestí, že se jí dostalo vítězství i přes nedostatky interpretace. Mluvím o tříaktové veselohře Balzacově Mercadeta. Uvědomte si, že uplynulo 60 let od té doby, kdy hra byla napsána; že v té době stálo francouzské drama, pokud lze na ně klást hodnotnější měřítko, ve znamení reakce proti divadlu romantickému a v nově vzrostší oblibě pseudoklassické tragoedie. A postavte nyní vedle Hugovy hry Les Burgraves Balzacova Mercadeta, od níž jej dělí jen několik málo roků. Velkohubý a dutý pathos Hugových hrdinů zní dětinsky, posloucháme-li řeč této osoby, ztělesněného symbolu špekulantství a přece jen hluboce lidské, jako Molièrův Harpagon (Lakomec) je ztělesněným lakomstvím zůstavaje při tom člověkem v každém svém slově i gestu. V Balzacově době dávali současné aktualitě dramatický rámec jen spisovatelé vaudevillů. Avšak autor Lidské komedie vyzdvihl vaudeville v dramatickou kresbu typu, časovou frašku vyhodnotil v umělecké dílo. Pravda, nejeden zjev svědčí v jeho hře o tom, že vyrostla v době úpadku dramatické formy; není v ní skoro divadelní členitosti, její vedlejší postavy jsou šablonovité, její děj vyvíjí se těžkopádně od scény ku scéně, a posléze její rozuzlení vyřešeno je prostředky, které nám dnes připadají velmi lacinými, totiž návratem »bohatého strýčka z Ameriky«, který zaplatí všechny dluhy. Nic však z toho neubližuje podmanivé síle ústřední postavy, nezapomenutelného Mercadeta. Byl-li kdy v literatuře vytvořen člověk, který je umělcem v získávání si peněz, který vkládá svou genialitu do způsobu, jakým »ohne« druhého o sto franků, který básní své cheky a své směnky právě tak jako romanopisec své hrdiny, který se na lidstvo dívá napoleonsky širokým a pronikavým pohledem,

s tím rozdílem pouze, že v každém jednotlivci vyčenichá ne jeho vojenské schopnosti, nýbrž kolik úspor má uloženo v bance — je jím právě Mercadet. S jistotou mistrovské ruky je vržen na scénu hned v prvním výstupu a od dějství k dějství stupňuje se ta překvapující kresba, roste životnost té postavy. Nedávno byl hrán na českém jevišti Mirbeauův kus Obchod je obchod, svým prostředím blízký Balzacovu. Než přes to, že Lechat, postava z první hry, je naším současníkem a Mercadeta od nás dělí dlouhá desítiletí, je tento přec jen svěžejší a působivější než onen. Končím přáním: ujme se Balzacovy veselohry některé z našich velkých divadel? V hodnotnějším provedení, vypravena v dobově věrném rámci ze sklonku čtyřicátých let, měla by úspěch jak umělecký tak i finanční.

Bylo by nespravedlivostí nezmínit se o p. Lierovi, jenž hrál titulní úlohu. Pošilhával sice po napovědově budce, ale výkon sám měl mnoho zrnitého humoru a případného zabarvení.

O. Theer.

STUDENTSTVO

Akademické cesty studijní.

Henry W. Crees, profesor birminghamské university, uveřejňuje v březnovém svazku *The University Review* (str. 433 a d.) pod titulem »Cestování jako faktor vzdělávací« projekt, jenž má universitním posluchačům usnadniti návštěvu cizích universit s anglickým jazykem vyučovacím. Dovozuje, že universitní studium je dnes nutně jednostranné, nejsouc s to, aby studujícím poskytlo dostatek vědomostí, jež svojí povahou vymykají se přímému pozorování, ač pro život celku jsou vysoce významné. University, sledujíce speciální přípravu pro jednotlivá povolání, zanedbávají přípravu pro povinnosti občanské a národní, jich absolventi nejsou zvlášť kvalifikováni k plnění těchto povinností. Člověkem vzdělaným prý může býti jen, kdo z autopsie poznal občanský a národní život nejen svého národa, ale i u národů ostatních, jejich sociální zvyky, politické a sociální problémy a formy vládní. Vrátě se na universitu může se zájmem tím větším sledovati tyto otázky.

Nejvhodnější dobou k této studijní cestě jsou hlavní prázdniny rok před ukončením universitního studia, nikoli po absolutoriu, kdy ze zkušeností jednotlivcových život universitní, zejména ostatní studentstvo, nemá nikdy přímého prospěchu.

K tomu cíli má se zříditi organisace svépomocná, jež by na universitách nežádala ničeho jiného, než toliko souhlas a morální podporu. Akci řídila by tři centrální bureau, v Anglii, Spojených Státech a Kanadě, jež by dbala o to, aby studujícím usnadněn byl přístup všude, kde by se mohli naditi největšího prospěchu při své studijní cestě. Ročně má býti poskytnuto dvacetosm cestovních stipendií, k čemuž by s počátku bylo třeba as 4000 liber šterlingů. Zdaří-li se pokus, bude po třech letech možno pomýšleti na to, aby se stal institucí trvalou. Správu administrativní a informační povedou honorovaní sekretáři při ústředních bureau. Cestovní stipendia po 100 librách šterl. poskytnou se všem sedmi anglickým universitám, vždy dvěma studujícím; podobně v Americe. Nárok na stipendia budou míti jednotlivci, kteří v životě kollejním jeví zvláštní zájem o mezinárodní neb sociální problémy; z části jmenováni budou senátem, z části voleni studentstvem samým. Delegáti budou povinni podávati zprávy o své cestě, jež se ve všech universitních časopisech uveřejní, konati přednášky ostatnímu studentstvu, vésti diskuse o poměrech zahraničních, životě universitním atd. Sekretáři informačních kanceláří ustanoví mimo to některé studenty ze středu universit, aby cizím akademikům byli radou. Umožní se jim přístup do parlamentů, samosprávných korporací, poskytne i možnost, aby seznali chudinství a ostatní sociální reformní methody nejchudších čtvrtí londýnských a newyorkských. Více než jednou stipendium uděleno nebude. K správě cestovního fondu zvolí se dvě komise, anglická a americká, každá šestičlenná, v nichž budou zasedati čtyři zástupci senátu, jmenovaní dárci podpor na tři léta, a dva zástupci, volení studentstvem; místní sekretář bude členem ex offo, a jeho úkolem bude připravovati program cesty.

Návrh Creesův byl přijat všude sympaticky: mezi podpisy čteme jména vynikajících anglických profesorů universitních, a p. Crees doufá, že v době nejbližší akce vejde v život.

Pozoruhodné jest, že anglický pokus (v protivě proti snahám mezinárod. sjezdu pro lidovýchovu v Paříži i snahám našim) nikde nedovolává se přispění státu, nežádá ani, aby university samy peněžitě přispívaly. Počítá se soukromou benevolencí, a navrhovatelé doufají, že se jim v brzku dostane tolik podpor, že bude lze založiti stálý cestovní fond, jehož výnos dobře by k úhradě nákladů vystačil. Cesta k řešení mezi-školské výměny studenstva jistě nejkratší a vždy prosta složitého, těžkopádného a neobratného byrokratismu vládních orgánů. *Lad. J. Živný.*

*

O theologický rektorát opět začal spor, periodicky se opakující. Z českého studentstva vyšel protest proti tomu, aby letos o 500. výročí rektorátu Husova byl zvolen universitním rek-

torem theolog, jenž dle obvyklého turnu jest na řadě. Následoval konflikt s nynějším rektorem prof. Heyrovským, a o dozvucích v klerikální žurnalistice nemusíme mluvit. Chceme však v zájmu věci upozornit, že právě politický nátěr, který studentstvo pokrokové dává akci proti theologickému rektorátu, je schopen akci podkopat, protože nepřímo donucuje akademické úřady k poukazům, že za dnešního zřízení universitního nelze žádnou fakultu — a theologická dosud fakultou jest — z rektorátu vylučovat. Ale jest jiná stránka, která slibuje zdar, totiž požadavek, aby po vzoru mnohých cizích universit (německých) konečně i u nás bylo ustoupeno od zastaralého přežitku čtyřletého turnu, který na př. profesory fakulty filosofické čtvernásobně poškozuje proti theologům; theologická fakulta přichází při volbě rektora na řadu každý čtvrtý rok, jakkoli nemá ani osminu z celkového počtu řádných professorů (kdybychom počítali i ostatní docenty, bude nepoměr ještě křiklavější). Tedy je spravedlivý požadavek, aby počet theologických rektorů byl zmenšen aspoň dvakráte, t. j. aby theolog přicházel na řadu až po osmi letech. To lze ihned provésti a také filosofická fakulta česká před několika lety již podnikla ve věci jisté kroky. Budou-li letos obnoveny, pak by pro letošek theologický rektor odpadl a byla by věc vyřízena. Proto myslíme, že by studentstvo mělo se akce vzdát, neboť jeho spolupůsobení je tu zbytečno. *Red.*

ZE DNE

Poněvadž tímto číslem počíná II. pololetí »Přehledu«, žádáme slušně všecky pp. abonenty, jimž předplatné došlo, aby použili přiložených složních lístků k obnovení předplatného. Pp. dlužníky žádáme důtklivě, aby dlužné předplatné co nejdříve vyrovnali a nečekali na upomínky neb i vymáhání starších dluhů.

Vyšehradská říšská volba, stanovená na 22. duben, je zajímava předně srážkou národních sociálů s radikálními státoprávníky. Tito při posledních doplňovacích volbách podporovali národně sociální kandidáty, ale národní sociálové neznají vděku a proti K. St. Sokolovi postavili profesora Fr. Zdráhala. Sociální demokraté kandidují p. Joba, mladočeši školního radu Metelku. Týž je současně kandidován na Vysokomýtsku do zemského sněmu, při tom je v zemské školní radě — zjevné hromadění funkcí nesnadno slučitelných. A přece právě mladočeská strana mohla postavit kandidáta vhodnějšího.

Vojenská čeština. Svolávací lístky branců, v těchto dnech tak hojně používané, obsahují toto »poučení«: »Jest sbor vojenský, ku kteréme výše jmenovaný se (!) povolal, mimo okresu doplňovacího, v kterém se místo jeho pobytu nalézá a od posledního vzdálenější ležící, než velitelstvo doplňovacího okresu místa jeho pobytu, tak se může tento u tohoto (!) velitelstva doplňovacího okresu k presentaci ohlásiti. Povolaný má snad již obdržené proprietéty ssebou vzíti a svůj oděv podržeti (!).« Hnusnějšího komolení českého jazyka nelze si pomyslit. Takové lístky se rozdávají už léta; což nikdo z jazykových politiků o tom neví?

Prager Tagblatt se raduje z našeho protestu proti dnešnímu čepičkářství českých studentů. Aby byl důsledný a stejně odsoudil čepičkáře německé, na to ovšem zapomněl.

O nové budově nádraží pražského v Sadové třídě mluvil posl. Neumann v sněmovně nadmíru pochvalně a děkoval za ni všem súčastněným, hlavně vládě. Co do zevnějšku budova jest opravdu monumentální ozdobou Prahy; bohužel vnitřní zařízení úřadoven v nádraží jest, jak se nám s dobře informované strany sděluje, nezdravé a naskrze pochybené. Celý den je tam nutno umělé osvětlení jako v loupežnických doupatech, a co nejhorší, nebude už asi vůbec možno tyto vady odstranit. Také zakopané milliony.

»Přehled« a realisté. Pod tímto názvem píše »Samostatnost« 23. t. m.: »,Čas' přinesl před týdnem toto zajímavé zasláno p. E. K. Rosola, učitele: »Poněvadž v kruzích straníků panuje mylný názor, jako by výkonný výbor české strany pokrokové vyjednával o splynutí se skupinou »Přehledu«, považuji za nutné prohlásiti následující: Jako mnozí jiní příslušníci pocitoval jsem i já trpce roztržku mezi stranou pokrokovou a Přehledem a od samého jejího vzniku snažil jsem se ji odstraniti. Také v poslední době obíral jsem se tímto zámyslem. Dva soukromé a nezávazné hovory, jež jsem měl asi před měsícem s p. Venturou, vzbuzovaly ve mně domnění, že propast mezi oběma tábory dala by se snad přece překlenouti. Referoval jsem o svém dojmu *na vlastní vrub* výkonnému výboru a podal jsem *za vinohr. organisaci návrh*, aby vzájemný poměr byl urovnán. Referát i návrh můj *vzaty byly na vědomí, ale* jinak *o nich dosud jednáno nebylo.*« (!!) Čekali jsme, zda »Přehled« bude na toto zasláno reagovati. Poslední jeho číslo však se o tom ani slůvkem nezmiňuje.« — Podobná zvědavost se jeví i jinde. Proto konstatujeme zkrátka: Návrhů na smír s realisty došlo nás poslední rok přes půl tuctu — ovšem »nezávazných« hlavně pro pp. navrhovatele, jak ukazuje i zasláno p. R. — my však nadále trváme na zásadním stanovisku zaujatém v červnu 1907 a nemáme pražádné příčiny je měniti.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 2. DUBNA 1909. ČÍSLO 28.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

MORAVA

V národnostním vývoji na Moravě jsme dosud daleci té ustálenosti a pozvolnosti, s jakou setkáváme se v Čechách. Velmi mnoho z dosavadní národnostní državy Němců — abych užil jejich terminologie — je tu pro budoucnost neudržitelno. Němci moravští to sami cítí, a proto ani nezdůrazňují svou t. zv. državu tak jako Němci v Čechách. Jsou si vědomi nezadržitelnosti processu, jímž Morava nezbytně se přetvořuje při nátlaku zdrcující tříčtvrtinové většiny české. Ač to výslovně nepřiznávají, přece už dnes vyciťují marnost snah obhájiti trvale německý ráz Olomouce a Brna. Nic není přirozenějšího, než že se obě hlavní města v naší nejčeštější zemi časem počeštiti musí. K tomuto konečnému cíli spěje národnostní vývoj na Moravě, jemuž v posledních letech padla za oběť již celá řada německých měst. Nejsou to města opravdu německá, jichž postupně dobýváme, nýbrž jsou to města s uměle udržovanou nadvládou německou. Tato éra dobývání t. zv. německých měst, která v Čechách je už téměř úplně ukončena, potrvá na Moravě ještě dlouho, neboť Němci nás zde podnes hospodářsky (v průmyslu a obchodu) značně převyšují. Tento fakt dokázaly zase až příliš nápadně poslední volby do obchodních komor. Ona velká převaha hospodářská uschopňuje Němce, ačkoliv relativně co do počtu stále klesají, k odporu neobyčejně tuhému proti agresivní síle přirozeně postupujícího vzrůstu našeho. Němci houževnatě brání svých posic a my jenom pomalu nabýváme půdy, po etapách několikaletých bojů. Proto v našem zápase národním na Moravě nedostavují se úspěchy tak rychle, jak očekává snad mnohý, který není dosti znalý poměrů moravských.

Tím je všeobecně s dostatek vysvětleno, proč se nám dosud nepodařilo zmocnit se Lipníka a Místku, na něž útok náš již po léta je soustředěn. Obě města jsou velkou většinou česká. V Lipníku je dle sčítání lidu 4606 Čechů a pouze 1152 Němců; v Místku 4132 Čechů a jenom 1535 Němců. Nicméně mají obě města zastupitelstva německá. Zní to téměř neuvěřitelně.

V těchto dnech byly obecní volby v Místku. Doufali jsme tentokráte pevně, že zvítězíme aspoň ve III. sboru, ne-li též ve II. Česká strana přistoupila k volbám dobře připravena a zagitována. Stalo se však, co sotva kdo očekával. Němci i ve III. sboru zvítězili — ovšem nepatrnou většinou 25 hlasů. Po této porážce zůstali jsme přirozeně v menšině též ve sboru II. Na vítězství v I. sboru nebylo vůbec naděje. Vyžadovalo by příliš mnoho místa, kdybychom k volbám těm chtěli přičiňovati specielní komentář. Hlavním důvodem byl přímo hrozný nátlak a různé podvody se strany německé, proto se také mnozí voliči čeští zdrželi volby. Též c. k. okresní hejtmanství podporovalo Němce, o čemž jsem se již předešle zmínil. Místečtí Němci měli mimo to oporu v blízkém Frýdku (ve Slezsku), kdež jsou poměry podobné jako v Místku (Frýdek: 4981 Čechů, 543 Poláků, 3362 Němců). Proti volbám místeckým podá ovšem česká strana rekurs.

*

Již delší dobu jednalo se o zřízení českého cukrovaru rolnického v Nezamyslicích. Když větší část akciového kapitálu byla již upsána a splacena, začalo pojednou vyjednávání o koupi německého cukrovaru v Doloplazích. Zemědělské družstvo (praes. Rozkošný), které nechtělo přistoupiti na žádanou cenu 1,600.000 K, zakoupilo konečně přece cukrovar v Doloplazích po schůzi interessentů ve Vídni za 1,150.000 K. Zbytek kupní ceny byl repartován na všecky ostatní cukrovary mor., jež získávají tím, že počet cukrovarů zůstane nezměněn. Družstvo převzalo též nájem velkostatků Doloplaz, Dřevnovic a Vicoměřic.

Mor. agrární a průmyslová banka v Brně konala svou první valnou hromadu. Účetní zpráva banky vykazuje aktiv a passiv 13,945.449·84 K, akciového kapitálu 2,000.000 K,

vkladů 8,069.878·05 K, čistého zisku za r. 1908 (1. května až 31. pros.) 91.680·88 K. Banka převzala smlouvou komisionářský prodej veškerého dřeva z lesů arcibiskupských, vedla zvláštní oddělení pro prodej škrobu, pracovala v průmyslu a obchodu železářském, zasahovala do obchodu pozemkového a j. V Kroměříži zřízena byla filiálka. Valná hromada usnesla se na zvýšení akciového kapitálu o 2,000.000 K a o změně stanov stran dalšího zvýšení na 8,000.000 K.

Akciový kapitál lázní v Luhačovicích bude zvětšen o 1,200.000 K druhou emissí akcií, k níž dojde v dubnu.

Při mor. zemské knihovně zřízeno bude zvláštní oddělení »vzorné knihovny lidové«. K účelu tomu je už vyhlédnut sál. Zlidovění zemské knihovny má svůj původ v Osvětovém Svazu, na jehož podnět posl. Votruba podal příslušný návrh na zem. sněmu.

Vyšlo již prvé číslo Sonntagova agrárního »Mor. Venkova«. List bude protiklerikální a v pokrokových otázkách slibuje společný postup s jinými stranami pokrokovými.

Ve Žďáře udály se demonstrace proti missiím. Město přijalo protest proti missionářům, za jichž osobní bezpečnost nemůže dále ručiti. Rodiče odpírají posílati děti k missionářům ke zpovědi.

Stavba katolického paedagogia v Olomouci bude začata ještě letos, jak hlásá vítězoslavně »Našinec«. Cyrillo-Methodějská Matice sebrala již 25.000 K. Bude-li otevřen již letošním rokem školním prvý ročník (snad prý zatím v najaté místnosti), není dosud jisto. — Následujíce příkladu dra Hrubana v Olomouci, pokoušejí se klerikálové též v jiných městech o zbudování katolických domů. Na tyto zbytečnosti seženou peněz dosti, národním organisacím však odpírají podpory se záminkou, že jsou protiklerikální. Tak na př. na valné hromadě Cyrillomethodějské záložny v Brně protestoval děkan Kleveta proti návrhu, aby Matici Brněnské udělena byla obvyklá podpora, a žádal zastavení příspěvku ročního, dokud se do výboru nedostanou lidé konservativně-národní, t. j. klerikálové. *—ra.*

UMĚNÍ

HUDBA.

Vinohradské divadlo.

Stanislav Suda: **Lešetínský kovář.** (Opera o 3 dějstvích dle Čechovy básně.)

Sudův »Lešetínský kovář«, který měl svou premieru před několika roky na městském divadle v Plzni, je plodem dvou kardinálních omylů. Prvním z nich je názor, že Čechova báseň, jíž nepochopitelná nám dnes konfiskace pomohla v první řadě k velké populárnosti, chová vůbec takové dramatické momenty, pro které je vhodnou pro jevištní zpracování a zvláště vhodnou pro operní text. V Čechově »Lešetínském kováři«, který dle mého soudu stojí umělecky značně za mnohými z větších epických skladeb Čechových, převládají jako dvě hlavní složky: pathetická deklamace ve stylu táborových projevů z let 60. a 70. a erotická lyrika, hledající svůj výraz v prostonárodní písni. Oba tito činitelé básně Čechovy pro zdramatisování jsou zcela nepotřebni, ano — jak text Sudovy opery ukazuje — přímo zhoubní. A sám děj básně, nehledě ani k tomu, že na 3 akty je ho až tuze málo, je tu jen vnější dekorací a prostředkem k uplatnění tendenčnosti básně, k proklamaci národně politických a hospodářských názorů básníkových. Osoby básně jsou více méně jen schematickými postavami, stojícími ve službách tendencí básníkových. Za těchto okolností nepřekvapí poznání, že text Sudovy opery je dramaticky zcela nemožný, a že každý takt hudby k této směsici naivností a scénických nešikovností, proti nimž na př. i text »Šelmy sedláka« je hotové chef-d'oeuvre, znamená nadobro zmařenou, bezúčelnou práci.

Druhý osudný omyl, který dal »Lešetínskému kováři« vznik, připíná se k samému skladateli. Kdo zná hudbu Sudovy aktovky »U božích muk«, zná eo ipso také »Lešetínského kováře« a dovede si, myslím, představit, jak vypadá i jeho »Bar Kochba«. Jeho všechen hudební fond sladěn je na jediný tón: onen mělký, věčně stejný, beztvárný, mdlý lyrism, v němž není kontrastu ani dramatického výrazu, v němž vše se utápí, a jenž týmž způsobem vyjadřuje nejrůznorodější city i situace. Suda svou hudbou je primitivní eklektik, jenž pohybuje se mezi dvěma póly, z nichž jedním je lidová píseň, druhým jisté typické výrazy hudby Smetanovy. A tento skladatel, jemuž mimo to nedostatek zraku odnímá možnost všech scénických zkušeností, jehož celá komposiční technika — a zvlášť instrumentace — vlivem tíže vrozené vady je na stupni čiročirého amatérství, žije, jak patrno z opětovných operních pokusů, v domnění, že je povolaným dramatikem. Hlučné ovace, které obecenstvo při vinohradské premieře Sudovi uchystalo, jsou s to v tomto domnění jej jen podporovat. Přál bych mu z duše, aby aspoň v tom prohlédl a poznal, že naše nekritické a nevychované obecenstvo dovede se stejným jasotem uvítat umělecky silné i bezcenné domácí dílo při premieře, a že neutuchající applaus ten neplatil dílu, ale byl výrazem

obligátní u nás touhy spatřit autora samého. A tentokrát bylo v té touze i kus odporné touhy za sensací...

Vinohradské divadlo uvedením »Lešetinského kováře« neprospělo ani českému umění ani sobě. Pro české umění je opera Sudova zcela efemérním, bezvýznamným zjevem, a pro vinohradskou operu, která vlastně dosud nenašla raison d'être, znamená zmařenou práci. Pro mladý, nevyspělý ensemble nemá pak ani výchovný význam opera, jejímž postavám ani hotoví umělci nedovedli by život vdechnouti a jejíž zpěvní party svádějí k banálnímu sentimentalismu a diletantství. Kdyby ve vinohradském divadle bývala Sudova opera v jednotlivých partiích našla vyspělejší představitele, kdyby byl celek více sladěn a propracován a kdyby režie nebyla co chvíli důkladně klopýtla — snad by i to či ono místo bylo příznivěji působilo. Ale ani nejdokonalejší provedení by toto ze základů pochybené, nemožné dílo při životě nezachovalo. *—lh—*.

*

ČINOHRA.

Vinohradské divadlo.

Ve hře **Hliněný dům** kreslí Emil Fabre prostředí měšťácké rodiny, kde manželka je podruhé provdanou ženou, mající děti jak z prvého, tak i z druhého lože. Konflikt, kterým autor sepial své postavy, vhání ženu do situace, v níž, ať se přikloní k té či oné straně, k dceři a synovi z prvého manželství, či k choti a dceři manželství druhého, vždy působí zlo a zraňuje těžce jednu ze stran; zároveň však má býti plaidoyerem jistého druhu pro myšlenku, že rozvedená žena, je-li matkou, nemá se podruhé provdati. Lze říci, že se autorovi plně ani jedno ani druhé nezdařilo. Když po celé skoro tři akty brousil rozpory na ostří nože, na konci posledního má po ruce prostředek, jímž hravě všechny nesnáze rozřeší: hrdinka hry, paní Asmièresová, rozpomene se totiž na své šperky a na své jmění, odhodlá se rozdělit obojí mezi své děti a na ráz zmizí palčivost vzájemného sporu. Tím však je otřesena i these spisovatelem postavená. Ačkoli tedy selhala hra ve svém celkovém účinu, přece lze v ní nalézt jednotlivé scény plné dramatického zvuku: jsou to předem ta místa druhého aktu, kdy paní Asmièresová se shledá se synem Jeanem, jenž jí na více než dvacet let zmizel s očí a pak postava starší dcery, Valentiny, zatlačené do stínu mladší svou sestrou a hlásící se nyní o svůj podíl světla a tepla.

H l i n ě n ý d ů m byl jen z části dobře sehrán; dík výkonům sl. Veverkové a pp. Hlavatého a Pražského. *O. T.*

LITERATURA

Sté výročí zrozenin N. V. Gogola,

které připadá na 1. dubna, dává hluboce se zamysliti nad několika základními tajemstvími národní duše a národního umění ruského. N. V. Gogol jest básník v nejkrásnějším a nejplnějším smyslu toho velikého a zprofanisovaného slova: tvůrčí duch vyzbrojený neobyčejnou vnímavostí a vášnivou citovostí, schopný mocných fantastických obrazů a svůdných her imaginace — a přece celé jeho umění žije a vyrůstá z pozemské skutečnosti, z poctivé a syrové ruské hroudy, z každodenní reality. Gogol, týž Gogol, který začal jako fantastický fabulista domácí maloruské tradice a který skončil jako mystický nadšenec pro transcendentálnost, byl v nejlepší době svého tvoření jen a jen realista, básník tohoto světa, klassik skutečnosti. Tak vytvořil v »Mrtvých duších« i v »Revisoru« díla vystihující celou rázovitou pravdu ruské země, tak ukázal celému novodobému ruskému písemnictví cestu... a jen na této cestě odhaleno bylo tajemství ruského člověka, jeho mravní, jeho náboženská, jeho společenská bytost. N. V. Gogol není jen básník, nýbrž i umělec: uvědomělý mistr a pán svých prostředků úměrných právě tak látce jako vlastním silám, tvůrce stojící nad dílem a neztrácející se v něm. Jest neobyčejně střídmý, hospodárný, přesný v celé své realistické technice, která v čas potřeby nepohrdá methodou karrikatury a leckdy úmyslně podává pouhé skizzy, aby jindy zpod pěnivého povrchu dala vytrysknouti spodním bytostným proudům anebo mistrovskou nápovědí dala nahlédnouti k samým kořenům člověčenství. Protože jest N. V. Gogol velký a vědomý umělec, mají všecky jeho mistrovské věci zvláštní lehkost, bezprostřednost, božskou nonchalanci, homerskou naivnost, která není však náhodná a neuvědomělá: toho ruská literatura realistická pozbyla a teprve zhostí-li se svého svůdce, ducha tíže, bude zase dcerou Gogolovou, Puškinovou, Lermontovovou. Nejruštější a obdivu nejhodnější jest Gogolův humor, a teprve postavíme-li básníka »Mrtvých duší« vedle druhého největšího humoristy světové poesie, vedle Cervantesa, pochopíme všecky ty tragické kořeny Gogolova smíchu, jenž jest spolu kritikou, světovým názorem, očištěním a veselou hrou. Humoristé bývají v literaturách prvními realisty a prvními satiriky i reformátory; ale jest příliš málo řečeno, poví-li se o Gogolovi jen toto. Gogol byl více, mnohem více: ve svém božském smíchu a veselí dal svému národu nesvobodnému a sklíčenému vznešenou radu hodnou velkého filo-

sofa: jsou-li propasti, jsou-li srázy, jsou-li smutné pásy, kde neroste než zakrnělá kleč, jest nad tím vším jasná a jará atmosféra, lehké ovzduší radosti a veselí, kde jest člověk svoboden, kde jest zdráv a silen. A tato sféra patří umělci. N. V. Gogol jest a zůstane básníkem moderním.

*

»Nepravý« Shakespeare. (Dokončení.)

Napsal F. Chudoba.

Jiný doklad kritické přesnosti Bleibtreuovy. Kompilator »Životů básníků« z r. 1753 poprvé vypravuje, že prý Shakespeare započal svou dráhu hereckou tím, že před divadlem držíval návštěvníkům koně; jako pramene dovolává se herce Bettertona. Tato pozdní a nezaručená zpráva je Bleibtreuovi svědectvím, že »Shacksper« přišel do Londýna jako úplně nevzdělaný tulák. »Betterton to zajisté věděl,« praví, zapomínaje doložiti, že herec tento slyšel prý onu anekdotu mnoho let po smrti Shakespearově od Williama D'Avenanta, téhož D'Avenanta, jehož jinou zprávu, že Shakespeare obdržel kdysi od lorda Southamptona 1000 liber, prohlašuje Bleibtreu za pohádku, vzniklou v jeho »úrodné obraznosti«. V prvém případě je tedy D'Avenant naprosto hodnověrný, poněvadž jeho svědectví žene vodu na mlýn Bleibtreuův; v druhém případě je lhář, neboť byl-li Rutland básníkem, proč by byl Southampton platil Shacksperovi za mlčelivost?

Stejné síly průkazné jsou také ostatní námitky a důvody Bleibtreuovy. O nápisu na Shakespearově náhrobku praví, že si jej podle dopisu stratfordského kostelníka z r. 1692 složil Shacksper sám, naivně dodávaje: »Proč by byl starý kostelník Dowdall vydával křivé svědectví?« (76 let po smrti Shakespearově!) — Vikář John Ward, jenž se r. 1662 u věku 33 let usadil ve Stratfordě, zaznamenal ve svém denníku několik zpráv, mezi nimi také, že Shakespeare přivodil si smrt nemírnou pitkou se svými přáteli Draytonem a Jonsonem. K tomu podotýká Bleibtreu: »Ovšem, není to dokázáno, ale proč bychom mu nevěřili?« Sám nejenom ochotně věří, nýbrž vyvozuje z anekdoty Wardovy hned dalekosáhlé důsledky.

Proti herci Shacksperovi dovolává se také známého pamfletu Greenova z r. 1592, jejž však vztahuje po svém způsobu přímo na tajemného pseudonyma, poněvadž tehdejší »hlídač koní« nebyl by prý vzbudil Greenovy závisti, a dále omluvného listu nakladatele Chettlea, ve kterém lituje výpadů Greenových, jichž prý by nebyl býval tiskl, kdyby byl znal povahu a zdatnost napadeného autora. (Bleibtreu bezdůvodně praví, že Chettle byl někým donucen tak učiniti, a že se vůbec neomlouval herci Shacksperovi, poněvadž ten ve svém povolání nikdy nebyl zdatný a hercem se stal, »jak se zdá«, teprve r. 1594.)

Bleibtreuovi nelíbí se také značné jmění, jehož stratfordský herec nabyl, ani jeho starosti o věci pozemské. Vzrůst majetku Shacksperova nelze prý vysvětliti jinak, než skvělými dary Rutlandovými; všechny výpočty, jež provedl o příjmech jeho Sidney Lee, nic prý neprospějí. Několik zachovaných podpisů pak je mu důkazem hercovy nevzdělanosti a naprosté neschopnosti psáti literární díla, když prý se sotva uměl podepsati. Starý důvod baconovců. Přítel jeho Ben Jonson napsal sice o něm, že uměl »málo latinsky a méně řecky«, Bleibtreu ví však lépe, že »jistě neznal vůbec latinsky a řecky«; »neboť« co někteří shakespearovci tvrdí o jeho školním vzdělání, je prý tak směšné, že toho netřeba ani vyvraceti. Tím podivnější je, že by byl Jonson napsal tak o Rutlandovi, »chytrém studentu padovském«, jak jej Bleibtreu stále nazývá, učeném a vzdělaném šlechtici a mistru svobodných umění, jenž studoval na dvou universitách, na nichž se přednášelo jen latinsky, a že si to dovolil o něm napsati bývalý zedník a voják, o jehož studiích v Cambridgei vysloveny byly pouhé dohady. Ale takový jest již Bleibtreu. Svědectví Chettleovo, Meresovo, Jonsonovo ničím mu nejsou proti jeho vlastním bezdůvodným domněnkám.

Stojí-li jeho negativní důvody na slabých nohou, nejsou jeho argumenty pro autorství Rutlandovo o nic pevnější. Na str. 109 podává sám jejich úhrnný výčet. 1. Pravý Shakespeare byl prý vznešený pán, hrdý patrně na svůj původ, jak dokazuje t. zv. portrét Jansenův a rytina ve foliovém vydání. (Což je důvod baconovský a nicotný, dokud Bleibtreu nedokáže, že podobizny tyto jsou obrazy hraběte Rutlanda.)

2. Byl bohat, »neboť« stálo ho mnoho, aby zaplatil mlčení stratfordského herce. Již v mladém věku byl svým pánem, ježto Shacksperovi dařilo se velmi dobře už r. 1596. (Tehdy bylo Rutlandovi 20 let a již tři léta před tím, tedy ve svém 17. roce podepsal věnování své básně »Venuše a Adonis« jménem Williama Shakespeara, předvídaje asi ve své mladické přezrálosti, že časem vyvolá svou literární činností hněv královnin; pročež zajistil se neobyčejnými dary, udělovanými »opatrovníku koní«, jímž podle Bleibtreue Shacksper, »jak se zdá«, r. 1593 ještě byl.)

3. Jeho tajemství bylo »jistě« známo hrabatům z Pembroku, Baconovi, Essexovi, Southamptonovi a »významné osobě ženského pohlaví« (což by podle vlastních slov Bleibtreuových byla holá pošetilost, neboť »jaký je podstatný rozdíl mezi veřejným doznáním nebo soukromým sdělením se všemi přáteli a drabanty?« Str. 68). Podle narážek těchto zasvěcenců byl prý vznešeného rodu a mimo to velikého vzdělání, ježto důvěrně obcoval s Baconem a Southamptonem. (Podle Karla Bleibtreue uměl jen »málo latinsky a ještě méně řecky,« str. 110.)

4. Byl členem rodiny Essexovy, poněvadž v »Hamletovi« prý použil rodinného tajemství lorda Leicestra, Essexova strýce a později otčíma. (Prof. Conrad ukázal totiž na zajímavou okolnost, že lord Leicester dopustil se podobného zločinu jako král Klaudius v »Hamletu«, otráviv otce Essexova a oženiv se s vdovou po něm; sám zemřel r. 1588, otráven jedem, který prý namíchal jinému. Bleibtreu tvrdí, že o tomto zločinu otčíma Essexova mohl věděti jenom hrabě Rutland, manžel nevlastní dcery Essexovy, nikoli však herec Shacksper; a kdyby byl o něm doslechl někdo jiný, nebyl prý by se odvážil uvésti jej na jeviště. To je domněnka sice zajímavá, ale bylo by ji třeba nejprve dokázati, zvláště když nevíme, do které míry čerpal Shakespeare ze staršího, nyní ztraceného »Hamleta«, jenž připisován je s jistým právem Thomasu Kydovi a dáván byl anglickými herci již r. 1589.) Mimo to byl prý Shakespeare pravděpodobně příbuzným hrabat z Pembroku a Montgomery, jimž Bleibtreu přisuzuje vydání prvního folia, opíraje se opět jen o vlastní domněnku, že nikdo jiný než tito dva šlechticové nemohl nahraditi značných výloh s vydáním spojených. Byl prý také důvěrným přítelem lorda Southamptona, neboť jen tak mohl prý znáti a v dramatech »Romeo a Julie«, »Mnoho hluku pro nic« a »Veta za vetu« básnicky vytěžiti jeho dobrodružnou lásku k lady Vernonové. Sama sebe prý zobrazil v Benediktovi a svou ženu v Beatrici (»Mnoho hluku pro nic«). Vše to hodí se jenom na Rutlanda.

5. Měl zálibu pro divadlo. (Rutland chodíval prý se Southamptonem r. 1599 denně do divadla. Zdá se však, že herec Shacksper měl také zálibu pro divadlo, možná ne menší než Rutland.)

6. Oženil se asi r. 1600 s »Beatricí« a v touž dobu dostalo se mu důkazů kralovniny přízně. (Důvod založený pouze na domněnce o poměru básníkova života k veselohře »Mnoho hluku pro nic«.)

7. Znal život dvorský a státní, právo a filosofii, mimo to však vyznal se též v námořnictví a vojenství. (Celkem pravda, bylo by však třeba ještě zvláštního důkazu, že nikdo kromě Rutlanda znalostí těch neměl a míti nemohl.)

8. Procestoval Francii a zvláště Italii, patrně také Dánsko a Hollandsko. (Z her Shakespearových neplyne, že by byl cestoval Francií a Hollandskem, a jeho znalost poměrů severoitalských není taková, abychom museli předpokládat, že ji mohl míti jedině ten, kdo Italii viděl na vlastní oči. Zdá-li se Bleibtreuovi, že Shakespearova zmínka o přístavišti benátském je založena pouze na vlastním názoru, pak možno zase poukázati na to, že ve »Dvou šlechticích veronských« nechává Valentina cestovat z Verony do Milána po moři a v »Bouři« opět Prospera přistáti s lodí u bran milánských. Bleibtreu ovšem ihned namítne, že tak učinil úmyslně, tak jako úmyslně prý zkomolil v prvním vydání »Hamleta« jména dánských šlechticů Rosenkranse a Gyldensterna v Rosencrafta a Gilderstonea jen proto, aby zahladil svoje stopy; mohlo totiž vzniknouti podezření, že autorem dramatu je Rutland, jenž dánské poměry a osobnosti znal z vlastní zkušenosti. Důvod ovšem ohromující svou pádností: I když připustíme, že toliko hrabě Rutland mohl znáti jména dánských šlechticů, je překvapující, že jich použil v »Hamletu«, hraném a ve společenstvu londýnských knihkupců zapsaném již v červnu r. 1602, kdežto teprve r. 1603 měl příležitost, vyslán byv na dvůr kodaňský, seznámiti se s dánskými poměry a prohlédnouti si snad Helsingör.)

9. Rozuměl francouzsky, italsky, něco španělsky, málo latinsky a ještě méně řecky (což ovšem mohl jenom učený a »chytrý student« Rutland).

10. Byl zapleten do spiknutí Essexova a těžce proto trpěl. (Jen tím vysvětluje si Bleibtreu některé narážky Shakespearových Znělek a jejich melancholii. Žaluje-li na př. ve znělce 111 na Štěstěnu, že se postarala o něho toliko »veřejnými prostředky, které plodí veřejné mravy«, a tak poskvrnila jeho jméno, nemůže prý se to nikterak vztahovati na jeho stav herecký, poněvadž dobří herci tehdy vydělávali mnoho peněz (v naší měně až 35 tisíc korun ročně) a byli ceněni a slaveni i v nejlepší společnosti, nýbrž jedině na uvěznění Rutlandovo pro velezrádu. Tu zapomněl zase Bleibtreu, co tvrdí na jiných místech své knihy: že totiž Shakespearovi nevedlo se tak dobře, jak praví na př. životopisec jeho Sidney Lee, a že psáti pro divadlo bylo pokládáno za jeho doby za zaměstnání nedůstojné (»již jméno ,spisovatel kusů' zní opovržlivě«), tak že žádný anglický šlechtic pro jeviště nepsal. Zde nejlépe vidět, kterak Beibtreu táž fakta podle okolností různě vykládá.)

11. Zemřel předčasnou a nenadálou smrtí, ne dříve a ne později než r. 1612. — Zajímavé je odůvodnění této these. Básník, jenž se r. 1611 nebo 1612 v »Bouři« rozloučil ústy Prosperovými s divadlem, nemohl prý žíti až do r. 1616; patrně prý brzy potom skončil sebevraždou a jeho choť následovala krátce na to příkladu manželova. Jejich život byl prý nešťastný. Tedy básník »Bouře«, onoho slunného dne po tolika dnech podmračných a zoufale ponurých, pomýšlel již na dobrovolný odchod se světa a ještě měl tolik humoru, tolik klidné, jasné, zářijové moudrosti životní! Ale nedosti na tom. Na této pošetilé domněnce Bleibtreu buduje dále. Když se před nedávnem roznesla Londýnem zpráva, že byl nalezen v korrespondenci Rutlandově dopis Baconův, podepsaný slovy: »Po naší rozmluvě z posledního týdne Váš nový přítel Shakespeare«, nynější vévoda z Rutlandu ji dementoval. Z toho a ze zdrželivého chování žijících potomků hraběte Rutlanda k novému mythu shakespearovskému soudí Bleibtreu, že nechtějí asi vyzradit více.

aby zároveň nevzkřísili zapomenutého tajemství dvou sebevražd, které prý se udály v jejich rodině před třemi sty lety. Raději ať nedoví se svět, že největší básník anglický vzešel z jejich starého rodu!

Jaká hrdost a jaká skromnost! Právě taková, jakou vybavil německý apoštol »nového evangelia« svého Shakespeara. Na jedné straně dal mu tolik hrdého sebevědomí, že podle jeho výkladu ve Znělkách přímo opěvuje svého genia a svou musu, t. j. své transscendentální Já a symbol své tvůrčí síly — neboť nikdo jiný prý není myšlen oním záhadným mužem a onou tajemnou dámou, k nimž se básník svými verši obrací; a na druhé straně postavil mu po bok hrabivého Thersita, aby kryl svým požitkářským břichem jeho šlechtickou čest a svým náhrobkem, na nějž si před smrtí sám pořídil nápis, aby ukazoval lehkověrným kritikům a literárním historikům na cesty nepravé. Jaký aristokrat a jaký zbabělec!

Není divu, že tento zkombinovaný Shakespeare Bleibtreuův byl odmítnut v Německu a v Anglii i přes jistou podporu, jíž se mu dostalo se strany tisku chtivého sensace. A přes to, že v obou zemích žije stále ještě dosti lidí, jimž otázka shakespearovská je záhadou nerozřešenou. Ani ti neuznali řešení Bleibtreuova. G. G. Greenwood blíží se sice ve své objemné knize, letos vydané,[1]) jeho praemissám, nedospívá však k jeho závěru. Také jemu zdá se nepochybno, že žili dva Shakespearové: nevzdělaný herec, rodilý ze Stratfordu, a vysoce vzdělaný básník neznámého jména a původu, jehož první kusy, »Marné úsilí lásky«, »Komedie plná omylů« a »Sen noci svatojanské«, vznikly prý asi dříve, než rodák stratfordský vystoupil na jeviště. Již z tohoto důvodu, nehledíme-li k řadě jiných, je patrno, že Greenwood není dalek theorie baconské, podle níž některá dramata Shakespearova byla napsána rovněž v letech osmdesátých století šestnáctého. Ale pro Bacona přece jen se nerozhoduje. Vadí mu hlavně Ben Jonson, jenž podle jeho domnění znal oba Shakespeary a znal také Bacona a přece nijak určitě neoznačil ho autorem básní známých pod jménem Shakespearovým. Kde je tedy jejich pravý původce? Greenwood neví, nemoha se rozhodnouti pro žádného z nápadníků trůnu nesmrtelnosti, s něhož J. C. Ward, Delia Baconova, Nathaniel Holmes a společníci tak ukvapeně svrhli Stratforďana. Ovšem jen pro malou část jeho poddaných a jistě ne navždy.

*

Z literatury bibliografické. Knihopis, tento důležitý a vydatný pomocník veškeré práce literární, má v Čechách celkem trudné osudy. Jsou celá desetiletí slovesné produkce, pro která naprosto se nedostává jakýchkoliv pomůcek bibliografických a i cenné práce, jichž se nám v poslední době dostalo, pravidelně o několik let pokulhávají za bezprostřední potřebou. Tak bylo s »Českým katalogem bibliografickým«, jehož tíha spočívala na bedrech Spolku knihkupeckých účetních; tak jest s Tobolkovou »Českou bibliografií«, vydávanou Českou akademií, která vychází vždy o 4 roky po uvedeném datu. Nesnáze ty jsou, pokud možno, ještě větší při literatuře časopisecké a novinářské, která posud čeká a pravděpodobně dlouho čekati bude na historické zpracování. I jest vítati každou knihopisnou pomůcku orientující v tomto labyrintě s povděkem. R. 1903 vydal V. Kudlata Proboštů pod názvem »České časopisectvo XX. věku« pilný statistický seznam veškerých českých časopisů v zemích koruny české, na Slovensku, v Německu a v Americe dle stavu na konci roku 1902. P. V. Kudlata, jenž spisek vydal vlastním nákladem, sliboval na obálce, že jeho seznam bude vycházeti nejméně čtyřikrát do roka, ale účast veřejnosti byla taková, že nebylo vydáno více, než onen jediný svazeček. Nyní se zvýšenou pozorností a na pevnějším knihopisném základě ujímá se téže práce p. Karel Nosovský a jakožto 1. svazek knihovny »Bibliografické příručky« vydává o mnoho objemnější »Soupis českých a slovenských současně vycházejících časopisů v zemích koruny české, Vídni, Německu, Rusku a v Americe« dle stavu na konci roku 1908. P. K. Nosovský sledoval při své bedlivé práci spíše cíle praktické než vědecky bibliografické, což se jeví hlavně v citování a řazení titulů; jinou obtíží mu byly různé efemerní podniky periodické, které zanikly po několika číslech (sám udává podobných jepic 32, které od uvedených 1138 dlužno odečísti). Mimo úplný titul obsahuje každý záznam ještě směr listu, ročník, majitele, vydavatele, redaktora a tiskaře časopisu, formát, termíny vycházení a konečně i předplatné. Praktičnosti i spolehlivosti by prospělo, kdyby místo řadového čísla ročníků udán byl letopočet, kdy časopis byl založen, leckde by několik číslic prozradilo celou historii listu, na př. datum, kdy list stal se z měsíčníku týdenníkem, na kterou dobu byl zastaven atd. Ale i to, co p. K. Nosovský vykonal — na svůj náklad, zcela sám, bez veřejné podpory a jen ve chvílích, jež mu zbývaly mimo jeho povolání knihkupecké — zasluhuje zvláštního uznání a ocenění; již fakt, že jeho »Soupis« obsahuje úplný výčet českých časopisů vydávaných za mořem, illustruje dobře jeho záslužnou práci. Bylo by věru zároveň škoda i hanba, kdyby tento »Soupis« zůstal ojedinělou publikací a neproměnil se ve spis periodický. Kniha, jež na 151 straně obsahuje výčet 1138 listů s praktickými ukazateli dle odborů a míst, stojí u autora (Praha-II., 1909) 2 K 20 h.

[1]) The Shakespeare Problem Restated. By G. G. Greenwood. London, J. Lane, 1908.

TECHNIKA

Technické museum pro král. České.

Rčení: »Chloubou našeho věku jsou úžasné pokroky, k nimž lidský důmysl dospěl v oboru práce technické« stalo se slovem okřídleným — tak okřídleným, že mnozí, opakujíce je do únavy, přestávají o něm hlouběji přemýšleti. Imposantní dojem velikých děl technických, který musí každého uchvátiti, kdo nejde životem slepě, chová v sobě nebezpečí, že pozorovatel utkví na určitém zjevu reálném, aniž by si uvědomil hluboký vnitřní vztah mezi rozkvětem vědy a materielní práce technické a mezi celým myšlenkovým vývojem lidstva.

Díla technická nejsou sama sobě příčinou a cílem: jsou naopak výsledkem úsilí o zjemnění a prohloubení lidských potřeb, o zdokonalení jejich úkoje, o krajní využití sil a pokladů přírodních ku prospěchu lidstva, jsou však i podnětem a zdrojem neustávající touhy člověka, spějícího za neznámým, nedohledným cílem dokonalosti. Vývoj techniky je organickým článkem celého intelektuelního vývoje národů a obraz kultury národního celku bez obrazu jeho vyspívání na poli práce technické zůstává torsem.

Již tato úvaha měla by stačiti českému národu — který má tak bohatou a čestnou přítomnost i minulost technickou — aby se postaral o soustavnou sbírku technických předmětů historických a dnešních, jež by byla dokladem o jeho kulturním vývoji i o jeho dnešní vyspělosti, pramenem poučení a pružinou k další práci.

Prof. dr. Gruber vystihl však ve své brožurce (Technické museum pro král. České — nákl. přípravného komitétu — vytiskla »Unie« v Praze) i naši slabou stránku, závislost na vzorech cizích, a ukázal čtenářům, jak se o technické museum postarali Angličané, jak Francouzi, a zejména velmi účinně vylíčil, s jakou vehemencí se Němci vynasnažili, aby i v tomto oboru dohonili a předhonili svoje soupeře.

Přáli bychom si, aby Grubrova brožura byla hojně rozšířena, a aby o ní bylo přemýšleno, neboť otázka musea technického pro král. České stala se — jak ze spisku jasně vysvítá — akutní, ano palčivou otázkou přítomné chvíle.

Vídeň přišla na myšlenku technického musea později než my, ale provede ji zajisté rychle a za všestranné podpory vlády i velkých závodů, finančních ústavů a obce vídeňské — kdežto naše museum bude se zase probíjeti překážkami (jako každá věc, která má přispěti k ozdobě nebo k rozkvětu českého království a Prahy), popluje proti silnému, nepřátelskému proudu. Vždyť víme, oč se Vídni jedná: skoupit vše, co krásného bylo kdy v Čechách vytvořeno, čím se může chlubiti obyvatel této země před cizinou, zanést to do svého musea a vykřikovat do světa: hle, co vše bylo vytvořeno ve Vídni a v Rakousích, jaký význam mají alpské země rakouské na poli práce technické.

Dáme se oloupit o svoje dílo, dopřejeme zase cizině, aby se naším peřím šatila a chlubila? Či nalezneme dosti energie, abychom proti stoupající síle proudu vídeňského stupňovali svoje úsilí, abychom zachránili, co se dá, a představili se jednou světu v šatě, který jsme vytvořili, a který nám výhradně náleží? *V. Z.*

*

Pohřeb technika.[1])

Ani bych se o tom nezmiňoval, kdyby to nebyl přímo typicky český příklad. Zemře muž, jenž celý svůj život věnoval ryze českému podniku, který přivedl ku značnému rozkvětu, zemře vynikající odborník a člověk neobyčejně zasloužilý o hmotný náš rozkvět — a čtete suchou zprávu v novinách o smrti i pohřbu — a naše samosprávné korporace a naše veřejnost zůstanou doma, nestarajíce se o toho, který tiše a nehlučně pracoval. Jak jest to bolestné pro vážné, myslící lidi! Myslím na dra techn. věd ing. Vojtěcha Novotného. Prvý průkopník českého velkoprůmyslu — prvý ředitel První Českomoravské — v poslední době místopředseda správní rady — konkretně řečeno její tvůrce.

Málo kdo z Pražanů jistě ví, že tento muž již jako mladý inženýr firmy Ruston a spol. vytvořil železný most cís. Frant. Josefa, málo kdo ptá se po tvůrci skvělé konstrukce Průmyslového paláce na výstavišti, jen málo je v Čechách těch, kteří dovedou hodnotiti píli a energii, jíž bylo třeba, aby závod se 125 dělníky přivedl na výši moderní továrny se *1300* dělníky a *150* úředníky. Jak ohromná to positivní práce! A kolik existencí bylo spiato s jeho činností za dobu jeho ředitelování (1872—1892) i jeho činností jako místopředsedy správní rady (1892 až 1909). Jak začasté bylo se mu starat o práci pro sta dělníků — v dobách poklesle konjunktury — a jak skvěle dostál svému úkolu, znají jen ti, kteří měli příležitost znáti činnost jeho blíže.

Když byla zlá doba v cukrovarství — r. 1886 zřídil při Českomoravské mostárnu, kde zaměstnal na 200 dělníků — když byla všeobecná krise r. 1900, na jeho popud zřízena lokomotivka. A to vše byla reelní, skutečná činnost — tichá a nehlučná.

A pracoval i mimo podnik: v Průmyslové jednotě, městské radě, obchodní komoře a po

---

1) Vinou pošty byl nám tento rukopis dodán pozdě, pročež nebylo lze jej zařadit do čísla minulého. *Red.*

22 léta jako místopředseda zkušební komisse pro strojní inženýry na české technice. A tichá a skromná jeho činnost zanechala i na poli humanním své plody:

»Výslužný spolek pro úředníky a mistry při První českomor.«, »Podpůrný spolek dělnický« a »Nadaci Vojtěcha Novotného« pro dělníky práce neschopné, vdovy a sirotky.

A jak byla práce jeho oceněna? Slabě. Kde byla v den pohřbu representace Národní rady, jak byl zastoupen Národohospodářský ústav, jak slabé bylo zastoupení městské rady a kde byla slavná c. k. vláda, jež neméně byla povinna vzdát poslední poctu muži, který se přičinil, aby závod jím vytvořený odvedl do státní pokladny ročních *60—100.000 K!* A tak když zemře muž, který vykonal pro nás více než pár dvorních radů, tucet městských radů — a všelijaká národní veličina — omezí se účast na jeho pohřbu na několik lidí jemu blízkých, a ostatní veřejnost zůstane doma!

Jak smutně málo lidí má u nás pochopení pro skutečnou práci! Nešťastný národ, který si nerozumí! Ing. *Albín Bašus.*

POLITIKA

Pro český dům ve Vídni.

Drážďany, 15./3. 1909.

Kdykoliv se ocitám za hranicemi, jako bych na domácí poměry pohlížel s ptačí perspektivy a problém malého národa se vtírá mysli nedolatelně. A podivno, jestli v prvních chvílích se mně problém ten zdá být nerozřešitelný ve prospěch českého národa, později, když přivykám cizímu okolí a klidněji a střízlivěji uvažuji, problém ten jeví se mi v podstatě již rozřešen býti tak příznivě, že ho vlastně více není.

Myslím, že to je dojem každého českého člověka, jenž s otevřenýma očima v cizině hledí kolem sebe. Samostatný národ! Národ, jenž ať žije pod kteroukoliv vládou, je přece jen svými lidmi ovládán, vládne sám vlastnímu osudu! Pocit závisti vkrádá se do duše příslušníka národa nesamostatného! Což teprve, když tím cizím národem je národ velmocenského postavení a dokonce národ německý, kráčejíci k své světové vládě v koncertu národů kroky mílovými. Jsou u nás lidé dosti četní, kteří k tomuto stálému vzrůstu moci německé jsou nedůvěřivi a úmyslně skoro zavírají před ním oči. Jsou to lidé, kteří kdysi při mocném vzedmutí se soc.-demokratického hnutí v Německu již již viděli v blízké budoucnosti občanskou válku mezi vrstvami v říši německé na obzoru a zhroucení se moci němectva v neodvratné dle nich válce této. Z téže kategorie rekrutují se lidé, kteří v Eulenburgově aféře viděli příznak hniloby tak mocné, že je zvrácení společnosti německé za dveřmi. Lidé téhož druhu čekají za našich dnů spásu od krále Eduarda, zkrátka od nějaké katastrofy, v níž dojde k podlomení německé expanse, jako kdyby osud národů závisel od několika tuctů lidí, neboť nové proudy společenské na místě k obrození vedly ku zkáze národů.

Rádi u nás lidé se posmívají pedanterii a kasárnictví německému, jmenují říši německou říší kázně a mravů pod uvozovkami, a netuší, že v kasárnickém životě německém je daleko větší volnost pro Němce samotny a mravy národa nejsou o nic horší než u nás.

Nejlíp je nepopíratelný, ano ohromný pokrok německého lidu patrný našinci, jenž třeba jen po krátkém nějakém roku zavítá na některé místo, kde se dříve ocitl. Města německá rostou, jako se to slýchává o městech amerických, nové průmyslové podniky vyrůstají jako houby po dešti, bohatství a uspořádanost plná lesku a moderních vymožeností množí se mírou geometrickou u porovnání s naším vzrůstem, i když připustíme u nás vzrůst aritmetický.

Nejen v městech, všude je tento pokrok patrný, kudy projíždíme, hledíce třeba jen okny vagonu do kraje. Porovnání takové bylo by s to naplnit srdce českého člověka bázlivostí, kdybychom si neuvědomili, za jakých příznivých podmínek roste německá síla a výbojnost a za jakých nepříznivých podmínek vyrůstáme my do větších poměrů.

Soupeři tak mocnému, zápasícímu ve světové politice o primát se světovými národy a kulturami jinými, ne-li se vyrovnat, ale aspoň státi se překážkou jeho expanse na východ, je již takovým obdivuhodným úkazem, že již v něm musí nám být patrna úžasná životná síla českého lidu.

Máme, nehledíc k ostatním slabinám hospodářským a politickým, své minority, otevřené stálé rány na těle národním, z nichž přes všechny ochranné prostředky uchází krev z těla národního, aby obrozovala napořád národního odpůrce našeho.

Přes to s němectvím rakouským držíme stejný krok, ano v leccems jsme je předhonili, tohoto, po staletí hýčkaného favorita rakouské říše.

Jak velká je tedy tato síla českého lidu, jak fysicky, fysiologicky a psychicky velká!

To nás oprávňuje k optimismu. Podaří-li se nám otázku minorit rozřešit ve prospěch náš, zachovat sobě, co je naše a neobohacovat silami svých minorit odpůrce národního, jak ně-

meckého, tak i maďarského, pak dokonce smíme v dozírné době snít o vůdčí úloze své mezi národy staré habsburské říše.

Tak tedy zde v cizím, kulturně mocném jednom z četných kulturních středisek německých vybavuje se stále znova ve mně česká Vídeň, velká naše bolest, mezi četnými bolestmi našimi jedna z nejpalčivějších.

Zde v cizině teprve lze chápat plně onu zavilost, kterouž bojuje dnes více než jindy německorakouský šovinism proti našim oprávněným snahám. Zde, kde o nás není skoro nic slyšet, leč to, co o nás německorakouská žurnalistika světu hlásá, dostávají jízlivé zprávy takové »Neue Freie Presse«, takového »Zeitu« patřičné pozadí k reliefu jejich lží. Jak ubohé jest, jak nicotné — a přece tak účinné toto štvaní německorakouského veřejného mínění, když je sledujeme v cizině!

Zde teprve chápeme jasně, jakého hříchu se dopustili naši radikálové na věci národní, že pomáhali našim Němcům pražský buml vyšroubovat k události světové. Zde teprve jasně vidíme, že naši národní reci z Příkopu pražského, kteří se dali od bumlujících buršů vyprovokovat, prokázali šovénům německým službu, za kterou by měli po právu být jmenováni čestnými burši. Zde si také přiznáváme, jak chabé bylo chování se Mladočechů, kteří se ozvali proti pražským odvetným procházkám teprve, když bylo již pozdě.

Nyní chtít reparovat školy zakládáním Slovanské jednoty, zdali není rovněž pozdě?

Konec konců, naše m e n š i n y to jsou, pro které se vypjal německý šovinism do takové závratné výše, že přelom jeho musí v krátké době nastat. M e n š i n t ě c h, jejich vzrůstu, jejich organisace se Němci rakouští všichni bojí.

Ty jsou jejich slabinami, zde musíme dnes v první řadě a vší silou zasadit páky na vyvrácení nespravedlivosti německých politiků. Zvláště česká Vídeň nedá jim více spát, Luegrovcům jako Schreinerovcům, Ebenhochům jako Wolfům. Moravská universita? Dovedeme čekat. Vnitřní čeština? Dovedem čekat. Ale vzbudujme na ráz český národní dům ve Vídni a dobudem posice uvnitř nejmocnějšího tábora německého!

Zde možno použít otřepaného slova »Národní bašta«, zde má slovo to jistě kovový zvuk.

Dovedli jsme před desítiletími za pár měsíců sebrat milion zlatých na vyhořelé národní divadlo v době, kdy jsme byli neporovnatelně chudší společensky a hmotně.

Nebylo doby, kdy jsme celému Rakousku více imponovali než tehdáž.

Nešlo by to opět, kdyby naši poslanci do jednoho od nejkonservativnějších, ano nejklerikálnějších, do sociálně demokratických se spojili k výzvě k národu a národní rada by k výzvě té dala svůj souhlas?

Kdyby si tito representanti národa, a nebudou-li ti oni chtít, ostatní řekli: Dokažme světu, co ještě u svého lidu dovedeme! Pak je jisto. Dovedou to! Jen třeba říci: Do čtvrt roku musí být milion korun pro český národní dům sebrán. S osobami, které by svou výzvou něco takového dovedly, jednali by pak vláda a Němci jinak, než podnes, s těmi by se spojovali Neněmci, zvláště Slované rakouští, jinak a úžeji, než dnes. Životní síla českého lidu, jeho pracovitost, jeho nadšená obětavost jest tatáž, jako před desítiletími, jenže není zužitkována jako dříve, jenže zdroj její je zasypán malicherným škorpením oficielních českých lidí.

Nejde jen o ty peníze, jichž jest zapotřebí k zabezpečení naléhavého národního podniku, ale o způsob, jakým se mají sebrat. Způsobem takovým sbírku provést, všenárodní výzvou a všenárodní součinností a po četných porážkách bude lze zas jednou zaznamenat velké české jedno vítězství. *Leda.*

*

Z týdne.

Politická situace se konečně vyjasnila v tom smyslu, jak jsme proti všem opačným zprávám a náhledům vytrvale předpovídali: k válce nedošlo a bylo docíleno dohody o hlavních sporných bodech dokonce bez mezinárodní konference. Rusko povolilo nátlaku německému, Srbsko po resignaci prince Jiřího na následnictví povolilo také, a tak annexe Bosny a Hercegoviny dochází mezinárodního schválení. Srbsko se zavazuje, že odzbrojí, a pro konferenci velmocí zbývá jen, aby se dohodly o některých ústupcích, hlavně hospodářských, kterých se Srbsku za jeho uklidnění dostane.

Klidné pozorovatele mohlo v celé pololetní kampani evropské překvapit jenom jedno: jak totiž Rakousko-Uhersko, ještě před pěti lety prohlašované za stát úplně pokleslý, stojící na prahu rozkladu, odvážilo se, vojensky připraveno, vzdorovat i velmocím i balkánským státům, a jak bylo podporováno v tom od Německa, které v živých snech pangermánských paličův i strašpytlů bylo před léty označováno jako činitel, vědomě pracující ke zkáze Rakouska. Jinak nás v celém běhu věcí nepřekvapuje nic: ani klidné a smířlivé chování Italie, od které mnozí nevčasní pessimisté čekali tajné přípravy na útok proti Rakousku, ani okamžitá porážka Slovanů, zaviněná srbskými agitátory, neobratností diplomacie ruské a konečně i bumlovými aférami pražskými. Všim tím dodalo se Německu a Němcům slavozáře, jako by jen oni Rakousko udržovali, a zdání síly, jako by na tento úkol stačili. Jestliže tedy v tuto chvíli rakouští Slované (s výjimkou prozíravých Polá-

ků) zakusí tlak němectví velmi citelně — soudcovské jmenování dnešní je zjevným důkazem tohoto kursu — nemohou naříkat leč na sebe a na své politické vůdce, a pro nejbližší dobu nic nelze doporučovat politice české více než největší opatrnost vzhledem ke všemu, co by mohlo zavdat podnět k denunciacím protislovanským.

Pro delší dobu ovšem dnešní upevnění trojspolku a německého vlivu naprosto není rozhodným. Je jasno, že Rusko na poslední dny nezapomene, a že německé chování v otázce srbské donutí ruskou vládu, aby se konečně rázněji emancipovala z prusofilství, které bylo od let závažím carské politiky. Rakousku pak přes chvilkovou radost z Aehrenthalova vítězství nezbývá, než aby i přes vlivy německé si vůči Slovanům počínalo spravedlivě, neboť jenom na spokojenosti národů slovanských závisí jeho příští existence. Vláda může pro dnešek spoléhat na roztříštěnost Slovanův; ale jak dlouho to dostačí? —

Smutné je na této celé historii hlavně, že přes zachování míru oba súčastněné státy vyhodily (v plném smysle v y h o d i l y) stamiliony na zbrojení. Kdyby Rusko bylo od počátku uznalo annexi, mohli jsme těchto následků být uchráněni. Nyní je už na nápravu pozdě.

Ch.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Přehled.

Úsudky o pravděpodobnosti války byly pronášeny již od annexe, avšak teprve v březnu utvářila se zahraniční situace tak, že jednotlivci vyjadřovali své nepříznivé úsudky hospodářskými činy, a že nepříznivá prognosa některé nejcitlivější děje hospodářského života ovládala. Ze všech končin říše a zejména z českého venkova hlášeny byly r u n y n a s p o ř i t e l n y, způsobené až nápadnou neznalostí hospodářského organismu. Ukázalo se, že nevědomost za určitých okolností může býti ještě účinnější pohnutkou hospodářskou než zištnost jednotlivců. V duši davů se zrodilo heslo, že stát k účelům válečným zkonfiskuje spořitelní vklady, a proto každý hleděl zachrániti, co se zachrániti dalo, takže spořitelní vklady někde prodávány se ztrátou na kapitále. Nepřekvapil by nedostatek úsudku o sumě válečných nákladů a o státních prostředcích k jejich úhradě, ale zvláštní je, že se nikdo nedomyslí nemožnosti, aby stát své rozhodnutí, vsáhnouti na spořitelní vklady, provedl. V čas války má stát zapotřebí jen hotových prostředků, peněz, a pokud se jedná o dodávání válečných potřeb cizinou, zlatých peněz a vklady spořitelen jsou jen z nepatrné části uloženy v pokladních hotovostech, poněvadž pokladní hotovosti úroků nevynášejí. Největší část je uložena na hypothekách, v cenných papírech a ve směnkách, a těch stát k vedení války nepotřebuje. Vždyť stát má sám veliký majetek nemovitý a renty si může natisknouti, nač by tedy bez příčiny rušil cizí práva. Když by jednou stát k takovému rozhodnutí dospěl — v moderních státech je to vyloučeno — obrátil by se tam, kde jsou hotové peníze nahromaděny, do cedulové banky. Pak by ale případné klesnutí hodnoty papírových peněz stihlo stejně ty, kdož je schovávají doma v truhlici, jako ty, kdož je mají uloženy ve spořitelně. Proti tomu se nelze bránit, protože aspoň u nás v Rakousku banka není povinna vyměniti bankovky za zlato a ani uschovávání úspor ve stříbrných mincích by neprospělo, protože by musel nastati přímo zánik státu, aby cena našich bankovek klesla pod cenu stříbrných našich peněz. V této hrozivé době naše cedulová banka v dorozumění se státní správou dostála jednomu ze svých úkolů a stala se mocnou oporou spořitelen, jimž poskytla neobmezený úvěr lombardní a reeskomptní. Když poplach propukne, je promptní vyplácení žádaných vkladů nejlepším lékem. Ministr financí také přispěchal s uklidňujícím prohlášením a politické úřady dokonce vládní prohlášení nalepily na úředních tabulích v obcích, avšak taková prohlášení se nešíří takovou lavinou jako poplach a účinku si od nich slibovati nelze. Za to nemělo by býti opomenuto ve všech školách a místních spolcích po venkově při této vhodné příležitosti populárně vyložiti bezpečnost vkladů spořitelních.

Na b u r s á c h stlačeny kursy pozvolným sestupem již od prohlášení annexe a kursů válečných jsme vůbec neviděli. Jediný slabý náběh k poplachu nastal dne 24. března, ale jen na malou chvilku, a ještě týž den večer nastalo zlepšeni. Může býti o tom spor, zdali v kursu spekulačních papírů se vyjadřují úsudky nejlépe informovaných, ale tentokrát burse nejrychlejší vystižení situace upříti nelze. Nyní pokračuje vzestup kursů, ale zdá se, že střízlivé posuzování nejisté hospodářské konjunktury brzy vystřídá překotnou haussu. Pohyb cen na bursách obilních dál se opačným směrem; zprvu stálé stoupání, způsobené také poptávkou vojenské správy, nyní dosti rychlý pokles.

F i n a n č n í m i n i s t ř i museli samozřejmě učiniti nejkrajnější opatření. Náklady války podle průměru posledních mezinárodních zápletek, čítajíc v to i náhradu zničeného materiálu a zaopatření pozůstalých, odhadovány na 12 K za muže a den a náklady prvního dne mo-

bilisace na 100 mil. K. V pokladnách předlitavských a uherských po vydání pokladních poukázek zbylo asi 300 mil. K, dalších 100 mil. K bylo by bývalo opatřeno kontokorrentním úvěrem u bank a s touto zásobou bylo by se vystačilo do vydání dalších pokladních poukázek, které prý měly býti 4½%. Dle prohlášení našeho finančního ministra zápůjčka by nebyla bývala kontrahována bez svolení parlamentu. On sám dlouholetým stykem s mezinárodními finančníky osvojil si také jejich cynism vůči spravedlivým požadavkům českého hospodářského života a české politiky. Je ještě v živé paměti, jaké stanovisko zaujal ve valné hromadě rakousko-uherské banky vůči řeči dra Škardy, pronášené samozřejmě jazykem českým, a nyní výsměchem téměř odbyl naprosto věcné odůvodnění Kramářova pilného návrhu, aby bylo prohlášeno vydání pokladničních poukázek bez schválení parlamentu za neústavní; za to právnicky přesvědčujících jeho důvodů nevyvrátil. Nyní bude třeba dodatečně schváliti annekční náklad obnosem 300 mil. korun odhadovaný, opatřiti valutu pro náhradu Turecku 55 mil. K a chystati se ku splacení pokladních poukázek 220 mil. K. K tomu přistupují železniční dluhopisy na místě akcií postátněných drah 234 mil. K, takže v nejbližších letech bude se náš finanční ministr musiti postarati o umístění státních titrů přibližně za 650 mil. korun (náhrady společné počítány jen dle kvoty), nehledě ku každoroční emissi renty umořovací a k nákladům, které bude vyžadovati další vybudování železnic a vodních drah. Za takového stavu věci má státní správa živoucí zájem na brzkém zlepšení kursu rent; jedním z prostředků k tomu konci je kulisní obchod v květnové a rakouské korunové rentě, který byl právě na vídeňské burse zaveden. Na zemské finance se při tom úplně zapomíná, a jejich kritický stav se horší také tím, že se nyní při nízkém připočítacím kursu komunálních dluhopisů dluží na veliké úroky.

Péčí čilého svazu rakouských průmyslníků uspořádán byl v Solnohradě »vodní den«, jenž shromáždil množství interessentů na vodních silách a důrazně hájil zájmy průmyslu vůči zástupcům státní správy; referát přineseme příště.

Rakousko-srbská obchodní smlouva končí dnem 31. března. Vlivem agrárníků dostalo se vládě zmocnění ku prodloužení obchodních smluv s cizími státy jen při smlouvách s největšími výhodami, ač zpráva výborová navrhovala zmocnění při všech smlouvách nejdéle na dobu do konce tohoto roku. Smlouva se Srbskem jakožto celní smlouva tarifní pod zmocnění nespadá, a proto nastane buď bezesmluvní poměr s oboustrannými maximálními autonomními sazbami, nebo modus vivendi se zásadou největších výhod, avšak ještě před velikonocemi bude zahájeno jednání o novou smlouvu, v níž se má Srbsku dostati průvozu přes Bosnu a Hercegovinu k Adrii a tarifárních výhod. —*r*—

*

Demonetisace stříbrných zlatníků.

Píše Dr. J. Bürger. (Dokončení.)

Konečně překvapuje i výše kontingentu nových mincí. Aby nahrazeny byly v oběhu zlatníky za 88 mil. K, k tomu bylo třeba, jak již zmíněno, kromě 64 mil. K v pětikorunkách ještě 24 mil. K v nových mincích. Vládní osnova sama připomíná, že zvýšení kontingentu dílčích mincí o 150 mil. K na dohlednou dobu postačí pro zvýšenou potřebu malých cirkulačních prostředků. Než potřeba stoupne, ležeti bude největší část nového kontingentu v kovovém pokladu banky. Nikoli v oběhu, nýbrž v pokladu banky způsobena bude novým zákonem největší změna tak, že na příště místo 272 mil. bude tam nahromaděno pouze 122 mil. K ve stříbrných zlatnících a zbytek bude nahrazen korunkami a dvoukorunkami. Z toho patrno, že osnova sleduje ještě jiné cíle než naučiti obecenstvo počítání v korunách a opatřiti oběhu potřebné malé mince. Mincovní zisk hrál již také úlohu v předlitavském rozpočtu, avšak kromě jeho nepatrnosti nelze se již z toho důvodu domnívati, že by byl cílem osnovy, poněvadž státy by mohly dosíci většího zisku, kdyby od banky převzaly jen tolik stříbra, kolik k ražení nových mincí potřebují. Důležitější je, že je osnova, ač o tom vládní poznámky nemluví, dalším krokem k provedení nápravy měnové. Konečným cílem nápravy měnové bylo způsobiti takový stav měnového záknodárství, aby kurantními penězi byly jen mince zlaté a bankovky za zlato směnitelné. Kromě nesměnitelnosti bankovek stojí tomu cíli v cestě ještě zásoba stříbrných zlatníků, které je každý povinen do neobmezené výše přijímati. Osnovou má býti tato zásoba snížena na 122 mil. K a ani tato zásoba nemá cirkulovati, nýbrž má býti uložena ve sklepích banky, podobně jako tolary u říšské banky, aby byla v budoucnosti, až se dostaví potřeba, nahražena stříbrnými dílčími mincemi korunové měny. Nicméně ani tento valutárně politický výsledek nelze pokládati za hlavní cíl osnovy. Neboť při zlatém pokladu banky asi 1200 mil. K a oběhu bankovek kolem 1900 mil. K můžeme spoléhati na to, že jsou naše bankovky zlatem tak dalece kryty, že poměrně nepatrná zásoba stříbrného kurantu není nebezpečnou hodnotě naší bankovky. Ostatně, dokud zůstanou nové dílčí mince v pokladu banky, nic se tím nezmění na dnešním stavu ku prospěchu kovové úhrady bankovek. Avšak hlavní význam osnovy záleží v tom, že tvoří v ohledu valutárním bezpečný právní stav v našem poměru k Uhrám. Dnes se již zdá, že jednotu cedulové banky v nejlepším případě bude lze udržeti do konce roku 1917 a souvisle s tím skončí týmž dnem i smlouva mincovní a měnná,

která dnes platí do konce roku 1910, a nebude-li dána nejdéle rok napřed výpověď, do konce roku 1920. Výpověď bude do konce roku 1909 asi dána a smlouva mincovní bude prodloužena pak jen na tu dobu, na kterou se podaří zjednati dohodu v otázce bankovní. Dle mincovní smlouvy nejen všechna zásadní, nýbrž již veškerá podstatná opatření zákonodárná a správní v oboru mincí a měny dějí se v obapolném souhlasu obou států. Do dvou let po uplynutí smlouvy zavázány jsou oba státy jednak podržeti systém korunové měny, jednak připustiti k oběhu veškeré mince korunové měny s ražením druhého státu, a po uplynutí dvou let konečně vyměniti dílčí mince svého ražení v plné jmenovité hodnotě za mince zlaté. O stříbrných zlatnících dohody učiněno nebylo, a mohl by jim každý z obou států po uplynutí smlouvy mincovní a v každém případě dva roky na to odníti vlastnost zákonného platidla ku škodě toho státu, v němž v ten čas bude větší zásoba zlatníků. Tento zápas obou států má býti osnovou vyloučen, takže každý stát pak ve smyslu smlouvy mincovní po jejím uplynutí převezme tolik nových dílčích mincí, kolik jich sám vyrazí. Stříbrné zlatníky pro majitele neznačí nic víc než státovku, s tím toliko rozdílem, že státovky byly tištěny na bezcenném papíře, kdežto zlatníky jsou raženy na stříbrné desce, jejíž cena kolísá a na př. dne 4. února t. r. něco přes 92 h obnášela. Stejně jako na státovkách, mohl by se na zlatníku objeviti nápis, že tvoří část přechodného rakousko-uherského dluhu s dodatkem, že výše této části denně kolísá a tolik obnáší, oč je cena stříbra ve zlatníku obsaženého menší než 2 K ve zlatě; tento poslední společný dluh obnášel tedy dne 4. února (272 mil. × 1·08) 293·76 mil. korun a osnova znamená nám úmluvu, kterou oba státy část společného dluhu mění ve vlastní dluh v poměru 70 : 30.

Skutečné potřebě cirkulace hoví ustanovení osnovy o vydávání bankovek desetikorunových, protože obecenstvo zlaté mince pro nepohodlí odmítá. Vydávati je může banka dle všeobecných předpisů o bankovkách do výše oběma finančními ministry stanovené, takže máme celkem trojí právo bankovek: pro bankovky nejméně padesátikorunové platí toliko všeobecné předpisy o kovové a bankovní úhradě, pro bankovky dvaceti- a desetikorunové kromě toho obmezení na výši oběma ministry stanovenou a pro kontingent 160 mil. K bankovek desítikorunových, vydaných při svolání státovek na základě cís. nař. z roku 1899, nad to povinnost plné kovové úhrady. Jedním z požadavků ryzí měny zlaté bylo kdysi, aby cirkulovaly toliko bankovky na vyšší obnosy, než jsou zlaté mince zemské, tedy u nás jen bankovky vyšší než dvacetikorunové, aby v cirkulaci byla udržována stálá reserva zlata. Rakouské zákonodárství, jak vidno, tento požadavek dosti značně prolomilo, a že se tak může státi bez újmy hodnoty valuty, v tom souhlasí výsledky rakouské praxe i nejnovější theorie peněz.

*

Postátňovací zákon.

Smlouvy o postátnění společnosti rakousko-uherské státní dráhy, severozápadní a jihoseveroněmecké spojovací dráhy, jichž obsah jsme přinesli v č. 44. minulého ročníku, byly dne 21. července 1908 v konečném znění vyhotoveny, v březnu t. r. oběma sněmovnami schváleny a zákon postátňovací bude v těchto dnech vyhlášen. Kromě schválení připojených úmluv obsahuje osvobození celé akce od poplatků, nařizuje provozování nových drah ve státní režii a zmocňuje vládu, aby vydala státních železničních dluhopisů 242 mil. K a aby vykoupila i české obchodní dráhy a místní dráhu Zvoleňoves-Smečno. Dluhopisy jednak budou dány jako smluvená úplata akcionářům severozápadní a spojovací dráhy, jednak budou z jejich výtěžku hrazeny investice, nezbytné na obou právě jmenovaných drahách; při státní dráze je z obsahu smlouvy patrno, že nových dluhopisů není třeba a investice budou zatím kryty z náhrady 16 mil. K, kterou je společnost povinna státu zaplatiti nejdéle do 4 měsíců po odevzdání dráhy do státní držby. Postátnění obchodních drah a místní dráhy Zvoleňoves-Smečno utváří se jednoduše, poněvadž dle úmluvy stát zároveň přebírá od společnosti státní dráhy všechny akcie těchto železničních společností a bude tedy třeba toliko akcie zničiti. Německá država zajištěna v zákoně odstavcem tohoto doslovného znění: Až do jinaké zákonné úpravy c. k. státní železniční správa při obsazování služebních míst ve stanicích, při udržování trati, v topírnách a dílnách sestátněných drah má podle stávajících jazykových potřeb dopravy bráti zřetel k příslušníkům obou národností a má při tom přihlížeti a pokud možno hájiti tam stávající skutečné národnostní poměry. Formule na pohled nevinné mohly by se dle okolností dovolávati obě národnosti, ve skutečnosti však při známých politických cílech Němců a při německém vlivu v ústřední státní správě znamená nový krok za pevně vytčeným cílem vytvoření ryze německého území v Čechách. Formule ve vládní předloze obsažena nebyla, a je to důkazem velice stísněného postavení českého poselstva, že v době tak pohnuté, kdy hlasování pro vládní předlohy prohlašováno za vlasteneckou povinnost, nezmařilo tohoto doplnění vládní osnovy. Kromě toho prý Němci obdrželi slib zřízení ryze německých ředitelství v Čechách. Také ustanovení o předpisu daně výdělkové zachovávají nynější stav u státní dráhy až do roku 1965, u spojovací dráhy do 1963 a u severozápadní dráhy do roku 1964. Z veškeré výdělkové daně, která bude počínajíc rokem 1908 státním drahám předepsána, vyloučí se obnos, který byl v roce 1907

třem sestátněným drahám předepsán a tento obnos předepíše se v těch místech, kde by se dle zákona měla daň předepsati, kdyby postátnění nebylo. Ustanovení toto zaručuje Vídni dosavadní nespravedlivou basis přirážkovou i pro tu dobu, až budou vídeňská ředitelství zrušena a dále poškozuje většinou české obce v Čechách a na Moravě, jimiž sestátněné dráhy probíhají, poněvadž pravděpodobný rychlý vzrůst dopravy a železničních zařízení jim nemohou přinésti zvýšení daňového předpisu. Poslední dobou via facti se vkrádá do zákonů soustavné pojmenování »rakouský« a »Rakousko« a tak také úmluva o postátnění státní dráhy mluví o pozemcích ležících v Rakousku a myslí tím Předlitavsko.

(Dokončení.)

ZE DNE

Tímto číslem počíná druhé pololetí VII. ročníku. Dovolujeme si tudíž žádati pp. abonenty, kteří dosud nevyrovnali předplatné, aby tak učinili šeky, které jim byly do čísla 27. vloženy.

Starší pp. dlužníky žádáme důtklivěji o vyrovnání nedoplatků připomínajíce, že stálým upomínáním (upomínky dějí se na účty dlužníkův) se ještě zvyšují.

O státní právo české začíná zas po delší době spor za sporem, jako by nebylo dnes naléhavějších předmětů pro politické debaty. Dr. Pacák v Kutné Hoře prohlásil, co dávno každý ví, že totiž máme státoprávní program maximální, ale že nemáme všeobecně přijatého programu práce aktuální. Novinové hlasy o tomto výroku byly prakticky bezvýznamny. — Rovněž bez praktického významu je polemika o nedávnou přednášku prof. Masaryka ve Vídni, která po době státoprávní jeho kandidatury značí recidivu nejméně k stanovisku rámcového programu z roku 1900 (o »státoprávním utopismu« a ostatních heslech). Více než tyto theoretické exkurse váží opětné volání p. Masarykovo po smíru s Němci a národnostním rozhraničení, ale ani to nepokládáme za nebezpečno, protože k provedení tohoto programu realisté mají příliš malou moc. Vídeňský Denník, který vlastně polemiku s prof. Masarykem zahájil, horší se na to, že Čas otiskl vývody M. ve znění upraveném, nikoli v původním; nás ani to nerozčiluje, neboť podobné tušování a retušování výroků pronesených není u Času ani u prof. Masaryka prostředkem neobvyklým. — Nejpraktičtější je třetí spor o státní právo, a to předvolební polemika poslanců Klofáče a dra Ant. Hajna. Posl. Klofáč ve vyšehradské volební agitaci se prohlásil proti státoprávnímu radikalismu v nynější situaci a vyslovil se nepřímo vlastně pro politiku positivní. Z toho vznikla velká polemika v Samostatnosti a Českém Slově. Že p. Klofáč na tomto správném stanovisku dlouho nesetrvá, jest obecný úsudek. Jeho vystoupení je asi míněno jako taktický manévr proti straně státoprávně-pokrokové, hlavně pro případ užší volby.

Informační Pražská schůze o poměrech slezských dne 28. března přinesla tolik nových fakt a světla do bojů a života krajanů našich na Těšínsku a Opavsku, že doufati chceme nyní v živější a účinnější zájem široké české veřejnosti o věci slezské, jenž dosud zpravidla se omezoval jen na nesoustavné a namnoze i nesprávné články novinářské. Schůze byla velice četně navštívena nejen representanty našich národních korporací, ale také obecestvem. — Pěkné a upřímné řeči slezských pracovníků pp. notáře F. Pelce, JUC. Břeského a redaktora Svozila vyslechnuty s pozorností největší. Řečníkům podařilo se převésti jasně nejvýznamnější momenty bojů slezských a také přesvědčit o správnosti postupu českých pracovníků v Polské Ostravě, která se stává znenáhla ohniskem všeho českého snažení na Slezsku. A co nás obzvláště těší: Nebyly to jen nářky, ale pevné odhodlání pracovat za každých okolností na uhájení posic, které nám ve Slezsku ještě zbyly. Výzva p. Svozilova, aby se český kapitál obrátil na Ostravsko a přilehlé osady, kde by každý peněžní vklad, průmyslový a obchodní podnik nesly mnohonásobné úroky, neměl by vyzněti na prázdno. Jde ovšem hlavně o organisaci. A tu by měly česká národní rada společně s našimi kulturními a hospodářskými korporacemi přejíti od planého horování a slibů ke skutkům. My sami chceme těžký zápas krajanů našich ve Slezsku v hlídce naší slezské stále stopovati a všemožně podporovati.

F. A. Šubert dovršil 27. března šedesátý svůj rok. U jubilanta, který ještě nedávno byl účastníkem prudkého sporu veřejného, pochopitelno, že vzpomínky nejsou tak všeobecné a srdečné, jak by zasloužily světlé stránky jeho veliké práce. Že přišli také nezvaní hosté přihřát na ohni oslavy Šubertovy svou polévku, to při rozšířenosti sobectví lidského nepřekvapuje. — Šubert jest mužem iniciativy a nejpopulárnější podniky národní z posledních třiceti let — řízení Národního divadla v prvé době, vítězná jeho výprava do Vídně r. 1892, Česká chalupa na výstavě r. 1891, Národopisná výstava r. 1895 a Národopisné Museum — jsou v prvé řadě jeho dílem, jeho myšlenkami i pomníky jeho rázné, houževnaté činnosti. I na jiných, speciálnějších polích razil cestu: knihou o českém jihu a redakcí prvních svazků Ottových »Čech« obracel zájem

krajanů k nevšímaným krajinářským i historickým pokladům vlasti, dal popud k ustavení sociální komise pražské obce, která, žel, zklamala naděje, a ve svých dramatech i jiných pracích literárních, většinou opět obírajících se Národním divadlem, projevil skutečný talent a neúmornou píli. Tragika česká se ovšem ukázala i na něm: skoro ze všech hlavních oborů své činnosti odešel po nějaké době, nikde nevytrvav, a bohužel, začasté byv způsobem nepříliš ušlechtilým odtud vytlačen. Při tom však do dnešního dne nepozbyl sympatií veřejnosti, a přes své staročešství dovedl smírně vyjít s mladšími směry, zejména se sociálně-demokratickým dělnictvem.

»*Světová encyklopedie současné kultury*« chystá nám patrně nejedno překvapení. Jsouc plně přesvědčena o svojí svrchované autoritativnosti, zahajuje právě »revisi kritik«, v níž chce pracovati »k ozdravění úsudku svých čtenářů o současné domácí produkci, na pravou míru uváděti hlasy pro jednotlivé autory, ať již příznivě strannické«. Způsob, jakým autoritativní »světová encyklopaedie současné kultury« svůj kritický revisionism provádí, jest přímo odstrašující a pouze v orgáně páně Plačkově možný: předpisuje tu kritikům, čeho by si měli povšimnouti; rozšafně uznává správnost úsudku neb upřílišenost námitek; ze svého vlastního pokladu uštědřuje uznání notorickým škvárům; především však ukazuje, že kritiky, jež reviduje, pan světově encyklopaedický hyperkritik ani nečetl. Pana Přemysla Otakara Plačka jest třeba zase jednou zakřiknouti: literární kritika jest kulturní obor, v němž dobrodružný a ke všemu ještě nedbalý nezasvěcenec nesmí bez jakékoliv průpravy a legitimace autoritativně si počínati.

Časy se mění a lidé s nimi, praví přísloví. Tak si pomyslil p. Fabius v Rozvoji, když líčil nedávné pražské oslavy na počest muže, nad něhož prý jsme neměli většího kromě Masaryka, Havlíčka a Nerudy, totiž na počest p. Macharovu. Ano, ano, časy i lidé se mění. Také si to pomyslilo mnoho lidí, když četli v Čase hymnicky exaltovanou báseň v próse o slavnosti v klubu Slavii, kde se svému otci ponejprv prý představila neznámá dosud »mladá generace« macharovská (s 50letým vůdcem, o 6 let starším než p. M.), a kde vedle přátelsky intimního cinkotu číší šampaňského po půlnoci přišly na řadu také recitace pp. Šaldy a Machara. Programu četby té neznáme, ale pro případ opakování tohoto pohostinského vystoupení — připravuje se prý ve Vídni — doporučujeme k recitaci tato čísla: 1. p. Šaldovu essay o Ant. Sovovi (Přehled 1904, str. 329), začínající: »Paní a pánové, nepřišel jsem dnes mezi vás, abych sehrál nebo pomáhal sehrát nevkusnou komedii malicherné osobní oslavy, jak jest, žel, u nás již obvyklá. Nepropůjčil bych se k ničemu takovému. Hnusí se mně: jest necudná a tím již souzena a odsouzena. Vždycky před lety, kdykoliv jsem vídal tak zvané slavnostní číslo našich oficielních listů, jak je připravovali naši staří svým vyvolencům, vzdychal jsem z hloubi duše: bože, nedej n á m nikdy klesnout k ničemu takovému — k té banálnosti, která se domnívá býti citem, k té nemyslivosti, která si říká vděčnost, k tomu pivnímu zápachu, který se ettiketuje jako přátelská intimnost.« — 2. p. Macharovu modlitbu z Golgathy: »Ó, bozi moji, nejsem žízniv slávy, poct žurnálů a hlasné pochvaly, jen nedopusťte, bych kdy na své dráze i já se stal kdy šaškem národa, rtem jeho řvoucím, clownem na provaze, jenž duši nalíčí a zaprodá, bych otrocky jej bavil v jeho svátek, ždal důkaz přízně jeho lakomý, a klidně svinul jak kapesní šátek před jeho rozmarem své svědomí.«

»*Zloděje chytit nedovedete,* ale zrovna mne jste chytit museli.« Pro tento výrok o pražské policii byl obžalován jeden mladík a v obou instancích odsouzen pro přestupek § 312. tr. z., a jen z důvodu opilosti byl osvobozen. Obě instance tedy uznaly za trestný čin konstatování fakta obecně známého, že totiž pražská policie v pátrání po skutečných zlosynech nemá šťastnou ruku. Připomínáme, že v tomto případě soud byl poměrně ještě liberální; za jiných okolností prostořeký občan byl by svou pravdymilovnost bez milosti odpykal o chlebě a vodě. Ukázka občanské svobody.

Ricmanje, známá obec v Přímoří, která několik let vedla církevní boj s římskou kurií, byla konečně přinucena ke kapitulaci, a tím skončen spor, sledovaný volnými mysliteli s neutuchající pozorností.

Špatný vtip, či co? V Osvětě Lidu z 30. března pražský dopisovatel nešetrným tónem vytýká ministru Randovi, že se dal Švabinským portrétovat v uniformě. Své lokálce dal nadpis: »Starý prof. Randa se zbláznil!« Divíme se, jak podobnou — řekněme jen nevkusnost — mohla redakce Osvěty Lidu připustit. O uniformě tajného rady může mít každý své mínění, ale sesměšňovat kmeta, jehož dílo uznává celý svět, to není úkolem pokrokového tisku.

Z časopisů.

Věstník Sokolský přináší článek, jenž zevrubně vyvrací pomluvy o velezrádné činnosti chorvatského a srbského sokolstva.

Selské Listy olomoucké napsaly 23. března tento případný úsudek o chování se našich denníků v nedávných dnech poplachu z »nastávající« války: »My Čechové snad všichni bez rozdílu politického smýšlení sympatisujeme se Srby; tyto sympatie ale zaslepily největší část hlavně radikální žurnalistiky české do té míry, že bez ohledu na všecky jinak uvážení hodné okolnosti píše takovým způsobem, že rozvášněného čtenáře leckdy zrovna hrůza z toho pojímá a chce-li se někdo o stavu zahraniční krise informovati, spíše se dopídí pravdy v kalných jinak pramenech německo-židovské žurnalistiky vídeňské, než v mnohých novinách českých. Každá sebe nesmyslnější zpráva, která třebas jen zdánlivě by zněla ve prospěch války, tištěna jest nejtučnějším písmem, vše, co naděje na mír zmenšuje, ve všech možných variacích, se rozšlapává, pro veřejnost českou je každý sensační nesmysl dost dobrý, jen když ji udržuje v horečném napětí, následníka srbského trůnu, jehož tato žurnalistika před rokem jako nepříčetného posílala do sanatoria, dnes táž žurnalistika velebí jako hrdinu dne, jehož každé slovo se vytiskne, jen když směřuje k válce — a při tom všem úplně se pouští se zřetele, že takovýmito sensačními, ponejvíce přehnanými, ne-li přímo lživými zprávami Srbům vůbec se nepomůže, naproti tomu ale v našem lidu, pro nějž zprávy ty jsou určeny, budí se jen bezdůvodný strach, jehož národohospodářských následků vůbec nelze ani dohlédnouti.«

Valná schůze Jednoty učitelek konati se bude dne 13. dubna 1909 v úterý velikonoční o 8. hodině ranní v Ženském klubu v Praze (Jungmannova tř. č. 7).

Ústřední banka českých spořitelen konala dne 25. t. m. valnou hromadu ve dvoraně »Merkuru« za účasti 523 akcionářů zastupujících 10.765 akcií s 2927 hlasy. Čistý zisk za uplynulý rok obnáší 675.164 kor. 5 hal. Akcionářům udíleti se bude 5proc. dividenda. Na kupon č. 6 akcií I., II., III. a IV. emise vyplácí se od 9. dubna t. r. počínaje dividenda K 20·— t. j. 5% u pokladen ústavu sídelního v Praze a filiálek v Brně, ve Vídni, ve Lvově a v Terstu.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze: Stav vkladů ku dni 31. března 1909 K 101,289.493·03.

*

Listárna redakce.

V. Š. Studie o Jungmannovi vyjde v doplněném znění jako zvláštní otisk.

*

Knihy redakci zaslané.

Nákl. Comenia: G. M. Grant: Náboženství světová. Přel. F. Žilka. Str. 188. – **Nákl. B. Kočího:** J. Opolský: Pod tíhou života. Str. 85. B. Maršík: Právo spolkové a shromažďovací. Za 40 h. — **Nákl. Dědictví Komenského:** A. Pikhart: Španělský sborník. I. 175 str. za 2 K. J. Krušina ze Švamberka: U Benešů. 192 str. za 2·40 K. E. Piasecki: Zásady výchovy tělesné. Přeložil F. Vondráček. 100 str. za 1·50 K. – **Nákl. Hejdy a Tučka:** J. F. Cooper: Poslední Mohykán. 351 str. za 2·30 K. — **Nákl. J. R. Vilímka:** T. Nováková: Děti čistého živého. 602 str. za 6·50 K. — **Nákl. O. Janáčka (Praha):** Ant. Trýb: Vodníkova nevěsta. 38 stran za 2 K. — **Nákl. ZÚS. (J. Rašín):** R. Novotný: České dějiny politické. I. 279 str. Cenník modelů a pomůcek pro volné kreslení. — **Nákl. J. Otty:** Tolstoj: Vojna a mír. IV. díl. 410 str. za 2 K. — **Nákl. E. Šolce v Telči:** J. Herben: Do třetího i čtvrtého pokolení. 640 str. za 8 K 40 h. — **Nákl. K. Neumannové:** J. Karásek: Endymion. 60 str. za 1 K 20 h. — St. Przybyszewski: Synové země. Přel. J. Ráček. 116 str. za 1 K 50 h. — **Nákl. Dělnické Akademie:** H. Heijermans: Na faře. Přel. F. V. Krejčí. 76 str. — **Nákladem království českého:** J. Machalický: Statistika výroby a spotřeby uhlí v král. českém. — Statistika osevu, sklizně a hosp. průmyslu v král. českém. – **Nákl. B. Minaříkové (Smíchov):** L. Andrejev: Moje zápisky. Přel. St. Minařík. 96 str. za 1 K. — **Nákl. Grosmana a Svobody:** B. Benešová: Verše věrné i proradné. 78 str. za 1 K.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 9. DUBNA 1909. ČÍSLO 29.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

POLITIKA

Theodore Roosevelt.

Dne 23. března opustil parník »Hamburg« přístav newyorský, veza vedle obvyklých cestujících loveckou výpravu bývalého presidenta Spojených Států. Theodore Roosevelt, provázený nejstarším svým synem Kermitem a starým Afrikánem F. C. Selousem, jedním z pionýrů Černé pevniny, odchází od dravců politické areny mezi lvy a nosorožce střední Afriky a hodlá se vrátit po několikaměsíčním »odpočinku« jako prostý redaktor revue Outlook.

Theodore Roosevelt! Znáte ten obličej z portrétů a karrikatur: postava prostřední, spíše silná než štíhlá, tak počátek padesátky (narodil se r. 1858), oči schované za skřipcem, ústa rozšklebená úsměvem, ukazujícím hranaté anglosaské čelisti a široké zuby, sotva zakryté přistřiženým knírem, měkký neb nízký límeček a hodně volný, nikdy ne příliš salonní úbor — ne-li dokonce vysoké boty a revolver za pasem — takový je zevnějšek prvního úředníka největší republiky světové. A přece Theodore Roosevelt, přes všechnu svou hranatost a podobu s buldoggem, jak ji zejména karrikatury zdůrazňují, není čistým yankeem, t. j. nepochází z některé z anglických rodin, jež vystěhovaly se do Ameriky v 17. neb 18. století. Jak už jméno jeho ukazuje, je po otcích Holanďan, ale po přeslici proudí v žilách jeho krev francouzská, anglická i německá. Je tedy Američan, tak smíšený, jako jeho vlast, a je od hlavy k patě jedním z nejdokonalejších exemplářů svého národa. Ne self-mademan v obvyklém slova toho smyslu: jeho rodina čítala se po léta k aristokracii nové republiky, v několika generacích dala své zemi schopné úředníky i učence, a odcházející president nikdy nebyl nucen dobývat si své existence krutou prací, jako tak mnozí z nynějších milliardářů, proti nimž později bojoval. Ale také nikdy nepatřil mezi boháče s amerického stanoviska. Od narození zámožný získal výborné vychování v harvardské universitě a ze slabého původně chlapce stal se znamenitým boxerem a jezdcem. Povýšen byv na mastera of arts, cestoval po Evropě, hlavně v Německu, a podnes jeví velké porozumění pro německou vědu a je z prvních fedrovatelů německo-americké vzájemnosti ve vědě, umění i politice. Nedávno zemřelý německý velevyslanec Speck v. Sternburg byl jeho osobním přítelem a výměna universitních professorů s Německem je vlastně jeho dílem. Již v mládí byl nadšen osobním hrdinstvím, a jeho láska k přírodě vedla jej k sportům, které bez osobní statečnosti by nebyly možny. Ještě dnes, přes svou krátkozrakost, ovládá pušku stejně dobře jako péro, otěže stejně pevně jako kormidlo státní lodi. Není nikterak jednostranný; zdá-li se podle veřejné činnosti mužem eminentně praktickým, je vlastně v nejhlubší své podstatě tím, čemu se říká po anglicku »scholar«, t. j. intellektualista vědecky vzdělaný. V jeho letním sídle v Oyster Bay stojí kromě skříně s ručnicemi též cenné umělecké památky rodinné; stěny jeho bytu jsou pokryty nejen loveckými trofejemi, ale ještě více knihami, a jeho žurnalistická a spisovatelská činnost je tak rozsáhlá, že sama by zasluhovala článku. Jeho celá veřejná činnost spočívá vlastně na idealismu, čerpaném z historie — a Roosevelt nepřestával poučovati národ svůj z historie. Jmenuji jen tak namátkou: American Ideals, Hero Tales from American History, The Naval War of 1812 a největší jeho dílo: The Winning of the West. Pro nás ovšem idealismus americký, jak jej představuje bývalý president, má v sobě cosi naivního, jeho víra v možnost zcela nového světa amerického zdá se nám utopistická, ale nelze zapomenouti, že americká filosofie kulturní je jiná než naše, že tvůrci největšího novodobého státu byli lidé, kteří se naučili rukama přemáhat obrovitou pří-

rodu, proti níž naše jest pěstěnou zahradou, a kteří v desítiletích provedli to, co u nás vykonáno ve staletích. Odtud vysvětlíme si jiný a mnohem užší styk Američanů s přírodou, než jaký je u nás v kruzích intellektualistů, kteří si s ní jen hrajeme; odtud pochopíme, že lovecké knihy, které psal Roosevelt, při všem přírodovědeckém i mysliveckém odbornictví nejsou četbou snad pro dospělejší mládež, nýbrž pro muže (jmenuji Hunting Trips of a Rauchman, The Wilderness Hunter, Outdoor Pastimes of an American Hunter), a že v nich je zcela jiný druh poesie, než na př. v Lovcových zápiscích. Turgeněv při vší jemné lásce k přírodě popisuje hlavně lidi — Američan, jemuž nečetní lidé uprostřed panenské velebnosti Divokého Západu jsou čímsi neskonale podřízeným, líčí téměř jediné působení této vážné a uchvacující přírody, mrtvé i živé. Roosevelt není první president, jenž kus svého mládí strávil v pralesích Skalných hor (Abraham Lincoln, jak známo, při porážení stromů se připravoval na advokáta) a není také nejslavnější básník americké flóry a fauny a života lesního (stačí snad jmenovat Emersona, Thoreaua a z básníků Longfellowa), ale všecky jeho spisy ukazují tak vřelou lásku a takové pochopení přírody a některé stránky tolik smyslu pro poesii, že by mu zabezpečily čestné místo v literatuře, i kdyby nebylo vší ostatní jeho činnosti. Partie, jako zpěv slavíka ve Wilderness Hunter, čekání na kuguara, nebo líčení požáru prérie, jejž Roosevelt se svými lidmi hasí, vtiskují se na léta čtenáři v mysl.

A přece tento vzdělaný milovník Dalekého Západu, střelec a cowboy, žil převážnou většinu svého života na východě, ve víru denního politického života. Oženiv se velmi mladý, zvolen byl už v 21 letech do sněmu newyorkského a získal si brzy tak vážené postavení, že málem byl by býval zvolen mayorem newyorkským. Ale tu smrt jeho ženy, již nade vše miloval, dopadla na něho tak těžce, že vzdav se veřejného života, koupil si s některými členy své rodiny farmu na Dalekém Západě a strávil tam několik let, vyplněných pracemi hospodářskými (hlavně chovem dobytka), lovem a literární činností. Z té doby pocházejí první z jeho loveckých spisů. Ale jeho neúmorná povaha nemohla se spokojit idyllou. Vrátiv se r. 1889 do veřejného života, oženil se po druhé (vždy hlásil se k názoru, že jen ženatý muž a otec je plnoprávným členem lidské společnosti a vystupoval proti pohodlí nemíti děti), brzy se stal členem Civil Service Commission, pak (1895) policejním předsedou New Yorku, podsekretářem mariny (1897), podplukovníkem Roughriderů na Kubě (1898) a konečně guvernérem státu New York (1898). Roku 1900 provedl volební kampaň za presidenta Mac Kinleye a sám zvolen místopředsedou, což z mnohé strany považováno za konec jeho politické karriéry (poněvadž místopředseda republiky se skoro nikdy předsedou nestane). Ale jeho neskonalá popularita, již jako bývalý west-man hlavně na západě požíval, již tehdy dávala předpokládat, že se dostane výše, a když Mac Kinley 14. září 1901 podlehl dýce anarchistově, stanul rázem na nejpřednějším místě Unie. Zvolen byv r. 1904 znovu na 4 léta, byl by býval zvolen loni opět ohromnou většinou, kdyby jen byl chtěl, ale maje výborného nástupce v příteli Taftovi, bývalém ministru vojenství a guvernéru kubském, uchýlil se s politického jeviště — na jak dlouho, nelze dosud říci.

To je v podstatě curriculum vitae Rooseveltovo. Jeho činnost jako spisovatele jsem již poněkud naznačil, zbývá tedy vylíčit jeho hlavní zásluhy, jichž si dobyl jako president.

Roosevelt je rozhodný imperialista a rozhodný moralista. To jsou dva attributy, jež dlužno míti vždy na paměti, hledíme-li na jeho činnost veřejnou. Kdyby se byl narodil ve starém Římě, byl by jistě se stal z největších jeho císařů, neboť je imperátor rozený. Ne ovšem císařem rázu Marka Aurelia, poněvadž jeho filosofie je zcela jiného druhu, než ironická shovívavost bývalého vojáka-filosofa. Roosevelt vědomě připravoval válku se Španělskem; jakmile nastala, přihlásil se mezi prvními dobrovolníky do pluku »hrubých jezdců«, jejž verboval dr. Wood, a stal se během války jeho plukovníkem. V knize, v níž líčí kampaň tohoto ryze amerického regimentu (The Rough-riders), jsou rozkošná místa. Členy pluku byli bývalí pasáci, farmáři, duchovní, soudcové, kovkopové, hráči, studenti, — olla podrida. Ač disciplina před nepřítelem byla dokonalá, byla v táboře největší volnost ve stycích s důstojníky, tak že na př. rekrut volal plukovníka a tři majory k obědu slovy: »Mládenci, nepřijdete-li brzy, vystydne vám vše.« Takový styk s nadřízenými v Americe musil přispěti k popularitě pluku a ovšem i k popularitě jeho velitele.

Když bylo po válce, byl Roosevelt z prvních, již snažili se upevnit nové provincie v říši. Kuba podle slibu osvobozena; Filippinám dána konstituce, panamský kanál z důvodů strategických stejně jako obchodních popohnán; Monroeova doktrina rozšířena na státy jižní Ameriky a uznána posléze i Evropou. Intimnost s Mexikem vedla k založení námořní stanice Unie ve vodách mexických, střední Amerika z Washingtonu znovu organisována, celní protektorát nad San Domingem vyhlášen. A při tom zachováno přátelství nejen s jižními republikami americkými, nýbrž přes všecky nesnáze i s Anglií, Německem a Japonskem, s Německem dokonce velmi vřelé. A konečně vybudováno tak silné loďstvo, že za éry Rooseveltovy

stala se Unie z námořního státu třetího řádu druhou největší námořní mocí na světě. Jeho two-seas-standard, t. j. názor, že loďstvo Unie musí být schopno odolati nepříteli i na atlantickém i na tichém pobřeží, stane se jistě budoucím měřítkem námořního rozpočtu Unie, a cesta skoro všech amerických pancéřových lodí kol světa, jež nad jiné přispěla k uklidnění japonské rozhořčenosti r. 1908, bude míti trvalou cenu pro politiku Unie.

Je-li Roosevelt imperialistou a v americkém smyslu militaristou, není snad přívržencem války za každou cenu. Že se boje nebojí, ukázal na Kubě, že si ho nepřeje, ukázal v jednání s Japonskem r. 1907 a zejména v návrhu na vyjednávání o mír mezi Ruskem a Japonskem 1905 a ve svolání druhé konference mírové. Ovšem Roosevelt není idealistou rázu pí. ze Suttnerů — odstranit boj se světa nebylo by docela po chuti tak výslovnému bojovníku, jímž je »Teddy«. Víť ostatně, že válečný boj je jen jedním ze způsobů boje světového a ne dokonce nejhorším.

Řekl jsem, že Theodore Rossevelt je také moralistou. Ale jeho moralismus je bojovnější, než jeho imperialismus. Roosevelt není pouhý kazatel občanských ideálů. Jeho spis *Strenuous Life* je velice praktický a jeho boj s degenerací, jevící se v jistých vrstvách americké společnosti, je typický pro nazírání praktické morálky americké. Americká demokracie není totiž v našem smyslu demokratická. Amerika je dnes ve stadiu jistého »osvíceného absolutismu«, kde hlava státu ve spojení s lidem musí uplatňovat své demokratické úmysly proti parlamentu a proti vlivným vrstvám obyvatelstva. Americký parlament je plutokratický; volby více méně »nečisté« a korrupce úředníků, kteří jsou od zvolených naskrze závislí, je ohromná. Není tudíž postaráno o ochranu malého člověka, jak bychom si my pod názvem demokracie představovali. To platí o všech státech Unie a platilo poněkud i o ústřední vládě. Plutokracie, skládající se z úspěchářů nejnižšího druhu a vzdělání, má na své straně tisk (na př. Hearstův trust), takže boj s ní je těžký a výchova lidu, jež se v Evropě děje hlavně tiskem, obtížná. Liberální laissez-faire, jež v anglosaských národech vypěstovalo kult individua, má sice nádech demokratismu, ale jen zdánlivě, poněvadž v jistém stadiu bývá hesla toho kapitalismem hrozně využito. A tak vyvíjí se pod praporem a ústavou demokratické republiky množství ošklivých zjevů, jež představují takové znásilňování slabších, jakému u nás v byrokratických státech nejsme zvyklí. A tomu násilí, páchanému na nejširších vrstvách národa, vyhlásil Roosevelt otevřený boj. Tak postavil se proti hanebnému vykořisťování půdy a jiných přirozených zdrojů blahobytu národního (lesů, vody, polí) a svolal r. 1908 první poradu guvernérů o té věci, proti vykořisťování dělníka, proti otravě lidu špatnou stravou (jatky a konservy), proti okrádání obecenstva na drahách, jež jsouce v rukou soukromých poskytují nespravedlivé dopravní provise jistým osobám a od jiných žádají vysoké sazby, proti znásilňování menších společností a jednotlivců ohromnými trusty, proti nesmyslné spekulaci a hromadění a zneužívání kapitálu miliardáři, již pro osobní zisk nechtějí viděti svých povinností k spoluobčanům, a konečně proti úpadku společenských ideálů a rodinného života. A tak kontrolní zákonodárství o trustech, propagace zveřejnění jejich činnosti, zákony o zákazu volebních podpor, dávaných korporacemi politickým stranám, reforma úřadů — to vše jsou světlé stránky jeho obrodní činnosti. Nedokázal ovšem všeho a nepracoval vůbec v některých oborech, jako na př. v celní otázce, v otázce zákonodárství bankovního (kde na př. nedostatek centrální banky státní byl jednou z příčin finanční krise r. 1907) a j. a nemohl leckde proraziti i proti ohromné moci kapitálu (tak na př. byl za krise r. 1907 nucen učinit koncessi Morganovu trustu, za niž Morgan poskytl finanční podporu státu) — což se mu hlavně v poslední době často vytýkalo — ale při všem, co dosud provedl, při popularitě, jíž požívá v nejširších vrstvách, zůstane, *justus et tenax propositi vir*, jedním z nejlepších presidentů Severoamerické Unie. *V. J. H.*

*

Obcovací řeč jako prostředek sesilující národní državu německou v zemích koruny české zvlášť a v Rakousku vůbec. Zvláštní otisk z III. dílu »Sčítání lidu v kr. hl. m. Praze prov. 31/XII 1900«: poměry populační v podrobném zpracování. (Napsal JUC. Jan Srb, nákl. statist. komise král. hlav. m. Prahy.)

Jak již podtitul této důležité kapitoly z obsáhlého spisu o posledním sčítání lidu v Praze, právem vydané též ve zvláštním otisku, naznačuje, obsahuje tato brožurka oficielní odpověď statist. kanceláře městské prof. Rauchbergovi na známé jeho nájezdy proti stat. kanc. pražské v pověstném díle »Der nationale Besitzstand in Böhmen«. Prof. Rauchberg hrubým způsobem obvinil městskou stat. kancelář v Praze z falšování výsledků sčítání lidu v neprospěch Němců a denuncoval ji ve svém zevně vědeckém díle, na jehož objektivitu se u nás po známém zakřiknutí ze směrodatných vědeckých kruhů českých nesmělo svého času ani sáhnouti, přímo c. k. místodržitelství v Čechách, aby na příště něco podobného netrpělo, atd. Je přirozeno, že tento passus byl nejchutnější hrozinkou z vědeckého koláče R-ova nejen pro naše milé krajany německé, nýbrž i jich bratry v říši, a ve všech možných kritikách

i ve vážných revuích německých na toto místo v Rauchbergově díle bylo s okázalou oblibou poukazováno (srovnej na příklad Schmollerův Jahrbuch r. 1906, str. 1255). Po delší řadě let dochází tedy nyní na oficielní odpověď českou — nechceme zkoumati, proč tak pozdě, buďme rádi, že se tak stalo vůbec a tak důkladně a všestranně, jak hned můžeme dodati. Česká odpověď z péra p. JUC. Srba neobmezila se totiž jen na odbytí konkretních výtek Rauchbergových v příčině výsledků pražských, nýbrž z širšího hlediska vykládá bezdůvodnost zjišťování obc. řeči u nás vůbec a vyličuje na křiklavých dokladech, jak česká država je úředně tím zkracována. A na takových výsledcích se potom budují nové zákonné úpravy národnostní, na těch spočívají i Bienerthovy předlohy o rozhraničení království atd. Postup p. JUC. Srba sluší již proto schvalovat, že v nedostatku jiného spolehlivého materiálu statistického vždycky česká odpověď na nejrůznější statistické objevy německých profesorů — pokud by se obmezila jen na vyvrácení číselných údajů a tudíž jen na negativní kritiku — na jisté (arci neinformované) kruhy musila by působiti dojmem jakési jednostrannosti: německé výpočty rozhodně sice zamítá, ale nemůže proti nim postaviti cifry správné a objektivní. Tak tomu bylo ve stejně pověstném případu Wieserově a nejinak bylo by dopadlo i zde, kdyby český autor nebyl rozšířil výklady své na zajímavé všeobecné stopování příčin dřívějšího poklesu národního uvědomění u nás i příčin rychlého vzpružení jeho v posledních desítiletích, na vědecké momenty, které dlužno uplatniti při požadavku zjišťovati řeč mateřskou, i konečně na velmi účelné návrhy, jak prakticky provésti reformu při sčítání příštím a j.

Oficielní odpověď česká Rauchbergovi rozpadá se ve 4 části: v prvé v širokých rysech líčí národnostní náš vývoj od bitvy bělohorské až na naši dobu, v druhé na základě důkladného studia pramenů vysvětluje, proč se u nás zavedlo vyšetřování řeči obcovací a nikoli mateřské a jak oficielní věda rakouská (Inama, Rauchberg) dosud na něm trvá.[1]) K tomuto oddílu bychom jen poznamenali, že by bývalo bylo dobře uvésti ještě, kterak Rauchberg sám vůči významu a upotřebitelnosti obc. řeči stanovisko své několikráte změnil, ba že k tvrzení, že šetření o obc. řeči nahrazuje úplně statistiku národnostní, dospěl teprve, až se přesvědčil, že se to hodí německo-nacionální, napřed pojaté tendenci jeho díla, neboť ještě v říjnu 1902 — kdy začaly vycházeti v »Deutsche Arbeit« ukázky spisu teprve chystaného — byl názoru poněkud jiného. — A dále snad mohlo se ukázati i k tomu, jak R. částečně jest opět ve sporu s Inamou, resp. hořejším svým tvrzením odzbrojuje úplně námitku Inamovu, že ke zjišťování řeči mateřské nelze u nás přikročiti z důvodů statistické kontinuity (!) V třetí části odpovědi vypočítává p. Srb jednak na základě známých údajů, zejména Meinzingenových, jednak i nových (šetření našich Národních jednot) značné ztráty, kterými jsme byli postiženi tím, že se vyšetřovala řeč obcovací a nikoli národnost, resp. řeč mateřská, jednak známým nátlakem a znásilňováním českých menšin při posledním sčítání lidu atd. Nejzajímavější je ovšem část čtvrtá, obírající se přímo výtkami R-ovými v příčině Prahy. Tím dostává se opět nového jaksi oficielního dokladu o tom, jak tendenční byla celá práce R-ova a jak mu nešlo o vědu, nýbrž v prvé řadě o účely nacionálně-politické (tím sluší doplniti nyní vývody naše v Přehledu, ročn. IV., str. 236. a sl.). Městská stat. kancelář vysvětluje nejprvé, proč nebyl sčítací materiál pražský dán k disposici R-ovi, resp. proč mu byl dán v takovém stavu, aby ho nemohl použíti. Kancelář dobře věděla, že nejde o hledání pravdy, nýbrž o podskok nastrčené osoby, jež jako funkcionář při sčítání lidu dopustila se jistých nesprávností. Brožura pak ukazuje, jak pokles německého podílu v Praze vyvolán byl v prvé řadě vlivem českého uvědomění na židy, kteří ve stále větším počtu počínají v Praze deklarovati českou obc. řeč. To dovozuje se m. j. i daty z r. 1890 dosud nepublikovanými, tak že je záhodno přímo je zde citovati. Kdežto r. 1880 židé v Praze přihlásili se k obc. řeči české v počtu skoro bezvýznamném, udalo jich v r. 1890 českou obc. řeč 4498 a něm. 12.588, v r. 1900 však již 9880 českou a 8230 německou. Data ta týkají se Prahy b e z Libně, pro niž příslušného spracování není. Kdežto tedy v r. 1890 tvořili čeští židé v Praze jen 26·3% všeho židovstva, stoupla kvóta jich v r. 1900 již na 54·5% a při tom i absolutně celkový počet židů v Praze stoupl. V dalším uvádí česká odpověď, jak číslice zjištěné při sčítání lidu shodují se v celku s výsledky různých voleb, dále jak zcela nesprávně uměle zvětšuje R. kvótu německou tím, že všecky cizince šmahem počítá za Němce, a konečně na řadě zevrubných dokladů dovozuje, jak školská statistika, kterou R. chce »opraviti« úřední výsledky sčítání lidu v Praze, je naprosto nesprávná a nespolehlivá. Přesných dat o národnosti školních dítek z r. 1900 ovšem dnes již nelze zjistiti — doufáme, že toto nedopatření bude napraveno z kompetentní české strany u příležitosti příštího sčítání lidu v r. 1910. Na konci pak česká odpověď uvádí, že — dál-li se v Praze jaký nátlak — byla to zrovna menšina německá, která prováděla úsilnou agitaci, znásilňovala dle možnosti osoby služebné a vůbec všecky osoby sociálně od ní odvislé, jen aby zveličila svou državu a význam. Sám prof. R. mermomocí — přes výslovný zákaz sčítacích předpisů — chtěl ze dvou svých služek učiniti Němky a bylo potřebí energického řízení úředního, aby se zjistila

[1]) Při této příležitosti upozorňujeme, že o téže otázce vychází právě řada zajímavých článků z péra Dr. K. A. de Englische v časopisu »Union«.

pravda. — Tato čtvrtá, vlastní polemická část je neobyčejně účinná, přesvědčivá a úplná — snad by se ještě bylo doporučovalo citovati z téhož oboru velmi záslužnou práci p. Dr. Dobr. Krejčího v »Nár. Listech«, který hned v r. 1903 na vývody Rauchbergovy v příčině Prahy velmi případně reagoval. Po přečtení nynější odpovědi již se nedivíme, proč ji prof. Rauchberg mlčky schoval do kapsy a dle slavného příkladu Wieserova patrně mlčky »trvá na svých výpočtech«. (Od uveřejnění odpovědi uplynulo již dobře 5 měsíců.)

K závěru brožury podává městská statistická kancelář ještě některé návrhy opravné pro příští sčítání. Rozhodně je nutno zjišťovati národnost, resp. mateřskou řeč, ale plná náprava bude zjednána jen tehdy, bude-li sčítání provedeno na základě nového zákona sčítacího, v němž by jasně a beze všech vedlejších zámyslů určitě bylo vysloveno, co jest mateřská řeč, resp. národnost. Dále třeba bezpodmínečně žádati, aby každá strana bytová vyplnila si sčítací arch sama. Důležitým je i další návrh v příčině řízení sčítacího, aby totiž rubriky o národnostech byly vloženy již do přehledů osadních, obecních, okresních i zemských, a aby správnost těchto údajů v konečné instanci překontrolovala zvláštní komise, v níž by byli zástupcové obou národností a zástupce politického úřadu. Jinaké korektury v pozdějším řízení, zejm. u stat. ústř. komise, nesměly by se co do národnosti již prováděti. Poněvadž o požadavcích našich pro příští sčítání lidu udá se nám ještě častěji jednati — vstupujeť již nové sčítání lidu pomalu v aktuálné stadium — přestáváme dnes na prostém registrování těchto jistě velmi účelných, ovšem jen všeobecných zásad. *T. Ž.*

*

jl. Ve Vídni, 7. dubna 1909.

Velikonoční články budou letos u nás samý chvalozpěv na zachování míru. Také ty strany, které ustavičně zbraněmi řinčely a do vojny se Srbskem přímo štvaly, budou ve svých orgánech na výsost velebiti »známou rakouskou mírumilovnost«. Jelikož denní listy vídeňské přese všechnu svoji monstresní obšírnost o svátcích nemohou pojmouti veškerá stylistická cvičení vynikajících a interessantních osobností, trousí se velkonoční úvahy již od konce března, skoro ve všech čteme narážky nebo přímá vybídnutí, aby nyní, když je zabezpečen mír mezi monarchií a Srbskem, zabezpečen byl také mír ve státu našem, aby provedena byla dohoda národnostní. Autoři velkonočních pozorování a úvah příliš podléhají obvyklé náladě jarních svátků a drží se ustálené formy: velebí mír, klíčení nového života a vzkříšení sil. To vše působí tím komičtěji, čím bedlivěji pozorujeme, jak málo je vůle a odhodlanosti k jakémukoliv jednání o smír nebo třeba jen o příměří. Na žádné straně není nejmenší snahy po zmírnění dosavadních národně-politických sporů, naopak kruhy povolané a nejpovolanější k tomu, aby rozumné dohodě upravovaly dráhy, přímo podněcují, vyvolávají nové trpkosti a boje. Denně čteme o nějakém novém bezpráví.

C. k. místodržitelství dolnorakouské zamítlo oznámení pražské Jednoty českých železničních zřízenců o zřízení místního odboru ve Vídni s odůvodněním, že česká řeč ve Vídni není řečí v zemi obvyklou.

Litoměřický soud dne 6. dubna 1909 vydal rozsudek, dle něhož »strany jsou povinny dle § 13. všeobecného soudního řádu ze dne 17. května *1783* při soudu v Ústí nad Labem jen němčiny, jakožto jediného obvyklého jazyka, užívati.«

O takových případech surového šlapání po platném právu, o takových rozhodnutích plných drzého posměchu oproti domněle bezbranným, čteme každý den. Representanti pořádku a spravedlnosti ve státu dávají o sobě psáti, jak jsou konciliantními, spravedlivými, jak ničeho si nepřejí více než konečného uklidnění, ale podřízení barona Bienertha, dra Hochenburgera, dra Haerdtla přímo vášnivě rozdmychují žhavé uhlí národnostní vášně.

Mluvit o nadcházejícím uklidnění ve vnitřní politice je čirá bláhovost. Zcela naopak! Jdeme vstříc tuhým zápasům a máme za to, že mnohem významnějším.

Ani jedna ze záležitostí, jež tvoří v rakouské vnitřní politice nejpalčivější, nejbolestivější místa, není vyřízena, ba žádná z nich nedostala se ještě ani na kolej, po které by v dohledné době mohla býti odklizena. A k tomu ohlašují se bouřky z jiných stran. Je známo, že poslanců, kteří se rozhodně nebo aspoň převahou řídí zájmy agrárními, je ve sněmovně poslanecké již majorita. Politické organisace agrární se opírají o tento fakt a usilují dostati do svých rukou rozhodující vliv na hospodářskou politiku státu a jsou ochotni podporovati každou politickou kombinaci, která by je k cíli jejich mohla přiblížiti. Při jednání o obchodně-politickém zmocňovacím zákoně ukázaly se blížící se spory již ve velmi ostrých konturách. Není vyloučeno, že z rozporů mezi zájmy zemědělců a mezi zájmy všech ostatních produkujících kruhů dojde ku zcela novému rozvrstvení a seskupení v parlamentu.

Representanti výroby průmyslové mluví již nyní tónem velice ostrým a prohlašují, že nelze nečinně přihlížeti ku krajnímu egoismu agrárnímu, že nelze strpěti provozování lichvy s nezbytnými potřebami lidu a vyzývají k pevnému spojení všech produkujících vrstev proti vykořisťování agrárnímu. Taková je nálada v době, kdy mají býti řešeny problémy vyvazení selských usedlostí z dluhů a — sociálního pojišťování.

Jako krutý posměch vyznívají velikonoční úvahy o klidu a míru. Příkré srážky byly zadržo-

vány a oddalovány jenom z obavy před domněle blízkým krvavým konfliktem zahraničným, a teď, když s balkánskou otázkou není starost, zavíří před námi neodolatelnou prudkostí.

Vůči neobyčejně ostrému střetnutí dvou silných proudů, jež je na obzoru, mají otázky jako: udrží-li se baron Bienerth, dojde-li ke změně ministerstva nebo jen k rekonstrukci atd. — mizivě malý význam.

O jediné jenom běží, o to: dokáže-li rakouský parlament, že dlouholetým hašteřením o nepatrnosti, ubíjením času a talentů se nepozbavil způsobilosti a schopnosti k řešení otázek, jež celému velikému období vtiskují ráz.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Všeobecný vodní sjezd v Solnohradě.

Ve veškerém bytí a rozvoji lidstva hraje voda úlohu předůležitou; ona jest s jedné strany jednak nezbytnou potravinou všech živých bytostí, jednak velevýznamným činitelem v hospodářství lidském jak ve výrobě prvotní, tak i průmyslové, tak i v dopravnictví, s druhé strany však může se státi jako nezkrotný, rozpoutaný živel zhoubou mnoha hospodářských statků, ba i životů lidských.

Veškerá činnost lidská směřuje k tomu, aby se příznivé účinky vody co možná rozmnožily a škodlivé omezily; začasto jsou oba tyto účely spolu nerozlučně spojeny a navzájem podmíněny; v moderní době pak k tomu přistupuje i vynikající účastenství veřejných korporací.

Zjev tento pozorujeme ve všech oborech lidského podnikání; na poli výroby prvotní patří sem meliorace pozemků a značnou měrou i regulace řek a bystřin, na poli výroby průmyslové použití vodních sil k účelům průmyslovým, na poli dopravnictví regulace a kanalisace řek. Zvláštní váhy však nabývají v naší době vodní síly v průmyslu. Průmysl sice odedávna pokládal vodní sílu za nejlacinější pohon svých strojů, byl však přece de facto odkázán na uhlí; buď byla totiž vodní síla nestálá, slabá, buď byla tak vzdálena, že nevyvážila výhod spojených s usazením se závodu na místě jinak vhodném, ale bez vodní síly. Teprve moderní pokroky elektrotechnické, které umožňují převáděti elektrickou energii, jež byla lacinou, mohutnou vodní silou nahromaděna, do veliké dálky bez značné ztráty, způsobily zde rozhodný převrat. Na vodopádech byly zřízeny mohutné elektrárny, jež energií svojí zásobují celá města k účelům nejrozmanitějším, a nejnovější doba přinesla obrovské projekty využitkování vodní síly při výrobě látek dusíkatých a elektrisaci drah.

Všechny tyto projekty svojí novostí, mohutností tvoří nové poměry, a to jak v oboru hospodářském, specielně úvěrním, tak i právním, a je tudíž nezbytně nutno dosavadní právní úpravu novým poměrům přizpůsobit. Nynější právo, které užívání vody upravuje, vychází ze stanoviska, že veškerá voda (až na nepatrné výjimky § 4. vod. z.) je statkem veřejným, každému přístupným, a má tedy každý, kdož splnil jisté podmínky, aspoň principielně nárok na její používání bez rozdílu, zdali je továrník či zemědělec, ovšem že musí šetřiti nabytých práv osob třetích. — Na tomto stanovisku stojí i náš vodní zákon říšský z r. 1869, doplněný zemskými zákony (v Čechách z r. 1870), který pokusil se veškery poměry k vodě, tedy i její užívání, i vedení její i bránění se jí, upraviti, a to nehledíc k účelu, ku kterému má býti vody užíváno. Při dosavadních poměrech kollise značné byly poměrně řídkým zjevem, ježto bylo zpravidla vody dosti a pak podniky samy nebyly mohutny. To se však nyní mění. Vyrůstají nebo se projektují nové vysoce důležité podniky, jež neobyčejné množství vodní síly vyžadují, a jest samozřejmo, že se činí pokusy, aby jim byly vodní síly zde jsoucí vyhraženy. Proti tomu ovšem vzchází odpor jiných podnikatelů jak z výroby prvotní neb průmyslové, a nad to mocně zde zasahuje i moderní stát, který jednak se sám stává podnikatelem rozsáhlým, ba místy monopolistickým, jednak stále hledá nových pramenů příjmů ve formě veřejných dávek. V této kollisi zájmů je nyní také Rakousko bohatě nadané velikým množstvím vodních sil. (v Rakousku 5·125 milionů HP, ve Švédsku 6·7 mil, ve Francii a Italii po 5·5 mil; Prusko jen 304.600 HP). Jde nyní o to, vodní síly, zejména v alpských bystřinách ukryté, pro volný, neobmezený průmysl využitkovati, otevříti soukromému podnikání nové rozsáhlé pole a zabrániti všelikým obmezováním, jež by podnikání toto bezdůvodně stěžovala.

Čilý »Svaz rakouských průmyslníků« uspořádal v Solnohradě 25. a 26. března 1909 všeobecný vodní sjezd, jehož se účastnilo přes 300 průmyslníků, dále zástupcové centrálních i zemských úřadů, vysokých škol technických a četných jiných korporací. Dobrou předzvěstí bylo v předvečer jeho uveřejněné a sekčním chefem Broschem na sjezdu opakované prohlášení ministerstva železnic, kterým byla zaplašena obava průmyslu, že by ministerstvo železnic chtělo vodní síly alpské pro potřeby elektrisace státních drah alpských monopolisovati, a že by tudíž vodní síly byly soukromému průmyslu ponechány jen s četnými, velmi tísnivými, ba řádnou obchodní kalkulaci přímo vylučujícími podmínkami (koncesse na krátkou dobu, do odvolání atd.).

Nejdůležitějším bodem porad byla ovšem dosud ministerstvem vojenství zdržovaná elektrisace alpských železnic, ohledně které vodní sjezd požadoval, aby ji směl soukromý průmysl provésti. Zajímavým byl referát dvor. rady Friedricha z Vídně o utvoření stálých vodních sil zřízením údolních přehrad a Dr. Meisnera, zástupce německého odboru Zemědělské rady království českého[1]), který zejména dovozoval, že lze docela dobře uvésti při pracích regulačních a přepážkových v soulad jak interessy zemědělské, tak i průmyslové. Velká část debatty byla věnována otázce reformy vodního práva rakouského. Nálada pro naprostou reformu našeho vodního práva, a to ve formě jediného a jednotného říšského zákona pro všechny předlitavské země platného, zde byla, ale s druhé strany se nepřehlíželo, že by reforma za nynějších parlamentárních poměrů průmyslu mnoho dobrého nepřinesla. A tu se ukázalo v debattě, že zákon dosavadní, třebas někde (na př. v otázce spodních vod) zastaralý, přece není špatný, a že hlavní vada spíše leží v jeho praktikování, v řízení a nedostatečné informovanosti nižších úředních orgánův. Přijaté návrhy, jež by se dobře daly provésti v mezích platného práva, na př.: vydání podrobných pravidel prováděcích, zřízení vodní a elektrické rady atd., odstranily by jistě mnohé dosavadní stesky a závady. Různého posouzení v detailech došla osnova vládní o povolování užívacích práv pro elektrická vedení ve veřejných komunikacích a schvalování elektrických zařízení se silným proudem, zejména pokud jde o práva obcí jako majitelky veřejných cest, resp. samostatných elektráren; rozhodně se však sjezd postavil proti t. zv. státní tarifní výsosti (§ 35. cit. osnovy), kde má stát právo stanoviti maximální tarif pro dodávání elektrické energie. Posledním bodem byla otázka organisace všech, kdož jsou ve vodních poměrech účastněni.

Všeobecný úsudek je, že se sjezd vydařil úplně. Veliké pokroky industrie elektrické v Tyrolsku a Vorarlbersku mimoděk svádějí ku srovnání s poměry českými; bylo by si přáti, aby české kruhy i veřejné i odborné otázce vodních sil plnou a stálou pozornost věnovaly; nutno by zejména bylo zakatastrovati vodní síly království českého a pak při regulacích řek nespouštěti s mysli otázku zaopatřování síly vodní průmyslu, tak jak se o to pokoušejí kruhy zemědělské pro zemědělské podniky. Dr. *K. L.*

*

Postátňovací zákon. (Dokončení.)

Parlamentní projednání postátňovacích předloh bylo vázáno lhůtou tak, že společnosti dnem 31. března b. r. přestaly býti úmluvou vázány, kdyby předlohy nejdéle toho dne nedošly ústavního schválení. Okolnost, že lhůta padla právě v dobu největšího válečného nebezpečí, přispěla jistě ku přijetí předloh, ale za to parlamentní projednání nepřineslo nových hledisek na finanční prospěšnost smluv. Zprávy obou výborů i řeči ve sněmovnách jednohlasně dokazují samozřejmou nutnost postátnění, zabývají se dějinami a statistikou rakouských drah, ale vyhýbají se úsudku, zdali renta, kterou stát bude platiti, je přiměřená.

Stát měl právo dle koncessních listin vykoupiti všechny právě postátněné dráhy za roční rentu stanovenou z průměru posledních sedmi let s vyloučením dvou let nejhorších. Při tom byl tu nerozřešený spor se společností státní dráhy o výklad koncessní listiny a pozdějšího ujednání z roku 1882. Vládní předloha vypočítává, že roční renta, kterou stát bude platit až do konce roku 1865, obnáší při státní dráze 29,264.000 K; naproti tomu počítala si společnost dle svého výkladu koncessní listiny rentu 33,737.000 K; renta, kterou bude stát platiti, je nižší o 1,811.000 korun proti koncessní rentě a o 986.000 K proti rentě vypočtené dle ujednání z roku 1882 předpokládajíc v obou případech, že soudy by nalezly ve smyslu výkladu státu příznivého. Z toho by byla výhodnost smluv pro stát evidentní, avšak jen za předpokladu, že bilance byly správně sestavovány a že sestátněné dráhy jsou v takovém stavu, jaký může stát žádati při výkupu dle koncessní listiny. V prvém směru třeba uvážiti, že společnost státní dráhy kromě železnice je vlastnicí rozsáhlého majetku pozemkového a montánního v Čechách (Brandýsek) a v Banátě a že zájem akcionářů očekávaným sestátněním mohl býti sváděn k tomu, aby v bilancích výnos dráhy zvyšoval se v neprospěch výnosu z majetku montánního. O stavu sestátněných drah v porovnání s drahami státními připojena ku zprávě komisse panské sněmovny tabulka z roku 1907, z níž vyjímáme:

Z kolejí státních drah bylo zařízeno pro dopravu rychlíkovou 6448 *km* (39% celkové délky kolejí) a při tom upotřebeno na 3550 *km* tlučeného a na 2898 *km* obyčejného štěrku se 77% tvrdých a 23% měkkých pražců, u společnosti státní dráhy 1092 *km* (62% celkové délky) a při tom upotřebeno na 435 *km* tlučeného a na 657 *km* obyčejného štěrku se 100% tvrdých (neinpraegnovaných) pražců, u severozápadní dráhy 688 *km* (69%) a při tom upotřebeno na 426 *km* tlučeného a na 262 *km* obyčejného štěrku s 69% tvrdých a 31% měkkých pražců, u spojovací dráhy 36 *km* (13%) vesměs s tlučeným štěrkem a měkkými pražci. Kolejnice více než 40 *kg* na metr těžké, kromě jižní dráhy, mají jen státní dráhy a to na 418 *km*; na ostatní délce rychlíkových tratí státních drah a na celé délce rychlíkových tratí postátněných drah provedena jen obyčejná vrchní stavba a to u státních drah s kolejnicemi 35·4 *kg* a vzdáleností prážců 72—81

[1]) Český odbor bohužel zastoupen nebyl.

cm, u společnosti státní dráhy s kolejnicemi 33 *kg* a vzdáleností pražců 86 *cm* a u severozápadní a spojovací dráhy s kolejnicemi 33 *kg* a vzdáleností pražců 81 *cm*. Nejstarší kolejnice státních drah jsou z roku 1871, společnosti státní dráhy 1869, severozápadní dráhy 1876 a spojovací dráhy 1884; kolejnic starších než z roku 1885 je u státních drah 9·3%, u společnosti státní dráhy 35%, u severozápadní dráhy 10% a u spojovací dráhy 14%.

Stav vozidel byl: u státních drah 0·31 lokomotiv, 0·27 tendrů, 0·61 osobních vozů a 5·78 nákladních vozů na jeden *km* provozovací délky, u společnosti státní dráhy 0·41 lokomotiv, 0·30 tendrů, 0·69 osobních a 9·58 nákladních vozů, u severozápadní dráhy 0·34 lokomotiv, 0·28 tendrů, 0·73 osobních a 6·92 nákladních vozů, konečně u spojovací dráhy 0·30 lokomotiv, 0·25 tendrů, 0·61 osobních a 5·12 nákladních vozů.

Již z tohoto zcela náhodného a neúplného popsání stavu postátněných drah je patrno, že jejich stavební poměry zůstávají za stavem státních drah a vládní předlohy samy doznávají, že stav postátněných drah koncessnímu zákonu neodpovídá. Nové dráhy jsou vozidly poměrně lépe vyzbrojeny než státní dráhy, avšak naproti tomu stojí intensivnější doprava a pak okolnost, že u státní dráhy 50%, u severozápadní dráhy 43% vozidel je již 35 roků v provozu.

Vládní předlohy vypočítávají, že stát získává severozápadní dráhu o 39,172.352 K, spojovací dráhu pak o 1,171.943 K levněji než při výkupu dle koncesse; k tomu přistupuje již zmíněná roční úspora na rentě státní dráhy 986.000 K. Nikým nebylo kontrolováno, zdali úspory ty vyváží zanedbaný stav postátněných drah. To by bylo ovšem vyžadovalo dalekosáhlého znaleckého šetření, avšak v době, kdy státní rozpočet potřebuje nových daní, a kdy následkem značných výdajů na zbrojení se bude jistě šetřiti na úřednících a vůbec ve všech oborech státní správy, byla by na místě jistota, že se šetří i placení renty akcionářům, jimž ostatně stát již zaplatil 280,196.000 z titulu garančního závazku. Tak ale byla finanční stránka proti národohospodářskému významu odstrkována do pozadí, a ani budoucnost kontroly nepřinese, poněvadž se účty postátněných drah nepovedou odděleně.

Z postátněných drah nejdůležitější roli hrála společnost státní dráhy, jež měla také veliký význam politický. Vznikla v sylvestrovské noci 1854—55, v níž zároveň odzvoněno dosavadnímu systému státních drah, dostala v roce 1882 dualistickou organisaci a byla až do roku 1890 spravována francouzskými kapitalisty; v roce 1891 vykoupil stát uherské linie za roční rentu. Dosti zajímavé vzpomínky uveřejnil při sestátnění předseda sestátněných drah Taussig. V roce 1890 prý přišel z Berlína sice diskretní, ale jasný pokyn, že se to nesrovnává se strategickými zájmy německého spojence, aby všechny podrobnosti tak důležité dráhy byly známy cizí velmoci; na to ihned zahájeny kroky k odstranění francouzského vlivu a asi všechny prostředky nasazeny, aby kroky vedly co nejdříve k cíli, což se také podařilo. Dr. *J. Bürger*.

SLEZSKO

Vzrůst Poláků ve Slezsku, jak se jeví dle statistických dat, není přirozený. Tak v r. 1880 bylo na Těšínsku 153.784 Poláků, v r. 1890 už 177.418 úředně napočtených Poláků a v r. 1900 už 218.869 Poláků. Není však možným, aby se během 20 let bylo nastěhovalo do Slezska 65.000 Poláků, poněvadž počet všeho dělnictva v celém uhelném revíru ostravsko-karvínském obnášel v r. 1880 14.124 a v r. 1900 37.605 dělníků, čili vzrostl počet dělnictva o 23.481, ale také nesmíme zapomenouti, že zde bylo zaměstnáno velice mnoho dělnictva ze sousední Moravy a z Opavska. Příliv z českých zemí byl větší než příliv z Haliče.

Přírůstek onen nutno tedy počítati na vrub už výše zmíněné polonisační činnosti kněžstva a učitelstva, které nadělalo z domorodého obyvatelstva Poláků. Že se tak stalo, vidno z toho, jak rapidně Čechů ve vévodství těšínském ubývalo; tak v r. 1880 tvořili Čechové na Fryštátsku 21·08%, v r. 1890 17·89%, v r. 1900 15·09% veškerého obyvatelstva; na Těšínsku v r. 1880 15·09%, v r. 1890 9·21%, v r. 1900 8·81% veškerého obyvatelstva; na Bohumínsku v r. 1880 50·39%, v r. 1890 48·27% a v r. 1900 42·62%.

Ovšem nelze pokládati sčítání ta za úplně správná, poněvadž děla se polskými a německými úředníky, namnoze za součinnosti polských učitelů a kněží, kteří počítali za Poláky všechny, kdož se výslovně neprohlásili Čechy. Tak na př. v Rychvaldě napočteno v r. 1900 11 Čechů a těchto 11 Čechů má dnes přes 600 dětí zapsaných ve dvou českých školách. Podobně tomu na př. v Petřvaldě, kde napočteno 921 Čechů, dnes je tam v českých školách 1600 dětí. Stačí uvésti, že sčítání prováděl tam známý okresní hejtman Werlik.

K tomu nutno podotknouti že skutečný počet Poláků zmenšen byl ve prospěch Němců, poněvadž se Poláci poměrně velmi snadno germanisují. Tak přibylo Němců v Bílsku-městě z 80% na 85%, tedy o 5%, v bohumínském okr. z 9% na 12%, v těšínském okr. z 16%—21%, v okrese skočovském z 5%—7%.

Kdežto činí průměr vzrůstu obyvatelstva v Předlitavsku za posledních 10 let 9·44% všeho obyvatelstva, přibylo ve Slezsku za poslední 10letí 12·38%. Vezmeme-li průměrný přírůstek předlitavský a hledíme-li k tomu, že v r. 1880 bylo ve Slezsku 126.386 Čechů, musel by činiti přírůstek 11.930 obyvatel, i mělo by býti v r. 1890 celkem 138.000 obyvatel českých, bylo jich však pouze 129.000; na Těšínsku měl by býti normální přírůstek 6776 obyvatel, ve skutečnosti přibylo však dle úředního sčítání asi 2000 obyvatel českých. Z toho vidno, že ne Poláci byli zčechisováni, ale že Čechové byli popolštěni. Přibylоť Poláků za toto 10letí okrouhle 24.000 na Těšínsku. Tolik se jich do Slezska jistě nenastěhovalo, poněvadž, jak již bylo řečeno, obnášel přírůstek horníků v celém revíru ostravsko-karvínském za r. 1880 až 1890 9.759.

Byla to polonisační činnost školy a učitelstva, které tak zhoubně působilo a tomu napomáhala všemožně vláda, které byl germanisaci přístupný Polák milejší než nepřístupný Čech.

Ostatně ti, kteří Čechy slezské polonisovali, nebyli ani nejsou vždy Poláky, ba naopak velká řada z nich jsou nahončími německého kapitálu, což říci lze i o dr. Seidlovi, který nevystupuje jinak ve společnosti mor.-ostravské než jako Němec, vyhledává německou společnost, chodí do německých kaváren atd. Totéž platí o jiných předácích polských na př. o Kreczmannovi v Dombrové, o evang. faráři Folwarczném v Orlové, v jichž rodinách mluví se téměř výhradně německy a jichž děti posílány jsou do německých škol. Tak na př. právě zmíněný evang. farář Folwarczný posílá své děti do schulvereinské školy, ač má v místě školu polskou.

Pokud se specielně českých škol v Rychvaldě a polské školy v Pol. Ostravě týče, jest faktický stav tento:

»Ústřední Matice Školská« byla nucena založiti v Rychvaldě školu českou, která tam trvá, jak již uvedeno, od r. 1903—04, čili 6 roků a má spolu s druhou školou českou, kterou taktéž »Ústřední Matice Školská« v Rychvaldě zřídila a vydržuje, přes 600 dětí školou povinných. Dle zákona má obec školu, která po pět let měla zákonitou návštěvu, převzíti do obecní správy, avšak obec rychvaldská zdráhá se, ač »Ústřední Matice Školská« již v minulém roce žádost za převzetí škol českých do obecní správy podala, oprávněné žádosti té vyhověti, a starosta Janeczko prohlásil, »že mu spíše chlupy na dlani porostou, než bude česká škola do obecní správy převzata«.

Též odmítavě vyslovil se polský starosta v Rychvaldě Janeczko k zástupcům dělnictva pp. Kelnerovi a Tomášovi, kteří ho žádali o převzetí české školy do správy obecní. Když pak okr. hejtman fryštátský, Jaxa ryt. Bobowski, chtěl zprostředkovati, byli to opět Poláci rychvaldští, kteří z popudu soudruha dra Michalika, vedle Janeczka nejdůležitějšího činitele polského v Rychvaldě, odmítli súčastniti se dohody českopolské. A když na schůzi v Pol. Ostravě navrhl český zástupce p. JUC. Špaček, aby do resoluce byla pojata žádost, by české školy v Rychvaldě byly tamním představenstvem převzaty do obecní správy tak, jako polské školy českým obecním představenstvem v Pol. Ostravě do správy obecní, prohlásil »polský soudruh« dr. Seidl, že žádné slovanské vzájemnosti neuznává, a že bude bojovati proti vrahům českým až na nůž; a že se zde nejedná o české školy v Rychvaldě, nýbrž o polské v Pol. Ostravě.

Polské listy pak bez rozdílu přinesly zprávy, jakých násilností prý se čeští vrahové na Polácích dopouštějí, nezmínily se však ani nejmenším, jak si počínají oproti Čechům Poláci. A tomu se říká slovanská vzájemnost?

České obecní zastupitelstvo v Pol. Ostravě bylo ochotno polskou školu »Macierze Szkolnej« do obecní správy převzíti s tou podmínkou, že české školy v Rychvaldě budou převzaty taktéž do správy obecní rychvaldské. A přece polská škola v Pol. Ostravě nemá nároků dosud na to, aby byla převzata do správy obecní, poněvadž zákonitým podmínkám dosud nevyhověla, české školy rychvaldské však vyhověly podmínkám a jsou navštěvovány daleko větším počtem žactva, než polská škola v Pol. Ostravě. Ostatně bylo zjištěno, že rodiče mají zapsány v polské škole v Pol. Ostravě děti proto, poněvadž děti do školy chodit nemusejí, jak výslovně se přiznala jedna z matek.

Polské obecní zástupitelstvo nedalo dosud ani haléře české škole rychvaldské, ač potřeba českých škol v Rychvaldě je víc než prokázaná velikým počtem žactva, kdežto obecní zástupitelstvo v Pol. Ostravě poskytovalo na každou třídu polské školy 200 K roční subvence, ač potřeba školy v takové míře prokázána není. Poláci poukazují ve svých listech na to, jak se chová německé obecní zástupitelstvo v Hrušově a německé obec. zástupitelstvo v Mor. Ostravě k polské škole. Listy polské však neuvedly, že výhody hmotné jsou zde poskytovány Polákům jedině proto, že podporují Němce proti Čechům, jak se stalo na př. při obecních volbách v Mor. Ostravě i v Hrušově.

A. z Ploskovic.

MENŠINY

K řešení otázky menšinového školství.

(Návrh k diskussi.)

Podává A. Šourek (Ervěnice). (Dokončení.)

Když by některá z obou školských institucí národních zřídila školu, která by nevykazovala zápisu 40 dětí, ať vydržována je z prostředků zřizovatele dotud, dokud se nevykáže zákonitými podmínkami, při čemž ono pětiletí subvence nechť trvá bez přestávek.

Škola, která již přejata byla do správy zemské, nesmí se zrušiti, dokud počet žactva na ní neklesne pod 20; avšak dříve než se přikročí k zrušení takové školy, nechť se vyjednává s příslušnou národní institucí školskou, zda školu tu nechce převzíti ve svou správu, aby se seznalo, nemá-li příslušná národnost na škole, jež se má zrušiti, zájmu.

Menšinové školy, které již zřízeny jsou, pokud mohou dle pravidel výše uvedených (zápis 40 dětí po 5 let za sebou jdoucích) vykázati se zákonitým podkladem, buďtež ihned přejaty do správy zemské. Školy menšinové, které již dnes jsou veřejnými, buďtež také přejaty do správy zemské za stejných podmínek, za jakých se přejímají školy zřízené některou národní institucí školskou, při čemž může býti ponecháno na vůli obci, zda si přeje takovou školu menšinovou předati zemi, či zda i na dále chce nésti na ni příslušný náklad.

Všechny školy vydržované oněmi dvěma institucemi ať mají právo veřejnosti, i když se jim nedostává zemské subvence. Pokud jde o učitelstvo, budiž vše zařízeno tak, aby mezi školami veřejnými a všemi školami menšinovými, vydržovanými oněmi školskými institucemi národními, mohla býti úplná reciprocita. Tam, kde by uznána byla potřeba zříditi pro školu místní školní radu, nechť tato má kompetenci místních školních rad škol veřejných, a jedním stálým členem jejím budiž řídící učitel dotyčné školy.

Co se týče vnitřního zřízení škol, mají platnost zákony školské, při čemž třeba doplniti, že vyučování druhému jazyku jest pro žactvo závazným na všech školách menšinových, tedy i méněthřídních obecných.

Pokud jde specielně o školy obecné, budiž ustanoveno, aby při zakládání školních matrik zapisována byla vždy i národnost dítěte, a při zápisu do školy dle těchto záznamů děti buďtež odkázány na příslušnou školu národní, je-li taková škola v zákonitém obvodu 4 *km* zřízena. Bude lépe, jestliže z hlediska paedagogického tak důležitá věc bude určena zákonem, než ponechá-li se na vůli rodičům, kteří přečasto nejsou dosti vyspělí, aby tuto věc mohli řešiti. Při vyšším školství může i na dále býti ponecháno rodičům voliti pro své děti školu toho neb onoho národa. Školní matriky buďtež vedeny jako knihy veřejné, a zejména oběma nár. institucím školským budiž kdykoli dovoleno do nich nahlédnouti, aby se mohlo zjistiti, zda není v zájmu národním v místě otevříti školu menšinovou. Tato ustanovení nechť se týkají zřizování škol obecných a měšťanských. Stejné zásady mutatis mutandis buďtež platny pro zřizování odborných škol pokračovacích a středních.

Tím bylo by snad vyčerpáno vše, čeho by bylo třeba pro zřizování menšinového školství. Zbývá naznačiti způsob úhrady nákladu zemského. Zde ovšem není jednotlivci možno zacházeti do podrobností; avšak stačí snad naznačiti tolik, aby se seznaly zásady, dle nichž náklad spravedlivě byl by rozvržen na všechny zájemníky. Těmi jsou, jak už řečeno, v první řadě podnikatelé a továrníci, národ a obec.

Úhrada mohla by se tedy rozvrhnouti tak, aby podnikatelé a továrníci v podobě zemských přirážek hradili 40% nákladu, zbývajících 60% nechť rozepíše se jako všeobecná zemská školní přirážka upravená tak, aby postihla pokud možno všechny vrstvy obyvatelstva země, pokud ovšem vůbec na nich dle zákonů platných jest platiti zemské přirážky. Z této všeobecné zemské školní přirážky nebuďtež osvobozeni ani ti, kteří již jako továrníci nebo podnikatelé platí onu přirážku 40procent. Od placení 40% přirážky mohou býti osvobozeni ti továrníci, kteří vydržují t. zv. školy »fabrické«.

Tyto přirážky měly by před jinými tu přednost, že by větší část obyvatelstva (snad vyjmouc továrníky) platila je ochotně.

Poněvadž odstraněním prudkosti otázky menšinového školství dojde i k znamenitému oslabení národnostních třenic a tak velice usnadní se cesta, aby nalezen byl jistý modus vivendi pro oba národy, z čehož velký zisk míti bude politika státní, vystupuje tu stát jako zájemník ještě zvláštní. I jest jen spravedlivo, aby i tento nesl část nákladu spojeného se školami menšinovými. Tento náklad ať je ustanoven tak, aby přejímání dnešních škol menšinových do zemské správy dálo se zemí na náklad státu, při čemž náklad na to potřebný budiž zemi státem poskytnut v podobě subvence zřizovací jednou pro vždy.

Obě školské instituce, Ústřední Matice Školská a Schulverein, byly by ovšem i na dále odkázány, aby své potřeby hradily sbírkami soukromými u svého národu, jemuž by tím nepřibylo zvlášť vysokého zatížení, neboť soukromé úhrady bylo by třeba jen na školy, které nemají 40 zapsaných žáků, a těch škol nebylo by mnoho. Odhodlala-li by se některá instituce mnoho takových

škol založiti, narazila by jistě na odpor svých krajanů; kde by krajané odporu nekladli, šlo by asi o školu, na které národ má zvláštní zájem.

Tím vyhovělo by se i požadavku, že o školství menšinové mají vésti péči vlastní krajané, ale návrh tento působí, že tato péče se vyžaduje jen do výše která odpovídá spravedlnosti.

Rovněž za výhodu tohoto návrhu pokládám, že otázka školstvi pro vždy přesunuta bude z širších vrstev lidových na onu část národu, která má dost intellektuálních prostředků, aby v této věci pronášeti mohla slovo rozhodné. Návrhem neznemožňuje se jisté soutěžení obou národů, ač mu jest ubráno hlavní ostří, čímž i v budoucnosti tato otázka bude vzbuzovati u lidí dosti pozornosti, a zejména bude vždy pro oba národy zkušebním kamenem, na němž bude se moci seznati národní uvědomělost; tento moment nesmí býti podceňován, a obě instituce tohoto momentu budou vždy potřebovati, aby jim napomáhal při apelování na uvědomělost národní, půjde-li o dožadování se sbírek na její účely. — Prospěšno jest i to, že zájem místní, který dnes tolik zla působí, ustoupí zájmům obecným, vyšším.

Největší obtíže dosud při řešení menšinového školství působila nestejná hospodářská výše obou národů v Čechách. Tato obtíž, zdá se, že jest odstraněna tím, že velkým podnikatelům určuje se ona přirážka úhrady 40%, se stanoviska sociálního zcela spravedlivá, která oba národy staví sobě dosti na roveň v otázce školské i hospodářsky.

Ustanovení zde navržených nebude moci žádný národ zneužívati, neboť je dáno dosti kompensačních bodů oběma stranám. Že pak návrh zachovává naprostou nestrannost k oběma národům, v tom asi je jeho největší zásluha (či nezásluha?).

*

K tomuto návrhu, který je v celku velmi sympatický a který by neměl býti přehlédnut při úvahách o rozřešení otázky školství menšinového, nutno připojiti některé poznámky:

Především se nám nezdá přijatelným návrh na úhradu nákladů na subvencování, respektive přejímání škol, založených jednotami národními. Zatížení průmyslu přirážkou zemskou na uhrazení 40% nákladu škol menšinových znamená další břemeno, které by zatížilo zcela nestejnoměrně závody, položené do krajin s národnostními menšinami a stížilo by jejich konkurrenci se závody domácími i s cizinou, způsobilo by novou komplikaci o sobě dosti složitého systému břemene veřejného. Podniky, kterým by hrozila přirážka, užily by všeho úsilí, aby odvrátily svůj personál od školy menšinové, k důvodům dosaváde toliko nacionálním přistoupil by pro donucování lidí existenčně závislých na podniku i důvod hospodářský.

Pohrůžka, že bude nutno sníižiti mzdy o výši nové přirážky za účelem udržení celkového nákladu výrobního na dosavadní výši, byla by vítaným prostředkem ku germanisaci dělnictva. Mravní rozhořčení, které se dnes obrací proti germanisujícím podnikům, zmírnilo by se výmluvou podnikatelů, že bojem proti menšinovým školám sledují svůj existenční zájem hospodářský. Přirážky té však není nezbytně třeba. Celá země má zájem na klidném soužití menšin — ať tedy hradí země náklady na menšinové školství ze svých příjmů, které po provedení důkladné reformy zemských financí zajisté i na tento úkol vystačí hlavně v tak bohatých zemích, jakými jsou Čechy a Morava, kde bude školství menšinové vyžadovati nákladu poměrně největšího. —

Matriky školní vedené dle národnosti dětí byly by zajisté institucí velmi dobrou, ale nešváry, proti nimž se vede marně boj i při veřejném sčítání lidu, rozmohly by se i v těchto seznamech veřejných. —

Konečně máme za to, že by k odstranění velmi rozšířené výmluvy rodičů germanisujících vlastní děti přispělo zřizování kursů při školách menšinových, kde by se děti m o h l y (ne musily) naučiti důkladně druhému jazyku zemskému bezplatně. *Redakce.*

UMĚNÍ

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

Emile Ant. Bourdelle.

(Tříšť poznámek k výstavě v pavilonu Manesa.)

Úžasné divadlo smyslů, výtvarných instinktů, zkázněných uvědoměním, zákonných v tradiční souvislosti s velikým uměním minulosti — tak bych charakterisoval celek Bourdellova díla. Organické ve svém poměru k starým, z nichž vychází a k nimž se vrací, vědomé základní jednoty veškera umění, množíc a zjemňujíc jejich výrazové prostředky. Hmota přemožená formou, dosaženou prostředky výtvarnými, prostou point a svůdných příšeří myšlenkových, jasnou, odůvodňující se jenom jako čistá krása tvarová, hledající účel jedině ve formě samé: čisté sochařství až do hlubokého významu slova řemesla.

Lze poznati snadno prvky a předky Bourdellova umění: je to antika (archaičtí Řekové i portrétní plastika římská), výtvarné ideály gotiky a jejich pokračování v baroku, Puget a Handon i tvůrci moderního umění Rude, Carpeaux a Rodin. K tomuto řetězu připojuje B. svoji

práci jako pokračování i reakci, zmocňuje plastický impressionismus svých předchůdců a překonává jej stylem.

Vede naturalismus až k nebezpečným hranicím malířství v reliefu, studuje jako Carpeaux rostlinu, zvíře a člověka v pohybu a napjetí, a především »učenou, přísnou a neomylnou konstrukci lidského stroje«. Rozkládá plochu v tisíce plošek, chvějících se životem, prohýbá ji útlakem vnitřního napjetí, ale nezměkčí, nedovolí hmotě roztéci, citu přemoci formu, udržuje ji onou konstrukcí v tuhé soudržnosti, i když překypuje životem. Bojující voják z pomníku Národní obrany je konstruován do nádherného gesta rozpjetí týmž rytmem ve všech svých částech, vzedmutí prsou, jehož plošky volají po bronzu a volném vzduchu, hlavě, i křečovitě natažených prstech levé ruky. Stejnou tuhost silhuety má Bojující Herakles, přes smělou komposici, při napjetí šlachy a svalů, vzepřených nohou (jak pevně vzepřených), krabatiny zad, při přimhouřených očích, vlastně celého pohoří, živoucího každým detailem, oživeného jedinou plastickou myšlenkou. Bourdellovy sochy jsou stavěny vědou i tvůrčím napjetím velikých architektů, jejich hmota je zkázněna v pohybu, bouřlivá v klidu; jejich tvůrce ovládá accessorie formy, ukazuje v nich lyrismus silhuety, tvrdost hrbolu, dramatiku záhybu, dynamiku hmoty, volně a jakoby ze sebe krystalisující. Toto uvědomění sochaře (science říkají Francouzi) poutá barokní pathos umělcův (jeho stopy ukazuje neklidná silhueta pomníku Národní obrany i Beethoven na horách, obě díla z mladších let, konečně z nejnovější doby L'art pastoral, skupina zajímavá jako doklad neustálého vracení se k přírodě), brání přílišné analytičnosti v komposici hmot, vede jej k přísné jednoduchosti stylu.

Vousy Carpeauxovy busty, zvlněné a rozběhlé, náhle se zarážejí a tuhnou, jsou nerozlučitelnou částí plastiky, ničím podřadným; šat veliké sochy (Bourdelle vrací opět plastice šat jako motiv, kdežto ještě u Meuniera je pouhým povlakem nahého těla) má svoji monumentalitu, jeho záhyby sesilují dramatický účin celku (záhyby rukávu pravé ruky, uzel u pasu), vous hlavy přechází ve výstřih haleny bez přerušení rytmu. Stejně sochou je i její podstavec; jako skála Kyrysníka nebo zlomek římsy Sfingy je prvkem hmotné komposice, kteréž zůstává předmět vždy jenom záminkou výrazu. Ve vášnivém proniknutí materiálu, úsilí o statiku hmoty, úměrnosti tvarů, nepřerušované až přírodní organičnosti leží podstata Bourdellova slohu, kde plocha neshlazená v pouhé kouzlo linie chvěje se vnitřním žárem. Sochařka (a ostatní příbuzné práce) je dramatická členěním útvaru v sezivotněné geometrické bloky hlavy, rukou, pevného těla, prohnutého v trupu, vypjatého v pravé noze. Dojem silhuety tvořen je vyvážením bloků ze sebe rostoucích, poměrem hmoty těla k hmotě sochy, o niž je opřeno; veškeré napjetí je ukázněno, skryto pod povrchem, nerušíc plynutí hmot. Toť naše antika, zduševněná a zvášněná, její síla, vyjádřená dnešním člověkem, který každým dílem začíná od počátku, věren základní myšlence svého tvoření, pracuje znovu a znovu k nesmíšenému, čistému výrazu, jedinému cíli všeho umění.

Výstava Bourdellova, krásný pohled do vývoje dosud neuzavřeného, má málo obsahových zajímavostí, neposkytuje látky citovému rozkochání. K temnému žáru tvůrčí vášně nutno se dopracovati výrazem čisté plastiky, a jenom těm, kdož dovedou nalézati za výrazem člověka, zjeví se celá mohutnost Bourdellova zjevu.

V. V. Štech.

*

Talaškino u Topiče.

Neprávem výstavě přikládané podtituly »práce lidu ruského«, »selská umělecká škola« svádějí k domněnce, že jde tu o ruské lidové umění; ač organisace uměleckých dílen kněžny Teniševé v Talaškinu je ryze moderního typu, v jaký se hraní všechna moderní práce uměleckořemeslná. Rozdělení práce mezi navrhujícího umělce a návrh realisujícího řemeslníka je novou její formou, která přejata dílnami mnichovskými, vídeňskými, drážďanskými a u nás »Artělem«, vyvíjí se v jedině možný útvar uměleckého řemesla přítomnosti. Ovšem v cílech a prostředcích, k nim je podstatný rozdíl. Je-li snahou moderních dílen vytvořit nový styl, vyrůstající ze změněných podmínek sociálních, hospodářských, vytěžený z moderní řemeslné techniky, odpovídající současnému životu a jeho potřebám, spěje Talaškino za ilusorním ideálem znovuvzkříšení lidového umění v staroruských tradicích. Archeologické studium, které v Rusku podnítilo i mezi umělci zápal pro staré lidové umění, dalo život i škole kněžny Teniševé. Byl to analogický proces, kterým prošly všechny národy s poněkud bohatší tradicí lidového umění, že nadšení pro zapadlou výtvarnou kulturu lidovou rozdmychovalo touhu po jejím ožití a vyvolávalo pokusy o navázání nových snah na přerušený vývoj. Talaškino je výsledkem podobného hnutí. I jeho zakladatelé chtěli překlenouti časovou distanci mezi přítomným životem a světem odumřelého lidového umění, vzkřísiti v lidu domněle utajené zdroje umělecké tvorby cestou nabádavého slova i činu; zorganisovali venkovské řemeslníky v školu, jíž postavili v čelo znamenité umělce přítomnosti. Tím vnucen škole osudný rozpor v samých počátcích. Snili o suverenně tvůrčím umění lidu, přidělili mu však jen mechaniku umělecké práce, chtěli křísiti a v daném pokračo-

vati, vraceli se však a kopírovali. Pokud přetvořování bylo kladné, bylo dílem umělce, který, opíraje se o staré, hotové formy výtvarné, znovutvořil. Snadno roztřídíme objekty podle autorství více známých, typických osobností uměleckých, Roericha, Bilibina, Maljutina a j. Produktům Talaškina odňata byla anonymita lidového tvoření, odňata jim i typická, výrazová obecnost lidových výrobků určitého místa a doby. Umělce pojí jen společná základní snaha a tradiční formy, jako zdroj nových invencí, jinak díla jejich jsou individuelně odlišná. Tak společným znakem ornamentu Talaškina je jen jeho tradičnost, jinak je volen z celé šíře dalekého vývoje, dle osobního vkusu jednotlivců. Roerichův zasahá kamsi v primitivní Rusko, Bilibinův v Rusko velkých carů, Maljutinův vyvěrá z mladší tradice výtvarné. Talaškino neznamená přirozené instinktivní, naivní lidové tvoření, je přepychovým, uměle vyvolaným výrazem rafinovaného úsilí jednotlivců.

Odbudete-li pochybnou lidovost umění Talaškina, zbude umělecké řemeslo podezřelých tendencí a hodnot. Abstrahujete-li ze zájmu a široké záliby v jeho produktech, kolik padá na vrub jímavosti cizích, širokému obecenstvu bizarrních forem nezvyklého dekoru, slohových zvláštností, a vycházíte-li z vnitřní logiky uměleckého řemesla, neuniknete pocitu nedůvěry a pochybností. Neznalost původního bohatství lidového umění ruského podporuje chtivost, s jakou sahá se po jeho surrogátu, který podává Talaškino. Kdybychom znali vlastní produkty ruského umění s takovou důkladností, s jakou známe lidové umění české a slovácké, odbyli bychom jistě náhražky Talaškina, jako překonali jsme umělecké řemeslo a architekturu t. zv. národního slohu. Talaškino obnovuje záludnou myšlenku obrození umění v stopách starého lidového ideálu, která páchla vždy podezřele širokou popularitou. Změněné podmínky ruského života podvracejí víru v obrození lidového umění i tam, kde tradiční život byl do nedávna nejhouževnatější, tím méně připouštějí ji u nás, kde život vyvíjí se na odlišných, málo rozmanitých základech, kde společenské a kmenové rozdíly se kvapně vyrovnávají, kde venkov přizpůsobuje se městům, kde hustý styk stírá místní odstínění života, kde rychlé sdělování nivelisuje a jednotí životní ideály. Víme, že umělecké tvořivosti lidu jsou přítomností odňaty všechny podmínky k dalšímu vývoji, že poměrná primitivnost života, která podporovala tuto tvořivost, byla potlačena rychle kvasícím obsahem přítomného života, že každé obnovování důsledků za změněných podmínek je krokem zpět. Věří-li p. Danilowicz, horlivý zastance Talaškina, že stačí »malý úhoz, aby lid chopil se toho, co měl uměleckého ve své krvi, a pokračoval v práci již dávno přerušené«, jest v odpustitelném, ale zcela zvráceném bludu. Ze života lidu vytratily se již dávno všechny prvky, které podporovaly jeho umělecké tvoření a jen povrchní znalost svádí k víře v starý, romantický idylismus venkovského života a k ukvapeným závěrům o jeho umělecké potenci. Moderní kultura vykupuje si za ztrátu rozmanitosti životních forem svoji výlučnou nadvládu, stírá všechnu mnohotvárnost dřívějšího poměrného primitivismu, vnucuje všemu uniformitu a jednotu. Usilujeme-li v tomto životě i o nové umění, činíme tak ve shodě s ním, šetříce jeho podmínek, čerpajíce z jeho možností.

I vlastní výtvarná a technická hodnota výrobků Talaškina není nesporná. Dopouštějí se zhusta hříchů, kterých vystříhá se staré lidové umění i moderní řemeslo umělecké. Značná část jeho produktů je přepychovým, v průměrném životě neupotřebitelným zbožím, jehož neúčelnost bije do očí. Hlavně práce ze dřeva vyvolávají otázky po jejich pochybných cílech. Stálé vtírá se otázka, k čemu ony vyřezávané, vratce stojící kraslice, k čemu ony krabice a krabičky, k čemu ona pouzdra a zdobená prkénka. Jsou tu přejaty tovární výrobou diskreditované a z uměleckého řemesla dávno vyloučené předměty: rámce, netvořené k obrazu jako organická součást, nýbrž jako cosi o sobě, k dodatečnému vsazení obrazu, rámce drobných rozměrů snad k podporování nevkusného zvyku rozvěšovati fotografické snímky po stěnách. Zjistíte i hříchy proti materiálu a jeho kombinacím. Opakuje se nemožné slučování hmot, jako dřeva a kamene, dřeva a potištěného plechu: rámce posázeny jsou barevnými oblázky, nebo lemovány drobnými, banalitou továrního tisku znehodnocenými obrázky na plechu. Mezi vystavenými objekty, početně ztenčenými výstavami v Londýně a Paříži, není již předmětů nábytkových. Pokud lze z reprodukcí posuzovati architektury a interieury Talaškina, nelze se ubrániti odporu proti jejich těžce konstruované tektonice, která jako by vynucovala si sama nových forem životních, než aby rostla z nich. Jemné, barevné tóny tkanin, docílené přírodními barvivy, solidní materiál a poctivá řemeslná technika jsou znaky textilních výrobků Talaškina, které jsou skutečným kladem výstavy. Textilie neobyčejných, rafinovaně odstíněných nuancí, které rozvěšeny po stěnách Topičova salonu, pojí se v tlumený, harmonický akkord, mluví o síle tradičního odkazu, vykazujícího v tomto oboru lidové práce největší setrvačnost.

S Talaškinem přišly k nám první doklady ruské lidové kultury výtvarné, v jejíž vykupitelskou sílu se u nás mnoho věří, a po níž ozývá se od nějaké doby živé volání. Snad bude na čase vyrovnat se i s východní slovanskou kulturou výtvarnou, ale toto vyrovnání musí být

podníceno vnitřní nutností, musí čerpat z nezkalených pramenů, vstřebáno a ztráveno vývojem bez emfatických chvalozpěvů a rychle sdíleného nadšení širokého publika. Talaškino přišlo jen zvýšit rozpaky chvíle a stěží obnoví svoji málo nabádavou historií u nás překonanou víru v možnost obrození naší lidové výtvarné kultury. *A. Matějček.*

*

ČINOHRA.

Národní divadlo.

V pátek, dne 2. dubna 1909, poprvé: **Král.** Tragedie o pěti dějstvích. Napsal Karel Mašek. Režisér Gustav Schmoranz.

Vidíme-li v pravém básníkovi tvůrce obdařeného jasnovidností, nutno říci, že autor Krále rozeným poetou není: nevytváří, nemá oživujícího pohledu, nýbrž sešívá látky různých barev, s nichž stírá lesk, a tone v abstrakcích a nadšení. Jeho tragedie odehrává se mimo určitý čas a dějiny, kroje v ní mají být komponovány odlišně od šatů, upomínajících na určitou dobu a zemi, ale život kouzelného ostrova, na němž děj se odehrává, jest prosycen prvky starodávnými a soudobými, vzpomínkami na bibli, antiku, velkou revoluci a triviálními aktualitami, a proto režije, jež snad odchylně od autorova přání postarala se o kostymy a detaily ve stilu a střihu »pêle-mêle«, odpovídala zcela dobře duchu hry. Páně Maškovy postavy nejsou představiteli symbolů, nýbrž šablon, jeho řešení není dramatem, nýbrž úvahou. Stil, jako všude, i zde jest dobrým ukazovatelem. Bezkrevná slova na »ost« a »ní« tvoří nejvyšší předmět rozhovorů, bez obrazů, bez rythmu plyne prosa únavná jako programy politických stran, a rozčilení královrazi i vášnivé a odmítané milenky správně zkracují přechodníkem své věty, jimž tak dodávají rázu učených překladů z mrtvého jazyka.

Myšlenkový podklad hry dán je konfusí dvou hodnot, změtením totiž politiky v běžném slova smyslu s jakousi společenskou metafysikou, stotožněním aristokratismu jako řádu podmíněného dějinami a aristokratismu jako požadavku vyšší mravnosti, o němž tak před desíti lety psaly kde které prorocké moderní knihy. Král znamená jednou král. výsost, dědice země, korunovaného panovníka — a jindy skrývá se za týmže jmenem nadčlověk nebo šlechtic ducha nebo, chcete-li, obyvatel třetí říše. Páně Maškovo heslo »vznešenost« nemá, zkrátka, s problémem královlády či lidovlády nic společného, a nebylo snad ani třeba upřímné autorovy předmluvy, aby se poznalo, že jeho zdánlivě politické drama nevyrostlo ani z pozorování boje mezi druhým a třetím nebo třetím a čtvrtým stavem, ani ze zájmu sociologa. Že titulní postava hry jest králem nejen dědičným, nýbrž také zrozeným, že má šlechtictví nejenom v krvi, nýbrž i ve smýšlení, nerozhoduje o oprávněnosti či přežilosti monarchického systému vládního, právě tak, jako surovost zpitého množství nesvědčí proti režimu demokratickému. Dramatik a ideolog v p. Maškovi se nesnášejí. Drama by povstalo nárazem dvou společenských vrstev, jež obě jsou schátralé, bojem mezi spodními proudy representovanými marodéry a mezi pokryteckou, sobeckou a krutou družinou královou. Ale p. Mašek-ethik oddaluje své zraky od takové podívané a vyslovuje své opovržení vší politice vůbec, důsledky jeho hry odvádějí ode rvaní špinavého života, a Daniel, kajicný ten královrah, chce stoupat k samotám horským, lituje, že svou účastí na zápasech dne »poskvrnil se hříchem proti vznešenosti života«. O tomto kvietisticky zabarveném ideálu mohou se mínění rozcházeti: ale v dramatu samotném vyjímá se, jako by tam ani nepatřil, protože jím autor zdá se opouštěti všechny předpoklady své vlastní hry, která počíná jako hra a končí jako traktát.

Ideologie autorova přešla i na jeho revolucionáře. Demokraté z přesvědčení, demagogové svou letorou aby tak málo znali lid, aby tak byli překvapeni jeho hrabivostí, surovostí, nenasytností? Daniel však dává nahlédnouti ještě lépe do duše autorovy. Bohem je mu touha po velikosti — jak příznačné: ne velikost, nýbrž touha po ní! —, koří se posvátným zjevům, má ryzí, závidění hodné nadšení, a co mu schází, je jediné: síla. *O. Fischer.*

*

Vinohradské divadlo.

Tříaktová veselohra U. S. Maughana Lady Frederick je jednou z lepších ukázek anglické divadelní tvorby, jak jsme ji poznali na našich jevištích. Ale i ten lepší druh moderních anglických divadelních kusů má ještě daleko k umělecky hodnotnému a osobitému dramatickému dílu. Hra, jakou je Maughanova novinka, dovede chvílemi vyloudit milý úsměv, ale hned v příštím okamžiku pokouší se o nás dlouhá chvíle, neboť situace na jevišti se odehrávající jsou tak, dle našeho citu aspoň, prosty všeho dramatického účinu. V Lady Frederick kreslí autor episody z života vysoké anglické společnosti, prodlévající právě v Monte Carlu. Vidíme tu vedle korrektních lordů šlechtice, tonoucí v dluzích, z nichž doufají vybříst bohatým sňatkem; vede mladých miss, tak roztomilých, půvabných a nenuceně veselých, jak bývají jen dcery Albionu, setkáváme se s lady Frederick Berollesovou, která dovede ve svých směnkách chodit stejně graciosně jako v nejrozkošnější své toilettě, a ani nejkritičtější finanční situací nedá se přinutit k tomu, aby podala ruku muži, jejž nemá ráda; zamilovaně naivní mladičkové jsou tu sousedy vychytralých lichvářů, rozšafně

roztokaní admirálové žijí tu vedle světáků-millionářů, jichž vtip upomíná na posměváčky z Wildeových komedií. A posléze se všechny konflikty urovnají, vychytralí lichvářové odejdou s nepořízenou, zamilovaní mladíčkové jsou vyléčeni ze své naivnosti, bohatá mladá miss vezme si zadluženého šlechtice, lady Frederick stane se chotí světáka-millionáře, a opona padá spokojeně nad spokojeným světem spokojených lidiček. *O. Theer.*

BESEDA

Bude vojna!

Krátká, ale časová lekce ze sociologie.

Tuto lekci mám v hlavě i v péře už přes půl leta. Není divu! Kdybych ji byl vytiskl třeba jen před třemi nedělemi, mohl jsem být valnou částí veřejnosti doporučen do blázince. Já totiž celou tu dobu, co všecky žurnály nejtučnějším tiskem hlásaly a co většina čtenářů jejich věřila, že dojde k válce se Srbskem, jsem do krajnosti trval na mínění, že tentokrát k válce nedojde.

Byla to jedna z nejzajímavějších kampaní, které pamatuju. Jakmile po prvním dojmu z annexe Bosny se na Balkáně vzpamatovali a zařinčeli zbraní, naší veřejnosti se zmocnil válečný běs. Až na ojedinělé výjimky hučelo do uší se všech stran: bude vojna! Marně jsem se hádal a nabízel peněžité sázky do opravdy, ne žertem; přívrženci války sice v ni nevěřili tolik, aby se chtěli o nějakou desítku vsadit, ale o svém omylu se nedali přesvědčit za živý svět.

O soukromé mínění konečně nejde — kdo ve válku nevěřil, tomu se za to nic nestalo. Ale já byl povinen tuto dobu vést politickou rubriku v časopise, jehož zahraniční referent rovněž ve válku nevěřil a již 6. listopadu 1908 předpověděl, že konflikt s Tureckem, Srbskem i Černou Horou se vyrovná klidně a hospodářsky. Při tomto souhlase obou referentů se rozumělo, že Přehled vytrvale odolával kalným vodám sensacechtivosti, podnícené žurnalistickými klepy; ale právě v tom tkvěl nejchoulostivější a nejnebezpečnější bod situace pro časopis, umíněně plovající proti 99 procentům veřejnosti.

Následky nedaly na sebe čekat. Přešel jeden »válečný« týden — a Přehled o hrozící válce ani muk, leda skeptickou poznámku. Přešel týden druhý a třetí, čtenáři dychtili a lačněli po článcích o hrozivé situaci — a Přehled nic. Denníky přinesly kachny o černohorských dělech, namířených na Kotor, čtenáři čekali, že kanony zítra spustí — Přehled nic. To už přestávalo všecko! Začaly se trousit stížnosti, že Přehled soustavně zanedbává »aktuality« ... Brzy jsem to slyšel a četl určitě, brzy všeobecněji, ale původ to mělo trvám všechno jeden: Přehled důsledně přezíral bouřku ve sklenici vody, která vznětlivější, důvěřivější části obecenstva platila za světodějný převrat.

Ukazoval jsem na bursu, na projevy panovníkův i vedoucích státníků, na situaci u nás i v Srbsku, na antagonism dynastie srbské a černohorské. Marně.

»Jen počkejte!« říkali jedni. »Italie tajemně mlčí. Až ta se do toho vloží, pak to praskne.«

Smál jsem se. Italie promluvila proti válce.

»Rusko zakročí,« hrozili druzí.

Krčil jsem rameny. Nevěřili, dokud nenadešlo úplné zklamání.

»Což pak teď, je zima, nejde nic dělat; ale z jara poteče krev,« soudili třetí. A zatím s jarním ledem odplavaly i válečné poplachy.

»Vilém chce se dočkat nějaké války, aby mohl komandovat, srbský princ je nejpopulárnější osobou v zemi,« namítal čtvrtý stoupenec války. Už mne bolely plíce od vyvracení těchto hlasů a jen jsem se chtěl vsadit o opaku. Mnozí počali pochybovat o mém zdravém rozumu.

Konečně nastala mobilisace — dokonce čtyřicet techniků dosud vojensky necvičených bylo na 24 hodin zavoláno z Prahy do Pulje k válečnému loďstvu.

»Nu, co říkáš?« hleděli na mne vítězně válečníci. Říkal jsem, že je v tom nějaký nesmysl, válka že nebude.

»Což pak ty, ty budeš potírat válku i ve chvíli, kdy obě vojska na sebe namíří!«

— Budu! doložil jsem chutě.

To už bylo přespříliš. Z úst mého přítele padla poznámka, že mám »okresní obzor«.

Matky plakaly pro odjíždějící syny, otcové vybírali vklady ze spořitelen. Kdo ještě nechtěl věřit ve válku, byl považován za člověka bez srdce, bez lidského citu.

A hle! Za dva dni mobilisovaní mladí »námořníci« se vraceli, a nejeden stoupenec války počínal obracet. »Okresní obzor« viděl přece dál než aspiranti obzoru světového.

Strašidlo válečné zmizelo. Nezůstalo po něm než trochu dluhů a jisté vůně jako po čertovi v báchorkách.

*

Bylo by sic oprávněno, odškodnit se nyní za půlletý očistec jásotem a výsměchem, ale mně jde o něco jiného.[1]) Na právě minulých událostech širokého zájmu lze demonstrovat poučení

[1]) Doufám, že naše žurnály mi tuto lekci nezazlí. Já mám sice pravdu, ony však plné kapsy ze svých nepravd, čehož si očividně váží víc než pravdy. Nač si tedy stěžovat? Jen »Kurýr« se trochu spletl: opatřil si houfy válečných obrázků a teď to tiskne post festum. Škoda, škoda . . .

pro veřejnost, aby podruhé nesedala na lep spekulantům s penězi a krví lidu.

Dnes válka je něčím jiným než bývala. Dokud lid nebyl považován za víc nežli za stádo, nezáleželo pánům jeho na tom, zdali ho trochu v boji zahyne; dokud válečný vítěz mohl s pohrůžkou »Běda přemoženým!« nemilosrdně vykořistit úspěchu svého vůči odpůrci vydanému v šanc přesile, mohl konečně bojechtivý panovník něco riskovat v naději na tučnou výhru; a dokud k válce stačila vůle jednoho člověka, pušky spouštěly snadno a rychle.

Během doby se věci změnily. Vypovědět válku nelze už tak libovolně. Přese všecky přehmaty vlád jsou tu parlamenty, a ty, ač slaby, přece své hlasy pro rozpočet i brance dají si zaplatit. Lid už také není bezmocnou massou, ale má svá práva a sebevědomí. Vlády poznávají, že ne v honění lidu na krvavé jatky, ale ve zvyšování populace tkví síla státu; že bohatství se jistěji získá klidnou obchodní politikou než násilným olupováním souseda. Konečně je tu »evropský koncert«, který vítězi zabraňuje, aby vítězství bezohledně vykořistil. A tak jako při vyjednávání o celní a obchodní smlouvy nejlépe pochodí vždycky státy nesúčastněné, které si prostě dodatečně přivlastní výhody získané stranami smluvními, tak také v dnešní válce evropské nesúčastnění mohou klidně vykořistit obě strany válčící, které se navzájem oslabí a uvalí do dluhů. S trochem paradoxu lze říci: v dřívější válce zpravidla prohrála jedna strana, ve válce dnešní prohrávají obě.

Tolstoj tento obrat postřehl a analysoval sociologicky již v letech šedesátých (úvaha o bitvě u Borodina ve Vojně a míru: Napoleon zdánlivě vítězí, a přece ve skutečnosti je to počátek jeho konce). A evropské války poslední doby to potvrzují. R. 1866 Rakousko poráží Italii — a musí jí přece odstoupit Benátsko. R. 1878 Rusko jest evropským koncertem donuceno zarazit vítěznou válku v rozhodné chvíli a vítězství své nemůže vykořistit. R. 1896 Řecko je poraženo Tureckem a ještě při tom získává Kretu. Jen rok 1870 je výjimkou, protože tehdy pruská chytrost a francouzská i ruská nepřipravenost a hloupost se sešly náhodou přímo zázračnou a tak umožnily, aby pruští vítězové vykořistili Francii důkladně. Ostatní války posledních let, které se odchylují od uvedené theorie, odehrávaly se daleko mimo Evropu: v jižní Africe, na Filipinách, v Korei, v Mandžusku, na ostrovech amerických, kde evropská rovnováha politická a hospodářská nemohla se ovšem plně přivést k platnosti. V Evropě však poměry nynější zásadně zabraňují každé válce, a tak vidíme, jak největší politické aféry se odehrávají bez války: r. 1889 hrozí válka Ruska s Německem a Rakouskem — a přece se jí nikdo neodváží. Před zraky Evropy Norsko trhá staletý svazek se Švédskem bez války, prostým usnesením. V Srbsku je vyhubena stará dynastie a nastolena nová, a v Evropě se nehne ruka proti ní. Za těchto poměrů mohl si každý střízlivý pozorovatel vypočíst na prstech, že dvojnásobný státní převrat na Balkáně (annexe Bosny, neodvislost Bulharska) se provede bez války.

Nebylo zde činitelů, kteří by v konkretním případě mohli přivodit výjimku od všeobecné tendence mezinárodních poměrů současné Evropy, od tendence, která za každou cenu, i za cenu drahého ozbrojeného míru hledí válku odvrátit. Bylo jasno, že žádný súčastněný národ, žádná vláda, žádný panovník nechce válku, naopak, že se jí každý bojí. Makavě to ukázala kapitulace největšího strašáka, Ruska, právě ve chvíli, kdy se válka zdála nejbližší. A podobné kousky, jako prováděl v Srbsku princ Jiří, nemohl přece nikdo rozumný brát vážně, stejně jako povyk novin. Noviny a peněžníci — to byly jediné dvě vrstvy, které chtěly cítit krev lidskou, protože čekaly z toho bakšiš. Také v mnohém českém denníku prázdná pokladna přece z humbugu válečného se naplnila aspoň do polovičky; ubozí podvádění čtenáři klopili peníze a hádali a rvali se za schytralé výdělkáře, kteří jim naplnili hlavu nesmyslnými klepy a postrachy, zatím co na poctivě informující list bylo žalováno, že »zanedbává aktuality«, t. j. nelže.

Jest ještě daleka doba, kdy minimální sociologické vzdělání pronikne širší vrstvy; ale kdo chce, může již dnes vidět, že i sociologie počíná dostupovat úrovně, podle níž lze poznat vědu: počíná předvídat, tak jako astronomie předvídá, ovšem mnohem přesněji, úkazy svého oboru. Přispějí zkušenosti s válečným poplachem k tomu, aby česká inteligence pojala skepsi k švindlu a starala se víc o vědu?

E. Chalupný.

Z PATHOLOGIE NAŠÍ SPOLEČNOSTI

Také časopis.

V české publicistice byla vyplněna citelná mezera. Byl založen časopis pro skandalisování nešťastných lidí, časopis, který ve formě zpráv ze soudní síně hrubou rukou dotýká se osudu nešťastníků. Měli jsme dosud různé listy s různými programy, dobrými i špatnými, anebo i dokonce bez programů. Měli jsme dosud časopisy mravné a nemravné, zbožné a bezbožné, vlastenecké a ne-

vlastenecké, státoprávní a protistátoprávní, ale scházel nám dosud list, jehož program dá se vystihnouti toliko jedním slovem: skandál. Ano, neměli jsme dosud listu, věnovaného výlučně skandálům, bohudíky byla však tato citelná mezera právě vyplněna. Máme list, který nám scházel. Jmenuje se »Soudní síň«, hlásá o sobě na plakátech, že obsahuje čtení »zábavné a poučné«, a chce dle svého programu přinášeti všechny zajímavé soudní případy a rozsudky soudů okresních, zemských, obchodních, živnostenských, civilních i trestních, nejen pražských, nýbrž i mimopražských, ať již se budou týkati veřejného či soukromého života.

Vydavatel Soudní síně vycítil dobře, že způsob, jakým denní žurnalistika namnoze přináší referáty ze soudní síně, demoralisuje. Dychtivým čtenářům podává se tam lidská krev z vražd a rvaček jako při býčích zápasech, roztahují se tam pikantní historky ze života rodinného a manželského. Vydavatel Soudní síně ví, že pokrok lidstva nese s sebou dělbu práce, a proto chce list svůj věnovati výhradně takovým historkám. Denní listy musejí pěstovati ještě jiné rubriky. Musejí přinášeti politické úvodníky, zprávy ze života politického a hospodářského, telegramy a zprávy denní, takže na dychtivé čtenáře zprav ze soudní síně zbude poměrně málo místa. Několik dosud vydaných čísel Soudní síně nasvědčuje tomu, že vydavatel její chce nahraditi dychtivým čtenářům to, co jim nemohou poskytovati denní listy.

Zde několik ukázek: V č. 2. otištěna jest zpráva nadepsaná »Dohozené manželství čili když se stařec ožení s mladicí«. Sděluje se v ní, že »účetní revident D. (článek ovšem otiskuje plné jméno), ač již téměř šedesátník, překročiv tedy zénit a nejsa žádným Adonisem chtěl se oženiti. Oženil se s 28letou ženou, jež měla 4000 K věna. Pan revident od té chvíle, kdy vkladní knížky obdržel, neprojevoval vůči manželce své ani v líbánkách jakékoli lásky — či ji projevoval naprostý nedostatek? Dle výpovědi manželky prodléval v noci mimo dům a měl se z jejích peněz dobře. Poměry se u nich přiostřily. On nestál sice o ni, avšak za to o její věno. Jeho manželská kvalifikace vůbec již nutila k rozvodu. Po rozvodu pí. D. (článek otiskuje ovšem zase plné jméno) oddechla si radostně. Aby se zbavila starého novomanžela, vzdala se nároků i na výživné — jen pryč od něho. Pan D. za to se slzami v očích loučil se — se spořitelní knížkou, kterou tisknul k srdci svému častěji a vřeleji než svou mladou manželku.« Hned za tímto článkem následuje jiný nadepsaný »Noční příběh mezi prostitutkou, lampářem a uzenářským pomocníkem«, začíná takto: »Za jedné noci listopadové ubíral se uzenářský pomocník Karel St. kolem města Paříže a tu setkal se s prostitutkou M. B. (otištěno opět plné jméno), jež jej vyzývala, resp. nabízela mu svoji lásku.« »St. byl, dle udání totiž, udeřen B. (otištěno zase plné jméno) klíčem do pravého oka a po té jej lampář udeřil tyčkou, na níž má rozžehadlo, do nosu a rtů atd.«

Zkrátka: pikantní rozvody, spory proti nemanželským otcům, rvačky s prostitutkami, různé spory manželské a rodinné atd., toť všechno vítaná pastva pro redakci a čtenáře Soudní síně.

Redakce nevynechá ani jediné takové příležitosti. Vše obšírně vypíše, uvede jména súčastněných osob plnými jmény, u J. M., který má paternitní spor, uvede dokonce, že je úředníkem Č. záložny.

Jsme prosti všeho mravokárství! Každý nechť si píše, jak dovede, ale proti tomu nutno protestovat, aby český list neobíral si za předmět svého psaní výlučně tragedie ze života rodinného a manželského, aby hrubou rukou nedotýkal se nejchoulostivějších situací lidských, aby je zpeněžil ve formě pikantní sensace. Den co den octnou se v soudní síni ubožáci a lidé nešťastní. Manželství jejich nejsou šťastná. V zoufalství uchylují se o pomoc k soudu. Soudcové-byrokrati, namnoze bez opravdového porozumění pro vroucí city, kteří soudí dle šablony a mrtvé litery zákona, mají jim pomoci. Zklamaná milenka domáhá se na nemanželském otci svého dítka placení alimentů. Jen ten, kdo měl příležitost býti účasten podobných výjevů anebo kdo sám v situaci takové byl, ví, kolik je v ní nešťastného zoufalství. Neštěstí a zoufalství má býti předmětem zábavy a požitku pro ostatní, má býti vítanou pastvou pro český časopis.

Denně docházejí do redakcí denních listů nešťastníci, kteří octnou se zítra na lavici obžalovaných, docházejí tam otcové, matky a synové, prosí, aby případ jejich nebyl uveřejňován a ukazují na následky existenční, jaké pro ně a jejich příbuzné může míti uveřejnění případu nebo dokonce plných jmen. Redaktoři denních listů k žádostem takovým nebývají hluši. Soudní síň ovšem má jiné zásady. Proto voláme ke všem ubožákům, kteří přijdou do styku se soudy: Lidičky, zachraňte se, jak můžete! Předplácejte Soudní síň, aby snad Váš případ nebyl v ní otištěn s patřičnými glossami. Líp je ztratit u nás korunu, nežli existenci! Dr. *L. Langer.*

ZE DNE

Dovolujeme si žádati pp. abonenty, kteří dosud nevyrovnali předplatné, aby tak, pokud možno, nejdříve učinili.

Z pražské radnice. Nahrnulo se nám v poslední době opět několik fakt z radničního hospodářství, která zdají se svědčit o tom, že i za interregna náměstka dra Štycha starý duch kompromisní stejně vládne nad radnicí. Kompromis — neklamou-li nás všechny známky — má velice tuhý život! Staročeši bouchají do pana Brože, který přeběhl z jejich tábora, když byl vyzván, aby se vzdal presidentství elektrických podniků, a nyní »hospituje« v klubu Grošově, jednomyslně prohlásili, že porušil čestné závazky — pan Brož si z toho patrně málo dělá a presiduje vesele dál. Snad čeká, až bude dokončena remisa elektrických drah ve Střešovicích, v jejíž sousedství velmi výhodně koupil si pozemek od Strahovského kláštera, zároveň když kupovala od téhož obec pozemek pro remisu. Ostatně má »důvěru« svých třinácti (!) voličů — proč by nepresidoval dále? — Mladočeši bouchají do radničního kompromisu rovněž (viz nedělní jejich sjezd s řečmi dra Zhorného a dra Rašína) — ale kompromis přece trvá! — Jako na jeho utvrzení a posílení poslední schůze sboru obecních starších udělila zlaté záslužné obecní medaile jednomu předáku staročechů (dru Vlčkovi) a jednomu předáku mladočechů (panu Hubáčkovi). Pan Březnovský právem vytkl komisi pro udílení medailí kmotrovství, že odměňuje svého předsedu a místopředsedu, zatím co vynikající umělec Jindřich Mošna může čekat! Pro pana Hubáčka patrně ve vyznamenání tom zároveň má být zadostučinění za útoky podniknuté na něj před časem i v lůně sboru obecních starších pro to, že podepisoval in bianco stakorunové poukázky pro potřeby na Olšanských hřbitovech. — Velice mnoho hluku nadělal proces správců obecních dvorů s národněsociálním tajemníkem dělnické organisace p. Filipem, který je nařknul z tureckého hospodářství a vede důkaz pravdy. Jest zajímavý a výmluvný fakt, že rada městská neschválila ani návrh, aby páni správci dáni byli alespoň na dovolenou, když prý z ohledu na nepochopitelné nám ustanovení služební pragmatiky nemohou býti suspendováni. Patrně drží nad nimi ochrannou ruku nějaký velmi mocný anděl strážce —- nebo několik strážných andělů? — Stejně je tomu ohledně dvou jiných úředníků, z nichž jeden za peníze zrazoval oferentům obsah ofert druhých spoluuchazečů, druhý pak bral od lidí peníze, slibuje jim opatřit různé výhody. — Jednota obecního úřednictva žádala v zájmu kázně potrestání obou, vyloučila je ze svého středu — ale oběma provinilcům rada městská nic neudělala! — A aby míra byla dovršena, k uvolnění velice již chabé kázně mezi úřednictvem provedena dvě velice křiklavá protekční jmenování: v plynárnách jmenován inženýrem syn bývalého obecního staršího Ch., jeden z nejmladších a nejslabších uchazečů, a kancelistou jmenován presidiální sluha K., který dle zásadního usnesení sboru obecních starších vůbec na místo nároků neměl. — Jmenování posléze zmíněné zavdalo podnět k veřejnému zaslánu spolku mag. pomocných úředníků, které ostře protestuje proti »zákulisí«, které zde rozhodlo. — Závěr z toho všeho plyne jen jeden: páni z radniční vlády jsou stále stejně věrni heslu nad branou radnice: Dignitatis memores — ad optima intenti! Těšíme se již, jaké do nebe sahající pochvaly o obecní správě uslyšíme při blízké instalaci páně starostově! —*k.*

Soudcovské jmenování konečně bylo provedeno. Již při listopadovém jmenování r. 1907 zůstala celá řada míst neobsazených, takže nyní již bylo uprázdněno na 100 míst soudcovských, vedle toho 98 míst auskultantských. Jmenování oddalováno bylo tak dlouho, dokud Němci neměli na řadě dosti kandidátů. Jmenováno bylo v VII. hodnostní třídě 42 radů, z nichž je 28 Čechů a 14 Němců, v VIII. hodnostní třídě jmenováno bylo 40 okresních soudců, z nichž 34 Čechů a 6 Němců. Němci neměli dosti kandidátů pro VIII. hodnostní třídu, proto jmenován byl též německý advokát okresním soudcem; vedle toho též dva soudní adjunkti z obvodu vrchního zemského soudu v Brně, což se dosud nikdy nestalo. V IX. hodnostní třídě jmenováno bylo 62 soudců, a to 40 Čechů a 22 Němců (z nich opět jeden z Moravy a jeden před desíti lety z trestu pensionovaný!). Dle stejného národnostního klíče jmenováno bylo též 52 auskultantů. Jmenování provedeno bylo úplně dle přání Němců: pro německé území jmenováni byli to-

liko němečtí kandidáti, o postupu nerozhodovala kvalifikace ani délka služby, nýbrž národnostní příslušnost, a tak se stalo, že poslední z německých auskultantů, který byl jmenován soudcem, má více než o rok kratší dobu služební nežli výborně kvalifikovaný český auskultant, který již jmenován nebyl. Při tom ještě snažil se oficiosní vídeňský tisk omluviti preterování českých soudců špatnou kvalifikací! Na české straně přijato jmenování celkem apaticky; několik novinářských článků nebo několik vět ve Škardově řeči na mladočeském sjezdu jistě nestačí k objasnění křivd, jichž se na českých soudcích dopouští justiční správa. Čeští soudcové pořádali počátkem března schůzi, na níž mezi jiným jednalo se též o stavovských otázkách a o neutěšených poměrech postupových. Ze schůze mělo presidium vrchního zemského soudu nemalý strach. Stačila však krátká rozmluva presidenta barona Wesselého s pořadateli schůze, stačilo ujištění o »blahovůli« a pořadatelé obmezili se na pořádání schůze důvěrné, do níž nebyli pozváni zástupci denních listů, takže se veřejnost o průběhu schůze ani nedověděla. Naši soudcové stěžují si stále na křivdy, jichž se na nich dopouští justiční správa, ale při tom se sami krčí do kouta jen což, jen aby se nezdálo, že jsou nespokojeni. Německé sdružení rakouských soudců, kteří jsou od vlády přímo hýčkáni, dovede jinak hájiti své národní a stavovské stanovisko. *L.*

Za noční tmy opět bylo v těchto dnech pokračováno v prohlídkách u národních socialistů. Koho u nich vlastní policie hledá? Či byla marna všecka upozorňování střízlivých lidí, že touto taktikou se persekvované straně dělá jen reklama pro vyšehradskou volbu?

Druhý hlas o novém nádraží v Praze. Píše se nám: Nové nádraží c. Františka Josefa, které pan poslanec Neumann tak chválí, má ve vnitřním zařízení hojně chyb. Nejen že úřadovny (a i jiné místnosti) v přízemí musí býti osvětlovány po celý den; pod tak zvanou »hallou« je v létě vedro k nesnesení, v zimě pak průvan. — Proti dešti bezpečnou záštitou tato střecha také není, neboť otvory v ní se nalézajícími voda přímo proudem teče. — Od kouře parostrojů pak usazují se saze na skle a kovu této střechy, takže při prudším vypuštění páry (na př. při automatickém brzdění) všichni kolemstojící bývají pokropeni černou, mastnou smíšeninou sazí, prachu a páry, jež ze šatů vůbec nepouští. Bylo nutně třeba stavěti střechu nad celým nádražím? Nemohlo se zde nádraží tak zaříditi jako v Plzni, Budějovicích a jinde, pouze s »ostrovními« perrony? — Ku zřízení podzemních vchodů a jich používání dojde až po letech! Neboť by se musila zrušiti alespoň jedna kolej, která se však při nynějším nedostatku místa nemůže pohřešiti. To až prý bude to nové seřaďovací nádraží (snad ve Strašnicích), na jehož plánech se prý již pilně — studuje ... Nádraží toto je jen pařeništěm nemocí (plicní katary, rheumatismus, nervosa), zhoubcem zraku a zkázou pro šaty. Jeho duševní otcové by zasloužili, aby za trest byli v jeho místnostech internováni asi na rok. — Kdo toto nádraží chválí, ten je buď člověk naprosto neinformovaný nebo frásista. Po vrchu se ovšem leccos leskne . .

—*i*—

Respektování českého jazyka — v Paříži. Dostal se nám do rukou dopis jedné z velikých obchodních firem francouzských: Vilmorin-Andrieux & Cie. Paris, která soukromníku, Čechu, žádajícímu od firmy té cenník německý, sděluje, že cenníků německých nemá, ale že jest ochotna vésti další korrespondenci s tazatelem česky nebo polsky.

Čas věnoval nám 6. t. m. nezaslouženou pozornost. Předně prý jsme neomylnější než Hospodin. To je mýlka. My operujeme s důvody, neomylné řemeslo přece nikdy neprovádíme, naopak ponecháváme je osvědčeným hlavám z Času, které stejně neomylně označují protestanty dnes jako spásu a zítra jako neštěstí národa a původce Bílé Hory. Za druhé Čas je překvapen naší větou, že »podobné tušování a retušování pronesených

výroků není v Času ani u prof. Masaryka prostředkem neobvyklým.« Ve vrozené skromnosti citoval z tohoto výroku jenom *část* a se stydlivostí vrozenou veřejným pannám se zardívá, žádaje o tom doklady (!) a jméno pisatelovo! Stran těch dokladů povíme toho Času tolik — přeje-li si — až jej budou brnět uši, neboť celá historie Časova realismu je propletena tušováním, retušováním a překrucováním pronesených výroků. Stran toho jména pisatelova je sic na pováženou, vydat se v šanc hyenismu, který se vozí i na mrtvolách (viz Jul. Grégr, Kaizl, Rezek atd.), ale náš pisatel je přec ochoten přihlásit se plným jménem — jakmile se plným jménem přihlásí pisatel pamfletu Času z 16. května 1908 sq. o spise dra Chalupného »Havlíček«. Čekáme na tu přihlášku už jedenáct měsíců!

Knihy redakci zaslané.

Nákl. Moderní Bibliotéky: G. de Nerval Sylvie. 76 str. za 1 K. — A. L. Stevenson: Klub sebevrahů. 87 str. za 90 h. — **V komisi J. F. Pavelce v Strakonicích:** Z. V. Müller: Akáty. 60 str. za 1 K. — **Nákl. Hejdy a Tučka:** K. Horký: Hory a doliny se srovnávají. 163 str. za 2 K. C. Flammarion: Malá popisná astronomie. 230 str. za 2 K 50 h.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor **Dr. Emanuel Chalupný.** — Tiskl **Edvard Leschinger v Praze.**

ROČNÍK VII. V PRAZE, 16. DUBNA 1909. ČÍSLO 30.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

TECHNIKA

Elektrické hospodářství v Německu a u nás.

Obrovský rozmach německé industrie v posledních třiceti letech nejzjevněji se snad jeví na poli průmyslu elektrotechnického. V té době byl v Berlíně závod Siemensův, v malých ovšem rozměrech, v Norimberce závod Schuckertův a jinde malé dílny, jichž majitelé téměř byli neznámi.

A dnes máme v Německu přes 350 továren, z toho 32 velké akciové společnosti, jichž kapitál obnáší 710 milionů marek! Tyto továrny, nenalézajíce dostatečného odbytu v dobách slabší konjunktury, zařizovaly četné centrály v různých městech německých a budovaly elektrické dráhy, jsouce tak samy sobě odběratelem; dnes pak tento kapitál v industrii elektrotechnické investovaný odhaduje se na 3 miliardy marek!

Dle E. T. Z.[1]) zaměstnával průmysl elektrotechnický v Německu r. 1907 na 100.000 dělníků a vývoz jeho téhož roku obnášel 131·5 milionů marek! Jak velkolepého rozkvětu dosáhly elektrické centrály, ukazují tato čísla: r. 1894 bylo v celém Německu 148 centrál, r. 1907 obnášel počet jejich 1530, čili v době 13 let se více než zdesateronásobil!

Důvody toho epochálního vzrůstu elektrotechnické industrie nelze hledati jinde, než ve správném pochopení významu elektrického proudu; dnes lze téměř universálně, všude a s velkou výhodou použiti elektrického proudu. Proti všem ostatním formám energie — páře, vodní síle a pod. — má tu výhodu, že jen tenkráte, když koná práci, se spotřebuje. Stroje elektrické vynikají jednoduchostí, snadnou obsluhou, jsou nejvýše hygienické. Jak jednoduchá jest na př. obsluha elektrické lokomotivy — oproti parní, jak jednoduché a hygienické jsou transmisse elektrické oproti řemenovým a lanovým, jež vzbuzují prach, hřmot a zavdávají podnět s četným úrazům.

[1]) Elektrotechnische Zeitschrift (konvencionelní značka).

Energie elektrická vydobyla si jedno z předních míst při pohonu továrním; dnes zavádí se i v malých živnostech a zemědělství, jmenovitě tam, kde jest levná. Téměř všechny dráhy všech států konají pokusy ve smyslu zelekrisování svých sítí, a městské dráhy dnes jsou výlučně elektrické.

Jedním z nejrozšířenějších jest světlo elektrické, jsouc hygienické i pohodlné.

Ba i celá odvětví průmyslová — jako elektrochemie — závisí na elektrické energii. Jaký tedy div, že jest snaha všeobecná, zlevniti elektrický proud; tak ne mnohým centrálám německým podařilo se vyrobiti 1 KwH až za 2·41 pfenniků, prodejní cena však pro pohon motorický kolísá mezi 16 a 25 pfenniky.

Jest tedy dnes jedním z velkých problémů nejen industrie, ale i států, snaha po zlevnění energie elektrické. V té příčině mnoho se očekává od využití vodních sil, jichž jest dostatek po ruce. Tak dle Mayera: Verwertung der Wasserkräfte lze využiti vodní síly:

v Norvézsku 7·5 milionů HP,
ve Švédsku 6·7 milionů HP,
v Rakousku 6·5 milionů HP,
v Německu 1·931 milionů HP,

a jest využito dnes v Německu 490.000 HP, u nás v Rakousku toliko 37.000 HP. Ovšem u nás i v menší míře jest elektrický proud rozšířen; tak dle statistiky z roku 1902 bylo v Rakousku 356 centrál o hybné síle 156.000 HP. Dnes vyrábí se většinou energie elektrická v centrálách parních; tu stojí 1 HP síla za rok 250—300 K, kdežto v centrále, poháněné silou vodní, toliko *50—150 K*. Uvážíme-li, že uhlí dnes jest drahé a při stoupajících mzdách hornických že nedá se očekávati snížení cen za 1 q, tu v zájmu malých živností a zemědělství, jimž nutna jest levná ener-

gie elektrická, musí se co nejvíce hledět využiti vodní síly k výrobě této energie. Jest to i příkazem zdravé politiky národohospodářské!

A jest přímo ironií osudu, že při těchto snahách, dnes skoro všeobecných, předložena byla v německém sněmu říšském[2]) předloha o dani z elektrického proudu! Energie elektrická, jež vyrábí se za účelem prodeje, zdaňuje se 5 procenty ceny prodejní, nesmí to však býti obnos menší než 0·4 pfenniků, energie pro vlastní spotřebu použitá podléhá dani 0·4 pfen. za 1 KwH (kilowathodinu). Daň povinni jsou platit výrobci — ve většině tudíž případů centrály — a to dle záznamů měřicích přístrojů, úředně ověřených. V tomto zdanění elektrické energie jest veliká nespravedlnost; neboť zdaňuje se tu část energie v průmyslu činné a ponechává se zcela bez daně na př. síla vodní, parní a plynů generátorových a podobných k motorickým pohonům používaných.

Tak na př. továrník, jež bude mít zařízenu moderně továrnu a všechny stroje požene elektrickým proudem, bude mít značně zvýšenu režii proti továrníku, který bude užívati transmissí a pohonu parního. Tak střední továrna — as velikosti Českomoravské — spotřebuje ku pohonu 1000 Kw, tedy při 10hodinné práci 1000 KwH denně; při zdanění 0·4 pfenniků bude denní daň obnášet 40 M, čili při 300 dnech pracovních do roka 12.000 M.

V zdůvodnění uvádí předloha, že líh a petrolej, užívané ke svícení od vrstev nezámožných, jsou zdaněny — elektřina a plyn nikoli; tu přehlíží se, že dnes a v budoucnu *vždy* bude energie elektrická na prvém místě hybnou silou průmyslu, malých živností a zemědělství — v druhé pak řadě teprve sloužiti bude k osvětlování.

Tak vidíme z odbytu centrály berlínské z roku 1906—7, kdy vyrobila tato 145 milionů KwH, že připadá:

na privátní osvětlování 28·5 milionů KwH,
na veřejné osvětlování 3·4 milionů KwH,
na živnostenský pohon *48·9* milionů KwH,
na pouliční dráhy *56·2* milionů KwH,
na akkumulatory 5·1 milionů KwH,
na vlastní spotřebu 3·8 milionů KwH.

Hlavní konsum připadá tudíž na malé živnosti a pouliční dráhy; a jen krátkozraká politika, jen fiskální systém nejužších obzorů může zdražovat hnací sílu malým a středním živnostem — jež právě proud elektrický drží a umožňuje jim konkurenci s velkoprůmyslem.

A při systému státních drah — tak, jak má jej dnes Prusko —, při snahách po zelektrisování všech tratí — uvaliti daň na hnací sílu těchto drah, jest přímo šílenstvím! Tak na př. jediné Bavorsko si vypočetlo, že spotřebovalo by na provoz na všech tratích 145.000 HP; to znamená při denním plném 10hodinném provozu spotřebu 1,073.000 KwH, čili při dani 0·4 pfenniků na 1 KwH denní daň v obnosu *4.292* marky! — Při takové dani konsumní — a to ještě nízce počítané — jsou elektrické dráhy prostě nemožny. Poněvadž říšská vláda německá jest si vědoma nestejnoměrného zatížení daňového, jež tu obyvatelstvo postihne — městské více, venkovské méně — ba i nerovnoměrného zatížení různých odvětví industrie elektrotechnické, zdanila i předměty osvětlovací, jako žárovky, uhlíky do obloukovek, lampy rtuťové a jim podobné. Zdanění jest následující:

žárovky do 15 watt: 5 pf. za 1 kus,
od 15—25 watt: 10 pf. za 1 kus,
od 25—60 watt: 20 pf. za 1 kus,
od 60—100 watt: 30 pf. za 1 kus,
přes 100 watt: 50 pf. za 1 kus.

Uhlíky do obloukovek podléhají dani 1 M za 1 kg! Jest zcela přirozeno, že výrobci, jimž daň jest platiti, přesunou ji na konsumenty zvýšením cen svých produktů — a tím i daní na proud elektrický — se právě k rozšíření světla elektrického nepřispěje. Ostatně proud elektrický, užívaný k osvětlování, jest značně drahý; tak uvádí předloha, že z 1005 závodů celkem 84 procent prodávalo proud k osvětlování 1 KwH za 41—60 pf., kdežto pro účely živnostenské z 997 podniků 68 procent prodávalo 1 KwH za 16—25 pfenniků.

Vláda zdůvodňuje daň na osvětlovací předměty též tím, že při rostoucí technice klesá jich výrobní cena; tu však tím větší bude procento této ceny, jež připadne státu co daň.

Dnešnímu stavu hospodářskému nevyhovuje tato daň z důvodů: technických, hospodářských, sociálně hygienických a prakse daňové.

Proud zdaňuje se na místě výroby, tedy v centrálách. Dnes však — jmenovitě při centrálách okresních (*okrskových,* lépe řečeno) — rozvádí se proud elektrický na vzdálenosti 50—100 km., a tu značné množství se ho ztrácí, a to 20—40 procent, jmenovitě v krajinách hornatých a revírech důlních. Tyto *ztráty* při vedení, na proudech toulavých a při transformaci, jsou technicky neodčinitelny a přece se z nich platí daň!

Hospodářské důvody mluví pro proud levný, nezdaněný; neboť levná energie elektrická znamená povznesení malých a středních stavů, znamená zvýšení produktivnosti velkého průmyslu, znamená rozšíření moderních kommunikací a usnadňuje rozkvět měst.

Levnou energii potřebuje dnes industrie elektrochemická, tak rozšířená a tak kvetoucí — a bude ji co nejdříve potřebovat ještě

---

[2]) Ovšem zatím bez úspěchu.

více, jmenovitě až uvedena bude v život ve větší míře výroba dusíkatého vápna co náhrady za ledek chilský. V Německu spotřebuje se chilského ledku za 50 milionů marek, u nás v Rakousku za 20 mil. K. Z toho mohla by vyrůsti slušná industrie, té však bude zapotřebí značné množství elektrické energie; dnes na 1 kg vázaného dusíka spotřebuje se *60 KwH*. A last not least ledek potřebuje stát na prach, jenž ze ¾ se z něho skládá a bude musiti při dnešních malých jeho zásobách uvažovat o dostatečné náhradě!

Malé živnosti bezpodmínečně musí se snažit po levnější síle hnací; dnes 1 HP stojí, pracuje-li se ročně 200—300 hodin:

v řeznictví 27 marek,
v pekařství 32 marek,
v zámečnictví 61 marek,
v tiskárně 126 marek,

tedy hodnoty poměrně dosti značné. Difference jich vysvětlují se též zvláštními tarify pro zvláštní dobu denní, tak večer a v noci jest proud dražší.

Sociálně-hygienické důvody mluví pro největší rozšíření se elektřiny; a to nejen co světla, hlavně však co síly hnací. Po té stránce znamená proud elektrický emancipaci lidské síly od práce hmotné, znamená sociální pokrok, který my dnes si ani s dostatek nedovedeme uvědomiti. A v Německu zdaňují proud, užívaný i pro účely vědecké a lékařské — to už jest přece jen trochu mnoho!

Prakse daňová bude tu velmi obtížná; především jest tu nedostatek intelligentních, odborně vzdělaných úředníků — a i ti mohou a budou průmyslu jen na obtíž. Dá se také předpokládat, že praeliminovaný obnos 4 mil. marek, jenž na správní výlohy jest určen, daleko bude překročen.

A jaké cíle sleduje německý průmysl elektrotechnický? Snaží se po zlevnění energie elektrické, neboť jest si dobře vědom, že nově zakládané centrály budou dobrým jeho odběratelem. Tak dnes právě založeny byly v Německu elektrické banky, mající za účel co nejvíce využitkovati sílu vodní k účelům elektrickým, ale i co nejvíce rozšířiti užívání energie elektrické. Tak založily spojené firmy Felten-Guilleaume a Lahmeyer-Werke *Elektrobanku* s akciovým kapitálem 25 mil. marek (obligací vydáno bude však za 75 mil. marek). Úvěr tady bude značný, poněvadž sama firma A. G. Lahmeyer-Werke má akciového kapitálu na 65 milionů marek!

Druhou, konkurenční banku, vlastně co ústav kreditní, založila A. E. G. (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft) v Berlíně a sice společně s firmou Siemens a Halske. Tato zove se Elektro-Treuhand-Gesellschaft a má kapitál 30,000.000 marek. O založení její nejvíce se zasloužil generální ředitel A. E. G., tajný rada Dr. Ing. Emil Rathenau.

U nás v Rakousku otázka elektrické banky přišla na přetřes při poslední anketě elektrikářské v ministerstvu pro veřejné práce; navrhoval a doporučoval tu ředitel Otto Kénedy zařízení takové banky, a sice obnosem 30 milionů K, která by jmenovitě sledovala využití vodní síly k účelům elektrickým.

Při této anketě byla nadhozena a řešena otázka, zda by u nás nebyl výhodný státní monopol na využitkování síly vodní k účelům elektrickým; jest třeba doznati, že proti dani elektrické v Německu bylo by to řešení mnohem lepší a přineslo by státu mnohem větší prospěch.

Otázka ta v brzku bude musit býti rozřešena, neboť některé sněmy, jako korutanský a tyrolský, přijaly v tom směru návrhy, které zřejmě zasahují do právomoci říšské rady.

Tak návrh Steinwenderův v zemském sněmu korutanském žádá:

1. určitý poplatek za koncessi,
2. určité roční procento co vodní daň,

obé ve prospěch zemských financí. Tentýž jest návrh Schrafflův ve sněmu tyrolském.

Vláda však bude nucena upraviti tyto poměry co nejdříve i vzhledem k tomu, že hodlá na státních drahách zavésti pohon elektrický; a tu musí si zajistiti levný proud.

Dnes okresy vodní v zemích alpských rozděleny jsou na katastry, z nichž jeden reklamuje pro sebe správa státních drah, druhý privátní podnikatelé. Avšak stává se často, že státní správa, při nehotovosti svých plánů, uchází se současně o koncessi s privátním podnikatelem, který ji v tom případě nedostane. Bylo by tudíž již v zájmu zdravého průmyslového vývoje na čase, jednou řádně tyto poměry zákonem regulovati. A naše industrie elektrotechnická trpí ještě jednou věcí: velkým zdaněním akciových společností. Tak na př. berlínská A. E. G. při svém akciovém kapitálu 185 mil. marek vyplácela 11proc. dividendu, reservám přidělila 6 mil. marek, na daních zaplatila státu a obci *724.049 marek*. Proti tomu u nás Elektrotech. akc. spol. dříve Kolben a spol. v r. 1906 vyplácela při 4,000.000 K dividendu 4% a na daních zaplatila *64.478 K*. To jest jistě velmi nepoměrné zatížení daňové v Německu a u nás!

Posledním zákonem o vedení elektrickém upravila vláda část zákonodárství, týkajícího se průmyslu elektrotechnického; lze se naditi, že v brzku zase objeví se nové předlohy o elektrickém zákonodárství, jež jsou toho času studovány v ministerstvu pro veřejné práce. Jest povinností moderního státu, věnovati co největší péči průmyslu elektrotechnickému a usnadňovat jeho vývoj, neboť má a bude mít jen dobrý vliv na celou organisaci společenskou.

Ing. *Albín Bašus.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Říšský svaz rakouských spolků středoškolských.

Říšský svaz spolků středoškolských, v němž sdruženi jsou professoři všech národností předlitavských, němečtí, čeští, polští, rusínští, slovinští a vlaští, za své poslední schůze delegátů dne 5. a 6. dubna t. r. ve Vídni změnil se z volného dosavadního sdružení v pevnou organisaci spolkovou se stanovami úředně schválenými.

Stanovy svazu vypracoval na základě jednacího řádu, jehož se dosud ve svazu užívalo, loňský předseda spolku univ. prof. Twardowski a zjednal jim vládní schválení, takže schůze delegátů byla postavena před hotový fakt. Se strany německé jevil se proti těmto oktroyovaným stanovám zprvu na schůzi s jedné strany odpor, avšak v důvěrné schůzi kolegů německé národnosti zvítězil mírnější směr Mendlův (Brno) a stanovy byly přijaty. Podle těchto nových stanov jest výkonným orgánem svazu výbor na dobu roku volený, do něhož každá národnost vysílá dva členy, takže ve výboru zasedají dva Němci vedle dvou Čechů, dvou Poláků, dvou Rusínů atd. Tento výbor volí ze sebe předsedu, při čemž jest hleděti k tomu, aby se národnosti přiměřeným způsobem střídaly. Poněvadž Vlaši a Rumuni dosud činnosti spolkové málo se účastnili, stalo se na schůzi dohodnutí soukromé, že v nejbližší době bude se střídati v předsednictvu vždy Němec s dvěma Neněmci. Na venek zastupován jest svaz předsedou, místopředsedou a jednatelem, z nichž každý musí náležeti jiné národnosti.

Ve schůzi delegátů, jež se svolává jednou do roka, má každý spolek i každý jeho odbor jen jeden hlas bez ohledu na počet vyslaných delegátů. Hlasuje se podle národností a jakmile by se většina delegátů jedné národnosti vyslovila proti některému návrhu, návrh padá. Tím znemožněno jest jakékoliv usnesení, jež by poškozovalo některou národnost. Při rokování volno každému užívati svého mateřského jazyka. Stanovy nemají žádného ustanovení o řeči spolkové. Čeští delegáti také důsledně mluvili česky, jen obsah své řeči sdělovali též německy; jich příkladu následovali brzo i Slovinci; Poláci však mluvili vesměs německy.

Úkolem svazu jest řešiti otázky, týkající se všech rakouských středních škol a všeho středoškolského učitelstva. Otázky ty napřed se předkládají jednotlivým spolkům, jež pak svými delegáty k nim na společné schůzi delegátů zaujmou své stanovisko. Schůzím delegátů bývá vždy přítomno několik zástupců ministerstva, aby vládu informovali o přáních professorstva. Na letošní schůzi předvelkonoční bylo ministerstvo zastoupeno min. radou Krapplem a zemskými inspektory Primožičem a Setunským, zemská školní rada dolnorakouská pak zemskými inspektory Scheindlerem a Vrbou. Usnesení spolková bývají vládou respektována, jak se zejména osvědčilo při provádění reformy středoškolské. Z *usnesení letošních,* jichž ze dvoudenního rokování vyšlo veliké množství, můžeme tuto vytknouti jen nejdůležitější: Při stavbách nových školních budov mějtež učitelské sbory rozhodující vliv. Nejvyšší počet žáků v jedné třídě budiž na nižším oddělení 40, na vyšším 30. Trvají-li na nějakém ústavě po 4 roky čtyři parallelky a objeví-li se potřeba parallelky páté, budiž zřízen nový ústav. Na každé střední škole budiž ustanoven zvláštní manipulační úředník, kterýž by opatřoval písařské práce ředitele i sboru. Na každé reálce buďtež ustanoveni dva, na každé jiné střední škole jeden schopný laborant k výhradné potřebě pracoven a sbírek přírodovědeckých, fysikálních a chemických. Pro tytéž předměty buďtež systemisována místa assistentská. — Zkušební kandidát hospitujž zprvu u uvádějících učitelů nejvýš 12 hodin týdně. Nejpozději dva měsíce po nastoupení budiž mu svěřeno samostatné vyučování; k supplování bezplatnému nemá ho býti užíváno. — V ministerstvu vyučování buďtež vyšší místa obsazována vedle právníků také školskými odborníky a budiž při tomto obsazování přihlíženo ke zvláštním potřebám jednotlivých korunních zemí a národností. Místa vicepraesidentů v zemských školních radách buďtež obsazována akademicky vzdělanými silami učitelskými. — Supplující učitelé, zkoušení i nezkoušení, mějtež v konferencích neobmezený hlas jako učitelé skuteční; jakmile jednou stáli ve službách státních nebo kommunálních, nebuďtež odstraňováni leda cestou disciplinární; služné dostávejtež ročních 2400 K; zkušební rok a všecka léta assistentská a supplentská buďtež cele do služby i do kvinkvenálek započtena. — Tajná kvalifikace a kvalifikace politického smýšlení buďtež zrušeny; budiž vydána zákonná služební pragmatika. Maximum učební povinnosti obnášej pro všechny odborníky na všech středních školách 17 týdenních hodin, jen pro náboženství a kreslení 18 a pro tělocvik 20 hodin. — Po dokončení 30. roku služebního mějž každý učitel nárok na pensi bez lékařského vysvědčení. Professorům VII. hodnostní třídy budiž udělen osobní přídavek, do pense vpočitatelný, ve výši ročních 600 K.

Postarati se o uskutečnění všech usnesení, jichž kusý výtah jsme právě podali, bude věcí nově zvoleného výboru. Není pochyby, že vláda bude respektovati, jako dosud činila, usnesení

svazu, jenž representuje přes 6000 středoškolských professorů. Z takové svorné síly jde respekt. Toto vědomí potlačuje také ve svazu všecky různice národnostní, což jest zajisté jen ku prospěchu rakouského středního školství a všeho středoškolského učitelstva. Říšský svaz středoškolský ukazuje cestu, jak by bez nejmenšího zadání vlastní národnosti byla možna součinnost všech národností předlitavských na poli zájmů stavovských a hospodářských, čímž by neblahému běsnění národní zášti bylo vydatně čeleno.
Vojt. Hulík.

LITERATURA

Algernon Charles Swinburne.

(* 5. dubna 1837 — † 11. dubna 1909.)

Napsal Jan Reichmann.

Největší a za hranicemi Albionu nejslavnější básník soudobé literatury anglické, jemuž loni udělena cena Nobelova — Algernon Charles Swinburne — skonal v Londýně u věku sedmdesáti a dvou let. Swinburne, rodem Dán ze staré šlechtické rodiny northumberské, byl vychováním ryzí Francouz. Jako Shelley studoval v Etonu a Oxfordě, nedošel však žádné hodnosti universitní. S neúmornou pílí věnoval se pronikavé četbě písemnictví francouzského a anglického. R. 1861 podnikl cestu do Italie, jež znamená ve vývoji jeho života duševního stejně jako v Goetheově rozhodný převrat. Z Italie, očarován její úchvatnou přírodou, jejími vznešenými krásami památek malířských a architektonických, odnesl si silné podněty k tvorbě básnické, již za let studijních znenáhla pučevší. Ve Fiesole setkal se s učeným starcem latiníkem, pisatelem lukianovských »Imaginary Conversations« — Walterem Savagem Landorem. Jemu dedikoval řeckými verši své nejkrásnější a nejvášnivější drama »Atalanta in Calydon«, podiv jeho hrdinné duši vyslovil v básních »In Memory of Walter Savage Landor« a »Song for the Centenary of Walter Savage Landor«. Vrátiv se do vlasti, stýkal se Swinburne v Cheyne-Walku s předními zastanci směru praerafaelistického vedeného Ruskinem, s Dante Gabrielem Rossettim, Williamem Morrisem a Burne Jonesem. Přes to, že po stránce stilistické má dosti společného s tímto na výsost raffinovaným a křehkým směrem, jest poesie jeho venkoncem jiného rázu než autora exoticky žhavých sonetů »The House of Life«. Celé vzezření, celý duch veršů Swinburneových jest přísnější a mužnější než Rossettiových, u něhož se kříží a mísí vlivy italské s anglickými. První knihy Swinburneovy byla dramata »The queen mother« a »Rosamond«; po nich následovala »Atalanta in Calydon« a »Poems and Ballads«. V lyrice jest Swinburne žákem Baudelaira, Viktora Huga, François Villona (z něhož mistrně přeložil několik čísel) a Théodora de Banville. U Victora Huga nalezl lyrickou šíři, lapidární massivnost, směle rozepiatou mohutnost, u Charlesa Baudelairea (na jeho smrt složil velikolepou nenii »Ave atque Vale«) plamennou a ničivou vášeň, jíž z duše miloval. Tragedie »Erectheus« jest však nápodobení dramatu řeckého, zejména Aischylova a Sofokleova, o mnoho důslednější než byla »Atalanta in Calydon«. Sotva které dílo v moderních literaturách může se tak obrovitě vyklenutou stavbou, neumdlévající silou myšlenkovou a nepřetržitou souvislostí krásy měřiti s trilogií Swinburneovou o Marii Skotské — Marii Stuartce, jejímiž částmi jsou dramata »Chastelard«, »Bothwell«, »Mary Stuart«. Po té vydal čtyři svazky smíšených básní, »A Midsummer Holiday«, třetí serii »Poems and Ballads«, »Astrophel« a »A Chanuel Passage«. Nesmíme opomenouti jeho »Song before Sunrise«, »Songs of two Nations«, »Songs of the Springtides« a »Studies in Song«. Z dramat zasluhují zmínky ještě »Marino Falieri«, látka zpracovaná téměř současně E. T. A. Hoffmannem (Doge und Dogaressa) a Byronem (drama »Marino Faliero«), maeterlinckovská hra »Locrine«, pak »The Sisters«, moderní společenské drama lásky, ven a ven lyrické drama »Tristram of Lyonesse«, mnohem jednodušší »The Tale of Balen«, a posléze »Rosamond, Queen of the Lombards«, dramatická báseň, jejíž fabule zakládá se na jednom příběhu, vypravovaném u Gibbona. Swinburne vyniká též jako jemný prosaista. Několik svazků jeho pros shrnuje hlavně stati kritické (»Miscellanies«, »Essays and Studies«, »Studies in Prose and Poetry«, »Short Notes on English Poets«); nejvýznačnější jsou studie o malíři-mystiku Williamu Blakeovi, o Georgi Chapmanovi, Shakespearovi, Ben Jonsonovi, Charlotě Brontëové a Victoru Hugovi. Jaký jest profil Swinburneův? Théophile Gautier nazval jednou Baudelaira pedantickým dandym, zbloudivším do bohémy. I Swinburne jest takový zbloudilec. Jest vždy aristokratem. Svět existuje pro něho jen v podobě uměleckých dojmů, dívá se na něj očima esthéta. Jeho lyrika, ač plna překypujícího žáru, plna bouřlivé, smyslné extase, nikdy přece nezapomíná tvarové čistoty a krásy. Angličanům byl Swinburne vlastně stále cizí: nalézal více ctitelů ve Francii. (Z poslední doby možno zaznamenati nový francouzský překlad jeho »Básní a

ballad« z péra G. Mourey rythmickou prósou). Puritánského a moralistního ducha počestných gentlemanů odpuzovala jeho démonická erotika. Jako siru Lewisi Morrisovi, autoru »Songs of two worlds«, vytýkali mu, že usiluje o »tělovou školu básnickou«. V osudu jeho děl jest veliká příbuznost s Oscarem Wildem, jenž rovněž se proslavil mimo území rodných krajů. Swinburne po Tennysonovi předurčen byl jako »Poeta laureatus« a teprve odmítnutím této vnější pocty, jakož i loňským udělením ceny Nobelovy se stal populárnějším v Anglii.[1])

*

Několikerý typ anglického románu.

Napsal Artuš Drtil. (Pokračov.)

IV. Písemnictví, vyvažující látky ze života dětského, je samou svou sklonností humoristické, neupadá-li arciť v pusté cepování katechismového moralismu v pravý opak, jakousi sentimentální pitvoru odpornou a falešnou, jež charakterisuje starší fási tohoto odboru; neboť v rozzářených mladých očích je vše slavnější, barevnější a mohutnější, blýská celým vidmem romantiky — přeloženo pak do řeči dospělých, stává se přirozeně naivně směšným nebo drastickým, až frivolním, dle toho, jaký společenský zákoník udává zorný úhel. Nejspíše bývá to svérázný typ, presentovaný Habbertonem — dobromyslný uličník nezkaženého zrna, zdivočelý sice a nepodmanitelný, nedostižený malý filosof s duší jako bílý list připravenou na trvalé písmo živcta, břitký dialektik vlastního světového názoru, ztělesněná energie a individualistní svébytnost: tak známe a milujeme Hýtu i Batula Habbertonova, Toma Savyera i Frantíka Finna Twainova, Jiříčka z anonymního »Deníku uličníka«, našeho českého Jurku Marie Gebauerové, Pepánka nezdaru F. Županského, Ferdu paní Abigail Horákové, tak poznáváme i rozkošné pastelové hlavičky malované Kenneth Grahamem v cyklickém svazečku povídek »Zlatý věk« (Anglické knihovny Ottovy sv. 26.)

Cosi z ducha Wildeových pohádek přešlo do tohoto svěžího dílka, zvláště poetický tón, charakterisující tak pronikavě novoromantismus, kultivovaný vjem absolutní krásy a aesthetického bohatství, legendární svatozář a blahoslavení doby, »kdy vzduch jest vínem, vlhká země voní vínem a vítr volá družně s vršků stromů«, doby, případně definované jako »zlatý věk«; Kenneth Grahame není tak vynalézavý jako jiní klassičtí spisovatelé literatury o dětech, neprotkal své epické pásmo vzorci tak originelně půvabnými a sytými, jeho knížka trpí rozdrobeností na četné malé, nereliefní episodky postrádající pointy, mnohomluvné a pokažené nevhodně stilisovanou raffinovaností — avšak přes to vytvořil něžné, teplé dílko sympathické svou pietou, silou suggesce, šťavnatostí líčení, bujným rázem humoristických partií, poetickou vytříbeností, životností a pravdivostí. Jakoby přímo doplňoval tendenci Anstleyovu, předvádí stejně zpětný odraz zvyklostí světa dospělých na svět dětský (v »Prologu« a kapitole závěrečné »Lusisti satis«), psychologisuje tento malý, ale v sobě dokonaný vesmír s obratností moderního vychovatele tak zcela odlišného od paedagogů starší kategorie, úlisným štětcem maluje několik scén mluvících k srdci a citu — proč by se pro tyto nesporné přednosti neodpustilo rozvláčnosti, banalitě a nezáživnosti jiných stránek?

Od románu bezelstně humoristického, netendenčního, pojatého sub specie zábavy a vyražení, je k románu starého typu idealistického pouze malý krůček: oba cítí své látky naprosto nevážně, s povrchní ležérností ideí a formy, v primitivistickém, lidově populárním a nezřídka i triviálním výraze, oba nemají věcné střízlivosti a pravdivosti, oba pracují bez ethicky ryzí fabule a umělecké komposice, ale těkají nerovnaně a nesouvisle od předmětu k předmětu vyvrcholující pouze různými body kulminačními — první vtipností pointy a bon-mottů, druhý idyllickým optimismem, jenž svou naivností, citovým vlažnem a růžovou gloriolou útočí na neucelenou citovost širších vrstev čtenářských.

Tuto spojku možno z posledních čísel »Anglické knihovny« dobře viděti na práci Patricka Augustina Sheehana »Můj nový kaplan« (sv. 22.), románu, jenž svým rázem upomíná na tendenci našich českých kněží-buditelů a dal by se paralelisovat s Raisovým »Západem«, až na to, že skrývá často nefalšované katolické kopýtko a je daleko hrubší, řekl bych — klerikálnější, než tento. Je v něm zahrnuto mnoho živlu humoristického (autor debutoval povídkami tohoto druhu a dobyl si populárního jména, že »Geoffrey Austin« a »The Triumph of Failure« vyšly v pěti vydáních) braného ve značných dávkách jaksi programově (»vězte, že po vodě a vzduchu jedním z nejlepších a nejlacnějších darů, jež nám, svým dětem, Bůh dává, je humor«, str. 238) a vypočítavě, ale přes to líbivě a v přimykavém spojení — neboť život i při realistním chápání vyhazuje silné proudění humoristické a komické, při idyllickém pak nazírání tím spíše a silněji — takže »My new curate« za necelých 10 let docílil 30 vydání anglických a přeložen byl do všech význačných kulturních jazyků. Mimo humor účinkovaly arciť ještě jiné složky románové i tendenční, ale trvám, že pro moderního, intelligentního čtenáře tyto sotva budou významny

---

[1]) Jeho sebraná díla vyšla ve dvou odděleních po 20 svazcích, v prvním básně, v druhém prosa. Dobrý výbor s pěkným úvodem pořídil William Sharp v ‚Tauchnitz Collection of British Authors‘, vol. 3522. Pěkná charakteristika Swinburneova v ‚The Bookman's Illustrated History of English Literature‘ (Thomas Seccombe a W. Robertson Nicoll) vol. II., str. 520—522.

ve smyslu kladném, neboť ani umělecká, ani ethická úroveň jejich není taková, aby opravňovala k zvýšené pozornosti.

Autor sám nazývá svou práci »zápisky, z nichž vybírá drobty vzpomínek« (201); je známo, že v první versi nebyl to román, nýbrž autobiografie — samozřejmo, že při takových podmínkách není ani řeči o opravdové literární ceně 34archového svazku, nýbrž že nutno bráti zřetel pouze na jednotlivosti, na fragmentární třísky a náběhy, na detaily nevykořistěné, jež utápějí se v záplavě dětinského mluvení, vegetaci hluchavek pro nás trudných a neztravitelných, kořeněných pravým konservatismem (str. 8), theologickou pseudomystikou, úmyslnou vulgárností, již překladatel p. O. S. Vetti ještě stupňoval, katolickou pompésností a oněmi hrubými, bonzovskými extempore, tolik příznačnými všemu, co vyjde z rukou spisovatelů církevnických. Neboť církev učící i církev trpící dávno si vyměnily úlohy s církví bojující, a zatím co její sluhové mají na rtech med optimismu, benevolence a altruismu (»denně Bohu děkuji, že jsem si za všech života svého příhod a za všech bouří duševních zachoval prostné srdce děcka« str. 202), co kryjí svou tendenci idyllou, klidem a smířením, nedají si ujít ani nejmenší příležitosti ať vhodné nebo méně vhodné, aby ušlechtilým, přímo hokynářským tónem nepustili se do židů a zednářů, »morálky z králičího chlívku« (161), filosofických knih, jež »mnohé do nevěry vehnaly« (224), »zakletých banditů, jimž se říká kritikové« (301), »jalového agnosticismu vědeckého« (354), »bezbožeckého světa, jenž z manželství učinil otázku směnného obchodu, jakýsi trh na jateční ovečky« (441) atd.

Tím je snad došti řečeno o duchu a smyslu »Mého nového kaplana«, a zacitujeme-li si k tomu autocharakteristiku ze str. 236: »Přetřepali jsme celou záležitost důkladně, uvážili jsme kde jakou obtíž, vyvrátili kde jakou překážku, přehoupli se hravě přese všechny překážky,« máme dokonalou představu o kvalitě této hrubé, kalužovité, zlovolné knihy chutnající po bahnu, s jesuitským úsměvem na tváři a hlučnou, křiklavou nábožností magnetisující dav, knihy formálně na nejvyšší míru ledabylé, psané šablonovitou konversační patronou a terminologií nevzdělaných kazatelen: ale přece má také lepší partie, vane v ní chvílemi duch neotrávené venkovské selanky a starého naivního a zbožného idealismu, cítit v ní typickou místní »vůni Irska«, jak konstatuje v předmluvě i překladatel. Proč tu dobrou stránku knihy kazil svým zčešťováním textových pojmů? A proč za překladatele veršů vyvolen byl p. Dostál-Lutinov, jenž svým nebásnickým, toporným tlumočením zajisté neodpovídá ani v nejmenším hodnotě originálu? Pro tuto charakteristiku národního svérázného života možno román s reservou čísti. (Pokrač.)

J i n d ř. C h a l u p e c k ý: **Heinrich Heine.** Studie medicinská i literární. V Praze, nákladem Hejdy a Tučka 1909. Stran 59.

Knížečku docenta dra Jindřicha Chalupeckého bral jsem do ruky s nedůvěrou a obavou. Módní »studie medicinské a literární« (na př. Rahmerovy) trpí nepříjemnou osobivostí, s níž lékařský odborník, vykonav podrobně a pečlivě diagnosu a rozbor choroby básníkovy, sám usurpuje si právo souditi nejen o tvůrčím processu, ale i o osobnosti a hodnotě poetově, ať již nordauovsky odmítavě či vleutenovsky apologeticky. Je-li toto medicinské východisko kritického posuzování a psychologického výkladu samo sebou pochybné ceny, pozbývá u Heinea dle mého soudu naprosto významu. Epileptické záchvaty Dostojevského, pijácké delirium Poeovo, šílenství Nietzscheovo a Lenzovo opravdu zasáhly do jich tvoření, ale zda Heine trpěl paralysou mozkovou či spinální progressivní atrofií svalovou, to jest docela odborná, klinická otázka pro lékaře specialistu, nikoliv pro kritika, jenž přece ví, jak do konce života Heine básnil při nejúplnějším vědomí, při intellektuelní koncentraci, s naprostou uměleckou rovnováhou.

Bohudíky, doc. dr. J. Chalupecký průběhem práce sám rozptyluje tyto obavy a pochybnosti. V prvních dvou třetinách knihy (str. 1—39) podává přehled a kritiku posavadních názorů o podstatě nemoci Heineovy a klinicky studuje process choroby, v níž konstatuje komplikaci místní choroby (atrofie svalové) s hysteroneurasthenií. Velmi zdrželivě a taktně, odmítaje filistrovské vinění Heinea z nemravnosti, pokouší se o aetiologii choroby, při čemž dědičné zatížení pokládá za důležitějšího činitele než jakékoliv zavinění individuelní. Dalších závěrů na básníkovu povahu, na význam a cenu jeho díla dr. J. Chalupecký z nemoci nečiní, nýbrž od této čistě klinické studie obrací se na str. 39. k vylíčení osobnosti poetovy na základě jeho osudu, jeho díla, jeho smýšlení. Heinea dr. Chalupecký srdečně miluje a ctí a pěkně chápe a všude jeví alespoň snahu informovati svého čtenáře dle novější cenné literatury. Ovšem nad jednoduchou, zajímavou causerii se tu nepovznáší, a jen čtenáři méně sčetlému může tento oddíl přinésti poučení. Naprosto pochybeno jest však, že nakladatelství zařadilo tento spisek do knihovny »D u c h a p r á c e«, kde dosud vycházely essaye literárně kritické. *A. N.*

*

Hviezdoslav dramatikem. Když počátkem února slaveny i u nás 60. zrozeniny největšího slovenského básníka Hviezdoslava, uctíván v něm veliký mistr lyrického i epického verše, skvělý umělec popisné vlohy a reflexivní síly; kritičtější z hlasů vytkly i, jak P a v e l O r s z á g h, nejinak než náš Svatopluk Čech, málo kde dovedl se povznésti k větší, pevně zkloubené komposici.

k básnickému dílu s obsáhlejším dějovým i charakterovým rozvojem. A teď brzy po oslavě té, revidující kriticky umělecké výsledky básnické tvorby Hviezdoslavovy, dochází zpráva, že Hviezdoslav vstupuje mezi dramatiky, jichž byl skoro protichůdcem. Jako 4. svazek Hviezdoslavových »Sebraných spisů básnických« (v Turč. Sv. Martině od r. 1892) ohlašují poslední »Slovenské Pohl'ady« velkou tragedii o 5 dějstvích »Herodes a Herodias«, z níž loni přinesly maličkou ukázku. Velký básník slovenský zkouší se tu v biblické látce, která od Hebbela po Wildea stále poutala k sobě západoevropské dramatiky; lze hádati, že v »Herodu a Herodiadě« podá Hviezdoslav spíše báseň než scénické dílo. Ukázal již v »Agaře«, »Ráchele«, »Snu Šalamúnově« a v »Kainu«, že na bibli se dívá očima Byronovce a že vidí v ní především zdroj volných improvisací, málo poutaných časem i místem. Jistě nese se jeho dramatická touha za vysokými uměleckými cíli; v posledních letech byla to právě klassická díla scénická, jimž věnoval své síly básnické: r. 1903 vyšel jeho překlad »Hamleta«, r. 1905 »Snu noci svatojanské«, r. 1906 Madáchovy »Tragedie člověka« a letos přinášejí »Slovenské Pohl'ady« jeho přebásnění Puškinova »Borise Godunova«. Literární historik může podotknouti při příležitosti Hviezdoslavova dramatického vystoupení, že na samém počátku literární své dráhy r. 1868 a 1869 vydal Pavel Országh pod pseudonymem Josef Zbranský dvě scénické práce, činohru »Vzhledanie« a tragedii »Pomsta«, jež však zapadly bez ohlasu.

STUDENTSTVO

Bilance zimního semestru.

Studentská práce staví se čím dále tím více do služeb politických stran. Do letošního roku vstoupilo studentstvo politicky již úplně rozvrstveno, a tato okolnost především určovala směr studentské práce v právě uplynulém semestru. Velká většina letošních schůzí a přednášek měla ráz více méně agitační. Jednotlivé organisace předbíhají se navzájem v získávání stoupenců. Především ovšem realistická, agrární, mladočeská a státoprávně-pokroková. Zároveň snaží se všecky pokud možno zabezpečiti si vliv na školy střední vydáváním časopisů, kalendářů a agitačních brožur, neb alespoň studentskými hlídkami ve strannickém tisku. I klerikálové založili letos svůj list »Studentskou Hlídku«.

Za takových poměrů nemůže se ovšem dařiti podnikům neodvislým. »Studentská Revue« přešla již před prázdninami do rukou organisace realistické. Také »Jungmann«, jenž po prázdninách stal se střediskem pokrokových živlů neorthodoxních, pozbyl svého dřívějšího významu a vlivu v životě studentském.

Nelze s určitostí říci, zda tento stav potrvá. Jisto je, že dnešní poměry jsou mu velmi příznivy. Náš politický vývoj dospěl totiž stupně, na němž vznik nějakých nových ideologických stran zdá se býti vyloučen. Proto studentstvo přestalo býti zárodkem nových politických útvarů, jak tomu bylo v létech devadesátých. Akkomoduje se nutně stranám stávajícím a tyto zase jeví o ně daleko větší zájem než dříve, kdy v něm viděly vždy něco cizího, co se postaví jednou proti nim.

Přes to nemyslím, že by neodvislé spolky a po případě i listy byly nemožnými nebo zbytečnými. Je bezesporno, že další politický vývoj přinese s sebou zjednodušení našich liberálních stran. Půjde především o stranu mladočeskou a realistickou a snad i státoprávně-pokrokovou. Proto by se mělo studentstvo těchto tří stran již nyní sbližovat. »Svaz« k tomu nepřispívá, poněvadž pracuje takřka výlučně o otázkách stavovských. Ale právě v »Jungmannu« je pro to půda. Spolek sám chce v tom ohledu pracovati. Jen nutno, aby studentstvo dotčených a i jiných stran chápalo jeho snahy a podporovalo je. Přispělo by to jistě k vyjasnění mnohých zdánlivě sporných otázek mezi dnešním studentstvem a jeho příští veřejné a politické práci by se tím jen prospělo.

Dodati dlužno, že sociálně-demokratický »Studentský Sborník« zanikl, a že »Studentské Revue« vyšlo pouze 1. číslo.

Práce »Svazu« byla letos ponejvíce intensivní. K vnějšímu vystupování nebylo tu tolik podnětů jako loni, na příklad následkem stávky. Také vnitřní strannické boje dřívějších let ustaly, pročež nebudil Svaz letos tolik zájmu jako jindy i mezi studentstvem samým.

Veřejnost českou zaujal podzimními manifestacemi a pozváním francouzského studentstva ku slavnosti dekretu kutnohorského.

Podzimní manifestace »pro druhou českou universitu« nemožno označiti za článek akce českého studentstva resp. Svazu ve prospěch university brněnské. Neboť hlavním jejich účelem nebyla manifestační schůze, nýbrž manifestační průvod pražskými ulicemi, jenž měl býti protiváhou buršáckých bumlů. »Za druhou českou universitu« se pouze pro forma přidalo.

Mnoho zlé krve mezi akad. senátem a Svazem způsobilo kladení základního kamene k nové universitě dne 1. prosince. Studentstvo snad ukvapeně odřeklo veškerou účast při slavnosti. Za události u základního kamene samotného však

Svaz zodpovědnost nemá. Ta padá na jednotlivce, kteří po ukončení protestní schůze Svazem pořádané ku kamenu se odebrali.

Ohledně Francouzů nutno konstatovati, že jich pozvání bylo nutným aktem slušnosti po oněch projevech sympathií, k nimž dal podnět pobyt dra Groše v Paříži. Svaz přišel k celé věci tedy dost nevinně. A že se pak s příjezdem 6 lidí ztropil takový rámus, má na svědomí tradice česko-francouzských styků u nás. Dnes lze pouze využiti navázaných osobních styků ku stálému kontaktu a informování. Splní-li ovšem svůj úkol komise jak v Praze tak v Paříži zřízené za tím účelem, říci nelze.

Pro foro interno pracoval Svaz jako léta minulá na sanaci svých financí, jejichžto neutěšený stav se pořádáním loňského slovanského sjezdu a letošní návštěvou Francouzů ještě zhoršil. Nemá v tom ohledu na růžích ustláno. Tak na př. obrátil se letos žádostmi o peněžitou podporu na všechny české poslance, říšské i zemské. Vyhotovení a odesílání žádostí stálo asi 15 K; výsledek byl, že v celku došla 1 (jedna) koruna.

Jinak zasáhnul Svaz účinně do stávky posluchačů táborské akademie a svou menšinovou komisí zúčastnil se práce ve prospěch stávky českých dětí na severu. Bílkovou komisí pořádány za pomoci krajinských spolků po českém venkově výstavy grafických našich umělců a vydána Bílkova »Cesta« ve prospěch studentského pomníku »mládí«. Komise nadační zpracovala obsáhlý materiál týkající se českých studentských nadání a předala pak věc Nár. Radě. Působením archivální komise založen studentský archiv při museu král. Českého.

Slovanská komise a slovanský studentský sekretariát nesplnily nadějí v ně kladených. Není lidí, již by v nich chtěli působit, a není zájmu o ně mezi studentskou massou. Pořádány sice kursy slovanských jazyků, dosti četně navštěvované, a připraven k tisku protokol slov. stud. sjezdu. Pro organisaci slovanského vysokoškolského studentstva, byť i jen v Rakousku, nevykonáno však pranic. A přece měl býti právě v tom hlavní výsledek loňského sjezdu.

O spolcích odborných netřeba se zmiňovat. Co se krajinských týče, podotýkám pouze, že jihočeské spolky zřídily na popud red. Harmacha jihočeský národohospodářský sekretariát, jenž vzhledem k poměrům na českém jihu bude míti i vedle národohospodářského odboru »Práchně« plné ruce práce, bude-li jen cíle veden.

Jak z tohoto stručného přehledu vidět, nelze naříkat, že by se nic nedělalo. Studentská práce nabývá pouze jiného rázu. Místo dřívějšího kompaktního a více zevního vystupování studentstva nastupuje čím dále tím více práce drobná, intensivnější na poli kulturním, politickém a po případě i hospodářském. *Jan Gallas.*

MORAVA

Po celé dva týdny obírala se česká veřejnost prodejem cukrovaru ve Vranovicích. Proto stavíme v čelo tuto smutnou událost, z níž stala se aféra Pražákova. Česká společnost pro průmysl cukerní v Praze, financovaná Živnostenskou bankou, prodala cukrovar ve Vranovicích německé firmě Kürschner a spol., a tento prodej sprostředkoval dr. Ot. bar. Pražák. Vranovice byly bez odporu velmi důležitou posicí národní, kterou vydali nyní v šanc Němcům nejpřednější repraesentanti našeho průmyslu a naší politiky. Přirozeně tudíž zpráva o prodeji vranovského cukrovaru působila po celé Moravě dojmem nanejvýš trapným, vyvolala všeobecnou roztrpčenost, ba pobouření. Již dávno nebylo nic tak jednomyslně odsouzeno veškerou žurnalistikou českou (též konservativní a klerikální), jako případ vranovský. Stejně vyzněl též soud nejkompetentnějších činitelů: Národní Rady mor. a Národní Jednoty brněnské. Zvláště odsouzení Nár. Rady je povzneseno nad jakoukoliv strannickost a ukvapenost, neboť stalo se na podkladě vysvětlení, vyžádaných od zúčastněných stran (bar. Pražáka, České společnosti pro cuker. průmysl a Živnost. banky) a přijato bylo všemi hlasy (též konservativně-klerikálními). Hlavním vinníkem je bar. Pražák, který svou osobní intervencí v Praze prodej cukrovaru sprostředkoval. Tento fakt nedovedl bar. Pražák vyvrátit ani svým »Zasláném« v »Mor. Orlici«, které vůbec nepřesvědčuje. Čestné prohlášení Kürschnerů, že nebudou germanisovat, nelze pokládati za omluvu dostatečnou. Bar. Pražák hřešil již příliš na svou zásadu, že vše možné vydává za »kancelářskou záležitost« (značně honorovanou!), na risiko své dobré pověsti člověka nezištného, jímž by jako přední politik moravský býti měl. Tolik o bar. Pražákovi, který se asi stěží bude moci zase rehabilitovati. A všeobecně lze ještě dodati, že též naši velkokapitalisté (jak jednotlivci, tak podniky společenské) ve svých obchodech do jisté míry musejí býti vázáni ohledy národními, na jichž šetření se klade tak velký důraz i u lidí malých. Kdyby se případ vranovský měl opakovati, nastala by nutně demoralisace.

Cukrovary jsou teď vůbec v popředí veřejných zájmů na Moravě. Dne 4. dubna konala se ve Slatěnicích schůze nastávajících akcionářů cukrovaru na Drahanovsku. Z poslanců byli na schůzi Vaca, Okleštěk a Dostál.

Bylo usneseno rozšířiti akciový kapitál novou emissí 4000 akcií po 400 K. Zřízení rolnického cukrovaru na Drahanovsku je tím zajištěno. — Jak se zdá, bude koupě cukrovaru v Doloplazích (o níž jsme předešle se zmínili) zmařena. Kartel zdráhá se totiž doplatit diferenci kupní ceny požadované nynějším majitelem cukrovaru a ceny nabídnuté zařizujícím výborem nové akc. společnosti pro zbudování cukrovaru v Nezamyslicích (z čehož mělo sejíti v případě uskutečnění koupě). Kartel spoléhá na to, že zmařením koupě té bude také rozbita akce pro Nezamyslice. Dne 8. dubna byla schůze zařizujícího výboru, na níž usneseno nepouštěti se do dalšího vyjednávání s kartelem, nýbrž ihned přikročiti ku stavbě cukrovaru v Nezamyslicích.

Konečně byly vyhlášeny též výsledky voleb do obchodní komory brněnské. Mohou nám býti jakousi náhradou za Olomouc, kdež jsme se letos dožili zklamání. V Brně jsme netoliko udrželi IV. sbor živnostenský (značnou většinou 2182 hlasů), nýbrž dobyli jsme též IV. sboru obchodního (většinou 170—353 hlasů). Českých členů bude nyní v obch. komoře brněnské 9 (dříve 6); bylo by jich pouze 8, kdyby se náhodou nebyl dostal Čech na místo německého kandidáta (ve III. sboru), který za voleb zemřel. Skončí-li volby příště zase tak, bude v obchodní komoře brněnské 10 Čechů, tedy právě tolik, co v olomoucké.

Jako v Čechách, tak i na Moravě jmenování soudců dopadlo ve prospěch Němců. Svědčí o tom zejména obsazení presidentských míst u krajských soudů: v Olomouci (vrch. r. Kam. Kunzem) a v Jihlavě (vrch. r. Diettrichem). Oba jmenovaní presidenti jsou Němci, ač obvody obou krajských soudů jsou české (zvláště jihlavský). Naše petice a protesty nic nezpomohly, Němci provedli svou. Na Moravě vláda musela (!) dbát pořadí služebního. Proti tomu by se ovšem nedalo nic namítat, kdyby vláda v Čechách nebyla současně praeterovala celou řadu starších kompetentů českých. Při dobré vůli mohl býti snadno jmenován aspoň jeden president český. Co platí pro Němce, neplatí pro nás.

V Brně konala se 4. dubna valná hromada Národní Jednoty pro jihozápadní Moravu. Nár. Jednota má ve 355 odborech 15440 členů. Příjem činil 36.138·42 K, celkový obrat 104.910·11 K. Subvencí bylo vymoženo 10.000 K. Činnost Nár. Jednoty v uplynulém roce zasluhuje plného uznání. Otevřena byla měšťanská škola v Dol. Kounicích (přispěním Matice Dolnokounické), dále obecná škola v Želeticích (u Znojma), vydržována mateřská škola v Jundrově a v N. Lískovci, mimo to podniknuty přípravy k založení dalších škol. Přednášek z různých oborů bylo 904. Nových knihoven bylo zřízeno 27. Nár. Jednota má nyní svůj úvěrní ústav, který za loňský rok vykazuje příjem 1,374.184·90 K.

Též »Brněnská Matice Školská« konala svou valnou hromadu, která nebyla již letos rušena od klerikálů, jako se stalo loni. Činnost Brněnské Matice vyčerpává se téměř úplně vydržováním mateřských škol v Brně, jichž je 19 (s 31 pěstounkami) a vyžadují měsíčně nákladu 8000 K. Německých školek je v Brně 44. Počet českých školek bude nutno rozmnožiti. Brněnská Matice zřídila loni na podzim chlapeckou školu měšťanskou v Brně, která dobře prospívá (61 žáků). Vydání za uplynulý rok činí 80.678·53 K.

Obchodní gremium v Olomouci systematicky znásilňuje českou minoritu. Na letošní valné hromadě (4. dubna) provedeny byly volby o čtvrt hodiny před ustanovenou dobou zahájení. Čeští členové, kteří přišli v čas, marně protestovali. Společná práce s německými násilníky je nadále nemožna. Čeští obchodníci hodlají proto zříditi samostatné gremium. *—ra.*

POLITIKA

Německo a Rakouskouhersko.

Z hubených letošních úvah velikonočních nejvíc upoutaly pozornost fanfáry německé nad zachováním evropského míru, který byl dle nich ovšem zachován jen pomocí Německa. I theoretikové němečtí chtějí být praktickými lidmi a dokud železo je žhavé, kouti nerozbornou obruč na věčné spojení Rakouska s Německem.

Jak známo, není větších doktrinářů na světě nad Němce. Ale sotva kde »čistá věda« byla poníženější děvečkou zájmů nevědeckých nežli u moderních Němců. Veliká část národohospodářů a státovědců Bismarckovy doby neznala důležitějšího úkolu než vynalézati theorie na zakrytí neústavnosti Bismarckova režimu. A před tím i potom všecka odvětví německé vědy s nepatrnými výjimkami humanitárního osvícenství a romantismu Herderova a Schlegelů kladla si za úkol, šířit historické lži o slovanské minulosti a podporovat násilnou politiku vůči Slovanům současným.

Moderním přeborníkům tohoto důstojného zaměstnání, zdejším professorům Wieserovi a Rauchbergovi, roste nebezpečná konkurence v professorech berlínských. Největší rekord letošní udělal v Neue Freie Presse proslulý národohospo-

dář a loňský protektor vyhlazovací předlohy protipolské Gustav Schmoller.

V hlubokomyslných exkursech do minulosti osvětlil po svém způsobu staletý poměr Habsburků k Hohenzollernům, a na útěchu oněch podotýká, že po německém vlivu a rozvoji hospodářském bylo by veta, kdyby r. 1870 se nebylo podařilo zbudovat Německo; neboť celý svět je proti Němcům a v jiné době byly by ostatní státy utvoření německé říše překazily.

Aby šel věci na kloub a otázal se, proč Němci mají u všech evropských národů, nevyjímaje své nejbližší pokrevence Dány, tak málo přízně, to už p. Schmoller neudělal. Nechce si patrně doznat, že svou osamoceností jsou Němci vinni sami. Naopak jeho projev čelí k tomu, aby se tato isolace zostřila, aby Německo ve spolku s Rakouskem se upevnilo, t. j. Rakouska užívalo jako pomocníka k svým cílům a tím se rozešlo se všemi ostatními velmocemi.

Kam by tato politika vedla, je na snadě. Schmoller se těší, že »třicetiletý svazek« rakouskoněmecký dnes »Evropě diktoval mír«, a zapomíná ovšem, že dost nedávno Evropa diktovala mír jemu v otázce marocké — a nejen mír, nýbrž i ústup.

Isolace dnešního Německa je přízrak, jenž Velkoněmcům nedává spát. Proto Schmoller falšuje historii a vidí tuto isolaci na obzoru již v době před r. 1870, proto se třásl i před hrstkou Poláků v Prusku a proto běduje nad osudem ubohých, křivdu prý trpících Němců v Čechách. Proto současně p. Eppinger a jiní matadoři zase denuncují Slovany jako živel protidynastický, hodlajíce současně Rakousko udělat dědičným vasalem Hohenzollernů, »ein ewiges (!) völkerrechtliches Bündnis und ein Zollverein«.

Není divu, že český klín v německém těle násilníkům, ať druhu Wolfova či Schmollerova, dělá veliké starosti. Přese všecky plačtivé i jásavé články Neue Freie Presse postará se ostatní Evropa, aby chvilkové nadmutí německé odporné pýchy zůstalo jen chvilkovým. *Ch.*

*

Z týdne.

jl. Ve Vídni, 14. dubna 1909.

Koncem dubna — datum není ještě stanoveno — sejde se říšská rada k jarnímu zasedání; baron Bienerth podle zvyku již ustáleného pozve si předáky stran prve ke konferencím o pracovním programu, i bude se opakovati vše, co z pravidla vídáme. Konference minou bez účinku, neboť representanti stran budou se odkazovati na odvislost od klubovních usnesení, a pléna klubů sejdou se jako vždy těsně před prvou schůzí parlamentní. Stará hra na schovávačku, bez radosti ze hry. Všeobecná vzájemná nedůvěra zeje z každého kroku. Získat čas, nedat se zaskočit, to je jediná starost. Mluvčí českých měšťáckých stran v parlamentě zastoupených teď už ani nezapírají, že nemají určitého, jasného programu pro činnost svou na říšské radě, a aby přece něco svému obecenstvu řekli, volají, že baronu Bienerthovi ohlásili úporný boj, a že cílem jejich jest: způsobiti pád kabinetu Bienerthova. Pád ministerstva — to je v některých voličských kruzích stále ještě zvolání působivé, které vyvolá potlesk, řekne-li se s přiměřeným gestem a s patřičnou uměleckou pausou — ale jinak působí hrozně komicky, není-li k uskutečnění výhrůžek dost síly. Jeden z mladočeských poslanců — mimochodem řečeno muž velmi snaživý a věcně pracující — pravil v těchto dnech svých voličům: »Slovanská jednota by programem a cílem svým mohla způsobiti pád kabinetu Bienerthova — ale ona není jednotným tělesem, a v dohledné době se jím státi nemůže! Mezi slovanskými stranami na říšské radě je mnoho styčných bodů, ale také mnoho rozporů. — Musíme být velmi opatrní!« Nuže, je-li tomu tak, je-li ve Slovanské jednotě pro vyhlašovaný »program a cíl« opora tak malá — proč prohlašovat pád Bienerthovy vlády za nejhlavnější, pro ten čas jediný úkol? »Při rozpočtu je příležitost, aby se kabinetu Bienerthovu zasadila smrtelná rána!« volá se do lidu, a lid bude s napjetím čekat. Ale je pravděpodobno, že z chystané »smrtelné rány« nebude ani »lehké uškození na těle«, je pravděpodobno, že jednání o rozpočtových provisoriích mine, aniž by došlo k sebe menši rekonstrukci kabinetu, a zklamaní političtí diváci, kteří čekali marně na pád ministerstva, budou opět posíleni v mínění, že nutno přivoditi pád takové politiky, která umí jenom konstruovati sobě porážky.

Ostatně vezměme si k ruce zprávu o schůzi posl. Maštálky v Lomnici nad Popelkou, a poznáme, že podle mínění v Českém klubu ustáleného baron Beck padl a baron Bienerth přišel jen proto, že min. Prášek podal demisi, aniž »Českému klubu« zprávu podal, a min. dra Fiedlera přiměl krokem svým k odstoupení v době nevhodné. Kdyby byl chtěl býti posl. Maštálka upřímným a pravdomluvným, kdyby byl chtěl podle dobrého receptu dra Pacáka říci lidu plnou pravdu, byl by musil dodati, že nám baron Bienerth s celým svým kabinetem dohromady — i kdyby ho oba naši ministři opustili, neuškodí a tou měrou uškoditi nemůže, jako nám škodí — nepravím nesvornost — ale nekázeň v naší politické repraesentaci, jako nám škodí vzájemná nevraživost, neupřímnost, nedůvěra, žárlivost českých frakcí a jejich justamentní, jednostranná politika.

»Cíl a program je pád Bienerthovy vlády!« volá se do lidu, ale současně slyšíte předáky české strany agrární říkat: »Je čas Mladočechy hodit přes palubu!« Kdyby byly vypsány všeobecné

volby, rozléhal by se po Čechách křik: »Pryč s Mladočechy!« — nikoli »Pryč s Bienerthem!« Kdyby baron Bienerth českým agrárníkům řekl, že obětuje národohospodářského odborníka agrární politice, kdyby přistoupil k nehospodárné výměně veličiny B za jednotky: S. U. nebo Z., přestala by hned početně značná část »Českého svazu« křičeti: »Pryč s Bienerthem«.

Dejme tomu, že by baron Bienerth připadl na myšienku požádat Dra Žáčka, aby uprázdnil místo svému někdejšímu koncipientu, viděli bychom, jak katolická strana lidová se staví do pósy těžce zkoušené matky, slyšeli bychom ji volati: »s těžkým srdcem tak činím — ale vlast to žádá, jdi, můj synu — obětuj se!« A druhá silná frakce českého svazu by desku z opposičního gramofonu s výkřiky: »Pryč s baronem Bienerthem!« odložila stranou.

A tak vzhledem k tomu dnešnímu »cíli a programu« není nejen na »Slovanskou jednotu« spolehnutí, ale ani na »Český svaz«.

To je pravda, kterou by poslanci z Českého klubu měli říci lidu. A to ještě by nebylo všecko. Ještě by musili také říci, že ani v malém hloučku poslanců, kteří tvoří »Český klub«, není dost solidarity a vzájemné upřímnosti; i zde vidíme každou chvíli, že osobní nechuť nebo podobná pohnutka se staví do cesty mužům, kteří chtějí uplatnit své vědomosti a zkušenosti. Pryč s Bienerthem? I ano, dobrá! Ale především pryč s malicherností, neopravdovostí z české politiky. Kdyby barona Bienertha vystřídalo deset byrokratů, kavalírů, nebo parlamentárníků, nic nám to nepomůže, nenastoupí-li u nás vládu zdravý, chladný rozum místo všeobecné rozdrážděnosti, která zavládla v české buržoasní politice.

ZE DNE

Velkonoční krveprolití na Žižkově rozbouřilo znovu všecky kruhy pražského obyvatelstva, jež pozapomnělo již na vraždu Magdy Novotné a loupežné přepadení advokáta Marečka, jejichž původci dosud nejsou zjištěni. Se všech stran ozývala se kritika pražské policie a rozhodně ne lichotivá. Neobratnost čtyř právě nejlepších detektivů, již šli zatknout nebezpečného banditu jako neškodného redaktora, byla různě komentována. Ovšem chyba není pouze v nich. Kdyby veškery peníze, jež se již od několika měsíců věnují obrovským nedělním opatřením na Příkopech a Václavském náměstí, vynaložily se na výcvik a odborné vzdělání hlavních policejních orgánů a detektivů, měla by Praha dnes jistě vzornou bezpečnostní službu. Ovšem o tom marno psát. A přece jsou mezi zdejšími úředníky lidé schopní. Vrchní komisař Protivenský vydal koncem r. 1908 knihu (Das Verbrechen u. seine Bekämpfung), kde snaží se vystihnouti psychologii zločincovu na širším poněkud základě. A dospívá m. j. k výsledku, že řemeslný zločinec je do té míry odborníkem, že proti orgánům veřejné bezpečnosti necítí hrubě nenávisti, a i nebezpečný zločinec se dobrovolně podrobí neodvratnému osudu, jakmile je odkryt. Nuže, zde je jakýsi výklad pro neuvěřitelnou lehkomyslnost, s níž čtyři detektivové vybrali se na odvážného lupiče, jenž ostatně již jednou ohrožoval své stihatele střelbou. Kdyby pražští kriminalisté měli zkušenosti s lupiči americkými nebo pařížskými, naučili by se možná jinému názoru na psychologii bandity. A zejména naučili by se praxi, kterak tak nebezpečná individua zatýkat. Když už čtyři detektivové vejdou do příbytku zločincova s revolvery v rukou (k tomu ovšem není potřebí posílat strážníky neuniformované), mají být aspoň tak prozřetelni, jako každý americký nebo anglický strážník, a vyzvat tak nebezpečného lupiče, aby se neopovážil hnout, a při prvním pohybu, jejž udělá, vystřelit. To není žádná krutost, nýbrž nutná sebeobrana — zločinec, který nemá v úmyslu ublížit, nechá se bez hnutí spoutat. Ale ovšem vskutku zkušený detektiv vnikne v takovém případě, jako byl Bočkův, do bytu v přestrojení a zcela nenápadně (maskován jako soudní vykonavatel, sluha od magistrátu, od vodovodu a pod.[1]) a uchopiv zlosyna ve vhodné chvíli, přivolá ostatní čekající u dveří. K tomu konci je arci třeba, aby zřízenec měl jistou tělesnou obratnost, získanou na př. methodou jin-jitsu, v níž dnes všichni přední kriminální zřízenci němečtí, angličtí a j. jsou vycvičeni. (V Londýně všichni policisté musejí se cvičiti v jin-jitsu). Ovšem v Praze jsme ještě příliš daleko toho, bychom od policisty něco podobného žádali, a tak si jin-jitsu asi dříve osvojí zločinci než policie, jako si opatřili lepší zbraně (browningy), než jsou revolvery našich detektivů. Fakt je, že Boček, jenž jediným pohybem skolil Bindera a při zápase s Hladíkem zastřelil Pětiletého a těžce ranil Lukeše, byl by přes značnou přesilu ještě unikl, kdyby byl Lukeše střelil o několik vteřin dříve, než sám byl od něho poraněn, což se mohlo zcela lehce státi. Proti bezbrannému Hladíkovi byl by měl pak ovšem, maje ještě jeden náboj v hlavni, lehkou hru. Kdo si to dovede představit, kterak

[1]) U nás nejenom, že se detektivové neumějí maskovat, nýbrž dokonce se i zločincům veřejně představují, neboť zatčený zločinec je předveden všem detektivům, by si ho tito zapamatovali a ovšem aby i on si je zapamatoval, a na pohřbu Pětiletého nesli po ulicích veřejně věnce, by každý si je mohl dobře prohlédnouti.

jediný odvážný lupič, překvapený čtyřmi policisty v bytě, byl by snadno mohl všecky postřílet a ještě utéci, pochopí, jak neomluvitelná je ležérnost, s níž se stihatelé naň vydali. Ale jak řečeno, lidé ti nejsou vinni, není vinen ani úředník, jenž je za lupičem poslal, vinna je naše nepokročilost ve všech oborech policejní správy, jež nedovoluje, aby si orgánové její získali potřebnou obratnost a taktiku, jinde již běžnou. Dr. *H.*

Aby úřednictvo se nezkazilo, dostalo se mu právě od vlády důrazného pokynu, že nemá se svých požadavků domáhat poslaneckou intervencí. Že by zároveň s tímto zákazem vláda se postarala, aby příčiny zjevu toho byly odstraněny, totiž aby úřednictvo n e p o t ř e b o v a l o politické cesty k svým žádostem, o tom se ovšem nedovídáme nic. Je to jako když se hladovému zakáže žebrota, ale při tom se mu výživa neopatří.

Mladočeské Svůj k svému. Na středočeském sjezdu mladočeském byla přijata resoluce doporučující členům strany, aby své potřeby obstarávali u spolustoupenců. Toto usnesení, namířené proti národním sociálům, pochopitelně vzbudilo bouři odporu u živnostníků. Kdyby se provádělo, dostali bychom se do maloměstských poměrů z let sedmdesátých a vedlo by to k nejpustší štvanici, kterou by pak i původci její musili krotit a odstraňovat.

Reforma středních škol pokračuje u nás přece po loňské anketě ve Vídni, o niž se zasloužil tolik bývalý ministr Marchet a jejíž zásluhy si nyní lacino přivlastní jeho křesťanskosociální nástupce. V posledních dnech byly vydány nové osnovy pro gymnasia i reálky, jimiž zejména na gymnasiích byly provedeny některé pronikavé změny. Zavedení povinného tělocviku, rozšíření látky učebné na prospěch přírodních věd na gymnasiích ukazuje jasně, že výsledky ankety měly přece veliký a nesporně dobrý vliv na organisaci učiva na gymnasiích, zatím co na reálkách nepřikročilo se k žádné pronikavější změně. Podrobnější ocenění nových osnov přineseme v čísle příštím a zároveň oceníme praktický význam těchto reforem jakož i nových typů středních škol pro české poměry.

Vydání veškerých spisů J. A. Komenského počne vycházeti v nejbližší době péčí a nákladem učitelské organisace na Moravě, za vrchní redakce známého komeniologa profesora jurjevské university Jana Kvačaly. Zprávu o tomto podniku napsal do dubnového sešitu Pedagogických Rozhledů prof. J. V. Novák, líčí jeho genesi, význam, podmínky úspěchu hmotného a zejména podrobně zásady, dle nichž bude vydání přísně vědecky uspořádáno za součinnosti nejlepších našich pracovníků. Zdar podniku po stránce morální jest jmény i pracemi jeho spolupracovníků úplně zabezpečen, i jest nyní na české veřejnosti a zejména ovšem na českém učitelstvu, aby se přičinilo také o úspěch podniku po stránce hmotné. Vědecké vydání všech spisů Komenského bude znamenitým obohacením nejen naší, ale i světové literatury pedagogické, jsouc zároveň prvním souborným vydáním Komenského vůbec. Bude také obsahovati nejeden spis Komenského, dosud naprosto neznámý. Učitelstvo moravské koná tímto vydáním významný čin kulturní, i doufáme, že učitelstvo v království Českém nezůstane dlužno ničeho své povinnosti k největšímu českému vychovateli.

Trojnásobná radost. Profesor Masaryk měl s drem Löwenherzem ve Vídni rozmluvu, kterou dr. L. otiskl a z které sionisté mají radost, protože míří proti assimilaci. Z toho bylo znepokojení u českých židů a p. dr. Teytz šel hned k p. Masarykovi; z rozmluvy s ním, jak sděluje v Rozvoji 9. t. m., »má celkový dojem, že prof. Masaryk sympatisuje s našimi« (t. j. českožidovskými) »snahami«, a názorům obsaženým v otištěném interwievu dra Löwenherze — »nerozumí«. Teď mají zase čeští židé radost. A do třetice má radost Čas, neboť mu přibyl nový doklad, že prof. Masaryk nikdy nic netušuje a neretušuje...

Zabíjení velikonočního beránka pokládá se místy za zvyk docela chvalitebný, a dá se proti němu se stanoviska pokrokového sotva co namítati. Nedělní zabíjačka v Čase má ovšem své odporné momenty. Ty však nelze při podobných aktech bráti na váhu. Rozhodným je úmysl — fakt sám a jeho provedení je všude věcí huntýřovou. V Čase vybrali si k tomu pana Pletichu, doufejme, že seženou příště člověka šikovnějšího, který si nesplete naše důvody se svými nadávkami, a posuzujme nedělní příhodu sine ira. Narazili jsme do Času pořádně svou notickou ze dne 9. dubna. Pan Pleticha žádá na autoru, aby za ní osobně stál, a autor slíbil, že se přihlásí, jakmile učiní tak i pisatel pamfletu, otištěného v Čase o knize dra Chalupného. Vypadá to jako »oplátka za půjčku«. Pan Pleticha přiznává se k p ů j č c e, o p l á t c e ale rozumět nechce. Nedivíme se mu. Umělci z Času mají už od časů rubriky »Nepokradeš« v půjčkách a oplátkách svou zvláštní praxi i theorii. Rovněž v náhledech

o odkrytosti. Realisté celá léta hlásají odkrytost — jiným; sami jí rozumějí tak, že dle prohlášení nedělního Času za ně odpovídá pan C. Dušek. Aby tuto »odkrytost« jakžtakž zakryl, Čas opět omílá historii článku »Před dvaceti lety« z r. 1906. Pan V. Beneš již vysvětlil v Čase (13. t. m.), že tehdejší redaktor Přehledu neodmítl odpovědnost, nýbrž pouze nejmenoval pisatele článku, a p. Prokop Grégr, který aféru vyvolal, další kroky nečinil. Tím byla celá věc vyřízena, a poněvadž pisatel článku se sám nepřihlásil, zůstala jeho anonymita neodhalena. Když nedávno jeden realista měl konflikt pro redakční tajemství, jaký to byl poplach v Čase a kolik intervencí u ministerstva! Když však redakční tajemství zachoval Přehled a měl z toho aféru, tu v Čase bezpočtukráte se o něj otřeli p. Machar a všelijací anonymové. Neboť zachování redakčního tajemství u realisty je hrdinstvím, u Přehledu zločinem. Abychom tuto šalebnou hru osvětlili dokonale, dodáme ještě něco. Aféra z r. 1906 vznikla následkem příkrých výroků zmíněného článku o Juliu Grégrovi. Tyto výroky nebyly však než parafrásí výroků dra Herbena v Deseti letech proti proudu. *Intellektuelním původcem celé aféry nebyl tedy nikdo jiný než ten, kdo pak po celou aféru byl v úkrytu, škodolibě se smál a na konec zákeřně ještě napadá ty, kteří se byli exponovali pro zájmy a náhledy jeho vlastní.* Ano, tak vypadá realistická morálka, vysvlečená do naha!

Z časopisů.

Časopis Českého Musea přináší ve 2. svazku obšírné zápisky o životě P. J. Šafaříkově, sepsané synem jeho Vojtěchem a vydané drem Č. Zíbrtem. K velice zajímavým těmto pamětem, které byly sepsány dle vypravování samého P. J. Šafaříka, vrátíme se příležitostně. Dnes zaznamenáváme, že paměti ty zase potvrzují mínění, že Jungmann původcem »Počátků« r. 1818 nebyl. Šafařík ho navštívil v květnu r. 1817 (str. 251) jakož i Dobrovského a jiné Čechy v Praze; vlastní podnět ku spisu o prosodii však mu dal Palacký, ač Šafařík již v Jeně o téže věci uvažoval a korrespondoval s Hermannem. O účasti Jungmannově v sepsání díla není ani vzdálené stopy. — Jungmanna Šafařík jmenuje »lidumilný a laskavý patriarcha« (str. 283). — Zajímava je m. j. zmínka o české výslovnosti tehdejších vlastenců, která ovšem Šafaříkově uherské rodině byla nezvyklá. »Zřetelně čistě« prý mluvili Palacký a Čelakovský, za to Frič, Podlipský, Erben, Havlíček, pak Jungmannův syn Josef, Chmelenský a jiní »náramně nezřetelně, šišlavě a sekaně«.

V Osvětě Lidu 14. t. m. dr. Lederer uvažuje o snahách Maďarů, těžit z přivtělení Bosny a Hercegoviny, a praví: »Jaké povinnosti vyplývají z těchto poměrů pro nás? Aby předně naši zástupcové společně se zástupci jihoslovanskými a možno-li i ostatními slovanskými poslanci jak na radě říšské, tak v delegacích pracovali k uskutečnění pokrokové lidové ústavy pro zabrané země, k vyjasnění jejich státoprávního postavení v říši, aby předně lid v budoucím svém parlamentě nebyl majorisován vládními kruhy, kolonisty německými a maďarskými a klerikály Stadlerovskými, dále, aby se obě země ty nedostaly pod maďarskou tyranii přivtělením zemí těch k zemím koruny uherské. Také naše ústavy peněžní, především naše banky a naši průmyslníci a obchodníci měli by věnovati pozornost svou zabraným zemím a neměli by přenechat tam široké a úrodné pole pouze exploaci maďarské a německé. Na inteligenci naší pak jest a našich příslušných akademických činitelích, neméně na městu Praze, aby počet jihoslovanské mládeže, zvláště akademické, stále vzrůstal.«

Druhý sešit Ottova Malého Atlasu zeměpisného právě vyšel a obsahuje opětně čtyři pěkné kolorované mapy a sice: Švédsko a Norsko, Afriku (fysikální mapu), Australii a Tasmanii a Severní Ameriku (fysikální mapu). Jak již z obou vydaných sešitů je vidno, přibylo naší vědě zeměpisné dílo nad jiné vítané, které bude znamenitou pomůckou každému čtenáři, kterýž až dosud byl odkázán na příruční atlasy cizí, najmě německé. Celý atlas obsahovati bude 100 podrobných kolorovaných map a plánů i vyrovná se bohatstvím svého obsahu všem podobným jiným pomůckám cizím. Malý Ottův zeměpisný atlas vychází redakcí prof. dra St. Nikolaua nákladem J. Otty v Praze v seš. po 80 hal. i doporučujeme jej české intelligenci co nejlépe.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. J. Otty: J. Král: Česká prosodie. 245 str. za 80 h. – O. Srdínko: O vývoji člověka. 69 str. za 1 K 50 h. – *Nákl. E. Leschingra*: J. Svoboda: Naše Hakeldama. 82 str. za 1 K. — *Nákl. Unie:* V. Uzel: Daň osobní z příjmů z platů služebních. 104 str. za 1 K 60 h. — *Nákl. vlastním*: V. Sobotka: Aby se vlk nažral a koza zůstala celá. 62 str. za 1 K 20 h. — K. Herrmann šl. Otavský: O autorskoprávní ochraně děl architektonických. 36 str. — *V komisi F. Boháčka v Jevíčku (Mor.):* Úvahy o jazyce mezinár. 40 str. za 80 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 23. DUBNA 1909. ČÍSLO 31.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

ŽENSKÁ OTÁZKA

LONA:

Dvojí morálka.

K tomuto slovu a pojmu, silně otřelému, působícímu na jisté differencované, neb nad pohlavní všednosti povznesené duše jako čpavek, bývají za vysvětlivky přidávány obrázky z každodenního života, z vrstev přímo při zemi se pohybujících: mladý pán, jenž beztrestně svede a zanechá služku, student, jemuž není bráněno »se vybouřiti«, kdežto jeho sestry jsou úzkostlivě střeženy, muž boháč, aneb dobře situovaný, jemuž po životě zhýralém dosažitelno jest nejčistší děvče. Zdá se však, že tato dvojí míra sáhá do vrstev mnohem vyšších, a že přes všecky krásné řeči, verše, novelly, plaidující pro nechráněnou ženu, samo spisovatelstvo silnou čarou rozděluje dotyčná práva obou pohlaví, a to tím způsobem, že na jedné straně nahromadilo se právo všecko, a na druhé skromné nic. Aneb provádí se toto zvláštní rozdělení jen za určitých případů, a to právě za takových, kde by měl díti se pravý opak?

Nedávné jubileum Frédérica Chopina přineslo podivné úkazy. Tento vznešeně sladký hudebník, při jehož valčících a mazurkách bychom se tak rádi stali menádami a dotančili život svůj v sešilujícím víru, při jehož impromptus, fantasiích a préludiích jásáme a nyjeme, až zase nocturna a ballady nás uvrhnou v nejhlubší smutek — tento umělec a tvůrce, na jehož čele jako by svítila hvězda-večernice, byl zároveň »un grand amoureux« . . .

Psycha umělcova jest tak záhadna, že i nejduchaplnějšímu a nejhlubšímu kritiku jest těžko rozlišiti, zdali vášně hudebníkovy, poetovy, výtvarníkovy daly život jeho dílům, či zdali tvůrčímu duchu vášní bylo třeba jako pramene aneb alespoň jako oplodňující vláhy, aby díla jeho mohla vzniknouti. Za dnů Chopinova jubilea vzpomenuto zcela pochopitelně erotických episod, které daly vznik jeho skladbám; vyjmenovány od polodětské Konstancie po náhle mu vyrvanou snoubenku Marysienku Wodzińskou, od hraběnky Potocké po baronku Rotschildovou všecky ty téměř nesčetné ženy, jež ho zbožňovaly; poznamenáno s jakýmsi zadostiučiněním, že umělec šel z náruče do náruče, že otevřeny mu všecky salony a všecky ložnice, a shledáváno přirozeným, že těmi ložnicemi dam i prošel. Vždyť ovoce závratných, šílených blaženostÍ bylo také nevýslovně sladké a omamné, ještě dnes zachvíváme se, když je chutnáme.

»Grand amoureux« Frédéric Chopin byl jen jakousi obměnou velikého umělce Chopina, umělce i reproduktivního i tvůrce, a všechen divoký, vysilující život byl mu — ne odpouštěn, to zdálo by se a bylo by šosáckým! — ale plně schvalován a pochopován. A odpouštěna i schvalována byla i láska nesčíslných žen, mladých dívek, paní vdaných i rozvedených, které okouzlil svou hudbou a osobností, a které se mu oddaly. Všech, — jednu vyjímajíc; u té se tolerance zastavila, nedbajíc toho, že Chopin právě ji miloval velmi náruživě, že toužil dle vlastních slov v jejích loktech umříti. A byla to nejen vášnivá milenka, nýbrž osobnost stejně vynikající jako Chopin, také duch tvůrčí, duch, který mnohem mocněji než snivý hudebník polsko-francouzský pohnul vlnami doby, ba který široko je rozčeřil.

Tklivě vypravovali životopisci, jak hraběnka Potocká utěšovala Chopina zpěvem v jeho nemoci, jak komtessa Wodzińská po valčíku do F-moll podala mu růži a tím vyslovila své porozumění, — hlavy těchto vnadných žen ještě kouzelněji vynikly z biografických arabesek, — jen z Aurory Dudevantové učinila láska k Chopinovi »raffinovanou Messalinu«, »královnu smyslnosti«, »ničemnou a chlípnou ženu«, »stárnoucí záletnici«, jako by se nejednalo o zjev tak veliký, jakým jest — Georges Sand!

Dle přívlastků oněch vykreslil by si čtenář prostý, neliterární, Chopinovu milenku jako odpornou nemladou prostitutku, jíž do úplné zvrhlosti chybí pouze řemeslné a placené provozování pohlavních výstředností. Zatím, — ani nejzavi-

lejší antifeminista, je-li jen poněkud spravedliv, nedovede upříti, že ona zdánlivá »Messalina«, »královna smyslnosti«, byla z nejpozoruhodnějších a zajisté nejsměrodatnějších zjevů devatenáctého věku, ohromný literární talent, svobodný nebojácný člověk a myslitel, světlo, které uhnětenému a poddanému ženství zasvitilo na nové, širší a důstojnější dráhy.

Asi před osmdesáti roky vyslovováno jméno »Georges Sand« v korrektní společnosti evropské s hrůzou, a ona od úzkostlivých vychovatelů, matinek a tet ukazována mladým dívkám a paním jako strašák; to proto, poněvadž ušla od chotě nemilovaného a ji týrajícího, v Paříži samostatně sebe a svou dcerušku živila malbou a literátstvím, někdy do mužských šatů se převlékla, revolucionující provolání a články psala, s tehdy ještě nemnohými muži socialistické nauky pochopiti a rozšiřovati se snažila, náboženské problémy řešila, — a konečně, nač se rádo za hanlivých řečí zapomínalo! — psala znamenité plamenné romány, kreslila rázovité obrazy z francouzské oblasti lidové, vůbec díla, která po mnohá desetiletí byla slávou francouzské literatury, a jež nikdy cenu svou úplně neztratí, byť obsahovala na mnohých svých stránkách obžalobu křivd dávno vyrovnaných.

Jak divné to svědectví pro pokrok, pro vlny vývoje zvolna, leč stále se převalující, když při jméně Georges Sandové zní dnes, koncem prvního desetiletí dvacátého věku, jen málo změněnými slovy táž obžaloba, která připínala se k němu v létech třicátých až padesátých minulého století! Když o té, s níž pronikavě začíná nová doba žen (neboť Mary Wollstonecraft-Godwinová byla hlasem volajícím na poušti, kdežto hlas a činy Sandové působily daleko a silně!) — na předním místě promlouvá se jako o »ničemné a chlípné ženě«, »stárnoucí záletnici«!

Kdo alespoň trochu v rámci dobových poměrů prozkoumal život Georges Sandové a její původ, kdo četl byť i jen výbor jejích spisů, její korrespondenci, ten rozhorleně odmítne ona zlá slova, či lépe, rozškube je lístek po lístku jako pichlavé květy bodláku, hozené po veliké osobnosti.

Královna smyslnosti! Chlípná žena! Byla Georges Sand tak velice smyslná? Není pochybnosti, že v ní vřel erotický život velmi silný, již původem — pocházelať z rodu grande amoureuse Aurory Königsmarkové, z rodu velikého milovníka Mořice Saského, bylo v ní vůbec mnoho zelené krve »dětí lásky«, prý horoucnější prosté krve rudé. Leč ty plamenné city, které obrážejí se v Lelii, v Indianě atd., nelze prostě klassifikovati jako smyslnost, nýbrž jako vášeň erotickou ve velikém slohu. Jde to na jevo nejen z jejích románů, ale i z korrespondence milostné, zvláště z oné s Alfredem Mussetem. Z této vysvítá kromě toho zjev zajisté podivuhodný, u vysoce intellektuálních žen dosti řídký, — ona »genialita citu«, »genialita mateřskosti«, kterou kategorická Ellen Key žádá a přisuzuje jako nejvyšší dokonalost ženě, vyhrazujíc genialitu ducha výlučně mužům. V Georges Sandové byla taková přesila citu, že stávala se svým druhům, zvláště když byli jako Musset a Chopin jí mladší, i milenkou, i matkou, i přítelkyní, i ošetřovatelkou. Oslovení »mon enfant«, »mon petit«, »mon pauvre chéri« jsou u ní dosti častá. O jejím poměru, zvláště k mladšímu a churavému Chopinovi, jako dříve k Mussetovi, dá se krásně užíti slov její krajanky:[1]) »Chez la femme, l'amour n'est que de la maternité en fleurs, et la maternité de l'amour en fruit.« (U ženy láska není než mateřskost v květu, a mateřskost láska v plodu.)

Přirovnání Messaliny, alespoň římského pravzoru typu, k erotickým poměrům Georges Sandové nelze již dokonce provésti. Jsem naprostou nepřítelkyní roztřiďování duchů dle pohlaví; vím sice, že umělkyně-žena umí z vlastního poznání vylíčiti a vytvořiti cosi, co umělec-muž dovede leda (a snad právě tak dobře!) uhodnouti. Ale stanoví-li se již mužská a ženská psycha, pak se Georges Sand ve svých milostných poměrech nejevila příliš ženskou; jedněm mužům byla kamarádem, přítelem, s jinými filosofovala; pokud zvláště Chopina a Musseta se týče, umělců to myslí přímo zženštilých, byla ona přes všecku »genialitu mateřskosti« individualitou, karakterem silnějším, ráznějším, tedy něčím, co se »rafinovanosti Messalinině« velmi málo podobá! Ostatně, ukazují-li zvláště první její romány silnou náruživost, dle obžalob »smyslnost«, — jsou jiné, Mauprat, André, Marquis de Villemer, ba i části Consuelo a Hraběnky z Rudolstadtu velmi cudné, střízlivé.

Stárnoucí záletnice! O jedné z nejpůvabnějších žen světa, Ninon de l'Enclos, vypravují všecky slovníky s podivem, že byla krásna a svůdna až do svého osmdesátého roku, podobně zní chvála Julie Recamierové; ale ovšem, to byly pouze »grandes amoureuses«, nikoli revoltující spisovatelky; kdyby v tomto málo oblíbeném postavení byly si dovolily milovati a líbiti se po čtyřicátém svém roce, bylo by se jim od rozmilých kollegů-spisovatelů, snad i od kollegyň velmi přísných dostalo zcela jiného posouzení než ženám pouze krásným, passivním.

Dle podobizen i všelikých zpráv nebyla Georges Sand právě kráskou; měla okouzlující oči, bohatý tmavý vlas při hrubých rysech a velmi snědé pleti. Jiná slavná spisovatelka, George Elliot (Mary Evans), byla[2]) přímo ošklivá, jen hlas její zněl podivuhodně lahodně a oči zářily jasně a z hluboka; a přece byla Georges Sand zbožňována, náruživě milována

---

[1]) Pierre de Coulevain »Sur la Branche« 1906.
[2]) Dle zápisků Soni Kovalevské.

tolika vynikajícími muži, a George Elliotovou vzal si po smrti jejího přítele-manžela G. H. Lewesa jako ženu více než šedesátiletou za choť mladistvý a hezký J. W. Cross, miloval ji velmi a vydal po její smrti její životopis, denník a korrespondenci s láskyplnou péčí. To mimoděk vnucuje přesvědčení, že při těchto ne právě půvabných a mladých ženách bylo cosi svěžího, podmaňujícího, silného, co epitheton »stárnoucí záletnice« odsuzuje jako přímo směšný. Snad byl to týž fluid ducha, který vynikající muže, jakéhokoli stáří, byť byli sebe ošklivější, činí mnohým ženám tak zajímavými a žádoucími; snad platí tu výrok Pierra de Coulevain v knize mnou již jednou citované: »La vraie fontaine de Jouvence est dans notre cerveau. Si nous maintenons l'activité de ses cellules, il accélera la circulation du sang, des fluids vitaux, donnera de l'éclat aux yeux, conservera la souplesse au corps, éloignera la maladie, la viellesse, la mort même.« (Pravý zdroj mladosti jest v našem mozku. Udržíme-li činnost jeho buněk, zrychlí oběh krve a životních šťáv, dá záři očím, zachová pružnost těla, oddálí nemoc, stáří, samu smrt.)

Leč vyvracením nedůstojných přívlastků, daných Auroře Dudevantové, uchýlila jsem se od svého vlastního thematu. Dejme tomu, že by všecka ta obvinění byla do slova pravdiva; Georges Sandová při tom zůstává přece průkopnicí, slavnou a působivou spisovatelkou své doby. Nastává pak otázka: byla oprávněna osvoboditi se od manželství, prožívati všecka ona vášnivá dobrodružství srdce, která jí přinesla tolik výtek v korrektní společnosti, a těm, s kterými se sdružila a jež milovala, po rozvázání svazku zajisté mnoho utrpení, jako v případě Chopinově a částečně Mussetově? Že ona sama prožila veliké duševní boje a žaly, jež pak přepodstatnila ve svých uměleckých pracích, jest nesporno; ale altruistní stanovisko dovoluje sice, abychom sami sklízeli žeň utrpení s polí svých vášní, nikoli však aby šťávou těch belladonn svůdných poškozeni byli jiní.

Vlastně otázka neměla by zníti: Byla Georges Sand, byly jiné ženy-umělkyně oprávněny, nýbrž: Jest umělec vůbec oprávněn? Umělec, ať jest mužem či ženou? Zde nelze dobře akcentovati různící se fysiologické důsledky erotických poměrů; více než kterákoli jiná žena jest si umělkyně vědoma všeho, co činí, jakou se před tváří světa zjeví, a jest zajisté i schopnější snášeti všechno, co by jiné ženě bylo břemenem nesnesitelným.

Jde tedy výhradně o stanovení práva umělcova. Individualisté otázku zodpovědí kladně. Jeden z prvních básníků-individualistů, William Blake (1757—1827), právě v přítomné době anglickými a německými učenci z prachu zapomnění vyhrabaný, vyslovil se o tom podivuhodně směle: »Pro velikost, pro dílo a pro ducha, který dílo tvoří, třeba lidem odpouštěti« a »Mravní poklesek, budiž to manželská nevěra neb jiného cosi, není ničím u srovnání s dílem, které láskou inspiroval umělci neb jinému činorodému člověku aneb mu je pouze ulehčil. V díle samém jest poklesek prominout.«

Mnozí, ať upřímně a přísně, ať pokrytecky, vzeprou se tomuto neslýchanému úsudku. Žili a žijí velicí umělci, kteří bez vlastního, ovšem jen zevního prožití, — neboť vnitřní a fantasijní život umělcův nedá se vůbec kontrolovati! — stvořili díla prodchnutá velikou vášní, kteří osobní projev vášně potlačili, ať za cenu muk jakýchkoli; vyskytují se jiní, kterým právě neukojená a neukojitelná touha po veliké, vše splňující vášni erotické byla půdou, v níž vyrostly květy jejich umění; ale jsou zase umělci, jejichž všecka bytost si vášnivé erotiky žádá, — a jinak zůstává neplodnou. Světu jest pak voliti mezi sterilností jejich a jejich dílem. Rozhodne-li se pro toto, uznává-li oprávněnost veliké, vášnivé, byť proměnlivé a záhubné lásky pro určitou, shora naznačenou třídu umělců — pak nechať ji přiřkne jednostejně.

Georges Sand byla snad z těch, jimž ku tvorbě bylo třeba vášní; my nevíme, jaké by bylo bývalo její dílo, kdyby byla zůstala v Nohantu u markýze Dudevanta, nikdy nepoznala Julesa Sandeau, Lamennaisa, Ledru-Rollina, Michela de Bourges, Musseta, Chopina; Chopin byl rovněž horoucí umělec, jenž bez lásky žen nebyl by asi vytvořil svých sladkých, omamujících a rozčilujících skladeb, — jsou al pari, a kdo velebí Chopina, nesmí hoditi kamenem po Georges Sandové. Kamenujte oba, když nerozumíte a neodpouštíte, nikoli jedinou ženu.

O láskách Goethových napsána byla a stále ještě psána jest veliká, málem vědecká literatura; nejnepatrnější dívce, kterou poznal srdcem, dostalo se téměř aureoly; když jako veliký stařec, ovšem duchem zcela svěží, zamiloval si Ulriku von Lewetzow »poslední lásku«, tu nebyl nazván »starým záletníkem«, nýbrž Ulrice vytknuto, že nechtěla se hlásiti k holdu a obdivu »knížete básníků« a takto odhodila jediné, co na ni bylo pamětihodného; když r. 1889 Henrik Ibsen, jedenašedesátiletý, prožil přerozmilou idylku v Gossensassu s mladičkou Emilií Bardachovou z Vídně, voněli všichni jeho oddaní čtenáři s rozkoší k tomuto jemnému květu, a zazlívali paní Susanně Ibsenové její drsné a posměšné o tom výroky. Co je krásno a pochopitelno při umělci jednom, nemůže býti hanbou druhému. Pohlavní sféru se všemi jejími dvojakostmi, nespravedlnostmi a nesprávnostmi nelze tak zcela přenášeti ve výjimečnou oblast umění a jeho pravých představitelů.

Při úmrtí Georges Sandové r. 1876 poslal za skvělou tou ženou Alfred Meissner výstižnou báseň, jež končí:

»Jest mnoho korun, truchlých, plných hloží,
Jež bůh dal dětem, které rodí zem,
Však nejtěžší, již položil hněv boží
Na hlávu ženy, jest — být geniem.«[3])

[3]) Překlad Jaroslava Vrchlického.

Kdo podivoval by se Chopinovi, Mussetovi, básním a skladbám jejich, a odsuzoval tu, která vysoké vzněty v nich probudila, jsouc při tom sama umělkyní velikou a vášnivou, — přidal by nové trní, bodající a hanobící, k dosti již těžké koruně Georges Sandové, — a jiných žen-umělkyň.

ZDRAVOTNICTVÍ

Spála

dosud v Praze straší. Laikovi by se mohlo zdáti, že ani není možno, aby se za takové měsíce epidemie neutlumila, ale lékařům to bohužel není divné, poněvadž pozorují, jak netečně se obecenstvo ku spále chová. Naši rodičové dovedou mít hrozný strach před spálou, naše matky dovedou při spále svých dítek heroicky bdíti u jejich lože, ale zachovávat praeventivní opatření nedovedou. Zvláště teď už je všecko obecenstvo otupeno dlouho trvající epidemií, takže hrozí nebezpečí, že epidemie vzplane ještě prudčeji a zhoubněji.

Obě naše populární sbírky lékařské vydaly spisek o spále. V Haškovcově sbírce vyšlo poučení od dra Lad. Čecha (pseudonym),[1]) které šťastným výrazem a v krátkosti praví vše, co třeba věděti a zachovávati. Bojím se však, že takových poučení lidé nečtou. Tuto knížečku nejen by měly rozdávati obecní správy ve školách dětem, aby ji donesly rodičům, nýbrž takové poučení by se mělo ve všech třídách s dětmi čísti a probírati. Ovšem, měl a mohl by býti takový leták lacinější: 30 haléřů nevydají lidé, kteří by nejvíc poučení potřebovali, za zdravotnickou knížku o 11 stranách.

V Panýrkově sbírce vydal redaktor objemný spisek,[2]) který soustavně a zevrubně poučuje o dějinách spály o epidemiích v Čechách a v Praze zvlášť, o průběhu a následcích spály. Zvláště jsou důležité příklady potutelnosti nemoci, snadné nákazy i takovou cestou, která se zdá laikům nemožnou. Celý spisek tento se hodí pro vzdělanější obecenstvo, ba i lékaři v něm najdou zajímavé zprávy.

Po celou dobu epidemie se psalo ve všech novinách o spále, pražská obec rozdávala dětem poučení, celý aparát zdravotnický jest na nohou, a přece epidemie nemizí. V knize Panýrkově najdeme hrozné příklady netečnosti a i zlomyslnosti obecenstva, které svým jednáním maří všechnu veřejnou námahu. Jsme zvyklí hubovat na úřady, a v této epidemii kde jaký nedostatek zdravotního zřízení obecního byl právem pranýřován. Avšak z těchto nedostatků se neživí epidemie, nýbrž živí ji obecenstvo samo, nevolajíc k dětem lékaře, i když má lékaře zadarmo, vodíc děti do divadel, do koncertů, na »živé obrazy«, které se množí v Praze jako houby po dešti; v době epidemie se nerušeně konají přednášky se skioptickými obrázky pro děti atd.

Rodiče zabalují děti do kožichů, aby se nenastydly, ale vodí je do sloupů prachu, který se někdy v Praze zvedá, a budou je posílat na rejdiště a hřiště, kde děti pro prach nebude viděti.

Rodiče se brání desinfekci, schovávají nakažené knihy, hračky a peřiny, a zachraňujíce kus hadru, ztrácejí druhé dítě.

Ještě slovo. Hnutí sociálně-demokratické v Čechách a českých zemích od počátku nebylo jen čistě politické, nýbrž kulturní; snažilo se vždy o vzdělávání dělnictva a to s úspěchem bezesporným. Jen praktické důsledky neprovedla dosud strana úplně; nemá to být výtka, nýbrž povzbuzení: Strana sociálně-demokratická by měla rázně se zasaditi o to, aby byly zřizovány nemocnice pro nezhojitelně nemocné, zejména pro pokročilou tuberkulosu, aby zřízena byla v Praze nemocnice pro infekční nemoci, ve všeobecné nemocnici řádný pavillon pro infekční nemoci, a v době epidemie aby široké vrstvy jejich příslušníků byli řádně poučovány o tom, jak epidemii možno potlačiti. O všech těchto potřebách už bylo mnoho napsáno a mluveno, ale d o k u d j e n e p o s t a v í s t r a n a s o c i á l n ě - d e m o k r a t i c k á j a k o s v ů j a k t u á l n í p o ž a d a v e k, n e b u d e z ř í z e n o n i c. A přece dělnické vrstvy všemi uvedenými nedostatky nejvíce trpí. Úspěšný boj o tyto potřeby by byl na dlouhá leta nejcennější materiální výhodou pracujícího lidu. Dr. *Jř.*

[1]) Spála. Napsal Dr. Lad. Čech. Nákl. J. Otty. Lidových rozprav lékařských č. 85. 11½ str. za 30 hal.

[2]) Spála (šarlach). Se zvláštním zřetelem ke školní mládeži, rodičům a vychovatelům. Napsal Dr. D. Panýrek. Nákl. Hejdy a Tučka. Bibliotéka lék. spisů populárních XXXIX. 84 str. za 1 K.

*

Oční lékařství. Pro posluchače i praktické lékaře napsal MUDr. **Jindřich Chalupecký,** docent očního lékařství na čes. fakultě lékařské. 2. přepracované vydání 1908. U Hejdy a Tučka za 9 korun.

První vydání této knihy vyšlo 1902. Autor hleděl napsati knihu v první řadě praktickou, ze

které by se mohl medik učiti, a do níž by mohl praktický lékař ve svých rozpacích nahlédnouti. Proto musil spojiti theoretický výklad se širokým návodem léčebným. — Nyní vydává přepracovanou knihu, hlavně v částech theoretických, tu a tam zkrácenou, tu a tam rozmnoženou. Praktik i medik budou míti z knihy Chalupeckého opravdový prospěch. — Že knihu napsal soukromý docent, poznati jest z obou předmluv. Celé prekerní postavení soukromých docentů se v těch větách zrcadlí. — Výprava zevní jest pěkná, cena nepřemrštěná. *Jř.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Poměry v učitelské organisaci.

Na páté zemské konferenci representovalo se učitelstvo národní velmi slušně. Vysoká úroveň referátů, nová, sympatická hlediska pronesených názorův, otevírající utěšené perspektivy na poli národní výchovy, jakož i bystře formulované požadavky a desideria, opírající se o dosavadní zkušenosti školní praxe, budily respekt interesované veřejnosti a mohly jí vštípit i zdání, že pokroku školskému nepřekáží už nic, krom zkostnatělého systému školské byrokracie, jejíž jedinou zásluhou o morální úspěch konference byla dopřávaná volnost projevu.

Než bylo by chybou, kdybychom z řečí a projevů delegátů chtěli soudit na pokrokovost a snaživost celého tělesa učitelského a domnívat se, že zásady na konferenci hájené odpovídají smýšlení a duševním disposicím všech jeho příslušníkův. Tento klam vymstil se především na učitelstvu samém, neboť největším nepřítelem pokroku jednotlivcova i stavu je ztrnulé přesvědčení o vlastní výtečnosti a dokonalosti. Nesmí se přehlížet, že delegáti konference, imponující veřejnosti jak svými pokrokovými názory, tak sebevědomým vystupováním, byli duševní elitou stavu a že mnohý z nich měl děkovati za svůj mandát spíše vlastní ochotě podjati se obtížné a nehonorované práce, než spontánní důvěře kollegů.

Kromě velmi slušného procenta učitelů skutečně vzdělaných (byť i ne akademicky), pokrokově smýšlejících i jednajících, má organisace mnoho členů nepokrokového, ba přímo zpátečnického smýšlení, úzkých obzorův a často i malé karakterové potence, kterých nepoutá k organisovanému tělesu svazek ideový, nýbrž pouhé prospěchářství osobní. Toho fakta nezakrývá ani věstník organisační, jak svědčí jeho časté přítrpklé úvahy, adressované právě těmto parasitům organisace.

Slabost a neukázněnost, filistrovství a stupidnost některých organisovaných učitelův poškozují velice snahy organisace a jsou brzdou činnosti jednot i okrskův.

Organisace vede po boku pokrokových stran boj s reakcí, klerikalismem. Tomuto boji není lze vyhnouti se a výsledek jeho je přímo existenční otázkou učitelstva a školy moderní. Dlužno bohužel konstatovat, že v něm angažují se pouze jednotlivci, dva, tři lidé na okrese. Ostatní krčí se buď bázlivě stranou, hledíce »zachovat dobrý poměr s duchovenstvem«, buď práci agilních kollegův ignorují nebo se jí dokonce vysmívají. Nemíním tu — budiž mi dobře rozuměno — pranici s knězem za každou cenu, pranici pro pranici, nýbrž boj zásadový, jenž ohrožuje již samé chatrné základy moderní školy a svobodu učitelovu. I v těch sporých případech, kde zákon a nařízení zřejmě stavějí se na stranu učitele, nedovede nebo nechce mnohý učitel obhájiti své posice do všech důsledkův a svou bázlivostí vyvolává často rozhodnutí úřadů, jimiž reakce jen získává. Nedostatek mužné odvahy a opatrnictví v učitelstvu byly nejlépe illustrovány historií tak řečených prosebných dnů. Prováděcí předpis zemské školní rady k řádu škol. a vyučovacímu stanoví přesně a jasně počet feriálních dnů ve školním roce, mezi nimiž však není dnů prosebných, a mimo to výslovně zapovídá tento počet rozmnožovati. Někteří bojácní správcové škol vyvolali však rozhodnutí (svými dotazy k okresu školním radám), aby se od starých dobrých zvyků (t. j. účasti školy na prosebných průvodech) neupouštělo.[1]) A tak chodí se na průvody dále proti jasnému znění prováděcího předpisu. S l u ž b a v a r h a n i c k á bude ještě dlouho bolavým místem organisace, neboť servilnost a hamižnost pánů řídících najde si vždy proti výtkám výmluvu a ospravedlnění ve špatných poměrech hmotných, četnosti rodiny a p.

Učitelské a krajinské listy jsou plny stesků do řádění klerikálů. Je dobře mít v evidenci tahy černé ruky a registrovati je, ale ještě lépe je paralysovat úsilí klerikálů důslednou prací protiklerikální. A právě té promyšlené, důsledné a soustavné práce protiklerikální je mezi učitelstvem málo. Učitelstvo české má krásný kulturní program z r. 1903 — kde je ta drobná práce kulturní a kde jsou výsledky slibované činnosti, jež by byla nejbezpečnější hrází proti rozpínavé reakci? Učitelé jednotlivci pokusili se ovšem o činnost lidovýchovnou přednáškami, knihovnami,

[1]) Horlivost některých řídících učitelů jde tak daleko, že by honili podřízené učitele do kostela každou neděli. Zaznamenávám výrok jednoho takového pána — bývalého předsedy jednoty —: Já myslím, že každý **k a t o l i c k ý** učitel má jít v neděli do kostela.

výstavkami a p., než tyto sporé a namnoze nemethodické a nesoustavné akce zanikly buď v samém začátku nebo jsou blízké zániku — neochotou a pohodlností učitelstva, jež nedá získat se — až na nepatrné čestné výjimky — pro nezištnou drobnou práci kulturní, opomíjejíc takto na svou škodu vlastní nejvhodnější příležitost vniknouti mezi lid. Za to je dost organisovaných učitelů, kteří dovedou hovět nejnižším pudům a vášním svého okolí.[2]) A je na podiv, že nechuť k práci veřejné jeví se u větší míře u učitelstva městského než venkovského, které i v prostředí naprosto negativním dovedlo si zachovat více agilnosti a idealismu. Tento zjev možno si vysvětlit jednak protekčním systemem obsazovacím, jenž váže ruce učitelům městským, jednak přetížením prací na školách pokračovacích a kondicemi — a snad i životem hospodským.

Duševní pohodlí a touha nerozčilovat se řídí i výběr četby. Velmi zvolna mizí z domácností učitelských Národní Politika; Kříž a Marie a sensaci pěstující illustrované listy nejsou zde vzácností. Četbě odpovídají názory a přesvědčení politické. V žádném jiném snad stavu intelligentním není takového politického chaosu, neinformovanosti a zároveň nekritičnosti jako mezi učitelstvem, jež v tom ohledu stůně nemocí českého člověka vůbec, přihlížejíc buď k vývoji událostí apathicky nebo dávajíc se strhnout frází a humbugem. Mají tu vinu i naše strany politické, jež přicházejí k učitelstvu v době volebních námluv s plnou náručí slibův, a jakmile vykonal mouřenín svou povinnost, nerespektují ani jeho nejskromnějších požadavků. Politická konfusnost učitelstva objevila se v plném světle před posledními volbami zemskými. Agrární strana pustila do světa několik protiklerikálních bleskův a hromův, ukázala učitelstvu cukrátko v podobě čtyř mandátů (kněží, ač se jich k agrární straně hlásí jen nepatrný zlomek, mají mandáty 2, s »konvertitou« Blahovcem 3) a učitelstvo bylo by málem ozdobilo svou organisační loď vlajkou pana Práška. Dnes asi oni nadšenci pro agrární program procitli již ze svého zeleného snu a ne-li, pak už jim vůbec nic nepomůže.

Ve vlastní školní práci uplatňují se dost zvolna výsledky moderního studia paedopsychologie a hygieny — rychleji, dík četným dobrým příručkám a impulsu horlivějších, ujímají se nové směry v učbě jazykové, v realiích a v kreslení, ač i tu je dost jednotlivcův, kteří houževnatě lpí na staré šabloně a brání všelikému pokroku. (Někteří páni řídící nemohou spřátelit se s vycházkami.) Je ironií, že dovede učitele-šablonáře »přesvědčit« jen vis major — inspektor (není-li ovšem sám nepřítelem nebezpečných novot a po-kusů). Horečka »umělecké výchovy«, jež zplodila různé, na effekt vypočítané výstřelky, ustoupila střízlivým úvahám a reelnějšímu chápání a modernímu heslu, jež hrozilo stát se u nás módním, dostalo se cenného a proveditelného obsahu články insp. Peška a Jos. Černého.

O snahách a směrech na poli paedagogickém a školském je organisované učitelstvo informováno pečlivě redigovanou Českou Školou, jež vychází jako příloha organisačního věstníku Čes. Učitele. Potřebám učitelstva venkovského slouží Smrtkova Škola našeho venkova, jež kromě článkův odborných a rozhledů paedagogických přináší výbornou hlídku po časopisech a referuje o všech důležitých otázkách stavovských.

Ohnisko organisační práce leží v ústředí — v předsednictvu, užším a širším výboru ZÚS. Odtud vychází iniciativa a impuls k jednotám, jež namnoze přestávají na činnosti administrační a na kritice usnesení a návrhů ZÚS, jež v mnohých případech vyznívá — nepříznivě. Týž konservatism, táž uzkoprsost, neukázněnost a nedostatek pochopení pro zdravé reformy a názory pokrokové, o nichž zmínil jsem se výše, tu a tam i momenty osobní, brzdí práci v jednotách. Okrsky, od nichž tolik si slibováno, jsou občasnými, více méně přátelskými, někdy i s patrnou nechutí navštěvovanými schůzkami druhů v povolání, v nichž nejdůležitějším předmětem rozhovoru jsou koníčky inspektorovy neb obsazování míst. Po mocném vzepětí sil v otázce platů všeobecná ochablost a depresse!

Nejakutnější požadavky, jichž splnění domáhá se organisace, jsou: disciplinární řád, aktivní přídavky pro všecko učitelstvo, normy pro obsazování míst, snížení doby služební na 35 let, udělení starobního přídavku učitelům, již po 20leté službě nestali se správci škol, odstranění praxe ve příčině překládání učitelů I. třídy ad personam na systemisovaná místa I. třídy, řešení otázky bytové, akademické vzdělání učitelstva a paedagogicko-didaktická samospráva. — Z nich největší naději na splnění má požadavek humannějšího disciplinárního řádu, sejde-li se totiž český sněm a dopřejí-li mu vláda a Němci dostatek času.

Nepodařilo-li se organisaci sjednotit všecky své členy duchovně a nadchnout je pro ideály vytýčené pracovními sjezdy, může vykázat se značnými úspěchy hospodářskými. Její podniky, záložna a knihkupectví, dobře prospívají (záložna vykazuje vlastního jmění 470.000 kor., ručení členstva obnáší 450.000 kor. a rozpůjčený kapitál 3,000.000 korun), z pojistek »Prahy« plyne slušná část pokladně ZÚS. Účetní závěrka ZÚS vykazuje dne 15. prosince 1908 K 166.304·81. Vedení organisace vyjednalo s Pražskou městskou spořitelnou výhodné pojištění škod vzniklých povinným ručením a jeví vůbec pozoruhodnou péči o získávání všemožných výhod organisovanému učitelstvu. *—mf—*

---

[2]) Jednatel jistého Vzdělávacího sboru vybídl dvakrát učitele okresu, aby se přihlásili k součinnosti v odboru odrostovém. Na opětované vyzvání přihlásil se – jeden učitel.

Nová učebná osnova pro gymnasia.

Nařízením ze dne 20. března 1909 č. 11662 vydalo ministerstvo kultu a vyučování novou učebnou osnovu pro rakouská gymnasia, pokračujíc tak v reformách středního školství započatých anketou vídeňskou a zřízením dvou nových typů středních škol. Ministerský výnos v dosti obšírném úvodu k nové osnově vykládá příčiny, pro něž se ukázalo nutným, změniti osnovu gymnasií již po necelých deseti letech. (Osnova dosavadní byla zavedena nařízením minister. ze dne 23. února 1900 č. 5146.) Přiznává, že podnět a směr nové osnovy určeny byly jednak vývojem vědy a didaktiky v posledním desítiletí a výsledky rozmanitých pokusů ve škole, jednak zájmem nejširší veřejnosti o otázky vyučování a porady o reformě střední školy loňského roku. Avšak vůči těmto vlivům prohlašuje výnos, že základy organisace gymnasia, po šedesát let osvědčené, není třeba měniti. Jest prý třeba jen dalšího vývoje odpovídajícího době a to ve všech předmětech a zejména silnější zdůraznění jednotlivých realistických předmětů, které jsou žádoucny k všeobecnému vzdělání žáků. »Rozšíření učebné osnovy bylo při tom tak, že zůstala uchována zvláštní povaha humanistického gymnasia a že na druhé straně bylo nutno ponechati žákům dosti volného času pro moderní a zemské jazyky, pro důležité nepovinné předměty, pro bezpodmínečně nutné tělesné vzdělání stejně jako pro samostatné zaměstnání jich duševních vloh a náklonností.«

K tomu bylo ovšem třeba zjednodušiti všechny předměty, v nichž, jak výnos přiznává, bylo mnoho věcně zastaralé neb didakticky neplodné látky. A při tom prý více přihlíženo k tomu, aby se více vyhovělo požadavkům vývoje žáků a aby se docílilo větší souvislosti předmětů. V jazycích, zejména klassických, kde toho byla potřeba největší, položen větší důraz na četbu a na její volnější výběr, v oborech přírodovědných dána možnost k samostatnějšímu uplatnění žáků a obsah učiva přiblížen skutečnému životu. Vše to v osnově nové nemohlo býti podrobně a pevně stanoveno. Mohly býti stanoveny jen všeobecné zásady. Učitelstvu a jeho vědeckému a pedagogickému názoru se přenechává, aby postup vyučování vybudovalo pevným směrem. Zejména klade výnos důraz na to, aby učitelé snažili se všechnu látku propracovati se žáky ve škole a aby omezili domácí práci žáků na míru, kterou možno od žáků bez přepětí žádati. Úspěch těchto reformních myšlenek, praví výnos, bude záviseti nejen na učitelích jednotlivě. Bude prý třeba také společných porad učitelského sboru.

Hlediska tato úvodem výnosu ministerského vytčená jsou beze sporu výchovně pokrokovými. Volnost, kterou poskytují nové osnovy pro postup v jednotlivých předmětech učitelům, nabádání k jistým experimentům didaktickým a pedagogickým, jimiž by mohli středoškolští profesoři za tak vhodné příležitosti obohatiti nejen praksi, ale i theorii středoškolské výchovy, důraz kladený na obsah a četbu klassických jazyků a pomíjení gramatického ballastu, jakož i uznání důležitosti přírodních věd, chemie, somatologie a kulturních dějin, to vše je opravdu pokrokem proti dřívějšku. Zavedení nových povinných předmětů, tělocviku (dvě hodiny týdně; osnova bude vydána zvlášť), volného kreslení (v nižším gymnasiu) a krasopisu (1 hodina v první třídě), nelze však nazvati pokrokem jen tak bez výhrady. Jsem přesvědčen na příklad, že povinné vyučování tělocviku v dnešní formě, za nezměněných hygienických poměrů budovy, okolí, v budovách bez ústředního topení, bez řádného osvětlování, bez zahrad, bez dvorů, bez lázní nepřispěje ničím k vývoji těla. Neboť cvičení na nářadích může spíše zkazit zdraví fysické a zejména duševní, než napravit. A nedám si vzíti přesvědčení, že povinná účast na hrách a sportu ve volné přírodě dvakrát týdně by vydala pro zdraví žáků daleko více, než čtyři hodiny týdně tělocviku. A jde přece především o zdraví žáků a ne o mohutnost jejich svalů a dovednost na různých naprosto nepřirozených cvičebných předmětech. A také zavedení kreslení jest vítati dosti skepticky. Bude záležeti na učiteli a jeho methodě, jak se osvědčí tento předmět. Do nové osnovy byl pojat z důvodů naprosto formálných, jako celá nová osnova není než nutným důsledkem zřízení nového druhu reálného gymnasia. Většina učebné osnovy se shoduje s osnovou pro reálná gymnasia vydanou dne 8. srpna 1908 č. 34180. Všechny reformy v zeměpise, chemii, latině, dějepisu, mathematice atd. jsou na gymnasiu zavedeny, poněvadž byly zavedeny na reálném gymnasiu. A poněvadž na reálném gymnasiu sloučením dvou principů vzdělání reálního a humanitního objevil se nutným větší počet hodin a poněvadž všechny druhy středních škol usilují o rovnoprávnost, vidělo se ministerstvo nuceno zvýšiti počet hodin na gymnasiu a přiblížiti je tak v počtu hodin reálnému gymnasiu. A tak se stalo, z těchto zcela vnějších důvodů, že počet hodin na gymnasiu rozmnožen o 30 hodin (ze 194 na 224). A tím se stalo, že počet týdenních hodin ve třídě obnáší (bez nepovinných předmětů) 27—29 hod., čili že žáci musí průměrně skoro 6 hodin denně seděti v učírnách!

Je-li možno viděti v nových osnovách pokrok, lze jej oceniti uvnitř jednotlivých učebných předmětů. Odborné kritiky tu pak není třeba; shodovala by se s kritikou osnovy pro reálné gymnasium, jak bylo podáno v odborných časopisech. (Viz »Věstník českých profesorů«.) Praktický význam nové osnovy bude asi ten, že gymnasium pozbude své obliby ve prospěch reálného gymnasia. Shodujíť se učebné osnovy jejich celkem úplně až na řečtinu a francouzštinu s deskriptivní geometrií. Poněvadž lze očekávati

téměř stejné oprávnění absolventů obou škol pro studia vysokoškolská a poněvadž zavedením tolika povinných hodin na gymnasiu zamezena skoro možnost získati si nepovinnou návštěvou znalost moderních jazyků, jež jsou dnes pro každého člověka tak nevyhnutelny, lze plným právem očekávati, že vydáním těchto nových osnov bude posílena snaha, změniti co nejvíce gymnasií v reálná gymnasia, která daleko lépe budou vyhovovati skutečným potřebám žáků a budou míti při tom více ohledu na jich tělesné i duševní zdraví. *Frant. Šelepa.*

UMĚNÍ

ČINOHRA.

Národní divadlo.

V neděli dne 18. dubna 1909, porvé: *Dospělé děti.* Veselohra o třech dějstvích. Napsala Božena Viková-Kunětická. Režisér Jakub Seifert.

Že spisovatelka a reformátorka v posměch uvádí činnost literátek a hnutí emancipační, jest zjevem novým, zcela sympatickým a pro nás utěšujícím, kteří jsme jména, jako nová žena, obroda života, otrokyně devatenáctého století, nevyslovovali ani s posvátnou hrůzou, ani s bojovným důrazem — třeba že jsme se neosmělovali, propagátorky odvážných myšlenek srovnávati s dospělými dětmi. Ale paní Kunětická moderní proudy bagatelisuje do té míry, že sotva poznáváme průkopnici ženského hnutí anebo autorku »Holčičky«, jež zdá se mi býti skutečnou dramatickou básní. Onoho vychvalovaného ženského živlu, jímž dle různých předpovědí literatura prý má být ještě obohacena o netušené poklady, jest v »Dospělých dětech« pramálo; takový rozpor mezi theoretisováním a citem, takové procitnutí přirozeného ženství mohl tímto způsobem znázorniti zcela dobře také muž, a to, dodávám, muž zastaralých názorů. V čem tkví, nehledě ku vtipům na pražské roury, novost nové hry? Čím liší se od humoru let sedmdesátých, třeba od Nerudova feuilletonu o pluku žen zastrašených německou myší? Krysa způsobí i ve veselohře paní Kunětické zděšení, jsouc kromě toho ze závažných motivů, jimiž udržuje se napětí a zjednává se jakás takás jednota tří aktů. Jen že krysy nebojí se tu jenom žena, nýbrž také pan professor, v němž paní autorka znázorňuje druhý typus »dospělých dětí«. K dobrým nápadům čítám, že tento poetický školomet nazývá se »Vinci«, kteréžto jméno, vysloveno jeho paní »Anežkou«, vyvolává trefný obrázek revolucionáře pod pantoflem, trefnější než je ten, jejž poskytnouti snaží se ostatní podrobná karakteristika. I na této postavě hlavní podíl má humor z frašek. Některé časové narážky nezvětšují nikterak životnosti; a t. zv. pestré scény dětské a jinaké »věrně dle přírody napodobené« detaily neubírají satiře rázu papírového. Pan professor mluví o zorném úhlu, jeho manželka ho napomíná: vyndej si manšety; paní Sylva, spisovatelka a reformátorka, píše o volném manželství, rozumný otec jí radí: starej se líp o kluka; paní Sylva nabízí professorovi vznešenou svou lásku a vedle breči dítě (neslyšitelně, bohudík; autorka »Přítěže« se neopakuje: na scéně po tři akty tentokráte pláče nevěsta); čtrnáctileté děvče tančí po špičkách, má zbrklé výklady o tanci a vyvrtne si palec; hoch odejde s cyankalim, ale ne otrávit sebe, nýbrž krysy: jak patrno, veselohra staví proti sobě samé protiklady vznešena a skutečna; theorie a banálnosti. Že autorka nemá v lásce ony zdánlivě krásné vidiny, je samozřejmo, vždyť se směje jich frásovitosti. Ale zaráží nicméně, že tak nepokrytě hlásí se k střízlivému, dosažitelnému ideálu; že se rozhoduje pro mírnou atmosféru, v níž cvičený nos rozeznává tyto tři tresti, hrající důležitou úlohu v kuse samotném: sprit domácího temperamentu, kouzlo povidel a vůni plenek. *O. Fischer.*

*

HUDBA.

»*Messinská nevěsta*«, toto dílo nejčistšího uměleckého idealismu Fibichova a stylově nejjednotnější hudební jeho drama, vyšlo ve II. vydání nákladem »Umělecké Besedy« v klavírním výtahu, pracovaném samotným skladatelem. (Cena 6 K.) První vydání vyšlo bezmála před čtvrtstoletím, které musilo uplynout, než první toto vydání bylo rozprodáno. Uvážíme-li, že mezi tou dobou asi 10—12 let z pozůstalosti »Hudební Matice« byl vyprodáván celý klavírní výtah, čítající 219 (!) notových stran, za pouhé 2 K (!), vidíme, jak nepatrný byl u nás do nedávna interess o původní díla hudebnin. V novém vydání »Messinské nevěsty« opraveny byly některé zbylé ještě v prvním vydání tiskové chyby a připojena k seznamu osob opery jména prvních jich představitelů v Nár. divadle. Jinak ponechán výtah, který je u srovnání s partiturou rukopisnou poslední a definitivní skladatelovou redakcí díla, beze změny. Nové toto vydání snad nyní, kdy na naší první operní scéně »Messinská nevěsta« bude k novému životu vzkříšena, vyvolá větší zájem v kruzích českých hudebníků, jimiž byla tato opera dosud opomíjena. Pro význam svůj ve tvorbě Fibichově, i jako první česká hudební tragedie komponovaná v slohu moderního hudebního dramatu, má býti »Messinská nevěsta« známa každému hudebnímu inteligentu. A tomuto poznání a ocenění jejímu sloužiti bude nyní nejbezpečněji vedle živého provedení na scéně i studium výtahu opery u klavíru.

POLITIKA

Maštálka contra Kramář.

Dva mladočeští poslancové učinili v posledních dnech projev o jazykových projektech vlády, poslanec Maštálka před voliči svými v Hořicích, kde se přimlouval o to, aby na říšské radě třeba i obstrukcí bylo vládě znemožněno předlohy jazykové dostati do výboru a posl. Kramář v dopisu z Biarice na redakci »Dne« zaslaném, v němž před takovým pokusem varuje.

Tedy stará dvojakost a bezradnost mladočeská.

S názorem Kramářovým souhlasí některé časopisy nemladočeské, především Čas a také olomoucký Pozor přimlouvá se za to, aby předlohy ty nebyly a limine zamítnuty.

Názor tento je diktován obavou, aby vláda předlohy své neoktrojovala.

Dlužno nyní uvažovat, jest-li obava ta odůvodněna čili nic. Že vítězní dnes rakouští Němci k oktrojírce takové tlačí, je nade vši pochybnost. Nikoliv jen politikové němečtí to urputně žádají, nikoliv jen tisk německorakouský po oktrojírce takové nadutě volá, ale Němci naši objednali si i v říši německé hlasatele tohoto svého nároku, jímž parlamentarism i platné zákony mají býti porušeny. Dokladem toho jest nedávná vyhrůžka v Kölnische Zeitung.

Logika při tom zůstává stranou. Německá říše osvědčila prý takovou obětavou spojeneckou věrnost, že důsledkem jejím nesmějí být Němci u nás více utlačováni.

Že utlačování jich v pravdě znamená odpírání práv Slovanům mimopolským, jim platnými zákony zaručených, německé politiky neuvádí v rozpaky.

Stejně nikoliv důsledek takového jejich požadavku, že tato spojenecká věrnost Německa, v pravdě sobeckost jeho, požaduje vlastně pokoření Rakouska jako neodvislého státu, neboť tlak německé říše na vnitrozemské politické poměry naše není ničím jiným, než drzým vměšováním se do vnitřních záležitostí této říše.

Leč Rakousko je říší pravděnepodobností. Přičlenění dvou slovanských zemí k říši naší mělo by v zápětí vzrůstající vliv slovanský, na místě toho má tento dějinný fakt vésti ke stupňovanému potlačení Slovanů.

Vláda Bienerthova jsouc v naprostém vleku Němců šovénů, zajisté má nejlepší vůli, jim i tenkráte vyhovět a měla by k oktrojírce zajisté dost odhodlanosti, jako měla k jiným protislovanským, zvláště protičeským krokům.

Nastává ale otázka, jestli odhodlanosti a vůli její nestojí jiné překážky v cestě, než odpor veškeré české delegace.

Trvám, že ano! Kdyby nebyl nastal nebezpečný obrat v Turecku, mohli Němci spolu s vládou kojit se nadějí, že nebezpečí válečné je zažehnáno, že triple entente je pokořeno, a že hrozba Německa a Rakousko-Uherska se zakročením zbraněmi na delší dobu zvítězila.

Ale na politickém divadle Evropském nastala překvapující změna kulis. Hnutí reakce turecké vyvolalo znovu příšeru mezinárodní aféry.

Chce naše říše zkusit štěstí své hrozbou války znova? Tuším, že baron Aehrenthal si zhluboka oddechl, když se mu vítězství jeho jednou podařilo, pokud šlo o Srbsko. Pro ubohý tento stát nechtěla žádná velmoc svých vojáků obětovat.

Jinak ale, když jde o osud turecké říše.

V Turecku jsou velmoci před germánstvem ustoupivší, pokud šlo jen o Srbsko, zcela jinak angažovány.

Šlo-li při srbském konfliktu o jejich prestiž, v tureckém obratu jsou zúčastněny nejživotnějšími zájmy svými.

Ustoupit zde vůli Berlína a Vídně, znamenalo by pro ně kapitulaci velmocenského postavení.

Proto nyní je jejich kooperace daleko silnější, než v konfliktu srbském byla. Sebe němečtější vládě rakouské musí tedy za takových nejistých poměrů vnějších záležet na tom, aby nevyvolala zbytečné otřesy vnitřní, jež by ovšem nevedly ani ku revoluci v Čechách, ani k deserci českých vojáků, jak by to Němci rádi světu namluvili a dokonce snad i viděli. Ale již rozhořčení českého národa nad vnuceným jemu rozdělením království českého bylo by dost mocné, aby nebylo vyvoláno za poměrů znova tak napiatých. K vnitřní katastrofální politice se proto dnes neodhodlá žádná vláda rakouská, i kdyby v ní seděli samí Schreinerové.

Dále se při oktrojírce jazykových předloh nejedná o prosté dekretování určitého jazykového nařízení, nýbrž o zřízení a zbudování celé řady nových okresních soudů, několika krajských soudů a celé řady nových hejtmanství. Zařízení takové vyžadovalo by nákladu mnohých milionů. Která vláda se odhodlá ku zřízení takových úřadů nejen bez svolení parlamentů, ale proti jasnému znění zákona, když říšská rada k rozhodování ve věci té je naprosto nepříslušna, jelikož se jedná toliko o Čechy samotné?

§ 14. že by vládě takovou moc poskytnul? Do šesti týdnů po svolání nejblíže budoucího sezení říšské rady musila by vláda své nařízení jazykových předloh předložit radě říšské ku schválení. Lze očekávat, že by Poláci a soc. demokraté takové nařízení, dle § 14. provedené, schválili, nebo dokonce Češi a Jihoslované? Kde by tedy

vzala vláda ku schválení tomu potřebnou majoritu? Či počká rok nebo dvě léta, až všecky nákladné budovy nových soudů a hejtmanství budou vystavěny a učiněn fait accompli?

Kde vezme parlamentární schválení pro svůj rozpočet, kde nové miliony, snad více než půl miliardy potřebných peněz? Snad vydá novou emissi bez povolení parlamentu?

Anebo provede Bienerthova vláda oktrojírku a pak ustoupí, aby schválení její zůstavila vládě nové?

I kdyby takové harakiri k vůli Němcům na sobě provedla, která nová vláda vzala by na sebe takové smutné dědictví? Tedy nejen v politice vnější magnetická střelka se v posledních dnech odklonila od Berlína, ale i ve vnitřních záležitostech od Třebenic, sídla dnešní vedlejší vlády, rakousko-německého to Volksrathu.

Závěrek těchto úvah jest: Jestli Češi nepřipustí prostě projednání jazykových předloh Bienerthových a vůbec ani přikázání jich výboru, vláda Bienerthova se k oktrojírce neodváží, jelikož je na to přece jen slabá. A překážet postupu jejímu, aby vymohla přikázání předloh výboru, musí naše delegace *v nejkrajnějším případě i — obstrukcí.* Dr. *E. Lederer.*

jl. Ve Vídni, 21. dubna 1909.

Dne 27. dubna se sejde poslanecká sněmovna k jarnímu zasedání. Veliké množství práce čeká na poslance, tak veliké množství, že je sněmovna sotva svládne, jestliže si předem neurčí prostřednictvím konference předsedů parlamentárních stran nezbytná obmezení debat. Není mnoho naděje, že by brzo došlo ku změně jednacího řádu a proto nezbude, než zjednati aspoň dočasnou pomoc proti neomluvitelnému mrhání času a sevšedňování parlamentu. Vláda chystá několik velice významných předloh sociálních a hospodářsko-politických, a dle všeho bude pracovati také k tomu, aby se dostala na přetřes otázka jazyková, praví se, že se poslani čeští proti tomu postaví na odpor s největší rozhodností, že nepřipustí, aby vládou bar. Bienertha předložené osnovy zákonů národnostních se staly podkladem parlamentního jednání, ale máme za to, že vláda nikterak nebude na parlamentní jednání o předlohách těchto naléhat, že jí bude vhod, zasedne-li sněmovna k práci o sociálních a hospodářsko-politických otázkách. Ne, že by tyto záležitosti zabezpečovaly více klidu — vždyť právě tam, kde se jedná o hmotné zájmy, bývají sváděny nejúpornější zápasy — ale proto, že velmi mnohé reformy se staly již neodkladnými nezbytnostmi.

Je nejvýš na čase, aby se u nás to, čemu se říká politisování — dostalo na jiné koleje. Vážní a svědomití poslanci buržoasní jsou povinni konečně lidu říci, že je sice velmi žádoucno, aby si široké vrstvy zachovaly a pěstovaly zájem o politické záležitosti, ale vedení, určování postupu že musí býti zůstaveno mužům, kteří v politice spatřují svůj životní úkol, své povolání, kteří o politice jako o kterékoli vážné vědě systematicky myslí a jako kterémukoliv jinému životnímu povolání veškerou svou práci věnují. A ne dosti na tom, tyto vážné elementy v našem životě politickém jsou povinny sobě samým říci, že u nás system politického smýšlení je cosi, čemu dosud jen velmi malá část národa věnovala pozornost, že politické mluvení a jednání spočívá z největší části na nesprávných úsudcích, na sebeklamech a na heslech bezmyšlenkovitě opakovaných.

Cítili jsme jen odpor proti falešným předpokladům, proti frásovitosti v politice a není jiné cesty k úspěšnému životu než přes vyvrácené pletivo starých kořenů. Slaboši a senilní lidé v nebezpečné chvíli zavírají oči, přestávají myslit a jaksi po paměti opakují určitá utkvělá slova. Ale v politickém životě nemají takové zjevy nároku na existenci. Neodávat se sebeklamu, necouvat před nahou pravdou a přesvědčit se, nepronášíme-li vlasteneckou lež, kdykoli opakujeme větu, jež platí za základní ve vlasteneckém katechismu; toho je třeba a především poučováním buržoasních vrstev lidu o smyslu politické práce. Jak se věci nyní mají, budou si ještě dlouho myslit lidé, že je stejně lehko dělat politiku, jako donést džbánek piva z výčepu na stůl, když nejstarší denní noviny české přikládají motanici pana hospodského stejný, ba mnohem větší význam politický než vývodům poslance — buď jak buď velmi svědomitého a po dlouhá leta energicky pracujícího.

VĚDA

Z nové literatury o Havlíčkovi.

I. Ve 12. a 13. čísle Rozvoje uveřejnil Jos. Kodíček článek »Havlíčkovo stanovisko k otázce českožidovské«. Úsilí českých židův o assimilaci pochopitelně se často pozastavuje nad známým útokem typického Čecha Havlíčka na S. Kappera, »tvůrce a patrona českožidovského hnutí«, a na jeho propagandu. Běžný názor soudí z Havlíčkových projevů o židech na Havlíčkův antisemitism. Proti tomuto výrazu však staví se Kodíček z důvodu, že »každý antisemitism plemenný je již odporný a hnusný a priori«, a že tudíž člověk tak ušlechtilý jako Havlíček nemohl být antisemitou. Úsudkový řetězec tu zní:

Havlíček byl hodný člověk; antisemitism je hnusný — tedy Havlíček nemohl být antisemitou. Ačkoli pisatel se proti realismu ohražuje, v této dedukci bezděky přejímá pochybenou methodu jako je Masarykova: Já mám pravdu, Havlíček měl pravdu — tedy Havlíček smýšlel stejně jako já. Methoda objektivní nevychází od osoby pisatelovy, nýbrž od osoby posuzované — od Havlíčka samého. Dojdeme-li takovou methodou k jakémukoliv úsudku, třeba nám osobně nesympatickému, je to jedno. Kdo hledá objektivní vztahy fakt, nepozastaví se ani nad slovem »antisemitism«.

Havlíček antisemitou byl. Byl-li mu, jak Kodíček se zmiňuje, Kapper osobně nesympatický, nelze se divit ani tomu, že vůbec měl k assimilaci židovské *anti*patii. A tu již máme ono nešťastné slovo »anti«. Antisemitism v nejmírnější podobě je instinktivní antipatií, a tu přece nelze nikomu vytýkat jako něco špatného. Havlíček měl antipatií hodně, osobních i národnostních. Opouštěl-li Rusko »s nenávistí a pohrdáním«, stavěl-li se příkře i proti myšlenkám o národní jednotě všeslovanské, byl-li proti Němcům zaujat, jaký div, že choval i jistý odpor k splynutí se židy, v kterých viděl cizí rasu?

V ostatním ovšem správně podotýká Kodíček: »Řešení otázky českožidovské bylo tehdy v plenkách. Uvážíme-li, jaký chaos panuje o otázce židovské v české veřejnosti podnes, pochopíme to tím snáze.« Jinými slovy: kdyby Havlíček se byl dožil dnešního hnutí českožidovského, p r a v d ě p o d o b n ě by se k němu postavil mnohem příznivěji nežli k pokusu Kapperovu. Ale to je pouhá hypothesa, které nelze využíti k závěru o historickém, skutečném Havlíčkovi, že totiž, jak míní Kodíček, Havlíček již sám »změnil posléze« (t. j. od r. 1846 do r. 1850) »své názory o židech ze základu a důkladně«. Havlíčkův článek z 12. října 1850 to nedokazuje. Žádat rovnoprávnost pro židy není ještě totéž jako podporovat assimilaci. Ostatně z tohoto Havlíčkova článku je patrno, že Havlíček ani v této věci nezapřel v sobě rozeného polemika. Když mluvil s odpůrcem židem (Kapper 1846), obořil se naň důkladně; ale neméně důkladně se obořil po čtyřech letech na vulgárního antisemitu (faráře ze Soutic). Rozdílný smysl obou projevů byl dán opačným postavením H. v obou případech. Tento polemický ráz obou jeho článků o židovské otázce nutí k opatrnosti při jich používání ke konstrukci jeho názorů, které se jistě nezměnily od r. 1846 do 1850 tolik, jak by se dle zevnějšího rázu těchto článků zdálo. A doufám, že českožidovské hnutí se bude nerušeně vzmáhat dál, i když se uzná, že Havlíček antisemitou byl.

Článek Kodíčkův obsahuje ještě jednu zajímavou poznámku: proti mínění Schulhofovu dovozuje, že Kapper n e b y l Čechem v našem smyslu slova.

II. V O s v ě t ě (duben 1909) Alois Spisar počíná otiskovat obšírnou práci o n á b o ž e n s k ý c h n á z o r e c h Havlíčkových. Seznam pramenů, připojený k prvé kapitole, budí však veliké pochybnosti o práci této. Ze starší literatury zná pouze Zeleného, z novější Masaryka, Srba, Tobolku a Jakubce. Z edicí zná Quisovu starší, ale neví o nové, víc než třikrát obsáhlejší. Kdo může za p r a m e n pokládat spis Masarykův, kterému dokázáno je nedostatečné a z části pochybené užití materiálu, nebo dokonce Srbovu bezvýznamnou kompilaci populární, a při tom nezná ani velké, na širokém studiu založené dílo Tůmovo (!), nemluví o mnoha jiných knihách, ten by měl ještě aspoň rok studovat Havlíčka a literaturu o něm, nežli se odváží po pracích důkladnějších vystupovat na veřejnost s obsáhlou studií na základech tak omezených, které by nestačily ani na seminární práci studentskou. Pro koho vlastně píšou čeští spisovatelé, když o jejich dílech nevědí pracovníci téhož oboru?

Z úzkého okruhu pramenů svých Spisar vydatně čerpá, lépe řečeno opisuje, hlavně z Tobolky. Také se drží Masarykova způsobu, ztučňovat objem své úvahy zbytečně dlouhými citáty, kde by stačilo uvést několik řádek. Už v těch citátech pak (str. 307) se jeví, že autor nemá ponětí o tom, že cituje text pochybený, ačkoli již před rokem bylo vydáno správné původní textování dotyčné básně.

Tolik bylo třeba říci k první kapitole. Vyjdou-li další, budou posouzeny jako celek.

III. V letošním M á j i vyšly od R. J. Kronbauera porůzné drobné v z p o m í n k y starých pamětníků Havlíčkovy osoby a rodiny. Vědeckými prameny být nechtějí, a nutno všecky — pokud neopakují věci již známé — posuzovat velmi opatrně. Ale několik vítaných drobtů pro charakteristiku Havlíčkovu lze v nich přece shledat.

Ch.

*

J o s e f K r á l: **Česká prosodie.** 245 str. za 80 h. Světové Knihovny Ottovy č. 716—719.

Č e s k á p r o s o d i e jest obšírným, asi na třetinu původního rozměru zkráceným výtahem z Královy objemné studie O p r o s o d i i č e s k é, vyšlé v letech devadesátých ve Filologických Listech. Tu a tam zvoleno poněkud vhodnější uspořádání, ale v celku věrně, často i doslovně přejaty jsou kapitoly úvahy původní. Nového zpracování autor nepodnikl a přejal do nové práce i nejpochybnější partie starší:[1]) i tentokráte sečítá, odčítá a třídí básníky jako švestky na trhu (str. 150 sl.) a dává jim známky od jedničky do pětky jako školákům, ba nemohl si odepřít ani opakování salonní poznámky, jako pochvala Puchmajerových »časomírnobásňomatlanin« (str. 98).

[1]) Přes to vytýká i tentokráte Jungmannovi (str. 96 a j.), že celý život trval na svých názorech o prosodii.

Česká prosodie má všecky význačné rysy individuality autorovy. Král je v starší generaci obdobný zjev jako Zdeněk Nejedlý v mladší: intelligentní konstruktér, vypomáhající si reflexí při nedostatku bezprostředního vnímání esthetického; tvrdý racionalista, tíhnoucí k přímočárným úsudkům (ano — ne, dobrota — špatnost, pokrok — reakce, přípustné — nepřípustné atd.) i tam, kde povaha věci nebo materiál po ruce jsoucí toho nedovolují; převážně knihový učenec s rozsáhlou sčetlostí a neúmornou pílí, ale s nevelikou původností a bohatostí myšlenkovou, ba i s utkvělým monoideismem, za to s nadprůměrným sebevědomím, které mu vnuká opětovné, často neoprávněné narážky na cizí »holou neznalost«, »bezmyšlenkovitost«, které jej vede k popuzenému tónu polemickému i v místech čistě abstraktních, a které mu zbraňuje v nestranném ocenění pramenův i v střízlivé kritice vlastních jeho domněnek.

Ukázal jsem již v Přehledu podrobným rozborem partie díla, jednající o Jungmannovi, že přes veškeru píli a horlivé vyčerpání materiálu úsudky autorovy jsou naprosto nespolehlivé. Čtenář onoho rozboru, i laik, nalezne již sám i v ostatních partiích spisu podobná pochybná, nepřesná[2]) a předpojatá tvrzení.

Spis Králův zůstane jistě na dlouho jediným soustavným pojednáním o české prosodii a nezbytnou pomůckou dalšího studia. Ovšem pomůcku tu je nutno v každé jednotlivosti obezřele kontrolovat podle původních pramenů, nemá-li čtenář býti sveden do labyrintu omylův a nesprávností. Nový výtah snaží se sice být populárním a instruktivním, ale nedosahuje cíle toho zplna; jednak zůstává jednostranně polemickým a neklidným, jednak obsahuje úsudky bez fakt. (Na str. 24. čteme: »Systém Drachovského je založen na chybném domnění«; co vlastně Drachovský učil a proč chybuje, se nedovídáme. Podobně Rosa měl pravidla »dosti složitá«, proti Nudožerskému jeho systém je »velice špatný«, ale věcný obsah prosodie Rosovy ani Nudožerského není uveden. Atd.)

Hlavní myšlenkou Králova spisu je these, že časomíra v češtině je nepřípustna, protože český přízvuk je důrazový, kdežto přízvuk starořecký byl melodický. K zevrubné kritice tohoto na prvý pohled paradoxního tvrzení se dostaneme, doufám, jindy. Král však šel tak daleko, že v š e m j a z y k ů m s p ř í z v u k e m d ů r a z o v ý m (tedy latině a jazykům moderním) v ů b e c u p í r á s c h o p n o s t, veršovat časoměrně (str. 203), ačkoli na jiném místě (str. 15) horlí: »Jest to holá neznalost věci, rozhlašuje-li se o češtině, že jest nad jiné jazyky časoměrného veršování schopna. Toho jest s c h o p e n k a ž d ý j a z y k.« Je tedy k časomíře schopen jazyk k a ž d ý či ž á d n ý?

Takové odpory nelze ovšem posuzovat příliš vážně; autor ve svém fanatismu proti časomíře a při kvapné práci ledacos asi hůře napsal, nežli myslil. To však je zjevno z celé práce, že Král všemožně hledí odstrčit českou kvantitu do pozadí a postavit češtinu do jedné řady s jazyky, jejichž kvantita dávno vymizela. Sám praví (str. 176), že »prosodie přípustná musí šetřiti všech význačných vlastností jazyka.« Dle toho je prý nepřípustná časomíra, ježto nešetří přízvuku; o opačném důsledku, který z uvedené zásady rovněž plyne, Král se už nezmiňuje. Jeho argumentací zkrátka se nedá vyložit, proč i v češtině opanoval pole přízvuk.

Vlastní příčinu — kromě okolnosti, že v novověku d e k l a m a c e úplně zatlačila zpívání veršů — dávno před ním postřehl J u n g m a n n: »Prosodie podle času mezi námi, tuším, nezíská více sobě příznivců pro svou n e s n a d n o s t a p r o z v y k v š e c h e v r o p s k ý c h n á r o d ů,« psal 18. dubna 1810 Markovi. A jakkoli Jungmann později pod vlivem Šafaříka a Palackého od tohoto mínění ustoupil, nepozbylo správnosti. Po šedesáti létech řekl totéž správně N e b e s k ý: Příčinou vítězství prosodie přízvučné jest okolnost, že »přízvuk v novověkém a středověkém b á s n i c t v í výhradnou platnost má,« kdežto »časomíra byla u nás jen zvláštností a mistrností f i l o l o g i c k o u.« O tomto výroku, který na otázku odpovídá jasně, stručně a lépe než Král, se ve spise Králově nedovídáme!

Zalíbená myšlenka Králova jej vedla k tomu, že t. zv. volným veršům vůbec upírá povahu verše, protože nemají přesného rytmu. Že základním elementem verše jest určitá d é l k a a rovnoměrnost větná (viz můj Úvod do sociologie, str. 187—190), o tom neví, nebo nechce vědět, protože utkvěl v pouhé přízvučné prosodii, a tím chce rozřešit všecky problémy.

Jak jsem již jinde nadhodil, jest možno spatřovat v této veliké jednostrannosti něco víc než pouhou zaujatost o s o b n í — totiž příznak n á r o d n ě psychologický, příznak vývoje české národní povahy směrem základního principu anticipačního, značeného slovním přízvukem řeči naší. Je to ovšem jen hypothesa, letmo načrtnutá, ale nebylo by ani třeba zlomyslnosti, aby i v celém duchu studie Královy byla spatřována anticipace ve smyslu ne zrovna příznivém, totiž budování úsudků dříve, než byly po ruce důkazy. Než dosti o tom.

Závěrečná kapitola pojednává o pravidlech českého přízvuku slovného i větného na základě výzkumů dosavadních (Dobrovského, Ge-

[2]) Nepřesnost tato dosahuje časem krajních mezí, na př. na str. 112.: „Z d á s e tedy, že Jungmannův zápal pro časomíru nebyl přece tak značný, jak s e z d á l o."

bauera). Až na drobnosti (na př. mínění, že v slově »spolutovaryš« je vedlejší přízvuk někdy na slabice »va«, str. 218) lze s pravidly těmi souhlasit v celku. Přidána jsou pravidla o užívání slov ve verších. O těch lze diskutovat. Jednu věc rád bych vyzdvihl s plným souhlasem: připomínku autorovu, že dobrý překlad stojí víc času a práce, než se obyčejně myslí, a že dobrý překladatel dovede vystihnout obsah i formu originálu. Při nedbalosti a neschopnosti veliké části překladatelů je to připomenutí vždycky časové. *Ch.*

SAMOSPRÁVA

Pražský sbor obecních starších jako instance stavební.

Jak známo, vykonává v Praze sbor obecních starších jako druhá instance policii stavební a tato činnost zavdává podnět k nesčetným steskům. Není schůze sboru, aby nebylo na programu deset i více stavebních stížností, a není také skoro schůze, aby v jednom, ve dvou neb i ve více případech sbor svým rozhodnutím o stížnostech stavebních nedokázal, že k úkolu tomu naprosto se nehodí. Jde zde přece o otázky čistě právní: zda dotyčná stížnost dle stavebního řádu jest odůvodněna čili nic — ale ve sboru z otázky právní velmi často udělá se otázka strannická, politická. Nerozhoduje se dle práva, ale dle osob. Je-li stěžovatel vlivnějším voličem nebo příbuzným obecního staršího nebo dokonce obecním starším, může s bezpečností skoro počítati, že mu sbor obecních starších povolí stavbu, která docela zřejmě odporuje stavebnímu řádu. Nejčastěji jedná se o závadné souterrainy nebo podkrovní byty, často též o dělený přízemek, o přílišné využitkování pozemku atd. Není zde vzácný případ, že nalézají se na programu téže schůze dvě stížnosti docela stejného obsahu a sbor jedné vyhoví a druhou zamítne.

Ostatně od sboru obecních starších v nynějším složení nelze ničeho jiného čekati. Zde jest ještě pevně zahnízděn názor, že samospráva znamená dělati to, co se samosprávnému sboru zlíbí — »kdyby měly rozhodovati zákony, nač bychom tady byli my,« prohodil nedávno dle zprávy »Přehledu« jeden ze starších členů sboru. Ale jest na pováženou, že činitelé, kteří jsou povoláni nezákonnosti tyto paralysovati, neplní svou povinnost.

Je to předem starosta, který dle § 121. obec. statutu jest nejen oprávněn, ale i povinen zastaviti výkon rozhodnutí sboru obecních starších, má-li za to, že čelí proti zákonu. Jest to jeho povinností tím spíše, poněvadž dle zákona jest i vláda povinna zastaviti usnesení nezákonná — a není tedy vyloučeno — třebas se to nyní nedělo a vláda mlčky i zřejmé nezákonnosti trpěla, jsouc asi ráda, uvádí-li se samospráva sama ad absurdum a podkopává-li v občanstvu sama sobě půdu — že vláda práva svého mohla by časem použíti a k zastavení usnesení se odhodlati; tu jest zajisté povinností starostovou tomu předejíti a zameziti, aby pražské obecní zastupitelstvo se ocitlo v úloze školáka, odkázaného praeceptorem do náležitých mezí.

Jako poslední instance — ne sice právně, ale politicky — zodpovědno je za tyto nezákonnosti občanstvo, voličstvo, které také mlčky po léta již trpí, aby tyto zřejmé nezákonnosti a nesprávnosti se páchaly. Platný stavební řád z r. 1886 jistě není žádným ideálem, zvláště pokud jde o požadavky zdravotní, kterým mají stavby dle něho vyhovovati — a přece praxe sboru obecních starších chatrný zákon ten ještě podstatně zhoršuje. To platí zejména o závadných souterrainech, které sbor obecních starších poslední čas šmahem proti jasnému předpisu § 57. stav. řádu povoluje, třebas nevyhovovaly zákonným podmínkám. Voličstvo nedovede náležitě zakřiknouti, když člen sboru navrhuje povoliti závadný souterrain proti zákonu z toho důvodu, že prý lidé na venkově bydlí v dírách z hlíny slepených a jde jim to k duhu, a sbor se k tomuto návrhu přidá!

Reforma stavebního řádu, dle které rozhodování stížností stavebních má se sboru obecních starších odníti a vznésti na zvláštní stavební sbor, vleče se bohužel již přes deset let a za daných poměrů není naděje na brzké uzákonění celé příslušné osnovy. Nebylo by možno alespoň předpisy o rozhodování v druhé stolici jako novellu k stavebnímu řádu samostatně uzákoniti? Nemýlíme-li se, tedy na popud zvěčnělého dra Holubovského sama rada král. hl. města Prahy před časem tento návrh učinila. Apelujeme přímo na zemský výbor jako nejvyšší instanci stavební, aby chopil se iniciativy v této věci a osnovu dotyčné novelly k stavebnímu řádu z roku 1886 nejblíže příštímu sněmu předložil. Nejde tu o žádné politicum a lze proto čekati, že by novella ta přes německou obstrukci hladce prošla.

Že by se potom náprava zjednala, nelze pochybovati. Sbor stavební, který má dle osnovy stavebního řádu (tisk CXCVII z r. 1905 — § 175. a následující) ve druhé instanci rozhodovati, bude zajisté mnohem vhodněji složen a bude poskytovati větší záruku nestrannosti, nežli sbor obecních starších. Pod předsednictvím pražského starosty má míti 12 členů a sice ve-

směs odborníků volených zastupitelstvy obcí, pro které má nový stavební řád platiti, a sice obcí pražskou 6 a ostatními obcemi rovněž 6; členové nesmějí býti členy zastupitelstev dotyčných obcí. Ozývají se sice hlasy, které žádají, aby ve sboru onom — dle vzoru vídeňské Baudeputazion — zastoupen byl i zemský výbor a místodržitelství, očekávajíce teprve od účasti těchto zástupců pravou záruku nestrannosti; ale když vláda sama zastoupení ve sboru se nedomáhá, nač máme my býti ještě vládnější? *S. K.*

*

Správní Obzor. V č. 26. t. l. upozornil jsem zvláštním článkem na tuto novou revui pro správu veřejnou. Jak se dovídám, revue nedosáhla na první ráz oné účasti v kruzích, pro které jest určena, na jakou nejen svým programem, ale i svým skutečným obsahem plným právem má nárok. Nejen účast samosprávných korporací, obcí a okresů, ale i jednotlivců, úředníků samosprávných, politických a advokátů zůstala za nadějemi redakce i vydavatelstva. Také tisk, zejména denní, nevěnoval, až na nepatrné zprávičky, novému vážnému podniku dostatečné pozornosti, ani takové, jakou věnuje rozmanitým efemerním zjevům na př. života sportovního. Používám proto příležitosti, kdy vyšlo 2. číslo Správního Obzoru, abych interessované kruhy na revui tuto znovu důtklivě upozornil. Toto 2. číslo nejen nezůstalo pozadu za 1. jaksi reklamním číslem — jak u nových listů často bývá — ale jest znatelně lepší čísla 1. Pokračování článků v čísle 1. započatých svědčí, že autoři teprve opravdově »do toho přišli« a mimo to přináší číslo 2. nové stati: svižně psaný zajímavý článek doc. dra Weyra o žalobě pro odepřenou spravedlnost a začátky článků dra Tůmy o časové sociální otázce ochranné výchovy mládeže a dra Politzera o samostatných dávkách obecních. Hlídka nálezů obsahuje pronikavý rozbor nálezu správního soudu o působnosti okresního zastupitelstva z pera dra Háchy a řadu jiných nálezů ve stručném výtahu s kritickým rozborem. *Dr. J. H—ka.*

ZE DNE

Finanční nemravnost. V poslední době roznesla se zpráva, že vídeňský lichvář Reicher zmizel, zůstaviv po sobě asi šest millionů korun pasiv. Brzy na to četli jsme, že týž bez překážky přistál v Americe. Nikdo prý nepodal trestního oznámení. Nám zdá se to vskutku nepochopitelným. Uvykli jsme si, že sebe menší krádež nebo podvod u nás spáchaný vyplňuje dlouho sloupce vídeňských časopisů. Případ »Reicher«, který byl by as věrným doplňkem nedávného obrázku »komtesy Mici« po stránce finanční, umlčuje se přímo nezaslouženě. Kdo as odnese ztrátu těch millionů, o nichž nebylo možno zúplna pomlčeti? Proskočily skromné zprávičky o jménech vynikajících, ba i velevynikajících. Reicher prý byl pouze prostředníkem finanční nemravnosti. Proto ta šetrnost! Bohužel není u nás dosti pochopení pro využitkování podobných případů po stránce hospodářské. Mezi tím co vídeňská žurnalistika svou námezdnou částí hází kalem po českém peněžnictví, mlčí naše hospodářské rubriky o případech vídeňského bláta, a stává se naopak, že na slepo otiskují se i u nás sensační kachny, z bařin těchto vyletující. Jedná-li se o věc politickou, jsou zde polehčující okolnosti. Při zprávách hospodářských, kde kontrola jest tak snadnou, musíme se zamysliti nad nízkou úrovní správců příslušných oborů časopiseckých, neboť o zúmyslnosti jistě řeči býti nemůže. Ku zatlačení novinky »Reicher a vídeňské bankovnictví« vynalezen očekávaný úpadek v českém textilnictví. Vážné německé listy informovaly se o této kachně placené »Montags-Revue« a »Pester Lloyd« a přešly přes velkonoční vynález k dennímu pořádku. V Praze však jest telefonická poptávka tak těžkou, že se raději blamuje i redakce listu velmi váženého. V cizím táboře musí to činiti pravé gaudium, když vidí takové bezděčné sekundanty. *J. Pátek.*

Nová pražská ostuda. Když uplynul drahný čas od volby dra Groše za starostu, vytasil se obskurní německý týdenník se zprávou o příčinách podivného prodlení, která činila dojem hloupého tlachu. Starosta královského hlavního města Prahy nebude prý tak dlouho potvrzen, dokud nedá obec spravit dlažbu v ulici, která byla rytířskými synky německého národa zvolena za jeviště bumlových maškarád. — Tato zvěst proběhla i českým tiskem a byla v oficielním listu mladočeském dementována, při čemž uvedena pro otálení vlády duchaplná omluva: císař prý jest tak zaměstnán věcmi zahraničními, že nemá času na záležitost pražského starosty. Duchaplnost této omluvy byla podezřelá, ale podezřelost a tajuplnost aféry vzrostla povážlivě zprávou německého listu, který tvrdí, že m á i n f o r m a c e, potvrzující neuvěřitelnou zprávu o vztahu mezi dlažbou na Příkopě a potvrzením pana primátora. Ministerstvo prý učinilo vydání potvrzujícího listu závislým na tom, bude-li buršáctvu uhlazena dráha bumlová. Radnice na tuto neslýchanou urážku českého národa — mlčí. Ani muk. Nečtou v presidiu noviny či spí pánové, kterých se tato nová ostudná aféra týče, či dovedou tuto urážku

— která se pranic neliší od veřejného naplití ve tvář — beze studu snést? Jsme zvědavi, jak pevně je zakotven v representaci hlavního města a národa pojem o cti!

Čí chléb jídáš, toho píseň zpívej. Na tohle staré pořekadlo zapomněl jistý úředník pražské obce, akcesista p. N. Na jedné z volebních schůzí prohlásil, že veškeré úřednictvo voliti bude prof. Zdráhala. V zápětí dostalo se mu důkladné lekce se strany radničních mladočeských otců. »Den« píše o něm, že »děkuje jedině obecnímu staršímu národní strany svobodomyslné za svoje přijetí do služeb obecních« a »že se ještě před měsícem ucházel u těchto (t. j. Mladočechů), aby prosadili na úkor starších jmenování jeho akcesistou«. Z tohoto nadobyčej upřímného doznání oficielního orgánu mladočeského plyne, že mladočeští otcové dosazují úředníky proto, aby v nich měli slepě oddané voliče, a že chtějí od úředníků obce, aby z vděčnosti za přijetí do obecních služeb obětovali i svoje politické přesvědčení. Poněvadž dotyčný úředník ten akcessistou Mladočechy skutečně byl »prosazen«, plyne z toho dále, že Mladočeši na radnici při povyšování úředníků si počínají zcela libovolně a bez ohledu na všecky obvyklé zásady o úřednických postupech, a jedná-li se o nějakého jejich »protežovance«, neostýchají se přeskočit starší úředníky. Tak máme jednou pro vždy oficielním doznáním celé jedné radniční strany zjištěno, kdo šíří v obecním úřednictvu pražském nejpustší demoralisaci.

Sičynski, vrah haličského místodržitele Potockého, stál tento týden znova před porotou a byl opět odsouzen k smrti. Jeho duševní stav uznán byl za normální, ale porota připojila ku svému hlasování prosbu, aby soud jej doporučil milosti císařově. Že takovéto polosmírné zakončení pře jest úmyslem politických kruhů, bylo zřejmo již z rozhodnutí kasačního soudu. — Zajímavo je složení poroty, která nad rusínským studentem soudila: bylo v ní 5 úředníků, 3 živnostníci, 2 advokáti, 1 universitní professor a 2 soukromníci (studovaní), vesměs Poláci.

Případ učitele Pelikána skončil u zemské školní rady zrušením suspense, ale trvalým pensionováním postiženého, který, působě pouze 5 let, nemá nároku na pensi. Zde tedy ve skutečnosti klerikálové prorazili svou. Méně se jim povedlo uhájit politiku svou v případě Hlinkově. Římská kurie zrušila jeho suspensi, nařízenou Párvym, a Hlinka, až vyjde z vězení, stane se opět farářem ve svém zámožném sídle.

Rozlišení politických směrů na Slovensku se vytrvale připravuje vlivem právě těch kruhů, které jím nejvíc utrpí — hierarchie. Několik sedláků ve Spiši šlo navštívit kněze Tománka, uvězněného v klášteře milosrdných bratří. Tam jim bylo zakázáno s Tománkem mluvit, a převor je hrubě odbyl. Tak »milosrdní bratři« provádějí křesťanský příkaz: vězně vysvobozovat, nemocné navštěvovat. Slovenský Týždennník píše o tom 16. dubna: »Teda biskup Párvy v tom trčí, a »milosrdní bratia« konajú úlohu katov na slovenskom kňazovi! Slováci či ste bezmocní oproti takým katom? Trýznitel'om vašich verných kňazov? Tupitel'om l'udskej hodnosti? Či tyranstva bratov milosrdných musíte znášať bez odplaty? — Nie, ale dajte im náležitú odpoveď. Milosrdní bratia majú viac kláštorov na území Slovákmi obývanom. Na tieto kláštory chodievajú žobrať. Keď prídu k vám, Slováci, zase po almužnu, pošlite ich všetkých ku biskupovi Párvymu, a nedajte im nič. Keď oni prenasledovať pomáhajú Slovákov, nehodní sú, aby sme im almužnu dávali, a ich napomáhali, žeby nás ešte lepšie mohli katovať! Nedajte im ani haliera, ani vajca, ani zemiaka, ani zbožia, — nech si pýtajú od spišského biskupa Párvyho!«

V Národních Listech 16. a 18. dubna pan Prokop Grégr polemisuje s p. Benešovou opravou, zaslanou Času ve věci článku »Před dvaceti lety«, uveřejněného v Přehledu 24. února 1906. Když dotyčný článek vyšel, nebyl jsem ještě redaktorem Přehledu a nejsem tudíž povinen ani oprávněn mísit se do polemiky o článek.[1]) Ale z pouhého zájmu literárně-historického jsem prohlédl dokumenty sporu a podávám čtenářům stručnou informaci o odstavci článku »Před dvaceti lety«, který p. Grégra dle jeho slov rozhořčuje nejvíc. Odstavec zní: »V rukopise stojí skutečně »bodrost«, ale Nár. Listy dokazovaly, že je psáno »bedrost«, a na doklad přinesly falešný zvětšený faksimil, ukazující slovo s *e*.« Tento odstavec Nár. Listy vyhlašují za »neslýchanou urážku« a »bezpříkladné obvinění« Julia Grégra. Nuže, fakta ukazují toto: Dne 30. dubna 1886 Nár. Listy přinesly ve článku Julia Grégra dřevoryt slova »bedrost« z RK. Athenaeum v příloze k VII. a VIII. číslu z r. 1886 přineslo otisk tohoto dřevorytu a vedle něho otisk jiný dle fotografie; na základě rozdílu obou otisků vytklo

[1]) Dle soukromé informace mé pisatel článku »Před dvaceti lety« se p. Prokopovi Grégrovi přihlásil, a aféra i co do ostatního obsahu článku pravděpodobně se vyřídí mezi stranami súčastněnými.

Athenaeum, že rytina Nár. Listů je »falsum«. Tuto výtku pak Julius Grégr sám uznal, neboť v knižním vydání své obrany vytiskl (na str. 85) otisk jiný a připojil k tomu tuto poznámku: »Aby odpůrci rukopisů nemohli opakovati výčitku, učiněnou první naší publikaci z Nár. Listů, opatřili jsme tuto phototypický snímek osudného slova »bedrost« věrně dle fotografie.«

Ch.

*

V posledním tažení octl se pan dr. Herben při polemice s námi. Od počátku měl prohráno, protože hájil usvědčenou lež — že totiž Čas a prof. Masaryk neretušují, co řekli – ale křičel, zmítal sebou a chytal se břitvy za břitvou, až se konečně potápí a pozbývá smyslů. Jak jinak vyložit optický klam, že »bahno« a »hroší kůži, která je v Čechách bez konkurence«, vidí — *mimo sebe*? Zbývá jediný tah, aby »největší český žurnalista« byl šach-mat. Upozorňujeme tedy jeho děravou paměť, že obvinění Přehledu z krádeže adres Času spolu se všemi infamiemi, které v listopadu 1905 o nás vymyslil, sám odvolal na sjezdě důvěrníků své strany 17. prosince 1905 a prohlásil, že těchto invektiv lituje, takže sám sebe prohlašuje za *lháře*, vyléza-li s touto pomluvou znova; a svým náhledem, že parafráse jeho výroků o Juliu Grégrovi byla krádeží (!), prohlašuje p. Herben za *zloděje* sebe sama, neboť se sám přiznal k parafrásím mnohem doslovnějším (na str. 211. Deseti let proti proudu) a nadto byl usvědčen z plagiátů.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 30. DUBNA 1909. ČÍSLO 32.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

POLITIKA

Přehled zahraniční.

Celý svět evropský jest dosud pod dojmem dvojnásobného státního převratu v Turecku, jenž náhle, třeba ne neočekávaně, nadešel téměř bezprostředně po urovnání rakousko-srbského konfliktu. Nechci ještě dnes oceňovati proudy a pohnutky turecké konstituční a dynastické krise, jež dávno dosud není urovnána vítězstvím mladoturků a změnou na trůně. Pro nás mají události v Turecku přímý vliv jen na to, kterak se utvoří náš poměr k balkánským státům při sesílení neb seslabení Turecka. V okamžiku, kdy srbská krise ústupem Ruska a tudíž i Srbska byla pro nás smírně rozřešena, stála naše monarchie na Balkáně pevněji než kdy jindy, třeba za cenu nemalých obětí. Boj o Balkán byl bojem o supremacii Rakouska a Ruska. Přátelé Ruska, počítající na pomoc Francie a Anglie, byli nuceni připustit zklamání, jehož se jim dostalo, když se ukázalo, že alliance Rakouska s Německem dovede pyšně vzdorovati koalici zmíněných tří velmocí. Ovšem přátelé Ruska (v Srbsku, u nás i v Rusku samém) při všech spravedlivých výtkách, činěných carství pro nehotovost vojenskou a slabost diplomatickou, neměli by zapomenouti, že tentokrát o vitální zájmy Ruska ani jeho spojenců nešlo. Bylo-li poraženo Německo i s rakouským sekundantem na mezinárodní konferenci algeciraské a jejich dalších důsledcích až do dnešního dne, stalo se tak proto, že v oné věci zájmy Francie a Anglie byly vskutku plně ohroženy. Na Balkáně však Rusko dnes nemá onoho interessu, jak snaží se někteří slavjanofilové namluviti světu; těžiště ruské činnosti od okamžiku, kdy existuje duma, leží hodně hluboko uvnitř říše. Již z projevu generála Kuropatkina a vánoční řeči p. Izvolského dalo se vycítit, že Rusko na Balkáně zbraněmi nezakročí, ba ani zakročit nemůže. Jeho spojenec, Francie, je na Balkáně tak engažována finančně, že se právem snažila udržeti mír za každou cenu, tím spíše, že v případě války dvojspolku s trojspolkem (či lépe řečeno s Rakouskem a Německem) nemohla se nadíti vydatné pomoci od svého východního přítele. Anglie pak, jejíž prestiž na Balkáně snad nejvíc utrpěl vítězstvím Rakouska, nejsouc velmocí kontinentální, nemohla a priori vyvinout dostatečného tlaku na oba největší militaristické státy střední Evropy. To tedy dlužno míti na paměti, chlubí-li se Němci, že vítězství barona Aehrenthala je vítězstvím Germánstva nad panslavismem. Stalo se pouze naší vinou, jestliže v Rakousku a jinde se utvořilo mínění, že jsme bojovali proti anexi Bosny a Hercegoviny jakožto germanisaci slovanských území. Kdyby česká politika nebyla bývala neobratná (jako skoro vždy), byli bychom vystupovali vždy jako podporovatelé anexe a byli bychom z připojení dvou slovanských provincií dovedli vytlouci kapitál pro sesílení slovanské politiky v Rakousku. Jak ukázal nejvyšší vlastnoruční list gen. Alborimu psaný, nebyla ani koruna na rozpacích, kterak se zachovati k slovanskému živlu nových částí říše. Naší politikou mělo tedy býti nekoketovat se Srbskem, od něhož nemůžeme nic očekávati, a nejen chránit se všeho, co mohlo nás před cizinou třeba jen zdánlivě usvědčovat ze sympathií k nepříteli, nýbrž rakouskou anekční politiku otevřeně podporovat, jak ostatně i mnozí Jihoslované dělali. Ovšem u nás více platily sentimentální reminiscence loňského slovanského sjezdu, než střízlivé úvahy o politice naší říše, a jako jsme propásli po Wacht am Rhein v českém sněmu příležitost ukázat vládě, kde má hledat nebezpečí pro říši, a dali se vyprovokovat bumly, tak bezhlavě vrhli jsme se v »slovanskou« politiku v otázce anekční. A tak zaplatíme sice spolu s ostatními onu miliardu korun, již stály válečné přípravy a boykot na Balkáně, ale současně ženeme vodu na mlýn Němců a dáváme se persekvovati skoro ve všech oborech státní správy.

Stojí tedy Rakousko a specielně nás Čechy vítězství vlády dosti mnoho. Anglie, Francie a Rusko, ba i Srbsko nepřinesly než morální oběti,

Srbsko dokonce získalo a získá více výhod, než snad zasloužilo. Postavení Německa v evropském koncertu velmocí bylo utuženo, třeba se jeho osamocenost znovu projevila. Soudí-li se, že Německo ukázalo Rusku a Anglii zuby jen, aby přivedlo Rakousko-Uhersko docela do svého vleku, nelze se s tím shodnouti. I nejchauvinističtější německé časopisy byly nuceny připustit a kníže Bülow sám prohlásil, že Německo Rakouska potřebuje, a proto nemohlo připustit, aby se oslabilo válkou. Že válce bylo zabráněno, to s povděkem jistě bylo i u nás uvítáno, bylo tedy v tom ohledu zakročení Německa pro nás výhodou. Je pravda, že Německo nejednalo z pouhé lásky ku spřátelené monarchii, ale toho také v politice nikdo neočekával. Zakročilo-li Německo, řeknuvši si: t u a r e s a g i t u r, ukázalo právě slabinu svého mocenského postavení. My měli bychom si v každém případě uvědomit, že mnohem více mohlo ztratiti Německo seslabením Rakouska, než bychom my ztratili, kdyby Německo utrpělo porážku. Jsme tedy pro Německo cennějším spojencem, než ono pro nás (vždyť již loni byli jsme vábeni Anglií, bychom se z trojspolku vymanili) a podle toho bychom měli spíše my jemu diktovat podmínky, než podřizovat se úplně jeho vlivu. Ovšem, n ě m e c k é politice v Rakousku nejde o to, aby tento názor pronikl, a my S l o v a n é, a hlavně Čechové, n e j s m e tak političtí, bychom své chování k vládě na něm založili. A tak bědujeme nad sesílením germánského vlivu v monarchii, ale neučinili jsme ničeho, bychom svět poučili o pravé podstatě německých sympathií a uchopil se příležitosti prokázat vládě první pomoc a předložit jí pak účet, jenž mohl být dobře zaplacen.

Uhájilo-li *Německo* na venek svou posici v Evropě, nelze říci, že by uvnitř bylo zvlášť silno. F i n a n č n í reforma straší stále ještě a způsobila první vážnou roztržku v bloku konservativně-liberálním. V popředí jednání je otázka daně z pozůstalosti. Nehledě k sociálním demokratům, kteří jsou ze zásady proti každé dani, která není progressivní daní z příjmu, nalezl se mezi stranami jistý souhlas o tom, že žádaných 500 milionů marek dlužno rozděliti mezi daně přímé i nepřímé. Ale v otázce j a k, rozcházejí se skoro všecky strany. Blok sice udělal kompromis: levice připustila jisté nepřímé daně, budou-li na druhé straně vyváženy značnějšími daněmi přímými. Tomu vláda vyhověla návrhem daně dědické. Ale tu hned starý rozpor mezi konservativními a liberály propukl. Již v lednu a od té doby napořád vystupovali konservativní politikové proti dani pozůstalostní, třebas čelní učenci konservativní, jako Harnack, Wagner, Delbrück, daň tu hájili. Konservativní žádali zvýšení matrikulárních příspěvků (t. j. příspěvků jednotlivých států), proti čemuž bylo právem namítáno, že by to znamenalo zvýšení daně z příjmů ve všech státech, poněvadž ony nemají jiného prostředku, jak zvýšené příspěvky sehnati, leda půjčkou, což by ovšem bylo proti podstatě celé finanční reformy. Národní liberálové, jejichž žurnalistika se exponovala pro daň dědickou, prohlásili se najednou ve finanční komisi ústy Paascheho proti dani pozůstalostní a doporučili říšskou daň z majetku. V polovici února byl konec daňové reformy nedozírný. Věc přikázána subkomisi a kancléř ve své řeči v německé zemědělské radě se o reformě již ani nezmínil. Konečně došlo k jakémus takémus kompromisu finančnímu, jenž nikoho neuspokojil. Spolkové státy, které měly dosud volnost vybírat si daně svým způsobem, měly nyní přijmouti předpis, vybírat zvýšené matrikulární příspěvky daní ze jmění. Koncem března pak rozbil se blok o neústupnost konservativních, kteří, zamítnuvše dědickou daň, a s ní ovšem podstatu finanční reformy, hnali vodu na kola centra, jež ve svých žurnálech propouštělo parlament na velkonoční svátky s censurou sotva dostatečnou. Nicméně vše dosud není ztraceno; saští konservativci se prohlásili nyní pro daň z dědictví, také některé konservativní orgány, jako Schlesische Zeitung ji připustily, o velkonocích uspořádáno mnoho projevů z řad voličstva ve prospěch nové daně, i národní liberálové se smiřují s nemožností zavést daň z majetku, — a tak jen hospodářské kruhy konservativní jsou dosud nesmiřitelny. A přece finanční reforma se provésti musí, neboť nynější stav poškozuje Německo uvnitř i vně. Neprovede-li nynější parlament, zvolený s nadšením nacionálním v zimě r. 1907, opravu financí, řekne cizina, že ji buď provésti nemůže, nebo nechce. Nemůže-li provésti, je to důkazem jeho slabosti a tedy slabosti celé říše, jež strká se do popředí světového obchodu a nemůže urovnati finanční bídu státní. A nechce-li provésti, svědčí to o planém nacionalismu, jenž ustupuje před každou positivní obětí. Finanční reforma v Německu je dobrou ukázkou, kterak bezmocný je moderní parlamentarismus všude tam, kde z otázky všenárodní činí otázku stran. Finanční reforma je v národě německém rozhodně populární, ale v parlamentě se rozbíjí o doktriny stran, jež s přáním voličstva mají velmi málo společného.

Potýká-li se tedy finanční reforma s tvrdohlavostí konservativních stran, byl naproti tomu n á m o ř n í r o z p o č e t přijat po 1½hodinové debatě téměř bez odporu. Je to jistá odpověď na poplach v Anglii, jejž zahájila nynější opposice v otázkách loďstva, a o němž se ještě zmíním. Německo ukázalo opětně, že i n p u n c t o své vojenské zdatnosti nepřipouští žádných žertů. Ovšem přes to, že stále tvrdí, jak málo se dá vyrušit z klidu přehnanými a vymyšlenými strachy svých sousedů, kteří vidí v něm ohrožení svých životních zájmů, není úplně necitlivo, jde-li o sesílení některého ze slabších.

Tak *dánská* vláda předložila v únoru sněmovně nový obranný program, dle něhož má se zřídit řada nových opevnění od souše i od moře, aby hlavní město bylo úplně zabezpečeno před možným vpádem. K tomu konci ovšem dlužno též zvětšiti stav vojska a p. Německo ihned vycítilo osten a prohlašuje vládní dánskou osnovu (jež ovšem má dosud dost daleko k provedení) za nový projev anglofilské politiky kodaňské vlády, která prý docela se propůjčuje za služebníka Velké Britannie, zřizujíc jí novým opevněním Kodaně pevnou basi pro loďstvo, které by v případě války angloněmecké operovalo proti Kielu a kanálu císaře Viléma. *Mars.*

(Dokončení.)

*

K československé assimilaci.

Článek Dra Chalupného v č. 31 o Havlíčkovi jako antisemitovi přichází mně vhod k následujícím poznámkám:

Souhlasím s Drem Ch. oproti mladému, sympatickému spolupracovníkovi »Rozvoje« p. Kodíčkovi, pokud jde o Havlíčka, v jeho názoru na českožidovskou assimilaci.

Spatřoval v židech vlastní národ, cizí rasu, znal české židovstvo, ještě dost orthodoxní, tehdáž úplně německé, není divu, ža assimilaci nemohl pokládat za věc možnou a přirozenou.

Že proti soutickému antisemitskému faráři vystoupil na obranu židů, žádaje pro ně rovnoprávnost občanskou, bylo činem o sobě již tak vzácným, že mu mohou židé být podnes zaň vděčni.

Nezapírám, že i já svého času Havlíčkův názor o židech chtěl uvést v soulad s hnutím českožidovským, přišel jsem ale k úsudku, že to přece jen možno není. Není také zapotřebí, abychom my židovští Čechové se ohlíželi po kde jaké autoritě, jež by naše snahy do puntíčku schvalovala. Nedaří se nám tak ani v poslední době.

Tak na př. interview redaktora Rozvoje Dra Teytze u prof. Masaryka, uveřejněný v čísle 15. jmenovaného listu, mne neuspokojuje. P. redaktor Dr. Teytz resumuje výklady prof. Masaryka slovy: »Mám celkový dojem, že prof. Masaryk sympatisuje s našimi snahami.«

Naše řeč budiž: Ano — ne!

Dojem p. Dra Teytze nestačí; my bychom čekali docela určitou odpověď. Nemůžeme-li ji dostat, může nám to být sice nemilo, ale prof. Masaryka nemůžeme pak citovat jako autoritu ve prospěch svých snah.

Vždyť také Machar, byv svého času vyzván, aby vyslovil svůj názor o českožid. otázce, mluvil dost zřetelně o n á r o d u židovském.

A my trváme, že národa židovského není. Doznejme si tedy již jednou prostě, že nejsme posud plně pochopeni, a nepodceňujme také skutečné překážky, stojící našim snahám assimilačním v cestě.

Z těch je jedna z největších, jak jsem to již jinde řekl, církevní sňatek u nás.

Usilujme o zavedení civilního sňatku, a assimilace půjde rychleji v před.

Další překážkou je církevnictví židovské a křesťanské. Pracujme spolu o odcírkevnění společnosti, což nemusí být propagandou bezkonfesijnosti. I zreformování církví stávajících, potírání jakékoliv orthodoxie jest prací vedoucí k cíli našemu.

Při tom buďme vůči sobě i vůči veřejnosti naprosto upřímni. Nic nezamlčme, i když je nám to nadmíru nemilé.

O takové jedné episodě chci promluvit já, když o ní nebylo posud v Rozvoji zmínky. Týká se p. prof. F. Krejčího, jenž měl před nějakou dobou přednášku na Král. Vinohradech. Byv interpelován p. Drem Guthem o českožid. hnutí, odpověděl p. prof. Krejčí, že mimo p. Dra Gutha a p. inž. Poppra, tehdáž též přítomného, nezná vůbec českých židů.

Nepředpokládám, že prof. Krejčí chtěl udělat špatný vtip, nebudu mu vypočítávat také české židy a jejich již pro národní věc vykonanou práci. Řadím jej po tomto jeho výroku prostě mezi ony české inteligenty, kteří o českožid. hnutí posud nepřemýšleli, ale přece svůj ukvapený úsudek pronesli.

A právě takoví inteligenti našemu hnutí překážejí nepoměrně více, než nejútočnější antisemitské plátky! Resumuji svůj názor, projevený o českožid. assimilaci v loňském ročníku Čechische Revue. Nehledám ověřování svého češství u nikoho a nikde, leč ve vlastním svědomí. Nedovolávám se autorit pro svoje cítění, jak bych to na př. mohl učinit poukazem na názor Dra E. Beneše nedávno v Čase uveřejněný, ale, když Rozvoj již zaznamenává hlasy ve prospěch našeho hnutí, nemá také neuveřejňovat hlasy opačné.

Tak jsem si tedy jednou zapolemisoval s milými přáteli a spolupracovníky Rozvoje, naděje se, že to našim snahám nebude na škodu.

Dr. *E. Lederer.*

*

Z týdne.

jl. V e V í d n i, 28. dubna.

Jarní zasedání parlamentu bylo dne 27. dubna zahájeno. Již z prvé schůze bylo patrno, že veškeré velké strany bez rozdílu si přejí, aby sněmovna byla dělnou. Je to přirozeno. Zvláštní výbor jedná o sociálním pojišťování, mají být sanovány zemské finance, mají být provedeny státní investice pro hospodářský rozvoj nezbytné a především má být projednán řádný rozpočet pro rok 1909, aby lidová sněmovna ukázala, že je lépe fungujícím apparátem, než byla sněmovna privilegovaných. Ostatně nynější stav v Uhrách ukládá rakouskému parlamentu, aby stál na svém

místě jako silný, sebevědomý činitel a to je ovšem možno jenom tehdy, pracuje-li sněmovna normálně, hospodaří-li náležitě s drahocenným časem, věnovaným zájmům veřejnosti. Tři poslanci ze skupiny českých radikálů, tři »národní dělníci« spustili v první schůzi pokřik, aby nepřišli ze cviku. Ostatní naši radikálové, uznávajíce patrně, že ještě žádné ministerstvo neomaleným pokřikováním povaleno nebylo, nevpadli sborem. Převládá mínění, že nemnohé pilné návrhy budou brzo vyřízeny, a že potom sněmovna zrychleným tempem pracovati bude o vyřízení poměrně velmi značného úkolu svého, k němuž má času málo — necelé dva měsíce. Předseda ministerstva ve své řeči ze dne 27. dubna poznovu ukazoval na to, že bude nutno změniti jednací řád, a při té příležitosti padla se strany sociálně-demokratické slova: »To přenechte parlamentu, k tomu nepotřebujeme úřednickou vládu!« Byl to výkřik jednotlivce, projev nepřipravený, ale karakterisuje mínění ve sněmovně. Ve svém projevu z první povelikonoční schůze ujišťuje, že má poctivý úmysl svorně pracovati s parlamentem, ale jako vždy, kdykoli měla ukázati na velké úkoly, tak i nyní patrně cítí, že parlament vyšlý ze všeobecného volebního práva k řešení velkých prací za způsobilou pokládá jen parlamentární vládu, mající své kořeny ve všech vlivných stranách, a tudíž v širokých vrstvách lidových. Není o tom sporu, že se uznává potřeba změnit jednací řád, ale na neobyčejně obtížnou práci tuto sotva nyní dojde. Sněmovna dle mínění premiérova má prováděti pečlivě všední práci, kteréž je občanu třeba, jelikož naše dny nejsou příhodné k provádění skvělých činů; a patrně k této »všední práci občanu potřebné« počítá národnostní dohodu, neboť ji také uvedl v rejstříku parlamentních úkolů pro nejbližší dobu. Nepřejeme romantickému pohlížení na politiku a žádný výkonný politik ani státník nám nepřipadá jako rytíř, jenž svými třemi kusy by mohl zakleté vysvoboditi, — ale přes to přece pravíme: národnostní dohoda česko-německá není kusem všední, každodenní práce. Těm, kdož ji provedou v duchu poctivé národní rovnoprávnosti, náležeti bude vděk za skvělý čin historického významu. Možno míti za to, že by naše dny byly naprosto nepříhodné ku provedení tohoto činu, ale se vší určitostí lze říci, že dohodu tuto neprovede nynější ministerstvo. Ono si nepřipravilo k ní půdu, vyvolalo rozdráždění, kteréž sebe krásnějšími slovy nelze utišit, nemá po ruce ani jediný z nezbytných předpokladů. Věc, o kterou běží, je velice prostá. Jednání o dohodu česko-německou nemůže a nesmí připomínati jednání o kapitulaci. »Dnové pro skvělý čin příhodní« mohou nastati ihned, jakmile se representaci českého lidu dostane posice a vlivu, který jí dle významu národa (teoreticky a lichotivými slovy přiznávaného) přísluší. O dohodu mohou oba kmeny jednati v duchu úplné rovnoprávnosti jen jako činitelé sobě úplně rovní. V tom směru dosud neučiněna sebe menší příprava. A tak tedy nynějšímu ministerstvu nezbude než přihlížeti skutečně jen k té »pečlivé všední, každodenní práci, kterou žádají potřeby státního občana«, a i ty bude prováděti za nynějšího stavu jenom — jak Němci říkají: mit ach und Krach.

*

Vyšehradská říšská volba konána byla ve znamení naprosté nejistoty, kteří ze čtyř hlavních kandidátů se dostanou do užší volby. Že se dostaví úbytek hlasů sociálně-demokratických i mladočeských a vzrůst radikálních, bylo nepochybno předem, ale poměr hlasů byl úplně záhadný. Nuže, do užší volby přišli Zdráhal (1590 hlasů) s drem Metelkou (1257). Kandidát státoprávní strany Sokol zůstal s 926 hlasy až na čtvrtém místě, ale součet hlasův odevzdaných pro oba radikály činil 2516; tedy kdyby oba byli dostali stejně, byli by přišli do užší volby a dr. Metelka by byl naprosto padl hned na ponejprv. Destrukce strany mladočeské v Praze jde následkem úmrtí (Herold, Kaftan) i odstupů (Fořt, Černohorský) čelných poslanců jejich nezadržitelně v před, a sami tomu napomáhají na př. pověstnou resolucí středočeskou. Všeobecná situace politická a persekuce národních sociálů arci k tomu přispívá měrou velmi značnou. Litovati jest, že sociální-demokracie nepostavila kandidáta známého širší veřejnosti; byla by tak mohla přijít do užší volby jako se v okresu tomto stalo r. 1907. V užší volbě dne 29. t. m. po krajním napětí sil byl sice zvolen poslancem dr. Metelka, ale to není pražádným svědectvím pro mladočeskou s t r a n u. Dr. Metelka zvítězil předně svou kvalifikací osobní, nikoli příslušenstvím ke straně, za druhé zvítězil jen účinnou pomocí sociálních demokratů a patrně i pomocí značného počtů voličů stojících mimo strany, kteří jako vždy tak i tentokráte byli jazýčkem na váze a dali se získati pro kandidáta osobně schopnějšího. O agitaci, provozované při obou volbách, bylo by lze psát články, zvláště o národních sociálech. Snad ledakdo čekal, že po pádu dra Černohorského bude se v okrese jeho volit ve znamení návratu k čistotě. A zatím . . .

Rozdělení vlakových pošt na trati Praha—Linec, jímž čeští zřízenci byli vypuzeni z půdy hornorakouské a za to němečtí zavedeni na půdu ryze českou, ukazuje znova činnost dra Weisskirchnera jako ministra obchodu. A při tom poplatnictvo Čech má být ještě dvojnásob zatíženo novou daní z piva ve prospěch centralismu a pasivních zemí! Ministr financí p. Biliński svým žonglérským vystupováním a snahou, slovními floskulemi zakrýt nahotu fiskalismu, sotva si pomůže k sympatiím, jakých požíval před deseti lety.

STUDENTSTVO

O stranách vůbec a realismu zvláště.

Situační. Napsal Josef Kodíček.

Když se sjíždívá studentstvo po velikonočních svátcích opět do Prahy, bývá, jak zkušenosti učí, saisona myšlenkové, vážné studentské práce z největší části již ukončena. Saisonu politické práce vystřídává pomalu saisona studentských zábav a slavností, a saisona — závěrečného účtování. Tuto »bilanční kampaň« zahájil již v předminulém čísle t. l. kolega Gallas; sám bych chtěl doplnit částečně jeho článek.

Jedna otázka stala se ve studentském životě po letech zase obzvláště akutní, tak akutní, jako nebyla ani v době diskusse »Studentských Směrů« o této otázce. Míním otázku: organisovat se politicky, nebo neorganisovat? V první řadě rozvířila ji opět, již na konci loňského studij. roku, strana mladočeská, pochopivši, že bez programové a soustavné výchovy dorostu je úloha její skoncována. Vyvíjí proto nadmíru čilou agitační činnost (také studentský list bude prý, jak řečeno, založen), tak že její studentská organisace je v počtu poměrně velmi slušném již konstituována. Jinak však zvláštní vliv její ve studentstvu patrný není.

Za to organisace studentstva agrárního počíná si nadmíru čile a expansivně; a co je potěšitelné v první řadě: velmi pokrokově. Členové její zúčastňují se pilně prací ve »Svazu«, exponovali se ve stávce za Wahrmunda, tak že jediné litovati jest, že první jejich representační bál, pod protektorátem p. Práška, dál se v době, kdy přece ještě neměli ten pevný »filosofický základ« svého politického postupu, po němž touží. Jinak mohou posílením pokrokových živlů ve straně agrární vykonati kus dobré práce; první jejich povinností ovšem bude, učinit boj, který vede namnoze strana agrární proti klerikalismu, programovým a zásadním.

Studentstvo soc.-demokratické umlklo počátkem letošního roku, rozhoupávajíc se k intensivnější činnosti teprve teď k jaru. Celkem lze pozorovati, že soc. demokracie nemá půdu ve studentstvu zvlášť zkypřenu, zjev, způsobený jednak vzdalováním se studentstva od snah dělnických, jednak jistou zjevnou zdrželivostí vedení strany vůči přílivu proudů studentských; hlavně však zdisciplinovanost a pracovní požadavky strany této nelákají, jak se zdá, studenta českého.

Státoprávní zůstali stále dogmatickými, stále se točí kolem realistů a stále deklamují o státním právu. Charakterisuje je vroucí a obětovná láska k programu; antisemity nejsou, majíce ve svém středu i kolegy židy.

Řeknu-li, že národní socialisté v »Klubu přátel dělnictva« sdružení jsou velmi nezjevni v seriosním životě studentském, za to že doporučují kolegům hlavy své zdobiti sametovými čepičkami, dále, že Staročeši dorostu nemají a klerikálové přes svůj orgán nepadají na váhu, jsem u jádra úvahy: realism a realisté!

*

Kdo byl jednou na přednáškách prof. Masaryka, Drtiny nebo Krejčího, viděl nabitý Lázeňský sál, pozoroval, s jakým zájmem upírají se oči posluchačů na osobu přednášejícího Masaryka od okamžiku, kdy se objeví v sále, až po poslední jeho mávnutí rukou: »o tom příště«; kdo sledoval, jak vděčně a oddaně kvitují všichni jeho četná, bystrá a pronikavá paradoxa, myslil by: studentstvo, ejhle, toť Masaryk!

A přece by diagnosa taková nebyla správna.

Ani mně nenapadá, abych podle vzoru státoprávních ohnivců tvořil hned z mínění hloučku souhlasících »mínění a snahy generace«; ale doznávají i sami organisovaní realisté, že nynější, nejmladší česká intelligence, je naladěna silně protimasarykovsky a »protičasisticky«.

Když byla po secessi většiny redaktorů a přispěvatelů »Studentské Revue« zakládána tato hlídka, naznačil kolega Pavel v úvodním článku příčiny rozporů našich se »St. R.«; vývody jeho budily mezi realisty dojem, že stanovisko naše k realismu je jen z důvodů vnějškových (affaira Herbenova, spory redakční atd.) příkřejší a opposiční. Tedy, ubezpečuji, že nevstupujeme ani z důvodů osobních, ani nahodilých ani malicherných do opposice, nýbrž vedeni jsouce momenty daleko hlubšími. Dříve ještě nutno vyvrátiti omyl, že my, skupení kolem Přehledu, tvoříme, nebo chceme utvořiti stranu. Nerepresentujeť Přehled, jak za to mám, zvláštní politický směr, nýbrž poutem jeho přispěvatelů je kritické stanovisko k dnešním politickým stranám a vyčkávací stanovisko, na kterém stojíme vzhledem k nutnému brzkému přerodu stran. Ani »mladorealisty« není správno nás zváti, neboť stanovisko naše k realismu k tomuto titulu naprosto neopravňuje.

Co máme proti realismu?

Klidná odpověď na tuto otázku je dosti ztížena. Neboť, řeknete-li co proti »Času«, dostanete odpověď, že »Čas« není realism, Masaryk není »Čas«, Machar není Masaryk, oba nejsou realism, to co vykonali, vykonal realism, kde chybili, není zodpovědna strana, za výkonný výbor nemůže Masaryk atd... Krátce však lze konstatovati, že vývoj našeho národního života určil

studentstvu dráhy, které lze pokládati za pokrok vzhledem k realismu.

Masarykova bezprostřední strhující suggesce, kterou dříve na studentstvo působil, pozbývá intensity den ode dne. Všichni, kdo neutonuli plně v jeho mocné individualitě (a analysujte styl a methodu psaní v posl. čísle »St. R.«, zejména v některých článcích, které jsou bezděčnou a naivní parodií způsobu Masarykova psaní), uznávají jeho veliké zásluhy o náš národní život, ale nemilují jej více onou vznícenou láskou prvých jeho stoupenců. Což to, že vykonal kus a veliký kus práce, zavazuje nás, abychom se stali »hospitanty« ve straně,[1]) kde je alfou a omegou muž, s jehož názory nesouhlasíme, který je pověstný svou dogmatičností a nesnášelivostí (viz útoky proti Arne Novákovi, E. Chalupnému, F. V. Krejčímu, V. Dykovi)? Ano, bystrá a pronikavá charakteristika Arnošta Denise, který zejména mystičnost a fanstastičnost v politice Masarykovi vytýká, nabyla půdy u mladé intelligence, která prohlédá 1. poklesky Masarykovy v politice, 2. úzkoprsost jeho moralismu, 3. nesprávnost jeho názoru na české obrození, 4. neudržitelnost jeho náboženského stanoviska, plného nejasností a rozporů, 5. neudržitelnost jeho humanitní theorie, 6. zanášení doktriny do politiky, 7. neúrodnost jeho vytrvalé ideologie, 8. mělkost věčně opakovaných floskulí, jichž obsah není přesně vymezen, a které jeho stoupenci bezduše opakují. Rád bych věděl, co zůstává dnes ze základních thesí Masarykových pro intelligenta, držícího stejný krok s vášnivě rušným vývojem českého národa! — A realistická praxe, k jejímuž osvětlení slušnou řadou kapitol přispěl právě tento list, činí dojem, že realism vymýtil staré fráze o národnosti a vlastenectví, aby je nahradil frázemi o »filosofickém základě«, »humanitě«, »přímosti«, »poctivosti« atd., že rozbíjel kamaraderie a kliky, aby je nahradil novými, s moderním nátěrem — — —

[1]) Zajímavé jsou argumenty, jimiž agitují realisté ke vstoupení do strany: Český student má mít důkladné politické vzdělání. To si opatří u nás, v seminářích. Do těch mají přístup jen organisovaní. Tedy: Nejdřív se organisuj v určité politické straně, a pak se hleď vzdělat! Příklad »přímé, poctivé a nezištné politiky.«

*

Tak uvažoval student, který se rozhodl pro: neorganisovat! jedině proto, že nebylo tu strany, která by dovedla vyhovět aspoň přibližně jeho požadavkům.

A rozhodla se tak velká většina českého studentstva!

BESEDA

Josef Jungmann.

V.

Masarykova Česká Otázka v kapitolách o Jungmannovi stojí hluboko i pod studií Královou. Přese všecku nesprávnost úsudků Králových nelze upřít mu aspoň podrobné a rozsáhlé studium pramenů; Masaryk si toto studium odpustil. Doklady k svým úsudkům má jen ze Zeleného (a Krále) a to mu dostačilo, aby si osobil právo k ortelu nad Jungmannem i třemi generacemi jeho ctitelů!

Všecku povrchnost práce a lehkovážnost úsudku svého Masaryk odhalil již v prvním oddíle České otázky (§ 11). Píše: »Dobrovský necítí žádného záští a žádné — řekl bych — kulturní závisti k Němcům, ačkoli zatracoval »ďábelskou germanisaci«. Dobrovský byl skutečně humanní Slovan... Tuto klidnou, sebevědomou vlastnost nervosnější potomci Dobrovského ne všichni dovedli pochopit a ocenit, nedovedli poznat toho sílu, sílu v pravdě slovanskou. A proto vyskytli se hlasové, kteří Dobrovského zrádcovali — je mi trpké, musiti si přiznat, že tohoto vlasteneckého tažení proti Dobrovskému dopustil se i *Palacký,* vedle Šafaříka a Jungmanna; jsem rád, že prof. Král snesl svědectví, že hlavní toho vinu *Jungmann* nese — Jungmann vůbec nejlepším a nejčestnějším lidem nerozuměl, jak vidíme u Zeleného.«

Každý čtenář jistě vzpomíná si při těchto větách na obdobnou zpověď Královu. Král doznává, že při úsudku o domnělém společném tažení Jungmannově, Palackého a Šafaříkově proti Dobrovskému »bylo mu milejší« uvalit všecku vinu na Jungmanna; Masaryk jej viní v témže případě a pochvaluje si to: »Jsem tomu rád.«

Masaryk tedy Královo roztřídění buditelů (Dobrovský polobůh, Šafařík a Palacký slušní lidé, Jungmann špatný charakter a intrikán) převzal a ještě »zdokonalil«, učiniv rozdíl i mezi Šafaříkem a Palackým. I vypadá jeho klasifikace takto: Palacký je tak velký člověk, že Masarykovi »je trpké musiti si přiznat«, že zrádcoval nedotknutelného Dobrovského; Šafařík je průměrný — nad jeho usvědčením ze zrádcování Masaryk necítí trpkost ani radost; Jungmann však je podprůměrný ničema, takže i hlasatel humanity pokládá hřích zrádcování u něho za samozřejmý, ba »je rád«, že může jej zatratit — nemaje proto ani dostatečných důkazů sám a spokojuje se odkazem na důkazy z druhé ruky, jejichž pravdivost vůbec nekontroloval.

Nevím, zdali může vědec svou práci sám popravit hrozněji, nežli učinil Masaryk tímto doznáním. On, který neslýchaně příkře zkritisoval a »rozdrtil« Kanta, Spencera, Nietzsche, Darwina, Marxe, Tolstého, vůbec největší myslitele moderní, dovedl úplně nekriticky akceptovat úsudky tak uboze odůvodněné, tak nesprávné a křiklavě nespravedlivé, jako jsou Královy útoky na Jungmanna! Jeho znalost pramenův a jeho logická schopnost byly tak chabé, že nepostřehl z těchto úžasných absurdností nic, pranic! On přistupuje k vědeckému úkolu k vystižení povahy a díla historických osobností s prohlášením: Jsem rád, že jednu z nich mohu ortelovat na základě důkazů, jejichž pravdivost jsem vůbec nezkoumal, a je mi trpké, musit si přiznat pravdu o osobě druhé!

Toto apriorní přiznání k předpojatosti samo by dostačilo, abychom útoky jeho na Jungmanna rovněž a priori odmítli a uspořili si práci s podrobnou kritikou jich; ale tím ještě není vyčerpána všecka zvrácenost výroku citovaného. Čtěme jej pozorně. Domnělé důkazy Královy se týkají pouze sporu o přízvučnou prosodii, Masaryk z nich vyeskamotoval odpor proti — slovanské humanitě. Za druhé, Masaryk doznává tu, že právě v nejchoulostivějším bodě otázky neví o Jungmannovi z vlastního studia nic, že svoje důkazy bere z druhé ruky, od Krále a Zeleného. A za třetí, na podkladě této věru velmi důstojné průpravy vědecké se opovažuje říci paušálně: »Jungmann vůbec nejlepším a nejčestnějším lidem nerozuměl.«

Koho Masaryk míní těmi »nejlepšími a nejčestnějšími lidmi«, nesnadno uhodnout. Ovšem, hanobit povšechně a neuvést doklady je velmi pohodlné. Ale zkoumejme Zeleného, na kterého Masaryk se tu odvolává, zkoumejme i korrespondenci Jungmannovu, a shledáme: 1. Mezi Jungmannem a jeho vrstevníky neudálo se nic, co by nasvědčovalo výroku Masarykovu; není to ani pravopisný spor s Janem Nejedlým, neboť Nejedlého ani Masaryk, doufám, nepokládá za nejlepšího a nejčestnějšího člověka. — 2. S předáky generace následující Jungmann si od prvého počátku rozuměl celkem velmi dobře. Psal o Kollárovi, Šafaříkovi a Palackém ještě dříve, nežli dospěli k hlavním svým dílům: »Vy jste má nejmilejší trojice« (dopis Kollárovi 15. února 1821) a byl jim pravým duševním otcem. Totéž o něm doznává i čtvrtý čelný vrstevník jich, Čelakovský. — 3. I třetí generace, jejichž prvých počátků Jungmann se dožil, našla v něm laskavého protektora. Jungmann, jak známo, první ocenil talent mladičkého studenta Máchy a pod. — 4. Také se svými předchůdci Jungmann neměl žádných snižujících nedorozumění. Kdo tedy jsou ti Masarykovi »nejlepší a nejčestnější lidé«? Uhodnout možno jen dva: dle uvedeného citátu je to Dobrovský, a dle postranní zmínky v § 12. České Otázky je to Bolzano. Věru hubené doklady pro ortel »*vůbec* nerozuměl«! Ale vizme, zdali i tyto doklady nekulhají.

Poměr Jungmannův k Dobrovskému jsem částečně rozebral již dříve (IV., 4.). Vyvrátil jsem tam Královy úsudky o tom poměru a tím padl i podklad obdobného úsudku Masarykova. Positivně objasním věc později. V této kapitole, kde jde o rozbor spisu Masarykova, dostačí ještě jedno příkladné upozornění.

Jungmann — dejme tomu — Dobrovskému v některých směrech nerozuměl; na př. jeho boj proti pravosti Libušina soudu (a na ten Masaryk v kontextu naráží nejvíc) pokládal za projev nedůtklivé autority. Dnes víme, že Jungmann se v tom mýlil; ale bylo jeho domnění bezdůvodné? Nikoli; Jungmann věděl, že Dobrovský prohlásil rukopis ten za podvržený dříve, nežli jej uviděl, i vznikla při známé neústupnosti Dobrovského snadno domněnka, že i po prohlédnutí rukopisu trval na svém hlavně proto, aby se nemusil přiznat k omylu a přenáhlenosti.[1]) Možno také, že Masaryk, veden jsa

---

[1]) Jungmann sám brzy po smrti Dobrovského, byv Palkovičem vyprovokován, napsal o tom (v Časopise Č. Musea, 1832):

»Jist jsem, že Dobrovský, kdyby déle živ byl, své mínění« (o Libušině soudu atd.) »byl by změnil. Aniž myslím, že on uznané pravdě snad zlomyslně odporoval, nikoli, on z přesvědčení svého mluvil, ale jsa silného ducha a neobyčejné paměti, co jednou v mysl pojal, to živě duchem viděl, a jen po dlouhém čase z mysli pustiti v stavu byl... A pročež on, jsa právě na cestách, aniž cele zdráv, uslyše o tom rukopisu, a že tam o Čechu zmínka se děje, v tu chvíli nevrle se pronesl: »Das hat mir Jemand zur Schur gemacht!«, a od té chvíle pravosti jeho uznati nechtěl. Ačkoli, budiž i dobré o něm všecko řečeno, týž Dobrovský, když po všech hádkách konečně na ten důkaz přijíti mělo, černidlem-li psán, či není, a prof. chemie připomenul, že při tom vyšetřování sám rukopis zničen bude, týž, pravím, Dobrovský, od vyšetření chemického ustoupil s těmito slovy: »Es könnte am Ende doch ächt sein«. Tak v tom neobyčejném muži s jedné strany neústupnost, s druhé přirozená pravost a spravedlivost válčily« ... Pudila mne žádost viděti originál, kterýž mi laskavostí hr. F. Šternberka u přítomnosti Dobrovského ukázán byl. Divil jsem se s úctou velebnému prachu starožitnosti, a ne méně Dobrovskému, ujišťujícímu, že podvržen jest, a že on to padesáti důvody dokázati může, ano zřejmě p. Lindu, co původce jeho jmenujícímu. Na mou prosbu, jací by to důvodové byli, řekl mi dva: předně, že mezi 1. a 2. listem velmi mnoho k doplnění smyslu schází, mezi 3. pak a 4. dosti málo; za druhé, že později rukopis ten psán, než ořezán byl, poněvadž ani literky neutrženo. Nevěda k těm důvodům co odpověděti, mlčel jsem, ale seznámiv se později s tou věcí, nedostatečnost jejich docela jsem seznal. Nebo mezi tím přinesl p. Hanka opis Puchmajerův ke mně. Seděli jsme po tři dni nad tím divným písmem... Když pak šťastnou náhodou dolejší list na vrch položen byl, tu jsme s potěšením poznali, že ani mezi 1. a 2., ani mezi 3. a 4. listem ničeho k doplnění smyslu nescházelo... Pospíchal p. Hanka k Dobr., kterýž až dotud smyslu najíti nemohl, a uslyšev, že my jsme jej nalezli, nás v listu k Puchmajerovi za pů-

Králem a Zeleným, naráží na výroky Jungmannovy v dopisech Markovi: »Dobrovský, ač vždy vysoce zasloužilý — často více Němec býti se zdá« (t. j. pro odpor proti Libušinu soudu, psáno 13. února 1819), a 11. února 1823: »Spravedlivé bylo pohnutí Vaše nad jednáním D-ho, kterýž sobě, *jakž H — a dosvědčuje,* též vůbec při sezení co direktor Museum divně a neočekávaně počíná. Mýlili jsme se v tom člověku? — Čili má on zvláštní příčiny toho jednání? Já vždy myslíval, že jest ne Čech — ale *slavisierender*« (podškrtuje Jungmann!) »Deutscher a to, tuším, pravda. K čemu ona slova jeho: Der Bohemismus steckt den Leuten im Kopfe!? K čemu ono p. Preslovi a mně za odpověď na jistá slovce v Logice: Man soll von solchen Dingen nicht böhmisch schreiben! Bude, tuším, čím dále tím kyselejší, protože čím dále, tím více odpůrcův najde v mnohých svých výpovědech... Zvláště ke mně od několika let nelaskav jest. Slovesnost mou nazval Ungeheuer, a kde mohl, mne snížil. Já ale vše to pro veliké jeho zásluhy pomíjel; abych ale i rozum svůj jako nebožtík Puchmajer jeho rozumu slepě podrobil, toho nemohu na sobě dovésti.... Avšak mne, dá bůh, nikdo neodvrátí od slabého mého usilování o zachování a vzdělávání jazyka a národa mého, aniž Vás... Budoucnost bez předsudku o nás všech souditi bude a tím se spokojivše, neustaňme pracovati...« Věc osvětluje i zmínka Jungmannova v Čas. Č. Musea 1832, str. 245: »Chtěl sice můj bratr« (Antonín J., kterého Dobrovský vinil ze zlomyslného zaslání spisu Libušina soudu Rakowieckému) »na jizlivé Dobrovského outoky jadrně a důkladně odpověděti, zvláště aby tak hanebné nařčení podvodu v očích dobrého Poláka se sebe smítl, a v pravdě již odpověď svou od c. k. censury stvrzenou (1827) vydati obmýšlel,[2]) ale dílem na mé a jiných přátel prosby, dílem, že pramen přepjatosti jeho důkladně znal, outrpností člověku přirozenou pohnut jsa, od vydání toho upustil.«

Uvedl jsem Jungmannovy vývody obšírněji, protože teprve z jejich celkové souvislosti je patrna motivace jeho výroků, které, jsou-li vytrženy z celku, ovšem zarážejí. Vidíme zde předně jednu hlavní příčinu — informace Hankovy (jakž Hanka dosvědčuje«, podobné stopy Hankových sdělení shledáváme pak i v jiných dopisech z této doby). Jungmann Hankovi věřil, jako mu plně věřil, ba nad obyčej přízní jej vyznamenal, také Dobrovský, i není divu, že při svém vlasteneckém zápalu a při hluboké antipatii k utrakvismu a odrodilectví, vytkl mu několikrát nečeské jednání, když měl pro to doklady v sděleních Hankových. Ale jeho nacionální znechucení vůči tehdejšímu jednání Dobrovského mělo i objektivní podklady. Není pochyby, že Dobrovský sám se někdy označoval za Němce (jeden takový výrok se zachoval i písemně — v Jagićově vydání jeho korespondence s Kopitarem; Dobrovský píše 17. listopadu 1826 o sobě a soudruzích »wir Deutschen«). Nemohu se zde pouštět do obšírného rozboru otázky, v jakém smysle to své »němectví« Dobrovský mínil; ale pochopitelno, že za prudkých polemik tehdejších podobné výroky byly brány doslova, zvláště když Dobrovský svým odpůrcům, které zval »böhmische Enragé«, »böhm. Zeloten« a pod., vytýkal »bohemism« a hleděl s patra na jejich horlivost národní. Kdo seje vítr, klidí bouři. Slovem: Jungmannovy mylné výroky o Dobrovském lze snadno vysvětlit a ospravedlnit okolnostmi, z části i samým chováním Dobrovského. O nestranné vysvětlení toho Masarykovi ovšem nešlo; *jeho* spis jistě nepředvídal Jungmann, když ve svých těžkých zápasech odvolával se k »budoucnosti«, která »bez předsudku o nás všech souditi bude...«

Ubohý optimista! Sám snad jakživ nevyřkl jediné námitky proti Dobrovskému, aniž by současně se poklonil jeho zásluhám a šedinám;

---

vody jeho udal. List ten jsem já sám četl a pomysliv na jeho důvody, a přesvědčiv se i o tom, že v pravdě na prvním řádku poslední litera ustřižena, smál jsem se lítostivě tak hluboké kritice a již ostatních 48 důvodů slyšeti nežádal. Tím způsobem *ten dobrý muž* nás tři, p. Hanku, Lindu a mne brzo jednoho, brzo dva, brzo všecky tři za vymyslitele a původy rukopisu toho držel a vydával.«

Patrno již z tohoto líčení, že Jungmann pro svou osobu měl dobré příčiny, pochybovat o správnosti důvodů Dobrovského. Důvody tyto nejsou totožny s těmi, na základě kterých později Libušin soud uznán byl za padělaný, a je nepřípustno, aby předstíráním výsledku důvodů nových Jungmann byl hanoben proto, že nevěřil nedostatečným důvodům starým, t. j. aby výsledek rukopisného sporu r. 1886 byl vpašován do r. 1818—1832. A to se, ačkoli ne výslovně, přece fakticky dělo a děje za účelem, aby se dokázala nízkost Jungmannova à la »nejlepším a nejčestnějším lidem nerozuměl.« Mravní i vědecká povaha této manipulace vysvitne dokonale, uvážíme-li, že Palacký, jehož velikost duševní a poctivost Masaryk plně uznává, a který byl odborným historikem, ještě po 40 letech vyslovoval se zrovna tak jako Jungmann, že totiž Dobrovský r. 1818 po nalezení R. Z. »se ulekl zjevu, kterého nepochopil, a který hrozil, že převrátí mnohé z jeho oblibených názorů filologických i historických.« (V Bohemii, 5. listopadu 1858, viz Palackého Drobné spisy, II., str. 559.) Jungmann tedy přece nebyl takovým omezencem, za jakého jej Masaryk vydává, když historické autoritě Palackého ještě po 40 letech jeho důvody postačily k vyvrácení pochyb Dobrovského i nástupců jeho!

[2]) Jaké rozhořčení proti Dobrovskému v kruzích odpůrců jeho (nejen tedy u Jungmanna, jak píšou Král a Masaryk), v letech dvacátých panovalo, svědčí list Čelakovského Kamarýtovi 30. ledna 1825: »Dobrovský, starý kutil — opět se svým hrubiánstvím zalezl do Jahrb. der österr. Liter. a nanejvýš nezdvořile na Ant. Jungmanna dovádí. J.-a nazývá einen hinterlistigen Betrüger... etc. Načež Jungmann buď jej u městské policie žalovati, buď mu ještě nezdvořileji odpověděti hodlá.«

i po smrti svého odpůrce vydal čestné svědectví jeho památce [3]) a doufal, že o jejich poměru potomstvo bude soudit spravedlivě. A zatím půl století po smrti bylo na jeho hlavu shrnuto, co jen si kdo mohl smyslit nejhoršího, jeho každé slovo o Dobrovském je váženo a stíháno s drakonickou krutostí bez ohledu na vysvětlující okolnosti, kdežto o nešetrnostech Dobrovského vůči němu ani muk. Masaryk sice o nich ví, neboť se toho mohl dočíst u Zeleného, ale Dobrovského za to nekárá. Při protekčním systému jeho »historické« práce to ovšem nepřekvapuje. Vždyť se v téže větě sám přiznává k osobnímu strannictví!

Pro úsudek sociologa věc je prostá: Dobrovský a Jungmann byli nejen rozdílné povahy, nýbrž také představitelé dvou generací věkem i směrem značně rozdílných, v nejednom ohledu přímo protichůdných. U takových osob vzájemné neporozumnění je zjevem obvyklým, a dlužno konstatovat, že málokdy — zejména málokdy od Masaryka samého vůči jeho odpůrcům — bývá udrženo v mezích zpravidla tak ideálních a povznesených, jako u Dobrovského i Jungmanna přes některé přestřelky obou. Dovozovat z některého jednotlivého přestřelku celkovou osobní nízkost kohokoli (»nejčestnějším lidem v ů b e c nerozuměl«) je vědce nedůstojno; a dovozovat to jen o jedné straně a při tom zamlčovat stejnou chybu strany druhé je nedůstojno nepravím už vědce, ale vůbec soudného člověka. Je to křivé svědectví, byť bylo pácháno na mrtvých, kterým již nemůže existenčně uškodit.

Druhý příklad neporozumění Jungmannova, totiž jeho nepříznivý úsudek o B o l z a n o v i, je podnes nejasný a nevysvětlený. Nevíme, co vlastně konkretního Jungmann Bolzanovi (resp. jeho stoupenci Fesslovi) měl za zlé — neznáme fakt ani pohnutek.[4]) Kouti z tohoto *nic* osočování proti Jungmannovi je možno jen u badatele, kterému stejné *nic* Královo dostačilo za úplný důkaz o poměru Jungmannově k Dobrovskému.

(Pokračování.) *Ch.*

[3]) V citovaném referátě v Musejníku 1832 líčil s pochvalou, jak šlechetně Dobrovský se staral o svého odpůrce K. H. Tháma v jeho nemoci a smrti. Zůstane pro vždy památno, že zprávu o jednom z nejkrásnějších skutků Dobrovského podal nám právě Jungmann, který klevetami let devadesátých byl přebarven na nepřítele a hanobitele jeho!

[4]) Ze vzájemných dopisů Markových a Jungmannových víme jen, že Marek pokládal Bolzana za osobního »protivníka« Jungmannova (14. února 1820), Jungmann zase »Bolzano-Fesslovskou sektu« za nepřátelskou Markovi (6. června 1819). O Fesslovi Marek se vyslovoval ostřeji než o Bolzanovi. Marek v témž dopise pokládá — asi v souhlase s Jungmannem — Bolzana i Fessla za nepřátele českého snažení, kdežto Jungmann ještě na konci svého pobytu v Litoměřicích (v dopise Markovi 3. dubna 1815) mluví o Fesslovi jako o dobrém známém, který mu přinesl z Prahy zprávy o vlasteneckém ruchu a knihu i dopis Dobrovského. Můžeme tedy soudit pouze, že mezi r. 1815 a 1819 se přihodilo něco, co obě dvojice přátel navzájem popudilo. Jaká událost mohla to býti, je naprosto neznámo; domněnku, že Bolzano »zachoval se nedosti vlídně k Jungmannovi«, domáhajícímu se filosofického doktorátu, sám původce její Zelený (str. 323) považuje za slabou, nemaje pro ni důkazu.

TECHNIKA

Triangulační měření Velké Prahy.

Nedávno přinesli jsme zprávu o nedostatcích trigonometrického měření okolí pražského, řízeného prof. Fr. Novotným. K zprávě té otiskli jsme vysvětlení obviněného prof. Novotného, které jsme ihned označili za nedostatečné, a slíbili jsme, že se k předmětu vrátíme.

Podáváme nyní čtenářům zcela stručný obsah pojednání docenta dr. F. Nušla, které bylo tyto dny vydáno ve Zprávách Král. společnosti nauk 1909 č. 6: »Kritische Übersicht der Triangulierungen in der Umgebung von Prag«. Existují trojí triangulační měření v okolí Prahy. Nejstarší měření Jüttnerovo z let 1804—1812, měření katastrální z let 1824—1840 a měření generála Sternecka z roku 1877. Tato měření srovnával navzájem prof. Frant. Novotný v prvním svém pojednání z roku 1902: Trigonometrická síť král. hlavního města Prahy. Poněvadž však nesprávným způsobem tato měření redukoval, obdržel velké rozdíly, až 10 m přesahující a přičítal je velkým chybám v měření katastrálním. Proti tomuto způsobu měření dv. rada Broch, ředitel triangulační kanceláře ve finančním ministerstvu, protestoval dopisem, jenž byl uveřejněn ve Zprávách Učené společnosti r. 1902 jakožto LI. pojednání, a ukázal, že diference, jež prof. Novotný uvádí jako chyby katastru, vznikly jeho v l a s t n í m výpočtem.

Odpověď prof. Novotného ve Zprávách Král. společ. nauk r. 1903, XIII.: »Das trigonometrische Netz des Katasters im Gebiete der kgl. Hauptstadt Prag« — jak názorně z pojednání prof. Našla vyplývá — byla zcela nedostatečná. Dvorní rada Broch však již neodpověděl a věc byla by přišla v úplné zapomenutí.

Avšak r. 1905 vydal prof. Novotný nové pojednání: »Versuch die geographischen Koordinaten der k. k. Sternwarte in Prag geodätisch abzuleiten«. A tu se dopustil prof. No-

votný znovu týchž chyb, jež v prvním pojednání učinil a jež mu dv. rada Broch ve svém dopise zřetelně vytkl. V prvém pojednání obdržel prof. Novotný dle svých nesprávných výpočtů chyby 10 m přesahující, ale v tomto třetím pojednání přesahují tytéž výpočtové chyby 27 m, ač ve skutečnosti existují rozdíly nejvýše 40—60 cm!! To jsou téměř neuvěřitelná fakta, ale ještě neuvěřitelnější a nepochopitelnější jest, že pod vědeckým dohledem téhož prof. Novotného provádí Praha své velké triangulační měření, o němž se prof. Nušl ku konci svého pojednání doslovně takto vyjadřuje: »Mělo by sice býti promluveno ještě o jednom důležitém a velkém triangulování, jež král. m. Praha v posledních letech provádí. O tomto velkém podniku, jenž v opravdu monumentální dílo vyrůsti měl, nebylo však, bohužel, ještě nic uveřejněno, tak že se dosud vykonané práce vymykají jakékoliv vědecké diskusi. Je-li však pravda, že toto velké triangulační měření je odvozeno od katastrálních bodů třetího řádu, tedy na nejistém základě spočívá, pak postrádá veškerého vědeckého významu.«

*

Svérázností moderní techniky a její význam pro život hospodářský.

O tomto zajímavém thematu přednášel ve Vídni známý německý národohospodář Werner Sombart v cyklu přednášek pořádaných »Volným sdružením pro státovědecké vzdělání«. Pro zajímavost vývodů reprodukujeme zde hlavní jeho myšlenky. Technikou rozumí Sombart prostředky a cesty k dosažení určitého cíle; jinými slovy: postup či nakládání s něčím. Rozeznává: techniku primární či ekonomickou, t. j. takovou, která vyrábí hospodářské statky, t. j. užívání určitých nástrojů a způsob použití. Technika primární jest po výtce technikou produktivní, a tou vlastně se v přednášce zabývá. Každá technika spočívá na určité míře vědění a na určité míře moci. Formálně jest moderní technika založena vědecky; dřívější technika byla empirická. Jistá práce byla vykonána na základě zručnosti od mistra naučené; proto v době empirické techniky zkoušení a náhoda hrály velkou roli. Charakteristikou moderní techniky jest vědění o vzájemných vztazích jednotlivých dějů. Hospodářsky velikého významu jest fakt, že technika užívá látek neorganických místo organických;[1]) tak svítí se dnes elektřinou a plynem — dříve olejem, dnes užívá se řetězů místo lan konopných — koksu místo dříví. Dříve barvili lidé produkty zvířecími, dnes užíváme anilinových barviv. V dalším poukazuje, že ve svých úvahách o principiích techniky kráčí vlastně ve stopách Emanuela Hermanna, a praví, že dnešní doba právem se nazývá dobou strojů. Princip strojní znamená nejen emancipaci od hranic organické přírody, ale i od síly lidské; hospodářsky pak velikého dosahu jest, že v dnešní době stroje jsou vyráběny stroji a že dnešní doba stroje chce. A trestí myšlenek jeho asi bylo: Emancipace od organického života znamená rozpětí hospodářského života, znamená emancipaci člověka od prostoru a času. Tak kdyby dnes mělo se vyrábět železo dřívím místo koksem neb uhlím — musila by celá země být zalesněna; při organických látkách byli jsme vázáni dobou vzrůstu, právě tak při živočiších — stožár dřevěný narostl za řadu let — kůň dal se zapřáhnout po — 2 letech. Dnes vyrobíme si železo, páru, elektřinu, kdy nám libo! Emancipací touto zvýšili jsme tempo hospodářského života. Vědění empirické vázáno bylo na lidský život — s člověkem zašlo; moderní technika, vědecky založená, překonala tento nedostatek. Emancipace od síly lidské zvyšuje kvalitu i kvantitu lidské práce: neb spolupůsobení člověka kladlo technice jisté meze kotvící v orgánech i síle člověka; mrtvý mechanismus jest mnohem přesnějším. Moderní technika způsobila stoupnutí produkce, jíž za posledních 100 let odhaduje Sombart na výši čtyřnásobnou. Tím umožnila a jedině jí máme děkovati: a) že se vyvinul velkokapitalism, b) že se zdvojnásobila populace v evropských státech. A Sombart končil: Emancipujeme-li se od zemědělské produkce, nebudou produkci neorganické postaveny žádné téměř hranice.

Ref. Ing. *Albín B.*

[1]) Sombart neužívá slov ve smyslu chemickém: tak na př. s hosp. stanoviska pokládá uhlí za neorganickou hmotu. Jinými slovy se též vyjadřuje organisovaná materie a neorganisovaná.

UMĚNÍ

HUDBA.

Národní divadlo.

Dva balety. (Adam: »Gisella«, Arenskij: »Egyptská noc«.)

Z hojných zásob baletních, které minulá léta v archivu divadelním nashromáždila, vynesen byl jeden z lepších baletů francouzských. Lepší proto, že Adamova »Gisella ou les Willis« stojí textem i hudbou svojí vysoko nad těmi balety, které v prvních dvou desítiletích v Nár. divadle nejvíce kvetly. Stojí nad nimi hned svým dějem, jehož podkladem je slovanská pověst o vílách, v něž proměňují se nevěsty před svatbou

zemřelé a které dle pověsti o půlnoci za svitu měsíce kolem svých hrobů tančí a muže v svoji náruč lákají. Třeba děj baletu Gautierem komponovaný je v prvním aktu zcela běžnou šablonou zklamané lásky a třeba že i ty dušičkově sentimentální výjevy u hrobu Gisellina jsou našemu vkusu dnes něčím perhorreskovaným, přece i při těchto stinných stránkách dáme přednost ději tomuto před velkými balety, které kdysi u nás kvetly. A také hudba, třeba že úctyhodné stáří nešlo mimo ni beze stop — premiéra baletu byla 28. června 1841 ve Velké opeře —, zachovala si ve své graciesnosti, ve mnohém pikantním nápadu rytmickém a instrumentačním dost půvabu. Mnohý šťastný akcent dramatický i na několika místech s úspěchem užitý »Erinnerungsmotiv« ukazuje zkušeného dramatika. Hudba Adamova ovšem ani v tomto baletu nezůstává ve svém výrazu na povrchu a vynalézavost melodická ukazuje i tu talent druhého řádu, jakým je Adam ve svém »Postilionu« i v zapomenutém dnes již »Sládku Prestonském«, »Švýcarské chýši« a »Norimberské loutce«.

Úplnou novinkou byla nám jednoaktová baletní episodka »Egyptská noc« od A. Št. Arenského, tohoto jemnocitného lyrika rázu Čajkovského, jehož umělecký význam leží v písni a v klavírních skladbách. Arenského hudba nemá ani tu individuální fysiognomii a nemá tu ani sílu podmanivé náladovosti. Závislost její na cizích vzorech stoupá až k užití celého citátu motivického z Webrova »Oberona«. Proti Adamově hudbě má »Egyptská noc« jedinou přednost: modernější techniku orkestrální.

»Egyptská noc« je takou efemérní drobotinou, že by nestála ani za studování, kdyby existenci svoji na scéně neopírala o výkon tak vzácně dokonalý a unášející, jakým bylo vystoupeni Tamary Platonovny Karsaviny v roli Berenice, odmítnuté a odpouštějící milenky. Ballerina carské opery v Petrohradě nevítězí pouhou akrobatikou nohou, ale duší a citem, který vkládá do celého svého výkonu, tou jednotnou, vzdušnou výslední linií všech svých pohybů, tou výraznou svojí mimikou, jíž velké, výrazné oko i vší modulace schopná líc je k disposici. Umělecký vkus zářil nejen z jejích výkonů, ale v Arenského baletu i z jejího kostymu, jenž ve své komposici sám byl uměleckým činem.

—lh—

*

Smetanovy dopisy, dosud neznámé, uveřejňuje ve »Světozoru« Marie Calma. Jsou to dopisy psané mistrem druhé choti jeho, Bettě Smetanové roz. Ferdinandiové, zesnulé 18. prosince 1908. Publikaci těchto dopisů v té formě ve »Světozoru« nutno označiti jako velmi nešťastnou. Už »Světozor« sám jako list hlavně obrázkový není vhodným místem pro publikaci důležitých listů prvního našeho umělce. Dále je způsob publikace nadobro nekritický. Jak Marie Calma tvrdí, je většina dopisů těch psána německy; kritické vydání vyžadovalo by vydání v originálu, tedy německy, s připojeným českým překladem. Třeba že publikátorka tvrdí: »Snažila jsem se všemožně, abych nikdy překladem nesetřela pel jeho zvláštního slohu,« přece překlad činí dojem, že autorka v něm příliš uplatňuje svůj vlastní, nasládle sentimentální styl. Kritickým není vydání to také z toho důvodu, že dopisy nejsou potřebnými výklady dostatečně komentovány. Za těchto poměrů je publikace dopisů Smetanových bezcennou a litovati jen dlužno, že listy ty nedostaly se do rukou povolanějších.

MORAVA

Severní Morava je bez odporu nejohroženější částí Moravy. Jsou tu velké továrny německé, které působí germanisačním nátlakem na české dělnictvo. Zevně organisována je germanisace hustou sítí odborů výbojných spolků »Bund der Deutschen Nordmährens« s centrálním vedením v Olomouci. V čele této silně financované (i říšskými markami) organisace stojí zábřežský továrník Hermann Brass, několikanásobný millionář (spolu s velmi četnou rodinou) a člen panské sněmovny. Nedbaje svého osobního pohodlí a odpíraje si všecky příjemnosti života, jichž by mohl užívati v plné míře, oddává se Her. Brass nacionální činnosti s takovou obětavostí a horlivostí, že vyniká v tom vysoko nad mnohé, kteří se mu daleko nemohou vyrovnati bohatstvím a mocí. Touto protičeskou vášní Her. Brassa, který svým neodolatelným vlivem všecky Němce přirozeně strhuje k prudké offensivě, je nejurčitěji vyjádřeno svrchované nebezpečí germanisační, jemuž jsme vydáni v šanc na severní Moravě.

Němci dobyli proti nám již mnohých úspěchů, čehož důkazem jsou zejména naše ztracené posice v Rudolfově, Koloredově, Dolní Rudě, Sudkově, Vitošově... Nedávné zřízení českých škol menšinových v Úsově a Šilperku nelze pokládati za počátek obratu v náš prospěch. Jsme i nadále na sev. Moravě odkázáni na defensivu proti systematické germanisaci školské, nyní ještě stupňované po t. zv. zákoně Perkově. Němci napadají teď hromadně ryze české obce, usilujíce v nich o založení školek a škol. Uvádím tu pouze některé: Nemili-Filipov

(Nemile: 315 Čechů, 6 t. zv. Němců; Filipov: 170 obyv. vesměs Čechů), Skaličku (516 Čechů, 22 t. zv. Němců), Čes. Bohdíkov (1211 Čechů, 69 Němců), Dolní Studýnky a j. České obce brání se zřizování německých škol v mezích stavebního řádu; starostové odpírají povolení ku stavbám přes houževnotost, s jakou Němci opět a opět předkládají stavební plány a stále rekurují postupem autonomních instancí. Zajímavé jsou různé úskoky se strany německé; obyčejně nastrkují se jiné osoby, žádá se za stavbu továrny za účelem získání kompetence politických úřadů a p. Tento způsob obrany nevystačí nám ovšem na dlouho, neboť prostředky ty se konečně vyčerpají.

Proto ustavil se loni »Školský spolek severomoravský« (se sídlem v Zábřeze), který vytkl si za úkol zřizovati a vydržovati mateřské školy na severní Moravě, zejména v těch českých obcích, na které Němci právě útočí. Válečný stav na sev. Moravě vyžadoval vzhledem k Ústřední Matici Školské decentralisace, kterou se umožňuje lepší evidence a rychlé vyhovování naléhavým potřebám. Dne 25. dubna t. r. konal »Školský spolek severomoravský« svou prvou řádnou valnou hromadu. Spolek založil a vydržoval v uplynulém roce dvě mateřské školy, a to v Nemili-Filipově (na Zábřežsku) a v Horní Rudě (na Šumpersku). Celkový příjem činil 5561 K 38 h. V příštím roce budou spolkem zřízeny a vydržovány další tři mateřské školy: v Čes. Bohdíkově (na Šumpersku), na Skaličce (na Zábřežsku) a v Klopině (na Mohelnicku). Dle rozpočtu bude napřesrok třeba asi 7500 K.

*

Aféra Pražákova (vranovský cukrovar) dosud nevymizela ze sloupců listů moravských. Zdá se skutečně, že bar. Pražák dohrál již svou úlohu ve veřejném životě. Ani v klubu českých členů obchodní komory brněnské, ani v samém družstvu Nár. divadla nebyl už zvolen předsedou. »Pozor« snažil se zmenšiti vinu Pražákovu tím, že obvinil »Lidové Noviny«, jako by se nebyly včas zasadily a dosti přičinily o to, aby prý delší dobu již k prodeji nabízený cukrovar ve Vranovicích zůstal v rukou českých.

V Prostějově zemřel dne 13. dubna Josef Krapka, redaktor »Hlasu Lidu« a předák strany soc. demokratické na Moravě, která úmrtím jeho utrpěla těžkou ztrátu. Život a působení jeho zůstane stkvělým dokumentem neúmorné píle a železné energie člověka, který bez předběžného vzdělání dovedl se tak vysoko vyšinouti a tolik práce vykonati. Ač vývojem svým náležel době, kdy se v soc. demokracii až příliš zdůrazňovala internacionála, uměl se přece přizpůsobiti novému proudu národnostnímu ve straně. Při posledních volbách do říšské rady dostal se do užší volby s prostějovským drem Vrtalem, jemuž podlehl.

K zamýšlenému zřízení dívčího lycea na Ostravsku asi nedojde. Není pro ně dostatečného porozumění ani u žen, jak se ukázalo na schůzi konané v Mor. Ostravě 12. dubna, na níž o důležitosti lyceí promluvila pí. Zd. Wiedermannová-Motyčková.

Dne 19. dubna byla v Brně manifestační schůze soukromého úřednictva. Přijata byla resoluce, žádající brzké uzákonění předlohy o služebních poměrech obchodních pomocníků a zřízenců pro vyšší služby, akcentující nutnost reformy nemocenského pojištění; dále se v ní žádá novellování pensijního zákona ve smyslu návrhu Zemské Jednoty soukromých úředníků a protestuje se proti důvěrnému výnosu ministerskému, týkajícímu se pojistné povinnosti zaměstnanců v obchodech.

Také na Moravě začíná již vláda pronásledovat protimilitaristickou propagandu. Politickým úřadům byly vydány přísné instrukce. Nár. sociální organisace v Seloutkách (u Prostějova) byla rozpuštěna.

Na 16. květen chystá se v Mor. Ostravě krajinský sjezd lidové strany pokrokové.

Poslední dobou nelíbí se klerikálům krajský soud v Uh. Hradišti. Soud prý dělá, co chce posl. dr. Seifert, jehož dětem byl jeden ze soudců kmotrem. Dr. Seifert půjčuje prý také celému soudu peníze. »Našinec« hrozí, že uveřejní jména dlužníků a vypůjčené obnosy. Není to ovšem nic jiného, než pouhá konkurenční závist klerikálního advokáta dra Sedláčka. — Klerikálové chtějí uspořádati velkou manifestaci o svatodušních svátcích v Olomouci. *—ra.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Z našeho hospodářského Kocourkova.

Před měsícem vyšla na veřejnost Česká průmysl. banka s projektem Akciového velkomlýna. Podnik má býti náhradou za četné pražské mlýny, které budou zrušeny postupem prací kanalisačních. Část jich vlastně už je zrušena. V odůvodnění projektu bylo ukazováno též k uherské soutěži, znesnadnění této soutěže pro budoucnost následkem úpravy tarifů železničních, po případě i dokonce rozlukou společného celního území. Jak dalece tato prognosa jest správná, ukáže budoucnost. Zatím se zdá však projekt vyhovovati nespornému směru

vývojovému v mlynářství, značícím se v upadání drobných mlýnů a malomlynářství pod tlakem soutěže velkomlýnské. Toto tvrzení není paradoxní: vždyť drobné mlynářstvo mizí dnes a mizelo již před delší dobou pod tlakem soutěže cizí, mizí s povrchu na prospěch této soutěže, a proti ní nelze nic jiného k vlastní sebeobraně postavit, než velkopodnik, vyzbrojený stejně dobře, jako ničivá soutěž. Avšak nechť už jest takovéto uvažování správno nebo ne, za to ručí akcionáři, jedna věc jest při celé záležitosti pro nás ostudnou. Část mlynářů cítí v novém podniku nebezpečnou konkurenci. Bude-li či nebude-li nebezpečná, o tom se dá hovořit. Také se dá hovořit o tom, zda podnik bude s to žíti na útraty uherské anebo domácí soutěže. Snad se dá i poměr mezi novým velkopodnikem a domácí soutěží nějak rozumně upravit. To všecko jsou otázky, na které zájemci mohou odpovědět dle svých zkušeností. Naši mlynáři jsou však radikální. Svolají protestní schůzi, která se jednomyslně usnese na tom, že podnik má býti zmařen. Jinde dělává se to tím způsobem, že se skoupí dostatečný počet akcii a podnik se znemožní nebo uvede na neškodné dráhy. Snad to v tomto případě nešlo, ale i kdyby to snad bývalo šlo, tuším, že by se to nestalo. Proto se shromáždění usnese jednomyslně na tom, aby bylo požádáno za ochranu českého mlynářstva ministerstvo vnitra. Ať ministerstvo nepovolí akciovou společnost, se žádá. Kdyby toto, dnes po Čechách tak nenáviděné ministerstvo vnitra povolilo a neschválilo novou akciovou společnost, bude jednati jen v intencích českého mlynářstva. A kdyby po mlynářích přišlo jiné odvětví a bránilo se nové soutěži stejným způsobem, mohlo by ministerstvo vnitra na přání českých interessentů zakázat poznenáhla každý nový náš podnik a trvale si zavázat celý ubohý národ. Škoda, že ministerstvo vnitra má nad sebou zákonná ustanovení! Jistě by našim interessentům Härdtlové vyšli s největší ochotou vstříc.

Kocourkovský obrázek je také letošní boj řepařský. Lumpové kartelářští a podobná zvučná jména hlásá po celé neděle »Venkov« k svým čtenářům proti cukrovarům. »Nesázet řepu« bylo odhlasováno na nespočetných schůzích řepařských, ba ještě více; ústy plnýma nadšení se vzdávají členové řepařských organisací různých výhod, které měli od cukrovarů. Oč vlastně jde? Přece o hospodářské věci. A v takových případech jest přece na místě vzít tužku a počítat. Především desetileté zkušenosti dělnických organisací mohou dosvěčiti, že přehnané hospodářské požadavky měly v zápětí vždy spíše ztrátu než zisk. Dále že organisace je výborná věc v rukou rozumných lidí, kteří z ní dovedou za daných okolností vytěžit pokud možno nejvíce pro své příslušníky.

Za daných okolností znamená, že dlužno počítati nejen s celkovými poměry hospodářskými, nýbrž i se silou organisace. Náš cukerní průmysl zaujímal kdysi vynikající postavení na světovém trhu. Dnes už je překonán sousedem na severu a pomaloučku i na východě v Rusku. A bezohledný boj řepařů může poškoditi tento průmysl co nejvážněji. Jest pravda, že snad řepa není již dnes nejvýnosnější zemědělskou plodinou, avšak dá se s tímto faktem počítati na celou dlouhou neznámou budoucnost? A věru těžko by bylo budovati znovu průmysl, který po tolika křivolakých cestách se dostal konečně do jakýchs takýchs rozumnějších kolejí proti vyspělé cizí soutěži. Na štěstí není organisace řepařská tak silná, aby mohla vážněji průmysl poškodit. A v tom spočívá právě druhá, pro vedouci činitele řepařské organisace ne příliš lichotivá stránka. Osevní plocha řepní bude prý zmenšena asi o 20%. Myslí řepařská organisace, že pro těchto 20% budou cukrovary přidávat na řepu také oněm 80%, které řepu budou sázet? To přece neudělají, na to jsou cukrovary příliš dobří počtáři a vyškolení obchodníci. V boji jest hlavní věci zpravodajství. Nevěděla-li řepařská organisace, že strhne k sobě toliko 20% osevní plochy, pak jest to ovšem osudná chyba, která se jinak jmenuje přeceňování sil. A můžeme snad doufat, že při příštím zápase bude se víc počítat a míň nadávat.

Jako charakteristika řepařského boje se ostatně šíří pověst, že původce rozhodnutí »nesázet řepu«, dr. H. Janovský — sám už prodal předem řepu cukrovaru studňoveskému.

ZE DNE

Dovolujeme si žádati pp. odběratele, kteří dosud nevyrovnali dlužné doplatné i předplatné, aby tak v brzku učinili a nenutili nás ku stálým upomínkám, které zvyšují naše výdaje na neprospěch listu.

Fond Julia Zeyera pro vydávání děl mladých autorů byl poprve letos 26. dubna rozdělen. Jeho naprosto nesmyslný statut neoprávňoval k zvláštním nadějím, ale výsledek soutěže ještě předstihl obavy. Co může znamenati pro naši literaturu, vyjdou-li pod aegidou fondu epické básně Emila Pauera, povídky Jana Koška, autorů naprosto obskurních, bude-li sebrána ubohoučká lyrika konvenčního povídkáře Meth. Jahna; otiskne-li nadaný novinář Antonín Macek své bezvýznamné básničky v knize? I přijmeme-li absurdní stano-

visko zakládací listiny fondu, pro niž pozornosti zasluhuje pouze »člověk, jenž nevydal básně«, bylo opravdu nezbytno takto jíti na rynky a ulice a města a uvésti i chudé, i chromé, i kulhavé i slepé? Není u nás vskutku mladých talentů? Čtvrtá třída akademie, odkudž vycházejí návrhy pro fond Zeyerův, patrně jich nezná, jinak by nebyla stipendia, z téhož základu udílená, přiřkla lidem bezvýznamným. V čestném světě dlužno si všeho zasloužit, i vydání knihy i stipendia, ale v IV. třídě Akademie patrně nerozhodují zásady čestné mužnosti, a tak páni, kteří posud demoralisovali literární starce, budou demoralisovati i literární děti. Zeyera jest nám líto: nestačilo, že se stal obětí Katolické Moderny, nestačilo, že estheticky vzdychající paničky z pražské buržoasie učinily jej lákadlem k elitním svým zábavám; nyní, on, ctitel vysokých uměleckých ideálů, bude mimoděk podporovati bezvýznamnou prostřednost, jejíž jedinou zásluhou jest její osobivé mládí. *F.*

Učitelé vystouplí z církve. Rozhodnutím ministerstva byli učitelé Laube a Pelikán pensionováni — tento vlastně propuštěn, poněvadž ještě nemá na pensi právo. Dvě léta trvalo, než ministerstvo našlo formulku na potrestání z církve vystouplých účitelů. Do čeho se nechtělo kousnouti Marchetovi ani Kaněrovi, ukončil Stürgkh. Laube prý pozbyl důvěry rodičů svých žáků — důvod, hodící se pro moravské poměry. Na Pelikána musili vymysliti jinou formulku. Po jeho vystoupení z církve byl u něho na inspekci zemský inspektor, a ten shledal, že Pelikán není dobrým učitelem. Tato okolnost rozhodla při rekursu u ministerstva. Ministerstvo neshledalo zákonitého podkladu k pensionování, ale dalo zem. školní radě na uváženou, nemá-li býti Pelikán pensionován na základě inspekční zprávy. Zem. školní rada by zapřela své životní cíle — 4 kněži katoličtí a 1 evangelický — kdyby pokynu ministerstva neuposlechla. Opravdu osudné je, že Pelikán při zemské inspekci neobstál; bylo by zajímavým slyšeti jiné důvody. Při inspekci za takových poměrů by byl sotva obstál i učitel vynikající, a nás musí zajímati právě ta okolnost, že n e s c h o p n o s t P e l i k á n o v a s e z n á n a t e p r v e p o j e h o v y s t o u p e n í. Učitel Pelikán dán do pense, ač pensi nemůže dostati — jak nazvati takový krok? Jest mladý — při každém jiném by školní úřady blahovolně doufaly, že neschopnost časem zmizí, ale v tomto případě zbaven výživy otec rodiny, člověk řádný, kterého by za jiných okolností velela chrániti pouhá lidskost. Stanou se případy, že učitelé opravdu špatní jsou předmětem přerozmanitých okolků. A má-li špatný učitel právo na trochu ohledů, má rovněž takové právo učitel, který ani kuřeti neublížil, a jehož »provinění« vyplynulo z důvodů vyšších. — Ministerstvo má ještě vyříditi rekurs učitelky Zd. Kadeřábkové, jež byla také zem. školní radou dána do pense pro vystoupení z církve, a mimo to rekurs učitele Vildomce, býv. katolického kněze. Jaké formulky si najde ministerstvo v těchto případech? Že najde v naší zem. školní radě horlivou podporovatelku, je viděti již ze zprávy, že prý pro pensionování učitelky Kadeřábkové hlasovali také red. Anýž, vl. rada Bílý a evang. farář Hrejsa. »Učitelské Noviny« píší, že bude nyní dobře pro ty učitele, kteří se nemohou dostati do pense. Stačí vystoupiti z církve. Co tomu ale řeknou ubohé zemské finance, budou-li tak mladí učitelé pensionováni?

Výbojné vystoupení klerikálů burcuje proti nim odpor i tam, kde do nedávna proti nim nebylo všeobecně vystupováno. »Věstník Sokolský« se proti nim obrací opětovně a doporučuje nyní dokonce odebírat čtrnáctidenník »Havlíček«.

Padesáté narozeniny slavil tyto dny Dr. Klumpar, lékař v Hradci Králové. Pokrokovou činností a bodrostí svou dobyl si popularity a úcty i u politických odpůrcův i zaslouží, aby při této příležitosti bylo jeho nezištné práce vzpomenuto i mimo místní okruh jeho působení.

Heřman Alferi zemřel. V učitelských listech objevila se zpráva, že zemřel Heřman Alferi, správce školy ve Zdislavicích u Humpolce, známý bojovník proti klerikalismu a propagátor mírového hnutí. Všechny nekrology učitelských listů nepřesunuly se přes okruh frásí obvyklých za takových příležitostí. Neznám sice Alferiho osobně, ale dle dojmu, jak se mi jevil v četných svých žurnalistických článcích, jak sebevědomě a neohroženě mluvil proti reakci ve školství, dle toho dojmu soudím, že by učit. veřejnost neměla nechati zapadnouti památku takového muže bez hlubšího rozboru. Byl to člověk individuální, iniciativní, neúnavně činný. Jest třeba promluviti obšírněji o jeho životní methodě, o jeho cílech, o jeho úspěchu a neúspěchu. Byl neobvyklým zjevem v učitelstvu a mnohému bychom se od něho mohli přiučiti. *J. P.*

JUDr. Karel Fišer, advokát a obhájce ve věcech trestních, otevřel advokátní kancelář v Sedlčanech.

POZVÁNÍ KU ŘÁDNÉ

VALNÉ HROMADĚ

LIDOVÉHO DRUŽSTVA TISKAŘSKÉHO A NAKLADATELSKÉHO V PRAZE,

zapsaného společenstva s ručením obmezeným,

která se svolává

na neděli 9. května 1909 o 10. hod. dopolední do místnosti redakce »Přehledu« Praha-II., Ječná ulice 5.

PROGRAM:

1. Zpráva pokladníka.
2. Zpráva revisorů.
3. Volby funkcionářů.
4. Volné návrhy.

Prof. Dr. Ed. Babák, t. č. předseda. **Jan Ventura,** t. č. jednatel.

K platnému usnášení valné hromady potřebí jest, aby v ní zastoupen byl nejméně desátý díl členů a nejméně pátý díl podílů. — Kdyby se dostatečný počet nesešel, koná se platně valná hromada po uplynutí jedné hodiny, ač-li přítomní zastupují nejméně pátý díl podílů.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor **Dr. Emanuel Chalupný.** — Tiskl **Edvard Leschinger v Praze.**

ROČNÍK VII. V PRAZE, 7. KVĚTNA 1909. ČÍSLO 33.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

K čtyřicátému výročí zákonů školských.

Je-li škola obecná u každého národa nositelem kultury do nejširších vrstev lidových, národ náš děkuje jí za to, že zabezpečila nově vypučelý život jeho.

Vzpomeňme jen, kterak od porážky bělohorské do posledních let vlády Marie Terezie jest lid český téměř beze škol. Na venkově kostelníci, řemeslníci, ba i porodní báby učí několik dětí čísti a psáti, v městech byli spokojeni, když učitele zastával vysloužilý vojín některý. Jaký to úžasný pokles národa od dob Bacháčkových, kdy i venkovské městečko mívalo na škole žáka pražské university! Zatím co národové západní těžili pro své školství z myšlenek Komenského, národ český dusí se v temnotách jesuitských pověr! Věru, nemůžeme býti dosti vděčni osvícenému absolutismu, který, vydav r. 1774 nový řád školní, může se již po 13 letech vykázati v Praze 30 školami se 116 učiteli a 4139 žáky, po městech českých 14 hlavními školami se 68 učiteli, 6 pomocníky a 2937 žáky, po venkově 2225 školami, jež navštěvuje 158.760 žáků. Sice reformy tyto kladou dozor nad školstvím do rukou státu, děti germanisují, ale zavádějí povinnou docházku školní, pečují o vzdělání učitelů na zvláštních školách normálních, vnášejí prvně do škol lidových didaktické zásady Komenského. Politické zřízení císaře Františka z r. 1805 vydává po čase školy opět církvi a reakci, ale tužby národů po samostatném vývoji, rokem 1848 vzbuzené, upínají se i ke škole, a národ český zápasí vytrvale, aby vyučování na školách dálo se jazykem mateřským, aby vrchní dozor připadl orgánům samosprávným, aby školy byly dokonale vypraveny po stránce výchovné a vyučovatelské, jakož aby bylo zlepšeno právní postavení učitelovo. Ani Bachova reakce, ani konkordát z r. 1855, který zase svěřuje církvi všechen dozor nad školou a učitelstvem, nemohly zdusiti osení, jež zasel neúnavný K. Sl. Amerling a jeho druhové do myslí a srdcí českých učitelův, a tak spatřujeme, že po vydání základních státních zákonů r. 1867 a zákonů školských ze 14. května r. 1869 přes odpor kruhů občanských nový svěží život vypučel na poli obecného školství českého.

Málo má Rakousko tak významných kulturních činů, jako bylo vydání školských zákonů květnových. V době, kdy bortily se základy dosavadního státního útvaru, přes nedávné vyrovnání, uzavřené s Uhry, liberální většina říšské rady rakouské ruší konkordát, vydává nový zákon o manželství a korunuje své osvobozovací dílo novým zřízením školství obecného. V jediné schůzi poslanecké sněmovny (24. dubna 1869) za půl třetí hodiny bez debaty přijímá zákon dosahu tak ohromného.

Stát prohlásil opět, že jemu náleží dozor a řízení nad veškerým školstvím. Církvi ponechal, aby řídila vyučování náboženské, ale na vyučování a výchovu v ostatních předmětech jí vlivu nedal. S konsistoří a zemské vlády přechází dozor na zemské školní rady, s vikářů a patronů na školní rady okresní a místní. Škola se stává mezináboženskou. Zákon školský určuje, aby školy vychovávaly děti v mravnosti a nábožensťví a vzdělávaly jejich ducha tak, aby se z nich stali hodní lidé a občané. Do škol obecných zavádí ke starému triviu reálné předměty, kreslení, zpěv, tělocvik a pro dívky ruční práce. Pro vyšší vzdělání mládeže zavádí školy měšťanské. Zákon nařizuje osmiletou povinnou docházku školní. Pro přípravné vzdělání učitelstva zřizuje ústavy učitelské o 4 ročnících; o další vzdělání jeho pečuje okresními knihovnami, poradami okresními a zemskými, jakož i slibuje, že budou zavedeny semináře pedagogické při školách vysokých. Každý občan státní, nehledíc k vyznání náboženskému, může se státi učitelem. Učitelstvu zaručuje se takový plat, aby bez vedlejšího zaměstnání mohlo se oddávati svému povolání. Zákon odstraňuje typ kantora a šumaře. Nové školy obecné neodlišují se dle města a venkova, nýbrž dle počtu tříd, a náklad na jejich vydržování ukládá se zemím. I všechna učiliště soukromá a jejich zřízení spadá do pravomoci státní.

Škola obecná, zbudovaná v duchu a dle zásad Komenského, můžeme stručně nazvati obsah zákonů květnových. Bohužel v národě Komenského nedošla porozumění ani ocenění. Občanstvo, zhusta popuzované duchovenstvem, vidělo v zákonech školských porušení svéprávnosti království českého; učitelstvo, znepokojené r. 1868 pensionováním K. Sl. Amerlinga, J. K. Škody, bratří Bačkorů a Fr. Tesaře, plulo s proudem a vydávalo se vládní persekuci, když občanstvo odpíralo ustavování okresních rad školních a zřizování škol. V tom čase Němci, využivše doby, chopili se výhod nového zákona a založili svou převahu ve školství obecném, již jsme po 40 letech ještě zúplna nezdolali.

Přes passivní odpor českých politiků nový zákon školský účinkoval znamenitě na naše zanedbané školství obecné a způsobil, že vývoj školství přiblížil se kulturnímu vývoji doby a obyvatelstva. Rozvoj školy obecné nejevil se ani tak počtem nových škol, nýbrž rostoucím počtem tříd a učitelstva a vnitřním uspořádáním škol. Za desítiletí 1870—80 obnášel počet škol 2479, tříd vzestupných 5558, plně zaměstnaných sil učitelských 5979; menšinových škol bylo 20. V oblasti české bylo r. 1880 ze 100 škol v procentech 50·93 škol měšťanských, 60·87 škol šestitřídních, 55·69 pětitřídních, 57·93 čtyřtřídních, 59·04 trojtřídních, 57·57 dvojtřídních a 51·45 jednotřídních.

Ačkoli duch zákona školního byl svobodomyslný, v provádění jeho zavládla záhy »mírná a rozumná praxe«, totiž nenáhlé osekávání všech pokrokových zásad zákona. Když pak r. 1879 utvořen na říšské radě železný kruh pravice, do něhož vstoupila česká šlechta se Staročechy, přišla již vhodná chvíle pro návrhy Liechtensteinův a Lienbacherův, jimiž se dožadovali kruhy církevní a konservativní politikové omezení školní docházky, snížení míry učiva a přizpůsobení zákona požadavkům církve katolické. Po prudkém odporu přijata 28. dubna 1883 v poslanecké sněmovně 170 proti 167 hlasům t. zv. novella školní, o níž prohlásil kardinál Schwarzenberg, že biskupové uznávají »zlepšení« zákona školského navrženou novellou a budou při provádění oprav spolupůsobiti.

Novella školní neměla celkem vlivu na zevnější rozvoj obecné školy, byť zaváděla vyučování polodenní, při čemž na učitele připadalo 100 žáků a usnadňovala zrušování míst učitelských; význam její tkví hlavně v tom, že otevřela dvéře choutkám církevníků a konservativců, kteří nelibě nesli rostoucí uvědomění širokých vrstev lidových. Konfesielní ráz novelly ukázal § 48., který požadoval pro správce školy vyznání náboženské, jaké má většina dítek. Zavedení úlev (§ 21.) porušilo zásadu osmileté docházky školní a připravilo nenáhle cestu dalším návrhům na snížení její. Aby církvi neškodilo vzdělané učitelstvo, vypuštěno ustanovení o kursech pokračovacích při školách vysokých a § 54. dovoleno stíhati disciplinárně učitele i za činnost jeho mimoškolní. O tři léta později ukázal se nový kurs při úpravě statutu pro ústavy učitelské, jíž bylo ubráno učiva přírodovědného a přidáno na 400 hodin — církevní hudbě! Jedinou světlou stránkou novelly školní bylo ustanovení o školách měšťanských.

Co následovalo ve dvacetipěti letech po novelle, bylo jen jejím důsledkem. Řadou nařízení ministerských a zemské školní rady uváděl se soustavně nový směr reakční do školství. Když došlo ke druhému návrhu Liechtensteinovu, rozpoutali ještě v Čechách Mladočeši proti němu bouři odporu; návrh padl, ale episkopát rakouský prohlásil, že od boje neustane, až škola bude vrácena církvi. A slovu dostál. Nový řád školní a vyučovací zaměnil již mravně-náboženskou výchovu žactva za nábožensko-mravní a prováděcí předpis, který chystala zemská školní rada, ukázal, že již obecná škola náleží církvi, která lehce na venek snáší jho »státního dozoru«; neboť, co nedokonaly předpisy ministerské, dokončily ochotné osobnosti v dohlédacích úřadech školních.

Při čtyřicátém výročí zákonů školních spatřujeme, kterak zevní rozvoj škol jest velmi utěšený. R. 1906 bylo českých škol měšťanských 343, soukromých 7, celkem 350. Veřejných škol obecných 3147, soukromých 111, celkem 3257. Ve školách českých byly 684.693 školou povinné děti a 683.561 dítě docházelo do školy. Učitelů škol měšť. napočteno 1730, na školách obecných 10.447 a 380 na školách soukromých. Mimo to působil 2681 učitel náboženství a 2130 učitelek industriálních.

Vnitřní zařízení škol, budovy, nářadí a pomůcky stále se obětavostí členstva zdokonalují. Učitelstvo, jak ukazují poslední jeho projevy na sjezdu učit. slovanského, na zemské poradě, je na výši svého úkolu pedagogického a didaktického alespoň v té části, která je živlem vedoucím. Vykazuje slušnou organisaci stavovskou a celkem neodvislé zaopatření hmotné. Právní jeho jistota jest nepatrná. Dozorčí orgány pokulhávají za rozvojem současného hnutí pedagogického a didaktického.

Přes to vše tlakem kruhů dvorských a církevních i netečností občanských živlů vedoucích spěje obecná škola naše k naprostému pocírkevnění cestou nařizovací. A dospěje-li k němu i změnou zákona školního, jest otázka, k níž by dnes říšská rada lehce mohla odpověděti kladně. Ostatně klerikálové jsou chytří politikové: jim stačí dnes vliv bez ustanovení zákona.

Naše některé strany občanské posud nevidí, že i jejich příští vývoj závisí od školního vzdě-

lání budoucích generací a že třeba jasně upraviti poměr jejich k církevníkům. Nevidí toho hlavně strana agrární, která v mnohých svých představitelích je úzce spřežena se zpátečnictvem církevním i občanským.

Zatím oddaná láska dělnických stran ke škole a zájem občanských stran pokrokových o ni jest jedinou nadějí lepší budoucnosti české národní školy. Smutné jubileum v národě Husově a Komenského!

LITERATURA

Několikerý typ anglického románu.

Napsal Artuš Drtil. (Dokončení.)

V. Příkrou, nesmiřitelnou protivou ku Sheehanovi a živelně pravdivým, pochmurným a tvrdým snímkem realistickým je »Vlastní životopis Marka Rutherforda« (Angl. knih. sv. 16; II. díl, sv. 20), mohutná, zžíravá negace vší slaďounké a povrchní náboženské filosofie, všeho neprůkazného optimismu a anachronistické ideologie. Také tato kniha vyšla od r. 1881 ve 12 vydáních, také ona je do jisté míry odrazem autobiografickým, také ona líčí vývoj kněze a theologických předmětů, také ona je bohatou zásobárnou dokumentární k historii náboženství v Anglii.

Ale mimo tyto shodnosti není mezi oběma typy duševního života žádné kontinuity, žádné srovnalosti a shodnosti: světlo a stín, voda a oheň — to je jejich poměr, nemohou se doplňovat, rektifikovat ani spolu debatovat, neboť vyrostly ze zásadního a důsledného protinožectví, jež připouští pouze jednu možnost a naprosto neuznává druhou: u Sheehana buditelský synthetism nadšený a obrazoctitelský — u Rutherforda čin analytický, reformátorský, kacířství a obrazoborectví; tam filosofický optimismus a enthusiasmus — zde pessimistický process démonických sil duševních končící stoicismem; tam naivnost a primitivnost víry nezmítaná ani nejmenším vánkem skepse — zde složitý moderní heroism trpící nekonečně v pekelném vření rozumu a kritiky; tam rokoková selanka svěží idealistickým pelem a »živou vodou víry« — zde každodenní, holý, přísný život trpící »mrtvou rukou« (48) překonávaných konfesijních forem; tam robustnost nepřipouštějící subtilnějších vjemů — zde nervstvo vydrážděné do schopnosti nejjemnějšího vlnění spirituelní fluktuace; tam nejasnost a vulgárnost cítění — zde drásavá zpověď duše hluboké a tragické; tam ležérní, nezodpovědná forma i styl — zde umění slova nanejvýš soustředěné a kondensované. —

Takový je rozdíl obou prací, obého náboženského creda, obého světového filosofického názoru a není zajisté pochyby, který z nich je lepší a pravdivější. Rutherford odfoukl z idylly Sheehanovy svrchní, zdánlivě poetickou pěnu a upřel své přísné oči na dolní nefiltrovaný proud, rozpoznal v něm součástky profanního sektářství, fanatismu a jeho dílo je strašlivou žalobou schátralého, nemožného systému církevního i politického. Nejsou to metafysické theologické spekulace, ale krise dne, není to ani bezpodnětný, čistě reprodukční realismus hmoty a štaffáže, ale »smutná světlost vidění«, propalující se k substanci realistického pojímání. Jeho zpověď stala se tak typickým představitelem náboženského přerodu 19. století, oním zvláštním specielním podbarvením životního názoru, jenž prosakuje i politikou a socialismem a »plní naše srdce klidem — ano něčím lepším než klidem: skutečnou radostí« (165), jak ukončil autor svou knihu.

Nedá se ovšem říci, že by tento »Vlastní životopis« byl románem v zákonném smyslu a spisovatel výslovně to podtrhuje (II. část, str. 72 a 131), ale přes to jednotlivé kapitoly, zejména druhé části »Mark Rutherford's Deliverance«, kap. II. »M'Kay«, III. »Slečna Leroyová« a IV.—V. »Nevyhnutelný vývoj« a »Jak vše skončilo« jsou samy o sobě povídkovými celky, aniž by měli s autobiografií co činit, leda ve velmi uvolněném vztahu; víme také zcela positivně (ačkoliv Mark Rutherford je v anglické literatuře tak tajemný, jako byla Fiona Macleodová, a neví se o něm zhola nic, ani jméno; knihy jeho »vydal jeho přítel Ruben Shapcott«, jak stojí v podtitulu, opatřil je předmluvami — ale vše to je fiktivní a překladatel »Vlastního životopisu« pseudonymitu autorovu odkryl), že kniha přítomná není faktickým životopisem Rutherfordovým, nýbrž že značnou část na ní pořídila fantasie. Z těch důvodů dá se uznati za volnou skladbu belletrii blízkou, arciť její vlastní kořeny tkvějí ve »vyprazdňovacím procesu« (86) náboženském.

Je patrno z předvedených ukázek, že program »Anglické knihovny« je pestrý a složitý, že jednotlivá čísla vybírána jsou zručně a kombinována systematicky se zřetelem na všeobecnost a mnohotvárnost celku, že literatura zařazená dá se průměrně klassifikovati velmi příznivě a že požadavku dobré lidové knihovny se přiblížila na dosah. I přetlumočení do češtiny je pravidelně slušné, a poklesky O. S. Vettiho nebo překladatelů Haggarda proti duchu češtiny jsou výjimečné — nikoho není asi tajno, že převážnou zásluhou Josefa Bartoše, jenž je strážným duchem celé bibliotéky.

*

F. S. Procházka: *Písničky kovářova syna.* Nákl. J. R. Vilímka v Praze 1909.

Moderní snahu literární kultury po národním charakteru písemnictví, po typickém stylu, otevřeně tlumočícím svůj vlastní, osobitý a originelní smysl (jak je známe z velikých výtvorů hudby, výtvarnictví a architektury), nutno přísně odlišiti od intencí školy pouhých rekonstrukterů lidového básnictví, napodobujících a opisujících hotovou etappu uměleckého vývoje z doby minulé, a touto umělou, nezřídka násilnou napodobivostí ustrnujících na mrtvém bodu. Navazovati bezprostředně na oblast národní písně může jen básník výjimečně utvářeného ducha, a i ten přetvořuje ji svou subjektivitou na nové hodnoty ideové a stylové. Epigonství, reprodukční mechanismus znamenají pak vždy porážku umělecké ctižádosti a kulturnímu vývoji nemohou být na prospěch. Zdá se, že v Čechách není tento princip dosti zřejmý: křičí se aspoň tolik a tak často po umění českém, vytýká se tak krátkozrace nenárodnost jednotlivým knihám a spisovatelům — a naopak tleská se tak nadšeně (a nejen nadšeně, ale též zvonivou mincí!) jiným, zakládajícím se přímo na formách básnictví lidového, že nelze věřiti ve správné pochopení otázky. V podstatě záleží mnohem víc na duchu a substanci než na vnějškové a formové representaci. Dokonce objevuje se (na př. u Máchy a Nerudy), že tam, kde bylo hybnou tvůrčí pákou přímé chtění upnout se na objektivní tvary českého ducha — tedy především na lidovou píseň — nepodařilo se ani z daleka stvořiti díla tak ryze česká a při tom umělecká, jako tehdy, vytryskla-li práce spontanně, ze subjektivnosti autorovy.

Pan F. S. Procházka je z nejdůslednějších fedrovatelů lidového tónu v básnictví umělém — je to také jeho raison d'être a jediná literární možnost, kde může se pokusiti aspoň s relativně slušným úspěchem. »Písničky«, »Novější písničky« a »Nejnovější písničky«, podstatné partie z »Hradčanských písniček« a »Krále Ječmínka« jsou doklady jeho »hledání tvaru české duše v linii, v tónu, v barvě i ve slově«, o němž píše v básni připsané Alšovi, kde také udává podmínky jeho nalezení:

»jen tomu dáš se, dušičko naše,
kdo tě má v hloubce ve vlastní duši.
A ten tě vyřkne ve tvaru skvělém
trhnutím tužky, slovíčkem jedním
stane se slovo pojednou tělem . . .« (str. 46)

Pan F. S. Procházka dobře věc rozpoznal, ale právě že je jeho theorie správná, nemůže býti správná jeho básnická praxe: neboť v této není ani potuchy o »jediném trhnutí tužky« a »jediném slovíčku«, jež by chytilo svou českostí tak jako kterýkoliv obrázek Alšův nebo verš Bezručův nebo motiv Smetanův. Pravda — vnější invenci přizpůsobil p. Procházka značně písni lidové a dědictví po Svatopluku Čechovi, o němž praví bez mučení, že »osud i tvar duši ono dalo« (8), jeho veršová technika, vzorky rythmické i rýmové přejaty jsou (arciť při mnohých nejapných poklescích, nutících verše přímo skandovati dle schematu, aby se docílilo jednotnosti rythmu) z »Lešetínského kováře«. Mimo tuto stránku a starosvětskou usedlost, titěrnost a vlasteneckou romantiku není v knize opravdu ničeho, a p. F. S. Procházka nijak nemůže se rovnati básníkům českým hodnoty opravdu umělecké. Srovnejte jeho oddíl »Na struně G«, věnovaný památce autorova otce, se »Hřbitovním kvítím« Nerudovým, jeho vlasteneckou poesii s Macharovými »Tristii«, jeho sociální motivy s Bezručem, a uvidíte, že spisovatel není typem ani českým, ani uměleckým. Co v něm je, to naznačily správně »Národní Listy« výměrem: »státoprávní lyrika«. Je tu řinčivý radikalism, hluché liberalistické pathos, rhetorika vlastenčícího demagoga — věru, nikdo se k illustrování »Písniček kovářova syna« nehodil líp, než Viktor Oliva.

Avšak p. F. S. Procházka nezůstává při úzkém programu ohlasů poesie lidové, nýbrž sveden tendencí, pouští se do reakcionářské satiry a pamfletu: v »Písni o klementinském studentu«, v »Klementinském nádvoří« a jinde rozpřáhl se nehorázně proti literárním i ethickým odpůrcům svého směru — zcela v duchu svého smutně pověstného »Semence«. Charakteristické při tom je, že tento lukostřelec z poslední stránky »Zvonu« spustí na 82. str. sentimentální vzdechy:

»Zapomněl's rázem docela,
jak do zoraných lích
nejedna křemel vletěla
z čích's rukou závistných« atd.

Hrubost a sentimentalita bývají ovšem od jakživa blíženci. Pan F. S. Procházka opravdu myslí, že je národu třeba jen krve a nikoliv »stylovosti«, »krasoduchů« a »estetik« atd. A v tom se aspoň pro svou tvorbu nemýlí: ta nepotřebuje věru nic než trochu krve. Motanici, jako

»Ó, stromy, v hloubi
mroucími křečovitě klouby
klín svojí domoviny držíte« (74) nebo

»Vedle božích lidské muky
vztyčují se k české líše« (47)

může napsat vskutku kde kdo. V celku jsou »Písničky kovářova syna« schopny alespoň pěti vlasteneckých cen . . . *A. D.*

*

Z anglické literatury intimní. V popředí literárního zájmu stojí v Anglii v posledních měsících několik důvěrných knih, ozařujících novým světlem vůdčí hlavy novodobé Britanie. Nejkrásnější z nich jest milostná korrespondence

Tomáše Carlylea s jeho nevěstou Jane Welshovou »The Love Letters of Thomas Carlyle and Jane Welsh«, které v nakladatelství Laneově vydal známý opatrovník pozůstalosti svého velkého strýce, Alexander Carlyle. Malodušné pomluvy, jimiž zahrnovány byly důvěrné vztahy Carlyleovy k jeho vzácné nevěstě a ženě, rozplývají se na vždy vydáním těchto listů z pětiletí 1821—1826. Dvě hrdé a hluboké bytosti, plné vzácné vzájemné úcty a plaché, cudné něhy, stojí tu proti sobě, a protože obě jsou založeny spíše rozumově než citově, zdráhají se dlouho, než prohlásí svoje osudy, posvěcené vysokým cílům, za společné. Jestliže milostná korrespondence Roberta Browninga s Elisabeth Barrettovou jest zázračným serafickým hovorem dvou básníků srdce, dostává se v těchto dopisech k ní protějšek: vznešená výměna tuch a myšlenek dvou milenců myšlenky. Současně odhaluje se nám i osobnost Carlyleova životního a ideového blížence Johna Ruskina. Častěji jmenované vydání jeho děl The Library Edition z londýnského nákladu Allenova dospělo téměř (až na rejstříky) k závěru. Sv. XXXVI a XXXVII obsahují Ruskinovy listy od dětství do smrti, z let 1827—1898, některé adressovány jsou předním duchům věku Viktoriina: Carlyleovi, Rossettimu, Tennysonovi a Thackerayovi. Zvláště zajímavy z nich jsou dopisy z cest, kde Ruskin spíše drasticky a jadrně než věštecky a skvěle charakterisuje své dojmy z věcí i z osob uměleckých; hlavně Německo dostává svůj díl, a to od Kolínského dómu až po malířství soudobé. Leckde kmitne se jako blýskavice některá aesthetická a kritická věta, jíž pak Ruskin rozvil ideově i historicky. Zároveň dostalo se Anglii krásného soustavného a kritického výkladu Ruskinovy osobnosti a aesthetického jeho díla obrodného, jasným a stručným spisem jeho osobního přítele a věrného stoupence Fred. Harrisona John Ruskin (Londýn u Macmillena). Francouzi, jejichž zájem o obnovitele krásy není menší než za Kanálem, mohou se také vykázati novou monografií Ruskinovskou. Napsal ji André Chevrillon pod názvem »La Pensée de Ruskin« (v Paříži u Hachetta). A. Chevrillon jest duch širokého historického názoru, a jeho kniha, výmluvná a bohatá, sleduje Ruskina souvisle s dobou, s jejími mravními idejemi a filosofickými názory, s rozvojem hospodářské, společenské a myšlenkové Anglie, a vykládaje Ruskina, píše vlastně filosofickou historii Britska v době Viktoriině. Feuilletonisticky a s důvěrnou žvatlavostí vyvolává tuto intellektuelní Anglii XX. věku od Beaconsfielda ku Gladstonovi, od Dickense k Rossettimu, od Swinburnea k Wildeovi, od Hunta k Leightonovi ve svých »Some Eminent Victorians« (Personal Recollections in the World of Art and Letters) výborný umělecký kritik a prostřední dramatik J. Comyns Carr (Londýn u Duckwortha). Kdo miluje ohňostroj vtipu, duchaplné anekdoty, stručné charakteristiky, prchavou vůni doby, neodejde zklamán od této knihy, od těchto moderních »Historiettes«.

*

O Otakaru Březinovi přináší pěknou stať z péra Camilla Hoffmanna květnový sešit »Literarisches Echo«. Hoffmann objasňuje německému čtenářstvu nejprve osobnost českého básníka tím, že klade vedle ní dva velké spřízněné básníky Walt Whitmana a Emila Verhaerena, nikoliv aby jimi Březinu měřil, nebo snad od nich jej odvozoval, nýbrž aby vytkl naprostou svéráznost slovanského pěvce a myslitele. V Březinovi vidí Hoffmann především výraz národního českého ducha náboženského, téhož, který se projevil v reformaci a jenž vybavuje v mysli vzpomínku na Tolstého. Ale Hoffmann ukazuje spolu přesvědčivě, že náboženská mystika Březinova není křesťanská, nýbrž ryze moderní, opojená snem o příští nadčlověka a oplodněná vědeckým poznáním novodobým. Článek, provázený pěknou podobiznou Březinovou od Fr. Bílka, končí kritickým oceněním Saudkova překladu »Rukou«, jenž »obrací poprvé pozornost ciziny k básníku, jenž jistě dávno by nebyl potřeboval býti odkrytu, kdyby byl povstal ve středu velkého národa.« Zároveň upozorňujeme na pěkný referát O. Hausera v Neue Freie Presse z 28. března 1909 o p. Saudkově překladě »Rukou«.

VĚDA

Z popularisující literatury.

MUDr. Duchoslav Panýrek: *Lékaři a traviči z říše rostlinné*. Česká knihovna zábavy a poučení, sbírka spisů pro mládež dospělejší. Vydává Ústřední spolek českých professorů. Pořádá Fr. Bílý. Stran 270.

Není pochyby, že potřebujeme celou řadu vzdělávacích příruček z nejrůznějších oborů lidského vědění. Naše inteligence velmi často nemá ani základních vědomostí, na př. hygienických, nemluvě ani o širokých vrstvách lidových, kde je opravdová vláda tmy. Do omrzení opakujeme heslo »osvětou k svobodě«, ale přes to nedoceňujeme význam vzdělání pro pokrok hospodářský a politický. Poslední léta sice znamenají potěšitelný obrat, ač všecky literární vzdělávací podniky zůstávají obmezeny na dosti úzký kruh

čtenářstva. Vedle celé řady vzdělávacích časopisů působí plodně Ottova »Světová knihovna« a »Lidové rozpravy lékařské«, mezi zámožnější vrstvy proniká také Hejda a Tuček sbírkou »Bibliotheka lékařských spisů populárních« a »Illustrované katechismy naučné«, dále Kočí »Lidovou knihovnou právnickou a státovědeckou« a konečně zdárně působí prof. Batěk v Plzni »Illustrovanými přednáškami«. Ale to vše nestačí, má mnohé nedostatky, nehledě k tomu, že naše osvětové organisace jsou teprve v počátcích.

Jaké jsou hlavní podmínky, aby vzdělávací četba pronikla do nejširších kruhů?: *vážná a neodlehlá themata, jasné, stručné a obsažné zpracování, láce knihy a dobrá organisace jejího odbytu se vzbuzením zájmu v massách lidových.* A jaké budou kromě toho požadavky na četbu vzdělávací, určenou dospělejší mládeži, řekněme specielně studentstvu? Velkou část odpovědi na tuto otázku podává Dr. Josef Chlumský ve Věstníku českých professorů v poznámkách k informační knížce »Kam po maturitě«. Praví, že *dnešní škola počítá raději s veličinami imaginárními nežli s potřebami životními,* a to nejen v mathematice, ale i v jiných předmětech. Studentstvu je třeba co největšího a co nejlepšího vyzbrojení po stránce duševní i tělesné: dokonalá znalost jazyků, *všímat si více života praktického, hospodářského a obchodního,* obratnost ve veřejném vystupování atd.

Cituji úsudek z Věstníku čes. professorů proto, že kniha dra Panýrka »Lékaři a traviči z říše rostlinné« je XXIII. svazkem České knihovny zábavy a poučení, sbírky spisů pro mládež dospělejší, kterou pořadatelstvím F. Bílého vydává Ústřední spolek českých professorů. Již thema samo svědčí o výběru! *Česká dospělejší mládež potřebuje aktuelnějších knih.* A obsah: vedle zbytečné stati úvodní o Linnéovi je tu pojednáno celkem o 47 rostlinách a jich účincích na organismus nesoustavně, způsobem rozvleklým, takže mnohé stati stojí níže než autorovy zdravotnické hlídky v Národní Politice! Materiálu sneseno tu hojnost, s pílí a trpělivostí, ale *p. dr. Panýrek nemá spisovatelské kázně,* nedovede zdůrazniti, čeho je potřebí, a častuje nás dokonce osobními vzpomínkami a sentimentalitou. Na př. na str. 43 ve stati o čičorečce: »Květino skromná, málo známá, psal bych básně na tebe, kdybych byl poetou a skládal písně, kdybych byl hudebníkem. Nosím ji v mysli a rád na ni vzpomínám...« atd. ještě 6 řádek. Na str. 46. dovídá se trpělivý čtenář, že otec autorův byl správcem školní zahrady atd., na str. 76. že autor má »ještě uschovanou hračku, již prvorozené jeho dcerce k narozeninám poslala slečna Amalie Jiřina Čadová, později provdavší se za spisovatele Ant. Šnajdaufa, horlivá pracovnice za...«, na str. 79 pod titulem koukol, naleznete celé dvě stránky různých přísloví o koukoli i s duchaplným výkladem pro děti: »Všude koukol mezi pšenicí. Přísloví to nejen ukazuje, jak je koukol rozšířen, ale dává též na srozuměnou, že mezi dobrými lidmi vždy jsou i zlí.« — Pan dr. Panýrek si místy prostě spletl rodinnou kroniku nebo táčky se vzdělávací příručkou.

Z ostatních svazků této edice, ač je tu několik cenných literárních věcí, jediný svazek 11. dra Vlad. Nováka: »O magnetismu a elektřině« má praktický význam pro studentstvo. Při volbě všech téměř ostatních hověl p. F. Bílý příliš historismu, nebo byl zbytečně opatrnický. (Viz Výbor ze spisů Karla Havlíčka.)

V Ústředním spolku čes. professorů jsou nyní také moderní pracovníci. Revisí poměru spolku k »České knihovně«, vytčením jí nového programu a jeho důslednou realisací mohou splnit kus povinnosti k té »dospělejší mládeži«, která své literární potřeby ukojuje dnes namnoze žalostně. *Ant. Pavel.*

Bohumil Bauše: *V jařmu a ve volnosti.* Osení č. 9. Nákl. F. Topiče, Praha, 1909. Stran 79 za 70 hal.

Devátý svazeček této dobré sbírky, o níž jsme nedávno přinesli úhrnnou zmínku, přináší šest kapitol známého popularisátora vědy přírodní. Cena těchto kapitol není stejná, ale vyniká úměrnost ve vypravování, zajímavost v podávání faktů ze života zvířat, jež jinak by nedovedly mnoho upoutat, a základní tendence: chápati lépe přírodu i její zvířectvo a oceňovati je po zásluze. První kapitola, nadepsaná »Bez lidí« a nesoucí podtitulek »Přírodopisná pohádka«, rozvinula před zrakem čtenářovým bolestnou otázku, která znepokojuje stále a stále hluboké duchy, ozývajíc se neodbytně i v rachotu strojů a kol moderní kultury; otázku, zda kultura lidstva neznásilňuje přírodu (v nejširším slova smyslu) a její svobodný vývoj; otázku, jež se tak palčivě dotýká lidí lnoucích hlouběji k přírodě a k svobodě a kráse její. I v dalších kapitolách narazíme na bolestný ohlas této otázky, kterou se pan autor sám neodvažuje řešiti positivně. A tento poměr kultury lidské k prostotě přírody a jejích tvorů, jehož vážnost spočívá na těchto kapitolách, dodává jim zvláštní chuti, při níž zapomínáme snadno menší nepřesnosti (historické na příklad a j.) a osvěžujeme se bližším stykem s přírodou, v níž nás uvádí tato knížka. *fš.*

*

Karel Vandas: *Reliquiae Formánekianae,* str. 612 a XXXIV. Brno 1909.

Objemné toto dílo obsahuje kritické zpracování všech rostlin jevnosnubných, jež sesbíral dr. E. Formánek, professor českého gymnasia v Brně, na svých cestách po poloostrově balkánském a Malé Asii. Jest to tudíž dílo obsahem výlučně odborné a bylo by nemístno poukazovati zde na jeho dalekosáhlý význam pro floristiku balkánskou. Květena Balkánu jest nejen nesmírně bohatá a rozmanitá, nýbrž i rostlino-

geograficky nadmíru důležitá; v ní nalézáme klíč pro porozumění květeny evropské s hlediska vývojového, v ní udržely se ještě památné relikty třetihorní, které zapuzeny byly dobou ledovou ze střední Evropy. V hrubých rysech zachycena jest květena balkánská v klassickém díle Boissierově »Flora orientalis«, pro podrobnější její seznání jest stěžejní dílo Velenovského »Flora bulgarica«. Vedle této jistě že se stane kniha Vandasova jednou z nejdůležitějších příruček květeny balkánské.

Jest však nezbytno zmíniti se o knize Vandasově i s jiného hlediska. Svého času prohlašován byl Formánek za vědeckou autoritu, u nás neuznávanou, ač jeho práce opravňovaly ho prý k aspiracím nejvyšším, k professuře vysokoškolské. Formánek napsal objemnou květenu Moravy, která sice imponuje svým rozsahem, jest však obsahově žalostně chudá, a vedle toho hlavně 14 více méně objemných prací o floře balkánské a maloasijské. Jeho rozsáhlý herbář darován byl po jeho smrti museu brněnskému a prof. Vandas, kustos tohoto musea, převzal málo vděčný, za to však tím důležitější úkol vědecké revise celého materiálu, přes 40.000 exemplářů. Rostliny byly po výtce špatně sbírány a ještě hůře sušeny. Namnoze to byly pouhé fragmenty, těžko určitelné. A k tomu všemu nebyl vůbec herbář srovnán, nýbrž materiál z jednotlivých cest uložen prostě v balících. Revisí Vandasovou zjistilo se, že Formánek byl v botanice naprostým dilettantem a k tomu ještě dilettantem do nejvyšší míry nesvědomitým a povrchním. Převážná většina rostlin byla falešně určena, jím popsané rostliny jsou druhy skoro vesměs již známé. Nejedná se tu snad o malé omyly, nýbrž o chyby hrubé, za které styděti by se musil každý začátečník ve floristice. Uvádíme jen několik výmluvných příkladů: granátové jablko určil Formánek jako mandloň, šalvěj jako melissu, obyčejnou mateřídoušku jako pamětník, u nás rozšířený pamětník jednou jako jiný druh marulky, po druhé jako strošek a po třetí jako mátu, jasan jako pistacii, černý bez jako ruj, jeřáb jako škumpu, resedu žlutou jako křížovitou rostlinu křez, brambořík jako kandík, česnáček a hořčici jako barborku, zvonek za řepku atd. atd. Podobných chyb možno uvésti několik set.

Shrneme-li vše, vidíme, že z celého díla F. nezbývá nic, že údaje jeho jsou naprosto nevěrohodné. Doklady toho, ověřené vlastní rukou Formánkovou, jsou každému přístupny v brněnském museu. Naše discipliny vědecké, zastoupené úzkým kruhem odborníků, trpí nezřídka podobnou chorobou. Bují v nich nezralý dilettantism a obrátí-li se kdo zcela věcně proti chybám šířeným tiskem pod pláštíkem vědeckosti, obyčejně špatně pochodí. Vyvolají se repliky, vytáhnou se na světlo momenty osobní a takové, jež nemají s celou věcí nic společného, a poněvadž širší veřejnost věcnému obsahu nerozumí, přikloní se její sympatie nezřídka k »potlačovanému« a »zneuznávanému«. A pak přijdou na řadu denní a krajinské listy, pak zjistí se, že odborník byl osobně předpojat (a pro verifikaci toho najdou se i tenkráte důvody, kdyby o jsoucnosti postiženého neměl před tím ani potuchy) a chce-li kdo klidně pracovati dále, nechá bujeti nerušeně všechno býlí. Ještě dobře, jedná-li se jen o naše úzké forum. Formánkovy práce, psané německy, šly však do světa a sloužily k zostuzení české vědy v cizině. Se škodolibostí se poukazovalo, jak pracují Češi. A to ještě nikdo netušil, jak lehkomyslně a nesprávně F. rostliny určoval a popisoval. Kdyby materiál jeho zpracoval Němec, padl by stín neblahého díla F. na celou českou vědu, a skvrnu tu bychom tak snadno nesmyli. Vzpomínám mimoděk útoků, jež podniknuty proti zasvěcencům, kteří již za života F. nechtěli uznávati jeho práci. Kdo třeba mlčky nepřijímal nekriticky všechny údaje F., byl vysazen nepěknému podezřívání, jak to na př. dosvědčují útoky prof. Spitznera, který osoboval si právo nejvyšší kritiky, ač s florou balkánskou nebyl naprosto obeznámen. Dnes přes to vše převalily se vlny času, Formánkovi postavena v Klatovech pamětní deska, zatím co s obdivuhodnou pílí prof. Vandas pracoval na materiále, který sice Formánek špatně sesbíral, ale nedovedl určiti a zpracovati.

K. Domin.

*

Vývoj velmocenských snah v středním a novém věku vypsal prof. Josef Šusta v přehledné úvaze »Dějinné předpoklady moderního imperialismu«, vyšlé v 1. a 2. sešitě letošního Čes. Časopisu historického i ve zvláštním otisku (57 str.). Podotýkaje, že mu nešlo o studii obsahově původní, nýbrž o seřazení podrobností známých a zdůraznění jedné stránky tohoto vývoje, klidný synthetik a duchaplný spisovatel rozvíjí obraz proměn, kterými evropské státy prošly od pádu říše římské až po dobu dnešní, kdy do skupiny velmocí přistoupilo i Japonsko a Spojené Státy. V tomto nástinu bezděčně a přece nápadně vystupuje souvislost vývoje moderního imperialismu se starou středověkou ideou římského císařství, s jehož obojí větví, západní i východní, se v nové době opětně shledáváme při Francii Napoleonů I. a III. a při velmoci ruské od pádu Napoleonova, takže vlastně teprve nejnovější období mezinárodního skupení evropského a mimoevropského, značené spolky největších států, odstupuje od myšlenky nadvlády státu jednotlivého nad ostatními. Úvaha Šustova zasloužila by pro svoji poučnost a zajímavost rozšíření mnohem většího, nežli se jí v její nynější podobě dostane. — Závěrečný exkurs přešinuje se do politiky a ethiky. Autor pohroužil se do svého předmětu tak značně, že neváhá v něm udílet modernímu imperialismu kritickou sankci a výslovně vystupuje proti t. zv. humanitním theoriím realistickým.

Ch.

UMĚNÍ

HUDBA.

Národní divadlo.

Zdeněk Fibich: **Nevěsta Messinská.** (Nově provedena 1. května 1909.)

Z dramatických děl Schillerových »Messinská nevěsta«, znamenající pokus o vzkříšení antické tragedie, nejméně lákala operní skladatele k hudebnímu zpracování. Počet cizích oper, jimž tato »Schicksalstragoedie« sloužila za podklad, je zcela nepatrný a z nich všechny dávno propadly zapomenutí. Zdá se mi zcela přirozeným, že právě toto nejtragičtější dílo Schillerovo bylo básníky operních textů i v době, kdy slovní dramata platila za nejlepší podklad dramatické hudby, tak nápadně míjeno. Děj »Nevěsty Messinské« nevyrůstá přímo z nitra osob tragedie jako z původního zdroje, nýbrž ubírá se chodem předurčeným neúprosným fátem, jež jako těžký, posupný mrak nad celým dějem se vznáší. V rozvoji takovéhoto dramatu, který zanechává dojem čirého mechanismu jakousi neviditelnou rukou nezměnitelného schematu řízeného, není místa pro uplatnění se individuelně vypiatějších citů, vášní a tužeb jednajících osob. A uvědomíme-li si, jak celá tragedie naladěna je na jediný truchlivý tón, v němž děsivá předtucha před neúprosnou rukou osudu a žal a utrpení drtivou ranou jeho zasazené jsou jedinými variantami — pochopíme, proč »Messinská nevěsta«, jejíž básnické krásy jinak jsou nesporné, nedala vznět k vytvoření životního díla scénického, hudebního, jemuž změna a kontrast je životní podmínkou. Mám za to, že náladová monotónnost a dějová mechaničnost bude každému zpracování Schillerovy tragedie v moderní hudební drama, v němž vnitřní naprostý soulad mezi slovem a hudbou je suprema lex, zárodkem smrti.

Text opery Fibichovy, vyšlý z péra prof. Hostinského, zachovává scénickou stavbu Schillerovy tragedie téměř veskrze. Podstatná změna učiněna jen v tom, že zcela shodným škrtem spojena obě poslední dějství originálu v jedno. Třeba, že dikce českého textu je nadmíru střízlivá a prosaicky suchá a studená, třeba že dále vlivem této stručnosti a střízlivosti dikce ztrnulost a schematičnost postav ještě více vynikla — přece uznávám, že text Hostinského na svou dobu byl záslužným skutkem a že po stránce technické požadavkům hudebního dramatu plně vyhovoval. V originálu Schillerově nalezl autor českého textu vzkříšený i antický chór v roli reflexivního činitele dramatu. V této roli ovšem nebyl v hudebním dramatu chór k potřebě a přešel tam, kde přísné zasáhnutí jeho v děj je psychologicky odůvodněno, v chór moderního hudebního dramatu. Z reflexí typických pro úlohu antického chóru zachován jen poslední o ceně života a vině jako největším zlu. A i ten působí po svrchovaně vzrušujícím skonu Caesarově jako nežádaná povídavost ochotného mravokárce cize a rušivě. V zájmu účinnosti závěru zpěvohry neváhal bych verše ty ani teď ještě škrtnout, přes to, že slova ta deklamována jsou na motivu, jenž jako motiv osudu celým dílem se táhne a zde zpěvohru uzavírá.

Fibich po prvých dvou dramatických pokusech — »Bukovínu« a »Blaníku« — jež trpěly nešťastnými libretty, s celým nadšením svým pro směr Wagnerův chopil se textu »Messinské nevěsty«, aby v ní vytvořil české hudební drama, sledující cílem svým i prostředky týž pokrok hudby dramatické, k nimž dal díly svými a ještě důsledněji spisy svými heslo bayreuthský mistr. O to, myslím, nemůže být ani dnes sporu, že v základních svých uměleckých principech »Nevěsta Messinská« wagneriánskou je, že je wagnerianskou v přísném deklamatorním stylu zpěvních partií, stejně jako je wagneriánskou v roli, přidělené orchestru z hlavních motivů symfonicky budovaného. Tento ideový a formální wagnerianism nesmí se však zaměňovat s tím epigonstvím wagnerovským, jež zvlášť v létech 70. a 80. v německé produkci operní kvetlo, a jež z hudebního myšlenkového fondu Wagnerova zcela pohodlně žilo, rozmělňujíc poklad mistrův v partiturách jeho ukrytý v drobnou minci bez vnitřní hodnoty. V tomto směru »Messinská nevěsta« wagneriánskou není a při převážně schumannovsky lyricko-romantickém založení hudby Fibichovy ani býti nemohla.

Po stránce stylové, s hlediska hudebního dramatu Wagnerova, znamená »Messinská nevěsta« proti všemu, co před ní v opeře u nás bylo napsáno, rozhodný pokrok. V tom směru zvlášť deklamaci slova věnoval Fibich největší péči, která šla tak daleko, že obětoval jí často krásu melodické linie, která byla a zůstane vždy hlavním a nejvlastnějším prostředkem hudebního vyjadřování. Se stanoviska theoretického nutno jen všechnu chválu vzdáti čistotě a jednotnosti deklamačního stylu v této opeře Fibichově. Ale hudební cítění je tu jiného názoru, který Fibich sám po létech ve své vzácné autokritičnosti tak zřetelně vyslovil, lituje, že musil »potlačovat v sobě často mocné hnutí melodické invence a ducha hudebního, jež snažili se prolomiti pouta slohu chladně deklamatorního«; »že musil v sobě umlčovat hudebníka a vlastní individualitu«. O tom, že slova tato vyjadřují sku-

tečné přesvědčení umělcovo, svědčí, že v žádném dalším díle čistý deklamatorní styl do takých konsekvencí nevedl, a že tedy v tom směru »Messinská nevěsta« pokročila k nejkrajnější mezi deklamatorního slohu.

»Messinská nevěsta« je dílem mladistvého, pro určitý umělecký směr zaníceného idealismu, ale také plodem přeceňování vlastní síly. Vyložil jsem svrchu, proč dle mého názoru je komposice právě tohoto textu těžkým úkolem. Při vší úctě, kterou k tomuto dílu Fibichovu mám, právě pro jeho umělecký idealismus, který v ničem nečinil koncesse běžnému u nás před čtvrtstoletím vkusu, že skladatel i v jiném směru se na textu tomto ztroskotal. Hudba Fibichova vykazuje mnohá z ryze hudebního hlediska skvostná místa, jež i dramaticky v tom kterém momentu úchvatně působí. Ale co hudbě Fibichově v této tragedii lapidárních rysů antických více než v kterékoli jiné zpěvohře chybí, je dramaticky široká linie melodická, je ostrá výraznost a vnitřní dramatická závažnost hlavních motivů. A také více hřejivé vřelosti místy postrádala, jako na př. na počátku druhého dějství, kde Beatrice v roztoužení a neklidu očekává Manuela.

Po komposičně technické stránce svědčí instrumentace Fibichova v této opeře o značném stupni jeho vyspělosti. Se stanoviska účinnosti ovšem dnes mnohdy neubráníme se dojmu bezúčelné její přesycenosti a těžkopádné massivnosti. Vrcholem díla po stránce instrumentační je ovšem smuteční pochod v posledním dějství působící přes svoji délku i v divadle grandiosním dojmem. Zajímavo je, že čistě orchestrálním tímto tragickým intermezzem počínaje, part orchestru je vesměs průhlednější a šťastněji instrumentován.

Po spánku téměř čtvrtstoletém probuzena byla »Messinská nevěsta« v Národním divadle za poměrů zcela nových k novému životu. To její wagneriánství, které bylo jí vytýkáno, není dnes překážkou jejího chápání a oceňování. A také provedení, jehož se jí dostalo, může jí v tom směru býti jen ku prospěchu. Po hudební stránce bylo dílo reprodukováno s úplným pochopením a vystižením stylu, s nímž i režie a scénická výprava šla v plné shodě. Orchestr stál na té výši dokonalosti, na níž uvykli jsme si ho slýchat vždy při premiérách, chefem opery řízených. Ze sólistů stavím tentokrát na prvé místo p. Benoniho, jenž, nebýt několika rušivých, theatrálně dutých gest, byl by podal postavu Manuelovu zcela dokonale. Pí. Horvátové chyběl pro Isabellu mimo jiné dramaticky lapidárnější hlas. plnější a zvučnější v nižší poloze partu. Ostatní sólisté v celku vyhovovali a sbory zpívaly přímo dokonale.

Za nejpříznivějších auspicií konalo se tedy vzkříšení po léta zapomenuté »Messinské nevěsty«. Bude to vzkříšení k trvalému životu v našem operním repertoiru? — to je otázka, na niž netroufám dát si dnes již kladnou odpověď. Já sám odnášel jsem si, setkav se poprvé s tímto dílem Fibichovým na jevišti, zvýšenou úctu k jeho technické stránce, ale současně i mrazivý chlad v srdci a truchlivý dojem nad roztříštěnými nejideálnějšími snahami českého dramatika. *—lh—*

*

ČINOHRA.

Vinohradské divadlo.

Ve vinohradském divadle hráli Hauptmannovy **Tkalce** za režije pana Jaroslava Kampera, jež kritikou byla s velkou uznalostí chválena; při druhé reprise (dne 3. května) zmizelo páně Kamperovo jméno s divadelní cedule; právě ve dnech, kdy podal vážný důkaz svého snažení a umění, dostal dramaturg vinohradského divadla výpověď. Před rokem na scénu uvedený Bobří kožich a přítomné provedení Hauptmannova dramatu společenského náleží k nejlepším večerům mladé činoherní scény, na níž s úspěchem se kromě toho hrají lehčí hry konversační, ale jíž, dle mého soudu, naprosto nesvědčí bravurní a paradoxní vtip, ať Wildeův či Wiedův. Nedoveda srovnáním s berlínským nebo vídeňským představením Tkalců odhadnouti, na kolik ve výpravě p. Kamperově bylo ustáleně typického a na kolik nového a původního, musím se spokojiti povšechným konstatováním: naše provedení vyznačovalo se jednotným stylem, prozrazovalo silnou ruku režisérovu a bylo svým širokým, bez pathosu se nesoucím a ničeho zvlášť nepointujícím založením ve shodě s šedošedými, epickými, volně seřazenými Hauptmannovými obrazy. Není v nich jednotného, živoucího hrdiny, pojítkem jest prostředí, střediskem a hrdinou jest kolektivum, »tkalci«, stav tkalcovský. Ještě méně však odpovídá ustáleným pojmům dramatu nebo tragedie stavba naturalistického kusu: není tu určitých, jasně vynikajících bodů, dle kterých by se dal měřiti vzestup děje a odhadovat intensita rostoucího napětí. Nejenom, že poslední akt je bez obvyklého zakončení, jasně rozdílejícího dle básnické spravedlivosti odměny a tresty; nejen, že jednotlivé obrazy (zvl. druhý a pátý) jsou takřka v sobě uzavřeny; ale položte si otázku: Kdy a čím nastává obrat děje? v kterém okamžiku propuká v lidu tlumená zášť, začíná se revolta? Představuju si, jak by obdobnou látku zpracoval básník, nemilující naturalistické drobnokresby; snad by ve scéně výplaty v továrně vylíčil nějaké obzvláštní příkoří; anebo by snad předvedl lidového jakéhosi apoštola, hlásajícího nutnost pomsty na pánech. U Hauptmanna jsou náběhy k takovým dvěma situacím. Ale s ji-

stou úmyslností vyhýbá se, zplna jich využíti. Máme přesvědčivý dojem: taková slova, jaká pronáší v prvém aktu zpurný tkalec Becker proti továrníkovi, nebyla slyšena ponejprv; takové líčení, jakým ve druhém rozdmychává vysloužilý voják Jäger mysli tkalců, neobsahuje nic neznámého a neslýchaného: ani Becker ani Jäger nejsou původci tkalcovského povstání, jejich vystoupení není příčinou, nýbrž je ze s o u p ř í č i n k odboji, a další soupříčiny vykládají se pak ještě v aktu třetím. Nikoli události, nýbrž celková nálada přivodí výbuch; ne mimo osoby, nýbrž v nitru jich duše tkví důvody k revoluci. To dnes vděčně uznáváme za vymoženost dramatického naturalismu a chápeme, že stoupenci jiných směrů byli svého času Hauptmannovou »Zustandsschilderung« uraženi neméně, nežli vládní strana jeho výmluvnou tendencí socialistickou.

Nevidím v Tkalcích vrchol sociální poesie a nevím, zda nedostatek spádu a dynamiky přičísti našemu představení spíše, nežli básni samotné. Ale — dnes snad je dovoleno na dramatickou revoltu let devadesátých dívati se bez vášně — jaký pokrok znamená Hauptmann vlivem svého složitého, historickým materialismem zbarveného nazírání společenského, vynikne, položíme-li vedle jeho Tkalců idealistické chvalozpěvy na vznešenou svobodymilovnost revoltujícího lidu. Viděli jsme na témže vinohradském jevišti hráti takovou hladkou společenskou rétoriku a příměry mimoděk se vnucovaly; i co se her týče, i co se týče režijí.

Z herců, kteří se přičinili o zdar provedení, uvádím jmenovitě pány Charváta, Zakopala, Bolešku a pana Fišera, který tentokráte, jako před rokem v Bobřím kožichu, upozornil na svůj dar groteskní karakteristiky. *O. F.*

POLITIKA

Přehled zahraniční. (Dokončení.)

Krvavá protirevoluce a její potlačení v *Turecku* nejsou dosud definitivně ukončeny, třeba dnes jsou Mladoturci páni situace. Není tedy možno posouditi objektivně, kde je právo a kde bezpráví, zejména když skoro celá evropská veřejnost je hypnotisována mladotureckými úspěchy. Celkem lze říci tolik: V posledních létech stoupl v Turecku neobyčejně nacionalismus, ač v Evropě to bylo málo patrno. Nacionalismem posílená politická moc zejména pokrokovějších živlů odvážila se provésti proti ztrnulé liteře islámu nekrvavou revoluci z 23. července. Konstituce povolena, ač široké vrstvy nevěděly, co s ní. V říši scházejí skuteční politikové, úředníci, odborní pracovníci, neřku-li státníci; pouze část důstojnictva vychovaná německými instruktory byla kulturním živlem v moderním smyslu. Ale s důstojníky nelze v konstitučním státě trvale vládnout. A turecký parlament upomíná svou neobratností velice na první dvě ruské dumy, kde sice bylo mnoho dobré vůle, ale ještě víc bezradnosti a strannické dogmatičnosti. Ovšem turecký sněm nebyl revoluční, nechtěl zvrátiti vše vzhůru nohama. Ale Mladoturci ani s ním neuměli vládnout; nedovedli se smířiti se systémem různých politických stran (zejména s t. zv. liberální unií) a chtěli násilím potlačovat vše, co nebylo jejich. Tím ovšem nemohl se vyvinout parlamentní život normálně; nadvláda mladotureckého výboru hraničila s terrorismem, což i národu, jenž se politikou nezabýval, se stávalo nepříjemno. Cítění nejširších vrstev bylo přece jen islámské a islám a tradice nařizuje nadvládu moslimů a Turků nad ostatními náboženstvími a národnostmi. A tak se stalo, že duch nacionalismu, jenž začínal silně vanouti, se dostal do sporu s reformací mladotureckou, jež snažila se přirozeně vyhovět více různým národnostem i křesťanům, již ve sněmovně i v úřadech povoláni k vládě. Vláda již na počátku dubna byla na rozpacích, zejména co do financí, poněvadž i sebe menší reformy vyžadovaly peněz a konsolidace armády provedená s ohledem na krisi balkánskou stála mnoho. Zejména II. a III. sbor (Drinopol a Soluň) byly válečně ekvipovány a mužstvo jejich doplněno, poněvadž byly by ve válce první přišly na řadu. Vojsko a úřednictvo v Cařihradě žádalo platu, jehož se jim dosud dostávalo od sultána. Mladoturecký výbor všecka privilegia odstraňoval a důstojníky yildizské, již sloužili od piky (t. zv. alaili), nahrazoval svými stoupenci, vyšlými z vojenských škol a z rukou německých instruktorů (t. zv. mektebli). Alaili byli odjakživa zvyklí nic nedělat a brát značný plat; za věrnost k dynastii odpustil se jim leckterý přestupek proti disciplině. Totéž platilo o mužstvu cařihradském. Abdul Hamid, naskrze podezřívavý, přál ovšem málo novotám zaváděným od mladotureckých důstojníků a necítil se v jejich ochraně tak bezpečný jako u starých alaili. Odtud jeho podporování vůdců vzpoury z 13. dubna. Proti Mladoturkům vystoupilo tedy důstojnictvo neintelligentní a dříve favorisované, část nacionalistů a konečně i část konstitucionalistů (zejm. z liberální unie), již nadvládu mladotureckého výboru považovali za terrorismus, zejména od zavraždění redaktora Serbesti, Hassana Fehmi beje, které bylo přičítáno Mladoturkům. Také strana bývalého velvezíra Kjamila spolu s náboženskými fanatiky islámu se postavila proti

Mladoturkům. Byla tedy armáda rozdělena, část pro, část proti mladotureckému régimu, ač obě tvrdily, že pracují pro konstituci. Veřejnost neznala, co zamýšlí vláda a vláda sama nevěděla, co chce. Sultánovy peníze asi dokonaly přípravy k revoltě.

Dne 13. dubna o 3 hod. ráno IV. prapor soluňských střelců, již byli posádkou v Yildizu, zajav a částečně zavraždiv své důstojníky (mektebli) vyšel na náměstí Achmedovo, obklíčil parlament a v brzku dostalo se mu posily od ostatních cařihradských pluků. Ministerstvo se zaleklo a odpoledne podalo demissi; také předseda sněmovny Achmed Riza se poděkoval. Justiční ministr, omylem za vojenského považovaný, zavražděn; v 6 hod. večer jmenováno nové ministerstvo s velkovezírem Tewfikem v čele. Vojsku slíbena beztrestnost a Edhem paša jmenován ministrem vojenství. Vojsko, k němuž se připojilo mnoho theologů, žádalo udržení šeriátu (t. j. práva spočívajícího na koránu) i zdálo se, až na vraždění mladotureckých důstojníků, že protirevoluce je skončena a dosavadní vládnoucí strana svržena. — Ale již 15. dubna odjel Enver bej, tehdejší vojenský attaché v Berlíně a jedna z duší mladotureckého hnutí, do Macedonie. V Adaně zahájeno strašné vraždění Arménů, jímž se vždy v Turecku odpovídalo na převraty státní, a 16. dubna vydá se macedonský sbor (soluňský) pod velením Mahmuda Ševketa, vychovance v. d. Goltzova a jednoho z nejschopnějších tureckých generálů, na pochod proti Cařihradu. Po cestě se k němu přidá množství dobrovolníků a část sboru drinopolského, takže značná armáda, přes 30.000 mužů vtáhne dne 19. do San Stefana. Téhož dne v Cařihradě podepsána neodvislost Bulharska, jež dovedlo kouti žhavé železo. Ze San Stefano zahájeno vyjednávání s cařihradskou vládou, resp. dočasnými pány Cařihradu, revoltujícími vojíny. Dne 20. ještě dochází zpráva, že vojsko soluňské se s Cařihradem shodlo, že sultán nebude sesazen, toliko cařihradská posádka nahrazena mladotureckou a nový kabinet, sněmu hovící, jmenován. Dne 22. přidá se loďstvo k armádě komitétu a 23. jmenován generalissimem všech sil Ševket paša. Národní shromáždění (t. j. poslanci obou sněmoven), jež se sešlo v San Stefanu, odhlasuje 150 hlasy proti 8 sesazení sultána (všech přítomných poslanců bylo 220 a 19 senátorů), jenž však ještě téhož dne koná selamlik a uveřejňuje depeše Ševketa paši, dle nichž se cítí bezpečen. Dne 24. když vyjednávání se rozbilo, vnikne mladoturecká armáda do města, dobude kasáren kladoucích odpor a sevře Yildiz, který k večeru vyvěsí bílou korouhev. Dne 25. prohlášen stav obležení, 27. fethvou (výrokem) šejk ul islámu Abdul Hamid prohlášen za zbavena trůnu (»poněvadž prolil krev a porušil zákon a přísahu«) a jeho mladší bratr Rešad stane se sultánem pod jménem Muhammed V. Abdul Hamid v noci na 28. odvezen do Soluně, kde internován ve ville Allatini a od té chvíle mladoturecký výbor s vítěznou armádou, jejíž kázeň po celou tu dobu byla znamenitá, stíhá osnovatele protirevoluce z 13. dubna, popravuje je a hledá poklady sesazeného sultána. Při tom arménské řeže v Adaně a j. trvají, poněvadž mladoturecký výbor patrně nemá moci je zastaviti. Velmoci, jež při revoluci i protirevoluci zůstaly pouhými diváky, nemají chuti zakročit, nechtíce si znepřátelit mladoturecké strany, a tak Arméni odnesou jako vždy vnitřní politické nesváry turecké.

Nový sultán 64letý Muhammed Rešad, jenž sotva má v sobě cosi z energie svého bratra, bude pouhou loutkou v rukou Mladoturků, již dnes ovšem jsou vládci situace a vojenskou diktaturou vystřídávají bývalý absolutismus, ovšem ne osvícený. Drasticky se vyjádřil jeden z mladotureckých předáků k dopisovateli evropského listu na otázku, co soudí o novém sultánu, že Rešad Effendi se umí podepsat, a tedy dovede zcela dobře panovat za vlády ministerstva. Tím je jasně vystižena jistá zpupnost mladotureckých vítězů, již nepočítají dosud s tím, co již dříve zanedbávali, totiž s veřejným míněním a zejména se sněmovnou. Mladoturci nemají tak kompaktní většiny, aby mohli vyžadovat vládu úplně svou; právě opět jmenovaný velkovezír Hilmi paša (jenž 13. dubna svržen) bude nucen začíti znovu od počátku, a nedovede-li se komitét srovnati s ostatními politickými stranami, zejména liberály, budou bědy této a všech dalších vlád nekonečné. Mladoturci jsou dobří vojíni, což jim s povděkem lze kvitovati, ale budou-li tak dobrými politiky, jak o nich se chválou rozplývají zejména Němci, z jichž vojenských škol vyšli, je po všem, co se v říši od 23. července událo, velikou otázkou. Dle toho, jak nakládají s majetkem sesazeného panovníka a svými odpůrci, lze říci, že umírněně se chovati nebudou, a mladá konstituce turecká může jednoho dne skončiti podobně jako v Persii a zejména ani nový převrat na trůně není vyloučen.

Němci, jichž vojenskými odchovanci jsou důstojníci mladotturečtí, vychvalují ovšem všecky jejich činy do nebe a v nové vítězné revoluci mladoturecké vidí další úspěch svého vlivu v Cařihradě. Je jisto, že s Kjamilem pašou silný dosud vliv Anglie ustoupil německému a že zejména ve chvílích rakousko-srbské krise úpadek anglických sympathií na Zlatém Rohu byl patrný. To ovšem, jakož i diplomatická porážka Ruska v otázce srbsko-rakouské, nezvětší lásku Albionu k říši Vilémově. *Anglie* stojí dnes pod dojmem dvou aktualit, z nichž jedna je vážná a druhá přehnaná: finančního deficitu a otázky rozmnožení loďstva. Právě před několika dny předložil p. Lloyd George nový rozpočet a nové daně sněmovně, jež se před tím po několik neděl zabývala otázkami námořními. Ukázalo se, že skutečné příjmy loňského roku zůstaly

za preliminovanými o 3 miliony £; pensijní výdaje se zvětšily o 7½ milionů, mimořádné výdaje na loďstvo asi o 3 miliony, tedy celkem zbývá 13½ milionů £ deficitu, jejž dlužno hraditi novými daněmi, resp. zvýšením starých. Při tom obchod Velké Britanie klesl proti r. 1907 o 114 milionů £; byly to hlavně ceny zboží, jež byly r. 1907 nejpříznivější, výnos plavby, bank a drah, které způsobily tento úpadek. Liberální vláda, jež bude nucena utéci se k daním málo populárním (blíže se o tom zmíním v pozdějším článku), není v situaci záviděníhodné a konservativní využívají její nesnáze k nové agitaci o reformu tarifní. A při tom stále vyžadují se od vlády nové a nové sumy na zbrojení. Již po návratu krále Eduarda z Berlína a zahájení parlamentu byl ministerský předsada tazán, došlo-li k úmluvě o omezení námořního zbrojení mezi oběma státy. Pan Asquith odpověděl, že námořní program německé vlády je dle jejího mínění v souhlase s jejími požadavky, nemůže anglickým zbrojením být dotčen a úmluvy tedy není třeba. — Ale již tehdy bylo patrno, že mírnější živly sněmovny byly by rády uvítaly dohodu s Německem, před jehož loďmi a Zeppelinami je v Anglii nevysvětlitelný postrach. A když se dokonce vyskytla zpráva o rakousko-uherském plánu postaviti 3—4 Dreadnoughty, dosáhla panika námořní, živená hl. unionisty z protivládních důvodů, vrcholu. Ve sněmovně se počítalo, kolik lodí největšího typu (Dreadnoughtů) bude mít r. 1912, po dokončení svého programu, Německo a kolik Anglie, a enthusiasté lodní agitace vypočítali, že bude mít Anglie 21, Německo pak 17 Dreadnoughtů. Ovšem neuvedli zároveň, že převaha Anglie nespočívá jen v Dreadnoughtech, poněvadž r. 1912 budou ještě starší lodi z let 1890. a 1900. hráti úlohu, a těch má Anglie proti Německu velikou sílu. Po dlouhých debattách přijat v březnu program, že vláda během tohoto finančního roku položí kýl ke 4 novým Dreadnoughtům ihned a ke 4 dalším, ukáže-li se toho potřeba, koncem roku. Konservativní však žádali okamžitou stavbu všech 8 lodí a Nový Zealand se nabídl, že daruje vládě anglické také jednu, a bude-li třeba i druhou bitevní loď. Návrh s jásotem přijat a v Kanadě i Australii uvažováno, neměly-li by i tyto kolonie prokázat mateřské zemi podobnou službu. Unionistický tisk vytlouká kapitál z tohoto hnutí; vhod mu přišlo memorandum Lorda Ch. Beresforda, pensionovaného v březnu pro neshody s admiralitou chefa kanálového loďstva, které bylo podáno ministerstvu a nežádá ani tak zvýšení námořního budgetu, jako lepší výstroj a organisaci dosavadního loďstva, rozmnožení dělového materiálu, torped a střeliva, ale zejména ukazuje na Německo jako na vzor silného a moderního státu námořního. Vývody Beresfordovy ovšem působí další paniku; ze sporu dvou admirálů činí se otázka národní existence a zapomíná se, že vláda, jež nedávno získala v Siamu 15.000 čtv. mil nového území, činí pro obranu země dost a dost. Ministr H a l d a n e propaguje myšlenku jednotné koloniální říšské armády, Lord Kitchener, jehož velitelství indické armády právě vypršelo, bude povolán do Londýna vypracovat soustavný plán říšské obrany; zařizují se kursy a školy pro vojenský výcvik mládeže a na universitách běhy důstojnické. Ze 300.000 m. žádaných territoriálů je jich 200.000 již ve službě, ale přes to úspěchy kusů jako A n E n g l i s h m a n's H o m e ukazují, jak horečka invasní posedla celý národ a jak těžko je vymluviti širokým vrstvám, jimž se dosud nedostalo žádného vojenského vzdělání, že obávaná německá invase je fantomem, jenž může strašiti leda v románech nebo na divadle. Všeobecná branná povinnost, jak ji chce n. př. Lord Roberts, neb aspoň všeobecný výcvik vojenský po způsobu švýcarském dovedl by lépe než co jiného uklidniti mysli národa, jenž z neznalosti je přístupen nejhloupějším fantasiím sensační žurnalistiky a kolportážní literatury. *Mars.*

*

Z týdne.

jl. V e V í d n i, 5. května 1909.

Péči o blaho středních vrstev prohlašovala křesťansko-sociální strana po všechen čas svého trvání za hlavní svůj úkol. Slibovala ustavičně pomoci »malému muži«. To byl její nejsilnější agitační prostředek. A skutečně několika malým, celkem velmi prostředním mužům důkladně pomohla, nadělala z hokynářů pány rady nejrůznějších korporací, obsadila hodně prostředními nebo malými muži vynikající a význačná místa, ale jenom individuelně. Znamenala pro různé pány Strobachy, Bělohlávky, Procházky, Steinery atd. atd. cestu k blahobytu, ale jinak si se zachraňováním a obšťastňováním středních vrstev nevěděla rady. Ať šlo o změnu živnostenského řádu nebo o pojišťování soukromých úředníků, nebo o kteroukoliv jinou předlohu, týkající se osudů tak zvaných středních vrstev, dosud vždy strana křesťansko-sociální předlohu pomáhala jenom zhoršiti. Pomoci »malému muži« znamená v řeči křesťansko-sociální prospěti určité vrstvě zaměstnavatelů. — Obchodní pomocník, člověk z a m ě s t n a n ý, ve straně, jejímiž typickými representanty jsou hokynáři, nemá opory. Hlavně vlivem křesťanských sociálů zhoršen byl návrh výboru, dle kterého nepřetržitá doba odpočinku pomocných obchodních zřízenců měla trvati po celodenní práci 11½ hodin. Přijato bylo minoritní votum hokynáře Pabsta, dle něhož mají míti 11hodinný odpočinek pomocníci zaměstnaní v obchodech, podřízení pomocníci a kočové u povozníků jen 10 hodin. Zatím co sveden byl přímo boj o půlhodinnou přestávku v poledne při jednání o zákoně o pracovní době v obchodech, ležel

na stolcích poslanců sociálně-demokratický návrh na postupné zavedení maximální osmihodinné pracovní doby. Osm hodin práce! Co to dá ještě práce mezi lidmi, kteří by dobu odpočinku byli nejraději na osm hodin stlačili.

Poslanecká sněmovna přikročila k prvnímu čtení finančních předloh. Kdybychom měli posuzovati podle toho, co se nyní jeví, podle toho, co bylo již proneseno na počátku debaty, mohli bychom říci, že pro projekty pana rytíře Bilińského ve sněmovně majority nebude. Opposice neozývá se jen se strany sociálně-demokratické, která se brání proti tomu, aby nepřímé daně, jež už nyní tvoří více než $^2/_3$ státních příjmů, ještě byly zvýšeny a aby úhrada schodků ve financích zemských byla opatřena z kapes nemajetného lidu, jemuž se volební právo do zemských sněmů odpírá, neoponují jen Čechové, pro něž zvýšení daně z piva znamená ohrožení jednoho z nejdůležitějších průmyslových odvětví, ale ostré opposiční tóny se ozývají také se strany německé. Solnohradský poslanec dr. Sylvestr prohlásil páně Bilińského proposice za nepřijatelny, a vicepresident sněmovny dr. Otto Steinwender (z něm. strany lidové) velmi energickými tóny se ozval proti »bosenskému dobrodružství a jeho následkům«, proti »velmocenským choutkám«, a ostře vytýkal předlohám pana Bilińského nesprávnost, nespravedlnost a nedostatečnost. Deficity nynějška a nejbližší budoucnosti nebudeme moci zaplatiti pivními krejcary a kořalečními halíři . . . Věru zdálo se, že mluví vyslovený opposičník. Ale na ostrá slova, jež tu a tam za nynějších okolností padnou z německé strany, nelze mnoho dát. Všemi zvony zvonily německé strany na poplach proti vydání pokladních poukázek, ale když dr. Kramář v pilném návrhu svém konstatoval, že emissí pokladních poukázek, provedenou bez svolení říšské rady, byly porušeny ústavou parlamentu zaručené praerogativy, zůstal český návrh v menšině. Dr. Gessmann dne 24. března proti němu přímo zuřil. Nyní schválil rozpočtový výbor projev drem Steinwenderem stylisovaný, který znamená v podstatě totéž. Křesťanští sociálové hlasovali pro toto pokárání, vidouce, že by bylo schváleno i bez nich, a oni nikdy nechtějí se zdáti stranou poraženou. Původně se zdálo, že německé strany již kladou páku pod ministerské křeslo, ale jak se ozval také český hlas odporu — hledali nejzdvořilejší slova pro naznačení své — nespokojenosti? Oh, nikoli, toliko svého — stanoviska.

ZE DNE

Dovolujeme si žádati pp. odběratele, jakož i starší dlužníky, kteří nevyrovnali dosud předplatné i doplatné, aby tak v brzku učinili.

Při doplňovacích volbách sněmovních dne 4. t. m. obdrželi hlasů:

	v Písku	na Vysokomýtsku
nár. sociálové	102	479
státoprávníci (Sokol)	419	—
mladočeši	331	376
soc. demokraté	84	43
živnostenský kandidát	—	110
ženská kandidátka	—	214
samostatný kandidát	340	—

Pro naprostou roztříštěnost hlasů je v obou okresech třeba volby nové, jako v poslední době při českých volbách je vůbec pravidlem. Z výsledku všech prvých voleb je patrno, jaký přerod a chaos politický dnes prožíváme. Stačí samostatná kandidatura, ať již osobní (p. Dvořáček v Písku) či zásadní (sl. Tůmova na Vysokomýtsku), a rozpočty stran jsou na hromadě. Pochopitelno, že dnešní strany, vidouce toto memento mori, tonou ve zmatku a nahrazují nedostatek existenčních důvodů všemožným povykem a předstíráním. Bylo to vidět na chování jich k ženské kandidatuře i v agitaci. O nějakém vzrůstu radikalismu poslední dvě volby arci nesvědčí. Bylyť oba ony okresy radikálními již dříve.

Monopol klassických jazyků odstraněn byl konečně nařízením ministerstva vyučování ze dne 24. dubna, kterým stanovena jest v zásadě stejná oprávněnost k vyšším studiím absolventům všech pěti typů středních škol, jež v Rakousku nyní existují. Absolventi reálných a reformních reálných gymnasií mohou se dáti zapsati za řádné posluchače na světských fakultách universit a musejí býti po řádném absolvování svých studií připuštěni ke státním zkouškám i rigorosům. Jen kdo by chtěl skládati zkoušky z filosofie, klassické filologie a dějin, musí prokázati, že nejdéle do dvou let před ukončením studií svých složil doplňovací zkoušku z řečtiny v rozsahu gymnasijním. Universita sama se má postarati o zřízení kursů pro vyučování latiny a řečtiny k tomuto účelu. Absolventi reálného gymnasia nabývají tím největší výhody před všemi ostatními typy. Jsou přijati beze všeho za řádné posluchače na všech oborech techniky i university, kde teprve během studií mohou si doplniti znalost řečtiny, budou-li jí potřebovat. Tím znovu potvrzena výhoda tohoto typu, jenž zejména na venkově a v hlavních městech zatlačí gymnasium s řečtinou, neboť vedle vnitřní přednosti své (frančtina a více reálií proti řečtině) zjednává svým absolventům nejširší možnou oprávněnost k vyšším studiím. Řečtina jako učebný předmět ocitá se těmito změnami na konci svého života. —

Také reálky dostaly nové osnovy učební, z nichž je zjevno, že přidána tu jen občanská nauka a ostatek přizpůsobeno novému reálnému gymnasiu tak, že reálky s německou řečí vyučovací budou míti někde až 33 hodiny týdně! Jak se upraví osnovy pro české ústavy, je záhadou.

Vinohradské divadlo dostává se konečně do stadia, kam vývoj jeho viděli spěti zasvěcení od roztržky s řed. Šubertem. Musil jít Šubert a nyní i dramaturg a režisér Kamper, aby mohl jediným vládcem zůstat Štech. V Kamprovi odešel poslední činitel vinohradské činohry, od něhož vůbec bylo lze na této scéně očekávat ještě záruku jistých uměleckých aspirací. Teď i on odešel a činohra bude vydána zcela na pospas kšeftovnickému vkusu páně Štechovu a divadelních odborníků a là Pečírka, Bureš, Heberle. Proto: s bohem Wilde, Hauptmanne, Strindbergu! Ať žije za to Štech, Štolba, Leger!

Vědecké ceny ze základu Filipa Čermáka Tuchoměřického připadly letos dílům z oboru filosoficko-historického a právnického. Jak sestavení poroty, tak její rozhodnutí uspokojují tentokráte i kritické pozorovatele. V porotě zasedali professoři: Bráf, Čelakovský, Drtina, Kalousek a Pastrnek, k jejichž návrhu odměněny spisy: B. Riegra O královském hradě pražském, Fr. Storcha Zabavení v právu tiskovém, J. Krále Řecká metrika a Ot. Kádnera Příspěvky k paedagogice experimentální. Dvě poznámky tlačí se nám přece do péra. První týká se tříštění obnosu celkem nevelikého (2000 K) na čtvrtiny, takže velké dílo vědecké dostane vlastně nepatrný podíl 500 K, což ani důstojnosti vědecké neodpovídá; nebylo by lépe uděliti jednomu dílu celou cenu a nechati almužničkování, které plyne jen z nedostatku rozhodnosti? Druhá poznámka se vztahuje k vyznamenání práce zesnulého professora Bohuše Riegra. Jsme jistě poslední, kdož by chtěli zmenšovati význam velkého našeho historika právního nebo podceňovati dílo tak učené a důmyslné, jakým jest jeho studie O královském hradu. Ale nepříčí se samé podstatě vědeckých cen, jsou-li udělovány již nebožtíkům? Cena taková má především význam morální, má povzbuditi k další práci, dáti učenci důkaz veřejného ocenění, potěšiti a uctíti jej. Toho všeho u mrtvého pracovníka arciť není, a tak zůstává jen hmotná stránka ceny, připadající jeho dědicům — ale krásné intenci zakladatelově a mrálnímu poslání ceny není ani z daleka vyhověno.

Přiznání smělé symbolistky. Básnířka a věštkyně pí. Viková-Kunětická zpozorovala všeobecný úžas, jenž zmocnil se jejích ctitelů, když si uvědomili, že autorka exstatického »Pána« pod vlastním jménem publikuje frašku »Dospělé děti«. I pospíšila si a v »Národních Listech« ze dne 4. máje feuilletonem »O ženě« dala nahlédnouti do záhad svého myšlení a tvoření. Pokládáme za případno, abychom svým čtenářům doslovně citovali z této konfesse alespoň jedno místo, v němž básnířka symbolická snímá husté závoje se svého díla. »Byla by to kapitola dlouhá a smutně šerá, kdybych měla vysvětlovati, kudy jsem šla a kde zakrývala jsem si oči v zoufalství, abych unikla jediné bídě člověka: t. j. bídě jeho nízkých pudů nejen tělesných, ale i duševních . . . V »Dospělých dětech« znázornila jsem je krysou, kterou Doďa vynesl.«

Professor Albert o illusích v životě národním. V »Listech filologických« otiskuje sl. Marie Gebauerová korrespondenci svého velkého otce se slavným vídeňským chirurgem, professorem Edvardem Albertem. Zejména v listech Albertových jest řada úsudků pozoruhodných. Z listu psaného 24. listopadu 1893 citujeme: »Tyto dny jsem četl v Ottově Slovníku životopisy Dobnerův a Dobrovského. Je tam všelicos, co se podobá naší době. Na toho, kdo illuse ruší, vždycky se zdvihá kámen. Illuse je lidem, lidu, zástupu, massám mnohem dražší a vzácnější než samým jednotlivcům. To je sociologický zákon. Říkají tomu zjevu chauvinismus. Jesti to týž úkaz, jako vynášení své ženy, svého dítěte, svého domku, svého pole a své krásy. Člověk chce illusím. Je to v jeho povaze a má to své dobré stránky. Ale ti, kteří jsou povoláni národu býti učiteli, nemají nedbati toho, že illuse mají i mnoho zlého. Celá naše politika stavěna je na illusi, na jakémsi mlhavém se kochání v minulosti, báchorkovitě vylíčené; na jakémsi ráji, jehož nikdy nebylo; na jakémsi romantismu, jenž hledá minulost a přítomnosti si nevšímá. Mnoho by se tu mohlo mluvit.«

Ku článku »O stranách vůbec a realismu zvláště« dodáváme, že výtka poznámky pod čarou, že přístup do seminářů realistických mají jen organisovaní straníci, pro toto nové období odpadá. Dostal se nám do rukou plakát, kde nabízí se za vstup 60 hal. přístup i neorganisovaným.

Ústřední banka Českých spořitelen v Praze: Stav vkladů ku dni 30. dubna 1909 K 102,150.799·84.

Ve Smetanově rodišti, Litomyšli, trvá letos již 83. rok první česká továrna pian B e d ř i c h K a l l e s. Piana Kallesova, všude dobře známá, byla na všech obeslaných výstavách vyznamenána nejvyššími cenami a mnoho tisíc Kallesových pian doma i za hranicemi jest živým důkazem obliby, jíž se výrobky této firmy těší. Doporučujeme každému, kdo pomýšlí na zakoupení piana, aby s důvěrou obrátil se na starý a osvědčený tento domácí náš závod.

Zkoušky z esperanta v období letním budou se konati před zemskou zkušební komisí moravskou v Brně a českou v Praze o svátcích svatodušních. Přihlášky přijímají a informace udělují (po dopsání dvojitým koresp. lístkem) předsedové zkušebních komisí: Pro Č e c h y Dr. Stan. Kamaryt, Praha-VI., Chemický ústav, pro M o r a v u Th. Čejka, Bystřice-Hostýn.

Deset let. Rozvoj náš národohospodářský pokračuje tak rychlým tempem, že ani netušíce, můžeme již zaznamenati jubilea podniků, jež jsme viděli zakládati a probíjeti se v prvých začátcích. Česká společnost pro obchod a průmysl, jež vede velkoobchod s látkami hedvábnými v Ovocné ulici, slaví deset let svého trvání. Není snad ani známo, jak podnik, jenž má své češství na čele napsáno, těžce se musí probíjeti v oboru, který českému obchodu byl dosud téměř cizí, a co překážek je mu v cestu kladeno. Při zdravé základní myšlence a veliké síle konsumní našeho obecenstva jest však vždy možno spoléhati na konečné vítězství. Také česká společnost pro obchod a průmysl, probojovavši se v prvém desetiletí, dosáhla dnes rozměrů, že je největším odborným obchodem hedvábnickým, jejž dosud máme. Má přímé spojení s továrnami francouzskými a švýcarskými, má skvěle zásobený sklad a stala se tak nákupním pramenem českého dámského světa i ústředním dodavatelem velikého počtu závodů menších.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. J. Laichtera: Spisy G. Pflegra-Moravského sv. II., 410 str., za 3 K 20 h. — Spisy B. Němcové, sv. VIII., 323 str. — T. Nováková: Dvě stařenky. 88 str. — Agot G. Selmerová: Na norském fjordu. Přel. H. Hackenschmied. 174 str. Za 1 K 20 h. — *Nákl. Dra. Ant. Hajna a spol.*: Ant. Hobza: Poměr mezi státem a církví. 100 str. Za 1 K 80 h. — *Nákl. K. Neumannové*: P. Gauguin: Noa noa. 90 str. Za 1 K 50 h. — *Nákl. F. Topiče*: D. Panýrek: Zdraví největší poklad. 93 str. Za 80 h. — *Nákl. F. Šimáčka*: F. Mládek: Dobytí vzduchu. 94 str. Za 96 h. — *Nákl. Spolku textilních průmyslníků českých*: Rozhled po stavu průmyslu textilního a činnosti spolku. 107 str. — *Nákladem Tiskové komise české strany pokrokové*: T. G. Masaryk: Student a politika. 30 str. Za 30 h. — *Nákl. Musejního Spolku v Brně*: M. Václavek: Vsatský okres. 124 str. Za 2 K 40 h. (Mor. Vlastivěda, seš. 267.—270.) — *Nákl. J. R. Vilímka*: J. K. Šlejhar: Předtuchy. 250 str. Za 3 K. — G. Maupassant: Slečna Fifi. Přel. J. Vrchlický. 213 str. Za 2 K. — Týž: Salon paní Tellierové. Přel. O. Šimek. 184 str. Za 2 K. — *Nákl. J. Otty*: G. Maupassant: Yveta. Přel. P. Projsa. 133 str. Za 40 h. — Jos. Kořenský: V Siamu a Číně. 105 str. Za 2 K 40 h. — C. Flammarion: Hvězdné sny. Stran 72. — *Nákl. Grosmana a Svobody*: F. X. Šalda: Moderní literatura česká. 72 str. Za 1 K. — Ch. Morice: O moderních podmínkách krásy. Přel. M. Majerová a F. X. Šalda. 159 str. — *Nákl. Čes. Akademie*: Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského. Vyd. F. Bílý. 1. a 2. seš. 320 str. — *Nákl. B. Melichara v Hradci Králové*: Ed. Srb: Lidové a levné byty. 110 str. — *Nákl. J. Kubešové-Svozilové*: J. Svozil: Kněží a ženy. I. 116 str.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor **Dr. Emanuel Chalupný.** — Tiskl **Edvard Leschinger v Praze.**

ROČNÍK VII. V PRAZE, 14. KVĚTNA 1909. ČÍSLO 34.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

UMĚNÍ

HUDBA.

Po dvaceti pěti letech.

Věštcové a pěvci jdou před svou dobou. Tato pravda, doložená každou stranou historie lidstva, dokumentována je životem a historií díla i toho, jejž nazýváme tvůrcem české moderní hudby: Bedřicha Smetany. Jej a dílo jeho stihnul i důsledek této pravdy: nepochopení a nedocenění za jeho života. Dnes, kdy historii hudby je Smetana průkopníkem a úhelným kamenem národní hudby české, kdy i celý jeho umělecký odkaz je denním chlebem našeho hudebního života, — dnes zdá se nám na první pohled přímo nepochopitelným, jak mohlo se stát, že umělec ten, jehož snahy byly tak umělecky ryzí a ideálně vlastenecké, jehož životní dílo je apotheosou češství, tak pracně a zvolna musil se prosekávat a prodírat hradbami nepochopení, lhostejnosti a předsudků k srdci vlastního národa, jehož oslavě svůj umělecký život zasvětil. Vše to zdá se nám, zvlášť dnes, nepochopitelným, kdy čtvrtstoletá památka úmrtí mistrova na všech stranách vyvolává živý vzruch a účast a kdy na naší první umělecké scéně před zraky našimi vyrůstá celá dramatická tvorba mistrova ve vší své životnosti a kráse. A přece myslím, že nemohl počáteční osud snažení mistrova, ani osudy jeho díla za poměrů, v nichž vznikalo, být jiný, než jakým byl.

Nechci ukazovat k tomu, že s nepřízní a nepochopením doby zápasiti, bylo údělem všech velkých umělců i u národů velkých. Nechci ani uváděti analogie s životem a dílem velkého národního umělce německého, jenž s dílem svým hrál v osudech Smetanových tak velkou roli: s životem Richarda Wagnera. Chci naopak vystopovat jen z čistě českých poměrů příčiny původního neporozumění uměleckým snahám českého mistra. Chci stručně vytknout ty momenty z našeho kulturního, společenského a národního života, které stavily se v cestu rodícímu se českému umění hudebnímu.

Když Smetana v r. 1861 přispěchal z ciziny do Prahy, aby zde dal svoje síly v první řadě jako dramatický skladatel v službu umění českého, uvítal ho zde národní život český, zbavený pout absolutismu v plném rašení a rozpuku. Po léta násilím tlumený život politický i kulturní valil se plným, svěžím proudem Prahou, snaže se na všech stranách dohoniti to, co předešlé věky českému živlu zde odpíraly. Jedna z nejvřelejších, dávných tužeb českých: zřízení samostatného českého divadla došla již v r. 1862 v Prozatímním divadle svého splnění. V něm měly tedy dramatické musy české svůj samostatný stánek a v tomto divadle mohl tudíž Smetana, zvlášť když stal se dirigentem jeho opery, uvádět v život svoje díla, jimiž kladl základní kameny k české hudbě. A nic nemohlo by se zdát přirozenějším, že národ, který toužil po vlastním politickém i kulturním životě, uvítal tyto snahy o samostatné české umění dramatické s jásotem a nadšením. Je pravda, že obě první opery — »Braniboři v Čechách« a »Prodaná nevěsta« — byly uvítány nadšeně, a zvlášť druhá z nich hned od počátku zapsala se do srdcí českých záhy písmem nesmazatelným. Ale těmito dvěma úspěchy bylo vlastně nadšení pro Smetanu vyčerpáno, a již následujícím »Daliborem« počíná se kapitola nepochopení snah Smetanových a jich odmítání anebo lhostejného jich přijímání.

Toto krátké trvání úspěchů mělo v první řadě kořen svůj v nedostatečné umělecké vyspělosti českého divadelního obecenstva. Inteligence české, která by se k svému češství a k českým kulturním snahám otevřeně a účinně hlásila, bylo v Praze přece jen ještě málo, aby mohla i v divadle udávat tón. Obecenstvo českého divadla rekrutovalo se z velké části ze stavu zámožnějších řemeslníků a drobných obchodníků, jichž styk s divadlem a umě-

ním byl příliš krátký a o příliš nedostatečnou erudici literární a uměleckou opřený, aby mohl míti plné porozumění pro daleké cíle Smetanovy. Nejvýmluvnějším dokumentem vkusu tehdejšího jsou programy činoherních představení z let 60. a 70., v nichž čteme kusy, dnes i v nejzapadlejší vsi nemožné. Pokud jde specielně o operní představení, ovládala tehdejší vkus širších vrstev českého obecenstva zúplna opera vlašská a francouzská a více interessu — jak ukazují i tehdejší operní referáty — přinášelo se vždy vstříc virtuositě výkonu pěvcova než dílu samému. Obecenstvo tohoto vkusu a takových názorů nemohlo ovšem chápat a cenit toho, jenž jako Smetana přinášel dílo nové, na zcela jiných principech uměleckých založené, než byly principy opery vlašské a velké opery francouzské.

Řekne se snad: vždyť zde byla již tehda kritika, jejímž úkolem bylo pozdvihnout vkus obecenstva, vychovávat je a vést k chápání dramatické a hudební pravdy a krásy díla Smetanova. Tu nesmíme zapomenout, že účinky výchovné činnosti kritiky nejeví se hned, ale až po letech, a nemůže tedy pomoci kritika uměleckému dílu, jdoucímu před svou dobou, k okamžitému uznání. A pak specielně v případě Smetanově, i když později v Hostinském a jeho nejbližších následovnících měli jsme propagátory díla Smetanova, musila se literární činnost jich dílem Smetanovým se obírající přirozeně pohybovat na výši, k níž úroveň širších kruhů divadelního obecenstva daleko tehda ještě nedosahovala. Jak bylo třeba psát v letech 60. a 70. recense pro širší kruhy, toho dokladem jsou divadelní referáty Nerudovy. Mám za to, že tento eminentně kritický a ve věcech uměleckých bystrý duch jen proto snižoval úroveň svých kritik, aby mu bylo v tehdejších kruzích čtenářů co nejvíce rozuměno, a aby i v nejširších vrstvách zájem o divadlo české šířil. Kritická činnost propagátorů Smetanových nemohla jinak, než zůstat na výši cílům Smetanovým odpovídající a odtud také ohlas její zůstával obmezen jen na nejužší kruh inteligence pokrokovějších názorů. Z odborníků pak hudebních byli mnozí odchovanci konservativních hudebníků, kteří žili ještě v tradicích mozartovské Prahy. Těm záhy ovšem zdálo se, že umělecké snahy Smetanovy zavánějí příliš novotářstvím, konkretněji řečeno wagneriánstvím. Wagner byl typickým představitelem krajního nacionalismu německého v umění a je proto pochopitelno, že v době, jejímž heslem u nás byla emancipace od němectví ve všech směrech, v neinformovaných a nekritických širších kruzích vlasteneckých nad českým skladatelem, o němž někteří z odborníků hlásali, že je nohsledem Wagnerovým, dělal se kříž. Tímto zcela falešným nazíráním konservativních hudebníků na podstatu díla Smetanova šířila se v širších kruzích nejasnost v otázce Smetanova poslání. Naprostý zmatek pak v myslích českých nastal, když pro Smetanovy osobní styky a přátelství k určitým osobám v politické straně mladočeské i politické stranictví začalo v otázce uměleckého poslání Smetanova hráti roli. Jakmile k tomuto bodu dospěly boje o Smetanu, ustoupily otázky umělecké zcela do pozadí a stranická vášeň ujala se vlády. Toto stranictví pak vydatně živeno a rozdmychováno bylo i osobními rozpory, v posledních svých příčinách podnes nám nevysvětleným. A všechny tyto boje, jimž mnohým podnětem bylo i postavení jako kapelníka divadelního, nejtíže dolehly na samo umělecké dílo Smetanovo. To stálo zde uprostřed vřavy válečné zneuznáno, lhostejností oživeno, ano i zcela zamítáno.

Tytéž poměry, které až skoro do smrti Smetanovy nedopřály plně proniknouti jeho operám, byly překážkou v chápání a cenění jeho symfonické tvorby. I zde ve svých vrcholných dílech byl Smetana novotářem, který vycházel z principů a hledisek zcela jiných než konservativní formalisté. A symfonická díla Smetanova byla na tom konečně ještě hůře než jeho opery. Koncertní život pražský a specielně český byl v letech 60. a 70. a konečně až do polovice let 90. velmi chudý. Neměli jsme samostatného koncertního orchestru a neměli jsme ani pravidelných českých orchestrálních koncertů. Scházela proto symfonické tvorbě Smetanově nadobro tribuna, s níž by díla jeho mohla živě působit a sama za uznání své a cenění boj vést. O symfonických skladbách Smetanových lze říci, že teprve ustavením samostatného českého koncertního orchestru staly se majetkem národa. U oper nastal obrat k lepšímu již valně dříve, a to otevřením uměleckého ústavu českého, pro nějž Smetana se vším nadšením pracoval: otevřením Národního divadla. (Dokonč.)

*

Bedřich Smetana: **První písně.** (Pozůstalých skladeb sešit XII. — K tisku upravil Jan Löwenbach a Otakar Nebuška. — Nákladem »Umělecké Besedy«.)

Publikace Smetanovy dosud nevydané umělecké pozůstalosti blíží se svému zakončení. Po prvních jedenácti sešitech, v nichž vydány klavírní skladby a čtyřruční klavírní výtah »Pražského karnevalu«, došlo nyní na nejstarší písně Smetanovy, které spadají do prvních dob mistrova tvoření, z něhož památky se nám zachovaly. Přítomná sbírka má až na píseň poslední (»Válečná«) jednotný myšlenkový a citový ráz, který vydavatel ve vysvětlivkách případně označuje jako »romanticky-erotický«. Původní německé texty dvou prvních písní — »Milenčiny oči« a »S bohem« — jsou vtělená poesie

»štambuchblattů«, dnes již vybledlá jak to písmo v památnících. První z obou komponována je stroficky, a to melodií zcela prostinkou, která nemá ve svém výraze nic hlubokého ani zvlášť karakteristického. V pathetickém výraze druhé z nich a ve vystižení citových kontrastů textu jeví se slabé záchvěvy budoucího dramatika. V písni »Smutek opuštěné« (č. 3.) na slova Wielandova vystihuje hudba plně tesklivou náladu srdce, stěží tlumícího vášnivou touhu po vzdálené bytosti, a má v závěru písně ve spádném toku svém velkou působivost. Z obou dalších písní — »Vyzvání« (na slova Jacobiho) a »Jaro lásky« (na slova z Rückertova »Liebesfrühling«) — vyniká vroucím výrazem, hloubkou citu i vzletem melodie píseň druhá, v níž vůbec vidím vrcholné číslo sbírky. Ve zcela jinou sféru myšlenkovu i citovou spadá »Válečná«. Kdežto původní texty předchozích písní jsou vesměs německé, je skládán tento pochodový nápěv na slova česká a dle mínění vydavatelova je první zachovanou vokální skladbou Smetanovou s textem českým. Vydavatel klade vznik její do let 1848—1849, což by celkový ráz její, který na mne činí dojem nějaké písně českých legionářů, potvrzoval. Hudba »Válečné« má výraznou, lapidární rythmiku a harmonicky je na několika místech velmi zajímavou. — Pokud jde o význam těchto prvních písní Smetanových v celkové jeho tvorbě, tedy jisto je, že v ní nezaujímají nikterak jedno z předních míst, jak je tomu konečně i s pozdější jeho komposicí »Večerních písní«. Písňová lyrika nebyla vůbec vlastním oborem Smetanova tvoření a v těchto písních nejstarších není ještě ani stopy po umělecké individualitě mistrově, která je vtělena v jeho operách a cyklu symfonických básní. V těchto prvních písních stojí Smetana cele zajat ve vlivu lyrické tvorby německých romantiků. Jinak jsou písně ty novým zajímavým dokladem Smetanova vývoje a pro půvaby své zaslouží, aby v koncertech i v hudebních kruzích intimnějších zdomácněly.

Písně »Milenčiny oči«, »S bohem«, »Vyzvání« a »Válečná« vydány jsou zde vůbec poprvé tiskem. Dvě zbývající písně poprvé přesně dle Smetanova rukopisu. Obě tyto poslední písně vyšly totiž v r. 1885 jako hudební příloha »Humoristických listů« s překlady a v úpravě Jos. Srba-Debrnova. Srb-Debrnov pro český text, který je stejně nezdařený, jako byly Srbovy překlady do němčiny, upravoval si i hudební znění, a tu na několika místech šel tak daleko, že porušil místy melodickou linii a rythmicky význačná místa zkreslil. A co je při tom nejosudnější: Srb upravoval pro deklamaci českého překladu zpěvní part, ale tak nešťastně, že v úpravě jeho na mnoha místech je deklamace horrentní a přímo nemožná. První vydání těchto dvou písní vrhá jak na pietu Srba-Debrnova k dílu Smetanovu tak i na jeho způsobilost vydavatelskou překvapující světlo. V tomto směru vykazuje právě přítomná sbírka písní se zdarem realisovanou snahu překladatele, J. Munka, slovně i smyslem vystihnout originální text i docíliti správné deklamace. Vydání samo zanechává i zevnější výpravou velmi pěkný dojem. Zmiňuji se o ní proto, že je dílem české firmy, Em. Starého, která tu prokázala svoji zdatnost i schopnost konkurovati s úspěchem se závody lipskými. *—lh—*

*

Smetanův sborník. Vydala Umělecká Beseda. (Cena 1·60 K.)

Mezi smetanovskými publikacemi, vydanými k uctění památky 25. výročí mistrovy smrti, zaujímá »Smetanův sborník«, vydaný Uměleckou Besedou, svou obsažností a novostí a zajímavostí své látky přední místo. Otiskuje 14 dosud nepublikovaných a neznámých dopisů mistrových, jež obsahují mnohé nové zprávy o jeho chorobě sluchové, o poměrech rodinných, charakteristický soud jeho o Lisztovi jako učiteli, zvlášť zajímavé odmítnutí nabízeného mu operního libreta a jiné a jiné důležité podrobnosti, osvětlující patřičně různé stránky Smetanovy povahy. Dr. Šilhan ve článku »Smetanův ‚Dalibor'« podává podrobnou a přesnou historii vzniku této zpěvohry i jejího textu na základě všech dosud zachovaných vydání libreta a dle rukopisů Smetanových. Článek, založený na všech přístupných pramenech, dokazuje vysoký umělecký vkus mistrův a dramatickou jeho genialnost, jak jeví se nám ve změnách a škrtech, které průběhem komposice v textu činil. Dr. Zich předkládá své návrhy na úpravu některých míst textu »Čertovy stěny«. Není jich mnoho, ale dovedou odstranit mnohou nesrovnalost textovou, aniž by rušivě zasáhly ve vlastní organismus hudební, tak že lze doufat, že dojdou uskutečnění. Prof. Kraus vzpomíná dosud žijící göttеborgské milenky Smetanovy, pí. Fröjdy Rubensové, a uveřejňuje dopis, v němž tato lásku Smetanovu k ní potvrzuje. Z ostatních článků význačné místo zaujímá stať H. Doležila »Morava a Smetana«, líčící poměr moravské hudební obce ku Smetanovi a osudy jeho díla na Moravě, W. Rittera trpce pravdivá kapitola »Francouzi a Smetana« a souhrn hlasů vídeňské kritiky o Smetanovi, který podávají B. Wellek a R. Stretti. Z pamětníků Smetanových sdělují zde své vzpomínky Ervín Špindler, překladatel libret »Dalibora« a »Libuše«, J. Srb-Debrnov (výňatky z jeho zápisníku, chovaného v museu) a V. J. Novotný. Pojednání prof. Hoffmeistera o pozůstalých skladbách mistrových, podrobnosti o jeho pobytu v Plzni, o osudech jeho díla v Německu a Anglii, bohatá Smetaniana (milostné dopisy Sm., Církevní skladba B. Sm.,

Jak vzpomínají Jabkenice na Sm., atd.), hlasy českých časopisů o Smetanově smrti a podrobný referát o oslavách mistrových doplňují bohatý obsah této publikace, k níž připojeny jsou čtyři nádherné reprodukce, z nichž tři (podobizna Smetanova z r. 1881, podobizna první jeho choti a vlastní jeho kresba) uveřejněny jsou zde poprvé; kromě nich otištěna je zde podobizna pí. Fröjdy. Není pochyby, že »Smetanův sborník«, jenž obsahuje vesměs důležité dokumenty k ocenění díla mistrova a památku jeho uctívá způsobem nejpietnějším, v českém hudebním světě nalezne hojně ohlasu. *—ek.*

*

ČINOHRA.

Třetí cyklus »Máje«.

V sobotu, dne 8. t. m., provozována na smíchovském divadle čtyřaktová hra Leonida Andrejeva Dni našeho života. Byl to doposud nejzdařilejší večer celého cyklu jak hodnotou díla, tak i provedením, jehož se mu některými interprety dostalo. Hra patří realistickému období tvorby ruského autora, prozrazuje nejeden vliv někdejšího důvěrného soudruha Andrejevova, Gorkého, avšak silou a nitrností své psychologické intuice převyšuje, tuším, to, co dovedl ztělesniti na jevišti autor Měšťáků a Na dně. Beznaděj dnešního ruského života je základním tónem hry: student, který od svého děvčete, dražšího mu než vlastní život, se doví, že ústa, která líbá, jsou ústa prostitutky; děvče, Olga, toužící po očisťující moci lásky a přece zas znovu zapadající do mrzkého ovzduší prodajnosti; studenti, utápějící v alkoholu svou oblomovštinu, matka, která zaprodává vlastní dceru, obstarožný pán, který si zakupuje mladé dívčí tělo, a posléze dobromyslný důstojník, přišlý z venkova a hledající v pohlavním ukojení u Olgy korunu svého moskevského života. Andrejevovi lidé nemají odvahy vzepříti se osudu, bojovati s ním, nýbrž hned předem se resignovaně vzdávají. V posledním aktu hry srazí se důstojník, který přišel za Olgou na zálety, se studentem-milencem. Dramatik jiný, než ruský, nezakončil by hru jinak, než konfliktem mezi oběma těma proti sobě stojícími živly. Ne tak Andrejev. U něho smíří se obojí v jakémsi polorientálském fatalismu; výsledek je ten, že student i důstojník padnou si do náruči a zanotují smutnou jakousi píseň. Nelze se vzepřít sudbě. Nelze než žít ji v celé její trpkosti. Náš autor je tu jen dalším členem v řadě moderních ruských dramatiků, kteří dívají se na život zrakem podobně odevzdaným. Vzpomeňte si jen na konec Čechovových Tří sester: zatím co pluk, odvádějící s sebou jejich milence, odchází do jiné garnisony, do zapomenutí, zatím co doznívá hudba plukovní kapely, stojí tu sestry, neschopny, než němě kynout za odcházejícími V Gorkého Na dně nalézá všechen ten smutek společenské ssedliny výraz v melancholické jihoruské písni. Právě tak u Andrejeva. Tíha dnešní politické reakce ruské, jež má sobě rovnou jen v dusném ovzduší osmdesátých let minulého století, dává svou viditelnou pečeť i uměleckým dílům, která vyrostla za její vlády: vůle se láme, energie, tolikráte zklamaná, zbahní, žít lze jen v mlze alkoholu. Takové jsou Dni našeho života, výkřik to dnešního Ruska, ovládaného knutou a šibenicí...

Z účinkujících nutno uznale se zmíniti o pp. Lukovském (Gluchovcev), Binovi (von Rauken) a dámách Lierové (Olze) a Fochtové (její matce). *O. Theer.*

LITERATURA

Karel Horký: *Hory a doliny se srovnávají.* V Praze, nákl. Hejdy & Tučka 1909. Stran 163.

Asi před rokem psal jsem na těchto místech velmi podrobně o »Pátku«, prvním svazku drobné novellistiky a feuilletonů pana Karla Horkého. Neměl jsem příčiny, proč bych byl radostně neuvítal na vyprahlém úhoru českého feuilletonu temperament překypující tak bohatě, s onou zvláštní citlivostí pro každičký zjev všedního dne, s onou vzácnou měrou rozhorlené a účinné spravedlnosti ke všem přetvářkám a předsudkům naší společenské vřavy. Teď leží přede mnou druhý svazek feuilletonistické serie autorovy, podoben »Pátku« jako vejce vejci, s touže trojčlenností povídek, feuilletonů a zápisků, psán stejnou technikou, vyhrocený do týchž point. Opět vlaje nad knihou ta třeskutá fanfára nadšené polnice, důrazně zvoucí k radostnému návratu do rajských končin prostého a přirozeného člověčenství; i v titulu svazku zaznívá její akkord optimistickým slibem, rozumím-li úplně výkladu, podanému stejnojmenným feuilletonem, zařazeným na konec knihy.

Nuže, opakuje-li se — ovšem nikoliv náměty, nýbrž methodou a slibem — autor, má se opakovati i kritik a prostě opsati jinými slovy svůj loňský soud? Nemá si spíše svůj starší úsudek rekapitulovati, aby jej determinoval, omezil, domyslil? Feuilletony, shrnuté loni do knihy »Pátek«, nás rozhodně zaujaly, nikoli však dosaženými již cíli, nýbrž bohatými sliby; byly prvním

darem autora, jehož nadání, jehož temperament, jehož charakter dávaly víru v řadu vývojových možností; nítily v nás naději, že autor chce dále, že hledá si nové mety, že touží po čerstvě ražených drahách. Ale tentokráte nepostoupil ani o píď; nepřináší nám novou knihu, nýbrž druhý svazek loňského díla; parafrasuje sebe sama a přestává naši psychologickou zvědavost zajímati.

Pozoruji-li ptáka v letu, sleduji prostě jeho dráhu, hledám jeho cíl, ptám se, zda směřuje k němu přímo a vědomě; již tím, že letí, dobývá si výhody distance. Pták usedá, a v té chvíli ať prostým okem, ať sklem prohlížím jej do podrobností, měřím rozpětí jeho křídel, stanovím, zda jest schopen vzlétati výše, dostihnouti mety, uskutečniti svůj vlastní sen o cíli vysoko vztyčeném. A povšechný dynamický odhad mění se v trpělivou, detailní analysu předmětu v klidu . . . jak nevýhodno pro kteroukoliv bytost, aby se stala z rozvinuté síly předmětem klidu! Hle, případ pana Karla Horkého, loňského ostříže, břitkého zraku, prudkých křídel, ostrého zobanu, jenž letos spokojeně usedl a zálibně si rozčechrává peří. —

A teď prostě, bez metafor a bez obrazů, čistě literárně a kriticky celý soud! Pan Karel Horký má ctižádost být feuilletonistou vyššího typu, a u nás po Nerudovi a Macharovi a vedle nich jest žádost c t i. Feuilletonista vyššího typu roste z dramatického konfliktu dvojího pojímání života: milenec života zápasí s kritikem života; oddaný a široce přístupný lyrik skutečnosti sráží se se skeptickým a intellektuelně neústupným jejím soudcem; stupňovaná sensibilita kříží se s ironickým vtipem. Tento svrchovaně napínavý konflikt odehrával se v prósách pana Karla Horkého od začátku a právě v tom byla hlavní force jeho prací.

Zpravidla vítězil vtip nad sensibilitou, kritika skutečnosti nad lyrikou života, skepse nad poesií, a to i tam, kde pan Karel Horký chtěl život prostě typicky malovat, být jeho psychologickým vypravěčem, jeho epikem v próse: proto jeho novelly, tak jednostranně pointující, nečiní dojmu zhuštěného života, nýbrž spíše dějově organisovaných vtipných schemat. (Velmi křiklavým dokladem jsou »Tři povídky o znamínku« v této knize, prósy to, v nichž osoby, příběhy scenerie jsou suše ex post přimyšleny k pikantnímu nápadu.) Ale páně Horkého kritický soud o životě není posud mnohem více než vtipná improvisace, jíž chybí typický dosah, moudrost okamžiku bez dostřelu, nahodilá glossa a nikoliv organisovaný soud.

Příhody a anekdoty, které vypravuje ve svých feuilletonech, chtějí býti trestí a zkratkou života, a v některých šťastných číslech jsou jimi opravdu. Pointy a závěry jejich žádají parallelně, aby byly považovány za epigrammatickou filosofii života; jsou však jenom pravidelně »vox populi«, průměrná moudrost pokrokového juste milieu, roztomilá svobodomyslnost, dosažená bez bolesti a utrpení, dobře upotřebitelná na chodníku ulice, ve vřavě městských lidí, ale titěrně malicherná vůči tragičtějšímu osudu, vůči mlčelivé přírodě hvozdů, moří a vichrů. Nedovedu se nikdy při těchto pointách feuilletonů páně Horkého zbavit představy, že jsou jen a jen adressovány čtenářům novin a nikoliv prostě lidem.

Ale ironický posuzovatel života, byť byl většinou v převaze, nedovedl přece úplně překonati oddaného lyrika skutečnosti. Pokusil jsem se loni ukázati, jak široce a hltavě, jak zvědavě a opojeně otvírá se duše feuilletonistova všem vznětům života, jak na ně reaguje, jak se jim vzdává. A ani zde letos nemohu potlačiti určité restrinkce. Větší měrou než dříve mluví pan K. Horký, příliš zaujat sám sebou, svými vzpomínkami, svými nápady, v nové knize s volnou přírodou, s lesem a s poli nasládle důvěrným způsobem mrštíkovským, bez distance, bez ostýchavé úcty, nikdy s onou zamyšlenou něhou, která právě charakterisuje moderní vztah k přírodě. Ztrácí namnoze smysl pro vážná a přísná divadla života, pro jednoduché a typické osudy, pro člověka odpoutaného od »časových poměrů«, protože v nevyléčitelné buršikosnosti, činící jeho lyriku skoro neztravitelnou, prodlévá s největší zálibou u nechutných, nevkusných, právem literaturou boykotovaných scén a situací. Dobrá třetina knihy, v podivně interpretovaném názoru o zajímavosti a kráse člověčenství ve v š e c h jeho úkonech, pohrává si větou »naturalia non sunt turpia«, větou tak málo zajímavou, tak málo hlubokou, která pro psychologa má jediný interess tím, jak lze karikovati pojem p ř í r o d y — —

Nedovedl bych si představiti trapnějšího a bolestnějšího divadla, než kdyby postupně talent, charakter, temperament, jímž jest pan Karel Horký, měl zkysnout a zplanět v manýře, ať jest to manýra populárního vtipu, vyjadřujícího lehkou a prázdnou čtvrthodinovou pravdu ulice, ať jest to manýra v jednostranné volbě nechutně naturálních themat, jež zdají se naivním čtenářům snad odvahou. Pan Karel Horký na prosté své, leč samostatně zroubené loďce unikl hned ze začátku leckterým Harpyím, prchl ze země Faiaků, pohrdl Lotofagy. Teď však zpívají mu vábivě Skylla i Charybdis: dovede jich neuposlechnouti?

Arne Novák.

*

R u d o l f I l l o v ý: *Kročeje.* Nákladem Ot. Janáčka. V Praze 1908.

K metě b á s n i c k é šel p. R. Illový kročeji hodně kolísavými a nejistými: příliš často ujela mu noha na svazích tendence, příliš často klopýtl o problém vážnější a složitější, aby se dal prostě přejít, příliš obtížný byl mu i terrain veršové techniky, neboť pohřešuje instinktu pro rythmus

a styl krásně vyjádřené věty a sloky a libuje si ve slovech řinčivých a v odstavcích šitých každý jinou dratví. A tak uměleckých závěrků v jeho druhém svazečku básní skoro není, jsou jen effekty obsahové: sociální poesie se svou tendencí protiměšťáckou a revoluční, zveršovaná žurnalistika plebiscitu, pouliční vtipálství sansculottů, satira, časový traktát o pogromech, černých sotních a dělnících, již

»v popředí oněch reků se staví,
kteří jdou zdolat samoděržaví« (12).

Vše to vypravováno a veršováno je nevkusně, se začátečnickou toporností, slepující věty náhodně, libovolně, schválně a proto nemožně, dle rythmického a rýmického obrazce udržovaného až do nesmyslnosti pojmové (»až na strop od hlavy se jim všem houpá... dlouhý cop« 15), skladbové (»by nás jha zbavil, svírá nás již, dusí« 58) a jazykové (na př. rým na str. 24: vír-sire), proti logické ukázněnosti a organičnosti vnitřní veršové souvislosti. Pan Illový není básníkem ani myslitelem a nasazuje-li si masku »troubadoura lidu« (22), jenž »shromažďuje k velké vzpouře« (24), tož je to omyl, neboť jeho mělkoučká literární hotovost nestačí ani na ten ani na onen úkol. *A. D.*

*

O moravském separatismu. Pan Miloslav Hýsek, jehož jméno od několika let čítáme pod solidními studiemi o moravských spisovatelích a otázkách literární Moravy, poslal nám samostatný otisk své studie »Dějiny t. zv. moravského separatismu«, uveřejněné původně v »Časopise Matice Moravské«. Jeho stať, psaná na základě původních pramenů literárně-historickou methodou vlastní škole Jaroslava Vlčka, zasluhuje zvláštní pozornosti. Pan M. Hýsek dovedl svou obrannou tendenci obratně ukrýti za cenným a úplně průkazným materiálem dějinným, tak že jeho práce působí dojmem naprosto objektivní studie; zašel v detailu o mnoho dále než posavadní pracovníci o téže látce, jmenovitě než prof. Kabelík; odchýlil se v nejedné podstatné věci od běžného nazírání na př. v pojetí vědecké osobnosti A. V. Šemberovy a vůbec přispěl mnohonásobně k poznání Moravy literární.

V první části svého článku poukazuje, že separatistické snahy na Moravě mají svůj vlastní kořen v úsilí protireformačním, a že v době obrozenské sesíleny jsou secessí Bernolákovou na Slovensku. Projevují se nikoliv myšlenkově nebo literárně, nýbrž jazykově a pravopisně. Mezi neujasněnými a neustálenými jednotlivci, jejichž šik zahajuje Václav Stach a k nimž náleží i Šembera, Klácel a Sušil, opravdovými dissidentskými individualitami jsou František Dobromysl Trnka a Vincenc Pavel Ziak, oba jen náhodou Moravané. Jejich novotářské snahy jazykové neměly vlastně účelu separatistického: vznětlivý romantik Trnka dal se unášeti svými filologickými fantasiemi a snil o libozvučnosti češtiny, kterážto starost zavedla i Kollára na obdobné scestí jazykové; důkladně vzdělaný, vytrvalý a důsledný praktik Ziak očekával od jazykových svých reforem sblížení Slováků s Čechy. Musejní »Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka« r. 1846, v nichž povolaný rozhodčí hlas Palackého odmítl kritikou opravdu kulturně tvůrčí moravské novotaření, získal pro věc jednoty i Sušila i Šemberu i Klácela, a tak Ziak zcela osamotněl; pro moravský kulturní život přešla tato episoda libovolného filologisování celkem bez výsledků. Neprávem mluvíme při této episodě o moravském separatismu. Naopak po nadějných rozmaších r. 1848 v letech reakce a nově se probouzejícího života veřejného v 60. letech jeví se ve skupině kolem Sušila a ostatních cyrillomethodějců patrná tendence odtrhnouti se nikoliv jazykově, nýbrž ideově od Čech. Výsledkem jest literární a ideová stagnace na Moravě; když přichází živější ruch pokrokový, ubývá tím separatismu zároveň půdy, i politicky se v 80. letech »moravanství« přežívá.

Poslední fási celého procesu prožíváme v přítomnosti. Ve stopách Bartošových prohlašují vychovanci českých gymnasií v Brně a v Olomouci — nejpřípadněji a nejvýmluvněji ústy Leandra Čecha v »Zoře« 1885 — za úkol literátů přicházejících z Moravy, aby, nerušíce v ničem jednoty literární s Čechami, vyjadřovali osobitost a svéráz svého domova a tím jednak rozhojňovali duševní poklady české, jednak byli protiváhou proti nivellisujícímu světoobčanství. Odtud je vykládati nejeden zjev literatury krásné i t. zv. kritiku moravskou. Pan M. Hýsek spravedlivě a chvályhodně hájí tento názor i jeho užití; kdož by s ním nesouhlasil v tomto boji za moravský svéráz, leč proti moravskému separatismu? Ale vede se opravdu ve všech kulturních útvarech moravských tento boj právě takto čistě a uvědoměle? *A. N.*

*

Velikému podniku lipského nakladatele Tauchnitze naskytla se již po třetí příležitost podati odběratelům a čtenářům rukověť, která by je stručně poučovala o vývoji literatur, s nimiž chce prakticky seznamovati evropskou pevninu Tauchnitz Edition. Tak roku 1860, vysílajíc do světa 500. svazek, vydala na oslavu té chvíle krátký přehled »Pěti století anglické řeči a literatury«. O dvě desítiletí později, kdy řada svazků vzrostla do dvou tisíc a počet spisovatelů století devatenáctého v Edition zastoupených převyšoval již číslo autorů starších, vyšla knížka Henry Morleyho »O písemnictví anglickém za vlády královny Viktorie«. Do letoška přibyly další dva tisíce svazků a mezi nimi nemálo těch,

jež napsány byly za oceánem Atlantickým. I vydána byla minulý měsíc pod číslem 4000 »R u k o v ě t l i t e r a t u r y a m e r i c k é« (A Manual of American Literature). Theodore Stanton, jehož péčí vyšla a jehož jméno nese, není jejím původcem. Pořídil pouze pro první dvě kapitoly výtah z větších a dosud základních prací zemřelého amerického historika M. C. Tylera (»History of American Literature during the Colonial Times«, 1878, a »Literary History of the American Revolution«, 1897). O kapitoly ostatní, jednající o literatuře americké ve století devatenáctém a dvacátém, rozdělili se autoři jiní, vesměs členové Cornell University v americké Ithace. Tímto dělením práce podmíněna je ovšem do značné míry nejednotnost a roztříštěnost knihy; mohla však býti menší, kdyby původní plán byl býval jiný. Kdyby o písemnictví posledního a našeho století nebylo jednáno v sedmi kapitolách podle různých odvětví literárních, nýbrž podle období časových, byl by vývojový tok americké literatury jistě patrnější než nyní, kdy o mnohých spisovatelích nabýváme poučení na dvakrát, na třikrát, podle toho, psali-li kromě povídek a románů také básně nebo humoresky, kritické články a essaye. Mimo to proudění ideí vyloženo naprosto nedostatečně, a pokud stal se o to místy pokus, omezil se zpravidla jen na těsný rámec běžné charakteristiky vždy jednoho spisovatele. Tak sesouvá se tato chatrně stavěná budova literárních dějin v trosky drobných úlomků a celý tok historického rozvoje zaniká v písčinách kratších a delších, schematicky za sebe řaděných životopisů. Snad nebyla tu bez vlivu starší tradice školských učebnic a učitelské povolání spolupracovníků.

Předností »Rukověti« je snaha po úplnosti. Chce podati obraz amerického písemnictví od té chvíle, kdy anglický vystěhovalec a odvážný dobrodruh, John Smith, na počátku století sedmnáctého chopil se péra, aby vylíčil nový domov a trudný život první angloamerické osady, až po Jacka Londona a Uptona Sinclaira, studující se zájmem přírodozpytce a sociologa složitý a hlučný život posledních měsíců a dní. Kromě básnictví, belletrie, essayistiky a řečnictví věnuje zvláštní kapitoly také pracím filosofickým a vědeckým i dějinám amerického časopisectva, o jehož mocném vzrůstu svědčí okolnost, že za jediný rok 1900 bylo ve Spojených Státech v oběhu více než 8 billionů čísel a sešitů v úhrnné ceně 1100 millionů K.

Pro tuto snahu zasluhuje »Rukověť literatury americké« povšimnutí i u nás. Byť nebyla dílem trvalé ceny literární, je nejnovější ze všech příručních dějin severoamerického písemnictví, a těm, kdož nemají po ruce větších prací Tylerových, Richardsonových, Trentových nebo Wendellových, poskytne informace stručné a snadno dostupné. — *—d—*

*

Rozkošnou literární hříčku vydala nová sbírka půvabně a rázovitě vypravených knih »N o v á e d i c e«: jest to K. Studnův překlad L a f o r g u e o v y dramatisované drôlerie »Š i b a l P i e r r o t«. Laforgue odhazuje v této rozmarné drobnůstce kontemplativní svou škrabošku Hamletovskou, která jeho symbolické práce učinila obecně proslulými a za přechodního šera mezi úterkem masopustním a popeleční středou stává se rozpustilým clownem a předvádí, věren staré gallské tradici, mravně povážlivé, leč neobyčejně vtipné výjevy z Pierrotovy svatby a jeho líbánků s Colombinkou. Divoké a kluzké rozpustilosti, jimiž Laforgue vyšperkoval kratičké milování a manželství spisovatele Pierrota a nechápající ho hloupé instinktivní Colombinky, známe všichni ze středověku, kdy v masopustních hrách častovali jimi komedianti měšťáčky a sedláčky: ale v účinném arrangementu Laforgueově působí vše jako výzva, abychom jednou docela zapomněli na vážnost života a nasadili si šaškovskou čapku a smích bláznovský. Tato knížečka »svatého smíchu« nalezla u nás zvláště případnou a rázovitou výpravu: F r a n t i š e k K y s e l a, jenž již dříve několikráte velmi šťastně sestilisoval život do masopustní frašky, na třech lithografiích vyvolal na pikantním zlatém pozadí pitvorně zchytralou postavičku šibalského Pierrota s fysiognomií naprosto neodolatelnou a dal i obálkou, předsádkou, titulním listem a disposicí písma na orámovaných stránkách, drôlerii Laforguově švihácký tvářnost.

ŽENSKÁ OTÁZKA

Žena v umění.

K dosti četné literatuře o vztazích mezi ženou a uměním přiřadil známý umělecký essayista K. Scheffer nový, od jiných dosti odlišný článek. V první kapitole dokládá, že žena byla donucena hospodářskými poměry aby se domáhala rovnosti s mužem, ale nyní z této nutnosti dělá ctnost a bojuje za svobodu a rovnost jako za své svaté právo. Příroda však stvořila nerovnost muže a ženy, a když žena bojuje za rovnost, jedná nesprávně a ztrácí svoji ženskost. Výsledky této nesprávné ženiny snahy po rovnosti lze sledovati nejlépe v umění. V následujících odstavcích rozvádí spisovatel svou myšlenku dualismu, rozdílu duševních schopností obou pohlaví, podle

niž připisuje muži jednostranný vývoj duševních schopností, kdežto ženě vývoj harmonický. Spisovatel upírá ženě tvůrčí sílu, samostatnou vůli a talent. Žena, jdouc za instinktem, neovládá pojmově ideu uměleckého díla, nýbrž přijímá je jako dílo přírody, těšíc se jen jeho krásou. Když se však sama pokusí o uměleckou tvorbu, stává se neženskou, a dílo její není nikdy směrodatné, nemá vlastního slohu, napodobuje jen muže.

V dalších šesti kapitolách oceňuje autor ženinu práci v jednotlivých oborech umění a dospívá k závěru, že žena není téměř žádného z nich dokonale schopna. Jen v tanci vyniká, jenž jsa harmonickým, není vlastně pravým uměním.

Nemajíc smyslu pro sloh, tvar a prostor, nemůže vyniknouti ve stavitelství, žijíc příliš přítomnosti bez fantasie, nevynikne v lyrice, kde jí uniká i verš i rythmus.

V románě mohla by dosíci úspěchů, kdyby představila svou passivní harmonii. Ježto však nedovede sebe analysovati, nevyniká ani tu, ani v dramatě. V aesthetice nemá významu, leč v tom, že převádí krásu mužem z přírody vzatou do života. V hudbě chybí jí daemoničnost, t. j. tvůrčí síla.

Také předmětem umění nemůže býti žena ve všech jeho odvětvích; někteří dramatikové udělali z ní hrdinku, jdoucí vědomě za cílem, čímž přestala býti typem ženy. I v umění výtvarném teprve od dob Tiziana je vzat více zřetel na její ženskost než mužnost.

Pro umění má význam jen jako povzbuzovatelka, jež svou harmonií nadchne muže k tvorbě, k vědomé touze po harmonii.

Když autor takto ženu od veškeré umělecké práce odmítl, odpovídá si na otázku, jak působí jednostranný vývoj duševních schopností na ženu?

Uznávaje, že není dosud vše statisticky dokázáno, přece z některých příkladů soudí, že žena tento nezdravý vývoj odpykává roztrpčením, disposicí k nemocem, a to hlavně pohlavním, ježto vše tělesné spojeno je s duševním a naopak.

Žena v takovém případě přestává býti středem rodiny, zaplavuje úřady, seslabuje muže, jenž, jsa sláb, nedovede jí v její snaze zabrániti, a děti pak, jsouce bytostmi nepřirozenými, odpykávají tento nezdravý stav. Žena pak sama, odloučena od družek, staví se vedle muže jako přítel, ač ve skutečnosti jest osamocena, bezradna a proto často vůči okolí tvrda.

Následky práce ženiny, již nedělá pro práci samu, jak tvrdí, nýbrž je k ní nucena poměry, jeví se jinak, než očekávala; chtěla novou kulturu, ale množí jen prostřednost, diletantismus a opravdový talent pak tím množstvím talentů ani nepronikne. A muž, který pomáhá jí v tom, otvíraje jí gymnasia, universitu a ateliery, mluví ještě o kultuře!

V poslední části osvětluje autor, proč žena, jak on si ji představuje, žije.

V jejím bytí je něco božské resignace. Jí dostačí, že dá život bytosti, již živí a již inspiruje touhu po činu. Slávu pak toho činu jí přenechává. Její passivita je tedy tak činna jako aktivita mužova. Mateřství její bytosti vyžaduje klidu, předmětem jejího výtvarného umění jest žijící člověk — dítě. Žena takto žijící a jednající má býti předmětem úcty. Dualismus, přírodou stvořený, má býti zachován, třebas jest příčinou věčných sporů obou pohlaví.

Zcela jinak o umění ženském uvažují odborní umělci, kteří tvrdí, jako většina inteligence vůbec, že ženské hnutí, vracejíc ženě pouze její práva, chce ethické a duševní její schopnosti dokonaleji vyvinouti.

A to právě daří se hlavně na poli umění, ježto žena jest od přírody jemnocitnější a větším smyslem pro krásu nadána než muž. A získá-li takového vzdělání a životních zkušeností jako muž, pak vyrovná se muži i v tvůrčí síle, i vnese v umění svou vlastní osobitost a neodvislost.

Četné příklady toho přímo dokazují nesprávnost mínění Schefferova, že žena jest neschopna dokonalého umění. *A. S.*

PRÁVO

Dědičné právo stavební.

Napsal Vincenc Uzel.

Tísnivé poměry bytové, panující v Rakousku právě tak, jako všude v cizině, nutí naši veřejnost, aby se ohlížela po prostředcích k jich uzdravení.

Příčiny i důsledky zmíněné kalamity byly již s mnoha stran zevrubně probrány, takže v tomto směru těžko by bylo něco nového uvésti, ale ku praktickému léčení tohoto zla nebylo v Rakousku s potřebnou opravdovostí povolanými činiteli přikročeno, a celý problém ponechán dosud projednávání theoretickému.

V tomto směru pokročila veřejná správa v Německu mnohem dále. Tam orgány nejpovolanější — správy velkých měst, chopily se počinu v řešení otázky bytové, jsouce podporovány činností velkých sdružení sociálně-politických a národohospodářských, a organisovaná tato činnost interessentů nezůstala bez účinku na administrativu a legislativu státní.

Že bezuzdná spekulace pozemková ve větších městech jest hlavní příčinou kalamity by-

tové, jejíž nejtísnivějším rysem jest stále stoupající drahota bytů, jest všeobecně uznanou skutečností, a proto národohospodářská škola reformátorů půdy, kterou pokládati sluší za vedoucí v řešení otázky bytové v Německu, snaží se znemožniti spekulaci pozemkovou jednotlivců, odníti jim nezasloužený přírůstek ceny pozemků a převésti postupně veškerou půdu městskou (případně i nucenou expropriací) v majetek měst a na takto komunalisované půdě přistoupiti ku pronikavému řešení otázky bytové. Půda zmíněným způsobem nabytá má zůstati navždy v majetku komun, kterým připadne i veškerý přírůstek její ceny, vyvolaný sociální činností městské správy (regulací, zakládáním nových čtvrtí, zřízením dlažby, vodovodu, veřejného osvětlení, založením parků, vystavěním veřejných budov atd.). Aby pak tato komunalisovaná půda mohla býti výhodně zastavěna a přispěti tak ku rozmnožení stávajících bytů, aniž by přešla v majetek soukromý, tomu má sloužiti právní institut dědičného práva stavebního, zavedený do nového německého občanského zákonníka.

Princip tohoto institutu byl znám již právu římskému (superficies) a středověkému německému (právo lénní), a též rakouské právo občanské (§ 1125. obč. zák.) má stanovení o děleném vlastnictví, ovšem dnes již málo praktické. Podobné právní poměry vyvinuly se v míře mnohem rozsáhlejší v Bosně a Hercegovině po podrobení obou zemí panství osmanskému.[1]) Jelikož i u nás v Rakousku ozývají se čím dále tím častěji hlasy po zavedení dědičného práva stavebního dle vzoru německého (posledně na nedávném sjezdu rakouských měst ve Vídni), bude záhodno podrobiti bližšímu zkoumání právní institut zmíněný a uvažovati pak, zda týž mohl by býti s prospěchem recipován do práva rakouského.

Dědičné právo stavebni jest zcizitelné a dědičné právo, míti stavení na povrchu neb pod povrchem určitého pozemku, osobě třetí náležejícího.

Vystupují zde tedy dva právní subjekty:

1. majitel pozemku, dědičným právem stavebním zatíženého, a
2. majitel dědičného práva stavebního.

Majitel pozemku jest povinen trpěti na svém pozemku stavení oprávněného, kdežto druhý subjekt jest oprávněn, míti na dotyčném pozemku toto stavení.

Význam »stavení« neomezuje se jen na stavení obytná, nýbrž sluší jej interpretovati šíře a sice nejen na stavení vůbec, na př. stavení průmyslová a hospodářská, ale i na veškerá zařízení, ke kterým jest pozemku jako spodku třeba, na př. mosty, vedení telegrafní a telefonní, koleje železniční atd.[2])

Jelikož tedy oprávnění držitele práva vztahuje se i na zařízení pod povrchem pozemku služebního, není pochyby, že by mohl majitel práva stavebního zříditi si i potrubí, zařízení kanalisační, odvodňovací atd. Případy takové budou ovšem řídké, a v nejčastějších případech realisuje oprávněný své právo vystavěním domu k účelům obytným. Dědičné právo stavební může se však rozšířiti i na používání části pozemku pro stavení nepotřebné, vzniká-li z toho pro stavení prospěch (§ 1013. obč. zák. něm.). Naproti tomu není přípustno omezení práva na pouhý díl stavení, zvláště na poschodí (§ 1014.).

Prodejnost dědičného práva stavebního leží v podstatě jeho jako práva věcného, proto nemůže býti smlouvou vyloučena. Majitel pozemku má však právo vymíniti si při smluvném ustanovení dědičného práva stavebního právo předkupní ohledně tohoto práva, a dáti si vtěliti dotyčnou knihovní poznámku na listu, v knize pozemkové pro dědičné právo stavební zvlášť založeném. Mimo tuto podmínku nemůže býti prodejnost práva stavebního nijak omezena.

Však právo toto může býti nabyto nejen smlouvou, ale i jinými akty nabývacími, jako darováním, směnou, a přechází i na dědice oprávněného, po případě i na jeho odkazovníky (legatáře). Nový nabývatel má tatáž práva a povinnosti jako předchůdce. Stavební právo dědičné může býti zřízeno pouze na čas, jinak by mělo povahu břemena reálního, jež lze kdykoli vykoupiti. O době trvání práva neurčuje zákon ničeho a ponechává tak smlouvajícím se stranám — jako i v jiných směrech — úplnou volnost. Pravidelně stanoví se smlouvou doba taková, ve které lze cenu budovy neb dotyčných zařízení dle obvyklých v zemi poměrů amortisovati, tak že nejčastějším bude poměr dlouhodobý.

Ve Frankfurtě n. M. stanovena byla doba trvání práva v případech pravidelných na 60 let, jinde jest smluvena doba ještě delší (70—90 let), v Lipsku dokonce uzavřena byla v roce 1902 akciovou »Obecně prospěšnou stavební společností« a obcí smlouva na 100 let.[3])

Dědičné právo stavební vzniká výslovným prohlášením majitele pozemku a oprávněného před úřadem knihovním. Při tom musí býti obě strany přítomny (§ 1015. něm. obč. zák.). Titul nabytí (pacht, darování, směna atd.) nemusí býti udán. Jelikož ohledně dědičného práva stavebního platí tatáž ustanovení jako o pozemcích (§ 1017.), má totéž ve všech směrech povahu

[1]) Viz Dr. Kadlec: „Agrární právo v Bosně a Hercegovině“ a článek jeho „Immobiliarrecht und Agrarverfassung in Bosnien und Herzegovina“ v „Österr. Staatswörterbuch“, II. vyd. str. 112 a násl.

[2]) Spitta: „Unter welchen Rechtsformen kann heute eine Gemeinde ihr Grundeigentum zu verwerten?“ v „Jahrbuch der Bodenreform“ roč. 1906.

[3]) Damaschke: „Aufgaben der Gemeindepolitik“ str. 166.

práva věcného a poznamenává se tedy také v knize pozemkové na listu pozemku zatíženého.

Pro dědičné právo stavební samo jako samostatné právo věcné může se pak zvláštní list v knize pozemkové zříditi:

1. na návrh súčastněných stran, neb
2. z moci úřední, jedná-li se o prodej neb hypotekární zatížení práva.

Na tento samostatný list zanášejí se veškeré změny ve vlastnictví a hypotekárním zatížení práva, při čemž ohledně knihovního pořadí platí všeobecná pravidla práva knihovního. Ohledně vzájemného poměru obou subjektů (majitele pozemku a oprávněného) po dobu trvání práva neustanovuje zákon opět ničeho, a jest tedy i v tomto směru ponechána stranám smluvní volnost co nejobsáhlejší. Postavení majitele pozemku bude dle povahy věci vždy passivní, on jest z jakéhokoli užívání pozemku vyloučen a naopak zavázán trpěti majiteli práva užívání pozemku v mezích smluvených. On může sice svůj pozemek dále prodati, ale vždy s omezením, vyplývajícím z podstaty dědičného práva stavebního, též další hypotekární zatížení pozemku jest možné, ale hypotéka dotyčná bude v knize pozemkové zanesena za poznámkou dědičného práva stavebního. Proto úmysl majitele pozemku zatíženého, opatřiti si další úvěr hypotekární, bude narážeti na nedůvěru a nechuť kapitalistů, což může často ohrožovati zájmy finančně slabého gruntovníka.

Naproti tomu věřitelé, zanesení v knize pozemkové na listu pozemku služebního před poznámkou dědičného práva stavebního, neutrpí zřízením tohoto práva žádné újmy na svých právech, tak že se mohou domáhati zaplacení svých pohledávek i cestou exekučního prodeje pozemku. V tom případě zanikne právo stavebníka, a exekuční vydražitel pozemku stane se zároveň majitelem staveb na něm zřízených. Jak vidno, má právo stavebníka i své velmi slabé stránky!

Majitel práva jest oprávněn na pozemku zatíženém provésti stavby ve smlouvě vyznačené, jich sám užívati, pronajmouti neb prodati. Proti majiteli pozemku bude povinen k jistým dávkám, ač není vyloučeno zřízení práva bezplatné.

Úplata dotyčná může záležeti v zaplacení určité sumy peněz jednou pro vždy neb v odvádění pravidelné roční dávky (pachtu, činže, renty). Tato roční dávka může býti dle smlouvy po určité řadě let zvýšena, v kterémž případě participuje majitel pozemku na stoupající rentě pozemkové.

Činže bývá obyčejně smluvena obnosem nižším než obvyklá v zemi míra úroková vzhledem k tomu, že majiteli pozemku dostane se dříve neb později celého přírůstku renty pozemkové. V některých případech stanoví se činže dle v zemi obvyklého súročení při nízkém ocenění půdy, jinde opět naopak vezme se za základ plná tržní cena pozemku, za to ale vyměří se činže nízkým procentem. Tak na př. ve Frankfurtu n. M. obnáší činže 2½% ceny půdy, v Berlíně platí společnost pro vystavění úřednických domů pruskému fisku 2% hodnoty pozemku.

Smluvená roční činže bude pravidlem zajištěna v knize pozemkové na listu dědičného práva stavebního jako reální břemeno jeho.

(Dokončení.)

*

O reálním dělení domů v obvodu bývalého pražského ghetta. — Dr. Emil Svoboda vydal pod tímto titulem knihu, rozebírající jednak do podrobna právní povahu t. zv. communio pro diviso, dále líčící faktický právní stav, který zavládl v Josefské čtvrti po založení nových pozemkových knih, tedy as v posledních třiceti letech, a na konec podávající kritický posudek o myšlence reálního dělení domů samé. Na první pohled se zdá, že předmětem knihy jest thema neživotné, snad i odpuzující svými výstřelky, k nimž pátá čtvrt města Prahy dospěla, a jichž rádi jsme se zbavili radikálním odstraněním všech stop pražského ghetta. Mile však překvapuje, kterak p. dr. Svoboda dovedl thema to oživiti originálním a bystrým nazíráním na věc. Při čtení cítíme, s jakou láskou chápe se svého díla a bavíme se pak ne-li předmětem, aspoň způsobem, jakým provádí svůj úkol. Pan dr. Svoboda podal zde výbornou ukázku svého talentu, a rádi bychom ho viděli při práci v otázce, jež by mohla vzbudit širší ohlas. Avšak ani tentokráte není jeho kniha marnou: jednak zůstane dobrým dokumentem poměrů, jejichž obraz musí nějakým způsobem býti zachován, jednak může z ní býti hojně čerpáno, dojde-li časem k řešení otázky, o které poněkud stručně pojednává závěr knihy sám, totiž otázka dědičného práva stavebního, dědičného nájmu a pod. Bylo by zajímavo, kdyby hned byly bývaly vysloveny konkluse, k nimž chyby nahromaděné v pražském ghettu vedou. Tento vývojový zárodek, jejž kniha v sobě chová, její povzbuzující a myšlenky rodící způsob jest zvláště světlou stránkou knihy, která jistě svému autoru přinesla čest. Dr. *J. Moník.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Boj o pivo.

Pivo dostává se v popředí národních zájmů. Vláda chce zvýšit daň z piva a v denních listech dočítáme se poslední dobou, že se v Čechách vaří v domácnostech celé země domácí pivo. Řada firem inseruje denně látky k této výrobě a návod ku zkvašení sladového odvaru a konservování chmelem. Přídavky cukru a jiné přísady doporučované svědčí o tom, že v jedné věci bude chtíti předčiti domácí pivo výrobek průmyslový — v množství alkoholu. Tím stává se domácí pivo více než předmětem dobrých vtipů o jeho vlivu. Vedle toho jest však průmyslová výroba piva prvním českým průmyslem a dá se souditi, že, nabude-li domácí výroba, jejíhož propagování chopil se hlavně dělnický tisk, větších rozměrů, nezůstane to bez hlubších následků.

Nelze zaujmouti prostě odmítavé stanovisko vůči svépomocné akci dělnictva proti kartelu pivovarskému, jehož vlivem pivo se neustále zdražuje. Při uvážení všech škod zdravotních, které rozhodně nastanou, stane-li se pivo domácím výrobkem (pití ve větší míře silnějšího piva u starších a u dětí, pití špatně zkvašeného, »nemocného« piva atd.), nezůstane tento boj proti kartelu snad přece bez jistého úspěchu. V tomto domnění utvrzuje mne pohled na statistiku pivovarského průmyslu v Čechách.

Pivo vařilo se u nás již v jedenáctém století v domácnostech a teprve ve čtrnáctém století začíná výroba průmyslová v pivovarech. Právo pivo vařiti náleželo až do r. 1869 pánům, rytířům a královským měšťanům, kteréžto právo za náhradu zrušeno zákonem z 30. dubna téhož roku. Od těch dob stal se průmysl pivovarský nejdůležitějším vedle cukrovarství.

Toho roku vařilo se v Čechách v 988 pivovarech dohromady 3,390.050 hl piva. R. 1906 bylo pivovarů již jen 594, ale piva uvařeno v nich 9,431.700 hl. Z toho konsumováno v zemi 8,344.702 hl, což činí 1·3 hl na jednoho obyvatele ročně. V celé říši vyrobilo se (r. 1908) přes 20 milionů hl, takže v Čechách jest vyrobena asi polovina všeho rakouského piva a také téměř polovina konsumována. Význam těchto dat roste dalšími: Roku 1906 zaplatilo se v Čechách na dani z piva 33,827.320 K, z čehož na konsumované pivo připadá 30,738.545 K, čili na jednoho obyvatele 4·86 K pivní daně potravní.

Zemská dávka z piva činila r. 1906 9,431.700 korun, což dělá 2 K 15 h na obyvatele. Na obecních dávkách zaplaceno na 12,653.000 K, takže na veřejných dávkách vůbec zaplaceno 52,823.195 korun, čili na obyvatele **8 K 36 h.** Roku 1907 stoupla výroba piva již na 9,654.030 hl, takže všechna data tato stoupala a stoupají.

Není třeba velkého uvažování, aby se posoudilo, jaký význam má 600 pivovarů, co se týče zaměstnaného personálu, konsumu ječmene, chmele a j., dále statisíce živností hostinských a výčepnických, které s tím souvisí a které učiní roční obrat přes 250,000.000 korun za pivo, z nichž pětina zůstane v rukou úřadů státních i samosprávných. A k tomu připadá ještě export českého piva, který činil r. 1905 1,126.325 hl.

S tohoto hlediska vysvětlíme si ukvapené jednání úřadů persekvujících domácí výrobce piva. Císařské nařízení ze 17. července 1899 ř. z. č. 120, rušící všechna stará nařízení, co se týče zdanění piva, týká se výslovně »poplatků stojících v úzkém spojení s průmyslovou výrobou piva« a nemají tedy úřady zákonného důvodu k této persekuci. To musí dříve nebo později uznati a nalézti jiný postup k uchránění tohoto svého pramene velikých příjmů před pohromou. Z dat statistických patrno, že nenastalo valné zmenšení výroby piva v posledních letech, v nichž i abstinentní hnutí se dosti šířilo. To nelze očekávati nadále při vzrůstu domácí výroby, který se děje neuvěřitelně rychle (1 litr přijde na 7—10 hal.). Jsou-li sympathie naše při boji abstinentů proti pivu na straně prvých, poněvadž mravní a sociální význam toho boje stojí vysoko nad možným poškozením průmyslu pivovarského, a sympatisujeme-li i s taktikou boje proti kartelu pivovarskému boykotem piva i vařením jeho v domácnosti, nemůžeme schvalovati boj tento jako trvalý a jeho následky pro průmysl, poněvadž škody ty nejsou nikterak vyváženy nějakým prospěchem mravním a naopak mohou tyto domácí výrobky samy o sobě státi se škodlivými zdraví jak jednotlivce tak i národa, což výše podotčeno.

Domácí vaření piva může býti jen sympatickým jako výstraha, jako taktický prostředek, varující kartel pivovarský, jako důkaz možné emancipace konsumentů piva od průmyslové výroby. Trvalé zavedení nelze nikterak schvalovati, neboť škody by byly nedohledny. Na pivovarech jest, aby dělaly moudřejšího, který ustupuje. Má-li býti, podle staré národní písně, blahobyt závislým na pivovaření, musí k tomu přistoupiti i zlevnění piva, neboť dnes nestačí jen pivo vařit — to více méně dobře dovede každý.

Ing. *J.*

*

Bouřlivé valné hromady.

V posledních dnech přetřásány byly v denních listech události valných hromad našich lido-

vých pojišťoven; účast několika tisíců osob na valné hromadě hospodářského podniku patří skutečně k vzácnostem, které nelze odbýti prostým záznamem. Tu třeba odmysliti si otázku osobní a posuzovati více s hlediska k věci.

Po této stránce přicházíme k závěru velmi příznivému, neboť zájem tolika osob o věc, o kterou do nedávna kromě několika zasvěcenců nikdo se nezajímal, ve většině případů nejsa si ani svých členských práv vědom, nemůže utuchnouti bez příznivých výsledků výchovných.

V hromadné účasti a již v přípravách spatřovati lze radostný příznak hospodářského probouzení se vrstev nejširších, které dnes počínají se zabývati otázkami dosud zanedbávanými, ve skutečnosti přece takřka životními.

Při podnicích lidového rázu nemůže býti ani přáním příslušných kruhů, aby členstvo chovalo se netečně, neboť jen čilý zájem, tak jak v posledních dnech byli jsme svědky jeho, může míti blahodárný účinek na stupňování pocitu zodpovědnosti těch několika málo vyvolených, kteří ve skutečnosti o osudu podniku vrstev nejširších rozhodují.

Popularisování důležitějších podniků našich mělo by se díti ještě intensivněji než doposud, neboť jen tak urychlí se celkový hospodářský vývoj, který jedině může býti protiváhou neúspěchů politických.

MORAVA

Na Moravě není žádného t. zv. uzavřeného území jako v Čechách. Ryze německý je pouze jediný politický okres rymařovský na sev. Moravě, utvořený z jednoho soudního okresu (28.568 Němců, 43 Češi). Po něm jsou nejněmečtější politický okres mikulovský (44.652 Němců, 1937 Čechů) a šternberský (59.253 Němci, 8024 Češi). Pak následuje politický okres šumperský (66.160 Němců, 11.567 Čechů), potom znojemský (56.806 Němců, 17.319 Čechů). Z dalších jazykově smíšených okresů politických jsou ještě většinou německé: Mor. Třebová (58.101 N., 21.181 Č.) a Nový Jičín (42.014 N., 34.073 Č.). Ostatní politické okresy (26, vyjímaje města s vlastním statutem) jsou více méně české.

Poněvadž Němci na Moravě netvoří kompaktních celků, a tudíž jim více vyhovuje zásada dvojjazyčnosti (na rozdíl od Čech), proto nemělo by vlastně pro ně valného smyslu domáhati se jiného rozhraničení okresů, tak aby docílen byl co největší počet okresů německých, v nichž by české menšiny stlačeny byly na minimum.

Ku podivu však i na Moravě setkáváme se u Němců s trhacími snahami, které jeví jistou analogii se zásadami jich postupu v Čechách. To dokazuje na př. t. zv. moravský pakt, jímž vymohli si Němci národnostní kurie pro volby do zem. sněmu, rozdělení školních rad, do jisté míry také t. zv. zákon Parmův. Národnostně rozdělena byla též zemědělská rada a j. V tom počínají si Němci mor. docela konsekventně, stejně jako v Čechách. Při tvoření nových obvodů školních rad okresních (po rozdělení v české a německé) podařilo se Němcům vyloučiti mnohé obce české z polit. okresů německých. Tak bylo na př. 14 obcí českých polit. okresu šumperského přičleněno do Zábřeha, rovněž veškeré obce české z německého politického okresu moravsko-třebovského, a spojeny s českými obcemi politického okresu zábřežského (českého) v jeden okres školní s centrem v Zábřeze. Témuž úsilí Němců šlo se také vstříc zřízením nových okresních soudů v Pohořelicích (r. 1903) a ve Slavonicích (r. 1908). V tom je zcela zjevný plán.

Poslední dobou připravuje se odtržení soudního okresu unčovského od politického okresu litovelského a přivtělení jeho k politickému okresu šternberskému. Soudní okres unčovský má silnou majoritu německou (20.337 N., 5781 Č.). Jedná se tu patrně o to, aby po definitivní ztrátě Litovle politický okres šternberský, který náleží mezi nejněmečtější na Moravě, co do své německosti byl sesílen, jakož aby zároveň české obce Unčovska byly vydány poněmčovacímu vlivu velkého města německého (Šternberku).

Jest pochopitelno, že tento záměr Němců, který žel teprve pozdě vyšel na jevo, způsobil všeobecný odpor na straně české. Svolán na rychlo velký protestní tábor na Unčovsku, který konal se 2. května v Troubelicích. Na táboru promluvili taj. Nár. Jedn. Kubis, dr. Petrus a red. Sonntag. Přijata byla resoluce s výhrůžným ostřím proti vládě, nadržující Němcům. Zaslán telegram dru Žáčkovi. Též deputace vypravila se do Vídně k min. předsedovi, který však deputaci sdělil, že připojení Unčovska k Šternberku je už téměř hotovo. Vzchopili jsme se tedy — pozdě.

*

Moravský zemský výbor podal ministerstvu financí pamětní spis o sanaci zemských financí. Vládní předloha sanační prohlašuje se v něm za neproveditelnou a navrhuje se, aby pivní přirážka byla zemím ponechána, aby jim přikázána byla část výtěžku osobní daně z příjmu a lihu, dále aby stát převzal polovici

platů učitelských (akt. i pens.) a přijal do své správy všecky moravské reálky.

V záležitosti průplavů a regulace řek na Moravě dlela ve Vídni (u min. předs. Bienertha, min. veř. prací Ritta a min. obchodu Weisskirchnera) 120členná deputace (posl. hr. Thun, posl. inž. Smrček a j.). V podaném memorandu stěžováno si do systematického zkracování Moravy, zvláště ve směru hospodářském. Výtka ta je doložena řadou cifer. Uvádíme zde pouze, že na př. ze 14,584.840 K, které vykazuje rozpočet ministerstva veř. prací pro r. 1909 na vodní stavby, připadá na jednotlivé země: Hor. Rakousy 2,234.224 K, Štyrsko 803.958 K, Bukovinu 462.340 K, Čechy 3,665.382 K, Halič 4,952.040 K... atd., kdežto Moravě je přikázáno jenom — 17.500 K (!). Memorandum žádá mimo jiné: provedení zákona vodocestného z r. 1901; regulaci Moravy od ústí do Dunaje až po Rohatec, dále regulaci Dyje; aby ještě tento rok začato bylo s vykupováním pozemků pro průplav dunajsko-oderský a s jeho stavbou; aby zrevidována byla trať průplavu pardubicko-přerovského se zřením k zájmům Tovačova, Prostějova, Olomouce, Litovle, Loštic a j. Deputaci bylo slíbeno, že požadavkům bude všemožně vyhověno.

Dne 9. května konala se v Olomouci valná hromada Národní Jednoty pro vých. Moravu za velké účasti delegátů, zejména ze severní Moravy, Ostravska a Novojičínska. R. 1908 byl 24. rokem činnosti Nár. Jednoty, která je ve stálém rozvoji. Počet odborů od loňska stoupl ze 154 na 222, počet členstva z 8930 na 14.166. Příjmů vykázáno bylo loni 21.046, letos 39.125 K (z čehož připadá na hotovost z roku předešlého 10.124·35 K). Přednášek bylo 544 (dle neúplného seznamu). Nejdůležitější je práce školská, v níž kráčíme nezadržitelným tempem v před. V minulém roce nepodařilo se Němcům přes houževnaté úsilí založiti ani jednu novou školu. Ano, přešli jsme tentokráte poprvé z obrany k výboji, o čemž svědčí české školy v Novosadech (u Olomouce), Úsově (na Mohelnicku) a v Šilperku. Školu úsovskou vydržuje Nár. Jednota sama. V této útočné akci bude letos pokračováno. Nové školy mateřské vznikly v Bludově (veřejná), Dol. Studýnkách (Ústřed. Matice Škol.), Hor. Rudě a Nemili-Filipově (»Škol. spolku severomor.«). Jak je zřejmo z obsáhlé zprávy »Věstníku« Nár. Jednoty, jsou činny všecky odbory až na nepatrné výjimky. Aspoň pokud se týká sev. Moravy můžeme tedy národní prací celkem býti spokojeni.

Jak známo, zbaveni byli bezkonfesijní učitelé Laube a Pelikán svého úřadu od školských instancí s tím odůvodněním, že vystoupením z církve pozbyli prý důvěry občanstva. Aby tento směšný důvod přiveden byl ad absurdum, zaslaly obce Boskovštýn a Jiřice, kde učitel Vildomec rovněž se prohlásil bezkonfesním, zemské školní radě přípis podepsaný všemi občany, kteří se v něm předem ohrazují, že uč. Vildomec svým vystoupením z církve důvěry u nich nijak nepozbyl, nýbrž těší se nadále neomezené úctě jako karakterní muž, jemuž s plnou důvěrou své děti mohou svěřiti. Můžeme nyní býti zvědavi, jak dopadne rozhodnutí.

Přednášky J. S. Machara po Moravě (v Uh. Hradišti, Brně, Prostějově, Olomouci...) těší se velké pozornosti jak u lidí pokrokových, tak u klerikálů. Trochu přílišná reklama jedněch zavdává druhé straně podnět k hrubému sesměšňování kultu Macharova.

V srbsko-chorvatské vsi Novém Přerově (Nové Preravě) zvítězili při obecních volbách Němci. Dle sčítání lidu je v Novém Přerově 53 Čechů, 604 Srbo-Chorvatů a 123 Němců. Volbami těmi zmařena bude usnesená již dříve přeměna tamní školy německé v českou. —*ra.*

POLITIKA

Z týdne.

V politickém životě obou polovin říše panuje těžká krise, plynoucí z rozporu mezi hledisky hospodářskými a politickými v užším smyslu slova.

V Předlitavsku nastalo prudké vření následkem několika překotných aktů vládních, které následovaly tak bezprostředně po sobě, že činí dojem vehementního tažení proti hospodářskému blahobytu zemí. Svémocné vydání pokladničních poukázek — vydání anektovaných zemí v plen uherské soukromé bance agrární — finanční předlohy ryt. Bilińského. Éra Bienerthova stala se rázem nepopulární všem postiženým národům, bez rozdílu, byli-li od počátku zaujati proti předsedovi ministerstva, či stáli-li ve věcech ryze politických po jeho boku.

Ostří situace obrátilo se proti Bienerthovým stoupencům — Němcům. Nejněmečtější ministerstvo koupilo si lásku germánstva za zostřenou persekuci Čechů a ostatních Slovanů předlitavských (mimo Poláky) a teď hodlá kouti železo, dokud je horké. Pokouší se uvaliti pomocí svých věrných na všechny národy tohoto soustátí ohromná břemena daňová, nespravedlivě zatěžující právě nejnižší vrstvy hospodářské obětmi

nejtěžšími a otřásající dvěma průmyslovými odvětvími — pivovarnickým a lihovým — způsobem zcela bezohledným.

Kdyby bylo možno nalézti obor hospodářský specielně slovanský a ten zkrušiti nesnesitelnou daní, bylo by hej. Ale život hospodářský obou kmenů tak se prostupuje, že každou ránu musí pociťovati výrobní i spotřební kruhy obou soupeřů nacionálních společně a stejnoměrně. Je-li na straně německé více předlohami stížena produkce, nese strana česká větší část břemene, uvaleného na konsumentstvo. Na poli hospodářském bude odpor proti Bienerthovi jistě jednomyslný — a německému šovinismu zbude volba: zříci se drahého kommilitona proti Čechům a Slovanům vůbec, nebo zraditi hospodářské zájmy vlastního lidu.

Situace stává se tím bolavější, že vláda potřebuje peněz velmi a velmi naléhavě Bosenský turnaj byl drahou zábavou, budoucnost je mlhavá a potřeby militarismu rostou geometrickou progressí. Má-li býti vedle usilovného zbrojení pamatováno i na sociální a hospodářské potřeby národů, pak nezbývá, než uvésti v pohyb všechny stroje berní.

Říšská rada musí býti dělná (proto se netřeba báti, že by která vláda v dohledné době mohla se odvážiti neparlamentní cestou vnutiti nám zákon jazykový), ale i zemské sněmy musí býti dělny, poněvadž se mají dle projektu Bilińského vzdáti pivní přirážky a práva, stihnouti přirážkami osobní daň z příjmu.

V tom jest nová bolest pro Němce z Čech. Dali kdysi podmínky, bez nichž nepřipustí sněm český k práci, a teď, chtějí-li se svému spolubojovníku proti Čechům odměniti za vše, co jim prokázal, musí připustiti, aby sněm byl práce schopným alespoň v té míře, pokud toho bude vládě třeba. Je na českých poslancích, aby formulovali požadavky, bez nichž nepřipustí na sněmě projednání vládních předloh, je na nich, aby činnost sněmu učinili závislou na řadě ústupků.

Situace by nebyla pro nás zlá, kdybychom mohli doufat, že naši zástupci budou míti dostatek důmyslu a síly, a hlavně dostatek nedůvěry v plané sliby, aby z příznivé chvíle vytěžili, co se vytěžiti dá. — —

V Uhrách působí otázka bankovní vleklou krisi, která rovněž spočívá v rozporu mezi hospodářskou a politickou stránkou věci. Snahám po naprosté neodvislosti hoví požadavek samostatné banky uherské, ale hospodářský prospěch Uher spočívá v další existenci banky společné. Ideálem rozřešení této otázky by bylo objeviti způsob, jak by Uhry mohly přes bankovní osamostatnění podržeti mocnou oporu hospodářskou, již jim dosud poskytuje pomocí společné banky průmyslovější, silnější Předlitavsko. Některé symptomy ukazují k tomu, že ostré hroty neshod mezi Vídní a Peští vyrovná klerikalismus, který již Vídeň svými černými perutěmi zahalil, a který se i za Litavou chystá k mocnějšímu rozmachu. Budoucnost to pro oba státy i pro celou říši velmi ošklivá, tím ošklivější, že ani zde ani tam není jednoty a taktického plánu v táboře protiklerikálním. *V. Z.*

*

Ve Vídni 12. května 1909.

V parlamentě je na pohled docela klidno, plenární schůze jsou řídké a zájem o pilné návrhy, jež byly vsunuty mezi jednání o finanční reformu, je pranepatrný — ale čím větší je tento klid v politické veřejnosti, tím větší je neklid a nepokoj v jednotlivých politických skupinách a frakcích. Ptáte-li se zasvěcenců po politickém stavu nynějším, dostane se vám za odpověď, že je zcela ticho a že nedojde do podzimu k žádné významnější proměně, ale netřeba příliš pátravého pohledu ku poznání, že právě toto odsunování důležitých rozhodnutí, tato nejistota a provisornost dráždí a rozčiluje. Předlohy o annexi Bosny a Hercegoviny nebudou nyní předmětem parlamentního jednání, jelikož pro krisi uherskou není teď vyhlídky na brzké uzákonění předloh souzvučných v Budapešti. Všechny velmoci již annexi Bosny a Hercegoviny uznaly, jenom oba parlamenty říše své závěrečné slovo nepronesly a v nynějším jarním zasedání annekční zákony se také sotva dostanou na přetřes. Jenom o indemnitní předloze stran 54 mil., jež Rakousko Turecku zaplatiti se zavázalo, bude nyní jednáno. Na to, aby o hotové věci, o annexi, sněmovna jednala, je — času dost. Parlament se rok od roku více připravuje o svůj význam, nestará se o sesílení svého vlivu, a to, že se neklade žádná váha na předlohu annekční, ani nepokládá za vysvědčení své nemohoucnosti a slabosti. Ministr ryt. Biliński při svém jednání se společným ministrem finančním bar. Burianem nejednal ve smyslu usnesení parlamentního, ale nebyly z toho vyvolány žádné důsledky, zůstalo při několika projevech útočných a obranných; také jeden z četných dokumentů o slabosti parlamentu.

Ani Poláci nebyli spokojeni s panem rytířem Bilińským, ale proto, aby nebyla posílena posice strany pana Stapińského (polské strany lidové), »polské kolo« vyslovilo okázalým způsobem ministru financí důvěru. Zemské, okresní a obecní správy končin německých se s velikou ostrostí staví proti panu Bilińskému, němečtí poslanci podávají interpelace proti finančnímu plánu, který ohrožuje zájmy zemí, okresů, obcí — ale když vláda prohlásila, že je solidární s ministrem financí, pokud jde o finanční plán, i když opakovala, že je s ním solidární vzhledem k záležitosti bosenské agrární banky, byly tyto projevy na německých lavicích vyslechnuty jako zcela samozřejmé, jako by nebylo padlo ani slovo námitky proti panu Bilińskému. Je to pochopitelno. Jde

jim o udržení politického systému a proto polykají i systém daňový i systém hovění požadavkům maďarským, třeba se jim v krku příčil sebe víc. Říká se, že děti i blázni mluví pravdu, ale dne 12. května pověděl v »bosenském výboru« pravdu také kurátor dolnorakouského blázince pan Bielohlawek. Odsuzoval velice ostře jednání barona Buriana, ale opposice není namířena jen proti společnému ministru financí, nýbrž proti Bienerthovu kabinetu. »My Němci,« pravil pan kurátor, »nechceme povaliti tento kabinet, protože ho chce opposice povalit ze zcela jiných důvodů; proto se obracíme jen proti bar. Burianovi.« Navrhl potom resoluci, kterouž se říšskému ministru financí bar. Burianovi pro »jeho nesmírně (ungeheuerlich) jednostranné, ve prospěch uherské soukromé spekulace ve věci bosenské banky vedené jednání vyslovuje nejhlubší nelibost«. Pan Biliński byl s panem Burianem, jak se říká: »také na těch hruškách« —, ale útokem se nyní žene jen proti panu bar. Burianovi. A významno je, že předseda ministerstva dne 22. května prohlásil, že se sice vláda stotožňuje s ryt. Bilińskim, že však nebéře na se zodpovědnost za bar. Buriana.

V panské sněmovně se chystá velká akce proti říšskému ministru financí. Pravice a strana střední je s křesťanskými sociály ze sněmovny poslanecké za jedno. Do nejbližšího zasedání delegací má být čisto. Velké politické koště se již uvádí do kyvu a má co nejdříve smésti nejen nynějšího společného ministra financí, ale také sekčního šéfa Horovice a ostatní starší, panem bar. Burianem zaučený byrokratický mébl.

Jen o panu b. Burianovi se zpívá: »Počkej Johannes, však ty dostaneš, že jsi nám . . .« atd. Ostatní pánové od B. — zůstanou klidně sedět — aspoň do podzima.

*

Výsledek druhé volby do zemského sněmu jeví se u přirovnání s volbou prvou takto: Na Vysokomýtsku nár. soc. kand. Hliňák o 179 hlasů více (667), mladoč. kand. prof. Metelka o 4 hlasy méně (372), sl. Tůmová o 47 hlasů více (261), živnostenský kand. Mrha o 22 hlasů méně (88). — Užší volba mezi Hliňákem a prof. Metelkou.

V Písku K. St. Sokol o 70 hl. více (482), Štěpán (mladočech) o 176 hl. více, Dvořáček, samostatný, o 86 hl. více. Užší volba mezi Sokolem a Štěpánem. Vzrostl tedy počet hlasů radikálních celkem o 249 hlasů, mladočeských pouze o 172 hlasy; počet hlasů odevzdaných pro kandidátku ženskou vzrostl o 47 hlasů — přes agitaci, která daleko přesahovala obvyklé meze slušnosti.

ZE DNE

Nákladem lidov. družstva tiskařského a vydavatelského vyšly právě dvě zajímavé knihy, na které své čtenáře krátce upozorňujeme. Je to předně vědecký spis dra Emila Svobody: »*O reálním dělení domů v obvodu bývalého pražského ghetta.*« Autor, známý odbornými příspěvky (v »Obzoru národohospodářském« a j.), obírá se zde látkou svrchovaně časovou, totiž právními poměry v pražské čtvrti assanační, jejich historií a jejich důsledky hospodářskými a sociálními. »Vidíme tu drastický obraz všech vad, které vznikly následkem nedostatečnosti právního upravení otázek, rodících se takřka za každým krokem při praktickém provádění tohoto útvaru právního, a můžeme kdykoli sáhnouti k tomuto bohatému pramenu, abychom z něho vyvážili poučení, v jakém směru bylo by nutno zregulovati soustavu dělení budov obytných ve vlastnické podíly materielně vymezené, aby nabyla životní schopnosti a zprostila se zárodků chorobných«, praví sám autor v závěru díla. Doufáme, že spis vzbudí pozornost nejen právníků a národních hospodářů, ale vůbec i širšího obecenstva, probíraje přesně a poutavě otázku vysoce zajímavou pro bytové poměry pražského velkoměsta. Kniha o 103 str. nádherné úpravy stojí 1·80 K (poštou 1·90 K). — Druhá kniha, nadepsaná »*Právo k životu*«, jest divadelní hra o třech jednáních od Ledy, jehož bohatou činnost literární a publicistickou není třeba čtenářům našim teprve doporučovati. Jeť tato kniha, věnovaná B. Björnsonovi, již osmou samostatně vydanou knihou Ledovou. Kniha o 70 stranách vkusně upravených 1·40 K (poštou 1·50 K).

Lidové družstvo tiskařské a vydavatelské konalo výroční valnou hromadu dne 9. května v místnostech redakce »Přehledu«. — Schůze, které se súčastnili četní členové pražští, jakož i venkovští velikým počtem zaslaných plných moci, svědčila o stále rostoucím zájmu přátel našich o rozvoj družstva a redakci »Přehledu«. Bilance, dle níž výsledky finanční jak co do počtu odběratelstva, tak co do skutečných příjmů jsou daleko lepší než roku předešlého, schválena jednohlasně.

Do výboru družstva pro správní rok 1909 zvoleni pp.: univ. prof. Dr. E. Babák, fin. sekretář F. Beneš, univ. docent prof. Dr. Arne Novák, JUDr. Ant. Šilhan, Josef Helm, Jan Ventura, úředníci Zemské banky, a B. Vorlíček, c. k. účetní revident. Náhradníky zvoleni pp.: Dr. K. Hellich, PhC. Frant. Šelepa a architekt J. Pacl. Revisory účtů pp.: Otakar Baťha, F. Borový a náhradníkem jich okresní tajemník K. Nováček.

Ku konci schůze vysloveno jednomyslné přání, aby výbor družstva podnikl kroky ku všestrannému zdokonalení »Přehledu« a hleděl za tím účelem potřebný finanční náklad opatřiti získáním dalších podílů a podílníků.

Moderní Galerie království Českého a zájmy stranických korporací. Poslední sešit »Volných Směrů« (4.—5.) kritisuje ve své kronice s případným rozhorlením rozhodnutí Zem. výboru, aby ve smyslu žádosti Jednoty Výtvarných umělců o zastoupení v Kuratoriu Moderní Galerie příště bylo přihlíženo k ní při podávání návrhů ternových. Rozhodnutím tím činí se kriteriem při jmenování na místo tak důležité příslušenství k určitému uměleckému spolku a nikoli skutečná kvalifikace; neosobní a věcný prospěch českého umění se odstavuje k vůli spolkové zvůli na podružné místo. I my pokládáme toto stanovisko za naprosto nepřípustné: o věcech umění mají rozhodovati prostě znalci bez ohledu, zda patří k »Mánesu« či k »Jednotě výtvarných umělců«, zda stojí jim blízko »Dílo« či »Volné Směry«. Jejich úkol jest v podstatě úkol soudcův a soudcovská hodnost všude na světě předpokládá nepředpojatost, právní cit a nestrannou zodpovědnost. Tedy také v umění výtvarném.

Slavistika na německé universitě pražské. Německá universita v Praze připustila za docenta české řeči a literatury professora F r a n t i š k a S p i n u, jenž podal několik pěkných prací o vztazích českého a německého písemnictví, posléze cenný příspěvek k dějinám literatury XVI. věku »Die alttschechische Schelmenzunft Frantova práva«, kdež v úvodě zajímavě shrnuje a oceňuje práce o vzájemných vztazích české a německé literatury. Habilitaci professora Spiny lze i s naší strany vítati. — Na téže universitě nastoupil místo prof. E. Bernekera, odešedšího do Vratislavě, aby zaujal slavistickou kathedru Nehringovu, berlínský docent P a v e l D i e l s.

Z městské pražské architektury. Důležitou a krásnou úlohu předkládá obec Pražská našim architektům, vypisujíc soutěž na vyřešení vstupu z prostranství za mostem Svatopluka Čecha na levém břehu vltavském do projektovaného průkopu letenského. Jde tu o úkol v Praze naprosto nový a jistě neobyčejně vděčný: architekt má organicky přičleniti velkou, v zeleni se ztrácející čtvrt letenskou ku Starému městu, má malebně ukončiti třídu Mikulášskou a spolu využiti všech těch výtvarně výtvarných podmínek, které skýtá návrší letenské. Protože jde o tolik důležitých veřejných a aesthetických otázek zároveň, musí se ku soutěži, jež vyprší 15. zářím, upínati všeobecná pozornost, a bylo by na místě, aby byla uspořádána veřejná výstava došlých projektů. Jistě se pak naskytne otázka, zda nebude nutno revidovati a případně nahraditi dekorativní výpravu mostu Svatopluka Čecha.

Všestudentská slavnost jest v tyto dny středem všeobecného, a to zaslouženého zájmu, neboť její účel, získati prostředky k vystavění akademického domu, jest tak důležitý, že snad celá česká veřejnost a zejména inteligence, studované vrstvy přičiní se mravní i hmotnou podporou, aby spolek pro vystavění akademického domu po svém čtvrtstoletém trvání dospěl konečně k svému cíli a postavil studentstvu českému důstojný spolkový dům. Je opravdu hanbou měšťácké inteligence, že studentstvo sociálně demokratické musí ukazovat na jejich obětavost prstem a vyzývati dělnictvo, aby svou účastí pomohlo studentstvu uskutečniti dávnou potřebu jeho společenského života. Přejeme studentstvu, aby jeho čilá a obětivá práce, řízená Svazem československého studentstva, korunována byla zdarem mravním i hmotným a appelujeme na naši inteligenci, aby konala tu svou povinnost, jež jest jen pokračováním povinnosti naší společnosti k dítěti, pro něž v posledních dnech se spojily k účinné podpoře všechny vrstvy v Čechách.

Éru pochvalných dekretů právě zahájil na Slánsku c. k. okresní školní inspektor p. Erhard Plaňanský. Nemine téměř jediné schůze c. k. okresní školní rady, aby někdo nebyl »oblažen«. Jednou jest tím šťastlivcem řídící učitel, který vedle svých školních povinností zabývá se též podáváním lživých denunciací na podřízené sobě kolegy, jsou-li mu nepohodlni svojí přímostí a smyslem pro pravdu a spravedlnost. Okresní školní rada, nechtějíc sebe a svého klienta — organisovaného učitele, člena slánské Budče a velikého pokrokovce před Hospodinem! — blamovati vyšetřováním jeho lživých údajů, denunciaci anuluje, ale denunciantství k oslazení hořké pilulky a k návrhu páně inspektorovu pošle p o c h v a l n ý d e k r e t... Po druhé jest to hned najednou několik místních školních rad. Další radostné události se toužebně očekávají. Na jisté škole slánského okresu zavedl řídící učitel čtení pochvalných dekretů dokonce jako číslo programu měsíčních konferencí učitelských, a vyjímá se předojemně, když tento organisovaný učitel, člen slánské Budče a veliký »pokrokovec«, předčítá svému pokorně užaslému sboru v měsíční poradě s á m o s o b ě p l e n o t i t u l o: »Jeho Blahorodí panu Salvatoru Jedinému, řídícímu učiteli v Mustrovicích, okres slánský...« atd. — Proslýchá se, že také veškeré patníky při c. k. erární silnici slánsko-lounské hodlají vznésti k panu inspektorovi poníženou žádost o nějaký ten pochvalný dekretek, neboť i ony konají věrně, horlivě a vytrvale svoji povinnost a nedají nikomu těžce kolem jdoucímu padnouti do příkopu. *Krucifix.*

Pan Fr. S. Procházka, autor »Písniček kovářova syna«, zasílá nám k referátu jeho knihy, otištěném v posledním čísle »Přehledu«, tuto poznámku: »Pan A. D. ve zprávě o mé knize »Pí-

sničky kovářova syna« v minulém čísle ct. listu Vašeho napsal, že jsem přizpůsobil vnější invenci dědictví po Svatopluku Čechovi, o němž prý bez mučení pravím, že »osud i tvar duši ono dalo«. Nic takového v celé knize nepravím, není tedy pravda, co p. A. D. tvrdí a z toho dedukuje.« — Činíme panu F. S. Procházkovi rádi po přání, odkazujeme však čtenáře ke knize samé, z níž náš referent doslovně citoval; také se domníváme, že žádnému soudnému posuzovateli nemůže ujíti filiační souvislost »Lešetínského kováře« a páně F. S. Procházkových »Písniček kovářova syna«.

»*Ruská knihovna*«. Bez hlučných a sensačních reklam, bez dryáčnické vtíravosti klade nakladatelství p. Ottovo 51. svazek »Ruské knihovny« na stůl českého intelligenta. — Vzpomeneme-li začátků této velkolepé řady velikých děl ruských spisovatelů, kdy bylo nutno přes všecko horování o největším bratrském národě téměř krok za krokem překonávati nechuť českého čtenářstva k dílům propagujícím nejvznešenější myšlenky ruského písemnictví 19. století, nemůžeme leč vzdáti největší chválu energii, vzácné vytrvalosti a obětavosti nakladatelství p. Ottova a přáti další činnosti jeho v tomto směru všeho zdaru.

První živnostensko-průmyslový výstavní trh v Praze uspořádán bude Národohospodářskou jednotou v Praze ve dnech 26. června až 7. července t. r. na výstavišti v Král. Oboře k tomu cíli, aby výrobě domácí poskytnuta byla možnost své zboží vyložiti, ukázati a tak cizinu naň upozorniti a s domácím konsumentem styk navázati. Výstavami těmi chce se tedy jednak otevříti cesta za hranice, jednak prostřednictvím trhu tohoto prospěti střední a malé výrobě, zejména řemeslnické, kteráž čím dál tím více ztrácí přímý styk s obecenstvem, a tím také podmínky své existence. Poněvadž dnes jediným vhodným místem v Praze jest výstaviště v Král. Oboře, jež má povahu krásného výletního místa, bude tam pořádána také výstava tato, a aby získána byla četná návštěva a zájem veřejnosti, zajistil si výstavní výbor součinnost České Obce Sokolské a mnohých jiných spolků sportovních i zábavních, čímž četná návštěva jest zajištěna. Kromě toho volena byla doba ukončení školního roku a začátek turistické sezony proto, aby jak venkov tak i cizina výstavu tuto navštíviti mohla. O účastenství z kruhů živnostenských jest postaráno, a tu zejména Zemská jednota řemeslných a živnostenských společenstev sama, i živnostenská společenstva snahu Národohospodářské jednoty vítají a ji podporovati jsou ochotna. Slavné městské rady: pražská, vinohradská, vršovická, přijaly protektorát výstavy a uznaly potřebu výstav stejně jako sl. městské rady: českobrodská, kladenská, domažlická atd. Pro výstavní předměty zpáteční doprava na drahách jest zdarma. Co největší účast živnostníků a výrobců jest žádoucí ze všech odborů, neboť jest potřebí, abychom předvedli obecenstvu celý obraz pokroku české výroby. Podmínky jsou mírné, pouze 5 K za 1 m v průmyslovém paláci. Přihlášky již jen do 30. května. Dvě hudby p. Hermanna a p. Kotka, fysograf s promítanými obrazy, který bude seznamovati obecenstvo s postupem výroby v jednotlivých odvětvích atd. a jiných atrakcí poučných i zábavních hojnost. Přihlášky vyřizuje Národohospodářská jednota, Praha-II., Jungmannova tř. čís. 37. Telefon 108/VI.

Upisovací kurs nových akcií Ústřední banky českých spořitelen v Praze, která zvyšuje právě svůj akciový kapitál deseti millonů korun na 15 millionů, stanoven jest pro nové akcionáře cenou K 420·—. Jmenovitá hodnota akcií jest K 400·—. Hledime-li k šťastnému

rozvoji banky od počátku a obratnému vedení jejímu, kterým bylo docíleno stoupání dividendy, dosáhnuvší za rok 5% při bezpečném podkladu tohoto papíru, jelikož obchodní činnost ústavu jest stanovami omezena a banka mimo to sama pouze na úvěrní spojení s peněžními ústavy se omezuje. Spořitelnám, jež co do ukládání jmění, vázány jsou na jistotu sirotčí, smějí proto ukládati své jmění v těchto akciích a v akciích rakousko-uherské banky. Ústřední banka českých spořitelen znamená nám nad jiné potřebnou a účelnou organisaci našeho peněžnictví, berouc si za úkol jisté povinnosti vůči nim. Vzhledem k tomuto postavení svému k peněžním ústavům a přrozeně jich funkcionářům a úřednictvu poskytuje těmto při upisování akcií tu výhodu, že jak úřednictvo tak hodnostáři peněžních ústavů mohou tyto akcie upisovati za kurs nižší, totiž K 415.—. Ostatní podrobné podmínky upisování obsahuje dnešní insert v našem listě a prospekt upisovací, jejž Ústředn banka každému na požádání pošle.

Jedním z nejdůležitějších úkolů moderní doby jest hmotné zabezpečení budoucnosti rodin. A zcela pochopitelně. Ví se všeobecně, jak vědomí, že o budoucnost svoji i svých nejdražších máme postaráno, blaživě působí, spokojenost sílí a chuť k práci stupňuje. Nejvhodnějším způsobem, zabezpečení rodin zajišťujícím, jest ukládání úspor do životních pojišťoven, které celý pojištěný kapitál vyplatí i při předčasném úmrtí vkladatele. Mezi českými ústavy pojišťovacími, které výhodností podmínek i levností sazeb předčí ústavy cizí a zjednávají si důvěru stále větší, zvláště vyniká »První česká všeobecná akciová společnost pro pojišťování na život v Praze«, jediný český a slovanský ústav akciový, který pojišťuje za pevnou premii a na pevný kapitál.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 21. KVĚTNA 1909. ČÍSLO 35.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

POLITIKA

Björnstjerne Björnson:

Mír a přátelé míru.[1])

Právě jsme šťastně vyvázli z hrozby veliké války. Než mír byl zajištěn takovým způsobem, že nastalá shoda má v sobě zárodky ještě většího nebezpečí.

My, kteří jsme sledovali se střídavými pocity napínavý zápas diplomatů, musíme se tázati sebe samých: neukládá se tu nějaký úkol velkému mezinárodnímu sdružení pacifistů?

Nejsem z těch, kteří neuznávají výsledky dosavadní práce mírové. Pročetl jsem právě pečlivě dějiny hnutí mírového ve výtečné jedné práci. Shrneme-li několika slovy výsledky tohoto hnutí, vidíme, že učené společnosti hledají nyní zákony, jež mají stanoviti v právu mezinárodním vyhlášení a vedení války, anebo že navrhují nové zákony podobné; že byly organisovány meziparlamentární kongressy mírové; — že máme mezinárodní smírčí soud; — a že stalo se častěji, že neshody mezi státy byly vyřízeny arbitráží. Konečně representanti vlád se častěji spojili, aby našli prostředky, jimiž by se stala válka méně častou a válečné zvyky méně nelidskými.

Než jest třeba ještě daleko více práce, aby perioda, kterou zvu periodou »propagandy« či »probuzení«, mohla býti ukončena — ač-li vůbec má kdy přestati. Pacifisté musí získati úplný a absolutní souhlas církví; musí vypuditi ze školy šovinistické vyučování historii; musí docíliti, aby národové byli pány rozhodnutí o míru či válce atd., atd. Ale, to třeba otevřeně přiznati, omezí-li se vždy na onu propagandu; jestliže plni obav budou se vyhýbati tomu, aby ve svých vlastech a v zemích sousedních hledali pravé příčiny válek, pak nadšení pohasne, a hnutí to skončí jako mnoho jiných předchozích: v ceremoniích a frásích. A to již začalo.

Ale válka jest toliko jedním z mnoha výrazů válečné morálky, která jest nejstarším dědictvím lidstva. Náboženství a civilisace ještě stále s tou morálkou bojují, každodenně a v každém ohledu. Budou se přátelé míru zdráhati potírati tuto morálku na poli politickém?

Opravdu, jest to zvláštní dojem, vidíme-li přátele míru kráčeti společně na kongresy a oslavy, zatím co jejich vlastní otčiny jsou v přípravách k válce. Ba jistý počet mezi nimi (jako Maďaři) prve vyvolali nebezpečí války doma, dříve než šli na mezinárodní kongres mírový!

Budiž mi tedy dovoleno vyložiti příkladem vzatým z poslední krise, co jest dle mého názoru nejnaléhavějším úkolem přátel míru.

Před třiceti lety Rakousko-Uhersko vzalo si ve svěřenství Bosnu a Hercegovinu, »jménem civilisace«. Za těchto třicet let správa těchto zemí také mnoho vykonala... ale pro Němce a Maďary. Obyvatelé Bosny a Hercegoviny jsou stále otroky, jako jimi byli před třiceti lety; platí dále napořád krvavý desátek ze svých plodů pánům. Jediný rozdíl je v tom, že za Turků se to dálo skoro laciněji, zatím co správa rakousko-uherská je pánovitá a brutální. Mocný obchod, který byl v rukou Srbů, přešel pomalu, díky systematickému pronásledování vlády, v ruce Němců a pomaďarštěných Židů. Na druhé straně provincie ty byly, pokud to vůbec bylo možno, odtrženy od dřívějších majitelů. A aby tyto výsledky a mnoho jiných nebylo možno rozhlásiti, byli trestáni, když si stěžovali. V těchto zemích byl zaveden režim cestovních pasů, jediný svého druhu v Evropě. Kdybych vyprávěl, jak se provádí na stanicích pohraničních neb v krajinách, které jsou podrobeny nejpřísnějšímu dozoru, ani by mi nebylo uvěřeno.

Výsledkem třicetileté civilisace tedy jest, že obyvatelé říkají s povzdechem: »Ah, kéž bychom se mohli opět dostati pod panství Turků!«

Ale nyní dejme tomu, že když Rakousko-Uhersko před třiceti roky vzalo do svých rukou vládu nad těmito krásnými zeměmi, byla by v Rakousku mocná strana mírová, podporovaná přáteli míru všech civilisovaných zemí, strana, která

[1]) Le Courrier Européen z 10. května t. r.

by řekla: »Zde má Rakousko-Uhersko ojedinělou příležitost ku smíru Slovanů s Němci; nechť dovede jí užíti!«; dejme tomu, že by přátelé míru, věrni tomuto principu, pozorovali, co se dálo v Bosně a Hercegovině a pomocí jednoho či více velkých časopisů, jež by měli ve svých rukou, postavili na pranýř každou nespravedlivost, kterou by odkryli, a byli by přinutili vládu, aby respektovala obyvatele provincií: byli bychom šli, táži se, dnes vstříc nějakému válečnému nebezpečí? Bylo by tu vůbec někoho v těchto provinciích či mimo ně, kdo by si stěžoval, že ony se staly autonomní částí říše, když by obyvatelé sami žádali, aby se tak stalo?

A tu jsme u věci, na kterou myslím. Rakousko-Uhersko nemělo přirozeně před třiceti lety takovou skupinu pacifistů. A dnešní skupina přátel míru v Rakousko-Uhersku jest, jak vím, bez vlivu, poněvadž se nesnaží jej míti.

Ale to také vím, že kdyby se snažili o ten vliv, kdyby si stanovili cílem svých snah vyhnouti se — říkám to rád jedinému skutečnému nebezpečí válečnému evropskému — v každém případě největšímu nebezpečí, pak by se přátelé míru v Rakousko-Uhersku stali ihned mocnějšími než pacifisté všech ostatních zemí dohromady; zreformovali by propagandu mírovou a dali by příležitost všem pacifistům světa zúčastniti se díla, s nímž nedá se srovnati, co bylo přáteli míru vykonáno až do dnešního dne.

Vzpomeňte si, že existuje více jak sto millionů Slovanů. Největší říše slovanská má mimo to k disposici pomocné zástupy, vzešlé z jiných národů; a konečně není pochyby, že v takové válce, jakou jsme byli ohroženi, našli by se spojenci, kteří by z ní učinili nejhroznější válku, jakou kdy Evropa poznala.

Nedávný mír (možno-li tak nazvati dohodu, kterou mír je zabezpečen) zasel nové símě války. A nespravedlivosti, jichž obětmi jsou dnes Slované, zejména v Uhrách, ale také v Rakousku, vyvolávají u všech slovanských národů hněv dosud nepoznaný. Hněv, který nebude bez následků.

Ano, a může tomu býti jinak? Pohleďme raději, co dělají Maďaři v Chorvatsku. Dovolíte, abych to vyložil.

Události ty mají původ dosti daleko. V roce 1848 chorvatský jenerál Jelačić zachránil dynastii a jednotu říše. V odměnu za to Chorvatsko mělo nabýti opět své staré svobody a výsad. Slib byl dodržen takovým způsobem, že dvacet let na to Chorvatsko bylo vydáno Maďarům — právě tak jako Sedmihradsko, které také, poněvadž bylo věrno dynastii a jednotě, snášelo hrozné útrapy pro svou věrnost a jako Chorvatsko dostalo formální sliby.

V roce 1867 předložena byla Chorvatsku nová úmluva o spojení s Uhrami. Návrh byl takový, že sněm chorvatský jej třikrát odmítnul. Tehdy Maďaři, pomocí intervence panovníkovy, upravili zákon volební a jednotící smlouvu provedli mocí. Ale jednu z klausulí této špatné smlouvy Maďaři přehlédli. Právě nedávno byl porušen odstavec, jenž praví: »v Chorvatsku a Slavonsku jest chorvatština úřední řečí pro všechny úřady autonomní nebo smíšené úřady vládní«, pro styky obchodní, poštu, vojsko, dráhy atd.

Roku 1907 parlament uhersko-chorvatský v Budapešti (400 Uhrů, 40 Chorvatů) odhlasoval zákon, dle něhož úředníci drah v Chorvatsku mají užívati řeči maďarské. Král uherský dal zákonu sankci; ale aby nabyl platnosti v Chorvatsku, měl býti schválen sněmem chorvatským — což se nestalo. Maďaři vyslali za bana do Chorvatska barona Pavla Raucha. Rauch jest sám Chorvat; ale Maďaři věděli, k jakým potřebám ho mohou použiti.

Rauch počal rušiti sněmovnu a vládne nyní bez poslanců a proti zákonům. A nyní právě odevzdal soudu 53 Srbů, členů neodvislé strany, jichž politika se zcela přesně shoduje s politikou Chorvatů — pod záminkou velezrády.

Aby bylo lze pochopiti, kam to směřuje, jest třeba především říci, že Chorvaté a Srbové jsou týž národ, mluvící touž řečí (ale s různou abecedou pro řeč psanou). Se stanoviska politického většina jich tvoří jedinou stranu. Nespravedlivý zákon volební, který jim byl vnucen, dává volební hlas toliko 2% obyvatel. Sněm má 88 členů: 55 z nich náleží spojeným Chorvatům a Srbům, ostatní 33 členové sněmovny jsou ještě radikálnější než předchozí, takže baron Pavel Rauch nemá jediného zástupce ve sněmu.

Jaký jest však jeho úmysl, když začíná proces s 53 Srby, náležejícími straně, která tvoří jedinou stranu s Chorvaty, aniž napadá někoho z radikálů daleko výbojnějších? Činí to proto, aby uvalil na tuto stranu podezření, a aby tak způsobil spojeným Chorvatům a Srbům ztrátu 19 zástupců.

Jest opravdu možno, že baron Pavel Rauch dospěje svého cíle rozličnými prostředky.

Velezrádný proces? Že Srbové cítí sympatie pro všechny slovanské oběti nespravedlnosti (Slované v Bosně a Hercegovině utlačovaní od Němců a Maďarů; Srbové uherští, Rusíni, Slováci, utlačovaní od Maďarů; Rusíni haličtí a Poláci poznaňští, tito obětmi Němců, oni vznešené »šlachty«), to jest velezrádným činem? A sní-li mimo to deset millionů Srbů v těchto různých zemích o Velkém Srbsku, poněvadž kdysi existovalo, a poněvadž mnoho z nich v přítomné době trpí, to že jest velezráda? Srbové nejsou sami tvůrci svých přání. A byly-li tyto touhy jejich hříšnými, bylo by třeba napřed obžalovati muže a ženy, kteří se dotýkají téměř trůnu. A bylo by třeba jíti při hledání vinníků dále až k nejvyšším úředníkům a k nejvznešenější inte-

ligenci Rakouska. Myšlenka samostatného Velkého Srbska, zneuctěná v říši rakouské, má nadšené stoupence. Je možno, že Srbové pochybují, že by Rakousko bylo schopno býti spravedlivým vůči ostatním národnostem, ale to není velezrádným skutkem, ježto nepochybně nepřešli k akci nebo k hovorům, jež k akci vybízejí. Ale po tom v tomto případě není ani stopy. A vyprávění osamoceného vyzvědače nebo koupená svědectví nejsou důkazem.

Aby bylo možno si představiti, jakým způsobem vede baron Rauch svůj velezrádný proces, jest třeba pověděti čtenářům, že když obžalovací spis byl uveřejněn, a když obhájci uveřejnili svou odpověď, byla odpověď zkonfiskována. Při přelíčení zamítnuty byly důkazy i svědci, prokazující, že původcem žaloby jest dávný rakouský špeh. Nepřipustilo se, aby výroky, proslovené ve shromážděních, které zdály se dokazovati plány velezrádné, byly vyvráceny svědectvím osob schůzí těch účastných. V jednom případě jediný svědek tvrdí, že slova proslovená zaváněla spiknutím; a padesát (50) svědků, tvrdících, že jest to holou lží, nesmělo býti vyslechnuto.

Zákony chorvatské praví, že nikdo nesmí zůstati ve vězení bez výslechu soudního. A zatím obžalovaní zůstali 8 měsíců ve vězení, aniž byli vyslechnuti. A kdo jsou ti zajatí? Většinou jsou to chudí učitelé, řemeslníci, maloobchodníci, rolníci. Po celý ten čas ničeho nevydělali; mnoho jich přišlo v úpadek a jich rodiny byly vyhozeny na ulici.

A nyní jak je složen soudní dvůr pro tento případ? Jeden divák mi píše: »Byl jsem zpraven o tom, co se děje, i šel jsem jednoho večera do několika kabaretů nižšího druhu. Mnoho členů soudního dvora tam bylo spitých do němoty, s poslintanými rty.« Hle, takovým rukám jest svěřeno 53 čestných občanů a snad také svoboda Chorvatska.

Jeden dopisovatel mi sdělil, že všude, kam sahá slovanská řeč, není politického časopisu, třeba byl sebe chudší, aby nesledoval velezrádný tento proces. Ještě jednou pravím: Maďaři sejí oběma rukama símě války.

Není tu tedy ničeho na práci nejen pro přátele míru v Rakousko-Uhersku, ale pro všecka sdružení mírová Evropy? Neboť zde jest ohrožen také evropský mír.

Kdyby vláda rakousko-uherská — místo toho, že zamítla rozumná přání Srbska za pomoci Německa — byla pojala velký plán připoutati si balkánské Srby, kdyby byla měla vznešenou touhu pracovati k evropskému míru, bylo by rozřešení krise docela jinak vypadlo. A jest rozšířeno mínění mezi Slovany, které přičítá Maďarům vliv, jenž zvítězil v rakouských rozhodnutích. Oni jsou to též, kdož nejhorlivěji si přáli války.

A tak může býti velká válka připravována s tak zaslepenou horlivostí, s tak nestoudnou nerozumností hloučkem šovénů. Myslím, že to dosud nebylo vídáno.

Což nejsou ve šlechtě maďarské šlechetní lidé, kteří by se od ostatních odloučili a opakovali moudrou výstrahu Deákovu? A nemohli by pacifisté v Rakousko-Uhersku, kdyby se odvážně dali v boj, počítati na pomoc — neříkám jedině všech skupin mírových v Evropě — ale také na pomoc všech těch, kdož věří, že evropská válka v takovém rozsahu by byla největší potupou a největším nebezpečím, které by mohlo ohroziti naši civilisaci?

Viděli jsme t. zv. evropský koncert při práci, když válka právě hrozila vypuknouti. Ale tu jde o to, jednati rychle, jednati v čas a tak zdatně, aby nebylo třeba už nikdy začínati znova. Neboť ti, kteří při této příležitosti by měli prováděti koncert, se nedostavili. Byli doma, se zbraní u nohou.

*

Z týdne.

Chronickou chorobou politického života Předlitavska jest zápas Němectva o hegemonii, o upevnění a zabezpečení nadvlády živlu germánského nad Slovany. Dokud se nezdaří dosažení cíle, aby říše rakousko-uherská proměněna byla trvale ve stát německo-maďarský, v němž by Slované hráli úlohu nevolníků, nesoucích všechna břemena, dávajících státu výsledky své práce hospodářské a obětujících za říši vlastní životy v čas potřeby — ale participujících na svobodě a právech jen v té míře, jaká jim bude z milosti vládnoucích kmenů uštědřena, nebo dokud nebudou aspiranti nadvlády donuceni vzdáti se svých »práv«, založených na bezpráví, nebude klidu, nebude žádoucího rozvoje parlamentarismu a národního hospodářství.

Tento zápas nebude v dohledné době dobojován, bude veden jako dosud s větší nebo menší vehemencí a se střídavým štěstím. Těžištěm boje jsou a zůstanou Čechy — k veliké škodě svého vývoje hospodářského a k veliké zodpovědnosti svých činitelů politických, která jim může přinésti před soudem Slovanstva stejně velikou slávu při vítězství jako hanbu při ústupu.

Situace mezinárodní, která má až příliš velký vliv na vnitropolitický život říše, obrácena jest proti nám, a jen kulturní a hospodářský vývoj Čechů a ostatních Slovanů Předlitavska dodává jejich činům politickým dostatečné váhy, aby se ubránili naprostému využití německého vítězství dipolmatického.

Neklamným důkazem vědomí německých kruhů politických, že za daných okolností nebudou moci z mezinárodní situace těžiti tak, jak by si přáli, jest ohlas, jaký v táboře německém způsobil passus čáslavské řeči Pacákovy, který naznačil potřebu dohody česko-německé.

Není sporu o tom, že smír v Čechách je podmínkou kulturního a hospodářského rozvoje země, že zápas, přenesený na pole hospodářské a vrcholící ve vzájemném boykotu dvou národů, odkázaných na soužití v mezích území, jež by ani jako jednolitý celek nestačilo k hospodářskému osamostatnění a ku všestrannému provedení hesla soběstačnosti beze ztrát pro obchod a průmysl — jest pro celou zemi pramenem škod nedozírných. Ale právě tak, jako v souhře mezinárodní žádný stát nemůže upustiti od zbrojení, vyssávajícího všechny vrstvy občanstva, dokud nemá záruky pro svou další nerušenou existenci politickou a hospodářskou — tak také žádný z obou národů zápasících v Čechách nesloží zbraně sebe škodnější, ani zbraně opravdu dvojsečné a nebezpečné, dokud nebude jeho posice proti odpůrci plně zabezpečena pro přítomnost i budoucnost.

Volají-li dnes Němci, chápajíce se projevu Pacákova — nebo z vlastní iniciativy — po smíru v Čechách, pak činí to jen z přesvědčení, že za dnešní situace mohou smírem dosíci toho, čeho by se marně domáhali násilím, t. j. ochromení českého zápasu o zabezpečení práv politických, kulturních a hospodářských. Nutno akcentovati názor, který i Dr. Pacák ve své řeči naznačil, že není pro smír doba vhodna, že se žádnými sliby a zárukami nesmíme dáti oblouditi, že musíme v zápase vytrvati, dokud nevzejde situace, pro nás příznivější. Čechům se nejedná a nesmí jednat o uvolnění zemského sněmu král. Českého (nazývaného eufemisticky sněmem českým) ani o jiné efemérní koncesse. Nám jest třeba udržeti status quo, získati času pro konsolidaci politickou a hospodářskou a nepouštěti se do bitvy rozhodné, pokud není naděje na skutečné vítězství. —

Pro nepřipravenost a nezralost našich poměrů je charakteristickou známkou stupeň rozkladu, k němuž dospívá strana mladočeská. Odsoudili jsme nesmyslný výstřelek hesla »svůj k svému«, jímž chtěli mladočeši opříti svoji posici mezi živnostnictvem, a hle, již opět noří se z jakési dosud nedosti odhalené dílny heslo strannického boykotu, tentokráte dvojnásob odporného. Místní organisace mladočeská v Nové Pace zahájila akci, jež má »Národní Listy« pohrůžkou boykotu donutiti ku změně stanoviska ke straně mladočeské. Je sice pravda, že N. L. zabočily silně na pole radikalismu, že jsou vedení strany velmi nepohodlny — ale opovržení hodný způsob, jehož k působení na list užila organisace novopacká, měl by býti kategoricky a velmi ostře odmítnut stranou, jež chce požívati úcty a vážnosti.

Podobné pokusy nejsou než druhem k o r r u p c e. Oficielní list strany má svým o b s a h e m a svými ú s p ě c h y na poli práce politické odzbrojiti oposici, ale nikdy nemá přijmouti spojence, užívající nekalé politiky abonnentní k umlčení soupeře.

Nesouhlasíme s radikálničením Nár. Listů, ale v této při jsme na jejich straně. Je to znamení úpadku, že zobecňuje užívání této h n u s n é z b r a n ě v zápase politickém. *V. Z.*

*

V e V í d n i, 18. května 1909.

Znenadání rozjeli se poslanci na — svatodušní prázdniny. Předsedové parlamentních stran sešli se ku poradě o pracovním programu. Do porady dostavil se předseda ministerstva a žádal, aby přerušené první čtení finančních předloh bylo skončeno, aby se mohlo dostati do výboru. Representanti opposice, zejména sociální demokraté, trvali na tom, aby všechen čas věnován byl rokování o rozpočtu ve výboru. Ukazováno k tomu, že tak lze nejsnáze přivoditi vyjasnění politické situace. Usnesení vyznělo také v ten smysl. Příští plenární schůze poslanecké sněmovny bude konána teprve 2. června. Finanční plán ryt. Bilińského zůstane na denním pořádku, bude v jednání o něm pokračováno, jestliže v den příští schůze nebude podán žádný pilný návrh. Přes toto ustanovení má se za to, že lze finanční plán Dra Bilińského pokládati již za odbytý, neboť nejen že je proti němu silná opposice, ale i strany číselně neznačné majority jsou v mínění o vládním finančním plánu velice nesjednoceny, a má-li býti v čas přikročeno k sestavení rozpočtu na rok 1910, musí býti sněmovně podán takový finanční plán, který by měl oprávněné výhledy na uzákonění před letními prázdninami. Předseda ministerstva v konferenci předsedů dvakrát se vší určitostí prohlásil, že před svatodušními svátky nedojde k žádnému rozhodnutí o bosenské ústavě. Vláda osnovu teprve dostala a hodlá ji podrobně studovati. Vzhledem k tomu souhlasil posl. Šusteršič s tím, aby jeho návrh o agrární bance bosenské byl předmětem jednání sněmovního po svatodušních svátcích. Vláda získala několik týdnů času — nic víc. Pro situaci je velmi významno, že se baron Bienerth dnes vyslovil proti přijetí pilnosti návrhu Masarykova o processu s »velezrádci« záhřebskými a za tři hodiny po tomto projevu vlády vyslovila se majorita sněmovny p r o návrh prof. Masaryka. 167 hlasů pro, 133 contra. Návrh za pilný uznán nebyl, jelikož je třeba většiny dvoutřetinové, ale nikdo nesmaže fakt, že vstala většina sněmovny proti stanovisku vlády. Kdyby bylo došlo k jednání o návrhu Šusteršičově, byla by se objevila pravděpodobně většina kvalifikovaná. Toho se vláda obávala a proto jí bylo konečně vhod, že se konference předsedů ustanovila do 2. června plenárních schůzí nekonati. Neudržitelnost nynějšího stavu je patrna, hledati východiště ze situace, která ne-

může mít za následek nic, než stagnaci, je nezbytno a proto kombinační talenty byly zase v plné, zvýšené činnosti.

Projev předsedy ministerstva v bosenském výboru dne 12. května učiněný byl některými listy komentován tak jako výpad proti společnému ministru financí bar. Burianovi. Mluvilo se o »souboji Bienerth contra Burian«, a když byl bar. Burian v neděli 16. května císařem přijat ve slyšení, octla se ve veřejnosti zpráva, že společný ministr financí ústně císaři projevil ochotu odstoupit. Polovládní »Fremdenblatt« dne 18. května přináší komentář k premierově řeči před týdnem proslovené, tedy dost pozdě, aby podnícena byla fantasie reportérů k novinářským duchaplnostem. Ve večernících již čteme, že je postavení Burianovo pevnější než Bienerthovo. Noviny vídeňské a po nich jiné otiskovati budou den ze dne variace na toto thema. Škoda papíru. Běží o to, aby schváleno bylo rozpočtové provisorium, a aby se nějak modifikovaný finanční plán dostal do výboru — ostatek odloží se do podzima.

Hrabě Taaffe v prach se rozpadá, ale jeho slovo o nezbytném živoření se stalo státním systémem.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Snahy o řešení otázky bytové.[1])
(Dokončení)

V.

Základem bytových nesnází velkoměstských jest — jak bylo v předešlých kapitolách vylíčeno — okolnost, že půda, která jest pro lidskou existenci živlem stejně nezbytným, jako vzduch a voda, jest předmětem soukromého vlastnictví a může tudíž býti jednotlivci bez jakéhokoli omezení používána k docilování zisku na úkor lidu, odkázaného na pobyt v obvodu měst. Že výtěžky, docilované pozemkovou spekulací, velmi často nikterak neodpovídají záslužám obohacených, a že naléhavá poptávka svádí k vykořisťování tím snazšímu, čím vzácnějším a nezbytnějším jest předmět spekulace, jest přirozeno.

K tomu přistupuje další skutečnost, že na principu soukromého podnikání spočívá i činnost hospodářská, budující příbytky městské. Jako každé podnikatelství, tak i stavební podnikání jest ve mnohém, a to velmi důležitém směru činností produktivní a nesmí býti paušálně označováno jako sociální a hospodářské zlo. Ale přes to, že uznáváme vynikající funkci této stránky věci, objevují se v usilovné snaze o vyhovění rostoucím a vyspívajícím požadavkům obecenstva, ve snaze o pokrok technický a hospodárné využití prostředků, nemůžeme upříti oprávněnosti snahám vrstev hospodářsky slabších, brániti se rostoucímu břemenu, vymáhanému majiteli domů městských od nepřehledné masy nájemnictva.

Právě tak, jako v jiných oborech ukojování potřeb není sympatické stanovisko k svépomocnému sdružování totožným s naivní negací všeho hospodářského významu činnosti podnikatelské, tak ani v oboru úkoje potřeby bytové nelze pokládati intensivní podporu svépomocných organisací za bezohledný útok proti zdravému rozvoji podnikání stavebního. Obojí činnost, podnikatelská i svépomocná, může se v jistých mezích vyvíjeti souběžně ku prospěchu celku.

Dnes arci vládnou v tělesech veřejných, povolaných v prvé řadě k péči o příznivý vývoj bytových poměrů, majitelé realit a podnikatelé, kteří by v každé mocnější akci pomocné viděli nebezpečnou konkurenci. Kdyby však hlouběji uvažovali o vlastním zájmu, mohli by bez obavy podporovati snahu chudších vrstev společenských o dosažení lepších podmínek existenčních na podkladě obejití zisku podnikatelského.

Vedle skutečnosti, že snahy takové nuceny jsou plouti proti mocnému proudu, ženoucímu na mlýn spekulace, je tu však okolnost speciální, ztěžující činnost svépomocných akcí stavebních. Má-li totiž jakékoli podobné sdružení zkvétati a prospívati svému členstvu, musí soustřediti pokud možno největší kruh účastníků. K tomu však, aby družstvo stavební mohlo rozvinouti činnost ve větším rozsahu, potřebuje ne jednoho nebo dvou domů, ale celých skupin obytných staveb, nebo — dle povolání účastníků — celého množství po různu vystavěných domů. Je tedy třeba především velikých nebo četných stavebních pozemků a následkem toho, je-li družstvo odkázáno na koupi stavenišť od soukromých vlastníků, velmi značného základního kapitálu.

Na stavebním nákladu nebude možno šetřiti přes míru, danou jednak zřetelem na trvanlivost stavby, a tím i na omezení nákladu udržovacího, jednak mravním požadavkem, aby sdružení, jdoucí za cílem sociálním, předcházelo soukromým podnikatelům dobrým příkladem, budujíc domy uspokojující po stránce zdravotní i estetické. Je-li při tom všem nezbytnou podmínkou zdaru akce, aby poskytovala účastníkům byty v poměru k jakosti levné, a aby docilovala z objektů výtěžku, z něhož by po úhradě veřejných břemen, úroků, anuit a nákladu udržovacího

---

[1]) Viz č. 10., 12. a 22.

zbyla dostatečná částka na administraci a úhradu nahodilých ztrát, bude nutno počítati se značným přispěním se strany činitelů veřejných, zejména obcí.

Korporace, poskytující subvenci, budou přirozeně požadovati záruku, že bude jejich pomoci použito k cíli vytčenému, zejména že budovy nebudou prodávány spekulačně, že byty, dílny, krámy atd. budou pronajímány jen členům sdružení nebo příslušníkům skupiny sociální, jejímuž prospěchu mají sloužiti. Tomuto účelu vyhovovalo by zajisté v nemalé míře zavedení dědičného práva stavebního.

Potřebný kapitál základní zmenšil by se o celou trhovou cenu za stavební pozemek, tedy o obnos, který při stavbách jednodušších a prováděných blíže středu městského představuje značnou část celkového nákladu, investovaného v podniku. Zároveň by byla dána majiteli pozemku (obci, zemi, státu) možnost, aby ustanovením nízkého počátečního platu pozemkového — který by při rozkvětu podniku mohl vzrůsti až na normální zúročení ceny pozemku — přispěl sdružení při počáteční činnosti, aby podporoval tvoření dalších ústavů podobných, aby konečně, jsa v neustálém styku s organisací, účinně kontroloval její činnost a vedl ji směrem náležitým.

Takovým způsobem dalo by se zajisté velmi vydatně přispěti ku řešení otázky bytů úřednických, učitelských, živnostnických i dělnických. Zvláště pro zřizování bytů dělnických mohlo by tu býti učiněno mnoho, ať již by se utvořila k jejich stavbě organisace dělnická, nebo jiné sdružení, sledující program sociálně politický.

Stálý a intensivní styk majitele pozemku se zakladatelem domů dělnických mohl by zejména vyloučiti možnost, aby byly domy takové stavěny za účelem agitace nacionální nebo ku provádění nátlaku politického — krytého často rouškou lidumilnou. Pro dělnictvo měly by domy takové daleko větší cenu, než dělnické domy podniků průmyslových, které slouží vždy zároveň jako prostředek ku stabilisování dělnictva a k účinnému čelení mzdovým konfliktům a stávkám.

Svépomocné organisace bytové jsou ovšem možny i bez zavedení instituce dědičného práva stavebního; ale podmínkou zdaru podniku na dnešním podkladě jest láce pozemku i stavby, nebo velmi vydatná pomoc finanční. Bez těchto dvou podmínek může podnik takový jen živořiti — a nemůže docíliti citelného snížení nájemného, zejména v době, kdy samo stavební podnikání nuceno jest napínati všecky síly, chce-li docíliti zisků, odpovídajících námaze a risiku, se stavbou slušných domů obytných spojenému.

Mezi prostředky k řešení otázky bytové, jež dosud byly uvedeny, nalézá se jediný, který by kruhy dnes vládnoucími mohl býti přijat s plným uspokojením — ne-li s nadšením. Je to snaha, množiti »malé byty« pomocí finančního podporování podnikatelů se strany obcí. Prostředek ubohý, spíše škodný než prospěšný. Vše ostatní míří proti členům dnešních samosprávných vlád, škodíc buď přímo podnikatelství (daň z přírůstku a zdanění pozemků dle stavební hodnoty), nebo plodíc obavu konkurence majitelům půdy městské (dědičné právo stavební, podpora akcí svépomocných).

Jest tedy nutno ohlédnouti se po prostředku bližším, který by mohl alespoň poněkud účelu našemu přispěti. Takovýto prostředek spatřuji v úpravě daně činžovní.

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

Chudinství pražské veleobce v rukou klerikálních.

Mladočeši neustále zakřikují protiklerikální pracovníky, že prý vlastně podněcují klerikály k většímu boji. Vládnoucí strany u nás vůbec nerady vystupují otevřeně proti klerikálům, aby prý je neburcovaly. Osudná zásada tato — nebojovati přímo proti klerikálům — osudně mstí se v našem veřejném životě. Dík lhostejnosti mladočesko-staročeské bejlí klerikální rozmohlo se již tak u nás, že všude s ním se setkáte, všude na ně narazíte.

O nutnosti přímé akce protiklerikální přesvědčují nás i poměry panující v naší matičce Praze. Příkladem ukážeme dnes na uspořádání chudinství pražské veleobce.

Chudoba bolí. Praha postarala se o své chudé tak, aby je chudoba ještě více bolela. Pražští chudáci nuceni jsou za skrovnou podporu líbati ruce osob, které neznají opravdového soucitu s nuzným a trpícím, které obchodují líčenou dobročinností, aby získaly chudý lid pro své černé šiky. Žebrák a nemocný chuďas má za malou podporu zaprodati se Římu. Lidské bídy využíváno je rafinovaně k posilování černé armády.

Slova svá ihned dokážeme.

Pražská veleobec rozdělena je na 30 chudinských okresů, kteréž dosti samostatně pečují o místní chudé. Tato péče provádí se tak, že jednou za měsíc rozdávány jsou podpory; mimo to poskytují se i okamžité výpomoci. Nemocní

dostávají poukázky na pomoc lékařskou. Je to zařízení jistě velmi humanní.

Pohleďme však do úřední zprávy o řízení jednotlivých okresů chudinských! Uvidíme, že instituce, která má míti účel jedině humanní a která má pomáhati všemu strádajícímu obyvatelstvu, katolickému jako nekatolickému, zúplna je ovládána klerikály. Za peníze pražských poplatníků stkví se klerikální dobročinnost.

Už samo pojmenování okresů je vzato z kněžských litanií. Co pomyslil by si moderní cizinec, kdyby četl náš úřední výkaz chudinských okresů v Praze? Začíná takto: 1. Okres Matky Boží před Týnem. 2. Okres svatého Ducha. 3. Okres svatého Františka. 4. Okres sv. Haštala. 5. Okres sv. Havla. Atd. Každý okres je zasvěcen některému svatému. Toliko nejmladší části (VI.—VIII.) pražské zbaveny jsou této milosti: 24. Okres na Král. Vyšehradě. 27. Okres Holešovický — a pod.

Žebráci, buďte rádi, máte svaté okresy!

V každém okrese je několik »otců chudých«, kteří vyšetřují, kontrolují a povolují podpory. V čele těchto otců chudých stojí v každém okrese ředitel chudinský. Jak tyto sbory otců chudých podléhají vlivu klerikálnímu, ukazuje sama úřední zpráva. Mezi otci chudých nalézáme tyto osoby, které vyznačeny jsou zřejmým příslušenstvím ku straně klerikální:

1. okres: L. Janda,[1]) granátník. Ed. Knobloch, monsignor, papežský komoří, farář. L. Schönbach, granátník. Ot. Vondráček, granátník.

2. okres: Ant. Novák, granátník, člen konf. sv. Vincence. K. Řehák, farář. B. Kračmera, katecheta. Stan. Sobíšek, kooperátor.

3. okres: Ant. Jindřich, majitel papežského zlatého kříže »pro Ecclesia et Pontifice«. Frant. Marat, generál-velmistr ryt. řádu Křižovníků. Frant. Hope, komandér křižovnický a farář. Gust. Hans, křižovník a kaplan.

4. okres: Jan Wurm, majitel papežského kříže »pro Eccles. et Pont.« Jar. Půst, farář. Frant. Škorpil, kaplan.

5. okres: Jindř. Pazelt. Kar. Vondruška, farář a ředitel koleje Arnošta z Pard.

6. okres: L. Škrda, provinciál řádu Minoritů.

7. okres: Matěj Novák, rytíř sv. Řehoře. Česlav Navrkal, podpřevor dominikánský. Ant. Novotný, místopředseda »Růžencové výrobny«. Kar. Wolf, místopředseda Zemského sdružení katol. spolků v Čechách.

8. okres: V. Cháb, kaplan. Fr. Janků, arcib. notář a farář. Jan Brejcha, maj. papežského kříže »pro Eccles. et Pont.« Gust. Verich, profesor vyzn. synodaliemi.

9. okres: Jan Brejcha. Fr. Janků a V. Cháb jako v 8. okr.

10. okres: Jan Christ, křižovník, farář. Jan Dvořák, křižovník, kaplan. V. Jirchovský, maj. pap. řádu sv. Petra. Em. Kašpr. Em. Suk.

11. okres: M. Baťha, arcib. notář, farář. Václ. Benda, starosta spolku kostelníků. Kar. Mareš. Al. Šarapatka. Jos. Špachta, kaplan. Kar. Ulrich, rytíř Božího Hrobu.

12. okres: Václ. Eliáš, předseda konf. sv. Vincence. Mat. Baťha, farář. Fr. Černý, kaplan. K. Frankl. Jan Havlíček, rytíř Božího Hrobu. Jindř. Hon, pokladník konf. sv. Vincence. M. Zahradnický, rytíř řádu sv. Sylvestra, místopř. Ústř. rady sv. Vincence.

13. okres: Jar. Smutek. Jos. Lonek, arcib. notář, farář. Fr. Heřman, kaplan.

14. okres: Ant. Kašpárek, farář.

15. okres: Ant. Víšek, farář. Jar. Dvořák, katecheta. Kar. Schwarz.

16. okres: Dr. Václ. Popel, maj. komturského kříže pap. řádu sv. Řehoře. Fr. Motys, farář.

17. okres: Ant. Herout, farář. Kam. Schwarz.

18. okres: Jos. Svoboda, farář. Ferd. Hrouda, kaplan. Fr. Krahulík, ryt. řádu San Marino, ryt. Božího Hrobu, maj. pap. kříže »pro Eccl. et Pont.«

19. okres: Jos. Rathouský, farář.

20. okres: Týž a Ant. Páv, ostrostřelec.

21. okres: Václ. Pažout, maj. pap. kříže »pro Eccles. et Pont.« Ondř. Laffar, arcib. notář, farář. Ferd. Černovský, novicmistr řádu sv. Augustina, katecheta.

22. okres: Ot. Vošahlík, vikář. Klim. Kuffner, farář. Kar. Němec, vikář.

23. okres: Br. Sauer, premonstrát. Jan Bučil, katecheta. Lev Mojžíš, benediktin a farář. Jos. Vlk.

24. okres: Jos. Kyselka, monsignor, kanovník.

25. okres: Týž.

26. okres: Ant. Nepil, farář, Ant. Benda, katecheta. Em. Luňáček, **odb. učitel (!) a ředitel kůru (!),** jednatel Spolku pro vystavění kostela v Praze-VII.

27. okres: Ant. Nepil, farář.

28. okres: Jos. Bayerle, katecheta. Václ. Stejskal, farář. Ferd. Čepelák, katecheta. Jan Plešinger, katecheta. Prok. Vávra, katecheta.

29. okres: Václ. Stejskal, farář. Jan Vilímek, katecheta.

30. okres: Václ. Stejskal, farář. Em. Mareš, katecheta.

Jak úžasné to množství osob klerikálních zasedá v tomto obecním humanním ústavu! A to jsou uvedeni pouze lidé, kteří jsou úředně označeni jako klerikálové. Co ještě je klerikálů neoznačených!

Ptáme se všeho poplatnictva: Co tito lidé mají dělati v pražském chudinství? Klerikálové

---

[1]) Proložení jsou dokonce řediteli okresními (nebo náměstky)!

domohli se v četných okresích i předsednictva a ve všech okresích panují; vše prochází jejich kontrolou. Dovedou prosaditi, aby chudinské podpory a léky pro nemocné sloužily k většímu upevnění klerikální moci mezi lidem. Římani ovládají pomocí chudinského ústavu veškeru pražskou chudinu.

Jak je nekatolíku, když doprošovati se musí almužny u těchto osob? Praha nepamatovala na evangelíky, židy, bezvěrce atd. a vydala své chudinství úplně v moc katolických kněží. S jakým cynismem klerikálové si počínají, je vidět i z toho, že v některých okresích povinni jsou všichni chudí přicházeti pro podpory do kostela, kde se jim v sakristii udělují. Jen klerikál dovede takto vykořisťovat lidskou bídu a za skývu obecního chleba donucovat k pobožnosti. Kdo z čtenářů nevěří, že toto je ve 20. století možno, nechť jen přesvědčí se o pravdivosti očitě a ať zajde si v poslední pátek v měsíci o ½12. hod. dop. do sakristie kostela týnského, nebo o 11. hod. dop. do sakristie kostela křižovnického, nebo »do sakristie u Nejsv. Trojice ve Spálené ul. po mši svaté, která se slouží v 10 hodin.« A pod.

Klerikálové ovšem neřídí se biblí, aby levá jejich ruka nevěděla, co dává pravá, nýbrž okázale vyhlašují udělování almužen. Ve většině okresů nerozdílejí se podpory hladovícím lidem, nýbrž »udělují almužny«, aby ten nuzný groš ještě více zhořkl. Chudáci pak úředně nazváni jsou »almuženci«. Pouze v několika okresích měli otcové chudých tolik citu k chudobě, že vyplácejí »podpory« a to nikoliv v kostele, nýbrž v úřední místnosti. Za to v některých okresích zavedli si vyplácení podpor — na faře. Rozumí se, že lidé pak myslí, že podpory jim dává farář ze svého.

V 5. okrese mají ustanoveno: »Měsíční výplaty almuženců dějí se vždy v poslední den v měsíci o 11. hod. dop. na faře u sv. Havla.« — Podobně vyplácí se na faře dominikánské u sv. Jiljí, na faře u sv. Apolináře na Nov. městě.

Nedivíme se, že chudáci podělovaní neprotestují, ale divíme se tomu, že nenašel se posavad na pražské radnici muž, který by klerikální vládu v pražském chudinství podrobil zasloužené kritice, aby humanní instituce vybavena byla z černých spárů.

Však nemáme naděje, že by pražská radnice vyprostila se z vleku klerikálního, nemáme naděje, že v dohledné době bude pražská radnice skutečně svobodomyslnou. O klerikálním duchu pražském přesvědčili jsme se opět při schvalování rozpočtu obecního na r. 1909. Městská rada povolila a sbor obecních starších schválil 277 K na výkony kněžské. K čemu ty výkony jsou dobré, nikdo neví. Ale to není dosti. Za slavné mše konané na požádání obce pražské zaplatí se 420 K! Koho má osvítit svatý duch za ty peníze?

Aby se českému lidu dobře vedlo, dá městská rada sloužit mši v kapli na radnici. Týnský farář neslouží tuto mši snad z lásky k národu českému, nýbrž shrábne za ni 400 K a jeho přisluhovači 16 K.

Praha myslí, že památku cís. Ferdinanda a císařovny Alžběty nejlépe uctí, když zaplatí z obecních peněz 1.679 K za rekviem; o lepším uctění neví.

Už i po vesnicích hasiči a veteráni odmítají účast při parádě o Božím těle, ale Praha neopomíjí osvědčit příchylnost k Římu a zaplatí na tuto parádu 433 K.

Poněvadž »syn člověka« neměl, kde by hlavy sklonil, pražské poplatnictvo zaplatí byty: 1 faráři, 2 kaplanům, 1 kostelníkovi, 3 řed. kůru, 1 kalkantovi — 4084 K.

V Praze zdržuje se jakási Jednota Svatojanská, která jednou do roka postaví a rozebere kapličku na Karlově mostě. Za tento bohulibý a prospěšný skutek pražská obec platí této jednotě 338 K.

Poněvadž k rozkvětu Prahy je potřebí více bohoslužeb, přispívá obec různým spolkům a korporacím k účelům bohoslužebným 600 korunami.

Tak žijeme v naší matičce Praze, tak svítíme celému národu! *Š.*

SLEZSKO

S potěšením nutno konstatovati, že ve Slezsku postupujeme, a to i na takových místech, kde dle dosavádní zkušenosti nedal se úspěch očekávati. Při obecních volbách ve Vrbici podařilo se vpraviti tři naše lidi do výboru a jedině ta okolnost, že nemáme ve Slezsku potřebného agitačního fondu a že nemohli jsme tudíž dělníkům zapraviti tak zvané »šichty«, aby k volbě se dostaviti mohli, aniž utrpěli nějakou ztrátu, zavinila, že nedocílili jsme většího vítězství.

Radostnější úspěch byl docílen při volbách do okresní nemocenské pokladny ve Frýdku, kde po usilovné práci podařilo se nám zvítěziti ve sboru I. a III., čímž docílili jsme $^{2}/_{3}$ delegátů do valného sboru. Ve sboru II. zůstali jsme v menšině pouze šesti hlasy. I toto vítězství náleží k požehnání sekretariátu české samosprávy ve Slezsku. Také kontribučenský fond frýdecký přešel do uvědomělých českých rukou, a nový správní výbor usnesl se na české řeči úřední. Lze doufati,

že novému výboru podaří se brzy umístiti hotovost kontribučenského fondu, která dosud byla uložena ve frýdecké, nám nepřátelské »Sparkasse«, v českých rukou.

V ohledu národohospodářském kvitujeme nový úspěch ve zřízení české záložny v Bohumíně, jež nalézá se v osvědčených rukou a brzy jistě značný úspěch vykazovati bude. Podobně zřízena nová záložna v Porubě (okres klimkovský). Českému postupu na prospěch bude jistě zrušení železářských závodů v Bašce a omezení výroby v Karlově Huti-Lipině. Závody tyto podporovaly silně germanisaci jak Bašky, tak Leskovce a také blízkého Frýdku.

Neméně potěšující zprávou jest, že podařilo se ustaviti ve Frýdku »Spolek Národního Domu«, jenž má za účel nejenom vystavění Národního Domu ve Frýdku, nýbrž i kulturní a hospodářské povznesení a národní uvědomění na Frýdecku. Ustavující valná hromada spolku tohoto konala se dne 2. května 1909, i vloženo do vínku nového spolku tohoto ihned 6000 korun, jež do konce ustavující valné hromady byly pro spolek upsány. Snad i ve Frýdku svitne nám lepší budoucnost!

Slezské soudnictví dobře charakterisováno posledním případem, kdy český starosta Vávra ze Skalice odsouzen k pokutě 100 K proto, že vrátil c. k. soudu ve Frýdku německý přípis s poznámkou, aby slavný soud nešlapal čl. XIX. stát. zákl. zák. a posílal českým lidem přípisy české. C. k. krajský soud v Těšíně rozsudek první instance potvrdil. Nyní vyžádal si spisy ve věci té c. k. vrchní zemský soud v Brně. Dá se spravedlnosti průchod?

Důležitá trať předána dne 5. dubna veřejné dopravě, trať Karvinná—Mor. Ostrava. Avšak již po pěti dnech musila býti doprava zastavena, poněvadž trať počala se sesouvati a teprve tento týden opět jízda zahájena. Tratí touto nabyla řada velikých obcí dobrého a laciného spojení s M. Ostravou, jež se takto stává centrem revíru ostravsko-karvínského, jakož i veškerého ruchu obchodního. Zda konečně pochopí české obchodní firmy důležitost M. Ostravy a zda zřídí si zde své filiálky neb velkosklady, aby z bohatství, jež se zde soustředí, i čeští lidé kořistiti mohli?

Matice Osvěty Lidové usnesla se zříditi v Orlové české reálné gymnasium a podala příslušnou žádost c. k. ministerstvu vyučování. Jest zajímavo, že polské listy prohlásily úmysl M. O. L., zříditi české reálné gymnasium v Orlové — obci to, jež má české obecní zastupitelstvo — za provokaci Poláků, a ihned usnesla se »Macierz Szkolna« za účasti »Towarzyszstwa szkoly Ludowe« zříditi taktéž v Orlové reálný ústav s vyučovací řečí polskou.

Důležitým činitelem pro Čechy v Orlové a okolí bude zřízení české knihtiskárny, k níž koncesse byla udělena bývalému faktoru knihtiskárny polsko-ostravské, panu Fibingrovi.

Poláci domáhají se ve všech českých obcích, kde mají polskou menšinu, polských škol, a vymohli si již provedení komisionelního řízení, jež dosud konáno v Polské Ostravě a v Heřmanicích. Při komisionelním řízení, konaném v Polské Ostravě, přihlásilo se přes 300 dětí, z nichž však značná část nemohla prokázati pětiletou usedlost v obci. Přes to však bude obec nucena zříditi asi trojtřídní polskou školu. V Heřmanicích přihlásilo se ke sčítání 34 rodin polských. — A co my v Rychvaldě? — Sekretariát české samosprávy ve Slezsku zahájil akci za účelem soupisu českých dětí v Rychvaldě, ale Ústřední Matice Školská v Praze vyžádala si listiny ve věci té Rychvaldským zaslané — a dosud neučinila ničeho. Což mají nás Poláci ve všem předejíti? Přes to, že od Ústřední Matice Školské bylo několikrát žádáno, aby konečná svá sdělení učinila, nedostalo se příslušným činitelům do dnes od Matice odpovědi. — A věc spěchá.

Při volbách konaných v Opavě zvítězili z největší části živlové Čechům krajně nepřátelští. Ale i snad v Opavě prosvitne na straně živnostníků a obchodníků, jimž »Slezská Obchodní Zádruha« dělá velkou konkurenci. A tak i Němci opavští přijdou k poznání, že musí se dáti českému živlu to, co mu po právu patří.

Májové oslavy nedopadly tentokráte tak velkolepě, jako v letech minulých. Ohromná část dělnictva z Ostravska rozjela se k prvnímu do svých domovů a zůstala tak manifestačních průvodů vzdálena. Pouze menší část dělnictva z Pol. Ostravy, Muglinova, Hrušova, Vrbice, Heřmanic, Michalkovic a Kunčic zúčastnila se táboru lidu v Mor. Ostravě, kdežto dělnictvo z Fryštátska zúčastnilo se táboru lidu v Orlové a dělnictvo z okolí Bludovic táboru lidu ve Středních Bludovicích. — Národní socialisté na Opavsku konali své manifestační schůze v neděli za neveliké poměrně účasti.

Pro sekretariát české samosprávy podařilo se tajemníku téhož najíti v Polské Ostravě výhodné místnosti, a tak bude sekretariát pro Polskou Ostravu zajištěn. Bylo pro sekretariát jistě nedůstojným, že týž musil dosud pro naprostý nedostatek bytů vzíti za vděk podnájmem, i nelze se diviti, že vyskytla se myšlenka, přeložiti sekretariát z Polské Ostravy do Svinova, ač bylo zjevným, že Svinov není tak vhodným místem jako Polská Ostrava.

A. z Ploskovic.

UMĚNÍ

HUDBA.

Po dvaceti pěti letech. (Dokončení.)

Tím, jak živel český v Praze vymaňoval se z nadvlády němectví neb aspoň z pout utrakvismu, tím rostl jeho život nejen politický, nýbrž i kulturní a umělecký. Tam, kde němectví bylo jen pouhým vnějším nátěrem nebo kde z pohodlnosti a rodinných tradic původně bylo zachováváno, většinou při prvních nárazech probudivšího se českého života vzalo za své. A příval nové populace z venkova do Prahy a jejích předměstí, který byl výlučně český, nivellisaci němectví s úžasnou rychlostí dokonal. Ve třech desítiletích nebyla Praha po národnostní stránce k poznání a mnozí Němci — jako na př. Hanslick -- kteří znali ještě Prahu předbřeznovou, nedovedli si, jsouce života pražského později vzdáleni, vysvětlit napotomní její vždy rostoucí český ráz.

Početným stoupáním českého obyvatelstva Prahy a vzrůstem jeho vlivu v životě veřejném stoupal i počet inteligence hlásící se k svému češství a znající se k svým povinnostem i ke kulturním podnikům českým. Současně se stoupáním české inteligence a její váhy v Praze šlo, třeba že zvolna, i hospodářské sesílení českého živlu ve vrstvách obchodních a řemeslných. Stejným krokem, jak český ráz Prahy rostl, jak české inteligence přibývalo a jak český živel hospodářsky sílil a mohutněl, stejným krokem rostly a vždy pevnější půdy si získávaly i české kulturní podniky a mezi nimi i české divadlo. Rozvoj českého divadla v těch dvou desítiletích jeho prozatímnosti nešel vždy přímočárně a nerušeně ku předu. Mladost českých poměrů a různé vnitřní krise českého divadla byly brzdou jeho rozvoje a politické boje let sedmdesátých vrhly i do českého života divadelního svoje stíny. Jak tyto všechny okolnosti vrhaly reflex i do řad českého obecenstva divadelního, vidíme z posledních let činnosti Prozatímního divadla. Návštěva divadla bývala tu tak malá, že mnozí z předních činitelů českého života divadelního nevěřili, že bude možno ohromně rozsáhlé — dle tehdejšího měřítka — prostory Národního divadla obecenstvem pravidelně naplnit a s největšími obavami hleděli proto otevření jeho a jeho budoucnosti vstříc. Obavy jejich byly konečně i tou dosavádní zkušeností podporovány, že pražské německé divadlo bylo hojně českým obecenstvem navštěvováno a že bude nové české divadlo mít oproti tomuto divadlu starých, slavných tradic uměleckých a německou aristokracií a plutokracií štědře podporovanému těžkou posici. Ale již první léta — ač přirozeně nebyla prosta mnohých těžkých finančních starostí — obavy před budoucností Nár. divadla zcela rozplašila. Proč to vše povídám? Národ český svému umění postavil v monumentální budově na břehu Vltavy stánek. Co mohlo by se zdát přirozenějším, než že v tomto českém divadle najdou hned jeho otevřením všechna díla největšího českého hudebního umělce půdu k trvalému životu na scéně. Ale nebylo tomu tak. Celkový počet představení Smetanových oper o něco stoupl proti posledním létům divadla Prozatímního, ale to plus bylo celkem nepatrné. A toto nedostatečné pěstování Smetanových oper v prvních desíti létech Národního divadla vysvětluji si v první řadě starostmi jeho ředitelů o jeho zabezpečení do budoucnosti. Tehdejší repertoir Nár. divadla ukazuje, jak hlavní snahou bylo připoutávat k němu zájem co nejširších kruhů. Ty bylo nutno získávat pestrostí repertoiru, jenž musil předváděti v opeře všechna díla světové pověsti a jenž musel vykazovati hojně místa baletu a různým výpravným attrakcím. Těmito prostředky a vedle toho i novinkami cizího původu bylo čeleno konkurenci německé zemské scény. Za těchto poměrů nezbylo ovšem v repertoiru mnoho místa pro českého mistra, jehož »Libuši« bylo sice Nár. divadlo umělecky zasvěceno, jehož díla však potom byla v něm sama dost řídkými hosty. A z české veřejnosti samé, vyjímaje několik hlasů nadšených ctitelů Smetanových, ani neozývaly se valně hlasy, které by po častějším provozování jeho oper volaly. Smetana byl tenkrát v širším mimočeském světě hudebním ještě neznám, díla jeho neměla tenkrát ještě uznání ciziny a tu byl to jistý, u malého národa, který teprve po staletích zas v kulturní život světový začal činně zasahat, vysvětlitelný nedostatek důvěry ve vlastní síly a ve vlastní syny, který způsobil, že tak dlouho národ s překvapující reservovaností choval se ke svému prvnímu velkému umělci.

Historie nezná skoků, ale vývoj tu rychlejší, tu volnější. Proto, jestliže vítězstvím Smetanových oper na vídeňské divadelní výstavě v r. 1892 dostalo se českému mistru a dílu jeho i ve vlasti uznání a počíná-li od té památné události i hojnější a stále stoupající pěstování oper Smetanových na první české operní scéně, není to dílem snad nějakého zázračného obratu, ale výsledkem dlouholetého vývoje našich uměleckých, kulturních i hospodářských poměrů. Že ovšem památné vítězství Smetanovo ve Vídni a hned na to následující pouť jeho oper po německých divadlech nebyla bez vlivu na úspěchy mistrova díla i u nás doma, o tom není pochyb-

nosti. Ty hráze reservovanosti a chladu k dílu jeho doma rázem padly, když cizina do Čech pověděla, jakého velkého umělce má národ v Bedřichu Smetanovi.

Ale během doby i hlavní překážky proniknutí Smetanova ve vlasti se seslabovaly, až zanikly zcela. České umělecké a vzdělávací ústavy, česká literatura a žurnalistika a konečně mimo jiné další činitele i divadlo samo pozdvihlo umělecký vkus a vzdělání širších vrstev tak, že ty zvolna počly chápat celou velkost zakladatele české hudby, naučily se dílo jeho cenit a milovat. V tom našly tyto širší kruhy obecenstva podporu i se strany hudebních odborníků, kteří vyrostli již v moderních a pokrokových názorech o hudebním a dramatickém umění. Poznání díla Wagnerova u nás, třeba jen částečné, mělo i pro dílo Smetanovo blahodárný vliv. Ustoupením Smetanovým z řízení české opery ztratily pak i osobní spory a antipatie na své příkrosti, a když pak v divadelním družstvu nastaly smířlivější časy mezi oběma politickými tábory, mizela i další čistě vnější příčina bojů pro a proti Smetanovi.

Tento vývoj připravoval půdu bohatou v cenění a pěstování díla Smetanova u nás, ke kterémužto obratu vítězství jeho ve Vídni a v další cizině bylo jen posledním vnějším impulsem. Rokem 1893 počínaje můžeme pozorovat kvantitativní i kvalitativní vzrůst kultu Smetanova v Nár. divadle. Počet představení tu stoupá, hudební i scénické výpravě oper věnuje se zvýšená péče a ruku v ruce s tím zájem v obecenstvu a Smetana roste. Rokem 1900, v němž ujal se řízení české opery K. Kovařovic, nastává další etapa v historii oper Smetanových. Opery Smetanovy podrobeny zcela novému nastudování a scénické výpravě ve smyslu zvýšených požadavků, které dnes na reprodukci operního díla klademe. Ale ani tu neustal dnešní chef opery na prvních úspěších svého díla, každé další provedení kterékoli z oper znamená nové vystupňování reprodukčního umění, nové a vždy dokonalejší vyzdvižení krás díla Smetanova. Občasné cykly všech oper Smetanových jsou vnějším důvodem k novým hudebním a scénickým výpravám. Z nich letošní zajímavý je novým scénickým rouchem a dramatickým pojetím »Prodané nevěsty«, částečným návratem k původnímu textu »Braniborů« a návratem, jak aspoň se čeká, k původní úpravě »Dvou vdov«.

Stručně řečeno: dnes jsou všechny opery Smetanovy nejživější a nejpevnější součástí našeho operního repertoiru a ukázkami vrchní naší operní reprodukce. A obliba, která dlouhá léta v širších vrstvách obecenstva platila jen »Prodané« a »Hubičce«, platí dnes i ostatním operám a vždy víc a víc se šíří.

Pro symfonická díla Smetanova nadešla u nás příznivější doba, jak svrchu už řečeno, teprve ustavením zvláštního českého koncertního orchestru. Celý cyklus »Má vlast« je každoročně v programu populárních koncertů České Filharmonie a těší se vždy takovému zájmu obecenstva jako žádný jiný koncertní program. Také tři starší symfonické básně Smetanovy a »Pražský karneval« uvedeny byly u nás teprv v posledních létech v širší a intensivnější známost.

Komorní díla Smetanova odkrylo světu domácímu i cizímu teprve »České kvarteto«, které jakož i další česká kvartetní sdružení zvláště kvartetem »Z mého života« všude dobývá jménu Smetanovu po léta jednomyslně doznané vítězství. Že klavírní díla Smetanova dnes řídčeji slyšíme než dříve, má svou příčinu ve všeobecném úpadku klaviristických koncertů v Praze. Za to tím více v soukromí hrají se nejen pozdější komposice Smetanovy, nýbrž i mnohé první jeho opusy z pozůstalosti publikované »Uměleckou Besedou«.

Slýcháme někdy tvrzení, že Smetana a dílo jeho není u nás dosud pochopeno a oceněno. Jisto je, že o dvě věci musíme vždy i v budoucnu pečovat: o to, aby znalost celého díla Smetanova do nejširších vrstev národa se šířila a aby dílo to vždy jen důstojně a v prvořadé reprodukci bylo lidu předváděno. Ale nesmíme za to ustrnout v jednostranném kultu jedině díla Smetanova, zavírat oči před dalším vývojem našeho umění hudebního a před novými umělci nastupujícími na nové cesty a v nové směry. Smetana sám skromně říkal o sobě, že on jen dílem svým upravuje budoucím cestu. Budeme-li i těmto dalším našim umělcům, v nichž je budoucnost našeho umění, přinášet více porozumění vstříc, než ho u většiny svých vrstevníků nacházel Smetana, budeme tím jistě také plnit jeden z odkazů velkého, nesmrtelného zakladatele české hudby. *—lh—*

*

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

Jarní výstava »Manesa«.

Úspěšné vystoupení několika mladých členů v této výstavě mohlo by znamenati pro vývoj sdružení skutečný, umělecký zisk, kdyby nebylo převáženo tíhou prostřednosti vystavující většiny. Starší nepřinesli nic tak významného, aby v jejich ustálené charakteristice bylo nutno měniti jediný rys, ba spíše leckterý běžný soud musil by býti zúžen, kdyby se nevnucovala námitka, že jde o okamžitou tvůrčí tíseň jednotlivců. Dvě, tři jména téměř oficielního zvuku vypadla, k jiným nepojí se díla, u nichž bylo by možno vytknouti umělecké plus. Leckde cítíte potřebu dovolávati se děl starších a vzpomínkou doplňo-

vati chudost dojmu, jinde zjistíte jednotvárnou setrvačnost tvůrčí, kladoucí doplňky jen v rozsah díla bez zmnožení a zvýšení jeho kvalit. Mladší, od nichž čekalo se osvobozující slovo, nesplnili ani zpola očekávání, a několik z nich opravilo v jediném roce ukvapené, nezodpovědně činěné soudy, a řídké výjimky nejsou dost utěšující.

Preisslerovu dílu dostalo se celé kóje. Řada definitivních pláten a studií dovoluje pronésti přibližný, úhrnný soud. Preissler je obecně pokládán za umělce-dekoratéra, kterému nepříznivými veřejnými poměry našimi jsou odpírány zdi k vytvoření velké dekorace, a jehož díla jsou jen zredukovanými monumentálními visemi. Touto námitkou nelze tušim vyvrátiti výtku kompromisu mezi dekorací a rámovým obrazem, která stále nápadněji se jeví v jeho díle. Dovedete-li si promítnouti jeho komposice v rozměr nástěnné dekorace, vnutí se představa jakési děravosti, úzce, příliš pro rám myšlených komposicí a nedostatku síly vyjadřovati se plně a sytě v široké, zaplněné ploše. Spravedlivý soud bylo by snad možno pronésti o Preisslerovi, kdyby mu byla dána možnost vyjádřiti se ve fresce, ale případ prostějovského domu, kde dekoraci vestibulu rozřešil pohodlným vsazením plátna v zeď, nebudí mnoho důvěry. Ullmann a Radimský opakují do únavnosti několik vytěžených dojmů, výroční výstavy přinášejí jen pohodlné varianty téhož thematu.

Mnoho místa, daleko ne po právu, bylo věnováno Nejedlému, jehož dílo, před rokem vystavené, strhlo k nekritickému obdivu. Letošní výstava určitě redukuje nadšené superlativy, jimiž bylo jeho vystoupení provázeno. Velké gesto, předstírající vnitřní sílu, objevilo se jen jako lichá, chvilkově okouzlující pósa. Nejedlého obrazy jsou plny náhodnosti, bez vnitřní přesvědčivosti. Malířské prvky, které užity jako prostředky, jsou teprve s to, aby vytvořily dílo, povýšeny zde na poslední cíle, stávají se hříčkou, vtipem, který oklame a na chvíli zakryje vnitřní dutost a prázdno. Plátna skvrnami zneklidněných ploch, koloritu vystupňovaného v příkré effekty upozorňují příliš hlučně na sebe, než aby se neobjevila zároveň pod jejich vnější, vyzývavou okázalostí vnitřní nejistota. Oba obrazy loňské výstavy stály nepoměrně výše svou disciplinovaností, vědomou výtvarnou rozhodností, jíž postrádají letošní díla úplně. Obě krajinářská plátna zvracejí víru v možnost úspěšné cesty, kterou Nejedlý jde: drobné věci odkazují příliš hlasitě k inspirátoru, z něhož vychází. Ani Myslbek neudržel se v posici, jíž vybojoval si některými díly své loňské souborné výstavy. Snad sveden jednostranností svých sujetů, od nichž žádá spolupůsobení k sesílení výtvarného dojmu, uchýlil se k poněkud brutální scéně svého »Neštěstí«, k níž volil plochu přehnaných rozměrů, které komposičně neovládl. Nedošel konečné synthese, jeho obraz rozpadá se v několik dobře studovaných figur, prostorová sjednocenost však jim chybí, celkový náladový rythmus nedovedla zachytiti ani těžká, ponurá atmosféra světelná. Z pracné konstrukce vyprchal rythmus umělecky přetvořeného života. — Že z hotových formulí, přejatých bez vnitřní nutnosti a charakterního poměru k původci, z pouhé pósy nebo příliš intelektuálně založených důvodů nevyvodí se dílo umělecky významné, svědčí díla dvou členů »Osmi«, Fily a Beneše. Důsledky sborové práce, kryté společnou hlučnou frází, nesou sebou ztrátu osobnosti za dílem, které jest příliš moudře uváženou a sestavenou konstrukcí. Možno o nich užiti slova, napsaného kdesi o dnešních pařížských »Neodvislých« — »oficielně vzbouřenečtí«. Schválnost a neomylná přesvědčenost vylučuje z jejich díla uměleckou pravdu i každou její možnost. Kubín, který zříká se zbytečných allur, nachází pravý poměr k svému vzoru a nachází i sebe. Jeho »zahrada« je nepopíratelně z nejlepších obrazů výstavy. Nelze ji odbýt snadno zjistitelným, pohrdlivým vytčením van Goghova vlivu. Prostor, atmosféra, forma, barva tvoří rythmický, nedílný celek, dávající rozkoš oku a budící pocit plynného životního tempa. V Nechlebovi vyrostl portrétista neobyčejné malířské noblessy. Šest portrétů vykazuje neúchylný, kladný vývoj k ryzímu, osobnímu výrazu. Zaujat zprvu staromistrovskými ideály, melancholickou krásou starých přitemnělých pláten, přešel k volnějšímu, méně úzkostlivému vyjadřování se, našel poctivý vztah k objektům, z něhož vyvozuje vlastní zákony pro svoje dílo. Slučuje šťastně zrakový postřeh s jemnou psychickou analysou, přenáší v obraz člověka žijícího, převtěleného. Inspiraci v starých mistrech našel též Ottmar, přejal však od nich spíše obecné zákony tvoření než jejich konkrétní výsledky. Pevnou kresbou, promyšlenou komposicí, pečlivou konstrukcí odstraňuje z díla všechnu náhodnost, a úmyslným primitivismem, jeho kreslířskou určitostí a malířskou čistotou kontroluje výsledky. Jde mu o přesvědčivou synthesu díla, docílení dojmu nutné nezbytnosti každého vkomponovaného prvku pro celek, z něhož nelze vyloučiti jediné části bez porušení zákonnosti a pravdy celku. Brunnerova drobná tempera, krásná věc clair-obscuru, vyváží řadu vypínavých pláten výstavy. Ve třech Alšových alegoriích dosti pozdě doceňujeme díla mladé jeho tvůrčí síly. Úhrnný soud o výstavě nemění průměrná díla dopisujících členů Muncha, Trübnera.

Početně více než obvykle zastoupená plastika je representována jmény domácími i cizími. Bílek vystavuje dvě řezby Krista, Štursa mimo drobnější dvě plastiky krásně stavěnou postavu Evy, jejíž tvarová krása, vytěžená zákonně z hmoty bez úskoků, beze spoléhání na malebnost a zajímavost pósy, prolnuta je pudovou, animální krá-

sou a smyslnosti. Mařatka, sledující dynamickou krásu forem tělesných ve dvou, třech plastikách, vyjadřuje pěknou rythmiku tvarovou. Šejnostova portrétní studie, která je už více než skizzou, sledující zřejmě konečné zvýraznění v tužším materiálu, bronzu, prozrazuje péči o pevnou plastickou konstrukci a snahu po vyjádření čistě plastickými prostředky. Metrovičovy plastiky odpuzují svou násilnou maňýrovaností forem, jichž svůdně měkký, líbivý povrch kryje sochařskou nelogičnost a nezákonnost.

A. Matějček.

*

ČINOHRA.

Národní divadlo.

Dodatečně je mi referovati o večeru tří aktovek, na němž zastoupena byla literatura francouzská, německá, ruská. Courtelineova hra »*Doma svatý pokoj*« předvádí výjev z veselé vojny rodinné, vedené o peníze a o nadvládu v domácnosti. Rozumí se samo sebou, že chytřejší je žena, ale že muž je přesvědčen o své rozumové povýšenosti nad ní, takže, jsa jak náleží dupeován a obtáčen kolem malíku, udílí své drahé polovici velkomyslnou radu, aby upustila od své lehkověrnosti. To, že vítězství ženino není pověděno plnými ústy, vyznačuje jemnost Courtelineova genru, za to past, do níž upadne přelstívaný manžel, sroubena je trochu příliš nápadně, čímž trpí pravděpodobnost hříčky. — Schnitzlerova veselohra »*Kontesa Mici*« nabývá výsměšné trpkosti vedlejším svým názvem: »aneb Rodinný den«. Otec a dcera setkávají se náhodou téhož dne s osobami, jež znamenaly nejvíc v jich životě, ale jichž pravou úlohu otec před dcerou a dcera před otcem tajili: K starému hraběti přijíždí bývalá jeho milenka, již kontesa má však pokládati za jednu z jeho četných divadelních známostí, současně pak kontesa shledává se s prvým svým milencem, v němž její otec vidí pouze nejoddanějšího přítele, shledává se však kromě toho se svým sedmnáctiletým synem, jehož neviděla od jeho narození. Tak jsou na zámku současně: majorátní pán a jeho stárnoucí dcera, malující kytičky a občas příjemně se bavící se svými učiteli, starého hraběte milenka se svým nastávajícím manželem-fiakristou, dále téhož hraběte neoficiální knížecí zeť se svým nemanželským synem; dva stavy tedy a tři generace. Veselohrou nazval autor svůj kus; je to veselohra, jaká nastává po prohrané tragedii. Neboť v minulosti kontesy Mici byl velký pathetický okamžik: tehdy, když milovala otce svého dítěte, byla odhodlána snášeti hanbu, utéci třeba a zříci se všech předsudků svého stavu; její obět nebyla přijata, i následovala plochá komedie života. Užívá-li u relativisty rázu Schnitzlerova některá osoba vysokých slov o lásce a vášni, znamená to: tato jediná láska, tato určitá vášeň jest mi posvátna; zklame-li mě, bude mi vše jedno; chci žíti bez ohledu na průměrnou mravnost a neohlížím se na to, má-li muž, jenž jest mým osudem, ještě jiné závazky, nežli ke mně. Ale když oddanost a vzdávání se ukázaly se marnými, jdou milenky cestou mnohých, přemnohých: buď do vody, jako Johanna z Osamělé cesty, anebo do nového, lehkovážného živobytí plného změn, klamání a přetvářek, jako kontesa Mici, která je přec jen, při vší vnější nepodobnosti, vzdálenou Johanninou příbuznou. — Žertovný výjev Leonida Andrejeva »*Láska k bližnímu*« těží, nadužívaje trpělivosti diváků, z dobrého situačního nápadu, k němuž nepřidává nových zajímavých jednotlivostí. Jakási ruská důkladnost či snad těžkopádnost má za následek, že se některé obraty vracejí s doslovnou věrností a vícekráte nežli je třeba. Co v širokém románu přispívá k charakteristice, prostě unavuje ve veselohře (také Tolstého »Plody osvěty« na př. užívají takových stereotypních frásí). Ježto však »Láska k bližnímu jest od autora, klonícího se k symbolismu a ježto jak jsme se nedávno přesvědčili, člověk nikdy neví, jak hluboký jinotaj se skrývá ve veselohře, budiž horlivým vykladačům ponecháno pátrati po alegorickém smyslu a luštiti záhadu, nechtěl-li snad Andrejev svým člověkem, přivázaným ke skále a drážděným od surově zvědavých turistů, symbolisovati báj o Prometheovi. — Svěží tempo představení zvýšilo účinek Andrejevova žertu, s humorem hrál pan Schlaghamer, dovádivě kvintett rvoucích se gymnasistů a gymnasistek. V Schnitzlerově aktovce, jejíž titulní role s porozuměním a s mírným sarkasmem byla podána paní Benoniovou, nepostihl jsem smyslu aristokraticko-dragounské chůze, jíž přehnaně karakterisován byl vyžilý hrabě; ale soudě dle nedávného provedení Hilbertovy České komedie, zdá se vůbec, že na Nár. div. zavládla snaha, rejtary co možná nejostřeji odlišiti od pěších, takže takový voják je každým coulem jezdec a každým krokem hlásá: já jsem, prosím, zrovna slezl s koně. Paní Červené, jíž v Courtelineově hře připadla souhra s panem Sedláčkem, svědčí rutina francouzských komedií; projevila svůj temperament, tímto směrem ukazující, také v poslední novince Národního Divadla, ve veselohře »*Její otec*« od Guinona a Bouchineta (poprvé v pátek 7. května za režie páně Seifertovy). Ale kromě jmenované interpretky a výkonu p. Schlaghamerova působilo představení Jejího otce dojmem loutkové komedie, šablonovitější ještě, nežli jak zasluhuje tento nudný kus. Ježto jsem znal předem kostru děje, nebylo ani třeba poslouchati a dívati se současně. Podle ustáleného a tak veleznámého již akcentování našich veseloherních herců dala se s neklamnou bezpečností uhádnouti jejich typická a veleznámá mimika, a naopak, postřeh některých scenických a hereckých detailů tak vý-

stižně povídal celý děj! Zde roztrpčení rozvedené ženy, naznačované hlasem, který, i když mluví něžné věci, nemá daleko k výčitkám a hubování — tam svůdnost pařížského elegána, lišící se od neodolatelnosti pána zvikovského bílými gamašemi — kus sám pak, stojící hluboko pod úrovní jiných her Guinonových, zbásněn ani ne tak dvěma svými autory, jako spíše pouhou tradicí francouzské komedie, tradicí to, jež, zdá se, dovede vytvářeti kusy a vnukati pak spisovatelům domnění, že jsou jich tvůrci, asi tak, jako »vypěstěný jazyk, jenž sám od sebe přemýšlí«, sám ze sebe může dělati verše. Smířlivý konec, ač psychologicky nemožný, zajímá alespoň jako neobratná analogie k zakončení jiných dramat téhož autora, u něhož i těžké konflikty řešívají se nekrvavě — ale proto tím pessimističtěji — smířením, jež zůstává ovšem jenom na povrchu.

O. Fischer.

*

Vinohradské divadlo.

První hrou, uvedenou na scénu za nového regimu, byla čtyřaktová veselohra M. Hennequina a F. Duquesuela *Princ Hejsasa.* Netřeba se šířiti o této nicotnosti. Toliko jedna věc naplňuje mne podivem. Veselohra je svým sujetem podobna Guinonovu Jejímu otci, hranému na Národním divadle. Ačkoli poslední práci mám za nejméně výraznou z literární tvorby Guinonovy a jsem přesvědčen, že Národní dopustilo se neomluvitelného omylu uvedši jím Guinona na česká prkna, dělí novinku Národního divadla od novinky divadla vinohradského rozdíl díla literárního od řemeslné slepeniny. Její otec byl přijat naší kritikou velmi nevlídně. Byl jsem tudíž zvědav, oč vyšší bude stupnice odporu proti Princi Hejsasovi. Stalo se však neuvěřitelné: odpor se nestupňoval, naopak místy byli Hennequin-Duquesuel přijati benevolentněji.

O. Theer.

ZE DNE

Pro sblížení českopolské loni výprava Poláků varšavských na pražskou výstavu složila fond, jenž má hradit útraty přednášek, věnovaných účelu tomu. Přednášky tyto započaly v Praze minulý týden dvěma cykly po třech večerech. První cyklus, věnovaný postavení Polska v dějinách Slovanstva, přednesl prof. dr. Feliks Koneczny, redaktor krakovského Świata Słowańskiego, jeden z předních pracovníků dnešních na poli slovanské vzájemnosti; druhý cyklus, věnovaný tvůrci moderní poesie polské, Juliu Słowackému, jehož narozenin sté výročí připadá právě na letošek, přednesl mladý sympatický literární historik, prof. dr. Tadeusz Grabowski. Ačkoli přednášeno bylo česky, byla účast obecenstva poměrně nepatrná — tím větší hanba u nás, kde i pouhý humbug dovede sehnat na bezcenné přednášky sta a sta osob. Vinu toho nese ovšem naprosto nedostatečné uspořádání a oznámení přednášek. Jest litovati, že z prvého pokusu o vzájemnou informaci národů sobě nejbližších polští hosté neodnesou si dojem veskrze příznivý. Jsme přesvědčeni, že ani dnešní spor náš v Těšínsku ani hory nedorozumění a zlých vzpomínek, navalené během let mezi nás politickými událostmi, nebyly by zavinily tak nápadnou netečnost inteligence české k obětavému podniku polskému, kdyby pro věc byla v čas bývala podniknuta potřebná akce a reklama. Dobrý účel neprorazí sám sebou, ale potřebuje také praktických rukou, které by jej uskutečnily. Doufáme, že přednášky příští budou již konány před »plným domem« a přinesou větší užitek!

K projevu Björnsonovu, otisknutému v čele listu, přineseme v příštím čísle úvahu dra Edv. Lederera.

Výsledek užších voleb do zemského sněmu ve skupině vysokomýtské a písecké přinesl vítězství radikálním stranám. V okresu píseckém byl zvolen red. K. St. Sokol (rad. státopráv.), v okresu vysokomýtském dr. J. Hliňák (nár. soc.), a to v obou případech proti Mladočechům. Výsledky tyto měly by býti podnětem k vážným úvahám všem ostatním t. zv. měšťáckým stranám, zejména Mladočechům, které si širokých mass lidových všímaly z pravidla jen před samými volbami.

Konsistoř proti novým osnovám učebním. Reforma učebního řádu pro reálky, vydaná ministeriem, jež průběhem 4 let úplně na celé reální škole vejde v platnost, omezuje v septimě vyučování náboženské na jedinou hodinu učební. Výnos sám směřuje patrně k úlevě studentů, kdežto odborníci některých nauk rádi by této vybývající hodiny použili k rozmnožení hodin svých předmětů nedostatečně zastoupených, mezi nimiž při-

rozeně chemie v první řadě se hlásí o podíl. Jinak však smýšlejí katechetové, jejichž požadavkům dostává se sankce konsistoří. Petují důrazně, aby buď byly ponechány dvě dosavadní náboženské hodiny v septimě, nebo aby dokonce byly rozmnoženy na tři, uvádějíce liché důvody, že jmenovitě historická látka náboženská se rozmnožila. Bude zajímavo zvěděti, zda ministerstvo vyučování dovede své zamilované reformní osnovy uhájiti i proti černým nástrahám.

Nová umělecká ztráta Prahy. V Berlíně byla v těchto dnech dražebně prodávána velká drahocenná grafická sbírka rytíře Vojtěcha Lanny, dosud v Praze soukromě chovaná. Hlavní její ozdobou byla soustavná a vybraná sbírka dřevorytů a jiných grafik XVI. věku z Německa, některé klassické práce Dürerovy vévodily a docílily též nejvyšších cen. Sbírka rozprášila se po celé západní Evropě a zejména několik německých musejí získalo její nejkrásnější čísla; že by pro Prahu, město příslovečně chudé památkami grafickými, něco zůstalo zachováno, nezaznamenaly noviny vůbec. Čechy a Praha, kdež sbírka vznikla, vyšly zase na prázdno jako pravidelně, jedná-li se o poklady v Čechách nashromážděné.

Havlíčkův antisemitism. K této věci vrací se v Rozvoji J. Kodíček a píše mezi jiným: »Celý spor scvrká se tedy na výklad slova »antisemitism«, neboť jistá antipatie proti židům byla mi u Havlíčka jasně patrna; nechtěl jsem ji však nazývat antisemitismem prostě proto, že k židům takovým, jakých tehdy v Čechách byla největší většina, cítím antipatii sám a rozhodně bych se nechtěl pokládat za antisemitu. Tuto antipatii připouštím u Havlíčka; za antisemitism pokládám však instinktivní a vědomý odpor proti židům, prostě proto, že jsou židy, a ne proto, že jsou národnostně prvkem cizorodým. A takový antisemitism v díle a osobnosti Havlíčkově nenalézáme, a hledá-li jej dr. Chalupný (z článku jeho to patrno není), pak staví proti mojí hypothese, že by dnes choval se Havlíček k hnutí českožidovskému zcela jinak, hypothesu novou, kteroužto hypothesu pokládám za pravdě nepodobnou už proto, že byl Havlíček duch velmi racionalistický a konkretní, a chápal by již z utilitaristického stanoviska význam assimilace pro český národ. Pochybuji, že by Chalupný přistoupil na podobnou hypothesu. Jak vidno, jedná se vskutku jen o onu antipatii k židům — nepřátelům českého života, a antisemitism vůči židům národní povinnosti k českému národu plnícím. Je-li taková »antipatie« nejmírnější formou antisemitismu, pak se přiznávám, že v takovém případě oním »mírným antisemitou« jsem — sám. Stran výtky Chalupného o pochybené methodě Masarykově, kterou jsem proti své vůli v tomto bodě postupoval, ubezpečuji jej, že mi sice běžné mínění o Havlíčkově antisemitismu nesouhlasilo s obrazem, jejž jsem si o něm učinil, že přivedlo mne dokonce k studiu této otázky, nikdy však nesvedlo mne při rozboru samém k porušení objektivní methody (jež vychází od osoby posuzované a ne pisatelovy), kteréžto mínění čerpá dr. Chalupný jen ze svrchu uvedeného nedorozumění. Dokonce pak podpisuji doslova mínění Chalupného, že »hnutí českožidovské bude se nerušeně vzmáhat dál, i když se uzná, že Havlíček antisemitou byl.«

Aforismus ze 70. let. Vídeňský spisovatel Otto Erich Deutsch nalezl dosti obsáhlou pozůstalost proslulého uměleckého kritika a essayisty Ferdinada Kürnbergera, jenž r. 1879 zemřel ve Vídni. Hlavní obsah tvoří aforismy, z nichž některé otiskuje »Neues Wiener Tagblatt«. Citujeme alespoň jeden: »Je-li nemožno Perpetuum mobile, přece jest Perpetuum stabile — totiž Rakousko.«

Knihy redakci zaslané.

Nákl. Hejdy a Tučka: V. A. Jung: Mluvnice jazyka anglického pro školy a samouky. Str. 349 za K 6·10. — *Nákl. J. Otty:* Jan Heyret: Gogol, ruský bohatýr. Str. 25 za K 1·—. — Elin-Pelin: Bulharské povídky. Přel. K. Drož. Str. 148 za 40 h. — *Nákl. F. Topiče:* Výbor z ohlasů písní ruských a českých Fr. Lad. Čelakovského. S předmluvou Arne Nováka, vydání uspořádal Adolf Wenig. Str. 59. — *Nákl. F. Šimáčka:* Božena Viková-Kunětická: Dospělé děti. Satirická veselohra o 3 dějstvích. Str. 91 za K 1·20. — J. S. Machar: Confiteor. Díl III. Třetí vydání. Str. 171 za K 3·20. — *Nákl. Zem. Ústř. spolku Jednot. Uč. v král. Českém:* Dr. J. Jeništa: Elektřina a její užití. I. Str. 143 za K 1·60. — A. P. Kalina: Výklady národohospodářské. Str. 124 za K 2·—. — Jiří Janda: Ptačí profily. Str. 148 za K 3·—. — Ferdinand Sládek: Zpěvník pro školy obecné a měšťanské. Díl I.—V. po K 0·40.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 28. KVĚTNA 1909. ČÍSLO 36

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397

LITERATURA

Z nové české prósy.

VII. Antonín Sova: **O milkování, lásce a zradě.** Povídky a črty. Díl první. »Slunečnic«, knihovny »Noviny« svaz. I., v Praze, nákl. Grosmana a Svobody 1909. Str. 158. — Růžena Jesenská: **Mimo svět.** Prosa. V Praze, nákl. Edv. Leschingra, 1909. Str. 188.

Mezi oběma knihami erotických osudů, jež chci sloučiti poutem společného referátu, leží podstatné rozdíly stilové. Antonín Sova podává ve svém svazku novell a skizz, tak živě připomínajících jeho début v próse z r. 1898, přímo typické doklady analytické a impressionistické methody, kterou dnes naši básníci, obrácení k uměleckému zítřku, usilují přemoci Růžena Jesenská spěchá ve svém svazku povídek, ballad a legend prudce a udýchaně k básnické synthese, k umění zkratky, k soustřeďující stilisaci.

Antonín Sova vrhá v překypujícím varu podrážděného dojmového života na papír bezprostřední, ba přímo horké a zkrvácené své vzněty, celou tu neklidnou a chaotickou tříšť krajinných dojmů, lyrických úzkostí, životních výkřiků, všecku tu zsinalou a kroužící pěnu prudkého citového proudu, který se láme o kamení života... Rozsekává děje v malé nervosní výjevy trvající okamžik, rozkládá postavy v nelogické rozmary a nesouvislé vzněty, podává místo románového vývoje vrtošivou hru nálad — odtud ten dojem roztříštěnosti, zlomkovitosti, skizzovitosti všech těch povídek, které jsou tak bolestně procítěny, ale tak nedomyšleny, nepropracovány. Jest v knize celá řada prací, které nejsou než novellistickou parafrasí jediné lyrické scény, scény, jež, uzrajíc a zhutníc, byla by se snad vyhranila v báseň, náladovou báseň, temného a dusného sovovského kouzla; jmenuji skizzy »Herec a nadšení«, »Vzpomínku na pohřbený sad« a »Svatyni«. A vedle nich i delší novellistická črta »Vallium vallis«, rozhodně nejsovovštější číslo knihy, podává sice řadu lyrických scén, celou serii »lyrických vteřin duše«, mluveno s básníkem, ale nižádný jednotný děj, nijakou organickou jednotu, slovem nic, co leží mezi dojmovou inspirací a opravdovým uměleckým dílem.

Analytika-impressionistu z oné podmračné doby na konci století, jiŽ nejlepší z nás překonávají ve jménu kulturního a slohového vzestupu, doplňuje u Sovy experimentující psycholog naturalistického původu, a tak dostává se nám v dusné a trapné povídce »Podzimní lidé« opravdu přírodopisné monografie psychopathických churavců, v »Kvidovi« klinického případu odumírajícího luetika a v čelných povídkách knihy, které jí daly titul, všestranně vyšetřujícího processu jednostranné ženiny nevěry v manželství. Pro celou tu methodu experimentující a analytické novellistiky, která zaznamenává pečlivě jako lékař na tabulce nad postelí v nemocnici neb přírodopisec-fysiolog u drobnohledu každičký symptom, každičký záchvěv vitality, měla kritika lichotivé epitheton trpělivosti psychologovy; leč chce se mně věřiti, že trpělivost není právě v umění hlavní ctností, že záleží na něčem zcela jiném... Říkám celou hořkou a nutnou pravdu o nedostatečnosti této analytické psychologie, o sterilitě tohoto vnitřního experimentování, o malém dostřelu methody výlučně impressionistické přímo, byť bych mluvil o spisovateli, jehož básnickému umění podivuji se upřímněji než snad kdokoliv jiný.

Slohový protiklad této methody, soustřeďující a krátící synthetism, jakého v posledních svých pracích novellistických užívá Růžena Jesenská, nemůže uspokojiti právě svými negativními vlastnostmi. Synthetism, jenž ze života hluboce a odvážně prohlédnutého až na dno podává zhuštěný a zkrácený obsah; jenž nepřehlednou řadu individuelních jevů zahrnuje v několik sytých a plných typů; jenž hru náhod a rozporů převádí na zákonný rhytmus; jenž za každým zlomkovitým »tak bylo« čte zcelující »tak musilo býti« — tento synthetism nebude nikdy pohodlnou úlevou, nýbrž přísnou, těžkou discipli-

nou. Růžena Jesenská si naopak svůj úkol povážlivě zjednodušila. Místo aby vyložila v pevném řetězci příčin a výsledků celý nutný a zákonitý rozvoj osobnosti, redukuje ji prostě na všeobecné schema: na milenku, která chce shořet v erotickém plameni, na matku, která touží zmizeti docela ve svém dítěti, na ženu, která v srdci odchází od svého muže, neopouštějíc ho veřejně, na mnicha kajícníka, který očisťuje se od zločinu. Pravím výslovně schema: postavy Růženy Jesenské, předvedené vždy až v pátém dějství milostné tragoedie, nemají kostí, nemají masa; jsou pouhými silhouettami povšechných obrysů, které přejdou, zmizejí, neutkvívají. U básníků, kteří příliš pracují přísně logickým a neúprosně domyšlujícím intellektem, u mathematiků románu, u konstruktérů v poesii mluvívá se často o studených abstrakcích: nuže, zde jsou abstrakce horké, zrozené z varu srdce, z paroxysmu vášně, z horeček touhy, ať již to jest krásná mstitelka Arménka Siranuš, ať exaltovaná holčička Kamila, omámená mořem, ať sentimentální milenci v okně Hypolit a Irena, ať daemonický malíř Valentin, ať příšerná chimaera Teréza Elinsonová žijící mimo svět, ať Ofelie čekající dítě, ať kajícník makedonského kláštera mnich Synesius. Řekl jsem, že tyto postavy nejsou vyloženy, ale platí o nich pohříchu více: není ani učiněn pokus, oživit je, dát jim dech a tep krve. Všecky ty figury mluví jedinou řečí, hrozně jednotvárnou ve své vznešenosti, nekonečně monotonní ve svém vášnivém fortissimu. Básnířka slovem jich neviděla, nemluvila s nimi, nežila s nimi v důvěrném styku, nýbrž prostě promítla jimi svou lyrickou touhu, svůj čistě citový vztah k životu, svou nejsubjektivnější vášnivost. Není epickou tvůrkyní erotických osudů, nýbrž lyrickou pěvkyní jediného osudu, osudu vlastního, jejž pantomimicky představují libovolná schemata. Zda lze tu mluviti o synthetickém umění, či spíše o pouhé reakci romantické? Realismus s důkladným a poctivým proniknutím individuelních znaků přešel mimo Růženu Jesenskou bez stopy; nenaučila se od něho naprosto ničemu. Třeba že místy přímo napodobí Růženu Svobodovou až do maličkostí, přece celé její umění jest v podstatě methoda Zeyerova, onen romantismus bez masa a bez krve, ona toužebná snivost, oživená zástupem stínů, ona věčná nostalgie, která vystupovala v dekoraci různých století, různých zeměpásů, různých kultur a přece nikde nedovedla se dobře maskovati. Novoromantismus, pro nějž realismus byl marnou episodou a jenž zase opakuje vady dědů, schematičnost v psychologii a dekorativní přepych v scenování hrozí tu povážlivou měrou, a zase legenda, báchorkový příběh, fantastická pověst musí nahraditi z nouze přísné novellistické umění. Věru, synthetism tohoto rodu mohl by v naší literatuře znamenati opravdovou pohromu.

Obě tyto protichůdné knihy novell, Sovova i Jesenské, jsou v podstatě knihami stupňovaného erotismu a slučující ten rys dává literárnímu soudci novou závažnou otázku: jest jejich erotická mystika — a obě jsou v podstatě eroticky mystické — kladnou hodnotou kulturní? A ani tady nelze přisvědčiti. Na první pohled nemůže býti různějšího pojetí erotiky, než právě u Antonína Sovy a u Růženy Jesenské. Povídky Sovovy, jmenovitě »Když manželství umíralo«, »Cicisbeo«, »Rajka erotická« a »Jeho paní Eckermannová« jsou nelítostnou obžalobou lásky, jako vražedně leptajícího processu, jejž žena, koketní, prázdná, vypočítavá, podniká na intellektuelní svěžesti a mravní rovnováze mužově, sama vždy ve výhodě, chráněna korrumpovanou morálkou zženštilé doby, ozářená falešným nimbem milostné romantiky. Muž, bezmocen proti tomuto postupnému a rozkladnému processu, jest bezbranný, jeho povýšenost a hrdost nechce se snížiti k souboji s takovým sokem, životním, jeho temná zášt a zhnusené opovržení vyšlehnou sice občas, pobouřené instinkty mužnosti vybíjí se pro okamžik barbarskou násilností, ale na konec muž resignuje, vzdává se, hyne. Povídky Růženy Jesenské, na př. »O krásné Siranuš«, »Dívka a námořník«, »Episoda na tichém břehu«, »Cizinec« a »Noc ve starém zámku«, uctívají vášeň lásky jako amen vesmíru, vidí v ní smysl a cíl celého bytí, házejí do jejich plamenů všecko, osobnost mravní i intellektuelní, vypracované dílo života, umělecké touhy, dosavadní poslání. U R. Jesenské vystupují do popředí dvě kategorie žen, ženy čekající na lásku a ženy vrhající se se zavřenýma očima do její výhně. Tedy i zde erotické mysterium, tento Saiský obraz, značí jako u Sovy vlastně zmar, konec, zničení: rozdíl je ten, že Sova, žalující muž, rouhal a vzpíral se božstvu, které muže stíhá touto rozkladnou mocí, kdežto R. Jesenská, jásající a toužící žena, prosila a vzývala bohy, aby uspíšili příchod této živelné a drtící síly.

Après nous le déluge! zaznívá z obou knih, hlas, jehož nejsme zvyklí slýchati z erotického přemýšlení těch, kdož věří v možnosti kulturních zítřků. Ti, kteří v naší době po stopách Goetheových, Ibsenových a Nietzscheových hlouběji se zamyslili nad kulturní hodnotou lásky, věří pevně, že jest nikoliv cílem a vlastním osudem života, nýbrž nejmocnějším nástrojem evoluce duše, tvůrčí silou nesoucí výše, prohlubující osobnost, ať již svou radostí, ať již svou tragikou. A přeloženo do literární oblasti: erotika v moderním pojetí má sílu a hodnotu dramatickou, násobí a zmocňuje růst osobnosti, přináší rozvoj do statiky života, staví vždy nové konflikty, klade básníkovi úlohu podávati postavy ve vzruchu a hybu. Ničeho z toho nenalézáme ani u A. Sovy, ani u R. Jesenské. Jejich postavy se nevyvíjejí,

jejich povídky nikde nevykazují dramatického života: u Sovy statičnost naturalistická, u Jesenské statičnost novoromantická. Nedávejme se oklamati různými svůdnými kouzly obou básníků, kteří častěji nám prozradili leckteré ukryté tajemství moderního člověčenství: tyto knihy ani literárně ani myšlenkově neznamenají vytouženého zítřku. *Arne Novák.*

*

VIII. Tereza Nováková: **Děti čistého živého.** Román ze života lidu na východě Čech. V Praze, J. R. Vilímek.

Pohorský kout východočeský, kraj, který přes celkový svůj prosaický ráz má svá tajemná zátiší, svá zádumčivá jezírka, své skalnaté samoty, své hrádky i lovecké zámečky, svou tklivou píseň starých, hlubokých lesů, a uprostřed město Litomyšl, jehož protáhlé, archaickými podloubími opatřené náměstí a zámek, hrdý a slunný sen renaissance, kontrastují tak podivně se střízlivým vzhledem nejbližšího okolí — tento kraj učinila pí. Nováková dějištěm dozrávšího a cílevědomého svého umění. Její nejlepší práce, ty, které její literární osobnosti daly nejvýraznější vzhled, jsou uměleckou ozvěnou tohoto kraje, jsou jeho epickou freskou a zároveň i žalmem jeho myšlenkového a citového života. A právě poslední znak tvoří osobitou rázovitost naší autorky. Nashromáždila si překvapující vědomosti o vnější tvářnosti svého lidu. Zná, jako snad nikdo jiný, všechny jeho odstíny krojové, ví, jak se vyvíjelo u něho stavitelství, dovede mu vykouzlit se rtů drsnou, ale širokozvukou mluvu horáckého nářečí; vyzná se v jeho zaměstnáních, skoro jako by mu sama patřila; má dosti pružné pohotovosti, aby vnikala v drobné příhody a náhody jeho codenního bytí, aby pevnou rukou uváděla čtenáře do spleti rodinných zájmů tohoto lidu. To jsou však podmínky, jež splňují i jiní naši venkovští povídkáři. Novým je u paní Novákové, že vedle toho všeho projevila řídkou citlivost pro mnohé ty myšlenkové směry, jež narážely na mysl lidu, a byly jí přetvářeny v útvary zvláštní, často překvapující svou neočekávanou formou. Hluboce náboženské založení nevyhání tu mystických a poetických květů, jaké známe u románských národů. Tito lidé jsou důslední rationalisté, horliví, druh druha přemlouvající dialektikové, a jejich náboženství vyčerpává se zcela otázkou praktické morálky. Problém »jak žít?« zaměstnává je stejně, jako jiného rationalistu, jejich jasnopoljanského blížence. V užití však se s ním naprosto rozcházejí: proti jeho starověrnému konservatismu jsou vedeni »protestantskou pokrokovostí«, chcete-li tomu tak říkat. Ve své lačné touze nalézt správnou životní cestu, vrhají se dychtivě po všem novém, doufají, že právě to nové přinese jim kýžené odpovědi. Nejen že bibli vykládají po svém; jsou tak málo sevřeni její autoritou, že bez výčitek svědomí vypouštějí z ní knihy, neodpovídající jejich přesvědčení. Za to tím horlivěji naslouchají šumu myšlenkových křídel současného života. Kupují usilovně nové knihy, předplácejí noviny, přijímají nové pravdy a překonávají je, neznaví jich cesta, po níž již tolikráte zbloudili, jsou v určité chvíli ohnivými hlasateli vlastenectví a jindy zas neméně zanícenými apoštoly solidarity proletariátu. Takovým je Jiří Šmatlán, tkadlec, nejrázovitější postava a zároveň umělecké vyvrcholení posavadní tvorby autorčiny.

V Dětech čistého živého kreslí paní Nováková širokými rysy osudy ne již jednotlivce, nýbrž celé skupiny lidí, a ne prostředí evangelické, jako v románu Jiří Šmatlán, nýbrž zvláštní skupinu, dle jména náležející sice víře protestantské, ve skutečnosti však tvořící církev pro sebe, církev ducha »čistého živého«. Dějově objímá román dobu 40 let, od roku 1860 až takořka do nejnovějšího data. Nelze mluviti v této práci o ústřední postavě: chvílemi je jí bratr Kvapil, v něm také nejryzeji je utvářeno jádro myšlenkového bytí celé skupiny. Vedle něho však se stejnou šířkou a stejně podrobně jsou zachycovány jiné postavy, sestra Kvapilova, Helena, blouznivý Kubík, mlynář Lexa, starý Faimon, samé to »děti čistého živého«, jindy zas fanatická katolička Faimonka, její syn, kněz František, stejně neúprosný jako matka, páter Salášek, nábožensky umírněný i litomyšlský vlastenecký sudí-spisovatel František Pravoslav Volák. Nábožensky a vlastenecký živel províjí se tu v řadě scén, z nichž některé jsou zachyceny v celé své tvrdosti, ano, možno říci, v celé své brutalitě. Je málo stránek v naší literatuře, které by vyzněly tak krutě bezohledným naturalismem jako místo, kde autorka líčí smrt starého Faimona. Konflikty »abrahamitů«, jak se nazývají, s jich manželkami případně manžely, náležejícími jiné víře, neustálé jich třenice s okolím proti nim zaujatým, hledajícím v jejich duševních »hodech lásky« adamitské výstřednosti, srážky s úřady, a zase pozvolné pronikání novodobých myšlenek, dychtivě přijímaných jejich myslemi — to vše osvětlila autorka velmi podrobně. Řekl bych, že skoro přespříliš podrobně. Případněji, tuším, než »román« nesla by práce podtitul »kronika«. Ve své skladbě, chronologicky utříděné, postupující v před spíše s ohledem k jednotě časové než ku vnitřní logice jednotlivých postav, ve svých detailech, často znovu opakovaných, i v přebytku lidových líčení nabývá chvílemi vrchu kronikář a folklorista nad umělcem.

Poslední část knihy podléhá nejméně tomuto sklonu. Zde také nalézáme hořkou moudrost celého díla, tak hořkou, že optimismus mnohého pokrokového myslitele je vedle ní cukrovou vodou. V postavě Kvapilově snažila se autorka vyjádřiti tento názor, který, nemýlím-li se, je blízký jejímu

srdci. Po životě, věnovaném konání dobra, sebezapírání a pokrokovému úsilí, je Kvapil pronásledován ranou za ranou: přátelé zemřeli, rodina jej odstrčila, spoluobčané stíhají jej posměchem a nad to ještě tělesný neduh zohavil mu tělo. Je to, jak jiná postava románu praví, »neslýchaná nespravedlnost, kterou Bůh Hospodin ve svých nevyzpytatelných úmyslech připouští«. Ale on, Kvapil, nevěří již skoro ani v odplatu tam za hrobem : nemá daleko k přesvědčení, že tělem končí vše. A přece, dokud jen trochu snesitelný ten život je, nepřestává, ve své heroické ušlechtilosti, konati dobro »quand même«, ale hořkost překypí v kalichu tohoto spravedlivého: »dítě čistého živého« končí výstřelem do spánku ze staré pušky... Marnost dobra a přece jen hrdá víra v ně... Tyto stránky jsou teskně nejkrásnější, nejjímavější z nové knihy pí. Novákové.

O. Theer.

*

A l f r e d M o m b e r t. Berlínské nakladatelství Schuster & Löffler upozorňuje na novou, významnou svou publikaci, na anthologii z lyriky A l f r e d a M o m b e r t a **»Der himmlische Zecher«**. Mombert, samorostlý duch, hrdě stojící stranou od vládnoucích literárních frakcí, byl v začátcích dekadent, jenž suggestivním líčením podvědomých a hallucinovaných stavů duševních a živelnými výlevy temných hrůz a tušení, řadil se kamsi k Przybyszewskému, budě zároveň rhapsodickým svým slohem a důsledným opovržením uzavřených lyrických forem odpor a výsměch literárních šosáků. Tehdy upozornil naň R. Dehmel jakožto neobyčejně svérázného básníka, ale Mombert sám, původem i bydlištěm Badeňan, zatím byl již na jiných drahách. Prometheovská touha po zbožnění člověka, faustovský let za kosmickým poznáním nesly jej k osvobozující mystice a vlastní kosmologii a učinily z něho hrdého pěvce metafysických problémů, dionysské radosti z vesměrného poznání. Celou tu dráhu, značenou 6 knihami, přehlíží nyní Mombert ve zkratce svou anthologií, která má také účel přiblížiti Momberta obecenstvu (stojíť jen 1 M). U nás kromě »Moderní Revue«, jež měla hlavní zájem o Momberta prvního období, propagoval jej zvláště E. z Lešehradu, vydav r. 1908 obsáhlý výběr s úvodem a bibliografií. Knížečka ta, vzniklá za účasti autorovy, zapadla neprávem docela.

BESEDA

Josef Jungmann. (Pokračov.)

Duchem, který jsme seznali v uvedeném citátě, proniknuta je celá Česká otázka, pokud jedná o Jungmannovi, hlavně celý § 11, pojednávající o národních p o c h y b n o s t e c h jednotlivých buditelů. Dle něho Palacký »r. 1825 velmi rozhodně vyvracel pochybnosti Dobrovského«, kdežto Jungmann »ještě r. 1827 napsal d o c e l a p e s s i m i s t i c k y: »Nám se dostalo (ó, kéž se mýlím!) býti svědky a pomocníky konečného mateřštiny zahynutí!««

Masaryk tedy neuvádí, — proč, domyslí si každý sám — že Jungmann už dvacet let před r. 1825 a před Palackým velmi rozhodně vyvracel pochybnosti Dobrovského, i že Palacký byl pro vlasteneckou snahu získán právě Jungmannem: a neví, že zrovna Palacký ještě r. 1838 projevil tiskem pochybnost o konečném zdaru snah buditelských. Tato zmatená i chronologii odporující karikatura »skepse« buditelů má ovšem vypočtený cíl: okrášlit skepsi Dobrovského i víru Palackého, ale snížit víru a práci Jungmannovu.

Cíle toho také dosáhla, ale jakým způsobem! Vyzdvihuje »pessimism« jednoho výroku Jungmannova. Jenže skeptičnost výroku toho je pouze domnělá (zavinil to hlavně Zelený svými citáty a glossami na str. 268/9 životopisu Jungmannova, čímž zmátl skoro celou pozdější literaturu — doznávám, že sám jsem domněnce té věřil ještě v »Havlíčku« str. 179) a o »docela pessimistickém« smyslu jeho nemůže být ani řeči. Vizme kontext článku (Čas. Č. Musea 1827):

Jungmann dotýkaje se tam názorů o »zlatém věku« české literatury za Rudolfa zavrhuje mínění, že nesluší se českou literaturu rozšířit i na obory, o kterých se tehdy česky nepsalo, a pokračuje: »Tvrdíme, že *buď jest nám ousilně za příkladem jiných národů ku předu postupovati, buď všeho tak nechati,* a j a z y k e m připojiti se k nejbližšímu na všelikou literaturu bohatému národu, k němuž beztoho v y c h o v á n í m a m y š l e n í m *hnedle všickni* p ř i p o j e n i j s m e. Neboť neklamem-li sebe sami, vidíme zajisté, v jakém stavu se řeč a literatura česká tohoto věku nachází, až nikdy v horším se nenacházela. Již jsme ke všemu, což vlasteneckého jest ochladli a zelhostejněli.« Dává několik příkladů této situace, a pokračuje: »Nám se dostalo (ó, kéž se mýlím!) býti svědky a pomocníky konečného mateřčiny zahynutí.

> Námi, (ach v tom hoři dejž odtuchu
> jsi-li kde, a ochraň český duchu!)
> odrodnými obstoupená syny,
> vlast se řítí v smutné rozvaliny.
> (Viz Puchm., bás. IV., přípis.)

Nová literatura česká jest plod některých milovníků, kteří, nepřátelům na ourážku, svojim nevděk, sobě na škodu, přinášejíce drahé oběti

vlasti a přirozenému svému jazyku, ji až posud zachovali mezi životem a smrtí, jako byl onen básněný mouřenín neb Uzim-Ossantay ve Wielandově zimní báji (Wintermärchen). Učinili v pravdě k divu mnoho a v nejednom ohledu nad předešlé věky vynikli; zásluhy jejich, jimžto mnozí nevděčníci toho času rozuměti nechtějí, budoucí časové zajisté uznají: avšak, má-li k vyššímu životu a zniku literatura přijíti, daleko více zbývá, než činěno jest... Slovem, potřebí nám ve všech formách poetických, prosaických i řečnických, jak obsahem, tak slohem dokonalých *původních* spisů bez nedostatku, klassiků klassikům jinonárodním podobných, které, přičiní-li se o to národ, svoje doba i u nás vynese. Tento buď našich prací veliký oučel; oučel, který všecku práci, pilnost a snažení zasluhuje. Neboť od něho visí zachování toho, kterým se zoveme, národa.« V původním rukopise následoval mimo jiné ještě citát z Heerena: »Dokavad první hlavy národa zasazují se o vzdělávání jazyka, nemůže on klesnouti nebo dokonce pojíti,« který Palacký vyškrtl (Zelený, str. 403).

Již z okolnosti, že tímto článkem nový velký orgán národní zahajoval činnost, je patrno, že článek nebyl výrazem pessimismu, nýbrž právě naopak výrazem důvěry a pobídkou k práci. A také z jeho znění vysvítá, že Jungmann se o českou národnost nebojí, naopak jí vztyčuje dalekosáhlé a smělé úkoly: dokonalost a původnost ve všech formách literárních. Domnělé skeptické místo je pouze rozšířením a zdůrazněním Jungmannova axiomatu prosloveného již r. 1821 v Kroku: »Buď celá literatura se vzdělávati musí nebo nic naprosto.« Podobně i zde dovozuje, že jedině všestranná práce může zachovat jazyk a literaturu českou — což ovšem není výronem skepse, nýbrž naopak: vyvrácením skepse Dobrovského (který v možnost klassické a zvláště vědecké literatury české nevěřil) a protestem proti polovičatým snahám, omezujícím ji na obor populární. Jungmann dává zde české literatuře důrazněji nežli kdykoli dříve program, být orgánem veškeré kultury, a pronikaje otázku v celé hloubce, vyslovuje se co nejostřeji: buď se tento program provede, nebo je všecko naše úsilí marno.

Ale »skeptický« výrok má ještě jiný smysl. Protestuje proti národní lhostejnosti, líčí, jaký je to zločin v době tak těžké a pro vzkříšení národa rozhodné, a ukazuje, že »odrodní synové« vrhají vlast v záhubu. Druhý smysl místa toho je tedy opět dilemma: buď tato tupost přestane, nebo přestane národnost. Tedy »skeptická« eventualita je vyřčena podmínečně, ne kategoricky.

Jsou to výzvy mocné a výstrahy hrozivé, ale ne pessimistické, nýbrž naopak důvtipně takticky zvolené (sr. zvláště vložku: »ó, kéž se mýlím!« a přímo hmatavou narážku na »pomocníky« záhuby, t. j. lenochy), aby vyburcovaly netečné z klidu. Podnes vidíme v českých akcích vlasteneckých (na př. sbírkách na menšinové školství), že hrozivého líčení situace užíváno jako prostředku k probuzení účinnější účasti lidu. Jak vidět, užil již Jungmann, patrně dobrý psycholog české duše, tohoto prostředku ve své úvaze. I redaktor Palacký, pevně věřící, jí tak rozuměl, neboť, jakkoli v stati škrtal až běda, nechal tam celé »skeptické« místo a naopak vyškrtl důvěry plný citát z Heerena. Dle všeho vzhledem k smělému tónu vlastních slov Jungmannových pokládal tento citát za přebytečný.

Pravda sice, že Jungmann také časem upadal v pochybnosti. Jak jsem poukázal již v »Havlíčku«, je to úkaz u prvých čtyř generací buditelských (až po Havlíčka) všeobecný, obdobný návalům skepse čili »pokušení« známých světců katolických. Ale příkladem takových myšlenek nemůže být Jungmannův článek o klassičnosti z r. 1827, nýbrž některé jeho dopisy Markovi z let dřívějších[1]); při nich pak je vidět základní rozdíl pochybností Jungmannových a pochybností Dobrovského: Jungmann zápolí s pochybnostmi sám u sebe v nitru; úzkostlivě se varuje, aby jich neprojevil a ostatních vlastenců neodstrašoval od práce; jen svému nejdůvěrnějšímu příteli se k nim přiznává na jeho přímý popud, ale hned je vyvrací a pevnou důvěrou hledí v budoucnost s dojemnou vírou, že se zas narodí noví zvelebitelé vlasti, vírou, která tak nádherně se splnila. Jeho skepse jest jarní déšť, po kterém zeleň roste tím bujněji. Dobrovský naopak spíše potlačuje v srdci svou živou víru vlasteneckou a veřejně staví na odiv doma i v cizině kritickou střízlivost vůči nacionálnímu romantismu.

To všecko Masaryk přehlíží. Dokonce věc obrací a dekretuje: »Dobrovskému se nerozumělo a křivdilo: *ta jeho skepse našemu znovuzrození a slovanskému vědomí mnohem a mnohem*« (!) »*více pomohla, nežli nepochybování celého tuctu Hankův a duchem mu spřízněných vlastenců.*« (V témž § 11.)

Netřeba snad obšírně vyvracet tento hrozný náhled. Našemu znovuzrození pomohla Dobrov-

---

[1]) Srv. zvláště dopis z 30. prosince 1809: »Ty smutné myšlénky, které Vás troudí, i mne stíhají. Durych, Pelcl, Procházka jsou tam; jediný Dobrovský mezi námi. Zatím pomněje na lidských věcí nestálost tím se kojím, že dokavad národ nepojde, vždy někdo k zvelebení vlasti se narodí; ano právě ta smutná mužův tak výborných« . . (ztráta?) »mne více pamatuje, že již na nás dochází o vlast se starati. Když starý hospodář usne, mladý v domácnosti hleděti musí; že nemá té zkušenosti — což na tom! dobývej jí! Na nás jest pořad, kdo z nás může, ten pracuje, abychom (možné-li) lepší vlasti dochovali potomkům, než nám od předků zůstavena. Pojde-li vlast, ať jen za nás, okolo nás, dokud my stačíme a saháme, nepojde.«

ského veliká *práce*, ale naprosto ne jeho »*skepse*«; skepse byla jeho buditelské činnosti jen přítěží a navždy zůstane passivní položkou v jeho národním díle. Čím Dobrovský českému probuzení jest, tím je nikoli *proto*, že pochyboval o něm, nýbrž *přes to*, že pochyboval.

Toho Masaryk neuvážil; za to neodepřel si ani v této větě zároveň udeřit Hanku a tucet »duchem mu spřízněných vlastenců«, mezi které hned o řádku níže počítá patrně — Jungmanna. Tuto duševní spřízněnost arci Masaryk nijak nedokázal; postavit Jungmanna do jedné řady s klepařem, prospěchářem a falsifikátorem Hankou je nejen pohodlnější, nýbrž vůči nekritickým čtenářům také účinnější nežli jakýkoli důkaz. Opravdu manévr se zdařil — až podnes (i v Laichterově Literatuře 19. století, díl I., v stati Hanušově) opakuje se názor o »podezřelém« poměru Jungmannově k Hankovi.

Je tedy potřebí konečně jednou ukázat, *kdo* vlastně je s Hankou duševně spřízněn. I konstatuji, že prvním, kdo po smrti Jungmannově po něm hodil kamenem, byl — Hanka.[2]) Stačí?

Ale tím není ještě odbyta otázka »skepse« Jungmannovy a Dobrovského. Masaryk jde za svou tendencí dále: zdůrazňuje jeden domněle skeptický výrok Jungmannův a opomíjí celoživotní téměř skeptické projevy Dobrovského, ba počítá mu za zásluhu, že »předně a hlavně se svou skepsí netajil«, t. j. že místo aby jako buditelé ostatní nechával si pochybnosti pro sebe a neznechucoval práci jiným, zjevně vystupoval proti »přepjatosti« vlastenců smělejších a tím bezděky patronisoval netečnost obojživelníků! Proto Masaryk dovede celoživotní skepsi Dobrovského hájit otázkou: »Co pak nemluví řeči dosti jasnou jeho neúmorná, nadšená práce?« — ale aby zůstal důsledným a rovněž pro neúmornou práci vzdal uznání Jungmannovi, toho neučinil. Naopak pokusil se také na tomto místě snížit Jungmanna poznámkou o jeho »malodušnosti«, které si všimneme níže. Zde jde ještě o formuli, kterou Masaryk se pokusil okrášlit důsledek skepse Dobrovského, totiž jeho psaní skoro výhradně jazykem německým: o formuli, že se musilo »n ě m č i n o u č e l i t n ě m č i n ě« a Dobrovský, an psal svá díla německy, »prostě uznával, co bylo«.

Opravňuje tato formule k tomu, aby Dobrovský byl tak abnormálně povyšován nad Jungmanna? Když Dobrovský svým němčením (on německy nejen spisoval, nýbrž i mluvil (!) a korespondoval s Čechy, vyjma Hanku — to také bylo »němčinou čelit němčině«?) »prostě uznával, co bylo«, pak bez odporu po této stránce větším a smělejším duchem byl Jungmann, který se nespokojil pouhým uznáváním národního stavu současného, stavu žalostného a nekulturního, nýbrž odvážně spěl nad něj a za něj, vytknuv si zásadu: Zhyne-li česká národnost, ať zhyne jen mimo nás, ne však v okruhu naší moci, naším spolupůsobením!

»Němčinou čelit němčině!« Formule řízná a duchaplná, jenže z dobré polovice nesprávná. Nesprávná v přítomné politice, nesprávná ve výkladu historie. Předně lze jí hájit pouze část chování Dobrovského, totiž jeho spisy, nikoli však jeho odpor proti Jungmannovým a Preslovým snahám o pěstování vědy českým jazykem. Za druhé d ů s l e d k e m t o h o t o »č e l e n í n ě m č i n ě« n e m o h l o b ý t n i c n e ž ú p l n é p o n ě m č e n í n á r o d a. Obrození české skrze němčinu je contradictio in adjecto;[3]) aby obrození bylo provedeno, bylo první nutností způsob Dobrovského opustit a psát česky.[4]) To jest a zůstane pravdou, byť Masaryk sebe více žaloval na »malichernost«, k níž vede jazykový boj (§ 11), a na materialism jazykový,[5]) a byť tím kompromitoval i svůj demokratism, jinde tolik stavěný na odiv. Neboť buditelský odvrat od němčiny k češtině měl zásadní význam demokratický. »Přátelé i nepřátelé obyčejně příliš málo oceňují fakt, že kultura, nemající být pouhým povrchním nátěrem několika málo lidí, mohla být národu vštípena jen v jeho mateřském jazyce. S l o v a n s k á r o m a n t i k a v y k o n a l a v e l i k é d í l o t í m, ž e n a d m í r u p ř i-

---

[2]) V životopise Hankově od Legis-Glückseliga (almanach Libussa, 1853), který byl Hankou informován a inspirován, Jungmann byl nařčen z nevděku a neuznalosti k Hankovi; je to tedy asi první doklad o tom, že Jungmann nerozuměl — — »nejlepším a nejčestnějším« lidem.

[3]) Masaryk hledí dokázat opak — analogiemi, které vesměs mají význam jiný nežli případ Dobrovského. Uvádí na př., že také Dějiny Palackého vycházely zprvu německy a pak teprve česky. Ovšem, ale ne z vůle Palackého, nýbrž z vůle nečeských stavů; Palacký ještě po r. 1848 musil svést boj o to, aby další svazky směl vydat napřed česky! — Také Šafařík německy vydal své Dějiny slov. literatury a Kollár spis o vzájemnosti. To jsou díla všeslovanská, nikoli česká. Že však taková činnost buditelům našim nebyla vhod, patrno z obětí, které vynaložili, aby Šafařík přestal psát německy. Dle Masaryka by tato obětavost byla vlastně zbytečná; vždyť Šafařík mohl místo do Prahy do Německa a tam čelit němčině němčinou — — Cítíte, k jakým koncům by vedla Masarykova formule?

[4]) Toho jsou si vědomi všichni, kdo vyšli ze školy Jungmannovy. Na př. Kamarýt řekl: »Sobě p. Dobrovského vážím tam, kde cti a vážnosti zasluhuje, ale . . . jest mi z ohledu literatury« (české) »mnohý mládek holobrádek milejší než deset Dobrovských, kteří by ani slova českého nemluvíce a nepíšíce jakživi literaturu neustanovili —« (dopis Čelakovskému 3. května 1828). Kamarýt nemínil tímto výrokem Dobrovského snižovat, ale ukazuje na zhoubný důsledek jeho jazykového postupu.

[5]) Německé psaní Dobrovského idealisuje (v § 19.) tímto poetickým obratem: »Nevzbudil nás hlas, zvuk, hmota, ale duch, rozum a cit«. Tedy řeč, tato ustálená soustava myšlenek, dle Masaryka je — hmotou . . .

spěla k vítězství pravých idcí demokratických.«[6])

To jest význam odklonu od Dobrovského a překonání jeho jazykové praxe. V tom Jungmann se ukazuje vlastním vůdcem a nejen jazykovým, nýbrž vůbec kulturním apoštolem národa, vlastním představitelem obrození jeho. A tohoto člověka Masaryk ze řady hlavních buditelů (§ 19) *úplně vypustil!* To je asi tolik, jako vynechat mezi vůdci české reformace Husa: základní blud, který »Českou otázku« činí ne obrazem, nýbrž pouhým libovolným výsekem obrazu probuzení, jak vytkl již Kaizl. *Ch.*

(Dokončení.)

[6]) Murko: Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhm. Romantik, str. 276.

VĚDA

Hermann Osthoff.

Každý myslivý člověk, který zná více řečí, snadno postřehne stejné neb podobné živly v slovích různých jazyků, v materiálu zvukovém, jehož mluvící užívají k dorozumění a jenž konec konců není tak příliš rozmanitý, aby se možné kombinace jeho nevracely v jazycích sebe vzdálenějších. Krom toho jest běh světa ten, že vzdělanost a vyšší kultura postupující od národa k národu zanehává zřetelné stopy právě v jazycích přijímajících osvětu, v názvech a terminech pro předměty kulturní dotud jim neznámé, k jejichž pojmenování zpravidla nerazí se slova nová, nýbrž přejímají s většími menšími obměnami značky slovní, běžné a osvědčené jinde. Totéž je při jménech místních a zeměpisných vůbec, když známost předmětů takových již existujících poprvé vzniká v povědomí národa.

Tedy možnost, příležitost k srovnání různých jazyků dána samou povahou věci; počínání takové zůstává však nahodilé a libovolné a tudíž v důsledcích svých nesprávné, dokud se přirovnávají k sobě jazyky buď vůbec nepříbuzné anebo jazyky sic příbuzné, ale nikoli absolutně tak, by kterékoli slovo jednoho smělo se postaviti na roveň kterémukoli stejnému nebo podobnému slovu druhého; příbuznost jazyků, i když jest prokázána, není právě absolutní, nýbrž toliko relativní. I když je zjištěno, že dva jazyky (na př. polština a čeština) vydělily se z původního jazyka západoslovanského jediného, přece každý ten jazyk vyvíjel se po celá staletí svého trvání samostatného svérázně a svébytně, chodil svými cestami, řídil se a byl řízen svými pravidly — a ten, kdo chce srovnávati slovní materiál oboustranný, jest především povinen přivésti jej, abych to řekl obrazně, na stejného jmenovatele, jest povinen přihlížeti k povaze a zejména k dějinám obou těch jazyků, a teprve na základě tohoto poznání smí se odvážit stanoviti rovnici nějakou jazykovou, v níž všecky složky musí býti již převedeny na absolutní hodnoty jednotné, musí zkrátka býti místně i časově rovnocenné.

Tomuto poznání všeobecně rozšířenému vzpírají se urputně dnes jen nedoukové a nevědomci, nebo, jak sami sobě lichotně říkají, diletanti ve filologii, jichž je všude dost a kteří si zvláště u nás zařídili pohodlný stánek ve feuilletonní rubrice »Národních Listů«, tomuto listu a všemu časopisectvu českému k nechloubě ano k hanbě. Pan redaktor *Josef Kuffner,* zpravidla označený jen šifrou —β—, sedává tu »s přítelem filologem v koutku« a nedbaje hranic ani místních ani časových, nevšímaje si pokroku vědy historické ani jazykozpytné, přirovnává k sobě nejvzdálenější jména místní a vůbec zeměpisná a v nemístném zápalu romantickém shledává všude, po celé středni Evropě a zvláště ve Švýcařích, jména jen a jen slovanská (na př. *Via mala* je prý vlastně *Vejmola!*). Avšak Kuffner novinář není sám: předešel jej setník M. Žunkovič, jemuž za ochotného tlumočníka v češtině a za následovníka se nabídl farář Vojt. Srba. A když jim ovšem a zejména Kuffnerovi bylo mnou, prof. Zubatým (v »Listech filologických«) a prof. Polívkou (v »Národop. Věstníku Českoslov.«) vytčeno počínání jich bláhové, oháněli se pánové zbraněmi neslušnými, pan Kuffner, pokračuje stále ve svých duchaprázdných statích, uvažoval, nemá-li takový odpůrce býti sesazen se stolce universitního, a po dobře českém způsobu zrádcoval českou vědu, že je prý ve vleku cizonárodním, že je přívěskem vědy berlínsko-rakouské, tedy v područí Němců!

Ano, Němců! Těm právě přišli jsme se dnes na poli kulturním poklonit. Němec *Frant. Bopp* to byl, který r. 1816 položil v užším oboru jazyků arijských neb indoevropských (indogermánských), poznav relativní příbuznost jejich, první pevné základy k vědeckému srovnávacímu zkoumání linguistickému. Boppovým činem dosti nedocenitelným vymezen vážnému badání určitý směr a pevný cíl, viděti a hledati v slovích, kmenech i příponách dnešních jazyků arijských pozdější stadia vývoje, pokud měl zřídlo v tak zvaném prajazyku indoevropském, nám ovšem nedochovaném. Arciť Bopp a badatelé po něm (Němci Jakub Grimm, Pott, Schleicher, Curtius opět tu mají primát) stotožňovali onen »prajazyk« více méně s jazykem *staroindickým,* se

sanskrtem, protože tento byl nositelem nejstarší psané literatury mezi Arijci (již v 2. tisíciletí př. Kr.); mimo to starší linguisté, počínajíc od Boppa, užívali při stopování vývoje, t. j. změn jazykových methody ještě *volnější,* tatáž hláska mohla podle nich za týchž podmínek měniti se způsobem několikerým, tak že nebylo tu pevných, ustálených pravidel a vůbec názor na život, podstatu, vývoj jazyka byl ještě nepřesný, ba v mnohé příčině lichý. Obrat v té věci velice rozhodný nastal teprve v letech sedmdesátých a osmdesátých minulého století: tehdy srazili se ponejprv a utkávali se potom v četných půtkách následujících zástupci směru staro*grammatického* s hlasateli zásad mlado*grammatických,* kteří, vyšedše od Scherera a Curtia, zejména pod aegidou slavisty lipské university Leskiena, projevovali nepokrytý odpor proti postupu a názoru školy starší, proti pojímání jazyka a vykládání jeho změn a zjevů se strany její. A mezi těmito předbojníky, mezi nadšenými a sebevědomými zápasníky za poznanou novou pravdu vynikal tehdy, vedle uznané dnes hlavy lipské školy linguistické Brugmanna, nedávno (7. t. m.) zvěčnělý heidelberský professor srovnávacího jazykozpytu a sanskrtu Hermann Osthoff.

Osthoff, rodák vestfálský (z Billmerichu r. 1847), posvětil celý svůj život usilovné práci jazykozpytné; a právě, že přistupoval k vábivému úkolu tomu se zápalem a důkladností a zajisté i se značnou dávkou hloubavosti a bystrosti stal se v době vření a kvašení, obrozování linguistiky spoluzakladatelem moderního směru jejího. S počátku (1871—74) vidíme ho v Casselu nastupovati na dráhu gymnasijního učitele, avšak r. 1875 přestěhuje a habilituje se v Lipsku, kamž vede ho v prvé řadě snaha býti blízko střediska ideí nově se rodících, v něm samém podobně klíčících, ideí, podporovaných Curtiem a hlásaných zvláště Leskienem. Osthoff i později s hrdostí a zároveň s vděčností zval se přítelem a žákem Leskienovým a jeden ze svých prvních spisů (»Forschungen im Gebiete der nominalen Stammbildung«, 2 sv. 1875—6) věnoval Curtiovi k 25letému jubileu professorskému, spis o něco pozdější (»Das Verb in der Nominalcomposition im Deutschen, Griechischen, Slavischen und Romanischen« 1878) specielně Leskienovi. Muže, stejně zaníceného pro pokrok v linguistice, zvláště také po stránce noetické a filosofické, jak totiž posuzovati jazyk a projevy jeho, Osthoff našel tenkrát též mezi mladšími adepty své vědy v jmenovaném již Karlu Brugmannovi, s nímž spojovalo ho věrné přátelství i později, když r. 1877 odešel za mimořádného professora svého oboru a sanskrtu do Heidelberka a když tam od r. 1878 působil i jako ordinář týchže oborů zdárně až do svého skonu. Již po odchodu z Lipska oba přátelé zarazili zvláštní časopis nepravidelně vycházející pod titulem »*Morphologische Untersuchungen* auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen«, jehož vyšlo v letech 1878—90 patero svazků. Tam Osthoff a Brugmann, nemajíce po smrti Curtiově jiného orgánu jim přístupného (ctihodný Kuhnův »Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung« sloužil škole starogrammatické), ukládali tehdejší výzkumy své, dosažené již novou methodou jazykozpytnou.

Památná jest v tom ohledu předmluva, kterou mladí autoři předeslali svému podniku jakožto vyznání nové víry: zde označuje se germánština, románština, slovanština (a ne již stará indičtina) za větve jazykové prý nejvhodnější, aby z nich byly vyváženy methodologické zásady obecně pro srovnávací jazykovědu platné. Tyto zásady týkají se podle povahy věci dvojí stránky jazyků nebo, lépe řečeno, mluvících lidí: jedné *tělesně-fysiologické,* která jest podkladem při vytváření, článkování hlásek a tudíž i při změnách jejich, podmíněných mluvidly; a druhé *psychologické,* která rušivě zasahuje do činnosti prvé a napodobením, associací, sdružením s případy obdobnými dává vznikati hláskám, tvarům, vazbám i větám na pohled nepravidelným, odchylným, analogickým (nebo, jak starší škola neprávem usuzovala, »chybně analogickým«). Oba činitelé, fysiologické změny hlásek a působení analogie, vyplývají z podstaty jazyka a jsou řízeny jistými zákony, které při »analogii« jsou totožny se zákony *associačními;* zákony změn hláskoslovných však — a to jest axiom nové školy, proti němuž bojováno nejhouževnatěji, axiom jistě správný, byť formulovaný až příliš ostře — tedy *zákony změn hláskoslovných* jakožto zákony výkonů čistě mechanických *jsou bezvýjimečné.* Mylný podle Osthoffa a Brugmanna jest názor školy starší, že by analogie nebyla působila již v jazycích nejdávnějších, nýbrž jen v stadiích mladších, na př. v jazycích dnešních, tak že by tyto znamenaly proti oněm poklesnutí citu jazykového, věk stařecký proti bujnému a nezkaženému mládí oněch; analogie byla tu odevždy, kdykoli myslící člověk dorozumíval se mluvenými větami, slovy, hláskami. V životě jazyků není mládí ani stáří, jest jen neustálý vývoj, podmíněný různými příčinami a zejména změnami mluvidel s jedné, pokrokem myšlení se strany druhé.

Zásady tyto ponenáhlu vítězily, zvláště když se ukázalo, že hlasatelé jejich skutečně přispěli též k objasnění povahy indoevropského prajazyka a různých dotud úplně záhadných zjevů jeho. Osthoff sám osvětlil leckterou stránku indoevropského kmenostupu a původního stěhovavého přízvuku, při čemž čím dál více vycházelo na jevo, že sanskrt nebyl jazyk ve všem nejbližší někdejšímu, nyní jen hypotheticky stanovenému prajazyku indoevropskému. Sem tam výzkumy Osthoffovy tehdejší ukázaly se později mylnými

— neškodí; ten čistý zisk z jeho a jiných soudobých studií, z brusu nový názor na jazyk, zůstal a zářil vítězně na všechny strany. I naše česká filologie pocítila převrat ten, a to dosti krutě: námitky Gebauerovy proti pravosti R. K. a zuřivý boj starogrammatiků českých proti pokrokovému táboru Gebauerovu byly přímými, neodvratnými důsledky správnějšího nazírání na jazyk. I za to směl býti u nás Gebauer zrádcován, že užíval methody, které odpůrci jeho ještě ani dokonale neznali, že byl v jazykozpytu na výši doby — arciť, vždyť byly to ideje převzaté z Němec. Ostatek nebylo lépe v Němcích: hluboká propast rozevřela se i tam mezi školou jednou, repraesentovanou hlavně Berlínem a Gotinky, a druhou, jejíž sídlem zůstalo Lipsko. Jen pozvolnu protivy se mírnily, a ještě před málo lety, když osiřela berlínská stolice Johannesa Schmidta, nevolali tam ani Brugmanna ani Osthoffa, ač tento jistě toužil po širším působišti, nýbrž zdatného odchovance Schmidtova Viléma Schulze, který ovšem byl již zrovna takovým zásadním, »mladogrammatikem« jako Brugmann a Osthoff.

Osthoff zůstal tedy idyllickému městu Mús Heidelberku zachován i pracoval neúnavně dále. Nebudu vyčítati spisů a článků jeho jednotlivých, čistě odborných, zmíním se jen ještě, že r. 1899, když byl prorektorem university, měl krásnou řeč o »Suppletivwesen der indogermanischen Sprachen«, kde vysvětloval tvaroslovné zjevy, jež obyčejně nazýváme nepravidelné, na př. že při »dobrý« druhý stupeň nahrazuje se tvarem kmene docela jiného (»lepší«) atp. V posledních letech Osthoff rád uchyloval se k etymologii, k vědeckému výkladu slov co do významu: neomezoval se tu však slovy jednotlivými ani neopisoval celých slovníků, nýbrž stopoval spíše tentýž pojem, pokud byl vyjadřován v různých jazycích stejně nebo rozdílně, snažil se, abych tak děl, souvislým podáním výtěžků slovozpytných ozářiti zároveň určitý výsek lidské kultury dávné a pradávné, ještě obecně indoevropské. Jmenuji jen článek »Allerhand Zauber etymologisch beleuchtet« (v 23. svazku Bezzenbergerových »Beiträge zur Kunde der indogerm. Sprachen«) a větší spis nedokončený »Etymologische Parerga« I. (1901), kde dotýká se takových problémů z říše rostlinné (na př. »Eiche und Treue«) a živočišné (na př. »Hund und Vieh«, tam podán též nový výklad slovanského slova »pes«). Slovanštinou Osthoff zabýval se dosti, ačkoli prakticky mimo trochu ruštiny jí neovládal; k slovanským badatelům a jich pracím byl nanejvýš spravedliv a uznalý, a proto, ale ještě více pro svůj význam v jazykovědě, v níž vůbec vévodí Němci, zasluhuje vřelé vzpomínky od českých vědců a českých intelligentů vůbec.

26. května 1909. *Josef Janko.*

*

Prof. Jiří Janda: **»Ptačí profily«.** Nákladem Ústředního spolku jednot učitelských v král. Českém.

Kniha tato zajistě bude vřele uvítána nejen od našich ornithologů, ale i od přátel a obdivovatelů přírody vůbec. Psána jest proslulým odborníkem a proto již sama se doporučuje. Zvláště s biologického stanoviska mnoho nového dovedně a poutavě tu nakresleno, podány tu slohem lahodným zvyky, schopnosti, intelligence i nectnosti opeřenců našich i cizích, volných i zajatých. — V obsažné předmluvě uvádí autor na pravou míru pojem »ptactvo užitečné a škodlivé« a k ochraně našich milých opeřenců důtklivě vybízí z důvodů čistě jen morálních zvláště ty kruhy, jimž výchova mládeže svěřena.

Vkusnými illustracemi oživil text J. Simon.

H.

STUDENTSTVO

K pětiletému jubileu Svazu Č. St.

V minulém právě týdnu přálo konečně jednou štěstí podnikům Svazu Č. St. Slavnost jím pořádaná ve prospěch Akademického domu vydařila se znamenitě v každém ohledu, a její finanční a morální úspěch vyvolává bolestné vzpomínky a sny u účastníků prvých let života této ústřední studentské organisace, která hned od svého založení byla stíhána skepsí starších studentských pracovníků, nepřízní veřejnosti, nevšímavostí většiny českého studentstva, která ostatně ani dnes ještě neuvědomuje si plně svých povinností stavovských. Kde mohlo studentstvo české dnes jako celek už být, kdyby na př. se jen byly první čtyři všestudentské slavnosti vydařily hmotně? A kde mohlo být studentstvo české, ve Svazu sdružené, kdyby mělo takovou účast svých profesorů i veřejnosti na svých podnicích a snahách, jako ji má dnes?

Na slavnostní valné hromadě Svazu Č. St., konané dne 16. t. m., neúnavný předseda Svazu, jeden z prvních pracovníků ve Svazu a jistě nejobětavější z nich a nejvíce zaujatý myšlenkou síly a moci studentské organisace, naznačil několika črtami dějiny svazu, jeho první počátky po návrhu prof. J. U. Jarníka v r. 1904, jeho první kroky do života studentského, v němž těžko dobýval si půdy, jeho první činnost v oboru sociální otázky studentské, jeho vnitřní krisi v r. 1907, jež skončila známou secesí ne-

státoprávníků ze Svazu; zmínil se málo kolega předseda o publikační činnosti Svazu, která není k necti českému studentstvu (almanachy); vzpomenul loňského roku, památného zejména Wahrmundovou affairou a vysokoškolskou otázkou, kterou zburcováni byli také profesoři vysokých škol k pevnější stavovské organisaci po známých rektorských konferencích, dávajíce tak po vzoru sdružení rakouských profesorů středoškolských i studentstvu nabádavý příklad k pokusu, založiti organisaci studentskou všech vysokých škol v Rakousku.[1]) Vzpomenul druhého důležitého znamení, v němž uplynul minulý rok, totiž sjezdu slovanského pokrokového studentstva, jenž určil si sice příliš mnoho velkých cílů, než aby bylo možno je v krátké době uskutečniti, jenž však přece zanechal v životě českého studentstva hluboké stopy. Styk slovanské mládeže na vysokých školách pražských, jehož vnějším projevem byly právě uplynulé slavnosti na výstavišti, plné radostného sblížení a vzájemného poznání, je cenným ziskem snah sjezdových. Také Bílkova výstava, loni pořádaná, a akce ve prospěch postavení pomníku »Mládí« jsou radostným aktivem v činnosti Svazu, jehož passiva bohužel rostla (snad už neporostou) naprostým neporozuměním české veřejnosti a zejména české studované inteligence k mládeži studující.

Uvážíme-li jen, kolik smyslu mají naši národní protivníci pro život svého studentstva, kolik peněz, času, práce a osobní účasti věnují studentskému životu v jeho radostech i strastech, kdo uváží, že jisté finanční prostředky jsou nezbytně nutny pro společenský život studentstva, pozná také, že širší veřejnost je povinna studentstvu opatřit ty prostředky, nebo aspoň jemu přispět v jich získání. To se nedálo. Nikdo Svaz nesubvencoval, nikdo nepodporoval jeho žádost za subvenci zemskou, zatím co němečtí studenti vedle soukromých podpor různých peněžních ústavů i osob privátních požívali tisícových subvencí zemských. A neplatili Svazu lidé ani za odebrané věci, tiskopisy, knihy...

V tom nepochopení se smutně pracovalo. Ale, bohudíky, přicházejí snad lepší doby. Začíná už širší veřejnost zajímati volání studentstva po vlastním domě, začíná se mezi rodiči i profesory i politiky nahlížet, jak je nutno pro vyspělý život společenský, aby mládež měla důstojné středisko svých prací stavovských i svých zábav, jichž by bylo lze se účastniti i profesorům a širším kruhům; přichází se k poznání, jak mnoho přispívá ku zdravému společenskému životu vhodná budova a místnost i upřímný styk se starší generací. A to je nesporným pokrokem.

Ba, co více! Na valné hromadě bylo dáno studentstvu jedním profesorem a poslancem vysvědčení, že jeho práce pokračovati bude zdárně, neboť dovedlo prý ve svém Svazu soustřediti k práci lidi všech politických stran, dovedlo jíti v zásadních otázkách svého života svorně. Nechceme tu rozhodovati, pokud mělo vliv na klidnější vnitřní poměry Svazu ostřejší rozdružení studentstva v politické organisace, jimiž snad právě to politicum bylo ze Svazu vyneseno a tím umožněna byla práce intensivnější na půdě společné všem. Faktem zůstává, že práce ve Svazu byla opravdu klidnější a svornější, a lze doufati, že po úspěchu minulých dnů získá Svaz nejen novou oporu ve studentstvu, že poroste vnitř i vně, ale že získá také od veřejnosti samé i od jejích zástupců vydatné pomoci ku své činnosti. Doufejme také, že akce za vybudování akademického domu byla posunuta tím také hodně ku předu, a že tak konečně v brzku bude studentstvu popřáno, aby ve vlastním domě vypěstovalo k radostné výši svůj společenský život, k němuž se jistě více budou pak blížiti i naši profesoři, kteří se dají takovými rektory Bertly a Golly přesvědčiti, že nejen lze, nýbrž že jest třeba s chutí jíti se studenty a vésti je, kde je třeba. Přejeme Svazu, aby v příštích pěti letech mohl se vykázati radostnějšími výsledky své práce ve prospěch kulturní zdatnosti českého studentstva.

Fš.

[1]) Návrh takovéto organisace byl podán z německé strany ve spisku »Der österreichische Hochschulkampf im Sommer 1908«, o němž přineseme co nejdříve úvahu, připínajíce co nejvíce právě na třetí jeho část, která jedná o taktice organisace svobodomyslného studentstva v Rakousku.

PRÁVO

Dědičné právo stavební. (Pokračov.)

Napsal Vincenc Uzel.

Smlouvou může býti dále stanoveno, v kterých případech zaniká dědičné právo stavební před uplynutím smluvené doby. Tak na př. dle smlouvy, mezi městem Lipskem a »Obecně prospěšnou stavební společností« v roce 1902 uzavřené, jest město oprávněno v případě neplacení činže po trojím marném měsíčním upomenutí smlouvu bez dodržení nějaké lhůty výpovědní vypověděti a okamžitého zrušení práva a jeho výmazu v knize pozemkové se domáhati. V Halle n. S. může obec zrušiti smlouvu v zájmu veřejného interessu, o čemž rozhoduje zvláštní soud rozhodčí. V tom případě nahradí obec majiteli stavení obecnou jeho cenu. Ve Frankfurtě n. M. v takovém případě nahradí se pouze účetní cena stavení.

O podmínce práva předkupního majitele pozemku byla již výše učiněna zmínka. Realisací tohoto práva splynou obě práva vlastnická (ku pozemku a ku stavení) v jedněch rukou.

Dalším předmětem smlouvy mohou býti ustanovení, do které doby musí býti stavení vystavěno, určena jeho stavební kvalita a různé podmínky hygienické a estetické.

Uplynutím doby smluvené končí sám sebou právní poměr dědičného práva stavebního. Posavadní majitel práva není více oprávněn užívati pozemku, nad nímž majitel jeho dosahuje opět úplného práva disposičního. Bylo-li dědičné právo stavební zaneseno v knihách pozemkových na listu vlastnickém pozemku služebného, sluší dotyčnou omezující poznámku vymazati. Při tom se ovšem předpokládá, že hypotheka, na dědičném právu stavebním po případě na stavení zanesená, zatím byla amortisována, takže dům jest již prost dluhů.

Zároveň s uplynutím doby smluvené připadá sám dům majiteli pozemku do vlastnictví neobmezeného. Jest věcí smlouvy ustanoviti předem, zda majitel pozemku nabude stavení za jakousi náhradu neb bez náhrady. Dle toho bude se říditi způsob amortisování ceny stavení a hypotheky, výše činže, délka poměru smluveného atd. Připadne-li stavení bez náhrady majiteli pozemku, jest na bíledni, že majiteli stavení v poslední době smlouvy nezáleží na udržování stavení v dobrém stavu a že hledí co nejvíce vytěžiti ze stavení, je-li pronajato. To může míti zhoubný vliv na kvalitu bytů, čímž otázka bytová na místo zlepšení doznati snadno může vlastně zhoršení. Tato okolnost byla skutečně konstatována při anglickém systému lease-hold a uváděna často jako argument proti dědičnému právu stavebnímu. Jinak se naproti tomu utváří poměry, nahradí-li majitel pozemku určitou kvotu stavební ceny stavení jeho dosavadnímu majiteli. V tom případě bude v interessu tohoto, by udržel stavení ve stavu co nejpříznivějším, by obdržel co možno nejvyšší náhradu. Náhrada tato může sloužiti i za další pojištění hypotheky a poskytne po případě bývalému majiteli dědičného práva stavebního možnost, aby uzavřel novou smlouvu o toto právo.

To jest v hlavních rysech podstata dědičného práva stavebního, jak se vyvinulo v Německu od svého uzákonění v roce 1900.

Nelze popříti, že právní struktura dotyčných ustanovení zákonných (§§ 1012—1017 něm. obč. zák.) jest velice nedokonalá a povrchní, a že značné mezery v nich se jevící daly vzniknouti četným pochybnostem a značné nedůvěře proti tomuto právnímu institutu. Zákonodárce nebyl si asi vědom, že institut tento má jednou plniti důležitý úkol sociálně-politický, a nepřikládal mu asi valné důležitosti pro praktický život, jinak by býval nekonstruoval jej v obrysech tak všeobecných a širokých a neponechával proti vyplňování zejících mezer v jeho struktuře.

V theorii byl nový institut přijat velice různě: na jedné straně byl buď přehnaně a nekriticky veleben skoro jako universální prostředek k úplné reformě půdy a vyléčení velkoměstské kalamity bytové (Damaschke, Adickes, Koska a j.), neb kriticky aspoň jeho oprávněnost a možnost praktického provedení dokazována (Wagner, Oertmann, Sohm, Eschenbach, Meissgeier), kdežto na druhé straně byl celý právní princip zamítán a jeho neuskutečnitelnost v praxi namítána (Grünberg, Feig, Pohlmann a j.).

Nelze upříti, že dědičné právo stavební znamená hluboké zasažení do soukromoprávní sféry majitelů pozemků, omezujíc jich volnost v disposici s nemovitým jich majetkem a seslabujíc tak jich způsobilost úvěrovou, ano poutalo by při svém dalším vývinu celý obchod hypotekární a znemožňovalo úplně spekulaci pozemkovou, při které jde — jak známo — často o miliony.

Proto hledí-li se na věc se stanoviska čistě individualistického, jehož jedním základním principem jest úplná svoboda jednotlivcova v nakládání s jeho statky, a tedy volnost každé spekulace, musil by býti princip dědičného práva stavebního odmítnut, a také v praxi nebyl dotud zaznamenán případ, že by soukromý majitel zatížil svůj pozemek na celá desítiletí zmíněným způsobem. On pohlíží na svůj hypotekární majetek jako na předmět volného obchodu, který po případě nechá ležeti ladem, aby, až nastane konjunktura příznivá, mohl jej kdykoli prodati za cenu co možná nejvyšší, neohlížeje se nikterak na nepříznivé účinky sociální, jež spekulace pozemková přivodí. (Dokončení.)

MORAVA

Dne 16. května t. r. konal se v Mor. Ostravě sjezd lidové strany pokrokové, který byl prvým veřejným projevem nové strany. Dlužno si přiznati, že fuse dosud nepřinesla očekávaného vzpružení pokrokové politiky na Moravě. Příčiny toho nelze ovšem hledati ve fusi samé, jak někteří jednostranně soudí. Hlavním důvodem je asi všeobecná nechuť k politické práci v nynější době, kdy naši politiku vůbec stíhají samé neúspěchy. Tím neuzavíráme se však loyálnímu doznání, že jakási vina spadá na fusi přece, poněvadž pokroková věc na Moravě po-

dnes fusí vlastně nic nezískala. Proto bylo též pochybováno o krajinském sjezdu ostravském.

Výsledek nepotvrdil však této skepse. Sjezd ostravský se zdařil. Účastníků bylo přes 500. Sjezd zahájil red. Skýpala a předsedal mu posl. dr. Fajfrlík. Jménem politického pokrokového spolku olomouckého pozdravil sjezd posl. dr. Fischer. Z poslanců byli ještě přítomni: dr. Stránský, dr. Sláma, Staněk (z Vítkovic). Na sjezdu referovali dr. Stránský, red. Svozil a dr. Hodáč ml. Dr. Stránský mluvil o politické situaci, odsoudil optimism dra Kramáře a vůbec politiku nezadržitelně upadající strany mladočeské, poukázal na bezpáteřnatost agrárníků a naprostou nespolehlivost klerikálů i ve věcech národních, načež zakončil svou řeč zdůrazněním požadavku důsledně vedené oposiční politiky demokratické. — Red. Svozil pojednal o národní a politické práci ve Slezsku. Z nezdaru dosavadního postupu našeho ve Slezsku obvinil přímo opavské vedení, jehož ustavičným chybováním způsobeny nám byly těžké ztráty, jako zejména pád Kateřinek a j. Nutno se emancipovat z opavského vedení, jež musí býti učiněno neškodným. Jest úkolem lidové strany pokrokové, aby z Mor. Ostravy znova zorganisovala národní a politickou práci ve Slezsku v součinnosti se soc. demokracií. S Poláky třeba nám se bít o jednotlivá místa, ale ve velkém (v zemském sněmu a zem. výboru) pracujme s nimi společně proti Němcům. To jsou asi hlavní myšlenky referátu Svozilova, který byl nejlepší na sjezdě. — Dr. Hodáč ml. probral program lidové strany pokrokové a podal nástin její činnosti v nejbližší budoucnosti. — Přijat byl návrh red. Skýpaly na utvoření organisačního výboru ze svolavatelů sjezdu a další kooptací důvěrníků z okolí.

Doufáme, že po sjezdu ostravském budou záhy následovati další sjezdy krajinské, především v Olomouci. Využívajíce příznivých poměrů dnešních, klerikálové provádějí s horlivostí bezpříkladnou po celé zemi svou organisaci na podkladě křesťansko-sociálním a nabývají stále většího vlivu na venkově. Úsilí tomu čelí dnes pouze strana soc. demokratická a poněkud též strana agrární. Pokroková intelligence dovedla se dosud jenom poskrovnu vybavit z pouhého theoretického odporu proti klerikalismu. Je nezbytno již, aby intelligence naše přikročila konečně ku praktickému uskutečňování odporu toho. Je už na čase, aby stala se skutkem všeobecná mobilisace pokrokové intelligence ke kulturně-politické práci krotiklerikální. To budiž předním úkolem krajinských sjezdů!

*

Zemský výbor zakázal privatistkám hospitovati na reálkách (zemských), ač hospitování je povoleno na středních školách státních. Usnesení to má za účel omezení konkurence, ježto prý je nadbytek dívčího dorostu z Vesny a z jiných škol. Kdyby se tak usnesli výboři ve Zlámané Lhotě, zasmáli bychom se tomu, ale stane-li se taková věc v — zemském výboru (!), to je skutečně povážlivé...

Komisse ku prohlídce přítoků Moravy za účelem její regulace pokračují od několika dní v šetření, jež loni provedeno bylo na jihu Moravy. Komisse vyšetřuje přítoky mezi Vyškovem a Litovlí. Jsou v ní zástupcové země (dr. Šílený, prof. Smrček) a vlády (místodržitelství a ministerstva orby).

Národní Jednota olomoucká slaviti bude napřesrok své 25leté jubileum. Dle příkladu Nár. Jednoty pošumavské používá také olomoucká Nár. Jednota této příležitosti ku vypsání větší sbírky 100.000 K (1000 dárců po 100 K).

V pokrokovém politickém spolku v Olomouci debatováno bylo na valné hromadě (20. t. m.) též o poměru spolku k lidové straně pokrokové. Usneseno, aby spolek zůstal sdružením volným, jež by spojovalo všecky pokrokové lidi bez rozdílu politického přesvědčení. Tímto usnesením odmítá se vlastně fuse. Nicméně posl. dr. Fischer zůstal předsedou spolku. — Pokr. polit. spolek uspořádá 6. června veřejnou přednášku prof. dra Drtiny o našich zákonech školských. Spolek vydá též velkým nákladem leták proti klerikalismu. Po prázdninách uspořádány budou v Olomouci universitní extense.

Přednášky Macharovy po Moravě nepřestaly dosud pálí klerikály, kteří se mstí za ně dle své obvyklé metody denuncováním. Vrhají se hlavně na profesory středních škol. Obzvláště olomoucký »Našinec« přímo zuří. Proti surovému útoku »Našince« veřejně se ohrazuje olomoucký krajinský odbor »Ústředního spolku českých profesorů«. — Za vedení Hrubanova »Našince« pracují vůbec klerikálové v Olomouci systematicky k rozdvojení české společnosti. Zatím co sbírají na »Katolický dům«, který zřizují proti »Národnímu domu«, napadají a snižují už mnohaletou, záslužnou činnost pěvecko-hudebního spolku »Žerotína«, proti němuž si založili svůj pěvecký spolek »Nešveru«. — Milosti také nenašla u klerikálů oficiální kandidátní listina k volbám do Zemské pojišťovny pensijní pro soukromé úředníky. Vyhlásili si svou vlastní kandidátní listinu a o překot pro ni agitují.

Spolek českých pivovarů a sladoven společně se spolkem »Mährischer Brauerei-Verein« protestují proti zvýšení pivní daně, poněvadž by mělo v zápětí poškození, ano zkázu mnohých pivovarů, nesnesitelné zdražení piva (»důležité to lidové poživatiny«) a také zemědělství bylo by postiženo omezením spotřeby ječmene (nyní 400.000 q). Bude podán pamětní spis. Pivovary očekávají podporu průmyslníků a agrárníků.

Rozšiřování kutací oblasti po Brušperk a Frýdek chová v sobě nebezpečí germanisace, neboť se kutání asi zmocní německo-židovský kapitál. Snad bylo by možno, bez velkých obtíží utvořiti těžařskou společnost českou.

Dne 23. května zahájena byla *v Hodoníně výstava polských a moravských umělců.* Většinou jsou vystaveny práce figurální. Z polských malířů jsou zastoupeni: Kossak, Tettmajer, Novakovskij, Arentowicz, Krasnozwalski, Sichulski, Hoffmann, Filipkiewicz, Pantsch a j. Z českých: Úprka, Kalvoda, Lolek, Frolík, Havelka a j. Sdružení moravských výtvarníků účastní se pak výstav v Haliči a ve Varšavě. Bude vyjednáváno s uměleckými sdruženími jiných kmenů slovanských o uspořádání celé řady výstav, jež mají býti průpravou k velké výstavě všeslovanské. — Téhož dne otevřena byla v *Hodoníně výstava vinařská.* Obě výstavy navštívil min. dr. Bráf. — 23. května byla ukončena *výstava leptů a akvarelů v Přerově* (Jiránek, Preissig, Šimon, Jaroněk, Stretti, Hofbauer, Švabinský, Benda...). Bylo prodáno dosti obrazů. *—ra.*

POLITIKA

Projev Björnsonův.

Velký stařec norský pozvedl opětně svůj hlas a tentokráte ve prospěch všech potlačených národů evropských, především Jihoslovanů. Bylo by hříchem přidat ku plamenným slovům jeho slovíčka výkladu, kdyby se nejednalo o kritiku domácích poměrů našich.

Björnson volá pacifisty v naší říši k práci. Táže se, zdali nejsou přátelé míru i mezi samotnými Maďary, naděje se ale, že je najde mezi ostatními národy říše, hledá je i mezi našimi Němci. Na tento předpoklad jeho odpovídám: Nedávný přípitek císaře Viléma ve Vídni, vzpomínající »rytířského národa maďarského«, neznající však většiny občanstva říše naší, Slovanů, mluví za knihy. Přípitek ten byl německými diplomaty koncipován za souhlasu a za schválení diplomatů rakouských.

Lze od našich diplomatů čekat za poměrů takových vážnou práci pro mír? Pracuje naše vláda nynější i společná rakouská pro mír? Nekřičí-li přímo k nebi nezákonné zřízení maďarské agrární banky pro zabrané země, které se mají kmetové dostati do područí? Dopustil se této nezákonnosti jen bar. Burian? Nebylo ještě vlivnějších osob, které jeho jednání podporovaly? A již oznamují listy, že Maďaři usilují o moslimský theologický ústav pro Srby mohamedány zabraných zemí — v Budapešti. Za mrtvého prohlášený Burian provede snad i tento husarský kousek. Celý důvtip rakousko-maďarské diplomacie tkví v těchto snahách, v pověstném »Divide et impera!«

Leč přihlédněme k tisku německému, který oslavuje německého císaře jako — mírotvorce. Přihlédněme dále k »zástupcům lidu« v našem parlamentě. Tu jsou především vládnoucí dnes křesťanští sociálové, titíž, kteří zvedli svatý boj proti »Judeomaďarům«. Mohli aspoň v Rakousku tento systém porazit, křičeli, nadávali, ale schválili svému Bienerthovi kapitulaci před těmito Judeomaďary.

Jsou tu naši Němci radikálové, nacionálové a dokonce ti Němci svobodomyslní, jak sebe posud nazývají. Mají oslavu míru a humanitu na rtech, ale zachránili spolu se svými Němci-klerikály pracně svého Bienertha. Jejich jediná síla je zaslepená zášť k Slovanům.

Ale jsou i Němci zástupcové lidu t. zv. pokrokoví. Pan poslanec Dr. Redlich je jedním z nich. Soustředil svůj vtip na resoluci, jež byla záchranou pro vládu. Jsou tu objektivní »národní židé«, pan poslanec Mahler je jejich representantem. »Venus vulgivaga« měla by být bohyní těchto lidí. Jejich representant p. poslanec Mahler zmizel při rozhodujícím hlasování. Prodal své přesvědčení za jmenování jakéhosi židovského docenta úředníkem v jakémsi ministerstvu.

Jsou tu pánové z polského Kola. Jejich většina potřebovala prohlásit: Víme, jak zotročení našich souroďáků v Prusku a Rusku bolí, nepodáme ruky utlačovatelům jiných Slovanů a vládě, v níž vede hakatista Dr. Schreiner hlavní slovo — než: hlasovali pro křivdu a útisk. Ale nač probírat se dlouze a široce takovými »propagátory míru«.

Nenajde jich Björnson mezi nimi. Nenajde jich ani mezi našimi klerikály, za to mezi lidem pracovním a jejich zástupci. Nechť se sociální demokracie a její mluvčím vytýká cokoliv, jediná strana ta je přirozeným spojencem utlačených národů, ona je přímo štěstím pro reorganisaci této říše na základech moderních.

Je také štěstím pro Čechoslovany a Jihoslovany, že jejich zástupce učí významu demokratisace společnosti, že jim přímo ad oculos demonstruje, jak jediná demokratisace společnosti dopomůže utlačeným národům k právům.

Je ve středních vrstvách našich posud tolik zpátečnictví, že nutná ve mnohých věcech kooperace národních našich zástupců se zástupci organisovaného dělnictva donucuje poslance národní k propagandě demokratických snah. Budou-li národní poslanci naši důsledni a soustavně vytrvalí, pokud jde o pokrok a svobodu, strhnou

vedení oné části společnosti všech národů této říše na sebe, která je v pravdě pokroková, a třeba že zůstanou na delší třeba čas ještě v minoritě, jež jí trpký chléb oposice, stanou se teprve činitelem, s nímž bude dlužno jinak počítat, nežli dnes se s nimi počítá.

Björnson volá po účinné politické práci pacifistů, propaganda teoretická mu více nestačí. U nás jsme však příliš netrpěliví. Vyčkat a vytrvat, měli bychom si říci, ale spolu se vystříhat takové činnosti našich šovénů, jež tak smutně vyvrcholila v pražských bumlech. To je, tuším, poučení pro nás z důležitého článku Björnsonova. Pokud pak jde o poslední tento jeho projev, navrhuji, aby netoliko byl otištěn v plném znění každým nejmenším českým a jihoslovanským listem, nýbrž aby česká delegace jej ve všech jazycích v naši říši mluvených dala rozšířit v tisících a tisících výtiscích, aby jej přečísti dala ve sněmovně, by připojen byl k sněmovnímu protokolu, aby zkrátka požehnaná slova tohoto starce mírotvorce se stala majetkem národů utlačených.[1])

Zastydí se pak leckdo, kdo slovo mír béře nadarmo, a nastane začátek konce útisku a zvůle![2])

Dr. *E. Lederer.*

*

Z týdne.

»Operace se zdařila znamenitě, ale nemocný bohužel skonal.« Tak asi vyzní zpráva o vyléčení parlamentní krise, která zachvátila vídeňskou vládu. Prozatím prohlašuje vládní tisk první část buletinu, avšak dle jistých známek dá se souditi, že publikace druhé části, začínající osudným »ale«, není daleka.

V tom směru jest především pozoruhodným oficielní projev, uveřejněný 22. května ve Fremdenblattu. Nejprve konstatuje, že nebezpečenství pro vládu, o nichž se mluví v kruzích oposičních, vlastně vůbec neexistují. V dalším pak naznačuje, z jakých důvodů dala by se přece jen získati většina pro předlohy Bilińského, s nimiž vláda Bienerthova stojí a padá. »České strany především mají mnoho důvodů podporovati všechno, co by zemskou autonomii osvobodilo z její ponižující finanční situace.« Tedy Čechové mají podporovati uzákonění finančních osnov vlády Bienerthovy proto, že má býti za státní příspěvek (který naprosto nestačí ku skutečné sanaci zemských financí) odňata zemím i dosavadní skrovná míra hospodářské samostatnosti, že se má státi zemská samospráva organismem placeným z vídeňského státního ústředí, že stupňovanou daní pivní má býti od českého konsumentstva vybírán příspěvek na sanaci financí jiných zemí, zejména Haliče.

K záchraně nepopulárního berního projektu dovolává se německá vláda, zahájivší éru otevřeně protičeskou — českých citů nacionálních, toužících po upevnění a ozdravění zemské samosprávy, a očekává, že podobnými projevy zaslepí české zástupce na říšské radě v té míře, aby přehlédli hrot osnovy, mířící proti zemské samostatnosti a proti samosprávě.

Také na druhou mocnou skupinu oposice je v projevu Fremdenblattu opatrně naličeno. »Kabinet předložil parlamentu řadu důležitých osnov — vedle finančního plánu budiž jmenováno především sociální pojišťování —« Jinak řečeno: páni sociální demokraté, mějte se na pozoru! S plánem berním padne i projekt sociální. To je skutečně junctim, které by mohlo značně působiti na representaci sociální demokracie, kdyby právě osnovy Bilińského nebyly tak krajně protisociální.

Nové daně mají většinou vynutiti za účelem záchrany státních financí největší oběti na třídách nejchudších. Nejen daň z piva, ale i další program, obsahující zvýšení sazeb železničních a zavedení monopolu zápalkového jdou směrem opačně progressivním proti zájmům vrstev, zastupovaných sociální demokracií. Zvýší-li se sazba za dopravu zboží, pocítí to konsumentstvo, a to nejchudší nejtíže. Zvýšení tarifů za dopravu osobní, jež má postihnouti sazby III. třídy, monopol zápalkový, jímž se má o tři pětiny zdražiti předmět, pro každého zcela nezbytný, jdou týmže směrem.

Projektovaná daň ze stavebních míst dá se za panující tísně bytové přesunouti na nájemnictvo, a to zase poměrně nejspíše na nájemnictvo bytů malých, po nichž je ve velkých městech poptávka nejintensivnější, za to však nemá býti snížena daň činžovní.

V poměru k tomuto postižení vrstev hospodářsky slabších jest zcela nepatrným zamýšlené větší zdanění vyšších kategorií příjmových (zvýšení osobní daně z příjmu nad 10.000 K ročně o 1%, daně na akcie, tantiémy a dividendy, přesahující 10%, zvýšení poplatků pozůstalostních).

Zdá se býti nemyslitelno, že by se pro tyto osnovy dala získati sociální demokracie za možnost projednání zákona o sociálním pojišťování, zejména nemá-li záruky o konečném rozsahu a formě těchto sociálních osnov ani o tom, nebude-li na konec konstatováno, že za dnešní finanční tísně státu nezbude než redukovati státní příspěvek na pojištění, nebo vynutiti z pojištěnců ve formě dalších »lidových« berní miliony, jichž bude k provedení sociálního pojišťování třeba.

---

[1]) Sdílíme vřele toto přání dra. Lederera, které bylo vysloveno v rukopise dříve, než byl projev Björnsonův v »Přehledu« uveřejněn. Pan dr. Lederer vidí však sám dnes, kdy od publikování projevu Björnsonova uplynul plný týden, že česká žurnalistika chápe svoje poslání opravdově a hluboce. (Pozn. red.)

[2]) Dodávám, že Björnson nepřestal na tomto svém projevu v Courrier Européen. Sděluje mi (dne 12. t. m.), že jeho článek ve prospěch Chorvatů a Srbů, do Times zaslaný, tam v překladu byl zkomolen, a proto se zdržel: »Opozdil se! opozdil!« praví netrpělivě.

Počítá-li vláda na podporu protisamosprávných předloh se strany zastanců samosprávy a protidemokratických berních osnov se strany zástupců demokracie — má pramálo příčin k optimismu.

Dalším dokladem o bědné situaci vídeňské politiky je projev vždy věrné skupiny německých klerikálů, kteří navrhují za východisko z úzkých — porušení ústavy a oktrojování berních předloh národům předlitavským bez spolupůsobení parlamentu. Až tam dospěla politická mravnost německonacionálních klerikálů vídeňských.

V. Z.

ZE DNE

Usnesením valné hromady bylo výboru družstva uloženo veškeré větší nedoplatky důtklivě vymáhati. Dovolujeme si tudíž žádati veškeré pp. abonenty, kteří dosud nevyrovnali dlužné doplatné ani předplatné, aby tak pokud možno v brzku učinili a nedali se stále upomínati.

Dr. Groš opětně nastolen za starostu města Prahy. Při nastolení ušetřil si obvyklý program při té příležitosti přednášívaný, odvolal se prostě k programu přednesenému již při své první instalaci před třemi léty. To značí, že zamýšlí prostě pokračovat v dosavadním směru své vlády. O zlidovění obecního a volebního řádu zmínil se jen kratičkou větou, že »usilováno o změny zastaralého obecního řádu«. Patrně panu dru Grošovi a frakci mladočeské strany, k níž patří, stačí ta nelidová zpátečnická osnova, schválená sborem obecních starších roku 1900, o které již vícekráte jsme psali! Překrásný to demokratismus! — Za to naprosto postrádáme v slavnostním proslovu páně starostově zmínku o úplatkové affaiře dra Černohorského a o několika křiklavých případech nepotismu za jeho vlády sběhlých — hodlá i zde pan starosta jako v uplynulém třiletí hráti úlohu pasivního diváka v podobných případech místo energického vůdce obecní správy, který by měl v zárodku potlačit každou nezákonnost a nekorrektnost? Či svésti se dá pozoruhodným projevem klerikálů, kteří o něm a jeho starostenství v nedělním »Čechu« nadšené chvály pějí? — Četli jsme i další projev páně starostův, kterým vůči úřednictvu se vyslovil, že chce více dbát mírnosti než přísnosti — myslíme, že by přiměřená dávka rozumné přísnosti nebyla na škodu, zejména vůči úřednictvu, které agitovalo při volbách pro pana starostu a pro jeho stranu, a které si myslí, že vlastně jsou úředníky vládnoucí strany a nikoli obce pražské!

Všeněmecká organisace pro země karpatské chystá se k mocnému tažení protipolskému v Haliči za mravního a snad i nemravního přispění spolubojovníků za hranicemi říše. V zájmu kultury, a tedy nejen v interesu němectva, nýbrž i ku prospěchu všech národů evropských a všeho lidstva vůbec má býti živel německý v Haliči sorganisován a posílen k boji proti slovanskému obyvatelstvu země. Tato nová štvanice německého výboje nezdá se zatím býti nebezpečnou, ano může býti do jisté míry i vítána jako prostředek k povzbuzení slovanského vědomí v polských kruzích politických, jež dosud byly podajným nástrojem němectva předlitavského. Otázku sankce Axmannova vyhlazovacího zákona proti českým menšinám v Rakousích poskytne polským členům kabinetu příležitost, aby vyvodili důsledky z ohlášeného protipolského tažení všeněmeckého a aby znemožnili potvrzení zákona, který je přímou negací zásady svobodného vývoje neněmeckých národů v Předlitavsku.

Organisace industriálních učitelek upozornila svojí valnou hromadou, konanou dne 16. května t. r., veřejnost na svůj obor, odstrkovaný, zanedbávaný rozhodujícími činiteli školskými a přece tak nadmíru důležitý. Učitelka, která učí dívky dovednostem, jež pro ženu a hlavně pro matku jsou nutností nevyhnutelnou, která v dětech pěstí zálibu pro práci v domácnosti, a která má ve svém povolání tolik příležitostí vejíti v intimní styk s kyprými a všem vlivům otevřenými dušemi dorostu dívčího, má právo na respekt a na důstojné podmínky existenční. Vítáme, že organisace především akcentuje potřebu zvýšení úrovně svého stavu po stránce průpravy literní a pedagogické a přejeme jí, aby i na poli hmotném dosáhla pro svůj obor podmínek existenčních, které vyžaduje význam a zodpovědnost vyučování industriálního.

Za Harmachovým Věstníkem samosprávným. Před necelým půl rokem zanikl po 30letém životě Samosprávný Obzor, nyní po 10letém životě zaniká Harmachův Věstník. Vedle revuálního měsíčníku Sam. Obzoru chtěl býti populárnějším týdenníkem rázu více informativního. Míval zejména ve svých začátcích pěkné stati — vzpomínám jen článků B. Riegrových a Bráfových — ale celkem přece jen živořil a měl obsah ceny nestejné. Týdenní vycházení mu nesvědčilo. Patrno, že většinu článků psal si pan Harmach sám a při vší jeho znalosti života samosprávného a jeho potřeb přece jen bylo mu nemožno stále a stále podávat dobré obsažné články. A tak vyplňoval jej nahodilými otisky rozličných statí a zpráv cizích a nálezy správního soudu a mnohdy

věcmi docela nepopulárními. Na př. nedávno uveřejňovaný praktický případ k § 46. honebního zákona, který se táhl přes šest čísel, obsahoval doslovný překlad celé řady úředních aktů nadmíru rozvláčných — a který dal se velmi nesnadno číst i znalci honebního práva a tím méně čtenářstvu, pro něž Věstník byl určen. Nelze se docela nic diviti, že pan Harmach při svém mnohostranném jiném zaměstnání neměl času věnovat se listu tak, jak by toho byl potřeboval. Před časem apeloval na české Kampeličky, které list dostávaly zdarma jako přílohu Zemědělských listů, aby se uvolily samy neb prostřednictvím obcí připlácet na něj čtyřmi korunami ročně — a tak jej pomohly zachrániti — nyní sděluje, že se nepřihlásila a n i j e d i n á Kampelička! Prohlašuje, že jest ochoten předati list jiným rukám, jestli snad jeho politické přesvědčení je listu na překážku. — — Jak poměry známe, myslíme, že i to je výzva marná. Myslíme, že list druhu Harmachova Věstníku jest u nás nutný, že musíme mít podobný časopis populární, co možno informativní — jakým Věstník chtěl být a v nejlepších svých dobách skutečně byl — a docela bychom mysleli, že by bylo ještě lépe, kdyby si všímal jen praxe, jen pokud možno v mezích platných zákonů — bez dalekosáhlejších plánů reformních, o které u nás nikdy není nouze. Ale pochybujeme, že se podaří jednotlivci neb nějakému soukromému družstvu podobný list udržeti. Pokládáme za povinnost organisací měst a okresů postarat se o podobný list s dobře placeným redaktorem a slušnými honoráři. Snad by mu pomohlo, kdyby se stal ústředním oznamovatelem českých měst a okresů, ve kterém by se uveřejňovaly jednak úřední výnosy zemského výboru a pod. pro obor obecní a okresní samosprávy vydané, jednak konkursy na všeliké stavby a práce obcí a okresů, na uprázdněná místa atd. Bylo by třeba arci hodně agitace pro list, ale práce je třeba pro naši samosprávu vůbec velice mnoho! *J—ka.*

Akademický spolek ve Vídni vydal na oslavu svého čtyřicetiletého trvání A l m a n a c h s příspěvky členů bývalých i nynějších, obsahu různého. Nalézáme tu vzpomínkové a historické črty J. K. Pojezdného, J. V. Drozdy-Hůreckého, J. U. Jarníka, Jos. Štelovského, Jos. Karáska, A. Tietze, Fr. Brychty a j., jimiž je velmi živě zachycována historie vídeňského českého studentstva a akadem. spolku od jeho začátků. Dále je tu řada vědeckých příspěvků, z nichž nejvíce zajímati bude drobný článek V. Vondrákův »O anticipaci ve slovanštině« a Miroslava Hýska: »V. Kosmák jako básník«. Také belletrii je tu věnováno dosti místa. K. Klostermann tu zachytil svěže tragický obrázek z doby svého prvotního pobytu mezi vídeňskými akademiky. Nejvýše z této části stojí básně H. S o n n e n s c h e i n a. Ač Almanach nepůsobí jednotným dojmem, přece zůstane trvalou památkou a obohacením literatury studentské a o studentstvu, přinášeje mnoho cenných příspěvků k jeho dějinám.

Referát školský v krajanském ministerstvu polském žádá lvovské M u z e u m (květen, str. 465—469) delším článkem, v němž snáší mnoho důvodů pro svůj požadavek, a odkazuje při tom na okolnost, že prý ministr krajan český a německý již povolali do svých služeb odborné referenty školské. Důvody, které uvádí M u z e u m pro požadavek školského referenta v ministerstvu polském, mají většinou své ostří namířeno proti těžkopádnosti a zaujatosti centralismu v ministerstvu vyučování, které nemůže býti ani přesně ani v čas ani konečně objektivně informováno o kulturních a osvětových potřebách zemí a zvláště národů, právě vinou byrokratického zdlouhavého systému. Uskuteční-li se myšlenka školských referentů, pak je vidno, že by tím nabyla větší váhy snaha národů po autonomii ve školství, jejímž důsledkem bude jednou museti býti rozdělení ministerstva vyučování na jednotlivé sekce národnostní, jak je tomu už u školských úřadů zemských u nás. Není jiného východiska z ubíjejícího centralismu než takováto federalisace. Centralism vznikal zřizováním kanceláří (české atd.) ve Vídni pro různé záležitosti. Touto cestou musí se bráti také zpět ku přirozenému poměru zemí a národů, o který se Rakousko bude museti snažit. My bychom měli co nejvíce usilovat, aby decentralisace na poli školství byla připravena a dokonána co nejdříve. Ovšem, musíme se starati také o to, aby školský referát v ministerstvu krajanském byl obsazen schopným člověkem. O tom ostatně bylo psáno svým časem.

Nadační hlídka. Česká zemská komise pro ochranu dítek a péči o mládež ujala se provádění myšlenky pro českou veřejnost a zejména pro studentstvo velmi důležité, myšlenky, kterou se snažil po dlouhou dobu uskutečniti obětavý přítel studentů prof. J. U. Jarník, totiž myšlenky: informační kanceláře nadační. Netřeba znovu

upozorňovati na důležitost toho, aby studující a celá veřejnost byla včas a náležitě informována o vypisovaných nadacích; i budeme otiskovati vždy zprávy příslušné, zasílané nám českou zemskou komissí. Svým odběratelům poskytneme ochotně rady v těchto záležitostech. Seznam studijních nadání (pro studenty) vypsaných v nejbližší době připojujeme:

1. *Benešov u Tábora*: Vojtěcha Urbanidesa 190 K pro příbuzné, event. rodilé z Benešova. Žádosti do 15. června na c. k. místodržitelství. — 2. *Libuň u Jičína*: Václ. Paříka 320 K. Žádosti na obec. úřad do 30. června t. r. — 3. *Ostrov*: Kašp. Lyhla 120 K. Žádosti na c. k. místodržitelství do 30. června t. r. — 4. *Plzeň*: C. k. prům. škola státní. Několik po 300—400 K do 15. června ředitelství. — 5. *Praha*: C. k. stát. prům. škola. Několik po 400 K. Do 15. června ředitelství. — 6. *Stříbro*: Jul. Körnera 84 K pro příbuzné, event. rodilé ze Stříbra. Žádosti do 10 června c. k. místodržitelství. — 7. *Zem. sirotčí fond* pro řemesl. a odborné školy v král. Českém. Několik po 300 K. Žádosti do konce července u ředitelství těchto škol.

Pošumavská výstava v Klatovech letos v červenci a srpnu bude zajímavým obrazem veškeré hmotné i duševní práce všeho českého lidu pošumavského, jeho snažení a pokroku. Sídlo výstavy, zvané »hlavním městem Šumavy«, je skutečným východiskem i střediskem veškerého života na Pošumaví a přirozeným klíčem k celému krásnému tomu kraji, neboť odtamtud rozbíhají se čtyři železniční trati: k Plzni, Domažlicům, Železné Rudě a Horažďovicům, a síť císařských i okresních silnic umožňuje pohodlné spojení do všech míst vábného Pošumaví. V Klatovech nebylo od r. 1868 větší výstavy, ač zdařilé menší výstavky odborné nutily k podniku takovému, jehož se letos dočkáme. Určené sjezdy a hromadné návštěvy četných organisací sociálních, politických, odborných, jako jsou sjezdy agrární, lesnický, zahradnický, včelařský, hasičský, sokolský, pěvecký, nár.-sociální, esperantský a j. v., jakož i obdobné výstavy koní, skotu, králíků, rybářská, drůbeže a j. oživí výstaviště i město.

Knihovny veřejné, spolkové, učitelské a professorské, jakož i veškeré vědecké pracovníky upozorňujeme na právě vyšlou novinku z oboru bibliografie, jež vyšla nákladem »Přehledu Revuí« (nakladatelství Přemysla Plačka) na Vinohradech pod názvem »Index českých časopisů za rok 1908«, a již opětně, jako léta minulá, sestavil osvědčený odborník v oboru knihovnictví p. Lad. J. Živný. Index je ukončením IV. ročníku »Přehledu Revuí« a také jeho indexem, jinak prodává se též co samostatná pomůcka bibliografická za *4 K* ve všech knihkupectvích, jakož i v nakladatelství Přemysla Plačka, Praha-Vinohrady.

Zvýšení akciového kapitálu Živnostenské banky pro Čechy a Moravu v Praze. Živnostenská banka pro Čechy a Moravu v Praze zvyšuje svůj dosavadní akciový kapitál z třiceti na čtyřicet milionů korun, tedy o deset milionů korun. Na jiném místě tohoto listu přinášíme příslušný prospekt, který obsahuje momenty vysoce závažné pro ocenění celé této akce, jíž nutno s největší sympatií vítati. Poněvadž celý ažiový zisk nové emise přiřčen bude fondům reservním Živnostenské banky, dostoupí tyto fondy deseti milionů, takže bude Živnostenská banka nadále disponovati vlastními prostředky (akc. kapitál a reservní fondy) K 50,000.000. To jest obnos, který Živnostenskou banku pro Čechy a Moravu v Praze staví mezi nejpřednější ústavy této říše, který ji činí největším obchodním peněžním ústavem českým, kterým až dosud byla. Tohoto rozmachu dopracovala se Živnostenská banka prací klidnou, soustavnou a usilovnou. V jejím vývoji nebylo překotnosti, nýbrž vyznačoval se vývoj Živnostenské banky reelností a solidností, při čemž specielně jeden moment zasluhuje neobyčejně mocného zdůraznění. Kdo sleduje dividendovou politiku Živnostenské banky, tomu zajisté neušla okolnost, že Živnostenská banka při výnosném zúročení akcií dbala vždy toho, aby její vlastní fondy rostly co možná nejvíce. Tato okolnost jest nejen důležitou po stránce vynikající bonity banky, ale také pro akcionáře, poněvadž mají v rukou papír nejen stabilní dividendy, ale také vysoké hodnoty vnitřní. Touto politikou vytvořila Živnostenská banka ve svých akciích hodnotu domácí, která má povahu přímo ukládacího papíru a která jest neobyčejně vhodným prostředkem k ukládání a dobrému zúročení úspor. Podmínky emise jsou pro akcionáře staré i nové tak výhodny v poměru k vnitřní ceně akcie, že budou zajisté podnětem k hojné účasti našich kapitalistických vrstev na této subskripci. Zasluhuje toho nejen vynikající jakost akcie Živnostenské banky, ale jest to přímo potřebou našeho celého hospodářského vývoje, aby náš největší peněžní ústav obchodní byl vyzbrojen tak, jak toho vyžaduje náš mohutnící a sílící průmysl a obchod. Z tohoto hlediska vítáme se zadostiučiněním tuto emisi, doporučujeme ji vřele pozornosti našeho obecenstva a vyslovujeme pouze přání, aby úspěch této emise byl tak skvělý, aby bylo možno říci a konstatovati z něho, jak probudili jsme se již k pochopení zdravého a reelního svého vývoje hospodářského.

Severočeské hnědouhelné těžařstvo se sídlem v Praze ustaví se tyto dny za tím účelem, aby převzalo zařízený hnědouhelný důl sklářské firmy Max Mühlig v Teplicích a důl paní Marie Čermákové v Žalanech a v Lelové, ležící v úhrnné výměře 30 důlních měr. Dle dobrozdání osvědčených znalců vykazuje zařizující komité při proponované těžbě ročních 15.000 vagonů velice slušnou rentabilitu. V poslední době důl byl znovu prozkoumán zkušenými odborníky, panem Ant. Plzákem, řed. dolů ve Světci u Bíliny, a panem Janem Dusilem, horním inženýrem a závodním hnědouhelných dolů v Dolním Jiřetíně, kteří zakoupení dolů znovu doporučili a dobrozdání pp. prof. Cyrilla rytíře z Purkyně a horního inženýra Františka Váně jako správné potvrdili. — Zbývající jednotlivé kuksy po 6000 K a dílce (t. j. dvacetiny kuksů) po 300 K má na prodej Česká záložna v Praze, Staroměstské nám. 22, kteráž je prodává za tyto nominální ceny pouze do 1. června t. r. Dá se očekávati, že cena těchto kuksů bude stoupati, ježto znalci, kteří důl shlédli, vyslovili se, že cena, za kterou zařizující se těžařstvo kupuje, jest spíše nízká, než přiměřená. — Proto také cena kuksů po 1. červnu stanovena jest již na 6200 K a jednotlivých dílců na 315 K. — Dle našich informací můžeme tento podnik našim interessentům jen doporučiti.

Mezi naše české obchody, které v poslední době byly snaživými českými obchodníky založeny, druží se čestně odborný závod dámskými látkami firmy Viktor Srkal v Praze, který vstupuje právě v šestý rok svého trvání. Mladý tento obchodní podnik těší se čím dále tím větší přízni uvědomělých dam, a bylo by si jen přáti, by české obecenstvo podporovalo svůj obchod tak, by dopřáno bylo závodu tomu zmohutněti ve velký obchodní závod, jakými se může pochlubiti cizí konkurence. Proto upozorňujeme naše dámy, by při nákupu šatových látek, vlněných i pracích bluz, hedvábných šátků a šál, jakož i různého jiného textilního zboží, obracely se s důvěrou na firmu Viktor Srkal, jejížto rohový krám nalézá se proti starobylému kostelíku sv. Martina ve zdi v ulici Martinské.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. vlastním: Almanah akademického spolku ve Vídni, 1868—1908. Stran 140. Za 2 K. — *Nákl. E. Šolce*: Jaroslav Karásek: Sport a jeho význam. Stran 158. Za 1·40 K. — *Nákl. Přehledu Revuí*: L. J. Živný: Index českých časopisů za rok 1908. Stran 179. Za 4 K. — *Nákl. E. Leschingra*: Letní sídla, lázeňská, léčebná a výletní místa v zemích koruny české. Ročník VI., 1909. Str. 204. Cena 80 h. — *Nákl. Kam. Neumannové*: Oscar Wilde: Essaie. Přel. Norbert Fomeš. Stran 92. Za 1·50 K.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 4. ČERVNA 1909. ČÍSLO 37.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

VĚDA

Z českých dějin náboženských.

1. Matěje z Janova, mistra Pařížského, Regulae Veteris et Novi Testamenti. Sv. I. Vydal Vlastimil Kybal. Pomocí komise zřízené při České Akademii k vydávání pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století. V Inšpruku. Univers. knihkupectví Wagnerovo. 1908. Str. 347 (s 1 přílohou).

2. Václava Budovce Korrespondence z let 1579—1619. Shledal a k vydání upravil Ph. Dr. Julius Glücklich. Nákl. Č. Akademie: Histor. Archiv č. 30. V Praze. 1908. Str. XLV + 207 (se 4 přílohami).

3. Dr. Josef Volf: Soupis nekatolíků panství Opočenského z r. 1742. (Příspěvky k bouři Opočenské z r. 1732.) Nákl. Král. Čes. Společnosti Nauk. V Praze. 1908. Str. 72.

Od druhé poloviny století 14. nebylo v českých dějinách po několik století činitele hybnějšího a významnějšího, než byla otázka náboženská, a proto vším právem jí náleží v dějinách českého vývoje národního přední místo. V ní češství dostihlo vrcholu svého dějinného významu, ale v ní koření též hlavní příčiny jeho katastrofy: náboženská otázka vtiskuje české historii ráz tragický. Skoro 300 let náboženství je nerozlučně spojeno se všemi otázkami českého života veřejného, tvoří jeho ovzduší, jeho charakter a doba, v níž vystupuje jako živel nejmocnější, je právě dobou největšího rozpětí kulturního i politického, kdy český národ v dějinách evropských ze vší své minulosti se uplatňoval nejvíce. Náboženský jeho vývoj, dějiny reformační jsou legitimací, která mu otvírá cestu k přednímu místu mezi národy evropskými.

V této době dal český národ Evropě Husa, Chelčického a Komenského, svým vítězným bojem proti římskému universalismu připravoval sousedům svým cestu i k jejich mravnímu a intellektuelnímu osvobození a smlouvou Kutnohorskou z r. 1485 anticipoval velkou myšlenku toleranční. Proto také náboženská stránka českých dějin poutala a bude poutati vždy hlavní interes ciziny a českou historii. Proto též podati podrobný a přesný obraz náboženského vývoje je jedna z nejnaléhavějších povinností české historiografie.

Potřebu tuto cítil hned první moderní historik český, Palacký, který právě proto, že první z českých učenců pokusil se o ideový výklad století 15., století české reformace a české slávy, dobře poznal, jak jeho monumentální dílo je neúplné a jak je třeba nových pracovníků, aby náboženské dějiny české vybavili ze zapomenutí nezaslouženého a očistili minulost po této stránce od četných klevet a lží a dali tak národu, co mu jako dědictví nejdražší a neodcizitelné náleží. Výzva k horlivému studiu náboženských památek tvoří důležitou část programu velikého historika, jehož splnění předal generacím příštím. Tato část historického programu Palackého nezůstala jen heslem. Již v nejbližším desítiletí po její formulaci z r. 1868 vycházely studie Gollovy o Jednotě bratrské, které jsou dosud nejcennějším výtěžkem badání historického v ohledu tomto. Bylo by jistě v době následující dosaženo více, kdyby se české vědě a veřejnosti — neplatí to ovšem všeobecně, byly výjimky, které, čím byly řidší, tím byly vzácnější — bylo více jednalo o věc než o osobní a stranické zájmy. R. 1885 při jednání o oslavu Cyrillo-Methodějskou navrhl v komitétu, utvořeném od různých spolků k podnětu Akademického spolku, prof. Masaryk, aby utvořil se »spolek pro vydávání písemných památek náboženského a církevního vývoje národa českého«. Návrh byl přijat a schválen též náčrt stanov. Dne 7. června 1885 ustavil se výbor, v němž Goll byl starostou, V. Vlček pokladníkem a Masaryk jednatelem; z jeho složení je viděti, že v něm byly zastoupeny oba tábory, na něž se vědecké a literární kruhy tehdy u nás dělily. Nebyla to jen netečnost české veřejnosti

k tak významnému vědeckému podniku, jež mnohoslibné dílo hned s počátku mařila; ukázalo se při této příležitosti, že ani dnes není ona daleká minulost, o jejíž literární památky se tu jednalo, mrtva, že ani v době nynější nelze o náboženských sporech minulých psáti klidně a že více než historická spravedlnost platí u části české veřejnosti konfesijní zaujatost, která ani po staletích neodpouští. Ozvala se tu znovu otázka, zda dějiny české století 15. a 16. byly poblouzením, jehož sluší litovati, otázka, jež od klerikálních historiků — s nimi ve věci té šel však též, jak známo, Tomek — s větší horlivostí než spravedlností byla a je dosud kladně rozhodována. Co bylo v minulosti odsuzováno, tomu klerikálové bránili vyjíti na světlo i po 200 letech. Nestačilo, že v programu nového spolku vedle Matěje z Janova, Husa, Chelčického a Rokycany byla jména i horlivých odpůrců husitství, Ondřeje z Brodu, Stanislava ze Znojma, Hilaria Litoměřického. Nový spolek byl hned denuncován, že se chce bráti směrem protikatolickým. Jistě podnětem těchto denunciací a podezřívání nebyla tak »nedostatečná známost věci«, jak se domýšlel prof. Kalousek ve svém velmi příznivém oznámení nového spolku, v němž vykládá jeho program a zároveň ho hájí proti křivým výkladům (Osv. 1885. 859/60, sr. též poznámku Gollovu v ČČH 1898. 9[2]), nýbrž nepěkný úmysl nový spolek předem znemožniti. Třeba přiznati, že spolek, i kdyby nebylo těchto nepříznivých předzvěstí, ujímal se úkolu velmi těžkého, který by byl měl připadnouti vlastně akademii věd, jak poznamenal též Kalousek, ale České akademie tehdy nebylo a zakladatelé spolku s důvěřivým optimismem doufali, že veřejnost znenáhla vyburcují z její nevšímavosti a že tato finančně jejich úsilí a práci podepře. Ale sotva spolek svou činnost zahájil, vypukl spor rukopisný, který přispěl poslední ranou k jeho zániku.

Jako byla zmařena součinnost předních učenců, kteří stáli na straně protirukopisné, při chystané encyklopedii, jejíž redakce se musil Masaryk vzdáti, což vše nebylo jistě na prospěch velkolepého toho podniku, jako zanikl Historický Sborník, podobně jednou z obětí sporu rukopisného — jestliže ne docela, jistě alespoň částečně — bylo rozejití se spolku pro vydávání památek náboženských. Tak zašel spolek, který mnoho sliboval, a památky, které za uplynulé dvacetiletí jeho činnosti mohly již býti vydány a tak mohly se státi již delší čas vědě přístupnými, vydávají se teprve nyní anebo ještě dále musejí na vydání své čekati. Jen jistou měrou mohlo býti náhradou za rozešlý spolek »Comenium«, vydávané od let 90. evangelickou Maticí Komenského. Česká Akademie k soustavnému plnění programu, který jí zaniklý spolek vytkl, přistoupila až později. Utvořila se při ní zvláštní komise pro vydávání pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století a jedním ze spisů její pomocí vydávaných jsou právě »Regulae« Matěje z Janova, jejichž část dal již r. 1885 dříve zmíněný spolek opisovati, ale jejichž vydávání teprve loni počalo.

Vydání »Regulí« spadá v jeden rok s publikací Glücklichovou a Volfovou, s nimiž je ve věcné spojitosti. Náboženské dějiny české tu vystupují ve 3 postupných stadiích. V »Regulích« zříme červánky rodící se reformace, v publikaci Glücklichově jest již soumrak nastávajícího západu a u Volfa se rozestírají bezútěšné temnoty po katastrofálním západu. Hlavní body celého vývoje české otázky náboženské jsou těmito třemi spisy charakterisovány. Slyšíme v nich měnící se rythmus celého hnutí. Lze se jen radovati z toho, že interess mladší generace vědecké obrací se současně k těmto různým obdobím historickým a tu snaží se vytěžiti nové poznatky, podati nové formulace a revidovati badání starší. (Pokračování.)

*

Časopis moravského musea zemského. Ročník VIII. 1908. Vydává-li museum nebo musejní spolek nějaký časopis, děje se to zajisté proto, aby v něm projevovala se činnost ústavu resp. spolku a aby materiál ve sbírkách hromaděný byl zpracováván. Po této stránce posuzovati Časopis mor. mus. zem. nemůžeme, poněvadž úkolu vytčenému vyhovuje pouze malou měrou. Ročník osmý nepřináší ani jednoho článku, jemuž by byly podkladem sbírky musejní. Cena prací pohybuje se mezi dvěma protivami: cenné a bezcenné, vědecké a nevědecké. Vzácná je práce St. Součka »Z Gallašovy literární pozůstalosti«, začatá už r. 1907 a dosud nedokončená, minuciosní (soudíme až příliš úzkostlivě minuciosní u člověka malého významu literárního). Nejzajímavější partie, záznamy G. písní duchovních a zvláště národních, v nichž často prodírá se zvuk valašského dialektu, nyní už zaniklý, jest právě v r. VIII. Po této stránce jest si všímati třeba nejobskurnějších literátů. Jos. Klvaňa pokračuje v popise kroje slováckého na Moravě. Bylo by bývalo prospěšno připojiti několik barevných a více černých obrázků. A. Fiala v článku »O svéráznosti tvorby československé vůbec a keramické zvláště« mluví vlastně jen o keramice na Slovensku, jejíž rozkvět podmínily dvory »habánské«. Jest tu několik pěkných myšlenek. Dějinám selským v stol. 17. a 18. věnován jest pěkný článek Dra Chylíka o panství Křižanovském. Pro dějiny kolonisace německé na Moravě jsou důležité výpisky Tirayovy z městské knihy Bítešské (od r. 1414), vedené až do r. 1430 německy.

Pochybený jest článek J. Válka »Poznámky k mapě mor. Valašska« jak svou základní myšlenkou, že Valaši přišli od Vihorlatu už v 13. stol., tak i provedením. Připíná se k těm, kteří v místní nomenklatuře hledají pravěké ohlasy. Místní nomenklatura na Valašsku není nikterak tak stará, jak přijímá Válek bezdůvodně, a proto nemůže se z ní ani nejdivočejšími výklady jazykovými, k nimž, bohužel, auktor velmi často sáhl, vyvozovati nic o tak velkém stáří Valachů na Moravě. Jinak podává článek leccos nového, zejména archivní zprávy o Valaších za 16. a 17. stol. O té věci píši jinde. — Rozhodně neměl spatřiti světla článek Fr. Vlka »Archaeologické nálezy z okolí vanovského«. Jest té ceny, jako přírodovědecký, v němž by stálo, že žába patří k opicím, růže že jest motýlokvětá rostlina a pod. Patří spíše do humoristického listu. Tento článek nutí nás ke krátké úvaze o vědeckých poměrech na Moravě.

Příčinu nezdaru vědecké práce na Moravě hledati jest v nedostatku kulturního střediska a vědecké instituce. Z toho a pak ještě z odstředivých snah, vyznačujících se nechutí proti tomu, co přichází z Čech, vyvinula se tak zvaná »moravská věda«. Každý, kdo umí psáti česky, každý diletant třeba nejhrubšího zrna, pokládá se již za auktoritu, která rozumí věci zrovna tak, jako muž dlouholetých studií odborných a největšího jména ve světě vědeckém. Proto má na Moravě tak mnohý odvahu psáti o věcech, o nichž nemá ponětí. A veřejnost má tak ubohý úsudek, že takové články velebí a to tím více, čím více má kdo odvahy. Že to tak daleko došlo, toho vinu nesou také listy, které přes to, že chtějí býti pokládány za vědecké, takové články otiskují, snižujíce samy vědu. Článek Vlkův není ojedinělým zjevem posledních let, ale charakterisuje znamenitě moravské poměry. Jest jim snad navždy uzavřen přístup do Časopisu, když dostal nedávno novou redakci. V každém listu jest redaktor zodpověden za obsah, nejen auktoři; ostuda auktorova jest ostudou listu a jejího redaktora. *Č.*

PRÁVO

Dědičné právo stavební. (Dokončení.)

Napsal Vincenc Uzel.

A tak lze počítati pouze s osobami právnickými (obcemi, státem, nadacemi a j.), že budou ochotny svůj majetek pozemkový dáti v poměr dědičného práva stavebního.

Tyto osoby buď jsou vázány zachovati svůj majetek nemovitý neztenčený (na př. nadace), v kterémž případě institut dědičného práva stavebního vedle dočasného pachtu jest nejvýhodnější formou fruktifikace pozemků, neb, jsouce proniknuty vědomím úkolu sociálně-politického, využijí své půdy ku provádění systematické politiky bytové (stát, obce) a to v první řadě dáním půdy v poměr dědičného práva stavebního. Vedle toho může se jeviti tato politika různými opatřeními administrativními (organisovaný dozor bytový, řády stavební, ustanovení hygienická a j.) a finančně-politickými (zavedení dávek stavebních, zdanění pozemků dle obecné jich ceny, zdanění přírůstku hodnoty pozemků a j.). Aby mohly obce dáváním půdy v dědičné právo stavební prováděti zmíněnou politiku úspěšně, jest potřebí, aby měly ve svém držení co nejvíce půdy stavební. K tomu má napomáhati rozšíření práva expropriačního obcí na všecky případy, ve kterých potřebují půdy ku zmíněnému účelu. Není pochyby, že rozšíření dosavadních norem expropriačních v tomto směru potkalo by se s nejtužším odporem soukromých majitelů pozemků, a tak zůstane asi tento odstavec programu německých reformátorů půdy dlouho ještě nesplněným jich snem, a obcím nezbude, než nabývati nových pozemků koupí. A skutečně některá města německá průběhem času zakoupila značná latifundia, na kterých provádějí v praxi učení zmíněné školy národohospodářské. V čele všech německých měst jde v tomto směru Frankfurt n. M., jehož purkmistr Adickes jest nejoddanějším stoupencem reformatorů půdy, a kde princip dědičného práva stavebního byl v praxi proveden na základech dosud nejreelnějších. Ovšem že nabývání nových pozemků, které — jsouce dány v poměr dědičného práva stavebního — nevynesou po celá desetiletí ani v zemi obvyklé míry úrokové — znamená pro obce v přítomnosti veliké oběti finanční. Ale na druhé straně nelze přehlédnouti, že při stále stoupající tendenci městské renty pozemkové připadne za čas celý přírůstek její obcím, a mimo to padá na váhu moment národohospodářský a sociálně-politický: obce totiž ovládaly by brzy celou produkci bytovou, jež nyní při volné soukromé spekulaci děje se zcela neorganisovaně a přivádí tak často těžké krise hospodářské. Ale rozvoj dědičného práva stavebního v Německu není dosud plně zajištěn, jest zde ještě vedle některých pochyb theoretických též dosti nesnází praktických. V první řadě není dosud uspokojivě rozřešena otázka úvěru hypotečního.

Cena dědičného práva stavebního zmenšuje se totiž každým rokem jeho trvání a uplynutím smluvené doby stává se právo úplně bezcenným.

Dle toho může býti propůjčena hypotheka jen na amortisaci přesně vypočtenou, tak aby při zániku práva po uplynutí smluvené doby byla hypotheka úplně amortisována. Z té příčiny chová se soukromý kapitál ku poptávkám majitelů domů, vystavěných dle dědičného práva stavebního, zcela odmítavě, a nelze ani v budoucnosti v tomto směru počítati na kapitál soukromníků, kteří nestojí o hypotheky, jež dlužno spláceti po malých obnosech. Ale i veřejné ústavy úvěrní v Německu nejeví dosud značné ochoty ukládati své kapitály v budovách druhu řečeného. Příčinu tohoto zjevu hledati dlužno hlavně v poměrné nejistotě hypotheky. Zajištění její liší se tu značně od poměrů obvyklých, kde majitel pozemku i budovy na něm vystavěné jest osobou toutéž, a kde tak nejen budova, ale i pozemek poskytují jistotu hypothece. Z obou těchto činitelů podává pozemek jistotu bezpečnější, kdežto cena budovy podléhá konjunkturám a budova sama průběhem času se znehodnocuje. Mimo to, jelikož majitel pozemku zajistí si svůj nárok na placení roční činže na listu dědičného práva v prvním pořadí, bude stavební hypotheka vždy teprve v pořadí druhém. Konečně — jak již řečeno — jest postavení právní majitele dědičného práva stavebního v případě dražby pozemku dle stávajících norem velmi neutěšené, a tím také jistota hypotheky na domě vtělené vždy značně ohrožena.

Nejistotu tuto nevyváží na druhé straně faktum, že hypotheka jest zajištěna nejen právem užívacím na pozemku, ale i realitou na něm postavenou, k níž má dlužník hypothekární úplné, avšak jen dočasné vlastnictví.[1])

Čím delší dobu má trvati dle smlouvy dědičné právo stavební, tím větší ovšem bude jistota hypotheky, proto na dlouhodobé právo spíše bude lze získati úvěru. Jistota potřebná může býti zvýšena i tím, že dlužník dá v zástavu obnos peněžní, který dle smlouvy má mu býti vyplacen majitelem pozemku při skončení smluvního poměru za přenechání budovy. Proto bývá ve většině případů do smluv o dědičné právo stavební pojato ustanovení o předání stavení majiteli pozemku po uplynutí doby smluvené za náhradu ceny stavení nebo určité části její, při čemž bývá způsob vyšetření ceny zevrubně ustanoven. Tak na př. město Halle n. S. zaplatí majiteli domu při skončení smluvného poměru jednu čtvrtinu, pruský fiskus jednu pětinu ceny stavení.[2])

Aby ústav peněžní byl chráněn proti každé možné škodě z eventuelní ztráty hypotheky vyplývající, zrodila se dokonce myšlenka hypotheky na dědičné právo stavební poskytované proti ztrátám pojišťovati. Zde vidíme úsilnou snahu praxe překonati obtíže, stavící se doposud ve mnohých směrech poskytování úvěru na právo zmíněné.

Choulostivou tuto otázku rozřešilo dosud nejlépe město Frankfurt n. M., kde založena byla městská pokladna stavební, ze které se poskytuje půjčka až do $^9/_{10}$ ceny stavení vystavěného dle dědičného práva stavebního na pozemcích městských. Tam jest majitel půdy zároveň hypothekárním věřitelem majitele stavení na půdě této vystavěného, čímž odstraněno jest nebezpečí exekučního prodeje pozemku k žalobě hypothekárního věřitele. Konečně sluší se dotknouti ještě otázky, pro které kruhy stavebníků hodí se institut dědičného práva stavebního.

Rozhodně zůstanou vyloučeni spekulanti stavební, jelikož stoupající renta pozemková dle principů tohoto institutu připadne majiteli pozemku, a tak zbývají jen střední usedlé vrstvy občanské, jež snaží se míti svůj vlastní příbytek a nemají dosti potřebného kapitálu k zakoupení stavebního pozemku, a dále společnosti stavební, které budou stavěti celé komplexy domů a fruktifikovati investovaný kapitál pronájmem domů. Příslušníci zmíněné střední vrstvy občanstva mohou poměrně s nepatrným kapitálem státi se majiteli vlastního příbytku, jelikož — jak již řečeno — odpadá u nich nutnost koupě obyčejně drahého stavebního pozemku, a mimo to mohou dosíci na dům hypotheky. Vzpomeňme jen výše vylíčených poměrů ve Frankfurtu n. M., kde městská pokladna stavební půjčuje až do $^9/_{10}$ stavební ceny domu.

V takových případech může plniti institut dědičného práva stavebního důležitou úlohu národohospodářskou a sociálně-politickou, a nelze pochybovati, že, až překonány budou zmíněné obtíže a pochybnosti, může institut tento v Německu značně přispěti k řešení otázky bytové. Ovšem nestane se nikdy universálním prostředkem k úplnému rozřešení otázky této, jak doufají největší optimisté z tábora reformátorů půdy, neboť kalamita bytová jest tak složitým problémem sociálním, že nedá se rozřešiti celkem tak jednostranně, jak hlásá zmíněná škola národohospodářská.

Jak již řečeno, ozývají se četné hlasy po recepci dědičného práva stavebního i do našeho práva občanského.

Jest otázkou, zda poměry naše rakouské jsou způsobilé, aby zajistily potřebný vývoj tohoto právního poměru. Učení německých reformátorů půdy nenalézá dosud u nás značného ohlasu, a naše města nedisponují dosud tak rozsáhlým majetkem nemovitým jako města německá, a nabývání nové půdy překážely by zmíněné již nepříznivé poměry finanční našich komun. Proto myslím, že komunalisování půdy stavební za účelem jejího propůjčení soukromníkům v dědičné právo stavební, jakož vůbec reforma půdy dle programu německých reformátorů půdy nemá

---

[1]) Eschenbach: »Die finanzielle Frage des Erbbaurechtes« (»Soziale Streitfragen«, Heft XI).

[2]) Meissgeier: »Wohnungsfrage und Erbbaurecht« (»Flugschriften des deutschen Mietverbandes« Nr. 2).

u nás v dohledné době vyhlídek na uskutečnění, čímž padají i naděje kladené do další politiky bytové obcí. Obce naše tonou v nesnázích finančních, z nichž nevybřednou, dokud nebude provedena pronikavá úprava poměru mezi financemi státními a autonomními a vybudování samostatného finančního hospodářství obcí. Pak teprve nastane doba příhodná ku řešení velikých úkolů sociálně-politických dle vzoru obcí německých.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Význam nového učebného plánu pro klassickou filologii.

Jest nesporno, že má-li býti klassická filologie i nadále cenným článkem ve výchově gymnasijní, musí zříci se úzkého hlediska formálního a stilisticko-rhetorického a spatřovati úkol svůj ve zdůrazňování aesthetického významu památek antických a v pečlivém sledování historické souvislosti jednotlivých projevů kultury antické s kulturou doby naší. V tomto směru, jenž od polovice minulého století stále rozhodněji uplatňuje se i v osnovách našich gymnasií, znamená nový učebný plán další rozhodný krok ku předu. Jasně projevuje se v něm snaha, sblížiti žactvo i s autory, kteří stáli dosud mimo officielní okruh četby, ač hluboký význam jejich pro kulturu dneška může popírati jen ten, kdo nevidí skrytých zřídel jejich. V prvé řadě mám tu na mysli Euripida, tohoto obdivuhodného analytika rozvlněné duše lidské a nejvýraznějšího syna doby tak podobné neklidné a neujasněné době naší, jemuž tu poprvé vykázáno rovnoprávné místo vedle Sofoklea. I Thukydidovi, u něhož dosud vadila asi jeho příslovečná temnost, dostává se konečně přijetí v kanon četby a bude úkolem vhodného výběru přiblížiti žákům vážný profil tohoto největšího historika starověkého. Z jiného důvodu, výchovného a všeobecně kulturního, uvítati jest, že doporučuje se četba biografií Plutarchových. K Platonovi, jehož četba jest právem rozhojněna, přistupuje v nejvyšší třídě i Aristoteles. Pokud měli tvůrcové osnovy na mysli historický díl spisu o ústavě athénské, lze krok tento schváliti, ale věcné i formální obtíže spisů filosofických sotva překoná sebe vyspělejší žák. Zdá se, že osnovy přiklonily se tu k reformním návrhům Willamowitzovým, provedeným ve známé řecké čítance jeho.

Méně změn vykazuje kanon četby latinské. Vítati jest hlavně, že vedle Cornelia Nepota, jenž zvláštní setrvačností stále se ještě udržuje, ač jeho nevhodnost uznává se snad všeobecně, připouští se pro III. a částečně i pro IV. třídu (místo Caesara) vhodná chrestomathie, a že místo Vergilia lze čísti v VII. třídě římské elegiky, tak významné pro vývoj moderní lyriky. Cenné oživení a zisk přinese škole zavedení dobově i kulturně významných listů mladšího Plinia nebo Cicerona v obor povinné četby VII. třídy.

Vodítkem při změnách tu naznačených byly správě vyučovací nepochybně návrhy, jež v zajímavém spisku pronesli professoři štyrskohradecké university R. C. Kukula, E. Martinak a H. Schenkl (Der Kanon der altsprachlichen Lektüre am österr. Gymnasium, ve Vídni 1906). Odtud přejato bylo asi i akcentování volnosti učitelovy ve výběru četby, jež zvláště při Liviovi a Tacitovi ponechává možnost odpoutati se od tradiční, často nepříliš vhodné látky (připomínám jen první knihu Liviovu) a předvésti žákům sytější a změněným názorům lépe odpovídající obraz literárního významu spisovatelova. *J.*

*

Dr. Eug. Piasecki: *Zásady výchovy tělesné.* Přeložil Frant. Vondráček. Nákl. Dědictví Komenského, v Praze 1908. Stran 99 za K 1·50.

Překlad toho pěkného a instruktivního spisku polského autora přišel velmi vhod v naše poměry, v nichž sice všichni rozumní lidé shodují se v přesvědčení, že výchova těla je neobyčejně důležita, ba nezbytna pro zdraví člověka, ale v nichž není dosud (ani v učitelských kruzích) správného nazírání na cenu cest, jimiž rozmanité methody a směry tělocviků v nejširším smyslu slova se berou, aby uskutečnily sen všem společný, sen tělesného zdraví, síly a zdatnosti. Stačí jen uvědomiti si názory širokých kruhů na sport vůbec a některé druhy jeho zvlášť, dejme tomu na kopanou, hockey, běh atd., nebo na druhé straně nazírání některých sportovníků na cvičení na nářadích, abychom pochopili, jak je důležito býti náležitě a spolehlivě poučenu od odborníka o úkolech tělesné výchovy a jejích methodách. Piasecki poznal z vlastní zkušenosti tělesnou výchovu Německa, Švédska, Francie, poznal soustavy jich tělocviku, zkoumal mnoho sám a dochází k přesvědčení, že těžisko výchovy tělesné je ve hrách hybných, ve volné přírodě konaných. Dokazují to vždy nověji fysiologické a psychologické výzkumy, kolik předností fysických i mravních mají do sebe hry (kopaná, cricket, hockey, palant, lawn tennis atd.). Jeho kritika soustavy německého tělocviku ukazuje také mnohou stinnou stránku našeho sokolského tělocviku. Za to methodické cvičení švédské gymnastiky, jednoduché, přirozené a vzorně hovící touze po zdraví i zdatnosti tělesné, dopo-

ručuje novými důvody. Přejeme, aby spisek tento, pěkně rozvržený a vyčerpávající plně svůj program, našel hojně čtenářů. Kapitola o ručních pracích měla by ovšem býti podrobnější. — V překladě jsou některé nezvyklé výrazy (máli, zmáliti se, usunouti se a j.). Obrázky připojené nevyhovují. Kdyby byl pan překladatel požádal na př. redakci »Sportu a her« o některé štočky ku znázornění kopané, hockeye, závodu v běhu a pod., byl by spisek nabyl životnější a svěžejší barvy. *F. Š.*

*

O zastoupení vysokých škol v zemské školní radě píše v právě vyšlém prvním dvojčísle »Věstníku českého ústředního spolku učitelů vysokoškolských« dv. r. Jar. Goll. Ukazuje tu, že vysoké školy mají spravedlivý nárok, aby byly vždycky zastoupeny v zemské školní radě, a že dříve vláda také povolávala do zemské školní rady království českého profesory vysokých škol. Později (za místodržitele hraběte Thuna) to přestalo, a dnes je stav takový, že v dnešní školní radě není ani jeden vysokoškolský profesor, ač »celkový počet členů ze stavu učitelského, totiž 8, je dvojnásobný proti minimálnímu počtu obligatornímu, který jest, jak víme, 4.« Goll ukazuje dále, že v Haliči je postaráno zákonem o to, aby vysoké školy byly zastoupeny v zemské školní radě. Zákonem z r. 1905 bylo stanoveno, že zástupců učitelstva má býti ve školní radě 6 (u nás jen 4 při stejném počtu členů), z nichž polovička má býti vzata ze zástupců škol vysokých. Druzí tři mají býti povoláni po jednom z učitelstva škol středních, obecných (neb pedagogií) a odborných. — Počet zástupců vysokých škol ve školní radě haličské odpovídá počtu vysokých škol, kterážto zásada by mohla i u nás snad bez obtíží se uplatniti.

*

Muzeum, lvovský časopis, věnovaný výchově a školství a vydávaný spolkem učitelů škol vyšších, vydal ku svému 25. ročníku dva »dodatky«, z nichž jeden, »Towarzystwo nauczycieli szkół wyższych«, napsaný A. Karbowiakem, podává na 188 stranách dějiny spolku od r. 1884—1908 a jeho činnost. Dodatek tento je provázen velkou řadou podobizen čelných funkcionářů spolkových. Druhý dodatek »Nowe plany naukowe« obsahuje překlad nových učebných osnov pro všechny druhy středních škol, jak byly vydány v posledním roce. Překlad, který zaujal 153 stránek, pořídil dr. M. Janelli.

UMĚNÍ

ČINOHRA.[1])

Národní divadlo.

V sobotu dne 22. května, poprvé: **Neznámý.** (The Passing of the Third Floor Back.) Pošetilost, pozůstávající z prologu, hry a epilogu. Anglicky napsal Jerome Klapka Jerome. Přeložil Karel Mušek. Režisér Karel Mušek.

Tímto objevem překonal pan Mušek poslední akvisice Národního divadla, v to počítaje Travičku, Sokyni, Velebníčka. Ale obecenstvo chovalo se vzorně, smálo se mírně a jenom místům vážně míněným, naše publikum dá si vůbec líbit všechno.

Jerome Klapka Jerome jest počítán mezi jemné anglické humoristy. Dramatikem není — leda pro vkus svých rodáků, kteří dovedou tleskati Sutrovi a podobným veličinám; psychologem, soudě dle novinky Národního divadla, jest tak málo jako natěrač štítů obchodních impressionistou; tedy jemným humoristou. Špatné veselohry jsou smutnější než tragedie, quakerské pošetilosti plačtivější nežli kázání. Pošetilostí totiž nazval hru, jejíž divadelní cedule snaží se býti bizarní. Rád bych věděl, co dle Jeromeova mínění jest vážnost, co nuda, co šosáctví, jmenuje-li pošetilostí svou mravopočestnou ubohost. Pozoruji, že mé výrazy jsou málo akademické, ale můj dojem z premiery mění se v odpor tím hlasitější, že valná část naší kritiky vítá uvedení Jeromea na jeviště jako vážný dramatický čin.

Každý lidský panáček — jak známo — naplněn jest pilinami bílými a černými; ty, které se octnou nahoře, určují barvu jeho prosvitavých tváří. Každý dobrý muž zajisté si přeje, aby tváře jeho bližních leskly se andělskou čistotou. Dopomáhati obsahu lepšímu k vítězství, jest naším nejvyšším úkolem. Význam pravého umění, tak dvakráte se hlásá v Jeromově hře, tkví v tom, že z ošklivých věcí udělají se krásné věci, hrou samotnou pak řeší autor problem svůj takto: Na programu na levo sepíše seznam ošklivých lidí, jako satyr, křikloun, zbabělec, spratek, podvodnice, do pravého sloupce sestaví jména označující lidi ctnostné, jako: starý mládenec, manžel, milenec, nepostrádatelná, hostitelka, a doprostřed poznamená jejich vlastní jména, takže vzniká jakási rovnice, hlásající: z člověka na levo (v prologu) stane se duše čistá na pravo (v epilogu). Přirozeně zájem se koncentruje na střední část, v níž se s jednotlivými povahami dějí ony zázračné přeměny. A dějí se jedna — dvě — tři. »Neznámý«, podle něhož nazván český překlad, jest obdařen kouzelným pohledem; mění zlosyny v lidi počestné; trochu hypnotiser, trochu hrdina amerických románů s titulem »Pojďme za ním«.

[1]) Odloženo z minulého čísla.

Na povel »jedna« dostaví se kouzelný pohled, na »dvě« následuje zpověď, na »tři« začala již účinkovati bleskurychlá kura, do černých pilin dostaly se bílé. Léčení jest soukromá věc, vyjednávaná pouze mezi lékařem a pacientem, tudíž »pozůstává« hra z řady dialogů; osob vystupuje (kromě »neznámého«) jedenáct, následuje tedy za sebou jedenáct konsultací u duševního lékaře, a jakmile jest chorý propuštěn, již hlásí se další a procedura se opakuje. Ostatní, nezúčastněné osoby, shromážděné na scéně, baví se jinak, čtou noviny, píší dopisy, kouří cigarety, malují karikatury, a vypočetly toto své vedlejší zaměstnání tak znamenitě, že jsou s ním hotovy právě v okamžiku, kdy se smějí rovněž přihlásiti o dobrodiní mravní očisty. Neznámý muž jim dává recepty takové: malované dámě vyčítá, že je málo ješitná, křiklounovi se podivuje pro jeho lásku manželskou, satyrovi namlouvá duševní povýšenost, podvodnici prohlašuje za lady, malíře povzbuzuje k malování, brnkalovi radí, aby pořádal koncerty. Dvakrát, třikrát se to snese, ale jedenáct je číslo vysoké, již při šesté rozmluvě napadnou vám anekdoty, pohrávající si s trpělivostí posluchačovou. Ale tato muka vyléčí se homopathicky. Kus má totiž epilog, jenž s neúprosnou důsledností v originální technice pokračuje, připojuje k jedenácti rozmluvám mravokárným tolikéž návštěv děkovných, jež se začínají slovy »vy jste mě znal« (variant: »vy jste mě poznal«) a končí se slovy »děkuji vám«. — »Neznámý« má jednu potěšitelnou vlastnost: že, ačkoli se jeho autor jmenuje Klapka, nebyl napsán od Čecha. *O. Fischer.*

*

Předměstská divadla.

Sté výročí Gogolových narozenin bylo důvodem, že dvě pražská divadla, takořka ve stejný den, uvedla na scénu dvě z jeho divadelních prací, totiž jednoaktový »obraz ze života« **Hráči** a tříaktovou veselohru **Ženitbu.** Dne 25. m. m. byly oba kusy sehrány ve smíchovském divadle, jako pátý večer 3. cyklu »Máje«, a den na to ve vinohradském divadle.

Díváte-li se na Gogolovy práce, nedovedete se ubránit hořkým reflexím. Ruské divadlo vzniká skoro ve stejné době jako naše. Obě jsou bez domácí tradice, obě jsou květy, vypučevšími v půdě dosud nezúrodněné. Ale jaké jsou to rozdíly! V době, kdy my jsme měli svého Tyla a Klicperu, vytvořilo ruské dramatické umění na ráz díla, která takořka přes noc jako hořčičné zrno vyzrála k umělecké výši. Hadrián z Římsu je toliko o deset let starší Puškinova Borise Godunova, Strakonický dudák a Jiříkovo vidění jsou mladší nežli Gogolův Revisor a Ženitba. Šťastné ruské umění! Zatím co u nás nedařilo se než vědě, ve skromném zátiší pracovního pokojíku, dostalo se ruské beletrii, ruskému dramatu hned v začátku daru velikých uměleckých individualit, jež, jako mladí obři, vynesly úroveň literatury do výše svých herkulských plecí. U nás dětinské hříčky, trapné pokusy rekonvalescenta, který je rád, že aspoň zůstal na živu, a tam na Rusi již zralý umělecký zápas dospělých, silných mužů!

Autor Mrtvých duší pozná se na první pohled, byť i šlo o prostý obrázek, jako je aktovka Hráči. Dnešnímu našemu vkusu připadá tato hříčka přespříliš primitivní ve svém dramatickém uspořádání, ale i tak má své gogolovsky příznačné struny. Sebranka podvodníků je tu vylíčena s živostí, humorem, který chvílemi upomíná na Čičikova, známého hrdinu Gogolova románu. Vlastní však zájem obou večerů obracel se ku druhé hře, Ženitbě. Maloruský humor Gogolův, dosud tak bezstarostně se perlící pod jasným a teplým nebem ruského jihu, dosud tak vzdálený mystickým mlhám pozdějším, ozářil svým smavým svitem každou z postav. Šejdíři a troupové, lidská prohnanost a lidská hloupost, mezi těmito dvěma body pohybuje se celé bohatství postav nejen v Gogolových hrách, o něž jde, nýbrž i v celém jeho díle. Temná Rus se svým mužíkem zbaveným osobní svobody, se svými šlechtici a úředníky zbavenými svobody myšlenkové, vrací se stále, jako vůdčí motiv; cítíte však, že tyto humorné obrazy nejsou, jak se často přihází na př. u Dickense, jen proto zde, abychom se jim dosyta nasmáli. Vůdčí motiv je u Gogola vždy doprovázen spodním tónem, který u pozdějších spisovatelů zmohutní a stane se vlastním všem typicky ruským knihám: tónem soucitu s lidmi, s jejich bědným, utlačeným, zotročeným životem.

Je velmi zajímavo porovnat výkonnost herců vinohradských i smíchovských. Předem nutno uvést potěšující fakt, že poslední od prvního večera nynějšího cyklu »májového« vykonali notný kus umělecké práce a discipliny. Snad, vedle jich vlastní snaživosti, připadá tu část zásluhy novému řediteli divadla, p. Dostálovi. Gratuloval bych mu z plna srdce tím upřímněji, čím méně jsou veřejnosti utajeny technické obtíže, s nimiž musí výprava každé hry na smíchovském divadle zápasiti. Uvážíme-li všechny ty překážky, jež je nutno přemáhat tamějšímu ensemblu, vysvětlíme-li častý lapsus paměti chvatem, s jakým se tam kusy studují, nebude nemožno položiti vedle sebe výkony obou divadel v uvedených hrách. V Hráčích byl výkon p. Lukavského, přes to, že byl maskován stařeji než se slušelo, zcela případný. Konečnou scénu téže hry sehrál p. Bíno (Icharev)[1]) barvitěji než p. Jiřikovský. Nesporně vyššího stupně komiky docílil v Ženitbě p. Písecký (Podkolesin) než jeho vinohradský

[1]) Byl ostatně velmi dobrý i v roli Zevakina v Ženitbě.

kollega p. Hlavatý. Z vinohradského ensemblu třeba na prvém místě jmenovati sl. Štěpničkovou (Agofja Tichonovna) a pp. Havla (Zamuchryškin) a Švarce (Vaječník). Nechápu jasně, proč p. Zakopal hrál Utěšitelného s takovým svalovým napětím. To už není venkovský hráč, nýbrž jakýsi »hadí muž«. *O. Theer.*

*

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

Vojtěch Preissig: **Barevný lept a barevná rytina.** Technické poznámky. (Praha. Nákl. »České grafiky«. 1909. — m. 4°. Str. 115, 2; 4 přílohy leptané, ill. v textu 32. 8 stran oznamovatele České grafiky.)

Vyšla pěkná kniha. Pěkná vším: papírem, tiskem, úpravou, obsahem i tendencí. Ruskinův ideál — v českých poměrech velmi vzácný zjev — je tu uskutečněn: knihu psal, obrazce kreslil, přílohy vyleptal a stále nad tiskem bděl jediný autor. Tak se došlo k harmonickému celku, od obálky do poslední tečky v knize. Tuto harmoničnost je nutno vytknouti v našich poměrech (kde nakladatelé objednají nejvýše obálku od umělce, ale starost o ostatní přenechávají zcela metteurovi) a doufati, že bude působiti jako vzor. Všechny přednosti dobré úpravy je tu možno učelivému vyčísti: způsob sazby, postavení zlomené sazby na stránku, poměr illustrací k řezu typů a k šířce sloupce sazbového, poměr versálkových titulů k ostatnímu typu, úprava necelých stran nebo východů řádkových atd. atd. Je možno přesvědčiti se na tomto příkladě, co lze tvořiti pouhým materiálem písmovým, pouhými mezerami a literami, bez »malířství« a »dekorování«, a znovu si potvrditi dávno známou zkušenost, že umírněnost v prostředcích zaručuje častěji skvělý výsledek, než přemíra jich. To je jedna stránka této pěkné knihy. Na druhé straně je sám obsah. První, co napadá při spatření titulu, je spokojené konstatování, že naše literatura počíná se doplňovati i v takovýchto oborech a že po několika letech ožívá zase »Česká grafika«, tentokráte jiným, theoretickým a literárním směrem. Kniha, psaná pro odborníky, ale užitečná (a to užitečnější, než všelijaké historie umění) i laikům a amateurům, byla jistě postrádána českým obecenstvem. Barevný lept, teprve v posledním desítiletí hojněji se objevující na výstavách a vůbec celá grafika byla širokému obecenstvu něčím tajemným a nepřístupným; otevříti těchto sedm zámků daří se prostým větám Preissigovým a tím již získá kniha popularity. Je při své stručnosti důkladná, mluví zhuštěným slohem, ale ne tajemně a nesrozumitelně. Postupuje od výkladu pojmu k jednotlivým stadiím processu leptacího, chronologicky zařazuje výklady o pomůckách, materiálech i práci s nimi, od přípravy desky až po hotový tisk. Na počátku každé kapitoly poučují úplné laiky schematické obrázky o formách nástrojů a pomůcek a mimo to vloženy 4 přílohy (mimo portrait autorova otce, jemuž je kniha věnována) jednotlivých stavů leptu (barevná a konturová deska a hotový otisk) a aquatinty k přímému názoru.[1]) Na konec přidal autor také pečlivě sestavený seznam literatury (od r. 1645) dle roku vydání knihy, z něhož se dovídáme, že tato kniha vyšla současně v německém překladě v Lipsku (u K. W. Hiersemanna), a konečně i seznam adres osvědčených firem, které dodávají materiál umělci.

Naše malé poměry zavinily, že se dostává do rukou čtenářstva kniha, jež byla míněna jako exklusivní dílo, sázené i tištěné na nejdražším papíře samotným autorem. Že k tomu nedošlo, je snad dobře. Obsah je spíše určen širokému čtenářstvu, ne jen bibliofilům a gourmandům a, v této formě vydána, nalezne snad kniha více odbytu. Co nejvíce těší, jsou další perspektivy: autor — nyní již oprávněný knihtiskař — bude snad pokračovati na této dráze, ve vydávání pěkných knih i v rámci své »České grafiky«, a rozšíří tak dosavadní svůj úzký program teprve na pravé pole. *Z.*

[1]) Autor slibuje v předmluvě druhý oddíl s řadou drobných rytin a leptů k znázornění způsobů ryjecké techniky a postupu při zpracování desek a při tisku.

STUDENTSTVO

K výročí Wahrmundova případu.

Loňský letní semestr zapsal se nesmazatelně v dějiny vysokoškolského života rakouského. Klerikální výbojnost obrátila se tehdy otevřeně proti nenáviděné svobodě vysokých škol a nepohodlným profesorům, vyhlédla si svou obět a už myslila, že může jásat nad vytouženým vítězstvím, když mohutný a netušený odpor veškerého posluchačstva účinně zasáhl v obranný boj. Ve středu dne 3. června 1908 přikročeno ku generální stávce, která do 23. června znemožňovala pravidelné práce studující mládeže akademické, ochromila sílu nepřátelského útoku a urvala klerikálům polovici vítězství.

Zájem, který loňské studentské hnutí ve veřejnosti vyvolalo, byl přirozeně značný. Všechny větší časopisy přinášely celé spousty zpráv a úvah, žel že ne vždycky pravdivých a věcných. Tím většího vděku mohla tedy očekávat brožura »Der österreichische Hochschulkampf im Sommer 1908«

(A. Edlingers Verlag, Innsbruck 1908, 50 h). Ale snad právě proto, že je až příliš opravdová, zůstala v české žurnalistice úplně nepovšimnuta. Nebude tedy asi nemístné, upozorníme-li na ni ve dnech výročí Wahrmundovy aféry.

V prvé části — »Klerikalismus a university« — podává vídeňský prof. dr. Bedřich Jodl několik historicko-filosofických poznámek o poměru universit k novodobému hnutí církevnímu a k stranám klerikálním.

Nároky církve a klerikálních stran na ovládnutí, resp. na znovudobytí universit jdou téměř současně s velkou emancipací evropské vědy a se znovuvzkříšením katolicismu v XIX. věku, jež se pojí k jménům Pia IX. a Lva XIII. A dnes nejsme nikterak na konci, nýbrž stále ještě na začátku oněch bojů, které bude musit rakouské vysoké školství podstoupiti v zájmu své svobody. Klerikalismus ztrácí sice denně půdu v západní Evropě, ale u nás je dosud v plném květu a úspěchy, kterých se dožil v posledním čase v Německu, ukazují s dostatek, že dlouho ještě nepřijde doba, kdy přestane býti potestas spiritualis.

Zbraně, jichž církev a klerikalismus v boji o vysoké školství užívají, nejsou nikterak vždycky důstojné. Tak dokazuje Jodl, jak nesprávné je na př. tvrzení, že vysoké školy jsou pařeništěm atheismu. Je sice pravda, že se všechno přírodovědecké badání odchyluje od dogmatických názorů církve — a to tím více, čím je konkretnější a exaktnější — ale nic by nebylo nesprávnějším, než nazvati souhrn věd přírodních atheistickým nebo materialistickým. Úplně analogicky lze totéž tvrditi o vědách historických. Ano, tu lze dokonce říci, že právě onen historický duch, jehož půdou jsou university, přispěl zrovna lvím podílem k novému vzpružení náboženského ducha a k znovuvzkříšení církevnictví, jak se nám jeví od věku XIX.

University nemají býti ústavy pečujícími o život náboženský, nýbrž školami vědeckého badání, průkopníky celé kultury. Odtud plyne požadavek, aby vysoké školy stály nad konfessemi; ale klerikálové usoudili jinak. Z ohledů strategicko-politických domáhají se houževnatě stále většího vlivu na vysoké školství a podporováni klerikálními nebo pseudoliberálními vládami, neštítí se žádných prostředků.

Na konec osvětluje Jodl se svého zásadního (historicko-filosofického) stanoviska případ Wahrmundův a tvrdí úplně přesvědčivě, že s rostoucí houževnatostí boje za dobytí universit poroste také jistota, že tento boj vede k přemožení církve vědou, víry myšlením. »Neboť kruh, kterým dnes spiala svoboda badání a jejích výsledků kulturní národy, je neroztržitelný.« (18.)

Následující druhá část brožury, »Dějiny studentské stávky v létě 1908«, je dokumentárním vypsáním velkého studentského boje, vyvolaného známou aférou Wahrmundovou. Celkový obraz, který nám zde podává horlivý pracovník vídeňského »Vertrauensmännerkomitee der freiheitlichen Studentenschaft«, kolega phil. st., není sice tak detailně propracován, jak by si bylo přáti, ale osvětluje docela dobře dějiny minulého léta.

Autor počíná rostoucí mocí klerikálních stran a popisuje jejich úsilí o dobytí vysokých škol po známém výroku dra Luegra na 6. katolickém sjezdu na podzim 1907. Již odpovědi bojovnému vůdci křesťanských sociálů byly slabé, nedostatečné. A ještě daleko horší zdála se býti situace na počátku Wahrmundiady.

Dlouho, ale celkem marně hledalo studentstvo podpory v liberálních poslancích. Málo kdo měl dosti odvahy, studenti zůstali téměř opuštěni. Ale to nezlomilo jejich odvahu a sílu, nýbrž přispělo jen k urychlení mohutné organisace všeho pokrokového a svobodomyslného studentstva na rakouských vysokých školách a pomohlo tak — byť i proti vlastní vůli — k uskutečnění generální stávky. Studentstvo sáhlo k sebeochraně prostředkem radikálním.

Náhledy o účelnosti a významu vysokoškolské stávky byly a jsou podnes velmi rozličné. Je sice faktum, že vláda klerikálům povolila, ale tím není ještě řečeno, že se stávka setkala s fiaskem. Mohutná organisace, vyvolaná ve chvíli největšího nebezpečí, postarala se nejen o to, aby studentstvu nevznikly ze stávky škody, jimiž mu vyhrožováno, nýbrž zahájila zároveň přípravy k zlepšení situace pro případ nového klerikálního útoku. Ostatně nelze nikterak podceňovati fakta, že Wahrmund přes veškeré námahy klerikálů zůstal v Rakousku. (Dokončení.)

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Snahy o řešení otázky bytové.

VI.

Daň činžovní má na ceny bytů městských vliv dalekosáhlý.[1]) Břímě daňové, zvýšené přirážkami komunálními, jest velmi citelnou složkou kalkulace podnikatele staveb a za daných podmínek ostatních (zejména sem náleží cena pozemků, poměry úvěrové, panující požadavky na úpravu bytů, cena stavebního materiálu, výše mzdy dělnické a přípustná míra využití pozemků) rozhoduje o výši nájemného, s jakou

[1]) Srovnej studii Dr. V. Mildschuha v letošním ročníku Obzoru Národohospodářského.

jest podnikateli počítati, aby rozdíl mezi výnosovou a stavební hodnotou objektu poskytl mu zisk, odpovídající jeho risiku a námaze.

Blíží-li se náklad celkový, věnovaný na provedení stavby, výnosové hodnotě domu (vypočtené kapitalisací čistého výnosu objektu dle procenta, převyšujícího panující míru úrokovou o částku, representující výhodnost investování kapitálu v majetku nemovitém) — a nemůže-li podnikatel za panujících poměrů stlačiti cenu pozemku, ani ostatní složky kalkulace, pak musí počítati se stupňováním nájemného.

Není-li naproti tomu naděje na úspěch tohoto stupňování, ocitá se podnikatel v situaci, za které buď nemůže kupovati pozemky za ceny požadované nebo, je-li nucen za každou cenu dále stavěti, obrací svoje úsilí k nezdravým úsporám nákladu stavebního.

S tohoto hlediska byla by správna konkluse, že snížení daně činžovní, zvyšujíc čistý výnos domů, mohlo by vésti k úlevě stavební činnosti podnikatelské, k zamezení usilovného zvyšování nájemného, a tím i k jistému zlepšení bytových podmínek velkoměstských — ovšem ceteris paribus.

Za to však nemohu pokládati za správný názor, projevený v citovaném článku Dra Mildschuha, jako by vysoká daň činžovní, stlačujíc ceny pozemků stavebních, zmenšovala snahu podnikatelů o využití staveništ ve směru vertikálním.

Číslice, plynoucí ze srovnání dvou měst, která se vyvinují za přibližně stejných poměrů, ale za různého zatížení břemenem činžovním (Praha—Vratislav), ukazují sice, že půda města méně zatíženého (Vratislavi) jest více využita než půda druhého ze srovnávaných měst, ale příčina tohoto zjevu spočívá v případě uvedeném — dle mého názoru — jinde než ve výši daňového břemene.

Činnost stavební vykazuje daleko menší hybnost a přizpůsobivost měnícím se poměrům, než jiné obory podnikání. Kdyby majitelé domů mohli rostoucí poptávce bytové vyhověti tím, že by na prvá nebo druhá patra svých budov nastavěli třetí a čtvrtá poschodí hned, jakmile by mohli počítati s rychlým a výhodným pronajetím bytů, měli bychom v Praze za krátko půdu stavební využitu do poslední možnosti všude tam, kde by pro takovéto přestavby nastaly podmínky příznivé. Kdyby se byla pražská předměstí vyvíjela za rozkvětu města, jaký se uskutečnil v posledních desítiletích, kdyby současně s jejich vznikáním byla se zdokonalila síť dopravní na dnešní úroveň, nebyla by zadržela podnikatelské využití pozemků láce jejich, ano nebyl by vykořistění stavebních ploch zadržel ani stavební řád — pokud by jeho provádění spočívalo v rukou instancí samosprávných. Podnikatel usiluje o zisk pokud možno největší a láce pozemku jistě ho neodvrátí od snahy, docíliti krajního dosažitelného výtěžku.

Dokladem toho jest stavební činnost v Libni, která i plochy velice levně získané vykořisťuje daleko hůře, nežli jsou využity stavební plochy v polohách, středu města mnohem bližších. Naopak naděje, že bude možno vysoké domy činžovní rychle a výhodně pronajmouti, spojená po případě s přesvědčením, že stavební instance nezabrání vykořistění staveništ, zvyšuje poptávku po pozemcích a stupňuje jejich ceny. Lze tedy míti za to, že neprejudikuje cena pozemku budoucímu jeho využití, nýbrž naopak, očekávaná míra přípustného využití ploch stavebních jest hlavním momentem při tvoření se cen pozemkových.

Dr. Mildschuh doložil daty statistickými velmi přesvědčivě skutečnost, že daňové břímě — které zmenšuje čistý výnos domů činžovních a nutí ku zvyšování činží — vede obyvatelstvo k uskrovňování požadavků bytových a zmenšuje takto průměrný rozsah bytů. Z toho dalo by se souditi, že snížení daně činžovní přispěje k zmírnění vzestupu nájemného, a tím ku všeobecnému zlepšení poměrů bytových.

Tento závěr by však přehlížel jistou, a to velmi významnou stránku věci. O cenách bytových rozhoduje — vedle řady jiných okolností — napětí mezi poptávkou a nabídkou. A tento velice důležitý činitel není při bytech různé velikosti stejnoměrný.

Podnikatel stavby i majitel domu veden jest všeobecně snahou, zaříditi svůj objekt na menší počet bytů velkých (tří- a vícepokojových). Tato snaha plyne z četných okolností technických i hospodářských. Jest především jisto, že půdorysné řešení domu jest nesrovnatelně snazší, má-li býti zřízen v jednotlivém poschodí jeden byt nebo dva byty o velkém počtu pokojů, než má-li obsahovati větší počet jednopokojových a dvoupokojových bytů s příslušenstvím.

Zejména dnes, kdy se požaduje mimo pokoje i světlá, prostorná a vzdušná kuchyň, lázeň, předsíň, spíž, kdy se nepřipouští, aby byl zřizován pro více bytů společný záchod — a od tohoto požadavku jest nemožno upustiti z důvodů hygienických — naskytuje se veliká obtíž, rozřešiti půdorys domu tak, aby všechno toto příslušenství bytu bylo dostatečně osvětleno a ventilováno. Jest tu začasté nutno uchylovati se k provádění světlíků, průduchů, ventilací umělých, zařizování nepřímého osvětlování atd., což stavbu komplikuje a zdražuje nadmíru. Čím více jest v domě samostatných bytů, tím více místa zaujímá příslušenství, tím nesnadnější jest účelné rozvržení ploch.

Vedle této stránky technické mluví pro menší počet velkých bytů i stránka hospodářská. Zřizování malých bytů zdražuje — ceteris

paribus — stavbu, způsobuje následkem hustého obydlení domu i větší opotřebení jeho a ztěžuje i správu objektu. Čím větší počet drobných stran nájemních dům obývá, tím častější budou vzájemné šikany a spory stran (na př. při užívání půd, prádelen atd.), tím častější budou zpravidla případy nepravidelného placení nájemného a nedobytnosti nedoplatků. Toto risiko majitele domu vyvažuje daleko jisté zmenšení risika, spočívající v tom, že prázdeň velkého bytu přináší větší ztrátu než neobydlení bytu menšího.

Všechny tyto okolnosti vedou k tomu, že podnikatelé staveb zpravidla teprve tehdy uchylují se ku stavbě domů s byty o jednom a dvou pokojích, když pro byty větší není dostatečné poptávky, a když ceny, dosažitelné za malé byty, dostupují míry, která majitele plně odškodňuje za nevýhody, se stavbou domů takových spojené. Kdežto se tedy ochotně vyhovuje poptávce po velkých bytech, udržuje se nabídka bytů malých v napětí, které zaručuje ceny poměrně velmi vysoké.

Tyto momenty působí v cenách bytových opačnou progressi: čím menší byt, tím jest relativně dražší. Úkolem reformy daně činžovní ve směru sociálně-politickém jest, zmírniti tento nepoměr, usnadniti finančně zřizování bytů o menším počtu obytných místností. Tomuto požadavku však nikterak nevyhoví stejnoměrné snížení daně činžovní, neboť způsobí poklesnutí činže spíše tam, kde chabá poptávka nutí podnikatele k slevám, t. j. při bytech větších, nežli v oboru bytů malých, kde intensivní poptávka dá majiteli domu možnost, aby z daňové úlevy sám těžil. (Dokonč.)

Ze světa finančního.

»Slovanská banka« byla právě dohotovena. Alespoň v usnesení. Rozhodně jest to znamenitý pokrok od nedávného protestu obchodních bank v Praze, kde rozhořčeně odmítána nová konkurence. Nyní tyto banky na místě »bořit« budou »tvořit«! »Privilegovaná agrární a komerciální banka« v Sarajevě postupovala rychleji a rozesílá právě oznámení, že po různých obtížích vešla v život. Hlavní osoby: Lánczy, Grassl, Stux. Chybný sloh chorvatských cirkulářů svědčí o tom, že také zde, jako u mnoha bank v Praze, lze říditi banku za kulisami a beze snahy po dohodě s lidem. — Snad toho Slované zasluhují? V Uhrách jsou přísnější a snad i vděčnější. Na budapeštské burse slavili právě památku zemřelého nedávno ředitele banky, magnáta a barona Kornfelda. Přišel před mnoha lety jako židovský mladík z Čech a nyní kladou mu vavříny na rov jako geniálnímu finančníku a velkému Maďaru! Rytířský národ a proto snad ta příchylnost přičinlivých židů!

V posledních dnech provádějí se u nás mnohamilionové emise bankovní a sice se zdarem. Svědčí to o vyspělosti tohoto odvětví a obecenstva zároveň. Peněžnictví naše jest napadáno různými, zvláště německo-národními časopisy. Kromě toho pracuje se anonymními cirkuláři. Všechno to úsilí tříští se o pevný podklad. Banky naše vzdor všem obtížím pokračují slibně a letošní rok bude zvlášť pozoruhodným obdobím vývoje. Také naše finančnictví slaví památku Gogolovu, odstraňujíc rázně různé přežitky a »choroby« odtud plynoucí.

J. Pátek.

POLITIKA

Polští hakatisté.

Podívaná je nyní na poměr národa českého k polskému. Přednášky Poláků Koneczného a Grabowského o polské kultuře v Praze, doprovázené sympatiemi české žurnalistiky a veřejnosti, českopolská výstava umělecká v Hodoníně, rostoucí účast polských lékařů na rozkvétajících lázních Luhačovických, vřelé pozvání z Kongresovky do českých zemí k účastenství při velké výstavě polské v Czenstochově, na konec vřelý apel Dra Kramáře k Rusům, aby Polákům v Rusku neodpírali práva jim patřící ... Tyto a podobné úkazy byly by potěšitelné zvěsti o utužující se vzájemnosti českopolské — nebýt rubu k líci vzájemnosti té, rozporu obou národů těch v rakouském Slezsku a především víc než podivné chování se polského klubu na říšské radě. Vlastně polská nevraživost ve Slezsku vůči Čechům, hájícím tam svou vlastní půdu, není než výhonkem ze stromu nynější polskoněmecké alliance ve Vídni. Jsou to titíž lidé polští, kteří se dnes bratříčkují s Němci rakouskými ve Slezsku jako ve Vídni a pořádají polskomaďarské sbratření. Nebýt alliance německopolské, byla dnešní politika protislovanského směru v této polovině říše prostě nemožna, ano i v Uhersku by se vedlo tamějším Slovanům líp, jelikož by Maďaři neměli pro své imperialistické snahy takovou oporu ve Vídni, jako dnes za germánského kursu s nimi počítajícího.

Dlužno na poměr českopolský nazírat bez veškerého hněvu, zcela střízlivě.

Polští společníci našich dnes politicky rozhodujících pangermánů, tedy většina polského klubu ve Vídni a jejich stoupenci doma kladou důraz na čistě polské zájmy. Nedovedou se rozehřát jako

u nás pro sebe více zmodernisovanou vzájemnost slovanskou, jelikož vidí v oficielním Rusku největšího nepřítele svého národa. Snad uznávají, že v pokrokové společnosti ruské povstávají četní přátelé ruskopolské shody, ale jsouce příliš vypočítavými, neberou na tyto ruské pokrokovce zřetele, poněvadž carská, Poláky napořád potlačující Rus je posud příliš silná, a ruští ugadovci, dle výpočtů pánů z polského kola, posud polské věci prakticky mnoho neprospějí.

Idealismus nebyl nikdy slabou stránkou pánů zástupců polských na radě říšské.

Oni, vlastně dnešní jejich většina v polském klubu, se netají také tím, že se nadějí úlevy v utiskování poznaňských svých rodáků, když v Rakousku jsou nejvěrnějšími spojenci rakousko-německých nejvřelejších přátel Berlína. Ruka ruku myje.

Když tedy početní formulka většině polského klubu jde nad všechno ideové horování a všechnu vzájemnost slovanskou, tož postavme proti výpočtu této většiny stejně chladný výpočet svůj. Dnešní souručenství Poláků a Němců donutilo prvnější, že musili, ať rádi, neradi, zradit věc utlačených Slovanů v zabraných zemích. Schválili agrární banku maďarskou na hospodářské zajetí bosensko-hercegovských kmetů založenou. Schválili tedy totéž, proti čemuž v Poznaňsku tolik protestují. Agrární banka maďarská pro zabrané země není ničím jiným, než poznaňská »Ansiedlungskommission«, než pruské státní vyvlastňovací fondy, než vyhánění polských lidí ze zděděné půdy v Poznani.

Polští zástupcové na radě říšské zamítli spolu s Němci výzvu Masarykovu na vládu ve věci záhřebského procesu. I ti polští poslanci, kteří před hlasováním utekli, schválili s těmi, kteří s Němci přímo hlasovali, přece jen nepřímo největší justiční vraždu tohoto století vedle maďarské Černové. Schválili tedy kulturní skandál a nejnekulturnější brutality, proti kterýmž v podobě politických procesů polských v Rusku od století na svědomí vzdělaného světa apelovali.

Oni tedy ruským a německým pochopům svých rodáků v Rusku a Prusku vtiskli nejúčinnější zbraň do ruky k dalšímu potírání utlačených Poláků.

Neboť co jim mohou odpověděti Prusové a praví ruští lidé, nežli: »Nemáte-li moci, jako my, zotročovat jiné národy, aspoň se zaprodáváte utiskovatelům, a to ještě jako prodejná ženština za nejmenší odměnu!«

Polští poslanci ve Vídni svým nikoliv jen protislovanským, ale protikulturním spojením s našimi domácími hakatisty německými klesli na úroveň jejich a vlastní věc svou v Prusku a Rusku před celým vzdělaným světem diskreditovali.

Na významný projev Björnsonův, na pilný návrh Masarykův ve věci záhřebského justičního vraždění navázaly souhlasem svým v posledních dnech protest svůj osobnosti, jako Emil Vandervelde, známý poslanec v belgickém parlamentu, Guiseppe Sergi, profesor na římské universitě, M. Jorga, profesor na universitě v Bukarešti, spisovatel Jiří Brandes, Fridrik Bajer, předseda meziparlamentárního svazu, Gabriel Séailles, profesor na Sorboně pařížské Hjalman Branting, poslanec a předseda švédské sociálně-demokratické strany.[1])

To jsou mluvčí evropské vzdělanosti, které většina polského klubu vídeňského vrhla rukavici v tvář.

A jak proti Jihoslovanům, tak chovají se tito pánové proti Čechům.

Pomocí těchto polských zástupců lidu smí Schreinerové a Bachmannové a spol. provokovati český národ, deptat jeho práva, znásilňovat jeho menšiny.

O Rusínech v Haliči ani nemluvíc.

S licoměrné tváře maďarské svobodomyslnosti je již škraboška stržena.

Svět poznal, co ti dnešní Weckerlové, Apponyiové a Košutové jsou zač, a dle toho již i ta slabá Vídeň s nimi začíná jednat. Až svět pozná, že páni Dr. Glombinski, Biliński, Dulemba a tutti quanti nejsou o nic lepší, než jejich maďarští miláčkové, povede se jim stejně.

Při hlasování o návrhu poslance Battaglie při otázce vodocestné panstvo v polském klubu posud komandující dostalo zákusek, jak daleko souručenství německé jde — až ke kapse — stejně, jako souručenství tohoto panstva polského. Ale kdyby jen šlo o tyto spojence našeho domácího Němectva ve zbrani stojícího! Jde i o pověst polského jména a o utlačené Poláky v Prusku a Rusku. Na těch se vymstí počtářská sobeckost dnešní většiny polského klubu dle zásady: »Jak my vám, tak vy jiným, tedy my vám dvojnásobně!«

Je to sice starost Poláků samotných v první řadě, uvažovat o těchto důsledcích polské politiky ve Vídni, a chování se poslance Stapińského a soudruhů již ukazuje k tomu, že počíná již poctivým živlům polského klubu v objetí Luegrově a Wolfově být úzko.

Na českých poslancích bude, aby se o přízeň většiny v polském klubu příliš neucházeli. Vyčkat, vytrvat, jak proti Němcům, tak proti jejich polským spojencům, rakouským hakatistům, toť nejlepší politikou českou. Dr. *L.*

*

Ve Vídni, 2. června 1909.

Poslanecká sněmovna sejde se 3. června po nezvykle dlouhých svatodušních prázdninách k dalšímu rokování. Poměry se ani dost málo nezměnily, leda že je neudržitelnost nynější situace

[1]) V Courrier Européen ze dne 25. května.

vládni a parlamentní ještě patrnější. Předseda ministerstva vyjednává s předáky stran o finančních předlohách ministra Bilińského. Běží o to, aby se po nedlouhé debatě dostaly do výboru. Debata o nich již byla, jak známo, zavedena, ale zase přerušena. Po absolvování pilného návrhu Šusteršičova, podaného stran agrární banky bosenské, má se dostati finanční plán na přetřes. Potom má býti schváleno rozpočtové provisorium a po dohodě s agrárníky má být přijat zmocňovací zákon k uzavírání obchodních smluv na Balkáně — na základě kompromisu, dle kterého by splněny byly některé hospodářské požadavky zemědělců. Běží tu hlavně o úlevy při exportu dobytka, při pojišťování dobytka a o podpory pro krajiny pohromami živelními postižené. Ještě v tomto týdnu bude zmocňovací zákon sněmovně podán. Vláda žádati bude za zmocnění k uzavření smluv s Rumunskem, Srbskem, Bulharskem, s Tureckem, s Řeckem a zeměmi zámořskými. Agitátor německých agrárníků, Simič-Hohenblum, sice stále volá agrárníky do boje proti obchodním smlouvám se zeměmi na Balkáně, v liberecké schůzi o svátcích svatodušních konané mluvil velice bojovně jako generalissimus agrární armády, hlásal, že musí být proveden boj do krajnosti a němečtí agrárníci, že se v boji tom vyznamenati musí jako nobelgarda, ale právě mezi německými zemědělci nastal obrat ve směru k přijatelnému kompromisu. Uznává se, že původní plán: nepřipustit úmluvy obchodně-politické s balkánskými zeměmi, nepronikne, a že je tedy lépe uzavřít kompromis, který něco vynese.

To ale je také z hruba vše, co lze od parlamentu v tomto zasedání žádati. Vláda vzhledem k neujasněné situaci v Uhrách nemá zájmu na vyřízení záležitostí vyžadujících obapolného schválení, stačí jí, dostane-li finanční zákony z poslanecké sněmovny do výboru — a tak nastanou letní politické prázdniny dříve než jindy. Politikové, kteří vidí vyvrcholení politického dění v tom, je-li postavení ministerstva pevné nebo vratké, zaměstnávají se opět sestavováním kandidátních listin nového ministerstva, ale je to dozajista počínání předčasné. Všechny okolnosti jenom utvrzují domněnku, že všechno bude odloženo na podzim. Má se sice všeobecně za to, že se bude ministerstvo stěhovat, ale teprve někdy k listopadovému terminu.

*

Slovanské porady v Petrohradě skončily celkem úspěšně. Přinesly především vyjasnění v otázce českého stanoviska k annexi Bosny a Hercegoviny. Pro ruské politické kruhy až do poslední doby otázka Slovanů rakouských takřka neexistovala. Nerozuměly našim snahám a našemu postavení. Znaly slovanskou otázku jakožto politický problém jen na Balkáně. Jen tak si možno vysvětliti tu velkou disharmonii, již způsobila u nich řeč Dra Kramáře v delegacích a jež ohrožovala další společnou práci slovanskou. Petrohradské konference znamenají v tom ohledu obrat a v tom tkví jejich hlavní politický význam. Též otázka polská získala rozhodně. Konference petrohradské poskytly příležitost přesvědčiti širší politické kruhy ruské o tom, že právě dnes, po nebývalém utužení spolku rakousko-německého, je nanejvýše nepolitickým oslabovat bez tak ne příliš silné Rusko ještě boji vnitřními, jež dnešní postup ruské vlády proti Polákům a zvláště oddělení gubernie chelmské by mělo nutně v zápětí. Jisto je, že kruh přátel Poláků zvláště v dumě vzrostl a ukázalo se, jakou chybou by bylo bývalo, kdyby byl Dmowski následoval příkladů Poláků haličských a do Petrohradu nepřijel. Na poli hospodářském vykonala konference opravdový kus positivní práce. A nutno doznat, že především zásluhou delegace české, specielně Dra Jar. Preisse. Zajistila slovanskou výstavu na Rusi r. 1912, přijala návrh na zřízení slovanské banky, jež následkem nevyspělého ruského bankovního zákonodárství bude míti dle všeho svou ústřednu v Praze, za úkol pak sprostředkování mezi slovanskými bankami a vzájemnou úpravu obchodních vztahů mezi jednotlivými slovanskými národy. Dále vymohla ruský konsulát pražský, o nějž naše obchodní komory již ode dávna usilovaly, a jenž spolu se slovanskou bankou způsobí pronikavý převrat v našich hospodářských stycích s Ruskem, schválila stanovy rusko-slovanské obchodní komory, jež z Ruska má organisovati slovanský obchod. Usneseno pořádati příštího roku v Rostově na Doně zemědělskou výstavu, která by Rusy seznámila s výrobky českého průmyslu zemědělského, a pomocí »Ruského zrna« zabezpečeno pravidelné vysílání ruských mužíků na studijní cesty do Čech a Moravy. Konečně založen Svaz ruských sokolských jednot, což bude míti vliv nejen na rozšíření myšlenky sokolské mezi Rusy, nýbrž též pravděpodobně na revokaci známého rozpuštění sokolských družstev v království Polském. — Jak vidno, jsou výsledky petrohradských konferencí za dnešních, slovanskému hnutí nepříliš příznivých poměrů více než uspokojivé. Specielně pro nás Čechy znamená konference petrohradská veliký úspěch v každém ohledu a otevřené doznání vůdcovství našeho ve všech oborech slovanských snah — fakt, jenž zároveň ukládá povinnosti zdesateronásobnělé. *Jan Gallas.*

ZE DNE

Dovolujeme si žádati pp., kteří dosud nezaslali předplatné, aby tak v brzku učinili. Totéž připomínáme důtklivě starším pp. dlužníkům, kteří mají větší nedoplatky na účtech, aby je v brzku vyrovnali a nenutili nás ku stálým upomínkám.

Siegfried Kapper. Dne 7. června oslavuje česko-židovská obec naše třicáté výročí smrti průkopníka česko-židovské myšlenky, básníka a publicisty Siegfrieda Kappera. V rázovité postavě a pohnutém osudu poety a lékaře, jehož život zanesl do Italie, do Chorvatska a do Vídně, sbíhá se několik kulturních proudů: jeho láska k lidové poesii, jmenovitě k jihoslovanské epice, byla dědictvím po vlastenecké romantice; jeho publicistické snažení tryskalo z mladoněmeckého hnutí a z osvíceného liberalismu; jeho propaganda českožidovská, všeobecně špatně chápaná a s podceňováním podezřívaná, byla důsledným domyšlením emancipačního hnutí, které v Boerneově duchu chtělo probořiti hradby, obemykající ghettó; jeho soustavné a krásné snahy o propagandu českého písemnictví za hranicemi byly krásnou applikací Herderových a Goetheových zásad o literatuře světové. Německá literatura čítá Kappera mezi své příslušníky a řadí jej v bezprostřední sousedství Hartmanna a Meissnera, básníkův i nám sympathických; ale na rozdíl od nich, jimž češství bylo jen zajímavým experimentem, cítil v něm Kapper, přítel Nebeského a Sabiny, plnou vážnou skutečnost a snažil se, aby bylo skutečností i jeho souvěrcům. Zasluhuje naší vděčné a pietní vzpomínky.

Václav Karhan zemřel dne 30. května po delší chorobě na Král. Vinohradech. Tak oznamovala zpráva, jež dojala hluboce každého, kdo znal zesnulého i jen z jeho publicistické činnosti, jež nesla tak silné stopy originality a zdravé, energické a při tom prosté povahy svého autora. Jeho slova, jeho články, jeho upozornění a jeho polemiky, vše to bylo čisté, poctivé a směřující vždy k povznesení jiných. Kdo měli příležitost poznati V. Karhana osobně ať ze schůzí či z důvěrnějších styků, byli tím více dojati, cítíce, že odešel jím hluboký a opravdový člověk, jemuž vždy šlo o pravdu a o prospěch věci. Bylo tak zejména v kampani proti rayonům, kterou Karhan vedl, a v boji proti špatným agrárníkům vůbec. Z toho boje je nejvíce znám, a je škoda, že v boji tom nemohl pokračovat ať ve svém »Pokroku« či jinde tak, jak by si sám byl toho vřele přál. Bylo mu v tom zabráněno různými okolnostmi. Znám byl také Karhan jako odborník v záležitostech vojenských. Býval setníkem pevného českého charakteru, a ukazoval tak mnoho výhod, jež byly neznámy těm, kdož nastupovali vojenskou službu. Politicky zúčastnil se práce v české straně pokrokové. Zemřel v mužném věku, v 50. roce svém. Čest budiž jeho památce!

Na manéži malostranského politického cirku srazila se řada chrabrých zápasníků, každý nese jiné barvy, každý přísahá na jiné desatero, ale v jednom se shodují: všichni zápasí za ideu, žádný nesleduje malicherný zájem strannický, žádný nehledá ni zisk ni slávu. A přece se člověk odvrací s odporem od klubka zápasníků. Že strana národně sociální vynakládá všechno úsilí na potřísnění kandidáta sociálně-demokratického, to nepřekvapí. Spíše by překvapilo, kdyby začala užívati zbraní slušných. Rovněž nepřekvapí dryáčnické vychvalování předností a kvalit kandidátů na plakátech a letácích, které upomíná na reklamní techniku vyvolavačů před zvěřinci a panoptiky. Ale specielně módní volební prostředek, který slušnému člověku dovede celou tu komedii zhnusit, je jednak kupování voličstva za — arci zatím jen slibované — úspěchy hmotné, jednak odzbrojování odpůrců výhrůžkou odvety na poli hospodářském. V prvém směru je skutečně odporný způsob, jímž se jednotlivé strany vemlouvají úřednictvu, slibujíce mu všecky možné výhody majetkové, přispěje-li — ovšem v zájmu blaha národa a vlasti — k vítězství jejich kandidátu. Jsme již skutečně tak daleko, že by se daly kupovati hlasy českých inteligentů za sliby prospěchů majetkových? Způsob, jakým se chce působiti na získání úřednictva, připomíná živě dobu rozkvětu zásady: u b i b e n e i b i p a t r i a. Obětí druhého typu politické korrupce je živnostnictvo. Nedávno Mladočeši zavlékli od politického bláta heslo »Svůj k svému«, teď zase klerikálové hrozí, že budou kupovati jen od živnostníků, volících klerikálně. Manie boykotová zvrhuje se v těžkou a ošklivou chorobu našeho života veřejného a dává do rukou zbraň i těm, kdož nechtějí slyšeti o národní discipline na poli hospodářském. Způsobem deprimujícím konečně působí volební trik strany staročeské, která, vědoma si naprosté slabosti svého programu, nedemokratického, zpátečnického, svého tančení mezi klerikálně-feudálním a dutě radikálním táborem, vsadila poslední kartu na osobní popularitu svého kandidáta: vleče do prachu volebního člověka, jehož zásluhy spočívají zcela jinde než v životě politickém, zneužívá Šubertovy

popularity ku vlastním cílům strannickým. Divíme se, že tak vážný člověk, jakým jest zajisté ředitel Šubert, snese příval vodnatelných projevů a tirád, jimiž ho traktuje staročesko-radikálně-konservativně-národně-dělnicko-klerikálně Národní Politička. Rekordu prázdné nabubřelosti dosáhla agitace staročeská v doporučujícím listu dra Jeřábka, který na štěstí následkem důležitého společenského výletu nemohl ústně v delší řeči doporučiti kandidaturu ředitele F. A. Šuberta, a byl takto nucen otisknouti svoje doporučení ve formě listu v odpoledním listu N. P. z 2. června 1909. Vážíme si příliš svého čtenářstva, než abychom je unavovali citováním agitačních bublin, vypuštěných drem Jeřábkem — ale ubezpečujeme, že jsou skutečně strašné. Ubohé voličstvo!

Proti rektoru české techniky vystoupila právě vláda způsobem dosud neslýchaným. Německým dopisem jej vyzývá, aby se zodpovídal ze dvou hříchů: V immatrikulační řeči poukázal, »kam vedla nezřízená vášeň našich odpůrců, a jak hluboko klesli, vedeni slepým šovinismem, němečtí akademičtí občané a jejich vůdci«; v otázce zvaní místodržitele na český ples technický stál na straně studentstva a prohlásil, že pro něj není místa tam, kde není místa pro českého technika. První výrok je jen nadmíru slušným naznačením surovosti, s jakou vystupovala německá universita a vystupuje v každém případě proti českému obyvatelstvu pražskému, ve druhém případě neučinil rektor prof. Bertl nic jiného, než že byl solidárním se studentstvem ústavu, který řídí. Němečtí profesoři jdou v jednom šiku se studentstvem i v otázkách pouličních rvaček i v demonstracích, namířených proti vládě (zmaření slavnosti kladení základního kamene pro stavbu university) a je jim to přičítáno za pravou německou hrdinnost atd. Český rektor si toho arci dovoliti nesmí. Z celého tažení Bienerthovy vlády je ovšem málo strachu. Její dnové jsou jistě sečteni a další skutky německonacionální vášně protičeské pomohou jen utužit slovanskou oposici a urychlit pád neschopného kabinetu. Chtějí-li v tomto směru vídeňské kruhy proti Čechům pokračovat, mohou býti ujištěny, že učiní za čas parlamentní život v Rakousku nemožným.

Projevu Björnsonova, který jsme otiskli v čís. 35., si česká žurnalistika (mimo »Rozvoj«) vůbec nevšimla. Snad proto, že jsme na projev ten upozornili první. Poslali jsme projev ten »Pokretu« a zvlášť jsme naň redakci upozornili. »Pokret« přeložil z »Přehledu« projev Björnsonův dne 24. května a nadepsal jej nápadnějším titulem: »Björnstjerne Björnson o Hrvatskoj«. Z »Pokretu« otiskly projev jiné listy záhřebské, a tak se české publikum dočetlo v pražských dennících telegrafických zpráv ze Záhřebu, že Björnson napsal velký projev proti velezrádnému procesu, týden po tom, kdy projev vyšel česky v »Přehledu« a dva týdny po té, kdy vyšel francouzský originál v »Courrier Europ.«. Rádi bychom nyní věděli, čeho chtějí takovýmto zpravodajstvím naše listy dosíci. Chtějí tím snad umlčet Björnsona?

Přesídlení. JUDr. Václav Kopista, zemský advokát a obhájce ve věcech trestních v Praze-I., oznamuje, že přesídlil se svojí advokátní kanceláří do Ferdinandovy třídy č. 31 n. (roh Ferdinandovy tř. a Perštýna).

Ústřední banka českých spořitelen v Praze: Stav vkladů ku dni 31. května 1909 K 100,201.564·97, splátky na 5. emissi akcií K 1,962.014·85, celkem K 102,163.579·82.

Majitel **Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným.** — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor **Dr. Emanuel Chalupný.** — Tiskl **Edvard Leschinger v Praze.**

ROČNÍK VII. V PRAZE, 11. ČERVNA 1909. ČÍSLO 38.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

SAMOSPRÁVA

Několik poznámek ke skandálu s repraesentačním domem města Prahy.

Pro pozorného pozorovatele poměrů na pražské radnici dosazení komise, jež měla vyšetřiti, kdo zavinil značné překročení rozpočtového nákladu na stavbu repraesentačního domu a neobyčejné zdržení stavby, a podání zprávy o šetření komisí prováděném jest po několika stránkách zjevem, hodným přemýšlení.

Předně jest to nepopíratelným a prvním cennějším úspěchem nynější oposice ve sboru obecních starších. Již to, že komise vůbec dosázena a že do ní povoláni dva ze tří radničních oposičníků, jest cenným úspěchem. Ze zprávy komise dovídáme se, že jí dány k disposici všecky spisy a plány obecního domu u Prašné brány se týkající — i to není malým pokrokem. Znamená to, že panující většina nucena jest uznati, že jest konec s dosavadním tajemnůstkářstvím na radnici, s dosavadním jednáním při zavřených dveřích. Značí to, že i do hospodářství pražské veleobce vniká světlo veřejnosti. To nemůže zůstati bez prospěšného vlivu na obecní správu pražskou. Jen ještě více světla!

Šetření komisí provedené značí však posílení oposice na radnici také po té stránce, že dodalo jí ohromný materiál agitační pro budoucí volby. Zpráva je psána nepopíratelně nad obyčej taktně, na př. umělecké ceny stavby dotýká se jedinou větou, totiž že nepokládá za svůj úkol vysloviti se o názorech ve směru tom na veřejnosti projevovaných. — Ale jest z celé zprávy viděti, že pánové neřekli vše, a že asi leccos nechali si za lubem. Ale i tak, jak jest zpráva vyšetřující komise, jest úžasným dokladem o hospodářské působnosti sdružených stran mladočeské a staročeské na pražské radnici, že při její čtení opravdovému člověku — jak se vyjádřil v debatě v pondělní schůzi sboru obecních starších dr. Šámal — »vstávají vlasy na hlavě«.

Zpráva jest dokladem výmluvným a nevývratným o tom, s jakou ohromnou netečností a lehkomyslností celý ten milionový podnik se prováděl. Dovídáme se, že rozpočet pracován s »nedostatečnou opatrností«, jak zpráva eufemisticky praví, jenom dle plošné výměry (čili populárně »od oka«) — znalci hned původně pokládali na př. rozpočet železných konstrukcí nebo vnitřního zařízení za nedostatečný. A přece stavba schválena! Není potom divu, že ústřední topení zadáno o celých 190.000 K čili 146% dráže než počítáno a železné konstrukce o 320.000 K čili 145% dráže — jen při těchto dvou položkách překročen rozpočet o 500.000 K — prosím: půl milionu korun!

Začalo se stavěti bez plánů — po sousedsku: »kdyby o stavbu soukromou se jednalo, bylo by bývalo povolení stavební d l e p ř e d p i s ů ř á d u s t a v e b n í h o činěno závislým na předložení detailních plánů jak stavby samé, tak i železných konstrukcí«. I zde tedy pánové dokázali, že pro ně zákony neplatí!

A ta úžasná lehkomyslnost, jak báječně rychle se věci se stavbou souvisící vyřizovaly, jak »benevolentně« se lhůty prodlužovaly. O ofertách na ústřední topení jednalo se tři a půl měsíce — a výsledek byl negativní. Ačkoli dožádaný znalec, tajný rada Rietschel (z Berlína), projektanti i dozorstvo doporučovali zadati dodávku firmě Jan Štětka za 170.000 K — rada městská »z d ů v o d ů k o m i s i n e z n á m ý c h a z e s p i s ů n e v y c h á z e j í c í c h« usnesla se, aby se napřed vypracoval generální projekt topení a na základě jeho vypsalo se ofertní řízení. Tím se zadání zdrželo bezmála půl třetího roku a náklad stoupl na 320.000 K. — Při železných konstrukcích zase nápadné jest, jak »benevolentně« prodlužovány dodavatelům lhůty dodání. Z tabulky, ku zprávě připojené (která bohužel není dosti srozumitelná), dá se vyčísti tolik, že při dodávkách krovů, jež dle informací pisatelových u odborníka pro stavbu a její zdárný postup jsou nejdůležitější, nastalo překročení lhůty původně ujednané nejméně o celý rok. — Není jinak možno, než že po obakrát působily mocné vlivy zákulisní.

Potom pochopíme snadno, že stavba dle informace z odborných kruhů do dvou let od nynějška sotva bude úplně dokončena, čili že od zakoupení staveniště k dokončení stavby uplyne více než osm let, ač stavba mohla býti dobře za tři, čtyři léta hotova. Poněvadž staveniště stálo — nemýlím-li se — 2,100.000 K, snadno vypočítati, jaká ztráta na úrocích tím nastane!

Hlava jde opravdu kolem z těch závratných číslic. Dle dosavadního stavu věci stavba i se staveništěm a i s interkalárními úroky má státi na 8 milionů korun — počítáme-li na zúrokování a umoření 5 procent, bude třeba na splácení výpůjčky 400.000 K ročně — víc než 1000 K denně! Při známém obecním hospodářství, kde udržování a správa jest nadmíru drahá, ponese obecní dům sotva nad 100.000 K čistého výnosu, bude tedy obec dopláceti ročně 300.000 K, denně skoro 900 K!!! Prosím čtenáře, aby si představil, co by obec za ty peníze mohla pořiditi — jistě něco tak vzorného, že by se sem jezdili dívat z celého světa, — kdyby věnovala je na př. na pokračovací školství, na ústavy pro zanedbanou a osiřelou mládež, na nemocnice, na dělnické byty nebo něco podobného!

Pro myslícího pozorovatele velmi významný jest i způsob, jak zpráva byla ve sboru obecních starších vyřízena. Při věci tak neobyčejně důležité přítomno bylo málo přes třetinu členů sboru. Pro návrh jedině správný, aby zpráva dala se k vyjádření obviněným: radě městské, dozorstvu a projektantům, hlasovalo celých 10 členů. Většinou hlasů schváleno, vzíti zprávu prostě na vědomí, že prý by se dalším jednáním věc protáhla, jako by jednání mělo vliv na postup stavby! A jak se u nás rozumí samo sebou, na konec vyslovena důvěra dozorstvu, v prvé řadě zodpovědnému za průtah a překročení nákladu! I to je dokladem úžasné ležernosti, nemající daleko skoro od cynismu, když několik řečníků z vládnoucí většiny se přiznalo, že zpráva nepodává pro ně nic nového, že to, co přináší, bylo jim již dávno známo. Dělo se tedy vše vlastně s jejich souhlasem!

Svědectvím ležernosti bezmála cynické bylo také tvrditi, že překročování rozpočtů je něčím obyčejným — a právem to jeden řečník z oposice rozhodně odmítl. Týmže právem bylo by možno říci, že sahati na cizí jmění je také něčím obyčejným — proti tomu by se zajisté pánové co nejostřeji ohradili!

Zpráva neřekla výslovně, kdo je vlastně vinen. Vinen je, dle mého názoru, celý systém, celý kompromis staročesko-mladočeský na pražské radnici vládnoucí, vláda těch několika lidí, majících přesvědčení, že mohou dělati, co chtějí, jak chtějí, plýtvati obecním jměním dle libosti, a že nikdo nemá práva volati je k zodpovědnosti. Způsobem, jak zprávu vyřídili, ukázali pánové, že dosud mají moc v rukou.

Dosazení komise vyšetřovací a její zpráva o Obecním domě značí však počátek boje světa nového se světem starým, znamená průlom do bašty radniční vlády. Bude se průlom rozšiřovati? Použije oposice jak náleží zbraní v této půtce získaných?

Myslím, že každý upřímný přítel Prahy jistě se mnou bude přáti čilé a pracovité nynější oposici k úspěchu zde dobytému: Vivant sequentes!

—*k.*

*

Rok činnosti (či vlastně nečinnosti) Svazu českých měst v království Českém.

Je tomu něco přes rok (1. května 1908), co jsem v »Přehledu« (VI. 542) velice skepticky vítal novou organisaci samosprávnou, Svaz českých měst. Řekl jsem tenkrát přímo, že nemám po nabytých u nás zkušenostech důvěry, že bude opravdu, systematicky pracovati. A proroctví mé bohužel doslova se splnilo. (Ostatně člověk u nás nikdy nemůže mnoho se zmýlit, očekává-li od našich oficielních organisací raději míň než víc.)

Dnes po roce můžeme říci, že nová organisace za celý rok vlastně opravdového nevykonala nic. Sjezd konaný 26.—28. září 1908 chtěl sice býti a říkal také sám sobě, že je sjezdem pracovním. Ale nebyl. Předně byl naprosto nepřipraven, nenavázal na to, co uloženo sjezdovému výboru vypracovat sjezdem kolínským z r. 1907; knížka s návrhem resolucí pro sjezd loňský pak rozdávána až o samém sjezdu, takže nebylo možno řádně na diskusi se připravit. A po druhé neměl žádného positivního výsledku — arci mimo schválené resoluce. Podnes — za osm měsíců — nevyšel ani tištěný protokol sjezdu... A podnes — do roka — neorganisována vlastní kancelář Svazu, ač bylo hned od počátku vidět, že bez ní není žádná práce možná.

A nyní, když ještě docela nic neprovedeno z usnesení sjezdu loňského, dovídáme se, že letošní sjezd opět nenaváže na loňský, ale začne něco docela nového: široký program práce zdravotně-technické. Jedno se rozdělalo a nedodělalo, začne se jiné. S lepším úspěchem? Je snad možno čekati od techniků a lékařů, kteří tak rádi si říkají, že jsou mužové skutečné práce, že alespoň část svého širokého programu opravdu uskuteční. Čili přesněji: učiní vše možné, aby se uskutečnil.

Neboť nezapomínejme: provést dokonalou úpravu českých měst vyhovující požadavkům pokročilé hygieny, snadné komunikace a ladné krásy, není úkolem malým ani úkolem, který bylo by možno provésti přijetím resoluce anebo snad i napsáním sebe odbornější a sebe tlustší knihy. Smysl pro požadavky hygieny a krásy musí se u nás celkem teprve pěstit, a za druhé stavební rozvoj měst vyžaduje také značných obětí finančních, jichž naše komuny sotva se mohou podjati.

I zde — jako v celé působnosti Svazu českých měst — nutno předem a hlavně pěstovati činnost rázu výchovného: budit smysl pro krásu a rozvoj měst. Čím užší a podrobnější thema, tím lépe. Jak daleko mnohde u nás je na př. jen k zachování čistého zevnějšku městských ulic, náměstí, atd. (Dovolávám se tu — abych ušel výtce kacířství — svědectví povolaného odborníka, dvorního rady MUDr. Dvořáka, v jeho spisku rozdávaném účastníkům loňského sjezdu měst: Úkoly samosprávy na poli hygieny, 22.) A je-li dle toho smysl pro krásný zevnějšek měst mnohde ještě pod nulou, jak možno počítat s dalekosáhlými úpravami, předpokládajícími hodně vysoký stupeň smyslu pro krásu?

Jsem dalek toho, abych snahy tyto podceňoval: ale rád vycházím od něčeho positivního, od toho, co jest. A s tohoto stanoviska také lituji, že se má letošní sjezd obírati jen otázkami čistě odbornými, tedy otázkami rázu značně neosobního. Dle mého názoru v »Přehledu« i jinde častěji (snad až do omrzení) opakovaného předem a hlavně dlužno působit na osoby správu provádějící, na jejich intelektuelní a zejména na jejich morální rozvoj, budit v nich smysl pro opravdovou práci, pro zodpovědnost atd.

Na př. slyšeli jsme poslední rok s nejrůznějších končin naší vlasti o případech protekce při obsazování míst úředníků městských. To je rozhodně zjev nezdravý — chce-li Svaz opravdu obrodit naši samosprávu městskou, nemůže naprosto přes tyto zjevy »přejít k dennímu pořádku«. Co platno deklamovat o pokroku a usnášet se o krásných resolucích, když vedoucí místa v městských úřadech neobsazují se dle toho, jak kdo je způsobilý, ale dle toho, jaké má strýčky?

Anebo jiná naléhavost: za uplynulý rok zanikly dva listy věnované samosprávě, měsíčník Samosprávný Obzor a týdenní Harmachův Věstník — za ně objevila se nová revue, Správní Obzor, snažící se o obsah co nejcennější a dle dosavad vyšlých čísel jistě na počátek velice slušná, která však, jak již Přehled také konstatoval, nedošla dosud náležité pozornosti se strany okresů a měst. Hledě k významu odborného tisku pro samosprávu, kterého netřeba dokazovati, není, tuším, dobře možno nepojednati na letošním sjezdu o odborném tisku samosprávném vůbec a o Správním Obzoru zvláště.

Ještě jedna otázka rázu všeobecného přímo křičí po rozřešení: sanace obecních financí. Je na programu Svazu již od sjezdu kolínského, tedy skoro dva roky; vzhledem k vládním osnovám o dani domovní a dani z piva nutno se jí zabývati — a není dobře možno nedati ji na program letošního sjezdu měst.

Anebo konečně můj návrh z loňského Samosprávného Obzoru (XXX., 309), aby se připravovalo důstojné dílo k jubileu padesátiletého trvání naší samosprávy k roku 1915. Prosím za prominutí, že cituji sám sebe — ale jde mi jen o věc. Vyhrazuji si nejdéle do srpnového sjezdu podati tiskem podrobnější návrhy na uspořádání zmíněného jubilejního díla. Ale prohlašuji hned předem, že nezakládám si nijak na prioritě svého návrhu a rád ustoupím tomu, kdo by podal návrhy lepší a propracovanější. Dr. *V. Jirka.*

UMĚNÍ

HUDBA.

Národní divadlo. (Smetanův cyklus.)

Smetanovy opery staly se od několika let nejlepším měřítkem umělecké výkonnosti naší první operní scény. Lze říci, že každým představením kterékoli z nich — jen řídí-li je chéf opery — dostává se nám vždy znatelně dokonalejší jich reprodukce. A v té řadě vdžy rostoucích úspěchů reprodukčního umění operní scény naší, která zahájena byla v r. 1900 novým vypravením »Dalibora«, znamená letošní cyklus Smetanův vyvrcholení všeho snažení dosavadního o umělecky dokonalé předvedení dramatického odkazu Smetanova. Než touto reprodukční stránkou není celý význam letošního cyklu vyčerpán. Ten jde i dále a nezůstane asi bez vlivu na budoucí provádění oper Smetanových.

Letošní cyklus dal totiž na otázku, která theoreticky byla právě v posledních letech často přetřásána a prakticky řešena, praktickou odpověď. Týká se úprav oper Smetanových. Po letošním cyklu, myslím, že nebude hlasu, jenž by nevolal: zpět k Smetanovu originálu! Běží tu v podstatě vlastně jen o dvě opery: »Branibory v Čechách« a »Dvě vdovy«. Z ostatních oper jen »Dalibor« doznal během doby jistých změn oproti originálu, ale i ty redukují se na slovní opravy zastaralého a ne vždy šťastného textu a pak na menší škrty, které dramatické účinnosti díla jen prospěly. Proti změnám pouhého textu tam, kde nepřijde pak slovo do rozporu s hudbou, a kde naopak logičnosti a přirozenosti děje se poslouží — viz na př. textové změny v »Libuši«, v poslední době užívané —, nemožno činit námitek. Ale při úpravě »Braniborů v Čechách« a »Dvou vdov« šly změny tak daleko, že zasáhly a porušily celou hudební strukturu díla. Tedy v mnohém na díle uměleckém bylo hřešeno.

Když v nedávných dnech Národní divadlo předvedlo nám »Dvě vdovy« v definitivní kom-

posici Smetanově, zdálo se nám na první pohled přímo nepochopitelným, jak na tomto díle, v němž přes chatrný dějový podklad vše v hudbě kypí svěžím životem, mohl vůbec kdo chtít, něco upravovat. Stačí uvědomit si, že vinou nešťastné úpravy po léta rozkošný půvab originálu byl nám odcizován, a oheň a síra padá na hlavu upravovatele »Dvou vdov« a patrony této úpravy v bývalé divadelní správě. Než, nutno i tu být spravedlivým. Musíme vmyslit se v poměry, které u nás zavládly po vítězství Smetanově na Vídeňské výstavě. Tenkrát konečně přesvědčení o umělecké velikosti Smetanově proniklo celým národem. Jeho opery dočkaly se pronikavých úspěchů doma a nastoupily cestu i do ciziny. Jen čtyři z nich nemohly se ani doma stále ještě uchytit: »Braniboři v Čechách«, »Dvě vdovy«, »Tajemství«, »Čertova stěna«. Od »Čertovy stěny« ani tenkrát valný úspěch v budoucnosti, až na ojedinělé hlasy, nebyl si slibován. A také od »Tajemství«, soudě dle toho, jak divadlo k němu se chovalo, mnoho se nečekalo. Ale rozkošné hudby »Dvou vdov«, dle mínění rozhodujících kruhů, přec jen bylo škoda. Hledána příčina její malé obliby u obecenstva a jejího neúspěchu v Německu a nalezena v komposici textu. Z těchto motivů; pomoci druhé komické opeře Smetanově k trvalému životu na domácí scéně a k úspěchu v cizině, vznikla Novotného úprava »Dvou vdov«. A motiv, v základě stejně šlechetný, vedl jej, i když v roce 1903 ujal se »Braniborů v Čechách«, kteří až do té doby byli tak opomíjeni, že v letech 1893—1900, tedy v letech, kdy jsme byli vítězstvím Smetanovým opojeni — byli provozováni celkem — třikrát. Neberu zde v ochranu úpravy Novotného, ale vysvětluji, proč k nim došlo. Diktovala je nejušlechtilejší snaha: dovésti i nejméně dotud ceněná díla Smetanova tam, kde vítězně stanula mistrova »Prodaná nevěsta«. V tom názoru ovšem, že radikální úpravou těchto dvou oper Smetanových pomůže se jim k vítěznému proniknutí, byl důkladný klam. I tyto opery mají vysoký svůj umělecký význam v hudbě Smetanově, a sama v sobě sebe šťastnější změna textu nemůže uměleckou potenci jich zvýšit, zasahá-li rušivě v hudební jich složení. A tomu tak bylo zvláště ve »Dvou vdovách«. Leč plné proniknutí Smetanovy úpravy, jež radostným jásotem byla pozdravena, dává záruku, že otázka úpravy u této opery a u oper Smetanových jednou pro vždy rozřešena je ve prospěch originálu. Úspěch původní úpravy »Dvou vdov« podepřen byl ovšem tentokrát vkusnou, stylovou výpravou scénickou a vkusnou, pečlivou režií, kterou nejhrubší vady textu značně byly zmírněny.

V »Braniborech« proveden návrat k originálu hlavně tím, že restituovány dvě dcery Olbramovy, z nichž úprava Novotného učinila syna Olbramova a chůvu. Myslím, že by doporučovalo se pro budoucnost i škrtnutá místa aspoň částečně obnovit a tak i další krok učinit k Smetanovu originálu.

*

Vedle návratu k originálu, ve »Dvou vdovách« téměř úplného, v »Braniborech« částečného přinesl cyklus nejvýznamnější umělecký čin v nové scénické výpravě a v dramatické režii »Prodané nevěsty«. Pro všechna tři dějství připravena zcela nová scenerie, překonávající živostí, realistickou věrností, poetičností a nádherou barev vše, co v tom směru pro Smetanovy opery u nás bylo vykonáno. Po dramatické stránce učiněn v »Prodané« rázem konec se ztrnulou operistickou tradicí. Až do letošního cyklu nedovedli jsme si ani představit, že by bylo možno, aby Mařenka a Jeník zpívali svoje »Věrné milování« jinak než uprostřed jeviště, že by Jeník svoji arii »Jak možno věřit« zpíval jinak, než hodně zpříma do publika, že by také při sextettu v třetím jednání mohli zpívající státi jinak, než v půlkruhu před napovědovou budkou. A dnes na ráz se vší tím je konec! Jeník s Mařenkou slibují si věrnou lásku na lávce, stranou od ruchu svátečního dne na vsi, Jeník vzpomíná na Mařenku bez všech pathetických gest tenorových, a »Rozmysli si, Mařenko,« působí, zpíváno v ústraní, plnou intimností a dramatickou opravdovostí. V tom, jak dovedla ruka režisérova — nevím, komu ku chvále to říkám — uvést v soulad intimní scény venkovského obrazu ze života s ruchem a životem prostředí, v němž se odehrávají, vidím nejumělečtější výsledek nové výpravy »Prodané nevěsty«. Mnoho dalo by se o dnešní výpravě opery povědět krásného, ale jděte a vizte sami, co v 25. výročí Smetanova úmrtí pro jeho nedostižnou »Prodanou« vykonalo naše Národní divadlo.

—*lh*—

*

Kovařovicova opera »Na starém bělidle« vyjde jako letošní číslo sbírky českých oper, vydávané »Hudební Maticí«, fondem pro vydávání českých hudebnin, založeného při »Umělecké besedě«. Opera tato, která patří k nejzdařilejším výtvorům české hudby dramatické v posledních letech a v níž episody z populární »Babičky« moderním slohem dramatickým v půvabnou zpěvohru jsou zhudebněny, dojde teprve nyní, kdy dostane se českému hudebnímu světu do rukou v klav. výtahu se zpěvy, náležitého ocenění. Vydavatelstvo nabízí klav. výtah opery Kovařovicovy, který vyjde v listopadu t. r., za subskripční cenu 8 K, kterou nutno složiti do 15. června t. r. v »Umělecké besedě«. Edici tuto, která — nehledě ani k ceně publikovaných děl — nemá co do láce nikde sobě rovné, čtenářům »Přehledu« co nejvřeleji doporučujeme.

STUDENTSTVO

K výročí Wahrmundova případu. (Dokonč.)

Vzpomněl jsem příprav k zlepšení studentské situace v boji protiklerikálním, které se zrodily za společného postupu všech akademiků v případu Wahrmundově. Vídeňské »Vertrauensmännerkomitee« zabývalo se jimi velmi svědomitě a v poslední části rozbírané brožury podává kolega jur. Kl. vedle cenných myšlenek o taktice pokrokového studentstva také organisační program, bohužel daleko méně uskutečnitelný než poznámky o taktice.

Nejsnažším bude asi studentům boykot klerikálních professorů, který už zakouší vídeňský prof. Zamasch. Také získání sympatií širokých vrstev proletářů, bojujících za svobodný vývoj kultury, nebude příliš obtížné. Těžší už je otázka vymanění středního stavu z vleku zpátečníků a klerikálů. A tu se mi nezdá, že by měl kolega Kl. úplnou pravdu, svaluje veškeru vinu na nečinnost, lhostejnost, »povýšenost« pokrokového studentstva, na odcizování se svým atd.

Poznání, že pouze jednotný postup veškerého pokrokového studentstva byl s to na čas zmařiti plán výbojného klerikalismu a přesvědčení, že v budoucnosti třeba hledati podpory v celé protiklerikální veřejnosti, daly hlavní náměty k organisačnímu programu kolegy Kl., jenž soudí, že je třeba říšské organisace, která by sdružovala veškeré pokrokové živly studentské a stála v nejlepším kontaktu s lidem.

Kolega Kl. navrhuje tedy, aby se v jednotlivých městech utvořily místní akční výbory, sestávající ze zástupců všech tamějších skupin pokrokových. Kompetence těchto lokálních výborů vztahovala by se přirozeně na všechny místní vysoké školy a všechny pokrokové skupiny na nich. Veškeré akční výbory volily by pak své zástupce do centrálního výkonného výboru, jehož sídlem by byla pricipielně Vídeň, za nutných okolností však ono místo, odkud vyšla výzva k boji. Veškerá rozhodnutí centrálního výboru by byla závazná pro všechny výbory místní (resp. jimi zastupované skupiny), které by ovšem musily podávat čas od času do Vídně zprávy situační.

To je ovšem jen kostra plánu, který by se musil ještě řádně propracovat, jelikož je jeho uskutečnění daleko těžší, než se na prvý pohled zdá. Je sice pravda, že na př. ve víd. »Vertrauensmännerkomitee« byli kromě Rumunů zástupcové všech národů rakouských, je pravda, že tu seděli vedle sebe synové proletářů i buržoů, soc. demokraté vedle agrárníků atd., ale to všechno nedokazuje ještě nikterak, že by tak mohlo býti vždy. Nepoukážu zde ani na různé národnostní a strannické třenice, které na čas docela znemožňují společnou práci, nechci ani akcentovat nemožnost součinnosti s ohromnou většinou studentstva neorganisovaného a pod. — postačí snad úplně, připomenu-li pouze faktum, že vídeňské »Vertrauensmännerkomitee« už nyní sotva živoří. Práce je mnoho, sil málo.

Nejsem rozhodně z těch, kteří by nechtěli, aby konečně došlo k říšské organisaci pokrokového studentstva, ale jednak zkušenosti s vídeňským »Vertrauensmännerkomitee«, jednak nezdařené pokusy o jednotnou organisaci studentstva slovanského nutí mne ku skepsi.

Ve Vídni, 31. května. *V. B.*

*

T. G. Masaryk: Student a politika. — **K. Kramář:** O úkolech svobodomyslného studentstva.

Obě brožurky — vlastně doslovné otisky řečí obou autorů na veřejných schůzích studentských organisací jejich stran — mají účel více méně agitační. Masaryk mluví ovšem všeobecněji, k pokrokovému studentstvu vůbec. Chce jaksi studenta uvést do politiky, orientovat jej. Bohužel, pokus nedopadl šťastně. Je to hlavním svým obsahem povšechný rozbor pojmů státu, církve, národnosti, aristokratismu, demokratismu a pod. Nevím, koho uspokojí ta spousta aforismů a otázek. Student středoškolský jí neporozumí a studentu politicky již vyspělejšímu nového poví málo. Také je brožurka pojata příliš vědecky a po případě ethicky, než aby mohla p o l i t i c k y rozehřát. O realismu samém vyjadřuje se Masaryk hodně neurčitě. Je mu »methodou nazírání v literatuře, vědě, umění, politice«, zároveň pak snahou o uvědomělou českou politiku na základě co možná vědeckém, uskutečňováním »té naší české idey«, Chelčického humanity — synthese Žižky a Komenského. Co se týče poměru studenta k politickým stranám, chce Masaryk, by v nich student vysokoškolský hospitoval a aby také strany na studenta s tohoto hlediska pohlížely. — Dr. Kramář mluví specielně k studentstvu mladočeskému. Činí tak takřka výhradně se stanoviska politického, jak ani jinak není možno u charakteru tak eminentně politicky založeného. Jde mu hlavně o to, získat u studenstva porozumění pro svou positivní politiku a působit k tomu, by student politicky náš radikalism nejen nepodporoval, nýbrž pracoval proti němu. Vzhledem ke klerikalismu hájí Dr. Kramář svůj známý názor,

že tu bezohledný postup spíše škodí než prospívá. Je jisto, že o taktiku v boji proti klerikalismu může býti spor. Že by však klerikální záplava při volbách říšských vyvolána byla »taktikou, kterou u nás zavedla jistá (realistická) strana«, nelze tvrditi. Tu způsobil naprostý nedostatek kulturní práce, o níž Dr. Kramář o něco níže sám přiznává, že byla hodně zanedbávána.

Jan Gallas.

*

Kronika. Případ rektora Bertla, o němž bylo psáno v minulém čísle ve zprávách denních, vyvolává potěšitelnou odezvu nejen u studentstva, ale v české veřejnosti vůbec. Studentstvo mělo v úmyslu osvědčiti svou pohotovost k boji za ochranu svobody přesvědčení, na niž bylo sáhnuto v tomto případě, třídenní demonstrační stávkou, avšak zanechalo svého úmyslu na radu rektora Bertla. Veřejnost projevuje také svoje sympatie tomuto statečnému rektorovi, a je zejména potěšitelno, že také sbor pražských obecních starších přijal jednomyslně projev sympatií rektoru Bertlovi. Ovšem jako v každé aféře, také tentokráte mnozí málo povolaní činitelé hledí okázale se přihřát při ohni p. Bertlově a těžit z věci pro svou popularitu, kdežto jiní právě z téhož důvodu se akce pro rektora vzdalují.

Ke stranám, které se zajímají od nějaké doby horlivěji studentstvem, přibyla v poslední době strana soc.-demokratická. Zaznamenati tu sluší častější projevy o studentstvu v »Právu lidu« a také přednášku výslovně pro studentstvo pořádanou, na níž dr. Šmeral mluvil o národnostním programu československé soc. demokracie.

Vedle případu Bertlova vynořuje se zase ve studentstvu otázka rektora-theologa. Myslíme, že věc ta je starostí profesorských sborů university a akademického senátu, a že není ani vhodno, když studentstvo zasahuje do této věci. Nevykonají-li tito činitelé svoji povinnost, pak ať se studentstvo obrátí svými projevy proti nim, a ne — proti osobě zvoleného rektora theologa, vypadne-li volba takovýmto způsobem. Myslíme však, že profesorské sbory i akademický senát odstraní sami čtyřletý turnus při volbě rektora, který jest skoro unikem naší české university, a to teprve od několika čtyřletí, zvláště když sbor theologické fakulty sám projevil ochotu vzdáti se jednoho quaternia ve prospěch filosofické fakulty. Považuji proto každé zasahování studentstva do této záležitosti za nekompetentní a při nejmenším netaktní. Znamenáť to naprostou nedůvěru k profesorům a nemůžeme přece na té nedůvěře stavět stále nový poměr mezi studentstvem a profesory, který bychom rádi vytvořili.

BESEDA

Josef Jungmann. (Pokračov.)

Bylo příliš obšírno, zevrubně probírat všechnu hanu, kterou Masaryk na Jungmanna navršil a která vesměs je nesprávna: jak (§ 12) vytýká, že Jungmann »liší se neprospěšně od Kollára, jenž *dovedl* si zvolit lepší vzory« — neuvažuje, že, i kdyby to bylo pravda,[1]) není to rozdíl schopnosti či dovednosti, nýbrž prostě následek Kollárových studií v Jeně, jichž Jungmannovi se nedostalo, a hlavně následek toho, že Kollár, o generaci mladší než Jungmann, mohl pokračovat právě jen zásluhou a na základě práce vykonané Jungmannem; jak vytýká Jungmannovi »wielandism, anebo jak bych nazval tu zálibu literátů v lehké a dvojsmyslné pikanterii bývalých francouzských salonů«, kdežto skutečnost je právě opačná;[2]) jak vytýká Jungmannovi s vykřičníkem (!), že prý se i ve filosofii dovolává Wielanda, což je holý výmysl[3]), jak chytrou stilistickou manipulací staví (§ 16) Jungmannovo slovanství v podezřelé sousedství s »materialistickým a malicherným« rusofilstvím Hankovým a míní, že »Marek slovanskou ideu pojímal mnohem hloub, nežli Hanka a než Jungmann, a byl také důslednější« — nepodávaje pro tento nepříznivý a, pokud se týče Jungmanna, nesprávný úsudek vůbec žádného důvodu; kterak, i když je nucen připustit neblahý vliv absolutismu Františkova na současné duchy, demonstruje ty »smutné doby« na Jungmannovi — — jak slovem vymýšlí neustále všemožné sottisy a snižující poznámky, které obratnou nonchalancí slohovou zakrývají nedůvodnost a nicotnost obsahu. Proberu jen ještě dvě, tři hlavní výtky.

[1]) Pravda to arci není. Kaizl (v Českých myšlenkách, str. 33.) již upozornil, že »Jungmann osnovné ideje Kollárovy vyslovuje drahný čas před tím, než Kollár vystoupil.« A pokud ideje ty jsou původní, byly, jak velmi zevrubně dokázal Murko, čerpány převahou z jediného vzoru — z Herderovy stati, kterou do češtiny před Kollárem uvedl právě Jungmann.

[2]) Je snad nějakou francouzskou pikanterií náboženský epos Miltonův? Či překlady z Chateaubrianda, Goetha, Bürgera? Sr. ostatně Jungmannovu poznámku v Ztraceném ráji (str. 95. vyd. Kobrova), kde výsměšné místo, vzaté z »Orlando furioso«, přičítá »převrácené chuti onoho času«!

[3]) Masaryk je popuzen vůbec již tím, že Jungmann se s pochvalou zmiňuje o Voltairovi a Wielandovi, jako by tito spisovatelé nebyli z nejčelnějších literátů 18. věku, rozhodně významnější ve své době, nežli je dnes autor, Masarykem do nebe vynášený.

O jedné jsem se už zmínil. Je to poznámka k § 11.: »Malodušnost až nepěknou Jungmann projevil, když ze strachu o své postavení chtěl se zříci vší literární práce a s nižádným z Čechů se nescházeti — to i shovívavého Zeleného poněkud zarazilo, ale vykládá si to tím, že *prý* Jungmann v Litoměřicích zvykl na — klid.«

Maličká poznámka, ale mluví za celé knihy. Všimněte si, z jaké zbabělosti a prospěchářství je tu viněn Jungmann, v jaký posměch uváděn je tu výklad »shovívavého«[4]) Zeleného! A potom si všimněte skutečnosti:

Jungmann v dopise Markovi 22. dubna 1823 píše, že nepřátelé jej vydávají za hlavu politických panslavistů, a dodává: »Jestliže vláda uvěří takovým pošetilým klevetám, jest po mně veta! Nezůstává mně nic, než abych se docela odřekl vší literatury jakéhokoli jména a s nižádným z Čechů nezacházel.«

Znamenají tato slova, že Jungmann »chtěl se zříci vší literární práce« atd? Vizme:

a) V témž dopise Jungmann zve k sobě Marka (»s očekáváním netrpělivým čekám Vás, abych mohl uleviti prsům nikdy tak jako nyní sevřeným«) a těší se na schůzku Markovu s Palackým u sebe v Praze. Zároveň si umlouvá společnou cestu do Vídně, kterou také sám vykonal (viz následující dopis 17. července 1823). Jak tedy je možno tvrdit, že »chtěl s nižádným z Čechů se nescházeti«, když právě naopak stykem s nimi doufá ulevit sevřenému srdci?

b) V témže dopise Jungmann vzkazuje příteli Vetešníkovi »ať jen politiky se odnikud netýká, nebo byla by marná práce jeho, raději nechť takového něco zamýšlí, co by k vychování mládeže nebo jinak k poučení lidu sloužilo. Nelze vypsati dav« (= tíseň), »jaký na všem leží, co jen poněkud na dvojí stranu vyloženo býti může.« Radí tedy, aby přítel se varoval vzbudit politické podezření, ale současně vybízí jej ku práci mezi lidem; sám pak, jak ukazuje celá korrespondence s Markem, ani na chvíli nepřestává tuto dobu se o slovanské věci zajímat a literárně pracovat.[5]) Tento člověk, kterému literatura národní byla životní potěchou a cílem, který, soudě dle obrovských rozměrů práce jeho, vteřinu nezahálel, ten že by se byl kdy chtěl zříci vší literární práce?

Výklad Masarykův je nemožný, všecky okolnosti mu odporují. Zkoumejme vlastní textovou kritikou, co výrok Jungmannův znamená.

Jungmann v inkriminovaném dopise se omlouvá, že píše »v krátkosti«, kromě toho se »sevřenými prsy«. Zjevno, že v takové situaci mohl mu z péra vyjít obrat hyperbolický. Znázorním to přirovnáním. Brzy na to, 26. února 1824, Jungmann se Markovi omlouvá, že mu nemůže poslat peněz, protože dluhy a nemoc jej připravily o »všechen marný kov a papír«. V takovém stavu často se prohodí: pomalu nezbude mi, než krást, abych všecky platy zapravil. Dle logiky, jakou vykládá Jungmanna Masaryk, mohlo by se o takové větě říci: »Nenechavost až nepěknou projevil Jungmann, když chtěl krásti« atd. Zkrátka, prve zmíněná věta má pouze smysl: Nepřátelé mne osočují z politických piklů; kdyby šlo po jejich, nezbylo by mi než zanechat všech styků i literatury. Pisatel prudčí krve by v takové situaci vzkřikl: Ve vší práci mi zbraňují; to už abych rovnou skočil do Vltavy! Byl by proto samovrahem?[6])

A nyní k výkladu Zeleného. Ten z podobných projevů rozčilení Jungmannova soudí: »Jungmann, jenž v Litoměřicích přivykl klidnému životu venkovskému, přestěhovav se do Prahy a znamenav, že orgánové vládní jeho činnosti si bedlivě všímají a ji i ostříhají, a octnuv se v nemilém sporu o pravopis s protivníkem postaveným v úřadě důležitém, cítil najednou, kterak všecky tyto okolnosti ho svírají, a stal se velmi úzkostlivým; doslechaje pak různých řečí a klevet po městě kolujících, přikládal k nim tím snáze víru, čím méně sám mezi lidi přicházeje, jejich vlastních povah poznati měl příležitost. Tak vzrostli mu protivníci literární v nepřátele, usilující o jeho zničení... Tak vykládáme si přirozenou cestou tehdejší stav mysli Jungmannovy.«

---

[4]) Zmínka o této shovívavosti má tendenci, aby Zeleného spis uvedla v pochybnost, jako by byl jednostranně milosrdný k špatnostem Jungmannovým. I zde ovšem skutečný stav věci jest opačný: Zelený je shovívavý, ale nikoli k Jungmannovi — r. 1873 byl Jungmann tak obecně zbožňován, že nepotřeboval shovívavosti — nýbrž naopak, k jeho odpůrcům. Také o nich, zejména o Dobrovském, Zelený píše nadšeněji, než o samém Jungmannovi. V současné literatuře Zelený byl Jungmannovi poměrně nejméně příznivý ze všech biografů a nezamlčel nic, co se mu při Jungmannovi nezamlouvalo.

[5]) Situaci objasňuje poznámka jeho v dopise Markovi 3. ledna 1827: »... Co bych jiného psáti mohl, nežli o tom, co nám oběma na srdci — o slovanské literatuře. O slovanské, pravím, literatuře! neboť líbo to aspoň k příteli v psaní pojmenovati, o čem se v tisku skoro mluviti nesmí. Tak jsme klesli zloději domácími, že se téměř k Slovanům znáti nám zabraňuje. ... S tím slovem Slovan velmi opatrně v censuře pokračují, opatrně ho užívají spisovatelé moudří, jako Palacký, který sobě základním pravidlem položil nepřijímati ničeho v svůj spis musejní, nepřijímati ani od Slovan, ani o Slovanech, leda, kde by musel a mohl...«

[6]) Ostatně i kdyby výklad Masarykův byl správný, zněl by odsudek jeho velmi pikantně v ústech muže, který kdysi, jsa znechucen spory, sám doslova »už pakoval kufry z Čech«, jak dle jeho vlastního sdělení uvádí J. Herben (Deset let proti proudu, str. 212.). »Pakovat kufry« je, tuším, mnohem více, než prohodit nějaké slovo o resignaci, a přece Masaryk ani jeho stoupenci, ba ani odpůrci nevytkli mu proto »malodušnost až nepěknou«, ba — k nevíře — Herben na téže stránce, kde mluví o tom »pakování«, slaví jej jako »vzor člověka, jenž nikdy neochaboval«!... Nevyzpytatelny jsou cesty hesla »s pravdou ven«...

— Co je to než prostý, jemný výklad psychologický a sociologický? A náš první sociolog, místo aby jej buď schválil nebo vyvrátil výkladem lepším, ani ho správně neciluje a odbývá jej ouškleblkem, »že prý J. zvykl na — klid«. Tak seriosně se referuje v České otázce o nejlepší do té doby české práci životopisné! Tak se postihuje tam »smysl české historie«! Co vše je u nás dovoleno! Kde to žijeme? — — *Ch.*

(Dokončení V. kapitoly.)

MORAVA

Nebezpečí klerikalismu.

Klerikálové jsou spokojeni se svým manifestačním sjezdem, který konal se v Olomouci o svátcích svatodušních. Počet účastníků odhaduje se na 8000, kteří sjeli se do Olomouce 9 zvláštními vlaky. Hlavními body programu byly pouť na Sv. Kopeček a manifestační schůze v Národním domě. Pokládáme za zbytečné mrhání časem a místem, uváděti zde jména řečníků a o čem mluvili. Jak se samo sebou rozumí, všichni význačnější pohlavárové klerikální si zařečnili svým obvyklým způsobem. Sjezdu nenedostávalo se vnějšího lesku, k němuž přispěly obzvláště malebné kroje národní, prapory, muziky... atd. Nechyběli ovšem ani arcibiskup, biskup, proboštové, kanovníci, kde jaký děkan... Až do posledního kaplánka všichni tam byli, i kostelníci, ministranti, svíčkové báby, vůbec armáda byla tentokráte úplná.

Šlo patrně jenom o tento vnější úspěch, který byl dovršen posjezdovým jásotem klerikálního tisku. Po vnější stránce sjezd se vydařil dokonale. Snad našlo se též několik naivních lidí, kteří uvěřili tomuto »důkazu«, že Morava náleží klerikálům. Ale hlubšího účinku sjezd olomoucký nezanechá. To vědí prozíravější klerikálové sami velice dobře, že okázalou pompou věc nezíská.

Imposantní počet účastníků sjezdových nemůže nás ani tak překvapovat, neboť nikomu není snadnější zagitovat lid, než straně klerikální, která opírá se o široce rozvětvenou organisaci církevní s několikatisícovým zástupem farářů a kaplanů, kteří udržují stálý kontakt s neuvědomělou většinou lidu venkovského. Klerikály ovládaný lid z velké části nechápe ani dosud klerikalism jako hnutí politické. To bylo zase viděti při olomoucké manifestaci. O pouti na Sv. Kopečku lid nevěnoval valné pozornosti pozdravům a řečem klerikálních poslanců, nýbrž oddal se zpěvu církevních písní a modlitbám. Klerikální listy tuto nemilou příhodu snažily se všelijak zatušovat (lichocením zbožnosti lidu). Lid pojímá klerikalism zcela nábožensky. A naši kněží této silné pohnutky náboženské velmi obratně umějí využitkovat, pořádajíce klerikální manifestace v »posvátných« místech (na Velehradě a j.) nebo připojujíce k nim pouti a p.

Než přes to, že klerikální manifestace v Olomouci je celkem bezvýznamná, nesmíme přestati na pouhém vtipkaření, mnohdy i dosti neslušném. Sami bychom se obelhávali, kdybychom těžiště klerikálního hnutí hledali v ostentativních manifestacích. Nejsou to sebe zdařilejší sjezdy a slavnosti, jimiž klerikální strana roste, nýbrž je to tichá, nehlučně prováděná organisace od vesnice k vesnici. Tam nutno nám upiati pozornost, tam hleďme čeliti vzrůstající expansi klerikalismu. Různé manifestace klerikální mohou míti pro nás jenom potud důležitost, že z nich čerpati máme nové a nové impulsy k marným dosud pokusům o vybudování rovnocenné organisace vlastní, na jejímž podkladě bychom konečně mohli přikročiti k intensivní práci protiklerikální.

V tom směru vítáme s povděkem, že Politický spolek olomoucký po klerikálním sjezdu působivým provoláním v novinách a ostře protiklerikálními letáky snaží se vyburcovati všecky pokrokové lidi, aby řádění klerikálů mezi naším ubohým lidem konečně učiněna byla přítrž.

Není to jenom svatodušní sjezd olomoucký, který by pokrokové intelligenci měl otevříti oči, nýbrž pozorujeme na celé řadě jiných zjevů, jak už je na čase, abychom se dali do práce.

Nechci zde vzpomínati věcí již dobře známých, jako pronásledování svobodomyslného učitelstva, případu Koktova, Pelikánova... atd. Poukazuji tu pouze na události nejnovější, na př. na výnos místodržitele bar. Hainolda (jako předsedy zemské školní rady), jímž zakázáno bylo žákům středních škol choditi do přednášek Macharových. Výnos ten je odůvodněn čistě klerikálně. Přikazuje se v něm ředitelům »chrániti žáky všech vlivů, které by nábožensko-mravní výchově byly na újmu« a připomíná se jim, »aby nedbali vlivů vnějších« (t. neklerikálních). Zemská školní rada výnos ten velkou většinou hlasů schválila.

Demonstrativně protiklerikální ráz přednášek Macharových — nedávno přednášel Machar též v Mor. Ostravě — nepřestává rozčilovat klerikály, kteří uspořádali protestní schůzi proti Macharovi v Kroměříži. Mimo dra. Hrubana promluvil na schůzi také arcibiskup dr. Bauer, který se právě vrátil z Říma.

Činem klerikálního zpátečnictví (též staročesko-agrárního) je nedávný zákaz zemského výboru, že dívky nesmějí hospitovat na zemských reálkách. O zákazu tom jsme již předešle se zmínili. Dodáváme jenom ještě, že zákaz ten byl doručen pouze ředitelům českých (!) reálek. — Proti tomuto neslýchanému usnesení podána bylo zemskému výboru memorandum ženských spolků v Kroměříži, Kojetíně, Hodoníně, Frenštátě p. R., Val. Meziříčí, Příboře, Lipníku a j.

Mimochodem při té příležitosti obnovuji v paměti čtenářů starší příklad, který rovněž dokazuje, jak pečlivě se klerikálové starají o vzdělávání žen. Mám na mysli Dívčí Akademii brněnskou, které klerikálové pro obě reformní gymnasia (ve Valaš. Meziříčí a v Brně) odepřeli zemskou subvenci (ačkoliv Němcům na lyceum podporu povolili, ovšem za jistou koncesi pro sebe).

Nebudu se dále obírati systematickým zpátečnictvím naší zemské vlády po celou dobu, co je v rukou českých (!). Zejména zemský výbor a zemská školní rada je klerikálům vždy po vůli. Čím pečlivěji kdo sleduje činnost naší zemské vlády, tím silněji se v něm ozývá odpor a hnus nad množícími se stále dokumenty klerikální panovačnosti.

Je nemožno déle býti pasivní. Opírají-li se klerikálové o nejspodnější vrstvy lidové, musíme si i my opatřiti tutéž protiváhu. Musíme jíti mezi lid, získati lid, a vytvořiti v masách jiné veřejné mínění, jehož nátlakem zvítězíme.

*

Na sestátněné severní dráze nezachovává se podnes — ačkoliv od postátnění uplynulo již přes rok — § 20. organisačního statutu pro c. k. státní dráhy, dle něhož veškeré vyhlášky, nápisy, razítka atd. mají býti na Moravě dvojjazyčná. Obecní zastupitelstva z Čejče, Klobouk a Ždánic protestují proti německým razítkům na nové trati Čejč—Ždánice. Též Československá Obchodnická Beseda protestuje proti užívání výhradně německých razítek od býv. severní dráhy na Moravě vůbec (v Přerově, Chropini, Vyškově, Prostějově, Bystřici p. H., Rožnově, Nezamyslicích, Hostopeči a j.).

V Brně konala se zemským výborem svolaná porada poslanců všech stran sněmovních o zemských financích. V resolucích přistoupeno na známé již stanovisko zemského výboru.

Min. dr. Žáček slavil své 60leté narozeniny. Nejobšírněji »Mor. Orlice« psala o jeho plodné činnosti politické a národní.

Při obecních volbách v Hodoníně česká strana opět propadla, ještě daleko hůře, než při volbách předešlých. Porážka naše byla hlavně zaviněna nepřipraveností a nedostatkem dohody o kandidátní listině na straně české. Němci ovšem mimo to užili všech prostředků, aby si III. sbor zase udrželi. *—ra.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Z kroniky.

Ministerstvo vyučování pořádá od 3. června kurs pro pomocné školství. Pořádán bude ve Vídni a vybráni k němu budou učitelé z celé říše. Více se veřejnost nedoví. Čistě po rakousku: kurs se ohlásí na 10 dní před otevřením a všechny ostatní okolnosti -- jaký to bude kurs, jak dlouho bude trvati a p. — to vše si máme domysliti. Rovněž zůstává záhadou, jakým způsobem budou účastníci vybráni.

Němečtí učitelé, sdružení v organisaci rakouských německých učitelů, chtějí uvažovati o důkladné reformě školství. Vydali obsáhlý dotazník pro celou oblast německou a materiál takto získaný má býti podkladem chystaných reforem. — Jest to něco podobného, o čem snili zakladatelé naší »Jednoty Komenského«, »Jednoty paedagogického musea«, fedrovatelé paedopsychologických nauk a reformátoři výchovy na podkladu národním. U nás k něčemu podobnému časem zajisté také dojde. — Kdyby byli Němci národem opravdu kulturním, museli bychom se na výsledky chystaných návrhů jen těšit. Statistika ze smíšeného území by musela dosavadní výchovu Němců líčiti hroznými fakty. Za nynějších poměrů čekejme opak — Němci užijí sebraného materiálu v ohledu nacionálním.

Podzimní sjezd zemské jednoty učitelstva měšťanských škol českých doporučil zřizování měšťanských škol v našich menšinách a zejména žádal, aby Matice obrátila ku zřizování měšťanských škol patřičný zřetel. V našich menšinách plní české děti německé měšťanky, kde se většinou odnárodňují. Kde je více než pět tříd, mohlo by se o zřízení měšťanské školy usilovati. Zatím co Němci mají měšťanské školy veřejné na malých vesnicích (na př. Kukus má 434 obyvatelů, Grunt Dolní 813 obyv. a Radonice 929 obyvatelů), nemáme my měšťanské školy ani v obcích, jež mají několik set dětí. — V nedávné schůzi zemské školní rady povoleny byly tři obecné školy a jedna měšťanská v Růžodole u Liberce. Rozumí se, že němečtí členové zem. školní rady (učitelé) podali minoritní votum.

Učitelské universitní kursy prázdninové pořádány budou letos v Táboře. — Napadá mi, ne-

zapadla-li myšlenka z loňského slovanského sjezdu učitelského: pořádati universitní kursy v některém slovanském městě. Mluvilo se o Lublani, jako o místě příštích universitních kursů, na kterých by navázány byly další styky slovanské vzájemnosti.

Ministr vyučování dal svolení k otevření klerikálního ústavu pro vzdělávání učitelů v Praze. — Není dosti klerikálních učitelek? — Těšme se, že ještě není potřebného kapitálu.

*

Dva důležité stavy, mající vliv na výchovu našich dívek a na hygienický směr ve výchově našich rodin, hlásí se k lepšímu osudu. Jsou to industriální učitelky a porodní babičky, jež svými organisacemi domáhají se řady vesměs oprávněných požadavků, jež sestručněny, vrcholí ve dvou požadavcích: důkladné vzdělání předpravné a lepší hmotné zaopatření.

O industriálních učitelkách bylo již napsáno, že mají hodně za to, co dělají, a málo za to, co by mohly dělat. Jejich postavení hmotné není k životu ani k smrti a přece by mohly býti daleko platnějším činitelem, než jsou nyní. Mají sice místy značný význam ve výchově dívčího dorostu na venkově, ale ten význam je často negativní. Chybí jim opravdu vzdělání, aby úkol svůj mohly pojímati vážně, a chybí jim hmotné zaopatření, aby se svému úkolu věnovaly zcela.

Snad by se našlo pro ně nové pole činnosti a příjmů, kdyby na každé škole pořádány byly praktické kursy pro dívky. Zejména v době tak zvaných úlev mohly by pořádány býti kursy v šití prádla, šatů, kursy v žehlení, kursy kuchařské a kursy v pořádání domácnosti. Mně by se zamlouvaly zejména poslední dva kursy. Jest jisto, že výživa našich lidí venkovských jest mizerná a zejména nehygienická. V mnohém ohledu zaviňuje nepořádný život našeho venkova — alkoholism a vysedávání v hospodách. Naše ženy potřebují se vyškolit pro vedení jednoduché domácnosti. Jest také na čase, abychom i tuto partii naší lidovýchovy počali léčiti, a snad bychom vše mohli spojit s úpravou poměrů našich industriálních učitelek.

Stav porodních babiček jest rozhodně bídný. Nikdo si jich nevšímá, až když jich potřebuje. Teprve potom s hrůzou anebo s potěšením pozoruje, v jakých rukou vězí život dětí i matky. Kde není výběru, jest rodina zcela odevzdána do rukou takové babičky, jaká právě je. Porodní babičky jsou důležitým činitelem národní výchovy a budou-li hygienikové chtíti opravdovou reformu výchovy nemluvňat, musí začíti reformou vzdělanostní úrovně porodních babiček. Jsouť neomezenými autoritami u většiny našich lidí v oboru výchovy a výživy malých dětí. Zejména v kritických chvílích, kdy jedná se o okamžité zakročení, bývá hlas jejich rozhodující. V chudších pak rodinách anebo takových, kde nemívají ve zvyku volati hned lékaře, jest zdraví dětí jedině v rukou babiček. Bylo by tedy nevyhnutelným požadavkem, aby to byly osoby rozumné a vzdělané. Dávno jsem chtěl upozorniti na neblahý vliv porodních babiček v šíření alkoholismu v našich rodinách. Nedostatečné honorování jejich výkonů nutí je hledati náhradu v požitkářství, jež obyčejně vtěluje se v lihoviny. Znám málo porodních babiček, které nerady pijí. Obyčejně pijí hodně. Chce se jim alkoholu a doporučují jej matkám. Některé vypěstovaly ve svém okolí takové názory, že každá matka myslí, že by bez lihovin ani neporodila, nekojila a dětí neuspala. Jak se při křtinách zahnízdil alkohol, víme snad všichni a mnoho viny na těch poměrech mají porodní babičky. *S. S.*

POLITIKA

Přiznaky.

Dne 3. června t. r. jel Budějovicemi vlak vojenský, přivážející z okupovaných zemí chebský domácí pěší pluk. Na jednotlivých vagonech byla křídou napsána tato báseň: »Wir würden gerne geben für Franz Josef unser Leben, doch ist ihm unser Blut für den Serben viel zu gut. Der Serbe ist ein feiger Mann, drum treten wir den Rückweg an. Wir kommen wieder 'runter . . .« atd., čili česky: Rádi bychom dali za Františka Josefa svůj život, avšak jemu je naše krev příliš drahá. Srb je zbabělcem, proto se vracíme. Však se tam dolů znova vrátíme« atd.

Tento básnický plod rakouského vlastenectví doprovázel z okupovaných zemí dle zpráv německých listů již před několika týdny vojáky do Štýrského Hradce se vracející. Nyní čeští Němci si jej vepsali z nedostatku středověkých štítů na zevní stranu c. k. erárních vagonů, patrně za souhlasu c. k. byrokracie, těšící se z tak povznesené nálady německých vojáků. Můžeme si představit, že by byl na vagonech s vojskem rakouskoslovanským trpěn plod, v němž by byl tupen Němec z říše nebo Vlach? Netoliko, že by ani minutu takové podobné verše české nebo chorvatské nebyly na c. k. erárním železničním materiálu trpěny, ale milí vojáčkové ve vagonech takových se vracející již by byli postaveni před vojenský soud, a Evropou by hřměl pokřik německého tisku o velezrádném hnutí mezi vojáky slovanskými.

Obrázek jiný. Nedávné volby obecní v Hodoníně, městě nesporně československém, skon-

čily porážkou Čechů. Ku skvělému vítězství německému dopomohli také co nejpilněji agitátoři: úředníci hodoňských statků císařských. K vítězství tomu gratuloval aktivní c. k. ministr dr. Schreiner. Bylo by něco podobného možno na české straně?

Dále: Rektor české techniky má být disciplinován a místodržitel i ministr osvěty zasahují do samosprávy vysokoškolské. Snad že rektor Bertl demonstroval na Příkopech? Že snad štval studenty proti německému promenujícímu obecenstvu, snad že je vyzýval, aby se protivili stráži, četnictvu, vojsku? Ministr Schreiner a professoři pražské německé university budou o tom asi něco bližšího vědět, neméně p. místodržitel.

Dále: Němci usilují o to, základní říšský zákon zlomit zákonem zemským, pověstným lex Axmann-Kolisko. Je zapotřebí uvésti další doklady ne k furoru německých politiků, ale k pověstné nestrannosti Bienerthovy vlády?

Tak se dnes vládne v Rakousku! Vládlo se tak s malými přestávkami doposud a rádo by se tak vládlo do skonání světa. Ale tato starorakouská vládní moudrost vypovídá přece jen již službu.

Rozklad její v celé říši naplňuje ji svým puchem v Cis i Trans.

Co se děje v Budapešti, co ve Vídni, co »v provinciích«, to jsou jen příznaky rozkladu toho. Třeba že dr. Kramář, tušíme spíš více z diplomatické opatrnosti než z přesvědčení, pokládá spojenectví Německa a Rakousko-Uherska pro dlouhá léta budoucí za nezměnitelnou událost a důsledkem jejím i nadvládu rakouských Němců nad Slovany v této polovině říše, přece jen dospěly poměry do takových krajností, že obrat v brzku nastat musí.

Furor Němectva rakouského, jenž po vzoru Maďarů již bez ostychu řádí, vyčerpává se vlastní horečkou. Snad docílí ještě toho, že bude lex Axmann-Koliskův sankcionován, čímž by byla našemu národu zasazena rána, těžší nad všechny, které jsme posud utrpěli, ale proto nebude konečná, jelikož živelně přirozená organisace dolnorakouských Čechů znemožněna, jako ani vyloučením češtiny ze soudů v severních Čechách české menšiny tamější zničeny nebudou, jako ani čeští úředníci poštovní fermany češtinu u správy pošty vylučujícími nebudou poněmčeni.

Němci jsou u nás pokládáni za výborné politiky, a proti jejich prozíravosti je stavěna zbědovanost politiky české. Ale v politice německé nelze postřehnouti tak přílišného lesku velkých myšlenek. Celý vtip jejich je snaha, zamezit kulturní a národní rozvoj Slovanů, především Čechů a Jihoslovanů, pomocí denunciací nahoru, pomocí vládní přízně, pomocí bohatého strýčka v Berlíně. Na konec ale tato politika je čiře negativní. Německé kultuře netoliko neprospívá, ale sesurověla své občanstvo, zapřela své zásady, naučila své voliče spoléhati jen na násilnosti a přízeň vlády.

Naopak pasiva rakousko-slovanské politiky posledních let vyvážena jsou značnými aktivy. Spojenectví slovanských oposičních poslanců se soc. demokraty donutilo prvnější k tomu, postavit se i proti reakci, při nejmenším nepodporovat ji, jak se to dělo za vlád koaličních, systém Bienerthův prohloubil ideu slovanskou do té míry, že i stančíci polští a jejich pomocníci všepolští jsou v dominujícím postavení svém ohroženi, vláda žije ze dne ke dni, visíc mezi životem a smrtí. Němci jsou podrážděni nejistotou příštích dnů. Jejich spojenci maďarští, pokud šlo o dualism a jeho důsledek, útisk Slovanů před Litavou a za Litavou, zabředli ve svých imperialistických choutkách tak daleko, že se postavili i proti hospodářským zájmům Němců rakouských a přestali jim být oporou posud tak osvědčovanou, zkrátka, na všech koncích říše to podezřele praská, vyúčtování utlačených s utlačiteli se blíží.

Fretování rakouské přestalo být zázračným lékem. Snad dnes, zítra, snad až na podzim teprve dojde ke konkursu dnešního systému, ale dojít k němu musí, a konkurs ten bude žalostný. Pak Slované této říše se se svými pohledávkami ke konkursní podstatě Bienerthově přihlásí v první řadě. Pravděpodobně kvota, jež na ně dopadne, bude velmi malá, patrně správcem této konkursní podstaty bude hrabě Thun nebo jiný pán dle srdce pobožných Římanů našich, ale aspoň humbug firmy Bienerth, Schreiner & spol. vezme za své a s ním výroba německo-vlastenecké, v před zářivé kultury v režii rakouské vlády!

Zbývá jen obava, aby Slované rakouští nevstoupili do podniku příští vlády jako společníci, pokud se nepřesvědčí, má-li dostatečný základní kapitál skutečné poctivé spravedlnosti a pokrokovosti. Dr. *L.*

*

Z týdne. 9. června.

Nejsme sice v Rakousku zvyklí pravidelným zjevům parlamentárního života, ale vládě Bienerthově zůstane přece čest, že za pomoci svých stran poslaneckých i poslední zbytky zdravého rozumu politického a přirozeného poměru »většiny« a »oposice« obrátila na ruby.

Vláda Bienerthova řídí smělou rukou osudy říše. O tom vedení není pochyby. Neboť je to opravdu smělost, setrvat na stolci vládním při tak ubohé opoře parlamentní, jakou se dnešní vláda vyznamenává. Při pilném návrhu Masarykově »zvítězila« vláda tím, že oposice, která měla majoritu, nedosáhla většiny dvoutřetinové. V rozpočtovém výboru, kde hlasování o rozpočtu dopadlo 20:20 hlasům, dirimoval nejprve pro vládu předseda, a teprve pak konstatoval hrdě, že nebylo třeba dirimovat, protože vláda získala

skutečně většinu — jednoho hlasu. »Černý pátek« 4. června přivedl však celý svět v ustrnutí. Dvakrát po sobě byla vláda přehlasována, a tu v bídě nejvyšší, aby nebyla přehlasována při meritu návrhu Šusteršičova proti lichvářskému maďarskému »vyvazení« kmetů v Bosně, objednala si u své »většiny« obstrukci. Poctivec dr. Redlich řečnil tři hodiny páté přes deváté, pak započala obstrukce technická, pak podvodné hlasování nepřítomných poslanců — specialita kultury německé — a když podvod byl objeven posl. Kotlářem, vládní strany spustily obstrukci řvavou, až schůzi rozbily.

V zoufalé tísni vládní strany sezvaly na úterek do sněmovny kde koho, vláda získala pro sebe Italy; protože si nevěřila přece, dala skrze Poláky jednat se Slovanskou Jednotou o přijetí společné, nic nepravící resoluce. Ale oposice tentokráte vytrvala. Při hlasování 8. t. m. vláda byla zachráněna — čtyřmi hlasy. Mezi vládní většinou bylo pět hlasů ministerských (i Biliński vyslovoval si sám důvěru, i Žáček hlasoval proti Slovanům) a hlas předsedy dra Pattaie, který proti všemu mravu parlamentárnímu odešel při hlasování od svého křesla a hlasoval! To není už vítězství Pyrrhovo, to je uříznutí polomrtvého oběšence v poslední chvíli.

Jádrem poměrů stran je rozklad v Polském kole. Nechtěli jsme dlouho věřiti odpůrcům dra Głąbińského, že tento člověk je holý karierista a politický obchodník, ale dnes je to vidět beze vší pochyby. Nebýti skupiny Stapińského, zůstalo by na polském poselstvu pro tento týden Kainovo znamení prodejných pokrytců, kteří za autonomistickou svobodu k šlapání Rusínů jsou ochotni Němcům k službám nejodpornějším. Snížil by se některý druhý Slovan k tomu, aby mluvil jako generální řečník proti povinnému vyvazení bosenského lidu za pomoci státní?

Současně s polským klubem a ještě rychleji rozpadá se i klub rusínský. A protože na denním pořádku jest ještě pilný návrh dra Stránského ve věci rektora Bertla, naskytují se proti rozpočtu další průtahy, ačkoliv oposice ku podivu prohlašuje, že rozpočet nechá projít bez překážky!

*

Přehled zahraniční.

Nelze zrovna říci, že by svatodušní prázdniny byly u některého z evropských států uplynuly ve znamení odpočinku a klidu. U nás je ministerská krise, ostatně vlekoucí se již dávno; v Anglii stojí před projednáním definitivního budgetu a novými daněmi, v Německu rozbit blok pro neshody ve finanční reformě a odchod knížete Bülowa je takřka na denním pořádku všech časopisů; v Turecku další potlačování protirevoluce; v Italii přes přátelskou schůzku panovníkovu s císařem Vilémem napjatý poměr k Rakousku a strašidlo nových výdajů na armádu a marinu; ve Francii pak stávka poštovních zřízenců a hrozba všeobecné stávky, sice nezdařené, jež se však může dříve či později opakovat.

F r a n c i e dovedla sice za vlády Clemenceauovy udržet nezkaleně přátelské styky s cizinou a dokonce s Německem svoje vztahy po marocké dohodě velice zlepšila. První následek toho bude, že francouzský kapitál bude v Německu více umístěn než dosud, a rovněž německé papíry ve Francii najdou větši oblibu. V posledních letech bylo některou dobou až 1½ miliardy z Francie v německých kasách, a Němci si libují, že jakmile francouzští rentieři zakoupí stejně větší množství německých hodnot, bude dohoda mezi oběma státy utužena více než nejohnivějšími proklamacemi a projevy sympatií. V moderní době, kdy hospodářské vztahy mezi národy hrají první úlohu, je tomu arci z velké části tak; 12 miliard francouzského kapitálu, jež leží v Rusku, je nejpevnějším poutem přátelství mezi republikou a carstvím.

Francouzské finance, jako finance všech států vyjma Italii, v poslední době neukazují pokrok, nýbrž opak; proto není Francii lhostejno, kterak umístit co nejvýhodněji přebytky kapitálu, jenž soukromníkům zbývá k disposici. Oprava francouzských financí je beztoho záležitost, jež nedá dlouho na sebe čekat; prozatím dostala se po dvouletých průtazích nová d a ň z p ř í j m ů většinou 259 hlasů po třetím čtení sněmovny před senát. Podstata její je ta: příjem se zdaňuje dle tříd založených na pramenech příjmů (zemědělství, platy, liberální professe, obchod, průmysl, renta) progressivně; dále progressivně dle výše příjmů v jednotlivých kategoriích a konečně progressivně dle celkové sumy převyšující 6000 fr. Senát, jenž ode vždy v otázkách finančních si osoboval zvláštní kompetenci, nenechá ovšem předlohu nezměněnu, a mnozí poslanci sněmovny hlasovali pro předlohu a priori s přesvědčením, že tak, jak je, přijata nebude. Odpor proti novému zákonu vyplývá, jak již loni v létě jsem naznačil, hlavně z toho, že tradice francouzská od Velké revoluce směřovala ku zdanění m a j e t k u, ne příjmu, a nový zákon ruší tedy starou tradici. Konservativní kruhy senátu sotva tudíž najdou zalíbení v zákoně Caillouově.

A přece nové miliony, jež by státní pokladně vyplynuly z nového zákona, jsou nade vše potřebny. Francie prožívá dnes vnitřní krisi administrativní. Její úřednictvo a vše, co s ním souvisí, není na výši spořádaného moderního státu. Ve všech oborech státní správy žaluje se na mrhání peněz a nedostatek poctivosti mezi funkcionáři. Byrokratismus je nesnesitelný; není to tak byrokratismus trápící strany, jako v Německu (ač i v tom ohledu by mohla Francie s Německem závodit), nýbrž nadbytek psaní, aktů a těžkopádnosti, jež tak podivně kontrastuje s lehkým duchem gallským, nám sympa-

thickým. Před časem bylo v kterémsi francouzském časopise vypočteno, že na př. každý hřebík, který se má zarazit do ocelové plotny válečné lodi, stavěné ve státní loděnici, musí dříve projít 20 instancemi, než se naň uhodí kladivem, a tím si vysvětlíme ohromnou zdlouhavost všeho, co nějak se dotýká státní správy.

A francouzské loďstvo je přímo prototypem francouzského byrokratismu a jeho nejšerednějších důsledků. Zdražení materiálu, jenž jinde se spíše zlevňuje, variace v cenách u týchž objektů jsou ve Francii na denním pořádku. Obrněná loď, jež stojí v Anglii 38 milionů, v Německu 40, stojí ve Francii 52 milionů, tedy o 37 procent více než v Anglii. Chybné dodávky přijmou se od členů dodávkové komise s malou srážkou, nehledě k tomu, že ve válce mohou být osudné. Pan Doumer již delší dobu ukazoval v Matinu na chyby francouzského loďstva, a nyní odhalila je zvláštní komise, jež vynáší m. j. na světlo strašnou korrupci úřadů a dodavatelů a nepořádky ve všem. Na 700 mužů lodní posádky je průměrem jen 100, kteří vskutku konají službu; ze 250 článků smlouvy, jíž zadána stavba 6 lodí třídy Danton, změněno jich 180 od doby objednávky. Francie, jež byla před 20 lety vedle Anglie jedinou námořní velmocí a ještě před 10 lety po Anglii prvním státem na moři, klesla dnes na 4. nebo 5. místo (Anglie, Unie, Německo, Japonsko) a jde již jen o to, aby neklesla ještě více do roku 1920. Matin vypočetl, má-li francouzské loďstvo jen přibližně se rovnati německému, obsahujíc 38 bitevních lodí moderních, že bude třeba do r. 1920, kdy celá řada nynějších obrněnců zmizí ze seznamu lodí I. třídy, postavit 19 nových obrněnců, což představuje obnos 950 mil. fr. K tomu konstrukce podmořských a torpedových lodí (275 mil.) a suma připadající na lodi, jež jsou již ve stavbě (258 mil.). Celkem tedy bude potřebí asi 1½ miliardy do r. 1920, t. j. v periodě 11 let, což činí průměrem 136—137 milionů ročně. Při tom nepočítány všecky ostatní výdaje, jako udržování a služba lodí, administrace, služné, manévry, strava atd., což činí dnes ročně asi 300 mil. fr.

Vedle zvýšených vydání na loďstvo budou opět zvětšené požadavky armády, jež se dotknou budgetu francouzského příštích let. Jak jsem již dříve naznačil, bude francouzská artilerie rozmnožena. Německý armádní sbor čítá nyní 24 batterií po 6 dělech, tedy 144 děl; francouzský tolikéž, ale po 4 dělech, tedy 96 děl. Po dlouhých půtkách mezi odborníky bylo usneseno rozmnožiti ve Francii počet batterií sboru na 30 po čtyřech dělech, v případě mobilisace pak přidat sboru dalších 6 batterií, takže by válečný stav děl armádního sboru francouzského rovnal se německému. To ovšem bude stát opět peníze. — Také reforma vojenských soudů zaměstnává nyní vládu a parlament. Návrh ministerstva je, aby vojenské osoby byly pro sprosté delikty souzeny soudy občanskými, pro přečiny ryze vojenské (porušující disciplinu) zvláštními soudy složenými z vojenských i civilních přísedících. Krajní levice chce však, aby veškeré přečiny vojenských osob byly souzeny jen civilními soudy, aneb aspoň počet přísedících vojenských redukován na nejmenší míru, předsedou soudu byla osoba civilní a vojenští přísedící neustanovováni sborovým velitelem, nýbrž losem.

Poslední návrh vlády vychází však již tak daleko vstříc občanskému duchu obyvatelstva, že sotva bude lze rozšířiti jej ve smyslu combistů a socialistů. Vláda vůbec v poslední době je v úzkých, z nichž snaží se dostati koncessemi nejširším vrstvám.

Stávka poštovních a telegrafních zřízenců, v níž ministr Simyan kapituloval před syndikalismem, měla v zápětí druhou stávku, když vláda stíhala úředníky a zřízence, kteří nechtěli vystoupit ze syndikátů, a její následky projevily se dne 1. května oslavou dělnického svátku, k níž ostentativně připojili se i mnozí poštovní zřízenci a úředníci. Druhá stávka poštovních zřízenců hrozila obrátit se ve všeobecnou stávku, když mnozí dělníci jiných oborů (elektrikové, vodáci, pekaři, horníci, lodní skladači, námořníci a j.) se s nimi prohlásili solidárními. Ovšem celkem je organisovaných dělníků ve Francii dost málo, zejména státních; na příklad železničních zřízenců není organisováno asi 30 procent. A tak generální stávka revolučních federací se zhatila; vláda tentokrát nekapitulovala tak hanebně, jako v březnu. Stanovisko vlády je toto: státní zřízenci mají ovšem právo na organisaci jako všichni jiní, ale nemají právo na stávku, poněvadž by tím trpěl stát, a nesmějí též přistupovat k revolučním organisacím, popírajícím stát. (Ovšem, přesně vzato, nemají ve Francii na stávku právo žádné organisace, a pouze koaliční zákon z r. 1864 je jakousi omluvou, kterou předstírají stávkující.) Vláda ostatně právě podala osnovu nového úřednického statutu, jehož podstata je v tom, že úředníci organisující se mají všecky výhody organisací, vyjma stávku, že vláda zařídí dozorčí komise úřednické, bez jejichž dobrozdání žádný úředník nesmí být trestán, a že úřednictvo bude dosazováno na základě volné soutěže, a úředník jednou dosazený bude pak postupovat dle služebních let. Statut ten činí úřednictvo téměř neodvislým od chefů, úředník disciplinárně podléhá přímo zmíněné komisi, jež zasedá se soudním presidentem v čele, a má právo odvolací k vrchnímu soudu. Ovšem i ministr má právo odvolací a smí nad to trestat úředníka disciplinárně i se svolením celé ministerské rady, ovšem s nebezpečím, že bude nucen zodpovídati se před sněmovnou. — Zákonem tím sice budou odstraněny některé zlořády při postupu úřednictva (tak na př. nesmějí akta

postupu obsahovati doporučení a p.), ale nedisciplinovanost francouzských úřadů jím sotva bude odstraněna. Je příznačno, že právě v obou velkých republikách, Unii a Francii, je nejhorší úřednictvo, a vysvětluje se to tím, že v zemích těch více než jinde je závislé na vládnoucí straně, jež se mu snaží odvděčit za pomoc při volbách a s níž z velké části zas padá. Tím vzniká protekce a korrupce, jež v Německu, Rakousku, Anglii a j. není možna. Nadto těsné spojení úředníků s parlamentem překáží zasahování parlamentu do záležitostí, jež sám z velké části zavinil, a odtud útěk úředníků do organisací radikálních až revolučních. Srovnáme-li systém anglický s francouzským, vidíme, že obyvatelstvo anglické, při svém jistém odporu k úřednictvu a úřednickosti, dovedlo si udržeti čisté funkcionáře, již nadto z velké části jsou osobami téměř soukromými. Francie pak, kde ideálem rodin středních je státní úředník s pensí a zajištěnými příjmy a kde svépomoc obyvatelstva je minimální, vychovala kastu úřednictva, jež v mnohých věcech celý národ dovede terrorisovati. *Mars.*

(Dokončení.)

ZE DNE

Ve schůzi pražského zastupitelstva 7. t. m. dle zpráv časopiseckých obecní starší okr. soudce p. Mattuš uvedl, že v červnu r. 1906 byl sboru podán návrh, aby nákladem 272.000 korun byl vypracován nový plán Prahy methodou trigonometricko-polygonální, načež vzhledem k odporu proti výši nákladu bylo v prosinci téhož roku povoleno 24.000 korun na tento účel, a každého roku vkládá se do výpočtu stejná částka. Vzhledem k tomu, že ve zprávách Učené společnosti, v níž bylo jednáno o novém trigonometrickém měření Prahy, bylo vysloveno politování, že o monumentálním tomto díle nebylo doposud ničeho uveřejněno, takže vykonané práce vymykají se vědeckému posudku; ba litováno dále, že toto měření je odvozeno od katastrálních bodů třetího řádu a spočívá snad na nejistém základě, čímž by postrádalo vědeckého významu, doporučil, aby pan starosta dal tuto věc vyšetřiti a dal svolati anketu odborníků, která by se vyjádřila, pokud vykonaná práce odpovídá vědeckým účelům, a případně navrhla, jakých třeba učiniti opatření, aby veliký náklad vzhledem k vědecké ceně podniku nebyl učiněn marně. (Hlučný souhlas.) — Dotaz tento má zjevnou spojitost se zprávami, které o dotčeném podniku jsme před nedávnem přinesli. Budeme si nadále všímat věci a zpravíme čtenářstvo o výsledku kritiky p. drem Mattušem žádané. Jen aby také tentokráte nezasáhl do toho — nepotism!

K zachování České filharmonie. Tak zní titul brožurky, kterou na vysvětlení svého poměru k organisaci hudebníků zastoupené »Svazem« vydalo České filharmonické družstvo. Vlastním jádrem celého sporu mezi »Družstvem« a organisací jsou mzdové spory. Organisace vymáhá lepší honorování a zabezpečení členů orchestru, ale prostředky »Družstva«, jež stále pracuje ještě s deficity, k splnění všech požadavků daleko ještě nestačují. Celé věci rozhodně není na prospěch způsob boje, který proti »Družstvu« někteří ze zástupců »Svazu« vedou a který je s to pohřbít celý podnik, pro naše umělecké poměry tak významný. Po přečtení brožurky a časopiseckých hlasů z organisace hudebníků podává se sama otázka: záleží organisaci vůbec na zachování filharmonického orchestru? Kladnou odpověď může tu organisace dáti jen změnou dosavadní taktiky proti podniku obětavostí jednotlivců udržovanému. Nemůže-li organisace za dnešních mezdních poměrů doporučovati hudebníkům vstupování do orchestru, nesmí aspoň těm, kteří s dnešními honoráři se chtějí spokojit, v tom bránit. Činí-li tak a vyhlašuje-li s účinkem na orchestr vůbec boykot mezi českými hudebníky, nemá práva tlouci na vlastenecký buben, přijímá-li »Družstvo« pro orchestr hudebníky cizí. Národnostní otázka byla tentokráte vůbec do celého sporu některými jednotlivci jen jako agitační prostředek, určený pro neinformovanou veřejnost, zcela neodůvodněně vtažena. Uměleckého řízení České filharmonie se celý spor valně ani nedotýká a výtky, které se jejímu řízení po té stránce činí, jsou zcela povrchní a paušální. Že za dnešních finančních neustálených poměrů »Družstvo« nemůže podniknout experiment s jiným, umělecky kvalifikovanějším dirigentem orchestru, je zcela přirozeno. Ale umělecké řízení filharmonického orchestru nesmí zase čistě hudební veřejnost v budoucnosti pustit se zřetele.

Řeč poslance Daszyńského, pronesená ve vídeňské sněmovně 3. t. m., plná vášnivých útoků na novoslavism a na dra Kramáře, přišla svrchovaně nevhod ve chvíli spojení oposice slovanské a sociálně demokratické proti zaprodání bosenského lidu. V kruzích českých, bez rozdílu stran, způsobila dojem trapný a rozhorlený, jenž se zrcadlí v důrazném protestu poslance Hudce (Právo Lidu, 8. června). Posl. Hudec vyvrací řeč Daszyńského právě stanoviskem socialistickým: »My jsme socialisté. My vztyčili jsme ideu sbratření všeho dělnictva a sbratření všech národů. A není-li frásí idea naše, není ani frásí idea sblížení Slovanů. Každá práce a snaha ku sblížení a přátelství národů — a tudíž i slovanských — je prací a snahou kulturní, je prací a snahou k ideji lidství,« a pokračuje: »Mazzini a Garibaldi nebyli socialisté, ale sjednotili Italii a jsou socialisty italskými i jinými ctěni. Mluví-li se však o ideji kulturního sblížení Slovanů, pak vyrukuje polský sociální demokrat s výtkami »raçového fanatismu« a s argumenty politického vulgarismu — úplatností ruských rublů, zlodějstvím v ruských bankách, Stolypinem a pod. A Bielohlawek s princem Liechtensteinem si mohou ruce utleskat. Když Wolf jede do Německa a štve tam proti Čechům nejcyničtějšími invektivy, není to žádná rakousko-politická událost, a ani soudruh Daszyński se o ní nezmíní. Když jde Kramář do Petrohradu, bouří se Rakousko i soudr. Daszyński. Když dobří »rakouští patrioti« z řad Všeněmců volají »Hoch Hohenzollern«, přechází se přes to k dennímu pořádku, anebo stoupenci této politiky povolávají se, aby tvořili rakouský vládní systém. Když Kramář volá po kulturním sblížení Slovanů, Daszyński jménem sociální demokracie ho sesměšňuje a pranýřuje a různé korrespondence ohlašují, že Češi strhali si mosty k účasti na vládním systému v Rakousku. Jsou ovšem v Rakousku a v Evropě činitelé — jednotlivci, strany i státy — kteří nepřejí si sblížení Slovanů, kteří nepřejí si ani nového demokratického Ruska. Přejí si Ruska rozervaného a oslabeného a přejí si rozvratu Slovanů vždy a stále. A u těchto činitelů mohl by Daszyński spíše hledati raçový a národní fanatism.«

První větší vědeckou práci o Sigfriedu Kapprovi uveřejňuje v letošním ročníku Jagićova Archivu prof. dr. O. Donath. O celé studii, jež slibuje už podle prvé části mnoho nového a zajímavého, přineseme referát po dokončení.

Sděluje se nám, že rektor německé university pražské právě požádal ministerstvo kultu a vyučování, aby zavedlo disciplinární vyšetřování proti dvornímu radovi prof. dru B a c h m a n n o v i z toho důvodu, že svým sprostým výrokem v rozpočtovém výboru, kterým přirovnal majoritu obyvatelstva v Čechách k Zulukafrům, snižuje čest pražské německé university a dokazuje správnost rekriminovaných výroků o úpadku mravní úrovně, k němuž dohnalo šovinistické běsnění tuto vysokou školu německou. Je-li tato zpráva pravdiva, pak nutno doznati, že vedení pražské německé university má dosud neporušené pojmy o cti a slušnosti. Zajímavo by bylo zvědět, jak se ministerstvo v tomto případě zachová. Zajisté že řízně.

Z časopisů.

V Právu Lidu píše dr. Lev Winter o spise dra E. Svobody »O r e á l n é m d ě l e n í d o m ů«, právě vyšlém nákladem Přehledu. Podává obsah knihy a praví dále: »Spisek mladého autora jedná o předmětu nemalé sociální zajímavosti z nejbližšího našeho okolí. Když byla prováděna asanace židovského města pražského, a když za tím účelem domy tamější byly na základě zvláštního zákona vyvlastňovacího převáděny v majetek obce pražské, vznikaly veliké překážky hladkému projednání věci neobyčejnou spleti práva vlastnického, kterému byly domy josefovské vydány... Autor nepsal však svůj spisek jenom pro popis právních poměrů ve čtvrti josefovské, nýbrž spatřuje v možnosti reálního dělení budov příspěvek k rozluštění bytové otázky velkoměstské. I doufá, že »snad není daleka doba, kdy se dojde k uznání jeho světlých stránek, spočívajících zejména v sociálním významu možnosti, aby širším vrstvám byl zjednán přístup k sebe skrovnější míře městského majetku nemovitého, a kdy se rozšíří přesvědčení, že tento problem lze rozřešiti poměrně snadno bez nejistoty o jeho důsledcích.« Není možno pronésti konečný soud o této myšlence, která svou zajímavostí vynutí si místo při jednání o reformě bytové.«

Jiskra přináší tento úsudek o spise Ledově »P r á v o k ž i v o t u«, právě vydaném: »Drama »Právo k životu« staví si vyšší cíle a zanechá také trvalejší dojem. Je to dílo myšlenkově bohaté. Má zvláště v druhé polovině živý spád dramatický. U nás se nepíše mnoho prací tak myšlenkově hutných a vážných. Leda je výborný pozorovatel, má vtip a ducha vzácně pohyblivého, mladistvého, umí si najíti zajímavé látky.«

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 18. ČERVNA 1909. ČÍSLO 39.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Standard Oil.

V těchto dnech sepsána dohoda mezi zástupci haličského zemského svazu těžařů surového petroleje a mezi »Standard Oil Company«. Pouze o některých formálnostech má se státi ještě dorozumění v době nejbližší.

Jeden z nejobávanějších a nejmocnějších trustů amerických zatknul vlajku svého panství na půdě industrie rakouské. Stalo se tak přes nejdůraznější výstrahy kruhů průmyslových, parlamentu, tisku, volajících vládu do zbraně proti americkému nebezpečí, stalo se tak přes všechny akce, které k odvrácení tohoto nebezpečí vláda podnikla.

Průběh událostí byl:

Haličská industrie surového petroleje (kamenného oleje, nafty), která měla býti zemi kdysi tím, čím na př. Čechám jest průmysl cukrovarnický, upadla poslední dobou ve stav těžké krise, trpíc nadvýrobou a nízkými cenami.

Příčinu třeba hledati jednak již v samých poměrech právních, jak vyvinuly se následkem říšského zákona ze dne 11. května 1884. Zákonem tím (a na to následujícím zákonem zemským) byly smůly zemské, v Haliči se vyskytující, mezi nimi zvláště nafta, vyloučeny z řady nerostů vyhrazených a vráceny volné disposici vlastníka pozemku. Majitel půdy stal se zároveň majitelem pramenů v půdě se nacházejících. Tito drobní majitelé pozemků, těžíce buď sami nebo postupujíce těžbu za naturální pacht a nemajíce namnoze možnosti surovinu ukládati, měli vždy zájem na rychlém odbytu. K tomu přistupuje ovšem i povaha těženého statku sama. Surový petrolej dle povahy svojí, jako produkt plynulý, vyžaduje těžby rychlé a co nejvydatnější, an jinak uniká a jímán jest závodem sousedním.

Kromě toho pak právě v posledních létech objevovány nové vydatné prameny a těžba neočekávaně vzrostla.

Výrobci surového petroleje, »zemský svaz těžařů surového petroleje«, viděli záchranu v krisi především ve stavbě zařízení (reservoirů), které by umožňovalo uschovávání suroviny.

Jednalo se o úvěr pěti až sedmi milionů K. O obnos tedy u poměru k sumám v industrii investovaným nepatrný. Přes to odepřely náhle finanční ústavy jakoukoliv přijatelnou pomoc.

A tu právě, v tento okamžik největší tísně, přichází Standard Oil Company, americký trust petrolejařský, se svojí nabídkou, slibuje výrobcům, že ochotně kapitál potřebný dá, že reservoiry ihned postaví. Proti nabídce trustu zdvihá se bouře se strany raffinerií, se strany veškerého tisku i zástupců na radě říšské. Poukazuje se na posavadní činnost trustu, který již pod moc svoji přivedl téměř celou světovou výrobu petroleje, na bezohledné posavadní jeho akce, a appeluje se se vším důrazem na vládu, aby postarala se sama o sanaci průmyslu petrolejařského. Vláda svolává ankety, vyjednává se zástupci raffinerií, navazuje jednání s finančními ústavy. Peněžní ústavy žádají záruky, jichž vláda buď vůbec dáti nemůže, nebo nemůže jich poskytnouti bez schválení sborů zákonodárných. Raffinerie, resp. peněžní ústavy jim blízké, žádají záruk podobných a prohlašují, že nemohou bez dostatečných záruk průmyslu surového petroleje ruky podati, pracujíce prý samy již namnoze se ztrátou.

Mezitím Standard Oil Company v tichosti vede jednání se zemským svazem dále. Zástupcové zemského svazu odjíždějí do Hamburku a do Antverp, a vláda a průmyslové kruhy náhle překvapeny jsou zprávou, že úmluva mezi americkým trustem a zemským svazem těžařů jest v podstatě již hotova.

Vládní tisk přijímá zvěst zprvu se strojeným klidem, prohlašuje dokonce, že úmluva může znamenati i ozdravění průmyslu petrolejového. Avšak již druhý den jest nucen sám sebe desauovati, vida, jakým účinkem působila zvěst na celou veřejnost. Raffinerie byly pak obsahem smlouvy přímo zdrceny.

Tato smlouva, kterou Standard Oil s průmyslem surového petroleje v Haliči uzavřel, jest typickým vzorem obratnosti a bezohlednosti, s jakou trust tento svoje panovačné úmysly provádí. Smlouvou umožňuje se především výrobcům surového petroleje stavba potřebných reservoirů. Hlavní přání producentů splněno, a co pro ně největší význam má, splněno bezodkladně. Příznivý vliv této okolnosti byl ihned patrný, když ceny v době nedlouhé následkem vyjednávání se Standard Oil stoupají z 95 až na 1·25.

Pozoruhodná jsou však ustanovení další. Kapitál půjčený třeba zúrokovati 6% a splácení státi se má za určitých modifikací v krátké lhůtě čtyř, resp. osmi roků. Po uplynutí doby čtyř let nabývá pak vlastnictví k čtvrtému dílu reservoirů »Vacuum Oil Company«, filiální to společnost amerického trustu petrolejařského, mající v říši naší dvě mohutné raffinerie. Kromě toho nabývá smlouvou Vacuum Oil Company vedení (ať již přímo či jen nepřímo) odbenzinovacího ústavu, kdysi přispěním státu k záchraně průmyslu petrolejářského zřízeného, jakož i prodeje vedlejších produktů jeho.

Již těmito ustanoveními dostává se Vacuum Oil Company silné operační základny k boji proti raffineriím ostatním.

Dle dalšího obsahu smlouvy má dojíti Vacuum Oil Company výhod ještě značnějších. Výrobci surového petroleje zavazují se vyhraditi společnosti této určité množství suroviny ročně dobyté. Dle posledních zpráv má obnášeti množství toto 18.000 cisteren. Toto množství samo o sobě by stačilo, aby závody jmenované společnosti, po stránce technické výborně zařízené, zabezpečily si výrobu větší, než kolik obnáší polovina celého tuzemského konsumu. Kromě toho má pak Vacuum Oil Company, když ceny suroviny dosáhnou určité, stanovené výše, nárok na značné slevy. Že ceny této smluvené výše asi dojdou, zdá se býti nepochybno, neboť výrobci surového petroleje jsou interesováni na vzestupu ceny nejen povahou věci samé, ale i právě vlivem zvláštní povahy oné smlouvy s trustem.

Smlouva takovéhoto obsahu může ovšem pro naše raffinerie nabýti významu katastrofálního.

Na jedné straně hrozí vysoké ceny suroviny, na druhé straně vzchází raffineriím ve Vacuum Oil Company konkurent, který má všechny zbraně pro zajištění vítězství v boji vzájemném. Průmysl rakouský jest tu ohrožen takto nejen na trhu domácím, ale zároveň i na trhu německém, kde byl doposud americkému trustu nejvážnějším soupeřem.

Avšak zdá se, že ani průmysl surového petroleje není prost obav o budoucí neodvislost a samostatnost svou.

Smlouva sama se ovšem přímo neodvislosti producentů nedotýká. Vacuum Oil Company však zmocňuje se části zařízení (reservoirů, odbenzinovacího ústavu), od nichž producenti jsou a budou odvislí. Trust zavazuje si výrobce finančně, kterážto okolnost při dnešní chorobné finanční basi tohoto průmyslu tím více znamená, zvláště když ještě dle smlouvy není postaráno o opatření záloh na obsah reservoirů. Konečně pak nejbližší budoucnost hrozí těžkou pohromou raffineriím, průmyslu tedy, od jehož zdatnosti přece i osud průmyslu producentů surového petroleje závisí.

Trust postupuje tu proti producentům nepřímo, dle své dávné tradice, dobře osvědčené. Když nalezeny byly petrolejové prameny v Pensylvanii, trust nesnažil se ihned nabýti vlastnictví zřídel, a nepřistoupil ku hledání pramenů, tuto namáhavou a nevděčnou práci ponechal jiným, a spokojil se tím, že zajistil si vliv na dopravu železnou drahou a vlastnictví jiných dopravních prostředků. A v krátké době uvedl trust těžaře v dokonalou svou porobu. Když objevily se nové prameny petrolejové v Texasu, vystavěl trust raffinerii, na niž těžaři výhradně odkázáni byli, a získal tím brzy panství i nad tímto nově vzniklým polem průmyslu.

Trust nahlížel vždy správně, že stane-li se pánem pře v instanci vyšší, vítězí již tím samým v nižší instanci. JUDr. *Fr. Schiller.*

LITERATURA

Otakar Březina v německém překladě.

Napsal Stefan Z w e i g.

.....»des poètes, venus trop tard
pour être prêtres«.....
(Verhaeren.)

Z nejbližší blízkosti a přec po nekonečné cestě přichází k nám poprvé kniha Otakara Březiny. A stala se mi jasným příkladem úzké, omezené působivosti řeči a vítězné, silné, hranice a duchové světy směle překlenující síly básnické myšlenky.

Těsný, omezený svět jazyka: kde pociťovali jsme jej lépe, než na tomto příkladě? Zde v Rakousku je básník, velikán naší doby. Tři hodiny od Vídně žije jako učitel v malém českém místě. V těsné světničce vznikají tu básně, jež jsou napojeny krví našeho života, účastné našich nejvnitřnějších, třeba dlouho ještě neuvědomělých pocitů, znalé nevyslovených nových myšlenek, jež v tajemné současnosti jedním okamžikem oživnou u všech národů Evropy. A nevíme o něm ničeho. Sotva jeho jméno, jež v rychlém toku rozhovoru zajiskřivši, zase dozní vedle tak četných jmen ostatních. Jeho básně jsou od let tištěny, zalétají ze samoty básníkovy jizby k nemnohým, osvěcují žhoucími svými řádky bezedné propasti citu, seskupují úzký kruh kol tohoto jména, tohoto díla. Kniha snad

k nám bývá donesena, než cizí řeč ji zapečeťuje, uzavírá ji k nečinnému, němému, tupému bytí. Na cizích listech, jako mrtvola, leží před námi verše, nijaká domněnka nemůže jim vdechnouti život. Mrtvo je pro nás dílo někoho, jenž žije za naší doby, v naší blízkosti — tři hodiny daleko. Tragické vězení řeči!

A pak: obdivuhodná vítězná síla básnické myšlenky, velkými šumnými křídly se vznášející přese všechny hranice, řeč nade řečmi. Někdo musil jen přijíti, dokonce ani ne uchvatitel, básník nebo kouzelník slova, jen někdo unesený, věrný. Někdo, jenž nechtěl dílo mistrovati, chtěl býti jen služebníkem jeho, hlasatelem vyslaným s velikým poselstvím v dáli. Někdo, jenž slovo za slovem pečlivě převáděl, jenž sám sebe umlčel, abychom lépe vnímali hlas milovaného. Emil Saudek, který toto vše pro dílo Březinovo podstoupil, zachoval věrně vše, učinil raději násilí německé řeči, než myšlence. A správně učinil: neboť krása veršů Březinových není pouhým uměním slova, básnické pleti, jež na fotografii doslovného převodu mizí, nýbrž hlubší krásou vnitřní harmonie, rythmu vášnivě pohnutých údů, daleko se rozklenující hudby velikých myšlenek. Nejen slovo jest u něho ohnivé a barvité, nýbrž v běl rozžhavená ekstase skovala duši veršů v trvalou formu. Tato forma musila býti věrně podle smyslu zachována, neboť jest novým mezníkem v řadě těch, kteří usilovali o poslední poznání. Z prázdného jmena zurčí symfonie, těsný žalář řeči povolil, horizonty s novými hvězdnými obrazy a záhadnými dálkami se modrají nad pobořenou zdí. A víme, že Březina je z velkých lidí Rakouska. Obdivuhodná, vítězná síla básnické myšlenky, která nejprve vlastní jazyk přemáhá a pak ve všech jazycích, jako v domácím stanu, má svůj domov a otčinu!

Mohu mluviti jen o dojmu z dvaceti básní této knihy v německém převodu. Nevím, kam zařaditi básníka v jeho domovu, nevím, kolik zdědil v díle svém od básníků před ním, kolik v chvění spoluzpívá z mystických pramenů jeho domoviny a cizí duše jeho národu. Nemohu ani říci, co znamená vlastnímu národu. Čechové mají poměrně mladou literaturu. A takové národy neumívají nalézti — houpajíce se mezi přeceňováním a opovržením, mezi předrážděným patriotismem a vnitřní nejistotou — pravý vztah svých vynikajících básníků k světové literatuře. O Březinovi se mi zdá — pokud mohu z povzdálí usuzovati — že není svým národem dosti podporován a propagován. Ovšem, dílo jeho jest temné a tajemné, nebude nikdy žíti mezi lidem, nikdy nebude moci býti tento odvrácený samotář representativním básníkem svého národu. Ale národ má míti i před nepochopitelnými ze svých básníků tajemnou úctu, jako obestírají sedláci na venkově staré pohanské hroby a obrazy neznámých božstev ze zašlých časů studem a neurčitou úctou. Takoví měli by již býti ctěni, když slouží pro ně nejlepší z jejich národa věrohodné svědectví: pocit velikosti měl by dokončiti, co střízlivé pochopení odpírá. Březinu směli by Čechové již dnes klidně jmenovati vedle všech těch velikánů, kteří usilují duši naší doby lyricky obsáhnouti, vedle Verhaerena, Dehmela a Hoffmannsthala, aniž by ho nebo sebe přeceňovali. A jest plným právem nás všech v Rakousku, sdíleti s nimi hrdost, že přináleží k nám.

Březina není pro mnohé. Temnota tkví nad jeho dílem. Protože usiluje o svrchované. Není, jako oni vzácní, básníkem Evropy, jest básníkem celé země. Jemu země jest jen »jednou z nejchudších mezi sestrami všehomíra«, jaro a podzim, přeměna ročních dob — věčný básnický motiv — jemu jest jen povzdechem v kosmické dráze, bol a rozkoš jedincova jen nádechem na zrcadle všehomíra, člověk ničím než neviditelnou prašnou molekulou v světovém souznění. Jeho pohled, jeho »k hvězdám obrácený duchový hled« pátrá po věčných otázkách. Proto ono zápasící temno v jeho verších. Jako v teleskopu se zvětšením vzdálenosti slábne síla světelná, tak prosakuje u básníků, kteří dychtili po posledních, nejvzdálenějších otázkách, temno v jejich slova. Co se získalo na výhledu, ztrácí se na jasnosti. Jakkoli ohnivé, jakkoli barevné jsou vise Březinovy, jakkoli všechny odlesky života jako symboly se v nich obrážejí — temnota leží tíživě pod nimi, jako černý spánek pod tenkou zářící pokrývkou snu. Někdy proráží temnota barvami, seslabí je, nevyslovitelné mísí se v pronesené, a pak je mystický soumrak ve strofách s tichým prosvítáváním pestrých oken kostelních. Musíme mysliti na náboženské mystiky středověké, a v pravdě od tohoto těžkomyslného českého katolicismu přicházejí tyto básně, ukazujíce jasně, že rudý plamen husitských bouří nevyhasl dosud v duších. Jen z mystické víry otců a pradědů vyrůstají takové strofy, jež na konec nejsou ničím jiným, než sublimovaným náboženským pudem, žhoucí touhou po novém smíření s Bohem. Všemi velikými slovanskými básníky naší doby plápolá tento mystický plamen: zdá se, jako by národ, který byl zaklet k nečinnosti, zatím co v Německu Luther přetvářel náboženství, chtěl nyní zploditi také nové náboženství, nové křesťanství. Všichni velcí slovanští básníci snili tento sen a sny básníků mají prorockou sílu. Ale Gogol, Dostojevský, Tolstoj nevtělili svoji touhu v symboly. A také Březina jest jen individuelním usmířením, a ještě ne novou věrou, jež by ztisíceronásobena mohla zaznívati s kazatelen, státi se z básně modlitbou. Ještě není jeho lyrické dílo zcela dotvořeno: sedmý den mu ještě nenastal, ještě zaznívá spolu chaos a jeho zmatek. Orfický pratón tam ještě vyznívá. O temnotách pralesa vyprávějí tyto sny, probíhají od studených, křišťálových končin polárních až ke žhoucím poledníkům tropů, šumné moře bolestných ekstasí a nových harmonií. Přebujnělá jest vegetace obrazů, elektřinou nabitý vzduch a jako by žilkován blesky: třpyt a přítmí hymnův a knih velikých mystiků se zde obnovuje.

Ale v tomto zápasení jest něco nového a cizího. Červené světlo prosvítá zápasícími spoustami mraků jako vycházející koule sluneční, jež chce přinésti jasno a průzračnost zralého poledne. Mystika Březinova není osamoceným rozhovorem s Bohem, jako mystika velkých Němců středověku, jej pokouší — jako Dostojevského, jako Tolstého — tajemství lidských vztahů, hádanka pokorných a bratrských lidí a sen o jejich vykoupení. Krůpějí rudé krve vchází sociální myšlenka našich dnů v jeho snění.

Postava nového Krista jest jako gloriola nad dílem věřícího básníka. Slovanská touha po novém náboženství, zde je touhou po novém vykupiteli. Trpěl-li dříve Kristus pro celé lidstvo, trpí zde všichni pro něho, nového vykupitele, v jehož rukou stanou se jasnějšími všechna tajemství, která nyní působí strach, těžkomyslnost a zmatení v duších hledajících. Všechny ruce, jež se zdají pro sebe pracovati, staví nevědomky most, na němž se má zjeviti. Veškerá činnost jest jen příprava a očekávání.

A odtud také pokora básníkova. Hledíme-li z dálky na jeho dílo, mohli bychom je stavěti v blízkost Walt Whitmanovu. Ten ovšem udeřil hrdě na svoje prsa, cítil v nich svět, miloval zemi jako svůj obraz, byl volným, sebevědomým individualistou. Březina však nevztahuje věci na sebe, nýbrž vztahuje sám sebe ve vesmír, vrhá své Já ve velký posvátný veletok, v němž nic neobstojí a přec nic nezmizí. Cítí, že jest znemožněno jedinci dosáhnouti Nejvyššího — Boha.

Spokojuje se úlohou připravovatele velikých skutků, zrnéčka z pole, kde jednou vzklíčí setba lidstva. Nádherná jest pokora tohoto básníka, který si vytvořil tak pamětihodný obraz o světě, který, pokorný i v životě, žije v nízkém postavení opodál,

oddán jen svému snění. Vážnost a klid mluví z jeho díla, odloupneme-li ohnivou skořápku formy a dostaneme-li se k jasnému křišťálovému jádru. Vnější těkavosti odpovídá tu nekonečná vnitřní jistota. Všechny ekstase bojovaly jen o tento klid, chaos byl jen k tomu — Johannes Schlaf řekl to jednou tak krásně — aby zplodil hvězdu. Posvátně září nad zvířeným neklidem těchto vln, zvěstujíc nejhlubší uklidnění. A milujeme co pravdu slovo z knihy: »Kdo z našich dlaní se napil, odchází zářiv a tich.«

František Bílek vyzdobil dílo toto (a ještě bohatěji vydání české), Emilem Saudkem tak obětavě převedené. František Bílek. Také jeho jméno jest málo známo v Rakousku, chybí dokonce v naší »Nationalgalerie der modernen Kunst«. Také z jeho díla znám — jako z díla Otakara Březiny — jenom zlomek: několik jeho náboženských dřevořezeb a onen nezapomenutelný »Západ Čech« z londýnské Rakouské výstavy. Podivuhodné a snad bezpříkladné je bratrství těchto obou velikých umělců, kteří snad úplně vzájemně se doplňujíce — vážně, v přísné víře, vřele a odděleně žijí v Čechách svému dílu, neozářeni slávou a neoslněni ctižádostí, aby ji dobyli. Tajemně vyzrávají z mlčení jejich i z mlčení okolí jejich výtvory, které jsou dokladem duševních a tvárných sil jejich národa, důkazy síly a umělecké krásy, jaká asi sotva před tím byla známa u tohoto nám tak blízkého a tak cizího národu. A ony vzněcují palčivou touhu, dověděti se více o těchto — a snad i jiných ještě neznámých — mistrech. Nikdo k nim nemá blíže, než my. A neznám důvodu, proč bychom jim již nyní neměli vyjíti vstříc, místo abychom čekali, až je k nám přinese často dlouho váhající vlna světové slávy.[1]) *Překl. P. Os.*

*

Garibaldi, bohatýr svobody. Napsal Karel Tůma. 700 stran za 14 K. Nákl. J. R. Vilímka.

Před čtyřiceti a padesáti lety jméno Garibaldiho bylo v české vlastenecké společnosti populárním. Romantická postava velikého bojovníka za národní sjednocení a politické osvobození Italie oslňovala mladší a ohnivější pokolení tehdejší tak, že bez ohledu na persekuční důsledky podobných sympatií Tyrš s Fügnerem převzali garibaldiánské červené košile do sokolského kroje, který tak až podnes ve své synthese manesovské českosti a italské bojovnosti je vzpomínkou na první doby sokolstva, na tendence, z nichž organisace tato vznikala, i na prostosrdečnou zálibu v barevné symbolice, jak o tom vypravuje sám Tyrš.

Karel Tůma sledoval již za tehdejších dob Garibaldiho s největší účastí. Jako ostatní svobodomyslné intelligenci rodící se mladočeské strany, imponovala mu jeho odvaha, i zejména jeho boj proti státní i církevní politice absolutistické, v prvé řadě proti papežství. Tak setkáváme se s pozdravem Garibaldiho k české oslavě Husově; a tak pochopitelně při stoletém výročí narozenin Garibaldiových r. 1907 počal českým jazykem vycházet objemný jeho životopis, bez rozpaku stavějící jej mezi hrdiny Carlyleovy.

Kniha tato, jak bylo lze čekat, připojuje se těsně k životopisu Mazziniho, který Tůma vydal před více než třiceti léty. Veliký spisovatel a »apoštol svobody« stojí v italském pantheonu i v galerii hrdinů Tůmových, vedle »bohatýra svobody«. A tak jednotlivé partie postupného osvobození Italie, známé nám ze spisu o Mazziniovi, opakují se v knize nové. Rozdíl je v tom, že podivuhodně dobrodružný život Garibaldiův zahrnuje mnohem více napínavých příhod zevnějších, širšímu čtenářstvu přístupnějších, než literární a náboženská propaganda velikého stilisty a prorockého essayisty Mazziniho. Tak spis o Garibaldiovi vyrostl pochopitelně v objem mnohem větší než kniha o jeho myšlenkovém spolubojovníku, a pro svůj obsah dočká se zájmu i u čtenářů, kterým jde víc o poutavé vypravování než o hlubší jeho smysl. »Avšak,« dokládá autor, »nebyla to jen činů lačná, v romantice a nebezpečích zálibu hledající bujará mysl, jež zapudila mladého námořníka do dálav zámořských, nýbrž vyhnanec Garibaldi, nucený uprchnouti z utlačené vlasti, ... toužil zjednati italskému jménu čest .. Vlast je mu nade vše! Pro spásu její vše nasadit, všeho se odříci, jest mu povinností nejvyšší.« On i náš Žižka »byli soudem zelotů proklínáni jako nejhorší nepřátelé a škůdci víry Kristovy. A zatím nebylo v pravdě upřímnějších křesťanů.«

I lze tuto knihu — která by byla v obrazové části zasloužila vkusnějšího doprovodu — doporučit zejména dospělejší mládeži, která v ní najde plnou náhradu za tuctové zboží krvavých románův a detektivních novel, vedle toho však i věcné poučení z novodobé historie politické, a co nejvíce váží, příklad velikého bojovníka i nadšenou oddanost k vlasteneckým a svobodomyslným ideám, jež osvědčily se tak mohutnými činiteli v praktickém díle, a které vynucují si zájem i úctu i dnes, kdy vůdčí vliv jejich, jak jeví se u Garibaldiho, v nejednom směru náleží již minulosti. *Ch.*

*

Slovenské pohádky Boženy Němcové. Professor V. Tille poslal nám svou literární studii o slovenských pohádkách B. Němcové, zvláštní to otisk obšírného úvodu k VIII. svazku Laichterova vydání sebraných děl B. Němcové. Jako ve své podrobné práci o českých pohádkách B. Němcové (viz Přehled roč. VI. č. 19), jež vyzněla vyřazením jich z dokumentárního písemnictví tradičního a vložením mezi uměleckou tvorbu básnířčinu, zkoumá prof. V. Tille i tentokráte v první řadě národopisnou cenu oněch 10 drobných svazečků, vydaných v letech 1857—1858 na základě materiálu od r. 1851 na Slovensku shromažďovaného. Postupný vznik »Slovenských pohádek a pověstí« obecně jest znám: vlastní sběratelská činnost vydala mnohem méně plodů než užití hotových pohádkových sbírek slovenských J. Francisciho-Rimavského, G.

[1]) Tento výtah z essaie vynikajícího kritika německého je pořízen z 6. seš. »Österreichische Rundschau«, vyšlého 15. t. m.

Reusse, slečny J. Sz. v B. Bystřici, částečně i S. Chalúpky. Kromě toho, jak nově a zajímavě V. Tille ukazuje, parafrasovala Němcová pro svou sbírku některé Kollárovy Zpievanky, zpracovala některé pohádky české své sbírky a i jinak přebírala prameny již tištěné. Prof. Václav Tille zjišťuje odečtením pohádek jinde a jinak (pravidelně věrněji) dochovaných, kolik čísel ze sbírky B. Němcové, jinak nedochovaných, může sloužiti za původní národopisný pramen, a srovnává proto podrobně znění u B. Němcové a znění ostatních záznamů, při čemž snáší velmi mnoho analogií z pohádkové literatury srovnávací a hojně odkazuje k literatuře předmětu. I podnikl důležitou práci ethnografickou touto zevrubnou kritikou pramenů: ode dneška národopisec nemůže býti na nejmenších pochybnostech, pokud smí při práci vědecké vycházeti od textu podávaného B. Němcovou.

Jiný bude úkol literárního historika při rozboru této krásné knihy. Podíl básnířčin při podání slovenských pohádek a pověstí byl v podstatě stilisační a při této stilisaci vždy spisovatelka, tak mocně subjektivní, zabarvovala lidové motivy svým osobním názorem, rysy svého života citového. Prof. V. Tille uvádí a podrobněji sleduje jeden a právě nejvýznačnější případ. Jedenácté číslo sbírky, překrásná báchorka »O dvanácti měsíčkách«, načerpána byla B. Němcovou přímo z úst lidu, a jiného záznamu pro ni neznáme, ale nejen přísně umělecká stavba pohádky, nýbrž i živý zájem o osud utiskované dívky a vroucí cit pro přírodu — toť vlastní majetek B. Němcové, právě jako skvělá líčení přírodních výjevů a realistické podání životních jednotlivostí. Takového rozboru literárně-kritického a psychologického si zaslouží většina slovenských pohádek ze sbírky B. Němcové, v níž teď, po přesvědčivém výkladu prof. V. Tilleho, budeme hledati spíše dílo literární než národopisné, jak to obzíravější badatelé činili již s českými pohádkami. A to pokládám za typické pro současný stav studia díla i osobnosti B. Němcové: jest nejvýše na čase, abychom přestali v ní viděti národopisnou sběratelku, tradiční dochovatelku lidového života, ale za to přiblížili se čistě umělecké bytosti její! *A. N.*

*

Odlesky Říma v literatuře. V jednom z posledních sešitů »Mercure de France« podává Jean de Gourmont zajímavý výtah nového díla G. Vallette »Reflets de Rome«. (Rome vue par les écrivains, de Montaigne à Goethe, de Chateaubriand à An. France: Plon 1909.) U nás, kde jedno, a sice nejprůměrnější, pojetí Říma stalo se obecným majetkem (či spíše obecným bludem?), není nezajímavo vybrati z Vallettova spisu několik typů nazírání na Řím. První, kdo našel Řím antický, byl Montaigne, jenž tak dal se oslniti jím, že neměl očí pro Řím renaissanční. Jeho cestou šel Goethe, nejmodernější z duchů, vychovávaných Římem: hledal a našel tam smysl pro pravdu, pro krásno klassické, hlavně však proti veškeré tradici živoucí koncepci skutečnosti, věčnou živoucnost věcí pokračujících při veškeré transformaci, slovem zákon života pod divadlem zkázy. Po něm přichází do Říma dekadent, romantik, křesťan, churavec, slovem Chateaubriand, opojený unylou krásou zřícenin, křehkým půvabem věcí hynoucích. Melancholický seveřan dává Kampani a Římu nový vzhled, dlouho převládající; dává městu a kraji výklad a atmosféru citovosti a nálady. Od toho bylo třeba se vysvoboditi: Renan nalézá v lidu i v městě úžasný klid a radost z života, Taine, přicházející do Říma churav a unaven, pronáší tu řadu rektifikujících úsudků uměleckých, jako svrchovaný znalec, ale chladný a rozmrzelý pozorovatel. Tyto typy se budou mezi spisovateli, jdoucími do Říma, vždy opakovati. Zola, France povědí málo nového. Ze všech úsudků hledí Goethův do nejdalší budoucnosti.

*

Model dra Stockmanna? Ve svém článku o českých lázních (»Velhagen u. Klassing-Monatshefte«) vypráví Alfred Klaar životopis teplického lékaře dra Meissnera, syna proslulého pražského osvícence Augusta Gottlieba Meissnera a otce básníka »Žižky« Alfreda Meissnera. Vynikající ten lékař odešel z Teplic do Karlových Varů za neobyčejných okolností. Když na sklonku 30. let vypukla v střední Evropě cholera a přes všecky prohibitivní pokusy vnikla i do Teplic, pokládal lázeňský lékař za svou povinnost veřejně na to upozorniti, bez ohledu k tomu, že tím ohrozí celou lázeňskou saisonu. Tepličtí však byli stoupenci užitečné lži a odvděčili se hlasateli »škodlivé pravdy« tím, že v noci vytloukli mu okna a vůbec jej i jeho rodinu ohrožovali, tak že dr. Meissner uznal za dobré vystěhovati se do Karlových Varů. Hypothesa Klaarova, že v té události našel H. Ibsen základní motiv svého »Nepřítele lidu«, jest velmi pravděpodobna a získávající. Událost ta stala se veřejně známou vzpomínkami Alfreda Meissnera, jež vyšly a všeobecnou pozornost vzbudily v době, když Ibsen dlel v Německu a pracoval o prvních svých dramatech sociálně-kritických. Jest na snadě, že rozhodnému individualistovi neušel tento příběh, tak živě illustrující mravní stanovisko »kompaktní majority«.

UMĚNÍ

ČINOHRA.

Národní divadlo.

V neděli dne 13. června 1909, poprvé: **Mravnost.** Veselohra o třech dějstvích. Německy napsal Ludwig Thoma. Přeložil Karel Šípek. Režisér Gustav Schmoranz.

Thomova veselohra náleží k oněm málo kusům, jež mají dobrý druhý akt, zábavný konec a nudnou, skoro zbytečnou exposici, kdežto pravidlem po překvapujících situacích počátečních až příliš brzo ochabuje básnická vynalézavost a bledne pestrost drobnokresby. Často se přihází, že autor se zajímavým nápadem neví kudy kam; Thoma naproti tomu k humoristické zápletce a k satirickému rozuzlení dodatečně, jak se zdá, a s perným úsilím přibásnil vstupní výjev, v němž staví proti sobě dvojí životní názor a podává ideu hry. Myslím, že by prvý akt bez nejmenší újmy mohl vůbec scházeti; ovšem, pak by Thomova veselohra nebyla celovečerní a nemohla by chtíti být počítána za vážnou reformní práci. Cítíte přímo autorovu úpornou námahu, aby pokud možná oddálil zprávu o zatčení, jež kompromituje ctihodné strážce mravnosti, a aby do té doby vyplnil scénu líčením maloměstských geniů, jež pro další děj jest celkem bezvýznamné. Převzal techniku Ibsenových kusů společenských věrně sice, ale ani zdaleka nedostihuje umělé členitosti a bohatství, rafinovanosti, ba úskočnosti Ibsenova dialogu. Paní Lundová, jejíž jméno již ukazuje na sever, a advokát Hauser podkopávají »pilíře společnosti« argumenty podobnými jako třeba Lona Hesselová. Ale i vedle toho používá Thoma hojně vzorů literárních, ani debata při hře v karty není nejpůvodnější, a právě svěží partie hry — nejen v prvém aktu — jsou velmi literární, podávajíce svědectví ne tak o pozorovacím nadání svého autora, jako o životnosti a síle soudobé německé satiry. Thoma kombinuje s velkou obratností složky, jichž sám prvý nepřivedl k platnosti, je vším spíše nežli objevitelem nových hodnot uměleckých. Jeho postřehy, ba jeho vtipy nejsou ryze osobní, nýbrž majetkem celé skupiny literární, zorný úhel, jímž se Ludwig Thoma, alias Peter Schlemihl, dívá, jest zorným úhlem Simplicissima. Důstojníci a úředníci jsou takoví, jak je maluje Thöny, potentáti a jich průvodčí náleží k bohaté tradici serenissimovské, šosáci a pokrytci jsou známi z nemilosrdných »pohledů do života rodinného« od Th. Th. Heineho. Ba troufal bych si tvrditi, že čím větší je realismus Thomových výjevů, tím silněji byly určeny literárně, čímž ovšem nemá býti popřen životní, snad polohistorický podklad hry — vždyť v posledních pěti letech, od Bilseho po Mizi Veithovou, měla německá veřejnost skandálních odhalení slušný počet! Thoma používá přímo ztrnulých typů. Měla-li commedia dell' arte Arlecchina, Zanniho, Truffaldina, má dnešní Německo assessora, sluhu soudního, professora. Jsou ovšem odrůdy: jiný je poručík v Husarenfieber, jiný u Beyerleina a jiný je Schönpflugův v Muskete; jiný je professor z Fliegende, jenž zapomíná deštník, jiný byl teutonský turner-filolog u H. Heineho, jiný je simplicissimovský badatel se svým objevem o Goetheově prádlu, anebo plamenný bojovník za nezadatelná práva národnosti a za koncovku »e« v dativu. U Thomy splývá proudů několik. Policejní úředník Strobl je o něco hloupější a uhlazenější nežli jeho starší kamarád Wehrhahn z Bobřího kožichu, písař Reisacher má strýčka sto let starého v Kleistově Lichtu, gymnasijní professor Wasner pak, jenž zašel do vykřičeného domu ze zájmu statistického, aby jeho seznam soudobých neřestí nevykazoval mezer — zdaž není to mladší bratr Kellerova podivného světce Vitalise, který obrací padlá stvoření na víru ctnosti a místo do kostela chodí se modlit do domu rozkoše? Druhý akt je typický pro dnešní tvorbu německou. Francouzi čekají v každém kuse nějakou scène à faire, a to bývá nejdůležitější rozmluva mezi otcem a dcerou nebo mezi rozvedenými manžely anebo mezi milenci před rozchodem, po rozchodu, na rozchodu; Němci zase si libují v efektních scenách, jež se odehrávají v místnostech úředních: začátek důvěrný, konec v ústraní, ale hlavní akt na veřejnosti, nejlíp dramatické předvedení oficiálního nějakého řízení. Kolikrát už byl na scéně poskytnut pohled na školskou konferenci! Pikantnější je výjev ze života kasárenského, velmi účinná porada »Ehrenratu«. Soudní přelíčení a vůbec scéna u soudu jsou věci všednější, ale vždycky účinné: zvlášť jsou-li podány s takovým zdravým humorem a s tak obratnými kombinacemi jako v Thomově veselohře, jež přes některé nepravděpodobnosti, podmíněné karikujícím úmyslem, vyniká též logikou a zaokrouhleností. Naše představení, pro něž přímý či nepřímý vzor poskytnut byl asi berlínským Kleines Theater, bylo nadmíru živé a zdařilé, po delší době viděli jsme zase kus, jehož režie i souhra slouží Národnímu divadlu ke cti. *O. Fischer.*

Vinohradské divadlo.

V bulletinu vydaném správou divadla o poslední novince, Capusově čtyřaktové komedii **Peníze nebo život**, čte se tato věta: »Jest jisto, že prací touto v letním období vyhověno bude přání obecenstva, toužícího po lepším repertoiru.« Skvostné doznání, za jehož mužnou

upřímnost třeba vzdát ředitelství srdečný dík. Tedy již samo obecenstvo, to obecenstvo, na jehož netečnost ku všemu hodnotnějšímu omlouvá se u nás kde který »divadelní podnik«, již tedy i obecenstvo má dost té žabí louže, do níž zabředl repertoir Vinohradského divadla a touží dostat se z ní ven. Jakým překvapením jdeme to vstříc! Jaké nové výchovné problémy rostou nám tu před očima! Doposud ocitali se ti, kteří vychovávali, v menšině proti těm, kteří vychováváni byli. Vinohradské divadlo poskytlo nám vzácnou podívanou, že školáci vzali na pana učitele rákosku, a jak se zdá, chtějí se vychovávat sami. Ubohý preceptor, aby zabránil tomuto katastrofálnímu faktu, ojedinělému v dějinách paedagogiky, činí zoufalé pokusy dostat vůz z louže, do které jej »zakočíroval«. Ruku má sice silnou, oko však, ten nerv kultury, krátkozraké: nepozoruje, že čím více se namáhá, tím Thespidova kára klesá hloub a hlouběji. Svědectvím této krátkozrakosti je mi, že za hru, jež měla dát náplast obecenstvu »toužícímu po lepším repertoiru«, byla zvolena výše uvedená Capusova hra. La Bourse ou la Vie, jak zní její nadpis v originálu, je jedním z nejstarších kusů našeho dramatika, spadajíc do doby, kdy Capus nebyl posud autorem her, jimiž je třeba kritice vážně se zabývati, nýbrž víc či míň vtipným kronikářem pařížských časopisů, a při tom, mimochodem, snažil se pozornost obecenstva upoutat divadelními kusy. Nebyl to posud jemný divadelní ironik, jenž pro neurasthenické pařížské publikum vynalezl svůj slavný uzdravující prostředek: nerozčilovat se, nic nebrat tragicky. Nebyl to posud spisovatel, který uvedl na jeviště něco ze slunného úsměvu své jihofrancouzské vlasti. Právě naopak: vše je na této komedii tak toporné, tak drsné, tak fraškářsky načechráno, že stěží pochopíte, kterak autor hry Peníze nebo život dovedl vytvořit pozdější své práce. Capus napsal nedávno komedii L'oiseau blessé, v níž svým zvláštním způsobem, se svou zvláštní filosofií uvedl na scénu postavu svedeného děvčete. Hra má své nesporné umělecké kvality — důvod to dostatečný, aby na Vinohradech místo ní hráli Peníze nebo život... Byl to smutný večer nejen literární plaností provozované hry. Ještě řada jiných momentů zvyšovala tristní dojem. Výprava soupeřila s úrovní předměstských divadel. A provedení, až na dva tři výkony, pp. Zakopala a Tesaře na př., nezadalo mnoho výpravě.

O. Theer.

VĚDA

Z českých dějin náboženských.[1] (Pokrač.)

Ve studiu Matěje z Janova teprve Kybalem nastává podstatný pokrok od znamenité studie Palackého z r. 1846 a od německého pojednání Neandrova z r. 1849, na jejichž resultátech celkem až na nepatrné výjimky (Tomek a Klicman) zakládala se až dosud znalost učení Janovova u všech ostatních historiků, českých i německých. Kybal Janovovi věnoval první svou samostatnou práci z r. 1905 »M. Matěj z Janova, jeho život, spisy a učení«, která zasluhuje všeho uznání pro svou methodu i veliké cíle, jež si vytkla a splnila. Palacký i Neander jednak pro skizzovou povahu menšího článku, jednak pro jednostrannou zaujatost základního pojetí přese všecku záslužnost svých prací nemohli se vyvarovati neúplnosti, nepřesnosti a jisté upřílišenosti tvrzení, jež v další literatuře historické se pak opět a opět vracela. Teprve Kybal podal přesný obraz Janovův, ač ani on látku svou úplně nevyčerpal a zatím ani vyčerpati nemohl, teprve on Janovovi vykázal pevné místo nejen v historii české, ale i v dějinách všeho reformního úsilí evropského ve stol. XIV. a XV. Byl to první velký myslitel český, který odvážil se soustavné kritiky českého života náboženského, vycházeje z idey zákona Kristova jako jediného a dostatečného pravidla života křesťanského. Měl odvahu položiti bibli, jíž věnuje tolik krásných a vřelých slov a v níž vidí »chléb života i rozumu«, proti církevnímu právu a tradici a vrátiti se tak zpět proti mohutnému proudu dosavadního vývoje církevního k pramenům, k původnímu, znovu očištěnému křesťanství. Důsledností i logickou silou své kritiky podobá se pozdějšímu mysliteli, v němž první období reformační bohatě rozkvetlo, Chelčickému. S kritikou smělou a bezohlednou, která je negativní částí jeho práce, spojuje se však též část positivní, jeho reformní myšlenky ethické rázu asketického, vyvrcholující v myšlence kříže: pravý křesťan dle Janovova ideálu odříká se tohoto světa a za své »jediné, nejvyšší a nutné dobro« volí si Krista, »v tomto životě cítí se cizincem a poutníkem, vysazeným všem ústrkům a všemu pronásledování.« Příčinou k hříchu je individuální vůle a proto se jí má křesťan, jenž touží po splynutí s Bohem, vzdáti. Asketický i mystický ráz učení Janovova určuje původce svého jako člověka ještě cele středověkého a je pojítkem mezi ním a minulostí, ale je též před-

[1]) Matěje z Janova, mistra Pařížského, Regulae Veteris et Novi Testamenti. Sv. I. Vydal Vlastimil Kybal. Pomocí komise, zřízené při České Akademii k vydávání pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století. V Inšpruku. Univers. knihkupectví Wagnerovo. 1908. Str. 347 (s 1 přílohou).

zvěstí leckterých zjevů v budoucnosti. Leccos podobného ozve se pak v bratrství. Další práce historická hlavně bude se musit obrátiti ke stopování souvislosti mezi Janovem, jehož učení jistě mělo vliv širší, než jen na kruh jeho žáků, mezi nimiž se nachází též Jakoubek ze Stříbra — a mezi husitstvím.

Práci tu zahájil zase Kybal sám srovnávací kapitolou o Antikristovi u Janova a M. Jakoubka (ČČH. XI., 22), ale bude třeba studia dalšího a intensivnějšího, jehož výsledky budou významné i pro otázku původnosti českého husitství. Kybal v závěru svého krásného díla správně prohlašuje názor, udržovaný stále historiky německými, zvláště Loserthem, že husitství není než uměle vypěstované viklefství, za logický i historický nonsens, ač, jak je zcela vysvětlitelno, cizích vlivů, a tedy ani anglických na husitství nijak nepopírá. Právě Janov je dokladem, jak české hnutí reformní bylo vyspělé a samostatné. Janov byl duch velmi původní a hluboký. Ve hlavním svém spise nepodává jen drobné poznámky o různých věcech, ale vše je sjednoceno a zceleno v pevný, osobitý systém, a výrok Palackého, že »Regulae« Janovovy náležejí ke »spisům nejvýtečnějším, ježto z péra českého po vše století kdy vyplynuly«, lze dnes, kdy Janova více známe a po vydání jeho hlavního díla budeme míti příležitost poznati měrou ještě větší, potvrditi s platností tím odůvodnější. Ač není správná domněnka Palackého, že Janov doporučováním častého přijímání svátosti oltářní laikům snažil se o zdemokratisování řádů církevních, opíraje se prý při tom o národní povahu českou, odporující stavovským rozdílům — východisko Janovovo bylo ethické — přece je pravda, že u Janova nalézáme dosti silný prvek lidový, jistý demokratismus. Matěj z Janova nevěřil, že reforma vyjde od papeže, koncilu nebo kleru, nýbrž reformu zakládal na lidu; lid se měl vnitřně proměniti, z něho teprve vyjde řádné kněžstvo dle zákona Kristova a tak postupně stane se reforma skutkem. Tento rys Janovův je jistě velmi zajímavý, podobně jako jeho důraz spíše na mravní obrození, než na dogmatické hloubání. V tomto ethickém akcentu je shoda mezi ním a bratrstvím, zde najdeme stopy jeho národního původu, jeho češství. Není ani bez významu Kybalovo bližší určení rodiště Janovova: dle něho nebyl jím Janov u Mostu, ale Janov u Mladé Vožice. Tak se i u Janova dostáváme na jih, jako u Husa a Chelčického.

Než přese všecky analogie, jež se ještě mezi Janovem a husitstvím objeví, je přece jen patrno, že Janov byl jen jeho předchůdcem. Husitství rozvinuje a radikálněji řeší některé myšlenky, jež zajímaly již Janova. Tak je tomu i s ideou kalicha. Janov sám nehájil nutnosti utrakvismu, setrvávaje při dosavádním, orthodoxním přijímání pod jednou způsobou, ale podle výkladu Kybalova mezi myšlenkou častějšího přijímání a mezi utrakvismem je vývojová souvislost. V obou případech jde o symbol tehdejší zbožnosti, jež vzpírala se proti výsadám kléru a vracela se k původní praxi křesťanské, ale husitství šlo o ostřejší přihrocení, a ono vstupuje již na půdu, kam Matěji jeho orthodoxie vstoupiti bránila. V čem ještě je zjevno, že husitství vývojově je dále, je otázka poměru theorie k praxi. Zde Janov stanul právě na přechodu. Jeho odvolání z r. 1389, ač je učinil nerad a neupřímně, protože při další své práci spisovatelské nedal se odvoláním tím vázati, ukazuje, že jeho theoretický interess a odvaha byly silnější, než jeho mravní charakter. U něho ještě nesplývá myšlenka a život v harmonickou jednotu, jako u Husa. Myslím, že nelze jeho odvolání vysvětliti ethickým theoretismem a netečností k praxi. I pro Matěje z Janova platila povinnost státi za své přesvědčení a nezapříti ho. Velikost Janovova má v odvolání svůj stín; ale i přes to, že jako člověk neobstál v těžké situaci, kterou mu způsobily jeho názory, pronášené v traktátech i na kazatelně, jeho zjev v době předhusitské imponuje každému svou theoretickou uceleností i svérázností. (Pokračování.)

PRÁVO

O autorskoprávní ochraně děl architektonických. Uvažuje prof. Dr. Karel Herrmann šl. Otavský. Rozšířený otisk z časopisu »Právník«. Nákladem vlastním.

Studie nejvýš časová, prozrazující autorovu odbornou znalost předmětu, jemuž po hříchu v naší literatuře byla věnována posud pozornost velmi nepatrná. Kulturní význam umění architektonického odůvodňuje potřebu, aby se architektuře dostalo rovnocenné právní ochrany autorské s duševní produkcí v ostatních oborech umění výtvarného a dokonalý rozvoj architektury jest přirozeně takovouto ochranou i podmíněn. Rakouský zákon o právu autorském nevyhovuje plně tomuto požadavku. Uvádějí se v něm ve výpočtu chráněných děl umění výtvarných též »plány a návrhy pro architektonické práce s vyloučením děl umění stavitelského«. Ustanovení tato znamenají oproti staršímu zákonu autorskému značný pokrok, zůstavují však přece řadu pochybností a vyžadují úpravy dokonalejší.

Prof. Dr. Herrmann podrobuje ve své studii tato zákonná ustanovení všestranné kritické úvaze. V prvé části projednává otázky po-

všechné. Objasniv čtenáři podstatu práva autorského, přechází k vymezení pojmu díla architektonického a jeho ohraničení na rozdíl od příbuzných kategorií umění výtvarných, zejména sochařství, uměleckého průmyslu a umění zahradního, sleduje dále dosavadní vývoj práva autorského v různých státech jevící všeobecně tendenci ochraně architektury příznivou a vyvrací důmyslným způsobem důvody, které bývají uváděny pro odepření, respektive obmezení autorské ochrany architektů. V druhé části zabývá se podrobným výkladem zákonných ustanovení, oceňuje jich dosah pro ochranu práva architektova a podává direktivu žádoucí reformy. Upozorňuje zejména na zákonodárství říše německé, jež dospělo ve vývoji nejdále, poskytujíc architektům stejnoměrné ochrany, jaké požívají autoři v jiných oborech práce duševní.

Knížka vyniká přesným, vědeckým propracováním látky i přístupností formy, a poslouží v praxi jako výborná pomůcka při výkladu nejasného zákona; zároveň opravňuje naději, že vzbudí nejširší zájem interesentů, zejména z kruhů technických k těmto otázkám a že posílí snahu, domáhati se přiměřené změny zákona autorského. —*il.*

*

Správní Obzor přináší o knize Dra. E. Svobody »O reálním dělení domů« tuto úvahu z péra Dra. Joachima: »Kdo by soudil pouze dle nadpisu a očekával, že jest mu činiti s prací o otázce ryze specielní, rázu čistě soukromoprávního a zájmu více kulturně-historického než aktuelního, ten by se velice zklamal. Autor naopak tuto čistě odbornou otázku projednává na širším základě, v rámci všeobecně zajímavých úvah hospodářských a sociálních a připíná ji k thematu nad jiné časovému: k otázce bytové, palčivé zejména mezi úřednictvem, drobnějším živnostnictvem a dělnictvem a odůvodněné nezbytnou potřebou bydliště blízkého k působišti a přirozenou náklonností míti kus vlastního majetku nemovitého.

Pokud jde o soukromoprávní stránku studie Svobodovy, podává nejprve podrobnější rozbor příslušných předpisů občanského zákonníka, dovozujíc z §§ 842. a 856., že bylo přípustno děliti vlastnictví k domům reálně, tedy na př. dle pater neb i dle jednotlivých místností, až do zákona ze dne 30. března 1879 č. 50 ř. z., který podobné dělení pro budoucnost zakázal. Jest zajímavo, že autor dochází zde stejných výsledků s prvým komentátorem obč. zákonníka v. Zeillerem, který jak známo vynikajícím způsobem se súčastnil konečných revisí obč. zákonníka a byl proto nad jiné povolán k výkladu nejasnějších ustanovení jeho, mezi která otázka Svobodou projednávaná beze sporu náleží. Zeiller odůvodňuje možnost dělení vlastnictví k domu dle pater z § 361. (Svoboda na str. 12 projevuje názor, že jest mylno — jak činí Pfersche — z tohoto § vyvozovati možnost společenství pro diviso.) § 842., jak z komentáře Zeillerova patrno, má na zřeteli reální dělení více budov mezi jednotlivé vlastníky, nikoli dělení jediné budovy; § 856. dle něho pak má na mysli dělení zdi svislé, nikoli vodorovné a jen v poznámce pod čarou uvádí, že zásad tohoto § o udržování zdí náležejících více vlastníkům nutno analogicky užívati při vlastnictví ku zdi rozdělenému následkem rozděleného vlastnictví k patrům jednotlivého domu. — Velice bystré a zcela přesvědčivé jsou též úvahy Svobodovy, jimiž dokazuje (str. 55 násl.), že pozemek, na kterém dům pro diviso dělený jest zbudován, jest nedílným spoluvlastnictvím vlastníků jednotlivých reálních dílců domu, jakož i úvahy o vlastnictví k domovním součástem majiteli dílců společně používaným, na př. chodbám, schodům atd. (str. 76 sl.).

Pokud se týče veřejnoprávní stránky věci, byl by si přál referent, kdyby autor o této stránce podrobněji byl promluvil. Ale i tak jak jest jeho studie se svým živým, pružným slohem a svými širokými hledisky hospodářskými, sociálními i kulturními stojí za čtení. Kdo zná z praxe agendu podobnou oné, v jaké autor pracuje, kdo si představí jednotvárnost a úmornost stálého lustrování v knihách, sepisování složitých kupních a prodejních smluv, výmazných kvitancí, tabulár. žádostí atd., jistě vzdá autorovi bezpodmínečné uznání, že při tom všem zachoval si zájem pro širší hlediska, snažil se i rozmanité bizarní právní poměry vyložiti z potřeb skutečného života a neutonul v puntičkářském pojímání thematu, jež by velice snadno mohlo svésti k předbornickému malichernictví. A sotva možno ubrániti se stesku, že sta jiných úředníků za mnohem příznivějších podmínek tolik a tolik poznatků — jak stěžovala si již redakce t. l. v úvodním slově — nechávají vázati se na síně úřední, ač by jim bylo velice snadno, sáhnouti kdekoli do svých úředních akt a s nepatrnou námahou předvésti veřejnosti leckterou otázku všeobecně zajímavou!«

V Právnických Rozhledech píše o spise Dra. Svobody Dr. L. Langer mimo jiné: »Spisovatel vylíčil poměry po stránce právní i sociální. Má ostrý smysl pozorovací, jest dobrým znalcem místních poměrů, jest též obeznámen se stránkou právní se stanoviska historického i de lege lata; taktéž judikaturu ovládá. Dovede psáti způsobem poutavým a proto jistě dojde spis jeho zasloužené pozornosti. V právní úpravě instituce reálního dělení budov spatřuje rozluštění velmi důležité bytové otázky velkoměstské.«

POLITIKA

Přehled zahraniční. (Dokončení.)

Zmínil jsem se posledně o francouzských skandálech v marině a o touze reorganisovat loďstvo značnou summou, jež má být na více let (do r. 1919) rozdělena. Od té doby, co vytištěn předešlý článek, usnesla se nyní námořní rada na definitivním programu, jenž bude předložen sněmovnám, a dle něhož francouzské loďstvo do r. 1919 má být nákladem 3 miliard franků rozmnoženo na 45 obrněnců, 12 výzvědných lodí, 144 torpedoborců a 64 submarinů, tedy proti programu z r. 1907 redukováno. Tehdy bylo totiž usneseno, že by se marina měla skládati z 38 bitevních lodí, 20 obrněných křižáků (týž počet lodí obou kategorií jako v Německu), 6 výzvědných lodí, 109 torpedoborců, 170 torp. lodic, 82 offensivních a 49 defensivních submarinů. Je patrno, že dnes francouské rozhodující kruhy samy nahlížejí nemožnost závodit

s Německem v sesilování loďstva, že všecky výtky o klesání francouzského námořnictva jsou bohužel až příliš pravdivé a potvrzovány skutečností. — Ke skandálům předešle zmíněným přidružila se affaira Dupontova, sekčního chefa býv. min. Thomsona, jenž prý na rozkaz svého představeného odstranil akta, z nichž byly zjevny pokusy podplatit se strany dodavatelů námořní úřady a důstojníky. Pochybuji, že p. Thomson je některak sám na věci zúčastněn, poněvadž štvanici proti marině vedou mimo jiné také p. Delcassé, za jehož kollegy p. Pelletana natropeno nejvíc škod v námořním oddělení. Delcassé a jeho stoupenci chtí patrně svésti vinu ze svých dob na úřadování svých nástupců; proto nelze všecky sensační tiskové objevy o nové a nové korrupci považovat za bernou minci, zejména, když dost je toho, co fakta sama odhalují. — Poněvadž Anglie nyní je přímo stižena horečkou námořní a úzkostlivě počítá všecky pravé i zakuklené Dreadnoughty, jež se staví či mají postavit v Německu neb Rakousku, je přirozeno, že za kanálem nejsou příliš spokojeni s vnitřními a zejména vojenskými potížemi druhého člena entente cordiale, zejména když třetí člen, Rusko, ukázal tak podivuhodnou slabost v otázce annexe.

Je pravda, že v *Rusku* ozvaly se protesty proti annexi Bosny a Hercegoviny, a sami ministři Stolypin a Izvolskij byli prohlášeni za neoslavisty. Naproti tomu nelze zamlčeti, že mocné vlivy, jako Gurkův, přimlouvaly se za užší spojení s Německem, byly německým tiskem uvítány, a chystaná schůzka carova s císařem Vilémem bude jich posílením. — Když počátkem května došlo v Londýně ke schůzi francouzských a anglických poslanců (mezi nimi Delcasséa a jiných sloupů entente cordiale), přineslo Echo de Paris z Petrohradu článek, v němž ohnivě plaiduje za utužení triple-entente, píšíc mezi jiným: »Německo provedlo první část svého programu, t. j. sesílení loďstva. Druhá část jeho jest, isolovat Vel. Britanii, a to co možná s pomocí Ruska. Naproti tomu je tedy třeba, by tripleentente, t. j. Francie, Rusko a Anglie, se těsněji navzájem semkla; je třeba, by přijala ve svůj kruh národy balkánské, podporovala je politicky, finančně i vojensky, by Rakousku, jako věrnému spojenci Německa, vrazila do boku srbskou dýku« atd. My v Rakousku díváme se ovšem velmi střízlivě na podobné projevy horkokrevného tisku, jenž svá zbožná přání považuje za fakta málem již provedená. Je nám jasno, že balkánští národové nedostanou se nikdy do tak těsného spojení s Francií a Anglií, jak by těmto mocnostem okamžitě bylo milo. Ale zajímavo jest, že západoevropská politika, jež dosud Balkán považovala za půdu, na jejímž území se mohly hojiti různé spory evropské, začíná hledět na balkánské Slovany poněkud vážněji, že snaží se počítat s nimi jako s politickými činiteli, třeba dosud druhořadnými a že balkánští panovníci, dosud sloužící ve Francii za hrdiny veseloher, nabudou snad i v této zemi lepší pověsti, ovšem dovedou-li vhodně využiti politické konstellace, jež jim není nepříznivá. Bude naší chybou, necháme-li tyto státy, jež přirozeně budou nuceny se opírat o silnějšího spojence, pouze Francii, Anglii a Rusku, jež konečně mají s nimi přece mnohem méně společného než my.

Rusko ostatně snad začíná procitat k novému názoru na otázku slovanskou, zatím jen za hranicemi. Výsledky slovanských porad v Petrohradě, nechť jsou sebe nepatrnější, jsou přece jen kamínkem ve stavbě, v níž mohou být vybudovány další styky všeslovanské. Zahraniční ministr, přes všecky své chyby stoupenec slovanského směru v Rusku, snad přece neodstoupí, a p. Čarykov, jenž se stal právě cařihradským velevyslancem, znamená posílení slovanské balkánské politiky na západě, poněvadž zcela jistě bude jednati ve shodě s p. Bompardem, svým přítelem a kollegou u cařihradského dvora. Novým pomocníkem zahraničního ministra jmenován p. Sazonov, rovněž dobrý Slovan, a konečně premier p. Stolypin, překonav krisi vzniklou počátkem května, udrží se snad také ještě delší dobu.

O panu Stolypinovi slyšeti se stran zejména pokrokové žurnalistiky stížnost na stížnost, ale právě nedávná ministerská krise ukázala, jak těžké je jeho postavení v státě tak podivně konstitučním, a jak málo může konati z toho, co by vlastně konati měl. Ke krisi došlo při projednávání budgetu námořního štábu, jejž přijaly duma a říšská rada. Pravice však, do jejíchž služeb se tentokráte postavil i hr. Witte, snažila se přesvědčit cara, že veškery vojenské položky patří jen do jeho praerogativy a car vskutku týden si rozmýšlel, než zákon schválil. A když konečně rozpočet sankcionoval a p. Stolypinovi vyslovil nejvyšší uznání, dal zároveň sestavit komisi, jež by kompetenci dumy a říšské rady v otázkách obrany země definitivně vymezila. Rozumí se, že budou obtíže, kterak dumu smířit s výsledky komise, jejímž předsedou se stal Stolypin, a jež mají být závazny hned po sankci carově. Duma nedá si sáhnout na práva zaručená jí ústavou, ale jak případ hr. Witta ukázal, bude dost těžko práva ta vyvodit ze základních zákonů. Neboť Witte proti názoru Stolypinovu vzal v panské sněmovně v pochybnost právě onen článek konstituce, jenž jedná o vojenských otázkách, a Witte přec sám konstituci tu stvořil. Pravda, Witte by rád svrhnul Stolypina, a proto se spojil s reakcí, ale zapomněl, že ani on není dvorské klice dost »spolehlivý«, aby nahradil ministra, jenž sice v reakčních kruzích je považován za liberála, ale zároveň přece jen za nejlepšího premiera, jenž v tomto okamžiku v Rusku je možný. Rozumí se, že vyřízení krise a udržení Stolypina je vhod zejména středním stranám ruského sně-

mu, z nichž okťabristé stojí a padají, jako vládnoucí strana, s ním. Kaděti pak, bojíce se reakce, nemohou být také nespokojeni tím, že p. Stolypin zůstal.

Afféra Lopuchinova, jež slibovala různá odhalení o ruské policii, skončila v polovici května všeobecným zklamáním. Lopuchin odsouzen na 5 let nucených prací, k doživotnímu pobytu v Sibiři a ztrátě občanských a šlechtických práv. Rozsudek sice později změněn na 5 let prostého žaláře, ale tisk ani společnost není s ním naprosto spokojena. Role Azevova nebyla v přelíčení vysvětlena; zda byl jen agentem policejním či provokatérem, o tom soud nepřipustil důkazů. Předseda Varvarin vůbec zamítl všecka akta, jež nevztahovala se těsně k obžalobě, čímž obrana obviněného byla téměř znemožněna. Žaloba tvrdila, že prozrazení Azeva Burcevovi pomohlo revoluční straně, jež mohla se zbaviti nepohodlného policejního agenta. Ale naopak prozrazení Lopuchinovo nejen nepomohlo revoluční straně, nýbrž přivodilo rozpuštění revolučního komitétu, poněvadž nemohlo utužit důvěru v jeho členy. Konečně § 102. trest. zákona, dle něhož Lopuchin obviněn, zná sice »účast na zločinném spolčení«, ale ne »spolupůsobení na účasti«, jež položeno za základ žalobě. Jediný přečin Lopuchinův mohlo být prozrazení úředního tajemství — nač je prostý žalář — ale i to jen tehdy je trestné, vztahuje-li se na úředníky ve službě, kdežto Lopuchin v době, kdy udal Azeva, již dávno úředníkem nebyl.

Slovem Lopuchin byl odsouzen, jako by byl býval účastníkem revolučního komitétu, tedy po přání těch, již na bývalém kadětu, neb aspoň osobě blízké kadětům, chtěli demonstrovat revolučnost kadětské strany, jak jsem již jednou šíře rozvedl.

Mars.

*

Z týdne.

Ve Vídni, 16. června 1909.

Velmi rychlým tempem vyřizuje poslanecká sněmovna řádný rozpočet na rok 1909 ve druhém čtení. Generální debata byla zahájena dne 15. června a následujícího dne již přešla sněmovna k první ze čtyř debat speciálních. Jenom někteří z poslanců upoutávají zájem, celkem převládá netečnost ve sněmovní síni, ležíť nad ní vědomí bezvýslednosti nynějšího zasedání. Parlament vyšlý ze všeobecného hlasovacího práva nechce dopustit, aby dosavadní rozpočtové provisorium bylo prodlouženo nařízením ve smyslu § 14. zákona o zastupitelstvu říšském, a proto vyřizuje rozpočet, ale to je také vše. Víc než budžet sněmovna neudělá, počátkem července nastanou parlamentní prázdniny. Vláda kladla váhu na vyřízení obchodní smlouvy s Rumunskem a na předlohu o zřízení ústředny pro zužitkování dobytka, ale jelikož »Slovanská jednota« nechce připustiti kromě rozpočtu žádné jiné záležitosti jednání, spokojí se vláda bar. Bienertha se svým drobným úspěchem, se schváleným rozpočtem, a odročí do podzima — svůj odchod, o jehož nezbytnosti nyní již dozajista nepochybuje.

Nynější stav je naprosto neudržitelný. V řečech, jimiž byla dne 15. června ukončena debata o finančních předlohách a zahájena debata rozpočtová, také z německé strany bylo ukazováno k tomu, že je třeba skonstruovati pevnou majoritu, novou koalici. Dr. Gessmann a K. Prášek nepověděli nic jiného, než čím je prosyceno parlamentní ovzduší, když odkazovali k národnostní dohodě českoněmecké. To, že je majorita nynější číselně malá, nebylo by žádným neštěstím, netřeba vykládati, že je v této okolnosti založena nejedna výhoda pro parlamentarism, ale ani majorita, ani opposice nejsou vnitřně jednotny, nesledují žádný společný cíl a směr, ani řeči není o společné státní myšlence. Většina, opírající své postavení o čtyři nebo pět hlav, chce držeti vládu bar. Bienertha, opposice ji chce povalit, to je celý smysl nynější politiky v parlamentě. Jediný program je, hájit nebo porazit vládu, která sama nemá žádného programu, která při každé příležitosti prohlašuje, že hlasování o té nebo jiné důležité otázce nepokládá za otázku důvěry, — která není ani úřednická, ani parlamentární, která doznaně trvá jen proto, že nynější opposice je složením svým tak nejednotná, že vládu sestavit nemůže — — není to vše jen jako by bizarní politický sen? Parlamentárníci zasedají v ministerstvu, ale kladou váhu na to, že tomu tak je na základě důvěry se strany koruny projevené, vládní orgány chválí parlamentárního ministra za to, že jako poslanec z opposice hlasoval s vládou, a v odporu strany páně ministrovy není spatřován důvod k podání a přijetí demise! Jak bychom se smáli, kdybychom to vše četli jako zprávu z tureckého parlamentu! Všeobecné je mínění, že na podzim dojde k dokonalé proměně.

*

V Praze, 17. června.

Hlasování ministra Žáčka proti návrhu Šusteršičovu je celý týden na programu polemik všech stran. Třeba uznati, že situace sama vedla a ještě příště může vést k podobným konfliktům. Dr. Žáček jako český poslanec zasedá se svolením české opposice jako jakýsi hospitant ve vládě protičeské — jaký div, že jeho poslanectví a ministerství se dostanou časem ve vzájemný rozpor? Pochopitelno, že vláda v zoufalé situaci, kde šlo o každý hlas, trvala na tom, že i dr. Žáček je povinen s ní hlasovat, a nebylo věru ani třeba, aby dávala v novinách rozhlašovat domnělý »uspokojený výrok císaře pána« nad tím, že ministr hlasoval vládně a že proto nemusí z vlády odejít. Ale každá hůl má dva konce: dr. Žáček, vstoupiv do ministerstva, nepřestal být

poslancem; a je-li jeho hlasování schvalováno se stanoviska vládního, není schvalováno voličstvem, které jej vyzývá, aby se mandátu vzdal. Máme za to, že dr. Žáček je povinen podrobit se nové volbě. Je-li osobně v ministerstvu národu něco platen, může tak učinit i bez mandátu. Byl-li v trapné kollisi, mohl se aspoň hlasování zdržet. Dva němečtí ministři to hned při hlasování o následující resoluci učinili, a nestalo se jim za to nic. Bezpochyby ani dr. Žáčkovi by se nebylo v opačném případě stalo nic. Ale je již obvyklou známkou českých povýšenců, že na přízeň shora dbají víc nežli na povinnosti své dolů, a neodváží se ani slaboučkého kroku, kterým by svou poddajnost uvedli v pochybu. V takových případech ovšem působí sensačně ráznost rektora Bertla.

ŽENSKÁ OTÁZKA

Lycejní učitelky.

Absolventky lyceí mají právo vstoupit po maturitě na filosofickou fakultu university jako mimořádné posluchačky a stávají se po 6 semestrech studia a státní zkoušce lycejními učitelkami. Volba oborů není u nich tak rozmanitá, určité kombinace jsou 3 a přesně předepsány: řeči, zeměpis — dějepis, přírodopis — mathematika a fysika. Poslední obor je nejrozsáhlejší, ježto přírodopis po nedostatečné přípravě lycejní dá mnoho práce, k čemuž druží se ještě mathematika a fysika.

Lycejních učitelek působí zatím na lyceích velmi malé procento; většinou vyučují tu síly profesorské. Ale počet lycejních učitelek v nejbližší době značně vzroste, ježto kandidátky přicházejí nejen z lyceí, nýbrž i z učitelských ústavů; a z těchto přicházejí nejen studentky zcela mladé, jež právě maturovaly, nýbrž i starší dámy, které po případě už po léta na obecných nebo měšťanských školách působily. Na universitě nacházejí se dnes řádné posluchačky (absolventky gymnasií) ve značné menšině proti mimořádným (absolv. lycea a učit. ústavů) a z těchto zase jsou to učitelky, jež počtem převládají nad lyceistkami.

Lyc. učitelky jsou u nás velmi mladým, novým typem středoškolského učitelstva, a není bez zajímavosti povšimnout si poměrů, do jakých přicházejí.

Od profesorů a profesorek liší se především platem; jsou totiž méně honorovány. A přec byste se marně sháněli po důvodech, které by ospravedlnily toto zařízení. Vždyť lycejní učitelka musí na lyceu vyhovět těmže požadavkům a dostát svým povinnostem jako profesor či profesorka: učí těmže předmětům v těchže třídách, má týž počet hodin, spravuje knihovnu či kabinet a vede třídnictví, zkrátka: zastává týž úřad. A přece se jí dostává za to menšího platu, než ostatním silám. Kvalifikace? Předně jsou všechna vysvědčení vůbec velmi problematickými dokumenty o způsobilosti k vyučování, a při nynějších vysoce pedagogicko-didaktických zařízeních na naší universitě jsou vlastně všichni kandidáti bez rozdílu stejně pro učitelství neschopni a nepřipraveni: rozdíl spočívá jen ve vrozených disposicích. — Za druhé, dostává se přece lyc. učitelkám vysvědčení o učitelské způsobilosti na lyceích, mají tedy kvalifikaci zákonem požadovanou. Na obecné škole honorováno je všechno učitelstvo stejně, ať má kdo maturitu na gymnasiu či na učitelském ústavě, a je tomu tak ve všech úřadech; jen na lyceích placena je kvalifikace a nikoli práce. Pokud vím, platí jediné lyceum v Hradci Králové všechny síly jako na stát. ústavech; na ostatních lyceích placeny jsou takto pouze síly profesorské, kdežto lyc. učitelky uzavírají zvláštní smlouvu. A dočkají se bohdá ještě toho, že jim bude dávána přednost před silami profesorskými, protože se na nich — uspoří!

Na místa lyc. učitelek frančiny byly posud často brány učitelky se zkouškami pro měšť. školy; ježto ale tyto nemohou být na lyceích definitivními, a protože zkoušených lyc. učitelek pro tento obor přibývá, bude asi věc tato brzy zněnáhla napravena.

Lycejní učitelky oboru přír. věd jsou podrobeny ještě také státní zkoušce ze somatologie, protože »zdravověda je na lyceu samostatným předmětem«. Ergo: zdravovědě na lyceu může vyučovat pouze lycejní učitelka oboru přír. věd a nikoli profesor nebo profesorka, kteří této zkoušky nemají? Nikoli; na všech lyceích posud působí v tomto oboru síly, jež státní zkoušky ze somatologie nemají. Proč je tedy žádána od lyc. učitelek? Inu, logika! — Námitka, že síly profesorské mají státní kolloquium z hygieny, je lichá, ježto tomuto kolloquiu jsou podrobeni všichni kandidáti profesury bez rozdílu oboru, a přec nikdo nebude tvrdit, že filolog nebo historik je tím kvalifikován pro vyučování zdravovědě na lyceu; mimo to i mnohé z lyc. učitelek mají toto státní kolloquium.

Nejnověji pak ujímá se myšlenka, obsadit na každém lyceu jen jedno místo učitele přírodopisu a pro druhé přijmout (hlavně na ústavech, kde ředitel není přírodopisec a kde jsou parallelky) »velkého« mathematika a fysika. Tím se

docílí, že lyc. učitelky oboru math.-přírodovědeckého budou zápasit o místa už teď, sotva vlastně začaly existovat. A proč nejsou ona místa vypisována pro přírodopisce, aby se o ně mohly ucházet lyc. učitelky, zůstává záhadou. Vždyť na lyceu se o vyšší mathematiku ani nezavadí! A dokud zůstávají lycea 6třídními, nejsouce doplněna dvěma dalšími ročníky, dotud jsou »velcí« mathematikové na nich víc než přebytečnými.

Zvláštního spolkového střediska nemají lycejní učitelky a není pro ně také důvodu; jsou organisovány ve Sdružení žen akad. vzdělaných a mohou se tedy prostřednictvím této korporace domáhat náprav ve svém zájmu. *St.*

TECHNIKA

Vzdušný ledek.

Jedno z nejdůležitějších umělých hnojiv jest ledek, čili dusičnan sodnatý. Tato sůl se kdysi vyráběla v tak zvaných ledkových plantážích, hnijících to odpadcích, proložených páleným vápnem. Roku 1825 objevena v pusté krajině poblíže pobřeží států Peru, Chile a Bolivia velká ložiska ledku sodnatého, odkud se od té doby vyváží pode jménem chilského ledku. Spotřeba jeho roste rok od roku nesmírně. Roku 1830 vyvezeno pouze 83.480 q a r. 1900 již 14,250.000 q. Z vyvezeného ledku spotřebuje se v polním hospodářství 80%, a z těch v Německu 43%, ve Francii 19%, v Rusku 10%, v Belgii 10%, v Rakousku 7%, v Italii 3—4%.

Ložiska ledku chilského nejsou nevyčerpatelná.

Chilská vláda uveřejňuje tyto výsledky pečlivého měření o množství ledku v krajinách ledkodárných:

Soukr. majetek Tarapaca	472 km² =	28 mil. tun
Fisk. majetek Tarapaca	59 km² =	6 mil. tun
Qutofagasta	3730 km² =	186 mil. tun
	Celkem	220 mil. tun

Dle prof. Grandeaua v Paříži bude spotřeba z r. 1907 16,600.000 q stoupati ročně o ½ mil. q až dosáhne 50,000.000 q r. 1955 a zbude tedy ještě 870 mil. q na dalších 17 let, čili do roku 1972. V tom ovšem není počítáno ani se zpracováním odpadků, ani s Angličany, jejichž majetkem ložiska ledková jsou, a kteří mohou vývoz jich omezovati dle libosti.

Proto ohlíží se průmysl chemický po nějakém způsobu levné výroby ledku. Způsob takový, má-li býti s to nahraditi nedostatek dosti levného ledku chilského, musí býti stejně levný, jeho příprava musí vycházeti z látek, které jsou všude v hojné míře přístupny. Takovou látkou nejideálnější láce jest vzduch, obsahující celé $^4/_5$ dusíku, které nestojí zhola nic.

Jedná se o to, přinutiti dusík vzduchu, vyznačující se chemickou nečinností, aby se sloučil s nějakým jiným prvkem.

Problém ten rozřešen v době nejnovější, ve století dvacátém, několikerým způsobem. Dusík se slučuje s některými kovy nebo i nekovy, dále s karbidem váp. a konečně za určitých podmínek s kyslíkem vzdušným. Na této poslední reakci zakládá se většina technických metod, které vedou k výrobě solí kyseliny dusičné, tak zvaným vzdušným ledkům. Tento nejmladší průmysl chemický má nesmírný význam hlavně pro země, v nichž polní hospodářství spotřebuje ročně spousty dusíkatých hnojiv, a které nuceny jsou vyvážeti je z ciziny.

Oba plyny, tvořící podstatu vzduchu, dusík i kyslík, slučují se vždy, kdykoliv teplota vzduchu zvýší se nad 2000° C. Jedná se o to, nalézti teplotu tak vysokou, aby se dusíku oxydovalo co nejvíce, a aby se sloučeniny utvořené nerozložily během klesání této teploty. Běží o to, nalézti onu teplotu a pak schladiti rychle plynné sloučeniny na nízkou teplotu.

Poněvadž se v prvé řadě jedná o vysokou teplotu, nutno sáhnouti k elektrickému proudu, kterým dosáhneme teploty daleko přesahující 3000° C. Proud nejlaciněji získáme využitím síly vodních proudů.

První výroba kyseliny dusičné a jejích sloučenin založena při vodopádech Niagarských na základě methody, patentované Bradleyem a Lovejoyem. Továrna byla majetkem Atmospheric Products Company, společnosti s kapitálem 1 mil. dolarů. Téměř ve stejnou dobu, kdy založena byla americká továrna, spíše o něco dříve, vystoupil ve Švýcarsku prof. Kowalski a Moscicki a založili ve Freiburgu Initiativ Comité zur Herstellung von stickstoffhaltigen Producten. Leč obě společnosti nedodělaly se v praxi kýžených výsledků.

Šťastněji a velmi jednoduše rozřešil problém technický profesor fysiky na universitě v Christianii Birkeland a inženýr Eyde, společně s celou řadou jiných inženýrů a chemiků propracovali problém v elegantní technickou methodu.

Inženýr Eyde přednášel dne 12. února 1909 v norvéžské společnosti inženýrů a architektů v Christianii o výrobě produktů vzdušného dusíku. Jako generální ředitel ledkových továren norských podal Eyde přesný referát o výrobních datech, kalkulacích a o vývoji závodů, zpracujících vzdušný dusík, hlavně ale o závodě v Notoddenu poblíž moře, který po vyzkoušení method v závodě v Ankerlöckenu u Christianie

a ve Vasmoenu u Arendalu vystavěn ku využití všech patentů Birkeland-Eydových.

Z přednášky Eydovy dovídáme se, že továrna notoddenská pracuje rok a má k oxydaci vzdušného dusíku 36 obloukových plamenových elektrických pecí, z nichž každá spotřebuje 1000 elektrických koňských sil a vyžaduje tak malou obsluhu lidskou, že stačí na 6 pecí 1 dělník. Pece vyloženy jsou chamotem a jedno vystlání vydrží 5 měsíců. Jednotlivé pece ohřejí vzduch asi na 3000°, z pece odcházejí plyny asi 1000° žhavé a této teploty se využívá tím, že se vedou pod kotle, a tím uspoří se 1,200.000 kor. (norských) na uhlí. Poněvaž by plyny ty rozežraly železo, konstruovány jsou kotle a celé zařízení z hliníku. Ochlazené plyny vedou se do věží žulových, kde se oxydují a pak do jiných žulových věží, kde se absorbuje vodou studenou kyselina dusičná. Zbytek absorbuje se ve dřevěných věžích louhem sodnatým. Získaná kyselina dusičná se buď rozesílá v získané koncentraci v železných sudech nebo se vápnem převede v ledek vápenný, který se odpařuje do sucha a rozesílá rozemletý v bednách dřevěných. Tento vzdušný ledek, »norgesalpetr«, má 13% dusíku a jeho působnost dle směrodatných pokusů hnojivých (Andrlík a Urban) vyrovná se působnosti ledku čilského. Louhy z věží dřevěných se zpracují na dusan sodnatý; získá se ho takové množství, že kryje se jím dnes již ⅓ světové spotřeby. Roku 1908 dodáno ho bylo německým barvírnám za 1 mil. K. (Dokonč.)

ZE DNE

O účasti kněžstva v českém životě kulturním podává pádný doklad krakovský Świat Słowiański, orgán nijak nezapírající svůj katolicism. Konstatuje, že na nedávných polských přednáškách v Praze byli účastníci všech stavů i stran »s jednou výjimkou: na žádné ze šesti přednášek nebylo ani jednoho kněze. Ale nebyl to boykot, nýbrž moc zvyku. Stkvíti se nepřítomností je stálým »zaměstnáním« duchovenstva pražského, zbaveného (následkem toho) všeho významu v hlavním městě. V životě Prahy kněží neexistují.« Tím lze vysvětlit odpor inteligence české ke kněžím, odpor, jemuž Poláci často nerozumějí, měříce české poměry podle polských, pro kněžstvo příznivějších.

Může kněz býti členem sokolské jednoty? Otázka tato byla posledni dobou přivedena před forum České Obce Sokolské. Předsednictvo odkázalo definitivní rozhodnutí o ní výboru, samo učinilo pouze zásadní usnesení. Jednohlasné toto usnesení (z 5. března 1909) prohlašuje náboženství za věc soukromou, ale sokolstvo za odpůrce klerikalismu. Tudíž míní, že kněz může býti členem jednoty sokolské, »pokud svým smýšlením i jednáním podává dostatečný důkaz o svém národním smýšlení, jakož i o své bezúhonnosti mravní«. Chtěl-li by však »v řadách sokolských uplatňovati odchylné názory, ať již náboženské, politické neb stavovské, buďiž proti němu vhodným, ale taktním způsobem zakročeno«. — Proti tomuto zatímnímu usnesení trvá již několik měsicův odpor v pokrokovém tisku. My máme za to, že usnesení předsednictva Č. O. S. zvítězí i ve výboru, a to právem. Sokolstvo jako organisace všenárodní nemůže zásadně vylučovati žádný stav ze svých řad. Aby do sokolstva nemohli vnikat klerikální agitátoři, to v každé jednotě je starostí členů, ale úsilí to nemůže docházeti výrazu všeobecným vyloučením kněží ze sokolstva. Ostatně zakládání jednot »katolických sokolů« vyjasní protiklerikalism sokolský samo sebou.

Kurs nauk občanských pro ženy, prvý toho druhu, uspořádal Ústřední spolek českých žen. V kursu vyložena byla ve 22 přednáškách p. soud. adjunktem Pšornem nejdůležitější ustanovení zákona občanského, rakousko-uherská ústava, nejdůležitější ustanovení práva správního a pojednáno o postavení ženy v dnešním právu. Do kursu se přihlásilo 60 žen, z nichž asi 40—50 vytrvalo do konce výkladu občanského práva, potom se počet posluchaček ještě zmenšil. Kurs byl přístupen i nečlenkám spolku, a tu jest pozoruhodno, že ze žen bývalé pokrokové organisace ženské a žen, seskupených kolem ženského volebního výboru, se žádná kursu nesúčastnila. Smutné, že v takovéto věci nedovedly svého strannictví přemoci. *K.*

Kdo opisoval. Rozvoj z 11. t. m. cituje rozličné vzpomínky českých listů na S. Kappera. Dvě z nich, totiž zpráva Přehledu a Nár. Politiky, jsou si tak podobny věcně i slovně, že zjev-

ně jedna z nich je plagiátem druhé. Protože Rozvoj postavil zprávu Nár. Politiky do předu a naši do zadu, aniž ji datoval, mohlo by se zdát, že zpráva Nár. Politiky vyšla dříve. Konstatujeme tedy, že vzpomínka v Přehledu vyšla 4. června, v Nár. Politice 6. června, že tedy opisovala (bez udání pramene, jak u českých listů při plagování z Přehledu je zakořenělým zvykem) Národní Politika.

Oprava. V min. čísle na str. 606, 1. sloupec, ř. 6. zdola čti »odjinud« místo »původní«.

O Bohumíru Jaroňkovi rozepisuje se v posledním čísle »Díla« William Ritter a probrav pozoruhodný dřevoryt Jaroňkův, rozepisuje se o jeho pracích keramických. Mezi jiným volá po tom, aby »řada poloumělců, t. j. řemeslníků, přispěla umělci na pomoc a reprodukovala, rozmnožovala typy jeho tvorby. Budeme snad kteréhos dne — táže se W. Ritter — svědky vítězství keramiky výlučně moravské nad záplavou produktů továren vídeňských a maďarských?« Otázky tyto vyslovuje i naše veřejnost, jíž však můžeme sděliti, že »Moravské ústředně pro lidový průmysl umělecký v Brně« podařilo se získati práce páně Jaroňkovy, které za jeho vedení rozmnožují lidoví mistři keramiky slovácké, takže v krátkém čase bude možno si je za poměrně levný peníz v Ústředně opatřiti. Vzhledem k tomu, že každému předmětu je věnována zvláštní péče, je třeba již nyní učiniti u Ústředny přihlášky, aby všem přáním mohlo býti v čas vyhověno.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. »Dědictví Komenského«: Dr. Otakar Kádner: Dějiny pedagogiky. Díl I. Do konce středověku. Stran 214. Za K 3·60. — Josef Harapat: Rozpravy zeměpisné. Díl II. Stran 256, za K 3·—. — *Nákl. Jos. R. Vilímka*: E. Zola: Lístek lásky. Stran 358, za K 3·—. — J. Marni: Jak ženy milují. Stran 110, za K 1·80. — F. K. Hejda: Pod věží. Stran 164, za K 2·50. — *Nákl. Grosmana a Svobody*: O. Hostinský: Česká hudba 1864—1904. Stran 27, za 40 hal. — *Nákl. České Akademie*: Purkrabské účty panství novohradského z let 1390—1391. K vydání upravil Jos. Šusta. Stran 48 za K 1·—. — Dr. Čeněk Zíbrt: Bibliografie české historie. Díl IV., sv. 3. — Emil Spira: O povinnosti volební. Stran 112. — Zikm. Winter: Řemeslnictvo a živnosti v XVI. věku v Čechách. IV + 749. — Filosofické spisy Vincence Zahradníka. Díl II. Vyd. Fr. Čáda. Stran VI + 406. — *Nákl. Moderní Bibliotéky*: De Stendhal: O lásce. Přel. D. Chaloupka. 96 str. za K 1·20. — R. de Gourmont: Fantóm. Přel. J. Helm. 74 str. za 80 h. — *Nákl. vlastním*: B. Distl: Knoflík. 123 str. za K 1·20. — *Nákl. B. Minaříkové*: L. Andrejev: Syn člověka. Přel S. Minařík. 48 str. — *Nákl. Učitelských Novin*: Fr. Houser: Pruské učitelstvo. 22 str. — *Nákl. Hejdy a Tučka*: A. Erhart: Rusko-český slovníček nejužívanějších stejnozvučných slov, jichž ruský význam je jiný než český. 32 str. za 80 h. — R. Kneisel: Nauka o putování duší. 155 str. za K 1·60. — V. Mrázek: O léčbě podnebím. 68 str. za 80 h. — *Nákl. vlastním (v komisi Fr. Bačkovského)*: J. M. Šerý: Sen na popeleční středu. 29 str. za 70 hal. — K. Vandas: Otevřený list panu R. Formánkovi. — *Nákl. I. L. Kobra*: J. Klapálek: Ze života hmyzu. 436 str. za 7 K, 15 sv. — *Nákl. Rozvoje*: K. Pospíšil: Škola matkou a škola macechou. Za 40 hal. — Max Lederer: Českožidovská otázka. Za 30 hal. — S. Schulhof: Jsou židé Semity a národem? Za 30 hal. — *Nákl. J. Otty*: Jos. Holeček: Srbská národní epika. 400 str. za 5 K 60 hal. — Jos. Šebor: Školní nemoci I. 60 str. za 1 K 20 hal.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 25. ČERVNA 1909. ČÍSLO 40.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

SLOVENSKO

Literární Slovensko.

I.

Nenajdeme hned příkladu, že by literatura některého národa vyvíjela se v okolnostech tak nepříznivých, jako slovenská.

Už v samých začátcích jejího vzniku absorbovalo se příliš mnoho energie nejlepších duchů ve vášnivých bojích o spisovnou slovenčinu, v nichž zúčastněna byla celá literární veřejnost. Boje tyto však rozproudily duševní život na Slovensku, donesly nové ideje, šířily obzor, a vítězství zastanců slovenčiny budilo smělé naděje v její úspěchy. Nastal i živý ruch politický, založením Matice Slovenské položen byl základ k organisaci práce literární, uznaní básníci: Sládkovič, Kuzmány, Chalúpka, Král, rázem pojistili mladé literatuře vážné místo ve slovanských literaturách. — Koncem let šedesátých nastává ochabnutí. Maďarisační tlak (po vyrovnání 1867) neustále vzrůstá, škola se odnárodňuje, persekucí přibývá. Konfiskování »Matice Slovenské« a zavření slov. gymnasií značilo pro slovenský život nejtěžší ránu. Nastala stagnace. V literatuře mrtvo — vydavatel »Orla« A. Trúchly marně se snažil vzbuditi živější ruch, v politice ohlášena passivita, žurnalistika upadla.

Teprve začátkem let 80. mladé pokolení křísí nový život. Roku 1881 založilo »Slov. Pohľady«, koncentruje nové síly a vtiská svůj ráz celému následujícímu čtvrtstoletí.

Ideově přimklo se k tradici let předmatičních. Štúr a jeho škola, doba rozmachu slovenské myšlenky, činnost a ideály Štúrovské — to byly ideály i mladé generace. V době Štúrově projevil se slovenský život typicky, v ovzduší romantiky nesl ovoce, oduševňoval, budil a sílil — a to ukazovalo se mladé generaci jako pium desiderium. »Zadržať kontinuitu s minulosťou« — to bylo heslo generace, přejímající dědictví »Orla« roku 1881, to dáno do vínku »Slov. Pohľadům« a »Nár. Novinám«. Ideál generace hledán v minulosti, život literární byl více do sebe uzavřen.

Smysl pro historism, detail v literární historii, záslužná práce sběratelská (Škultéty), větší kult formy, hlubší umělecké cítění a širší umělecká erudice, snaha o vytvoření společenského románu (Vajanský) — to byly s počátku nejmarkantnější znaky novější literární éry.

Ale v kultu Štúrovském šlo se příliš daleko. Nimbus zakladatelů slovenčiny příliš vábil a podmaňoval. Pomalu všecko nové, nenacházelo-li obdoby ve Štúrovské periodě, považováno za škodné, za zpronevěru na zásadách Štúrovských.

Zapomínalo se, že ani názory Štúrovské nebyly vždy původní a nové, že mnoho zaneseno z Německa, že nutno je doplňovat, modifikovat, že zastaraly, vyžily se jinde a nahrazeny novými, duchu doby přiměřenými.

Život politický od těžkých úderů dob matičních se nevzkřísil, upadl, všecky naděje skládány tedy v literaturu; sem položeno těžiště činnosti, literatura byla útočištěm myslících duchů.

Žurnalistika, representovaná »Národními Novinami«, stávala se nutně — při nedostatku politického života — jednotvárnou, v těžkých dobách passivity vydáno heslo: »Konservovat, udržet, co se udržet dá«, a list, který založen na zásadách liberálních, vplul do konservativismu.

Nekritické opření se o literární tradici en bloc mělo neblahý vliv. Literární tradice! Ani česká literatura nemá opravdové, *soběstačné tradice* literární, třeba že český život je mnohotvárnější a hlubší, tím méně u nás. A chtíti vystačit duchovním fondem, výlučně domácím, znamenalo negovat všecko nové. Slovenský literární život je přímo přesycen touto tradicí. Enthusiasm vůči všemu, co je slovenské, bez ohledu na vnitřní hodnotu, nemohl vésti k hlubšímu chápání literatury a jejích úkolů, nemohl vystihnout vážný vztah její k reálnému životu, literatura nemohla státi se kolbištěm idejí a zásad; ačkoli všecky naděje vedoucích lidí soustředily se k literatuře, nebylo možno vzbuditi ohlas, zvýšiti literární úroveň.

Generace, rostoucí pod tímto vlivem, nemohla ani odjinud donésti si nových podnětů. Maďarská škola střední, z které přece celá generace vyrůstá, maďarské ovzduší, maďarská literatura nemohla jí ničeho dát. Škola střední pěstovala (a pěstuje) bezduchý formalismus, kde v literatuře je vyloučeno všecko, co nenese na sobě plíseň staroby, a ze současného žilobití literatury nebylo možno ničeho získati tam, kde Jokaiovský romantism byl až do nedávna normou a vzorem.

Kontakt s myšlenkovým světem českým čím dále tím více se trhal a slábl. Česká literatura se prohlubovala, rostla, od dob Nerudových stala se u nás podezřelá z »internacionalismu«, ztrácela u vedoucích lidí na Slovensku sympathie. »Listy z Čiech« Jar. Vlčka byly jediným soustavným pokusem tento kontakt udržovat.

Při tomto stavu věcí nebylo nikoho, kdo by otevíral výhledy do světa, přinášel nové podněty, prostředkoval proudění myšlenkové, navazoval styky, referoval, upozorňoval, nikoho, kdo by se staral o systematické rozmnožování myšlenkového fondu domácího překlady z velkých literatur — smysl účelnosti a organisace literární práce úplně puštěn se zřetele, literatura vyvíjela se bez kontroly a bez vedení. To padalo zvláště na váhu u nás, kde produkce knižní nikdy nebyla velká; i ve větších literaturách překlady tvoří závažnou část tvorby literární, a často vlivy svými jsou vážnější než tvorba domácí sama.

V těžkých těchto okolnostech, kdy produkce knižní byla tak nepatrná, byly časopisy jediným projevem slovenské činnosti literární, tu proudil slovenský literární život.

Jich nesnadným úkolem bylo nahrazovati nedostatky, prostředkovat styky s prouděním myšlenkovým jinde, ukazovati, kde jaké ideje hýbou současným světem. A řekněme hned, že takovýmito prostředníky slovenské časopisy nebyly, nemohly býti. Vedoucím lidem šlo hlavně o to, aby — jak už řečeno — »zachovaná bola kontinuita s minulosťou«, aby udrženy byly ideály Štúrovské. A všecko, co se za hranicemi dálo, bylo pro ně nebezpečné.

List literární byl vlastně jediný: Slovenské Pohľady (od r. 1881). Proti »Orlu« byly pokrokem rozhodným. Osnované s počátku jako list převážně revuální, staly se později více listem belletristickým. Hurban-Vajanský, Hviezdoslav, později Kukučin v belletrii, Križko, Czambel, Botto, Holuby ve vědecké literatuře ukládali v nich nejlepší své práce. Překladová literatura ruská byla dobře zastoupena, Vlčkovy »Listy z Čiech« informovaly čtenáře o české literatuře. Jinak rubrika literárně-kritická, referáty o cizině, přehledy, informace skoro chybí. Co se v současném světě literárním děje, Slov. Pohľady nepovědí. Rubrika literární omezila se na filologii a ethnografii, korrektury starších textů, bibliografické záznamy, příspěvky k biografiím slovenských literátů — pilná, neúmorná práce red. Škultétyho, spíše filologa a historika než literáta. Od let 90. zájem o hnutí za hranicemi ještě více utuchl — v mladém hnutí literárním z let 90. vidí list největšího nepřítele.[1]) Není jim dost národní a »neodpovídá positivním naukám křesťanstva«. A tak Pohľady staly se skladem dobrého rodinného čtení, strážcem jazykové čistoty, registrátorem literárně-historických fakt. Z novějších spolupracovníků belletristů »Pohľadů« jmenovati sluší Timravu, Podjavorinskou, Čajáka a Jesenského.

Rubrika literárně-kritická soustavněji pěstována byla v »Národních Novinách« Hurbanem-Vajanským. Hurban je kritik bystrý, na podiv jemně cítící. Jemu neušel ani jeden cenný zjev slovenské knižní produkce — pokud ovšem mu nebyl osobně nesympatický (na př. Gregor-Tajovský). V tom případě byl umlčen. Připomenouti nutno, že od r. 1881 do r. 1898 vládlo na Slovensku mínění pouze jedno: »Národních Novin« a »Sl. Pohľadů«, jiného fora nebylo.

Ovšem příležitost ku kritice naskytovala se velmi zřídka — knižních novinek bylo velmi málo, a při tom ještě slabší práce pouze se s několika pochvalnými poznámkami registrovaly. Upřímného úsudku ani spisovatel ani obecenstvo se v takovýchto případech nedočkalo. Nejeden talent tímto způsobem se zanedbal. Tu zavinily mnoho úzké naše poměry. A nemožno se divit. Každý, kdo nechť už z kaprice či ze snahy vyniknout či na volání vnitřního hlasu pokusil se v literatuře, měl a priori nárok na vděčnost národa. Bože můj, jsme tací bídní, ubozí, v takých těžkých poměrech žijeme — musíme být za každé slovenské slovo vděčni, vždyť to všecko pochází z úmyslů nejlepších . . . to byly důvody, pro které vítala se i každá banálnost. Tu těžko bylo najít odvahu ke kritice. A při tom ještě přistupují důvody vnější. Časopisy potřebovaly spolupracovníků, lidí píšících bylo žalostně málo, každý rukopis byl vzácný — uveřejňovalo se všechno bez ohledu na cenu.

Při tomto stavu věcí vyšla většina produkce literární úplně bez kontroly, ježto poměrně velmi nepatrný zlomek její byl knižně vydán.

V těchto okolnostech vmysleme se do položení slovenského čtenáře. Literární produkce i s překlady nijak nepostačuje jeho potřebám, překladová literatura kromě ruských autorů nevykazuje téměř nic pozoruhodného — odkud má čerpati nejnutnější literární znalosti? Snadno lze namítnouti: bude čísti česky (nebo německy, maďarsky), tam je dost dobrých překladů (i origi-

---

[1]) O »Nové české poesii«, vydané »Kruhem čes. spisovatelů«, »Sl. Pohl.« převzaly úsudek — ze Škrdlovy »Vlasti«, konfusní a ignorantský. Také doklad, že smyslu pro přítomnost nemají.

nálů). Ano. Ale kde najde vodítka, rukověti, která by ho na významná díla upozorňovala, aby mohl a dovedl oddělit důležité od efemerního, když mu domácí literatura nedala ani nejpotřebnější předpoklady? Českých knih vyjde ročně několik set (maďarských rovněž, o německých nemluvě) — slovenský čtenář není s to se orientovati.

Česká literatura stojí slovenskému čtenáři nejblíže, ovšem, je mu nejpřístupnější. V letech 60.—80., kdy vycházel »Sokol« a »Orol«, slovenské časopisy registrovaly každou českou knihu, referovaly o každé důležitější: nedostatky produkce domácí usilovaly se doplňovat knihami českými. Dnes ovšem při velké produkci české bylo by nemožno o všem referovat, ale věnovat pozornost aspoň tomu nejdůležitějšímu, co pro vývoj a nejzákladnější potřeby literatury má význam — je pro literární časopis povinností i dnes. Do devadesátých let dbalo se aspoň částečně o tyto věci. Ale když zavál za hranicemi modernější duch, octly se Štúrovské ideály v nebezpečí, naši báli se o »kontinuitu«, báli se »—ismů«, uznali za dobré bránit Boha, positivní základy křesťanství, národ, »verné, čestné, statočné smýšlanie« — a uzavírali se ještě více, česká literatura zanedbána úplně. U nás není knihkupectví, v nichž by česká kniha byla nabízena, není veřejných knihoven a čítáren, ani jiných středisek společenského života, vyjímaje tři, čtyři čtenářské spolky a kasina, slovenská inteligence je (až na L. Sv. Mikuláš a T. Sv. Martin) roztroušena po dědinách a zmaďarončených městečkách — slovenský člověk je ještě více než jiný odkázán na časopis, vliv jeho je tu větší než jinde, a nedostatky jeho tím jsou citelnější. V.

VĚDA

Jean B. de Monet, chevalier de Lamarck, a dnešni biologie.

Napsal E. Babák.

Tento rok je jubilejním rokem Darwinovým, jeho stých narozenin a padesátým výročím uveřejnění jeho hlavního spisu.[1])

Jen pořídku jsem postihl v záplavě oslavných publikací darwinovských vzpomínku na jubileum Lamarckovo: právě před sto lety vyšel hlavní přírodofilosofický spis jeho »Philosophie zoologique«. A když už jubilejní podněty jsou tak obvyklými nahodilými příležitostmi k uvědomování si významných kulturních událostí, věnujme něco pozornosti tomuto duchaplnému francouzskému přírodozpytci, jenž byl zároveň bezprostředním velikým předchůdcem Darwinovým na poli myšlení vývojového.

Před nějakým rokem nabyl ten, kdo přehlížel literaturu biologickou, vším právem dojmu, že Lamarckovi dá se v novodobém evolucionismu přisuzovati toliko význam historický; a podnes vycházejí velmi četná pojednání, dokonce i historická, která uvádějí Lamarcka jako docela překonanou a zanedbatelnou veličinu. Zvláště darwinistická literatura přechází přes jeho jméno s povýšenou lehkostí.

Ale i ti, kdo se stavějí dosti kriticky k názorům Darwinovým, jimž by tedy Lamarcka Darwin nezaclonil, tím odmítavěji referují o názorech Lamarcka, který je jim, stručně řečeno, francouzským fantastou, napovídajícím o mátožných vidinách, nepodávajícím jasného a důkladného zdůvodnění vědeckého; a tu dokonce, proti základnímu požadavku kritiky, uvádějí Lamarcka v posměch, shlížejíce s výše dnešní přírodní vědy na různé zastaralé představy a obraty jeho, odpovídající stavu nazírání před sto lety, jako by se mohl sebe větší genius naprosto vymknouti z hranic své doby a měl anticipovati nesmírně pracný a pomalý děj tříbení přírodovědeckých pojmů až po naši dobu.

Z tohoto zmatku, zvýšeného ještě tím, že leckteří z přírodozpytců prvého řádu (na př. sám Darwin) uznávali nepopíratelnou cenu jistých všeobecných myšlenek Lamarckových, dále tím, že i v novější době vyskytovali se přírodozpytci, kteří přes vše strhující proud selekcionistický, Darwinem inaugurovaný, buď uvědoměle a věcně (na př. Cope), anebo povrchně a frásovitě (na př. Haeckel) hlásili se k Lamarckovým názorům vývojovým, nastává v naší době konečně vyjasnění a hodnota Lamarckova myšlenkového díla počíná vystupovati očištěna a protříbena. —

Lamarck narodil se r. 1744 jako jedenácté dítě pikardského statkáře v Bazentinu, z vojenské rodiny; po krátkém válečném dobrodružství odešel do pense (s 400 franky ročně) po operaci, která ho učinila ke službě neschopným; jako malý úředník bankovní pěstoval v Paříži se zálibou přírodopis a tak upozornil na sebe slavného Buffona a domohl se skromného místa konservátora královského herbáře. Když v r. 1794 bylo zřizováno Musée d'histoire naturelle, byl jmenován vedle E. Geoffroy Saint-Hilairea professorem zoologie. Tu provedl dalekosáhlou reformu systematiky živočišné, rozlišiv obratlovce a bezobratlé, u bezobratlých pak rozeznal měkkýše, korýše, pavoukovité, hmyz, červy, ostnokožce a polypy; vedle velikých prací zoo-

---

[1]) Viz též Přehled t. r. čís. 22. str. 385 a 386.

logických zabýval se spekulacemi na poli fysiky, chemie, geologie a mineralogie, ovšem bez dostatečného základu a tudíž bezúspěšně. Za to »Zoologická filosofie«, v r. 1809 uveřejněná, je základním spisem novodobého evolucionismu. Přes těžké nehody, v nichž důvěřivostí pozbyl všeho jmění a s velkou rodinou byl vystaven stísněným poměrům, pracoval až do smrti r. 1829 jsa ošetřován dvěma dcerami, jimž téměř oslepl diktoval poslední části velikého svého díla o bezobratlých. —

Rozsáhlé studie Lamarckovy na nejrůznějších zástupcích živočišstva nedaly mu ustrnouti na pouhém popisu tvarovém (morfologii), nýbrž vzbudily v něm hluboký zájem o životní činnosti ústrojů, zájem fysiologický; a tu, uvažuje o vztahu mezi tvarem ústroje a jeho výkonností, docházel k názoru, že tvar je podmíněn činností, že výkon utvařuje ústroj, změna výkonu přetvořuje ústroj — tedy anticipoval nejmodernější odvětví dnešní biologie (»fysiologickou morfologii«, »vývojovou fysiologii«, »experimentální, kausální morfologii« a p.). Rozlišení rozmanitých činností, specialisace výkonů životních vede k rozlišení (differenciaci) specialisovaných ústrojů, a změna výkonnosti těchto ústrojů, vyvolaná hlavně životními podmínkami, vede ke změně ústrojů: a tak dochází k přeměně zvířat, k vývoji ústrojenstva vůbec.

Celkové závěry Lamarckovy jsou obsaženy v těchto jeho větách:

1. Změna poměrů, ve kterých se daná odrůda živočišná nalézá, dostoupí-li určitého stupně a trvá-li déle, přivodí změnu potřeb živočichových.

2. Změna potřeb živočichových vyžaduje změnu činností živočichových (změnu zvyků), má-li těmto potřebám býti vyhověno.

3. Nová potřeba, živočichem pociťovaná, vede tedy buď k většímu užívání ústroje potud méně užívaného, čímž tento ústroj se vyvíjí a zvětšuje, anebo vyžaduje činnost nových ústrojů, vznikajících »úsilím vnitřního citu«.

Častějším a trvalým užíváním ústroj se zvětšuje, vyvíjí, nabývá síly, přiměřené jeho užívání, kdežto trvalé neužívání vede k oslabení ústroje, zhoršení jeho schopností a na konec ke zmizení. Co takto živočich vlivem životních podmínek po delší době získá nebo ztratí, přenáší pak na svoje potomstvo děděním. —

Východisko myšlení Lamarckova o přeměně ústrojenstva jest jednak empirie, že každý živočich je co nejdokonaleji přizpůsoben svými ústroji potřebám, buzeným jeho životními podmínkami; dále, že při srovnávání veškerých ústrojenců nalézáme zřejmou stupnici organisace. Příbuzenství této organisace, velmi rozmanitě a různosměrně odstupňované, vyžadovalo přirozený výklad, neboť výklad nadpřirozeným stvořením nedal se držeti; a tu další zkušenost (z níž také Darwin později v podstatě vyšel), že domácí zvířata a rostliny pocházejí z divokých ústrojenců, změněných úchylnými poměry životními v domácnosti člověkově, vedla Lamarcka k názoru o měnění ústrojenstva vlivem změněných podmínek vnějšího světa: ústrojenci se přizpůsobují těmto změnám přiměřenými změnami svých činností, a odtud pocházejí nenáhlé změny organisační, sčítající se během postupných generací v úchylky stále větší.

Srovnáme-li theorii Lamarckovu s nazíráním Darwinovým, vidíme především, že sice oba se snaží odkrýti mechanism přeměny ústrojenstva v tom, že nastává přirozenými prostředky co nejdokonalejší přizpůsobení ústrojenců k poměrům životním, leč, kdežto Darwin dává přizpůsobenosti vznikati přežitím jedinců, od narození opatřených nahodilými nepatrnými výhodami, tedy sčítáním nahodilých užitečných vlastností, »přírodním výběrem« — Lamarck vychází ze všeobecně známé účelné reaktivnosti živých bytostí, klade váhu na jejich činné přizpůsobování, ba dokonce přisuzuje psychické činnosti, cítění potřeb, chtění důležitou účast při tvarové přeměně ústrojenců. Přizpůsobenost živých bytostí dle Darwina je passivním mechanickým důsledkem soutěže životní — dle Lamarcka výplodem ustavičného aktivního přizpůsobování. Dle Darwina jsou ústrojenci přizpůsobováni, dle Lamarcka se přizpůsobují.

Mechanistický proud přírodovědecký, jenž strhl v sebe i biologii a vleče ji namnoze až podnes, přijal z nazírání Lamarckova toliko vliv užívání nebo neužívání ústrojů na tvarové jich poměry. Právem však ukazují moderní lamarckovci, že podstatnou součástí Lamarckova myšlení jsou činitelé psychičtí, zajisté právě tak přirození, jako dění fysikální a chemické; skutečně Lamarck zcela vědomě přibírá účast psychického při vývoji ústrojenstva cestou přirozenou: mechanistické myšlení však ponenáhlu dovedlo věci tam, že toliko činitelé fysikální a chemičtí považováni byli za přirozené, ale psychické bylo odstraněno z oboru přírodní vědy jakoby »nepřirozené« nebo snad »nadpřirozené«. Po té stránce velmi trefně charakterisuje poměry bystrý filosofický fedrovatel dnešního lamarckismu Wagner:

»Lamarck praví o svých »fluidech«, která se mu zdají býti budiči úkazů životních, toto: »Co záleží na tom, že tato fluida, jichž neoby-

čejná jemnost nám nedovoluje je viděti ani do nějaké nádoby uzavříti a pokusy na nich konati, dávají svědectví o svojí existenci toliko svými účinky? Vždyť tyto účinky jsou takové, že dokazují, že jen taková zvláštní fluida je mohou buditi.« Dnes jsme ovšem pokročili za »fluida« Lamarckova a jeho současníků; ale přes to si nestojíme lépe: toliko z účinků poznáváme nebo posuzujeme »síly« přírodní. Avšak povaha přizpůsobování, činnosti, udržování je taková, že všecky mechanistické pokusy o jich vysvětlení neobstojí před kritikou — poznáváme z povahy působení, že tu jde o činitele psychické, t. j. o působnosti, jež nacházíme toliko ve své vlastní vnitřní zkušenosti. Proto přece nejsou ještě tito činitelé nepřírodní, jako jimi nebyla pro Lamarcka jeho nepřijatelná »fluida«. Leč dala by se tu opakovati mutatis mutandis jemná poznámka Lamarckova: »neví se to tak dobře, protože hypothesy, stojící ve vážnosti, nedovolují v to věřiti.«

Zajisté zavinilo zmatené poněkud názvosloví tehdejší doby, že Lamarckovy výklady o účasti psychického při vývojovém dění ústrojenstva nejsou zcela jasné, ale přes to jest odtud, že se Lamarck vzpírá uznání zvláštní nehmotné »duše« církevní dogmatiky a že opětovaně rozum, úsudek, cit, chtění prohlašuje za »funkce« živých těl, zřejmo, že činitelé psychičtí jsou mu přirozenými budiči dění utvářecího. (Dokončení.)

*

Z českých dějin náboženských.[1] (Pokrač.)

Kybal svým prvním spisem stanul hned v popředí české produkce historické a spis jeho zjednal mu čestné místo vedle jiných novějších badatelů o době husitské, z nichž stačí tu jmenovati z našich historiků Novotného, Nejedlého a Kroftu, z cizích především Jastrebova. Spis jeho byl zatím a ještě bude až do té doby, než celé »Regulae« budou vydány, náhradou za ně. Nikomu povolanějšímu vydání jejich nemohlo býti svěřeno než Kybalovi, který již při studiu ku své práci o Janovovi musil překonati obtíže rukopisného materiálu a musil se zabývati všemi otázkami, jež vydavateli Janovovu jsou důležity.

První svazek, obsahující Janovovu předmluvu, celou první a část druhé knihy »Regulí« — celkem bude třeba 6 svazků k obsáhnutí celého díla — je vydán s pečlivostí i v úpravě, jaké je dílo významu »Regulí« hodno. Vydání je dvojí: jedno úplně latinské, druhé česko-latinské; ve vydání tomto je titulní list i úvod vydavatelův český. Ve svém úvodě Kybal podává jen nejnutnější vysvětlivky o jednotlivých vydaných částech »Regulí«, o titulu, obsahu a jeho rozdělení, o době složení a o rukopisech, dále vysvětlení o způsobu vydání. K textu vlastnímu připojuje na konci 3 rejstříky: míst biblických a míst ze svatých otců i ostatních spisovatelů, rejstřík jmenný a zvláště důležitý rejstřík věcný, jenž v řádně zpracovaných svých heslech podává výstižný přehled látky ve svazku obsažené a který přijde badatelům nejvíce vhod.

Obsahově nás již první svazek »Regulí« uvádí do ovzduší čistě Janovovského. Shledáme se tu již s otázkami jemu vlastními, jimž věnoval léta přemítání a badání. V předmluvě Janov vytýká motivy, jež ho k práci pohnuly, i program celého díla. Jako úvod k tomu, co následuje, podává se v první části první knihy jakási noëtika, rozlišení pravých a falešných proroků, bližší určení jejich znaků i applikace čtyř hlavních pravidel v té věci, odvozených ze Starého Zákona, na »doktory pravdy«. V druhé části knihy první již vystupuje otázka, Janovovi nejzajímavější, časté přijímání svátosti oltářní, jež jest lékem člověku hříšnému a jíž člověk spojuje se s Kristem: zde zatím časté přijímání se odůvodňuje Starým Zákonem i důvody rozumovými a vyvracejí se námitky proti němu. V knize druhé jedná se o jiném významném thematu Janovově, o pokrytectví. Jím Janov vykládá vznik různých nálezků lidských, jimiž vlastní základ křesťanství během času byl zatemněn a jimiž lid byl odvrácen od pravého křesťanství. —

Podle prvních úspěchů v literatuře i ve vědě kladou se požadavky na další práce téhož autora. První úspěchy jsou zároveň jistými závazky pro budoucnost. Po vydání objemného díla o Matěji z Janova, v němž autor ukázal, jak dokonale ovládá theologii i filosofii středověkou, takže mohl správně vřaditi Janova ve vývojovou řadu a ukázati jeho poměr k minulosti, méně zatím k budoucnosti, — bylo by možno očekávati, že Kybal setrvá v době zvolené a důkladné své přípravy vědecké ke studiu jejímu použije k objasnění i výkladu života i činnosti jiných významných osob doby Janovovy. Ještě r. 1906 ve Sborníku Gallově najdeme jeho jemnou studii »Milíčův sen«, která jeví tutéž známost předmětu i totéž psychologické vycítění, jež známe z díla o Matěji z Janova. Ale již roku následujícího je Kybal na jiných cestách: vydává novou práci, která jedná ne o století 14. nebo 15., ale o předvečeru války třicetileté. U Kybala bere se vývoj obráceným způsobem, než na př. u Golla, Kalouska a Pekaře. Ti vyšli z novověku, ale obrátili se potom ku středověku,

[1]) Matěje z Janova, mistra Pařížského, Regulae Veteris et Novi Testamenti. Sv. I. Vydal Vlastimil Kybal. Pomocí komise, zřízené při České Akademii k vydávání pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století. V Inšpruku. Univers. knihkupectví Wagnerovo. 1908. Str. 347 (s 1 přílohou).

kdežto u Kybala vidíme obrat od středověkých dějin náboženských k politickým dějinám století sedmnáctého. Se změnou doby a látky je spojena i změna pracovní methody a je třeba k takovému přechodu velkého nadání i velké pracovní energie, aby nové výsledky nezůstaly za dřívějšími. Lze snad litovati, že tak dobrý pracovník přerušil dílo začaté — vydávání »Regulí« je v tom ohledu jen nutnou konsekvencí plánu dřívějšího, které se Kybal nemohl vyhnouti — a že obrátil se jinam, kde musil znovu podniknouti obtížné práce přípravné, aby se seznámil s resultáty dosavadního studia i s methodami nové práce. Ale na druhé straně lze se opět těšiti, že osvědčený pracovník zvolil si právě období, které nyní nutně si již žádá přesného, detailního zpracování, a v němž bylo vykonáno dosud méně než ve studiu o dějinách století 14. a 15. Převratem pobělohorským byla vytvořena nová základna dalšího vývoje národního, jenž sahá až do doby naší a je v železné souvislosti s nynější naší situací. Zde je zvláště třeba, aby nejvíce pracovníků svou energii osvědčilo. Kybal změnou plánu nezklamal. Hned první ukázky nových jeho studií ukazují nám jej ve světle příznivém, daleko příznivějším, než jak by se dalo očekávati dle skoupých poznámek nebo dokonce i mlčení odborných našich časopisů o nich. Není to tápavý krok začátečníkův, jímž nejistě se kráčí v temnotách. Dvě studie, jež jsou zatím ovocem obratu autorova, jsou splněním jen části většího programu. Kybal nespokojuje se s drobnostmi, on rýsuje si hned na počátku větší plán a energicky chápe se jeho realisace. Chce vylíčiti zahraniční politiku Francie za Jindřicha IV. a domu Rakouského za Rudolfa II. Jeho nový spis »Jindřich IV. a Rudolf II.« (nákladem Král. Č. Spol. N. 1907. Str. IV + 125) přináší dva úryvky zvoleného thematu: »Spor o biskupství štrasburské« a »Tragedii rakouskou«; dle slov úvodu mělo by jc předcházeti pojednání »Bearňan a císař«, po nich by měla následovati studie o vztazích obou panovníků v otázce východní »Grand Seigneur«, dále »Otázka Nizozemská«, »Záležitost Jülišská« a konečně »Závěr«, podávající principy obojí politiky. Jak je patrno, thema předpokládá veliké obtíže, rozsáhlá badání archivní, neboť jen tak lze se zmocniti význačného detailu, zde nevyhnutelného. Dosavadní výtěžky, jež autor zatím tiskem vydává, požadavek ten uspokojují: shledáváme v nich stopy rozsáhlých studií v cizích archivech, v Paříži, v Brusselu, Štrasburce, Štuttgartu i v Mnichově. (Pokrač.)

*

Topografie starých Athén. Napsal Frant. Groh. Část I. Str. 131. Nákl. České Akademie v Praze. 1909.

Místopisného díla o starověkých Athénách, o nichž věru platí heslo přítomné knihy Ἑλλάδος Ἑλλὰς Ἀθῆναι, potřebovali jsme dávno: cestovatel, dějepisec, čtenář starověkých spisovatelů marně se ohlížel po spolehlivém českém díle toho druhu, neboť J. V. Práškovy »Athény« (1890) nejsou ani prací vědeckou, ani spisem bezvadným, a nové objevy a výkopy dávno učinily je knihou zastaralou. Nyní podává obsáhlou topografii Athén professor klassické filologie našeho vysokého učení Fr. Groh, jenž r. 1903 pobyl delší dobu na posvátné půdě Palladině, pracuje tam přímo u pramene a jenž v různých článcích »Listů filologických« ukázal, jakým směrem (historicky i kriticky) postupují jeho studie místopisné.

Dílo Grohovo rozvrženo jest na dva nestejně veliké svazky. První, jenž leží v našich rukou, obsahá látku až do perských válek, kdežto druhý vylíčí místopis athénský od znovuvybudování města po vpádu barbarském až do doby římského císařství. Celému dílu předchází úvodní rozbor pramenů i literatury, kde autor střízlivě a důkladně oceňuje všecky zprávy i názory o starověkých Athénách od »Baedeckrů« IV.—II. stol. př. Kr. Diodora, Polemona a Heliodora až po průkopné současné studie Dörpfeldovy a Judeichovy, které jemu samému daly nejvíce podnětů, aniž přece zbavily jej kritické samostatnosti. Pak následují průpravné dvě kapitoly o povaze půdy athénské a o pelasgickém osazení Akropole, čímž čtenář se poučuje o praehistorii Athén a jejích skrovných stopách vykopávkami zjištěných. Vlastní látce prvního svazku předesílá Fr. Groh dějepisný přehled, zaujímající přibližně období 1000—480 př. Kr.: centralisující sloučení obcí celé Attiky t. zv. συνοικισμός, vybudování hradeb městských, stavební a umělecký ruch za Peisistratovců jeví se tu jako čelné události pro stavební vývoj města vlivuplné.

Místopis athénský před vpádem perským dělí Fr. Groh na dvě velké skupiny: na vylíčení Akropole a na přibližný popis a výklad částí městských. Z Akropole upoutávají arciť pozornost jeho v první řadě tři velké svatyně starožitné: Hekatompedon (do r. 1885 nevědělo se pranic o této stavbě), starší Erechtheion a starší nedohotovené Parthenon; k tomu poutají se výklady o některých darech votivních, jmenovitě o t. zv. chalkidském čtverospřeží a o pomalovaných mramorových sochách t. zv. dívek (κόραι), vesměs poutavé to příspěvky k uměleckým dějinám hellenským. Obraceje se k vylíčení městského místopisu starých Athén, Fr. Groh zabývá se nejprve rozdělením města v demy a pak hned vyšetřuje složitou otázku o místě původní agory. Ze staveb městských mluví po té obšírněji o svatyni Eleusinion, o sněmovišti Pyknu (Πνύξ), o Areiopagu, o svatyni Dionysově, Amynově, o Dionysově starém divadle a zvláště zevrubně o fontáně Enneakru-

nos, jež vznikla přeměnou a přestavbou pramene Kallirhoe u Ilisu. O této poslední otázce rozpředla se velmi živá a rozsáhlá diskusse, jejíž podstatu Fr. Groh předvádí, zaujímaje sám stanovisko odchylné od Dörpfelda, kterého jinak namnoze se přidržuje. Na sporné této otázce mimoděk rozvíjí se celá složitost filologické methody Grohovy: interpretace klassiků, rozbor mythologický, studium výkopů, úvaha architektonická podávají si tu ruce a ukazují, jak hojné obohacení duševního cviku znamená posud studium klassického starověku.

Knihu Grohovu nepřečte žádný vzdělanec bez užitku a bez potěšení. Ukazuje se tu znovu a znovu, jak z primitivismu a barbarství postupně zvedá se krása klassická, přiměřená podmínkám přírody a života, sloužící kultu, myšlence národní a státní, jak skály a balvany mění se v díla umělecká. Nade vším rozestřeno jest kouzlo archaistické, neboť to, co jest předmětem prvního svazku, bylo rozvalinou a překonanou minulostí již za rozkvětu hellenství, v době Perikleově, Sofokleově, Feidiově. Řada (39) obrázků a plánů podporuje čtenáře, třebaže leckde bychom si při dnešním stavu umění reprodukčního přáli elegantnější a jemnější provedení. Doufáme, že v krátké době podá nám professor Fr. Groh druhý, závěrný svazek svého díla, jenž naučí nás plně chápati Athény, o nichž nedávno tak pěkně řekl básník, že jsou světlem, okem, srdcem, hlavou, dýchající hrudí, květem celého Řecka.

αρ. v.

*

Gebauerův Slovník staročeský. Po smrti J. Gebauerově vynořila se otázka, kdo přejme po zvěčnělém tvůrci moderního jazykozpytu českého důležitou a obtížnou úlohu vydati dle dochovaných materialií, které nikterak nebyly propracovány definitivně k tisku, jednak Skladbu jednak Slovník staročeský. Dvojího úkolu toho ujal se Gebauerův přední žák a nástupce na universitě professor E m i l S m e t á n k a; první ukázkou jeho práce jest 16. sešit Slovníka staročeského, právě vydaný a obsahující hesla n a-líti — n ě j a k ý. Prof. E. Smetánka oznamuje, že práci chce provádět asi tak, jak asi by ji dělal zesnulý mistr, při čemž však slovníkový materiál jednak reviduje, jednak rozhojňuje; ve výkladě a urovnávání dokladů podává práci vlastní, arciť i tuto v duchu Gebauerově. Tím vším dostane se české vědě monumentálního toho díla nejen tak, jak autor sám si je představoval a jak na něm pracoval, ale i po nejedné stránce v podobě rozhojněné a v pečlivé revisi.

BESEDA

Josef Jungmann. (Dokončení V. kap.)

Stejnou methodou vedena je Masarykova zmínka (§ 11) o boji Dobrovského proti padělaným rukopisům. Míří nejen na Jungmanna, nýbrž na všecky »vlastence starší a novější«, kteří »nedovedou rozumět« Dobrovského »literární čestnosti a kritické odkrytosti«. Neboť »v boji duchů, jako v boji fysickém, smí se využiti č e s t n ý c h prostředků«, nikoli však »nečestných«, jakými byly podvrhy rukopisné.

Tedy Masaryk káže tady mravní zásadu nebýt nečestný a upírá čestnost všem, kdo hájili rukopisů. Proč potom vlastně psal Českou otázku, když kromě Dobrovského byli tehdy u nás samí nečestní lidé (neboť pravost rukopisu hájili v š i c h n i, a pravost R. K. — sám Dobrovský)?

Ovšem, i tato důvtipně inscenovaná mravní citlivost má špatné základy. Kdo jiný v rukopisném boji prohlásil: »Mizerná to láska, která podvodem vlasti pomáhati chce« — nežli J u n g-m a n n?[7]) Šlo těm obhájcům rukopisů o nečestné prostředky? Jungmann vykládá přímo: »Učinil to můj bratr« (totiž zásilku Libušina soudu Rakowieckému), »ne aby Poláka tím podvedl, ale s dobrou vůlí a myslí, poněvadž o pravosti rukopisu tak málo jako já a kdo jiný pochyboval.« Tedy pokud se týče Jungmanna a jiných obhájců pravosti, nešlo o mravní otázku, nýbrž pouze a jedině o otázku vědeckou, totiž filologickou, paleografickou, chemickou atd. V té ovšem Jungmann, Palacký a všichni ostatní se mýlili; ale nemůže je to snížit, protože neméně se mýlil a první Hankovi sedl na lep — sám nejstarší znalec Dobrovský při Rukopise Královédvorském. O tom však Masaryk nemluví; ovšem, jeho »mravní« útok na vlastence by tím byl podvrácen.

A tím přicházíme k poslednímu útoku na Jungmanna. Masaryk jej pokládá (§ 44) za »ne-li otce, tedy představitele nepěkného liberalismu«, holdujícího Voltairovu heslu: »Já nevěřím v čerta, ale rád jsem, že v něj věří můj krejčí, aspoň mne neokrade.« »Jungmann,« dí Masaryk, »důsledně v tomto *duchu krejčovské víry*[8]) *filosofoval*;« schvaloval totiž, že rozumnější kněží nevzdávali se svého úřadu a nepřenechávali jeho výhody hlupákům, řka: »Nezbývá jim, než ukrýti pravdu pro sebe a světu podávati, čeho žádá. Vult mundus decipi, ergo decipiatur

[7]) V cit. referátě Čas. Č. Musea, 1832, str. 241.

[8]) Jaká noblesa! Snížil se kdy který Masarykův odpůrce k tomu, aby na př. Českou otázku nazval »kočičí filosofií«, proto že Masaryk sám českou povahu znázorňuje příběhem o kočkách?

jesuitské pravidlo.« Jungmann dále uvádí v Zápiscích svých (č. 46): »J e n tenkráte, z d á m i s e, smíme proti přesvědčeni svému jednati, když nejednání bylo by příčinou nějakého zlého, na př. pohoršení jinak věřících. V tom ohledu mohl Sokrat, v jednoho boha pravého věře, bohům athénským veřejně obětovati, aby Athéňanů v ně věřících nepohoršil,« a dále ještě interpretuje názor jesuity Leitenbergera, dle kterého »pokrytectví jako lež v potřebě mravní jest nepravost sice, ale poněkud odpustitelná.« To vše Masaryk zove »filosofií lokaje Smerďakova« a vidí v tom jezovitství.

Objasním Jungmannovo stanovisko samo později. Zde omezím se na ocenění kritiky Masarykovy.

Jde o zásadní otázku: je přípustna lež, t. j. vědomá nepravda? Jungmann odpovídá: Nikoli, neboť »Bůh vložil v duši naši cit pravosti«; ale připouští výjimku shora uvedenou. Masaryk *vynechal Jungmannovo pravidlo a uvedl pouze výjimku,* která se mu zdá nemravnou. Jest opravdu nemravna? Vizme příklad:

Havlíčkova choť Julie, umírajíc, blouznila o svém manželu; muže, který právě vstoupil do pokoje, pokládala za Karla Havlíčka a po chvíli zemřela s blažícím domněním, že umírá v náruči drahého chotě. Byla to lež, neboť onen muž (dr. Podlipský či Jaroš) věděl, že není Havlíčkem, a nevyvracel jí to přece; ale nebyla tato lež přímo povinností, nebyla by pravda v tomto případě ukrutnou a nešlechetnou?

A podobných případů je mnoho. Mnohdy lež vyžaduje nejen více šlechetnosti, nýbrž i většího sebezapření a obětavosti nežli pravda. Otázka je velmi hluboká a bolestná, protože vede k ohromným bojům svědomí — ale Masaryk ji odbyl velice pohodlně a paušálně: přirovnal Jungmanna k lokaji Smerďakovu a dost. Místo důkazů, místo rozboru[9]) nejtěžších problémů našel, co mohl najít nejvíc nečistého pro srovnání s Jungmannem; onde Hanku, zde Smerďakova. Bylo kdy napsáno něco urážlivějšího?

Celá záhada tato je soustředěna v otázce: je správno v ž d y, v š u d e a k a ž d é m u říkat své přesvědčení, třeba ho nemohl pochopit? A na otázku tu evangelium odpovídá příkře jako Voltaire a Jungmann: Ne! »Nedávejte svatého psům, aniž házejte své perly před svině!« A přijde učenec, modlíce se otčenáš, a — ztotožní pravidlo Ježíšovo s lokajem Smerďakovem. Očividně jde mu o titul »Smerďakov« více než o celé pravidlo.[10])

Odpůrci budou ovšem tvrdit, že vlastně hlásám zde nemravnost. Mnohý pomluvě snad i uvěří. A přece nevede mne k této polemice nic jiného než ohled mravní: snaha po spravedlnosti vůči Jungmannovi, a mimo to pevné přesvědčení, zkušeností a staletou minulostí potvrzené, že p r á v ě n e j p ř í s n ě j š í a n e j b e z o h l e d n ě j š í t h e o r e t i c k é m o r a l i s o v á n i v e d e v p r a x i k n e j v ě t š í l a x n o s t i, o b o j a k o s t i a p ř í m o k n e m r a v n o s t i. Mám ukazovat na celou historii pokrytectví? Na mravnost papežského dvora, klášterů, konviktů, Svatováclavských záložen, na počínání a pravdomluvnost hlasatelů pravdoucí pravdy i humanity, na jednání pobožných a moralisujících stran politických? Každý, kdo se příliš ohání ethikou a morálkou, má blízko k opaku, ať už vědomě a augursky, či nevědomky.

*

Tudíž a n i j e d i n á výtka Masarykova proti Jungmannovi není správna. Jsou tak chabé, jen ze vzduchu čerpané, že by nebylo třeba je ani vyvracet, kdyby nebyly otrávily veřejné mínění na patnáct let.

Jen pro tento vliv jejich jsem se podjal úkolu, vyvrátit je. Ukázal jsem fakty a jednoduchým výkladem jejich bezpodstatnost, a nadto argumenty ad hominem jsem prokázal, že právě Masaryk vůči Jungmannovi je mravokárcem nepovolaným.

Konstrukce Masarykova stojí vedle Královy dost zajímavě. Král vliv Jungmannův v díle domněle špatném (prosodický spor) nadsazuje, Masaryk jeho vliv v díle dobrém (obrození) bagatelisuje. Obojí, jak vidět, spělo k jednomu cíli: pryč s Jungmannem z dobré paměti potomstva!

Obojí práce také mají společnou velmi nevábnou vlastnost: pochlebné přitáčení se k Dobrovskému, jako by to byl jejich člověk, jim blízký povahou i zásadami. Co by Dobrovský, kdyby dnes žil, soudil o svých samozvaných následnících, poznáme, vzpomeneme-li na jeho zásadu ve sporech vědeckých. Zásada ta zní: D ů k a z ů ž á d á m, n i k o l i p o u h ý c h m o ž n o s t í, d ů k a z ů, n i k o l i d e k l a m a c í! Do které z těch kategorií patří Česká prosodie a Česká otázka, netřeba po předchozím rozboru opakovat.

Tolik o výtkách učiněných Jungmannovi. A co p o s i t i v n í h o pověděl o něm Masaryk? »Česká otázka« je pokládána za celkový, úplný obraz snah buditelských, za prohloubení obrozenských ideí. Ale co vidíme ve skutečnosti?

---

[9]) Rozbor ten by ovšem konstrukci České otázky nutně rozboural. Neboť, jak by bylo možno při logické úvaze t o u ž v ě c u Jungmanna odsuzovat a u Dobrovského nevidět nebo zakrývat a velebit? (Dobrovský, jak známo, ač byl rovněž jako Jungmann osvícencem rázu 18. stol., setrval dokonce v řádu jezovitském a dal se z materielních důvodů ještě v pozdním věku vysvětit na kněze, ač v to nevěřil.)

[10]) Masaryk ostatně touto kritikou potírá sám sebe. Neboť v brožuře své o Pascalovi tvrdí — jako Jungmann — že jezovité měli aspoň částečně pravdu!

Slyšeli jsme, jak Kollár nazval Jungmanna »srdcem všech Slovanů«; Havlíček řekl: »V něm Čechové ctí svou vlastní národnost«; Palacký: »Ve věkovitém zápase o naše bytí neb nebytí Jungmann první proklestil dráhu, která vedla národ k spasení, a to naučil nás mysliti a mluviti po staročesku a novoevropsku zároveň...« A po těchto vzletných, velikolepých, žulově mohutných formulích přijde domnělý dovršitel Kollárův, Palackého a Havlíčkův, neuměje o Jungmannovi positivně říci než hubenou, dávno před ním pověděnou větu: »V překladě Ztraceného ráje Jungmann zbudoval nový náš spisovný jazyk.« (§ 14.)

Je k tomu třeba poznámek? *Ch.*

(Příště VI. kap.)

SLEZSKO

Slezko nalézá se poslední dobou ve znamení schůzí, valných hromad a národních slavností. Tak konána dne 26. května významná a důležitá schůze »Ústředí starostenských sborů Slezských«, na níž pojednáno o všech současných potřebách českých obcí ve Slezsku, jakož i o všech potřebách národních. Referáty obstarali tajemník sekretariátu české samosprávy JUC. Ant. Břeský a Dr. Jos. Široký. Ze schůze té poslána potřebná memoranda a žádosti klubům poslaneckým a ministerstvům.

Dne 9. května konala svou valnou hromadu Matice Opavská za předsednictví pana prof. V. Hauera. Účast na valné hromadě té byla značná a po vyslechnutí všech zpráv bylo usneseno pečovati o zřízení co největšího počtu odborů Matice této. Schůze súčastnil se také tajemník české samosprávy ve Slezsku, jenž dal návrh, jak při zřizování odborů těch si počínati. Pro Slezsko není bez významu zajisté sjezd lidové strany pokrokové, konaný dne 16. května v Mor. Ostravě, kde část jednání věnována též potřebám slezským a práci, kterou zde pokroková strana vykonati chce. I této schůze súčastnil se za účelem informativním tajemník české samosprávy ve Slezsku. Mimo to konána řada schůzí politickým spolkem pro vévodství Těšínské po Slezsku v místech národně ohrožených, jako St. Hamry, Žermanice, Leskovec atd. Na schůzích těch mluvil pan starosta Pavlok, pan řídící Satek, tajemník JUC. Antonín Břeský a j. Důležitým pro obec Hlavnici, v níž letos na podzim konají se obecní volby, byl sjezd hasičské župy opavské, jehož se súčastnila župa moravských enklav. Sjezd ten byl povzbuzením a utvrzením Čechů hlavnických, kteří podnikají těžký zápas s útočným germánstvím.

Ne méně důležitou v ohledu národnostním byla velkolepá národní slavnost konaná v Hrušově ve dnech 12. a 13. června. Hrušov má dosud německou správu obecní, k níž mu dopomohli Poláci, kteří téhož dne uspořádali vzdoroslavnost. 12. června konána slavnostní akademie; 13. června dopoledne za hojné účasti schůzka okolní inteligence, již za účelem porady o dalším postupu národním svolal tajemník české samosprávy ve Slezsku. Odpoledne konána vlastní slavnost s průvodem z Pol. Ostravy. Slavnosti súčastnilo se na 8.000 lidí. Též průvod byl imposantní (2.000 lidí). Lze očekávati, že slavnost ta posílila Čechy hrušovské, aby ve svém boji za zřízení české veřejné školy vytrvali. Vždyť radnice německá nasazuje všechny páky, aby zřízení školy ne-li znemožnila, aspoň protáhla. Tak bylo nařízeno okresní školní radou komisionelní řízení na 6. června, než obec vymohla na zemské školní radě, že tato konání komisionelního řízení telegraficky odvolala...

Němci věnují Slezsku poslední dobou zvláštní pozornost. Ministr krajan dr. Schreiner cestuje po Slezsku, aby Němce k úpornějšímu násilí rozvášnil. Nordmarka zřídila své odbory málem již ve všech obcích slezských, i v takových, kde Němců žádných není. Schulverein zakládá školy a školky, a my Čechové nemáme peněz pro Slezsko, ač nutně potřebujeme zřízení řady škol obecných, odborných, středních, mateřských atd. Probudí se české svědomí v poslední chvíli? Snad až zase bude pozdě!

Leč přes všechnu nepřízeň přece s radostí můžeme zaznamenati ve Slezsku postup. Získali jsme pro českou věc Bašku, získali Šenov, a lze očekávati, že i v jiných obcích, v nichž v nejbližší době volby se konají, aspoň částečný úspěch nás nemine. Velmi potěšitelným jest též skvělý vzrůst Slezské obchodní Zádruhy v Opavě, jež již po tak krátkém trvání byla nucena zříditi první filiálku, a jejíž obrat činí za první čtvrt roku na 100.000 korun. Němci těžce pociťují úbytek ten, i vidno z prosperity takové, jak dobře dařilo by se českým obchodníkům, kteří by se ve Slezsku usadili. Jmenovitě několika obchodům železářským a několika obchodům se zbožím módním a galanterním dobře by se zde dařilo. Snad by těmto interesentům vše bližší ochotně sdělil slezský sekretariát v Polské Ostravě, který již řadu živnostníků ve Slezsku výhodně usadil.

Protestanté mají nového superintendenta, jímž však opětně zvolen Polák-Němec Krzywon, dosud evangelický farář ve Skočově. S potěšením však nutno konstatovati, že při volbě té uplatnila se oposice proti zvolení Němce v řadě mladších farářů. — K nastávajícímu zápisu školnímu

dějí se již nyní na všech stranách horlivé přípravy. Poláci zimničně agitují pro své školy, Němci nechtějí zůstati za nimi pozadu, a jen na české straně jako by nehořelo. Teprve poslední dobou chopily se věci jednoty učitelské a konají poradní schůze, aby práce, související se zápisem, byly všestranné a systematické. Dobrým příkladem ve směru tom předchází učitelstvo polsko-ostravské, z něhož mnozí učitelé obětují akci zápisné své prázdniny. Kéž příklad ten nalezne hojného následování! Také soc.-demokratická strana hodlá letos účinně práce za heslem »České dítě do české školy« se zúčastniti.

A. z Ploskovic.

VÍDEŇ

Naše osvětová práce ve Vídni.

Je zcela přirozeno, že s celkovým rozmachem českého života ve Vídni roste také naše práce osvětová. Výroční zprávy Osvětového Svazu dolnorakouského ve Vídni (dříve Český spolek pro šíření lidové osvěty) jsou rok od roku utěšenější a stojí za bedlivé prohlédnutí a uvážení — hlavně v Čechách, kde se o nás stále ještě pramálo ví.

Jako léta minulá, vykonal Osvětový svaz v posledním správním roce 1908—9 kus svědomité práce. 1000 K věnováno na lidové knihovny, vypraveno 5 knihoven přenosných, celá řada knihoven starších přehlédnuta, resp. doplněna, učiněn pokus s knihovnami pro dorost, v XV. okresu zahájena akce pro zřízení velké čítárny, v pátém okrese podporovány snahy o spojení spolkových knihoven, hojně knih darováno různým spolkům a pod. Také na knihovnu v Mostě nad Lit. bylo pamatováno, a 100 knih odevzdáno nemocnici Milosrdných a knihovně klášterní v I. okresu. Je to jen několik suchých dat, ale kdo se sám zúčastnil podobné práce, a byť i za lepších okolností, uzná jistě obětavost i význam práce knihovního odboru svazu.

Stejně potěšitelné jsou zprávy, jež poprve samostatně podává odbor vzdělávací. V prvé řadě třeba tu připomenouti akci, jejíž výsledek — pohostinské hry divadla vinohradského — silně zasáhl v náš život, a na dlouho jistě nevymizí z naší paměti. Stačilo by citovat pouze několik úryvků ze zpráv zdejších českých listů o Šubrtově zájezdu do Vídně, aby se všeobecně pochopilo, co tehdy našemu lidu poskytnuto. Našemu lidu a částečně také vrstvám středním — ostatní nejeví většího zájmu o práce »střediska, organisátora a ředitele kulturní práce zdejší«. Čestnou výjimkou byly asi jedině přednášky Vrázovy, které se těšily přímo netušené návštěvě. Víc než uspokojivě vydařila se také letošní vycházka do jubilejní výstavy Hagenbundu, kdež opět podal výklad mistr L. Kuba. Že výklady Kubovy obohatí duši každého posluchače a pozorovatele, vědí všichni, kdož s ním kdy prošli nějakou výstavu, a vzdělávací odbor mohl tedy mlčky přejíti přes poetický feuilleton sentimentálního impressionisty z »Víd. denníku«. Slabší účast vykazovala bohužel vycházka do Secesse. Větší návštěva očekávána také v posledních čtyřech extensích pražských universitních professorů. Extense, na něž vynaloženo přes 400 K, navštívily celkem 643 osoby, většinou dělníci. V obor působnosti odboru vzdělávacího spadá také redigování všeobecně uznaného »Víd. národního kalendáře« (dr. Mádl), pořádání přednášek v různých spolcích (celkem 14) a hudební a recitační přednesy zvláštního uměleckého kroužku, jenž pracuje o zušlechtění lidových zábav.

Celková bilance posledního roku je tedy potěšitelna. Ale jen tehdy, uvážíme-li, že veškeré starosti a práce připadají nepatrnému hloučku obětavých lidí. Zkušenosti z valných hromad Osvětového svazu nutí však k usilovné práci za zlepšení dosavadních poměrů.

Osvětový svaz, stojící úplně mimo politické strany, věnuje veškeré své síly celé české menšině ve Vídni, především pak dělnictvu. Potřeba svazu je docela nesporná, jeho práce se všeobecně uznává, ale podpory, jichž se mu dostává, jsou přímo zarážející. Nemyslím tu ani tak na podpory finanční, jako na podporu morální. Což nemají naše větší organisace ani tolik smyslu pro osvětovou práci, aby vyslaly do svazu aspoň po jednom pracovníku? Je nutno, aby se o valných hromadách s bídou sestavovaly kandidátky, aby se volili lidé, kteří se po celý rok ani na vteřinu neobjeví ve svém odboru? Necítí nikdo, kolik doznání české mizerie zdejší leží v trpkém stesku výboru, že tři pánové z té hrstky, jež by chtěla a měla ještě daleko více pracovat, úplně absentovali? Víme dobře, že část viny má škodlivá roztříštěnost našeho spolkového života ve Vídni, ale víme také, že větší část její spadá na hlavy politických nevraživců a vládychtivých vůdců mas. Leč o tom dnes dosti. Třeba poukázat ještě na něco jiného.

Půl milionu je nás ve Vídni, život náš se utěšeně vzmáhá, německé plány se rok od roku více hatí atd. Bůh ví, co všechno si sami o sobě říkáme, oslepeni silnějším světlem. Vidíme, že časem něco vykonáme, co dovede na chvíli uchvátit velikostí naše síly, a v trestuhodném přeceňování vlastních prací zapomínáme na činnost Němců. Tak je tomu všude, i při přehlížení práce osvětové.

Podobným činitelem, jako je náš Osvětový svaz, je německý »V o l k s h e i m«. A stačí pouhé nahlédnutí do jeho zpráv, abychom si uvědomili, jakou práci bychom měli vykonat, a jak nepatrné jsou síly naše. »Volksheim« nepořádá pouze extense a jednotlivé přednášky, vycházky do výstav, galerie, továren, koncerty, akademie, výlety atd. Těžiště jeho práce leží docela jinde. V krásné jeho budově scházívají se nejen čtenáři, ale celé řady posluchačů, kteří pilně navštěvují nejrozmanitější kursy, nebo pracují v laboratoři. V posledním roce měl Volksheim 4500 p o s l u c h a č ů v 115 k u r s e c h! A jak se dovedou Němci postarati o každého, kdo touží po větším vzdělání, vysvítá už z toho, že mezi vzpomenutým číslem kursů najdeme též po dvou pro analfabety a pro krasopis vedle druhých o řecké literatuře a o dějinách umění. Do podrobností zabíhati nelze, ale jedno faktum nutno ještě akcentovat se vším důrazem. Mezi posluchači »Volksheimu« je mnoho Čechů a »Volksheim« zavedl pro 305 z nich čtyři dvouhodinové k u r s y n ě m e c k é! A to se u nás prostě přehlíží! Co není politikou, je bezvýznamné. Jen když rosteme!

Je jisto, že nelze přehlédnouti materielních podpor, jichž se »Volksheimu« dostává (státní subvence 200 K, obchodní a živnostenské komory 1300 K, kupeckého gremia 200 K, »Volksbildungs-Vereinu 2000 K, jiné dary 2984 K; naproti tomu dostal Osvětový svaz pouze d v ě větší podpory: od vídeňské filiálky Živnostenské banky 100 K a od Sokolské župy dolnorakouské 50 K!), je jisto, že mají Němci docela jiné professory než my zde, ale nepoměr našich prací je až příliš bolestný. A bylo by úplně marno, kdyby se kdo vymlouval na práci ostatních našich spolků, která celkem stojí náramně daleko za prací svazu. Vždyť jsem upozornil jenom na »Volksheim« a úplně pomlčel o jeho druzích »Volksbindungs-Vereinu«, »Volksheimu« v V. okresu, o centrální knihovně, lidových kursech universitních atd. atd.

V í d e ň, 14. června 1909.

Vyhlídal.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Několik slov o výchově k samostatnosti.

Reformujeme školství. Především nižší a střední. Množství návrhů vynořuje se, dobrých a nicotných, závažných a malicherných. Návrhy se rozcházejí, ba odporují sobě přímo, ale rozdíly a rozpory ty netknou se zpravidla jádra věci, konečného cíle, který skoro všem tane jasně na mysli, nýbrž toliko methody, způsobu, jak dosáhnouti neb aspoň stanouti blízko kýžené mety.

Četl jsem nedávno (v dubnu t. r.) v »Lidových novinách« pěkný v té příčině článek prof. *Th. Hartwiga,* který se zabýval novými předpisy zkušebními pro střední školy, jež celkem schvaloval, k nimž však přičinil též několik výtek a konkretních návrhů svých. A právě dva tam nově přednesené návrhy z a r a z i l y mě, i čekal jsem, ozve-li se kdo povolanější proti nim; nevím, že by se tak bylo stalo, a proto pozvedám sám hlasu varovného.

1. Prof. Hartwig vítá s povděkem, že střední škola nebude již pouhým ústavem klassifikačním, kde žák trnul každou hodinu strachy, nebude-li vyvolán, až se začne zkoušet; tím, že zkoušky konají se nyní z větších partií a že jsou napřed hlášeny nebo spíše s jistotou předvídány, žák pozbyl bývalé stísněnosti a nabyl klidu a bezpečnosti, sebevědomí, individuálního pocitu samostatnosti. Ale což p í s e m n é p r á c e š k o l n í, pro nervy tak namahavé komposice — ty mají strašit i na dále žactvo? Nový zkušební řád stanoví tu pouze, že výsledky písemných školních zkoušek nemají míti větší neb dokonce výlučné váhy při celkové klassifikaci žákově v příslušném předmětu. Avšak to právě nestačí prof. Hartwigovi, jenž živě cítí jak s dítětem, které má podstoupiti takovou písemnou zkoušku, tak s rodiči, kteří — třeba již několik dní před tím — s úzkostí sledují rozčilení, ba rozrušení ubohého zkoušence. Prof. Hartwig, připomínaje možné ještě podvody při písemkách, luští otázku jinak: dosavadní domácí i školní práce zavrhuje mimo vyučovací (mateřský) jazyk nadobro a doporučuje místo nich p í s e m n é p r á c e z a v e d e n í u č i t e l ů.

Co se týče domácích úkolů, souhlasím s ním bezpodmínečně, jsem však jiného náhledu o t. zv. komposicích, i když se netýkají vyučovacího jazyka, nýbrž mathematiky nebo jiných jazyků moderních, po případě i řečí klassických. Slovem, nejsem pro naprosté zrušení písemných prací školních, naopak spatřoval bych v tom nemístnou, přílišnou úlevu žactva středoškolského, mravní jakýsi úbytek v charakterní výchově předního typu dnešních vzdělanců, nedostatek, který by se najisto vymstil časem na příštích občanech akademických, na něž nemohou býti kladeny mírnější požadavky, než dnes, jejichž vědeckou a vzdělanostní úroveň nelze nikterak stlačovati. Posluchač vysoké školy liší se zajisté od žáka středního ústavu tím, že určuje si postup soukromého studia celkem sám, že, buduje na jistých nezbytných základech vševědeckých, s a m o s t a t n ě pokouší se vniknouti ve svou vyvolenou vědu. Má to zkrátka býti h o t o v ý v jistém smyslu člověk, který vstupuje do síní akademických, takový, jenž spolehlivě ovládá ty před-

poklady, elementy všeho vědeckého snažení (ať se týkají jazyků a literatur, ať historie, ať přírodních věd, ať mathematiky) a jenž v případě potřeby neb nouze sám ví sobě rady, jak zaříditi své studium. Střední škola má k tomu všemu jej naváděti, připravovati, má ho vyzbrojiti potřebnými vědomostmi, ale (což neméně důležito) též patřičnou dávkou samostatného vystupování a počínání, sebeurčování. Každé příležitosti, jež pomáhá k osamostatnění vůle a úsudku žákova, střední ústav má se radostně chápati. Příležitostí takových není zrovna nazbyt. V přírodních vědách jsou to samostatné pokusy nebo sbírky, v mathematice dobrovolně řešené úlohy, v jazycích a historii soukromá četba, konečně v předmětech, kde posud zavedeny školní písemné práce, právě *tento druh úkolů*. Je přece potřebí, aby žák ob čas byl donucen ukázati, jak dovede bez cizí pomoci užíti toho, co bylo před tím dobře nacvičeno, zda umí zacházeti s měnou, která je mu známa, také v daném případě, kdy má spolehlivě vyplatiti drobné. Pohotovost za všech okolností, jistota a přesnost při úkonech více méně mechanických a zkouška bystrosti úkoly ne nemožnými a ne příliš nesnadnými — jak žádoucí, ano nepromíjitelný požadavek to na nastávajícího akademika! Zvláště v jazycích způsob takových zkoušek je nevyhnutelný, slohová zdatnost a nepřímo i konversace posilňují se tím znamenitě. Nevidím při tom zásadního rozdílu mezi řečí vyučovací a cizí: při moudré methodě bude na obou stranách z toho prospěch, při postupu zvráceném vzejde tu i onde škoda. Rád vzpomínám komposic mathematických, které mívaly příklady řešitelné dvojako: způsobem obecným, mechanickým anebo nějakým zjednodušením, obratem umělým. Obé bylo správné, a i když se komu přihodilo nedopatření, mohlo býti vyváženo samým faktem tím, že zvolena cesta kratší, neschůdnější. Za to vzbuzovaly strach v nás školní práce z jazyka vyučovacího svou nepřiměřenou volbou themat odlehlých, sofistických, nudných. I zde veškeren zdar záleží v taktu a schopnostech učitelů.

2. Prof. Hartwig přimlouvá se — právem — za to, aby oprávněné stesky rodičů žáků nezůstaly oslyšány; aby pak rodiče neměli tolik příčin k steskům, měli by míti příležitost obcovati vyučování, dobrý učitel nebude se prý štítit veřejnosti, naopak uvítá s radostí, když rodiče poznají jeho výkony a nabudou k nim úcty. Pisatel připouští sice, že rodiče z valné části nerozumějí výchově ani dost málo, avšak učitelé středoškolští, zvláště nemají-li dětí, prý rovněž ne. Proto mají býti vedle vědecké stránky vzděláváni a připravováni také prakticky, paedagogicky.

I když s východiskem a závěrkem přednesené argumentace souhlasím, nikdy bych se nespřátelil s pobytem rodičů při vyučování ani na obecné ani na střední škole. Myslím, že nade vše ostatní každému dobrému učiteli bude jeho samostatnost a nezávislost, jeho nerušenost v provádění své často hluboce založené a proto na první poslech skryté, ne každému a zvláště ne laikovi přístupné methody. Dnešní učitelé brání se vším právem přehmatům svých představených, na př. neoprávněným výtkám ředitelů-neodborníků, kteří kladou zhusta váhu na malichernosti a směšnosti, zatím co hlavní věc, podstata předmětu jim uniká. Je to bolavá rána dnešního středního školství, že není patřičného výběru při obsazování míst ředitelských, že řediteli a tudíž představenými dobrých, svědomitých učitelů stávají se lecky mužové bez rozhledu po vědách, bez hlubšího, ba dokonce bez elementárního vzdělání literárního, jimž český sloh a české písemnictví, české a světové dějiny jsou španělskou vesnicí, protože nesouvisí s oborem jejich, od humanistických snah daleko odlehlým. Avšak ani taktu takoví ředitelé nemívají; jsou-li již neodborníci, neměli by vrhati se na pozorování směšně malicherná a nicotná, neměli by dokonce mluviti o věci samé a tím projevovati nízkou úroveň svého vzdělání všeobecného. Kdyby výběr ředitelů byl pečlivější, kdyby rozhodovaly tu zřetele věcné a pohnutky ideové a ideální, jak toho žádá zájem školy, zdaž bylo by možno, aby správce českého ústavu pro méně úhledné písmo odsuzoval školní slohovou práci velmi dobrou, aby si v hlavě mátl Kollára a Komenského, aby docela před žáky mísil se ve výklady učitelovy a činil se dětinskými nápady anebo přímo nesprávnostmi směšným?

A to se děje se strany »povolaného« hospitanta při vyučování. Jakou kritiku dovolovali by sobě pouhopouzí laikové? Dovedli by dělníci, živnostníci, úředníci, podnikatelé soukromí vžíti a vmysliti se v těžké postavení učitelovo, postřehli by vždycky zvláštní požadavky ovzduší školního? Neviděli by spíše v třídě jenom svého syna a jeho prospěch, jemuž učitel je povinen stále sloužiti, ba obětovati i svou methodu, hovící každému jen prostředně schopnému a snaživému žákovi, ale ovšem nekonající divů při materiálu naprosto nechápavém nebo nedbalém? Neboť o tom nesmíme se ani za nynějšího »lidumilného« směru ve škole klamati, že máme hyperprodukci žactva na středních ústavech, zaviněnou hlavně tím, že žene se do gymnasií a reálek kde kdo, zvláště je-li ústav v místě, třeba by »student« opakoval každý druhý rok. A žactvo hlavního nebo říšského města je nejpestřejší, zde však právě požadavkům sebe mírnějším nedovedou zhusta vyhověti chovanci *doma nejvíce hýčkaní*, synkové z vyšších a nejvyšších vrstev společenských. Vzhledem k nim povolena shora, t. j. od vyučovací správy, i leckterá úleva v době poslední, která není než článkem v soustavném snižování úrovně na středních školách, a

jim k vůli mělo by se nejspíše veškero vyučování uzpůsobiti k tomu, aby žáci zrovna nejméně schopní a nejméně dbalí byli co nejvíc hýčkáni a šetřeni také ve škole — přítomnost rodičů v hodinách vyučovacích (na př. při zkoušení) pomáhala by tomu při slabších povahách učitelů bezpečně . . .

Važme sobě samostatnosti učitelovy jako palladia školy nejsvětějšího a vystříhejme se všeho, co by se jí příčilo; co v nových zkušebních předpisech volnost učitele podpírá a sesiluje, aniž jest na újmu výchově žáků v příští akademické občany rovněž samostatné a sebevědomé, to schvalujme a hajme, jak také nedávno výslovně se stalo v mužném projevu pražského krajinského odboru »Ústředního spolku českých professorů«. *Spektator.*

POLITIKA

Proces záhřebský.

V posledním čísle »Courrier Européen« vyšla nová řada projevů čelných mužů o pověstném tomto procesu. Projevují svůj ortel nad vyrabiteli srbských »velezrádců« osobnosti: Frédéric Harrison, býv. prof. mezinárodního práva a býv. předseda anglického positivistického výboru, J. Novikov, spoluredaktor časopisu toho, Petr Krapotkin, N. Colajanni, člen parlamentu italského, Francis Hyndman, člen lidové sněmovny v Londýně, francouzský politik A. Naguet, člen italského parlamentu Barzilaï, George Fazy, býv. předseda velké rady v Ženevě, J. H. Rutherford, člen anglické sněmovny lidové, a René Claparède, předseda švýcarské ligy pro ochranu domorodců v Kongu.

Z těchto projevů budiž aspoň jeden projev citován, a to Novikovův, jelikož vyčerpává velice jasně celou situaci. Novikov píše:

Snad nikdy nebylo použito zásady »dvoje váhy a dvoje prostředky« způsobem tak křiklavým, jako v procesu záhřebském.

Když to provádějí Maďaři a Němci, pokládají své jednání za nejvíce chvályhodné, kdežto je prohlašují za trestuhodné při obžalobcích Nastičových. V čem tkví v pravdě nejhlavnější obvinění Valeriana Pribičeviče a jeho nevinných soudruhů?

Že chtěli prý odtrhnout provincie od Rakouska a založit Velké Srbsko.

Co ale činí pangermanisté rakouští ve veřejnosti a v parlamentě?

Nepracují-li k tomu, odejmout Habsburgům provincie, aby je darovali Hohenzollernům? Pangermanisté chtějí dokonce daleko více než pansrbové. Rakousko by mohlo ještě existovat bez trialismu, bez Bosny a Hercegoviny. Ale přestává být, rozpadne se úplně, jakmile by Cislajtanie byla anektována německým císařstvím. Zločin rak. pangermanistů je tedy daleko větším, než onen pansrbů. Komu ale kdy napadlo, pronásledovat pangermanisty a obžalovat je z velezrády?

Z druhé strany bylo chování se Maďarů po druhou polovici 19. století známo. Usilovali o to, roztrhnout Rakousko ve dva úplně nezávislé na sobě státy. A tu nejen že nebyly osoby k cíli tomu pracující stíhány vládou Františka Josefa, napak ony byly zasypány přízní a důstojnostmi.

Když r. 1867 Maďaři vtělili Sedmihradsko, nechtěli tím také určitým způsobem Rakousko roztrhnout? Avšak v Budapešti pokládali tento akt za chvályhodný a ve Vídni jej nikdy nepovažovali za velezrádu.

Vytýkat Srbům národní aspirace!

Lze si představit jednání více protilidské a více protipřírodní? To je tolik, jako pokládat za zločin touhu z celé duše po štěstí tíhnoucí.

Na základě které výsady mají pouze Němci a Maďaři právo, mít národní tužby?

Proč to není dovoleno Srbům, Slovákům a Rumunům?

Nejsou-li tito také lidmi, jako jiní, a nejsou-li i jejich práva tak nedotknutelná a posvěcena?

Tato politika není toliko krajně nespravedliva, ona je k tomu ještě nepochopitelně úzkoprsá. Vskutku, kdyby Maďaři a Němci nesledovali jiného cíle, než překážet vývoji své národnosti, oni by nedělali nic jiného, než co skutečně provádějí.

Je naprosto nemožno, assimilovat národní skupiny nucenými prostředky. Assimilace je psychickým děním, politické slučování je děním fysiologickým.

Stát dovede člověka zabít, zavřít anebo jej vehnat do nemoci.

Je mu ale absolutně nemožno, aby působil na vnitřní formu, na svědomí jedince. Assimilace národní vyvěrá ze sympatie. Avšak slučování politické, t. j. nespravedlivost a despotism nemůže než zrodit antipatii, tedy rozlučování.

Maďaři z dob, co řídí znova svůj osud, po uplatnění se dualismu, použili řady prostředků, aby vyvolali zášť Slováků, Rumunů a Srbů.

Oni tedy učinili vše, co v jejich moci bylo, aby přirozenému splynutí národností v říši sv. Štěpána překáželi. Aniž si to uvědomělí a pochopili, oni praktikovali politiku nejvíce separatistickou. Oni po celý čas svůj hromadili výbušné látky, které dřív neb později se musí

vznítit. Proces záhřebský je novým článkem v tomto nešťastném řetěze. Nevinnost obžalovaných je tak viditelná, že budou-li odsouzeni, bude to nejvíce pobuřující nespravedlivostí. To dodá nový kvas k záští onomu, které Maďaři vznítili v posledních letech v státě svém, jako by sobě pro zábavu.

Kdy konečně lidé řídící národy se rozhodnou, aby uplatnili vědu ve své politice? Jestli je pravdou, co věda způsobem naprosto nevyvratitelným dokázala, pak je to ona pravda, že je naprosto nemožno donucovacími prostředky assimilovat, stejně jako je nemožno zachovat si zdraví nemocí. Přeložil Dr. *L.*

*

Z týdne.

jl. Ve Vídni, 23. června 1909.

Letní zasedání chýlí se ku konci. Dnes nebo zítra bude ve schůzi klubovních předsedů rozhodnuto, má-li býti vyřízen ještě obchodně-politický zákon zmocňovací a mají-li se dostati na program ještě některé jiné předlohy rázu hospodářského nebo ne. Ale i kdyby se stalo podle přání vlády, kdyby »Slovanská jednota« se usnesla, že nyní netřeba zaujati vůči zmocňovacímu zákonu dotčenému jiné stanovisko, než loni před Vánoci, nebude sněmovna zasedati déle než do 10. července. Po vyřízení rozpočtu nastane pro sněmovní plenum čtyřdenní pausa, aby výbory mohly skončiti své práce, a potom s obvyklým chvatem, který je průvodním znakem blížících se prázdnin, zhostí se sněmovna posledního zbytku svého úkolu.

Očekává se, že na podzim dojde k úplné změně parlamentních poměrů a tím i ke změně vládního systému. Ale i to může selhati.

Před letním zasedáním bylo vydáno heslo: »při hlasování o rozpočtu porážet vládu!« Ale vláda není poražena, naopak, až na dvě náhodná hlasování, měla majoritu, malou sice, ale dostatečnou, aby se její předlohy dostaly ve formě zákonů do říšského zákonníka a liknavostí velikého množství opposičních poslanců se stalo, že měla dokonce značnou většinu při hlasování o disposičním fondu.

Opovídají se nyní opět ostré útoky a slibují se zcela jisté porážky vládního systému, což má za následek, že se hrozby opposice kvitují prostě úsměvem, jímž se výmluvně říká: »Dobře, dobře, uvidíme!«

Baron Bienerth může býti spokojen; nemá sice »mamutí většiny«, jaké míval jeho předchůdce, rozdíl hlasů mezi táborem vládním a opposičním nedosahuje ani půl tuctu, ale opposice mu nic nezabránila, nezdržela, dostal od sněmovny, co potřeboval, co chtěl.

Volá se nyní zrovna jako z jara, že nynějšímu systému na podzim dojde dech, ale vláda chytá projektily proti ní metané do ruky a volá: »my také si přejeme, aby se ustálily poměry, rádi ustoupíme vládě, jež vzejde z majority utvořené opposičními skupinami, ale dosud nevidíme sjednocenosti a vnitřní scelenosti k tomu potřebné . .«

To je největší kámen úrazu v naší sněmovně, že tu není vůdčí myšlenky, která by způsobila vyhranění pevné majority. Nechť se seřadí strany jakkoli, obstojí snad nějakou chvíli jako majorita pracovní, ale nahodilá příhoda stačí, aby byla majorita v koncích. Nelze si nyní mysliti takové složení, které by dovolovalo novému parlamentnímu kabinetu zaříditi se pro delší dobu.

Vše by mohlo býti jiné, kdyby při rokování v permanentním finančním výboru nalezen byl v létě netoliko rozumný projekt, jak vyprostiti státní správu i jednotlivé země z finanční tísně, ale také vhodný recept na odklizení nejostřejších hran sporu národnostního. Ale kdo má dnes odvahu k smíru? Kdo má odvahu proponovat třeba jen příměří? Radikalism hrozí odnětím mandátů a tak udržuje bezděčně nynější systém.

Vláda sama je tím také vinna, že ve sněmovně není mezi stranami súčastněnými této odvahy; neboť každou chvíli, když byla v nejistotě o výsledku toho nebo onoho hlasování, dávala napovídati ochotnými parlamentárními korrespondencemi (nejčastěji křesťan.-sociální »Austrii«), že eventuelně rozpustí říšskou radu i český zemský sněm. A taková zmínka působí jako tuhý mráz na slabě klíčící símě dohody. Velká, převládající většina voličstva se ještě nevystonala ze své nacionální podrážděnosti.

Jedna z excellencí nedávno aktivních odpověděla na poptávku zahraničního žurnalisty, co asi lze čekati od zasedání podzimního: »Pane, my tu nejsme zvykli prorokovat ani na den, neřku-li na tři měsíce, ale klidně můžete svým novinám napsati — že se nestane nic velikého.«

*

V Praze, 24. června.

Nekonečná krise uherské koalice Weckerlovy dospěla k rozhodnému bodu — k odstoupení strany neodvislosti a vnitřním důvodem chování
strany neodvislosti a vnitřním důvodem chování
tohoto zase otázka volební opravy. Předloha Andrássyova se znemožnila sama ještě před sněmovním projednáváním, ač obdržela předběžnou sankci panovníkovu, a Justhův odstín strany neodvislosti zamítá pluralitní systém, jako zbytečný, protože Maďarů je v zemi beztoho přes polovici a mají tudíž většinu i při rovném volebním právu. Otázky samostatné banky uherské a vojenských ústupků, byť sebe více byly vystrkovány v popředí, jsou ve skutečnosti pouhou záminkou pro obejití otázky hlavní. Ovšem bylo chybou, že proti výslovné úmluvě dvůr ponechal koalici tři leta odkladu a vytáček. Nyní při otázce, jakým směrem politika jeho má se obrátit, právě nedostatek demokratického volebního práva oslabuje naděje na úspěšnost zápasu proti nej-

silnější straně dnešního pěšťského parlamentu, bude-li koruna chtít zápas ten podstoupiti. Rozhodnutí zásadní je dosud nejisto, tím méně lze předpovídat, které osobě, zda bývalému ministru Lukácsovi či Khuen Hedervárymu se dostane úkolu, převzít vládu po Weckerlovi. Není vyloučeno, že dnešní rozpory budou prozatímně vyřízeny nějakým příměřím, které za nedlouho ztroskotá tím křiklavěji, není vyloučeno, že bude opět učiněn pokus, léčit krisi maďarských šovénův ústupky na útraty Slovanův uherských a bosenských, ale pro další dobu ani těmito záplatami nebude možno zacelit nemocnou ránu maďarského vládního systému, která krvácí pod každou vládou s jakoukoli firmou a která bude vyžadovat vyléčení od kořene.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Finanční plán Bilińského.

I.

Výklady našich finančních ministrů mají mnoho podobného s přehnanou spekulací. I při té se dostavuje vystřízlivění neočekávaně. Sotva dozněly fanfáry Korytowského o přebytku 146 milionů za rok 1906, méně hlučně předložil Biliński tuto bilanci:

Budoucí úbytky příjmů a vzrůst vydání:

2·3	zrušením daně z výčepu lihovin,
7·0	reformou domovní daně třídní,
29·0	odpadnutím mincovního zisku,
4·0	odpadnutím úplaty na jižní dráhu,
12·0	úroky z annekčního úvěru,
130·0	pravidelný každoroční vzrůst výdajů,
7·5	na různé účely,
73·0	na sanování zemských financí,
264·8	milionů korun.

Navrhované zvýšení příjmů:

61·1	vyšší výnos daně z piva,
34·4	vyšší výnos daně z lihu,
10·0	vyšší výnos osobních daní,
10·0	nová daň z dědictví,
47·0	zvýšení železničních tarifů,
100·0	pravidelný každoroční vzrůst příjmů,
262·5	milionů korun.

Tak si představuje Biliński změny příštího rozpočtu oproti státnímu rozpočtu na rok 1909.

Stručný obsah osnov zákonů, které finanční ministr předložil k uskutečnění svého plánu, je tento:

1. Osnova zákona, měnícího ustanovení o zdanění kořalky, zrušuje zvláštní daň z výčepu kořalky, která dosud vynášela státu asi 2·3 mil. korun a zvyšuje daň z lihu kontingentovaného na 1 K 40 h z litru (o 50 h) a z lihu vyrobeného mimo kontingent na 1 K 64 h (o 54 h); zvýšení daně z lihu vynese 34·4 mil. K.

2. Osnova o zvýšení daně z piva stanoví daň z jednoho hektolitrového stupně mladinky na 70 h (dosud 34 h) a očekává z toho zlepšení státních příjmů o 61·1 mil. K.

3. Poslední dva stupně domovní daně třídní (ze stavení o jedné a dvou obytných místnostech) se zrušují, daň z budov o 8 místnostech se snižuje na 32 K (dosud 40 K) a z budov o 10 a 11 místnostech na 50 K (dosud 60 K). Z budov luxusních se má platiti daň o 50 procent vyšší než z jiných budov téže třídy; úbytek pro státní pokladnu se odhaduje na 7 mil. K.

4. Navrhovanou změnou zákona o přímých daních osobních zvyšuje se daň z dividendy oněch akciových společností a těžířstev, které vyplácejí členům více než 10 procent ročně, tak že počíná sazbou 2proc. a stoupá progressivně na 6 procent při oněch obnosech, které se vyplácejí akcionářům nad 14 proc. akciové jistiny. Progresse osobní daně z příjmů při důchodech 20.000 K ročně a více se zvyšuje, tak že daň dosahuje nejvýše 6 proc. (dosud 5 procent). Veškeré sazby osobní daně z příjmů se zvyšují o 10 procent pro censisty, kteří pečují jen o jednoho a o 15 proc. pro censisty, kteří nepečují o žádného příslušníka domácnosti (t. zv. »daň mládenecká«). Důchody, plynoucí z tantiém akciových společností kromě osobní daně z příjmů, podrobují se zvláštní dani, která počíná 2 proc., a stoupajíc progressivně, dosahuje při tantiémách nejméně 60.000 K ročně výše 8 procent. Naproti tomu ulevuje se censistům osobní daně z příjmů, jestliže jejich příjem nepřesahuje 4000 K, tím způsobem, že se jim nepřipočítává důchod z práce členů rodiny, nebyl-li získán v hospodářství censisty. Nová úprava osobních daní má přinésti zvýšení příjmů o 10 mil. K (½ milionu daň dividendová, 8½ mil. korun osobní daň z příjmů, 1 mil. K daň z tantiem).

5. Nová úprava daně dědické osvobozuje dědictví, sestávající jen z věcí movitých, hodnotu 400 K nepřevyšujících, a snižuje daň z dědictví napadlých tuzemským nadacím a všeužitečným účelům vesměs na 5 proc. Ostatní dědice řadí do tří tříd dle stupně příbuzenství se zůstavitelem, tak že do prvé třídy kromě manžela náležejí ascendenti a descendenti (také nemanželští), do druhé poboční příbuzní až do třetího stupně, do třetí třídy konečně všichni ostatní dědicové. Daň v první třídě propouští dědictví až do 500 K, počíná pak sazbou 1¼% a dosahuje při dědictvích vyšších než 2 mil. K sazby 4 procent. V druhé třídě stoupá daň od 5 procent do 13 procent při dědictví dvoumilionovém a ve třetí

třídě od 10 do 18 proc. Služebníci zůstavitelovi při odkazech nejvýše 1000 K jsou na roveň postaveni první třídě dědiců. Z darů platí nadace stejnou daň jako z dědictví, první třída dědiců 1·5 proc., druhá 6 proc., třetí 12 proc., bez ohledu na výši daru, a služebníci dárcovi zvláštních výhod nepožívají. Sazba dosavadního poplatku z nemovitostí se nemění, ani sazba příspěvků fondovních. Od reformy slibuje si finanční ministr zvýšení přímů o 10 mil. K.

6. Osnova o nové úpravě státních přídělů zemím snižuje definitivně výměru daně pozemkové o 15 procent a domovní daně třídní i činžovní o 12¼%. Zároveň přikazuje zemím dohromady příspěvek z pokladny státní, který obnáší roku 1910 106 mil. K a stoupá každým rokem o 2 mil. K, takže dosahuje roku 1919 (poslední rok platnosti zákona) 124 mil. K. Naproti tomu mají se země zříci na dobu až do konce roku 1919 přirážek k osobní dani z příjmu a osvoboditi tuto daň vůbec ode všech přirážek k účelům samosprávným, a nesmějí vybírati ani přirážky ani samostatné dávky ze spotřeby piva nebo pálených nápojů lihových; rovněž odpadnou úděly, které dosud země od státu dostávaly z výnosu daně lihové a osobních daní celkem (za r. 1907) 33 mil. K, takže státní pokladna by zemím vyplácela pro první rok o 73 mil. K více než dosud. Z celkové dotace 106 mil. K vyhradí se každé zemi nejprve tolik, kolik až dosud přijímala na státních údělech a z výnosu daně z piva, celkem 65,530.565 K. Na to se rozdělí 39,469.435 K z polovice dle poměru počtu obyvatelstva, ze čtvrtiny dle spotřeby piva a ze čtvrtiny dle konsumu kořalky; zbývajícího jednoho mil. K použije se k vyrovnání menších nesrovnalostí. Podle toho klíče by připadlo Čechám 31,119.000 K, Moravě 12,370.500 K, Slezsku 3,710.500 K (29·35 proc., 11·67 proc., resp. 3·5 proc.).

Zvýšení tarifů železničních se provede bez spolupůsobení říšské rady a odpadnutí mincovního zisku a kupní ceny za jižní dráhu nastane samo sebou, poněvadž to byly příjmy mimořádné. Zbývající položky finančního plánu 7·5 mil. K je třeba na zlepšení platů četnictva (2½ mil. K), pensistů starého stylu (3 mil. K), na dotaci centrály pro zpeněžení dobytka (1 mil. K) a na provedení zákona o nemocech zvířecích (1 mil. K).

—r—

*

Obzor Národohospodářský přináší v červnovém sešitě referát dra. E. Chalupného o spise dra. E. Svobody ›O reálním dělení domů Ghetta‹. Uvádíme z něho tyto odstavce:

›Předmětem, který nevábí nikoho a přece při podrobnější úvaze poskytuje plno podnětů praktických i theoretických; poměry bezprostředně blízkými a přece dosud neprozkoumanými; kusem minulosti odumírající za naší paměti a takořka před našimi zraky; výjimkou, která ve vymezeném obvodu pražského Ghetta se obrátila v pravidlo — tím vším neobyčejným shlukem otázek obírá se spis p. Svobodův. Otázky mohly být předmětem tendenční belletrie, jak ji známe z moderní novellistiky sociální; ale mohly být rovněž látkou vědecké monografie.

Kniha p. Svobodova jest monografií v nejpřísnějším smyslu, vzornou ukázkou, kterak možno z nudné úřední činnosti zajímavě těžit pro literaturu a vědu i v dalších důsledcích pro reformy společenské.

Autor sám poukazuje na podobnost Ghetta k ostrovu, jehož představy theorie národohospodářská užívala, aby jednodušeji znázornila vztahy obyvatelstva na jistém území. V takový ostrov do jisté míry se vyvinulo Ghetto a na něm stopovat možno účinky isolace určité skupiny obyvatelstva, kterému jest omezeno právo šířit území své podle potřeb rostoucí lidnatosti.

Účinky tyto jsou rozhodnou obranou liberalismu; bylyť nezdravé hygienicky, nezdravé hospodářsky, právně, politicky a jistě i mravně a výchovně. Přelidnění bylo vždy zjevem chorobným a hrozivým, jak ukázaly zkušenosti velkoměst antických (*Pöhlmann*: Übervölkerung der antiken Grosstädte), tím hůře pak nutně působilo v čtvrti, sevřené klausurou proti volné přírodě i proti přirozenému styku se sousedy a spoluobčany. Liberalism, který okovy tyto rozlomil a tak umožnil assimilaci, získal si nehynoucí zásluhy o všestranné obrození vrstev, které jakkoli, přímo či nepřímo, s Ghettem byly ve spojení.

Ale běh vývoje se nekončí liberalismem a jeho negativností. Jednak jde dál a pokouší se o konstrukce socialistické, jednak usiluje vzkřísit nejednu instituci za liberální éry pohozenou a zapomenutou. Jako Ghetto nemohlo již pouhým uvolněním klausury být zachováno, nýbrž veřejná moc byla nucena chtěj nechtěj positivně zasáhnout do něho a nejen právně, nýbrž i technicky je zrušiti v zájmu veřejné i soukromé bezpečnosti, když neopravované budovy hrozily sesutím — tak zase naopak spleť právních poměrů Ghetta obsahuje nejedno plodné poučení pro budoucnost.

Je to, jak autor podotýká, zejména otázka bytová, která vznikla přelidněním a nouzí o stavební místa, podobně jako poměry Ghetta, a v které zvláště pro dědičné právo stavební, doporučované dnes, možno z Ghetta čerpat názorné doklady o instituci r e á l n ě d ě l e n é h o v l a s t n i c t v í k nemovitostem.

A tak práce, na oko střízlivá a úzce vymezená, staví nás před mocný a poutavý konflikt národohospodářských i právních principů všeobecných: z důvodů t. zv. sociální reformy požaduje se dnes na jedné straně zrušení zásady soukromého vlastnictví k nemovitostem, na straně druhé však pozvedá se hlas pro rozšíření této zásady i na případy, kde dnešní soukromé právo připouští společné vlastnictví jako zjev docela běžný. Neboť čím jiným jest autorův důkaz indukcí i dedukcí, že dle práva rakouského princip reálního dělení platí stále, i jeho závěrečné přání, aby princip ten, tak do krajnosti provedený v Ghettu, ›nabyl životní schopnosti a zprostil se zárodků chorobných‹? Tím kniha p. Svobodova bezděky čelí proti socialismu a vnáší v otázku kollektivismu kus nového světla. Trvá-li socialism v prvé řadě na sespolečnění prostředků v ý r o b n í c h, pak stejně plyne z podstaty věci, že u domu jakožto prostředku s p o t ř e b n í h o nejznatelněji se jeví snahy individualistické.

Knihou dra. Svobody vstupuje do naší literatury vědecké síla nová, mladá a slibná. Že dílo tak cenné mohlo vyjít pouze nákladem soukromým — což, triviálně mluveno, znamená deficit několika set korun — patří již k obvyklým zjevům v české vědě. Mecenášské odkazy rostou do milionů, ale hlavním mecenášem národním zůstává, jak napsal kdysi Hálek — český spisovatel sám. Porozumějí této větě aspoň vzdělanější čtenáři a vycítí svou povinnost vůči knize?‹

ZE DNE

Tímto číslem počíná IV. čtvrtletí roč. VII. »Přehledu«. Žádáme pány, jimž došlo předplatné, aby použili přiložených složních lístků; pp. dlužníky pak vybízíme důtklivě, aby dlužné nedoplatky vyrovnali co nejdříve.

Královská čtvrt hradčansko-malostranská volila nástupce po poslanci Kaftanovi 17. a 24. června. Při první volbě zůstal na bojišti pan F. A. Šubert a všichni, kdo se sázeli, že přijde do užší volby, platili sázky; staročeští poslanci dr. Žáček a dr. Srb zabili poslední aférou staročeskou kandidaturu. Také p. Šubert, který loni za tepla po stávce byl by mohl se zdarem kandidovat na Vinohradech, propásl svou dobu a přišel pozdě. Nejvíce hlasů dostal mladočeský kandidát, pročež prý vypřáhli mu z kočáru *koně* a zapřáhli se do něho čtyři nadšení *voličové* a vezli jej v triumfu ulicemi k veliké radosti malostranské mládeže. Tak aspoň sdělovalo České Slovo před užší volbou mezi mladočechem a národním sociálem. Ale ďas věř osudu; pro všecky případy je záhodno zatlačit silněji do jeho koles, i pustil počestný orgán do světa zvěst o tajné schůzce německo-mladočesko-sociálně demokratické v neděli ve 2. hodiny v noci v kterési vinárně. Ale kdežto p. Šubert přišel pozdě, České Slovo přišlo s novinou příliš brzy. Ponechalo mladočechům den na vyvrácení zvěsti. Ačkoli noční pobyt ve vinárně, resp. »u kuřího oka« postižení nepopírali, přece jen se jim podařilo dokázat alibi s ohledem na onu určitě jmenovanou vinárnu. A zase k radosti, tentokrát k radosti všech moralistů, volební boj se přenesl do mravní sféry: České Slovo tvrdilo, že mladočech musí padnout ne už k vůli programu, ale v zájmu veřejné mravnosti, Den tvrdil, že z téhož zájmu musí padnout národní sociál. Jak jsme slyšeli, mnohý čtenář obou denníků si nad tou hromadou veřejné mravnosti důkladně odplivnul a proklel celou českou politiku. Než nerozčilujme se: ať už si zvítězil dr. Šviha, o to neběží, jen když veřejná mravnost je zachráněna. Kdyby byl vyhrál dr. Funk, bylo by to zrovna tak. Také, jak jsme četli na plakátech, oba kandidáti budou dobrými zástupci stavu — všech stavů (co je »stav všech stavů«, vysvětluje, jak známo, principál z Prodané nevěsty), tedy všecky stavy budou teď žít v blahobytu, což je tím vítanější, že všecko je stále dražší, pivo i guláš a tedy i mandát. Litujeme jenom, že celá ta volební menažerie (přiléhavějšího výrazu pro ni není) neodehrála se v representačním domě města Prahy. Tam by se byla i se svou veřejnou mravností nejlíp hodila.

Veřejná otázka. Národně-sociální kandidát dr. Šviha zvítězil v užší volbě na Malé Straně ú č i n n o u a o r g a n i s o v a n o u p o m o c i staročechův a klerikálů nevyjímaje kanovníky. Mladočeský kandidát dr. Funk jest, jak známo, antisemita, kdežto dr. Šviha přes výbornou kvalifikaci kdysi nebyl přijat do služeb zemského výboru jedině proto, že v rozhodné chvíli bylo zjištěno, že psal do novin proti klerikalismu. Jestliže ani antisemitism p. Funkův, ani protiklerikalism p. Švihův 24. června 1909 nepřekážel klerikálům volit Švihu proti Funkovi, pak *nemůže to být bez úmyslu, určitého záměru, po případě i ujednání.* Ptáme se a celá veřejnost jistě s námi, jaké to bylo ujednání — neboť v politice nikdo (a nejméně klerikálové) nedělá nic zadarmo! Ptáme se tak tím více, že poslanec Klofáč včera j i ž p ř e d p r o h l á š e n í m v ý s l e d k u v o l b y se netajil, že je vítězstvím úplně jist.

V české straně agrární propuká ostrá opposice, k níž nejvíce přispělo hanebné chování některých předáků v boji s cukrovary. Stoupenci poslechli příkazu organisace a řepu nesázeli, mnozí vůdcové však jí nasázeli a tím vyvolali pochopitelnou bouři. Pro situaci charakteristický je projev berounské »Stráže Venkova« z 18. t. m. Silnými slovy oplývající úvodník dovozuje, že lidu venkovskému je čerta po tom, který z vůdcův agrárních urve nejvíc prospěchů pro sebe, ale rolnictvo že trvá na tom, aby disciplině strany se podrobili i vůdcové; jinak ať jsou »odkráglováni« atd. Stav tento není nám neznám, a agrární strana není v Čechách prvou, kde pro pány vůdce disciplina neplatí. Proto je pochopitelno, že řada stoupenců agrární straně hrozí vystoupením. »Stráž Venkova« tyto nespokojence zapřisahá, aby v straně setrvali a opposicí svou jí vnutili pořádek. Jak tato rada pochodí, zatím nevíme; ale jak by dopadla navrhovaná vnitřní opposice, to dle svých zkušeností předvídáme dost určitě. Neboť u našich stran předáci jsou nedotknutelni jako velebná svátost a vedení postupuje proti opposici vždy tak bezhlavě a nesnášelivě, že každá opposice končí zpravidla — odchodem slušnějších živlů ze strany.

O nových typech středních škol a oprávněnosti jich absolventů přednášel v neděli 20. t. m. na veřejné schůzi pořádané pražským krajinským odborem Ú. spolku čes. profesorů známý odborník v otázkách středoškolských prof. V. Hulík. Ve výkladu, který vyjde tiskem a bude rozšířen co nejvíce, probral podrobně a věcně, i pomocí diagramů, nové typy středních škol, jich oprávněnost vnější i vnitřní a prokázal s úspěchem velkou výhodnost nového reálného gymnasia typu A. Oprávněnost gymnasií i reálek ovšem pan přednášející plně uznal a naznačil, jakými cestami je třeba pokračovati nyní ve vzbudování českého středního školství. Otiskujíce níže resoluci, v níž zahrnuty jsou všechny vývody prof. Hulíka, nemůžeme se nezmíniti, že schůze byla málo navštívena rodiči a širší veřejností, pro které byla určena. Za to v debatě se ukázalo, že většina přítomných (nejvíce profesorů a lékařů) souhlasí s vývody referenta, což jest jistě u nás velmi cenným úspěchem reformních myšlenek. V resoluci jest přihlíženo zejména k nejnalehavějším potřebám Prahy a předměstí. »Účastníci veřejné schůze, svolané pražským odborem Ústředního spolku českých profesorů, vyslechnuvše referát prof. V. Hulíka »O nových druzích středních škol a jich oprávnění«, sjednotili se na tomto: 1. Gymnasium (s latinou a řečtinou) je nyní nejvhodnější útvar středoškolský jako průprava pro studium theologie, klassické filologie ve všech jejích skupinách, filosofie a částečně i historie. 2 Osmitřídni reálné gymnasium (s latinou a frančinou) je nejvhodnější střední škola pro ostatní obory fakulty filosofické, dále pro studium práva a mediciny. 3. Reálka zůstává na dále nejúčelnější průpravou pro studium technické a nebudiž nikde měněna v reálné gymnasium; raději budiž na ní zavedeno nepovinné vyučování latině. 4. Budiž v Čechách, nejlépe v Praze II., zřízeno alespoň jedno reformní reálné gymnasium (s latinou od V. tř.), jež i absolventům nižších reálek a žákům měšťanských škol otvírá rovnou cestu ke studiu universitnímu, bez všelikých zkoušek doplňovacích, nejde-li o obory sub 1. vyjmenované. 5. Dosavadní pražská reálná gymnasia v Křemencové ul. a na Smíchově buďtež změněna v nová osmitřídní reálná gymnasia s latinou a frančinou. 6. K usnadnění maturitních zkoušek doplňovacích nutno zříditi kursy při jednom pražském gymnasiu (pro latinu, řečtinu a propedeutiku) a při jedné pražské reálce (pro deskriptivu). 7. Na Král. Vinohradech budiž co nejdříve k uvolnění dosavadních dvou přeplněných typů zřízen typ třetí, reálné gymnasium s latinou a frančinou. 8. Dívčí gymnasium »Minerva« budiž změněno v reálné gymnasium. 9. V reformě osnov všech typů středních škol budiž pokračováno, zejména budiž doplněno propedeutikou, právy a silným pěstěním hygieny.«

Rektor Bertl byl zvolen rektorem české techniky pražské i na rok příští. Neobyčejný tento krok většiny sboru profesorského je v úplném souladu s přáním celé české veřejnosti a zvláště studentstva, a byl vítán tím radostněji, čím nezvyklejším zjevem v řadě českých úředníků je muž s tak rozhodnou páteří nahoru, muž, který pro všeliké ohledy nezapomněl na svou národní povinnost v době bouřlivé a varoval české studenty, aby neklesli tak hluboko, jako šovéni němečtí.

Ant. V. Kobera, redaktor Východočeského Obzoru, zemřel 23. června v Pardubicích ve věku 24 let. Pracoval usilovně pro stranu sociálně demokratickou a zaujímal v ní zvláštní místo snahou po organisaci proletariátu zemědělského. R. 1904 pokusil se za přispění prof. Jarníka a několika kolegů svých o zaopatření příležitosti k tělesné práci studentstva v zahradách dra Lumbe — pokus, který přes krátké trvání nepostrádá zajímavosti.

Kaizlovu »Správní vědu« počal otiskovati prof. dr. Gruber v Obzoru Národohospodářském, podotýkaje, že snahy přátel a žáků předčasně zesnulého učence a politika o vydání všech jeho spisů se ztroskotaly a že dlužno se zatím omeziti na vydání prací jednotlivých. Otisk »Vědy správní« je pořízen dle školního diktátu autorova z r. 1889 a vyznačuje se v prvé řadě přehledností, úsečností formy, plastikou slohu a názorností dokladů. Ve své době representoval vedle konservativního stanoviska Pražákova pokročilý směr sociálně politický a zasloužil by i dnes, aby byl vydán mimo Národohospodářský Obzor též ve zvláštním otisku.

Společný výlet do Švýcar, jejž projektuje Výletní jednota »Jul. Verne« v Praze v den 14. srpna a násl., těší se neobyčejnému zájmu nejširší veřejnosti. Navštívena budou následující místa: Mnichov (dva dny), Lindava, Kostnice, Šafhúzy a rýnský vodopád, Curych, Rigi-Kulm a Lucern. Všecky jízdy dějí se výhradně rychlíky, o zaopatření postaráno je v hotelích I. třídy, tak že pohodlí pp. účastníků plně jest zajištěno. Vzhledem k tomu jest i cena 150 K, v níž zahrnuto jízdné tam i zpět, snídaně, obědy, večeře (bez nápojů) a nocleby v hotelích, jakož i pojištění proti úrazu, neobyčejně mírná. Obšírné prospekty s osvědčením účastníků dřívějších výletů a podrobnými informacemi zasílá pan Jaroslav Smrčka v Praze-II., Myslíkova ulice č. 15, jenž přijímá také přihlášky a vyřizuje veškery dotazy.

Ustavující valná hromada Pozemkové banky v Praze konala se dne 17. t. m. odpoledne ve velké zasedací síni obchodní a živnostenské komory v Praze za velmi hojného účastenství. Přítomno bylo 222 akcionářů, zastupujících 4574 akcií. Shromáždění uvítal jménem zakladatelů p. ředitel Zemské banky Fr. Procházka proslovením, v němž uvedl mimo jiné: »Zakládajíce Pozemkovou banku, měli koncesionáři na mysli ústav veliký a silný. Pohyb miliardového majetku půdy v zemích českých dává každoročně tisícerou příležitost k účasti ať ve formě komisionářského prostřednictví, ať ve vlastnosti kupce nebo prodavače. Půda česká jest a zůstane dobrým a bezpečným druhem zboží a vděčným předmětem obchodu.« Na to přikročeno k vyřízení jednacího pořadu, a sice usnesení o zřízení společnosti. Zřízení akciové společnosti Pozemkové banky bylo jednomyslně schváleno.

Nákl. J. Kotíka: J. Váňa: Kokrhy a krákory. 167 str. za 1 K 50 h. — *Nákl. vlastním*: S. K. Neu-

mann: Socialism a svoboda. 82 str. za 1 K 20 h. — *Nákl. J. Otty*: G. Maupassant: Sestry Rondoliovy a jiné povídky. Přel. P. Projsa. 132 str. za 40 h. — *Nákl. Josefa Springera*: K. Bláha: Všeobecné dějiny stenografie. 113 str. za 1 K 20 h.

ADMINISTRACE PŘEHLEDU

zasílá za hotové neb na splátky (možno zaslati i ve známkách):

Spisy vědecké, politické a sociální.

L. N. Tolstoj: Vzpamatujte se! List proti válce rusko-japonské a válkám vůbec. Třetí vydání. Místo 60 hal. pouze 30 hal.

Dr. B. Gebauer: Východočeské otrokářství. 120 str. Za K 1·20.

Dr. Jiří v. Gižycki: Sociální ethika. Stran 96. Za K 1·20

L. K. Hofmana Sebrané spisy. Díl I. Spisy vědecké s úvodem prof. J. Golla. Cena 6 K. Díl II.: Spisy smíšené a denník s úvodem Viktora Dyka. Cena 5 K.

L. K. Hofman: Adam Mickiewicz. 130 str. za 1 K 20 h.

Dr. Em. Chalupný: Havlíček. Obraz psychologický a sociologický. 600 str. Za 10 K; pro abonenty „Přehledu" sleva 20%.

Dr. Em. Chalupný: Antika a moderní život. Časová úvaha. 66 str. Za 50 hal.

J. Jellinek: Právo menšin. Za 40 hal.

Dr. B. Klineberger: Náboženský cit. Rozbor hodnoty náboženství. 440 str. Za K 6·—

Antonín Menger: Stát budoucnosti. 340 str. Za K 6·—

Ch. Seignobos: Církev a katolické strany ve století XIX. Za 70 hal.

Dr. Emil Svoboda: O reálním dělení domů v obvodu bývalého Pražského ghetta. Za K 1·90.

Belletrie, básně, dramata.

Marie Gebauerová: Obrázky. Povídky o dětech a pro děti. Za K 1·70.

Leda: Obecní volby. Veselohra o 3 jednáních. 90 str. Za K 1·40.

Leda: Právo k životu. Hra o 3 jednáních. Za K 1·40.

Ant. Sova: Dobrodružství odvahy. Básně. 100 str. Za K 2·—

Ant. Sova: Tři zpěvy dnešků a zítřků. Politické básně. Za 80 hal.

Brožury.

Dr. Z. V. Tobolka: Fr. Palacký jako politik a historik. Za 40 h.

A. L. Krejčík: Frant. Palackého život, působení a význam. Za 20 h.

K. Valeška: Josef Dobrovský, národní buditel. Za 20 h.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 2. ČERVENCE 1909. ČÍSLO 41.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Přehled.

V Německu reforma financí, u nás úprava obchodních styků s cizinou současně zavdaly agrárníkům podnět k intensivní politické akci a agitace, kterou akce i reakce průmyslu zahájily, slibuje, že brzy formy rozporů hospodářských přiblíží se způsobu tuhých bojů národnostních. Konservativně-klerikální většina říšského sněmu při poradě o nových daních, které mají vynésti říši 500 mil. marek, zamítla vládní předlohu dědické daně a iniciativně vyplnila mezeru tím vzešlou daní z bursovního záznamu cenných papírů, daní z obchodu s cennými papíry a kolkem na cenné papíry, směnky, šeky a bankovní kvitance, což znamená proti vládním předlohám daleko větší zatížení kapitálu, obchodu a průmyslu. Náš průmysl a obchod právem si stěžují na mezery v soustavě našich mezinárodních obchodních smluv. Od té doby, co následkem válečného napětí padla smlouva se Srbskem podléhají v Srbsku a na Černé Hoře naše tovary autonomním celním sazbám, a vzájemný poměr k Rumunsku, Bulharsku a Řecku obmezuje se na poskytování největších výhod. Do republik jihoamerických dojíždějí sice rakouské lodě státem subvencované, avšak jejich náklad nepožívá ani největších výhod. Proto předložila vláda říšské radě osnovu »zmocňovacího zákona«, která proti dřívějším osnovám obsahuje úplný plán pro řešení našeho obchodního poměru k cizině. S Rumunskem již uzavřena tarifní smlouva, která zajistila našim průmyslovým výrobkům nižší sazby a povoluje Rumunsku dovoz kontingentu zabitých volů a vepřů. Zmocňovací osnova žádá za parlamentní schválení této smlouvy a za zmocnění vlády, aby prozatímně, bez schválení říšské rady, uvedla ve skutek tarifní smlouvy, které mají býti uzavřeny se Srbskem, Bulharskem, Černou Horou a Řeckem s vyloučením dovozu živého dobytka, konečně obchodní smlouvy se zámořskými státy, pokud se obmezují na poskytnutí nejvyšších výhod. Zemědělství má býti odškodněno zřízením ústředny pro zpeněžení dobytka, jíž se přikáže ze státní pokladny celý výnos cla na hovězí a vepřový dobytek, nejméně však 1 milion korun ročně. Agrární poslanci všech národů prohlásili kompensaci ústředny za nedostatečnou a proti osnově zmocňovacího zákona zaujali stanovisko zamítavé, až na malou frakci agrárníků křesťansko-sociálních. Exportní snahy našeho průmyslu přirozeně se brání proti každému stížení své posice v mezinárodním obchodu a nenalézajíce v parlamentu všeobecného hlasovacího práva pro zvláštní sociální strukturu osob v průmyslu zastoupených a pro místní rozdělení průmyslu náležitého zastoupení, mobilisují všechny různorodé městské zájmy proti politice stran agrárních. Za agitační heslo použito dnešních vysokých cen obilí, mouky a masa. V Berlíně v cirku Schumannově, ve Vídni v hudebním sále sešla se veliká shromáždění zástupců průmyslu, velkého i malého obchodu a živností, zaměstnavatelů i zaměstnaných, aby protestovala proti agrárnímu kursu hospodářské politiky státní, a u nás specielně žádala okamžité vyřízení zmocňovacího zákona. Stejně agitují německé ústřední svazy průmyslové i po venkově zejména v německých průmyslových městech v Čechách. Je přirozeno v době, kdy základem seskupení stran v parlamentě se stává zájem třídní, že zodpovědnost za prospěch národního hospodářství v prvé řadě nese vláda, a že zejména ona musí čeliti i usnesením většiny, kdykoli toho vyžaduje zájem celku.

Ministr orby dr. Bráf ve veliké programové řeči vylíčil názor vlády na poměr zemědělství k národnímu hospodářství a ku státu. Po odstranění starého agrárního práva a uskutečnění liberálních požadavků rostoucí zadlužení a klesající výnos půdy vyvolal velkolepé sny o novém moderním právu agrárním s nucenou organisací zemědělců a vyvazením dluhů. Tuto dobu velikých plánů let osmdesátých záhy vystřídaly snahy svépomocné, nesoucí se k tomu, aby země-

dělec, pokud možno, své výrobky sám zpracoval, a aby se mu dostalo spravedlivého vlivu na trh. Zemědělství nachází se v podobné situaci jako za merkantilismu průmysl. Proto je úkolem státu, aby, šetře spravedlivě zájmů celku, podporou svépomocného hnutí i celní ochranou pomáhal vývinu technické a obchodní zdatnosti zemědělce tak dlouho, až v zemědělství zavládnou podobné provozovací formy jako v průmyslu. Tímto programem proti výtkám průmyslu zdůvodněna státní podpora zemědělství, na druhé straně ale také tažena demarkační čára přílišným požadavkům agrárním tím, že podpora státu prohlášena jen za výchovnou a dočasnou.

Při posuzování zmocňovacího zákona musíme míti před očima, že při poslední konjunktuře konkurence anglická a částečně i německá šla za výhodnějšími obchody na daleký východ a do Spojených států severoamerických. Tím se uvolnilo balkánské odbytiště pro rakouské textilní výrobky, chemikalie, barvy, sklo, kovy a papír. S poklesem konjunktury stává se anglická a německá konkurence opět tíživější, zejména v době, kdy Uhry o překot budují svůj vlastní průmysl. Za takového stavu věcí znamená pro rakouský průmysl uzavření hranic srbských, černohorských a rumunských — Rumunsko hrozilo vypovězením smlouvy o největších výhodách, protože bez dovozu dobytka náš trh pozbýval pro ně významu — ztrátu značného, tarifárně a zeměpisně blízkého odbytiště a nutné obmezení výroby. Naproti tomu přináší naše zemědělství jedinou oběť dovozu kontingentovaného množství zabitého dobytka (z Rumunska nejvýše 35.000 volů a 120.000 kusů vepřového dobytka), protože minimální sazby na obilí rumunským a balkánským exportérům nevyhovují, a argentinská pšenice jen při nynějších výjimečných cenách by se mohla dovážeti. Ostatně i konkurence dobytka stížena clem asi 19 h za 1 kg. hovězího a 20 h za 1 kg. vepřového masa a ustanovením, že lze maso dovážeti jen do větších měst (v Čechách: Praha, Plzeň, Budějovice, Karlovy Vary, Liberec). Povolení zmocňovacího zákona je tedy spravedlivým požadavkem průmyslu, jemuž lze vyhověti bez ohrožení zájmů zemědělských a okamžité jeho vyřízení má pro průmysl před podzimní kampaní veliký význam, protože v Uhrách může býti smlouva s Rumunskem aktivována provisorně ihned vzdor oposici říšského sněmu na základě loni usneseného zákona zmocňovacího.

Návrhy na dočasné zrušení cel obilních z jednoho tábora a v druhém táboře přijaté resoluce na zrušení cla na železo, železné zboží a stroje jistě nebyly vážně míněny. Pokud se týče cla na železo a železné výrobky, tuhá organisace kartelu připouštěla úplné využitkování celní ochrany bez ohledu k nákladům výrobním a bez ohledu na konsumenty železa. To patrno z toho, že kartel nyní snižuje ceny jen v těch relacích, kde mu následkem hospodářské depresse hrozí německá konkurence. Výsledek toho byl nejen zvyšování dividendy, ale hlavně tajné reservy, které umožní platiti ne příliš ztenčené dividendy i letos. Zdá se, že železný kartel by snesl nižší ceny bez nebezpečí obmezení výroby a otázku snížení cel na železo a železné výrobky by proto parlament neměl pustiti se zřetele.

Rozpočet na rok 1909 byl schválen oběma sněmovnami. Referent poslanecké sněmovny, dr. Steinwender, provedl v něm v zájmu úplnosti formální změny tím, že zařadil do rozpočtu příjmy a vydání na investice železniční a telefonní, na personál ředitelství pro stavbu vodních cest, na mimořádné kredity, povolené delegacemi na opatření dělostřeleckého materiálu a na zúrokování pokladních poukázek během tohoto roku vydaných. V rozpočtu scházejí jen příjmy a výdaje na stavbu lokálek a na kanalisaci a regulaci řek. Bylo by si přáti, aby ministerstvo vypracovalo pro tyto obory několikaletý plán a příslušné položky do jednotlivých rozpočtů zařazovalo. Rozpočtená vydání stoupla provedením této změny na 2.406,534.543 K, příjmy na 2.404,647.482 K. Kapitál v drahách investovaný byl opatřen během doby železničními zápůjčkami, rentami a pokladními hotovostmi. Proto je dosud spornou výše tohoto kapitálu. I po této stránce v zájmu věci žádá referent přesný výpočet investovaného kapitálu a rozdělení ročních výdajů na takové, které hodnotu drah zvyšují, a takové, které mají zatěžovati účet provozovací. Možné to bude teprve, až bude zavedeno u státních drah účtování podvojné na místě kameralistiky, a proto sluší vítati, že ministerstvo již tuto otázku studuje. Podle rozpočtu odhaduje referent rentabilitu drah státních v roce 1909 na 2·463%. Nejvyšší účetní dvůr již zpracoval státní účetní závěrku za rok 1907, tím více překvapuje, že parlament naposledy vyřídil účetní závěrku za rok 1893.

V našem českém hospodářském životě je význačnou událostí, že za necelý rok zvýšily skoro všechny obchodní banky akciový kapitál. Takovým způsobem bylo zaplaceno na nové akcie celkem 28 mil. korun, kromě toho na akcie nových průmyslových podniků 6·3 mil. korun. Váhu klásti sluší nikoli na skutečnost, že máme tolik českého kapitálu k disposici, nýbrž na to, že český kapitalista se stává podnikavějším a ukládá kapitál v papíru dividendovém. Bankám tím mnoho nových prostředků nepřibude, avšak jakost jejich prostředků se změní tím, že na místě vypověditelných vkladů získají vázaný akciový kapitál a tím možnost svěřené peníze umístiti s větším risikem a větším výnosem. Bude to ku prospěchu kapitalistů, ku prospěchu českého průmyslu, ku prospěchu záslužné hospodářské práce našich bank ve slovanských zemích a snad také ku prospěchu zřízení slovanské banky. V ní by bylo lze

český kapitál tím spíše uložiti, poněvadž prý se vedení banky nabízí našim lidem.

Jak se dalo očekávati, státní správa s největší rychlostí a ochotou předložila zákon k sanaci haličského průmyslu petrolejového. Nebezpečí invase amerického trustu bylo asi uměle vyvoláno, aby bylo přípřeží při parlamentním projednání osnovy. Stát vystaví nádrže na milion cisteren surového oleje nákladem 8 mil. korun. Provozování nádrží propachtuje se některé autonomní korporaci nebo družstevnímu podniku. Aby trustu byl boj učiněn nemožným, váže se živnostenské provozování nádrží, vedení a zpracování oleje státní koncessí, rovněž prodej oleje rozvážením a stáčením z nádob na vozech naložených. Bude-li zákon usnesen, jsou ochotny banky na uložený olej půjčiti peníze. Polákům vládní většina na škodu není. *—r—*

*

Finanční plán Bilińského.

II.

Pokud hospodářské a politické strany kritisuji hospodářské činy státu, z příčin na snadě jsoucích je jejich východiskem otázka důchodová. Proto nebylo s této strany Bilińskému vytýkáno, že přichází se svým plánem pozdě. Rychlý vzrůst státních výdajů z převážné části sáhá svými kořeny do doby hospodářské konjunktury, ona jistě vyvolala nutnost zvýšiti mzdy a platy státním zřízencům, rozšiřovati personál a předsevzíti investice při velkých státních prostředcích komunikačních atd. Tyto důsledky hospodářské konjunktury pro státní pokladnu trvají dosud, vzdor tomu, že je konjunktura od počátku roku 1907 na stálém ústupu. K tomu snad finanční ministerstvo máme, aby vedlo v evidenci státní výdaje v budoucnosti možné, a aby také nepropáslo dobu, kdy lze nejlépe a nejspravedlivěji čerpati z daňových zdrojů. Rozpočtové schodky zemských fondů byly před dvěma a třemi roky stejně neukryty jako dnes, již tehdy bylo patrno, že ani rozpočet státní nezachová rovnováhu, a byl to jen sebeklam, když investice hrazeny z pokladních přebytků a řádná vydání po způsobu středověkém z mincovních zisků. Tehdy by byl náš hospodářský organism snáze snesl nutnou přítěž většího zatížení a vyšších tarifů než dnes, v době největší depresse, a finanční plán by byl přinesl zdravé zmírnění zrychleného tempa hospodářské podnikavosti, k němuž konjunktura i u nás svádí. Opožděním finanční reformy však umožněno jedné hospodářské periodě žíti na útraty druhé.

Finanční plán Bilińského finančním plánem není. Ten podle mého pojmu musí obsahovati veškeré výdaje, které v dohledné době stát stihnou a naznačiti cesty, na kterých hodlá finanční správa hledati úhradu. Toho, kdo má hlasovati dnes pro tak značné zatížení nejširších vrstev, jistě musí zajímati otázka, na která bedra zamýšlí vláda naložiti náklad na sociální pojišťování (100 mil. K ročně), na zavedení dvouleté povinnosti branné, na organisaci dělostřelectva, stavbu dreadnoughtů, reformu vnitřní správy, reformu daně činžovní a — sanaci komunálních financí. K roku 1909 bylo odkazováno skoro ve všech zákonech finančního obsahu, v tomto roce nastati měla důkladná, definitivní úprava veřejných financí, neúplný program ministrův však hledá úhradu jen pro neodkladné výdaje, a zemím poskytuje úděly jen na 10 let.

Daň z dědictví a darů a osobní daně mají býti zvýšeny celkem o 20 mil. K. Naproti tomu mají konsumenti piva a kořalky zaplatiti státu ročně o 95·5 mil. K více. I když odečteme výši dosavadního zdanění piva k účelům zemským 32·2 mil. K, zbývá 63·3 mil. K, tedy zvýšení více než trojnásobné oproti daním přímým. Zdá se, že finanční plán není plodem dlouhého přemýšlení, a že se ministerstvu financí jednalo jen o to, opatřiti peníze co nejdříve a co nejpohodlněji zdaněním hromadného konsumu bez ohledu k zásadám spravedlivého rozdělení daní. Ostatně daň z dědictví, z dividend a tantiem a zvýšení osobní daně z příjmů je patrně jen okrasou v této kytici nových daní, a Biliński jistě by přílišné váhy na ně nekladl. Naproti tomu nezdá se odůvodněnou námitka, že berní morálka není u nás ještě na tom stupni, jak by si bylo přáti, a že se finanční správě za více než deset let platnosti zákona o osobních daních nepodařilo zachytiti všechny důchody. Sazby vládní předlohy jistě nejsou nezměnitelny, a vyrovnání může nastati během parlamentního projednání kompromissu v ten způsob, že se sníží navrhovaná sazba daně z piva a zvýší sazby a progresse při vyjmenovaných přímých daních. To bude nutné již z ohledů na průmysl pivovarský a živnost hostinskou, protože u nich pro nedostatek organisace a kapitálu sotva by se přesunutí tak vysoké daně odehrálo bez poruchy.

Největší vadou předloh Bilińského však jest, že naprosto přehlížejí ústavní zřízení státu. Ústavními zákony zaručen obcím a zemím obor působnosti, který pro různost místních poměrů nemůže s prospěchem býti obstarán státními orgány. Vůdčí myšlenkou této samosprávy jest obstarávání vlastních zájmů vlastními finančními silami. Biliński část nákladů na zemskou samosprávu protiústavním způsobem činí říšskou záležitostí a stanoví pro jednotlivé země zcela nahodilý klíč pro určení obnosu, který stát převezme. Příčinu této na první pohled nevysvětlitelné okliky ani hrubě nezapírá. Proč nemohou plynouti příspěvky poplatníků přímo do pokladnice zemské, proč oklikou přes pokladnu státní a na základě libovolného klíče? Příčinou toho je strach centralistů ze zemské samosprávy finančně

posílené a z organismu zemských finančních úřadů, který se počal zdárně vyvíjeti. Souhlasíme úplně s finančním ministrem v tom, že je to nekonomické, když z téhož zdroje finančního čerpají dvoje úřady, jako je to na př. dnes při dávce z piva, avšak pro další tvrzení, že státu není lze vypořádati se se zeměmi spravedlivým přikázáním výhradné disposice nad některými daněmi přímými a nepřímými, Biliński důvodů neuvedl. Osnovou zákona o zařízení zemského rozpočtu, která má býti předložena sněmům, a na jejímž přijetí závisí vyplacení státní dotace, podrobuje se zemský rozpočet schválení císařovu a zavádí se zemská finanční komise z členů doživotně sněmem volených ku kontrole zemského hospodářství. Zvýšení řádných výdajů je možné jen za současného zvýšení přirážky, které nastati má po případě automaticky, nebo za zvýšení jiných řádných příjmů. Zvýšení přirážky je nemožné a ostatní řádné příjmy by dle Bilińského předloh záležely jen z nepatrné státní dotace. Je na bíledni, že přijetí návrhu značí zamezení dalšího vývinu zemských financí, a tím zemské samosprávy.

Stát se bez nových příjmů neobejde, a nové příjmy lze hledati jen v daních, a právě tato skutečnost opravňuje k naději, že se proti výbojnému útoku na zemskou samosprávu utvoří autonomní program, který státu nové prostředky povolí jen za současného přikázání některých daňových zdrojů ve výhradnou disposici země, že vláda předloží závažný plán i o sanaci financí komunálních, a že se konečně zvýší sazba a výnos navrhovaných daní přímých.

MORAVA

Čeština na drahách.

Zápas o rovnoprávnost jazyka českého na drahách ve službě vnější není podnes daleko vybojován ani v Čechách a tím méně na Moravě. Nadpráví řeči německé se nejeví snad nikde tak křiklavě jako na drahách.

Ve dvojjazyčném označení stanic na Moravě je dosud všude němčina na prvém místě, stanice vyvolávají se vesměs německy napřed... atd. Není snad samozřejmějšího požadavku, než aby v zemi více než ze tří čtvrtin české byla přiznána přednost češtině aspoň u stanic českých. Dle zásady důsledně uplatňované od Němců měli bychom též spravedlivý nárok na to, aby ve stanicích českých byli jmenováni přednosty výhradně Češi. Ale to jsou ještě nejmenší příkoří, která jest nám snášeti při železnicích, ať soukromých nebo státních.

Moravské dráhy jsou tak bezohledné proti českému obyvatelstvu, jež tvoří zdrcující většinu v zemi, že ustanovují za úředníky osoby neznalé české řeči. Tak na př. v Zábřehu — hlavním to městě v okresu ze dvou třetin českém, s c. k. českým gymnasiem — staniční šéf neumí slova českého. Že přednostové větších stanic a vyšší úředníci vůbec neznají česky, je pravidlem. Jsou i případy, že ve stanicích ryze českých úřadují lidé netoliko bez potřebné kvalifikace jazykové, nýbrž dokonce šovinističtí Němci, jako na př. přednosta v Grygově a jiní.

Noviny téměř denně přinášejí stížnosti proti neznalosti češtiny u železničního úřednictva, ale marně. Hospodářský a sociální moment u drah tak silně vystupuje v popředí, že by dráhy jako instituce tak důležité a všeužitečné měly zůstat ušetřeny boje národnostního. Němci však také dráhy pokládají za svou državu, kterou nutno hájiti stůj co stůj. Slouží-li dráhy nacionální politice Němců, děje se tak přirozeně na škodu obecenstva, jež drah používá, a hlavně českého lidu (v našich zemích). Do jakých krajností vede německý šovinism, na to uvádím tento doklad z poslední doby: Žena jakási, která znala pouze česky, kupovala si ve Vídni lístek do Nového Města (na Moravě, něm.: Neustadtl). Úředník u pokladny, který česky vůbec nerozuměl přivolal si na pomoc jakéhosi zřízence železničního. Po delším vyjednávání dal ženě lístek do Unčova (na Moravě, něm.: Neustadt). Ženu (s dětmi) poslali pak z Unčova do Nového Města (ve zcela jiné části Moravy). — Řeklo by se snad, že případ ten týká se jenom nepřímo Moravy a že na Moravě samé něco podobného je nemožno. Ale mohu, prosím, i z Moravy posloužiti malou ukázkou. Na jedné malé stanici moravské vydal nedávno německý úředník českému cestujícímu lístek do Bystřice pod Hostýnem, ačkoliv žádal lístek do Hoštýna (u Zábřeha, něm.: Hochstein). Nedá se jinak ani mysliti, že při nedostatečné znalosti češtiny u nádražního úřednictva tak osudná nedorozumění opakují se dosti často. Největší bezohledností už je, postaviti k pokladně člověka, který se ani s lidem toho kraje nemůže náležitě dorozuměti. O personálu nižším (zřízencích) tu ani nemluvím. Neuvěřitelné při tom ještě je, že Němci prohlašují za provokaci, žádá-li někdo v německé stanici na Moravě (!) po česku jízdní lístek. Není tomu ještě ani tak dávno, co soudní kancelista K. byl disciplinován za to, že v Koutech (Winkelsdorf, na sev. Moravě) žádal česky lístek do Zábřeha, Disciplinární nález byl potom druhou instancí zrušen.

Na státních drahách platí § 20. organ. statutu, který přikazuje, že všecky vyhlášky, nápisy, razítka atd. mají býti vyhotoveny v jazycích v zemi obvyklých. Zaznamenali jsme předešle protest obcí Čejče, Ždanic a Klobouk proti německým razítkům na této nové trati. Výhradně německých razítek užívá se dosud venkoncem na bývalé severní dráze, která již přes rok je postátněna. Co již podáno bylo stížností s české strany pro nezachovávání § 20. org. st., ale stále bez výsledku!

C. k. dráhy vyhovují sotva minimu toho, co ve styku s českým obecenstvem je nezbytno. Kdežto na př. ve Švýcarsku železniční úředníci ovládají tři jazyky (německý, francouzský a italský), nepřidržuje c. k. vláda v Rakousku německé úřednictvo na drahách ku znalosti češtiny ani pro obvod českých zemí. Němcům povoluje se ve všem, na pouhý diktát německého městečka překládají se neodkladně čeští úředníci z německých stanic atd. Nám nepomohou však žádné petice a protesty, aby ustanoveni byli aspoň v českých městech čeští šéfové, nás mohou němečtí úředníci v ryze českých stanicích hrubě urážet atd. Ani ta minimální rovnoprávnost, která je obsažena v platných zákonech a nařízeních, se u nás nezachovává.

V jaké míře je možno porušování práv českého jazyka na c. k. drahách, toho klassickým dokladem je Šumberk, největší to stanice na státní trati Zábřeh—Sobotín (na sev. Moravě). Ačkoliv Šumberk je hlavním městem okresu, v němž je 14 velkých obcí českých, jsou na tamní stanici nápisy výhradně německé, jsou vyvěšeny jízdní řády pouze německé, jízdní lístky vydávají se jenom německé, u pokladny není možno domluviti se česky, úředníci a zřízenci neumějí slova českého... Octnete-li se na nádraží šumberském, zdá se vám, že jste někde u Berlína, ale ne — na Moravě! Na tuto výlučnou platnost němčiny na šumberském nádraží, kde není slovíčka českého (!), nedají si sáhnout šumberští Němci, kteří spustili hotovou revoltu, když na př. jednou u pokladny byl vystaven německo-český lístek. Všecky naše dosavadní pokusy o nápravu rozbily se o tento tuhý odpor města Šumberku, jejž vláda si netroufá zlomit.

A nyní přicházím k zajímavému případu stav. Brázdy z Č. T. Zmínil jsem se již kdysi v této rubrice o tom, že stav. Brázda jezdil ze Šumberka bez lístku, poněvadž si německý lístek nedal vnutit, že jednou nebyl vůbec vpuštěn do vlaku, tak že si musel najat povoz do Zábřehu. Příklad stav. Brázdy nalezl později více následovníků, čímž by se však nebylo docílilo ničeho, kdyby nebylo obdivuhodné houževnatosti, s jakou stav. Brázda vydržel v boji se šumberským nádražím. Z boje toho c. k. dráha vyšla nyní poražena. Dráha žalovala totiž stav. Brázdu u c. k. okres. soudu v Ústí n. O. o několikanásobnou pokutu za více jízd bez lístku. Předešlý týden vynesen byl po několika stáních rozsudek, jímž žaloba byla zamítnuta a c. k. dráha odsouzena k náhradě veškerých útrat, kdežto stav. Brázda zaplatí pouze obyčejný poplatek za jízdu. Rozsudek je odůvodněn poukazem na platné nařízení, že jízdní lístky na Moravě mají býti obojjazyčné. Při stání se ukázalo, že úředníci a zřízenci na šumberském nádraží neumějí pranic česky, ač ministerstvo po »důkladném šetření« na několikeré stížnosti vždy rozhodlo opačně. Stav. Brázda podal nyní u téhož soudu na c. k. dráhu žalobu o náhradu 7 K za povoz; pravděpodobně bude dráha zase odsouzena. Dráha zažalovala zároveň tři jiné osoby u c. k. okres. soudu v Šumberku také proto, že nevzaly německý lístek a jely bez lístku. Pokud se týče těchto žalob, nebylo ještě ve věci rozhodnuto (dvě žaloby jsou však již zamítnuty z formálních důvodů). Není vyloučeno, že dojde k odporujícím sobě rozhodnutím různých soudů, protože se jedná o věc bagatelní (pod 100 K), při níž odvolání je nepřípustno. *—ra.*

ŽENSKÁ OTÁZKA

Lycejní učitelky.

Ku článku v 39. čísle Přehledu dovoluji si připojiti několik poznámek. Autorka uvádí řadu otázek, jež týkají se nejen lycejních učitelek (t. j. bývalých absolventek lyceí), nýbrž vývoje lycea vůbec. Je faktum, že vyskytuje se již dnes při nepopíratelných přednostech lycejní osnovy řada nesrovnalostí, jež týkají se především sil vyučovacích, pak i osnovy samé. Byla již nadhozena otázka, zdali neměla by býti všecka místa na lyceích reservována ženám. Amerika Američanům, ženské školství ženám, mužské mužům — zní stručně heslo, s nímž nemohu souhlasiti. Respektuje vážné důvody existenční, kladu přece zdravý vývoj školství výše. A jsem přesvědčen, že koedukce sboru působí velmi blahodárně na žactvo, ať mužského, neb ženského ústavu. V tom směru asi půjde vývoj školy budoucnosti. Bylo by tedy nelogické, uznávati věc na jedné straně (koedukce na gymnasiích) a stavěti se proti ní na druhé. Rovnováha žen i mužů ve sboru zdá se mi nejzdravější podmínkou vývoje lyceí. — Jiná otázka týká se t. zv. professorek a lycejních učitelek.

Na stejném ústavu působí vedle sebe a stejnou měrou dva značně odlišné typy učitelek. Povinnosti jsou stejné, ale různé jsou platy a různá jest průprava. Lycejní učitelky jsou síly lacinější, a to může vésti v některých případech k nemilým roztržkám pro stavovskou otázku. Vysvědčení a delší studium není vždy dostatečnou zárukou větší zdatnosti paedagogické neb odborné, ale při všeobecném řešení musí býti východiskem. Lycejní učitelky po 6 létech lycejních a třech létech na universitě mohou dosáhnouti aprobace a získávají tím tři léta proti absolventkám gymnasií, jež mají na universitě povinné čtyřletí. To snad má býti vyrovnáno později různým platem za stejnou práci. Nemohu posuzovati rozsah studia odborného, rozdíly ve zkouškách v jednotlivých skupinách, a ponechávám úsudek o tom odborníkům. Stejně důležitá je otázka kombinací jednotlivých předmětů. Nedostatky ustanovení zastaralých nejeví se tak v oborech humanistických, jako reálných. Kombinace pro lycea je mathematika, fysika a přírodopis, jakž při obsáhlosti předmětů samozřejmo, v rozsahu pro nižší gymnasia. Ale na lyceích vyučuje se i chemii (3 hod. týdně), pak na mnohých lyceích zavedena byla filosofie. Je zajímavo, jak rozmanitě se věc pak komplikuje. Je-li odborník mathematik a fysik, učí mineralogii (IV.), ku které přírodopisec vůbec se nedostane, — jeť mineralogie i chemie částí fysiky. A k chemii přece mělo by se také při aprobaci přihlížeti. Dnes ovšem nemá »velký« mathematik na lyceích vůbec pole, ale, zdali je »přebytečný«, to nedovedu s takovou určitostí tvrditi, jako autorka článku. O otázce mathematiky na dívčích ústavech jsou mínění nejrůznější (srov. Frauenbildung, 1908—9), a záleží na tom, jak si představíme vývoj lycea, dnes ovšem mathematika nesáhá ani ku logarithmům. Odbočkou vracím se k otázce lycejních učitelek. Především bylo by dobře stanoviti, jaké kombinace byly by nejvhodnější pro kandidáty učitelství na lyceích. Že to nejsou dnešní skupiny, pokládám za jisto. Pak nebude se asi každý ústav vyvíjeti stejně. Bude-li někde kurs doplňující paedagogický, jinde gymnasiální, jinde obchodní atd., — jak se o tom píše a mluví, pak bude jistě rozmanitost v kombinacích a ve vypisování míst dle místních potřeb. — A otázka lycejních učitelek nedá se asi řešiti jinak, než jak ji přinesly poměry. Absolventkám lycea budiž poskytnuta jmenovitě na oborech reálných možnost, aby mohly svoje studia vyrovnati kolegyním z ostatních středních škol a nebyly tak odlišnou kategorií. Pak ovšem bude zcela přirozeno, aby domáhaly se realisování zásady: stejné povinnosti, stejná práva. Vyrovnání takové nebylo by těžké, zařídil-li by se na některém ústavě doplňující kurs, dle osnovy některého příbuzného typu středoškolského. Tím umožnil by se absolventkám vstup i na jiné odvětví.

Lz.

VĚDA

Jean B. de Monet, chevalier de Lamarck, a dnešní biologie.

Napsal E. Babák. (Dokončení.)

Jakou váhu kladl Lamarck na psychickou stránku ústrojenstva, můžeme posouditi už z toho, že se pokusil dokonce o roztřídění organismů na podkladě psychologickém: rozeznával ústrojence »apathické, sensibilní a intelligentní«; rostliny a nejnižší živočichy označoval jako »apathické«, domnívaje se, že pociťování a cítění je podmíněno nervstvem, jež však u těchto ústrojenců ještě není vyvinuto — leč nová biologie ukazovala a ukazuje stále určitěji, že čivost (dráždivost, citlivost), ba i vedení podráždění vyskytuje se i u těchto organismů, takže nelze vésti po stránce výkonné (funkcionální) mezi nimi a ústrojenci s vyvinutou soustavou nervovou žádnou ostrou hranici; u »sensibilních« živočichů dle Lamarcka je význačný pud prchati před vlivy, budícími nelibost, až i bolest — u »intelligentních« konečně jsou netoliko pocity nelibosti a bolesti, nýbrž i představy bolesti a nelibosti, tudíž předvídání těchto stavů, a zároveň vynalézání prostředků, jak se jim vyhnouti, odkud vyplývá veliká rozmanitost jejich jednání.

V těchto názorech Lamarckových jest obsaženo mnoho, co v nedávných letech bylo vysloveno řadou moderních biologů, ovšem přiměřeně k pokroku vědy mnohem jasněji a s větším zdůvodněním: tak na př. americký fysiolog Loeb snažil se opříti názor, že duševní život vyskytuje se teprve u ústrojenců, jichž chování nedá se vyložiti bez »associativní paměti«; s druhé strany pokusili se badatelé ve srovnávací fysiologii nervové (Beer, Bethe, Uexküll a j.) s obejitím psychického života rozlišiti reakce ústrojenců k vnějším vlivům na př. v antitypie, antikinesy, antiklisy dle toho, nastávají-li u ústrojenců bez nervstva (nebo u jednotlivých částí těla i vyšších živočichů), anebo prostřednictvím nervstva, a tu buď stereotypně stejně anebo měnivě dle toho, zdali působily už podobné vlivy na ústrojence dříve atd.

Vymýcení psychických činitelů z biologie bylo dříve úporným přáním mechanistických

přírodozpytců, jimž se stalo ideálem učiniti z biologie applikovanou fysiku a chemii, v níž ovšem není místa pro činitele psychické; v novější době, kdy toto úsilí o zmechanisování biologie právě s pokrokem jejím značně ochablo, vycházely snahy o vymýcení psychologie z biologie spíše už jen ze přání, aby analysa objektivně pozorovatelného dění životního nebyla zbytečně komplikována a matena názvoslovím psychologisujícím (anthropomorfisujícím). Ale současně objevovala se opět a opět nezbytnost, počítati s životem psychickým: tak na př.: reflexní (zvratné) pohyby, vykládané »mechanicky«, tak, že podráždění, vzniklé na povrchu těla živočichova vnějším vlivem, dovede se po dostředivých drahách do nervového ústředí a odtud se svede na dráhy odstředivé do svalů mířící, vedly spořádaností, účelností a přizpůsobivou měnivostí svojí znova a znova k předpokladu psychických činitelů; a tu na př. mícha obratlovců, mající i po zničení mozku nebo po odloučení od mozku dalekosáhlou schopnost reflexní činnosti, byla »oduševňována« (kdežto jinak »vlastní«, nebo »vyšší« činnosti duševní vázány jsou na ústroje mozkové). A v posledních letech ukázaly výzkumy o vyměšovací činnosti žlaz slinných, žaludečních atd., zvláště Pavlovem provedené, jak velikou důležitost mají psychické stavy, zejména libé pocity a představy chuťové, na vytváření trávících šťav, i po stránce mnohostné i co do jejich jakostného složení.

Avšak mnohem mohutněji ještě, nežli při dějích fysiologických, vyniká potřeba uznati psychické činitele při děních morfologických, při utváření a přetváření organismů — a tu nabyly evolucionistické názory Lamarckovy v nové době velmi rozsáhlého přijetí, rozvinutí a zdokonalení. Řada zoologů, botaniků, fysiologů, lékařů i filosofů hlásí se dnes k »neolamarckistickým« směrům, z nichž »psychobiologický«, vedený Paulym, Vogtem, Francéem, Wagnerem, Kohnstammem a j., je nejvýznamnější (orgánem jejich je Zeitschrift für den Ausbau der Entwicklungslehre, mající zároveň označení Archiv für Psychobiologie). —

Psychobiologie vyvíjí se po stránce přírodovědecké i filosofické v souvislosti s úvahami o organické teleologii — účelné stavbě a účelných výkonech ústrojenců. V ústrojné přírodě nelze se obejíti bez hlediska teleologického — a podkladem teleologických vztahů jeví se býti týž psychický činitel, jejž nacházíme ve svých vlastních, vědomě účelných konáních jakožto činitele, kladoucího účely a směřujícího k cílům. Vědecky oprávněná teleologie jest immanentní, t. j. v přírodních ústrojencích ležící, přirozená (nikoli teleologie transcendentní, kladoucí původ účelného mimo přírodu, nad přírodu: teleologie theologická). Pauly mluví o autoteleologii, t. j. účelnosti v organismu samém dané: porucha životní rovnováhy, vzbuzená podněty z vnějšku, jeví se uvnitř, subjektivně, pocítěním potřeby, čímž vybaví se pud sebezachování, který za součinnosti »schopnosti rozeznávací, usuzující« upotřebí z prostředků na snadě jsoucích takový, jímž se odstraní daná porucha rovnováhy, volba vhodného prostředku provede se prvotně zkoušením, pokusy, takřka vyhmatáním (= činnost vynalézavá), anebo na základě dřívějších zkušeností (= paměti); výsledek upotřebení tohoto prostředku reguluje pak další činnost ústrojencovu, opět prostřednictvím psychických stavů. — Rozumí se, že absurdní učení některých přírodozpytců a filosofů známé pod jménem »psychofysického parallelismu«, je tímto nazíráním naprosto odbyto.

S tohoto hlediska splývají v jedno různé obory účelných zjevů — ať jde o morfologickou stavbu ústrojenců, hrubou, až i nejjemnější, jevící veskrze svrchovanou účelnost, ať o účelnosti fysiologické, veskrze patrné v činnostech jednotlivých ústrojů i v jich harmonické součinnosti, ať o účelnosti psychického života, ať o kulturní vymoženosti člověka: nástroje, stroje, stavby, umělecká díla atd. Vogt liší tu »orgánový intellekt« a »intellekt personální«: intelligence, jež vytvořila ploutve rybí, je svojí povahou zajisté příbuzná našemu lidskému intellektu, jenž vymyslil vesla, lodní šroub atd. Sedíme se svým personálním intellektem takřka v podnájmu v těle, jež je zázračnou stavbou, která byla vytvořena bez jakékoli zásluhy personálního intellektu intellektem nekonečně vznešenějším — orgánovým. Z orgánového intellektu vzešel celý ústrojný svět; chápeme jeho povahu jedině skrze náš personální intellekt, jenž je slabým odleskem orgánového. Jako orgánový intellekt stvořil nad světem neústrojným říši ústrojenstva, tak personální intellekt vytváří nad světem ústrojným svět kulturní. V podstatě shodují se rostliny, zvířata, lidstvo — umělecké produkty intellektu orgánového — s kulturními produkty od kamenného kladiva až k nejsložitějším strojům a nejjemnějším vědeckým přístrojům: jenže tvoření orgánového intellektu je záření slunce, tvoření intellektu personálního světélkování svatojanské mušky. Neboť lidský mozek, jenž stvořil svět kulturní, je pouze jedním z nesčetných velkolepých výtvorů intellektu orgánového. Činnost orgánového intellektu je zajisté v základě shodná s konáním intellektu personálního, ale nekonečně moudřejší, takže ji s těží svým personálním intellektem chápeme: personální intellekt má končetiny k disposici, znamenité stroje, hotově dané, jichž užívá k nejrozmanitějším výkonům, i staví stroje atd., snášeje všecko ze vnějšku — avšak orgánový intellekt pracuje ze vnitř-

ku způsobem nepochopitelným — vždyť ani nejprimitivnější jeho nástroje, zjevné ve výměně látkové, nedovedeme definovati; dělením buněčným staví zvnitřka a ve všech směrech nejúčelnějším způsobem. Je vznešeným úkolem pátrati po tom, jak se orgánový intellekt ponenáhlu vyvíjel až v nejdokonalejší svoje manifestace, stoupaje po nižších stupních, pracně dosažených, ke stále vyšším, podobně jako člověk vynálezce opírá se o vynálezy dřívější.

*

Kultura Anglie. Za redakce mnichovského professora E. Siepera chystá R. Oldenburgovo nakladatelství v Mnichově soustavnou sbírku vědeckých monografií o kultuře současné Anglie; kollekce chce sledovati vedle informačních cílů také snahu o dorozumění mezi Němci a Angličany, národy to duševně tak spřízněnými a přece tak znepřátelenými a odcizenými. Program jest tak bohatý a rozmanitý, že sbírka »Die Kultur Englands« může vzbuditi živý zájem i za hranicemi. Uvádíme alespoň několik názvů monografií k tisku již přichystaných a ohlášených. Moderní anglický román. William Morris a obrození anglického uměleckého průmyslu. Carlyle a hlavní ethické proudy nové doby. Dějiny ženského hnutí v Anglii. Hnutí pro městské zahrady. Tisk a veřejné mínění. Anglie jako moc zámořská. Keltické prvky v povaze anglické a keltická renaissance.

TECHNIKA

Vzdušný ledek. (Dokončení.)

Ledku prodáno v roce 1908 za 2 mil. norských korun s čistým ziskem ½ mil. korun.

Za normální výroby v posledních 6 měsících činily příjmy 1,500.000 K, vydání 970.000 K, čistý zisk tedy 530.000 K. K tomu dodává Eyde: »Nutno uvážiti, že tak dobrý výsledek docílen byl v prvém roce veskrze nové industrie, která neměla vzorů a musela bojovati proti nedůvěře jak se strany soukromé, tak i veřejné.«

Příjmy se však zvýší, až budou uvedeny v chod nové závody pro výrobu ledku ammonatého a draselnatého, a až se upraví přívod vody u Möswandu a Maarvandu. Taková továrna pracuje bez uhlí a bez kouře, pouze se vzduchem a vodou, což jsou nejideálnější poměry.

V čase stavby závodů notoddeuských vznikly jiné konkurence schopné vynálezy a patenty na elektrickou oxydaci vzdušného dusíku, v bádenské Anilin- und Soda-Fabrik. S touto továrnou uzavřel Eyde úmluvu na společnou práci a tímto sdružením získán potřebný kapitál k vynžitkování rjukanského a j. vodopádů a založeny dvě společnosti, »Norsk Kraftaktielskab«, s kapitálem 16 mil. K pro využití vodopádů na řece Maanelo a »Denorske Salpetervärier«, akc. spol. s kapitálem 18 mil. K k využití síly, dodané první společností na výrobu vzdušného ledku. Třetí společnost »Norsk Transport-Aktieselskab«, s kapitálem 3 mil. K se tvoří za účelem vyčerpání energie vodopádu Rjukana dopravní tratí 125 km. Do celého podniku: továrna v Notoddeu, stanice elektr. ve Svälgforu a ve stavbách vodopádu Rjukana (245 m vys.) a Wammy, uloženo 22 mil. korun — do roku 1919, kdy vše bude hotovo, bude zařízení to representovati 54 mil. korun ceny.

Ve Fossanu v Högstfjordu založena byla nová společnost k výrobě ledku ze vzduchu. Využitkován tu bude nový patent, užito síly vodní vodopádu o 60.000—100.000 HP.

Prozatím ovšem nemůže citelně konkurovati ledek vzdušný s ledkem chilským, neboť světová spotřeba ledku roste tak úžasně, že vyrobené množství do 10 let bude sotva patrné na světovém trhu.

Nicméně jest tento moderní průmysl pro země rakouské, které mají v alpských i v českých zemích hojnost vodní síly, a které spotřebují ročně spousty amerického ledku, velmi výhodným, neboť jen zřízením nějakého úplně nového odvětví chemického průmyslu možno povznésti domácí průmyslovou úroveň.

V Čechách je již několik elektrochemických závodů na výrobu karbidu a karborunda (Lobkovice, Nové Benátky a j.), kdy dočkáme se české továrny na norgesalpetr, či vzdušný ledek? *(Dle »Chem. Listů«.) F.*

*

Dobytí vzduchu. Napsal Ferd. Mládek. (Nákladem F. Šimáčka v Praze.)

Ve sbírce vzdělávací lidové četby »Dalekohled« vyšla tato bohatě illustrovaná knížka, která podává dějiny »dobývání vzduchu« až na naše časy. Hlavní část a nejzajímavější dle mého zdání věnována jest české vzduchoplavbě. V tomto oddílu knížky sestaveny jsou veškeré vzduchoplavecké pokusy, vykonané našimi i cizinci na české půdě — a to snad poprvé v takové úplnosti. Hledisko autorovo jest dosti střízlivé. Zabývá se hlavně vědeckým významem ovládání vzduchu a vzduchoplavby, bez obvyklé romantické zajížďky do říše Utopie, jak se děje poslední dobou stále víc a více v německých listech. Vědecké vzduchoplavbě (meteorologické) věnována poslední kapitola knížky a

pod zorným úhlem vědy psán celkem i doslov, vyznívající trochu příliš optimisticky proti »krátkozrakým«. *J. F.*

*

Domácí vševěd. Illustrovaný slovník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství. Sestavil Josef Kafka, adjunkt musea král. Českého. Nákladem F. Šimáčka v Praze.

Dvojsvazkový slovník s nesčetnými obrázky a přílohami obsahuje vše, co může nahraditi hospodyni knihovnu o kuchařských receptech, ručních pracích, pěstování květin a rostlin užitkových, o zařízení domácnosti, o nejnutnějších zdravotnických věcech, o výživě těla a o potravinách, o knihvedení a účetnictví domácím.

Kniha jeví zcela patrně svůj vznik. Z četných článečků časopisů, vycházejících u nakladatele vševědu (Melišův rozhled, Šťastný domov, Vynálezy a pokroky a j.), sestavil p. adjunkt Kafka slovník. Použil asi nějaké cizí předlohy, snad německé, neboť některé článečky jsou přeloženy s neznalostí české vědecké terminologie (hlavně chemické); jiné opět svědčí o tom, že předloha byla zastaralá, neboť za základ slouží jim názory více než překonané. Toto platí hlavně o článcích z oboru, kde zdravověda se kříží s morálkou (pohlavní zdravověda).

Ocenění knihy jako celku musí býti ponecháno těm, jimž jest určena, a stane se teprve časem s potřebou rady a s poznáním její jakosti po provedení. Pokud prolistování a zkoušky na ukázku mohou zde býti směrodatny, jest málo otázek, na něž by vševědu chyběla odpověď. Chcete-li vycíditi slaměný klobouk, rozpoznati, je-li houba jedlá či jedovatá, připraviti si doma voňavku nebo obvázati nějakou ránu — ve vševědu naleznete radu a jasný návod. Hlavní část článků jest z oboru kuchaření a ručních prací. Tím jest domácí vševěd pro mladou hospodyni nepostrádatelným rádcem. *J. F.*

*

Všeobecné dějiny stenografie. Napsal Karel Bláha. S 3 vyobrazeními. Str. 113. Praha 1909. Nakl. J. Springer v Praze-I. Cena K 1·20.

Po dlouhých letech vyšla konečně kniha odpomáhající nedostatku česky psaných dějin stenografie. Pražákův, na svou dobu velmi dobrý spis »Čtyřicet let těsnopisu českého« již dávno úplně rozebrán zmizel z knihkupeckého trhu a Bláhův »Pokus o všeobecné dějiny těsnopisu« byl vydán jen písmem těsnopisným (v soustavě Gabelsbergerově) a tak širšímu publiku a i mnohým mladším stenografům, kteří již dnes ovládají jen původní soustavu Dürichovu, úplně nepřístupen. Účel své práce naznačuje Bláha v předmluvě slovy: »Knížka tato má býti spíše učebnicí historie těsnopisné nežli historií samou. Chci jí odpomoci nedostatku česky psaných dějin těsnopisu všech dob a národů.« S tohoto hlediska nutno též práci tu posuzovati. Veden praktickými ohledy omezil se autor správně při dějinách stenografie cizích národů jen na nejdůležitější a podal důkladněji dějiny stenografie slovanské (zvl. české) a německé, která měla na Slovany vliv největší. Dějiny českého těsnopisu jsou probrány až na dnešní dni a obsahují v přehledné formě též průběh hnutí ve prospěch nové slovanské soustavy; nutno uznati, že v této partii počínal si Bláha, ačkoli jest jedním z vyslovených přívrženců soustavy Dürichovy, docela objektivně, nechávaje mluviti holá fakta.

Velice by bylo dílu na prospěch několik autografovaných tabulek, zvláště k částem, kde se jedná o vývoji »Těsnopisu českého« a o původních soustavách. Malá statistika (o spolcích, časopisectvu a j.) a abecední rejstřík by byly tu na místě. Zbytečně věnováno jest Coulonovi (str. 26 a násl.) z osobní záliby skoro tolik, jako celé ostatní francouzské stenografii dohromady. Nevhodno jest též zavádění neobvyklých termínů, jako krátkopis, krátkopisný (str. 12, 15) a j. To jsou arci výtky rázu jen podřízeného, které knize na ceně ničeho neubírají. Dnes jsou Bláhovy dějiny opravdu jedinou česky psanou pomůckou k historické části státní zkoušky z českého těsnopisu. Co bylo u nás v 50 letech v českém těsnopise vykonáno, je pořádný kus národní práce, bohužel od širší intelligence z naprosté neznalosti dosud nedoceněný. Bláhovy Všeobecné dějiny stenografie jsouce psány přístupně, slohem svěžím, najdou jistě hojně čtenářů nejen mezi stenografy, nýbrž i v kruzích širších a přispějí k tomu, aby stenografie byla doceňována i tam, kde na ni dosud hleděno jen s patra. Též cena knihy K 1·20 jest na naše poměry přiměřená.

UMĚNÍ

Národní divadlo.

V pátek, dne 25. června 1909, poprvé: Oasa. Veselá hra o třech dějstvích. Napsal **Karel Želenský.** Režisér Karel Želenský.

Páně Želenského hra není bez vtipných situací; ale tím, že chce více než pobavit, sama si škodí. Herecké žerty, napoleonství páně Pekárkovo, maloměstské zájmy o rybolov, sklepnice, umění jsou podány se svěžím humorem; celek je náhodným spojením tklivých a veselých nápadů. Na představení nebylo lze si stěžovat, autor, spolu představitel vůdčí úlohy, byl

ve svém živlu, jeho partneři a partnerky osvědčili kolegiálnost v dobrém smyslu slova. Také režisérem byl pan Želenský, jemu tudíž třeba přičísti, že — jako často ve hrách naturalistických — v každém ze tří jednání byly na jevišti umístěny hodiny, skutečně jdoucí hodiny, udávající přesně, kolik minut, po případě čtvrt hodin, ten který výjev trvá: ošemetný to vynález, jehož využiti odporučil bych režisérům znepřáteleným s autory.

Obsah kusu je šablonovitý, a víc než sentimentální, také technika nebudí valné úcty, přece však zdá se mi pozoruhodna obratnost, s níž autor v prvém a zvlášť v posledním jednání ovládá četný svůj ensemble. V kresbě podivínského divadelního ředitele, hrubého to dobráka a diktátora bez peněz, uplatnil svůj pozorovací talent. *O. Fischer.*

*

Vinohradské divadlo.

Od premiéry de Flers-Caillavetovy komédie Láska bdí uplynulo právě tak asi pět čtvrtí roku a dnes vidíme na vinohradském divadle čtvrtý kus francouzských autorů. Již tehdy, kdy byla u nás sehrána jiná jich práce Strážný anděl domácnosti, upozorňoval jsem zde na to, aby divadelní správa nesáhala bez rozmyslu po všem, co nese značku oblíbených spisovatelů. Neboť byla-li Láska bdí rozkošným dramatickým obrázkem, bylo-li jiné jejich dílo, Král, jednou z nejúčinnějších satir, jež moderní divadlo má, Strážný anděl domácnosti klesal hluboko pod úroveň obou předešlých. Poslední premiéra de Flers-Caillavetova, Buridanův osel, stojí asi tak uprostřed: chvílemi ozve se s jeviště břitký vtip, veselá glossa, v zápětí však jsme spisovateli vedeni zápletkami, jichž šablonovitost postrádá půvabu. Pro genre takových veseloher není horšího nebezpečí, než začíná-li se při nich divák nudit. A to, bohužel v tomto případě platí. Kdo zná první dvě komedie, má pro nejnovější hru pramálo zájmu: jak situace, tak i postavy jsou toliko do jiných kabátů převlečeny. Novinka nečiní velkých nároků na hereckou výkonnost: jistá elegance vnějšího vzhledu a konversační plynnost, toť vše, čeho žádá. Na Vinohradech naučili se obojímu dost rychle: radost poslouchat. Toliko malé nedopatření rušilo: pí. Ptáková byla omylem exponována na místo, s něhož nemá dost sil. *O. Theer.*

*

Muther zemřel. V mužném věku 49 let skonal muž, který v českých kruzích uměleckých dobyl si nevšední přízně sympatickým zájmem svým o moderní výtvarnictví naše. Vyšel ze školy bývalého krajana našeho Ant. Springra a jako spisovatel souborných děl, feuilletonista i kritik nesmírně rozšířil obzor Němců po výtvarném díle národův ostatních, a z jeho statí čerpala poučení i naše intelligence, z části v českém překladě. Přes to, že dílo Mutherovo nezanechá hlubokých stop v oboru jeho pro povrchnost, se kterou jeho péro jinak duchaplné a bohatou sečetlostí vyzbrojené chápalo zejména zjevy nezvyklé (na př. Bílka), památka horlivé jeho práce propagační a informační pro dnešní dobu je čestna a nebude tak brzy zapomenuta.

BESEDA

Josef Jungmann.

VI.

Král a Masaryk způsobili zvláštní období v posuzování Jungmanna. Každý následující spisovatel sice byl přirozenou povahou věcí nucen předsudky jejich opravovat, ale při tom žádný plně se nevymanil z jejich vlivu. A tak od roku 1894 až do nynějška v literatuře o Jungmannovi jeví se vnitřní rozpolténost.

Patrna je hned u prvé knihy, výslovně protestující proti Masarykovým názorům, na *Kaizlových* Českých myšlenkách (1896). Kaizl správně ukázal na vůdčí buditelský význam Jungmannův a na základní vadu koncepce »České otázky«, která ho nedbá a hledí jej zastínit Kollárem i ostatními buditeli. Ale Kaizl zároveň podotkl, že s výtkami Masarykovými vůči osobě Jungmannově a se směrem jeho protijungmannovské kritiky nepolemisuje, a tím ovšem nechal je nedotčeny, jako by přece jen obsahovaly věcně pravdu.

Murko byl sice programem své knihy »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik« (1897) veden jen k rozboru jedné stránky obrození českého, ale jak v mezích těchto, tak i ojedinělými výroky všeobecnějšími otřásl názory Masarykovými, ačkoli přímo nepolemisuje. Ale již v předmluvě, kde Masarykovu práci chválí, vidí potřebu vytýkati, že Masarykovi v »České otázce« »slabosti Jungmannovy staly se vděčným terčem pro nájezdy«. Ačkoli tedy s křížovou výpravou proti »slabostem« Jungmannovým nesympatisuje, přece jen má za to, že věcný obsah výtek Masarykových něco do sebe má. Bezpodstatnost toho není ovšem nyní již třeba dokazovat.

Nejnápadněji, totiž i zevně, patrný je vnitřní rozpor nejnovější literatury o Jungmannovi v Laichterově sborníku »Česká literatura 19. století« v úvaze *Jakubcově* (1902). Jeho stručná a velmi svědomitá monografie o Jung-

mannovi jako buditeli — ač sdílí se současníky přeceňující míněni o významu Dobrovského a a následkem toho Jungmanna přece jen podceňuje — nepřímo vyvrací hany napsané o Jungmannově povaze[1]) a obohacuje líčení Zeleného o nové cenné postřehy. Ale na samém konci, kde od podrobností se pozdvihuje až k pozoruhodnému pokusu o celkovou charakteristiku psychologickou v parallele mezi Jungmannem a Janem Nejedlým, náhle vyjel z kolejí a připsal sedm stránek (str. 609 a násl.), které k předchozí studii přiléhají jako pěst na oko: v zájmu domnělé »vědecké pravdy« Jakubec v tomto přívěsku opakuje hlavní nesprávnosti tvrzené Králem a Masarykem a ještě je sám o několik podobných výčitek rozmnožuje! Pomíjeje omyly, které jsem probral shora, zmíním se jen o tom, co Jakubec proti Jungmannovi uvádí nového, svého vlastního.

Vyčítá předně Jungmannovi, že »nevedl svou činnost vždy podle svého přesvědčení«, zejména že v boji o prosodii vypravil za sebe v boj Palackého se Šafaříkem, v boji o pravopis pak »přijímal harcovnické služby Hankovy, místo aby sám byl za své přesvědčeni vešel v boj«. Nebudu rozhodovat, je-li důstojno badatele tak střízlivého, že nekriticky přijímá chatrné a z části naprosto nemožné vývody Královy[2]) (str. 199, 610 cit. knihy, a podobně i ve II. díle »Literatura 19. stol.«); obracím se jen k vlastnímu dodatku Jakubcovu, k zmínce o pravopisném boji. Nemohu dost důrazně opakovati, co jsem řekl již ve IV. i V. kapitole této studie: Jungmannovi opět a opět se vyčítá jako charakterový nedostatek totéž chování, které u Dobrovského je buď úplně pomíjeno nebo snad i chváleno. Jakubec věnoval Dobrovskému v Laichterově sborníku delší úvahu nežli Jungmannovi, a přece tam nenašel místa pro výtku, že Dobrovský nešel sám za své přesvědčení v boj, ačkoli k b o j i t o m u p o v i n e n b y l n e J u n g m a n n, n ý b r ž D o b r o v s k ý jako původce analogického pravopisu, a jakkoli Dobrovský se pro tuto svou věc neodvážil ani později zápasu jako Jungmann, který jí obětoval několik let klidného života a vydal se v šanc pravé štvanici. Není smutnějšího zjevu v dnešní literární historii české nežli toto slepé, od spisovatele k spisovateli přebírané strannictví, které chce hájit Dobrovského proti starým předsudkům novými, většími křivdami vůči Jungmannovi a zamlčováním všech slabostí Dobrovského, které se vůbec dají zamlčet. Neboť co může při objektivní úvaze být pro Jungmanna nečestného v tom, že »přijímal« Hankovo pravopisné vystoupení?[3]) Hanka celý svůj život pílil za opravami pravopisu, co tedy divného, že rychle a rázně vrhl se v boj o reformu Dobrovského, čímž předstihl ostatní stoupence této reformy, kteří o pravopis tolik nedbali, pokládajíce jej právem za věc podružnou?

Jakubec dále, ač Jungmanna uznává jako Palacký za »vzor vlastence«, viní jej, že k vlastenectví »přiměšuje nepěkné prvky osobní. Jeho vinou české vlastenectví propuká odporem k významným členům starší generace buditelské. Těžkým podezříváním n e d ů v o d n ý m stihal nejen J. Nejedlého, nýbrž i Dobrovského, Bolzano a j.« Pěkná sbírka odsudků v několika slovech! — jenže:

1. Jaký by to byl v z o r vlastence, který by vlastenectví směšoval s nepěknými vlastnostmi? Vnitřní rozpor pojímání Jakubcova je v této větě zřejmý až křiklavě.

2. Která nová generace kdy nepropukala odporem k významným členům generace starší? Nevidí Jakubec aspoň na svém idolu, na Dobrovském (nemluvě o Šafaříkovi, Palackém, Havlíčkovi a většině vedoucích duchů literatur cizích), že k starší generaci se choval sám odmítavěji a ostřeji nežli Jungmann?

3. Neměl Jungmann opravdu důvodů pro své podezření vůči jmenovaným osobám? Ukázal jsem již svrchu, že stran Dobrovského a Bolzana nelze to Jungmannovi vyčítat, ale ukážu ještě zde několika doklady, oč běží.

Palackému nikdo nevytýká »bezdůvodné podezřívání Nejedlého«, naopak víme, že ve sporu jeho s Jungmannem se postavil mimo strany a Nejedlého se dost ujímal. Nuže, Palacký psal Kollárovi 31. května 1830: »Recensí Selanek v posledním svazku Musejníka zbouřila vášně p. Nejedlého nadmíru; běhal k ouřadům celý rozsápaný, žádal o skonfiskování toho svazku« a »policii na Rusomany, jakž on udává, znovu žaloval.« (Dále jdou slova o »u t r h a č í c h, z r á d c í c h, l h á ř í c h«).

Tato zpráva, doufám, stačí k úsudku, zdali Jungmannovo podezření o Nejedlém bylo bezdůvodné. A kterak přišlo, že Jakubec, podrobný znalec věci, se slůvkem nezmínil o dopise Palackého, kdežto obdobné zprávy Jungmannovy rozvádí až zbytečně, aby jej mohl kaceřovati?

(Pokračování.) *Ch.*

---

[1]) Výslovně uznává, že »spisovatelská činnost Jungmannova plně odpovídá jeho životu a snahám, jak je projevoval v soukromém usilování.« I. str. 590.

[2]) Podobně bez kritiky, ba s pochvalou Jakubec uvádí »pěkné« Masarykovy názory o skepsi buditelův atd. (str. 197), jichž bezpodstatnost byla dokázána v V. kapitole této úvahy.

[3]) I tento výraz ovšem je nesprávný sám o sobě; nikoli Jungmann přijímal služby Hankovy v boji o pravopis, nýbrž naopak Hanka s nevšední prohnaností užil tu služeb Jungmannových pro sebe.

POLITIKA

Do Budapešti via Zagreb.

Bán Rauch může s římským slavným césarem říci o své činnosti: »Nulla dies sine linea«, jen že v maďaronském slova smyslu.

Pověstný proces jde dále svou cestou šlapání spravedlnosti; redaktor Pokretu, Wilder, je vzat a ponechán ve vyšetřovací vazbě jen proto, že při výtržnosti Frankových legionářů, t. j. chorvatských černosotněnců, vyzval intervenujícího úředníka, aby dal zatknout Frankovy klackáře, jeden z obhájců obžalov. Srbů, dr. Budisavljević, jenž se vrátil z cesty z Bělehradu, zcela veřejně podniknuté, byl na hranicích Chorvatska v Zemuni zatknut a byly mu jeho spisy odňaty. Když byl na konec přece propuštěn, spisy a zápisky jeho zůstaly mu zabaveny. Baron Rauch v osečkém Pozoru dal prohlásit, že se svou cestou po království chorvatsko-slavonském podniknutou je úplně spokojen, jelikož jej prý národ všude srdečně vítal. Toliko dva prý demonstranti hodili za ním po vejci a třetí demonstrant křičel naň »Abcúg«. To prý byla celá protidemonstrace oposičníků. Ale že k vůli těmto třem demonstrantům byly v Slavonsku všechny stráže i četnictvo na nohou a na tucty lidí bylo zatčeno, o tom vítězný baron Rauch mlčí.

Buď tedy dal bán Rauch četné nevinné osoby zatknouti, anebo lhal zpravodaj Pester Lloydu, jemuž se s úspěchem své cesty vychloubal. Ale on i podezřívá a utrhá na cti. Tak na př. jeho novinářský hlasatel osečký »Pozor« obvinil 19. června obhájce Hinkoviče a Budisavljeviče, odcestovavší do Bělehradu, že si ke králi Petrovi zajeli pro Jidášův groš a Frankovy »Hrv. Novosti« věděly 22. června dokonce, že obhájcům těm králem Petrem bylo vyplaceno 20.000 dinárů.

Tyto zprávy o idylických poměrech v Chorvatsku přináší j e d i n é číslo Pokretu. Není čísla oposičních novin chorvatských, aby nepřinášely zprávy o nových nezákonnostech, o nových násilnostech systému Rauch-Frankova, alias Weckerle-Košutova.

A na illustraci toho všeho přichází překvapující **zvěst, že byl nalezen »německý« originál Nastičova »Finale«** u jednoho agenta-provokatéra, pro podvody zavřeného!

Tedy zjevný důkaz o tom, čí ruce vlastně celou tu »velezrádnou« aféru splichtily.

Světový skandál procesu toho a všechny jeho důsledky, jimiž ústavní život v Chorvatsku jest stále dušen, aby síla chorvatskosrbské oposice byla násilně podlomena, děje se ve prospěch systému, jenž nyní zřejmě vypověděl koruně boj, aby i ji v uherských poměrech donutil ke kapitulaci.

Konečně po dlouhých měsících má dojít k rozhodnutí v otevřeném boji, od Košutovců a jeho veřejných i skrytých pomahatelů opovězeném, v němž jde nejen o praerogativy koruny, ale i o osud nemaďarských národností.

Přijde Khuen Hederváry, anebo snad Kristoffy? Dojde k rozpuštění sněmovny uherské, dokonce k oktroyi poctivého všeobecného práva hlasovacího?

Kolik otázek, tolik záhad!

Jen v jednu možnost nelze věřit, v cestu oktroye a uvolnění nemaďarských národností.

Maďarští hegemoni, bude-li nejhůře, se podrobí v otázce vojenské, v bankovní, ve všem a všude, jen aby se národnostem nestalo po právu! A ve Vídni k násilnému převratu nebude dáno svolení. A nebylo by toho ani zapotřebí. Nepodaří-li se shoda mezi Vídní a Budapeští ani tam, ani zde, pak bylo by i se zachováním ústavní cesty možno Vídni vítězně vjeti do Budapešti via Záhřeb.

Tam skoro všichni zvolení poslanci chorvatského sněmu, až na nepatrné výjimky, jsou — jak to chorvatskosrbští poslanci tohoto již přes rok nesvolaného a ani neustaveného zákonodárného sboru slavnostně prohlásili — pro rovné, tajné všeobecné právo hlasovací do saboru.

Homo regius potřeboval by jen učinit konec násilnickému režimu Rauchovu, a za pomoci většiny saboru chorvatského zavést tuto reformu volebního práva za bána poctivého. Nejen zástupcové chorvatskosrbského voličstva sami, ale celá země s jásotem přijme reformu takovou, a jakmile by tam byla přijata, bude zavedení nefalšované takové reformy i v Uhersku umožněno.

Při nejmenším koruna toliko v lidovém parlamentě chorvatském najde oporu proti hegemonům maďarským a jejich choutkám, celou říši ohrožujícím.

Dojde k postupu takovému?

Dojde vůbec konečně k osvobození Nemaďarů v říši Svatoštěpánské a Svatozvonimirské na prospěch jich i samotné dynastie?

Rakousko — říše pravděnepodobností! Říše fretování se, říše, jež o půl století je za Evropou opožděna!

Ne! Ze všech těchto mračen, visících nad Budapeští, nebude zdravého, osvěžujícího hromobití.

Na konec najdou se opět osvědčení, spojení německomaďarští rádcové, kteří budou tak dlouho střílet do těch mračen, že je zas na chvilku zaženou.

Dr. *E. Lederer.*

Malostranská volba.

Národní socialista zvítězil! Stojíte-li v povzdálí, mimo ruch českého života a přece tak blízko, stopujete-li ve Vídni politický náš život, zachvějete se hrůzou při této zprávě a trpký úsměv jest prvou odpovědi. Vždyť se u nás nesmí stále jen říkat ne a ne, musíme sami něco chtít, a k tomu jest zapotřebí něco znát. Ba bude u nás vzácný pomalu člověk, který bude positivně mluvit. Nedovedu si představit, že ten, kdo zná a chce opravdovou práci, že inženýr, průmyslník, živnostník neb obchodník, že seriosně pracující muž, literát neb vědec, mohl by být národním socialistou, neboť to jest strana, která neguje všechny pojmy jako slušnost, práce, pravda, poctivost atd. Nedovedu si představit, jak ti, kteří přišli jednou do Vídně a mají trochu víc, než ten »český žabí obzor« a kteří odhodili frási o »centralistické, nepřátelské Vídni«, všichni ti musí doznat, že jsme, my Češi, »h o d n o t n ě« proti svým soupeřům Němcům slabí! Abych uvedl příklad: kdo z českých lidí mohl by přijat místo presidenta ústavu pro zvelebení živností, kdyby dnes sekční chef Exner odešel? Nikdo! A Němci mají kandidátů tucet! Ale ovšem: u nás zaseli mladočeši zlé sémě, které se jim mstí, u nás zaseli názor, že národu se prospívá mandátem, u nás pozvednuto »politikaření« na prestol »svaté práce pro národ«. Nikoli však; musíme se, a to dokud jest čas, vzpamatovat z bludu, že politickým bojem všechno můžeme dosáhnout, musíme si vštípit, že práce hospodářská a produktivní může ozdravit naše poměry, naše názory. Chudák Dr. Kramář! Když po takové kampani, jakou vedl posledně ve sněmovně, když po únavných bojích jeho a Maštálkových ve výboru rozpočtovém i v plenu sněmovny, kde přiváděl vládu z nesnáze do nesnáze, když jemu, před nímž mají Němci větší respekt, než před 100 národními socialisty — volí národ tak, jak volil na Malé Straně, pak nelze očekávat žádných výsledků positivní politiky, pak nelze nám zde — ve Vídni — získat ničeho! Národ český jest pro positivní politiku nezralý! A pak se divte, když vám intelligentní cizinec, byť i nestranný, řekne, že Češi jsou národ inferiorní! Ta fakta, jež mluví pro nás, jsou tak bolestná!

A abych se vrátil k malostranské volbě; ta jest mi jen dokladem toho, že: buď jest národ český pro všeobecné právo hlasovací nezralý, anebo kulturní úroveň středních vrstev a politické jich vyspělost jest velmi malá! A toto jest pravděpodobnější. U nás jsou takoví pošetilci, že Dr. Kramářovi vytýkají, ba i v seriosních listech, že bydlí ve Vídni a zná zdejší poměry. Z polských poslanců většina vynikajících lidí zde bydlí trvale!

Konečně: nesváděјme mládež a studenty k politikaření, neotravujme jim mládí stranickými boji. Učme je poctivé práci, třeba krušné a plody pomalu nesoucí, ne kultuře velkých, za to tak prázdných slov!

Nechvástejme se stále kulturou, netápejme ve tmách a netopme se v postulátní politice národní, ale dbejme, abychom si získali dobrý základ hospodářský pro své žití; dbejme toho, aby každý náš člověk byl vynikajícím odborníkem na svém místě. Vězme jednou pro vždy: Že vážný člověk může slibovat jen to, co jest hospodářsky možné; každý, kdo více slibuje, buď lže, neb jest sprostý demagog. Což není v naší abecedě politické více slov? Což politika železniční, politika finanční, politika správní, politika zemědělská, politika průmyslová atd. atd., ty všechny u nás neexistují. A proto jest »naše« politika tak neplodná, ba nebude smělé říci — zbytečná! Nemůže nám nic dát a nic vzít! *A. B.*

V í d e ň, 28. června 1909.

*

Pozn. redakce. Otiskujeme tento dopis mimopražského pozorovatele na doklad, s jakými pocity česká inteligence pohlíží na postup národních sociálů. Skutečnost trpce zklamala ty, kdo očekávali, že po proklínané a za neschopnou vyhlašované straně mladočeské přijde doba politisující inteligence pokrokové: ne pokrokovci, ale demagogové dědí po Kramářovi. Ale přes to, že chápeme ustrnutí a obavy těchto kruhů, nespatřujeme ve vzrůstu radikálního kursu blízkou potopu politickou. Národní sociálové se vyvíjejí v stranu, obdobnou křesťanským sociálům německým, v stranu, která dovede svými hesly a řečmi vyhovovat náladě valné části voličstva maloměstského. Všeobecné hlasovací právo vyneslo tyto vrstvy u nás i u Němců v popředí, což bylo zcela přirozeno, a není proč nad tím hořekovati. Při všeobecných volbách r. 1907 počet zvolených mladočechů byl 19, národních sociálů se státoprávníky 11, ač počet odevzdaných h l a s ů byl u obou skupin stejný. Volby doplňovací sice tento poměr značně změnily v neprospěch mladočechů, ale poměr počtu poslanců nyní odpovídá spíše počtu hlasů, je přirozenější. Situace zkrátka ukazuje opět na kořen politické práce — činnost mezi lidem, kterou mladočeši dlouhá léta zanedbávali. Ostatně jsou všecky dnešní volby závislé na seskupení stran při užší volbě, protože vlastní silou, totiž ihned na poprvé nevítězí skoro žádná strana.

*

Z týdne.

jl. V e V í d n i, 30. června 1909.

»Kolik dnů tu ještě budem?« tážou se poslanci na potkanou jeden druhého, ale odpovídá se jen pokrčením ramen. Každý domysl zdejších denních listů proběhne sněmovnou, i zcela zjevně nesmyslný, jako třeba ten, že vláda před obstrukcí necouvne, a že bude říšská rada zasedati po celé léto! Nad sněmovnou snesla se již ne-

chuť k zasedání, a to nad oběma tábory, nad vládním i nad opposičním. Zasedání v parnech červencových a srpnových není žádný žert; ani řeč o tom, že by se dalo vynutit. Nemělo by také žádného smyslu.

Agrárníci praví, že nejsou v zásadě proti vyřízení zmocňovacího zákona, který ještě neprošel výborem, a proti němuž v plenu je podáno 60 pilných návrhů (37 českých agr. a 23 jihoslovanských). Na podzim nechtějí klásti zákonu tomu překážky do cesty, ale nyní brání se proti němu pravíce, že ho věcně není nyní třeba, že by schválení v nynějším zasedání mělo jediný efekt: posilnění posice barona Bienertha. Pokud by se celá opposice přidala k tomuto stanovisku, bylo by prodlužování letního zasedání docela zbytečné, neboť za jeden pilný návrh poražený naskočilo by třeba deset nových, a marně by byl ubíjen drahocenný čas. Proto by vláda sněmovní zasedání nejspíše odročila, nebo sněmovnu uzavřela. Ale k tomuto kroku sotva dojde. Slovanská jednota, která dnes a zítra ještě bude rokovati o zmocňovacím zákonu, sotva schválí obstrukci agrárníkův a skupiny Šusteršicovy, jelikož většina nesdílí mínění těchto frakcí, že běží toliko o politický úspěch Bienerthova kabinetu. Jeť nesprávný předpoklad, že do podzimu nelze smlouvy se státy balkánskými uvésti v provisorní platnost proto, že k tomu uherský sněm nedal schválení. Uherská vláda může na základě zmocňovacího zákona (článek LVI. z roku 1908) smlouvy uvésti v čas potřeby provisorně v platnost, ale rakouský zmocňovací zákon podle dosavadního znění nemůže býti upotřeben k uskutečnění tarifních smluv.

Beží tudíž o rozšíření obchodně-politických plnomocenství rakouské vlády, o záležitost čistě hospodářskou, o to, aby měla naše vláda při uzavírání smluv se Srbskem, Černou Horou, eventuelně s Bulharskem a s četnými jinými zeměmi tak volnou ruku jako vláda uherská. Odporem proti zmocňovacímu zákonu nepodlomí se postavení Bienerthovy vlády, která má silnou oporu v nynější nezpůsobilosti sněmovny k utvoření parlamentního kabinetu, ale citelně jím může býti poškozen náš průmysl, zejména textilní. To vše je velice jasné a prosté. Agrárníci nemohou trvati při pronášené fikci. Bude jim vysloviti jinou příčinu, pravou pohnutku — anebo podrobiti se majoritě a propustiti zmocňovací zákon. Proto lze čekati, že sněmovna své pensum vyřídí.

ZE DNE

Dovolujeme si slušně žádati pány, kteří dosud nezaslali předplatné a doplatné, aby tak učinili složními lístky, které jim byly do č. 40. vloženy.

Sokolské dny 26.—29. června byly po velikolepém sletu předloňském opět důkazem obrovské výkonnosti a neúmorné píle sokolstva, zvláště pak jednot z obvodu Velké Prahy, na jejichž bedra připadly skoro všecky body zábavního programu. Slavnosti i závody vyžadovaly arci několikaměsíční usilovné přípravy pořadatelstva, cvičitelstva i vyspělého členstva, která namnoze přímo vysilovala a rušila pravidelný chod cvičení v jednotách, tu »každodenní neokázalou práci«, Tyršem správně postavenou za jádro sokolské práce. Čím milejší nám byla slova, kterými Věstník Sokolský a starosta dr. Scheiner vítali účastníky veřejného cvičení a závodů, tím více upevňuje se v nás vědomí, že konečným důsledkem slov těchto nemůže být, než právě soustředění snah sokolských do nitra jednot, k rovné péči i o členstvo méně snad zdatné v závodech, ale neméně důležité v rámci celkovém, kteréžto členstvo dnešními přečastými závody jest odstrkováno v pozadí na škodu věci. Protože však s druhé strany je patrno, že petropavelské dny koncem června by se výborně hodily k pravidelnému každoročnímu vystoupení České Obce Sokolské, nastává předsednictvu nesnadný, ale vábivý úkol, učiniti z těchto dnů pravidelnou instituci, ale bez přetěžování borcův i cvičitelů častým závoděním. Doufáme, že bude možno práci spojenou s dny s těmito účelně rozděliti a získati tak Praze trvale pravý svátek občanský v předvečer památky Husovy. Česká Obec Sokolská prožívá právě boj existenční. Kdežto na jedné straně jsme svědky ušlechtilého sebezapření a kázně sokolské v zájmu celku (tak na př. nejefektnější čísla večerních programů tentokrát obstarala jednota, jejíž poměr k vedení Č. O. S. je dosti napjatý), na straně druhé vzmáhá se politický separatism, který i tělesnou výchovu snižuje na agitační prostředek stran. Po sociálních demokratech a klerikálech přicházejí s úmysly na založení vlastních tělocvičných jednot i národní sociálové, kteří věru nejsou v sokolstvu utiskováni! Ovšem v některých jednotách se jim snad nevyhovuje, jak by si přáli, ale to nesvědčí ještě proti sokolstvu jako celku. Kompromitujícím dokladem jejich podkopné činnosti byly přípisy, nedávno zachycené a otištěné v Právu Lidu, které vyzývají stoupence, aby straně udali, co vědí proti sokolům — a aby přípisy ty pak ihned spálili. To osvětluje boj dostatečně. Čestní zápasníci se neštítí světla. My, kteří jsme vždy vystupovali proti urputnému

strannictví politickému, nemůžeme i tentokráte než poukázat na tyto zjevy. Jaký to rozdíl mezi demagogickým zneužíváním mládeže, které pěstují národní sociálové, a mezi ušlechtilou, nezištnou výchovou, které se mládeži dostává v sokolském dorostu! Energie a životnost sokolstva je nám zárukou, že tato organisace zápas proti separatistům vybojuje vítězně. *Ch.*

Z české university. Závěr roku přinesl překvapení, které jsme předvídali v jednom z minulých čísel v rubrice studentské. Volitelé rektora vzali na vědomí prohlášení theologické fakulty, jímž se fakulta vzdává rektora pro příští rok. Volitelé ovšem nemohli se zavázat a nezavázali, aby v příštím roce byl zvolen theolog rektorem a tím se stalo, že prolomen byl dlouholetý zvyk a s ohledem na značný počet řádných profesorů fakulty filosofické rektorem na rok příští zvolen člen filosofické fakulty (prof. Josef Král). Krok volitelův universitních vítáme a doufáme, že jeho důsledky budou i pro léta příští blahodárny.

Prvý český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné konal se v Praze na radnici staroměstské dne 28.—29. června pod protektorátem města Prahy zároveň s výstavkou pomocných škol pražských. Z průběhu jednání sjezdového i z výstavky je nutno přisouditi podniku plný zdar, kterého bylo dosaženo přičiněním členů užšího výboru, zejména obou tajemníků uč. F. Sedláčka a Ed. Štorcha a předsedy prof. Fr. Čády. Podrobněji oceníme práci a výsledky sjezdu, až vyjdou protokoly, dnes dovolíme si jen malou poznámku o uspořádání sjezdu samého. Myšlenka sjezdu vznikla v Jednotě Komenského, spolku pro reformu školství, a sice v její sekci pro péči o slabomyslné školství pomocné. Z věcných důvodů bylo zcela přirozeno, že vyjednáváno o součinnost s »Českou zemskou komisí pro ochranu dítek a péči o mládež«. Avšak na programu nebylo uvedeno ani pořadatelstvo a reformní pokrokový štít Jednoty Komenského nějak málo se leskl v záři šlechty. Nebylo by dobrým, aby se toto nedopatření opakovalo.

Dozvuky malostranské volby. Otázka naše, zdali a jaké ujednání bylo před malostranskou volbou mezi národními sociály a klerikály, byla Právem Lidu a odpovědí Českého Slova objasněna. Zdá se nepochybným, že jednání bylo vedeno posl. Chocem, a že klerikálové se rozhodli volit dra Švihu: 1. ze msty za mladočeskou nepřízeň k loňské ministerské kandidatuře Hrubanově, 2. z pevné důvěry v národně sociální přispění při obnově této kandidatury, 3. z názoru, že národní sociálové nejsou klerikálům nebezpečni kulturně ani politicky.

Podivné zjevy. Při porotním přelíčení u c. k. zem. trestního soudu v Praze dne 23. června t. r., při němž se jednalo o zpronevěření peněz v depositním úřadu pražském, uvedli souhlasně obžalovaný i ředitel i hlavní pokladník úřadu depositního, že ve vkladních knížkách městské spořitelny tak často je přepisováno, opravováno, škrtáno, že falšování vůbec nebylo nápadno. — Když se měl hlavní pokladník vyjádřiti o tom, proč nepoznal falšované potvrzení z Hypoteční banky král. Českého, uvedl, že nedostal úřad depositní vůbec od banky udání, jak bankovní potvrzení bude vypadati, a jak vypadají právoplatné podpisy banky. — To jsou zjevy, které by neměly býti trpěny v peněžních ústavech, které jsou vzorem všem ostatním.

Habilitace. Dr. V. Mathesius potvrzen byl docentem anglické řeči a literatury na české universitě, čímž učiněn byl první krok k tomu, aby důležitému tomuto oboru učiněno bylo po právu, a aby mu věnováno bylo tolik času, prostředků a sil, kolik si pro svůj význam zaslouží.

Živnostenská banka pro Čechy a Moravu v Praze. Ve středeční řádné schůzi správní rady Živnostenské banky pro Čechy a Moravu v Praze předložil náměstek vrchního ředitele pan A. Růžička celkový výsledek letošní emise nových akcií banky, jenž s velikým potěšením vzat na vědomí. Na vyložených 50.000 akcií upsáno bylo 76.228 akcií, a tedy subskripce o více než 50% přepsána. Současně schválen byl správní radou klíč pro repartici upsaných akcií. Přes to, že se jedná o repartici více než 76.000 akcií na 3 kategorie upisovatelů (na záložny, na dosavadní akcionáře a na nové akcionáře), byla tato mimořádně veliká práce do středy skončena. S rozesíláním dopisů repartičních jednotlivým upisovatelům bylo neprodleně započato, takže celá tato veliká akce bude v několika dnech veskrze vyřízena.

Polabské městské museum v Přelouči pořádá ve dnech 4. až 11. července 1909 v budově školní na hlavním náměstí výstavu obrazů F. Dvořáka, technologického musea pražského a výrobků místních a okolních řemeslníků.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 9. ČERVENCE 1909. ČÍSLO 42.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

VI. mezinárodní kongres pro pojišťování ve Vídni.

Sděluje dr. E. Schoenbaum.

I.

V záplavě kongresů, kterými nás obdařil tento rok, zasluhuje sjezd pro pojišťování naší zvláštní pozornosti. Nikoli snad pro nějaké vynikající výsledky, jichž docíleno shromážděním 600 odborníků v pojišťování v jediném městě v týž čas. Přes tento imposantní počet theoretiků a praktiků nebyla rozřešena na kongresu ani jediná z četných otázek, které si kongres k řešení předložil. Tím nechci ovšem říci, že by referáty, kongresu předložené ve třech silných svazcích, byly bezcenny. Naopak mnohé z nich znamenají v otázkách, jimž byly věnovány, dobrý krok ku předu.

Svým zevním rázem nelišil se však kongres pro pojišťování nikterak od přečetných jiných sjezdů. Myslím, že obraz bude asi ve všech podobný: V obrovském sále hudební společnosti přednáší za přítomnosti 40—50 lidí kdosi krátký obsah svého dávno vytištěného referátu. Pozorně naslouchá přednášce z přítomných několik, kdežto ostatní nerozumějí buď jazyku přednášejícího nebo nezajímají se o thema. Při některých speciálních thematech je poměr ještě horší: přednášku neposlouchá nikdo. Na kongresu pro pojišťování je zavedeno mimo to naprosto neúčelné překládání pronesených referátů a polemik do všech na sjezdu připuštěných řečí: němčiny, angličtiny, francouzštiny a italštiny. Totiž věc se má tak: Jakmile řečník domluví, zvednou se jeden po druhém překladatelé a podají stručný výtah z předneseného referátu, který jest však opět výtahem z vytištěné práce řečníkovy. Při tom ovšem povědí překladatelé jen to, co považují oni za důležité. Působí to přímo komicky, jak 40—50stránková práce scvrkne se v poslední úpravě někdy na několik slov. Toto překládání působí na celý průběh sjezdu neblaze, zdržuje jednání, činí je těžkopádným a nudným a jest úplně zbytečné. Debaty, které mají po přednesení referátů následovati, přirozeně odpadají. Není žádné diskuse, a jak by mohlo býti, když mezi přednášku a polemiku vsunuje se trojí překlad, když předsednictvo úzkostlivě bdí nad dodržením šibeniční lhůty 5 minut (s počátku 10 minut), poskytnuté hlavním řečníkům? Přednesené referáty zapadají bez ohlasu, o »tříbení názorů, přijímání nových impulsů k vědecké práci, živém styku pracovníků na jednom a témž poli vědeckém« atd. není ani řeči. A nemůže též býti, neboť řekl jsem již, že obrovská většina účastníků se jednání kongresových nezúčastnila, přišli se »podívat« na kongres jednou a ostatní čas věnovali prohlídce Vídně. Počtu účastníků kongresu více odpovídala návštěva zábavních a společenských podniků, jakož vůbec jde mezi účastníky dřívějších a vídeňského kongresu hlas, že vědecký výtěžek kongresu trpěl přílišnou podnikavostí a vynalézavostí zábavního výboru.

Vyjížďky do Tivoli v Schönbrunnu zúčastnili se kongresisté ve 150 fiakrech, a ještě větší část byla na banketech, které následovaly jeden za druhým.[1])

Přiznati dlužno, že byla při těchto podnicích a zvláště na výletech větší příležitost navázati styky se znamenitými odborníky a v tomto osobním seznámení se dlužno viděti jeden z prospěchů kongresu.

---

[1]) Že se pořadatelé varietního večírku v Pratru neobešli bez urážky českého národa, svědčí jen o vídeňských pojmech o zábavě. Mezi četnými jinými hloupými »echt weanerisch« výstupy a kuplety přednášel též nějaký humorista kuplet na vídeňské Čechy, jehož lokálním »vtipům« ovšem z přítomných Američanů, Švédů, Francouzů atd. nikdo nerozuměl. Americký aktuár vedle mne sedící nemohl pak po mém vysvětlení opět rozuměti beztaktnosti zábavního výboru, který nedovede jinak pobaviti hosty z celého světa než urážkami jednoho z národů mocnářství, v jehož residenci sjezd zasedá. A v téže době asi rozčilovaly se německé listy pro separatistické snahy českých chemiků, kteří si vymohli samostatné zastoupení na mezinárodním sjezdě v Londýně!

Hlavní význam kongresu spočívá ovšem v oněch třech silných svazcích, které obsahují celkem na 100 referátů a pojednání k předloženým 15 thematům. Nejsou přirozeně všechny tyto práce stejné hodnoty, ale najde se mezi nimi mnoho článků, které zůstanou již v seznamu vědeckých příspěvků k řešení různých otázek.

A nyní vracím se k prvé větě tohoto článku, proč zasluhuje letošní v Rakousku konaný kongres naší zvláštní pozornosti. Dokazuje nám jasně — pokud takového důkazu bylo třeba — opět, že české pojistnictví nesnese ani z daleka srovnání s pojistnictvím jiných národů.

Jaká byla tedy účast naše na kongresu? Ubohá! Probíráme-li se oněmi třemi svazky, marně hledáme v té spoustě článků českou práci. Až na jedinou výjimku (H o r s t ů v článek o statistice pojišťování proti ohni) uložili si čeští odborníci reservu, která jest sice snadna, avšak málo chvalitebna, uvážíme-li, že šlo o representaci českého pojistnictví před cizinou. A jest přece u nás řada odborníků, kteří jistě mohli a dovedli by světu všelicos pověděti.

Neúspěch arci souvisí s celkovým stavem našeho soukromého pojistnictví a s faktem, že vědecká produkce jest u nás v oboru pojišťování věcí téměř neznámou. Tím nechci nijak zlehčovati zásluhy našich praktiků. Pokrok jest u nás v pojišťování zřejmý na všech stranách — jmenuji jen založení městské životní pojišťovny — mohl by však býti mnohem rychlejší. Kdežto jinde důležitost theorie v pojišťování dávno již byla uznána, což jeví se nejlépe četnými odbornými časopisy, a v životním pojišťování popřáno dokonce theorii rozhodné slovo při řešení otázky po spravedlivém rozdílení přebytku mezi pojištěné (u společnosti lipské, Gothy a j.), není u nás vědecké činnosti odborné vůbec. A není mnohdy ani znalosti práce odborné, jinde vykonané.[2])

[2]) Vzpomínám si na četné hlubokomyslné úvahy o možnosti či nemožnosti pojišťování úvěru, když se jednalo nedávno o zřízení »Zaručovací banky«. A přece existuje celá literatura anglická a německá o tomto předmětu, jíž základem jsou četné — některé zdařilé — pokusy o realisaci tohoto pojišťování.

Jsme ovšem malý národ. Ale Dánové, Švédové, Finové, Hollanďané jsou národové ještě menší, a jak vysoko stojí na příklad pojišťování životní u nich! Srovnejme dále účast jich na kongresu s účastí se strany české! Kolik referátů a pojednání a jak významných přinesli jen Dánové!

A při tom mohou nám býti tito národové vzorem též po jiné stránce. Pojistnictví jejich není ovládáno onou bezohlednou honbou za velikými ciframi roční produkce, za velikými přebytky a vysokými dividendami, onou honbou, která činí assekuračnictví tak neoblíbeným a pochybným řemeslem. V pojistnictví jejich vidíme patrné snahy postaviti pojišťování do služeb sociálních — v prvé řadě ovšem pojišťování životní. Již po delší dobu jsou u nich zřejmé pokusy vysoké mravní hodnoty. Zakládají se komitéty pro pojišťování »méně cenných«, to jest odmítnutých osob, činí se pokusy užíti životního pojišťování ve službách hnutí abstinentního, pokusy obejíti se bez agentů nebo bez přílišných provisí za závěr atd. Na této cestě kyne pojišťování ještě řada úspěchů, nevyjadřovaných snad vysokými číslicemi dividend akcionářů, za to však tím opravdovějších. V následujícím referátě o sjezdu bude ještě příležitost všimnouti si těchto pokusů.

Dříve, než přistoupím k referátu o některých zajímavých a důležitých předmětech jednání na kongresu, ještě malou poznámku. Officielní název kongresu jest: »K o n g r e s s f ü r V e r s i c h e r u n g s w i s s e n s c h a f t«, což zní ovšem důstojněji, než »kongres pro pojišťování«. Není však žádné »p o j i š ť o v a c í v ě d y«, nýbrž jest jen m a t h e m a t i k a p o j i š ť o v a c í, právo pojišťovací, hospodářství pojišťovací, lékařství pojišťovací. Nejlepším důkazem jsou zmíněné tři svazky. Jsou tu články mathematické, provedené methodami v mathematice obvyklými, články lékařské a zase právnické a všechny jsou applikacemi té které vědy, mezi nimiž není nic společného a jimž druzí odborníci nerozumějí. A, co hlavně schází, jest společná methoda! Anglický titul kongresu jest skromnější a správnější: »International Congress of Actuaries«.

LITERATURA

Edvard Lederer.

Dne 15. července t. r. slaví dr. Edvard Lederer (Leda) své padesátileté narozeniny. Jméno jeho, jež v řadách pokrokových příslušníků našeho národa a obzvláště mezi stoupenci myšlenky českožidovské již dávno plným právem požívá dobrého zvuku, stalo se poslední dobou populárnější i v širší veřejnosti záslužnou snahou Ledererovou o vzbuzení zájmu evropské veřejnosti pro věc utiskovaných Slováků, snahou, která nejlépe a nejšťastněji byla korunována získáním Björnsona pro projevy sympatií s nevinnými trpiteli pod jhem svéřepých Maďarů.

Činnost Ledererova je bohata. Je především spisovatelem. Samostatně vydal román

»Na zapadlé hroudě«, sbírku povídek »Pohádky pro velké a malé děti«, divadelní hry »Český Honza«, »Paleček«, »Divadelní opona«, »Můj Muky«, »Obecní volby«, »Právo k životu«, a řadu aktovek pod společným titulem »Na ostří nože«. Četné básně, povídky a dramatické práce roztroušeny jsou v ročnících »Českožidovského kalendáře«, v »Rozvoji« a jinde. Jako spisovatel Leda vyniká lehkým slohem, bystrou znalostí skutečného života a především svou vtipnou a přiléhavou satirou. Tuto jeví všecky jeho práce, i zdramatisovaná pohádka »Český Honza« hemží se drobnými časovými šlehy a narážkami — nejvíce a nejlépe »Pohádky pro velké a malé děti«, z nichž některé jsou ve svém oboru v naší literatuře zjevy nanejvýš pozoruhodnými. Také »Obecní volby«, »Můj Muky«, »Divadelní opona« mají náměty nanejvýš časové, čerpané z veřejných a politických poměrů dneška. Za to v aktovkách »Na ostří nože« a hlavně v poslední své práci »Právo k životu« povznáší se Leda k pokusu o řešení moderních problémů našeho mnohotvárného života, jejž pojímá s povzneseného hlediska všeobecné lásky, vyžadující, abychom druh druhu odpouštěli.

Jako politik a žurnalista vybral si dr. Lederer obor dost nepopulární, jeho práce tu je věnována hlavně intelligenci. Četné a duchaplné jeho články v »Přehledu«, »Osvětě Lidu«, »Jiskře«, »Rozvoji« a j. určeny jsou v prvé řadě pro vzdělané obecenstvo, jsou to často spíše causerie než politické články. To vysvětluje nám též, proč se tu dr. Lederer nedodělal širších úspěchů. Jako žurnalista je naskrz poctivý a nebojí se projevit svůj kritický nesouhlas i se stranou, k níž náleží. Pozoruhodny jsou na tomto poli jeho práce pro českou menšinu vídeňskou — »Česká Vídeň« — a jeho články o poměrech slovanských.

Nejbohatší je jeho činnost na poli českožidovském. Zde působí organisačně, publicisticky, společensky. Samostatně vydal z tohoto oboru práce: »Českožidovská otázka«, »Německý a český antisemitism« a »Žid v dnešní společnosti«. Z těch zvláště poslední obsahuje určení místa židů v českém národě a přesvědčivými důvody dovozuje nutnost assimilace jako jedině možného rozřešení českožidovského problému, posuzujíc při tom zároveň společnost nežidovskou a její chování se k židům, často neupřímné a falešné. Když officielní českožidovství, tonoucí v mladočeském liberalismu, po známém interviewu Riegrově nevědlo si dost upřímně, nemajíc síly, vymanit se z obojetného mladočešství, započal s drem Klingenbergrem a Vohryzkem tak zvanou pokrokovou secessi, jež vedla k založení »Rozvoje« a ve svém pozdějším vývoji »Svazu českých pokrokových židů«.

Přejeme dru Ledererovi, aby mu bylo dopřáno ještě dlouhá léta působiti ve všech oborech jeho záslužné činnosti. *M. L.*

Z nové produkce dramatické.

L e d a, **Právo k životu.** Hra o třech jednáních. Nákl. Lidového družstva vydavatelského v Praze 1909. Str. 70. — J. M. Š e r ý, **Sen na popeleční středu.** Hra o jednom aktu. Nákladem vlastním. V Praze 1909. Str. 29.

Břitký debatteur o aktuelních otázkách současného svědomí společenského, jejž známe již z řady scénických pokusů a náčrtů, mluví i z nového dramatu Ledova. Vtipný osnovatel na ostří nože vyhrocených situací, které hroutí rovnováhu jednotlivcovu a otřásají základy rodiny, uplatňuje v těchto třech aktech svoje nadání. Pronikavý pozorovatel, prohlédající společenský život našeho venkova až na kalnou spodinu, hlásí se tu se svými momentními pohledy do rodin.

Hlavní otázka, kterou Leda si v dramatě svém klade, aniž přece ji zodpověděl, může zajímati psychologa. Lze ji formulovati asi takto: Jak se dá vyložiti, že professor idealista, jenž životem i učeným traktátem, za kathedrou i v pensi, v rodině i coram publico dokazoval všeobecné právo na život pro každého, konečně v návalu obětavosti sám sobě toho práva upře a aby zachránil zetě, ničemu a pokrytce, zbavuje se života? Bylo by potřeba dlohého a trpělivě propracovaného dramatického processu, abychom uvěřili, že autor filosofického spisu »Právo na život« najednou se zastřelí, aby jeho zeť, prohnaný státní návladní Kubeš, byl společensky sanován. Drama podává suggestivně nával obětavosti u starého dobráka; úkolem dramatikovým však, tuším, jest, aby každý nával motivoval jako nutnost, jako konečný resultát povahy, jako neodvratný důsledek.

Figura tohoto optimisty Sadila není exponována bez zajímavosti, jako vůbec povahokresba Ledova má svou plastiku a svou životnou atmosféru; domyšlen však Sadil není. Idealista nepodnikne nikdy obět, jíž docílí vlastně nemorálnosti: neboť čím než nemorálností jest sebevražda, jíž se dosáhne životní pojistky? Logika professora Sadila jest roztomile naivní, ale konec konců jest to jeho osobní logika; proč tedy najednou myslí logikou svého protichůdce Kubeše? Slovem: professor Sadil, rek »Práva na život«, jest zajímavě naskizzovaná postava, nic více; Leda ji exponoval, škoda, že jí nedomyslil.

Všecky figurky »Práva na život« jsou odvislé od skoro příšerného, docela mechanického jevu, od vyplacení životní pojistky bankou »Pennsylvanií«, kterou z nekalých úmyslů uzavřel návladní Kubeš. Fakt, že americká pojišťovna na život vyplácí pojistky sebevrahům, zajímá arciť více právnicky než psychologicky; vykořistění toho motivu jest rozhodně vtipný k n i f f obratného kasuisty než básnický problém. Leda osvětluje případ se všech stran, po-

hříchu jen tak, že máme před sebou výbornou juridickou argumentaci, nikoliv psychologický jev. Psycholog byl by rád zvěděl, jak mohl idealista Sadil připustiti, aby jej zeť takto nemravně pojistil; právníku však stačí, zví-li, jak bylo vyplacení pojistky vynuceno.

Slovem: Leda nadhazuje, neřeší; skizzuje, nedomýšlí; nabádá k rozboru, ale sám nepodává dramatické analysy. Neuspokojuje, leč zajímá nás, byť tento zájem namnoze byl námitkou a kontroversí. Mezi českými spisovateli, kteří píší scénicky, jest tento temperament vzácností; českým t. zv. dramatikům zpravidla nijak neodporujeme, ničeho proti nim nenamítáme; jsou nám lhostejni.

Náladová drobnůstka J. M. Šerého jest z rodu oněch křehkých a efemerních dramolettů, jaké milují úpadkoví básníci mladé Vídně: s umdleným světákem, jenž se sám cítí skoro již stínem, přijde promluvit skutečný stín, jeho mrtvá milenka, jeho hříšné a přece lepší mládí. Jest právě chvíle neobyčejně vážná: masopust. kdy lidé si uvědomují, že vše jest maska, mumraj, rej: v té chvíli nelze odmítnouti ani stín minulosti v kostýmu černého domina; vyznání musí přijíti. Nejde o dramatickou koncentraci o jednom aktě, nýbrž o náladovou báseň v scénické formě; nečekejme, že před námi se rozvijí dva charaktery, nýbrž že prožijeme celé tajemství jednoho okamžení. J. M. Šerému podařilo se chytiti tuto suggesci chvíle, tuto hru vteřiny, toto přítmí osamělé komnaty; ukázal se dobrým intimistou, poetickým čalouníkem rovnajícím záhyby portier do tajemných forem, šeptajícím melancholikem. Buď nám takto vítán; je-li také dramatikem, nedovedl bych posud říci.

A. N.

UMĚNÍ

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

Richard Muther.

(* 25. února 1860, † 28. června 1909.)

Sotva dosáhne vědecký pracovník tak málo sociálního oboru, jakým jsou dějiny umění, popularity právě zemřelého professora vratislavské university. Jeho kritiky, příležitostné články o uměleckých otázkách, menší i veliké knihy o starém a současném umění byly a jsou dosud mnoho čteny vzdělanými laiky v Německu i v cizině, i když odborná kritika vyjadřovala se skepticky nebo pohrdlivě o kvalitě jeho díla.

Vlastní práce umělecko-historické nepřevyšují průměr. První, dissertace z r. 1881: Anton Graff, Ein Beitrag zur Kunstgeschichte des achtzehnten Jahrhunderts (u Seemanna v Lipsku), věnovaná známému portretistovi německých klassiků, není než svědomitým vylíčením zevnějších osudů Graffova života, sotva s půlstránkovou formální charakteristikou jeho díla. Další práce o německé grafice — největší dvoudíiná: Die deutsche Bücherillustration der Gothik und Frührenaissance (1460—1530) u Hirtha v Mnichově 1884, cenná bohatým materiálem illustračním — mají především význam bibliografický. Vypočítávají díla, udávají podrobné obsahy knih, určuji původ jednotlivých tisků, ale vlastní umělecké stránky se nedotknou než povšechnou charakteristikou, lepenou z epithet. A všechny další Mutherovy knihy nechávají stranou problém formy, největší problém umělecké historie. Muther dovedl býti zábavný a vtipný, jeho sloh měl spád a švih, vypravoval zajímavé věci u příležitosti uměleckého díla, ale analysovati je nedovedl. Novellistický popis obsahu, zběžné udání barevné nálady obrazu, jeho literární parafrase, hledání analogie, za to nic o komposici, nic o vnitřním dění, jehož je umělecké dílo památkou, výtvarných problémech, které řeší. Považuje umění za jakousi kroniku své doby a snaží se povždy vysvětliti je zevnějšími momenty, věren Tainovi hledá příčiny umělecké formy v útvarech sociálních, v prostředí, krajině, z níž umělec vyšel, hře akce a reakce, londýnská mlha je mu klíčem k barvě u Turnera, chudá matka základem sociálního umění Meunierova, Bruggy Khnopfovy adorace tajemného. Jeho třísvazkové dílo: Geschichte der Malerei (München, Hirth, 1893—4),[1]) i později znovu v přepracování vydané, jako: Ein Jahrhundert französischer Malerei (Berlín, Fischer, 1901), Geschichte der Malerei (Berlín, Fischer, 1903), Die belgische Malerei im neunzehnten Jahrhundert 1904 — jsou konstruovány vnějšně, s násilným schematisováním umělců ve škatulky vtipných point a nápisů.

Je vždy spíše feuilletonistou, který pracuje nejrůznějšími obdobami, životními příběhy, kterému stačí k vysvětlení Rembrandta vylíčení jeho životních nehod a nesnází se zakázkami, Velasqueza strnulý konvencionalismus španělského dvora, referentem, který z povrchních pozorování, z návštěvy brusselského »Musée moderne«, pařížské nebo glasgowské centenály napíše celé knihy, jež nejsou než neúměrně zvětšenými feuilletony. Žák Springrův nedbá základů historické práce.

Proto čte se dnes nejlépe dvousvazková sbírka feuilletonů »Studien und Kritiken« (Wie-

[1]) Spory o tuto knihu vysvětluje brožura Mutherhetze, vydaná Hirthem.

ner Verlag 1901), kde rozumný muž vykládá vtipně a názorně jednotlivé události současného uměleckého života.

Muther zajímal se mnoho o české moderní umění. Poprvé u příležitosti Schwaigerova čísla Volných Směrů (v delším článku nemluví než o Schwaigerově fantastice), potom r. 1902 při pražské výstavě Rodinově, kdy navštívil Prahu a nadšeně se rozepsal v Zeitu o mladém českém umění. Později psal ještě o Moderní galerii. Do češtiny překládaly z něho Volné Směry, Moderní Revue, Lumír, Besedy Času, Poštovní Revue — u Laichtera vydal L. Bílý (G. Jaroš) překlad pěti svazečků »Geschichte der Malerei«, vyšlých r. 1899 ve sbírce Göschenově. Hojně čtena bývala také Mutherem vydávaná sbírka »Die Kunst«, pro niž sám napsal malé monografie o Rembrandtovi, Velasquezovi, Goyovi a renaissanci antiky. Pro podzim ohlašuje se vydání velikých rukopisných dějin malířství.

V. V. Š.

*

Školní výstava Akademie umění.

Letošní žákovská výstava Akademie byla nejenom špatná, ale i horší výstav předešlých. To znamená mnoho tomu, kdo zná prostřednosti a podprostřednosti celku v minulých létech, kdy však byly aspoň poněkud vyvažovány lidmi zajímavými technickou vyspělostí, jako Hlavicou a Nechlebou, nebo odvážným experimentováním na jiných cestách, jako u některých členů »Osmi«. Nic takového neukazovala letošní výstava, jenom množství naivností a neohrabaností, neznalost řemesla, uměleckou neinteligenci lidí stojících opodál výtvarného života dneška.

Přemíra řemeslné bezradnosti, nedostatek pouhého průměru zaráží ovšem nejvíce — talenty není možno pěstovati uměle — v ústavě, který je svou povahou určen vypěstovati u svých žáků jakousi míru řemeslné dovednosti a šikovnosti. Ale i tato šikovnost, za kterou teprve přichází umění, chyběla většině. Je přirozeno, že musí potom vycházeti z Akademie spousta uměleckých proletářů, nejen pro umění bezvýznamných, ale i špatných řemeslníků, lidí minuvších se s povoláním, poškozujících svou úzkou výtvarnou inteligencí celkovou úroveň veřejného vkusu. Stálo by za to domysliti jednou do konce tento sociální problém (nikoliv estetický), tázati se už jednou po ceně takového hromadného, státem vydržovaného vyučování umění, kde stát nepřijímá (a nemůže přijímati) závazků, samozřejmých u jiných škol, pravidelného zaměstnávání absolventů.

Nejvýše stála na výstavě — jako ostatně vždy — škola Myslbekova. Ukazovala sice stejný nedostatek pronikavých talentů, jako školy ostatní, ale za to skutečný průměr, poměrně vyrovnaný, míru řemesla, kterou dovedl dáti žákům učitel. V ostatních sálech, napěchovaných plátny a kresbami (i volba motivů ukazovala odlehlost Akademie od současných uměleckých bojů) zaujala mne kromě několika náhodností jenom kolekce prací p. Václava Rabasa ze školy Schwaigerovy. *V. V. Štech.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Pomůcky k studiu cizích jazyků.

I.

Mluvnice jazyka anglického pro školy a samouky sestavil *V. A. Jung,* lektor jazyka anglického při c. k. universitě v Praze a učitel jazyka anglického a ruského při obchodní akademii v Plzni. V Praze, Hejda a Tuček, cena 6 K 10 h, v plátně váz. 6 K 70 h, str. 350.

Jungova mluvnice znamená opět krok ku předu v studiu angličiny u nás. Máme učebnic několik. Starší, zejména Sládkova, trpěly obtížným přepisováním hlásek (písmenami s malou číslicí nahoře, Walkerův systém). Nejnovější učebnice naše pro obchodní akademie od prof. Krupičky je přizpůsobena odbornému vzdělání obchodnímu, je rozsáhlá a drahá (7 K 80 h, váz. 9 K 10 h), také s přepisem hlásek nelze souhlasiti (r konečné = ə, úplně stejně jako ə v koncovkách -on, -al, pension, social, naprosto nejasná a nesprávná je pak transkripce proverb = provəb atd.). Grammatické části pak bez učitele, myslím, že se nelze z této knihy naučiti. Pěkně sestavené je čtivo. — Druhá mluvnice sl. B. M. Eliášové (Bursík-Kohout) obsahuje pěkné začátky angličiny a malou čítanku, a je myšlena především pro dívčí vyšší školy i školy obchodní. Postrádáme v této knize akcentování dvojhláskového rázu ve výslovnosti dlouhých hlásek a = e^{i}; kniha přepisuje ē.

V. A. Jung, známý svými překlady z angličiny a velikým anglickým slovníkem, který vychází u Otty, se vynasnažil, aby podal mluvnici praktickou a jednoduchou, ze které by se mohl učiti samouk i žák ve škole. Zvláště vzorně a pečlivě je zpracována výslovnost, nejtěžší část anglického jazyka pro nás. Jung užívá docela jednoduchých znaků, vzatých z českých písmen nebo užívá známých označení jako å pro střední znak mezi a—o; pro dlouhé u jednoduše českého ů; délky naznačuje jako v češtině čárkou nad hláskou, přízvuk apostrofem za hláskou končící slabiku. Krátké hlásky jsou značeny jako v metrice obloučkem (ă, ŭ); dvojhláskovou výslov-

nost musí poznati každý, když vidí ej, ou, ju, aj; je dobře akcentovati tuto Angličany samými však za vzornou uznanou výslovnost — proti severně anglické a americké výslovnosti ē, ō; w jest vyznačeno malým u před hláskou (uârm). Je naznačena aspirace tvrdých hlásek, zejména k = kh (Kind = Khajnd). Jen pro hlásku u, e, i před konečným r, nebo r + souhl. by bylo lépe voliti ještě názornější značku než je û, třebas ô. Je docela rozumné, že Jung neužil různých krkolomných fonetických systémů, které jsou hezké pro toho, kdo je již zná, kterým se však každý hrozně těžko učí. Jungova transkripce, sestavená na českém základě, je mi z praktického důvodu jasnosti a snadnosti rozhodně milejší než přesnější snad, ale pro nefilologa daleko těžší transkripce fonetické associace.

Čeho si nejvíce cením na Jungově mluvnici, je její jasnost, průhlednost a rozumné srovnání. V syntaxi upozorňuji zvláště na obšírná a důkladná cvičení o slovese. Učím podle Jungovy mluvnice již dva roky na žižkovské reálce; žáci se z ní učí hravě a potřebují jen docela nepatrné pomoci. Od samouků, kteří této knihy užívají, mám rovněž svědectví, že cvičení jsou jim velice lehká a jasná, že se z knihy učí snadno a příjemně. Věty jsou vzaty převážně z praktického života, ač ne zase úplně obchodnické; je to řeč asi taková, jakou má uměti člověk mluviti, aby se dohovořil a mohl čísti anglické knihy se slovníkem. Praxe pak dotvrdí a rozšíří tento základ.

Pro samouky bude tato kniha tím cennější, jelikož Jung vydá k ní ještě klíč, v němž budou obsaženy překlady všech českých článků do angličiny; tak bude samouk pak moci docela bezpečně svou práci kontrolovati.

Kdo se chce přes prázdniny zakouknouti trochu do tajů anglického jazyka, pochodí velice dobře s Jungovou mluvnicí. Mohu ji s dobrým svědomím doporučiti každému. Dr. *Jar. Novák.*

»Škola, která vychovává pouze pro tento svět, není školou, jest pouze ústavem pro dressuru zvířat.« Tato slova pověděl posl. dr. R. Horský v úterý 29. června při svěcení základního kamene katolického učitelského ústavu v Bubenči. Není třeba ukazovati na strašlivý rozpor tohoto »křesťanského« názoru s celým smyslem a směrem dnešního sociálního života, není třeba také ukazovati na jeho farisejství (církvi a katolíkům záleží přece tak mnoho na moci i statcích tohoto světa), ale je třeba upozorniti na nebezpečí, které vzniká reformě učitelského vzdělání zřízením katolického pedagogia. Vláda sama připravuje už od let reformu učitelských ústavů a v příštím roce bude se snažiti realisovati svoje záměry, které naprosto nemohou vyhověti přáním českého učitelstva (a rakouského vůbec). České učitelstvo, které postavilo se na požadavky vyplynuvší ze známé ankety Jednoty Komenského o reformě učitelského vzdělání, mělo by viděti v nově zřizovaném katolickém pedagogiu velké nebezpečí pro svoje snahy, jimž není také valně nakloněna nejmocnější politická strana česká — agrárníci. Učitelstvo české mělo by co nejdříve znovu s důrazem připomenout vládě svoje požadavky (za týden budou výroční schůze!), protestovat proti klerikálnímu ústavu a zejména chopiti se agitace ve prospěch svých reformních požadavků slovem i perem v dohodě s učitelskými organisacemi celého Rakouska. Zejména by bylo žádoucno, aby akční odbor, zřízený svého času při odboru Jednoty Komenského pro reformu učitelského vzdělání, byl vzkříšen k zdatné činnosti a vykonal nyní svůj úkol! V parlamentě opora reformních návrhů není příliš silná, i je naprosto nutno ji podepřít širokou akcí doma a společným postupem učitelstva celého Předlitavska. A to vyžaduje práce, přípravy a dohody, aby vše nepřišlo pozdě!

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

První český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné.

Sjezd konal se v Praze ve dnech 27., 28. a 29. června za veliké účasti všech vrstev naší společnosti. Účastníků ze všech končin Čech, Moravy, Slezska i Dol. Rakous bylo v prvý den na 500, v druhý a třetí den na 300. Velice pěkně representovali se na sjezdu účastníci Moravy — nejen počtem, ale i živou účastí ve všech jednáních sjezdu.

Jednání sjezdu bylo tak složité a obsáhlé, že jest ku podivu, jak prvý sjezd toho druhu v Čechách, při velikém úkolu sjezdu a při nezměřených silách našich propagátorů, dopadl tak pěkně a pro pořadatele tak čestně. Četným referentům časopisů vadily zbytečné formality a příliš slavnostní ráz. Mnohé se dá vysvětliti českými poměry. Jedním z důvodů sjezdové okázalosti byla zajisté snaha přilákati ku sjezdu řadu vlivných osobností a zajistiti tak jednání sjezdovému lepších úspěchů. Jeť neinformovanost i těch nejpovolanějších činitelů přímo osudná a jest konečně omluvitelno, vzbuzuje-li se zájem uměle. Ovšem u některých lidí ani tento prostředek se neosvědčil: ze řady členů čestného a užšího výboru neúčastnila se sjezdu dobrá polovina.

Heslem sjezdu bylo povzbuditi rozhodující činitele ku zřizování pomocných škol, jichž rozvoj dosáhl v ostatních kulturních státech překvapu-

jícího rozvoje. I u nás nesmíme zavírati oči před hrozným faktem, že máme rovněž ohromnou skupinu bytostí, jež potřebují zvláštní ochrany, zvláštní výchovy. Odkládati vše není již možno; duševní poruchy mládeže objevují se v míře stále hojnější a jest pravděpodobno, že v nynější době moderního shonu, neklidu a výstředností se počet slabomyslných bude ustavičně stupňovati. Opájeti se frázemi, že ochrana slabomyslných jest akcí protisociální, není již rozumno. Násilných prostředků společnost nikdy snad již neužije a vždy nám zůstane jediná cesta lásky: rozumná a pečlivá výchova. Poznáme pak, že výchovou slabomyslných vykonáváme nejen skutek pravého lidství, ale skutek eminentně sociální: omezíme tím počet trestnic, káznic, blázinců, jichž ošetřovanci se rekrutují většinou z řad slabomyslných. Nikdy snad nepřiléhá tolik Hugovo heslo: »Otevřeme-li školu, zavíráme káznici«, jako při zřizování škol pomocných a zvláštních ústavů pro výchovu slabomyslných.

Neznali jsme dosud rozsah možné péče o slabomyslné. Loňského roku z nařízení zem. školní rady vykonána statistika a zjištěno, že z 697.935 dětí českých mělo by býti 12.575 (1·8%) dětí vyučováno ve školách pomocných a z nich 911 těžce slabomyslných by mělo býti vyučováno ve zvláštních ústavech. (Na Moravě — dle starší statistiky — je poměr podobný.) Na 500 pomocných tříd by mělo býti v Čechách otevřeno. Dosavadních 6 tříd — 5 v Praze a 1 na Kladně — a 1 ústav pro těžce slabomyslné — Ernestinum v Praze — nemohlo, vzhledem k uvedeným číslům, ani zdaleka vyhovovati. Zaopatření těžce slabomyslných dětí bylo dosud značně stíženo velikým nákladem — jen 25 volných míst bylo zemským výborem placeno — a zaopatření dospělých, byť i zámožných, nebylo rovněž dobře možno. (Na Moravě usnesl se zemský výbor zříditi dva ústavy pro výchovu dětí slabomyslných. Usnesení jest dosud pouze jen zásadní a právě sjezd měl — na přímluvu moravských odborníků — svým hlasem působiti k organisaci ústavu na podkladě čistě moderním.)

Sjezdoví referenti jasně dokázali, že pomocné školství jest z ohledů hygienických i didaktických v zájmu dětí duševně zdravých i nemocných nezbytno, a že jest ryze národohospodářskou otázkou — zejména u našeho malého národa — aby se výchova obou skupin dětí — normálních i nenormálních — v čase nejbližším oddělila. Druhý důkaz, že dosavadní vydržovatelé obecných škol se nemohou zřizování pomocných škol vzpírati, poněvadž dítě slabomyslné je také dítětem školou povinným, se rovněž zdařil.

Odborných referátů bylo až příliš mnoho. Sjezd chtěl snad naznačiti, jak složitou a vědecky prokázanou jest péče o slabomyslné, a nevynechal snad jediné partie, aby ji buď důkladně anebo aspoň zmínkou neosvětlil. Abych jednání sjezdu neodbyl frází, že se tu spojili právníci, lékaři a paedagogové, uvedu jména přednášek a hlavní myšlenky a zejména případné návrhy z přednášky a debaty vzniklé.

Universitní professor dr. Miřička ve své přednášce »Slabomyslní v právu trestním« dokazuje, že jest žádoucí sesílená ochrana slabomyslných proti některým způsobům trestných útoků, zejména proti podvodu a proti útokům na čest pohlavní. Uvádí, že mezi zločinci jsou lidé, jichž porozumění pro trestuhodnost jich činů a síla vůle jsou trvale umenšeny. Zákonodárství trestní by mělo výslovně uznati existenci takovýchto osob méně příčetných a přijmouti zvláštní ustanovení o nakládání s nimi. Slabomyslný — je-li k tomu způsobilý — budiž trestán mírněji (pokud možno podmínečně) a ještě ve zvláštních odděleních věznic. Proti slabomyslným, společnosti nebezpečným, budiž užito vazby ve zvláštních ústavech, v dělnických koloniích, umístění v rodině, zřízení ochranného dozorce a pod. — Univ. prof. dr. Heveroch zajímavým způsobem naznačil různé stupně slabomyslnosti získané, docent dr. Pelnář promluvil o slabomyslných, společnosti nebezpečných, a ředitel »Ernestina«, dr. Herfort, promluvil o zařízení ústavu pro slabomyslné. (V debatě poukazuje okresní insp. Pešek na potřebu pozorování dětí se strany učitele. Učitel však není tak vzdělán, aby mohl správná psychologická pozorování konati. Navrhuje, aby se sjezd prohlásil pro vyšší vzdělání učitelstva ve smyslu požadavků učitelských organisací.) Okresní inspektor Zeman referoval o paedagogickém významu pomocných tříd. Jest třeba brániti vývoji tvorů antisociálních z dětí slabomyslných a naopak je uzpůsobiti, aby nebyly nikomu na obtíž. Méně nadané dítě na obecné škole překáží, zakrňuje a mravně klesá. K výchově méně nadaných nestačí jen pomocná třída; jest nutna celá organisace s pokračovacími kursy a opatřením pro slabomyslné škole odrostlé při volbě vhodného povolání, a zejména pak při službě vojenské a v jednání soudním. (Obšírná debata celé řady řečníků zdůraznila výhody zřizování pomocných škol i pro děti normální a zejména talentované, jimž se bude moci učitel více věnovati.) Není třeba dalšího roztřiďování — snad na zvláštní školy pro talenty — ale škola buď zřízena tak, aby dala všechno všem a každému, co mu patří. Inspektor Pešek prohlašuje, že zdar školní práce závisí: 1. na snížení počtu dětí ve třídě úměrně dle kategorií (jednotřídky mějte nejméně dětí ve třídě); 2. jest třeba pravé výchovy (ne jak dosud stačil Herbartův systém výchovného vyučování) a řádné individualisace, jak směrem k učiteli, tak směrem k dětem; 3. jest třeba zavésti do škol systém práce; 4. hmotné a právní poměry učitelstva buďtež tak upraveny, aby se mohlo věnovati jen a jen škole.

Dr. Hüttel, školní a dětský lékař, referoval o pražských pomocných školách, jich žactvu a požadavcích, s hlediska školního lékaře. V Praze jest v pěti pomocných třídách 116 žáků — 69 chlapců a 47 dívek. Duševní vývoj jejich jest buď vrozený nebo získaný dědičným zatížením, následky těžkých chorob a ponejvíce škodlivým ovzduším, v němž děti ty vyrostly. Jsou z rodin chudých (52%) anebo nezámožných (43%). Přes 80 procent jich je tělesně vadnými následky špatné výživy, nedokrevností, křivicí, skrofulosou, chorobami nervovými a chorobami čidel. Z té příčiny musí býti školy pomocné vypraveny hygienicky daleko pečlivěji a jest třeba zvláštního opatření, aby děti ty netrpěly hladem, zimou a domácími poměry. Všechny děti by měly podléhati zdravotnímu dozoru jednoho školního lékaře — dosud je dozor rozdělen dle obvodů — a lékař by měl spolupůsobiti při výběru dětí do tříd pomocných, měl by míti zdravotní dohled na školu i žactvo, měl by je léčiti a na léčení dozírati, vésti o dětech lékařský zápisník, pátrati po příčinách duševní méněcennosti dětí a doprovázeti svým dobrozdáním slabomyslné děti na cestu do života (V debatě žádáno systemisování školních lékařů na všech školách, aby dozírali na děti a na hygienická školní opatření. Různé názory projeveny o tom, měli-li by školní lékaři také léčiti.)

Učitel Konrád Sedláček promluvil o slabomyslných dětech na Moravě. Poměry jsou obdobné s českými, jen na cestě zlepšení jsou na Moravě dále: zem. výbor a zemský sněm již učinil některá usnesení, jimiž nastane ve výchově slabomyslných dětí obrat. Řečník navrhuje, aby při učitelských ústavech zřízena byla cvičná škola pomocná pro výcvik budoucích učitelů. (V debatě zmínil se obšírněji prof. dr. Švehla o svých zkušenostech z nalezince a líčil přednosti zaopatřování slabomyslných nalezenců v menších koloniích a ne, jak je zvykem, v rodinách, kde se stávaly obětmi surového vydírání.) (Dokončení.)

VĚDA

Z českých dějin náboženských.[1])

II.

Obě studie Kybalovy jsou novým dokladem významu náboženské otázky v ohledu politickém v celé době tehdejší. Náboženství tvoří spodní proud, jehož vlivy se projevují i tam, kde přímo o náboženství nejde. Všecko se uvažuje sub specie religionis. Náboženství všemu vtiskuje charakteristické zabarvení dobové. Má-li i mezinárodní politika tehdy tento ráz, najdeme jej tím spíše ve vnitřních dějinách země, v níž od 200 let zájmy náboženských stran a frakcí se stále křížily a již lze ze všech zemí evropských nazvati největším právem zemí nejnáboženštější, v dějinách českých. O tom zvláště svědčí Glücklichova publikace Korrespondence Budovcovy.

U nás spis Gindelyho o českém povstání podal příležitost k řešení otázky o povaze války 30leté a tím i českého povstání, zda byla to válka náboženská nebo politická. Gindely svým pojetím, v němž více, než bylo nutno, akcentoval ráz politický a materielní, ač motivů náboženských nevylučoval, vyvolal si výtku strannictví. Většina české veřejnosti viděla v pojetí Gindelyho urážku minulosti, nejsouc zvyklá střízlivějšímu pojímání historickému, jež má a chce pověděti, jak se věci podle pravdy skutečně měly. Dnes otázku, jež byla předmětem sporu, nebudeme formulovati s takovou příkrou jednostranností. Již Gindely dotkl se nesprávnosti takové formulace. Je těžko přesně vymeziti hranici mezi záležitostmi politickými a náboženskými oné doby. Bylo již naznačeno, že je tu vzájemné prolínání a míšení, jež činí vysvětlitelným, že věci náboženské byly zabarveny zájmy politických stran a naopak věci politické měly ráz náboženský. Dnes ovšem jsme ochotni podle nových vydání pramenných přiznati, že náboženský ráz českého povstání byl silnější, než jak se zdálo Gindelymu a že nálada české veřejnosti proti Gindelymu jistou měrou — ale jen jistou měrou — měla své oprávnění. Oporou k mínění tomu je právě korrespondence Budovcova. Náboženský akcent celé doby zní odtud, i když připustíme, že Budovec, člen Jednoty bratrské, byl nábožensky hlouběji založen než mnoho jeho současníků. Ale jde tu jen o stupeň náboženského interessu: ten byl tehdy živý i u osob zdánlivě nábožensky lhostejných, i u kondottierů rázu Russwormova. Náboženská stránka českého povstání je korrespondencí Budovcovou jasně dokumentována.

Ale i jinak zasluhuje publikace Glücklichova pozornosti. Obsahuje řadu nových poznámek časových, zvláště v letech 1610—1, ale vlastní význam její tkví v psychologickém prohloubení obrazu Budovcova. Na mnoha místech jeho listy jsou, jak vydavatel pěkně praví, zpovědí nábožensko-politickou. Poznáváme v nich lépe, než dosud, markantní zjev Budovcův, jednoho z předních vůdců českého protestantismu na konci vlády Rudolfovy i za povstání českého.

[1]) Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579—1619. Shledal a k vydání upravil Ph.Dr. Julius Glücklich. Nákl. České Akademie: Histor. Archiv č. 30. V Praze 1908. Str. XLV + 207 (s 4 přílohami).

V leččems bude třeba nyní opraviti dosavadní mínění o Budovci a jistou měrou i o bratrství, jež v něm mělo svého znamenitého, ač ne jediného representanta. Ani duchaplná charakteristika Denisova o něm (»Konec samostatnosti české« 573—4) zcela neobstojí. Byl Budovec vždy typem passivity, jež se bratrství tak často a ne zcela právem přičítá? On sice ještě r. 1605 viděl v odboji Bočkajově »rebellionem Deo ingratam« a byl nakloněn náboženského přesvědčení hájiti spíše vytrvalostí než zbraní. Ale při vydání majestátu je vůdcem protestantismu, jako současně na Moravě Žerotín a r. 1619 vytýká Žerotínovi jeho nepřízeň k českému povstání, háje zásady, že je třeba dbáti více boha než lidí a že je třeba někdy užíti k obraně víry i zbraně. Vůči resignaci Žerotínově je list Budovcův z 19. dubna 1619 apologií odboje. I u Budovce lze stopovati vývoj. Nebezpečí hrozící protestantismu českému i evropskému nutí ho k odhodláním, jež jindy nebyla by u něho možna. Působí tu též částečně vliv kalvinismu, ale nejen dogmaticky, též charakterově. Budovec nemá oči upřeny jen k nebi, jak jej líčí ještě Denis; i věci tohoto světa zabírají jeho pozornost, sice bychom si těžce vysvětlili jeho vůdčí postavení v protestantismu. Kromě čilého interessu theologického má Budovec i smysl praktického politika, ač je dobře moment tento nepřeceňovati; ale moment tento naopak nelze opět přezírati. Politicky nejcennější bylo, že Budovec není fanatikem, nýbrž je hlasatelem snášelivosti, při čemž východiskem jest mu nauka o Trojici: jen popěrače nauky této ze snášelivosti vylučuje. Budovec přál si míru mezi kalvinisty a lutherány, protože správně se domýšlel a na to častěji v korrespondenci své upozorňoval, že potlačení jedněch bude míti v zápětí i poškození druhých a že zisk ze sporů mezi oběma bude míti katolicismus, vůči němuž projevuje sice Budovec také značnou míru snášelivosti, ač ve svém odporu proti papežství a jesuitům nezapřel protestanta. Vzorem mu byly poměry švýcarské, kde obyvatelstvo, ač různého vyznání, přece politicky bylo sjednoceno proti všem svým nepřátelům. Tu se ozývá politik, jenž si přeje odstranění škodlivých sporů, při čemž základem mohla býti akkomodace jedněch druhým nebo ještě spíše parita, rovnoprávnost. Mezi lutherány a bratřími neviděl Budovec podstatných rozdílů, jež by bránily jejich společnému postupu; věřil v možnost dohody v Čechách jako v Německu, jen kdyby bylo možno odstraniti vzájemné spory theologické, jež mysli jen jitřily a rozváděly. Ač mínění jeho nebylo správné, protože právě krátce před tím — v letech 70. — nastalo v Německu rozdělení stran protestantských, jež dohodu náboženskou vylučovalo a jehož ohlas působil i v Čechách, — přece nelze popříti, že Budovec prakticky, na poli politickém v Čechách ocitl se na pravé cestě, jež mohla vésti k úspěchu. Stačilo neakcentovati příliš dogmatické rozdíly obou stran a proto nepřipouštěti nesmiřlivé a svářivé theology k slovu a při jisté vzájemné blahovůli postupovati politicky sjednoceně v zápase za svobodu náboženskou. Úspěchem takového postupu, při němž vedení přejímali místo theologů laičtí politikové, byl majestát Rudolfův, největší politický čin Budovcův. Spory mezi lutherány a bratřími ani potom neutuchly, ale byla tu jistá precedence, vliv faktických poměrů, moc zvyku mohla působiti na otupění polemického ostří a na vyrovnávání rozdílů: bylo třeba však k tomu delšího času a toho českému protestantismu bohužel dopřáno nebylo. Dnes je zbytečno mluviti o zmařených možnostech, o tom, co mohlo býti bratrství v dalším českém vývoji náboženském, čím mohl se státi český protestantismus, jenž konečně nabyl svobody i církevní autonomie, nemuseje se již skrývati s pravou svou povahou, ale lze přece jen tvrditi ne bezdůvodně, že možnost lepšího vývoje tu byla, že však byla náhlou pohromou zmařena. V plánech Budovcových postřehneme částečnou anticipaci řešení otázky náboženské mírem Vestfálským. Osudné bylo, že české povstání vypuklo právě, když rozpory mezi protestantstvím německým byly vyhnány na ostří. Volbou Fridricha Falckého ztratili Češi sympatie němec. lutheránů, jichž nenávist šla tak daleko, že jedni nad porážkou bělohorskou jásali, zatím co druzí se přímo s Ferdinandem II. proti české rebelii spojovali. Obě strany protestantské v Německu musily býti nejvážnějšími nebezpečími ohroženy, dlouhou válkou vysíleny právě jako jejich společný soupeř, katolicismus, než nastala možnost dohody. A tehdy bylo na Čechy zapomenuto. Švédská diplomacie r. 1648 nedbala obětavých služeb české emigrace. Marno bylo emigrantům dovolávati se vděku: chudá kapitola o vděčnosti v historii nebyla jejich položkou rozšířena.

(Dokonč.)

BESEDA

Josef Jungmann. (Pokračov.)

Stran Dobrovského na doplněnou dřívějších vývodů podotýkám ještě: Jungmannovi nejvíce se má za zlé, že v dopise Markovi 22. dubna 1823 stěžuje si do udání z politických piklů, jež přičítá Nejedlému a »teď i Dobr«(ovskému). Postavme vedle toho opět současný hlas jiný — dopis Čelakovského Kamarýtovi z 5. června 1823:

»Hanka udělal kritiku na Nejedlého gramatiku«, censor Tesař s ní běžel k Nejedlému a oba pak »napsali udání«, že jsou tu tajné spolky Čechů, »že je Dobrovský jejich hlava a vůdce a co ještě více«. Nejvyšší purkrabí však, dostav to udání, řekl »že to i s kritikou všecko spálí. Dal zavolat Dobrov. a oznámil mu to. Tento zas běžel na Tesaře, ale šibal je Dobrov. přec, vymlouvaje se u něho prý doložil: Sie haben sich in der Person geirrt. Tak jako by říci chtěl: já ne, ale báťuška.«

Ať na tomto vypravování je cokoli pravda a cokoli snad jen klep — tolik z něho vysvítá, že Hankův kruh a snad i jiní vlastenci věděli o jistých konkretních výrocích Dobrovského vůči úřadům, které sice neobsahovaly žádné úmyslné denunciace, ale v zápalu boje mohly být vykládány »tak jako by říci chtěl« něco choulostivějšího o Jungmannovi. Jungmann, jak známo, do společnosti nechodil, jsa úplně zabrán školou a literární prací doma. O všech takových výrocích se dovídal z druhé ruky od Hanky, Čelakovského, Turinského a jiných svých žáků, a to pravděpodobně často slyšel již výroky ne doslovné, ale na pouti několikerými ústy zostřené a opatřené výkladem. »Jeho nedůvodné podezřívání« nebylo tedy ani speciálně *jeho,* ani *nedůvodné,* neboť vždy mělo nějaký skutečný podklad a vždy měli v něm vůdčí účast vlastenci jiní.

Jakubec přichází dále k výtce, že »Jungmannova ustrašená, úzkostlivá duše všude kolem sebe vidí samé špehýře a udavače«. Nepodjal se však práce, aby původ této (z části pouze domnělé) vlastnosti psychologicky vysvětlil, ani se nepozastavil nad okolností, proč tento úkaz u Jungmanna se objevuje teprve v padesátých letech jeho věku, a zdali tedy nebyl jen úkazem dočasným, zaviněným zevními okolnostmi. Pokrčit povýšeně rameny a odsuzovat je kratší a snadnější než podat výklad; a tak Jakubec míní, že Jungmannův výklad slov Dobrovského o »přepiatém vlastenci« (»což u nás je tolik jako karbonář«, píše Jungmann Kollárovi 8. května 1824) — »mohla si vymysliti jen ustrašenost Jungmannova«. Občan ústavní éry poučuje o občanské bezpečnosti občana z Metternichovy éry — sytý dává dobrou radu hladovému!

Žijeme ještě v Rakousku? ptám se opět a opět, kdykoli čtu podobné důvody proti Jungmannovi. Není podnes každé smělejší hnutí kteréhokoli slovanského národa v Rakousku »vládě podezřelé«, jak psal Jungmann? Nepamatujeme na př. výjimečný stav z let 1893—1895 a vymyšlené spiknutí Omladiny? A když se takové věci dějí po půlstoleté éře ústavní a parlamentární, co, probůh, je přehnaného v Jungmannových zprávách o podezírání českého a slovanského vlastenectví za nejtemnějšího absolutismu Františkova a Metternichova, za doby, kdy podezřelým bylo vůbec každé hnutí,[1]) i hnutí klerikálů, za doby, kdy v podezření u vlády upadli i — censoři? Neshledáváme u jiných vrstevníků o těch poměrech stejné zprávy jako u Jungmanna? Nehemží se jejich dopisy stopami a zmínkami o rušení listovního tajemství, takže přátelé někdy raději si vůbec ani nepsali, jen aby policie neviděla do jejich styků?[2]) Když mladý a rázný Palacký píše (Kollárovi 19. července 1832), že »tajná vláda stíhá všude ducha národnosti, ba ducha vůbec« a že literární Matice byla označena za spolek protizákonný, když i Čelakovský sděluje konkrétní případ činnosti agenta-provokatéra mezi studenty (Kamarýtovi 29. června 1823) — kdy už konečně Jungmann přestane býti osočován, jako by »jen jeho ustrašenost« byla »mohla si vymysliti« (!!) takové věci? To již také někdo může říci, že tajné policie za Metternicha vůbec nebylo a že jen Jungmann si ji »vymyslil«. Proč stejná výtka není vrhána ve tvář Čelakovskému, Palackému a Havlíčkovi, kteří o tajné policii toho napsali tolik, jest ovšem jen další ukázkou oné »nestrannosti«, která ve škole Královĕ a Masarykově slaví pravé triumfy.[3])

A posléze ještě jedno obvinění. »Příhanou němectví« Jungmann prý stíhal též Palackého, když se přidal na stranu Dobrovského. — Palacký se na stranu Dobrovského nikdy nepřidal, a pro »příhanu němectví« Jakubec má pouze tyto dva důvody: »Příteli Palackého, J. Kollárovi, Jungmann píše, že prý Palacký »některým Čechům podezřelý jest, že N—ům nadržuje«; udělal prý svou ženitbou »své štěstí ne co Čech neb Slovan, ale co dobrý Němec.««

---

[1]) Tehdejší systém vládní byl tak nepřátelský každému ruchu, že na př. Dobrovskému byla zamezena polemika s K. H. Thámem o slovník; při sporu o Jungmannovu Historii literatury Dobrovský sám upozorňoval Jungmanna (1827), že censura by mu ji seškrtala; Jungmann nesměl (dle Palackého sdělení Kollárovi 31. května 1830) odpověděti ani Palkovičovi v otázce pravopisné! Kollárova Slávy Dcera musila být tištěna v Pešti, protože v Praze by se byla vůbec na světlo nedostala, zabaven byl i kus překladu Schillerovy mírumilovné Písně o zvonu atd. atd.

[2]) Srv. na příklad Palackého dopis Kollárovi 1. září 1832 a jeho dopisy Havlíčkovi ještě v letech padesátých. Čelakovský dokonce srší hněvem na útisk policejní (»Kýž jsem jednou již sto mil od takové h..... a pr.....«, Kamarýtovi 12. ledna 1822) a myslí, že i v Rusku bude větší svoboda!

[3]) Některé body Jakubcových výtek, na př. jeho interpretace č. 35. Zápisek Jungmannových (Lit. česká 19. stol., I., str. 613), překrucují Jungmannovo smýšlení až neuvěřitelně. Jungmann cituje tam rozličné výroky agentů provokatérů; že při tom vypravuje mimochodem i o jejich tváření se, jest Jakubcovi důvodem pro obvinění, že Jungmannovi pouhé tváření se přátelské neb nepřátelské stačilo, aby vrhal na lidi těžká podezření! Ti, kdo Jungmannovi stále vyčítají nedůvodná podezírání, měli by se mít na pozoru, aby se sami nedopouštěli této chyby! (Viz přirovnání o třísce a trámu.)

Nuže: v prvním dopise z 10. ledna 1827 (o nadržování Němcům) Jungmann, jak přece znění dopisu jasně svědčí, referuje Kollárovi do Uher pouze o mínění jiných osob, a referuje úplně správně. Tehdy proti Palackému radikálnější vlastenci stáli velmi příkře (Čelakovský napsal dokonce Kamarýtovi 4. března 1820, že Palackého »žádný z nás Staročechů ani ctíti nemůže«) jak pro jeho reservu v boji o pravopis, tak zvláště proto, že časopis musejní německý vycházel německy měsíčně a český jen čtvrtletně. Co divného, že z toho u horkokrevnějších vzniklo mínění o »nadržování Němcům«? Za ně opět mluví Čelakovský (21. července 1827 Kamarýtovi): »Národ nezakládal museum německé, ale české... S mnohými z našich srozuměn jsem raději k hanbě musejních vůdců ten časopis zajíti nechati, nežli ním ještě více němčinu ploditi.«

Zde máme přesné prohlášení, že odpůrců Palackého tehdy byl větší počet, a že tedy Jungmann Kollára informoval poctivě. Ale jeho dopisy svědčí zároveň, že, ač patřil k téže straně co Čelakovský, a ač měl sám nejvíce příčiny osobně se na Palackého mrzeti,[4]) posuzoval jej i jeho časopis nestranněji než ostatní. V témže dopise (Kollárovi 4. ledna 1827), kde si stěžuje na Palackého pro »ostříhání« rukopisu, dodává na jeho pochvalu se vzácným sebezapřením: »Že ostatně všeho nepřijímá a vybírá, to dobře. Vůbec sobě mnoho o jeho spisu (musejním časopise) předpovídám.« Jungmann tedy stojí — a i později zůstává — přese všecko vůči Palackému i jeho orgánu příznivě na rozdíl od Čelakovského, který o musejníku svéhlavě tvrdil Kamarýtovi: »Tu se mnoho nevyvede, pamatuj na mne!« (4. března 1826). Kde tedy je důvod pro Jakubcovu výtku?

Stejně bezdůvodna a k tomu ještě neloyální je výčitka druhá, citát z listu Jungmannova 22. dubna 1828. Ani tento dopis neobsahuje žádnou křivdu vůči Palackému. Jungmann odpovídá Kollárovi na projev přání, že by se do Čech přestěhoval, výstrahou, aby jako protestant a vlastenec uvážil obtíže, najíti zde snadnou výživu. Protože Kollár mohl namítnout, že Palacký za stejných poměrů se v Praze výborně uchytil, Jungmann upozorňuje, že Palacký »ne co Čech nebo Slovan, ale co dobrý Němec své štěstí udělal.« A také tato poznámka je správna. Palacký se v Praze výborně uchytil 1. sňatkem s bohatou Němkyní, 2. styky a oblibou u šlechty, která mluvila německy, a jejíž vlastenectví bylo zeměpisné, nikoli česky národní. Ovšem že Palacký nabyl takto možnosti, aby mohl bezstarostně a vydatně pracovati pro českou národnost; ale buď jak buď, žádná úcta k Palackému nezakryje fakt, že v jeho rodině velký vliv mělo němectví, a že (jak i Masaryk byl nucen doznati a jak doznává Palacký sám) činil později náladě své manželky veliké ústupky ve svém vystupování veřejném. Uvážíme-li, co němčiny bylo v rodinách starších, ba i mladších vlastenců (Pinkas, Palacký, Brauner, na Slovensku Kollár atd.), pak teprve v náležité záři vynikne Jungmann, který, pobývaje šestnáct let ve městě zněmčeném, bez českých škol v době nejhorší, vychoval rodinu úplně česky. A pak mu ještě někdo má za zlé, že by byl rád u všech spoluvlastenců viděl stejnou národní ryzost a důslednost, on, který v poměrech, kdy ryze česká výchova byla pravým hrdinstvím, nikdy ani slovem nepochválil své jednání, tak byl skromný, tak samozřejmou povinnost viděl v tom! Ne, Jungmannova mimochodem pronesená narážka na německý sňatek Palackého nesnižuje nikoho, ale bezděky jako blesk osvěcuje tehdejší zoufalé poměry české se vším neodbytným utrakvismem, nad nímž postava Jungmannova vlastní silou vítězně strmí a ukazuje ku předu, nejsouc v odhodlané své ná-

---

[4]) Tato rozmrzelost byla způsobena upřílišenými škrty Palackého v památné úvaze Jungmannově »O klassičnosti v literatuře«, kterou zahajoval se první svazek Časopisu Českého Musea r. 1827. Palacký sám v Radhostu projevil mínění, že »mladší soupeři« byli naň rozhorleni nejvíce proto, že »nedovolil ctěnému Jungmannovi vyjeti si ostřeji na Nejedlého a stranu jeho« v tomto pojednání. Že Jungmann sám ve skutečnosti byl dalek takové nedůtklivosti a zaujatosti, dokazuje dopis jeho Kollárovi 4. ledna 1827, kde o škrtech Palackého výslovně praví: »Zvláště mne mrzí, že P. Palacký mi odřezal konec, v němž jsem s Heerenem pravil, že kdo píše německy, na tu chvíli přestává být Čechem a musí býti Němcem atd. Jungmann tu ono místo parafrasuje ostřeji, nežli znělo v jeho rukopise. (Tam znělo: »Kdo sám chtě mimo potřebu cizího jazyka užívá, ten se aspoň na tu chvíli své národnosti zříká.«) Nesouhlasím s míněním, že Palacký měl v této otázce (pokud Čech smí mluvit německy) pravdu; neboť Jungmann, resp. Heeren, odmítají jen užívání cizí řeči mimo potřebu, formulují tedy stanovisko správně. Ale ani nesouhlasem s touto větou Jungmannovou nelze obhájit škrtnutí celého konce Jungmannova článku, který obsahuje mnoho cenného a nabádavého. (Viz otisk rukopisu u Zeleného, str. 401.). Palacký prostě upadl při počátku své redakční činnosti v záchvat škrtací manie, kterou trpívají redaktoři začátečníci, a není nic nevčasnějšího, než tento lapsus hájit a — vyčítat Jungmannovi, že s ním nebyl spokojen! Čin Palackého (mluvím stále o škrtu konce článku, ne o místě, namířeném na Nejedlého) byl neslýchanou přenáhleností mladého 28letého muže vůči přednímu spisovateli ve věku 53 let, a je nemístno pochvalovat si, kterak mladý Palacký »pevnou rukou si podroboval i vůdčí spisovatele starší« (J. Vlček, Dějiny české literatury, II., 2., str. 155.). Tím se neobhájí čin, pro který po mém soudu by mohla být jediná omluva: nedostatek místa.

Pro posouzení Jungmannovy povahy dodávám ještě, že současně s oním dopisem Kollárovi, kde si na škrty Palackého stěžuje, psal o Musejníku také Markovi (3. ledna 1827), a nazývá v dopise tom Palackého »moudrým spisovatelem«. Jak vzácná to povýšenost učitele vůči ukvapenosti mladistvého žáka! Jungmann se ani ve chvíli okamžité neshody nedává unést osobní ješitností a vzdává Palackému pochvalu.

rodní ryzosti dostižena nikým, až teprve po padesáti letech Havlíčkem.

Ostatně ještě jednu příznačnou drobnost: koho by zajímalo, nechať si v Osvětě 1895 a v Hlase Národa z téže doby přečte, kterak v samé rodině Palackého se soudilo o pokusech realistických, vyzdvihovat osobu Palackého jako trumf proti Jungmannovi. Úsudky ty si odpůrci Jungmannovi za rámeček nedají!

(Dokončení.)

POLITIKA

Z týdne.

jl. Ve Vídni, 7. července 1909.

Ode chvíle, kdy bylo ve sněmovně dojednáno o rozpočtu, točilo se v parlamentě vše kolem otázky, bude-li v nynějším zasedání vyřízen ještě celý program předsedou ministerstva předložený, anebo zůstane-li při stanovisku, které zaujala »Slovanská jednota«, že vyřízením rozpočtu je program letního zasedání vyčerpán. Obchodně-politický zmocňovací zákon a předloha o obchodní smlouvě s Rumunskem byly osou situace. Čeští agrárníci a ještě více skupina dra Šusteršiče ve »Slovanské jednotě« naléhali na setrvání v obstrukci pro případ, že by vláda chtěla další jednání vynutiti, a podáno bylo tak velké množství pilných návrhů, že na udolání obstrukce nebylo ani pomyšlení. Obě řečené skupiny vyjednávaly prostřednictvím ministrů dra Bráfa, dra Žáčka a dra Weiskirchnera, leč všecky konference míjely bez výsledku, jelikož Němci na tom stáli, že stranám, jež podaly obstrukční návrhy, nesmí býti učiněn žádný ústupek za upuštění od obstrukce, a dvakrát si dali baronem Bienerthem slíbit, že žádnou koncessí vyřízení programu svého nevykoupí. Baron Bienerth osobně také nevyjednával ani se Slovinci, ani s českými agrárníky, nechtěje si patrně obstrukci z pravice vyměniti v obstrukci z levice. Německá žurnalistika ustavičně odsuzovala slovanskou obstrukci, ale zároveň bez ustání k ní přímo donucovala jednak hrozbami, že bude parlament rozpuštěn, nebo aspoň uzavřen, neupustí-li Slovanská jednota od svého odporu, jednak neustálým zaklínáním, že vláda nesmí povoliti ani nejmenší ústupek. Dne 7. července konána byla konference předáků německých stran a předsedy polského klubu s předsedou ministerstva, a v poradě té prohlásil premier opětně k žádosti zástupců německých stran, že nehodlá za žádných podmínek jakékoliv národnostní koncesse povoliti za odvolání pilných návrhů. »Neue Freie Presse« a s ní jiné zdejší listy provázely obšírnými komentáři slova, jež prý císař při svěcení tauerské dráhy o obstrukci pronesl, a tím nemálo pohatily snahy, čelící k vyřízení obchodně-politických předloh. Obstruující strany nezavíraly sluch před argumenty pronášenými se strany poslanců slovanských, kteří hájí zájmy průmyslových obvodů, ale přirozeně nechtěly couvnouti před jakýmkoliv zakřiknutím. Jako obyčejně při takových příležitostech, byla veliká sháňka po »nejnovější zprávě«, a z pouhých gest nebo z kusých několika slov kombinovány celé parlamentní historie. Škoda času obírati se jimi. Obstruujícím stranám dostane se asi slibu, že na podzim bude provedena změna kabinetu, a tak zvaný »malý program« bude dle všeho ještě vyřízen. Jakkoliv některé zdejší noviny již sdělují, že zítra budou pilné návrhy odvolány, není dohoda ještě hotova, ale není do ní daleko. Snad ve schůzi páteční již přikročí sněmovna k vyřízení obchodně-politického zákona. Každou chvíli je viděti, jak je nutno, aby letní zasedání bylo brzo skončeno, a aby urovnána byla cesta pro zcela nový směr. Když dnes na konci schůze předseda sněmovny sdělil, že ministerstvo vnitra bez ohledu na zákonné ustanovení nechce připustiti předvolání policejních strážníků k řízení v imunitním výboru přes to, že se na něm celý výbor usnesl, strhla se ve sněmovně taková bouře, jakých bylo málo v naší sněmovně, hlukům již hodně uvyklé. Když ministr vnitra odcházel bombardován papíry a provázen hlučným voláním: »Pryč s vámi! Fuj!« atd., bylo patrno, že nynější stav je naprosto neudržitelný, a že by ku proměně na podzim dojíti muselo, i kdyby se nebyla obstrukce opět objevila na slovanských lavicích. Lidová sněmovna nesnese despekt oproti svým usnesením, stejně jako nesnese poškozování dělnosti.

Strany, které se chystaly k obstrukci, nebudou sice míti za upuštění od pilných návrhů žádných národnostních úspěchů, ale o úspěchu také nebudou moci mluviti nynější vládní strany. Lidový parlament vyžaduje nerušenou dělnost a vymáhá si ji.

*

Malostranská volba.

Takto nadepsaný článek našeho dopisovatele o malostranské volbě vyvolal odezvu ve čtyřech úvodnících interesovaných denníků: Dnu 4. a 5. t. m., Českého Slova 6. a 7. t. m.

Spor točí se kolem věty pana A. B., že český národ je k positivní politice nezralý. Den míní, že politicky nezralá jest inteligence, která se dovede spojovat s demagogy, České Slovo odpovídá, že národ je zralý, ale mladočeští vůdcové jsou — přezrálí. Den posléze nabádá, abychom nenaříkali nad nezralostí národa a raději pomohli stranám, které dělají politiku positivní. My odpovídáme: 1. Českému Slovu, že p. A. B. není »zabedněný filosof«, nýbrž praktický technik,[1]) 2. Dnu, že mladočeská strana nás a vůbec inteligenci stojící mimo strany nedovede k sobě připoutat, dokud se ze svých trpkých zkušeností nenaučí sebepoznání a nepřestane hledat vinu jen mimo sebe. České Slovo využilo článků Dnu tendenčně a nesprávně, ale jistě má pravdu, píše-li, že s mladočeské strany výtka kariernictví vůči těm, kdo se proti ní staví, jest nemístná. Nemusíme snad vyličovat podrobnosti p. Funkovy kariery úřednické, radniční i universitní, ani historii pokusu o karieru mandátovou, jak o tom všem víme z kruhů nejinformovanějších; mladočeši to vědí jistě tak dobře jako my. Jestliže přes to všecko prof. Funka kandidovali a jestliže pro něho agitovali tak obratně, že za jejich vlastní peníze se agitovalo proti nim atd., pak ať za nezdar svůj neobviňují pouze řádění národní sociální, ani nezralost české inteligence, a zejména ať upustí od nepěkného zvyku, krýt každou svou chybu i porážku jménem dra Kramáře. My, kteří jsme dávno počali posuzovati dra Kramáře objektivně na rozdíl od štvanic proti němu, které byly před několika lety hlavním zaměstnáním špatně pochopené pokrokové politiky, na konec ještě jsme nuceni hájit jej proti jeho vlastnímu orgánu. Není nic bláhovějšího, než zahrnovat každý místní přehmat pod jakési všenárodní principy, a tak vlastního vůdce bez příčiny kompromitovat. Na Malé Straně si věru obě strany měly sotva co vyčítat, a udělaly by nejmoudřeji, kdyby o celé volbě napříště mlčely.

[1]) Vídeňský korespondent Českého Slova napsal 7. t. m., že Den »cituje s gustem nadávky a plácaniny vídeňského zpravodaje realistického Přehledu, sociál. demokrata J. J. Langnera. Při tom si ale myslí, že dva hloupí dají dohromady jednoho chytrého.« Myslí-li České Slovo, že touto snůškou surovostí si prospěje, mýlí se velice. Pan Langner není soc. demokratem, a my nejsme listem realistickým již ode dvou let; autorem našeho článku o malostranské volbě pak nebyl ani red. Langner, ani (jak vykládala si jiná domněnka, svedená vídeňským datem článku, značkou A. B. a důrazem, kladeným na hospodářskou politiku) ministr dr. Albín Bráf, nýbrž náš dávný spolupracovník, inženýr Albín Bašus, což výslovně konstatujeme, aby kachnám byl konec. *R.*

ZE DNE

Dovolujeme si slušně žádati pp. abonenty, kteří dosud nezaslali předplatné, aby tak v brzku učinili; současně žádáme slušně pp. abonenty, aby nám změny adres (přes prázdniny) laskavě sdělili, abychom se vyhnuli nepříjemnostem s nedoručením spojených.

Ze samosprávy. Výbor Svazu českých měst jmenoval 6. t. m. svým tajemníkem magistrátního komisaře dra Václava Joachima. Od počátku činnosti Svazu bylo každému jasno, že duší jeho může býti jen úředník, jenž by se agendám Svazu plně věnoval a jenž by dovedl z této mladé instituce vytvořiti to, co od ní čeká samosprávná veřejnost. V osobě dra Joachima dostává se Svazu nejpovolanějšího pracovníka úředního. Jestiť nový tajemník Svazu nadaný, bystrý a pilný právník, jenž opírati se může o zkušenosti praktické a jenž theoretické vzdělání odborné prokázal v několika pracích, obírajících se právě samosprávou obecní. Jako úředník pražského magistrátu, působící v hospodářském referátě, měl dr. Joachim příležitost poznati z vlastního názoru hospodářský život velikého města, a zkušenosti takto získané a doplněné studiem, uschopňují ho k pochopení potřeb i měst a obcí menších. Neklamným dokladem toho jsou zvláště poslední dvě jeho publikace: »Osvobození obcí a jiných korporací samosprávných od kolků a poplatků« a »O vydávání listin a závazných prohlášení jménem korporací samosprávných«. V těchto pracích snoubí se praktická zkušenost s theoretickou vyspělostí. Zvláštní předností prací těch je, že otázky rozbírané se v nich řeší ve své plnosti životní jak s hlediska práva soukromého, tak veřejného, najmě i finančního. Pro svůj nový úřad přináší dr. Joachim kromě toho upřímnou lásku k samosprávě a ke skutečné práci pro ni. Lze se nadíti, že initiativní tajemník Svazu nezklame nadějí do něho kladených. Sami doufáme, že vedle úřední činnosti Svazové obohatí českou literaturu samosprávnou dalšími plody své píle a svého nadání.

Doc. Dr. *Hoetzel.*

*

K jubileu Kalvínovu. Evangelické církve slaví tyto dny výročí Jana Kalvína, narozeného r. 1509. Lze-li Luthera považovat za nejsilnější *náboženskou* individualitu od doby Mohamedovy, Kalvín jest nejprozíravějším *církevníkem* reformace. Ačkoli jeho činnost ženevská v theokratickém sloučení církve se státem, protivném Ježíšově zásadě »Mé království není s tohoto světa«, i v nesnášelivosti, vrcholící v pálení odpůrce na hranici, provanuta jest ještě duchem katolického středověku, přece Kalvín zároveň jest jedním z hlavních východisek toho, co je pokládáno —

a z části právem — za znak moderní kultury. Jeho organisační principy vedly v dalším vývoji sekt amerických k základům representativní soustavy dnešního parlamentarismu; jeho stoupenci vyvinuli se později všude ve »stát ve státě« a připravili tak půdu požadavku dnešního běžného protiklerikalismu, heslu odluky církve od státu; a jeho vlivné učení o předurčení (praedestinaci) vedlo v praxi podobně jako fatalism islamu k horečné vytrvalosti a výbojnosti, anticipujíc dnešní kapitalism, v theorii pak připomíná dogmatický determinism mnohých dnešních polofilosofů. — Z českých listů zvláště pěkné úvahy o Kalvínovi přinesly »Život« z péra dra J. B. Šimka a »Čas« od dra J. Stěhule. Tento pronesl zajímavý, ač příliš smělý názor, že porážkou českého protestantismu r. 1620 vinna je nedostatečná organism lutherské církve, k níž se tehdy hlásila většina Čechův, a má za to, že, kdyby většina národa byla bývala kalvínská, byla by odolala právě tak, jako kalvinisté odolali katolicismu v zemích jiných.

Německá kultura se opět ozvala — tentokráte v Cáhnově a Havranově v Dolních Rakousích při zakládání české záložny. Českou schůzi hejtmanství prostě zakázalo, a po důvěrné poradě účastníci byli přepadeni najatou luzou s místním starostou a strážníkem (!) v čele a do krve stlučeni. Ubozí utiskovaní Němci mohou dále deklamovat o počešťování Dolních Rakous.

Se stupně k stupni. Prvním předsedou české Národní Rady byl dr. Herold, druhým prof. Čelakovský, třetím právě zvolen — dr. Podlipný.

Nový advokátní tarif dle nařízení ministra práv ze dne 3. června 1909 č. 82 ř. z. byl právě vydán česky s úvodem Dra. L. Langra. Vydavatel praví v úvodu případně, že význam nového tarifu záleží nejen ve zvýšení jednotlivých položek, odpovídajícím drahotě nynější doby, ale zejména též ve výslovném rozšíření působnosti tarifu i na řízení trestní a v § 22. cit. nařízení, které připouští povšechnou likvidaci útrat sporu v jednoduchých případech. — Reforma tarifu tedy již máme. Kdy dojde na ostatní, namnoze důležitější stránky advokacie?

K povšimnutí! Po dobu prázdnin snižujeme studentstvu předplatné na 2 K.

Upozornění. 1. Opět a opět dostáváme reklamní lokálky, zprávy a jiné drobnosti se žádostí za otištění. Nejsme denní žurnál a nemůžeme redakční část Přehledu zaplavovat podobným balastem. — 2. Prosíme pp. dopisovatele, aby přestali užívat na obálkách adresy »Slavná redakce« atd. Nestojíme o takovou slávu a jsme docela spokojeni obvyklou občanskou ctí. — 3. Žádáme pp. spolupracovníky, aby v rukopisech nezkracovali zbytečně slova, neboť redaktor nemůže rukopisy sám přepisovat a dopisovat.

Redakce.

Z časopisů.

Česká Revue přinesla v posledních sešitech několik pozoruhodných prací, z nichž vyniká zejména krásná a zevrubná studie dra R. Urbánka »Rezek historik« a zajímavé technicko-politické líčení dra V. J. Haunera »Dreadnoughts a jak se k nim došlo«.

Pardubická *Osvěta Lidu* a náchodské *Podkrkonošské Rozhledy* přinesly zajímavé a dojemné vzpomínky na život redaktora Kobery.

*

Z nedostatku místa odkládáme na příště zahraniční politiku a rubriky Slovensko, Ženská otázka a j.

Vulkania, moravská továrna uměleckých předmětů kovových v Prostějově, konala dne 3. t. m. v Prostějově ustavující schůzi. Společnost tato založena byla ve smyslu zákona ze dne 6. března 1908, č. 58 pod egidou Ústřední banky českých spořitelen filiálky v Brně s kmenovým kapitálem K 150.000. — »Vulkania« převzala dosavadní závod kovotepecký p. Th. Dostála v Prostějově, který v širším měřítku povede dále, a předmětem její činnosti bude výroba a prodej uměleckých předmětů kovových z tlačeného plechu, uměleckých předmětů drobných, mosazných lustrů a nářadí, kovových rakví, jakož i zařizování veřejných budov, spolkových domů a divadel, restaurací, hotelů atd.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze: Stav vkladů ku dni 30. června 1909 K 100,109.466·21.

Knihy redakci zaslané.

Nákl. K. Neumannové: H. de Balzac: Honorina. Přel. J. Živný. 115 str. za 1 K 50 h. — *Nákl. J. R. Vilímka*: F. X. Svoboda: Řeka. III. díl. 382 str. za 3 K 60 h. — L. N. Tolstoj: Vojna a mír, díl II. za 3 K. — G. Maupassant: Kulička. Přel. J. Guth. 220 str. za 2 K. — Vl. Korolenko: Les šumí. Přel. F. Husák. 150 str. za 2 K 50 h. — *Nákl. Ant. Boučka v Praze čp. 558-II.*: A. de Musset: Andrea del Sarto. Přel. P. M. Haškovec. 53 str. za 1 K 50 h. — *Nákl. vlastním*: Fr. Mejsnar: Přehled dějin literatury české s důležitějšími ukázkami. 176—540 str. za 3 K. — *Nákl. Štorkána a Jaroše (Žižkov)*: Nový advokátní tarif. Upravil dr. L. Langer. — *V komisi F. Řivnáče*: A. Rudolf: Dvacet let práce národa bulharského. I., 54 str. za 1 K 10 h. — *Nákl. Matice Srbské (Nový Sad)*: Lazar Kostić: Pesme. 438 str.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 16. ČERVENCE 1909. ČÍSLO 43.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

BESEDA

Josef Jungmann.

(Dokončení.)

Nebudu se zdržovat rozborem Jakubcových zmínek o Jungmannově světovém názoru; jen podotýkám, že, co v nich je namířeno proti Jungmannovi, jest opět pochybeno. Praví-li Jakubec na př., že »veliká práce filosofů, ve svých výsledcích nejúchvatnější ze všeho, k čemu dospěl duch lidský, pro Jungmanna neexistuje« (str. 615), pak věru nevím, jakého výrazu užiti o takové »kritice«. Což pak Jungmannův aforism o filosofech je tak nejasný? A není známo, jak Jungmann se po léta staral o českou filosofickou literaturu? Není na bíledni, že Jungmannovo aforistické přirovnání filosofických soustav k blázinci fixních idejí je stejnou apartní formulí jako Sokratovo »Vím, že nic nevím«, jako Šalomounovo »Všecko je marnost«, jako satira Komenského Labyrintu, jako Schopenhauerovy, Nietzscheovy a podobné protifilosofické invektivy? Koho na světě může vážně napadnout, posuzovati podobnou větu doslova jako nějakou thesi ze systému![1])

Jakubec zkrátka cítil, že musí také něco uvést proti Jungmannovi, aby nezůstal za »duchem času« pozadu; ale obsah i forma jeho výtek ukazuje, jak nepřirozeně jsou štěpovány na jeho záslužnou studii. Kdyby mu šly od srdce a kdyby se opíraly o skutečnost, nutně byly by došly výrazu ve studii samé; že však bylo nutno umístit je v neorganickém přílepku, který celkové hodnotě studie značně je na úkor, svědčí, jak u badatele věci znalého, klidného, objektivního a poctivého — a tím Jakubec bez odporu jest — zrovna sama příroda bezděky se vzpírala nehistorickým výmyslům a aspoň je vyobcovala z rámce monografie ven, když už autor neměl síly, aby hypnosu protijungmannovskou setřásl nadobro. A tak práce Jakubcova již zevnějškem svým pro vždy zůstává hmatavou ukázkou, do jakých absurdních končin českou literární historii zavlekli Král a Masaryk. Zde každý pokrok byl podmíněn úplným zbořením předsudkův, ale po patnáct let nikdo se práce té nepodjal. Odstranění chybných názorů prováděno bylo jen oklikou.

Tak počíná si Jakubec, ač uvázl v půli cesty; tak počíná si i *Jaroslav Vlček*, jenž ostatně zastupuje v literatuře o Jungmannovi místo zvláštní a záslužné. Jeho kathedra byla posledním místem na české universitě, odkud ještě okolo r. 1900 česká mládež slyšela vřelé a pravdivé slovo o tvůrci novočeské literatury. Jako v přednáškách, tak i ve svých »Dějinách české literatury« Vlček změřil význam Jungmannův sice krátce a zběžně, ale pronikavě, měřítkem evropských ideových proudův a poněvadž si počínal s vědeckou objektivností, nikoli s apriorní zaujatostí státního návladního, Jungmann vyšel z rozboru jeho vítězně jako »vůdce a krystalisační střed«[2]) třetí generace obrozenské, a to nejen střed osobní, nýbrž též ideový, čehož dřívější historikové nepozorovali. Není však zajímavěj-

[1]) Mimo to dotyčný Jungmannův aforism má zcela jiný účel i obsah, nežli z něho Jakubec vyčetl. Uvádím jej doslovně:

»*Filosofů učenost není vrozena, ale dobyta.* Pozorujícímu rozličné a mnohé filosofů soustavy a domněnky... zdá se býti všecka filosofie — veliký bláznův dům, kdež každý svou zvláštní pošetilostí blouzní, jeden mysle, že jest bůh, jiný, že má nohy slaměné atd. I to všemohoucí bůh tak míti chtěl, a nedal nám vrozené učenosti a známosti, jako nedal oděvu, abychom sami obojího sobě hledali a dobývali, věda, že to nás učiní člověky!«

Věta, kterou Jakubec vytrhl z textu a následkem toho chybně vyložil, je tedy pouhou návěstí vlastního úsudku aforismu Jungmannova, jenž vycházeje od známých fakt (že jsou systémy naivní i paradoxní, jako solipsism, je faktum), přehlíží souhrn jich s pocitem chaosu, jako Komenský v Labyrintu, nebo s pocitem celkové povýšenosti nad jednotlivé výstřelky, jako Havlíček v IV. kap. Epištol Kutnohorských, dovozuje z toho, jako Locke a Kant, že není vrozených, apriorních pravd, a v duchu Lessingově shledává lidskost právě v snaze po moudrosti. A takový názor byl vykládán, že pro Jungmanna práce filosofů neexistuje!! Nepoznat tak elementární věci! Nelze než opakovat pořád — neuvěřitelno a přece pravda, že u kritiků Jungmanna se zastavila na čas všecka logika.

[2]) Dějiny české literatury, II., 2, str. 102.

šího dokladu o všeobecné nákaze tažení protijungmannovského, než okolnost, že ani tento spisovatel neodolal proudu a opakuje hlavní výtky Jungmannovi činěné; pronáší je ovšem taktněji, vědečtěji a věcněji nežli Král a Masaryk, ale — pronáší je přece. Není třeba je probírat, protože hlavní z nich opakují to, co jsem vyvrátil již svrchu; ale nebylo by nesnadno ukázat, že i jiné porůzné a mimochodné zmínky, Jungmannovi méně příznivé, odporují skutečnosti. Tak kulhají oba doklady o tom, jak mladý Palacký »podroboval si« staršího Jungmanna. Prvý doklad (článek »O klassičnosti« 1827) jsem probral svrchu, druhý (cit. knihy str. 157) pak, dokazující na článku »O různění českého písemního jazyka« z r. 1832, že Jungmann v něm *pod vlivem Palackého* upouští od svého novotaření jazykového, je rovněž pochybený. Jungmann dospěl r. 1832 k odporu proti zbytečnému novotaření v řeči samostatně a nepotřeboval k tomu Palackého. Předně byl tehdy v šedesátém roce věku, a tu ovšem odpor proti novotaření se dostavuje sám sebou; za druhé Dobrovský byl tehdy již mrtev a Jan Nejedlý veličinou odbytou, i pochopitelno, že Jungmann dřívější jejich brzdící hlas přebíral sám, nebylť jiné autority jazykové; za třetí čeština byla tehdy již o tolik bohatší než před třiceti lety, že novotařiti v tom rozměru, jak Jungmann to prováděl dříve, bylo zbytečno; a za čtvrté propukalo tehdy neologisování i v jazykovou formu, čehož Jungmann nepřipouštěl ani dříve (viz jeho dopis Kollárovi z 26. dubna 1836) — mohl tedy se tomuto novotaření opírat, aniž odvolával své stanovisko prvotní. Novotařit jako Jungmann, t. j. obohacovat jazyk novými výrazy, a novotařit jako Kollár, totiž vměšovati v jazyk o překot formální novotvary nebo dokonce jako Štúr nahrazovat spisovnou češtinu dialektem jest podstatný rozdíl.

Vlček popírá také, že Dobrovského kritika o Jungmannově Historii literatury byla tendenčně ostrá proti Jungmannovi. Zdali byla, či nic, je zjevno z dopisu Dobrovského Kopitarovi ze 13. července 1826 před dopsáním kritiky: »Jungmanns Buch ist bereits durchgesehen und alle Stellen bemerkt, d i e e i n e R ü g e v e r d i e n e n.« Nač tedy Dobrovský nade spisem Jungmannovým pomýšlel nejdříve?[3])

Nejsamostatněji v posuzování Jungmanna vede si *Denis* (Č e c h y p o B í l é H o ř e, roku 1902). Dle něho Jungmann »ačkoli nebyl letorou velmi statečný, z nauk encyklopedistů čerpá odvahu, kterou se věnuje věci nebezpečné a kompromitované a zůstává jí věren až do smrti... Po čtyřicet let setrvá v průlomu, aniž nadšení jeho ochablo... Má nejlepší vlastnosti vojáků: zanícení a vytrvalost. Mnohem více než Dobrovský byl jist úspěchem. A optimism jeho přečkal nejtěžší zklamání... Starší bojovníci umírají a prostřed veřejné netečnosti nikdo nepovstává, aby je nahradil; jeho žáci jsou nedbalí; hlíza germanisace rozžírá se dále... Jeho mysl neklesá. Žádná překážka ho neodstrašuje... Po patnácte let jest ohniskem duševního života českého... V rozmluvách »o jazyku českém« vynikl jako polemik prvního řádu a dosahuje úspěchu neslýchaného... Jeho předností před Dobrovským« (píšícím německy a latinsky) »bylo, že kázal příkladem. Jungmannem čeština stala se opět řečí živou... »Byltě vskutku nás všech duchovním otcem!« — pravil Čelakovský, a chvála je zasloužená. Jestliže Dobrovský umožnil obrození české, Jungmann stvořil moderní literaturu českou, a třeba vzíti zde slovo ‚stvořiti' v plném významu: u č i n i l n ě c o z n i č e h o.« (II., str. 59—64.)

Denis podobně jako v otázce pojetí Havlíčka i zde staví se výslovně proti Masarykovi (II., 46.), a vytýká mu, že první dobu obrození posuzuje nespravedlivě, že Jungmanna »očerňuje« a Dobrovského »travestuje«. Jsou to konkretní ukázky Masarykovy methody, jejíž vady Denis charakterisuje (jako jiní již před ním) slovy: Masaryk »po dobrém nebo po zlém strhuje pod prapor svůj lidi, kteří by zajisté nikdy nebyli ho přijali za vůdce. Ty, kterých opravdu nemůže získati, pomíjí mlčením nebo přehlíží jejich zásluhu.« Prvního způsobu — přetvořit po svém — Masaryk užil při Dobrovském, druhého — podceňovat — při Jungmannovi.

A přec ani tento pisatel chvalozpěvu o Jungmannovi a důrazný odpůrce Masarykův nevybavil se úplně z kritického dualismu vší literatury současné. Vytýká, že Jungmann od Voltaira »přejímá své jednání poněkud podezřelé obratnosti, své tůčky pochybné správnosti, nerad vystavuje se přímo ranám« (kdo na světě se r á d vystavuje p ř í m o ranám?) »a rád skrývá ruku, která metá šíp. Jeho nedostatky právem dotýkají se nelibě lidí citlivých; aspoň všedními jeho hříchy nekazí se přednosti velmi vzácné, jež přejal také od Voltaira: cit pro spravedlivost, náruživá láska ku práci a neomezená úcta k svobodě myšlení.«

A dále: »Jeho úzkost nervosní, malicherná nedůtklivost, jíž uvykl, jeho tajné spády, volný způsob, s jakým zachází s pravdou, tyto nedostatky lidské, jež jaksi drsně mu vytýká současná kritika, mizejí naproti vynikajícím vlastnostem důvěry a oddanosti.«

Že Jungmann měl také vady a křehkosti jako každý jiný člověk, nebude ovšem nikdo popírat. Ale každá chyba musí být arci konkretně

[3]) Celkem patrno, že Vlčkův odklon od realismu započal již několik let před jeho přestupem r. 1907 ke straně mladočeské. Byla tedy zbytečna nechuť a podezíravost, s níž se potkal tento krok u realistů. Lze předpokládat, že dalšími studiemi došel k ještě větším důkazům proti theorii Masarykově, a že kdyby kapitoly svých Dějin o Jungmannovi psal nyní, soudil by o něm ještě příznivěji, nežli před desíti lety.

dokazana, má-li být přijata za pravdu — a v tom ohledu Denisův stručný rejstřík výtek ukazuje zjevně vliv kalných pramenů, svrchu vyvrácených. Nevytýkám to nijak nápadně, neboť Denisovy dějiny nejsou monografií, nýbrž dílem povšechným a není tedy divu, že autor v podrobnostech se spolehl zvláště na monografii Královu — ale je to významný doklad, že nebezpečný vliv chyb Králových a Masarykových zastihl i duchy, kteří jinak dovedli ostře postihnouti jak význam Jungmannův, tak i manii hlavního odpůrce jeho.

Denisa pojí s literaturou let 1893—1908 ovšem ještě jedna myšlenka: přecenění Dobrovského. Praví: »Za celé století není v Čechách muže, který by si zasloužil býti k němu přirovnán... Jungmann nemá ani touž výši mravní, ani týž široký rozhled a nezaujímá místo v oné akademii evropské, kam dostávají se jen ti, jichž služby přesahují úzké hranice jich vlasti.« Osobní zálibu nechť má každý v komkoliv; ale nač Denis upírá Jungmannovi místo v akademii evropské, když přece sám krásně píše: »Čechové nehájí jen své věci, ale i věci Evropy a všeho lidstva a jejich pád by znamenal návrat výbojného barbarství«? (II., str. 606.) Je-li správna tato věta, pak není možno z evropské akademie vylučovati toho, který nejvíce přispěl k obnově národa českého, »stvořiv něco z ničeho«. Kdo vykonal takové dílo, patří vším právem vedle oněch národních zápasníků, jako jsou Washington, Mazzini, Kościuszko, které ctí veškeren civilisovaný svět.

Aby přehled byl úplný, budiž slovem vzpomenuto na *Jagićovu* stať o vývoji slovanských jazyků v berlínském sborníku »Kultur der Gegenwart« (1908). Znalec velikosti Jagićovy ovšem zná a uvádí, jakou proměnou prošel český jazyk za obrození. Ale k d o byl hlavním tvůrcem této změny, z jeho stati se nedovíte. Tam, kde bylo dost místa pro uznání díla Lindeova, Dobrovského a Gebauerova, nedostala se sebe skrovnější zmínka o tom, že existoval a pro vývoj spisovného jazyka českého nejvíc vykonal Jungmann. Jako by v letech 1894—1909 někdo učaroval — i autor naprosto nesúčastněný na kursu protijungmannovském přispěl svou hřivnou k umlčování Jungmanna. Ctím Jagiće tak jako každý jiný, ale po takové ukázce práce se nedivím, že dotyčná stať jeho vyvolala pro podobnou zběžnost u Slovinců živý odpor.

S těmito projevy názorův o Jungmannovi shoduje se zanedbávání jeho pozůstalosti. Od r. 1896 přímo horečně jsou vydávány literární památky spisovatelů novočeských. Vydání kritická i populární, anthologie i čítanky se rozmohly, vydány spousty korespondencí. Co vykonáno v těch letech pro poznání Palackého a Havlíčka, Dobrovského, Máchy, Nerudy, Smetany! Pro Jungmanna však, pokud to nutně nevyžadoval celkový nějaký přehled literatury, nehnul nikdo prstem. Jen *Tobolka* vydal r. 1907 v Světové knihovně Jungmannovy Zápisky; ostatně nevydána ani Jungmannova korespondence, plná pokladů historických a vlasteneckých. Mladší generace nezná ani Jungmannovy rozmluvy o českém jazyce z r. 1806, tento základní kámen obrození národního, program až podnes časový! Jungmann se stal pouze tuctovou veličinou na vyplnění místa v historii. Čím falešnější názory v něm zavládly, tím méně dbalo se o to, aby věc byla objasněna. Nejhorší nepravdy staly se záminkou k domněnce o jich definitivní pravdivosti a rozhodnosti, ba Masaryk již r. 1894 je v »Zeit« uváděl na světové forum jako »vědecké a pragmatické vylíčení nesprávného a nepěkného chování Jungmannova« (viz i jeho »Krisi«, str. 15); a tak, ačkoli přese všechen běžný směr ani jeden o d b o r n í k v celku nepotvrdil Královy a Masarykovy hany, naopak každý chtěj nechtěj je opravoval — v o b e c e n s t v u jejich obsah byl ještě doplněn setrvačností a jak ukázky jsem uvedl v I. kapitole, prostě paušalován v pojem Jungmannovy přežilosti a bezcharakternosti.

Jak je to možno? Snadno: odborné spisy zůstaly v kruzích odborných, ale šíření názorů České Otázky stalo se hlavním úkolem jednoho týdenníku a později denníku. Počítejte, kolik tisíc čísel Času vyšlo od r. 1894 — a pak se nepodivíte, že nepravdy tisíckrát opakované se vžily. Neboť u vrstvy, která sama nemyslí, ale přijímá všecko nekriticky ze svého žurnálu, tisíc lží se změní v jedinou pravdu. A tak Jungmann, opuštěn všemi, kdo mohli jej obhájit, a za to programově napadán a ještě víc umlčován odpůrci, zmizel z českého Pantheonu, a když čeští vzdělanci chodili kolem jeho pomníku, myslívali si: Zas jeden nezasloužený pomník!

Přijde doba, že česká literární historie bude si přát, aby doba ta byla zapomenuta. Ačkoli, jak svrchu podotčeno, k reakci vůči staršímu zbožňování Jungmanna dojít musilo, nikdy a ničím nebude lze obhájit fakt, že tato reakce znásilnila skutečnost a pošlapala nejprimitivnější zásady methodické. Ani jedna jediná důležitější námitka, snižující Jungmanna, nesnese kritického rozboru; každá jen přispěla k tomu, aby velikost Jungmannova vynikla jasněji. Splnila se tu slova písma: »Kámen, kterým pohrdli stavitelé, učiněn jest kamenem základním. A každý, kdo padne na ten kámen, se rozrazí.«

Zpravidla stává se v takových případech kritiky a antikritiky, že každá strana má pravdu z části. Případ Jungmannův je však ojedinělý: hany Královy a Masarykovy by mohly být rovnou zavedeny do škol jako konkretní doklady falešných důkazův a logických skoků.

Chápu, že veřejnost, čtoucí tuto studii, byla zdrcujícím usvědčením názorů dotud vládnoucích zaražena a uvedena v úžas. Ti nemilosrdní kritikové, Král a Masaryk, kteří nikdy nikomu

neodpustili nejmenší chyby, naopak neznali v přísnosti své šetrnosti ani ohledů — ti rigorosní učenci že by mohli se dopustit podobných elementárních poklesků? Údiv veřejnosti je tu přirozený, a mně samému při psaní bylo podobně; neboť, ač dávno jsem cítil, že Jungmannovi bylo ukřivděno, přece nepřistoupil jsem k práci této s úmyslem »strhat« odpůrce jeho. Teprve při podrobném propracování úvahy se mi odhalovaly neuvěřitelné důkazy, že jde tu o justiční vraždu. Opakuji, nešlo mi o kompromitování Jungmannových odpůrců; ne já, ale neúprosná tíha fakt sráží v prach a drtí jejich konstrukce. Proto, jakmile jednou tato fakta jsou postavena v pravé světlo, je marno stavět se proti nim. Ani obrana ani nedoslýchavost nespraví tu nic. Jediný vhodný východ ze situace jest: doznat omyl.

I můžeš, národe, opět se sklonit před pomníkem velikého svého křisitele; kamení a trní kolem něho nahromaděné jest odstraněno. Zbývá jen sejmout s něho roušku, abys jej poznal v plné, pravé podobě![4])

E. Chalupný.

[4]) Touto kapitolou končí se I. díl studie o Jungmannovi.

MORAVA

Agrární strana moravská, vybudovaná na programu protiklerikálně-pokrokovém, začala v praxi velmi záhy opouštěti tento program a vyhýbati se čím dále tím nápadněji boji proti klerikalismu. Vedení strany, s posl. Vacou v čele, zašlo tak daleko, že konečně i ve straně samé zjevně propukla nespokojenost.

K rozporu došlo napřed mezi vedením (poslanci) a redaktorem »Selských Listů« K. Sonntagem, který v oficielním orgánu strany důsledně hájil směr protiklerikální. Již za red. Sonntaga jevila se v »Sel. Listech« obojakost (na př. v aféře Konečného, pokud se týká chování Vacova a j.), která stala se ještě patrnější, když K. Sonntag redakci opustil a na jeho místo nastoupil red. Obrtel. Založiv svůj vlastní list »Moravský Venkov« (dvakrát týdně vycházející »neodvislý list agrární«) a věnuje při tom velkou péči agrárnímu dorostu (též vydáváním »Mladé Moravy«), posílil tím K. Sonntag značně postavení pokrokového křídla ve straně.

Krise byla neodvratna. Předzvěstí její byla resignace posl. Staroštíka na předsednictví ve Sdružení zemědělců moravských. Ke konfliktu došlo konečně 4. t. m. na schůzi důvěrníků mor. strany agrární v Brně. Pokrokový proud, trvající na nefalšovaném programu (dle Sonntaga), zvítězil. Výkonnému výboru, jehož předsedou je Vaca, vyslovena nedůvěra 29 hlasy proti 6. Následkem toho posl. Vaca se vzdal předsednictví. Zvolen byl nový výbor prozatímní (poslanci: Staněk, Dostál, Měchura, Pilát, Kuchařík, Němec, Staroštík). Nový výbor má vykonati přípravy pro příští sjezd strany, jehož účelem má býti revise programu a určení direktivy pro další činnost. Vítězství pokrokového křídla může nás těšiti, ale obáváme se, aby obrat ten nezpůsobil trvalé roztržky ve straně. Zdá se aspoň, že klerikálové již k tomuto rozštěpení pracují tím, že se pokoušejí na zemském sněmu zříditi klub českých poslanců konservativních, jejž by tvořili poslanci klerikální, staročeští a konservativní agrárníci.

Kampaň proti dru Žáčkovi (pro jeho hlasování proti resoluci Šusterčicově) blíží se svému konci. Po známé »schůzi patnácti« v Přerově, které zúčastnilo se 15 zástupců městských rad volebního okresu, dal si dr. Žáček podobným způsobem odhlasovat důvěru ještě v Hranicích dne 4. t. m. Protestní schůze v Kojetíně (dra Stránského), v Přerově (svobodomyslného voličstva, nár. sociálů a soc. demokratů), v Tovačově a vůbec veškeré projevy ignoroval. Ani protesty takové ovšem nedokazují, že by dr. Žáček nebyl zvolen zase, kdyby se mandátu skutečně vzdal. Ale opatrnosti nikdy nezbývá — myslí si dr. Žáček.

V neděli 4. t. m. konala se v *Mor. Ostravě mimořádná valná hromada Národní Jednoty* pro severovýchodní Moravu, vlastně pracovní sjezd velkého významu národního pro ohrožené kraje východní Moravy. Národnostní poměry na Ostravsku a různé způsoby naší obrany na poli hospodářském, školském a j. byly předmětem celé řady důkladných referátů a rozhovorů, jichž zúčastnili se mimo jiné: dr. Smrčka, poslanec dr. Fischer, naducitel Konečný, posl. Staněk, řed. Červinka, red. Karas ... Přijata byla resoluce, v níž se zdůrazňuje potřeba doplnění škol a zejména se žádá zřízení dvou obecných škol chlapeckých a dívčích v Mor. Ostravě, zveřejnění soukromé školy v Hlubině, zřízení měšťanské školy chlapecké a dívčí ve Vítkovicích a v Přívoze, rozdělení obecných škol v těchto obcích dle pohlaví a konečně založení české školy průmyslové na Ostravsku; dále je v ní obsažena výzva finančně a průmyslově silným podnikatelům českým, aby se usazovali na Ostravsku; akcentuje se dále požadavek reformy zákona o sčítání lidu a končí apelem na české poslance, aby věnovali náležitou pozornost Ostravsku a Slezsku. — Z poslanců byli ještě přítomni: dr. Fajfrlík a Mňuk. Zastoupeny byly též: Nár. Jednota pro jihozáp. Moravu, Nár. Jednota pošumavská, Nár. Jednota severočeská, Ústřední Matice Škol-

ská. Jednání sjezdové mělo veskrze průběh klidný a důstojný, a z velkého počtu účastníků při sjezdu samém a zejména při slavnosti k němu se pojící (na 6000 osob) lze souditi na značný zájem bližšího i vzdálenějšího okolí. Nepopiratelný význam tohoto zdařilého sjezdu pracovního spočívá v tom, že je povzbuzením ku další intensivní a systematicky prováděné práci národní na Ostravsku.

Dlužno se též zmíniti o *manifestačním sjezdu mor. živnostnictva v Brně* (27./6.). Sjezdem tím, k němuž přijelo na 180 českých živnostníků z Vídně, manifestovalo mor. živnostnictvo pro pensijní pojišťování. Resoluce sjezdem přijatá ohrazuje se proti odloučení starobního pojišťování samostatných od pojišťování dělnického, v čemž spatřuje se pokus oddáliti pensijní pojištění středních stavů na dobu nedozírnou.

Hermann Brass, člen panské sněmovny a pověstný germanisátor severní Moravy, zvolen byl zemským poslancem od obchodní komory olomoucké.

V Brně ustavil se (19./6.) důležitý spolek: *»Moravská ústředna pro lidový průmysl umělecký v Brně«.*

Sdružení výtvarníků moravských navštívilo v Krakově umělce polské za účelem ujednání přípravných prací ku slovanské výstavě umělecké v Krakově, která má býti uspořádána r. 1910 (na památku bitvy grunwaldské). Zvolen byl přípravný výbor.

»Posvátný *Velehrad*« učinili klerikálové jevištěm různých parád. O »božím těle« přivedli si na Velehrad dokonce krále, bulharského krále Ferdinanda (s následníkem Borisem), který prohlásil o sobě, že přijel na Velehrad »aby obnovené carství obnovilo své styky s cyrillomethodějským Velehradem«. Klerikálové byli nesmírně dojati zbožností cara Ferdinanda, který s modlitební knížkou v ruce obcoval mši, při processí si pochvaloval Slovačky a na konec slíbil darem lampičku pro sochy Cyrilla a Methoděje. — Dne 29. června zase s největší pompou vysvěcen byl na Velehradě prapor katolické omladiny rolnické. Kmotrou měla býti choť následníkova, zastupovala ji však pí. hrab. Serényiová. Místodržitel bar. Heinold a zem. hejtman Serényi poslali omluvné telegramy.

Správní soud v případě týkajícím se přijetí 8 českých žáků do německé školy v Židlochovicích rozhodl o t. zv. *zákonu Perkově* v náš prospěch. Správní soud zrušil rozhodnutí ministerstva jako protizákonné s tím odůvodněním, že dle zákona Perkova rodiče nemají práva posílati své děti do školy, jejíhož jazyka vyučovacího neznají, a že přezkoušení dětí co do znalosti jazykové má se díti v přítomnosti zástupců obou školních rad (tedy u českých dětí též české školní rady). Rozhodnutí správního soudu má pro nás velikou důležitost, neboť jím pozbývá v kardinálním bodu platnosti pověstné prováděcí nařízení k zákonu Perkovu, který až dosud v praxi byl úplně bezcenný, poněvadž byl vlastně zrušen ministerským nařízením, vydaným proti zákonu.

—ra.

POLITIKA

Přehled zahraniční.

I.

Kdežto ruský parlament odešel na prázdniny, vyřídiv m. j. v liberálním duchu důležitou předlohu církevních konfessí, pracují dosud plnou parou sněmovny anglická, německá i francouzská. V Anglii stejně jako v Německu je nyní na programu reforma financí; kdežto však Německo bylo jí zaměstnáno už déle roku a právě došlo ke krisi kancléřské, zdá se, že anglická reforma, jež bude snad stejně pronikavá, uskuteční se spíše. Není ovšem třeba domnívati se, že celá reformní předloha, jak ji podal dne 26. května p. Lloyd-George ve sněmovně, bude přijata jen s malými změnami; konservativní jistě si nedají ujíti příležitost, aby ji značně neopravili, a co nepodaří se jim ve sněmovně nižší, provede House of Lords se svou značnou většinou konservativní. Nicméně opravná předloha nedoznává odporu toliko mezi orthodoxními unionisty; jak uvidíme, jest i značně nesympatická jisté části liberálů a free-traderů, již jinak byli by ochotni podporovati nynější vládu.

Okamžitá liberální vláda anglická skládá se totiž ze dvou skupin, jako vůbec liberální strana je rozpoltěna. Premier, zahraniční ministr, pan Haldane, p. Harcourt a j., jsou stoupenci směru více rosberyovského, imperialistického, neradikálního, kdežto finanční ministr, p. Churchill, p. Burns a j. přiznávají se k radikálnímu, littleenglanderskému křídlu liberální strany. A tak jako v otázce Dreadnoughtů byla radikální skupina nucena ustoupit imperialistické, jež se odvolávala na náladu v zemi, tak v otázce budgetu zvítězila strana radikální nad umírněnými.« Chcete-li Dreadnoughty, dobrá, ale pak si je sami zaplaťte« — dle této zásady je sdělán projekt berní reformy, o němž chci dnes pojednati.

Před rokem byla v Anglii finanční situace dobrá. Příčiny, proč došlo k nynější krisi, nebo lépe řečeno k nynějším finančním obtížím, jsem

již naznačil dříve; je to hlavně úpadek průmyslu a obchodu, jevící se sice i jinde než v Anglii, ale postihující právě nejvíce Anglii jako stát par excellence obchodní a průmyslový. Reforma p. Lloyd-Georgeova, jež má dojít platnosti již v nejbližším budgetu, snaží se bez opravy tarifu najít potřebných prostředků nejen k uhrazení 16 millionů £ deficitu, nýbrž i pro budoucnost k úhradě starobních pensí, sociálních reforem a last not least zvýšených požadavků námořních a vojenských; kancléř pokladu nechce pouze záplatovat a lepit, nýbrž postavit státní finance na léta napřed na pevný podklad svobodného obchodu.

Podstata reformy je ta, že nižší třídy stihne jen nepatrný přírůstek daně z lihovin a tabáku; vše ostatní odnese majetek. Hlavní rysy návrhu p. Lloyd-Georgeova jsou tyto: do fondu umořovacího pro státní dluh zaplatí se o 3 miliony £ méně; daň z příjmů bude zvýšena o 3·5 milionu, daň pozůstalostní o 2·85 milionů, líh a koncesse výčepní vynesou více o 2·6 milionu, clo a akcízy 1·6 mil., kolky asi o 0·55 mil., tabák 1·9 milionu, pozemková daň asi 0·5 milionu liber. Touto sumou, t. j. asi 16·5 miliony liber, bude kryt deficit. — Hleďme nyní na některé podrobnosti. Pozůstalostní daň bude silně zvýšena; 15 proc. maximum sazební, jež se týkalo dosud pozůstalosti na 3 miliony £ (72 mil. K), bude nyní uvaleno již na jmění 1 milionu liber (24 mil. K) a celá stupnice mezi 5000 a 1,000.000 £ bude přeměněna. Mimo to daň z příjmů bude také silně zvýšena; příjmy nad 5000 £ budou platit vyjma obyčejnou daň $5^5/_6$% za každý nadbytek přes 3000 £ ještě další 2½%, takže na př. příjem 7000 £ (= 168.000 K) zaplatí za prvních 3000 £ normálně $5^5/_6$%, t. j. 175 liber, a za další 4000 £ pak $5^5/_6$% + 2½% = 8⅓%, t. j. 333 £, tedy celkem 508 £ (12.200 K) neboli 7% přímé osobní daně z příjmů. To je na naše poměry hodně mnoho, ovšem třeba uvážit, že v bohaté Anglii, kde je ze 44 milionů obyvatelstva asi 4 miliony zámožných, jež daň citelněji stihne, to není tak zlé. Počítáme-li dle budgetu, že daň osobní a pozůstalostní vynesou asi 51 mil £, připadne z toho na hlavu každého občana z oněch 4 mil. zámožných asi 14 £, t. j. 326 K, což není na Anglii tak mnoho. Vůbec dosavadní přímé daně nebyly v Anglii příliš tísnivé, zejména měříme-li svým měřítkem (příjem do 2400 K je vůbec daně prostý a první třídy stupnice jsou dost nepatrné). Celkem podle nového budgetu vynese daň z příjmů asi 37 mil. £, daň z pozůstalostí asi 19 mil., tabák asi 16 mil. (nejlacinější druhy stiženy daní 600% hodnoty!), alkohol a výčepní koncese 42 mil. (t. j. přes ⅓ všech daní!). Mimo to nová daň automobilová má vynésti asi 0·6 milionu, jež mají však být věnovány na zlepšení silnic. Daň z přírůstku hodnot, jež stihne hlavně pozemky velkých majetníků, bude takto stanovena: 1. Majitel půdy, jehož majetek stoupne v ceně, musí při prodeji neb dědictví doplatit $^1/_5$ tohoto přírůstku ceny, města a panství mrtvé ruky pak vždy v určitých intervallech. V Anglii, jak známo, se půda téměř neprodává, nýbrž jen pronajímá — obyčejně na 99 let — a všecky budovy, jež nájemce vystaví na najatém pozemku, připadnou po vypršení nájemné smlouvy majiteli půdy. — Tím se ovšem spekulace s pozemky, u nás nájemníků tak neblahá, téměř znemožňuje, ale také majetník pozemku je obtížen jen daněmi, jež nejsou v žádném poměru se skutečnou hodnotou pozemku. 2. Na půdu, ležící ladem neb úhorem, také na podzemní bohatství se ukládá daň ½ penny na 1 £ (t. j. asi 0·2%). — Proti tomu budou se vzpěčovat hlavně velkostatkáři, ale i menší nájemci a farmáři, kteří nechávají větší i menší pozemky ležet ladem, aby měli dobrý hon na králíky. (V Anglii totiž je velmi málo zajíců a poněvadž koroptví a jeřábčí hony se provozují ve velkém, nadháňkami, zbývá menšímu statkáři jen střelba králíků, za niž nyní bude musit platit daň!) 3. Připadne-li meliorovaný a pronajatý pozemek s budovami zase majiteli půdy, zaplatí 10% daň z přírůstku hodnoty, ovšem s jistými úlevami, zejména na menší majetek. Východištěm výpočtů o nynější ceně pozemků bude nový odhad majetku, jenž má být právě proveden.

Vedle této čistě finanční stránky vykazuje plán Lloyd-Georgeův také značné sociální výhody nejnižším třídám, jak ovšem ani jinak být nemůže, chce-li ministr na pomoc jich počítat. Tak mají být zvýšeny příjmy pro dělnické pense; invalidní, vdovské a jiné pojištění nově zavedeno: poptavárny práce zřízeny. Také hospodářsky má být Anglie reformována. Lesní správa má být ustanovena, jež by se starala o zalesňování Anglie; k tomu konci také založena vyšší lesnická škola. Hospodářské školy a vzorná hospodářství také mají být založeny, cesty zlepšeny, trhy zmnoženy. Zvláštní fond k melioraci půdy má být založen atd. Slovem, jak vtipně bylo řečeno, Anglie, která již tolik zemí a dílů světa kolonisovala, má být konečně sama jednou kolonisována. A není ani příliš brzy, že se tak stane; Anglie beztoho opozdila se v polním hospodářství za Evropou, která se kdysi od ní učívala. Nikdy nevycházelo v anglické literatuře tolik spisů o úspěšném vedení malých farem (statků, chalup), jako nyní, nikdy se tolik nepsalo o možnosti zvýšit výnos anglické (skotské, irské) půdy, jako nyní. Angličané uznávají, že pouhá industrialisace jim uškodila a poněvadž jsou v podstatě národ venkovský (každý Angličan žije nejraději mimo velké město) a mají mnoho smyslu pro poesii venkova, není snad snaha po reformě polního hospodaření (v což zahrnuji ovšem i drůbežnictví, mlékařství, dobytkářství, zahradnictví atd.) planou utopií.

Ovšem tyto reformy radikálního ministra nesetkají se na konservativní straně s plným souhlasem. Anglický country-gentleman je tvor příliš tradicionelní, aby nebyl dotčen novotami, jako zvýšením pozemkové daně, a i anglický City-man nebude spokojen se značným přírůstkem osobní daně z příjmů a daně dědické. A tak v řeči své koncem června prohlásil Lord Rosebery nový vládní budget za tyrannii a sociální i politickou revoluci prvního řádu. Vláda prý obdržela svou ohromnou většinu před 3 lety za docela jiných podmínek a slibů; chce-li jí nyní zneužíti, aby uskutečnila nepopulární zákony, hraje s voličstvem ošemetnou hru. Po těchto projevech liberálního předáka naladily ovšem opposiční listy tón mnohem ostřejší. Daily Telegraph žádá dokonce plebiscit, jiné listy obviňují ministra a vládu ze socialistických aspirací. Ale i mezi freetradery nesetkal se Lloyd-George se sympatiemi; na velkém meetingu obchodu a průmyslu vyslovili se koncem června Lord Rothschild, Averbury a Sir Felix Schuster, tedy vesměs umírnění, naprosto proti finančnímu projektu vlády; p. Balfour sice v parlamentě při prvním čtení předlohy pouze doporučil obtížené zámožné vrstvy všeobecnému soucitu, ale boj vzplane jistě silně i mimo parlament, zejména když sládci a lihovarníci vyvinou všecek svůj vliv, jejž mají na obecenstvo, jak se ukázalo při zamítnutí zákona o koncessích výčepních v panské sněmovně. Naproti tomu panská sněmovna nebude moci jíti tak daleko, by předlohu a limine zavrhla, poněvadž se v ní hoví nejširším vrstvám, zejména sociálními položkami, které sice nebudou tak brzy realisovány, ale v každém případě dobře působí.

Jestliže však vláda finanční reformou si pohněvala unionisty snad nebezpečně, snaží se jim na druhé straně chytře vyrazit zbraň, již tito mají v ruce svou agitací pro zvýšenou obranu země. Unionisté, užívajíce paniky, jež v zemi vznikla přepjatými zprávami o intencích německé námořní politiky, působí k tomu, by čtyři fakultativní Dreadnoughty, jež se mají letos případně ještě dát do stavby, byly položeny na loděnici ihned. Tomu se vláda vzpěčuje. Lord Ch. Beresford prohlásil se pro 8 Dreadnoughtů, taktéž dámský odbor námořní ligy; Lord Roberts vykládal v horní sněmovně, že Anglie nemá armády, a jemu přizvukoval skoro celý konservativní tisk. Vláda, aby tomu všemu čelila, svolala v červnu konferenci říšského tisku, aby žurnalistika působila výchovně na národ v otázkách branné moci. Ale na konferenci nebo spíše na banketech jejích členů mluvili mnozí (na př. Rosebery) velmi imperialisticky, a sám ministr Sir E. Grey nemohl než připojit se k vývodům Roseberyho. I premier zdůraznil na hostině 11. června myšlenku jednoty říše. Říšský tisk cítí skutečně imperialisticky, aspoň z projevů Novozealanďanů, Australanů, Kanaďanů tak lze vycítit — ovšem podaří-li se mu naklonit své čtenáře též k peněžitým obětem na loďstvo a vojsko, je dosud nejisto. Lord Charles Beresford pronesl řeč o federaci námořní všech britských států; prohlásil, že v budoucnosti bude se mluvit ne o koloniích, nýbrž o národech (nations) kanadském, australském, novozealandském, jihoafrickém a britickém. Jestliže těchto 5 národů se spojí, mohou prý se vysmáti ostatnímu světu. Také Josef Chamberlain, stále churavý, děkoval vřele Novému Zealandu za nabídku Dreadnoughtu a upozornil na to, že velký dar vlastně věnuje Anglii ostrov, mající jen 1 mil. obyvatelstva, dává-li mu loď, jež bude státi skorem 2 mil. £. Nabídka Nového Zealandu byla ostatně následována nabídkou vlády australské, jež slíbila rovněž 1 Dreadnought, a kanadské, jež se chystá postavit 8 velkých křižáků a věnovat na to ročně 1 mil. £. Ovšem sněmy obou kolonií se dosud o věci nevyslovily. — Celkem lze říci, že Anglie se dosud nevybavila z rozčilení, do něhož ji uvádí německé zbrojení a výsledek německo-rakouské akce v záležitostech annexe, a proto stále mluvení o vojsku, možném vpádu a p.

Mars.

*

Obstrukce sněmovní sláva a konec.

Byla to komedie plná omylů, jež se v posledních dnech na říšské radě odehrála, ale omylů, jimiž se nikdo ze zúčastněných herců nedal másti a proto byla tak málo zábavná. Čeští agrárníci a spojenci jejich, klerikální Slovinci, započali obstrukci z čista jasna — onino pro dobytek, Šusteršičova skupina pro jakési asi osobní pohnutky jejího vůdce. Čeští agrárníci, spoléhajíce na nepřímou pomoc německých agrárníků, chtěli z vlády vytlačit placení hotovými, teprve když zpozorovali, že by touto sobecky stavovskou politikou způsobili příliš mnoho zlé krve, přehodili si národní pláštík a místo o dobytek balkánský, po případě jeho relutum v subvencích, požadovali obratem ruky brněnskou universitu českou a právnickou fakultu slovinskou. Věděli dobře, že takové požadavky své, beztoho vážně nemíněné, nevymohou, konečně všeho dobrého do třetice, z universitní otázky se stala otázka agrární banky bosenské. V obstrukci zašli tak daleko, že nemohli zpět, a tak musili na svém udatném odporu proti vládě trvat, zvláště když přišli jim na pomoc Rusíni a skupina Stapińského. Tak došlo k uzavření sněmovny.

Odnášejí si aspoň domů pro své voliče slávu, že se pro věc národní bili jako lvové.

Komická byla úloha ministra Bienertha. Dříve dal svými věrnými rozhlašovat, že osobně se nesníží k vyjednávání s obstrukčníky, pak se přece k tomu snížil, ale když už bylo pozdě.

Nyní vytýká ve svých listech zlé obstrukci, že zamezením zmocňovacího zákona a obchodní smlouvy poškodila zájmy státu, slovanských sousedů, Srbska a Černé Hory, jakož i důstojnost parlamentu, a přece je to tentýž ministr, jenž couvnutím před Maďary vlastní říšské Srby poškodil, pokud je poškoditi dovedl, a neméně i důstojnost rakouského parlamentu.

Neméně komické bylo chování se t. zv. »prácechtivých«, či »stát udržujících« stran: všech Němců a vládních polských hakatistů rakouských.

Dali si sami název »prácechtivých« nebo »stát udržujících« stran, neuvědomujíce si ani, jaký špatný zvuk takový název v pravdě má. Titul ten připomíná »dobře smýšlející« občany z Metternichovy a Bachovy éry, t. j. lidi, kteří pro kost z panské tabule sebe zaprodali. Ovšem Němci ani Poláci naši se nespokojili nikdy a za Bienerthovy éry zvláště kostí s panské tabule, ti žádají a dostávají hned plné hrnce.

Při tom klerikální i t. zv. liberální, jakož i nacionální Němci se navzájem ubezpečovali v posledních dnech znova svou německou věrností, co nevadilo křesťanským sociálům Luegerovým, že na svou pěst vyjednávali s obstrukčníky za účelem záchrany »říše«. Neboť tito Luegrovi panoši se svým generálem v čele jsou patentovaní ochránci říše a dynastie.

Při parlamentární komedii posledních dnů vyšlo opět jednou jasně na jevo, že při veškerém souručenství německém panuje mezi Němci velký rozkol v nazírání na politiku vnitřní. Nikoliv v zásadách, neboť těmito se němečtí poslanci bez rozdílu svého politického vyznání dávno již nedávají másti, ale v postupu vládní politiky, kterou všichni kryjí, jsouce proti Čechům a Jihoslovanům vždy svorni.

Liberálové a nacionálové němečtí brání se zuby nehty proti připuštění Čechů k vládě, politika, kterou oni vedou a hájí, není již politika všeho Němectva rakouského, nýbrž výhradně Němectva v severních Čechách, třeba na úkor zájmů německých v ostatních zemích Rakouska.

Obstrukci nepovolit! upuštění od ní nevykoupit! Tak znělo heslo »prácechtivých« Němců. Našli pro toto své mravní rozhorlení protiobstrukční tolik důvodů, že naši agrárníci budou mít práci již hotovou, až Němci na sněmu v Praze znova obstrukci zahájí. Stačí pak opsat všechny šlágry o nemravnosti obstrukce z úvodníků třeba jen jediné Neue Freie Presse z posledních dnů.

Neméně smutně vedlo se v tomto zápolení jazyků v kuloárech sněmovny vezdy věrným oněm Polákům, jejichž vůdčí zásadou bylo: »Kdo dá víc!«

I těm se hroutí půda pod nohama. Konec konců tedy Bábel v politice vnitřní, jenž dalšího trvání míti nemůže. Až na podzim dojde k novému účtování koruny s dnešními vedoucími a vládnoucími stranami v Uhrách, musí být v Rakousku zřízena silná protiváha proti hladovosti maďarské, nemá-li koruna svou při za Litavou úplně prohrát.

Musí tedy nastati nové rozdávání úloh, a režisér další hry musí mít silnější ruku, než ji má dnešní vládní režisér. Změna tedy nastane, zdali k lepšímu, kdož to ví. Ať Thun, cislajtánský Lukács, ať Liechtenstein, cislajtánský Khuen-Hedervary, ať kdo třetí přijde, hrát se bude u nás na podzim již s rolemi částečně vyměněnými. Herců k převzetí vládních rolí je nadbytek u Němců, Poláků i u nás a Slovinců. Máme tedy nač se těšit při čekané změně repertoiru. Změnu tu urychlila česko-agrárnicko-slovinská obstrukce. To je celý její efekt. Pro příští dobu prázdnin parlamentu vídeňského zůstává prozatím při uplakané pohodě letošního července.

Je prostě jako tato k pláči. Dr. *E. Lederer.*

*

Z týdne.

jl. Ve Vídni, 14. července 1909.

Minulé soboty o půl jedné odpoledne měli jsme v parlamentě skoro všichni za to, že zbytek programu letního zasedání bude asi v týdnu rychlým tempem vyřízen. Obstrukce již kapitulovala, jménem obstrukčních stran upustil pan dr. Šusteršič, který akci vedl, ode všech národnostně-politických požadavků, vida, že je vláda neoblomná, a hledal už jen vrátka z obstrukce k opposici. Těmi mělo být jen několik frásí. Měl býti přijat toliko páně Šusteršičův pilný návrh stran uherské agrární banky pro Bosnu; mělo býti zaručeno, že o italské fakultě právnické nebude jednáno jako o návrhu pilném a že delegační mandát poslance Ploje dostane poslanec Benkovič. Na tyto tři body, z nichž třetí závisel na tom, bude-li se chtít pan Ploj delegačního mandátu vzdáti, scvrkla se příčina obstrukce zbytečně, nepoliticky a proti zájmům průmyslu a dělného lidu vyvolaná. Čeští agrárníci a p. Šusteršič se svou skupinou nechtěli dáti na přátelské domluvy ostatních údů Slovanské jednoty, nechtěli upustiti od obstrukce, jež nemohla míti naprosto žádného úspěchu, a dali tak přednost blamáži. Chtěli provésti státnický kus. Ale nezbytná intrika byla tak velice průhledná, že se musila setkati s nezdarem. V některých hlavách se totiž vylíhly plány: získat křesťanské sociály k akci proti baronu Bienerthovi a s nimi utvořit pracovní majoritu a vynutit aspoň rekonstrukci kabinetu, ne-li úplný jeho pád. O dru Weiskirchnerovi si už »zasvěcenci« šeptali jako o příštím předsedovi ministerstva. Ale pan dr. Lueger přestřihl pletivo této akce naivně vedené, porozprávěl si s baronem Bienerthem, a před obstrukcí, která byla již ochotna kapitulovati za nepatrný,

v podstatě bezvýznamný ústupek, zavřeny náhle dvéře.

Křesťanští sociálové jsou zrovna tak německo-nacionální stranou jako německé strany a frakce ostatní; počítati na to, že by porušili ruky obrácením souručenství německé, bylo vyloženou naivností.

Facit obstrukčního tažení jest ten, že baron Bienerth, jehož postavení bylo proto pevné, že si strany nechtějí učiniti malé ústupky pro dosažení velkého vlivu, ještě více je utvrzeno; vyřízení předloh, na jejichž brzkém vyřízení má veliký zájem ohromná převaha obyvatelstva státu, jest na delší dobu zadrženo, o všech třeba nyní jednati poznovu. Poslanci, pozbaveni jsouce immunity, jsou vydáni eventuelním chikanám oné odrůdy byrokratů, která se domnívá, že ostrostí oproti volnosti slova podporuje svou karieru. Jen jednoho člověka obšťastnila obstrukce českých agrárníků, vedených slovinským klerikálem, panem dr. Šusteršičem — pana Simiče říšského rytíře z Hohenblumů, který vášnivě psanými letáky bouřil sedláky k boji proti zmocňovacímu zákonu ve prospěch zvýšení cen nezbytných potřeb, masa a obilí. U svých soorodáků nenašel ohlasu, ale kus »Slovanské jednoty« mu pomohl, aby se čtvrt leta mohl radovat ze svého »vítězství«.

SLOVENSKO

Literární Slovensko.

II.

Taková asi byla na Slovensku situace v letech devadesátých.

Zatím v Čechách od dob Athenaea a bojů rukopisných poklesl kurs fráse a nekritického, slepého uctívání autorit, pracováno o nové hodnoty politické, sociální i umělecké. V novém hnutí, vyšlém z řad pokrokové mládeže české, bylo dost odvahy a energie postaviti se proti vládnoucímu proudu a vybojovati si své místo — a to bylo na prospěch i nám, jak se o několik let později ukázalo.

Část mládeže slovenské, vyhazované z maďarských středních škol pro »panslavismus«, uchylovala se na české školy na Moravu i do Čech. Založením »Československé Jednoty« v Praze r. 1895 zajištěna byla aspoň poněkud podpora slov. studentům nemajetným, a už roku 1896 stává se studentský spolek slovenský »Dětvan« v Praze střediskem živého ruchu. Mládež oddává se studiu otázky sociální, nár. hospodářství, interessuje se o otázky politické i literární — český kulturní život má značný vliv na její názory. Nové zkušenosti nutí ji k srovnání. Poznává, že veřejný život doma na Slovensku potřebuje právě tak obrození, ideového prohloubení a kritiky jako český. V »Dětvaně« vyrostlo jádro oposičního hnutí na Slovensku, representovaného revuí »H l a s«.

»Hlas« skalický a později ružomberský snažil se postaviti nové cíle i práci literární. Jím počíná u nás přísnější literární kritika, požadavek literární zodpovědnosti, odboj proti neomylnictví.

Literární úsudky dra V. Šrobára, vzácné, ideově hluboké, platí do poslední litery. Nikdo ze zbožňovatelů Hviezdoslavových nepřispěl tolik k ocenění jeho činnosti, jako nenáviděný kritik Šrobár. On prvý zjistil ideovou prázdnotu divadelních her Urbánkových, přispěl k správnému chápání ideové stránky tvorby Hurbanovy a razil cestu význačnému belletristickému talentu mladé generace — Gregoru Tajovskému. Že se Gregor nedal umlčet ubíjením martinské kritiky, vytýkající mu »chabé unižovanie ludu slovenského atd.«, je zásluhou Šrobárovou.

Pravda, byla to práce spíše nahodilá než programová, neboť mladou generaci čekaly úkoly příliš rozsáhlé, různorodé, nemohla se literatuře věnovati natolik, kolik bylo by třeba. Bylo nutno chopiti se kulturní, buditelské práce ve všech oborech.

Bylo třeba porážet utkvělé přesvědčení, že nějaká světová katastrofa nás politicky a národně spasí, že osud náš závisí na nevím jaké světové zápletce politické, že nabudeme svobody naráz, bez vlastní práce. Přivádělo se k platnosti Havlíčkovo »Svoboda nedá se vykřičet, vyplakat, vylamentovat: jen z ruky pilné naděje kvitne.«

Byl tu úkol přesvědčovat, že národ nepotřebuje marných, bezcílných obětí, ale systematické, programové a stálé práce.

Zdůraznit, že především intelligenci třeba mravního obrození — maďarisace mravů snad i více zla způsobila u nás než jazyková — aby pochopila svůj úkol v lidu: jen v uvědomění širokých mass, v drobné práci je naše spása.

Nastala úloha vyložit, že jen v demokratickém, lidovém zřízení všech státních i správních institucí můžeme míti záruku existence, že nám nic nepomůže věšeti se na šosy biskupů, popů a mocných tohoto světa, paktování s »ľudovou« (= klerikální) maď. stranou atd.

Nutno bylo položiti váhu na zanedbávané posud otázky hospodářské a sociální, proti slepému kultu »geniů« postavit kritiku vůči autoritám, proti lpění na konservativních zásadách principy vývoje a pokroku.

A bylo potřebí vyzdvihnouti i »*kultúrnu* jednotu národa československého. Na rozvali-

nách všetkých kultúrnych stredísk na Slovensku musíme si dvojnásobne upovedomovať nevyhnuteľnosť tejto jednoty, musíme si ju dľa všetkých síl svojich pestovať, plodami tejto našej spoločnej kultúry sa obživovať, aby sme zo svojej národnej i proste ľudskej mrákoty a ztrnulosti povstali a časom dľa svojich síl a počtu účinne sa súčastnili i spoločnej osvetnej práce národa československého a tak i kultúrnej práce všeľudskej.«

Nebyl to úkol snadný. Hlasistů byla nepatrná hrstka v boji proti všeobecnému veřejnému mínění. Duší, vůdcem hnutí byl dr. Vavro Šrobár, redaktorem listu dr. Pavel Blaho. Otázkám literárním věnovali se vedle Šrobára Ľud. Medvecký, Jan Smetanay a prof. dr. Jar. Vlček, o národohospod. deskriptivu pokusili se se zdarem Igor Hrušovský a Fedor Houdek, články politické psali Šrobár, později Milan Hodža (politika pojímána především jako soustavná uvědomovací práce v lidu), otázka sociální pěstována Jos. Rumannem, otázky sociologické a filosofické Ant. Štefánkem. Belletrista byl jediný: Jos. Gregor-Tajovský (později i O. Kalina). K spolupracovníkům patřili i stoupenci Tolstého dr. Dušan Makovický a Alb. Škarvan, dále Ž. Zigmundík a Vl. Krno — a tím řada spolupracovníků v prvé roky je tušim vyčerpána. Ovšem, nebylo ani »honorowo ani zdrówo« patřiti do řady vyvrženců, proti kterým každá zbraň byla dobrá, každá kleveta dovolena, každý úder záslužný. Martinské vedení za celé čtvrtstoletí nemělo oposice, za čtvrtstoletí nebylo protivného mínění, vedoucí lidé příliš přivykli neomezené diktatuře. Muselo tedy býti vysloveno anathema proti rozkolníkům co nejdůrazněji.

Hlasisti byli v nevýhodě: nebojovalo se proti nim důvody, nestavěn názor proti názoru, nebyla možna diskuse a polemika, vedoucí k objasnění sporných otázek, ale osočováním, spíláním[1] a bagatelisováním celého hnutí.

Nenávist ku kritice, jakkoli správné a doložené, byla až nepříčetná. »Mládež neoduševňuje se našimi ideály, ale —horribile dictu — kritisuje! A »kritisovat« dobrému Slovákovi značí: »skresať a zrezať«. Darmo poukazováno na to, že kritika není práce jen negativní, že bez kritiky není poznání, není úsudku, atd., všecko marné: výtky stokrát vyvrácené stokrát vrženy znovu mládeži na hlavu: Odvádějí od víry v Boha, podkopávají autoritu církví, zrazují národní ideály, šlapou čest zasloužilých národovců, zaprodávají národ Čechům — nebylo konce všem obviněním.

Ale Hlasisté se s vytčené cesty svésti nedali, mladá generace tuto myšlenkovou revoluci přece provedla, svoboda přesvědčení a právo kritiky vybojována.

Stoupenci Hlasu věnovali se drobné práci, organisovali kolportáž knih, zakládali potravní spolky, mlékárny (Skalice), pořádali přednášky atd. atd.

Je zřejmo, že pro otázky a práci čistě literární nedostávalo se času a sil, jmenovitě když přišla nová úloha: účastniti se aktivní politiky, postarat se o lidovou žurnalistiku, zainteresovat široké vrstvy o otázky politické.

V hospodářské práci (jmenovitě v nitranské stolici) stýkali se stoupenci Hlasu s mladším, lidově naladěným katolickým kněžstvem, které rovněž proti starší generaci stálo v oposici; následek toho byl, že v skalické redakci Hlasu projevila se náklonnost ku kompromisům, zprvu ovšem ve věcech nezásadných. Nastala roztržka, dr. Šrobár spolupracovnictví při Hlase se zřekl, a vydávání Hlasu v letě r. 1902 zastaveno. (Blahův Hlas vycházel úplné čtyři roky: od července 1898 do července 1902.)

S novým rokem 1903 vzkřísil Hlas na původních zásadách pokrokových dr. Šrobár v Ružomberku. Kruh spolupracovníků byl neveliký, ale list ze svých zásad nespustil ani písmene. Tu vycházely politické články Hodžovy, prodiskutovány zásady, na nichž má spočívati nová slovenská politika, upřímně demokratická a pokroková, dr. Šrobár řešil poměr mladé generace k církvím a klerikalismu, Ant. Štefánek objasnil rozdíly ve světovém názoru a vůdčích zásadách starých a mladých (v polemice s dr. Jehličkovým článkem v N. Nov.: »Novoveká filosofia a Slováci«, hlásajícím návrat k — Tomáši Akvinskému).

(Pokračování.)

[1]) Je až neuvěřitelno, jakým způsobem proti nim brojeno: Rozumkáři, prašivé ovce, zavedení nezralci, kretinci, zbumlovaní študenti, zgrmancované modzočky, hlúpi chvastúni, mikrokefalské rozumy, tupí duchom a zkazenú srdcom, najatí utrhači — takými slovy vyjadřovaly se o nich Nár. Noviny.

ŽENSKÁ OTÁZKA

Z literatury o ženském studiu.

Reforma ženského školství v Německu vyvolala řadu článků a brožur. Výborně redigovaný časopis Frauenbildung (Teubner, Lipsko, 12 M) přinesl řadu specielnějších úvah. Všeobecnějšího rázu jsou některé z knih, o nichž tu stručně referujeme. Hugo Gaudig: Höheres Mädchenschulwesen (v Hinnebergových: D. allg. Grundlagen der Kultur der Gegenwart. Teubner, Lipsko, 18 M) podává všeobecný přehled vyššího vzdělání dívčího a některé reformní návrhy. Podobného obsahu jest spis téhož autora

Fortbildung d. Schülerinnen d. höheren Mädchenschule. (Quelle u. Meyer, Lipsko, —·80 M). Reformou vzdělání učitelek obírá se řada spisů: Bohnstedt: Wirklichkeiten, Werte u. Wege unserer Lehrerinnenbildung (Dürr, 2 M), Gaudig: Ein Fortbildungsjahr f. d. Schülerinnen d. höh. Mädchenschule (Teubner, 1·60 M, Lipsko). Řadu návrhů vyššího vzdělání v dnešních poměrech uskutečnitelných podává spis: Gertrud Weber: Die Fortbildung der Lehrerin. (Teubner, 3·60 M, Lipsko.) — Nový typ školy v Hamburku málem by vyvolal spisek: Schumann: D. staatl. höh. Mädchenschule in Hamburg als Einheitsschule (Lehnert, Hamburg, 1·25 M); návrh byl již přijat, později senátem odložen. Poměrem zvláštních škol dívčích a vzdělání gymnasiálního zabývá se Jantzen: Die Mädchenschulreform (Gräse, Königsberg, —·80 M). Specielnější otázky (koedukaci a p.) probírá známý prof. Natorp: Pestalozzi u. d. Frauenbildung (Dürr, —·60 M), Rost: Die gymnasiale Ausbildung d. Mädchen im Kgrch. Sachsen (Roth, Lipsko, 1·50 M). Z nejdůležitějších jest ovšem spis Dr. Wychgram: Vorträge u. Aufsätze z. Mädchenschulwesen (Teubner, Lipsko, 4 M). Wychgram shrnul tu 18 statí nejrozmanitějšího druhu, bohatých zkušenostmi dlouholetého pracovníka. Jsou tu pěkné rady učiteli vedle jadrných myšlenek reformních a úvah širšího rázu (sociální význam dívčího vzdělání). Pozoruhodná jest zejména poslední stať (Lehrerinnenrecht und Lehrerinnenbildung): Cíli vyššího dívčího školství zabývá se Willms: Denkschrift über Neugestaltung d. höh. Mädchenschule (Hannover, Goedel, —·60 M) v předvečer reformy. Jiné spisky té doby jsou Hamburger, Oberlehrer: Die zukünftige Gestaltung d. höh. Mädchenbild. i. Hamburg (Herold, Hamburg, —·50 M), Langemann: Die höhere Mädchenschule an einem Wendepunkte ihrer Geschichte (Kiel, Tordes, 0·80 M). Prvý spisek žádá zavedení školy vyšší, jež je equivalentní našim lyceím, s tříletým doplňujícím kursem pro dívky, jež chtěly by se věnovati studiu universitnímu. Kdežto prvý stupeň měl by připravovati ženu pro praktické povolání, tříletí vyšší mělo by ráz více theoretický. L. Langemann obrací se proti snahám mnohých ženských spolků, zajistiti výhradně ženám vliv na vývoj ženského školství a jejich učebné osnovy změniti šmahem na způsob osnov chlapeckých. Některé, jinak správné, názory zabíhají bohužel do extrémů. Z řady článků sem spadajících buďtež ještě uvedeny: Lyon: Die Fortbildungsschule für Mädchen (Teubner, Lipsko, —·60 M), Adler: Lyzeum u. Oberlyzeum (Die Mädchenschule 1906, seš. 6., 6 M. — Bonn, Marcus), Filschen: D. Reform d. höh. Mädchenschulwesens (ibid., seš. 10). V časopisu Frauenbildung vyšla sem zasahujících statí celá serie. J. Severin: John Ruskin über Mädchenerziehung (Gesenius, Halle, 4 *M*), Seibt: Gedanken z. Ref. d. Mädchenerziehung (Belser 0·40), Westermayer: Unsere Tochter (Kellerer, *M* 2·40). — Zajímavý je spisek professora anatomie na würzburgské universitě O. Schultzeho: Das Weib in anthropologischer Betrachtung (1906, Würzburg, A. Stuber, 2 *M*). Po důkladném rozboru tělesných i duševních rozdílů mezi mužem a ženou přichází k závěru, že jediné zkušenost může rozhodnouti, ku kterým povoláním se hodí žena více nebo méně než muž. — O některých úvahách (K. Drews: Weibliche Ingenieure) přineseme ještě příležitostně referát.

Lz.

*

K ženské turistice.

V době turistického ruchu jest vhodno upozorniti na potřebu organisace turistických stanic pro samostatně cestující ženy. Někde dějí se o to pokusy, ale jednotlivě a roztroušené se věc řešiti nedá. Bylo by třeba sítě na způsob studentských nocleháren. Vzpomeňme, s jakou energií a odvahou dovedou projíti světem dámy americké, a srovnejme to s obavou, s níž i energická naše dáma vydává se na cestu po krásné vlasti. A je k tomu dosti příčin. Naši lidé, i intelligenti, nedovedou si často uvědomiti, kde končí zábava a počíná hrubost. Nedávno v menším místě se ubytovala na noc v hotelu třída dívčího ústavu, podniknuvší delší partii. V zahradě bavila se společnost hrou na harmoniku a v kuželky. Bylo ovšem zajímavo do pozdní noci studovati zábavu společnosti, ve které vydatně se činili mladý, ženatý lékař, učitel, ingenieur, četnický závodčí, svorně a bezohledně řvouce »Kde domov můj« a »Co ten ptáček, jarabáček« atd. Veselí dostoupilo vrcholu, když vydal někdo heslo, aby šli vzbudit děvčata. Je ovšem vedlejší na tomto místě, jaká byla dohra takového jednání, jde jen o to, že z celé společnosti, jež představuje místní smetanku společenskou, nikdo neviděl v tom nic jiného, než »veselejší náladu«. Uvedené má býti jen malým příkladem, jak nezvykle působí na průměrnou naši společnost, vidí-li samostatně vystupující dámu. Odstranění této složky celkového nazírání na ženu bylo by již na čase. O významu samostatného cestování pro dorůstající děvče bylo by zbytečno šířiti se na tomto místě, kde jde více o otázku, jak věc realisovati. Nejvhodnější byla by tu instituce po vzoru studentských nocleháren. Bylo by žádoucno, aby se při každém odboru turistickém založila zvláštní ženská sekce, neb aby se přibraly dámy, které by se o místní úpravu staraly. V řádné rodině nebo vhodným způsobem jinak postaráno bylo by o nocleh pro cestující dámy. Ku zvýšení ruchu turistického, jmenovitě mezi studující mládeží ženskou, přispěly by jistě ohledy finanční. Některé dívčí ústavy udílejí nemajetným žákyním

menší podpory cestovní. Mnohé odbory turistické podporují studenty v cestování vydatně tím, že poskytují jim zdarma nocleh i jídlo. Nedalo by se tohoto příkladu užiti, jde-li i o cestování studentek? Těchto několik poznámek nechce nic jiného, než upozorniti kompetentní činitele na otázku, která se dostavuje se vzrůstem dívčího školství. A šťastné rozřešení jistě prospělo by v leckterém směru našemu životu společenskému.

Lz.

VĚDA

Z českých dějin náboženských.[1] (Dokonč.)

Chválu o pečlivosti vydání »Regulí« bylo by lze při korrespondenci Budovcově opakovati. Glücklich k vydání svému připojil rozsáhlý úvod i hojně vysvětlivek a poznámek pod čarou, jež jsou cennými příspěvky k poznání Budovcovu i jeho doby, zvláště po stránce náboženské, při čemž je patrno, jak těžko by bylo porozuměti českým událostem století 16. i 17. bez znalosti dějin zemí sousedních. Ani ve středověku nelze mluviti o isolaci Čech. Cizí politické i sociální instituce a vymoženosti kulturní vnikaly již tehdy do Čech a dávaly jim novou tvářnost. Tato souvislost Čech s cizinou se stupňuje, čím blíže přicházíme k době novější. — Již sebrání materiálu k vydání Glücklichovu vyžádalo si mnoha práce a času. Bylo nutnó jíti po stopách rozsáhlých osobních styků Budovcových a podniknouti odysseu po cizích archivech, nebo pomocí korrespondence hledati na místech nejrůznějších rukopisy nebo opisy listů Budovcových nebo listů jemu poslaných. V edici není otištěna všechna známá korrespondence Budovcova: vypuštěny dopisy, které již jsou otištěny v publikacích snadno přístupných (u Chlumeckého, Brandla, v Arch. Čes.), anebo které — týká se to listů Žerotínových Budovcovi po r. 1610 — budou brzo v příslušné sbírce, kam svým obsahem patří, otištěny (v Čes. Arch.). Celkem přináší sbírka 78 čísel, z nichž 73 nebylo dosud nikde otištěno, a 60 — mezi nimi 48 listů Budovcových — bylo až dosud neznámo; k nim jako dodatek přidány jsou 2 listy syna Budovcova Adama. Není divu, že materiál je tak rozptýlen a že v něm najdeme velké mezery, kde listy se vůbec ztratily anebo nacházejí se na místech dosud neznámých. Budovec náležel k osobám českým povstáním nejkompromitovanějším a zjištění korrespondence s ním budilo jejím majitelům vážná nebezpečí: proto kompromitující listiny jistě ničeny. Z toho důvodu se v Čechách samých z jeho korrespondence zachovaly jen zbytky, a ty ještě z větší části velmi nahodile. Úplněji se zachovaly jen dopisy jeho přátelům do ciziny: za to tím více práce dá jejich shledávání. Nelze tedy viniti vydavatele z nepečlivosti, najde-li se tu a tam nějaký nový list Budovcův, a třeba jen vítati, že korrespondence jeho byla otištěna přes to, že nemůže se z důvodů uvedených mluviti o úplnosti a že nahodilými nálezy bude časem o několik čísel rozšířena. Je v ní pevný základ k dalšímu studiu Budovcovu, v němž vydavatel sám dále pokračuje, a můžeme doufati, že v dohledné době dočkáme se větší monografie o Budovcovi, ač třeba přiznati, že látka nyní k zpracování není ještě zralá.

III.

Jako dohra k českému náboženskému dramatu působí spis Volfův »Soupis nekatolíků panství Opočenského z r. 1742«. Mír vestfálský r. 1648 teprve utvrdil a ustálil převrat pobělohorský, politický, náboženský i národnostní. Teprve potom vítězný katolicismus uchopil se systematické protireformace. Akci této, jakož i celé době protireformační až do doby Josefinské, dává charakter státní absolutismus. Persekuce nekatolíků po celou tu dobu děje se, jak dokázal Rezek, především ze zájmu státního absolutismu, jemuž se církev musí podříditi. České povstání bylo dílem protestantismu a protestantismus se potom potlačuje nejen z motivů náboženských, ale především politických. Státní moc s podporou církevní vykonává dílo protireformační. Ale při nedostatku řádné církevní správy pokatoličtění přes svou násilnost nemohlo jíti do hloubky a změna náboženská zavedena více na papíře, než fakticky. Lid z velké části zůstal potají nekatolickým silou tradice i silou odporu proti novému útisku, jímž byla rekatolisace provázena. Sedlákům převrat pobělohorský znamenal i tužší porobu, která za krátko — stát obětoval lid selský šlechtě — nabyla povahy otroctví. Vzpomínky na lepší, příznivější podmínky hospodářské a sociální nerozlučně se spojovaly s tradicemi nekatolickými. Proto lid, zvláště tam, kde hranice byly na blízku, jež umožňovaly styk s cizinou, odkud přicházeli občas predikanti i knihy kacířské, kam bylo možno někdy docházeti k bohoslužbě a po případě prchati — zůstával ve svém mlčelivém vzdoru i tehdy, kdy

---

[1]) Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579—1619. Shledal a k vydání upravil Ph. Dr. Julius Glücklich. Nákl. České Akademie: Histor. Archiv č. 30. V Praze 1908. Str. XLV + 207 (s 4 přílohami).

Dr. Josef Volf: Soupis nekatolíků panství Opočenského z r. 1742. (Příspěvky k bouři Opočenské z r. 1732.) Nákl. Král. Čes. Společnosti Nauk. V Praze. 1908. Str. 72.

šlechta i města novému náboženství byla již zcela získána a zapomněla na kacířskou minulost. Lid však stále měl »ten starý kvas v sobě zazrzavený«, jak kdosi r. 1645 na Moravě psal hraběti Salmovi. Zvláště to platilo o arcikacířském severovýchodu českém, o kraji hradeckém. Ale tajní nekatolíci, ponecháváni sami sobě, jsouce beze vší autority, bez vůdce, jsouce zbaveni různými Koniáši knih, propadali náboženskému úpadku, jenž u některých se zvrhal v otupělou apathii, u jiných byl příčinou podivně změtených blouznění náboženských. — Již v století 17. mnoho sedláků sbíhalo se statků pro náboženskou persekuci i krutou porobu. Ve století 18. této emigraci dostávalo se systematické podpory od ciziny, od Saska, později zvláště od Pruska. Z ciziny přicházejí agenti, kteří přinášejí zakázané knihy, dodávají smělosti nekatolíkům poukazem na intervence protestantských knížat u císaře ve prospěch jejich — několik takových přímluv známe — a českému vystěhovalectví do ciziny dávají určitý směr a cíl. Blouznění náboženské čerpá odtud nové fantastické naděje, blouznivci vystupují zjevněji, leckde se podávají vrchnostem žádosti za svobodu náboženskou a dochází k bouřím. Taková bouře r. 1732 strhla se i na Opočensku, a ve svých »Dějinách prostonárodního hnutí náboženského« ji vylíčil Rezek. Nyní se k ní vrátil Volf. Obsah jeho práce lépe než titulem vlastním je vystižen podtitulem »Příspěvky k bouři Opočenské z roku 1732«.

Na základě širšího materiálu archivního doplňuje a reviduje Volf líčení Rezkovo i s jeho dozvuky r. 1742, kdy z Opočenska ušlo do Pruska 54 rodin. Mezi seznamem ušlých a mezi těmi, kteří r. 1732 za opočenskou bouři byli trestáni, je těsná souvislost. Skoro všichni trestaní z roku 1732 po 10 letech se vystěhovali do Pruska; konverse jejich byla jen násilím vynucena a jak nastala vhodná příležitost, vrátili se k staré víře a k vůli ní opustili své domovy, prodavše svůj majetek, jistě netušíce, jaké útrapy a jaká zklamání je očekávají.

K textu připojil Volf 15 příloh, jež zajímavě illustrují líčení vlastní a z nichž můžeme si utvořiti přesnější názor o náboženském stavu na Opočensku ve druhé polovici století 17. a v první polovině století 18., zvláště srovnáním číselného přehledu náboženského z let 1650—1652 s úřední zprávou o bouři i přehledem uvězněných, a konečně s konsignací osob ušlých z roku 1742. Příspěvkem k martyrologii lidu selského za nesvobody náboženské je příloha o osudech Jiříka Urbana ze Žďárku a jeho příbuzných; zajímavo je též několik listů vejměníka ze Šestajovic Matěje Němečka na rozloučenou při útěku z Čech, kde najde se řada drobných poznámek k psychologii českého sedláka ze století 18.

Práce Volfova dotýká se thematu pro Čechy nesmírně důležitého, otázky emigrační, ovšem zde zatím jen ve století 18., kdy emigrace má ráz lidový, kdy do ciziny prchají sedláci; jinými však drobnými příspěvky svými (v ČČM) přináší nové zprávy i o emigraci století 17., takže lze z toho viděti úmysl jeho, zabývati se otázkou emigrace pobělohorské v celém jejím rozsahu. Fakt tento slibuje mnoho: předešlí pracovníci o této části českých dějin, Slavík, Müller, Rezek, nacházejí tu pracovitého pokračovatele, jenž snad nelekne se obtíží této obrovské látky a jehož snad neodstraší ani okolnost, že bude připravovati materiál pro budoucnost a že sám k definitivnímu zpracování této nejbolestnější kapitoly českých dějin nedospěje pro množství i rozptýlenost památek emigračních. *R. U.*

STUDENTSTVO

České studentstvo ve Vídni.

Tichý, až nepochopitelně ztrnulý byl život vídeňského českého studentstva v uplynulém roce. Nikde ani stopy po nějaké akci většího stylu, nikde zdravého ruchu. Jako by se byly v loňském letním semestru za affairy Wahrmundovy všecky síly vybily. Po neklidném roce 1907—8, kdy celá řada vnějších, částečně docela cizích vlivů mocně a utěšeně zasáhla do našeho spolkového život, nastala rychlá a značná reakce. Nevymkly se jí sice ani ostatní skupiny studentské, ale sotva kde jinde je nepoměr mezi loňským a letošním rokem tak křiklavý a smutný jako u nás.

Spolek českých posluchačů vysoké školy zvěrolékařské vrátil se zase ke svým téměř výlučně stavovským otázkám a veřejnosti brzy unikl. Příkladu jeho následoval hned v prvním správním roce *Spolek českých zemědělců,* jenž prožívá krise nově vyrostlého sdružení a má tedy dosti práce sám s sebou. Také o malém *Kroužku českých evangelických theologů* nelze říci nic potěšitelnějšího. A pomlčíme-li přirozeně o Češích ve slovanském šermířském klubu, zbývá přehlédnouti práci »*Akademického spolku ve Vídni*«.

Ani v ústředním spolku českého studentstva ve Vídni nebyly poměry mnohem lepší než jinde. Počet členů sice pěkně vzrostl a ubohé spolkové finance se patrně zlepšily, ale celková bilance není tak dobrá jako v posledních dvou letech, kdy oprávňovala k nejlepším nadějím. Kromě almanachem na oslavu čtyřicetiletého trvání a

obligátním věnečkem neupozornil na sebe »A. S. V.« v posledním roce ničím. Věnečky budou hrát u nás dlouho ještě velmi důležitou úlohu — hlavně z důvodů finančních. A finanční ohledy rozhodly také v přední řadě o vydání almanachu, jenž si už proto zaslouží širší pozornosti, že nepodává ve svých článcích o »A. S. V.« jen kus historie českého studentstva, nýbrž celou řadu příspěvků k poznání českého života ve Vídni vůbec. Studentstvo učinilo almanachem kus poctivé práce a bylo by jen povinností žurnalistiky, aby naň patřičně upozornila.

Daleko více než pro veřejnost vykonal »A. S. V.« v minulém roce pro své členstvo. Bohatá knihovna uvedena kolegy Zerbsem, Maňákem a Hendrychem do vzorného pořádku, a mnoho zastaralých knih vyměněno za díla moderní. Odbor vzdělávací se sice vlastně ani nesešel, ale přes to možno zaznamenati asi deset přednáškových a diskusních večírků o nejrůznějších otázkách. Pokusy se společnými vycházkami do uměleckých výstav se bohužel neosvědčily, za to tím více používáno jednotlivci výhod, které jim spolek zajistil skoro při všech důležitějších výstavách. Jako léta minulá, tak ani letos nezapomněl »A. S. V.« na drobnou práci mezi vídeňskými Čechy. Tu stál — byť by jen několika členy — věrně ve službách dolnorakouského svazu osvětového a doznal uznání jak při pomocné práci tam, kde se jednalo o akce veliké a obtížné (cyklus přednášek Vrázových a universitní extense), tak také vysíláním ochotných řečníků do různých spolků a organisací. Na konec nutno ještě připomenouti, že z »A. S. V.« vyšel impuls k jediné velké veřejné schůzi vídeňského svazu slovanského studentstva v t. zv. vlastizrádném processu záhřebském.

»A. S. V.« pracoval tedy aspoň impulsivně a podpůrně, a je naděje, že se po prázdninách vrátí k oněm větším samostatným akcím, od nichž musil upustiti pouze z důvodů vnějších. A věříme také, že s novým rokem vnese zase nový život do »Komité der slavischen akad. Vereine in Wien«, od něhož jsme si loni (při založení) tolik slibovali. »Komité« letos živořilo docela bídně. Klerikálové musili ještě v prvém správním roce vystoupiti, ale silnou brzdou budou tu ještě asi na delší čas některé skupiny konservativní, jako na př. Poláci z »Ogniska«. Ale není možno, aby »Komité« zůstalo na půl cestě, třídění duchů půjde rozhodně dále, a na konec bude snad přece obnovené pokrokové »Komité« tím, čím mělo býti původně.

Tím bych byl vlastně hotov se svým stručným referátem o našem studentstvu ve Vídni. Ale ne se vším. Zapomněl jsem ještě na přední naděje vlasti a spěchám napravit svou chybu. Ostatně, snad právě nyní podaří se mi setřít s českého jména přídech zmalátnělosti, unavenosti nebo nepracovitosti, a tak aspoň konec mého článku vypoví tónem věštícím štěstí a slávu příštích dní.

»Den 24. června zůstane památným v dějinách rakouských Slovanů, neboť toho dne katol. akademický dorost český, polský, charvatský i slovinský založil si společné středisko, sdružil se k společné práci pro kulturní povznesení rakouského Slovanstva na podkladě zdravých zásad křesťanských . . .«

Tak a podobně psaly v posledních dnech letního semestru klerikální listy. A zaznamenaly, kdy a kde byla sloužena mše svatá, kdy byla důvěrná schůze delegátů a kdy valná hromada, kdo byl zvolen do výboru, kteří klerikální poslanci přišli do schůze, jak byli »s nadšením bouřlivě uvítáni«, jak p. bar. Pražák zvolen předsedou neoficielní části programu, jak se zpívalo a nadšeně mluvilo, a konečně jak »nadšeni a povzbuzeni odcházeli všichni, naplněni pevným přesvědčením, že nová doba nastává pro Slovany rakouské«.

O těchto věcech zvěděli jsme bohužel teprve z novin, když už bylo po všem. Předběžných oznámení dle všeho vůbec ani nebylo. Pro spasitele Slovanství jich asi nebylo třeba (vždyť bylo upuštěno i od čtení stanov) — a pro ostatní to nebylo. Program také nikde nepodán. Možná, že se precisoval v neoficielní části a na denním světle vybledl . . . *V. B.*

ZE DNE

Nad rakví hraběte Kazimíra Badeniho bylo v těchto dnech proneseno tolik různých úsudkův o jeho osobě i politice, a tak prudce se srazily v nich protivy stanovisek, že není třeba dalšího důkazu o síle a závažnosti díla jeho, v jehož stopách podnes vyvíjejí se politické poměry této říše. Éra, započatá jeho jazykovými nařízeními, není skončena ani dnes, po dvanácti letech, a dle vší pravděpodobnosti potrvá ještě dlouho. Badeni v prvé době svého ministrování r. 1895 a 1896 sklízel ještě ovoce, připravené poměry dřívějšími, ale r. 1897 nastoupil odvážně a rázně, ovšem neopatrně vlastní dráhu, kterou Neue Freie Presse, nejcitlivější barometr germani-

sační, nazvala největším neštěstím pro rakouské Němce: prolomil hegemonii německé byrokracie, uznav za nutno dáti Čechům vnitřní úřední češtinu, kterýžto čin i po pádu Badeniho a po zrušení jeho nařízení zůstal neodčinitelným prejudiciem pro budoucnost a podstatně přispěl k pozdějšímu zavádění vnitřní úřední češtiny via facti. Nebýti neobratnosti a neprozíravosti, se kterou později Badeni i jeho strany ve sněmovně nechaly narůst bublinu všeněmecké obstrukce, jež byla v nitru jalová a potom brzy žalostně zkrachovala, Badeni nebyl by musil padnout tak záhy a s takovým povykem pouličním. Jeho pádem nastal zmatek parlamentní, který nebyl odstraněn ani novou reformou volební a trvá nadále pro frivolní umíněnost panovačných Němců, nemohoucích pochopit, že jejich samovláda dohospodařila. — Dráha Badeniho jako haličského místodržitele byla ovšem nemoderní a dost násilná; také je pravděpodobno, že zrovna tak jako hr. Thun výjimečným stavem v Praze, tak hr. Badeni touto vládou »železné ruky« získal si důvěru kruhů rozhodujících, důvěru v jeho schopnost, rozetnout gordický uzel cislajtánské politiky. Ale ač Badeni (ani později Thun) tuto důvěru nepotvrdil, my přes to jako členové národa, který jím byl o stupeň pozdvižen v uznání povinnosti státu vůči všem národům, vzpomínáme jeho památky vděčně, a nechtěli bychom klesnout k tónu těch také-Čechů, kteří mluví o něm v duchu Zeitu a Neue Freie Presse.

Vídeňský klerikalní »Vaterland«, jenž obvinil českou filosofickou fakultu z netaktnosti vůči fakultě theologické při volbě rektora, dostal z děkanství filosofické fakulty opravu, která ciferně konstatuje, že česká universita chovala se až dosud k theologickému rektorátu nejshovívavěji ze všech universit rakouských, že tedy letošní vyloučení theologa z rektorátu bylo spravedlivou nutností.

Dnešní den, 16. červenec, je výročním dnem narozenin Jungmannových. Nepřikládáme sice takovým výročím zvláštního významu, ale ježto vešlo ve zvyk dny ty u velkých lidí oslavovati, podívejme se jednou, kterak veřejnost naše vzpomíná Jungmanna. Řekneme to zkrátka, abychom nemařili čas: nijak! Jungmann úplně vymizel z národního kalendáře, ba zmizel také ze sokolského, kde vděčně je vzpomínáno i osob úplně podřízeného významu (viz Prágrův Sokolský Sborník — ovšem, přiznáváme, chybí tam i úmrtní den Havlíčkův). Jen evangelický kalendář vzpomíná Jungmanna (16. listopadu). A tím jsme hotovi. Vlastně ne — ještě maličkost. Jungmann byl nedávno také vydán vedle Vrchlického, Čecha, Kociána a jiných národních výtečníků na kolorované pohlednici. Pohlednice ta vyhlíží takto: nahoře podobizna Kollárova, pod ní nápis »Jungmann«. Dvě mouchy ranou...

K rukopisným podvrhům. Český Časopis Historický přináší v čís. 3. zmínku o falsatoru Bodmannovi, vydavateli díla »Rheingauische Alterthümer« z r. 1819 a Rothově studii o něm v Deutsche Geschichtsblätter. Je to nový doklad, »že činnost Hankova nebyla zvláštností českého literárního prostředí, nýbrž že romantická doba na rozličných jiných stranách vyvolala podobné zjevy.«

Z české university. Spolupracovník náš doc. MUDr. K. Lhoták jmenován byl mimořádným professorem.

*

Slovo k současnému zaměstnání rozličných přátel Přehledu.

Motto: »Jednou ostouzejí mne jako Rusomana, podruhé jako Mazziniana.«
K. Havlíček.

Přiměli jsme své přítelíčky k trpkým vzdechům.
Když hrozny zkysly, přišli s klepárnou a maffií;
v liché dni měsíce nás posílají k mladočechům,
v sudé dni k sociální demokracii.

*

Knihy redakci zaslané.

Nákl. vlastním: A. Novák: Kritické příspěvky k dějinám českého humanismu. 22 str. — *Nákl. Historického klubu*: K. Krofta: Majestát Rudolfa II. 43 str. — *Nákl. J. Otty*: M. V. Meyer: Konec světa. 104 str. za 40 h. — *Nákl. Musejního spolku v Brně*: V. Bartovský: Hranický okres. (Vlastivěda moravská, seš. 271.—280.) 308 str. za 5 K 20 h.

*

Zápis na Pražské jednoroční obchodní škole Českoslovanské obchodnické besedy v Praze koná se písemně po celé prázdniny. Škola byla letošním rokem rozšířena na 3 parallelní třídy mužské a 2 dívčí a přesídlena do vkusně a účelně zařízených místností na Havlíčkově nám. 21. – Páni rodiče a poručníci se ve vlastním zájmu upozorňují, aby učinili přihlášky pokud možná v červenci, poněvadž každým rokem stoupá počet hlásících se žáků a žaček tou měrou, že zápis loňského roku musil býti ukončen již 22. srpna a více než 100 žáků bylo odmítnuto. Veškeré dotazy o pokyny a prospekty buďtež řízeny na ředitelství školy Praha-II., Jerusalemská ul. 7.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 23. ČERVENCE 1909. ČÍSLO 44.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

FILOSOFIE

Zapomenuté jubileum Oldřicha Kramáře.

Dr. Oldřich Kramář dožil se koncem r. 1908 šedesátých let, jak právě upozornila červencová Česká Mysl. Jubilea si nikdo nepovšimnul — osud zůstal vůči Oldřichu Kramářovi důsledný. Pokusím se aspoň opožděně toto opomenuti napravit, pokud je na mně.

Skoro se ostýchám vyslovit, že Kramář je přední filosof český. Zmohli jsme se v poslední době na tolik »největších«, »světových« a podobných kapacit, vyrobených podprostředními kritiky z prostředních sil, že slušný člověk počíná se skoro stydět za každý superlativ, byť i pravdivý a zahraniční kritikou uznaný. Kromě toho proti uznání Kramáře za předního filosofa svědčí okolnost, že nebyl a nebude — universitním professorem. Neboť ačkoli sami professoři universitní (u nás na př. prof. Krejčí v I. ročníku České Mysli) upozorňují veřejnost, že mezi »filosofem« a »professorem filosofie« je zpravidla veliký rozdíl, obecenstvo ne a nechce pochopit rozdílu toho. A tak onen žalostný čin, který před čtvrtstoletím na Kramářovi byl spáchán filosofickou fakultou pražskou i vídeňskou tím, že byla habilitace jeho zamítnuta, místo satisfakce pomáhá podnes ubíjet vynikajícího myslitele a — připravovat českou intelligenci o duševní poklady, uložené v jeho díle.

Kramář je f i l o s o f v nejvlastnějším smysle slova: nejen tlumočník anebo kompilátor cizích systémů, nejen kritik, historik anebo monografik jednotlivých problémů a badatelů, nýbrž p ů v o d c e u n i v e r s á l n í h o s y s t é m u, v l a s t n í h o n á z o r u s v ě t o v é h o. Vše, co kdy psal o filosofii, směřuje jako u Schopenhauera k ohnisku jedné všeobecné ideje, kterou podrobně vyvodil, odůvodnil a do důsledků rozvedl ve velikolepém spise **Die Hypothese der Seele** (1400 stran velkého formátu), jejž byl nucen pro českou netečnost vydat na vlastní útraty v Německu (u Dunckera & Humblota v Lipsku 1898).

Kdo u nás tuto knihu zná? Nevím, zdali deset lidí. A přece kromě díla Kramářova máme ještě pouze jediný filosofický systém — stejně málo známý a nedoceněný spis L. Klímův[1]) S v ě t j a k o v ě d o m í a n i c (1904). U jiného národa by díla tak ojedinělá byla přímo zasypána slávou a uznáním, u nás sotva se kdo nad nimi ušklíbne. Jejich autoři neučí a nezkoušejí na universitě, nemají tedy žákův ani vlivu společenského. Nejsou favority nakladatelův ani členy Akademie, ani nedovedli svoje myšlenky obratně umístit na tiskovém a přednáškovém trhu. Nemají svou stranu, neagitují pro nikoho — zkrátka chybí jim všecky předpoklady, aby byli populárním názorem uznáni za filosofy.

Než nechme této hořké kapitoly a obraťme se k jejich filosofii. Spis Klímův již nadpisem ukazuje na Schopenhauera jako na východisko své. Avšak od Schopenhauera i jiných starších filosofů (Herbart) se liší tím, že místo p ř e d s t a v y bere za základ modernější pojem: v ě d o m í. A pojem vědomí jest rovněž základem filosofie Kramářovy. Není jistě náhodou, že jediné dvě filosofické soustavy české zbudovány jsou na tomto základě; shledáváme se zde přece s něčím, co je pro naši jinak slabou a nevýraznou filosofii charakteristické: jednotné psychologické východisko.

V ostatních, zejména formálních vlastnostech arci se Klíma od Kramáře různí až diametrálně. U Kramáře vládne klidná, podrobná úvaha, u Klímy intuice a temperament; Kramář je systematický, Klíma aforistický; Kramář buduje na detailu a končí ucelením, Klíma vpadá přímo do prostředka a končí podrobnými, konkretními poznámkami. Kramář je kompromisní, Klíma radikál. Kramář dospívá k apologii náboženství, Klíma je zavrhuje.

Jádro systému Kramářova tkví v d r u h é k n i z e jeho spisu. Tam rozvíjí svou theorii

[1]) Se svolením autorovým dovoluji si zde odhalit jeho původní anonymitu.

metafysickou: všecko je proniknuto od věků vědomím v nejrozličnějších podobách i stupních, od pouhého neorganického védomí až k individuálnímu vědomí orgánovému, od vědomí jednotlivce až po vědomí všehomíra. Nositelem, substrátem dění a vědomí jest jednak dělitelná hmota (discretum), jednak nedělitelný éther (continuum), onano postulována v duchu chemie, tento vyvozen z theorie fysikální. Obě podstaty se od věků stýkají a pronikají a vzájemným působením jich vzniká a mění se život.

Tuto knihu, která aspoň sama, když již ne v rámci spisu celého, dávno zasloužila českého vydání, doplňuje kniha první, podávající přehled a výběr z obrovské spousty pozorování empirických, na kterých autor zbudoval svou theorii. Kdežto v knize druhé k vám mluví filosof, v prvé cítíte nevšedního znalce věd přírodních a zároveň předního českého psychologa.[2])

Posléze kniha třetí vyvozuje nevšedně zajímavé důsledky základního názoru, zvláště podrobně odůvodňuje osobní nesmrtelnost, a po způsobu mnoha jiných filosofů zabočuje i do ethiky, v níž autor jeví se blízkým křesťanství a naukám indickým.[3])

Filosofické soustavy nejsou výtvory absolutní pravdy, a tak ani tato práce není neomylna. A přece nikdo, kdo spis Kramářův pročte, neubrání se úctě k velikolepé odvaze a důslednosti, se kterou autor i v místech a otázkách nejchoulostivějších dovedl mysliti neúchylně v duchu celkové koncepce a přece nezabřísti do absurdností, které v situacích takových jsou téměř nevyhnutelny. A již ta okolnost sama jest jistou zárukou věcné správnosti, stejně jako svědčí i o velikém charakteru autorově.

Jak mohla vyspěti filosofická práce u mladší generace naší, kdyby po čtvrt století na české universitě ňabádavého, aforistického, kritického, na spoustu jmen a knih upozorňujícího rhapsoda Masaryka byl doplňoval oddaný pedagog, střízlivý empirik a positivní systematik Kramář! Místo toho v době, kdy nové směry odvrátily pozornost mládeže od starého výborného herbartovce Josefa Durdíka, zůstával na fakultě pouze Masaryk, jehož vynikající přednosti měly neutěšený rub ve zvláštní antipatii proti mnoha největším myslitelům, v těkavosti, neucelenosti přednášek a naprosto nedostatečném vedení semináře. On odstranil zastaralý herbartism, ale odstranil i mnoho dobrého a schopného pokroku. Studenti si u něho zvykali poslouchat zajímavé přednášky a improvisace, ale kdo se nezdisciplinoval sám k práci vlastní, positivní, pravidelné, ten k ní tam nebyl vychován. A tak nejpozoruhodnější hlavy filosofické mezi mladší generací, Březina, Klíma a jiní, na př. Šalda, ba i Machar, vyvinuli se jako samoukové, kdežto universitní přímí žáci (Drtina, Čáda, Krejčí) oddali se převážně popularisaci věd a naukám speciálním: pedagogice, psychologii, pedopsychologii. Neboť Masaryk nabádal sice výmluvně k »tvůrčí synthesi«, ale sám k ní nepodal příkladu ani methody, v posledních letech pak odbočoval od filosofie vůbec jinam. Při tom všem universita naše těžce odnesla úzkoprsost svých někdejších představitelů, kterým Kramář nevyhovoval.

Širší veřejnost zná Kramáře jako filosofa z jeho krásných statí v prvých ročnících České Mysli. Dnešní smutný stav této revue z části je též výsledkem Kramářovy abstinence v poslední době. Když není po ruce spolupracovníků vynikajících, mají ovšem volné pole ubohosti, které v odborném orgáně by měly býti nepřípustny.[4])

V jediném Kramář nedostihuje jiných českých spisovatelů téhož oboru: v hbitosti slohu. Ve všem téměř jiném stojí na místě předním.

Větší účinek nežli práce filosofické měly Kramářovy **Úvahy o střední škole,** vydané německy v Politik r. 1898. Jest charakteristické, že i tomuto dílu k platnosti a širšímu interesu pomohly nikoli kruhy povolané, nýbrž mládež. V Studentských Směrech (1901) bylo na ně ukázáno jako na nejcennější návrh reformy středoškolské, Časopis Pokrokového Studentstva je vydal (r. 1902) v překladě E. Čapka česky, studentské spolky Slavia, Štítný a Jungmann používaly ochoty autorovy k práci za školskou reformu. V českém hnutí reformním Kramářovo místo je první a zásluha jeho o nedávné náběhy k reformám není poslední.

Nejširší pověst dobyly u nás Kramářovi jeho názory sociální, vyslovené v knize O výchově a učitelstvu, v Rozhledech a j. Vzbudily totiž proti autorovi odpor a z části i prudké polemiky proto, že podceňuje umění oproti vědě a zvláště že zamítá emancipační snahy ženské. Trpkost odstrkovaného a podceněného pracovníka zjednala si v nich průchod odporem proti tomu, co veřejnost podporuje; autor zbavený přirozené tribuny a uvězněný v studovnu přezírá v své samotě veřejnost a někdy až drsně odbývá její snahy a proudy. Bohužel těm, kdo s ním polemisovali, unikl tento psychologický původ názorů nepopulárních, a mluvili s mužem významu Kramářova způsobem nemístným. A přece i z těchto názorů bylo lze vyloupnout jádro. Vzpomínám na úsudek Otokara Březiny o Kramářových názorech na pohlavní rovnoprávnost. Když jsem podotkl, že v jeho charakteristice dnešních žen je dosti správného, Březina pozna-

[2]) Kramář je též autorem první větší psychologické monografie české (O nevědomých představách 1889—1891).

[3]) O ethice mluvil i v jiných svých projevech; ale při tom příliš věřil v slovo: humanita, lidskost — podobně jako jiní čeští spisovatelé.

[4]) Na př. v posledním sešitě »kritika« o Šaldově Moderní literatuře české.

menal: »Nejenom něco, ale všecko je to pravda; jenže je možno při tom setrvat i pro budoucnost?«

Kramář ve své osamocenosti nestal se a nemohl stát sociologem. Nechme této stránky jeho díla a obraťme se tam, kde jest největším — k jeho filosofii a psychologii. Přál bych si, aby ta mladá generace, která zpopularisovala jeho paedagogické dílo, učinila tak i s jeho filosofií a napravila i zde vinu starších. *Ch.*

LITERATURA

Z nové české prósy.

IX. Josef Uher: **Dětství a jiné povídky.** »Slunečnic«, knihovny »Noviny« svaz. II., v Praze, nákl. Grosmana a Svobody. 1909. Str. 158. — Antonín Hrůza: **Ze svahů příkrých.** Drobná prósa. Nákladem »Meditací«, v Praze 1908. Str. 140.

Poslední kniha novellistických črt a povídkových studií Josefa Uhra, od něhož jeho moravští krajané tolik očekávali, prozrazuje i v konečné své formě, úhrnem fragmentární a zborcené, původní plán, který chtěl umírající již autor soustavně a celistvě v ní provésti: cyklickou serii drobných realistických obrázků, zpodobujících duševní rozvoj a sociální ranní konflikty dítěte proletářského. První polovici knihy vyplňuje pětidílný cyklus »Dětství«, kde plán ten prosvítá zcela určitě: autor do nejmenších podrobností sleduje, jak z hmotné bídy roste dětská osobnost, plná touhy po životě, nevinná a ryzí v jádře a jak postupně sociální útisk kapitalistické společnosti, jak předsudky malicherného okolí, pronikající již na prahu obecné školy, jak pokrytectví náboženské lithurgie, jak svody podplatné moci ruší a otravují tuto primitivní čistotu, tuto rajskou naivnost a kterak posléze duše, kdysi jasná a sladká jako jitro na horách, vstupuje do světa deflorována a depravována. Též z ostatních šesti povídek svazečku náležejí některé k tomuto cyklu; jmenovitě jest to novella »Na prahu života«, různorodá tónem vypravování, leč nejúže spřízněná psychologickou atmosférou, také povídku »Otec« počítal bych sem.

Tento látkový zájem vyčerpává skorem vůbec knihu, jejíž umělecká a básnická žeň jest praskrovná. Autor s úzkostlivou podrobností vyvolává své dětské vzpomínky, črtá s trpělivým smyslem pro každý i malicherný detail svou autobiografii, snáší pozorně a únavně drobné kaménky svého duševního vývoje, aniž docílil, aby to, co jemu samému jest tak drahé, alespoň částečně upoutalo čtenáře. Na dně všeho chvěje se trochu naivní, leč dojista prožitá melancholie chudého a trpícího člověka, jejž příroda, společnost i řád světa ubíjely: tato směs nesmělé obžaloby, sociální sentimentality, humanitní něhy, kterou známe až k omrzení z literatury nižších uměleckých sfér, nahrazuje u Josefa Uhra hlubší světový názor, promyšlenější společenský soud. Ruští novellisté, u nichž Josef Uher nejednomu zevnějšímu rysu se naučil, řeší otázky sociální spravedlnosti, i pokud nejsou umělci, se zcela jinou všestranností, opravdovostí a pronikavostí, než tento proletářský melancholik a sentimentální bosák: odhalují samy kořeny společenských křivd, přemítají o původu a genealogii zla v člověčenstvu, vedou důslednou při s dnešním mravním řádem. U Gorkého, u Andrejeva, u Čirikova čtenář také neprožívá zvláště silných a nových uměleckých dojmů; leč alespoň jest nucen zabývati se zevrubněji sociálními neduhy naší doby, přemýšleti o jejich příčinách, uvažovati o podmínkách nápravy a odchází-li umělecký instinkt neukojen, nabývá přece intellekt hojných plodných podnětů. U Josefa Uhra však není pro přemýšlení více látky než v kterékoliv citlně napsané denní noticce z černé kroniky... neboť oč větší význam má črta »Večerní romance« neb »Příval« přítomné Uhrovy knihy?

A přece jen s tímto lidským, mimouměleckým, ethickým zájmem možno Uhrovy prósy čísti. Autor jejich, poctivý a spravedlivý začátečník, jenž psal všude z vlastního fondu, bez literárních výpůjček, bez imitací a bez jakékoliv snahy zachovati tu skrovničkou slohovou tradici, o níž lze v našem písemnictví mluviti, nepodává než řídkou a mdlou polorealistickou, pologenrovou prósu, bez umění zkratky, zámlky, koncentrace, často nadmíru topornou a neobratnou. V »Dětství a jiných povídkách« není vůbec umění; jest tam jen sympathická snaha po poctivé upřímnosti; sem tam slušnější náběh k realismu, třebaže zcela neplastickému, nesmělému, mdlému, něco, co mělo v našem písemnictví vývojovou hodnotu v době, kdy débutovali K. M. Čapek, G. Jaroš, J. Merhaut. Vím: melancholie předčasného skonu leží jako tichá záplava večerních červánků nad Uhrovou knížkou a působila namnoze na soud o jejích hodnotách. Slýcháme-li však do omrzení, že v tomto tichém, nesmělém hochu bez pretensí a bez uměleckého povědomí odešla velká literární naděje naší novellistiky, cítíme potřebu, revidovati trochu ukvapené konkluse. —

Měl-li bych však rozhodovati se, zda dlužno dáti přednost neobratnému a naivnímu autoru rázu Uhrova, jenž poctivě, bez škrabošky dává sebe sama a tvoří čistě ze svého, či osobivému routinovanému pisateli, vládnoucímu velkou výmluvností a skrývajícímu se za protzovskou vydluženou parádu, jakým jest Antonín Hrůza ve svazku »Ze svahů příkrých«, nerozpakoval bych se ani vteřinu a volil bych ovšem Josefa Uhra. Antonín Hrůza jest přímo odstrašujícím příkladem nesmyslného a pustého bombastu, vesměs vyčteného a vykopírovaného, pod nímž zeje naprostá duševní prázdnota; úžasným dokladem strakaté, květnaté a frasovité mluvy, jež má zakrýti, že autor nedobyl jediné představy z vlastního pozorování, že nedospěl k jedinému obrazu ze samostatného názoru, že všude vycpává svou ubohoučkou látku nahodile sehnanými cáry a nerozumně nakupenými cetkami z lektury značně nevybíravé. Najde se v jeho dikci vše možné: lžipsychologický žvast i odbornická neliterární hantýrka, idealistické blouznění i konversační planá elegance, suché popisy z hmotného světa i ekstatické výlevy, všecko vedle sebe, jak stádo běží.[1]) Nejraději líčívá Antonín Hrůza těmito nechutnými prostředky vášeň lásky, požár šílenství, kypící vnady ženské... opravdu se vkusem a noblessou románů z »Národní Politiky«. Na čtenářstvo této sféry počítá jeho »umění« patrně: jest napínavé v líčení výjimečných situací; jest exotické v popisu moře, přístavišť, života na lodích, přímořských lázní, vodních bouří; jest sentimentální s pikantní příchutí v erotických passážích. Knihy takového rázu jako »Ze svahů příkrých« stačí, aby autorem jejich zabývala se kritika jen jednou. Nedovedu však pochopiti, jak revue »Meditace«, která mezi českými katolickými listy vyznačovala se posud opravdovou vážností a vskutku kulturními snahami, mohla podobnému škváru propůjčiti svou vignettu, zvláště je-li kniha »Ze svahů příkrých« »prvním svazkem souborného vydání spisů Antonína Hrůzy«.

Arne Novák.

*

»Knihy dobrých autorů« doplňují »**Povídkami o manželství**« (sv. XLVII, str. 93, překlad Huga Kosterky) velmi případně obraz velké severské romancierky a novellistky Amalie Skramové, z níž do češtiny posud přeložen obsáhlý román ženského osudu »Konstancie Ringová« a jemu blízká novella »Paní Ines«. Sláva Amalie Skramové, zemřelé přede dvěma roky mimo Skandinavii, datuje se od krásného článku, který jí v »Knize žen« věnovala Laura Marholmová: tehdy jevila se drsně objektivní a nelítostně pravdivá naturalistka duchaplné essayistce pravým protikladem sentimentálních a tendenčních spisovatelek střední Evropy, jichž dílo jest buď protestem, obžalobou neb zpovědí; L. Marholmová případně ukazovala, jak domnělé realistky rázu pí. Ebnerové z Eschenbachu jsou proti této Bergeňance a ženě kapitánově způsobnými a umírněnými poloidealistkami. Amalie Skramová píše vždy a o všem se studenou věcností a s příkrou analytičností: ať studuje vniterné stavy ženy, které nemají nadání k lásce (paní Siri z povídky »Post festum« v přítomném svazku), ať analysuje postup šílenství (novella »Modlitba a pokušení« této knihy), ať kreslí temné stránky dětského života (i k tomu přináší právě jmenovaná novella několik dokladů), ať rozebírá skryté kořeny chmurného náboženského života na severu (rovněž v novelle »Modlitba a pokušení«), vždy bez pohnutí a bez tendence koná své strašně pravdivé dílo vivisektora. Ani nejpozornější čtenář nepozná v tomto autoru, který tak plně vystihl životní sféru skandinávského kmene, snadno ženu; oblast citová úplně ustoupila u Amalie Skramové živlu analytického rozumu; solidarita s trpící a osvobozující se ženou pohlcena byla naprosto obsáhlým zájmem o člověka vyšinutého z klidné životní dráhy; přísný smysl pro stil ovládl každou sebe menší práci tak, že osobnost autorčina nadobro zanikla; co dává nám kniha, není literatura, nýbrž život sám v celé své neúprosné jednotě.

*

K dějinám českého humanismu napsal v posledním dvojčísle »Listů filologických« kritické příspěvky dr. Arne Novák. Příspěvky ty, vydané též separátně, osvětlují ostře methody badání zejména o českém humanismu i oceňují jich výsledky, při čemž po výtce navazují přísně na posmrtné dílo Antonína Truhláře »Rukověť k písemnictví humanistickému v Čechách a na Moravě ve století XVI.« a přinášejí k ní četné dodatky. Pronikavé stanovisko a bohatství těchto příspěvků vzbuzují v nás vřelé přání, aby jich autor častěji se obracel k tomuto období české literatury. Nepochybujeme, že jeho práce vedle svých positivních výtěžků by přispěly také věcně i svou nabádavostí k pilnému studiu ostatních stránek humanistického hnutí u nás, zejména ke studiu školství.

fš.

[1]) Uváděti delší doklady ze spisů tohoto rázu nemá ovšem smyslu, zejména illustruje-li jediná ukázka slohu celou knihu i autora. V povídce »V den šestý« hrdina Viktor Skokan, železniční úředník, virtuosní malíř, mystik, znalec řečí orientálních a vůbec genius prvního řádu, posílá neznámé mladé dámě, s níž se seznámil inserátem v novinách, tento suggestivní popis svých očí: »O očích svých nemohu nic určitějšího udati, neboť jsou pokaždé jinak odstíněny; večer hoří přísvitem zornic krvelačných šelem a ráno obyčejně mívají vlčí zamhlení, ač i tu patrným je v nich oheň nezkrotného berana.«

SLOVENSKO

Literární Slovensko. (Dokonč. II. kapitoly.)

Mezi tím v červenci 1903 založil Hodža v Pešti lidový list politický »Slovenský Týždenník«, realisující zásady Hlasu. Přinášel jedno Hodžovo důležité plus: ukazoval, že slovenská otázka není jen otázkou jazykovou a kulturní, ale spolu a především hospodářskou a sociální, dovedl nový slov. program postaviti na hospodářskou basi. Řešení slovenské otázky od této doby znamená: hospodářskou, politickou a sociální a ovšem i jazykovou spravedlnost, demokratisování všech institucí státních i samosprávných. Odtud ohromný jeho úspěch a rozšíření.

Ružomberský Hlas Šrobárův vycházel dva roky (do konce r. 1904). Od nového roku 1907 převzala jeho dědictví nová, velká revue »Slovenský Obzor«, vydávaná v Pešti pod redakcí Ant. Štefánka. Mladé hnutí bylo už silnější. Opíralo se o »Slov. Týždenník«, mělo lidovou revui »Naša Zástava«, listy lokální — vybojovalo si na Slovensku domácí právo, nebylo už hanbou hlásit se k němu. Politické i hospodářské úspěchy posledních let ukázaly, že jeho ideje jsou silné a života schopné.

Ale abychom se zase vrátili k literatuře: Ani »Slov. Obzor« nesoustředil mladší generaci literární. Z nových literátů nalézáme zde jen J. Jesenského a B. J. Potokinovu. Za to část literárně-kritická byla soustavnější, literatury více si všímáno, než doposud. Výborná studie Bohd. Pavlů »Naše literárne túžby« doznává: »Priznajme si otvorene, že mladí nevedeli proti (literárnej práci starých) postaviť umeleckej práce literárnej ceny. Že celé to hlasistické hnutie, ktoré tak hlboko zapustilo korene v dnešnom verejnom živote, ktoré previedlo hotovú revolúciu v smýšľaní nášho skutočne politicky i hospodársky zaostalého ľuda, v literature sa neosvedčilo, aspoň dosiaľ sa neosvedčilo.« Konstatuje vnější příčiny, pro které literární činnost mladších nestojí v žádném poměru s intensitou jich veřejné činnosti, a hovoří dále: »Chyba je v tom, že naši literáti nevyrastajú organicky z tohoto veľkého pohybu ľudového, ale že sú to zväčša nahodilé aggregáty, ktorým nemožno sice odtajiť slovenské cítenie, ale ktorí predsa nie sú vstave ani odhalit hlbiny slovenskej ľudovej duše ani literárne ukázať národu na nové cesty a ciele.« »Dnes vyrastáme z názoru, že ľud môže byť iba sujetom pre selanky. I na dedine odehrávajú sa srdce rozdierajúce drámy a to nie len pre príčiny novelistické, ale pre nesnesiteľné sociálne politické, hospodárske pomery. Takéto všestranné pochopovanie ľudu je cudzé nie len našej beletristike, ale i nášmu folkloru.«

»Slovenská beletria musí stať sa životnejšou, modernejšou, revolučnejšou, myslím myšlienkovú revolúciu, musí stať sa sociálnejšou. Naša literatúra, literatúra chudobného, bezprávneho, temer proletárského národa musí byť oduševnená, saturovaná tými istými ideami, na ktorých spočívá náš nový program národný, ideami uprimného demokratismu.«

Nutno připomenout, že nevolá se tu po literatuře vysloveně tendenční, autor dokládá, že přichází do povahy individuelní vloha, talent, náklonnost, disposice, vzdělání. Jde o názor spisovatele na poměr jeho k lidu, chápání duše lidové, a »aby znal tiež dokonale myšlienky, ktoré víria v hlavách najlepších ľudí vlastného národa i ľudstva, aby, povedzme, stál na výši doby, cítil jej horúci dych a odpovedal na jej volanie«.

Socialisace literatury nebyla tu postavena jako bezpodmínečný kategorický imperativ, jako negace individualismu v umění, nikterak, ale potřeba vypráskat už jednou z literatury hodné Fridolíny a zlé Dětřichy, odměny »ctnosti« a tresty »neposlušnosti« a všecky ty Nieritzovské a Šmídovské rekvisity, vyčistit stuchlý vzduch.

Dále však zašel druhý kritik »Slov. Obzoru«, Pavel Bujnák, v stati »O najnovšej poetickej literatúre slovenskej«, stavě se na stanovisko příliš nacionalistické: vytýká ryzím lyrikům (Jesenský, Janko Cigáň, Ivan Gall), že jejich »spev slúži len pre ukojenie jich vlastného ducha, a dáva len subjektívny pôžitok«, na Hájomilovi chváíí, že »z počiatku isiel cestou dobrou Napodobňoval ľudové piesne a dobre uhádol ich priamy hlas, ich lâhký výraz, ich jednoduchú, ale harmonickú frázu.« V dalším sice vytýká jeho pozdější přílišné ulpění na Hviezdoslavovi, převzetí řeči, frazeologie, motivů a jmenovitě formy, ale za velkou přednost proti druhým označuje u něho volbu látky: »Je hlbším než Jesenský. Život národa, jeho veľký pôst, jeho utrpenie na jeho dušu pôsobí silno. Jeho túžbou je: byť národným spevcom, prebúdzať môcť národ spevom svojim. A touto tendenciou, týmto smerom vyniká Hájomil medzi všetkými svojimi mladými súdruhami a líši sa od nich.« — Jinak »Slov. Obzor« začal si všímati soustavněji i literatury české, beletrie a vědecké.

Ale udržení tak velké měsíční revue (o 64 stranách), na naše poměry příliš objemné, vyžadovalo mnoho sil, jmenovitě když pod novou vládou maďarské koalice persekuci rapidně přibývalo. Přišel proces Ružomberský, Černová, uvězněn Šrobár, »Ľudové Noviny« skalické zbaveny redaktorů — Štefánek odešel převzít redakci, Hodžu vyčerpávala práce politická, Pavlů a dr. Rumann odvoláni z Pešti jinými povinnostmi,

a tak »Sl. Obzor«, přišed o hlavní spolupracovníky, udržeti se nemohl. Vyšla ještě dvě čísla druhého ročníku (1908), a další vydávání zastaveno, doufáme, že ne na dlouho.

Pokud se produkce beletristické samé týká, mnoho »Slov. Obzor« nesoustředil. Vedle překladů z Tetmajera a Garšina setkáváme se tu jen s povídkami B. J. Potokinové a lyrikou Jesenského.

Za to v novém ročníku »Dennice« (1908) setkáváme se s příspěvky téměř všech mladých literátů: Janko Cigáň, Gall, V. H. V., Vl. Roy, Danielovič, Čaják, Potokinova, Gregor-Tajovský. Dennica vznikla r. 1898 z počátků velmi skrovných; založena byla na vybídnutí Kálalovo jako ženský list. List skromný, bez nároků, trpící rovněž nedostatkem spolupracovníků, krotký, jen aby někde nenarazil, nemohl pro sám život literární vykonati mnoho, ač v ohledu národním velmi mnoho prospěl; křísil a budil tam, kam tištěné slovenské slovo by jinak těžko proniklo. Literární rubrika ovšem rovněž i tu chyběla. Ale při tom sluší vzpomenouti, že od počátku Dennica byla listem slov. dorostu, kde v množstvu slabých věcí a banalit vyniklo několik vzácných jmen, Cigáň a Gall a j. Vedle »Sl. Pohľadů« je to — po nezdařených pokusech se »Slov. Ľudovými Besedami« a »Slov. Májem« — jediný slovenský beletristický list.

Pro úplnost uvedeme i »Literárne Listy«, literárně-historickou a kritickou přílohu časopisu »Kazateľňa«. Vznikly r. 1891, po vydání Jarosl. Vlčkových Dejin literatúry slovenskej. V programu čteme: »Najnovšie časy nás napomenuly, že treba zastávať zásluhy spisovatelov katolíckych, ba hájiť stanovisko katolícke.« »Potrebné je veľmi, aby i so stanoviska katolíckeho literárna činnosť slovenská osvetlovaná bola, keď v najnovšej dobe (p. Vlčkom et Comp.) strannícky posudzované bývajú literárne diela a z namyslenej výšavy Olympickej útrpne pozerá sa na práce spisovateľov katolíckych, ba i niektorých iných mužov, ktorí si nevyzískali auktoritativnu priazeň a nezdajú sa zodpovedať ‚dokonalému aestetickému vkusu'.« Netřeba snad podotýkat, že tu bojováno proti větrným mlýnům, že ve Vlčkových »Dejinách« nehledělo se na křestní listy autorů, ale že šlo o umělecké a ideové hodnoty. A ovšem ani Lit. Listy »neodčinily« fakt, že téměř všichni přední spisovatelé byli evanj. vyznání. O nějaké hlubší pojímání úkolů literatury a kritiky jim, rozumí se, jíti nemohlo. Osvobozující slovo vyřkl teprve Hlas. Uznati však nutno, že L. Listy shromáždily mnoho materiálu biografického, lit. kritiku (se svého ovšem hlediska) pěstovaly soustavně (Milkin, Buday) a jmenovitě pečlivě vedly slov. bibliografii. Letošním rokem (pro chorobu vydavatele Fr. R. Osvalda) zanikly i s »Kazatelnou«. V širší veřejnosti byly téměř neznámy.

Takováto byla půda a prostředí, v němž slovenská tvorba literární rostla za posledních let.

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

První český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné. (Dokončení.)

Dr. Šimsa mluvil o alkoholismu a vlivu jeho na vývin slabomyslnosti. Žádá na sjezdu, aby manifestoval pro odstranění příčin slabomyslnosti, aby pozvedl svůj hlas ve prospěch reformy celého společenského života a zejména pro ostřízlivění národa. Stát se má starati o slabomyslné. Může-li vybírati daň z alkoholu, ať se stará o oběti alkoholu. (V debatě usneseno upozorniti úřady na kořalečni mor a síťkování dětí na Chotěbořsku a knoflíčkářství na Orlicku.)

Odpolední jednání v druhý den sjezdu zahájil dr. Tůma, sekretář zemského výboru, úvahou, komu přísluší hraditi výlohy na výchovu a opatření slabomyslných. Referát vrcholil v názoru, že školy pomocné pro slabomyslné děti výchovy schopné a školou povinné jsou jen zvláštním odvětvím školství obecného a lze tudíž použiti obdobně předpisů o udržování škol obecných na školy pomocné. Dle toho měly by hraditi věcný náklad na tyto školy školní obce a osobní náklad — země. Pro děti slabomyslné, vyžadující dozoru, měla by země za finanční účasti okresů a obcí domovských zříditi ústavy výchovné, spojené s internáty. Osoby výchovy neschopné mohou býti opatřeny v chorobincích okresních a obecních. K odstranění nedostatků nynější sociální péče jest nezbytno, aby za tím účelem vydán byl příslušný zemský zákon. Pokud se tak nestane, jest třeba usilovati o to, aby v mezích nynějších zákonů zřízen byl potřebný počet škol pomocných a výchovných ústavů. Okresní inspektor Michl z Prahy navrhuje určitou cestu, aby zemský výbor i v tom případě, kdyby zemský sněm nebyl dělný, byl pohnut pro zřizování pomocných tříd. Sjezd nechť pošle zemskému výboru memorandum, ve kterém by pro přechodnou dobu žádal zřizování pomocných škol tím způsobem, jakým se zřizují zatímní třídy (pobočky). Referent dr. Tůma navrhl druhého dne k tomuto memorandu doplněk, aby zem. výbor byl požádán za dotaci i pro ústavy pro slabomyslné, vzdělání neschopné. Magistrátní rada dr. Horák přimlouval se v delší řeči za usnesení, aby na obcích bylo žádáno pokud možno nejméně, a sjezd aby výslovně zdůraznil, že země jest povinna starati se o zřizování pomocných škol. Zemský inspektor

z Moravy. Ouředníček žádá, aby zmíněné memorandum bylo zasláno všem třem českým zemským výborům. Rozhodující kruhy jsou tak neinformovány, že bude v zájmu věci třeba ve všech možných časopisech vhodným způsobem referovati a zejména zdůrazňovati stále tu okolnost, že výlohy v tomto směru jsou vlastně úsporami. V další debatě přijat byl zmíněný již návrh pražského školního inspektora Michla s tím dodatkem, aby pro takové pobočky upuštěno bylo od povinného počtu 80 dětí na třídu.

Univ. professor dr. Scherer přednesl pak své názory o vztahu eklampsie (psotníku) nejútlejšího věku k slabomyslnosti. Vrcholná věta jeho názorů, že eklampsie není příčinou slabomyslnosti, nýbrž jedním ze symptomů slabomyslnosti, byla předmětem odborné debaty mezi řečníkem a prof. dr. Švehlou, který platnost věty popíral.

Organisaci pomocných škol vytyčil učitel Fr. Sedláček. Školy pomocné mají býti školami úplně samostatnými a buďtež pro větší města nejméně trojtřídní. Děti přijímány buďtež ku přání rodičů anebo na návrh třídního učitele. Školní povinnost trvej déle, do 15. i 16. roku, aby se žáci mohli vzdělati prakticky ve škol. dílnách. Škola měj zvláštní budovu se dvorem, zahradou, dílnami a koupelnou, s hojně vypraveným kabinetem a učitelskou i žákovskou knihovnou. Za učitele a správce ustanovován buď učitel zkoušený a pro každou školu ustanoven buď lékař odborník. Školní zákony doplněny buďte ustanoveními o přijímání dětí do škol pomocných, o platnosti škol. vysvědčení o zkouškách z výchovy dětí slabomyslných, o osobách a platech učitelských. V řeči své zdůrazňuje, aby školy pomocné byly jen z nouze jednotřídními a líčí přednost škol vícetřídních, a to — dle jeho přesvědčení — nejlépe trojtřídních. (V debatě projevuje inspektor Michl se zásadními názory referenta sice souhlas a zejména by rád viděl uskutečnění vzorné trojtřídní pomocné školy v Praze, ale přál by si, aby se sjezd z taktických důvodů spokojil pro nejbližší dobu se školami jednotřídními.)

P. T. Flussek mluvil o hluchoněmých slabomyslných, a k jeho referátu připojil některé požadavky uč. Mráček o slabomyslných slepcích (aby totiž byli dáváni do Ernestina) a zemský inspektor Ouředníček a ředitel ústavu hluchoněmých Kolář z Brna žádali na sjezdu, aby působil svým hlasem při organisaci dvou projektovaných ústavů pro slabomyslné na Moravě, aby při nich zvláštní oddělení pro hluchoněmé a slepé slabomyslné byla zřízena.

Dr. Žižka, zubní lékař v Praze, mluvil o nepravidelnostech ve vývoji zubů a chrupu. Těžké poruchy ve výživě organismu v době vývoje mozku mají vliv i na jiná ústrojí tělesná a zejména na ty, u nichž výměna látek není tak čilá, jako jsou zuby, chrup (jako celek) a kostra. Známky zakrnělosti zubů (skloviny) jsou různé a možno z nich vyčísti, jak trpěl organismus, jak dlouho, kolikrát a ve které době.

(Doplněním této přednášky byla přednáška z následujícího dne univ. prof. dr. Jedličky, který vysoce zajímavým způsobem promluvil o vztahu vzrůstu kostí k idiotii. Obě přednášky doplněny byly ukázkami chorobných chrupů a fotografiemi různých nepravidelností vzrůstu kostí, zejména tak zv. idiotů infantilního a typu předčasně vyvinutých idiotů.)

Univ. docent dr. Kallab promluvil o nakládání se slabomyslnými dle platného trestního práva a požadavcích moderní kriminologie. Přednášku vyvrcholil v návrhu, aby zvláštní anketa, z právníků, lékařů a paedagogů zvolená, zrevidovala trestní právo vzhledem k ochraně slabomyslných.

Druhý den sjezdu zakončen výstižnou přednáškou učitele Obsta o výchově slabomyslných v cizině, zvláště ve Švédsku a v Anglii, jež doplňovala přednášku uč. Červáška: »Péče o slabomyslné jinde a u nás.«

Třetí den sjezdu zahájen přednáškou řed. Ernestina, dra. Herforta: »Jak pohlížeti na slabomyslné se stanoviska biologického«, jíž doplnil univ. prof. dr. Scherer poukazem na zhoubný vliv přijice při vzrůstu idiotie.

Dr. Toman, soudce při zemském soudě v Praze, referoval o slabomyslných se stanoviska práva civilního. Občanský zákonník nezná slabomyslných, a chce-li soudce dovolati se zákonných forem, musí se utíkati k analogii pro případy, kdy se jedná o zuřivce, šílence a blbce. Teprve osnova zákona o odnětí svéprávnosti z r. 1907 hledí tomu odpomoci a zavádí kuratelu a lehce duševně chorým ponechává se obmezená způsobilost k právním jednáním. Osnova rozeznává úplné odnětí svéprávnosti a částečné odnětí k ochraně osob slabomyslných.

Učitel M. Šilha promluvil vřelým způsobem o dětech málo nadaných na Valašsku. (Přednášku podepřel důkladnou statistikou ve sjezdové výstavě.) Ubohé poměry majetkové a sociální zračí se nejlépe ve značném počtu slabomyslných a idiotních na Valašsku (1000), ve hrozné úmrtnosti dětí, ve množství dětí rhachitických a nervově porušených. Přednášející žádá účinnou podporu kraje valašského, zejména lepší výživu dětí subvencováním polévkových ústavů, zamezením přeplňování škol (jednotřídky se 160 dětmi) a pak zřízením pomocných tříd pro množství dětí slabomyslných, nedoslýchavých a zřízením ústavu pro valašské idioty. V debatě žádána větší znalost hygieny od učitelů a větší zřetel k hygieně a výživě lidu od pořadatelů lidových přednášek.

Dr. Panýrek pojednal o některých případech mravní bezcitnosti (t. zv. moral insanity) ve škole a navrhl zvolení ankety, která by mravní bezcitnost blíže studovala. V debatě ukazuje

insp. Pešek na pramen, z něhož prýští mravní bezcitnost dětí. Nynější systém vyučovací, kdy se pozornost dětí nesčíslněkrát denně vynucuje, musí vésti k otupení a úplné nevnímatelnosti.

Následovala zajímavá přednáška docenta dr. Jánského o zvláštním typu idiotie, t. zv. familiární, a přednáška uč. V. Rohleny »Péče o slabomyslné v Anglii«, jež dobře líčila cíl našeho pomocného školství, znázorňujíc, na jaký stupeň přivedla výchovu slabomyslných praktická Anglie. (Ještě lépe a srozumitelněji mluvila exposice uč. Rohleny o anglickém školství pomocném ve výstavě.)

Docent dr. Procházka přednášel o zaopatřování slabomyslných v chorobincích. Zdůraznil potřebu zřizování veřejných, všeobecných, všem třídám obyvatelstva přístupných chorobnic, s oddělením pro slabomyslné.

Řadu přednášek ukončil učitel Ed. Štorch vylíčením některých momentů ze školy pomocné, v nichž vylíčil zejména vady a příčiny neúspěchů na nynějších pomocných školách. (Provisorium školy i učitele, nedostatek vnitřního zařízení (dílny), nevědomost rodičů o významu školy, přijímání rozpustilců mezi děti slabomyslné atd.)

Uvážíme-li, že ještě dvě stěžejní přednášky (univ. prof. dr. Kuffnera »Hranice slabomyslnosti« a univ. prof. dr. Haškovce: »Profylaxe slabomyslnosti«) odpadly, musíme přiznati, že měl sjezd úkol velmi rozsáhlý. Úroveň debat byla vědecká a ve všem sledován — hlavně zásluhou předsedů sjezdu, univ. prof. dra Čády a dra Herforta — směr praktický, v nejbližší budoucnosti významný. Účastníci živě se účastnili debaty. Bylo opravdu pravým potěšením sledovati živou účast všech účastníků sjezdu, náležejících nejrůznějším vrstvám. Sjezdu byli přítomni zástupci vlády, zem. výborů (českého i moravského), obou zem. škol. rad, zástupci poslaneckých klubů, některých měst, lékařských a učitelských korporací a jejich přítomnost při nejmenším zaručuje, že zájem o výchovu slabomyslných byl neobyčejně zvířen.

Ku sjezdu připojena byla výstava, jež stísněna byla ve dvou místnostech staroměstské radnice. Byla přes zřejmé známky začátečnictví zajímavá. Nejzajímavější částí byla obrovská sbírka fotografií různých tvarů idiotů (vystavil ředitel »Ernestina« dr. Herfort) a exposice o anglickém školství pomocném (uč. Rohlena). Ostatek vyplněn ukázkami postupu vyučovacího na českých pomocných školách, a ojedinělými statistikami o dětech slabomyslných z různých částí Čech a Moravy. Důkladná byla statistika uč. Fr. Sedláčka o slabomyslných v Čechách. Některé ukázky zřejmě svědčily, na jak primitivním stupni jest naše pomocné školství. Jiné ukázky ani na výstavu nepatřily. *J. P.*

POLITIKA

Přehled zahraniční.

II. Německo.

»Ano, pánové, my jsme pro daň z pozůstalostí. Sedláci podnes rádi přinesou svou oběť, jako když psávali na svou korouhev: Wir sind Bauern von geringem Gut und dienen unseren Fürsten mit Leib und Blut. Nyní však mnozí pánové hledí se řídit podle jiné staré písničky: Jochimke, Jochimke, hüte di! Fangen wir di, so hangen wir di. Jejich Jochime je ovšem kníže Bülow, jehož odchodu si přejí. Ale volební právo v Prusku musí být reformováno a vláda nechť v tom vytrvá.« Tak prohlásil na schůzi v polovici června volně-konservativní poslanec Löscher, mluvě pro daň z pozůstalosti, a 10 dní po tom padl císařův intimus kníže Bülow hlasy konservativců, centra a Poláků, již odmítli ve sněmovně hlavní paragrafy jmenované předlohy.

Čtenáři Přehledu vědí v hlavních rysech, oč šlo při německé berní reformě. Konservativně-liberální blok, vytvořený od kancléře heslem nationalismu při volbách r. 1907, praskl už několikrát, když střetl se konservativní názor s liberálním v otázkách hospodářských nebo kulturních. Kancléři podařilo se sice pokaždé skližiti trhající se poloviny, ale dělo se tak vždy za radosti centra a sociální demokracie, již měli být z politiky vyloučeni. Nicméně vylučovat trvale na 150 poslanců nebylo lze, zejména když sloučení konservativní vody s liberálním ohněm nedalo se pro vždy zajistiti. Berní reforma, kde šlo o 400 milionů nepřímých a 100 milionů přímých daní, byla zkušebním kamenem onoho nepřirozeného spojení dvou světových názorů. Konservativní se svého stanoviska nechtěli připustit přímé zatížení majetných tříd a liberálové neprohlásili dost určitě, že souhlasí se 400 miliony uloženými národu proti jejich principielnímu hledisku. A kancléř chybil, nezastav se a b i n i t i o důrazně vládních návrhů a nespiav hned při prvním čtení předlohy svoje postavení s účastí liberálů ve finanční reformě. A tak dohnána věc daleko, že koncem června zbývalo vládě dvojí: buď rozpustit parlament, aneb sklonit se před konservativním justamentem, k němuž se připojili klerikálové (dříve schvalující vládní předlohy o dani z dědictví), a obětovat knížete Bülowa, jenž 16. června prohlásil, že odstoupí, nepodaří-li se mu trvale udržet liberály v praktické politice. První alternativa byla neblahá, poněvadž finanční reforma a 400 milionů nepřímých daní je špat-

ným volebním heslem, zejména proti sociální demokracii sotva seslabené, druhá byla tím možnější, že říši nehrozilo právě zahraniční nebezpečí a finanční oprava musila být provedena stůj co stůj a to ihned. Podřídil se tedy císař tlaku parlamentní většiny a obětoval kancléře.

Poněvadž finanční reforma znamená pro říši ohromný finanční prospěch, třeba ne pokrok způsobem, jak byla uskutečněna, podám stručný přehled jednání o ní od konce dubna, kdy jsem se jí posledně dotkl.

Původní daňové předlohy vládní byly tyto: Líh měl být zdaněn 100 mil. ℳ, tabák 77 mil., pivo 100 mil., pozůstalosti 92 mil., víno 20 mil., elektřina a plyn 50 mil., inseráty 33 mil. a zvýšení matrikulár. příspěvků mělo obnášet 25 mil. Z tohoto obnosu 497 mil. ℳ padlo jednohlasým usnesením komise hned 50 milionů z elektřiny a plynu a 33 mil. z inserátů; také daň z vína snížena hned o 15 mil., z tabáku o 34 mil. a z kořalky o 20 mil. A poněvadž pozůstalostní daň také se zdála neproveditelná, zůstalo manko asi 250 milionů, jež hodlala vláda částečně nahradit novými daněmi z cenných papírů — neboť daně z pozůstalostí se nechtěla vzdát, aspoň ne celé — a konservativní clem na vývoz uhlí, kávu, čaj a daní z přírůstku hodnot nemovitých a movitých. To byl stav věcí na počátku května.

Dne 22. května však finanční komise zamítla daň pozůstalostní; o dva dny později vytasili se konservativci s novou daní kotovací (z připuštění papírů na bursu) a z pozemkových hodnot. — Dne 28. května všecky liberální strany vystoupí z finanční komise pro formální znásilnění, jehož se dopustili klerikálové a konservativní; nová komise pak navrhne nové daně (o 70 milionů více majetkových daní, než vláda žádala, ale vesměs daně bursovní a z obchodních obratů, proti nimž příkře se staví liberálové). Dne 12. června v cirku Schumannově na protestní schůzi obchodu a průmyslu založen taj. radou Riesserem Hansabund, mající čeliti konservativně-agrární vlně, jež chce zatopiti národ z většiny průmyslový. O dva dny později zamítnou konservativní všecky návrhy o pozůstalostní dani a navrhnou novou daň z mlýnských výrobků. — Dne 15. června sejde se znovu sněm; vláda předloží své modifikované návrhy, totiž daň z nápadu pozůstalostí, zvýšení směnečných kolků, kolky na akcie, cheky a kvitance, daň z požárových pojistek, z koupě a výměny nemovitostí a pod., jimiž se snaží nahradit manko původních předloh. Příštího dne přednese kníže Bülow svůj labutí zpěv, jímž rekapituluje své zásluhy o blok a prohlásí se opětně konservativcem, nicméně žádá udržení liberálů v zákonodárství jako podmínku, bez níž by nemohl přijmout finanční reformy. Ale již 22. VI. finanční komise konservativně-klerikální odmítne hlavní §§ zákona o nápadu pozůstalostí (14 hlasy proti 14) a den po té plenum sněmovní přijme hlasy konservativců a centra (Poláci nehlasovali) první § daně z přírůstku hodnot nemovitých ve druhém čtení, t. j. konservativní návrh z počátku května. Následujícího dne (24. VI.) pak plenum 195 hlasy proti 187 odmítá základní §§ zákona o dani pozůstalostní, takže k třetímu čtení vůbec nedochází. Sedm milionů voličů je tu přehlasováno poslanci representujícími jen čtyři miliony voličstva — zajisté ne zrovna potěšitelný výsledek, při všech přednostech všeobecného volebního práva — — Zároveň finanční komise zvyšuje kolek na effekty a bursovní obraty. Dne 25. VI. přijímá plenum říšskou kolkovou daň, předloženou 15. VI. a finanční komise kolek na cheky, odmítajíc však kolky na kvitance a požárové pojistky, a dne 26. podá kníže Bülow v Kielu císaři svou demissi. Daň z pozůstalosti je odmítnuta i ve formě modifikované (54 mil.), liberální strany nechtí nic míti s konservativně-klerikální berní reformou a Bülowem, proskribovaná daň z majetku akciového a bursovního přijata. Cítí tedy kancléř, že hodina jeho se přiblížila. Císař sice žádá kancléře, aby setrval do skoncování berní reformy, ale je patrno, že kancléř v parlamentě již nevystoupí.

Dne 2. července odhlasovány daň z tabáku a přírůstku hodnoty pozemků, den po té přijme plenum daň z kořalky (80 milionů proti navrženým 100), dne 5. odmítne zákon o dědickém právu státu a přijímá daň ze šumivých vín a 6. jednohlasně odmítá daň z inserátů a přijímá daň ze zápalek. Následujícího dne odmítnuta daň z mlýnských obratů a jednohlasně clo z vývozu uhlí, čímž finanční reforma je v podstatě skoncována. — Dne 10. července přijímá místo kancléře ministr vnitra v. Bethmann-Hollweg finanční reformu z rukou konservativně-klerikální většiny a konservativní vůdce dr. v. Heydebrand u. d. Lasa prosloví pozoruhodnou řeč, v níž pohřbívá blok, jenž stvořen prý pouze proto, aby znemožnil nadvládu jediné strany (centra), a cíle toho také dosáhl. »Nekorunovaný pruský král« končí pak slovy: »Pánové, měli jsme éru konservativní, jež byla podporována konservativními silami; měli jsme éru liberální, jež byla podporována liberály, ale liberální éry, jež by byla podporována konservativními silami, té svět dosud neviděl.« Výrokem tím odzvoněno blokové politice knížete Bülowa; nacionální pruští junkerové (mnozí jiní konservativci, na př. saští, stáli při Bülowovi) ve spojení s demokratickým centrem a protigermánskými Poláky »zachrání« parlamentní régime státu vlastně absolutistického. Rozumí se, že konservativci při všem odporu ke kancléři, jenž přál reformě pruského volebního práva, byli pouhými nástroji centra, jež očekávalo od voleb r. 1907 příležitosti, by se kancléři pomstilo za vyloučení z aktivní politiky. Jakmile se konservativní postavili proti dani dědické, zkonformo-

valo se centrum s nimi, ač dříve často prohlašovalo daň tu za jedinou možnou a spravedlivou daň přímou, jíž říše může zavésti.

Nacionální blok s nádechem pokrokovosti ustupuje nacionálnímu bloku reakčnímu s klerikály v čele — to je výtěžek berní reformy po stránce politické. Agrární kancléř poražen agrárníky.

Dne 14. července sproštěn kníže Bülow, jenž ostatně nového zákona nepodepsal, úřadu kancléře, a jeho nástupcem jmenován dr. Theobald v. Bethmann-Hollweg, dosavadní ministr vnitra. Dosavadní ministr obchodu, p. Delbrück, stal se státním tajemníkem vnitra; v. Sydow pruským ministrem obchodu, podsekretář vnitra Wermuth státním sekretářem říšského pokladu, ministr kultu Holle propuštěn a nahrazen v. Trottem zu Solz. — Kníže Bülow opouští palác kancléřský, jejž po 9 let obýval, a uchyluje se do svého rodného místa Klein-Flottbecku.

Finanční reforma, jak nyní vyšla z kotle konservativně-katolického, je tato: Daň z piva obnáší 100 mil. marků, z kořalky a lihu 80 mil., z tabáku 43 mil., clo z kávy a čaje 37 mil., daň ze zápalek 25 mil., ze žárových těles 20 mil., z pěnivých vín 5 mil., z převodu nemovitostí 40 mil., z talonů 27·5 mil., ze zvýšení kolků na effekty bursovní 25·5 mil., z cheků 20 mil., ze zvýšení kolků směnek 5 mil., ze zvýšení matrik. příspěvků 25 mil. Úhrnem tedy 453 mil. K tomu přistupuje posavadní daň z jízdních lístků 20 mil., daň z cukru (konsumní) 35 mil. a daň ze zvýšené ceny pozemků 20 mil. Získá tedy říše reformou přes 530 mil. Mk, tedy více než bylo preliminováno.

Celkem berní reforma hoví tendencím agrárním a konservativním, stěžujíc široké vrstvy více než majetné. Bylo potřebí veliké nenávisti centra ke kancléři, aby opustilo své demokratické allury a propůjčilo se k berní reformě, jež zdaňuje na př. nápoj chudých, pivo, 100 miliony, nechávajíc víno, nápoj zámožných, téměř nezdaněno, a nepřímo obtěžujíc, jak bylo vypočteno, měsíční rozpočet průměrné rodiny asi 10 markami nových vydání. Pravím výslovně demokratické allury, neboť netřeba snad podotýkati, že klerikálové v Německu, jako všude jinde, de facto demokratičtí nejsou. Daň z talonů postihne více malé kapitalisty, kteří začasto schovávají papíry málo nesoucí, než velké, již dovedou v čas se jich zbaviti, také daň z cheků nevzbudí nadšení drobných vkladatelů, již dosud vkládali služné a j. do bank a své vydání platili cheky. Naproti tomu bohatí agrárníci nebudou nuceni platiti nic za hypotheky, z daní výslovně vyňaté. Nové daně jsou tedy přímo reakční a čelí proti průmyslu i obchodu. K založení Hansabundu, jenž má potírat nadvládu agrárníků, přistupuje počátkem července ustavení německého Selského svazu (Bauernbund), jenž chce odvracet od extrémní agrární politiky a zlepšiti hlasovací právo do zemských sněmů ve prospěch širších vrstev selských, vésti boj proti centru a Polákům a seslabovat tak vliv šlechtického Svazu zemědělců, jenž s nimi paktoval.

Nepřirozené spojení stran v německém říšském sněmu bylo nahrazeno jiným nepřirozeným spřežením, a následek toho byl pád kancléře po Bismarckovi přece jen nejvýznačnějšího. Padl ovšem částečně svou vinou, ale o tom, jakož i o jeho osobě jindy. *Mars.*

*

Z týdne.

jl. Ve Vídni, 21. července 1909.

Výkonní politikové a státníci jsou na prázdninách; jenom nemnozí poslanci plní také nyní povinnost s mandátem spojenou, podávají voličům zprávy o skončeném zasedání. Věru nebylo by obtížno ani nesnadno, psáti referáty o těchto schůzích na pražských redakčních stolech bez úsluh pošty, telegrafu a telefonu. Jediné nové věty není v těch výkladech. Agrárníci snaží se nalézti nyní příčiny a pohnutky k obstrukci, kterou provozovali, snaží se ospravedlniti svou politiku, kteráž byla v pravdě jen politikou pana Šimiče »říšského rytíře z Hohenblumu« — a pana dra Šusteršiče, a kterouž neprovedli ničeho, kromě důkazu, že nejsou způsobilí státi v čele českému politickému snažení. Poslanci jiných stran ukazují na nevčasnost a škodlivost agrárně-slovinské obstrukce, a mají nepoměrně snadnější úlohu, neboť každý sám na vlastní oči vidí, že není politickou chytrostí vynutiti uzavření parlamentu na lidech, jimž vládnout pomocí § 14. by beztoho bylo ze všeho nejmilejší. Do podzimu budou provedeny přípravné práce pro uzavření obchodních smluv se zeměmi balkánskými, předlohy obchodně politické předloženy budou poslancům s velikým množstvím předloh, jež byly již po delší dobu předmětem jednání v parlamentních výborech. Nesmírně mnoho drahocenného času tím bude zmařeno; proti škodám způsobeným uzavřením sněmovny je obnos získaný nevyplácením diet pravou bagatelou. Bude třeba doháněti ze všech sil a obstrukce setkala by se s bouří odporu, kdyby se na podzim ukázala. Tak jednak nesjednocenost stran parlamentárních, jednak agrárně-slovinská obstrukce ve svých následcích upevňují trvání nynějšího systému. Kdyby mělo dojíti ku změně dosavadního kursu, musil by především býti změněn poměr mezi »Slovanskou jednotou« a Poláky, a tu zase především by musily býti ustáleny jiné poměry ve »Slovanské jednotě«, neboť Poláci nikdy nepůjdou se sdružením, ve kterém stále převládá sklon k obstrukci — a musily by býti dány zasedáním českého sněmu předpoklady k jednání o dohodě s Němci. Všeliké radikální počiny kupí

jen překážky na cestě vedoucí k proměně nynějšího systému. Kdyby za nynějšího stavu došlo ke změnám v ministerstvu, byla by to jen výměna osob, nikoli vládního směru. Vážný politický úkol nastal »Polskému kolu« a rozvážným členům »Slovanské jednoty«, úkol: odkliditi nedorozumění a najíti společnou základnu pro politickou práci ve vídeňském parlamentě. Až tento úkol bude proveden, bude připravena půda pro úkol druhý, pro slušný kompromis česko-německý. K tomu je teď o to dál, oč přenáhlenostmi byli Poláci dohnáni blíže k Němcům.

ZDRAVOTNICTVÍ

Konstituce a dědičnost.

Dr. Fr. von den Velden vydal zajímavou brožuru: »Konstitution und Vererbung« (Untersuchungen über die Zusammenhänge der Generation, München, 1909), v níž, opíraje se o důkladnou statistiku, řeší některé problémy biologické, populační a engenické, mající i širší zájem.

Nejprvé ukazuje, že rakovina a tuberkulosa vyskytují se společně v týchž rodinách, což ukazuje na společný podklad obou nemocí, totiž defekt v tělesné konstituci členů zatížených rodin. Proto jedním z hlavních úkolů bude tu zlepšovati tělesnou konstituci takovýchto nemocných. U potomstva zatížených rodin vyskytují se různé nemoci (pneumonie, srdeční vada, ledvinové nemoci, tyfus a j.) tři- až šestkráte častěji, nežli u potomstva rodin zdravých. Stává se, že děti zatížených rodičů, třebaže nezemřely tuberkulosou, podléhají těmto nemocem. Opět je to oslabená tělesná konstituce, jevící se tu jako méně resistentní proti invasi různých nemocí. — Úmrtnost dětí tuberkulosních rodičů jest mnohem větší než úmrtnost dětí rodičů stižených rakovinou. Myslíme-li si jakousi stupnici zdraví, vidíme, že tuberkulosa jest větší forma úpadku zdraví než rakovina. Jediný prostředek, jakým lze zvýšiti životnost zatížených rodin, jest sňatek členů rodin zatížených se členy rodin zdravých. Reibmayer mínil, že děti tuberkulosních rodičů jsou takřka immunní proti tuberkulose a že možno tuberkulosu získati nákazou; pojímal tedy tuberkulosu jako nemoc, kde lze nákazu infekcí přenésti; z tuberkulosních manželství rodí se sice též zdravé děti, ale pouze v 8·5%; z toho je patrno, že tuberkulosa jeví se zcela jinak, než nemoc infekční, že malé jsou chance dětí z rodin jí zatížených, že zde pomáhá pouze smíšení se zdravou krví.

Jsou případy, že lidé žijí od mládí v ovzduší tuberkulosním — jako na př. lékaři — a nenakazí se, dítě však zatížené rodiny, od útlého mládí vzdálené vší nákaze, zmíra. Zdravý organismus těžko se nakazí. Proto možno dokonce říci: tuberkulosa jest dědičná, ale nenakažlivá. To bylo mínění starých generací lékařských a mínění to nabude opět platnosti. Statistika ukazuje také, že i obydlí, obývané dříve tuberkulosními rodinami, nejsou, byť i nedesinfikována, nebezpečna zdravým rodinám, jež se do nich přestěhovaly.

Jinak tomu je s otázkou nakažlivosti rakoviny. Rakovina vyskytuje se několikrát častěji u obou manželů, než plyne z počtu pravděpodobnosti. Není zde tedy zatížení jediným momentem, a nutno snad zde pomýšleti také na nákazu.

Sledujeme-li rodokmeny duševně chorých, najdeme v dřívějších generacích řadu nemocí, obyčejně tuberkulosu, nejčastěji provázenou řadou jiných nemocí. Patrno tedy, že i duševní choroby vyskytují se hlavně v rodinách zatížených.

Ze všech těchto údajů jest patrno, jak důležito jest znáti zdravotní poměry rodiny a předků pro správné posouzení zdraví jednotlivce, třeba zdánlivě zdravého, a pro prognosu zdravotního stavu jeho v budoucnosti. Jedině tímto způsobem možno také odhadnouti, jaké reservní a restituční síly jsou v člověku. Je známo, že na př. tuberkulosa »přeskočí« někdy jednu generaci a objeví se až v následující generaci. Zdravotní stav potomstva řídí se spíše průměrným zdravím celého rodu, než zdravotním stavem rodičů.

Je zajímavo, že zdraví matčino má větší vliv na zdravotní stav dětí, než zdraví otcovo, ač rozdíly tu nejsou značné.

Také plození dvojčat není zjevem normálním. Jest známo, že nepatrné procento dvojčat dožije se stáří a u dvou třetin dvojčat lze v jich potomstvu prokázati tuberkulosu. V přírodě je snaha ploditi dvojčata stejného pohlaví a u rodin obdařených hojným počtem dětí rodí se dvojčata většinou v prvních a posledních porodech. Tendence ploditi dvojčata přechází s otce na syna a ne s matky na dceru, neboť dvojčata vyskytují se, jak statistika ukazuje, dle rodinných jmen. Patrno opět, že dvojčata rodí se v rodinách defektních, s oslabenou konstitucí tělesnou rodičů.

Statistika vyvrací populární názor, že pokrevenství rodičů má neblahý vliv při plození. Na zdraví dětí nemá příbuznost velikého vlivu. Rovněž vyvrací statistika názor Malthusův, že čím větší je počet dětí, tím menší jest jich

zdraví, a Pearsonův, že první děti jsou méně zdrávy. Jest známý pud tuberkulosních rodičů ploditi veliký počet dětí. Snad jest to jakási snaha vyrovnati kvantitou to, co schází na kvalitě dětí. Leč snaha tato jest marná, rodina zatížená, nepřimísí-li se jí zdravé krve, vymírá. Jsou také případy zatížených rodin s malým počtem dětí. Statistika ukazuje, že rodiny s malým počtem dětí (do 5) a s velikým počtem (od 12 dětí) jsou obyčejně zatížené. Zdraví rodiče plodí střední počet dětí (5—12) a ty bývají obyčejně zdrávy, kdežto děti zatížených rodičů vymírají, takže konečný resultát co do počtu jest asi stejný (průměrně 7·2), ovšem co do kvality převládají děti zdravých rodičů.

Čím zdravější rodina, tím je dána větší možnost rychlého následování porodů za sebou. Průměrný interval mezi dvěma porody jest 2·67 roku. Názor, že tuberkulosní ženy snadno počnou, není správný; snad platí pro první mládí, ale ne později. Optimum intervalu mezi dvěma porody jsou 2 roky. Menší interval škodí i matce i dítěti.

Dříve rodilo se více dětí, než jich dorostlo. Hygienické poměry měst zlepšily se v posledních 100 letech tak, že úmrtnost klesla až na 10%. I na venkově zlepšily se poměry v tomto smyslu, leč stále ještě jeví se rozdíl mezi městem o 40 až 50%.

Dříve bylo mínění, že zatížení lidé mají navzájem k sobě zvláštní sexuelní přitažlivost a tím vysvětlovali jich časté sňatky. Ale počet pravděpodobnosti ukázal ze statistických údajů, že názor tento není správný.

Van Lints pozoroval, že po válce stoupá počet dětí mužského pohlaví. Vycházeje z předpokladu, že zdraví odcházejí do války, slabí zůstávají doma, vyslovil theorii, že pohlaví dítěte řídí se slabší tělesnou konstitucí rodičovou. Leč statistika nepotvrzuje zcela tuto theorii, ukazuje, že zdravý muž nemá žádného vlivu, zdravá žena pak má nepatrný vliv na počet děvčat.

Na konec polemisuje autor s Pearsonovou theorií o menší hodnotě prvorozeného, jež odporuje staletému zvyku, jenž všechna práva shrnuje právě na prvorozeného. Je pravda, že při prvním dítěti nejsou rodiče ještě obyčejně v optimu plodivé síly, ale přes to jsou brzké sňatky příznivé zdravému potomstvu, třeba na úkor prvních dětí. A jen v těchto případech může platiti Pearsonův zákon. *K. Amerling.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Snahy o řešení otázky bytové. (Dokonč.)

Mám za to, že z této úvahy vyplývá pro reformu daně činžovní jako nutný požadavek, bez něhož nelze docíliti většího úspěchu ve směru sociálně politickém, aby zavedla zdanění progressivní, které by způsobilo pro malé byty úlevu berní na účet bytů velkých.

Provedení této zásady jest tím snazší, že již dnešní zákon o dani činžovní obsahuje ustanovení, jež by mohlo býti východiskem pro spravedlivé a moderním požadavkům odpovídající odstupňování daňového břemene činžovního. Východisko toto lze spatřovati v percentuálních srážkách na výlohy udržovací a umořovací, které se srážejí s hrubé činže při výpočtu základu zdanění.

Dnešní odstupňování srážek (15% a 30%) je primitivní a — jak ukáže bližší přihlédnutí k věci — zcela odporující skutečným poměrům. V Čechách na př. sráží se s hrubé činže v Praze 15%, v ostatních městech 30%. Vystaví-li tedy týž stavitel činžovní dům na Vinohradech a třeba na protější straně ulice, která již leží v obvodu pražském, docela stejný dům, o stejném počtu bytů a se stejně důkladným zařízením, sráží se mu na udržování a amortisaci domu vinohradského 30%, kdežto při domu pražském pouze 15%. Ale i v tom případě, že by dům vinohradský byl vystavěn nákladněji a obsahoval by menší počet velkých, luxusních bytů — a byl by tedy skutečný náklad udržovací a umořovací menší, než v domě pražském, zařízeném snad jednodušeji a na velký počet bytů malých — zůstane poměr srážek týž. Podobně platí větší srážka pro některý nádherný dům v Plzni, Budějovicích, v Liberci a j., než pro dům, obydlený hustě rodinami dělnickými, ale ležící náhodou v obvodu pražském.

Toto odstupňování nemá dnes pražádného jiného odůvodnění, než že zdražuje všeobecně pobyt ve hlavním městě nebo ve městech jiných, zařazených do téže kategorie, a to nejen pro ty, kdo skutečně mohou plně využíti výhod, které činí pobyt ve velkém městě hledanějším, nýbrž i pro ty, které nedrží ve zdech jeho nic jiného, než holá nutnost existenční. Je-li skutečností naprosto vyvrácena domněnka, že by se snad všeobecně stavěly ve velkém městě stavby pevnější a solidnější, než v předměstích a městech menších rázu velkoměstského, je-li s druhé strany všeobecně uznána nutnost, aby chudému člověku, připoutanému existenčně k pobytu v městském středisku, byla dána možnost, obývati přiměřený, zdravý byt, pak objevuje se i svrchovaně žádoucím, aby byl změněn přežilý a libovolný podklad srážek udržovacích a amortisačních.

Vylíčil jsem výše, že náklady na udržování a správu domu jsou tím větší, čím větší počet malých bytů dům obsahuje, že s počtem těchto bytů i poměrný náklad stavby roste, a že právě tyto okolnosti působí jednak menší nabídku bytů o 1 a 2 místnostech obytných, jednak následkem toho i relativně vysoké nájemné požadované a placené za byty takové. Má-li tedy býti tato okolnost vystižena sazbami činžovními, pak zdá se býti prostředkem nejspravedlivějším a tendenci sociální nejlépe vyhovujícím, aby při domech s byty velkými srážena byla s hrubé činže menší kvota udržovací a amortisační, která by se progressivně zvyšovala u bytů, určených třídám nemajetným, a to bez ohledu na místo, kde jest dům vystavěn.

Způsobem tímto bylo by možno nahraditi speciální zákony — jako málo praktický zákon o domech dělnických — a dal by se základ pro všeobecnější způsob řešení otázky bytové, který by nehleděl k té či oné skupině proletářstva velkoměstského, nýbrž přicházel by vstříc všem nemajetným obyvatelům ústředí společenských, kteří jsou tísněni relativní drahotou nejskrovnějších příbytků.

Výpočet sazeb daně činžovní při větších a menších srážkách udržovacích a amortisačních poučí nás, že slevy, poskytované v této formě, představovaly by při náležitém odstupňování dosti značné úspory pro majitele domů s byty lidovými, a to již při holé státní dani činžovní. Výhody budov takových vzrostly by pak tím, že daň činžovní bere se za podklad přirážek, a nabývaly by při stupňování břemene přirážkového účinnosti rychle vzestupující. Ani tento způsob nemohl by ovšem vyloučiti, aby podnikatelé staveb využili poskytnutých slev pro sebe — neboť ochotu, využiti úspor ku prospěchu nájemnictva, sotva lze předpokládati za dnešního systému ryze podnikatelského — ale tím, že by očekávané finanční výhody do jisté míry paralysovaly nevýhody staveb, zařízených na větší počet malých bytů, působila by se rostoucí nabídka bytů takových a postupné zmírnění vylíčené progrese činží, namířené proti zájmům lidí nejchudších. Jest litovati, že osnova zákona o dani činžovní nepřináší v tom směru pokroku pražádného.

Touto kapitolou uzavírám studii o snahách, jež vedou k úlevě bytové tísně velkoměstské, studii, která neměla za účel do detailu probrati jednotlivé z vylíčených problémů, nýbrž vedena byla přáním, aby širší kruhy čtenářstva byly upozorněny na věc, a aby vzbuzen byl zájem o tento obor práce na poli sociálním.

Veřejnost bývá často vzrušována zprávami z ovzduší podzemních koutů — dusných, nezdravých, temných i vlhkých, kde na posměch lidskosti a v odporu se zásadami zdravotními i bezpečnostními tráví život neuvěřitelné množství pracujících lidí městských. Nejeden orgán veřejné správy pokládá si za zásluhu, že tolik a tolik bidných děr, užívaných za byty, dal vykliditi a uzavříti, nejeden čtenář denních zpráv pocítil jakési mravní uspokojení, dověděl-li se, že byly rodiny chuďasů »vyrvány z vykořisťujících rukou majitele podzemní lidomorny« — ale sotva kdo si uvědomí, že se vystěhovaní buď ocitli v zoufalé situaci, nemajíce, kam se po »záchraně« uchýlit, nebo že se za čas ocitli v horším sklepení, než jaké byli nuceni opustit.

Činnost správy zdravotní a bezpečnostní je negativní. Zakazuje užívání bytů nezdravých, zakazuje přeplnění bytů — ale nakonec stává se bezmocnou, nemohouc způsobiti, aby vypuzení nalezli lepšího ubytování, než jaké jim bylo řízným uskutečňováním zákonných předpisů odňato. Sebe ostražitější provádění policie zdravotní, stavební atd. neodpomůže zlu, dokud současně s touto činností nebude ve velkém měřítku prováděna práce positivní, poskytující vystěhovaným možnost, aby nalezli přístřeší lepší a za podmínek, jež by odpovídaly jejich prostředkům finančním. Dokud se nedocílí úspěchů na tomto poli, bude každý zákaz obývání místností nezdravých, každý zákaz přeplňování bytů působiti dvojsečně: potrestá zámožného vykořisťovatele — ale zároveň s ním i »zachráněné« vykořisťované.

Ostražité bdění nad zájmy chudiny, pokud se bude pohybovati jen v mezích policejních, zůstane bezúčinným a marným bez účinné akce pomocné, a žádný mravní pathos, žádný humanitní nimbus nezastře jeho jednostrannost a bezmocnost. *V. Z.*

ZE DNE

Nový klíč pro jmenování auskultantů vynašel president vrchního soudu baron W e s s e l y. Až do r. 1903 dělo se jmenování auskultantů spravedlivě, t. j. dle statu. Od r. 1905 byli auskultanti jmenováni dle národnostního klíče v poměru 5 : 3, dle něhož měli vedle 5 Čechů býti vždy jmenováni 3 Němci. Z české strany bylo vždy právem poukazováno na nespravedlivost takového klíče, a žádáno bylo, aby jmenování prováděno bylo přesně dle statu. Místo aby tomuto spravedlivému českému požadavku bylo vyhověno, provedeno bylo počátkem července, den po uzavření říšské rady, jmenování auskultantské dle nového klíče, a to v poměru 1 : 1. Byl jme-

nován stejný počet Němců jako Čechů, ačkoliv Němci v království Českém netvoří ani jednu třetinu obyvatelstva. Při tom bylo ovšem mnoho dobře kvalifikovaných českých právních praktikantů zcela bezdůvodně přeskočeno. Kam takové poměry vedou, patrno nejlépe z toho, že poslední jmenovaný německý auskultant nastoupil do prakse teprve v listopadu 1907, naproti tomu první nejmenovaný a přeskočený Čech, dr. Bělohlávek, nastoupil do prakse již 18. května 1907, tedy o plného půl roku dříve. Další v pořadí český praktikant O. slouží rovněž od května 1907 a byl přeskočen 10 německými praktikanty. Celkem přeskočeno bylo 10 českých praktikantů. Zaznamenati dlužno, že i českým auskultantům vydán byl tentokráte poprvé jmenovací dekret v jazyku německém, ačkoliv dosud vydávány byly vždy po česku. Jmenování, jako obyčejně, přijato bylo na české straně s olympickým klidem. Brzy po uzavření říšské rady jsme pocítili, jak málo pravdy mělo »České Slovo« a »Národní Politika«, když prohlašovaly uzavření říšské rady za české vítězství. *L.*

Anketa »Volných Směrů« o způsobu, jak nahraditi porouchaná sousoší Brokoffova, kdysi umístěná na Karlově mostě, otištěna je v posledním čísle jejich a poskytuje pestrý přehled všech možných stanovisek — jeden je pro postavení kopií, druhý pro nové sochy, třetí pro nové umístění a částečnou restauraci soch starých, čtvrtý pro ponechání prázdného místa. Důvody jednotlivců jsou ještě rozmanitější, nežli požadavky: Přichází k platnosti tu hledisko historické, tu umělecké (a těch zase je řada od ohledu na jednotlivou sochu až k požadavku jednotného rázu mostu), ba i protijesuitské a hospodářské. Již tento fakt sám, že je možná taková směsice náhledů, z nichž n. b. každý má do sebe nějaký důvod, nasvědčuje, tušíme, že jde o případ velmi složitý, ba výjimečný, mnohem složitější nežli na příklad otázka svatovítské věže chrámové. A nebude lze problém rozluštit se žádného jednotlivého hlediska, protože jednak gotický most a barokní jeho sochy se vespolek různí a přece nás neurážejí, jednak princip slohové jednotnosti nelze nikdy zavrhnout, jednak prof. Sucharda upozorňuje dobře, že s tím celkem Karlova mostu a aleje soch, který jsme si zvykli považovat za jednoduchý monumentální památník, je to přece trochu jinak, nežli soudíváme. Působí tu prostě zvyk, a týž činitel by brzy dovedl k starému celku přizpůsobit původní sochy moderní, s taktem vytvořené. A tak snad toto řešení přece podrží pravdu, majíc za sebou ostatně i většinu hlasův ankety.

Modernistické názory vnikají i do nejkatoličtějšího časopisu, »Sv. Vojtěcha«. Katolická církev byla dosud nesnášeliva a dle tvrzení jejich odpůrců zanedbávala světské blaho lidstva, starajíc se jen o klerus. Teď to přestane. Červencové číslo »Sv. Vojtěcha« podává krásnou ukázku katolické snášelivosti ke kacířům (mají-li peníze a vliv) a zároveň vykazuje řeholím úkoly tak užitečné, že by s tím souhlasil i císař Josef II. Slyšte, co emauzský orgán vypravuje svým ovečkám: »Sultán a Milosrdné sestry. Turecký sultán Abdul Hamid měl po čas svého panování veliký strach před atentáty na svůj život. Zvláště otravy se obával. Nevěřil ani svým kuchařům. Aby si byl zcela jist, povolal do své kuchyně Milosrdné sestry, jež si při audienci od apoštolského delegáta vyprosil. Sestry sídlily v Yildizu, ale mohly zcela nerušeně konati své náboženské povinnosti. Nedůvěřivý vladař choval se k nim s neobmezenou důvěrou a sám se vyjádřil, jak je přesvědčen, že tyto »zbožné paní« za žádné peníze, aniž za kteroukoli jinou odměnu nedají se získati k špatnému činu. Abdul Hamid vážil si sester velice a žádnou prosbu jejich neoslyšel. Proto se také na ně velmi často obraceli odsouzenci, žádající o milost. Jinověrec ctil řeholnice, které svedený katolík haní.« — Jeptišky tedy měly u sultána vliv i na trestní justici, skorem jak markýza Pompadour. Abdul Hamid rozdělil sociální úkol ženy po způsobu řeckém: jedny (jeptišky) si vzal do kuchyně, druhé (odalisky) do harému. Vidět, že nebyl špatný politik a že turecká říše v něm pozbyla velikého myslitele. Od »Sv. Vojtěcha« však bychom rádi zvěděli ještě, zdali Milosrdné sestry sultánu vařily z pouhé samaritánské lásky či za peníze, a zdali vliv jejich měl podíl také na krásných činech, pro které Abdul Hamid nedávno smutně dosultánoval.

»Starý učenec a mladý kritik.« Pod tímto názvem jakýsi p. I. G. Notus v Národních Listech 20. t. m. útočí na dra Arne Nováka pro jeho úsudek o »Rukověti« Ant. Truhláře, vydaný v posledních Filologických Listech. O vyvrácení hlavní výtky p. N., totiž nevyhovující methody a koncepce, anonym se nepokusil. Za to široce vyvrací jednu podružnou jednotlivost, jako by nějakému — dejme tomu — ojedinělému nedopatření nebyl podroben každý smrtelník. Klasický je celkový úsudek anonymův: »Pan Arne Novák je znám méně svými positivními pracemi — n ě j a k é h o n o v é h o a u t o r a a n e b o a s p o ň n ě j a k ý n o v ý t r a k t á t dosud nenalezl, také žádné konstatování literární se k jeho jménu neváže...« Tedy vynajít nového autora, traktát nebo datum, třebas to nemělo významu za groš, je positivní prací, ale podat nová pojetí, nové obrazy významných osob a děl positivní prací není. Positivní prací je sbírání paběrků materiálu, nikoli stavba sama; positivním pracovníkem dle p. I. G. Nota je vozejčkář a nádenník, nikoliv architekt. *Notus.*

K úvaze o Jungmannovi, zvláště k odstavci o J a g i ć o v ě stati v Kultur der Gegenwart, sděluje redakci t. l. žák Jagičův, dr. Josef Kará-

sek: »Jagić psal své pojednání pro Němce, letmo, bez pomůcek, v Opatiji, odtud některá nedopatření, ale způsob boje, jaký vedli proti němu slovinští klerikálové, byl beztaktní.«

K povšimnutí! Po dobu prázdnin snižujeme studentstvu předplatné na 2 K.

Oprava. V zájmu pravdy opravujeme svou lokálku ze 43. čísla o zanedbávání výročí narozenin Jungmannových. Neboť právě ten den vyskytly se — kromě dvou případných obrazů z Hudlic v Ottově Světozoru — dvě klassické vzpomínky naň v listech jinak dosti slušných. Předně v olomouckém »Pozoru« nějaký anonym opisuje a pochvaluje si pomluvy, které o něm napsal prof. Král. Chudák myslí, že ulovil sensační novinu, a neví, že tyto pomluvy byly už r. 1895 vyvráceny napolo a letos nadobro. Komu není s hůry dáno, ten by zasloužil se strany, opovažuje-li se s výše zeleňoučké své nevědomosti snižovat velikána, jemuž není hoden otříti prach s obuvi. Druhý představitel moudrosti — v Národním Obzoru ze 16. července — přispěl také k diskussi s plácanicí, která chce býti vtipná, ale je pouze sprostá. Kdyby uměl počítat do čtyř, vypočetl by si, že z celé naší kritické úvahy o Jungmannovi věnována je prof. Masarykovi pouze čtvrtina a nedrmolil by nesmysl, že celá úvaha je psána — k vůli útoku na p. Masaryka. Ač se tento mudrc halí také v anonymitu, poznáváme jeho přirozenost dobře, jako se pozná pták po peří. On totiž soudí, že očista Jungmanna od kalu naň naházeného musí pravděpodobně mít za následek — špinění Dobrovského. Den Schweinen ist alles Schwein, povídá Nietzsche.

K ženské turistice. Článek v čís. 43. »P.« uveřejněný doprovodila »Osvěta Lidu« v čís. 77. t. r. některými poznámkami. Oceňuje význam turistických stanic pro dámy a končí: »Rádi uveřejníme sem spadající úvahy a doporoučíme věc k uvážení svým přátelům.«

Knihy redakci zaslané.

Nákladem Unie: M. A. Šimáček: U řezaček. Z kroniky chudých. 274 str. za 3 K. — K. V. Rais: Paničkou. 213 str. za 2 K 24 h. — *Nákl. Moderní Bibliotéky*: Ch. v. Lerberghe: Pán. Přel. K. H. Hilar. 99 str. za 1 K. — *Nákl. J. R. Vilímka*: P. Hervieu: Zrádné Alpy. 149 str. za 2 K 50 h. — *Nákl. F. Topiče*: J. Neruda: Výbor básní. 99 str. za 80 h. Týž: Nová žeň z belletrie. 225 str. za 80 h. — *Zpráva* kuratoria uměl. prům. musea v Praze za r. 1908. — *Zpráva* Výzkumné stanice chem.-fysiologické českého odboru zemědělské rady pro král. České za rok 1908.

*

Osobní. Do seznamu trestních obhájců byl zapsán p. JUDr. Emil z Lány.

Denisova »Konce samostatnosti české« I. díl vyšel právě úplný v Matici Lidu. Doporučovat laciné vydání tohoto vzácného díla není ani zapotřebí.

Upozornění. Opětovně dostáváme objednávky na knihy, které jsme v rubrice zaslaných knih oznámili jako vyšlé »n á k l a d e m v l a s t n í m«. Upozorňujeme tedy, že toto označení znamená, že kniha vyšla nákladem a u t o r o v ý m, nikoli nákladem Přehledu, a že tedy nemůžeme objednávkám takovým vyhověti.

Administrace.

(Z a s l á n o.)

Čeští stenografové! Ústřední jednota českých těsnopisců žádá všechny ty, kdož posud adres svých pro adresář stenografů nezaslali (mimo professory uvedené v schematismu a členy stenografických spolků), aby tak učinili do konce t. m. Kdož však znají také jiné soustavy, nechť to výslovně uvedou s udáním soustavy i jazyka, pokud tak již dříve neučinili. Adresy přijímá jednatel ÚJČT, pan *Prokop Novák, t. č. v Soběslavi.*

(Z a s l á n o.)

Podepsaní podniknou o prázdninách studijní cestu, *Krumpholc* do Dánska, *Čejka* do Španělska, aby seznali v oněch zemích poměry školské a učitelské. Za svého pobytu v cizině hodlají uspořádati pro tamní kollegy ve spolcích učitelských také několik informačních přednášek o poměrech školských a učitelských u nás. Při té příležitosti rádi by ukázali, jak vypadají alespoň některé z našich *novějších* budov školních. Proto žádají svých kollegů o zaslání buď fotografií neb pohlednic s budovami školními (pokud lze ve 2 exemplářích). Každému kollegovi dostane se pak za jeho laskavost kvitance pohlednicí buď z Dánska nebo ze Španělska. — Zásilky si vyprošujeme do 1. srpna 1909 pod adresou: »*Esperanto*«, Bystřice-Hostýn, Morava. S kolleg. pozdravem Jos. Krumpholc a Th. Čejka, učitelé.

ADMINISTRACE „PŘEHLEDU“

zasílá za hotové neb na splátky (možno zaslati i ve známkách):

SPISY VĚDECKÉ, POLITICKÉ A SOCIÁLNÍ.

L. N. Tolstoj: Vzpamatujte se! List proti válce rusko-japonské a válkám vůbec. Třetí vydání. Místo 60 hal. pouze 30 hal.

Dr. B. Gebauer: Východočeské otrokářství. 120 str. Za K 1·20.

Dr. Jiří v. Gižycki: Sociální ethika. Stran 96. Za K 1·20.

L. K. Hofmana Sebrané spisy. Díl I. Spisy vědecké s úvodem prof. J. Golla. Cena 6 K. Díl II.: Spisy smíšené a denník s úvodem Viktora Dyka. Cena 5 K.

L. K. Hofman: Adam Mickiewicz. 130 str. za 1 K 20 h.

Dr. Em. Chalupný: Havlíček. Obraz psychologický a sociologický. 600 str. Za 10 K; pro abonenty »Přehledu« sleva 20%.

Dr. Em. Chalupný: Antika a moderní život. Časová úvaha. 66 str. Za 50 hal.

J. Jellinek: Právo menšin. Za 40 hal.

Dr. B. Klineberger: Náboženský cit. Rozbor hodnoty náboženství. 440 str. Za K 6·—.

Antonín Menger: Stát budoucnosti. 340 str. Za K 6·—.

Ch. Seignobos: Církev a katolické strany ve století XIX. Za 70 hal.

Dr. Emil Svoboda: O reálním dělení domů v obvodu bývalého Pražského ghetta. Za K 1·90.

BELLETRIE, BÁSNĚ, DRAMATA.

Marie Gebauerová: Obrázky. Povídky o dětech a pro děti. Za K 1·70.

Leda: Obecní volby. Veselohra o 3 jednáních. 90 stran. Za K 1·40.

Leda: Právo k životu. Hra o 3 jednáních. Za K 1·40.

Ant. Sova: Dobrodružství odvahy. Básně. 100 str. Za K 2·—.

Ant. Sova: Tři zpěvy dnešků a zítřků. Politické básně. Za 80 hal.

BROŽURY.

Dr. Z. V. Tobolka: Fr. Palacký jako politik a historik. Za 40 h.

A. L. Krejčík: Frant. Palackého život, působení a význam. Za 20 h.

K. Valeška: Josef Dobrovský, národní buditel. Za 20 hal.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 30. ČERVENCE 1909. ČÍSLO 45.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

POLITIKA

Náš poměr k Srbsku.

V Bělehradě, 24. července.

Poměry se radikálně změnily. Před dvěma lety ještě říkalo se mně: »Měli byste se v Rakousku snažit o uskutečnění obchodní smlouvy.« A dnes se říká pravý opak, nikdo sice nepraví, že by nebyla smlouva potřebna, ale to slyšet na všech stranách: »Bezesmluvní stav nám neškodí, ba prospívá.« Takový výrok jsem dokonce slyšel i v »Glavnom Savezu zemljoradničkich zadruga«, kde bych se byl nejméně nadál, že jej uslyším. Mluví-li takto představitelé jediné a významné zemědělské organisace v zemi, když přece právě zemědělství s dobytkářstvím mělo hlavní podíl na srbském vývozu, co potom teprve skuteční průmyslníci mají říci. To je tedy všeobecný hlas: Rakousko-Uhersko nám neuškodilo, spíše prospělo. Včera dokonce jeden horkokrevný Srb mi pravil, že by Srbové měli Aehrenthalovi postavit v Bělehradě pomník hned před budovou »Uprava fondova«, vedle sochy knížete Michala.

Tak se tedy poměry změnily. Zřejmo to ve všech projevech srbského života, vzmáhá se sebedůvěra a dokonce optimismus. »Dostaneme-li volný průchod k moři, jsme zabezpečeni i v nynějších hranicích,« tvrdí se. Jedná se tedy ještě pouze o volný průchod k moři, jehož Srbsko doufá dosáhnout s přispěním interesovaných evropských velmocí. Tato změna se stala takto: dosud Rakousko-Uhersko drželo Srbsko jaksi nad vodou, Srbsko bylo hospodářsky úplně závislým na monarchii, a tak si Vídeň myslila, že by se Srbsko stalo ještě poddajnějším, kdyby jeho horkokrevnost se trochu schladila ve studené lázni hospodářské zoufalosti: odtáhla tedy Vídeň svou »mateřskou« ruku, ale zatím stal se pravý opak toho, co se předpokládalo s nadpoloviční jistotou — Srbsko se zachránilo samo. Stalo se to tak, jako když někdo, jenž neumí plavat, najednou, byv vhozen do vody, v zoufalosti pomáhá si nohama i rukama, a mnoho lidí teprve v takové chvíli naučilo se plavat. Dnes se v Srbsku pracuje usilovně na hospodářském poli, zejména průmyslově. Ve zprůmyslnění země vidí se záruka neodvislosti. K tomu napomáhá ve zvýšené míře bezesmluvní stav. Po průmyslu volají i zemědělci, poněvadž doufají, že upraví a pozvedne domácí trh, zvýší konsumní sílu obyvatelstva.

Ovšem, nemá tím být řečeno, že by se Srbsko chtělo naprosto odvrátit od monarchie, nikoli, jemu záleží při tom pouze na posílení vnitřních poměrů a zajištění si takové neodvislosti, aby mohlo příště vyjednávati, bude-li ochota u Rakousko-Uherska, jako rovný — alespoň relativně — s rovným, Srbsko nechce být více vlečnou lodí, jež může být každou chvíli vydána na pospas neznámému osudu, jakmile by se přetrhl ať náhodou či svévolně řetěz, jímž připoutána k parníku. Po tom všem, co se stalo v dobách bouří, zdálo by se, že v Srbsku doutná hrozná nenávist proti Rakousko-Uhersku. Ale není to pravda. Zklamání, jakého se dostalo Srbsku se strany oficielního Ruska, strašně otřáslo v Srbsku důvěrou v Rusko. Nevěří se mu. V Bělehradě převládá ve vážných kruzích přesvědčení, že Petrohrad už Srbsko tajně zaprodal. Časopisy, které do nedávna (na př. »Politika«) stotožňovaly Rusko s carismem, dnes doprovázejí projížďku carovu po Evropě úvodníky: Staré a nové Rusko. Myslím, že nic už nemohlo dát takový smrtelný úder starým slavjanofilským tradicím, jež se na jihu nejhouževnatěji bránily, jako tahleta projížďka carova Evropou, při níž se s kdekým připíjí. Pravda, je i jiné Rusko, národní. Ale což naplat, poukazuje se v Bělehradě, když toto Rusko nemá sil, aby svrhlo staré jho. »A dokud to se nestane,« slyším z vážných úst, »kdyby to došlo tak daleko, že by se jednalo o to, komu máme připadnout, zda Rusku či Rakousku, tak raději chceme být pod Rakouskem než pod Ruskem.« A podobné myšlenky se vyslovují i hlasitě na ulici, aniž by se kdo zastavil, aby vzkřikl: »ha, zrádce!« Střízlivé je dnešní nazírání Srbska, společenského i vládního, na věci, a tak se i pra-

cuje. Upřímnější jaksi a positivnější jsou sympatie Francie a Anglie. Jejich konsuláty všímají si bedlivě hospodářské stránky země a navazují účinné hospodářské styky, francouzský a anglický kapitál ochotně přispívá k zakládání podniků obchodních a průmyslových, těmto velmocem bude pak také záležet na tom, aby Srbsko se osamostatnilo sjednáním mu volného přístupu k moři. V Rakousko-Uhersku se na to pohlíží škarohlídsky a řinčí se hned zbraněmi. Neprávem. Srbsko je dosud až přespříliš loyální k německému kapitálu, ba dokonce mlčky trpí prodírání se německého živlu do země, jenž se také už hlásí k slovu namnoze dvojjazyčnými firmami, obchodní cestující německých firem nejsou odmítáni, celá spousta výrobků, jež tu mají značný odbyt, je německého původu, a srbský obchodník dokonce dřív jej nabídne než jiný (jak se mi stalo u obchodníka, jenž měl sice vyvěšeny české návěštní tabulky prodeje českých výrobků, ale nabízel německé), ovšem že tento stav se změní, pociťuje se bezprostřední nebezpečí germanisace, jež už překročuje Sávu, a volá se k odporu. Srbsko může snadno přehlédnout hrozící nebezpečí, má je před očima, Banát, Srijem, tam se pracuje systematicky s kapitálem až z říše opatřovaným, schválně k tomu účelu zlevněným. To je opravdu organisovaný, nehlučný »Drang nach Osten«. Zhrozili byste se, co už tu prohlodáno dokola, zatím co my vidíme ještě nebezpečí v Berlíně, v Německu, ono už nás obešlo a vpadá nám v zad, nám, severním Slovanům. A v Srbsku se dobře už pociťuje, co mu nastává: bránit jihoslovanskou půdu. Jak? Může to být jen hospodářský boj, o tom se nepochybuje. Jakými cestami konečně půjde tento boj, to záleží také na severních Slovanech: dovedou-li tito Slované nejen ve státě ulamovat germanisační osten, namířený dle diktátu Berlína k východu, ale i udržet se v pevném hospodářském soužití s Jihoslovany, pak bude Srbsko i pro ně zachováno — nedovedou-li toho však, odvrátí se Srbsko docela k východu a tam bude s pomocí interessovaných velmocí hledět upevnit těžisko své národní a státní existence. Že by to byla velká ztráta pro rakouské Slovany, je samozřejmo. Celý jižní, dosud slovanský cíp říše by propadl germanisaci a maďarisaci, jež je tu, jak již řečeno, na zrychleném postupu, utrpěli bychom zejména my Čechové tuze mnoho. Dosud si toho ani neuvědomujeme, ale pak bychom to pocítili bolestně. My Češi jsme jaksi hlavou Slovanstva v Rakousku, ale co bude s hlavou, když pod nohama nebude nic pevného? Abychom mohli zůstat živou a tvůrčí hlavou, musíme mít pevnou půdu pod nohama, potřebujeme slovanský jih, jako slovanský jih potřebuje nás, jak to dobře napsal Slovinec Tuma ve své brožuře, této otázce věnované. Co ale dělat, když se navzájem neznáme? »Vy neznáte nás a my neznáme vás!« řekl mi tuhle ředitel Hlavního Svazu zemědělských zádruh, »celý svět známe — kromě slovanských zemí, my Slované.« Je to tak. Nuž ale musí nastat náprava, je nebezpečí z prodlení, náprava konečně ne na banketech, nýbrž v obchodních komptoárech. Je sice bezesmluvní stav, pro nás však sto cest je otevřeno, ovšem musíme přijít s pochopením, láskou, s plným uvědoměním si velkého, historického poslání tohoto kroku. Mnoho se tu mluví, jak prý nás »Avstrija« zkorumpovala, dokažme, že to není pravda.

Č. S.

*

Z týdne.

V Praze, 29. července.

Mundus vult decipi — svět chce být klamán, a proto když se v prázdninové sezoně neděje nic sensačního, je potřeba vymýšlet látku. V Německu a Francii mají pád prvních ministrů, v Anglii mohou si lámat hlavu Blériotovým letem přes kanál La Manche a důsledky jeho pro vojenské postavení Britanie, v Persii a Maroku mají revoluční boje, Turecko s Krétou také nezůstává pozadu a hrozí Řecku válkou, jenom u nás se politická kolesa zarazila. Rozumí se, že proto nemusí být ticho. Každá strana má co dělat, když sáhne po nejbližším cíli: Mladočeši dokazují, že živnostnictvo se může organisovat jen pod jejich praporem, sociální demokraté demonstrují proti drahotě a proti p. Práškově pensi, národně-sociální orgán otiskuje dobrodružné relace pražských tajných policistů, klerikálové na Moravě ruší zákonitě přípustný subsidiární sňatek civilní (případ prof. Josky v Kroměříži) a v Čechách táhnou oslavovat — Havlíčka (v Německém Brodě). Kdo si přeje víc?

Také Němci umějí mrtvou sezonu oživit. Kromě známých zpráv o přepadení německých studentů Čechy pustili v Prager Tagblattu pokusný balon s výzvědy na dvě strany: jednak na své voliče s otázkou, zdali by moudře nenahlédli, že loňská obstrukce na českém sněmu byla bezhlavým furiantstvím, a zdali by neschválili taktiku reálnější, jednak na Čechy s dotazem, co by Němcům za tento »ústupek« darovali. Protože na české straně ať ze zásady či ze strachu před veřejností nikdo nenabídl sebe menší výpalné, vůdcové němečtí, Eppinger, Bachmann atd. spustili nesmířitelný povyk, aby se nezdálo, že obstrukce škodí jim samým.

Tam tedy jsme dospěli dnes. Může se uvažovat dál o svolání sněmu a mlátit prázdnou slámu, z které není možno vytlouci nic. Žádný rozhodující činitel dosud nepromluvil, a my Čechové, jak nedávno řekl případně p. Prášek v parlamentě, můžeme čekat, majíce v zemském výboru většinu (ač problematickou, dodáváme k slovům P. my). Svolání sněmu potřebují Němci

právě tak jako my — neboť jak dobře uznává sám Prager Tagblatt, »sáhá jim to na kapsu« — ba potřebují ho více, poněvadž vláda hodlá předložit osnovy zákonů, které by vyhověly jim, nikoli nám. Také finanční plán Bilińského je závislý na dělnosti sněmu českého, nepřímo tedy existence vlády závisí na něm. Nuže, proč by Čechové měli nabízet vůbec nějaký ústupek? Ať se vyřídí běžné správní věci a sněm jde domů. Dnes od něho nečekáme nic, ale — můžeme čekat do budoucna.

PRÁVO

JUDr. Emil Spira: *O povinnosti volební.* Veřejnoprávní studie. Praha, nákladem české Akademie pro vědy, slovesnost a umění. 1909. 112 stran.

Toto nové dílo ženévského universitního professora vyšlo jako 38. číslo Rozprav I. třídy naší Akademie a vydáno bylo také u Manze po německu. Česká literatura státovědná může vítati tuto práci s nelíčeným potěšením jako své skutečné obohacení.

Kniha obírá se otázkou, jež i v Rakousku se dostala poslední dobou do popředí úvah theoretických a dokonce došla zákonné úpravy v několika zemích předlitavských: otázkou volební povinnosti. Jde v podstatě o to, doporučuje-li se, aby voličové byli nuceni vykonávati své právo volební. Jedná se tedy o sebrání a ocenění důvodů pro volební povinnost a proti ní. Spisovatel dochází na základě zevrubných vývodů k naprosto zamítavému stanovisku k volební povinnosti. Význam knihy tkví ve způsobu, jakým Spira k tomuto svému závěru dochází. Celým svým založením svědčí spis recensovaný o veliké theoretické vyspělosti, praktickém rozhledu a bystrém úsudku svého původce. Zrovna otázka volební povinnosti našla v prof. Spirovi nad jiné povolaného znalce. Už dříve psal Spira o otázkách týkajících se práva volebního m. j. do přední rakouské revue: Grünhutova Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart, 1908: Die Wahlfälschung in Theorie und Legislation, a do Právníka, 1908: O repressivní a preventivní ochraně volebního tajemství. Prostředí, ve kterém Spira působí, nezůstalo bez vlivu na způsob jeho práce, jenž je (v dobrém smyslu) více francouzský než německý. Toho dokladem nejlepším je kniha, o níž referujeme. Svižným, místy přímo temperamentním slohem, beze všeho zbytečného aparátu literárního, řeší se tu zajímavé otázky, souvisící s právem volebním. Spira zná dobře stav zákonodárství a literatury, o tom svědčí bezpečný způsob jejich použití. Těžiště spisu je však ve zdůvodnění vlastního stanoviska autorova proti volební povinnosti. Jeho spis představuje dobře promyšlený a úspěšný útok na tábor přátel volební povinnosti. Napadá tento tábor těmito směry: Uvažuje o tom: 1. je-li v abstinenci volební vskutku nějaké nebezpečí pro stát, 2. kteří jsou subjektivní a objektivní činitelé této abstinence, nedá-li se netečnosti voličů čeliti jinými prostředky než donucením k volbě, 3. jsou-li odůvodněny různé sankce volební povinnosti dosud navrhované, 4. jaké jsou pochybnosti, co se tkne provádění jejího, 5. lze-li volební povinnost ospravedlniti se stanoviska politického a mravního, 6. srovnává-li se volební povinnost s povahou práva volebního, a 7. co souditi o dosavadních snahách po zavedení obligatorního hlasování v různých státech.

Už z tohoto rozvrhu látky může vysvitnouti bohatost knihy. Vedlo by daleko, kdybychom na tomto místě chtěli zacházeti do podrobností. Knihu Spirovu vedle její hutnosti vyznamenávají živý, zajímavý způsob psaní a skutečně bystré postřehy spisovatelovy. Volební povinnosti vyrostl ve Spirovi nebezpečný odpůrce, jehož některé námitky nelze vůbec vyvrátiti. Není všecko nové, co kniha přináší, ale její zásluha je v kritickém proniknutí celé otázky do všech detailů. Podává se tu čtenáři rozhled po zákonodárství (i praxi), při čemž se pilně přihlíží k poměrům rakouským, zvláště k novým zákonodárným aktům rakouským ohledně volebního donucení.

Na jednu okolnost bychom ještě zvláště upozornili, jež svědčí o střízlivém úsudku autorově. Otázka volebního práva, resp. volební povinnosti, byla dosud pravým zkušebním kamenem theorií a systémů subjektivních práv veřejných. Některé z nich při této otázce dojíti musily — chtěly-li býti důsledny — k povážlivým důsledkům. Pro většinu z nich volební povinnost plyne už z pojmu volebního práva jako subjektivního veřejného oprávnění, jež prý má v sobě vždy moment povinnosti, a jež nepřipouští vzdání se. Kdo v právní konstrukci vidí pouhý prostředek k poznání (positivního) práva, jinými slovy, pro koho právní konstrukce je k vůli právu, nikoli právo k vůli konstrukci, ten cenu každé (na první pohled sebe duchaplnější) theorie měří dle důsledků, k nimž theorie ta důsledně dospívá. Proto přičítáme spisovateli k dobru, že patří k malým obdivovatelům theorií, mnohými tak velebených, nevidoucích v právu volebním silného prvku individuelního. Sami jsme se při každé příležitosti stavěli proti každé theorii nevykládající, nýbrž znásilňující skutečný život právní. Učinili jsme tak též ohledně nejnovějšího spisu Jellinkova žáka Schoenborna o vzdání se práv ve-

řejných. Stanovisko Rehmovo a Labandovo k této knize a recensovaná práce Spirova jsou svědectvím, že dosud u mnohých nerozhoduje pouze methoda, nýbrž hlavně důsledky, ku kterým tato methoda vede.

Referát o knize Spirově překročil poněkud meze dané povahou tohoto časopisu. Budiž to omluveno významem knihy pro širší kruhy intelligence, jimž spis co nejvřeleji doporučujeme. Měli bychom jediné přání: aby prof. Spira zase jednou si vzpomněl na české písemnictví státovědné. Písemnictví to v zájmu věci uvítá každé obohacení, ať přijde odkudkoli.

Doc. *Hoetzel.*

LITERATURA

Detlev z Liliencronů.

V šedesátipětiletém svobodném pánu Detlevu z Liliencronů ztratila moderní německá literatura mnohem víc než jednoho z předních svých lyriků. S tímto svrchovaně temperamentním severoněmeckým zchudlým kavalírem, jenž až do smrti zůstal marnotratným boháčem nálad a písní, s tímto řízným hejtmanem, ozdobeným vojenskými triumfy z let 1866 a 1870, který nikdy nemusil kommandovati svou poesii, s tímto nadšeným a přesvědčeným Prušákem, jemuž nejlepší Evropané nemohli odepříti svých sympathií, odchází přímo nejdokonalejší, byť jednostranný typ soudobého života a umění severoněmeckého.

Byl to v první řadě celý muž, voják a Prus od hlavy k patě, prosycený moudrou zásadou: primum vivere, deinde philosophari. Jako brandeburský epik Theodor Fontane tak i holštýnský lyrik jest zralý, ostře vyhraněný muž, když zakládá svou literární slávu; jest mu několik let přes čtyřicet, když píše své historické truchlohry, které nemají pražádného významu, nejsouce než slovesným cvičením. Teprve počátkem 90. let prosekává se Detlev z Liliencronů k svojí literární svéráznosti: stručné, zhuštěné, ohnivě improvisované povídky z války podplácejí sice široké vrstvy německého čtenářstva svými časovými náměty, ale uchvacují zároveň ty, kdož v knize hledají plnou osobnost, skvostnou vždy se vracející postavu mužného autora, jenž miluje život jako stálý boj, jako nepřetržité opojení silou, krví, hrdinstvím, láskou, vínem, přírodou. Nevěda snad plně o tom, stal se však Detlev z Liliencronů, jak v těchto vojenských povídkách, tak ve své lyrice, jejíž první svazek vyšel r. 1896, zároveň naplnitelem literárních požadavků a uměleckých zásad mladého pokolení. Zatím co berlínští literáti za pomoci francouzských naturalistických theorií diskuttovali o impressionismu a úmorně, ač bez značnějšího zdaru experimentovali v něm, přijížděl tu klusem z holštýnské »Marsch« a »Geest« (páni puristé, přeložte ta slova!) rozený impressionista, jehož smysly nebyly příliš porušeny intellektem, jehož bezprostřední názor na přírodu i na život nebyl zakalen nižádným theoretickým věděním.

Každá z těch náladových, úžasně barvitých a rozkošně dissymetrických básní, odhazujících jako severské děvče před koupelí v moři často pouta rýmu a akademického rhytmu, tryskala přímo z plnosti bytosti básníkovy a to nikoliv z plnosti citu jako u dřívějších německých lyriků, nýbrž z plnosti smyslů a nervů. Byly to lyrické apotheosy náladových vteřin, okamžikové dithyramby pohybu a světla, roztoužené fotografie krajin právě zalitých svatozáří vystupňovaného života, skvělé momentky velkého města, na které lačně se rozvírají široké zraky plavého germánského dítěte. Vzpírá se to sice celému Detlevovu životnímu slohu, užiji-li, mluvě o něm, jakékoliv formule esthetické, ale nemohu si odepříti zde vzpomínku na proslulou Zolovu formulku, tvůrcem samým málokde realisovanou: ano to nejlepší, co podává dobrodružný kavalír na vzdušném Poggfredu, jest kus přírody a to nejdražší, co nám činí jeho básně z nejlepší novelly nezapomenutelnými a tak důvěrně blízkými, jest jeho temperament.

V tom jest i celé obmezení Liliencronovy domainy v literatuře, která sice jest daleko širší a úrodnější než panství ostatních básnících junkerů, ale přece jen obmezená. Liliencron jest jen lyrik, jeho tragoedie jsou bez tvářnosti; jeho romány, jeho novelly vynikají jen tam, kde jsou autobiografií, zpovědí, výlevem, skutečným životem neb rozkošnou lží tohoto nevyčerpatelného barona Prášila, jenž všecko dovede kromě referující objektivity. Liliencron jest od přírody básník zlomků, klassik fragmentů, improvisátor jednotlivých avantur, zpěvák náladových okamžiků: plná celistvost života, soustavná jednota dění mu uniká pod rukama. Sám toho si arciť nechtěl a nedovedl přiznati, ač jinak znal se dobře a jistě.

Z nejkrásnějších dokladů jeho sebepoznání jest velká úcta, kterou choval a tak nadšeně projevoval k Richardu Dehmelovi, básník lehkého opojení hrou života a boje faustovskému mysliteli nad temnými srázy, impressionista mistru reflexe, náladový krajinář staviteli moderní gotické kathedrály. Richard Dehmel byl

pyšen na toto vzácné přátelství a dal mu ještě v pohřební řeči krásný výraz. Ale i celé Německo soudobé může býti pyšno, že zrodilo, přijalo, pochopilo tyto dva lyrické genie, tak úchvatně se v antithesích svých doplňující.

A. N.

*

Upozorňujeme na výbornou stať drážďanského professora **Oskara Walzela** »Shaftesbury und das deutsche Geistesleben des XVIII. Jahrhunderts« otištěnou v 7. sešitě nového filologického časopisu »Germanisch-romanische Monatsschrift«, o němž jsme se při jeho založení zmínili. Studie ta daleko přesahuje odbornický zájem; spíše poučí bohatě každého, kdo má smysl pro genesi vůdčích idei moderní doby. Walzel, znamenitý znalec myšlení romantického, v poslední době uveřejnil řadu prací stopujících genealogii německé myšlenky na rozhraní XVIII. a XIX. věku, které zároveň s Windelbandovými a Diltheyovými některými studiemi vrhly zcela nové světlo na ono slavné období, značené jmény Herder, Goethe, Schiller. V nich ukázalo se především, kdo byl vlastně učitelem Herderova pantheismu, Goetheovy nauky o organismu, Schillerovy výchovy aesthetické: byl to velký anglický myslitel osvícenského věku Anthony Ashley Cooper Shaftesbury, který tak podivuhodně dovedl sloučiti novoplatonskou přírodní filosofii s aesthetikou i ethikou. Walzel krásně dovozuje, že Shaftesbury působil na německé myšlení ještě dlouho po objevení se Kantovy Kritiky; že jeho vlivem (nikoliv Spinozovým) přepodstatněn Leibnitzův monadologický idealism v pantheism mladého Goethea; že Goethe v zralých letech převzal pro svou přírodní i uměleckou nauku Shaftesburyho pojem vnitřní formy (u Shaftesburyho the inward form), že Schillerova »schöne Seele«, postulát to celého jeho ethického aestheticismu, zakládá se na Shaftesburyho pojmu »virtuoso«, že u W. Humboldta a dále u romantiků jest plno Shaftesburyských ohlasů atd. Několik našich poznámek zdaleka nemůže naznačiti bohatství hojně nabádavé a štědře dokumentované studie Walzelovy, která názorně ukazuje, jaké ovoce může přinésti srovnávací studium idei. Na 21 stranách článku, jenž arciť při své úsečnosti omezuje se hlavně na synthetické seřazování a třídění, srovnávání a vývojové spojování filosofických formulí, jako by zhuštěno bylo veliké divadlo ideové spolupráce moderního lidstva, kdež myslitel podává mysliteli stavivo k budově novodobého monismu.

—rn—

*

Nakladatelství české grafické společnosti »Unie« zaslalo nám XIII svazků sebraných spisů **M. A. Šimáčka,** které vedle děl K. V. Raise, vydávaných v témže nákladě, jsou největším souborným vydáním, současně vycházejícím. Edice tato, k níž chceme se vrátiti kriticky obšírnější úvahou, zahrnuje již všecky velké románové skladby svého autora: nejprve vyšly tu jeho novější psychologické romány »Chci žít«, »Světla minulosti« a »Lačná srdce«; na to v IX.—XII. svazku došlo na starší jeho romány společenské deskripce a duševní analysy »Dvojí láska«, »Otec«, »Bratří« a »Štěstí«. Několik svazků drobnější Šimáčkovy novellistiky uceluje tu obraz jeho jako prosaika: vedle »Zápisků Phil. Stud. Filipa Kořínka«, které z původních 5 svazečků přerovnány do 2 dílů, shrnuty v V. díle cukrovarské obrázky »Z opuštěných míst«, k nimž druží se povídka »U řezáček«. Poměrně málo vydáno posud ze scénické a veršové produkce Šimáčkovy. Z dramat jest to jen prvotina »Pomluva« a pozdní práce »Poslední scéna«; z poesie nejprve veršovaný epilog lyriky Šimáčkovy »Hrobu a životu« a II. vydání první knížky autorovy »Z kroniky chudých«. Nejedné knize M. A. Šimáčkově dostalo se tu nové redakce, doplnění neb přestavení, i malé poznámky, zmínky v dedikacích, doslovy atd. osvětlují zajímavě dobu vzniku, způsob přijetí těchto děl, skládajících význačný díl českého písemnictví v posledním čtvrtstoletí; jen chronologické údaje o prvním vydání prací pohřešujeme neradi. Dle prospektu ku spisům přiloženého obsáhnou spisy nejméně ještě VI svazků dalších.

UMĚNÍ

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

K třetí soutěži na přestavbu a přístavbu Staroměstské radnice.

I.

V necelých desíti letech po třetí vypsaná soutěž na přestavbu Staroměstské radnice měla účel opatřiti městu provedení schopný návrh architektury, která by silou uměleckého výrazu vyrovnala ideový význam budovy, v níž má sídliti správa veleobce království. Při tom musí budoucí radnice, stojící na Staroměstském náměstí, čelem k Týnu, uzavříti opět jeho porušenou celistvost, učiniti je zase forem, representačním salonem města, dodati Mikulášskému kostelu jeho staré účinnosti zničené zbořením Krennova domu, rozřešiti novou konfiguraci ná-

městí nutnou otevřením nových komunikací ve snahu o nové vytvoření jeho starého sálovitého charakteru. Nová budova musí se připojiti organicky k nejednotným zbytkům budovy staré, z nichž poměry věže udávají její výšková maxima. Soutěžícím ponecháno rozhodnutí o demolaci nebo zachování konfigurace rohu tvořeného Minutou a bývalým domem Storchovým — možno ihned dodati, že výsledek soutěže přesvědčil o možnosti a nutnosti jeho záchrany. Požadavek, aby nová radnice nejen technickou výpravou, ale i svým slohem vyjadřovala dobu svého vzniku, byl jinde dnes už samozřejmý.

Skutečné výsledky dosažené soutěží jistě neuspokojují plně, ale stačí porovnati je s positivními hodnotami předešlých soutěží, aby bylo jasno, oč je dnes výše naše architektura zásluhou nové generace netoliko slibující, ale i vyplňující naši touhu po silných uměleckých osobnostech. Změnu a vývoj uměleckých poměrů dokumentovaly již modernější soutěžné podmínky, i prolomení dosavádní ztrnulosti a přílišné konservativnosti porot všech velikých soutěží povoláním zástupců Klubu za Starou Prahu a Manesa (dvor. rady Golla a professora Kotěry), jejichž votum bylo ovšem vyváženo početnou převahou živlů reakčních. Bude nutno prohlásiti již jednou zcela důrazně požadavek povolávání jurorů z ciziny — jako se stalo při soutěži na Husův pomník — z Vídně nebo z říše, umělců evropského rozhledu a významu (O. Wagner, Plečník, J. Hofmann, Behrens), kteří by jistě přinesli moderním návrhům — jichž počet stále vzrůstá; při radnici bylo ze 20 návrhů 13 v moderním slohu — větší pochopení a zájem, než mohou se tyto naditi od vysloveně reakčních jurorů domácích. Soutěžícím nemůže býti také lhostejnou ani umělecká potence těch, jejichž posudku mají svěřiti svůj projekt, a je na čase protestovati proti radničnímu zvyku posílati do porot odborníky ze středu obecních starších (Hodek a Pasovský), kde umělecká kvalifikace naprosto nestačí k rozhodování o projektu takového dosahu. Stejně není lhostejno, nahrazuje-li našeho prvního monumentálního architekta Zítka dekoratér Fanta, nebo posuzuje-li architektury technik-konstruktér. Bude nutno žádati od budoucích porot protokoly méně zamlklé v udávání příčin, proč vylučováno, proč odměňováno, protokoly skutečně posuzující návrhy, nikoliv povrchně charakterisující a odsuzující pouze povšechnými epithety a frásemi, jako to činil protokol letošní, jehož obsažnost nesnesla porovnání ani s protokolem soutěže tak lokálního významu, jakou byla regulace Bezovky. A zde možno adressovati výtky stylisace protokolu přímo zástupci sdružení moderních architektů prof. Kotěrovi, že dovolil a svým jménem podepsal tak sumární (nechceme říci urážlivé) odbytí nejzajímavějších moderních projektů soutěže, kde hozeno výtkou »nevyspělosti« bez odůvodnění po nejsilnějším návrhu celého konkursu, a jako cukrátko rozdávána stejná poklona »stavební nevyspělosti« návrhům různého uměleckého niveau, nebo kde udělení třetí ceny odůvodněno jenom závazkem uděliti ceny. Nebylo si patrně z čeho vybrati!?

A stejně málomluvný byl letošní protokol (rozdílem od předešlých) o postupu jury při vylučování projektů. Neboť prostému označení pořadí, v jakém eliminována cena (nota bene nikoliv jednomyslně přiřknutá), bez užšího výběru a volby dá se těžko uvěřiti. (Pokračování.)

*

DIVADLO.

Městské divadlo Král. Vinohrad.

V pondělí dne 19. července 1909, poprvé: **Vychovatel.** Komedie o třech jednáních. Napsal K. Kolman. Režisér Ant. Jiřikovský.

Tyto řádky byly zdrženy povinností, kus, jemuž jsem s jeviště nerozuměl, přečíst ve vydání knižním. Ale páně Kolmanův Vychovatel ukládá kritikovi úlohu příliš těžkou, po přečtení je komedie či drama ještě o poznání spletenější, a zdá se, že při druhém poslouchání objevili bychom tam zase nové záhady. Děje-li se hercům podobně, překvapují při každé reprise novým pojetím. Premiéra působila dojmem bezradnosti; jako by se herci tázali: pane kolego, pane režisére, pane napovědo, rozumíte tomu, co mluvím? Vinu shledávám v autorovi; ne snad v jeho dikci, ta věru obtíží nepůsobí, leda že se v ní hemží úslovími, jimž lze podkládati různý smysl, o slohovosti života, o chránění a zachránění, o životní lyrice. Také obsahu se jakž takž rozumí, předpokládaje, že divák se vyzná v tajích srdce ženského neméně než v právnicko-hospodářských výpočtech. Ale páně Kolmanovy postavy jsou mátohy (vyjímám zástupce nižších vrstev a nižší t. zv. komiky). Bylo by křivdou, tvrditi, že jsou oživenými šablonami. Jsou dosti ojedinělé a původní svým založením: Jsou oživené aforismy; jsou paradoxa obdařená všemi dary lidskými, zvlášť mluvením. Mluví, nadhazují, řeší; napovídají něco o pařížském tajemství, mají záchvaty filosofické, jsou do krve raněny nepatrným slovem, žijí tajemně, touží jarně, nudí se lyricky; halí se v temno nedomyšlených představ, z nichž se zrodily. Páně Kolmanovo drama jest vzorem nepřesného myšlení, roztěkaného uvažování, tudíž bez dramatické koncentrace, beze spádu, bez tvaru — zkrátka, typem moderního českého dramatu. Titulní postava hraje závažnou úlohu na počátku i k závěru, ale v důležitých partiích ustupuje skromně do pozadí, ponechávajíc vlastní hru zámeckým pánům; a nositelka hlavního

děje obou posledních aktů připlete se do dramatu teprve tehdy, kdy thema hry už bylo dostatečně naznačeno. Slova, jimiž se vychovatel Kořán uvádí — »smím promluvit? ... smím dále mluvit?« — jsou znamenitě volena pro vystižení jeho zvláštního poměru k zámeckému pánovi, jenž jest jeho velitelem a zároveň žákem; ale další, příliš otevřená karakteristika nepřidává mnoho nového, autor nedovedl o svém hrdinovi říci vlastně nic lepšího, než co bylo obsaženo v oné floskuli. Filosof Kořán prý tlumí ve svém žákovi životní sílu. Ale, abychom tomu uvěřili, chtěli bychom to vidět znázorněno přesvědčivěji. Vždyť nejdůležitější obraty v životu Viktorově dějí se bez ohledu na přání a theorii pana vychovatele: pařížské tajemství prožité se slečnou Minou, k níž vychovatel se chová způsobem naprosto záhadným, nebylo přece tak docela mdlé a lyrické, jaké jsou Viktorovy city přítomné; a horem pádem uskutečněný sňatek s mladou, citlivou, romány odchovanou šlechtičnou je snad dílem Viktorovy matky nebo komické zámeční klíčnice, jež vůbec leckdy je důležitější než celý pan vychovatel — viz i závěrná tragikomická slova kusu —, ale vlivný filosof do záležitostí sňatku se týkajících směl mluviti asi právě tak málo jako do transakcí hospodářských. Chtěl snad pan Kolman naznačiti, vedle osudu určitého vychovatele, závažnou úlohu, již domácí učitelé vůbec hrají v životě svých chovanců? Vždyť Viktorova mladá choť jest také obětí své výchovy, a v kusu vyskytuje se tajemná zmínka o Kořánově příteli, jenž ji vzdělával nezdravou četbou a zkalil jí přirozený pohled. Nepravděpodobnost nad nepravděpodobnost! V prvním jednání byli jsme svědky výjevu, kterak milenec uvádí svého přítele k výstředně oblečené dámě, s níž má dostaveníčko, beze slova omluvy a vysvětlení, v druhém jednání manželka hned po návratu ze svatební cesty posílá cizímu muži milostné psaní, hrajíc si na Taťanu, ale ve skutečnosti jest tak naivní, dle vzoru Very blahé paměti přepiatou idealistkou, že se o ni pokouší šílenství od okamžení, kdy se dovídá o starém mysteriosním pařížském dobrodružství svého manžela. Násilná tato psychologie jest v souladu s těžkopádnou technikou — připomínám neustále opakovanou průpověď šlechticovu o chystaném předůležitém sesměšnění — a s mnohomluvností dialogů, které podle nešťastně volených ruských vzorů měnívají se v povídání. —

Zažili jsme na Smíchově večer tří vyznamenaných, nepoměrně slabých (čili, jak porota je eufemisticky jmenovala: poměrně nejlepších) aktovek, přetrpěli jsme v Praze Oasu a Dospělé děti, zažili jsme na Vinohradech tento večer spletených a ani nevím jakou první cenou poctěných úvah. Všeobecně uznávaná ubohost domácí tvorby dramatické nemá důvody sociologické, jak se tvrdívá, nýbrž pochází z netalentovanosti a polotalentovanosti našich autorů; konkursy jsou bezvýsledny; ani zákaz, že se nesmějí psát česká dramata, by neprospěl: ani dostihy ani reglementy nepomohou chorým na nohy, a psáti dramata je z nejbolestnějších nemocí v pathologii naší společnosti. Ale představení našich novinek by se mohla z ryzího milosrdenství početně omezit. Říkalo se: musíme vidět své špatné kusy na jevišti, abychom poznali chyby, dramatické umění potřebuje tradici, umělec nespadne s nebe, my se chceme učit! Pěknou řádku let už se učí naši dramatikové. Výsledek je ten, že čestný titul »český spisovatel dramatický« nabývá přízvuku soustrastného a takřka urážlivého.

O. Fischer.

BESEDA

Opět u Björnsona.

V Larviku dne 26. července 1909.

»Larvik, Larvig nebo Laurvik, dříve hlavní město hrabství s 10.000 obyvateli, leží krásně nedaleko ústí Laagenu neb Lougenu, lososy bohatého, v Lavriksfjordu.«

Potud Baedeker. Do toho města, spolu lázeňského místa norského, přibyl jsem včera s přítelem prof. Velemínským z Kristianie k návštěvě Björnsonově. Tam nám řekli, že Björnson příštího čtvrtku odjede již na svůj statek Aulestad na severozápadu, daleko od Kristianie. Byl tedy zrovna vhodný čas, chtěli-li jsme jej zastihnout v bližším, toliko 6 hodin jízdy po železnici vzdáleném Larviku. Krátce po příjezdu vydali jsme se k jeho příbytku v malé, jako skoro všechny ostatní domy norské, dřevěné ville v lázeňském obvodu.

Krásným parkem, po čistých cestách mezi trávníky došli jsme k ville. Z otevřené verandy přišla nám vstříc dáma, živým gestem nás odmítajíc. »Návštěva není naprosto možna! Nelze nikoho přijmouti, naprosto nikoho!« Zaraženi jsme stáli s visitkami v ruce.

Pojednou dáma na mne pozorněji pohlédla. »Znám vás již z Říma!« Poznal jsem nyní i já pí. Ibsenovou, dceru básníkovu, manželku Sigurda Ibsena, syna velkého dramatika. Vzala naše lístky. »Poshovte, páni! Vás snad otec přijme. Měl ale právě před chvilkou záchvat velikých bolestí.« Po chvilce se vrátila: »Vás chce

vidět, těší se na vás, ale prosím, jen ruku mu podáte a přijdete zítra.«

Vešli jsme do vzdušné jizby, vkusně vypravené, kde na loži ležel básník. Usmál se na mne, ruku mně stiskl a dodal srdečným, slabým hlasem: »Vás jsem přece musel vidět!« Představil jsem přítele Velemínského, avšak v zápětí jsme se rozloučili. »Zítra přijdeme, mistře!« Přikývl. »Ano, zítra!«

Vyšli jsme zaraženi, se srdcem sevřeným. Ne, tak jsem si opětné shledání s básníkem nepředstavoval! Parkem lázeňským vyšli jsme do krásného bukového lesa, po cestách pečlivě upravených.

Z jednoho návrší rozestřel se pojednou čarovný rozhled do fjordu. Přepažena poloostrovem, rozprostírala se dvě velká, jako by od sebe úplně oddělená jezera v klínu lesnatých pahorků. Po dešti vystouplo slunce z oblak. Zalitá jasem jeho, třpytila se hladina dvou velkých jezer, zlatožlutě hrálo světlo na hnědé půdě lesní. Z dáli ozvala se tlumeně hudba lázeňská. Takový klid jako by při oddechu z těžké nemoci tkvěl v nádherném obrazu přírody, a přece tak nevýslovně bolno bylo kolem srdce.

Tam, půl hodinky od nás, na loži svém trpí velký člověk, snad za nedlouho dotrpí. A slunce svítí a zem se směje v jeho jasu z hladiny jezer svých, z pahorků lesních, z klenby vysokých buků!

Stará palčivá záhada, stará bolest. Zrození, umírání lidí malých a velkých a svět jde cestou svou dále. Smutné odpoledne. Nemluvíce, bloudíme krajem, městečkem, mlčky sedáme v hotelu ku stolu a tiši jdeme na lože. Opět začínají deště, dlouhé, jednotvárné. Po celou noc, až do dopoledne. Z okna pokoje zírám ven do přístavu, ven k obzoru moře, žádnou stavbou, žádným ostrovem nepřehrazeného. Šedá oblaka nad šedým mořem. Tíseň a smutek vane odevšad.

Je čas k návštěvě další a poslední. Déšť přestal, jasní se poněkud venku, ale nikoli v srdci.

Bude to asi totéž shledání jako včera, s člověkem těžce nemocným, jenž snad s lože svého nepovstane. Opět stojíme na verandě. Docela otevřenými dveřmi vidíme opět přívětivou, vzdušnou, dřevěnou síň, ale lože je odklizeno, básníka zde není. Tedy nebude tak zle, když povstává, když není na lože upoután.

Přichází lékař. »Za hodinku, prosím, přijďte, ve dvanáct hodin.«

Rychleji již ta hodinka míjí, a když se vracíme, je lože na svém místě a na něm Björnson. Před ložem dvě křesla. Čeká nás, ruku podává, usmívá se, zarůžovělý v čerstvě vyholeném obličeji. To není Björnson ze včerejška, to je ten starý Björnson z Říma. Mluví zvučným hlasem, usmívá se, žertuje, o své nemoci mluví, o zapálených vénách v noze, o pádu, kterým si nemoc zde přivodil. Ale je na cestě k uzdravení, odjede vskutku za několik dnů na svůj statek do Aulstadu.

Vyřizuji pozdravy a dík za jeho všechno krásné obhájení utlačených slovanských národů rakouských. Vypravuji mu, s jakou láskou u nás a na Slovensku zvláště, jak v Chorvatsku, všude, kde trpí hnětené právo, je vyslovováno jeho jméno! Sděluji mu také, že přítel Velemínský byl loni u Tolstého návštěvou.

»A, Tolstoj!« Je jeho velkým ctitelem, s ním i polemisoval, načež mu Tolstoj poslal tak milé psaní. »Byl ke mně tak dobrý!« poznamenává. Vzpomíná zprávy novinářské z doby, když on sám se ve prospěch Slováků poprvé proti Apponyiovi a předsednictvu mírového sjezdu ozval, že i Tolstoj se k projevu jeho připojil. Ale byla to zpráva mylná. Obrátil se tehdy s díkem na Tolstého, ten mu však odepsal, že nic takového neučinil, a že vůbec jméno hr. Apponyiho četl poprvé v dopisu Björnsonově! Básník se při této vzpomínce srdečně a hlasitě rozesměje: »Ten ješitný Apponyi! Byl bych mu přál, kdyby se byl dozvěděl o tom, že Tolstoj o něm ani neví, že je na světě!« Upozorňuji, že Tolstoj se nechtěl ozvat pro Slováky, jelikož politika je mu vůbec něco nemravného.

»Co je křesťanská láska bez činu?« horlí pozdviženým hlasem Björnson. »Kde se křivda děje, musejí se lidé spravedliví ozvat! Všude, naprosto všude!« Zrak jeho zaplanul na chvíli mocným leskem pod brýlemi. Poznamenává k tomu: »Tak pojímám povinnost já!« Připomínám mu případ hraběnky Linda-Murriové, Dreyfusa, jeho poslední projev z Courrier Européen ve prospěch uvězněných Srbů v Záhřebě. Přisvědčuje. »Ano! Ale i doma jsem stejně pracoval. Zachránil jsem i zde lidi nevinné od šibenice! Kdo jen trochu může, jen trochu něco znamená, musí být činný pro věc spravedlivou!«

O rakouské politice se rozpovídáme; Björnson vyslovuje přání, že nástupce trůnu bude ku Slovanům spravedlivý, neboť je to, jak je přesvědčen, schopný, nadaný, ač konservativní člověk. Svým krajanům když vypravoval o utiskování Slovanů v Rakousku, nedovedli tito pochopit, jak Slované přes to vše mohou takovou říši milovat a chtít zůstat v jejím svazku. Při tom užil o oddanosti Chorvatů k císařské Vídni výrazu silnějšího, než jsme u nás zvyklí.

Vysvětlujeme mu, že nejsme proti Rakousku, ale že chceme mít Rakousko spravedlivé ke všem národům. Pak i na Poláky dochází a jejich postavení vůči Němcům a Slovanům ostatním. »Jejich politika je nemravná,« poznamenává Björnson. »Touto politikou přivedli sami sebe do takových konců.« »Naříkají na utiskování v Německu, ale Rusíny utiskují sami.« K této špatné polské politice — vysvětluje nám — přiznal se mu sám jeden polský šlechtic, příbuzný knížete O. v Římě.

Upozorňujeme na to, že proti oficielní vládní politice polské u nás se ozývá již rázně část oposice jejich. Björnson rád to slyší. »Vždyť všude mezi národy jsou lidé poctiví, kteří se musejí spojit.«

Mezi hovorem vešla i stará pí. Björnsonová. Přívětivě nás vítá, častuje čokoládou a také norské domácí hrozny musíme okusit, které starý pán pro nás uschoval. Vypravuje nám, že pí. Ibsenová chce mermomocí s ním do Opatie na zimu. Přisvědčuji horlivě. »Ano, mistře, musíte dolů, a když jednou budete v Rakousku, musíte k nám do Prahy.« Opakuji mu pozvání Máje. »Musíme vás dostat do Prahy, i kdybychom si pro vás měli do Opatije s četníky přijít.« Srdečně se rozesmál. Povzdychnul si: »Kdyby jen bylo možno docílit u vás smíru. Ty pražské události.« Vysvětlujeme mu, jak nepoctivě byly německým tiskem využitkovány a jak by jeho příjezd do Prahy působil na uklidnění myslí, jak nadšeně by tam byl přijat.

»To by byl nejkrásnější den mého života, kdybych v Praze mohl promluvit mírovou řeč,« poznamenal zaníceně. »Tak tedy, mistře,« naléhám, »přijďte k nám, anebo aspoň neřekněte: Ne!«

»To slibuji. »Ne« neříkám!«

Ještě o věcech soukromých jsme se rozhovořili, pak o cíli naší cesty, o kráse západních fjordů norských, pak jsme povstali k odchodu.

Björnson pobízel, jen abychom ještě pobyli, že včera měl sedm svých sourozenců návštěvou a že jej společnost neunavuje. Avšak pamětlivi včerejší prosby pí. Ibsenové, jsme se již zdržet nechtěli. Opětný vřelý stisk ruky, pokyn přívětivý a srdečné blahopřání mistra a jeho paní na další naši cestu, a vyšli jsme.

Nad mořem leží opět svit sluneční. Duje silný vítr, ještě jas nebe a mraky zápolí mezi sebou, ale radost leží již nad krajem a radost hřeje v prsou. Věřím v uzdravení velkého starce a snad se i uskuteční naděje četných jeho přátel u nás, že jej v Praze uvítáme, a že zaslechneme z jeho úst zvěst míru, jemuž je zasvěcen celý jeho život! *Leda.*

SLEZSKO

Němci ve Slezsku počínají si čím dále výbojněji. Není skoro obce, kde by nebyl založen odbor Nordmarky. Ač v mnohé takové obci není jediného skutečného Němce, přece našlo se dosti našich chameleonů (Deutschfreundlichů), kteří jsou členy těchto odborů Nordmarky, jež usilují o to, obce ty poněmčiti, a vládu v nich dostati do svých rukou. Konečně nelze se lidem těmto diviti; mají z činnosti takové hmotný zisk.

Nordmarka, jejíž účelem jest poněmčení slovanského Slezska, vládne, jak na valné hromadě Nordmarky konané dne 27. června bylo konstatováno, jměním okrouhle ¼ mil. korun, a přijala v roce 1908 korun 135.499·50 h. Jediný obranný český ústav, jenž se stará o udržení českých posic ve Slezsku, »Sekretariát české samosprávy ve Slezsku« (Slezský sekretariát), nevládne žádným disposičním fondem. Z toho zřejmo, jak nesmírně těžkou jest práce sekretariátu.

Vykazuje-li přes to velmi čestné úspěchy, jak konstatovala před týdnem »Národní Politika«, jest za to děkovati jedině agilnosti tajemníka sekretariátu. Není však možným, aby týž při úmorné práci své sil svých nevyčerpal, a nemožno na dále udržeti situaci takovou, kdy ze všech stran Slezska docházejí, jak jsme zvěděli, do sekretariátu zoufalé výkřiky o pomoc a o peněžitou podporu k volbám, ke zřízení škol, k založení podniků a pod. a sekretariát s těžkým srdcem musí vždy sděliti, že nevládne halířem, aby něco k záchraně českých posic učiniti mohl.

Zda povšimnou si toho konečně české obce na Moravě a ve Slezsku, české listy a česká veřejnost vůbec a zda starati se budou o to, aby nutné peníze a potřeby národní ve Slezsku sekretariátu se sešly. Ve Slezsku třeba nutně ihned zříditi 13 škol a přece na sbírkovou akci, kterou ve prospěch českých škol ve Slezsku podniká spolek »Slezan« v Praze spolu s »Československou Jednotou« tamtéž, sešlo se dosud tak málo, že hanba o tom mluvit. Jen sejdou-li se v čas potřebné prostředky, lze nejen uhájiti nynější posici, nýbrž lze i dobýti zpět, co jsme v posledních 30 letech ztratili. Obětavost slezského lidu nestačí na veliké úkoly, kterých k záchraně Slezska je třeba, ač obětavost je velmi značná, jak nasvědčuje na př. to, že 3 pánové se zavázali zříditi a vydržovati v Lazech českou dívčí školu měšťanskou a že za dodržení závazku ručí solidárně veškerým svým jměním. Měšťanka tato otevřena bude začátkem školního roku 1909—10. Ředitelem ustanoven jest p. Kazimír Talpa, dosud v Pol. Ostravě. Též české reálné gymnasium otevřeno bude počátkem školního roku 1909—10. Za ředitele navržen jest p. prof. Landsfeld z Těšína. Předběžný soukromý soupis žáků proveden bude v těchto dnech. Tuto neděli konala se v Orlové veliká národní slavnost, jíž manifestováno pro české reálné gymnasium v Orlové. Na 10.000 hlav tísnilo se na výletišti, i bylo zde zastoupeno celé Slezsko, lidé všech stran. Z Prahy k slavnosti zavítal p. red. J. Hejret. Současně otevřena bude v Orlové česká měšťanská škola

chlapecká a polské reálné gymnasium. Tím stává se Orlová kulturním střediskem celého Fryštátska. Na Opavsku otevřena bude taktéž po dlouhém, usilovném boji s nepřátelskou nám vládou slezskou, která všemožné překážky činila, aby otevření školy oddálila, přece taktéž začátkem příštího školního roku česká měšťanka. První to česká měšťanka na Opavsku.

Ve svém postupu politickém můžeme zaznamenati ve Slezsku zase velmi čestné a potěšitelné úspěchy. Tak dostali se do obecního zastupitelstva v Něm. Lutyni, které dosud bylo v rukou Poláků, dva uvědomělí a 4 národně lhostejní našinci. Ve Starém Městě u Frýdku, kde dosud vládla německo-deutschfreundlišská klika, vykazujeme taktéž neočekávaný úspěch. Do výboru se dostalo při volbách konaných dne 15. července 8 členů a vedle toho skoro všichni náhradníci. Český postup u voleb řídil za součinnosti místních činitelů tajemník české samosprávy ve Slezsku JUC. Ant. Břeský; k volbám dostavil se také p. říšský poslanec za Frýdecko Č. Pospíšil, aby případně intervenovati mohl. Dosavadní vládnoucí klika udržela jen 4 místa ve výboru a 1 místo náhradníka, ač nátlak, který na voličstvo byl činěn, byl skoro nemravný. Jmenovitě zástupce přednosty stanice ve Frýdku p. Neumann naléhal na železniční zřízence, aby volili kandidáty německé. A bylo by záhodno, aby čeští poslanci si toho povšimli a proti germanisaci severní dráhy zakročili. Jsouť poměry na této státní dráze neudržitelny.

Na nádraží do českého území, jímž dráha probíhá, počínaje od Frýdlantu až do Dětmarovic, dosazováni jsou soustavně něm. zřízenci a úředníci. Na nádražích jsou němečtí restauratéři. Na nádraží v Bohumíně nenajde člověk českého nápisu, nedostane českého lístku jízdního, neuslyší též českého slova od úředníků a zřízenců. Zrovna tomu tak na státní dráze Svinov-Opava. Na nádraží opavském taktéž nenajde člověk českého nápisu atd. zrovna jako na nádraží bohumínském.

U okresního soudu v Opavě nastala přece malinká náprava; dosazen tam první a jediný český soudce p. dr. Reinelt, který si zavedl obojazyčné tiskopisy, a který šetří v míře co největší jazykové rovnoprávnosti tak, jak zákony předpisují. Za to stal se předmětem zuřivých útoků Němců opavských, kteří se zasazují o to, aby dostali svědomitého soudce tohoto z Opavy pryč. Že prý p. dr. Reinelt neumí s dostatek německy. Toť celá jeho vina. A přece celý opavský okres až na čtyři obce jest úplně český a dosud u okr. soudu toho nebylo českého jazyka mocného soudce. K c. k. hejtmanství ve Frýdku byl však dosazen dr. Stonawski, který nezná slova českého, ač okres Frýdecký jest český. Když pro celý český okres opavský je dosazen český úředník, dělají Němci povyk a snaží se vyštvati ho z úřadu (že neumí dobře německy), když však do českého okresu přijde Němec, neznající slova českého, to jest v pořádku! Zde viděti nejlíp, jak slavná vláda slezská dbá přání českého obyvatelstva ve Slezsku! Potěšitelným jest také, že pan rada z. s. Walter Kudlich, známý nordmarkář a nepřítel všeho českého, byl dán do pense.

V Kateřinkách u Opavy, kterou jsme před několika léty ztratili, vystavěl si český sbor svou zbrojírnu, která dne 4. července byla vysvěcena, a po níž následovala Národní slavnost. Před úkonem svěcení promluvil P. Frydrych ze Štěbořic. Při odpolední Národní slavnosti měl slavnostní řeč tajemník slezské samosprávy JUC. Břeský, jenž promluvil k zástupu několik tisíc lidí čítajícímu o našich národních povinnostech.

Pokud se akce volební týče, nutno se zmínit, že vyhráli jsme opět volby v Malých Kunčicích konané dne 12. t. m., kde Němci postavili svou kandidátku, podporovanou neuvědomělými našinci. Vítězství v M. Kunčicích bylo umožněno tím, že podařilo se docíliti dohody na společné kandidátce českých stran.

Kromě toho konány volby ve Vyšních Lhotách, kde zvolen s malými změnami dosavadní výbor se starostou Rusinou v čele. Změna stala se potud, že nový výbor usnesl se k návrhu pana Pohludky na české úřední řeči, kdežto dosavad obecní zastupitelstvo dopisovalo si s úřady a sepisovalo protokoly v jazyku německém.

Volby do nemocenské pokladny ve Frýdku, při kterých, jak známo, Čechové zvítězili, byly na základě rekursu, podaného německou stranou, zrušeny. Jest však jisto, že Čechové při společném postupu opět zvítězí, a tím tuto pokladnu, která dosud byla v rukou Němců, dostanou do svých rukou.

Akce na zřízení Národního domu ve Frýdku nenachází takého ohlasu, jakého by si bylo přáti. Za celou dobu 6 měsíců sehnalo se sotva 9000 K, ač nutno sebrati nejméně 70.000 K, má-li býti se stavbou Národního domu započato. Jest smutným úkazem, že česká veřejnost nemá dosti porozumění pro Čechy ve Frýdku. Frýdek, jak známo, měl před necelými 20 léty české obecní zastupitelstvo a ještě dnes žije ve Frýdku řada pánů, kteří bývali členy české Besedy, ač vydávají se nyní za Němce. Živel český je ve Frýdku všestranně utlačován a Němci vynakládají vše, aby německý ráz Frýdku pokud možno zvětšili. České spolky ve Frýdku, postrádajíce vhodných místností a útulků, živoří. Není ve Frýdku místností, kde by se Čechové místní a okolní k úradám scházeti mohli. Jest proto vystavění Národního domu pro další postup české věci ve Frýdku neb aspoň k uhájení posic ve Frýdku nutností. Proto zašli každý, kdo můžeš, sebe menší dárek

nebo přihlas se za člena (členský příspěvek jednou pro vždy 20 K) spolku Národního domu ve Frýdku.

Dráha Těšín-Svinov dojde přece brzy svého uskutečnění. Již 24. července začne politická pochůzka spolu se staniční komissí, jež trvati bude do 21. července t. r. Dráha ta bude míti jmenovitě důležitý význam pro nově otvírané jámy v Suché.

20. až 24. září konati se budou volby do zemského sněmu ve Slezsku. Mezi kandidáty jest nejvážnějším na frýdecku p. starosta Adámek, kterého kandiduje starostenský sbor frýdecký. Poněvadž volby dějí se zde ještě prostřednictvím volitelů, má týž skoro zajištěno, že zas zvolen bude. Pan starosta Adámek je sice velmi dobrým menšinovým pracovníkem, člověkem agilním, hodil by se dobře snad za poslance říšského, avšak za poslance zemského sněmu, kde máme jen 3 zástupce, způsobilým není. Zde třeba, aby každý český poslanec byl mužem celým a rozhodným, výmluvným a vlivným, aby zájmy české na sněmu uplatniti mohl, a takovým p. Adámek není. A dosud nenašel se člověk, který by měl odvahu toto p. Adámkovi říci nebo v novinách uveřejniti. Najde se muž takový v poslední chvíli? Což p. tajemník české samosprávy, nemá tolik odvahy? *A. z Ploskovic.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Valná hromada delegátů »Zemského ústředního spolku jednot učitelských v král. Českém«.

I.[1])

»Přehled« má již svou historii v názorech na učitelskou organisaci. Jeho referáty o výročních valných hromadách přijímány bývaly s nedůvěrou, s podezříváním a výsměchem u těch, jimž jsme právě něco vytýkali.

Tenor našich článků byl, že poměry v učitelské organisaci jsou nezdravé, že předsednictvo podléhá vlivu demagogů a že většina organisačních podniků nevyhovuje účelům, pro něž byly založeny. Nepřicházeli jsme vhod. Články nebyly populární, poněvadž neklaněly se osobám, jimž se klanělo množství. Většina učitelstva věřila svým předákům a oposice měla těžkou práci, neboť situace byla komplikována tím, že za všechno jednání ústředního vedení zaručovali se jednotlivci požívající veliké důvěry a popularity u učitelstva. Výtky naše směřovaly zejména proti t. zv. režimu Rašínovu. Dlouhá jest řada osobních jeho záměrů, jimiž se chtěl vyšinouti a k nimž dovedl všechno učitelstvo tak virtuosně nadchnouti, že v nich vidělo svůj prospěch. První jeho plány — kandidatury do sněmů, do zem. školní rady — byly rázu dosti ušlechtilého. Záhy však poznal, že pravé jeho poslání jest v učitelském peněžnictví a v krátkém čase se opět po hřbetech organisovaného učitelstva domohl opravdu vynikající kariéry. Založil knihkupectví — to však brzy opustil — a trvale se usadil v učitelské záložně a učitelskými hlasy a pojistkami se domohl ředitelského místa v bance »Praze«. »Nepraktičtí kantoři« — jak rád odmítal výtky proti různým podnikům — snad ani nepozorují, že jeho zájem o učitelskou organisaci jest jen peněžnický a že sleduje další své cíle v organisaci úřednické a kandidaturou do sboru obecních starších v Praze.

Učitelstvo spojuje s jeho jménem úpravu svých platů. Přišel v době, kdy hrozné poměry hmotné vyvíjely v učitelstvu nadbytek agitační energie a bylo jen třeba energii tuto říditi. Pro soudného člověka bylo působení Rašínovo při úpravě úplně vymezeno, ale většině učitelstva do nedávna nikdo nevyvrátil, že úprava byla přivoděna Rašínem a ne snad neudržitelnými poměry. Jeden poznatek zužitkoval Rašín důkladně ve prospěch své budoucí dráhy: poznal, jak učitelstvo potřebuje peněz. Zužitkoval těchto poměrů tak důkladně, že dnes jest velikým učitelským peněžníkem, velikým věřitelem a zároveň velikým zadlužovatelem učitelstva. Půjčky a pojistky jsou celým organisačním aparátem líčeny jako ohromné výhody a zejména mladší učitelstvo zaváděno jest do poměrů, jež mu budou břemenem do smrti. Učitelské podniky jeví se jako podniky výdělečnými. Záložna má 10 mil. obratu, za 3,800.000 půjček a vlastního jmění (po 10letém trvání) přes 600.000 K, v bance »Praze« má učitelstvo pojistek asi za 14 milionů korun. Obchod a jen obchod je vůdčím heslem — vysoké číslice — a vše to učitelstvo draze zaplatí.

Většina těchto peněžních obchodů prochází rukama řed. Rašína. Z toho si můžeme dobře představiti, jaký vliv měl na řady učitelstva. Býval skutečným diktátorem, usadil kolem sebe koho chtěl a záhy se kolem něho utvořila taková bašta pomocníků, že se nikdo nesměl opovážiti něco vytknouti. Poměry byly tak zvláštní, že na výročních valných hromadách měl úspěch jen ten řečník, který ani slovem o stávající pořádek nezavadil a naopak, kdo se uctivě omlou-

[1]) O tomto thematě jsme obdrželi dva referáty, z nichž jeden otiskujeme dnes, druhý otiskneme v podobě dodatku v čísle příštím. **Red.**

val, že nebude nic vytýkati. Dle toho vypadala žurnalistika. Do redakce »Čes. Učitele« přijata řada lidí, kteří uměli psát ostré články proti oposici — »nepříteli učitelstva« — a jichž hlavní předností bylo, že tak dovedli psát po několik let. Celá řada opozičníků po marných snahách znechutila si poměry a více se o organisaci nezajímá. Letos nastal obrat. Z předu vylíčené poměry zrodily oposici novou, poměrům více odpovídající, protože z poměrů vyrostlou, vyrostlou ze řad, jež viděly v organisačních podnicích spásu učitelstva. Co bylo v učitelských hromadách, již není a snad nebude. Na letošní valné hromadě zavzněly první tóny sebevědomé kritiky učitelských podniků a organisačních funkcionářů. »Přehled« může se zadostiučiněním konstatovati, že mnohá jeho tvrzení byla plně potvrzena. Ještě na letošní schůzi širšího výboru ozývaly se ponížené omluvy, že mluvčí nemíní snad vytýkati a že jen mluví to, co mu bylo uloženo. Na valné hromadě delegátů mluvilo se již zcela sebevědomě. Ještě na loňské valné hromadě byl řečník stěžující si do učitelské záložny okřiknut, aby s takovými věcmi šel do schůze záložny, letos však byly výtky takového rázu, že se nenašel nikdo, kdo by okřikoval.

Vylíčím stručně průběh jednání valné hromady. Valná hromada delegátů byla svolána na den, kdy na Moravě byl konán sjezd, jehož program byl pokračováním loňského sjezdu slovanského učitelstva. Čí vinou se stalo, že byla takovým způsobem znemožněna vzájemná účast, nevím. Valné hromady se súčastnilo 201 delegátů ze 107 jednot. (Celkem je v organisaci 121 jednot s 8227 členy.) Nezastoupeno bylo 14 jednot, což je také známkou, jak v jednotách klesá zájem o osudy organisace. Na počátku jednání schváleny tři důležité návrhy předsednictva a výboru: 1. na dalmatském ostrově Rábu zakoupeno místo pro učitelské sanatorium, 2. s dr. Mikoláškem, majitelem sanatoria pro tuberkulosní (na ostrově Brači), uzavřena na 10 roků smlouva, aby několik kolegů bylo léčeno na náklad organisace, 3. na Vyšehradě zřízen útulek pro studující děti učitelů. Podniky tyto jsou dobré a potřebné, výtky jsou celkem podružného rázu.

Při debatě o jednatelské zprávě vytýkalo několik delegátů jednateli Skálovi neochotné a hrubé jednání, zejména vůči účastníkům loňského sjezdu slovanského učitelstva. Víme sami, jak účastníci loňského sjezdu těžce nesli krajně neochotné jednání zmíněného funkcionáře, který na sebe soustředil řadu funkcí a stále prohlašoval, že je prací přetížen. K takovým funkcím, jako jest pořadatelství velikých sjezdů, hodí se lidé naprosto taktní a ne jako byl sjezdový předseda Skála a sjezdový jednatel Pivnička, který učitelstvo na schůzi delegátů znovu urazil. Jsme přesvědčeni, že kdyby byly v učitelské organisaci pravidelné poměry, podobní lidé by nebyli ani chvíli možni v té organisaci, jež se ráda zove organisací kulturní. Letos by volby jednatele jistě vypadly jinak.

V další debatě bylo důležitým jednání o učit. záložně. Řada řečníků snesla fakta, jež jsou důkazem, že záložna není tím, čím by učitelstvu býti měla. Půjčky nedějí se s ohledem na vypůjčovatele, opatrně, ve směru výchovné svépomoci a lidskosti. Úvěr z učitelské záložny je dražší než kdekoli jinde, výlohy s menší půjčkou jsou 10% a nebo dokonce 13%, jak sám jednatel Skála v debatě přiznal. Dlužník je nucen k vůli sebe menší půjčce státi se členem záložny a mimo to je nucen se pojistiti a pojistku zvýšiti, chce-li zvýšiti výpůjčku. Zástupci jednot si stěžovali, že záložna zbytečně žene okolnosti do krajnosti, že jednotlivce ničí a že i úředníci si vedou nesprávně. Hlavní slovo v záložně vede řed. Rašín, který má 100 podílů a pokladník se 120 podíly. (Charakteristické byly výroky jednoho delegáta: »Vy naši nejste, vy nás vyssáváte, buďte zas tím, jak to sliboval Rašín.«)

Předmětem dalšího jednání byly přednášky učitelů Moravce, Černého a Tučka, kteří pojednali o jubileu škol. zákonů a nejbližších kulturních požadavcích českého učitelstva. Poslední řeč uč. Svobody věnována byla hmotným poměrům, jichž úprava následkem zdražení všech životních potřeb stala se nutnou. Řečník líčil všechny kroky, které organisace v tom směru podnikla a má podniknouti. Ohlásil výsledky statistiky vykonané ve příčině zjištění, jak byly zdraženy životní potřeby za posledních 5 let od poslední úpravy platů. Ze 30 míst zaslána data, jež svědčí, že životní potřeby stouply v Čechách za zmíněnou dobu průměrem o 42%. Jednání valné hromady skončeno projednáním různých návrhů, jež nemají širší důležitosti.

Odpoledne konána schůze zástupců učitelstva v okresních školních radách, kde usneseno žádati o trvalý jednací řád okr. školních rad, jež dosud scházely se libovolně a většinu svých práv přenechávaly okr. hejtmanům, kteří pak ani nepřipouštěli debatu o svých presidiálních opatřeních. Mimo to konstatováno, že ve většině okresů uplatňuje se obsazování míst dle zásad organisačních a že vítězí snaha o naprostou spravedlnost při obsazování učitelských míst.

F.

VĚDA

Pravěk. Ústřední list pro praehistorii a anthropologii zemí českých. Ročník IV., 1908. Vydává J. L. Červinka v Kojetíně na Hané. Cena roční 6 K. Zpráva o II. sjezdu moravského archaeologického klubu v Kroměříži 1908.

Neobyčejný rozmach ve vědách za posledních dob sám sebou způsobuje, že i u malých národů, menších, nežli jsme my Čechové, zakládají se časopisy, obírající se výhradně určitou vědou. Proto bylo jen přirozeným výsledkem vývoje, že počal r. 1903 vydávati nadšený a obětavý praehistorik moravský, J. L. Červinka, časopis, určený pro praehistorii a anthropologii zemí českých, zvláště ovšem Moravy. Jest proto bezdůvodná nevraživost listů, které v Pravěku viděly jen konkurrenta, tím bezdůvodnější, poněvadž v listech těch popřáváno bylo a jest mnoho místa vědám jiným. Pěstování praehistorie vyžaduje nejenom systematických prací, přísně vědeckých, ale také důkladného popisování sbíraného materiálu, pro něž těžce se otvírají sloupce listů, které sledují cíle ještě jiné. Bez důkladných popisů a obrazů materiálu nelze si mysliti zdárné pěstování praehistorie dnes, kdy materiál jest roztříštěn v tisícerých sbírkách soukromých a veřejných. Jako otiskuje se listinný materiál historický, aby bylo podporováno a ulehčováno studium historické, a aby se prameny tak zachovaly, tak jest potřebí, uveřejňovati podrobné zprávy o nálezích praehistorických. Ovšem nesmějí jíti do zbytečností.

Proto také Pravěk přináší hojné popisy nových nálezů vedle systematických a jiných článků. Tak A. Gottwald popisuje naleziště s kulturou popelnicových polí na Prostějovsku, z nichž jest patrno, jak hojně všecky stupně (starší a mladší lužický, slezský, bylanský, římský) jsou na Hané zastoupeny. Jan Knies podává zprávu o dosavadních výkopech na hradišti Leskounu u Mor. Krumlova, patřícího kultuře únětické. Dr. K. Snětina v článku »Tři předhistorická naleziště z Malé Hané zpravuje o neolitickém sídlišti pod Lipníky u Boskovic, o zvoncových pohárech z Vážan (u Boskovic) a ostře odmítá neznalecký článek Vlkův v Časopise mor. mus. zem., 1908, o nálezech Vanovských (srv. Přehled, 1909, str. 647), jemuž mezi jiným vytýká, že z nepatrného střepu zrestauroval nádobu podle fantasie. Obšírněji zabývá se Fr. Lipka slezským sídlištěm pod Lipníky, kde uložen byl ve slezské nádobě depot bronzových náramků a dutých sekyr. K. Kučera popisuje několik měděných a bronzových seker od Uher. Brodu.

Referent novým materiálem sesiluje námitky, které kdysi učinil K. Maška proti domněle diluviální lebce z Husovic u Brna. Zdá se, že lebka patří řádovému pohřebišti. Al. Procházka třídí kamenné nástroje se žlábkem ve tři skupiny, kloní se k názoru, že jich bylo užíváno k boji a práci, ale o stáří nechce se vysloviti. Podle všeho dá se však souditi, že jich bylo užíváno od doby neolitické dlouho do bronzové. Instruktivní článek dra J. Babora O geologické chronologii nejmladšího caenozoika probírá otázku Pithekanthropa Duboisova, geologické stáří štěrků v Čechách, s poukazem na nutnost geologického rozboru diluviálních nalezišť v Čechách a na Moravě. V souhlase s tím jest článek A. Hrdličky Rozpoznání diluviálního stáří lidských koster, v překladu J. Matiegky, kde se klade důraz na nepochybné stratigrafické zjištění, fossilizaci a význačné somatologické znaky. A. Polák podává přehled otázky etruské a o sardinských nurazích, redaktor Červinka referuje a rozbírá některé these z posledních názorů o vlivu východu na Evropu, odmítavě. Informativně působí jeho úvaha O úkolech soustavného bádání arch. na Moravě, vytýkající záhady zvláště o kultuře únětické a popelnicových polí.

Na některé názory jeho upozornil jsem v Přehledu (1909, str. 278.), některé záhady snažím se řešiti ve spisku »Popelnicová pole na Moravě«, a k řešení jiné, totiž vlasti kultury lužické, dal podnět prof. L. Niederle článkem »K středomoravským mohylám«. Z popudu toho prozkoumal Červinka dosud zbylé mohyly z načaté skupiny na Holešovsku a poznal, že mohyly ty nejsou žárové, jak se dosud myslilo pro nespolehlivé zkoumání. Jinou záhadu, totiž gallskou kulturu u nás řeší prof. L. Niederle ve Zprávě o II. sjezdu mor. arch. klubu. Podle Niederla nemožno kulturu tu spojovati s Markomany, ježto jest starší, nikoli však zase tak stará, jako se myslilo dosud, nýbrž asi z 2. stol. před Kristem.

O jejím rozšíření na Moravě svědčí četné nové nálezy, a pak bohaté hradiště nad Okluky (u Plumlova), jež Lipka ve Zprávě nazývá moravskými Stradonicemi. Jednu však záhadu musíme tu ještě řešiti: Kde máme totiž sídliště ke gallským hrobům (neboť známe na Moravě dosud jenom hroby)? Také k nadhozené záhadě o vzniku neolithu u nás promlouvá K. Buchtela ve Zprávě napřed jeho tříděním a pak připuštěním domněnky, že mohla neolithická kutlura povstati na Moravě.

Také době diluviální, jíž se obíral Pravěk, věnovány jsou ve Zprávě dva články. J. Knies

(Zalednění Moravy v době diluviální) považuje štěrky na sev. úpatí Chřibů za svrchní morénu. Jsou to však zvětralé štěrky třetihorní. M. Kříž proti Hoernesově charakteristice magdalénia vystupuje svými pozorováními v jeskyni Kůlně; nelze mu však přisvědčiti.

Zmínky zasluhují také články Maškův a Smyčkův o organisaci práce archaeologické a uzákonění ochrany starožitností na Moravě. Maškův návrh zákona na ochrau starožitností jest zdělán podle hessenského, ale v té formě stěží by byl přijat. Jinak však musím přiznati, že zákona nějakého jest potřebí.

Zpráva, o níž tuto referuji, jest zároveň výkazem činnosti Moravského arch. klubu. Potřeba vyžádala si existenci klubu. Bylo nutno organisovati práci praehistorickou, když odnikud se tak nedělo, prohlubovati ji, aby se nepřestávalo na nahodilém sbírání, bylo potřebí zachraňovati památky a šířiti porozumění pro ně. Toho účelu dosáhlo se vydáváním Pravěku, přednáškami, výstavami, soustavným badáním. Dnes jest jisto, že Mor. arch. klub jediné jest s to, aby se stal pro zemské museum v Brně tím, čím jest Archaeol. sbor v Praze. *Černý.*

*

ZE DNE

Dovolujeme si slušně žádati pp. abonenty, kteří nemají dosud předplaceno, aby tak v brzku učinili. Starší pp. dlužníky žádáme důtklivě, aby dlužné doplatné vyrovnali.

*

Vicepresidentem pražského místodržitelství po Němci Dörflovi se má státi opět Němec Herget. Nevadí, že i místodržitel Coudenhove je Němec — německá država má být opětně zachována na úkor dvoutřetinové většiny země! Jsme zvědavi, zdali se najde mezi Čechy člověk, který by se osmělil za tohoto stavu věcí zdvihnout ruku pro to, aby se Němcům ke dvěma jejich členům zemského výboru ještě dva přidali. To bychom pracovali od deseti ke čtyřem, nebo — k nule. Zemský výbor český beztoho již dnes nezadá v »nestrannosti« vídeňské vládě, jak ukázalo poslední zvolení německého úředníka proti českým, lépe kvalifikovaným žadatelům.

Tolstoj a slovanství. Z Moskvy byl věnován Lvu Tolstému obraz Husův, malovaný V. Černým, a doprovozen slovy Kollárovými: »Voláš-li Slovan, ať se ti ozve člověk.« Na tuto zásilku Tolstoj odpověděl a vyslovil úplný souhlas s uvedenou větou Kollárovou. »České Slovo« z toho vyvozuje dalekosáhlé důsledky pro názory Tolstého a Slovanstvo. Přáli bychom si, aby »České Slovo« mělo pravdu, ale máme za to, že Tolstoj ani tentokrát neupustil od svého názoru, který odmítá nacionalism každý, a tedy i slovanský.

Laichterův »Výbor« poučných spisů dostoupil 500. sešitu. Jubileum toto nutí ke vzpomínkám, co tento podnik za třináct let vykonal pro vědeckou literaturu a čtenářstvo české. Před dvaceti lety bylo pokládáno za neslýchanou věc, aby vyšla objemnější kniha, která není belletrií ani výpravnou publikací obrazovou — stanovisko, na kterém i nejpřednější nakladatelské firmy české trvají podnes. Pan Jan Laichter však ukázal svým Výborem, že i knihy objemné, poučné, ba mnohdy přímo těžkopádné a širší inteligenci nepřístupné, mohou vycházeti česky beze škody i se ziskem. Tím Laichter zlomil kletbu, uvalenou na knihy vědecké, vydupal řadu nových čtenářův, a třeba že dnes vědecké literatuře naší se nevede lépe nežli dříve, i třeba že mezi knihami »Výboru«, původními i přeloženými, nejedna jest nevhodná, méně cenná neb i pochybená a dnes již zastaralá, význam celkový knihovny této je povznesen nad veškery pochybnosti. Přejeme Laichterovu Výboru další rozšíření a stálé zdokonalování; jeť to nejdůležitější česká knihovna vědecká, a beze znalosti mnohých knih v ní vyšlých nelze si ani pomyslit českého vzdělance.

Dvě jubilea. V tyto dny připadlo 40. výročí smrti Purkyňovy. Některé časopisy přinesly delší vzpomínku na velikého učence, o jehož významu v dějinách přírodních věd poslední dobou bylo živěji diskutováno. — Při současném výročí smrti Havlíčkovy oživen byl záměr, postavit zakladateli české žurnalistiky pomník v Praze, jako jej mají už jiná menší místa. »Národní Listy« vzpomněly při tom trpce, jak to u nás chodívá s pomníky: zvolí se komité, sebere se něco málo peněz a dále věc nemůže. Dodávají pak: »Před 2 lety hledala nakladatele nejzevrubnější a nejvědečtější česká monografie o nejpopulárnějším českém politikovi: nenašla ho vůbec, a nebýti statečnosti, ba hazardnosti autora, který nákladné vydání riskoval, bylo by ještě o jeden pomník Havlíčkův v Čechách méně.« Otiskujeme ne proto, že jde o knihu vydanou námi, ale jen jako dokument poměrů českých.

Německá důkladnost jednou zas důkladně selhala. Mezi zprávami německých listův o utiskování Němců v Čechách se ukázala v Berlíně hrozná historie o krvavém přepadení říšskoněmeckých studentů v Brandýse. Jako vždy, i tentokrát ihned voláno z Berlína po mezinárodním zakročení proti Čechům. Nežli však nový kancléř mohl se věci chopit, bylo známo, že pachatelé byli polapeni, a že se jmenují Ledr,

Pijom, Bilop, Etschmein. Že tato podivná jména je třeba číst od zadu, aby se věci přišlo na kloub, Němcům nenapadlo. Až když české noviny to objevily, Němci se zarazili a jali se spílat »české sprostotě«. Německé hanobení Prahy a Čech dosáhlo patrně vrcholu. Každá kachna je Němcům dobrá, a u Čechů se probouzí vtip a satira. Když positivní pokusy o informaci ciziny selhaly, chodí to oklikou. A že pp. Němcům to není vhod, rádi věříme.

Jubilejní městské dívčí lyceum císaře a krále Františka Josefa I. v Hradci Králové, jediný ústav český toho druhu na českém severovýchodě, snaží se 1. poskytnouti dívkám obecného vzdělání, důkladnějšího než podává obecná a měšťanská škola, srovnávajícího se s ženskou přirozeností, založeného na studiu jazyků i literatur moderních a přírodních věd; 2. připraviti dívky zároveň pro zvláštní povolání samostatná. P r á v a l y c e j n í c h ž á k y ň a a b s o l v e n t e k: 1. Absolventky IV. třídy lycejní mohou býti přijaty bez přijímací zkoušky do I. ročníku dívčího oddělení Československé obchodní akademie v Praze. 2. Absolventky IV. třídy lycejní mohou býti přijaty do poštovních a telegrafních kursů a ustanovovány za poštovní úřednice výpomocné. Absolventky celého lycea se zkouškou dospělosti mají přednost přede všemi ostatními žadatelkami. 3. Abiturientky lycejní mohou na základě maturitního vysvědčení býti zapsány na filosofické fakultě a po tříletém studiu hlásiti se ke zkouškám způsobilosti pro učitelství na lyceích. 4. Podle vynesení c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 7. dubna 1904 č. 10.091 mohou absolventky lyceí po zkoušce dospělosti, když doplní předepsanou zkoušku z jazyka latinského, studovati lékárnictví. 5. Absolventky třídy V. mohou býti přijaty, prokáží-li fysickou způsobilost a mají-li předepsaný věk 17 let, do III. třídy, absolventky VI. třídy pak při 18 letech věku do IV. ročníku ústavu učitelského. 6. Absolventky celého lycea s maturitním vysvědčením mohou se hlásiti k doplňovací zkoušce na ústavech učitelských, která se koná pouze z těch předmětů, jimž se v nejvyšších třech ročnících lycea nevyučuje závazně a pak ze školního zdravotnictví. 7. Podle ministerského vynesení ze dne 21. listopadu 1903 číslo 38.533 platí maturitní vysvědčení lycejní za průkaz všeobecného vzdělání při státní zkoušce z těsnopisu. 8. Maturitní vysvědčení lycejní opravňuje k osvobození od zkoušky z jazyka vyučovacího u těch kandidátek, které se hlásí ke zkoušce z jazyka francouzského pro školy měšťanské a ústavy učitelské. 9. Abiturientky lycejní mohou býti konečně přijaty do jednoročního kursu abiturientního, zřízeného při soukromé obchodní dívčí akademii (německé) ve Vídni (II. Štěpánčina tř. 4), kde mohou svoje vzdělání doplniti po stránce obchodní. Takové kursy zřizují se právě také při českých obchodních akademiích. P o d m í n k y p ř i j e t í ž á k y ň. Zápis žákyň do I. třídy koná se před prázdninami hned po ukončení školního roku a po prázdninách před započetím školního roku. Hlásiti se mohou dívky, které dosáhnou věku nejméně 10 let v tom roce (občanském), ve kterém na lyceum vstupují. Požadavky při přijímací zkoušce do I. tř. jsou tytéž, jako na gymnasiu nebo na reálce. Do vyšších tříd přijímají se žákyně škol měšťanských; jich zápis a přijímací zkoušky konají se pouze po prázdninách. Všecky bližší zprávy o zápise, o zkouškách přijímacích a zvláště o tom, čeho se požaduje od žákyň přicházejících ze škol měšťanských, podá ochotně na požádání ředitelství lycea. Školní plat jest v I. až III. třídě 80 K, ve IV. až VI. 160 K. V pozoruhodných případech městská rada školné zcela nebo částečně promíjí. Za předměty nepovinné se neplatí, toliko za francouzskou a německou konversaci zapravuje se po 1 K měsíčně za týdenní hodinu a za latinu 20 K ročně.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

Po konfiskaci opravené vydání.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 6. SRPNA 1909. ČÍSLO 46.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

BESEDA

O Jungmannově povaze a smýšlení.

I.

Jungmann je z nejzáhadnějších a nejsložitějších zjevů slovanské historie. Vrozené vlastnosti i vštípené názory, vlivy místa i doby sloučily se v osobnosti jeho tak paradoxně, že již nepatrná dávka jednostrannosti (natož tak nemírná, jakou se vyznačují odpůrci jeho), dostačila by ke karikatuře. Byl osvícenec, ale zároveň romantik; hořel nadšením pro Voltaira a přece překládal Chateaubrianda; proklínal klerikalism a zbožňoval jesuitu Vydru; vzděláním jsa kosmopolita a klassicista vyplnil své životní poslání nejohnivějším nacionalismem moderním; byl skromný a přec opovrhoval massou, byl mravně přísný a přece klonil se k laxní theorii; byl výslovný demokrat a při tom přívrženec moudrého absolutismu; povaha jemná a nesmělá a při tom neústupný vůdce hnutí podceňovaného a pronásledovaného; konservativec i novotář; stíhán co chvíli nebezpečnými návaly choroby a přece původce práce fysicky obrovské. Co podnětů k nedorozuměním, zmatkům, podceňování! Bez psychologického rozboru nelze ho vůbec pochopit, a nepochopen zůstal do dneška právě proto, že o rozbor ten se vůbec nikdo nepokusil, jakkoli právě obtížnost jeho mohla být lákava.

U velkých lidí ptáme se vždy nejprve, kde je kořen jejich velikosti, původ jejich úspěchu. Zůstáváme-li často bez určité odpovědi, tím větší rozpaky činí nám Jungmann.

Pohleďme na jeho podobiznu ze starších let[1]): oči šikmé směrem od středu dolů, úzké, jako sražené čelo, tvář chabá, nesoustředěná, nezajímavá. Kterak je možno, že tento člověk nabyl obrovského významu v národním hnutí a uchvacoval mladší vrstevníky »kouzelnou spanilostí«?

Srovnejme jeho vývoj s jinými spisovateli českými: Šafařík a Palacký úspěšně debutují každý původní knihou jako devatenáctiletí hoši, Čelakovský ve 23 letech, Havlíček rovněž ve 23 letech vydává Obrazy z Rus a vystupuje proti Tylovi, Jan Nejedlý v 25 letech se stává středem buditelských snah, Dobrovský v 26 letech má slavné vědecké jméno, a i Kollár, poměrně pozdě vyvinutý, vydává první knihu básní v 27 letech. Rieger vystupuje v 18 letech jako básník a ve 30 letech zjednává si evropskou pověst jako politický řečník, Palacký v 29 letech je hlavním organisátorem ruchu národního, Mácha v 26 a Havlíček ve 30 letech věku dokonce již úplně dovršují své životní dílo a odcházejí. Podobně u spisovatelů novějších; i ti, kteří se vyvinuli nejzdlouhavěji, vystupují s prvními většími původními pracemi v třicátém prvním (Masaryk) a třicátém druhém (Zeyer) roce věku. Naproti tomu Jungmann vystupuje na veřejnost poprvé až jako dvaatřicetiletý muž — překladem Ataly. Před tím byl znám jedině jako autor několika veršův. Arci měl už tehdy přeložen Ztracený ráj, ale ve stolku, netištěný; a tak i když napsal rozpravu o prosodii — v 31 letech — ani jí nevytiskl a skromně ji rozeslal jen v rukopise po ostatních spisovatelích. Nikdo z nich se nevyvíjel tak ztěžka a zdlouhavě jako on a nikdo nezanechal tak skrovné stopy svého vývoje.[2]) O jeho mládí nevíme téměř nic, kdežto na př. u Palackého a Havlíčka máme příběhův a dokladů plno. Jeho dvacátá léta jsou tichou přípravou v ústraní, i v korespondenci vrstevníků jeho sotva najdeme o něm zmínku.

»Tichým geniem« nazval jej Kollár, ne bez odporu některých pozdějších posuzovatelův. A přece tento duch byl nejen tichý, nýbrž v mladších letech i neslyšitelný a neviditelný.

Byl samouk více nežli kterýkoli jiný buditel. V nejvlastnějších oborech své činnosti šel skorem úplně bez vůdce, bez otcovské ruky mistrovy. Jako Kant nepobyl nikdy mimo rodnou zemi. Nedostalo se mu duševně bohatých studií v Jeně

[1]) Míním rytinu, přitištěnou k almanachu Libussa, 1847 a 2. vydání jeho Historie literatury, 1851.

[2]) Na to již za jeho života upozornil V. Štulc (Libussa, 1847).

jako Šafaříkovi a Kollárovi, nevychovával ho otcovský důstojný vikář a později Rusko jako Havlíčka, nepřišel nikdy ve styk s ušlechtilou aristokracií jako mladý Palacký a Dobrovský, nedošel jako tito dva bezstarostné existence, která by mu na celý život umožnila svobodnou literární práci, ba nedostalo se mu ani té neveliké podpory, které v době sepsání Slovanských starožitností požíval Šafařík, tím méně získal větší jmění jako Rieger, Palacký nebo Nejedlý. Práce úřední šla celým životem jeho jako přítěž vedle práce literární,[3]) které věnovat mohl pouze chvíle přebytečné. Neznásobuje to údiv nad rozměry i dosahem jeho díla?

Od prvního kroku z domova táhnou se jeho pamětí neveselé vzpomínky na zvrácenost německého vyučování, na surovost a nesmyslnost školní kázně, která hnusným výpraskem (Zápisky č. 29) trestala hrozný hřích — koupati se v potoce! Kromě vzpomínky na »blahoslavený cit« při prvém přijímání nemá nezkaleného, šťastného dojmu z dětství; i »sladké chvíle« při návratu domů z Prahy na vánoce (Zápisky č. 30), byly mu jen protiváhou trampot denního života.

Protloukal se mladými léty jako »pravý typ českého studenta od malička zápasícího o živobytí neustálým lopocením se.«[4]) Syn nevolníka, jenž teprve v 26. roce věku dosáhl plné svobody občanské, už jako gymnasista byl nucen starat se nejen o výživu svou, ale i o mladší dva bratry, a zažil při tom tolik ústrkův od naduté aristokracie, tolik hořkosti, že ještě jako kmet 82letý živě vzpomíná některých událostí z doby této. Nemůže zapomenout, jak byl společensky urážen, uče v domě baronském. »Kdo vypíše city srdce mé rozdírající!« volá (v Zápiskách č. 31) vzpomínaje, kterak mu kamarád přebral kondici. »Nevděčnost a faleš milovaného přítele, ztráta jediné výživy, odnikud pomoc, odnikud naděje, nevěda, kam tu noc hlavu skryji, stál jsem na Koňském trhu a plakal hořce.« A když v tom jiný přítel nabídl mu novou hodinu, ač byla to »trudná práce se čtyřmi bujnými hochy«, cítil přece radost jako »ten, komu k popravě na žebříku již stojícímu náhle zahlesne: milost!« To je nejvýraznější dojem z jeho mládí — city odsouzence pod šibenicí!

Ani když vystudoval, nenašel klidu: nešel na kněžství, jak chtěla matka, která jej dokonce již jako novorozeně »slíbila Bohu co kněze«. Oddal se právnictví, ale jen z nezbytí, ne z náklonnosti, a na konec uvázl v professuře, ačkoliv i ji pokládal (Zápisky č. 32) za »ouřad bez povolání pravého« a zůstal při ní více z okolností zevnějších nežli z vlastního pudu.

Vyrostl osamocen, opuštěn, uvězněn mezi čtyři stěny. Pro volbu povolání se rozešel do jisté míry s rodiči a na druhé straně přátelsky nesplynul s kruhem vrstevníkův. Jeho styky s kruhem Puchmajerovým a Nejedlého byly dost pozdní — v dvacátém čtvrtém roce věku — a nikdy nenabyly důvěrnosti, zůstávajíce toliko věcnými a literárními. Teprve jako 34letý muž a otec rodiny získal ve vychovanci svém o dvanáct let mladším, Antonínu Markovi, přítele pro celý život.

Byl zaklet ve bludný kruh, který jej trápil a kterého se přece nemohl, ba nechtěl zbavit. Když r. 1815 svítala mu naděje, že z Litoměřic se dostane do Prahy, zpravuje o tom Marka výmluvnými slovy: »Snad dá Bůh, že budoucí rok již tam učiti a m u č i t i s e budu, leč by mi fortuna ani té l e p š í b í d y nepřála.« Nečekal tedy ani v Praze nic než »lepší bídu«, vzdav se dávno illusí o štěstí. A přece když po 45 letech služby v této bídě chřadnoucí tělo jej přinutilo žádat do výslužby, nosil žádost u sebe osm dní, nežli se odhodlal ji podati, a působilo mu to »v útrobě nemalou bouřku« (Zelený, Život J. Jungmanna, na str. 370). Tak srostl s tou bídou, že stala se mu skoro životní potřebou — osud pracovitých a starostlivých povah, u Čechů dosti častý.

Pro jeho životní názor jest karakteristické, že jako stařec nevzpomíná na bolest a pohromu nahodilou, která v dětství postihla jeho zdraví, ale jenom na bolesti, které mu lidé způsobili vědomě. L i d s k é s l a b o s t i a š p a t n o s t i zanechávaly v něm největší dojem, tím spíše, že je shledával zvláště citelny při úsilí vlasteneckém, jemuž od mládí zasvětil celý život, že nadšení jeho se rozbíjelo o netečnost, obojetnost a přímý odpor vlastních lidí, zněmčilcův a nedoněmcův. A také v ohledu tomto bylo by bývalo marno pokoušet se o změnu ustálené trpkosti. Když po vydání Slovníku byl zahrnován poctami a pochvalami, probouzela se v něm myšlenka o závisti bohův a skoro si liboval, že v tu dobu aspoň nemoc mu nedovoluje zpyšněti spokojeností a slávou. Když byl jednou zahrnován — v 68 letech věku — vlídností na obědě u hraběte Chotka, z hluboka si oddechl, jakmile ze společnosti odešel. Nemohl se vymknout ze stavu, v nějž uveden byl za mladých let. Sláva a satisfakce přišly, ale pro osobu jeho pozdě. Jeho ruce již byly zkřehlé a nemohly se osvěžit pozdním teplem podzimním.

K úplné tragice počátků této životní dráhy nechyběl než kalich, který Jungmanna opravdu zastihl — mrtvolný duch doby a politiky. Starší buditelé s Dobrovským v čele zastihli v dospělých letech osvícenou vládu Josefa II., mladší dožili se r. 1848 úsvitu nové svobodnější doby; Jungmann však jako hoch sedmnáctiletý vidí věk

[3]) »Professura mne ve dne zabíjí, abych nemohl v noci nic dělati.« (Z dopisu Markovi 5. pros. 1809.) »Samému mně zvláště při professuře téměř nelze co velkého vyvésti; a tak pořád zoufám nad tím slovářem.« (Markovi, 24. září 1813.) »Neustále chci živ býti sobě, a živ býti musím malichernostem, bez nichž by dobře slunce vycházeti i zacházeti mohlo.« (Markovi, 10. srpna 1839.)

[4]) Jakubec v České literatuře 19. stol., I. díl, 544.

Josefův zapadat za hory reakce, zakouší jejího vrcholu, vleče její okovy s sebou celý život a umírá právě několik neděl před 11. březnem 1848. Jaká tragika! Jaké břemeno útlaku a bolesti pro ducha, který nejhlubšími kořeny bytosti tkvěl v ideji pokroku a svobody, a přece jako dítě jí pozbyl a nového jitra jejího se nedočkal!

II.

Kdo procítí toto moře trpkosti a bolesti, pochopí úsudek Jugmannův o lidstvu, pronesený v dopise k Markovi 15. listopadu 1808:

»Ba takových Nečechů a zaslepených cizokrajníků všudy, žel, množství se naléžá. Což z toho? Kolik i těch jest, jenž vysoce, spanile smýšlejí; a máme si proto spanilosti, vysokomyslnosti méně vážiti? méně po té ctnosti dychtiti?.. Největší částka lidu dovodí se býti pokolením — opičím, slepě jdoucím po stopách množstva. Kdyby dnes Joviš jim krále Č-s-ho dal, uviděl byste, jak by ty německé lístky zahazovali! Ne z přesvědčení, ale že — opice jsou. To mne nic neodstraší, abych méně Slovanem byl, a kde a kdy možné našincům zanedbaným v uměních prospíval. Bodejž jen mohl, jak bych chtěl!«

V těchto slovech je klíč k pochopení Jungmannova názoru o životě, jeho cítění i jednání: hrdé opovržení vůči opičící se masse, pessimistická resignace na víru v její povznesení k samostatnosti a uvědomělosti; ale zároveň mluví z nich druhá stránka bytosti jeho — nevyhladitelná touha po kráse a šlechetnosti, odhodlanost k obětavé práci pro »zanedbané našince« a hrdé národní vědomí, které se ani tupostí většiny nedá odstrašit od své dráhy.

Cokoli Jungmann pronesl ve svých spisech, dopisech a zápiskách, čemukoli dal výraz vlastním životem, to z valné části je soustředěno v těchto památných větách. Z nich odvodit možno jak optimism tak i pessimism, mezi nimiž jako póly pohybuje se náš národní zápas až do nynějška; v nich zrcadlí se stav obrození, odkázaného na boj s neuvědomělostí širokých vrstev i vyšších kruhů, často zmítaného pochybností o tom, zdali vůbec možný úspěch stojí za mozolnou námahu, a přece vždycky znova se vrhajícího do práce pro obecné dobro; v nich, ačkoli jsou tak svérázně osobní, Jungmann ukazuje se jako pravý otec každého záchvěvu národního ducha českého. Ba projev ten má význam ještě hlubší: svou oddanost k zanedbané a zapírané věci národní Jungmann odůvodňuje všelidskou zásadou mravní. Běžná fráse by řekla, že zakládá národnost na humanitě. Ale Jungmann se tu nedovolává »humanity«, není »eklektik«, jak mu říkávají, nedává ani trochu znát, že by se v úsilí svém dal vésti Herderem anebo humanitním heslem »básnického kruhu výmarského až po J. Paula«,[5]) a ovšem také nepřipomíná humanitu českobratrskou: stojí na vlastních nohou. V Jungmannovi se bouří z vlastního popudu moderní Slovan a individualista nad »opicemi«, které zahazují své národní přesvědčení a individualitu. Jemu českost a slovanství je podstatným kusem osobního karakteru českého. A v tom tkví jádro životního úsilí jeho.

Jen hrdý jednotlivec, jenž vědomě šel sám po svém a proti masse dávno před Carlylem, Nietzschem a ostatními hlasateli aristokratického individualismu, jenž dokonce dávno před Ibsenem nejen theoreticky odmítl, nýbrž celoživotním úsilím v okolí svém také zlomil vládu tupé kompaktní majority, mohl pobízet přítele, aby literárně pracoval pro Čechy »neslyše hlasu hlupstva zákonního, a jsa člověkem mezi tygry a opicemi.«[6])

Odtud jeho pohrdlivé výroky o spoluvlastencích, kteří ochabují v rozhodnosti a práci (»Jeden z nás se spoléhá na druhého a pracovati nikdo nerodí« — Markovi 30. prosince 1809, »Hanba nám Čechům, že všecko tak váhavě jde« — Markovi 5. července 1810, »Ostatní se založenýma rukama na nás se dívají, a naše počínání — schvalují« — Markovi 8. prosince 1812), odtud jeho rostoucí odhodlanost k samostatnému postupu při sdělávání Slovníku (»Já ale nebudu na žádného se ohlédati a vždy o dokonání státi« — Markovi 25. ledna 1815), odhodlanost a neúnavnost, neztrácející ni hodiny, jež jediná umožnila mu dokončiti toto monumentální dílo,[7]) odtud jeho rozhořčení na Puchmajera a zejména Jana Nejedlého, kterých si dříve tolik vážil, ale kterým neopomenul později vytknout váhavost k práci a které na konec úplně opustil, jda svou cestou a veda za sebou generaci mladší. Řadou dat možno dokázat, že nepřátelství mezi Jungmannem a Nejedlým, které u Nejedlého začalo osobní nevlídností a autoritářstvím, se strany Jungmannovy klíčilo po léta z jediné příčiny — z rostoucí liknavosti Nejedlého v práci vlastenecké i z lenosti, v jeho postavení jako universitního profesora češtiny neospravedlnitelné, i z ochablosti, kterou mu Jungmann nikdy neprominul. Jungmann bral na svá bedra úkoly, které byly jaksi úřední povinností Nejedlého,[8]) a ovšem nemohl si vážit oněch, kdo zakopávali svou hřivnu.

Odtud prýštily posléz ony pověstné názory, které vyjádřil ve svých Zápiskách na konci života: opovrhoval »sprostou a slepou vírou uhlířskou«, která věří proto, že tak učí »církev svatá«, ať je to pravda či ne (č. 4), přes to však uznával ji za potřebnu pro »lid obecný«, nemající

[5]) Murko: Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik, str. 277.

[6]) Jungmann Markovi 29. března 1809.

[7]) Případně poukázal na tu okolnost již Zelený (Život J. Jungmanna, str. 98.).

[8]) Viz Jakubcovu stať v Literatuře české 19. stol., I. díl, str. 617.

»vzdělanosti mravní«, a dokonce pokládal za nezbytno, že i kněží, sympatisující s Voltairovými názory, »ukrývají pravdu pro sebe a světu podávají, čeho žádá« (č. 9). V tom byl i kořen jeho resignace na naději, že tvrz klerikalismu by mohla být podvrácena, neboť došel k mínění, že pro zabedněnost massy »nižádná filosofie nebo rozum vzdělanějších — toho malinkého počtu mírných, klidných — nezboří stavení církví zvaného a brány pekelné nepřemohou jeho« (č. 42).

Názory tyto bývají zahrnovány zkrátka ve »voltairiánství«, a nikdo neuvažuje, že Jungmann, ač se k Voltairovi rád i s úctou zná, tyto myšlenky přijal jen proto, že vyhovovaly jeho vlastním disposicím a zkušenostem. Tak, jako mluví v Zápiskách Jungmann, nemluví pouhý epigon. To není resignace nebo dočasný náladový pessimism, vyčtený z knih, jako bývá u literární mládeže, nýbrž je to názor utvrzený celým životem. Není to módní resignace rhetorická, pohodlně oddeklamovaná, nýbrž zpověď celého života, ve které dosti slyšitelně doznívají bolestné vzdechy a za kterou cítíme pěst, hněvivě zaťatou proti »násilné vládě světské a knězské« (č. 41). Ale týž Jungmann uznává, že »nezle[9]) praví se všecka moc od boha býti, poněvadž sama příroda k rozdílu tomu napomáhá« (č. 7), ba dokonce pokládá »moudré samodržectví« za nejlepší vládu (dopis Markovi 20. března 1838). A podobně on, jenž tak důrazně hájí právo vzdělance, aby svou pravdu nesděloval těm, kteří ji nemohou pochopit, pronáší zoufalou a přec úchvatnou kletbu nad katolickými klerikály, usilujícími »o spasitelnou tmu, v které lež vypadá jako pravda, a každá kráva stejně černá. Rozumí se tma křesťanstva poddaného, jim samým nějaká zlodějská svítilna vždy zbývá k potřebě domácí, aniž jim světlo škodno, rovně jako jedovaté knihy censorům. Ó šalebný, pokrytský, ouskočný světe!« (č. 53).

Pisatele takového výkřiku ztrýzněného srdce prohlašovat prostě za slepého stoupence Voltairova — jaké nedorozumění! Chceme-li již hledati předchůdce těchto vniterných sporů, není to rozumový vtip Voltairův, nýbrž vroucnější, romantice bližší Rousseau, který jsa apoštolem politické demokracie přece napsal: »Kdyby byl národ bohů, zpravoval by se demokraticky. Lidu se tak dokonalá vláda nehodí.«[10]) Jungmann prožíval podobné rozpaky mezi důrazným demokratismem svých obran jazyka českého a mezi hlubokou nechutí k nehybnosti lidu. Duch jeho se vzpouzel proti absolutismu, v němž tělo bylo ukováno, a přece zase hledě kolem sebe viděl se nucen moudrý absolutism pokládat za jedině vhodnou formu vlády nade množstvím neuvědomělých. Na konec nevida východu z tohoto mrtvého bodu — sám, jak řečeno, se východu toho také nedožil — oddal se jako praktický positivista resignaci, obdobné positivismu theoretickému, resignaci, která ostatně, jak řekl Kaizl (Finanční věda I., str. 36), není tak pohodlná, jako se zdá. Z názorů Jungmannových ovšem nemluví systém theoretika nebo utopisty, jsou to stále dokumenty osudů spisovatelových. Rozpory ty nejsou výplodem pochybené spekulace filosofické, nýbrž výsledkem nepřirozených poměrů, pod jejichž tlakem přes šedesát let sténal Jungmann i celý český národ i ostatní národy monarchie, kde svobodní duchové byli nuceni otrocky mluvit a jednat, aneb aspoň varovat se každého zdání, že nezapomněli na svobodu.

Na Jungmannovi, který toto hoře nesl nejtíže, jsou jeho stopy nejpatrnější: on, v jehož bytosti spojovaly se všecky proudy, za jeho mládí Evropou zmítající, od osvícenství až k romantice, syn 18. i 19. století, doby Josefovy i Františkovy — on v tomto duchu si vybudoval důsledně i pojem o bohu: »Dobrý stvořiteli! nestojíš o slávu červy tebou stvořenými tobě prokazovanou. Tebou nekončeným člověk skončený hnouti nemůže.« (Zápisků č. 49). Jungmannovi nezůstává ani naděje, že by modlitbou uprosil boha: nebe i země stojí a nelze jimi pohnouti. Jungmann resignuje na lidstvo[11]) i na boha a míní, že i bůh, věčně neproměnný, stejně resignuje na tvory své. Hrozivá nehybnost, jež dojíti může útěchy jedině v absolutní mystice, jižjiž nastupující cestu k nirvaně.

E. Chalupný.

[9]) Ve vydání Zápisků (str. 19.) omylem tištěno »nelze«.

[10]) Smlouva společenská. Překladu Adámkova str. 78.

[11]) Podobně vyslovil se r. 1823 v dopise Markovi o své obavě, že Palacký nemoha v Praze najít obživy, bude pro českou literaturu ztracen jako Purkyně, který odešel do Vratislavi: »Než jinak to není v tomto nejlepším světě. — Račte se dobře míti« atd. Jaká ironie a přece resignace!

MORAVA

V boj o rovnoprávnost češtiny na c. k. drahách.

V hlavních rysech načrtli jsme již v této rubrice obraz našeho boje o jazykovou rovnoprávnost na drahách. Jedná se tu o státní dráhy vůbec, hlavně o bývalou severní dráhu, nyní rovněž postátněnou. Boj ten stále se přiostřuje naprostou nepovolností Němců, jichž odpor se tím více stupňuje, čím je nepochybnější, že nám docela svévolně upírají práva opětně za-

ručená platnými zákony a nařízeními. Jako velký zápas česko-německý vůbec, tak i boj o práva jazyka českého na železnicích stal se otázkou politické moci, která nerespektuje zákonů. V tomto stadiu německé zvůle uvázla nyní naše spravedlivá věc, jejíž další vývoj česká veřejnost sleduje s opravdovým zájmem.

Pozornost je dnes obzvláště soustředěna na Šumperk, jímž nejlépe je karakterisován šovinisticko-teroristický postup Němců proti nám. Odvoláváme se na to, co jsme již dříve napsali o nádraží šumperském, o případu stav. Brázdy, který důsledně nepřijímal jízdních lístků německých, až konečně byl žalován olomouckým c. k. ředitelstvím státních drah, jež v Ústí n. O. proces prohrálo... atd. Zmínili jsme se tehdy již o tom, že dráha žalovala též u c. k. okr. soudu v Šumperku. Co jsme předvídali, stalo se. Německý soudce českého cestujícího odsoudil k zaplacení pokuty s tím stručným odůvodněním, že vsedl do vlaku bez lístku. Ku podání další žaloby u c. k. okr. soudu v Zábřeze dráha se dosud neodhodlala. Zdá se, že dráhu zašla již chut pokračovat v takových sporech, které by nutně musila prohrávat, pokud soudcem není prononcovaný straník německo-nacionální. Avšak ani my nemůžeme přikládati valného významu praktického příznivému rozhodování řádných soudů, u nichž věc již vzhledem na nemožnost dalšího odvolání (a revise k nejvyššímu soudu) v principu nemůže býti ani rozsouzena způsobem pro praksi závazným. Jedině správné by bylo vyprovokovat rozhodnutí říšského soudu, který je kompetentní ve příčině porušování politických práv.

Snad fiasko, jehož se dráha dodělala svými žalobami, přimělo šumperské Němce k tomu, že nastoupili proti nám cestu jinou, cestu surového násilí. Stalo se totiž 25. července, že tři čeští inteligenti z Olomouce (taj. Nár. Jedn. Kubis, red. Vojtovicz a úř. Chylek), vracejíce se domů z národní slavnosti, žádali na šumperském nádraží obojjazyčné lístky, a když jim vydány nebyly, nechali peníze za žádaný lístek u pokladny ležet a vstoupili do vlaku bez lístků. V téže chvíli tu byl službu konající úředník a vyzval je po německu, aby z vozu vystoupili. Odpověděli mu, že německy nerozumějí. Po té přivolal onen úředník strážníka a dal všecky tři zatknout a odvést na městskou strážnici. Tam se jich policejní inspektor tázal po německu na nacionale. Poněvadž pp. Kubis, Vojtovicz a Chylek trvali na tom, aby vyslýcháni byli česky, prohlásil inspektor, že si tlumočníka opatřiti nemůže, a dal všecky tři uvězniti ve špinavé, smrduté komoře s dvěma pryčnami. Tam byli ponecháni bez jídla a bez vody od 8. hod. večerní do 9. hodin ráno, kdy je konečně starosta vyslechl a pak propustil.

Případ ten vyvolal pravé zděšení v české veřejnosti. Trať Zábřeh-Šumperk-Subotín jest tratí c. k. státní dráhy (již po mnoho let, a ne teprve snad nedávno postátněnou větví severní dráhy, jak se v novinách mylně píše). Pro všecky c. k. státní dráhy platí § 20. organisačního statutu, který výslovně nařizuje, že všecky tiskopisy pro strany (tedy i jízdní lístky) mají býti zhotoveny v zemských jazycích. Mimo to vyšlo loni zvláštní ministerské nařízení pro Moravu a Slezsko, kde se specielně pro Moravu nařizuje, že na všech stanicích mají býti tiskopisy pro strany německo-české. Přes to vláda opovažuje se neústupně (po celé řadě marných stížností) hájiti výhradně německý ráz šumperského nádraží. A nedosti na tom. Šumperští šovéni přímo fysickým násilím hledí nás donutit k uznání výlučné německosti Šumperka, který je hlavním městem okresu se 14 velkými obcemi českými. Zavírají naše lidi proto, poněvadž v Šumperku nechtějí rozuměti česky. To je troufalost neslýchaná, sáhat na osobní svobodu lidí z pouhého furoru nacionálního.

Dopustili bychom se velké chyby, kdybychom náležitě nevyužili případu toho, nad nějž nemůže býti hnusnějšího dokumentu německého běsnění. Podotýkáme, že bylo tentokráte s české strany skutečně podniknuto vše, co se dalo učiniti. K c. k. státnímu zastupitelství podáno bylo ihned na původce trestní oznámení pro zločin zneužití úřední moci. Zároveň obžalováni byli pro urážku na cti někteří, pokud z insultujících mohla býti zjištěna jména. Věc také oznámena na jiných místech kompetentních, též poslanci energicky zakročili.

V neděli 1. srpna konal se o případu tom tábor lidu v Klášterci (blízko Šumperka), svolaný Nár. Jednotou olomouckou. Ač počasí bylo velmi nepříznivé, těšil se tábor hojné účasti z bližšího i vzdálenějšího okolí. Na táboru promluvili: poslanci Okleštěk (za stranu agrární) a dr. Fischer (za stranu pokrokovou), dále dr. Smrčka, jako starosta Nár. Jednoty, taj. Pelikán za Zemskou jednotu českých železničních úředníků a zřízenců, zástupce Národní Rady a též zástupce strany soc. demokratické. Jenom klerikálové dle svého zvyku se oficiálně nesúčastnili této významné protestní manifestace národní. Na táboře přijata byla resoluce, vytýkající ostře c. k. ředitelství státních drah v Olomouci soudní persekucí českých lidí, žádající zavedení obojjazyčných jízdenek na celé Moravě, označení českých stanic s češtinou napřed a vůbec provedení úplné rovnoprávnosti jazykové na drahách, konečně obsazení úřednických míst od nejnižších až do nejvyšších v poměru 70:30 našimi lidmi.

Tábor lidu v Klášterci je počátkem velké, na širokých základech založené akce, kterou po celé Moravě, a zejména při bývalé severní dráze s veškerým úsilím budeme se domáhati odstranění dosavadního systému germanisačního a uskutečnění naprosté rovnoprávnosti jazyka českého. *—ra.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Šestý mezinárodní kongres pro pojišťování ve Vídni.

Podává Dr. E. Schoenbaum.

II.

První thema pro diskussi na kongresu znělo: Dohled na pojišťovací společnosti z technického stanoviska. Důležitost otázky státního dohledu dokazuje řada referátů téměř ze všech evropských států. Podivem naplňuje, že chybí referát z Rakouska, ačkoli právě u nás otázka státního dohledu z technického stanoviska jest velmi aktuelní vzhledem k chystanému vládou zákonu o pojišťovacích společnostech a o pojišťovací smlouvě. Návrh zákona o pojišťovacích společnostech byl před několika lety podroben odborné kritice po technické stránce a vzat pro její nepříznivý výsledek vládou zpět.

Probíráme-li se referáty o thematu právě uvedeném, setkáváme se se známými již spornými náhledy o nutnosti dohledu státního. Veliká většina autorů souhlasí s nutností státního dohledu po technické stránce a odůvodňuje ji veřejným interessem, dále složitostí a nepřístupností základních technických pojmů pojišťování, což platí především pro pojišťování životní. Obecenstvo jest právě v tomto odvětví pojišťování stranou slabší a nevědomou — kolika pojištěncům jest na př. srozumitelný pojem reservy prémií? — a musí býti chráněno. Státní dohled jest prý mimo to prospěšný pro pojišťovny, protože z konkurence vylučuje ústavy neschopné zdravého vývoje anebo spekulující na klamání obecenstva.

Odpůrci státního dohledu upozorňují opět na zodpovědnost, kterou na sebe stát prováděním dohledu bere, a na zvýšení důvěřivosti obecenstva, které nepátrá namnoze po solidnosti společnosti a spokojuje se vědomím, že stanovy, tarify a podmínky jsou vládou schváleny. Naproti tomu stojí nemohoucnost státu prováděti dohled po technické stránce tak, jak by toho důvěřivost obecenstva a jeho nezasvěcenost do technických otázek vyžadovala. Tato nemohoucnost je založena ve složitosti předmětu, v nesmírném rozmachu pojišťování a v byrokratickém vedení dohledu. Hledí si proto vlády pomáhati ztrnulými předpisy, jež jim dohlédací činnost usnadňují; tu však zase hrozí nebezpečí, že budou zadrženy zdravé síly ženoucí pojišťování ku předu, neboť provádění státního dohledu nedovede držeti stejný krok s rychlým vývojem, daným hospodářskými potřebami nebo pokroky pojišťovací techniky.

Není pochybnosti, že úkol, který si dohlížením na společnosti stát ukládá, jest v plném rozsahu neuskutečnitelný. Neboť naproti systému publicity (v Anglii), který žádá jen, aby všem interessentům bylo umožněno nahlédnouti do skutečných poměrů společnosti, a naproti systému normativnímu, který spokojuje se pouze splněním určitých, zákonem stanovených, více nebo méně formálních norem, má systém státního dohledu bdíti na celým obchodem ústavů, pokud toho vyžaduje bezpečnost společností, a orgány provádějící dozor musí tedy věnovati svou pozornost všem těm různým prostředkům, jimiž společnosti dosahují obchodních úspěchů, anebo na nichž závisí právní a hospodářské postavení pojištěného. Musí tedy státní dohled všímati si veškeré techniky pojišťování, ať již tato záleží v technických podkladech početních, anebo v pojišťovacích podmínkách, anebo ve finančně a bilančně technických opatřeních. Při tom stát musí dbáti, aby vyhověl hlavnímu účelu státního dohledu: poskytnouti pojištěným účinnou ochranu, a nepřekážeti přece zdravému vývoji vysoce vyvinutého dnešního soukromého pojistnictví.

Vyvozují-li však odpůrci státního dohledu z těchto obtíží nemožnost a neoprávněnost jeho, zacházejí příliš daleko. Státní dohled, jakožto ochrana pojištěného, třeba nedokonalý, jest přece lepší nežli stav beze vší kontroly, jako na př. v Belgii. Potřeba dohledu jest ostatně nejlépe dosvědčena tím, že zavádí jej nyní jeden stát po druhém.

Referáty předložené kongresu uznávají ve své většině dohled státní jakožto nemilé, ale nutné zlo, a podávají dobrý přehled po organisaci státního dozoru v různých státech.

Že se při tom referenti obírají hlavně životním pojišťováním, je pochopitelno. Neboť naproti krátkodobým smlouvám jiných odvětví pojišťovacích jde v životním pojišťování o dlouhotrvající poměry smluvní, při nichž odhad, provedený na základě počtu pravděpodobnosti, hraje zvláště důležitou úlohu, takže jest tu dobré pole ke zklamání důvěřivosti obecenstva. Konečně jsou obnosy, o něž v životním pojišťování se jedná, obrovské. Obnášela přece pojištěná suma u všech soukromých životních pojišťoven koncem roku 1909 sto milliard marek.

Referáty ukazují zřejmě, že v různých státech jest třeba též různé organisace státního dozoru. Závisí to na vyspělosti obyvatelstva, na právních poměrech státu, obchodních zvycích a charakteru lidovém. Anglie se obejde dle referátu Barrandova bez státního dohledu se systémem veřejnosti, při němž každému

zúčastněnému se dává možnost zjednati si jasnost o stavu společnosti a dle toho se zaříditi, aniž by však stát na vedení společnosti si zjednával vliv. Ve F r a n c i i jest dle referátu F l e u r y h o podrobeno životní pojišťování dohledu, jehož zvláštností jest m i n i m á l n í t a r i f. Přísný jest zvláště státní dohled (aspoň na papíře) ve státě N e w Y o r k, kde známé skandály ve velikých pojišťovnách zavdaly podnět k vydání drakonického zákona.

Z růzností v provádění státního dozoru v různých státech vznikají četné nepříjemnosti pro společnosti, pracující současně v několika státech a podrobené tak ustanovením navzájem si odporujícím. Odtud vzniká naléhavá potřeba, aby zákony a praxe dohlížecí v těch státech, mezi nimiž jest styk v pojišťování, nalézaly se ve vzájemné shodě. K této důležité věci, o níž již mezi státy bylo jednáno, přináší cenné příspěvky referát G r u n e r ů v.

Téměř všechny referáty zabývají se přirozeně otázkou, pro životní pojišťování zvláště důležitou, jak mají býti počítány prémiové reservy. Tato otázka má zvláštní význam u nás, kde zakládají se právě dvě nové pojišťovny životní. Otázka stojí v popředí interessu pojišťovací mathematiky již po několik let, a jest — dík pracím H ö c k n e r o v ý m, E n g e l b r e c h t o v ý m, D a w s o n o v ý m a j. — všeobecně dnes zodpovídána referáty v tom směru, že m e t h o d a počítání prémiové reservy nepatří k předmětům, které by zákonem měly býti určovány, dále že při počítání prémiové reservy třeba vzíti zřetel na nutné výdaje správní, které jsou rovněž početním podkladem jako úroková míra a tabulka úmrtnosti. S tímto názorem stojí v odporu většina zákonodárství, jež buďto předpisují pro počítání reservy určitou methodu anebo jiné — stejně oprávněné — methody omezují, vycházejíce z m y l n é h o názoru, že na m e t h o d ě v ý p o č t u r e s e r v y spočívá v poslední instanci s o l i d n o s t společnosti. Některé státy určují dokonce podklady početní pro výpočet reservy (Rusko a New York).

Tyto otázky, týkající se zvláště započítávání nákladů na uzavření pojištění, jsou důležité pro mladé společnosti, a proto krátce upozorňuji na článek A l t e n b e r g r ů v. Téměř vše, co praví tam o uherských tabulkách úmrtnosti a o obtížích, jež působí novým ústavům, platí doslova, ba ještě ve vyšší míře, též o nových rakouských tabulkách, které — právem — zvolila městská životní pojišťovna a též dle doslechu chystaná první česká vzájemná životní pojišťovna za početní podklad.

Z diskuse o referátech zasluhuje zmínky řeč vl. r. Blaschkeho, hlavního zastance t. zv. netto-methody, který upozornil správně — ostatně již po druhé — na důsledek, jejž by mělo připuštění různých method pro výpočet prémiové reservy: Dohlédací úřad by musil všímati si přirážky k čistým prémiím. To jest však jen v zájmu řádně vedených a lacině spravovaných společností a v zájmu obecenstva. Ostatně oznamují již dávno některé německé společnosti obecenstvu přirážky v prémiích, určené na správu.

III.

Také k druhému thematu kongresu: Z p ů s o b y u k l á d á n í k a p i t á l u p o j i š ť o v a c í c h ú s t a v ů s e z v l á š t n í m z ř e t e l e m k m o d e r n í m u v ý v o j i, došla řada zajímavých referátů, které zabývají se způsoby, jak ukládají v různých státech společnosti volné své kapitály. Jde o thema velmi důležité pro společnosti, státy a národní hospodářství, neboť během let pojišťovny staly se vládci obrovských kapitálů. Stačí uvésti z referátu K l a n g o v a, že obnášely v r. 1907 reservy prémií ž i v o t n í c h p o j i š ť o v e n ve Spojených Státech, Anglii, Německu, Francii a Rakousku 31 milliard korun, kdežto roční příjem na prémiích a úrocích byl koncem téhož roku u životních a požárních pojišťoven jmenovaných států 8·7 milliard korun.

Vzhledem k těmto obrovským číslům, která převyšují státní dluhy celých států, na příklad Francie a Rakouska dohromady, vznikají pro ředitele společností finančně technické otázky, jichž řešení způsobuje jim těžké starosti.

Jde o naprostou bezpečnost ukládání a o možnost snadného realisování, mimo to však též o výnos úrokový, který má na dlouhou dobu (v životním pojišťování na desítky let) převyšovati úrokovou míru, položenou za základ výpočtům.

Výběr mezi zvláště kvalifikovanými druhy ukládání, hovícími těmto požadavkům, jest však ještě súžen stanovami společností a zvláště též zákony a předpisy, které často nemají tak na zřeteli jistotu a výnosnost určitých způsobů ukládání, jako spíše užití kapitálů společností pro umístění státních půjček. Finanční ministři užívají rádi potřeby společností po ukládacích hodnotách k regulování kursu státních papírů. Návrh zákona rakouského o pojišťovacích ústavech a podobně návrh zákona o sociálním pojišťování předpisují na příklad, že nejméně 25% kapitálů ukládacích má býti v státních papírech rakouských.

Vzhledem ke kolísání kursu státních papírů téměř všech států v posledních letech jest nebezpečí z těchto předpisů pro společnosti a tím i pro pojištěné jasno a všechny referáty ukazují správně na možnost katastrofálních důsledků této finanční politiky státu. Referáty přinášejí přehledný obraz o umísťování obrovských kapitálů v různých státech a mnohé cenné příspěvky k otázce účtování kursovních ztrát a zisků. Ku srovnání vybízejí zvláště referáty rakouský a

německé Samwerův a Gerkrathův, které ukazují na neracionelnost a nebezpečnost dnešního ukládání kapitálu u rakouských společností, neracionelnost, ostře kritisovanou v Klangově referátu, která se ostatně již vymstila rakouským ústavům obrovskými kursovními ztrátami v posledních dvou letech. Kdežto v Německu má u společností, a to hlavně u životních, přednost v ukládání hypotheka, jest v Rakousku r. 1907 podíl cenných papírů na aktivu stále ještě téměř 53%. V Německu obnáší podíl papírů pouze 10% celkového uložení. V poslední době nastává však i u nás obrat k lepšímu a tradicionelní obliba cenných papírů — odůvodněná ovšem dříve nízkým kursem státních papírů rakouských — počíná činiti místo ukládání v hypothekách.

Referáty o ukládání kapitálu přinášejí též četné statistické podrobnosti, které budou asi ještě literárně zpracovány.

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Valná hromada delegátů »Zemského ústředního spolku jednot učitelských v král. Českém«.

II.

S mnohými výtkami pana F. možno souhlasit, avšak s výhradou. Tak na př. možno konstatovat bez hněvu a vášně, a také bez nejmenšího stínu závisti, že pan Rašín, věren jsa tradicím své rodiny, nezapomněl ohřát si při organisačním plápolu v době úpravy platu svoji polévku a že z neutěšené finanční situace učitelstva udělal si základ své skvělé kariéry. Naproti tomu dlužno uznat, že jeho zásluhy o úpravu platů jsou nesporné. Učitelská bída před r. 1903 zabušila ovšem mocně na vrata zemského sněmu a stávala se příliš velikým kulturním skandálem, než aby dala se úprava dlouho odkládat, avšak uvážíme-li, jaké úklady strojily jí přes to všecko různí zjevní i tajní nepřátelé školy a učitelstva, a vzpomeneme-li si, jak nabývala vrchu snaha, výhody předlohy co možno nejvíc okleštit, když ji nebylo možno zmařit, jak vůči těmto nepřátelským vlivům a tendencím musilo být do poslední chvíle agitováno od poslance k poslanci, a konečně kolik úsilí a osobní intervence bylo potřebí, aby odhlasovaná již úprava neztroskotala ve Vídni o neústupnost ministra financí (tahanice o pivní dávku) a nové a nové nástrahy nepřátel, musíme ocenit obětavost i agilnost bývalého předsedy Z. Ú. S., neboť on to byl, který s učitelem Černým stál tehdy na stráži zájmův učitelských a bděl do posledního okamžiku. A kdyby i bylo možno upírat úsilí Rašínovu motivy altruistické a příčiny úspěchu determinovat danou situací, nedá se mu přece upřít diplomaticky obezřetná taktika, s níž vedl záležitost učitelskou, a jíž bylo ku zdaru akce právě tak potřebí, jako veřejných manifestací a drastických dokladů bídy učitelské. Odsunout úpravu nebo její sankci na rok znamenalo zmar nadějí snad na celé desetiletí, neboť po roce 1903, kdy stižena byla třetina království živelní pohromou, měli by nepřátelé o jeden »důvod« více. Učitelstvo tedy právem spojuje úpravu platů se jménem Rašínovým. I to, že dovedl pan Rašín vybudovat hospodářský základ organisace, připočetlo by se k jeho zásluhám, kdyby těžiště organisace nebyl položil do finančních operací, a to, co mělo být prostředkem, nebyl učinil cílem snažení organisačního. — Proti tomuto vyzdvihování stránky hospodářské na úkor snah ideových vystoupila oposice, oposice však sama v sobě roztříštěná, nepřipravená, jež nedovedla výtky své podepřít materiálem usvědčujícím a přesvědčujícím, a proto potkala se s úplným fiaskem. Dnešní vliv Rašínův v organisačním ústředí nedá se snadno kontrolovat, jisto však, že v záložně a bance »Praze« je rozhodující. Kdyby učitelské podniky i nadále měly p. Rašínovi sloužit k ukojení jeho dalších ambicí, nastala by organisovanému učitelstvu povinnost důrazně proti tomu se ozvat a říci panu bankovnímu řediteli: »Vzal jste již odměnu svou.«

I výtky záložně učitelské jsou do jisté míry správné. Jisto je, že úvěr je drahý a že záložna svého poslání výchovně-svépomocného neplní. Nesouhlasím však s výtkou, že záložna nakládá s dlužníky nemilosrdně. Ovšem, když dlužník neplní oproti ústavu svých povinností, ku kterým se zavázal, pak přestávají všecky ohledy na kolegialitu, a záložna musí vystoupit jako peněžní ústav, spravující cizí jmění a odpovídající veřejnosti i úřadům. Totéž platí i o učitelském knihkupectví. —

Pan F. příčinu nezdravého stavu organisace vidí jen a jen v ústředí a přehlíží chorobu jejích údův: jednot a okrsků. Jak dnes věci se mají, popud k činnosti vychází z výboru nebo předsednictva Z. Ú. S., a nebýt rázných oběžníků, dotazníků, pobídek a stálého burcování organisačního věstníku, nejevila by organisace valné činnosti, ba některé jednoty by usnuly nadobro. To konstatuji v zájmu pravdy, nikterak se nestotožňuje se směrem, který vládne v předsednictvu. Řekl bych, kdyby věci v ústředí byly tak zlé, s Havlíčkem: »Každý národ má takovou vládu, jakou si zaslouží.« *M.*

*

Dědictví Komenského

konalo valnou hromadu v sobotu 17. m. m., která jistě zanechala v účastnících dojem, jako by v čin-

nosti D. K. nebylo vše v pořádku. Četli jsme ve výroční zprávě a slyšeli jsme od pp. revisorů, jak vysoká je cifra členských nedoplatků, četli jsme, že redukována byla činnost vydavatelská a že bude redukována i v příštím roce. A když jsme nahlíželi do seznamů skladu, viděli jsme, že největší a nejnákladnější podnik sdružení, *Knihovna pedagogických klasiků* potkala se úspěchem jistě nečekaným, jak svědčí zvýšení nákladu při druhých číslech, a že vůbec nákladnější a obsahově cenné publikace jdou dobře na trhu a že snad jedině sbírka, řízená panem Černým, zůstává ležeti. Slyšeli jsme však také nářky na to, že administrace nestačí — a to všechno jsme nedovedli dobře pochopit. Až když pan Černý podal návrh, aby D. K. se sloučilo administračně s knihkupectvím Z. Ú. S., recte Rašínovým, až když pan Merhout poukázal na to, kolik publikací D. K. rozprodalo právě knihkupectví učitelské, bylo nám pojednou jasným, proč vázne administrace, proč na př. Kádnerovy Dějiny pedagogiky ležely týdny a měsíce v tiskárně, než se dostaly do expedice (apropos, co dělal dozorce expedice, byla-li administrace tak nedbalá, že se zdá, že měla úmyslně buditi zlou krev u členů?), proč se omezuje publikační činnost atd. A vysvětlení jsme viděli vlastníma očima v osobách mluvících. Pánové z Z. Ú. S., kteří se dostali před 2 roky do výboru D. K. (jakým způsobem a proč, netřeba povídat), zdržují úmyslně či z nedostatku času, kterého jim nezbývá na tolik funkcí, činnost D. K., a rádi by přiblížili tento ideově nejcennější podnik učitelské svépomoci podniku a spolku sobě bližšímu. Slova p. Černého i Merhouta na valné hromadě jsou otevřeným doznáním jejich tendence. A proti té tendenci ozýváme se v zájmu D. K. i v zájmu české literatury pedagogické. Ruce pryč, pánové! Nechejte si svoje podniky, jež vás mohou i bohatěji odměňovat než podnik svépomoci, který pro své členy pracuje s režijními cenami, a popřejte volnost a svobodu života podniku, který je nesen ušlechtilou ideou a neslouží zájmům ani stran ani osob. Vaše podniky zaopatřily už několik lidí, zaopatří snad také vás po hřbetech organisovaného učitelstva, po nichž šplháte vy a ne jiní lidé, o nichž byste to rádi namluvili světu i učitelstvu samému. Obraťte se všemi silami k prospěchu těch podniků, a nezdržujte práci tam, kde nemáte práva ji zdržovat. Z. Ú. S. osvojil si v D. K. vliv, jenž mu nijak nepatří, a jenž je ke škodě D. K. Je třeba to konstatovat a protestovat proti tomu, a doufáme, že také členstvo Dědictví Komenského samo dovolá se tu svého práva, jehož zanedbalo. Protestujeme v tomto listě, v němž jsme si vždy činnosti Dědictví Komenského všímali a ji po zásluze cenili, v zájmu Dědictví Komenského, neboť stav věcí jeví se po projevu pp. Černého a Merhouta na valné hromadě docela jasně. *Š.*

DOPISY

Z Kroměříže.

Prázdninová mrtvá sezóna vzrušena je na Moravě jen novými štvanicemi klerikálními proti dvěma profesorům. Hlavním aranžérem těchto štvanic je kroměřížský »Pozorovatel« a za ním stojící sloupové klerikalismu, který nad celým Kroměřížskem vztahuje svoje černé ruce.

Historie těchto štvanic je poučná, třeba že nepoví rozumným lidem mnoho nového. Poví však i jim aspoň vážné memento, že je třeba u nás opravdu vážně řešit i otázku příslušenství k církvím, nejen otázku náboženského přesvědčení samého.

Do Holešova jmenován byl v druhém běhu profesorem Vl. Joska, který brzo po svém příchodu do Holešova chtěl se oženit. On i jeho nastávající choť, oba katolíci, chtěli sňatek bez procedur, které církev předpisuje (katechismus, zpověď, přijímání atd.). Konsistoř jim hrozila exkomunikací za jich žádost, odepřela je oddati, ale magistrátní úřad města Kroměříže, které je ovšem pod komandem černých pánů sídlem na Olomouci i Kroměříži, odepřel proti zákonu oddati prof. Vl. Josku občanským sňatkem! Všechny tyto kroky byly podnikány úředně, vlastně pod pečetí úředního tajemství. Kněží ovšem chtěli působiti na rodinu snoubenky, a zejména na její starou matku, a podařilo se jim intrikami rozvrátiti život její rodiny k zoufání. Páni radní kroměřížští vykládali po kavárnách a restauracích podrobně obsah jednání na magistrátu. — A tím se stalo skutkem, co v nitru bylo dávno hotovo: prof. Joska se svou nastávající chotí vystoupili z církve katolické a přestoupili k reformované, v níž se dali oddati.

Prof. Joska odeslal své oznámení o vystoupení o 9. hod. ráno. Téhož dne o půl 9. jeden žák holešovské reálky při přijímání odložil hostii do knížek, poněvadž ji pro nevolnost nemohl polknouti. Konference hocha osvobodila. Klerikálové však našli tu svou obět. Ve sloupcích »Pozorovatele«, »Našince« a »Hlasu« čteme nyní surové útoky na profesorský sbor reálky holešovské, a zejména na prof. Josku. Svolán byl tábor lidu do Holešova, kde přijata resoluce, jíž žádá se odstranění prof. Josky z holešovské reálky, kde vyslovuje se podivení nad tím, že prof. Joska přestoupil do jiné církve a nevzdal se učitelského úřadu! Případ onoho žáka s hostií se klade za vinu působení prof. Josky, ačkoli souvislost jaká-

koli je naprosto vyloučena, ježto prof. Joska nikdy ve škole o svém náboženském přesvědčení nemluvil.

Brzo na to prof. Valenta z kroměřížské reálky dosáhl toho, čeho nemohl dosáhnouti prof. Joska. Byl civilně oddán. A nyní plní klerikálové své časopisy perfidními články, vytýkají prof. Joskovi, že křivě přísahal na svůj úřad, měl-li už při své přísaze jiné náboženské přesvědčení, a vyzývají úřady, aby proti tomu zakročily!

Bylo by zbytečno líčiti věci dál. Způsob boje klerikálního každý zná. Boj proti prof. Joskovi je uměle veden a vyvoláván z kroměřížského proboštství a fary. A to je právě nejodpornějším na celém boji, že nikdo z lidu nebyl rozčilen změnou víry tohoto profesora, a že bylo třeba, aby klerikální kněz-poslanec a typický klerikální redaktor, který už byl sám bez konfesse a vrátil se zpět do církve z ideálně čistých důvodů, svým štvaním vyvolali nevoli občanstva, využivše k tomu případu onoho s hostií, který lživě líčili jako úmyslné zneuctění svátosti.

Klerikálové kroměřížští potřebují stále stříkat kolem sebe špínou a kalem, aby nebylo vidět jich práci a jich blamáže. Kroměřížská panama s obecními penězi jest jejich dílem, kroměřížské německé střední školy jsou jejich dílem nepřímým i přímým. Děti arcibiskupských úředníků studují na německých školách, chovanci semináře, kde je více jak dvě třetiny Čechů, musí z rozkazu arcibiskupa navštěvovati vyšší třídy německého gymnasia a tím je udržují při životě a způsobují, že v městě, které leží v kraji úplně českém a má *600* německých obyvatel ze 14.000, jsou dvě německé střední školy! Klerikálové utržili si v poslední době ostudu s demonstracemi proti germanisaci na nádraží, i potřebovali zvířiti za sebou prach. Zvířili ho, ale nic jim to nepomůže. Kroměříž sám mluví jasně o jich mravní i národní činnosti a pokrokoví pracovníci v Kroměříži s »Hanou« ukážou je světu v jich pravém světle. *Notus.*

POLITIKA

Pozadí antimilitaristického procesu.

Účelem tohoto článku není posuzovati sám proces s antimilitaristy národně sociálními a rozsudek v něm vynesený 31. července, jímž ze 46 obžalovaných bylo 11 odsouzeno celkem na 44 měsíce do vězení a 35 osvobozeno. Není to ostatně ani dle zákona možno, dokud nebude rozhodnuto o zmatečních stížnostech. Jde o pozadí procesu, které, jak dí České Slovo z 5. srpna, jest politické.

V tom s orgánem národně sociálním souhlasíme; úsudek náš o této politice ovšem se bude od Českého Slova poněkud lišiti.

Jak známo, persekuce antimilitaristů národně sociálních začala se brzy po definitivním ustavení kabinetu Bienerthova a byla posuzována veřejností jako následek a jeden z projevů nastalého kursu protičeského.

Spojitost obou událostí nelze popírat, ale zdá se, že je spíš obrácená — že totiž domnělý následek změny ministerstva byl jednou z hlavních příčin této změny.

Zabaveno.

Zabaveno.

Nemíním zde probírat podrobně otázku »pacifismu« a »antimilitarismu«, jak duchaplně je rozlišil substitut c. k. státního zastupitelství p. Drbohlav. Odkazuju prostě na to, že o »antimilitarismu« jinak a správněji promluvil nedávno sám ministr zemské obrany — ovšem před forem sněmovny si nelze dovolit to, co ve spisu obžalovacím — jenž výslovně řekl, že antimilitarismu jako principu si váží. Principielními antimilitaristy jsme všichni, ale to neznamená ovšem, svádět k deserci atd., to znamená snažit se zákonitou cestou zbavit armádu všech vlast-

ností, které ji kulturně, hospodářsky i politicky odcizují lidu a uvádějí u občanstva v nepřízeň. Ale, opakuji, to vše je v dnešní otázce vedlejší. Jádro její jest politické.

A v tom směru všichni politikové, nevyjímaje národní sociály, mohli se ze zkušeností maďarské politiky i z českých afér »zde« a pod. poučit, že politická reforma armády ve smyslu národnostním přijde mezi všemi politickými otázkami na program nikoli nejdřív, nýbrž nejpozději, to jest, že chtít v armádě začínat práci podobnou je neodpustitelná bezhlavost, která při známé nedůtklivosti rozhodujících kruhů ve věcech vojenských a zahraničních se vymstí vždy nejenom na původci, nýbrž i na nevinných. Není vyvrácena zpráva, že aféra »zde« ohrozila, ne-li zničila svou dobou celou příznivou situaci českých požadavkův, a není pochyby, že pitomý výkřik nějakého demonstrujícího kluka na Příkopech »sláva Srbsku!« dovedl pokazit více, nežli mohla celá česká delegace ve Vídni za rok napravit, i kdyby si byla počínala takticky bezvadně. Ovšem, výkřik nějakého chlapce nebo vytlučení nějakého okna neurčuje za normálních poměrů nikde celou státní politiku: ale u nás mohou snad i politická nemluvňata vědět, že o takových událostech nepodáváme zprávu do Vídně my, nýbrž pražské kasino prostřednictvím svých orgánův a ochránců, které z opatrnosti nechci jmenovat. Proti přenáhlenosti a nešikovnosti není bezpečen nikdo, a také německá »Wacht am Rhein« na českém sněmu byla jistě provokací prahloupou. Ale význam provokace německé rozhodujícím kruhům se vylíčí co nejvíce zdrobnělý — nezamlčí-li se vůbec — kdežto význam demonstrace české se nafoukne do rozměrův ohromných. To, opakuji, každý politik český ví, a má dle toho jednat. Má-li kdo přesvědčení a trpí za ně vazbu a třeba žalář, máme k němu úctu; jenže ať každý trpí a riskuje sám. Ale pro své osobní stanovisko a po případě pro svou popularitu mučednickou ohrožovat politickou posici celého národa je nepřípustno. Národ netouží po kriminále, nýbrž po svém pokroku, a kdyby voličstvo bylo politicky vyspělejší, dovedlo by národně sociálním »pracovníkům« dát odpověď přiléhavější, nežli je zbytečná persekuce soudní.

»České Slovo« píše dnes o procese nápadně střízlivě. Nelze rozeznat, pokud v tom vězí tiskové poměry a ztráta imunity, a pokud snad lepší poznání. Uvidíme! Předáci národně sociální však ať uváží svou zodpovědnost, kterou po případě jednou odpykají na soudě národa.

5. srpna 1909. *Ch.*

UMĚNÍ

K třetí soutěži na přestavbu a přístavbu Staroměstské radnice.

II.

Všechny příznaky poslední soutěže ukazují zřejmé uklidnění současné architektonické tvorby a definitivní překonání slohového mumraje let podevadesátých, z jehož rozpaků, výstředností a pokusů krystalisuje se pomalu nové chápání slohových forem a vnějších znaků a prostředků tvůrčího výrazu. Architektonická mluva se oprosťuje, stává zdrželivější, poměr ke starým slohům přirozenější. Návrhy autorů, zúčastnivších se soutěží předešlých, jsou klidnější a méně theatrální, méně slavnostní, v zevnějším aparátu reaguje většina členů novější generace zcela zřejmě proti vnějšímu, příliš dekorativnímu pojímání architektovy úlohy vědomým sebeomezováním volnosti v užívání forem, potlačováním náladových prvků i ztužením a zpřísněním silhouetty a celkového členění.

Dokazuje to udělení první ceny návrhu Ant. Wiehla a pominutí ostatních návrhů v historických slozích. Vnější předpoklady návrhu Wiehlova jsou historické, jako je historická jeho formová mluva, odvozená z italské a české (ve věži také německé) renaissance: v průvodním slově odvolává se na historii při vysvětlování pohnutek půdorysného rozvrhu, z historických důvodů rozhoduje se pro umístění velikých sálů v průčelí, znovuvytvoření podloubí na straně západní, situování radničního sklepa — i plastiky užívá prý z historických (didaktická architektura!), nikoli dekoračních motivů. Užívá štítů, připomínajících Novoměstskou radnici, věžiček, věží (v rohu u Mikulášského kostela), arkýřů, ale jsou to pouhé akcesorie v celkové váze, jakou působí jeho návrh. Aspoň jeho hlavní průčelí má svůj klid organismu dobře a ne zbytečně členěného, rostoucího těžkou hmotou spodku — prohýbanou jenom výklenky se sochami, neboť Wiehl chápe krásu prosté zdi — do štítů v klidnou silhouettu střechy s vížkami, snad nedobře kontrastujícími s velikou starou věží, uhýbá stejným rytmem a napětím k Mikuláši komolým rohem, kde tvoří novou konfiguraci věže a arkýře. Nedělá pouhou zevnější façadu, ale architekturu jednotnou půdorysem i vnitřkem. Jenom na rohu u Minuty staví těžkou palácovou budovu (u stavitele, dokládajícího každý svůj krok historií, zaráží nezachovávání krásných domů č. 3 a 4), italských názvuků, příliš těžkou k prostoře Malého rynečku, neorganicky se připojující k traktu do Linhartské

ulice, neúměrně zdobenému titěrnými renaissančními arkýři, možnými jediné na občanském domě, nikoli na monumentálním paláci. Ale celek zaujme silou architektonické myšlenky jednotně vyjadřované, uměleckou potencí autora, jejž nutno respektovati i při zásadním nesouhlasu.

Druhou cenou, ale jednomyslným souhlasem jury poctěný návrh Petříkův ukazoval, jak mnoho naučil se jeho autor ze soutěží minulých. Opíraje se v půdorysu o projekt Koulův, dal se v řešení situace nésti myšlenkami z druhé soutěže vyloučených návrhů polívkových a Janákových. Tvoří nové Staroměstské náměstí, souvisící a sjednocené s budovou radniční, vyhovující novým frekvencím a novým pohledovým situacím, spíše centrální, proti protáhlé formě nynější. Vidí největší poškození jeho celistvosti v mrtvé díře, povstalé zbořením domu Krennova a průlomem Mikulášské třídy, proto dává z celkové hmoty budovy patrovému křídlu s podjezdy, do jehož osy narovnává asanační třídu zbouráním rohového domu Oppeltova (Schirova) a dává jí viditelného point de vue obeliskem, představeným podjezdům křídla. Tím ohraničí současně od prostoru náměstí Mikulášský kostel, ačkoliv účinek silhouetty věží zůstane mu zachován, a vytvoří před ním také s druhé strany ohraničené menší náměstí s krajní mezí odstupu pro pohled na kostelní průčelí. Poměry hmot náměstí určují i půdorys budovy: risalitu paláce Kinských odpoví patrové křídlo, hlavní osa budovy běží od Týna do ulice Linhartské, příčná od Melantrichovy k sv. Mikuláši. Do náměstí umísťuje slavnostní sál v druhém poschodí, dobře kombinovaný se svým předsálím, v křížení obou os dává sál sboru obecních starších. Před radnici staví pomník Husův. Stejně logicky jako v půdorysu pokračuje i ve výstavbě, s promyšlením, nelekajícím se ani radikálních obětí (Oppeltův dům), jednotné až do posledních konsekvencí (upuštění od střech) bez pompy »motivů« a »nápadů«, vyjadřující půdorys, ohlašující vnějškem vnitřní dění. Nejšťastnější je v novotvaru věže, které podobně jako kdysi Janák sundává nynější přílbu, zvyšuje ji jehlanem, kampanile podobným. Všude jinde svědčí jeho architektura, skoro neindividuálně suchá, spíše sociálního charakteru, o síle rozumně spravované; monumentálnost je pak logickou konklusí daných podmínek úlohy a prostředků správně využitých.

Autor třetí ceny dosahuje monumentálnosti daleko vnějšněji. Podobně jako Wiehl tvoří především radnici, méně se ohlížeje na náměstí, a chce již vnější formou vyjádřiti její ideový význam. Proto spíná celou hmotu bloku věžemi, utužuje ji jaksi, a do Staroměstského náměstí představuje ji mezi dvě věže prohnutý risalit. Také v dobrém půdorysu stýká se s Wiehlem v umístění obou representačních místností náměstí. Organickou vadou projektu, byť originelního ve výrazu, je právě ona příliš chtěná slavnostnost, dosahovaná vnějšími efekty. Neboť všechny ony věže je možno si z něho odmysliti a jeho půdorys i výstavba se nezmění, jsou k jádru stavby pouze přidány, nevyrůstají z něho jedinečnou nutností, a také, setkají-li se dvě blízko sebe, jako na rohu proti ulici Kaprové, ukazují celou násilnost svého efektu. Celé řešení budovy má v sobě příliš malebného, ve formě znaky specielně dobové, architekt pracoval jaksi z vnějška k celkové silhouettě, aparátem střech, atik, tvořil jakousi divadelní, uměle slavnostní façadu průčelí risalitem celku p ř e d-staveným, z podmínek nevyrostším. Hübschmanova architektura je dokladem dobového přelomu, ohlasem staršího dekorativního tvoření i vědomou prací za novými formami věčně starých úloh. (Dokončení.)

DISKUSSE

Epištola o humanitě.

V Berlíně, v červenci 1909.

Přeletem přes Berlín k severu! Z rána v obligátní kavárně Bauerově Pod lipami. Probírám se novinami, nořím se do cizího prostředí, pojednou malá zpráva z drahé širší vlasti a celá bída milované domoviny vyrůstá přede mnou.

Čtu o Rossegerově školním fondu, o četných příspěvcích naň, o samolibosti německé. Fond dospěl již k četným statisícům, a příspěvky se hrnou!

Tento Rosegger mně nebyl nikdy sympatický. Jeho literární tvorba je mně příliš způsobná, ctnost jím líčená dochází, pokud aspoň já se na jeho figurky pamatuji, vždy patřičné odměny a hřích patřičné odplaty. Jeho mravnost je tak nějak pěkně učesaná, zapáchá libě čerstvým prádlem a mýdlem, je najedená a proto tak spokojená. Napsal také, neboť patří mezi ony, kteří také boha hledají, náboženské knihy, u nás také tolik velebené, »Moje království nebeské« a »Inri«. Vzorný křesťan dle evangelia!

Jen že, opět podávám svůj osobní úsudek, jen že ani v těchto pracích nezapírá dnešní literát bývalého krejčího. Jeho kabát evangelické lásky tak pěkně v pasu přiléhá, je u krku dost volný, tak že jeho pobožnost při požívání pozemských slastí necítí se nevolnou, a přísnost dogmatických kalhot jeho křesťanství tak příliš neškrtí. Ten-

týž Rosegger, oplývající láskou k bližnímu, vydal heslo k sbírání školního fondu německého pro záchranu dětí na národnostně ohrožených hranicích! A Němci ty 2 miliony korun seberou. Pan autor i přispívatelé vědí tak dobře, jako celý svět, že se jedná o chytání slovinských, snad i českých dětí, o odnárodnění docela sprosté, ale mají se k dílu jménem evangelisty Roseggera.

Tady jsem zase jednou u tohoto křesťanství v slovech a skutcích.

Ten Rosegger znamená vrchol německého náboženského cítění.

I u nás se mu obdivují.

Vypadá evangelická láska ve svých nadprůměrných representantech takhle? Ale, namítají Slované, tak vypadá ta křesťanská láska v praksi jen u Němců. Ale u nás Slovanů? Vzpomeňme jen na Tolstého, na jeho stoupence, na celé moderní obrození křesťanské u nás, na naši humanitu českou, atd. Tedy budiž! Slované jsou křesťanštější! Jen že mne má zkušenost učí, že nevidím ani u nich většího osvědčení lásky k bližnímu, než u žida, u moslemína a u jiných nekřesťanů! U porovnání s Germány jsou toliko nevolnější ve svém veřejném i soukromém životě.

To že je důsledek race, tradice a historie, prostředí?

Připusťme i to. Pak ale to křesťanství, jež prý jedině člověka vniterně osvobozuje, musilo by se promítat i na venek a osvobodit i člověka zevně.

Nestačí-li na to, nebo nikoliv víc než jiná víra, nepokládám je za podklad pro život budoucího člověka! Tedy ani to slovanské křesťanství mně neimponuje!

Ale namítnou mně snad nyní zase Germáni: Špatně volil jsi jako representanta germánské evangelické lásky Roseggera-šovéna! Dobrý člověk, ale přece jen prostřední. Což nevíš zrovna ty o Björnsonovi? To je náš Tolstoj, jen že životnější, Tolstoj bez záští k moderní kultuře, Tolstoj nikoliv mužické pokory a resignace, ale Tolstoj-nadčlověk budoucích generací. Ano! Björnson! To je typ člověka, jenž prošel všemi fásemi křesťanství, počínajíc tuhým církevnictvím k haugiánskému sektářství, až dospěl k Ole Tuftovi ve svém díle »Na božích cestách«, až k svému faráři Sangovi v »Nad naši sílu«. V tomto ukázal, že zázraku nelze čekat od nejvypiatější, nejhlubší víry ke Kristu, to je rub v jeho vývoji náboženském. Za to Ole Tuft, farář, jenž se na kazatelně kaje a přiznává k svému životnímu omylu, jest líc v náboženském profilu Björnsonově.

To je on sám, jenž hlásá, nade všechno svaté písmo, nad slova i jejich ducha stojí s á m ž i v o t ve své nádhernosti a plnosti!

Edvard Kalem, lékař, nevěřící ve smyslu věřících, je onen člověk účinné lásky, jemuž základnou života je: »N e k ř i v d i t, a l e t a k é k ř i v d y n e t r p ě t!

Zde jsem při jádru věci.

Chápu-li Björnsona dobře, a myslím, že chápu, pak on vyspěl n a d e v a n g e l i u m a p ř e s t a l j i ž b ý t k ř e s ť a n e m v mezích evangelia, neboť evangelium je zapírání království této země, jest negace pozemského života, jest pokora, jest neodporování zlu, jest protivou všeho, k čemu spěje člověk budoucí společnosti.

Nekřivdit, odpouštět! Ano!

Po dvě tisíciletí bylo tomu lidstvo učeno, ale nedospělo příliš daleko, a pokud dospělo, za oběti příliš velké, jelikož toto učení bylo jednostranné, neúplné.

Lidé budoucnosti musí být vychováni také v učení: N e d a t s i k ř i v d i t!

A aby to pochopili, bude zapotřebí jim především poznat, jak krásný a jak zázračně nádherný je vezdejší život, učit je, že každý má k životu svému právo, již proto, že je, že žije a že tímto právem, jež ničím jiným podmíněno není, ani zdůvodněno, než pouhým faktem života, jsou lidé obrněni proti každému zasahování do sféry tohoto svého života, mají-li pravou vůli k životu. Uvědomujíce si pak toto své právo k životu, lidé logicky musí usuzovat, že právo takové patří i jejich bližním, a závěrkem toho úsudku bude: »Co nechceš, aby jiní ti činili, nečiň ty jiným«, či jinými slovy: »Miluj svého bližního jako sama sebe.« Nesahej mu na nic, co je jemu draho, a co chceš mít sám sobě zachováno, na volnost osoby, rodiny, společnosti, národnosti, jež je také jednou z podstatných vlastností každé osobnosti! Je pak národnost, zvláště nám dnešním příslušníkům malých národů, vlastností, jejíž uplatnění je nám posud tak bolestně zabráněno od národů silnějších a jejich vládců. Na záchranu naší osobnosti, která dnes trpí tolik zkracováním práv naší národnosti malé a proto slabší, nestačí lék evangelia.

Já, kdybych měl vliv, učinil bych výzvu ke sbírkám milionovým, abych jimi založil teologickou fakultu budoucnosti, kde by teologičtí mistři její hlásali nikoliv víc: »Nekřivdi!«, ale »N e d e j s i k ř i v d i t a d ů s l e d k e m t o h o n e k ř i v d i j i n ý m!«

Tito profesoři mé teologické fakulty musili by hlásat důvěru v sebe spíše než v Boha, hlásat a vykládat krásu života v krásných učebnách, ozdobených květinami a sochami, představujícími sílu a krásu, zatopených sluncem a provívaných čerstvým vzduchem lesním. Moji profesoři tohoto mého bohosloví musili by býti výkvětem učeného světa, ale musili by také znát výborně šermovat a rohovat, musili by mít silně vyvinutý biceps a v prsou šířku aspoň 90 centimetrů.

To vše jsem vyčetl ze zprávy o školním fondu Roseggera-jesuity v Baurově kavárně Pod lipami. Dr. *E. Lederer.*

ZE DNE

Dovolujeme si slušně požádati pp. abonenty o zapravení předplatného a starší pp. dlužníky o zapravení doplatného.

*

Sociální politika pražské radnice. Kdyby nezasvěcený člověk četl, že v pražském sboru obecních starších sveden byl řečnický zápas o vyhrazení stavebních míst pro stavbu domů s levnými byty a dílnami pro živnostnictvo, mohl by míti dojem, že v tomto sboru uplatňuje se mocný zájem o problémy sociální. Takového podezření si však tento ctihodný sbor naprosto nezaslouží. Samo slovo »sociální problém« má pro našeho solidního zástupce lidu na radnici zcela nepříjemný zvuk — a postaví-li se přece ten či onen do světla podezřele narudlého, děje se to jen ve službě vyšších ideí. Tak na příklad poslední »zápas pěvců na radnici«, svedený v poslední schůzi sboru, který se zevně točil okolo zájmů sociální skupiny »malého muže« a úřednictva, prozářen byl ideálním odleskem blížící se velké chvíle obecního zastupitelstva. Na dvé se jim srdce rozdělilo: úředníci mají druhý sbor, živnostníci třetí — jak se tedy rozhodnout, který ze sociálních problému velkoměstských pokládati za nutkavější a pro blaho o b c e důležitější? Otázku bytů úřednických nebo živnostnických? Zápasníci nevyčkali konce turnaje a utekli. Kdo uteče, ten vyhraje. Utekou-li ještě v září a v říjnu před hlasováním o prodeji pozemků pro stavbu domů úřednických v asanaci, dojde k rozhodnutí až po volbách a bolest nad porážkou toho či onoho z problémů bude méně hlodavá. Štěstí, že nejsou dosud voliči d ě l n í c i, neboť kdyby se mělo srdce na tré rozděliti a trýzniti se úzkostí, aby i dělnému lidu dostalo se levných bytů, aby zachráněn byl český dělník ze sociálně politického objetí »České spořitelny«, která nelitovala nákladu na stavbu dělnických domů — to už by bylo skutečně příliš mnoho na útlé mysli otců pražského lidu.

Jubileum university lipské, založené r. 1409 německými vystěhovalci z Prahy, odbylo se s velikou okázalostí, a jak se u německé humanity rozumí samo sebou, s beztaktností proti českému národu. Osoby vědecky bezvýznamné byly uznány za hodny čestného doktorátu, jen když, jako p. Prade, mají za sebou kus práce germanisační. To nás z rovnováhy ovšem nevyvede. Jinak oslavy lipské dávají velmi špatné svědectví o německém vkusu. Spínáme často ruce nad nechutnostmi českých slavností, ale oslavovat universitu maškarádami dovede přece jenom německý Michl. Nad tyto lidi není větších šosáků snad na celé zeměkouli.

Přepadání Čechů Němci stává se den ode dne častějším zjevem. Nevíme, kolik pravdy je v názoru, že řeže červencové a srpnové mají účel, vyprovokovat Čechy v době narozenin panovníkových (18. srpna) k nějakým netaktickým projevům, ale při obvyklé denunciační činnosti všeněmeckých agitátorů pro krále pruského není to nepravděpodobno. Letošní krveprolití se odehrávají hlavně v Dolních Rakousích. Zlé svědomí tamějších Němců, v nichž namnoze koluje více krve české nežli německé, štve je k násilnostem na účastnících českých slavností, kterých dříve si Němci skoro nevšímali, jako se právě stalo při českých obžinkách ve Švechatě. Zuřivost odrodilců je pochopitelná — jejich šiky přestávají se totiž rozmnožovat, Čechové se přestávají poněmčovat. Dovedou naši politikové těchto okolností využiti?

V mezinárodních závodech tělocvičných v Lucemburku 1. srpna čeští sokolové pozbyli primátu z r. 1907, podlehnuvše v soutěži Francouzům. Výsledek je sice i tak pro Čechy čestný, ale v pravé světlo se staví teprve závodním řádem. Tento letos byl úmyslně upraven tak, že cvičení nářaďová, v nichž vynikají Francouzové, platí za vyšší počet bodů nežli prostá (skok, běh atd.), v nichž r. 1907 Čechové je předstihovali. Tím závodní klasifikace lucemburská stává se bezcenným humbugem, a I. cena ve skutečnosti patří opětně českým sokolům. — Také pro naše poměry tato příhoda jest poučná. Proti sokolskému tělocviku bývá namítáno, že příliš favorisuje nářadí oproti cvičením prostým. Srovnání s Francouzi a úprava klasifikace v Lucemburku staví tuto výtku v světlo pochybné.

Union 4. srpna doslova otiskla z Přehledu dlouhý rozhovor p. dra Lederera s Björnsonem — bez udání pramene. Že celá řada českých časopisův obsah našeho listu vykrádá a při tom úzkostlivě, ba rafinovaně se střeží, aby se čtenáři jejich nedověděli o existenci Přehledu, na to jsme zvyklí a rozumíme pohnutkám jejich. Proto si toho všímáme málokdy, pouze v případech křiklavějších. Ale čin Unionu nejen křičí, nýbrž přímo řve. Tak hamižně si dovede počínat denník, který si existenci zakládá na tvrzení, že o českém národě poctivě a ne-

stranně informuje cizinu, a ještě nedávno touto záminkou se dovolával podpory české veřejnosti, které se mu s naší strany také dostalo! Ať jen si orgán pp. Beauforta a Dubského v tomto duchu počíná dál, a udělá z Unionu filiálku Času. Kam to tak přivede, je jeho věc — ale jen ať upřímně dozná své cíle a přestane veřejnosti předstírat věcnost a objektivnost.

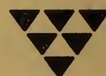
Píše se nám: »Popřejte, prosím, místa tomuto sdělení: Poněvadž jsem někdy užíval při svých příspěvcích v tomto listě značky š, byl jsem stotožňován s panem referentem Čes. Mysli, který se značí -š-, a o kterém jste psali také v min. čísle. Konstatuji, že do Čes. Mysli jsem psal příspěvky pod plným jménem neb značené **F. Š.** (jednou, tušim, byla tam chyba v písmeni, místo **F.** bylo **A.**). Současně konstatuji, že nejsem totožný s básníkem Karlem Šelepou. PhC. František Šelepa.«

O úkolu předsedy trestních líčení případně uvažují Deutsche Juristen Zeitung v č. 11. a Právník v č. 14. Je totiž pravděpodobno, že znalost obžalovacích a vyšetřovacích spisů budí v předsedovi náladu proti obžalovanému, a že tak předseda nebývá objektivním, nýbrž zjevně straní žalobci na úkor obhájce. Dr. Haase v D. J. Z. navrhuje proto, aby předseda neměl účasti při rozsuzování, podobně jako je tomu při soudech porotních. »Právník« dokládá, že by v důsledku toho musilo býti zrušeno i předsedovo résumé. Kdy bude lze přikročiti k podobným opravám za dnešního stavu sněmovny?

Z nedostatku místa odkládáme článek o † Josefu Matějkovi (Literatura) a rubriku Slovensko.

Ústřední banka českých spořitelen v Praze: Stav vkladů ku dni 31. července 1909 K 99,212.622·77.

Řím, plán hlavního města Italie, v barvách pěkně provedený, právě vyšel v 7. sešitě Ottova Malého zeměpisného atlasu a přijde zajisté vhod českému čtenářstvu. Návštěvníku Říma vybaví se jím vzpomínky a jím pozná i každý rozlohu a památné budovy »věčného města«. Další tři mapy, v sešitě tomto obsažené, poskytují jasný obraz Spojených Států Severoamerických. Pěkně vyznačen zde jejich rozvoj, železniční sítě a poprvé na mapě shledáváme se s českými osadami v Texasu: Prahou, Pískem, Táborem, Moravií a jinými. Spolehlivé názvosloví české a slovanské, jímž jsou všecky mapy opatřeny, přispěje k hojnému rozšíření tohoto českého díla, které vyrovná se úplně všem podnikům cizím, kteréž českému obecenstvu jsou zpravidla vnucovány. Formát i úprava Atlasu jest velice praktická. Celé dílo vyjde v 25—30 sešitech o 3—4 kolorovaných mapách po 80 hal. Ottův Malý zeměpisný atlas rediguje dr. St. Nikolau a vychází nákladem J. Otty v Praze. Ukázkový sešit posílá nakladatelství každému, kdo zašle poukázkou neb v pošt. známkách 35 hal. Doporučujeme výborné a velice levné dílo toto pozornosti všeho českého čtenářstva.

ADMINISTRACE „PŘEHLEDU“

zasílá za hotové neb na splátky (možno zaslati i ve známkách):

SPISY VĚDECKÉ, POLITICKÉ A SOCIÁLNÍ.

L. N. Tolstoj: **Vzpamatujte se!** List proti válce rusko-japonské a válkám vůbec. Třetí vydání. Místo 60 hal. pouze 30 hal.

Dr. B. Gebauer: **Východočeské otrokářství.** 120 str. Za K 1·20.

Dr. Jiří v. Gižycki: **Sociální ethika.** Stran 96. Za K 1·20.

L. K. Hofmana **Sebrané spisy.** Díl I. Spisy vědecké s úvodem prof. J. Golla. Cena 6 K. Díl II.: Spisy smíšené a denník s úvodem Viktora Dyka. Cena 5 K.

L. K. Hofman: **Adam Mickiewicz.** 130 str. za 1 K 20 h.

Dr. Em. Chalupný: **Havlíček.** Obraz psychologický a sociologický. 600 str. Za 10 K; pro abonenty »Přehledu« sleva 20%.

Dr. Em. Chalupný: **Antika a moderní život.** Časová úvaha. 66 str. Za 50 hal.

J. Jellinek: **Právo menšin.** Za 40 hal.

Dr. B. Klineberger: **Náboženský cit.** Rozbor hodnoty náboženství. 440 str. Za K 6·—.

Antonín Menger: **Stát budoucnosti.** 340 str. Za K 6·—.

Ch. Seignobos: **Církev a katolické strany ve století XIX.** Za 70 hal.

Dr. Emil Svoboda: **O reálním dělení domů v obvodu bývalého Pražského ghetta.** Za K 1·90.

BELLETRIE, BÁSNĚ, DRAMATA.

Marie Gebauerová: **Obrázky.** Povídky o dětech a pro děti. Za K 1·70.

Leda: **Obecní volby.** Veselohra o 3 jednáních. 90 stran. Za K 1·40.

Leda: **Právo k životu.** Hra o 3 jednáních. Za K 1·40.

Ant. Sova: **Dobrodružství odvahy.** Básně. 100 str. Za K 2·—.

Ant. Sova: **Tři zpěvy dnešků a zítřků.** Politické básně. Za 80 hal.

BROŽURY.

Dr. Z. V. Tobolka: **Fr. Palacký jako politik a historik.** Za 40 h.

A. L. Krejčík: **Frant. Palackého život, působení a význam.** Za 20 h.

K. Valeška: **Josef Dobrovský, národní buditel.** Za 20 hal.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 13. SRPNA 1909. ČÍSLO 47.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

POLITIKA

»Česká politika«.

Ref. dr. J. K. Němec.

I.

V »Laichterově výboru nejlepších spisů poučných« dospívá právě k zakončení dílo, ojedinělé zjevem svým v literaturách. Pod názvem »Česká politika« sloučena za redakce dra Zdenka Tobolky v celek řada pojednání předních českých odborníků o jednotlivých časových otázkách, týkajících se českého národního bytí, a učiněn pokus vystihnouti vědeckou methodou plnost českého politického života jak po stránce jeho historických základů, tak co se týče současného jeho směru a oprávněnosti jednotlivých jeho složek. Program nesnadný a právě - touto nesnadností značně originální! Politika ve všech svých podrobnostech jest posud přece jen příliš výsledkem neuvědomělého, instinktivního konání lidského, lidských předsudků a lidských vášní, abychom měli spolehlivé měřítko pro srovnání politických zjevů s objektivní jejich nutností, pro zjištění jejich objektivní hodnoty, a z téhož důvodu není žádné druhé zkoumání lidské podrobeno tolika omylům, tolika subjektivním náhledům, jako pozorování života politického. Snaha po vědeckém roztřídění a ocenění veškerých jednotlivých součástek vlnobití, které zmítá životem politického útvaru, jakým jest na př. národ, jest proto sama sebou plavbou mezi dvěma extremy: Buď úkolu takového podejme se jednotlivec, pak překážkou jest nemožnost ovládati odborně látku do veškerých detailů, aneb zabezpečiti lze vědeckou cenu díla spolupůsobením několika pracovníků, pak však vzniká otázka, jak zabezpečiti též jeho jednotu.

Obtíže tyto právě jsou příčinou, že vědecká díla o politickém životě jednotlivých národů neb států, ať už vznikla pílí jednotlivce, nebo prací soubornou, se obyčejně co do látky značně obmezují. Buď studuje se jen jednotlivá stránka státního neb národního života — specialisace, které zejména děkuje svůj rozvoj literatura o politice národohospodářské — nebo podává se pouhá deskripce s největším jak možno vyloučením kritiky — methoda nejvíc oblíbená v literatuře anglické — nebo po způsobu moderních německých historiků hledá se vývojové pojítko mezi minulostí a přítomností, aniž by do podrobností probíraly se snahy současna, nebo konečně seskupí se podrobné pozorování kolem určité události — typus, jehož představitelem jest na př. Eisenmannovo dílo o rakousko-uherském vyrovnání.

»Česká politika« vytkla si, přes to, že kniha sama program svůj určitě nikde neuvádí, obsahem i množstvím pojednání v ní seskupených úkol, který daleko vybočuje za hranice právě uvedené, a nad to chce dle prospektu, kterým nakladatelství zahájilo její vydávání, »poskytnouti čtenáři věcné základní poučení o vývoji a podstatě našich nynějších politických poměrů se zřetelem k nejdůležitějším úkolům a otázkám našeho veřejného života«, »knihu našich živých potřeb a zájmů«. Její cíl není tudíž jen vědecký, nýbrž v prvé řadě zároveň popularisační a propagační. Cíl ten, zveličující a komplikující redakční obtíže, pak dán jest motivy jejího vzniku, které samy zasluhují veškerého uznání, a pro něž je dojista další chybou, že do díla nepojat článek, který by látku probíranou přehledně zceloval a program knihy určitě vytýkal. Prvním důvodem požadavku takového jest ovšem sama nesnáz zachovati jednotu díla při vědecké hodnotě jednotlivých prací a volnosti jejich autorů. V tom ohledu, zdá se, spoléhala redakce příliš na práci prof. Masaryka, kterou zařadila v čelo knihy a která ovšem zabočila, ne právě na svůj vlastní prospěch, zcela jinam. Avšak nesnadno si vůbec představiti, že by bylo lze programatický úvod knihy odděliti od uspořádání celého díla a že by proto kresbu en miniature, jakou by úvod takový byl, podati měl

někdo jiný, nežli kdo navrhuje rozvrh celkového obrazu.

To vše ovšem jest jen z části výtkou, ačkoli nelze upříti, že by se jinak snad bylo, alespoň do jisté míry, uvarováno omylů, kterým propadli autoři některých statí ohledně založení svých příspěvků. Není totiž na druhé straně jisto, že by úvod takový při bohatosti a komplikovanosti obsahu díla úplně vyhovoval a vyhovovati mohl. Litovati spíše, že z nedostatku takovéhoto zcelení díla unikají průměrnému čtenáři pohnutky, pro které k vydání »České politiky« přistoupeno a pro které tato není pouhým, jak by se na venek mohlo zdáti, podnikem literárním, nýbrž — možno s rozvahou říci — kulturně-historickou událostí. Sneslo by se zcela dobře s propagační (jak svrchu vytknuto) tendencí knihy, kdyby bylo přímo v ní ukázáno, že jest útokem na bezmyšlenkovité, frásovité projednávání veřejných otázek, že chce býti reakcí proti žalostným zjevům demagogie, přibývajícím úměrně s politickým vývojem českého národa, že chce povzbuditi k seriosnímu studiu českých problémů, k seriosnímu českému politickému životu. Tím přibylo by dílu značně na svěžesti a životnosti, aniž by zadáno tím bylo jeho snaze po objektivitě a nestrannosti.

Takto ovšem pohnutky tyto mohou býti známy jen zasvěcencům a to ještě — přihlížíme-li k akademickému příliš rázu některých statí a k různým okolnostem, o nichž třeba pomlčeti — ne vesměs bez jisté dávky skepse. Vědecká cena prací v knize obsažených, jejich přímost a otevřenost i tam, kde (jako na př. v příspěvcích Kramářových) mají již velice osobité zabarvení a kde následkem toho jen se značnou námahou mohou se udržeti na půdě zkoumání ryze objektivního, fakt, že v díle zastoupeno jest několik autorů zaujímajících politické postavení stejně vynikající jako vzájemně různé a že příspěvky autorů těch přes to uhájily si poměrnou nepředpojatost, ba i jistou bezohlednost vůči názorům, zastávaným jednotlivými politickými stranami, zřejmé zaujetí pro předmět a pro jeho vztah k českému životu, jaké z části pojednání dýše, vše to činí »Českou politiku« dílem sui generis, i pokud jde o její stránku praktickou, o její význam jako knihy toužící po vlivu na mysli čtenářstva.

Bezděčně přichází tu na mysl povzdech, s jakým ve třetím dosud vyšlém dílu doprovází dr. Kramář vylíčení následků voleb do nynější říšské rady pro vedoucí do tehdejší doby českou stranu politickou: »Všem bylo jasno, že jsme samým bojem mezi sebou zapomněli na hlavní, na osvětovou práci v širokých vrstvách lidových, a že jsme ji přenechali úplně socialistům a klerikálům.« Nelze upříti, že právě z tohoto »jasna« zrodila se i myšlenka vydati »Českou politiku«, byť historie vzniku této byla sebe spletitější, byť myšlenka ta spadala daleko do doby před volbami z roku 1907, ba do doby, kdy nikdo ještě nemohl tušiti, že o volební reformu stane se vážný pokus, neřku-li, že pokus ten se zdaří. Datujeť bohužel ono »jasno« též z doby mnohem dřívější s tím toliko rozdílem, že nebylo tak upřímně a všeobecně doznáváno. Křivdí se velice starším politickým stranám i jednotlivcům, upírá-li se jim, že v oboru osvětné práce pro široké lidové vrstvy cokoli vykonali, tvrdí-li se o nich, že v tomto oboru byli úplně sterilní. Zapomíná se tu neb úmyslně přehlíží, že politický vývoj českého národa dál se ruku v ruce s vývojem snah po kulturním povznesení českého lidu a že »osvětou k svobodě« bylo heslem již prvního českého politického vůdce. Příčiny, proč lidové vrstvy se odcizily dřívějšímu politickému vedení, nejsou tak jednoduchy, aby mohly býti sváděny jen na nedostatek osvětové politiky vedení toho, v celku svém to, co jmenujeme lid, nestojí ještě dnes úplně v táboře starší politické škole protivném, a konečně nelze říci, že vše, co širokým vrstvám se odjinud podává, jest osvětou. Avšak jedno jest jisto: že dlouho zůstal nedoceněn vliv politického vývoje na kulturní potřeby širokých českých vrstev a že nebylo pochopení pro nutnost, aby změně politických poměrů, stále rostoucímu významu malého českého člověka pro aktivní politiku, byla též přizpůsobena práce v oboru osvětové propagandy. O politických otázkách nebylo k lidu mluveno se snahou po naprosté objektivní pravdě, na místě toho předkládala se mu, pokud politika z tak zvaného vzdělávacího působení nebyla vůbec vyloučena, axiomata politických stran s požadavkem, aby jim věřil. Poněvadž pak tyto články víry neodpovídaly jeho pudům, utekl se k prorokům jiným a seslabil tak jednotnou posici českého národa.

Ostatně vnucuje se tu kapitola o pojmu »širokých vrstev lidových« a stěží lze nevyřknouti paradoxon, že vlastně širokými vrstvami lidovými byli druhdy i ti, kdož ve vrstvách těch měli vykonávati civilisační poslání. Od té doby co pádem Riegrovým zanikla vnější jednota v českém postupu a co na druhé straně vstoupil český národ do mužného politického věku, poklesl úžasně průměr českého politického vzdělání a v samotných řadách za českou politiku na prvém místě odpovídajících okázaly se zjevy, které co do znalosti politických otázek a smyslu pro pochopení politických úkolů nemohly ani nejposlednějšímu individuu, zahrnutému v pojmu lid, imponovati. S uvedením nových generací v politickou arenu upadaly i samy moderní politické české dějiny v zapomenutí, aniž by věnována byla přílišná péče snahám po obnově vzpomínky na ně. Dílo Srbovo na př., které jistě nečiní nároků vědeckých a které v některých částech nemá vůbec jiného pramene, než publikace žurnalistické, jest posud jedinou domácí soustavnou prací

o českých politických dějinách doby nejnovější a nebýti Vančurova nedávného překladu Denisových Čech po Bílé Hoře neměli bychom v českém jazyku vůbec knihy toho druhu hlouběji pojaté.

Vzhledem ke všem těmto okolnostem přichází nyní »Česká politika« jako splátka na veliký dluh české literatury vůči českému kulturnímu životu a proto není zajisté nadsázkou, spatřován-li v ní výše cenný dokument kulturně historický.

S tohoto hlediska třeba dílo to posuzovati, i když s obsahem jeho nelze vesměs souhlasiti, ba i když tu a tam snad jednotlivé jeho části vyzývají k přímému odporu. Případů takovéhoto sebezapírání není ostatně mnoho, neboť dílo řadí se úplně vedle dřívější publikace Laichterovy bibliotheky o české novodobé literatuře.

*

Z týdne.

jl. Ve Vídni, 10. srpna 1909.

Orgány panu ryt. Bilińskému blízké, zejména vídeňské: »Polnische Post«, »Polnische Correspondenz« neustále se snaží dokazovati, že nemůže býti řeči o společném postupu Poláků se »Slovanskou jednotou«, že Poláci nemohou a nesmějí mysliti na utvoření slovanského bloku. To je stará politika nynějšího ministra financí, snažil se tím směrem »polské kolo« posunovati, kdykoli se mu podařilo nabýti trochu více vlivu. Největším politickým jeho rozumem jest dopomáhati německým stranám k většině a za to získati tu nebo onu koncessi pro Poláky a byť to byla koncesse, která znamená jen hmotný prospěch určité polské skupiny kapitalistické. Z četných vážných projevů je však patrno, že pan ryt. Biliński dohrál svou roli nejen jako lékař chorých financí státních, ale také jako rádce a ředitel politiky polského klubu. Velice vážné listy a revue polské ukazují k tomu, že právě minulá politická kampaň polského klubu byla ze všech dosavadních nejnešťastnější, že se poslanci polští vrátili nejen docela bez úspěchů, ale že za své posluhování Němcům, za své napomáhání v útisku ostatních Slovanů utržili ještě několik kopnutí od německých stran. Nejen, že »polské koło« nemělo úspěchů, ale ono se přesvědčilo, že přestalo býti někdejším »jazýčkem na váze«. Spojenstvím s německými stranami se jenom blamovalo — nejednou protislovanská německo-polská většina se octla v — menšině. Takový stav, v jakém byl parlament před uzavřením, je neudržitelný. Polská výstava czenstochovská a zejména výprava Čechů na tuto výstavu, potom dál do Krakova, do Lvova a do Varšavy přispěje značně k tomu, aby se také českopolský poměr na říšské radě zlepšil. V politice je třeba ustavičně mnohému novému se učit, a nejen to, ale také velice mnoho — zapomínat. K příštímu zasedání, k němuž letos dojde poměrně pozdě, je třeba konat přípravy již nyní v mnohém ohledu. Navštívit slovanské krajiny rakouské, navazovat přátelské styky, poznávat život slovanských kmenů v Rakousku žijících z vlastního názoru, nikoli z druhé nebo třetí ruky, to je teď nejpřednější povinností českých politiků, kteří chtějí provozovati vliv na vytváření politického života v Rakousku. Málo platno v couloiru poslanecké sněmovny promluvit několik slov s tím nebo oním předákem té nebo oné slovanské frakce. První a nezbytný krok k provozování positivní politiky je nabytí positivních vlastních vědomostí o těch lidech, s nimiž chceme žít ve společné práci a s nimiž chceme dojíti k společnému cíli. Na všech stranách je v české politice plno nedůsledností a hlavní, ba nejhlavnější příčinou toho je, že naši čelní politikové se pramálo starali a starají o důkladné poznání života a potřeb těch činitelů, z nichž jedině je možno voliti spojence. Přejeme si, aby nezůstalo při jediné výpravě do polských krajin.

DOPISY

Dánská výstava v Aarhusách.

Rozloženy na nejzazším konci hluboké zátoky mořské zhlížejí se Aarhusy ve vlnách Kategatu. Jako všechna města dánská mají Aarhusy malý a přívětivý vzhled, jehož nemohou porušit ani četné tovární komíny na obvodu města do výše trčící. A při tomto přívětivém vzhledu mají přece Aarhusy ráz spíše velkoměstský, pouliční ruch by odpovídal městu aspoň se stotisíci obyvateli, a přece jich nemají Aarhusy ani jako naše Plzeň. Trochu z tohoto jest ovšem možno připíst na účet zemské výstavy dánské, již Aarhusy právě hostí, avšak ne mnoho. Ta se snad projevuje ve svátek, všední den však nepatrně.

Jako bílé město na břehu mořském vypadá tato »landsudstillingen i Aarhus«. Dřevěné budovy její v prostém slohu dorském působí svým bílým nátěrem přívětivým dojmem. V jednotném řešení je vidět cílevědomé působení architekta-umělce, čímž vyniká nad loňskou výstavu pražskou, jež měla každý pavillon řešený jinak, ale málokterý umělecky. Avšak tato umělecká kázeň architektury je také jediné, čím zemská výstava dánská vyniká nad výstavu pražské obchodní komory. Téměř všechno připadá zde ne-

patrným a malicherným; snad by náš úsudek byl příznivější, kdybychom se nedívali brýlemi pražské výstavy, jejíž výši můžeme odhadovat teprve srovnáváním s výstavami jinými.

V ústředním průmyslovém paláci »Industrihallen« upoutá jediné průmysl majolíkový. Na prvním místě jest ovšem královská továrna v Kodani, jejíž výrobky známe z uměleckých výstav rudolfinských. Čestné místo zaujímá nádherná váza za 5000 K, dar továrny kodaňské radnici. Umělecky výše stojí však menší váza ušlechtilé formy se řadou eskymáckých děvčat, dílo malíře Haralda Moltke. Pro nás nezvykle okázalou jest sportovní výstava, zvláště klubů veslařských. Jinak upoutá v průmyslovém paláci snad ještě model trajektu »Seland« a kresby a práce dětí. Ostatní vystavené předměty jsou docela průměrné a nevynikají ani svým uspořádáním. Pěkný je za to připojený pavillonek květinářský s rokokovou výzdobou.

V zemi, jež má zemědělství tak vyvinuté, jako Dánsko, vzor to ostatní Evropě, bylo by možno čekat representační výstavu zemědělství. Ale ani té zde není. Z vystavovaného nepovznáší se nic nad průměr. Zemědělská literatura je nepatrně zastoupena, výstava strojů hospodářských nedosahuje úrovně našich hospodářských výstav. Nová pro nás je vzorná mlékárna, znázorňující zpracování mléka. Rybářské oddělení obsahuje rybářskou výzbroj, modely rybářských a velrybářských lodí, ale není z ní nikterak patrný význam rybářství v Dánsku. Vůbec všude je patrno nepochopení významu statistiky, jež na našich výstavách bývá na předním místě. Strojírna nevykazuje také nic nového a neobsahuje ani nic grandiosního, co by svojí velkolepostí mohlo uchvátit i laika, jako u nás byl model cukrovaru, pivovaru, exposice Daňkovky a jiné.

Zajímavá a poměrně nejlépe vypravená jest exposice lehkých přenosných pavillonů školských. Zde vystavuje několik firem, nejlepší »Fönix«, která dodávala také přenosné pavillony do Messiny. Školské škamny, zde vystavované, vyhovují všem hygienickým požadavkům, jaké na ně jsou kladeny.

Pro cizince nejzajímavější jest ovšem výstava dánských kolonií. Bohužel, Islanďané jsou ve svých státoprávních požadavcích tak důsledni, že výstavu aarhuskou vůbec neobeslali, takže nikde se nedovíme o existenci této nejdůležitější a nejzajímavější dánské osady.

Ostrovy Farörské jsou také skrovně zastoupeny. Některé rybářské firmy vystavují rozličné výrobky z rybí kůže, hlavně střevíce, pak obrázky z lovu velryb a kajek. Sanatorium pro tuberkulosní v Thorshavu jest representováno několika fotografiemi, ale opět žádnou statistikou, která by jistě pro léčení tuberkulosy arktickým klimatem nebyla bez zajímavosti. Lépe zastoupeno je Gronsko. Země se značným nerostným bohatstvím vystavuje ukázky rudy železné, olověné, hliníkové, fotografie a geologické průřezy z měděných dolů v Jonatsiaku. O životě Eskymáků podávají poučení modely letních i zimních jejich příbytků, jejich kajaků, zbraní a rybářského náčiní. Množství fotografií ze života eskymáckého a jednotlivých typů opravuje názor, jaký jsme si o těchto obyvatelích nejsevernější pevniny odnesli ze škol. O značné intelligenci jejich svědčí jejich kožené kroje se skutečně uměleckými ornamenty, dětské hračky ze dřeva a kosti, hlavně pak knihy a časopisy eskymáckou řečí tištěné v tiskárně Godthaabově v jižním Gronsku. Časopis »Atuagagdlitutit« obsahuje dokonce i illustrace nedostižné primitivnosti.

Umělecká výstava ve zvláštním pavillonu obsahuje celé umění dánské, jehož nejvýznačnější representanty známe již z Prahy; avšak nejen známá jména, i známá díla nacházíme. Ale jako v Praze ani v Aarhusách nenacházíme mezi dánskými umělci žádného průkopníka nových uměleckých myšlenek. Je zde dosti jednotlivců s poctivou snahou, na př. Bonnesen, jenž na obraze »před tuniskou kavárnou« snaží se vystihnout reflexy žlutého světla lampy na bílých pláštích a turbanech a snědých tvářích Berberů, nebo Herman Vedel, jenž tentýž problém řeší na bílém dámském závoji, Tycho Jensen, vystavující pěkný portret muže, ale málo je zde vlastního. Proto upoutají Harald Moltke a Ellen Locker-Thalbitzerová, kteří si pro motivy zašli až do Gronska, ale také právě jenom nezvyklostí svých motivů. Překvapující je neobyčejný počet žen-umělkyň, zvláště sochařek, mezi nimiž vyniká paní Willumsenová. *Ing. A. Winter.*

Aarhusy, v srpnu 1909.

VĚDA

System věd.

Máme řadu pokusů, rozřešiti problem: »Jak uspořádati v system lidské vědění«. Z nich za nejužitečnější byla pokládána základní myšlenka Comteova: uspořádati vědy dle převratného poměru obsahu a rozsahu základních pojmů jednotlivých disciplin tak, že počneme s vědou, jejíž základní pojem má největší rozsah při nejmenším obsahu a pokračujeme postupným súžováním rozsahu specialisací obsahu k ostatním vědám. Uspořádání toto zdá se býti nejpřirozenějším. Neboť pojmy tvoří vlastní látku

věd, bude tedy systematika pojmů zároveň systemem vědění.

Toto Comteovo řešení svrchu vzpomenutého problemu podrobuje W. Ostwald bystré kritice (Annalen der Naturphilosophie. VIII, 1, 2.) a podává zároveň vlastní pokus řešení tohoto problemu. K uspořádání pevného systemu pojmů je nutno dříve znáti tabulku základních pojmů, dále nerozložitelných, asi tak, jako v chemii podal Lavoisier tabulku chemických elementů. Ale obojí do dneška chybí, a proti každému takovému pokusu možno namítati, že stanovené základní prvky mohou býti další analysou rozloženy. Teprve tehdy bude míti tento pokus zdar, až budou jasny zákony spojování pojmů. Ty ovšem známe z praktického užití, ale sotva jsou kde dosud systematicky uspořádány.

Comte a jeho následovníci přehlédli předně rozdíl mezi t. zv. čistými (abstraktními) a užitými (konkretními) vědami. Konečný účel každé vědy jest služba životu, neb nemá-li věda za účel předvídání fakt na základě získané zkušenosti, nezaslouží názvu vědy a náleží pouze v obor osobních libůstek, jež nemají významu pro společnost a nemohou spoléhati na její podporu. Každý nový vědecký poznatek má míti možnost, aby mohl býti nějak pro lidstvo zužitkován. Ale ve vědě musí býti také mnoho pracováno, jak obchodníci říkají »do zásoby«, aby v případě potřeby bylo pohotově. A to právě jest úkolem »čisté« (abstraktní) vědy, jež také stále pořádá systematický přehled svých poznatků, pokud je možný. »Užité« (konkretní) vědy vztahují se k okamžitým potřebám života a jsou vedeny jen těmi a ne systematikou.

Comteovi jedná se v jeho systemu pouze o čisté vědy, ježto vědy užité jsou závislé na tolika okolnostech, jež se stále mění. Ale ani tu nepočínal si Comte důsledně a pojal do svého systemu i vědy užité (jako na př. astronomii). Jedná se tu asi jistě o vliv tradicionelních praktických rozdělení oborů vědních, užívaných na universitách a v učebnicích. Takto obvykle si počínají i jiní reformní duchové.

Známa jest Comteova stupnice věd:

Mathematika. (Geometrie, mechanika.)

Astronomie (geometrická i mechanická).

Fysika. (Barologie, Thermologie, Akustika, Optika, Elektrologie.)

Chemie. (Anorganická a organická.)

Fysiologie. (Struktura, klassifikace, botanika, zoologie, intellektuální a affektivní fysiologie.)

Sociální fysika. (Struktura lidské společnosti: Základy lidského vývoje; Dějiny civilisace.)

Ostwald poprvé o tomto problému počal přemýšleti před 20 lety, při rozvrhu systemu »Všeobecné chemie«. Teprve po uplynutí decenia nabyly tyto jeho pokyny určitější formy a poprvé jich prakticky užil, vydávaje své »Přednášky o Naturfilosofii«.

Logiku nazývá všeobecnějším názvem: »Mannigfaltigkeitslehre« a klade ji, jakožto nauku nejvšeobecnější, ještě před mathematiku, na první místo. Když před krátkou dobou jal se zpracovávati sociologii na podkladě energetickém, tu našel řadu zjevů, jež nemožno již počítati k psychologii, ale jež také nehodí se ještě v obor sociologie, jakožto vědy o kollektivných zjevech lidských. Bude nutna tedy základní změna pojmu a definice této vědy, jíž Comte ukončil svoji soustavu.

Jest cosi specificky lidského, co změnilo běh přirozených událostí tak, že patrno je na nich přičinění lidské. Jde tu o účelné ovládnutí vnějšího světa, čímž liší se lidstvo podstatně od zvířat, chovajících se k vnějšímu světu dosti passivně. Ono hledá si sice potravu, brání se nepříteli, ale jako nástrojů k tomu užívá svých vlastních údů; člověk ale v podobných případech béře do ruky zvláštní předměty, jež opět po upotřebení odkládá. Užívá tu nástrojů jako transformátorů energie, a toto počínání si jest specificky lidské.

Vědu pak, jednající o těchto jevech, lze dobře nazvati »vědou o kultuře«, ježto bude moci obsáhnouti jevy předsociální, sociální i příští. Jméno její »kulturologie« zní ovšem dosud nezvykle, ba snad i komicky.

Jest tedy Ostwaldův systém následující:

I. Vědy základní. Hlavní pojem: Uspořádání.
1. Mannigfaltigkeitslehre a logika.
2. Mathematika.
3. Geometrie a astronomie.

II. Fysikální vědy. Hlavní pojem: Energie.
4. Mechanika.
5. Fysika.
6. Chemie.

III. Biologické vědy. Hlavní pojem: Život.
7. Fysiologie.
8. Psychologie.
9. Kulturologie.

Kam zařaditi filosofii? Logika jest zařazena, noëtika náleží k psychologii, ethika, filosofie pravá patří ke kulturologii atd. Dnes nesídlí více věda v hlavě jednoho člověka, nýbrž v celém obdivuhodném organismu hlav, knih, apparátů a j., jež k její existenci jsou nezbytně nutny.

K. Amerling.

*

Třetí sjezd archaeologický.

Základ, na němž vznikl Moravský archaeologický klub, totiž sorganisovati a prohloubiti práci archaeologickou na Moravě, přirozeně vedl k tomu, aby se pořádaly archaeologické sjezdy. Počátek učiněn byl r. 1907 v Litovli, druhý sjezd

konal se 1908 v Kroměříži a třetí ve dnech 1. a 2. srpna t. r. v Boskovicích, spojený s návštěvou Kniesova musea v Sloupu. Letos bylo již patrno, že nejen vzrůstá zájem o sjezdy v zemích českých, ale že se uznává jejich potřeba. Bylot přítomno na 40 interessentů, mezi nimiž zvláště velikým počtem zastoupeny byly Čechy. Významu pak dodalo sjezdu, že se ho zúčastnil přednáškou také známý anthropolog, prof. J. Talko Hryncewicz z Krakova. Kromě něho přednášeli ještě doc. dr. J. Babor z Prahy, J. Jíra z Prahy, prof. dr. J. Matiegka z Prahy, inž. A. Stocký z Nov. Bydžova, inž. J. L. Červinka z Kojetína, prof. dr. L. Niederle a dr. K. Snětina z Boskovic. Přednášky budou otištěny a budeme potom o nich referovati.

Význam sjezdu spočívá hlavně v tom, že se navazují osobní styky, z nichž vyplývají rozmanité informace a popudy. Úkol přednášek jest informativní. Poněvadž sjezdy jsou teprve v počátcích, bylo dosud těžko přihlížeti také k dalšímu úkolu jejich, totiž k organisaci a k podrobnému probírání některých otázek a záhad praehistorických. Ale již letos učiněn byl první krok: přijato bylo odmítavé votum proti návrhu zákona bar. Helferta o ochraně památek, poněvadž zákon ten by poškodil praehistorii velice.

Neobyčejná účast letošní a zvláště přítomnost polského anthropologa ukazují, v kterém směru by se měly sjezdy také vyvíjeti. Mezi východními zeměmi slovanskými a českými na poli praehistorie jsou rozmanité vztahy důležitosti nemalé. Připomínám tu především popelnicová pole, která jsou pokládána slovanskými praehistoriky za slovanská, a dále kulturu hradištnou. O tom, co se stalo v archaeologii na východě, u nás málokdo ví. Na společných sjezdech českých, polských a ruských podávaly by se jednak vzájemné informace, jednak probíraly by se otázky týkající se Slovanů, tak asi, jak se to zamýšlelo na sjezdu slavistů v Petrohradě, k němuž, bohužel, nedošlo, a jednak dával by se popud k organisaci práce praehistorické, k čemuž by se ovšem musila přidružiti také anthropologie.

Z těchto užších sjezdů mohly by se dále vyvinouti slovanské sjezdy archaeologické. Pro mnohé vztahy (na př. malovaná keramika neolitická, kultura hallštattská, galská, římská a j.) Jihoslovanů není možná pominouti. Mají-li Němci podobné sjezdy v různých krajích Německa a Rakouska, mohou to provésti také Slované. Třeba první pokus bude slabý, nebo snad i se rozbije, nesmí to odstrašiti. Vždyť také sjezdy nemusí se konati každoročně, nýbrž snad ob rok. nebo ve třech letech. Že by výsledky měly cenu praktickou, jest jasno. Proto pokusme se!

F. Černý.

SLOVANSTVO

Učitelské poměry v Chorvatsku a Slavonii.

Srbský časopis »Učitel«, pedagoško-književni list, orgán učitelské organisace v království Srbském a všech srbských učitelů, vycházející v Bělehradě, přinesl v čísle 9. a 10. zajímavý dopis chorvatského učitele, vyličující poměry učitelstva v Chorvatsku-Slavonsku.

Naše postavení — píše chorvatský učitel Poljanski — jako nositelů kultury jest stlačeno na minimum. Nemůžeme říci, že žijeme uboze, neboť to nedostačí, my žijeme v zoufalství, a lidé v zoufalství musí se chápat posledních prostředků za svoji spásu. Náš tak zvaný školský zákon jest tak zpátečnický, že nemá sobě rovna v celé kulturní Evropě, a naši vládnoucí činitelé ještě zhoršují vše. Právního postavení nemáme vůbec. Máme jen cosi, co se zove »školský zákon«, ale lépe by se mu hodil název »školská bezzákonnost«, neboť možno jej vysvětlovat dle poměrů, a jak kdo chce, ale vždy ke škodě učitelstva. U nás učitel není učitelem, nýbrž jakýmsi strojem, jenž pracuje dle cizí vůle. Náš učitel nemá volných rukou, ani ve škole, ani mimo školu, on je vždy pod poručnictvím. Prvým a nejhlavnějším jeho poručníkem jest místní školský výbor, jenž volí a navrhuje jmenování, a jehož každý člen má právo v každé době navštívit školu, aby se přesvědčil o jejím stavu; tento školský výbor jest oprávněn kontrolovat chování učitelovo ve škole i mimo školu, zejména zda chování učitelovo odpovídá požadavkům slušnosti a veřejné mravnosti, zda začíná vyučování a končí je v pravý čas. Napomenutí udílí místní školní výbor prostřednictvím místního školního dozorce. Proti tomuto napomenutí nemá učitel žádného právního prostředku. Tak znějí prvé tři body školského zákona z r. 1888. Chce-li býti učitel zvolen pro nějaké větší místo učitelem, musí se nejprve představit místnímu škol. odboru, kde je zkoušen členy, chtějícími se přesvědčit o jeho schopnostech. Při tom může být učitel sebe lépe způsobilým, není-li zároveň schopen vykonávat církevní funkce, nic mu to nepomůže, školní odbor ho odmítne. Povinnosti učitelovy vůči církvi jsou převeliké a převaha kněžská nad jeho osobností jest přímo nesnesitelná. Jest učitelovou povinností, konat varhanické a zpěvácké služby v kostele, ale, jak praví nařízení zemské vlády, rozhodně se nemůže žádat, aby učitel tuto namáhavou službu vykonával bez jakéhokoli odškodnění... Zemská vláda ponechává to dobré vůli církevních obcí, jak chtějí odměnit učitele za tyto výkony v kostele. Tedy: zemská vláda tu sice přikazuje učiteli jako povinnost varhanictví a zpěváctví v kostele, ale táž zemská vláda ponechává to na dobré vůli obcí, chtějí-li učitele za to nějak odměnit či nikoliv. Protože tedy nikdo nemůže obec donutit ku placení nějakého paušálu, obce buď vůbec nic za to neplatí anebo jen z milosti mu něco dávají, ale ani jedna víc než 120 K za rok. Této učitelovy povinnosti nadmíru zneužívají kněží, kteří si dělají z učitele kostelníka při všech svých církevních ceremoniích, z nichž sami mají znamenitý výtěžek, kdežto učitel pouze od pohřbu dostane po 1 K. Ostatní vykonává jako kněžský pomocník bezplatně. Pakli se učitel nepohodne s knězem, dochází mezi nimi k hádkám, v nichž kněz zachází tak daleko, že i od oltáře pokřikuje na učitele, aby zpíval hlasitěji, a jinak ho napomíná přede všemi... V každém sporu kněze s učitelem prohrává učitel a bývá disciplinárně přesazen, i když má právo na své straně... Učitel musí být buď poníženým

sluhou kněžským i členů místního školního výboru, jinak je pronásledován, to jsou jediné dvě cesty, třetí už není...

A jaké je při tom hmotné postavení učitelovo? Je hrozné, zoufalé. Školským zákonem z r. 1874 upraveny jsou učitelské platy dle tehdejších drahotních poměrů. Učitelstvo je roztříděno ve čtyřech třídách: I. 700 zl., II. 600 zl., III. 400 zl. a IV. 350 zl. Pětileté přídavky obnášely 10% základního platu a největší pense po třiceti létech učitelské činnosti obnášela 1220 zl. Cena životních potřeb sice rok od roku vzrůstala, avšak učitelské platy nejen že nezvýšeny, nýbrž r. 1888 dokonce sníženy tak, že začáteční plat definitivního učitele obnášel 400, provisorního 350 a podučitele 300 zl., šest pětiletých přídavků po 50 zl. a nejvyšší pense po čtyřicetileté učitelské činnosti obnášela 750 zl. Takto tímto zákonem sníženy jsou učitelské platy téměř na polovici, a počet služebních let zvýšen na 40 s 30, a mimo to postaven učitel pod poručnictví obce, místního školního odboru a kněze. Od té doby se poměry nezlepšily, i právní i hmotné postavení učitelovo zůstalo nezměněno. Po řadu let zasedali v zemském sněmu samí národní lidé, kteří slibovali nápravu, jenže zůstalo při slibech, hlas učitelstva byl hlasem volajících na poušti. Když r. 1894 »Savez hrvatskih učitelskih družstava« podal resoluci, bylo mu odpověděno sekčním šéfem Kršnavim, že každý vlastenecký učitel má se starat nejprve o šíření osvěty v národě a ne o své hmotné potřeby. Hmotné postavení prý si může učitel zlepšit sám: pletením košů, sušením trnek, vinařstvím atd. Roku 1905 jeho nástupce Čavrak ujišťoval, že jsou učitelé velmi dobře placeni, ale největší zlo je prý v tom, že učitelské ženy nejsou dobrými hospodyněmi. Aby neměl učitel čas na přemýšlení o své nuzotě, zahrnovala ho vláda novými a novými pracemi a povinnostmi, takže se konečně z učitele stal nádenník, učitel, kostelník, řemeslník a bůh ví, či sluha v jedné osobě. Na pětileté přídavky se netěší nikdo, neboť těžko dostat se hříšníku do nebe a chorvatsko-slavonskému učiteli k pětiletým přídavkům. Pakliže učitel žil v neustálém přátelství s místním školním výborem a s místním školním dozorcem, jímž bývá obyčejně kněz, tak slavný místní školní výbor předloží učitelovu prosbu s dodatkem, že proti učitelově práci ve škole i mimo školu není námitek, okresnímu úřadu, tento ji předloží se svým dodatkem županskému úřadu, onen opět ji doprovodí svými poznámkami o schopnosti a chování se učitelově zemské vládě, kde teprve se povolí, je-li vše v pořádku a hlasoval-li při posledních volbách dotyčný učitel za vládního poslance — žadateli pětiletý přídavek v obnosu 100 K.

Konečně se učitelstvo vzepřelo proti Khuenovské vládě a dopomohlo národní chorvatsko-srbské koalici k vítězství. Všechnu svoji naději kladli do koalice, která jim nemohla pomoci, protože k opravdové vládě se ani nedostala. Přišel Rauch a začal se mstít všem, kdo šli s koalicí, zejména učitelstvu. Nastala pro ně doba bezohledného pronásledování, přesazování z jednoho konce země na druhý, to vše na vlastní útraty. Stalo se, že otec musil opustiti nemocnou ženu i dítě a odjet na novou školu, kam byl telegraficky přesazen. Mnozí učitelé odešli na nové působiště sami, zanechavše na starém místě rodinu i hospodářské zařízení pro nedostatek prostředků, doufajíce, že se brzy změní poměry v zemi a že se budou moci potom zase vrátit na dřívější působiště. Stal se případ, že se celá ves zastala svého dlouholetého učitele a vyslala deputaci s prosbou o ponechání učitele na dosavadním působišti, protože má nemocnou ženu a děti, ale bylo to bezúspěšno: »Žena a děti nejsou přesazeny,« zněla úsečná odpověď, »nenastoupí-li do tří dnů nové místo, bude to považováno za zřeknutí se služby.«

Jelikož za nynějšího bána srbské obyvatelstvo Chorvatsko-Slavonska označeno za velezrádný živel, za jehož »hříchy« má být 53 Srbů odsouzeno k smrti (bylo jich původně 54, ale jeden z nich už zemřel ve vězení), tak i srbské učitelstvo je honěno, jeho odborové organisace vyhlášeny velezrádnými, stanovy »Srpskog Učitelskog Udruženja« vráceny neschváleny, orgán »Srpski Učitel« zastaven a učitelé jako sekretáři zemědělských zadrug dílem pozavíráni, dílem disciplinárně potrestáni přesazením na vlastní útraty. »Srpska učiteljska škola u Pakracu« zbavena práva veřejnosti. »V našich domovech vládne hlad,« volá chorvatsko-slavonský učitel. »My kulturní pracovníci hladovíme se svými rodinami v této zemi, jež je částí velké a kulturní monarchie.«

S.

LITERATURA

Nová práce o Siegfriedu Kapprovi.

Začátek června letošního roku přinesl nám celou řadu vzpomínek na Siegfrieda Kappra, ale skoro žádná nevnesla více světla v temnotu, která nám časem zahalila jeho obraz. Tím více nás rozradostnila nová a dosud největší vědecká práce o Kapprovi, která však zůstane málo přístupna. Myslím na vídeňskou dissertaci dra Oskara Donatha, uveřejněnou v Jagićově Archivu.[1]) Upozornil jsem na ni hned po vyjití prvé části a dnes chtěl bych o ní říci aspoň několik slov, která mohou býti zároveň doplňkem vzpomínkové noticky »Přehledu« (v čísle 35.).

Studie p. Donathova, diktovaná snahou postaviti Kappra do pravého světla a co možná nejvíce objasniti jeho osobnost, která pro uzavřenost povahy dosud svého biografa nenašla, podává hned v úvodě kus nové práce pečlivě sestaveným přehledem literatury o Kapprovi. Kolik a co všechno nového p. Donath přináší, nelze nám v kratičkém referátu dopodrobna podati. Musíme se obmeziti na dvě, tři věci nejdůležitější a na zběžný náčrt myšlenkového postupu prvé části jeho studie.

Část prvá, biografická, začíná analysou vlivů Kapprova dětství. Autor vzpomíná Kapprova otce s jeho touhou po svobodě, chudého židovského muzikanta, i českého zpěvu a národních pohádek; později také Kapprových učitelů a přátel Hankových Zimmermanna a Svobody, který asi vštípil mladému studentu víru v pravost RKr.

V letech filosofických studií přistupují vedle literatury (hlavně Byron a Mladé Německo) především vlivy Kapprových přátel: Mořice

[1]) Siegfried Kappers Leben und Wirken. Von Dr. Oskar Donath. Archiv für Sl. Philologie, XXX, 3. u. 4.

Hartmanna, Alfr. Meissnera, Bedřicha Hirschlei-Szarvadyho, Bedřicha Bacha, Isidora Hellera, Ludvíka Augusta Frankla, Karla Sabiny a Václ. Bolemíra Nebeského, pěvců svobody a básníků světobolu. Scházívali se v domku »U červené věže«, z něhož vyšel také r. 1837 časopis »Ost und West«; podnět k němu dal Sabina, který jím chtěl Německu tlumočiti slovanské tužby. Z těch dob datují se také Kapprovy prvotiny básnické, překlady i verše vlastní. Ale teprve svým cyklem »Kosakenromanzen« (r. 1839 ve vídeňském »Österr. Morgenblattu«) uvádí se nám Kapper jako vyškolený básník. Vliv jeho oblíbeného básníka Lenaua je tu sice nepopíratelně silný, ale původní pramen těchto romancí prýští přece z Kapprových studií lidových písní ukrajinských.

R. 1841 opustil Kapper Prahu a odebral se na medicinská studia do Vídně, kde jej jeho talent hudební, tak důležitý pro podání hudebnosti písní slovanských, uvedl do styku s kapelníkem vídeňské dvorní opery a komponistou »Veselých žen windsorských« Ottou Nikolaiem. Slovanské písně lidové a česká literatura zajímaly Kappra čím dále tím více. Studoval srbštinu (s Vukem Stefanovičem Karadžičem) a překládal z české moderní literatury, s níž seznamoval Němce také ve svých literárně-historických pracích »Karel Hynek Mácha und die neuböhmische Literatur«, »Neučechische Poesie« a »Aufzeichnungen zur Geschichte der neučechischen Poesie«. Že náležel Kapper mezi těch málo lidí, kteří už tehdy pochopili Máchu, vyplývá již z toho, že s ním byl v mnohém ohledu citově spřízněn (pessimismus, resignace).

Ale ještě pozoruhodnějším jeví se nám Kapper v této době jinde, v počátcích českožidovského hnutí, a p. Donath má zásluhu, že nám poprvé podal — byť i jen stručně — tuto episodu české literatury. Od konce XVIII. století znamenáme všude v Evropě snahy po sblížení židů s ostatními národy. V Němcích k tomu spělo Mladé Německo, v Čechách »zajímal« se o židy Mácha, Sabina, Frič, Mikovec a j. První články s tendencí sblížiti Čechy a židy vyšly se strany židovské v »Allgemeine Zeitung des Judentums« a v časopise »Orient«. Pak teprve začal Nebeský s uveřejňováním židovských pověstí, Kapper otiskl r. 1845 ve »Květech« několik českých básní, rovněž L. A. Frankel, který psal zároveň pilně recense českých knih ve svých »Sonntagsblätter«; ve Vídni se utvořil kroužek překladatelů židovských modliteb. Ale od r. 1845 ubývalo propagatorů hnutí českožidovského neustále. Hlavní příčiny byly dvě: Havlíčkova kritika Kapprových »Českých listů« v »České včele« (1846) a protižidovské výtržnosti v Praze.

Rok 1847, kdy dokončil svá studia, a z části také r. 1848 prožil Kapper jednak mezi Jihoslovany, jednak ve Vídni, kde ho zdržela revoluce. V letech 1848—54 byl téměř neustále na cestách, hlavně v zemích slovanských. Tehdy vznikla celá řada jeho prací, mezi nimiž také epická báseň »Fürst Lazar«. Po následujících šesti letech, prožitých v Dobříši, kde se necítil právě nejspokojenějším, po kratším pobytu v Mladé Boleslavi, po nových cestách a po ukončení války přestěhoval se Kapper r. 1867 do Prahy. Od »Českých listů« nepsal sice nic českého, ale Čechem zůstal přece vždycky. Teď se zase vrátil k českému písemnictví a do roku 1875 můžeme ještě zaznamenati jeho »Zpěvy lidu srbského«, »Pohádky přímořské« a »Gusle«. Po roce 1875 nenapsal nic většího; plicní choroba ničila jeho organismus stále více a 7. června r. 1879 sklátila ho na cestě Italií do hrobu.

Literárně-historický rozbor Kapprovy činnosti spisovatelské podává p. Donath až v druhé části své studie. Bylo-li toho třeba, nevím. Už vzhledem k tomu, že se p. autor obmezuje na docela málo prací[2]) a že se v části biografické co možná nejvíce snažil o přehledné rozdělení jednotlivých period Kapprova života a vystižení všech vlivů, leželo by spojení biografie a literárního rozboru na snadě. A je jisto, že by pak mnohé jasněji vyniklo a mnohé mohlo odpadnouti. Jinak zaslouží si též tato část p. Donathovy studie plné pozornosti. A neméně než literaturou o Kapprovi zavděčil se nám p. Donath koncem své studie, kde podává v šesti skupinách bohatou bibliografii literárních plodů Kapprových.

B. Vybíral.

*

Josef Matějka.

Předešlou sobotu přinesly pražské denní listy zastrčenou lakonickou zprávičku, že 30. července zemřel ve svém domově v Záluží u Hořovic mladý český spisovatel Josef Matějka. I pozornějším čtenářům belletristických časopisů jest jeho jméno sotva běžno, ač před pěti léty románem z pražského života »Exotikové« zvířil trochu prachu; jen osobní jeho druzi a literární přátelé pamatují se trochu lépe na jeho povídky a novellistické skizzy uveřejňované ve »Květech«, v »Lumíru« a jinde. A přece Josef Matějka, ten tichý, diskretní člověk, v jehož plachém, milém úsměvu kmitala se neukojená, ba vždy znovu klamaná touha po násobeném životě, naprosto nezaslouží, aby zmizel bez literární vzpomínky pod usmiřujícími travami západočeské své domoviny.

---

[2]) »Slavische Melodien«, »České listy«, »Lazar der Serbenzar« a »Gesänge der Serben«.

Josef Matějka vstoupil do literatury s velikou dychtivostí a s důvěřivými nadějemi na samém sklonku devadesátých let, kdy právě došumovalo v odsunutých číších nedopité víno kritického a uměleckého zanícení. Přísahal na slova svých učitelů; přijímal bezděky jejich theorie za své; ba jeho láska k literatuře a vnímavá, pěkná intelligence učinila jej na čas, v posledním ročníku meziříčských »Literárních listů« i kritikem. V českém vzduchu chvělo se jedno heslo a jedna touha, s jakousi neskonalou opojností: všickni mladí literáti omámeně snili o moderní české próse románové. Chtěli rychle a odvážně naplniti požadavky vyabstrahované z velkých klassiků novodobého románu: jednak realistickou epiku, hutnou společenskou malbu, důkladnou analysu dušeslovnou, jednak však i sloh přísně osobní, impressionistický vděk postřehu i slova, přímo ženský sensitivní půvab. Zdaž mohla tato udychtěná snaha se obejíti bez napodobenin, bez slohových hybridností, bez vnitřního znásilňování; zda v tomto chvatu mohla vzniknouti zralá realistická prósa, nasycená pravdou našeho života a nikoliv jen jakási moderní fantastická literatura o společnosti vysněné, o duchovních sférách vytoužených?

Sem patří všecka novellistika Matějkova, z níž »Exotikové« jsou jeho nejobjemnější prací (mluvíme-li pouze o věcech tištěných) a kritikovi opravdu přísnému sotva jeví se to vše uzralým ovocem, živoucím organismem, uměleckým výtvorem ve vyšším významu slova. Leč vždy, od prvních skizz až po poslední práce, ukazují Matějkovy prósy poctivou a usilovnou snahu, vyhnouti se veškeré pohodlné banálnosti, pohlédnouti hlouběji do životního ústrojí společnosti, zamysliti se déle a vážněji nad osudy ženského srdce a hlavně psáti svým vlastním slohem, praegnantním až k neforemné přetíženosti, svými obrazy i za cenu stylisace násilné, nepravidelné, kroucené. Ti, kdož četli pozorně jeho práci za prací, viděli, jak Matějka, ač pomalu, stoupá, jak sem tam dostává se od pokusů k opravdovému tvoření: že jest to cesta tápajícího a opravdového umělce a ne psavého diletanta, uvěřili hned ze začátku.

Mnoho, přemnoho zdržovalo jeho kroky — a nebyly to naprosto příčiny literární. Mraky na jeho čele, nad těma milýma tázavýma očima, v posledních létech houstly: bylo těžko býti jasně hledajícím umělcem v této tmě nesnází nešťastnému a churavému člověku. Předčasná smrt chtěla, aby člověku dostalo se klidu dříve, než umělec došel prvních vnitřních úspěchů.

Arne Novák.

BESEDA

O Jungmannově povaze a smýšlení.

III.

Je známo, jaký vliv na myšlenkové rozpory Jungmannovy a z toho plynoucí kompromisy »lepších názorů s horší skutečností«[12]) měli profesoři jeho na pražské universitě Seibt, Martini, Sonnenfels a jiní. Dle Jungmannových Zápisků byla to i vlastní četba spisů Voltairových, která vzbudila v něm zvláštní zápal pro francouzského satirika a namnoze i souhlas s jeho názory. Ale již svrchu poukázáno, že stav doby tehdejší i specielně osobní osudy Jungmannovy byly základem, bez něhož ideje ony by se nebyly mohly v Jungmannovi uchytit.

Tuto stránku stopovat nutno dále. Jeho nadšení pro Voltaira mělo kořeny ještě jinde — nejen v individuálních disposicích, voltairismu příbuzných, nýbrž i v disposicích právě opačných.

Viděli jsme, jak nesnadno, chudě, zdlouhavě a opuštěně Jungmann se probíjel studentskými lety. Tato léta spolu s dráhou učitelskou, kterou si zvolil, utvrdila plachost, nesmělost a naivnost chudého vesnického chlapce. Strávil skoro celý život v učebně a studovně a nikdy se neobrousil ani nezocelil pro praktický život. Neznal lidi a neuměl se mezi nimi pohybovat. Mimo to až do čtyřiceti dvou let byl živ na vsi a v malém městě (v Praze za studií universitních byl tak zaměstnán soukromým studiem i vyučováním, že do širší společnosti nikdy nepřišel), i pochopitelně byl překvapen, když v Praze, kam se dostal konečně jako profesor, »poznal v krátké době svět lépe než před tím po léta« (Zápisek č. 35). Octl se jednak pod dohledem tajné policie za poměrů politických tehdy (po r. 1815) v Německu i Rakousku značně zostřených, jednak v literárních sporech, a jeho měkká naivní mysl, neotužená v mládí, byla i malými nepříjemnostmi drásána přímo krvavě. Tichý, skromný pracovník, ačkoli měl odvahu jít za svým pevným přesvědčením třeba proti všem, sdílel se svým národem »statečnost, ale mírumilovnost«, jak Čechy charakterisoval Riegger. Nebyl zrozen ani vychován pro přímý zápas ránu proti ráně, nechápal situace a nedovedl si pro strategii zjednat přesných informací; důvěřivě se nechal klamati a zbytečně děsit i štváti zprávami přátel i nepřátel z druhé a třetí ruky, a tak dokud odstoupením Dobrovského a Nejedlého s bojiště klid nenastal sám sebou, bylo pravdou, co psal Čelakovský Kamarýtovi 5. června 1823: »Ubohý

[12]) Jakubec v cit. knize.

báťuška je pravý mučedník naší literatury. Dobrovský et consortes na něj žehrají skrze prosodii, Nejedlý et consortes skrze pravopis, latinské písmo a sloh — mnozí zas praví, že píše pro Kroboty a co těch necudností více.«

Čelakovský arci nemohl tušit, že i on svou vášnivou láskou k Jungmannovi a svými informacemi, jemu podávanými a často přehnanými, bezděky lije olej do ohně, a nikomu z vrstevníků nelze klást za vinu, že nepostřehli duševní stav Jungmannův, nezvolili vůči němu taktiku vhodnější, a tak bezděky zostřovali boj a rozčilení i sami sobě. Ale dnes, kdy na spory tehdejší lze hledět úplně klidně, vysvětlíme si Jungmannovým prostředím a vývojem ledacos, nad čím dříve stoupenci i odpůrci se pozastavovali, na příklad jeho mínění, že Dobrovského kritika o jeho Historii literatury, ač nelaskavá, přece věcná, byla »pohaněním«. Správně poukázal v tomto případě již Zelený, kterak Jungmann přes rok byl udržován v rozčilení, následkem pověstí po Praze roznášených, jako by Dobrovský se na něho chystal »s ukrutnou kritikou, totiž s palicí,«[13]) a že tudíž jeho mínění, samo o sobě nesprávné, psychologicky lze snadno vysvětlit. Podobných případů je celá řada. Lze dokonce pronésti domněnku, že veškeré zprávy, které Jungmann o svém pronásledování v dopisech podával přátelům, jsou věcně správny a jen co do závažnosti a po případě výkladu fakt upřílišeny[14]) z rozčilení, nezkušenosti a naivní důvěřivosti.

Pravděpodobno, že Jungmann sám tuto vlastnost na sobě pozoroval. V Zápiskách (č. 14) píše: »Kdo v nízké vsi zrozen, ten ožahavost co živ na sobě nosí jako cejch ze chléva, z kterého ovce vzata.« Že při tom aspoň nepřímo narážel i na sebe, a jen výchovou se pokládal za »zdvořilejšího« nežli »hrubý«, ač »dobrosrdečný« lid selský, nasvědčuje připojená otázka »nemá-li člověk příčiny, jimi se co rodnými chlubiti, jako oni jím se chlubí«. Syn hudlického nevolníka zažil mnoho podnětův, aby uvažoval o lidské rovnosti a poměru stavů. Při jeho osudech a názorech přirozeno, že i zde přimíšena je k úvaze jeho trpkost: vůči vyšším stavům pocit odstrkovaného plebejce, vůči nižším stud nad jejich nevzdělaností. A zas propuká duševní konflikt u něho obvyklý. Jungmann se rozhorluje (Zápisky č. 15), že »když někdo z nízkého rodu důstojenství nebo cti a slovutnosti nějaké dojde«, všichni příbuzní ho dotěrností moří jako »živí upíři« a ještě dávají »úsměšnému světu« příležitost, aby mu vytýkal nízké příbuzenstvo a nízký rod — »což tak ožahavo«, dokládá opět s obvyklou rozbolestněnou citlivostí, »jakoby řekl: má na sobě mravnou vadu, má skvrnu, které smýti nemůže« — ale jak jsme viděli, zase s povzdechem resignace přijímá tento nesmazatelný »cejch ze chléva«, nicméně dávaje užitým silným výrazem znát, jak osten onen mu drásá srdce ještě na prahu hrobu.

Po celý život přese všecky změny a zkušenosti zůstal prostoduchým venkovským hochem. Naivnost, s níž i v mužných létech často posuzoval poměry a lidi a která, jak dobře upozornil Brandl,[15]) je pádnou zárukou úbělové čistoty jeho povahy, byla z hlavních příčin osobního kouzla, kterým působil na mladší přátele. Jejich výroky o něm[16]) druží se k veršům, jimiž oslavoval nejmilejšího učitele svého Vydru a které stejně platí o něm samém:

...Stav se kmetem činy,
zůstal dítě celostí;
nic mu od ohně, nic od neviny
neubylo starostí.

Nebyl to snad ideál a vzor Jungmannův? Byl-li, pak ho dostihl skvěle a mohlo to být jednou z nejvyšších radostí klopotného života.[17])

Rozumí se, že tato naivní povaha selská měla i rub. Jungmann sám přiznává se k »váhavosti«[18]) a později s přibývajícím věkem a po trémě sporův a nepříjemností dvacátých let píše r. 1836 Kollárovi, že ho »stáří činí bázlivého« a úzkostlivého o budoucnost. Také jeho nedůvěřivost a podezírání některých osob byla následkem naivnosti často zklamané. Spálené dítě se bojí ohně i tehdy, když mu nebezpečí nehrozí, a Jungmann si následkem výstražných osudů svých navykl nevěřit vůbec všem, kdo jednali mu na úkor, třeba bez nepřátelství věcného a osobního. Máme mu tyto chyby zazlívat? Nehledě k tomu,

[13]) Syn Jungmannův Josef v dopise Markovi 21. června 1826, viz u Zeleného str. 254.

[14]) Zelený podává k úvaze náhled, že klidnější stav mysli, který se opět jeví v Jungmannových dopisech po r. 1829, vznikl tím, že tehdy »své mínění o novém pravopise veřejně a neohroženě vyslovil« a od té doby »beze strachu díval se věcem, které, dokud je v sobě skrýval, činily jej velmi bázlivým« (str. 399). Přiznávaje tomuto důmyslnému výkladu jistou správnost, vytýkám pouze jeho singulární dosah a ve shodě s tím, co vyloženo shora, shledával bych nejhlavnější příčinu onoho Jungmannova uklidnění po r. 1829 v samých bojích předchozích let: ony teprve byly krvavým křtem, zcelujícím ducha k zápasu a proti ranám, jimi teprve se mu dostalo v padesáti létech toho, co jiní prožívají zpravidla v mládí, při prvním samostatném rozběhu do života.

[15]) Život Dobrovského, str. 237.

[16]) Tak Marek vyslovuje se o své návštěvě u 62-letého Jungmanna: »Již jsem opět z výslunné okolice Vašich líbezných půvabů ve svém tmavém hrobě« (dopis 5. března 1835). Čelakovský píše o Jungmannovi mimo jiné: »Povahy jeho jemné nejsout k vypsání« (Kamarýtovi 20. ledna 1825).

[17]) Že Jungmann i jako muž zůstal dětsky měkký a přístupen dojmům, svědčí jeho doznání, že při svěcení váženého kněze na biskupa »tak šťastný byl a radostí od pláče upokojiti se nemohl; neboť jest to muž v tom zlém světě jeden z dobrých«. (Dopis Markovi 18. listopadu 1816.)

[18]) Markovi r. 1810.

že vznikly přirozeně, sluší pamatovat, že nejvíce jimi trpěl a zkoušel sám, jsa pro ně zbytečně rozčilován, kdežto jiní z nich celkem škody neměli. —

Rysy zmíněné jsou arci jen formální, charakteristické pro způsob Jungmannova myšlení a vystupování, leč nijak rozhodné pro povahu jako celek. Rozhodoval se zdlouhavě, s rozpaky i obavami, ale pak vytrval. Pěkně se to zrcadlí v jeho dopise Markovi 21. ledna 1823, cenném dokumentu psychologickém: »Blaze Vám, že proti všemu ozbrojen na mysli a srdci býti ráčíte. Já myslím, že ozbrojen jsem, ale můj nepokoj o jiném mne přesvědčuje. Avšak lâche qui cède! Ustrnu úporně, a nikdo mne neodvrátí ani hanou ani chválou od uznání pravdy. Vy že podobně smýšlíte nepochybuji.«

Tuto pečeť nese i jeho literární dílo: ne improvisace, ale postup krok za krokem, píle jest jeho známkou. Pracoval bez oslňující bravury, ale »říci něco mělkého styděl se« (jak píše Kollárovi 8. prosince 1832), i tvořil díla jadrná a důkladná. Proto vlohy jeho nejmocněji se projevily právě v překladech a v slovníku.

(Dokončení.)

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Vznik a vývoj pražského bankovnictví. Apollo Růžička, náměstek vrchního ředitele Živnostenské banky v Praze. Nákladem vlastním. Zvláštní otisk z katalogu č. 1. Jubilejní výstavy 1908. Stran 20.

Kromě železnic hlavně banky nejrozmanitějšími pojítky spiaty jsou s živoucím organismem národního hospodářství a právem bilance bank a kursy jich akcií se pokládají za hospodářský barometr. Proto psáti historii bank znamená psáti historii národního hospodářství jejich attrakčního obvodu. Úkol sám sebou nesnadný, má-li býti stěsnán v katalogovou formu širokému obecenstvu přístupnou, žádá od autora nejen znalost věci, ale i dovednost paedagoga, která vynechávajíc podrobnosti přece nakreslí úplný obraz. Autor sám vyrostl v praxi pražského bankovnictví, v němž zaujímá jedno z vůdčích míst a proto nepřekvapí skutečnost, že jeho práce je založena na důkladné znalosti čerpané z vlastní zkušenosti. Ve formě stručné, jasným a plynným slohem zaznamenává typické události celého českého národního hospodářství, nový veřejný život v letech padesátých, vznik ruchu záloženského a vývoj průmyslu cukrovarnického let šedesátých, nezdravou spekulaci a její smutný konec v roce 1873, konečně dobu pozvolného zotavení a dnešního utěšeného rozvoje všech hospodářských sil, které byl dán pevný základ zřízením zemské banky král. Českého v roce 1890. Do této poslední fase vývojové rušivě zasáhla jen krise cukerní v roce 1884. Tyto hospodářské složky vyvolaly nebývalou potřebu úvěrní, s niž nebyli ani soukromí kapitalisté ani bankéři jednotlivci a tak dochází k associaci kapitálu k účelům úvěrním ve formě akciové banky, která po bohatých zkušenostech z let 1873 a 1884 dnes opřená o podstatně zvýšený akciový kapitál a velikou kapitálovou sílu hospodárné populace českého království stojí na nejsolidnějších základech a rozšiřuje své obchody i do hlavního města říše a za hranice mocnářství. Autor v nejhlavnějších rysech vylíčil vznik a vývoj jednotlivých místních bank i filiálek ústavů vídeňských a přibližeje k cizím vzorům i našim potřebám právem žádá pro budoucnost jednak specialisaci, jednak koncentraci bankovnictví.

Práce byla napsána pro výstavní katalog a zahrnovala i české i německé bankovnictví. proto nebylo v ní přirozeně místa pro některé specielně z národnostního hlediska zajímavé vztahy. Bylo by ale velikou škodou, kdyby autor jednou nepoužil své práce k vydání většího díla o pražském bankovnictví; v něm naskytla by se příležitost k podrobnému vylíčení, jak na rozdíl od bank vídeňských našemu bankovnictví nedostalo se při vzniku mocného impulsu velikými obchody s rentami a železničními hodnotami, jak naše banky hned od počátku pěstovaly hlavně běžný obchod bankovní, jak naše banky opět na rozdíl od vídeňských své akcie a dluhopisy umísťují doma bez pomoci ciziny a jak nepoměrně větší vklady spravují. Neméně zajímavým by bylo podrobné vypsání vztahů našich bank k průmyslu a vývin tak zv. oddělení pro zboží. Jestliže práce autorova sinc ira »jedině k vůli historické zajímavosti« činí zmínku o tom, kterak cedulová banka z nepřízně k záloženskému našemu hnutí odmítala až do roku 1885 eskont záloženských směnek, jak vídeňské banky učinily pokus o territoriální omezení činnosti pražských bank a jak konečně stát zisk při rentových emissích dopřává jen bankám vídeňským, je to nejlepším důkazem, že touto nepřízní centrálních ústavů a státu vývoj pražského bankovnictví zadržen nebyl. Po této stránce nejsme od svéprávnosti daleko vzdáleni, naopak práce našich bank v slovanských částech mocnářství a hlavní spolupůsobení při zřizování slovanské banky připíná i jiné Slovany k našim hospodářským zájmům.

V Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung, svazek 16., str. 39,

z roku 1907, rovněž bankovní praktik, ovšem vídeňský, Karel Morawitz uveřejňuje přednášku o dějinách a dnešním stavu rakouského bankovnictví. Jeho nářky s jedné strany a uspokojení i naděje našeho autora s druhé strany dobře se doplňují jako výroky méně šťastného a šťastnějšího konkurrenta a jestliže Morawitz ve svém článku myslí, že vídeňská banka může zříditi v Čáslavi filiálku, jen když dá pojistiti své okenní tabule, nebyl asi od pravdy daleko, jen že měl zvoliti jiný způsob pojištění — proti nezaměstnanosti. *Dr. Bürger.*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Dr. Otakar Kádner: **Dějiny pedagogiky.** Díl I. Do konce středověku. V Praze 1909, nákl. Děd. Kom. Stran 214, za 3·60 K.

Dějinám pedagogiky nebylo dosud v naší odborné pedagogické literatuře věnováno té pozornosti, jako zejména v posledních letech se věnuje speciálním větvím výchovné vědy, jichž pěstění vykazuje již mnoho cenných úspěchů, veledůležitých také pro praxi vychovatelskou. Není třeba ani jmenovati speciální práce v pedopsychologii, pedopatologii, péči o mládež, práce, týkající se reformy středoškolské, reformy učitelského vzdělání atd. Dějiny pedagogiky v nejširším slova smysle zůstaly však u nás zanedbávány, a tak jsme se museli spokojovati jen několika školskými učebnicemi, které nemohly vyhovět svému úkolu, a obraceti se pro poučení k dílům cizím, německým. Věděli jsme, jak ve všech duchových vědách jich dějiny jsou nejlepším a nejnabádavějším úvodem do studia vědeckých těch disciplin a tím bolestněji jsme nesli, že pedagogika, věda, která úzce souvisí se všemi duchovými vědami a která stopuje dějiny praxe i theorie výchovy, jíž nejmocněji projevuje se pokrok a stoupá linie společenské kultury, nenašla dosud u nás svého dějepisce. A nelze už mluviti ani o bolesti, že nemožno nám, národu Komenského, napsati si spolehlivé dějiny české výchovy, pro nedostatek monografií a proto, že dosud nebyl zpracován ani vydán potřebný materiál, třebas ovšem nescházelo sem tam monografií z dějin české výchovy a třebas jeden z nejlepších znatelů historie české výchovy J. V. Novák připravil již mnoho k svému dílu o dějinách české výchovy, které bohdá brzy odevzdáno bude české veřejnosti.

Nedostatku tomuto, tak trpce pociťovanému, odpomáhá práce Kádnerova, jejíž první díl, podávající dějiny pedagogiky až do konce středověku, prokazuje jasně směr celého trojsvazkového díla, jehož druhá část obsáhne dějiny pedagogiky až do století osmnáctého a třetí část věnována bude době nejbližší. Kádner v úvodě ukazuje hledisko, z něhož píše svoje dílo, ukazuje, že dějiny pedagogiky jsou částí dějin kulturního vývoje lidstva a že třeba podávati je v úzké souvislosti s celým kulturním životem. Tomu principu autor plně vyhověl a tím dal svému líčení za podklad bohatý proud idejí, společenských cílů, náboženských bojů, politických snah i učeneckých theorií, které tvořily osnovu dějin a na jejichž pozadí rýsuje pevnými rysy historii pedagogiky, jak po vnitřní (theoretické), tak po vnější (praktické) stránce. Také tato okolnost, jak dovedl autor spojiti v jeden proud vylíčení dějin theorií pedagogických i organisace školství, jest vzácnou předností jeho díla, které, třebaže prokazuje zevrubnou znalost příslušné literatury, přece si zachovává úplnou samostatnost a originálnost nejen v celkovém pojetí, ale i v jednotlivostech. První partie tohoto díla, výchova národů nevzdělaných a orientálních, jest originální již svým hlediskem na podstatu výchovy a první její formy, v jehož důsledku autor právě podrobněji probral tuto partii. Stati o výchově řecké a římské ukazují ovšem jasně, že autorovi klassický starověk je obzvláště blízkým, další partie o výchově prvních křesťanů svědčí o objektivním a kritickém stanovisku k těžké otázce o poměru antiky a křesťanství. A také ovšem partie o výchově středověku předscholastického i o výchově scholastické přinášejí nejen nová hlediska, ale i mnoho nových zajímavých detailů (na př. názor o významu reforem Karla Velikého, o kulturním významu klášterů atd.).

Úkolu svému, podati dějiny pedagogiky v omezném rozsahu a přece při tom vyčerpati předmět pokud to vůbec možno, dostál autor úplně. Methodické rozdělení látky a plné, bohaté líčení není třeba zvláště chváliti. Dílo Kádnerovo jistě vyplní mezeru české literatury pedagogické a najde vděčné čtenáře, kterým je v knize dáváno vždy ke konci jednotlivých oddílů mnoho odkazů k literatuře předmětu, z níž se mohou poučiti podrobněji o jednotlivých předmětech či zjevech, jež mají pro ně zvláštní zajímavost či důležitost. Bylo by snad dobře, kdyby tyto partie bibliografické byly odlišeny tiskem od vlastního textu. *F. Š.*

*

Fr. W. Foerster: **Lebensführung.** Ein Buch für junge Menschen. Berlin 1909. Stran 298. Za 5 Mk.

Referujeme-li v jediném roce o třetí publikaci téhož německého autora, má to důvody právě v našich českých poměrech. Že Foerster se nestal nástupcem Höflerovým na pražské německé universitě, jak bylo zamýšleno, nepotřebuje býti zaznamenáváno s uspokojením s české strany, třebas je jisto, že by německému i českému katolickému hnutí se v něm dostalo znamenitého pomocníka a zejména jakési vědecké opory. Zasluhuje však pozornosti nadšená úcta, jakou letošního roku prokazovali naši klerikálové Foersterovi a jeho pracím ve svých časopisech a schůzích a také příznivé celkem přijetí, jehož se dostalo českému překladu jeho spisu »Pohlavní mravouka a výchova«. Najde se snad zase u nás dosti lidí, kteří sáhnou po nejnovější publikaci tohoto curyšského docenta morální filosofie a pedagogiky, zvláště budou-li čísti v reklamních notickách či referátech o objektivním stanovisku, s jakým Foerster dává mladým lidem vzácné rady o vedení života a s něhož pojednává, opravdu zajímavě a vážně, o hlubokých otázkách, tak důležitých pro sebevýchovu.

A proto chceme stručně tu charakterisovati tuto novou publikaci, vkusně, ba bohatě vypravenou, která jistě bude velmi hledána nyní na německém knihkupeckém trhu a bude dávána hodným žáčkům a žákyním odměnou za jich píli a dárkem k jich svátkům, hodíc se k tomu znamenitě svým vnějškem i svým moudře moralisujícím obsahem.

Účelem knihy Foersterovy není, jak sám praví, jen opakovati staré pravdy. Kniha ta »chce především osvětliti a zdůvodniti bezradným a pochybujícím mladým lidem našich dnů staré pravdy z nového hlediska« (str. 2.). A k tomu autor užívá svojí staré známé methody, přejímaje do knihy také partie ze svých starších spisů (na př. z »Jugendlehre«). Nedovídáme se tu ničeho nového, ani autora samého nám neodhaluje blíže tato kniha, která dokonce jest psána pro věřící jako nevěřící, nechávajíc stranou vůbec moment náboženský. A to je ovšem charakteristickým pro autora, jemuž náboženské stanovisko bylo vždy tak důležitým; chce-li knihou svou podati důkaz, že je každému jednotlivci možno, i bez tohoto stanoviska náboženského, podepříti pevně theoreticky i prakticky svůj mravní život, pak nevědomky tím vyvrací nutnost náboženských principů pro mravnost. A ve spise Foersterově, v jeho methodě, v jeho vážném a hlubokém tónu je opravdu něco z toho důkazu. Foerster chtěl tu asi postaviti se na neutrální půdu jen zdánlivě; z jakého antagonismu proti proudům ethického individualismu, jež se objevily v posledních letech v Německu, usilujíce o prohloubení osobního života ušlechtilou sebevýchovou na principech zcela nenáboženských, chtěl patrně Foerster podati knihou touto svůj návod k onomu »des Lebens ernstes Führen« na podkladě zdánlivě neutrálním, ve skutečnosti však spočívajícím cele v »starých pravdách«, a konec konců v křesťanství. Tím neupíráme ovšem knize Foersterově věcné ceny, opravdovosti a účinnosti. Jistě každý z mladých lidí může si z ní mnoho odnésti, může při pozorné četbě oddílu »o síle vůle« a »o styku s lidmi« osvojiti si mnoho zdravého nazírání na vlastní smysl svého života, na sílu a moc výchovy vůle, na cenu styku s lidmi, může mnoho získati i z další kapitoly o povolání a charakteru, o pohlavní otázce, třebas v těchto právě najde i dosti povrchního. Snad také leccos najde v druhé části knihy, v níž autor příliš povrchně probírá některé otázky společenské kultury (ochranu slabých, raçovou, ženskou a sociální otázku a nebezpečí, plynoucí z technické kultury). Zejména partie, v nichž zdůrazňuje Foerster voluntarismus ve výchově proti intelektualismu, mohou každému prospět, neboť v tom je nejvíce síly i originality Foersterovy. Ale celek působí právě takovým zhrouceným dojmem, jako jeho »Pohlavní mravouka a výchova«. Vidíte, jak se tu užívá prostředků moderní vědy k určitým účelům, jak za vší tou zdánlivou objektivitou skrývá se chytře nastrojená past. Není pochyby: potřebuje mládež snad zvláště nyní vážných, hlubokých a vřelých rad; ale rady ty musí být také míněny poctivě a upřímně, nesmějí mít samy v sobě sporů ani věcných ani mravních, jak je tomu v knize Foersterově. Pokládali jsme za svou povinnost upozorniti včas na tento vnitřní rozpor nové Foersterovy knihy. *F. Š.*

ZE DNE

Naše konfiskace. Minulé číslo Přehledu bylo zabaveno pro několik odstavců článku »Pozadí antimilitaristického procesu« (od slov »I když bychom připustili« až ke slovům »přivodilo známé následky«), v nichž byla dovozena příčinná spojitost procesu s určitými fakty rakouské politiky domácí a zahraničné. V této kombinaci shledal »c. k. zemský co tiskový soud ... popouzení k zášti a opovržení proti správě státní . . ., což zakládá skutkovou povahu **zločinu** dle § 65. lit. a) trestního zákona.« Dodáváme k tomu pro poučení čtenářů, že § 65. trestního zákona nečiní rozdílu mezi »zločinnými« projevy pravdivými a nepravdivými, a že také konfiskační nález c. k. zemského soudu neprohlašuje, že zabavená politická kombinace naše byla nesprávná.

Němci dostávají roupy. Dobré bydlo jim nedá dělat dobrotu, a myslí, že za Bienertha je jim dovoleno všecko. Děsí se finančního sílení české menšiny v Dolních Rakousích, děsí se nad zdlouhavějším odnárodňováním Čechů tamějších, děsí se podzimu a nastávající přeměny kabinetu. Proto chopili se nejsurovějších násilností proti vídeňským Čechům, aby je vyprovokovali k nějakým demonstracím a pak očernili nahoře a tak udrželi nebo, možno-li, ještě přitlačili šroub protičeského kursu. Ale přepočetli se; již nyní lze konstatovat jejich blamáž kulturní i politickou. Vláda jim bude sotva povděčna, že důsledky výtržností ohrozí dělnost českého sněmu i říšské rady, dvůr je uveden do trapného postavení demonstrací německé luzy před francouzským vyslanectvím ve Vídni, Čechové, jak doufáme, počnou se nyní horlivěji starat o své krajany v Dolních Rakousích — a posléze úžasný přehmat Weisskirchnerův, směřující ke zničení tiskárny Vídeňského Denníku, půjde Evropou jako důkaz vídeňské civilisace!

»*Policie* stojí na stanovisku nejpřísnější zákonnosti. Ona není s to utvořiti výjimečný stav pro určitý kruh státních občanů, protože stejné právo platí pro všechny«. To četl svět černé na bílém — v Neue Freie Presse, a dokonce z úst dvorního rady a správce policejního presidia barona Gorupa. Netřeba dodávat, že to řekl správce policie vídeňské, nikoli pražské.

Veselý spor vede Vinohradské divadlo s tenoristou p. Richtrem-Decortim. Když koncem loňského roku došlo k jeho angažování, bylo ve zprávách divadelních horlivě rozhlašováno, jakou vynikající a v cizině uznanou sílu podařilo se v něm druhé české opeře získat. Najednou uznala ale divadelní správa za dobré, dát p. Decortimu výpověď. Tento ji však nepřijal a došlo ke sporu o uznání další platnosti smlouvy. Správní výbor, který p. D. po vykonané zkoušce angažoval, hájí se tím, že zpěvák nemá kvalifikace, která se požaduje a předpokládá, že nemá zejména náležitého hlasu, ježto mu schází střední poloha a má jen několik tónů polohy vyšší, že jeho zpívání nepůsobí na obecenstvo nijak vážně, takže ho poslouchati nechce a nemůže; jeho dramatické vystoupení je úplně nemožné. Zkrátka kritika nadobro zničující. Ale nejen pro p. Decortiho, nýbrž i pro správní výbor divadla. Pánové Heberle, Pečírka et cons. totiž dovozují a nabízejí se znalci dokázati, že pánové Heberle, Pečírka et cons. angažují síly nekvalifikované, o jejichž nezpůsobilosti musí je teprv obecenstvo vinohradského divadla — a to má uměleckými požadavky ještě dost neporušený vkus! — poučit. Zkrátka: sl. správní výbor dokazuje nyní už i sám sobě nedostatek kvalifikace k uměleckému řízení opery. Není to fraška podařenější než kterákoli z dosud na Vinohradech provedených?

Všeho s měrou. Do Čenstochovy jela s českou výpravou řada delegátů. Všecky korporace (universita, Akademie atd.) vystačily s jedním nebo dvěma delegáty, jen pražská obec jich vyslala celý tucet. Jsou sice mezi nimi i tvorové, kteří by nedovedli v Polsku representovat ani Prašivou Lhotu, ale královské hlavní město Prahu representovat jedou. Ďas vezmi obecní finance, jen když se pár tisíc vyhodí na polskou výpravu, jejíž nejeden člen ví o »polácích« o málo více, nežli že je uzenáři vyrábějí vedle »taliánů«.

Kam po maturitě? táže se nyní o prázdninách tak mnohý abiturient, jenž šťastně ukončiv svá středoškolská studia, ocitá se bezradně před volbou svého budoucího povolání. Mám-li studovati na vysokých školách, či mám si vyhledati nějaký úřad, nebo najíti nějaké praktické zaměstnání? Co bude pro mne v nynější době nejvýhodnější? — Všem, kdož v této věci hledají rady, doporučujeme včasnou a důležitou brožurku »Kam po maturitě«, vydanou Ústředním spolkem českých profesorů pro informaci českých abiturientů. V knížce této, která se snaží ukázati, pokud možno, cestu do praktického života, probrána jsou skorem všecka povolání úřední i praktická, k nimž je třeba vzdělání středoškolského nebo vysokoškolského, a hleděno v každém oboru zaměstnání ukázati, jaké jsou podmínky přijetí, jaký je status zaměstnaných, jaké jsou platy, a konečně, jaké jsou tím časem vyhlídky na přijetí vůbec a na další postup. — K dostání ve spolkové místnosti Ú. S. Č. P. (Praha-II., Štěpánská ulice 26) za 1 K 20 h, poštou za 1 K 30 h.

ADMINISTRACE „PŘEHLEDU“

zasílá za hotové neb na splátky (možno zaslati i ve známkách):

SPISY VĚDECKÉ, POLITICKÉ A SOCIÁLNÍ.

L. N. Tolstoj: Vzpamatujte se! List proti válce rusko-japonské a válkám vůbec. Třetí vydání. Místo 60 hal. pouze 30 hal.

Dr. **B. Gebauer: Východočeské otrokářství.** 120 str. Za K 1·20.

Dr. **Jiří v. Gižycki: Sociální ethika.** Stran 96. Za K 1·20.

L. K. Hofmana Sebrané spisy. Díl I. Spisy vědecké s úvodem prof. J. Golla. Cena 6 K. Díl II.: Spisy smíšené a denník s úvodem Viktora Dyka. Cena 5 K.

L. K. Hofman: Adam Mickiewicz. 130 str. za 1 K 20 h.

Dr. **Em. Chalupný: Havlíček.** Obraz psychologický a sociologický. 600 str. Za 10 K; pro abonenty »Přehledu« sleva 20%.

Dr. **Em. Chalupný: Antika a moderní život.** Časová úvaha. 66 str. Za 50 hal.

J. Jellinek: Právo menšin. Za 40 hal.

Dr. **B. Klineberger: Náboženský cit.** Rozbor hodnoty náboženství. 440 str. Za K 6·—.

Antonín Menger: Stát budoucnosti. 340 str. Za K 6·—.

Ch. Seignobos: Církev a katolické strany ve století XIX. Za 70 hal.

Dr. **Emil Svoboda: O reálním dělení domů v obvodu bývalého Pražského ghetta.** Za K 1·90.

BELLETRIE, BÁSNĚ, DRAMATA.

Marie Gebauerová: Obrázky. Povídky o dětech a pro děti. Za K 1·70.

Leda: Obecní volby. Veselohra o 3 jednáních. 90 stran. Za K 1·40.

Leda: Právo k životu. Hra o 3 jednáních. Za K 1·40.

Ant. Sova: Dobrodružství odvahy. Básně. 100 str. Za K 2·—.

Ant. Sova: Tři zpěvy dnešků a zítřků. Politické básně. Za 80 hal.

BROŽURY.

Dr. **Z. V. Tobolka: Fr. Palacký jako politik a historik.** Za 40 h.

A. L. Krejčík: Frant. Palackého život, působení a význam. Za 20 h.

K. Valeška: Josef Dobrovský, národní buditel. Za 20 hal.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 20. SRPNA 1909. ČÍSLO 48.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

LITERATURA

Thompsonův Shelley.

Ref. F. Chudoba.

I.

Na knihkupeckém trhu anglickém objevila se letošního jara nevelká knížka pěkné úpravy, zajímavá svými osudy a krásná celou svou povahou. Napsal ji před dvaciti lety mladý muž, nad jehož životem podsvětní moci vyřkly prokletí. Francis Thompson byl z básníků nevšedních. Ale vzácný dar hlubokého zření a melodického vyjadřování dojmův a myšlenek ztrpčil mu osud měrou vrchovatou. Syn lékařův ze severoanglického Prestonu měl jíti cestou, již mu vytkla vůle otcova. V jeho rodině bylo málo zájmu o literaturu a nebylo literárních tradic. Snad původně sám cítil jakýsi sklon k povolání lékařskému. Když však prošel kollejí v Ushaw nedaleko Durhamu a poslán byl na lékařskou školu do Manchestru, nastal obrat. Snivému hochu, jejž na břehy Irského moře poblíž rodného města vábívaly především zlaté a rudé západy slunce a hra paprsků na hladině, jejž dojímaly květy stromů a vůně lučin, verše starých básníků řeckých, dramata Shakespearova a sloky Shelleyovy, zhnusily se konečně pitevní stoly a krvavý kal, vytékající z otevřených mrtvol.

Opustiti je znamenalo pro něj rozejíti se s otcem a dáti se v boj s bídou, nervovou chorobou a výčitkami svědomí, příliš jemného a dětinně oddaného, aby mu časem nevytýkalo tohoto rozvratu s rodinou. Šel do Londýna. Ale nevlídné ulice anglické metropole přijaly ho cize a byly chvíle, kdy jejich domy neposkytly mu ani přístřeší. Jeho jediným majetkem byly dva svazky básní: Aischylos a Blake, řecký tragik a anglický mystik. Nějaký čas byl prodavačem v krámě, potom zase obcházel s nůší knih zákazníky kteréhosi knihkupce. Mnohdy bylo i hůře. Nemaje zaměstnání ani přístřeší, spával pod širým nebem, na tržištích, na hromadách smetí, v temných koutech; na rozích ulic prodával zápalky a před divadly za almužnu, kterou mu házeli do čepice, drž ival koně a otvíral dvéře kočárů. V té svrchované bídě, kdy nebylo co jíst, kam hlavu položit, kdy nervy bolely a duše si zoufala, sáhl po opiu, aby si vykupoval okamžiky rozkoše a zapomenutí dny utrpení a takto znova prožíval osud svého krajana, Tomáše De Quincey. Světlejší chvilky dostavovaly se jen občas; v nich psával na kusy papíru, ledakde sesbírané, své první verše, horký výron rozbolavělé duše, která tolik milovala jas a lahodu a musela se brodit rmutem a špínou. Nadarmo však posílal je redakcím londýnských listů; patrně nečteny házeny byly do košů a ničeny s ostatní přítěží redakčních stolků. Již chtěl dobrovolně odejíti se světa. Jed, za poslední pence koupený, byl již připraven a částečně i požit, aby učinil konec životu, dříve než jej podlomí vyhladovění. Tu prý si vzpomněl na Chattertona, kterak den potom, když se v podkrovní světničce z hladu otrávil, došel na jeho adresu list, jenž by ho byl zbavil veškeré bídy. Tato vzpomínka Thompsona zachránila. A téměř současně našel jej po dlouhém pátrání redaktor časopisu »Merry England«, jenž, nemaje kdysi dostatek příspěvků, vzal do ruky dávno bez povšimnutí odložený svazeček ušpiněných rukopisů, pročetl a v jejich pisateli objevil básníka.

Verše, které otiskl, zjednaly Thompsonovi několik dobrých přátel, kteří jej dali nejprve dopravit do nemocnice, a když se jeho zdraví poněkud zlepšilo, umožnili mu pobyt na vesnici ve slunném, pahorkovitém Sussexu. Tam, na zelených svazích k jihu obrácených, přes něž vanou od moře slané větry, poprvé po dlouhé době vykoupala se jeho duše v jarním slunci a hlubokém modru nebes; tam poprvé zas viděl v žáru léta kvésti plané máky a radost »jako racek, jenž hnízdí daleko na skále v moři,« snesla se na rozčeřené vlny jeho srdce. Anglický jih obrodil jeho básnickou vlohu. Thompson ukázal několika čísly své první sbírky (Poems, 1894), kolik dovede vytěžit z jeho prostých darů: klidné, usměvavé pohody jeho palouků a polí a drobných dojmů a

příhod, jež na nich zažil. Přilétla i láska. Nejprve plachá, přitlumená vášeň k venkovské dívce, »chudobce« jeho slok, později oddaná láska a obdiv k londýnské paní, za níž spěly jeho písně jako ptáci za létem, jak řekl v jedné z četných básní, které složil na její oslavu. Jeho city přenesly se i na její děti, z nichž dvě daly mu podnět ke »Zpěvům sesterským«, jeho nejjednotnější a nejmelodičtější knize básnické (1895). Dvě léta po ní vyšla sbírka třetí (New Poems) — a básník se odmlčel. Sáhl-li někdy ještě po péře, psal prosou o otázkách zajímajících jeho ducha kritického i náboženského, jenž rád přemítal o věcech lidských a božských a čím dále, tím více chýlil se ke katolické mystice, oblibuje si rozjímání o středověkých asketech a světcích. Z těchto zálib vzešlo několik črt a článků, mezi nimi také »Studie o poměru mezi bratrem oslem, tělem, a jeho jezdcem, duší«, vydaná samostatně pod názvem »Zdraví a svatost«. Odmítá v ní středověkou askesi, ukazuje na její nemístnost v poměrech dnešních, dospívá však k závěru, že »lékem moderní chabosti těla, moderní slabosti vůle je svatost,« která mu znamená tolik, co zdraví duševní i tělesné, »ono objetí těla a ducha, viditelna a neviditelna, k němuž člověckost, klesajíc, ale vytrvávajíc, směřuje neúchylně«. Sám na sobě zažil, co škody duševním silám a schopnostem působí askese tělesná; také on žil, byl donucen žíti životem asketickým, dokud mu pomoc přátel nepřipravila osudu snesitelnějšího a radostnějšího.

Přišla však pozdě. Jeho nervy několikaletou bídou a požíváním opia byly otřeseny a studená ruka smrti sahala na samy kořeny jeho bytosti. Domníval-li se časem, že jest již dobře, byla to jen illuse člověka, jenž rád věří v nemožnost, poněvadž víra v ni odvrací jeho pohled od hrozné skutečnosti. V posledním roce života strávil ještě několik neděl na jihu Anglie. Ale zdraví se nevrátilo. Konečně zbývalo mu jen tolik sil, aby mohl býti převezen do nemocnice londýnské. Tam zemřel 48letý v listopadu r. 1907.

James Douglas napsal o něm, že byl mystikem století dvacátého, vyjadřujícím se formou věku sedmnáctého. Měl na mysli »školu metafysickou«. Avšak ani Donne ani Herbert nejsou tou měrou jeho blíženci jako Richard Crashaw, nešťastný konvertita katolický a pilný čtenář a obdivovatel mystiků španělských a italských. Sklon ke katolické mystice byl oběma společný a společna byla jim i melodičnost výrazu a schopnost vyjadřovati se řečí oplývající metaforami. Ale podléhal-li básník věku Jakubova občas vlivu soudobého gongorismu a překládal-li a někdy i překonával Vlacha Marina, nemohl syn století devatenáctého zůstati nedotčen jednak studiem věd přírodních, k němuž se rád vracel, jednak snahami vrstevníků po zdůvěrnění a zvroucnění básnického slova. Jeho mystika náboženská i mystika lásky je životnější a modernější nežli náboženské hymny bývalého theologa Crashawa nebo i mystická erotika jiného konvertity a básníka doby Viktoriiny, Coventry Patmorea. U Thompsona stojí na stráži bystrý intellekt, jenž provádí jeho něžnou duši soutěskami záhrobní hrůzy a nebeské bázně, aby ji vyvedl z jejich stínů na světlo radostí pozemských a nechal ji ošlehati zdravými, podnebeskými větry a očistiti od strusek strázně a utrpení. Tento jasný rozum uplatňuje se také v jeho prose, zejména ve statích kritických.

Před dvaceti lety, v době opuštěnosti, setkal se v Londýně s biskupem Vaughanem, jenž znal ho již z dřívějška. Na jeho vyzvání napsal pro katolický čtvrtletník »The Dublin Review«, založený kardinálem Wisemanem, essay o Shelleym. Ale redaktor mu jej vrátil, nepokládaje snad za moudré seznamovati čtenáře svého časopisu s básníkem atheistou, zvláště když neznámý autor nepsal o něm odmítavě. Thompson zkrátil poněkud úvod své stati, v němž kárá církev, že v posledních dvou stoletích naprosto se odcizila poesii, a odložil ji mezi rukopisy. Tam byla nalezena teprve po jeho smrti vykonavatelem závěti Wilfridem Meynellem, loni na podzim otištěna v téže »Dublin Review«, která ji kdysi básníku vrátila, a letos uveřejněna vydavatelem jeho ostatních prací v úpravě knižní.[1])

*

Z nové české prósy.

X. Ignota: **Má lásko!** V Praze 1908, nákl. F. Šimáčka. Str. 61. — Quido Maria Vyskočil: **Hry s panenkami.** Erotické a bizarrní prósy. V Praze 1908, nákl. Fr. Švejdy. Str. 120.

Rušíc druhové rozdíly mezi genry poetickými, aesthetika romantická sáhla drtivě i na sám vykrystalisovaný útvar lyrické básně, a vzavši jí úměrný parallelismus strof i tanec rhytmu, caesury, tato místa oddechu veršového i skvělou ornamentiku rýmu, dala původ t. zv. básni v próse.

Již pouhý pohled na obě klassická díla tohoto druhu, na nedostižené básně v próse, jež napsali Turgeněv a Baudelaire, učí rozeznávati tu dvě cele odlišné variety. U Turgeněva, velkého mistra prósy, alespoň v nejcharakterističtějších číslech jeho krásné knihy, převládají pointované reflexe v lyrickém rouše. Baudelaire, jenž napsal své nejdokonalejší básně veršem, podává prósou konec konců pouze svá parerga: a jako ve verších, proniká i tu zhuštěná nálada hodiny inspirační, soustředěná suggesce plné chvíle; jeho básně v próse jsou náladové výtrysky překypující duše.

---

[1]) Shelley. By Francis Thompson. With an Introduction by George Wyndham. (Burns and Oates, London 1909.)

Dovolte, abych mluvil obrazně. U Turgeněva v krajině plné půvabu a snění, nad lukami zalitými mlhou melancholie, u potoků skandujících myšlenku filosofickou letí od květu ke květu včely sladkého bzukotu a ostrého žihadla. U Baudelaira jepice skvěle duhových křídel za těžkého smutku letního večera přilétají z parku dusícího se ve výdeších exotických květin do otevřeného pokoje, aby tam kroužíce zhynuly opojnou smrtí plamenů; toto rozkošnické kroužení kolem smyslného skonu jest Baudelairovi věcí hlavní, nikoliv promyšlený směr letu ani pevný jeho cíl.

Sledujeme-li hojné básně v próse, jež nedostihujíce mistrů, následovaly za Turgeněvem i Baudelairem, vždy shledáme se s touto dvojicí: vždy najdeme buď pointované reflexe v lyrickém rouše neb náladové výtrysky překypující duše.

Svazeček erotické lyriky v próse, jejž Božena Viková-Kunětická pod maskou, nikoliv jen pod pseudonymem Ignota, vsunula do své poslední tvorby méně básnické, než propagační, patří rozhodně k druhému typu: jest to čistá lyrika, nekalená nižádnou reflexí, lyrika spíše náladová, než citová.

Dvaačtyřicet drobných skladbiček, jimž předmluva dává celkový rámec, zavírá v sobě malý román lásky dvou duší, velmi málo individualisovaných, naopak zjednodušených na dvě typická schemata. Nad milostnými vztahy obou těch bytostí, z nichž žena více dává než přijímá, pluje černý, tísnivý mrak: muž nenáleží jen sám sobě a svojí milence, nýbrž je spoután vlastní minulostí a vždy znovu zadržován »rukou, která má právo vzíti jemu milenku v každý čas«, a tak konečně odchází navždy. Toť zevní kulissy vnitřního dramatu Ignotina, z něhož se čtenáři dostává jen lyrických monologů milenčiných s milencem zprvu přítomným, pak osudně vzdáleným, monologů o lásce vášnivé a plaché, o touze neuhasitelné a hluboce zádumčivé, o oddanosti bezmezné a marné. B. Viková-Kunětická nebyla nikdy — ani tam, kde jím chtěla býti — jasnovidným psychologem moderní erotiky: vystihla-li přece leckdy její rozkladné a churavé krise, nepochopila snad nikdy její životodárnou moc a tvůrčí sílu. Tak i zde: podařilo se jí nejednou rozestříti nad monology Ignotinými strašné a ochromující poznání, že milenci zůstanou si přese vše dvěma cizinci, nikoliv však tušení, jak duše ženina pod oplodňujícími paprsky vědomého a plného milování roste a rostí, jak kvete a zraje v nové útvary a v nové možnosti.

Leč, jak řečeno, lyrika knihy jest spíše náladová než citová. Umění její spočívá v tom, kterak zachytila, důvěrně vyčerpala, pečlivě rozvedla krajinné, interieurové, společenské nálady; jak je zrhytmisovala a parallelně seřadila. Tím vznikla v knížce řada opravdových básní, jež se silou gradace i uměním odstínu rozvíjejí jedno thèma, aby posléze shrnuly je zase v základní motiv, jež hudbou praegnantních refrainů nahrazují hudbu rýmů, jež člení se organicky v rhytmické strofy. Pięcy »Stín«, »Otázka«, »Tři hodiny«, »Na procházce«, »Sladké snění«, dlužno čísti jako básně, ale zejména kouzelnou improvisaci »Ty« (str. 24.), dávající klíč k celé knize: hlavní intonace svazečku, podmračný smutek roztoužené elegičnosti a resignované melancholie, jest zde obdivuhodně sestředěna a při tom náhle rozsvícena zsinalým bleskem osudné vášně.

Jest třeba říci ještě více ku chvále malé této knížečky? Řeknu jen jediné slovo ku chvále její autorky. Božena Viková-Kunětická oblíbila si v posledních knihách zcela nesnesitelné fortissimo, fortissimo barev, obrazů, citů, vášní, hesel; to ohlušovalo nás hned na prvních deseti stranách, činíc nás k ostatku necitelnými. Všude kvetly vášnivé záplavy rudého máku; hlučící zástupy valily se v divokých proudech; nekultivované lidské utrpení šklebilo se vyzývavě z každého kouta; smysly zmítaly se v ropotících křečích; prudké protesty řičely s lomozícími gesty; láska křičela a proklínala. Leccos z toho najde pozornější čtenář posud v obrazovém apparátu svazečku »Má lásko!«, ale v celku jde básnířka tentokráte po špičkách, je konečně diskretní. Bude to pro ni více než pouhá episoda?

Také Quido Maria Vyskočil pokusil se ve svých dvanácti »erotických a bizarrních« novellách a novellistických skizzách o t. zv. lyrickou prósu, věru nesnesitelně manýrovanou to směs salonního žvastu, pohádkového jargonu, navoňavkovaných a napudrovaných frásí a vybledlé dikce novoromantické, s trochou prázdných allegorií, s trochou plesové moudrosti. Pokud vím, napsal tímto lžislohem celou dekadu svazků, z nichž nepochybně »Hry s panenkami« jsou nejhorší; možno je pokládati přímo za odstrašující doklad nevážnosti nejmladší generace k próse, k literatuře, k umění. V celé sbírce není kouska invence: většina práciček jest vůbec bez obsahu a podaří-li se čtenáři sem tam zachytiti nějaký ubohý dějový cár, může býti jist, že ani ten není vlastním majetkem autorovým (tak na př. »Purpurový sál« není než rozšlapaným známým motivem z Dehmelových »Venušiných proměn«; počátek »Létajícího srdce« jest vypůjčen ze Sezimova »Kouzla rozchodu«, a kolika pracím kmotřičkami byly různé scény Hladíkových románů!); ostatek jsou směšně nafouknuté nezralé milostné historky, nasazující si sem tam masku tragické vášnivosti, záhadné osudovosti: snad v plesovém některém almanachu žofínském dobře by se vyjímaly.

Nejtrapnější však z celé knihy jest dojem, že autor nelátá jen děje z cizích motivů, nýbrž že celá jeho expresse jest pouhou snůškou matných

a kalných knižních reminiscencí, vyčtených obrazů, cizích přirovnání; z vlastního pozorovacího fondu není tu nic, ale docela pranic. Chci ukázati na jednom zvláště výmluvném dokladě, kterak Quido Maria Vyskočil přímo se vyhýbá bezprostřednímu pohledu na věci, kterak raději kupí nepřiléhavé, nabubřelé obrazy, než by se přímo zahleděl na předmět, pokusil se zachytiti jeho charakteristické rysy a naznačil pak svoje osobní »j a k j á t o v i d í m«.

»Hry s panenkami« jsou knihou ethericky měsíční, podobně jako ona parodická lunární poesie v Čechových »broučkiadách«: jak asi jeví se autoru měsíc, jenž oblévá každou druhou jeho stránku? Volím z knihy čtvero dokladů. Str. 29: »Ohromný oranžový měsíc daleko nad myrtovým hájem jako veliká zlatá slza vklouzá do obrovského temněmodrého oka nebes.« Str. 32: »Měsíc-stařeček-velekněz v mitře a ornátě zlatém, skončil své půlnoční obřady za varhanových žalmů lesů a zpěvu fontánů, a na jeho místo nastupoval jakýsi záhadný poutník nebeský, jehož zářivá tvář příšerně mihala se mezi protrhanými oblaky.« Str. 57: »Plný měsíc, smutně melancholický tanečník mezi hroby dávných zklamání, proplétal se fantastickými pilíři mramorového zámku.« Str. 66: »Bílý nesvítivý kotouč měsíce objevil se na vychládající obloze podobný ve své bledé vážnosti Dantovi hledajícímu růžové stopy odcházející snivé Beatrice.« Jak nekonečně poetické, sublimní, ideální: škoda, že všecky ty obrazy vyšly jen ze žvatlavých úst a nikoli též z pozorujícího oka! V zastaralé, dávno nemoderní době, kdy básníci jen nesnili a neblouznili, nýbrž také se dívali, jevil se měsíc jim mnohem prosaičtěji. Goethe mluví pouze o tichém, mlžném lesku, jímž plní měsíc křoviny a údolí; Chateaubriand líčí, jak jeho perlošedivé světlo klesá přes neurčité vrcholky lesů; Flaubert popisuje, kterak měsíc, zcela kulatý a purpurový, vystupuje nad zemí na samém konci louky, kterak zvedá se rychle mezi větvemi topolů, které jej co chvíli zakrývají jako černá, děravá záclona.[1]) Jak prostičké, jednoduché a pozemské: bohudíky, jak pravdivé, životné, plastické, zrozené z dlouhého a pronikavého pozorování.

Nechci snad zabíjeti Quida Marii Vyskočila Goethem, Chateaubriandem a Flaubertem; chtěl jsem ukázati pouze, že literární umění počíná právě tam, kde jeho samolibá t. zv. poetičnost končí. Dekorativní ballast knihy, jenž připomíná reklamy šantánů, jest ještě nevkusnější než její text. *Arne Novák.*

*

Jean Lahor — Henri Cazalis — Jean Caselli. Zpožděně zaznamenáváme smrt francouzského filosofického básníka, lékaře a sociálního hygienika v Aix-les-Bains H e n r i h o C a z a l i s e, jenž 2. července zemřel v Ženévě ve stáří 69 let.

Básník »I l l u s e« a »Č t y ř v e r š í E l G h a z a l i h o« byl jako umělec ryzí parnassista, jemuž dokonalost formy a čistota básnického slohu jevily se vysokými příkazy mravními: na hlavním díle svém »L'Illusion«, které vyšlo poprvé v době rozkvětu »Parnassu« r. 1875, piloval neustále, ciseloval verše, znovu tavil rýmy, nahrazoval obrazy stále příléhavějšími, takže každé z 8 vydání, skrývajících se vždy pod jiným ze tří jmen poetových a opatřených novým titulem, bylo novou knihou. Výše než Jean Lahor básník, jehož výraz má vždy jakousi přísnou suchost a studenou jasnost, stál Jean Lahor myslitel, vznešeností svého pessimismu, noblessou své resignace, aristokratičností své meditace pravý dědic Alfreda de Vigny. Jako velký jeho vrstevník Leconte de Lisle došel Lahor až k buddhistickému pessimismu, v němž konečně utonul; byl-li však de Lisleův poměr k Indii namnoze jen básnicko-dekorativní, přiveden byl k ní Lahor čistě filosoficky, když byl prodělal průpravu Schopenhauerovu. Moderní buddhism měl v něm svého největšího pěvce: stačí srovnati s ním jeho básnického druha, literárně nepoměrně bohatšího Sullyho Prudhomma, aby vysvitlo, jak hluboce pronikla Lahorova Musa k Nirwâně.

Mezi básníkem Lahorem a mezi člověkem Cazalisem byla vždy nejdokonalejší shoda: airský doktor a lidumil Cazalis, jenž měl i zvučné jméno v lékařství a v společenské hygieně (jeho práce o rodinné degeneraci ani u nás nejsou neznámy), žil jako asket a stoik. Slavnému heslu »L a e d e n u l l u m, i m m o o m n e s q u a n t u m p o t e s i u v a« dovedl skladatel »B r e v í ř e p a n t h e i s t o v a« celým životem dáti krásnou inkarnaci. — V triumfálním průvodě francouzských básníků, který k nám uvedl Jaroslav Vrchlický, zaujímal Jean Lahor podružné sice, ale čestné místo: jeho podobizna jest načrtnuta v »Básnických profilech francouzských«, některé jeho verše najdou se v anthologiích Vrchlického.

*

Eduard Stucken. V posledním sešitě »Litt. Echa« (XI, 21—22) kreslí Hans Franck vysoce zajímavě podobiznu dramatického básníka německého Eduarda Stuckena, jenž přes vysokou uměleckou hodnotu scenických básní posud jest skoro neznám. Vedle Ernsta Hardta, Wilhelma Scholze, Paula Ernsta jest Eduard Stucken, dnes již 44letý muž, nejpozoruhodnější z dramatiků, kteří přísností tragického slohu, pevností dramatické ideje, chmurnou, ale ryzí krásou řeči usilují znovu o klassičnost divadla německého; jejich dramatický zdroj jest nepoměrně hlubší než fond velkého lyrika a většího stilisty Huga

[1]) Viz stať H e n r i B a c h e l i n a o velkém, pohříchu dosud málo známém současném prosaikovi francouzském J u l e s R e n a r d o v i v »M e r c u r e d e F r a n c e«.

von Hofmannsthal. Eduard Stucken, rodilý v Moskvě a neodvisle žijící v Berlíně, vstoupil do literatury již jako třicátník; od začátku odvracel se od své doby k mythům, k legendám, k pověstem. Po »Astrálních mythech« a po »Balladách«, jež kritika pokládá za pouhou slohovou průpravu k další tvorbě Stuckenově, následovaly hrůzná hra ze severského pravěku s oidipovskou látkou »Yrsa«, děsuplná truchlohra z barbarské doby Merowinské »Wisegard«; leč teprve dramata, skládající posud nedokončený cyklus »Der Gral« a sice »Gawân«, »Lanwâl« a »Lanzelot« posunul básníka, rozmlouvajícího vždy znovu o problému lásky a smrti, utrpení a vykoupení, do popředí skutečných scenických tvůrců; zachováním báchorkového a mythického ovzduší, hudbou vděkuplných slov, sladkou suggescí, s níž vyvolává »ostrov blaženosti«, věčně smaragdové břehy Avelunu, sotva kdo se mu vyrovná. Čekal a zkoušel dlouho, než vystoupil; co přináší, jsou zralé plody zahrad Hesperidek.

BESEDA

O Jungmannově povaze a smýšlení.

(Dokončení.)

Ale nejenom literární práce, nýbrž i literární a umělecká vnímavost a vůbec soudnost jeho má stopy samorostlosti a naivnosti tohoto venkovana samouka. Duch, neotupený sploštující kulturou městskou, mohl bez nadsázky psáti příteli: »Vaše píseň mi sladkou bolest v srdci způsobila; tak jest dojímavá« (Markovi 5. července 1810). Odtud vyrůstal jeho sklon k romantice, jehož neudusily ani osvícenská doba, literatura a universita. Zde také tkví jedna z hlavních pohnutek, proč si k překladu zvolil právě Miltonův Ztracený ráj. Volbu tohoto díla vysvětluje veliký význam jeho v zápase 18. věku o moderní literaturu německou, také hodnota díla sama i jeho ráz klassický a moderní zároveň, ale jen částečně. Namítá se samo: proč Jungmann, osvícenec, byl váben k dílu, jehož nesnášelivý puritanism sám v poznámkách k překladu zavrhuje? Proto, že kromě takových míst v Miltonově básni je tolik mohutnosti, utěšeného vzletu a idylické harmonie v obrazu ráje, že Jungmann byl jím nejen okouzlen estheticky, ale i dokonce oblažen«[19]) — ve výtvoru fantasie Miltonovy nalézal náhradu za nerušené blaho, kterého ve všední skutečnosti nepoznal, protiváhu trampot zevnějších. Stejnou službu prokázaly jeho nitru i Chateaubriandova Atala, Schillerova Píseň o zvonu a Goethova idylla Herman a Dorota. Všecka tato díla, formou i dobou vzniku, tendencí i národním rázem tolik odlišná, podávala mu to, čeho v trpkých letech svého mládí postrádal a po čem toužil: spočinouti pod paprskem štěstí a míru, libý oddech — živel, vyvažující tvrdé zkušenosti vlastní.

A to vše vedlo ho zase k Voltairovi,[20]) v jehož jiskřivém, suverénním vtipu a satiře, v úsměšné povznešenosti nad malicherné zájmy a naivní zpozdilosti společenského života, v stanovisku, k němuž mysl dospívá jenom na vysokém stupni kultury městské, Jungmann nalézal nejenom nechut k nevzdělanému davu, kterou sdílel, nýbrž i překypující duchaplnost, bravuru a hbitou útočnost, jíž sám postrádal, a která mu imponovala. Sám sice napsal také některé satiry (rozmluvy v obranách českého jazyka r. 1806 a 1813), ale tyto stati, formálně podnícené četbou Lukiana, jsou mnohem slabší nežli současná vážná pojednání o témže předmětě. Z nich nejlépe vidno, že bravurní duchaplnost a satirický šleh byly mu vnitřně cizí, a že pokusu o ně podjal se jen vlivem četby a ještě snad více z přesvědčení, že podobnou formou porazí hánce češtiny, spíše než pouhými důkazy věcnými.[21]) V jediném projevu Jungmannově proráží místy z vážné úvahy vytříbený vtip, účinný, ač i jemný, a klassicky umírněný — v polemickém spisku *Beleuchtung der Streitfrage über die böhmische Orthografie* (1829); ale nehledě k účasti Vinařického při vzniku knížky tato práce jak svým německým jazykem (bylať to odpověď na německou brožuru Nejedlého), tak i tónem je v činnosti Jungmannově zcela osamocenou výjimkou, potvrzující pravidlo. Její suverenní švih ostatně je pochopitelný situací: byl to pouze závěrečný akord boje o pravopis, tehdy již vítězně vybojovaného, projev ducha bojem již zoceleného, i není divu, že autor zaskvěl se duchaplností. Vždy jindy, zejména dřív, an Jungmann bojoval za věc těžkou, novou a dávno ještě ne vyhranou, něco podobného bylo by přímo odporo-

[19]) Srv. jeho doznání v »Nepředsudném mínění o prosodii české« (Zelený, str. 393.), a naděje, že obraz tohoto ráje ho »věčně těšiti bude«. (Markovi, 30. listopadu 1810.)

[20]) Jakousi »oposiční« příčinou této náklonnosti bylo i poznání, že Voltairovi od klerikálů jest křivděno, tedy stanovisko jakési mravní satisfakce, případ velice častý v literární historii.

[21]) Tak dlužno opravit názor Jakubcův, že »satira vězela tak trochu v bytosti jeho«. (Literatura česká 19. stol., I., str. 573.) Ostatně i Jungmannova delikátní jemnost, s níž pronášel výtky a projevy nesouhlasu přátelům Kollárovi a Markovi, jemnost, která, jak Čelakovský pozoroval, zajímavě se družila ke »zvláštní důraznosti horlení jeho« (dopis Kamarýtovi 20. ledna 1825), svědčí o nesatirické povaze jeho, neboť satira a vtip samy sebou jsou jaksi obhroublé. (Viz výklad v mém Havlíčku, str. 75.)

valo jeho povaze — sesměšnit odpůrce bylo celkem mimo jeho schopnost a náklonnost — i stavu věci, který podobnou taktiku připouštěl jen v mezích nepatrných. Sesměšňovati všemocnou vládu nebylo možno a na satiru, soustavně stíhající poklesky v samém kruhu buditelském, bylo dle Čelakovského »o sto let brzy«.

Naivnost Jungmannova si vymáhala doplněk a protiváhu posléze tou měrou, že vedle Voltaira objevují se v Jungmannových Zápiskách i největší jeho nepřátelé — jezovité. Samo o sobě by překvapovalo, že Jungmann jedním dechem (Zápisky č. 9) cituje Voltaira i jesuity, ale psychologickým výkladem to pochopíme snadno. Ježíš, nejhlubší psycholog, doporoučel svým stoupencům, aby byli »prostí jako holubice a opatrní jako hadové«, chtějí-li obstát ve světě. Jesuité rozvedli pouze druhou, »hadí« část přikázání toho v soustavu, velikolepou přese všecku chybnou jednostrannost; Jungmann, povahou jsa vtělená holubičí prostoduchost, cítil potřebu opačnou krajností vyrovnati tuto vlastnost, k boji o život nepostačující. Proto dovedl přese všechen obdiv pro Voltaira i přese všechen hněv na papeže a klerikalism přijmouti některá pravidla jesuitská za svá. Že mu vnitřně byla i zůstala cizí a že je akceptoval jen s těžkým srdcem jako nutné zlo, svědčí stilisace toho místa v Zápiskách. Jako jindy, když pronáší nemilou myšlenku, užívá obratu: »N e z b ý v á jim« (totiž osvícenským kněžím) »nic než ukrýti pravdu pro sebe a světu podávati, čeho žádá. Vult mundus decipi, ergo decipiatur. Jesuitské pravidlo.« Ano, »nezbývá nic než...« Opět resignace, základní tónina Jungmannova životního názoru!

Teprve když jsme takto si objasnili původ a ráz Jungmannova stanoviska filosofického, náboženského i mravního, jest možno odvážit se o něm spravedlivého úsudku. Dosud mu bylo vždy křivděno, proto že byl posuzován jen zevně a bez ohledu na půdu, odkud jeho bytost vyrostla. Ačkoli pouhé srovnání s vrstevníky jeho dostačilo by objasniti značnou část záhadných rysův osobnosti jeho, přece teprve rozbor vlastní jeho povahy staví je do pravého světla, jako znak jedné z nejsložitějších a nejzajímavějších individualit, které známe.

Harmonické dokonalosti ovšem v osobnosti této není. Spojit holubici s hadem je nesmírný problém, o který se tříští většina povah. Ani Jungmann ho nerozřešil úplně. Rozpor obou pólů mravních u něho zůstal, spojení jejich bylo neúplné, rozpačité a vnitřně trapné — opět jedna složka jeho pessimismu.

Avšak, ač Jungmann nevytvořil formálně dokonalý příklad povahy, souladně spojující »hada s holubicí«, přece jeho kombinace obou vlastností, byť sama o sobě nedokonalá, dostačila k dílu velikolepému, které podnes není kriticky doceněno. *Ch.*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Šestý internacionální kongres pro pojišťování ve Vídni.

IV.

Páté thema, předložené kongresu k projednání, zní: H o s p o d á ř s k é v z t a h y m e z i v e ř e j n ý m a s o u k r o m ý m p o j i š ť o v á n í m. A ve vysvětlení se dodává podrobněji: Jaké jsou úkoly, které vznikají soukromému pojistnictví existencí a rozvojem pojišťování sociálního, a jak se může soukromé pojišťování vyvíjeti nerušeně vedle veřejného?

Otázka byla položena v čas. Rozmach veřejného pojišťování počíná ředitele soukromých pojišťoven vážně znepokojovati. Poslední kongres pro dělnické pojišťování r. 1908 v Římě přinesl důkaz, že i mezi t h e o r e t i k y zvítězila na celé čáře německá myšlenka n u c e n é h o p o j i š ť o v á n í nad románským r e g i m e d e l a l i b e r t é. A p r a k t i c k y jest toto vítězství dokumentováno nejlépe tím, že jeden stát po druhém zavádí nucené pojišťování. R a k o u s k o po provedení pensijního pojištění soukromých úředníků přechází k reorganisaci a rozšíření nemocenského a úrazového pojišťování a k zavedení invalidního a starobního pojištění v rozsahu dosud neslýchaném. F r a n c i e po zavedení úrazového pojištění přikročuje k pojištění starobnímu, též I t a l i e zavádí úrazové pojišťování, a A n g l i e, která stavěla se nejdéle myšlénce obligatorního pojišťování na odpor, nespokojuje se proslulým O l d A g e P e n s i o n s A c t e m, 1908, na základě něhož již dnes 600.000 starců béře pensi, a pomýšlí vážně na pojištění nemocenské a úrazové, ačkoliv proti tomu se stavějí dle W a t s o n o v a referátu pomocné pokladny (f r i e n d l y s o c i e t i e s); kolébka sociálního pojišťování, N ě m e c k o, sbírá všechny své finanční síly k provedení p o j i š t ě n í v d o v a s i r o t k ů, i R u s k o dává se na cestu nuceného pojišťování, o menších státech a pozoruhodných opatřeních sociálně pojišťovacích v A u s t r a l i i (Nový Zeeland), ani nemluvě. Krátce, na všech stranách jest zřejmo úsilí, hospodářsky slabé vrstvy zabezpečiti cestou nuceného pojišťování proti poškození jich

existencí nemocí, úrazem, stářím, nezaměstnaností, mateřstvím. K tomu přistupuje ještě stálé volání po pozemštění a sestátnění pojišťování škodního: požárního, krupobitního a pojišťování dobytka, volání, které nalézá v zákonodárných korporacích ohlas.

Nelze se tedy diviti, že tento vývoj naplňuje ředitele soukromých pojišťoven vážnými obavami do budoucnosti, a že se teskně tážou praktikové i theoretikové soukromého pojistnictví, co bude se soukromými ústavy? A to tím spíše, že sociální pojišťování vykročuje čím dále, tím více z kruhu dělnického, pro nějž bylo určeno, a stává se opravdu sociálním, zabírajíc nejen maloživnostníky, malorolníky, ale i úředníky s vysokým služným. Takto dostává se do konkurrence s životním pojišťováním a ubírá mu půdu.

Dosavadní taktika soukromého pojistnictví vůči tomuto vývoji byla málo účelná. Soukromí pojišťovatelé omezovali se na vypočítávání nedostatků a chyb nuceného pojišťování, poukazovali na to, že vyšší ethickou hodnotu má, rozhodne-li se někdo z vlastního popudu pojistiti se, než dá-li se pojistiti, protože jest k tomu nucen, poukazovali na mnohotvárnost soukromého pojišťování, které se může lépe přizpůsobiti individuelním přáním, na zneužívání veřejného pojišťování simulacemi, hysterií rentovou, na chyby byrokratického vedení veřejného pojišťování, na technické obtíže, na zmenšování zodpovědnosti jednotlivce.

Ale nehledě k tomu, že tyto závažné výtky byly činěny v odborných listech obecenstvu nepřístupných, že mnohé z nich dají se pronésti i proti soukromému pojišťování (simulace, podvody v úrazovém pojišt.), jsou všechny námitky proti nucení k pojištění zatlačeny do pozadí jediným faktem, že dobrodiní dobrovolného pojišťování týká se jen vrstev intellektuelně i hospodářsky silných, nedostupno však jest vrstvám nejnižším, zvláště vydaným nahodilým pohromám hospodářské existence, a tedy pojištění nejvíce potřebujícím. Zkušenost ukázala, že těmto vrstvám pro jich hospodářskou a intellektuelní slabost dá se pomoci jen pojišťováním, organisovaným se strany státu, nuceným a od státu podporovaným.

K tomu přistupuje okolnost, že soukromé pojišťovny na základě klassifikace risik odmítají »nebezpečná« risika, která právě pojištění nejspíše potřebují. To platí o životním pojišťování právě tak, jako o požárním.

Stanovisko právě vylíčené zaujímá též většina referátů, které shodují se v uznání nutnosti nuceného pojišťování pro ty formy, jež jsou soukromému podnikání nepřístupné, anebo o něž soukromé pojišťovny pro technické obtíže nestojí: Pojišťování invalidní, nemocenské, proti nezaměstnanosti, mateřství. Pouze Schevichaven, známý odpůrce sociálního pojišťování, opakuje zastaralé a dávno vyvrácené námitky o poškozování majetkových práv donucováním zaměstnavatelů k nesení části příspěvků, o »ničení« průmyslu veřejným pojišťováním, a žádá za reservování jména »pojišťování« pro soukromou jeho formu, protože prý jde v sociálním pojišťování o dobročinnost. Referát Schevichavenův nehodí se krátce do sousedství ostatních vědeckých referátů.

Zajímavé jsou referáty Emminghausův a Zwiedineckův, třeba nepřinášejí mnoho nového. Oba referáty ukazují na faktum, že, jsou-li obě formy pojišťování ponechány ve volné konkurrenci vedle sebe, vítězí vždy soukromé pojišťování. Veřejné pojišťování učí se v konkurrenci od soukromého, kdežto ponecháno samo sobě, ztrne v nehybnosti. Impulsy k pokroku přicházejí se strany privátních pojišťoven. Tak na př. osvojily si pruské sociéty teprve během času v konkurrenci s požárními pojišťovnami soukromými jich přednosti i obchodnické vedení, klassifikaci risik, vyřizování škod, pružnost tarifů. Emminghaus přichází však též k přesvědčení, že veřejné pojišťování pracuje nepřímo pro soukromé pojistnictví, budíc smysl pro pojišťování vůbec a ukazuje to na rozmachu lidového pojišťování v Německu, který spadá právě v dobu zavedení dělnického pojišťování. Podobně vysvětluje E. vzrůst úrazového pojišťování individuelního, naproti čemuž stojí ovšem zánik kollektivního úrazového pojišťování dělnictva, které se — podobně jako u nás — před zavedením obligatorního pojišťování čile rozmáhalo. Soudí tedy Emminghaus, podobně jako Zwiedineck, že obě formy mohou existovati dobře vedle sebe, navzájem se doplňovati, pokud jest přesně vymezeno jich působiště, Ale jde patrně o toto vymezení, a právě o rozsah působiště obou forem jest spor. Proti nucenému pojišťování soukromých úředníků a podobně proti vyměření výše služného, která určuje zahrnutí do pojistné povinnosti v invalidním pojišťování, protestují na příklad mnozí odborníci.

K podobným výsledkům, pokud se týče pojišťování škodného, přichází Zwiedineck, který však vidí možnost existence obou forem vedle sebe, hlavně v zajišťovacím poměru. Tam, kde jest na př. v požárním pojišťování stanovena povinnost veřejných ústavů přijímati všechna risika, stačí, aby soukromé ústavy byly nuceny postupovati určitou kvotu svého portefeuillu k zajištění nositelům veřejného pojišťování. Jinak byl by nutný monopol veřejných ústavů.

Pokud jde o životní pojišťování, myslí Z. naproti Emminghausovi, že vývoj sociálního pojišťování povede k poškození pojišťování lidového, jakmile bude

stát vedle rent pojišťovati též kapitály pro případ úmrtí. Rakouský návrh zákona o sociálním pojišťování poznamenává přímo v motivech, že pojištění pozůstalých má sloužiti těm potřebám, jimž vyhovuje dnes z části t. zv. lidové pojišťování. Tohoto zatlačení lidového pojišťování však Z. nelituje, protože jest lidové pojišťování svými náklady na akvisici a správu, dále přílišnými storny drahé, což spadá tím více na váhu, že náklady tyto hradí se z kapes vrstev, jichž příjmy sotva stačí na uhrazení nejnutnějších výdajů na pojištění samo. Z. stojí konečně na stanovisku, že veřejné pojišťování musilo jako doplněk soukromého vzniknouti, protože toto nestačilo a nehodilo se k řešení a provedení sociálně hospodářských úkolů.

Optimisticky zbarvený jest referát Bellomův, který ve všech druzích pojišťování, dokonce i v pojišťování proti nezaměstnanosti, vidí volné pole pro činnost soukromých ústavů, a sice buď přímým spolupůsobením nebo doplňováním nedostatečných výkonů veřejného pojišťování, nebo konečně zajišťováním. Ohled jest v referátu brán přirozeně na francouzské poměry, podobně jako ve Watsonově práci na anglické. Watsonův referát obsahuje zajímavé údaje o stavu pomocných pokladen a jeho zlepšení starobním pojištěním. Vyznívá v celku odmítavě proti zavádění nuceného pojišťování v Anglii, ačkoli ukazuje na četné vady organisace soukromého pojišťování. Je-li opravdu referát Watsonův obrazem veřejného mínění anglického, jest ovšem pochybno.

Velmi hluboce založen jest referát Hoffmannův o státním pojišťování ve Spoj. Státech amerických, který podává též historický vývoj nuceného pojišťování ve Spoj. Státech.

V.

Velmi lákavě zněl název sedmého thematu: Technika pojišťování ve svých vztazích k národnímu hospodářství a sociologii. Bohužel, jest obtížno podati přibližně obsah prací, vztahujících se k tomuto předmětu, právě tak, jako jest těžko dověděti se z referátů, jaké jsou vlastně tyto vztahy mezi technikou pojišťovací, národohospodářstvím a sociologií. Několik konkrétních podrobností obsahuje referát Maingieův, který ukazuje na působení pojišťovací techniky na práce Paretovy, Walrasovy a j. Sociologie jest podle citátu z Henryho naukou o sociálních energiích a úkolem pojišťovací mathematiky jest býti sociologii tím, čím jest mathematická fysika fysice — náhledy jen zběžně vyslovené, jež by potřebovaly především zdůvodnění. Těžko udati jest též obsah pojednání Bischoffa, známého autora spisu: Die Kulturaufgaben des Versicherungswesen, Zaráží při jeho referátu nepřesné a mnohoznačné užívání slova »kultura« ve všech možných významech. Tato nepřesnost v terminologii zdá se býti vůbec sociologickým úvahám o pojišťování vlastní a snižuje jich cenu. Každou chvíli čteme o sociologicky-národohospodářských hlediscích a stanoviscích, aniž by bylo zřejmo, jaká jsou to stanoviska, anebo aniž by tato stanoviska se lišila od známých, namnoze triviálních náhledů. Omezím se proto na konstatování, že Bischoff si přeje důkladnější vyškolení sociologů a národních hospodářů v pojišťovací technice, a že právem ukazuje na zanedbávání pojišťování, právě po jeho technické stránce, u právníků. Naopak žádá hlubší sociologické a národohospodářské vzdělání u pojišťovacích techniků a všech lidí, kteří s pojišťováním mají odborně co činiti. Splnění tohoto ideálu chce dosáhnouti Bischoff zřízením akademie pro pojišťování, neboť universita se prý pro výchovu assekuračníků nehodí. Ale uvážíme-li, že by musila býti přednášena na akademii mathematika, medicina, práva, třeba vše se zvláštním zřetelem na pojišťování, máme před sebou opět universitu.

Bohren žádá opět respektování pojišťovací techniky při výchově učitelů a učení elementům na středních školách; též mělo by dle něho býti na pojišťování upozorňováno na národních školách.

Několik otázek bylo věnováno na vídeňském kongresu pojišťovací mathematice, která dříve zabírala jednání kongresů výlučně. Práce, do tohoto oboru spadající jsou přirozeně z mého referátu vyloučeny, ač právě na nich jeví se propast, která dělí mathematiku, tak pokročilou a tak přesnou, od ostatních oborů. Zmínku jen zasluhuje, že mnoho prací zabývá se mathematickým risikem, thematem to dosud čistě theoretickým, při němž jde o stanovení bezpečnostních fondů tak, aby byly jimi kryty odchylky od pravděpodobného průběhu úmrtnosti nebo invalidnosti. Autoři docházejí k zajímavým vzorcům pro míru risika, ale prakse dosud nedbá těchto výsledků a dotuje fondy dle libovůle. Nejcennější jest bez odporu Bohlmannovo sestavení resultátů, k nimž mathematická theorie risika dosud vede a dále práce Tauberova. Připomínám to vše proto, že theorie risika zakládá se na předpokladu, že lze v pojišťování užívati počtu pravděpodobnosti a na použití této zvláštní disciplíny mathematické, jejíž základy jsou filosofům i mathematikům stále nevyjasněny. U nás vzbudil kdysi Masarykův dosud řádně neoceněný a nepochopený spisek zájem o počet pravděpodobnosti, bohužel, ne na dlouho.

Dr. *E. Schönbaum.*

*

POLITIKA

Cíle vídeňských výtržností.

Surovostí, zvůlí, barbarstvím, uličnictvím, hlavně uličnictvím lze vším právem nazvat události vídeňské.

Rozčilení české je stonásobně odůvodněno, jen že rozčilením není zpomoženo, spíše klidnou úvahou.

Nejdůležitější je dnes otázka, jakému cíli slouží vídeňské výtržnosti.

Je přece jasno, že protičeské štvanice byly zosnovány bez každého vnějšího podnětu štváči německými, jejichž hlasatelem je Neue Freie Presse.

Je to list kdysi Glasrů, Ungrů, Herbstů, dnes orgánem Malliků, Tittů, Wolfů a Schreinerů. Tomuto listu sekundují nejhorlivěji žurnály t. zv. německoliberální strany, dnes žijící jen formálně v žurnalistice, nikoliv již v parlamentě.

Ale i tato žurnalistika je dnes skutečně německoradikální, ano hyperradikální. Český radikalismus byl od jaktěživa slepý, německošovinistický přes to však byl vždy potměšile vypočítavý. Čeho vlastně ta Neue Freie Presse, Bohemia, Prager Tagblatt, a to pomocí německé luzy, chtějí ve Vídni dosáhnout?

Odpověď je jasná: Chtějí znemožnit změnu nynějšího systému Bienerthova, jenž je jak pára nad vodami. Chtějí prostě za Vídeň vyprovokovat Prahu. Sněm český má být svolán zrovna v dobu, kdy zase narukují buršové němečtí do Prahy. Tato shoda není nahodilá. Němci usilují, aby český sněm nebyl svolán dříve, dokud nebudou v Praze buršové.

Ozve-li se radikální Praha proti čepičkám, ozvou se v zápětí Cheb, Aš, Karlovy Vary, zkrátka celý český sever a s ním celé Německo.

Občanská válka mezi oběma národy má být vyprovokována, důsledkem jejím má být systém Bienerthův, jako systém silné ruky proti Čechům, podepřen.

Křesťanští sociálové furorem německým mají být odstrčeni od každé koalice s Čechy, duch Tittův a Schreinerův má se státi svatým duchem vlády ještě víc, než jest nyní.

Nejvyšší činitel v říši má být přesvědčen o tom, že klidné spolužití obou národů není možné, že není také možná spoluúčast obou národů ve vládě, a jelikož Berlín je dnes trumfem v rakouské politice, má být i v politice vnitřní trumfem tím. Vláda dle chuti Neue Freie Presse a jejích dnešních inspirátorů má dostat právo k oktroyování parcelačních osnov v království Českém a má provést i jiná definitivní zkrácení práv českého národa.

Jiného výkladu není, jelikož původcové vídeňských a dolnorakouských násilností jsou si dobře toho vědomi, že znemožnění výletů a schůzí českých ve Vídni nemůže trvat věčně, a že pronásledování dolnorakouské české menšiny bude mít v zápětí jen vzrůstající zájem českého národa o tuto ubohou, utlačenou menšinu, a důsledkem toho její posílení.

Zbývá otázka: Co jest dělat nám?

Slovo má česká delegace, česká Praha a národní rada česká.

Tito činitelé všichni měli by především nikoliv jen k vládě se obrátit s protesty svými, ale k lidu českému, a zvláště k českému obyvatelstvu Prahy, aby pomáhalo seč jest svým pronásledovaným bratřím na Dunaji, české obyvatelstvo pražské mělo by být důrazně poučeno, že nepřátelé národa chtějí v první řadě Prahu vyprovokovati k pouličním výtržnostem, pročež se má její obyvatelstvo co nejúzkostlivěji varovat, aby jen o nějakého čepičkáře zavadilo, i kdyby sám provokoval. Měli by se dále důkladným vylíčením o vídeňských násilnostech v několika světových jazycích obrátit k celé Evropě. Především ale měli by faktoři tito vyzvati všechen, hlavně radikální, tisk, aby on sám se všemožně postaral o uklidnění mysli českého lidu a sám předem a zavčas varoval Prahu před sebe menší srážkou s burši a Němci v Praze vůbec. Patrně nestane se z toho všeho nic, ale jisto je, až poteče ve Vídni česká krev, že v sezóně zimní dojde k uspořádání slavného bufetu pro českou menšinu ve Vídni. Dr. *E. Lederer.*

*

Dnešní postavení Srbska.

Bělehrad, 15. srpna.

Jeden značný prospěch má Balkán z uzavření hranic rakousko-uherských — je to ovšem prospěch v neprospěchu, jak se říká štěstí v neštěstí: tato okolnost přispěla k hospodářskému sblížení balkánských národů. Ovšem není tento pokrok nikterak pronikavým, ale přece je na cestě k úspěchu. Srbsko, odvrácené dosud od světa, bylo nuceno nyní poohlédnout se trochu za sebe, hledat cestu k Soluni, hledat cestu přes Bulharsko a třetí cestu po dolním Dunaji k Černému moři. Potřeba průchodu k Jaderskému moři přiměla je k smířlivé politice vůči Turecku, Bulharsko se snažilo usnadnit srbský vývoz v zájmu svých železnic a přístavů, Rumunsko přispěchalo s ochotou stran dopravy po dolním Dunaji. Konečně ohlíželo se Srbsko i po balkánských tržištích, snaží se utrhnout něco z ruského vývozu dobytka do Řecka pro sebe a také v ostatních sousedních státech hledat intensivněji odbytiště.

Vidíme, že ve sbližovacích snahách na Balkáně Srbsko se snaží být tunelem. Postavilo se na jakési vyvýšené stanovisko politické, odkud posuzuje všechny události na Balkáně, žárlivě střežíc tu svoji ideu a chápajíc se každé příležitosti k demonstraci pro ni. Tak to bylo při nedávné návštěvě Rumunů v Srbsku, takový měla význam hromadná návštěva Srbů v Soluni při oslavě jednoročního trvání turecké ústavy. Konečně snáší při tom Srbsko dosti ústrků, zejména na turecké straně, nicméně přemáhá se násilně, potlačuje svůj jižní temperament a nutí se i při rozhořčeném úsměvu ke klidné řeči chladnokrevné diplomacie. Sbírá pilně všechny materiály sjednocovací, zdůrazňuje všechny hlasy, tu a tam se ve prospěch myšlenky sblížení ozývající.

Je to pochopitelno, neboť je to v jeho životním zájmu.

Postavení Srbska je tak obtížno, jako postavení českých zemí. Geograficky není vlastně ani balkánskou zemí, neboť je celým svým tělem nakloněno k severu, čím dál na sever, terrain se snižuje a otvírá se úplně naproti Dunaji. Geografickým postavením je to tedy vlastně dunajská země. Svým středním postavením a moravskou dolinou nabývá mezinárodního významu jako transitní území mezi střední a západní Evropou a blízkým východem. Proto je pochopitelno, že poměrně tak malá země s necelými třemi miliony obyvatelstva hraje tak znamenitou mezinárodní roli, jaká na př. Bulharsku nebo Rumunsku nepřipadne nikdy. Toto exponované postavení Srbska zaviňuje, že i k jeho vnitřním otázkám je neustále upřen zřetel světové veřejnosti, že každá maličkost se odtud vynáší na nejvyšší hladinu evropského mínění, kdežto ostatní země žijí pěkně v zátiší, o Rumunsko se stará svět, jen když si to Rumunsko přeje, stejně Bulharsko klidně v skrytu, jakoby za mezí skrčeno, užívá i neužívá plodů práce svého národa, kdo pak ví o Řecku, že je rok od roku pasivnější, nebo kdo pak si povšiml okupačního hospodaření v Bosně a Hercegovině? — svět sháněl informace teprve tehdy, když byla provedena anexe. Ale v Srbsku neprojde nic bez povšimnutí světa, a ovšem z »novinářské povinnosti« vše se zveličí ještě trochu nebo i více. Obviňuje se Srbsko, ale není to jeho vinou, všude jsou konečně všelijaké aféry a aférky, všude se defraudují občas nějaké peníze ze státních a jiných veřejných pokladen, všude jsou všelijaké dvorské pikantnosti, nejenom v Srbsku, jenže se jim nevěnuje tolik pozornosti. Slyším často: jaká že to vzorná země, tohle Bulharsko! O nic vzornější než Srbsko, leč že příznivější jeho geografická poloha mu umožňuje větší rozvoj, ale není tak evropsky exponováno, není tak vystaveno v šanc všem útokům jako Srbsko. Průchodní dům znají lidé vždy lépe než uzavřený. A Srbsko dnes opravdu je průchodním domem Evropy na Balkán. Tím se vysvětluje vše.

Před berlínským kongresem mělo Srbsko mnohem silnější svazky s balkánskými státy než nyní. Jako díl velké turecké říše mělo Srbsko dost možnosti k udržování živých obchodních styků s ostatními částmi říše. Srbsko tehdy obchodovalo čile přes Bosnu a Hercegovinu i s Dubrovníkem, této obchodní cesty, jež šla od Mokré Hory přes Foče k Dubrovníku, pozbylo. Také svazky s tureckými částmi říše se uvolnily, když prohlášeno Srbsko samostatným královstvím, a tak hospodářský život země naklonil se tam, kam se kloní i její geografická poloha, totiž k Dunaji. Srbsko se stalo hospodářsky závislým na rakousko-uherské říši. Jaký prospěch mohla mít z tohoto obchodního spojení malá, bezmocná země? Národohospodářský žádný. Byl to asi stejný poměr, jaký bývá mezi neuvědomělým dělníkem a zaměstnavatelem: zaměstnavatel poskytuje tolik, kolik třeba k denní obživě, ale ničím nepřispívá, aby ztracené síly dělníkovy nahradil, aby mu nejen poskytl možnost k živoření, nýbrž i k životu. Po prohlášení celní války bylo Srbsko donuceno hledat jiných východisek. A kde jich mohlo hledat jinde než na Balkáně samém? To tedy přispělo k zblížení.

Avšak zatím toto sblížení nemá tolik praktického významu pro Srbsko. Cesta Bulharskem k moři je drahá, cesta přes Macedonii k moři je obtížná následkem neustálých politických poměrů v Turecku, cesta dolním Dunajem naráží na jednu značnou překážku: to je Džerdap (Železná vrata), kudy lodi mohou procházet jen s velikými obtížemi. Rakousko přenechalo regulování Džerdapu Uhersku, které provedlo regulaci dosti nedostatečně a zavedlo vysoké taxy na proplutí cizích lodí. Tak na př. loď s nákladem zboží ve váze 600 tun platí pouze taxy za proplutí Železným vraty 1220 K. Na tuto značnou překážku narazil srbský vývozní obchod a pozbyl placením tak vysoké taxy nesmírně mnoho. Železnice k Soluni má také podobnou nevýhodu, vysoký dopravní tarif, a mimo to je vše podmíněno politickým přátelstvím s Tureckem. Vývoz jednoho dobytčete do Ženevy stojí se všemi výdaji 55 až 60 dinárů. Též vývoz čerstvého ovoce utrpěl, takže ceny značně klesly. Začalo se vyvážet do Würtemberska, letos však ani tam není valného odbytu.

Český čtenář pochopí z těchto dat zoufalou situaci Srbska. To je opravdu taková zoufalá situace, že ji možno charakterisovat jen těmito dvěma slovy: neprodyšné uzavření. Přece však bez neprospěchu, jak již řečeno, tato situace není: Srbsko začíná se více ohlížet kol sebe a nahlížet do sebe. Avšak jedno schází, aby toto sebepoznání přineslo dobré ovoce: zajištění klidu. Toho zde není, a to je škoda. Všecko je roz-

citlivělé strašně, sebe menší ozvuk vyvolává vzrušení, hrozí výbuchem. A tu jeden veliký úkol připadá Slovanům v Rakousko-Uhersku: aby konečně se všichni vzpamatovali a dokud čas snažili se zabránit katastrofě, jež už už se snášela na jaře nad našimi hlavami, aby nedali zase tak daleko dospět věcem, aby již nyní pamatovali na všeliké možnosti a ze všech sil pracovali o jich odvrácení. Potom zbytečno se obviňovat navzájem. Kdybychom byli pracovali uvědoměle už dávno v tom směru, kdybychom byli vždy s důrazem pověděli Vídni, jak se díváme na tu její jihoslovanskou politiku, kdybychom vždy byli jí ponechávali zodpovědnost za to, co ona podniká, ale na druhé straně sami se snažili napravit vše, paralysovat účinky byrokratických avantur na jihu vzájemným se poznáváním a hospodářským sbližováním s Jihoslovany, nemusili jsme být vehnáni pak do takové slepé uličky, v níž jsme se octli na jaře, kdy jsme se musili bát projevit otevřeně své přesvědčení, kdy jsme se musili skrývat úzkostlivě před terorem běsnícího vídeňského tisku. Nečekejme, až bude uskutečněna obchodní smlouva, i tak lze mnoho podniknout, vzchopme se k práci, než zas bude pozdě. Jest jisto, že Srbsko z hospodářského sblížení s Rakousko-Uherskem by mělo prospěch, na nás rakouských Slovanech jest, aby toto sblížení nestalo se tím, čím bylo dřív, nýbrž aby z něho měla prospěch v prvé řadě slovanská většina říše. *Č. S.*

*

VĚDA

Klassický typ genia.

Vybrav si dříve Humpry Davyho, aby na něm ukázal »typ romantického genia«,[1]) zvolil si W. Ostwald v druhé psychografické studii J. R. Mayera (Psychographische Studien II. Julius Robert Mayer, Annalen der Naturphilosophie, VII., 4.) jako »typ genia klassického«.

Život tvůdce energetické koncepce v přírodní vědě byl velmi prostý. Narodil se 25. listopadu 1814 jako třetí syn lékárníka v Heilbronnu. Otec ho brzy vyučoval hlavně fysikálním a chemickým pokusům. J. R. Mayer v mládí nijak nevynikal. Sám později vyprávěl, že milejší mu byly pokusy a že při hře s vodním mlýnkem napadla ho myšlenka »perpetuum mobile«, kterou mu ovšem otec jako nemožnou vyložil. Snad byla to první mlhavá koncepce pozdějších myšlenek, bez vědomé přípravy pojatá, jak tomu bylo i později u tohoto badatele.

Ve škole prospíval špatně, hlavně v klassických řečech, o něco lépe v mathematice. Proto dán byl z gymnasia heilbronnského do semináře v Schönthale, kde se mu nevedlo o mnoho lépe a kde býval posledním žákem. Po maturitě vstoupil na medicinskou fakultu v Tübingách. Po pěti letech byl na rok z university pro účast v zakázaném spolku vypovězen. Odešel do Mnichova a později do Vídně. Vrátiv se, složil přísné zkoušky a dosáhl doktorátu dissertací o santoninu. Tato práce neukazuje ještě ani stopy budoucího genia. Vykonav krátkou cestu do Švýcar a pobyv půl roku v Paříži na klinikách a v přednáškách fysikálních zatoužil shlédnouti svět, i dal se do služeb nizozemských a odejel jako lodní lékař na Javu. Cesta na Javu trvala tři měsíce a v jeho denníku za té doby není ještě ani zmínky o budoucím jeho myšlenkovém směru, jenž se v něm připravoval zcela nevědomě a projevil se pak náhle.

V Surabayi na Javě, když námořníkům žilou pouštěl, všiml si, že vypuštěná krev jest jasně rudá, i myslil původně, že tepnu místo žíly zasáhl. Tamější lékaři ho teprve poučili, že je to zjev v tropech obyčejný a Mayer si ho ihned vyložil zmenšeným okysličováním v horkém podnebí, kde tělo chráněno jsouc vysokou vnější teplotou před velikým výdajem tepla, nemusí tolik tepla produkovati. Na tento zjev navázal Mayer svoji velikolepou koncepci. Od dob Lavoisierových se učilo, že tělesné teplo vzniká oxydací potravy. Ale tělo transformuje energii chemickou, v potravě přijatou, ještě také v práci, a při práci produkuje se také teplo. I byla otázka, zdali množství tepla a práce jest aequivalentní množství energie chemické, okysličením vybavené, či zdali teplo vytváří se pouze přídatně při tělesné práci téměř z ničeho. Dnes zdá se nám problém tento samozřejmým, tehdá proslovení aequivalence znamenalo myšlenkovou revoluci.

Mayer byl si v té době vědom, že promýšlí koncepci neobyčejnou. Později psal o této době svého života: »Lpěl jsem na tomto problému s takovou láskou, že nevšímal jsem si posměchu okolí; nejraději na okraji lodi jsem seděl sám a přemýšlel, a tam cítil jsem se někdy tak inspirován, že něco podobného jsem nikdy dříve ani později nezažil.«

To stalo se mezi 4. červencem a 27. srpnem r. 1840. Řídkým a pozoruhodným zjevem je toto náhlé problesknutí nové idee, což souvisí s tím, že Mayer patří k badatelům, jichž celý život věnován jest provedení jediné veliké myšlenky. Tato myšlenka spočívala v provedení parallely mezi základními zá-

[1]) Viz Přehled VI., str. 376.

kony chemie a fysiky, na vyslovení nezničitelnosti »síly«, jako chemikové uznávají nezničitelnost hmoty. Tuto všeobecnou větu pokusil se pak applikovati na mechaniku.

Dne 16. června 1841 poslal zpracování těchto myšlenek Poggendorfovi (Über die quantitative und qualitative Bestimmung der Kräfte), který ho však neuveřejnil, a vůbec ani neodpověděl. V pojednání tom dopustil se Mayer omylu při měření síly a tvrdil, že perpetuum mobile neplatí sice pro pohyb na zemi, ale platí pro pohyby těles nebeských. Mayerovi scházela hlubší znalost mathematiky a mechaniky. Geniální myšlenky rodily se v něm intuitivně. Počav se nyní u Baura učiti těmto vědám propracoval v příštím roce pojem síly a užil vtipným způsobem vztahu mezi objemem a teplotou plynů k vypočítání tepelného aequivalentu. Takto pozměněné svoje názory zpracoval v druhém pojednání, formou klassickém, a poslal je r. 1842 Liebigovi, jenž je ihned přijal a velmi příznivě odpověděl. Názory zde sdělované platí podnes. V tomto roce, stár 28 let, se také oženil a byl na vrcholu štěstí svého těžce zkoušeného života. Dostav místo vrchního ranhojiče, získal také velikou praxi lékařskou. Dalším provedením jeho koncepce byl spisek vlastním nákladem vydaný (»Die organische Bewegung in ihrem Zusammenhange mit dem Stoffwechsel, Ein Beitrag zur Naturkunde«). Obsahem dílka, jehož nevhodný titul Mayer sám uznal, jest úplné provedení myšlenek prvního krátkého pojednání, odůvodnění fundamentální věty o přeměně a aequivalentním zachování energie a první systematická tabulka známých forem energie. Podán dále důkaz, že všechna energie na zemi pochází ze záření slunečného, jež se střádá rostlinami ve formě energie chemické. Druhá část spisu obsahuje užití těchto nových principů ve fysiologii, a ukazuje, že pramenem veškeré energie, živým tělem projevované, jest chemická energie potravy. (Dokončení.)

*

Z Hinnebergova sborníku Die Kultur der Gegenwart vyšly dva nové svazky, z nichž jeden společnou prací osmi učenců podává všeobecné dějiny filosofie (Allgemeine Geschichte der Philosophie), druhý líčí rozvoj státu i společnosti v nové době (Staat und Gesellschaft der neueren Zeit) prací F. v. Bezolda, E. Gotheina a P. Kosera. Dílo prvé neliší se ničím zvláštním od obvyklých příruček o dějinách filosofie, nepodávajíc výlučně ani jen směrů ani jen osob; předností spisu je, že si zvláštními oddíly všímá i lidových počátků filosofie i filosofie indické, islamské a židovské, čínské a japonské. Vadou jest, že tyto starší partie a ještě středověk probrány až příliš důkladně tak, že novověk příliš odbyt: na př. Tomáši Aquinskému věnováno as 21 stran, Spencerovi necelé dvě, Platonovi přes 18 stran, Comteovi necelých šest atd. — V díle druhém zase k různosti osob přistoupila patrně i různost epoch, jež jednotlivci k zpracování připadly: kdežto Koser líčí takořka jen politickou historii v dobách absolutismu, Gothein zase téměř výlučně ideovou stránku protireformace, Bezold, nejlepší dnes znatel doby renaissanční, šťastně i obratně sloučil obě.

UMĚNÍ

DIVADLO.

Městské divadlo Král. Vinohradů.

Francouzští autoři Meilhac a Halévy, dodavatelé librett ku podkasaným operettám Offenbachovým, zapytlačili si čas od času také v lehké komedii nebo frašce: v obojím případě vyjadřovali velmi typicky divadelní sklonnosti jisté části obecenstva z doby druhého císařství — té doby, kdy pařížská společnost tančila bezstarostně kankán na půdě, která za několik málo let se jí propadla pod nohama — a dali tak základ ku vzniku divadelní tvorby, jíž nyní označujeme jménem boulevardní frašky. Vinohradské divadlo, které čím dál tím méně je vybíravější ve volbě repertoiru, opouštějíc na hony ty krásné naděje do druhé seriosní pražské scény, naděje tak živé v době svého otevření, sáhlo bez rozpaků po frašce dvou jmenovaných spisovatelů Tricoche a Cacolet. Tento pětiaktový vaudeville není novinkou na našem jevišti. Byl provozován před drahnými léty, nemýlím-li se, v prozatímním divadle a nedávno hráli jej v Uranii. Je to zdramatisovaný žert o dvou mazaných kompaňonech, kteří si zřídili jakousi detektivní agenturu: mění masky, svádějí a rozvádějí manželství, podporují milence a činí jim úklady, tak snadně a zdařile, jako se hrdinům Verneových románů uskutečňují jejich vědecké hypothesy. Měl-li bych je označit „moderním nějakým charakteristikem, řekl bych, že je to firma Sherlock Holmes, kde však neteče krev, nýbrž jen slza smíchu... V souhře bylo leccos nedůstojného velkého divadla. Nechci se o tom šířit. Když však na konci pátého aktu, při spuštěné oponě, vystoupí oba představitelé titulních rolí k rampě a metají do hlediště lístky firmy Tricoche a Cacolet, tu vznikne ve vás domněnka, že se nalézáte spíše v předměstské aréně než v Městském divadle Král. Vinohradů. *O. Theer.*

*

SLOVENSKO

Literární Slovensko.

III.

Generace z let osmdesátých má tři velké typické představitele: Hurban Vajanský v novelle a románě, Hviezdoslav v poesii, především v epice a intimní lyrice, a Kukučin v dědinské kresbě a povídce.

S v e t o z á r H u r b a n V a j a n s k ý vychází, tak jako Hviezdoslav, z romantiky let šedesátých, a zprvu oba přejímají ideový obsah školy Štúrovské, ale svým vývojem značně se liší.

Hviezdoslav od romantiky literárních začátků (Oblaky) vždy s větším účastenstvím se vrací k rodné své dědinské půdě oravské, a z opravdového přilnutí k duši lidové, z rozpomínek ze své mladosti křísí ve velkých epických skladbách celý ten svět slovenské dědiny s plastikou, hodnou štětce Úprkova. On prvý po Kalinčákovi zachytil zemanský svět v dalším stadiu, jeho slévání se se selským našlo v autorovi »Eža a Gálora Vlkolinského« svého výrazu. Ve vrcholných svých dílech stojí na lidové půdě, sytými barvami zachycuje život oravské dědiny v celé jeho realitě a plastice.

Tu stýká se s druhým svým oravským rodákem, Kukučinem, který však dospěl sem cestou jinou. Mělký genrový obrázek, tkvící na povrchu, smysl pro komiku spíše situační nežli karakterovou, fotografická kresba oravského dědinčana, vyznačující s počátku tvorbu Kukučinovu, prohlubuje se, proniká k duši lidové, má smysl pro její radost a žal, objevuje pod drsnou skořápkou vroucí lidské srdce, rozumí mu a cítí s ním. Řadou postav a typů předvedl nám slovenský život lidový s velkým uměním názorně a věrně. Roste se svým dílem. V jeho »Domu v stráni« vrcholí slovenský román.

Vajanský naproti tomu přilnul k ideálům své mladosti nejsilněji a v nich ustrnul. Podporovaly ho v tom rodinné tradice,[1]) studium v Německu v letech šedesátých a dozvuky romantické periody u nás, která nechala mnoho snílků a fatalistů i v životě.

Vliv působení Hurbanova na slovenský život literární a vůbec veřejný nelze vyčerpati nějakou formulí. Byl mnohostranný a různorodý. Hurban stál v čele duševního ruchu celé dvě desítiletí jako básník, novellista, literární kritik a novinář.

Politikem nebyl. Sám to cítil a nejednou vyslovil. A ironií osudu postaven byl na politické zodpovědné místo, vliv jeho silného temperamentu dotýkal se všech stránek veřejného života. Silná jeho osobnost dodávala kouzla a váhy jeho názorům.

V passivních, nedvižných letech, do kterých spadá počátek veřejné činnosti Hurbanovy, nebylo výhledů na lepší budoucnost. Po zničení kulturních ústavů slovenských bylo mrtvo a hlucho v slovenském životě. I v literatuře nastala stagnace. Nebylo spisovatelů, nebylo publika. Nebylo velkých aktivních politiků, nebylo člověka, který by byl povolán vysloviti čarovné slovo: vpřed! Tak se zdá, že zavření Matice a gymnasií byl pouze jeden z vnějších znaků úpadku, který vězel hloub. Útočnost a úspěchy maďarisace rostly, Slováci z veřejného života vždy více zatlačováni — nebylo odvahy doufati, že Slováci vlastní silou domohou se svých práv, tím tíže, že nikdo neuměl ukázati cestu. A v této bezradnosti rostla naděje v spásu od východu, v světový převrat: »Sjednotili sa Italci a Nemci, oslobodili Srbov a Bulharov; dostane sa i nám. Len počkajte, až to zhrmí od východu« ... A tato víra v spásnou katastrofu, která nás vytrhne z ponížení, osvobodí, obrodí, vyslovována s věšteckým vytržením a určitostí roky a roky.

> ... Ani Váh, ani tá Vltava
> nespojí duchom detvu Slávy velkú,
> ani Belehrad, Krakov a Varšava!
> Dočasné, starý, všetky naše diela,
> jak pilné práce pilných školských detí,
> jako tie kvety, jimiž jabloň biela,
> jako ten predsvit, pred zorou čo svieti:
> plody sa zjavia, svetlo zblčí jasne,
> až keď c e n t r á l n e s l n k o vyjde krásne!

soudil Hurban už v prvé knize veršů (Tatry a more 1880: »Pod ladom«), a tato víra táhne se celým jeho dílem v předpovědech ještě určitějších, jak dále dovodíme. Nešlo tu tedy v prvé řadě o vnitřní obrození, o rozvití sil duchovních a mravních v slovenském národě, ale o mocenské otázky, o vnější hmotnou sílu.

S tímto názorem úzce souvisí druhý: o významu a o úkolech zemanstva, a z něho vyplývající snaha o získání jich pro slovenskou myšlenku za každou cenu. Lid nevědomý, upadlý a zanedbaný nepovažovali tehdy za dostatečný pevný základ — nebyloť tehdy u nás upřímného demokratismu, systematická práce pro lidové vzdělání zdála se příliš zdlouhavá, ježto nemohla vykázati se výsledky hned, a proto skládány naděje v šlechtu, zemanstvo, které mělo se státi nositelem slovenských ideálů. Po nezdařených

[1]) Nar. r. 1847 v Hlbokém, syn ev. faráře Josefa Hurbana, dějatele z r. 1848 a jednoho z nejvlivnějších duchů na Slovensku. Gymnasium studoval v Stendale v Německu, práva v Prešpurku a Pešti. Od roku 1874 byl advokátem ve Skalici, potom v Náměstově a Lipt. Sv. Mikuláši. R. 1878 zúčastnil se okupace Bosny a na podzim téhož roku stal se redaktorem Nár. Novin, kde působí podnes.

pokusech v čas memoranda přece vždy ještě zůstávala hlavním problémem veřejné diskusse otázka, připojí-li se k slovenskému hnutí zemanstvo, a to ovšem mělo silný vliv na veřejný život.

A tyto dvě otázky také zaměstnávaly Hurbana, jim věnoval největší část své tvorby. Přihlédneme tedy především k této ideové stránce jeho děl. Z ní vyplývá i poměr k mladé generaci.

Hurban je — říká se — spisovatel slovenské intelligence. A skutečně, nebylo u nás básníka, který by názorům a citům intelligence slovenské z předdevadesátých let tak zodpovídal, jako právě Hurban. Ideový základ její byl po většině totožný, a pokud původně nebyl, dovedla k němu slovenského intelligenta žurnalistická činnost Hurbanova, která byla na Slovensku celé čtvrtstoletí rozhodující, diktátorská. (Pokračování.)

*

ZE DNE

Politická porada, svolaná na 17. srpna posl. Glombińskim, rozešla se bez úspěchu. Slovanská Jednota setrvala na příkré oposici vůči vládě, a vládní strany protestovaly proti koncessím obstrukci. Posl. Glombiński byl vyzván, aby svolal později poradu opět, a vládní kruhy doufají, že zlá nálada přece trochu polevila, rozvadění soupeři se vymluvili a sněm i říšská rada se budou moci sejít. — Strana národně sociální a státoprávně pokroková se porad nezúčastnily.

Česká výprava do Polska stala se po celé cestě, hlavně ovšem ve Varšavě, Čenstochově a Krakově předmětem nadšených ovací a místy i projevů pro politické sblížení s Čechy. Ukázalo se opět staré pravidlo, že přímá cesta je nejbližší a styk nejlepší pomůckou sblížení. Zvítězil názor pro obeslání polské výstavy a ukázal se opravdu správným. Uvítání rozhodně vybočilo z mezí, jež mu předem ukládalo opatrnictví některých polských časopisů.

Účinky antimilitaristického procesu. České Slovo 18. srpna oznamuje: »Druhé vydání pohlednic s našimi antimilitaristy a jich hlavním obhájcem drem Hübschmannem právě vydala knihtiskárna národně sociálního dělnictva v Praze-II., Školská 10. Expeduje se 100 kusů za K 3·— proti hotovému.«

Bibliofilství zapouští u nás v poslední době vždy šíř i hloub kořeny: založení »Spolku českých biliofilů«, cenná Preissigova publikace »Barevný lept a rytina« jsou nejpěknějšími letošními plody ušlechtilého blibliofilského ruchu. V nejbližší době budou čeští bibliofilové potěšeni novou významnou odbornou publikací: vydavatelství časopisu »Typografia« chce ještě v měsíci srpnu vydati soustavné dílo o technické úpravě knihy, o rozdělení textu a prázdného prostoru, o volbě a rázu tiskových typů, o členění na odstavce a na řádky, o uspořádání titulů atd. pod názvem »Krásná kniha«. Text, jenž bude doprovázen reprodukcemi vzorných domácích i cizích titulních listů i vnitřních stran, napsal odborník Karel Dyrynk; dílo vydáno bude na subskripci.

Z České zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež v král. Českém. Šetřením c. k. zemské školní rady bylo zjištěno, že o množství dětí opuštěných a mravně ohrožených není náležitě postaráno. Aby aspoň malou část těchto dětí — dle sil svých — opatřila, zřizuje právě Česká zemská komise kolonii v Uhřiněvsi asi pro 50 dětí — ku založení kolonie další dojde co nejdříve — a vedle toho otevře v nejbližší době ústav v Hradci Králové pro děti slabě abnormní. Ovšem, že tu i tam budou moci býti umístěny jen děti nejpotřebnější, jež obci ať již veřejnou ať již soukromou péčí nemohou býti náležitě ošetřeny. Za účelem vyhledání jich dopsáno obci pobytu a domovské těchto dětí uvedeným šetřením zjištěných, jednak i c. k. okres. soudům v Praze a v předměstích, ježto kolonie v Uhřiněvsi jest určena v prvé řadě pro děti míst právě jmenovaných.

Francouzské rokoko. Poslední dvojsešit »Volných Směrů« věnován jest textově i illustračně výhradně francouzskému rokokovému malířství, vlastně jeho třem klassickým představitelům Watteauovi, Chardinovi a Fragonardovi. Vzorné reprodukce, z nichž některé na př. Fragonardova »La Gimblette« jsou skvělým vysvědčením firmy Štencovy, dýšíce i technicky duchem XVIII. věku, provázeny jsou delší synthetickou statí Mauclairovou. C. Mauclair, po několika svých monografiích může skutečně býti pokládán za autoritu v dějinách francouzské malby rokokové a jeho článek ve »Volných Směrech«, tištěný jako český originál, poví o svém předmětě více než celé řady knih. Mauclair nekreslí jen syté a výstižné podobizny jmenovaných tří klassiků galantního věku (jmenovitě Chardin jest pojat vysoce zajímavě), nýbrž sleduje celou řadu vývojovou, která spojuje Watteaua a jeho vrstevníky s uměním hollandským a flámským, zejména však ukazuje, jak tito jemní a křehcí mistři těsně jsou spiati s novodobou malbou své vlasti a jak značí krásný protest svérázného umění národního proti epigonskému akademismu vlašskému. Dokud nebudeme míti obrazových monografií z dějin malířství, musíme býti vysoce vděčni za úhrnné sešity, jaké přinášejí »Volné Směry«: rokokový sešit patří k nejzdařilejším.

Stavební politika malého města. Sotva kde ocitla se stavební politika před úkoly tak nesnadnými a složitými jako v Hradci Králové. Velmi svérázné vnitřní město nedovedlo již od let naprosto vyhověti rostoucí populaci a moderním životním potřebám a přece zasluhovalo, aby jeho svébytný charakter byl zachován. I když padly hradby svírající město, nenastala doba volného rozpětí; kasárny postavily se mu do cesty, složité poměry dvojí vodní dráhy ztěžovaly situaci. V době bezhlavého napodobení starých slohů a naprosté anarchie v názorech o stavebních úkolech městských vznikla v Hradci na periferii starého města a jmenovitě i v nové třídě okružní řada nešťastně do plánu zakreslených a zoufale jednotvárně provedených staveb, jež jsou neodčinitelným znešvařením rázovitého Hradce Králové. Velký podíl na nich má erár: reálka, paedagogium, zámečnická škola patří k ošklivým dokladům českorakouského slohu stavebního. Černá klerikální moc hradecká, jejíž staré repraesentační budovy uprostřed města mají tak malebný ráz, v XIX. věku zbudovala několik ohavností: Boromeum, klášter Školských sester jsou z nich nejhorší. Pohříchu ani samospráva není bez viny: školská a filanthropická stavení, tvořící protějšek jmenovanému klášteru, pak Obchodní akademie neumělecky zatížily obvod městský. Že takto bez plánu, bez ústřední myšlenky nelze dále postupovati, nahlédlo město samo a letošní konkurs na regulační plány městské, jehož velmi šťastné výsledky předvedla nedávno uzavřená výstavka došlých projektů, byl činem opravdu osvíceným. Hradec Králové ocitl se právě na kritickém bodě: regulací Labe a Orlice mění se poměry polohové, moderní architekti Kotěra (městské museum a okresní dům) a Gočar (Lutherův ústav) účastní se stavebního ruchu, řada důležitých ústavů na př. gymnasium, seminář, krajský soud, finanční ředitelství žádá si nových budov. Při konkursu, k němuž došlo 9 návrhů — tři z nich jako velmi šťastné byly odměněny — vzat zřetel ke všem těmto podmínkám a ukázaly se vážnými pokusy o koncepci moderního malého města, jehož nové, volné a účelné části mají se organicky přičleniti k rázovitému, starobylému vnitřku.

O Dědictví Komenského jsme dostali »vysvětlení«, jež pro nedostatek místa přineseme příště.

Vypsání cen. Umělecko-průmyslové museum vypisuje na rok 1909 z prostředků Obchodní a živnostenskou komorou pražskou mu poskytnutých ceny na provedení následujících úkolů: I. Bonboniera stříbrná, tepanou prací zdobená. Vyloučeny jsou práce na soustruhu tlačené a točené. Prodejní cena nesmí přesahovati 50 K. 1. cena dvě stě korun, 2. cena sto padesát korun, 3. cena osmdesát korun. — II. Ruční zrcádko toilettní, rámec a rukojeť ze dřeva, řezbářskou prací ozdobené; prakticky upravené, ne delší než 30 cm. Prodejní cena nesmí přesahovati 50 K. 1. cena dvě stě korun, 2. cena sto padesát korun, 3. cena osmdesát korun. — III. Vývěsní dřevěná deska návěštní pro závod klenotnický, s firmou a dekorativní přízdobou, provedená prací lakýrnickou. Nápis musí býti dobře čitelný. Výška desky 200 cm, šířka 80 cm. 1. cena dvě stě padesát korun, 2. cena sto osmdesát korun, 3. cena sto korun. Práce k soutěži předložené mají vynikati samostatným pojetím a technickou dovedností. — Bližší ustanovení obsahuje řád konkurenční.

*

Výzkumná stanice chemicko-fysiologická českého odboru rady zemědělské pro král. České, při c. k. české vysoké škole technické v Praze, právě vydala výroční zprávu o své činnosti v roce 1908. Výsledkem jejích prací vědeckých jest celá řada důležitých poznatků a nových objevů, vesměs předními badateli světovými potvrzených a dále studovaných. Ale i v oboru praktické své činnosti stanice pracovala velmi vydatně. Pokusy polními pracováno o zvyšování výnosů a zlepšování kvality jednotlivých kulturních rostlin. Kontrolní stanice semenářská, nyní Ústředním sborem rady zemědělské převzatá, provedla kontrolu několika tisíců vzorků semen, co do jich provenience, čistoty a klíčivosti, a pracovala vydatně se skvělými výsledky v potírání plevelů. Oddělení ovocnicko-vinařské provedlo velkou řadu rozborů všech druhů českého ovoce, pracujíc tak jednak k sestavení sortimentů pro jednotlivé kraje, jednak pro účelné zužitkování a zpracovávání našeho ovoce. Stálá výroba čistých kultur kvasnic k přípravě ovocných vín znamenitě přispěla k rozšíření a zmohutnění tohoto odvětví našeho zemědělského podnikání. Roku 1906 zřízené oddělení mlékařské provedlo přes 4000 rozborů, zejména pro chlévní kontrolu pošumavskou a pilně pracuje v studiu method ke zkoušení mléka a v různých časových otázkách mlékařství se týkajících. Jest třeba, aby stanice byl pozemštěna, a tak další rozvoj její zajištěn.

Knihy redakci zaslané.

Nákladem J. Laichtera: V. Hálek: Na vejminku. 168 str. za 90 h. — N. V. Gogol: Podobizna. 88 str. za 60 h. — *Nákladem J. Otty*: F. X. Meško: Obrázky a povídky. Přel. J. Páta. 207 str. za 60 h. — Bret Harte: Kalifornické povídky. Přel. J. V. Sládek. 293 str. za 80 h. — *Nákladem K. Neumannové*: S. Streuvels: Jaro. Přel. R. Hořan. 93 str. za 1 K 50 h. — *Nákladem F. Šimáčka*: S. Michaelis: Revoluční svatba. 71 str. za 90 h. — *Nákladem c. k. škol. knihoskladu*: J. Müller: Cvičebnice jazyka českého pro obec. školy. Díl IV. za 60 h. — *Nákladem Hejdy a Tučka*: V. Soukup: Maliny. 29 str. za 40 h. — *Týž*: Meruňky. 40 str. za 40 h. *Nákladem vlastním*: R. Urbánek: Rezek-historik. 56 str. — *Nákl. Král. společnosti náuk*: J. Volf: Pavel Pintzger, kazatel české církve berlínské. — *Nákl. Ant. Schrolla & Co.* (Vídeň): E. Edgar: Zwei Kirchen. Za 3 koruny.

ADMINISTRACE „PŘEHLEDU“

zasílá za hotové neb na splátky (možno zaslati i ve známkách):—

SPISY VĚDECKÉ, POLITICKÉ A SOCIÁLNÍ.

L. N. Tolstoj: Vzpamatujte se! List proti válce rusko-japonské a válkám vůbec. Třetí vydání. Místo 60 hal. pouze 30 hal.

Dr. B. Gebauer: Východočeské otrokářství. 120 str. Za K 1·20.

Dr. Jiří v. Gižycki: Sociální ethika. Stran 96. Za K 1·20.

L. K. Hofmana Sebrané spisy. Díl I. Spisy vědecké s úvodem prof. J. Golla. Cena 6 K. Díl II.: Spisy smíšené a denník s úvodem Viktora Dyka. Cena 5 K.

L. K. Hofman: Adam Mickiewicz. 130 str. za 1 K 20 h.

Dr. Em. Chalupný: Havlíček. Obraz psychologický a sociologický. 600 str. Za 10 K; pro abonenty »Přehledu« sleva 20%.

Dr. Em. Chalupný: Antika a moderní život. Časová úvaha. 66 str. Za 50 hal.

J. Jellinek: Právo menšin. Za 40 hal.

Dr. B. Klineberger: Náboženský cit. Rozbor hodnoty náboženství. 440 str. Za K 6·—.

Antonín Menger: Stát budoucnosti. 340 str. Za K 6·—.

Ch. Seignobos: Církev a katolické strany ve století XIX. Za 70 hal.

Dr. Emil Svoboda: O reálním dělení domů v obvodu bývalého Pražského ghetta. Za K 1·90.

BELLETRIE, BÁSNĚ, DRAMATA.

Marie Gebauerová: Obrázky. Povídky o dětech a pro děti. Za K 1·70.

Leda: Obecní volby. Veselohra o 3 jednáních. 90 stran. Za K 1·40.

Leda: Právo k životu. Hra o 3 jednáních. Za K 1·40.

Ant. Sova: Dobrodružství odvahy. Básně. 100 str. Za K 2·—.

Ant. Sova: Tři zpěvy dnešků a zítřků. Politické básně. Za 80 hal.

BROŽURY.

Dr. Z. V. Tobolka: Fr. Palacký jako politik a historik. Za 40 h.

A. L. Krejčík: Frant. Palackého život, působení a význam. Za 20 h.

K. Valeška: Josef Dobrovský, národní buditel. Za 20 hal.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 27. SRPNA 1909. ČÍSLO 49.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

LITERATURA

Julius Słowacki.

Otec moderní poesie polské a vedle Mickiewicze a Puškina největší básník slovanský, narozený 23. srpna 1809 a zesnulý roku 1849, byl z nejlyričtějších a nejétheričtějších bytostí, jež kdy země nosila. Vrchovatou měrou se mu dostalo daru, který již jako hošík si vyprošoval od Boha — básnické slávy, třeba za cenu bolesti a strádání. Silou genia a mocnou tvořivostí dospěl pod vlivem Byronovým a později Mickiewiczovým v soka v nejednom ohledu rovnocenného oběma těmto velikánům romantiky. Neobyčejnou vnímavostí ducha i srdce jsa nadán, prožil vedle osobních trýzní a krisí i bouřlivé bolesti národa svého i mučivé stavy moderního intelligenta, jichž literárním vyjádřením anticipoval velikou část pozdějších evropských proudů literárních, zejména Baudelaira i Nietzsche. Šířka jeho tvořivosti dosahovala od popisné idylly **(Ve Švýcařích)** až po monumentální psychologickou intuici **(Otec morem zachvácených)**, od féerických tragedií z polské báchorkovité minulosti **(Balladyna, Lilla Weneda)** až po nesmírný výraz bolesti vlastenecké **(Hrob Agamemnonův** a kouzelná báseň v próse **Anhelli,** napsaná pod vlivem mladšího jeho přítele Krasińského, snad nejdokonalejší dílo toho druhu, práce, která umělecky značně vyniká nad příbuzný útvor Nietzscheův Also sprach Zarathustra), od byronovských poetických povídek až po satirický reflexivní epos **(Beniowski),** od lyriky drobnější a od poetického pamfletu až po dramata brzy divadelnější **(Marie Stuartka** atd.), brzy více knižní **(Kordjan),** a posléze až k záhadným koncepcím jeho poslední mystické periody **(Král duch).** Stavba větších jeho prací, nedosti pevná a ucelená, vyvážena a zastíněna je bezmeznou nádherou obrazivosti, formy veršové i jazyka. Poetický jazyk polský v ústech Słowackého nabyl hudebnosti přímo zázračné, a bezprostřední jeho tvořivost byla spojena s nejvyšší kulturou a pílí. A tak, ačkoli jako národní věštec se prakticky neosvědčil, tápaje v omylech, jako většina polské emigrace po r. 1830, v literatuře polské, kde byl obecně doceněn teprve po smrti, podržel až podnes dominující postavení, díla jeho jsou četně vydávána, význam jejich stále je předmětem diskussí, veškera mladá Polska hlásí se k němu jako k průkopníku, a v těchto jubilejních dnech jest ozařován slávou, která byla jeho životní touhou.

Do češtiny byly básně Słowackého překládány hlavně O. Mokrým, z nichž starší překlady, bohužel, již nevyhovují. »P ř e h l e d« přinesl loni v čísle Březinově překlad nejkrásnější episody z »Beniowského«, a dnes jako ukázku jeho lyrické vervy a formy otiskujeme nový překlad jednoho čísla z nejpopulárnější jeho básně »Ve Švýcarech«, který budiž přijat jako skrovný příspěvek k poznání polského Shelleye:

Prameny! Doly! Háje! Nivy lesa!
O neptejte se vy mne smutně na ni!
Mně slzy o ní mluvit navždy brání,
když mluvím, hlava v zamyšlení klesá:
zřím pohled blankytnější nad nebesa,
jenž nade mnou se chce již slitovati,
zřím ústa, která chtí mne celovati,
a znova cítím ohně žár se třesa.
Nevím, kam jít mám a kam oči dáti,
kam slzy skrýt, kam uchýlit se sám?
Můj prst jen její jméno v písek píše,
neb stojím bled, tvář její kreslívám
a bloudím v růží záhon, ve cypřiše,
tak jako ten, kdo drahý poklad hledá
a beze smyslů nad náhrobkem sedá,
tam naříká i horké slzy roní
mysle, že hroby povědí mu o ní.

Ch.

*

Nové překlady z francouzské literatury.

I. H o n o r é d e B a l z a c: **Honorina.** Novella. Přel. Jiří Živný. V Praze na Olšanech 1909. Knih dobrých autorů sv. LIV. Str. 115. — d e S t e n d h a l: **O lásce.** Různé fragmenty. Přel. Daďa Chaloupka. Na Král. Vinohradech

1909. Moderní bibliothéky roč. VII., sv. 8., str. 96. — Gérard de Nerval: **Sylvie.** Vzpomínky na Valois. Přel. Annie R. Konglová. Na Kr. Vinohradech 1909. Moderní bibliothéky roč. VII., sv. 7. Str. 76. — Alfred de Musset: **Andrea del Sarto.** Přel. P. M. Haškovec. V Praze 1909. Nové edice sv. II. Str. 53.

Přehlédnouti soustavněji žeň našich překladů z francouzské literatury není snadno; na redakčním stolku nahrnou se za dvanáct měsíců celé dekady přetlumočených francouzských knih, mezi nimiž vedle nečetných klassických děl minulosti a vedle opravdu hodnotných výtvorů moderních ve většině jsou různé efemery přivátě módou, nahodilou zálibou, retrospektivním osobním zájmem. Arciť přehled takový by se značně zjednodušil, kdyby kritik se chtěl omeziti na ona díla, která mohou ideově, stilově, aestheticky obohatiti a oplodniti písemnictví domácí; hned by byl u konce, kdyby vzal v úvahy jediné ony knihy, které k nám přicházejí v pečlivém, věrném a zároveň česky myšleném překladě, kdežto velká část těch převodů měla pro překladatele více méně ráz jazykově mluvnických cvičení. Chci však tentokráte v stručném přehledu dotknouti se všech redakce došlých nových překladů z francouzštiny; chci několika slovy je charakterisovati a při tom klásti si otázku, zda mohou i pro naši literaturu něco znamenati.

Zatím co průměrný čtenář hlavně lne ku francouzskému realismu a k jeho epigonům, kteří nejlépe ukájejí jeho zájem o přítomnou skutečnost Francie novověké a kromě toho zabavují jej řešením různých opravdových neb i vyumělkovaných otázek společenských, jeví se v kruzích literárních vždy silnější sklon k francouzské próse z první poloviny XIX. věku, k spisovatelům romantickým i jejich vrstevnickým antipodům. Jest tu mnoho doháněti: naši otcové utíkali ze skutečnosti četbou románů Victora Huga, naše matky se rozohňovaly románovým pathosem Georges Sandové; ale na Musseta, na Balzaca, na Stendhala se zapomínalo. Jmenovitě »Knihy dobrých autorů« se snaží se soustavným úsilím splatiti starý literární dluh; vykazujíť dvě Balzacovy novelly, náležející rozhodně světové literatuře: »Dívku se zlatýma očima« (svazek XXXIV.), a nyní »Honorinu« (sv. LIV.). Ze Stendhala přinesly rovněž dva svazky důležitých prací: »Vaninu Vanini« (sv. XXII.) a »Abatyši z Castru« (sv. XLIII.). Vivant sequentes!

Balzacova »Honorina« stojí vůbec v čele letošních francouzských překladů; jest přímo klassickým dokladem velkého umění novellistického. Robustního básníka »Lidské komedie« vidíme tu především jako psychologa svrchovaně jemného, jenž nejněžnější záchvěvy výjimečných duší sice nezaznamenává jako experimentující professionál, leč proniká básnicky; nepokrytý realista, který svou dobu, svou společnost, svou vlast zná až na dno, zjevuje se nám najednou jako důvěrný zpovědník dvou výlučných romantických srdcí, jimž aristokratická hrdost stala se osudným životním motivem; homerského epika, kypícího fakty, zkušenostmi, postavami, zastihujeme tu zamyšlena nad problémem dobovým, nad otázkou o rozlučitelnosti manželství, při čemž ovšem Balzac nediskutuje, neexperimentuje, neklade thesí, nýbrž na krvavě konkretním případě mlčky demonstruje svůj poměr k problému. Ale toto všecko, co pokouším se o »Honorině« říci, zapáchá příliš lampou studovny a černí literatury; románek Balzacův, napsaný řečí nevýslovně barevnou, nervní a citlivou, jest život sám, něco, co námi otřásá jako příběh vlastních srdcí, jako jedno dobrodružství životní, jako zkušenost, jíž se nemůžeme a nechceme zbaviti. Hrabě Oktáv, hraběnka Honorina, tito dva velcí duchové, jimž »věrnost nebyla povinností, nýbrž osudností srdce,« pak i tritagonista děje a vypravovatel jeho, francouzský konsul v Janově Maurice, v němž skryl Balzac kus vlastního vztahu k oněm úchvatným událostem, odehrávajícím se v mrtvé době Restaurace, nezmizí čtenáři, ani když dočetl knihu, vůči níž tak bolestně cítíme celou malost a nevyspělost české původní prósy, kde některý spisovatel chce být psychologem, druhý epikem, třetí řešitelem problémů, jiný zas malířem elegantního světa, kdežto Balzac jest vším tím zároveň, tak samozřejmě, tak prostě, tak bez námahy. —

Zda českým překladem různých fragmentů Stendhalovy aforistické knihy »O lásce« někomu bude pomoženo, jest více než sporno. Nemůže býti ovšem pochybnosti, že po létech, až budeme míti zčeštěna všecka základní díla Stendhalova, přijde i naší literatuře vhod malý, účelně sestavený výbor z celé oné knihy, kam formou nápadů, aforismů, výpisků, črt vtělil Stendhal mnoho ze své suché a ostré psychologie lásky, jak ji zhnětl z filosofického sensualismu osvícenského a z vlastních, větší měrou trpkých zažitků. Ale i pak bude mnoho vynechati, zejména však opatřiti anthologii důkladnými komentáři, bez nichž spis, předpokládající všude důkladnou znalost francouzské a vlašské společnosti období Napoleonova, jest i vzdělanému čtenáři namnoze nesrozumitelným. Leč v přítomné knížečce vybral si překladatel jediný, a to nejméně význačný oddíl Stendhalova spisu, přeložil jej s filologickou úplností, třeba že značná jeho část jsou pouhé výpisky z knih a prvopočátečné skizzy ad usum Delphini, jímž jest Stendhal sám. A na tuto zbytečnou absurdnost zmohla se naše literatura překladová dříve, než na pořádný převod Stendhalova románu »La Chartreux de Parme!«

Nejryzejší romantik francouzský Gérard de Nerval, na něhož ve Francii bylo dlouho pamatováno jen jako na skvělého tlumočníka Goetheova Fausta, slavil v době symbolismu svoje z mrtvých vstání. Není to velká duše básnická a plně uvědomělého umění jest v jeho tvorbě, zlomkovité a rozmarné, celkem málo. Za to však Nerval, jehož život tvořil s jeho poesií dokonalou jednotu, dovedl si odemknouti oblasti, po nichž jeho druhové jen toužili: byl doma v říši snu, převáděl ze spánku do svého básnění celou výjimečnou logiku a podivuhodnou perspektivu, užíval slov jako zaklínadla, aby se vynořily vzdušné faty morgany krajin, slavností, postav. Jeho »vzpomínky z Valois«, nadepsané »Sylvie«, před nimiž jako před zámkem Šípkové Růženky trčí neproniknutelná hradba úryvkovité a nesrozumitelné předmluvy připsané A. Dumasovi otci, obsahují nikoliv v povídkovém svém ději, nýbrž v dekorativních svých partiích řadu venkovských scén idyllické něhy, ranně romantické křehkosti, jež mají docela nezapomenutelné kouzlo věcí zašlých a mrtvých. To, k čemu velkou uměleckou kázní a maeterlinckovskou filosofií dospívá nyní na nejlepších svých stránkách Jammes, to před 60 lety rozdával náměsíční romantik Gérard de Nerval plnýma rukama.

Mussetovo renaissanční drama lásky Andrea del Sarto má pevné místo ve světové literatuře. Dá se na něm snad lépe než na kterém kuse stejnověkém dovoditi charakter divadla romantického; dá se jistě na něm případně ukázati převaha živlů lyrického nad skutečnou dramatičností u romantiků francouzských; dal by se tu konec konců přese vše sledovati určitý tradiční nerv scénické tvorby gallské atd. Ale na tom všem docela nic nezáleží: drama vlašského malíře ze západu renaissance, Andrea del Sarto, jest nejryzejší a nejosobnější Musset, s celou tou závratnou hrou va banque, kde sázkou jest sám jeho život. V dramatě chytil Musset z hazardní té hry předposlední, nejchoulostivější scénu, kdy sám pozná, že již prohrál: jeho dvojník Andrea del Sarto prohrál tvůrčí sílu, prohrál radost práce, prohrál uměleckou čest a prohrává posléze i ženu, která jest mu totožna se životem. Musset dovede velmi rychle a velmi snadno přesvědčit o správnosti svého mysticismu lásky, jemuž krásná a zrádná Lucretia del Fede znamená bytí či nebytí vůbec, a tak jeho divák od počátku sleduje hru v klamu, že jest to jen erotická tragedie. Ale Andrea del Sarto jest více, mnohem více: jako »Noci«, jako »Rolla«, jako »Zpověď dítěte našeho věku« jsou tyto v sopečné atmosféře a kvapíkovém rhytmu psané scény strašnou a úchvatnou sebeobžalobou marnotratného syna Romantiky. V posledních letech bylo přeloženo do češtiny pět šest drobných Mussetových her, které si v kulturním světě vždy znovu vítězně dobývají srdcí diváků: proto pro naše divadla neexistují.

Tři z analysovaných překladů uvedeny jsou krátkými, literárně dějepisnými či kritickými úvody, jaké v některých našich knihovnách překladových staly se zvykem. U Nervala čtenář pohřešoval by těžko takové předmluvy, u Stendhala jest za ni povděčen, ač přál by si, aby se těsněji přimykala k dílku samému, kdežto mistrovská díla Honorina a Andrea del Sarto jsou příliš výmluvná, než aby potřebovala doporučujícího nebo vysvětlujícího jakéhokoliv předslovi. Stalo se však zvykem, přijímati takové úvody bez kontroly a kritiky; přítomné úvody, bohužel, příliš dokazují neoprávněnost této shovívavosti. Čtu-li v úvodě ke Stendhalovi od p. A. Breiského »Život byl mu tím, čím byl Cuvierovi jeho Jardin des plantes,« čtu-li v úvodu k Nervalovi od pana J. Krecara z Růžokvětu (sic!), že Nerval byl vychován svým studiesním strýcem, mám plný důvod pochybovati o původnosti těchto článků. Že by jejich synthetický narážkový způsob měl vždy cenu informační, sotva připustí ten, kdo upamatuje se, že dle p. Breiského Stendhalův životní názor kryl se skorem s Epikurovým a kromě toho měl mnoho stoické usměvavosti Senecovy; kdo rozpomene se, že p. Krecar klade Nervala do jedné řady se Swedenborgem a Quinceyem jako trojici těch, jejichž život a dílo nejvíce bylo zasvěceno snu. O fráse a bombast není ani tu ani onde nouze; u p. Krecara jsou to fráse spíše naivně nadšené, u p. Breiského spíše fráse povýšeně blaseované, povědomého již literárního dandysmu. Obšírný úvod p. P. M. Haškovce k Mussetovi přímo překvapuje svým nemožně hybridním slohem, jakousi podivnou strakatinou učenosti a důvěrnosti, psychologie a koketnosti, aestheticismu a paedagogické poučnosti. Pan P. M. Haškovec napsal jej ve formě důvěrného dopisu dámě, jíž se svěřuje se svou roztržitostí a jinými záležitostmi čistě osobními; při tom vložil do něho mnoho okázalé učenosti filologické a bibliografické i s příslušnými odkazy pod čarou. Ke všemu po věcné stránce jest tu mnoho absurdností, na př. násilně přivlečené srovnání Mussetova Andrea del Sarto s Pisemského Jakovlevem z »Hořkého osudu«, nebo zařazení Musseta mezi Marivauxa a Rostanda, nad něž přece Musset nekonečně vyniká. Ledačemu pro nejasnou a kroucenou stilisaci při nejlepší vůli nerozumím, na př. na samém začátku úvaze o citovosti a jejím poměru k modernímu spiritualismu, nebo o tom, jak z veršů »Jediné dobro, jež mi nechal svět, je, že jsem si kdy zaplakal«, lze vysouditi, že Musset konečně si vyznal, »že Pravda je a že je věčná«. Buď se měl p. P. M. Haškovec spokojiti s uče-

ným romanistickým pojednáním, nebo měl zhustiti vše v essay, jenž by se skutečně blížil obdobným a patrně tuto napodobeným listům Hofmannsthalovým. Takto úvaha p. P. M. Haškovce odráží se velmi nepříjemně jak od Mussetova textu, tak od elegantní úpravy, jíž v duchu podniku dal knize p. V. H. Brunner.

Arne Novák.

*

Z dějin autobiografie. Při velikém významu, jejž nesporně mají autobiografie pro důkladné a důvěrné poznání vývoje a růstu individuality, nebude snad od místa obrátiti tuto pozornost našich čtenářů ke dvěma krásným novějším dílům německým, která dopodrobna studují a hlubokomyslně vykládají právě klassické památky autobiografické.

První z nich jest široce založený spis mladého berlínského učence ze školy Diltheyovy, Jiřího Mische, nadepsaný »Geschichte der Autobiographie« (v Lipsku u Teubnera 1907), z něhož vyšel posud první svazek, objímající starověk až k sv. Augustinovi. Době předhellenské věnovány jsou oddíly úvodní; ať v průvodních textech, připojených k portraitním sochám staroegyptským, ať v pohrobních zprávách o činech králů babylonsko-assyrských, počátcích to autobiografických sdělení, nikde neproniká uvědomění vlastní individuality. I v hellenské kultuře, kde dlouho individualita ztrácí se v národně-typickém, teprve pozdní doba dospívá k duševním podmínkám autobiografie. Sokrates učí, že osobnost není nikterak přirozeným darem, nýbrž teprve výsledkem uvědomělého života; platonism vytváří zvláštní pevné schema pro historii růstu duševního, ale až období hellenistické, prosycené veskrze duchem individualistickým, proměňuje v literární čin názor, na kterém se shodli stoikové, epikurejci i skeptikové, že dovršením filosofie jest stvoření osobnosti. Tehdy, když životopisná chvalořeč, datující se od Isokrata, když panovnické a rodinné memoiry doby Augustovy byly literární průpravou autobiografie, vzniká první klassické dílo toho druhu, kniha Marka Aurelia, stejně vynikající pravdivostí jako schopností zachycovati nejjemnější záchvěvy individuality. Leč pro budoucnost rozhodující typ autobiografie velkého slohu vytvořen byl, až když v pomíšení mystiky hellenistické a křesťanství vynořil se ústřední motiv »obrácení na víru«, rozhodný pro křesťanský vývoj individuality vůbec: tenkrát vznikly »Confessiones« sv. Augustina, velkolepá synthesa novoplatonské duchovosti a křesťanské mocné vůle. Jím zavírá se první vývojové období literatury autobiografické a zároveň první díl knihy Mischovy, probírající staletou látku v mohutných obrysech, s čistě diltheyovskými, kulturně-filosofickými zřeteli.

Zcela jinakou cestou postupuje ve své pečlivé analyse nejpamátnější moderní autobiografie docent germanistiky v Halle, Kurt Jahn, dotud známý pěknými pracemi o Immermannovi a Eichendorffovi. Jeho obsáhlá monografie »Goethes Dichtung und Wahrheit« (v Halle u Niemeyera 1908) pojímá vlastní básnický životopis Goetheův způsobem trojím: jako produkt dějinný, jako obraz osobnosti tvůrcovy, jako umělecké dílo; leč právě vše individuelní, osobně básnické, umělecky promyšlené stojí Jahnovi v první řadě (Jahn na př. v celku upírá, že by Goethe připínal své dílo na ony autobiografie, které sám znal a oceňoval, jako na Jung Shillingovu a Rousseauovu). V knize Jahnově, značící se vlohou analytickou a uměním detailní interpretace psychologické, najde čtenář kromě pečlivých partií historicko-filologických o pramenech, průpravě, náčrtcích, přepracováních díla hlavně do jednotlivostí vypracované oddíly o Goetheově postavení k dějepisu, o jeho názorech dějinně filosofických, o Goetheově sebeanalyse; pak ve třetí, zvláště svědomitě provedené části výklad, kterak Goethe doličuje svou osobnost a svou tvorbu, kterak slučuje v celek živly memoirové, didaktické a básnické. Dílo, jakým jest kniha Jahnova, v goetheovské literatuře posud scházelo, a nemohlo býti nahrazeno nikterak malou, byť spolehlivou Altovou studií o vzniku »Dichtung und Wahrheit«. Pečlivost práce, šíře obzorů, ušlechtilost výkladu zaručují však knize Jahnově pozorné přijetí nejen u Goetheovských filologů, ale i u všech vzdělaných čtenářů, již dovedou oceniti význam a dosah vznešeného předmětu.

*

Výběr z pozůstalých prací Fandy Šimkové-Uzlové. (Nákl. »Ženského Obzoru« v Praze 1908.) Jeden z ranních spisů Elleny Keyové, jenž vítězně přeplul Kattegat, nadepsán jest »Zneužitá síla ženská« a ukazuje se vznešenou výmluvností, vlastní švédské básnířce-moralistce, jak moderní ženy, zmítány emancipačním vírem, marně plýtvají svou silou v oněch oblastech, kde ženě kyne jen podružná úloha mužovy riválky, zanedbávajíce při tom vlastní končiny, ve kterých ženství jest silou vůdčí a tvůrčí. Na moudrý ten spisek musil jsem mnoho a znovu mysliti, probíraje se tklivým sešitem ukázek písemných prací, jež z pozůstalosti čtyřiadvacetileté choti slováckého lékaře sestavily pietní ruce přátelské.

Literárně o těchto nedopověděných nábězích a puklých zlomcích, psaných formou nedokonalých lyrických básniček, aforistických úvah, novinářských článků, deníkových záznamů i důvěrných dopisů, sotva lze říci mnoho chvalného: jest to dopolovičky nevinné dívčí dilettantství,

toporně zápasící se slovem, s veršem, s rýmem, od polovičky naprostá nemohoucnost, která nikdy nevykreslí původní obraz, nikdy nezachytí nově situaci, náladu, nikdy nepostaví na nohy živou postavu. Milá a teskná paní Fanda Šimková-Uzlová nebyla vůbec spisovatelkou a byl to pouhý omyl, jakého ve chvíli náhrobní pobožnosti jsou schopna právě milující srdce, chtíti její památku, jistě ušlechtilou a elegickou, zachytiti způsobem literárním.

Leč tato knížečka, vypravující dle něžných slov vydavatelky paní Žofie Pohorecké »o malém, polekaném ptáčeti, se srdcem prudce bijícím v choré, poplašené hrudi,« má vlastní význam jako dobrý dokument. Mladé, čiře citově založené ženy rodu paní Uzlové, zejména když na bílém svém čele nesou stigma předčasného skonu, myslí a dumají, vypravují a píší, touží a sní o velké náplni svého plachého života: jest to láska, jest to manželství, jest to dítě, jest to plné uvědomění si veškeré krásy kolkolem. U paní Uzlové, která byla bytost ven a ven passivní, která neznala odporu, neznala oprávněnosti boje, která každou myšlenku proměňovala v citový záchvěv, byl touto osudnou náplní života však boj proti klerikalismu. Jsem jistě poslední z těch, kdo podceňují nutnost tohoto boje, ale dráždí mne přímo k odporu, když veřejná suggesce takto výhradně opanuje vnitřní osobnost ženinu, když místní půtka s fanatickým farářem o kolportáž pokrokových brožurek dá čtyřiadvacetileté paní zapomenout na lásku, na dítě, na květiny a na ptáky. Nemohu neprotestovati, zřím-li, jak básník, jemuž jest dáno viděti nádhernou rozmanitost všech božských děl, restringuje se postupně na protiřímskou propagandu; můj kulturní smysl se bouří, dá-li se sociolog, jenž zná společenské dění v celém složitém sepětí, absorbovati jen a jen abolucionismem; jak bych nepolitoval takové paní Uzlové, toho popelavého skřivánka s přeraženým křidélkem, tluče-li, hnána dobovou suggescí, o černá zavřená vrata kostelní, místo aby před skonem rozletěla se modrem k oblakům? Ať jsem reakcionářem, opakuji si výstražná slova Elleny Keyové: zneužitá síla ženská!

A. N.

*

VÝCHOVA A ŠKOLSTVÍ

Pomůcky ke studiu cizích jazyků.

II.

1. **Praktická mluvnice ruského jazyka a čítanka.** Sepsal Alois Erhart. (V Praze 1908. Tiskem Politiky, nákladem Hejdy & Tučka. Cena 3 K.) — 2. Téhož: **Rusko-český slovníček** nejužívanějších stejnozvučných slov, jichž ruský význam je jiný než český. (V Praze 1909. Tiskem Politiky, nákladem Hejdy & Tučka. Cena 80 hal.) — 3. **Příruční rusko-český slovník.** Sestavil K. Štěpánek. (Tiskem Unie, nákladem J. Otty. Svazek 1. za 2 K.)

My Čechové požíváme již ode dávna a čím dále tím více pověsti »nejslovanštějšího« národa, ne ovšem ve smyslu račové čistoty a kulturní svéráznosti, nýbrž vzhledem k cítění a propagandě. Přítomná, celkem málo utěšená situace slovanských národů potvrzuje celkem pravdivost onoho lichotivého tvrzení; abychom si však čestný titul plně zasloužili a dobrovolně přiznávaný vůdčí primát mezi slovanskými národy i nadále udrželi, k tomu zbývá nám ještě mnoho positivní práce na poli reálního poznání příbuzných a sympatických kmenů. A důkladné poznání země a jejích poměrů, národa a jeho kultury hmotné i duševní je hlavně možno prostřednictvím národního jazyka a literatury v něm uložené, t. j. takové poznání, má-li býti bezprostřední, autentické, na cizích informacích a překladech nezávislé, předpokládá právě aspoň passivní znalost jazyků slovanských. Tato myšlenka přivede celé tak zvané novoslovanské hnutí na pevnou půdu a povede je k úspěchům; měla by se tudíž hlavně mladé generaci vštěpovati k soukromému studiu, když již nemůže v našich poměrech nalézti ohlasu ve školských osnovách. Vykořeniti se musí u nás onen pohodlný blud mnoha vlastenců, že lze rozuměti slovanským jazykům bez učení a naopak že každý »bratr Slovan« jistě porozumí hned naší pražské češtině! Následek toho pak je, že značná část naší intelligence zná plody slovanských literatur jen — z německých (většinou dobrých a také laciných) překladů, o denních novinářských informacích ani nemluvě. (Známe přece ty strašlivé, na německý nebo francouzský pramen ukazující transkripce jinoslovanských vlastních jmen!) Zejména ve příčině učení se jazyku největšího národa slovanského dovede nám býti nepřekonatelnou překážkou a vlastně výmluvou — azbuka, před níž mají smrtelný strach i naivně nejnadšenější obdivovatelé carské říše po našich hospodách.

Tím dospíváme konečně k vlastnímu referátu o projevech pozvolného obratu k lepšímu.

Míníme ten potěšitelný fakt, že dochází v posledních letech k neustálému vydávání pomůcek pro studium ruštiny. A tím více musíme uvítati, jestliže se nám dostává takovýchto mluvnických spisů z péra povolaných odborníků, jakými jistě jsou oba naši lektoři vysokých škol pražských, Štěpánek i Erhart. Co se týče

mluvnice a čítanky Erhartovy, autor sám praví, že mu »za vzor sloužila výtečná Theoreticko-praktická mluvnice ruského jazyka prof. Josefa Koláře.« A skutečně výsledkem jeho práce je pomůcka soustavná, grammatika užívající moderní ruské terminologie i rozdělení látkového, ale tím i rázu převážně theoretického, praktické učebnice rozhodně vzdáleného.

Charakteristické je tu stanovisko autorovo z předmluvy: »Vynechány jsou obvyklé ve všech učebnicích rozhovory na cestách, v hotelu a pod., jelikož o jich neprospěšnosti sám jsem se přesvědčil na svých cestách v cizině.« Nemíníme doporučovati snad nějaké sklepnické ovládání několika frází, ale tak naprosto nelze přece odsouditi onu konversační, ryze praktickou methodu, kterou u nás zvláště Frant. Vymazal s úspěchem propaguje a jež se i na našich školách již praktikuje, ovšem v náležité kombinaci s procvičením grammatických pravidel. Takto sestává mluvnický oddíl Erhartovy práce z přehledných, ale poněkud suchých a laika odrážejících výkladů o čtení azbuky a pak skloňování a časování v pečlivě provedených vzorech, kterýžto mluvnický oddíl (84 stran) zakončen je tabulkou nepravidelných sloves. O živé, pro nás nesnadné výslovnosti ruského jazyka nalézáme tu málo poučení, takže možno zkrátka označiti Erhartovu mluvnici za spolehlivou pomůcku pro utvrzení v theoretickém ovládání nebo pro pouhé passivní naučení ruštiny. Za to dlužno jen schvalovati, jestliže autor vypustil úmyslně všechny spletité a výjimek plné výklady o kladení proměnlivého ruského přízvuku, ačkoli na jeho velikou důležitost zásadní i praktickou sám upozorňuje. Ovládnutí jeho jest jistě jen věcí paměti sluchové a konversační praxe; taktéž hlasité čtení básní nebo přízvukem opatřených textů přispívá znamenitě k tomuto učebnému cíli. —

Poněvadž za příklady k pravidlům mluvnickým volil autor většinou nesouvislé, krátké věty, přidal na konec pěknou sbírku povídek, bájek (zvláště Tolstého), básní (zvl. Krylova a Kol'cova) i poučných článků z dějin Ruska. Tak vznikl druhý díl knihy, dosti objemná chrestomathie (68 str.), při níž však těžce postrádáme specielní slovníček, aspoň differenciálný. Taktéž tiskové (nečetné ovšem) nikde neopraveny. Konečně připomínáme, že v celé knize jest přízvuk označen, a to čárkou nad příslušnou samohláskou, což není však způsob právě nejvhodnější, zejména ne pro české oko!

Myšlenka Erhartova slovníčku našla již předchůdce v dru Boř. P r u s í k o v i, jenž také sestavil vhodněji, protože kratčeji nazvaný »Rusko-český s l o v n í k s t e j n o z v u č n ý c h, a l e r ů z n o v ý z n a m n ý c h s l o v«. (V Praze 1905, nákladem česko-ruského listu »Zvěsti«, cena 20 hal.) Je vskutku zajímavé srovnati, jak často i komicky odlišný význam mají tak mnohá ruská slova skoro česky znějící. Erhartův slovníček jest ovšem daleko šířeji založen než Prusíkův (jenž obsahuje takových »homonym« na 400, kdežto tento na 1400!). V uspořádání takové sbírky slov je mnoho subjektivního, tak na př. otázka zařazení cizích slov. Mohli bychom konečně se svého stanoviska vytknouti, proč tu čteme na př. slova: бревио, благозвучный, желыза, чай a j., a proč s druhé strany scházejí neméně užívaná slova, na př. крестчіянскій, кроватка, врызь a j. Ale to nijak neubírá zajímavosti a účelnosti Erhartova slovníčku.

Velmi záslužnou prací zdá se býti slovnikářský podnik K. Š t ě p á n k a, známého autora praktického »Klíče jazyka ruského« a výborné »Ruské slovesnosti«. Příruční slovník rusko-český přichází svrchovaně vhod v době, kdy podobný starší R a n k ů v slovník jest již vyprodán (a dostane se leda antikvárně za zvýšenou cenu!). Věru těžko lze se tu vyhnouti u nás již stereotypní frázi, že »vyplňuje se opět mezera«, a to mezi příliš elementárním, neúplným a nad to tiskových chyb nezbaveným kapesním slovníkem V á ň o v ý m a mezi obšírným, vědeckým a proto též drahým slovníkem Š k o r p i l o v ý m (který ještě vychází v sešitech). Slovník Štěpánkův bude vítán právě pro svou, aspoň relativní úplnost; soudě podle okolnosti, že právě vyšlý jeho první svazek o 160 str. neobsahuje ještě ani celou třetí písmenu azbuky (B), je celý slovník rozpočten asi na 1500 stran! Další jeho potřebnou vlastností bude i bohatost údajů, neboť v něm nalézáme jak tvaroslovné poznámky (označení rodu, sklonění a časování), tak nejdůležitější fráze i odborné termíny. Ano i cizí slova se tu vyskytují v míře až zbytečné, máme-li na mysli pouze tu službu slovníka, aby nám při četbě pomáhal. (Pro správné písemné užívání ruštiny možno přece sáhnouti k česko-ruskému slovníku.) Konečně doporučuje se slovník i spolehlivostí svého materiálu i pravopisu. Nemůžeme však, bohužel, smlčeti i některé v a d y j e h o t y p o g r a f i c k é ú p r a v y, které snižují jeho cenu praktickou. Tak mohly býti již oba sloupce téže stránky o něco širší při objemnějším slovníku, a následkem toho i písmo typu většího, které by oči tolik nenamáhalo. Dále stěžuje hledání ve slovníku ta okolnost, že slova příbuzná kladou se do téhož odstavce nezkráceně a neproloženě, kdežto by mohlo býti pro ušetření místa použito způsobu obvyklejšího, že se do hesla položí proloženě pouze kořen (resp. kmen) slova a dále kladou se za pomlčku opět proloženě jen různé ty přípony. (Srovnej Losův italsko-český slovník, vydaný týmž nakladatelem a v téže tiskárně!) Taktéž postrádáme tu shora na stránkách údaje, která písmena jsou tam obsažena (t. j. vždy počátek

nebo první slovo levého a poslední slovo pravého sloupce). Konečně jistou nevýhodou a zbytečností je dvojaký způsob označování přízvuku: v proložených heslech čárkou nad samohláskou, v obyčejném tisku dalším pak pouhým proložením oné samohlásky! Co do celé úpravy vnější mohl by vůbec býti Štěpánkovu slovníku vzorem Rankův česko-ruský slovník (V Praze 1902, tiskem Dr. Ed. Grégra), aby mu byl jaksi přirozeným pendantem. Snad by bylo možno ještě během dalšího tisku opraviti tyto čistě vnější, typografické vady ve většině dalších svazků. Bylo by to jenom ku prospěchu slibného slovníka, kterému přejeme brzké ukončení a hojně odběratelů!

Nebude tedy nyní lze si stěžovati na nedostatek mluvnických a slovnikářských pomůcek ke studiu ruštiny, zvláště když i Erhart oznamuje brzké vydání svého rusko-českého slovníka! Bylo by však na čase, aby se již nalezli stejně dobří pracovníci i na poli jiných jazyků slovanských, zejména jižních. Kdo nám dá velmi potřebný, úplný slovník jazyka srbsko-chorvatského, bulharského atd., aby přestal již jednou ten nepřirozený a ponižující zjev, že obíráme se těmito bratrskými jazyky prostřednictvím německých pomůcek! Vivant sequentes!

Dr. *A. Frinta.*

*

Dr. Gottlieb Fritz: **Das moderne Volksbildungswesen.** Leipzig 1909. 1·25 Mk. (Sbírky Aus Natur und Geisteswelt 266. svazek.)

Upozorňujeme čtenáře Přehledu na pěkný, laciný a instruktivní spisek, v němž autor, učitelský bibliothekář v Charlottenburku, líčí dějiny a nynější stav všech snah o lidové vzdělání, knihoven i čítáren, vysokých škol lidových a extensí universitních ve všech předních státech kulturních, zvláště Americe, Anglii, zemích severních, Německu a Rakousku, všude svá tvrzení dokládaje hojnými statistickými daty a obrázky příslušných institucí. Patrno ze spisku, že přední místo v této věci mají na dlouho ještě zajištěno Amerika i Anglie, kdežto v Rakousku i Německu nedospěli jsme ještě přes první počátky. Autor právem na konec přimlouvá se jednak za lepší a vydatnější soustředění celé akce lidovýchovné, jednak za její doplnění po stránce lidové výchovy umělecké ve smyslu Ruskinově a Morrisově; k závěru podána všecka hlavní literatura o předmětu tak zajímavém a důležitém v oboru sociální výchovy. Zaráží, že Fritz sice svým místem mluví o exstensi university a Volksheimu vídeňském, dále několika slovy i o lidových knihovnách u nás, ale naprosto se nezmiňuje o extensi české, ba ani německé v Praze, což je přece jen více než podivné.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Přehled.

Bilińskému se letos pokazila dovolená. V horkých srpnových dnech musel roztrhnouti koncept finančního plánu a s novým musí býti hotov do polovice září. To vše proto, že byl přílišným optimistou. Byli jsme právě svědky, s jakou námahou stloukl říšský sněm německý pro říšskou pokladnici 500 mil. marek, ač roční důchod v Německu se odhaduje na více než 30 miliard. Kromě toho byla veliká většina národa přesvědčena o nutnosti tak značného nákladu, způsobeného vybudováním námořního loďstva na ochranu světového obchodu německého proti žárlivé Anglii. Povolené prostředky jsou tam jen výrobní náklady národního hospodářství, bez nichž by nebylo lze docíliti tak velikého důchodu.

Nepoměrně těžší úkol uložen byl Bilińskému, a on si ho nad to sám stížil. On měl platiti neproduktivní náklady politiky, která nebyla v souhlasu se zájmy našeho národního hospodářství, která i pro budoucnost ukládá nám značné výdaje na vojsko a loďstvo, která pro rakouské tovary uzavřela nejbližší odbytiště na Balkáně a která je v ideovém rozporu s německou většinou obyvatelstva státu se všeobecným právem hlasovacím. Jako dosud každá nepřirozená politika rakouská skončila finančním fiaskem, tak i dnešní režim trpí nedostatkem peněz. A tuto pro stát tak slabou chvíli Biliński, Slovan-autonomista, pokládal za vhodnou k neslýchanému útoku na autonomii království a zemí. Centralism ve slabé chvíli povolil zemím vybírání samostatné dávky z piva a Bilińskému šlo o to, tuto taktickou chybu napraviti. Nikoli zvýšení daně z piva bylo jeho nejhlavnějším cílem, nýbrž inkamerování zemských dávek z piva, vymazání tohoto důležitého zárodku samostatných daní zemských a potlačení samostatných finančních úřadů zemských. Biliński žalostným způsobem byl donucen ku kapitulaci v obou směrech, tak že osnova o pivní dani ani již říšské radě předložena nebude. Dle oficielních zpráv sice prý ještě ministerská rada definitivně o osudech předlohy o zvýšení daně z piva nerozhodla, ale dobře informované denní listy vídeňské přinášejí zprávy, že referenti finanční v Išlu pracují o nových pramenech, jimiž by byla mezera vypuštěním daně z piva vzniklá nahrazena. Není pochyby, že přes nejrůznější obtíže ve sněmech

přece snadněji by se nalezla většina pro zvýšení dávky z piva než na říšské radě, a plán Bilińského nebyl již proto obratným, že žádal na říšské radě všeobecného hlasovacího práva, aby povolila zdanění nejširších vrstev svých voličů ve prospěch zemských fondů, jimiž disponují dosud zástupcové voličů jiných. Avšak událostí ve vývoji vnitřní politiky rakouské je, že centralistický plán inkamerace se rozbil o ideu autonomní.

Zvýšení daně z piva mělo vynésti státu 61 mil. K, z toho nahraditi se měl zemím úbytek na samostatných zemských dávkách 32 mil. K a zbytek 29 mil. K (který měl representovati effektivní vyšší zatížení konsumentů) měl plynouti z části do pokladny státní, z části ve formě zvýšených státních údělů do fondů zemských. Těchto 29 mil. K bude nyní třeba opatřiti dávkami státními a zemskými. Na obou druzích nových daní pracuje nyní finanční ministerstvo a zemskému výboru má se již při zahájení sněmovního zasedání kolem 15. září dostati sdělení o úmyslech vlády. Zdali příslušné osnovy budou předloženy sněmu již v září či teprve v prosinci, není dosud jisto; říšské radě budou osnovy dodány hned na začátku zasedání v říjnu. O obsahu změněného finančního plánu pronikly dosud do veřejnosti jen zprávy, že se jedná o zvýšení progresse osobní daně z příjmů až na 8%, o zdanění zápalek ve způsobě daně fabrikátové, avšak bez pásek, o zvýšení tarifu výrobků tabákové režie, o monopol petrolejový a lihový, o zvýšení poplatků, po případě také o zvýšení daně bursovní.

Zemím dostati se má prý zvýšení samostatné dávky ze spotřeby piva (v Čechách na 2 K 50 h), nová samostatná dávka ze spotřeby minerálních vod a samostatné daně přepychové (na př. z luxusních koní a povozů, ze služebnictva, bicyklů, automobilů, kulečníků, z patron a honitby, z veřejných zábav a pod.); proti zemské dávce ze spotřeby uhlí zaujala vláda stanovisko zamítavé.

Novým zjevem je passivita naší obchodní bilance. Při posuzování platební bilance rakousko-uherského celního území byli jsme zvykli počítati s aktivním saldem bilance obchodní, jež hradila úroky ze zadlužení v cizině. Příčina změny leží v pokleslém vývozu následkem politických událostí na Balkáně a následkem světové hospodářské krise. S tím se časově sešla nebývalá potřeba dovozu pšenice ze Srbska, Rumunska a Srbska, která se odhaduje pro letošek na více než 10 mil. metr. centů v ceně asi 260 mil. K. Z toho asi 60 mil ve způsobě cla připadne státu. Poněvadž Uhry pšenice nedovážejí, ale na výtěžku cla podle kvoty participují, zaplatí předlitavští konsumenti slušný tribut uherskému státu. Za to se zdá, že se nesplní proroctví, která předpovídala deficit v etátním hospodaření za rok 1909. Kromě zvýšeného výtěžku z cla také výnosy osobních daní jsou letos značně vyšší, takže asi i rok 1909 bude vykazovati slušné přebytky.

V popředí zájmu je dnes otázka, zdali byl již nejnižší bod hospodářské krise překročen čili nic. Krise vyšla v roce 1907 ze Sev. Ameriky, postupně se přenesla na Anglii a Německo a také k nám. Podle zpráv z Ameriky se zdá, že tam nastalo již trvalé oživení všeho hospodářského života, a také světový obchod anglický vykazuje již zlepšení. Naproti tomu z německého průmyslu železářského a uhelného docházejí stále zprávy neutěšené a není na ten čas ještě jisto, zdali železářská krise německá kromě poklesu světové konjunktury nemá kořeny v přílišném rozšíření produkce. Na ozdravění německých poměrů závisí osudy rakouského průmyslu železářského, ale poměry u nás jsou odchylné, poněvadž náš průmysl se opírá o tuhou organisaci a poněvadž rozsah jeho obchodů byl vždycky zdravý. Bursa otázku zlepšení konjunktury zodpověděla kladně a rychlým zvýšením kursu skoro všech hodnot zejména železářských svůj odhad realisuje.

—r—

BESEDA

V Budapešti.[1])

Nejkrásnější z moderních evropských měst zdálo se v těchto dnech z žití svého obzvláště se radovat.

Elegantní, rušné, opulentní město mohlo být považováno za nejlepší část Paříže pod neapolským nebem.

Konal se XXX. mezinárodní kongres lékařský a všechny ulice, musea, kavárny byly neobvykle přeplněny. Rozhodně více než sekce. Na Andrássyho třídě slyšeny všechny evropské jazyky a v restaurantu Drechslerově nevěděli číšníci, kde jim hlava stojí.

Unaven bezúčelným potulováním, hledal jsem tiché místečko, a došel tak na starý visutý most, kterým jsou Pešť a Budín spojeny. Snad pět minut pozoroval jsem život na majestátně se vlekoucím proudu, když jsem zaslechl za sebou své jméno polohlasně proneseno, nejistě, jako voláme toho, koho nejistě poznáváme. Obrátil jsem se, pozoroval pána, který mne pozoroval, a řekl jsem pak tak nejistě jako on: »Cesare?«

Byl to vskutku on, přítel mého mládí a druh z dob studijních, kterého jsem patnáct let neviděl.

[1]) Vyňato z G. B. Ughettiho spisu »Auf dem Wege der Wissenschaft« při příležitosti opětného mezinárodního sjezdu lékařského, konaného právě v Budapešti.

Není však třeba představit si výjev mezi Sordellem a Virgilem. Stiskli jsme si prostě ruku, pohlédli si do očí, ve kterých se vynořily všemožné vzpomínky, a když jsme byli oba potichu zjistili, že přítel očividně sestárl, a obvyklé otázky a odpovědi vyměnili, přešla řeč přirozeně na kongres.

Divil jsem se v duchu, že on, prostý obvodní lékař, cítil potřebu podobného kongresu se účastnit, ale netroufal jsem si nic říci, abych nebyl podezříván, že mu chci jeho vědeckou podřízenost připomínat.

Sám o tom začal, řka: »Ale co tu vlastně děláš, zíraje do vody?«

»Totéž, co jsme často dělávali, jak si vzpomeneš, na mostě přes Pád, kde jsme hodiny stávali a plivali do vody, aby se dělaly kruhy.«

»Ale... za prvé nemohou se zde kruhy dělat, protože proud příliš rychle běží, a pak, ptal jsem se tě proto, že v tuto chvíli vysocedůležitá schůze, jak vy říkáte, se odbývá. Nemluví nikdo menší než Lister.«

»Ať mluví. Ostatně, mluví anglicky, kdo pak by tomu rozuměl.«

»Jakže, ty nerozumíš anglicky?«

»Já? Ne, divíš se tomu?«

»Ale vždyť ve svých spisech vždy anglické autory cituješ, ano, někdy celé věty doslovně přinášíš?«

»Co na tom? Všichni tak činí. Ostatně, ať věří lidé, že umíme také to, čeho neumíme, to přece nikomu neškodí. Ale, abychom se zase ku kongresu vrátili, mně se zdá, že ty se také touláš, kdežto by's měl jít do schůze.«

»Já? Dovol, přišel jsem do Budapešti pod záminkou kongresu s velkou slevou jízdného, ale myslíš opravdu, že jsem k vůli vašemu kongresu přišel? Buď žertuješ nebo se domníváš, že jsem žitím ve svém hnízdě docela zhloupl.«

Poslední slova promluvil s jistou ostrostí a »vašemu« zdůraznil tak, jako bych já vinen byl jeho hnízdem.

Zvolna obrátil jsem kroky jeho k ostrovu Markétinu. Od tohoto rozkošného místečka sliboval jsem si větší úspěch, než od dávky bromu.

»Nenapadá mně nečeho podobného se domýšlet,« odvětil jsem jemu, »ale, když již jednou zde jsme... ke schůzím svého oddělení chodím také.«

»To je něco jiného. Sloužíš v posvěceném voji, nebo lépe, jsi volontérem v angličině — to jest žoldnéřem...«

»Oho, oho...«

»Žoldnéřem vědy, i máš všechny příčiny jít a baráky podporovat... Nehněváš se, není-liž pravda?«

»Mluv si, kdo tě zná, ví, že jsi hodně ostrým kritikem, a že je nutno mít s tebou trpělivost...«

»Nuže, měj trpělivost... a řekni, není-li pravda, že jsi sem přišel, abys se s těmi kmotry dohodl, že si gratulujete, jako augurové, ku všeobecné hlouposti, která vás jako velké muže a dobrodince oslavuje, jako objevitele nových pravd, jež jsou často novými hloupostmi.«

»Ty jsi dnes tuze kousavý.«

»Ne více, než obvykle. Viděl jsem jedenkráte v kostele ve Vale di Pompeji věřící, kteří po kolenou, s jazyky na zemi, ku hlavnímu oltáři se plazili. Vždy na to vzpomínám, vidím-li vaše učence přežvykovat náhledy velkých, pravé nebo falešné objevy velebit, a to vše jen proto, aby v daném čase »milosti« došli..., jest mi pak vždy, jako bych viděl je ploužit se po kolenou, s jazyky na zemi, jako oni věřící, kterým sice milosti se nedostalo, kteří jsou však přece aspoň dobré víry.«

»Nu, mně se zdá, že tvůj jazyk je tak zlý, že bys ho také trochu po zemi měl vláčet. — Ale přes toto přesvědčení dal jsi se přece ku kongresu zapsat, užíváš slevy jízdného, atd.«

»Ano, vidíš, to je také jedna výhoda »schůzky intelligence«. Ale myslíš, že byl bych přišel do Budapešti, kdybyste vy, »zástupci vědy«, nebyli mně nabídli volnou jízdu a ještě jistý počet bezplatných obědů?«

»Je vidět, že chápeš věci s praktické stránky.«

»Anebo spíše vy sami děláte tím reklamu, a já přijímám výhody, které mi nabízíte. Ale proto přece nemůžete žádat, abych činně súčastnil se jarmarku vaší marnivosti. Víš, můj milý, jsou učenci, kteří se těší největší vážnosti publika, a jichž činnost přece nezanechá trvalejších stop, než let ptáka ve vzduchu. To jsou ti, kteří na kongresech vládnou, hodnosti udělují, přípitky pronášejí a slavnostní řeči. Ovšem vždy tytéž a prázdné jako tykev. A myslíš, že bych tam měl jít také, tyto lidi obdivovat a potleskem odměňovat? Nech mne užívat dobrodiní oficielní vědy, bez míšení se mezi ony »slavnostní vědátory«, a učiň rovněž tak, bude to tvému zdraví a tvé vážnosti u čestných lidí jen ku prospěchu.«

Vida, že ani procházka, ani krása ostrova nedovedly mého přítele s vědou smířit, nabídl jsem mu posnídati v restaurantu na nábřeží. Snad uherské beefsteaky a několik sklenic výtečného sôru budou mít lepší účinek.

Skutečně podařilo se mi po nějaké chvíli zavléci jej do přátelského hovoru, zvláště ve vzpomínky na krásná, společně prožitá leta, na prosté snídaně na břehu Pádu, ku kterým občas jsme se zvávali.

»A vzpomínáš ještě na naše professory, kteří se nám zdáli tak nadlidskými, duševními velikány? A nebyli přece většími duchy, nežli jsme ty a já dnes, naopak, mnozí byli jistě menší než my.«

»Podceňuj university jak chceš,« přerušil jsem jej, dotčen ve svém stavovství, »nemůžeš upřít, že je to sdružení lidí, kteří nejsou sice

všichni »světly« a velikými duchy, ale přece vysoce vzděláni. Jistě jest vzdělání mnohých jednostranné, ale tak jest tomu vždy tam, kde jistý počet osob své vědomosti sloučí, aby vědecké těleso v život bylo uvedeno. A tak, ať to kroutíš a převracíš jak chceš, shledáš přece, že universita jest nejvyšší z těchto organismů a professoři jeho nejvyšší údové.«

»Odpusť, ale budu-li chtít o vás se informovat, nepůjdu jistě k tobě, který k této kastě náležíš, to bych spíše některého z vašich assistentů se vyptal.«

»Byl jsi assistentem?«

»Ano, krátký čas, nebylo to nic pro mne. Pokus se nyní promluvit s těmi, kteří nevězí dosud tak pevně v boji o postavení, a uslyšíš, co ti povědí. Povědí ti, jak se jim oškliví poslouchat professora A., který ve svých přednáškách »štulce« komusi udílí, jehožto sice nejmenuje, kterého však oni jako professora B. poznají, a ten zase msti se tím, že professora A. činí směšným před svými assistenty. Nejméně dvě třetiny professorů zlehčují a nenávidí se vzájemně, a protože je to nakažlivá nemoc, bavilo mne z počátku vidět, jak mnozí z téže fakulty se nepozdravují, nebo, což horší je, ruce přátelsky si tisknou a za zády nepřátelsky se napadají. Bylo smíchu ze smutné podívané, kterou naši mistři nám skýtali, z intrik, očerňování, pomluv, jako u prodavaček na trhu. A kdybys byl viděl, jak mnozí z assistentů oheň ještě rozdmychovali, ale za to jsou nyní také professory.«

»Ty jsi strašný pessimista. A nepřipouštíš výjimek?«

»Zajisté! A ježto jsem tě poctil svým přátelstvím, chci doufat, že jsi také jednou. Ale ty víš dobře jako já, že výjimky necharakterisují druhu. Jest to skoro jako u divadla. Byly doby, kdy divadlo považováno za školu ctnosti, ale nemyslím, že by některý paedagog byl šel hledat na jeviště vzory ctnosti. ‚Povaha se mění‘, řekl Mantegazza, veliký mudrc, a měl pravdu. Jestliže může být držena na uzdě v přísně zdisciplinovaném spolku, jest tomu jinak ve sdružení, kde jest společný pouze titul, kde však každý člen má úplnou volnost pohybu, kde uzavřený, hlubokému jednostrannému studiu věnovaný život jednoho o praktický smysl olupuje, ve druhém zlé instinkty budí, kde těsné sousedství spíše různice než sbratření vyvolává. Slyšel jsem výrok jednoho dobrého, starého učitele: »Universitní professor jest individuum druhu homo sapiens, jež sebe sama jedině za hodné pokládá zaujímat místo, na kterém jest.« — Na štěstí cítil zde můj přítel potřebu svou přednášku přerušit a douškem se posilnit. Učinil tak s vážností a s důrazem, jakého jest hoden tento výtečný mok.

Byl jsem neočekávanou moudrostí svého přítele, o kterém jsem se domníval, že na venkově zapadl, tak překvapen, že jsem slova odpovědi nenašel.

Když konečně, potřásaje hlavou jako ten, kdo má ještě mnohé říci, sklenici postavil, uzřel jsem blížit se jiné dva kongresisty, své neapolské přátele. Jeden z nich byl advokát a zúčastnil se kongresu v hodnosti zástupce soudního lékařství — ačkoliv se tímto studiem nikdy nezabýval. Ač mne tirády Cesarovy velice bavily, nebylo mně přerušení jich nepříjemné.

»Vy také na potulce místo v kongressu?« volal jsem jim vstříc.

»Prosím, jsme velice vážně zaměstnáni. Chystáme se navštívit prameny, jichž voda projímá celou Evropu. Půjdeme společně?«

Elektrickou drahou přes most, tunelem pod Budínem dojeli jsme k rozlehlým budovám, kde denně tisíce beden se naplňují.

»Příjemný vynález pro Uhry,« řekl advokát, »tato voda, ze které výtěžek, půl liry za láhev, páčí se na miliony.«

Cesare měl zase jednu ze svých kousavých poznámek pohotově: »Pro lidi, kteří mají liry k vyhazování, je to také zcela dobré, ale na příklad v mém lékařském působení je objevení se podobné láhve událostí. Moji sedláci nejsou pro něco podobného dost bohati a obejdou se bez toho. Za dvacet centimů natriumsulfátu stačí pro ně i pro jejich mula a mnohdy zbude i ještě něco pro ženu.« —

UMĚNÍ

Max Klinger: **Malerei und Zeichnung.** (5. vydání, Lipsko 1907.)

Kniha Klingrova svou methodou vědeckou, svým stilem přesným a jasným bojuje nepřímo proti slovnímu žonglérství esthétskému, bojuje tu za oproštění umění výtvarník, který přemohl formuli umělecké lži, jež přinesla tolik nezdravého a z níž umění podnes vybaviti se nemůže. Jest to dokument umělecké poctivosti, která prohlédla podlost effektu, dokument ducha, jemuž nestačilo jen vžíti se do svého métier, ale také o něm přemýšleti, vymezovati jeho možnosti, hranice a vzájemné vztahy. Klinger je grafik, hlavním jeho oborem je rytina. Jeho výtvarnické dílo ukazuje lásku ke kresbě, k linii, zapomínané a zneuznávané, kterou se snaží očistiti a zbaviti všech cizorodých elementů, zejména malířských.

Ve své studii snaží se autor stanoviti kresbu jako zvláštní umění a vyšetřiti její poměr

k malbě. Není tu míněna kresba jako příprava k malbě, ale kresba jako konečný umělecký výraz, umění grafické, rycí (Griffelkunst), jemuž každý jiný výrazový prostředek by ubral na intensitě a svobodě. Každý výtvarný materiál má svou vlastní poesii, která se nedá ničím nahraditi. Motiv umělecký dokonale znázornitelný jako kresba může býti z aesthet. důvodů pro malbu neznázornitelný. Podstatou malby — dle Klingra — jest dáti barevnému světu harmonický výraz. Autor rozeznává tři kategorie malby: malba jako obraz, malba jako umění dekorační a umění prostorové.

Vlastní úlohou malby zůstává ovšem obraz. Obraz působí jen sám sebou, nezávisle od prostoru a okolí, a kouzlo jeho spočívá v ovládání materiálu objímajícího celý viditelný svět, který může podati s dokonalou jasností a hloubkou. Nade vším viditelným spočívá kouzlo individuelního života, a dovést toto pozdvihnouti, je umění malby. K tomu netřeba žádných nemalířských přídavků, které zejména z literatury často do obrazu se vkrádají a obrazu jen škodí. Obraz musí působiti sám sebou. Obdržíme pak dojmy, které příroda jen zřídka může podati, poněvadž současnost všeho viděného, neustálá změna a zvláště vlastní vnitřní shledávání nepřipustí nás k čistému vnímání. Před přírodou spolupůsobíme vždycky s tím, co vidíme. Před obrazem musí naše osobnost splynouti s umělcovou, a tímto splýváním dosahujeme toho, čeho bychom v přírodě marně hledali; vnímání vnějšího světa bez jeho tělesného dotyku, požívání, aniž bychom sami musili dávati.

U dekorativního a prostorového malířství nepůsobí na nás umělecké dílo samo o sobě, nýbrž současně umělecká jednota prostoru, tedy okolí obrazu. Připojení k architektuře, blízké spojení s ornamentikou nutí k allegorii. Poněvadž celkový dojem u monumentálních prostorů je především barevný, žádá také Klinger barevnou plastiku (pro zachování jednoty). Zcela neoprávněná je prý tu obava před hrubým realismem.

Při kresbě jsme nuceni dotvářeti chybící barvu, jako dotváříme čtenému slovu tón a rhythmus. Charakteristický rozdíl mezi malbou a kresbou podává světlo. Paleta má mnohem větší škálu mezi světlem a temnem. Ale oč má obraz více na intensitě, to nahradí kresba větší svobodou ve znázornění světla a stínu. Může podati přímé světlo a přímé temno, kdežto malba jen reflexní světla a stíny jen v kontrastu se světly. K tomu se druží řada jiných předností: čistá kontura, možnost pracovati bez definovaného pozadí, lehké splývání s ornamentikou. Ani jediná z nich není dovolena malbě. Jak velice se hodí kontura ke znázornění pohybu a rhythmu, ukazují na př. egyptské kontury ptačích skupin. Srovnáme-li je s japonskou (barevnou) kresbou, vidíme zde mnohem více klidu. Sebe menší barevná dávka drastiku pohybu ihned seslabí.

U všech umělců-kreslířů nápadný je rys ironie, satiry, karrikatury. Z jejich děl zaznívá všude základní tón: takový by svět neměl být! Pěstují tedy jakousi negativní kritiku, jsou filosofy (jak je Baudelaire nazýval). Malíři nepůsobí kriticky, raději okrašlují, jako by říkali: tak by to mělo být, nebo tak to je!

Střediskem všeho umění zůstává člověk a lidské tělo. Jedině studium lidského těla může býti základem zdravého stilu. Chceme-li zdravý umělecký smysl a zdravý stil, musíme míti dosti zdravého smyslu, abychom lidské tělo, nahé lidské tělo nejen snesli, ale abychom se naučili na ně nazírati a je ceniti. Obdivuhodná prostota lidského těla nesnese v uměleckém díle žádného umělůstkářství, ona nutí umělce také k prostotě, k potlačení všeho vedlejšího a zbytečného a tak připravuje první krok k vlastnímu stilu. *Ferd. Kratina.*

SLOVENSKO

Literární Slovensko. (Pokračování.)

Lyrika Hurbanova,[2]) s kterou na Slovensku přichází ke cti kult formy, počíná u něho romantickou notou a zůstává jí na dlouho věrna. Má tvrdý, rázný a při tom zvonivý verš, elegantní dikci, jasný, logický postup, ostře pointované sloky — vyniká spíše vnějším uměním konstruktérským nežli vnitřním hudebním rythmem a lyrickou bezprostředností. A vskutku také čísla intimní lyriky jsou u něho nečetná.

Je básník spíše programový, básník nacionalismu, a v jeho poetickém díle zní struna tato nejsilněji. Zajímá a znepokojuje ho osud národa, jeho utrpení, útisk. »Na nás sa rúti už nielen sverepá sila, ale i rozumu úkladná moc, umelo, vydatne hľadá smrť našu — jak obstojíme?« »Vrah herodeský na nás volá súd, a reže deti, kmeťov ženy, vodcov: No neboj sa, synku, i nám Egypt kynie, vrah červami a smradným hnisom hynie« — budí básník naději v lepší budoucnost.

[2]) »Tatry a more«, 1880 (II. vydání 1907): »Z pod jarma«, 1884, a »Verše«, 1890 (obě sbírky pojaty do »Knihy veršov«, 1909, která obsahuje i veršové práce z pozdějších let, veršovanou pověst »Vilín« z r. 1885 a několik starších zlomků).

Přihlédněme, v jakém světle jeví se mu život slovenský a v čem vidí garancii obratu, o kterém znova a znova nás ujišťuje, kde jsou ty síly a příčiny, které ho přivodí.

Vyslovuje se o své činnosti a snahách:

Tak čudno plyne žitia mojho rieka...
až zmizne v piesku, hynúc bez náreka!
Ja nežialim: — —
Čo l'ud môj cíti, v nej sa zrkadlilo,
sl'z jeho dažde zrýchlily jej beh
a posvetily slzy tvoje bôlne.
Slzám! (»Kniha veršov«, str. 268.)

Viem, že môj národ temer nemá mena...,
viem, bez neho sa deje odohrajú
a malým bude, keď i príde zmena.
Viem, že je márna žertva mojho žitia ..

(avšak:) Poslednej chaty zakial[3]) stoja steny,
v nejž hlaholila sladká slovenčina:
s tou chatou sviažem obsah svojho žitia.
Prísaha (str. 264).

Myšlenky tyto vracejí se vždy znova, a básník vyslovuje je v nových a nových variacích. — Je zima: »krásná si ty, zimná panna — — len jedno splň mi: po odchodu daj dobrú vesnu mojmu rodu« (Zima, str. 148). — Tatry mu »Slovenčinu štítom svojim chráňa: stojíte jak archanjeli na národnej stráži! Ale zhyňte (!), srúťte sa mi v peklo strmým pádom, jestli v i a c už nebudete Slovenčiny hradom!« — Zem vyprahlá okřála svěžím letním deštěm, a »i ten dobrý l'ud môj okrial v smutnej duši...«, ale i o jiný déšť prosí: »Bože, keď už l'ud môj besným sparnom vraždia, daj mu, Bože, skoro túženého dažďa!« (Letný dáždik, str. 152). — Lid jde na roboty, bledé, chudé tváre, uplakané oči. Hlad vás z domu ženie, bieda biče pletie.

A za tvoju vernosť za tie tvoje dary
chystajú ti, l'ud môj, v cintoríne máry.
Chystajú ti máry; no Bôh velký s nami,
možno, skoro na ne l'ahnú o n i s a m i.
Na roboty (str. 131).

V slovenském životě je pusto, prázdno, nevýnosno. »Zokol vôkol tma a tieseň, žitie bohopusté, podlosť v každom kúte čuší ako zradná zmija, česť a túžba jasných l'udí pod bičom sa svíja« — nutno hledati z tohoto těžkého položení nějaký východ. A to je těžká úloha, neboť

kde pozreš, samá slabosť, samý strach;
sbor silných otcov klesal do mohyly,
sbor našich umných l'udí blúdi v snách...

Ale spása přijde. Už je na blízku. Jen ještě na čas vydržet třeba, udržet, co udržet se dá:

Robotný národ, pracuješ mnoho,
— — — potíš sa krvou — —
Nuž pracuj s Bohom i ďalej — —
Neustaň e š t e! Svitne ti zora,
Boh vernú prácu požehná shora!
V deň žatvy (str. 215).

[3]) pokud.

Potom tedy snad se osud změní, nebude lid tolik robotovat a krví se potit. Slovensko však za ten čas musí zůstati také, jaké doposud:

Slovensko moje — — z o s t a ň jasné, krásne,
a čisté dušou, velké myšlienkami —
i príde spása, Boh sám ti ji skytne.
Slovensko moje! (str. 220).

Bůh sám zakročí a pomůže národu, nebude trpěti bezpráví, vždyť on při slovenčině stojí. Ona

— — ako Lazar vstala,
Boh sám ju vzkriesil, ako zrno z hrúd —
Nás čaká žitia jar — a spása verný l'ud!
(Str. 300.)

Nedopustiš, zahasiť, »Bože náš, poslední iskierku zažatú Tebou? Nielen tmou svetlami (bludnými nepřátelé naši) shášajú plameň, a Tys ho zapálil, Hospodin, v nás.« Dar jazyka je dar boží, a Bůh nedopustí tedy, aby národ zahynul.

Prídi, Duchu svatý, zapál ohne v hrudi,
nech národ náš sa k žitiu vzbudí,
nech temno zmizne, noc sa ztratí
a zahanbia sa naši kati.
K Duchu svatému (str. 176).

Utrpení naše je příliš těžké, a i Bůh už déle nedovolí nás trápit a utiskovat:

Včul ducha tvojho tríma cudzí hnet — —
Nedaj si, l'ud môj! Bronia lepšie časy,
B o h h r o m o m r i e k a l: D o s ť u ž b o l o m ú k!
Dosť (str. 164).

Spása je nedaleko, a proto nutno mužně přenésti tíži naší pusté doby, nedat se zviklat malomyslností, zoufalstvím, nemudrovat, ale oduševnit se. Nejsme tak malí a slabí:

Ja som pyšný, že som Slovák,
moje plemä ladné.
sto millionov duší čítá,
nad polsvetom vládne.
Povedomie (str. 134).

Tam na východě je ještě moc, síla, obrovská říše. »Slavian drží zemgul'ú za hlavu! — — Slavian rozprestrety po pol svete:

Slávske slovo — — —
do neznámych končín rúbe dvere.
Nieto hraníc víťaznému letu:
a ty, synku, čo pod Tatrou stojíš,
ty sa o to svoje slovo bojíš?!!«
Polárna pieseň (str. 165).

Lid utíká do Ameriky, slovenské děti odvlékají na maďarské kraje a tam je zmaďarčí. Ale — všelicos může se přihodit, utěšuje se básník:

Darmo rabujete deti nášho roda —
možno vychováte ešte Wallenroda!«
»Siroty« (str. 227).

Je nutno, abychom byli silní. Dětva dodávala králi Matyášovi mladý lid pro jeho Černý pluk: »Kedy Detva zrodí p r e n á s Čierne pluky?« (Detvan, str. 207.) — Ta hmotná síla se přece jen někdy u nás musí zjevit. Odpor, odboj se ukáže: Běží roky. Lid náš sice

krmí mozol'ami zradných darmojedov.
Slovák dobrák čuší! Ale prídu časy,
Samsonovi nášmu podrastajú vlasy:
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
Po slovensky skríkne, z osla sánkou mykne
a Filištímskému — —
naženie líšek ta do raži.
Potom ramenami schytí stl'py krivé,
v prach sa zrúťa všetky stavby vaše lživé.
Samson (str. 149).

Ale už je tu nejvyšší čas, aby sa to konečně skončilo; tak nebo onak, vítězství anebo zkáza, jen čím dříve: Sem teda velký čin, aby nás na ráz vytrhl z mrtvoty:

Ba ešte drobný synek teremtete
pod mocné naše nohy sa nám pletie
a vešia są na obra mocný nárt —
Preč, nádeje, ó, zjav sa, č i n, a t r e s k n i!
zle lebo dobre — — —
Vilín (str. 32).

Tedy velká, otřásající katastrofa za každou cenu, krev! Neboť

jestli kedy, jarmo národ zdrví,
hej, bratia moji, zrudne kraj náš v krvi!«

A potom přijde čas pomsty. Běda nepříteli:

príde surma búrna,
roztrepaná v črepy hnilé
padne vaša urna!
Rozpadne sa ťažká reťaz,
čo Slováka kruší:
A ten vrah náš?
Zčuší![4] — — —
Príde surma (str. 302).

Musí přijít krvavé súčtování, ultima ratio rerum; nemožno jinak, myslí básník — to je jediné východisko. Už brzo

klesne stará stavba klamu
a na jej mieste duchom vzdorovitým
postaví národ nový základ chrámu
a počne dýchať a žiť novým žitím.
Nuž zrúť sa — — —
dosť vystál lid môj za tvojimi míry.
Veža novobabylonská (str. 254).

Tedy především potřebná je tabula rasa. Nepomůže práce, vytrvalé úsilí o hmotné a duševní pozdvižení národa, ale jen v n ě j š í náraz, katastrofa, která odstraní nesmírně nakupené zlo:

všade púšť sa odrodilstva strie,
ctnosť na hnoji a zločin v svätokráži;
a keď sa dakto k žertve rozkuráži,
sám opustený, zapl'uvaný mrie.
Hnilý mier! Len podliak chváli ťa a netopier.
Ach darmo spevec žiali, prorok horlí —
kým búrkou nedoletia b r a m ú o r l i!!
Hnilý mier (str. 155).

Nám treba chystať sa ku dráme vel'kej,
bo verte, č a s s a b l í ž i c e l k o m i n ý, n o v ý,
z e m s m ä d n á ž i a d a k r v, a za korisťou masa
už hajno vrán a kaviek hladno kráče v poli.
Predcit (str. 313).

[4]) Umlkne.

Mier tichých dedín, melké ticho miest
ja nenávidím z celej vrelej duše!
Ach kedy zhrmí súrna, búrna zvesť:
Že smrtný šíp už letí z hroznej kuše!
Zem duní krokom branných milionov,
až k nebu reve hukot diel a zvonov!
Zvon poplach bije, delo hučí bas,
Kam podela sa hrdá chasa,
čo smelou rukou tlačila náš väz?
Ach, ona ušla alebo k n á m (!) z n á s a.
Pax detestata (str. 250).

Takovýmto vykoupením bez našeho vlastního přičinění a práce těší se básník:

Po tmách a mrakoch príde slávne zmrtvýchvstanie,
u ž č u j e m b l í z k o d i e l a p u š i e k m i l ý h l a s!
Hrom diel a pušiek štekot, v n i c h l e n s l o b o d a s e r o d í,
m r a k p r a c h u p u š k o v é h o s d u š í m r á k a v y n á m s h o d í.
(Str. 277.)

Má ruské samodržaví velké úlohy: Při ústí Něvy už brzo moře zamrzne. Teda »na teplé more — ruský brat! Ta túžba ťahá, v o l á B o h, hl'a, nezamrzá Zlatý Roh!« (Na Jelaginskom ostrove, str. 178.) — A v básni »Na smrť Alexandra II. Osvoboditele« praví významně: Turským (tureckým) zverstvom umučený pozastonal južný brat. Ty si — — poslal svoje legiony:

Osvobodil's nevol'níctvo,
v plen ťa jala vrahov zlosť!
Predčasné si umrel, cáre,
pozri s nebies jasnej žiare:
nevol'níkov ešte dosť!

Přijde snad druhý. A to bude asi ta chvíle, na kterou se srdcem plným pomsty dle starozákonního: oko za oko, zub za zub, dychtivě čeká:

Vo chvíl'ach trápnych, v bojoch špatno-nízkych
so zlobou vrahov, s vlastných hriechov ťarchou,
rád hl'adím v svätú knihu patriarchov,
kde hnevy chrlia na rodnych a blízkych,
kde prorokujú vrelý kúpel' v krvi,
tu zkazu mesta, tam smrť zlého král'a,
i vidia, jak sa celý národ vál'a
ta v hroznú priepasť, i drobí sa v mrvy.
Na rovné viny rovná kliatba sluší —
vrah náš už spáchal judských zlostí summu:
i vidím plameň, smrť a hory rumu,
i čujem nářek — a t e š í m s a v d u š i.
Biblia sacra (Renegátom) str. 291.

Tím asi byl by vymezen rozsah a směr nacionální lyriky Hurbanovy, vybíjející se záštím a nenávistí, plné náruživého volání po krvavé pomstě. (Dokončení.)

MORAVA

Rozmach klerikalismu.

Téměř každý týden přináší nové doklady klerikálního postupu. Rozvoj klerikalismu je zcela patrný. Ani v době všeobecného klidu prázdninového nedopřávají si klerikálové oddechu. Vidíme je všude při práci.

Přednášky Macharovy staly se klerikálům podnětem k sesílenému tažení proti středoškolským professorům. Tyto útoky vyvrcholily ve známé aféře holešovské. Jak povědomo, vystoupil prof. Vlad. Joska (na zemské reálce v Holešově) z církve katolické; mimo to žák na téže reálce vypustil hostii do modlitební knížky. Dvě tato fakta postačila klerikálům, aby se vrhli na holešovskou reálku. Svolali do Holešova protestní schůzi (18. července), rozeštvali lid a usnesli se na resoluci, žádající »v zájmu dalšího rozkvětu reálky holešovské«, aby prof. Joska byl neprodleně z úřadu učitelského propuštěn (!), neboť katoličtí rodiče nemohou své syny svěřit ústavu, na němž působí professor, odpadlík od církve.

Ještě větší poplach způsobili klerikálové s případem prof. Boh. Pauluse (na reálce v Hodoníně), který spadá do nejnovější doby. Prof. Paulus přestoupil totiž loni jako katolický kněz k církvi starokatolické a oženil se. Na udání brněnské konsistoře zavedené soudní řízení skončilo uznáním platnosti tohoto manželství. Po té konsistoř podala u c. k. zemské školní rady v Brně stížnost, že prof. Paulus vzbudil prý v Hodoníně veřejné pohoršení svým přestoupením k jiné církvi a svým sňatkem, dále že činem tím porušil služební přísahu. Zemská školní rada prof. Pauluse ihned přeložila do Jevíčka. Proti rozhodnutí tomu prof. Paulus rekuroval k zemskému výboru, který — vzhledem na prohlášení Matice Hodoňské a (něm.) obecního představenstva v Hodoníně, že prof. Paulus nezavdal příčiny k žádnému pohoršení — nález zemské školní rady o přeložení zrušil. Tu konsistoř sáhla k jinému prostředku, aby veřejné pohoršení uměle vyprovokovala. Nařídila totiž vyhlášení exkomunikace prof. Paulusa (ač přece sám již z kat. církve vystoupil) s kazatelen a při exhortě žákovské. Pro odpor kompetentních činitelů konsistoř od prohlášení exkomunikace zatím upustila.

Můžeme býti zvědavi, jak se zachovají úřady církevní v případě zcela podobném, který se udál nyní o prázdninách na c. k. českém gymnasiu v Zábřeze. Tamní prof. Vác. Kmínek, katolický kněz, přestoupil rovněž k církvi starokatolické a uzavřel svazek manželský. Mimo trochu sensace událost ona i mezi klerikály zůstala téměř nepovšimnuta — nevím, zdali náhodou či úmyslně. Případ Paulusův, který bude asi napodoben ještě od jiných, snad poučil církev, že opačná methoda je rozumnější.

Kdybychom chtěli úplně vylíčit politickou činnost strany klerikální na Moravě, musili bychom ještě pojednati o nesčetných schůzích a táborech manifestačních a protestních, na nichž se systematicky štve proti pokrokovým lidem a z nichž mnohé končí i sprostými rvačkami a necudnostmi (jako na příklad schůze v Hluku, kde klerikálové roztřískali řečnické podium a zfanatisované ženy se obnažovaly). Úzký rámec listu tohoto však nedovoluje, abych obšírněji popsal pusté řádění klerikálů na schůzích, ač by to bylo velmi zajímavé. Jenom mimochodem zmiňuji se zde ještě o ofěrách na klerikální tisk, zejména o povolení ordinariátu, daném tiskovému spolku Cyrillomethodějskému ke sbírkám v kostelích.

Nyní přecházím k organisační práci našich klerikálů. Dlužno konstatovati v tom směru úžasnou čilost a obětavost, která by hodna byla věci lepší. S obdivuhodnou horlivostí, jež by nám sloužiti měla za příklad, snaží se četné kněžstvo katolické pomocí neúnavných pracovníků-laiků proniknout a ovládnout veškeren život v duchu klerikálním, hledí se zmocnit všech důležitějších institucí (úplné opanování raiffeisenek), a usilují vší mocí o to, aby výchovu mládeže (omladiny) a další vedení lidu politicky, kulturně, ano i po zábavní stránce docela strhli na sebe (přivlastňování Havlíčka, Sv. Čecha...). S toho hlediska třeba se dívati na soustavné zakládání klerikálních spolků zpěváckých, čtenářských, vzdělávacích, katolických domů a p., které se množí jako houby po dešti při postupné okupaci vesnic i měst. Obzvláště věnují nyní velkou péči zřizování tělocvičných jednot »Orla«, který po době poměrně krátké nabyl již povážlivého rozšíření. Svědčí o tom dosti sjezd Orlů, svolaný do Vyškova na začátek září, proti němuž chystají už protestní slet Sokoli.

Opojeni vítězoslávou nad rychlým svým vzrůstem netají se již ani naši klerikálové (dle příkladu Luegrova) před veřejností se svými dalekosáhlými plány. Při svěcení katolického domu v Letovicích (18. července) posl. Šrámek s naivní přímo upřímností rozvinul udivenému posluchačstvu velkolepý obraz dalších záměrů klerikálních. V nejvyšší extasi mluvil o 25.000 dobře napěchovaných (viz »Hlas«) křesťanských sociálů všeodborově sdružených, při vzpomínce na křesťansko-sociální sjezd v Olomouci slyšel ještě otřásat se půdu celého města... atd. Po-

zoruhodné je hlavně sebevědomé prohlášení posl. Šrámka, že od organisace dělnictva obrací se právě klerikální strana k organisaci křesťanského živnostnictva, že stanovy jsou již vypracovány, vše připraveno, že na podzim rozjedou se čilí pracovníci po celé zemi, raiffeisenky že budou pečovat o laciný úvěr živnostenský (!)... atd. Svou nadšenou řeč posl. Šrámek končil slovy: »Korunou organisační práce bude československý křesťansko-sociální svaz žen a dívek, o jehož založení se již pracuje. Budoucnost národa bude křesťanskou...«

Přes jistou komičnost, kterou působí na nás pachtění se našich klerikálů s Hrubanem-Šrámkem-Šamalíkem v čele, pokládali bychom za chybu, kdybychom nepopíratelnému postupu klerikalismu nevěnovali vážnou pozornost. Nestačí jenom posmívat se Orlům, nebeským kozám.... atd. Nedovedeme-li dalšímu rozvoji klerikalismu docela učiniti přítrž, musíme jej aspoň v pohybu zabrzditi. Třebas se jedná o nejspodnější vrstvy neuvědomělého lidu — aspoň velkou většinou — nesmíme přece bez překážek nadále dopouštěti systematické otravování celého národa. Čím více jedu bude do lidu vpraveno, tím těžší bude pak naše práce.

—ra.

POLITIKA

Z týdne.

V Praze, 26. srpna.

Ještě trvají politické prázdniny, ale za kulisami je parněji nežli v přírodě. Nic neoznačuje napětí situační lépe, než okolnost, že do politických otázek nejbližších neděl zasahují i císařská slova; a pro Němce není potěšitelno, že ke všemu, co jejich državu, t. j. na ten čas zejména drahou hlavu p. Bienerthovu a jeho germánských pomahačů, ohrožuje, přistupuje i popud z kruhů, které Čechům věru nikdy nestranily. Krise však ani tím se neřeší, spíše přiostřuje. Neue Freie Presse vynakládá všechen vtip i nevtip svého mistrovského umění lakýrnického, ba již i všechnu arroganci a sprostotu, aby v nejhroznějších barvách vylíčila spousty, které by říši nastaly z nové vlády koaliční. Je ovšem zle: annexe Bosny je vyřízena, válečný poplach již nevhání Čechy pod nůž německé vypočítavosti, a jiného trumfu v ruce nemají. Vše, co vyčítali Čechům: obstrukci, demonstrace atd., mají nyní na krku sami, a k tomu postupující rozkol v polském klubu hrozí vládě pádem na nejklidnější areně sněmovní. Proto je nyní situace pro Čechy poměrně výhodná — nedají-li se svést k nějaké chybě.

Svolání českého sněmu, ohlašovaného na 15. září, nejnověji opět je bráno v pochybnost. To by ovšem znamenalo éru paragrafu 14., ale v dnešní státní tísni finanční tato éra by mohla být jen chvilkovou výpomocí.

Jistý vliv na politické poměry naše má i česká výprava do Polska. Nechceme sice z exaltovaných uvítacích projevů polských čerpat zbytečné illuse politické, ale popírat politický vliv této návštěvy se neodvažují ani nejstřízlivější pozorovatelé. Polské hlasy skeptické poukazují ovšem, že obrovské nadšení tisíců obyvatelstva varšavského mělo příčinu ne tak v náklonnosti k Čechům jako v prosté radosti nad tím, že ve dny české návštěvy byl vládou ruskou suspendován tuhý kurs policejní, a lid, po desetiletí držený v mlčení, mohl se jednou důkladně vykřičet »hurrá!« a shromažďovati v massách. Ale také nikdo nepopírá, že pouhá možnost podobného svobodného pohybu ve Varšavě jest úspěchem novoslavismu. Buď jak buď, sympatický krok ruské vlády rozhodně není bez významu. Dohady o jeho příčinách jdou dosti daleko. Jedni soudí, že Rusko hledí Německu ukázat, že má přátele také jinde, jiní dokonce připouštějí možnost, že v celé věci prsty má Anglie, která pomocí Ruska a rakouských Slovanů hodlá Německo udržovat na východě v šachu. Každým způsobem veškery »drobné« otázky slovanské — česká, polská i jihoslovanská jsou otázkami evropskými.

*

Jungmann — politik.

I.

Sotva kdo tuší, jaký význam Jungmann má nejen pro českou literaturu, nýbrž i politiku, a jak časová a zajímavá jest jeho politická praxe i theorie právě v době dnešní.

Resignace, ztráta illusí, nedůvěřivost, ačkoli jsou přelomem rovné dráhy životní dříve nastoupené, bývají za určitých okolností potřebny, ba nepostrádatelny, hlavně v diplomacii a politice. A tak tomu bylo i u Jungmanna.

Obrození českého národa začalo jazykově a literárně. Ale jako u organismu není jinak možno, již od samého počátku byly v něm aspoň ostýchavé zárodky jiných složek života společenského, zvláště politiky, protože i pouhý pokrok jazyka a literatury vyžadoval úpravy poměru politického k vládě a Němcům. Naši odpůrci se o tomto politickém dosahu mladého hnutí nikdy neklamali, třeba že strach jejich viděl politiku tu v světle horším, nežli slušelo. Nemluvě ani o strašidle politického panslavismu, již r. 1843 Pala-

cký byl nucen ve Vídni jistým vysokým osobám vyvracet mínění, »že Čechové chtějí Němce dokona vyhnati a po maďarsku sobě počínati.«[1]) Tak tedy u nás nechyběly politická činnost ani politické napětí již před r. 1848, a to ve dvojím směru: jednak v organisaci a získávání politické půdy pro českou národnost, jednak i v revindikaci potlačených práv.[2]) První vedlo ku vnitřnímu úsilí o vlasteneckou společnost literárně nakladatelskou, které se ovšem nezdařilo ani Krameriovi r. 1791 ani Jungmannovi r. 1809 nýbrž teprve r. 1827 Musejníku a později Matici, druhé k vyjasnění českého poměru k Vídni, tedy k podstatnému náběhu politiky státní, která vzhledem k myšlence slovanské byla mezinárodní.

Stanovisko Jungmannovo v tomto směru je v dopisech k Markovi precisováno tak ostře, že mluví samo za obšírné rozbory:

1. »Dobrého nám a vlasti nikdo z V í d n ě« (toto slovo, jako vše choulostivější v oněch dopisech, psáno kyrilicí) »neporučí« (5. července 1810).

2. Zpráva o válečných a diplomatických plánech států: »N a š i m r a s ů m má Slezsko se dostati, naproti Polsko vzato býti.« (10. srpna 1811.)

3. »O Srby mám starost, aby se nedostali pod to pěkné panování R—.« (Psáno 26. března 1812, sto let před annexí Bosny a Hercegoviny.)

Může-li co doplniti tento slovanský radikalism, tuto hlubokou nechuť k Vídni a úžasnou předtuchu dnešního boje o blaho lidu v Bosně, je to dopis z 21. prosince 1841:

4. »Co pravíte ke dráhám železným? Nespojí-li se východní s nimi, odřeží nás docela a přivtělí k západu.« Jak vystiženy tu centralisační účinky i tendence velkých tratí ještě před známým Havlíčkovým epigramem na pražské nádraží!

5. A když už jsme u hospodářských a sociálních účinků politiky, ještě ukázku Jungmannova pochopení pro zájmovou politiku stavovskou, zvlášť úřednickou: 23. března 1809 horlí na »velkou nespravedlivost rakouského dvora, který nedávno 3 professory z Vídně do Prahy dal, jako bychom v Čechách samí oslové byli.«

Široce rozvádět názory tyto není potřebí; bije samo v oči, jak břitce a hluboce Jungmann stopuje i věci politické, jak ohromně předstihuje svou dobu šířkou interesu i důsledností a důrazností stanoviska, a jak neslýchaně prudce vyjadřuje svůj radikalism. Sluší však upozornit, že tyto politické projevy psychologicky se úplně shodují s hlubokou roztrpčeností, s hněvem i resignací osobního jeho názoru životního.

Ještě více to vynikne z *taktiky*, které Jungmann užíval a k níž přátele nabádal. Je na bíle dni, že Jungmann za Metternicha nemohl a nesměl nikdy ani slovem naznačit veřejně své citované názory; chtěl-li by mu někdo proto vytýkat bázlivost nebo neupřímnost, byla by to politika zralá pro blázinec.

Jungmannova taktika nemohla a nesměla být jinou, nežli byla. Při jeho povaze, která vynikala ne schopností improvisační, nýbrž vytrvalým postupem, třeba dosti povlovným, při jeho zásadním stanovisku, které z nezbytí se smiřovalo s poměry protivnými a nenáviděnými, pochopitelno, že i v politice hleděl dosahovat cíle zvolna, po dobrém a pokud možno nepozorovaně. »Počátky nazbyt bujné, netrvalé, říkají dobře Poláci,« psal Markovi 11. října 1814, a vida, s jakými potížemi se potkávaly jeho snahy i mezi spoluvlastenci, věděl, že tehdejší stav národa naprosto nedovoloval luxus radikalismu, třeba že zdlouhavý postup jej sama nejednou přiváděl v neklid a nedočkavost.

Ale Jungmann prohlédl záhy i p o v a h u s y s t é m u F r a n t i š k o v a. Již r. 1815, kdy po válkách napoleonských stát byl postaven před úkoly reorganisace vnitřní správy, Jungmann vidí neschopnost vlády, a dlouho před tím, nežli šroub policejní byl přitlačen silněji, rád nazývá v dopisech vídeňskou vládu »nevládou«, správu »nesprávou«. Sám dospěl tedy k poznání okolnosti, kterou oproti domněnkám o úmyslné hrůzovládě doby Metternichovy r. 1863 dokázal Springer v I. díle svých Dějin Rakouska: že mrtvota Metternichova absolutismu byla negativní, tkvěla ne v zlomyslnosti nýbrž v neschopnosti, v nedostatku správy a svědomité energie.

Jungmann postřehuje záhy, že české hnutí může tuto vládní impotenci a krátkozrakost využitkovat. »Výborně pravíte,« píše Markovi 5. července 1810, »že nám to k lepšímu, an nás v l á d a z a N ě m c e« (psáno kyrilicí) »drží. Bene vixit, qui bene latuit! Tím samým jsem Vám psal, aby p. Čebiš do hnízda vosího nepíchal, ale raději, může-li co, potají a nepatrně« (= nepozorovaně) »vlasti české napomáhal, a tak my všichni dělejme.« Chce, aby i časopisy psaly o pokrocích národních opatrně a nechodily se vším na krám — nevčasný zvyk, se kterým zápasil i Havlíček a zápasíme do dneška — vyslovuje se na př. ke Kollárovi 22. března 1829: »Uškodila chlouba ve Vídeňských listech o naší literatuře položená, a mnohé soky i závistníky nám vzbudila.«

»Čechům ničeho nezbývá,« píše Markovi v červnu 1810 o zklamaných nadějích vlastenců, »než aby potají necitedlno všemožně hleděli zachovati národ na budoucí časy, jichž věk tento přinésti chtít se zdál, ale teprve jiný další přinésti musí. Jen netraťme my ducha a naděje.«

Hledí však využiti také přízně (lze-li kus spravedlnosti nazvat přízní) rozhodujících kruhů, jejíž záblesky se občas ukázaly. S povděkem kvituje císařův dar Hromádkovi na jeho

[1]) Z Jungmannova dopisu Markovi 25. května 1843.
[2]) Viz o tom v mém Havlíčku, str. 318 a násl.

časopis (1813); při vydání školního dekretu r. 1816 ostražitě postupoval a pobízel i Nejedlého, »aby co možná proti těm Němcům pracoval... My ubozí maličcí pomáháme jak můžeme.«[3]) A když dekret vyšel, zase Jungmann byl, jak známo, prvým, kdo chtěl učinit jej podkladem další práce, sepsav pro školy Slovesnost, ba na chvíli věřil i, že císař »Slovanům náklonný jest.«[4]) Dovedl již rozlišovat mezi panovníkem a vládou, a mluvil-li veřejně, opatrně se vyhýbal Skylle i Charybdě, mluvě mocně nabádavě a přece nenarážeje. »Ač všichni slavní z toho velkého« (Habsb.) »domu panovníci neměli se stejně k Čechům,« píše r. 1806 v Rozmlouvání o jazyku českém, »říci se může, že padne-li jazyk český, Čechové sami tím vinni budou. Nebo již-li kdy jednohlasně prosili zeměpána o zachování jazyka svého? Již-li jim, kdy čeho požádali, odepřel« Bylo třeba mluvit srozumitelněji? A není to vyzvání k petici a schůzi z 11. března 1848, uspíšené o půl století?

Jeho sokolí zrak pohlížel ještě dále. »Rusové sobě počínají velmi politicky, že všemožně lahodí našemu dvoru,« psal Markovi r. 1813 za války spojenců proti Napoleonovi, a pozorně sledoval postup Ruska až do konce života. »Rusové pokračují velikánským krokem a čas jest nedaleký, že Evropa rusky učiti se bude,« libuje si r. 1838. Při tom však neuchází mu německý vliv u ruského dvora. »Mikuláš také prý sobě ostuditi dal slovanism jako něco revolučního,« sděluje Markovi r. 1841. »Avšak naděje jest, že ty pletichy německé časem přestanou a pravda konečně na vrch vyjde, arci později a se škodou, jakž to posud Slovanům se dálo.« Není to posud nadějí novoslavismu?

Pro Jungmanna je významno, že i takové velmoci jako ruská schvaloval opatrný a vypočítavý postup vůči Rakousku. Oč více bylo opatrnosti potřebí u nás, kde bylo se v slabounkých začátcích báti při vší akci, »abychom více nezkazili než napravili,«[5]) aby nový život nebyl utlačen v zárodku!

Proto Jungmann chvěje se neustále o své dílo, o probuzení národa a literatury, jak ovce mezi vlky — ne z nestatečnosti, ale proto, že dobře vidí přesilu nepřátel a číhající nebezpečí. Proto užívá jesuitské zásady: Svět chce být klamán, ať tedy jest klamán — a prohlašuje na př. v Rozmlouvání 1806: »Dvůr náš i s nepřátely zachází pravotně: my bychom s pravdou předeň jíti se štítili?«, ačkoli z výroků svrchu citovaných vyzírá hluboká jeho nedůvěra vůči Vídni.

Doporučovat podobnou taktiku jako všeobecnou, bylo by ovšem pochybeno; ale chtěl-li by ji kdo zavrhovat i v poměrech tehdejších, doporučoval by přímo národní sebevraždu. Mnozí velikáni schvalovali utlačenému národu prostředky mnohem povážlivější. Mickiewicz ve Wallenrodu prohlašuje přímo: jedinou zbraní nevolníka je zrada! Vůči tomu prostředky Jungmannovy jsou krotké a zmírněny, jak jen vůbec bylo možno. Již před Havlíčkem, jdoucím za vzorem anglickým, doporučoval zákonný odpor jako účinnou cestu: »My kráčíme a kráčeti budeme zákonnou cestou, a nebojíme se ani Mefistofelesa.«[6])

Byl vynalézavý v způsobech, jak vyhovět formálně nečeským předpisům i představeným a přece postupovati vlastenecky. Líčí na příklad svůj postup ve škole:[7]) »Letos nedávám vedlejší české hodiny« (jako činíval dříve, dokud nebylo dekretu z 23. srpna 1816 činícího češtině jisté ústupky), »ale podle předpisu se spravuji; u zkoumání prefekt, jak malou strofu česky také pronesli, hned žáka okřikl, aby německy překládal, a to před direktorem! Co jsem měl já dělati? Vojnu vésti? — Nechal jsem toho, a polehoučku, myslím, také daleko dojdu. Ve škole co německy řeknu, to vše i česky nastejno, aby se nevztekli vrahové, ač přece se vztekají.« *Ch.*

[3]) Markovi 10. října 1816.
[4]) Kollárovi 2. února 1820.
[5]) Markovi 4. května 1814.
[6]) Markovi 25. května 1843.
[7]) Markovi 29. prosince 1817.

ZE DNE

Dovolujeme si slušně připomenouti všem pp. abonentům, že dnem 24. září t. r. počíná nový VIII. ročník PŘEHLEDU. Žádáme tudíž slušně všecky pp. abonenty, kteří nemají doplacený ročník, aby tak v brzku učinili.

*

Sčítání lidu r. 1910 se blíží, ale nevidíme, že by otázka sčítání dle národnosti byla českými politiky ventilována tak důrazně, jak je třeba. Či zaspíme to i tentokráte?

K útisku českých menšin v Dol. Rakousích přiložila polínko také vláda sama. Ministerstvo vyučování zamítlo stížnost spolku »Komenského« proti rozhodnutí zemské školní rady tamní a nařídilo okamžitě zavřít české školy ve Vídni-III. a v Poštorné! Prý pro nedostatečné místnosti. Rádi věříme, že nejen místnosti, ale vše, co mají české školy v Dol. Rakousích, je nedostatečno; ale je smutno, že vláda bude teprve odjinud

musit být poučována, že nemoc se neodstraňuje zabitím, nýbrž vyléčením!

Nebezpečné stanovisko zaujal vůči dolnorakouským protičeským výtržnostem Národní Obzor. Stejnou logikou, jakou nedávno rozebíral spor o Jungmanna, posuzuje i spor českoněmecký. Úplně totiž ignoruje podstatu konfliktu a chytá se zevnějšího zdání. Loni Čechové demonstrovali proti Němcům v Praze a policie chránila Němce, letos Němci »právě tak« demonstrují proti Čechům a policie chrání Čechy — to Nár. Obzoru stačí, aby odsoudil všechen »šovinism« a zaujal pohodlné stanovisko posuzovatele, povzneseného nad hamižné pachtění se lidstva. Jenže s tou nestranností je to velmi choulostivé; parallela Nár. Obzoru mezi Prahou a Vídní kulhá až běda. V Praze bylo stanné právo, ve Vídni ne; v Praze Němci si osvojují výsady, ve Vídni Čechové ne; v Praze Němci mají školy obecné, střední i vysoké, Čechové ve Vídni ne atd. Zkrátka parallela asi taková, jako parallela mezi vlkem a beránkem, protože oba mají po čtyřech nohách. V německém tisku vhodná místa projevu Nár. Obzoru byla ovšem radostně citována, a bohužel i bez překrucování je jasno, že projev ten žene vodu na mlýn německý. Za několik neděl možná Wolf jej bude proti nám citovat v parlamentě. Tam vede ledabylý a buršikósní tón v posuzování vážných věcí, který se poslední dobou (patrně k vůli konkurenci s Horkého Týdenníkem) počíná uhnizďovat i v Národním Obzoru. Bude-li to vynášet časopisu, nevíme; ale čtenáře to jen poškozuje a vkus jejich svádí na scestí.

Čeští katolíci dle »Čecha« se zúčastní sjezdu katolíků ve Vídni přes jeho vyslovený ráz německý. Neboť v Rakousku co klerikál, to otrok Luegrův, Gessmannův a Liechtensteinův. Tací lidé si chtějí osvojovat Havlíčka a Sv. Čecha!

Z úředního věstníku. Substitut st. zastupitelstva p. Drbohlav, známý z antimilitaristického procesu, byl povýšen do VII. tř. Policejní rada p. Olič, známý z Omladiny, byl jmenován dvorním radou.

Ludmila Šimáčková. Časopis »Zvon« upozornil na třicáté výročí smrti paní Ludmily Šimáčkové, která v 60. a 70. letech přinesla do skromničkého tehdy ženského hnutí českého svůj osobitý tón. V mnohé příčině souvisejí pokrokové a praktické snahy její s osvětovým úsilím Vojty Náprstka, s nímž byla spřízněna; o národohospodářské zájmy sdílela se se svým chotěm, výborným lidovým novinářem a hospodářským buditelem Františkem Šimáčkem, pro jehož časopisy napsala nejednu pozoruhodnou stať, českým ženám věnovanou. Snahy paní Ludmily Šimáčkové, které namnoze inspirovány byly Anglií, doplňovaly, byť méně skvěle a oslnivě, jednostranné pojetí ženské otázky Kar. Světlou a El. Krásnohorskou ve smyslu vyššího vzdělání školského. V duchu své tendence založila paní Ludmila Šimáčková lidovou knihovnu »Libuši«, v začátcích hlavně ženám určenou; pro ni sestavila dle cizích pramenů, jmenovitě anglických, r. 1872 zajímavou knihu charakteristik a úvah »Ženy vynikající mimo kruh rodinný«. Druhým vydáním tohoto výchovně i kulturně cenného spisu uctilo nakladatelství F. Šimáčkovo právě výročí jejího úmrtí.

Kdy lidé umírají včas? Zemřel professor X. ve věku 69 let a nekrology v novinách jednomyslně hovořily o jeho »předčasném« skonu. Všeteční lidé si z toho vzali záminku k otázce, kdy prý tedy vlastně lidé umírají »včas«, když i 69 let je mladým věkem. Informovali jsme se na nejkompetentnějších místech a můžeme sděliti, že noviny tentokráte skutečně měly pravdu: prof. X. zemřel předčasně — o celý rok. Neboť »boží muž« Mojžíš sděluje (v Žalmu 90.), že normální lidský věk je 70 let, a znalec záhrobí Dante Alighieri (v I. zpěvu Pekla) s tím vyslovuje souhlas. Quod erat demonstrandum. Protož ať žije žurnalistická fráze! Na zdar!

*

O poměrech v Dědictví Komenského jsme dostali toto »Vysvětlení: Zpravodaj Š. v Přehledu o valné hromadě Děd. Komenského učinil na mne bezdůvodný útok, tvrdí-li, že já mám nějakou tendenci vůči D. K., jmenovitě že je chci nějak poškoditi a hledati v něm nějaký prospěch osobní. Mému návrhu zajisté rozuměla valná hromada jinak, nežli pan zpravodaj Š. Když totiž bylo vysloveno, že mezi D. K. a nakladatelstvím Zemského Ústředního Spolku vede se »tichá válka«, vyvrátil jsem to a později právě proti tomu mínění jsem navrhl, aby bylo jednáno s ústředním knihkupectvím, by pomocí něho bylo mezi učitelstvem rozšířeno co nejvíce publikací Děd. Komenského. Naprosto nebyl to návrh, aby »administračně« se oba podniky sloučily, tím méně, aby jím mělo býti poškozováno D. K., jak se mně imputuje. Taková insinuace byla již loňského roku šířena; veřejně jsem ji vyvrátil a činím tak opět dnes: Přeji si samostatnosti D. K., přeji jeho rozvoji a zdaru, všude k prospěchu jeho působím, ano i oznamuji, že zvláště z vedení naší organisace působí se k tomu, aby D. K. získáno bylo co nejvíce přízně a členstva. Jos. Černý, starosta Z. Ú. S. Jednot učitelských.«

Otiskujeme prohlášení pana Černého, ale při tom trváme na své zprávě dřívější. Také p. Merhout poslal nám opravu, kterou však neotiskneme. Kdo dovede napsat o pisateli naší zprávy tolik surových urážek a překrucování jako pan Merhout ve »Dnu« z 15. t. m., pozbyl práva do-

volávat se v našem listě místa k svým výkladům o tom, co chtěl a co nechtěl. Výkon jeho ve »Dnu« zatím necháváme bez odpovědi, ač bychom každý bod jeho mohli vyvrátit. Ale není toho třeba. Každý soudný člověk pozná z rámusení p. Merhoutova, že jsme ťali do živého, a mimo to učiní si o noblese tohoto pána náležitou představu i bez naší polemiky. Red.

*

Výstava spolku výtvar. umělců »Manes« ve Valašském Meziříčí těší se hojné návštěvě turistů, kteří navštěvují Radhošť, s něhož jest úchvatný pohled na Valašsko i část Slovenska. Turistům skýtá se tak dvojí požitek: umělecký a přírodní. Výstava je otevřena do 22. září.

První chorvatsko-slavonská akciová cukerní společnost v Oseku. Ředitelství První chorvatsko-slavonské akciové cukerní společnosti v Oseku potvrdilo ve své, dne 21. t. m. odbývané ředitelské schůzi bilanci za třetí obchodní rok jmenované společnosti. Ředitelství podá na valné hromadě, která odbývána bude dne 26. září t. r., návrh, aby z vykázaného čistého zisku 570.810 K 46 h byla vyplácena dividenda ve výši 5%. Řádnému reservnímu fondu společnosti má býti přikázáno K 70.000, kdežto fondu pro odpisy na hodnotách má býti přidělena mimo statutární odpis K 168.927·39 další mimořádná dotace ve výši K 200.000. Konečně přenesen bude obnos K 63.944·13 na příští obchodní rok.

Sven Hedinův nový illustrovaný cestopis o jeho poslední dobrodružné pouti Tibetem a neznámým dosud pohořím Himalajským počne vycházeti v podzimní literární sezóně, a to v originále švédském a současně ve vydání anglickém, francouzském a německém. Našim čtenářům můžeme sděliti potěšitelnou zprávu, že současně s těmito světovými edicemi bude vycházeti vydání české s názvem TIBET, objevy a dobrodružství Sven Hedina na cestách Tibetem, Nakladatelství Ottovo získalo právo k českému vydání, kteréž bohatě illustračně vypraveno, stane se nejhledanější novinkou nastávajícího čtenářského období. Na knihu Sven Hedinovu čeká s napětím celý vzdělaný svět. Jeť také cesta odvážného Švéda jedním z nejpozoruhodnějších výkonů lidské energie a vytrvalosti, a výsledky badatelské rovnají se nejznamenitějším objevům slavných cestovatelů.

Zápis žákyň do II. třídy »Střední školy Dívčí Akademie v Brně« (ženského gymnasia reformního). bude se konati před prázdninami ve dnech 9. a 10. července, po prázdninách pak ve dnech 16. a 17. září vždy od 8. do 10. hod. dopol. v místnostech ústavu (Brno, Giskrova tř. č. 5, Kaunicův palác, přízemní vchod č. 4).

Městské dívčí lyceum (s právem veřejnosti) v Chrudimi. Dle třetí výroční zprávy za školní rok 1908—9 na ústavě vyučovalo celkem 21 učitelských sil (mezi nimi 1 Němkyně a 1 Angličanka) 246 žákyň, a to 226 z Čech, 13 z Moravy a ze Slezska, 1 z Bulharska; všecky žákyně byly Češky Výsledek klassifikace byl: Výborně způsobilých bylo 120 (49%), dobře způsobilých také 120 (49%), nezpůsobilé jen 2 (0·8%), 3 povolena oprava po prázdninách a 1 neklassifikována. Podobně příznivý výsledek měly i první zkoušky maturitní. Zápis do I. třídy ústavu bude dne 16. září, do tříd vyšších (II.—VI.) dne 13. září 1909.

ADMINISTRACE „PŘEHLEDU“

zasílá za hotové neb na splátky (možno zaslati i ve známkách):

SPISY VĚDECKÉ, POLITICKÉ A SOCIÁLNÍ.

Dr. B. Gebauer: Východočeské otrokářství. 120 str. Za K 1·20.

Dr. Jiří v. Gižycki: Sociální ethika. Stran 96. Za K 1·20.

Dra L. K. Hofmana Sebrané Spisy. Díl I.: Spisy vědecké s úvodem prof. dra. Jar. Golla. Za 6 K. Díl II.: Spisy smíšené a denník s úvodem Vikt. Dyka. Za 5 K.

Dr. L. K. Hofman: Adam Mickiewicz. 130 str. za 1 K 20 h.

Dr. L. K. Hofman: Bismarck. — Max Lenz. 32 str. za 20 h.

Dr. Em. Chalupný: Havlíček. Obraz psychologický a sociologický. 600 str. Za 10 K; pro abonenty »Přehledu« sleva 20%.

Dr. Em. Chalupný: Antika a moderní život. Časová úvaha. 66 str. Za 50 hal.

Dr. J. Jellinek: Právo menšin. 64 str. Za 40 hal.

Dr. B. Klineberger: Náboženský cit. Rozbor hodnoty náboženství. 448 str. Za K 6·—.

Dr. Ant. Menger: Stát budoucnosti (Neue Staatslehre.) 342 str. Za 6 K.

Ch. Seignobos: Církev a katolické strany ve století XIX. Za 70 hal.

Dr. Emil Svoboda: O reálním dělení domů v obvodu bývalého Pražského ghetta. 103 str. Za K 1·90.

BELLETRIE, BÁSNĚ, DRAMATA.

Marie Gebauerová: Obrázky. Povídky o dětech a pro děti. Za K 1·70.

Leda: Obecní volby. Veselohra o 3 jednáních. 90 stran. Za K 1·40.

Leda: Právo k životu. Hra o 3 jednáních. Za K 1·40.

Ant. Sova: Dobrodružství odvahy. Básně. 100 str. Za K 2·—.

Ant. Sova: Tři zpěvy dnešků a zítřků. Politické básně. Za 80 hal.

BROŽURY.

A. L. Krejčík: Frant. Palackého život, působení a význam. Za 20 h.

Dr. Z. V. Tobolka: Fr. Palacký jako politik a historik. Za 40 h.

L. N. Tolstoj: Vzpamatujte se! List proti válce rusko-japonské a válkám vůbec. IV. vydání. Místo 60 hal. pouze 30 hal.

K. Valeška: Josef Dobrovský, národní buditel. Za 20 hal.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

Po konfiskaci nové opravené vydání.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 3. ZÁŘÍ 1909. ČÍSLO 50.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

SAMOSPRÁVA

Třetí sjezd českých měst z království Českého.

Rozebírati podrobně výsledky III. sjezdu českých měst království Českého, jenž se konal ve dnech 21.—23. srpna v Klatovech, bude možno, až vyjdou stenografické protokoly o jednání sjezdovém. Prozatím se nám jedná o povšechnou charakteristiku výsledků.

Zvláštností letošního sjezdu jistě ne nahodilou bylo, že na program položeny vesměs otázky spadající do působnosti sekce technicko-zdravotní a naprosto vyloučeny byly referáty právnické. Znám je boj, který vedou »odborní rádcové« právníků ve veřejné správě o náležitý vliv neprávníků na vyřizování správních záležitostí. Mnohdy se tu proklamuje primát neprávníků. Úpravou programu III. sjezdu českých měst chtěla sekce technicko-zdravotní ukázati, jak dovede řešiti důležité otázky správní sama, bez pomoci právníka. Mezi themáty nalézáme i takové, kde hraniční linie mezi věděním právnickým a neprávnickým je dost málo ostrá. Už pouhá formulace výsledků jednání o těchto otázkách bez účasti právníků provedená dokazuje nade vši pochybnost nezbytnost účasti právníkovy i v otázkách ryze odborných (technicko-zdravotních), pokud vědomostí těch má býti použito k účelům správním. Při podrobném rozboru tištěných výsledků jednání sjezdového naskytne se nám příležitost na konkretních dokladech ukázati správnost našeho úsudku.

Program sjezdu byl, zdá se nám, až příliš bohatý, následkem čehož některé referáty byly držány v rysech zcela povšechných, abstraktních. Měli jsme dojem, že mnohé referáty měly na mysli jakési ideální, náležitě bohaté město české a že na takovýto ideál města snesly se ideální požadavky po stránce technické a zdravotní. Proto některé referáty nepůsobily žádoucí konkretností. Váhu bychom kladli na takový způsob výkladu, při kterém by byl brán zřetel k požadavkům průměrným, minimálním a nadprůměrným. Cenné pokyny o referátech sjezdových beze sporu hojnou měrou uložené staly by se takto pro obecní repraesentace upotřebitelnějšími.

Ale šlo o první velkolepější veřejnou manifestaci sekce technicko-zdravotní, jež s nejušlechtilejšími intencemi chtěla pověděti českým městům, jak by si představovala zdárnou politiku obecní s hlediska technicko-zdravotního.

Pro příští sjezdy českých měst bychom se vřele přimlouvali, aby program byl méně bohatý, resp. aby byl sestavován z referátů právnických a technických. Při nejlepší vůli nebylo lze letošnímu sjezdovému jednání zachovati tu intensivní pozornost, jaké jednotlivé referáty zasluhovaly. Variatio delectat.

Jednomyslné přijetí navržené resoluce nabylo by reální ceny, kdyby naše města ve svých důležitých disposicích hleděla jednati dle pokynů a rad, v konečné resoluci sjezdové obsažených.

Za velmi cenný úspěch sjezdu pokládáme jednomyslné usnesení, aby Stálý výbor Svazu českých měst v dohodě s Poradním sborem českých okresů podal příštímu sjezdu zprávu o tom, co zařídil, aby k podnětu článku dra V. Jirky uveřejněného v 6. čísle Správního Obzoru bylo k roku 1915 vydáno jubilejní dílo k padesátiletí české samosprávy.

Doc. *Hoetzel.*

POLITIKA

Z týdne.

jl. Ve Vídni, 31. srpna 1909.

Několik dnů bylo opět u nás a v Polsce horováno pro shodu českopolskou. Množství Čechů zastavilo se v Krakově na cestě do Čenstochovy a do Varšavy. Naši lidé byli vítáni všude na polské půdě jako representanti celého národa, zejména ve Varšavě. Od Bohumína počínaje byla česká výprava předmětem nadšených, místy tklivých, místy bouřlivých ovací. Na každé větší stanici shromáždilo se na sta, na tisíce lidu, Čechové byli vítáni písněmi a květinami, v nespočetných řečech a přípitcích akcentováno bylo bratrství českopolské. Polská aristokracie, kupectvo, vůbec veškeré inteligentní vrstvy obyvatelstva a zároveň prostý lid venkovský osvědčovali rozníceno sympatii k českému lidu. Tavila se to stará kůra nevšimavosti, netečnosti obapolné v žáru skutečného pobratimského přátelství, anebo to byl jen pouhý bengál, jaký se u nás velmi zhusta objevuje?

Měli jsme v Praze za doby velkých výstav mnoho takových dnů, jako byly dny krakovské, čenstochovské a varšavské, nadšení ovací a manifestací bylo nad míru mnoho, a jaký zbyl z toho všeho horování positivní výsledek? Málo platno, okázalostmi se nic nemění na existujících poměrech, česká výprava do Polsky neznamenala by naprosto nic, kdyby byla pokládána za víc než za slibný krok k pospolité českopolské práci, za pouhý obapolný pozdrav, od něhož je ještě velice daleko k vzájemnému poznání.

Lidé, kteří u nás provozují politiku s citem a nikoli s rozumem, a těch je nesmírně mnoho, budou bolestně zklamáni, jestliže po všech těch krakovských, čenstochovských a varšavských objetích, řečech a banketech — polský kluv na vídeňské říšské radě bude hlasovati zase proti českým poslancům a ukáže-li se, že ten nebo onen z polských poslanců ani za mák nerozumí našemu česko-německému sporu a mluví jako fonograf z válečku, který zasadila »Neue Freie Presse«. — Neméně budou zklamáni Poláci, až po všech srdečných slovech, která od Čechů na své rodné půdě slyšeli, poslanci čeští s ostatními Slovany budou zase hlasovati proti některému vitálnímu zájmu polskému.

Nepřirovnatelně užitečnějšími než parádní výpravy a sjezdy byly by studijní cesty jednotlivců nebo menších skupin a vhodná výměna dorostu. V slavnostním hluku a šumu nelze se učit; možno seznamovati se, ale nikoli poznávat. A my Čechové máme stejně jako Poláci mnohé, čemu bychom se měli jedni od druhých učiti, oběma kmenům by znamenitě prospělo, kdybychom se vzájemně doplňovali. Českopolská pospolitá práce! Jaké ohromné, neocenitelné poklady by vynesla, — ale právě o práci běží, nikoli o pospolitou zábavu, především o skutečné náležité poznání vzájemné. Jak se máme znáti, když od šedesátých let do dneška jen velmi zřídka se usadí Čech v Polsce a Polák v Čechách k delšímu pobytu? Kolik Čechů studuje na polských universitách, kolik Poláků studuje v Praze? Kolik Poláků je zaměstnáno v českých peněžních, průmyslových a obchodních závodech a naopak: Kolik Čechů z praxe poznává na polské půdě polský život? Ano, tou měrou zůstává českopolské pobratimství pouhým slovem, že ani novinářské styky nejsou jak se patří udržovány. Sebe menší listy mají svého zástupce, svého dopisovatele ve Vídni, ale ani jediného listu není, který by měl pravidelné stálé zpravodaje a representanty ve střediskách polského života a polské korrespondence z Prahy do čelných listů polských jsou také prací náhodnou, nesoustavnou. Rok za rokem míjí a materiál pro telefonování o věcech polských obstarává českým žurnalistům vídeňská, německá korrespondence Herzogova. Praktičtí, bystří novináři trvale usazení mezi pobratimci mohli by velice mnoho vykonati už tím, že by byli stále po ruce, kdykoli by běželo o rychlou informaci — ale zatím, co se vyhazují tisíce korun za telefonování nejzbytečnějších a nejduchaprázdnějších »situačních kombinací« z Vídně — není peněz na honorování několika novinářů za hranicemi, na vydržování několika žurnalistů z povolání v centrech slovanských zemí.

A proto nevěříme ve všeliké horování o nerozlučném přátelství, dokud neuvidíme pobratimce u společné práce.

*

Jungmann politik.

II.

Jak svrchu podotčeno, Jungmann chápe i význam *úřednictva*. Nevěří v prázdnou literu zákona, není-li zachovávána výkonnými orgány, a postihuje v německé byrokracii živel, kterým »i ten nejlepší patent i k zkáze nám bude pro ty p..!«[5]) a opětovně si stěžuje Kollárovi i Markovi na nával Němců k professuře. Kde jsme v otázce jazykové mohli dnes býti, kdyby toto stanovisko později nebylo bývalo opuštěno pro nechuť české inteligence k úřadům!

Zvláštní otázkou byl tehdy poměr *šlechty* k národu. Ani tehdy nebyla českou, ale cítila aspoň zeměpisně vlastenecky. Dobrovský, Pelcl, Palacký a jiní předáci ruchu národního se s ní stále stýkali a pomocí její prospěli věci české

[5]) Tamže.

hodně. Naproti tomu Jungmann hleděl i na ni nedůvěřivě. Jeví potěšení, umí-li zas některý kavalír česky[9]) a v Zápiskách na konci života — nelze rozhodnout, jakým vlivem — cení vysoko prospěch, který by češtině přineslo přispění šlechty; ale i zde je to jen oportunní taktika muže, který nečeskost šlechty, neumějící dohodnout se s lidem jeho řečí, jmenoval »mizernou slepotou a chromotou«, která ať jen si hovoří »francouzsky neb chaldejsky (rozumnější jazyk lidu svého milují)«, a které by »sedlák, obyvatel země nejpřednější, říci mohl: Což mi to ječí okolo hlavy? Já vám dávám jísti: jste-li vy lidé jako já, mluvte, ať vám rozumím!«[10]) Ačkoli tehdy němčení šlechty nezaráželo tolik jako dnes, protože tehdáž i městská třída více němčila, Jungmann, sám uvědomělý aristokrat duševní a odpůrce mechanické »rovnosti a svobody« ve smysle francouzské revoluce,[11]) nedal se mýlit leskem rodové a peněžní aristokracie,[12]) jejíž protzovskou nadutost a omezenost zakusil z mládí jako domácí učitel, a ještě jako rytíř Leopoldova řádu na stará kolena říkal a psal, že o baronství nestojí, jakkoli měl právo za ně žádat, a byl si vědom, jak vysoko by se tím jeho společenská vážnost povznesla.[13]) Patrno, že takového poručnictví politického, jaké šlechta vykonávala nad národem po roce 1860, Jungmann by byl nesnesl, zvláště když ovoce jeho pro českou národnost bylo trpké a nevalné.

Otázky státoprávní v dnešním rozsahu ovšem tehdy ještě nebylo; centralism vídeňský byl teprve v zárodcích, o říšské sněmovně ani řeči, a sněmy byly v takovém úpadku, že Jungmann ani neměl příležitosti si jich povšimnout, ačkoli centralisace vídeňská i jemu byla proti mysli. Za to častěji naskýtala se mu otázka *rakouská* s ohledem na poměr k Prusku i Evropě. Rozřešil si ji způsobem v té době a v jeho ústech svrchovaně překvapujícím, uvážíme-li jeho nechuť k Vídni — méně ovšem překvapujícím, uvážíme-li jeho taktické principy.

Dle vlastního sdělení (Zápisky č. 35.) odpověděl již okolo r. 1816 pověstnému censoru Zimmermannovi na záludnou otázku, »jak dlouho ještě bude trvati to panování rakouské« nad Čechy: »Modleme se, aby trvalo věčně... protože, kdybychom je dnes ztratili, zítra nás Prušák lapne, pazoury na nás vztahující.« Podobně hraběti Deymovi, který hleděl jej svésti k výroku, že »dobrý Čech nemůže býti dobrým Rakušanem«, řekl: »Já jsem obojí, pane hrabě.«

Tedy přes třicet let před Havlíčkem (1846), prohlašujícím rakouskou monarchii za záruku existence českého národa a před slavným prohlášením Palackého (1848): »Kdyby Rakouska nebylo, musilo by se utvořit«, Jungmann vyřkl toto základní stanovisko českého programu politického. Jest arci mezi ním a Palackým znatelný rozdíl: v odůvodnění zásady, které u Jungmanna jest ryze české a oportunistické, u Palackého důsledně principielní a založeno na kosmopolitické thési, že v 19. století není možna úplná samostatnost malých národů vnitroevropských, a že není ani účelna vzhledem na hrozící vznik universální monarchie ruské. Důvody Palackého jsou širší, ideově hlubší a důslednější, důvody Jungmannovy politicky praktičtější, ukazujíce na Prusko, které Čechům rozhodně jest i bylo nebezpečnějším, nežli přízrak universálního Ruska, dnes již zmizelý. Oportunní zbarvení stanoviska Jungmannova k Rakousku i jeho vniterná nevole vůči protislovanskému kursu vídeňskému jsou samy sebou i svým vznikem z ohnivého nacionalismu nejblíže k stanovisku Havlíčkovu a odpovídají také politickým potřebám i sklonu českého srdce více než důmyslná dějinně politická konstrukce Palackého. Ovšem politická individualita Jungmannova se od Havlíčka přece liší v jednom bodě: Havlíček, přes odpor proti skupině radikálně-demokratické, věřil jako věrný syn roku 1848, že »co ministři nadělali, to si národ změní«, kdežto Jungmann k oportunismu rakouskému je kromě zoufalé situace uklidněné národnosti české veden nedůvěrou v schopnost politické autonomie davu, »opic« bez přesvědčení a samostatného charakteru, jak nazýval neuvědomělé krajany.[14])

Stanovisko takové arci mohlo vésti k nebezpečné poddajnosti vůči vládě a panovníku. Jungmann však přes měkkou a plachou povahu svou ani tady nezapomínal politické zásady »prospěchové«. Klassicky je to vidět na závěru ódy jeho k jubileu císaře Františka r. 1832:

Pod křídlem chovaný, ó Čechu! orlovým,
plesej v den veliký! *Darmo sočí vrazi,*
darmo zrádce brojí, odrodilec; tvoje
zvážil srdce i víru král.

Míšencem pohrdá, *národovost cení,*
líbí, jímžto mluvil Václav i Jan, *jazyk*
český; jím povinen tys velebit Jeho,
jej ti zkvétati On přeje.

Odvaha Jungmannova, vnésti v příležitostné verše svou vlastní tendenci, překonává zde i známou seminární ódu Havlíčkovu, jenž rovněž im-

[9]) Viz na př. zmínku o hr. Valdštýnovi 4. května 1814 v dopise Markovi.

[10]) Rozmlouvání o českém jazyku 1806.

[11]) Viz Zápisky č. 7. a báseň jeho proti »vzteklé luze« francouzské revoluce, napsanou r. 1813. (Viz Zeleného, str. 81.) — Z úvah těchto vysvítá samo sebou, pokud Jakubcovo mínění o »revoluční« povaze Jungmannově je správno a pokud není.

[12]) Píše o vyšších stavech vůbec Markovi 1. září 1832: »Čím více člověk seznává ten Sion, tím více raduje se, když bydlí na dolině a požívá paprsků slunečných bez povolení jejich.«

[13]) Viz Zápisky, č. 37.

[14]) S druhé strany zase jeho nevole vůči Vídni je dost podobna jeho opovržení massou.

putoval oslavencům — svým professorům — vlastní své slovanství. Jungmann, jako již za mladých let (v rozmluvě o jazyku českém 1806) si troufal udeřiti v místo nejchoulostivější, v názor o zájmu dynastie a říše na germanisaci Slovanů, tak i k stáru dotkl se při císařově jubileu tohoto bodu[15]) s diplomacií i rázností přímo Bismarckovskou: stavě na odiv loyalitu ke koruně, činí si z ní současně záštitu k nejprudšímu výpadu na »sočící vrahy, zrádce, odrodilce« českého národa.

Kolik z toho připadalo na vlastní jeho přesvědčení a kolik na diplomacii, možno jasně posoudit z 57. čísla Zápisků, obsahujícího skutkový podklad citovaných veršů. Jungmann tam vypravuje, že František II. kdysi pronesl spokojenost nad českými pozdravy sedláků, »připojiv ta slova: Ich liebe die Pankerts nicht — ty lidi v jiný národ se přetvořující. Avšak týž monarcha při jisté dvorské slavnosti, když ve všech zemí jeho jazycích jemu ke cti řeči a básně předneseno, česky přednésti nedovolil. Bylo toho nejiná příčina než ustavičné sočení Němcův českých na své krajany a zištná pilnost policejního úřadu pražského, který Čechy co odbojníky a nespokojence jemu představoval. Chováme hada za ňadry.«

Projev císařovy nepřízně k češtině Jungmann tedy pokládal za účinek denunciací německopolicejních. To se do značné míry shoduje s ódou z r. 1832, ale ovšem patrno, že za takového patrona češtiny, jakým jej líčí v ódě, Jungmann Františka přece nepovažoval. Jeho verše byly mířeny na dav »opic«, které napodobují příklad vyšší vrstvy, a ukazovaly jim, že jsou přímo povinni dle císařské vůle, trvat při své české národnosti. V nitru se ovšem Jungmann o habsburské lásce k českému jazyku neoddával příliš illusím.

Na Rakousko a dynastii tedy nespoléhal slepě. Pro všecky případy pak měl v záloze ještě jednu zbraň. 9. února 1810 psal Markovi: »Vaše málomyslnost nám nemůže býti pravidlem... Česky mluvícího lidu vždy ještě přes 6 milionů jest, a ten národ je starší než Napoleon i František, a doufáme, že je oba dva přečká.« Nezaznívá tu přes půl století napřed hrozba Palackého:[16]) »Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm«?

Jungmann tedy zaujal již v letech 1810—1816 obě krajní stanoviska politického programu Palackého z let 1848—1865. Pro posouzení programu Palackého i vůbec našeho politického vývoje plynou z toho důsledky zajímavé a závažné. Jungmann ukazuje se tu v novém světle, dříve sotva tušeném, a hloubka jeho politického postřehu je tím znatelnější, že Palacký ke hrozbě »budeme i po Rakousku« došel teprve zkušenostmi let padesátých a šedesátých na prahu dualismu, Jungmann však tímto stanoviskem takořka začínal a na něm zakládal svou nezlomnou víru v zachování a vzkříšení národa. Také v tom anticipoval Havlíčka. A rovněž jeho nedůvěra vůči Němcům, kterou chová celý život — ještě r. 1843 píše Markovi: »Mají Němci veliké žaludky, veliký hlad; kdyby byli Slované sledi, snědli by je na jednu večeři« — anticipovala názory Kollárovy i Havlíčkovy, který se od Palackého lišil právě v tomto bodě,[17]) názory, ke kterým po létech se rovněž přidal také Palacký.

Palacký tedy není sám původcem politického programu českého, jak bývá usuzováno a jak i on věřil; vedle Havlíčkových projevů před r. 1848, vedle Braunerova programu spojení českých zemí z 11. března 1848 náleží mu nejvlastněji program federalisace Rakouska, ač také v tomto bodě r. 1848 u nás, ba i u Němců se jevily podobné požadavky.

Ostatně přede všemi těmito representanty politického probuzení základy politiky české — rakouské, slovanské[18]) i jazykové[19]) — i politické taktiky položil Jungmann. Zemřev r. 1847 nemohl arci vědět o problémech, které vyvstaly až po 11. březnu r. 1848, a také jeho taktika byla, jak za absolutismu a v počátcích obrození přirozeno, výhradně oportunní a kompromisní; ale dřímal v něm, ba plně a vědomě působil i druhý taktický princip — radikalism, pečlivě v tajnosti uchovávaný pro jasnější časy budoucí. Ostatně pokud si to vůbec mohl dovolit

---

[15]) Není tedy celkově správno mínění Jakubcovo, že Jungmann později nebyl schopen té odvahy, jakou osvědčil r. 1806. Pojem »odvahy« nutno u Jungmanna vystihovat velmi opatrně a podrobně, jak vysvítá z celé této úvahy. Že Jungmann stárna se měnil, je pravda, ale dle hořejší ukázky z r. 1832 není ta změna veliká.

[16]) O Havlíčkově anticipaci této věty viz v mém Havlíčku str. 445.

[17]) Viz v mém Havlíčku str. 431.

[18]) V otázce této, kde původně horoval pro všeslovanský jazyk písemní, v létech dvacátých zaujal stanovisko později propagované Havlíčkem. Psal (v Kroku II., 1. str. 170), že »kdo chce být Rusem, Srbem, Polákem, musí přestati býti Čechem. Na spojení dialektů nelze mysliti, ale dobře na zdokonalení jich užitím společným.« Recidiva jeho v Zápiskách (č. 16) k mladické touze po společné spisovné řeči slovanské je pouze theoretická. V praxi utopii této neholdoval nikdy, nýbrž postupoval opatrně a individuality jazyka českého šetřil co nejpečlivěji. Proto praktický a politický význam má jedině tato stránka jeho slovanství — vzájemnost, ne splynutí. — Že ostatně zabíhal do utopií všeslovanských, není divno u člověka, jenž viděl kácet se trůny skoro v celé Evropě, právě tak jako to viděli a v slovanskou všeobecnou řeč věřili i jiní současníci. Slovanská vzájemnost sama však utopií není; přetrvá všecky své pochybovače, ba teprve na hrobech jejich vítězně rozkvete.

[19]) Sem spadá zejména požadavek, zakončující Rozmluvu o českém jazyce r. 1806, »aby nám opět do škol a radnic jazyk náš milý uvedli, aby se mládež češtině učiti musela, neb ona, žel! neučí se než co musí!«

již tenkráte, neváhal i promluvit radikálně. Nikdo druhý nedovedl odrodilce zakřiknout a zlepat tak prudce, jako naložil on s »Bohemariusem« r. 1813 a s podobnými odpůrci jindy. Ovšem učinil to diplomaticky, vzav si za štít proti »vrahům« přízeň a spravedlnost imputovanou nejmocnějšímu činiteli politickému, panovníku.

(Dokončení.) *Ch.*

SOCIÁLNÍ HLÍDKA

Dělnické hnutí v Srbsku.

Dělnické hnutí jest jakýmsi měřítkem hospodářského stavu země, toť pramen, prýštící již z malých počátků moderní výroby a mohutnící s jejím rozvojem.

V Srbsku konal se prvý syndikátní sjezd r. 1875, nejprve tato organisace měla ráz sdružení pro vzájemnou podporu v případě nemoci a smrti a teprve v posledních desíti letech nabyla tato organisace útvaru, jaký mívá organisované dělnické hnutí v kapitalisticky vyvinutých zemích.

Nebudu vyličovat postupný vývoj hnutí, neboť ono je mně v tomto článku pouze dokladem hospodářského rozvoje země, nýbrž všimnu si jen zajímavých všeobecně zpráv k nedávnému pátému syndikátnímu sjezdu, obsahujících několik pečlivě sestavených statistických tabulek, jež jsou zrcadlem nynějších hospodářských poměrů Srbska.

V prvé statistické tabulce jsou rozloženy materiály o počtu a hmotném postavení zaměstnavatelů, jakož i o počtu dělnictva, řemeslnicko-živnostensky zaměstnaného v jich podnicích a dílnách. Data byla získána z třicíti srbských měst, tudíž jsou dosti úplná. Dle této tabulky bylo r. 1908 v těchto třicíti městech celkem 6982 řemeslnických dílen a živnostenských podniků vůbec (včetně hostinců a kaváren, jichž bylo nejvíce, totiž 3982), z nichž bylo 3118 založeno s kapitálem vyšším než 100 dinarů (franků) a v nichž celkem bylo zaměstnáno: 4205 samých zaměstnavatelů, 26.834 dělníků; z těchto bylo 4442 starších než 30 roků, 4668 ženato a dále: 7369 se stravovalo u zaměstnavatelů, 7114 bydlilo u zaměstnavatelů; učedníků bylo celkem 4998. Podmínky pracovní znázorňuje další tabulka: nejkratší pracovní doba byla 9—18 hodin, nejdelší až 20 hodin, průměrná pracovní doba se pohybovala mezi 10½—18 hodinami. I v jednotlivých oborech je nápadný rozdíl pracovní doby: na př. u knihtiskařského dělnictva, jež jinak s malíři a natěrači, pak ještě se stolaři, má minimum pracovní doby nejnižší (9 a 9½), bývá i 14 hod. pracovní doba, nejhůře se daří kavárenským a pekařským dělníkům, kteří mají 18—18½ hod. průměrnou pracovní dobu; průměrný denní plat 1—4·5 din. (nejvyššího výdělku, až 6—7 din. mohou dosáhnout malíři a natěrači, zedníci, kameníci, sazeči, keramičtí dělníci). Nezaměstnanost dělnictva v těchto podnicích obnáší 60—157 dní, skutečných pracovních dní je 177—262, takže roční výdělek se pohybuje mezi 211—579 din., jen u sazečů obnáší 1179 din., u kameníků 864 din., u malířů a natěračů 679 din. Zpráva vypočítává, že průměrně při nejmenších potřebách stojí dělníkovo živobytí denně 2·49 din., je-li svoboden, a 4·15 dinarů s rodinou, takže v některých oborech se jeví deficit denní až 3·50 din.

Následující tabulka věnována průmyslovým závodům a pracovním podmínkám v nich. Tabulka rozlišuje: továrny, jichž celkem 33 (a sice 2 továrny pro zpracování kovu s 223 dělníky a dělnicemi, 5 továren textilních s 765 dělníky a dělnicemi, 6 továren pro zpracování masa s 390 dělníky, 2 cukrovary s 450 dělníky, 5 továren nábytkových s 130 dělníky, 2 továrny na sklo s 270 dělníky a dělnicemi, 7 parních mlýnů se 140 dělníky, 4 pivovary se 160 dělníky), důlní průmysl, celkem 38 podniků (7 dolování olova a stříbra s 700 děl., 4 bakru s 2500, 5 kamenného uhlí s 1600, 8 dřevěného s 800, 14 jiných rud s 1400), státní podniky, jichž je 5 (továrna nábojů se 200 dělníky a dělnicemi, továrna na zbraně s 520 dělníky a dělnicemi, továrna na tabák s 1100 dělníky, továrna na sirky s 60 dělníky a dělnicemi, továrna na cigaretový papír s 35 dělníky a dělnicemi), dopravní podniky, celkem se 730 dělníky. Pracovní doba v průmyslových podnicích jest mnohem kratší a celkem upravena tak, že se odlišuje pouze dle podniků. V továrnách na tabák, sirky a cigaretový papír činí 9 hodin, jinak 11 a jen po jednom případě 10 a 12. Průměrná mzda obnáší 1·80—3·70 din.

Konečně je zajímavou ještě jedna tabulka, totiž tabulka stávek v období 1907—1908. Z ní zřejmo, že bylo provedeno 26 výbojných a 18 obranných stávek; stávek se zúčastnilo celkem 2974 dělníků, počet ztracených pracovních dní činil 119.554 a ztracené mzdy 274.112 din. Kromě těchto 44 větších stávek provedeno bylo ještě několik menších. Úspěch byl rozličný, v menším počtu úspěšný, větším dílem skončily stávky nejen s neúspěchem, nýbrž i se škodou, v několika případech zakročilo vojsko či policie.

Organisovaných je asi 8000, orgánem jsou třikrát týdně vycházející »Radničke Novine« v Bělehradě a jednou týdně vycházející v Kragujevaci »Radnik«. *Č. S.*

LITERATURA

Thompsonův Shelley.

Ref. F. Chudoba.

II.

Shelley je Thompsonovi zjevem jedinečným, k němuž žádný z mladších básníkův anglických nemůže se odvolávati jako k svému otci nebo blízkému příbuznému; jest ratolestí osamocenou, z níž nevypučela dosud ani jediná odnož a za daných poměrů ani nemůže vypučeti, ježto na soudobé básnictví anglické dopadla plíseň, která ničí již v pupenech všechny zdravé výhonky. Umění má převahu nad inspirací, »tělo nad duší«. Jsou tu sice zápasníci o nové hodnoty básnické, ale vadí jim jejich zbroj. I ti, kdož neplýtvaji bohatstvím výrazu jako Swinburne, mají příliš mnoho umění a nedostatek samovolné bezprostřednosti. Nejeden z nich si vyčítá, že někdy volil méně dobré slovo místo výrazu lepšího. V theorii nelze proti tomu ničeho namítat; třeba připustit, že měli bychom vždy hledati slovo nejvhodnější. Ale v praksi takováto snaha ubíjí často přirozenost a nejednou stává se zvykem, voliti jen slova nejzdobnější a nejvzdálenější řeči prosté. Básnická mluva se takto mechanisuje. Tvoří se zásoba výrazů, »praetorská četa poesie«, jejichž pomoci dovolává se pak každý nápadník básnického nachu. Byla-li vyvolána revoluce proti samovládě mluvy Popeovy, pak třeba zdvihnouti prapor i proti tomuto novému despotismu, v nějž zvrhl se odboj kdysi tak potřebný a zdravý. Jsou ovšem básníci a spisovatelé, kteří pochopili nebezpečenství a snaží se mu čeliti formální prostotou a jednoduchostí, jako Matthew Arnold. Ale »věru, nic není tak umělého jako naše prostota«, příliš chtěná a uvědomělá, aby nezničila opravdové bezděčnosti již v zárodku a nepokazila básnického ingenia, třebas mělo sílu a původnost Shelleyovu. Neboť »věk, jenž přestává ploditi děti dětinské, nemůže zploditi Shelleyho«.

Příliš vyvinul se mezi námi kult dítěte. Domníváme se, že máme zvláštní schopnost cítiti a stotožňovati se s dětmi; hrajeme si na děti, chtějíce se jim připodobniti, ale výsledek všeho je, že nejsme jim podobnější, nýbrž že děti naše jsou méně dětinské. »Je tak nesnadno skláněti se k dítěti, tak mnohem snazší povznášeti dítě k sobě.« Nevíme ani, že býti dítětem znamená býti tak malý, »že skřítkové mohou nám šeptati do ucha«; že znamená »měniti tykve v kočáry a myši v koně, nízkost ve vznešenost a nic v cokoliv, neboť každé dítě má svou kmotřičku čarodějku ve své vlastní duši«. Takovým dítětem byl Shelley člověk i Shelley básník po celý svůj život. Je to patrno i z jeho poesie, ačkoli snad méně než z jeho povahy a činů. Tato základní vlastnost jeho charakteru vyplynula především z jeho osamocenosti. Stávají-li se do jisté míry dětmi lidé dospělí, kteří v odloučenosti od světa dlouho oddávali se abstraktnímu studiu a přemítání, tím spíše dítětem zůstane osamocené dítě. Shelley nemohl se vyvinouti v muže, poněvadž nikdy nebyl v pravdě hochem. Jeho dětská léta byla zastřena mrakem zloby a utrpení. Obraz jeho, jejž nám podal v »Odboji islamu«, není asi básnickou nadsázkou, jak by se zdálo. Jeho duševní hoře nebylo proto menší, že většinou unikal utrpení tělesnému. Kdo se domnívá, že strasti zažité v časné mladosti jsou bláhové a malicherné vůči bolestem věku dospělého, zapomíná svého vlastního dětství a jeho žalů. Příkoří nesmíme měřiti podle sebe, nýbrž měrou toho, na kom se páše. Ať vlejeme kalužinu do náprstku nebo Atlantický oceán do Etny, náprstek i jícen sopky přetekou.

Shelley prchl předčasně do věže své duše a zakuklil se. Teprve v Oxfordě, když se sblížil s Hoggem, praskla pojednou kukla, praskla i těsná kazajka výchovy universitní a mladý muž veplul do proudu života, jenž mu byl do té doby cizí. Ale odloučenost jeho trvala příliš dlouho, aby nezanechala v něm stop nesmazatelných. Jsou patrny již na jeho zálibě v zábavách zřejmě pošetilých. Rád pouští na vodu papírové lodičky, jež si snad jeho obraznost mění v báječné čluny z pohádek. Na pohled pouhé dětinství, ale jak významné pro pochopení jeho poesie, po jejíchž proudech proplulo tolik kouzelných korábů!

Kus dítěte je i v Shelleym filosofu i Shelleym milenci. Od lásky očekává mnohem více, než může poskytnouti. Opouští svou první ženu, nikoli proto, že se nasytil její náruče, jak řekl Coventry Patmore, nýbrž že syt byl její duše. Nalézá ženu lepší, mnohem hlubší a dokonalejší, jaké se nedostalo od té doby žádnému básníku, dokud »Browning se nesklonil a nezdvihl čistě ražené duše, která ležela rezavějíc v louži slz«. Ženu věrnou a oddanou, která mu stačí rozumově, sdílí jeho názory a která mu s láskou promíjí, když jí přiděluje úlohu měsíce, majícího obíhat okolo slunce, Emilie Viviani. A přece neustává toužit po štěstí větším, nechápaje, že láska nemůže být stále mocnou vichřicí, jež unáší, a že je dobře, je-li také léčivým pramenem, jehož hladinou pohne občas anděl něhy.

Rovněž jeho věčná nespokojenost životem, »pokud nebyla nevyhnutelnou pokutou mravního anarchisty«, vyvěrá z dětinské nerozumnosti. Měl přátele, měl ženu, měl malý, ale zajištěný důchod a »záměry jeho jasné obraznosti nikdy nebyly leptány ostrými dýmy nedostatku«; jeho osud byl mnohem lepší osudu Keatsova, »jejž čelisti

Londýna napolo požvýkaly a vyplivly umírajícího do Italie«, nebo sudby Coleridgeovy a Tomáše De Quincey. Nedošel sice uznání veřejnosti a bylo mu snášeti křivdy se strany kritiků, kteří přistřihovali divoké kadeře jeho poesie rezavými pravidly a oklešťovali ratolesti přerůstající úroveň jejich doby, ale byl osud jiných velikých umělců lepší? Mimo to Shelley sotva asi trápil se nevšímavostí vrstevníků. Takovému básníku stačí přece pochvala těch, jichž úsudku si váží, a netřeba mu potlesku množství. Což nezpívá jen proto, aby ulehčil své přetížené hrudi?

Čilou tvář dětskou spatříme i pod maskou jeho revolucionářské metafysiky. Tvář děcka obdařeného schopností vzbuzovati víru jiných, děcka, které si neustále hraje a pohrává, »jenže lidstvo se zastavuje, aby přihlíželo jeho hře«. Popráší se zlatým prachem hvězd, mezi nimiž dělá kotrmelce, s měsícem tropí darebnosti, tančí do bran a z bran nebeských, pádí divoce po polích ethernych, honí kolotající se svět, staví se do klína trpělivé přírody a proplétá její uvolněné kučery sterým způsobem, aby vidělo, jak nejpěkněji bude vypadat v jeho písni ... Jen takový básník mohl napsati »Odpoutaného Promethea«; neboť jen jeho dětská hravost sbližovala jej, člověka i pěvce moderního, s oněmi lidmi, mezi nimiž rodí se mythy přírodní, základ veškeré mythologie. Jeho obrazností procházejí a v jeho verše v nesčíslných podobách vtělují se »všichni živelní duchové přírody«, od skřivana a větrů, »které trhají šeď z brad vodních vln«, až po oblaka, »jež funí ze sebe široké nozdry moře«.

Shelley je pravým básníkem přírody, ale nikoli ve smyslu Wordsworthově, jenž žádá, aby umělec následoval jí jako paní a vládkyně. Shelleymu nebyla příroda hotovým obrazem, jejž měl věrně reprodukovat, nýbrž paletou, s níž bral barvy; nebyla mu upraveným domem, nýbrž Colosseem, z něhož lámal kámen na stavbu svých vlastních paláců. Jejím pelem oplodnil květy své vlastní duše a proto jeho zahrada je tak bohata. Jenom Shakespearovo bohatství básnických obrazů může se jí postaviti po bok. Vyjadřovati se obrazně jest mu potřebou a rozkoší duše, nikoli pouhou okrasou mluvy básnické; tím se podstatně liší od básníků typu Wordsworthova. Za to je blízek »metafysické škole« století sedmnáctého, z níž neznal možná ani řádku. Mnozí nenaleznou asi v tomto spojování chválu Shelleyho, poněvadž budou míti na mysli Donnea; ale metafysická škola není Donne, nýbrž především Crashaw, jenž vzešel z téhož semene jako Shelley; jenž nikdy sice nedospěl do země zaslíbené, měl však o ní ohnivá vidění. Oba milovali obraznost pro obraznost. Klesl-li Crashaw v půli cesty, tedy jen proto, že pracoval příliš chladně; v jeho poetické dílně nebylo místa pro kutí za žhava, jeho abstrakce byly kladeny na kovadlinu chladny. A větší ještě měrou u jiných členů školy metafysické. Shelley unikl tomuto nebezpečenství vášnivou bezprostředností; »jeho myšlenky propalují se všemi řasami výrazu, jeho zlaté roucho praská v ohybech a ukazuje nahou poesii«. Nic mu není v pravdě abstraktní; »i nejmdleji rozjiskřený odštěpek představy plane a srší v jemném kyslíku jeho mysli«.

Jestliže Crashaw částečně anticipoval úspěch Shelleyův, ještě více činil tak neprávem zapomínaný básník 18. století, William Collins, jenž zvláště svou »Odou na večer« zvěstuje již notu shelleyovskou. Všichni, Crashaw, Collins i Shelley, jsou pouze trojím odrazem jednoho oblázku. Shelley stojí na rozhraní mezi světem viditelným a neviditelným; jeho myšlenky jsou jako pěchota na koních, sestupující a vystupující s mámivou rychlostí. Pojmy hmotné umí vyjadřovati výrazy pomyslů nehmotných a naopak jako žádný jiný básník před ním a sotva který básník dnů příštích.

Nejlepší ukázky jeho schopnosti a umění lze najíti v »Odpoutaném Prometheu«, onom »úžasném světě lyrickém, kde ... i tráva je sám šepot s líbeznými duchy-věcmi a plačící mlha hudby naplňuje vzduch«. Zejména závěrečné scény jsou hýřením krásy, jakkoli se stanoviska dramatického jsou pochybeny, neboť pádem Diovým, jenž je předchází, končí vlastně drama. »Jako by sborové f i n a l e v opeře bylo prodlouženo na celá dvě jednání.« Přes to je »Prometheus« jeho největší básní, »nejobsažnější zásobárnou jeho síly«. Nejdokonalejší z jeho větších plodů je ovšem nářek nad smrtí Keatsovou, »Adonais«, s nímž v anglickém básnictví může se měřiti toliko Miltonův »Lycidas«. Naprosté, ideální dokonalosti, soudí Thompson, nedosahuje pouze proto, že není v něm křesťanské naděje a víry v osobní nesmrtelnost; jaká prý útěcha v poetickém pantheismu, jenž vrhá člověka v žaludek přírody, aby se v něm rozplynul v prvky a potom koloval jejími cevami? Ovšem i v »Adonaisovi« probleskují na některých místech paprsky světla, zvláště kde Shelley mluví o duši mrtvého básníka, zářící jako hvězda ze sídel věčných bohů, a tím aspoň implicite připouští osobní nesmrtelnost, již explicite popírá.

Nejčastěji vrací se milovník Shelleyovy poesie k jeho kratším básním lyrickým, v nichž básník zapomíná na chvíli všeho, co kalí jeho verš, a cítí se jen básníkem a dítětem, které si lehá na znak do své lodice a dívá se do oblak. »Zanedbává zemi, vrátky obraznosti vklouzá na nebeskou louku a chodí sbírat hvězdy«. Pouze u Coleridge a Chopina a snad ještě Keatse nalezneme takové ryzí zlato lyrického zpěvu. V těchto písních přestává jeho mluva oplývati bohatstvím a jeho musa stává se opravdu ozvěnou, jejíž tělo zjihlo a rozplynulo se. I když je nejbohatší, vždy »poesie tak ovládá výraz, že jej cítíme jenom jako ovzduší, dokud se nenasytíme poesií; teprve potom překvapeni shledáváme,

jak královským rouchem byli jsme oslněni, patříce ve tvář jeho písně«. Zde jako v království božím platí slova Kristova, abychom nepečovali příliš o oděv, nýbrž především vyhledávali ducha, a vše ostatní bude nám přidáno. Shelley dovedl nejednou obětovat uhlazenost verše, neboť cítil instinktivně, že »vzdávaje se zřejmější hudby melodie lépe si zajistí vyšší hudbu harmonie«. Přes to jsou jeho verše podivuhodně hudební. Připustíme-li, že jejich nilský proud někdy vykypěl z břehů, nepravíme tím, že zemřel příliš mlád?

Na posledních stránkách své posmrtné knížky zabývá se Thompson Shelleyovým atheismem, největším hříchem, jenž lpí po jeho názoru na jméně básníkově. Než i ten snaží se vysvětlit a do jisté míry obhájit vůči úzkoprsému katolictví. Uvažme, praví, že byl atheistou téměř od dětství. Jaká asi byla jeho výchova! Nadto Shelley se vyvíjel a tíhl k metám vyšším. Dokazuje to jeho pozdější pantheismus, jenž je jakoby zájezdním hostincem u silnice, k němuž lze se přiblížit s té i oné strany. Dospěl-li k němu Shelley od naprostého bezbožectví, nebyl to vzestup? A nemluví i poesie, kterou vytvořil, v jeho prospěch? »Ďabel může činiti mnoho věcí. Ale ďábel nemůže psáti poesie. Může zkaziti básníka, ale nemůže básníka učiniti.«

Ani anarchismus Shelleyho nebyl docela neoprávněn. Nevěřil v krále. Ale což nejsou ve všech evropských zemích, vyjma dvě, králové pouhým přežitkem, »opotřebovanými knoflíky na šosích vládního kabátu, jež nemají jiného účelu, než aby neustále upadávaly«? Žádal-li náboženství lidskosti, a to znamenalo mu náboženství pro lidstvo, náboženství nepodobné oné vidině, již nazýváme křesťanstvím, pak musí s ním sympatisovat i pravověrný katolík, žijící v době, kdy »Všemohoucí stal se ústavním božstvem s jistými státními zárukami úcty, ale bez vlivu na politické záležitosti.« Byla-li tu snad jeho methoda pochybená, úmysly byly jistě šlechetné.

Uzavíraje svůj essay táže se Thompson, proč zrovna nejlepší básníci angličtí, Shelley, Coleridge a Keats, měli život nejsmutnější. »Zda proto, že hoře, vášeň a obraznost bývají nerozlučně spojeny jako voda, oheň a mrak; či proto, že jako ze slunce a rosy rodí se páry, tak z ohně a slz vystupují ‚vidění vzdušné radosti'; či že nejbohatěji vlní se žeň nad bojišti duše; že srdce jako země voní nejsladčeji po dešti; že kouzlem, na němž závisí takové čarovné zámky, jest nějaký duch bolesti čarem otravený v jejich základech?« Takový básník jako Shelley zamlží snad vzdechy okno svého života, až slzy splývají po něm a poesií mění se v křišťálový div. Snad také okrvaví své nohy na luzích nebeských, pobíhaje mezi hvězdami, jimž jsou paprsky tím, čím je trní květinám. Po stránce mravní byl život jeho tragičtější života Keatsova a Coleridgeova. »Jeho umírání zdá se mythem, obrazem jeho života; hmotné ztroskotání obrazem ztroskotání nehmotného.«

Shelleyovo srdce, kdysi zdroj »krásy, hudby, půvabu, slz«, uloženo byvši poblíž mohyly Caia Cestia, stalo se potravou červů. Ale hniloba a rozklad, jež byly mu konečným údělem pozemským, znamenaly snad jen nové přetvořování a počátek jiného života ve světě mimozemském. A je-li pravda, co zapěl jednou nad hrobem Keatsovým, že duch básníkův mění se po smrti tělesné v prvky krásy a něhy, jíž za živa opěval, pak jistě aspoň atom srdce Shelleyova na svém koloběhu vesmírem dopadl opět na naši zemi a vtělil se v sladkou, melodickou duši nešťastného Thompsona.

*

Přehled dějin literatury české s důležitějšími ukázkami. Pro obchodní akademie upravil Fr. Mejsnar. Doby nové část třetí. Str. 175—536 za 3 K. Nákladem spisovatelovým.

Dřívější část výboru svého doplnil autor svazkem tímto v celek, jenž poměrnou volností a pokročilostí uspořádání i myšlenek projevených v poučných úvodech značně vyniká nad obdobné učebnice našich škol středních. Spis dosahuje až k dobám nejnovějším a spisovatelům nejmladším a hledí si více než jiné literární anthologie též literatury vědecké a vůbec prósy. Že při tom všem přihodila se tu a tam citelná nedopatření pro nedostatečnou informovanost autorovu (na př. v mathematice uvádí Pánka, ale ne Lercha, vůbec v mnoha vědeckých oborech vynechal právě zástupce nejpřednější), nelze se při rozsáhlosti látky divit, že pak v životopisech jednotlivých oddává se přílišnému, místy až nekritickému horování a vychvalování, není u knihy pro mládež chybou příliš velikou. Na dráze k opravdu všestranné a vyhovující »České Slovesnosti« moderní je tímto dílem opět učiněn pokrok.

*

Pod názvem **»Modernistyczna literatura czeska«** vydal p. Miloslav Hýsek v krakovském měsíčníku »Świat Słowiański« i ve zvláštním otisku obšírný článek, dosti instruktivně a poměrně úplně a nestranně pojednávající o české literatuře posledního dvacetiletí. Za vůdce mladé poesie české prohlašuje Březinu a Machara, za předního kritika Šaldu. T. zv. katolická moderna je zbytečně přeceněna, některé charakteristiky (zejména Bezruče) nevyhovují. Tu a tam při zmínce o českých knihách nacházíme upozornění na podobná díla polská.

*

VĚDA

Klassický typ genia. (Dokonč.)

Další spis (Beiträge zur Dynamik des Himmels in populärer Darstellung, 1848) obsahuje názor, že pramen energie sluneční je v pohybové energii kosmických mass do slunce se řítících, a názor, že příliv a odliv působí zmenšování rychlosti zemské rotace.

Tou dobou končí doba šťastného života Mayerova a počíná doba utrpení. Zřeknuv se r. 1848 politického hnutí, upadl v nepřízeň spoluobčanů, ba byl i veřejně na ulici pohaněn. V rodinném životě byl stižen úmrtím dvou dítek a ve vědeckém životě bylo mu odmítati někdy dosti neohrabané útoky tübingského docenta Seyffera, na něž mu nebyla ani vždy v Augsburgských novinách přijímána odpověď. Kromě toho nastal spor o prioritu s J. P. Joulem, jenž r. 1843, tedy rok po Mayerově publikaci, uveřejnil své pokusy o bezprostřední přeměně práce třením v teplo. Konečně odpověděl na jeho útoky spisem Bemerkungen über das mechanische Aequivalent der Wärme (1851), kde klassicky líčí své myšlenky. Zde mimo základní větu energetiky, jejíž Mayer jest tvůrcem, uložena jest také jeho theorie poznání.

Zatím počaly se jeho myšlenky šířiti. Clausius a Thomson počínajíce budovati thermodynamiku, vzpomínali Mayera jako jejího původce. Zdálo se, že se jeho spisy vůbec nečtou, neb jiní počínali zcela Mayerovými myšlenkami. Ba Liebig dokonce v přednášce v Mnichově r. 1858, vzpomínaje fundamentálních objevů Mayerových, zmínil se o jeho ubohé smrti v blázinci!

John Tyndall, fysik Royal Institution, rozvinul v internacionálním shromáždění r. 1862 základní věty mechanické theorie tepla a jmenoval Mayera jako původce těchto myšlenek. Z toho povstala polemika p. P. G. Taitem, na niž Tyndall odpověděl tím, že uveřejnil v anglickém překladu Mayerovy spisy ve Philosophical Magazine. Téhož roku počal se Mayer opět znova k duševnímu životu probouzeti a publikoval pojednání Über das Fieber, jež obsahuje rozšíření hlavních myšlenek již dříve uveřejněných. Počal navštěvovati vědecká shromáždění a brzy byl jmenován členem učených společností, a vyznamenání se později takřka hrnula. V téže době jal se vydávati své sebrané spisy, v jichž předmluvě odmítl vybídnutí, aby napsal učebnici fysiky s nového svého hlediska. Takové učebnice, jež by vědomě a jasně se opírala o energetický názor, dosud není.

R. 1872 E. Dühring napsal kritické dějiny obecných principů mechaniky, v nichž Mayerovi vytkl vysokou duševní úroveň nad ostatními spolupracovníky v budování energetiky. Z toho povstal spor mezi Dühringem a Helmholtzem, jenž skončil odstraněním Dühringa jako soukromého docenta berlínské university. To vedlo k sblížení Dühringa s Mayerem. Mayer líčil mu své boje a utrpení, což Dühringa nadchlo tak, že líčil Mayera jako Galileiho XIX. století ve svém díle: »Neue Grundgesetze zur rationellen Physik und Chemie. 1878.«

V době těchto sporů napsal Mayer poslední práci: »Über Auslösung« (1876), k níž daly mu podnět úvahy o jeho vlastním duševním stavu. Líčí tu případy, kde neplatí věta: »Causa aequat effectum«, kde vybíjí se množství nastřádané energie, aniž vykonaná práce zdaleka odpovídá velikosti vybavující příčiny. Tak tomu jest též při záchvatech v šílenství.

Řečí »Denken in der Medizin« postavil se proti Mayerovi také konečně i Helmholtz z důvodů ne zrovna čistých, na niž Mayer mistrně odpověděl. Helmholtz pokládal Mayera za theoretického myslitele, ale ne za experimentátora, ač Helmholtzův důkaz pro aequivalentní přeměnu energie spočívá na hypothese dnes pochybné, kdežto princip výpočtu, dle něhož Mayer vypočítal energetický aequivalent, podnes platí.

*

Srovnáme-li život Humpry Davyho s životem Mayerovým, vidíme více rozdílů než podobností; jednáť se tu o zcela jiný typ badatele.

Mayer v mládí nijak nevynikal nad soudruhy, ač měl určitou pohotovost ducha a neměl bázeň před absurdností a snažil se své myšlení udržeti nezávislým od myšlení obvyklého. Ve škole neprospíval. Leč to je takřka pravidelným zjevem u příštích badatelů, kteří spatřují v učení se tak mnohým zbytečnostem spíše poškození než prospěch svého ducha. Jedná se tu o zcela instinktivní reakci, jež odporuje všem úmyslným vlivům školy i domova. Za dobu studií nevyznamenal se vědecky — Mayer byl povaha pomalu se vyvíjející, klassický typ genia.

Základní myšlenka koncepce zcela nezvyklé objevuje se u něho rázem, bleskurychle a celý život jí jediné jest věnován. Podivuhodná jest síla přesvědčení ve správnost pojaté ideje a ve správnost cesty k cíli: Nemá nikoho, od koho by mohl čekati pomoci, a jako lékař s neodborným vzděláním fysikálním pouští se do práce, jež položila základ modernímu názoru ve fysice. Neodstrašuje ho nezdar první práce, a když jest problem jasně vypracován, applikuje ho na fysiologii, kde navazuje na práci Liebigovu a na astrofysiku, kde navázal na Newtona a Galileiho.

K vypracování svých pojednání, rozsahem malých, potřebuje řadu let; opět charakteristická vlastnost klassických badatelů. Pracoval zvolna ku předu, vše podrobně promýšleje, postupoval jako Newton. Imponuje také, kterak dovedl přemoci vliv svého okolí, od něhož nebyl nijak ceněn, ba naopak zakoušel od něho posměchu. Tak dochází z úžasného napětí až ku katastrofě, z níž jakmile se zotavuje, ihned dává se do práce, aby ospravedlnil se před veřejností. Opět známka klassika, romantikovi bylo by mínění veřejnosti lhostejné.

Jeho manželství bylo nešťastné. Šosáci a filistři působili na něho prostřednictvím jeho choti. To jest u geniů zjev dosti obecný, že žijí buď v nešťastném manželství anebo se manželství vyhýbají.

Člověk touží nejen po sebezachování, ale také po pokroku. Stav přítomný zlepšit, znamená rozbíti ho. K tomu jest třeba konfliktu. Muži jde hlavně o pokrok, žena snaží se udržeti status praesens, instinktivní to pud u ženy, hluboko kotvící a směřující k zachování lidstva. K tomu druží se odpor šosáckého okolí, naladěného vždy proti pokroku, jež působí silně na ženu.

Mayer zůstal po celý svůj život maloměšťákem a samotářem. I v Paříži žil isolovaně. Pravý opak Davyho, jenž byl pravým mužem světa. Mayer nezískal ani mládež ani žáky pro své myšlenky, nedovedl roznítiti mladé duše pro své názory; opět známka »klassického typu«.

Mayer soustředil celý svůj život na vypracování své energetické koncepce. Ale štěstí tento tvůrce největšího vědeckého objevu XIX. století v žádném směru nezakusil.

Ref. K. Amerling.

UMĚNÍ

Národní divadlo.

Mrs. Dot. Veselohra o třech dějstvích. Anglicky napsal W. Somerset Maugham. Přeložil Jiří Pavlík. Režisér Jakub Seifert.

Na českém jevišti vidíme již druhý kus W. S. Maughama: prvním byla Lady Frederick, sehraná před několika měsíci Vinohradským divadlem. Obě tyto ukázky mají nejeden společný rys: jak v první tak i v druhé je to bohatá, aristokratická společnost, která tvoří rámec, a uprostřed ní stojí osobitá ženská postava, jejíž libůstky, sklonnosti a nápady jsou dějovým podkladem té které hry. V Lady Frederick viděli jsme energickou mladou dámu, tonoucí až po krk v dluzích, přes to však do té míry nevypočítavou, že si umíní vyléčit z lásky mladého, ji zbožňujícího lorda. V Mrs. Dot je v ději postup tak trochu protilehlý: titulní hrdinka získává si tu, přes všechny nakupené překážky, ruku muže, kterého má ráda, nelituje tisíců, námahy ni času, aby Geralda Halstanea vymanila ze zásnub, do nichž se dostal jako Pilát do kreda, a aby z něho posléze učinila svého manžela. V dramatické kresbě těchto ženských postav počíná si Maugham vkusně sice, třeba že ne právě vynalézavě. Dívá se na ně, abych tak řekl, spíše jako na »dramatické záminky« než jako na charaktery, jichž skryté vnitřní vlastnosti chce osvětlit ostře pronikavým světlem. Jsme tu daleko od psychologie, jak se jí rozumí na dobrém francouzském jevišti: obě ty ženské postavy nesleduje autor v jejich vnitřním růstu, v jejich duševním dění, obé je pro něho jako by předem dáno; jde mu jen o to, aby našel situace co možno roztomilé, úsměvné, distinguované, aby trochu (ne však příliš!) napial zájem obecenstva intrikou, o jejímž konečném rozuzlení nelze nám být v nejistotě hned od druhého výstupu prvého dějství, a aby vše vkusně, ne příliš nápadnými prostředky dovedl ku šťastně vyrovnanému konci; neukládá si přemrštěných cílů, splní však to, co si předsevzal. Ztroskotat o nepoměr mezi tím, co bychom dokázat chtěli, a tím, co dokázat dovedeme — nikde, v žádném literárním genru nemstí se tak krutě jako na divadle: W. S. Maugham vyhýbá se tomu s rozmyslem. Budiž mu to připočteno k dobru. A pak: jeho hra je ukázkou anglického repertoiru a není nudná. Což mu budiž připočteno k dobru dvojnásob. Ale na jevišti Národního divadla dostalo se mu do třetice hodnotného zisku: míním způsob, jakým byl sehrán: nebýt zastaralé manýry p. Seifertovy (jenž na př. nikdy neopomene seknout nožkou, promluví-li něco obzvlášť vtipného), mohli jsme mít nezkalený požitek, tak vkusně a případně bylo hráno.

*

Vinohradské divadlo.

Krásná Marsejanka. Hra o 4 jednáních. Napsal Paul Berton. Z francouzského přeložil Jiří Ščerbinský. Režisér Fr. Hlavatý.

Spiknutí, attentát za scénou, salony prvního konsula, který oblíbené generály oslovuje »ty hlupáku«, opět spiknutí, Tuilerie, St. Cloud, Cambacérès, jenž prohlašuje Napoleona císařem, třetí spiknutí, granátníci přicházejí na scénu volajíce »Vive l'empereur«, a tím vším propletena sukně krásné Marsejanky, vlastně markýzy de Talmond, zachraňující Bonapartovi

život… zkrátka vše, o čem se kdy zasnilo autoru Madame Sans-Gêne, je tu zfruktifikováno, rozšlapáno, nahromaděno bez ladu a skladu, a to tak, že Sardou proti Pavlu Bertonovi je přímo Aischylem. Bylo by příliš snadnou věcí ukázat na příliš patrné slabiny této hry, stejně jako se usmát loutkovému vzhledu různých těch generálů, vyslanců, ministrů a plukovníků, jak jsme je viděli na scéně. Ale k čemu to? Toliko jedné poznámky si nemohu odepřít: Což, u čerta, nemá režie ani tolik svědomitosti, aby nenechala herce říkat »Bonaparté«? Vždyť už Hálek ve »Frajtru Kalinovi« rýmuje »Bonapart — na capart«. *O. T.*

MORAVA

Sjezdy na Valašsku.

»Akademický klub« a »Veřejná knihovna a čítárna« ve Valašském Meziříčí svolaly na neděli dne 29. srpna sjezd pracovníků Valašska, pro nějž dovedli vzbudit velmi potěšitelný zájem celého svého kraje i ostatní Moravy. Účast na sjezdu aspoň opravňuje k naději, že snaha svolavatelů po šíření interessu o Valašsko a získávání nových pracovních sil nezůstane marnou.

O hospodářských poměrech na Valašsku promluvil známý pracovník, řed. zimní hospodářské školy v Rožnově p. E. Vencl. Pěkně rozebral neutěšený stav hospodářský na hornatém Valašsku a vysvětlil jeho příčiny. Podnebí a půda nejsou našemu hospodáři nikterak příznivy, ač zase naopak nejsou nepříznivější než v Dánsku. Nepoměr, který se nám jeví při porovnání našeho hospodáře s hospodářem dánským, nutno vysvětliti jednak netečností země a státu vůči potřebám chudých moravských horalů, jednak malým hospodářským vzděláním valašského lidu. A konečně: ne poslední brzdou celkové nápravy je mor kořalecní, jehož účinky jsou přímo hrozné. Ohromné a vytrvalé práce bude třeba, než se poměry aspoň poněkud zlepší. Jediná zimní hospodářská škola v Rožnově pro tak veliký kraj absolutně nedostačuje, a nutno tedy co nejdůrazněji žádati ještě dvou jiných ve Frenštátě a ve Val. Meziříčí. A poněvadž o vzdělání dorostu ženského téměř vůbec postaráno není, musí býti dalším požadavkem doplnění zimních hospodářských škol letními kursy pro ženský dorost. Nemenší zájem bude musit býti věnován dále pokračovacím školám, kde se sice celkem osvědčil stávající plán, ale pro zanedbané Valašsko přece jenom bude zapotřebí některých modifikací a doplňků. Otázka způsobilého učitelstva pro tyto školy pokračovací byla by nejsnadněji rozřešena, kdyby všichni učitelé škol obecných navštěvovali zvláštní kurs, který by se zřídil při zimní hospodářské škole v Rožnově, kde by se především přihlíželo k potřebám specificky domácím. Mnoho práce budou musit vykonati konečně venkovské knihovny.

Podal-li již referát p. řed. Vencla smutný obrázek Valašska, zvýšen jeho dojem ještě značně rozborem hygienických potřeb kraje, předneseným obvodním lékařem drem J. z Kraiczů. Bědný stav poměrů hygienických na Valašsku je dokladem pro všeobecnou krisi před zdemokratisováním vědy. Život v chudičkých horských chaloupkách je většinou, ba pravidlem zrovna neuvěřitelně primitivní a nehygienický. Příčiny leží na snadě: vrozený konservatismus valašského lidu, chudoba a alkoholismus. A tu lze lehce pochopiti tak smutná fakta, jako jsou rostoucí degenerace a úmrtnost, stále menší plodnost, ohromné procento souchotinářů, o jejichž osudu rozhodne zpravidla práce v sklárnách, sítkování nebo punčochářství atd. O desinfekci, isolování a pod. nemá lid ani ponětí. Ostatně věří dosud skoro více prostředkům domácím než lékařům. Jaký div potom, že tyfus a spála jsou na mnoha místech endemické, černý kašel, trachom a m. j. přečastými hosty. Práce, která tu čeká povolané činitele, je ohromná a rozmanitá. A je nutno, aby především škola vykonala všechno, nač její síly stačí.

Potěšitelnější zprávy podal p. JUC. Vl. Dorazil ve svém referátu o kulturních poměrech na Valašsku. Kromě valašských besed působí velmi zdárně Sokolové i hasiči na poli kulturním ve všech krajích Valašska. Intelligence městská, hlavně mladší, pracuje rovněž neúnavně. Přednáškové sdružení val. meziříčské se již osvědčilo a ustaví se asi jako odbor »Veř. knihovny a čítárny«, která je střediskem veškeré kulturní práce na Valašsku. Akad. klub upozornil už před časem na sebe svou vzornou činností knihovnickou a protialkoholickou. Je jisto, že i v ohledu kulturním stává ještě celá řada nedostatků, ale přibude-li k veřejné knihovně ještě okresní knihovna učitelská a okresní knihovna hospodářská, bude-li Akad. klub tak krásně pokračovat ve své činnosti jako dosud a ustaví-li se v nejbližší době krajinské sdružení abstinentů, které by mohlo přirozeně věnovati daleko více péče a práce venkovu než několik jednotlivců, budou skoro všechny hlavní podmínky úspěšné práce ve velkém stylu splněny.

Po referátech rozproudila se velmi čilá debata, v níž ještě některé požadavky důkladněji

probrány a některé otázky detailněji prodiskutovány...

Téhož dne odpoledne sešli se delegáti moravských klubů akademických k společné poradě o práci prázdninové, hlavně ovšem o práci lidovýchovné. Přes to, že se sešlo ve Val. Meziříčí pěkné procento zástupců studentstva, nelze býti s tímto sjezdem spokojeným. Referát kollegy O. Dorazila nevyčerpal a nemohl ani vyčerpati celé thema, nýbrž obmezil se na práci Klubu val. meziříčského, t. j. na otázku zařizování a spravování knihoven, po případě také na činnost přednáškovou. Jinak proneseno pouze několik osobních názorů a přání, celkem dosti neurčitých, a sjezd skončen. Účast, kterou vykazoval, nasvědčovala, že mohl vskutku něco znamenati, kdyby býval připraven. Ale kde není určitého programu, nelze nic positivního očekávat. Jediná věc, která kollegy svolavatele omlouvá, je asi, že sjezd studentský organicky spojili se sjezdem pracovníků z Valašska. Ostatně možná, že dojde i k vydání akad. čísla »České osvěty« a tam že se dojde přece k nějakému výsledku. V případě opačném nevím, jak by dopadl, respektive konal-li by se vůbec za rok smluvený sjezd akad. klubů moravských v Přerově. *V. B.*

*

DISKUSSE

»Zase reformátor«.

Pod tímto titulem vzal si mne jeden ze spolupracovníků královéhradecké »Obnovy«, dokonce ve slavnostním čísle jejím, na mušku a dal mně pro můj článek »Epištola o humanitě« v Přehledu uveřejněný, co se do mne vešlo.

Pomíjím silná, místy více než silná slova tohoto »volného listu« z Obnovy a obmezuji se na jádro věci.

Pisatel článku nemusil proti mně bránit Krista výrokem Straussovým. Zjevu Kristova v historii lidstva podceňovat neb zlehčovat bylo by marným počínáním. P. pisatel poučuje mne také o tom, že pokora je ctností, ba základem ctnosti, že je velikou silou a ne slabostí. Ano! Pokora Kristova byla ctností a to tím větší ctností, čím více si Kristus uvědomil, jak povznesen byl nad těmi, k nimž byl pokorný. Ale takové ctnosti pokory není schopen nikoliv snad jen tisící, ale ani miliontý ani triliontý člověk.

Pisatel volného listu z Obnovy zná zajisté životopis sv. Františka z Assissi od Sabatiera. Tam se u spisovatele zajisté nikoliv nevěreckého může dočíst, že sv. František z Assissi byl snad jediný, jenž Kristovu ctnost pokory plnil ve smysle svého mistra, a že již před smrtí jeho, tím spíše hned po ní, jeho křesťanská láska vyvrcholila v pouhém novém jednom z mnišských řádů! To byla celá pozůstalost sv. Františka. Tolstoj praví někde, že božství Kristovo je ideálem, jehož nikdy nelze dosáhnout, nýbrž jemuž jen o krůček lze se přiblížit, ale vždy na nedosažitelnou dálku.

Tedy Kristova ctnost pokory jest také jedním z ideálů evangelického křesťanství, to jest ctnost sebezničení, zapření svého Já, ctnost nejhroznější askese! Já si však s mnohými jinými podvratnými nepřáteli křesťanství (abych totiž mluvil mluvou jeho oficielních obhájců) kladu otázku: Nač je ideál takové ctnosti, když zůstává i jako ideál nad naši sílu, když v lidstvu, vyjímajíc skutečného nadčlověka v pokoře, tedy nejvzácnějšího z nejvzácnějších lidí, vede jen k přetvářce, k licoměrnosti?!

Zabaveno.

Odmysleme si tedy tyto státníky a politiky, kteří zneužívali a zneužívají posud evangelia, ačkoliv jménem jeho mluví.

Že tací byli a jsou, přece p. pisatel nepopře. Snad in camera caritatis přizná, že právě ti škodili a škodí evangelickému křesťanství více, než ti, kteří přímo proti němu vystupují. Vzpomeňme tedy nikoliv těch vládnoucích, nýbrž těch ovládaných křesťanů.

Zabaveno.

To je onen klad života, jenž židům byl oporou v nesmírném jejich pronásledování. Jen

pomocí této morálky překonali největší surovost a krvelačnost svých nepřátel. Tento klad života na tomto světě moderní člověk marně v křesťanství evangelickém hledá.

Za to obě tato náboženství mají jinou společnou basis.

Jak v křesťanství tak i v židovství bůh milosrdenství a pokory jako bůh spravedlnosti byl mimo člověka, jenž se mu kořil, snažil se ho milovat, usmiřovat, nápodobit a následovat. V obrazu svém stvořil bůh židovský i křesťanský člověka! Jinak člověk antiky. Ten naopak vytvořil boha v obrazu svém. Člověk antiky věřil v božství svého vlastního člověčství, proto ona hrdost jeho povahy a krása jeho života. Jsou jako Machar hlasatelé antiky, kteří jen v ní hledají spásu, jsou hlasatelé křesťanství, kteří jako Tolstoj vidí spásu jen v návratu k evangeliu.

Já pro svou osobu věřím v syntési ducha židovskokřesťanského s duchem antiky v člověku budoucnosti.

Bůh toho člověka budoucího bude spravedlivý, bude bohem lásky stejně jak krásy, ale bohem pokory a neodporování zlu nebude, již proto nikoliv, že ho nebude tajno, že zlo pokorně snášené a nepotírané rodí jen ještě větší zlo.

»Od dlouhé doby škodolibá zloba a hloupost se spikly,« končí p. pisatel volného listu, »proti ctnostem křesťanským ... a řádky naše jsou protestem proti bludu tomu, jehož nebezpečí roste do budoucnosti.« Jménem koho to protestuje p. pisatel proti bludu mému? Jménem onoho, jenž nesl korunu z trní na Golgathě anebo toho z Říma, jenž nosí trojí zlatou korunu? *Dr. Lederer.*

ZE DNE

Vzhledem k tomu, že dnem 24. září 1909 počíná nový (VIII.) ročník PŘEHLEDU, dovolujeme si žádati všechny pp. odběratele, kteří dluhují ještě za ročník VII., zejména ještě starší dlužníky, o vyrovnání doplatného i předplatného.

*

Zabaveno.

Dnem 1. září počíná v Dolních Rakousích školní rok, i jest viděti, že všecka ta machinace má za účel poškodit české školství při samém zápise, neboť nelze pochybovat, že trvale nebude možno udržeti znásilňování škol, jež by nebylo možno ani v Africe. Nyní je potřebí s české strany největší neústupnosti, vytrvalosti a obětavosti. Počíná být opět požadována sankce zákona Axmann-Koliskova, kterou by čeština z veřejného školství v Dolních Rakousích byla vyloučena, a za tímto požadavkem stojí i ony německé orgány, které pouliční výtržnosti protičeské odsuzují. Proto nelze ustoupit, a je třeba dovést boj do důsledků na cestě zákonné. Kdo tyto důsledky odstůně, nebude nikdo jiný než vláda Bienerthova. A co dělá ministr krajan? Z Dolních Rakous vůčihledě se stává česká Poznaň, a dra Žáčka jako by ani na světě nebylo! I klerikální sjezd byl pro národnostní třenice odložen, ale české ministerstvo krajanské se ani nehýbá!

Stolice středověké a církevní architektury na české technice. Jmenováním architekta Josefa Fanty řádným professorem české vysoké školy technické v Praze zřizuje se zároveň nová stolice zcela vymezeného a specifikovaného oboru. Nelze než s radostí vítati fakt, že skrovně obsazené architektonické oddělení naší techniky jest obohaceno, ale s čistě uměleckého hlediska dlužno přece vysloviti o této specifikaci řadu pochybností. Naše technika byla posud ve svém architektonickém oddělení tradiční strážkyní renaissance; nyní zřizuje se nová stolice, která dle samého úředního statusu má býti věnována pouze retrospektivnímu, imitačnímu, přežilému stavitelství; moderní, účelný a z potřeb doby prýštící sloh stavební zůstává na technice i na dále odstrčeným pastorkem. Jinou otázkou jest, zda se skutečně odporučuje odříznouti církevní architekturu naprosto od ostatního umění stavitelského; přítomný případ, jenž má ke všemu stín klerikální, staví chrámové stavitelství mimo, ano snad nad architekturu ostatní. Celé zřízení té stolice, ba i osoba arch. J. Fanty značí slovem vítězství retrospektivní tradice nad moderními uměleckými potřebami.

Pomník překladatelům bible Kralické. Dne 5. září položen bude základní kámen pomníku překladatelům bible Kralické v Kralících na Moravě; pomník, na němž pracuje sochař J. Štursa, má býti odhalen ve dvou létech. Myšlenka, na níž má hlavní podíl Jednota pro jihozápadní Moravu, jest šťastná a vší podpory hodná: málokdy vzdána u nás taková čest čisté idei, ryzímu duchu. Bibli Kralické dluhujeme však ještě jeden pomník: velké vědecky kritické vydání, odpo-

vídající jak dnešnímu stavu badání biblického tak i požadavkům literárně filologickým. Od České akademie sotva však lze se ho nadíti.

O Bienerthově osnově jazykového zákona a jejím poměru k trestnímu řádu referuje v Právníku 31. srpna docent dr. J. Kallab a dospívá, vyhýbaje se momentům politickým, k úsudku o předloze: »Se stanoviska trestního práva procesního nelze ji pokládati za vhodný podklad zákonodárného jednání, poněvadž je zpracována beze všeho zřetele k základním zásadám moderního trestního procesu. Jejím přijetím uzákoněn byl by stav, jenž by podstatně ohrozil spolehlivost konání trestní spravedlnosti a ochranu, jíž občanská svoboda před trestními soudy má dojíti.« Tedy dle úsudku dra Kallaba osnova se nehodí ani za podklad jednání. Nelze si myslit úsudek více zdrcující.

Literární informace o cizině našich venkovských časopisů zasluhovaly by přísné revise. V listech, kde důležitým zjevům literárního života našeho nevěnuje se nejmenší pozornost, kde málo kdy dojde na rozbor a posouzení sebe význačnější nové knihy, vyplňují se zcela zbytečně celé sloupce drobty sebranými z cizích novin o divadle, o literatuře, o umění celého světa, pravidelně s neuvěřitelnými tiskovými chybami a neuvěřitelnějšími ještě nesprávnostmi věcnými. Čtenáři venkovských novin těmito namnoze exotickými zprávičkami se nikterak neposlouží, zejména jsou-li zcela chybné. Tak četli jsme v těchto dnech v předních východočeských novinách pokrokových zprávu, že O. E. Hartleben přepracoval svou »Hannu Jagertovu« a zadal Hebbelovu divadlu v Berlíně; a zatím O. E. Hartleben jest několik let mrtev, mnohem dříve než Hebbelovo divadlo bylo založeno. Ostatně denní žurnály nejsou po této stránce lepší.

O památce Jungmannově píše Věstník Sokolský 25. srpna: »Skutek záslužný vykonal bratr dr. Chalupný obsažnou studií o Jos. Jungmannovi, jejž zdárně obhajuje proti výtkám, nedůstojným professorů vys. učení českého. Ku podivu, že klepaření, jež přece zvykli jsme pokládati za úděl bab, tak bujně kvete na luzích, odkud vycházeti má jen čistá pravda nepředpojatá. Co všecko na Jungmannovi nacházejí tito »nepředpojatci«, jest přímo úžasno, a bylo by otravou, kdybych i jenom nejslabší ze »zlatých zrn« vědecké nestrannosti měl zde uváděti. Oh vy hrdinové kathedry, vás tak postaviti do poměrů, v nichž Jungmann žil, kříse nezištně a do krajnosti obětavě národ ušlapaný!«... Sokol. Věstník dále míní, že národ nepřestal ctíti Jungmanna ani na okamžik; kéž by tomu bylo tak! — ale je to mýlka. Ukažte za posledních deset let na př., kolik přednášek bylo věnováno Jungmannovi vedle set a tisíců přednášek a oslav na počest buditelů jiných! Možná, že bychom nenašli ani jediné. Zbývá tu nadmíru mnoho doháněti!

V polemice o Dědictví Komenského provedl p. J. Černý skutek důstojný předsedy učitelské organisace: dal si v »Přehledu« otisknout vlastní prohlášení — a pak »Přehledu« sprostě vynadal ve svém, pardon! v organisačním časopise! Podařený exemplář vychovatele mládeže! Takové společenské mravy nezavedl nikdo, až teprve pp. Černý a Merhout. Pan Merhout se na nás opětovně obořil ve »Dnu« tak úskočně, že i to je novinkou v polemikách. Z čista jasna se tváří, jakoby mu šlo jen o osobu pisatelovu, a s kolumbovskou emfasí zvěstuje světu, že jako pisatele objevil p. Šelepu a my jsme prý to nepopřeli! Pan Merhout lže hned několikanásobně: on p. Šelepu neobjevil, neboť p. Š. byl pod referátem o D. K. podepsán obecně známou značkou; jen p. M. lhal, že referát byl anonymní, a my jsme tuto lež ignorovali. Vracíme se k ní jen donuceni drzostí tuctového člověka, který z božího dopuštění ulovil nějakou funkci spolkovou a ihned si troufá nadutě kantorovat osoby, které přes mladý svůj věk stojí nad ním vysoko vzděláním i pedagogickou kvalifikací.[1]) Nebudeme se jím dále obírat, ale ptáme se přímo redakce »Dnu«: chce tento denník být listem seriosním, či chce dělat sám sobě jen ostudu tím, že otiskuje nízké polemiky p. Merhoutovy?

»Ve jménu svobody a svobodomyslnosti!« Naše protiklerikální, tak nutné a důležité hnutí postupuje rádo ve jménu Husa, Žižky, Chelčického a s hrdostí hlásí se ku jménům těchto bojovníků za volnost slova Božího. Nebylo by však od místa, aby při veřejných svých projevech všimlo si také trochu jejich ducha a

[1]) Nejkompetentnější soudcové, vlastní kolegové jeho, sdělují o něm toto: »Pan učitel Merhout Cyrill zvolen byl v r. 1907 do výboru Děd. K. a nebyl ještě vůbec jeho členem. Navrhl jej tam pan kol. Richtr z Mělnicka. Případ nevídaný a neslýchaný ani v tak manýrné společnosti, jako je učitelská. Haléře členského příspěvku ještě nezapravil a už dostal jako skladník poukázku na 440 K platu... Napsal pěkný článek o Wenigovi, Škodovi, ve »Dnu« zhaněl kde koho se mu uzdálo a ve jménu své »vědecké« práce šel na finanční odpočinek. Dnes béře služné učitelské, služné knihovníka ZÚS. služné redaktora ze »Dne«, služné skladníka a výbora D. K. a bůh ví, co ještě. Nosí nádherné vesty, má skvělá, sebevědomá gesta a odpočívá na literárních vavřínech.« (Učitelské Noviny 1. září.)

nejen jejich jmen. S myšlenkou volnosti slova Božího se nikterak na př. nesrovnává appel, jejž básník J. S. Machar poslal pozdravem k protiklerikální manifestaci v Hradci Králové, kde v nepromyšleném radikalismu žádá policejní dozor v kostelích, zakročování zeměpanského kommissaře při kázáních atp. Jeho radikalismus vůbec svádí jej vždy znovu k projevům, naprosto cizím svobodomyslnosti, která se vyhýbá násilí: dovedl by snad skutečně důsledný pokrokovec žádati, aby z všeobecného hlasovacího práva, aktivního a passivního byli vyloučeni vůbec klerikálové; pomyslil si temperamentní básník, v čem jest podstata všeobecně hlasovacího práva? *A. N.*

Ústřední banka Českých spořitelen v Praze: Stav vkladů ku dni 31. srpna 1909 K 100,525.634·64.

Zápis žákyň do I. třídy městského dívčího lycea (s právem veřejnosti) *v Chrudimi* bude se konati po prázdninách dne 16. září (pro žákyně vyznání israelského výjimečně již dne 15. září) 1909 od 8. do 10. hodiny dopolední s týmiž podmínkami jako na chlapeckých školách středních. Zápis do tříd vyšších (II.—VI.) bude pouze dne 13. září 1909 a mohou se k přijímací zkoušce do tříd vyšších (II.—VI.) hlásiti i žákyně ze školy měšťanské. Podmínky přijetí, požadavky zkoušek přijímacích i výhody absolventek obsaženy jsou v obšírném illustrovaném prospektu, který na požádání vyplaceně zašle ředitelství městského dívčího lycea v Chrudimi.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 10. ZÁŘÍ 1909. ČÍSLO 51.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

OTÁZKY A NÁVRHY

Jinonárodní studentstvo do Prahy.

V tutéž dobu, co němečtí zuřivci útočí na chudičké české školství v Dol. Rakousích a na severu Čech vyhazují na ulici rodiče, posílající své děti do českých škol, přichází z ruského Polska zvěst, že vláda zavřela všechny soukromé školy polské v království a zarazila činnost všech polských odborů školských.

V tutéž dobu také žaluje v Courrier Européen z 25. srpna 1909 spolupracovník »Latwis« v článku »Les Allemands et les Russes dans les Provinces Baltiques« na surový porušťující systém v baltických provinciích a dovozuje, že násilnosti režimu ruského vedou — k poněmčení těchto území a připravují mysl utlačovaných Finů a Lettonců pro annexi německou.

V témže čísle jmenovaného listu G. Gvélèssiani apelluje v článku »Le régime russe en Georgie« na Evropu, aby si povšimla surovosti ruských černých sotní za pomoci vlády utlačujících domorodý lid Georgie, jeho jazyk a kulturu.

Tedy »tout comme chez nous«, si můžeme postesknout, anebo třeba se potěšit, že jinde se národům nesvobodným nevede líp.

A přece ne všude. Neboť není tomu dávno, co Anglie, udělivši kapským státům svým novou ústavu a zřízení zemské, uznala v státech těch holandštinu za rovnoprávnou s angličinou a to bez sebe menší výhrady.

Německé listy, které tuto národní svobodomyslnost anglickou zaznamenaly, ihned k tomuto činu anglické vlády poznamenaly, že povede k úplnému pobůrštění úřednictva v jižní Africe, jelikož dvojjazyčnost půjde dvoujazyčným Búrům daleko více k duhu než jednojazyčným Angličanům. Přece se Angličané nestrachují záplavy holandského živlu jako na př. u nás Němci »útoku českého na německý ráz sídelního města!«

Jsou si prostě své kulturní ceny a zdatnosti tak vědomi, že se konkurence se živlem jinonárodním nebojí.

Stejně si vedou i američtí Anglosasové.

Naproti tomu odnárodňující činnost, nebo spíše zběsilost Němců, Maďarů a »pravých« Rusů prýští z nedostatku důvěry v sílu vlastní kultury a z barbarství surové moci.

Doba státotvorné národní myšlenky, jež opanovala celou druhou polovici minulého století a sahá již do první polovice jeho, ještě neminula.

Toliko sice jen početně velcí národové se politicky sjednotili, ale pro národy malé, dosud nesvobodné, doba ne-li státního, aspoň kulturního sjednocení také dozrává. Národové tito musí si ovšem uvědomit, že prostředky, jimiž k tomuto cíli svému dospěti chtějí, budou jiné, než kterými si vydobyli jednotu národové početně velcí, především Němci a Italové.

Tu tekla krev na bojištích, poněvadž odpor národů těch proti nepřátelům jejich jednoty mohl se opírat o četná vojska, o vlivné dynastie, o vlivy diplomatické.

Kterými prostředky však mohou národové malí dosáhnout svého cíle? Netoliko, že nemají na snadě prostředků válečných a diplomatických, nýbrž tyto slouží právě nejvydatněji jejich odpůrcům.

Těmi jsou všichni činitelé, kteří bránili kdysi jednotě národů velkých, ale přibyli k nim tito sjednocení národové, jimž samostatní národové malí překážejí v expansi na úkor těchto.

Proto slyšíme napořád od Němců a jejich pomocníků Maďarů všechny výklady proti osamostatnění malých národů, kterými byly kdysi častovány snahy národů sjednocení své dosáhnuvších.

Proto do omrzení slyšíme od nejradikálnějších nacionálů maďarských a německých fráze o nebezpečí pro jednotu a jistotu státu tohoto, jeho dynastie, o ohrožení míru evropského,

o inferioritě utlačených národů, o jejich dobyvačnosti atd.

Snahy po dosažení svéprávnosti malých národů musí být založeny na jiných předpokladech. Snahy ty musí být především čistě kulturní. My chápeme hlouběji než příslušníci národů samostatných lítost Finů a Lettonců nad stálým porušováním jejich ústavnosti a občanských svobod. Ale čím jsou i nám Finové a Lettonci, čím národové kavkazští? Zajímavými národy leda, jako nás na př. Němci vřaďují mezi zajímavé národnosti, jen aby význam náš snížili. Teprve když určitý malý národ kulturně něco znamená, zajímá se oň Evropa a stává se pro tento zájem evropský také činitelem politickým.

Zajisté národ český zasluhuje zájmu netoliko evropského, nejen pro minulost, ale pro kulturní vývoj, jejž v posledním století učinil nikoliv za podpory mocných činitelů ve státě rakouském, nýbrž spíše proti jejich vůli a jimi utlačován.

Aby však zájem ten byl vzbuzen, je zapotřebí, abychom pracovali k tomu, aby celý svět nás důkladně poznal. Až potud není u nás sporu o potřebě informace ciziny o nás.

Jinak ale než v teorii má se věc v praxi, a po tomto dlouhém výkladě přicházím k jádru věci. —

V praxi se domáháme zájmu ciziny nesoustavně a jen svátečními návštěvami jinde a pozváními ke svátkům u nás. Proto u nás lidé tak rádi banketují, posílají a přijímají telegramy a oficielní dárky, navštěvují výstavy, kongresy a pod. — ale důležitější, trvalejší styky mezinárodního života ze všedního dne, jako styky obchodní, cesty studijní, trvalé soustavné dopisování do cizích novin, atd. jsou u nás posud málo pěstovány — že vyžadují drobnou práci, mnohdy bezúspěšnou a málo vděčnou.

O žurnalistické informaci ciziny bylo již v listu tomto kdysi promluveno.

Bude záhodno, opět k thematu tomu se vrátit.

Dnes navrhuju, aby redakce »Přehledu« zahájila diskusi o návrzích k lepší informaci ciziny se vztahujících.

Pro svou osobu upozorňuju pro začátek k tomuto předmětu na následující.

Němci zavedli s Angličany a Američany výměnu professorů, kteří vzájemně obecenstvo cizí s poměry vlasti své seznamují.

My si takového luxu dopřát nemůžem. Co ale i nám je možno uskutečnit, je výměna studentů, t. j. malého kroužku studentů našich, kteří by studovali na cizích vysokých školách nejen německých, francouzských a anglických, jak se to dosud již poněkud děje, nýbrž i na cizích vysokých školách malých národů, na př. v Dánsku, Švédsku, Norsku, v Rumunsku, rozumí se samo sebou, také na universitách slovanských národů.

Tito studenti byli by našimi konsuly u všech oněch, zvláště u malých národů, sprostředkovali by nám znalost jejich, za nimi by musil jít kroužek žurnalistů, obchodníků, průmyslníků.

Neboť u každého malého národa lze se něčemu prospěšnému naučit, s každým lze navázat styky osvětové a hospodářské.

Navzájem vítali bychom příslušníky národů menších, v první řadě studentstvo jejich, aby konalo u nás vedle svého odborného studia obdobné poslání pro domovinu svou.

Upozorňuju jen na velký prospěch, jenž nám vzešel z propagační činnosti jedince, prof. Krause, seznámivšího nás se životem dánským.

Netřeba také přece teprve dokazovat, jaký prospěch by naší národní věci vzešel, kdyby se česká Praha stala jen poněkud podobným střediskem cizího studentstva, jakým je v rozměrech velkých dnes Berlín.

Toto studentstvo šířilo by se znalostí jazyka českého i českou knihu, českou osvětu, v každém takovém studentu měli bychom v cizině obhájce svých snah. Kolik tisíc Rusů navštěvuje vysoké školy německé a švýcarské, a jak nepatrný počet Rusů studuje v Praze, studuje-li vůbec některý na českých vysokých školách. Snad že naše vysoké školství je horší než německé?

Zajisté, špatněji vypraveno nepřízní Vídně jest, ale učitelé naši nejsou méně dobrými než němečtí.

Nedovedeme prostě, jako všude jinde, se uplatnit. Co nepřijde samo sebou, na to nepomýšlíme.

Uvedu k závěrku dva poučné příklady, že by se vhodná akce neminula cíle.

Upozornil jsem redakci »Pokretu« nedávno na táborskou hospodářskou akademii, která Poláky z království je četně navštěvována, ale Jihoslovany skoro úplně pominuta. »Pokret« ochotně otiskl moje upozornění i důvody odporučující táborskou akademii jihoslovanské mládeži.

Nedávno poslal jsem pak do aradské rumunské »Tribuny« delší článek, v němž jsem navrhoval, aby někteří aspoň akademikové rumunští z Uherska i z království rumunského přišli na čas do Prahy na vysokoškolská studia a vyložil jsem tam výhody vzájemného bližšího seznámení se světa československého a rumunského. »Tribuna« ochotně můj článek přeložila a návrh můj odporučila. Odporučuju jej jak českým akademikům tak i professorům stejně vřele jako zcela skromně.

Kdyby české studentstvo všechnu akademickou mládež malých národů hlavně utlačených v říši naší přátelsky pozvalo k návštěvě Prahy a studiu na českých školách, leckdo z této mládeže přijde, pozná nás a cíle naše a odejde domů obohativ sebe, svůj národ i nás, neboť v každém získáme, jak již praveno, přítele a obhájce svého snažení. *Dr. E. Lederer.*

MORAVA

Po Hustopeči bylo to Znojmo, kde došlo 29. srpna k protičeským násilnostem, patrně vlivem Vídně a Poštorné. Němci znojemští dosáhli, čeho chtěli, zmařili totiž výlet českých řemeslníků, docela nevinnou zábavu, v níž Němci jiná léta nespatřovali nejmenší provokace — až teprve letos! Při tom bylo též insultováno více českých inteligentů.

Vždycky je to na konec škola, na kterou se vrhá nacionální šovinism. Co je účelem vídeňských demonstrací? Zavření škol Komenského a zákon Axmannův.

Nic by snad nemohlo tak mocně rozvířit agitaci před zápisem do škol, jako právě události ve Vídni a v Poštorné. Vidíme to všude na Moravě, jak Němci se zvýšenou vehemencí usilují o naplnění svých přebytečných škol. Hlavně vede se boj v Brně a jeho předměstích, jako v Černovicích, Židenicích a j. V Jevíčku Němci se pokoušejí rozšířiti svou zbytečnou jednotřídku (s 20 žáky, většinou českými) na dvojtřídku přispěním »Schulvereinu«; proti pokusu tomu konala se v Jevíčku protestní schůze (22. srpna) namířená též proti tamním klerikálům, kteří se spolčují s Němci. Boj o české dítě zuří v této chvíli všude, kde německé školy vůbec jsou, zejména na severní Moravě, kde se školská germanisace (za vedení Heřmana Brassa) provádí již systematicky mateřskými školami. Úrodnou půdou pro loupeže českých dětí je také Ostravsko. Jako na severní Moravě tak i na Ostravsku vedeme nerovný zápas s německým velkokapitálem, jehož zdrcující nátlak dá se účinně paralysovat zase jenom penězi. Umravňování a uvědomování lidu se v praxi většinou neosvědčuje. Obzvláště v blízkosti továren zahostila se v našem lidu demoralisace úžasná. Působiti na cit, na rozum je marné, namnoze imponují tu jenom peníze. Kdo za dítě více dá, tomu je rodiče vydají, kteří odvažují pouze hmotné výhody. I my musíme platit za české (!) děti. O děti se čachruje — tím je vystižen obraz hrozné agitace předzápisové. Sbírkou Roseggrovou se to ještě zhorší.

Vracím se k Ostravsku. Tam zápasíme na dvě fronty, proti Němcům a proti Polákům. »Lidové Noviny« viní na straně polské živly pokrokově-šovinistické. Konservativní Poláci nestojí prý tak proti nám. Němci chytře využívají školského sporu česko-polského a štvou Poláky proti nám, nyní na př. v Mariánských Horách. Polských škol na Ostravsku je už hodně. Poláci mají tam tyto školy: v Mor. Ostravě pětitřídní školu obecnou, dvě třídy měšťanské školy chlapecké a jednu třídu měšťanky dívčí, mimo to školu mateřskou; dále v Přívoze dvojtřídku se školkou; novou jednotřídku se školkou zřizují ve Vítkovicích, po nichž dojde asi na Mariánské Hory.

Proti odvádění českých dětí do německých škol má býti letos poprvé zahájena rozsáhlá akce t. zv. zákonem Perkovým. Známé rozhodnutí správního soudu bylo otištěno ve zvláštní brožuře s potřebným návodem a všude rozšířeno. V neděli 5. t. m. konala se v Prostějově důvěrná porada o dalším postupu ve příčině zákona Perkova.

Nár. Jednota olomoucká energicky pokračuje v konání protestních táborů proti germanisační činnosti moravských drah. Po táboru v Klášterci, o němž jsme přinesli již zprávu, následoval tábor v Bludově (15./8.), pak v Kroměříži a ve Vel. Týnci (29./8.) a čtvrtý v Dol. Studýnkách (na Šumpersku), který byl 5. září. Na všech táborech, jež vesměs byly velmi zdařilé, přijata byla resoluce klášterecká, rozšířená o rázné odsouzení protičeských štvanic ve Vídni a v Dol. Rakousích vůbec.

Ředitelství c. k. státních drah v Olomouci rozhodlo na stížnost dra Smrčky, že Šumperk platí za stanici jednojazyčnou (t. j. německou), poněvadž český živel v Šumperku a okolí tvoří jen 8% obyvatelstva. Rozhodnutí to je netoliko zcela libovolné (pouhé subjektivní mínění!), nýbrž přímo nestydaté. Ostatně má dvojí ostří. Neboť při všeobecné platnosti názoru takového mohly by všecky stanice na Moravě, kde živel německý nečiní 8%, žádati, aby prohlášeny byly za jednojazyčně české a aby v důsledcích toho všecky nápisy stanic těch byly jenom české, aby na nich vydávány byly výhradně české jízdenky, aby tam dosazováni byli jenom čeští úředníci... atd. Správně obrátil se posl. dr. Fischer s takovou výzvou na českou veřejnost.

Počínaje 1. říjnem t. r. vejde ve skutek připojení soudního okresu unčovského (od pol. okresu litovelského) k politickému okresu šternberskému. Protesty naše

neměly tedy žádného úspěchu. Též sjezd rodáků z Unčovska v Troubelicích (28.—29. srpna — k němuž vydán byl tiskem zajímavý spisek »České Unčovsko sobě«) mimo jiné protestoval proti připojení tomu, ovšem již jako proti hotové události.

Veškeré síly jsou dnes soustředěny k těžkému boji proti Němcům, pouze klerikálové národní práce se straní a pracují pro sebe. Nechceme zkoumati, zdali by klerikálové moravští dle svého prohlášení skutečně se nebyli zúčastnili katolického sjezdu vídeňského (listy vídeňské aspoň setrvaly na tom, že i klerikálové mor. na konec byli pro obeslání sjezdu získáni), tolik je však jisto, že odložením sjezdu vyproštěni byli z velkých nesnází. Můžeme teď ovšem zase býti zvědavi, půjdou-li do Lince. Na sjezdu v Hradci Králové naši klerikálové se náležitě representovali, ale protestní akci proti germanisaci c. k. drah naprosto zanedbávají; ačkoliv všecky strany politické na všech táborech těch oficielně se dávají zastupovati, jediní klerikálové táborům těm se důsledně vyhýbají. Stalo se dokonce, že současně s táborem ve Vel. Týnci uspořádala katolická omladina v blízkých Čechovicích vzdoroslavnost. Svěcení školy v Komíně vzali si za záminku, že na týž den (29. srpna) svolali tam klerikálové sjezd katolické omladiny. Soc. demokraté chystaný tábor jim však zmařili. Nepopíratelně vyzývavý ráz měl též zemský slet »Orlů« svolaný na 5. t. m. do pokrokového Vyškova (Vyškovsko je ode dávna lidovecké). Klerikální manifestace přes horečnou agitaci minula se však s účinkem. Poklesla na úplně bezvýznamnou zábavu proti velkolepému sletu »Sokolů«, jichž sjelo se do Vyškova na 1200, kdežto »Orlů« bylo sotva 300. Slavnosti sokolské zúčastnilo se na 10.000 osob, zejména celý téměř Vyškov. K srážkám nedošlo. *—ra.*

SLOVENSKO

Literární Slovensko. (Dokončení.)

III.

V otázce československé vroucího tónu u Hurbana nehledejme. Český národ sám zápasí, zbraně jeho jsou jiné, než po jakých básník touží a z východu čeká. Trpělivá práce drobná, úsilí o hospodářské osvobození, o lidové vzdělání, vytrvalá řada drobných vítězství nezaujmou jeho mysl. Jedním velkým, otřásajícím činem má být rozhodnuto: aut — aut — —

Novější hnutí za kulturní sblížení perhorreskuje. Nesympatičtí jsou mu jeho representanti, a nijak neodpouští, že Čechové stavěli se proti osamostatnění spisovné slovenčiny, a hledá domácí, pokud jen možno, neodvislé základy pro ni.

V básni věnované památce básníka Hollého hovoří o něm:

Nuž očuj hrdosť našu málo slovy:
Tys' kosťou z kosti, telo z tela,
my pre Teba sme nešli k súsedovi,
čo pyšno vraví, že my (nejsme) nič, on ve'la!*)

V pozdravu Björnsonovi stěžuje si:

Neznali nás — — —
odznal nás mnohý, krvou blízký,
boli sme mu »odtrhnutí«, nízki:
mlčal i Juh náš vrelý, slncojasný;

až konečně Bůh poslal nám Björnsona. (Skald, str. 321.) — A podobně v jiné básni, věnované franc. kritikovi Wil. Ritterovi (str. 244):

Tak zvaný braček od nás bočí.
Či dobre vidím? Ó, žialbohu,
vrahovi stíska pravú... nohu (!)!

*) mnoho.

A teprve přichází on (Wil. Ritter!..), pomáhá píše, posilňuje, vychvaluje. — Bližší vztahy poutají ho k Heydukovi, jemuž věnuje »Tatry a more«: »Ty, silný, spievaš o láske, ja, slabý, ranen idem z boja.«

Jinak otázka kulturního sblížení ho mnoho netanguje, jmenovitě od té doby, co z Čech přichází nebezpečí všelijakých »—ismů«, v nichž vidí oslabení národního cítění, lhostejnost, hotovou zradu.

I tehdy, věnuje-li této otázce pozornost, nemůže vyvážiti z duše hlubšího citu — neleží mu tak na srdci jako druhé, není částí jeho myšlení, ale nahodilým aggregátem. Ve své »Epištole do Čiech« (str. 291) volá s emfasí:

Už pustým slovom (stalo se heslo): »milujte sa, bratri!«
už staré ohne povytuchly z duší,
i zostal rozum, hraníc zhubná čiara,
snáď úklad tiež a účet prospechára!

Bôl rastie, keď váš syn už samovol'ne (?)
pod cudzie jarmo hlavu kloní — — —
No jestli žirné polia (vaše jsou vám) slabou haťou,
je pre vás miesto: tu pod Tatrou svätou!

Cítíme, že je to řeč bez ohlasu srdce a rozumu. Nyní český národ dobrovolně se germanisuje? A otázka vzájemnosti je úklad, prospěchářství? A rozum: či nemá býti vzájemný poměr rozumově zdůvodněný, i po praktické stránce prospěšný? Snad pouhým »oduševněním« dříve více se vykonalo? A co konečně říci na výzvu: Pod Tatrou je vaše místo, ježto — jak básník myslí (»Vl. Horám«) — Tatry jsou stráží proti nepříteli...

Ovšem, příčiny nechuti jsou hlubší, zásadní. České tradice jsou docela jiné nežli slovenské od doby vzniku samostatné literární slovenčiny. Velcí buditelé čeští osnovali program národní na stálé vytrvalé práci kulturní, zabezpečení existence národa a jeho svobody viděli především v opatrném postupu a v osvětové práci. »Svoboda nedá se vykřičet, vyplakat, vylamentovat, jen z ruky pilné naděje kvitne!« Postupovali krok za krokem, kladli knihu ke knize, šetřili a uschraňovali krejcar ke krejcaru. Nespoléhajíce slepě na pomoc zahraniční snažili se v první řadě o nápravu vnitřní, o získání širokých lidových vrstev pro společnou věc národní. Havlíček svobodomyslným a upřímně demokratickým důsledným programem ukázal cestu, kterou ani bloudění let pozdějších nesmazalo.

Toho u nás nebylo. Havlíček svým důsledným potíráním slovenské řečové odluky stal se na Slovensku nepopulárním; případ Štúrův na sněmě prešpurském byl ojedinělý, a zásady jeho novin rozplynuly se v pozdějším hlásání spásy z venčí.

A nežli přijde od východu vzkříšení, nutno tedy konservovať všecko, co máme. »Slovensko, zostaň krásne, ľud môj, neustaň ešte« pracovat, vydrž, oduševni se. »Sme sami v hriechoch — šľahni (teda) veľký čin, treskni, bo duša v miem teskní.« Není v nás síly vzchopiti se, vzbuditi, tedy musí přijít vnější otřes. Pravda, jsme slabí, v hříších, ale nesmíme si to přiznat, sice odstrašíme slabých. Oduševnění, nadšení má nám pomoci přenést tíži smutných dnešních dní a dočkat se záchrany, která je na blízku: Obraťme tedy zrak na velkost a slávu slovanského plemene.

Nedívejme se na svoje chyby, sice zmalomyslníme. V sebepoznání může být nebezpečenstvo, »chabé uniżovanie«. Je nebezpečný chladný rozum, buzení svědomí, nepřítelem je česká sebeobžaloba. Rusi tím hřeší:

Hlas synov tvojich — — — raní srdce, dušu rozboľastí,
jak Lazar ukazuje hnis a chrasty — —
I Gogoľ tvoj sa z bôľov tvojich smeje,
sám Puškin túži v deda svojho vlasti,
Turgenev snívá večne o priepasti
a lučavku do žitia Tolstoj leje...
Dosť smutných tónov — — —
Nech sedem morí slávnou hymnou zhučí — — —
Rusku (str. 282).

Nějakým kouzlem nutno zažehnat příčiny sebeobžaloby, aby mohlo splnit naděje Danilevského »Rossije i Jevropy«. A proto tím více oduševnění, nadšení třeba:

Myslite, píšte, plesajte a žiaľte,
striasajte duchov, zahrievajte, páľte.« — —
Mrvme sa, hýbme, rozcíťme sa ladne:
lenivosť, chladnosť nech do pekla padne!-
Prosba (str. 162).

Vždyť už i lýra tichne a tóny marně se tratí:

Nás cesta viedla mimo ideála,
hruď nečula, keď sláva k činom zvala.
Nijaký jas!
Včuľ tma sa šíři, uspává a tiesni,
jen časom iskra vzplanie v tichej piesni —
Či vzbudí nás?? Pieseň (str. 165).

Přicházejí volby, nepřítel agituje, hlasuje, shání voliče:

Len hlasuj, krikľúň, heros samochválstva!
My doma sme, a čakáme svoj čas!
My zasadli sme na breh svojho mora
a jasné oko hľadí smelo v diaľ:
jak chumelí sa ťažký oblak shora,
jak krídeľ čajek letí z dumných skál...
Voľby (str. 208).

Ano, vždyť to všecko, jak už vzpomenuto, jsou jen »pilné práce školských dětí«, teprve »centrálne slnko« od východu to všecko naráz přemění.

Je atmosféra naše dusná, nezdravá, a jen vnější náraz bouře může ji vyčistit. A tu nutno vyčkat, budit, křísit horečné vytržení, exaltace, které jako křeče zachvacují národy a ženou je do skutků ohromných, velkolepých, k slavnému vítězství anebo zmaru...

Ale »darmo spevec žiali, darmo prorok horlí«, nadšení vždy ještě nerozhořívá se v plamen: lučavku rozumu, sebeobžaloby lijí do slovenského života novotáři, nakažení cizotou, pokrokáři, »kritikastri«. Z Čech šíří se ta zhouba, zachvacuje mládež:

Veru dusno! Veru temno! — —
Slovensko už dokonáva? — —

To, čo v divom rozzúrení
sotreť nemôž' vražia muka,
trhá, kmáše, hyzdí, plieni,
že vraj »milujúca« ruka!

Cudzi chlap sa ku nám plúži,
lieta krajom, vábi, šudí,
že za groše vrahom slúži,
nebadá len sám kto blúdi.

Nebadá, bo videť nechce,
jak chlap trávi jedom mládež,
nepočuje, jak se rechce,
keď už spáchal svätokrádež!

hovoří v básni »Hôrny ohník«, věnované mladému básníkovi. Jeho ohník, dlouho čekaný, zaplápolal v slovenské stráni, on zažene temné zrady a vysuší bahno kalné. Škůdce tedy nalezen, který vhání národ do zkázy, a přece »nikto neozve sa na hluboké stony, krem drzou hanou nízky nedouk.«

Hnutí hlasistické, realismus, kritika je nejhorší zradou páchanou na nešťastném národě, takže zúfat přichodí nad jeho budoucností:

Ja nikdy zúfalstva som nepel pieseň,
tma nebrala mi nádej na svitanie — —

Až dnes sa na mňa strašná ťarcha roní,
dych smelých prs sa k zaduseniu zúžil,
vrah (nepřítel) nel'aká ma, ja sa svojich bojím:
zem chcú mi podryť, na nejž sväte stojím!

Tú svätú zem, na ňuž sa pery tisly,
fl'ak zrady hyzdí — —
Pramene, čo sa krištálami blysly,
cynicky špiní hlupcov bl'abotanie.
— — — — — — — — — — —
Kde čerpať vieru v budúcnosť potomstva,
keď v svojich vidím zárod vierolomstva!!

Tieseň (venované zapieračom), str. 194.

Pokrokář nic si nectí, nic mu není svaté, všecko mu je zastaralé, retrográdné: Zná Sokrates, co je lokomotiva? »Opýtajte sa Platóna: čo je železničná zóna? Spýtajte sa Xenofona o tajnosťach telefona — — — budú mlčať ako sova,« a proto myslí pokrokář, že je zahanbí:

Lykurga zje parlament,
Homera zje dekadent,
a na pospas psia stonoha
zhltne ešte Pána Boha!

Pokrokár (str. 322).

Tak a podobně snaží se znehodnotit, sesměšnit mladé hnutí. Ale i tam na východě dějí se strašné věci, otřásá se trůn bílého cara. Škoda tě, Petře Velký — dumá básník před jeho sochou v Karlových Varech —

Kebys' cítil, videl rodu svojho muky,
kebys' počul hlúpe epigonov zvuky:
Hromom by si zreval, napnul hrozne svaly — —
Striasly by sa hory, zsuly na hromadu,
nik by nechodil viac sem do Karlsbadu!
Tvoje hrozné slovo zvrátilo by umy,
nebolo by treba liberálnej Dumy.
Dobre, svätý krížu, rozpínajže (nad pomníkem) ramä,
bo len milosť Božia slávske putá zláme.

Karlovarské šumy I. (str. 202).

Najhnusnejší pohl'ad často sa mi pridá:
na lavici vidím moskovského Žida.
— — kričí celý v ráži:
S trónu nebeského sesadíme Boga,
z Chrámu Spasitel'a bude synagoga.
Z Kreml'a narobíme samé khošer krámy — —
cáricou je Sára, cárom bude Gorkij.
Celý ruský národ bude Židom slúžiť,
celý svet je khošer, nenie po čom túžiť — —
A veru má pravdu: — —
Slavianstvo keď padne v hroznej borby vrení,
celá zemegul'a na cesnak (česnek) sa zmení.

Karlovarské šumy II. (str. 206).

Takovýto »strach židovský« znepokojuje spisovatele. Všude vidí samé intriky, samou podkopnou činnost proti nositeli slovanské myšlenky: proti ruskému samodržaví. Všichni nepřátelé spikli se proti němu a, bohužel, i vlastní zavedení synové pomáhají podkopávat půdu. — Ruští spisovatelé »jak Lazar ukazujú hnis a chrasty — —.« Rumunům vyčítá: »Vy ‚pomiluj' ste odhodili preč, tú radu iste vrahovia vám dali« — nepřítel způsobil, že zavedli si mateřskou řeč v bohoslužbě. Do víry v brzkou spásu vtírají se pochybnosti. Svaté nadšení, zažeň příšery, milosti Boží, odvrať pokušení. »Príšery, žehnám vás znamením kríža.« Kéž konečně přijde velký čin a třeskne!

Ale básníka nepomýlí »hlupca škrek a vrava«, vždyť »pri vel'kosti se drobná háveď plazí.«

mám v hrudi, v hlave dvojný amulet — —
to láska k rodu, ducha orlí vzlet,
nie, darmo predsa nevhupal som v svet!

Hranice (str. 181).

a nikdy nezaniknou jeho »hrdý spev v blízkej zore«. Ovšem přepadá ho časem skepse, nedůvěra ve vlastní věštbu.

A pýtaš sa: Kde pomôc? Asnaď z juhu,
snáď od severa zavíta nám vďaka,
či západ skántri stohlavého draka,
či východ sklenie jasnú spásy dúhu?

Ja nemý stojím. — —
Sfinx nechce odkryť tajné písmo runy,
ju neobmäkčí millionov žial':
jak má ju pohnúť nárek mojej struny?

Bez odvety (str. 266).

Už nejednou se ve svých nadějích zklamal, zděděné ideály, tradice byly bez ceny.

Za verným príkladom (svého) vel'kého otca
veril som na slovo jasného Vodca (ve Vídni) — —
Za to mi slobodu vzali, Segedín, Vacov mi dali!

A když i »z rabstva osobného (vězení) vyjdeš, v národné letíš.« Je přesvědčen, že bojuje za věc dobrou, prostředky nejlepšími, věří v sílu své poesie, a pyšně s Puškinem zní horácovské jeho »Exegi«.

— — letím cez hory a doly,
mňa ani nevďak svojich nepokorí,
a jestli spev môj teraz hlucho zvoní:
on čujno bude zvučať cez äony!

Nie, nezraní ma hlupca škrek a vrava,
vysoko nad ním tenie orla sláva;
on strhať môže so mňa všedné šaty,
môj sviatočný háv bude rodu svätý;
nech zapomíná, hanobí a brojí:
žiť budem v národe, kým Tatra stojí!
— — — — — — — — — — — — — —

Ještě několik poznámek nutno říci o epických skladbách a genrových obrázcích Hurbanových, obsažených v obou knihách. Jednak tvoří jaksi přechod k tvorbě novellistické, jednak ukazují nám autora z jiné stránky.

V »Ratmíru« (Tatry a more) sáhnuto po látce do slovenské historie, do doby Matúša Trenčianského, »pána Váhu a Tater«. Nešlo tu o historický kolorit, vystižení doby, ale po romantickém způsobu o vnější rámec a kostým pro romantický, zkreslený, nemožný děj.

»Maják«, báseň vzniklá pod dojmy na slovanském jihu, oblitá jižním sluncem a šumem Adrie, je rovněž romanticky upřílišená. Láska krásné Despy, dcery hlídače majáku Lubraga, kterou i s milencem nechá otec v moři zahynout z pomsty, že dcera šla za hlasem srdce a že milenec její byl synem člověka, který Lubragovi ženu odvábil, je obsahem básně.

Ve »Vilínu« (1883) použito kostýmu historického jiným způsobem. Ponurý děj, prostředí baltických Slovanů, jich žreců a obětních zvyklostí, líčení jich vášní a krutých obyčejů — to vše použito jako působivé pozadí ku glossování současného stavu Slováků a k reflexím o dnešních poměrech a slovenském životě. Poznámky bystré, úsečné, plné verve a ducha, ironického zahrocení, ostrých point — schválně ruší jednotný umělecký účinek, hraje si s látkou, suverenně ji ovládá.

Jiný význam má »Herodes« — látka, způsob zpracování — z času, kdy slovenské siroty zavlékány byly na maďarské kraje, historie dvou drobných dětí, které nemohou snésti surovosti nových »pěstounů«, ujdou a na útěku zahynou. Básník procítil, prožil muku a tento osud dětský, a dílo i při některé nepravděpodobnosti a zkreslení chytí za srdce.

Podobným tónem a blízkým přilnutím nesou se některé jeho drobné genrové obrázky. »Malý drotár« (i v Čechách populární), »Pltník« s ostrým balladickým spádem a dokonalým zachycením nálady a několik jiných, na př. »Na roboty«, v nichž ozývá se tón o utrpení sociálním. Někde ovšem zůstávají na povrchu, postřehy nejsou tak konkretní a jedinečné, nemají hloubku názoru, spokojují se schematem (Lenivá Katka) v tóně čítankových »řečňovanek«.

Slova o zlu lidském, sociálním nutno však vymezit. Při bližším zkoumání vidíme sice, že zaměstnává básníka, ale že on ho téměř nepřipouští jinak, než jako křivdu národnostní, raçovou, a dovádí tuto svou myšlenku mnohdy za udržitelné hranice. Pravda, panství cizího jazyka je — abychom mluvili s Havlíčkem — aristokratismus nejhoršího druhu, nese za sebou stíny jiných běd sociálních, ale přihlédněme, jak básník dále soudí o této otázce.

Co učiní nepřítel, který nás jařmil a utiskoval, až zahřmí pušky a děla? »Ach, ušiel, alebo k nám zná sa.« A bude-li utiskovat pod slovenskou etiketou?

Nuž driemeš, l'ud môj...
— — Zámky v rozvalinách:
Tam býval sice tyran tvojim vládcom,
bral desatiny, hnietol ťa a bil,
no predsa nebol ducha tvojho zradcom,
tvoj jazyk l'úbil, starým mravom žil.
Dosti (str. 164).

Nadpráví, zemanstvo, šlechta, případně samodržaví, car — všecko to možno připustit, schválit — jen když to bude slovenské (nebo slovanské). Strašný názor, ale ne u nás osamocený, naopak, má sta vyznavačů.[1])

Tedy i odtud vyvěrá dominující myšlenka v Hurbanově tvorbě románové: problém připojení se zemanstva, získání jeho slovenské myšlence za každou cenu (a koncessi, možno-li v sociálním smýšlení starší generace mluviti o koncessích a kompromissech v tomto směru). Při tomto stavu věcí nutno chápat sociální notu Hurbanových genrových obrázků jen jako individuelní případ látkový.

Vnější jazyková příslušnost stává se dostatečným kriteriem slovenskosti. »Slovákmi sme sa narodili, Slovákmi chceme i zostať.« Ovšem nesmíme zapomenout, že prostředí strašného útisku a plynoucí z něho demoralisace přímo vychovává a žene k takovémuto jednostrannému názoru.

Zabývali jsme se snad příliš široce výkladem sociálních a politických resultátů poesie Hurbanovy, ale při specielně slovenských poměrech sociálních a politických omlouvá nás mimořádný vliv a význam, kterého v slovenském veřejném životě nabyly právě tyto resultáty.

Hurban-Vajanský je v poesii skutečně především propagátorem ideí a hesel; talent jeho je — řekli bychom — řečnického rázu, a jemu odpovídá i forma výrazová, v základě pathetická, verbalistní, schopnost spíše výtvarnická, konstruktivní. Výrazové plastiky a konkretnosti nemá. Přímost názoru, sytost a plnost představy mu schází. Hviezdoslavovi rovnati se nemůže. Význam jeho pro vývoj domácí tvorby tkví hlavně ve vnější formě, v ukáznění veršové techniky a ve vnějším stylu.[2])

---

[1]) »Ale kto u nás najviac trpí a zápasí? Iste prebudený Slovák, Slovák-národovec... Oslobodenie týchto trpitel'ov u nás je rúrnejšie (naléhavější) i od (nežli) oslobodenia tak zvaných malých l'udí.« Jos. Škultéty (v »Slov. Pohl'adoch« v polemice s dr. Šrobárem o Hurbanův »Kotlín«).

[2]) Další kapitoly této přehledné studie přineseme v příštím ročníku »Přehledu«.

POLITIKA

Jungmann politik.

III.

Naskytuje se zajímavá otázka: Kde se v této naivní selské duši vzala taková důvtipná diplomacie? Po všem, co dosud uvedeno, odpověď částečně se podává sama, a naznačil jsem ji už v úvodě této kapitoly. Jungmann, v osobním životě tolik osudy ztrýzněný a zklamaný, byl snad nejméně ze všech národních vůdců českých illusionistou. Byla-li až podnes přílišná důvěřivost jednou z hlavních vad našich politiků, Jungmann

jí má tak málo, že silně blíží se radikálům, nedůvěru k Němcům a vládě pěstujícím vědomě a soustavně.[20]) Ovšem v době Jungmannově tato vlastnost nezbytně byla zakrývána oportunismem; ale v celku politiky buditelské, třebas i tato jako každá nová snaha měla a musela mít jisté illuse, nedůvěra ke všemu nečeskému a neslovanskému byla — byť se to zdálo paradoxním — podstatnou podmínkou správné taktiky oportunní. Neboť jen ten, kdo se neklame domněnkami o laskavosti a snášelivosti odpůrcově, dovede zvolit si správnou cestu, po které by došel cíle bez nejisté cizí pomoci a milosti.

Zde jsme u životní otázky české politiky — otázky, jež právě nyní se hlásí s časovou palčivostí, ačkoli palčivou a zásadní byla vždy: u otázky poměru taktiky k programu a smýšlení politickému. Pořád a pořád opakuje se u nás hrozný blud, že radikální stanovisko musí docházet výrazu v radikální taktice. Česká primitivnost nadmíru nesnadno a zdlouhavě se dává poučit hořkými zkušenostmi, že taktický radikalism v našich poměrech nejenom nevydobyl dosud ničeho, nýbrž nejednou již podkopal kus práce, vykonané taktikou oportunní. Čím lépe budeme poznávat dílo našich buditelů, tím více poroste a z paradoxu ve všední skutečnost se promění vědomí, že úžasný rozmach našeho národa, který vzdálené pozorovatele uvádí v podiv právě rychlostí svou, jest ovocem práce drobné, povlovné a opatrné. Začínajíce s holýma rukama, naši předáci buditelští nedovolovali si nejmenší hazard a trpělivě kladli knihu ke knize, krejcar ke krejcaru. Tak jsme rostli, zprvu sice pozvolna, ale solidně a vytrvale; a kdykoli nějaký nedočkavec vybočil z této solidní opatrnosti, jako Hanka a Linda s nenadálými »objevy« dávných pokladů literárních, odstonali jsme takový náhlý náskok dříve či později bez milosrdenství. V politice, jež jako vrcholná složka společenského života vyžaduje náležitého podkladu ve složkách ostatních, a jež vedle náboženství katastrofou 17. století byla zasažena nejtížeji, pomalý postup byl tím nevyhnutelnější.

To Jungmann věděl a dle toho si vedl. Bylo by klamem domnívat se, že oportunism je vždy jenom opatrnictvím, sedmašedesátnictvím a kariernictvím. Shon po ministerském fraku (na příklad) bývá sice projevem osobní ctižádosti a zištnosti, ale za jistých okolností může být přímo obětí osobní, přijmout ministerské křeslo — obětí právě tehdy, jestliže dotyčná osoba trvá v nitru při zásadách radikálnějších a přináší třeba ztrátu popularity v oběť důvěře, že za té a té situace její krok bude obecně prospěšný. Jungmann ovšem osobně nedobyl si oportunní taktikou pražádné osobní kariery; ale již za to, že nevčasným radikalismem nepodryl svou existenci v úřadě, byl (n. b. zásadním odpůrcem radikalismu!) cejchován jako bázlivec nepěkně malodušný. Leč byla-li Jungmannova opatrnost bázlivostí, můžeme směle říci: blahoslavená bázlivost, jež přinesla takové národní úspěchy![21])

Nikoli chybnou malodušností, nýbrž velikým vzorem pro potomstvo byl Jungmannův příklad, jak možno spojit hlubokou nedůvěrou ke všemu nečeskému a příkře radikální program a názory s positivním postupem práce drobné, příklad nehynoucího zápalu pro nejvyšší mety vývoje národního a všelidského, který však jako daleký cíl nestaví se do cesty vlastnímu prostředku — pokroku pomalému. A zůstává vzorem i nadále až po dobu, kdy posavadní stísněné postavení našeho národa pomine — neboť jednou to pomine, a pak ovšem i taktika radikální se stane cestou naléhavější. Ale zatím není vhodnější cesty, než ukázal Jungmann. Je to arci příklad nesnadný a složitý, a jako není posud pochopena Jungmannova individuální synthesa smýšlení aristokratického a demokratického, tak není ještě porozuměno ani synthese jeho radikalismu a oportunismu. A bude jednou snad více následkem zkušeností praktické politiky české, nežli závěrem rozboru logického, uzná-li příští historik, že čeští radikálové sice v theorii — v názorech o Vídni a Němcích — mívali pravdy nejvíce ze všech stran, ale praktické cesty k osvobození národa nastoupit nedovedli. Dovedli pouze sebe i národ zatáhnout do persekucí. A v zrcadle těchto událostí teprve bude doceněna politická velikost Jungmannova,[22]) jež,

---

[20]) Sama sebou bije v oči podobnost nedůvěry této k proklamaci S. Čecha »Nevěřme nikomu na světě širém«, jako vůbec — a zvláště v otázce slovanské — ani Čech není o mnoho dále než Jungmann. Totéž platí i o Nerudovi, který, jak známo, psal na mladšího Čecha a jeho »velké myšlenky« přímo apotheosu brzy po jeho lyricky velikolepé, ale myšlenkově nadmíru slabé »Slavii«. Opravdovým obratem v tomto nazírání, pokud se týče Slovanstva, jsou teprve projevy Zeyerovy (Kořící se Slavii) a Macharovy (Tristium Vindobona), dnes ovšem obojí překonané. Teprve E. Jelínek, Adolf Černý, T. G. Masaryk a K. Kramář jsou jakýmisi ukazateli slovanství opraveného, ač i to má k Jungmannovi a Kollárovi blíže, nežli se zdá na první pohled. Je starým omylem, odvozovat rusofilství Národních Listů nebo Hurbana Vajanského od buditelů; toto rusofilství se vyvinulo až později.

[21]) Již starší spisovatelé (na př. Jakub Malý) ovšem soudili, že Jungmann v některých případech si počínal zbytečně opatrně. Nám, kteří o všech okolnostech takového případu nejsme přesně zpraveni, je nesnadno rozhodovat, zdali Jungmann se tu a tam nepřílišil. Ale to na celé věci nemění pranic, protože v politice, právě tak jako v šachové hře, každý — i lidé jako Caesar, Napoleon, Bismarck — je podroben omylu a chybám více nežli jinde.

[22]) Netřeba snad obšírně vykládat, proč Jungmannovy politické názory a program (vyjma hlavně Rozmlouvání o jazyku českém 1806) zůstaly omezeny na soukromé dopisy a rozhovory a leda ještě nejvýš na opatrné narážky v tištěných projevech. Dálo se tak z téhož důvodu, pro který ani Palacký ani Havlíček před r. 1848 se neodvážili uveřejnit výslovný a soustavný program politický: absolutism to nedovolil. Ale program ten existoval a, co více váží, byl uskutečňován už před rokem 1848.

vedena osobní disposicí, dovedla nejpřiléhavěji těžit ze současné situace.

IV.

Ale veškeru Jungmannovu politiku jediným hlediskem osobním vyložit přece nelze. Nezbytno obrátit se i k druhému živlu, k národnosti, jejíž ohledy a služby, jak vyloženo shora, Jungmannův životní názor spoluurčovaly a takořka s ním splývaly, ba časem jej až zaslepovaly, že neviděl vad osobních tam, kde jej těšilo živé vlastenectví, jako u Hanky. Ale chybičky ty nejsou víc nežli skvrny na slunci. Horoucí láska k utištěnému národu, skličující úzkost o jeho život a snaha o vzkříšení ze staleté mdloby vnukaly mu temnou instinktivní nedůvěru k mocným nepřátelům, onu mateřskou chytrost a moudrost, se kterou slabý pták, sám bezmocný, snaží se nebezpečného cizince lstí odvésti pryč od hnízda neopeřených, bezbranných mláďat.[23]) Pud rodičů to jest, jenž i v nerozumném tvoru probouzí rafinovaný důvtip, a jen tento pud, změněný v péči o národ, mohl z prostoduchého rodáka hudlického učinit vynikajícího taktika, s úžasnou jistotou jdoucího tmou a mlhami jitra sotva svítajícího. A tento pud jeho nám dává právo, abychom přede všemi jinými buditeli právě Jungmanna jmenovali otcem národa,[24]) ne v pouhé metafoře, které lze užít i o jiných buditelích, nýbrž v přesném závěru logickém a psychologickém, opřeném o analogii lidstva i přírody.

Veškery city, zachvívající hrudí otcovskou nad dítětem — radost, naději i úzkost o budoucnost, obětavost, lásku, starostlivost, něhu i vážné předtuchy — všecky je slyšíme od Jungmanna: »Nemesis dříve později nastoupí. Jen my neustávejme! Mne opět nemoc, starosti domácí, ouřad až i pomalu léta tíží!! A přece v mých prsích svatá láska k Slavii hoří, ven propuknouti plamenem nemohoucí, a tudy na Vás celou svou důvěrnost skládám, že Vy, když já být Čechem nemohu, budete . . .«[25])

A tyto ušlechtilé city i vášně sílily sám jeho rozum až k podivuhodné intuici, jíž vyvrací pochybnosti Markovy (v dopise z 9. února 1810): »Národ dvě stě neb tři sta let sklíčený za dvacet nebo padesáte let zotaviti se může.«

Zde jsme u základního článku víry našeho obrození, které svou překotnou rychlostí je zjevem překvapujícím. Nevím, pokud snad na tuto větu měl vliv někdo cizí (Jungmann jí polemisuje proti Rousseauovi), ale její hluboký průhled v sociální organism, jakým jest národ, v jeho pathologii a hygienu, uvádí v úžas a dává Jungmannovi nárok i na čestné místo v dějinách sociologie. Jakkoli »sklíčení národa« nelze odpočítat přesně na léta, přece jádro myšlenky — že dlouholetý úpadek odčiniti lze v době kratší — je z nejpronikavějších poznatkův a zároveň z nejradostnějších poselství, věnovaných zmučenému lidu.

Tu Jungmann přestává být pouhým politikem a theoretikem, ale povznáší se až v náběh proroka a spasitele národa, za nějž jej označil Palacký (»proklestil dráhu, která vedla národ k spasení«). Pravím spasitele — ne že by život národa vůbec mohl záviset na jediné osobě, spása národa jediným určitým individuem není vůbec možna — ale národ i veškero lidstvo skládá se jen z jednotlivcův a nelze mu jinak pokračovat nežli skrze jednotlivce. V tom smyslu, jako representant, jako těžiště, v němž se sbíhají všichni činitelé určující bytnost celku společného, messiáš je nejen možný, ale nezbytný. A tímto živým těžištěm českého obrození byl Jungmann.

Stal se jím jen za cenu, že vypil do dna kalich, určený každému messiáši: vzal na se, prožil a procítil veškero ponížení, hanbu a bídu národa svého. Můžeme opakovat biblicky: »neduhy a bolesti naše on nesl«, a bylo-li ne bez jiskry pravdy řečeno o Máchovi, že každý český básník má v sobě kus jeho bytosti,[26]) Jungmann je částí každého z nás moderních Čechů.[27])

Kromě jasného vědomí o významu české reformace, za něž děkujeme Palackému, není v dnešní národní bytosti naší rysu, který by nebyl aspoň v zárodku obsažen v Jungmannovi a jeho díle. Jeho víra ve své pravdě i v omylech, jeho naděje v lepší časy národa, tolikrát bolestně zklamané a přece vzkříšením jeho mimo nadání splněné, zdaž nejsou i podnes věrným obrazem politické i kulturní dráhy české, zápasící s neustálými porážkami a omyly a přece nezadržitelně postupující?

»My stojíme výše než on, vidíme šíře než on; ale jedině proto, že on nás nese!«[28]) Každého jiného spíše lze si odmyslit od stavby národního vzkříšení, jenom ne jeho; on jest Atlas, nesoucí nebeskou klenbu kultury naší, zakusivší celou její tíhu — a při tom sám je kusem této klenby, hvězdou první velikosti na ní. *Ch.*

*

Za hranicemi: Z Německa.

Jméno nedávno odstouplého kancléře Bülowa je známo velmi dobře z politiky zahraniční. Zvláště v kampani zahraničných převratů evropských roku minulého, hlavně v anglické aféře

[23]) Jungmannovy některé kroky, vykládané jako bázlivost, připomínají úzkost matky o nenarozený plod. Kdo matku proto nazve bázlivou? (Za toto upozornění a přirovnání děkuji p. O. Březinovi.)

[24]) Že Jungmannův poměr k národu lze nejlépe vystihnout slovy *otec* a *matka*, vycítil již Ferd. Schulz (1873).

[25]) Markovi 5. července 1810.

[26]) F. V. Krejčí: K. H. Mácha.

[27]) Dalo by se dokázat, jak mnoho z Jungmanna má právě největší jeho nepřítel a odpůrce Masaryk.

[28]) Ferd. Schulz: Josef Jungmann, str. 131.

s císařem Vilémem II. a v balkánské otázce annekční, kterou v šachu byla držena celá Evropa a kde, dobře tušíme, měl hlavní slovo kníže Bülow. Je jisto, že vedl Německo ve stopách Bismarckových, ukázav se v politice zahraniční jako státník velkého stilu. Než kníže Bülow vynikal i výbornou znalostí vnitřních poměrů Německa, znaje dobře všechny jeho slabiny. Rychle seznamoval se situací, vynikaje při tom praktičností, ale i zručnou taktikou, jakou ukázal při reformě státních financí. Ovšem: to vše ukázal teprve jeho pád vskutku kavalírský, jejž, nehledě k tomu, že kancléř Bülow stal se nesympatickým císaři událostí s žurnálem »Daily-Telegraph«, opřel sám Bülow o příští reformu volebního práva. Nechci tu líčiti podrobnosti, jakož i zmiňovati se o událostech minulých — leč: pád Bülowa dnes jasně karakterisuje celý stav vnitřní politiky a jeho nenávist proti absolutistické a reakcionářské vládě konservativců, kteří připravili mu pád, a jimž on prvý tak odvážně nebál se vmetnouti v tvář slova, »že oni to jsou, kteří zahrávají s interessy státními frivolní hru«: to vše ukázalo nejen znalost Bülowovu v politice vnitřní, jeho náhlou pokrokovost — nýbrž i: že něco shnilého je ve státě německém.

Ano: žurnály naplňovaly se o rozpětí Německa, snily o obrodě germánské Romy tak, jak Bismarck si to představoval, ukazujíce přechod a obrodu starého Německa k novému; tlusté knihy se tiskly o budoucnosti národa a jeho cílech i snahách: a to vše po pádu Bülowa na chvíli zaniklo, a vezmeme-li do rukou časopis »Frankfurter Zeitung« a čteme-li jeho pojednání v mnoha číslech vyšlé »Alt- und Neu-Deutschland«, vidíme, že něco chybí k tomu novému Německu, vidíme jen ztlumenou, neurčitou hru barev, které když jasněji pohlédneme v tvář a odhrneme závoj, nezakrývá snivý obličej Štěstěny sypající zlatým rohem budoucnost, nýbrž šklebnou tvář Medusy oblečenou v nuzné roucho. Ne vše zlato, co se třpytí. Jak s jedné strany nabylo Německo v politice zahraničné rozmachu pozlátkem svého vojska a loďstva, tak s druhé strany je úplně bezmocné ve vnitřních poměrech sociálních, ve vnitřním ozdravění. To datuje se už od Bismarcka, neboť zdá se mi, že ani on nebyl tak silný ve vnitřním politickém boji, což nejlépe může každý seznati z jeho dvou porážek: v otázce sociální a kulturním boji. A v národohospodářské politice chyběla mu také zdravá škola anglických státníků. Jeho úspěchy vnitřní byly také jen založeny na šťastné politice »krve a železa«. Spjal Německo jen molochem vojska, jenž je nenasytný. A kdo ví, kdo lépe vydrží soutěž s Anglií? A neznamená to opět zakrvácení? Ovšem tvrdí se, že Německo i hospodářsky je kolos a lid německý je čilý; hospodářství musí však jíti ruku v ruce s politikou. Však vnitřní politika je nepatrná, politika na skrz stavovská; je daleka té tuhé a smělé struktury hospodářského života Anglie, nebo té elastičnosti a volnosti Spojených Států: s tak pokročilými státy nedá se absolutně to »Nové Německo« srovnati. Jenom pohlédněme v statistiku státních financí, jež vydána v září a jejíž zpráva zní: na přímém výtěžku, pokud říši zůstal, sešlo se o 185,115.000 *M* méně; poněvadž výdaj zůstal za rozpočtem o 63,119.000 *M*, obnáší *deficit 121,996.000 M*. (Je charakteristickým, že v předních hospodářských časopisech se dosud neozvala kritika státního rozpočtu.) A uvažme, že tyto deficity se opakují rok co rok. Hledáme-li příčinu úpadku hospodářského a bídy finanční, nalezneme ji v politickém životě vnitřním. Divná tu konstellace: žádná strana nevyniká vůdcovstvím, nižádná není obdařena onou mocí oživenou novým životem. Jednou z nejmocnějších stran je centrum, strana ultramontánská, jež provádí svou politiku »volné ruky« ve smyslu a idei římské církve a katolického názoru světového. Nejlepším dokladem toho je poslední 56. sjezd katolický ve Vratislavi, jenž ukázal, že pomalu Německo bude více katolické než protestantské. Jí nejblíže stojí čilá a agilní strana, ač naskrze reakcionářská — konservativci, kteří tak jako Němci u nás nechtí »vládnouti«, nýbrž »panovati«. Vtipně charakterisoval tyto strany v jednom z posledních čísel časopisu »Berliner Tageblatt« žurnalista Michaaelis, když napsal, že obě strany representují katolicismus: první náboženský, druhá politický. Strana nacionalněliberální byla otřesena poslední volbou r. 1907 a s namáháním získala 55 mandátů. Nejlépe poměrně drží se dosud sociální demokracie, ale pro svou agitaci pro mír, pro hlasování proti rozpočtu nedochází valné přízně; mnozí pokrokoví lidé rádi by s ní šli, ale při reakcionářské a absolutistické vládě je to nemožné; i zakládají nové strany pokrokové, svobodomyslné — tedy nové třídění. Trochu nového světla, nový »kompas« chtěl tu přinésti Edvard Bernstein, věda dobře, že z onoho třídění stran těží jenom konservativci a odporučoval tedy jíti se stranami liberálními. Ale zle se potázal se svou ideou a hlavně tím, že nechtěl provozovati stavovskou politiku. Veliká inkvisice svolaná v Berlíně dne 5. září odsoudila jeho »kacířství« slovy: wir glauben nicht an seine Prophetenmission.

Je tedy Německo v babylonském zajetí konservativců a centra. Nové daně z piva, ze sirek, z tabáku: to vše nejen že postihlo nejnižší vrstvy a dalo tak výron veliké nespokojenosti, nýbrž i ničí průmysl, ochuzuje Německo. A naskytují se nám nové otázky: což ona isolace Německa, ono houževnaté lpění na Rakousku, což schůze cara s Vilémem: jak mnoho státník může z oněch bodů čísti! A což slíbená reforma volební? Bülow řekl, že konservativci jí nedopustí! A kdyby přece? Jak obtížno potom říci, která strana zvítězí, ale jisto, že sociální demokracie by nebyla na místě posledním.

Není tak jistě a bezpečně zajištěna budoucnost Německa: kolesa dějin rozřeší vše.

Drážďany, 8. září.

Lad. Weger.

*

Z týdne.

jl. Ve Vídni, 7. září 1909.

Kdy bude svolána říšská rada? — To je otázka, na kterou nyní nemůže odpověděti nikdo. Velmi mnozí faktorové by si přáli, aby se v tomto složení nesešla vůbec, aby byla rozpuštěna a aby vypsány byly nové volby, a jsou také činitelé, kteří by vítali každou příčinu, pro kterou by parlament nemusil býti svolán, každou příčinu, která by ospravedlňovala systém byrokratického absolutismu. Křesťanští sociálové, kteří jsou nyní číselně nejsilnější stranou v parlamentě, nenaléhají na rozpuštění říšské rady; pro období bezparlamentní mají silné opory svého směru v kabinetu, a na event. nové volby jsou tak důkladně připraveni, jako kromě sociálních demokratů žádná jiná strana. Vědí, že by novými volbami ani mnoho nezískali, ani mnoho neztratili, ale že při zavřených dveřích parlamentu by z rukou ochotné byrokracie snadno dostati mohli splnění starých požadavků, především schválení »zákona Axmannova«, jež by znamenalo těžkou ránu pro školství Čechů dolnorakouských. Proto slyšíme z této strany sice volati po dělnosti parlamentu, ale nikde nevidíme žádného skutku, který by směroval k ochraně parlamentu a jeho normální činnosti. Křesťanští sociálové i jejich mocní protektoři patrně velice rádi vidí výbuchy krajního radikalismu národnostního a podporují je, neboť dojde-li následkem jich k novým volbám, nemůže se jim žádný malheur přihodit; zůstanou-li pro vyloženou nedělnost dvéře parlamentu uzavřeny, nebude sice možno pracovati s jedním z nejpůsobivějších apparátů o udržování a šíření popularity strany, ale jak jsme viděli na záležitosti české školy v III. vídeňském okresu a v Poštorné, apparát byrokratický bude pracovat v souhlasu s tím, co si přeje vídeňská radnice a dolnorakouský zemský výbor. Ale jsou jiné strany a frakce, kteréž se těší z každého kroku, který by mohl vésti k novým volbám. Zájmy stranické jsou mocnější než všechno ostatní, ano i než ohled na zdravou soudnost normálního mozku, která musí dospěti k poznání, že nové volby provedené v nynější době by mohly nanejvýš dosavadní zmatky jenom zvýšiti. Jako velmi často, tak i nyní krajní nacionální radikalismus pracuje absolutistickému systému byrokratickému bezděčně do rukou a dospívá i k takovým zvrácenostem, jakou jest doporučování obstrukce pro útoky vedené na Čechy dolnorakouské, jakkoli nám Čechům, žijícím v menšinách vůbec a v Dolních Rakousích zvlášť, nic více škoditi nemůže než parlamentní obstrukce. Jenom v dělném, nerušeně pracujícím parlamentě je naše ochrana, jenom v pracujícím parlamentě lze povaliti nynější systém.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Mezinárodní Unie k ochraně živnostenského majetku.

Unie tato, známá všeobecně pode jménem Pařížská z 20. března 1883, utvořena byla původně mezi Francií, Belgií, Španěly a Brasilií; na pozdějších však sjezdech pro ochranu živnostenského majetku, kdy i nové úmluvy (v Madridě r. 1891) vznik svůj vzaly a dodatky původní znění bylo revidováno (Brussel 1900), přistoupilo více států k Unii, takže čítá jich dnes 22. Rakousko přistoupilo teprve 1. ledna r. 1909 a to z toho důvodu, že Uhry chtěly přistoupit jako samostatný stát, což jim Beckovým vyrovnáním z r. 1907 bylo umožněno; z madridských úmluv nemohlo Rakousko přistoupit na první, poněvadž u nás neexistují zákony pro potlačování falešných známek o původu zboží a nemohla tudíž naše vláda poskytnouti příslušníkům cizích států větší ochrany, než mají tuzemci. Úmluvy madridské jsou čtyři, a to:

1. Úmluva ze 14. dubna 1891 mezi Brasilií, Francií, Velkou Britanií, Guatemalou, Portugaly, Španěly, Švýcarskem a Tunisem o potlačování falešného označení o původu zboží.

2. Mezinárodní registrování známek továrních a obchodních a zařízení zvláštních bureau za tím účelem v Bernu.

3. Úmluva z 15. dubna 1891 o dotování kanceláře bernské.

4. Úmluva o výkladu a použití mezinárodní smlouvy pařížské z 20. března 1883.

Na tyto úmluvy přistoupilo v r. 1891 toliko 14 států a to většinou románských; když jednalo se později o připojení Německa a Rakousko-Uherska, bylo nutno smlouvu pařížskou revidovati, což se stalo »dodatky brusselskými« ze 14. prosince 1900.

Dle těchto dodatků mají poddaní států v Unii zastoupených při patentech, živnostenských vzorcích, továrních neb obchodních známkách a pod. tytéž výhody a tutéž ochranu proti nekalé soutěži v cizích státech, jako jich tuzemci. Příslušnost k určitému státu neurčuje se však dle listu domovského; za tuzemce platí dle smluv

Unie i cizinec, který má v zemi živnostenský závod, nebo aspoň sklad a provozuje tu obchod.

Největší vymožeností, kterou se našim živnostníkům a obchodníkům, našim vynálezcům i továrníkům přistoupením k Unii dostává, jest **právo prioritní,** jež při patentech obnáší **12 měsíců,** při známkách a vzorcích **4 měsíce.** Kdo na př. ohlásí patent ve státě, jehož jest příslušníkem a později (nejdéle však do doby 12 měsíců) žádá o prioritu svého patentu ve státě cizím, který jest v Unii sdružen, obdrží ji, a sice hned od té doby, kdy zadal patent ve svém státě. Dle výkladu zákona nutno se hlásiti o prioritu hned při zadání patentu. Ustanovení pařížské Unie mělo i ten vliv, že bylo třeba u nás změniti § 27. patentního zákona z 11. ledna 1897 č. 30 ř. z. Dle našeho patentního zákona nastává odnětí patentu po předchozím vyzvání k vykonávání jeho, k čemuž byla určitá doba stanovena; nesměl však patent dříve býti odňat než po 3 letech po ohlášení v patentním listě. Dle úmluv pařížských může nastati odnětí patentu okamžitě, není-li od majitele neb jeho zástupce provozován a živnostensky využit, ne však dříve než za tři roky po zadání patentu. Tato změna patentního zákona znamená u nás zostření dohledu nad vykonáváním patentu a jest nejen v souhlase s dřívějším zákonodárstvím patentním, ale i s celkovým prospěchem hospodářským. Popud k odnětí patentu musí ovšem dát interessované kruhy.

Co se týče dokladů ku prokázání priority v některém státě, tu stačí na př. výtah z patentního listu a pod. a jest pro jich podání vyhrazena doba šesti měsíců po ohlášení nároků na prioritu.

Z dalších ustanovení jest zajímavý fakt, že dovoz patentovaných věcí do jiného státu smluvního nemá za následek propadnutí patentu ve státě dovozním; ustanovení toto má význam hlavně pro Francii. Pro živnostenskou ochranu velmi důležité jsou úmluvy madridské o známkách ochranných a vzorcích; dostává se tu především známkám ochrany co možná největší a lze jí dosíci snadno, t. j. pouhým registrováním v mezinárodní kanceláři bernské. Toto bureau vede registr mezinárodních známek od r. 1893 a otiskuje je v příloze k časopisu »La Propriété Industrielle«, zvané »Les Marques Internationales«. Mezinárodní registrování podmíněno jest zanesením známky v registru obchodní komory některého státu smluvního; poplatek za registrování obnáší 100 franků (za každou další známku 50 franků) a jest jej třeba zaslati prostřednictvím obchodní komory a ministerstva veřejných prací kanceláři bernské. Ochrana mezinárodní trvá 20 let, přestává však, přestala-li ve státě domovském. Tedy pouhým registrováním v Bernu jest obchodní neb tovární známka chráněna ve 22 státech; pochod ten jest levný a rychlý.

Každý stát má právo zkoušeti známky a vzorky na pravost a může jim v době 1 roku po vyhlášení jich bernskou kanceláří ochranu odepříti, existují-li již takové známky v jeho obvodu. U nás na př. nachází se t. č. 7465 známek ve zkoušení, které byly do 1. ledna 1909 v Bernu registrovány a jimž může Rakousko ochranu odepříti do konce t. r.; po 1. lednu 1910 jsou však plně chráněny před nekalou soutěží.

Náklad na kancelář v Bernu činí 60.000 fr. ročně; na Rakousko-Uhersko připadá as 4000 fr. Dle dnešního stavu právního platí ustanovení Unie pařížské i pro Bosnu a Hercegovinu.[1])

Ing. Albín Bašus.

[1]) Viz blíže: Oesterreichische Zeitschrift für gewerblichen Rechtschutz, No. 11 a 12, roč. XIV. — Das Patentblatt, č. 24, roč. 1908.

LITERATURA

Nové překlady z francouzské literatury.

II. Remy de Gourmont: **Fantóm.** Přel. Josef Helm. Moderní bibliotéky roč. VII. sv. 9. Na Kr. Vinohradech 1909. Str. 74. — Charles van Lerberghe: **Pan.** Přel. K. Hugo Hilar. Moderní bibliotéky roč. VII. sv. 10. Na Kr. Vinohradech 1909. Str. 99. — René Boylesve: **Moje láska.** Přel. Josef Marek. Knih dobrých autorů sv. 48. V Praze-Žižkově 1908. Str. 103.

Trojice jmen de Gourmont, van Lerberghe a Boylesve mohla by snadno povrchního pozorovatele svésti k ukvapenému a nesprávnému úsudku: hle, tři představitelé dnešní literární Francie. Vignetta by vystihla snad dosti případně, že ani jeden z jmenovaných básníků slova nemá souvislosti s minulou již a uzavřenou periodou literární, s naturalismem a s jeho epigony, propůjčovala by však třem duchům, dokonale odlišným, jakési nepravdivé společenství, jemuž se brání nejen jejich literární fysiognomie, ale i jejich věk, jejich generační příslušenství, jejich celá dráha vývojová.

Remy de Gourmont, osobnost věru již proslulá a autoritativní u duchů opravdu evropských, značí rozkvět a slávu básnického symbolismu ve Francii, ačkoliv přes veškerou virtuositu slova není v podstatě básníkem a ačkoliv jemu samému symbolická theorie nevystačila. Vedle něho Charles van Lerberghe, snílek a sensitiv, kráčí plaše a nejistě zahalen chumáčem

mlhy prozlacené ranním sluncem a prosycené slanou příchutí mořskou; jde ze svého flámského domova a třebaže jest vzácným umělcem veliké kázně a přísné snahy po absolutní dokonalosti tvarové, nevstupuje do povědomí literární Evropy, ba musí viděti, že jméno jeho žije pouze ze slávy a z milosti toho krajana, jemuž byl učitelem a vzorem, Maurice Maeterlincka. Je-li de Gourmont z těch, kdož jako duševní mluvčí své generace vynutili si provždy pozornost a úctu, patří van Lerberghe k oněm melancholickým zjevům v poesii, na které lze snadno zapomenout, byť byli vytvořili několik krásných jednotlivostí, křehkých a vnadných, jako nejlepší odkazy minulosti uznané za klassickou. René Boylesve, mladý, velmi svérázný prosaik, jest posud takměř neznám za hranicemi Francie; ba nemůžeme dnes tvrditi, že předběhne slávou jiné svoje současníky: pro nás však má nemalou zajímavost jako jeden, a sice ostře vyhraněný představitel literatury právě se rodící, jako výrazný příklad francouzského umění prosaického, seskupeného kolem revue »Mercure de France«. Nehledajíce tedy mezi třemi našimi Francouzi násilných vztahů příbuzenských, pojímejme každého z nich jako svébytnou osobnost a protože jednotlivé dílo umělecké samo sebou jest namnoze pouhým fragmentem, pokusme se z každé mezi těmito přeloženými knihami vysouditi a vyjmouti znaky, charakterisující obecně jejího tvůrce.

Remy de Gourmont, jejž v úvodní studii K. H. Hilar nikoliv nepřípadně nazývá »mnichem, filosofem, bakchantem«, předveden byl českému čtenářstvu knihami již význačnějšími než jest »F a n t ó m«. Tato fantastická analysa vysněné lásky, vyčalounovaná přeplněnými dekoracemi z katolické lithurgie, působí dnes již zastarale a to nejen svým nadbytným kultem slova bujícího v hymnických výlevech a v hromadných apostrofách. Leč celé její hybridní spojení sensualismu značně raffinovaného a uměle vystupňovaného se závratnou duchovostí libující si ve smělých stavbách ideologických, tato paradoxní směs, příznačná dětským létům francouzského symbolismu, nechává nás chladnými. Kniha, v níž řečeno několik bystrých a nikoliv všedních úsudků o věcech lásky a o záležitostech illuse, působí spíše jako nápověď svého autora tolik bohatého. Budeme s pozorností příště sledovati jeho pronikavé studie a svérázné výklady bohoslužebné kultury středověké a neodejdeme dojista neobohaceni od nich. Dáme se tímto nebojácným a bystrozrakým fysikem a metafysikem erotického života, toužení, snění budoucně poučiti o jeho theoriích lásky nabytých přesným pozorováním, odvážnými analogiemi, logickým přemyšlením, bujnými paradoxy. S touhou svěříme se vodopádům jeho obrazů, vlnám jeho slov, vichrům jeho period, aby nás unesly a zdolaly. Vše to vábí, poutá, napíná: leč spojení těchto živlů tak různorodých nedovede si čtenáře dobýti.

Překladatel van Lerbeghova »P a n a« právem staví tento zlatý a vonný plod velikého uměleckého jasu v přímý protiklad k jeho starším dramatům, v nichž vše jest mlhou a stínem, šeptem a tušením. Přítomná hra o vítězném vzkříšení mrtvého boha Pana a jeho opětovném příchodě mezi lidi, tentokráte do pastýřských Flander, působí silným dojmem uměleckého experimentu důsledně provedeného a dokonale zdařilého: Attická vesnická komoedie s vysoce rušným živlem pastýřského a vesnického života, s jarou rozdováděností groteskních, leč skutečnosti věrně odkoukaných postav lidových, se satirou zdravou a míznatou jest tu obnovena zároveň s oněmi hymnickými prvky básnickými, z nichž vyrostla později mythologie. V tomto moderním Flandersku, kde poeta šťastně zkarrikoval tupohlavost kleru a zabedněnost obecních samospráv, oživuje docela stará Arkadie a my rádi družíme se k triumfu Panovu, jehož divokou feerií Lerberghovy scény končí. Nemysleme však, že zádumčivý tvůrce všech ostatních děl podepsaných jménem van Lerberghovým zmizel docela za touto blaženou a v pravdě attickou hrou. Jeho pečlivé, až do nejmenších odstínů vypočítané umění básnické suggesce lze odhaliti na každé stránce, v nesčíslných stylisacích nekonečně náladových; jeho osobnost úplně zazděná do věže melancholie a plaché touhy objeví se před všemi z čtenářů, kdož si vzpomenou, že nejsladší a nejjásavější přeludy života arkadického, existence rajské vytvářeli si právě umělci, jimž toho všeho osud odepřel co nejtvrdošíjněji.

V knize »M o j e l á s k a« napsal René Boylesve erotický denník bez zevního děje a s velmi skrovničkým dekorativním rámcem: ovšem, jeho dvě postavy milenců, zatvrzelá monogamistka paní de Pons, duchovní to sestra Balzacovy Honoriny a zbožňující ji soudce a obdivovatel uměleckých děl nejsou figury všední. Více však než základní psychologický motiv knihy, jímž jest vítězství povahy absolutně monogamické nad láskou velmi hlubokou, dovede zaujmouti dopodrobna vylíčený a ryze moderní boj hrdiny, vychovaného ironičností naší společnosti proti velkým citům a pathetickým gestům, jež jej přímo přepadají. Nevím, zda kdo dovedl před René Boylesvem zachytiti tak plně tento konflikt, jenž v podstatě jest obranou mužného, přísného, disciplinovaného rozumu proti neurčité mlhavosti romantické. René Boylesve neprožívá tento spor jen v oblasti psychologie erotické, nýbrž domýšlí jej i čistě umělecky. Stačí přečísti na př. (str. 44—45) polemiku proti romantisaci Benátek a rozhodnutí se pro studeně ironické podání Renardovo a vysvitne celé

to Boylesvovo úsilí. Nezůstává při negaci: Boylesve proti přepiatému, přebarvenému, přetíženému popisu romantickému staví své stručné, praegnantní, reliefně smělé pozorování krajinných a přírodních jednotlivostí, při čemž leckde zastihneme v něm zajímavého regionalistu literárního. Kdo pozorně sleduje v knize dvojí popis slunečního západu v Aix les Bains (str. 60 a 61) a na břehu Loiry v domově hrdinově (str. 70), nebo pařížského nebe v ulici Bouquet-Auteuil (str. 90), pozná na ráz, že má před sebou docela svérázného stilistu. Snad brzy jej pozdravíme jako velkého spisovatele. *Arne Novák.*

*

Liliencronova literární pozůstalost. Ve významné své řeči nad otevřeným hrobem Detleva von Liliencron pravil básník Richard Dehmel: »Zcela uzavřen jest kruh jeho života; tak obdivuhodně zcela v sobě uzavřen; dokonale hotova jest také ještě jeho poslední, neuveřejněná kniha veršů, jíž dal název »D o b r o u n o c!« (»Gute Nacht«), tak jako by již cítil blížiti se spánek, na nějž byl připraven jako málo kdo, bez strachu před věčnou nocí, bez naděje na poslední den, avšak s čistou klidnou úctou před nedostižně nevyčerpatelnou silou, jež nám dává žíti a umírati.« Dehmel sám převzal básníkovu pozůstalost ve správu. Kromě uvedeného svazku básní vydá z ní v nejbližší době i sbírku novell »P o s l e d n í ž a t v a« (»Letzte Ernte«), těmito dvěma svazky budou uzavřena sebraná díla Liliencronova, jež v letech 1895—1904 vydalo berlínské nakladatelství Schusterovo a Löfflerovo v XIV. svazcích; loni přibyl k nim autobiografický román »P r a v d a a l e ž« (»Leben und Lüge«). Také korrespondence Liliencronova má býti vydána péčí vdovy básníkovy a Richarda Dehmela, a sice v přísném výběru dle pevných zásad básníkem samým vytčených; nemá vzniknouti sbírka intimních materiálií, nýbrž literárně charakteristických památek.

*

Josefu Jakubcovi, záhy zemřelému autoru veršovaných »Povídek z kraje«, které svou realistickou kresbou, lokálním zabarvením i prostomilým nádechem byly pozoruhodným zjevem literatury české před 25 lety, byla odhalena tyto dni pamětní deska na rodném domě v Hlásné Lhotě u Jičína. Jičínské »Pokrokové Listy« přinesly při té příležitosti pěkný feuilleton o Jakubcovi dle dra Jos. Karáska.

SAMOSPRÁVA

Ve znamení říjnových voleb.

Není tomu ještě dávno, co poslední útěk sboru obecních starších pražských před rozhodnutím v otázce bytů úřednických vyložili jsme rozpaky, danými obavou před pohněváním té oné skupiny občanstva, rozhodujícího o výsledku voleb ve sboru II. (úřednictvo) a III. (živnostnictvo). I zářijový sbor rozešel se před projednáním prodeje asanačních pozemků družstvu pro stavbu bytů úřednických a rozejde se i říjnový dle všeho (nedojde-li k dohodě za kulisami), aby bylo možno při volební agitaci slibovati oběma skupinám interesovaným. Podobná volební komedie sehrána již po druhé v trapné historii domu representačního. Každého se jistě velmi divně dotknul způsob, jakým bylo odbyto vyšetřování o tom, kdo zavinil milionové překročení rozpočtu. Přešlo se k dennímu pořádku, miliony se povolily a historie se zahalila obvyklou radniční mlhou. Ovšem pro volby je třeba označit přímo nebo nepřímo vinníka mimo obecní zastupitelstvo. Sbor a všichni jeho členové musí býti zbaveni stínu podezření. Hledá se beránek boží, jenž snímá hříchy světa. Projektanti j s o u vinni — o tom není pochyby. Nuže hodíme jim na hlavu v š e c h n o. Tento manévr se provádí odpíráním schválení honoráře za vykonané a dále potřebné práce. Pánové Balšánek a Polívka žádají 75.000 K, rada městská uznala jejich požadavek za odůvodněný, navrhla sboru schválení položky, ale sbor v póse ryzího karatele odmítnul požadavek po druhé. Jak by to krásně vypadalo, kdyby se nevědělo, že z toho čpí strach před volbami, že se vybrali dva z vinníků, aby celá družina hříchů plná byla nad sníh zbělena! Ale výsledek tahu je pochybný. Buď mají projektanti n á r o k na žádaný honorář — a pak je komedie průhledná, n e b o h o n e m a j í, a pak je rada městská povinna, veřejnosti sděliti důvody, proč po druhé navrhuje sboru, aby obnos povolil. Ostatně je strach pánů konšelů skoro zbytečný a jejich zatížené svědomí zvětšuje domnělé nebezpečí. Jak se zdá, půjde zase voličstvo jako nemyslící stádo ovcí za svými berany k urnám volebním a zvolí poslušně ty, kdož budou klikami určeni. Po volbách začnou zase věčně stejné a věčně zbytečné nářky. Dojem prázdného gesta teatrálního působí pohříchu i »podnět«, aby se sebral p r o Ú s t ř e d n í M a t i c i š k o l s k o u m i l i o n o v ý d a r. Kdyby to pánové myslili vážně, mohli se zavázat, že do konce roku každý složí obnos, odpovídající jeho finanční schopnosti a důležitosti sbírky. Z 90 členů je jistě třicet notorických bohatců, kterým na nějakém tisíci korun nesejde. A ani z ostatních není mno-

ho tak nemajetných, kteří by nemohli ani sto korun dát. Tak mohla se upsati sumička, řekněme padesát nebo čtyřicet tisíc kor., která by byla velmi účinným podnětem a počátkem pro úspěch sbírky. A voličstvo by jistě bylo nadšeno ušlechtilým činem. Ale pánové zvolili jinou cestu. Sebrali prý asi 741 K (!!) a ostatek věnují na užitečnou agitaci volební. Byly časy, kdy chudý národ sebral na povel miliony ku stavbě divadla. Dnes je neseženeme, ani k záchraně tisíců českých dětí, vydaných germanisaci, odnárodnění nebo duševnímu zakrnění. Fueramus Pergama..

ZE DNE

Opětná konfiskace. Letošního roku »Přehled« nevychází z konfiskací. Také poslední číslo spáchalo dle názoru c. k. zemského soudu v Praze hned dva zločiny a přečiny: »Jménem Jeho Veličenstva císaře! Cís. král. zemský co tiskový soud v Praze uznal k návrhům c. k. státního zástupitelství ze dne 3./9. 1909 čís. Ss 659/9/1 takto právem: Místa: I.: »Ničím jiný nejsou«... až ...»k otročení mas?« II.: »Byly to a jsou po dnes«... až ...»již na tomto světě« článku »Zase reformátor«. III.: »Protičeské násilnosti...« až ...»poutnické báby,« v rubrice »Ze dne« uveřejněných v periodickém v Praze vydávaném tiskopisu »Přehled« č. 50 ze dne 3./9. 1909 zakládají skutkovou povahu ad I. **zločinu** rušení náboženství dle § 122. ad b. tr. z. a **přečinu** proti veřejnému pokoji a řádu dle § 303. tr. z., ad II. **přečinu** proti veřejnému pokoji a řádu dle § 303. tr. z. a ad III. **zločinu** rušení veřejného pokoje dle § 65. ad a) tr. z. Zabavení periodického tiskopisu »Přehled« č. 50 ze dne 3./9. 1909 dle § 489. tr. ř. další rozšiřování téhož čísla se zapovídá dle § 493. tr. ř. a nařizuje se zmaření výtisků zabavených dle § 37. zák. o tisku. Důvody: V místech ad I. se posmívá učení katolické církve a prokazuje se náboženství veřejně opovržení. V místech ad II. se hledí zlehčiti učení katolické církve o posmrtném životě. V místě ad III. se posuzuje následkem událostí v Dolních Rakousích se zběhších k nenávisti a opovrhování proti správě státní. Proto bylo návrhům c. k. státního zástupitelství vyhověno, jak shora uvedeno. V Praze, dne 6. září 1909. Švácha.«

Národnostní otázka v české straně sociálně demokratické vedla k živému, místy až bouřlivému jednání na pražském sjezdě 7. a 8. září. Přijatá programová resoluce vedena je hlavně myšlenkou, aby dnešní dualism správy zeměpanské a samosprávy byl zaměněn dualismem samosprávy národnostní a samosprávy místní, této dle vzoru anglického. Rovnoprávnost národní má být provedena na podkladě jednojazyčném. Do podrobnější formulace tohoto návrhu, který (jak již na sjezdě uvedl dr. Meissner) zvláště v otázce vnější úřední řeči a jazykového řízení úřadů místních i centrálních by vedl k technickým obtížím, sjezd se nepustil, pokládaje své jednání i usnesení právem jen za předehru a podklad jednání dalšího. I my vidíme hlavní význam velezajímavé debaty sjezdové nikoli v doslovném znění řečí přednesených, nýbrž v pokroku, který, jak patrno z větší části debaty, česká sociální demokracie učinila v národnostním stanovisku za poslední leta. Všeobecné hlasovací právo a větší počet poslanců přispěly k vývoji tomu neméně nežli vzrůst odborových organisací strany a jejich spory s vídeňským ústředím, a neméně nežli dnešní zostřený boj o národní menšiny, na kterém česká sociální demokracie jest interesována víc nežli mnohá strana čistě nacionální. Že vývoj neděje se ani zde náhle a skoky, rozumí se samo sebou, i nepřekvapuje ani vystoupení delegáta Rautenkrance, který za hlučného odporu většiny zamítal vůbec každé jednání o národnostní otázce, ani obšírný referát dra Šmerala, který jako dosti věrný obraz názoru strany v dnešním přechodném stadiu na jedné straně se horlivě pouštěl do otázek nacionálních, na druhé straně však přece si neodepřel ani obtížný, ba neuskutečnitelný theoretický pokus o ekonomický výklad nacionálního boje, ani zevrubné vyvracení programu státoprávního, který přece nikomu neškodí, naopak má v určitých mezích svou váhu, a jehož hospodářská výhodnost pro země koruny české by právě u strany marxistické mohla dojít ocenění. Škoda, že jednání zůstalo příliš všeobecné; úkolem strany bude nyní zaujmout postavení v konkretních otázkách a vyjasnit poměr k soudruhům německým. *Ch.*

Severní točna objevena? Všechen horečný zájem o vzduchoplavbu, zmítající Evropou i Amerikou, byl náhle zatlačen v pozadí zprávami o dosažení cíle, který jako ideál vznášel se před očima sterým cestovatelům a mnohé z nich dohnal až k obětem vlastních životů: americká vlajka byla prý vztyčena na severním pólu a to hned dvakráte za sebou. Šťastní objevitelé, Cook a Peary, nejsou jména v dějinách

objevů zeměpisných neznámá. Cook byl slavný cestovatel tichomořský, Peary sám pak již dříve pronikl k točně dále než jeho předchůdci. Přes to z dosavadních kusých zpráv a telegramů nelze soudit, neběží-li, hlavně u Cooka, o mystifikaci, kterou vzhledem k nemožnosti přímé kontroly smělých tvrzení (Cook už duchaplně prohlásil: »Kdo nevěří, ať tam běží« ...) nelze snadno ani dokázat ani vyvrátit. Současný téměř objev točny (21. dubna 1908 a 4. dubna 1909) sám byl by obdobou známých časových shod objevitelských — dvojí současný vynález dalekohledu a hromosvodu neb současný téměř návrat obou dílů slavné výpravy Nansenovy r. 1896 — ale prozatím není bez podezření: Uvidíme! Dosud ani odborníci nemohou se přesně o věci vyslovit. Jen aby Cookova sláva na konec neskončila tak, jako Kochovo serum proti tuberkulose!

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

ROČNÍK VII. V PRAZE, 17. ZÁŘÍ 1909. ČÍSLO 52.

PŘEHLED

TÝDENNÍK VĚNOVANÝ VEŘEJNÝM OTÁZKÁM

VYCHÁZÍ V PÁTEK VEČER. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 12 KOR., PŮLLETNĚ 6 KOR., ČTVRTLETNĚ 3 KOR.
REDAKCE I ADMINISTRACE: PRAHA, JEČNÁ ULICE ČÍSLO 5. — ČÍSLO SPOŘITELNY POŠTOVNÍ 63.397.

UMĚNÍ

Národní divadlo.

Revoluční svatba. Hra o třech dějstvích. Dánsky napsal Sophus Michaëlis. Přeložil K. Dušek. Režisér Jaroslav Kvapil. Poprvé dne 10. září 1909.

Sophus Michaëlis je nyní u nás znám ve dvou kostýmech. Historických kostýmech. První je z doby pěstního práva, pádných dvojsečných mečů, drátěných košil, z doby kdy feudální pán vyjížděl na lov se svými sokoly. Je to ovzduší románku Aebeloe (Symposion, 1904). Dnes, po pěti letech, třeba že také mimo současnost, stojí nám přec o několik století blíže: jeho hrdinové mají střelnou zbraň, na jejich tělech leskne se bohaté prýmkoví husarských pluků nebo, pod tmavým kabátcem, rdí se, modrá a bělá se trikolora; jeho hrdinka nosí ještě pudrovaný vlas a kapesníček má z valencienneských krajek: ze středověku ocitli jsme se ve francouzské revoluci. A přece ... přec jen neučinili jsme tak velkého skoku. Nešli jsme z věku do věku, nýbrž z garderoby do garderoby, vyměnili jsme kostýmy, upravili účes tak, jak toho požaduje vkus toho kterého období a v podstatě, spolu s básníkem, zůstali jsme stejnými lidmi. Bylo by totiž hračkou dokázat, že junker Soelver Falk a jeho milenka panna Gro, s nimiž jsme se setkali na nordickém ostrůvku Aebeloe, nejsou než Alainou de l'Estoile a republikánským plukovníkem Marc Arronem, které pozdravujeme na zámku Trionvillu roku 1793.

Tím, tuším, je dost jasně řečeno, že Revoluční svatba nemá, jak se říká, »historického koloritu«, nebo, abych se vyslovil přesněji: její postavy nevyrůstají z psychologických předpokladů své doby. Čtenáři dějin francouzské revoluce, který ví, že příznačným zjevem guillotinovaných markýzů ancien régimu byla hříšná až lehkomyslnost, s níž šli na popraviště, bude se zdát málo typickým ten Ernest des Trèssailles, důstojník emigrant, chycený ve svatební den republikánským vojskem, odsouzený k smrti, jako děcko vylekaný a o milost žadonící. Podobných maličkostí bychom mohli Michaëlisovi odcitovat da capo. V tom směru je A. Schnitzler (autor Uzelného papouška, na jehož hybnou a barvitou dramatičnost Revoluční svatba upomíná právě tak, jako svým dějovým podkladem a myšlenkovou pointou je děckem Renanovy Abatyše Jouarrské) dobovému koloritu mnohem blíže. Přiznejme si však zcela upřímně, že historická věrnost na jevišti není dávno tak nezbytnou podmínkou, za jakou jsme ji dlouhá léta měli. Je snad určitým plus, ale takovým, že divadelní dílo s látkou vzatou z minulosti může být i bez něho dramatickým a uměleckým.

Troufal bych si to dokázat právě na hře Michaëlisově. Neboť přes to, co jsem uvedl, jak odepřít jí hlubokého účinu, jak být hluchým k její barvité a výrazné dikci, jak nebýt podmaněnu ne ledajakou zápletkou, nýbrž skutečnou tragoedií srdcí, srdcí zbabělých, srdcí heroických, jimž třeba velkých událostí, aby se objevila vlastní jejich velkost a posléze srdcí opilých velkou vášní, probudivších se z ní, v zápětí však znovu se opájejících nebezpečným jejím vínem? Děj prvního aktu již znáte; naznačil jsem jej výše. Republikánské vojsko stihne na francouzské půdě důstojníka emigranta. Je to skvělá exposice celé hry, stručná, břitká, ekonomicky vyvrcholená, v níž vše je obsaženo, aby další vývoj povah obou mladých manželů Ernesta a Alainy byl podepřen a zdůvodněn. Vidíte jej; v celé načepýřenosti jeho 23 let, prudkého a v podstatě vratkého, rozmazleného synáčka šlechtických rodičů; vidíte stejně jasně i ji, Alainu: dokud republika měla v moci Trionville, všichni příbuzní opustili rodinný zámek, toliko ona sama zůstala; takořka od kolébky je Ernestovou snoubenkou; léta chystala pro něho vášeň svého mladého těla, dni a noci planuly jí na rtech polibky pro něho, a nyní, kdy jsou

svoji, hle, v kavalírovi se ukázal rozmazlený synáček, který nemá síly, aby líbal, neboť, jak praví, neměl od rána v ústech. Pro ženu jejího rázu musí být strašným vědomí, že místo muže má vedle sebe chvějící se třtinu. Dopadeni vojskem jsou souzeni: Ernest má za časného rána zaplatit smrtí svůj návrat na francouzskou půdu. Druhý akt svými ostrými konflikty je nejhybnější z celé hry. Mladý markýz — nedovede než vzdychat a vzpomínat na maminku. Jakýma očima se naň dívá jeho žena! Michaëlis zachytil tu celou škálu citů Alaininých, od lásky až ku pohrdavé soustrasti, kterou v markýzce budí ta vyděšená, smyslů zbavená lidská troska. Vidouc jej tak zmítat se v úzkostech umíní si, že jej zachrání stůj co stůj. Je tu plukovník Marc Arron, velitel celého oddílu. K němu se obrátí, naznačí mu, jakou cenu je ochotna splatit za to, pomůže-li k útěku markýzovi. Její oči planou, dotek její ruky spaluje. Co vše je v jejím zraku! Pohrdání markýzem, ovšem, ale je tam, aniž dosud o tom ví, jiskra lásky k tomu druhému, tak rozdílnému od manžela a proto tak vábivému... Muži vyměnili si uniformy, za zámkem je vidět prchající stín emigrantův, ten druhý však zde sedí, němě, a čeká. Jemným předivem osudové poesie obetkal Michaëlis tohoto čekajícího muže: jsme všicci stejni: pohled, který na nás v jisté chvíli utkví, úsměv, jenž se sveze po naší tváři, — a lidstvo má o hrdinu méně. Alaina prchá před klidným zrakem »čekajícího«, prchá, a zas se vrací... jemu do náruče. Štěstí však je špatnou stravou pro občanské ctnosti: Marc Arron (jsme tu již ve 3. aktu) vrací se z ložnice s touhou po tom všem, čeho má za chvíli být zbaven výstřelem z pušek, namířených proti němu, za trest, že propustil zajatce. Je tak šťasten... Přemlouvá jednoho ze svých vojáků, aby jej tajně propustil... Autor však nechá jej vystřízlivět z opojení, probudí v něm znovu vědomí mravního zadostiučinění a dá mu kráčet na smrt se zdviženou hlavou. —

Michaëlisova hra má dvě povahy, podivuhodně plasticky podané. Jsou to Ernest a Alaina. Povahy poměrně prosté a přímočaré ve svých vztazích. Obtížněji bylo zachytit charakter složitější, utajenější, jakým je plukovník. A zde také se autorova psychologie místy proměnila v čiré schema, místy zas použil Michaëlis této nedostatečně motivované povahy k tomu, aby si zahrál virtuosně sic, ale zároveň vyumělkovaně, s nervy posluchačstva. Zvlášť je to patrno ve 3. aktu: Že štěstí dovede člověka učinit zbabělým — kdož by o tom pochyboval? Člověk však, který právě se doprošoval svého podřízeného, aby jej propustil, ten nepůjde za čtvrt hodiny na smrt s tak parádním sebeovládáním, jaké vidíme na scéně.

Stalo se již pravidlem, že režie p. Kvapilova podává nejen vybraný vnější rámec té které hry, nýbrž že bývá skvělým svědectvím toho, čím herecký soubor našeho divadla dovede být v rukou intelligentního a jemně cítícího režiséra-umělce. Tak se stalo i tentokrát. Paní Dostálové (Alaina) náleží prvé místo mezi podanými výkony. Také Ernest p. Hašlerův byl pozoruhodný, pokud nevadila málo artikulovaná řeč tam, kde bylo nutno mluviti rychleji. Pan Želenský, zdá se, zapomněl tentokrát, že odstín je podmínkou každého umění: jeho Marc Arron byl toliko v hrubých rysech vyznačen, a ty upomínaly na jiné jeho postavy. *O. Theer.*

LITERATURA

Revoluční svatba.

(Poznámka o českém překladu hry.)

Sophus Michaëlis, jehož »Revoluční svatbu« hrají teď v Národním divadle, je Dán a napsal svoji práci dánsky. Z důvodů autorskoprávních dal ji provésti nejdříve německy loni v Berlíně. Německý autorisovaný překlad Marie Herzfeldové vydalo berlínské nakladatelství Ericha Reisse (ve sbírce »Moderne Bühne«, kdež vyšel také Gide, Eulenberg, Stucken a j.). — Mám důvodné podezření, že český překlad je pořízen z němčiny. Tato methoda překladatelská není sice vzorem literární poctivosti, ale u nás uvykli jsme jí bohužel už tak, že by sama o sobě nebyla největším hříchem, který lze vytýkati překladateli propagujícímu cennou práci uměleckou.

Český překlad »Revoluční svatby« má však celou řadu i jiných vlastností převodu nesvědomitého, nespolehlivého, neúplného a docela ledabylého. Kdo četl hru v převodu Marie Herzfeldové, jejíž překlady na př. Jakobsena jsou známy svojí jemností, musí se jen divit, že to, co se českému obecenstvu podává pod titulem »Revoluční svatby«, může vůbec ještě působit nějakými básnickými kvalitami a dramatickou logikou. Je-li dojem hry přes to mocný, je to jen znamením, že má zdravé jádro a že nejusilovnější snaha překladatelova zkaziti tento dojem se přece jen úplně nezdařila.

Ani nemluvím o střízlivě suché dikci české u porovnání s differencovanou mluvou německého převodu a neuvádím četných germanismů (»za příčinou našeho sňatku« a pod.). Proti čemu především se ozývám, jsou naprosto libovolné

škrty a změny, kterými hra jednak aspoň o čtvrtinu docela bezdůvodně byla zkrácena, jednak zbavena nejkrásnějších půvabů básnických a vykastrována tak, že zbyl z ní výtvor, který se sice »Revoluční svatbě« trochu podobá, avšak jen v nejhrubších zdeformovaných rysech. Ani dějová kostra nebyla ušetřena libovolných změn! V českém překladě není téměř stránky, která by byla zůstala bez pohromy.

Překladatel škrtal zuřivě a vynechával docela bez příčiny a bez rozmyslu, tak že začasté souvislost docela je porušena. Není to několik míst, je jich n a s t a! V prvním aktě vynechány jsou na př. rozkošné vzpomínky Alainy a Ernesta na společné dětství, které tolik vysvětlují. Celá řada lyrických i vtipných detailů zmizela. Ne snad v zájmu dramatičnosti. Naopak! Množství f a k t, jež tvoří pozadí hry a jichž vypravování jest rozhozeno drobně mezi dialog, jest nepověděno, čímž vznikají nejasnosti. Alaine se táže komorné: »A což důstojníci?« Divíme se, že své paní neodpoví. Odpověď je totiž vynechána. Podobných míst je celá řada. Někde působí přímo n e s m y s l n ě. Příklad: M a r c A r r o n: »Emigranti čijí prach teprve tehdy, když se úkladně povraždí.« E r n e s t: »Ano, je to úkladná vražda.« A l a i n e: »Snad byl sveden omylem, ale proti své zemi ještě zbraně nepozvedl.« (Str. 38.) Nebo toto: A l a i n e: »Kupuje-li jiné, dá se sám uplatit. Zaplatím mu, ať si žádá cokoliv.« M a r c A r r o n: »Snad si nemyslíte, že se vám obleče do tohoto liliového oděvu ...« (Str. 50.) a j.

Nejhůře snad řádil překladatel v posledním aktě. Padlo mu za oběť Marc Arronovo lapidární vylíčení vlastního života a nejpodstatnější dva výjevy z konce hry: scéna, v níž Alaine vybízí Marc Arrona k útěku tajnými tapetovými dveřmi a návrat Ernesta. Toho totiž v noci ještě vojáci polapili a v rozedraném promoklém šatě přivedou na scénu. Proto také může Montaloup nabídnouti Marc Arronovi svobodu. Marc Arronův proslov k vojákům a otázka k Alaině má pak docela jiné, přirozené zdůvodnění. U nás Ernest ve třetím aktě vůbec se neobjeví. Poslední nesmyslně seškrtané scény mají pak ovšem onen ráz konfusní překotnosti.

Překlad se hemží zbytečnými vulgárnostmi, jichž německé znění nemá (na př. Namoutě nadělanou bohyni rozumu, tohle bude legrace. — Nula od nuly pojde (!). — Bouchněte se atd.). Celá řada míst přeložena je úplně libovolně, některá až uboze špatně. (Das Urteil wird ausgefertigt und sein Vollzug geht wie ein Uhrwerk seinen Gang = Rozsudek se vyhotoví a zítra dopadne (!) jako hodiny. Alles träufelt mir weg = Vše se ve mně rozplynulo. Halte doch inne = Vzmuž se (!). Sie legen Hand an mich = Dotýkáte se mne rukou. Hirngespinst = motanice.) Klassicky je přeloženo toto místo: M. A r r o n: Ja, ich werde ein Widerschein von dir. Du füllest mich. A l a i n e: Ja, mit deiner eigenen Revolution. Ich will dich mit Sonne füllen. Kehr dich um, mein Held! (M. A.: Ano, stávám se tvým odleskem. Pocítilas mě (!). A.: [První věta vynechána.] Se sluncem chci tě pocítit (!), můj hrdino!)

Nemohu a nechci unavovat podrobnostmi. Chtěl jsem jen upozornit, že místo básnického díla podává se obecenstvu h r u b o u r u k o u z m r z a č e n ý v ý r o b e k ř e m e s l n é h o p ř e k l a d a t e l e, j a k ý b y n a p r k n a N á r o d n í h o d i v a d l a n e m ě l n i k d y m í t p ř í s t u p u.

Lch.

*

J e a n n e & F r é d é r i c R é g a m e y: **Nos frères de Bohême.** Paris. Nouvelle librairie nationale. 5 fr.

Když se před rokem objevila v pařížských knihkupectvích kniha Régameyových se svým trochu nebezpečně přívětivým titulem a podtitulem, byl jsem příliš málo žádostiv čísti ji, jakkoliv je tak vzácná příležitost čísti něco v cizích literaturách o našem národě, jehož příslušníci nemají ani desetinu z oné obratnosti a prozíravosti jiných národů, na př. Maďarů, Poláků, Finů a j., aby sami uvedli v širší zájem zahraniční to, co dobrého se u nás děje v kterémkoliv oboru práce, a o němž cizina přece jen nedovede promluviti, a promluví-li, bývají to ledabylé úsudky nebo poklony, vyvolané v ovzduší slavností a tím bez hlubšího smyslu. I kniha Régameyových vyrostla v slavnostních náladách, ale tehdy o sokolském sletu z předloňska bylo tolik nezastírané upřímnosti ve všech chvílích z oněch nezapomenutelných dnů, že cizinec mohl se podívati hluboko do nitra našeho národa a najíti si cesty k porozumění našim slavnostním i bolestným projevům, našim vítězstvím i našim zklamáním.

A když mi náhoda zanesla do rukou knihu a když jsem ji rozčítal a přešel ony první kapitoly, z nichž mluví zlý, ale se stanoviska starého Elsasana vysvětlitelný národní antagonismus, kterému jest všechno vhod, aby snížil protivný národ i v oněch jeho úspěších, kde Francouzi mají Němce doháněti, když jsem se octnul se svým francouzským průvodcem u nás v Praze a nechal si vypravovati nejen o dojmech z oněch dnů, ale o svém národě vůbec, jeho historii, jeho hospodářských starostech, o tolika milých věcech, které se staly mému cizinci na první ráz tak drahé jako jsou nám, poznával jsem, že tito »Naši bratři z Čech« jsou dobrá kniha, z níž můžeme míti jen radost, že byla o nás napsána a že by bylo nespravedlivé, nemluviti o ní u nás.

Pod maskou starého elsaského souseda, upřímného starého Elsasana, jenž nedovede dodnes nic Němcům odpustiti a v ničem sleviti

těm, kteří tak oplývají schopnostmi vyprovokovati i ve svých slavných i ve svých slabých chvílích a činech ironii a karrikaturu, vypravuje tato spisovatelská dvojice, Jeanne a Frédéric Régamey, v jejichž knihách oživuje staré francouzské Elsasko a jest veden s nacionalistickým vzdorem křížový boj proti německému usurpatoru, svou cestu do Čech a svůj pobyt mezi námi. Jistě je málo šťastné, že autoři volili toto všední zarámování svých denníkových záznamů, a dobře lze vycítiti, jak by daleko vkusněji a silněji působila jejich slova, kdyby nebyla vkládána v ústa starého idealisty, ale kniha má tolik hezkých stránek, tolik upřímných míst, kdy autoři zapomněli na své poslání býti starým Elsasanem a kdy strženi zápalem svých hlav a srdcí vypravují radostně a přímo své slavnostní dojmy, zamýšlejí se nad naším krásným městem, připomínají si historii národa, rozejdou se do ulic, aby potkávali zástupy, kdy povídají tolik hezkých přátelských slov nám a o nás, že jich nelze čísti jinak než s milým vzrušením.

Řekl bych málo pro význam knihy, kdybych mluvil jen o její citové stránce. Čím nám může býti zvláště milá a v čem jest pro nás a naše informační snahy její cena, jest, že informuje hojně a správně. Není téměř oboru naší práce, aby nebylo o ní zmínky v knize: naše politické postavení v říši, naše boje za svobodu, naše osvětové podniky, naše hospodářské postavení, naše literatura a umění, naše styky s cizinou, naše společnost — všechno našlo vhodné místo v těchto cestovních poznámkách, o všem tom promluvili tito vzdělaní cizinci. Je více chvály, nežli zasluhujeme, ale možno právě při těchto knihách, které příliš diktovala láska k nám a přátelský zájem o nás, dobře zpytovati svědomí, pociťovati, co nám ještě schází, a viděti v idealistickém upřílišení cíl, k němuž máme dospěti. Je příliš málo stránek, které by přinesly zklamání, kde by byly selhaly informace, jež byly autorům k disposici, ale to jsou případy, kdy Francouzi zůstane vždycky nepochopitelný na př. náš boj s němectvím, naše snahy emancipační a chyby a překážky našeho vývoje, jež tkví jak v naší povaze, tak v poměrech malého nesvobodného národa. V našich obyčejně planých stycích s Francií je dobrým a rozumným skutkem tato kniha »obdivu a vděčnosti, věnovaná zemi sokolů, starému království českému s přáním, aby bylo zase obnoveno, prospívalo v míru a bylo šťastno v boji«. *R. Kepl.*

SAMOSPRÁVA

Samospráva po stránce mravní.

Volné kapitoly.[1])

IV.

O otázce úřednické v samosprávě, které hodlám věnovati tuto závěrečnou stať, psalo se u nás již tolik, že věru nesnadno podati zde něco nového. Přes to se pokusím dotknouti se několika stránek otázky samosprávného úřednictva, o kterých se dle mého mínění neuvažuje tolik a intensivně, jak by toho v zájmu věci bylo třeba.

Směr doby nese s sebou, že volá se stále většinou jen po úpravě práv a požitků úřednictva, a jen ojediněle mluví se o jeho povinnostech. Prosím čtenáře, aby se na chvíli zamyslili nad otázkou: oč by celkový stav naší samosprávy byl utěšenější, kdyby všickni úředníci samosprávní vždy, kdy jim to jest možno, působili k tomu, aby se provádělo jen to, co předpisuje zákon, a neprovádělo se nic nezákonného! Kdyby na př. všickni pokladníci vypláceli peníze jen na základě řádného poukazu orgánu dle zákona k povolení výdeje oprávněného, kdyby se ve lhůtách zákonem stanovených (§ 72. ob. zř.) předkládaly rozpočty a účty roční a pod. V theorii zdá se tento požadavek tak jednoduchý a samozřejmý, ale jak nesnadné a komplikované bývají jednotlivé případy v praxi!

Nehledě k dosti častým případům, kdy není dosti jasno, co zákon nařizuje, neprovádí se mnohdy to, co zákon předpisuje, z nedostatku času nebo z nedostatku peněz, tedy pro překážky, jež bývá zpravidla velmi nesnadno překonati. Druhdy však neprovádějí se předpisy zákonné z pouhého pohodlí, někdy dokonce z ohledů strannických — zde lze již mluviti právem o zavinění, po případě o zlém úmyslu. Docela zřejmý jest zlý úmysl tam, kde vědomě se koná, co zákon zakazuje — a i takové případy nebývají právě vzácny.

Postavení úředníka samosprávného bývá tu dle rozličných poměrů rozličné a proto úsudek o míře zavinění není vždy snadný. Záleží na poměrech, jaké nově nastupující úředník zastihl po svém předchůdci, na osobách, které jsou členy zastupitelstva a které se často mění, na osobních poměrech úředníka samého: zda obdržel místo z protekce atd. Poměry nelze lámati přes koleno a chtíti je rázem změniti znamenalo

[1]) Viz číslo 3., 13. a 20. tohoto ročníku Přehledu. Začínaje psáti tyto volné kapitoly netušil jsem, že pro různé překážky budu je moci psáti tempem tak volným. Ostatně každá kapitola tvoří celek pro sebe a jde vesměs o otázky, které jsou stále stejně časové pro toho, kdo o věc má zájem — a ovšem stejně nečasové pro toho, kdo o věc zájmu nemá.

by mnohdy učiniti se nemožným pro celou budoucnost. A to u úředníka samosprávného, nemajícího možnosti dáti se přeložiti z místa působení a závislého co do úpravy platu a služebních poměrů vůbec — i nyní po vydání zákonů o úřednících okresních a obecních — od blahovůle zastupitelstva obecního, resp. okresního, hraje začasté úlohu rozhodující.

Jest potřebí pevného karakteru, jehož vývoj a upevnění poměry samosprávné většinou spíše ubíjejí nežli povzbuzují, aby úředník dovedl vždy zachovati pravou míru v těchto věcech. Mnohdy je zapotřebí celých let práce opatrné a vytrvalé, nežli se úředníkovi podaří poměry změniti.

V tom právě dle mého mínění měla by býti jedna z předních úloh organisací samosprávného úřednictva: poskytnouti jednotlivci oporu vždy pohotovou a dosti silnou pro případy druhu zmíněného, kdy jest mu jí zapotřebí. Co by mohl býti orgán Jednoty samosprávných úředníků, kdyby způsobem sice ve formě taktním, ale ve věci rozhodným ne pouze jednotlivé případy, ale každý případ nesprávnosti v naší samosprávě třebas jen prostě registroval a naopak zase dle zásluhy zaznamenával i všecky příklady »hodné následování«. Jaký by to nutně mělo blahodárný vliv na opravdovost v naší samosprávě!

Co jen na př. při obsazování míst úřednických napáše se v naší samosprávě nesprávností. A přece jde o otázku jistě mnohem důležitější nežli jakékoli běžné rozhodování. Možno říci, že zpravidla neobsazuje se dle kvalifikace, ale dle ohledů jiných. I tu měly by Jednota samosprávných úředníků i ostatní organisace samosprávného úřednictva nechávajíce stranou ohledy kollegiality ne vždy dobře chápané státi stále na stráži.

Jistě by to jen přispělo k tomu, aby váha úřednictva samosprávného v našem veřejném životě stoupla. Aby přestali se v nich viděti pouzí pomocníci dobří k tomu, aby se na ně svaloval nezdar podniků nepodařených, ale upírala se jim zásluha podniků podařených, a aby se uznalo, že ve skutečnosti na nich spočívá práce a zodpovědnost.

Organisace samosprávného úřednictva měly by také důsledně a vytrvale působiti k tomu, aby všickni jejich členové sami jednotlivě plnili vždy povinnosti své dle možnosti nejlépe. Jest jistě zjevem radostným, že na př. Jednota magistrátního úřednictva vyloučila členy dopustivší se nesprávností nevyčkávajíc ani výsledku disciplinárního řízení. Nejde ovšem o to vyvolávati vědomí zodpovědnosti přemrštěné, jako na př. jeden z našich nejlepších úředníků okresních pisateli těchto řádků se přiznal, že dle svého přesvědčení nezasluhoval úpravy platu, jež mu bez jeho žádosti zastupitelstvem byla povolena, a že se proto snaží pracovati za dva, aby práce jeho měla hodnotu jeho požitků. Ale jde o to, aby nebylo možno tvrzení, jež pisatel slyšel od jiného vynikajícího praktického znalce poměrů v samosprávě, že zákonné úpravy poměrů samosprávného úřednictva pro značnou část jeho bylo škoda.

Dr. *V. Jirka.*

BESEDA

Buditelský význam Jungmannův.

V čem tkví velikost Jungmannova?

Básníkem jako Goethe nebo Mickiewicz nebyl, učencem jako Dobrovský nebo Grimm také ne.[1]) Ačkoli v obou těch odvětvích duševní práce zanechal plody, svědčící o talentu, nelze jeho dílo zařadit do žádné z obou těch kategorií. Práv se sám zřekl; politiku provozoval zdárně, ale jen pod literární firmou a spíše z nezbytí nežli ze záliby a programově; jako vychovatel a učitel mladší generace pojistil si památku neobyčejnou, ale ani to nebylo jádrem životního úsilí jeho. Jeho práce se soustřeďovala v oboru, pro který moderní kultury nemají srovnání. On stavěl jazykové a literární základy kultury české v době, kdy většina národův evropských již pokračovala na základech starších. Není náhodou, že úprava spisovného jazyka i počátky národních literatur v novém věku jsou spojeny se jmény největších mužů, jako v Italii Dante, v Německu Luther, v Čechách Hus,[2]) a je to důkaz, jak vysoký význam má tato činnost, jejíchž plodů my potomci užíváme jako věžné znalosti, a kterou proto jsme náchylni přezírat jako malichernost. Katastrofou, v 17. století postihnuvší národ náš, stalo se po dvou stoletích nezbytným, aby skličený a zraněný jazyk byl znova oživen. A toto dodatečné dílo vykonal Jungmann. On a Hus, dva největší rektoři pražské university, jsou hlavními tvůrci spisovného jazyka doby nové a doby starší. Čestnějšího sousedství Jungmannovi osud nemohl dopřáti.

Ovšem Jungmann vybíhal z této podstatné činnosti své na obě strany — vyšinoval se k vý-

[1]) S Denisovou formulí, že »básníkem se stal silou vůle… přirozeným nadáním byl především znamenitý učenec« (Čechy po Bílé Hoře, II., str. 62), nemohu souhlasit; Jungmann tíhnul vždy více k poesii a vědecká práce mu k srdci nepřirostla. Spíše by formule ta platila naopak.

[2]) Není bez významu, že tito všichni reformátoři mají také význam politický podobně jako Jungmann.

šinám poesie i vědy. Ač neměl veliké invence původní, přece vynikal mocnou tvořivostí, suverenní vládou nad technikou slova (básnického to nástroje i látky), jemným vkusem a neúmornou pílí u vybroušení díla. Proto schopnosti jeho nejmocněji vynikly v překladech — jeho překlad Ztraceného ráje literárním významem se rovná Lutherovu i Kralickému překladu bible — umělecky vynikaje ovšem nad oba.

Vím dobře, co hudebnosti a ozdobnosti dikce nové češtině dodali Mácha, Erben, Čech, Zeyer, Březina a Sova, co pádné plynnosti Kollár, Čelakovský a Krásnohorská, co veršové bravury Vinařický, Vrchlický a Jung, co lapidárnosti Palacký a Šafařík, co úsečné přirozenosti ve verši Havlíček, v próse Němcová, Neruda a Kosina, co jazykové jadrnosti Jirásek, co slohové architektury a řečnického pathosu F. L. Rieger, Sladkovský, Zeyer, Březina, Šalda, Karásek, Arne Novák a jiní a jiní; vím a uznávám, že každý z těchto novějších význačnějších stilistů v některém ryse vyniká nade sloh Jungmannův — a přece bez újmy toho pravím, slohu Jungmannovu, třeba měl slova i obraty, jež se neujaly a zastaraly, třebas i jevil značný vliv latiny a němčiny, v celku nevyrovná se nikdo z nich. Zejména Ztracený ráj psán je s tak úžasným uměním slova i formy, s tak neslýchanou plynností a uchvacujícím letem veršův i vět, že povznáší se nad řeč starého Chelčického, Všehrda, Blahoslava i Žerotína i nad novodobé spisovatele jako nejvyšší vrchol, kterého dosud jazyk náš dospěl. Ani pro monumentální Slovník Jungmannův není nectí, že dílo to v první podobě své bylo určeno za pouhou pomůcku k překladu Ztraceného ráje. Překlad ten je dílo nesmrtelné. A když s ním srovnáme lahodnou a výraznou prósu Zápisků, Rozmluv o jazyce českém i jiných prací Jungmannových, vidíme, že tento muž byl klassik prostého, souměrného a vytříbeného slohu, rovný v tom Platonovi, Goethovi, Mickiewiczovi a Tolstému, a neubráníme se podivu nad rozdílem mezi touto formou a těžkou formou jeho předchůdců.

Kde vlastnosti talentu Jungmannova se hodily do prací původních, vznikly i tam výtvory cenné. Podivuhodna jest jeho virtuosita ve spojování tendence s ryzími živly uměleckými. Kolik básníků ztroskotalo tendenčností! Jugmann však dovedl — byť i ne vždy — v umění propagovati tendenci a v tendenci vdechnouti tolik umění, že nerozeznáte, o který živel šlo víc. Romance »Oldřich a Božena« obstojí esteticky i vedle novějších zpracování této prostičké látky (Heyduk, Vrchlický), ale od počátku do konce přímo srší tendencí vlasteneckou, historickou a demokratickou. A císařská jubilejní óda z r. 1832 nevzdává se lapidárních tahův uměleckého štětce ani v místě nejtendenčnějším a dvojsmyslném: »Pod křídlem chovaný, ó Čechu, orlovým, plesej v den veliký!« atd.: mohutný obraz, význačný i věcně — připomínající Denisův názor o významu Habsburků pro Čechy.

A podobně ve vědě, ačkoli neliboval si v »soudné stolici«,[3]) projevil dosti bystrých i případných úsudků nejen v oborech sobě blízkých, nýbrž i ve vzdálenějších. Sám téměř netvořil nových theorií, přejímaje kriticky výzkumy cizí; hlavní úkol svůj ve vědě viděl právě tak jako Presl v utvoření české terminologie a počátků vědecké literatury. Při tom však i »sám myslil«, i čistě odborné jeho vědomosti byly ohromné. Kolik lidí by dovedlo jako on sepsat obrovský Slovník a Historii literatury, při tom získat doktorát disertací z filosofie a mathematiky, se zvláštní oblibou pěstovat filologii starou i novou a zeměpis, a bezprostředně po překládání Miltona a Chateaubrianda se ucházet o professuru fysiky na universitě? Byl polyhistor jako Komenský.

Vzpruhou, která umožňovala mu, aby podivuhodnými těmito výkony takořka překonával sám sebe, byla česká národnost: český původ a národní uvědomělost. Všecko to pohrdání davem, které v něm vyrostlo vývojem osobním, neodňalo mu lidového cítění, jako nevzalo mu »neodňatelné víry v boha«. U této hranice se zastavil aristokratický individualism jeho. Tento poslední peníz (jak praví Mickiewicz o Konrádovi v Dziadech) byl uchován a vynesl bohaté úroky. Jako Antaeus dotykem matky země, tak Jungmann touto horoucně vyznávanou souvislostí s českou půdou, »skromnou k vlastní škodě Čechií«[4]) nabýval nové a nové síly, která jej přenesla přes úskalí a propasti života. Před ničím necouval, když šlo o vlast.[5]) Obětoval národu nejen své jmění a práci, ale i svůj umělecký sklon, uvázav se k nekonečně jednotvárné lexikografii, obětoval pocty i rychlý postup, uměje se snížiti k nebohým, a nedbat lákavější kariery. »Bůh požehnej síly Vaší, ušlechtilý muži, pravá ozdobo Slávie,« píše Kollárovi 30. prosince 1830, »muži srdce mého, kterýž padni co padni k Slovanstvu věrně stojíte, ač by i Vám jistě výnosněji bylo psáti těm, kdo víc platí. Ne! Ne! toho Vy neučiníte, toho také já neučiním, a dá Bůh, dotrvám věren pravidlu svému.« A dotrval i přes to, že mladší Němec jej v úřadě předbíhal. Šel tak daleko v sebezapření, že jazykově opravoval polemiku proti němu samému namířenou.[6])

---

[3]) Dopis Kollárovi 5. ledna 1840.

[4]) Markovi 6. září 1841.

[5]) A také když šlo o přátele: v osobním konfliktu, vyvolaném jedním Markovým článkem v ›Slovesnosti‹, Jungmann se nabídl, že vinu vezme na sebe a věc veřejně projedná. Zase doklad o Jungmannově ›bázlivosti‹ a ›malodušnosti až nepěkné‹...

[6]) Totiž článek kněze F. Jabulky, napsaný z církevnické úzkoprsosti proti jeho pojednání ›O klassičnosti‹ do Časopisu pro katolické duchovenstvo (Zelený, str. 271).

V Rozmluvě o českém jazyce (1806) otevřel ústa, dal řeč sebevědomé hrdosti ubídněného lidu svého, živitele cizomluvného »panstva«. Vědomě vystihl kouzlo české nezmarnosti — tichou p r a c o v i t o s t, a doufal, že tuto vlastnost posléze i vláda ocení, až »sobě konečně usrozumí«.[7]) Tak svojí theorií i praxí tkvěl ve své národnosti, čilý, pracovitý a mnohostranný, ale na rozdíl od průměrných povah českých neumdlévající a vytrvalý až po dokončení každého velkého díla svého — vlastnost, jež (soudě dle jména i dle původu předků jeho z Duchcova v 17. století) patrně souvisí s příměskem německé krve v rodině a činí hudlického rodáka i anthropologickým obrazem národa českého, poněkud promíšeného germánskými sousedy a vetřelci. Vidíme-li houževnatost, s jakou Jungmann se čtvrt století bránil smrtící chorobě, dokončiv dílo, které v obvyklém tisku a 8° formátě by vydalo 50 svazků po 300 stránkách, žasneme nad vítězstvím ducha, podrobujícího si tělo.

A zůstal nacionálem i při tom. »Chvála bohu a geniovi vlasti!« volá při dotištění Slovníku. Smysl života našel v zachování a vzkříšení svého národa. Theoreticky řečeno: nacionalism u něho nabyl rázu náboženského, ba substituoval náboženství.[8]) Úsudek jeho o Kollárově cestopise svědčí, že si toho byl sám vědom jako příznaku proudu doby[9]) (podobně jako jeho výklad českého hnutí národního koncem 18. století uvolněním pout duševních i hmotných ukazuje bystrého pozorovatele, převyšujícího i vykladatele pozdější[10]).

V národní památce viděl i záruku nesmrtelnosti. »Život náš pomine jako sen; co jsme pro vlast učinili, to jako nábytkem« (= ziskem, majetkem) »národním po nás zůstane«.[11])

Tak rostl z národa a směřoval opětně k národu. Překáželo to ideálům všelidským? Naprosto ne. Jungmann odmítal doktrinářský kosmopolitism, dovolávaje se positivních příkladův o rozdílnost rostlinstva, zvířectva i lidstva na zemi,[12]) ale právě v povznesení ubitého národa viděl práci o pokrok všelidský. A bylo nejnověji správně poukázáno, že právě probuzení slovanských národů, jež od vídeňských byrokratů se strany německé vůbec i se strany národnostně nerozhodné jest pokládáno za zbytečnou jazykovou překážku rozšíření vyšší osvěty, naopak rozvoj kulturní i hospodářský urychlilo, rozpoutavši horečnou přímo činnost ve vrstvách, které by jinak na několik generací propadly tuposti »dlouhého úhorování«.[13]) Jungmann pak sám výslovně poukázal,[14]) že ani stát nemůže se rozvojem rozličných národností pokládat za oslabený. Národní obrození i Jungmannova účast v něm je dílem pokroku všelidského.

*

V obrození tomto Jungmann zaujímá místo v řadě započaté Dobrovským a pokračující k Čelakovskému a Havlíčkovi, vedle které stojí řada druhá, Jungmannova »nejmilejší trojice«: Kollár, Šafařík, Palacký. Nikoli svými snahami (ty byly všem společny), ale formou a zabarvením osobní povahy tyto dvě řady zastupují východní i západní typ český: Východní moravsko-slovanský se sklonem k pathosu a monumentálnosti výrazu, s formální těžkopádností a větší dávkou blouznivého citu, a západní, český v užším smyslu, zjevněji rozumový, prostěji, ale hbitěji se vyjadřující. Vliv konfesse a výchovy onde protestantské, zde katolické, ještě zvětšuje vzájemný rozdíl obou řad: i osoby tak protiklerikální jako Jungmann a Havlíček prozrazují katolický původ úplně zřetelně.

Jungmann stojí ze všech nejblíže Havlíčkovi. Vést mezi nimi parallelu bylo by velmi snadno. Podobnost Jungmannových Zápisků ke Kutnohorským epištolám je mnohde až nápadna. Oba byli nacionalisté se silnou dávkou nacionální romantiky, oba kolísali mezi positivním oportunismem a ohnivým radikalismem, oba výtečně polemisovali, oba si vážili Voltaira a Lessinga, oba byli naladěni ostře protiněmecky a protivídeňsky, ačkoli dobré vlastnosti Němcův oceňovali a z oportunismu oba uznávali potřebu Rakouska; oba své práce budovali na podrobných studiích detailu (sr. Jungmannův Slovník a Havlíčkovu studii o formě lidové písně) atd.

---

7) Kollárovi 23. května 1821.

8) Sociologický výklad této přeměny jsem podal v Ú v o d u d o s o c i o l o g i e (str. 285 a j.), o povaze českého probuzení s této stránky jsem pojednal v H a v l í č k u (str. 176).

9) Psal 15. května 1843 Kollárovi: ›Časové se mění. Naši Haranti, Prefáti a j. konali cesty, jsouce opanováni jedinou myšlenkou: n á b o ž e n s t v í; pročež nám místa svatá a co kde svatého, široce vypisují... Proč by nebylo dovoleno jednomu z nás s idejí v l a s t e n e c t v í putovati a na věci z toho hlediště patřiti?‹ Slova ›náboženství‹ tu ovšem užito ve významu populárním, odlišném od svrchu podaného sociologického.

10) Na to upozornil již Jar. Vlček (Dějiny české literatury II. 2, i Literatura česká 19. století II.). Jungmannův nacionalism, jeho osvícenství a na konec opět osobní resignace jeho se zrcadlí v dopise Markovi o chystaném vydání staročeských básní: ›Srdce mne bolí, když se na to dívám. Proč naši otcové v tom duchu nepokračovali, proč opustivše pěknou slovesnost uvrhli se do hádek o náboženství, z kterých je teprve meč bělohorský záhubou jedné jich strany, a t o m e z i n á m i p r a c o v i t ě j š í, vytrhl! Než... snad božská prozřetelnost to vše k dobrému našemu zpravila. Doufejme tedy a pracujme!‹ U českých bratří a evangelíků vůbec Jungmann cení tedy p r á c i, nikoli konfessi. Rozhodoval u něho osud národa, nikoliv osud konfesse, byť sebe významnější. Bylo v něm něco z Jana Rokycany.

11) Markovi 4. ledna 1838.

12) Rozmluva o jazyku českém, 1806.

13) A. Bráf: Právo, hospodářství a politika za Františka Josefa I. (Právník, 1908, str. 813, i jiné časopisy.)

14) Rozmluva o jazyku českém, 1806.

Rozdíly mezi nimi spadají z části na vrub rozdílu doby — Havlíček byl mladší o půl století — ovšem i na vrub temperamentu a původu.

Jungmann svou mnohostranností, přizpůsobivostí formální, jistou váhavostí při počátku díla jeví se venkovským representantem středočeského typu a má nejvíce známek celkově českých, jsa literární svou propagandou poněkud bližencem Vrchlického, s menší zevní nádherou, ale silnější svérázností a tuhostí. Havlíček má v povaze mnoho rysů jihočeských; je tvrdší, náchylnější k boji a náboženskému hloubání i mystice, blíže se těmito vlastnostmi (jakož i satirou) ryze jihočeskému Čelakovskému.

V naduvedené řadě buditelů tři — Dobrovský, Jungmann a Palacký — dosáhli dlouhého věku a činnost jejich se vyvíjela obdobně: v mladším věku byli středy a organisátory vlasteneckého hnutí, později každý z nich soustředil úsilí na své největší dílo literární: Dobrovský na Institutiones, Jungmann na Slovník, Palacký na Dějiny. A jejich jména charakterisují a ovládají tři první doby obrození jako zákonodárci. Kollár a Havlíček jsou spíše propagátoři a hlasatelé.

Toť druhý poznatek o postavení Jungmannově v řadě křisitelův, opět formální. Měřiti velikost jejich bylo by subjektivní; dříve byl za největšího z nich pokládán Jungmann, nověji primát přiznáván Havlíčkovi (Masaryk), Dobrovskému (Denis, též Masaryk a j.), Palackému (Goll). Nechci předbíhat úsudek doby, která je sama uváží a utřídí — dostačí zde přehlédnout dílo jejich obsahově. A zde — nehledě k četným speciálním zásluhám — v Pantheonu hlavních buditelů Jungmannovi přísluší místo svrchovaně čestné: vedle tvůrce naší vědecké kritiky a slovanské filologie Dobrovského, tvůrce slovanské archaeologie Šafaříka, zakladatele českého dějepisu a politické ideologie Palackého, tendenční vlastenecké poesie Kollára, tvůrců lidově inspirované poesie Čelakovského a Erbena, tvůrce české žurnalistiky a satiry Havlíčka, českého parlamentarismu Riegra, zakladatele českého malířství Manesa, prvního zástupce české subjektivní lyriky Máchy, zakladatelky české novelistiky Němcové, tvůrce české hudby Smetany, propagátora tělesné výchovy Tyrše Jungmann je zakladatel moderní české řeči i literatury básnické a vědecké, tlumočník literatury světové, s Preslem první organisátor vědecké práce českým jazykem, a sám původce politické taktiky.

Jádro významu jeho však vysvitne vždy jen srovnáním s velikým jeho soupeřem Dobrovským. Tento učenec, obestřený evropskou slávou a jako takový doma uctívaný a zvaný již za živa »orakulem« a »diktátorem« vlastenecké družiny, tento velikán, ačkoli potíral víru v možnost vzkříšení národnosti české, pronesl přece slova, která anticipují buditelské ideje Jungmannovy: 24. listopadu 1795 píše Durichovi dopis ostře namířený proti poručníkování vídeňskému (»My Čechové nepotřebujeme rady těch lidí. My sami sobě v tom jsme dostatečni, ježto nadáni jsme od Boha těmi vlohami, kterými svět řiditi chtějí oslové Vídeňští«) a plný nadšené důvěry v obrození a velikou budoucnost Slovanstva i Čechů (»U nás se narodí světlo a již se narodilo, které také k jiným se rozšířiti má«). Ale to psal v záchvatu duševní choroby, potíraje za střízlivé nálady všecky podobné naděje a omezuje se v tom i v obraně Slovanů proti utiskovatelům jich na citát z Herdera v Slavínu.[15]) I jeho národní cit byl vroucí, i on choval v srdci tušení o rozkvětu svého národa — ale vbičoval svůj cit v pouta rozumová, která jej za střízlivého stavu téměř úplně umlčovala. Měl l á s k u a zanechal p r á c i, a to jej vděčné paměti národa zachovává — ale mimo několik jasnovidných okamžiků neměl stálé, nezkalené v í r y a n a d ě j e. J u n g m a n n to, co D o b r o v s k ý t u š i l a v o l a l j e n v z á c h v a t u š í l e n s t v í, u č i n i l s t ř í z l i v o u s k u t e č n o s t í, náladu chvíle rozšířil v heslo celého života, z vykřesaných jisker zažehl veliký oheň. Jím po tmě a mlhách ranního šera nastal východ slunce. Ačkoli nebe je pokryto mraky, ačkoli zbytky nočního chladu zebou a časem zavane studený vítr, slunce již plane a stoupá a nikdo ho nezadrží.

»Buď v Čechách bílý den a plno růží kolem!« To heslo před Nerudou inauguroval Jungmann. Anebo prostěji: on, malá částečka všehomíra, v obvodu sobě vykázaném jako veliký Tvůrce řekl: B u ď s v ě t l o! A bylo světlo. Veliké jitro české i slovanské, nadchnuté růžovými červánky. V plném světle denním se na červánky zapomíná, bývají pokládány za přelud. Ale kdo nezapomíná, kdo v srdci chová zájem pro poesii dějin, ví o nich a vděčně vzpomíná na blahou červeň úsvitu svého. A duch, jenž oceňuje práci lidstva, duch osvěty povznese a zachová památku muže, jenž odhalil tajemství života i vzkříšení národů.

Ch.

---

[15]) V Havlíčku (str. 223) jsem to místo citoval bez udání pramene, což zde opravuji. Za upozornění na toto opomenutí děkuji p. prof. A. Krausovi.

POLITIKA

Z týdne.

Porady ministerského předsedy s politiky českými a německými, o nichž jsme podrobně nereferovali, nechtějíce mařit čas mlácením prázdné slámy, mají dosud jediný úspěch: český sněm je svolán na den 21. září. Z toho plynou dvě věci: Předně dvojí loket, jímž se měří sněmům a říšské radě, bohužel poněkud založený již v samém zákonodárství; o svolání říšské rady není pochyby nikdy ani při obstrukci, svolání sněmu zemského již samo o sobě podrobeno jest očistci porad a obchodů. Za druhé je patrno, že Němci se dali na ústup a připustí letos aspoň ustavení sněmu a zemského výboru, jež loni zmařili. Za třetí není pochyby, jak poznamenalo již Právo Lidu, že za tento nepatrný úspěch můžeme být povděčni rozvážnosti, která nedala se strhnout k pouličním odvetám v Praze za pouliční demonstrace a drancování českého majetku ve Vídni. Nepodařilo se našim přítelíčkům vyprovokovat Prahu!

Věci tedy stojí pro nás příznivě — až na jednu otázku: *zač* Němci ustoupili? Úplně zadarmo, jak ujišťují naši poslanci vyjma radikály, či byly jim od Čechů slíbeny ústupky? Za poměrů normálních byla by otázka taková urážkou účastníků porad s p. Bienerthem. Bohužel u nás trpké zkušenosti s pravdomluvností a upřímností politických representantů všech stran naučily soudné lidi pravidlu: Nevěřme nikomu! v podobě arciže trochu jiné, nežli zamýšlel básník.

Sněm království českého stojí před trojím úkolem: 1. před ustavením se a vyřízením rozpočtu, 2. před finančními plány vlády, 3. před volební opravou. Nejspíše dojde asi k vyřízení věcí finančních, protože na nich záleží v prvé řadě vládě, která ostatně dle posledních zpráv opravdu se dává na ústup, zvláště v otázce pivní dávky. Ale s volební reformou to půjde velmi ztěžka, protože jí do opravdy nechce skoro nikdo z vlivných činitelů sněmovních. Bude tedy asi vyhověno — všem ...

*

Dvě persekuce maďarské dospívají právě ku konci. Biskup Párvy vymohl u císaře milost pro Slováky, odsouzené k vůli známé truchlohře v Černové. Jaké blaho, moci ze zablýsknout jako apoštol milosrdenství. Škoda, že ti, kteří při katastrofě černovské padli pod kulemi četnickými k vůli panu biskupu, nebudou z této milosti mít ničeho.

Také záhřebský proces vstoupil do posledního stadia. Výkřik rozhořčení se rozlehl světem, když Accurti navrhl pro některé obžalované smrt provazem. V tom směru není třeba zvláštního rozhořčení. Accurti a jeho inspirátoři jsou zkrátka důsledni, a když po tuto chvíli proces nebyl zastaven jako směšný a bezdůvodný, je nutna druhá eventualita: navrhnouti trest na »velezrádu« — tedy šibenici. Není to nic horšího než celý průběh procesu. Celá ta šlechetnost je pouze jedna, jediná, jednotná. Říká se jí: rytířství národa maďarského.

*

»Česká politika«.

II.

Uspořádání »České politiky« ve třech dosud vyšlých dílech jest dosti neorganické. Zejména první díl nese patrné stopy, že redakční plán vyvíjel se teprve, když již dílo počalo vycházeti, a zařizoval se dle povahy sebraných příspěvků. Proč na př. Kramářova »Rakouská zahraniční politika v XIX. století« pojata do dílu I., když díl III. obsahuje »Dějiny české politiky nové doby« vůbec, bylo by těžko jinak pochopiti, a to by nebyla v tomto směru záhada jediná. V celku lze postihnouti snahu redakce, aby prvý díl byl jaksi všeobecným úvodem, který by vytýkal historicky dané základy české politiky, druhý aby popsal ústavní i administrativní zřízení českých zemí i říše rakousko-uherské, třetí vystihl směr současných politických proudů a slíbený čtvrtý obíral se výhradně otázkami národohospodářskými. Rozdělení to však, jak řečeno, není provedeno úplně přesně, a dodati třeba, že i jednotlivé příspěvky jsou, jak vzhledem k načrtnutému rámci, tak samy o sobě hodnoty velmi nestejné.

Ze statí obsažených v dílu prvém stojí bez odporu nejvýše práce dra T. Živanského a dra Ed. Koernera. Obě zaujímají místo to nejenom svojí vědeckou kvalitou, nýbrž i pochopením účelu díla a přizpůsobením se požadavkům čtenářstva. K nim druží se tu práce prof. dra Kadlece, od něhož hlavní příspěvek obsažen ovšem teprve v dílu druhém. Dr. Živanský zasluhuje plným právem, aby byl uváděn na místě prvním již proto, že zpracoval obor stejně zanedbávaný, jako nad jiné důležitý. Není snad v základech české politiky těžšího hříchu nad neznalost rozvrstvení českého národa, nad nedostatek přehledu o jednotlivých českých politických posicích. Kdo ví, zda jest vůbec upřílišené tvrzení, že právě v této neznalosti jednotlivých taktických jednotek, kterými možno a nutno na politickém kolbišti operovati, spočívá tajemství jednotlivých politických neúspěchů, kterým česká politika byla a jest od počátku ústavního života vydána. Dr. Živanský dokázal již vedle svých širší veřejnosti méně známých prací drobnějších, zejména v případu Rauchbergově a Wieserově, že vyrostl v oboru

statistiky na odborníka, od něhož možno si na tomto zanedbaném u nás poli mnoho ještě slibovati. Tehdejší jeho úkol byl ovšem po výtce apologetický. V »České politice« naproti tomu mohl pojednati o statistických českých problemech klidným výkladem vědeckým a psáti pro tábor v první řadě český. Ve dvou hlavách zpracována tu od něho národnostní, náboženská a církevní statistika Rakousko-Uherska, k čemuž připojeny úvodem příslušné výklady theoretické. Partii o statistice národnostní předchází společná práce dra Niederleho a dra Fr. Hýbla o národopisném vývoji říše rakousko-uherské. Jest to práce poměrně krátká, avšak velice cenný doplněk výkladů Živanského, s nimiž má ostatně společné i porozumění pro tendenci knihy a pro nároky, jež od čtenářstva budou činěny po stránce přístupnosti díla.

Neméně důležitým oborem zabývají se dr. Ed. Koerner a prof. dr. Kadlec, národnostní totiž a jazykovou otázkou v Rakousko-Uhersku, o níž prvý jedná pokud jde o Předlitavsko, druhý pokud se týče Uher. Přirozeně větší význam připadá tu práci Koernerově, avšak práce Kadlecova působí za to odlehlostí předmětu a novostí jeho zpracování. Po stručném úvodu a obšírnějším vylíčení historického vývoje jazykové otázky jednak specielně v českých zemích, jednak všeobecně v Předlitavsku vůbec probírá dr. Koerner přítomný právní stav poměrů jazykových v Předlitavsku a závěrem snaží se vytknouti stanovisko obou národností ve sporu českoněmeckém. Od většiny dřívějších prací českých, o které v oboru jazykovém nikdy nebyl nedostatek a kterých dr. Koerner sám v literárním přehledu dovedl hezkou řadu uvésti, liší se výklady Koernerovy úzkostlivým uhýbáním se jakékoli tendenci a péčí o největší co možná zachování nestrannosti vůči německým názorům na velesporný předmět pojednání. Jest to nepopíratelná přednost, avšak nicméně jen do jisté míry. Na druhé straně trpí úzkostlivostí takovou vlastní autorovo mínění, kterému se v práci nedostává náležitého výrazu. Zejména v poslední části očekávali bychom nejenom vylíčení obou protichůdných snah v národnostním sporu českoněmeckém, nýbrž i kritický rozbor snah těch a snad i náčrtek nutné úpravy jazykových poměrů, která by mohla oběma stranám vyhovovati. Očekávali bychom to tím spíše, že se dr. Koerner sám o něco podobného pokusil při vzniku rámcového programu bývalé české strany lidové a poněvadž při svém politickém postavení jest nucen denně zaujímati v jazykové otázce pro svoji osobu určité stanovisko. Naproti tomu nelze ovšem upříti, že by bývala tímto směrem mohla práce upadnouti v chybu, která ode dávna v oboru jazykovém jest u nás páchána, že se totiž k veřejné diskusi nepředkládá objektivní vylíčení daného stavu věcí, nýbrž že se přichází s hotovými návrhy, aniž by bylo péče o to, zda veřejnost skutkový podklad návrhů těch zná a jej chápe. V tomto směru má nesporně práce Koernerova hodnotu, které snad ještě nikdy před ní dosaženo nebylo, z důvodu toho zaujímá jedno z nejpřednějších míst v »České politice«.

Prof. dr. Kadlec uvedl se nejenom dodatkem k pojednání Koernerovu, nýbrž i rozsáhlou svojí studií o uherské a chorvatské ústavě, obsaženou v II. díle »České politiky«, jako na slovo vzatý znalec otázek týkajících se druhé poloviny monarchie. Zejména partie o uherskochorvatském vyrovnání v II. dílu obsažená jest značným obohacením české literatury. V II. dílu jest ovšem příspěvek Kadlecův rázu po výtce právnického. Naproti tomu práce o národnostní a jazykové otázce v Uhrách čte se nejen jako vědecké pojednání, nýbrž zároveň též jako protest proti útisku nemaďarských národností v Uhrách a prozrazuje neobyčejný autorův zájem o denní politické události za Litavou.

Z ostatních prací bylo již podotknuto o Masarykově úvodu, že v celku nepřiléhá k rámci knihy a že podáno jím patrně něco zcela jiného, nežli co redakce asi chtěla. Samostatný článek dra Frant. Hýbla o territoriálním vývoji rakousko-uherského mocnářství jest velmi suchým výčtem faktů. Vysoce interesantní prací jest za to studie dra Novotného o církevním a náboženském vývoji, obsažená ve hlavě líčící Rakousko-Uhersko po stránce církevně náboženské. Jest to pokus o soustavné vylíčení náboženské a církevní české historie, který bude dlouho asi ještě v české literatuře ojedinělým a tím samým již ve svém oboru velice významným. Širšímu čtenářstvu bude ovšem při práci této vaditi, že autor předpokládá poněkud rozsáhlejší znalost českých dějin. K pojednání tomuto napsal dr. Hýbl dodatek, obsahující dobu pobělohorskou, který svojí solidností i pojetím předmětu k práci Novotného úplně přiléhá.

Partii církevně-náboženskou a tím celý první díl uzavírá Hennerův »Poměr mezi státem a církví v Rakousku«. O této práci jest v jistém směru obtížno referovati. Její nepopíratelná cena vědecká, přehlednost a porozumění pro popularisační tendenci »České politiky« vyžadují veškeré uznání a naprostou šetrnost i tam, kde by nebylo možno s autorem souhlasiti. Naproti tomu však nelze upříti, že v pojednání tom obsaženo jest množství strnulých, duchu současna se příčících názorů, které kontrastují nejen s celým dílem, nýbrž zejména s předcházející prací Novotného a Hýblovou, z nichž prvý končí citátem z Tomka: »A strana, která zavraždila národ, hlásala vítězství katolického náboženství.« Přes to, že prof. Henner neustává ve své práci velebiti náboženskou toleranci a spatřuje v jejím prohlášení největší dílo doby Josefinské, dostalo se zejména od něho krátké éře liberální, jejímž plodem jest v Předlitavsku současné konfessijní zákonodár-

ství, přijetí naprosto nemilostivého. Dočítáme se tu na př. mezi jiným, že 14. rok jest velmi nízký věk pro změnu náboženství, a co se týče osob bezkonfessijních, hájeno tu nejen dávno již v praxi prolomené mínění, že mezi 7. a 14. rokem dítě v nějakém náboženství vychováváno býti musí, nýbrž zastává se tu dokonce náhled, že proti otci, který by nechtěl ustanoviti, v jakém náboženství výchova se díti má, má se zakročiti »jako když nekoná povinností otcovských«.

V dílu druhém kromě zmíněného již prof. dra Kadlece zastoupen dále dr. Vavřinek prací o ústavních dějinách rakouských od r. 1848 a výkladem dnešního státního zřízení Předlitavska, min. dr. Fiedler pojednáním o dualismu rakousko-uherském z roku 1867, dr. Dobroslav Krejčí vylíčením zemské ústavy Předlitavska, dr. Winter popsáním vývoje řádů volebních od roku 1848. Práce tyto, z nichž každá má trvalou cenu a z nichž svým předmětem nejzajímavější jest Wintrova, tvoří prvou, ústavní, část dílu toho. Na části další, obírající se správou rakousko-uherskou, největší podíl má opět dr. D. Krejčí a vedle něho pojednává min. dr. Bráf o samosprávě, dr. Fiedler o krajském zřízení a dr. Rud. Springer o místní správě v Uhrách.

Práce Bráfova jest novým a vysoce cenným zpracováním názorů o samosprávě autorem ode dávna hájených, které opětně vyznívá proti dualismu veřejné správy předlitavské. Min. dr. Fiedler pak probírá thema, jehož zpracování nemohlo vzhledem k veřejným událostem posledních let v »České politice« scházeti. Obě práce tyto nesou patrný ráz díla osob nejen vědecky vynikajících, nýbrž i zaujímajících zodpovědné postavení politické.

Práce Springrova jest vhodným doplňkem Kadlecových partií a odhaluje roušku s paladia maďarských politických úspěchů.

O třetí díl dělí se výhradně dr. Tobolka s drem Kramářem, který mimo to — jak uvedeno — zastoupen již v I. dílu pojednáním o zahraniční politice XIX. stol. Dr. Tobolka líčí dobu od konce 18. století do vstupu Čechů na říšskou radu. O politických dějinách dalších jedná dr. Kramář, při čemž práce jeho zabírá ještě dobu vlády barona Becka. Obě práce tyto vyžadují však — jako ostatně i většina ostatních — rozboru zvláštního. Budiž proto jen stručně opět připomenuto, že práce Kramářova přes to, že psána jest velice »cum studio«, a že z této příčiny jest spíše dějepisným pramenem, nežli pojednáním historickým, zabezpečuje sama o sobě »České politice« velice příznivé přijetí ve všech vrstvách čtenářstva, toužícího po politickém poučení.

Vítaným doplňkem celého díla jsou literární přehledy, ne ovšem všude stejně cenné, četné obrazy a zejména mapy. Dr. *J. K. Němec.*

DISKUSSE

Sestárlí badatelé.

Napsal Vilém Ostwald.[1]) Autorisovaný překlad prof. Fr. Maška.

Otázka, co se má státi se sestárlými badateli, jest velmi obtížná. Člověk především velmi nerad uznává skutečnost, že sestárlí badatelé v znamenitém postavení, jež téměř všichni zaujímají, přijdou-li do let, působí časem škodlivěji a škodlivěji, neboť člověk nerad přiznává pravidelné následky sestárnutí i u nich. Přes to je tomu tak, a pokud tito mužové sami nezvyknou myšlence, že již nesplňují ve vysokém stáří fysiologických předpokladů, které jsou pro požehnanou činnost ve vědě bezpodmínečně žádoucny, pokud — jinými slovy — považují za jakousi hanbu, aby přiznali na sobě samých působení času dle zákonů přírody, jež se přece nemá ani zapírati ani měniti, nutně se dostavují takové překážky, které vedou konečně k tragickým osudům. Těch bychom rádi ušetřili hlavně ty, jimž jsme tak díky zavázáni, zatím co jsme s druhé strany nuceni klásti blaho veškerenstva výše než onen osobní dík. Z toho vzniká dilemma, jež se člověk pokouší řešiti různým způsobem.

V Německu má vysokoškolský professor právo podržeti své místo až do smrti čili až k nepochybné tělesné nebo duševní neschopnosti. Z toho vzniká okolnost, že pravidelně určitý počet řádných professur je obsazen nedostačujícími starými pány, kteří kdysi měli zásluhy, ale dávno již neodpovídají zatím zvýšeným požadavkům. Ovšem právě tací, kteří se v letech práce zvlášť nenamáhali, mají naději na dlouhé a zdravé stáří, zatím co náružívé se oddání práci vůbec se neobejde bez poruchy zdraví. Stále je také značný počet znamenitých badatelů, kteří dosáhli vysokého stáří, a to většinou bez vzdání se akademické činnosti, pokud byli v ní již předem.

[1]) Kapitola z nedávno vydané, velmi významné a nanejvýš interessantní knihy Viléma Ostwalda, jež vyšla pod titulem »Grosse Männer« u Akad. nakladatelské společnosti s r. o. v Lipsku. Ostwald se v ní pokouší stanoviti podmínky, za nichž povstává genius a nalézá půdu vhodnou k vývoji. Biografické studie H. Davyho, J. R. Mayera, které ve výtahu byly již otištěny v Přehledu r. 1908 a 1909, dále biografie Mich. Faradaye, Just. Liebiga, Ch. Gerhardta a Herm. Helmholtze jsou podkladem těmto zkoumáním, která se nyní obracejí v dalším postupu ku povinnostem vrstevníků. — Kapitola tato byla otištěna v Chemiker-Zeitung, roč. XXXIII., čís. 60, str. 537—538.

Automatická oprava takových poměrů se děje v Německu akademickým právem volného odchodu a stěhovavostí německých studentů. Je-li odbor zajímající ho zastoupen na jeho universitě právě takovou ctihodnou zříceninou, která tu je jako svůj vlastní pomník, přejde na jinou universitu, kde může onen předmět poslouchati u mladého, budoucnost majícího docenta. Po případě se dostane takové náhrady též na téže universitě vedlejší professurou, při čemž činí nesnáze jen otázka kolejného. Nejlépe by se řešila za těchto předpokladů, kdyby starý professor sám navrhl povolání mladého kollegy, jenž by přejal hlavní přednášky; tak na př. si zajistil šťastný konec života národohospodář Roscher na lipské universitě. Zdá se ovšem, že jen málokteří se k tomu odhodlají, aby takovým způsobem se řídili zákonem času. Rozšíření přírodovědeckého pojetí těchto poměrů snad přispěje k tomu, že čím dále tím více súčastněných nalezne tuto snadnou cestu k dobru. Většinou prohlašují za svou povinnost až do posledního dechu vytrvati, zatím co přece jejich povinnost, aby ustoupili mladé generaci, je daleko naléhavější.

V Rakousku je professor pensionován v sedmdesátém roce svého života čili, jak mi při příležitosti řekl tamější kollega, jsou »úředně prohlášeni blbci«. Toto jednání není bez ukrutnosti, poněvadž jen málokteří to déle přežijí než o rok, jestliže se v čas nepostarali o jiné vyplnění svého života. Neboť v tomto věku bývá člověk obyčejně již příliš zkostnatělý, než aby ještě počal nový život, a tak mnozí toho nesnášejí, nýbrž umírají.

V Rusku jsou professoři po pětadvaceti letech schopni výslužby, mohou býti ještě dvakráte po pěti letech potvrzeni v úřadě a po pětatřicetileté službě jsou propouštěni s plným služným a právem habilitace na každé universitě jako soukromý docent. Ježto se služba jich jako docentů neb assistentů započítává, odpovídá to v příznivém případě pensionování asi v šedesátém roce života, což většinou nebývá fysiologicky ještě příliš pozdě. Též okolnost, že ti, kteří záhy počali, záhy jdou též do výslužby, může se označiti za přiměřenou a vhodnou, ježto ti budou též dříve potřebovati klidu. Pokud se tedy takováto věc dá schematisovati, zdá se, že ruské schema má podstatné přednosti.

Ve Francii zaujímá obyčejně velký badatel v stáří různá čestná postavení v Paříži, mezi nimiž professura na Collège de France je nejvědečtější, ježto zavazuje pouze k přednáškám o vlastním badání a není spojena s učitelskou prací. S tím bývá obyčejně spojen rozhodný vliv na vědeckou politiku celé země, aspoň ve vlastním odboru. Že toto zařízení nepůsobí blahodárně, poznali jsme svým časem v životopise Gerhardtově, kde absolutní monarchie, kterou provozoval Dumas, měla rozhodný vliv na všechno utváření vědeckého života v chemii a souvisících odborech. Po smrti Dumasově přejal stejnou absolutní vládu Berthelot a provozoval ji po dvě desítiletí. Teď již věru není pochyby, že tato náklonnost Francouzů podříditi se vědeckému samovládci, které je v tak podivuhodné protivě s jejich politickým radikalismem, jest velmi škodlivá vývoji jejich vědecké produktivnosti. V tomto případě lze příčinu opozdění Francouzů v chemii velice dobře najíti v despoticko-zpátečnickém smýšlení, v jakém Berthelot osvědčoval svůj vliv. Na štěstí jest poznání toho v dotyčných kruzích velice živé. Nebezpečenství nového absolutního vládce nad francouzskou chemií již minulo a nepochybně se neobnoví. Bude to ovšem státi ještě zvláštní úsilí osobní i finanční, aby se dohonil náskok, který získalo zatím nejen Německo, nýbrž i Anglie. Nejlepší cesta k tomu, osamostatnění provinciálních universit a zvýšený rozvoj takových věd na nich, o něž v okolí je zvláštní zájem, byla již poznána a uskutečňuje se.

O staré muže se znamenitými výkony nutno rozhodně zvláště se postarati. Vědečtí dárci též v Německu zvolna povstávající měli by snad býti zde poukázáni k vhodné formě užití přebytečných bohatství. To by spočívalo v zavedení čestných professur, které by byly pokřtěny jménem zakladatelovým a měly by účel velice zasloužilým badatelům na stará kolena zprostředkovati k dotyčné universitě čestný poměr, který by uplatnil plnou cenu jich osobní účasti, aniž by promrhal zbytky jich energie pro podružné práce, jako správu a zkoušky.

Takového postavení, které by zprostředkovalo spolu osobní poměr k velkému počtu mužů stejných snah, jest velkým průkopníkům vědy v jich stáří tím dříve dopřáti, čím častěji zápasili ve svých osobních rodinných osudech s rozličnými útrapami. Není tomu sice u velkých přírodovědců tak pravidlem jako u velkých filosofů, že buď zůstávají svobodni nebo dostanou Xantippu, ale v životech mnou zevrubně vylíčených nalézáme přece zdánlivě dvě manželství, jež působila nepříznivě, proti většímu počtu těch, která můžeme chváliti. Dvě z těchto manželství zůstala bezdětna, z více jich byly děti choré nebo záhy zemřely.

Nikdy však nebyly mezi dětmi osobnosti, které bylo by možno třebas jen přibližně přirovnati k osobnosti otcově.

ZE DNE

Dovolujeme si připomenouti pp. abonentům, že tímto číslem končí ročník VII. »Přehledu«; současně dovolujeme si žádati pp., kteří nemají zaplaceno, aby tak učinili spolu s předplatným na roč. VIII., který začne 24. t. m. Přátele »Přehledu« prosíme o lask. zaslání adres přátel a známých, jimž bychom mohli zaslati »Přehled« na ukázku.

Titulní list a obsah VII. ročníku bude přiložen k některému z příštích čísel.

Pro příští ročník získali jsme řadu nových odborných spolupracovníků, z nichž uvádíme zvláště JUDra Václava Joachima, tajemníka svazu českých měst.

Spis dra E. Chalupného o Josefu Jungmannovi vyjde nákladem naším v polovici října. Obsahuje úvahy o Jungmannovi, jež vycházely v letošním Přehledu, doplněné a rozšířené. Knihu o 200 stranách obdrží za subskripční cenu 2 K každý, kdo ji předplatí do 10. října; krámská cena po vydání bude vyšší. *Administrace.*

*

Našim pp. spolupracovníkům! Redakce »Přehledu« má uschovány rozličné rukopisy, kterých si pp. spolupracovníci nevyžádali zpět. Hodláme některé z nich, zejména obšírnější, uložiti v Museu království Českého a naše nabídka byla již bibliotekářem p. prof. drem Zíbrtem přijata. Jde ovšem jen o rukopisy podepsané. Nepřejí-li si však někteří z našich spolupracovníkův, aby rukopisy jejich byly musejní knihovně darovány, nechať nám to v brzku oznámí a učiníme dle jejich přání.

Národní radě k povšimnutí. Dostali jsme přípis: »Dr. Lederer poukázal v posledním čísle Vašeho ct. listu opět na důležitost a význam informování ciziny o českých poměrech. Národní rada zrovna tyto dny pak uveřejnila výzvu k české veřejnosti, by jí zasílány byly výstřižky z cizích listů, pokud tyto o českých poměrech referují. P. dr. Lederer již vícekráte na důležitost otázky informace poukázal a dnes znovu navrhuje, aby v listě byla o věci zahájena diskusse. Přicházím proto s několika myšlenkami, o jichž realisování by se především Národní rada měla zasadit. Při otázce informování ciziny půjde nám v první řadě o informaci žurnalistickou. Poláci rakouští mají svoji německou revui, na jejíž udržení prý každý polský poslanec bez rozdílu politického vyznání měsíčně obnosem 20 K přispívá, — u nás by se dala jistě podobným způsobem založit podobná německo-francouzská revue, která by mohla eventuelně pojmout do programu informování ciziny i o poměrech na Slovensku, poměrech rusínských a slovinských a tím by si zajistila hmotnou pomoc se strany těchto slovanských národů. Vedle této revue bylo by třeba konečně jednou již uskutečnit výbornou myšlenku dr. Lederera a zřídit »volné sdružení dopisovatelů« do cizích listů. Až dosud učiněny jistým právníkem dvakráte pokusy o zřízení tohoto sdružení, jednou appellováno na intelligenci sdruženou ve společ. klubu Slavie, po druhé uveřejněna výzva v několika pokrokových týdennících — přihlásil se prý však pouze jeden český intelligent! Věci by se měla proto chopit Národní rada, snad by měla šťastnější ruku! Vedle informace žurnalistické třeba však starati se u nás o to, bychom byli zastoupeni na všech mezinárodních světových kongressech a sjezdech, ať vědeckých ať jiných a stejně bychom se přiměřeně účastnili na všech velikých světových výstavách různého druhu. Národní rada ať uchopí se myšlenky vést stálou evidenci všech mezin. světových kongressů i výstav a ať vstoupí v každém jednotlivém případě ve styk s příslušnými korporacemi a organisacemi o obeslání a zastoupení jak na světových sjezdech, tak světových výstavách. Vykoná tím zajisté v otázce informace ciziny o našich věcech úkol veliký! Náš Spolek pro povznesení návštěvy cizinců i Klub českých turistů měly by se všemožně zasazovat o to, aby Praha se stala městem mezin. sjezdů a měly by se zasadit, by především mezinárodní sjezd žurnalistický a turistický v nejbližších letech byly u nás pořádány. Tolik chtěl jsem podotknout k pěkným myšlenkám dr. Lederera. Verus.« — Otiskujíce tyto tužby a návrhy dovolujeme si k nim poznamenat, že ovšem i podle našeho mínění Národní rada by měla a mohla dělat více než dělá dosud, a zejména že by ve svém složení samém dbát měla více na pracovníky a méně na osobnosti pouze representační a delegované; o odborné však a specielní podniky, jež navrhuje p. Verus, měla by se v prvé řadě postarat jednotlivá uvedená sdružení sama. *Redakce.*

Za měsíce červenec a srpen vykazuje historie utrpení českých úředníků velmi mnoho událostí. V »Českém Úředníku« pseudonym J—n uvažuje o nedůstojných a nemoderních služebních řádech peněžních ústavů, zejména »Živnostenské banky«. Tento služební řád obsahuje i ustanovení, že se během kancelářských hodin — které nemají zbytečně trvati přes 7. hod. večerní — nedovoluje ničeho požíti. Dovolená je ponechána dotyčnému rozhodnutí správní rady, peněžní obchody, které eventuelně úředník uzavírá, musí se svěřiti »Živn. bance« — a kdo s těmito ustanoveními projeví nesouhlas, bude propuštěn. Tak je omezena volnost úřednictva.

Obchodní gremia nechtějí býti pro nedělní klid na poště, požadavek jistě skromný a spravedlivý, poněvadž úředníci zřizují potravní družstva (v Praze), nebo protože erár (!) nepovolí zřízení druhého poštovního úřadu (Ml. Boleslav). Jak svobodomyslné, jak logické! Železniční úředníci zakoušejí ústrků od cestujícího obecenstva, které z části je i insultuje — protože správa dráhy není si vědoma svých povinností.

Učitelé vystouplí z církve. Pod tímto názvem uveřejněn byl 30. dubna 1909 v »Přehledu« č. 32. článek, v němž bylo mezi jiným referováno, že pro pensionování učitelky Kadeřábkové hlasovali také red. Anýž, vl. rada Bílý a ev. farář Hrejsa. Dostalo se nám nyní spolehlivé zprávy, dle níž sice pozdě, ale přece konstatujeme, že zpráva ta potřebuje opravy. Byla to poslední schůze zemské školní rady v dřívějším složení. Pro pensionování učitelky Kadeřábkové a pak zase pro pensionování učit. Pelikána hlasovali všichni členové c. k. zemské školní rady až na jediný hlas ev. faráře Hrejsy, který v obou případech jediný hlasoval proti tomuto návrhu. Tím se vysvětluje, že o hlasování tom do Národních Listů a Politiky atd. nepřišla žádná podrobnější zpráva, ač jindy časopisy ty, když jich stoupenci hlasovali oposičně, přinášely zprávy o jednotlivých hlasech.

Z České zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež. Dne 10. t. m. zemřel v Berlíně vraceje se z dovolené sekretář zemské komise pan JUDr. František Ruth. Zemská komise ztrácí v něm úředníka, jenž pokud mu to postupující choroba nervová dovolovala, s pílí, svědomitostí a zájmem za obtížných poměrů teprve se tvořící instituce s úspěchem byl činný. Zemská komise zachová mu vděčnou vzpomínku.

Sensace je sensace. Dne 4. září 1909 trnul svět úžasem nad titulním obrazem »Pražského Illustrovaného Kurýra«, jenž věrně dle skutečnosti zobrazoval příběh »Psem rozsápán.« Krev jen crčela s celého obrazu. Bohužel 12. září došla zpráva ještě sensačnější: tisková oprava dle § 19., sdělující, že obraz nezakládal se na pravdě. Nemohl by »Kurýr« ponechat takové krvavé řemeslo německým Extrablattům a přinášet slušné fotografie? Naše čtenářstvo není tak zhovadilé, jak o něm illustrátor »rajbrštyků« »Kurýra« předpokládá.

Prager Tagblatt oznamuje, že také F r a n z v o n H a r d t m u t h, společník známé budějovické továrny na tužky L. & C. H a r d t m u t h, věnoval Roseggerovu fondu na ujařmování menšinových škol jeden kámen, t. j. 2000 K. Výrobků jmenované firmy používá se, bohužel, ještě nepoměrně značné množství nejen ve školách, ale i v českých kancelářích a domácnostech. Nejpádnější odpovědí na věnování zmíněné firmy bude, dáme-li výhost výrobkům cizím a budeme-li kupovat výhradně tužky N á r o d n í h o P o d n i k u, které vyhovují jak cenou, tak i jakostí těm nejpřísnějším požadavkům.

XI. řádná valná hromada kolínské továrny na kávové náhražky, akciového podniku českomoravského kupectva v Kolíně, konala se dne 8. září t. r. v továrně kolínské, za účasti 39 akcionářů, zastupujících 1337 akcií se 782 hlasy. Po zahájení valné hromady předsedou p. architektem Křičkou z Prahy a když od čtení zápisů valných hromad dne 8. září 1908 a 25. března 1909 upuštěno, přednesl ředitel p. Čapek výroční zprávu správní rady, z níž uvádíme, že obchod následkem intensivně podniknutého zjednávání nových odbytišť, hlavně v zemích jihoslovanských a v Haliči, stoupnul ve správním roce 1908—9 o 23·8% roku předešlého. Tato činnost ovšem spojena byla s jistými obětmi, jichžto ovoce teprve později se dostaví a jež spolu se značným zdražením všech surovin měly jistý vliv na bilanční výsledek správního roku 1908—9, nemohly však zabrániti, aby tento výsledek opět se dostavil potěšitelnou číslicí 132.761 K 75 h, takže s přebytkem z loňska jeví se koncem r. 1908—9 zisk 142.320 K 87 h. Dále zmiňuje se výroční zpráva o nutnosti zřízení nové továrny v Lublani, jejíž stavba nalézá se v plném proudu, o podniknuté letos třetí emissi 500 nových akcií, jež v brzku budou již rozesílány, o některých rekonstrukcích v továrně kolínské a končí obvyklým srdečným apelem na přátele a příznivce podniku. Zpráva schválena jednohlasně, taktéž i bilance a uzávěrka účtů, přednesená účetním p. Novotným, a po zprávě přehlížitelů účtů, sdělené p. Karbusem z Prahy, dosvědčujícím vřelými slovy vzornou správnost i dokonalost účtů, jakož i všeho vedení, dáno správní radě absolutorium. Po návrhu správní rady, částečně změněném na návrh p. Sládka, naloží se s čistým ziskem takto: Tantiema správní radě 13.276 K 17 h, odměna přehlížitelům účtů 1200 K, na tantiemy služební 2827 K 61 h, na remunerace úřednictvu 5896 K, na remunerace dělnictvu 2% 2655 K, fondu cís. Frant. Josefa za dělnictvo 1500 K, na dary veřejným a dobročinným účelům 2605 K, na 10% dividendu, t. j. 40 K na akcii, 100.000 K a k převedení na nový účet 12.361 K 09 h.

České kursy těsnopisné podle původní všeslovanské soustavy Dürichovy zahájí počátkem října nový »S p o l e k č e s k o s l o v a n s k ý c h s t e n o g r a f ů v P r a z e«. Dle potřeby budou dva i tři kursy současně v různých čtvrtích, pro členy spolku bezplatně, pro nečleny za nepatrný poplatek. Přihlášky za členy spolku i nečlenů ke kursům přijímá V. B e n e š, učitel měšťanské školy ve Vršovicích 430.

»Přehled všeslovanské těsnopisné soustavy Dürichovy.« Zpracoval a úvodem opatřil Prokop Novák. Tabulky psal Karel Bláha. V Praze, nákladem Jos. R. Vilímka. Cena 60 hal. Dobrou touto knížkou dostává se všem přátelům a pěstitelům původní těsnopisné Dürichovy soustavy nové příručky, výborné pro školy i kursy. Soustava celá tu probrána přehledně na 37 stránkách osmerky tak, že i začátečník může do soustavy dle návodu tohoto vniknouti.

Kalendář českožidovský na rok 1909—10 vydal Spolek českých akademiků židů v Praze redakcí dra. V. Teytze. Cena 1 K 20 h, poštou 1 K 30 h. Expedice Praha-I., Dlouhá třída 56. — Tato publikace vychází již dvacátýdevátý rok s ušlechtilým účelem, seznamovati indifferentní kruhy židovské s českým kulturním životem a získati je tak českým snahám.

Literární novinky na Moravě. V měsíci září vyjdou nákladem Mor.-slezské Revue v Moravské Ostravě dvě sbírky prósy St. Kovandy: »Stranou hlučných cest« a M. Jahn: »Kosatce« v pěkné umělecké úpravě dle návrhu A. Jaroňka.

Knihy redakci zaslané.

Nákladem odboru Národní Jednoty v Troubelicích: České Unčovsko sobě. 25 str. — *Nákladem F. Topiče*: I. Herrmann: Bodři Pražané. 300 str. za 3 K 20 h. — *Nákladem K. Neumannové*: E. A. Poe: Démon perversity a jiné práce. Přeložil J. Živný. 100 str. za 1 K 50 h. — *Nákladem Nové Edice*: H. Balzar: Neznámé arcidílo. Přeložil St. Hanuš. — *Nákladem Sp. Č. Akad. Židů*: Kalendář českožidovský 1909—1910. 164 str. za 1 K 20 h. — *Nákladem vlastním*: F. C. Župka: Písně bídy. 27 str. — Památník Jednoty divadelních ochotníků v Pacově. 109 str. — *Nákladem Bursíka a Kohouta*: Dr. Drachovský: Všeobecné účetnictví. 144 str. — *Nákladem vlastním*: Dr. J. Hoetzel: Obnova správ. řízení dle práva rakouského. 80 str. – Dr. M. Hýsek: Modernistyczna literatura czeska. 19 str. — Dr. A. Frinta: O učení cizí výslovnosti. 24 str. — *Nákladem Gebethnera a Wolffa* (*Varšava*): Erasm Piltz: Polityka rosyjska v Polsce. 100 stran. (Totéž i rusky: Russkaja politika v Polšče. 143 stran.) — *Nákladem Matice Srpske* (*Nový Sad*): J. Radonić: Prilozi za istoriju Srba i Ugarskoj u 16., 17. i 18. veku. I. 380 stran. *Nákladem J. Otty*: L. Tolstoj: O smysle života. Přeložila G. Foustková. 67 stran za 20 h. — *Nákladem F. Topiče*: E. Thompson Seton: Bingo. Lobo. Matka Liška. Přeložil J. F. Khun. 81 stran za 60 h. — *Nákladem vlastním*: Zpráva Městského průmyslového musea v Hradci Králové a Zpráva Zemědělské rady markrabství moravského za r. 1908.

Majitel Lidové Družstvo tiskařské a vydavatelské v Praze, zapsané společenstvo s ručením obmezeným. — S redakčním sborem řídí vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Emanuel Chalupný. — Tiskl Edvard Leschinger v Praze.

